This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

3 3433 06823960 1

ZFF
Gerhard

ZF

IOANNIS GERHARDI

THEOLOGI QVONDAM JENENSIS
CELEBERRIMI

LOCORVM THEOLOGICORVM

TOMVS NONVS

DENUO EDIDIT
VARIISQVE OBSERVATIONIBVS
ADAVXIT

IO. FRIDERICUS COTTA
THEOLOGUS TUBINGENSIS.

TUBINGAE.
SUMTIBUS IO. GEORGII COTTAE
M.DCCLXIX.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
72664
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1897.

BENEVOLO LECTORI

S. P. D.

IO. FRID. COTTA

THEOLOGVS TVBINGENSIS.

Nonus nunc tomus *locorum theologicorum* b. GERHARDI in lucem publicam prodit, argumentumque, quod ſub finem præcedentis tomi cœptum erat, continuat. Poſtquam enim in volumine modo excitato doctrinam de *ſacramentis, generatim* ſpectatis, non tantum θετικῶς, ſed & ἀντιθετικῶς uberius pertractaverat laudatiſſimus vir, nunc ad *ſpecialem* progreditur tractationem, atque a *circumciſione*, primo veteris teſtamenti ſacramento, dicendi facit initium, eiusdemque originem ab ipſo Deo repetendam eſſe, ex *Geneſ. XVII.* 10. *ſeqq.* & *Lev. XII.* 3. recte comprobat. Non defuiſſe tamen, tum antiquiori, tum re-

centiori ætate, qui, HERODOTI cumprimis auctoritate inducti, morem genitalia circumcidendi ab Ægyptiis ad Ebræos profluxiſſe ſtatuerent, in notis noſtris textui Gerhardiano ſubiectis, data opera oſtendimus, eorumque ſimul, qui ita ſentiunt, errorem profligavimus. Adiunximus quoque paſſim alias obſervationes, quibus ea, quæ GERHARDUS noſter de hocce argumento diſſeruit, ſubinde emendantur, ſubinde vero uberius illuſtrantur atque ſupplentur.

Expoſitis iis, quæ de *circumciſione* ſcitu cognituque ſunt neceſſaria, ad alterum veteris teſtamenti ſacramentum, puta *agnum paſchalem*, tranſitum facit GERHARDUS noſter, ac præcipua capita, quæ ad doctrinam hancce ſpectant, paucis complectitur. Copioſius vero univerſam de paſchate doctrinam recentiori ævo enodavit SAM. BOCHARTUS in præſtantiſſimo libro *hierozoici* ſui, cumque liber iſte in paucorum manibus ſit, ex eodem, uti & ex LIGHTFOOTI, DORSCHEI, FRISCHMUTHI, EDZARDI, SEBAST. SCHMIDII, WITSII, CLERICI, SNABELII aliorumque ſcriptis nonnulla, quæ ad uberiorem huius argumenti expoſitionem pertinent, GERHARDUM noſtrum ſupplevimus. Speciatim *p.* 36. *ſeqq.* luculenter oſtendimus, non omnes cærimonias in primo paſchate a Deo præſcriptas, fuiſſe perpetuas, ſed nonnullas, ex intentione divina, in Ægypto duntaxat uſurpatas. Diſſeruimus quoque *p.* 40. *ſeqq.* de vexatiſſima controverſia: *an Chriſtus ultimam cœnam paſchalem eodem cum Judæis die celebraverit?* paſſimque peculiares IO. SPENCERI de paſchate ſententias non tantum enarravimus, ſed & easdem ſubinde confutavimus. Cumprimis *p.* 49. *ſeqq.* quæſtionem in theologorum ſcholis dudum iam agitatam: *an paſcha Iſraëlitarum veri nominis fuerit ſacrificium?* copioſe pertractavimus, oſtendimusque luculenter, ſi de paſchate

ſchate non tam *Ægyptiaco*, quam *Hieroſolymitano* quæſtio inſtituatur, agnum paſchalem alia atque alia ratione & ſacramentum fuiſſe, & ſimul veri nominis ſacrificium, licet in quibusdam partibus ab indole ſacrificiorum receſſerit.

Abſolutis iis, quæ de veteris teſtamenti ſacramentis erant dicenda, ad tractationem de ſacramentis in novo teſtamento a Chriſto inſtitutis progreditur GERHARDUS noſter, & primo quidem loco de *baptiſmo* adcuratam copioſamque inſtituit tractationem.

Licet vero prorſus egregia lectuque digniſſima ſint, quæ de argumento hocce graviſſimo olim commentatus eſt vir de doctrina ſanctiori præclare meritus; in adcuratiori tamen eorum, quæ hanc in rem ſcripſit GERHARDUS, perlectione facile deprehendimus, eſſe nonnulla, quæ vel plane prætermiſerit, vel leviter tantum perſtrinxerit laudatiſſimus vir. Experiebamur, ex vero olim pronunciaſſe SENECAM: *Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit, nec ulli nato poſt mille ſecula præcludetur occaſio aliquid adhuc adiiciendi.*

Adiecimus itaque & nos, prout in præcedentibus locis iam fecimus, ita heic quoque, varii generis obſervationes, partim ex hiſtoria eccleſiaſtica, tum antiquiori, tum recentiori petitas, partim vero theologicas, easque tam exegeticas, quam dogmaticas nec non polemicas. Speciatim de identitate baptiſmi Joannis & Chriſti, de pædobaptiſmo, iisque, qui eundem impugnarunt, de forma baptizandi a Chriſto præſcripta, de immerſione in a-

quam, qua veteres chriſtiani uſi ſunt, de baptiſmo *ſuper mortuos*, cuius gentium apoſtolus meminit, itemque de campanarum baptiſmo uberius diſſeruimus. Prætermittimus complures alias obſervationes textui Gerhardiano paſſim a nobis ſubiunctas, quas in *conſpectu contentorum in hocce volumine occurrentium*, qui eidem ſub finem fuit adiectus, breviter indicatas deprehendent lectores.

In proximo, quod prelo mox ſubiicietur, volumine locum de *ſacra cœna*, quem, more ſuo, ſolide ac perſpicue pertractavit GERHARDUS, lectoribus noſtris exhibebimus, eundemque, ſi longiorem nobis vitam viresque conceſſerit Deus, noſtris animadverſionibus pariter adaugebimus.

Faxit benigniſſimum numen, ut ex noſtris qualibuscunque laboribus haud exigua ad eos, quibus huius generis ſcripta deſtinari ſolent, redundet utilitas. Miſereatur eccleſiæ ſuæ ac verbi ſui doctrinam illibatam porro conſervet, eiusdemque fructus in vitæ ſanctitate exſiſtere iubeat uberrimos.

Scripſimus Tubingæ die XXVII. Mart.
anno reparatæ ſalutis humanæ
MDCCLXIX.

LOCUS

LOCUS XX.

DE CIRCUMCISIONE ET AGNO PASCHALI.

CAPUT I.

DE CONVENIENTIA ET DISCRIMINE SACRAMENTORUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

§. I.

Connexio cum loco præcedente.

Egimus hactenus de ſacramentis in genere; reſtat, ut in ſpecie de illis diſſeramus. *Sacramenta alia ſunt veteris, alia novi teſtamenti.* Sacramenta vet. teſt. ſunt, quæ ante Chriſti adventum inſtituta, eminus ipſum monſtrarunt & figuris quibuſdam adumbrarunt, quo demum exhibito & partes officii a Patre cœleſti ſibi demandati exſequente abrogata ſunt. Sacramenta nov. teſt. ſunt, quæ a Chriſto inſtituta ipſum exhibitum teſtantur & præſentem offerunt, duratura in eccleſia uſque ad mundi finem. Antequam vero in ſpecie de utriuſque teſtamenti ſacramentis agamus, prius de convenientia & diſcrimine eorum tractandum fuerit.

Convenientia ſacramentorum vet. & nov. teſt.

Eſſe aliquam ſacramentorum utriusque teſtamenti *convenientiam*, nemo facile negaverit, cum non ſolum conveniant: 1.) *adpellatione*, ſed etiam 2.) *genere proximo*, 3.) *cauſa efficiente principali*, quæ eſt Deus unicus, ſacramentorum auctor. Ut idem eſt Deus ac Dominus, tam in vet. quam in nov. teſt. ita quoque idem utrobique ſacramentorum auctor. 4.) *cauſa finali generica*, quæ eſt promiſſionem evangelii propriam de remiſſione peccatorum offerre, exhibere & credentibus adplicare, eandemque obſignare & confirmare. 5.) *materia & forma generica*, ſive partium συστατικῶν numero, quatenus ſcilicet omne ſacramentum conſtat materia & forma, hoc eſt, quatenus omne ſacramentum proprie ſic dictum eſt actio ſacra & ſolennis divinitus inſtituta, quæ verſatur circa certum objectum peculiari verbo inſtitutionis & promiſſionis determinatum. 6.) *uſu*, utrobique enim fides requiritur, ut ſint ſalutaria.

Differentia eorundem.

§. II. Interim tamen unicuique ſacramento eſt ſua quædam propria materia & forma *ſpecifica*, per quam eſt id, quod eſt, & ab omnibus aliis diſtinguitur, de qua ex propria inſtitutionis ſede judicari rectiſſime poteſt & omnino etiam debet. Vide ea, quæ ſuperius dicta ſunt §. 45. & 46. uti etiam §. 63. Etenim cum omne ſacramentum ſequatur naturam ſui teſtamenti, & vero vet. teſtamentum habuerit tantummodo *ambram futurorum*, hoc eſt, figuras & ſignificationes Chriſti ſuo tempore exhibendi, paſſuri & morituri: novum autem hujuſmodi figuris & umbris deſtituatur, & præſentem offerat Chriſtum jam exhibitum & pro nobis paſſum & mortuum, juxta expreſſa dicta Col. II. 16. 17. Hebr. X. 1. 2. ideo primaria ac præcipua ſacramentorum differentia conſiſtit in eo, quod ſacramenta vet. teſt. fuerint *praenunciativa Chriſti venturi*, ſed ſacramenta nov. teſt. ſint *adnunciativa Chriſti exhibiti*, ut loquitur Auguſtinus in Pſalm. LXXIII. hoc eſt, *illa* fuerunt umbræ & figuræ, non ipſum corpus & expreſſa ac viva imago: *haec* vero continent ipſum corpus & imaginem ſolidam, non autem umbras & figuras, proinde ipſa ſubſtantia ſacramentorum vet. teſt. fuit alia & diverſa a ſacramentis nov. teſt. Exempli gratia, *agni paſchalis* ſubſtantia non fuit ipſum corpus, ipſa expreſſa imago, ipſa veritas, nempe caro & ſanguis Chriſti, ſed illius umbra & figura. Sed ſubſtantia *cœnae dominicae* eſt ipſa vera ſubſtantialis caro & ſanguis Filii Dei incarnati, non nuda tantum ejus figura. Quo pertinent dicta patrum. Ambroſius de his, qui init. myſt. c. 9. *Conſidera, uter praeſtantior ſit panis angelorum, an vero Chriſti caro, quae utique eſt corpus vitae? Illis aqua ex petra fluxit, tibi ſanguis e Chriſto.* Hieronymus in cap. I. ad Tit. tantum intereſſe dicit *inter ſacram cœnam & panes propoſitionis, quantum inter umbram & corpus, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum & ea ipſa, quae per exemplaria figurantur.* Chryſoſtomus in cap. V. 2 ad Cor. *pro manna habemus corpus dominicum, pro aqua petrae ſanguinem ex latere.* Theodoretus in cap. XI. 1 ad Cor. cœnam agni paſchalis & dominicam conferens, *hanc eſſe verum illius archetypum* ſcribit. Huic principali & primario ſacramentorum diſcrimini accedit alterum ex ſymbolo ſacramentali externo, quod non eſt idem in omnibus ſacramentis, ſed in ſingulis proprium & peculiare, ſicut etiam actio *ſacramentalis* eſt ſua cuique ſacramento propria.

§. III. Ex quibus omnibus colligimus, differre ſacramenta vet. teſt. a ſacramentis nov. teſt. tum in *materia*, tum in *forma*. Materia ſive objectum eſt *res terrena & cœleſtis*. Forma eſt *actio ſacramentalis*. Res terrena in circumciſione eſt præputium: in paſchate eſt caro & ſanguis agni paſchalis: in baptiſmo eſt aqua: in cœna dominica panis & vinum, quæ omnia non eſſe eadem, ſed diverſa, liquido conſpicuum. Res cœleſtis, nempe Chriſtus θεάνθρωπος, in vet. teſt. ſacramentis ſignificabatur & adumbrabatur per *typos* & *figuras* ſacramentales tanquam exhibendus in plenitudine temporis: ſed in ſacramentis nov. teſt. præſens exhibetur & datur per ſymbola ſacramentalia tanquam media ſive organa *exhibitiva*. Patet hoc non ſolum ex cujusque ſacramenti inſtitutione, ſed etiam ex re ipſa, quia vet. teſt. fuit tempus umbrarum, ſed in nov. teſt. figuræ vet. teſt. complementum & perfectionem ſuam in Chriſto exhibito ſunt adeptæ, illis igitur non amplius eſt locus. Atque immotum eſt illud argumentum: Si in ſacra cœna tantummodo figuram ſui corporis & ſanguinis Chriſtus inſtituere voluiſſet, nequaquam abrogaſſet agnum paſchalem, quippe cujus mactatio, aſſatio & αἱματεκχυσία longe clarius, manifeſtius & evidentius ſignificabat Chriſti paſſionem, mortem & ſanguinis effuſionem, quam panis & vinum. Denique *forma* ſive actio *ſacramentalis* alia eſt in quolibet ſacramento. Circumciſionis forma eſt amputatio præputii juxta Dei mandatum. Paſchalis forma eſt agni paſchalis certis ritibus ſegregati, mactati & aſſati manducatio, ac ſanguinis in ſuperliminari & poſtibus illitio. Baptiſmi forma eſt hominis ablutio, hoc eſt, adſperſio aquæ vel immerſio

ſio in aquam facta in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti. Cœnæ dominicæ forma eſt manducatio corporis Chriſti cum pane benedicto, & bibitio ſanguinis Chriſti cum vino benedicto. Præcipuis hiſce differentiarum capitibus poſſunt alia quædam ſecundaria addi, utpote quod ſacramenta vet. teſt. pertinuerint tantum ad populum Iſraeliticum, ſed nov. teſt. ſacramenta ad eccleſiam ex Judæis & gentibus collectam; quod illa durare debuerint ad Chriſti uſque adventum & miniſterium; hæc vero ad finem uſque mundi. 1 Cor. XI. 26. *Quotieſcunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat;* quod hæc ſint *virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora*, &c. Auguſtinus lib. III. de doctr. chriſt. cap. 9. lib. XIX. contra Fauſt. cap. 13. Sed hæ & ſimiles differentiæ ſunt ſecundariæ ac momenti minoris.

Calvinianorum ſententia de differentia ſacramentorum.

§. IV. Qui Calvinum ſequuntur, ſtatuunt ſacramenta vet. & nov. teſt. eſſe eadem quoad ſubſtantiam, differre autem tantummodo quibusdam accidentibus, videlicet *ſignis & ritibus, modo ſignificandi, duratione, amplitudine, claritate &c.* Orth. conſ. p. 63. *Eadem praeſentia; conjunctio & perceptio rerum cum ſignis per fidem ſtatuenda in vet. & nov. teſt. ſacramentis, quae externa tantum & viſibili ſpecie, quatenus illa Chriſtum promiſſum & venturum, haec vero exhibitum teſtantur & ſignificant, inter ſe diſcernuntur* (*). Urſinus in explicat. catech. pag. 480. *Idololatria eſt non ſolum quaerere aliam Chriſti κοινωνίαν, quam ſit in verbo, ſed etiam aliam Chriſti κοινωνίαν in nov. teſt. ſacramentis quaerere, quam quae fuit in vet. teſt. ſacramentis.* p. 482. *Oportet unicnem ſacramentalem talem eſſe, quae omnibus ſacramentis conveniat, alioquin non eſſet unio ſacramentalis, ſed canalis vel baptiſmalis.* Fundamentalis doctrina de cœna Heidelberg. germ. edita p. 10. *Inviſibilia ſpiritualia dona, quae viſibilibus ſignificantur & obſignantur, eadem ſunt in omnibus ſacramentis.* Admon. Neoſt. contra form. conc. p. 44. *Liquet omnia ſacramenta monſtrare & promittere communionem Chriſti & beneficiorum ejus unam & eandem.* Bucanus loc. XLVI. p. 603. *Sacramenta vet. & nov. teſt. differunt* 1.) *adjunctis externis & temporis circumſtantia, nam illa* μέχρι καιρῶν διορθώσεως *uſque ad tempus directionis, haec vero ad finem ſeculi durare debent:* 2.) *ſignificandi modo ſeu conditione; vetera enim praenunciarunt Chriſtum tanquam venturum, nova eundem tanquam exhibitum declarant:* 3.) *diverſitate ſeu qualitate ſignorum, ſeu ſignis & ritibus multum diverſis:* 4.) *numero ſignificandi, menſura, virtute & facilitate &c.* Sed (inquit) *haec tamen non efficiunt, quo minus ſacramenta noſtra & veterum, quod ad ſubſtantiam attinet, ſint eadem.*

Quid de ea ſtatuendum.

§. V. Hac de re ut rectius fieri poſſit judicium, obſervanda ſunt ſequentia. 1.) Opinionem illam, quod ſacramenta vet. & nov. teſt. ſint eadem quoad ſubſtantiam, niti duabus illis hypotheſibus, *primo*, quod unum tantum quoad ſubſtantiam ſit fœdus ac teſtamentum; non autem duo diverſa, cum ſit unus reconciliationis modus, una fides, atque una ſalutis via omnibus mundi temporibus; conſtitui autem duo fœdera propter externas quaſdam ac minus principales circumſtantias, quæ in utroque teſtamento ſint diverſæ, de qua hypotheſi quid ſtatuendum ſit, late oſtendimus in tractatu de evangelio §. 119. & ſeqq. *deinde*, quod forma ſacramentorum nov. teſt. non minus conſiſtat in ana-

(*) Ibidem pag. 129. *Conſtat, quod non ſolum nullum inter vet. & nov. teſt. ſacramenta diſcrimen ſtatuatur, quantum attinet ad res ipſas, ſed nec quoad modum præſentiæ & conjunctionis rerum cum ſignis.* Beza in qq. & reſp. part. II. p. 27. *Tantum ſignis & verbi perſpicuitate noſtra a veteribus differre* ait, *non re interna, non inſtrumento adplicationis, non fine neque effectu.* GERHARDUS.

analogia *ſignificativa* ac χέσει quadam *figurativa*, quam forma ſacramentorum vet. teſt. de qua hypotheſi itidem egimus ſuperius §. 48. Cum ergo duæ illæ hypotheſes, quibus velut cruribus doctrina de eſſentiali identitate ſacramentorum utriusque teſtamenti innititur, falſæ ſint, facile adparet, quid de ea ſit judicandum. 2.) Adcurate diſtinguendum eſſe inter *ſubſtantiam* & *uſum* ſive *finem* ſacramentorum. Quamvis enim ſacramenta vet. & nov. teſt. conveniant fine *generali*, quod in omnibus promiſſio gratiæ offeratur & credentibus adplicetur, confirmetur atque obſignetur; ex eo tamen inferri nec poteſt nec debet, quod omnium ſacramentorum eadem ſit ſubſtantia; immotum enim manet illud apoſtolicum: *Lex* ſive vet. teſt. *umbram habuit futurorum bonorum, novum autem ipſam* εἰκόνα ſive ſubſtantiam rerum olim adumbratarum, proinde ſacramenta vet. teſt. ſunt σημαντικὰ & *adumbrativa* Chriſti exhibendi; nov. autem teſt. ſacramenta ſunt μεταδοτικὰ καὶ προσφερόμενα Chriſti exhibiti. 3.) Differentias ſacramentorum *ſecundarias* in externis quibusdam circumſtantiis poſitas non tollere *principale* ac primarium differentiæ caput, ſed potius præſupponere, ideo enim ſacramenta nov. teſt. duratione, amplitudine, claritate, facilitate, efficacia &c. a ſacramentis vet. teſt. differunt, quia in illis Chriſtus præſens exhibetur & datur, in his vero ſignificabatur & præfigurabatur. 4.) Quæ & qualis ſit præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna, de ea non eſſe judicandum ex conficta illa hypotheſi, quod ſacramenta vet. & nov. teſt. ſint eadem quoad ſubſtantiam, quodque analogia *ſacramentalis* omnium ſacramentorum ſit una atque eadem in ſignificando tantum & obſignando conſiſtens, ſed ex propria inſtitutionis ſede, in qua diſerte Chriſtus dicit: *Edite, hoc eſt corpus meum. Bibite, hic calix eſt novum teſtamentum in meo ſanguine.* 5.) Non elabi adverſarios diſtinctione illa, quod ſacramenta vet. teſt. ſignificarint Chriſtum venturum ſive exhibendum; nov. autem teſt. ſacramenta ſignificent Chriſtum exhibitum; differunt enim *exhibere* & *ſignificare*. Ex verbis inſtitutionis diſcimus, panem & vinum benedictum, ſymbola illa euchariſtica, non tantum ſignificare Chriſtum exhibitum eſſe, ſed etiam eſſe organa ac media, per quæ Chriſti corpus & ſanguis vere nobis exhibentur. 6.) Quæ de majori claritate ſacramentorum nov. teſt. diſputant, non poſſe ulla ratione locum habere, quamdiu χετικὴ relatio ac *ſignificativa* analogia omnium ſacramentorum tam nov. quam vet. teſt. ſtatuitur forma. Ecquis enim negare poteſt, majorem eſſe convenientiam corporis & ſanguinis agni paſchalis cum corpore & ſanguine Chriſti, quam panis & vini? Itemque clariorem proponi ſignificationem mortis & paſſionis Chriſti in mactatione, aſſatione & manducatione agni paſchalis, quam in diſtributione panis & vini euchariſtici? Nec dici poteſt, claritatem majorem in verbo evangelii inveniri, non enim de evangelii, ſed de ſacramentorum majori claritate hoc loco proprie quæritur: & promiſſio evangelica & ſacramenta evangelica eandem habent claritatem nov. teſt. propriam. 7.) Nequaquam a nobis negari, quod ſacramenta etiam nov. teſt. ſuas habeant ſignificationes, ſed hoc in quæſtione eſſe, an in illis conſiſtat forma eorum ſacramentalis, quam negamus; pertinent enim illæ ſignificationes non ad formam, ſed ad finem ſacramentorum, & quidem non ad finem principalem ac primarium, ſed minus principalem & ſecundarium vel etiam adjunctum, ut admonuimus ſuperius §. 48.

Argumentum Calvinianorum ex 1 Cor. X. Patres noſtri eandem eſcam ederunt.

§. VI. Potiſſimum adſertionis ſuæ de *ſubſtantiali* ſacramentorum *identitate* fundamentum quærunt in pronunciato apoſtolico 1 Cor. X. 3. *Patres noſtri omnes eandem eſcam ederunt*, v. 4. *&* o*mnes eundem potum ſpiritualem biberunt, bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus* (*). Si patres vet. teſt. eandem nobiſcum comederunt eſcam

in

(*) Vel tribus notamus, Paulum in oraculo ſupra a GERHARDO recitato non agere de *ſacramentis proprie ſic dictis*, ſed recenſere *beneficia* quædam eaque prorſus inſignia, genti Iſrae-

in ſuis ſacramentis, quam nos accipimus in noſtris; utique non alia erit præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna, quam χετικὴ & *ſignificativa*, & per conſequens ſacramenta vet. & nov. teſt. non erunt diverſa quoad ſubſtantiam. *Reſp.* 1.) Apoſtolus nequaquam dicit, patres in deſerto una *nobiſcum* eandem comediſſe eſcam, uti Beza, Bucanus & alii volunt, ſed patres illos omnes ſive Iſraelitas inter ſe confert, id quod ex ſerie textus manifeſtiſſimum eſt. v. 1. dicit, *Patres omnes ſub nube fuiſſe & mare tranſiiſſe;* v. 2. addit, *omnes in Moſen eſſe baptizatos in nube & mari.* Quod ſi particulam univerſalem *omnes*, in v. 3. & 4. uſurpatam ad nos adplicare quis velit, ſequetur patres illos nobiſcum & nos *cum illis* non ſolum eandem eſcam ſpiritualem comediſſe, ac potum ſpiritualem bibiſſe, ſed etiam patres eoſdem nobiſcum & nos cum illis fuiſſe, ſub nube & mare tranſiiſſe, propter immediatam horum omnium in textu apoſtolico connexionem. 2.) Agnoſcit hoc ipſe Oecolampadius in hoc loco ſic commentatus: *Non eſt facienda collatio nobiſcum, ſicut quidam exponunt, quod eandem, quam nos, eſcam ederint, ſed inter ipſos ſit comparatio, ut eſca, quam Moſes manducavit, nec Core, nec Abiran, nec mulieribus ſit denegata.* 3.) Apoſtolus ibidem v. 6. *haec omnia* dicit fuiſſe τύπυς *ac figuras*, oſtendit igitur, ſacramenta veterum fuiſſe typos ſacramentorum nov. teſt. perinde ut Petrus baptiſmum vocat ἀντίτυπον conſervationis in arca 1 epiſt. III. 21. Quare cum in antitypo habeatur complementum, quod in typo pronunciatur futurum, conſequens fuerit, in noſtris ſacramentis ipſam ſubſtantiam & expreſſam imaginem illorum bonorum haberi, quorum figura tantum & umbratilis delineatio propoſita fuit in veteribus ſacramentis. *Concedo*, (inquit Bucanus loco de ſacram. p. 604.) *ſacramenta veterum fuiſſe figuras & imagines noſtrorum, non quoad res ipſas, ſed quoad implicatius & obſcurius res ſignificatas adumbrarunt:* atqui *magis* & *minus* non variant ſpeciem, ſi ergo noſtra ſacramenta itidem ſunt tantum figuræ rerum ipſarum, (quamvis clariores quam ſacramenta veterum) qua ratione dici poſſunt veteribus ſacramentis præfigurata? Aliter nos docuit apoſtolus opponens invicem σκιὰν & εἰκόνα Hebr. X. 1. item σκιὰν & σῶμα Col. II. 17. illorum ergo bonorum εἰκόνα & σῶμα ſubſtantiam & expreſſam imaginem habet nov. teſtamentum ac novi teſt. ſacramenta, quorum σκιὰν tantummodo habuit vetus cum ſuis ſacramentis. 4.) Apoſtolus non loquitur tantum de fidelibus in vet. teſt. qui in manna Chriſtum intellexerunt, & fide eundem, quem nos, cibum ſpiritualem comederunt, ſed in genere loquitur de omnibus patribus, qui per mare rubrum tranſierunt, tam impiis quam piis; patet hoc non ſolum ex particula univerſali toties repetita, uti & ex tranſitu per mare rubrum, qui omnibus certe fuit communis, ſed etiam ex ſubjuncto προσδιορισμῷ. v. 5. *non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo, proſtrati enim ſunt in deſerto.* Quare cum apoſtolus de tali manducatione & bibitione loquatur, quæ impiis etiam & incredulis in deſerto fuerit communis, quod ſcilicet omnes manducaverint manna, & biberint aquam ex petra profluentem, non poteſt ulla veritatis ſpecie aut conſequentiæ robore ex hoc loco colligi, quod non alia niſi typica & ſpiritualis manducatio corporis & ſanguinis Chriſti in euchariſtico nov. teſt. ſacramento ſit ſtatuenda, quodque non ipſius ſubſtantiæ, ſed beneficiorum tantum carnis & ſanguinis Chriſti in eo reddamur participes.

 5.) At

Iſraëliticæ olim a Deo exhibita, quæ ſimul ſymbola erant & figuræ rerum futurarum. Dicit gentium apoſtolus, *omnes* (Iſraëlitas) *eandem eſcam ſpiritualem comediſſe*, h. e. *Manna* cœlitus depluitum, quod adumbrabat *corpus Chriſti*, ſive *Chriſtum* potius, ceu *panem iſtum vitæ, qui de cœlo deſcendit*, interprete ipſomet ſervatore Chriſto *Joan. VI. 33.* Addit idem apoſtolus, *omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe*, *aquam* ſcilicet e petra fluentem, quæ pariter rationem habebat typicam, atque *aquam* iſtam, quam Chriſtus ſitienti præbet, *ſcaturientem in vitam æternam Joan. IV. 14.* adumbrabat. Obſervant quoque theologi, utrumque, *Manna* nimirum, nec non *aquam* e petra productam, typum fuiſſe ſacramenti novi teſtamenti, ſicut *petra* Chriſtum adumbrarit.

5.) At, inquis, *ſi de manna & aqua ex petra profluente agit, cur illum cibum ac potum vocat ſpiritualem?* Reſp. *ſpiritualis* dicitur tum propter *cauſam*, quia ſingulari Dei munere per cœleſte miraculum populo Iſraelitico fuit datus, monente Chryſoſtomo & Theophylacto in h. l. tum propter *ſignificationem*, quia repræſentabat eſcam & potum nov. teſt. Chriſtum ratione carnis & ſanguinis, ut ex cap. VI. Joh. evidenter probat Auguſtinus tract. XXVI. in Joh. tum denique propter *effectum*, quia credentes in his typis ſalutaria Chriſti beneficia non ſolum ob oculos ſibi propoſita eminus conſpexerunt, ſed & vera fide eadem ſibi adplicarunt, ac proinde eſus mannæ credentibus vere fuit ſpiritualis cibus, potus aquæ ex petra fuit ipſis vere ſpiritualis potus. 6.) At, inquis *Iſraelitae dicuntur bibiſſe de ſpirituali petra illos comitante, quae petra fuerit Chriſtus; illa bibendi ratio certe non competit impiis aut incredulis in hoc populo.* Reſp. ex ſerie textus manifeſtiſſimum eſt, apoſtolum loqui de omnibus patribus in deſerto ſine diſcrimine tam impiis quam piis, tam incredulis, quam credentibus. Omnes igitur de ſpirituali petra biberunt, ſed diverſimode: credentes & pii non ſolum *externe* & in typo, ſed etiam *interne* vera fide Chriſti ſanguinem bibebant, cujus typus in aquis ex petra profluentibus ipſis proponebatur; impii vero & increduli de ſpirituali illa petra Iſraelitas comitante non aliter bibebant, quam externe in typo & figura, dum biberunt de aquis ex petra profluentibus, conſequenter ratione ſignificationis dicuntur bibiſſe de petra Chriſto, quia ſcilicet externa petra, de cujus aquis bibebant, erat typus & figura veræ petræ, quæ eſt Chriſtus. 7.) At, inquis, *apoſtolus dehortatur Corinthios a profanatione ſacramentorum argumento ducto a ſacramentis veterum, quod ſi veterum & noſtra ſacramenta ratione ſubſtantiae non ſunt eadem, peribit vis argumenti apoſtolici. Niſi eadem ſint ſacramenta veterum & noſtra,* (ſcribit Martyr in loc. comm. claſſ. IV. cap. 7. §. 9.) *Paulus nihil concludit: Corinthii enim potuiſſent reſpondere, imo ſacramenta noſtra longe potiora ſunt illorum ſacramentis, &c.* Reſp. non a pari, ſed a fortiori argumentatur apoſtolus hoc ſenſu. Iſraelitæ profanationem ſuorum ſacramentorum, in quibus tantum σκιὰν & figuram futurorum bonorum habuerunt, non tulerunt impune. Ergo multo magis Dei iram & pœnas ſibi attrahent, qui ſacramenta nov. teſt. in quibus ipſa ſubſtantia illorum bonorum continetur, irreverenter tractant, ſine vera pœnitentia & fide illis utendo; quo enim res in ſe dignior & præſtantior, eo majori cum periculo illius profanatio conjuncta eſt.

CAP. II.

DE SACRAMENTIS VET. TESTAMENTI IN GENERE.

An ſacramenta locum habuerint in ſtatu innocentiæ.

§. VII. Ceterum ut ad ſpecialem ſacramentorum vet. teſt. explicationem deſcendamus, notandum fuerit, duo ordinaria & proprie dicta vet. teſt. fuiſſe ſacramenta, videlicet *circumciſionem* & *paſcha*, ut colligi poteſt ex illis, quæ ſuperius a §. 65. uſque ad 72. late diſputata ſunt (*). Quærunt Scholaſtici, *An ſacramenta etiam in ſtatu innocentiae fuerint neceſſaria?* Reſpondent autem *negative*. Thomas part. III. q. 61. art. 2. adducit hanc rationem, *quia ſuperiora inferioribus dominabantur, & nullo modo dependebant ab eis, mens ſuberat Deo, menti ſuberant inferiores vires animae,* & ipſi animæ corpus. Si quæras, an tunc fuiſſent congrua? occurrunt divortia opinionum. Alenſis parte IV. q. 1. memb. 2. art. 1. adfirmat, *fuiſſent enim ordinata ad intelle-*

(*) Pelargius in idea loc. comm. loc. XXII. de ſacram. in genere p. 123. *Plura quondam erant vet. teſt. ſacramenta, ex hiſce erant celebriora quinque, videlicet circumciſio & quatuor ſacrificiorum genera, quorum primum ante diluvium Gen. IV. ſecundum agnus paſchalis Exod. XII. tertium expiationis annua hoſtia Lev. XVI. quartum emundationis lixivium de cinere vaccæ rufæ. Num. XIX.* GERHARDUS.

tellectum & eruditionem gratiae non remediantis, ſed perficientis. Richardus lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 1. artic. 1. Gabr. Biel ibidem q. 2. artic. 2. & alii negant, *quia morbo non exiſtente non opus ſit medicina, ac hominibus non diſpoſitis ad infirmitatem ne quidem praeſervativa medicina danda, ſed ſaltem regimen ordinatum praecipiendum.* Si obvertas, potuiſſe primos homines in ſtatu integritatis ex ſenſibilibus ſimilitudines ſpiritualium inſpicere, reſpondent, *magis eos hoc potuiſſe ex influentia divini luminis, nec ſufficere rationem acceſſoriam, ubi deſit principalis.* Atque hæc ita diſputantur a Scholaſticis, interim ſine ulla abſurditate dici poteſt, arborem vitæ primis parentibus fuiſſe inſtar ſacramenti & ſymboli immortalitatis. Quamvis enim ſacramentum illud non fuit peccati remedium, (qualia ſunt proprie dicta ſacramenta poſt lapſum) tamen fuit gratiæ divinæ ſignum. Omiſſis ergo καιρικοῖς temporariis, atque *analogice* ſic dictis veteribus ſacramentis, qualia ſunt arbor vitæ ante lapſum, tranſitus per mare rubrum, eſus mannæ, aquæ de petra eruptio, quin & conſervatio in arca tempore diluvii, ros in vellere Gideonis, umbra ſolis in horologio Achas retrograda &c. de ordinariis, perpetuis & proprie ſic dictis vet. teſt. ſacramentis, videlicet *circumciſione* & *agno paſchali* agemus. Circumciſio fuit ſacramentum *initiationis*, paſcha vero *confirmationis*. Circumciſionis inſtitutio deſcribitur Gen. XVII. Paſchatis Exod. XII. Circumciſionis ſacramentum maſculis ſolummodo adminiſtrabatur; ſed agni paſchalis epulum & maſculis & fœminis erat commune. Circumciſio tantum ſemel recipiebatur, ſed uſus agni paſchalis quotannis redintegrabatur. Dicitur autem circumciſio a *circumcidendo*, ſicut περιτομὴ παρὰ τὸ περιτέμνειν, quia in ea circumſecabatur ac præputabatur, hoc eſt, præcidebatur pellicula illa extrema, quam Ariſtoteles vocat ἀκροποσθίαν, hoc eſt, cuticulam extimam τῆς πόσθης genitalis, & Paulus inflexa parumper voce ἀκροβυστίαν vocat Rom. II. 25 (*). Latinis pellicula illa dicitur *praeputium* paſſive ſcilicet, quia in circumciſione præputatur, Gen. XVII. 11. נְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם *circumcidetis carnem praeputii veſtri* ערלה juxta interpretationem Kimchii ſignificat *rem quamcunque ſuperfluam, & quae rem aliam degravat, quaeque digna ſit, ut rejiciatur*; talem Gerundenſis dicit eſſe *carnem illam, quae operit coronam*, (ſic vocant Rabbini caput membri genitalis in maſculis) *praeter eam nihil ſuperfluum inveniri in corpore humano.* Ita nimirum carnalis populus in carnali circumciſione ſibi blanditur. Dicitur autem pellicula illa ערלה non quod ſit res ſua natura ſuperflua & reſecatione digna, ſed quia glandem membri virilis tegit, abſcondit & obturat (**). Cæterum Judæi non contenti amputatione præputii pelliculam relictam unguibus acutis diſtendunt, lacerant & retro cogunt, ut glans magis adpareat; hanc pelliculæ repreſſionem vocant פריעה, quæ longe majorem dolorem adfert infantulo, quam ipſa circumciſio; Hebræi communiter adſerunt, eam præcipi Joſ. II. *Fac tibi cultros acutos & converſus circumcide filios Iſrael ſecundo.* Præter circumciſionem & diſtenſionem pelliculæ adhibent etiam exſuctionem; nam is, qui infantem cir-

Duo vet. teſt. ſacramenta.

(*) *Ἀκροβυστία περὶ τῦ ἄκρυ extremo & βύω obſtruo*, quaſi dicat, in extremitate tecta pars, Latinis vocatur *præputium.* GERHARDUS.

(**) Hebræis circumciſio dicitur מוּלָה quæ vox ſemel duntaxat in bibliis legitur Exod. IV. 26. & quidem in *plurali* מוּלוֹת a radice מוּל quieſcente in ſecunda. Unde & Rabbinorum מִילָה & Chaldæorum מְהוּלָא Arabibus חתאן & טהאן circumciſio. 1.) *Proprie* notat *præputii amputationem*: 2.) *Synecdochice* totam illam ſacramentalem ceremoniam aut etiam legalem obſervationem Act. XV. 1. Rom. IV. 10. 3.) *Metaphorice* ſpiritualem cordis circumciſionem ſeu renovationem, quæ vocatur περιτομὴ καρδίας Rom. II. 29. ἀχειροποίητος Col. II. 11. 4.) *Metonymice* ipſum populum circumciſum Rom. III. 30. XV. 8. 5.) Significat vere pios ac ſpiritualiter corde circumciſos. Phil. III. 3. GERHARDUS.

circumcidit, ſugit ore ſuo ſanguinem a membro ſauciato, quod vocant מציצה (*). In propria inſtitutionis ſede circumciſio vocatur בְּרִית *fœdus, pactum* Gen. XVII. 14. inde Stephanus Act. VII. 8. vocat διαθήκην περιτομῆς, quia ſcilicet circumciſio non externam ſolum pelliculæ amputationem, ſed etiam internam cordis purificationem & obligationem cum Deo complectitur, & quia circumciſio externa fuit medium atque organum receptionis in fœdus: dicitur etiam אוֹת בְּרִית, *ſignum fœderis*, quia ſtigma ex circumciſione in carne relictum fuit & ſignum & ſigillum divini fœderis, interprete apoſtolo. Rom. IV. 11. Notum eſt, circumciſionem in ſcriptis nov. teſt. pro circumciſis uſurpari, *abſtractum* ſcilicet pro *concreto* Rom. III. 30. XV. 8. Gal. II. 7. Ab interna ac ſpirituali circumciſione chriſtiani quoque nominantur *circumciſio* Phil. III. 3. *Nos ſumus circumciſio, qui Spiritu ſervimus Deo, & gloriamur in Chriſto Ieſu, non in carne confidentes.* Paulus Phil. III. 2. pſeudo-apoſtolos, qui docebant circumciſionem in nov. teſt. eſſe adhuc neceſſariam, per contemtum vocat *conciſionem*, quippe qui non amplius ſacramentum circumciſionis, ſed conciſionem carnis docerent, ac falſa doctrina & ſe & alios ab eccleſia reſcinderent. Syris vocatur גְּזוּרְתָּא a radice גְּזַר *ſcidit, praecidit, amputavit.*

Circumciſio eſt fœdus.

& ſignum fœderis.

CAPUT III.

DE CIRCUMCISIONE IN SPECIE.

Circumciſio carnis & cordis.

§. VIII. Roman. II. 28. & 29. duplex ſtatuitur circumciſio, *carnis ſcilicet & cordis σαρκὸς καὶ καρδίας*, illa *dicitur fieri in litera, haec in ſpiritu, illius* laus *dicitur eſſe ex hominibus, hujus vero ex Deo;* illa dicitur χειροποίητος ἐν σαρκὶ Eph. II. 11. hæc vero ἀχειροποίητος. Col. II. 11. Quæ diſtinctio circumciſionis nequaquam eo trahenda, quaſi circumciſio in vet. teſt. etiam in vera fide ſuſcepta tantum fuerit carnalis circumciſio abſque ullo ſpirituali effectu, cujus contrarium oſtendimus ſuperius in tract. de ſacram. §. 65. ſed oppoſita eſt vanæ Judæorum gloriationi, qui ob carnalem circumciſionem ſeſe efferebant, de circumciſione cordis & vera in Meſſiam fide nihil omnino ſoliciti. Exſtant autem fundamenta hujus diſtinctionis in ſequentibus vet. teſt. dictis Lev. XXVI. 41. *tunc humiliabitur cor ipſorum* הֶעָרֵל *praeputiatum, incircumciſum:* Thargum reddidit טַפְשָׁא *ſtultum* Deut. X. 16. *Circumcidite praeputia cordis veſtri:* Thargum ſic reddidit *removete* טַפְשׁוּת *ſtultitiam & iniquitatem cordis veſtri* Deut. XXX. 6. *Circumcidet Deus cor tuum & cor ſeminis tui, ut diligas Jehovam Deum tuum toto corde tuo.* Jer. IV. 4. *Circumcidite vos Iehovae, & auferte praeputia cordis veſtri*, Thargum רֶשַׁע *impietatem.* cap. VI. 10. *Auris eorum eſt incircumciſa*, Thargum אִטַפְשַׁת *ſtulta facta eſt* (id imitatur Stephanus Act. VII. 51. ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν *incircumciſi corde & auribus.*) Jer. IX. 26. *Omnes gentes ſunt praeputiatae, & omnis domus Iſrael eſt praeputiata corde.* Ezech. XXVIII. 10. *Morte incircumciſorum morieris*, Thargum רַשִׁיעִין *impiorum*, qui ſunt graves peccatis, quorum cor gravatum eſt carne. cap. XLIV. 9. *Incircumciſus corde & incircumciſus carne.* Theophylactus in cap. II. Rom. *Circumciſio juxta carnem adparens carnalis eſt: Circumciſio vero ſecundum ſpiritum eſt carnalium adfectuum reſectio.* Inde quidam triplicem ſtatuunt circumciſionem, *primam Hebraeorum, ſecundam chriſtianorum, tertiam beatorum.*

§. IX.

(*) Vide Buxdorffium in ſynag. judaica cap. 2.

GERHARDUS.

Auctor circumciſionis.

§. IX. *Auctor* Circumciſionis eſt Deus אֵל שַׁדַּי Gen. XVII. v. 1. Is namque fœdus cum Abrahamo ejusque poſteris initurus circumciſionis ſacramentum inſtituit, ut eſſet medium, per quod Iſraelitæ in fœdus illud reciperentur, & promiſſio fœderalis gratiæ illis obſignaretur. Joh. VII. 22. Circumciſio dicitur eſſe ἐκ τῶν πατέρων, non quod ſit πατρικὴ quædam παράδοσις, præter vel contra Dei mandatum introducta, ſed quia ante Moſen fuit inſtituta, & a patribus ex Dei mandato uſurpata. Herodotus in Euterpe ſcribit, *circumciſionem Hebraeoſ ab Ægyptiis accepiſſe* (*), ſed Moſes diver-

(*) Locus HERODOTI, ad quem heic reſpicit GERHARDUS, exſtat *libr. II. cap. CIV.* ubi hæc leguntur verba: Μῦνοι πάντων ἀνθρώπων Κόλχοι, καὶ Αἰγύπτιοι, καὶ Αἰθίοπες περιτέμνονται ἀπ' ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα. Φοίνικες, καὶ Σύριοι οἱ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ καὶ αὐτοὶ ὁμολογέουσι παρ' Αἰγυπτίων μεμαθηκέναι. *Soli omnium hominum* Colchi *&* Ægyptii *&* Æthiopes *ab initio pudenda circumcidebant.* Phœnices *enim &* Syri, *qui* Palæſtinam incolunt, *i. e.* Judæi, *confitentur ipſi, ſe conſuetudinem illam ab* Ægyptiis *accepiſſe.* HERODOTO ſuffragatur DIODORUS SICULUS, atque hoc ipſo circumciſionis argumento *Colchos* & *Judæos* originem ſuam *Ægyptiis* debere, adſtruit, *libr. I. pag. 24.* Nec his abſimilia ſunt, quæ leguntur apud STRABONEM, *geograph. libr. XVII.* Hiſce gentilium hiſtoricorum teſtimoniis nonnulli in eam ſe induci paſſi ſunt ſententiam, primos omnium fuiſſe Ægyptios, qui ritum circumcidendi genitalia obſervaverint, eundemque aliis gentibus, ſpeciatim Judæis, tradiderint. Ita jam olim cenſuerunt jurati chriſtiani nominis hoſtes, CELSUS apud ORIGENEM *libr. I. contra Celſum p. 17.* itemque JULIANUS apud CYRILLUM, *libr. X. contra Julian. p. 354.* Nec defuerunt inter ipſos chriſtianos, qui ad eandem propius accederent ſententiam. Principem inter illos, qui hoc fecerunt, locum obtinet JO. MARSHAMUS, eques Anglus, in *canone chronico ſect. V. p. m. 74.* & *75.* cujus veſtigia ſecutus eſt JO. SPENCERUS, eccleſiæ Elienſis in Anglia quondam canonicus, & collegii corporis Chriſti apud Cantabrigienſes præfectus, qui in opere ſuo ſatis noto *de legibus hebræorum ritualibus, libr. I. cap. V. ſect. IV. p. 55. ſeqq.* edit. Tubingenſ. utriusque partis argumenta & reſponſa ἐκ παραλλήλου lectori ita exhibuit, ut eidem obſcurum eſſe nequeat, quid ipſe auctor doctiſſimus hac de re ſentiat. Recentiori ævo deiſtæ Angli hancce ſententiam avide arripuerunt, eandemque ornandam ſuſceperunt, maxime MATTH. TINDALIUS in libro notiſſimo, hac inſignito inſcriptione: *Chriſtianity as old as the creation &c.* qui Londini ann. *MDCCXXX.* lucem adſpexit publicam, & qui cauſam TYNDALII contra DAN. WATERLANDUM, theologum Anglum, propugnare anniſus eſt CONYER. MIDLETONUS, cuſtos bibliothecæ Cantabrigienſis, edito libello, qui titulum fert: *a letter to Dr. Waterland, containing ſome Remarks on his vindication of ſcripture: in Anſwer to a book intituled: chriſtianity as old as the creation* &c. Vid. de hocce ſcripto *la bibliotheque Britanique tom. I. part. II. p. 328. ſeqq.* Adjungimus ſcriptoribus hiſce Anglis ex Remonſtrantibus JO. CLERICUM, qui, recenſitis aliorum ſententiis, hanc vel tandem ſubjungit ἐπίκρισιν: *Fieri poteſt, ut conſuetudinem dudum apud Ægyptios receptam, ſeu munditiei cauſa, quam cordi habebant, præ cæteris gentibus, ſeu alia quapiam, Deus etiam Abrahamo, ſed alium in finem, obſervandam tradiderit. Sic neque Judæi Ægyptiis, neque Ægyptii Judæis eam debuerint, quamvis Ægyptiaca conſuetudo divino præcepto occaſionem dediſſet.* Subjungit CLERICUS: *Parum credibile multis videtur, ritum ejusmodi incommodum, &, quando a grandioribus ſuſcipiebatur, parum honeſtum, qui denique neque ad bonos mores quidquam conferre poteſt, a Deo opt. max. primum inſtitutum. Suſpicantur, Abrahamum, qui hoc viderat in Ægypto fieri, & forte a ſervis Ægyptiis, quos plures in Cananæam ex Ægypto duxerat, rationes, quas Ægyptii tam abſono alioqui per ſe ritui prætendebant, edoctum, in illorum ſententiam iviſſe; quod cum animadverteret Deus, qui ſumma συγκατάβασει ſeſe noſtræ imbecillitati attemperat, idem Abrahamum juſſit facere, quod in aliis probabat.* Vid. ejus *commentarium in Geneſ. cap. XVII. verſ. 10. p. 144. ſeqq.* edit. Tubing. Ex quibus verbis haud obſcure patet, CLERICUM in eam inclinaſſe ſententiam, Abrahamum morem genitalia circumcidendi in Ægypto didiciſſe, tandemque, adprobante ſententiam ejus per quandam συγκατάβασιν ſupremo numine, eundem imitatum eſſe.

diverſum teſtatur, videlicet Abrahamo & poſteris ejus circumciſionem fuiſſe demandatam, an-
tequam

Aſt non defuerunt viri doctiſſimi, qui in errore hocce refellendo laudabilem poſuerunt induſtriam. Ex cœtus quidem Romani doctoribus hoc fecerunt NATALIS ALEXANDER, DOMINICI familiæ adſcriptus, *hiſtor. eccleſiaſt. vet. teſtam. diſſert. VI. p.* 222. *ſeqq.* JO. BAPTISTA SOLLERIUS, ſocietatis Jeſu theologus, *de iuſtitutis Coptorum*, ſub extrem. ante *tom. V. actor. ſanctor. Junii*, AUGUSTINUS CALMETUS in *prolegom. & diſſertat. biblicis tom. I. p.* 17. edit. lat. aliique; ex theologis Reformatis HERM. WITSIUS *Ægyptiacor. libr. III. cap. VI. p.* 223. *ſeqq.* & in *œconom. fœderum Dei libr. IV. cap. VIII.* MELCH. LEYDEKKERUS *libr. II. de republ. ebræor. libr. II. cap. IV. f. m.* 70, 71. JO. van der WAYEN in *variis ſacr. p. m.* 321. FRID. SPANHEMIUS, in *hiſt. eccleſiaſt. vet. teſtam. p.* 301. SAM. BASNAGIUS, in *exercitat. hiſtorico-crit. anti-Baronian. ad ann. XXXV. num.* 29. *p.* 117. *ſeqq.* JAC. BASNAGIUS dans *l' hiſt. des Juifs libr. VI. cap. VIII. p. m.* 601. JO. HENR. HEIDEGGERUS, in *corpore theolog. chriſt. tom. I. loc. XII.* §. 81. STEPH. LE MOYNE, in *notis ad varia ſacra p.* 745. ANT. BYNÆUS, in *diſſertat. de circumciſione Jeſu Chriſti p.* 26. *ſeqq.* JAC. SAURINUS, in *diſcurs. XV. ſur le vieux Teſtament* §. 4. *ſeqq.* & WILH. GOEREUS, in libro belgice evulgato, ſub titulo: *Moſaize hiſtorie part. I. cap. VII. p.* 240. ex Anglis vero RICH. MONTACUTIUS, epiſcopus primum Ceſtrienſis, poſtea Norvicenſis, *part. I. origin. eccleſiaſt.* BENJAM. ANDR. ATKISONUS, in libro, qui inſcribitur: *Revelation examined with candour, tom. II. diſſ. V. p.* 152. *ſeqq.* SAM. SHUCKFORDUS, in *the connection of the ſacred and prophane hiſtory, vol. I. libr. V. p.* 212. interpretationis germanicæ; PEARCE in ſcriptulo, MIDLETONO oppoſito, cui titulus: *a reply to the letter to Dr. Waterland, ſetting forth the many falshoods both in the quotations and the hiſtorical facts, by which the Letter-writer endeavours to weaken the authority of Moſes.* Vid. *in bibliotheque Britanique tom. I. part. II. p.* 350. itemque PATRIK DELANY in *examine revelationis part. II. p.* 195. verſionis german. Hiſce ex eccleſiæ noſtræ theologis jungi merentur PAULUS ANTONIUS, in diſſertat. *de circumciſione gentilium Marshamo oppoſita* Lipſ. *MDCLXXXII.* THOMAS ITTIGIUS, in *ſelect. capit. hiſtor. eccleſiaſt. ſeculi I. p.* 146, 147. ZACHARIAS GRAPIUS, in peculiari diſſertatione, *an circumciſio ab Ægyptiis ad Abrahamum fuerit derivata?* Roſtochii *MDCXCIX.* edita, nec non in *theologia recens controverſa abſoluta, cap. V. quæſt. IV. p.* 65. *ſeqq.* GOTTLIEB WERNSDORFIUS in *ſegmentis de circumciſione*, Witteb. *MDCCXI.* luci publicæ expoſitis, JO. REINHARD. RUSIUS, in peculiari programmate *de circumciſione a gentibus ad Judæos non derivata*, Jenæ typis exſcripto, SALOMON. DEYLINGIUS *obſervat. ſacrar. part. II. obſerv. VI. p.* 66. *ſeqq.* JO. FRANC. BUDDEUS, in *hiſtoria eccleſiaſt. vet. teſtam. tom. I. p.* 276. *ſeqq.* SIGISM. JAC. BAUMGARTENIUS in diſſertat. *de regno poſterorum Abrahami in Ægypto*, §. 23. THEODOR. CHRISTOPH. LILIENTHAL in *der guten Sache der göttlichen Offenbarung, part. IV. p.* 1035. *ſeqq.* aliique, quos brevitatis ſtudio prætermittimus.

Graviſſimæ vero ſunt rationes, quibus viri docti, modo recenſiti, dudum comprobarunt, oppido falli MARSHAMUM, SPENCERUM aliosque, ſtatuentes, morem genitalia circumcidendi jam ante Abrahami tempora apud Ægyptios obtinuiſſe, atque ab his ad Abrahamum ejusdemque poſteros fuiſſe translatum. Repugnat quippe huic ſententiæ *1.*) ipſa circumciſionis inſtitutio, eum in finem facta a Deo, ut eſſet *ſignum fœderis* inter Deum atque Abrahamum ejusdemque poſteros initi, (*Geneſ. XVII.* 10. *ſeqq.* coll. *Act. VII.* 8. *Rom. IV.* 11.) utque ſimul ſemen Abrahæ a reliquis gentibus diſcerneretur. Hinc & Jacobi filii indignum familiæ ſuæ honore judicarunt, ſi ſororem ſuam viro incircumciſo nuptui darent *Geneſ. XXXIV.* 14. Jam vero fines iſti a Deo intenti obtineri haud potuiſſent, ſi ritus circumciſionis antiquiſſimis jam temporibus apud alias gentes, ſpeciatim Ægyptios, fuiſſet receptus, atque ab his demum ad Iſraëlitas tranſiiſſet. Accedit 2.) quod ſuffragium ipſius Chriſti ſervatoris huic adſerto e diametro repugnet. Chriſtus enim de circumciſione hominis in ſabbato verba faciens *Joann. VII.* 22. clare ſatis docet, initium circumciſionis cœpiſſe a *patribus*, iisque primitus datam atque ab illis adminiſtratam fuiſſe. Per *patres* vero intelligit Abrahamum, Iſaacum & Jacobum, ac proinde ab œconomia patriarchali, neutiquam vero ab Ægyptiis, primam circumciſionis originem repetit. Addimus *3.*) tantam circumciſionis in gente Iſraëlitica olim fuiſſe neceſſitatem, ut ejus obſervatio

tio

tequam in Ægyptum deſcenderint. Diſpenſator ac *miniſter* circumciſionis primitus adminiſtratæ fuit Abraham patriarcha ſanctiſſimus, qui *aedificavit Deo altare in Bethel & invocavit nomen Jehovae*, Gen. XII. 8. XIII. 4. qui *praecepit filiis ſuis & domui ſuae poſt ſe, ut cuſtodirent viam Jehovae, facerentque*

ſiniſter circumciſionis.

tio ſub pœna כרת *excidii* fuerit injuncta. Ita enim pronunciavit Deus *Geneſ. XVII. 14. Mares præputiati, & præputia non circumciſa habentes exſcindantur e popularibus ſuis, eo quod fœdus meum violarunt.* Quod ſi vero circumciſionis ritum in Ægypto didiciſſet Abrahamus, tandemque eundem adprobante ſententiam eius per quandam *συγκατάβασιν* ſupremo numine, fuiſſet imitatus, obſervantiam circumciſionis cunctis ejus poſteris, ſub comminatione pœnæ tam gravis haud injunxiſſet Deus. 4.) & hoc notandum, Philiſtæos, qui jam tempore Abrahami & Iſaaci Palæſtinam inhabitabant, circumciſionis prorſus fuiſſe expertes. Unde & in ſanctioribus litteris ערלים adpellantur, *Jud. XIV. 3.* & de Davide dicitur *1 Sam. XVIII.* 27. eundem cum viris, quibus præerat, occidiſſe ducentos Philiſtæos, eorumque præputia Saulo, Iſraëlitarum regi, obtuliſſe. Colligimus exinde, nec apud Ægyptios tum temporis circumciſionis ritum in uſu fuiſſe, ſiquidem Casluchæi ab Ægyptiis deſcendentes, originem dederunt Philiſtæis, prout luculenter evicit SAM. BOCHARTUS in *Phaleg. libr. IV. cap. XXXI.* Nec 5.) prætermittendus heic eſt locus conſideratione noſtra digniſſimus, qui legitur *Jer. IX. 25, 26.* Cum enim *loco excitato* inter Judæos circumciſos aliosque populos, qui circumciſionem æque ac verum Iſraëlitarum Deum ſpernebant, clare ſatis diſtinguatur, iisque gentibus, quæ tum temporis erant ערלים *præputiatæ*, Ægyptii quoque accenſeantur, exinde jure meritoque concludimus, Ægyptios eo, quo Jeremias vixit, ævo circumciſionis ritum nondum habuiſſe. Vid. b. DEYLINGIUM *obſervat. ſacrar. part. II. obſ. VI. §. 6. ſeqq. p. 90. ſeqq.* Tantum proinde abeſt, ut circumciſio ab Ægyptiis ad Ebræos pervenerit, ut potius longe probabilius ſit, huncce ritum ab Abrahamo in alias gentes, ſpeciatim Ægyptios, derivatum fuiſſe. Nec, quod 6.) notamus, abſonum cuiquam videri debet, gentem Ægyptiacam circumciſionem ab Iſraëlitis, quos alioquin maximopere averſati ſunt, mutuo ſumſiſſe. Conſtat enim ARTAPANI teſtimonio apud EUSEBIUM *libr. IV. præpar. evangel. cap. XXVII. Æthiopes, tametſi hoſtes, tam propenſo in Moſen fuiſſe animo, ut ipſius quoque circumciſionis ritum ab eo acciperent; idque a ſacerdotibus etiam omnibus* (Ægyptiorum) *præſtitum fuerit.*

Quæ in contrarium heic adferunt diſſentientes, ita ſunt comparata, ut opera haud difficili dilui queant. Magnum quidem in HERODOTI ſcriptoris antiquiſſimi, teſtimonio, quod ſupra recitavimus, cauſæ ſuæ quærunt præſidium, idque in prima acie collocant. Verum auctoritati HERODOTI opponimus auctoritatem MOSIS, ſcriptoris non tantum multis ſeculis antiquioris, ſed & divinitus adflati, cujus proinde teſtimonia ſupra jam a nobis adlata, longe majoris ſunt ponderis, quam HERODOTI, de quo dudum alii obſervarunt, eundem veras Judæorum origines hiſtoriamque patriarcharum penitus ignoraſſe, nec ea, quæ de Ægyptiis habet, ex antiquiſſimis monumentis, ſed ex incerta Ægyptiorum ſacerdotum traditione hauſiſſe, quin in perbrevi illo loco ſupra adducto plus ſimplici vice hallucinatum eſſe. Vid. b. BUDDEI *hiſt. eccleſiaſt. vet. teſtam. tom. I. p. 278. ſeqq.* Quemadmodum vero HERODOTI nullatenus nos movet auctoritas, ita multo minus DIODORI SICULI atque STRABONIS curamus teſtimonia, cum ſcriptores iſti gentiles HERODOTO longe ſint recentiores, falſoque ſibi perſuaſerint, Iſraëlitas ex Ægypto eſſe prognatos, ac proinde, ut alios ritus, ita & circumciſionem a gente Ægyptiaca accepiſſe. Et quis quæſo in rebus hiſce antiquiſſimis DIODORO fidem adhibeat, qui ingenue confitetur, ne ſe ipſum quidem ea, quæ de rebus Ægyptiis ante bellum Trojanum litteris conſignarit, pro certis habere? *libr. I. p. 9.* Adſtipulamur potius JAC. SALIANO, qui in *annal. eccleſiaſt. vet. teſt. p. 238.* ita pronunciat: *Nugatur Diodorus Siculus, & ſua ipſius confeſſione μυθικῶς ſcribit, cum ait, Judæos ritu ab Ægyptiis derivato pueros apud ſe natos circumcidere.*

Cæterum de circumciſione apud Judæos uſitata ex ipſius gentis judaicæ doctoribus copioſe commentatus eſt MOSES MAIMONIDES in *jad chaſaka, part. I. libr. II. tractatu 6.* qui inſcribitur מילה. Prodiit iſte liber cum latina verſione SEB. SCHMIDII Argentor. *MDCLXI. 4.* &

quæ juſtitiam & judicium, Gen. XVIII. 19. qui fuit *propheta* ab ipſo Deo appellatus Gen. XX. 7. Is eſt, qui ex mandato divino & ſe & filium Iſmaelem atque omnes viros domus ſuæ circumcidit. Gen. XVII. 24. Idem etiam circumcidit Iſaacum Gen. XXI. 4. Ex quo intelligitur, patriarchas velut capita familiæ & doctores eccleſiæ circumciſionis ſacramentum adminiſtraſſe, uſque dum inſtitueretur ſacerdotium Leviticum, cui una cum aliis eccleſiaſtici miniſterii partibus ordinariam hujus ſacramenti adminiſtrationem poſtea ceſſiſſe probabiliter ſtatuimus. Sic Mathias ſacerdos liberos eorum, qui ad ethnicas ſuperſtitiones defecerant, circumcidit. 1 Maccab. II. 46. (Hodie apud Judæos non ſacerdos, ſed chirurgus præputium abſcindit in ſynagogis, quem vocant המוהל *circumciſorem*;) Extraordinarium eſt, quod Joſua princeps Iſraelitici populi peculiari Dei mandato inſtructus filios Iſrael in colle Araloth circumcidit, Joſ. V. 3. quodque Sephora in caſu neceſſitatis Moſe lethaliter ægrotante præputium filii circumcidit, Exod. IV. 25. (*) uti etiam fœminæ Iſraeliticæ tempore perſecutionis; 1 Macc. I. 63. 2 Macc. VI. 10. ex quo generalis regula exſtruitur, quod *ſacramentum initiationis in extremo neceſſitatis caſu pie adminiſtrari poſſit, ab aliis eccleſiae membris, ubi ordinarius miniſter haberi non poteſt.*

tum etiam *promiſſionis*, quemadmodum hæc omnia perſpicue deſcribuntur Gen. XVII. 7. *Statuam pactum meum inter me & te, inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere perpetuo, ut ſim tibi in Deum & ſemini tuo poſt te.* v. 8. *Daboque tibi & ſemini tuo poſt te terram peregrinationum tuarum, nempe totam terram Canaan in poſſeſſionem perpetuam, eroque eis in Deum.* (hoc eſt verbum promiſſionis) v. 10. *Hoc eſt pactum meum, quod obſervabitis inter me & vos, atque in ſemen tuum poſt te, ut circumcidatur in vobis omnis maſculus.* (hoc eſt, verbum inſtitutionis) v. 11. *Circumcidetis vero carnem præputii veſtri.* (hæc eſt externa & in oculos incurrens ceremonia circa viſibile illud materiale ſive elementum externum præputium ſcilicet, quod reſecabatur, occupata) Obſervandum vero promiſſionem illam verbo adnexam non ſolum corporalia beneficia complecti, ſed etiam Dei gratiam, remiſſionem peccatorum & vitam æternam propter Chriſtum ex ſemine Abrahæ naſciturum, uti demonſtravimus ſuperius §. 63 & ſeqq. quo pertinet formula benedictionis, quam referente Chemnitio in cap. 9. harm. Iſraelitæ in circumciſione olim uſurparunt. *Deus vivus, pars noſtra & protector noſter præcepit eruere animam noſtram ab inferis propter fœdus ſuum, quod poſuit in carne noſtra.*

Verbum in circumciſione.

§. X. Ut autem in omni ſacramento, ita quoque in circumciſione acceſſit *verbum* ad elementum, ut inde fieret ſacramentum. Verbum requiritur tum *inſtitutionis*,

Materiale hujus ſacramenti.

§. XI. Fiebat autem circumciſio, id eſt, præputii amputatio in membro genitali. Probroſum hoc & infame viſum fuit gentibus, unde dicteria illa, quod Judæos

& cum verſione notisque CHRISTIANI WALTHERI Regiom. *MDCCV.* Maimonidi ex ſcriptoribus chriſtianis jungi merentur idem, quem modo laudavimus, SEB. SCHMIDIUS, cujus peculiaris exſtat *tractatus de circumciſione primo vet. teſtam. ſacramento* Argentor. *MDCLXI. 4.* itemque HERMANNUS AB HARDT in *prodromo juris Judæorum canonici de circumciſione* Helmſtad. *MDCC. 8.* Ut BUXTORFIUM *ſynagoga Judaica cap. IV.* JO. LUNDIUM in *den jüdiſchen Heiligthümern libr. IV. cap. XVIII.* JO. JAC. SCHUDTIUM in *den jüdiſchen Merkwürdigkeiten libr. VI. cap. XXXV.* ſcriptoresque, qui antiquitates ſacras veterum Ebræorum deſcripſerunt, velut GOODWINUM, RELANDUM, ICKENIUM ſimilesque, utpote notiores, haud memoremus.

(*) Evolvi heic merentur erudita JO. FRISCHMUTHI diſput. *de circumciſione Zipporæ*, Jen. *MDCLXVIII. 4.* edita, & G. E. EDZARDI notæ in *Avoda ſara, cap. II. p. 237. ſeqq.*

duos vocarint *apellas* & *recutitos*, quin & Manichæus *obſcænum characterem* nominavit circumciſionem, (vide Auguſtinus lib. V. VI. & rel. contra Fauſtum) ſed contra abſurdum rationis judicium Dei ſapientiam intueamur ac revereamur, cui placuit in illa corporis parte circumciſionem adhiberi, *cum primis*, ut de venturo ſemine ex Abrahæ poſteris naſcituro Iſraelitæ hac ceremonia admonerentur: *Deinde* ut oſtenderetur peccatum originale per generationem in poſteros traduci, quod ex carne naſcitur, eſſe carnem, ideoque ſpirituali circumciſione ſive regeneratione ac renovatione indigere. *Denique* ut ſignificaretur, quidquid damnationis e carnali nativitate contraxerant infantes, per circumciſionis ſacramentum illis adimi. Ea parte convenienter ſuſceperunt infantuli regenerationis ſacramentum, unde ſortiti erant generationis initium. Thomas part. III. q. 70. art. 3. *Fiebat circumciſio in membro generationis propter tria. 1.) quia erat ſignum fidei, qua Abraham credidit Chriſtum ex ſemine ſuo naſciturum: 2.) quia erat in remedium originalis peccati, quod per actum generationis traducitur: 3.) quia ordinatur ad diminutionem carnalis concupiſcentiae, quae praecipue in membris illis viget.* Gabr. Biel lib. IV. ſent. diſt. 1. quæſt. 4. art. 4. ex Alex. p. 4. quæſt. 7. *Circumciſio erat inſtituta contra peccatum originale, jam vero peccatum originis contrahitur per libidinoſam propagationem, quam repraeſentabat circumciſio ratione membri; in quo fiebat: proceſſus etiam illius morbi fuit circularis, quia ſecundum Anshelmum perſona peccans, ſcilicet Adam, primo corrupit naturam, deinde natura perſonam, hoc repraeſentatur per circularem pelliculae inciſionem. Effectus morbi originalis eſt ſuperabundantia concupiſcentiae, quam minuit ſacramentum circumciſionis, quod ſignificatur per remotionem ſuperfluitatis pellis abſciſſae.* Philippus Melanthon in die circumciſionis: *Circumciſio inſtituta fuit in illa parte corporis, ut de venturo ſemine admoneret circumciſos. Haec principalis ſignificatio, deinde accedant aliae, praeciditur particula a membro generationis, ſignificatur hanc naturam lapſam & nunc deſtinatam morti & hanc pelliculam abjiciendam eſſe. Deus etiam poſuit in hac parte notam, ut cogitemus Deum velle, ut haec membra ſint ſancta & ſancte utamur generatione.*

Quare in ea corporis parte præcepta fuit circumciſio.

§. XII. *Inſtrumentum* circumciſionis erat *culter* vel acutus in cote politus, vel lapideus ex petra paratus (*) Exod. IV. 25. *Zippora tulit* צוּר *petram, & amputavit praeputium filji ſui.* Jos. V. 2. *Fac tibi* חַרְבוֹת צֻרִים *cultros petrarum ſive petrinos* (**). Ex his locis quidam colligunt circumciſionis inſtrumentum fuiſſe cultrum petrinum (***), ſilicem quendam acutiſſimum, tradunt enim in oriente reperiri lapides, qui novaculæ inſtar ſcindunt, cui rei adamas fidem facere poſſet (****). In Hiſpania inſula ferro carent & pro hoc utuntur cote acuto

Inſtrumentum circumciſionis.

(*) Vid. Herm. Bernh. Gedæi diſput. *de inſtrumento circumciſionis a Zippora & Joſua adbibito*, Lipſ. *MDCXCVIII.* quæ poſtea in *theſauro theolog. diſputat. novo tom. I. p. 263. ſeqq.* fuit recuſa, & Jo. Georg. Abichtii diſput. *de cultris ſaxeis in circumciſione a Joſua adbibitis*, Lipſ. *MDCCXII.* quæ pariter *theſauro diſput.* modo excitato *p. 497.* fuit inſerta.

(**) חֶרֶב gladium κρώτως notat a חרב *exſiccatus eſt*, metaph. *devaſtatus eſt*, quia gladius exſiccat hominem ſanguine, eumque devaſtat. Avenarius in lex. pag. 276. Schindlerus vult, ſignificare omne inſtrumentum, quod ſcindit & ſindit, ſive ferrum ſit ſive lapis acutus, ut gladius, culter, novacula, ſecuris, bipennis, aratrum, malleus, quo lapides cæduntur in lex. pag. 648. cui concinit Buxtorffius in lex. pag. 255. Gerhardus.

(***) Vid. quæ hanc in rem diſſeruit Jo. Jac. Quandt in diſſ. *de cultris circumciſoriis & ſecespidis Ebræorum*, Regiomonti *MDCCXIII.* 4. Ut auctores a Fabricio, in *bibliographia antiquar. cap. XI. §. XXIV. p. 546.* edit. recentiſs. adlegatos, taceamus.

(****) *Accepit Zippora* צר *petram, ſaxum acutum*, non quod cultro petrino neceſſario fieri deberet

acuto, ita LXX. interpretes Joſ. V. 3. *fac tibi μαχαίρας πετρίνας ἐκ πέτρας ἀκροτόμου, cultros lapideos ex petra acuta.* Quidam vero & inter hos Lutherus in annot. marginal. Joſ. V. ſtatuunt μετωνυμικῶς per petram intelligendum eſſe cultrum acutiſſimum in cote politum; quia enim cultri acuuntur petris, ideo videri cultrum petrarum poſitum eſſe pro cultro acuto. Confirmatur hæc expoſitio 1.) ex Pſal. LXXXIX. 44. *avertiſti* צור *petram ſive aciem gladii ejus.* 2 Sam. II. 16. *& vocavit locum illum* חֶלְקַת הַצֻּרִים *agrum gladiorum acutorum, eo quod omnes ibi interfecti ſunt gladiis.* 2.) ex paraphraſi chaldaica Jonathanis Joſ. V. ubi cultri petrini vertuntur *per novaculas acutas.* 3.) ex praxi Judæorum, qui etiamnum hodie utuntur novaculis acutis chalybeis, referente Münſtero in cap. IV. Exodi, quarum tamen capuli ſunt lapidei: mortuos ante octavum diem aut abortivos maſculos circumcidunt lapide fiſſili *mit einem Schiefferſtein*, referente Schindlero in lexico in voce צור. Culter lapideus ἀλληγορικῶς ab Auguſtino libr. II. contra Pelag. & Cœleſt. cap. 31. Theodoreto quæſt. 5. in Joſ. & aliis ita exponitur, 1.) quod ſignificet principalem autorem purgationis Chriſtum, qui eſt petra ſalutis, 1 Cor. X. 4. 2.) Quod denotet duritiem ac σκληροτραχηλίαν populi Judaici: Ezech. III. 7. *Univerſa domus Iſrael dura fronte & duro corde eſt.* Zach. VII. 12. *Cor ſuum poſuerunt ut adamantem, ne audirent legem & verba illa, quae miſerat Iehova exercituum in Spiritu ſuo per manum prophetarum.* 3.) Quod innuat cultro legis divinæ in tabulis lapideis ſcriptæ carnis concupiſcentias reſecandas eſſe.

§. XIII. *Objectum* circumciſionis (*) fuerunt maſculi Iſraelitici, hoc eſt Abraham & omnes pueruli ex ipſius poſteritate nati. Quod ad proſelytos, hoc eſt, converſos ex gentibus ad Deum Iſraelis, attinet, occurrit quædam differentia, qui enim in medio populi Iſraelitici habitare, connubia cum illis jungere atque una paſcha celebrare cupiebant, illi omnes & ſinguli circumciſionem in carne ſua ſuſcipere tenebantur, Gen. XVII. 12. Exod. XII. 44. ſicut patriarcha Abraham non ſolum filium ſuum Iſmaelem, ſed etiam *omnes viros domus ſuae, & argento emtos & e domeſticis natos circumcidit*, Gen. XVII. 27. Reliquæ vero gentes proſelytæ ad circumciſionem non adigebantur, ut exemplo Naamanis Syri & aliorum conſtat. Quamvis

13.) Objectum circumciſionis.

ret circumciſio, uti ſenſit Auguſtinus, ſed quia conſternatæ & feſtinanti matri talis culter primus occurrit, præſertim cum hæc circa Arabiam Petræam, ubi eſt Sina & Midian, contigerunt, in qua major petrarum quam ferri eſt copia & uſus, unde petras iſti exacuunt inſtar ferri, ex eisque cultros efficiunt acutiſſimos. Junius & Tremellius exponunt *cultrum acutum*, cum non ſit veriſimile familiam & quidem paſtores deſtitutos fuiſſe tam neceſſario ad multa inſtrumento. Piſcatori *vox hebræa* צור *videtur primo ſignificare* acumen ſive aciem, *deinde* petram *ſive* rupem *per metonymiam adjuncti. Nam acumen eſt, ubi corpus in anguſtum abit,* צור *autem verbum eſt anguſtare, & ſic gladiolus aciei phraſi hebræa idem eſt, quod gladiolus acutus.* Exod. IV. 25. reddidit Lutherus: *Zipora nahm einen Stein, und beſchnit ihren Sohn.* Præbet hoc admonitionem de Chriſto *petra ſalutis, in quo circumcidimur circumciſione non manu facta* Col. II. 11. Andreas Maſius in cap. V. Joſ. p. 83. *Illud* חַרְבוֹת צֻרִים *quod nos convertimus* gladios ſaxeos, *interpretatur Chaldæus* acutos gladiolos *aut* novaculas. *Eumque ſequitur vulgus Judæorum ut ſolet. At veteres novaculas ſaxeas dicendum eſſe putaverunt in eo commentario, qui Geneſis magna eſt adpellatus. Atque ille Chaldæus, qui Moſis libros convertit, quem Onkeloſium vocant, illud* צור *quo Moſis uxor filio præcidebat præputium,* טינרא, id eſt, ſilicem *convertit, non* aciem. *Quin ego adfirmare auſim* צור *nuſpiam in ſacris literis* aciem *ſignificare, ſed* ſilicem *aut* ſaxum *ubique* &c. GERHARDUS.

(*) Objectum circumciſionis eſt vel *generale*, vel *ſpeciale. Generale* eſt τὸ ἀρσενικὸν omne maſculinum ſeu omnis maſculus in domo Abrahæ. *Speciale* ſunt certi maſculorum ordines; 1.) qui ex generatione Abrahæ, 2.) ſervi domi nati ſeu vernæ, 3.) ſervi emti, quia ſervi emti, & ex ſervis nati membra fiunt familiæ, 3.) proſelyti non ſolum religione, ſed etiam cohabitatione Iſraelitis juncti. GERHARDUS.

An fœminæ Iſraeliticæ a fœdere fuerint excluſæ?

vis vero fœmellæ Iſraeliticæ non circumciderentur (*), tamen a fœdere gratiæ cum Abrahamo, patre omnium credentium, inito non fuerunt excluſæ. 1.) Quia promiſſio fœderis eſt generalis. *Ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui*, quæ data erat promiſcue tam fœminis quam maſculis ex Abrahæ poſteritate natis, ideo ut Abraham dicitur *pater credentium*, Rom IV. 11. ita Sara dicitur *mater fidelium*, 1 Petr. III. 6. atque in catalogum fidelium adnumeratur Hebr. XI. 11. mulier per annos 18. curvata dicitur *filia Abrahae* Luc. XIII. 16. Signum fœderis in carne ſua ſoli quidem maſculi recipiebant, interim tamen hac ipſa maſculorum circumciſione totum populum ſibi Deus conſecrabat, & fœdus omnibus Abrahæ poſteris confirmabat, Gen. XVII. 7. internam cordis circumciſionem (**) per externam pelliculæ amputationem in maſculis, ſed peculiari modo in fœmellis operando & fide corda eorum purificando. 2.) Quia fœmellæ Iſraeliticæ non ſolum naſcebantur ex patribus circumciſis, ac per connubia cum maritis circumciſis fiebant una caro, ſed etiam reverenter de circumciſione ſentiebant, ac fœderis divini cum circumciſis initi fide reddebantur participes. 3.) Inde eſt, quod ex fœdere illo non minus efficaces conſolationes petebant, quam ipſi maſculi circumciſi. Judith. IX. 5. 4.) Quin etiam habitæ fuerunt pro circumciſis, alias non licuiſſet eis comedere paſcha Exod. XII. 7. 5.) Ac peculiares leges pro puerperis, quæ filiam pepererant, divinitus inſtitutæ fuerunt, non minus ut pro illis, quæ maſculum pepererant Lev. XII. 6. Hugo de ſacram. pag. 12. cap. 2. *Salvabantur fœminae ſola fide, ſacrificiis & oblationibus, aliisque legis ceremoniis purificatae.* Hujus loci eſt obſervatio illa, *quod fœmellis non minus quam circumciſis maſculis die octavo nomen dabatur*, referente Mercero in cap. XVII. Gen. Quæ omnia luculenter probant, quod fœmellæ Iſraeliticæ pro contemtricibus circumſionis haberi non potuerint, quippe cujus non erant capaces, ac proinde quod a fœdere gratiæ cum Abrahamo & poſteris ejus inito non fuerint excluſæ, ut non ſit neceſſe cum Jeſuitis in colloquio Ratisbonenſi excogitare externum aliquod remedium contra peccatum originale in fœmellis, cujus nec in ſcriptura, nec in Rabbinorum vel patrum eccleſiaſticorum monumentis ullum monſtrari poteſt veſtigium.

Cur ſolis maſculis præcepta circumciſio.

§. XIV. Quare voro ſoli maſculino ſexui impoſita fuit circumciſio? Durandus libr. IV. diſtinct. 1. quæſt. 6. cenſet id factum ideo, *quia ſolus maſculinus ſexus ſit cauſa traductionis peccati originalis.* Richardus ibidem adducit ſimilem rationem, quod *corruptio naturae principalius ſit a viro quam muliere.* Sed propheta regius non minus a matre quam a patre peccati originalis venenum ſe hauſiſſe teſtatur: Pſalm. LI. 7. *Ecce iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis calefecit me mater mea.* Lyranus in cap. XVII. Gen. alias profert rationes: (quas Biel lib. IV. ſentent. diſtinct. 1. quæſt. 4. vocat pulchriores) *Circumciſio ſignum fuit diſtinguens Iſrael a gentibus, in quantum habebant veram fidem & cultum unius Dei, & datum fuit iſtud ſignum tempore legis naturae, & ideo debuit dari in ſexu per ſe intento a natura, qui eſt ſexus maſculinus, ſecundum enim philoſophum fœmina eſt mas occaſionatus.* Item: *Fides illa & cultus derivabantur tunc temporis ad alios per generationem carnalem, in quantum patres docebant filios de talibus. In maſculo vero eſt principium generatio-*

(*) Jodocus Ravenſtein in apol. conc. Trid. contra Chemnit. p. 27. fingit, *peculiarem quendam ritum Judæis fuiſſe uſitatum. quo peccatum originis in fœmellis fuerit expiatum, qui cum non exſtat deſcriptus*, inde concludit, *non omnia ad ſalutem Judæis neceſſaria ſcripto fuiſſe a Moſe comprebenſa.* Idem urget Bellarminus libr. IV. de verbo Dei cap. 4. & Jeſuitæ in colloquio Ratisbonenſi. GERHARDUS.

(**) De hac interna cordis circumciſione complura in Judæorum ſcriptis occurrunt loca, quæ SCHOETGENIUS in *horis ebraicis p. 815.* diligenter collegit.

rationis activum, *& ideo ſolis maſculis datum eſt praedictum ſignum.* Sed hæ rationes ſunt non ita pulchræ; cum non ſolum maſculus, ſed etiam fœmella intendatur a natura, cumque non tam fides & cultus Dei, quam peccatum per generationem carnalem in liberos propagatur. Dicimus ergo primam & principalem cauſam, quare ſolis maſculis impoſita fuerit circumciſio, eſſe Dei voluntatem, cujus rationes intellectus noſtri tenebris non ſunt obviæ. Probabiliter ſtatui poteſt, Deum parcere voluiſſe ſexui infirmiori periculis & doloribus partus alioquin onerato. Quidam addunt fœminas per naturam circumciſionis non eſſe capaces, ſed analogum quid locum hic habere potuiſſe, oſtendit exemplum Æthiopum chriſtianorum, qui hodieque & maſculos & fœminas circumcidunt, de quo poſtea. Lutherus in cap. XVII. Gen. dicit, ideo maſculos circumciſos, non fœminas, *ut e fœmina, non e viro naſciturus Meſſias* oſtenderetur. Origenes homil. XIV. in Luc. *Circumciſio quia fiebat in maſculis, circumciſionem deſignabat mentis, quae rationem maſculi habet* (*).

Quid ſtatuendum de infantibus ante circumciſionem ſuſceptam mortuis?

§. XV. Quid ſtatuendum de infantibus vel in utero exſtinctis, vel ante octavum diem mortuis? Gretſerus in coll. Ratisb. q. 44. diſputat, *non poſſe oſtendi locum in tota ſcriptura, qui promittat illis beatitudinem*, ex quo conſequens fuerit, illos æternæ mortis nexibus teneri adligatos. Atqui 1.) illi infantuli non poſſunt haberi pro transgreſſoribus divinæ ordinationis, quæ expreſſo Dei mandato ad diem nativitatis octavum erat adſtricta. *Ubi non eſt lex, ibi nec eſt transgreſſio.* Rom. IV. 15. Jam vero infantibus ante octavum nativitatis diem decedentibus non erat lata lex circumciſionis, ergo nec pro prævaricatoribus legis poſſunt haberi, & per conſequens adverſus illos non eſt vibrandum fulmen illud: *Maſculus cujus caro non fuerit circumciſa, eradicabitur anima ejus ex populo ſuo.* Gen. XVII. 14. 2.) Regula Auguſtini libr. IV. contra Donat. c. 22. & Bernhardi epiſt. LXXVII. veriſſima eſt: *Non privatio, ſed contemtus ſacramenti damnat.* Jam vero infantes illi non poſſunt haberi pro contemtoribus circumciſionis: ergo etiam temere non ſunt damnandi. 3.) Benigniſſimus Deus, qui promiſit ſe fore *Deum Abrahae & ſeminis illius*, Gen. XVII. 7. qui *non vult, ut ullus parvulorum pereat*, Matth. XVIII. 14. ſed eos ſibi *adduci* jubet, Marc. X. 14. tales infantes per parentum preces ſibi oblatos in gratiam recepit, & quod in aliis per circumciſionis ſacramentum ordinarie operatus eſt, extraordinarie per Spiritum ſanctum interius perfecit; neque enim ſe ipſum, ſed nos ad ſacramenta tanquam media gratiæ ordinaria adligavit. 4.) Si omnes infantes ante ſuſceptam circumciſionem demortui a ſalute excludendi ſunt, conſequens fuerit, ſanctiſſimos illos martyres, Hebræorum maſculos, qui vix dum in lucem editi juſſu Pharaonis in profluentem abjecti ſunt, Exod. I. 22. infantes a tyranno Antiocho ante ſuſceptam circumciſionem occiſos, 1 Maccab. I. 51. 64. ut & maſculos Bethleemiticos a ſatellitibus Herodis nondum accepta circumciſione trucidatos Matth. II. 16. æternum damnatos eſſe, quod abſurdum eſſe quilibet intelligit. 5.) Quid dicemus de infantibus natis tempore commorationis in deſerto? An exiſtimabimus toto illo 40. annorum decurſu, in quo intermiſſa fuit circumciſio, nullos plane infantes Iſraëliticos eſſe mortuos; vel, ſi mortui fuerunt, ab æterna ſalute eſſe excluſos? At ſi Moſes judicaſſet circumciſionem ſimpliciter & abſolute ita neceſſariam eſſe ad ſalutem, ut ne quidem in caſu neceſſitatis ſine externa circumciſione quisque ſalvari poſſet, utique curaſſet illos potius circumcidendos cum præſentiſſimo temporalis vitæ periculo, quam differendo circumciſionem de ſalute eos periclitari permiſiſſet. 6.) Quidam huc referunt filiolum Davi-

(*) In eo, quod fœmineus ſexus a circumciſione excipitur, 1.) naturæ ratio habetur: 2.) propagatio & nomen ad patrem non ad matrem refertur: 3.) propter unam virginem Mariam, ex qua Chriſtus erat naſcendus, parcit Deus toti ſexui fœmineo. GERHARDUS.

Davidis ex Bethſabea natum, qui licet ante octavum diem circumciſioni deſtinatum moreretur, David tamen ſe ad eum venturum teſtatur, non utique in ſedem damnationis, ſed beatitudinis. 2 Sam. XII. 23. (alii tamen computationem diei ſeptimæ, qua infans ille mortuus eſt, ordiuntur non a tempore nativitatis, ſed morbi.) Hæc omnia perpendens Gabr. Biel lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 4. ſic ſcribit: *De pueris ante circumciſionem defunctis quidam, inter quos magiſter,* (Lombardus) *dixerunt, quod perierunt in peccato originali, ſed hoc nimis durum nec veritati conſonum, fuiſſet enim deterioris conditionis ſub lege Moſis, quam ſub lege naturae & ſimiliter quam fœmellae. Ideo Hugo & Alexander dicunt, quod parvuli illi ſalvati fuerunt in fide parentum, quia praeceptum de circumcidendo non obligabat niſi venientes ad octavum diem. Praeterea Deus ſpecialiter diſpenſavit cum filiis Iſraël in deſerto. 1.) Quia incerti fuerunt in dies & horas, quando progredi & labore itineris fatigari oporteret. 2.) In deſerto non fuerunt mixti inter gentes. Ergo non debebant ab illis diſtingui. 3.) Voluit Dominus propter figuram circumciſionem differri, ut una generalis circumciſio fieret in introitu terrae promiſſionis in ſignum illius ſpiritualis fiendae in ablatione omnis corruptionis in corporibus reſuſcitatis electorum in generali introitu in patriam futuro.* Hæc Biel ex Alex. q. 7. memb. 6. art. 1. & Paludano lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 5. art. 3. concl. 1. Vide etiam tractatum præcedentem §. 53. & tract. germ. de baptiſmo c. 26. ubi de infantibus ante baptiſmum decedentibus late actum fuit; cumprimis vide Lutherum tom. II. Jen. lat. p. 133. tom. VIII. Jen. p. 51. tom. XII. Witeb. p. 184. in cap. XVII. Gen. p. 81. & ſeqq. Quid ſtatuendum ſit de parvulis, qui cum diem octavum ſupervixiſſent, nihilominus circumciſi non ſunt, & quæ ſit genuina ſententia comminationis illius, quod anima maſculi non circumciſi ex populo Dei ſit exterminanda, de eo diximus tract. præced. §. 66.

Quare Chriſtus circumcidi voluerit.

§. XVI. Cum circumciſionis *finis* principalis fuerit interior regeneratio, in fœdus Dei receptio, & a peccato originali liberatio, merito quæritur, cur Chriſtus, qui in utero matris fuit ſanctus, Luc. I. 35. qui ſine peccato conceptus & natus, qui eſt *unicus homo in gratia*, Rom. V. 15. in quo impleta eſt promiſſio fœderalis de ſemine naſcituro, cur inquam, ipſe aliorum corda circumcidens circumcidi voluerit (*)? Præcipua cauſa eſt ſolennis obligatio coram Deo, quod velit onus legis in ſe transferre, perfectam obedientiam illi loco noſtri præſtando & pœnas peccatis noſtris debitas in ſe recipiendo. Quando enim circumciſio non uſurpatur ut *ſignaculum juſtitiae fidei*, eſt obligatio totius legis ſervandæ. Gal. V. 3. Rom. II. 25. Chriſtus igitur, qui ratione ſuæ perſonæ non fuit ſub lege, cum ſecundum divinam naturam ſit legis dominus, & ſecundum humanam naturam ſine peccato de Spiritu ſancto conceptus, pro nobis ipſa circumciſionis ſusceptione factus eſt ſub lege, & ſolenniter ſe obligavit ad plenam perſolutionem in circumciſione cœptam, in paſſione completam. Chemnitius cap. IX. harm. p. 190. Huc pertinent ſuaviſſima dicta: Damaſcenus lib. IV. cap. 26. *Chriſtus circumciſus eſt, ut legem impleret & ſiſteret.* Bernhardus ſerm. III. de circumc. col. 66. *Nonne & in membris noſtris ſaepe pro unius infirmitate alteri adhibetur curatio? dolet caput & in brachio fit coctura: dolent renes & fit in tibia. Ita hodie pro totius corporis putredine cauterium quoddam infixum eſt in capite. Denique quid mirum, ſi pro nobis dignatus eſt circumcidi, pro quibus dignatus eſt mori? totus ſiquidem mihi datus & totus in meos uſus expenſus eſt.* Idem ſerm. II. de circumciſ. col. 64. *Non eſt quaerere chriſtianis, quare voluerit dominus Chriſtus circumcidi, propter hoc circumciſus eſt, propter quod natus, propter quod paſſus, nihil horum propter ſe, ſed omnia propter electos &c. Ex hoc operari cœpit ſalutem noſtram*

(*) Nonnulla, quæ huc ſpectant, ANTON. BYNÆUS ſingulari diſſertatione *de circumciſione Jeſu*, ejusdem libris *de natali Jeſu Chriſti* ſubjecta, exhibet.

ſtram immaculatum illum pro nobis ſanguinem fundens. Idem ſermon. III. de circumciſ. col. 66. *Quid mirum, ſi caput pro membris accepit curationem, quam tamen in ſe ipſo non habuit neceſſariam? Etiam nutrix pro infante accipit medicinam*. Hector Pintus in cap. XXVIII. Ezech. ex Bernhardo: *Solent aliquando periti medici, quando ægrotus totius corporis torpedine laborat, capitis venam ſcindere, ut ſanguine effuſo poſſit corpus malo illo liberari; Chriſtus eſt caput noſtrum, nos autem membra. Sciditur vena capitis, ut totum corpus ſanetur, patitur Chriſtus, ut genus humanum redimatur*. Nimirum obtulit Chriſtus in circumciſione primitias ſui ſanguinis Deo Patri, ac ſpopondit ſe perfectiſſimam noſtri loco obedientiam præſtiturum. Quemadmodum David regis filiam in uxorem ducturus & pugnare & centum præputia Philiſtæorum in dotem ſponſæ patri adferre tenebatur, 1 Sam. XVIII. 25. ita quoque Chriſto, vero filio Davidi, cum eccleſiam in ſponſam ſibi vellet copulare, tam pugnare quam præputium ſuum cœleſti Patri adferre fuit neceſſe. Poſſunt deinde addi cauſæ aliæ, propter quas Chriſtus circumciſionem ſuſceperit. 1.) Ut veritatem humanæ ſuæ naturæ oſtenderet. Ne quis enim exiſtimaret, ipſum in phantaſmate adparuiſſe, quæ fuit Manichæorum hæreſis, vel carnem ſuam cœlo demiſiſſe, quæ fuit Valentinianorum opinio, ideo carnem præputii ſecundum legem ut verus homo ſibi præcidi patitur. Bernhardus ſerm. I. de circumc. col. 63. *Circumciſio veritatem ſuſceptæ probat humanitatis, & nomen, quod eſt ſupra omne nomen, gloriam indicat majeſtatis*. 2.) Ut oſtenderet ſe eſſe verum ſemen Abrahæ. Circumciſio inter alios fines ſemen Abrahæ ab omnibus aliis gentibus diſcernebat, ut oſtendit Damaſcenus lib. IV. orth. fid. c. 26. Chriſtus igitur circumciſionem in carne ſua ſuſcepit, ut ſemini Abrahæ connumeraretur. 3.) Ut confirmaret, circumciſionem Abrahæ præceptam. Quia in mundum venerat nos purificaturus, ideo medium illud, quo tum temporis caro mundabatur, reſpuere nolebat. Epiphanius lib. I. tom. 2. hæreſ. 30. contra Ebionitas: *Chriſtus* (inquit) *circumcidi voluit, ut oſtenderet, ſe ipſum in veritate carnem adſumſiſſe contra Manichaeos, ut confirmaret circumciſionem, quam olim dederat juſte inſerviiſſe uſque ad ſuum adventum*. 4.) Ut Judæi non haberent excuſationem. Si enim circumciſus non fuiſſet, poterant dicere: non potuimus Chriſtum ſuſcipere, quia circumciſus non eſt. Epiphanius dicto loco: ἵνα Ἰουδαῖοι ἀναπολόγητοι ὄντες ἐλεγχθήσονται. 5.) Ut oſtenderet, figuram circumciſionis in ſe impleri, atque illa impletione finem imponi ceremoniis vet. teſt. Epiphan. d. l. ἵνα περιτμηθεὶς εὐλόγως καταλύσῃ τὴν περιτομὴν καὶ ἄλλην μείζονα δείξῃ. Ambroſius lib. IX. epiſt. 74. *Si peccatum factus eſt, ut noſtra peccata mundaret, ſi maledictum, ut legis maledicta vacuaret, etiam circumciſus pro nobis eſt, ut circumciſionis legem auferret, daturus ſalutem crucis*. Auguſtinus ſerm. XIII. de temp. *Dominus ſuſcepit umbram, daturus lucem: Suſcepit figuram, impleturus veritatem*. 6.) Ut virtutem obedientiæ ſuo exemplo comprobaret, & ſacramentorum uſum nobis commendaret. Bonaventura lib. IV. ſent. diſt. 3. q. art. 1. *Chriſtus circumciſus eſt in fidei argumentum, in humilitatis exemplum, in legis complementum*. Has rationes omnes & ſingulas complectitur Thomas part. III. q. 37. art. 1. *Chriſtus circumciſus eſt, 1.) ut oſtenderet veritatem humanae carnis: 2.) ut adprobaret circumciſionem, quam olim Dominus inſtituerat: 3.) ut adprobaret, ſe eſſe de genere Abrahae: 4.) ut tolleret Judaeis excuſationem, ne eum reciperent, ſi eſſet incircumciſus: 5.) ut obedientiae virtutem nobis ſuo commendaret exemplo: 6.) ut, qui ſimilitudinem carnis peccati acceperat, remedium, quo caro peccati conſueverat mundari, non reſpueret: 7.) ut legis onus in ſe ſuſcipiens alios a legis onere liberaret*. Gal. IV. 5. Eaſdem repetit Lyranus in cap. II. Luc. Nec abſurde dici poſſet, Chriſtum ideo etiam circumcidi voluiſſe, ut oſtenderet, circumciſionem patrum in vet. teſt. ex eo vim habuiſſe contra peccatum originale, quia in carne ſua ipſemet eam ſuſcepit, quemadmodum contactu ſui corporis aquas baptiſmi in nov. teſt. ſanctificaſſe rectiſſime pronunciatur. Lactantius in lib. inſtit. IV. cap. 15. *Chriſtus*

us circumciſus eſt, ut quemadmodum Judaeos ſuſcepta circumciſione, ſic etiam gentes ſuſcepto baptiſmo ſalvaret.

Tempus circumciſionis.

§. XVII. *Tempus* circumciſionis triplex eſt, *inſtitutionis*, *adminiſtrationis* & *durationis*. Tempus *inſtitutionis* incidit in annum mundi 2048. ætatis Abrahæ 99. Gen. XVII. 1. Quid patriarchis & fidelibus ante inſtitutam circumciſionem ſacramenti vicem ſuppleverit, expoſitum eſt tract. praeced. §. 64. Ideo autem circumciſionis inſtitutio usque ad Abrahæ tempus dilata fuit, quia tum demum certum populum ſibi Deus elegit, cui facta eſt promiſſio de Meſſia, voluit igitur hunc populum a reliquis gentibus circumciſionis ſacramento eſſe diſtinctum (*). Tempus *adminiſtrationis* ſtatuitur dies a nativitate octavus Gen. XVII. 12. *Omnis maſculus octo dies natus circumcidetur in vobis*. Lev. XII. 3. *Die octavo circumcidetur caro praeputii ejus* (**). Juxta hanc Dei ordinationem Iſaacus circumciditur, cum natus eſſet dies octo, Gen. XXI. 4. Johannes Baptiſta, Luc. I. 59. Chriſtus ipſe. II. 21. Merito autem propter divinam ordinationem tanti fuit habita diei octavæ obſervatio, ut ſi vel maxime in ſabbatum incideret, nihilo tamen minus circumciſionis ſacramentum adminiſtraretur. Joh. VII. 23. *Si circumciſionem accipit homo, ut non ſolvatur lex Moſis, & mihi ſuccenſetis, quia totum hominem ſanum feci in ſabbato?* Rabbini dicunt: *Circumciſio propellit ſabbatum, ut non deſinat circumciſio ſabbato fieri, ſi in illud incideret dies octavus.* Quare autem octavus demum a nativitate dies huic ſacramento fuit deſtinatus? 1.) Deus φιλάνθρωπος valetudini & vitæ infantum tenellorum conſulere voluit, ut prius aliquid virium reciperent, quam vulnere illo læderentur. Auctor commentarii עקידת יצחק inquit, quod *ille ſit primus dies, quo infans exit a generali membrorum debilitatione, in qua erat exiens ab utero.* Notum eſt diem ſeptimum medicorum judicio eſſe criticum &c. 2.) Partus ſeptem diebus impurus erat ex ſanguine, octavo autem demum die purus habebatur. Exod. XXII 30. *Septem dies erit* (pecus tuum primogenitum) *cum matre ſua, die autem octavo dabis illud mihi.* Lev. XII. 2. *Mulier ſi pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus, juxta dies ſeparationis morbi ſui immunda erit.* Octavus a nativitate dies etiam apud gentiles erat luſtricus, referente Ludov. Vive in lib. XVI. Auguſtini de civ. Dei. c. 26. 3.) Subeſt etiam ratio myſtica. Cyprianus lib. III. epiſt. 8. *Quod in Iudaica circumciſione carnali octavus dies obſervabatur, ſacramentum eſt in umbra atque in imagine ante praemiſſum, ſed veniente Chriſto in veritate completum. Nam quia octavus dies idem poſt ſabbatum primus futurus erat, quo Dominus reſurgeret & nos vivificaret, & circumciſionem nobis ſpiritualem daret, hic dies octavus, id eſt, poſt ſabbatum primus & dominicus praeceſſit in imagine.* Auguſtinus lib. II. contra literas Petiliani c. 37. *Circumciſio octavae diei, quae patribus data eſt, praenunciabat juſtificationem noſtram,*

Quare dies octavus circumciſioni deſtinatus?

(*) Cur Abrahamo demum hoc ſacramentum datum ſit, haſce cauſas proferunt: 1.) quia Abraham primus fuit, qui ſe ab infidelibus & a cultu idolorum divina vocatione ex Ur-Chaldæorum evocatus ſegregavit. 2.) Quia primus promiſſionem ſemini ſuo adcommodatam accepit. 3.) Non amplius tam crebra erant Dei colloquia & adparitiones. Ante legis promulgationem inſtitui, fuit conveniens: a.) quia populus Dei ab aliis populis evidenti aliquo ſigno prius erat ſegregandus, quam lex traderetur: b.) quia populus tunc in paucitate adhuc aliqua erat conſtitutus, & ſic facilius ad ſuſcipiendam circumciſionem potuit perſuaderi. Hæc ex HUTTERO adnotavit GERHARDUS.

(**) Licet dies iſte octavus, ab ipſo Deo præſtitutus, rigide olim fuerit obſervandus, ob morbum tamen & paucas quaſdam alias rationes circumciſionem differri potuiſſe, Judaicæ gentis doctores adſerunt. Vid. tract. talmudicum, qui inſcribitur: *Schabbat cap. XIX theſ. 5.* atque EDZARDI notas in tract. *avoda ſara, cap. II. p. 304.*

noſtram, ut exſpoliationem carnalium concupiſcentiarum per reſurrectionem Domini, quae poſt ſeptimum, id eſt, ſabbati diem, octavo die, id eſt, dominico facta eſt, qui dies tertius poſt ſepulturam ejus occurrit. Idem repetit epiſt. LXXXIX. libr. XVI. de civ. Dei c. 26. In qq. vet. teſt. q. 29. &c. Poteſt etiam alia dari ratio myſtica. Septem dies denotant præſens vitæ tempus, quæ per ſeptem dies, id eſt, continuo hebdomadum ſive ſeptimanarum decurſu terminatur, octavus dies notat tempus reſurrectionis, in quo plenaria carnis expurgatio & univerſalis *regeneratio* ſequetur, Matth. XIX. 28. perinde ut in introitu promiſſæ terræ Canaan generalis circumciſio divinitus præcipiebatur. Joſ. V. 4. 4.) Nec abſurde dici poſſet, determinatione diei octavæ ſubinnui circumciſionem non ita ſimpliciter & abſolute eſſe neceſſariam ad ſalutem, quo minus Deus in caſu neceſſitatis extraordinarie poſſit operari. Novit enim Deus, multos infantes præſtitutum octavum diem non attingere, quos abſoluto quodam decreto a ſalute rejectos dicere repugnat promiſſioni, *Ero Deus tuus & Deus ſeminis tui.* 5.) Lyra in cap. XVII. Gen. profert aliam rationem: *Tempus octo dierum non poterat anticipari, ſicut nec animalia ante octavum diem poterant Deo offerri, quia ante ſunt quid imperfectum, perfecta autem Deo attribuenda.* 6.) Gloſſa ibidem: *Myſtice per dies intelliguntur anni ſecundum illud Ezech. IV. Diem pro anno dedi tibi, infans enim octo annorum incipit habere uſum rationis & tunc reſtringendus eſt a turpibus & inhoneſtis, per quam reſtrictionem intelligitur circumciſio ſpiritualis.* 7.) Hebræi addunt, debuiſſe ſabbatum præterire, quo fœdus ſanctificaretur.

An Hebræi ſemper exſpectarint diem octavum?

§. XVIII. Determinatio illa diei octavæ omnes & ſolos infantes Iſraeliticos ſpectat. Quod omnes infantes ſpectet, ex ipſo ῥητῷ manifeſtum: Gen. XVII. 12. *Omnis maſculus octo dies natus circumcidetur.* Beda exiſtimat, Judæos ante diem divinitus conſtitutam infantes in mortis periculo conſtitutos circumcidiſſe, ſed hæc conjectura nititur falſa illa hypotheſi, quod abſolute neceſſaria fuerit circumciſio ad ſalutem. Cum expreſſo Dei mandato infantum circumciſio ad diem octavum fuerit adſtricta, nequaquam probabile eſt, pios Iſraëlitas quidquam contra hanc divini fœderis partem egiſſe. Si vel maxime ante octavum diem caduceo mortis evocarentur infantes, nihilo tamen minus pii parentes de ipſorum ſalute certi eſſe poterant, ut oſtendimus paulo ſuperius §. 15. Peccarunt igitur Iſraëlitæ, qui infantes ſuos anno demum 13. ætatis circumciderunt. Quod ſolos infantes illa temporis determinatio concernat, patet exemplo ipſius Abrahæ, Iſmaelis, ſervorum & aliorum proſelytorum, qui in adulta ætate circumciſionis ſacramentum ſuſceperunt. inde colligunt Scholaſtici, *octavum diem fuiſſe de neceſſitate praecepti, non autem de neceſſitate ſacramenti, quia circumciſio quolibet tempore facta ſuum effectum habuit,* ut patet in filio Moſis, Exod IV. & in infantibus poſt diem octavum circumciſis. Joſ. V.

Circumciſio in nov. teſt. eſt abrogata.

§. XIX. Tempus *durationis* eſt uſque ad Chriſti adventum ejusque mortem & paſſionem, ideo in nov. teſt. circumciſio eſt abrogata (*). Conſtat id ex ſeqq. fundamentis: 1.) Circumciſio fuit ſacramentum vet. teſt. Chriſtum reſpiciens venturum & ex Abrahæ ſemine naſciturum. Ergo abrogata eſt in nov. teſt. Chriſto jam in carne exhibito & officium divinitus ſibi demandatum exſequente. Jer. XXXI. 31. *Ecce veniunt dies, dixit Jehovah, & feriam cum domo Iſrael & cum domo Juda fœdus novum,* ex quo colligit epiſtola ad Hebr. VIII. 13. *Per hoc, quod dicit novum, antiquarit prius, porro quod antiquatur & ſeneſcit, in propinquo eſt, ut evaneſcat.* Quemadmodum igitur auctor illius epiſtolæ ex promiſſione pacti novi, abrogationem veteris

(*) Conferenda heic ſunt, quæ generatim de abrogatione legis cærimonialis in *notis* ad GERHARDI *tom. VI. loc. theolog. p. 77. ſeqq.* diſſeruimus.

ris, & ex abrogatione veteris pacti, abrogationem leviticorum ſacrificiorum colligit: ita quoque ex abrogatione veteris pacti, circumciſionis abrogationem colligere poſſumus, cum & ipſa ad vet. teſt. pertineat. 2.) In ipſa circumciſionis inſtitutione tempus durationis exprimitur licet obſcurius Gen. XVII. 7. *Statuam pactum meum inter me & te ac ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis.* v. 9. *Tu autem pactum meum ſervabis, tu & ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis.* Quemadmodum igitur abrogatio ſacrificiorum, aliorumve rituum leviticorum colligitur ex eo, quod toties jubentur Iſraëlitæ illos obſervare *in generationibus ſuis*: ita quoque idem valet in circumciſione. Lutherus in margine addit: *So lang ihr Ding wehret, denn Moſes hiermit deutet, daſs ihr Ding ſoll endlich auffhæren und ein anders kommen.* Additur etiam in inſtitutione hujus ſacramenti: *Eradicabitur de populo ſuo*, quibus verbis Deus innuit, quamdiu Judæi futuri ſint populus & habitaturi terram Canaan, tamdiu hanc ceremoniam obſervandam: at poſtquam Judæi occiderunt Meſſiam, non amplius ſunt Dei populus. Dan. IX. 26. Hoſ. I. 9. Galatinus lib. XI. de arc. cath. verit. c. 7. *Quia circumciſio Judaeis in ſignum data, & vero Deus illos ob ſcelera reprobavit, ideo chriſtiani non tenentur circumciſionem ſuſcipere, cum ſit ſignum non fidelium, ut olim, ſed infidelium & eorum, quos Deus reprobavit.* Hujus loci eſt obſervatio, quod inter alias cauſas ideo in membro genitali ſignum fœderis impreſſum fuerit, ut admoneret de Meſſia ex Abrahæ ſemine naſcituro, exhibito igitur Meſſia abrogari debuit circumciſio. Morlinus in notis manu ſcriptis ad cap. XVII. Gen. *Signi duratio teſtimonium habet ex objecto vel ſubjecto, nam cum fieret in membro genitali, ſignificatum eſt, praeſente ſemine benedictionis non amplius ſit filiatio carnis, ſed coadunatio gentium ſecutura. Obſervabis hoc tu & ſemen tuum in generationibus ſuis, donec ſcilicet carne veſtra fœdus meum non cuſtodiente ex lapidibus gentes ſum recepturus.* Matth. III. 10. 3.) Durante adhuc vet. teſtam. tempore proſelytis, qui ex gentibus ad religionem Iſraelitarum acceſſerunt, non fuit impoſita circumciſio, uti conſtat exemplis Ninivitarum, Naamanis, Cyri, Darii & aliorum, qui *ſignaculum iſtud corpore non ſuſceperunt, fide autem in venturum Meſſiam ſalvati ſunt, & ad populum civitatemque Dei pertinuerunt.* Auguſtinus lib. XVIII. de civit. Dei c. 47. Ergo multo minus in nov. teſt. erit neceſſaria. 4.) Primis ſtatim eccleſiæ apoſtolicæ nov. teſt. temporibus ἀδιάφορος circumciſio fuit habita, quia Timotheus evitandi ſcandali cauſa circumciſus eſt. Act. XVI. 3. Sed Titum noluerunt apoſtoli ad circumciſionem cogere. Gal. II. 3. ac diſerte ſcribit Paulus 1. Cor. VII. 18. *Circumciſus aliquis vocatus eſt? non adducat praeputium. In praeputio aliquis vocatus eſt, non adducat circumciſionem.* v. 19. *Circumciſio nihil eſt & praeputium nihil eſt, ſed obſervatio mandatorum Dei.* Cumque pſeudo-apoſtoli pugnarent, circumciſionem & reliquas ceremonias Moſaicas eſſe ad ſalutem neceſſarias; apoſtoli in prima nov. teſtam. ſynodo Anno poſt Chriſti nativitatem 49 celebrata, contrarium fecerunt decretum Act. XV. 1. *Quidam deſcendentes de Iudaea docebant fratres, quia niſi circumcidamini ſecundum morem Moſis, non poteſtis ſalvari*, v. 5. *Surrexerunt quidam de haereſi Phariſaeorum, qui crediderant, dicentes, quia oportet circumcidi eos, praecipere quoque ſervare legem Moſis.* Sed apoſtoli in epiſtola ſynodica ſcribunt converſis ex gentibus v. 28. *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis nihil ultra imponere vobis oneris, quam haec neceſſaria.* v. 29. *ut abſtineatis ab immolatis ſimulacrorum & ſanguine & ſuffocato & fornicatione.* 5.) Paulus doctrinæ de neceſſitate circumciſionis opponit libertatem chriſtianam Gal. V. 1. *Qua libertate Chriſtus nos liberavit, ſtate, & nolite iterum jugo ſervitutis contineri.* v. 2. *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* v. 3. *Teſtificor autem rurſus omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt univerſae legis faciendae.* v. 6. *In Chriſto Ieſu nec circumciſio aliquid valet, nec praeputium &c.* 6.) Circumciſio inter reliqua etiam hoc fine inſtituta fuit, ut hunc populum, in quo & ex quo naſciturus erat Meſſias, ac penes quem usque ad

Meſſiæ adventum futura erat eccleſia & publicum docendi miniſterium, ab aliis gentibus viſibili nota diſtingueret. Jam vero in nov. teſt. poſt Meſſiæ adventum τὸ *μεσότοιχον τȣ̃ φραγμȣ̃* ſolutum eſt, Eph. II. 14. factum eſt *ovile unum & paſtor unus.* Joh. X. 16. Ergo & ipſa circumciſio eſt ſublata. 7.) Rom. IV. 11. Abraham conſtituitur etiam eorum pater, qui credunt in præputio, id eſt, qui abſque ſuſcepta circumciſione in Chriſtum credunt, ut oſtendatur, præputium ſaluti credentium nihil quidquam obſtare. 8) Unicum tantummodo requiritur initiationis ſacramentum, uti conſtat. Jam vero in nov. teſt. baptiſmus eſt tale ſacramentum. Ergo non circumciſio. Baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis, Col. II. 11. at niſi abroganda fuiſſet circumciſio, quorſum opus baptiſmi inſtitutione? Damaſcenus lib. IV. orthod. fid. c. 26. *Veritate adparente inutilis eſt figura & umbra. Quare ſupervacanea nunc circumciſio & contraria ſancto baptiſmati.* Athanaſius q. 38. ad Antiochum tom. II. q. 285. *πάντες οἱ τὴν σάρκα περιτεμνόμενοι τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, ἤγȣν τὸ ἅγιον βάπτισμα λοιδορȣ̃σι κὴ ἀποςρέφονται. Omnes, qui carnem circumcidunt, ſpiritualem circumciſionem, ſanctum nempe baptiſma, vilipendunt & evertunt.* Rupertus lib. V. in Gen. 31. *Quisquis adhuc circumciditur, veniſſe negat eum, quem tali ſigno venturum ſe exſpectare pronunciat, & perinde, illum qui jam venit, utique Chriſtum eſſe denegat.* Quæ argumenta probant non ſolum converſis ex gentibus non eſſe imponendam circumciſionem, ſed etiam Judæos ad Chriſtum converſos eadem in nov. teſt. non obligari.

§. XX. Opponenda hæc ſunt: *Antitheſis.* 1.) *Judaeis*, qui neceſſitatem circumciſionis adhuc hodie præfracte urgent (*), quam tamen ſibi diſplicere Deus non verbo ſolum, ſed & ipſo facto teſtatur. Ut enim prætermittamus miſerrimam illam & maxime diuturnam Judæorum ſervitutem, refert Ant. Margarita Judæus converſus in lib. germ. de relig. Jud. Lipſiæ impreſſo anno 1544. quod plurimi infantes exſtinguantur illa nocte, quæ circumciſionis diem præcedit. 2.) *Turcis*, qui cum aliis ceremoniis Judæis circumciſionem in alcorano ſuo præcipiunt (**) Chriſtianos vocant *giauros*, id eſt, *incircumciſos.* 3.) *Cerinthianis* a Cerintho, iisdemque *Merinthianis* a Merintho dictis, qui ſtatuerunt *carne circumcidi oportere atque alia hujusmodi legis praecepta ſervari* (***). Auguſtinus de hæreſ. ad Quotvultdeum cap. VIII. Illis connumerandi ſunt *Ebionitae*, de quibus Epiphanius hæreſ. XXX. (****). Paulus *Samoſatenus*, de quo Philaſtrius in cat. hæreſ. hær. LXIV. ſcribit, quod cir-

(*) Vid. quæ de Judæis aliisque, qui errorem de neceſſitate obſervandæ legis Moſaicæ foviſſe dicuntur, in *notis ad Gerhardi tom. VI. loc. theolog. p. 81.* diximus.

(**) Paucis heic notamus, circumciſionis nullam in Alcorano fieri mentionem, & tamen illa uti Muhammedanos, licet non octavo die, uti præter Judæos, *Sabæi* facere ſolent, obſervante BOCHARTO in *phaleg. p. 150.* ſed ſeptimo demum, octavo, vel etiam decimo tertio a nativitate anno, ad exemplum Iſmaëlis, Abrahami filii. Vid. MARACCIUM in *prodromo confutationis Alcorani part. IV. ſ. 39.* RELANDUM *de relig. Muhammed. p. 59.* & THOMAM SMITH *epiſt. I. de moribus Turcarum p. 24.*

(***) Teſtatur hoc EPIPHANIUS *hæreſ. XXVIII. §. V. tom. I. oper. p. 113.* atque inter alia obſervat: Cerinthianos dixiſſe: *circumciſus eſt Jeſus: tu quoque ipſe circumcidere. Chriſtus ex legis præſcripto vitam inſtituit: tu igitur eadem facito.* Nec tamen CERINTHUS totam legem Moſaicam, ſed illius duntaxat partem quandam a chriſtianis ſervari voluit, quod & EPIPHANIUS *loco excitato p. 110.* expreſſe tradit, atque PHILASTRIUS *de hæreſibus cap XXXVI. p. 78.* itemque AUGUSTINUS, cujus locum ſupra allegavit GERHARDUS, confirmant. Vid. ITTIGIUM in *ſelect. capitib. hiſt. eccleſ. ſec. I. cap. V. §. 28. p. 288.* itemque in diſſert. *de hæreſiarchis ævi apoſtolici p. 50. ſeqq.* & in *append. p. 14. ſeqq.* Cumprimis vero lectu digna ſunt, quæ C. W. F. WALCHIUS, theologus hodie Gœttingenſis isque celeberrimus, in *dem Entwurf einer vollſtændigen Hiſtorie der Kezereien p. 265.* hanc in rem diſſeruit.

(****) Origenes homil. III. in Gen. part. I. p. 19. *Non-*

circumciſionem docuerit (*). 4.) *Nazaræ-ni*, qui & *Symmachiani* adpellati fuerunt (**), qui & circumciſionem habuerunt Judæorum & baptiſmum chriſtianorum. Auguſtinus lib. I. contra Creſconium Grammat. c. 31. (***). Hos ſequuntur *aethiopes chriſtiani* (****), qui adhuc hodie non ſolum baptiſmi ſacramentum uſurpant, (quod ſingulis annis renovant) ſed etiam infantes omnes maſculos pariter & fœminas octavo die circumcidunt; interim tamen non ex circumciſione, ſed ex fide Jeſu Chriſti ſalutem ſibi pervenire teſtantur, atque ideo ſe infantes circumcidere reſpondent, non quod in circumciſione vim aliquam ad ſalutem con-

Nonnulli ex iis, qui Chriſti nomen videntur ſuſcepiſſe, tamen carnalem circumciſionem recipiendam putant, ut Ebionitæ & ſi qui his ſimili paupertate ſenſus aberrant. GERHARDUS.

(*) Paulum Samoſatenum hoc docuiſſe, nullus tradit veterum ſcriptorum, ſi a Philaſtrio diſceſſeris, quem ſupra adlegavit GERHARDUS. Immo EPIPHANIUS *hæreſ. LXV. §. VII.* tradit, Samoſatenianos neque circumciſionem adhibuiſſe; neque ſabbathum aliosve Judæorum ritus obſervaſſe. Vid. FABRICIUM *in not. ad Philaſtrium p.* 127. & ſæpius laudatiſſ. WALCHIUM *loc. cit. part. II. p.* 112.

(**) Paucis notamus, Nazaræos tempore AUGUSTINI *Symmachianos* fuiſſe adpellatos, non a SYMMACHO, Marcionita, ſed a SYMMACHO interprete illo vet. teſtam. Græco, Ebionæo & judaizante, ſecundum ITTIGIUM *in diſſ. de hæreſiarchis ævi apoſtol. p.* 68, 69. immo male ita fuiſſe adpellatos & cum *Symmachianis* confuſos, prout poſt MOSHEMIUM & LEQUIENUM obſervavit b. canc. PFAFFIUS *in diſſ. de abrogatione legis cærimonialis p.* 20. *not.* (*m*).

(***) Nazaræos legibus cærimonialibus plus, quam par eſt, tribuiſſe, atque judaicam vivendi rationem cum chriſtiana conjunxiſſe, præter AUGUSTINUM, quem ſupra adlegavit GERHARDUS, omnes veteres ſcriptores, qui de iis commentati ſunt, ſpeciatim EPIPHANIUS, PHILASTRIUS, atque JO. DAMASCENUS teſtantur.

Cæterum non tantum Nazaræi, ſed & *Ebionitæ*, obſervantiam legis cærimonialis chriſtianis quoque ad ſalutem duxerunt neceſſariam. Teſtantur id ſcriptores veteres, IRENÆUS, TERTULLIANUS, EUSEBIUS, EPIPHANIUS aliique.

Num vero *Nazaræi* atque *Ebionitæ* unam eandemque de hoc argumento tenuerint ſententiam, nec tantum Judæos, ſed etiam homines paganos, quando ad ſacra chriſtianorum ſe contulerunt, legibus Moſaicis ac ſpeciatim circumciſioni ſubjecerint, de eo inter ſe diſſentiunt viri eruditi. Plerique adfirmantem amplectuntur ſententiam, contradicente MICHAELE LEQUIEN, theologo gallo, qui *diſſertat. VII. in Damaſcenum §. XXI. ſeqq. fol.* 96, 97. comprobare adniſus eſt, *Nazaræos* ſolos proſelytos ex Judæis ad legem cærimonialem obligaſſe, cum contra *Ebionitæ* non tantum proſelytos ex Judæis, ſed & ex gentilibus ad legem iſtam ſervandam obſtrinxerint. Aſt JAC. RHENFERDIUS in diſſertatione *de fictis Nazaræorum & Ebionæorum hæreſibus* oſtendere adniſus eſt, nec *Nazaræos*, nec *Ebionitas* eos, qui ex gentilibus Chriſti fidem amplexi ſunt, ad obſervantiam legis Moſaicæ obſtrinxiſſe, ſed ſolos ex gente Judaica proſelytos; quam ſententiam & JO. TOLANDUS *in Nazareno cap. XVIII. p.* 72. ſuo adprobavit calculo, refutatus eapropter a b. MOSHEMIO *in vindiciis antiquæ chriſtianorum diſciplinæ pag.* 99. *ſeqq.* & *p.* 134. qui tamen, mutata priori ſententia, iis poſtea acceſſit, qui ſtatuunt, *Nazaræos* nullos chriſtianorum, niſi Judæos & Abrahæ poſteros, legi Moſaicæ adligare voluiſſe. Vid. ejusdem *commentarios de rebus chriſtianorum ante Conſtantinum M. p.* 330. *ſeqq.* Atque huic poſteriori ſententiæ & nos ſubſcribimus. Conferenda, quæ cel. WALCHIUS *in der Hiſtorie der Kezereien part. I. p.* 107. hanc in rem adnotavit.

(****) Gloriantur hodierni Aethiopes, ſe, occaſione reginæ ſuæ MAQUEDÆ, quam Salomonem olim acceſſiſſe tradunt, fama incredibilis ſapientiæ illius commoram, circumciſionem, non tantum maſculorum, ſed & fœminarum, & cum ea Judaiſmum ſuſcepiſſe. Vid. PETRUM DELLA VALLE *in itinerar. part. I. cap. XXXII.* Verum falſitatem atque abſurditatem hujus traditionis luculenter comprobavit HERM. WITSIUS *in œconomia fœderum Dei cum hominibus libr. IV. cap. VIII. §.* 8, & 9. *p. m.* 694. *ſeqq.* recteque obſervavit, longe probabilius eſſe, Æthiopes circumciſionis ritum antiquiſſimis jam temporibus ab Ægyptiis, quorum ſoboles ſunt, accepiſſe.

conſtituant, ſed ut Abrahami & aliorum ſanctorum patrum exemplum ſibi ob oculos proponant, & illo monumento commoniti acrius & ardentius in ſimilis ſanctitatis ſtudium incitentur. Chytræus de eccleſ. orient. Phil. Nicol. lib. I. de regno Chriſti cap. I.

Argumenta pro perpetuitate circumciſionis.

§. XXI. Quibus vero argumentis circumciſionem adhuc neceſſariam eſſe judæi & Judaizantes probare conantur? I.) *Deus teſtatur ſeſe aeternum fœdus cum Abrahamo & ipſius poſteris per circumciſionem inire* Gen. XVII. 7. *Reſp.* vox *aeternitatis* aut refertur ad ipſum fœdus gratiæ, aut ad externum circumciſionis ritum, fœderis ſignum. *Priori* ratione dicimus fœdus gratiæ cum circumciſis initum fuiſſe omnino æternum fœdus, cujus virtus duret in omni æternitate, etiamſi externa ceremonia certo tempore ceſſare debuerit, quemadmodum etiam in baptiſmo Deus æternum fœdus nobiſcum init, quamvis externa baptiſmi ceremonia in die noviſſima ſit deſitura. *Sicut circumciſionem abſtulit primus Domini adventus: ſic baptiſmum auferet ſecundus adventus.* Auguſtinus epiſt. CCIII. *Poſteriori* ratione dicimus vocem עולם, quandoque non abſolutam æternitatem, ſed finitam quandam perpetuitatem denotare, quod in tractat. de legibus ceremonialibus & forenſibus §. 28. multis exemplis demonſtravimus. Atqui hanc ſignificationem vocabuli eſſe hujus loci propriam, patet ex argumentis illis omnibus, quæ probant circumciſionem in nov. teſt. eſſe abrogatam. II.) Eſaj. LII. 1. de *regno Chriſti* dicitur, quod non futurus ſit in eo immundus aut incircumciſus. *Reſp.* id intelligendum de circumciſione ſpirituali, non carnali: de circumciſione cordis, non corporis; de circumciſione animi, non præputii; de circumciſione illa, *cujus laus ex Deo eſt*, ut loquitur apoſtolus Rom. II. 29. Patet id ex circumſtantiis textus. Ut enim per Hieroſolymam intelligitur Hieroſolyma ſpiritualis, ſancta Chriſti eccleſia: ita quoque per circumciſionem intelligitur ſpiritualis circumciſio, id quod vox *munditiei* addita evidenter comprobat. Ad Hieroſolymam terrenam multi venerunt incircumciſi carne, ſed ad ſpiritualem Hieroſolymam, ad regnum Chriſti ſpirituale, nulli patet aditus, niſi ſit Spiritu & corde circumciſus. III.) *Ezech. XLIV. 9. conjungitur circumciſio carnis & cordis;* Sic dixit Dominus Jehovah: Nullus filius alienigenæ incircumciſus corde & incircumciſus carne ingredietur ſanctuarium meum. *Utraque ergo in nov. teſt. erit neceſſaria. Reſp.* Quemadmodum Chriſtus & apoſtoli verbis hujus ſeculi deſcribunt res futuri ſeculi: ita prophetæ verbis vet. teſt. deſcribunt res & beneficia nov. teſt. In ipſa illa viſione prophetica imagine & vocabulo *templi* deſignatur eccleſia nov. teſt. neque tamen ad Hieroſolymitanum templum eam adligatam fore ex illo inferri poteſt. Adde, quod circumciſio fuerit typus baptiſmi, qui in locum ejus ſucceſſit. Col. II. 11. Propheta igitur vocabulo *typi* denotat antitypum, ipſum ſcilicet baptiſmum. Quemadmodum enim Chriſtus dicit Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non introibit in regnum cælorum*, id eſt, abſque baptiſmo nemo poterit eſſe membrum eccleſiæ triumphantis: ita quoque apud prophetam dicit: *Nullus incircumciſus corde & incircumciſus carne ingredietur ſanctuarium meum*, id eſt, abſque baptiſmo nemo poterit eſſe membrum eccleſiæ militantis, quod qua cum conditione & exceptione intelligendum ſit, ſuo loco dictum fuit. IV.) *Circumciſio non eſt ex Moſe, ſed ex patribus* Joh. VII. 22. *Ergo alia eſt illius ratio, quam Moſaicarum ceremoniarum, ac proinde, licet ceremoniae Moſaicae in nov. teſt. abrogatae fuerint, id tamen circumciſioni nequit eſſe fraudi:* Reſp. Etiam ſabbatum, etiam ſacrificia non ex Moſe, ſed a patribus ortum habuerunt, quæ tamen omnia, quia ad vet. teſt. quod fuit tempus umbrarum, pertinent, & per Moſen legibus confirmata ac deſcripta ſunt, pro Moſaicis cenſentur, ac proinde in nov. teſt. abrogata intelliguntur. V.) *Hac ratione Deus in conſiliis & inſtitutis ſuis ſtatuetur mutabilis, quod circumciſionem tanta ſeveritate mandatam voluerit poſtea abrogatam.* Reſp. militaret hæc ratio, ſi circumciſionem Deus hoc fine primitus inſtituiſſet, ut eſſet ceremonia perpetua ad finem uſque mundi

in

in eccleſia uſurpanda. Cum vero ad certum tantummodo tempus ex ipſa Dei inſtitutione durare debuerit, ideo abrogatio ejus non probat, Deum eſſe mutabilem, ſed potius evincit, *Deum in conſiliis ſuis non eſſe mutabilem.* Qui enim id agit, quod ſe acturum primus decrevit, eo ipſo ſe immutabilem eſſe oſtendit. Vide tractat. de legibus ceremonialibus & forenſibus §. 41. VI.) *Circumciſio non erat cujusdam rei in novo teſtamento demum ſecuturae figura aut umbra. Ergo nondum eſt abrogata.* Reſp. Imo vero fuit figura baptiſmi, qui eſt circumciſionis ἀντίτυπον, unde vocatur circumciſio ἀχειροποίητος Col. II. 11. Adde, quod quamvis non præfigurarit Chriſti carnem & ſanguinem directe & immediate, (ſicut agnus paſchalis, ſacrificia &c.) tamen id præſtabat indirecte, ſignificando ſcilicet & obſignando promiſſionem de Meſſia ex ſemine Abrahæ naſcituro. Hunnius in tractatu de ſacram. cap. II. quæſt. 22. id declarat exemplo ſabbati, quod accenſetur umbris futurarum rerum Col. II. 16. quamvis Chriſti carnem ac ſanguinem, ejusdemque paſſionem directe non præfigurarit.

Quando & quomodo abrogata ſit circumciſio.

§. XXII. Quando autem & quomodo abrogata eſt Circumciſio (*)? Scholaſtici varie hac de re diſputant, cui rei occaſionem præbuit dictum apoſtoli, (Gal. V. 2. *Si circumcidamini, Chriſtus nihil vobis proderit*) ac diſcrepantes ſententiæ Hieronymi & Auguſtini. Thomas I. 2. q. 103. art. 4. *Hieronymus putat, quod legalia ſtatim poſt paſſionem Chriſti inceperunt eſſe non ſolum mortua, id eſt, non habentia virtutem & obligationem, ſed etiam mortifera, ita quod peccabant mortaliter, qui ea obſervarent. Dicit ergo, apoſtolos non obſervaſſe legalia ſecundum veritatem, ſed pia quadam ſimulatione: Auguſtinus convenientius diſtinxit tria tempora, primum ante paſſionem, in quo legalia nec mortua, nec mortifera; aliud poſt tempus divulgati evangelii, in quo legalia ſunt mortua & mortifera. Tertium eſt medium ſcilicet a paſſione Chriſti uſque ad divulgationem evangelii, in quo legalia fuerunt mortua, ſed non mortifera.* Idem Thomas lib. IV. ſent. diſt. 1. q. 10. art. 3. Richardus, Durandus, Paludanus ibidem diſtinguunt tria tempora circumciſionis, (poſt Chriſti incarnationem) *unum uſque ad paſſionem Domini; alterum a paſſione Domini uſque ad publicationem evangelii; tertium a publicatione evangelii usque ad finem.* In *primo* dicunt circumciſionem fuiſſe neceſſariam, quia nondum fuit lex illa remota, nec alia impoſita. In *ſecundo* dicunt fuiſſe licitam, ſed nec utilem, nec neceſſariam, quia in Chriſti morte legalia omnia conſummata ſunt. In *tertio* dicunt fuiſſe mortiferam, propter effatum apoſtoli Gal. V. 2. Sed Scotus hæc impugnat, diſtinguit enim *quatuor tempora circumciſionis*, in primo dicit fuiſſe neceſſariam & utilem: in ſecundo utilem & non neceſſariam: in tertio nec utilem, nec neceſſariam, tamen licitam: in quarto nec neceſſariam, nec utilem, nec licitam, ſed mortiferam. Biel igitur ſecutus Scotum lib. IV. ſent. diſtinct. 1. quæſt. 4. art. 3. format has propoſitiones: 1.) *Circumciſio ceſſavit ſimpliciter, quantum ad neceſſitatem ſalutis, quando baptiſmus conſulebatur tam gentibus, quam Iudaeis:* rationem addit talem, *quia conſilium de perfectiore remedio contra morbum peccati relaxavit praeceptum de priore remedio.* 2.) *Per baptiſmi inſtitutionem & ejus ſufficientem promulgationem circumciſio facta eſt non ſtatim mortifera, ſed inutilis Iudaeis;* (ut hæc propoſitio una cum priore recte intelligatur, notandum, quod duo tempora reſpectu baptiſmi diſtinguat, unum, quo fuerit ſub conſilio; alterum, quo cœperit eſſe ſub præcepto; prius cœpiſſe dicit a principio prædicationis Chriſti usque ad publicationem ſolennem poſt adſcenſionem; poſterius cœpiſſe dicit in die Pentecoſtes) rationem addit talem: *Per baptiſmi promulgationem ba-*

(*) De *modo* itemque de *tempore* abrogationis legum cærimonialium, ad quas & circumciſio ſpectat, in *notis* ad *tom. VI. loc. theolog. p. 80.* nonnulla diximus.

baptiſmus neceſſarius factus eſt ad ſalutem, dicente Chriſto: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c. Ergo circumciſio facta eſt inutilis. Nec tamen facta eſt mortifera, quia etiam Paulus circumcidit Timotheum. 3.) *Pro aliquo tempore cum legalibus ceſſavit circumciſio, & facta eſt mortifera omnium gentium ac Judaeorum populo, quia haereſis eſt dicere, quod legalia currant cum lege evangelica.* cap. majores extr. de bapt. 4.) *Non uno eodemque tempore ceſſavit circumciſio facta mortifera apud gentiles & converſos ex Judaea, quia quantum ad gentiles ceſſavit circumciſio, ita, ut eis fuerit mortifera poſt ſufficientem promulgationem baptiſmi eis factam* Gal. V. *& tamen illo tempore non fuit mortifera Iudaeis.* 5.) *Quo praeciſe tempore circumciſio cum legalibus cœperit Judaeis eſſe mortifera, non eſt evidens notum ex ſcriptura.* Hæc Biel. Quidam ex recentioribus ſtatuunt, primis poſt Chriſti adſcenſionem eccleſiæ apoſtolicæ temporibus circumciſionem fuiſſe liberam, ſed in ſynodo apoſtolica fuiſſe penitus abrogatam, ita, ut non licuerit poſtea eam ſuſcipere. Sed cum ſynodus apoſtolica incidat in annum a nativitate Chriſti 49. & vero Act. XVI. 3. referatur, quod Paulus Timotheum poſt ſynodi illius decretum circumciderit, cumque poſt idem decretum priorem ad Corinthios epiſtolam anno 55. poſt Chriſti nativitatem, ut plerique cenſent, ſcripſerit, in qua diſerte dicit: *Circumciſio nihil eſt, praeputium nihil eſt,* ideo non poteſt adſeri ſimpliciter, quod penitus in ſynodo apoſtolica fuerit abrogata, ita, ut eandem ſuſcipere minime licuerit. Dicimus ergo per paſſionem & mortem Chriſti, ut reliquis ceremonis Moſaicis, ita quoque circumciſioni finem impoſitum fuiſſe, interim tamen, ut cum honore Judaica ſynagoga ſepeliretur, cumprimis ut ſcandalum infirmiorum ex Judæis ad Chriſtum converſorum præverteretur, ideo apoſtoli liberam aliquamdiu circumciſionem permiſerunt, perinde ut ob eandem cauſam a ſanguine & ſuffocato abſtinendum cenſuerunt, Act. XV. 29. ubi adprime notandum, circumciſionem tunc temporis non fuiſſe ſacramentum aliquod proprie dictum, ſed ceremoniam quandam mediam & indifferentem, non ad fidem obſignandam, ſed ad fovendam cum converſis Judæis charitatem uſurpatam. Quod Gal. V. 2. dicitur: *Si circumcidamini, Chriſtus nihil vobis proderit,* id non intelligendum eſt de circumciſione ſimpliciter in primis eccleſiæ apoſtolicæ temporibus propter ſcandalum infirmiorum uſurpata, (alias repugnaret id exemplo ipſius apoſtoli, qui Timotheum circumcidit) ſed de circumciſione cum opinione cultus & neceſſitatis ad ſalutem ſuſcepta. Oſtendit hoc ſcopus illius epiſtolæ, quæ oppoſita eſt pſeudo apoſtolis, cum opinione neceſſitatis ad ſalutem circumciſionem apud gentes urgentibus. Poſtquam vero cauſa illa deſiit, ob quam apoſtoli nonnunquam libere circumciſionem uſurpabant, ipſa quoque poſtea plane deſiit, Judæis de libertate chriſtiana ſufficienter informatis & confirmatis.

Quare abrogata ſit circumciſio in nov. teſt.

§. XXIII. Quare vero abrogata eſt circumciſio in novo teſtamento? non quod fuerit res mala, & proinde abjicienda, ut Manichæi blaſphemarunt, quos diligenter refellit Auguſtinus lib. VI. contra Fauſtum cap. 2. & alibi paſſim, nec quod lex de circumciſione fuerit alterius Dei, ut ſtatuerunt Encratitæ, referente Clemente lib. III. ſtrom. Sed 1.) quia inſtituta fuit ad certum tempus, quo adveniente abrogari utique debuit. 2.) Quia novum teſtamentum novis etiam ſignaculis ſive ſacramentis conſtare debuit. 3.) Quia Meſſiam ex Abrahæ ſemine naſciturum præſignificabat, exhibito igitur Meſſia eodemque in cruce mortuo abroganda erat. 4.) Quia diſtinguebat populum Iſraëliticum a reliquis gentibus. Quare cum in novo teſtamento ex Judæis & gentibus Deo colligatur eccleſia, diruta macerie ac interſepto, utique etiam ceſſare debet circumciſio. 5.) Sicut ſanguis Chriſti ſiſtit ſanguinem animalium in ſacrificiis veteris teſtamenti mactatorum, ita etiam ſiſtit ſanguinem in circumciſione ab hominibus profundendum. Sicut ſacrificiis veteris teſtamenti ſucceſſerunt ἀναίμακτα & ſpiritualia ſacrificia in novo teſtamento, ita cruentæ circumciſioni veteris teſtamenti ſucceſſit ἀναίμα-

ἀναίμακτος

κτ⊛ & ſpiritualis circumciſio, videlicet baptiſmus.

An circumciſio potuerit iterari?

§. XXIV. Ad tempus circumciſionis pertinet quæſtio: An circumciſio iterari potuerit? quod negamus. 1.) Quia de iteratione nec præceptum nec exemplum in ſacris literis habetur. 2.) Quia fuit ſacramentum initiationis, quod nulla indiget iteratione. 3.) Quia baptiſmus, qui in nov. teſtam. circumciſioni ſucceſſit, iterationem non admittit. 4.) Quia fœdus, quod per circumciſionem Deus cum Abraha & ipſius poſteris inibat, erat immotum & immutabile. 5.) Quia iterata circumciſio per naturam vix videtur locum habere potuiſſe. Quod Joſ. V. 2. *Iſraëlitæ ſecundo circumcidi* jubentur, id nequaquam hoc ſenſu accipiendum, quaſi illi, qui prius circumciſi, denuo circumcidi juſſi fuerint, ſed quod Joſua circumciſionem per 40. annos in deſerto intermiſſam renovare debeat circumcidendo ſcilicet illos, qui poſt egreſſum ex Ægypto in deſerto nati, nondum fuerant circumciſi. Adparet hic ſenſus ex ipſo textu: v. 4. *Haec autem eſt cauſa, propter quam circumcidit Joſua.* v. 5. *Circumciſus fuerat univerſus populus, qui egreſſus fuerat,* (ex Ægypto) *at univerſum populum, qui natus fuerat in deſerto, in via, poſteaquam egreſſi ſunt ex Ægypto, non circumciderant.* v. 6. *Nam quadraginta annis ambulaverunt filii Iſraël per deſertum, donec conſumeretur univerſa gens virorum bellatorum &c.* v. 7. *At filios eorum, quos ſubſtituit in locum ipſorum, illos circumcidit Joſua, quia incircumciſi erant, non enim circumciderat eos in via.* Ex quibus manifeſtum eſt, voces illas *iterum* & *ſecundo* nequaquam denotare circumciſionis in perſonis jam ante circumciſis repetitionem, ſed ejusdem in deſerto intermiſſæ renovationem. Rabbini plerique ſtolide nugantur, præcipi hoc loco non ipſam circumciſionem, ſed פריעה diſtenſionem pelliculæ, quæ poſt præputii ablationem in membro genitali relinquitur, filios Iſrael in deſerto quidem circumciſos eſſe, ſed non accepiſſe pelliculæ diſtenſionem, ideo juberi hic denuo circumcidi. Alii agnoſcunt de ipſa circumciſione hoc loco agi, dicunt ergo ante hanc circumciſionem, quæ ſub Joſua facta eſt, aliam quoque ſub Moſe factam in deſerto, anno ſcilicet ſecundo poſt exitum ex Ægypto, quando & paſcha celebrare juſſi fuerunt, ſed ab illa circumciſione nullum ex his, qui nati fuerant in deſerto, fuiſſe circumciſum, donec tranſierunt Jordanem, quod incerta illis eſſet manſio, ducente illos nube, quam præeuntem ſequi fuerant juſſi, quod ſi maſculi circumciſi fuiſſent, in magnum vitæ periculum veniſſent, cum ob dolorem & ſauciatum corpus caſtra minime potuiſſent ſequi.

Ὀνομαθεσία in circumciſione.

§. XXV. Adjunctum circumciſionis eſt *nominis impoſitio*, ut adparet ex Johannis baptiſtæ & ipſius Chriſti exemplo. Luc. I. 63. II. 21. quæ ὀνομαθεσία 1.) reſpectum habuit ad exemplum Abrahæ, *patris omnium credentium*, Rom. IV. 12. cui in circumciſione nomen fuerat mutatum. Gen. XVII. 5. 2.) Fuit perpetuum memoriale, quo admonerentur Iſraelitæ, ſe per circumciſionem in fœdus Dei receptos eſſe. 3.) Quin & obligationis Deo factæ ipſos admonuit, ut in agnitione, invocatione & cultu veri Dei perſeverarent. Quemadmodum igitur nomen in baptiſmo datum teſtatur, *nomina noſtra in cœlis ſcripta eſſe*, Luc. X. 20. *& in libro vitæ*, Phil. IV. 3. ita quoque de nomine in circumciſione impoſito idem per omnia dicendum, cum circumciſio non minus fuerit initiationis ſacramentum in vet. teſt. quam baptiſmus hodie eſt in novo.

Locus circumciſionis.

§. XXVI. Ad certum quendam *locum* adminiſtratio circumciſionis in verbis inſtitutionis nequaquam adligatur. Ex circumciſione Johannis colligitur, in domo parentum infantes fuiſſe circumciſos, cujus ratio fortaſſis ea, quod cum circumciſio non poſſet ſine exquiſito infantis cruciatu fieri, facilius vulneri remedium domi fuerit adhibitum. Adminiſtrabatur autem in forma cœtus cujusdam eccleſiaſtici, ad quem vicini & cognati adveniebant. Luc. I. 59.

 Judæi,

Judæi, genus hominum ſuperſtitioſiſſimum, varias inſuper adhibent ceremonias (*) ex παραδόσει majorum. Adornant ſellas duas vacuas, unam pro Elia, quem ſemper adeſſe credunt in circumciſione, alteram, ut aliqui volunt, pro Moſe; habent & vaſculum pulvere repletum, in quo ſepeliunt amputatum præputium, quod offerunt ſerpenti devorandum, qui totum genus humanum infecit. Poſt ſanatam circumciſionem adhibent etiam in ſtagno merſionem. Vide Rabbi Abraham Hiſpanum in cap. III. Gen. Münſterum in cap. V. Joſ. Ant. Margaritam lib. de relig. Judæorum &c. (**)

Fines circumciſionis.

§. XXVII. *Fines* circumciſionis *principales* expoſiti ſunt in ſuperioribus, videlicet quod fuerit 1.) efficax medium atque organum receptionis in fœdus Dei, regenerationis, renovationis, *υἱοθεσίας* & ſalutis, remedium contra originale peccatum. 2.) *Sigillum juſtitiae fidei*, quo gratuita promiſſio de remiſſione peccatorum, juſtitia & vita æterna in cordibus circumciſorum fidelium fuit obſignata. *Minus principales* fines enumerari poſſunt complures, utpote 1.) quod poſteritas Abrahæ a reliquis gentibus hoc ſigno fuerit diſcreta, inde eſt, quod Judæi peculiariter adpellantur *circumciſio* Rom. III. 30. &c. Juſtinus in dial. cum Tryph. p. 180. in Græc. *Circumciſio, quam ab Abrahamo accepiſtis ſecundum carnem, in ſignum notamque data eſt, ut ſitis ab aliis gentibus & a nobis diſcreti.* Irenæus lib. IV. cap. 30. *Circumciſio data eſt Abrahae, ut eſſet ſignum, per quod cognoſcibile perſeveraret genus Abrahae.* Vide etiam Chryſoſtomum homil. XL. & Theodoretum quæſt. LXVII. in Geneſ. 2.) Quod hac ceremonia de multis graviſſimis rebus admoniti fuerunt, videlicet de corruptione naturæ per peccatum originale in nos propagata, de ſemine promiſſo, id eſt, de Meſſia ex poſteris Abrahæ naſcituro, de circumciſione ſpirituali cordis & omnium membrorum, de cruce patienter ferenda, & primitiis ſanguinis offerendis illi, qui totum ſanguinem in cruce erat effuſurus. Juſtinus in dial. cum Tryph. pag. 201. *Circumciſio fuit typus & ſignum verae circumciſionis, qua circumciſi ſumus ab errore & veritate.* Ambroſius lib. I. de Abrahamo cap. 4. *Circumciſio carnis praeceptum eſt caſtimoniae, ut aliquis reſecet libidinem carnis, & indomitas luxu ac laſcivia refrenet cupiditates: etenim circumciſionis vocabulo id praeſcribitur, ut omnis impuritatis fœtor abſtergatur, & incentivum libidinis auferatur.* Auguſtinus libr. VI. contra Fauſtum cap. 3. *Eſt ſignum regenerationis humanae.* Lactantius lib. IV. divin. inſtitut. cap. 17. pag. 228. Antuerp. *Illa carnis circumciſio caret utique ratione, quia ſi Deus id vellet, ſic a principio formaſſet hominem, ut praeputium non haberet; ſed hujus ſecundae circumciſionis figura erat, ſignificans, mundandum eſſe pectus, id eſt, aperto*

(*) Cærimonias cum circumciſione apud Judæos conjunctas ſequentem in modum ediſſerit ICKENIUS: „ Collocatur ſedes Eliæ, מוהל „ (*circumciſor*) canticum *Exod. XV.* canit, ſu„ ſceptore cum puerulo locum occupante, ad„ clamant, qui præſentes ſunt, ברוך הבא, re„ ſectam partem circumciſor in patinam are„ na repletam injicit, membrumque vino con„ ſpergit, poſt פריעה (*lacerationem*, qua re„ liqua cutis pars unguibus diſcerpitur) ſan„ guinem exſugit, quod מציצה adpellant, & „ vulnus ſollicite obligat. Variæ quoque be„ nedictiones a circumciſore, patre aut reli„ quis adſtantibus, ante hunc actum, ſub eo„ dem, vel poſt illum recitantur, in quarum „ una ſimul circumciſor infanti nomen impo„ nit. Conf. *Luc. I. 59.* Denique lauto con„ vivio omnia finiuntur.„ Hactenus ICKENIUS in *antiquitat. ebraicis, part. I. cap. XXII. §. XI. p. 345.*

(**) Auctoribus ſupra a GERHARDO excitatis iisque antiquioribus, jungi merentur recentiores, qui circumciſionis judaicæ ritus adcuratius expoſuerunt, ſpeciatim SELDENUS *de jure nat. & gentium juxta diſciplinam ebræorum libr. I. cap. II. operum vol. I. ſ. 177.* HOTTINGERUS *de jure ebræor. num. 2.* BUXTORFIUS *lex. talmud.* in פרע & *ſynag. jud. cap. IV.* SCHUDT in den *jüdiſchen Merkwürdigkeiten libr. VI. cap. XXXV. p. 293. ſeqq.* aliique, quos nominare ſuperſedemus.

aperto & ſimplici corde oportere nos vivere, quoniam pars illa corporis habet quandam ſimilitudinem corporis. Polydorus Virgilius lib. IV. de rer. invent. cap. 3. ex Cypriano: *Cum jam fidei tempora adpropinquarent, imperata eſt circumciſio, & pars illa corporis, in qua eſt voluptatum ſeminarium & libidinis officina, juſſa etiam in parvulis amputari, ut proprii primitias ſanguinis ei, qui totum ſanguinem ſuum oblaturus erat, offerrent.* Quæ exterius ſordidata ſunt, illa lavantur: ſi quid autem immundi eſt intrinſecus, illud præciditur: ita per circumciſionem voluit Deus innuere, in noſtra carne hærere peccatum, quod carnem reddat immundam, illud eſſe reſcindendum. 3.) Quod circumciſio fuerit figura baptiſmi, in quo peccatum ὡς πϱέπυτωμα ἐπιθυμίας circumciditur, ut quondam præputium ὡς πϱέπυτωμα ἄχϱηςον circumcidebatur. Damaſcenus lib. IV. cap. 26. 4.) Quod fuerit ſignum commonefactionis, *ut ſemen Abrahae inquilinum in terra aliena non averſaretur nomen Dei, ſed in patris pietate perſeveraret.* Epiphanius hæreſ. VIII. De principalibus illis ac veris inſtitutæ circumciſionis cauſis altum apud Judæos ſilentium, ſubſtituunt autem cauſas alias carnalibus opinionibus abrepti. Philo lib. de circumc. p. 514. edit. lat. *Circumciſionis cauſae ſunt: 1.) Ut caveatur carbunculus, qui praeputiatis facilius innaſcitur. 2.) Ut totum corpus purius ſit, neve quid ſordium ibi haereat. 3.) Quod haec particula habet cordis ſimilitudinem, ambae enim generationi ſerviunt, ab altera ſpiritus animales, ab altera genituræ proficiſcuntur. 4.) Propter fœcunditatem, recta enim ſemen ejaculatur.* Atqui has cauſas ex patribus ſe accepiſſe ſcribit. Gerundenſis dicit, *in corpore humano nihil ſuperfluum inveniri propter illam carnem praeputii, ideoque dignam, ut rejiciatur.* Alii ex Rabbinis dicunt, *circumciſionem imminuere & debilitare pruritum naturalem libidinis*, ſed Mercerus in cap. XVII. Gen. recte monet, *Judaeos non minus aliis ſalaces eſſe.*

§. XXVIII. Quamvis vero in novo teſtamento abrogata ſit circumciſio, non tamen nullus hujus doctrinæ hodie eſt *uſus*, ſiquidem facit 1.) ad cognoſcendam Dei φιλανθϱωπίαν, qui inito cum Abraha & poſteris ejus fœdere per circumciſionis ſacramentum itidem fuit efficax ad regenerationem & ſalutem, ſicut hodie per baptiſmatis ſacramentum. Rom. III. 30. *Unus eſt Deus, qui juſtificat circumciſionem ex fide, & praeputium per fidem.* 2.) Ad retundendam gentilium & Manichæorum μωϱοσοφίαν, quibus adſurdum fuit viſum, in illa corporis parte datam eſſe tam præclaræ & ſingularis gratiæ fœderalis teſſeram. 1 Cor. I. 25. τὸ μωϱὸν τῦ Θεῦ σοφώτεϱον τῶν ἀνθϱώπων ἐςί. Quod inſani homines in rebus divinis ſtultitiam judicant, id omni humana ſapientia præcellentius. 3.) Ad reprimendam Judæorum, Turcarum & aliorum κακοζηλίαν, qui hodieque circumciſionis neceſſitatem urgent, quibus fulmen illud apoſtolicum opponimus, Gal. V 2. *Ecce ego Paulus dico vobis, ſi circumcidamini, Chriſtus nihil vobis proderit.* 4.) Ad ſpiritualis circumciſionis ἀλληγοϱίαν. Externa quidem circumciſio deſiit, ſed interior illa & ſpiritualis adhuc durat, quæ omnibus Dei filiis & vitæ æternæ hæredibus futuris eſt neceſſaria. Deſcriptio illius ſuperius §. 8. fuit propoſita, quod ſcilicet nihil aliud ſit quam interior regeneratio ac renovatio, qua cor & omnia membra a peccatis & vitioſis concupiſcentiis circumciduntur; Deut. X. 16. Jer. IV. 4. VI. & X. &c. qua vetus homo & *caro cum adfectibus & concupiſcentiis crucifigitur*, Rom. VI. 6. Gal. V. 24. qua *depoſito veteri homine, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, renovamur ſpiritu mentis noſtrae, & induimus novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate vera*, Eph. IV. 22. 23. 24. qua *membra veteris Adami, quae ſunt ſuper terram, mortificantur.* Col. III. 5. &c. (*) Quemadmodum igitur circumciſio carnis omnibus Iſraelitis erat neceſſaria;

Uſus doctrinae de circumciſione.

(*) Spiritualem circumciſionem pulcerrime exponit Origenes homil. III. in Gen. part. 1. pag. 19. quem vide. GERHARDUS.

ceſſaria; Gen. XVII. 14. *Maſculus habens praeputium, qui non circumciderit carnem praeputii ſui, eradicabitur de populo ſuo;* ita omnibus ſpiritualibus Iſraelitis neceſſaria eſt ſpiritualis circumciſio. Hebr. XII. 14. *Sine ſanctimonia nemo videbit Deum.* Quemadmodum circumciſio carnis adminiſtrabatur cultro lapideo, id eſt, acuto in petra, ſive cote polito; Exod. IV. 25. Joſ. V. 3. ita quoque ſpiritualis circumciſio fit per legem Dei in tabulis lapideis deſcriptam; eam enim ſi in vero Dei timore exacte penſitemus, cordis noſtri præputium, id eſt, adhærentes pravæ concupiſcentiæ nobis patefient, quæ cultro Spiritus quotidie ſunt reſecandæ. Quemadmodum circumciſio carnis adminiſtrabatur a ſacerdotibus veteris teſtamenti, ita omnes coram Deo facti ſumus ſpirituales *ſacerdotes;* Apoc. I. 6. *Sacerdotium ſanctum, ut offeramus ſpirituales hoſtias* 1 Petr. II. 5. ac ſpiritualiter nos circumcidamus. Quemadmodum ſacramento circumciſionis adnexa erat promiſſio gratiæ; ita illi demum ſunt ac manent in Dei gratia, qui ſpirituali circumciſioni, hoc eſt, quotidianæ renovationi per Spiritum ſanctum ſtudent. Quemadmodum univerſalis quædam circumciſio Iſraelitis præcipiebatur ante ingreſſum promiſſæ terræ; Joſ. V. 2. ita quoque in extremo die ante ingreſſum promiſſi regni ab omnibus pravis concupiſcentiis plene & perfecte circumcidentur ſpirituales Iſraelitæ. Hæc ſpiritualis & interior circumciſio longe præſtantior eſt externa carnis circumciſione; hæc enim facta eſt manu, illa vero fit Spiritu, inde dicitur ἀχειροποιητὸς, Col. II. 16. hæc facta eſt in uno membro, illa vero in omnibus membris fieri debet: hæc facta eſt tantum ſemel, illa vero quotidie indigemus: hæc maſculis tantummodo fuit adminiſtrata, illa vero omnibus fidelibus eſt communis, in *Chriſto non eſt mas nec fœmina.* Gal. III. 28. Hæc potuit eſſe infrugifera, nimirum apud adultos, ſi in corde non eſſet vera pœnitentia & fides, illa vero ſemper eſt utilis ac fructuoſa.

Definitio circumciſionis.

§. XXIX. Ex ſuperioribus omnibus talis conſtitui poteſt *definitio.* Circumciſio eſt *ſacramentum prius vet. teſtam. a Deo inſtitutum & Abrahae ac poſteris ejus mandatum, quo per amputationem praeputii in infantibus maſculis juxta verbum octavo die factum, vel in adultis Judaicam religionem vere amplectentibus & in promiſſum Meſſiam credentibus, Deus fuit efficax ad adplicandum & obſignandum fœdus divinum atque omnia fœderis illius beneficia.*

CAPUT IV.

DE AGNO PASCHALI.

Alterum vet. teſt. ſacramentum paſcha.

§. XXX. Expoſito igitur priore vet. teſtam. ſacramento, videlicet circumciſione, tranſitum facimus ad poſterius, puta *agnum paſchalem.* Πάσχα non a πάσχω, ut imperiti quidem exiſtimant, quos reprehendit Nazianzenus orat. II de paſch. ſed a פָּסַח (*tranſitus, tranſitio*) deducitur, quia nocte illa proxime inſtitutionem agni paſchalis ſecuta, angelus Domini reſpectu regni Ægyptiaci tranſivit per omnes ejus angulos, reſpectu ædium Iſraeliticarum tranſilivit vel præterivit. פָּסַח proprie ſignificat *ſaltare & tranſilire,* unde Hebræi claudum vocant פִּסֵּחַ quod, cum ingreditur, quaſi *ſaltare & ſubſilire* videatur.

Paſcha quid ſignificet.

פֶּסַח (Hieronymus variatis punctis legit פָּסַח) πάσχα in hac materia ſignificat: 1.) *Tranſitum* ipſum tum angeli percutientis Ægyptiorum primogenita, Iſraelitarum vero ædes prætereuntis, tum ipſius Domini tranſeuntis per Ægyptum Iſraelitas ex eo educentis, hoſtes vero punientis. Exod. XII. 27. *Sacrificium* פֶּסַח *tranſitus eſt Domini, qui tranſiliit* פָּסַח *ſuper domos filiorum Iſrael in Ægypto, quando percuſſit Ægyptum & domos noſtras eruit.* 2.) *Agnum ipſum,* (שֶׂה) qui mactabatur eo tempore,

&

& comedebatur certis ceremoniis, ut admoneret Iſraelitas de illo tranſitu Exod. XII. 21. שַׁחֲטוּ הַפָּסַח *mactate paſach*, *agnum paſchalem*. Marc. XIV. 12. *Quo vis eamus & paremus tibi ut comedas τὸ πάσχα.* Luc. XXII. 7. *Venit dies azymorum, in quo neceſſe erat occidi paſcha.* v. 15. *Deſiderio deſideravi manducare vobiſcum paſcha &c.* 3.) חַג *feſtum* ac diem, quo agnus mactabatur εἰς μνημόσυνον iſtius tranſitus, huic affinis eſt illa ſignificatio, qua paſchatis nomine accipitur octiduana feſti celebritas, qua mandato Dei azymis veſcebantur. Num. IX. 2. *Et facient filii Iſrael* הַפָּסַח *paſcha*, id eſt, feſtivitatem paſchatis celebrabunt. 2 Paral. XXXV. 1. *Et fecit Joſia in Jeruſalem peſach Domino.* Matth. XXVI. 2. *Scitis quod poſt biduum paſcha fiet.* Joh VI. 4. *Erat proximum Paſcha feſtus dies Judaeorum.* 4.) *Chriſtum* agni paſchalis antitypum. 1 Cor. V. 7. *Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt Chriſtus.* Inter has ſignificationes prima eſt propria, reliquæ ſunt translatæ (*).

Res terrena hujus ſacramenti.

§. XXXI. Inſtitutio agni paſchalis deſcribitur Exod. XII. Ut autem ſingula inſtitutionis membra exacte ponderemus, ad duo principalia capita eadem revocabimus. Deſcribitur enim 1.) *res terrena* ſive elementum externum hujus ſacramenti: 2.) *ſacramentalis actio* circa illud. Res terrena ſive elementum externum in hoc ſacramento eſt *agnus*. Exod XII. 3. *In decimo menſis hujus accipiet ſibi unusquisque agnum per domum.* Quæritur hoc loco, an una cum agno etiam hœdus fuerit accipiendus? Occaſionem quæſtioni præbet v. 5. *Agnus anniculus erit vobis, juxta quem ritum tolletis & hœdum.* Hebræa ſic habent: מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ quæ verba a quibusdam accipiuntur copulative: *Ex agnis & capris accipietis eum*, ut ſit ſenſus, quod una cum agno tollendus etiam ſit hœdus, unde quidam interpretes teſte Lyrano duplicem ſtatuunt mactationem, *alteram* agni die decima menſis niſan, *alteram* vero hœdi die decima quarta ejusdem: a quibusdam vero accipiuntur *disjunctive* hoc ſenſu, quod *vel* ab agnis agnus, *vel* ab hœdis hœdus ſit deligendus; ita ut liberum fuerit illis, quibus non fuerit agnus, accipere hœdum; prior opinio textui non congruit, cum in deſcriptione actionum ſacramentalium unius tantum pecudis fiat mentio. Poſteriorem ſententiam defendit Lyranus. 1.) Quia vox hebræa שֶׂה promiſcue ſignificat tam *agnum* quam *hœdum*. Deut. XIV. 4. שֵׂה כְבָשִׂים וְשֵׂה עִזִּים, *pecus ovium & pecus caprarum.* Thargum: *agnos ovium & agnos caprarum* LXX. interpretes: *Agnum ex ovibus, & hœdum ex capris.* Rabbi Kimchi: parvus *agnus* vel *hœdus* vocatur שֶׂה 2.) Quia additio illa in textu *disjunctive* accipienda neceſſario videtur *ex ovibus aut capris accipietis eum*, quod cum fontibus veritatis etiam congruit, in quibus aliquando accipitur disjunctive. 3.) Quia in veteribus ſacrificiis Chriſtus promiſcue ſub agno & hirco fuit adumbratus, cumprimis Lev. XVI. in hirco emiſſario. 4.) Quia imagine hœdorum peccatores notantur, ideo congruit hæc figura Chriſto, *qui factus eſt pro nobis peccatum* 2 Cor. V. 21. Auguſtinus quæſt. XLII. in Exod. *Quod cum ſcriptura de ove loquatur, poſt dicit: ab agnis & hædis accipietis illud, (pecus) hac in re Chriſtus ſignificari merito accipitur, quid enim opus erat ovem vel agnum ab agnis & hædis accipiendum moneri, niſi ille figuraretur, cujus caro non ſolum ex juſtis, verum etiam ex peccatoribus propagata eſt. Quanquam conentur Judaei etiam hœdum intelligere accipiendum ad celebrandum paſcha, & hoc etiam dictum eſſe putant ab agnis & hœdis accipi, tanquam diceret, vel ab agnis agnum, vel ab hœdis hœdum,*

An cum agno etiam hœdus fuerit accipiendus.

(*) Miniſtri hujus ſacramenti fuerunt Levitæ. Quamvis enim in prima paſchatos celebratione quilibet paterfamilias agnum mactabat, tamen conſtituto levitico ſacerdotio miniſterium hujus ſacramenti ceſſit Levitis. 2 Paral. XXX. 16. XXXV. 11. & 12. GERHARDUS.

dum, ſi illud deſit ſumi oportere, adparet tamen in Chriſto rebus impletis, quid illo praecepto fuerit figuratum. Nos Lyrani ſententiam ſuo relinquimus loco, cum probabilibus nitatur fundamentis (*), ſecuti vero communem interpretum expoſitionem ſtatuimus, non hœdi, ſed agni & quidem ſolius uſum in hoc ſacramento fuiſſe receptum. Senſum verborum (*ex agnis & capris accipietis eum*) hunc eſſe dicimus, quod agnus ille ex communi grege ſit tollendus (**), fuiſſe enim ovium & caprarum gregem promiſcue conjunctum, vel ex hiſtoria Jacobi patet Gen. XXX. 32. XXXI. 38. &c.

Quare agnus adhibitus.

Quare agnus ad hoc ſacrum ſit electus, patebit ex typi declaratione. Rabbi Gerundenſis ſtolide nugatur in cauſa ejus adſignanda. *In ea* (inquit) *lunatione aries ſignum cæleſte magnam habet vim, ſiquidem facit renaſci plantas terrae, ideo Dominus jubet occidi & manducari arietem juvenculum, ut oſtenderet, quod filii Iſrael non vi illius ſigni, ſed virtute Dei exierint ex Ægypto!* En Rabbinorum cœcitatem! Lyranus dicit, agnum magis quam aliud animal fuiſſe immolatum *ad deteſtationem idololatriae Ægyptiorum, qui Jovem colebant in ſpecie arietis vel agni.*

Qualitates agni paſchalis.

§. XXXII. Exprimuntur autem certæ *qualitates* hujus agni: 1.) Quod debuerit eſſe תָּמִים *integer, perfectus*, nullum habens vitium (***): non ſit cœcus, non ſcabioſus, non claudicet &c. Latinus interpres vertit, *absque macula*, quod improprie vel certe ambigue dicitur, non enim intelligitur macula ex diverſicolore varietate pellis, ſed ex defectu vel vitio corporis 2.) זָכָר *maſculus* (****). Auguſtinus quæſt. XLII. in

(*) Præcipuum hujus ſententiæ, a LYRANO aliisque adoptatæ, fundamentum exſtat *Exod. XII. 5.* ubi in ipſa paſchatos inſtitutione primo occurrit vox generalis שֶׂה *pecus parvum:* tum memorantur pecudis parvæ ſpecies *agnus* & *hœdus*, diciturque, agnum paſchalem ſumendum eſſe מִן כבשים ומן העזים *ex ovibus aut capris.* Suffragantur quoque huic ſententiæ ebrææ gentis doctores, ſpeciatim R. MOSES MAIMONIDES in קרבן פסח *lib. IX. cap. I.* Licet vero, prout ex dictis patet, pecus paſchalis vel *agnus* olim fuerit, vel *hœdus*, nullum tamen eſt dubium, quin pii Iſraëlitæ hac ipſa libertate ita uſi fuerint, ut agnum, tanquam victimam Deo gratiorem frequentius obtulerint, nec hœdo uſi fuerint, niſi cum agnos deſiderarent. Atque hæc procul dubio ratio eſt, cur Chriſtus ſervator, qui in complurimis locis nobis ſub *agni* typo proponitur, ne ſemel quidem *hœdi* nomine inſigniatur. Recte proinde THEODORETUS mentem legiſlatoris *quæſt. XXIV. in Exod.* ita expoſuit: *Ut qui ovem habet, eam immolet, & qui ove caret, hœdum.* Cæterum univerſam de *paſchate* doctrinam copioſe atque erudite enodavit SAMUEL BOCHARTUS, *hierozoici libr. I. part. II. cap I.* ubi, quidquid hanc in rem dici poteſt, prorſus exhauſit. Quum vero præſtantiſſimus iſte liber in paucorum manibus ſit, HERM. WITSIUS ea, quæ fuſe perſecutus eſt BOCHARTUS, in compendium miſit in *œconomia fœderum Dei libr. IV. cap. IX. p. 708. ſeqq.* Jungi tamen merentur ex ſcriptoribus Anglis JO. LIGHTFOOTUS *de miniſterio templi cap. XI.* ex reformatis JO. BUXTORFIUS *exercitat. philol. theolog. VI.* atque ex noſtris SEB. SCHMIDIUS, theologus quondam Argentoratenſis, in libro *de paſchate.* Ut complures alios, a JO. ALBERT FABRICIO in *bibliograph. antiquar. cap. X. §. VI. p. 430. ſeqq.* recenſitos, haud memoremus.

(**) Hæc verborum expoſitio nobis videtur valde contorta. Nulla enim adparet ratio, cur neceſſarium fuerit, ut *agnus* ſumeretur ex grege *capris* mixta. Rectius particula ebræa מן *ex* de *ſpecie* horum animalium determinata accipitur, ut dudum monuerunt interpretes.

(***) Vid. *Exod. XII. 5. Lev. XXII. 19, 20, 21.* Quæ autem ſint in victima vitia, diſertis verbis ediſſeritur *loc. cit. vers. 22.*

(****) Non modo agnum aut hœdum *integrum*, ſed *maſculum* etiam ſibi popoſcit Deus, quoniam maſculorum caro præfertur carni fœminarum. Apud Ægyptios nonniſi maſculi mactabantur, ut tradit HERODOTUS *libr. II. cap. XLI.* quod ob rationem modo adlatam factum videtur. Quin & apud gentem ebræam *maſculus* opponitur vitio aliquo temerato, prout patet ex *Mal. I. 14.* JO. SPENCERUS contendit,

a Exod. *Movere poteſt & illa locutio, quaſi agnus poſſit eſſe non maſculus, neſcientem, qua neceſſitate ita ſit translatum. Ovis enim transferri debuit, quo Graecus πρόβατον habet, ſed πρόβατον in graeca lingua generis neutri eſt, & potuerunt, quae ſequuntur, omnia convenire, tanquam ſi diceret: pecus perfectum maſculum anniculum erit vobis. Potuit enim dici latine maſculum pecus, quando dicuntur maſcula thura genere neutro, ovis autem maſculus dici non poſſet, quia fœminini generis eſt ovis. Item ovis maſcula ſi diceretur, eſſet abſurdius, pecus vero ſi poneretur, etiam aliud intelligeretur, nec ſervaretur ſacramentum.* 3.) בֶּן שָׁנָה *filius anni*, ſive anniculus (*), LXX interpretes ἐνιαύσιον in perfecto ſcilicet ætatis ſtatu. Hebræi de anno currente accipiunt & ab octava die nativitatis eum auſpicantur.

§. XXXIII. *Actiones* circa externum elementum in hoc ſacramento revocari poſſunt ad quatuor capita, videlicet: 1.) Agni paſchalis *ſegregationem*, 2.) ejusdem *mactationem*, 3.) *aſſationem* & 4.) *manducationem*, ad quam pertinet adſperſio ſanguinis in ſuperliminari, ubi tamen notandum, diſcrimen eſſe inter has actiones, quia ſegregatio, mactatio & aſſatio ſunt actus *praeparatorii* ſive *miniſteriales*, inſervientes manducationi, quæ eſt *principalis* actus ſacramentalis, quemadmodum etiam in cœnæ dominicæ myſterio fractio inſervit diſtributioni, diſtributio manducationi. I.) Segregabatur agnus paſchalis decima die primi menſis niſan ſive abib, & cuſtodiebatur uſque ad diem decimam quartam ejusdem menſis Exod. XII. 6. Rabbini teſtantur, agnum ſegregatum toto illo quatriduo ligatum in ædibus in hypocauſto ad fulcrum ſpondæ jacuiſſe, ut in omnium conſpectu verſaretur, & domeſticos de digna præparatione ad ſacramenti celebrationem, ac de Meſſia propter peccata noſtra ligando admoneret, qua de re paulo poſt plura. Lyranus ex Hebræis quatriduanam iſtam cuſtodiam primo tantum paſchati adcommoda-

Segregatio agni.

dit, rationem, cur maſculus eſſe debuerit agnus paſchalis, exinde arceſſendam eſſe, quoniam Ægyptii crediderint, fœminini generis victimas plus apud deos valere, quam maſculini. Huic ethnicorum, Ægyptiorum præcipue ſuperſtitioni, obviam ire voluiſſe Deum, hancque ſtatuiſſe legem, ut agnus ille maſculus, quem Ægyptii alias inter numina ſua præcipua coluerint, ſolemniter mactaretur. Vid. eiusdem opus notiſſimum *de legibus ebræorum ritualibus, vol. I. libr. II. cap. IV. ſect. I. p. 294.* edit. Tubingenſ. ubi hocce adſertum variis documentis comprobare adnititur. Verum falſum eſſe, quod crediderint Ægyptii, fœminini generis ſacrificia plus valere apud deos, quam maſculini, ex *loco* HERODOTI modo *excitato*, luculenter patet. Deinde, ſi vel maxime admittatur, eſſe nonnulla in legibus Moſaicis Ægyptiorum inſtitutis contraria, neutiquam tamen exinde conſequitur, ea κατ᾽ ἀντίθεσιν a Moſe eſſe ſancita. Poterant enim eſſe uſitata Ebræis, antequam Moſes naſceretur, & fortaſſis ante ipſam Ægyptiacam ζωολατρείαν, ut recte monuit Jo. CLERICUS in *comment.* ad *Exod. XII. 5.* Accedit & hoc, quod ſanctior ſcriptura longe aliam rationem, cur agnus in paſchate adhiberi debuerit, adferat. Hæc enim plus ſimplici vice teſtatur, agnum in veteri teſtamento Chriſti ſervatoris figuram atque imaginem fuiſſe. Vid. *1 Petr. I. 18, 19. Apoc. V. 6.* Hanc ipſam vero veritatem in ſacris litteris fundatam ut eo facilius enervaret SPENCERUS, inſtitutionem paſchatis ritibus Ægyptiorum oppoſitam fuiſſe, miris coniecturis omni fundamento deſtitutis conjicit; refutatus eapropter a MEYERO *de origine & cauſis feſtorum iudaic. cap. VII.* CLERICO *loc. cit.* SNABELIO in *diſſ. de agno paſchali* §. *V.* in *amœnitatibus theolog. emblematicæ & typicæ p. 211.* itemque b. BUDDEO in *hiſt. eccleſiaſt. vet. teſtam. tom. I. p. 561. ſeqq.*

(*) Hac locutione non intelligi agnum, qui primum annum iam attigerit, ſed qui eundem nondum ſuperaverit, viri docti obſervarunt. Simplicius aliis videtur, per agnum anniculum eum intelligere, qui iam circum circa annum attigit, quo tempore ad iuſtam pervenire magnitudinem, gratiſſimumque ſaporem habere ſolet. Vid. WITSIUM *loc. cit. p. 717.*

modatam fuiſſe ſtatuit. *Cauſa* (inquit) *hujus quatriduanæ cuſtodiae duplex: Una, quod Filii Iſrael erant occupati in praeparando ſe ad receſſum ex Ægypto cum omnibus, quae habebant, in qua praeparatione requiritur magna ſolicitudo & diſtractio, & ideo ne ex hoc darent oblivioni, praeceptum fuit tunc, ut acciperent per quatuor dies ante. Secunda cauſa fuit, ut in illis quatuor diebus viderent per experientiam, ſi in illo agno accepta eſſet aliqua macula, id eſt, defectus, propter quem non deberet immolari, & ſic de alio providerent, ideo dicunt Hebraei, quod talis praeacceptio per quatuor dies non obligabat in futurum, nec fuit obſervata in annis ſequentibus, quia praedictae cauſae ceſſaverunt, quod manifeſte patet de ſolicitudine pro exitu. Similiter etiam de cognitione maculae, quia per adſuefactionem jugis ſacrificii, quo quotidie immolabatur unus agnus ſine macula mane & alius veſperi, ſtatim de facili poterant agnoſcere, ſi in animali accepto eſſet macula.* Hæc Lyranus, ſed potiſſima cauſa ſegregationis hujus non erat omittenda, videlicet ut eſſet typus Chriſti, qua de re poſtea. Veriſimilius igitur eſt ceremoniam hanc ordinariam ac perpetuam fuiſſe.

§. XXXIV. II.) Agnus ſegregatus & per quatriduum cuſtoditus poſtea *mactabatur*. Exod. XII. 6. *Et mactabit eum omnis cœtus ſynagogae Iſrael inter duas veſperas.* שָׁחַט ſignificat proprie *expanſo & diducto corpore jugulare*, ut copiose effluat ſanguis (*), cognationem enim habet cum radice שָׁטַח *extendit, protraxit, expandit* &c. Inde vox germanica *geſchachet*, noſtris Judæis uſitata. Mactandus autem erat hoc modo, ut nullum os illius frangeretur, cujus non eſt alia ratio, niſi typica III.) Mactationi ſuccedebat *aſſatio*, quæ erat præparatio ad manducationem. Exod. XII. 9. *Ne comedatis ex eo crudum, aut coctum in aquis, ſed igne aſſatum.* Vocem hebraicam נָא Rabbi Salomon dicit ſignificare, *quod non ſatis aſſatum eſt* (**). Aben Ezra exponit pro *carne cruda ſeu viva.* Crudum non debebat comedi, quia natura hominis a crudæ carnis eſu abhorret, quæ divina inſuper lege prohibetur. Gen. IX. 4. Nec coctum, ſed igne aſſatum (***) debebat comedi propter typum, de quo

Mactatio agni.

(*) Sanguis, qui copioſe effluebat, excipiendus erat pelvi, eique intingendus faſciculus hyſſopi, quo adſpergebantur ſuperliminare & duo poſtes ædium. *Exod. XII.* 22. Rationem huius adſperſionis ipſemet Deus exponit *loc. cit. vers.* 13, 23.

(**) In Arabiſmo, ex quo vocem hanc vertit BOCHARTUS, ſupra iam nobis laudatus, נא *naa* non modo *crudam*, ſed etiam *ſemicoctam carnem* ſignificat. Videntur itaque *Exod. XII.* 9. intelligi carnes leviter in craticula toſtæ, obſervante CLERICO in *comment. ad h. l.* Quod ad rationem, ob quam caro ſemicocta heic a Deo fuit vetita, attinet, in ea adſignanda non prorſus conſentiunt viri docti. JO. SPENCERUS exiſtimat, hocce præceptum oppoſitum eſſe ὠμοφαγίαις *crudæ carnis comeſtonibus* in nonnullis ethnicorum ſacris uſitatis. Verum CLERICUS, quem modo excitavimus, confutata hac SPENCERI ſententia, aliam huius interdicti quærit rationem, eandemque in eo præcepto, quo Judæi omnem agnum vel hœdum abſumere, aut, quæ ſuperfutura erant, comburere iubentur, inveniſſe ſibi videtur. Caro enim probe cocta facile abſumitur, ſemicocta pars maxima hæret oſſibus. Rectius ii, qui theologiam, quam vocant, typicam diligentius excoluere, in hac ipſa lege myſterium latuiſſe contendunt. De quo ipſe GERHARDUS infra copioſe diſſerit.

(***) Ita vero aſſabatur agnus, ut ligna agnum penetrantia formam crucis Chriſti repræſentaverint, ſiquidem lignum unum ab inferioribus agni partibus ad caput uſque ſe extendebat; aliud vero tranſverſum armos ipſos ſuſtinebat. Teſtem huius rei advocamus JUSTINUM *martyrem*, Sichemis in terra ſancta natum, rituumque iudaicorum peritiſſimum, in *dialogo cum Tryphone Judæo*, *pag.* 218. edit. Londinenſis. Idem ex iudaicæ gentis magiſtris confirmat MAIMONIDES in tractatu ſupra iam adlegato *de paſchate cap. VIII.* §. X. Conferenda, quæ ex chriſtiani cœtus doctoribus hanc in rem ſcripſerunt EDZARDUS ad *avoda ſara cap. II. p.* 234. SALMASIUS in epiſtola *de cruce p.* 244. BOCHARTUS *libr.*

quo poſtea. Hæc aſſatio agni procul dubio domi peracta fuit, ſed quod ad mactationem attinet, variant ſententiæ. In primo quidem paſchate, quod in Ægypto celebratum, antequam tabernaculum, & poſtea templum extrueretur, certum eſt, mactationem itidem domi a patribus familias peractam eſſe. Exod. XII. 6. *Mactabit eum omnis cœtus congregationis Iſrael.* Sed de poſterioribus temporibus ſententiæ variant. Joſephus lib. VII. de bell. Jud. cap. XVII. innuere videtur, poſterioribus ſeculis hoſtias paſchales a ſacerdotibus fuiſſe mactatas vel certe numeratas. Philo libr. III. De vita Moſis illud negat, inquiens, quod *pro ſe quisque hoſtiam ſuis manibus mactet, & pro ſe quisque gerat ſacerdotem.* Sed ex 2 Par. XXXV. 11. haud obſcure colligitur, poſt occupatam terram Canaan non per domos jugulatos agnos, ut in Ægypto factum erat, ſed in templo a Levitis, domi vero poſtea illi agni aſſabantur & manducabantur.

Et manducatio. §. XXXV. IV.) *Manducationis* circumſtantiæ hæ ſunt. I.) Quilibet paterfamilias cum ſuis domeſticis peculiarem agnum die decima menſis primi ſegregatum & decima quinta mactatum & poſtea aſſatum comedebat, quod ſi domus erat minor, id eſt, ſi pauciores domeſtici, quam ut eſſent conſumendo agno ſufficientes, accerſebatur vicinus. Exod. XII. 3. *Accipiet ſibi unus quisque agnum per domum patrum, agnum per domum.* (Univerſus populus Iſrael in XII. tribus diviſus erat, quæ diviſæ erant in patrias aut familias, deinde familiæ in domos, in familiis & domibus quidam erant præcipui, quos vocabant patres, ergo juxta familias & domos agnum jubentur manducare) v. 4. *Et ſi minor fuerit domus ſive familia, quam ut agnum comedere poſſit, accipiet vicinum ſuum proximum domui ſuae, pro numero animarum unum quemque ſecundum edere ejus numerabitis ſuper agnum;* id eſt, tot vicinos ſibi adjunget, donec numerus hominum ſufficere videbitur ad abſumendum agnum. Joſephus de bello jud. libr. XVII. cap. VII. *per ſingula contubernia non pauciora quam decem virorum ſiunt, ſolum enim epulari non licet, multi etiam vicini conveniunt.* Monebat hæc ceremonia de φιλαδελφίᾳ ac mutua dilectione, quæ inter συσσίτυς hujus ſacramenti vigere debeat. 2.) Manducabatur cum panibus azymis nullo fermento infectis, ſed dulcibus, quorum azymorum uſus per integrum ſeptiduum (*) poſtea continuabatur. v. 15. *Septem diebus infermentata comederitis &c.* Id quod aliquoties in ſequentibus inculcatur. (In deſerto panis azymi loco uſurparunt manna panem cœlitus datum. Num. IX. 5.) Memoriale hoc fuit, quod tanta cum feſtinatione majores ipſorum ex Ægypto exierint, ut ferrent conſperſiones ſive paſtas ſuas in veſtimentis ligatas, antequam fermentarentur. v. 34 de typo dicetur poſtea, 3.) Adhibebantur מרורים *amaritudines*, v. 8. herbæ amaræ, contuſæ, *bittere Salſen*, LXX. interpretes ἐπὶ πικρίδων, quibus admonebantur de amara ſervitute, quam in Ægypto ſuſtinuerant, propter quam in amaritiem animi ſæpius inciderant; radix מָרַר *exacerbatus, contriſtatus fuit*, triſtitiam ex miſeria contraxit. Quidam vertunt *lactucas agreſtes*, quod non probatur omnibus, quia *lactucae non ſunt amarae, cum a medicis propter nutrimentum edi praecipiantur, amara autem non nutriunt.* Fagius in cap. 12. paraph. Chald. Exod. IV. Manducandum erat *caput cum pedibus & inteſtinis* v. 9. id eſt, totum & integrum,

libr. II. hierozoici cap. L. DETLINGIUS in *obſervat. ſacr. parte . III. p. 258.* aliique auctores a b. WOLFIO in *curis phil. & crit.* ad 1 *Cor. V.* 7. excitati.

(*) Quum ſe ſeptem illis diebus quinque intermedii fuerint ἐργάσιμοι, primum & ultimum pro feſtis haberi voluit Deus; quia ut primo ex ſervitute Ægyptiaca in libertatem fuerant adſerti Iſraëlitæ, ita ſeptimo Pharaonem cum omnibus copiis ſuis mare Erythræum abſorpſerat. Cuius rei memoriæ in populo ſuo perennandæ hoc inſtitutum Dei inſerviit, obſervante WITSIO in *œcon. fœd. libr. IV. cap. VIII. §. XXVII. p. 720.*

grum, non dimembratum erat aſſandum, & poſtea manducandum. Hebraice: *Caput ejus ſuper genua ejus & ſuper interius ejus*, id eſt, cum cruribus & inteſtinis ejus. Nec quidquam ex eo relinquendum uſque mane (*), ſi quid vero reſiduum fuerat, id igne erat comburendum v. 10. 5.) Erat & peculiaris manducantium habitus v. 11. *Sic comedetis eum*, *ſint lumbi veſtri praecincti*, (tanquam itineri adcinctorum: Orientales enim populi longis veſtibus utentes, cingulis ſe conſtringebant iter aliquod vel alia negotia adgreſſuri) *ſint calceamenta veſtra in pedibus veſtris* (**), *& baculus veſter in manu veſtra*, (qui ſolet eſſe habitus eorum, qui jam jam iter ingreſſuri) Admonebantur hac ceremonia exitus ex Ægypto proxime inſtantis, cujus perpetuum memoriale in hoc ſacramento poſteris erat propoſitum. Quo etiam pertinet, quod comedebant *feſtinanter* בְּחִפָּזוֹן *in feſtinatione*, radix חָפַז *cum ſtupore & pavore fugit*, verſ. 11. *Comedetis feſtinanter*, ratio additur פֶּסַח הוּא לַיהוָה *tranſitus ipſe Domini*, ut ſit ſenſus, ideo feſtinandum eſſe, quia parum temporis ſit ſuperfuturum Domino per Ægyptum tranſeunte, ipſosque ex eo educturo. Nec tamen improbamus eorum interpretationem, qui hæc verba non per αἰτιολογίαν cum ſuperioribus conjungunt, ſed eſſe ſuperiorum omnium velut συμπέρασμα quoddam ſtatuunt. *Hoc eſt peſach Domini*, hoc eſt, hic ritus mactandi & manducandi agnum eſt ſacrum paſcha, ſancta feſtivitas Domini, quo collimat paraph. Chald. *Eſt phaſe coram Domino*. Quod vero nocturnus Zvvinglii monitor in ſubſ. euchar. *metonymiam* ſacramentalem ex hoc loco exſculpere voluit, id quam ſit a textu alienum, alibi oſtendetur. Cœterum cum Chriſtus in ultima cœna cum diſcipulis ſuis paſcha celebrans diſcubuiſſe dicatur, Matth. XXVI. 20. et vero cum habitu manducantium divinitus præcepto id videatur pugnare, ideo Tremellius & Beza in cap. 26. Matth. uti & Bucanus in loc. commun. loc. XLVI. pag. 587. ſtatuunt Exod. XII. præcipi, qua ratione exituri ex Ægypto prima illa vice paſcha comedere debeant, paulo ante, quam ex Ægypto exeant & iter ingrediantur, quia ita exigebat illius temporis neceſſitas, ſed in lege deinde, ubi præcipitur, ut ceremonia illa agni paſchalis quotannis renovetur, iſthæc non addi, atque inde omnes Hebræos tum antiquos, tum recentes ſummo conſenſu dicere, quod mandatum illud de induendis calceis, cingendis lumbis & ſumendis baculis & cum feſtinatione comedendo agno, non extendat ſe ad generationes ſecuturas, ſed tantum fuerit illius noctis, qua egreſſuri erant ex Ægypto, imo antiquiſſimam eſſe apud Judæos traditionem in talmud tract. de paſchate commemoratam, ut manducaturi paſcha in ſignum libertatis adeptæ diſcumberent. Hæc illi. Sed enim cum Dominus Num. IX. 3. præcipiens celebrationem paſchatos altero poſt egreſſum anno moneat, *ut faciant juxta omnia ſtatuta ejus*, cumque ſpiritualis illarum ceremoniarum ſignificatio fuerit perpetua, ideo probabilius videtur, in annua paſchatis celebratione ceremonias illas non minus quam in primo paſchate fuiſſe uſurpatas (***). Veriſimilius igitur eſt, quod alii ex

(*) Idem, iuxta præſcriptum divinum, quod *Exod. XVI. 19. Lev. VII. 15. XXII. 30.* legitur, in omnibus ſacris conviviis debuit obſervari, excepta ſola carne ſacrificii votivi ac voluntarii. Vid. *Lev. VII. 16, 17.* Rationem huius legis nonnulli hanc fuiſſe arbitrantur, ne cibi ſacri corrumperentur, inque profanos uſus cederent. Vid. WITSIUM *loc. cit.* §. *XXIX.*

(**) Valde probabile eſt, Iſraëlitas, intolerabili ſervitute oppreſſos, in Ægypto ut plurimum fuiſſe diſcalceatos, præſertim cum ipſi Ægyptii vulgo ſine calceis inceſſerint, atque ita educati fuerint, teſte DIODORO SICULO *libr. I. p. 12.* ubi & obſervat, hanc diſcalceationem *ob commodam locorum temperiem* omnino locum habere potuiſſe. Aſt cum Iſraëlitæ in eo iam eſſent, ut longum, aſperum & ſenticoſum iter adgrederentur, neceſſarium eſſe duxit benigniſſimum numen, ut de calceis populo ſuo proſpiceretur.

(***) Nonnullas ex iſtis cærimoniis, in annua paſchatis celebratione non minus, quam in primo paſchate uſurpatas atque adeo *perpetuas* fuiſſe,

ex Rabbinis ſcribunt, in manducatione agni paſchalis duplicem fuiſſe ſacri convivii actum, primo *ſacramentalem*, quo cibus agni paſchalis non ſatietatis ſed religionis gratia ſumebatur a denis vel etiam vicenis, atque hunc ritum a ſtantibus adcinctis & calceatis fuiſſe peractum: alterum vero fuiſſe *convivium* adpoſitis ad famem explendam aliis cibis, atque in eo diſcubuiſſe.

Adſperſio ſanguinis in ſuperliminari & poſtibus.

§. XXXVI. Neque vero ſolummodo carnes agni paſchalis igne aſſatas manducari oportebat, ſed & ſanguine illius ſuperliminaria & poſtes ædium ſignari, quæ ſanguinis *adſperſio*. v. 7. *Accipient de ſanguine & ponent ſuper poſtes ambos & in ſuperliminari aedium, in quibus comedent eum.* Cauſa hujus ritus exponitur v. 12. *Tranſibo per terram Ægypti nocte iſta, & percutiam omnem primogenitum ab homine usque ad beſtiam. v. 13. Et erit ſanguis ille vobis in ſignum in domibus, in quibus eritis, cumque videro ſanguinem, praeteribo vos & non erit in vobis plaga ad perditionem* (*). Porro adperſio illa ſive ſignatio fiebat faſciculo hyſſopi. v. 22. *Accipietis faſciculum hyſſopi, & intingetis in ſanguine, qui erit in vaſe, & adplicabitis ſuperliminari, & ambobus poſtibus de ſanguine in vaſe: vos vero non egrediemini quisque ex oſtio domus ſuae usque ad mane.* Hebræi teſtantur, faſciculum il-

 lum

fuiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt. Huc referimus agni paſchalis immolationem, aſſationem, manducationem cum azymis herbisque amaris, abſque ulla oſſium fractione &c. Alii tamen ritus *Exod. XII.* a Deo præſcripti, ita fuerunt comparati, ut non alibi, quam in Ægypto, ex intentione divina, obſervari debuerint. Ita verb. grat. lex illa de non egrediendo ex ædibus, procul dubio erat temporaria. Id enim in Ægypto fieri voluit Deus, ne Iſraëlitæ inciderent in angelum percuſſorem. Qua ratione ceſſante, ceſſavit ipſa lex. Hinc Chriſtus eiusdemque apoſtoli, ea ipſa nocte, qua paſcha celebraverant, in montem Oliveti ſe contulerunt, prout ipſemet GERHARDUS ſub finem §. *XXXVI.* recte obſervavit. Vid. *Matth. XXVI. 30.* & *Joann. XVIII.* Idem de aliis quibuſdam ritibus pronunciandum, qui pariter ſemel duntaxat, neque alibi quam in Ægypto fuerunt uſurpati. Huc referenda videtur *I*) lex de ſuperliminari & poſtibus ſanguine agni paſchalis adſpergendis. Sapientiſſimus enim, qui eandem dedit, legislator eam mandati ſui adiunxit rationem, quæ ſolam Ægyptum reſpexit *Exod. XII. 12, 13.* Manifeſtum quoque eſt ex *2 Chron. XXX. 15, 16.* & *cap. XXXV. 5, 6, 10, 11.* eo tempore, quo Judæam inhabitarunt Iſraëlitæ, agnos in atrio templi fuiſſe mactatos, ibidemque eorum ſanguinem fuſum. Nec *II*) dubitaverim huc referre habitum manducantium paſcha divinitus præceptum. Neque enim aliam ob rationem Iſraëlitæ paſcha, accincti ac calceati, cum baculo in manu & cum feſtinatione quadam, comedere tenebantur, quam quod poſt pauculas horas iter idque longum atque moleſtum ſuſcepturi erant. Emenſo autem iſto itinere, quieti ac diſcincti, nec ſtantes, nec ſedentes, nec feſtinanter, ſed pacate paſcha comederunt Judæi. Luculenter id patet ex ipſius Chriſti ſervatoris exemplo, qui in ſtrato cœnaculo, cum diſcipulis ſuis diſcumbens paſcha manducavit. Denique *III*) in hance claſſem referenda quoque videtur lex de pecude paſchali quatriduo ante mactationem ſeponenda. Hanc enim in Ægypto tantum fieri voluit Deus, ne forte Iſraëlitis inter gentes infenſas commorantibus deeſſent agni, ſi ſerius iis conquirendis eſſent intenti. Quæ vero ratio in Judæa prorſus ceſſavit, ſiquidem Judæi ingentem agnorum copiam in templo Hieroſolymitano venum exponere conſueverant, *Joan. II. 13, 14.* Hinc plerique Judæorum, ii cumprimis, qui ab Hieroſolyma longius aberant, non niſi feſti παρασκευῇ vel ad ſummum προπαρασκευῇ in urbem veniebant, atque tum demum de agnis ſibi proſpiciebant. Quin ipſi ſanctiſſimi ſervatoris diſcipuli primo demum azymorum die magiſtrum, quum paſcha immolandum foret, rogabant, *ubi vis, ut tibi epulandum paſcha præparatum eamus Marc. XIV. 12.* Unde ſponte conſequitur, eos quatriduo ante agnum paſchalem ſibi haud ſepoſuiſſe.

(*) Sicut ſanguis agni non fuit pedibus conculcatus vel in ſterquilinium projectus, ſed in pelvi acceptus & adſervatus, ut poſtes & liminaria ædium eo poſſent illiniri: ſic multo minus Chriſti ſanguinem oportet pedibus conculcare, ſed ſacrum & pretioſum habere, ut poſtes oris & cordis eo illiniantur. GERHARDUS.

lum factum eſſe ex tribus caulibus conjunctis, quod ad myſterium ſacroſanctæ Trinitatis adcommodari poteſt. Quare ſanguis agni non fuerit juſſus bibi aut manducari, ſed poſtibus tantummodo illiniri? otioſe fortaſſis quæritur. Poſſet tamen dici, quod ſanguinem animalium edere vel bibere fuerit prohibitum, Gen. IX. 4. quod tam ſtricte a Judæis obſervatum fuit, ut in gratiam infirmiorum id aliquandiu a gentibus ad Chriſtum converſis in novo teſtam. obſervari ab apoſtolis fuerit ſancitum. Act. XV. 20. Adde quod illitio iſta ſanguinis in poſtibus & ſuperliminari vi divinæ inſtitutionis externum aliquod ſignum eſſe debebat, utique ergo non manducandus aut bibendus, ſed ædibus illinendus fuit. Sunt, qui ſtatuunt, ceremoniam illam de poſtibus & ſuperliminari ſanguine adſpergendis ad primi paſchatis celebrationem atque unicam illam noctem, qua egreſſus eſt ex Ægypto populus, tantum pertinuiſſe, neque in anniverſaria paſchatis ſolennitate fuiſſe iteratam. Sed cum illa adſperſio non minus ſit actus ſacramentalis, quam manducatio carnium agni, cum poſt præceptum de illitione ſanguinis immediate ſequatur: v. 24. *Obſervabitis rem iſtam pro ſtatuto in ſeculum;* cum Num. IX. 3. paſcha fieri jubeatur *juxta omnes ritus ſuos & juxta omnes ceremonias ſuas:* præſertim vero cum illuſtris ſit figura ſanguinis Chriſti in euchariſtia cum vino bibendi una cum corpore Chriſti cum pane benedicto manducando, ideo veriſimilius eſt, eam quotannis una cum reliquis ceremoniis fuiſſe iteratam. Pericopen illam de non egrediendo nocte illa ex ædibus ſanguine adſperſis temporariam fuiſſe, ex eo videtur argui, quod Chriſtus paſchali epulo cum diſcipulis inſtituto trans torrentem Cydron Hieroſolymis eſt egreſſus. Joh. XVIII. 1.

Tempus inſtitutionis hujus ſacramenti.

§. XXXVII. *Tempus* hujus ſacramenti itidem tripliciter ut in circumciſione conſiderandum, reſpectu *inſtitutionis, adminiſtrationis & durationis.* Inſtitutio facta eſt anno mundi 2454. annis ante natum Chriſtum 1517. ut hac ratione a prima hujus ſacramenti inſtitutione & adminiſtratione uſque ad ultimum paſchale epulum, quod Chriſtus cum apoſtolis celebravit, præterierint anni 1550. Inſtitutionem hujus ſacramenti præceſſerunt Moſis coram Pharaone prodigia & ſeptem plagæ Ægypti, eandem immediate ſecutus Iſraelitarum ex Ægypto exitus, quippe cujus perpetuum μνημόσυνον inter cœteros fines agni paſchalis feſtivitas eſſe debebat; Tempus *adminiſtrationis* juxta diverſas actiones in hoc ſacro requiſitas variat: I.) *Segregatio agni* fiebat die decimo menſis niſan, qui noſtro partim Martio, partim Aprili reſpondet. Exod. XII. 3. *In decima die menſis hujus accipiet ſibi unusquisque agnum per domum,* Dicitur autem hic menſis chaldaico nomine נִיסָן *Niſan* a *fugiendo*, quod eo menſe profugerint Iſraelitæ ex Ægypto (*). Hebræis dicitur אָבִיב (Abib eſt *ſpica matureſcens*, ſpica cum calamo, quia fruges apud Judæos eo tempore matureſcunt & demetuntur (**): initium accipit a novilunio, quod proxime præcedit aut ſequitur, aut incidit in æquinoctium vernum ſeu ingreſſum ſolis in arietem, quo tempore ſol vertici eorum, qui palæſtinam incolunt, ferme tam propinquus eſt, quam noſtro ſolſtitii tempore) Macedonibus *Chanthicus*, Ægyptiis *Pharmuti*. Ac ſtatuitur primus menſis ſive initium anni v. 2. *Menſis iſte erit vobis caput menſium, primus ipſe vobis in menſibus anni;*

Tempus adminiſtrationis, tempore 1.) Segregationis.

(*) Rectius alii נִיסָן *Niſan* a נס *vexillum* deducunt, ut proinde a bellicis ſignis, vel *vexillis*, quæ illo menſe primum in campum proferuntur, hicce menſis ſuam acceperit denominationem. Hoc ipſum enim tempus, ſecundum ebrææ gentis doctores deſignatur 2 *Sam. XI. 1. Et factum eſt anno vertente, quo tempore reges ad bella procedere ſolent.* Eandem ob rationem duo priores verni menſes Bithynis dicti ſunt Στρατεῖοι & Ἄρειοι, uti Romanis *Martius*, a *Marte.*

(**) Huc pertinet locus *Exod. IX. 31. nam hordeum ea tempeſtate iam erat* אביב *ſpicatum.* Ipſe itaque menſis, qui ex parte noſtro *Martio* & *Aprili* reſpondet, dictus fuit אביב *Abib*, quia hocce menſe hordeum *ſpicas* emittebat. Neque enim meſſis orientalium ex meſſe noſtrarum regionum æſtimanda eſt.

anni, cum quo minime pugnat, quod תִּשְׁרִי Tiſri (menſis ſeptimus in ordine a *niſan*, in quo fit vindemia & ex uvis תירוש *muſtum* exprimitur, noſtro Septembri maxima ex parte reſpondens) Lev. XXV. 8. initium anni ſtatuitur. Habuerunt enim Hebræi duplicem annum, *politicum & eccleſiaſticum*. *Politici* ראש initium eſt æquinoctium autumnale, ſub quod exiſtimant mundum a Deo fuiſſe creatum in תִּשְׁרִי. *Eccleſiaſtici* ſeu ſacri anni ראש initium eſt in novilunio circa æquinoctium vernum, ſub quod ex Ægypto ſunt egreſſi in נִיסָן. *Annus naturalis* (dicunt Rabbini) *pertinet ad initium creati mundi & ad terrae ſabbatum ac proventus aliasque res in foro. Sacer vero ad feſtorum in ſacris rationem.* Joſephus lib. I. antiquit. c. 3. juxta græc. diſtinct. *Moſes niſan, qui eſt xanthicus, menſem primum in ſuis feſtis ordinavit, quod per hunc Hebraeos ex Ægypto eduxiſſet: eundem etiam omnium, quae ad rem divinam pertinerent, exordium fecit: alioquin, quod ad nundinationes rerum venalium reliquamque diſpenſationem anni attinet, nihil de priſtino ritu innovavit.* Animadvertitur etiam quadruplex anni principium: 1.) initium anni menſium, quod eſt primus *Niſan*: 2.) verum anni initium, a quo numerant creationem, primus *Thiſri*: 3.) initium anni quoad arbores & fructus 15. Decembris, quo arbores ſuccum ſuum recipiunt: 4.) regum, in quo numerant ab anno, in quo rex fuit conſtitutus 1 Reg. XX. &c. Vide Schindlerum in lexico in voce שנה.

2.) Mactationis.

§. XXXVIII. II. *Mactatio* fiebat die decima quarta menſis primi. Exod. XII. 6. *Erit vobis in cuſtodiam usque ad decimum qnartum diem menſis hujus, & immolabit eum univerſa congregatio cætus Iſrael.* Et quia paſchatis cœlebrationi ſeptiduana azymorum comeſtio erat conjuncta, ideo additur v. 18. *In die decima quarta menſis in veſpera comedetis infermentata.* Sed quomodo cum his congruit, quod Lev. XXIII. 6. dicitur: *In die decima quinta menſis hujus ſolennitas infermentatorum?* Reſp. obſervandum, quod duplici ratione diei initium apud Judæos conſideretur. Secundum legis diſpoſitionem dies feſti incipiebant a veſpera, Lev. XXIII. 24. *a veſpera uſque ad veſperam celebrabitis ſabbata veſtra.* Sed juxta computationem in vita communi dies naturalis incipiebat a tempore matutino, ita ut veſpera ſequens eſſet pars diei præcedentis. Quatenus ergo veſpera diei decimæ quartæ juxta legis diſpoſitionem pertinet ad diem decimam quintam, eatenus & paſchalis celebratio & ſolennitas azymorum recte dicitur incidere in diem decimam quintam. Expurgandæ erant ædes a fermento eadem die, qua agnus comedebatur, unde evangeliſtæ ſine diſcrimine diem azymorum pro paſchate ponunt; Marc. XIV. 1. Luc. XXII. 1. &c. quatenus vero juxta communem calculum veſpera illa, in qua mactarunt agnum paſchalem & cœperunt edere azyma, refertur ad diem præcedentem, eatenus dicitur dies decima quarta primus azymorum. Hoc ſenſu evangeliſtæ dicunt, Chriſtum primo die azymorum, quo paſcha immolari oportebat, miſiſſe Petrum & Johannem, ut pararent paſcha. Matth. XXVI 17. Marc. XIV. 12. Luc. XXII. 7. Quod certe non de veſpera diei decimæ quartæ, ſed de principio vel certe medio ejusdem intelligendum. Auguſtinus ad Caſulan. epiſt. LXXXVI. *Sexta ſabbathi, qui dies paſſionis Chriſti eſt manifeſtus, primus dies azymorum fuit a veſpera incipiens, ſed Matthaeus evangeliſta quintam ſabbati dicit fuiſſe primam diem azymorum, quia ejus veſpera ſequente futura erat cœna paſchalis, qua cœna incipiebat azymum.*

An Chriſtus die divinitus conſtituto manducarit Paſcha?

§. XXXIX. Quæritur hoc loco: an Chriſtus die divinitus conſtituto cum diſcipulis ſuis manducarit paſcha (*)? quæſtionis occaſio inde

(*) Multa de hocce argumento inter viros eruditos fuerunt diſputata. Plerique ſtatuunt, Chriſtum eodem die atque eadem hora cum Judæis agnum paſchalem comediſſe. Subſcripſerunt huic ſententiæ CÆSAR BARONIUS, JULIUS BARTOLOCCIUS, JO. FRISCHMUTHUS,

inde naſcitur, quod Chriſtus pridie ejus diei celebrarit paſcha, qua Judæi poſtea ſuum; teſtatur enim Johannes, XVIII. 28. *Judaeos non fuiſſe ingreſſos praetorium Pilati, ne contaminarentur,*

MUTHUS, SAM. BOCHARTUS, ANT. BYNÆUS, ADRIANUS RELANDUS, IGNAT. HYACINTH. AMAT DE GRAVESON, ALB. JOACH. DE KRACKEWITZ, GEORG. JEREM. HOFMANN, JO. REINHARD. RUSIUS, SIGMUND JAC. BAUMGARTEN, JO. GEORG. WALCHIUS, ac complures alii, quos nominare ſuperſedemus. Sunt vero alii, qui admittunt quidem, Chriſtum eodem die cum Judæis paſcha celebraſſe; eadem vero diei parte, eademque hora ſolemnia iſta celebraſſe negant, ſibique perſuadent, quod Chriſtus die incipiente; Judæi autem veſperi agnum paſchalem comederint. Horum partibus ſe adſociarunt JO. HORNBEKIUS, & LUDOV. FERRANDUS, refutati ab HERM. WITSIO in *meletematib. Leidenſib. p. 421.* Diſcedunt ab his alii, ſtatuentes, Chriſtum anticipaſſe tempus legale, licet in eo inter ſe diſſentiant, *quantum temporis* a Chriſto præreptum ſit, ſiquidem nonnulli uno, alii autem duobus diebus Chriſtum in edendo agno paſchali Judæos antevertiſſe, arbitrantur, diverſasque cauſſas in medium adferunt, cur non eodem tempore cum Judæis paſcha comederit. In hancce claſſem e veteribus referendus eſt EPIPHANIUS, qui contendit, ultimam Chriſti cœnam paſchalem iudaica duobus diebus fuiſſe priorem. Eandem ſententiam e noſtris SEB. SCHMIDIUS & JO. LUD. SEIFFERHELDUS in peculiari *programmate* propugnare anniſi ſunt. GERHARDUS vero noſter ſupra §. *XXXIX.* itemque in *harmon. evangel. cap. CLXVI.* cum multis aliis, quos nominare nolumus, ſtatuit, Chriſtum uno die prius, quam Judæi, paſcha celebraſſe.

Quem ad modum autem ii, quos modo laudavimus, viri docti in eo prorſus conſentiunt, Chriſtum in ultima cœna agnum paſchalem comediſſe, licet de tempore diſſentiant; ita non deſunt alii, qui ſervatorem in cœna iſta agno paſchali uſum eſſe, plane inficiantur, licet diverſa id faciant ratione. Nonnulli enim contendunt, Chriſtum *paſcha* duntaxat *commemorativum* celebraſſe, ita ut non agnum, ſed tantum panem azymum cum herbis amaris comederit, ad recolendam ſervitutis Ægyptiacæ memoriam; ita ſentiunt HUGO GROTIUS *adnotat. ad Matth. XXVI. 18.* & HENR. HAMMONDUS *obſerv. ad Marc. XIV. 12. p. 262.* Alii vero ne hoc quidem admittunt, ſed ſibi aliisque perſuadere volunt, nullum plane paſcha a Chriſto peractum eſſe, ſed ſervatorem vulgarem tantum atque ordinariam cœnam cum diſcipulis ſuis habuiſſe. Hanc poſteriorem ſententiam propugnarunt ex Gallis NICOL. TOINARDUS, BERNH. LAMY, NANUS TILLEMONTIUS, RENATUS JOSEPH. TOURNEMINIUS, Jeſuita doctiſſimus, atque AUGUST. CALMETUS; quibus ex noſtris SAL. DEYLINGIUS *miſcell. Lipſienſ. tom. II. p. 533. ſeqq.* GEORG. LUDOV. OEDERUS, in *ſyntagm. obſervat. ſacrar. p. 750.* GUSTAV. GEORG. ZELTNERUS, & GOTTLOB. FRID. GUDIUS ſuum adiecerunt calculum. Quod ad GUDIUM, quem modo laudavimus, attinet, is *demonſtrationem hermeneuticam, quod Chriſtus in cœna ſua ταυρωσιμῳ agnum paſchalem non comederit*, Lipſiæ *MDCCXXXIII. 4.* luci expoſuit publicæ. Sed refutatus fuit a CONRADO IKENIO in peculiari diſſertatione lectu digniſſima, *qua contra Gudium demonſtratur, cœnam Chriſti ταυρώσιμον vere paſchalem fuiſſe*, Bremæ *MDCCXLII.* edita.

In tanto virorum eruditiſſimorum de hoc argumento diſſenſu, ubi ardua fere res eſt, quidquam de iſta definire, ſatius alii duxerunt, nihil heic determinare, ſed rem in medio relinquere. Ita cenſuerunt duumviri doctiſſimi, THOMAS ITTIGIUS, in *ſel. capp. hiſt. eccleſ. ſec. I. p. 405, 406.* & b. cancell. MOSHEMIUS, qui in *notis* ad CUDWORTHI tract. *de vera notione cœnæ dominicæ*, quæ eiusdem *ſyſtemati intellectuali* ſubiuncta eſt, *p. 22.* mira modeſtia ſcripſit: *ego longe minorem & ingenio & doctrina me eſſe arbitror, quam ut iudicis hic partes ſuſtinere queam.*

Nos quidem in *hiſtoria* noſtra *eccleſiaſtica* nuper typis exſcripta, *part. I. p. 230. ſeqq.* in not. in communi interpretum ſententia tantiſper adquievimus, qui ſtatuunt, Chriſtum eodem tempore cum Judæis ſuum paſcha manducaſſe. Verum, poſtquam CONR. IKENII diſſertationes de hoc argumento editas, quarum prima *MDCCXXXV.* reliquæ *MDCCXXXIX.* lucem adſpexerunt publicam, adcuratius perlegimus, tam graves nobis viſæ ſunt eiusdem rationes, ut derelicta ſententia priore, iis iam noſtram

narentur, ſed ut manducarent paſcha, & cap. XIX. 14. diem illam, in qua Chriſtus paſſus, & in cujus initio paſcha cum diſcipulis manducavit, vocat *paraſceven paſchae.* Græci dicunt, Chriſtum prævenitſe uno die celebrationem agni paſchalis, cum ſit dominus legis, ſed cum Chriſtus alias legem quam diligentiſſime obſervarit, cumprimis vero cum Lucas expreſſe dicat c. XXII. 7. *Venit dies azymorum, in quo neceſſe erat occidi paſcha*, ſignificans legitimam fuiſſe celebrationem agni paſchalis eo die, quo Chriſtus eam obſervavit, ideo hæc opinio Græcorum non eſt veriſimilis. Quidam ut Gerſon in hiſt. paſſ. & alii, in ea ſunt ſententia, Judæos eadem die cum Chriſto agnum paſchalem comediſſe, illi locum Johannis cap. XVIII. accipiunt de panibus azymis per integrum ſeptiduum comedendis, alterum locum cap. XIX. de paraſceve accipiunt, de die præparatoria ad ſabbatum incidente in ipſas ferias paſchales: ſed cum hoc ſit valde coactum & a textu alienum, ideo commodior eſt Chemnitii ſententia, quod Chriſtus tempore divinitus in Moſe præſcripto manducarit paſcha, Judæi vero poſtridie. Quare vero diſceſſerunt Judæi a divina conſtitutione? Latini dicunt, ipſos diſtuliſſe paſcha illud in diem alterum aviditate occidendi Chriſtum, ſed hoc vix videntur fuiſſe auſi in tanta multitudine populi, qui ex omnibus locis ad paſcha celebrandum confluxerat; dicendum igitur id factum eſſe ſecundum traditionem majorum. Etenim Rupertus in Matthæum commemorat, *Judaeos ex traditione patrum nunquam duo feſta, in quibus nihil operis facere praeceptum fuit, continue celebrare ſolitos, quod difficile eſſet mortuorum corpora aut cocta olera in tertium usque diem ſervare in regione calida, atque ob id paſchae feſtivitatem, quotiescunque incidit in feriam ſextam, quemadmodum evenit eodem tempore, quo Dominus eſt paſſus, diſtuliſſe in diem ſequentem, ſabbatum ſcilicet*, ideo Johannes dicit cap. XIX. 31. *quod magnus fuerit dies ille, ſabbatum* nimirum, quia in eo & paſchatos & ſabbati celebritas juxta obſervationem Judæorum conveniebat. Vide Paulum Burgenſem in annotat. adjunctis comment. Lyrani, ubi prolixe perſequitur rationem, qua factum fuerit, ut Chriſtus pridie, quam Judæi, paſcha ſuum celebraret, adducit ex libro *ſeder olam* traditionem a tempore reſtituti templi obſervari ſolitam, quod quandocunque paſchalis feſtivitas incidit in feriam ſextam, tunc translata fuerit in diem ſabbati ſequentem. Sed quia traditio hæc erat legi divinæ contraria, ideo Chriſtus tempore legitimo divinitus conſtituto paſcha cum diſcipulis celebrare voluit, *tempus meum prope eſt*, inquit, *ut faciam paſcha cum diſcipulis* Matth. XXVI. 18. q. d. quidquid alii, traditiones ſecuti, de tempore paſchatis ſtatuant, mihi convenit, legem Patris ſequi, quod memorabile exemplum eſt, quid de traditionibus extra & contra verbum ſcriptum magna ſpecie venditatis ſit ſtatuendum. Atqui ſi Chriſtus uno die prius, quam Judæi, celebravit paſcha, quomodo factum, ut Judæi, qui etiam falſum teſtimonium quæſiverunt contra Chriſtum, adculationem hanc prætermiſerint, quam certe ſpecioſe urgere potuiſſent? Dicitur enim in libro ſeder olam; *Sic ſtatuerunt magiſtri noſtri judices Sanhedrin magni nominis in ſeculo: In domo ſanctuarii ſecunda, cum exſtructa eſſet & conſummata, tunc adparuit ſolium igneum perfectiſſimum, ſuper quod ſedebat rex mundi ſublimis valde ſtans inter porticum, & acceperunt coronam, adprehenderuntque coronam, adprehenderuntque ſigillum reconditum & ſanxerunt*, ordi-

noſtrum adiiciamus calculum, qui ſtatuunt, Chriſtum ſervatorem cum diſcipulis paſcha ſuum Ϛαδύσιμον integro die citius, quam *phariſæos*, & nihilo tamen minus, æque ac illos, die XIV. Niſan comediſſe cum *Karæis.* Licet enim fixus fuerit dies huic feſto deſtinatus, evenire tamen potuit, ut Judæorum quidam die uno citius reliquis paſcha celebrarent, ſi ſcilicet novilunium menſis huius diverſis diebus conſtituiſſent, quod diſcrimen omnium facillime inter *Karæos*, quibus addictior erat Chriſtus, & *Rabbanitas* contingere potuit, prout laudatiſſ. vir *loc. cit.* uberius comprobavit.

ordinaveruntque ſtatutum perpetuum, & traditum eſt in manus Rabbi Eliezer, qui reliquis omnibus major erat, & is ordinavit diem ſortium non obſervari ſecundo, quarto, ſeptimo hebdomadae die, neque paſcha ſecundo, quarto, ſexto, neque diem expiationis primo, tertio, ſexto, in aeternum. Potuiſſent ergo Judæi magnam adcuſationi ſuæ Chriſto intentatæ ſpeciem & colorem inducere, quod contra divinam illam revelationem & ſanctam patrum traditionem alieno tempore paſcha celebraſſet, neque id ſemel, ſed quatuor vicibus, veriſimile enim eſt, Chriſtum ſemper eodem die divinitus conſtituto paſcha celebraſſe. Dicit enim ad diſcipulos Matth. XXVI. 2. *Scitis, quod poſt biduum paſcha fiet*, id eſt, jam ante ex me audiſtis, Judæos propter traditiones ſuorum majorum in tempore paſchatis a legis divinæ regula diſceſſiſſe, ſed nobis incumbit legis præſcriptum ſequi, ideo poſt biduum paſcha celebrandum erit. *Reſp.* non publice in templo, ſed domi apud quendam patremfamilias Chriſtus celebravit paſcha, ut ex hiſtoria evangelica manifeſte conſtat: ſolus igitur paterfamilias & ejus domeſtici una cum diſcipulis Chriſti conſcii fuerunt anticipati temporis in paſchatis celebratione, nec dubium, quin Chriſtus cauſam illius expoſuerit, propter quam neglectis Judæorum traditionibus tempore divinitus in lege præſcripto paſcha manducet. Quod ſi omnino Judas principibus ſacerdotum, ſcribis & phariſæis hoc Chriſti factum manifeſtavit, illi tamen non auſi fuerunt publice hoc nomine Chriſtum adcuſare, metuendum enim erat, ne iterum audirent, quod in ſimili negotio ex ipſo audierant; Matth. XV. 3. *Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditiones veſtras?* Adde, quod veriſimile ſit, in tot ſectis & diſſenſionibus populi diverſitatem quandam in paſchatis die apud Judæos occurriſſe, quibusdam legis præſcriptum, quibusdam vero traditiones majorum ſequentibus, ut etiam hanc ob cauſam non fuerint auſi Chriſto ullum crimen intendere.

Quid per duas veſperas intelligatur?

§. XL. Porro mactari jubetur agnus paſchalis *inter duas veſperas* בֵּין הָעַרְבָּיִם (*), hoc eſt poſt ſolis occaſum ante noctis tenebras. R. Dav. Kimchi veſperæ initium ſumit a meridie, quando ſol declinat ad occidentem, & putat agnum mactandum a tempore illo, quod eſt a meridie ad ſolis occaſum. Rectius Aben Ezra in hoc loco veſperam aliam dicit eſſe ſolis, aliam luminis. *Una veſpera* (ait) *eſt ſolis, tempus, quo occidit ſol, & abſorbetur ſuper terram, veſpera ſecunda eſt lux, ſplendor ſive irradiatio illa, quae poſt occaſum ejus in nubibus aliquamdiu adparet, haec durat ad horam unam & partem tertiam horae* (**), Joſephus lib. VII. de bell. Jud. c. 17. a nona hora uſque ad undecimam agnos paſchales mactari ſolitos ſcribit. Ad hanc veſperæ diſtinctionem referri poteſt, quod Matth. XIV. 15. dicitur: *Veſpere facto, diſcipuli acceſſerunt ad Chriſtum*, & tamen v. 23. ſubjungitur, quod Chriſtus veſpere facto *ſolus* fuerit. Exod. XVI. 12. *inter duas veſperas*

(*) Quid ſibi velint verba בין הערבים *inter duas veſperas*, quæ *Exod. XII. 6.* leguntur, ipſe ſcriptor ſacer nos condocet, qui *Deuter. XVI. paſcha*, inquit, *immolabitis* בערב כבוא השמש *veſpera, circa occaſum ſolis.* Per *veſperam* vero intelligunt Judæi ſex ultimas νυχθημέρου horas, quibus ſol *occaſui propior* erat, quam ortui. Proinde innuitur heic ſpatium diei omne, quod ab hora ſexta, id eſt, meridie protenditur uſque ad occaſum ſolis. Vid. BOCHARTUM *hieroz. part. II. libr. I. cap. L.* ubi has aliasque paſchatis circumſtantias ſubtiliter perſequitur. Conferenda, quæ b. BUDDEUS de tempore diei, quo mactandus comedendusque fuerit agnus paſchalis, diſſeruit in *hiſt. eccleſiaſt. vet. teſtam. tom. I. p. 567. ſeqq.*

(**) Hanc ABEN ESRÆ ſententiam confutant ea, quæ in præcedenti nota diximus. Oppugnavit quoque eandem poſt complures alios, DAVID CLERICUS *quæſt. ſacrar. VI.* Conferenda, quæ HADRIAN. RELANDUS *antiquit. ſacr. veter. Ebraeor. part. III. cap. VI. §. XVI. p. 330. ſeqq.* & JO. FRISCHMUTHUS in peculiari diſſertatione *de iudaico eoque inter duas veſperas mactando agno paſchali* Jenæ *MDCLX.* hac de re adnotarunt.

ras comedetis carnem. Thargum שִׁמְשַׁיָּא *ſoles*, declinantem & occidentem (*).

Tempus aſſationis & manducationis.

§. XLI. Aſſatio & manducatio in primo paſchate fiebant nocte diem decimam primi menſis ſequente, & quidem vigilia ejus prima. Exod. XII. 8. *Comedent autem carnem nocte ipſa aſſam igne & infermentata.* Cauſa hujus rei erat tum inſtans angeli interfectoris tranſitus, a quo ut immunes eſſent, ſacrum hoc celebrare & ſuperliminare cum poſtibus ædium ſanguine agni ſignare jubebantur, tum vero proxime inſtans Iſraelitarum ex Ægypto exitus. Cum enim in medio illius noctis *Jehovah percuteret omne primogenitum in terra Aegypti*, Exod. XII. 29. *ſurrexit Pharao nocte ipſa & omnes ſervi ejus*, v. 30. *& vocavit Moſen & Aaronem noctu & dixit, ſurgite, egredimini e medio populi mei & vos & filji Iſrael*, v. 31. *& invaluit Aegyptus ſuper populum feſtinando dimittere eos e terra.* v. 33. Idem tempus poſtea in reliquis agni paſchalis feſtivitatibus εἰς μνημόσυνον priorum fuit obſervatum. ideo additur v. 42. לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיהוָה *nox cuſtodiarum vel obſervantiarum eſt Domino*, vel quod ita dicta ſit, quod Dominus in hac nocte cuſtodivit filios Iſrael, ne læderentur a vaſtatore, vel quod filii Iſrael poſthac iſtam noctem omnibus temporibus ſumma cum religione obſervare deberent, memores beneficiorum Dei iſta nocte præſtitorum, quem ſenſum confirmant verba ſequentia.

Tempus durationis.

§. XLII. Tempus *durationis* eſt uſque ad Meſſiæ adventum, mortem & ſacrificium, ergo in nov. teſt. deſiit agni paſchalis celebratio. Cauſas hujus rei expromimus haſce: 1.) quia eſt vet. teſt. ſacramentum, quare cum per adventum ac mortem Meſſiæ vet. teſt. finis ſit impoſitus, ex eo etiam hic ritus deſiiſſe evincitur. 2.) Fuit umbra & typus Chriſti venturi, ut reliquæ vet. teſt. ceremoniæ leviticæ, utique ergo *veniente corpore* ceſſavit. Col. II. 16. Heb. X. 1. Chryſoſtomus hom. de prodit. Judæ. *Ille agnus futuri agni fuit typus, & ille ſanguis dominici ſanguinis monſtrabat adventum, & ovis illa fuit ſpiritualis ovis exemplum, ille agnus umbra fuit, hic veritas, ſed poſtquam ſol juſtitiae irradiavit, umbra ſolvitur luce.* 3.) In ipſa hujus ritus inſtitutione dicitur: *Obſervabis rem iſtam pro ſta-*

(*) Cæterum 1.) Lipomanus dicit, *tempus inter duas veſperas eſſe noctem, quæ inter veſperam diei præcedentis & inter crepuſculum matutinum, quod dici poteſt veſpera, diei ſequentis injecta eſt.* At ſic agnus paſchalis non veſperæ diei decimæ quartæ, ſed nocte pertinente non ad decimam quartam, ſed ad decimam quintam diem immolatus fuiſſet, quod ſcripturæ repugnat. 2.) Rabbini, ut R. Nathan, R. Simeon, filius Jochai, R. Salomon, R. Levi, filii Gerſonis, R. Moſes Gerundenſis (quorum verba vide apud Maſium in Joſuam cap. V. §. 10. p. 90.) Chaldæus, Lyranus, Abulenſis: *Prima veſpera* (inquiunt) *eſt declinatio ſolis a meridie verſus occaſum, ſecunda eſt ipſe ſolis occaſus.* Sed inſolens eſt totum tempus pomeridianum vocari veſperam, unde R. Aben Ezra eos refellit. 3.) Oleaſter, AbenEzra & alii putant, *primam veſperam eſſe ſolis occaſum, ſecundam eſſe initium noctis, ſive tenebrarum. Inter has enim intercedit crepuſculum, puta aliquid temporis, quo lumen aliquod ſolis poſt ejus occaſum in aëre adhuc adparet, perinde ut fit mane ante ſolis ortum.* Idem amplectitur Jacob. Faber Stapulenſis, Maſius in Joſ. Rungius in Exod. At hoc tempore agnus non erat immolandus, ſed comedendus. Nam ut patet Lev. XXIII. 5. Num. XXVIII. 16. agnus immolandus erat decima quarta die ad veſperam, ſed comedendus cum azymis decima quinta, quæ incipiebat a ſolis occaſu, quo finiebatur decima quarta, ut patet Exod. XII. 6. 8. 4.) Cornelius a Lapide: *Prima veſpera eſt, cum jam ſol declinat ad occaſum, ſecunda eſt ipſe ſolis occaſus:* Chald. *inter duos ſoles declinantem & occidentem.* Joſephus lib. VII. de bell. Jud. c. 17. & lib. XVI. antiq. c. 10. tradit, *Hebræos immolare ſolere beſtias paſchales ab hora nona uſque ad undecimam, nona autem reſpondet noſtræ tertiæ.* Idem ſtatuunt Cajetanus, Maſius, in Joſ. pag. 90. Schindlerus pag. 1380. Vide quoque Scaligerum de emend. temp. pag. 269. & Caſaubonum in exercit. pag. 473. ubi de duplici veſpera. GERHARDUS.

ſtatuto tibi & filiis tuis עַד עוֹלָם *uſque in ſeculum*, Exod. XII. 24. id eſt, uſque ad certum ac determinatum tempus, ſicut hujus phraſeos ſenſus alibi fuit expoſitus. 4.) Celebratio agni paſchalis diſerta lege fuit ad tabernaculum & templum Hieroſolymitanum adligata. Jam vero ultra mille & quingentos annos in cineribus illud jacuit. Quare cum abrogatis per Chriſtum cultibus leviticis pertinaces Judæi nihilominus anno a Chriſti nativitate 71. ad celebrandum paſcha Hieroſolymis convenirent, factum eſt juſto Dei judicio, ut hac ipſa occaſione in manus hoſtium concluſi obſiderentur exercitu Titi Veſpaſiani, imperatoris filii, donec expugnata urbe templum dirutum & in cineres redactum, quod manifeſto indicio eſt, ſacris leviticis ad illud adligatis finem poſitum eſſe. Refero huc, quod Rabbi Aben Ezra ex Exod. XII. 25. colligit, *ſolum in terra Iſrael mactandum eſſe agnum paſchalem, non autem extra eam.* Jam vero ex illa jam dudum expulſi ſunt Judæi. 5.) In locum agni paſchalis in nov. teſt. ſucceſſit euchariſtia, in qua ipſum corpus & ipſe ſanguis Chriſti ad manducandum ac bibendum ab ipſo Chriſto inſtituta ſunt. Ut ergo circumciſionem abrogavit baptiſmus, ita agnum paſchalem euchariſtia.

Locus.

§. XLIII. *Locum* quod attinet, primum paſcha celebratum eſt in Ægypto, alterum in deſerto. Poſtea vero diſerta lege ad certum locum, ut feſtivitates reliquæ, ita quoque paſcharis celebratio fuit adligata. Deut. XVI. 2. *Immolabis peſach Iehovae Deo tuo in loco, quem elegerit Iehovah, ut habitare faciat nomen ſuum ibi.* v. 5. *Non poteris immolare peſach in aliqua urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus eſt tibi,* v. 6. *ſed in loco, quem elegerit Iehova Deus tuus, ut habitare faciat nomen ſuum ibi.* Ergo ad locum illum, in quo erat tabernaculum fœderis, poſtea vero templum Domini conveniendum erat omnibus maſculis ex toto regno Iſraelitico Exod. XXXIV. 23. *Tribus vicibus in anno conſpicietur omnis maſculus tuus coram Dominatore Iehovah Deo Iſrael.* Expreſſa illa loci determinatione 1.) obviam ibatur cultibus electitiis: 2.) concordia inter confeſſores unius veræ religionis alebatur, & 3.) ſacrificium Meſſiæ in urbe Hieroſolyma offerendum præfigurabatur.

Quinam ad eſum agni paſchalis admittendi?

§. XLIV. Quinam ad eſum agni paſchalis *admittendi* ſint, expreſſis verbis in inſtitutione definitur. Exod. XII. 3. *Tollet ſibi unusquisque agnum per domum patrum, agnum per domum.* v. 6. *Immolabit eum univerſa congregatio cætus Iſrael.* Et poſtea ubi de anniverſaria hujus ſacri repetitione agitur: v. 43. *Omnis alienigena non comedet ex eo,* v. 44. *omnem ſervum hominis emtum argento circumcides, tunc comedet ex eo.* v. 45. *advena & mercenarius non comedet ex eo.* v. 47. *univerſus cœtus Iſrael faciet ipſum.* v. 48. *Cum autem peregrinabitur apud te peregrinus, & faciet peſach ipſi Jehovae, circumcidetur ei omnis maſculus, & tunc accedet ad faciendum illud, eritque ſicut indigena terrae, nullus enim habens praeputium comedet ex eo,* v. 49. *Lex una erit indigenae & peregrino, qui peregrinatur in medio veſtri.* Admiſſi ergo fuerunt ad communionem hujus ſacri Iſraelitæ omnes tam fœminæ, quam mares, quia in parte diverſitas quædam intercedit huic ſacramento cum circumciſione; quia circumciſionem ſoli maſculi in carne ſua recipiebant, ſed ad agnum paſchalem & maſculi & fœmellæ admittebantur. Proſelyti (οἱ ἐξ ἐθνῶν προσεληλυθότες juxta Suidam,) non niſi percepta prius circumciſione ad ſacras haſce epulas admittebantur, nimirum, quia ſacramentum initiationis prius omnino percipi debet, quam ſacramentum confirmationis. De infantibus Iſraelitarum moveri poteſt quæſtio, an & illi ante annos diſcretionis fuerint ad eſum agni paſchalis admiſſi (*)? quod videtur negandum. 1.) Quia

An infantes Iſraelitici ad illum admiſſi?

(*) Conſtat ex antiquitatibus iudaicis, ad eſum agni paſchalis omnes ebraeos, viros & mulieres, ſenes & pueros, ſanos & ægros, dominos & ſervos, Iudæorum denique, quotquot pote-

1.) Quia in ipſa inſtitutione ſic habetur: v. 26. *cum dixerint vobis filii veſtri, quid eſt cultus iſte vobis?* v. 27. *tunc dicetis, ſacrificium peſach eſt ipſi Jehovae &c.* quo ipſo innuitur, illos ſolum admittendos, qui poſſunt quærere ac diſcere, quis & qualis ſit iſte cultus. 2.) Quia ad ſacram cœnam, quæ agno paſchali ſucceſſit, illi ſolum admittuntur, qui *ſe ipſos probare poſſunt*, 1 Cor. XI. 28. 3.) Quia diſpar eſt ratio ſacramenti *initiationis* & ſacramenti *confirmationis*; ad ſacramentum initiationis infantes admittuntur, non autem ad ſacramentum confirmationis: lata lege levitica illi, qui attigerant corpus mortui, aut alia aliqua levitica immunditie contaminati erant, ab eſu agni paſchalis excluſi menſis ſecundi die decima quarta celebrabant. Num. IX. 10. 11. Quod vero rex Hiskias etiam illis, qui lege levitica immundi erant, una cum reliquis paſcha celebrare permiſit, diſpenſationis fuit, quæ non ſolum probabili ratione, quod ex locis maxime diſſitis venerant, ac poſt exactum menſem difficulter convenire poterant, ſed etiam divinæ adprobatione nitebatur (*). 2 Paral. XXX. 20.

§. XLV. Quo vero *fine* inſtituit Deus agni paſchalis ritum? reſpondemus breviter, ut eſſet ordinarium vet. teſt. ſacramentum alterum, id eſt, ut eſſet memoriale præteriti & figura futuri ad fidem Iſraelitarum confirmandam & obſignandam. Memoriale præteriti erat, quia admonebat Iſraelitas de eximio illo beneficio, quod angelus exterminator ſive interſector omnia Ægypti primogenita mirabiliter enecans ſanguine in foribus Iſraelitarum viſo pertranſierit, ac primogenitis eorum pepercerit. Hic finis in ipſa hujus ſacri inſtitutione ejuſdemque repetitione diſertis verbis exprimitur, Exod. XII. 17. 27. XXXIV. 18. Unde ipſi Rabbini ſcribunt: *Peſach indicat, quod tranſilivit Deus domos patrum noſtrorum in Ægypto. Amarae herbae ſignificant, quod Ægyptii amaritudine adficiebant patres noſtros in Ægypto. Azyma ſignificat, quod fuerunt redemti.* Figura (**) etiam

Fines hujus ſacramenti.

poterant comedere carnis offulam, olim fuiſſe admiſſos, ne *infantibus* quidem excluſis. Vid. PETR. ZORNII *hiſtoriam baptiſmi infantium p. 419.* & *542.*

(*) Non tam *adprobationem*, quam potius *condonationem* quandam ſupremi numinis locum heic habuiſſe, ex iis, quæ *2 Chron. XXX. 18, 19, 20.* leguntur, luculenter patet. Quum enim multi Judæorum, licet mundi non eſſent, nihilo ſecius tamen agnum paſchalem comederent, Hiskias rex Deum precatus eſt, hoc ut illis condonaret. Haſce preces Hiskiæ exaudivit Deus וירפא העם & *ſanavit populum*, id eſt, hoc condonavit, vel remiſit populo. Vulgatus reddidit: *placatus eſt populo.*

(**) Agnum paſchalem in veteri teſtamento Chriſti ſervatoris figuram atque imaginem fuiſſe, luculenter teſtatur ſcriptura ſacra, *1 Petr. I. 18, 19. Apoc. V. 6.* alibique paſſim. Equidem JO. SPENCERUS, ut rationem typicam agni paſchalis eo magis enervaret, in notiſſimo opere *de legibus ebræorum ritualibus libr. II. cap. IV.* oſtendere annifus eſt, Deum tum aliis inſtitutis, tum vel maxime agno paſchali, ritibus ſuperſtitioſis Zabiorum, Ægyptiorumque obviam ire voluiſſe; ſed ingenio ſuo plurimum abuſum heic eſſe virum alias doctiſſimum, inque inanes maximeque improbabiles coniecturas delapſum eſſe, facili oſtendi poſſet negotio, ſi inſtituti noſtri id pateretur ratio. Fecerunt id ſententiamque SPENCERI dudum ſolide confutarunt viri præſtantiſſimi, JO. MEYERUS *de temporibus & diebus feſtis cap. XII. p. 255. ſeqq.* JO. CLERICUS in *comment. ad Exod. XII.* b. BUDDEUS in *hiſtor. eccleſiaſt. vet. teſtam. tom. I. p. 561 ſeqq.* BERNH. SEBAST. CREMERUS, in *antiquitat. Moſaico-typicis, tom. II. p. 416. ſeqq.* atque GEORG. HIERON. SNABELIUS in *diſſ. de agno paſchali, typo Chriſti*, eiusdem *amœnitatibus emblematico-typicis p. 207. ſeqq.* inſerta, ubi & GROTIUM, qui eandem fere adoptavit ſententiam, reprehendit. Nec alienus a SPENCERI ſententia eſt JAC. SAURINUS in libro, cui titulus: *diſcours ſur le vieux Teſtament, tom. I. num. XLVIII.* iure meritoque eapropter notatus a FRID EBERH. RAMBACHIO in *notis* verſioni huius operis germanicæ *tom. I. p. 657.* adiectis. Conferri quoque heic poteſt PETR. ZORNIUS in *bibliotb. antiquario-exeget. tom. I. p. 931. ſeqq.*

etiam erat futuri, quia præfigurabat Chriſtum (†). Quemadmodum enim liberatio populi Iſraelitici ex ſervitute Ægyptiaca præfigurabat ſpiritualem liberationem ab infernali Pharaone, id eſt, a ſatanæ & peccati tyrannide per Chriſtum in nov. teſt. præſtandam; ita quoque memoriale corporalis iſtius liberationis erat figura Meſſiæ, per quem præſtanda erat liberatio ſpiritualis. Confirmamus hoc ſequentibus fundamentis. 1.) Johannes evangeliſta cap. XIX. 36. id, quod de agno paſchali dicitur: Exod. XII. 46. *Os non comminuetis ex eo* (*), in Chriſto ſalvatore in ara crucis pro nobis immolato tanquam in antitypo completum eſſe pronunciat, utique ergo agnus ille paſchalis fuit typus Chriſti. 2.) Idem docet apoſtolus 1 Cor. V. 7. *Paſcha noſtrum pro nobis immolatum eſt Chriſtus*, quorum verborum quis poteſt eſſe ſenſus alius, quam quod mactatio agni paſchalis fuerit evidens typus mortis & ſacrificii Chriſti? 3.) Eodem reſpiciunt prophetæ & apoſtoli, ubicunque Chriſtum conferunt cum agno vel ove: Eſa. LIII. 7. Act. VIII. 32. *Sicut agnus ad mactationem ductus eſt, & velut ovis coram tondente ſe obmutuit.* 1 Pet. I. 19. *Redemti eſtis pretioſo ſanguine utpote agni immaculati & incontaminati Chriſti.* In Apocalypſi nihil frequentius, quam agni adpellatione Chriſtum exprimi. Johannes baptiſta itidem vocat *agnum illum Dei*, Joh. I. 29. 36. ſcilicet eum, qui per agnum paſchalem & reliquos agnos in ſacrificiis vet. teſt. oblatos fuit præfiguratus: atqui hic reſpectus in adpellatione iſta potiſſimus eſt, interim non negamus, ad innocentiam, manſuetudinem, patientiam &c. in ea reſpici.

Comparatio agni paſchalis & Chriſti.

§. XLVI. Inſtituamus ergo comparationem agni paſchalis & Chriſti (**). Agnus eſſe debuit 1.) immaculatus & perfectus: ſic Chri-

(†) Juſtinus in dial. cum Tryph. p. 200. *Myſterium arcanumque agni, quem paſcha immolare Deus mandavit, typus & figura erat Chriſti, cujus ſanguinem juxta rationem noſtræ in illum fidei, ædes ſuas, hoc eſt, ſe ipſos adſpergunt in eum credentes.* GERHARDUS.

(*) Equidem HUGO GROTIUS & JO. SPENCERUS, quem modo notavimus, *loco excitato fol. 311.* exiſtimant, Joannem *cap. XIX. 36.* ubi impletam ſcripturam *de oſſe non frangendo* in Chriſto crucifixo dicit, non reſpexiſſe ad *Exod. XII. 46.* ſed potius ad *dictum pſalm. XXXIV. 20, 21. Multæ ſunt adflictiones iuſti, ſed ex omnibus illis eripiet eum Jehova. Cuſtodit omnia oſſa eius,* אחת ממנה לא נשברה *unum ex illis non frangetur.* Sunt & alii, qui utrumque locum coniungunt, veluti JAC. CAPELLUS ad *pſalm. XXXIV. 20. oper. fol. 661.* SAL. VAN THILL ad locum *pſalmi* modo recitatum, CAMP. VITRINGA *obſerv. ſacrar. libr. II. cap. X. §. XI. p. 399, 400.* Aſt GROTIUM ex noſtris refutarunt FRISCHMUTHUS & CALOVIUS; ille quidem in *exercitat. de iudaico agno paſchali cap. II. §. 9.* hic vero in *bibliis illuſtr.* ad *Joann. XIX. 36.* Conferri meretur LAMPIUS in *comment. evangelii ſecundum Joannem, tom. III. p. 631. ſeqq. not.* (x).

(**) Non abs re fore arbitramur, ſi ſcriptores præcipuos, qui poſt GERHARDI tempora, in evolvendo agni paſchalis myſterio ſtudium ſuum operamque collocarunt, heic commemoremus. Pertinent huc præter auctores, qui contra SPENCERUM calamum ſtrinxerunt, atque ſupra *pag. 45. not.* (**) itemque in *notis* ad *tom. VI. loc theolog.* GERHARDI *p. 52.* iam fuerunt adlegati, IO. ANDR. DANZIUS in *programmate de paſchate Iudæorum abrogato* &c. quod MEUSCHENII *novo teſtam. ex Talmude illuſtrato* inſertum legitur. *p. 904. ſeqq.* GEORG. ELIEZ. EDZARDI in *notis ad avoda ſara, cap. II. p. 236.* IO. LUNDIUS in *den alten jüdiſchen Heiligthümmern, libr. V. cap. XIV. num. 27. p. 1133. ſeqq.* edit. recentiſſ. BERNH. WALTHER. MARPERGERUS *de agno ad aræ cornua ligando ad illuſtrandum pſalm. CXVIII. Dresdæ MDCCXXX.* 8. SALOM. DEYLINGIUS *in diſſ. de agno paſchali egregio Chriſti crucifixi typo*, quæ in eiusdem *obſervationib. miſcell.* exſtat, *p. 838. ſeqq.* IO. IAC. RAMBACHIUS in libro germanice edito, cui titulus: *Chriſtus in Moſe, part. I. p. 272.* HERM. WITSIUS in *œconomia fœderum Dei libr. IV. cap. IX. §. XXXV-LVIII. p. 723. ſeqq.* CAMP. VITRINGA, in *obſerv. ſacr. libr. II. cap. X.* IO. BIERMANNUS in *Moſe & Chriſto, p. 391. ſeqq.* HENR. WILH. SNABELIUS *de agno paſchali, illuſtri ſervatoris I. C. pro nobis mactati typo*, Bremæ *MDCCII.* 4. FRID. ADOLPH. LAMPIUS im *Gnadenbunde*,

Chriſtus eſt absque omni peccati tum originalis tum actualis macula. Eſaj. LIII. 9. 1 Pet. II. 22. *Iniquitatem non fecit, nec dolus fuit inventus in ore ejus.* Hebr. VII. 26. *Talis decebat ut eſſet nobis pontifex*, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, *ſegregatus a peccatoribus*, 1 Petr. I. 19. agnus ἄμωμος καὶ ἄσπιλος vocatur. 2.) Agnum paſchalem oportuit eſſe maſculum, ſic Chriſtus eſt *vir ille, quem circumdedit fœmina in utero*, Jer. XXXI 22 quo nomine adpellatur, tum ratione ſexus, tum ratione roboris, ut conſtat ex Hebræo גְּבִיר, eſt filius hominis, uti ſe ipſum paſſim adpellat. 3.) Agnum oportuit eſſe anniculum, in perfecto ætatis ſtatu: ſic Chriſtus in ipſo ætatis flore, videlicet anno 34. currente immolatus eſt. Immaculata mundities Chriſti arguit ſanctitatem ſacrificii pro nobis præſtiti, ætatis perfectio ejuſdem abſolutiſſimam perfectionem demonſtrat.

§. XLVII. Eadem comparatio inſtituenda reſpectu actuum ſacramentalium. I.) Agnus paſchalis ex communi grege petendus erat. Sic Chriſtus ex genere humano veram carnem adſumſit. Deut. XVIII 18. *Prophetam ſuſcitabo tibi* מִקִּרְבְּ, *de interiore ſive medio fratrum tuorum.* Hebr. II. 11. *Qui ſanctificat & qui ſanctificantur ex uno omnes.* v. 14. *Quia pueri communicarunt carni & ſanguini, etiam ipſe ſimiliter participavit eisdem.* Naturæ communio beneficii communicationem arguit. Segregatio agni paſchalis fiebat die decima menſis primi: ſic Chriſtus eodem die Hieroſolymam ſolenniter & peculiari modo per eandem portam, per quam agni & oves ad ſacrificia duci ſolebant, ingreſſus, eo ipſo demonſtravit, quod typus agni paſchalis in ſeſe compleatur. Agnus ſegregatus funibus conſtringebatur, & toto quatriduo ligatus in ædibus Iſraëlitarum jacebat: ſic Chriſtus non ſolum ſanctæ obedientiæ vinculis, ſed etiam externis funium nexibus propter nos conſtrictus fuit; nec primo ſtatim miniſterii ſui tempore, ſed in quartum uſque annum per miracula ab omnibus omnino hominibus ſemet ipſum ſegregavit, ſeque ſingularem illam perſonam in ara crucis pro peccatis humani generis immolandam eſſe oſtendit. II.) Decimo quarto die finito, id eſt, in veſpera, quæ juxta legis computum ad ſequentem diem 15. pertinet, agnus paſchalis mactabatur ſanguine largiter effuſo: ſic Chriſtus eodem die 15. in ara crucis velut agnus ille Dei, pro nobis mortuus ſanguinem ſuum largiſſime effudit; non gutta, ſed unda ſanguinis, primum in horto oliveti, deinde in prætorio Pilati ac denique in cruce, per quinque corporis partes largiter emanavit. Pſalm. XXII. 15. *Sicut aqua effuſus ſum, ſeparata ſunt omnia oſſa mea.* Hebræi multa præclara commemorant, quæ multis annis ante paſchatis inſtitutionem eo die contigerint, præcipuum autem hoc eſt, quod ſtatuunt, eadem die redimendum populum Iſrael per Meſſiam, quem venturum exſpectant: quia cabbaliſtæ eorum ſic loquuntur: *In eadem die, videlicet decima quinta die menſis Niſan, ſcilicet Martii, redimendus eſt Iſrael in diebus Meſſiae, quemadmodum redemti ſunt eo die, de quo ſcribitur, in diebus egreſſionis tuae ex Ægypto oſtendam mirabilia.* Refragari igitur gens pertinaciſſima non poteſt, quin ille ſit verus Meſſias, quem nos colimus. Fagius in cap. XII. Exod. Mactatio fiebat *inter duas veſperas*; ſic Chriſtus circa *horam mundi noviſſimam*, 1 Joh. II. 18. *in extremitate ſeculorum*, 1 Cor. X. 11. *temporibus noviſſimis* 1 Pet. I. 20. immolatus eſt, ipſe etiam paulo ante veſperam, hora ſcilicet nona, quæ eſt noſtra tertia, exſpiravit, quo tempore ſolebant in templo ad preces & ſacrificia veſpertina convenire. Act. III. 1. III.) Agnus paſchalis igne aſſabatur: ſic Chriſtus duplici igne aſſatus fuit, primum igne iræ divinæ, tum in horto oliveti, cum ſanguineum ſudorem profunderet, *er ſchwizte als ein Braten*, tum in ara crucis, cum anxie exclamaret: *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti?* inde conqueritur: Pſalm. XXII. 15. *Factum eſt cor meum ut cera, liquefecit*

kunde, part. III. p. 1424. ſqq. atque IO. DAVID. MICHAELIS in *dem Entwurf der typiſchen Gottesgelahrtheit* §. 54.

fecit ſe medio viſcerum meorum. v. 16. *Aruit tanquam teſta fortitudo mea.* Deinde igne amoris interioris, ſicut canit eccleſia: *Er iſt an des Creutzes Stamm in heiſſer Liebe gebraten.* Hic amor Chriſti fuit quaſi flamma quædam Cant. VIII. 6. *Fortis ut mors dilectio, prunae ejus prunae ignitae, utque flamma vehementiſſima* (*).

§. XLVIII. IV.) Agnus paſchalis non ſolum ſegregabatur, mactabatur & aſſabatur, ſed etiam manducabatur: ita quoque Chriſti corpus & ſanguinem tum *ſacramentaliter*, tum etiam *ſpiritualiter* manducamus ac bibimus. Sacramentalis manducatio inſtituta eſt hoc fine, ut ſpiritualem manducationem confirmet & obſignet. Joh. VI. 54. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam aeternam.* 1.) Agnus paſchalis manducabatur a ſingulis familiis, quo denotatum fuit, beneficia Chriſti ad totum genus humanum pertinere, interim tamen in eccleſia eadem ſolummodo diſpenſari; quicunque ergo illorum particeps fieri deſiderat, eum oportet eſſe membrum familiæ Chriſti, id eſt, eccleſiæ. Vicini ac peregrini ad eſum agni paſchalis admittebantur: quo denotatum fuit, etiam gentes ad Chriſti communionem vocandas eſſe. 2.) Agnus paſchalis manducabatur cum panibus azymis, id apoſtolus exponit hoc modo: 1 Cor. V. 7. *Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi, etenim paſcha noſtrum pro nobis immolatus eſt Chriſtus.* v. 8. *Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiae & nequitiae, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.* Matth. XVI. 6. *Cavete a fermento Phariſaeorum & Sadducaeorum.* v. 12. id eſt, a doctrina Phariſæorum & Sadducæorum. Quemadmodum ſevere edicit Dominus Exod. XII. 15. *Quicunque comederit fermentatum, exſcindetur ejus anima ex Iſrael:* ita quoque de illis, qui fermento falſæ doctrinæ & vitæ flagitioſæ corrupti ſunt, eadem ſeveritate pronunciat apoſtolus: Rom. VIII. 13. *Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini.* 3.) Agni paſchalis comeſtioni addebantur herbæ amaræ, quibus adpetitus excitabatur: hæ denotant amaritudinem ac compunctionem cordis, ſive ſeriam pœnitentiam, dolorem de peccatis cum flagranti gratiæ deſiderio conjunctum ac mortificationem reliquiarum veteris Adami, quia & calamitates ac crucem, qua accenditur in cordibus noſtris deſiderium gratiæ & bonorum cœleſtium. 4.) Agnus paſchalis manducabatur totus, non crudus, nec elixatus, ſed aſſus, neque quidquam ex eo relinquendum erat: ſic vera fides totum Chriſtum amplectitur cum omnibus ipſius beneficiis. Vera fides omnia Chriſti verba reſpicit, non quædam tantum, ſed omnia omnino ſincere amplectitur. Aſſatum Chriſtum comedunt, qui agnoſcunt igneam Dei iram propter peccata noſtra in ipſum velut effuſam. Crudum comedunt, qui vocem evangelii audiunt, ſed ſunt ſine vera pœnitentia, ſine agnitione ac ſenſu iræ divinæ adverſus peccata. Coctum aqua comedunt; qui carnales opiniones de Chriſto habent, & falſis opinionibus ſinceram evangelii doctrinam, ut caupones aqua vinum, diluunt ac corrumpunt. Eſa. I. 22. *Vinum tuum mixtum eſt aqua.* 2 Cor. II. *qui non ſumus ſicut plurimi καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.* Per aquam intelligitur ſapientia humana. Ut enim aqua diffluit, & infirmum eſt elementum, ſic humana ſapientia in myſteriis fidei non conſiſtit, ergo aqua coctum comedunt, qui rationis & ſapientiæ humanæ tenebras in rebus fidei ſequuntur. Per ignem intelligitur operatio Spiritus ſancti, qui cruditates intellectus noſtri tollit, ut myſterium de Chriſto in cibum faciliorem & ſuaviorem a nobis adſumatur. Si toti agno comedendo, id eſt, integro myſterio capiendo non ſufficis, reſiduum igni devo-

(*) Iſidor. Peluſiota paulo aliter lib. I. epiſt. 219. *Igni aſſas agni carnes edebant Hebræi magnum divinæ incarnationis myſterium per hujuſmodi eſum typice adumbrantes ac Dei agnum prædicentes, qui divinæ eſſentiæ ignem modo ſermone omni præſtantiore cum ea carne connectit, quæ nunc a nobis editur, vitiorumque remiſſionem adfert.* GERHARDUS.

devove, hoc eſt, Spiritui ſancto commenda. 5.) Agnus paſchalis comedebatur ab Iſraëlitis feſtinanter, ita, ut lumbi ipſorum eſſent præcincti, ac calceos in pedibus, baculum vero in manibus haberent. Sic beneficia Chriſti absque omni cunctatione debemus amplecti, memores, *nos hic non habere civitatem manentem*, Hebr. XIII. 14. *ſint ergo & lumbi noſtri praecincti & lucernae ardentes*, Luc. XII. 35. *ſimus hominibus illis ſimiles, qui exſpectant dominum ſuum.* v. 36. *Cingulo* indigemus, tanquam freno ad coërcendas & mortificandas cupiditates carnis: calceis opus eſt, *ut parati ſimus ad confeſſionem evangelii pacis*, Eph. VI. 15. neve ſcandalis ac lapſuum occaſionibus pedes noſtri ſaucientur: baculo etiam opus eſt; hoc eſt, præſidio verbi ad pedes noſtros in via vocationis & vitæ noſtræ firmandos. Pſalm. XXIII. 4.

§. XLIX. Agnus paſchalis non ſolum certis ritibus manducabatur, ſed & ſanguis illius poſtibus & ſuperliminari ædium Iſraelitarum faſciculo hyſſopi adſpergebatur. Hyſſopus eſt humilis & abjecta herbula, 1 Reg. IV. 33. denotat igitur miniſterium verbi coram mundo contemtum, per quod corda noſtra *ſanguine* Chriſti virtute Spiritus ſancti *adſperguntur*. 1 Pet. I. 2. *Electis in ſanctificatione Spiritus, in obedientiam & adſperſionem ſanguinis Chriſti.* Hyſſopus herba eſt amara, denotat igitur prædicationem legis, quæ fit ſalutaris, quando tingitur Chriſti ſanguine. Juſtinus in dial. cum Tryphone p. 200. *Myſterium arcanumque agni, quem paſcha immolare Deus mandavit, typus & figura erat Chriſti, cujus ſanguinem juxta rationem noſtrae in illum fidei in aedes ſuas, hoc eſt, ſe ipſos adſpergunt in eum credentes.* Gregorius hom. XII. paſch. *Sanguis Chriſti ſuper utrumque poſtem ponitur, cum non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur, & ad imitationem intenta mente cogitatur. Nam qui ſic redemtoris ſanguinem accipit, ut imitari paſſionem illius necdum velit, in uno poſte ſanguinem poſuit, qui & in ſuperliminaribus domus ponendus eſt. Domus enim mentes noſtrae, in quibus per cogitationem habitamus; ſuperliminare vero intentio eſt, quae praeeminet actioni. Qui igitur intentionem cogitationis ad imitationem paſſionis Chriſti dirigit, in ſuperliminaribus domus ſanguinem agni ponit.* Huc reſpicit David Pſalm. LI. 9. *Adſperges me hyſſopo, & mundabor;* nimirum, petit propheta regius, ſe mundari a labe peccati ſanguine illo, qui per Chriſtum, agnum illum Dei, agno paſchali præfiguratum, erat effundendus. Angelus interfector ædes Iſraeliticas, ſanguine agni paſchalis ſignatas, præteribat, nec ullum nocumentum inquilinis adferebat: ſed per Chriſti ſanguinem liminibus cordium noſtrorum adſperſum infernalis exterminator avertitur, nosque ab ira Dei & æterno exitio protegimur. Domus, qua egredi prohibentur Iſraelitæ, denotat eccleſiam, *domum illam Dei*. 1 Tim. III. 15 (*).

An agnus paſchalis fuerit ſacrificium propriè ſic dictum.

§. L. Quæritur h. l. an agnus paſchalis fuerit ſacrificium proprie ſic dictum (**)? *Adfirmantem* quæſtionis partem comprobare videtur: 1.) quod Exod. XII. 27. expreſſe

(*) Juſtinus in dial. cum Tryph. p. 200. *Agnus ille, de quo, ut aſſus totus fieret, præceptum eſt, ſupplicii crucis, quod ſubiturus erat Chriſtus, ſymbolum & nota fuit. Agnus namque aſſus in figuram cruci ſimilem conformatus ad ignem torretur, nam veru unum ab infimis partibus ad caput usque adactum perfigitur & aliud rurſum ſecundum ſcapulas, ad quod ſuſpenduntur manus agni.* Gerhardus.

(**) Multum de hac quæſtione diſputatum eſt inter viros eruditos. Ii, qui cœtus romani ſacra ſequuntur, adfirmantem amplexi ſunt ſententiam, ſtatuentes, *agnum paſchalem, utpote typum ſacræ eucharıſtiæ, per modum ſacrificii cuiusdam proprie dicti Deo oblatum fuiſſe.* Ex iis, qui ita ſentiunt, cumprimis nominandus heic eſt Robertus Bellarminus, pater purpuratus, qui *tom. III. oper. libr. I. de miſſa cap. VII.* ſtatim ſub initium, ſequens nectit ratiocinium: *celebratio agni paſchalis figura erat expreſſa celebrationis eucharıſtiæ; ſed illa immolatio quædam erat victimæ Deo oblatæ. Ergo celebratio eucharıſtiæ immolatio victimæ Deo oblatæ*

latæ eſſe debet, ut figura figurato reſpondeat. Nec ab hac ſententia abludit MARTINUS BECANUS, celebris ſocietatis Jeſu ſacerdos, qui *tom. II. opuſc. XI. cap. VII.* ita ſcribit: *hoc ſacrificium agni paſchalis a Deo inſtitutum eſt, paulo ante egreſſum filiorum Iſraël ex Ægypto.* Ut FRANC. SUAREZIUM, GREGORIUM DE VALENTIA, aliosque romani pontificis adſectatores, qui BELLARMINUM ſecuti, ex agno paſchali eiusque immolatione argumentum pro adſtruendo Miſſæ ſacrificio deſumunt, haud commemoremus. Et ſane ipſi, qui Tridenti congregati erant antiſtites, ratiocinium illud, quod ex BELLARMINO ſupra adduximus, veluti conſecrarunt *ſeſſione XXII. cap. I. p. 130. Nam celebrato*, inquiunt patres Tridentini, *veteri paſcha, quod in memoriam exitus de Ægypto multitudo filiorum Iſraël immolabat, novum inſtituit paſcha, ſe ipſum ab eccleſia per ſacerdotes ſub ſignis viſibilibus immolandum, in memoriam tranſitus ſui ex hoc mundo ad patrem.*

Nec tantum cœtus Romani doctores, ſed & complures eccleſiæ Reformatæ theologi, qui ſacrificium Miſſaticum alias negant pernegantque, in hanc ingreſſi ſunt ſententiam, paſcha Iſraëlitarum veri nominis fuiſſe ſacrificium. Eminent ex iis, qui hoc fecerunt, SAMUEL BOCHARTUS, *part. I. hieroz. libr. II. cap. L. fol. 573.* atque HERM. WITSIUS, theologus quondam Lugduno-Batavus, in *œconomia fœderum Dei libr. IV. cap. IX. §. VI. p. 711. ſeqq.* ubi quatuor argumentis hancce ſtabilire ſententiam adniſus eſt, quam & JO. HENR. REIZIUS, in *notis* ad THOMÆ GODWINI *Moſen & Aaronem, p. 239.* JO. BRAUNIUS, in *doctrina fœderum, vol. II. part. IV. cap. X. loco XVIII. §. IV. p. 682. ſeqq.* ANTON. BYNÆUS *libr. I. de morte Jeſu Chriſti p. m. 32.* CONRAD. IKENIUS, in *antiquitat. ebraicis part. I. cap. XIII. §. XXXIV. p. 170.* multique alii propugnarunt, diſſentiente tamen ANDR. RIVETO, theologo olim Lugdunenſi, *tom. I. oper. p. 890. ſeqq.* ad *Exod. cap. XII.* Ex Anglorum gente RADULPHUS CUDWORTHUS, theologus quondam Cantabrigienſis, isque doctiſſimus, communem reformatorum ſententiam defendendam ornandamque in ſe ſuſcepit in differtatione *de notione cœnæ domini*, quæ *ſyſtemati* eius *intellectuali* a b. canc. MOSHEMIO edito, ſubiuncta eſt, *cap. II. p. 11. ſeqq.*

Quod ad noſtræ eccleſiæ attinet doctores, non una omnium de hocce argumento eſt ſententia. Equidem JO. CONR. DANNHAUERUS, theologus quondam Argentoratenſis, in *myſteriosophia, ſect. II. art. II. p. 261, 262.* iis ſeſe adſociavit, qui ſtatuunt, agni paſchalis cærimoniam habuiſſe rationem ſacrificialem. Idem fecit THEODORICUS HACKSPANIUS, theologus quondam Altdorffenſis, in *notis philologico-theolog. part. I. p. 334. ſeqq.* ad *Exod. XII. 27.* Verum JO. GEORG. DORSCHÆUS, celebris academiæ Argentoratenſis doctor, hoc diu antea diſertis verbis negaverat, in *diſſert. de agno paſchali Judæorum*, quæ ann. *MDCXXVIII.* lucem adſpexit publicam. Deſeruit tamen DORSCHÆI ſententiam eiusdem in cathedra theologica ſucceſſor SEBAST. SCHMIDIUS. Is enim in peculiari tractatu *de paſchate* ann. *MDCLXXXV.* edito, & quidem in eius *part. III. cap. II. p. 283.* illam ipſam quæſtionem: *an agnus paſchalis fuerit ſacrificium vet. teſtam. proprie ſic dictum?* copioſius pertractavit, ſententiamque adfirmantem, in quam ipſemet deſcendit, variis argumentis confirmare adlaboravit.

Nihilo tamen minus permulti ex eccleſiæ noſtræ theologis, in b. DORSCHÆI partes concedunt, & contra cœtus Romani doctores, qui ſacrificium Miſſæ ex agno paſchali Judæorum adſtruere conantur, negant, agni huius cærimoniam habuiſſe rationem ſacrificialem. Ipſe b. GERHARDUS non tantum ſupra §. L. ſed & in *confeſſ. cathol. libr. II. part. II. art. XV. cap. I. de ſacrif. Miſſæ, p. 1185.* viam iis hac in re prævivit; cuius veſtigia ſecuti ſunt AUG. VARENIUS, ABRAH. CALOVIUS, JO. AD. OSIANDER, JO. ANDR. QUENSTEDIUS aliique, quos nominare ſuperſedemus.

Sunt tamen nonnulli ex noſtris theologis, tum antiquioribus, tum recentioribus, qui media heic via incedunt, ſtatuuntque, agnum paſchalem habuiſſe quidem rationem veri ſacrificii, ſed non integram. Legenda, quæ ÆGYD. HUNNIUS *oper. lat. tom. I. col. 996.* itemque BROCHMANNUS in *ſyſtem. theol. cap. IV. de agno paſch. p. 170. ſeqq.* hanc in rem ſcripſerunt; quibus ex recentioribus C. M. PFAFFIUS in differt. *de oblatione veterum eucharistica §. 2. ſeqq.* in *anecdotis Irenæi p. 166. ſeqq.* atque in *inſtitut. theolog. dogmat. part. II. cap. III. §. IX. p. 315.* edit. ſecund. itemque SAL. DEYLINGIUS *obſervat. ſacrar. part. I. p. 321. ſeqq.* & ROMANUS TELLERUS in *notis* ad HOLLAZII *examen theolog. acroam. p. 1053.* iungi merentur.

Atque huic poſteriori virorum præſtantiſſimorum ſententiæ nos quoque ſubſcribimus, ſtatuimusque, agnum paſchalem non tantum *ſacra-*

expreſſe adpelletur זֶבַח ſacrificium (*). 2.) Quod τὸ πάσχα dicitur θύειν Marc. XIV. 12. Luc. XXII. 7. 3.) quod apoſtolus de Chriſto, in ara crucis ſe ipſum offerente Deo in ſacrificium, pronunciat. 1 Cor. V. 7. τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐθύθη Χριστός. *Negativae* ſententiæ hæc ſunt fundamenta: 1.) ſacrificia proprie ſic dicta offerebantur a ſolis ſacerdotibus, agnus paſchalis non a ſolis ſacerdotibus, ſed a quibusvis patribusfamilias mactabatur. Exod. XII. 3. Quamvis vero, conſtituto levitico ſacerdotio, agni paſchales Levitis adducerentur, ut probabiliter

ſacramenti veri, ſed & *ſacrificii* proprie ſic dicti, ſi ad paſcha non tam *Ægyptiacum*, quam *Hieroſolymitanum* reſpiciamus, habuiſſe rationem, licet in nonnullis partibus a ſacrificiorum indole receſſerit. Hoc ipſum ut clarius pateat, per certas ibimus poſitiones, easque ſingulas partim illuſtrabimus, partim vero comprobabimus. Dicimus

I) agnum paſchalem habuiſſe rationem *veri ſacramenti*. Hoc ipſum vero exinde facile probari poteſt, quoniam omnia ſacramenti requiſita heic deprehenduntur, prout apud omnes in confeſſo eſt. Addimus autem

II) nihil obſtare, quo minus ſimul fuerit veri nominis *ſacrificium*. Conveniunt quippe *ſacramentum* & *ſacrificium*, & quidem in eo, quod utraque ſunt actiones ſacræ a Deo inſtitutæ, quæ divinam promiſſionem habent adiunctam. Et licet, quod

III) notamus, binæ iſtæ actiones in eo quam maxime inter ſe differant, quod in *ſacramento* Deus offert confertque gratiam ſuam hominibus, cum contra in *ſacrificio* homines munus aliquod Deo offerant, ut eius conſequantur gratiam; vid. *apolog. Aug. confeſſ. p. 253.* nihil tamen impedit, quo minus agnus paſchalis

IV) fuerit aliquid ex utroque genere ita compoſitum, ut alia atque alia ratione & *ſacramentum* fuerit & *ſacrificium*. Recte vero, quod

V) notamus, agnum paſchalem *ſacrificiis* adnumerari, id ſequentibus comprobamus argumentis: 1) quia ipſa ſacra ſcriptura agnum illum diſertis verbis זבח *ſacrificium Exod. XII. 27. XXIII. 18. XXXIV. 25.* itemque קרבן *oblationem* adpellitat, *Num. IX. 7, 13.* 2) quia *Chriſtus*, antitypus agni paſchalis, *pro nobis* (ut victima certe) *mactatus eſſe* dicitur, *1 Cor. V. 7.* 3) quia ſanguis agni paſchalis, ut veri ſacrificii, oblatus fuit domino, prout ex verbis Moſis *Exod. XXIII. 18. XXXIV. 25.* colligere licet; 4) quia de paſchate dicitur, ſacerdotes ſparſiſſe ſanguinem e manu levitarum acceptum, *2 Chron. XXX. 16. XXXV. 11.* quæ quidem adſperſio ſanguinis omnino ad ſacrificium pertinet, quin ab ebrææ gentis doctoribus עקר הקרבן *fundamentum oblationis* dicitur. Alludit ad huncce vet. teſtamenti ritum, eiusdemque rationem typicam evolvit apoſtolus Petrus *1 epiſt. I. 2.* Obſervandum tamen

VI) agnum paſchalem in aliis quibusdam partibus ab indole ſacrificiorum receſſiſſe. Nam 1) de eo nihil carnis vel adipis ſuper altare domini ponebatur, Deoque offerebatur; 2) agnus iſte in ædibus privatis ſine ſacerdotibus conſumebatur, & denique 3) reliquiæ ipſius igne vulgari concremari poterant. Nec

VII) prætermittendum heic eſt, quod diſcrimen quoddam interceſſerit inter agnum paſchalem *Ægyptiacum*, atque *Hieroſolymitanum*. Prior ille non habebat indolem ſacrificii. Nullum enim tum temporis erat altare, nullus ſacerdos, nulla adſperſio ſanguinis, niſi privata. Verum erecto tabernaculo, ac vel tandem templo Hieroſolymitano, res ſecus ſe ſe habebat. Tunc enim, docente MAIMONIDE *cap. I. de paſchate*, agnus paſchalis in templo publico rituque ſolemni mactatus, inteſtina eius in altari ſolito igne cremata, & ſanguis ad baſin altaris effuſus eſt. Nec tamen, quod

VIII) recte monent doctrinæ ſanctioris profeſſores, exinde efficitur, ut agnus paſchalis isque Hieroſolymitanus pro pleno & integro ſacrificio haberi queat, cum, ut *num. VI.* iam notavimus, in nonnullis ab indole ſacrificiorum receſſerit, neque adeo pro ſacrificio *ſtricte* & *rigoroſe* ſic dicto haberi queat.

(*) Argumento primo, ſupra adducto, b. auctor in nota margini huius libri adſcripta, aliud ad latus poſuit ex *Num. IX. 6.* deſumtum, hisque verbis expreſſum: Qui immundi erant, non poterant facere paſcha in illa die, nimirum quia immundis prohibitum erat offerre ſacrificia, Lev. VII. 19. Ergo paſcha numeratur inter ſacrificia. Vers. 7. dicunt ad Moſen & Aaron: *Cur prohibemur? offeramus* קָרְבָּן *oblationem noſtram Domino.* Ergo paſchalis agnus fuit oblatio Deo adducta, quod lege ſancita etiam confirmatur. Hactenus GERHARDUS.

oſtendimus ſuperius, id tamen non fuit perpetuum, ut ex prima agni paſchalis celebratione conſtat, nec factum fuit hoc fine, ut agnus paſchalis ſacrificaretur, ſed ut inquireretur, an qualitates divinitus requiſitæ in eo præſto eſſent. 2.) Sacrificia proprie ſic dicta ad altare Domini mactabantur. Agnus paſchalis per familias & domus mactabatur (*). 3.) Proprium & eſſentiale ſacrificii eſt, quod vel totum vel certe pars quædam ex illo Deo offertur, atque igne abſumitur, ſed de agno paſchali nihil fuit Deo oblatum vel igne conſumtum, ſed potius totus fuit aſſatus & manducatus. 4.) Sacrificium & ſacramentum differunt *formaliter*. In ſacrificio homines offerunt aliquid Deo: in ſacramento Deus aliquid offert hominibus. Jam vero agnus paſchalis eſt ſacramentum. Ergo non fuit ſacrificium proprie ſic dictum. 5.) *Nullum poteſt ſacrificium fieri in Ægypto propter abominationes Ægyptiorum*, dicit Moſes Exod. VIII. 26. Agnus paſchalis fuit legitime mactatus & manducatus in Ægypto. Ergo non fuit ſacrificium proprie ſic dictum. Quid vero fiet argumentis pro parte quæſtionis *adfirmante* adductis? *Reſp.* 1.) Agnus paſchalis dicitur ſacrificium, quia fuit figura ſacrificii Chriſti & effuſionis ſanguinis ejus in ara crucis factæ, ſed ex eo nondum ſequitur, quod fuerit *eſſentialiter* & proprie ſic dictum (**). 2.) זָבַח eſt verbum generale, *mactavit, jugulavit*, occidit pecudem ad convivium per ſacrificium, ut conſtat ex Gen. XXXI. 54. Deut. XXVIII. 24. 1 Reg. XX. 21. Ezech. XVI. 20. &c. 3.) Θύειν itidem generale eſt, quamvis mactationem ſignificans, uti conſtat ex Matth. XXII. 4. Luc. XV. 23. 27. Joh. X. 10. &c. Immolatio igitur ſola non ſufficit ad conſtituendum ſacrificium proprie ſic dictum, quia immolabatur agnus paſchalis, non ut Deo offerretur, quod eſt proprium ſacrificiorum, ſed ut ab Iſraelitis manducaretur. Vide tract. germ. de ſacra cœna cap. 24. object. 2.

§. LI. Quamvis vero ſacramentum agni paſchalis inſtitutione cœnæ dominicæ nov. teſt. ſit abrogatum, non tamen nullus hujus doctrinæ uſus, ſiquidem pulcerrima illa figura agni paſchalis & Chriſti piasmentes non mediocriter adficit. Intelligimus etiam ex eo, umbræ ſucceſſiſſe corpus & expreſſam εἰκόνα, cum non amplius typicum Chriſti corpus & ſanguinem, (ut in agni paſchalis ſacramento) ſed verum Chriſti corpus & verum ejus ſanguinem in ſacra euchariſtia manducemus ac bibamus, quæ certe ſunt digniora ac pretioſiora ſalutis noſtræ pignora ac fidei ſuſtentacula, quam agni paſchalis caro & ſanguis. Quemadmodum etiam non licebat manducare agnum paſchalem niſi circumciſis; ita euchariſtia non eſt adminiſtranda niſi baptizatis, qui ſe

Uſus doctrinæ de agno paſchali.

(*) Differunt igitur *agni* paſchales & *ſacrificia* paſchalia. Agni paſchales erant vel ex agnis vel ex hœdis, Exod. XII. 5. Sacrificia vero paſchalia ſumebantur ex ovibus & bobus Deut. XVI. Agni paſchales non proprie immolabantur, ſed mactabantur ab omnibus patribusfamilias, in omnibus domibus. Exod. XII. 3. Sacrificia paſchalia tantummodo inſtituebantur a ſacerdotibus in loco, quem elegit Jehovah, ut habitaret ibi nomen ejus. Agni paſchales inter duas veſperas unius diei mactabantur & comedebantur, Exod. XII. ſed ſacrificia paſchalia per ſeptem continuos dies offerebantur. Lev. XXIII. 8. Sacrificia tantum in publico fiebant; at Exod. XII. Marc. XIV. paſcha intra privatas ædes perficiebatur. *Non omnis mactatio infert ſacrificium, ſed ea demum, quæ cum combuſtione conjuncta:* Hütterus in loc. p. 622. *Hoc quidem commune habuit cum reliquis ſacrificiis, quod in eo facta fuit mactatio religioſa agni & ſignificatio typica adumbrans Chriſti immolationem.* Rungius Ex. p. 402. GERHARDUS.

(**) Vocatur ſacrificium: 1.) quia mactabatur non ad uſum vulgarem, ſed ſanctum & peculiarem, videlicet ut eſſet ſacramentum & figura ſacrificii Chriſti. 2.) Quia peculiaria ſacrificia præter illa vulgaria & quotidiana erant agni paſchalis mactationi & comeſtioni adeoque paſchatis ſolennitati conjuncta: Numer. XXVIII. 19. 3.) Quia ſanguis agni paſchalis templo inferebatur, ubi a ſacerdote ſpargebatur, & pinguedo in altari incendebatur. 2 Paralip. XXXV. 11. GERHARDUS.

ſe probare poſſunt. Quemadmodum in celebratione agni paſchalis canebatur hymnus octo pſalmorum Davidicorum, a centeſimo undecimo uſque ad centeſimum decimum nonum excluſive, quem vocabant Alleluja magnum: ita quoque cum gratiarum actione & mortis Chriſti adnunciatione ſacra cœna percipienda. 1 Cor. XI. 26.

Definitio hujus ſacramenti. §. LII. Ex ſuperioribus talis poteſt conſtitui *definitio*. Agnus paſchalis eſt ſacramentum vet. teſt. alterum, in quo agnus immaculatus maſculus anniculus decima die primi menſis e grege communi ſegregatus, & decima quarta die inter duas veſperas mactatus & igni aſſatus manducabatur cum panibus azymis & herbis amaris ritu & habitu divinitus præſcripto, a ſanguine illius agni poſtibus & ſuperliminari ædium adſperſo, in memoriam liberationis Ægyptiacæ & figuram veri illius agni Dei, qui tollit peccata mundi, ad adplicandam & obſignandam promiſſionem de ſpirituali liberatione per Chriſtum præſtandam ac confirmandam Iſraelitarum fidem.

CAPUT V.

DE NUMERO SACRAMENTORUM NOVI TESTAMENTI.

Numerus ſacramentorum nov. teſt. §. LIII. Expoſitis vet. teſt. ſacramentis, reſtaret, ut ad ſpecialem ſacramentorum nov. teſt. tractationem acceſſum faceremus, niſi prius explicanda eſſet quæſtio de illorum numero. Pontificii ſeptem numerant ſacramenta, videlicet *baptiſmum, confirmationem, pœnitentiam, euchariſtiam, unctionem, ordinem & matrimonium*. Noſtra autem ſententia eſt, duo tantum eſſe vere, proprie & ſpecifice dicta nov. teſt. ſacramenta, videlicet *baptiſmum & cœnam dominicam*; interim libenter concedimus, in latiore & in propria vocabuli ſignificatione plura numerari poſſe. Fundamentis nitimur ſequentibus (*). I.) Illi ritus ſunt vere, proprie & ſpecifice dicta nov. teſt. ſacramenta, quibus definitio & eſſentialia requiſita ſacramentorum competunt; *ratio* eſt, quia a definitione ad definitum, & a poſitione adjunctorum propriorum & eſſentialium ad poſitionem eſſentiæ, & contra a remotione adjunctorum propriorum & eſſentialium ad eſſentiæ remotionem rite proceditur. Jam vero duobus tantum ritibus, videlicet baptiſmo & cœnæ dominicæ, definitio & eſſentialia ſacramentorum nov. teſt. requiſita competunt, reliquis vero, qui *Quod duo tantum ſint nov. teſt. ſacramenta, videl. baptiſmus & ſacra cœna.* *1.) Quia illis ſolis definitio & requiſita ſacramentorum competunt.*

(*) Rationibus iſtis mox adducendis b. auctor in adnotationibus margini huius libri adſperſis ſequens præmiſit ratiocinium: Quibus non competit eſſentia baptiſmo & eucharistiæ proxime communis, illa non poſſunt eſſe ſacramenta nov. teſt. propriiſſime, hoc eſt, eo dicto modo, quo baptiſmus & euchariſtia ſunt ſacramenta. At confirmationi, pœnitentiæ, extremæ unctioni, ordini & matrimonio non competit eſſentia baptiſmo & euchariſtiæ proxime communis. Ergo. *Major* probatur, quia illud commune, in quo per ſe & proxime conveniunt ſpecies, eſt generica ſpecierum natura. Atqui baptiſmus & euchariſtia ſunt ſpecies ſacram. in nov. teſt. Ergo in quo per ſe & proxime conveniunt baptiſmus & cœna dominica, eſt generica illorum natura. *Minor* probatur ex indagatione prædicatorum eſſentialium utrique & baptiſmo & euchariſtiæ communium. Nam ambo ſunt actiones ſolennes a Chriſto inſtitutæ; ambo conſtant externo & viſibili elemento & ſymbolo a Chriſto ipſo & apoſtolis definito; ambo per verbum inſtitutionis certum atque expreſſum res cœleſtes nobis diſpenſant; ambo denique adnexam habent promiſſionem conferendæ & obſignandæ gratiæ evangelii propriæ. At fictitia illa ſacramenta vel omnibus, vel aliquibus tantum his eſſentialibus conditionibus deſtituuntur. Hactenus GERHARDUS.

qui hisce adduntur, tribui non poſſunt. Ergo duo tantum ſunt vere, proprie & ſpecifice ſic dicta nov. teſt. ſacramenta. Adſumtum conſtat ex diligenti examine eorum, quæ ad ſacramentum aliquod nov. teſt. proprie ſic dictum conſtituendum requiri oſtendimus, ex Chemnitio in tractatu proxime præcedenti §. 11. videlicet 1.) ut adſit externum aliquod materiale & viſibile elementum ſive ſignum, quod certo externo ritu tractetur, exhibeatur & uſurpetur. 2.) Ut elementum ſeu ſignum illud & certus ejus ritus habeat expreſſum mandatum divinum ſeu inſtitutionem divinam. 3.) Ut inſtitutum & mandatum ſit in nov. teſt. 4.) Ut non ad tempus inſtitutum ſit, ſed uſque ad conſummationem ſeculi. 5.) Requiritur ad ſacramentum promiſſio divina de gratia, effectu ſeu fructu ſacramenti. 6.) Illam promiſſionem oportet non ſimpliciter, nude & per ſe tantum habere teſtimonium in verbo Dei, ſed oportet eam divina ordinatione adnexam eſſe ſigno ſacramenti, & eo quaſi veſtitam eſſe. 7.) Promiſſionem illam oportet eſſe non de quibusvis donis Dei ſive corporalibus ſive ſpiritualibus, ſed promiſſionem gratiæ ſive juſtificationis, hoc eſt, gratuitæ reconciliationis, remiſſionis peccatorum & in ſumma de toto beneficio redemtionis. 8.) Illa promiſſio in ſacramentis non in genere tantum vel ſignificatur vel adnunciatur, ſed virtute Dei offertur, exhibetur, adplicatur & obſignatur ſingulis, qui fide ſacramentis utuntur. Breviter: ad eſſentiam ſacramenti requiritur, *tum* univerſale mandatum Dei, complectens univerſam eccleſiam nov. teſt. de externo ſeu viſibili aliquo elemento: *tum* promiſſio evangelii propria de gratuita Dei miſericordia propter Chriſtum ita ritui addita, ut per illum offeratur, & credentibus exhibeatur, adplicetur & obſignetur. Hæc requiſita omnia & ſingula baptiſmo & cœnæ dominicæ competunt, reliquis vero ritibus, qui illis ad numerum ſeptenarium complendum adduntur, non competunt, deſtituuntur enim vel elemento externo, divina inſtitutione perſpicue expreſſo, vel promiſſione gratiæ evangelii propriæ de remiſſione peccatorum, ut ex ſpeciali eorundem conſideratione manifeſtum erit. Quod Bellarminus libr. II. de effectu ſacrament. cap. 24. regerit, *definitionem ſacramenti competere non ſolum bapt... & euchariſtiae, ſed etiam confirmationi, p... tentiae, extremae unctioni, ordini & matr... nio*, de eo paulo poſt videbimus.

§. LIV. II.) Illa ſunt, vere & proprie dicta nov. teſt. ſacramenta, quorum materia ex latere Chriſti in cruce pendentis profluxit. Ut enim recte diſputat Thomas part. III. quæſt. 62. art. 5. *Virtu... miſſiva peccatorum ſpecialiter quodammodo ...tinet ad paſſionem Domini, ergo quod v... ſacramentorum ordinatur ad tollenda pecc... praecipue eſt ex fide paſſionis Chriſti.* Atq... latere Chriſti in cruce pendentis profluxerunt tum *ſanguis & aqua*, Joh. XIX. 34. gen... rum ſacramentorum, baptiſmi & cœnæ do... cæ, materia, ut locum illum exponunt Au... ſius libr. X. in Luc. cap. 105. Chryſoſtomus ...rillus, Theophylactus in cap. XIX. Joh. A... ſtinus lib. II. de ſymb. cap. 6. in Pſalm. XL. XV. de civ. Dei cap. 26. Tract. IX. & CX... Joh. lib. de cataclyſmo cap. 4. Damaſcenu... IV. orth. fid. cap. 10. Ergo duo tantum vere & proprie dicta ſacramenta, videlicet ...ptiſmus & S. cœna. Bellarminus lib. II. de ...ctu ſacram. cap. 27. regerit. 1.) *Teſtimo... hoc probare, quod ſint duo ſacramenta ... autem, quod tantum duo ſint: duo ſolum ... eſſe, quia illa ſint magis communia & ... principalia, non autem propterea reliqu... cludi, ſicut & Hebr. VI. duo tantum pon... ſacramenta, baptiſmus ſcilicet & manuum ... poſitio, id eſt, confirmatio.* Reſp. imo ve... gumentum noſtrum probat eſſe *tantum* duo ... teſt. ſacramenta, cum major propoſitio ſ... *cluſiva.* Illa tantum ſunt vere & proprie ſacramenta, quorum materia ex latere Chr... cruce pendentis profluxit, quo pertinet eg... locus Thomæ part. III. q. 64. art. 2. *Ap... & eorum ſucceſſores ſunt vicarii Dei, qua... ad regimen eccleſiae a Deo inſtitutae per ... & fidei ſacramenta, unde ſicut non licet ei... ſtituere aliam eccleſiam, ita non licet eis tr... aliam fidem, neque inſtituere alia ſacram... ſed per ſacramenta, quae de Chriſti later...*

2.) Qui... rum mat... profluxit Chriſti la...

xc...

xerunt, dicitur eſſe fabricata eccleſia. Hebr. VI. 2. Apoſtolus non agit de numero ſacramentorum, ſed per præteritionem quandam dicit ſe nolle diſſerere de elementis chriſtianæ religionis, utpote de pœnitentia, de fide generali in Deum Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, de baptiſmate aquæ, quod eſt regenerationis lavacrum, de baptiſmo ignis, id eſt, de donis illis miraculoſis Spiritus ſancti, qualia in die pentecoſtes in apoſtolos effuſa, quæ dona poſtea per impoſitionem manuum credentibus conferebantur, de reſurrectione mortuorum, de æternis pœnis ac præmiis &c. Hæc non poſſunt transferri ad ſacramenta proprie ſic dicta, alias ex uno baptiſmi ſacramento duo fabricari poterunt, cum in plurali τῶν βαπτισμῶν mentio fiat. 2.) *Eſſe maxime literalem expoſitionem, ut per ſanguinem intelligatur redemtionis pretium, per aquam baptiſmus, hoc ſenſu, quod ex Chriſti latere fluxerit baptiſmus, qui omnem ſuam vim habet ex Chriſti ſanguine: priori autem Graecorum patrum expoſitioni repugnare ordinem, cum primo dicatur ſanguis effluxiſſe, jam vero baptiſmus præcedit euchariſtiam.* Reſp. ordo ille nihil quidquam impedit, quo minus ex Chriſti latere gemina eccleſiæ nov. teſt. ſacramenta profluxiſſe cum veteribus adſeramus. Per ſanguinem redemtionis noſtræ pretium intelligendum eſſe libenter concedimus, ſed addimus, ſanguine illo non ſolum in baptiſmo a peccatis nos ablui, ſed etiam in ſacra cœna eodem ad vitam æternam potari. Adde, quod Bellarminus ex hypotheſi ſuæ de baptiſmo Johannis & Chriſti ſententiæ concedere cogitur, prius euchariſtiam, quam baptiſmum in nov. teſt. fuiſſe inſtitutam, ut hac ratione ordini inſtitutionis ille ſanguinis & aquæ ex Chriſti latere fluxus optime correſpondet. Denique 1 Joh. V. 6. priori loco ponitur aqua, poſteriori ſanguis: *Hic eſt, qui venit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus, non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine*; ubi Johannes apoſtolus ipſi Bellarmino videtur explicare myſterium, quod poſuerat in hiſtoria evangelica c. 19.

3.) Quia aqua & ſanguis in terra dicuntur teſtificari.

§. LV. III.) Ex 1 Joh. V. 8. *Tres ſunt, qui teſtificantur in terra, Spiritus, aqua & ſanguis*, ubi per Spiritum denotari miniſterium evangelii; per aquam baptiſmum; per ſanguinem cœnam dominicam intelligi, oſtendimus in tractatu proxime præcedente §. 89. repudiatis aliorum expoſitionibus. Aut ergo plures tribus erunt teſtes, aut duo tantum erunt ſacramenta. Non autem plures tribus teſtes, ut oſtendit collatio, v. 7. *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo; Pater, Verbum & Spiritus ſanctus, & hi tres unum ſunt.* v. 8. *Et tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, Spiritus, aqua & ſanguis; & hi tres in unum ſunt.* Ut ergo tres, non plures nec pauciores teſtes in cœlo, ita quoque tres nec plures, nec pauciores teſtes in terra. v. 6. *Hic eſt, qui venit per aquam & ſanguinem Jeſus Chriſtus: non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine;* ubi aqua a ſanguine diſtinguitur, nimirum, quia baptiſmus & cœna dominica ſunt duo diſtincta nov. teſt. ſacramenta. Bellarminus l. d. diſputat, *Johannem voluiſſe oſtendere differentiam inter baptiſmum Chriſti & Johannis, quod Johannes venerit in aqua ſolum, id eſt, baptiſmum adtulerit non efficacem, Chriſtus autem adtulerit baptiſmum efficaciſſimum, cum aquam dederit ſanguini ſuo admiſtam.* Sed hæc expoſitio nititur falſa hypotheſi, quod baptiſmus Johannis non fuerit efficax ad remiſſionem peccatorum & regenerationem, cujus contrarium oſtendemus ſuo loco.

4.) Quia in vet. teſt. duo tantum fuerunt proprie dicta ſacramenta.

§. LVI. IV.) Sacramenta nov. teſt. correſpondent ſacramentis vet. teſt. in eorum enim locum ſucceſſerunt. Atqui duo tantum fuerunt vet. teſt. ſacramenta proprie ſic dicta, videlicet circumciſio & agnus paſchalis, ut oſtendimus in tractatu proxime præcedente §. 65. & ſeqq. Ergo etiam nov. teſt. ſunt tantum duo ſacramenta, videlicet baptiſmus, qui ſucceſſit circumciſioni, Col. II 11. *In Chriſto circumciſi eſtis circumciſione non manu facta in exſpoliatione corporis peccatorum carnis in circumciſione Chriſti;* & cœna dominica, quæ ſucceſſit agno paſchali,

Matth.

Matth. XXVI. 28. *Hic eſt ſanguis meus nov. teſt: qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Referri huc poteſt locus apoſtolicus: 1 Cor. X. 1. *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per mare tranſierunt,* v. 2. *& omnes in Moſen baptizati ſunt in nube & mari.* v. 3. *& omnes eandem eſcam ſpiritualem comederunt* v. 4. *& omnes eundem potum ſpiritualem biberunt, bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus*: ubi tantum duorum ſacramentorum, videlicet baptiſmi & ſacrae coenae typos & analogias apoſtolus ex vet. teſt. quaerit.

5.) Quia haec duo ad fidei confirmationem & ſalutem ſufficiunt.

§. LVII. V.) Duo illa ſacramenta a Chriſto inſtituta ſufficiunt nobis ad fidei confirmationem & ſalutem. Ergo non opus eſt plura addere: ut per baptiſmum ad ſpiritualem vitam regeneramur: ita per ſacram coenam in ea nutrimur. Ut baptiſmus eſt ſacramentum initiationis; ita ſacra coena eſt medium augmentationis & corroborationis. Ut per baptiſmum in foedus Dei recipimur; ita per uſum ſacrae coenae in eodem conſervamur. Ut per baptiſmum ſalutare illud regenerationis ac renovationis lavacrum Spiritus ſanctus in nobis accendit & excitat fidem: ita per ſacrae coenae uſum eandem auget, confirmat & obſignat. Theophylactus in cap. IX. Joh. *Per aquam baptiſmi quidem regeneramur, per corpus autem & ſanguinem Chriſti paſcimur.* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 8. lit. A. *Per baptiſmum mundamur, per euchariſtiam in bono conſummamur: baptiſmus aeſtus vitiorum exſtinguit, euchariſtia ſpiritualiter reficit.*

Teſtimonia veterum.

§. LVIII. Veteres prout vocabulum *ſacramenti* latius vel ſtrictius uſurpant, quandoque pauciora, quandoque plura ſacramenta numerant. Quando autem agunt de illis ritibus, qui divinitus in nov. teſt. inſtituti, externum viſibile elementum & promiſſionem evangelii propriam illi adnexam habent, duo tantum ſacramenta numerant. Juſtinus apol. II. pro chriſt. pag. 73. deſcribens ritus eccleſiae, ſive in Palaeſtina, ubi natus fuit, ſive in Italia, ubi hanc apologiam edidit, duorum tantummodo ſacramentorum mentionem facit. Locus eſt egregius, ideo praecipua ejus membra adſcribemus. *Quomodo* (inquit) *Deo nos dicaverimus per Chriſtum renovati, jam exponemus. Quicunque perſuaſi fuerint & crediderint vera eſſe, quae a nobis traduntur, & dicuntur, ac vivere ſe ita poſſe receperint, orare jejunantes & petere a Deo priorum peccatorum remiſſionem docentur, nobiſcum illis una & orantibus & jejunantibus. Deinde eo adducuntur a nobis, ubi aqua eſt atque eo regenerationis modo, quo ipſi regenerati ſumus, regenerantur, nam in nomine rerum ſanctarum parentis & Domini Dei & ſervatoris noſtri Ieſu Chriſti & Spiritus ſancti in aqua tum lavantur &c.* pag. 74. *Vocatur vero illud lavacrum illuminatio,* (φωτισμὸς) *quod eorum, qui haec diſcunt, mentes illuminentur,* pag. 76. *Nos autem ſecundum hujusmodi lavationem credentem jam & nobis adſcitum ad fratres, qui dicuntur, eo adducimus, ubi illi congregati ſunt ad communes preces & ſupplicationes cum pro ſe ipſis tum pro illuminato & aliis ubique gentium omnibus animo intento peragendas, ut digni ideoneique ſimus, qui veritate agnita per opera etiam ipſi boni atque officioſi rerum adminiſtratores & datorum nobis mandatorum cuſtodes inveniamur, atque ut ſalute ſalvemur ſempiterna. A precibus finitis mutuis nos invicem oſculis ſalutamus. Deinde ei, qui fratribus praeeſt,* τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν, *offertur panis & poculum aquae & vini, quibus ille acceptis laudem & gloriam rerum univerſarum parenti per nomen Filii & Spiritus ſancti offert, & euchariſtiam ſive gratiarum actionem pro eo, quod nos donis hiſce ſuis dignatus ſit, prolixe exſequitur. Atque ubi ille preces & gratiarum actionem abſolvit, populus, qui adeſt, omnis fauſta adprobatione adclamat, dicens Amen! Praeſidens vero poſtquam gratiarum actionem perfecit, & populus univerſus adprecatione laeta eam comprobavit, qui apud nos vocantur diaconi atque miniſtri, diſtribuunt unicuique praeſentium, ut participet eum, in quo gratiae actae ſunt, panem, vinum & aquam, & ad abſentes perferunt. Porro alimentum hoc*

apud

apud nos vocatur euchariſtia &c. Tertullianus libr. I. adv. Marcionem cap. 9. p. 174. itidem duo tantum ſacramenta numerat. *Sed ille quidem* (inquit) *usque nunc nec aquam reprobavit creatoris, qua ſuos abluit, nec oleum, quo ſuos ungit, nec mellis & lactis ſocietatem, qua ſuos infantat, nec panem, quo ipſum corpus ſuum repraeſentat, etiam in ſacramentis propriis, egens mendicitatibus creatoris.* (Per oleum ac lactis mellisque ſocietatem intelligit ceremonias tunc conjunctas actioni baptiſmi, non autem peculiaria ſacramenta a baptiſmo diſtincta. Lib. IV. adv. Marcionem c. 51. p. 313. *Si omnino negas permitti divortium a Chriſto, quando tu nuptias dirimis, nec conjungens marem & faeminam, nec alibi coniunctos ad ſacramentum baptiſmi & euchariſtiae admittens, niſi inter ſe conjuraverint adverſus fructum nuptiarum, ut adverſus ipſum creatorem.* (ubi Rhenanus in margine notavit: *baptiſma & euchariſtia duo ſacramenta primitivae eccleſiae*) Libr. de corona militis. p. 519. *Aquam adituri ibidem, ſed & aliquanto prius in eccleſia, ſub antiſtitis manu conteſtamur, nos renunciare diabolo & pompae & angelis eius: dehinc ter mergitamur, amplius aliquid reſpondentes quam Dominus in Evangelio determinavit: inde ſuſcepti lactis & mellis concordiam praeguſtamus, exque ea die lavacro quotidiano per totam hebdomadam abſtinemus. Euchariſtiae ſacramentum & in tempore victus & omnibus mandatum a Domino etiam antelucanis coetibus, nec de aliorum manu, quam praeſidentium ſumimus.* Libr. de reſurrect. carn. p. 52. *Videamus nunc de propria chriſtiani nominis forma, quanta huic ſubſtantiae frivolae ac ſordidae* (carnem intelligit,) *apud Deum praerogativa ſit* &c. *Caro abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima conſecretur; caro ſignatur, ut & anima muniatur. Caro manus impoſitione adumbratur, ut & anima Spiritu illuminetur;* (hae ceremoniae unctionis, ſignationis, χειροθεσίας erant olim in baptiſmi ſacramento uſitatae,) *caro corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, ut & anima de Deo ſaginetur.* Cyprianus libr. II. epiſt. 1. ad Steph. *Tunc demum plene ſanctificari & eſſe filii Dei poſſunt, ſi utroque ſacramento naſcantur.* Ambroſius cum in libro de iis, qui initiantur myſteriis, & in libris de ſacramentis, ex profeſſo explicationem doctrinae de myſteriis ſeu ſacramentis eccleſiae polliceatur, tamen tantum de ritibus baptiſmi & coenae dominicae tractat. Cyrillus Hieroſolymitanus, ubi ex profeſſo catecheſes & μυσταγωγίας deſcribit, tantum de myſteriis baptiſmi & coenae dominicae agit, per chriſma, cujus mentionem facit, non intelligit peculiare aliquod ſacramentum, ſed ceremoniam actioni baptiſmi adjunctam. Auguſtinus vocabulum *ſacramenti* ſaepiſſime in lata ſignificatione uſurpat, pro quovis ſacrae rei ſigno, (ita enim definit epiſt. V. ad Marcell. & libr. X. de civit. Dei cap. 5.) ſive id mandatum ſit a Chriſto in nov. teſt. ſive ex vet. teſt. deſumtum, vel a viris eccleſiaſticis introductum: ſive gratia per illud ſignum detur, ſive tantum ſignificetur: item ſive ſit gratia reconciliationis, ſive aliud aliquod donum Spiritus, ut ex variis locis adparet, ubi chriſmati, ſigno crucis, ordinationi & aliis ritibus *ſacramenti* nomen tribuit; interim tamen ita numerat plura ſacramenta, ut primo, illuſtri, praecipuo, peculiari & diſtincto loco ponat baptiſmum & euchariſtiam. Epiſt. CXVIII. ad Januarium: *Primum tenere te volo, quod eſt hujus diſputationis caput, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſicut ipſe in evangelio loquitur, leni jugo nos ſubdidiſſe & ſarcinae levi, unde ſacramentis numero pauciſſimis, obſervatione facillimis, ſignificatione praeſtantiſſimis, ſocietatem novi populi colligavit, ſicut eſt baptiſmus Trinitatis nomine conſecratus, & communio corporis & ſanguinis eius, & ſi quid aliud in ſcripturis canonicis commendatur.* Libr. III. de doctr. chriſt. c. 9. de ſacramentis nov. teſt. loquens: *Pauca pro multis, eaque factu facillima et intellectu auguſtiſſima & obſervatione caſtiſſima ipſe Dominus & apoſtolica tradidit diſciplina, ſicut eſt baptiſmi ſacramentum et celebratio corporis et ſanguinis Domini* (*). Paſchaſius in libr. de coena Domini.

(*) Vide etiam epiſt. CLVII. In enchir. ad Laurent. cap. 120. Libr. IV. qq. ſuper Num. q. 33. Libr.

mini. *Sunt autem ſacramenta Chriſti in eccleſia catholica, baptiſmus, corpus quoque & ſanguis Domini.* Beſſarion cardinalis de ſacram. euch. *Haec duo ſola ſacramenta in evangeliis manifeſte tradita legimus* (**). Alexander Alenſis part. IV. q. 8. art. 2. diſputat, *a Chriſto tantum duo eſſe inſtituta ſacramenta, baptiſmum & euchariſtiam*, idque probat ex fluxione ſanguinis & aquæ de Chriſti latere & ex teſtimonio, 1 Joh. V. *reliquorum ſacramentorum formam dicit Chriſtum voluiſſe ordinari per miniſtros eccleſiæ.* Cap. Multi ſecularem 1. q. 1. *ex Gregorio tantum tria numerantur ſacramenta: baptiſmus, euchariſtia & chriſma* Joh. Ferus in c. XIX. Joh. *Sanguis & aqua duo certiſſima fidei noſtrae & eccleſiae ſacramenta ſunt* (***). Breviter, non poteſt proferri ex vera antiquitate expreſſum aliquod teſtimonium de ſeptenario ſacramentorum numero.

§. LIX. Bellarminus l. d. regerit: I.) *Juſtinum tantum meminiſſe duorum ſacramentorum, quia id requirebat argumentum illius operis contra gentiles ſcripti.* Reſp. ita meminit horum duorum ſacramentorum, ut nec in hoc libro, nec alibi aliorum mentionem faciat. Diligenter deſcribit ritus primitivæ eccleſiæ, nec tamen eorum ullibi meminit, quæ ritibus illis a Chriſto inſtitutis adduntur, & ſacramentorum nomine venditantur. Idem dicimus de Irenæo, ex quo pro ſtabiliendo ſeptenario ſacramentorum numero nullus apex proferri poteſt. II.) *Tertullianum loco de reſurrectione carnis quatuor diverſa ponere, baptiſma, chriſma, euchariſtiam, ordinationem.* Reſp. per chriſma & manus impoſitionem non intelligit nova ſacramenta, ſed ceremonias baptiſmo adnexas. Damaſcenus libr. IV. orth. fidei c. 10. τὸ ἔλαιον βαπτίσματι παραλαμβάνεται μηνύον τὴν χρίσιν ἡμῶν καὶ χριστοὺς ἡμᾶς ἐργαζόμενον καὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἡμῖν ἐπαγγελλόμενον διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔλαιον. *Oleum in baptiſmate adſumitur unctionem ſignificans & Chriſtos, id eſt, unctos nos efficiens & miſericordiam Dei nobis adnuncians per Spiritum ſanctum.* Bellarminus regerit, *ſingulis tribui proprios effectus, & manus impoſitionem euchariſtiae poſtponi.* Atqui editio Rhenani manifeſte oſtendit, manus impoſitionem euchariſtiæ præponi. Quod ſi ex peculiaribus illis effectibus, quos Tertullianus enumerat, peculiaria & diverſa ſacramenta inferri poſſent, conſequens foret, ſignum crucis itidem peculiare ſacramentum conſtituere. Libr. I. adv. Marc. oleo conjungit ſocietatem lactis & mellis, ex quo manifeſte adparet, non diverſa ſacramenta, ſed ceremonias unius ſacramenti, videlicet baptiſmi, diverſas ab ipſo deſcribi. III.) *Ambroſium & Cyrillum chriſma diſtinguere a baptiſmo & euchariſtia, ac tria tantum numerare ſacramenta, cum ſcribant ad catechumenos, quibus uno die tria illa ſacramenta*

Exceptiones Bellarmini.

33. Libr. XIX. contra Fauſt. c. 16. Libr. II. cont. lit. Petil. c. 37. Libr. contr. Donatiſt. de bapt. cap. 14. Libr. V. cap. 13. in enarrat. Pſalm. XL. p. 320. in enarr. Pſalm. LXXIII. p. 802. GERHARDUS.

(**) Nov. 137. c. 1. *θεῖαι λειτουργίαι* Domini, quæ in præf. vocatur *ἡ ἁγία προσκομιδὴ καὶ ἅγιον βάπτισμα*, unde illud conjicere liceat, fuiſſe tum duas tantum *θείων λειτουργιῶν* ſpecies in eccleſia cognitas, ſanctum ſcilicet baptiſma & ſacram cœnam. GERHARDUS.

(***) Caſſander in conſult. art. XIII. p. 97. *In hac controverſia nulla eſt, duo eſſe præcipua ſalutis noſtræ ſacramenta, in quibus principaliter ſalus conſtat & præcipitur, quoniam loquuntur Rupertus Tuitienſis de vict. verb. Dei libr. XII. c. 11. Hugo de S. Victore part. VIII. c. 2. de ſacramentis, nempe ſacrum baptiſma & ſacramentum corporis & ſanguinis Domini; baptiſmati tamen ab Iſidoro & eum ſecuto Rabano & Hugone de S. Victore ſacramentum impoſitionis manuum ſeu chriſmatis & confirmationis adjungitur, quo fit ut apud auctores paulo vetuſtiores inter ſacramenta proprie dicta nunc duo ponantur, ut baptiſmus & euchariſtia, nunc tria, cum baptiſmati chriſmatis confirmatio adjungitur, nunc vero quatuor, cum corpus & ſanguis Domini in duo ſacramenta ſecantur, reliqua vero ſacramenta nullo certo numero ab illis antiquioribus ſcriptoribus comprehenſa legimus.* GERHARDUS.

ta miniſtrantur. Reſp. imò vero in genere de ſacramentis tractant, ſi ergo plura agnoſcerent eſſe proprie dicta ſacramenta, plura etiam explicarent. Per chriſma intelligunt unctionem in baptiſmo olim uſitatam, ut late probat Chemnitius. IV.) *Patres ſolum ad propoſitum ſuum mentionem feciſſe aliquorum ſacramentorum, de aliis nihil dixiſſe, ex quo non poſſit colligi, eſſe tantum duo, vel non eſſe ſeptem.* Reſp. ſufficit nobis, quod ex vera antiquitate non poſſit evidens & diſertum proferri teſtimonium pro ſeptenario ſacramentorum numero, quem tamen ut fidei articulum ſub anathematis fulmine nobis Bellarminus obtrudit. Quod veteres alicubi etiam aliis ritibus nomen *ſacramenti* in ſenſu laxiori tribuunt, id nobis non adverſatur, cum hac ratione non ſolum ſeptem, ſed etiam plura ſacramenta numerent. Sic Auguſtinus in pſalm. LXV. omnes ritus, qui præter baptiſationem in actione baptiſmi tunc adhibebantur, vocat ſacramenta. Bernhardus in ſerm. de cœna Domini contendit, lotionem pedum eſſe ſacramentum remiſſionis peccatorum quotidianum. Quandoque pauciora numerant. Sic Dionyſius Areopagita in libr. de hierarch. eccleſ. inter myſteria ſeu ſacramenta eccleſiæ non numerat pœnitentiam, non matrimonium, non unctionem infirmorum, ſed pro ea habet unctionem mortuorum. Auctor ſerm. de ablutione pedum, qui Cypriano tribuitur, cum recenſere velit ſacramenta, quæ & Chriſtus ipſe inſtituit, & quæ poſtea apoſtoli dictante Spiritu ſancto tradiderint, non ſeptem, ſed quinque tantum numerat.

An noſtrates diſſentiant in numero ſacramentorum?

§. LX. Videamus, quid pro ſtabiliendo ſeptenario ſacramentorum numero Bellarminus adſerat? Libr. II. d. off. ſacram. c. 23. de diſſenſu noſtrorum in hoc doctrinæ cœleſtis capite conqueritur, & novem diſtinctas opiniones recenſet. Prima, inquit, *opinio eſt Lutheri, qui in lib. de capt. Babylonica ſcribit, unum tantum eſſe ſacramentum, quamvis ſint tria ſacramentalia ſigna.* Reſp. in fine libri diſſertationes priores ſic concludit: *Proprie ea ſacramenta vocari viſum eſt, quae adnexis ſignis promiſſa ſunt, cetera quia ſignis adligata non ſunt, nuda promiſſa ſunt, quo fit, ut ſi rigide loqui velimus, duo tantum ſint ſacramenta, baptiſmus & panis, cum in his ſolis & inſtitutum divinitus ſignum & promiſſionem remiſſionis peccatorum videamus. Nam pœnitentiae ſacramentum, quod ego his duobus accenſui, ſigno viſibili & divinitus inſtituto caret.* Ex quo intelligitur, quod in laxiori ſignificatione ſacramentis pœnitentiam adnumeret. *Principio*, inquit, *neganda mihi ſunt ſeptem ſacramenta, & tria pro tempore ponenda, baptiſmus, pœnitentia, panis;* quæ omnia juxta ſcripturæ uſum unum ſacramentum eſſe diſputat, videlicet quia ad unum finem nempe fidei confirmationem ſpectant, licet ſigna ſacramentalia in illis ſint diverſa. Quod autem poſtea ſeptem ſacramenta ſe non damnare ſcribit, eo ſenſu intelligit, quod matrimonium, ordinationem & pœnitentiam non improbet, quodque confirmationem ritu apoſtolico adminiſtratam non damnet, licet ex ſcripturis probari nequeat, quod in ſacramentorum proprie ſic dictorum cenſum hæc omnia ſint referenda. Sic enim ſcribit in cap. de confirm. *Non haec dico, quod damnem ſeptem ſacramenta, ſed quod e ſcripturis ea probari negem. Atqui utinam eſſet in eccleſia talis manuum impoſitio, qualis erat apoſtolorum tempore, ſive eam confirmationem, ſive curationem adpellare vellemus &c. Nos autem pro hac vice ſacramenta divinitus inſtituta quaerimus, inter quae ut confirmationem numeremus, nullam invenimus cauſam; ad ſacramenti enim conſtitutionem ante omnia requiritur verbum divinae promiſſionis, quo fides exerceatur.* Secunda *opinio* (inquit Bellarminus) *eſt eorum, qui tantum duo numerant ſacramenta proprie dicta, baptiſmum & euchariſtiam.* Reſp. hæc non eſt opinio, ſed immota veritas, cui adſenſum præbent omnes eccleſiæ, ductum verbi divini ſecutæ. Tertia *opinio eſt eorum, qui tria numerant ſacramenta, baptiſmum, euchariſtiam & pœnitentiam.* Apologia Aug. conf. art. XIII. Reſp. quo ſenſu & reſpectu abſolutio in apologia ſacramentis proprie dictis adnumeretur, expoſuimus in tract. de pœnit. §. 22. Nimi-

mirum reſpectus habetur ad principaliores quasdam ſacramentorum proprietates, quæ in abſolutione deprehenduntur, utpote, quod in ea ſingulis in ſpecie peccatorum remiſſio adnunciatur, quodque ritus χειροθεσίας eidem conjunctus, aliquibus partibus quam proxime ad ſacramentorum naturam accedit: interim tamen cum impoſitio manuum, quæ in abſolutione adhibetur, non ſit tale quoddam externum & viſibile elementum, quale eſt in baptiſmo aqua, in ſacra cœna panis & vinum; ſed tantum ritus ac ceremonia quædam: cumprimis vero cum hic ritus non ſit divina inſtitutione expreſſus & abſolutioni eſſentialis, ſed indifferens & libere ab eccleſia uſurpatus, ideo abſolutio ſacramentis propriiſſime & ſpecifice ſic dictis accenſeri nequit. Colligitur hæc reſponſio ex ipſis verbis apologiæ: *Si ſacramenta vocamus ritus, qui habent mandatum Dei, & quibus eſt addita promiſſio gratiae, facile eſt judicare, quae ſint proprie ſacramenta &c.* Atqui ad ſacramentum propriiſſime & *ſpecifice* ſic dictum requiritur præter hæc etiam viſibile & externum aliquod elementum. Quarta *opinio eſt Zwinglii, qui in libr. de vera & falſa religione matrimonium ſacramentis adnumerat.* Quinta *opinio eſt Calvini, qui ordinationem illis accenſet.* Reſp. illorum opiniones ad nos nihil attinent, dicimus interim, quod accipiant vocabulum *ſacramenti* in ſenſu latiori, ut evidenter adparet ex cap. de ſacramentis in eodem libro Zwinglii, & ex libr. IV. c. 18. inſtitut. Calvini, ubi duo tantum ordinaria & toti eccleſiæ communia ſacramenta nobiſcum numerant. Sexta *opinio eſt Philippi & Loſſii, qui quatuor numerant ſacramenta, baptiſmum, cænam, pænitentiam & ordinationem.* Septima *opinio eſt ejusdem Philippi, qui in locis ultimo editis matrimonium illis addit.* Reſp. quo ſenſu ac reſpectu id factum fuerit, ex ipſa locorum inſpectione manifeſte patet. Octava *opinio eſt Poſtelli, qui ſex numeravit ſacramenta.* Reſp. ea vero nos non attingit, cum ipſe Bellarminus addat, Poſtellum *catholice*, id eſt, in fide Romana obiiſſe. Nona *opinio eſt Interimiſtarum, qui receperunt ſeptem ſacramenta.* Reſp. nos metaxycum illud ſcriptum nunquam agnovimus vel recepimus, proinde Interimiſtarum vafricies veritati præjudicare nequit.

An pontificii diſſentiant in numero ſacramentorum?

§. LXI. Gloriatur quidem Bellarminus, ſuæ fidei homines in ſeptenario ſacramentorum numero convenire, ſed audiat Gregorium de Valentia in l. de num. ſacrament. c. 3. & c. 7. *Catholici alii negant matrimonium, alii confirmationem, alii extremam unctionem eſſe univoce ſacramentum.* Audiat Caſſandrum libr. conſult. art. XIII. *Apud auctores paulo vetuſtiores inter ſacramenta proprie dicta nunc duo ponuntur, nunc tria, baptiſmus, euchariſtia & confirmatio. Non temere quemquam reperies ante Petrum Lombardum, qui certum aliquem ac definitum ſacramentorum numerum ſtatuerat, & de his ſeptem non omnes quidem Scholaſtici aeque proprie ſacramenta vocabant.* Verum hic fuiſſe Caſſandrum, ex particulari eorum, quæ ſacramentis accenſentur, examine erit conſpicuum. Durandus libr. IV. ſent. diſt. 26. q. 3. diſputat, *matrimonium non niſi aequivoce ſacramentum dici poſſe.* Agnoſcit hoc ipſe Bellarminus libr. I. de ſacram. matrim. c. 5. *Ex noſtris catholicis unus eſt Durandus, qui matrimonium ſacramentum non niſi aequivoce dici poſſe diſputat.* Sed non unus Durandus, verum etiam alii Pontificii ita ſtatuunt. Sic enim Caſſander l. d. *De matrimonio non modo Lombardus negavit in eo conferri gratiam, ſed etiam poſt eum Durandus negat, matrimonium eſſe proprie dictum ſacramentum.* Eraſmus in 1 Cor. VII. p. 331. *Haud ſcio, an hoc ſacramentum ſeptimum* (matrimonium) *fuerit veteribus cognitum; primum quod Dionyſius enumerans nominatim ſingula & ſingulorum vires, ritus ac ceremonias explicans de conjugio nullam facit mentionem: deinde cum tot voluminibus tractatum ſit de matrimonio vel a graecis vel a latinis, nullus eſt locus, unde liqueat, illos conjugium inter ſeptem ſacramenta numerare &c.* Vide locum integrum. De Melchiore Cano, ſcriptore pontificio, Bellarminus libr. I. de matrim. c. 6. *Canus, dum totis ſuis viribus probare conatur, matrimonium ſine forma verborum a mi-*

a miniſtro eccleſiaſtico prolata celebratum non eſſe ſacramentum, ſimul etiam probat, quantum in ſe eſt, nullum revera in eccleſia eſſe conjugii ſacramentum. De confirmatione ſcribit Alenſis part. IV. q. 24. art. 1. *quod nec a Chriſto, nec ab apoſtolis, ſed per concilium Meldenſe ſit inſtituta,* quam eſſe Alenſis ſententiam agnoſcit Gregorius de Valent. l. de num. ſacram. c. 3. pag. 337. unde Biel libr. IV. ſent. diſt. 7. *Tres* (inquit) *contrariae de confirmatione ſunt ſententiae. Nam Alenſis & Bonaventura docent, ſacramentum hoc neque a Chriſto neque ab apoſtolis inſtitutum, ſed ab eccleſia in concilio Meldenſi: quidam aſſerunt hoc ſacramentum inſtitutum & miniſtratum ab apoſtolis. Thomas, Scotus & alii dicunt a Chriſto inſtitutum.* Holcottus, referente Caſſandro l. d. negat, *confirmationem eſſe proprie ſacramentum.* Scotus lib. IV. ſent. diſt. 7. q. 1. reſp. ad 1. fatetur, *hoc ſacramentum non poſſe probari ex ſcripturis.* Rationale divinorum officiorum indicat, *iamdudum quoſdam fuiſſe, qui illud improbaverint, quos vocat Arnoldiſtas.* Bellarminus libr. II. de confirm. c. 8. ex ſcripturis conatur probare, *chriſma eſſe materiam conſecrationis;* ſed Toletus in inſtit. ſacerdot. diſputat, *apoſtolos in hoc ſacramento non eſſe oleo uſos, ſed ſola manuum impoſitione,* & addit: *Quaeſtio eſt, utrum balſamum ſit neceſſarium in confirmatione ex neceſſitate ſacramentorum? Communis opinio ait, alii negant.* De extrema unctione Suarez tom. IV. diſp. 39. ſect. 1. num. 2. *Inter catholicos nonnulli negarunt, Chriſtum Dominum inſtituiſſe hoc ſacramentum, ex quo conſequebatur,* (ipſi vero conſequens non admittunt) *non eſſe verum ſacramentum.* Caſſander in conſult. *Olim cum aeger oleo, quod infirmorum ſeu energumenorum dicebatur, ungebatur, haec verborum forma adhiberi ſolebat: Ungo te oleo ſancto in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti obſecrans, ut per hanc ſancti olei unctionem & noſtram deprecationem ſanitatem recuperes, per Dominum noſtrum. Quapropter haec unctio olim, non, ut hodie fit, ad extremum vitae periculum & valetudinem jam deploratam differebatur.* Maldonatus in comm. cap. VI. Marc. *Idem, quod Lutherus & Calvinus docent,* (ſcilicet non agi ibi de ſacramento extremae unctionis) *nonnulli,* (*mitto vetuſtiores, quos prohibet reverentia nominare*) *nuper catholici docuerunt.* Cajetanus in comment. cap. V. Jacobi: *Ex hoc loco nec ex verbis nec ab effectibus colligitur extrema unctio, ſed unctio illa miraculoſa, quam Chriſtus inſtituerat ſanandis aegrotis in initio evangelii: nam textus promittit allevationem infirmi, & de remiſſione peccatorum non niſi conditionaliter loquitur: at unctio extrema non niſi in extremo mortis articulo adhibetur, & directe tendit ad remiſſionem peccatorum. Illa multos presbyteros vexabat, quod eſt ab extrema unctione alienum, ſequitur enim in textu: Confitemini invicem, at quod in extrema unctione fit, non fit invicem, ſed tantum a ſacerdotibus.* De diſſenſionibus in ſacramento poenitentiae ſuo loco diximus, de ordine alibi diſſeremus. Eat nunc Bellarminus & jactet, ſententiam Romanenſium unam eſſe ac ſemper fuiſſe, quod ſeptem ſint proprie dicta ſacramenta, quae ex divina inſtitutione adnexam habeant promiſſionem gratiae juſtificationis.

Fundamenta numeri ſeptenarii ſacramentorum.

§. LXII. Quae vero fulcra ſeptenario ſacramentorum numero ſupponit? Cap. 24. tria argumentorum genera profert: 1.) *Ex teſtimoniis ſcripturae & patrum, quae quidem non numerant ſacramenta, tamen re ipſa omnia iſta ſeptem ſacramenta vera & propria eſſe teſtantur.* 2.) *Ex teſtimoniis aliis conciliorum & doctorum, quae praeciſe numerum iſtum ſeptenarium ponunt.* 3.) *Ex rationibus ſeu congruentiis quibuſdam.* Ex ſcripturis & patribus hoc profert fundamentum, quod *definitio ſacramenti non conveniat pluribus vel paucioribus ritibus, quam ſeptem.* Talem igitur exſtruit definitionem, quod *ſacramenta ſint ritus ſeu ſigna externa & ſenſibilia, quae ex divina inſtitutione adnexam habeant promiſſionem gratiae juſtificationis.* Hanc definitionem competere dicit non ſolum baptiſmo & euchariſtiae, ſed etiam confirmationi, poenitentiae, extremae unctioni, ordini & matrimonio. *Reſp.* quaenam ſint eſſentialia requiſita, ex quibus

bus propria & adæquata ſacramenti definitio exſtruitur, oſtendimus ſuo loco, eademque ab exceptionibus Bellarmini vindicavimus. Ea vero non habere locum in pœnitentia oſtendimus in tract. de pœnit. §. 23. & ſeqq. nec locum illis eſſe in matrimonio & ordine, in explicatione illorum articulorum docebimus. Reſtat igitur, ut de confirmatione & extrema unctione hac vice agamus, an ſcilicet omnia & ſingula requiſita ſacramenti proprie ſic dicti illis competant?

An confirmatio ſit ſacramentum?

§. LXIII. De *confirmatione* docet Bellarminus, quod ſit *ſacramentum vere ac proprie ſic dictum;* libr. II. de confirm. c. 2. & ſeqq. quod *ejus materia remota ſit oleum balſamo admixtum atque ab epiſcopo conſecratum: proxima vero unctio ex praedicto oleo in fronte adhibita ad formam ſeu figuram crucis;* c. 8. quod *forma ejus ſit: Conſigno te ſigno crucis & confirmo te chriſmate ſalutis, in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti;* c. 10. quod *effectus eius ſit duplex: unus, conferre gratiam gratum facientem & quidem majorem, quam ipſe baptiſmus, in ordine ad roborandam animam contra diaboli impetus, ſed minorem in ordine ad remiſſionem peccati: alter, imprimere characterem, quo adſcribimur in Chriſti militiam;* c. 11. quod *miniſter ejus ſit ſolus epiſcopus;* c. 12. quod *certis quibusdam ceremoniis chriſma conſecretur, & in ipſa collatione hujus ſacramenti adhibeatur* c. 13. Nos in his omnibus deſideramus mandatum & inſtitutionem divinam. Ubi enim præcepit Chriſtus homines ungi chriſmate? ubi mentio fit elementi illius externi, videlicet olei? ubi exſtat forma illa conſecrationis: *Exorcizo te per Deum omnipotentem Patrem, qui cœlum & terram & mare condidit, omniaque, quae in iis ſunt, ut omnis virtus ſatane omnisque exercitus diaboli, omnes inſultus, omnes praeſtigiae ſatanae radicitus inde evellantur, & fiat illud chriſma cunctis, qui eo unguntur, utile ad adoptionem Dei per Spiritum ſanctum in nomine † Dei omnipotentis Patris & in charitate Jeſu Chriſti † Filii ejus, qui cum illo vivit Deus verus & in unitate † Spiritus ſancti?* ubi exſtat forma adminiſtrationis: *Conſigno te ſigno crucis? &c.* ubi effectus illi tribuuntur chriſmati, quod conferat gratiam gratum facientem, & characterem indelebilem inprimat? Ergo præter inſtitutionem divinam deſideratur etiam promiſſio, quod Deus per hoc medium ſpiritualia dona largiri velit; deſideratur etiam exemplum, neque enim ullus apoſtolorum legitur baptizatos chriſmate unxiſſe, ut ad ſpiritualem luctam adverſus ſatanam hac ratione armarentur.

Argumenta pro ſtabiliendo confirmationis ſacramento.

§. LXIV. Regerit Bellarminus libr. II. de effectu ſacrament. c. 24. quod repetit libr. II. de confirmat. c. 2. *In ſcripturis haberi 1.) promiſſionem gratiae, 2.) ſignum ſenſibile cum verbo, quod ſit medium ſeu organum, quo adplicetur promiſſio, 3.) mandatum divinum, quo id jubeatur miniſtrari. Promiſſio*, inquit, *ampliſſima habetur* Joh. XIV. *ubi Dominus promittit paracletum, quae* cap. XV. & XVI. Joh. *uti &* Luc. XXIV. & Act. I. *repetitur. Medium ſeu organum ſive ſignum ſenſibile, quo adplicetur illa promiſſio, fuit manus impoſitio cum oratione, cuicunque enim baptizato apoſtoli manus imponebant, ſuper eum veniebat Spiritus ſanctus. Pro mandato damus mandati exſecutionem: nunquam enim apoſtoli ita ordinarie & ſecure impoſuiſſent omnibus baptizatis manus, ut veniret ſuper eos Spiritus ſanctus, niſi Dominus hoc eis mandaſſet.* Reſp. hæc nondum probant, chriſmatis unctioni promiſſionem gratiæ evangelii propriæ divinitus adnexam eſſe, ut ſit ordinarium & perpetuum nov. teſt. ſacramentum. Quod enim attinet promiſſiones illas de Spiritu ſancto, illæ non ſunt unius generis: *quaedam* enim ſolos apoſtolos & chriſtianos in primitiva eccleſia concernunt, quibus miraculoſa illa Spiritus ſancti dona fuerunt a Chriſto promiſſa, & apoſtolis quidem in die pentecoſtes, reliquis vero per χειροθεσίαν apoſtolicam collata, quæ temporibus ſuccedentibus deſierunt: *quaedam* vero ſunt generales promiſſiones, quæ omnes omnium temporum fideles concernunt, quibus communia illa & omnibus

ad

ad ſalutem neceſſaria Spiritus ſancti beneficia a Chriſto promittuntur. Quod ad medium ſive ſignum ſenſibile attinet, utebantur apoſtoli ad collationem miraculoſorum illorum Spiritus ſancti donorum manuum impoſitione, quæ fuit etiam in vet. teſt. uſitata ceremonia, nullo autem unquam chriſmate certis exorciſmis conſecrato uſi leguntur, tantum abeſt, ut peculiare & perpetuum nov. teſt. ſacramentum, ac ordinarium conferendi Spiritus ſancti dona medium illa manuum impoſitione introducere voluerint. Neque enim in miraculoſa illa donorum Spiritus ſancti collatione tantummodo hac ceremonia uſi ſunt, ſed etiam ad morbos pellendos, ad cœcitatem tollendam, ad ordinationem epiſcoporum &c. Jam vero externum elementum eſt cuilibet ſacramento peculiare ac proprium. Non ſufficit ad ſacramentum conſtituendum qualiscunque externa ceremonia libere & indifferenter una cum oratione in collatione qualiumcunque beneficiorum divinorum adhibita, ſed requiritur certum elementum, cui divina inſtitutione promiſſio gratiæ evangelii propriæ ſit adnexa, illam ſi chriſmati ſuo adnexam eſſe probaverint, res erit expedita. Denique quod Bellarminus hoc loco ſcribit: *Nunquam apoſtoli ita ordinarie & ſecure impoſuiſſent omnibus baptizatis manus, ut veniret ſuper eos Spiritus ſanctus, niſi Dominus id eis mandaſſet*, ejus contrarium ſtatuit libr. II. de confirm. cap. 2. §. Hæc quoque ſolutio: *Inprimis* (inquit) *non oſtendent adverſarii, ubi mandaverit Dominus apoſtolis, ut manus imponerent ad Spiritum ſanctum recipiendum &c. neque oſtendent, apoſtolis usquam factam eſſe promiſſionem, ut cui manus imponerent, daretur Spiritus ſanctus.*

An extrema unctio ſit ſacramentum?

§. LXV. Extremam *unctionem* Bellarminus ſtatuit *eſſe vere & proprie ſacramentum nov. teſtam. a Chriſto Domino noſtro apud Marcum inſinuatum, per Iacobum autem apoſtolum fidelibus commendatum & promulgatum, in quo organa ſenſuum, oculi, aures, nares, labia, manus, pedes & renes oleo exorcizato in morituris inunguntur*: libr. I. de extrema unct. cap. 2. & ſeqq. *materiam ejus eſſe oleum olivae ab epiſcopo benedictum, ita ut conſecratio & benedictio epiſcopalis in hoc ſacramento ſit de eſſentia materiae: formam eſſe illa verba: Per iſtam ſanctam unctionem & ſuam piiſſimam miſericordiam indulgeat tibi Deus, quidquid deliquiſti per viſum &c.* cap. 7. *effectus illius ſacramenti duos eſſe, unum quod ſanet corpus, ſi ita expediat animae ſaluti, alterum quod abſtergat reliquias peccatorum*, c. 8. *miniſtrum eſſe presbyterum, id eſt, ſacerdotem & conſequenter epiſcopum, ſi is velit*, cap. 9. *ceremonias eſſe duas, ut recitentur litaniae, & ut ſeptem corporis partes ungantur.* cap. 10. Reſp. nos itidem in hoc ſacramento deſideramus verbum inſtitutionis & promiſſionis. Ubi enim illa morti vicinorum unctio mandata? ubi exprimitur elementum externum? ubi habentur exorciſmi, quibus oleum illud conſecrandum? ubi tribuitur unctioni illi remiſſio peccatorum? *Sanent te*, dicitur in illa unctione, *omnes angeli, arch angeli, omnes ſancti patriarchae, prophetae, omnes apoſtoli & evangeliſtae, martyres, confeſſores, virgines &c.* ubi vero a defunctis ſanctis animæ ſanatio peti vel ſperari jubetur? ubi exprimuntur partes corporis inungendæ?

Fundamentum extremæ unctionis ex Iac. V. Orent ſuper eum ungentes.

§. LXVI. Regerit Bellarminus libr. II. de effect. ſacram cap. 24. Jacobi V. haberi ritum: *Orent ſuper eum ungentes eum oleo in nomine Domini*; item promiſſionem: *& allevabit eum Dominus, & ſi in peccatis fuerit, remittetur ei. Mandatum colligi ex eo, quod apoſtolus non auderet ita abſolute promittere tantum effectum, niſi a Domino id accepiſſet.* Libr. I. de extrema unctione c. 2. diſputat contra Thomam Waldenſem, Alphonſum de Caſtro & alios, Marc. VI. *non deſcribi unctionem illam ſacramentalem, ſed tantum figuram quandam & adumbrationem illius.* Reſp. 1.) Cajetanus in comment. Jac. I. diſerte ſcribit, *nec ex verbis, nec ex effectis colligi poſſe, quod locus ille de ſacramento extremae unctionis agat.* 2.) Jacobus non de alia, ſed eadem plane unctione agit, de qua Marc. VI. Chri-

Chriſtus loquitur, ut oſtendunt non ſolum circumſtantiæ textus, ſed etiam Beda, Theophylactus & Oecumenius in comment. Agnoſcit hoc quodammodo ipſum concilium Tridentinum, quod cap. 1. de extrema unctione dicit, hoc ſacramentum eſſe a Chriſto domino noſtro apud Marcum quidem inſinuatum, (can. I. dicunt, a Chriſto eſſe inſtitutum) per Jacobum autem apoſtolum ac fratrem Domini fidelibus commendatum & promulgatum. Jam vero Marci VI. non inſtituitur peculiare aliquod & perpetuum nov. teſt. ſacramentum; ſed miraculoſa infirmorum ſanatio deſcribitur, quam oleo adhibito apoſtoli in primitiva eccleſia conferebant, quæque fuit donum in eccleſia primitiva ſingulare & temporaneum. 3.) Idem ergo ſtatuendum de loco Jac. III. Ex ipſis enim verbis textus adparet, ſanitatem corporalem adſignari unctionis illius finem ac fructum, *Dominus allevabit eum.* Atqui unctio illa ſacramentalis non adhibetur, niſi iis, quos morituros eſſe adparet, unde etiam extrema dicitur. 4.) Remiſſio peccatorum non unctioni, ſed deprecationi presbyterorum, quæ pro infirmantibus ad Deum facta propriam fidem ejusque augmentum & confirmationem ipſis impetrare poteſt, adſcribitur. 5.) Quod ſi vel maxime ex loco Jacobi materiale hujus ſacramenti evinci poſſet, unde conſecratio olei, quam ad eſſentiam materiæ pertinere Bellarminus diſputat, probari poſſet? unde forma? unde objectum hujus ſacramenti, ſeptem ſcilicet partes corporis inungendas eſſe, non plures nec pauciores, quod itidem ad eſſentiam ſacramenti requiri autumat? 6.) Unctione illa apoſtoli & alii fideles θαυματȣ̃ργοι in primitiva eccleſia utebantur ad ſanationes miraculoſas, non ex neceſſario quodam Domini mandato, ſed velut externo quodam ſymbolo libere uſurpato, quandoque enim ſolo verbo, Act. III. 6. quandoque impoſitione manuum, Marc. XVI. 18. quandoque contactu, umbra, ſudariis, ſemicinctiis ad ſanandos infirmos uſi leguntur. Act. V. 15. & cap. XIX. 12. Atqui ſi illa unctio eſſe[t ſa]cramentum ægrotis adhibendum, certe apo[stoli] ea ſemper fuiſſent uſi, quando ipſis cum æg[rotis] res fuit. 7.) Ut interim de auctoritate [epi]ſtolæ Jacobææ nihil dicamus, quam Euſ[ebius] libr. II. eccleſ. hiſtor. cap. 23. expreſſe ἀ[ν]τιλέγεσθαι (*).

An lotio [pedum] ſit ſacra[men]tum

§. LXVII. In eodem capite Bellarminus movet quæſtionem de lotione pedum a Chriſto uſurpata, Joh. XIII. quam non eſſe ſacramentum probare conatur, ſed non ſatisfacit argumentis contrariis. Eſt ibi mandatum Chriſti v. 14. *Si ego lavi veſtros Dominus & magiſter veſter, & v[os de]betis alter alterius pedes lavare*, v. 15. *exem[plum] enim dedi vobis, ut quemadmodum ego fe[ci vo]bis, ita & vos faciatis.* Eſt ibi externa [cære]monia, videlicet lotio pedum, eſt ibi ele[men]tum externum, ſcilicet aqua, adeſt pro[miſſio] gratiæ: v. 8. *Niſi lavero te, non habebis p[artem] mecum.* v. 10. *Qui lotus eſt, mundus eſt* Cyprianus in ſerm. de ablutione pedum, A[mbro]ſius libr. III. de ſacram. cap. 1. Bernhar[dus] ſerm. de cœna Dom. vocant ſacramentum [de]finitio ſacramenti, quam proponit catec[hiſmus] Tridentinus, & quam laudat Bellarminus de ſacram. c. 11. *quod ſit res ſenſibus ſub[jecta,] quae ex Dei inſtitutione ſanctitatis & j[uſti]tiam ſignificandae, tum efficiendae vim* lotioni pedum adcommodari poteſt. Reſp[ondet] Bellarminus, 1.) *lotionem pedum non habe[re pro]miſſionem gratiae juſtificantis*, at poſtea e[x Am]broſio ſcribit, per illam lotionem remitt[i reli]quias originalis peccati. 2.) *Non haber[e man]datum frequentandi illius ritus.* Atqui diſerte dicitur ὀφείλετε *debetis invicem pe[des la]vare, mandatum dedi vobis.* Excipit Be[llarmi]nus, *praecipi humilitatem & caritatem*, [ex]ponunt *Cyrillus & Chryſoſtomus, non materialem pedum lotionem, ut ex prax*

(*) Integrum EUSEBII locum ſupra indicatum recitavit GERHARDUS *tom. II. loc. theolog. p. 122, 123.* ubi & de epiſtola Iacobi eiusque auctoritate copioſe diſſeruit. Conf[er] quæ nos ibidem in notis textui Gerh[ardi] ſubiectis hanc in rem diximus.

ſiae conſtet. Atqui obverti poſſet, utrumque a Chriſto requiri (*). Praxis eccleſiæ adverſatur Bellarmino, ipſe enim ex Ambroſio recitat, lotionem illam fuiſſe in quibusdam eccleſiis, præſertim Mediolanenſi uſitatam, & Romæ a pontifice ſimulachrum ejus proponitur, quando cardinalibus unum pedum in die paraſceves lavat: præterea illa pedum lotio commendatur ab apoſtolo, 1 Tim. V. 10. ac denique epiſcopi quotannis lavant pedes quorundam pauperum, ut ſcilicet Chriſtum imitentur. Patrum teſtimoniis reſpondet, loqui ea de unico lotionis a Chriſto tunc adminiſtratæ actu. Atqui diverſum oſtendit inſpectio textus apud Ambroſium & Bernhardum. Stapletonus in cap. XIII. Joh. agnoſcit, *patres non loqui ſaltem de unica illa lotione*: adde, quod hæc expoſitio Bellarmini ſit incommoda, quia illa pedum lotio ad nos nihil attinet, niſi eam ut exemplar ex Chriſti mandato ſequamur. Vera ſententia eſt, quod ſcopus Chriſti Joh. XIII. non ſit inſtituere novum ac peculiare aliquod nov. teſt. ſacramentum, ſed ritu lotionis pedum in orientalibus regionibus uſitato tum humilitatem, tum mutuam caritatem commendare, ut latius expoſuimus in poſt. eccleſ. conc. die Viridium. Et eſt in verbis Chriſti locutio *ſynecdochica*, ponitur enim ſpecies pro genere, ſiquidem apud Judæos familiare erat, ut frequenter lavarent pedes, quia propter caliditatem regionis pulvere & ſudore pedes facile inquinabantur; fuit autem officium illud lotionis ſervile, quod contemtis & vilibus perſonis demandari ſolebat, ut patet ex 1 Sam. XXV. 41. quo modo intelligendus etiam locus Paulinus 1 Tim. V. 10. Eo igitur reſpicit Chriſti concio, quod non debeamus proximo deeſſe, ſed ex vera & ſincera caritate atque humilitate ipſi inſervire etiam in viliſſimis quibusque officiis. In dictis patrum vox *ſacramenti* late accipitur pro quolibet ſacræ rei ſigno. Verba Chriſti: *niſi lavero te, non habes partem mecum*, loquuntur vel de fructu paſſionis Chriſti, cujus *ſanguis emundat nos ab omnibus peccatis*, 1 Joh. I. 7. nam & hujus rei ſymbolum in hac lotione myſtice propoſitum fuiſſe, non abſurde ſtatuitur; vel de pœna inobedientiæ reluctantis Petri.

§. LXVIII. Cap. 25. profert Bellarminus pro ſtabiliendo ſeptenario ſacramentorum numero teſtimonia Scholaſticorum & conciliorum poſteriorum Florentini ac Tridentini, quorum auctoritas quanti æſtimanda ſit, illis, qui norunt inter verbum Dei & traditiones humanas, inter lucem & tenebras atque inter glandes & fruges diſcernere, non eſt ignotum. Addit autem ſub finem hujus capitis immane pronunciatum, quod *omnium dogmatum firmitas pendeat ab auctoritate praeſentis* (Romanæ) *eccleſiae*; quam eſſe ultimam ἀνάλυσιν ac reſolutionem fidei papiſticæ in ſcrinium ſc. Romani Pontificis, quem auguſto eccleſiæ nomine inſignire ſolent, libenter concedimus. Cap. 26. profert rationes, quas propter infirmitatem vocat congruentias. Prima ducitur *a ſimilitudine vitae corporalis & ſpiritualis. Ut enim in vita corporali requiritur regeneratio, augmentatio nutritio, remedium contra morbos & morbi reliquias: parentes etiam ac magiſtratus: ita haec omnia in vita ſpirituali requiruntur & per ſacramenta homini conferuntur, utpote per baptiſmum regeneratio, per confirmationem augmentatio, per euchariſtiam nutritio, per pœnitentiam remedium contra peccatum, per unctionem extremam remedium contra reliquias peccati: per matrimonium propagantur homines ad cultum Dei deputandi, per ordinem ſacrum reguntur ac gubernantur.* Altera ratio du-

Rationes pro ſtabiliendo ſeptenario ſacramentorum numero excogitatæ.

(*) Venator, theologus Remonſtrantium, theol. veræ & meræ pag. 13. quæſt. *An non Jeſus diſcipulis ſuis etiam inſtituit ac mandavit externum aliquod & viſibile ſacramentum humilitatis & mutuorum officiorum?* Reſp. *Lotionem pedum, uti nobis prolixe hoc deſcribit Johannes XIII. a v. 1. ad 18.* GERHARDUS.

ducitur *ex numero peccatorum*, Tertia *ex numero virtutum*, Quarta *ex numeri ſeptenarii celebritate in expiationibus*. Reſp. 1.) Hæ congruentiæ fortaſſis locum habere poſſent, ſi firma fundamenta ex ſcripturis prius eſſent poſita. Numeri, ut nullam operandi, ſic & nullam probandi vim habent. 2.) Eædem rationes locum habuiſſent etiam in vet. teſt. ergone & illic ſeptem fuerunt ſacramenta? Bellarminus regerit, *ſacramenta vetera non fuiſſe inſtituta ad perficiendum hominem in vita ſpirituali*: ſed contrarium oſtendimus ſuo loco; ſe adde, quod hoc effugium argumenti noſtri vim nequaquam infringat, quæritur enim, an a ſeptenario ad numerum ſacramentorum valeat conſequentia? id ſi adſeritur, utique etiam in vet. teſt. fuerunt ſeptem ſacramenta. Vide Meiſnerum part. II. ſob. philoſ. ſect. 2. c. 3. q. 7. 3.) Requiſita illa vitæ ſpiritualis, uti etiam morbi ac virtutes, vel in arctiorem numerum contrahi, vel in latiorem expandi poſſent, ſi quis otioſis illis ſpeculationibus indulgere vellet. 4.) Agnoſcit hoc ipſum Biel, qui libr. IV. ſent. diſt. 8. q. 1. art. 3. dub. 2. quærit, *an conſecratio ſit ſacramentum*, & reſpondet, quod ſic. Poſtea ſibi objicit, *ſic fore plura ſacramenta, quam ſeptem*. Reſpondet autem: *in veritate & ſimpliciter loquendo plura ſunt, quam ſeptem ſacramenta, ut patet de ſacramento ordinis, quod ſub ſe continet ſeptem vel octo ſacramenta a ſe ipſis diſtincta, ſed illa ſacramenta, quae ad idem ordinantur, licet ſint plura in ſe, dicuntur tamen adgregatione & ordine ad eundem finem proximum unum ſacramentum*. 5.) Cur non addit Bellarminus etiam reliquas congruentias a ſcriptoribus pontificiis uſurpatas? Synodus Petri Coivienſis c. 33. *Quid vel evangelicae doctrinae adverſatur, vel eam obſcurat, ſi qui Spiritui ſancto familiaris eſt numerus, eo ſacramenta comprehendi voluit eccleſia? cum etiam dona Spiritus ſancti ſeptem recenſeantur, cum ſeptem ſigillis, quibus fuit vet. teſt. pagina ſignata, quae agnus, qui habet clavem David, qui aperit & nemo claudit, reſeravit, ſeptem tubis, quibus angeli cecinerunt, ſeptem ſtellis, quas habebat ſimilis Filio hominis in manu, ſeptem panibus, quibus Dominus turbas pavit, ſeptem oculis ſuper lapidem, ſeptem lucernis tabernaculi ſuper unum candelabrum poſitis &c. adumbrata eſſe exiſtimentur?* (*). Biel libr. IV. ſent. diſt. 1. q. 1. præfert omnibus aliis congruentiis eam, quam primo loco Bellarminus profert & addit; *ſunt etiam aliae, ſed minus pertinentes, quae plures patiuntur inſtantias*. Ergo etiam illa, quæ omnibus præfertur, inſtantias patitur. Atque hæc de ſacramentorum numero dicta ſunto, reſtat, ut ad ſpecialem ſacramentorum nov. teſt. ἐξήγησιν deſcendamus.

(*) Blaſius Viegas in cap. I. Apoc. pag. 75. *De Samſone dicitur* Jud. X. 19. *quod in ſeptem crinibus maximam ſuam fortitudinem haberet, quibus reſectis fortitudo ab eo receſſit. Sic in ſeptem ſacramentis quaſi in ſeptem crinibus Chriſtus ſuam fortitudinem oſtendit, quia ea ad gratiam communicandam inſtituit, quæ cum hæretici negant, quaſi Chriſto fortitudinem exſcindere moliuntur*. GERHARDUS.

LOCUS

Locus XXI.

DE

BAPTISMO.

PROOEMIUM.

§. I.

mexio cum ... præce... dente.

Abſoluta generali ſacramentorum θεωρίᾳ, expoſitis etiam vet. teſt. ſacramentis, reſtat ut in ſpecie de ſacramentis nov. teſt. videlicet de ſacro ...ptiſmo & ſacra *cœna* tractetur (*). Priorem vero ...ctationis locum ſibi vendicat ſacramentum ...ptiſmi, cum ſacra Cœna prius ſit 1.) *inſtitu*...*ne*; conſtat enim baptiſmum in primo ſtatim ...v. teſt. exordio divinitus inſtitutum; ſacra...ntum autem cœnæ dominicæ immediate ante ...ſionem Chriſti, hoc eſt, triennio integro, ..., quod excurrit, poſt baptiſmi inſtitutionem. ...) *Adminiſtratione*, quia Johannes & diſcipuli ...riſti baptizarunt, cum ſacra cœna nondum ...et inſtituta. Matth. III. 6. Joh. IV. 2. &c. ...) *Ordine*, quia baptiſmus eſt προπύλαιον ſeu πρόθυρον prima porta gratiæ, eſt ſacramentum *initiationis*; cœna dominica eſt ſacramentum *confirmationis*, per baptiſmum regeneramur; per ſacram cœnam nutrimur atque alimur ad vitam æternam. Ut ergo in natura, ita quoque in gratia prius eſt naſci, quam paſci, generari quam augmentari. Per baptiſmum in fœdus Dei recipimur, per uſum ſacræ cœnæ in eo conſervamur. Per baptiſmum fides & reliqua Spiritus ſancti dona in nobis accenduntur, per uſum ſacræ cœnæ augentur & confirmantur. Baptiſmi figura præceſſit in circumciſione; ſacræ vero cœnæ in agno paſchali. Nec cuiquam patet ad ſacram cœnam aditus, niſi ſacro baptiſmate prius fuerit tinctus, quemadmodum in vet. teſt. non niſi circumciſi ad eſum agni paſchalis admittebantur. Exod. XII. 48. 49. (**).

(*) Quæritur hic, *an dogma baptiſmi ſit fundamentale fidei dogma?* Oſtorodus Photinianus miratur & conqueritur, *tantopere eaque cum vehementia pro integritate baptiſmi depugnari, ac ſi univerſam religionem chriſtianam corruere oporteat, ubi error in hoc articulo commiſſus fuerit.* inſt. cap. 39. §. 1. p. 346. Ex quo intelligitur per Oſtorodi hypotheſin corrupta doctrina de baptiſmo nihilominus religionem chriſtianam conſiſtere integram; quod eos ſentire, mirum non eſt, cum baptiſmum ſtatuant tantum ritum externum omni ſpirituali effectu deſtitutum. Sed obſerva contra: 1.) Quod fidei dogma ſit, oſtendit medium noſtræ ſpiritualis reſtitutionis, per quod regeneramur & renovamur, Chriſtum induimus, a peccatis mundamur, in fœdus a Deo recipimur, & ad ſalutem æternam pervenimus, illud eſt fundamentale fidei dogma. At tale eſt dogma de baptiſmo aquæ. Ergo. 2.) Omnis articulus, quo corrupto vera doctrina de officio Chriſti ſalva & integra eſſe nequit, eſt *fundamentalis*, quia fundamentalis fidei articulus eſt non ſolum, qui conſtituit fundamentum, ſed etiam quo læſo conſequenter ipſum fundamentum læditur. Doctrina de baptiſmo ita eſt comparata. Ut enim de officio Chriſti recte doceatur, opus eſt, ut ſalutariter tractentur hæc duo, beneficiorum impetratio & impetratorum adplicatio. Adplicationis media ſunt verbum & ſacramenta &c. GERHARDUS.

(**) Doctrina de baptiſmo complectitur illius ὀνοματολογίαν & πραγματολογίαν. Ονοματολογία monſtrat vocis 1.) notationem. 2.) ὁμωνυμίαν. Aliter enim ſumunt patres, aliter ſcriptura. Patres *late* pro *baptiſmo flaminis*, *ſanguinis*, *pœnitentiæ*, *lachrymarum*. Scriptura vel *tropice* vel *proprie*. Tropice vel *metaphorice*: 1.) pro effuſione Spiritus ſancti, 2.) pro cruce & calamitatibus, 3.) pro tranſitu Iſraelitarum

CAPUT I.

DE ETYMOLOGIA ET HOMONYMIA BAPTISMI.

§. II. Βαπτισμὸς & βάπτισμα ἀπὸ τῦ βαπτίζειν *immergere, intingere* & proprie quidem aquæ (*). Cognationem habet cum verbo βυθίζω & βαθύνω, quorum utrumque ſignificat in profundum *demergere*: illud originem trahere videtur a βύω, unde βύθος ſeu βύθον, quod *fundum* ſignificat, & *profundum* ſive profunditatem; item ἄβυσσος, εἰς ἣν ἐδεὶς εἰσέρχεται διὰ τὸ βάθος, ut Græci interpretantur. Plutarchus περὶ δεισιδαιμονίας: βαπτίσον σεαυτὸν εἰς θάλασσαν *merge te ipſum in mare*. Idem recitat verſiculum Sibyllæ de Athenis in vita Theſei, (quem de eccleſia Chriſti rectius uſurpaveris) ἀσκὸς βαπτίζῃ δῦναι δέ τοι ἐ θέμις ἐςι.

Ετυμολογία.

Mergeris uter aquis, ſed non ſubmergeris unquam.

Idem in vita Galbæ μεταφορικῶς dixit βεβαπτισμένος ὀφειλήμασι, *immerſus debitis*. In moralibus, βαπτίζεσθαι ὑπὸ τῶν πραγμάτων *opprimi mole negotiorum*. In vita Phocionis, βαπτίζεσθαι τοῖς πόνοις ὑπερβάλλεσι *ſubmergi laboribus immodicis*. Aphroditus libr. I. probl. βεβαπτισμένος τῷ σώματι *demerſus in corpus*. In hac immergendi ſignificatione uſurpatur 2 Reg. V. 14. καὶ ἐβαπτίσατο ἐν τῷ Ιορδάνῃ ἑπτάκις, *mergebatur in Iordane ſepties*. Eſaj. XXI. 4. ἡ ἀνομία με βαπτίζει *immergit, ac ſubmergere me nititur*. Gregorius Nazianzenus orat. εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα p. 643. μὴ γεννώμεθα χριςοκάπηλοι καὶ χριςέμποροι, μηδὲ φορτιζώμεθα πλέον ἢ δυνάμεθα φέρειν, ἵνα μὴ αὐτάνδρῳ τῇ νηὶ βαπτισθῶμεν, καὶ τὸ χάρισμα ναυαγήσομεν. *Non caupones Chriſti, non inſtitores fiamus, neque majus ſuſcipiamus onus, quam ferre poſſimus, ne una cum navi ſubmergamur, & ipſi & gratiam naufragio perdamus.* Quia vero illi, qui aquis immerguntur, & ex illis emergunt, loti & mundi adparent, ideo βαπτισμὸς & βαπτίζειν ex conſequenti pro quavis *ablutione* uſurpantur, ſi vel maxime fiat tantum adſperſione, vel adfuſione, vel particulari tinctione, βαπτίζειν enim deſcendit a βάπτειν, quod in genere ſignificat *tingere, lavare, imbuere, immergere*, Judith. XII. 8. ἐβαπτίζετο τῆς πηγῆς ἐπὶ τῦ ὕδατος, *lavabat ſe in aqua*. Sir. XXXIV. 30. βαπτιζόμενος ἀπὸ νεκρῦ, *qui ſe lavat, poſtquam mortuum tetigit*. Marc. VII. 4. οἱ Ιεδαῖοι ἀπὸ ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, ἐκ ἐσθίεσι, *niſi laverint ſeſe*, quod v. 3. præcedente ſic exponitur: ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας. (τὸ πυγμῇ plerique ſecuti vulgatam verſionem reddiderunt *crebro*; exiſtimant enim eſſe ductum a pugna pugilum, quæ dicitur πυγμὴ. Syriace *adcurate & diligenter*, Arabice: *frequenter & ſaepiſſime*. Theophylactus interpretatur

tarum per mare rubrum: vel *ſynecdochice* pro inſtitutione ſeu doctrina. Proprie: a.) *generatim* pro quavis ablutione. b.) *ſpeciatim* pro ſacramento initiationis. 3.) συνωνυμίαν. Synonyma alia *patrum*, alia *ſcripturæ*. Patribus vocatur *prima porta gratiæ, inveſtitura chriſtianiſmi, eccleſiæ janua &c.* Scripturæ ſunt vel ſynecdochica, *aqua* Hebr. X. 22. 1 Joh. V. 6. vel *periphraſtica*, partim ab eſſentialibus: *lavacrum aquæ in verbo*; Eph. V. 26. partim ab effectu: *lavacrum regenerationis & renovationis*, Tit. III. 5. *interrogatio bonæ conſcientiæ in Deum*; 1 Petr. III. 21. vel typica: *circumciſio, quæ fit ſine manibus*, Col. II. 11. *diluvium*, Pſalm. XXIX. 10. πραγματολογία verſatur circa neceſſaria & libera. GERHARDUS.

(*) Eandem cum verbo βαπτίζω ſignificationem habet βάπτω *tingo*. Βάπτων ὑδρίαν dicitur, qui aquam e puteo, vel flumine haurit, quod fieri haud poteſt, niſi tota ſitula ſub aqua mergatur. Eccleſiæ latinæ patres pro βαπτίζειν verbum latinum *mergito* olim adhibuerunt. Vid. TERTULLIANUM de *coron. milit. cap. III. p. 289.* Itemque HIERONYMUM *adverſus Luciferianos*. A *propria* itaque verbi βαπτίζειν *ſignificatione* βάπτισμα vel βαπτισμὸς proprie *immerſionem, intinctionem* denotat. Vid. SUICERUM in *theſauro eccleſiaſt. tom. I. p. 622. ſeqq.*

tatur ἄχρι τῦ ἀγκῶνος, ut ſignificet Judæos conſueviſſe manus a cubito ad digitos uſque lavare; Græci enim illud ſpatium inter menſuratum nomina ponentes vocant πυγόνα: de hac lotione vide Druſium lib. II. præterit p. 66. ex Manahemo Ricinenſi comment. in Moſen 198.) v. 4. & 8. referuntur βαπτισμοὶ ποτηρίων καὶ ξεστῶν καὶ χαλκείων, καὶ κλινῶν, *baptiſmata calicum urceorum, æramentorum & lectorum*, quod in genere de lotionibus iſtorum utenſilium accipiendum eſſe conſtat. Luc. XI. 38. Phariſæus mirabatur, ὅτι ὖ πρῶτον ἐβαπτίσθη, *quod non prius lavaret ſe.* Hebræis τὸ βαπτίζειν reſpondet טָבַל Lev. IV. 6. Job. IX. 31. 2 Reg. V. 14. &c. & טָבַע Exod. XV. 4. Pſalm. IX. 16. LXIX. 3. &c. quorum utrumque ſignificat *mergere, immergere, intingere, infigere* (*). Germanicum *Tauff*, Alſtedio in lex. theol. c. 12. p. 315. videtur deſcendere ab hebraico *Tau*, quod alii legunt *Taf*, hoc eſt, ſignum, ſed rectius deducitur a *Teuffen*, quod eſt intingere *eintauchen*, quia merſio in aquam in locis calidioribus circa adminiſtrationem hujus ſacramenti fuit uſitata. Lutherus ſerm. de ſacram. bapt. tom. I Jen. germ. f. 186. *ſine dubio in lingua germanica vocabulum baptiſmi deſcendit a voce Tieffe, quia baptizatus alte immergitur.* Quod ſi omnino placet vocabuli & originis & uſu germanici hebræam originem quærere, poſſet a טָבַע deduci, a quo germanicum *Badt*, per *metatheſin* literarum deſcendit, item טַבַּעַת *annulus*, ſic dictus, quod digitus illi immergatur vel infigatur. Ut autem annulus datur in deſponſatione novorum conjugum: ita per baptiſmum fit ſtipulatio & ſpiritualis deſponſatio inter Chriſtum ſponſum & eccleſiam ſponſam. Quod Phavorinus ſcribit βάπτισμα dictum quaſi πίπτον τὸ πταῖσμα, *quod delictum quodammodo ibi ruat*, quædam alluſio potius, quam etymologia habenda eſt.

Ὁμωνυμία.

§. III. (**) Βαπτισμὸς igitur & βαπτίζειν in ſacris literis, præſertim in nov. teſt. uſurpantur vel *proprie*, vel *tropice*. *Proprie* ſignificant 1.) γενικῶς quamvis lotionem atque immerſionem, quo pertinent lavacra Iſraelitis divina lege tradita, quæ dicuntur διάφοροι βαπτισμοὶ Hebr. IX. 10. ac ſuperſtitioſæ illæ Judæorum lotiones e traditione veterum acceptæ Marc. VII. 4. & 8. Luc. XI. 38. 2.) εἰδικῶς καὶ ἐξοχικῶς ſanctum illud nov. teſt. ſacramentum, quo homo abluitur in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, ad remiſſionem peccatorum, regenerationem & ſalutem, quæ ſignificatio in ſcriptis evangeliſtarum & apoſtolorum eſt frequentiſſima. *Tropica* ſignificatio eſt vel *metaphorica* vel *ſynecdochica*. Metaphorice ſignificat 1.) crucem, calamitates & adflictiones, Matth. XX. 22. Marc. X. 38, *Poteſtis baptiſmo, quo ego baptizor, baptizari?* Chryſoſtomus hom. LXV. in Matth. *Propter me & praedicationis meae gratiam moriemini, meaeque paſſionis participes eritis?* Luc. XII. 50. *Baptiſmo oportet me baptizari, & quomodo coarctor, uſque dum hoc perficiatur?* Ratio adpellationis poteſt eſſe *duplex:* Etenim vel reſpectus habetur ad illa ſcripturæ loca, in quibus piorum adflictiones gurgitibus aquarum conferuntur. Quemadmodum illi, qui aquis immerguntur, ſibi ſub illis pereundum eſſe cogitant: ita quoque ſub cruce cogitamus, nobis omnino pereundum eſſe, ſed poſtea ſequitur divina liberatio. Pſalm. XVIII. 17. *Extraxit me de aquis multis.* Pſalm. XXXII. 6. *In aquarum multarum inundatione ad eum non adproximabunt.*

(*) Syris עֲמַד eſt *tingere, lavare, baptizare*, inde מַעְמוֹדִיתָא *baptiſmus* Marc. I. 4. עֲמִדָא item מַעְמְדָנָא *baptiſta*, βαπτίζω etiam idem eſt, quod Hebræis יָצַק Eſai. XLIV. 3. vel שָׁפַךְ Joel II. 28. & tum βαπτισμὸς ſignificat quamcunque lotionem vel tinctionem partialem, ut Marc. VII. 4. Hebr. IX. 10. Lev. XIV. 7. Ezech. XXXVI. 25. 1 Petr. I. 2. GERHARDUS.

(**) Hebr. VI. 2. βαπτισμῶν διδαχὴ a quibuſdam exponitur *doctrina de variis baptiſmi generibus*. Alii ſic explicant: *doctrina, cujus confeſſio a baptizandis adultis requirebatur.* GERHARDUS.

bunt. Pſalm. LXIX. 1. *Intraverunt aquae uſque ad animam meam.* v. 2. *Veni in altitudinem aquarum, & alveus plenus inundatione circumvenit me.* Vel reſpicitur ad ſignificationem immerſionis in baptiſmo, quod vetus noſter homo per quotidianam mortificationem debeat ſubmergi & interire, quæ eſt crux illa quotidiana omnibus piis neceſſaria. Matth. XVI. 24. *Si quis vult poſt me venire, abneget ſe ipſum, & tollat crucem ſuam.* 2.) Miraculoſam & viſibilem effuſionem donorum Spiritus ſancti in die pentecoſtes ſuper apoſtolos & in primitiva eccleſia ſuper reliquos credentes factam. Matth. III. 11. Marc. I. 8. Luc. III. 16. *Ego baptizo aqua, qui vero poſt me venit, baptizabit vos Spiritu ſancto & igne;* hoc eſt, in figura linguarum ignearum peculiaria Spiritus ſancti dona in die pentecoſtes diſtribuet: quam explicationem confirmat vox *futuri* temporis *βαπτίζει*, cumprimis vero dictum Chriſti: Act. I. 5. XI. 16. *Johannes baptizavit aqua, vos autem Spiritu ſancto baptizabimini, non longe poſt hos dies.* Quidam referunt huc locum Act. XIX. 4. qua de re poſtea dicendum erit. Ratio adpellationis poteſt eſſe *duplex*, vel enim a copioſa effuſione donorum Spiritus ſancti petenda eſt; quemadmodum illis, qui baptizantur, adfatim aqua ſuperfunditur: ita quoque Spiritus ſancti dona opulente ſuper credentes ſunt effuſa. Eſai. XLIV. 3. Joel. II. 28. Act. II. 17. *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem &c.* Tit. III. 6. *Spiritum ſanctum effudit in nos πλουσίως abunde per Jeſum Chriſtum ſalvatorem noſtrum.* Vel reſpectus habetur ad illud, quod in primitiva eccleſia in baptiſmo miraculoſa illa dona conferebantur.

§. IV. Miraculoſam tranſitionem Iſraelitarum per mare rubrum, nubis lucidæ ductum ſecutorum. 1 Cor. X. 1. *Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt,* v. 2. *& omnes in Moſen baptizati ſunt in nube & mari.* Ratio adpellationis eſt *typica*, ſiquidem tranſitus ille Iſraëlitarum fuit typus ſacramenti baptiſtici. Sicut Iſraelitæ per hunc tranſitum ex Ægyptiaca ſervitute liberati ſunt, *niſi per mare tranſiiſſent, tyrannum non evaſiſſent:* ita per baptiſmum ex ſpirituali infernalis Pharaonis ſervitute liberamur. Sicut Pharao cum toto ſuo exercitu in mari rubro ſubmergitur: ita vetus noſter homo cum exercitu vitiorum in baptiſmo interit. Arator Poeta:

> \- - - - *Omnia daemonis arma*
> *His merguntur aquis, quibus ille renaſcitur infans,*
> *Qui captivus erat.* - - - -

Quemadmodum per miraculoſam illam tranſitionem, ductu & auſpicio Moſis factam, confirmabantur Iſraelitæ, quod Deus velit eſſe defenſor hujus populi, ideo etiam Deo ac Moſi ejus miniſtro ad credendum & obediendum obligabantur: ita quoque per baptiſmum de gratia & auxilio Dei confirmati Chriſto ſervatori noſtro ad ſervitium & obedientiam obligamur. Concil. Toletanum quartum cap. 5. tom. II. concil. p. 198. *Mare rubrum ſignificat baptiſmum Chriſti ſanguine conſecratum, per quod populus ſub columna ignis & nubis ſemel tranſiit, ubi tamen tota Trinitas erat, praecedente populum columna nubis & ignis; in igne quippe ſignificatur Pater, in columna Filius, in nube Spiritus ſanctus.* Vide etiam Auguſtinum in Pſalm. LXXVII. Baſilium de Spiritu ſancto c. 14. tom. I. p. 167. & in exhort. ad bapt. p. 445. *Synecdochice* Johannis baptiſmus uſurpatur pro doctrina, adeoque toto miniſterio Johannis. Quamvis enim Johannes non ſolum baptizarit, ſed etiam prædicaverit; Matth. III. 1. Marc. I. 4. totum tamen illius miniſterium Matth. XXI. 25. Marc. XI. 30. Luc. XX. 4. Act. I. 22. X. 37. XVIII. 25. XIX. 3. baptiſmus vocatur, uſitata in ſcripturis συνεκδοχῇ, qua ex parte intelligitur totum (*).

§ V. Ex

(*) Photiniani etiam urgent, vocem *baptiſmi* qnandoque ſignificare *doctrinam*, & exinde colligunt, *non protinus nominato baptiſmo intelligendum eſſe eum, qui fit aqua.* Oſtorodus c. 39. §. 2. p. 349. Smalcius contr. Franz. diſp. X. p. 308. Reſp. 1.) Baptiſmi vox *grammatice* non

Diſtinctio inter baptiſmum fluminis, flaminis & ſanguinis.

§. V. Ex hac vocis baptiſmi ὁμωνυμίᾳ in ſacris literis uſitata diſtinctio veterum in baptiſmum *fluminis*, *flaminis & ſanguinis* profluxit. Lombardus IV. ſent. diſt. 4. comp. theol. verit. l. 6. c. 9. per baptiſmum *fluminis* intelligunt illud, de quo agimus, nov. teſt. ſacramentum, ſalutare lavacrum regenerationis & renovationis, quod fluminis baptiſmum vocant, non quod ſit ſimpliciter & ſolum aqua, ſed quia ad eſſentiales & συςατικὰς ejus partes aquæ elementum concurrit, quod cum verbo plenum & integrum ſacramentum conſtituit. Auguſtinus tract. LXXX in Joh. *Accedat verbum ad elementum & fit ſacramentum.* Per baptiſmum *flaminis* intelligunt, vel miraculoſam illam donorum Spiritus ſancti effuſionem in oculos incurrentem, quæ in primitiva eccleſia locum habuit, vel extraordinariam Spiritus ſancti operationem in catechumenis, qui morte præventi baptiſmum fluminis nondum acceperunt. Per baptiſmum *ſanguinis* intelligunt martyrium illorum, qui ſacro baptiſmi non percepto, pro fide confeſſioneque Chriſti decertantes, *ad ſanguinis uſque profuſionem reſtiterunt*, ut loquitur epiſt. ad Hebr. XII. 4. Baſilius hom. de quadrag. Martyr. de illis dicit, quod ἐν τῷ ἰδίῳ ἅιματι ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐβαπτίσθησαν. Auguſtinus, vel quicunque auctor fuerit lib. de eccleſ. dogmat. c. 74. *In martyrio tota baptiſmi ſacramenta complentur. Baptizandus* (catechumenus) *confitetur fidem ſuam coram ſacerdote, & interrogatus reſpondet, hoc & martyr coram perſecutore facit, qui & confitetur fidem ſuam & interrogatus reſpondet: ille poſt confeſſionem vel adſpergitur aqua, vel intingitur; & hic vel adſpergitur ſanguine, vel contingitur igne. Ille manus impoſitione pontificis accipit Spiritum ſanctum, hic habitaculum efficitur Spiritus ſancti, dum non eſt ipſe, qui loquitur, ſed Spiritus Patris, qui loquitur in illo. Ille communicat euchariſtiae in commemorationem mortis Domini, hic ipſi Chriſto commoritur. Ille confitetur ſe mundi actibus renunciaturum, hic ipſi renunciat vitae: illi peccata omnia dimittuntur, in iſto exſtinguuntur* (*).

Quid de ea ſtatuendum ſit?

§. VI. Obſervandum vero, hanc diſtinctionem eſſe potius diſtinctionem nominis in ſua ſignificata, quam diviſionem rei ſeu definiti in ſuas ſpecies. 1.) Quia diviſum ſeu definitum baptiſmi non eſt univocum ex æquo tam definitione & nominis ratione, quam nomine tribus illis ſpeciebus competens, ſed eſt æquivocum, ſolo nomine illis commune. 2.) Quia effuſioni ſanguinis humani non poteſt tribui meritum remiſſionis peccatorum, quod ſolius Chriſti ſanguini competit, 1 Joh. I. 7. nec medium adplicationis dici poteſt, quod ex parte Dei tantum verbo & ſacramentis, ex parte noſtra tantum fidei competit; martyrium autem pro Chriſto ſuſceptum eſt evidens & luculenta teſtificatio illius fidei in Chriſtum, in quo ſolo remiſſionem peccatorum & vitam vera fides quærit, non in noſtris operibus vel paſſionibus. Improbamus igitur, quod Bellarminus ſcribit lib. I. de bapt. c. 6. *Tam martyrium, quam pœnitentia peccata remittit.* Ibidem: *Martyrium convenit cum baptiſmo aquae in tribus effectibus, nimi-*

ſignificat doctrinam. 2.) Quæ ex ſcripturis producuntur loca, omnia includunt ipſum aquæ baptiſmum. 3.) Nomen *baptiſmi* abſolute poſitum, niſi aliud ſentire textus cogat, ſemper accipitur de baptiſmo aquæ, quæ eſt illius propria & nativa ſignificatio. Hunnius diſp. de bapt. GERHARDUS.

(*) Cyprianus de exhort. Martyr. ad Fortunatum in princ. p. 246. *Nos qui Domino permittente primum baptiſma credentibus dedimus, ad aliud quoque ſingulos præparemus, inſinuantes & docentes hoc eſſe baptiſma in gratia majus, in poteſtate ſublimius, in honore pretioſius; baptiſma, in quo angeli baptizant, & in quo Deus & Chriſtus ejus exſultant; baptiſma, poſt quod nemo jam peccat, baptiſma, quod fidei noſtræ incrementa conſummat, baptiſma, quod nos de mundo recedentes ſtatim Deo copulat. In aquæ baptiſmo percipitur peccatorum remiſſio, in ſanguinis corona virtutum.* GERHARDUS.

nimirum quod primo configurat hominem Chriſti paſſioni & morti. Secundo remittit peccatum originale & reliqua omnia, ſi quae ſint admiſſa. Tertio quod remittit omnem pœnam peccato debitam tam aeternam, quam temporalem. Et Coſterus in ench. p 59. *patet, eandem eſſe vim martyris ex opere operato, quae eſt baptiſmi.* Cum enim martyrium non ſit λύτρον, ſed ſpecies ab eo diſtincta, quomodo erit meritum remiſſionis? 3.) Quia *forma* baptiſmi conſiſtit in adſperſione vel effuſione aquæ in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti facta, quæ in baptiſmo flaminis & ſanguinis nequaquam occurrit.

Aliæ baptiſmi diviſiones ex veteribus.

§. VII. Idem ſtatuendum de aliis baptiſmi diviſionibus quæ apud veteres leguntur Athanaſius tom. II. operum pag. 296. τρία βάπτίσματα καθαρτικὰ πάσης οἷας δήποτε ἁμαρτίας ὁ Θεὸς τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐδωρήσατο, λέγω δὴ τὸ ὕδατος ϗ πάλιν τὸ διὰ μαρτυρίας τῦ ἰδίυ αἵματος ϗ τρίτον τὸ διὰ δακρύων. *Tria baptiſmata purgantia cujuslibet peccati Deus naturae hominum donavit, puta aquae & rurſus ſanguinis proprii & tertium per lacrimas* (*). Nazianzenus orat. XXIXX. in ſacra lumina, p 634. περὶ διαφορᾶς βαπτισμάτων φιλοσοφήσωμεν, 1.) ἐβάπτισε Μωυσῆς, ἀλλ᾽ ἐν ὕδατι ϗ πρὸ τύτυ ἐν νεφέλῃ ϗ ἐν θαλάσσῃ, τυπικῶς δὲ τῦτο ἦν. 2.) ἐβάπτισε Ἰωάννης ὐχ ἔτι μὲν Ἰυδαϊκῶς, ὐ γὰρ ἐν ὕδατι μόνον, ἀλλὰ ϗ εἰς μετάνοιαν, ὔπω δὲ ὅλον πνευματικῶς. 3.) βαπτίζει ϗ Ἰησῦς, ἀλλ᾽ ἐν πνεύματι, τῦτο ἡ τελειότης. 4.) οἶδα ϗ τέταρτον βάπτισμα τὸ διὰ μαρτυρίυ ϗ αἵματος, ὃ ϗ αὐτὸς Χριστὸς βαπτίζετο, ϗ πολύγε τῶν ἄλλων αἰδεσιμώτερον, ὅσω δευτέροις ῥύποις ὐ μολύνεται. 5.) οἶδα ϗ πέμπτον ἔτι τῶν δακρύων, ἀλλ᾽ ἐπιπονώτερον. 6.) Sub finem addit baptiſmum *ignis* in futuro ſeculo. Damaſcenus lib. IV. orthod. fid. c. 10. ex Athanaſio tom. II. oper. q. 347. octo recenſet baptiſmata: πρῶτον τῦ κατακλυσμῦ εἰς ἐκκοπὴν ἁμαρτίας. *diluvii in abſciſſionem peccati:* δεύτερον τὸ διὰ τῆς θαλάσσης ϗ τῆς νεφέλης, *per mare & nubem:* τρίτον τὸ νομικὸν *legale;* τέταρτον τὸ Ἰωάννυ εἰσαγωγικὸν ὑπάρχον ϗ εἰς μετάνοιαν ἄγον τὺς βαπτιζομένυς, ἵνα εἰς Χριστὸν πιστεύσωσι, *introductorium ad pœnitentiam,* πέμπτον τὸ τῦ κυρίυ βάπτισμα, ὃ αὐτὸς ἐβαπτίσατο, *quo ipſe Deus baptizatus fuit,* ἕκτον τὸ διὰ μετανοίας ϗ δακρύων ὄντως ἐπίπονον *per pœnitentiam & lacrimas vere laborioſum,* ἕβδομον δι᾽ αἵματος ϗ μαρτυρίυ *per ſanguinem & martyrium:* ὄγδοον τὸ τελευταῖον ὐσωτήριον, ἀλλὰ τῆς μὲν κακίας ἀναιρετικὸν, κολάζον δὲ ἀτελεύτητα, *octavum, quod & ultimum, non ſalutare, ſed malitiam quidem auferens, puniens tamen ſine fine.* Ad baptiſmum lacrimarum *metaphorice* ſic dictum reſpicit Sedulius, quando de muliere peccatrice Luc. VII. canit:

Per gemitum propriique lavans in gurgite fletus
Munda ſuis lacrimis redit & deterſa capillis.

(*) Chryſoſtomus hom. V. in Matth. (vel quisquis auctor imperf. oper.) quinque baptiſmata deſcribit, 1.) *in verbo,* 2.) *in aqua,* 3.) *in Spiritu,* 4.) *in igne,* 5.) *in morte:* poſtea ſubjungit: *Ideo Dominus, poſtquam baptizatus eſt in verbo, factus eſt ſub lege, a Johanne autem in aqua, a Patre vero in Spiritu, nunc a Spiritu ducitur in deſertum, ut baptizetur igne tentationis, poſtmodum baptizandus in morte.* Ambroſius in Pſalm. CXVIII. lit 2. *Non unum eſt baptiſma. Unum eſt quod hic tradidit eccleſia, per aquam & Spiritum ſanctum, quo neceſſe eſt baptizari catechumenos.*

§. VIII.

Eſt & aliud baptiſma, de quo dicit Dominus Jeſus, baptiſmo habeo baptizare, quod vos neſcitis, & utique jam baptizatus in Jordane fuerat, ſed ſit hoc baptiſmum paſſionis, quo etiam ſanguine ſuo unusquisque mundatur. Eſt etiam baptiſmum in paradiſi veſtibulo, quod antea non erat: ſed poſteaquam peccator excluſus eſt, cœpit eſſe rompbæa ignea, quam poſuit Deus, quæ antea non erat, quando peccatum non erat: culpa cœpit, & baptiſmum cœpit, quo purificentur, qui in paradiſum redire cupiebant. GERHARDUS.

Συνώνυμα baptiſmi ex ſcripturis. Adpellationes propriae.

§. VIII. *Adpellationes*, quæ baptiſmo initiationis ſacramento in ſcripturis ſacris tribuuntur, ad has claſſes revocari poſſunt, quod quædam ſint *propriae*, quædam vero *typicae*. Propriæ adpellationes petitæ ſunt 1.) vel a parte *eſſentiali altera*, externo ſcilicet elemento, utpote quod baptiſmus dicitur *aquae* Joh. III. 5. *Niſi quis natus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit regnum cœlorum.* (quem locum de baptiſmo intelligendum eſſe, poſtea demonſtrabimus) Hebr. X. 22. *Abluti corpus aqua munda.* 1 Joh. V. 6. *Hic eſt, qui venit per aquam & ſanguinem.* v. 8. *tres ſunt, qui teſtimonium perhibent in terra, Spiritus, aqua & ſanguis*, (quem locum de ſacramentis nov. teſt. intelligendum eſſe oſtendimus in tract. de ſacram. in genere §. 89.) quo pertinent vaticinia vet. teſt. in quibus *aquae mundae*, *aquae vivae*, *fontis ſalutis &c.* mentio fit. 2.) Vel ab *utraque eſſentiali* huius ſacramenti parte, utpote quod dicitur *lavacrum aquae in verbo*, Eph. V. 26. quia baptiſmus non eſt ſimpliciter aqua, ſed aqua divino mandato incluſa, verbo Dei comprehenſa; *aqua ſine verbo Dei eſt ſimpliciter aqua & non baptiſmus, ſed ſi verbum Dei adjicitur, eſt baptiſmus, hoc eſt, ſalutaris aqua vitae &c.* ut loquitur Lutherus in catech. minori. 3.) Vel a ſalutari *efficacia* ejuſdem, utpote quando baptiſmus dicitur lavacrum *regenerationis & renovationis Spiritus ſancti*; Tit. III. 5. quia per hoc ſalutare lavacrum Spiritus ſanctus hominem regenerat & renovat. Item *ἐπερώτημα συνειδήσεως ἀγαθῆς εἰς θεὸν interrogatio*, ſive *ſtipulatio bonae conſcientiae in Deum.* 1 Petr. III. 21. hoc eſt, obligatio mutua Dei & hominis baptiſmi, conſtans interrogatione & reſponſione, cujus loci emphaſin expoſuimus in tract. de ſacram. §. 18. Item *ἀπέκδυσις τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός*, *exſpoliatio corporis peccatorum carnis*, Col. II. 11. quia per baptiſmum vetus noſter homo exſtinguitur, ut non amplius dominetur. Quo pertinet, quod Luc. VII. 30. baptiſmus dicitur *Dei conſilium.* Ambroſius lib. II. de ſacram. c. 6. *Quanta eſt gratia, ubi conſilium Dei eſt?*

Adpellationes typicae.

§. IX. *Typicae* adpellationes ſunt duæ, vocatur enim baptiſmus 1.) *περιτομὴ ἀχειροποίητος circumciſio, quae fit ſine manibus*, Col. II. 11. *περιτομὴ τοῦ Χριστοῦ circumciſio Chriſti*, v. eod. quia circumciſio fuit typus baptiſmi. Quemadmodum enim circumciſio fuit ſacramentum initiationis in vet. teſt. ita eandem vicem obit baptiſmus in nov. teſt. Quemadmodum in circumciſione Deus cum circumciſis *fœdus* inibat, Gen. XVII. 10. ita quoque baptiſmus eſt *ſtipulatio bonae conſcientiae erga Deum.* 1 Petr. III. 21. Quemadmodum per externum circumciſionis ſacramentum ſimul interiorem cordis circumciſionem Deus operabatur, Deut. XXX. 6. ita quoque per baptiſmum caro peccati ſubmergitur. 2.) *Diluvium*, Pſalm. XXIX. 10. *Sedet Dominus ad diluvium immittendum.* Gen. IX. 11. promiſit Deus, quod nullum amplius univerſale diluvium orbi terrarum ſit metuendum: ergo hic locus de ſpirituali diluvio intelligendus eſt juxta interpretationem Petri 1 epiſt. III. 20. *In diebus Noae cum fabricaretur arca, in qua paucae, hoc eſt, octo animae ſalvae factae ſunt per aquam.* v. 21. *ᾧ ἀντίτυπον καὶ ἡμᾶς νῦν σώζει βάπτισμα, cui reſpondens baptiſma etiam nos ſalvat*, ubi relativum *ᾧ* vel ad *τὸ ὕδωρ* vel (quod commodius) ad totum complexum, hoc eſt, integram ſalvandi actionem per arcam in diluvio referendum eſt. Proinde baptiſmus dicitur *diluvium*, quia typus baptiſmi in diluvio præceſſit. Quemadmodum Deus in univerſali illo cataclyſmo mundum quaſi renovavit, cum terram ſubmergeret, & Noahum cum ſuis in arca vivum conſervaret: ita quoque Chriſtus mediante baptiſmo veterem noſtrum hominem ſuffocat & novum creat, quem ad vitam æternam conſervet. Sicut aqua diluvii & ſanguis hominum ſuffocatus per aquam concurrerunt, ut peccatum deſtrueretur: ita in baptiſmo aqua & ſanguis Chriſti peccatum delent. Ut in diluvio aqua ſanguinem, in quo eſt vita, dele-

delevit; ſic in baptiſmo aqua per ſanguinem Chriſti, in quo eſt vera vita, ſervat vitam hominum. Quemadmodum diluvium non modo adultos, ſed etiam infantes abſumſit; ita per baptiſmum non ſolum adultorum, ſed etiam infantum peccata abolentur. Occurrit autem quædam diſſimilitudo. Illud enim priſtinum erat diluvium iræ, hoc vero eſt diluvium gratiæ: in illo omnes peribant, in hoc vero omnes ſervantur. Lutherus ſerm. de bapt. tom. I. Jenenſ. germ. f. 187. *Baptiſmus eſt majus diluvium, quam illud a Moſe deſcriptum, quia plures homines baptizantur, quam in diluvio ſuffocati ſunt.* Cyrillus libr. VI. in Joh. XIV. *Aquis diluvii totius mundi expiata ſunt peccata, & qui in arca reconditi erant, per aquam ſalvi facti ſunt, id baptiſmi typum geſſit, per quem ſordes omnes peccatorum deponuntur & vitae vetuſtas tollitur.* Ambroſius de iis, qui initiant. myſt. c. 3. in med. *Vides aquam? vides lignum, columbam, adſpicis & dubitas de myſterio? aqua eſt ergo, qua caro mergitur, ut omne abluatur peccatum. Sepelitur illic omne vitium. Lignum eſt, in quo ſuffixus eſt Dominus Jeſus, cum pateretur pro nobis. Columba eſt, in cujus ſpecie deſcendit Spiritus ſanctus, ſicut didiciſti in nov. teſt. qui tibi pacem, animae tranquillitatem mentis inſpirat. Corvus eſt figura peccati, quod exit & non revertitur, ſi in te quoque juſti cuſtodia & forma ſervetur.* Vide eundem libr. II. de ſacram. cap. I. tom. 4. p. 432.

Encomia & periphraſes baptiſmi ex patribus græcis.

§. X. Eccleſiaſtici ſcriptores varia encomia & periphraſes baptiſmo tribuunt, quibus dignitatem & efficaciam ejus luculenter exornant (*). Dionyſius Areopagita libr. de eccleſiaſt. hierarch. cap. 2. & alibi paſſim vocat *ἀναγέννησιν renaſcentiam, θεογενεσίαν generationem divinam, ἀρχὴν τῆς τῶν σεπτοτάτων ἱερȣργίας ἐντολῶν, principium ſacre peragendi auguſtiſſima mandata, πρόοδον praegreſſum ad obſervationem divinorum mandatorum, ὁδοπόρησιν iter ad divinam haereditatem, παράδοσιν traditionem regni cæleſtis.* Juſtinus apol. II. pro chriſtian. p. 74. baptiſmi mentionem faciens ſubjungit, *καλεῖται δὲ τȣ̃το τὸ λȣτρὸν φωτισμὸς, Vocatur autem hoc lavacrum illuminatio,* (quam adpellationem paſſim veteres (**) repetunt) propter lucem veræ agnitionis & fidei, quæ per baptiſmum accenditur: quidam exiſtimant adpellationem transſumtam ex Hebr. VI. 4. In dial. cum Tryph. p. 178. vocat λȣτρον τῆς μετανοίας ϗ τῆς γνώσεως τȣ̃ θεȣ̃, ὃ ὑπὲρ τῆς ἀνομίας τῶν λαῶν τȣ̃ θεȣ̃ γέγονεν. Et poſtea: τὸ βάπτισμα τὸ μόνον καθαρίσαι τȣ̀ς μετανοήσαντες δυνάμενον, τȣ̃τό ἐςι τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς. Irenæus libr. I. adv. hæreſ. c. 18. τὸ βάπτισμα τῆς εἰς θεὸν ἀναγεννήσεως. Clemens Alex. libr. I. pædag. c. 6. vocari ait χάρισμα, φώτισμα, τέλειον, λȣ̃τρον. Λȣ̃τρον μὲν δι' ȣ̃ τὰς ἁμαρτίας ἀπορρυπτόμεθα, χάρισμα δὲ, ᾧ τὰ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπιτίμια ἀνεῖται, φώτισμα δὲ, δι' ȣ̃ τὸ ἅγιον ἐκεῖνο φῶς τὸ σωτήριον ἐποπτεύεται, τέλειον δὲ τὸ ἀπροσδεὲς φάμεν, *Lavacrum quidem, per quod a peccatis abſtergimur; gratiam vero, qua remittuntur pœnae peccatis debitae; illuminationem, per quam ſanctam illam & ſalutarem lucem intuemur; perfectionem, quod ei nihil deſit* qui

(*) De diverſis baptiſmi nominibus atque adpellationibus in eccleſia primitiva uſitatis legi merentur, quæ Jos. Binghamus in *originib. ſ. antiquitat. eccleſiaſt. vol. IV. libr. XI. cap. I. p. 138. ſeqq.* ex ſcriptoribus antiquis adnotavit.

(**) Occurrit hæc baptiſmi adpellatio in Chrysostomo *homil. XIII. in Ebr. p. m. 1848.* Gregorio Nazianzeno *orat. XL. de bapt. p. 638.* Dionysio Areopagita *hierarch. eccleſiaſt. c. III.* concilio Laodiceno *cap. XLVII.* alibique paſſim apud veteres. Ratio vero, cur baptiſmus φώτισμα ſive φωτισμὸς *illuminatio* ſubinde fuit vocatus, repetenda nobis videtur partim ex prævia catechumenorum, qui ad baptiſmum erant præparandi, inſtitutione; partim vero ex *illuminatione*, baptiſmum conſequente. Erat enim baptiſmus quaſi introductio quædam ad cognitionem veritatum divinarum, ſenſim ſenſimque ad maiorem perfectionis gradum evehendam. Alii alias huius denominationis adducunt rationes, a Binghamo *loco excitato p. 142. ſeqq.* recenſitas.

qui Deum novit, *ſive ob perfectam Dei cognitionem*. Athanaſius tom. I. p. 342. 367. tom. II. p. 226. & Nazianzenus in orat. funebr. Baſilii vocant τελείωσιν *perfectionem*, μὴ γὰρ τέλειοι χριςιανοὶ εἰσι οἱ κατηχέμενοι πρὶν ἢ βαπτιθῶσι, βαπτισθέντες δὲ τελειῦνται. *Catechumeni ante ſuſceptum baptiſmum non ſunt perfecti chriſtiani.* Nazianzenus orat. XL. p. 6. 8. τὸ φώτισμα λαμπρότης ἐςι ψυχῶν, βίυ μετάθεσις, ἐπερώτημα τῆς εἰς θεὸν συνειδήσεως, τὸ φώτισμα βοήθεια τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας, τὸ φώτισμα σαρκὸς, ἀπόθεσις, πνεύματος ἀκολέθησις, λόγυ κοινωνία, πλάσματος ἐπανόρθωσις, κατακλυσμὸς ἁμαρτίας, φωτὸς μετυσία, σκότυς κατάλυσις, τὸ φώτισμα ὄχημα πρὸς θεὸν, συνεκδημία χριςῦ, ἔρεισμα πίςεως, νῦ τελείωσις, κλεὶς ὐρανῶν βασιλείας, ζωῆς ἄμειψις, δυλείας ἀναίρεσις, δεσμῶν ἔκλυσις, συνθέσεως μεταποίησις. Et paulo poſt: δῶρον καλῦμεν, χάρισμα, βάπτισμα, χρίσμα, φώτισμα, ἀφθαρσίας ἔνδυμα, λυτρὸν παλιγγενεσίας σφραγῖδα *&c.* quorum ſingulorum rationem poſtea ſubjungit. Cyrillus Hieroſol. in præf. ad catech. p. 6, & Baſilius in exhort. ad bapt. tom. I. p. 446. vocant *captivitatis liberationem*, *peccatorum remiſſionem*, *mortem peccati*, *animae regenerationem*, *veſtimentum candidum*, *ſignaculum ſanctum & indelebile*, *currum ad cælos*, *delitias paradiſi*, *regni cæleſtis conciliationem & chariſma* υἱοθεσίας. Gregorius Nyſſenus de baptiſmo: *Baptiſma peccatorum expiatio eſt*, *remiſſio delictorum*, *renovationis & regenerationis cauſa.* Epiphanius libr. I. tom. 1. hæreſ. 8. Nazianzenus orat. in ſacr. lavacr. pag. 615. &c. vocant μεγάλην περιτομὴν μυςήριον, σφραγίδα, χρίσμα, τὴν κλεῖδα τῆς βασιλείας τῶν ὐρανῶν, ὄχημα πρὸς θεὸν, εἴσοδον τῆς ζωῆς αἰωνίυ &c. Damaſcenus libr. IV. c. 10. διὰ βαπτισμῦ ἀρχὴ ἑτέρυ βίυ γίνεται ἡμῖν, ἡ παλιγγενεσία καὶ σφραγὶς καὶ φυλακτήριον καὶ φωτισμὸς, *per baptiſmum fit in nobis initium alterius vitae*, *regeneratio & ſignaculum & tutela & illuminatio.* Optatus Milevitanus libr. V. adv. Parmen. *Baptiſma eſt vita virtutum*, *criminum mors*, *nativitas immortalis*, *cæleſtis regni comparatio*, *innocentiae portus*, *peccatorum naufragium.* Auguſtinus libr. II. contra Creſcon. c. 13. vocat *ſacramentum novae vitae*, *ac ſalutis aeternae.* Libr. I. de peccat. merit. & remiſſ. c. 27. *eccleſiae januam.* Libr. V. de bapt. contra Donat. c. 21. *ſacramentum remiſſionis peccatorum.* Libr. II. de catech. rad. c. 1. *portam gratiae & primum introitum ſanctorum ad aeternam Dei & eccleſiae conſuetudinem.* Proſper. libr. I. de vocat. gent. 4. *originem verae vitae veraeque juſtitiae.* Caſſiodorus in Cant. c. 7. *fontem divinum*, *quo fideles in novam creaturam regenerantur.* Bernhardus ſerm. de cœna, *ſacramentum initiationis & intrantium*, *chriſtianiſmi inveſtituram &c.* Lutherus tom. III. lat. p. 151. eleganter adpellat *puerperam regni cælorum.* Tom. IV. pag. 46. *aquam Domini*, fol. 115. *potentiſſimam & efficaciſſimam rem.* Tom. III. in Gen. f. 91. in c. 28. *aquam non creatoris*, *ſed Dei ſalvatoris.* Tom. VI. Jen. germ. fol. 306. *Baptiſmum reſpiciendum* ſcribit, *ut merum ſanguinem Chriſti & merum ignem Spiritus ſancti.* Tom. VII. germ. fol. 464. *eſſe aquam Chriſti ſanguine mixtam.* Neander in theol. chriſt. cap. de bapt. p. 481. *Baptiſmus eſt prima ad regnum cælorum janua*, *brachiaque Chriſti & oſcula*, *quibus e gremio parentum nos transfert in cæleſtia*, *numero electorum Dei & civitati cæleſti inſcribit*, *ac corporis ſui membra facit*, *quae cum capite unum ſunt*, *omnium cæleſtium bonorum participes.*

& Latinis.

CAPUT II.

DE VATICINIIS ET TYPIS BAPTISMI.

Vaticinia de baptiſmo

§. XI. Quamvis autem baptiſmus in nov. demum teſt. inſtitutus ſit, tamen in vet. teſt. & dictis & typis de illo prænunciatum fuit, id quod dignitatem adeoque *maieſtatem* ejus (ut loquitur Lutherus tom.

ex nov. teſt.

tom. IV. Jen. lat. f. 115.) evidentiſſime comprobat. Dicta potiora hæc ſunt

1.) *Ex Pſalmis.* I.) Pſalm. XXIII. 2. *Super aquam refectionis educavit me.* (Caſſiodorus in hunc Pſ. *Aqua refectionis eſt baptiſmi lavacrum, quo anima ſterilis ariditate peccati ad bonos fructus inferendos divinis muneribus irrigatur.* Eundem pſalmum ad ſacramenta nov. teſt. adcommodat Ambroſius libr. V. de ſacram. c. 3.) Pſalm. XXIX. 10. *Sedet Deus ad diluvium* (celebrat David in toto hoc pſalmo majeſtatem regni Chriſti, quomodo per evangelii prædicationem & ſacramentorum adminiſtrationem res maximas & admirandas in mundo effecturus, & ex genere humano eccleſiam ſibi collecturus ſit, quo etiam pertinet baptiſmi inſtitutio, cujus typus in diluvio præceſſit, ut paulo ante oſtendimus (*). Pſalm. XLVI. 5. *Rivuli fluminis laetificant civitatem Dei, ſanctas habitationes altiſſimi.* (inter hos rivulos lætificantes civitatem Dei, hoc eſt, eccleſiam, locum etiam habet baptiſmus, qui eſt fons ſalutis a peccatorum ſordibus nos abluens, ſitim ſpiritualem reſtinguens & in æſtu tentationum recreans) Pſalm. CIII. 5. *Renovabitur ut aquilae juventus tua.* (hunc locum Joachimus Weſtphalus de bapt. pag. 188. ex Ambroſio libr. IV. de ſacram. c. 2. ad baptiſmum adcommodat, quia per ſpiritualem regenerationem quaſi rejuveneſcimus, ac novas vires adquirimus, *ut adſcendamus alis velut aquilae.*

2.) *Ex prophetis.* II.) Eſa. XL. 31. Jam vero *baptiſmus eſt lavacrum regenerationis ac renovationis* Tit. III. 5. *Depoſuiſti* (inquit Ambroſius loco. d.) *peccatorum ſenectutem, ſumſiſti gratiae juventutem. Haec praeſtiterunt tibi ſacramenta cœleſtia. Bona aquila eſſe cœpiſti, quae cœlum petis, terrena faſtidis. Bonae aquilae circa altare. Vbi enim corpus, ibi & aquilae. Forma corporis altare eſt & corpus Chriſti eſt in altari. Aquilae vos eſtis renovatae ablutione delicti)* (**). Eſaj. XII. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſalutaribus.* (fontes illi ſunt verbum evangelii, conſolatio Spiritus ſancti, adſperſio ſanguinis Chriſti, fructus baptiſmi) (***). Eſai XLIV. 3. *Effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridum, effundam Spiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpem tuam,* v. 4. *& germinabunt inter herbas, quaſi ſalices juxta praeterfluentes aquas.* (per aquas & fluenta intelligitur Spiritus ſanctus, qui in baptiſmo opulente ſuper nos effunditur, & ad omnis generis opera bona nos frugiferos reddit. Tit. III. 5.) Eſa. XLIX. 22. *Adferent filios ſuos in ulnis, & filias ſuas ſuper humeros portabunt;* (adducent infantes ſuos ac petent, ut per baptiſmum eccleſiæ inſerantur, ſicque fient filii tui & filiæ tuæ, imo ipſius Dei filii & filiæ. Quemadmodum infantes Iſraelitici Chriſto adferebantur, *ut manus illis imponeret, & benediceret;* Matth. XIX. 13. Marc. X. 13. Luc. XVIII. 15. ita per baptiſmum nos infantes Chriſto adferimus.) Eſa. LII. 15. *Adſperget ſanguine ſuo gentes multas,* (hæc adſperſio ſanguinis Chriſti fit in baptiſmo, ideo dicimur *baptizari in remiſſionem peccatorum.* Act. II. 38. *Baptizari nihil aliud eſt,* ſcribit Lutherus cap. XLIX. Gen. *quam abſolvi in ſanguine vel virtute ſanguinis Filii Dei*) Eſaj. LXI. 10. *Induit me veſtimentis ſalutis & indumento juſtitiae operuit me.* (illud fit in baptiſmo, in quo Chriſtum

(*) Baſilius in illa verba Pſalm. XXIX. *βαπτίσματος χάρις κατακλυσμὸς ὥστε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐπιτήδειον εἶναι λοιπὸν πρὸς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. Baptiſmatis gratiam nominat diluvium, quoniam aqua a peccatis mundata & a veteri homine expurgata redditur apta in poſterum, ut Dei ſit habitaculum in Spiritu.* GERHARDUS.

(**) Eſai I. *Lavamini & mundi eſtote.* (Hunc locum interpretantur Hieronymus, Cyrillus comment. in eum locum, Cyrillus Hieroſol. catech. I. Theodoretus in Pſalm. L. Baſilius in orat. de bapt. de hoc ſacramento.) GERHARDUS.

(***) Eſaj. XXVI. 1. *Salutem ponet murus & antemurale.* (Hoc *antemurale* & *προπύλαιον* ſalutis in eccleſia eſt baptiſmus, quem veteres etiam vocant *portam gratiae.*) GERHARDUS.

ſtum induimus, cujus juſtitia teguntur peccata noſtra. Gal. III. 27. *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.*) Ezech. XVI. 9. *lavi te aqua & ablui ſanguinem tuum a te.* (Eph. V. 26. *Chriſtus mundat eccleſiam lavacro aquae in verbo* a ſanguinibus ſcilicet peccatorum. Pſalm. LI. 16.) Ezech. XXXVI. 25. *Adſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* v. 26. *Dabo vobis cor novum & ſpiritum novum ponam in medio veſtri* (*). Baptiſmus eſt *lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti*, Tit. III. 5. per quod mundamur ab omni inquinamento peccati. Eph. V. 26. Ezech. XLVII. 1. *Aquae egrediebantur ſubter limen domus Domini ad orientem.* v. 8. *Aquae iſtae cum in mare fluxerint, ſanabuntur aquae illae.* v. 9. *Omnis anima vivens, quae movetur quocunque venerit torrens ille, ſanabitur & vivent omnia, ad quae venerit torrens ille.* (per aquas illas intelligitur miniſterium evangelii, ad quod etiam pertinet baptiſmus, per quod ſanantur, imo vivificantur, qui in peccatis mortui erant. Eph. II. 1. Vide Haſenrefferum in comment. h. l.) Joël III. 23. *Fons de domo Domini egredietur & irrigabit torrentem Sitim.* (fons baptiſmi in eccleſia irrigat animas noſtras & perpetuam conſolationem contra tentationes præſtat, ut ſimus velut *arbor plantata ad decurſus aquarum.* Pſalm. I. 3.) Mich. VII. 19 *Mundabit iniquitates noſtras, & projiciet eas in profundum maris.* (hunc locum Hieronymus epiſt. LXXXIII. Rupertus in h. l. Auguſtinus in pſalm. CXIII. de baptiſmo exponunt. Peccatum in ſaluberrimo baptiſmi mari ſubmergitur, ut nunquam in conſpectum Dei poſtea veniat) Zach. XIII. 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jeruſalem in ablutionem peccati & immunditiei.* (apertus ille ac omnibus patens fons eſt baptiſmus peccata actualia & immunditiem originalem abluens. Eph. V. 26.)

Typi baptiſmi. §. XII. *Typos* baptiſmi varios ex vet. teſt. collegerunt pii veteres, nos potiores enumerabimus. Gen. I. 2. *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas.* 1.) *ex Moſe.* (Quemadmodum in prima creatione Spiritus Domini aquis incubabat, easdemque frugiferas reddebat: ita quoque ad noſtram regenerationem, quæ eſt velut ἀνάκτισις ϗ ἀνάπλασις quædam, utitur Spiritus ſanctus aqua baptiſmi, ſalutari illo παλιγγενεσίας lavacro. Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu &c.* Tertullianus libr. de bapt. *Primus liquor, quod viveret, edidit, ne mirum ſit in baptiſmo, ſi aquae animas renovarunt.* Confer Hieronymum epiſt. LXXXIII. ad Occanum. Ambroſius de iis qui myſter. initiantur cap. 3. *Conſidera, quam vetus myſterium ſit in ipſius mundi praefiguratum origine. In principio ipſo, quando fecit Deus cœlum & terram; Spiritus, inquit, ferebatur ſuper aquas. Qui ferebatur ſuper aquas, non operabatur ſuper aquas? &c.* Libr. III. de ſacr. c. 1. *Tibi reſervatum eſt, ut aqua te generet ad gratiam, ſicut illa generavit ad vitam.* Beda in cap. I. Gen. *Allegorice aquae producunt reptilia animarum vivarum, homines ſcilicet renovatos in vitam per baptiſmi ſacramentum.* Damaſcenus libr. II. orth. fid. c. 9. πρώτῳ τῷ ὕδατι προσέταξεν ὁ Θεὸς ἐξαγαγεῖν ψυχὴν ζῶσαν, ἐπειδὴ ἤμελλε διὰ ὕδατος ϗ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἐπιφερομένου τοῖς ὕδασιν ἁγίου πνεύματος ἀνακαινίζειν τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο γὰρ ὁ θεῖος ἔφη Βασίλειος.) Gen. III. 21 commemoratur, quod Deus primos parentes induerit *veſtibus pelliceis*, quibus nuditas ipſorum tegeretur. (id quidam ad baptiſmum referunt, in quo *Chriſtum induimus*, Gal. III. 27. ne adpareat ſpiritualis noſtra nuditas coram Deo. Apoc. III, 18.) Gen. VI. & VII. deſcribitur *diluvium*, quod baptiſmi fuiſſe typum ſuperius docuimus. (Tertullianus libr. de bapt. diluvium vocat *baptiſmum mundi.*) Gen. VIII. 8. refertur, quod Noah tempore diluvii in arca conſervatus fuerit, quodque in locum corvi ex arca emiſſi columba folium olivæ portans redierit. (id Petrus 1 epiſt. III. 21. ad baptiſmum ad-

 com-

(*) Hunc locum Hieronymus, Theodoretus in h. l. Cyprianus epiſt. LXX. & LXXVI. de baptiſmo exponunt. GERHARDUS.

commodat. Quemadmodum illi ſolum in diluvio ſervabantur, qui in arca erant, reliqui omnes aquis abſorbebantur: ita quoque per baptiſmum reddimur membra eccleſiæ, in qua ad vitam æternam conſervamur: quin & infernalis corvus, diabolum intelligo, a baptizatis recedere cogitur, contra vero Spiritus ſanctus datur, qui adfert conſcientiis pacem & gaudium, quemadmodum in baptiſmo Chriſti in figura columbæ deſcendebat. Matth. III. 16. &c. Sicut arca Noæ ſolius Dei manu in mediis procellis conſervata fuit: ſic baptizati in eccleſia inter procelloſos fluctus ſolius Dei manu ſuſtentantur & halcyonia habent. Sicut arca Noahum & reliquos a terra elevavit: ſic baptiſmus a terrenis ad ſuperiora nos ſubvehit. &c.) Gen. XVII. præcipitur Abrahæ *circumciſio.* (eam baptiſmi typum fuiſſe docet apoſtolus Col. II. 11. membra comparationis propoſuimus ſuperius. Epiphanius contra Cerinthianos: *διήρκεσε ἡ περιτομὴ χρόνῳ ὑπηρετήσασα, ἕως ἡ μείζων περιτομὴ παρεγένετο, τουτέστι τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, Duravit circumciſio tempori ſerviens, donec major circumciſio ſuccederet, hoc eſt, lavacrum regenerationis*) Gen. XXIV. 43. Rebecca *circa fontem Iſaaco ſponſo ſuo adducitur.* (ita per lavacrum baptiſmi Chriſto cœleſti ſponſo adducimur, eique per fidem conjungimur) Exod. XIII. 22. *Dominus praecedebat Iſraelitas ad oſtendendum viam in deſerto per diem in columna nubis, per noctem in columna ignis.* (nubes præfigurat ſacramentum baptiſmi, ignis cœnam dominicam, 1 Cor. X. 2. per ſacramenta & lucem & umbraculum Deus nobis præſtat. Pſalm. LXXXIV. 1. *Sol & clypeus eſt Dominus.*) Exod. XIV. deſcribitur *tranſitus Iſraelitarum per mare rubrum* exſtincto interim Pharaone totoque illius exercitu. (hunc typum apoſtolus 1 Cor. X. 2. adcommodat ad baptiſmum; membra comparationis expoſita ſunt ſuperius. Cyprianus libr. IV. ep. 7. ad Magnum. *In baptiſmo omnes nequitiae vires diabolus amittit: quod exemplum cernimus in rege Pharaone, qui diu reluctatus & in ſua perfidia demoratus tam diu reſiſtere potuit & praevalere, donec ad aquam veniret, quo cum veniſſet, victus eſt & exſtinctus. Mare autem illud ſacramentum baptiſmi fuiſſe declarat apoſtolus Paulus dicens: Nolo enim vos ignorare fratres &c* (*). Ambroſius de iis, qui initiantur myſteriis cap. 3. Tom. IV. p. 422. *advertis, quod in illo Hebraeorum tranſitu tunc ſacri baptiſmatis figura praeceſſerit, in quo Ægyptius perit, & Hebraeus evaſit. Quid enim aliud in hoc quotidie ſacramento docemur, niſi quia culpa mergitur, & error aboletur? pietas autem & innocentia tota permanſit. Audis, quia ſub nube fuerunt patres noſtri. Et bona nubes, quae carnalium refrigeravit incendia paſſionum. Bona nubes obumbrat, quos reviſit Spiritus Sanctus: denique ſupervenit in Mariam virginem & virtus altiſſimi obumbravit ei, quoniam redemtionem genti genuit humanae.* Chryſoſtomus in dictum Pauli 1 Cor. X. Nolo vos ignorare, &c. *Tranſitus ille Judaeorum futuri baptiſmi typus erat. Nam ibi aqua & hic aqua, Lavacrum hic & ibi pelagus. Omnes hic in aquam ingrediuntur, & ibi omnes. Ibi quidem liberati ſunt ex Ægypto, hic autem ab idololatria. Et ibi quidem Pharao ſubmerſus eſt, hic autem diabolus: ibi Ægyptii ſubmerſi ſunt; hic autem vetus homo peccatis defoditur &c.* Auguſtinus tract. XI. in Joh. *Chriſtus per baptiſmum ſuum trajecit credentes occiſis omnibus peccatis tanquam hoſtibus conſequentibus, ſicut in illo mari omnes Ægyptii perierunt.* Damaſcenus libr. IV. orthod. fid. c. 10. *σύμβολον ἡ μὲν νεφέλη τοῦ πνεύματος, ἡ θάλασσα δὲ τοῦ ὕδατος.*) Exod.

(*) Origines homil. V. in Exod. *Tu baptizaris in aqua & in Spiritu ſancto. Scias, inſectari te Ægyptios,* id eſt, *ſpirituales nequitias, ſed tu deſcendis in aquam, & evadis incolumis, Ægyptii vero ſequentes demerguntur in abyſſum.* Tertullianus libr. de bapt. *Populus de Ægypto libere expeditus vim Regis Ægypti per aquam transgreſſus evadit, ipſum regem cum totis copiis aqua exſtinxit, quae figura manifeſtior in baptiſmi ſacramento? liberantur de ſeculo nationes per aquam ſcilicet, & diabolum dominatorem priſtinum in aqua oppreſſum derelinquunt.* Conferatur Hieronymus epiſt. LXXXIII. GERHARDUS.

Exod. XV. 25. aquæ in Mara redduntur dulces *ligno quodam divinitus oſtenſo* per Moſen iisdem injecto, quibus Iſraelitarum ſitis in deſerto tollitur. (Chriſtus *lignum illud vitae* Apoc. XXII. 2. cum omni ſuo merito ſeſe in baptiſmi aquam velut immittit, inde fit ſalutaris aqua ſpirituali animarum ſiti tollendæ commoda. Ambroſius de iis, qui initiantur myſt. c. 3. poſt medium: *Aqua ſine praedicatione dominicae crucis ad nullos uſus futurae ſalutis eſt. Cum vero ſalutaris fuerit crucis myſterio conſecrata, tunc ad uſum ſpiritualis lavacri & ſalutaris populi temperatur. Sicut ergo in illum fontem Moſes miſit lignum, hoc eſt, propheta: ita & in hunc fontem ſacerdos praedicationem dominicae crucis mittit, & aqua fit dulcis ad gratiam.*) Exod. XVII. 6. aqua *ex petra* Moiis baculo percuſſa ubertim emanat, qua Iſraelitæ in vita conſervantur. (Petra illa denotabat *Chriſtum*, 1 Cor. X. 4. ex cujus latere profluxit *ſanguis & aqua*. Joh. XIX. 34. gemina illa nov. teſt. ſacramenta, quibus ad vitam æternam Deo colligitur eccleſia.) Exod. XXX. 18. XXXVIII. 8. XL. 7. jubetur fieri *labrum aeneum cum baſi ſua, idemque aqua impleri, ac collocari inter tabernaculum congregationis & altare, ut Aaron & filii ejus manus & pedes in eo lavent, quando ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonii, ac Domino ſacrificia oblaturi, ne moriantur.* (Quemadmodum ſacerdotes non poterant tabernaculum ingredi, niſi prius aqua lavarentur: ita quoque in tabernaculum eccleſiæ non niſi per baptiſmum patet aditus: nec placent Deo ſpiritualia piorum ſacrificia, niſi prius per lavacrum baptiſmi fuerint a peccatis mundati.) Lev. XIV. 6. ad purificationem leproſi jubetur *avis munda ligno Cedrino, filo coccineo, & hyſſopo alligari, atque in ſanguinem alterius avis mundae in vaſe fictili ſuper aquas viventes mactatae tingi, quo ſepties leproſus ad mundationem adſpergatur.* (ſicut ſanguis avis mactatæ mixta aquæ ad leproſi mundationem ſalutarem & efficacem eam reddebat: ſic ſanguis Chriſti aquam baptiſmi ad ſpiritualem peccati lepram abolendam ſalutarem efficit.) Lev. XV. variæ deſcribuntur *lotiones*, quibus Iſraelitæ a leviticis immunditiis expiabantur. (illas epiſt. ad Hebr. IX. 10. vocat *varios baptiſmos*, quia fuerunt typi baptiſmi, per quem ab omni peccati labe mundamur.) Num. XIX. 9. jubetur ex cineribus vaccæ rufæ parari *aqua luſtralis*, qua expiandi erant, qui quacunque occaſione immundi fuerant facti. (Hebr. IX. 13. *Si ſanguis hircorum & taurorum & cinis vitulae adſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum aeternum obtulit ſe ipſum Deo, mundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis:* hic ſanguis Chriſti, in ara crucis mortui, & caritatis ardore exuſti, in baptiſmo nobis adſpergitur ad ſpiritualem peccati immunditiem abolendam (*). Joſ. III. commemoratur, quod Joſua populum Iſraeliticum per Jordanem in terram promiſſam introduxerit, (Ambroſius in pſalm. XXXVII. ad baptiſmum hoc adcommodat, per quem *cæleſtis Joſua Chriſtus ad promiſſam regni cæleſtis haereditatem nos introducit.* Conf. Ambroſium in cap. IV. Luc. Cyrillum libr. VI. in Joh. XIV. *Quid populus Iſraeliticus Joſuae ductu Jordane trajecto, ubi etiam aquae hinc atque hinc immotae conſtiterant, & medium praebuerant iter in terram promiſſionis perducti ſignificat, niſi Chriſto auctore quicunque baptiſmi lavacrum rite ſuſceperint, in terram viventium tandem perventuros?*) 1 Reg. VII. 23. curat Salomon parari *mare fuſile*, hoc eſt, vas ingens, capaciſſimum, ex ære fuſum, quod magnam aquæ copiam continere poterat, in eundem uſum, in quem Moſes olim labrum æneum fieri juſſerat, videlicet ut ſacerdotes ingreſſuri templum manus ac pedes in eo prius lavarent. (Hoc igitur mare itidem fuit baptiſmi typus, ut labrum æneum

2.) ex Joſua.

3.) ex libris regum.

(*) Abſque Dei verbo aqua illa luſtralis Moſaica non habuiſſet ullam efficaciam ad mundationem: ſic aqua baptiſmi abſque verbo inſtitutionis & mandati non poſſet ſpiritualiter nos mundare. Confer Auguſtinum ſuper Numeros q. 33. GERHARDUS.

æneum Moſaicum (*). 1 Reg. XVIII. 34. Elias aquam ſuper aram & holocauſta effundit. (Hoc Damaſcenus lib. IV. cap. 10. ad baptiſmum adcommodat, cujus ſalutari aqua adſperguntur, qui ſe Deo in hoſtiam vivam ſunt exhibituri. Rom. XII. 1. ἔδειξεν ἠλίας τὴν χάριν τῦ πνεύματος συμμεμιγμένην τῷ ὕδατι, φλέξας τὴν ὁλοκαύτωσιν. Idem facit Baſilius in exhort. ad baptiſm.) 2 Reg. V. 14. Naaman juſſu Eliſæi prophetæ *ſepties in Jordane ſeſe abluens* a lepra mundatur. (Chriſtus in Jordane baptiſmum ſuſcepit, quo ipſo aquas baptiſmi ſanctificavit & conſecravit. Matth. III. Marc. I. Luc. III. Joh. I. Ambroſius de iis, qui initiantur myſt. cap. 3. circa finem: *Recognoſce nunc, quae ſit illa puella ex captivis, junior ſcilicet ex gentibus congregatio, hoc eſt, eccleſia Domini, depreſſa cum captivitate peccati, quando libertatem adhuc gratiae non habebat, cujus conſilio vanus ille populus nationum verbum audivit propheticum, de quo ante diu dubitavit: poſtea tamen ubi credidit exſequendum, ablutus eſt ab omni contagio vitiorum.* Vide eundem in cap. IV. Luc. & lib. II. de ſacram. c. 3. ubi typum Naamanis in Jordane mundati itidem ad baptiſmum adplicat c. 4. huc refert typum ferri ad preces Eliſæi ex aqua emerſi. *Invocavit* (inquit) *Heliſaeus Domini nomen, & de aqua ferrum ſecuris adſcendit, quod demerſum fuerat. Ecce aliud genus baptiſmatis, quare? quia omnis homo ante baptiſmum quaſi ferrum premitur atque demergitur. Ubi baptizatus fuerit, non tanquam ferrum, ſed tanquam jam levior fructuoſi ligni ſpecies levatur.*

§ XIII. Atque hæ ſunt ſacramenti baptiſtici figuræ ac typi in vet. teſt. propoſiti, inter quos primarii ſunt, *arca Noahi in diluvio, circumciſio, tranſitus Iſraelitarum per mare rubrum, lotiones variae leviticae.* Hos enim ipſa ſcriptura ad baptiſmum diſerte adcommodat; reliqui vero ſunt ſecundarii. Membra collationis inter hos typos & antitypum conſiſtunt, 1.) in emundatione a peccatis, 2.) in mortificatione veteris hominis cum concupiſcentiis ſuis, 3.) in translatione baptizatorum ex regno ſatanæ in regnum Chriſti, 4.) in piorum cuſtodia & protectione, 5.) in introductione eorundem ad promiſſam regni cœleſtis hæreditatem. Ex nov. teſt. ad hoſce typos referri poteſt, quod Joh. V. 2. mentio fit cujusdam *κολυμβήτρας* ſive *natatorii* Hieroſolymitani, in quod certo tempore angelus domini deſcendebat, & aquam movebat, qui ergo primus poſt aquæ motionem illud lavacrum ingrediebatur, ſanus fiebat a quacunque detinebatur infirmitate, unde dicebatur Βηθεσδὰ, ſyriace: בֵּית־חִסְדָא, domus benignitatis, quod in ea Deus benigne potentiam ſuam exercerat in curandis quibusvis morbis populi ſui. (baptiſmus eſt ſalutare illud lavacrum, in quod angelus fœderis ipſe deſcendit, Mal. III. 1. Matth. III. 16. ut ad ſanandos animæ noſtræ languores redderetur efficax. Vide Chryſoſtomum homil. XXV. in cap. V. Joh. & Nazianzenum orat. in ſ. lavacrum (**). Ambroſius de iis qui myſt. initiant. c. 4. tom. 4. p. 423. *Illis ſignum, tibi fides. Illis angelus deſcendebat, tibi Spiritus ſanctus. Illis creatura movebatur, tibi Chriſtus operatur*

Ex nov. teſt.

(*) Quomodo in mari æneo Salomonis contineatur baptiſmi typus, multis docet Eucherius in 3 Reg. XXI. XXII. & XXIII. & ex eo atque aliis veteribus Blaſius de Viega in cap. IV. Apoc. p. 218. GERHARDUS.

(**) Tertullianus de bapt. Ambroſius lib. I. de SS. c. 7. Chryſoſtomus in Joh. Baptiſmus vocatur *mare*, quia in eo omnia ſuffocantur peccata, unde etiam comparatur mari rubro, in quo Ægyptiis ſubmerſis Hebræi incolumes in alterum maris littus evaſerunt. 1 Cor. X. 2. Mare hoc eſt in conſpectu divini throni, quia omnis, qui ad thronum Dei cupit accedere, debet per baptiſmi mare tranſire. Dicitur *mare vitreum*. 1.) Quia ſecundum Richardum de Vict. *in baptiſmo puritas & claritas divinæ cognitionis confertur*, unde græci patres baptiſmum vocant φωτισμὸν. 2.) Quia ſecundum Hugonem, *ſicut vitrum totum radiis ſolis eſt pervium, ſic anima in baptiſmo abluta Deo tanquam ſoli pervia eſt, ut ab eo omni ex parte gratiæ donis illuſtretur. Mare eſt ſimile cryſtallo, quia ſicut in cryſtalli generatione glacies hyemali preſſa frigore poſt plurimorum annorum curriculum in fortitudinem petræ obduratur: ſic electorum fides inter pres*

peratur ipſe Dominus creaturae. Tunc curatur unus, nunc omnes ſanantur, aut certe unus ſolus populus chriſtianus &c. Ergo & illa piſcina in figura, ut credas, quia in hunc fontem vis divina deſcendit. Vide eundem lib. II. de ſacrament. cap. 2. (*) Joh. XIX. 34. ex latere Chriſti in cruce mortui profluunt *ſanguis & aqua*, ubi per aquam pii veteres intelligunt baptiſmum, per ſanguinem cœnam dominicam, cum omnis vis ſacramentorum ex Chriſti paſſione deſcendat. Hieronymus in epiſt. ad Ocean. *Latus Chriſti percutitur lancea, & baptiſmi pariter atque martyrii ſacramenta funduntur.* Damaſcenus lib. IV. orth. fid. c. 10. *Chriſtus ad ſervos ut miſerator deſcendens per propriam paſſionem nos redemit*, ἐπήγασεν ἡμῖν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ ἀχράντου αὐτοῦ πλευρᾶς πηγὴν ἀφέσεως, ὕδωρ μὲν εἰς ἀναγέννησιν καὶ ἔκπλυσιν τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς, αἷμα δὲ ποτὸν ζωῆς ἀϊδίου πρόξενον· *Scaturivit nobis ex ſancto & incontaminato latere fontem remiſſionis, aquam in regenerationem & ablutionem peccati & corruptionis, ſanguinem vero potum vitae aeternae cauſam.* Apoc. IV. 6. coram throno agni adparet *mare vitreum ſimile cryſtallo.* (Hoc mare puriſſimum inſtar cryſtalli ſignificat baptiſmum, in quo demerguntur peccata noſtra. Mich. VII. 19.) Apoc. XXII. 1. *Oſtendit mihi fluvium purum aquae vivae, ſplendidum tanquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei & agni in medio plateae ejus*, puta cœleſtis Hieroſolymæ; ideo de ſede Dei & agni fluvius baptiſmi procedere dicitur, quia omnis ejus vis & efficacia a Deo provenire intelligitur. Neque tamen improbamus, ſi quis per hunc fluvium accipiat Spiritum ſanctum, qui donis ſuis largiſſime irrigat & militantem & triumphantem eccleſiam. Joh. VII. 38. *Qui credit in me, de ventre illius fluent aquae vivae.* v. 39. *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Nazianzenus orat. in S. lavacrum huc refert *ſuffocationem porcorum in mari.* Auguſtinus tract. XLIV. in Joh. *lotionem & curationem cæci nati.*

Συναθροισμὸς vaticiniorum ac typorum.

§. XIV. Præcipua vaticinia & typos baptiſmi complectitur Cyrillus libr. VI. in Joh. cap. XIV. tom. 1. p. 326. *Ne recens*, inquit, *credatur & arbitraria lavacri baptiſmatis conſtitutio, quod & multis teſtamenti veteris figuris & prophetarum teſtimoniis eſt praefiguratum: Aquis quippe diluvii totius mundi expiata ſunt peccata, & qui in arca reconditi erant, per aquam ſalvi facti ſunt, id baptiſmi typum geſſit, per quem ſordes omnes peccatorum deponuntur, & vitae vetuſtas tollitur. Inſuper populus Iſraël duce Moſe mare rubrum ſicco pede pertranſit, ſubmerſis ibidem Ægyptiis, quod per baptiſmi ſuſceptionem totam diabolicae pravitatis cohortem a nobis dimoveri & expelli inſinuat, noſque in Chriſto regeneratos a duriſſima ejus tyrannide Dei gratia liberari. Quid praeterea populus Iſraeliticus Joſuae ductu Jordane trajecto, ubi etiam aquae hinc atque hinc immotae conſtiterant, & medium praebuerant iter in terram promiſſionis perducti ſignificant, niſi Chriſto auctore quicunque baptiſmi lavacrum rite ſuſceperint, in terram viventium tandem perventuros? Quid Naaman Syrus ſepties in Jordane ablu-*

preſſuras ac tribulationes per incrementa temporum ad firmitatem perducitur. Joh. IX. *aqua Siloe* ab Ambroſio ep. LXXV. & Auguſtino tract. XLIV. in Joh. ad baptiſmum adplicatur. GERHARDUS.

(*) Cyrillus lib. VI. cap. XVI. in Joh. *Poſtremum hanc baptiſmi gratiam præſignavit probatica piſcina, in quam poſt aquæ ab angelo motionem deſcendens, quacunque tenebatur ægritudine languidus, ilico ſanabatur. Volens enim Deus homines propinquius adducere ad baptiſmi donum per hanc piſcinam, quam per aquam luſtrationum, non adhuc inquinamenta ſolum mundat, ſed & corporis languores tollit & ægritudines ſanat, quo deſignetur, baptiſmum omnem animi morbum depellere & peccata detergere. Sicut enim miniſtri, qui prope regem ſunt, longe clariores ſunt, ita & in figuris fit, ut quæ propinquior eſt veritati, eam clarius & manifeſtius exprimat atque referat.* GERHARDUS.

ablutus eſſe a lepra mundatus nobis innuit, niſi baptiſmo Chriſti lotos ab omni prorſus animae lepra peccatorumque purgari? Quid denique aqua expiationis & luſtrationis ſecundum veteris legis ritum tollens immunditiem? Hanc plane aquam Dominus pollicitus eſt apud Ezech. XXXVI. *effundam ſuper vos aquam mundam &c. Hanc baptiſmi aquam vidit propheta Ezechiel.* XLVII. *Vidi aquam egredientem de templo &c. hanc effudit latus Chriſti* Johan. XIX. *hanc praeſignavit probatica piſcina.* Vide his ſimilia apud Juſtinum in dialog. cum Tryph. Baſilium in Pſalm. XXVIII. & in exhort. ad baptiſm. Damaſcenum libr. IV. orthodox. fid. cap. 10. &c. Giſelbertus in libro altercat. ſynag. cap. 8. itidem multas figuras recenſet: *Quoties figura baptiſmi in antiquis ſeculis latuerit, Hieronymus perpaucis oſtendit; cryſtallum ſuper cherubin videtur extenſum, id eſt, compactae & denſiores aquae. Fabricatur homo de limo & inter manus Dei aquarum ſacramenta verſantur. Fons in paradiſo in quatuor principia dividitur, qui poſtea egrediens de templo & contra ſolis ortum vadens amaras aquas mortuasque vivificat. Peccat mundus & ſine aquarum diluvio non purgatur. Columba Spiritus ſancti, expulſo alite teterrimo, ita ad Noë quaſi ad Chriſtum in Jordane devolat, & ramo refectionis ac luminis pacem orbi adnunciat. Pharao cum exercitu ſuo in typo baptiſmi aquis ſuffocatur. Tu confirmaſti, inquit, in virtute tua mare, contribulaſti capita draconum in aquis, unde reguli & ſcorpiones arentia quaeque ſectantur, & cum venerint ad aquas, hydrophagos & lymphaticos faciunt. Mara mutatur ſacramentis crucis & ſeptuaginta palmae apoſtolorum dulcoratis legis gurgitibus irrigantur. Patriarchis puteos fodientibus repugnant allophyli. Berſabeae civitas juramenti, regnumque Salomonis nomen ſumſit a fontibus, Rebecca, Rachel, & filiae ſacerdotis Midian apud aquas inveniuntur. Praecurſor in aquis fontium juxta Salim, Salvator poſt Jordanem cœpit praedicare. Primum ejus ſignum ex aquis eſt. Samaritana vocatur ad puteum. Sitientes invitantur ad aquas. Percuſſo latere Domini exit ſanguis & aqua. Mutat contra naturam aethiops pellem ſuam & pardus varietates ſuas. Vox Domini ſuper aquas. Dominus diluvium inhabitare facit, qui adſcendunt de lavacro.* Mich. VII. 19. *demerget, inquit Dominus, iniquitates noſtras & projiciet in profundum maris omnia peccata noſtra &c.*

CAPUT III.

DE INSTITUTIONE BAPTISMI.

Cauſa efficiens principalis baptiſmi.

§. XV. *Cauſa efficiens* baptiſmi eſt vel *principalis* vel *inſtrumentalis* ac miniſterialis. Cauſa *principalis*, ſive auctor, ut reliquorum ſacramentorum, ita quoque baptiſmi eſt Deus, ſive quod idem eſt, tota ſacroſancta Trinitas, id quod patet: I.) *ex* vaticiniis & typis vet. teſt. Cum enim Spiritus ſanctus per os prophetarum de baptiſmi inſtitutione & efficacia fuerit vaticinatus, 2 Sam. XXIII. 2. Luc. I. 70. ex eo adparet, baptiſmi in nov. teſt. inſtitutionem ſoli & uni vero Deo adſignandam eſſe. Amos III. 7. *Non faciet Dominus Deus verbum, niſi revelaverit ſecretum ſuum ſervis ſuis prophetis.* II.) *Ex* eo, quod Johannes, qui primus nov. teſt. hoc ſacramentum adminiſtravit, *a Deo miſſus dicitur ad baptizandum*, Matth. XXI. 25. Marc. XI. 31. Luc. XX. 4. Chriſtus interrogat Phariſæos, *an baptiſma Joannis fuerit ex cœlo, an ex hominibus?* (docens Johannem haudquaquam privato arbitrio ac propria auctoritate baptiſmum adminiſtraſſe, aut ab hominibus ad baptizandum eſſe miſſum, ſed a Deo ipſi hoc munus eſſe demandatum, eam enim vim eſſe illius phraſeos, *ex cœlo*, adparet ex ſimilibus locutionibus: Luc. XV. 21. *Peccavi in cœlum*, id eſt, adverſus Deum, qui in cœlis habitat, veriſſimum enim eſt illud Davidicum: Pſalm. LI. 6. *Tibi, tibi ſoli peccavi.* Sic 1 Maccab. III. 18. *ὐκ ἔςι διαφορὰ ἐναντίον τῦ ὐρανῦ σώζειν ἐν πόλλοις ἢ ἐν ὀλίγοις.* 1 Macc. IV. 18. *βοήσομεν ἐις τὸν ὐρανὸν,*

οὐρανὸν, εἰ ἐλεήσει ἡμᾶς. Eodem modo uſurpant Rabbini, cum dicunt, *omnia eſſe in manu cœli*, item: *ſit timor cœli ſuper vos: Nomen cœli frequens in ore ipſius: Timor hominum, ſi praevaluerit, excludit timorem cœli*, unde recte notat Tremellius, eſſe idiotiſmum Syrorum, cœlum poni pro Deo. Vide Druſium lib. V. obſervat. c. 11.) Luc. III. 2. *Factum eſt verbum Domini ſuper Johannem Zachariae filium in deſerto*, v. 3. *& venit in omnem regionem Jordanis praedicans baptiſmum penitentiae in remiſſionem peccatorum*, (utique ergo divino mandato & prædicandi & baptizandi Johannes fuit inſtructus). Luc. VII. 29. *Omnis populus audiens, & publicani juſtificaverunt Deum baptizati baptiſmate Johannis*; v. 30. *Phariſaei autem & legisperiti ſpreverunt conſilium Dei erga ſe ipſos non baptizati ab eo.* (Si baptiſmus Johannis fuit conſilium Dei, utique ergo Johannes divinum de eo habuit mandatum. Act. XX. 27. *Non ſubterfugi, quo minus adnunciarem vobis omne Dei conſilium*, id eſt, quidquid præcepit Deus docere & prædicare, ita enim exponitur Matth. XXVIII. 20. *Docentes eos ſervare omnia, quaecunque praecepi vobis.*) Joh. I. 33. *Qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, ſuper quem videris Spiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt, qui baptizat Spiritu ſancto.* Huc pertinet, quod baptiſmum Johannis ipſe Chriſtus non tantum comprobaverit, ſed etiam ſanctificaverit, petens, ſe ab eo baptizari Matth. III. 13. quin imo tota ſacroſancta Trinitas miranda θεοφανείᾳ eundem comprobavit, cum apertis cœlis ſeſe manifeſtaret,

Voce Pater, Natus corpore, Flamen ave. v. 15.

III.) *Ex* ſolenni inſtitutionis repetitione, renovatione ac promulgatione facta a Chriſto, divinorum conſiliorum interprete, Joh. I. 18. Hebr. I. 1. qua apoſtoli juſſi ſunt non in Judæa ſolum, (ut Johannes fecerat) ſed in toto terrarum orbe prædicare & baptizare gentes in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti (*).

(*) Idem probatur IV.) *ex* baptiſmo apoſtolorum, qui Chriſto adſcribitur Joh. III. 22. quitum *ipſe neminem ſuis manibus baptizavit.* Joh. IV. 1, 2, 3. V.) *A* fine & effectu baptiſmi, qui eſt *remiſſio peccatorum*, Marc. I. 4. Luc. III. 3. hæc autem a ſolo Deo dependet, Mich. VII. 18. Pſalm. XXXVI. 8. CIII. 3. Exod. III. 7. Job. XXIV. 4. Eſai. XLIII. 25. Marc. II. 7. Photiniani docent, *baptiſmum aquæ ab apoſtolis potius trahere originem, quibus permittente Chriſto tale quid conſtituere liberum permiſſum, nequaquam vero præceptis injunctum fuerit.* Oſtorodus inſtit. cap. 39. §. 1. p. 347. §. 2. p. 348. Smalcius contra D. Franz. diſp. X. p. 308, 309. Contra Chriſtus eſt verus baptiſmi auctor, non permiſſione ſed mandato: 1.) quia nuſpiam legitur apoſtolos permittente Domino eum inſtituiſſe. 2.) quia expreſſum inſtitutionis mandatum habetur Matth. XXVIII. 19. 3.) baptiſmus eſt ordinarium remiſſionis peccatorum & ſalutis æternæ organum. At tale organum non ab homine, ſed a Deo inſtituitur. 4.) apoſtoli cunctos ad fidem chriſtianam accedentes baptiſmum *ante omnia*, Act. II. 37, 38. *continuo* XVI. 33. ſuſcipere ſuaſerunt, imo juſſerunt, Act. X. 48. quod præcepti & inſtitutionis, divinæ autem, certum eſt argumentum. 5.) Johannis baptiſma non potuiſſet abſque temeritatis crimine adminiſtrari niſi divino juſſu præcedente, ut patet ex conditione eorum, quæ ad cultum divinum ſpectant, unde toties vocatio Johannis adſeritur. Luc. III. 2. Joh. I. 33. Idem de apoſtolorum baptiſmo ſtatuendum. Regerunt 1.) *Matth. XXVIII. deſcribi permiſſionem, non præceptum.* Smalcius contra D. Frantz. p. 310. At a.) permiſſio unde probatur: b.) verba *imperativa* inferunt mandatum, niſi textus vel alius ſcripturæ locus doceat contrarium: c.) eadem eſt vis τῦ *docentes* cujus τῦ *baptizantes.* 2.) *Eſſe ſermonem non de baptiſmo aquae, ſed doctrinæ.* Oſtorodus inſtit. p. 350. Smalcius contra Frantz. p. 309. 315. Reſp. a.) nullus eſt doctrinæ baptiſmus? b.) quamvis eſſet, non tamen a proprio, genuino & vulgatiſſimo ſenſu diſcedendum, ſed in regula manendum, donec exceptio probetur: c.) ſalvator primo in genere dicit μαθητεύσατε, quod mandatum quomodo gemino modo apoſtoli exſequi poſſint, per diſtributionem monſtrat *baptizantes* & *docentes*, præceptum generale ad utrumque ſpecialem modum æqualiter referens. GERHARDUS.

De tempore inſtituti baptiſmi opiniones Scholaſticorum.

§. XVI. Scholaſtici de inſtitutione baptiſmi, quo ſcilicet *tempore* facta ſit, non conſentiunt. Alexander Alenſ. IV. ſent. diſt. 3. ita procedit: *Potentialiter ſeu materialiter inſtitutus eſt baptiſmus, cum Chriſtus a Johanne baptizatus, quia tunc materiam dedicavit.* Joh. III. *Eſt inſtitutus quoad finem, quia ibi oſtenditur finis baptiſmi, ſcilicet ingreſſus in regnum cælorum.* Matth. XXVIII. *eſt inſtitutus formaliter, quia ibi formam Chriſtus expreſſit, quantum ad principalem partem; in cruce inſtitutus, quantum ad ſignificationem, dum exivit ſcilicet ex Chriſti latere ſanguis & aqua.* Luc. X. *inſtitutus officialiter, dum diſcipulos miſit binos & binos ad praedicandum & baptizandum.* Thomas part. III. q. 66. art. 2. ex Lombardo libr. IV. ſent. diſt. 3. lit. G. ſimpliciter ſtatuit, *baptiſmum Chriſti inſtitutum eſſe, cum a Johanne in Jordane fuit baptizatus. Sacramenta* (inquit) *ex ſui inſtitutione habent, quod conferunt gratiam: tunc ergo videtur aliquod ſacramentum inſtitui, quando accipit virtutem producendi ſuum effectum: hanc virtutem accepit baptiſmus, quando Chriſtus eſt baptizatus: tunc ergo baptiſmus vere inſtitutus.* Thomæ ſententiam amplectitur Bellarminus libr. I. de bapt. cap. 5. Richardus vero lib. IV. ſententiarum diſt. 3. q. 5. art. 1. inſtitutionem baptiſmi, non ad *paſſivum* (ut ita loquar) baptiſmum Chriſti, quo ſcilicet ipſe baptizatus eſt, ſed ad *activum* ejusdem baptiſmum, quo ſcilicet per diſcipulos baptizavit, referendum eſſe diſputat. *Chriſtus* (ait) *ſacramentum baptiſmi prius inſinuavit facto, dum a Johanne baptizatus, inſinuavit etiam verbo* Joh. III. *Niſi quis renatus fuerit: inſtituit facto, dum per diſcipulos baptizavit* Joh. IV. *Inſtituit etiam verbo, quando diſcipulos miſit binos & binos: confirmavit in ſigno, dum in cruce exivit ſanguis & aqua; confirmavit etiam praecepto* Matth. XXVIII.

Baptiſmus Johannis an a Deo ſit inſtitutus?

§. XVII. Quid vero fiet de baptiſmo Johannis, quem ſcilicet adminiſtravit, antequam Chriſtus in Jordane ab ipſo baptizaretur, & per diſcipulos ſuos baptizaret? Reſpondent, eum non a Deo, ſed ab ipſo Johanne fuiſſe inſtitutum, qua in parte ipſos ſequitur Bellarminus lib. I. de baptiſmo cap. 20. uti & Oſtorodus Photinianus in inſtit. germ. cap. 30. *Non poteſt* (inquit) *ex ſcriptis apoſtolorum & evangeliſtarum demonſtrari, Johannem divino mandato baptizaſſe.* Sed oſtendimus invictis argumentis, baptiſmum Johannis fuiſſe ſacramentum, ab ipſo Deo inſtitutum (*), cum dicatur *a Deo miſſus ad baptizandum* Joh. I. 33. cum baptiſmus illius dicatur fuiſſe *non ex hominibus, ſed e cælo;* Matth. XXI. 25. adeoque ipſius *Dei conſilium.* Luc. VII. 30. Denique cum *verbum Domini* dicatur *factum ſuper Johannem;* Luc. III. 2. quo permotus *venerit in omnem regionem Jordanis praedicans baptiſmum* &c. v. 3. Jam vero Chriſtus eſt nunc ille verus cum Patre & Spiritu ſancto Deus: ergo ab inſtitutione baptiſmi, a Johanne adminiſtrati, Chriſtus non poteſt excludi. Adde, quod Johannes baptizarit in remiſſionem peccatorum, ut poſtea demonſtrabimus. Jam vero peccata remittere & media efficacia remiſſionis peccatorum ac ſalutis inſtituere eſt ſolius Dei. Ergo inſtitutio baptiſmi, quem Johannes adminiſtravit, Deo tribuenda erit.

Fundamentum ſententiæ affirmativæ.

Exceptio Bellarmini.

Excipit Bellarminus loco dicto, *Deum in genere ſolum Johanni hoc inſpiraſſe, ſed ritum in particulari a Johanne inventum eſſe, non autem a Deo praeſcriptum accepiſſe.* Reſp. imo vero baptiſta diſerte profitetur, ſe miſſum *eſſe a Deo* βαπτίζειν ἐν ὕδατι *ad baptizandum in aqua,* Joh. I. 33. ubi ipſa actionis determinatio divinæ miſſioni tribuitur. Ipſe etiam baptiſmus Johannis vocatur *Dei conſilium,* Luc. VII. 30. id eſt, ſapientiſſimo Dei conſilio inſtitutus. Sic Phariſæi de ipſo ritu

(*) Vid. *locum XIX. de ſacramentis in genere, cap. II. §. XV. tom. VIII. loc. theol. p. 209. ſeqq.* Reliqua, quæ de baptiſmo Johannis dicenda reſtant, infra §. XLIV. edifferuntur.

ritu baptizandi in ſpecie quærunt: *Quare tu baptizas, ſi non es Chriſtus, nec Elias, nec propheta?* Joh. I. 25. Quibus Johannes reſpondet, ſe divinitus ad prædicandum & baptizandum eſſe miſſum: quamvis igitur in ſcripturis ſacris non referatur, Johannem tale quoddam externum mandatum baptizandi accepiſſe, quale apoſtolis poſtea a Chriſto fuit datum: dubium tamen nullum, quin interno Spiritus inſtinctu ad baptizandum fuerit edoctus, atque miſſus, qui impulſus & inſtinctus Spiritus ſancti in prophetis & apoſtolis æquipollet omnino externo mandato viva voce ad aures ipſorum delato, alias conſequens fuerit, gradus ac ſpecies divinæ revelationis introducere gradus quosdam certitudinis inter ea, quæ per Moſen & prophetas populo Iſraelitico ſunt propoſita. Num. XII. 6. *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione adparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum.* v. 7. *At non talis eſt ſervus meus Moſes, ore enim ad os loquor ei, & non per aenigmata & figuras Dominum videt.* Quin imo Chemnitius in harmon. evangel. cap. 16. pag. 301. ex verbis evangeliſtarum erudite colligit, non tantum ſecreta inſpiratione ac inſtinctu Spiritus interiore Johannem fuiſſe a Deo vocatum, ſed, quod vox quædam divina cum Johanne in vocatione loquens, certa mandata ei dederit. Luc. III. 2. *Factum eſt verbum Domini* ἐπὶ *ad vel ſuper Johannem:* Joh. I. 33. *qui miſit me ad baptizandum, dixit mihi.* Repetimus igitur noſtrum argumentum: Johannes expreſſe teſtatur, ſe *miſſum eſſe ad baptizandum;* Joh. I. 33. baptizare non eſt aquam tantum infundere vel aquæ immergere, ſed oportet ut accedat verbum, alias ipſius actio non fuiſſet baptiſmus, ſed externa tantum ablutio.

Argumenta pro parte negativa.

1.) Dicitur baptiſmus Iohannis, non Chriſti.

§. XVIII. Ex his facili negotio ad reliqua argumenta reſpondetur. I.) *Dicitur baptiſmus Iohannis, non autem Chriſti. Ergo non a Chriſto, ſed Iohanne fuit inſtitutus.* Matth. III 7. *videns Iohannes multos Phariſaeorum venientium ad ſuum baptiſmum &c.* Reſpond. dicitur baptiſmus Iohannis, non quaſi propria auctoritate & privato arbitrio Johannes eum adminiſtraverit, vel quaſi Johannes *fuerit auctor totius, quod agebatur per ſuum baptiſma*, ut loquitur Biel libr. IV. ſent. diſt. 2. q. 2. ſed ut diſtinguatur a baptiſmo Chriſti, hoc eſt, eo, quem Chriſtus per apoſtolos adminiſtravit. Ideo vero a baptiſmo Chriſti, id eſt, a baptiſmo per apoſtolos atque alios verbi miniſtros in primitiva eccleſia adminiſtrato baptiſmus Johannis diſtinguitur, non quod ille ſolum divinam inſtitutionem habuerit, hic vero non item, ſed quod per illum viſibilia Spiritus ſancti dona & donorum inviſibilium uberior copia baptizatis fuerit collata, quo beneficio quamvis Johannis baptiſma deſtitutum fuerit, ex eo tamen nimis large infertur, quod etiam divina inſtitutione, & omni plane ſpiritualium donorum collatione caruerit, qua de re plura inferius.

2.) Chriſtus nondum cœperat prædicare.

II.) *Chriſtus nondum cœperat praedicare. Ergo baptiſmus Johannis non pertinet ad nov. teſt.* Reſp. *omnes prophetae & lex usque ad Johannem prophetarunt.* Matth. XI. 13. Ergo in Johanne vet. teſt. deſinit, quippe qui non prænunciavit Chriſtum longe poſt venturum, ſed digito monſtravit præſentem. Joh. I. 29. Idem etiam prædicans in deſerto ac locuſtis veſcens ceremoniales vet. teſt. leges adventu Meſſiæ antiquatas eſſe docuit, unde Tertullianus adverſ. Marc. libr. IV. pag. 272. vocat eum *limitem, in quo ceſſaverit Iudaiſmus, & cœperit Chriſtianiſmus.* Nazianzenus orat. XXXIX. in ſ. lumina p. 633. vocat eum παλαίας καὶ νέας μεσίτην. Ipſe Bellarminus libr. I. de baptiſmo c. 19. ex Thoma ſcribit: *Baptiſma Johannis non pertinuiſſe ad legem veterem, ſed potius ad novam, ut quandam praeparationem ad Chriſti baptiſmum.* De tota hac re copioſe alibi diſputavimus.

3.) Baptiſmus Johannis non habuit invocationem Trinitatis.

III.) *Baptiſmus Johannis non habuit invocationem ſanctae Trinitatis. Ergo nec a Trinitate eſt inſtitutus.* Reſp. de forma & fine baptiſmi a Johanne adminiſtrati paulo poſt dicendum erit.

CAPUT IV.

DE ADMINISTRATIONE BAPTISMI.

Cauſæ inſtrumentales baptiſmi.

§. XIX. Cauſa *inſtrumentalis* ſive miniſter baptiſmi fuit I.) *Iohannes*, qui primus in nov. teſt. hoc ſacramentum diſpenſavit Matth. III. 6. Marc. I. 4. Luc. III. 12. Joh. I. 28. III. 23. quin & ipſum Chriſtum ſacro hoc lavacro tinxit, Matth. III. 16. Marc. I. 9. Luc. III. 21. Joh. I. 33. Unde κατ' ἀντονομασίαν vocatur ὁ βαπτιστὴς Matth. III. 1. XI. 12. II.) *Diſcipuli Chriſti*, qui non ſolum poſt Chriſti ad cœlos adſcenſum facta ſolenni baptiſmi promulgatione, ſed etiam ante Chriſti paſſionem ac mortem eundem adminiſtrarunt. Joh. III. 22. *Venit Ieſus & diſcipuli ejus in terram Judaeam, & illic commorabatur cum diſcipulis & baptizabat;* (id poſtea exponitur) Joh. IV. 2. *Jeſus ipſe non baptizabat, ſed diſcipuli ejus.*

Quare Chriſtus ipſe non baptizarit?

Quare vero Chriſtus ab externa adminiſtratione baptiſmi abſtinuerit, ejus rei a veteribus proferuntur hæ rationes: 1.) Ut amoliretur falſam perſuaſionem baptizandorum, ne illi, qui immediate ab ipſo fuiſſent baptizati, viderentur majus aut excellentius beneficium ab illo accepiſſe, quam alii a diſcipulis baptizati. Notum enim eſt, quid Paulo in ſimili prorſus caſu acciderit: 1 Cor. I. 14. 2.) Ut oſtenderet illuſtre diſcrimen inter ſuam & miniſtrorum perſonam, quod ſcilicet ipſe ſit, qui baptizet Spiritu ſancto, miniſtri vero externum tantum adhibeant miniſterium. 3.) Ut auctoritatem, dignitatem & efficaciam miniſterii divinam commendaret, ac doceret, baptiſmi dignitatem & efficaciam non ex perſonarum diſpenſantium qualitate, ſed ex divina inſtitutione & promiſſione æſtimandam eſſe, cum expreſſe Johannes dicat, Chriſtum illos baptizaſſe, quos apoſtoli baptizabant, quia non ſuo, ſed Chriſti nomine baptiſmum adminiſtrabant. Nicephorus quidem libr. II. c. 3. ex epiſtola Evodii refert: *Chriſtum ſuis manibus baptiſmum aquae contuliſſe Petro, qui deinde fratrem ſuum Andream & filios Zebedaei baptizarit, ab illis poſtea reliquos apoſtolos baptizatos eſſe.* Euthymius in cap. III. Joh. inquit: *Scribunt quidam apoſtolorum temporibus proximi, quod Chriſtus Petrum & virginem matrem baptizaverit; Petrus vero reliquos omnes apoſtolos.* Auguſtinus ad Seleucianum probabili conjectura diſputat, *diſcipulos Chriſti fuiſſe baptizatos ſive baptiſmo Iohannis, ut nonnulli arbitrantur, ſive baptiſmo Chriſti, neque enim baptizandi miniſterio defuit, ut haberet baptizatos ſervos, per quos cæteros baptizaret, qui non defuit illis humilitatis miniſterio, quando iis pedes lavit.* Martinus Duncanus, ſcriptor pontificius, libr. I. contra anabapt. cap. 4. adſerit, *apoſtolos a Chriſto baptizatos fuiſſe;* idem videtur Bellarmino libr. I. de bapt. cap. 23. circa fin. et Suarezio tom. IV. fol. 200 (*). Sed cum certis & manifeſtis ſcripturæ teſtimoniis in hac quæſtione deſtituamur, *cohibere ſe debet humana praeſumtio, nihil in alteram partem adſeverando*, ut idem Auguſtinus libr. II. de pecc. merit. cap. ult. rectiſſime ſcribit. Unde Tertullianus libr. de baptiſm. p. 601. ſecutus diſerta verba evangeliſtæ: Jeſus non baptizabat &c. ſtatuit *diſcipulos Chriſti a Iohanne baptizatos fuiſſe.*

Baptiſmi adminiſtratio ordinaria pertinet ad miniſtros eccleſiæ.

§. XX. Quamvis igitur Deus ipſe baptiſmum inſtituerit, eundem tamen non ἀμέσως ſed ἐμμέσως adminiſtrat; perinde ut voluntatem & conſilium ſuum de noſtra ſalute itidem non immediate, ſed mediate per homines nobis adnunciat. Hæc baptiſmi adminiſtratio ordinarie pertinet ad miniſtros eccleſiæ: 1.) Quia munus docendi complectitur etiam miniſterium ſacramentorum. Quemadmodum ſacramenta ſunt viſi-

(*) De Chriſtina refert hiſt. Lombard. cap. 93. quod ab ipſo Chriſto in mari baptizata ſit his adhibitis verbis: *Baptizo te in Deo Patre meo & in me Ieſu Chriſto, filio ejus, & in Spiritu ſancto.* GERHARDUS.

viſibilia ſigna gratiæ in verbo evangelii oblatæ: ita quoque ſacramentorum adminiſtratio ordinarie pertinet ad eos, qui divinitus miſſi ſunt ad prædicandum evangelium. Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 15. utrumque apoſtolis committitur, *ut euntes in orbem univerſum gentes doceant, & baptiſmum in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti adminiſtrent*, 2.) Quia miniſtri eccleſiæ ſunt *diſpenſatores myſteriorum divinorum*, ad quæ cumprimis pertinent ſacramenta. 1 Cor. IV. 1. *Sic nos aeſtimet homo, ut miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum* Dei. 1 Tim. III. 5. *Epiſcopus domui ſuae bene praeeſſe debet, qui enim domui ſuae praeeſſe neſcit, quomodo eccleſiae Dei curam habebit?* (verbum docendo, ſacramenta adminiſtrando, diſciplinam conſervando.) Tit. I. 7. *Epiſcopus eſt* Θεῦ οἰκόνομος. 3.) Quia in Johanne & apoſtolis prædicatio verbi & adminiſtratio baptiſmi fuerunt conjuncta. De Johanne res eſt manifeſta. De apoſtolis idem perſpicuum, non ſolum ex mandato Chriſti, Matth. XXVIII. 19. cui morem ipſos geſſiſſe certiſſimum eſt, ſed etiam ex ipſa praxi. Act. II. 41. *Qui receperunt ſermonem Petri, baptizati ſunt*. (utique a Petro & reliquis apoſtolis) Act. VIII. 38. *Philippus baptizat eunuchum aethiopem*. Act. IX. 19. XXII. 16. *Ananias Paulum*. 1 Cor. I. 14. *Paulus Criſpum & Gajum*. v. 16. *Stephanae familiam*. 4.) Quia circumciſio, in cujus locum ſucceſſit baptiſmus, ordinarie per ſacerdotes fuit adminiſtrata, ut oſtendimus in tract. de circumc. §. 9. Chryſoſtomus in 1 Cor. I. *Evangelizare paucorum eſt, baptizare autem cujuslibet, modo fungatur ſacerdotio*.

Errores de miniſtro baptiſmi.

§. XXI. Error igitur eſt 1.) quod Pepuziani (*) alias Quintilliani dicti (**), *ſacerdotium adeo commune faciebant, ut eo etiam mulieres honorarent*: Auguſtinus de hæreſi ad Quodvultd. cap. 27. ſecuti Marcionem, qui mulieribus *etiam extra caſum neceſſitatis, & quidem in publicis cœtibus baptizare permiſit*. Centuriæ Magdeb. II. p. 93. 2.) quod anabaptiſtæ, abuſi iis ſcripturæ locis, quibus chriſtiani in univerſum omnes *regale ſacerdotium*, 1 Petr. II. 9. *& facti coram Deo reges & ſacerdotes* dicuntur, Apoc. I. 6. omnes promiſcue chriſtianos nullo habito reſpectu, an ſint miniſtri eccleſiæ nec ne, ordinarie baptiſmum adminiſtrare poſſe contendunt, quibus opponimus regulam apoſtolicam 1 Cor. XIV. 40. *πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.*

Solutio argumentorum contrariorum.

§. XXII. At, inquis, I.) ex actis apoſtolicis probari poſſe videtur, alios fideles præter apoſtolos, etiam in ipſorum præſentia, baptiſmum adminiſtraſſe. Act. X. 48. *Petrus jubet eos baptizare, qui Caeſareae in domo Cornelii Spiritum ſanctum acceperant. Ergo non a Petro, ſed aliis credentibus baptiſmum ſuſceperunt* (***). Reſp. verba illa

προ-

(*) Nomine *Pepuzianorum*, de quibus heic loquitur GERHARDUS, denotantur MONTANI ſectatores, *Montaniſtæ* alias dicti, qui ſeculo quarto civitatem chriſtianam pravis ſuis ſententiis atque inſtitutis conturbarunt. Adpellabantur *Pepuziani* a Pepuza, Phrygiæ oppidulo, quod potiſſimum incoluerunt & pro ſuis Hieroſolymis habuerunt, prout teſtatur EPIPHANIUS *hæreſ. XLVIII. num. 14.* & *hæreſ. XLIX. num. I.*

(**) *Quintillianorum* nomen olim impoſitum fuit *Cainianis*, ſeculi quarti hæreticis, qui Cainum aliosque corruptiſſimæ mentis homines coluiſſe dicuntur. Inter eos, qui ſectæ huic olim fuerunt addicti, erat *Quintilla*, a qua perverſi iſti homines *Quintilliani* dicti ſunt. Referunt priſci auctores, eos baptiſmum improbaſſe, de viſionibus divinis fuiſſe gloriatos, ac mulieribus facultatem dediſſe, officia ſacra peragendi.

(***) Certe Johan. Volkelius, Photinianus, in reſolut. nodi gordii contra Smiglecium pag. 19: *baptiſmum a quovis adminiſtrari poſſe etiam extra neceſſitatis caſum*, probare conatur *ex eo, quod Petrus juſſit, ut ſe præſente Cornelius una cum tota familia baptizaretur.* GERHARDUS.

προϛέταξε αὐτοὺς βαπτισθῆναι, juſſit illos baptizari, ſive baptiſma ſuſcipere, indefinita ſunt, nec quidquam impedit, quo minus ab ipſo Petro illi dicantur baptizati, neque enim aliis baptiſmi- adminiſtrationem peragendam Petrus commendat, ſed illos, qui Spiritum ſanctum acceperant, ad baptiſmi ſuſceptionem hortatur. Quod ſi omnino aliorum opera in baptiſmi adminiſtratione uſum fuiſſe Petrum ex verbis illis evinci poſſet; nondum tamen conſequens foret, laicos illos fuiſſe, ſiquidem fuerunt vel evangeliſtæ, vel presbyteri, vel diaconi, quos ſecum plerumque adſumebant apoſtoli, qui una cum illis verbum evangelii prædicabant. II.) Paulus I Cor. I. 17. dicit, *ſe non eſſe a Chriſto miſſum ab baptizandum, ſed ad praedicandum evangelium*. Ergo adminiſtratio baptiſmi non pertinebit ad eos, qui ſunt præcones evangelii (*). *Reſp.* verba apoſtoli non intelligenda ſunt *abſolute*, quaſi nulla ratione baptizandi munus ad apoſtolum ſpectaverit, (alias foret conſequens, ipſum graviter peccaſſe, abſque vocatione baptizando Criſpum, Gajum & Stephanæ domum v. 14. & 16. quin & Lydiam Act. XVI. 15. ac cuſtodem carceris Philippenſis v. 33.) ſed *comparate*, quod ſcilicet Paulus cumprimis fuerit miſſus ad prædicationem evangelii, ad quam majora Spiritus ſancti dona requiruntur, quam ad baptiſmi adminiſtrationem, ſiquidem ſacramenta per illos diſpenſari poſſunt, qui non ſunt tam egregiis & heroicis Spiritus ſancti donis inſtructi, cum efficacia eorum non a qualitate vel dignitate miniſtri, ſed ab auctore Deo in ſolidum dependeat, in cujus nomine adminiſtrantur. Similis loquendi formula exſtat: Jer. VII. 22. *Non locutus ſum patribus veſtris de ſacrificiis vel holocauſtis in die, qua eduxi illos ex Ægypto*; id eſt, non cumprimis ac præcipue de ſacrificiis, ſed de obedientia erga decalogum illis ſum locutus.

An ad baptiſmi integritatem requiratur vocatio miniſtri legitima?

§. XXIII. De *qualitatibus* miniſtri baptizantis quæritur, an ad ſacramenti baptiſtici integritatem & efficaciam requiratur in miniſtro, 1.) vocatio legitima, 2.) fides recta, 3.) vita pura. *Vocationem legitimam* neceſſario requiri ſtatuit Calvinus libr. IV. inſtit. cap. 20. & ſeqq. Collocutores adverſæ partis in colloq. Mompelg. p. 435. Beza in qq. & reſp. q. 137. Atqui 1.) cum Chriſtus audiri jubeat *ſcribas & phariſaeos in cathedra Moſis ſedentes*; Matth. XXIII. 3. ipſorum etiam circumciſionem eo ipſo approbaſſe judicandus eſt, quorum tamen vocationem legitimam omnino fuiſſe quis dixerit? 2.) Sed nec ſacrificulorum papiſticorum vocationem legitimam eſſe concedent, interim tamen baptiſmum ab illis adminiſtratum irritum eſſe nondum auſi ſunt edicere. Bucanus loc. XLVII. p. 624. *Ratus haberi debet pontificiorum baptiſmus, qui errore communi, vel longa tolerantia, ſeu per vim paſtorum ſedem occupant & publicum miniſterium tenent, etſi pro legitime vocatis habendi non ſint.* 3.) Adde quod baptizati de veritate & integritate baptiſmi perpetuo cogantur dubitare, ſi ad eam legitima miniſtri vocatio requiritur, cui enim conſtare poteſt, an non malis artibus ovile Chriſti intraverit? 4.) Beza q. 144. ipſius ſatanæ baptiſmum in miniſterio non dubitanter ſe velle dicere legitimum adſerit. At quomodo unquam ſatanæ ad miniſterium vocatio legitima erit vel eſſe poterit? Vocationem igitur in ordinario baptiſmi miniſtro requirimus; legitime vocatos & ſinceræ doctrinæ præcones, ſi haberi poſſint, ad baptiſmi diſpenſationem requirendos eſſe dicimus, interim tamen ſi baptiſmus ab eo conferatur, cujus vocatio non eſt modis omnibus legitima vel fides recta, ex eo integritati & efficaciæ baptiſmi nihil decedere adſerimus, modo ſubſtantialia ejusdem rite obſerventur.

An requiratur miniſtri fides recta?

§. XXIV. *Fidem rectam* in baptizante ad baptiſmi integritatem requiri, ac proinde baptiſmum

(*) Photiniani ex eo loco colligunt, *baptiſmum non eſſe neceſſarium ad ſalutem. Omnia quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, præcepta fuere apoſtolis. At Paulus dicit, Chriſtum non præcepiſſe ſibi, ut quemquam baptizaret. Ergo baptiſmus aquæ non eſt neceſſarius.* Smalcius in refutatione eorum, quæ Smiglecius ad examinat. 100. errorum protulerat. p. 59. GERHARDUS.

m ab illis, qui fidei ſinceritate & unitate veræ
:ſiæ non ſunt conjuncti, hoc eſt, ab hære-
vel ſchiſmaticis collatum inefficacem, ideo-
iterandum eſſe voluerunt Cyprianus & con-
Carthaginenſis patres; Euſebius libr. VII.
eccleſ. cap. 2. *Ad Stephanum (epiſcopum
manum)* Dionyſius (Alexandrinus) *primam
piſtolis de baptiſmate ſcribit, quaeſtione haud
ita tum temporis mota, an debeant, qui ex
vis haereſi convertuntur, baptiſmate repur-
i, cum priſcus mos eſſet ſola oratione erga il-
, cum impoſitione manuum uti, c. 3. Pri-
s tunc Cyprianus Carthaginenſis parœciae
ſtor haud aliter, quam per baptiſmum primum
errore luſtratos, admittendos eſſe cenſuit.
rum Stephanus nihil praeter traditionem ex
tiquo obtinentem innovandum eſſe putans,
viano ob hanc cauſam indignabatur* cap. 4.
Xyſtum, (Stephani ſucceſſorem) *alteram
ſyſius ſcribens epiſtolam & Stephani & reli-
rum epiſcoporum ſententiam declarat, haec
tephano dicens: Scripſit igitur primum de
no & Firmiliano, cunctisque per Ciliciam
Cappadociam & Galatiam & univerſis con-
nis gentibus, nec illis ſe communicaturum
ter eandem hanc cauſam, quod videlicet
eticos rebaptizarent. Conſidera autem rei
u magnitudinem. Revera namque in maxi-
piſcoporum ſynodis decretum eſt, ſicut audio,
ab haereſi aliqua veniunt, primum denuo
tuendos eſſe, deinde abluendos & a veteris
urique fermenti ſordibus repurgandos eſſe,
de his omnibus ipſum rogans ſcripſi.* cap. 6.
n Dionyſius in *tertia epiſtola ex illis, quas
ptiſmate ſcripſit ad Philemonem Romanum
byterum iſta adjicit: Hunc ego canonem ac
m a beato Heracla papa noſtro accepi: Ab
eticis enim venientes, licet ab eccleſia defece-
, imo non defecerunt, ſed cum illa ſe egiſſe
runt, proditos vero, quod ad quendam alie-
locentem acceſſerint, ab eccleſia pepulit, nec
iſit ne orantes quidem, niſi publice cuncta,
audiſſent ab adverſariis, expoſuiſſent, ac
demum collegit eos, non petens, ut denuo
izentur. Etenim jam ante Spiritum ſan-
ab eo fuerant conſecuti. Rurſus ubi mul-
tis propoſitionem hanc tractavit, ſubjungit iſta:
Et illud cognovi, quod non jam Africani tan-
tum hoc introduxerunt, ſed & diu antea epiſco-
pis praeceſſoribus noſtris in frequentiſſimis eccle-
ſiis ac patrum ſynodis in Iconio & Synadis &
apud multos ita viſum ſit, quorum ſententias
ſubvertere, illosque in contentionem & rixam
conjicere, non ſuſtineo* cap. 7. *Quarta illius*
(Dionyſii Alexandrini) *epiſtola ad Dionyſium
Romanum ſcripta eſt, in qua de Novato ſic me-
morat: Praeter haec omnia ſacrum lavacrum
reprobavit, fidem ac confeſſionem, quae ante
baptiſmum fuerunt, ſubvertit, ac Spiritum
ſanctum ex illis, etiamſi ſpes eſt aliqua, quod
vel in ipſis maneat, vel rediturus ſit, prorſus
profligavit.* Cap. 8. *Exſtat & quinta illius epi-
ſtola ad Xyſtum Romanum epiſcopum ſcripta,
in qua, cum multa adverſus haereticos dixiſſet,
tale quid ipſius tempore factum eſſe narrat, di-
cens: Etenim revera frater, conſilio opus habeo
& tuam ſententiam abs te peto, quod tale quid
mihi acciderit, unde verear, ne fallar. Cum
fratres eſſent congregati, vir quidam exiſtima-
tione fidelis, antiquus, & antequam ego ordi-
narer, opinor autem & ante beatum Heraclam,
eccleſiaſtici cœtus particeps, dum nuper quidam
baptizarentur, praeſens, auditis, interrogatis
ac reſponſis ad me acceſſit, flens & lamentans
& ante pedes meos provolutus, confitebatur &
jurabat, baptiſmum, quo baptizatus erat ab
haereticis, non eſſe verum baptiſmum, nec cum
hoc noſtro ullam habere communionem, ſed eſſe
illum impietate & blaſphemia refertum. Dicebat
etiam, mentem ſuam vehementer compungi,
nec tantum ſe fiduciae habere, ut oculos ſuos ad
Deum levaret, quod profanis illis verbis &
actibus eſſet initiatus, ideoque orabat, ut ſince-
riſſima hac purificatione, ſuſceptioneque & gra-
tia potiretur, quod quidem ego facere non ſum
auſus, ſed diuturnam illam multorum tempo-
rum communionem illi ſufficere dixi. Cum enim
& gratiarum actionem in eccleſia audiiſſet, &
ad illam una cum aliis Amen ſucciniſſet, menſae
adſtitiſſet, manus ad ſuſcipiendum ſanctum cibum
extendiſſet, illum etiam accepiſſet, & prolixo
jam tempore corporis & ſanguinis Domini no-*

ſtri Jeſu Chriſti particeps fuiſſet, non ſum auſus eum denuo baptiſmate initiare, ſed animo bono eſſe, & fide firma ac ſpe bona ad communionem ſanctorum accedere juſſi. Ille vero indeſinenter luget, & horrore a menſa Domini diſtinetur, & vix obſecutus precibus eccleſiaſticis adeſſe ſuſtinet. Exſtat praeterea & alia illius de baptiſmate epiſtola ab eo & parœcia, cui praeerat, Xiſto & Romanae eccleſiae nuncupata, in qua prolixa declaratione de propoſita quaeſtione diſputat. Hactenus Euſebius. Poſſunt autem hæ Dionyſii epiſtolæ multa utiliter monere, unde Lutherus libr. de concil. & eccleſ. tom VII. oper. germ. pag. 231. lectorem ad illos remittit.

Donatiſtarum hæreſis in hac quæſtione.

§. XXV. Ex hoc Cypriani errore Donatiſtæ, poſtea eundem ſecuti, hæreſin & ſchiſma fecerunt. Quamvis enim Cyprianus & alii epiſcopi Africani baptiſmum, ab hæreticis adminiſtratum, inanem eſſe cenſerent, ideoque eos, qui ex hæreſi ad rectam fidem converſi eccleſiæ ſe adgregabant, rebaptizarent: non tamen contentioſe ac pertinaciter in eo defendendo, quod minus ſolide refutatum verum eſſe opinabantur, ſeſe gerebant, ſed pacem cum fratribus & collegis diſſentientibus fovebant, neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, ſi diverſum ſentiret, amoventes, ut ipſi in exordio Carthaginenſis ſui concilii loquuntur, ideo nec hær nota illorum errori inuſta eſt, neque ſchiſ diſſidio. Donatiſtæ autem, cum eundem rem ſumma contentione & pertinacia tu tur, ac deſererent communionem fidelium diverſum ſtatuebant, inde error evaſit in ſin, & ex diſſidio factum eſt ſchiſma, qu re legendus Auguſtinus in libr. de baptiſmo tra Donatiſtas, cumprimis libr. I. cap. libr. II. cap. 7. &c. & in libris contra Cre Gramm. & de hæreſi ad Quodvultdeum reſ. 69 (*).

Diſtinct reticorum hac qu attende

§. XXVI. Cæterum quod ad quæſtionem de hæreticorum baptiſmo attinet, certis quibusdam diſtinctionibus ejus deciſio innititur. 1.) Quidam hæretici ſubſtantialia baptiſmi impugnant, utpote qui loco aquæ aliud quidpiam uſur vel myſterium Trinitatis præfracte & direc gant, nec in Patris, Filii ac Spiritus ſanc mine baptiſmum adminiſtrant. Quidam quamvis alias doctrinæ cœleſtis partes ferr ſuo corrumpant, tamen de ſubſtantia huju cramenti recte ſentiunt, & in ſubſtantialib vinam inſtitutionem ſequuntur. Quod ad reticos prioris claſſis attinet, illorum baptiſmus non eſt verus & efficax cenſendus, ideoque baptizati

Baptiſm reticorum

(*) *Stephanus I. pontifex Rom. opinatus eſt, converſos a quacunque hæreſi ſine ulla exceptione non fuiſſe rebaptizandos. Et quidem certe, qui tum temporis vigebant hæretici, exceptis paucis Montaniſtis, erant fere Gnoſtici, inſolitis utentes baptiſmi formis, propter odioſas & inſolentes, quas tam de divinitate, quam de perſona Chriſti tuebantur, opiniones. Quamvis autem in confeſſo ſit, illos in baptiſmis ſuis non adhibuiſſe eam, quæ nunc recepta eſt, formam; eccleſia tamen Romana tum temporis hæreticos cujusque generis indiſcriminatim ſine baptiſmatis iteratione ad pœnitentiam admiſit. At epiſcopi Africæ & Cappadociæ his ex diametro repugnabant, tenentes, omnes hæreticos rebaptizandos. Concilium Nicenum mediam viam tenuit, ſtatuens, Pauliniſtas & Montaniſtas rebaptizandos, Cataros vero minime. Synodus Conſtantinopolitana permultos recenſet hæreticos, qui p rore denuo erant luſtrandi, & alios, q ſuo baptiſmate erant recipiendi, quos noſtr ma uſos eſſe nemo facile demonſtraverit. hanc rem adprime facit, quod teſtatur Ba Novatianos, Encraticos & Saccophoros Romæ non rebaptizabant, a ſe tamen reb tos, quam diverſitatem ſanctus ille vir abſ non exiſtimabat; hoc modo dicebat, magno um bono futurum, ſi multi epiſcopi in unu gregati convenientem & concordem in agen tionem præſcriberent. Verum patres Tridentini bis nihil attentis doctrinæ vulgata hærebant, hæreticum vere baptizare, ſi inſtitutionis utatur, & eccleſiæ ſequatur in nem.* Hæc ex Petri Suavis libr. II. hiſt. Trid. p. 278. adnotavit GERHARDUS

vidia ba- ſmi reddenti- eſt irritus. zati ab illis, ſi ad veræ eccleſiæ gremium confugiant, omnino baptizandi ſunt, cum verum baptiſmum nondum acceperint. Ariani olim baptizabant *in ſolo Patre vero ..., in Jeſu Chriſto ſalvatore & creatura, in Spiritu ſancto utriusque ſervo*, teſte Hie-ronymo contra Luciferian. tom. III. pag. 66. ...m. II. p. 166. lit. F. edit. Colon. 1616. & A-thanaſio ſerm. III. contra Arianos, tom. I. p. 219. edit. Commelin. (*) Manichæi, ſcribit Auguſtinus l. c. *nolebant aquam ad baptiſmum adhiberi, quod illam a diabolo conditam opinarentur* (**). Harum corruptelarum in ipſa ſubſtantialia baptiſmi impingentium complures poſtea recenſebimus. Quas ſi qui hæretici amplectuntur, ab illis verum baptiſmum conferri, ſonora voce negamus, ſiquidem inſtitutio baptiſmi aquam & verbum conjungit atque in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti baptiſma conferendum eſſe præcipit. Matth. XXVIII. 19. Eph. V. 26. Ubicunque ergo pars ſubſtantialis altera deeſt vel mutatur, ab inſtitutione divina diſceditur, & per conſequens verus baptiſmus neutiquam confertur. Auguſtinus libr. VI. contra Donatiſtas cap. 25. *Quis neſciat, non eſſe baptiſmum Chriſti, ſi verba evangelica, quibus ſymbolum conſtat, illic defuerint?* Sic concilium Nicænum can.

M 2

(*) *At, inquiunt, Athanaſius loquitur de adultis, non infantibus ab Arianis baptizatis.* Reſp. 1.) Athanaſius ne verbulo quidem innuit, diſcrimen in baptizatis faciendum eſſe, ſed in genere de baptizante Ariano loquitur, videlicet in eccleſia Ariana. 2.) Baptiſmus ſi legitime conferatur, quoad ſubſtantiam manet idem, ſive ab infantibus, ſive adultis, ſive a credentibus, ſive ab incredulis recipiatur: ita ſi illegitime conferatur, nullus eſt a quocunque etiam recipiatur. Baronius tom. IV. in adpendice num. 6. *Licet Hieronymi contra Luciferianos & aliorum auctoritate conſtet, eccleſiam catholicam recipere conſueviſſe Arianorum baptiſmum, tamen nequaquam ab eadem ſuſceptum eſt baptiſma Photinianorum, quorum tanta erat impietas in negando divinitatem Filii Dei, adſerentium, eum tantum fuiſſe hominem, ut Ariani ipſi eos ejicerent.* Idem tom. V. ann. 419. num. 109. *Cum Ariani additamento Eudoxii, iidem facti ibi in Thracia ſunt Eudoxiani, eorum baptiſma, ſicut & Macedonianorum, catholica eccleſia penitus reſpuit, in quo nulla eſſet Trinitatis adſertio.* Concilium Arelatenſe II. can. 17. *Bonoſiacos autem ex eodem errore venientes*, (quos ſicut Arianos baptizari in Trinitate manifeſtum eſt) *dum interrogati fidem noſtram ex toto corde confeſſi fuerint, cum chriſmate & manus impoſitione in eccleſia recipi ſufficit.* Concilium Arelatenſe I. can. 8. *De Arianis, qui propria lege ſua utuntur, ut rebaptizentur, placuit. Si ad eccleſiam aliqui de hac hæreſi venerint, interrogent eos noſtræ fidei ſacerdotes ſymbolum. Et ſi perviderint, in Patre & Filio & Spiritu ſancto eos baptizatos, manus eis tantum imponatur, ut accipiant Spiritum ſanctum. Quod ſi interrogatus, non reſponderint hanc Trinitatem, baptizentur.* (Quidam codices admodum antiqui legunt: *De Afris, quod propria ſua lege utuntur, ut rebaptizentur.*) Refertur hic canon. c. de Arianis diſt. 4. de conſecrat. Arianos negantes ſanctam Trinitatem, quæ pertinet ad ſubſtantiam baptiſmi, *vanum & inutile habuiſſe baptiſma*, docet Athanaſius tom. I. orat. 3. p. 219. & in epiſt. ad Serapionem p. 367. ſic neque Manichæi, qui teſte Auguſtino tom. VI. de hæreſibus ad Quodvultdeum cap. 46. pag. 11. nolebant aquam ad baptiſmum adhiberi, verum & integrum baptiſmum habuerunt. GERHARDUS.

(**) Manichæos baptiſmum rejeciſſe, ac ſalutarem eius efficaciam penitus negaſſe, auctor eſt AUGUSTINUS, ſupra a GERHARDO adlegatus, qui in libr. *de hæreſ. cap. XLVI.* de iis ita ſcribit: *baptiſmum in aqua nihil cuiquam perhibent ſalutis adferre; nec quemquam eorum, quos decipiunt, baptizandum, putant.* Aſt narrationem hanc AUGUSTINI omni prorſus deſtitutam eſſe fundamento, atque Manichæos non tantum baptizaſſe, verum etiam virtutem animam mundandi baptiſmo tribuiſſe, rationibus in medium adductis comprobare annisus eſt ISAACUS de BEAUSOBRE in *hiſtoire du Manichee & du Manicheiſme, tom. II. liv. IX. chap. VI. §. XV. & XVI. p. 715. ſeqq.* refutatus eapropter a b. cancell. MOSHEMIO, qui in *commentariis de rebus chriſtianorum ante Conſtantinum M. p. 889. ſeqq.* argumentum de baptiſmo Manichæorum egregie ſolideque pertractavit. Lectu quoque digna ſunt, quæ hanc in rem diſſeruit vir celeb. C. W. F. WALCHIUS in *der Hiſtorie der Kezereyen, part. I. p. 781. ſeqq.*

can. XXI. (in tomis concil. eſt can. XIX.) jubet rebaptizari Paulinianiſtas, id eſt, Photinianos ſive Samoſatenianos, Ruffinus libr. I. hiſtor. eccleſ. cap. 6. nimirum quia regulam baptiſmi non tenuerunt, non enim baptizarunt in Chriſti nomine, teſte Auguſtino libr. de hæreſi cap. 44. Idem de Cataphrygibus ſtatuit concilium Laodicenum can. VIII. unde conſtans regula antiquitatis, *ὅσοι μὴ ἐις ἁγίαν τριάδα ἐβαπτίσθησαν, τούτυς δεῖ ἀναβαπτίζεσθαι.* Ambroſius in cap. III. Gal. non longe a principio: *Duodecim illos, qui in adulterino baptiſmate ſub nomine baptiſmi Johannis non fuerant tincti, ſed ſorditati, Paulus apoſtolus in Trinitatis nomine baptizari praecepit.* Auguſtinus vel quicunque alius auctor libr. de eccleſ. dogmatibus cap. 52. Illos, *qui non ſanctae Trinitatis invocatione apud haereticos baptizati ſunt & veniunt ad nos, baptizari pronunciamus, non rebaptizari, neque enim credendum eſt, eos fuiſſe baptizatos, qui in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti tincti non ſunt* (*).

Hæretici Trinitatis myſterium negantes ſunt in duplici differentia.

§. XXVII. Quod de baptiſmo, ab hæretico, qui myſterium ſanctæ Trinitatis directe negat, collato, diximus, iterum cum quadam diſtinctione accipiendum. Vel enim ſolus miniſter hæreſi illa infectus eſt, vel una cum eo etiam eccleſia illa, cujus eſt miniſter. Quod ſi hæreſis ſubſtantialem aliquam baptiſmi partem impugnans totam aliquam eccleſiam occupavit, negamus verum eſſe baptiſmum, qui ab ejusmodi hæretico in tali eccleſia adminiſtratur, cum definitio baptiſmi illi non conveniat. Si vero miniſter eccleſiæ privatim & occulte hæreſin inſtitutioni & veritati baptiſmi contrariam foveat, eccleſia aperte diverſum ſentiente, ſtatuimus verum ibi conferri baptiſmum. Sacramenta enim ſunt bona eccleſiæ, ideo occultus miniſtri error baptiſmi integritati nihil detrahit, modo ſubſtantialia ejusdem obſervet, nec in externo elemento vel verbo quidquam mutet. Tale quid patrum noſtrorum memoria Heidelbergæ in Palatinatu contigit, ibi enim Adamus Neuſerus, paſtor eccleſiæ ad Spiritum ſanctum primarius, aliquot annis privatim hæreſin Arianam fovit, qui Conſtantinopolin tandem profugiens abjurata religione chriſtiana, circumciſione ſuſcepta, Mahomethiſmo nomen dedit. Oſiander cent. XVI. hiſt. eccleſ. libr. 2. cap. 22. Nec tamen baptiſmus pronunciatus eſt vel etiam pronunciari debuit irritus, quem eccleſiæ in hoc articulo recte ſentientis nomine adminiſtravit.

Baptiſmus hæreticorum, qui ſubſtantialia baptiſmi obſervant, eſt ratus.

§. XXVIII. Quod ad poſterioris claſſis hæreticos, illos puta, qui ſubſtantialia baptiſmi obſervant, licet in aliis articulis ab ὀρθοδοξίᾳ diſcedant, attinet, illorum baptiſmum verum & efficacem, ac proinde nequaquam repetendum eſſe ſtatuimus, hiſce fundamentis innixi: I.) Ubicunque ſubſtantialia baptiſmi obſervantur, ibi verus & legitimus baptiſmus adminiſtratur, ſiquidem ad plenam & integram cujusque rei eſſentiam partes ejusdem eſſentiales ſufficiunt. Jam vero in hoc caſu ſubſtantialia baptiſmi (ex hypotheſi) obſervantur, adeſt aqua cum verbo, adeſt

(*) Scultetus in medull. patrum part. I. p. 477. *patres Niceni concilii erroris adcuſat, quod ἀναβαπτισμὸν τῶν Παυλιανισάντων,* i. e. *eorum, qui Samoſatenum ſecuti, ſtatuerint.* Auguſt. tom. 6. de hæreſ. cap. 44. *Iſtos ſane Paulianos* (qui Photiniani celebrius nuncupantur) *baptizandos eſſe, in eccleſia catbolica conſtitutum eſt, unde credendum eſt, eos regulam baptiſmatis non tenere, quam ſecum multi hæretici, cum de catholica diſcederent, abſtulerunt, eamque cuſtodiunt.* In concilio Arelatenſi II. can. 16. *Photinianorum ſicut & Paulianiſtarum baptiſma nullum eſſe,* decretum eſt. At in concilio Laodiceno can. VII. *Photinianos ſine baptiſmo recipiendos eſſe* ſtatuitur. Reſp. 1.) Concilium illud longe ante Photinianorum ortum eſt celebratum. Ergo de iis agere nequit. 2.) Variant lectiones tum in ſcriptis, tum in excuſis codicibus. Quidam enim carent illis verbis: (*aut Photiniani.*) 3.) In eccleſia perpetua praxi obſervatum eſt, ut Photiniani, qui iidem cum Paulianiſtis, (Theodoretus hæret. fabul. libr. II.) baptizarentur.

adeſt invocatio Trinitatis, aqua in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti baptizato effunditur. Ergo verus & legitimus baptiſmus confertur. Anshelmus in cap. IV. Eph. *Baptiſma a quocunque datum fuerit ſive a bono ſive a malo, ſive a catholico, ſive ab haeretico juxta morem eccleſiae in nomine ſanctae Trinitatis, ſcilicet Patris, Filii & Spiritus ſancti, tantundem valet.* II.) Circumciſio, quam Zipora Moſis uxor infantulo conferebat, divinitus adprobatur. Exod. IV. 25. 26. Jam vero Ziporam in gentilitate natam & educatam in omnibus doctrinæ cœleſtis partibus eo tempore recte inſtitutam fuiſſe, haud veriſimile eſt. III.) Prophetæ in vet. teſtam. ſæpiſſime taxant idololatriam & errores leviticorum ſacerdotum, ad quos ordinarie circumciſionis adminiſtratio ſpectabat, nuſpiam vero illorum circumciſionem improbaſſe, vel ab aliorum manibus eam ſuſcipiendam præcepiſſe leguntur, quin imo Ezech. XVI. 20. XXIII. 37. ipſi Deo filios & filias (per circumciſionis ſacramentum) genuiſſe, ſacerdotes illi dicuntur. IV.) Quamvis Chriſtus tempore miniſterii ſui graviſſimorum errorum ſacerdotes, ſcribas & phariſæos perageret reos, nuſpiam tamen circumciſionem ab illis adminiſtratam repudiavit, quin imo diſerte edixit: Matth. XXIII. 2. *In cathedra Moſis ſedent ſcribae & phariſaei*, v. 3. *quaecunque igitur dixerint vobis, ut faciatis, ea ſervate & facite.* (quatenus in cathedra Moſis ſedebant, id eſt, doctrinam Moſaicæ conſentaneam proferebant, audiendi erant: quatenus ſacramenta Moſis præſcripto adcommodate adminiſtrabant, miniſterio eorum utendum erat; in ſacramentis illis etiam locum habet circumciſio, quam Moſes ipſis dederat. Joh. VII. 22.) Inde eſt, quod baptizatos a ſacrificulis papiſticis non reducimus denuo ad baptiſteria. Jeſuitæ autem viderint, quomodo anabaptiſmum ſuum defendere velint, quod alicubi a noſtris tinctos rebaptizant. Mylius Aug. conf. art. 9. memb. 20. 1. Simile quid commemorat Lutherus epiſt. de anabapt. tom. IV. oper. Jen. germ. f. 408. quod pontificii in lingua germanica a noſtris baptizatos in latina rebaptizarint.

§. XXIX. Atqui *haeretici nec Chriſti diſcipuli, nec verae eccleſiae vera membra ſunt, quomodo ergo verum baptiſmum, qui eſt peculiare Chriſti bonum & ſanctum eccleſiae ſacramentum, conferre poterunt?* Reſp. quamvis hæretici non ſint vera eccleſiæ membra, illud tamen non impedit, quo minus verum baptiſmum adminiſtrent, modo ſubſtantialia ejus obſervent, quia linguam & manum in hac actione Deo tantummodo adcommodant. Deus eſt, qui baptizat, & per miniſterium efficax eſt. Quatenus falſi illi doctores verbum & inſtitutionem Chriſti in hac parte adhuc obſervant, eatenus ſunt externa eccleſiæ membra, quamvis propter errores alios ab unitate corporis myſtici ſint ſeparati. Quemadmodum Deus per corruptum miniſterium ex adultis: ita quoque per baptiſmum ab hæreticis adminiſtratum ex infantibus ſibi colligere poteſt eccleſiam, ut contingit temporibus Eliæ, 1 Reg. XIX. 18. Auguſtinus lib. I. contra Donatiſtas cap. 10. *Una eſt eccleſia, quae ſola catholica nominatur, & quidquid ſuum habet in communibus diverſorum a ſua unitate ſeparatis, hoc quod ſuum in eis habet, ipſa utique generat, non ille. Neque enim ſeparatio eorum generat, ſed quod ſecum de iſta tenuerunt, quod ſi & hoc dimittant, omnino non generant.* Cap. XV. *Eccleſia omnes per baptiſmum parit, ſive apud ſe, id eſt, ex utero ſuo, ſive extra ſe de ſemine viri ſui, ſive de ſe, ſive de ancilla.* Lib. III. cap. 15. *Sacramenta, ſi eadem ſunt, ubique integra ſunt, etiamſi prave intelliguntur & diſcordioſe tractantur, ſicut ſcriptura ipſius evangelii, ſi eadem ipſa eſt, ubique integra eſt, etiamſi innumerabili falſarum opinionum varietate adſeratur.* Libro de dogmatibus eccleſiaſti. cap. 2. *Qui apud illos haereticos baptizati ſunt, qui in ſanctae Trinitatis confeſſione baptizanti & veniunt ad nos, recipiantur quidem ut baptizati, ne ſanctae Trinitatis invocatio aut confeſſio annulletur, ſed doceantur integre & inſtituantur.*

Solutio argumenti contrarii.

§. XXX. Ratus igitur judicandus eſt baptiſmus ab hæretico collatus, modo ſubſtantialia obſer-

Diſtinguitur inter bapti-

ſmum hæreticorum liberum & neceſſarium.

ſerventur, ſed num ab hæretico petendus? Reſp. diſtinguendum eſt inter baptiſmum hæreticorum *liberum* & *neceſſarium*. Ubi præſto eſt purioris miniſterii uſus, nequaquam ab hæretico petendus eſt baptiſmus; 1.) Quia ſacramenta ſunt ſymbola & teſſeræ confeſſionis, qui iisdem ſacramentis utuntur, ejuſdem doctrinæ profeſſione ſe conjunctos eſſe teſtantur. 1 Cor. X. 18. *Videte Iſrael ſecundum carnem, nonne qui edunt hoſtias, participes ſunt altaris?* 2.) Quia ovium Chriſti hæc proprietas eſt, *quod alienum non ſequantur, ſed fugiant ab eo*, Joh. X. 5. 3.) Quia mandatum eſt perpetuum: Matth. VII. 15. *Cavete a falſis prophetis.* 2 Cor. VI. 14. *Nolite jugum ducere cum infidelibus.* v. 15. *Quae conventio Chriſti ad Belial?* Tit. III. 10. *Haereticum poſt unam atque alteram admonitionem devita.* 2 Joh. 10. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.* Apoc. XVIII. 4. *Exite de illa populus meus, ut ne participes ſitis delictorum ejus.* 4.) Quia graviſſimum ſcandalum præbetur infirmis Matth. XVIII. 7. *Vae homini per quem venit ſcandalum.* Rom. XIV. 13. *Hoc magis judicate, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum.* 5.) Quia infantes fraudantur precibus piorum Chriſti confeſſorum, & injicitur ipſis ſcrupulus in ætate adulta de veritate baptiſmi dubitandi. His rationibus moti pii veteres in primitiva nov. teſt. eccleſia, nec a Donatiſtis, nec ab aliis hæreticis baptiſmum receperunt. Petrus Martyr in epiſt. ad eccleſ. Angl. quæ habetur in locis comm. p. 1198. prohibet a Lutherano baptiſmum accipere propter diverſam fidem, pietatem & conſcientiam, quanto magis cavendum noſtris, ne ab illis baptiſmum accipiant.

Ille improbatur.

Hic certis conditionibus permittitur.

§. XXXI. Sed ubi non eſt copia ſanioris miniſterii in caſu neceſſitatis, præmiſſa proteſtatione vel explicita vel certe implicita, ab hæretico peti poteſt baptiſmus. 1.) Quia per miniſtri hæreſin veritati & integritati baptiſmi nihil decedit, modo in nomine ſanctæ Trinitatis adminiſtretur. 2.) Quia pii in vet. teſt. & ſub auſpiciis nov. teſt. cultum Moſaicum in templo ſua ornarunt præſentia, ac circumciſionem levitici ſacerdotes ſuſceperunt, licet idololatria & variis ſuperſtitionibus eſſent cooperti. 3.) Quia præmiſſa proteſtatio removet ſcandalum. 4.) Quia aliqua pars auditorum recte ſentit. Auguſtinus lib. I. contra Donatiſtas de bapt. cap. 2. *Si quem forte coëgerit extrema neceſſitas, ubi catholicum, per quem accipiat, (baptiſmum) non invenerit, & in animo pace catholica cuſtodita per aliquem extra unitatem catholicam poſitum acceperit, quod erat in ipſa catholica unitate accepturus, ſi ſtatim etiam de hac vita migraverit, non eum niſi catholicum deputamus. Si autem fuerit a corporali morte liberatus, cum ſe catholicae congregationi etiam corporali praeſentia reddiderit, unde nunquam corde diſceſſerat, non ſolum non improbamus, quod fecit, ſed etiam ſecuriſſime veriſſimeque laudamus, quia praeſentem Deum credidit corde ſuo, ubi unitatem ſervabat & ſine ſancti baptiſmi ſacramento, quod ubicunque invenit, non hominum, ſed Dei eſſe cognovit, noluit ex hac vita migrare. Si quis autem poſſit in ipſa catholica accipere, per aliquam mentis perverſitatem eligit in ſchiſmate baptizari, etiamſi poſtea venire ad catholicam cogitat, quia certus eſt, ibi prodeſſe ſacramentum, quod alibi accepit, quidem poteſt, prodeſſe autem non poteſt. Procul dubio perverſus & iniquus eſt, & tanto pernicioſius, quanto ſcientius.* Ita quoque Innocentius in c. fraternitate de clericis ſtatuit, non niſi in neceſſitate ab hæretico baptiſmum eſſe petendum. Bucanus in inſtit. Theodoretus loc. de bapt. negat etiam in extremo neceſſitatis caſu baptiſmum a ſacrificulo pontificio petendum eſſe, ſed recte ei opponitur Phil. Melanchthonis, Petri Martyris, Mart. Buceri & Joh. Calvini ſententia, quæ recitatur in vol. theol. oper. Calvini edit. Genevæ anno 1597. pag. 605. & ſeq. Idem tamen Petrus Martyr in epiſt. ad eccleſ. Angl. negat etiam in caſu neceſſitatis baptiſmum a Lutherano petendum. *Profecto* (inquit) *infantes veſtri de ſalute non periclitantur, ſi abſque baptiſmo*

ptiſmo intereant, quia nec gratiae Chriſti, nec praedeſtinationis effecta externis rebus & ſacramentis ſunt adliganda.

An in miniſtro ad baptiſmi integritatem requiratur vitae puritas?

§. XXXII. Tertium quæſtionis membrum erat de *vitae puritate* in miniſtro baptizante, an ea ad baptiſmi integritatem requiratur, ubi dicimus miniſtros eccleſiæ cumprimis vitæ integritati & ſanctitati ſtudere debere, ut ſint ἀνέγκλητοι, Tit. I. 7. κὴ ἀνεπίληπτοι, 1 Tim. III. 2. quin & illos, qui externis flagitiis gravioribus indulgent, loco movendos eſſe ſtatuimus; interim tamen, ſi contingat, miniſtrum vel occulte, vel manifeſte improbum adminiſtrare baptiſmum, judicamus ejus improbitatem atque indignitatem baptiſmi integritati & efficaciæ nihil quidquam detrahere, modo ſubſtantialia baptiſmi inviolate obſervet, quam ſententiam contra Donatiſtas, in libris contra ipſos editis, Auguſtinus firmiter probat, & præcipua ejuſdem fundamenta anabaptiſtis opponenda, propoſita ſunt in tract. de ſacr. §. 30. Certe ſacerdotes levitici graviſſimorum ſcelerum a prophetis & Chriſto peraguntur rei. Eſaj. XXVIII. 7. Jer. V. 31. Ezech. XXXIV. 2. &c. Matth. XXIII. nuſpiam tamen circumciſio ab illis adminiſtrata pronunciatur irrita; Deus eſt, qui baptizat, miniſter tantummodo vocem ac manum Deo adcommodat, unde toties repetit Johannes baptiſta: *Ego baptizo aqua*, Matth. III. 11. Marc. I. 8. Luc. III. 16. Joh. I. 26. innuens ſibi tantummodo miniſterium, Deo autem efficaciam baptiſmi transſcribendam eſſe: ex quo fundamento recte ſcribit Cyprianus ſerm. de bapt. *Sive Judas, ſive Paulus baptizet, Chriſtus peccatum lavat, abſolvit & delet.* Vide Lombardum lib. IV. diſt. 5. lit. A. & B.

Praerogativae miniſtrorum in baptiſmo non ſunt reſpicienda.

§. XXXIII. Sed nec aliæ qualitates vel prærogativæ in baptizatore reſpiciendæ, ut propter eas diverſitas baptiſmi introducatur, vel ab eis dignitas & efficacia baptiſmi dependere ſtatuatur, qua de re graviter ſcribit Nazianzenus, εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα f. 245. edit. Hervag. *Ne dicas, epiſcopus me baptizet, aut metropolitanus, aut Hieroſolymitanus. Non enim locorum eſt gratia, ſed Spiritus. Ne dicas: ſit ille praeclare natus, grave enim eſt baptizatori objici contumelioſe alterius nobilitatem. Ne dicas: ſenior ille ſit, aut etiam cælebs, temperans & angelicae converſationis. Grave profecto eſſet, ſi purgationis tempore ſordibus pollueret. Ne quaeras dignitatem praedicatoris aut baptizatoris; alias rei hujus eſt judex & abſconditorum cenſor, quandoquidem homo ſecundum faciem, Deus autem juxta cor dijudicat. Tibi autem unusquisque ad purgationem fide dignus cenſeatur, modo ſit ex adprobatis & non manifeſte damnatis.* Ex quo intelligitur, quid ſtatuendum de eo, quod quidam poteſtatem baptizandi ſolis epiſcopis & ſacerdotibus: non vero diaconis & clericis ex officio competere: diſputant. Vide Bellarminum lib. I. de bapt. cap. 7.

In caſu neceſſitatis Laicum baptizare poſſe.

§. XXXIV. Quamvis autem baptiſmi adminiſtratio ordinarie pertineat ad eccleſiæ miniſtros; extraordinarie tamen in extremo neceſſitatis caſu; quando hoc immediatum disjunctum obtinet, aut infantulo abſque baptiſmo moriendum, aut baptiſmus a privata perſona ei conferendus, in hoc, inquam, neceſſitatis caſu privatis in ædibus a quovis chriſtiano in articulis religionis recte inſtituto, citra ſexus reſpectum, baptiſmum adminiſtrari poſſe ſtatuimus, hiſce ſcilicet fundamentis uſi. I.) In caſu extremæ neceſſitatis licet extraordinarie in ſacramento initiationis adminiſtrando agere, modo nihil committatur contra expreſſum Dei verbum atque inſtitutionem. Jam vero in caſu propoſito, ubi ſcilicet aut infantulo abſque baptiſmo moriendum, aut a privato adminiſtrandus baptiſmus, eſt extrema neceſſitas. Ergo licet extraordinarie agere, ita tamen ut nihil committatur contra expreſſum Dei verbum. Baptiſmus eſt unicum illud medium, per quod

1.) In ſacramento initiationis licet extraordinarie agere.

quod infantes in peccatis concepti & nati ad vitam æternam regenerantur. Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt intrare regnum Dei.* Ubicunque ergo ſubſtantialia baptiſmi haberi poſſunt, ibi baptiſmus infantulo conferendus, ne, quantum in nobis eſt, a mediis ſalutis ipſum arceamus; quamvis autem ex hypotheſi non adſit ordinarius eccleſiæ miniſter, non tamen omittenda baptiſmi adminiſtratio, quia ad ſubſtantialia baptiſmi nequaquam requiritur, ut is, qui hoc ſacramentum diſpenſat, ſit miniſter eccleſiæ, proinde neceſſitati hac in parte cedit ordo. Excipiunt, qui nobis hic adverſantur, *virtutem divinam regenerandi non eſſe ſacramento baptiſmi adligatam, cum Deus etiam abſque baptiſmo poſſit hominem regenerare.* Reſp. neceſſitatem hic intelligimus non reſpectu Dei, ſed reſpectu noſtri. Quamvis enim Deus non ita ſit adligatus huic ſacramento, quo minus etiam citra illud in caſu neceſſitatis regenerare poſſit, ut ſuo loco plenius docebimus; nobis tamen incumbit neceſſitas, divino mandato de adminiſtrando baptiſmo, ubicunque ejuſdem ſubſtantialia haberi poſſunt, obſequendi. Verba Chriſti ſunt diſerta Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit, ex aqua & Spiritu, non poteſt intrare regnum Dei.*

Exceptio adverſariorum.

§. XXXV. II.) Quod licet in re pari, licet etiam in compari. Circumciſio urgente neceſſitate potuit adminiſtrari ab hominibus privatis. Ergo etiam baptiſmus in nov. teſt. urgente neceſſitate a privatis adminiſtrari poterit. Paritas probatur ex eo: 1.) Quia utrumque eſt initiationis ſacramentum, circumciſio in vet. baptiſmus in nov. teſt. 2.) Quia baptiſmus in locum circumciſionis ſucceſſit. Col. II. 11. 3.) Quia ut de circumciſione dicitur: Gen. XVII. 14. *Maſculi non circumciſi anima eradicabitur e populo ſuo;* ita quoque de baptiſmo pronunciatur: Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit &c.* Quin imo ineſt argumento quodammodo proceſſus *a fortiori.* Si enim circumciſio a fœminis non circumciſis, & quidem in loco pudoris Iſraeliticis puellis adminiſtrari potuit, quanto magis a privatis adminiſtrari poterit baptiſmus. *Adſumtum* probatur Exod. IV. 24. *Occurrit Deus Moſi in via in diverſorio, & voluit eum occidere,* (lethalem illi immiſit morbum propter omiſſam filioli circumciſionem) *tulit ergo Zippora lapidem,* (cultrum acutum Joſ. V. 2. Pſalm. LXXXIX. 44.) *& circumcidit praeputium filii ſui ac tangens pedes ejus dixit: Sponſus ſanguinum mihi es.* 1 Macc. I. 63. *Fœminae quae circumciderant pueros ſuos, juxta Antiochi mandatum occidebantur.* 2 Macc. VI. 10. *Duae mulieres adducebantur, propterea quod filios ſuos circumciderant.* Excipit 1.) Bucanus in theol. inſtit. loco XLVII. pag. 623. *Exemplum Zipporae, utpote vel temerarium & illicitum ſtultae & iracundae fœminae, vel ſingulare factum in conſecutionem trahi non debere.* Reſp. quamvis Zippora ex iracundia circumciſionem adminiſtraret, fuit tamen vera circumciſio ab ipſo Deo adprobata, quippe qui poſtea Moſen *dimiſit*, ut habet textus Exod. IV. 26. hoc eſt, peracta filioli circumciſione vim lethalis morbi a parente avertit. Hypocritica & in vita iracundæ fœminæ obedientia non fuit Deo probata, interim tamen ex eventu, Moſis ſcilicet liberatione, adparet, circumciſionem a Deo adprobatam fuiſſe, *placatus fuit angelus* (ſcribit Bucanus l. d.) *quod circumciſus fuerit puer, non quod illa circumciderit.* Rectiſſime, ſi ergo coram Deo fuit rata illa circumciſio, utique etiam baptiſmus a fœmina adminiſtratus. Invertimus igitur argumentum: Si Deus ratam habuit circumciſionem ex iracunda & invito animo profectam, quanto magis ratum habebit baptiſmum in vera pietate ac fide devota adminiſtratum. Quod de facti ſingularitate additur, exemplo fœminarum in Maccabæorum hiſtoria refellitur, ex quo colligimus, ubi ſimilis caſus neceſſitatis, ibi parem rationem obtingere. 2.) Alii hac utuntur exceptione, *diſparem eſſe circumciſionis & baptiſmi rationem, cum de illa nullum exſtet mandatum, a quo adminiſtrari debeat,*

2.) Circumciſio in caſu neceſſitatis adminiſtrata fuit a privatis.

Exceptio adverſariorum.

debeat, hujus vero miniſterium iisdem commiſſum, quibus & praedicandi officium. Reſp. circumciſio mandata erat Abrahamo, Gen. XVII. 11. qui fuit *propheta Domini*, Gen. XX. 7. Ex quo probabiliter colligimus, adminiſtrationem hujus ſacramenti una cum aliis eccleſiaſtici muneris partibus ſacerdotio levitico poſtea ceſſiſſe. Vide tract. de circumciſ. §. 9. Per viros ordinarie hoc ſacramentum fuiſſe adminiſtratum, dubitari nulla ratione poteſt. Ut ergo illic in caſu neceſſitatis major fuit habita ratio ſacramenti, quam ordinis; ita quoque circa baptiſmum idem omnino obſervari debet, præſertim cum in nov. teſt. ſublato levitico perſonarum diſcrimine, omnes chriſtiani ſint *regale ſacerdotium*, 1 Petr. II. 9. Apoc. I. 6. *cumque in Chriſto Jeſu nec mas ſit, nec fœmina*, Gal. III. 28. 3.) Eſt qui hac exceptione utitur: *Zipporam præſente Moſe propheta Domini, circumciſionem adminiſtraſſe, ex eo fore conſequens, licere mulieri praeſente miniſtro eccleſiae baptiſmum conferre, quod tamen nobis non probetur, nec probari etiam debeat.* Reſp. hæc Moſis præſentia habenda eſt pro abſentia, ſiquidem Moſes lethali morbo oppreſſus ac viribus fractus circumciſionem adminiſtrare non potuit: uxori igitur vices illas ſuſtinendas impoſuit. Invertimus igitur argumentum. Si viro præſenti licuit mulieri circumciſionem in caſu neceſſitatis adminiſtrare, multo magis verus erit baptiſmus, quem abſente viro in extremæ neceſſitatis caſu, pia fœmina ſubſtantialibus rite obſervatis confert. Quod Moſes ſanctus propheta fuit, ex eo nihil privilegii iracundæ fœminæ acceſſit.

Alia diſſentientium exceptio.

§. XXXVI. III.) *Ubi eadem ratio, ibi idem jus.* Jam vero æqualis eſt ratio inter abſolutionem, quam privatus quiſpiam morienti ex evangelio adnunciat, & inter baptiſmum, quem privatus in caſu neceſſitatis confert, abſente ſcilicet ordinario eccleſiæ miniſtro. Ergo idem etiam jus obtinet: Privati recte faciunt eccleſiam ordinario paſtore deſtitutam & homines ægrotos ſeu quovis modo afflictos ex verbo Dei inſtituentes & conſolantes, ut tempore obſidionis, peſtis, perſecutionis &c. Quo pertinent quodammodo exempla prophetiſſarum in vet. teſt. utpote Deboræ, Jud. IV. Huldæ, 2 Reg. XXII. 14. Hannæ, Luc. II. 36. item Priſcillæ, quam Paulus vocat συνεργὸν, Rom. XVI. 3. quippe a qua *Apollo diligentius expoſitam audivit viam Dei.* Act. XVIII. 26. Loidis & Ennicæ, quæ nepotem & filium Timotheum a pueris in ſacris literis inſtituerunt. 2 Tim. I. 5. III. 15. Quare ergo privati in caſu extremæ neceſſitatis non adminiſtrarent baptiſmum, cum itidem ſint *regale ſacerdotium*, 1 Petr. II. 9. *Facti coram Deo reges & ſacerdotes?* Apoc. I. 6. V. 10. Confirmatur argumentum ex eo, quod Paulus 1 Cor. I. 17. oſtendit, docendi munus longe difficilius & auguſtius eſſe, quam baptizandi, cum ad illud majora Spiritus ſancti dona requirantur. Neque ſexus impedimento eſt, quo minus etiam a fœminis baptiſmus in caſu neceſſitatis adminiſtrari poſſit, cum in *Chriſto Jeſu nec mas ſit nec fœmina.* Gal. III. 28.

3.) Privatus adnunciat abſolutionem morienti.

§. XXXVII De conſenſu antiquitatis non eſt, quod laboremus, fatetur enim atque ultro largitur Calvinus libr. IV. cap. 15. §. 20. *Multis abhinc ſeculis adeoque ab ipſo fere eccleſiæ exordio receptum fuiſſe, ut in periculo mortis laici baptizarent, ſi miniſter in tempore non adeſſet.* Hanc confeſſionem ipſa veritas eidem expreſſit. Sic enim Tertullianus in exhort. ad caſt. *Ubi eccleſiaſtici ordinis non eſt conſeſſus, & offert & tingit ut ſacerdos, qui eſt ibi ſolus.* (ita locum illum legit Chaſſanio, ſcriptor calvinianus, libr. II. loc. com. cap. 47.) Idem libr. de bapt. ſcribit, *laicis baptizandi jus eſſe, ac baptiſmum ab omnibus exerceri poſſe.* Ambroſius in cap. IV. Eph. teſtatur, *olim & laicos & clericos baptizaſſe propter paucitatem miniſtrorum.* Hieronymus adv. Luciferian. *Si cogat neceſſitas baptizare, ſcimus etiam laicis convenire.* Auguſtinus libr. II. contra epiſt. Parm. c. 13. circa medium. *Etſi laicus aliqua pereuntis dederit neceſ-*

Dicta veterum.

neceſſitate compulſus, quod cum ipſe acciperet, dandum eſſe addidicit, neſcio an pie quisquam dixerit eſſe repetendum. Nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris eſt uſurpatio: ſi autem neceſſitas urgeat, aut nullum, aut veniale delictum eſt. Idem in epiſt. ad Fortunatum & citatur c. In neceſſitate diſt. 4. de conſecr. *In neceſſitate cum episcopi aut presbyteri aut quilibet miniſtrorum non inveniuntur, & urget periculum ejus, qui petit, ne ſine iſto ſacramento hanc vitam ſiniat, etiam laicos ſolere dare ſacramentum, quod acceperunt, ſolemus audire.* c. Sanctum diſt. 4. de conſecrat. *In ſacramento baptiſmi eſt auctoritas traditionis per Dominum noſtrum ad apoſtolos: per illos autem ad epiſcopos, & alios ſacerdotes, etiam laicos chriſtianos ab eadem origine, & ſtirpe venientes. Nam cum illa hiſtoria narratur, omnes qui audiuntur, ad lacrymas moventur: cum in navi quadam nullus fidelis eſſet, praeter unum pœnitentem, naufragium cœpit imminere: erat ibi quidam non immemor ſuae ſalutis, & ſacramenti vehementiſſimus flagitator, nec erat ibi aliquis, qui dare poſſet, niſi pœnitens ille, acceperat enim, ſed pro peccato, de quo agebat pœnitentiam, amiſerat ſanctitatem, ſed non amiſerat ſacramentum &c. Dedit ergo, quod acceperat, & ne periculoſe finiret vitam non reconciliatus, petiit ab eo ipſo quem baptizaverat, ut eum reconciliaret, & factum eſt, & ſic naufragium evaſerunt. Cognitum habes, quod fecerunt, nemo exſtitit eorum, qui non pium animum ita crederet, ut conſiliis eorum in illo periculo Dominum crederet adfuiſſe. Motus enim animus religioſus & ſupplex ab homine exegit ſacramentum, a Deo ipſe impetravit ſanctitatem. Quod ſi forte hoc quod narravi de his, qui naufragio imminente periclitabantur, non vult aliquis credere, (non enim hoc divinarum ſcripturarum auctoritas, ſed incerto auctore fama commendat) non repugnabo, ſed interrogabo, ſi tale aliquid contingat, quid futurum eſt? Non poteſt enim quisquam dicere, relinquendum eſſe illum, qui morte imminente petit baptizari a pœnitente, quisquis non credat contigiſſe, oportet ut credat poſſe contingere.* Concilium Carthag. IV. can. 99. & cit. c. Mulier diſt 4. de conſecrat. *Mulier quamvis docta & ſancta viros in conventu docere, vel aliquos baptizare non praeſumat, niſi neceſſitate cogente.* Iſidorus libr. II. de officiis cap. 24. & cit. c. conſtat diſt. ead. *Conſtat baptiſma a ſolis ſacerdotibus eſſe tractandum, ejusque myſterium nec ipſis diaconis explere eſt licitum, absque epiſcopo vel presbytero, niſi his procul abſentibus, ultima languoris neceſſitas cogat, quod & laicis fidelibus plerumque permittitur.* Quibus procul dubio motus Iſaacus Caſaubonus in reſp. ad epiſt. cardin. Perronii nomine regis Angliæ ſcripta obſerv. III. pag. 24. a ſuis diſcedens, ac propius ad nos accedens ſic ſtatuit: *Quod de naſcente olim eccleſia dixit Tertullianus, baptizare epiſcopum, presbyterum, diaconum, poſtremo etiam laicis jus eſſe, in extremae videlicet neceſſitatis caſu; hoc ipſum in eccleſia Anglicana, quod ad epiſcopos, presbyteros & diaconos hodieque ſervatur, ſine ulla vel loci vel temporis rigida & penitus inviolabili obſervatione, laicorum vero baptiſmum aut fœminarum, ut fieri legibus ſuis vetat, ſic factum ex legitima formula quodammodo non improbat, baptiſmum eſſe pronunciians; etiamſi non legitime adminiſtratum.*

§. XXXVIII. Hiſce magnis viribus ſe opponit Calvinus & qui illum ſequuntur. Diſputat enim libr. IV. inſtit. cap. 15. ſect. 20. 21. 22. *ne quidem in caſu neceſſitatis licitum eſſe laico baptizare.* Epiſt. 278. & 326. baptiſmum fœminarum vocat *putidam miniſterii prophanationem.* Beza parte II. qq. quæſt. 139. γυναικοβαπτισμὸν vocat *fabulam, nec eum pluris faciendum eſſe dicit, quam id, quod regis vel reipublicae nomine privatus quiſpiam pro libitu gereret, aut quam ſigillum, ad publici imitationem a privato quopiam effictum & cuipiam inſtrumento adpenſum.* Idem tamen q. 144. *ſatanae baptiſmum in myſterio non dubitanter ſe velle dicere legitimum* adſerit. Innocentius Gentillettus in apol. pro chriſt. Gallis cap. 6. num. 2. *Chriſtus non Mariae nec aliis fœminis baptizandi munus commiſit &c.* Bucanus in inſtit.

Sententia adverſariorum.

inſtit. loco XLVII. p. 623. *Mulierum baptiſmo non poteſt eſſe locus in eccleſia, quia ejus ne γοῦ quidem in tota baptiſmi hiſtoria occurrit &c.* Caſſand. libr. II. loc. comm. cap. 47. in fine: *Inſulſum eſt eum, cui ſalutis praedicatio concredita non eſt, illius ſymbolum, ſeu ſigillum conferre velle. Neque iſtud eſt ſcripturae conſonum. Quis quaeſo auderet principis diplomata obſignare, niſi qui huic muneri praefectus eſt?* (*).

Argumenta adverſariorum: 1.) Baptiſmus eſt pars miniſterii eccleſiaſtici.

§. XXXIX. Argumentis utuntur ſequentibus: I.) *Baptiſmus eſt pars eccleſiaſtici miniſterii: ergo a ſolis miniſtris rite adminiſtratur.* Beza part. II. quæſt. 137. *Eorundem eſt docere evangelium, quorum baptizare. Docendi vero poteſtas mulieri non permittitur.* 1 Cor. XIV. 34. 1 Tim. II. 12. Bucanus l. d. *Reſp.* 1.) Quamvis ordinarie ad miniſtros eccleſiæ & docendi & baptizandi munus pertineat, ex eo tamen inferri nequit, quod in extremo neceſſitatis caſu baptiſmi adminiſtratio laicis nulla ratione competat. 2.) Quia cauſa efficiens inſtrumentalis non ingreditur rei eſſentiam, ac proinde ſi vel maxime in eo, qui baptiſmum diſpenſat, in caſu neceſſitatis qualitas aliqua deſit, tamen ſubſtantialibus ac proinde integritati baptiſmi nihil decedit. 3.) Neque quidquam in hoc caſu agitur contra expreſſum Dei mandatum, nuſpiam enim inſtituit Deus, adminiſtrationem baptiſmi miniſterio eccleſiaſtico ita eſſe propriam & peculiarem, ut ne quidem in caſu neceſſitatis privato concedenda ſit. 4.) Propter ſacramenta ordo inſtitutus, non autem propter ordinem ſacramenta, neceſſitati igitur ordo cedere debet. 5.) Quemadmodum igitur docendi munus proprie & ordinarie ad miniſterium pertinet, interim tamen urgente extrema neceſſitate, puta in diuturna obſidione, proſcriptione, peſte &c. privato docendi partes non ſunt denegandæ: ita quoque res ſe habet in baptiſmi adminiſtratione, quæ juxta communem ordinem ab eccleſiæ miniſtris petenda, ſed in caſu neceſſitatis etiam a laico ſuſcipienda. 6.) Dicta apoſtolica non loquuntur de fœminis, quæ poſſunt docere, ſed quæ volunt diſcere, ut adparet ex 1 Cor. XIV. 35. 1 Tim. II. 11. Sermo ibi eſt de publicis congreſſibus, quibus docti viri interſunt, nec ulla quæſtio in textu apoſtolico de caſu neceſſitatis; oſtendimus autem ſuperius, docendi & abſolvendi munus in quibusdam caſibus pie a privatis, etiam fœminis uſurpari poſſe. 7.) Ut ſilentio interim involvamus, Chriſtum ipſummet quidem docuiſſe, non tamen baptizaſſe, niſi per diſcipulos Joh. IV. 2. ac Paulum profiteri, ſe non eſſe miſſum a Chriſto ad baptizandum, ſed evangelizandum, 1 Cor. I. 17. ex quo adparet, non eſſe indiviſam ac neceſſariam inter docendi ac baptizandi partes connexionem, cum abſolute & ſimpliciter neceſſaria perpetuo talia ſint, nec propter univerſalem rationem exceptionem aliquam admittant.

2.) Mulieribus non licet euchariſtiam adminiſtrare.

§. XL. II.) *Non magis baptiſmi quam euchariſtiæ mulieris λειτουργία ſive adminiſtratio in eccleſia ferenda eſt,* Bucanus l. d. *Veteres, qui laicis baptiſmum conferendi poteſtatem fecerunt, non intellexerunt doctrinam de neceſſitate ſacramentorum, ſiquidem etiam infantibus cœnam dominicam porrigendam eſſe judicarunt.* Reſp. eſt hic diverſa ratio: 1.) baptiſmus enim eſt ſacramentum initiationis, per quod eccleſiæ primum inſerimur, ideo magis neceſſarius eſt, quam euchariſtia, quæ eſt ſacramentum confirmationis,

(*) Jodocus Naum in conc. Dom. IV. Adv. p. 48. *Conſiderent hoc dictum,* (cur tu baptizas, cum non ſis Chriſtus) *qui vim ſalvandi baptiſmo tribuunt, & totis viribus gynæcobaptiſmum in eccleſiam revocare conantur.* Inter Moſcovitas aliqui perhibent, baptizandi muneri, quæcunque neceſſitas inciderit, neminem hominum ſufficere, niſi ſacerdos exſtiterit. In opere de variis rerum Moſcovitic. auctorib. p. 136. Sed primus canon Johannis metropolitæ, eorum dicti prophetæ, pueros quoque jubet in neceſſitate absque ſacerdote baptizari. pag. 24. GERHARDUS.

72664

de qua in caſu neceſſitatis locum obtinet illud: *crede & manducaſti.* 2.) Adulti quando ſacramentorum uſu potiri nequeunt, & deſiderio ſacramentorum, & promiſſione evangelii contenti eſſe poſſunt, cum *evangelium etiam ſit potentia Dei ad ſalutem*, Rom. I. 16. *& ſpirituale ſemen, ex quo renaſcimur*; 1 Petr. I. 23. infantibus vero nullum aliud regenerationis & ſalutis medium præter baptiſmum eſt relictum. 3.) Illi ſolum ad ſacræ cœnæ uſum ab apoſtolo jubentur admitti, qui *ſe ipſos probare poſſunt*; 1 Cor. XI. 28. contra hanc regulam apoſtolicam directe pugnat, ſi euchariſtia infantibus porrigatur: ſed de prohibitione γυναικοβαπτισμοῦ tale quoddam mandatum e divinis literis proferri nequit.

3.) Uſus γυναικοβαπτισμοῦ a Marcione eſt introductus.

§. XLI. III.) *Uſus γυναικοβαπτισμοῦ a Marcione hæretico introductus eſt*, teſte Epiphanio in Panario. *Tota vetus eccleſia voluit, ut baptiſmus in eccleſia tantum, hoc eſt, in cœtu fidelium celebraretur.* Bucanus l. d. *Reſp.* 1.) Marcionitæ extra caſum neceſſitatis baptizandi licentiam cuivis dabant, ut adparet ex Epiphanio, nos non niſi in extremo neceſſitatis caſu laico recte inſtituto, & ſubſtantialia baptiſmi rite obſervanti eam concedimus. 2.) Qua in parte veterum auctoritate nos haudquaquam deſtitui (*), ex ſuperioribus adparet. 3.) Eccleſiæ nomine ſi intelligantur publici ac ſolennes fidelium in templis conventus, negamus in eccleſia tantum legitime adminiſtrari poſſe baptiſmum, cum eunuchus æthiopicus in via a Philippo, Act. VIII. 38. Paulus ab Anania in domo Act. IX. 19. cuſtos carceris in ipſo carcere ab apoſtolis baptizetur; Act. XVI. 33. Si vero eccleſiæ nomine quævis fidelium congregatio intelligatur, concedimus, in eccleſia baptiſmum adminiſtrandum eſſe, ſed addimus, *ubicunque duo aut tres in Chriſti nomine congregati ſunt, ibi Chriſtum adeſſe*, Matth. XVIII. 20. ibi etiam eſſe eccleſiam.

4.) Infantes ante baptiſmum ſunt in Dei fœdere.

§. XLII. IV.) *Mulieres bis peccant, cum baptiſmum in ſictitio illo neceſſitatis caſu adminiſtrant, quippe quae abſque mandato, imo contra mandatum Dei baptizant, & præterea rei externæ ſalutem æternam adfigunt, quæ in ſola Chriſti morte & fœdere illo gratiæ quærenda eſt. Curandum quidem, ut per legitimum miniſtrum infans baptizetur; ſed ſi obtineri non poſſit, commendandus eſt Deo, qui eum ſui Spiritus baptiſmo baptizet, imo credendum eſt, infantem fidelium parentum jam eſſe baptiſmo flaminis baptizatum, cum ſit in fœdere.* Bucanus l. d. *Reſp.* 1.) γυναικοβαπτισμὸν contra expreſſum aliquod divinum mandatum pugnare, demonſtrari nondum potuit. 2.) In ſola Chriſti morte & fœdere gratiæ quærendam eſſe ſalutem, ambigue dicitur, vel enim opponitur particula *ſola* mediis adplicationis, qua ratione nequaquam propoſitio illa *excluſiva* concedenda eſt, perinde enim foret, ac ſi quis colligere vellet: ſolum Chriſti meritum nos ſalvat; ergo baptiſmus nos non ſalvat, contra 1 Petr. III. 21. ergo evangelium non eſt potentia Dei ad ſalutem, contra Rom. I. 16. ergo fides nos non ſalvat, contra 1 Petr. I. 9. vel particula *ſola* opponitur aliis in hoc cauſæ genere, qua ratione propoſitio *excluſiva* non excludit ſalutis media ex parte tum Dei tum noſtri. 3.) Rei externæ non eſſe adfigendam ſalutem, enthuſiaſtice & anabaptiſtice dicitur: prædicatio verbi & ſacramentorum adminiſtratio ſunt quidem res externæ, in ſenſus incurrentes, interim tamen per has res externas nobiſcum agere, & interiorem converſionem ac ſalutem operari Deo placuit. 1 Cor. I. 21. *Pla-*

cuit

(*) Veteris eccleſiæ mores cum noſtra ſententia de baptiſmo laicorum conſpirare, luculenter comprobat locus TERTULLIANI libr. *de baptiſmo cap. XVII.* Conferenda, qua erudite hac de re diſſerit b. cancell. PFAFFIUS in libr. *de originibus iuris eccleſiaſt. pag. 132. ſeqq. edit. noviſſ.*

cuit Deo per ſtultitiam praedicationis ſalvos facere credentes. 4.) Libenter concedimus, Deum haudquaquam ita eſſe adligatum baptiſmo, quo minus ſua gratia in infantibus, qui vel in ipſo utero exſtinguuntur, vel ante baptiſmi perceptionem vita defunguntur, poſſit eſſe efficax; nos tamen mediis ſalutis ita adligati ſumus, ut ubicunque ſubſtantialia baptiſmi haberi poſſint, infantibus eundem conferre teneamur. 5.) Non ergo nos, ſed adverſarii fictitium quendam caſum neceſſitatis introducunt, quaſi ſcilicet privatio baptiſmi ſit neceſſaria, ſi ordinarius eccleſiæ miniſter haberi nequeat, cum is demum vere ſit neceſſariæ privationis caſus, cum ſubſtantialia baptiſmi non poſſunt haberi. 6.) Infantes ante baptiſmum eſſe in fœdere, itidem ambigue dicitur, *vel* quod ipſis aditus pateat ad fœdus Dei per baptiſmum, itemque per preces parentum in caſu privationis, *vel* quod actu ſint in fœdere & gratia etiam ante ſuſceptum baptiſmum. *Priorem* ſenſum acceptamus, *poſteriorem* repudiamus, quem tamen adverſarii amplectuntur, ex quo adparet ratio, cur baptiſmi uſum non exiſtiment ita neceſſarium, ut laico ejus adminiſtrationem abſente ordinario miniſtro concedant, nimirum quia ſtatuunt, infantes fidelium jam ante eſſe in Dei fœdere, ideoque parum referre, ſive baptizentur, ſive minus, qua de re plura ſuo loco.

§. XLIII. V.) *Sexus & pudor fœminarum ab omnibus publicis muneribus eas excludit: etiam civilibus legibus, ab officiis publicis domuum ditionumque terrenorum dominiorum tanquam incapaces removentur L. fœminæ ff. de Reg. Iur. Ergo etiam a baptiſmi adminiſtratione ſunt arcendæ.* Innoc. Gentilletus in apol. pro chriſt. Gallis cap. 6. num. 2. *Reſp.* 1.) Diſtinguenda eſt ordinaria baptiſmi adminiſtratio a caſu neceſſitatis: illam, abſit ut fœminis, concedimus. 2.) Annon fœminæ quandoque in feudis ſuccedunt peculiari dominorum privilegio? 3.) Annon quandoque teſtes ſunt in caſu neceſſitatis? 4.) Adde quod diſpar ratio dominii terreni, & hæreditatis cœleſtis, cum *in Chriſto nec mas ſit nec fœmina,* Gal. III. 28.

5.) Sexus & pudor fœminarum ab omnibus publicis muneribus eas excludit.

§. XLIV. Ad cauſam inſtrumentalem baptiſmi pertinet quæſtio de *baptiſmo Iohannis,* hoc eſt, de baptiſmo, quem Iohannes in nov. teſtam. etiam antequam Chriſtus ab eo baptizaretur, aliis adminiſtravit, ſitne idem ſacramentum, eandemque habeat efficaciam cum baptiſmo Chriſti, hoc eſt, cum eo, quem Chriſtus per apoſtolos, tum ante, tum poſt reſurrectionem ſuam adminiſtravit, & per conſequens num ſufficere potuerit cuiquam baptiſmus Iohannis, ita ut poſt baptiſmum Iohannis, non fuerit neceſſario percipiendus baptiſmus Chriſti? Adfirmamus nos, pontificii negant (*). Antequam vero ſententiæ noſtræ fundamenta expromamus, circa quæſtionis ſtatum hæc monemus: 1.) In

Quæſtio de baptiſmo Iohannis.

N 3

(*) Concilium Tridentinum *ſeſſ. VII. can. I.* ſuam de baptiſmo Ioannis mentem hiſce verbis exponit: *Si quis dixerit, baptiſmum Ioannis habuiſſe eandem vim cum baptiſmo Chriſti, anathema ſit.* Cardinalis BELLARMINUS decretum hocce in tres propoſitiones dividit, atque probare contendit *1.*) Ioannis baptiſmum non fuiſſe eundem cum baptiſmo Chriſti; *2.*) non eandem habuiſſe vim atque efficaciam; *3.*) poſt Ioannis baptiſmum neceſſario adhibendum eſſe baptiſmum Chriſti. Vid. eiusdem *libr. I. de baptiſmo, cap. XIX. XX.* Secutus vero heic eſt BELLARMINUS veſtigia veterum ſcholaſticorum, qui tamen non unam eandemque viam heic inіverunt. Cæterum, præter BELLARMINUM, evolvi heic poſſunt ex eccleſiæ Romanæ ſociis fratres WALENBURCHII *tom. II. de controverſiis fidei, tract. VII. cap. XXIX. num. X. XI. XII. p. 402.* & HONORAT. TOURNELY, in *prælect. theol. tom. III. p. 172.* Ut alios taceamus. Ex noſtris vero theologis conſuli heic merentur MARTIN. CHEMNITIUS, in *examine concilii Tridentini part. II. p. m. 34. ſeqq.* IO. GERHARDUS in *confeſſ. cathol. libr. II. part. II. art. XII. cap. IV. p. 1122.* GEORG. CALIXTUS in *conſider. doctrinæ pontif. p. 25.* IO. FABRICIUS, in *ſyſtem. theolog. p. 476.* ABRAH. CA-

1.) In omnibus controverſiis ea, quæ neceſſarium uſum habent in exercitiis pœnitentiæ, fidei & pietatis, diſcernenda eſſe ab aliis diſputationibus, in quibus opinionum diverſitas, vel etiam levis quædam hallucinatio non infert jacturam fidei & ſalutis: proinde cum diſputatio de baptiſmo Johannis, utpote de ceremonia temporis jamdudum præteriti, & quidem exigui, non æque ſit neceſſaria, ut doctrina de baptiſmo, quo nunc eccleſia nov. teſtam. baptizat, ideo non eſſe ſtatim anathemate feriendos, qui de hac quæſtione collatis ſcripturæ ſententiis paulo aliter, quam veteres quidam diſputant, ſi id fiat ſalva veritate doctrinæ de pœnitentia, fide & pietate. Quæ ſunt verba Chemnitii in exam. concilii Tridentini part. II. can. I. de bapt. 2.) Quæſtionem eſſe de identitate non *individui*, ſed *ſpeciei*, non *numerica* ſed *ſpecifica*: an ſcilicet baptiſmus Iohannis ſit idem *ſpecie* ſacramentum cum baptiſmo Chriſti? Quamvis enim ſint diſtinctæ perſonæ, per quas baptiſmus adminiſtratur, interim tamen manet *unum baptiſma* nov. teſt. Eph. IV. 5. nimirum quia *unus eſt Dominus*, qui per diſtinctos miniſtros hoc ſacramentum diſpenſat, *una etiam fides*, & una Trinitatis invocatio, cum qua baptiſmus adminiſtratur. 3.) Quæſtionem eſſe non de gradibus donorum cœleſtium, ſed de ipſis ſpiritualibus donis. Quamvis baptiſmus Chriſti, hoc eſt, quem Chriſtus per apoſtolos atque alios in primitiva eccleſia adminiſtravit, plurimum præſtiterit baptiſmo Iohannis donorum Spiritus ſancti viſibilium ſpecie admiranda, ac donorum inviſibilium copia & ubertate majori, cum poſt glorificationem Chriſti lucis evangelicæ ſplendor magis effulſerit, ex eo tamen non poteſt inferri, omnem omnino ſpiritualem efficaciam baptiſmo Iohannis denegandam. In externis quibusdam circumſtantiis & gradu efficaciæ in donis ſpiritualibus, inter baptiſmum Chriſti & apoſtolorum differentiam quandam agnoſcimus: interim *ſubſtantiale* diſcrimen intercedere negamus. *Quale diſcrimen eſt inter verbum de Chriſto venturo, de veniente & exhibito: talis etiam eſt differentia inter circumciſionem, baptiſmum Iohannis, & Chriſti baptiſmum. Doctrina autem de Chriſto, licet quoad modum patefactionis ſit aliquod diſcrimen, tamen quoad ſubſtantiam fuit eadem, & effectus eosdem habuit in credentibus omnibus temporibus, ſive tempore vet. teſt. ſive tempore Iohannis baptiſtae, ſive poſt Chriſtum exhibitum, licet in gradibus aliqua differentia eſſe poſſit*, quæ ſunt verba Chemnitii in exam. conc. Trident. p. 66. 4.) Quæſtionem non eſſe

CALOVIUS in *ſyſt. theol. tom. IX. art. V. cap. 2. qu. I.* IO. AFFELMANNUS in *ſyntagm. exercitat. academ. part. I. diſſert. XXVI. p. 768. ſeqq.* & QUENSTEDIUS, in *ſyſtem. theol. tom. II. part. IV. p. 1108. ſeqq.* Quibus ex cœtus Reformati doctoribus IO. VOSSIUS *diſp. VIII. de baptiſmo*, IO. FRANC. TURRETTINUS, in *inſtitut. theol. elenct. part. III. p. 444. ſeqq.* IO. HENR. HEIDEGGERUS in *tumulo concilii Tridentini, tom. I. p. 638. ſeqq.* aliique addi merentur.

Cæterum non tantum pontificii, contra quos heic diſputat GERHARDUS, ſed & Sociniani hancce propugnare adnituntur ſententiam, diverſum fuiſſe baptiſmum Ioannis a baptiſmo Chriſti, ſeu apoſtolorum. Legenda, quæ FAUSTUS SOCINUS in libr. *de baptiſmo*, qui *oper.* eius iunctim editorum *tomo II.* inſertus eſt, *cap. LXIV.* itemque IO. VOLKELIUS *libr. IV. de vera relig. cap. VIII. p. 49.* & *cap. IX. p. 53.* hanc in rem ſcripſerunt. Eorum de hoc argumento cogitata copioſe ediſſerit SCHERZERUS in *collegio Anti-Socin. diſput. XCIV. p. 822. ſeqq.* edit. tertiæ. Ad eandem ſententiam propius accedunt IO. ARMINII adſeclæ, ſpeciatim STEPHANUS CURCELLÆUS in *inſtitut. relig. chriſt. libr. V. cap. II. §. VIII. & IX.* in *operib.* iunctim editis *p. 218.* PHILIPP. LIMBORCHIUS in *theolog. chriſt. libr. III. cap. XI. §. IX. & XI. p. 217, 218.* & ADRIANUS A CATTENBURGH, in *ſpicilegio theolog. chriſt. libr. IV. cap. LXV. §. XII. p. 1075. ſeqq.*

Nec defuerunt ex patribus, qui identitatem baptiſmi Ioannis & Chriſti negarent, quam tamen alii diſertis verbis adſeruerunt, veluti BASILIUS, PRUDENTIUS, AMBROSIUS, quin ipſe AUGUSTINUS, celeberrimus iſte Hipponenſium præſul. Loca illorum recitavit VOSSIUS *loco excitato. num. XVI.*

eſſe ſimpliciter & abſolute accipiendam de baptiſmi ſuſceptione poſt Iohannis baptiſmum, neque enim negamus, quosdam a Iohanne baptizatos, a diſcipulis Chriſti baptiſmum fortaſſis iterum ſuſcepiſſe, Act. II. 41. in numero trium millium ab apoſtolis baptizatorum forte fuerunt aliqui Iohannis baptiſmate prius tincti; ſed de neceſſitate ſuſceptionis, an ſcilicet neceſſarium fuerit baptizatis a Iohanne denuo ab apoſtolis baptiſmum petere ac ſuſcipere, ita ut ſine illo regenerationis ac ſalutis non potuerint eſſe participes, quod negamus.

Argumentum pro noſtra ſententia.

§. XLV. Hiſce præſuppoſitis ita inferimus: ſi eadem cauſa efficiens principalis, eadem materia, eadem forma, eadem ſpiritualis efficacia baptiſmi Iohannis cum baptiſmo Chriſti, utique erunt idem ſacramentum; adeoque unus baptiſmus, unitate ſcilicet non numerica, ſed ſpecifica. Sed verum eſt prius. Ergo & poſterius. *Adſumtionis* ſingula membra confirmanda ſunt.

1.) Eadem cauſa efficiens principalis baptiſmi Ioannis cum baptiſmo Chriſti.

I.) Eandem eſſe cauſam efficientem *principalem* baptiſmi Iohannis cum baptiſmo Chriſti, demonſtratum fuit ſuperius §. 10. membr. 2. Quamvis enim Chriſtus diſcipulis ſua voce adminiſtrationem baptiſmi mandaverit, tamen cum Deus *per filium* locutus ſit, Hebr. I. 2. ac Spiritus ſanctus *non ad menſuram ei datus ſit*, Joh. III. 34. ideo ſolennis iſta inſtitutionis promulgatio, ac mandatum illud toti ſacro ſanctæ Trinitati rectiſſime tribuitur. Iam vero idem Deus, eadem ſacro ſancta Trinitas Iohannem ad baptizandum miſit, & admiranda illa revelatione Matth. III. cum Chriſtus in Iordane baptizaretur, Johannis baptiſmum confirmavit (*).

2.) Eadem utriusque materia.

§. XLVI. II.) *Materiam* utrobique eandem fuiſſe, dubium nullum. Iohannes enim baptizavit *aqua*, Matth. III. 11. Marc. I. 8. &c. idem viſibile elementum uſurparunt apoſtoli in ſuo baptiſmo. Act. VIII. 36. X. 47.

3.) Eadem forma.

III.) De *forma* quibusdam dubitatio ſuboritur. Durandus ſtatuit, *quod baptiſta non habuerit certam formam in baptiſmi adminiſtratione.* Lombardus, Alenſis, Paludanus, Thomas &c. ſtatuunt, Iohannem hac forma uſum fuiſſe: *Ego baptizo te in nomine venturi.* Scotus & Biel diſputant, *utramque ſententiam eſſe probabilem.* Bellarminus libr. I. de ſacramento baptiſmi c. 20. ſequitur Durandum, diſputat enim, *baptiſmum Iohannis non habuiſſe invocationem Trinitatis, ac probabile ſibi videri, quod nulla verborum forma Iohannes fuerit uſus.* Atque nihil abſurdius a Bellarmino dici potuiſſet: num enim judicabimus baptiſmum Iohannis fuiſſe mutam tantum ceremoniam? num aqua ſine verbo eſt baptiſmus? quinimo verbum eſt quaſi anima baptiſmi, qui ab apoſtolo propterea definitur, quod ſit *lavacrum aquæ in verbo*, quo (lavacro) *Deus eccleſiam ſuam mundat*, Eph. V. 26. Quamvis igitur diſertis & expreſſis verbis in ſcripturis non adſeratur, qua verborum forma in adminiſtratione baptiſmi Iohannes fuerit uſus, nullum tamen dubium, a.) quin Iohannes in baptiſmo illum invocaverit, & in illius nomine baptiſmum ſuum adminiſtraverit, *qui miſit eum ad baptizandum*; Ioh. I. 33. is vero eſt unus verus Deus, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Ergo Iohannes baptizando in nomen veri Dei, a quo ad baptizandum miſſus, baptizavit in nomen Patris, Filii, & Spiritus ſancti, ſicque baptiſmi formula a Iohanne uſurpata fuit eadem cum forma verborum, quam Chri-

(*) Obiiciat quis: *Dicitur Iohannis baptiſmus, quia tantum Iohannem habet auctorem.* Reſp. dicitur Iohannis 1.) ratione miniſterii, 2.) promulgationis, 3.) reſpectu alicujus diſcriminis, quod ipſi intercedit cum baptiſmo Chriſti, quia per baptiſmum Iohannis non conferebantur illa peculiaria Spiritus ſancti dona, quæ vigebant in primitiva eccleſia. Rom. II. 16. *ſecundum evangelium meum.* GERHARDUS.

Chriſtus apoſtolis ſuis poſtea præſcripſit. b.) Accedit, quod ſacramenta ſequantur naturam ejus doctrinæ, cujus ſunt ſigilla. Iam vero una atque eadem eſt doctrina Iohannis & apoſtolorum Chriſti; (quamvis poſt adſcenſionem Chriſti clarior doctrinæ lux & uberior donorum copia in nov. teſt. effulſerit, tamen gradus diſtincti non variant ipſam ſpeciem) Ergo etiam unum adminiſtrarunt baptiſmi ſacramentum. Quæ fuerit doctrina Iohannis ex evangeliſtis facili negotio colligitur, docuit Deum *miſiſſe* filium ſuum, eidemque *omnia in manus dediſſe*, Joh. III. 34, 35. docuit, hunc Filium eſſe *agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi*, Joh. I. 29. 36. quo ipſo oſtendit, typos ſacrificiorum leviticorum in Chriſto conſummatos, & in ſolo Chriſto quærendam peccatorum remiſſionem: docuit, *Patrem diligere hunc ſuum Filium, eidemque dediſſe Spiritum ſanctum non ad menſuram*, Joh. III. 34. in hujus veri Dei nomen Iohannes baptizavit, hanc doctrinam ſuam de perſona & beneficiis Meſſiæ divinitus miſſi externa baptiſmi ceremonia confirmavit. Bellarminus libr. I. de bapt. cap. 23. §. 2. nugatur, *Iohannem nihil docuiſſe de paſſione & merito Chriſti, quod enim ipſum vocarit agnum Dei, id poſſe referri ad innocentiam & manſuetudinem.* Reſp. ſi Iohannes baptiſta nihil docuit de paſſione & merito Chriſti, quomodo erit *excellentior, quam propheta?* Matth. XI. 9. cum quidam ex prophetis, præſertim David & Eſaias verbis tam claris & perſpicuis de Chriſti paſſione fuerint vaticinati? quinimo *omnes prophetae teſtimonium illi perhibent, remiſſionem accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in ipſum.* Act. X. 43. Evangeliſtæ non omnia, quæ Iohannes auditoribus ſuis late expoſuit, ſed ſumma tantummodo capita doctrinæ in literas redegerunt. Et quid dicemus de unica illa pericope concionis: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi?* num de innocentia ſolum Chriſti agit? minime vero, dicit enim hunc agnum αἴρειν, hoc eſt, in ſe recipere & ſimul auferre peccata mundi, quod in paſſione & morte ejus innocentiſſima peractum: unica hoc concione veluti remoto velo manifeſtat, quidquid ſub typo ſacrificiorum vet. teſt. abſconditum latebat. Hilarius in libr. de Patris & Filii unitate p. 765. recte monet, *nomine agni denotari & patientiam & paſſionem.* Epiphanius hæreſ. VIII. *ex typo paſchalis agni adpellationem petitam eſſe judicat.* Juſtinus in dial. cum Tryph. p. 200. *quod ſit ſymbolum ſupplicii crucis.* Thomas II. q. 2. art. 7. *Non eſt credendum, quod ignoraverit Iohannes Chriſtum ad paſſionem venturum, ipſe enim dixerat, ecce agnus Dei, pronuncians immolationem futuram.* Breviter adpellatio agni deducta eſt ex cap. LIII Eſaiæ, in quo & paſſio, & innocentia, & patientia Meſſiæ late deſcribuntur. Videns igitur Bellarminus hanc exceptionem, quod Iohannes nihil docuerit de paſſione Chriſti, eſſe nimis crudam, aliud quærit latibulum: *doctrina* (inquit) *nihil facit ad ſacramenti eſſentiam & veritatem, alioquin haeretici, qui haberent falſam doctrinam, haberent etiam falſa ſacramenta. Ut ergo diverſitas doctrinae non facit diverſum baptiſma, ita nec doctrinae ſimilitudo facit baptiſma eſſe unum & ſimile.* Reſp. quamvis cum aliquibus doctrinæ corruptelis veritas ſacramentorum poſſit conſiſtere, ex eo tamen inferri nequit, quod ex ſimilitudine doctrinæ non poſſit colligi identitas baptiſmi. Sacramenta enim obſignant illam doctrinam, cui ſigilli loco adduntur, nec minus efficacia inſtrumenta ſalutis cenſenda ſunt, quam ipſa doctrina. Quare cum non ſolum apoſtoli, ſed etiam Iohannes baptiſmi adminiſtratione evangelii promiſſiones in credentibus obſignarint, utique ex eo immote colligitur, quod idem ſacramentum utrique contulerint. c.) Apoſtoli etiam ante glorioſam Chriſti reſurrectionem & adſcenſionem baptizarunt, ut perſpicue adpareret, Joh. IV. 2. & quidem eodem tempore, quo adhuc baptiſmus Iohannis durabat. Iam vero in hiſtoria evangelica itidem non commemoratur, quod *in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti* baptizarint. Ecquis vero inde inferre velit, quod ſine verbo baptizarint, vel alia verborum forma in baptiſmo uſi fuerint? In quem & qua verborum forma baptizarint, colligendum eſt ex doctrina, quam Chriſtus eo tempore prædicavit, is itidem ut Iohannes docuit,

cuit, quod *Deus ſic dilexerit mundum, ut Filium ſuum unigenitum dederit, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam aeternam*, Joh. III. 16. quod Filius in adſumta carne *exaltandus ſit in ara crucis, ut credentes in ipſum ſalventur*, v. 14. 15. quod *Spiritus ſanctus ex aqua baptiſmi nos regeneret*, v. 5. in hanc doctrinam apoſtoli Chriſti baptizarunt. Jam vero eadem fuit doctrina Iohannis. Ergo etiam idem baptiſmus. Lombardus IV. ſent. diſt. 3. lit. G. *Si quaeritur, in qua forma tunc* (ante Chriſti reſurrectionem) *baptizarunt apoſtoli; ſane dici poteſt, in nomine Trinitatis, ſcilicet in ea forma, in qua poſtea baptizaverunt gentes, quae ante paſſionem poteſt intelligi fuiſſe tradita, licet non ſit ſcriptum.* d.) Joh. III. 26. refertur de diſcipulis Iohannis, quod ægre tulerint, Chriſtum per apoſtolos baptizare, deferunt igitur rem ad Iohannem hiſce verbis: *Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem; cui tu teſtimonium perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.* Quod ſi alia fuiſſet baptiſmi forma diſcipulis Chriſti uſitata, næ eadem opera ad præceptorem id retuliſſent, ſuæque querimoniæ ſpeciem aliquam ex eo obduxiſſent (*).

Act. XIX. 4. Iohannes baptizavit in nomen venturi.

§. XLVII. *At, inquis,* Act. XIX. 4. *videtur expreſſa verborum forma, qua Iohannes uſus, quod ſcilicet in nomen venturi baptizaverit.* Reſp. 1.) Non agitur ibi de *forma* verborum, quibus Iohannes in ſuo baptiſmo uſus eſt, ſed de prædicatione ejusdem; ſic enim habent verba apoſtoli: *Iohannes baptizavit baptiſma pœnitentiae, dicens populo, ut in eum, qui venturus erat poſt ipſum,* hoc eſt, in Chriſtum Jeſum, *crederent.* Bellarminus libr. I. de bapt. cap. 20. §. 2. *Illa verba Pauli non videntur ſignificare Iohannem baptizaſſe in nomine venturi, ſed tamen admonuiſſe populum, ut crederent in venturum Meſſiam. Nam etiam Chriſtum baptizavit eo ritu, quo caeteros, & certe ridiculum fuiſſet, Chriſtum baptizaſſe in nomine venturi.* 2.) Quod ſi vel maxime in venturum Meſſiam baptizaſſe cenſendus, id tamen neutiquam tanti eſt, ut ſpecificam differentiam inter baptiſmum Iohannis, & apoſtolorum Chriſti conſtituat, baptizavit enim Iohannes in Chriſtum venturum non ratione incarnationis, ſic enim digitis ipſum præſentem demonſtravit; Joh. I. 29. ſed reſpectu publici miniſterii, cumprimis vero ratione officii redemtionis per paſſionem & mortem: atque ſic ipſi quoque apoſtoli ante Chriſti paſſionem in venturum baptizaſſe dici poſſunt, quorum tamen baptiſmus non eſt ſpecie diverſus ab eo, qui paſſionem Chriſti inſecutus eſt: quinimo ut una fides eſt eorum, qui a Iohanne baptizati in Meſſiam venturum ſperarunt, & eorum, qui poſt Chriſti paſſionem in eum crediderunt, ita quoque unum eſt baptiſma Iohannis & apoſtolorum Chriſti. 3.) Si vel maxime Iohannes in principio miniſterii ſui in Chriſtum venturum baptizaſſet, tamen progreſſu temporis, cum Chriſtus in Iordane baptizatus officium ſuum publice ac ſolenniter fuit auſpicatus, procul dubio non amplius in venturum, ſed in eum, *qui ſtetit in medio ipſorum*, Joh. I. 26. baptizavit: ac per baptiſmum ſponſam Chriſto cœleſti ſponſo veluti præſentem adduxit. Joh. III. 29. 4.) Neve ulla reſtet dubitatio, conferimus hæc ſcripturæ loca: Act. XIX. 4. de Iohanne dicitur, quod baptizaverit *in Chriſtum*, v. 5. vel quod idem eſt, *in nomen Domini Ieſu.* Gal. III. 26. de baptiſmo apoſtolorum dicitur: *quotquot in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Act. II. 38. *Baptizetur unusquisque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti.* Recte autem monet Ambroſius, nomen Chriſti complecti totam ſacroſanctam Trinitatem, videlicet Patrem, *qui unxit Filium oleo laetitiae prae conſortibus*, Pſalm. XLV. 8. Filium, cui *Pater dedit Spiritum non ad*

(*) Denique ubi iidem effectus, ibi eadem forma. Atqui in baptiſmo Iohannis & noſtro ſunt iidem effectus. Ergo etiam utriusque eſt eadem forma. GERHARDUS.

ad menſuram, Joh. III. 34. & Spiritum ſanctum, qui eſt *ipſa unctio*, 1 Joh. II. 27. Ergo qui in Chriſtum baptizat, is Patrem ungentem, & Spiritum, qui eſt unctio, neutiquam excludit. 5.) Denique ſi papa Nicolaus I. recte pronunciavit, verum ac legitimum eſſe baptiſmum, qui in ſolius Chriſti expreſſum nomen datus eſt, *quod videlicet inſtitutio Chriſti non de vocibus, ſed de rebus ſit intelligenda*, quanto verius hoc erit de Iohannis baptiſmo ante traditam expreſſam illam formam uſurpato? Vide Cajetanum in Thom. part. III. q. 66. art. 6. Pertinet huc, quod Hardingus diſputat, *apoſtolos eſſentialem verborum formam in baptiſmo mutaſſe, & quandoque in nomine Chriſti tantum baptizaſſe*: qua de re dicetur inferius §. 90.

§. XLVIII. Atque hæc dicta ſint de *forma* baptiſmi, quem Iohannes adminiſtravit: reſtat quartum argumenti membrum, ſcilicet ut demonſtremus, eandem eſſe *efficaciam* ſpiritualem baptiſmi Iohannis cum baptiſmo Chriſti. Dicimus ergo, quemadmodum Deus per baptiſmum apoſtolorum ad regenerationem, & remiſſionem peccatorum fuit efficax: ita quoque eadem beneficia per baptiſmum Iohannis pœnitentiam agentibus, & in Chriſtum credentibus fuiſſe divinitus collata. Id demonſtramus 1.) *ex συνωνυμίᾳ* phraſium, quæ de baptiſmo Iohannis & apoſtolorum uſurpantur: Marc. I. 4. Luc. III. 3. *Erat Iohannes in deſerto baptizans, & praedicans baptiſmum pœnitentiae in remiſſionem peccatorum.* Eadem loquendi formula uſurpatur de baptiſmo apoſtolorum. Act. II. 38. *Baptizetur unusquisque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti in remiſſionem peccatorum.* Act. XXII. 16. Ananias Paulum adloquitur hiſce verbis: *Exſurge, baptizare & ablue peccata tua invocato nomine Chriſti.* Ergo baptiſmus Iohannis non fuit adminiſtratus in pœnitentiam ſine fide & remiſſione peccatorum, talis ſiquidem pœnitentia eſt miniſterium mortis & opus legale; ſed in veram & ſalutarem pœnitentiam, ac proinde etiam in remiſſionem peccatorum, quæ cum vera & ſalutari pœnitentia individuo nexu eſt conjuncta. Atque hæc beneficia non *ſignificative* tantum vel adumbrative, nec *praeparative* tantum vel diſpoſitive, ſed etiam *exhibitive* & diſpenſative per baptiſmum Iohannis fuerunt collata, id quod non ſolum ex ipſis verbis evangeliſtarum, ſed etiam ex concionibus Iohannis baptiſtæ adparet. Joh. I. 29. *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* v. 16. *Ex plenitudine ejus omnes accipimus gratiam pro gratia &c.* 2.) *Ex* verbis Iohannis, quibus ad phariſæos hypocritas & incredulos baptiſmum petentes, uſus eſt: Matth. III. 7. Luc. III. 7. *Γεννήματα viperarum, quis demonſtravit vobis fugere a futura ira?* ubi per *iram venturam* tempus extremi judicii, & pœnas inferni intelligendas eſſe patet ex v. 12. *Cujus ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inexſtinguibili.* Quod ſi phariſæi hypocritæ & increduli per baptiſmum Iohannis, in vera pœnitentia & fide ſuſceptum, potuiſſent effugere venturam iram, utique ergo vere pœnitentes baptizati a Iohanne fide in Chriſtum acceperunt remiſſionem peccatorum, & reliqua bona cœleſtia in evangelio promiſſa. 3.) *Ex* præconio Chriſti de baptiſmo Iohannis Luc. VII. 30. *Phariſaei & ſcribae ſpreverunt conſilium Dei adverſus ſemet ipſos non baptizati a Iohanne.* Hoc certe fuit conſilium evangelicum, fuerunt *cogitationes pacis*, Jer. XXIX. 11. quod ſcilicet Deus per baptiſmum Johannis voluerit eos in gratiam & vitam recipere. Ambroſius in hunc locum: *Iuſtificatur Deus per baptiſmum, qui enim peccat & confitetur Deo peccatum, juſtificat Deum, credens ei ab eoque ſperans gratiam.* Sic de baptiſmo Johannis dicitur: Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum cœlorum.* Illi baptiſmo tribuit Chriſtus regenerationem & cœleſtis regni apertionem, qui tunc erat in eccleſia uſitatus. Jam vero ſeries hiſtoriæ evangelicæ oſtendit, baptiſma Iohannis vel ſolum, vel præcipue tunc temporis viguiſſe. Ergo baptiſmus Iohannis fuit medium, per quod homines ſunt regenerati ad vitam æternam. 4.) *Ex* vaticinio Zachariæ de filio ſuo Iohanne: Luc. I. 77. *Praeibis faciem Domini &c. ad dandam ſcientiam ſalutis plebi*

plebi ejus in remiſſione peccatorum eorum. Hæc remiſſio peccatorum non ſolum per evangelii prædicationem, ſed etiam per baptiſmi ſuſceptionem pœnitentiam agentibus & in Chriſtum credentibus contigit. Quale fuit miniſterium Iohannis in docendo, tale etiam fuit in baptizando, cujus connexionis rationem expoſuimus ſuperius. Jam vero per Iohannis miniſterium in docendo homines viam ſalutis edocti & peccatorum remiſſionem fide conſecuti ſunt. Ergo & per baptiſmum Iohannis eadem beneficia ipſis fuerunt collata. 5.) *Ex* encomio, quod Apolloni a Iohanne baptizato tribuitur Act. XVIII. 24. *Judaeus quidam, Apollos nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens devenit in Epheſum, potens in ſcripturis*, v. 25. *hic erat edoctus viam Domini & fervens ſpiritu loquebatur, & docebat diligenter ea, quae ſunt de Jeſu, ſciens tantum baptiſmi Iohannis.* Quod ſi Apollos a Iohanne baptizatus fuit fervens Spiritu, cur Spiritum ſanctum cum ſuis donis tam longe a baptiſmo Iohannis ablegaremus? 6.) Quo etiam referri poteſt, quod Petrus 1 epiſt. III. 21. de baptiſmo ſuo dicit: *Baptiſma nos ſalvat.* Jam vero ex cap. I. Joh. 37. IV. 2. probabiliter colligitur, Petrum a Iohanne fuiſſe baptizatum, (quidam tamen ex veteribus ſtatuunt, Petrum ab ipſo Chriſto baptizatum eſſe) utique ergo baptiſmus Iohannis fuit medium ſalutis. 7.) Legati Hieroſolymitani Joh. I. 25. cum Iohanne baptiſta expoſtulant: *Quare ergo baptizas, ſi non es Chriſtus?* hoc eſt, cum non ſis Chriſtus, nec debebis, nec poteris baptizare in remiſſionem peccatorum, quippe quæ ſoli Deo competit. Intellexerunt igitur ex concionibus Iohannis, baptiſmum ipſius non eſſe ceremoniam legalem, ſed pœnitentibus & in Chriſtum credentibus cedere in remiſſionem peccatorum. 8.) Si baptiſmus Iohannis omni ſpirituali efficacia deſtitutus fuit, conſequens erit, aquam luſtralem majorem vim habere, quam baptiſmus Iohannis habuit. Nam de aqua luſtrali dicit Alex. 1. in c. aquam ſale de conſecr. diſt. 3. *quod populum ſanctificet, muniet, expurget &c.* Diſcip. de temp. ſermon. 110. *quod valeat in deletionem venialium peccatorum.* Bellarminus libr. III. de cultu ſanctorum cap. 7. *quod habeat vim delendi peccata venialia & fugandi daemones ac curandi morbos.* Denuo tamen monemus, diſtinguendum eſſe inter communia & extraordinaria Spiritus ſancti dona, itemque inter copiam donorum ſpiritualium majorem & minorem. Quamvis enim per baptiſmum Iohannis extraordinaria illa dona loquendi linguis, prophetandi, ſanandi &c. non fuerint collata, quæ per impoſitionem manuum in baptiſmo apoſtolorum credentibus tempore primitivæ eccleſiæ diſtribuebantur, Act VIII. 16. XIX. 5. quæque poſt glorioſam Chriſti in cœlum adſcenſionem demum conferenda erant: Joh. VII. 39. *Spiritus ſanctus nondum erat, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus*; ex eo tamen inferri nec poteſt nec debet, ne quidem communia Spiritus ſancti dona omnibus ſalvandis neceſſaria per baptiſmum Iohannis fuiſſe collata; contrarium enim ex adlatis fundamentis ſatis manifeſte adparet, id quod ad ſtabiliendam identitatem ſacramenti inter baptiſmum Iohannis & apoſtolorum nobis ſufficit. Etenim ſi ex eo, quod extraordinaria illa Spiritus ſancti dona per baptiſmum Iohannis non fuerunt collata, legitime inferri poſſet, baptiſmum Iohannis non eſſe idem ſacramentum cum baptiſmo apoſtolorum, conſequens foret, nec noſtrum baptiſmum eundem eſſe cum apoſtolorum baptiſmo; ecquis enim audivit illos, qui hodie in eccleſia baptizantur, novis linguis loqui, prophetare &c. Quamvis & in baptiſmo apoſtolorum major donorum copia baptizatis credentibus fuerit collata, ex eo tamen non poteſt inferri, quod Iohannis baptiſmus omni efficacia ſpirituali fuerit deſtitutus, quia gradus ſpeciem non variant.

Exceptiones Bellarmini.

§. XLIX. Bellarminus libr. I. de bapt. cap. 23. quibusdam ex his noſtris argumentis reſpondere conatur. Profert enim has exceptiones: I.) *Baptiſmum Iohannis dici baptiſmum pœnitentiae, ſed baptiſmum Chriſti nuſpiam dici baptiſmum pœnitentiae, ſed lavacrum regenerationis.* Tit. III.

1.) Baptiſmum Iohannis dici baptiſmum pœnitentiæ.

O 2 Reſp.

Reſp. baptiſmus Iohannis non dicitur ſimpliciter baptiſmus pœnitentiæ, ſed diſerte additur *in remiſſionem peccatorum*: ea vero ſine fide & regeneratione locum habere nequit. Et quemadmodum baptiſmus apoſtolorum dicitur *lavacrum regenerationis*; Tit. III. 5. ita quoque de baptiſmo Iohannis dicit Chriſtus Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c.* II.) *Pœnitentiam contrario modo ſe habere ad baptiſmum Chriſti & Iohannis, cum baptiſmum Iohannis ſequatur ut ejus effectus, baptiſmum autem Chriſti praecedat, ut ejus diſpoſitio*, quo refert verba Petri: Act. II. *pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque veſtrum.* Reſp. quamvis Marcus dicat, *Iohannem baptizaſſe & praedicaſſe*, ex ea tamen verborum ſerie non poteſt colligi, Iohannem prius baptizaſſe, quam prædicaſſe: cum enim baptiſmus fuerit nova ceremonia, utique omnino neceſſarium fuit, de ea prius homines doceri. Ergo ut apoſtoli inter gentes prius pœnitentiam prædicarunt, poſtea demum illos, qui Chriſto nomen dederant, in remiſſionem peccatorum baptizarunt: ita quoque eodem modo inter Iudæos Iohannes egit: id quod ex Matth. III. ſole clarius adparet; v. 1. *In diebus illis venit Iohannes baptiſta praedicans in deſerto Iudaeae*, v. 2. *& dicens, pœnitentiam agite, adpropinquavit enim regnum cælorum.* v. 5. *Tunc exibat ad eum Hieroſolyma & omnis Iudaea & omnis regio circa Iordanem.* v. 6. *Et baptizabantur ab eo in Jordane confitentes peccata ſua.* Sic Luc. III. 3. *Venit Iohannes in omnem regionem Iordanis praedicans baptiſmum pœnitentiae in remiſſionem peccatorum.* v. 7. *Dicebat ergo ad turbas, quae exibant, ut baptizarentur ab ipſo, γεννήματα viperarum &c.* Pulcherrime Chemnitius in harm. evangel. cap. 16. p. 302. *Iohannes non cœpit ſtatim baptizare, priusquam vocationem ſuam expoſuiſſet, ac homines doctrina ſua, quantum ſatis erat, inſtituiſſet: ſed primum in deſerto Iudaeae, excitato voce clamante hominum concurſu capita doctrinae, quam in vocatione divinitus acceperat, propoſuit, ſicut Matthaeus oſtendit: poſtea cum fundamenta doctrinae ſuae jeciſſet, & homines doctrinam illam illuſtratione Spiritus ſancti certatim amplecterentur, tunc ex deſerto Iudaeae a mari mortuo per aliquot milliaria ſeptentrionem verſus progreſſus, venit in regionem finitimam Iordani, & ibi cœpit eos, quos doctrina ſua imbuerat, aqua in Iordane baptizare, haec ratio profectionum Iohannis in tabulis conſiderari poteſt.*

Remiſſionem peccatorum non tribui baptiſmo Iohannis, ſed pœnitentiæ.

III.) *Remiſſionem peccatorum non tribui baptiſmo Iohannis* (*), *ſed tantum pœnitentiae, ad quam ipſius baptiſmus provocabat.* Reſp. imo vero verba evangeliſtæ ſunt ſatis perſpicua, quod Iohannes & baptizaverit & prædicaverit baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Docuit ergo Iohannes, mandatum ſibi divinitus eſſe, ut novo ac peculiari ritu baptiſmi venienti Meſſiæ eccleſiam colligeret, atque ad ſuſcipiendum illum homines præpararet, utque promiſſionem regni cœlorum credentibus ritu illo adplicaret & obſignaret. Quia enim in baptiſmo Iohannis erat verbum ſeu *promiſſio regni cœlorum*, hoc eſt, gratiæ & remiſſionis peccatorum, & quia fides in Chriſtum venturum, quæ in baptiſmo Iohannis exigebatur, Act. XIX. 5. & promiſſio regni cœlorum Matth. III. 2. Marc. I. 4. Luc. III. 3. baptiſmo illo obſignabantur, ideo vocatur baptiſmus *in remiſſionem peccatorum.* Vide Chemnitium in harm. evang. cap. 16. p. 307. ubi addit: *Qui contra manifeſta verba contendunt, in baptiſmo Iohannis credentibus non datam remiſſionem peccatorum*

(*) Diverſam a BELLARMINO ſententiam amplexi ſunt fratres WALENBURCHII, quos ſupra iam adlegavimus. Non negant enim, eos, qui a Ioanne fuerint baptizati, accepiſſe remiſſionem peccatorum, quia eius baptiſmus fuerit baptiſmus *pœnitentiæ*; ſed contendunt tamen, *effectum formalem baptiſmatis Chriſti eſſe aliquid amplius*, nimirum iuſtificationem noſtram, eandemque non conſiſtere in ſola remiſſione peccatorum, ſed (ut ex hypotheſi ſua loquuntur) in regeneratione ac ſanctificatione. Adducunt probationis loco oracula ſacra *Tit. III. 4.* & *Rom. VI. 3.* Vid. *tom. II. controv. fidei p. 401, 402.*

ſ, illi cogentur verba illa mirabiliter torre, ut ſcilicet clauſula illa: in remiſſionem atorum, non referatur ad baptiſmum, ſed vocabulum pœnitentiæ. *Sed ſi pœnitentia, e fuit baptiſmi Johannis, fuit in remiſſionem atorum, quid igitur prohibet, quo minus dius, pœnitentiae illum baptiſmum datum credentibus in remiſſionem peccatorum?* IV.) *Evangeliſtam loqui de remiſſione peccatorum per baptiſmum Chriſti demum futura.* Reſp. imo vero de ſui baptiſmi fructu loquitur. Sic enim dicit ad turbas, quæ exierant, ut baptizarentur ab eo: Luc. III. 7. *Quis dit vobis fugere a ventura ira?* ergo baiſmus Johannis fuit medium ſalutare, per od a ventura ira homines liberari potuerunt; reſpectu etiam *conſilium Dei* dicitur Luc. L. 30. nimirum de remiſſione peccatorum & te per hoc medium conferenda hominibus. iqua argumenta Bellarminus non attingit.

Evangeliloqui de iſſione peccatorum per ptiſmum riſti demum futura.

§ L. Expoſito præcipuo ſententiæ noſtræ fundamento ex identitate cauſarum petito, reſtat, ut *ſecundaria* & minus principalia argumenta proferamus, unde pro ſtabilienda identitate ſacramentali er baptiſmum Johannis & apoſtolorum porro inferimus: Si ſtatuitur, baptiſmum Johannon fuiſſe idem ſacramentum cum baptiſmo ſtolorum & noſtro, conſequens fuerit, 1.) baptiſmo caput, puta Chriſtum, alio vero mbra uſum; 2.) Chriſtum baptiſmatis ſui ceptione non ſanctificaſſe baptiſma noſtrum;) non eſſe unum baptiſma nov. teſt. 4.) baſtam non fuiſſe novi teſt. ἐξαιχον nec gratiæ plenitudine Chriſti redundantis οἰκόνομον;) apoſtolos a Johanne baptizatos non ſuſcepiſſe alterum baptiſmum, aut acceptum iteraſſe;) non omnes nos in unum corpus baptizari. nexionis ratio eſt manifeſta, quæ enim eſſentia differunt, ea etiam adjunctis & effectis ferunt. Jam vero abſurdum eſt, a.) ſtatuere, od alio baptiſmo Chriſtus, alio vero membra s tingantur, cum corporis myſtici unitas contrarium teſtetur, cumque eandem circumciſionem cum Iſraëlitis vet. teſt. Chriſtus ſuſceperit; b.) veteres unanimi conſenſu adſerunt, Chriſtum ſuſceptione ſui baptiſmatis noſtrum baptiſma conſecraſſe; Hieronymus, Chryſoſtomus in cap. III. Matth. Ambroſius & Beda in cap. III. Luc. c.) *Unum eſſe baptiſma* nov. teſt. ſicut eſt *una fides*, *unus Dominus*, evidenter adſerit apoſtolus Eph. IV. 5. d.) baptiſtæ miniſterium non ad vetus, quod fuit tempus umbrarum, ſed ad novum teſtamentum pertinere oſtendimus in tract. de ſacram. & in hoc ipſo tractatu §. 17. e.) apoſtolos baptiſmum a Johanne ſuſceptum iteraſſe, non poteſt idoneis teſtimoniis confirmari; f.) *nos omnes in uno Spiritu, in unum corpus baptizari*, teſtatur apoſtolus 1 Cor. XII. 13. Relinquitur ergo, quod baptiſmus Johannis ſit idem ſacramentum cum baptiſmo apoſtolorum.

Argumenta re ſententiæ minus principalia.

§. LI. Bellarminus excipit I.) *baptiſmum Chriſti ipſi Chriſto vix tribui poſſe ſine ejus injuria, cum enim ſit lavacrum regenerationis & adoptionis filiorum, ſi is Chriſto tribueretur, videretur indiguiſſe regeneratione & adoptione filiorum Dei, quae eſt maxima in Chriſtum blaſphemia, cum ſit Filius Dei naturalis & ab ipſa conceptione ſanctiſſimus.* Reſp. Bellarminus ſtatuit, *baptiſmum Johannis provocaſſe ad pœnitentiam*, ita enim loquitur in hoc ipſo capite 23. §. 4. num ergo eodem modo inferemus; baptiſmum Johannis Chriſto ſine ejus injuria vix tribui poſſe, cum enim ſit provocatio ad pœnitentiam, ſi is Chriſto tribueretur, videretur indiguiſſe pœnitentia, quæ eſt maxima in Chriſtum blaſphemia, cum ſit ſanctiſſimus ille, *qui non novit peccatum nec inventus eſt dolus in ore ejus.* Eſaj. LIII. 9. 1 Pet. II. 22. Quidquid Bellarminus huic ratiocinationi reſponderit, etiam ſuæ reſponſum ſtatuat. Rem ipſam quod attinet, quamvis Chriſtus non indiguerit regeneratione vel adoptione in Filium Dei, ex eo tamen non poteſt inferri, quod non ſuſceperit eundem cum nobis baptiſmum; ſi quidem qui

Exceptiones Bellarmini. 1.) Chriſtum non indiguiſſe peccatorum remiſſione.

per verbum jam ante regeniti & in filios Dei adoptati baptizantur, itidem non renaſcuntur & adoptantur in filios Dei per baptiſmum; abſit tamen, ut ſtatuere velimus, eos non ſuſcipere eundem baptiſmum cum reliquis: ſufficit, quod beneficia jam ante accepta in illis per baptiſmum obſignentur, & Spiritus ſancti dona augeantur. Ceterum quamvis Chriſtus pro ſe non indiguerit peccatorum remiſſione per baptiſmum ſibi ipſi conferenda, interim tamen noſtro loco & noſtrum omnium perſonam ut mediator ſuſtinens, ut agnus onuſtus totius mundi peccatis, ad baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum acceſſit, effecturus, ut per illud miniſterium omnis juſtitia impleatur. Perinde ut in circumciſione ac purificatione ſiſtit ſe Domino, ut agnum onuſtum peccato, unde in plurali evangeliſta loquitur, *quod completi fuerint dies purgationis αὐτῶν* & Mariæ & pueri Jeſu. Luc. II. 22. Unde eccleſia in die Epiph. canit: *Chriſtum eſſe baptizatum, ut lavaret noſtra in baptiſmo crimina.* Bellarmino hoc videtur *blaſphemum, cum ex eo ſequatur, Chriſtum dici poſſe furem, homicidam, adeoque maximum peccatorem*, ſed de tota hac re late diximus in tract. de iuſtif. §. 241. Addit hoc loco Bellarminus argumentum, quo probare conatur, *magis glorioſum fuiſſe Chriſto non accipere ſuum baptiſmum, quam accipere. Dum enim baptiſmum confert & non accipit, imperatorem ſe & principem hujus militiae oſtendit, quippe qui characterem ſuum in aliis imprimit, at ſi acciperet, videretur etiam ipſe ad militiam adſcribi.* Reſp. procedit hæc ſimilitudo ex hypotheſi ſcholaſticorum, qui per baptiſmum characterem quendam animæ imprimi ſtatuunt, de qua re quid ſtatuendum ſit, expoſuimus ſuo loco. Quidquid autem ſit de illo charactere, quemadmodum gloriæ Chriſti nihil decedit, ſi ſtatuatur, quod ſimus ejus, tanquam capitis noſtri in corpore myſtico, membra: ita quoque non minus ipſi glorioſum, quod velut dux & princeps ſpiritualis militiæ eundem cum nobis, ſub vexillo ejus militantibus, baptiſmum ſuſceperit. Quid enim? num duci turpe erit, militibus non ſolum præcepto, ſed etiam exemplo præire? ac num honorificentius eſt, imperatorem ſervi, quam ſuum ipſius characterem geſtare?

§. LII. II.) *Vere quidem dici, quod Chriſtus ideo baptizatus fuerit, ut baptiſmum ſalutarem inſtitueret & conſecraret; ſed ex eo nihil quidquam pro noſtra ſententia ſtabilienda elici poſſe, quin imo cum ea pugnare. Nam antequam Dominus baptizaretur, nunquam adparuit columba, nec audita eſt vox de cælo, neque ſanctificatae ſunt aquae, & tamen idem erat baptiſmus Johannis cum eo, qui poſtea fuit. Non igitur baptiſmus, quem habuit Dominus a Johanne, idem erat cum noſtro. Nam illum accepit, non inſtituit, noſtrum autem inſtituit, non accepit.* Reſp. præcipua cauſa, quare Chriſtus baptizari voluerit, ab ipſo Chriſto proponitur in verbis illis: *Omitte nunc, ſic enim decet, ut compleamus omnem juſtitiam.* Matth. III. 15. In quæ verba ſic commentatur Chemnitius cap. 17. harm. evang. p. 12. *Quando Chriſto mediatori tribuitur impletio juſtitiae, ſenſus hic eſt: Pater miſit Filium in hunc mundum, ut fieret nobis juſtitia,* 1 Cor. I. 30. *idque hoc modo, ut factus ſub lege fieret victima pro nobis, & de peccato damnaret peccatum, atque ita juſtitia legis impleretur in nobis,* Rom. VIII. 4. *utque daret miniſterium reconciliationis, ut ita nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.* 2 Cor. V. 21. *Fuit ergo officium Chriſti mediatoris, omnia illa, quae ad conſequendam illam juſtitiam, qua coram Deo ad vitam aeternam juſtificamur, pertinent, implere, ut ita ipſe in ſolidum eſſet noſtra juſtitia. Implevit autem hanc juſtitiam, primo quando victima pro nobis factus, peccata noſtra ſuſtulit, & perfectiſſima obedientia legi pro nobis ſatisfecit. Secundo autem, ut juſtitia illa noſtra fiat, & nobis adplicetur, opus eſt mediis ſeu organis, per quae juſtitia illa obedientia & ſanguine Chriſti adquiſita nobis diſtribuatur, & efficacia Spiritus ſancti nobis adplicetur. Chriſtus igitur illa etiam media, ſive organa voluit ſanctificare, quae & ipſa ad juſtitiam fidei pertinent.* Hæc Chemnitius ex Luthero. Quod ſi ergo baptiſmus Johannis non fuit

2.) *Chriſtus baptiſmum noſtrum non accepit, ſed inſtituit.*

fuit idem cum noſtro baptiſmo, quomodo Chriſtus ſuſcipiendo baptiſmum Johannis conſecravit noſtrum, tactu ſui corporis aquas ſanctificando ad diluenda credentium peccata? Quin potius Chriſtus ipſe deſcendit in baptiſmum cum ſuo corpore, atque ita illa, quæ in corpore carnis ſuæ promeruit & adquiſivit, quaſi depoſuit in baptiſmo, ita ut per illud medium diſtribuantur & adplicentur. Unde in baptiſmo noſtro *Chriſtum induimus*, Gal. III. 27. σύμφυτοι efficimur *in mortem Chriſti* per baptiſmum, Rom. VI. 4. efficimur membra ipſius, & coaleſcimus quaſi cum ipſo, *quia in unum corpus baptizamur*. 1 Cor. XII. 13. Hoc fundamentum conſolationis tollitur, quando negatur eodem baptiſmo nos baptizari, quo Chriſtus eſt baptizatus. Quamvis vero ante ſolennem illam baptiſmi conſecrationem etiam alios Johannes baptizaverit, ex eo tamen neutiquam inferri poteſt, quod in illis omni efficacia ſpirituali baptiſmus Johannis fuerit deſtitutus, ſed ut fructus paſſionis Chriſti extendit ſe ad præteritum & futurum, ita quoque illa ſanctificatio baptiſmatis tactu dominici corporis facta. Ipſe Bellarminus ex Hieronymo in cap. III. Matth. diſputat, *Chriſtum inter alias cauſas etiam ideo a Johanne baptizari voluiſſe, ut baptiſmum Johannis confirmaret, tanquam bonum & Deo gratum*: id ſi ad tempus poſt baptiſmum a Chriſto ſuſceptum tantummodo refertur, conſequens fuerit, reliquos ante Chriſtum a Johanne baptizatos non ſuſcepiſſe baptiſmum bonum & Deo gratum. Ut confirmatio, ita etiam ſanctificatio baptiſmi ad tempus præteritum & futurum referenda eſt. Invertimus igitur verba Bellarmini: Chriſtus, qui eſt unus cum Patre & Spiritu ſancto verus Deus, a quo Johannes ad baptizandum miſſus eſt, ideo etiam Johannis baptiſmum inſtituiſſe eſt dicendus: & quia eum inſtituit, ideo etiam ſuſcipere voluit. Viciſſim ſuſcipiendo baptiſmum a Johanne noſtrum baptiſmum inſtituit & conſecravit, quippe cum Johannis baptiſmus ſit idem cum noſtro. Quemadmodum Chriſtus nobis natus, ac nobis datus, Eſaj. IX. 6. *factus nobis a Deo ſapientia, juſtitia, ſanctificatio & redemtio*; 1 Cor. I. 30. ita quoque baptizatus eſt, ut noſtrum baptiſmum ſanctificaret. Quemadmodum circumciſionem ſuſcepit eandem, non diverſam a patrum circumciſione: ita quoque eundem nobiſcum baptiſmum ſuſcepiſſe judicandus eſt.

§. LIII. III.) *Si argumentum ex loco* Eph. IV. *de unitate baptiſmi deductum valeret, probaret etiam, tempore Moſis & Davidis fuiſſe Chriſti baptiſmum. Tunc enim itidem erat unum corpus eccleſiae, eadem ſpes, eadem fides. &c. Illud ſaltem voluit apoſtolus, quod chriſtiani debeant omni diligentia ſervare unitatem Spiritus, quia ſunt unum corpus, & unum habent Spiritum, unum Deum, unam fidem, unum baptiſmum.* Reſp. a tempore novi teſtamenti, in quo baptiſmus inſtitutus fuit ad tempus veteris teſtamenti, in quo nondum inſtitutus fuit, non poteſt legitime procedi. Apoſtolus loquitur de tempore novi teſtamenti, in eo omnium chriſtianorum eſt unum baptiſma, ſicut omnium eſt una fides & unus Dominus, ut in veteri teſtamento fuit una circumciſio omnium Iſraëlitarum, in cujus locum baptiſmus ſucceſſit. Quod de baptiſmo hæreticorum Bellarminus addit, apud illos eſſe verum Chriſti baptiſma, licet apud eos non ſit unum corpus, unus Spiritus, una fides &c. non infringit vim noſtri argumenti. Neque enim ex unitate corporis myſtici & fidei unitatem baptiſmi deducimus, ſed ex unitate baptiſmi, quam diſertis verbis apoſtolus ponit, diſcrimen illud, quod inter baptiſmum Johannis & noſtrum a Scholaſticis conſtituitur, evertimus. Adde, quod argumenta a contrario ſenſu ducta non ſint perpetuæ & immotæ veritatis. Recte dicitur, ut inter vere pios eſt unum corpus myſticum, unus Spiritus, una fides: ita quoque unum baptiſma, ſed ex eo non poteſt inferri: Ergo ubi non eſt unum corpus myſticum, unus Spiritus, una fides, ibi non eſt unum baptiſma, ſiquidem veritas baptiſmi dependet ab inſtitutione divina, quæ ubicunque inviolata ſervatur, verum baptiſma confertur.

3.) Sequeretur, etiam Moſis ac Davidis tempore fuiſſe unum baptiſmum.

§. LIV.

4.) Novi teſtamenti auctor eſt Chriſtus, non Johannes.
5.) Apoſtolos Chriſti baptiſmo eſſe baptizatos.
6.) Paulum loqui de corpore, non de capite.

§. LIV. IV.) *Novi teſtamenti auctorem non eſſe Johannem, ſed Chriſtum*, lib. I. de ſacram. in genere cap. 14. particula 3. *Reſp.* hac de re diximus in tract. de ſacramentis, §. 15. V.) *Apoſtolos Chriſti baptiſmo eſſe baptizatos.* Reſp. hac de re diximus ſuperius §. 14. VI.) *Paulum loqui ſolum de corpore, non de capite. Nos enim membra Chriſti, & proinde unum corpus efficimur per baptiſmum, quia per hoc ſacramentum regeneramur, & Chriſto adnectimur: at ipſe caput noſtrum factus eſt, non per baptiſmum, ſed per gratiam unionis hypoſtaticae.* Reſp. quamvis Chriſtus per gratiam unionis *hypoſtaticae*, & exaltationem ad dextram Dei conſtitutus ſit *caput eccleſiae*, Eph. I. 22. nos tamen per baptiſmum efficimur membra illius corporis myſtici, cujus caput eſt Chriſtus. Baptiſmum igitur cum nobis peccatoribus commune ſuſcepit, ut teſtaretur, nos per baptiſmum effici membra ejus, & coaleſcere quaſi cum ipſo, cum baptizemur in unum corpus, & σύμφυτοι efficiamur in mortem ejus per baptiſmum, Rom. VI. 4. Quemadmodum igitur circumciſionem ſuſcepit, ut teſtaretur, pios in veteri teſtamento per circumciſionem factos eſſe membra ipſius: ita quoque baptiſmum eundem nobiſcum ſuſcepit, ut teſtaretur, pios in nov. teſtam. per baptiſmum membra ipſius fieri. Breviter: baptiſmus, quem a Johanne Chriſtus ſuſcepit, tam vere eſt idem ſpecie cum baptiſmo ab apoſtolis collato, ac tam vere ad novum teſtament. pertinet, quam vere ejuſdem ſpeciei fuit circumciſio, quam ſuſcepit Chriſtus cum ea, quam accepit Abraham, ejusque poſteri. Ideo enim Chriſtus utrumque ſacramentum ſuſcipere voluit, ut tam veterum, quam novorum ſacramentorum vim & ſanctificationem a ſe uno, utriusque populi tam baptizati, quam circumciſi ſervatore, unice dependere doceret.

Adverſariorum de baptiſmo Johannis ſententia.

§. LV. Videamus, quid Pontificii de baptiſmo Johannis ſtatuunt. Concilium Trident. ſeſſ. VI. de bapt. can. 1. ita intonat: *Si quis dixerit, baptiſmum Johannis habuiſſe eandem vim cum baptiſmo Chriſti, anathema ſit.* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 2. lit. D. *Johannes ſola corpora abluebat, a peccatis vero non mundabat: baptiſmus Johannis erat in pœnitentiam, non in remiſſionem, baptiſmus vero Chriſti in remiſſionem.* Salmeronius tom. IV. p. 19. *Differebat baptiſmus Chriſti à baptiſmo Johannis, non in materia, ſed ſolum in forma & verbis, ex quo & in fructu gratiae* (*). Barradius in conc. evangel. p. 404. *Baptiſma Johannis rudimentarium fuit ad pœnitentiam deducens, praeludium ſaltem quoddam gratiae.* Bellarminus antequam ad canonis Tridentini explicationem acce-

(*) Idem tom. IV. p. 52. *Johannis baptiſmum a Chriſti baptiſmo fuiſſe diverſum*, probat his rationibus: 1.) *quia Johannes aperte ſe in aqua tantum baptizare docet: at de Chriſto ait, ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto.* 2.) *Quia in actis Chriſtus ipſe Johannem quidem baptizaſſe aqua, apoſtolos autem baptizandos eſſe Spiritu ſancto profitetur.* 3.) *Multis abſurditatibus patere fores, niſi diſtinguatur Johannis a Chriſti baptiſmo: a.) ſcripturas in depravatos ſenſus & peregrinos fore detorquendas: b.) præbitum iri occaſionem, ut contra Pauli doctrinam ad Corinthios credant homines, ex miniſtrorum dignitate pendere ſacramenta: c.) ſacramenta eccleſiæ viliora redditum iri, ſi alius eorum quam Chriſtus auctor & inſtitutor agnoſcatur: d.) viam apertum iri anabaptiſtis, cum exemplo Pauli poſſint alios ſemel tinctos rebaptizare: e.) recedendum fore a communi ſenſu & conſenſu patrum.* Bartſchius in poſtill. Domin. IV. advent. p. 352. *Qui baptiſmum Johannis baptiſmo Chriſti æquat, præcipuam nov. teſtam. vim & energiam enervat.* Coſterus in concion. p. 120. verba Johannis: *Ego baptizo aqua*, ſic explicat: *ego nihil facio, niſi quod aqua naturaliter facit. p. 119. baptiſmus meus eſt corporis ablutio, eſt expers gratiæ & remiſſionis peccatorum.* Stapletonus in promt. cathol. Dom. IV. Advent. *Johannis baptiſmus fuit infirmus, inefficax & nuda ceremonia, adeoque toto genere diſtinctus a baptiſmo Chriſti, utpote qui non conferebat gratiam, non dabat Spiritum ſanctum, non tribuebat remiſſionem peccatorum. Sed ad hæc omnia præparabat, ſicut totum ejus miniſterium erat præparatorium.* Gerhardus.

Quas diſſenſiones Bellarminus noſtris in hac quæſtione tribuat.

accederet, diſſenſiones noſtrorum evincere conatur: 1.) *quia Lutherus in diſputatione de baptiſmo legis, Iohannis & Chriſti, ſtatuit, baptiſma Iohannis non eſſe ſacramentum, nec remittere peccata, ac baptizatos a Iohanne iterum fuiſſe baptizandos.* Reſp. habita eſt illa diſputatio anno 1520. de ea igitur accipiendum, quod in præfat. tom. I. operum Lutherus ſcribit: *Haec ideo narro, optime lector, ut, ſi lecturus es opuſcula mea, memor ſis, me unum fuiſſe ex illis, qui, ut Auguſtinus de ſe ſcribit; ſcribendo & docendo profecerint, non ex illis, qui de nihilo repente fiunt ſummi, cum nihil ſint neque operati, neque tentati, neque experti, ſed ad unum intuitum ſcripturae totum Spiritum ejus exhauriunt.* Quid Lutherus ſtatuerit de baptiſmo Iohannis, patet ex concionibus de pædobaptiſmo habitis Deſſaviae anno 1541. quæ exſtant tom. VII. Jenenſ. german. in quibus hos aphoriſmos invenies: fol. 454. *Baptiſmus Iohannis non minus a Deo inſtitutus, quam baptiſmus Chriſti.* fol. 456. *Baptiſmus Iohannis non valet ſolum ad emendationem carnis, quales lotiones erant in lege Moſaica praeſcriptae, ſed eſt baptiſmus pœnitentiae in remiſſionem peccatorum.* fol. 460. *Iohannis baptiſmus non multum diſtat a baptiſmo Chriſti: illi, quos Iohannes baptizavit, quique ante baptiſmum Chriſti mortui, fide ſalvi facti ſunt.* Tom. VIII. Jen. german. conc. I. de baptiſmo Chriſti habita anno 1546. fol. 301. *Iohannes baptiſma ſuum vocat baptiſma pœnitentiae, per quod peccatores, qui pœnitentiam agunt & baptizantur, remiſſionem peccatorum conſequuntur.* Quidquid autem ſit de Lutheri ſententia, nos nemini hæreſeos dicam ſcribimus, qui in hac quæſtione de baptiſmo Iohannis non per omnia nobiſcum conſentit. 2.) *Chemnitius non audet definire, an baptizati a Iohanne eſſent iterum baptizandi Chriſti baptiſmo.* Reſp. ſcripturam non nimium vel curioſe vel ſcrupuloſe illud obſervaſſe adſerit, quod eſt veriſſimum. De tota hac re ſuo loco plura. Quod Zwinglius in libr. de vera & falſa relig. cap. de bapt. Johannis baptiſmum nominat *elementarem ſola aqua conſtantem,* eumque definit *initiale ſacramentum, quo ſe ſignabant & inter pœnitentes accenſebant, qui vitam & mores erant emendaturi;* ad nos non pertinet.

Diſſenſiones Scholaſticorum in hac quæſtione.

§. LVI. Rectius de Scholaſticis Bellarminus dixiſſet, quod in hac quæſtione non conveniant 1.) Lombardus libr. IV. diſt. lit. F. diſtinguit *duo genera baptizatorum, unum eorum, qui ſic baptizabantur a Iohanne, ut ſpem ponerent in eo baptiſmo, & non haberent notitiam Spiritus ſancti, & hos dicit fuiſſe baptizandos Chriſti baptiſmo. Alterum eorum, qui baptizabantur a Iohanne, ſed non ponebant ſpem in eo baptiſmo, & habebant notitiam Spiritus ſancti, & hos dicit non fuiſſe neceſſarium baptizari Chriſti baptiſmo.* Hanc opinionem Bellarminus vocat irrationabilem & multum improbabilem. 2.) Idem Lombardus & multi Scholaſticorum docent, *baptiſmum Iohannis fuiſſe ſacramentum quoddam, qualia erant ſacramenta veteris legis.* Hanc opinionem Bellarminus vocat erroneam, ac ſtatuit, baptiſma Iohannis non pertinuiſſe ad legem veterem, ſed potius ad novam (*), ut præparationem quandam ad Chriſti baptiſmum. 3.) Lombardus, Alexander Alenſis, Petrus de Palude, Thomas &c. ſtatuunt, quod *Iohannes hanc*

(*) Secundum BONAVENTURAM in *4. diſt. 2. qu. 2.* atque THOMAM in *4. diſt. 2. qu. 2. art. I.* baptiſmus Ioannis neque ad veterem, neque ad novam legem referri debet, ſed medium quendam inter utramque locum habet. Ab hac tamen ſententia receſſit doctor iſte, qui in eccleſia Rom. *angelicus* adpellari ſolet, in *ſumma 3. part. quæſt. 38. in reſp. ad 1.* ubi expreſſe ait: *baptiſmum Ioannis non fuiſſe per ſe ſacramentum, ſed quaſi quoddam ſacramentale diſponens ad baptiſmum Chriſti.* Aſt, quis non rideat inanes iſtas abſurdasque ſcholaſticorum hac de re altercationes?

hanc formam habuerit: Ego te baptizo in nomine venturi. Durandus dicit, *quod baptiſta nullam habuerit formam.* Scotus & Biel ſtatuunt, *utramque opinionem eſſe probabilem.* Bellarminus libr. I. de ſacrament. bapt. cap. 29. ſequitur Durandum. 4.) Biel IV. ſent. diſt. 2. q. 2. artic. 3. dub. 1. propter tres cauſas Iohannis baptiſmum inſtitutum fuiſſe dicit: a.) *Ad figurandum baptiſma Chriſti.* b.) *Ad praeparandum populum ad Chriſti baptiſmum, ut eum non horrerent.* c.) *Ad conſecrandam materiam baptiſmi Chriſti.* Alenſis addit: d.) *Ut Iudaei revocarentur a circumciſione.* Bellarminus dicit, *fuiſſe provocationem ad pœnitentiam.* 5.) Alenſis ſtatuit, *mulieribus non conveniſſe Iohannis baptiſmum, ne ſcilicet in concurſu populi nudarentur.* At quomodo id convenit verbis evangeliſtæ, quod *omnis regio circa Iordanem exiverit ad Iohannem, ac baptiſmum ab eo ſuſceperit.* Matth. III. 5. Quaſi vero nudatione totali opus fuerit ad baptiſmum? 6.) De baptiſmo Iohannis dicit Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 2. lit. E. *a Deo erat, non ab homine tantum.* Bellarminus contrarium ſtatuit libr. I. de baptiſm. c. 20.

Argumenta Bellarmini, quibus probare conatur, quod baptiſmus Iohannis non fuerit idem ſacramentum cum baptiſmo Chriſti.

§. LVII. Ad explicationem canonis Tridentini Bellarminus format tres propoſitiones: I.) *Baptiſmus Iohannis non fuit idem ſacramentum cum baptiſmo Chriſti.* Hanc c. 29. probare conatur argumentis quatuor:

1.) Baptiſmus Iohannis fuit ab ipſo Iohanne inſtitutus.

1.) *Baptiſmus Iohannis ab ipſo Iohanne inſtitutus erat, quia in ſcripturis paſſim vocatur baptiſmus Iohannis.* Matth. XXI. Marc. XI. Luc. XX. Act. I. 18. & 19. *Ergo non erat ſacramentum praeſertim novae legis.* Reſp. baptiſmum Iohannis a Deo ipſo inſtitutum eſſe, immotis argumentis confirmatum dedimus ſuperius §. 10. & 12. Quo ſenſu Iohannis baptiſmus dicatur, expoſuimus §. 13. Atqui *ſi ratione miniſterii tantum dicitur baptiſmus Iohannis, cur non & Chriſti baptiſmus vocatur baptiſmus Petri, Pauli, Philippi &c.* Reſp. non ſolum ratione miniſterii, ſed etiam reſpectu promulgationis & inchoationis baptiſmus Iohannis dicitur, quia ſcilicet primus in nov. teſt. baptiſmi ceremoniam inchoavit, ac promulgavit: apoſtoli vero baptiſmum a Chriſto promulgatum adminiſtrarunt. Concedimus etiam ob id cumprimis dici baptiſmum Iohannis, ut a baptiſmo Chriſti diſtinguatur: quale autem ſit illud diſcrimen, expoſuimus ſuperius §. 36. memb. 3.

2.) Non habuit invocationem Trinitatis.

2.) *In baptiſmo Chriſti non ſola aqua eſt de eſſentia ſacramenti, ſed etiam invocatio Trinitatis: at baptiſmus Iohannis non habuit invocationem Trinitatis. Ergo non eſt idem ſacramentum cum baptiſmo Chriſti.* Reſp. de *forma* baptiſmi a Iohanne adminiſtrati egimus ſuperius §. 38. & 39.

3.) Non pertinet ad nov. teſt.

3.) *Baptiſma Iohannis non fuit in praedicatione Chriſti inſtitutum, nec a Chriſto mandatum, ſed a Iohanne, antequam inciperet nov. teſt. auctor praedicare. Ergo non eſt ſacramentum nov. teſtam.* Reſp. de auctore nov. teſt. late egimus in tract. de ſacramentis §. 15. & in hoc ipſo tractatu §. 17.

4.) Fuit iteratus.

4.) *Baptiſmus Chriſti non poteſt iterari. At baptizati a Iohanne juſſi ſunt iterum ab apoſtolis baptizari.* Reſp. de iteratione baptiſmi a Iohanne ſuſcepti paulo poſt agemus.

Quod Iohannis baptiſmus non habuerit eandem efficaciam cum baptiſmo Chriſti.

§. LVIII. *Secunda* propoſitio Bellarmini hæc eſt: *baptiſmus Iohannis non habuit eandem vim & efficaciam, quam habet baptiſmus Chriſti.* Hanc cap. 21. probare conatur:

1.) Iohannes baptizavit in aqua, Chriſtus in Spiritu.

1.) Ex ſcriptura Marc. I. *Iohannes baptiſta diſtinguit ſuum baptiſma a Chriſti baptiſmate, quod ipſe baptizet in aqua, ille Spiritu ſit baptizaturus. Ego baptizavi vos in aqua, ille baptizabit vos Spiritu ſancto.* Reſp. 1.) Oſtendimus ſuperius a Iohannis baptiſmo non

non poſſe omnino ſeparari gratiam & efficaciam Spiritus ſancti, quæ argumenta omnia hoc loco repeti debent. 2.) Dicimus ergo *baptiſmi* vocabulum dupliciter accipi: *primo* pro ſacramento initiationis, quem vocant baptiſmum *fluminis;* deinde pro viſibili effuſione Spiritus ſancti & donorum ejus, qui dicitur baptiſmus *flaminis*. Priorem ſignificationem vox *baptizandi* habet in verbis prioribus apud Marcum, poſteriorem autem in verbis poſterioribus. 3.) Id quod demonſtramus ſequentibus fundamentis: *Primo* uſurpatur vox temporis *futuri* βαπτίσει. Agitur igitur de baptiſmo Spiritus miraculoſo, ſequentibus temporibus exſpectando. Iohannes ac diſcipuli Chriſti eodem tempore baptizarunt. Ioh. IV. 1. Per baptiſmum apoſtolorum communia Spiritus ſancti dona fuerunt collata, quod non negat Bellarminus: ergo propter hunc apoſtolorum baptiſmum Iohannes in præſenti dicere debuiſſet, quod Ieſus Spiritu ſancto baptizet, ſi de communibus Spiritus ſancti donis, non autem de extraordinariis ageret. *Secundo* Matth. III. 11. eadem verba Iohannis copioſius deſcribuntur: *Ego baptizo vos aqua in pœnitentiam, ipſe vos baptizabit Spiritu ſancto & igne;* ubi vox *ignis* manifeſte oſtendit, Iohannem loqui de extraordinariis & miraculoſis Spiritus ſancti donis, die pentecoſtes in ſpecie linguarum ignearum apoſtolis & aliis fidelibus collatis. *Tertio* hanc explicationem ipſe Chriſtus diſerte comprobat. Cum enim jamjam adſcenſurus in cœlos diſcipulis præciperet, ne Hieroſolymis diſcederent, ſed promiſſionem patris exſpectarent; Act. I. 4. αὐτολογικῶς ſubjungit, *quia Iohannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies;* v. 5. ubi ſole clarius elucet, Chriſtum de baptiſmo *flaminis* verba Iohannis interpretari. Apoſtoli jam ante baptizati erant baptiſmo Chriſti, ut vult Bellarminus libr. I. de bapt. cap. 23. jam vero per baptiſmum Chriſti efficax eſt Spiritus ſanctus, nihilo tamen minus Chriſtus promittit apoſtolis, quod baptizandi ſint Spiritu ſancto. *Quarto* accedit complementum hujus dicti, quod deſcribitur Act. II. 3. *Adparuerunt in apoſtolis diſpertitae linguae tanquam ignis, ſeditque Spiritus ſanctus ſuper ſingulos eorum.* Ibi jam adparet, quid per promiſſum Spiritus & ignis baptiſmum ſit accipiendum. *Quinto* Petrus Act. XI. 16. ad viſibilem Spiritus ſancti effuſionem verba illa diſerte adplicat: *Cum autem cœpiſſem loqui, cecidit Spiritus ſanctus ſuper eos, ſicut & vos in initio: & recordatus ſum verbi Domini, ſicut dicebat, Iohannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto.* *Sexto* exemplar græcum Lugdunenſe in concordantiis marginalibus ad horum locorum collationem nos remittit, Matth. III. 11. Marc. I. 8. Luc. III. 16. Joh. I. 26. Act. I. 5. XI. 16. *Septimo* Hieronymus in cap. III. Matth. itidem intelligit de linguis igneis, viſis die pentecoſtes in apoſtolis; Hilarius tamen can. 3. in Matth. ita explicat, quod qui jam baptizantur in Spiritu ſancto, poſtea conſummandi ſint igne extremi judicii. Chryſoſtomus hom. III. operis imperfecti nomine ignis intelligit tribulationes. 4.) Quod Bellarminus regerit, *Chriſtum & Petrum adludere ſolum ad verba Iohannis,* nimis dilutum eſt. Non enim ſolummodo ad ea modo qualicunque adludunt, ſed certam eorum explicationem in ipſo complemento nobis monſtrant. Quemadmodum igitur alia vaticinia ex eventu optime intelliguntur: ita quoque hæc promiſſio ex complemento rectiſſime intelligitur & explicatur. Ex eo, quod baptiſmus Iohannis dicatur in aqua, non poteſt colligi, quod diſtinguatur a baptiſmo, qui fit ex aqua & Spiritu, quia Eph. V. 6. etiam apoſtolorum baptiſmus dicitur lavacrum aquæ, a quo tamen Spiritus ſancti gratia non eſt ſeparanda. Et Chriſtus Joh. III. 5. de baptiſmo Iohannis tunc vigente dicit: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt intrare regnum Dei.* Fictitia ergo eſt diſtinctio illa inter tria baptiſmata, quod *aliud ſit in aqua ſolum, videlicet baptiſmus Iohannis: aliud in Spiritu & igne ſolo, videlicet viſibilis miſſio Spiritus ſancti: aliud in aqua & Spiritu, videlicet baptiſmus Chriſti.* 5.) Quamvis igitur proprie & commodiſſime verba Iohannis de viſibili miſſione Spiritus ſancti accipi ſtatuamus; tamen non improbamus

eorum ſententiam, qui ſtatuunt, Iohannem diſtinguere hoc loco voluiſſe inter miniſterium *externum*, quod ſibi tribuit; & efficaciam baptiſmi *interiorem*, quam Chriſto transſcribit, ſicut Joh. I. 23. inquit: *ego vox clamantis in deſerto*, ubi efficaciam Deo, ſibi vero externum miniſterium vendicat: & ut apoſtolus 1 Cor. III. 6. dicit: *Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem dedit incrementum.* Auguſtinus tract. V. in Joh. *Sibi Dominus poteſtatem baptizandi reſervavit, ſervis miniſterium commiſit.* Neque enim in *futuro* tantum Iohannes loquitur: *Ipſe vos baptizabit Spiritu & igne*, ſed etiam in *praeſenti* dicit Joh. I. 33. *Qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: ſuper quem videris Spiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt, qui baptizat in Spiritu ſancto.* Ac de efficacia miniſterii Iohannis teſtantur hæc dicta: Joh. I. 16. *De plenitudine ejus omnes accepimus.* Luc. I. 16. *Multos filiorum Iſrael convertet ad Dominum Deum ipſorum.* Cumprimis vero ſolemnis illa patefactio ſacroſanctæ Trinitatis circa baptiſmum Chriſti baptiſmum Iohannis nobis commendat. 6.) Regerit Bellarminus, *Chemnitium non poſſe cauſam reddere, cur in futuro omnes evangeliſtae dixerint: ipſe baptizabit, ſi operabatur Chriſtus interius illo ipſo tempore, quo Iohannes exterius.* Reſp. non omnes loquuntur in *futuro*, ut adparet ex verbis Iohannis, & quare in *futuro* loquantur, optima poteſt dari ratio: Chriſtus enim baptizat Spiritu ſancto dupliciter, *tum* per verbum & ſacramenta dona Spiritus ſancti communia diſtribuendo, *tum* extraordinaria Spiritus ſancti quibusdam conferendo. Nec valet diſtinctio inter prædicationem & baptiſmum Iohannis, quaſi prædicatione verbi tantum moverit corda hominum, non autem per baptiſmum ea purgaverit; ſiquidem ſacramenta obſignant & confirmant id, quod in verbo promittitur, nec minor vis tribuenda verbo viſibili, quam audibili, qua de re diximus ſuperius. Quod columba, in qua Iohanne baptizante Spiritus ſanctus adparuit, non teſtetur de efficacia miniſterii Iohannis, ἀπαιδεύτως Bellarminus negat. Quo enim fine ſolemnis illa Trinitatis patefactio ac cœlorum apertio in baptiſmo Iohannis fuit facta, niſi ut baptiſmum nobis commendaret? nimirum, quod tota ſacroſancta Trinitas baptiſmo adſit, quod cœli portæ per baptiſmum recludantur, quod Chriſtum induamus per baptiſmum, quod Spiritus regenerationis & renovationis per hoc lavacrum in nos effundatur, quod vox complacentiæ Patris, nos in gratiam recipientis, ſonet, ac proinde, quod *baptiſmus ſit ſtipulatio bonae conſcientiae erga Deum per reſurrectionem Chriſti*, 1 Petr. III. 21. *At*, inquit Bellarminus, *Chriſtus non eguit efficacia baptiſmi Iohannis, ergo columba illa non teſtatur de efficacia miniſterii Iohannis.* Reſp. plus eſt in conſequente, quam antecedens inferre permittit. Chriſtus a primo conceptionis initio fuit *plenus gratia & veritate*, Joh. I. 14. *plenus ſapientia*, Luc. II. 40. *plenus Spiritu ſancto*, Luc. IV. 1. *accepit Spiritum non ad menſuram* Joh. III. 34. Non ergo indiguit nova Spiritus ſancti collatione. Ideo autem in baptiſmo a Iohanne ſuſcepto *Spiritus ſanctus deſcendit, & manſit ſuper ipſum*, Joh. I. 32. ut eſſet publicum teſtimonium, quod hic Jeſus Nazarenus ſit verus ac promiſſus Meſſias, non oleo corporali, ſed *Spiritu ſancto unctus*; Pſalm. XLV. 8. Eſa. LXI. 1. divina auctoritate cœlitus miſſus, ac proinde ab omnibus *audiendus*, Deut. XVIII. 18. Cumque per baptiſmum *induamus Chriſtum* Gal. III. 27. & efficiamur ipſius membra, ideo deſcenſus Spiritus ſancti denotat, etiam nobis per baptiſmum dari Spiritum ſanctum, a quo *regeneramur & renovamur*. Tit. III. 5. Hæc conſolatio non mediocriter labefactatur, ſi baptiſmus Chriſti a noſtro baptiſmo ſpecie diſtinguitur.

§. LIX. *Secundo* loco Bellarminus profert teſtimonia patrum. **Dicta patrum.** *Reſp.* 1.) Veteres de Iohannis baptiſmo nec inter ſe conſentiunt, nec diverſum ſentientes damnant. Origenes in cap. VI. Roman. docet, baptiſmum Iohannis non remiſiſſe peccata: ſed Baſilius dicit, baptiſmum Iohannis dediſſe remiſſionem peccatorum. Sic enim ſcribit in orat. Quomodo baptizetur aliquis baptiſmate, quod eſt in Evangelio Domini noſtri

noſtri Ieſu Chriſti. tom. I. pag. 455. *Iohannis baptiſma multis modis excelluit*, (Moſis baptiſma), *nullam enim prorſus faciebat ad gratiam Dei & Chriſti ipſius perveniendi dilationem. Simul itaque acceſſerat quis & peccata ſua quantacunque & qualiacunque fuiſſent, confeſſus fuerat, in Iordanis flumine baptizabatur, & confeſtim peccatorum remiſſionem accipiebat.* Auguſtinus lib. V. contra Donatiſtas cap. 10. mediam amplectitur ſententiam: *Credo Iohannem ita baptizare in aqua pœnitentiae in remiſſionem peccatorum, ut ab eo baptizatis in ſpe remitterentur peccata, re ipſa vero in Domini baptiſmo id fieret, ſicut reſurrectio, quae in fine exſpectatur, ſpe in nobis facta eſt, quia ſimul nos excitavit, & ſimul ſedere fecit in cœleſtibus.* Item, *ſpe ſalvi facti ſumus. Nam & ipſe Iohannes cum dicat: Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentiae in remiſſionem peccatorum, Dominum videns ait: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Nec tamen hanc ſuam ſententiam Auguſtinus proponit ut neceſſarium dogma, nec damnat, ſi quis diverſum ſentiat. Ita enim inquit cap. 11. *Ne quiſquam contendat, etiam in baptiſmo Iohannis dimiſſa eſſe peccata, ſed ſecundum aliquam ampliorem ſanctificationem eis, quos Paulus denuo juſſit* Act XIX. *baptizari, per baptiſmum Chriſti remiſſionem eſſe collatam, non ago pugnaciter.* Ita etiam libr. II. contra literas Petiliani cap. 37. *Cauſa & ratio baptiſmi ſive iſta ſit, quam expoſui, ſive alia melior, certiorque reddatur, illud tamen manifeſtum eſt, alium fuiſſe baptiſmum Iohannis, alium Chriſti.* 2.) Quando igitur patres diverſitatem quandam inter baptiſmum Chriſti & Iohannis ſtatuunt, id de externis quibusdam circumſtantiis, & de donorum Spiritus ſancti viſibilium ſpecie admiranda, & donorum inviſibilium copia & ubertate majori, non autem de ſubſtantia & communicatione donorum communium accipiendum. Baſilius libr. I. de bapt. cap. 2. & Nazianzenus orat. in ſancta lumina, baptiſmum Iohannis ſtatuunt *medium inter baptiſmum Moſaicum in veteri teſtamento, & inter baptiſmum Chriſti.* Iuſtinus in qq. & reſponſ. ad orthodox. q. 37. pag. 322. *Baptiſmus Iohannis procemium fuit evangelii gratiae.* Utique ergo alia quædam efficacia quam nuda adumbratio & ſignificatio Iohannis baptiſmo tribuenda. *Sicut non ſequitur*, (ait Chemnitius in examine concilii Trident. in expl. hujus quæſtionis) *circumciſos non habuiſſe remiſſionem peccatorum, propterea, quia differentia eſt inter circumciſionem & baptiſmum Chriſti: ita multo minus baptiſmo Iohannis, qui propius ad novum teſtamentum acceſſit, imo qui fuit initium novi teſtamenti, ideo deroganda eſt remiſſio peccatorum, ut diſcrimen aliquod ſit inter baptiſmum Chriſti & Iohannis.* 3.) Bellarminus ipſe non amplectitur omnium veterum de hac quæſtione ſententias. Ambroſius libr. I. de Spiritu ſancto cap. 3. Hieronymus in cap. II. Joelis docent, *Iohannem in ſuo baptiſmo uſum forma quadam verborum, nimirum in nomine venturi Meſſiae*, ſed Bellarminus libr. I. de baptiſmo cap. 22. §. *Haec expoſitio* dicit, *hoc non eſſe verum.* Idem Ambroſius dicto loco & in cap. III. Galat. diſputat, *duodecim illos viros, qui negabant ſe ſcire Spiritum ſanctum, non fuiſſe vero baptiſmo Iohannis baptizatos, ſed adulterinum aliquod & corruptum baptiſma ſine nomine Spiritus ſancti accepiſſe. Iohannes* (inquit) *in remiſſionem peccatorum in advenientis Jeſu, non in ſuo baptizavit nomine, & ideo Spiritum neſciebant, quia nec baptiſmum in Chriſti nomine, ſicut Iohannes baptizare ſolebat, acceperant.* Hanc ſententiam itidem Bellarminus improbat. Prudentius cathemer. hymn. VII. de baptiſmo Iohannis ita canit, ut manifeſte adpareat, remiſſionem peccatorum ab eo non ſequeſtrari:

Hortator ille primus & doctor novae
Fuit ſalutis: nam ſacrato in flumine
Pie vetuſtas lavit errorum notas.
Sed tincta poſtquam membra defecaverat,
Cœlo refulgens influebat Spiritus:
Hoc ex lavacro labe demta criminum
Ibant renati, non ſecus quam ſi rudis
Auri recocta vena pulcrum ſplendeat,
Micet metalli ſive lux argentei
Sudum polito praenitens purgamine.

4.) Quoſdam ex patribus remiſſionem peccatorum baptiſmo Iohannis tribuere in principio

 cap.

cap. 21. Bellarminus agnoſcit: addit autem, *intelligendum hoc eſſe de fide & devotione accedentium, vel etiam de contritione, quam homines concipiebant ex concionibus & baptiſmo Iohannis, nequaquam vero baptiſmum Iohannis ex opere operato remiſſionem peccatorum contuliſſe.* Reſp. de opere operato ſuo loco diximus. Virtus baptiſmi & fides utentis non ſunt oppoſita, ſed ſubordinata. Sacramenta enim non proſunt ſine fide utentis: quare ſi homines non ſolum ex concionibus, ſed etiam baptiſmo Iohannis contritionem & fidem concipere potuerunt, ut hac ratione per veram pœnitentiam conſecuti fuerint remiſſionem peccatorum, utique remiſſio peccatorum & ſpiritualis efficacia non eſt baptiſmo Iohannis omnino deneganda.

3.) *Iohannes erat præcurſor Domini, & ſolum ad hoc venerat, ut pararet vias ejus.*

§. LX. *Tertium* argumentum petit Bellarminus ex perſona & officio Iohannis. *Erat enim Iohannes praecurſor Domini, & ſolum ad hoc venerat, ut pararet vias ejus.* Luc. I. 17. Præcedet ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum ad filios. v. 76. Præibit ante faciem Domini parare vias ejus. Joh. I. 23. Ego vox clamantis in deſerto: parate viam Domini. *At certe parare viam ſalvatori non eſt dare ſalutem & juſtificationem, ſed diſponere ad recipiendum ſalvatorem & ſalutem.* Reſp. 1.) Bellarminus ſibi ipſi contradicit. Nam in hoc ipſo cap. 21. §. *Denique*, ſic ſcribit: *Nemo negat, quin Iohannes efficaciſſime praedicaverit, & converterit plurimos ad Deum.* Atqui ſi Iohannes efficaciſſima prædicatione plurimos ad Deum convertit, utique etiam plurimis ſalutem dedit, ὀργανικῶς puta, perinde ut de Timotheo apoſtolus loquitur 1 Tim. IV. 16. *Hoc faciens, te ipſum ſalvabis, & eos, qui te audiunt.* In eodem cap. §. 1. ſcribit, *baptiſmum Iohannis potuiſſe remittere peccata ex devotione & fide accedentium, vel etiam contritione, quam homines concipiebant ex concionibus & baptiſmo Iohannis.* Atqui ſi prædicatio & baptiſmus Iohannis fuit efficax ad contritionem, utique etiam efficax fuit ad juſtificationem & ſalutem. Diſputat enim Bellarminus libr. II. de pœnit. cap. 12. *Contritionem eſſe cauſam remiſſionis peccatorum.* Cap. 14. object. 17. *Contritionem cum ſolo ſacramento voce culpam purgare.* 2.) Quod ergo Iohannes præcurſor Chriſti, viam ipſi paraſſe dicitur, id non de toto Iohannis miniſterio accipiendum, quaſi paraverit ſaltem homines ad ſalutem, non autem ipſo actu per prædicationem & baptiſmum eos ſalvaverit, ſed accipitur tantum de parte miniſterii, videlicet de prædicatione pœnitentiæ, ut oſtendit ſeries textus apud Matthæum III. 2. *Venit Iohannes praedicans, agite pœnitentiam, adpropinquavit enim regnum cœlorum.* v. 3. *Hic eſt, de quo praedictum per Eſaiam: Vox clamantis in deſerto, parate viam Domino.* 3.) Jam vero non ſolum pœnitentiam ſive contritionem docuit Iohannes, ſed etiam fidem in Chriſtum & peccatorum remiſſionem in evangelio promiſſam. Act. XIX. 4. *Iohannes baptizavit baptiſmo pœnitentiae, dicens populo, ut crederent in eum, qui poſt ipſum venturus eſſet, hoc eſt, in Chriſtum;* unde ſic argumentamur: quicunque in miniſterio ſuo legem & evangelium proponit, ac pœnitentiam & remiſſionem peccatorum docet; is non ſolum præparat homines ad ſalutem, ſed ipſo actu eos ſalvat, *inſtrumentaliter* ſcilicet: Iohannes legem & evangelium in miniſterio ſuo conjunxit, ac pœnitentiam & remiſſionem peccatorum docuit. Ergo ipſo actu homines ſalvavit. *Adſumtio* conſtat ex ſequentibus ſcripturæ teſtimoniis. Matth. III. 2. *Agite pœnitentiam*, v. 10. *jam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt.* Joh. I: 29. *Videns Chriſtum ad ſe venientem dicit: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Luc. III 8. *Facite fructus pœnitentia dignos.* In his tribus capitibus ſumma totius chriſtianiſmi, & tota ſalutis ratio conſiſtit. 4.) Fruſtra argumentatur Bellarminus ex verbis Zachariæ, Iohannem *dediſſe tantummodo ſcientiam ſalutis*, non autem ipſam ſalutem. Luc. I. 77. Cum illa namque ſcientia ſalutis ipſa ſalus immediate eſt connexa; ſiquidem Iohannes eo modo dedit populo ſcientiam ſalutis, ut digito demonſtraret Chriſtum, in quo ſolo eſt re-

iſſio peccatorum & ſalus, unde Zacharias r: *Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi ejus, conſiſtit in remiſſione peccatorum.* Quot- ergo digitum Iohannis ſecuti verbis ejus n adhibuerunt, pœnitentiam agentes, in ſtum credentes & baptiſmum ſuſcipientes, on ſolum ſcientiam ſalutis, ſed etiam ipſam em conſecuti ſunt. *Haec enim eſt vita na, ut agnoſcamus Patrem cœleſtem & ſum ab ipſo miſſum.* Joh. XVII. 3. 5.) erum, quod Johannes ex verbo evangelii de iſſione peccatorum & ſalute in Chriſtum quæ- da docuit, illud etiam ceremonia baptiſmi ſignavit; ſigillum enim prædicationis fuit ba- iſmus. Jam vero non de corporis, ſed ani- i ſordibus fide in Chriſtum eluendis conciona- eſt. Ergo etiam baptiſmus Johannis non ariam quandam corporis lotionem, ſed ani- am purgationem contulit, fide ſcilicet a ve- pœnitentibus ſuſceptus. Ut prædicatio Jo- nis erat præparatio ad Chriſtum ſuſcipien- , & tamen erat ipſius Chriſti verbum: ſic tiſmus ejus fuit præparatio ad Chriſtum, & en vere fuit ipſius Chriſti baptiſmus.

Poſt ba- mum Jo- is neceſſa- fuiſſe ſu- piendum iſti bapti- ſmum.

§. LXI. *Tertia* Bellarmini propoſitio hæc eſt: *Poſt baptiſmum Johannis neceſſario fuiſſe percipiendum baptiſmum Chriſti.* Hanc cap. 22. probare conatur: 1) *Ex verbis Johannis* Matth. III. Marc. I. Luc. III. *Ego baptizo in aqua, ille vos baptizabit Spiritu ſancto & igne; ubi ſit collatio baſmi Johannis & Chriſti, iidemque, quos Jo- nes baptizaverat, dicuntur baptizandi iterum hriſto.* 2.) *Ex hiſtoria evangelii & acto- n.* Nam ut legimus Marc. I. Matth. III. ac c. III. *Ibant ad Johannem, ut baptizaren- r tota Hieruſalem, omnis Judaea, & omnes iones vicinae Jordani. Itaque rari admodum nt eo tempore non baptizati a Johanne. At ſt Domini adſcenſionem ipſo primo die pente- ſtes cœpit Petrus in Hieruſalem praedicare ne- ſſitatem baptiſmi Chriſti;* Act. II. *& baptizai ſunt eo die tria millia, deinde paulo poſt quinque millia &c. Igitur neceſſe eſt, ut multi a Johanne baptizati iterum ab apoſtolis baptizati fuerint.* 3.) *Ex loco* Act. XIX. *ubi Paulus jubet baptizari in nomine Domini duodecim viros, qui confeſſi fuerant, ſe non habere niſi baptiſmum Johannis.* Reſp. nos hac de re ſic ſtatuimus, multos a Johanne baptizatos, iterum a diſcipulis Chriſti baptiſmum ſuſcepiſſe; interim non fuiſſe ſimpliciter neceſſarium, ut poſt baptiſmum Johannis ſuſciperetur baptiſmus Chriſti. Prius patet ex eo, quod apoſtoli, cum baptizarent tria millia, Act. II. nec diu poſt quinque millia, non leguntur curioſe & ſcrupuloſe inquiſiviſſe, ne quis forte in illa turba lateret Johannis baptiſmo baptizatus, quem nefas eſſet, denuo una cum reliquis baptizari. Poſterius patet ex eo: 1.) quod Johannes prædicaverit *baptiſmum pœnitentiae in remiſſionem peccatorum.* Marc. I. 4. Qui ergo vera fide in Chriſtum ſuſceperunt baptiſma Johannis, remiſſionem peccatorum & ſalutem conſecuti ſunt, etiamſi baptiſmum Chriſti non conſequerentur. 2.) Primi apoſtoli, qui a Johanne baptizati fuerunt, non leguntur denuo aqua baptizati. 3.) Apollo ſciebat tantum baptiſma Johannis, & is quidem adſumitur & diligentius inſtituitur in via Domini, non tamen legitur denuo aqua baptizatus. 4.) Si præciſe neceſſarium fuiſſet, poſt baptiſmum Johannis ſuſcipere baptiſmum Chriſti, ſequeretur, ipſi baptiſtæ neceſſarium fuiſſe, cum Chriſtus jam inchoaſſet miniſterium, ut a diſcipulis Chriſti baptizaretur. 5.) Si abſolute neceſſarium fuiſſet, poſt baptiſmum Johannis ſuſcipere Chriſti baptiſmum, quomodo Paulus adſerit, *unum eſſe* novi teſtamenti *baptiſma?* Eph. IV. 5. 6.) Johannes & diſcipuli Chriſti uno eodemque tempore baptizarunt, ut colligitur ex Joh. III. 23. IV, 1. Quod ſi baptiſmus Johannis fuit tantummodo præparatio ad baptiſmum Chriſti, deſtituta omni ſpirituali efficacia, quare non continuo deſiit baptizare, cum Chriſti baptiſmus inciperet? Cur non remiſit homines baptizari deſiderantes ad Chriſti diſcipulos?

Apoſtoli an

§. LXII. Bellarminus cap. 23. ſuo more regerit, *apoſtolos & Apollo-*

fuerint Chriſti baptiſmo tincti. *Apollona fuiſſe Chriſti baptiſmo baptizatos. Quamvis enim hoc ſcriptum non ſit, tamen ex eo inferri non poſſe, quod non fuerit factum, alioquin negandum fore, Romanos, Galatas, Epheſios, Philippenſes &c. baptizatos fuiſſe, cum itidem id nuſpiam exſtet.* De Johanne baptiſta dicit, *non levem eſſe conjecturam, quod a Chriſto baptizatus ſit, cum dicat* Matth. III. *Ego a te debeo baptizari.* Reſp. Romanos, Galatas, Epheſios &c. baptizatos fuiſſe, colligitur non ſolum ex eo, quod Paulus in epiſtolis ad eos ſcriptis baptiſmi mentionem facit, Rom. VI. 3. Gal. III. 27. Eph. IV. 5. ſed etiam ex generali regula Joh. III. 5. *Niſi quis renátus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit regnum Dei.* Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Act. II. 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque veſtrum.* Talis autem generalis regula, quod ſcilicet poſt baptiſmum Johannis neceſſario fuerit Chriſti baptiſmus ſuſcipiendus, nuſpiam exſtat. Ideo eſt diſpar ratio in adductis exemplis. Johannem baptiſtam a Chriſto ipſo baptizatum eſſe gratis dicitur. Thomas ex apocryphis illud recitat, quem Bellarminus ſequitur. *Jeſus non baptizabat*, dicit Evangeliſta Joh. IV. 2. Verba illa: *ego a te baptizari debeo,* Nazianzenus orat. in ſancta lumina & Hieronymus in cap. III. Matth. de baptiſmo Spiritus rectius accipiunt. Illa enim interpretatio deſumta eſt ex ipſis verbis Johannis: *hic eſt, qui baptizat Spiritu ſancto.* Joh. I. 33. Vide Chemnitium cap. XVII. harm. IV. evangeliſt.

An Act. XIX. baptizati a Johanne iterum fuerint Chriſti baptiſmo baptizati? §. LXIII. Quod ergo ad locum Act. XIX. attinet, varie ab interpretibus illum exponi conſtat. 1.) Ambroſius in cap. III. ad Galat. & lib. I. de Spiritu ſancto cap. 3. ſtatuit, Epheſios illos adulterino baptiſmate ex *κακοζηλία* ſub nomine baptiſmi Johannis, non tam tinctos, quam ſordidatos, aut certe non rite baptizatos, cum ex ipſorum confeſſione Spiritum ſanctum eſſe perſonam a Patre & Filio diſtinctam neſciverint, ſine quo non poteſt eſſe recta fides in Chriſtum, a Paulo autem prius edoctos & poſt, a vera baptiſmi forma in nomen Chriſti baptizatos fuiſſe. Hæc explicatio confirmari poſſet eo, quod non ſimpliciter confitentur ſe eſſe baptizatos Johannis baptiſmo, ſed *εἰς Ιωάννȣ βάπτισμα.* Jam vero non in Johannem, ſed in ſolum Chriſtum verus baptiſmus conferri debet, Rom. VI. 3. Gal. III. 27. 1 Cor. I. 13. Item quod abſque nomine Spiritus ſancti ſe baptizatos dicunt. Hanc explicationem urget Muſculus in locis p. 332. Eandem ſequuntur auctores hiſt. eccleſ. cent. I. lib. 2. cap. 4. p. 354. 2.) Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 2. & Alenſis ſtatuunt, illos quidem a Johanne baptizatos eſſe, ſed ſpem in illo baptiſmo poſuiſſe, nec fidem Trinitatis habuiſſe, ideoque iterum fuiſſe baptizandos. Reliquos autem, qui non poſuerunt ſpem in eo baptiſmo, & fidem Trinitatis habuerunt, non fuiſſe denuo baptizatos. 3.) Ex recentioribus quidam vocabulum *baptiſmi* in priore parte hiſtoriæ accipiunt *proprie* pro baptiſmo aquæ; in poſteriori autem parte accipiunt *metaphorice* pro admirandis Spiritus ſancti donis per impoſitionem manuum in primitiva eccleſia ab apoſtolis conferri ſolitis, ut ſit ſenſus v. 5. *Baptizati ſunt in nomine Jeſu*, hoc eſt, cum Paulus impoſuiſſet illis manus, acceperunt peculiaria Spiritus ſancti dona. Hæc explicatio confirmari poſſet ex eo, quod vox *baptiſmi* eo ſenſu in ſcripturis accipiatur: Act. I. 5. *baptizabimini Spiritu ſancto* &c. Qua ratione v. 6. eſſet *ἐπεξήγησις* verſus quinti præcedentis, & in verbis apoſtoli v. 4. eſſet *ἔλλειψις καὶ ἀναντα-πόδοτον.* Addenda enim fuiſſet *ἀντίθεσις*, Chriſtum ſcilicet baptizare Spiritu & igne. Nos ſecuti Chemnitium amplectimur ſimpliciſſimam explicationem, quæ grammaticam verborum ſententiam intuetur. Poſſelius in ſyntaxi græca recte monet, quod particulæ *μὲν* & *δὲ* in oratione ſeſe mutuo conſequantur, ita ut altera vocula alteri neceſſario correſpondeat: ex quo intelligitur, verſ. 5. complere ſententiam verſ. 4. atque hos duos verſiculos ita cohærere, ut ambo contineant ſermonem Pauli de baptiſmo Johannis. Verba hæc ſunt: *Johannes quidem baptiza-*

ptiza—

ptizavit baptiſmo pœnitentiae, dicens populo, ut crederent in eum, qui venturus eſſet, hoc eſt, in Chriſtum Jeſum. Illi vero, qui audierunt, hoc eſt, qui doctrinam baptiſtæ de Chriſto receperunt, *baptizati ſunt in nomen Domini Jeſu* (*). Oſtendit apoſtolus modum ac rationem baptiſmi Johannis, nimirum, quod primo populum docuerit de Chriſto venturo, poſtea demum illos baptizaverit. Sequitur v. 6. *Et cum Paulus illis impoſuiſſet manus, venit Spiritus ſanctus ſuper eos.* Illa jam ſunt verba evangeliſtæ Lucæ, ubi particula καὶ reſpondet verſui tertio & quarto. Hæc explicatio convenit cum eo, quod ſub finem cap. XVIII. de Apollone, *qui tantum baptiſma Iohannis noverat*, ſcribitur, *ipſum quidem adcuratius in via Domini inſtitutum, aqua autem non fuiſſe denuo baptizatum.* Et collationis gratia huc referri poteſt locus Act. VIII. 14. *Cum audiſſent apoſtoli, quod Samaria recepiſſet verbum Dei, miſerunt ad eos Petrum & Iohannem*, v. 15. *qui cum veniſſent, oraverunt pro ipſis, ut acciperent Spiritum ſanctum* v. 16. *Nondum enim in quemquam illorum ſupervenerat, ſed baptizati tantum erant, in nomine Domini Jeſu.* v. 17. *Tunc imponebant manus ſuper ipſos, & accipiebant Spiritum ſanctum.*

§. LXIV. Huic explicationi *Exceptiones* Bellarminus cap. 22. §. ſexta expoſitio, hæc obvertit. I.) *Si Bellarmini. verba illa: his auditis baptizati ſunt &c. pertinent ad populum, cui loquebatur Iohannes, ſequetur, populum illum bis baptizatum a Iohanne, aut certe Paulum rem illam non bene narraſſe.* Reſp. inconſequens eſt hæc illatio. Paulus primum in genere dicit de toto miniſterio Iohannis, quod baptizaverit baptiſmo pœnitentiæ, hoc eſt, quod concionibus & baptiſmo ad pœnitentiam homines provocaverit: poſtea in ſpecie declarat, quo ordine & modo baptiſmum ſuum adminiſtraverit; ſcilicet quod primum hortatus fuerit auditores, ut in Chriſtum crederent, poſtea demum illos in nomen Chriſti baptizaverit, perinde ut apoſtolos Chriſtus jubet *praedicare evangelium, & docere omnes gentes*, poſtea *in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti baptizare.* Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 16. II.) *Vel duodecim illi viri ſunt juſſu Pauli baptizati baptiſmo Chriſti, vel non. Si ſunt baptizati, eſt id, quod nos contendimus: ſi non ſunt baptizati, quorſum pertinet illa narratio Pauli? certe ſupervacanea videtur. Non enim alia de cauſa Paulus monuit eos, qui baptizati erant ſolo baptiſmo Iohannis, ipſum Iohannem praedicaſſe Chriſtum, niſi ut intelligerent eſſe neceſſarium praeterea Chriſti baptiſmum.* Reſp. ex ipſo contextu vera cauſa ſatis eſt manifeſta. Vers. 2. quærit apoſtolus, an Spiritum ſanctum, hoc eſt, viſibilem Spiritus

(*) Secundum hanc expoſitionem verba verſiculi quinti, ἀκούσαντες δὲ &c. non ſunt LUCÆ, quid poſt ſermonem Pauli Epheſi geſtum fuerit, narrantis; ſed PAULI, ſermonem ſuum adhuc continuantis, atque adeo, quid adhuc in Iudæa, durante Ioannis baptiſtæ miniſterio, factum fuerit, exponentis, verba ſunt. Robur aliquod huic interpretationi exinde accedere videtur, quod *Luc. VII. 29.* dicitur, populum Ioannem baptiſtam *audiviſſe*, h. e. doctrinam eius ita excepiſſe, ut *baptiſmum ſuſciperet.* Videntur quoque ea, quæ in textu occurrunt, ſtante hac expoſitione, rite cohærere, ita ut protaſi egregie reſpondeat apodoſis. Ut alia, quæ pro hac interpretatione IO. MARCKIUS in *exercitat. textuali XXXVII. p. 376. ſeqq.* in medium adduxit argumenta, haud memoremus. Primus, qui hancce expoſitionem adoptavit, eandemque cum orbe erudito communicavit, fuit PHIL. MARNIXIUS, eccleſiæ reformatæ doctor isque doctiſſimus, obſervante GER. IO. VOSSIO in *diſp. de baptiſmo theſ. XXXIII.* Huius veſtigia non tantum THEOD. BEZA, ſed & complures alii ex theologis Reformatis veluti CHAMIERIUS, SPANHEMIUS, GATAKERUS, DRUSIUS, COCCEIUS, SUICERUS, TURRETTINUS, MARCKIUS, & L'ENFANT ſunt ſecuti. Quibus ex noſtris theologis GLASSIUS, CALOVIUS, CALIXTUS, TRILLERUS, OLEARIUS, BUDDEUS, RAMBACHIUS, WOLFIUS aliique ſuum adiecerunt calculum.

tus ſancti effuſionem & miraculoſa ejusdem dona, quæ cum baptiſmo apoſtolorum ſolebant eſſe conjuncta, acceperint? (ita enim vox *Spiritus* accipitur Ioh. VII. 39. Act. I. 5. atque eo ſenſu hoc loco accipiendam eſſe patet ex v. 6. hujus capitis.) Cumque Epheſii ſe eo modo Spiritum ſanctum accepiſſe negarent; imo etiam ſe neſcire, an ſit Spiritus ſanctus, hoc eſt, an dentur etiam aliis credentibus talia miraculoſa Spiritus ſancti dona, diſerte profiterentur, quærendo pergit apoſtolus v. 3. εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε, *in quod ſive quare ergo baptizati eſtis*, id eſt, annon ergo baptiſmum ſuſcepiſtis ab apoſtolis? Cumque illi reſponderent, ſe in Iohannis baptiſma eſſe baptizatos, hoc eſt, a Iohanne; (ſicut phraſis illa accipitur 1 Cor X. 2. *Omnes in Moſen baptizati ſunt*) hac occaſione apoſtolus de diſcrimine baptiſmi Iohannis & apoſtolorum diſſerit, quod ſcilicet in baptiſmo Iohannis non fuerit facta viſibilis effuſio donorum Spiritus ſancti, ſicut in baptiſmo apoſtolorum poſt Chriſti glorificationem, Ioh. VII. 39. & tandem per impoſitionem manuum peculiaria illa Spiritus ſancti dona ipſis impetrat.

§. LXV. Stapletonus majoribus viribus hanc interpretationem adgreditur, cujus exceptiones antequam proferamus, monemus, duodecim illos viros, non niſi Iohannis baptiſmo baptizatos, vocari *diſcipulos* v. 1. *& credentes*. v. 2. Utique ergo Iohannis baptiſmus ad diſcipulos Chriſti faciendos, ac proinde ad fidem & remiſſionem peccatorum fuit efficax. Sine fide enim nemo poteſt Deo placere aut Chriſti eſſe diſcipulus. Ubi autem vera fides, ibi gratioſa Spiritus ſancti inhabitatio. 1 Cor. XII. 3. *Nemo poteſt Jeſum vocare Dominum, niſi in Spiritu ſancto.* Sic vero Stapletonus in antid. Act. apoſt. p. 534. & ſeqq. contra hanc explicationem inſurgit: I.) *Stante ea ſequeretur, Ioannem baptizaſſe in nomine Domini Jeſu.* Reſp. ita eſt. In ejus enim nomen baptizavit, quem prædicavit. Ambroſius libr. I. de Spiritu ſancto cap. 3. Hieronymus in cap. II. Joelis. Hugo de S. Victore libr. II. de ſacram. part. 6. c. 6. ex hoc ipſo loco docent, *Iohannem baptizaſſe in nomine venturi Meſſiæ* (*). II.) *Iohannes baptizavit, dicens, ut in Chriſtum venturum crederent. Ergo in ipſo nomine Chriſti non baptizavit.* Reſp. invertimus argumentum. Ut docuit Chriſtum venturum, imo tam venientem, quam præſentem digito demonſtravit: ita quoque in nomine Chriſti venturi, adeoque jam venientis & præſentis baptizavit. Quale fuit miniſterium Iohannis in docendo, tale etiam in baptizando. III.) *Non potuit Iohannes baptizare in virtute, poteſtate & inſtituto Chriſti, quia redemtio generis humani necdum peracta.* Reſp. virtus illa nequaquam reſtringenda eſt ad momentum *actualis* paſſionis in cruce, ſed propter infinitatem perſonæ extendit ſe ad tempus præteritum & futurum: unde agnus *ab origine mundi occiſus* dicitur, Apoc. XIII. 8. Ipſi apoſtoli ante Chriſti paſſionem baptizarunt Joh. IV. 2. quid, num & illorum baptiſmum omni ſpirituali efficacia deſtitutum fuiſſe adſerent? IV.) *Si Epheſii illi baptizati fuiſſent in nomine Jeſu, non dicerent ſe baptizatos eſſe baptiſmo Iohannis.* Reſp. ſubordinata non ſunt opponenda. Vocatur baptiſmus Iohannis, non quod Iohannes in ſuo nomine baptiſmum contulerit, ſed quia Iohannes non erat ex numero apoſtolorum Chriſti, qui tamen primus divino mandato hoc ſacramentum inchoaverat & adminiſtraverat. Diſcedit hoc loco Stapletonus a Lombardo, Alenſi, Thoma, Paludano &c. qui omnes ſtatuunt, Johannem baptizaſſe in nomine venturi. V.) *Non fuiſſet neceſſarium, ut Paulus quaedam diceret ad extenuationem baptiſmi Iohannis.* Reſp. ubi vero extenuat? quin imo collaudat & adprobat, cum fuerit baptiſmus pœnitentiæ in remiſſionem pec-

Exceptiones Stapletoni.

(*) Johannes baptizavit in Chriſtum *venturum*, non ratione *incarnationis*, digito quippe monſtrabat eum, ſed ratione futuræ plenariæ per paſſionem *ſatisfactionis*. GERHARDUS.

peccatorum, licet miraculoſa illa Spiritus ſancti dona non contulerit, nec tantam ſpiritualium donorum copiam habuerit conjunctam.

Sententia Auguſtini de loco Act. XIX.

§. LXVI. Nec tamen diſſimulamus, Auguſtinum & alios ſtatuere, quod duodecim illi viri a Iohanne baptizati, aqua iterum baptizati fuerint (*), quodque in genere baptizatis a Johanne neceſſarium fuerit baptiſmum Chriſti ſuſcipere: ex eo autem nondum poteſt firma & immota conſequentia deduci, quod Iohannis baptiſmus fuerit plane inefficax ad remiſſionem peccatorum & ſalutem. 1.) Quia multi a Iohanne baptizati mortui fuerunt, antequam Chriſti baptiſmum ſuſcipere poſſent, quos a ſalute æterna excluſos fuiſſe nequaquam dicendum. 2.) Qui circumciſi erant, illis neceſſarium fuit Iohannis baptiſma ſuſcipere, nihilo tamen minus circumciſio erat *ſigillum juſtitiae fidei*, hoc eſt, remiſſionis peccatorum per fidem in venturum Meſſiam. Rom. IV. 11. Ut ergo ex neceſſitate baptiſmi a Iohanne ſuſcipiendi nihil decedit ſpirituali efficaciæ circumciſionis: ita ex neceſſitate baptiſmi ab apoſtolis ſuſcipiendi nihil decedet ſpirituali efficaciæ baptiſmi Iohannis. 3.) Sed ut illis, qui in venturum Meſſiam circumciſi erant, neceſſarium fuit, Deo per Iohannis miniſterium patefacienti, Meſſiam in propinquo eſſe, fidem adhibere, & baptiſmum Iohannis ſuſcipere: ita quoque baptizatis a Johanne in Chri-

(*) Eandem ſententiam iam ante AVGVSTINVM, Hipponenſium præſulem, adoptavit CYPRIANUS, epiſcopus Carthaginenſis, ſeculo tertio clarus. Is enim *epiſt. LXXIII. p. 266.* ſequentem in modum ſcribit: „ baptizatos quoque a Paulo eos, qui iam baptiſmo „ Ioannis baptizati fuiſſent, legimus in *actibus* „ *apoſtolorum* „. Quæ in eiusdem *epiſt. LXXV. p. 221.* repetuntur. Nec alia fuit mens b. LVTHERI noſtri itemque PHIL. MELANCHTONIS. LUTHERUS quidem *tom. I. oper. len. latin. p. 524.* edit. ann. *MDLVI.* diſertis verbis ſcribit: *baptizati a Ioanne denuo baptizandi fuerunt baptiſmate Chriſti.* Quod vero ad MELANCHTONEM attinet, is ita pronunciat: *rebaptizabantur a Paulo, qui Ioannis baptiſmo loti erant.* Locum hunc, ex *libris eccleſ. Norimberg. normalibus p. 780.* deſumtum, recitavit SIGISMVNDVS IAC. APINVS in peculiari ſchediaſmate academ. *de duplici baptiſmo diſcipulorum Ephesinorum*, Altdorfi *MDCCXIX.* edito, *p. 16.* In eandem ſententiam deſcenderunt IUSTUS MENIUS, in *der Wiederlegung der Widertæuffer*, quæ ann. *MDXXX.* in lucem publicam prodiit, nec non DESIDERIUS ERASMUS in *paraphraſi h. l.* ULR. ZWINGLIUS *oper. tom. II. p. 78, 79, & 104.* itemque MATTH. FLACIUS Illyricus, MUSCULUS, LUCAS OSIANDER, FRANZIUS, GROTIUS, VOSSIUS, PISCATOR, HAMMONDUS, BASNAGIUS, WITSIUS, aliique, quibus ex antiquioribus eccleſiæ noſtræ theologis CHEMNITIUS in *examine concilii Trident. part. II. loco 11. ſect. I. §. XI. p. 323.* ex recentioribus vero b. WEISMANNUS in *inſtitut. theolog. exegetico-dogmaticæ p. 854.* b. ZELTNERUS in *bibliis german. gloſſatis* ad *Act. XIX.* b. BENGELIUS, in *gnom.* ad *h. l.* cumprimis vero IO. HERM. BENNERUS, theologus Gieſſenſis isque præſtantiſſimus, in diſſertat. erudita lectuque digniſſima *de baptiſmo Epheſiorum in nomen Chriſti*, ann. *MDCCXXXIII.* edita, & in *notitia ſalutis p. 1096.* nec non CHRISTOPH. AVGVST. HEVMANNVS in *der Erklærung des neuen Teſtaments, part. VI. p. 323. ſeqq.* addi poſſunt. Non patitur inſtituti noſtri brevitas, ut fundamenta, quibus hæc interpretatio innititur, heic adducamus in medium. Exhibent ea viri laudatiſſimi, BENNERUS atque HEUMANNUS *locis citatis*, quibus & b. BENGELIVS noſter iungi meretur. Sufficiat, paucis heic adnotaſſe, eos, qui ſtatuunt, non denegatum fuiſſe Chriſti baptiſmum diſcipulis iſtis Epheſinis, qui, licet a Ioanne tincti, eundem enixe petierint, ad confirmationem fidei in Chriſtum exaltatum, nativam Lucæ narrationem retinere, atque hanc ipſam ob rationem ab antiquiſſimis præſtantiſſimisque interpretibus, quos ſupra laudavimus, fuiſſe adoptatam; cum contra altera illa ſententia, quæ particulas in textu occurrentes μὲν & δὲ ad Pauli ſermonem refert, atque chriſtianos iſtos Epheſinos ſemel duntaxat baptizatos ſtatuit, non tantum novella, ſed & valde coacta ſit. Addimus & hoc, ſi vel maxime iteratio baptiſmi hoc loco concedatur, minime tamen exinde colligere poſſe Anabaptiſtas, iterandum eſſe Chriſti baptiſmum.

Chriſtum jamjam *venturum*, neceſſarium erat, Deo, per apoſtolorum miniſterium patefacienti Meſſiam, jam *veniſſe*, & opus redemtionis perfeciſſe, fidem adhibere, & baptiſmum apoſtolorum ſuſcipere: quæ neceſſitas ex ordinatione divina dependeret, nequaquam vero vel circumciſionem vel baptiſmum Iohannis omni ſpirituali efficacia deſtitutum argueret.

Quæſtiones circa cauſam inſtrumentalem baptiſmi.

§. LXVII. Atque hæc dicta ſint de baptiſmo Iohannis, atque in univerſum de cauſa inſtrumentali ſive miniſtro baptiſmi: antequam vero hinc abeamus, exponendæ ſunt aliquot quæſtiones.

1.) An quis ſe ipſum baptizare debeat?

I.) *An quis ſe ipſum baptizare debeat* (*)? Scholaſtici negant; 1.) Quia mutaretur forma verborum: *Ego baptizo te* &c. Quorum loco dicendum foret: *Ego baptizo me in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti.* 2.) Quia in baptiſmi inſtitutione perſonæ duæ, videlicet baptizantis & baptizati, diſerte exprimuntur: *Euntes docete omnes gentes & baptizate eos.* 3.) Sicut nemo poteſt ſe ipſum generare; ita nemo debet ſe ipſum regenerare. Panormitanus in c. debitum de baptiſmo & ejus effectu. *Nemo poteſt ſe ipſum baptizare, etiam inſtante neceſſitatis articulo, quia neceſſitas non facit deficere ſolennitatem ſubſtantialem, & quia regeneratio ſpiritualis debet ſequi naturalem, in quantum poteſt; ut igitur nemo poteſt ſe corporaliter, ita nec ſpiritualiter regenerare.* Addunt alii: 4.) quod Chriſtus ipſe a Iohanne baptizari voluerit, quodſi in ullo homine, certe in Chriſto, propria baptiſmi diſpenſatio locum habuiſſet. Pro parte *adfirmante* hæc argumenta formari poſſunt: 1.) Abrahamus circumcidit ſe ipſum; Gen. XVII. 24. Jam vero baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis. Col. II. 11. 2.) Ubicunque ſubſtantialia baptiſmi haberi poſſunt, ibi baptiſmus conferendus: jam vero miniſtri qualitas non pertinet ad baptiſmi ſubſtantialia. 3.) Quemadmodum ſibi ipſi cœnam ſacram miniſter eccleſiæ diſtribuit, ita quoque catechumenus ſe ipſum baptizare poterit, cum baptiſmus, utpote ſacramentum initiationis, magis neceſſarius ſit, quam euchariſtia. 4.) Ut miniſtri dicuntur *ſe ipſos ſalvare;* 1 Tim. IV. 16. ita quoque non erit abſurdum, catechumenum per baptiſmum ſe ipſum regenerare; ſuſtineret enim in hac actione duplicem perſonam. Argumenta priora evidenter probant, quod extra caſum neceſſitatis nemo debeat ſe ipſum baptizare, an vero poſteriora efficaciter demonſtrent, catechumenum in caſu extremæ neceſſitatis ſe ipſum baptizare poſſe, in medio relinquimus, cum talis caſus rariſſime contingat.

2.) An baptiſmus a non baptizato collatus ſit legitimus.

§. LXVIII. II.) *An baptiſmus adminiſtratus ab eo, qui ipſe non eſt baptizatus, ratus ſit habendus?* Gregorius II. pontifex Romanus irritum eum pronunciat cap. Quos a paganis diſt. 4. de conſecrat. Nicolaus I. ratum illum habet in reſcripto, quod legitur inter decreta tom. III. concil. Idem ſtatuit Thomas part. III. q. 67. art. 5. Auguſtinus libr. VII. de bapt. cap. 53. & libr. II. contra epiſt. Parmen. cap. 13. in dubio relinquit, dicit enim, ſe non audere rem determinare. Pro adfirmante quæſtionis parte proferimus hæc argumenta: 1.) Perſonæ baptizantis qualitas nihil addit vel demit integritati baptiſmi, modo ſubſtantialia obſerventur. *Baptiſma eſt tale, qualis ille, in cujus poteſtate datur, non qualis ille, per cujus miniſterium datur* (**). 2.) Johannes baptiſta aliis baptiſmum

(*) Nota eſt *Sebaptiſtarum* ſecta, a quodam fanatico Anglo, IO. SMITHIO, ſub initium ſuperioris ſeculi condita, quæ ſtatuit, poſſe aliquem ſe ipſum ſacro fonte initiare, ſive baptizare. vid. HORNBECKII *ſummam controverſ. libr.* X. *p.* 740. & KOENIGIUM in *caſibus conſcientiæ de baptiſmo, caſu VI. p.* 223.

(**) Bellarminus libr. I. de ſacram. bapt. cap. 7. *Res jam definita eſt in concilio generali, ut Auguſtinus*

ſmum contulit, cum tamen ipſe baptizatus non fuerit. Bellarminus libr. I. de bapt. cap. 23. exiſtimat, Iohannem a Chriſto baptizatum fuiſſe, argumento ducto ex verbis Iohannis: *Ego a te debeo baptizari.* Sed, præterquam quod hoc incertum, unde ipſe Bellarminus vocat *conjecturam*, nec ſatis conveniens verbis evangeliſtæ Joh. IV. 2. *Jeſus non baptizabat*; unde veteres de baptiſmo Spiritus verba baptiſtæ recte exponunt, accedit etiam hoc, quod ex hypotheſi Bellarmini Iohannes tunc demum fuiſſet baptizatus, cum Chriſtum prius baptizaſſet, jam vero ſeries hiſtoriæ evangelicæ oſtendit, ante Chriſti baptiſmum alios a Iohanne baptizatos fuiſſe: in illis igitur Iohannis non baptizati baptiſmus fuit ratus. 3.) Thomas utitur hac ratiocinatione: Licet uti aqua quacunque: ergo miniſtro quocunque. 4.) Sicut verbum ab eo, qui nondum regeneratus & vere converſus eſt, prædicatum in aliis per Spiritus ſancti gratiam & operationem eſt efficax: ita baptiſmus a non baptizato collatus judicandus eſt efficax & ratus.

3.) An baptiſmi adminiſtratio committenda miniſtro alterutrius manus uſu deſtituto?

§. LXIX. III.) *An baptiſmi adminiſtratio committenda miniſtro alterutrius manus uſu deſtituto?* Aureolus libr. IV. ſent. diſtinct. 5. quæſt. 1. ſtatuit, quod non habens manus non poſſit adminiſtrare baptiſmum: definit enim miniſtrum baptiſmi, quod *ſit viator quilibet unus perſonaliter diſtinctus, potens contingere & verba proferre, intendens in habitu facere, quod facit eccleſia, vel de quo praeſumitur, quod intendat.* Petrus de Palude diſt. ead. diſputat, quod ſit verus baptiſmus, ſi quis manus uſu deſtitutus proferret verba, & mutus aquam in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti adfunderet. Alii vero negant talem baptiſmum eſſe ratum. *Reſpondemus*, baptiſmi adminiſtrationem non eſſe committendam alicui alterutrius manus miniſterio deſtituto propter eccleſiæ ſcandalum; interim tamen, ſi baptiſmus a tali miniſtro collatus fuerit, ratum eſſe judicandum, cum omnia ſubſtantialia fuerint obſervata. Ex quo etiam intelligitur, quid ſtatuendum de eo, an plures miniſtri ſimul aliquem baptizare poſſint, ita ut alter aquam adfundat, alter vero verba baptiſmi ſubſtantialia proferat? utrumque ab uno eodemque miniſtro proficiſci debet, ut vere dicat: Ego te baptizo &c.

CAPUT V.

DE MATERIA BAPTISMI.

Materia ſive externum elementum in baptiſmo eſt aqua.

§. LXX. A cauſa efficiente tranſitum facimus ad baptiſmi *materiam*; externum baptiſmi elementum dicimus eſſe *aquam*; quod enim baptiſmus in aqua & per aquam fieri debeat, ac perinde nulli hominum liceat hoc externum elementum mutare, atque aliud quiddam ſubſtituere, confirmatum damus his argumentis: 1.) Iohannes, qui primus Dei mandato hoc ſacramentum adminiſtravit, non niſi aqua baptizavit. *Ego baptizo aqua,* inquit Matth. III. 11. Marc. I. 8. Luc. III. 16. Joh. I. 26. *Johannes aqua baptizavit*, inquit Chriſtus Act. I. 5. & Petrus Act. XI. 16. *Baptizavit in Iordane*, Matth. III. 6. &c. atque in *Enon prope Salem*,

 ubi

ſtinus cupiebat. Nam in Florentino concilio habetur, in caſu neceſſitatis licere laico, ſeu viro, ſeu fœminæ, ſeu chriſtiano ſeu pagano baptizare, modo adſint materia, forma & intentio debita. Et ratio idem ſuadet. Nam cum non requiratur in miniſtro baptiſmi fides aut probitas, aut ordinatio, ut notum eſt; nulla eſt ratio, cur non ſit verum baptiſma, quod a pagano aut Judæo confertur, ſi adſint ea, quæ neceſſaria ſunt ad baptiſmi eſſentiam. Auguſtinus libr. VII. de bapt. cap. 53. aperte dicit: *ſi ſententia ipſius quaeratur, ſe reſponſurum, baptiſmum eſſe ratum a quocunque & ubicunque traditum, modo verbis evangelicis conſecratum.* GERHARDUS.

ubi erant aquae multae, Joh. III. 23. ne quis ſcilicet cogitaret, aquas Jordanis tantummodo ad baptiſmum conſecratas. 2.) Apoſtoli tum ante, tum poſt Chriſti paſſionem non niſi aqua baptizarunt. Act. VIII. 36. *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari?* Act. X. 47. *Nunquid aquam quis prohibere poteſt, ut non baptizentur hi, qui Spiritum ſanctum acceperunt?* 3.) Oracula ſcripturæ, quæ de externo baptiſmi elemento agunt, non niſi aquæ mentionem faciunt. Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu* &c. Eph. V. 26. *Mundat eccleſiam lavacro aquae in verbo.* 4.) Τὸ βαπτίζειν proprie ſignificat *aquae immergere* vel *aqua adſpergere*, ut oſtendimus ſuperius §. 2. & 3. Reliquæ ſignificationes ſunt *metaphoricae*. Jam vero in inſtitutione ſacramentorum verba proprie ſunt intelligenda, ut ſuo loco plenius oſtendemus. 5.) Baptiſmus vocatur *aqua & lavacrum aquae*, Joh. III. 5. Eph. V. 26. Joh. V. 6. nimirum quia externum baptiſmi elementum, ac viſibilis ejusdem materia eſt aqua. 6.) Quo etiam pertinent typi vet. teſtamenti ſuperius enumerati: videlicet diluvium, tranſitus Iſraelitarum per mare rubrum, lotiones leviticæ, aqua expiationis, Naamanis ſeptena in Iordane ablutio &c. Qui typi omnes oſtendunt, aquam eſſe baptiſmi materiam. 7.) Chriſtus in Jordane baptizatus Jordanis & reliquas aquas ad ſalutarem baptiſmum conſecravit Matth. III. 16. &c. 8.) Ex latere Chriſti in cruce pendentis profluxit *ſanguis & aqua*, gemina eccleſiæ ſacramenta, per quæ Chriſto eccleſia colligitur, ſicut ex latere Adæ dormientis ædificata eſt Eva Gen. II. 22. Joh. XIX. 34. 9.) Inter tres teſtes in terris connumeratur *aqua* baptiſmi ſymbolum, 1 Joh. V. 8. 10.) Idem docent pii veteres. Auguſtinus tract. XV. & LXXX. in Johan. Libr. de catech. rudibus cap. 3. Ambroſius libr. I. de initia cap. 4. &c (*). Ex quibus omnibus adpa aquam eſſe externum hujus ſacramenti ele tum a Deo inſtitutum, ab apoſtolis uſurpa an vero aqua fluminum, ſive maris, ſive tium, ſive ſtagnorum uſurpetur, itemqu aqua ſit calida, frigida, vel tepida, nihil q quam ad ſacramenti veritatem atque integ tem intereſſe judicandum. Vid. Arnobiu Pſalm. LXXIV. *Johannes & diſcipuli C ex fluentis quamvis obviam ſumſere aq* Walefridus Strabo de reb. eccleſ. cap. 26. *endum primo ſimpliciter, in fluviis vel fon baptizatos credentes.*

§. LXXI. Diſcedimus igitur ab omnibus, qui hanc divinæ inſtitutionis partem in baptiſmo mutant. 1.) *Seleuciani & Hermiani* circa annum 380. non aqua, ſed baptizandum exiſtimabant. Philaſtrius de h ſibus cap. de Seleucianis. Auguſtinus de h ſibus c. 59. 2.) *Pauliciani* pro elem aquæ ſubſtituebant illa verba Chriſti: *Ego aqua viva* Joh. IV. 14. 3.) *Jacobitae* annum 390. aquæ baptiſmatis loco ferro dente crucis figuram frontibus imprimel Bernhardus Lucemb. in chronol. quo refe ſunt Indi æthiopes, Abyſſini dicti, ſub pr tero Iohanne, qui baptizandos charactere læ ſignare conſueverunt. 4.) *Manichaei* aq ad baptiſmum adhiberi nolebant, propterea illam a malo deo conditam opinarentur. guſtinus de hæreſ. cap. 46. 5.) *Flagell* non aqua, ſed ſanguine proprio, eoque fl lis excuſſo atque expreſſo baptizandum eſſ cebant. Trithemius in chronol. 6.) *Qu ſectatores Marci haeretici* baptizandos no aq

Errores … teria bap…

(*) Breviter probatur aquam requiri: 1.) *ex mandato & inſtitutione* ipſius Chriſti; Joh. I. 33. III. 5. 2.) *ex omnibus locis*, in quibus baptiſmus deſcribitur; Eph. V. 26. Tit. III. 5 1 Joh. V. 6. 3.) *ex notatione nominis: baptizare* enim ſignificat immerſionem ſeu adſperſionem in aqua; 4.) *ex* baptiſtæ & apoſtolorum exemplo; Joh. I. 26. 31. III. 23. Act. VIII. 36. X. 47. 5.) *a* baptiſmo Chriſti, qui non alio ele to peractus legitur Matth. III. 16. 6. typis vet. teſtamenti Gen. VI. 7. Exod. 25. 7.) *ab* aquæ in verbo Dei incluſio cum nomine ſacroſanctæ Trinitatis co ctione; 8.) *a* communi omnium lavacr materia. GERHARDUS.

aquam, ſed ad liquorem ex oleo & aqua miſtum deducebant, eumque capitibus illorum primum infundebant, poſtea opobalſamo inungebant. 7.) Illegitimus imo nullus fuit baptiſmus Judæi, qui per loca arida & deſerta iter faciens ac in morbum lethalem incidens, *arena in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti conſperſus* eſt circa annum Chriſti 141. Nicephorus libr. III. hiſt. cap. 37. Cedrenus fol. 206. Unde Dionyſius Alexandrinus cum ſua eccleſia recte decrevit, Judæum illum aqua juxta Chriſti inſtitutionem baptizandum eſſe (*). 8.) Improbanda præpoſtera religio muliercularum, quæ ex faſtu, huic ſexui innato, *aquam roſaceam* vel alium liquorem ex herbis extractum, loco elementaris aquæ in baptiſmo adhibent.

An Lutherus uſum lactis vel cerevisiæ in baptiſmo conceſſerit.

§. LXXII. Bellarminus libr. I. de baptiſm. cap. 2. *Lutherum* graviter adcuſat, quod in colloquiis convivalibus interrogatus, num deficiente aqua liceat baptizare in lacte vel cereviſia, primum quidem reſponderit, *id divino judicio committendum*, deinde vero ſubjunxerit: *quidquid balnei nomine adpellari poteſt, illud eſſe aquam ad baptizandum ſive ſit vinum, ſive lac, ſive cereviſia* (**). Reſp. 1.) Liber iſte convivalium colloquiorum talis eſt, qui Luthero nec viſus, nec lectus, nec adprobatus. 2.) Contrarium habet Lutherus in concionibus de baptiſmo Deſſaviæ habitis concione 2. tom. VII. Jenenſi germ. p. 469. *Eſto* (inquit) *perſona ſit impia & incredula, dummodo inſtitutionem Chriſti inviolatam ſervet, & non vino* (***), *cereviſia, lixivio vel alia quapiam re, ſed aqua cum adjuncto verbo Dei utatur, tunc eſt & vocatur ſacrum baptiſma.* 3.) Notæ eſſe debebant Bellarmino Scholaſticorum aliorumque pontificiorum ſcriptorum diſputationes. Guido de monte Rocherii in manipul. curatorum de baptiſmo cap. 2. *In lixivio, ſi aqua inveniri non poſſit, poſſet fieri baptiſmus, cum lixivium nihil aliud ſit, quam aqua colata per cineres. Et propter eandem rationem dicunt aliqui doctores, quod in urina propter defectum aquae poſſet baptizari, quod non credo verum, quia urina non eſt aqua, ſed humor reſolutus a cibis comeſtis. Nonne in jure carnium fieri poſſet baptiſmus, ubi alia aqua inveniri non poteſt? Dicendum quod aut tanta reſolutio carnium eſt facta in illo jure, quod deſiit eſſe ſpecies aquae, & eſt alia ſpecies de novo generata, & tunc non poteſt fieri baptiſmus; aut non eſt ibi tanta reſolutio carnium facta, & tunc fieri poteſt, & in tali jure baptizari. Quando autem talis reſolutio ſit facta, quando non poteſt perpendi ex ſpiſſitudine; ſi enim ſit tanta ſpiſſitudo juris, quanta eſt in carne vel aliquantulum minor, non credo, quod illo jure poſſet baptizari. Idem dico de luto, ſi ſcilicet aqua exprimatur ex illo, in aqua illa expreſſa poſſet fieri baptiſmus.* Eodem modo Richardus libr. IV. ſent. diſt. 3. art. 3. quæſt. 3. concludit, quod *in aqua paludoſa fieri poſſit bapti-*

(*) Narrat hancce hiſtoriam IOANNES MOSCHUS cognomento EVIRATUS, in *prato ſpirituali, cap. CLXXVI. toto tom. III. bibliothecæ patrum magnæ f. 1133.* Conf. *centurias Magdeburg. cent. II. cap. VI. f. 82.* & IO. ANDR. SCHMIDII diſſert. *de baptiſmo per arenam*, quæ Helmſtadii ann. *MDCXCVII.* in lucem publicam prodiit.

(**) Paucis hoc occaſione notamus, in collectionibus iuris Canonici exſtare decretum ſub nomine SIRICII, pontificis Romani, quo adſeritur, *presbytero, qui in vino baptizet ex neceſſitate, ut æger non periclitetur, pro tali re nullam culpam adſcribi* poſſe. Aſt ANTON. AUGUSTINUS *de emendat. Gratiani p. 200.* & STEPH. BALUZIUS in *notis p. 431.* obſervarunt, decretum iſtud non SIRICIO, ſed STEPHANO II. qui ſeculo demum octavo floruit, adſcribendum eſſe. Legenda, quæ HARDUINUS, Ieſuita Gallus, in diſſert. *de baptiſmo in vino*, eiusdem *operibus ſelect. f. 223.* inſerta, hac de re copioſe diſſeruit.

(***) Sandæus quoque Ieſuita Herbipolenſ. in themate ſeculari de ſecta proteſt. deſerenda theſ. 110. dicit, *Lutherum in libr. de capt. Babylon. docere, quidquid dici poteſt balneum, id eſſe idoneum ad baptiſmum.* GERHARDUS.

ptiſmus. Toletus libr. II. de caſibus conſcientiæ cap. 18. *Poteſt eſſe baptiſmus in lixivio, brodio carnium vel piſcium, quando non eſt notabilis mixtio, ut aqua non ſit. Poteſt etiam eſſe aqua expreſſa a luto, ſi qua exprimatur, licet ſit cum terra: Similiter in aqua ſulphurea.* Idem ſtatuit Gregorius de Valent. tom. IV. diſput. 4. quæſt. 1. • 4.) Notum etiam eſſe debebat Bellarmino, quod Volaterranus lib. VII. geograph. ſcribit, Innocentium VIII. permiſiſſe uſum alterius liquoris in cœna pro vino in Norvegiis, ubi vinum non provenit, nec diu conſervari poteſt.

Bezæ ſententia de quovis liquore exploditur.

§. LXXIII. Huc referendum, quod Beza epiſt. II. ad Thom. Tilium in operibus vol. III. pag. 196. ſcribit: *Deſit aqua, & tamen baptiſmus alicujus differri cum aedificatione non poſſit: ego certe quovis alio liquore non minus rite quam aqua baptizarim* (*). Reſp. 1.) Argumenta ſuperius adducta evidenter probant, aquam, non autem alium quemvis liquorem eſſe externum hujus ſacramenti elementum; ſacramenta in ſubſtantialibus non ſunt mutanda. Jam vero aqua pertinet ad ipſam baptiſmi ſubſtantiam, quippe cum ſit ejus materia ab ipſo Deo inſtituta & ordinata &c. Quidquid non conſtat verbo mandati & promiſſionis, non eſt ſacramentum vel pars ſacramenti. Atqui nullus liquor, præter ſolam aquam, habet verbum mandati & promiſſionis. Ergo (**). Quod Chriſtus in ſuo baptiſmo non conſecravit, non poteſt eſſe lavacrum regenerationis. Atqui ſolam aquam Chriſtus in baptiſmo ſuo conſecravit. Ergo. Fides & verbum habeant ſe *correlate.* Subſtituere liquorem alium in aquæ lo[...] ſtituitur omni Dei verbo. Ergo non fit [...] 2.) Baptizatus alio liquore perpetuis dia[...] tationibus exponetur; ſemper enim d[...] an rite ſit baptizatus, cum aqua tanqu[...] *tialis* pars abfuerit. 3.) Opponimus i[...] zæ complicum ſuorum ſaniores ſententi[...] vinus lib. IV. inſtit. cap. 15. §. 16. *Nih[...] vel ſanctius, vel melius, vel tutius, [...] nius Chriſti auctoritate nos eſſe conten[...]* charias Urſinus part. I. oper. theol. fol. [...] diſp. de ſacr. in genere theſi 24. edit. an[...] *Signo mutato, vel in alium uſum conve[...] pacto non obſervato ſponſoris conſenſu[...] tur, ſine quo nihil confirmat arrhabo vel [...] ut ſi ſponſus det annulum, non proderi[...] ſuppoſitum monile vel nummus, non [...] enim hunc arrhabonem, qui dederat a[...]* Bucanus de baptiſmo loco XLVII. p[...] *Materia externa baptiſmi eſt aqua vera munda & naturalis, & ſine diſcrimine vulgaris & obvia, non mixta, non m[...] non facta, non ſtillatitia, nec alius liq[...] plex & vulgaris, non oleum, non [...] non ignis, non ſabulum, aut aliud qu[...] mentum.* Beza ipſe part. II. reſp. ad act[...] Mompelg. pag. 41. & 42. edit. Gen[...] 1588. ſtatuit, *baptiſmum & ſanguinem eſſe partes eſſentiales baptiſmi.* Atqu[...] parte eſſentiali, non poteſt ſalva mane[...] eſſentia.

Arg[...] pr[...]

§. LXXIV. Poſſet autem pro opinione Bezæ de quovis liquore in caſu neceſſitatis adhibendo adferri hoc, quod *in caſu neceſſitatis*

(*) Bezæ opinionem adprobat Anton. Sadeel volum. oper. theol. 429. GERHARDUS.

(**) *Eſſentiale*, quod ad rei eſſentiam conſtituendam requiritur, ſine mutatione eſſentiæ mutari nequit. At aqua eſt pars eſſentialis baptiſmi, quod concedit Trelcatius inſtit. pag. 189. ubi præter aquæ elementum rem aliam ſubſtantialem non admittit. Bellarminus lib. I. de bapt. cap. 2. pag. 215. *nullum liquorem eſſe materiam baptiſmi, qui non ſit vera [...] aqua;* & Colterus in augmento encl[...] 57. *ejus materiam non eſſe quemvis [...] ſed aquam naturalem*, adſerunt. Et [...] ptizare alio liquore, licebit adora[...] men Trinitatis elemento in verbo D[...] preſſo nec mandato adnectere. Conſ[...] ſurdum, quia nomen Dei non eſt ad[...] in vanum. Exod. XX. 7. GERHA[...]

tis eſſet diſpoſitio de miniſtro eccleſiae ordinario baptiſmi collatore. Reſp. eſt diſpar ratio in illis, quæ ut paria hoc loco conferuntur. Miniſtri baptizantis qualitas non eſt pars eſſentialis baptiſmi; cum cauſa efficiens, præſertim miniſterialis, nunquam ingrediatur rei eſſentiam, ſed aqua eſt materia, ac proinde pars baptiſmi eſſentialis: ergo in caſu neceſſitatis alius quam ordinarius eccleſiæ miniſter ad baptizandi miniſterium adhiberi poterit, nequaquam vero alius liquor in aquæ locum ſubſtitui. Deinde quod laici in caſu extremæ neceſſitatis admittuntur ad baptizandum, in eo nihil agitur contra expreſſam baptiſmi inſtitutionem, quin potius nititur id exemplis non contemnendis; ſed mutatio aquæ in alium quemvis liquorem ipſi inſtitutioni hujus ſacramenti repugnat.

Conſecratio aquæ Pontificia.

§. LXXV. Pontificii aquam in baptiſmo adhibendam in vigilia Paſchatos & Pentecoſtes certis ritibus & exorciſmis prius conſecrant, quam poſtea vocant benedictam. Catech. Rom. p. 308. *Aqua, qua ad baptiſmum utimur, prius paranda & addito myſtice benedictionis oleo conſecranda eſt, idque non niſi in vigiliis Paſchae & Penteccoſtes fieri debet.* Reſp. 1.) Conſecratio illa aquæ deſtituitur verbo Dei. 2.) Caret exemplo Johannis & apoſtolorum, qui obviam quamvis aquam baptiſmati adhibuerunt. Juſtinus apol. II. pro chriſt. pag. 73. *credentes catechumenos eo adduci* ait, *ubi eſt aqua, quo loti regenerantur:* ex quo conſtat, ſimplicem & communem aquam ad baptizandum olim fuiſſe adhibitam. 3.) Derogat elemento aquæ, quæ per ſe eſt bona Dei creatura, nullis indigens exorciſmis, quin etiam per inſtitutionem Chriſti baptiſmo conſecrata, in ipſo Chriſti baptiſmo ſanctificata: imo in actu ipſo baptizandi per verbum Dei, per preces & Spiritum ſanctum fit aqua ſalutaris abluendis criminibus apta. Auguſtinus ſerm. XXXVII. de temp. *Omnes aquae a Chriſto in Jordane conſecratae ſunt.* 4.) Conſecrationem illam aquæ Pontificii non habent pro ritu adiaphoro, ſed neceſſaria divini cultus parte. Bonaventura lib. IV. ſent. diſt. 3. concedit, *quod non de neceſſitate, ſed de congruo requiratur, ut aqua baptiſmatis ſit prius ſanctificata a presbytero;* interim tamen addit, *ſacerdotem baptizantem in aqua non ſanctificata extra neceſſitatis caſum peccare mortaliter. Baptiſmus debet fieri cum chriſmate illius anni, aliter punitur ſacerdos, ſi contra fecerit niſi in neceſſitate.* cap. Si quis de alio. diſt. 4. de conſecr. Ita quoque Toletus lib. II. de caſib. conſc. c. 18. *peccat mortaliter, qui in aqua non benedicta baptizat.*

Quæſtiones circa materiam baptiſmi. 1.) Quare Deus in aqua baptiſmum fieri voluerit.

§. LXXVI. Quæritur hoc loco: I.) *Quare Deus in aqua baptiſmum fieri voluerit.* Reſp. Quamvis rationes divinorum conſiliorum nobis non ſemper conſtent, cum Deus ſit mirabilis in operibus ſuis, non tamen abſurde dicitur, placuiſſe Deo ad ſacratiſſimum baptiſmi ſacramentum aquam adhiberi. 1.) Propter vaticiniorum ac typorum vet. teſt. veritatem. 2.) Propter ſummam hujus ſacramenti neceſſitatem, ut ſcilicet ubivis materia baptiſmi eſſet obvia, nec propter defectum homines periculum ſalutis incurrerent. 3.) Propter aquæ naturalis proprietatem. Sicut aqua ſordes corporis abluit, ſic baptiſmus abluit ſordes mentis. Ezech. XXXVI. 25. *Effundam ſuper vos aquam mundam; & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris.* 1 Petr. III. 21. *Baptiſma non eſt depoſitio ſordium carnis, ſed conſcientiae bonae interrogatio erga Deum.* Ambroſius in cap. VI. ad Rom. *Ideo per aquam celebratur baptiſmus, ut ſicut aqua ſordes corporis abluit, ita & nos per baptiſmum ab omni peccato ſpiritualiter purgatos nos & innovatos credamus, ut, quod incorporale eſt, inviſibiliter abluatur.* Ut aqua humum fœcundari & rigari oportet ad fructificandum: ſic per aquam baptiſmi datur Spiritus ſanctus, per quem ad omnis generis opera bona frugiferi reddimur. Ut aqua ſitim corporis ſedat: ſic æſtus iræ divinæ in corde peccatoris gratia baptiſmi reſtinguitur & refrigeratur. Hieronymus epiſt. LXXXIII. ad Ocean. *Aqua refrigerat; ſic baptiſmus prae-*

 ſtat

ſiat refrigerium contra concupiſcentiae ardorem. Rom. VI. 6. *vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati.* Aqua exſtinguit ignem, ſic baptiſmus exſtinguit ignem infernalem, Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Algerius lib. III. de euch. c. 4. *Quia aqua exſtinguit, mundat & candidat prae caeteris liquoribus, ideo etiam in baptiſmate carnis incentivam reſtinguit, peccatorum tam originalis, quam actualium labem abluit, & innocentiae candorem reducit.* Anshelmus in cap. III. Matth. *Quaeritur, quare in aqua fieri voluit remiſſionis ſacramentum? ſcilicet ut flammeum gladium, ſcilicet ignem gehennalem nobis exſtingueret, quia aqua contrarium eſt elementum igni.* Aqua ſubmergit; ſic baptiſmus omnem poteſtatem diabolicam & carnem peccatricem ſubmergit. Aqua eſt corpus diaphanum & tranſparens, luminis ſuſceptivum: ſic baptiſmus lumen fidei præſtat, unde φωτισμὸς a veteribus dicitur. Aqua eſt argumentum & indicium benedictionis divinæ: Lev. XXVI. 4. *Benedicam vobis, & dabo vobis pluviam in tempore opportuno:* ſic lavacrum baptiſmi eſt benedictionis ſpiritualis medium. Baſilius lib. de Spiritu ſancto cap. 15. *Cum duo ſcopi in baptiſmo propoſiti ſint, abolere ſcilicet corpus peccati, ut non amplius morti fructum ferat, & vivere Spiritu, fructumque habere in ſanctificatione; aqua quidem mortis imaginem exhibet, velut in ſepulchro corpus excipiens: Spiritus autem vivificam vim immittit, a morte peccati ad vitam ab initio animas noſtras renovans, hoc igitur eſt ex ſupernis natum eſſe, ex aqua & Spiritu: nimirum dum mortificatio noſtra perficitur in aqua, & vitam noſtram operatur Spiritus.* Panorm. in cap. Non ut adponens de bapt. *Aqua eſt igni contraria, peccatum autem comparatur igni.* 4.) Propter Spiritus ſancti, aquis in prima creatione incubantis, majeſtatem. Quemadmodum enim Spiritus ſanctus in prima univerſi creatione *aquis incubabat*, eaſdemque frugiferas faciebat; Gen. I. 3. ita quoque placuit Deo ad regenerationem, quæ eſt ἀνάκτισις, ſecunda creatio, aquam adhiberi, quæ virtute Spiritus ſancti eſt efficax regenerationis & renovationis medium. Damaſcenus lib. II. orthod. fide πρώτῳ τῷ ὕδατι προσέταξεν ὁ Θεὸ[ς] ...γεῖν ψυχὴν ζῶσαν. ἐπειδὴ ἤμελλε ... τ[ου] καὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἐπιφερομένου τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀνακαινίζειν τὸν ἄν... τοῦτο γὰρ ὁ θεῖος ἔφη βασίλειος. lib. V. de ſerm. propr. cap. 11. *Volu[it] ut res ſeu gratia hujus ſacramenti invi[...] convenientiam, per contrectabile & impenderetur elementum, ſuper quod [...] principio ferebatur Spiritus.* Aqua pr[...] fuit reliquarum rerum creatarum, u[...] tur: ὠκεανὸς γένεσις πάντεσσι τέτυκτ[αι] ptiſmi aqua eſt regenerationis principiu[m]

§. LXXVII. II.) *An aqua paludoſa, cocta, ſulphurea &c. in baptiſmo ſit utendum?* Reſp. Johannes & Chriſti diſcipuli e fluentis limpidam ſumſerunt aquam, unde liquores putidos, lutoſos, ſulphureos [...] probamus. Hebr. X. 22. *Abluti cord[e] munda.* Angelus de Claviſio in ſumma [...] ptiſmus cap. 3. quæſt. 3. *Ad cognoſcen[...] quam ſacramento iſti debitam attendi de[...] mo origo; & ſic ſaliva, urina &c. non ſ[...] teria debita: ſecundo ad ſpeciem aquae, ut ſit liquida, non condenſata, & ſic glaci[...] lutum non eſt debita materia: tertio u[t] alterius cujusdam liquoris non tollat aqu[...] tutem, & ſic aqua vino mixta non eſt [...] debita: quarto ut poſſit lavare, & ſic a[...] linteo vel lana non eſt materia debita, niſi [...] matur: quinto ut ſit aqua materialis, no[n] ficialis, & ſic aqua roſea, aqua ſuper[...] emiſſo ſanguini, aquae chymiſtarum, & [...] eſt debita materia.* 2.) [...] *palud[...] ſulph[...]*

§. LXXVIII. III.) *Quare Johannes in fluvio Jordanis potiſſimum baptizaverit?* Reſp. factum id propter typos. Aqua enim Jordanis Naamani lepram abluit, 2 Reg. V. ſic baptiſmus a peccati lepra mundat. Per Jordanis fl[uvium] Iſraelitæ terram promiſſionis ingreſſi ſun[t] 3.) [...] *Johan[...] fluvio [...] nis pot[...] baptiza[...]*

nus nos ſalvat, 1 Petr. III 21. & ad pro-
a regni cœleſtis hæreditatem traducit. In
e Deus incepit Joſuam exaltare: Joſ. III. 7.
ſtis Pater Filium ſuum Jeſum Chriſtum apud
flumen publice manifeſtare & exaltare in
no voluit. Jordanis flumen regionem
arum a regione gentilium dividit: ſic ba-
s chriſtianos ab infidelibus ſecernit.

ſacto mnini adum, Jordane izarivo-is?

§. LXXIX. IV.) *Quid ſtatuendum de eo, quod Conſtantinus magnus in Jordane fluvio, ubi ſervator baptizatus eſſet, baptizari voluit, ideoque ad finem uſque vitæ ad annum aetatis 65. baptiſmum ſuum diſtulit?* ita nam- Euſebius lib. IV. de vita Conſtant. cap. 61. (Conſtantino) *in mentem venit extremus vitae dies, exiſtimaretque hoc tempus oppor- eſſe ad delenda illa errata, quae quoniam is erat, admiſerat, crederetque arcano- myſteriorum efficacia & ſalutaris lavacri tione mentem expiari, haec, inquam, cum ei item venirent, humi procumbens genibus ipſa martyrum aede* (Helenopoli) *errata nfeſſus ſupplicem ſe Deo offerebat: ubi pri- manuum per precationem impoſitione di- habitus eſt, inde diſcedens ad ſuburbana Ni- diae civitatis pervenit, & convocatis epi- s, ita fere ad eos locutus eſt.* cap. 62. *m ego fratres avida mente omnibusque vo- Deo ſalutem multis hiſce annis deprecatus ; eam nunc hodiernus dies a me vehementer ctatus adtulit. Tempus igitur eſt, ut tan- inſigni illo, per quod immortalitatem adipi- ur, perfruamur. Quod ego etſi in illius Jor- i gurgitibus, in quibus ſervator noſter ad no- um exemplum lavatus eſſe memoratur, face- conſtitueram, tamen Deus, quod mihi maxi- adcommodatum eſſet, cernens, hoc in loco eis- myſteriis dignatur: omnis igitur amovea- diſputatio &c.* Theodoretus lib. I. hiſt. eccl. 31. Evagrius lib. III. hiſt. c. 41. *Conſtantinus ipſo aetatis extremo tempore Nicomediae ba- tiſmi lavacro tinctus, illudque ad id temporis propterea diſtulit, quod magnopere cupiebat in Iordane fluvio baptizari.* Huc pertinet, quod Euſebius de locis Hebr. interprete Hieronymo refert, *multos in Bethabara trans Iordanem, ubi Iohannes baptizabat, baptizari voluiſſe.* Reſp. Chriſtus non ſolum Iordanis, ſed omnes omnino aquas ad baptiſmum ſalutarem conſecravit: ideo Iohannes non ſolum in Iordane, ſed etiam *in Enon prope Salem* baptizavit, Joh. III. 23, & apoſtoli quavis aqua obvia in baptiſmo uſi ſunt, Act. VIII. 38. nequaquam vero baptizandos ad Iordanem deduxerunt, unde etiam mirabili Dei providentia factum, ut Conſtantinus morbo urgente deſiderium illud ſuum explere non potuerit. Tertullianus lib. de baptiſ. *Neque quidquam refert inter eos, quos Iohannes in Iordane, & quos Petrus in Tyberi tinxit.*

Aqua baptiſmi eſt verbo Dei comprehenſa

§. LXXX. Quamvis vero externa & viſibilis baptiſmi materia ſit aqua, quæ ſuam ſubſtantiam ac proprietates naturales in baptiſmo ac poſt baptiſmum retinet, tamen aqua baptiſmi non eſt ſimpliciter aqua, ſed eſt aqua mandato Dei comprehenſa & verbo Dei conjuncta: unde efficitur ſalutaris aqua vitæ, & lavacrum regenerationis ac renovationis in Spiritu ſancto. Eph. V. 26. dicitur *lavacrum aquae in verbo.* Auguſtinus tr. LXXX. in Joh. *Accedit verbum ad elementum & fit ſacramentum.* Hugo de ſacram. p. 6. c. 2. *baptiſmus eſt aqua diluendis criminibus ſanctificata per verbum Dei.* Lutherus in catech. min. *baptiſmus non eſt ſimpliciter aqua, ſed aqua mandato Dei ſepta & verbo Dei conjuncta.* In catech. majori: *Iterum atque iterum repetens moneo, ne haec duo, verbum & aquam, ullo modo disjungi ac divelli patiamur. Separato enim verbo, inde non alia eſt aqua atque illa, qua in culina utimur &c. ſed conjuncto verbo, ſicut Chriſtus ordinavit & inſtituit, tum ſacramentum eſt, ac Chriſti baptiſmus dicitur.* In art. Smalc. cap. 5. *Baptiſmus nihil aliud eſt, quam verbum Dei cum merſione in aquam ſecundum ipſius inſtitutionem & mandatum, ſive ut Paulus inquit, lavacrum aquae in verbo.* Tam igitur ad partes eſſentiales baptiſmi requiritur verbum, quam aqua, quippe quod aquæ tribuit

 vim

vim ſacramentalem regenerandi, renovandi ac ſalvandi, ſine quo aqua eſſet ac maneret ſimpliciter aqua, neque vim illam cœleſtem obtineret. Verbum illud in ſacramento baptiſmi ſpectatum diſtribuitur in tres claſſes. Eſt enim 1.) verbum *mandati* de adminiſtrando baptiſmo: 2.) verbum *ordinationis divinae* de baptiſmo adminiſtrando in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: 3.) verbum *promiſſionis* de fructu & efficacia baptiſmi. *Qui crediderit & baptizatus fuerit; ſalvus erit* (*). Cum autem verbum mandati pertineat ad cauſam efficientem, verbum promiſſionis ad finem & effectum, reliquum erit, verbum ordinationis divinæ proprie eſſe partem eſſentialem, quæ una cum aqua hoc ſalutare ſacramentum conſtituit.

Verus ſenſus verborum: Ego te baptizo in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti.

§. LXXXI. Accurate igitur conſideranda ſunt verba inſtitutionis divinæ, quæ proponuntur Matth. XXVIII. 19. *Euntes docete omnes gentes, & baptizate eos in nomine Patris, & Filii & Spiritus ſancti*; ex quibus adparet, vi hujus mandati & inſtitutionis divinæ nomen Patris, Filii & Spiritus ſancti ſuper baptizatum invocari & in baptiſmo aquæ conjungi. Quando igitur miniſter baptizans dicit: *Ego te baptizo in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti*, eo ſenſu hæc verba ſunt accipienda. 1.) Quod baptiſmus non ſit *ceremonia* quædam ab hominibus excogitata, ſed *ordinatio* veri *Dei*, & ſanctum ſacramentum divinitus inſtitutum, ab eo ſcilicet, qui eſt unus in eſſentia (unde non dicit in *nominibus* tanquam multis, ſed in *nomine* tanquam unius veri Dei) ac trinus in perſonis, quæ diſtincte exprimuntur, quod ſint Pater, Filius & Spiritus ſanctus. 2.) Quod hoc ſacramentum non adminiſtret privato arbitrio, ſed *loco Dei*, cujus eſt miniſter & myſteriorum diſpenſator: quando ergo miniſter baptizat, eo loco habendum eſt, ac ſi Deus ipſe baptizaſſet. 2 Cor. II. 10. *Si quid condonavi, propter vos condonavi in perſona Chriſti*. 2 Cor. V. 20. *Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.* 3.) Quod ſuper hanc baptiſmi aquam invocetur nomen Patris, Filii & Spiritus ſancti unius veri Dei, ut in hac actione a ſe mandata juxta promiſſionem ſuam adſit, & baptizatum in gratiam recipiat. 4.) Quod baptiſmi aqua non amplius ſit nude & ſimpliciter aqua, ſed talis aqua, per quam tota ſacroſancta Trinitas velit in ſalutem baptizati eſſe efficax, adeoque per quam in hac ipſa baptizandi actione efficaciter juxta promiſſionem ſuam operetur. *Ego baptizo te in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti*, id eſt, ego teſtificor, quod per hoc ſacramentum in fœdus Dei recipiaris, quod Pater acceptet te in filium, quod Filius abluat te a peccatis ſuo ſanguine, ac veſte juſtitiæ te induat, quod Spiritus ſanctus te regeneret ac renovet ad vitam æternam, ut hac ratione in poſterum ſis filius Dei Patris, frater Chriſti & habitaculum Spiritus ſancti. Pater nominatur ut cauſa largiens: Filius ut cauſa promerens: Spiritus ſanctus ut cauſa obſignans. 5.) Quod baptizatus in fœdus Dei per hoc ſacramentum receptus hac ratione obligetur, ut unum illum verum Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum ex verbo ſuo agnoſcat, invocet & colat, ipſique unice ſerviat, ac ſub vexillo Chriſti contra ſatanam & omnia ejus organa atque opera militet.

Paraphraſis exegetica illorum verborum.

§. LXXXII. Hæc omnia ut breviter complectamur, dicimus, hunc eſſe verborum baptiſmi ſenſum: Ego miniſter verbi non meo nomine aut privato auſu vel arbitrio, ſed mandato, auctoritate

(*) Lutherus tom. VI. Jen. germ. p. 281. b. *die Tauff iſt Waſſer und GOttes Wort, beyde aus ſeinem Befehl geordnet und gegeben. Denn alſo hat er befohlen, daß man ſoll die Creatur (nemlich Waſſer) darzu nehmen, und die Wort in ſeinem Nahmen ſprechen. Darumb wenn diß beydes alſo aus ſeinem Befehl geſchicht, ſo heiſt es und iſt ungezweiffelt eine Rubm Tauffe, alſo daß dieſe drey Stücke immediate bey einander bleiben und keines ohne das ander ſey, als zuſammen verbunden, wie eine Ketten, ja zuſammen verbleibt, wie ein Glied im andern.* GERHARDUS.

tate, inſtitutione atque ordinatione, adeoque nomine & loco Chriſti, ſummi eccleſiæ pontificis, mediatoris & ſalvatoris noſtri unici baptizo te, hoc eſt, aqua verbo Dei ſanctificata te perfundo in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti, hoc eſt, mandato & invocatione veri Dei, unius in eſſentia ac trini in perſonis, videlicet Patris, Filii & Spiritus ſancti, illum oro, ut in gratiam te recipiat, peccata tibi remittat, & ſalutem æternam conferat, ac vere teſtificor, te in gratiam a Deo Patre recipi, ſanguine Filii mediatoris a peccatis ablui, & Spiritu ſancto ad vitam æternam te regenerante ac renovante obſignari; ac ſcias te εἰς ὄνομα *in nomen* unius illius veri Dei baptizari, id eſt, obligari ad illius agnitionem, invocationem ac cultum &c. Hanc eſſe vim hujus phraſeos, in *nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti* baptizari, patet ex ſequentibus ſcripturæ locis: Exod. V. 23. *Moſes loquebatur in nomine Dei ad Pharaonem.* Deut. XVIII. 7. *Levitae ſerviunt in nomine Dei.* v. 20. *quando propheta praeſumſerit loqui in meo nomine, quod non praecepi ei.* 1 Sam. XVII. 45. *Venio ad te in nomine Dei Zebaoth.* 2 Sam. VI. 18. *David benedicebat populo in nomine Dei.* 1 Reg. XVIII. 32. *Elias exſtruit altare in nomine Dei.* Matth. XVIII. 20. *Ubi duo vel tres congregati in nomine meo.* Marc. IX. 39. *in Chriſti nomine virtutes facere.* Joh. XVI. 23. *Quidquid rogaveritis Patrem in nomine meo.* Ex his & ſimilibus locis adparet, in nomine Dei aliquid loqui vel agere idem eſſe, quod mandato Dei, loco Dei, in vera invocatione Dei, virtute Dei, in vera erga Deum fiducia, ad gloriam Dei &c. aliquid loqui vel agere. Lutherus tom. II. lat. fol. 286. a. *Cum dicit:* (miniſter) *Ego baptizo te in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, Amen, non dicit, ego baptizo te in nomine meo, quaſi dicat, id quod facio, non mea auctoritate, ſed vice & nomine Dei facio, ut non aliter habeas, quam ſi ipſe Deus viſibiliter feciſſet. Auctor & miniſter diverſi ſunt, ſed opus idem utriusque imo ſolius auctoris per miniſterium meum. Sic enim ego arbitror, in nomine referre perſonam auctoris, ut non tantum ſit nomen Domini praetendere & invocare in opere, ſed ipſum opus tanquam alienum alterius nomine & vice implere.*

Tota ſacroſancta Trinitas in baptiſmo gratia ſua praeſens eſt.

§. LXXXIII. *Deinde* cum nomen Dei nihil aliud ſit quam ipſe Deus; Pſalm. XLVIII. 11. *Secundum nomen tuum Deus, ſic laus tua usque ad fines terrae.* 2 Paral. XIV. 11. *Tibi confidimus, & in nomine tuo venimus contra multitudinem iſtam;* & vero nomen Patris, Filii & Spiritus ſancti juxta Chriſti inſtitutionem cum aqua baptiſmi conjungatur, inde conſequitur, totam ſacroſanctam Trinitatem in baptiſmo gratia ſua præſentem & per aquam baptiſmi ad ſalutem hominum efficacem eſſe, ut ſit talis verborum inſtitutionis ſenſus: *Baptizate in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti,* hoc eſt, quando vi hujus inſtitutionis & mandati juxta formam præſcriptam baptiſmum adminiſtratis, non eſt nuda quædam externa ceremonia, lavacrum aliquod externum, ſed præſentia gratiæ adeſt huic actioni Deus Pater, adeſt Deus Filius, adeſt Deus Spiritus ſanctus. Neque hæc eſt otioſa præſentia, ſed Deus Pater per baptiſmum recipit baptizatum in gratiam propter me conſtitutum generis humani mediatorem ac redemtorem: ego Filius abluo ipſum a peccatis meo ſanguine, ipſique dono juſtitiam meam, participem eum facio meorum beneficiorum &c. Spiritus ſanctus baptizatum regenerat ac renovat, quia & promiſſionem cœleſtis hæreditatis in ipſius corde obſignat. Lutherus tom. VI. Jenenſi germ. fol. 282. 283. *Deus ſuum nomen ipſi aquae adjunxit, ut jam nomen Dei cum aqua baptiſmi ſit plane unum inſeparabiliter mixtum, poſſitque aqua deificata aut divina vocari.* Ergo pars baptiſmi ſubſtantialis altera eſt nomen totius venerandæ Trinitatis, Patris, Filii, & Spiritus ſancti, hoc eſt, ipſa infinita majeſtas, ineffabilis ſanctitas, inenarrabilis bonitas, admiranda virtus, & gratia totius ſacroſanctæ Trinitatis, quæ cum omni virtute ſua & beneficiis gratiæ per aquam verbo unitam & ſanctificatam efficax eſt.

Spiritus ſanctus in, cum & per aquam baptiſmi efficaciter agit.

§. LXXXIV. *Tertio*, cum Spiritus ſanctus ſit tertia Trinitatis perſona, cumque baptiſmus non ſolum in Patris ac Filii, ſed etiam Spiritus ſancti nomine conferatur, inde ſequitur, Spiritum ſanctum *in, cum & per aquam baptiſmi* efficaciter agere, fidem, regenerationem & renovationem in illis, qui Deo non reluctantur, operari ac fœdus gratiæ in cordibus baptizatorum obſignare. Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt intrare regnum cœlorum.* (Spiritus ſanctus nominatur ſolus, quippe cui regenerationis opus peculiariter tribui ſolet: is baptiſmi aquam ſalutare regenerationis medium efficit, non tamen excluduntur perſonæ reliquæ, cum opera Trinitatis *ad extra* ſint indiviſa, ſervato tamen ordine & diſcrimine perſonarum.) 2 Cor. I. 21. *Deus eſt, qui confirmat nos vobiscum in Chriſtum, & qui unxit nos*, v. 22. *qui & obſignavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris.* Eph. I. 13. IV. 30. *Obſignati eſtis, credentes Spiritu promiſſionis ſancto.* Sicut Spiritus ſanctus ſupernaturaliter & ſingulariter conjunctus erat cum columba, in qua deſcendebat ſuper Chriſtum in baptiſmo; Matth. III. Marc. I. Luc. III. Joh. I. ita adhuc hodie cum aqua baptiſmi ſupernaturaliter & ſingulariter conjungitur. Sicut cum flatu diſcipulis dabatur Spiritus ſanctus, Joh. XX. 22. ita per baptiſmi aquam donatur hominibus. Sicut aqua ab igne calefacta itidem ut ignis calefacit: ita quoque aqua virtute Spiritus ſancti *ſacramentaliter* & vere ſibi conjuncta, regenerat. Cyprianus de baptiſmo Chriſti: *Spiritus ſanctus inviſibiliter manum totius bonitatis adponit, & plenitudinem gratiae divinae unctionis pinguedo ſanctificationibus officialibus infundit, & rem ſacramenti conſummat ac perficit.* Concilium Nicænum in can. de baptiſmo: *Baptiſma noſtrum non ſenſibilibus oculis, ſed mentalibus conſiderandum eſt; aquam vides, ſed tamen conſidera Dei potentiam, quae latet occulta in aquis: nos enim Spiritu ſancto & igne baptizari, ſacra teſtantur eloquia.* Nazianzenus, orat. XL. in bapt. p. 641. διπτῶν ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὁρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύσεως διπτὴ καὶ ἡ κάθαρσις, δι᾽ ὕδατός τε φημὶ καὶ πνεύματος, τοῦ μὲν θεωρητικῶς τε καὶ σωματικῶς λαμβανομένου, τοῦ δὲ ἀσωμάτως καὶ ἀθεωρήτως συντρέχοντος, καὶ τοῦ μὲν τυπικοῦ, τοῦ δὲ ἀληθινοῦ καὶ τὰ βάθη καθαίροντος. Ambroſius libr. I. de ſacram. cap. 5. tom. 4. pag. 430. *Non omnis aqua ſanat, ſed aqua ſanat, quae habet gratiam Chriſti. Aliud eſt elementum, aliud conſecratio, aliud opus, aliud operatio. Aqua opus eſt, operatio Spiritus ſancti eſt, non ſanat aqua, niſi Spiritus ſanctus deſcenderit, & aquam illam conſecraverit.* Idem tom. V. in cap. III. Luc. *Aqua corpus abluitur, Spiritu animae delicta mundantur.* Baſilius in Pſalm. XXII. *Cum iſtud elementum aquae acceperit Spiritum ſanctum, fit ſacramentum, & jam non erit aqua potationis, ſed ſanctificationis.* Auguſtinus epiſt. XXIII. ad Bonifacium: *Aqua exhibens forinſecus ſacramentum gratiae & Spiritus operans intrinſecus beneficium gratiae regenerat hominem in uno Chriſto ex uno Adam generatum.* Idem libr. qq. ex nov. teſt. cap. 59. *Sicut ſordes corporeas aqua, ita Spiritus animam abluit a peccatis.* Inde dulciſſimi verſus Paulini epiſt. XII. ad Severum:

Sanctus in hunc cœlo deſcendit Spiritus amnem,
Cœleſtique ſacras fonte maritat aquas.
Concipit unda Deum, ſanctamque liquoribus almis
Edit ab aeterno ſemine progeniem.

Itemque alii recentioris cujusdam poetæ chriſtiani:

Flamma, liquor, verbum coëunt hic fœdere in uno,
Inde ſacro virtus tanta ſubeſt latici.

Haymo in cap. VI. Rom. *In baptiſmate tria ſunt corporalia & viſibilia, & tria incorporalia atque inviſibilia. Viſibilia, ut ſacerdos, corpus baptizandum & aqua. Tria inviſibilia, fides & anima, quae abluitur a peccatis, & Spiritus*

cooperante remiſſio peccatorum datur. Joh. us in cap. III. Joh. *Sicut in generatione car- i pater & mater, ſic in ſpirituali Deus Pa- , eccleſia autem mater: & Deus quidem ritum dat, eccleſia vero aquam.* Et poſtea: *emadmodum aqua viribus ignis intenſius cale- ta non aliter quam ignis urit: ſic hic aqua ritus ſancti operatione, quam ſibi adjunctam et, in divinam reformatur virtutem, qua tizati corpus abſtergit.* Chryſoſtomus hom. XV. in cap. V. Joh. *Quemadmodum hujus ae natura per ſe non ſanabat, ſiquidem per ſanaſſet, ſed duntaxat cum ab angelo ocebatur: ita & in nobis non ſimplex aqua peratur, ſed cum Spiritus gratiam accipit, nia peccata abluit* (*).

ratione ritus ſan- adſit in aptiſmo.

§. LXXXV. In omni ergo baptiſmo juxta Chriſti inſtitutionem adminiſtrato adeſt Spiritus ſanctus 1.) ratione eſſentiæ ut & reliquæ Trinitatis perſonæ; 2.) quoad oblationem ſalutaris acia & beneficiorum Chriſti; 3.) quoad ignationem fœderis inter Deum & baptiza- initi quovis tempore ex parte Dei rati. n vero baptizatorum quidam ſint hypocritæ, ali impœnitentia & incredulitate Deo relu- ites; quidam vere pii & credentes ut adulti, erte Deo non reſiſtentes, ut infantes, ideo ratione adeſt Spiritus ſanctus in baptiſmo ocritarum & vere credentium. In creden- baptiſmo concurrit Spiritus ſanctus, non m ratione eſſentiæ & quoad gratiæ oblatio- & fœderis ex parte Dei obſignationem, etiam ratione efficaciæ ſalutaris in actuali neratione & renovatione, itemque ratione alis & reciprocæ obligationis fœderis inter m & baptizatum initi. In baptiſmo hypo- arum concurrit, non ſolum quoad obliga- em beneficiorum, (Spiritus ſanctus enim vi factæ promiſſionis promtus eſt ad operationem ſalutarem in illis exercendam, ſi non reſiſtant) & quoad obſignationem fœderis ex parte Dei; (quamvis enim hypocritæ, quamdiu in impœnitentia & incredulitate perſeverant, fructum fœderis non percipiant: tamen vi fœderis ſemel facti, quod ex parte Dei ſemper eſt ratum ac ἀμεταμέλητον, Deus gratiam ſuam baptizato promtam atque obviam exponit, ad quam per pœnitentiam ipſis baptizatis perpetuo patet aditus, per quam baptiſmus eis incipit eſſe ſalutaris) ſed etiam quoad judicium, quod Spiritus ſanctus per baptiſmum in incredulis exercet.

Sanguinem Chriſti a baptiſmo non eſſe excludendum.

§. LXXXVI. *Denique* cum Filius Dei in plenitudine temporis veram humanam naturam adſumſerit, ſibique perſonaliter & inſeparabiliter univerit, inde ſequitur, Chriſtum non ſolum ſecundum divinam naturam, ſed etiam ſecundum humanam in baptiſmo præſentem eſſe, ac proinde ſanguinem Chriſti nequaquam a baptiſmo excludendum: adeſt enim 1.) ratione *ſubſtantiae*, quia Filius Dei carnem & ſanguinem in unitatem perſonæ ſuæ adſumſit, jamque poſt factam unionem in, cum & per naturam humanam omnia opera mediatoris perficit, ideo totus Chriſtus θεάνθρωπος huic ſacramento adeſſe dicendus. 2.) Ratione *meriti*, quia fructus baptiſmi provenit ex ſanguine Chriſti in ara crucis pro peccatis noſtris effuſo; omnia ſacramenta efficaciam & fructum habent ex paſſione Chriſti. Ioh. XIX. 34. *Ex latere Chriſti profluxerunt ſanguis & aqua.* 3.) Ratione *efficaciae*, quia in baptiſmo per Chriſti ſanguinem a peccatis mundamur. 1 Ioh. I. 8. *ſanguis Ieſu Chriſti Filii Dei emundat nos ab omni peccato.* 4.) Quia *in mortem Chriſti* baptizamur; Rom. VI. 3. jam vero mors Chriſti complectitur etiam ſanguinis effuſionem. Ad hæc membra, præſertim

(*) Chryſoſtomus hom. I. in Act. Ap. p. 445. *Sed quomodo dicitur baptizabimini, cum aqua non eſſet in cœnaculo? quia in baptiſmo præcipua pars eſt Spiritus, per quem & aqua fit efficax.*

Jacob Andreæ referente Beza p. II. reſp. p. 52. dixit: *Spiritus ſanctus tanquam principalis & ſubſtantialis pars baptiſmi* (ſi ita loqui licet) *in verbo comprehenſus & incluſus eſt.* GERHARDUS.

tim vero ad tertium, reſpicit Lutherus, quando tom VI. Jen. germ. pag. 306. ſcribit: *Baptizari nihil aliud eſt, quam roſeo illo & pretioſo Chriſti ſanguine lavari ac mundari.* Ibidem: *Baptiſmus nobis intuendus eſt, ut merus ſanguis Chriſti Filii Dei & merus ignis Spiritus ſancti, in quo Filius Dei ſanguine ſuo nos ſanctificat, & Spiritus ſanctus igne ſuo nos abluit, & Pater ſuo lucis ſplendore nos viviſicat.* In cap. XLIX. Gen. p. 228. *Non male dicitur nos baptizari, abſolvi in ſanguine vel virtute ſanguinis Filii Dei, habent enim efficaciam ſuam ſacramenta ex vulneribus & ſanguine Chriſti* (*). Poſtill. eccleſ. part. III. p. 34. *Das Blut Chriſti wird kräfftiglich in die Waſſer-Tauffe gemenget, daß man ſie nun alſo nicht ſoll anſehen und halten vor ſchlecht lauter Waſſer, ſondern als ſchön geferbet und durchrötet, mit dem theuren Roſinfarben Blut des lieben Heilandes Chriſti, daß es nicht heiſſe ein gemein Waſſerbad, wie Moſes oder der Bader geben kan, ſondern eine heilſame Blut-Tauffe oder Blut-Bad, welches allein Chriſtus durch ſein eigen Tod zugerichtet hat.* Quo pertinent verba cantionis eccleſiaſticæ: *Das Aug allein das Waſſer ſiht, Wie Menſchen Waſſer gieſſen, Der Glaub allein die Krafft verſteht des Blutes Jeſu Chriſti, Und iſt für Ihm ein rothe Fluth, durch Chriſti Blut gefärbet, &c.*

Ocellus, ut ſit, adſpicit
Effuſio liquoris;
Sed ſpiritu vim percipit
Chriſti fides cruoris.
Fluenta ſanguinis rubra
Videntur hac tuente,
Quae cuncta ſanat vulnera
Accepta de parente,
Et quolibet patrante.

Qua in parte Lutherus ſequitur pios veteres. Cyprianus ſerm. de reſurr. Chriſti: *Baptizantur in nube & mari Hebraei, & jam Spiritu ſancto & ſanguine Chriſti mundatur a peccatis populus Dei.* Ambroſius libr. IV. de iis, qui initiantur myſt. c. 4. tom. IV. p. 423. *Hinc cognoſce, quod aqua non mundat ſine Spiritu, ideoque legiſti, quod tres teſtes in baptiſmate unum ſint, aqua, ſanguis, & Spiritus, quia ſi unum horum detrahas, non ſtat baptiſmatis ſacramentum: quid enim eſt aqua ſine cruce Chriſti? Elementum commune ſine ullo ſacramenti effectu, nec iterum ſine aqua regenerationis myſterium eſt.* Idem libr. III. de S. S. c. 11. *Audi, quomodo teſtis Spiritus mentem renovat, aqua proficit ad lavacrum, ſanguis ſpectat ad pretium. Spiritus enim nos per adoptionem filios Dei fecit, ſacri fontis unda nos abluit, ſanguis Domini nos redemit.* Auguſtinus tract. XI. in Johan. *Unde rubet baptiſmus Chriſti niſi ſanguine Chriſti conſecratus?* quem locum allegans Joach. Weſtphalus de bapt. fol. 211. [illegible] ſcribit: *Decet chriſtianos intueri merita ſanguinis Chriſti, quae in baptiſmate diſpenſantur, & intelligere, quaſi tinctum eſſe ſanguine Chriſti. Nam verbum promiſſae ſalutis additum baptiſmo, quod complectitur, offert, ac diſtribuit parta Chriſti ſanguine merita ac beneficia. Pretioſus ſanguis Chriſti facit baptiſmum pretioſum, ſalutarem, & ita efficacem, ut baptiſmo ablui idem ſit, quod lavari & mundari ſanguine Chriſti: unde ait Johannes in Apocalypſi, eos, qui baptizati ſunt in Chriſtum, ſanguine Chriſti lotos eſſe.*

§. LXXXV[illegible]

(*) Lutherus tom. VI. Jen. germ. *aus Hertzog Georgen Buch* p. 226. *Wer in Chriſto getaufft wird, der wird durch ſein Leyden und Blut getaufft, oder daß ichs deutlicher ſage, durch die Tauffe wird er im Blut Chriſti gebadet und gereiniget von Sünden, daher ſie S. Paulus ein Bad der Wiedergeburt nennet, wie auch die Chriſten ſagen und mahlen, daß die Sacrament aus den Wunden Chriſti flieſſen, und iſt recht geredet und gemahlet* tom. eod. *im II. Theil der Predigten* [illegible] *der H. Tauffe.* p. 287. a. *ſchreibt er; man* [illegible] *das Sacrament der Tauff anſehen, als viel* [illegible] *des Sohns GOttes und eitel Feuer des H. Geiſt*[illegible] *darinn der Sohn durch ſein Blut heiliget,* [illegible] *Heil. Geiſt durch ſein Feuer badet, der V*[illegible] *durch ſein Liecht und Glantz lebendig mach*[illegible]
GERHARDUS.

Quæ ſit pars ſubſtantialis altera, cœleſtis ſcilicet in hoc ſacramento.

§. LXXXVII. Ex his omnibus facile adparet, quid ſtatuendum ſit de parte ſubſtantiali altera hujus ſacramenti, quam eſſe dicimus *verbum*, ſive quod idem eſt, *nomen totius ſacroſanctae Trinitatis*, in quo baptizamur. Quamvis enim ſacroſancta Trinitas ſit cauſa efficiens, inſtituens, ac ordinans hoc ſacramentum: nihil tamen impedit, quo minus dicamus, nomen ſacroſanctæ Trinitatis eſſe partem ſubſtantialem alteram, cum verbum inſtitutionis ac promiſſionis teſtetur, Deum Patrem, Filium & Spiritum ſanctum cum omnibus gratiæ beneficiis in baptiſmo adeſſe. Chriſtus eſt cauſa efficiens, inſtituens, & ordinans ſacræ cœnæ myſterium: idem tamen ſuo corpore & ſanguine in eo nos cibat ac potat, ſicut idem in ara crucis eſt ſacerdos, altare & victima. Qui Calvinum ſequuntur, inter aquam & ſanguinem Chriſti, quem ſtatuunt eſſe rem cœleſtem ac partem materialem alteram hujus baptiſmi (*); talem introducunt analogiam, quod quemadmodum aqua abluit ſordes corporis: ita ſanguis Chriſti abluat ſordes mentis. Sed quid de analogia illa dicendum ſit, ſuo manifeſtum erit loco. Quamvis vero Chriſtus θεάνθρωπος in baptiſmo præſens ſit, ſuoque ſanguine, mediante fide, nos a peccatis abluat: tamen ſanguinem Chriſti non ſatis commode partem baptiſmi *materialem* alteram dici poſſe graviſſimi theologi ſtatuunt. 1.) Quia in verbis inſtitutionis non fit expreſſa mentio ſanguinis Chriſti, ſicut in euchariſtia. Jam vero de ſubſtantialibus partibus ſacramentorum judicandum eſt ex propria inſtitutionis ſede. 2.) Diſtinctæ ſunt quæſtiones de *eſſentia* baptiſmi, ac de ejuſdem *efficacia*. Prior quæſtio exponitur Matth. XXVIII. 19. poſterior Marc. XVI. 16. Ratione efficaciæ omnino fit adſperſio ſanguinis Chriſti in baptiſmo; interim tamen ex eo non poteſt inferri, quod proprie & adcurate loquendo ſanguis Chriſti ſit pars materialis baptiſmi altera. 3.) Ut excludantur πορίσματα adverſæ partis, quæ ſunt, ſacramenta quoad ſubſtantiam non differre; analogiam ſacramentalem aquæ & ſanguinis in baptiſmo eſſe tantummodo σχετικὴν & *ſignificativam*; baptiſmum eſſe duplicem, interiorem unum per ſanguinem Chriſti, & exteriorem per aquam; item aquam baptiſmi non eſſe regenerationis medium. Vide apol. form. conc. p. 115. theologos Wirt. in colloq. Mompelg. p. 445. 450.

CAPUT VI.

DE FORMA BAPTISMI.

Forma baptiſmi.

§. LXXXVIII. Atque hæc de materia baptiſmi dicta ſint. *Forma* baptiſmi in actione conſiſtit, videlicet in merſione hominis baptizandi in aquam, ſive, quod perinde eſt, in adfuſione aquæ: ac deinde in recitatione verborum inſtitutionis: *Ego te baptizo in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti*: ut in univerſum tres ſubſtantiales baptiſmi partes ſint ſtatuendæ, quæ non poſſunt divelli aut mutari, ſcilicet *aqua*, *verbum & actio*, quæ complectitur merſionem hominis in aquam, vel aquæ adſperſionem, & recitationem verborum: *Ego te baptizo in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſan-*

(*) Beza part. II. reſp. p. 41. 42. *Chriſti ſanguinem eſſe partem eſſentialem baptiſmi*, diſputat. Bucanus loc. XLVII. q. 22. p. 667. *Quæ eſt materia interna baptiſmi? res ſignata, eaque tum ſanguis & Spiritus Jeſu Chriſti, qui aquæ reſpondent, tum inſitio incorporatioque in Chriſtum per Spiritum ſanctum, &c. quæ res ſignificata pars etiam eſſentialis & forma interna baptiſmi dici poteſt.* Urſinus tom. I. in theſib. de baptiſmo theſ. 7. p. 762. *Eſt igitur in baptiſmo duplex aqua; externa & viſibilis terrena, quæ eſt elementaris, & interna, inviſibilis, cœleſtis, quæ eſt ſanguis & Spiritus Chriſti,* GERHARDUS

ſancti. Quod baptiſmi forma conſiſtat in actione, patet ex generali illo theoremate ſuperius comprobato, ſacramentorum formam in actione conſiſtere. Jam vero baptiſma eſt ſacramentum. Quod in hac certa ac determinata actione, videlicet in merſione hominis in aquam, ſive adfuſione aquæ; & recitatione verborum inſtitutionis baptiſmi forma conſiſtat, probatur ex verbis inſtitutionis: *Euntes docete omnes gentes & baptizate eos in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti;* ex quibus adparet, baptizare, ſive ſacramentum baptiſmi adminiſtrare, nihil eſſe aliud, quam in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti hominem in aquam mergere, vel aqua perfundere; ac proinde utrumque requiri, videlicet hominis in aquam merſionem, ſive aquæ adfuſionem, & ſacroſanctæ Trinitatis invocationem, hoc eſt, verborum inſtitutionis recitationem. Non ſufficit, invocari nomen Patris, Filii, & Spiritus ſancti ſuper aquam baptiſmi, ſed requiritur etiam, ut aquam mergatur, ſive aqua perfundat ſim non ſufficit, hominem in aquam vel aqua perfundere, ſed requiritur, *fiat in nomine Patris, Filii & Spir ᵭi* (*). Quod non merſione ſolum adfuſione aquæ baptiſmus legitime ad poſſit, poſtea demonſtrabitur.

§. LXXXIX. Bellarminus libr. I. de ſacram c. 19. & libr. I de bapt. cap. 3. negat, *formulam baptiſmi in eccleſiis noſtris uſitatam: Ego te baptizo in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, ex ſolo evangelio demonſtrari poſſe, ſed neceſſario ad traditio rendam* (**). Reſp. exſtat diſertu mandatum: *Baptizate in nomine Pat & Spiritus ſancti*, quod ſimul form

An ptiſ ſtra u

(*) Hanc formulam a Chriſto præſcriptam, atque ab apoſtolis eorumque diſcipulis conſtanter obſervatam, neceſſario uſurpandam eſſe, antiquiſſimi cœtus chriſtiani doctores ſæpius inculcarunt. Ita *canon. apoſtol. XLIX.* habet: *ſi quis epiſcopus, aut presbyter ſecundum domini conſtitutionem non baptizaverit in nomine patris, & filii & Spiritus S. deponatur.* Improbat quoque baptiſmum quocunque alio modo collatum ATHANASIUS, eccleſiæ Alexandrinæ epiſcopus, ſeculo IV. clarus, in *epiſt. ad Serapion. tom. I. oper.* edit. novæ a monachis Benedictinis in Gallia curatæ, *part. II. f. 678.* Conferri quoque meretur eiusdem *oratio quarta adverſ. Arianos, tom. I. oper. f. 633.* Athanaſii veſtigia ſecuti ſunt DIDYMUS Alexandrinus *de Spiritu S. libr. II. tomo IV. biblioth. patrum magnæ, fol. 37.* & BASILIUS M. libro *de Spiritu S. cap. XII. tom. II. oper. fol. 315.* Ut alios taceamus.

(**) Idem cum Bellarmino ſtatuit Becanus de judic. controv. pag. 81. §. 53. *Senſus verborum Chriſti Matth. XXVIII. 19. verus & legitimus eſt, quod in baptiſmo pronunciari debeant hæc verba:* Ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti: *& quod baptiſmus ſine tali verborum pronunciatione non ſit validus. At ſi aliquis negaret hunc eſſe ſenſum, & diceret, non eſſe opus pronunciare hæc verba:* in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, *ſe ſi quis inter baptizandum habeat intern tatem & intentionem baptizandi in n ctiſſimæ Trinitatis, quo illum conj an ex ſolis ſcripturæ verbis? nihil mi illa verba,* baptizantes eos in nomi Filii, & Spiritus ſancti, *non dicunt Trinitatis invocationem adhibendam. conſtat oportere? ex praxi & tradi ſiæ. Si hanc reſpuis, non habebis ullu um contra adverſarium, qui negaret prolationem eſſe neceſſariam.* Reſp. 1 latio nominis clare innuit, in publi baptiſmi nominandum eſſe *Patrem & Spiritum ſanctum.* 2.) Diſerte i trium diſtinctarum perſonarum bap miniſtrari præcipitur. 3.) Quem officium docendi non eſt mutum, ſic in nomine Patris, Filii & Spiritus ſa aut poteſt eſſe muta. Quis enim ali tibus ſciret, quomodo & in cujus ptizandæ eſſent? aut unde eccleſiæ hunc vel illum certo eſſe baptizatum ptiſmus a vulgari ablutione aquæ ho bo & modo diſtinguitur, ut in nomi Filii & Spiritus ſancti adminiſtret vero quod ſacramentum baptiſmi a v lutione aquæ diſtinguit, illud una c na & viſibili ablutione omnibus neceſſe eſt, alioquin ſi externa ablut

nis exprimit, quæ cum non poſſit, nec debeat eſſe muta, ideo miniſter exponit, tum quid agat, tum qua auctoritate, itemque qua aqua baptizatum abluat. Et cum de ſe ac ſuo miniſterio loquatur, ideo recte prima perſona utitur: *Ego te baptizo.* Sacramentorum uſus adplicationem requirit in ſingulis, qui illis utuntur. Act. II. 38. *Baptizetur unusquisque veſtrum.* Igitur verba hæc: *baptizate eos*, non in genere dicuntur, ſed ad unumquemque baptizandum diriguntur compellatione ſingulari, & individua, videlicet: *Ego baptizo te.* Eccleſiæ græcæ (*) utuntur tertia perſona: *Baptizetur ſervus Domini in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti*; per quam licet integritati & efficaciæ baptiſmi nihil decedat: tamen forma in eccleſiis noſtris uſitata convenientior eſt, & propius accedit ad mandatum Chriſti in baptiſmi inſtitutione. Surius in comment. rerum geſtarum anno Chriſti 1501. p. 23. refert, Alexandrum VI. cum percepiſſet Ruthenos, & alios quosdam in Lituania Græcorum morem complexos ad Romanæ eccleſiæ conſuetudinem ſe adjungere, ſed interim non deeſſe, qui dicerent, eos neceſſario rebaptizari oportere propterea, quod more Græcorum in tertia perſona eſſent baptizati, ad illos ſcripſiſſe, *quod revera baptiſmus conferatur etiam, cum in tertia perſona dicatur, baptizetur hic*; quæ deciſio eſt veriſſima. Idemque decretum in concilio Florentino p. 28. Sed ſumma Angelica in verbo baptiſmus c. 2. q. 8. judicat, *ſecurius eſſe, ut baptizatus a Graeco iterum baptizetur propter dubium, quia quidam contradicunt.*

Verba ſubſtantialia nec omitti, nec mutari debere.

§. XC. Cum ergo juxta inſtitutionem Chriſti in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti baptizandum ſit, inde colligitur, 1.) verba illa non debere omitti, 2.) nec debere mutari addendo, vel detrahendo, 3.) non eſſe verum baptiſmum, ſi verba omittantur vel mutentur. Quemadmodum enim non eſt verus baptiſmus, ſi loco aquæ aliud quoddam externum elementum uſurpatur: ita multo minus erit baptiſmus, ſi verba illa ſubſtantialia: in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti omittantur vel mutentur: utrobique enim ab inſtitutione Chriſti diſceditur. 4.) Aquæ baptiſmatis extra uſum ſacramentalem, hoc eſt, extra immerſionem vel adfuſionem in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti factam, non eſſe in ſe, ac per ſe latentem aliquam cœleſtem virtutem tribuendam; nihil enim habet rationem ſacramenti extra uſum a Deo inſtitutum: quando non amplius ad eum finem uſurpatur, ad quem in ſacramento eſt a Deo inſtituta, nullam amplius habet efficaciam, præter quam communis aqua obtinet.

An ſit baptiſmus, ſi verba mutentur?

§. XCI. Neque tamen externo verborum ſono magicam quandam vim & occultam proprietatem adſcribimus, quando non niſi in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti baptizandum eſſe adſerimus; ſed hoc ipſo docemus, & confitemur, veris Chriſti diſcipulis hoc incumbere, ut pia ſimplicitate verbis Chriſti inhæreant, ac inſtitutionem

S 2 ejus

videretur, verbum vero non audiretur, nemo de vero ac legitimo baptiſmo certus eſſe poſſet. 5.) Quidquid Chriſtus apoſtolos eorumque ſucceſſores in adminiſtratione publica baptiſmi inter Judæos & gentes facere juſſit, illud non occulta mentis intentione, ſed publica actione & declaratione coram tota eccleſia abſolvitur. Atqui baptizari juſſit publice non ſimplici aquæ adſperſione, ſed in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti. 6.) Paulus inquit 1 Cor. I. 13. *Num in nomine Pauli baptizati eſtis?* quæ interrogatio luculenter oſtendit, baptiſmum apud Corinthios ita fuiſſe adminiſtratum, ut certo ſciverint, ſe in nomine Chriſti, vel ut verba baptiſmi habent, *in nomine Trinitatis* baptizatos eſſe: unde vero hoc ſcire potuiſſent, ſi nominis iſtius in baptiſmo publice nulla facta fuiſſet mentio? Gualtherus cont. Becan. p. 228. GERHARDUS.

(*) Ut & Moſcoviticæ, in opere de variis rer. Moſcovitic. auctorib. p. 136. GERHARDUS.

ejus inviolatam obſervent. Joh. VIII. 31. *Si in ſermone meo manſeritis, vere diſcipuli mei eritis.* Joh. X. 27. *Oves meae vocem meam audiunt &c.* Quamvis enim ſola venerandæ Trinitatis gratia & operatio aquam baptiſmi regenerationis ac renovationis lavacrum faciat, tamen Chriſtus ſua inſtitutione ad uſum horum verborum in baptiſmo nos adſtrinxit, ac promiſit, ſe per baptiſmum beneficia ſua diſtributurum, ſi tanquam obedientes diſcipuli verba inſtitutionis inviolate ſervemus. Ac quamvis videatur Nicolao I. ad conſulta Bulg. c. a quodam diſt. 4. de conſ. Lombardo libr. IV. ſent. diſt. 3. lit. E. baptiſmatis integritati & efficaciæ nihil decedere, ſi in nomine ſacroſanctæ Trinitatis absque expreſſa mentione perſonarum adminiſtretur, vel ſi verba quædam explicationis gratia addantur: *Ego te baptizo in nomine Patris ingeniti, & Filii unigeniti, & Spiritus ſancti ab utroque procedentis:* (Juſtinus apol. II. pro chriſtianis p. 73. ἐν ὀνόματος τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων, καὶ δεσπότου θεοῦ, καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου τὸ ἐν ὕδατι τότε λουτρὸν ποιοῦνται) tamen tutiſſimum eſt verbis Chriſti inhærere, nec alia quam a Chriſto ipſo præſcripta verborum forma uti: neque enim defuerunt Chriſto rationes, propter quas diſtinctam trium perſonarum mentionem in baptiſ[...] voluerit: inter quas non poſtrema cenſ[...] quod omnes ac ſingulæ tres perſonæ hic [...] ac beneficia ſua baptizato diſpenſent. P[...] cipit baptizatum in filium: Filius in [...] ac diſcipulum, Spiritus ſanctus in temp[...] habitaculum. Sicut purum hominem nc[...] Pater poteſt formare, ſed etiam Filius, ac [...] ſanctus; ita in ἀνακτίσει καὶ ἀναπλάσει [...] croſancta Trinitas operatur. Didymus [...] de S. S. *Non arbitror, quemquam tan[...] dem atque inſanum, ut perfectum b[...] putet, quod datur in nomine Patris & [...] ſine adſumtione Spiritus ſancti, aut certe in [...] Filii & Spiritusſancti, non praepoſito [...] Patris.* Vide Origenem libr. I. περὶ ἀρχ[...] naſium ſerm. III. contra Arian. Damaſcen[...] IV. orth. fid. cap. 10 (*).

§. XCII. At, inquis, *apoſtoli dicuntur baptizaſſe in nomine Jeſu Chriſti.* Act. II. 38. X. 48. &c. Ergo licet alia verborum forma uti. *Reſp.* Hardingus pontificius ſcriptor art. 2. de comm. ſub una ſpecie ſect. 9. ſtatuit, *apoſtolos ad tempus ipſam eſſential[...] borum formam mutaſſe, quibus Chriſtus [...]*

Quom[...] tellig[...] ſit, q[...] ſtoli i[...] Chriſ[...] tur b[...]

(*) Bellarminus libr. de bapt. c. 3. art. 7. in Luthero & Brentio errorem, imo Arianiſmum vocat, pronunciationem trium perſonarum in formula baptiſmi non eſſe de neceſſaria baptiſmi ſubſtantia. Idem tamen, imo pejus in quibusdam tum patribus, Ambroſio, Beda, Bernhardo, tum catholicis pontificiis, Hugone, Magiſtro ſententiarum atque ipſo Nicolao papa non eſt error, ſed *opinio tantum quædam incommoda*, judice eodem ibid. art. 8. cum eandem ſententiam ibidem dicat eſſe *contra teſtimonia pontificum & contra traditiones omnium patrum. Si quædam eccleſiæ alia quadam formula uterentur, certis graviſſimisque de cauſis, ſalva & inviolata manente ſententia verborum Chriſti, nos quidem morem illum non imitandum cenſeremus, neque tamen baptiſmum iſta formula adminiſtratum judicaremus irritum: non enim literis aut ſyllabis dictionum magicam aliquam vim adſcribimus, quo ſenſu haud dubie ſcripſit Lutherus in libr. de capt. Babyl. cap. de ſac. bapt. tom. II. lat. fol. 272.* Quocunque modo tradat[...] ſmus, modo non in nomine hominis, ſ[...] mine Dei tradatur, vere ſalvum facit. B[...] in c. VI. Rom. Idem contra Pazmannum cap. 5. p. 613. *Ut his verbis baptize[...]* ptizo te in nomine Patris, Filii & [...] ſancti, *nuſpiam quidem expreſſe præcep[...] ex verbis tamen inſtitutionis illa form[...] retinetur. Non tamen ita eſt de neceſſ[...] baptiſmus nullus ſit, & infans baptizatus [...] zandus, ſi verba uſitata præciſe non ſe[...] ut docent Bellarminus libr. I. de bapt. [...] Gregorius de Valent. tom. IV. diſp. 4. q. [...] forte aliquid in ea formula mutatum fuer[...] tamen manente ſententia, hoc eſt, ut in[...] tur tres perſonæ, licet non omnes nomin[...] primantur, temerarius quidem eſt, qui [...] zat, & pœna dignus, ipſi tamen baptiſ[...] decedit, qui non a ſono verborum, ſed a[...] tione Chriſti dependet.* GERHARDUS.

mentum baptiſmi adminiſtratum voluerit, cum Chriſtus juſſerit baptizare in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, illi vero baptizarint in nomine Jeſu Chriſti tantum, quo illud hoc modo illuſtrius celebratiusque redderent. Sed nequaquam probabile eſt, apoſtolos a verbis inſtitutionis ab ipſo Chriſto præſcriptis diſceſſiſſe, cum voce cœlitus delata eum audire, & ſequi fuerint juſſi. Ergo verba evangeliſtæ Lucæ non de cauſa *formali*, ſed *efficiente* & *finali*, nec *diſpenſative*, ſed *recitative* intelligenda ſunt: hoc eſt, non exprimitur hic verborum forma, qua apoſtoli fuerint uſi; ſed docetur, eos in Chriſti nomine baptiſmum adminiſtraſſe, inque fidem, doctrinam, agnitionem, & nomen Chriſti baptizaſſe, ut hac ratione baptizati Chriſto fuerint obligati, quem pro unico mediatore ac promiſſo Meſſia agnoſcerent & colerent, utpote *in cujus mortem fuerunt baptizati*, Rom. VI. 3. perinde ut Iſraelitæ dicuntur *in Moſen baptizati*, 1 Cor. X. 2. hoc eſt, per mare rubrum a Moſe ducti ſunt, (qui tranſitus fuit baptiſmi typus) atque eo ipſo obligati ad credendum illis, quæ Moſes Dei nomine ipſis adnunciaturus erat. Ambroſius libr. I. de S. S. cap. 3. & ex eo Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 3. §. 2. monent, *nomine Chriſti totam ſacroſanctam Trinitatem exprimi. Cum Chriſtum dicis & Pater, a quo unctus eſt, intelligitur, & ipſe qui unctus eſt, & Spiritus ſanctus, per quem unctus eſt.* Quod igitur apoſtoli baptizarunt in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, id compendioſa narratione Lucas exprimit, ipſos in Chriſti nomine baptizaſſe. Ita quoque Baſilius περὶ τοῦ ἁγίου πνεύμ. cap. 12. ἡ τοῦ χριστοῦ προσηγορία τοῦ πάντ' ἐστὶ ὁμολογία, δηλοῦ γὰρ τόν τε χρίσαντα θεὸν, καὶ χριθέντα υἱὸν, καὶ τὸ χρίσμα τὸ πνεῦμα (*). Aureolus IV. ſent. diſt. 3. ſtatuit, *diſpenſatum fuiſſe cum apoſtolis in baptiſmi forma ad gloriam nominis Chriſti.*

Errores circa formam baptiſmi.

§ XCIII. Diſcedimus proinde ab omnibus, qui formam verborum a Chriſto præſcriptam auſu temerario mutarunt. 1.) *Marcus haereticus*, Valentini diſcipulus cum ſuis ſectatoribus *in nomen ignoti Patris omnium, in veritatem matrem omnium, & in nomen deſcendentis in Ieſu ad unctionem & redemtionem, & communionem virtutum baptizabat*, εἰς ὄνομα ἀγνώστου πατρὸς τῶν ὅλων, εἰς ἀλήθειαν μητέρα πάντων, εἰς τὸν κατελθόντα εἰς Ιησοῦν, εἰς ἕνωσιν, καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ κοινωνίαν τῶν δυνάμεων. Oſiander cent. II. hiſt. eccleſ. fol. 41 (**). 2.) Irenæus libr. I. c. 18. p. 72. de *Gnoſticis* dicit, quod quidam ipſo-

(*) Fulgentius libr. de incarnat. & gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti cap. 11. pag. 727. *Omnis qui in nomine & Patris & Filii & Spiritus ſancti, ſacramento ſanctæ regenerationis abluitur, non niſi in Chriſti morte ac nomine baptizatur.* Eulogius ſerm. II. apud Photium in bibl. cap. 190. poſt τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν εἰρημένον περὶ τῶν ἐχόντων τὸ Ἰωάννου βάπτισμα, ὅτι, ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι ἐβαπτίσθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὥστε καὶ ἀλλαχοῦ ὅταν λέγῃ, ὅτι εἰς χριστὸν, εἰς θάνατον τοῦ χριστοῦ ἐβαπτίσθησαν, τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὀφείλομεν ἐννοεῖν δηλοῦσθαι, τουτέστιν, ὅτι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐβαπτίσθησαν, οὕτω γὰρ ἐδίδαξε καὶ παρέδωκε βαπτίζειν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστός. *Quod in actis dicitur de iis, qui habebant Johannis baptiſma*: Audientes vero baptizati ſunt in nomen Domini Jeſu, *ejusmodi eſt, ut baptizati fuerint ſecundum traditionem & doctrinam Domini Jeſu. Quemadmodum alibi quoque cum dicitur*, baptizati ſunt in Chriſtum, *vel* in mortem Chriſti, *eundem ſenſum concipere debemus, hoc eſt, baptizatos eſſe in nomen Patris & Filii & Spiritus ſancti. Sic enim docuit & tradidit Dominus noſter Jeſus Chriſtus.* GERHARDUS.

(**) Alphonſus de Caſtro libr. III. adv. hæreſes verbo *baptiſmus* hæreſ. 2. *Quidam ſic baptizant*: In nomine ignoti Patris omnium & veritate omnium matre & in eo, qui deſcendit in Jeſu. *Hi ſunt Marcitæ, diſcipuli Marci cujusdam, magicæ artis periti, qui circa tempora apoſtolorum fuit, de quo mentionem facit Irenæus libr I. adv.*

ipſorum Marci hæretici formam ſecuti fuerint, *ἄλλοι δὲ ἑβραϊκά τίνα ὀνόματα ἐπιλέγυσι πρὸς τὸ μᾶλλον καταπλήξαϑαι τὺς τελειομένυς ἕτως, βασεμὰ, χαμοϑὶ, βααιανορὰ, μισαδία, ῥυαδὰ, κυςὰ, βαϐόφοελ καλαχϑεῖ, τύτων δὲ ἡ ἑρμηνεία ἐςιν τοιαύτη, ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν τῦ πατρὸς ἐπικαλῦμαι φῶς ὀνομαζόμενον, κ̀ πνεῦμα ἀγαϑὸν κ̀ ζωὴ, ὅτι ἐν σώματι ἐβασίλευσας.* Quomodo cum hac interpretatione corrupta illa hebraica nomina conveniant, vide Nicolaum Gallaſium in annot. 3.) *Ariani in ſolo Patre, vero Deo, in Ieſu Chriſto, ſervatore & creatura, & in Spiritu ſancto, utriusque ſervo,* baptizabant. Hie
mus adv. Luciferianos (*). Quandoque
baptizabant *in nomine Patris per Filium i*
ritu ſancto, qua verborum forma cum D
rius quidam, Arianus epiſcopus, ſub im
tore Anaſtaſio Barbam quendam baptizare
aqua evanuit teſte Sozomeno libr. VI. hiſt.
ac Nicephoro libr. XVI. c. 35. 4.) *Sam*
niani ſive Paulianiſtae, Cataphryges ac
ſiani regulam baptiſmi itidem non teneban
que enim in Chriſtum credebant, nec in
nomen baptizabant. Auguſtinus de
cap. 44 (**). Ruffinus libr. I. hiſt. cap. 6.
5.)

adv. hær. cap. 8. & Euſebius libr. IV. hiſt. eccleſ. cap. 11. Hic enim Marcus inter alios, quos docuit, errores dixit, quod is, qui in lege & prophetis prædicatus eſt Deus, non eſſet Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, *Cerdonem & Marcionem hac in parte ſecutus, quia ille quidem, ut dicebat, ignotus eſſet, hic autem notus. Quapropter ab hoc errore diſcipuli hujus Marci procedentes ſic baptiſma conficiebant:* In nomine ignoti Patris &c. *Alii vero ex ejusdem ſectatoribus hebraica nomina ad pavorem audientium ſuper eos, quos initiant, terribiliter loquuntur. De Paulianiſtis & Cataphrygibus dicitur, quod in nomine Trinitatis minime baptizant, ut habetur 1. q. cap. Paulianiſtæ. Quapropter in concilio Niceno præceptum eſt, ut cum ad eccleſiam catholicam aliqui ex illis redierint, rebaptizentur, quoniam veram baptiſmi formam non tenuerunt, atque ideo nec verum baptiſma.* GERHARDUS.

(*) Tom. II. p. 166. *Arianus*, ſcribit, *cum aliud nihil crediderit* (claudite quæſo aures qui audituri eſtis: ne tantæ impietatis vocibus polluamini) *niſi in Patre, ſolo vero Deo, & in Jeſu Chriſto, ſalvatore creatura, & in Spiritu ſancto, utriusque ſervo, quomodo Spiritum ſanctum ab eccleſia recipiet?* Athanaſius ſerm. III. contra Arian. p. 219. *Non in Patre & Filio tribuunt baptiſma Ariani, ſed in creatore & creatura, in factore & factura. Sicut igitur creatura diverſum quiddam eſt a Filio, ita diverſum quiddam eſt a vero baptiſmate, quod ab illis exiſtimatur dari, tametſi nomen Patris & Filii, quia illa in ſcripturis vident, ſimulent ſe nominare. Non enim qui ſimpliciter ait: Domine, is eſt, qui legitimum donat baptiſma, ſed qui nomen exprimit & fidem rectam habet.* Et poſtea: *Itidem quoque Manichæi ac Phryges ac diſcipuli Samoſatenſis nomina ipſa pronunciantes nihil ob id ſunt*
hæretici: ita quoque deinceps & reliqui,
cum Ario ſentiunt, etiamſi recitent ſcripta,
loquanturque ipſa nomina, fruſtrantur ill
que iis, qui ab ipſis baptiſmum recipiunt.
locum integrum. GERHARDUS.

(**) Verba AUGUSTINI, quæ *loco ſupra*
tato leguntur, ita ſe habent: *Iſtos ſane*
lianos baptizandos eſſe in eccleſia catholica,
no concilio conſtitutum eſt. Unde credend
eos regulam baptiſmatis non tenere, quam
multi hæretici, quum de catholica diſced
abſtulerunt & cuſtodiunt. Reſpicit heic A
STINUS ad concilii Nicæni *canonem XI*
de *Paullianiſtis, qui deinde ad eccleſiam*
licam confugerunt, ſtatutum eſt, ut ii o
rebaptizentur. Quum enim in hoc ipſo
ne patres Nicæni non promiſcue quoscunq
reticos, ſed tantum *Paullianiſtas* rurſu
ptizandos eſſe pronunciaverint, cauſſam
decreti non aliam eſſe poſſe, obſervarun
teres, quam quod Paullianiſtæ ipſam
ſmi ſubſtantiam & formam, in verbo i
tionis conſiſtentem, mutaverint, reliqui
minus. Conf. GUIL. BEVEREGII *ad*
p. 85. tom. II. part. II. pandect. canon.

(***) Baronius tom. II. ann. 260. num
Sancti Patres licet ſcirent Patrem & Fili
Spiritum ſanctum ab illis (Cataphrygibus
zenis dictis) *in collatione baptiſmatis nomi*
tamen quod per Spiritum ſanctum illi Mon
intelligerent, nullum plane eſſe collatum a
zenis baptiſmum in ſynodo Nicæna defini
1.) Apud Irenæum libr. I cap. 35. baptiz
quidam in nomen Patris per Filium in S
ſancto. 2.) *Colorbaſiani* ſuo nomine tinge
3.)

5.) *Aëtiani & Eunomiani* baptizabant, εἰς ὄνομα Θεοῦ ἀκτίστου, υἱοῦ κεκτισμένου, καὶ πνεύματος τοῦ ἁγιαστικοῦ, καὶ ὑπὸ κεκτισμένου υἱοῦ κεκτισθέντος, *in nomen Dei increati, Filii creati, & Spiritus ſanctificativi, & a creato Filio creati.* Epiphanius tom. I. libr. 3. hæreſ. 76. Auguſtinus de hæreſ. c. 49 (*). 6.) Bernhardus epiſt. CCCXL. meminit quorundam, qui in Dei, *ſanctaeque crucis* nomen tingebant. 7.) Guilielmus de bapt. c. 2. perſonis Trinitatis adjicit *Mariam* ſemper virginem. 8.) Zwinglius non *eſſe neceſſariam ullam certam verborum formam* adſerit libr. de vera & falſa relig. c. de bapt.

Quæſtiones circa formam baptiſmi.

§. XCIV. Quæritur hoc loco I.) *Num baptiſmus ratus ſit habendus, ſi alia litera aut ſyllaba in verbis mutetur?* Reſp. ſi ſenſus maneat integer & incorruptus, neque ex induſtria aliquid corrumpatur, baptiſmus ejusmodi pro legitimo habendus: nequaquam enim tam de ſono, quam ſenſu verborum inſtitutio Chriſti accipienda. Aventinus libr. III. annal. p. 297. (**). *circa annum Chriſti 745. presbyter quidam Bavarus latinae linguae ignarus, baptizarat puerum* in nomine Patria, Filia, & Spiritua ſanctua. *Bonifacius epiſcopus Moguntinus puerum juſſerat rebaptizari. Salisburgenſis epiſcopus Virgilius & Sidonius pontifex Laureacenſis apud Boios baptiſmum ratum eſſe volebant: turbae excitatae maximae. Zacharias pontifex Romanus diſſidium ſolvit, & Virgilii opinionem confirmavit. Decretum exſtat c. Retulerunt. diſt. 4. de conſec. ad Bonifacium. Retulerunt nuncii, quod fuit in eadem provincia ſacerdos, qui latinam linguam penitus ignorabat, & dum baptizaret, neſciens loqui latine, infringens linguam diceret:* Baptizo te in nomine Patria, & Filia, & Spiritua ſancta, *& per hoc tua reverenda ſanctitas conſideravit eos rebaptizare, ſed, ſanctiſſime frater, ſi ille, qui baptizavit, non errorem introducens, aut haereſin, ſed pro ſola ignorantia Romanae locutionis infringendo linguam hoc baptizans dixiſſet, non poſſumus conſentire, ut denuo baptizetur.* Gloſſa addit rationem, *quia error ſyllabae non nocet maxime in fine dictionis.* II.) *Num in nomen, an vero in nomine dicendum?* Reſp. utraque formula reperitur in ſcripturis? *Prior* εἰς τὸ ὄνομα Matth. XXVIII. 19. 1 Cor. I. 13. *Poſterior* ἐν τῷ ὀνόματι Act. II. 38. X. 48. Uſus in eccleſia hodie obtinuit, ut dicatur *in nomine*, a qua conſuetudine non eſt temere cum ſcandalo recedendum. Vide Joach. Weſtphalum de bapt. p. 30. III.) *Num in nomine, an vero nominibus Patris, Filii, & Spiritus ſancti baptizandum ſit?* Reſp. non *in nominibus*, ſed *in nomine*, juxta Chriſti inſtitutionem, quia una divinitas, una eſt eſſentia, una majeſtas divina, unus Deus, cujus mandato, invocatione & auctoritate baptiſmus adminiſtratur. Neque voces illæ *Patris, Filii, & Spiritus ſancti* per ſubjunctionem hic poſitæ ſunt, ut perſonas in divinitate ſupremam, mediam & infimam dignitate diſtinguant: ſed per conjunctionem ſunt connexæ, ut divinitatis, maje-

3.) Temporibus apoſtolorum quidam baptizabant in nomine trium ἀνάρχων. can. 49. apoſt. (al. can. 48.) Subſtituebant illi τρεῖς ἀνάρχας, ἢ τρεῖς υἱοὺς, ἢ τρεῖς παρακλήτους. 4.) *Eunomiani* baptizabant in mortem Domini. Socrates libr. IV. c. 24. GERHARDUS.

(*) *Quin & in ampliorem inſaniam* (inquit Epiphanius) *delati ſunt ipſius* (Aëtii) *diſcipuli & horum ſucceſſor Eunomius quidam falſo adpellatus, qui adhuc hodie ſupereſt, in vita magnum & temerarium flagitium. Rebaptizat enim jam baptizatos non ſolum eos, qui ab orthodoxis & ſectis aliis ad ipſum veniunt, ſed etiam eos, qui ab ipſis Arianis; rebaptizat autem eos in nomen Dei increati, Filii creati &c.* Et poſtea: *Adfirmarunt quidam, quod in caput baptizat eos, qui ab ipſo rebaptizantur, pedibus ſurſum verſis & capite deorſum.* GERHARDUS.

(**) De hocce caſu, quem ſupra ex AVENTINO refert GERHARDUS, evolvi cumprimis meretur IO. HARDUINUS, Jeſuita Gallus, *tom. III. concil. fol. 1888.*

majeſtatis & dignitatis æqualitatem ſingulis vendicent. Ambroſius libr. II. de ſacram. cap. ult. *In uno nomine baptizari nos juſſit, hoc eſt, in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti: noli mirari, quia dixi unum nomen, ubi eſt una ſubſtantia, una divinitas, una majeſtas, hoc eſt nomen, de quo dictum, in quo oporteat omnes ſalvari.* IV.) *Num ad integritatem baptiſmi requiratur, ut verba illa proferantur cum fide?* Reſp. Bonaventura libr. IV. ſent. diſt. 3. art. 2. q. 3. negat, quia baptiſmus non eſt ſacramentum ſingularis perſonæ, ideo fides perſonæ nihil prodeſt vel obeſt, ſed eſt ſacramentum eccleſiæ Chriſti, unde quidquid ſit de fide cordis perſonæ baptizantis, judicandum eſt ſecundum expreſſionem oris, quæ deciſio Bonaventuræ probe notanda propter controverſiam de neceſſitate intentionis.

An neceſſaria ſit immerſio?

§. XCV. Diximus *formam* baptiſmi conſiſtere in merſione hominis baptizandi in aquam, ſive quod perinde ſit, in adfuſione aquæ, & in recitatione verborum inſtitutionis: *Ego baptizo te in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti.* Ergo poſtquam de forma verborum fuit actum hactenus, reſtat, ut de forma actionis diſſeramus, ubi quæritur, 1.) *An immerſio ſit de neceſſitate ſacramenti, an vero per effuſionem aquae in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti factam baptiſmus conferri poſſit?* Adfirmamus poſterius, argumentis ductis 1.) A *ſignificatione* vocabuli: verbum βαπτίζειν generalem habet ſignificationem pro qualibet ablutione, ſive fiat immerſione, ſive adſperſione, vel adfuſione, ut oſtendimus ſuperius §. 2. Sic leviticæ ablutiones vocantur βαπτισμὸς; Hebr. IX. 10. Judaicæ lotiones utenſilium itidem dicuntur βαπτισμοὶ. Marc. VII. 8. Iſraelitæ dicuntur *in Moſen baptizati*, 1 Cor. X. 2. cum tamen in mare non fuerint immerſi; ſed per illud tranſierint. Effuſio Spiritus ſancti miraculoſa ſuper apoſtolos in die Pentecoſtes dicitur baptiſmus. Cum enim promiſſionis illius: *Vos baptizabimini Spiritu ſancto* Act. I. 5. cumplementum a Luca deſcribitur Act. II. 4. *repleti ſunt omnes Spiritu ſancto,* ſimul v. 16. & 17. additur vaticinium Joëlis de iſto baptiſmo Spiritus. *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem.* Quod propheta effuſionem, illud Chriſtus baptiſmum nominavit, ac proinde qui effundit aquam ſuper hominem, baptizare dicendus eſt. 2.) A *definitione* baptiſmi. Apoſtolus definit baptiſmum, *quod ſit lavacrum aquae in verbo:* Eph. V. 26. *lavacrum regenerationis & renovationis in Spiritu ſancto.* Tit. III. 5. Jam vero lavacrum non ſolum totali corporis merſione, ſed etiam adfuſione aquæ ac particulari ablutione conſtat. Exod. II. 5. *Filia Pharaonis deſcendit, ut lavaret ſe in flumine.* cap. XXX. 18. *Facies concham aeneam ad lavandum, ac ponas in ea aquam,* v. 19. *& lavabunt Aaron, & filii eius ex ea manus ſuas ac pedes ſuos.* 2 Sam. XI. 2. *David vidit mulierem lavantem ſe ex tecto.* 1 Reg. XXII. 38. *Laverunt currum in piſcina Someron.* Pſalm. VI. 7. *Lacrymis meis ſtratum meum rigo.* Joh. IX. 7. *Abi ad piſcinam Siloah, & ablue te.* 3.) Ab *exemplis* Iohannis baptiſtæ & apoſtolorum. Iohannes in conſpectu omnium in Jordane baptizavit; jam vero non eſt veriſimile, ingentem illam hominum ad baptiſmum ejus accedentium multitudinem, in qua erant viri ac mulieres, vel depoſitis veſtibus, vel una cum veſtimentis Jordani immerſam fuiſſe, ſed in ripa Jordanis ſtantes vel eundem paululum ingreſſi adfuſione aquæ in caput facta procul dubio baptizati fuerunt. Matth. III. 16. Marc. I. 10. *Cum Jeſus eſſet baptizatus, ſtatim adſcendit ex aqua.* Act. XII. 41. *tria hominum millia uno die baptizantur,* neque tamen egreſſi dicuntur civitate, ad quendam fluvium, eidemque toto corpore immerſi. Act. XVI. 15. Lydia ac tota familia baptizatur, ubi itidem vix locum habet cogitatio de totali merſione. Act. XXII. 16. dicit Ananias ad Paulum: *Exſurge, & baptizare & ablue peccata tua;* baptizatum autem fuiſſe Paulum in ea domo, in quam diverterat, colligitur ex Act. IX. 18. 19. Unde vero probabitur tantum aquæ & tam ampla vaſa ſubito adlata fuiſſe, ut immergi Paulus totus potuerit? 4.) A *typis* vet. teſt. Utraque enim actionis forma, tam merſio, quam adſperſio ἀς-

ἀντί-

ἀντίτυπον reſpondet ſuo typo: merſio quidem diluvio, adſperſio vero leviticis lotionibus & adſperſionibus. Nec abſurde talis analogia inter circumciſionem & baptiſmum, qui in ejus locum ſucceſſit, inſtituitur. Quemadmodum in circumciſione, licet in uno tantum corporis membro fieret conciſio, ſua tamen ſacramento conſtabat integritas, ac toti homini ſpiritualis circumciſio adminiſtrabatur: ita quoque efficaciſſimum eſt hoc regenerationis ac renovationis lavacrum, ſive totus immergatur homo baptizandus, ſive aqua adſpergatur, modo id fiat *in nomine Patris, Filii, ac Spiritus ſancti.* 5.) A fine baptiſmi. Finis baptiſmi *non eſt depoſitio ſordium carnis, ſed conſcientiae bonae interrogatio erga Deum;* 1 Petr. III. 21. Ergo non eſt neceſſe, talem in baptiſmo fieri totius corporis confricationem, qualis adhiberi ſolet, cum ſordes corporis in balneo detergendæ ſunt. Petrus 1 epiſt. I. 2. notat ῥαντισμὸν *adſperſionem* ſanguinis Chriſti, quæ eſt effectus non ſolum miniſterii evangelici, ſed etiam baptiſmi, in quo ſanguine Chriſti ad peccatorum remiſſionem adſpergi recte dicimur. Ergo per adſperſionem aquæ etiam baptiſmus fieri poteſt.

Dicta veterum de immerſione & adſperſione.

§. XCVI. Refero huc teſtimonium primitivæ eccleſiæ. Immerſione uſos fuiſſe veteres, conſtat ex Tertulliano, qui in lib. de bapt. *hominem in aquam demiſſum & tinctum* eſſe dicit: ex Gregorio Nazianzeno, qui in orat. de laudib. patris refert, *patrem ſuum poſt baptiſma ex aqua egreſſum:* ex Chryſoſtomo, qui in epiſt. ad Innoc. papam, *mulieres, quae ſe exuerant, ut baptizarentur, metu inſidiarum nudas aufugiſſe* ſcribit. Idem refert Nicephorus lib. XIII. c. 19. (*) Interim tamen adſperſionis ritum non fuiſſe eis improbatum, patet ex Cypriano, qui lib. IV. epiſt. 7. ad Magnum ſtatim in principio ſcribit: *Quaeſiſti, frater cariſſime, quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate & languore gratiam Dei conſequuntur, an habendi ſint legitimi chriſtiani, eo quod aqua ſalutari non loti ſint, ſed perfuſi. Qua in parte nemini verecundia & modeſtia noſtra*

(*) Iis antiquitatis teſtimoniis, quibus ſupra comprobat GERHARDUS, veteres chriſtianos immerſione uſos fuiſſe, jungi meretur illud IUSTINI martyris, quod exſtat *apolog. I. pro chriſtianis, §. LXXXIX. p. 116.* edit. JO. ERN. GRABII, ubi baptiſmi ritus ſua ætate receptos ita deſcribit: *Deinde* (baptizandi) *eo adducuntur a nobis, ubi aqua eſt; atque eo regenerationis modo, quo ipſi regeneramur, regenerantur. Nam in nomine parentis univerſorum, & domini Dei, ac ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti, ac Spiritus ſancti, in aqua tunc lavantur.* Scilicet, cum JUSTINUS eo baptizandos deduci dicat, ubi aqua deprehenditur, eo ipſo haud obſcure innuit, immerſionem tum temporis fuiſſe uſitatam. Neque enim ejuſmodi ad aquas deductione opus eſt, ubi nuda adſperſione actus baptiſmatis peragitur. Prætermittimus alia veterum ſcriptorum loca, ex quibus luculenter probari poteſt, baptiſmum olim plerumque per immerſionem factum eſſe. Exhibet ea JOSEPH. BINGHAMUS in *origin. ſive antiquitat. eccleſiaſt. vol. IV. p. 329. ſeqq.* Nec facile ab immerſione diſceſſerunt veteres chriſtiani, niſi in duobus caſibus iisque plane extraordinariis: 1.) ſi *clinicus*, h. e. ægrotus, in extremo vitæ diſcrimine conſtitutus, eſſet baptizandus, ubi ſacramentum in lecto datum per adſperſionem fiebat, cujusmodi baptiſmum nemo veterum irritum, vel imperfectum declarare auſus eſt; prout recte obſervarunt BINGHAMUS *loc. cit. p. 333. ſeqq.* JO. ANDR. BOSIUS, in *diſput. de baptiſmo clinicorum*, CHRISTOPH. JUSTELLUS in *notis ad codicem eccleſiæ univerſæ, tom. I. biblioth. jur. can. f. 79.* aliique; 2.) ſi martyr, vel quicunque alius, in carcere eſſet baptizandus, ubi in difficillimis iſtis rei chriſtianæ temporibus haud ſatis aquarum procurari poterat. Tandem vero, & quidem medio demum ævo, in occidente, & in provinciis præſertim ſub frigidiore cœlo ſitis, ubi periculoſa viſa eſt demerſio infantum, adſperſio fuit introducta. Num id ſeculo ſexto, an vero ſeptimo, vel octavo factum ſit, certo definiri haud poteſt, cum ejuſmodi mutationes ſenſim ſenſimque fieri ſoleant. Retinuerunt tamen immerſionis ritum chriſtiani græci atque orientales, eundemque hodienum obſervant, teſte JEREMIA patriarcha Conſtantinopolitano, in *reſponſo ad theologos Würtembergicos ſuper Aug. confeſſ.*

ſtra praejudicat, quo minus unusquisque quod voluerit, ſentiat, & quod ſenſerit, faciat. Nos, quantum concipit mediocritas noſtra, aeſtimamus, in nullo mutilari & debilitari poſſe beneficia divina, nec minus aliquid illic poſſe contingere, ubi plena & tota fide & dantis & ſumentis accipitur, quod divinis muneribus hauritur. Neque enim ſic in ſacramento ſalutari delictorum contagia, ut in lavacro carnali & ſeculari ſordes cutis & corporis abluuntur, ut & ſapone & nitris, & ceteris quoque adjumentis, & dolio & piſcina opus ſit, quibus ablui & mundari corpuſculum poſſit. Aliter pectus credentis abluitur, aliter mens hominis per fidei merita mundatur. Nec quenquam movere debet, quod adſpergi vel perfundi vocantur aegri, cum gratiam dominicam conſequuntur, cum ſcriptura ſacra per Ezechielem prophetam loquatur, & dicat: Adſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris. *Item in Numeris:* Accipe Levitas de medio filiorum Iſraël, & purificabis eos. Et ita facies eis purificationem eorum, circumſperges eos aqua purificationis. *Et iterum:* aqua adſperſionis purificatio eſt. *Unde adparet, adſperſionem quoque aquae inſtar lavacri ſalutaris obtinere, &c.* Auguſtinus vel quicunque fuerit auctor libri de eccleſiaſt. dogm. c. 74. *Baptizandus catechumenus confitetur fidem ſuam coram ſacerdote, & interrogatus reſpondet, ac poſt confeſſionem vel adſpergitur aqua, vel intingitur.* Quare cum in eccleſia, præſertim in locis ſeptentrionalibus, propter aëris frigiditatem, tenellis infantibus aqua lotis facile nocituram, adſperſio, vel potius
adfuſio aquæ uſitata ſit, ideo hæc bapt
ma retinenda (*), nec propter ritum
rum lites cum eccleſiæ ſcandalo movend

§. XCVII. *At*, inquis, *baptizare*
ſignificat immergere. Ergo baptiſmus
immerſione fieri debet. Antecedens eſt B
lib. I. de bapt. c. 1. *Baptiſma proprie*
immerſionem: ordinarie enim baptiſmi
merſionem, idque ad Chriſti ſepulturam
ſentandam. Piſtorius diſputat, *adſperſ*
baptiſmo ex ſcripturis probari non poſſ
traditionem eccleſiae, im *Wegw. p. 492.*
fere modo loquuntur Calvinus lib. IV. i
§. 19. Beza ep. II. Wolfg. Muſculus in
bapt. Keckermannus lib. III. ſyſt. theo
451. 452. Chaſſanio lib. II. loc. com
ſect. 2. *Reſp.* oſtendimus ſuperius co
Quod ad *merſionis* ſignificationem attin
mus 1.) baptiſmum non eſſe propter
illam ſignificationem inſtitutum, ſed u
cax medium, per quod Spiritus ſanctu
nem regeneret, ac renovet. 2.) Han
tionem Spiritus ſanctus perficit, atque
nem adſequitur per ſalutare baptiſmi l
ſive homo baptizandas toto corpore i
tur, ſive aqua eidem adfundatur. 3.)
men repugnamus, quo minus concinnæ
ſignificationes baptiſmi excogitentur, n
ptiſmus agnoſcatur efficax regeneratior
novationis lavacrum. Tales autem ſig
nes non ſolum in immerſione, ſed etiam
ſione aquæ locum habent. Ut *merſio*
re poteſt, nos cum Chriſto in morte

(*) Jure meritoque hæc baptiſmi forma retinetur in eccleſiis noſtris, cum id, quod in uſu elementi adſpectabilis præcipuum eſt, & quorſum ſignificatio ejus ſpiritualis præcipue tendit, purificatio ſcilicet, per adſperſionem non minus, quam immerſionem obtineri queat. Ut vero ſcrupuli omnes, qui forte heic ſuboriri poſſent, penitus removeantur, eorum conſilium minime improbamus, qui largiorem aquæ profuſionem in adminiſtratione baptiſmi adhibendam ſuadent, ad ablutionem a peccatorum ſordibus ob oculos depingendam, *Act. XXII. 16.* Exſtat hanc in rem peculiaris GUSTAVI GEORG. ZELTNERI, quondam Altdorfenſis, commentatio
gniſſima, hac inſignita inſcriptione:
baptiſmo apoſtolica, ut ſit larga perfuſi
randa &c. quæ Altdorfi ann. *MDCCX*
adſpexit publicam.

(**) Moſcovitæ totius corporis immerſ
quirunt; aqua interdum quidem co
baptizandum, ſed rarius: conſperſio
nus ſufficiens judicatur. In opere
rerum Moſcoviticarum auctoribus
GERHARDUS.

baptizari, Rom. VI. 3. ac veterem noſtrum hominem in baptiſmo ſubmergi, v. 6. ita quoque *adſperſio* ſignificare poteſt, nos Chriſti ſanguine in baptiſmo adſpergi, 1 Pet. I. 2. & ab omni peccato mundari. 1 Joh. I 8. Adfuſio ſignificare poteſt, Spiritum ſanctum opulenter in nos effundi. Tit. III. 5. 4.) Ut *immerſionis* typus quæri poteſt in diluvio, ita *adſperſionis* atque adfuſionis typi præceſſerunt in adſperſione per ſanguinem ſacrificiorum, in lotionibus leviticis, in Naamanis ablutione &c.

An trina, vel una debeat eſſe adſperſio?

§. XCVIII. Quæritur II.) *An trina, vel una debeat eſſe immerſio ſive adſperſio?* Reſp. Hoc ἀδιάφορον eſſe ſtatuimus. In primitiva eccleſia trina immerſio uſitata fuit. Tertullianus *adverſ. Praxeam, cap. XXVI. Non ſemel, ſed ter ad ſingula nomina in perſonas ſingulas, Patris, Filii & Spiritus ſancti tingimur.* Lib. de coron. milit. cap. III. *Ter mergitamur.* Vide etiam Cyrillum catech. II. Baſilium de Spiritu ſancto c. 27. Ambroſium lib. II. de ſacr. c. 7. Chryſoſtomum hom. XXIV. in Joh. Auguſtinum ſerm. CCI. de temp. Iſidorus Hiſpalenſis in libr. de vir. illuſt. c. 26. refert, Johannem Cappadocum antiquorum patrum ſententias de trina immerſione collegiſſe (*). In noſtris eccleſiis itidem trina adſperſio obſervatur: nec tamen *in una fide officit eccleſiae ſanctae conſuetudo diverſa; quia enim in tribus ſubſiſtentiis una ſubſtantia eſt, reprehenſibile eſſe nullatenus poteſt, infantem in baptiſmo ter vel ſemel immergere, quia & in tribus merſionibus perſonarum Trinitas, & in una poteſt divinitatis ſingularitas* (unitas) *deſignari*, ut ſcribunt Iſidorus Hiſpalenſis de vir. illuſt. c. 27. & Lombardus lib. IV. diſt. 3. ſect. 9. Item c. de trina diſt. 4. de conſec. Trinam merſionem ſive adſperſionem adhiberi propter myſterium τῆς παναγίας τριάδος, docent Hieronymus in cap. IV. Eph. & Ambroſius lib. II. de ſacr. c. 7. alii vero ad myſterium triduanæ ſepulturæ Chriſti in ea reſpici docent. Damaſcenus lib. IV. orth. fid. c. 10. Gregorius lib. I. ep. 41. ad Leandr. refert, *cum Ariani trina merſione uterentur ad ſignificandas tres naturas trium perſonarum: loco ejus unam merſionem in Hiſpania fuiſſe receptam* (**). Haymo in cap. XIV. ad Rom. *In ſuo ſenſu abundabat Cyprianus, cum ſemel mergebat in baptiſmo parvulos, quia quod intelligebat, ſtudioſe implebat, bonis operibus abundando, licet in hoc neſcius delinqueret, ſed quia bonis operibus abundabat, poſtea correptus a Deo abundavit al-*

(*) Cyprianum primo ſemel, poſtea vero ter merſiſſe parvulos in baptiſmo, refert Haymo in cap. XIV. Rom. Lombardus lib. IV. diſt. 3. lit. I. *Qui ſemel immergit tantum, non peccat, niſi conſuetudo eccleſiæ obſiſtat, vel hoc modo tantum fieri debere adſerat.* GERHARDUS.

(**) Verba GREGORII magni, ſupra a GERHARDO recitata, quæ in ejus epiſtola ad Leandrum epiſcopum Hiſpalenſem exſtant, referuntur etiam in jure canonico, *decret. part. III. de conſecrat. diſt. IV. can. de trina, p. m. 476.* Nimirum cum nonnulli ARII ſectatores in Hiſpania degentes trina immerſione eo fine uterentur, ut oſtenderent, filium & Spiritum ſanctum non eſſe ejusdem cum patre eſſentiæ; hiſce ut ſe opponerent purioris fidei doctores, unicam duntaxat adhibuerunt immerſionem. Quod quidem eorum inſtitutum minime improbat GREGORIUS, ita tamen, ut ſimul doceat, nec illorum reprehendendam eſſe conſuetudinem, qui trina immerſione, ad ſepulturam Chriſti triduanam, vel fortaſſe etiam trinitatem deſignandam uterentur. In eandem ſententiam pronunciant patres concilii Toletani IV. *can. V.* Et ſane, ut recte monet GERHARDUS, ἀδιάφορον eſt, ſive trina, ſive unica adhibeatur immerſio, ſive adſperſio, niſi peculiaris quædam adſit ratio, quæ alterutram ſuadeat, cum in ſanctioribus litteris nihil hanc in rem ſancitum deprehendamus. Trinam tamen recte retineri, neque eandem temere negligendam eſſe, exinde facile colligi poteſt, quoniam illa partim formulæ baptizandi a Chriſto præſcriptæ *Matth. XXVIII. 19.* partim vero praxi primitivæ eccleſiæ maxime eſt conſentanea, luculentamque trinitatis perſonarum in divinis continet confeſſionem. Lectu digna ſunt, quæ GERH. JO. VOSSIUS *diſp. II. de baptiſm. theſ. I. ſeqq. oper. tom. VI.* de hocce argumento diſſeruit.

tiori ſenſu, *ter illos mergendo. Ecce habemus*, inquit Lombardus l. d. *quia deliquit*, *qui ſemel merſit: ſed hoc ideo*, *quia aliter ſe habebat conſuetudo illius eccleſiae*, *vel quia unam tantum faciendam merſionem adferebat.*

An adſperſio debeat eſſe totalis?

§. XCIX. Quæritur III.) *An immerſio*, *vel adſperſio debeat eſſe totalis*, *hoc eſt*, *an totum corpus abluendum?* Reſp. et hoc *ἀδιάφορον* eſt, cum in verbis inſtitutionis nullum de eo exſtet præceptum; cum in actione ſacramentali diſtinguendum ſit inter *δόσιν ϰ̀ δόσεως τρόπον*: inter *λῆψιν ϰ̀ λήψεως τρόπον*: *δόσις ϰ̀ λῆψις* neceſſaria ſunt, *τρόπος δόσεως ϰ̀ λήψεως* arbitrarius: denique cum finis baptiſmi non ſit depoſitio ſordium carnis, ut propterea totum corpus abluendum, ac fricandum ſit: ſed regeneratio, & ab omni immunditie peccati purificatio ſpiritualis. Quamvis autem regeneratio illa totum hominem ſpectet, non tamen neceſſarium, ut totum corpus aqua baptiſmi abluatur, cum vis regenerandi non ſit ab aqua, ſed a Spiritu ſancto, per aquam verbo ſanctificatam efficaciter agente; ideoque uno corporis membro, aqua baptiſmi loto, totius hominis regeneratio a Spiritu ſancto perficitur. Id exemplo circumciſionis declaratum fuit ſuperius. Sanguine fœderis adſpergebatur populus, ita ut in omnes ſparſus diceretur, etiamſi totum cujusque corpus non eſſet conſperſum. Exod. XXIV.

Quod membrum tingendum ſit?

§. C. Scholaſtici quærunt IV.) *Quodnam corporis membrum ſit aqua adſpergendum?* Reſp. Richardus in lib. IV. ſent. diſt. 4. q. ult. quod *principaliter caput*, *ſeu facies*, *quia in ea vigent ſenſus*, *poſtea pectus*, *quod eſt ſedes cordis.* Comp. theol. verit. lib. VI. c. 9. p. 434. *Ablutio fieri debet in digniore corporis parte*, *videlicet in capite.* Recte tamen addit ſumma Angelica in verbo baptiſmus c. 4. q. 2. *tenetur communius*, *quod qualitercunque quis tingatur*, *eſt baptizatus*, *& quod ſufficit adſperſio*, *quantumcunque modica in caſu neceſſitatis.*

CAPUT VII.

DE FINE BAPTISMI.

Finis baptiſmi.

§. CI. Egimus hactenus de cauſa efficiente, materiali, ac formali baptiſmi: reſtat, ut de *fine* & *effectis* ejusdem diſſeramus. Cum enim baptiſmus non ſit ſimpliciter aqua, ſed aqua verbo Dei comprehenſa, ſanctificata, ac unita, ideo non adhibetur eo fine, ut corporis ſordes abluat; (quo fine communis aqua adfundi ſolet) 1 Petr. III. 21. ſed eſt divinum & ſalutare medium atque organum, per quod tota ſacroſancta Trinitas efficaciter ad ſalutem hominis operatur. Quamvis autem varii ac multiplices ſint baptiſmi effectus, eos tamen omnes ſecuti apoſtolum Tit. III. 5. ad hæc duo capita revocabimus, quod baptiſmus ſit lavacrum *1.) regenerationis & 2.) renovationis.* Sane *regenerationis* vocabulum quandoque generale eſt, ipſam quoque renovationem ambitu ſuo complectens: interim tamen proprie & adcurate loquendo regeneratio a renovatione diſtincta eſt, ut oſtendimus in tract. de juſtificat.

Baptiſmum eſſe medium regenerationis.

§. CII. Baptiſmum eſſe medium regenerationis, 1.) expreſſis verbis docet Chriſtus. Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c.* Ubi baptiſmum cum naturali nativitate comparat: ut ergo per naturalem nativitatem homo naſcitur ad hujus vitæ uſuram: ſic per baptiſmum, utpote ſpiritualem nativitatem ad vitam animæ & bona cœleſtia renaſcitur. Et apoſtolus Tit. III. 5. *Juxta miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis* (*). 2.) Quo perti-

(*) Contra dictum Tit. III. 5. excipit Smalcius in catech. de officio Chriſti proph. c. 4. *purificationem per verbum per figuram dici lavacrum*, *ut Eph. V. 26. Hebr. X. 22.* Reſp. 1.) Uterque locus de baptiſmo aquæ agit, nihil ergo probat adverſarius. 2.) Nec ſequitur, vox *lavacri*

pertinent hi typi: a.) quod Gen. I. 3. Spiritus ſanctus dicitur aquis in prima creatione *incubuiſſe*, easque fructiferas reddidiſſe: eodem namque modo ad παλιγγενεσίαν, quæ eſt ἀνάκτισις, aqua baptiſmi utitur. b.) Quod Ezech. XLVII. 9. *aquae ſubter limen domus Dei egreſſae, quidquid contigerant, ſanaſſe ac vivificaſſe* dicuntur. Referenda etiam huc piorum veterum dicta. Dionyſius de eccl. hierarch. c. 2. vocat ἀναγέννησιν, θεογενεσίαν. Juſtinus in dial. cum Tryphone p. 178. vocat ὕδωρ τῆς ζωῆς. Irenæus lib. I. adv. hæreſ. cap. 18. τὸ βάπτισμα τῆς εἰς θεὸν ἀναγεννήσεως. Cyrillus Hieroſ. in præf. catech. p. 6. *Baptiſmus eſt animae regeneratio* (*). Leo ſerm. IV. in ſolenn. nat. *Aqua baptiſmatis inſtar eſt uteri virginalis, eodem Spiritu ſancto replente fontem, qui replevit & virginem.* Optatus Milevitanus lib. II. adverſ. Parmen. *In ſacramentis Trinitati occurrit fides credentium, & profeſſio, quae apud acta conficitur angelorum, ubi miſcentur cæleſtia & ſpiritualia ſemina, ut ſancto germine nova poſſit renaſcentium indoles procreari: ut, dum Trinitas cum fide concordat, qui natus fuerit ſeculo, renaſcatur ſpiritualiter Deo. Sic fit hominum Pater Deus, ſancta fit mater eccleſia.* Chryſoſt. homil. XXV. in cap. III. Joh. *Quod eſt matrix embryoni, hoc eſt fideli aqua, ſiquidem in aqua fingitur & formatur.* Caſſiodorus in Cant. cap. VII. *Eſt fons divinus, quo fideles in novam creaturam regenerantur.* Lutherus tom. III. lat. fol. 157. *Eſt puerpera regni cælorum* (**). Dulciſſimos verſus Paulini:

Sanctus in hunc cælo deſcendit Spiritus amnem &c.

ſuperius §. 74. recenſuimus.

Dictum Chriſti Joh. III. 5. de baptiſmo agere.

§. CIII. Antequam vero hinc abeamus, demonſtrandum fuerit dictum Chriſti Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu* &c. de baptiſmo accipiendum. Cum enim verbis hiſce ſolis radio ſcriptis aquæ baptiſmi regeneratio diſerte tribuatur, ideo quidam ſubterfugia quærunt, negantes, ea de baptiſmo accipienda eſſe. Zwinglius in lib. de baptiſmo tom. II. p. 69. & 93. aquam exponit de *agnitione Chriſti & de conſolatione fidei.* Calvinus quamvis verborum evidentia convictus in epiſt. p. 377. concedat, locum illum de baptiſmo intelligi poſſe, id ipſum tamen libr. IV. inſt. cap. 16. ſect. 25. rurſus negat. *Falluntur*, (inquit) *qui baptiſmi mentionem fieri putant Joh. III. quia aquae nomen audiunt:* mox aquam *pro Spiritu* accipiendam eſſe docet, ita ut nomen poſterius ἐξηγητικὸν ſit prioris. *Neque haec* (inquit) *eſt nova locutio; prorſus enim cum illa, quae habetur Matth. III. convenit: qui me ſequitur, ille eſt, qui baptizat Spiritu ſancto & igne.* Tandem addit: *Scio alios aliter interpretari, ſed hunc eſſe genuinum ſenſum, non dubito, & tenenda eſt ſimplex ſententia: neminem, donec renovatus fuerit aqua viva, id eſt, Spiritu, poſſe ingredi in regnum Dei.* Quam interpretationem repetit, & commendat in epiſt. l. d. Petrus Martyr in loc. comm. claſſ. IV. c. 9. ſect. 26. aquam exponit *de gratia Dei, quae mentem fidelium ſuaviter irriget, ac fæcundet.* Bullingerus in Joh. p. 29. locum illum in genuino ſenſu, & ſecundum literam de baptiſmo intelligendum eſſe itidem negat: unde factum, ut locus ille pulcherrimus in confeſſionibus Helveticis & Gallicis cap. de baptiſmo

T 3 præ-

cri alicubi ſignificat *purificationem per verbum*, ergo & hoc loco. 3.) Subordinata ſibi invicem vitioſe opponuntur. Deus purificat per verbum & ſacramenta. Eph. V. 26. per *verbum* intelligitur verbum inſtitutionis & ordinationis divinæ in baptiſmo, quodque ad baptiſmi formam pertinet. GERHARDUS.

(*) Baſilius in exhort. ad bapt. vocat λύτρον *captivorum, mortem peccati, renovationem animæ, vehiculum cæli.* GERHARDUS.

(**) Idem tom. VI. p. 306. *Inſpiciatur baptiſmus, ut merus ſanguis Filii Dei & merus ignis Spiritus ſancti, in quo Filius Dei per ſuum ſanguinem nos ſanctificat, Spiritus ſanctus igne ſuo nos lavat, Pater luce ſua & ſplendore nos vivificat, ita ut ſingulæ perſonæ præſentes adſint, unum & idem divinum opus operentur, & omnem ſuam vim & virtutem baptiſmati infundant.* GERHARDUS.

prætermiſſus fuerit. Idem in decad. ſerm. VIII. p. 353. aquam metaphorice *de Spiritu ſancto*, ſeu *de renovatione cordis per Spiritum ſanctum interpretatur*. Gualterus in homil. in Joh. p. 39. aquam potiſſimum *de verbo Dei* intelligendam eſſe dicit. Beza in confeſſ. fid. locum hunc ſicco pede præterit; alibi *de immenſo Dei amore* aquam interpretatur. Chaſſanio libr. II. loc. cap. 47. circa finem, *Baptiſmi neceſſitatem veteres ex loco Ioh. III. 5. perperam intellecto collegerunt, non enim agitur ibi de baptiſmi ſacramento, ſed de regenerationis, & Spiritus ſancti gratia, ſine qua nemo regni Dei myſteria percipere poteſt.* Vorſtius in Anti-Bellarmino tom. III. contrav. pena 2. ad theſin 2. in ſolut. object. *Joh. III proprie non de externo corporalis aquae baptiſmo, ſed de aqua ſpirituali tantum agitur.* Ad theſ. 5. in cenſ. *locum Ioh. III. impertinenter huc trahi, & Anabaptiſtis opponi* (*).

§. CIV. Nos opponimus illis ſequentia fundamenta. 1.) Nulla poteſt adferri neceſſitas, propter quam a litera in explicatione verborum Chriſti diſcedendum ſit. 2.) Nec inveniunt, ubi pedem figant, qui literæ inſiſtere nolunt, ut variæ ac diverſæ illæ interpretationes oſtendunt. 3.) Non eſt fidi interpretis, ex peregrinis locis varias vocabuli ſignificationes quærere, easdemque textui inferre, ſed ex contextu genuinam explicationem eruere: non enim hoc quæritur, quomodo variæ cujusque loci interpretationes excogitari poſſint, ſed quæ genuina & propria ejus ſit ſententia. 4.) Oſtendit autem contextus, ſcopus, ac tenor verborum, de baptiſmo Chriſtum agere: vult enim Nicodemo medium regenerationis ac ſalutis oſtendere. Atqui illud medium eſt baptiſmus Tit. III. 5. 1 Petr. III. 21. (**). 5.) Chriſtus deſcribit regenerationem omnibus ſalvandis neceſſariam ab efficiente principe, ſcilicet Spiritu ſancto, & inſtrumentali, ſcilicet aqua baptiſmi: perinde ut apoſtolus: Tit. III. 5. *juxta miſericordiam ſuam* (Deus) *ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti*. 6.) Ac proinde verba illa non ſunt ἐξηγητικά, ſed Chriſtus utrumque conjungit, aquam ſcilicet externum baptiſmi elementum, & Spiritum ſanctum efficaciter interius per aquam operantem. 7.) Quin imo Chriſtus digitum intendit in baptiſmum Johannis, qui fuit *conſilium illud Dei* de regeneratione ac ſalute, *quod ſpreverunt phariſaei & ſcribae*, Luc. VII. 30. quem quotquot in vera pœnitentia & fide ſuſceperant, iram venturam effugere potuerunt. Matth. III. 7. 8.) Totus chorus antiquitatis dictum illud de baptiſmo accipit. *Hanc Chriſti ſententiam* (ſcribit Marloratus ex Bucero in h. l.) *omnes pene de baptiſmo interpretantur.* Vide Auguſtinum tract. 11. & 12. in Joh. Cyrillum libr. I. in Joh. cap. 42. Chryſoſtomum hom. XXIII. in Joh. Theophylactum in h. l. 9) In verbis Johannis baptiſtæ: *Hic eſt, qui baptizat Spiritu & igne*, vox *ignis* non eſt *metaphorica*, ſed denotat externum illud ſymbolum, in quo & per

(*) Piſcator in ſchol. h. l. p. 603. *ex aqua & Spiritu, id eſt, ex Spiritu ſancto exſerente quaſi vim aquæ, figura loquendi, quæ nominatur* ἓν διὰ δυοῖν, *quaſi dicatur, ex aqua, quæ eſt Spiritus.* Poſtea tamen addit: *Si quis per aquam hoc loco malit intelligere ſacrum baptiſmum, tum duæ iſtae regenerationis cauſæ ſapienter erunt diſtinguendæ, ne quod proprium eſt Dei, tribuatur creaturæ.* Idem amplectitur cupide Schmalcius in catech. de off. Chriſti proph. cap. 4. ac pro illa explicatione adfert dictum Matth. III. 11. *ipſe baptizabit vos Spiritu ſancto & igne.* Socinus in epiſt. ad Siemichoviam p. 376. *Ut doctiſſimi viri plurimi ante me animadverterunt, Chriſtus cum Joh. III. 5. aquam nominat, non intelligit hanc terrenam aquam, nec aliquid re ipſa diverſum a Spiritu, quem ſimiliter ibidem nominat, quemadmodum ſequentia verba indicant, in quibus nulla prorſus aquæ mentione facta Spiritus tantum meminit.* GERHARDUS.

(**) Tum temporis vero inſignis ille per aquas baptizandi ritus introductus erat, & magna auctoritate ſubinde uſurpabatur. Omnino ergo loquitur Chriſtus de tali regeneratione, quæ fit per aquam & per Spiritum. GERHARDUS.

per quod in die Pentecoſtes datus fuit Spiritus ſanctus, videlicet linguas igneas. Pari ratione dicendum, quod in verbis Chriſti vox *aquae* non ſit *metaphorica*, ſed denotet externum illud ſymbolum, per quod Spiritus ſanctus in baptiſmo ad regenerationem efficaciter operatur (*).

Exceptiones adverſariorum.

§. CV. Quo minus *aquae* nomen de baptiſmo accipiant, moveri ſe dicunt his rationibus: I.) *Sequeretur ex hac interpretatione, hominem non poſſe ſalutem adſequi, niſi aqua baptiſmi fuerit ablutus.* Reſp. hac de re dicetur inferius in quæſtione de infantibus ante uſum baptiſmi ex hac vita decedentibus (**). II.) *Praepoſtere ſalutis fiducia ſub ſigno includetur.* Reſp. verbum & ſacramenta ſunt media ſalutis divinitus inſtituta: quisquis ergo id tribuit verbo & ſacramentis, quod Deus ipſe illis tribuit, non avertit cordis fiduciam a Deo, ſed debitum potius honorem & reverentiam ipſi præſtat: diſtinguendum enim inter cauſam ſalutis *principalem*, & *inſtrumentalem*: principalis cauſa ſalutis ſoli Deo tribuenda, ideoque cordis fiducia in ipſum ſolum collocanda, inſtrumentalis vero cauſa ſalutis & efficacia ſpiritualis verbo & ſacramentis nihilominus relinquenda, quod ipſum quisquis præfracte negat, ad Carolſtadii & Swenckfeldii caſtra tranſit. III.) *Tota ſcriptura non elemento, ſed Spiritui Dei regenerationis vim merito tribuit.* Reſp. ſubordinata non ſunt ſibi invicem opponenda; Spiritui ſancto tribuitur vis regenerationis, ut cauſæ principali; aquæ vero ut cauſæ inſtrumentali; aqua enim baptiſmi non eſt ſimpliciter aqua, ſed aqua verbo Dei comprehenſa, Spiritu ſanctificata, & ſanguine Chriſti quaſi mixta, ut fiat efficax regenerationis medium. Eph. V. 26. *Chriſtus mundavit eccleſiam lavacro aquae in verbo.* Tit. III. 5. *Deus ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* 1 Petr. III. 21. *Baptiſma nos ſalvat.* IV.) *Cum Chriſtus ſubjicit rationem, cur renaſci oporteat, praeterita aquae mentione, ſolo Spiritu, quam exigit, vitae novitatem conſtare docet; unde ſequitur, aquam non eſſe a Spiritu ſeparandam* (***). Reſp. non ſeparamus aquam a Spiritu, cum regenerationis vim & efficaciam non a naturali quadam aquæ proprietate ipſi inhærente, ſed a Spiritu ſancto per aquam baptiſmi efficaciter agente provenire ſtatuamus: ipſi viciſſim non ſeparent Spiritum a baptiſmi aqua, ſed agnoſcant, verbo Dei hæc duo arctiſſime conjuncta baptiſmum conſtituere, efficax & ſalutare regenerationis lavacrum. Quamvis vero Chriſtus in

(*) Inſuper 1.) *ταυτολογία* Spiritui ſancto præter omnem cauſam adfingeretur, *ex aqua & Spiritu*, id eſt, ex Spiritu & Spiritu. 2.) Demonſtrandum, vocem *aquæ* nude juxta Spiritum poſitam denotare Spiritum ſanctum. Nullum exemplum proferri poteſt. 3.) Aquæ mentio non clariorem, ſed obſcuriorem reddidiſſet Chriſti ſententiam, ſi de ſolo Spiritu egiſſet. Si Calviniani ita perrexerint ſcripturam depravare & detorquere, parum aberit, quin baptiſmum aquæ in totum negent, & ubique nomine *aquæ* Spiritum ſanctum intelligant. Sed de baptiſmo hoc dictum intelligendum eſſe, ipſe agnoſcit Trelcatius libr. II. inſtit. p. 209. GERHARDUS.

(**) 1.) Falſa præſupponitur hypotheſis, quaſi quæ copula *&* connectuntur, paris ſint neceſſitatis. Contrarium evincit Martyr in 1 Cor. VII. ex illo apoſtoli Rom. X. 9. *Si confitearis in ore tuo Dominum Jeſum & corde credideris.* 2.) Loquitur ſalvator de ordinaria inſtitutione, non de extraordinariis caſibus. Confer Gen. XVII. 14. cum Joſ. V. 7. GERHARDUS.

(***) Calvinus libr. IV. inſt. c. 16. ſect. 15. in harm. p. 754. *Mihi in hac re contextus ſuffragatur. Nam cum mox rationem Chriſtus ſubjungit, cur nos renaſci oporteat, præterita aquæ mentione, ſolo Spiritu, quam exigit, vitæ novitatem conſtare docet, unde ſequitur aquam non eſſe a Spiritu ſeparandam.* Idem habet catecheſis Racovienſis p. 201. Reſp. 1.) Efficaciam Spiritus ab aqua baptiſmi non ſeparamus, ſed cum Spiritu conjungimus, ſicut *verbum* & *Spiritus* conjunguntur 1 Petr. I. 23. Jac. I. 18. Spiritus ſanctus non convertit nos enthuſiaſtica ratione, ſed per verbum & ſacramenta. 2.) Cauſæ principalis poſitio non eſt inſtrumentalis excluſio. GERHARDUS.

in ſequentibus ſolius Spiritus mentionem faciat dicens: *Quod natum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt.* Joh. III. 6. *Sic eſt omnis natus ex Spiritu.* v. 8. Ex eo tamen inferri nequit, quod aqua baptiſmi non ſit externum illud organum, per quod Spiritus ſanctus regenerationem operetur: illud enim in præcedentibus verbis diſerte & expreſſe Chriſtus docuerat: nefaria hæc eſt divulſio, & ſeparatio aquæ a Spiritu, cujus nos reos agere fruſtra laborant.

Ad regenerationis fructum pertinet. 1.) Quod per baptiſmum fides accenditur.

§. CVI. Ex hoc baptiſmi fructu (regenerationem intellige) promanat, imo ad eum pertinet I.) Quod per baptiſmum fides a Spiritu ſancto in corde baptizati accenditur. Cum enim baptiſmus ſit lavacrum regenerationis, ut ex verbis Chriſti & apoſtoli evidenter oſtendimus, atque efficax medium remiſſionis peccatorum, υἱοθεσίας & ſalutis æternæ, ut paulo poſt demonſtrabitur, ex eo immote evincitur, quod Spiritus ſanctus in cordibus illorum, qui operationi ejus actuali impœnitentia ac pertinacia non reſiſtunt, per baptiſmum fidem accendat: ſiquidem tota ſcriptura teſtatur, ſine fide nec regenerationem nec remiſſionem peccatorum, nec υἱοθεσίαν, nec ſalutem æternam locum habere. Præterea baptiſmus non eſt ſimpliciter aqua, ſed eſt aqua verbo Dei conjuncta: jam vero verbum Dei eſt medium illud, per quod Spiritus ſanctus fidem in cordibus hominum ad regenerationem & ſalutem ipſorum accendit. Joh. XVII. 20. *Rogo pro illis, qui per verbum ipſorum in me credent.* Rom. X. 17. *Fides eſt ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* 1 Petr. I. 23. *Regeniti eſtis ex incorruptibili ſemine, nimirum ex vivo Dei verbo,* &c. Huc etiam refero, quod Paulus Gal. III. 27. dicit, nos *Chriſtum in baptiſmo induere:* illud ἐνδύσασθαι ſignificat ſpecialem beneficiorum Chriſti adplicationem ac ſpiritualem cum Chriſto unionem, quæ abſque fide non habet locum, quod confirmat ἰσοδυναμία verborum in diſputatione illa apoſtolica, cujusmodi ſunt *fieri filium Dei per fidem in Chriſtum, fieri ſemen Abrahae Patris credentium, eſſe ex fide &c.* Quo etiam pertinet, quod veteres baptiſmum vocant fidei ſacramentum, non ſolum, quia obſignat divinas promiſſiones, ſed etiam quia Spiritus ſanctus per illud fidem operatur, auget, & confirmat (*).

2.) Quod per baptiſmum remittuntur peccata.

§. CVII. II.) Quod baptiſmus eſt efficax medium remiſſionis peccatorum, id quod probatur I.) ex evidentibus novi teſtamenti dictis. Marc. I. 4. Luc. III. 3. *Iohannes baptizavit & praedicavit baptiſmum pœnitentiae in remiſſionem peccatorum,* Act. II. 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque veſtrum in remiſſionem peccatorum* Act. XXII. 16. *Exſurge, & baptizare, & ablue peccata tua.* Rom. VI. 3. *Quotquot in Chriſtum Ieſum baptizati ſunt, in mortem ejus baptizati ſunt.* (per baptiſmum participes facti beneficiorum, quæ Chriſtus morte ac paſſione ſua promeruit, inter quæ eminet remiſſio peccatorum; tam vere ipſis propter Chriſti mortem remiſſa ſunt peccata, ac ſi ipſi pro peccatis ſuis eſſent mortui. 2 Cor. V. 14. *Si unus pro omnibus mortuus eſt, omnes mortui ſunt*) 1 Cor. VI. 11. *abluti eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti & in Spiritu Dei noſtri.* Eph. V. 26. *Chriſtus mundavit eccleſiam ſuam lavacro aquae in verbo,* v. 27. *ut exhiberet ipſam ſibi glorioſam eccleſiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, ſed ſit ſancta & immaculata.* 1 Petr. I. 2. *Electis ſecundum praeſcientiam Dei Patris in ſan-*

(***) Obſerva inſuper, quod Paulus ibi agat de negotio juſtificationis hominis peccatoris coram Deo, ut monſtrat συνέχεια quatuor priorum capitum ad Galatas. Capite enim tertio ita infert: *Poſtquam venit fides, non amplius ſub pædagogo ſumus. Omnes enim filii Dei eſtis per fidem in Chriſto Jeſu.* Sed quia poterat interrogari, quando ſimus filii Dei facti? mox ſubjicit: *Quotquot enim baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Ergo baptizari in Chriſto, eſt Chriſtum induere & fieri filium Dei per fidem. GERHARDUS.

ſanctificationem Spiritus, in obedientiam & adſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti, (hæc adſperſio ſanguinis Chriſti non ſolum per evangelii prædicationem, ſed etiam per uſum ſacramentorum fidelibus contingit) 1 Joh. I. 7. *Sanguis Ieſu Chriſti Filii Dei emundat nos ab omni peccato,* (hic ſanguis Chriſti in baptiſmo ad emundationem ſpiritualem nobis adſpergitur) II.) Idem probatur ex veteris teſtamenti vaticiniis Ezech. XVI. 9. *Ablui te a ſanguine.* cap. XXXVI. 25. *Adſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris.* Mich. VII. 19. *Projiciam peccata veſtra in profundum maris.* Zach. XIII. 1. *In illo tempore erit fons patens domui Davidis & civibus in Hieruſalem contra peccata & immunditiem.* III.) Ex veteris teſtamenti typis, quales ſunt *diluvium;* Gen. VII. (*). *Lotiones Leviticae;* Lev. XV. *adſperſio aquae ex cineribus vaccae rufae paratae;* Num. XIX. *mundatio Naamanis a lepra.* 2 Reg. V. Ut enim aquæ illæ ad corporalem munditiem profuerunt, ita baptiſmus ſpiritualem noſtram immunditiem tollit. Refero huc, quod in ſignum ſpiritualis mundationis ac ſanitatis per baptiſmum tempore Theodoſii junioris accidiſſe refert Socrates libr. VII. hiſtor. cap. 4. *Iudaeum quendam paralyticum & multis annis lecto adfixum omnibus medicamentis & Iudaeorum precibus ad ſanitatem illi reſtituendam nihil conferentibus, cum tandem vera fiducia ad baptiſmum chriſtianorum, velut ad remedium efficaciſſimum, confugiſſet; poſtquam ab Attico, epiſcopo Conſtantinopolitano, de fide in Chriſtum recte inſtitutus eſſet, una cum lecto ad baptiſmum deportatum: quem cum ſincera fide ab Attico recepiſſet, ſubito a morbo liberatum, ac longi temporis ſanitate divinitus donatum fuiſſe, atque hoc ipſius exemplo multos ex gentibus ad uſum, amorem & admirationem baptiſmi invitatos, & in Chriſto lucrifactos eſſe.* Nicephorus libr. VII. hiſtor. cap. 33. refert, *Conſtantinum magnum a lepra in baptiſmo liberatum eſſe.* Sed de hac Conſtantini lepra non immerito dubitatur, cum Euſebius & reliqui eccleſiaſtici ſcriptores veteres nullam ejus mentionem faciant. Socrates libr. V. hiſtor. cap. 6. narrat, *Theodoſium morbo correptum, poſteaquam ab epiſcopo Theſſalonicenſi baptizatus fuiſſet, melius habuiſſe.* Vincentius libr. XXIII. cap. 76. refert de Arnulpho, quod *ab eo leproſus quidam baptizatus ſtatim inter baptizandum cœperit ſanari, & aliam induere carnem.* IV.) Ex reliquis baptiſmi effectis. Si enim per baptiſmum *regeneramur,* Tit. III. 5. *in fœdus Dei recipimur,* 1 Petr. III. 21. *iram venturam effugimus,* Matth. III. 7. *filii Dei reddimur,* Gal. III. 26. *ac ſalvamur;* 1 Petr. III. 21. utique etiam baptiſmus ad remiſſionem peccatorum eſt efficax, ſiquidem omnia illa beneficia remiſſionem peccatorum habent conjunctam. Si fide *Chriſtum* in baptiſmo *induimus,* utique etiam remiſſionem peccatorum conſequimur. Act. X. 43. V.) Ex adpellationibus lavacri, lotionis, mundationis, quæ baptiſmo tribuuntur Ephes. V. 26. Tit. III. 5. Hebr. X. 22. Quo etiam pertinet lotio pedum; Joh. XIII. 8. defluxus aquæ & ſanguinis ex Chriſti latere; Joh. XIX. 34. mare vitreum coram throno agni. Apoc. IV. 6. &c. Juſtinus in dial. cum Tryph. p. 178. vocat λῦτρον τῆς μετανοίας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, ὃ ὑπὲρ τῆς ἀνομίας τῶν λαῶν τοῦ θεοῦ γέγονεν. Et poſtea: τὸ βάπτισμα τὸ μόνον καθαρίσαι τοὺς μετανοήσαντας δυνάμενον. Epiphanius libr. I. tom. I. hæreſ. 8. Baptiſmus eſt μεγάλη περιτομὴ, *circumcidit enim nos a peccatis.* Cyrillus Hieroſ. præfat. catech. p. 6. *Baptiſmus eſt peccatorum remiſſio & mors peccati.* Tertullianus libr. IV. adv. Marcion. p. 231. *Baptiſmus eſt lavacrum compendioſum.* Origenes homil. XV. in Joſ. *An-*

non

(*) *Ægyptiorum in mari rubro exſtinctio.* (Auguſtinus conc. I. in Pſalm. CXV. *Sicut Ægyptios in mari obrutos, ita in baptiſmo peccata noſtra demerſa & exſtincta luce clarius intimat propheta dicens,* projiciet in profundum maris omnia peccata noſtra. Gregorius libr. IX. epiſt. 39. *Qui dicit peccata in baptiſmate non funditus dimitti, dicat in mari rubro Ægyptios non veraciter mortuos.* GERHARDUS.

non ita credimus, quia omne genus peccati, cum ad ſalutare lavacrum venimus, aufertur? Euſebius Emiſſ. ſerm. fer. VI. *Ecce quidquid iniquitatum ſempiternus ignis excoquere & expiare vix poſſet, ſubito ſacro fonte ſubmerſum eſt, & de aeternis debitis breviſſimo lavacri compendio cum indulgentiſſimo creditore tranſactum eſt.* Nazianzenus orat. XL. in bapt. p. 637. ἡ γέννησις ἐκ βαπτίσματος πᾶν ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα περιτέμνει καὶ πρὸς τὴν ἄνω ζωὴν ἐπανάγει (*). Ambroſius libr. I. de pœn. c. 7. *In baptiſmo eſt remiſſio omnium peccatorum.* Libr. III. de Spir. S. cap. 19. *In baptiſmo peccata donari non eſt ambiguum.* Hilarius in Pſalm. LXIV. *Crimina, quae inique extra legem Dei geruntur, novae generationis ſacramento abluuntur.* Beda libr. I. cap. III. in Joh. *Peccator in fontem deſcendit, purificatus adſcendit: deſcendit filius mortis, adſcendit filius reſurrectionis: deſcendit filius praevaricationis, adſcendit filius reconciliationis: deſcendit filius irae, adſcendit filius miſericordiae: deſcendit filius diaboli, ſed adſcendit filius Dei.* Phavorinus: βάπτισμα ἐν ᾧ βάλλεται, ἤγουν πίπτει τὸ πταῖσμα.

3.) Quod fœdus gratiæ nobiſcum Deus erigit.

§. CVIII. III.) Quod Deus in baptiſmo fœdus gratiæ nobiſcum erigit, quod complectitur remiſſionem peccatorum & donationem Spiritus ſancti. Jer. XXXI. 31. & 34. Probatur id 1.) ex generalibus ſcripturæ pronunciatis, quæ de fœdere gratiæ cum hominibus inito agunt. Eſaj. LV. 3. *Feriam vobiſcum aeternum fœdus.* Jer. XXXII. 40. *Statuam cum illis pactum ſempiternum.* Oſ. II. 19. *Deſponſabo te mihi in ſempiternum &c.* Id namque in baptiſmo fieri adparet. 2.) Ex ſpecialibus pronunciatis de baptiſmi fructu. 1 Petr. III. 21. *Cui correſpondens baptiſma etiamnum nos ſalvat, non depoſitio ſordium carnis, ſed conſcientiae bonae interrogatio erga Deum per reſurrectionem Ieſu Chriſti.* (τὸ ἐπερώτημα ſignificat interrogationem & reſponſionem, quemadmodum in fœderibus & contractibus pars una interrogat, altera reſpondet; ita conſcientia noſtra ex fœdere, in baptiſmo nobiſcum inito, poteſt eſſe certa de Dei gratia, cujus fundamentum conſiſtit in reſurrectione Chriſti. LXX. interpretes utuntur hac voce, quando in certis caſibus os Domini pios vet. teſt. conſuluiſſe adſerunt) 1 Joh. V. 6. *Hic eſt, qui venit cum aqua & ſanguine, Chriſtus Jeſus, non cum aqua ſolum, ſed cum aqua & ſanguine.* (Si cum aqua baptiſmi Chriſtus ad nos venit, utique baptiſmus erat medium, per quod beneficiorum Chriſti reddimur participes, & in fœdus Dei recipimur) v. 8. *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, Spiritus, aqua & ſanguis, & hi tres in unum ſunt.* (Spiritus ſanctus teſtatus in verbo, quod eſt miniſterium Spiritus, nos eſſe in fœdus gratiæ receptos, & hoc fœdus confirmat ſigillis ſacramentorum, baptiſmo ſcilicet & cœna dominica.)

(*) Canon Nicæn. eccleſiæ cathol. ſententiam exponens ſic habet: *Baptiſma noſtrum non ſenſibilibus oculis, ſed mentalibus conſiderandum eſt. Aquam vides? conſidera divinam vim, quæ in aquis latet. Nos enim Spiritu & igne baptizari tradunt ſacra eloquia. Nam in fide ejus, qui baptizat, & ejus, qui baptizatur, per ſanctam invocationem plenas ſanctificationis Spiritus & divini ignis cogita aquas. Ipſe enim inquit:* baptizabit Spiritu ſancto & igne. *Itaque deſcendit quidem is, qui baptizatur, peccatis obnoxius & corruptionis ſervitute detentus. Adſcendit autem ab ea ſervitute & peccatis liber, filius Dei & hæres gratiæ Dei factus, cohæres autem Chriſti, quum indutus Chriſtum, ſicut ſcriptum eſt: Quotquot baptizati eſtis in Chriſtum, Chriſtum induiſtis.* Symbol. Nicæn. *Confiteor unum baptiſma in remiſſionem peccatorum.* Ambroſius in Rom. IV. *Propheta* (David) *tempus felix prævidens in ſalvatoris adventu beatos nuncupat, quibus ſine labore vel aliquo opere per lavacrum regenerationis remittuntur & teguntur & non imputantur peccata.* Ibidem: *Ex dono baptiſmatis apoſtoli profitentur, non ſolum remiſſionem peccatorum accipere nos, ſed juſtificari & filios Dei fieri, ut beatitudo hæc perfectam habeat ſecuritatem & gloriam.* Item: *Omnes gradus peccatorum baptiſmate obliterantur.* GERHARDUS.

3.) Ex typis vet. teſt. Ad Noachum argredi juſſum dicit Dominus: Gen. VI. 18. *m tecum fœdus, & ingredieris arcam &c.* ntitypon *baptiſma nos ſalvat, ut bonae con-e interrogatio erga Deum.* 1 Petr. III 21. cumciſionem cum Abrahamo & poſteris eſſe *pactum inire* Deus adſerit, Gen. XVII. am vero in circumciſionis locum ſucceſſit ius. Col. II. 11. Sic Exod. XXIV. 8. ad- Moſes populum Iſraeliticum ſanguine ſarum, dicens: *En hic eſt ſanguis fœderis, rigit Deus vobiſcum.* Pari ratione ipſius ſanguine, qui eſt nov. teſt. ſanguis, in *no adſpergimur.* 1 Petr. I. 2. *ad emunda- peccatorum,* 1 Joh. I. 7. & in fœdus a Deo recipimur. Dionyſius in hierarch. ap. 3. baptiſmum vocat *ſigillum pactionae.* Baſilius in bapt. σφραγῖδα ἀνεπιον. Oecumenius in 1 Petr. III. τὸ ἐπια interpretatur ἀῤῥαβῶνα, ἐνέχυρον καὶ ξιν (**).

§. CIX. IV.) Quod Chriſtum in baptiſmo induimus, ipſiusque juſtitia velut ſplendida quadam veſte nos Deo commendante ornamur. Eſaj. LXI. 10. *ns gaudebo in Domino, qui operit me s ſalutis & pallio juſtitiae induit me;* id tiſmo fieri teſtatur apoſtolus Gal. III. 27. *uot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* s dicti talem paraphraſin proponit Luthem. IV. Jen. fol. 115. *Non accepiſtis per imum teſſeram tantum, per quam adſcripti numero chriſtianorum, ut noſtro tempore fanatici ex baptiſmo teſſeram tantum ſeu n & inane ſignum faciunt; ſed quotquot zati eſtis, Chriſtum induiſtis, hoc eſt, eſtis legem, rapti in novam nativitatem, quae eſt in baptiſmo; ideo, inquit, non eſtis amſub lege, ſed novo indumento, hoc eſt, juſtitia Chriſti veſtiti eſtis. Docet ergo apoſtolus, baptiſmum non ſignum, ſed indumentum Chriſti, imo ipſum Chriſtum noſtrum indumentum eſſe, quare baptiſmus potentiſſima & efficaciſſima res eſt.* Et paulo ante: *Induere Chriſtum dupliciter intelligitur, legaliter & evangelice. Legaliter Rom. XIII.* Induamini Dominum Ieſum Chriſtum, *hoc eſt, imitemini exemplum & virtutes ejus. 1 Petr. II.* Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplum. *Induere Chriſtum evangelice non eſt imitationis, ſed nativitatis & creationis novae, quod videlicet ego induor ipſo Chriſto, id eſt, ipſius innocentia, juſtitia, ſapientia, potentia, ſalute, vita, Spiritu.* Idem in enarr. h. l. *In baptiſmo non datur veſtitus legalis juſtitiae, aut noſtrorum operum, ſed Chriſtus fit indumentum noſtrum. Is autem non eſt lex, non legislator, non opus, ſed divinum & inenarrabile donum, quod donavit nobis pater, ut eſſet juſtificator, vivificator & redemtor noſter.* 1 Cor. XII. 13. *In uno Spiritu nos omnes in unum corpus baptizati ſumus.* (per baptiſmum facti ſumus membra Chriſti & participes beneficiorum ipſius, Spiritu ſancto efficaciter operante fidem in cordibus noſtris, per quam Chriſtus corporis myſtici caput in nobis vivit, ſibique nos incorporat, quæ eſt beata illa σύμφυσις καὶ ἐμφύτευσις, cujus meminit Chriſtus Joh. XV. 4. & apoſtolus Rom. VI. 5.) Baſilius de bapt. & Cyrillus Hieroſolym. in præfat. catech. βαπτισμὸς ἐςὶ ἔνδυμα φωτεινόν.

uod in ius.

§. CX. V.) Quod per baptiſmum in filios Dei adoptamur; id quod ex priori concludere nos docet apoſtolus Gal. III. 26. *Omnes eſtis filii Dei per fidem in Chriſtum Jeſum; v. 27. quotquot enim baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* (ubi notanda eſt ſuaviſſima illatio apoſtoli: per fidem in baptiſmo Chri-

5.) Quod in filios Dei adoptamur.

(**) Nazianzenus orat. XL. de bapt. εἰ γάρ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, συνθήκας πρὸς Θεὸν δευτέρου βίου καὶ πολιτείας καθαρωτέρας ὑποληπτέον τὴν τοῦ βαπτισμοῦ δύναμιν. *Vt compendio dicam, nihil aliud eſſe vim & facultatem baptiſmi exiſtimare debemus, quam ſecundæ vitæ ac purioris vivendi rationis pactum cum Deo initum.* GERHARDUS.

Chriſtum induiſtis. Ergo eſtis Dei filii; nimirum quia Chriſtus eſt naturalis & unigenitus Dei filius, per quem in filios Dei adoptamur, *diligimur in dilecto* Eph. I. 6.) Eodem modo ex reliquis baptiſmi effectis concludimus. Baptiſmus eſt *lavacrum regenerationis*. Tit. III. 5. Jam vero *qui ex Deo nati ſunt, Dei filii cenſentur*. Joh. I. 13. Ergo per baptiſmum filii Dei reddimur (*). In baptiſmo donatur fides in Chriſtum. Jam vero qui in Chriſtum credunt, ſunt Dei filii. Joh. I. 12. Ergo. In baptiſmo datur remiſſio peccatorum. Jam vero, quibus peccata ſunt remiſſa, illi ſunt Dei filii. Matth. IX. 2. Ergo. Per baptiſmum recipimur in fœdus gratiæ. Jam vero qui in fœdus gratiæ ſunt recepti, ſunt Dei filii. Lev. XXVI. 11. Eſaj. LII. 11. 2 Cor. VI. 18. Ergo. Hieronymus in cap. III. Gal. *Toti membra ejus & filii Dei effecti eſtis*. Lutherus tom. III. lat. f. 157. baptiſmum pulcerrima adpellatione vocat *puerperam regni cælorum*.

§. CXI. VI.) Quod per baptiſmum ex poteſtate & regno diaboli liberamur. Hic fructus ponitur a Luthero in catech. minore & ex ſuperioribus ſequitur.

6.) Quod ex poteſtate & regno ſatanae liberamur.

Qui enim transferuntur in regnum gratiæ, adoptantur in Dei filios, conſequuntur remiſſionem peccatorum, illi e poteſtate & regno diaboli liberantur. Col. I. 13. *Deus eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum dilecti Filii ſui*, v. 14. *in quo habemus redemtionem, remiſſionem peccatorum.* Jam vero per baptiſmum transferimur in regnum gratiæ, adoptamur in Dei filios, conſequimur remiſſionem peccatorum &c. Ergo etiam per baptiſmum ex regno & poteſtate diaboli liberamur. Hac de re pulcerrime ſcribit Cyprianus libr. IV. epiſt. 7. ad Magnum circa medium: *In baptiſmo omnes nequitiae vires diabolus amittit*; id declarat typo Pharaonis in mari rubro ſubmerſi & ſubjungit: *Sicut ſcorpii & ſerpentes, qui in ſicco praevalent, in aquam praecipitati praevalere non poſſunt, aut ſua venena retinere: ſic & ſpiritus nequam, qui ſcorpii & ſerpentes adpellantur, & tamen per nos data a Deo poteſtate calcantur, permanere ultra non poſſunt in hominis corpore, in quo baptizato & ſanctificato incipit Spiritus ſanctus habitare.* Heſych. libr. I. in cap. V. Lev. *Aqua baptiſmatis remiſſionem praebente, mens diaboli conteritur, unde David de Deo dicebat: Tu contribulaſti capita draconum ſubter aquas.* Theodotus in epitome orient. doctrinæ citante Neandro: ὁ εἰς θεὸν ἐχώρησεν καὶ εἴληφεν ἐξουσίαν ἐπάνω σκορπίων καὶ ὄφεων περιπατεῖν τῶν δυνάμεων τῶν πονηρῶν. διὰ γὰρ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος σφραγισθεὶς ἀνεπίληπτός ἐστι πάσῃ δυνάμει. Lutherus in cap. XXVII. Gen. *Quando baptizo te in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, perinde eſt ac ſi dicerem: rapio te ex manibus diaboli, & offero te Deo idque vere & realiter* (**) Pertinet huc

εἰς θεὸν βαπτισθείς.

(*) Baſilius in exhortat. ad bapt. Κύριος κηρύσσεται βάπτισμα υἱοθεσίας, καὶ τίς τῶν ἐλπιζόντων εἰς αὐτὸν οὐχ ὑπακούεται; *Dominus prædicat baptiſma adoptionis, & quis eorum, qui in eum ſperant, non obtemperabit?* GERHARDUS.

(**) Idem cap. XLVIII. Gen. p. 711. *Ego non ſum patriarcha Abraham, Iſaac, Jacob, ſed vide quid faciam? accipio infantem & baptizando eum redimo ipſum a morte & diabolo, a peccatis, & transfero ex regno tenebrarum in regnum lucis.* Et tom. IV. Jen. germ. p. 423. *Rechne du, wann irgend ein Artzt wäre, der die Kunſt könte, daß die Leuthe nicht ſtürben, oder ob ſie ſchon ſtürben, darnach ewig lebten, wie würde die Welt mit Geld zuſchneien und regnen, daß für den Reichen niemand könte zukommen. Nun wird hier in der Tauffe jederman umbſonſt für die Thür gebracht ein ſolcher Schatz und Artzney, die den Tod verſchlinget, und alle Menſchen beym Leben erhält.* p. 422. b. *Darumb faſſe es auffs aller einfältigſte alſo, daß diß der Tauffe Krafft, Werck, Nutz, Frucht und Ende iſt, daß ſie ſelig mache. Denn man taufft niemand darumb, daß er ein Fürſt werde, ſondern wie die Worte lauten, daß er ſelig werde. Selig werden weiß man aber wol, daß nichts anders heiſſet, denn von Sünden, Tod, Teuffel erlöſet, in Chriſti Reich kommen und in ihm ewig leben.* GERHARDUS.

huc ceremonia exorciſmi jam olim baptiſmo infantum præmitti ſolita, qua declaratur baptiſmi efficacia, quod ſcilicet per illum infantes ex poteſtate tenebrarum in regnum Filii Dei transferantur.

7.) Quod ſalus & vita æterna nobis donatur.

§. CXII. VII.) Quod per baptiſmum ſalus & vita æterna nobis donatur, id probatur 1.) ex perſpicuis ſcripturæ oraculis. Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire regnum Dei.* (Ergo a contrario ſenſu: qui renaſcitur ex aqua & Spiritu, introire poteſt regnum Dei) Tit. III. 5. *Secundum miſericordiam ſuam ſalvos nos facit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti.* 1 Petr. III. 21. *Baptiſma nos ſalvat.* (nimirum *inſtrumentaliter*, quemadmodum Timotheus ſe ipſum & auditores ſuos ſalvare dicitur, 1 Tim. IV. 16. prædicando & tractando evangelium, quod eſt *potentia Dei ad ſalutem omni credenti*, Rom. I. 16. & *animas noſtras ſalvare poteſt.* Jac. I. 21.) 2.) Ex reliquis baptiſmi effectis. Baptiſmus eſt *lavacrum regenerationis*: jam vero regeneratio fit ad vitam æternam, Jac. I. 21. Ergo. In baptiſmo donatur fides. Jam vero, *qui credit in Filium Dei, habet vitam aeternam.* Joh. III. 36. Ergo. In baptiſmo datur remiſſio peccatorum. Jam vero ubi eſt peccatorum remiſſio, ibi eſt vita & ſalus æterna. Pſalm. XXXII. 1. Ergo. Per baptiſmum recipimur in Dei fœdus. Jam vero qui eſt in Dei fœdere, eſt hæres vitæ æternæ. 2 Cor. VI. 16. Per baptiſmum induimus Chriſtum. Jam vero *qui habet Filium, habet vitam aeternam.* 1 Joh. V. 12. Ergo. Per baptiſmum adoptamur in Dei filios. Quod ſi *filii Dei ſumus, utique & haeredes; haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Chriſti.* Rom. VIII. 17. Ergo. 3.) Ex vet. teſt. typis. In arca tempore diluvii octo animæ ſervabantur; Gen. VIII. 18. id Petrus ad baptiſma *ἀντίτυπον* arcæ transfert, 1 epiſt. III. 20. in quo ad vitam æternam conſervamur, & a diluvio iræ divinæ præſervamur. Ezech. XLVII. 9. *Subter limen templi egrediuntur aquae ſanantes & vivificantes omne, quidquid contigerint.* 4.) Ex apertione cœlorum facta in baptiſmo Chriſti, Matth. III. 16. Marc. I. 10. Luc. III. 21. qua ſignificatum fuit, in noſtro etiam baptiſmo, per quem Chriſto incorporamur, clauſas cœli fores nobis aperiri, nosque ex filiis iræ filios gratiæ & hæredes vitæ æternæ fieri, qua de re vide omnino Chemnitium in harm. evang. cap. 17. Huc referenda dicta veterum: Clemens Alexandr. libr. I. pœdag. cap. 6. *Tincti illuminamur, illuminati in filios adoptamur, adoptati perficimur, perfecti immortales reddimur.* Baſilius in bapt. & Cyrillus Hieroſol. præfat. catech. *βαπτισμὸς ἐςι ὄχημα πρὸς ὀυρανὸν, βασιλείας πρόξενος.* Chromatius in Matth. V. *Renatis in baptiſmo cœlorum regna patent, quae nobis Filius Dei in corpore ad cœlum adſcendens primus aperuit.* Auguſtinus in libr. II. contra Creſcon. Gramm. cap. 13. *Eſt ſacramentum novae vitae ac ſalutis aeternae.* Theodoretus q. 26. in Geneſ. *Baptiſmus dicitur aqua viva, non quod aqua baptiſmatis eam habeat naturam, ſed quia per illam aquam divina gratia donat vitam aeternam.* Beda in Marc. libr. I. cap. 1. *Quod Chriſtus vidit cœlos apertos poſt baptiſma, noſtri utique gratia factum eſt, quibus per lavacrum undae regeneratricis janua panditur regni cœleſtis.* Quod igitur Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 3. lit. M. negat, *baptiſmum aperuiſſe aditum regni cœleſtis*, id intelligendum de adſperſione in claſſe cauſæ meritoriæ, non autem in claſſe cauſæ inſtrumentalis, ut ex contextu patet.

Renovationem eſſe fructum baptiſmi poſteriorem.

§. CXIII. Prior ergo baptiſmi fructus eſt *regeneratio*, quæ complectitur fidei donationem, peccatorum remiſſionem, in fœdus gratiæ receptionem, Chriſti induitionem, in filios Dei adoptionem, ex poteſtate ſatanæ liberationem & æternæ ſalutis poſſeſſionem. Poſterior fructus eſt *renovatio*, quæ licet a regeneratione proprie & ſpecialiter accepta diſtinguatur, indivi-

duo tamen & perpetuo nexu cum ea eſt conjuncta. Tit. III. 5. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis.* Ergo per baptiſmum homo non ſolum renaſcitur, id eſt, peccatorum remiſſionem conſequitur, juſtitiam Chriſti induit, filius Dei & hæres vitæ æternæ efficitur; ſed etiam renovatur, hoc eſt, datur ipſi Spiritus ſanctus, qui intellectum, voluntatem & omnes animæ vires renovare incipit, ut amiſſa Dei imago in ipſo incipiat inſtaurari, ut homo *interior renovetur:* 2 Cor. IV. 16. ut *vetus homo exuatur & induatur novus:* Col. III. 10. ut ſpiritus repugnet carni, eique dominetur, ne peccatum in corpore regnum obtineat: monendum tamen, renovationem non eſſe ſtatim perfectam, ſed de die in diem creſcere debere, qua de re plura ſuo loco. De hoc baptiſmi effectu cumprimis teſtatur evidens dictum apoſtolicum: Tit. III. 5. *Baptiſmus eſt lavacrum renovationis.* Quidam huc referunt typum diluvii, quo tota rerum univerſitas velut renovata fuit & immutata, ac dictum Pſalm. CIII. 5. *Renovabitur ut aquilae juventus tua.* Veteres huc adcommodant verba apoſtoli Gal. VI. 15. *In Chriſto nec circumciſio aliquid valet, nec praeputium, ſed nova creatura.* Hebr. VI. 6. itidem fit mentio ἀνακαινισμȣ̃ εἰς μετάνοιαν, quod de renovatione per baptiſmum quidam accipiunt. Ambroſius in cap. VI. Rom. *Baptiſmus mors peccati eſt, ut alia ſequatur nativitas, quae corporis manente compagine hominem mente innovat, ſepulta omnium malorum actuum vetuſtate.* Nazianzenus: εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα ἄγωμεν ἐντεῦθεν λαμπροὶ λαμπρῶς ὑπὲρ χίονα λάμψαντες ὑπὲρ γάλα τυρωθέντες, ὑπὲρ λίθον σάπφειρον αὐγασθέντες. Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 3. lit. L. *Cauſa inſtitutionis baptiſmi eſt innovatio mentis, ut homo, qui per peccatum vetus fuerat, per gratiam baptiſmi renovetur, quod fit depoſitione vitiorum & collatione virtutum. Sic enim fit quisque novus homo, cum abolitis peccatis ornatur virtutibus: abolitio peccatorum pellit fœditatem, adpoſitio virtutum adfert decorem.*

§. CXIV. Ad hunc baptiſmi fructum pertinet, I.) quod per baptiſmum *carnem peccati deponere* dicimur Col. II. 11. *In Chriſto circumciſi eſtis circumciſione non manu facta ἐν τῇ ἀπεκδύσει τȣ̃ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς in exuitione corporis peccatorum carnis, in circumciſione Chriſti.* (Petrus 1 epiſt. III. 21. negans, baptiſmum eſſe depoſitionem ſordium carnis, loquitur de externa corporis immunditie; Paulus vero de interna ac ſpirituali corporis & animæ immunditie loquitur, quando per baptiſmum corpus peccatorum carnis exui docet) Huc pertinent typi vet. teſt. *Diluvium,* per quod omnis caro peccatis corrupta fuit ſubmerſa, Gen. VII. 21. *circumciſio,* per quam præputium cordis fuit ablatum. Gen. XVII. 27. II.) Quod cum Chriſto per baptiſmum *in mortem conſepelimur,* hoc eſt, quod vetus noſter homo in baptiſmo & per baptiſmum cum Chriſto *crucifigitur, interit ac ſepelitur, ut reſurgat novus homo,* qui in vitæ novitate Deo ſerviat. Rom. VI. 3. *Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in mortem ejus baptizati ſumus.* v. 4. *Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, ut quemadmodum Chriſtus ex mortuis ſurrexit per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitae ambulemus.* v. 6. *Scientes, quod vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati, ut ulterius non ſerviamus peccato.* Col. II. 12. *Conſepulti eſtis cum Chriſto in baptiſmo, in quo & reſurrexiſtis per fidem, quam operatur Deus, qui excitavit illum a mortuis* (*). III.) Quod Spiritus ſanctus in ba-

Pertinet ad fructum renovationis.

1.) Quod per baptiſmum peccati carnem deponimus.

2.) Quod cum Chriſto in mortem ſepelimur.

3.) Quod Spi-

(*) Auguſtinus contra Julian. lib. VI. cap. 1. *Quid eſt in morte Chriſti baptizari, niſi peccato mori?* Et poſtea: *Quomodo Chriſtus moriendo ſimilitudini peccati peccato mortuus prædicatur, ita quicunque in illo fueris baptizatus, idem peccato, cujus in Chriſto ſimilitudo, non veritas, eidem*

ritus ſanctus nobis donatur. baptiſmo nobis donatur; ejus enim operatio eſt illa regeneratio & renovatio, quæ in baptiſmo contingit, Joh. III. 6. *Quod natum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt*, hoc eſt, renati per baptiſmum ſentiunt novos motus Spiritus, impelluntur ad vitæ novitatem. Tit. III. 5. *Salvos nos facit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti*, v. 6. *quem effudit in nos opulenter:* idem eſt Spiritus υἱοθεσίας; Gal. IV. 6. *Quia eſtis filii Dei, miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra:* idem eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, ſigillum & obſignatio regenerationis, fœderis & promiſſionis de vita æterna. 2 Cor. I. 21. 22. Eph. I. 13. & 14. IV. 30. & 1 Cor. XII. 13. *in uno Spiritu in unum corpus baptizati* dicimur, hoc eſt, accipimus in baptiſmo Spiritum ſanctum, qui nos efficit membra corporis Chriſti myſtici. Huc referendum, quod in baptiſmo Chriſti Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ ſuper Chriſtum deſcendit Matth. III. 16. quo ſignificatum fuit, baptizatis datum iri Spiritum ſanctum, licet non eo modo, nec in tali menſura, in qua Chriſto ſecundum humanam naturam fuit datus. Act. II. 38. *Baptizetur unusquisque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti & accipietis donum Spiritus ſancti* (**). Lutherus in poſt. eccl. epiſt. feſt. natalit. fol. 65. *In baptiſmo datur Spiritus ſanctus, quia Paulus eum vocat lavacrum renovationis per Spiritum ſanctum, imo in baptiſmo naſcimur ex Spiritu ſancto.*

4.) Quod Chriſtum induimus. IV.) Quod in baptiſmo *Chriſtum induimus* Gal. III. 27. Id enim fit non ſolum ad regenerationem, quatenus fide in Chriſtum omnium beneficiorum ipſius participes reddimur, juſtitia ejus induimur & hæredes vitæ æternæ ſcribimur, ſed etiam ad renovationem, Rom. XIII. 14. quatenus Chriſtus *per fidem in cordibus noſtris habitat* Eph. III. 17. *In nobis vivit*, Gal. II. 20. & fructus Spiritus in nobis operatur Gal. V. 22. Atque hic eſt novus ille homo, quem induere jubemur Col. III. 10. nimirum *viſcera miſericordiae, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam*, ut ibidem v. 12. exponitur.

5.) Quod in fœdus Dei recipimur. V.) Quod per baptiſmum in fœdus Dei recipimur. 1 Petr. III. 21. Hoc enim fœdus complectitur non ſolum regenerationem & peccatorum remiſſionem, ſed etiam renovationem ac Spiritus ſancti donationem. Jer. XXXI. 31. *Feriam cum domo Iſraël fœdus novum* v. 33. *Legem meam ſcribam in corda ipſorum*, (hæc eſt renovatio) v. 34. *et peccatorum ipſorum non recordabor amplius.* (hæc eſt regeneratio in peccatorum remiſſione) Ezech. XXXVI. 25. *Adſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris*, (hæc eſt regeneratio) v. 26. *dabo vobis cor novum & Spiritum novum, auferam cor lapideum ex medio veſtri, & dabo vobis cor carneum.* (hæc eſt renovatio) In baptiſmo eſt obligatio reciproca, ideo etiam baptiſmus dicitur ἐπερώτημα τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως, 1 Petr. III. 21. non ſolum quia conſcientia noſtra redditur certa de Dei gratia & favore, ſed etiam quia obligamur Deo, ut pro ſummis beneficiis in nos collatis gratos nos ipſi præſtemus per omnem vitam *militando bonam militiam, retinentes fidem & bonam conſcientiam*, 1 Tim. I. 19. ipſique obſequentes ſimus in vita, in vocatione, in cruce.

6.) Quod regeneramur. VI.) Denique huc referri poſſunt omnia dicta, quæ de regeneratione & fructibus ad illam pertinen-

dem rei, cujus illa fuerit ſimilitudo, moritur. Cap. 2. *Si non pro parvulis Chriſtus mortuus, ut quid baptizantur? Quicunque enim baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte illius baptizati ſumus. Sin autem etiam pro eis mortuus eſt, qui unus pro omnibus mortuus eſt; ergo omnes mortui ſunt & iſti cum omnibus. Et quia in peccato mortui ſunt, moriuntur & peccato, ut vivant Deo, quando renaſcuntur ex Deo.* GERHARDUS.

(**) Cyrillus in Johan. cap. 42. *Ex hoc* (Niſi quis renatus fuerit ex aqua) *diſcamus, idcirco nos Dei fieri participes, quoniam Spiritum, qui ſubſtantialiter ex Deo procedit, per baptiſmum adquirimus, quo in priſtinam pulcritudinem reformati & ad novam vitam renati a Deo in filios adoptamur.* GERHARDUS.

nentibus agunt, ſiquidem renovatio cum regeneratione individuo nexu conjuncta eſt, Tit. III. 5. *ac fide purificantur corda.* Act. XV. 9. Vera fides *eſt efficax per caritatem.* Gal. V. 6. Cum remiſſione peccatorum conjuncta eſt donatio Spiritus ſancti 1 Cor. VI. 11. *Qui eſt in Chriſto, eſt nova creatura. Qui Chriſti ſunt, crucifigunt carnem cum adfectibus & concupiſcentiis.* Gal. V. 24. *Qui Spiritu Dei aguntur,* (ad omne opus bonum) *ſunt filii Dei.* Rom. VIII. 14. *Et ſine ſanctimonia nemo videbit Deum.* Hebr. XII. 14.

Fines baptiſmi quo modo ab aliis enumerentur.

§. CXV. Atque hi ſunt ſalutares baptiſmi effectus, quos aliqui hoc ordine enumerant, ut dicant, finem baptiſmi eſſe duplicem, *principalem* & *minus principalem*. Finem *principalem* ſtatuunt eſſe vel propiorem, vel remotiorem. *Propiorem* eſſe dicunt regenerationem, vocabulo generaliter accepto, ut ipſam quoque renovationem ambitu ſuo complectatur. *Remotiorem* eſſe adprehenſionem ſalutis æternæ. *Minus principalem* baptiſmi finem itidem geminum conſtituunt, generalem & ſpecialem. *Generalem* finem vocant eum, quod baptiſmus ſit partim teſtimonium profeſſionis, partim nervus congregationis chriſtianæ: *ſpecialem* vero, quod ſit commonefactio de perpetuo fœdere cum Deo inito. Sed enim cum finis ille generalis ad doctrinam de ſacramentis in genere pertineat, quin & una cum ſpeciali ad locum *adjunctorum* potius quam finis referendus ſit, ideo non opus eſt multis de eo hic agere. Alii diſputant finem baptiſmi vel proprio vel figurato ſermone exprimi. *Proprium* baptiſmi finem eſſe regenerationem, υἱοθεσίαν, remiſſionem peccatorum, donationem Spiritus ſancti & vitæ æternæ. *Allegoricum* ſive *metaphoricum* finem conſiſtere in conformitate ſubmerſionis in aquam cum ſubmerſione veteris Adami: itemque emerſionis ex aqua cum emerſione novi hominis & ſecutura tandem liberatione ex omnibus ærumnis. Sed enim cum de hoc allegorico fine baptiſmi in quæſtione de ſignificationibus baptiſmi rectius agatur, ideo ad propriam ſedem eundem remittimus. Alii hac enumeratione utuntur, ut dicant, finem & effectum baptiſmi eſſe duplicem, communem & proprium. *Communis* eſt, quod baptiſmus ſit ſigillum promiſſionis. Hic finis ab ipſis ſtatuitur geminus: alius *internus*, quod baptiſmus ſit ſigillum juſtitiæ & ſalutis: alius *externus*, quod ſignificationem habeat & teſſeram populi Dei. *Proprius* finis ſtatuitur quadruplex: 1.) mundatio a peccatis, 2.) imputatio juſtitiæ Chriſti, 3.) renovatio, 4.) adoptio in filios Dei. Sed enim cum de fine communi in generali doctrina de ſacramentis actum fuerit, cumque proprii illi fines ad regenerationem & renovationem commodiſſime referri poſſint, ideo apoſtolicam illam enumerationem Tit. III. 5. propoſitam rectiſſime ſequimur.

Errores circa finem baptiſmi.

1.) Photinianorum,

quod baptiſmus ſit ceremonia externa certi tantum temporis.

§. CXVI. Ab hac de ſalutaribus baptiſmi effectibus ὀρθοδοξίᾳ longiſſime abeunt Neophotiniani Catabaptiſtæ, qui diſputant, baptiſmum aquæ non eſſe inſtitutum eo fine, ut eſſet ordinarium & perpetuum nov. teſt. ſacramentum ac medium regenerationis ac renovationis, quod durare debeat in eccleſia uſque ad finem mundi, ſed ut externa iſthac ceremonia in auſpicio nov. teſt. de vera ad Deum converſione & interiore a peccatis ablutione homines admonerentur. Catech. Racovienſ. major p. 225. 226. (*) His opponenda ſunt dicta ſcripturæ omnia & ſingula, quæ de inſtitutione, fine & efficacia baptiſmi agunt, quorum em-

(*) Auguſtinus de hæreſ. ad Quodvultd. cap. 46. Manichæi *baptiſmum in aqua nibil cuiquam perbibent ſalutis adferre, nec quemquam eorum, quos decipiunt, baptizandum putant.* Fulgentius Donatiſta negavit, *baptiſmum abluere peccata*; quem peculiari libello refutavit Auguſtinus. Dadoes Meſſalianæ hæreſeos magiſter apud Nicephorum libr. XI. cap. 14. & Theodoretum libr.

emphaſis & genuinus ſenſus, contra adverſariorum eluſiones diligenter adſerendus (*). Subterfugia ipſorum potiora hæc ſunt: 1.) *Baptiſmus eſt typus interioris ablutionis, unde* Hebr. IX. 10. *refertur inter juſtitias carnis. Jam vero omnes typi in nov. teſt. ſunt abrogati.* Reſp. baptiſmi illi vet. teſt. de quibus ep. ad Hebr. loquitur, fuerunt typi, ideoque in nov. teſt. abrogati ſunt, ſed baptiſmus nov. teſt. eſt *lavacrum regenerationis & renovationis;* Tit. III. 5. umbræ igitur ſucceſſit veritas, & typo ἀντίτυπον. 2.) *Sicut prophetae divinitus excitati adhibuerunt externa quaedam ſigna, quibus ad pœnitentiam homines excitarent: ita Johannes per externam baptiſmi ceremoniam de pœnitentia & remiſſione peccatorum homines admonuit.* Joh. Sommerus Pirnenſ. in tract. de bapt. adultorum Ingolſt. anno 1583. *Baptiſmus ad nos nihil pertinet, nec ſaniori a nobis imitatione uſurpatur, quam ſi quis arcam Noae,* Gen. VIII. *jugum Jeremiae,* Jer. XXVIII. *aut regis Joas ſagittas,* 2 Reg. XIII. *ſine certo Dei juſſu & mandato velit imitari & redintegrare.* Reſp. oſtendimus ſuperius invictis argumentis, baptiſmum Johannis non fuiſſe nudam quandam externam ceremoniam, ſed efficax medium regenerationis, remiſſionis peccatorum, υἱοθεσίας & vitæ æternæ. Quid de analogia *ſignificativa* baptiſmi ſtatuendum ſit, paulo poſt adparebit. 3.) *Mandatum apoſtolis datum ſpectat ſolummodo tempo[ra] apoſtolorum.* Reſp. Chriſtus docere & bapt[iz]are jubens omnes gentes oſtendit, Deum uſque ad finem mundi ex omnibus gentibus per prædicationem verbi & baptiſmi adminiſtrationem ſibi collecturum eccleſiam. Sic ergo concludimus: Quocunque tempore in nov. teſt. vixerunt & vivent gentes, eodem etiam debet adminiſtrari baptiſmus: ratio eſt, quia Chriſtus jubet baptizare omnes gentes. Jam vero non ſolum temporibus apoſtolorum, ſed & ſequentibus, ut & noſtris ad noviſſimum uſque diem vixerunt, vivunt & vivent gentes (**). Præterea Chriſtus mandato de

lib. IV. cap. 11. idem negat. Enthuſiaſtæ nullam utilitatem baptizatis ex baptiſmo accedere, ſolam orationem ſtudioſam inhabitantem fugare dæmonem. Tripartita hiſtoria libr. I. cap. 11. Thom. Piſecius in reſponſ. ad 8. rat. Camp. p. 95. *Baptiſmum non eſſe undam ſalutis, non canalem gratiæ, non merita Chriſti in nos derivare, ſed ritum & ceremoniam eſſe, per quam Judæi & gentes chriſtiana religione ſe devinciebant, eſt dogma veritati divinæ conſonum.* Oſtorodus in inſtitut. capite 39. *morem baptizandi retinendum eſſe propter caritatem chriſtianam, donec eccleſia ipſorum ex verbo Dei certius & plenius diſcat veritatem,* (hoc eſt, donec omnes pro re vana baptiſmum habeant & abrogare diſcant, quippe cum non ſit a Chriſto inſtitutus) concedit. Smalcius in catech. cap. 4. petit *ſibi dari mandatum Dei de pædobaptiſmo & exempla baptizatorum infantium.* Sommerus in tract. de bapt. adultorum, *baptiſmum ad tempora apoſtolorum ſolum ſpectare,* ſcribit. Ex Photinianorum hypotheſi baptiſmus eſt *ſolum ritus externus, quo homines e Judaiſmo vel gentiliſmo ad religionem chriſtianam accedentes manifeſte profitebantur, ſe Chriſtum pro ſuo Domino agnoſcere.* Smalcius in refut. diſput. Frantz. p. 310. Catech. Racov. p. 195. Oſtorodus inſtit. cap. 39. §. 1. Socinus diſput. de bapt. cap. 2. p. 13. Hactenus GERHARDUS. Nos hoc unicum adjicimus, quod & ARMINII diſcipuli in eandem fere cum Socinianis deſcendant ſententiam; contendunt enim, quod *baptiſmus ex parte Dei tantum ſit gratiæ quædam ſignificatio, ex parte noſtri ſolum publica nominis chriſtiani profeſſio.*

(*) Notanda cumprimis contra Photinianos ſeqq. 1.) Scriptura nuſquam externæ profeſſionis fini baptiſmum deſtinat. 2.) Baptiſmus Johannis non fuit habitus pro externa ceremonia, ſed pro ritu divinitus inſtituto, Joh. I. 33. Matth. XXI. 32. effectibus divinis pleno, Matth. III. 5, 6, 7, 11. Marc. I, 4. Act. XIX. 4. ex judicio primatum Hieroſolymitanorum, Joh. I. 25. plebis Judaicæ, Matth. III. 5. Luc. XX. 6. diſcipulorum Johannis, Joh. III. 26. Chriſti Matth. XXI. 24. Luc. VII. 28. 29. Lucæ Evangeliſtæ VII. 30. 3.) Baptiſmus Chriſti a nemine unquam jam inde ab ejus inſtitutione ad hæc uſque tempora pro ritu inani fuit habitus. 4.) Ejuſmodi typis deſcriptus eſt, qui non conveniunt externæ ceremoniæ: arcæ Noæ, 1 Petr. III. 20, 21. defenſionis & conſervationis Iſraelitarum per mare rubrum, 1 Cor. X. 2. 5.) Iis ſimilibus deſcriptus, quæ non quadrant in ritum externum; utpote fontis, Zach. XIII. 1. lavacri, Eph. V. 26. Tit. III. 5. 6.) Iis effectibus laudatus, qui a ritu nudo non proveniunt. GERHARDUS.

(**) Notandum 1.) quod Chriſtus poſt reſurrectionem in cœlos [illegible] ſolenniſſime &

de baptiſmo ſuaviſſimam addit promiſſionem: *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſeculi*; quæ promiſſio cum ſit generalis, non apoſtolos ſolum, ſed etiam ſucceſſores ipſorum concernens; ex eo immote colligitur, mandatum de docendo & baptizando itidem eſſe generale, omnes omnium temporum gentes complectens. Addimus & hoc argumentum: ſi mandatum de baptiſmo non eſſet univerſale ad omnia tempora nov. teſt. ſpectans, ſequeretur, homines absque adminiculo baptiſmi regnum cœlorum ingredi poſſe. Conſequens repugnat verbis Chriſti Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit &c.* 4.) *Mandatum illud accipiendum de baptiſmo doctrinae, non autem de baptiſmo aquae, quia apoſtoli non baptizarunt in nomine Trinitatis, ſed in nomine Chriſti*, Act. II. 38. X. 48. *& Paulus negat ſe miſſum eſſe ad baptizandum.* Reſp. hæc exceptio tollit priorem. Si enim mandatum Chriſti de baptiſmo doctrinæ accipiendum, utique non ſolum ad tempora apoſtolorum, ſed ad omnes omnium temporum gentes referendum erit. Utrumque Chriſtus jubet & docere & baptizare omnes gentes. Ergo non de ſolo baptiſmo doctrinæ, ſed etiam aquæ, hoc eſt, de verbo & ſacramento, de promiſſione & ſigillo agit. Qui debent fieri diſcipuli Chriſti, debent etiam baptizari, ratio eſt, quia Chriſtus utrumque præcipit apoſtolis. Jam vero ex omnibus gentibus colligendi ſunt Chriſto diſcipuli. Ergo. (*) Quis vero eſt ille baptiſmus doctrinæ? novimus totum miniſterium Johannis, quod in docendo & baptizando occupatum erat, baptiſmi nomine adpellari. Act. XVIII. 25. Sed ex eo non poteſt colligi, baptiſma pro ſola doctrina uſurpari, ac proinde baptiſmum doctrinæ excogitandum eſſe: quin potius a parte eaque ſenſui magis obvia & propter novitatem miranda fit denominatio totius. Ut ergo baptiſmus aquæ non excluditur, ſed includitur, quando Johannis miniſterium *baptiſmi* nomine adpellatur: ita quoque pari ratione baptiſmus aquæ non excluſus, ſed incluſus intelligitur, quando apoſtolis docendi & baptizandi miniſterium commendatur. Quomodo accipiendum ſit, quod in Chriſti nomine apoſtoli dicuntur baptizaſſe, expoſitum eſt ſuperius §. 92. quove ſenſu neget Paulus, ſe ad baptizandum eſſe miſſum docuimus §. 18. object. 2. Ac ſi vel maxime ex hypotheſi concedatur, diſcipulos ſolum hæc verba uſurpaſſe: *baptizo te in nomine Chriſti*, nondum tamen ſequeretur, illos ſine aqua baptizaſſe: contrarium enim ipſa praxis in

actis

graviſſime citra determinationem certæ alicujus durationis diſcipulis baptiſmi adminiſtrationem injungat. 2.) Sommerus diſputat, *quod Joannes prædicaverit Judæis baptiſmum pœnitentiæ, ut inſtantem urbis & politiæ interitum evitare diſcerent.* At quo fine ſeu ad quas pœnas evitandas omnibus ethnicis Chriſtus baptiſmum per apoſtolos novo & inuſitato more prædicare juſſit? Non poteſt oſtendere certas quaſdam corporales pœnas, ad quas devitandas ethnicis initio prædicatus fuerit baptiſmus. 3.) Sommerus oſtenſurus, baptiſmum fuiſſe prædicatum gentibus ad evitandas pœnas corporales tales, quibus Judæa periit, imprudens delabitur ad illud, gentibus baptiſmi prædicationem contemnentibus denunciatas fuiſſe æternas pœnas, Act. XVII. 31. At hæc ſunt ἀσύστατα. 4.) Remittit nos ad teſtimonia hiſtoricorum de ethnicis per famem, bella, incendia, tunc temporis ita adflictis, ſicut tunc adfligebatur Judæa. Atqui quædam gentes impiæ tunc temporis illis pœnis caruerunt, quædam vero etiam piæ gentes illis adfectæ fuerunt. 5.) Scriptura alium finem baptiſmi nobis monſtrat, quam liberationem a pœnis temporalibus. *Quis vobis monſtravit fugere ab ira ventura?* Matth. III. 7. hæc ira opponitur poſſeſſioni vitæ æternæ. Joh. III. 36. 1 Theſſ. I. 10. *Chriſtus liberavit nos ab ira ventura.* GERHARDUS.

(*) In mandato Chriſti Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 16. verbum *baptizate*, item *baptizatus* ita intelligi oportet, quemadmodum apoſtoli mandatum hoc ſecuti in ipſa praxi expreſſerunt. Atqui apoſtoli in praxi tum docuerunt, tum baptizarunt aqua in nomine Dei Patris, Filii & Spiritus ſancti, ut oſtendunt exempla in actis & epiſt. apoſtolorum, adeoque in tota primitiva eccleſia, quod fatetur Oſtorodus, quare verbum *baptizate & baptizatus* eo in loco notat baptiſmi adminiſtrationem. Diligenter obſerva locum Act. II. 38. ubi baptiſmus & pœnitentia conjunguntur, & praxis immediate ſubjecta oſtendit, de baptiſmo aquæ loqui apoſtolum. Eſſet ταυτολογία in Chriſti verbis, *doctrinæ* enim jam ante fecerat mentionem, ac verbum *baptizandi* abſolute poſitum ſignificare in ſcriptura *baptiſmum doctrinæ*, nunquam demonſtrabunt. GERHARDUS.

actis oſtendit cap. VIII. 38. X. 47. 5.) *Mirum foret, apoſtolos tam pauca de baptiſmo ſcribere, ſi eſſet tale ac tantae efficaciae ſacramentum, cum de aliis longe minoribus, ut de educatione liberorum, de officio ſervorum &c. tam copioſe ſcribant.* Reſp. quæ apoſtoli de baptiſmo ſcribunt, non ſunt pauca, nec obiter vel incidenter prolata, ut conſtat ex ſuperioribus: & ſi vel maxime eſſent pauciſſima, tamen cum ſint divina, immediato Spiritus ſancti adflatu edita, merito maximi ponderis ſunt apud eos, qui norunt unum in ſcripturis jota cœlo ac terra præſtantius, ſtabilius, auguſtius. Matth. V. 18. Luc. XXI. 33. (*).

Quod non ſit medium regenerationis?

§. CXVII. Regenerationem per baptiſmum fieri negant (**), hiſce uſi argumentis: 1.) *Aqua eſt res mere naturalis: Ergo impoſſibile eſt, nos ea renaſci.* Reſp. aquæ baptiſmi conjunctum eſt verbum Dei, unde baptiſmus vocatur *lavacrum aquae in verbo.* Eph. V. 26. Conjuncta eſt eidem gratia & operatio Spiritus ſancti, *unde ex aqua & Spiritu renaſci* dicimur, Joh. III. 5. ac apoſtolus baptiſmum vocat *lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti* Tit. III. 5. Proinde quamvis aqua in ſe ac per ſe ſit res materialis, tamen accedente verbo & operatione Spiritus ſancti fit efficax medium regenerationis: ſiquidem cauſa *inſtrumentalis* a directione & influentia cauſæ *principalis* hoc ſortiri poteſt, ut effectum ſemet ipſa præſtantiorem ac digniorem producat, id quod multis exemplis comprobatum dari poſſet. 2.) *Infantes nequeunt diſtinguere inter dextrum & ſiniſtrum,* Jon. IV. 11. *ergo in illis non habet locum regeneratio.* Reſp. ſi infantes non regenerantur, conſequens eſt, ipſos in univerſum omnes regni cœleſtis extorres eſſe; *quia niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire regnum Dei.* Joh. III. 5. Quamvis infantes uſu rationis deſtituantur, ex eo tamen inferri nequit, ipſos fidei & regenerationis non eſſe capaces, cum Johannes in utero materno adhuc concluſus Spiritu ſancto fuerit repletus, qua de re inferius plura dicentur, ubi anabaptiſtica argumenta contra fidem & baptiſmum infantum excutienda erunt. 3.) *Regeneramur a Deo per verbum,* Jac. I. 18. 1 Petr. I. 23. *ergo non per baptiſmum.* Reſp. τὰ ὑπάλληλα non debent ſibi ἐναντίως opponi. Regenerationis cauſa *princeps* eſt Spiritus ſanctus; *inſtrumentalis* non ſolum verbum, ſed & baptiſmus, juxta diſertum apoſtoli pronunciatum. Tit. III. 5. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis.* Monemus autem, hoc argumentum contradicere primo. Verbum enim non minus eſt res materialis ac ſenſibilis, quam aqua baptiſmi. Si ergo Spiritus ſanctus per verbum poteſt regenerationis opus perficere, utique etiam per aquam baptiſmi.

2.) Calvinianorum, quod baptiſmus ſit tantum ſignum ac ſymbolum & ſigillum regenerationis, non autem medium.

§. CXVIII. Sed & illi peccant in ἔλλειψει circa hanc doctrinæ baptiſticæ partem, qui diſputant, baptiſmum eſſe ſaltem ſignum ac ſymbolum, non autem medium regenerationis; ac talem conſtituunt analogiam *ſignificativam:* ſicut aqua abluit ſordes corporis: ita ſan-

(*) *Dictum* Matth. XXVIII. *Euntes docete omnes gentes &c. ab Athanaſianis eſſe textui immiſtum.* Franciſcus Davidis & Georg. Blandrinus in refutat. ſcripti Georg. Majoris liter. N. fol. 4. *Reſp.* 1) Omnes hæretici omnia ſcripturæ dicta hoc modo eludere poſſent. 2) Quamdiu ergo non probant, ut mendacium illis relinquimus. 3) Recentiores hujus commenti pudet, eoque non amplius utuntur. GERHARDUS.

(**) Smalcius in examin. 157. errorum err. 139. p. 37. *Quis unquam audivit externæ ceremoniæ regenerationem tribui? nonne regenerationis ipſa vox totam noſtri mutationem deſignat & poſtulat? hæc autem non baptiſmo aquæ, ſed conſideratione divinorum promiſſorum adquiritur, ut ait Petrus 1 epiſt. I. 23.* Err. 140. *Baptiſmo infantium regenerationem adſcribere ad idololatriam declinare eſſe dicimus, ipſum baptiſmum infantium pro re puerili & adiaphora prorſus habentes,* in refutatione eorum, quæ Smiglecius ad examin. 100. errorum adduxerat p. 58. *Non tantum error, ſed idololatricum aliquid eſt, ceremoniali actioni ſive ſoli, ſive cum alia ſpirituali, unctæ tribuere remiſſionem peccatorum, quæ aliud nihil eſt re ipſa, quam vita æterna.* Idem in refut. diſput. Frantz. p. 311. *Aquam baptiſmi eſſe organum ſeu inſtrumentum Spiritus ſancti, quo in ipſo actu baptiſm. regenerationem operatur, non tantum falſum, ſed aliquid idololatricum omnino cenſendum eſt.* GERHARDUS.

ſanguis Chriſti abluit ſordes mentis, id quod exteriori illa ablutione præfigurari, adumbrari & obſignari ſtatuunt. Zwinglius in confeſſ. ann. 1530. art. 7. *Non hac merſione adfertur Spiritus gratiae.* Item: *Externus baptiſmus, qui aqua conſtat, ad peccatorum ablutionem nihil facit. Baptiſmo eccleſia publice accipit eum, qui prius receptus eſt in gratiam.* Item: *Baptiſmus non aliter eccleſiae Chriſti ſignum eſt, quam exercitus aliquis ſignatur, non quod ſignum hoc conjungat eccleſiae, ſed qui jam conjunctus eſt, publicam teſſeram accipit* (*). Oecolampadius de verb. Dom. c. 2. *Aqua myſtica in baptiſmo non regenerat, nec efficit filios Dei, ſed declarat.* Calvinus lib. IV. inſt. e. 15. §. 2. negat, *ablutionem & ſalutem noſtram baptiſmatis aqua perfici, aut aquam illam purgandi, regenerandi, renovandi virtutem in ſe continere, neque ſalutis cauſam in hoc ſacramento percipi.* Et ſubjicit: *Quis ergo nos aqua iſta mundari dicat?* §. 22. *Non ideo baptizantur liberi fidelium, ut filii Dei primum fiant, qui ante alieni fuerint ab eccleſia, ſed ſolenni potius ſigno ideo in eccleſiam recipiuntur, qui jam ante promiſſionis beneficio ad corpus Chriſti pertinent.* Idem in comm. cap. V. Eph. dicit, *idolum quoddam a nonnullis conſtitui, qui elemento aquae vim purgandi animas adtribuunt, id quod vel ſanguini Chriſti, vel Spiritui ſancto in ſolidum ſit adſcribendum.* Petrus Martyr claſſ. IV. comm. cap. 9. ſect. 14. *Eſt in hoc dogmate graviter hallucinatus Auguſtinus, quod nimium baptiſmo tribuerit: non enim agnoſcit, illum eſſe regenerationis externum ſymbolum, ſed ipſa tingendi actione vult nos regenerari & adoptari, atque in familiam Chriſti tranſire.* Collocutores adverſæ partis in coll. Mompelg. lat. p. 433. germ. p. 764. *Aliquam latentem virtutem aliam aquae licet ſacramentali adtribuere, quam ſacramentalis ſignificationis, exiſtimamus manifeſtam eſſe idololatriam, qua remittendorum peccatorum & renovandi cordis hominum vis ad aquam, quamvis ſacramentalem, transfertur.* Ibidem in coll. lat. p. 435. *Infantes merito baptizantur & adoptionis fructu donari probabiliter cenſentur, relictis Deo arcanis ſuis iudiciis* (**). Beza præfat. part. I. reſp. ad coll. p. 24. *Nunquam ſimpliciter dixi, baptiſmum eſſe regenerationis in pueris obſignationem, ſed*

(*) Idem lib. de vera & falſ. relig. p. 204. *baptiſmus ſignificat tantum vitæ novitatem vel renovationem.* Tom. II. contra Strathion. p. 313. *Non ideo dari baptiſmum, ut in homine quidquam operetur, ſed ut novo huic tyroni, qui militiæ regis noſtri & eccleſiæ nomen dat, ratione populi Dei ſignum illud conferatur,* diſputat. GERHARDUS.

(**) Toſſanus in notis ad biblia germ. Eph. V. Lavacro aquæ in verbo, *id eſt, per ſanguinem & Spiritum, ſicut hoc per lavacrum aquæ in ſacro baptiſmate figuratur & confirmatur, quæ mundatio nobis in evangelio adnunciatur & promittitur.* Ad Tit. III. 5, ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis &c. *dum nos mundat a peccatis noſtris per ſanguinem & Spiritum Chriſti, & renovat nos ad imaginem Dei, ut pie & inculpate vivamus. Quidam hoc intelligunt de baptiſmo, qui eſt ſacramentum & ſigillum noſtræ mundationis & regenerationis.* 1 Petr. III. 21. *Fideles in baptiſmo admonentur & adſecurantur, quod per ſanguinem & Spiritum Chriſti purgati, atque ita ab æterna morte liberati ſint.* Gal. III. 27. *Baptizati, inquiens, non tantum externe aqua, ſed etiam interne per virtutem Spiritus ſancti, qui in credentibus operatur, quod per externum ſignum ſignificatur.* In notis ad Matth. III. 6. Baptizabantur in Iordane, & confitebantur ſua peccata; *ideo inquit, confitebantur, quia baptiſmus eſt ſacrum ſignum & ſigillum remiſſionis peccatorum, quæ contingit omnibus reſipiſcentibus.* Simon Epiſcopius diſp. privat. de bapt. th. 8. *Finis baptiſmi eſt ſola tantum divinæ gratiæ & profeſſionis noſtræ ſignificatio.* Vide quoque Paræum in cap. II. Rom. dub. 9. p. 232. ubi ſcribit: *Infantum, qui in Chriſto moriuntur, antequam operari aliquid potuerint, diverſa eſt ratio. Hi enim ſimpliciter aut ſervabuntur ſecundum gratiam, aut damnabuntur ſecundum naturam filii iræ, ut & reliqui.* Lib. VI. de amiſſ. grat. cont. Bellarminum p. 891. *De ſolis infantibus eccleſiæ in fœdere natis, ſi morte præveniantur, canone caritatis ita pronunciant,* (Calvinus & Zwinglius) *ex ſingulari privilegio promiſſionis parentibus & liberis factæ:* Ero Deus tuus & ſeminis tui; *ſalva tamen electione Dei, quæ ut olim in Abrahami & Iſaaci, ita deinceps in fidelium liberis ſæpe diſcrimen fecit ac facit.* Martyr claſſ. II. loc. comm. c. 1. num. 31. p. 137. *De parvulis chriſtianorum, qui abſque ſacramento diſcedunt, ſi interrogarer, reſponderem, de illis ſpem bonam habendam eſſe &c. quæ tamen promiſſio cum non ſit ita*

ſed adoptionis ex formula fœderis: Ero Deus tuus &c. *neque dixi, pueros, vel omnes vel aliquos re ipſa in illo baptiſmi momento regenerari, ſed regenerationis beneficium ſuo demum tempore divinitus ordinato illum baptiſmi actum in infantibus ex verbi auditu ſubſequi.* Part. II. reſp. p. 115. vocat *palpabilem errorem, quo cauſativo, ut loquuntur Scholaſtici, vis conferendae gratiae principalis quidem Deo, inſtrumentalis autem ſacramentis tribuitur.* Inde etiam duplicem ſtatuit baptiſmum, *interiorem, qui perficiatur a Spiritu ſancto; & exteriorem, qui fiat per aquam.* In colloq. p. 436. *Externae adſperſionis,* quam *proprie* dicit *vocari baptiſmum, miniſtrum dicit eſſe hominem, internam autem adſperſionem ſanguinis Chriſti fieri per Spiritum ſanctum.* Part. II. reſp. ad acta colloq. p. 114. quod latius deducit Grynæus diſput. de euchar. anno 1584. theſ. 17. & ſeqq. (*).

Σύνοψις errorum, quos circa hoc membrum doctrinæ de baptiſmo Calviniani propugnant.

§. CXIX. Ex quibus omnibus adparet, ipſos ſtatuere, 1.) quod infantes chriſtianorum ante baptiſmum ſint in fœdere gratiæ; 2.) nec tamen omnes, ſed illi ſolum, qui abſoluto Dei decreto ſunt electi. 3.) Quod reliqui, licet millies baptizentur, non tamen regenerentur; 4.) Cum baptiſmus non ſit efficax medium, ſed ſaltem ſignum & ſymbolum regenerationis, idque non niſi in electis. 5.) Regenerationem autem illam non in baptiſmo fieri, ſed futuro demum tempore, ex auditu verbi, in electis ſubſequi. 6.) Ideoque de regeneratione & ſalute infantum non poſſe certi quid ex baptiſmo ſtatui, ſed tantum probabiliter. 7.) Eſſe enim duplicem baptiſmum internum & externum; eosque *cauſa efficiente, ſubjecto & tempore* ita diſtinctos, ut non omnes illi interiorem baptiſmum percipiant, qui exterius aqua baptizantur; 8.) Cum gratia Dei ſit libera & electio ad vitam abſoluta.

Argumenta contra analogiam ſignificativam.

§. CXX. De reliquis corruptelis ſuus erit dicendi locus: hac vice illud excutiendum, quod baptiſmus negatur efficax medium regenerationis, contra vero tantummodo externum ejusdem ſignum & ſymbolum inque electis obſignatio ſtatuitur. Cui *ſignificativae* analogiæ opponimus hæc fundamenta:

Adverſarii 1.) contradicunt dicto Petri 1 epiſt. III. 21.

I.) Quod patroni ejuſdem diſerte & velut apertis tibiis contradicant Petro, qui negat, aquæ in baptiſmo officium eſſe abluere ſordes corporis 1 epiſt. III. 21. *Baptiſma nos ſalvat, non depoſitio ſordium carnis, ſed interrogatio bonae conſcientiae erga Deum.* Si aqua baptiſmi propter ſignificationem interioris mundationis adhiberetur, neceſſe foret, talem fieri confricationem corporis, quæ ſordes ejus detergeret, totumque ablueret, qua ratione non ſufficeret adſperſio, vel adfuſio aquæ.

2.) Cauſam

II.) Quod cauſam *inſtrumenta-*

X 3 *lem*

ita generalis, ut omnes comprehendat, ideo nemini ſic decedenti auſim peculiariter promittere certam ſalutem, ſunt enim aliqui ſanctorum filii, qui ad praedeſtinationem non pertinent. GERHARDUS.

(*) Paræus in c. II. Rom. p. 218. negat, *geminum a ſuis ſtatui baptiſmum, ſed quod de baptiſmo interno & externo ab illis docetur, id accipiendum de duobus baptiſmi actibus, quorum uterque nomen baptiſmi ſermone eccleſiæ ſortiatur.* Beza part. II. reſp. ad colloq. p. 44. miratur, *cuiquam in mentem venire potuiſſe, ut putaret, quod in duo diſtribuitur, in totidem tota ſecari.* Atqui revera ſtatuunt geminum baptiſmum Calvinus in 1 Cor. XII. Beza in coll. Momp. p. 446. Toſſanus cont. Marbach. p. 350. Diſtinguuntur illi baptiſmi 1.) nominibus: alterum vocant internum, alterum externum; 2.) definitionibus: illum vocant ablutionem ſordium corporis, hunc ablutionem ſordium animæ; 3.) effectibus: quos etiam temporibus diſcriminant. Actionem in baptiſmo internam & externam eccleſia Chriſti agnoſcit, eamque diſtinctam quidem, non tamen temporibus ſeparatam, ex actione autem diverſa baptiſmum diverſum non facit. Si uterque ille actus vocatur baptiſmus, cur non utraque manducatio vocatur ſacramentum cœnæ? Schwenckfeldius in ep. p. 16. 32. 490. facit *duplicem baptiſmum, internum Spiritus & externum aquæ.* Ad illius opinionem quam proxime accedit Calvinianorum hypotheſis. GERHARDUS.

inſtrumentalem cum loco adjunctorum confundunt. lem cum loco *adjunctorum* confundant. Scriptura aquam baptiſmi verbo Dei ſanctificatam, munitam & comprehenſam ſtatuit cauſam inſtrumentalem regenerationis, renovationis & ſalutis, ut adparet ex his dictis ſole clarioribus. Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu.* Eph. V. 26. *Chriſtus mundavit eccleſiam lavacro aquae in verbo.* Tit. III. 5. *Deus nos ſalvos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis.* 1 Petr. III. 21. *Baptiſma nos ſalvat;* (nimirum ὀργανικῶς ſicut & miniſter ſe ipſum & auditores ſuos ſalvare dicitur. 1 Tim. IV. 16.) Quo referenda etiam hæc dicta: Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit;* (ubi conjunguntur media ſalutis ex parte Dei & noſtra.) Gal. III. 27. *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Sed analogia illa ſignificativa aquam baptiſmi ſtatuit tantummodo ſignum & ſymbolum iſtorum effectuum. Sic ergo inferimus: per quod regeneramur, renovamur, mundamur, Chriſtum induimus & ſalvamur, illud non eſt tantummodo regenerationis, renovationis, mundationis, &c. ſignum, quia priores propoſitiones pertinent ad cauſam *inſtrumentalem*, poſteriores ad locum *adjunctorum*. Per aquam baptiſmi regeneramur, renovamur, mundamur, Chriſtum induimus & ſalvamur. Ergo aqua baptiſmi non eſt tantum ſignum regenerationis, renovationis & mundationis (*).

3.) Diſcedunt a literali verborum ſenſu. III.) Quod univerſa ſcripturæ dicta, quæ de baptiſmi fine & effectu agunt, aliter interpretentur, quam ſonant. Urſinus in comp. p. 503. *Impropriae ſeu figuratae loquendi formae ſunt: Baptiſmus eſt lavacrum regenerationis, baptiſmus nos ſalvat. Propria loquendi forma eſt, quod ſit ſignum ablutionis.* Piſcator in anal. cap. III. Tit. *Deus ſalvat nos per regenerationem & renovationem Spiritus ſancti tanquam per lavacrum quoddam, quo ſcilicet abluimur a peccato, cujus lavacri ſigillum eſt baptiſmus.* Idem in anal. cap. V. Eph. *Chriſtus mundat eccleſiam ſanguine ſuo in ara crucis effuſo, de quo teſtantur baptiſmus & evangelium.* Perverſiones dicti Joh. III. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua &c.* vidimus ſuperius.

4.) Coguntur ſtatuere, quod ſcriptura ſacra nuſpiam proprie de effectu baptiſmi loquatur. IV.) Quod cogantur ſtatuere, nullibi in tota ſcriptura propriis & perſpicuis verbis finem & effectum baptiſmi exprimi, id quod perfectioni ejusdem repugnat. Ubi enim legitur in ſcripturis, quod baptiſmus ſit ſignum regenerationis? Certe Chriſtus in inſtitutione baptiſmi nullam facit hujus analogiæ *figurativae* mentionem, ſed jubet *baptizare in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti*, addita promiſſione, quod baptiſmus ſit efficax medium ſalutis. Matth. XXVIII. 19. Marc. XVI. 16. Sohnius tom. I. exegeſ. in meth. theol. p. 262. *Omnes de baptiſmi efficacia propoſitiones, quae in ſcripturis occurrunt, figuratas, improprias & metonymicas eſſe* dicit, *praeter hanc unam: baptiſmus eſt typus depoſitionis ſordium*, quam dicit

(*) Porro argumentamur: 1.) Cuicunque ita tribuitur regeneratio, ut per illud nec ſine illo ſalus obtingere poſſit, illud non ſignificat, ſed confert regenerationem. Atqui baptiſmus ita eſt lavacrum regenerationis, ut per eum regeneremur; Tit. III. 5. niſi quis ex aqua & Spiritu &c. Joh. III. 5. Ergo non tantum ſignificat, ſed confert regenerationem. 2.) Quodcunque nos ſervat, & quidem ita, ut arca Noam, illud non *ſignificative* ſed *effective*, inſtrumentaliter ſcilicet hoc facit. At baptiſmus ita nos ſalvat, ut arca Noam. 1 Petr. III. 21. Ergo. 3.) Aut omnes phraſes de effectu baptiſmi erunt aliter interpretandæ, aut concedendum, quod baptiſmus conferat regenerationem & ſalutem, quia omnes ad claſſem non *adjunctorum* ſignificantium, ſed cauſarum *inſtrumentalium* conferentium pertinent. Tit. III. 5. 1 Petr. III. 21. Joh. III. 5. Zach. XIII. 1. Marc. XVI. 16. Gal. III. 27. Rom. VI. 3. Act. II. 38. XXII. 16. Eph. V. 26. Prius dici nequit, quod tamen Smalcius ſine ulla ratione facit: a.) quia eſſet contra regulam, quod a τῷ ῥητῷ, niſi impugnet articulum fidei, non ſit diſcedendum: b.) omnia illa dicta κατὰ τὸ ῥητὸν eſſent falſa: c.) nuſpiam effectus baptiſmi eſſent propriis verbis propoſiti. GERHARDUS.

dicit exſtare 1 Petr. III. 21. ſed textus inſpectio plane contrarium oſtendit. V.) Quod evertant diſcrimen ſacramentorum vet. & nov. teſt. qua de re in tract. de circumciſ. & agno paſchali §. 4. & ſeqq. latius diſputavimus. VI.) Quod vaticinia & typos vet. teſt. de baptiſmi efficacia nondum impletos eſſe ſtatuere cogantur. Petrus 1 epiſt. III. 20. confert baptiſmum cum *arca Noae*, quæ non fuit tantum ſignum, ſed medium conſervationis in diluvio. Pſalm. XXIX. 10. baptiſmus dicitur *diluvium*. Ut aqua diluvii omnem carnem peccatiſubmerſit: ita quoque idem ſpiritualiter fit in baptiſmo. *Lotionibus leviticis*, tanquam typis, ſucceſſit baptiſmus velut antitypon. Aqua baptiſmi eſt *aqua vivificans & ſanans omnia*, Ezech. XXXVI. 25. XLVII. 9. *eſt fons ille patens in expiatione peccati*, Zach. XIII 1. *eſt mare illud, in quod peccata projiciuntur*, Mich. VII. 19. Gregorius libr. IX. epiſt. 39. *Qui dicit peccata in baptiſmate non funditus dimitti, dicat in mari rubro Ægyptios non veraciter mortuos.* VII.) Quod minus tribuant baptiſmo quam verbo, cum tamen ſacramenta ſint verbum viſibile, ac proinde quod verbo tribuitur, id ſacramentis non eſt denegandum. Verbum Dei eſt *potentia ad ſalutem omni credenti*, Rom. I. 16. eſt efficax medium & organum, per quod Deus fidem ad ſalutem in cordibus operatur; Rom. X. 17. 1 Tim. IV. 16. ita quoque baptiſmus non eſt nudum ſignum, ſed organum ac medium, per quod gratia & ſalus nobis offertur.

5.) Evertunt diſcrimen ſacramentorum vet. & nov. teſt.

6.) Typos baptiſmi nondum impletos eſſe ſtatuere coguntur.

7.) Minus tribuunt baptiſmo, quam verbo.

§. CXXI. Quibus vero argumentis ſententiam noſtram oppugnant? I.) *Si aqua baptiſmi ſtatuitur organum regenerationis, ſequetur, baptiſmum prodeſſe ex opere operato, & occultam aliquam vim latere in aqua &c.* Reſp. 1.) Nequaquam vero opinionem operis operati tuemur, ſed fidem ad ſalutarem baptiſmi uſum omnino requirimus, ac diſertis verbis profitemur, baptiſmum nemini prodeſſe abſque fide. 2.) Hanc fidem & illi conjunctam regenerationem Spiritus ſanctus per ipſum baptiſmum in cordibus infantum operatur, ut oſtendimus ſuperius §. 94. Quemadmodum igitur *verbum non prodeſt fidei non admixtum*, Hebr. IV. 2. ac nihilominus eſt & manet ſalutare medium, per quod fides in cordibus hominum accenditur; Rom. X. 17. ita quoque ſacramentum baptiſmi non prodeſt abſque fide, & nihilominus eſt ſalutare medium, per quod Spiritus ſanctus, in illis, qui non reſiſtunt & repugnant ipſius operationi, fidem vult accendere, augere & confirmare. 3.) Longiſſime igitur ab opinione operis operati ſententia noſtra diſtat. Aliud enim eſt agere de efficacia mediorum ex parte Dei offerentis in ſe ac per ſe, aliud eſt dicere, quod media illa proſint abſque medio recipiente ex parte hominum; proinde perverſa ratio eſt, ut quotiescunque de ordinationum divinarum & mediorum divinitus inſtitutorum efficacia ad ſalutem agitur, ſtatim opinio operis operati inde eliciatur. 4.) Sic nec latentem aliquam occultam vim aquæ baptiſmi tribuimus, ſed effectus illos divinos regenerandi, mundandi, ſalvandi, Spiritui ſancto ut cauſæ principali in ſolidum tribuimus; interim tamen per aquam baptiſmi verbo Dei ſanctificatam, munitam & comprehenſam beneficia illa diſpenſari ſcripturas ſecuti ſtatuimus. 5.) Addimus autem, in hac quæſtione de effectu baptiſmi diſtinguendum eſſe inter infantes & adultos. Infantes non reſiſtunt Spiritui ſancto, ejusque operationi, ideoque per baptiſmum fides & ſalus illis indubitato confertur: adulti vero actuali impœnitentia & obſtinatione ſalutarem Spiritus ſancti operationem impedire poſſunt, quo in caſu baptiſmus haudquaquam ex opere operato ipſis prodeſt, ſed potius in judicium ipſis cedit, & damnationem graviorem adtrahit.

Argumenta adverſariorum. 1.) Sequeretur, baptiſmum prodeſſe ex opere operato.

§. CXXII. II.) *Gratia Dei non eſt adfixa ſignis. Ergo baptiſmus non eſt medium, ſed tantummodo ſignum & ſigillum regene-*

2.) Gratia Dei non eſt adfixa ſignis.

generationis (*). Reſp. 1.) Veriſſimum hoc eſt, quod gratia regenerationis non ita ſit adfixa baptiſmo, quo minus extraordinarie in caſu neceſſitatis Deus infantes regenerare poſſit abſque baptiſmatis ſacramento, interim tamen ex eo non poteſt inferri, baptiſmum non eſſe ordinarium regenerationis medium, ad cujus uſum adligati ſumus. 2.) Id ſimili exemplo declarari poteſt. Placuit Deo per verbum homines convertere, Rom. I. 16. placuit ipſi *per ſtultam praedicationem ſalvos facere credentes.* 1 Cor. I. 21. Ordinarie igitur per auditum & meditationem verbi in cordibus hominum fidem excitat, interim tamen illa Dei actio non eſt abſolute adligata ad verbi auditum, quia Saulum ſpirantem minas & rebellantem convertit. Act. VIII. 3.) Nec dicimus, quod aquæ vis regenerandi tanquam *ſubjecto* φυσικῶς inhæreat, aut quod naturali quacunque ratione & vinculo quodam inſolubili gratia Spiritus ſancti ei ſit adligata, ſed ſacramentali myſterio vim illam huic ſacramento ex ordinatione divina ὀργανικῶς & ὑπερφυσικῶς ad ſalutem credentium conjunctam eſſe dicimus. 4.) Rectius hac in parte ſcribit Calvinus libr. IV. inſtit. cap. 16. §. 5. *Non enim Dominus olim circumciſione dignatus eſt, quin eorum omnium participes faceret, quae per circumciſionem ſignata tunc fuerunt, alioquin meris praeſtigiis ludificatus eſſet populum ſuum, ſi fallacibus ſymbolis eos lactaſſet, quod ſolo auditu horrendum* (**).

3.) Infantes fidelium ante

§. CXXIII. III.) *Infantes fidelium ante baptiſmum ſunt in Dei fœdere, vi divinae promiſſionis:* Gen. XVII. 7. Ero Deus tuus & Deus ſeminis tui. *Ergo non per baptiſmum in fœdus gratiae recipiuntur, ſed beneficii jam ante a… ſigillum ipſis datur.* Beza part. II. quæ… reſp. p. 74. Aretius in probl. p. 245. 1.) infantes fidelium non minus ac reliqu… *natura filii irae,* Eph. II. 3. *concepti &…* *in peccatis.* Pſalm. LI. 7. *ex immundo …* *geniti,* Job. XIV. 4. *ſunt caro de carne;* … III. 6. quomodo ergo actu ſunt in fœdere … ante baptiſmi uſum? 2.) Dictum Gen. XV… continet inſignem promiſſionem gratiæ, … Deus ſemen Abrahæ, adeoque ſemen … omnium, qui ſunt ex fide Abrahæ, in … ſuum recipere velit, non ſine certo qu… medio, nec ob carnalem ex fidelibus parc… nativitatem; ſed in vet. teſt. per ſacram… circumciſionis, in nov. teſt. per ſacram… baptiſmi, unde v. 10. diſerte additur: … *autem fœdus meum, quod ſervabitis int… & vos, & ſemen veſtrum: circumcidetur … bis omne maſculinum.* v. 14. additur com… tio: *maſculus, cuius praeputii caro no… cumciditur, ejus anima eradicabitur ex … ſuo, eo quod fœdus meum fecerit ir…* 3.) Act. II. 39. proponitur illuſtris hujus explicatio: *Pœnitentiam agite,* inquit … v. 38. *& baptizetur unusquisque veſtr… nomine Chriſti.* v. 39. αἰτιολογικῶς … *vobis enim facta eſt promiſſio & liberis …* Si infantes Iſraelitarum vi illius promiſſioni…

baptiſ… ſunt i… fœd…

(*) Zwinglius part. II. oper. in tract. de vera & falſ. relig. p. 198. *Hac ratione libertas divini Spiritus adligata eſſet, qui dividit ſingulis ut vult, id eſt, quibus, quando, ubi vult. Nam ſi tunc cogeretur intus operari, cum nos extra ſignis notamus, ſignis prorſus adligatus eſſet.* Reſp. aliud eſt quærere de *inſtrumento* regenerationis, aliud de diverſis donis, quæ hominibus regeneratis conferuntur, de quibus agit dictum Joh. VII. 39. aliud eſt quærere de coactione, aliud de divina ordinatione. GERHARDUS.

(**) Idem tamen errat, quando libr. IV. inſtit. c. 15. ſect. 2. & cum eo Urſinus in expl. catech. p. 502. ita argumentantur: *Solus ſanguis Chriſti emundat nos ab omni peccato.* 1 *Joh.* I. 7. 1 *Cor.* VI. 11. *Ergo non aquæ baptiſmus.* Reſp. 1.) Pa… *ſolus* non exſtat in textu, nec poteſt … baptiſmo aquæ vel aliis perſonis Tri… 2.) Emundatio a peccatis adſcribitur i… ptura & Deo & ſanguini Chriſti & bap… Deo κυρίως καὶ πρώτως principaliter & pri… baptiſmo ὀργανικῶς καὶ δευτέρως inſtrume… & ſecundario; Eph. V. 27. *mundat … aquæ.* 3.) Diſtinguendum inter gratiæ … *ſitionem* & ejus *oblationem.* Quam g… Chriſtus ſuo ſanguine nobis adquiſivi… in baptiſmo offert; oblatam credentibu… fert, collatam auget, obſignat & con… GERHARDUS.

circumciſionem in vet. & ante baptiſmum in nov. teſt. fuiſſent in Dei fœdere, quomodo Petrus ad baptiſmum ſuſcipiendum eos fuiſſet cohortatus adducta rationis loco hac ipſa promiſſione? 4.) Ergo vi illius promiſſionis infantes fidelium habent aditum ad circumciſionem in vet. & baptiſmum in nov. teſt. ac ſi caſu quodam contingat, ipſos ante ſuſceptum initiationis ſacramentum e vita decedere, divina gratia vi ejusdem promiſſionis extraordinarie in illis regenerationem & ſalutem operatur: ex eo tamen non poteſt inferri, quod baptiſmus non ſit ordinarium regenerationis ac ſalutis medium.

4.) Quandoque baptizantur illi, qui jam ante ſunt renati.

§. CXXIV. IV.) *Quandoque baptizantur illi, qui jam ante ſunt per verbum & Spiritum ſanctum renati, ut patet exemplo Eunuchi*, Act. VIII. 38. *& eorum, in quos jam ante acciderat Spiritus ſanctus*, Act. X. 47. *illis cum baptiſmus non fuerit regenerationis medium, nec in reliquis hunc finem habere dicendus fuerit* (*). Reſp. 1.) Quamvis hi aliique complures ante baptiſmi uſum vere fuerint regeniti, ex eo tamen baptiſmi efficaciæ nihil quidquam decedit, quo minus ſit & dicatur *lavacrum regenerationis*. 2.) Id quod exemplo verbi divini declarari poteſt, quod a multis auditur, qui jam ante ſunt regeniti, nihilo tamen minus verbum eſt ſalutare illud medium, per quod *tanquam incorruptibile ſemen renaſcimur*. 1 Petr. I. 23. Jac. I. 18. 3.) Ut ergo fides & dona Spiritus ſancti per auditum & meditationem verbi in renatis augentur, ita quoque idem fit per baptiſmum; quin & baptiſmus donum regenerationis in illis efficaciter obſignat. 4.) Proinde in quæſtione de uſu baptiſmi diſtinguendum inter *infantes & adultos*. Infantibus baptiſmus *principaliter* eſt medium ordinarium regenerationis & mundationis a peccatis, &c. *ſecundario* autem ſigillum juſtitiæ & fidei confirmatio: adultis credentibus baptiſmus *principaliter* præſtat uſum obſignationis ac teſtificationis de gratia Dei, *υἱοθεσίᾳ* & vita æterna; ſed *minus principaliter* renovationem & dona Spiritus ſancti auget. Infantes per baptiſmum primitias Spiritus & fidei accipiunt: adulti, qui per verbum primitias fidei & Spiritus acceperunt, per baptiſmum incrementa ejusdem conſequuntur. Auguſtinus lib. IV. contra Donat. c. 21. *Sicut in Abrahamo praeceſſit fidei juſtitia, & acceſſit circumciſio ſignaculum juſtitiae fidei: ita in Cornelio praeceſſit ſanctificatio ſpiritualis in dono Spiritus ſancti, & acceſſit ſacramentum regenerationis in lavacro baptiſmi. Et ſicut in Iſaac, qui octavo nativitatis ſuae die circumciſus eſt, praeceſſit ſignaculum juſtitiae fidei, & quoniam parentis fidem imitatus eſt, ſecuta eſt in creſcente ipſa juſtitia, cujus ſignaculum in infante praeceſſerat: ita in baptizandis infantibus praecedit regenerationis ſacramentum, & ſi chriſtianam tenuerint pietatem, ſequitur etiam in corde converſio, cujus myſterium praeceſſit in corpore.* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 4. lit. F. *Cum baptiſmum percipiunt, qui jamdum per Spiritum ſanctificati ſunt, & a peccatis, ſi quae interim poſt converſionem contraxerunt, mundantur, & ab exteriori ſatisfactione abſolvuntur, & adiutrix gratia omnisque virtus in eo augetur, ut vere novus homo tunc dici poſſit: fomes quoque peccati in eo amplius debilitatur: ideo Hieronymus dicit, quod fides, quae fideles facit, in aquis baptiſmi datur, vel nutritur, quia non habenti aliquam ibi datur, & jam habenti, ut plenius habeat, datur: ſic & de aliis intelligendum eſt. Qui ergo mundus accedit, ibi fit mundior, & omni habenti ibi amplius datur.* Et poſtea: *Multum ergo confert baptiſmus etiam iam per fidem juſtificato, quia accedens ad baptiſmum quaſi ramus a columba portatur in arcam, qui autem intus erat judicio Dei, nunc etiam judicio eccleſiae intus eſt.*

5.) Non omnes baptizati regenerantur.

§. CXXV. V.) *Exemplum Simonis magi teſtatur, non omnes, qui baptizantur, regenerationis & renovationis participes fieri.*

Act.

(*) Zwinglius de vera & falſ. relig. p. 198. *Cornelius Spiritum ſanctum acceperat, priusquam aqua tingeretur, certus ergo de gratia Dei fuit ante baptiſmum.* GERHARDUS.

Act. VIII. 22. *Ergo baptiſmus non erit regenerationis & renovationis medium.* Reſp. 1.) Alia eſt ratio infantum, alia vero adultorum. Infantes in baptiſmo omnes & ſingulos regenerari dicimus, cum operationi Spiritus ſancti veram fidem accendentis non ponant obicem, nec actuali impœnitentia & incredulitate eidem reſiſtant, nec hypocriſeos periculo ſint obnoxii, id quod, contra Bezam in coll. Mompelg. pag. 479. Aretium parte II. problem. p. 175. Simler. de bapt. theſ. 22. & 114. Urſinum in comp. theol. p. 545. id ipſum negantes, demonſtramus ex generalibus ſcripturæ pronunciatis de ſalutari baptiſmi efficacia. Rom. VI. 3. *Quotquot in Chriſtum baptizati ſumus, in mortem ejus baptizati ſumus.* Gal. III. 27. *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis:* uti & ex propenſa Dei erga omnes voluntate; ex univerſalitate meriti Chriſti, cujus adplicatio fit per baptiſmum; ex veritate & integritate baptiſmi in infantibus baptizatis omnibus æquali, &c. Si per baptiſmum non regenerarentur omnes infantes, illud foret aut ex parte infantum, id quod locum non habet, quia pares ſunt in vitii originalis contagione; aut ex parte baptiſmi, id quod itidem non habet locum, quia ex hypotheſi verus & æqualis baptiſmus illis confertur: aut ex parte Dei, quod ipſum etiam dici nequit, quia *non eſt voluntas Dei, ut pereat unus de puſillis iſtis.* Matth. XVIII. 14. *Deus vult omnes homines ſalvos fieri.* 1 Tim. II. 4. *Auctor promiſſionis fidelis eſt.* Hebr. X. 23. Et quæ alias foret conſolatio piorum parentum, quorum liberi in infantili ætate moriuntur? Num probabiliter ſaltem de ipſorum ſalute ſtatui poteſt, ut vult Beza in coll. Mompelg. p. 435.? at hoc eſt dubitationis pontificiæ μορμολύκειον reducere. 2.) Adultos vero quoſdam actuali impœnitentia, hypocriſi item & obſtinationis obice ſalutari baptiſmi efficacia ſe ipſos defraudare, libenter concedimus; ſed ex eo neutiquam inferri poteſt, quod baptiſmus in ſe ac per ſe non ſit ſalutare medium regenerationis, cum ex remotione actus *ſecundi* aliquo objecti vitio impediti nondum ſequatur remotio actus *primi.* 3.) Verbum Dei non eſt in omnibus ad fidem & ſalutem efficax, at num propterea non erit ſalutare medium, per quod Deus fidem & ſalutem operatur? 4.) Securis non deſinit eſſe inſtrumentum ſectionis, etiamſi lapides non ſecet: ſic baptiſmus eſt & manet lavacrum regenerationis, etiam quando hypocritis confertur: non ratione objecti, quia hypocritæ fide carent, & operationem Spiritus ſancti intervertunt, ſed ratione definitionis vel potius inſtitutionis divinæ. 4.) Laudamus igitur verba Bezæ p. 2. reſp. ad colloq. p. 112. *Exiſtimare cauſae efficienti vim ſuam ἐνεργητικὴν detrahi, quoties vitio τοῦ πάσχοντος impeditur ejus effectus, eſt certe erratum dignum commiſeratione potius, quam refutatione hominis, qui ἀῤῥωστίᾳ διανοίας laboret.*

6.) Multi baptizati peſſime vivunt.

§. CXXVI. VI.) *Multi in infantili aetate baptizati, ubi adoleverint, peſſime vivunt. Ergo non fuerunt per baptiſmum regeniti, qui enim ex Deo natus eſt, non peccat.* 1 Joh. III. 9. Reſp. 1.) Flagitioſi illi peccatores hac ratione oſtendunt, non quod nunquam fuerint regeniti, ſed quod regenerationis gratia & beneficio exciderint: poſſe autem renatos Dei gratia per peccata contra conſcientiam iterum excidere, oſtendimus ὀφθαλμοφανῶς in tract. de bonis operibus ſub finem. 2.) Regeneratio & renovatio, quæ fit in baptiſmo, ita comparata eſt, ut prava concupiſcentia & peccatum non penitus ex carne deleantur & eradicentur, ſed remittantur, ac mortificentur, atque eo fine datur per baptiſmum Spiritus ſanctus, ut renati actiones carnis per Spiritum mortificent, & contra peccatum in carne adhuc reliquum viriliter pugnent. Quod ſi homo per baptiſmum renatus ac renovatus concupiſcentiis carnis ſecure indulgeat, & ſecundum carnem vivat, amittit gratiam Dei, inhabitationem Spiritus ſancti & ſalutem æternam. 3.) Inſerimur quidem Chriſto ſpirituali viti tanquam palmites, interim tamen *qui non manent in ipſo, excinduntur, & in ignem abjiciuntur.* Joh. XV. 6. 4.) Hinc Proſper ad object. Gallor. c. 2. *Relapſum poſt baptiſmum ad infidelitatem & impios mores qui negat originali peccato fuiſſe purgatum, tam falſa opinatur, quam qui eundem adſerit, non aeterna morte damnandum.* 5.) Dictum Johannis expoſuimus ſuo loco, & cum redu-

duplicatione accipiendum eſſe oſtendimus. *Qui ex Deo natus eſt*, quatenus talis manet, & Spiritu actiones carnis mortificat, *non peccat*, ſive peccatum facit.

Non omnes ſignificationes ex baptiſmo eliminandas eſſe.

§. XXVII. Ergone, inquis, *omnes omnino ſignificationes ex baptiſmo eliminandae?* Reſp. minime vero. Quamvis enim ſacrum baptiſmi lavacrum ex inſtitutione divina proprie & principaliter ſit efficax medium regenerationis & renovationis ad vitam æternam, nequaquam vero nudum iſtius beneficii ſignum: hoc tamen non impedit, quo minus enumerentur concinne aliquot ſignificationes & commonefactiones, ad quas minus principaliter & ſecundario baptiſmus reſpiciat; modo illud firmum fixum teneatur, baptiſmum nec ſolum nec principaliter propter illas ſignificationes ac commonefactiones inſtitutum, nec totam ſubſtantiam & efficaciam baptiſmi in illis conſiſtere. I.) Baptiſmus igitur ſignificat, quod vetus homo debeat ſubinde per mortificationem ac pœnitentiam in nobis ſubmergi, & exſtingui cum omnibus peccatis & pravis concupiſcentiis, ac rurſus quotidie emergere ac reſurgere novus homo, qui in ſanctitate & juſtitia coram Deo vivat in æternum. Rom. VI. 3. *Quotquot in Chriſtum Ieſum baptizati ſunt, in mortem ejus baptizati ſunt.* v. 4. *Sepulti igitur ſumus una cum Chriſto per baptiſmum in mortem, ut quemadmodum Chriſtus excitatus eſt ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitae ambulemus.* v. 5. *Si enim σύμφυτοι facti ſumus ſimilitudini mortis ejus, ſimul & reſurrectionis erimus.* Col. II. 12. *Conſepulti ſumus Chriſto in baptiſmo.* Quemadmodum enim baptizatus aquis immergitur, ut videatur in eis ſuffocandus, poſtea tamen vivus iterum extrahitur: ſic vetus homo in baptizatis & renatis quotidie ſubmergendus eſt & exſtinguendus, ut prodeat novus. Quemadmodum Chriſtus propter peccata noſtra mortuus ac ſepultus, die tertio propter juſtificationem noſtram ſurrexit vivus: Rom. IV. 25. ſic in baptiſmo vetus noſter homo cum Chriſto ſepelitur, ut in novitate vitæ & juſtitia Deo in poſterum ſerviamus. Baſilius in ſerm. quando baptizetur aliquis baptiſmate Chriſti tom. I. p. 460. *Quemadmodum qui crucifigitur, a viventibus abalienatur: ita & is, qui in ſimilitudine mortis cum Chriſto crucifigitur, abalienatur ab omnibus, qui ſecundum veterem hominem vivunt. Et quemadmodum qui crucifigitur, mortis ſubjectus condemnationi ab illis disjungitur, cum quibus aliquando vitae commercium habuit, ſublimior jam illis, qui in terra adhuc repunt, factus: ita & qui cum Chriſto per baptiſma crucifigitur, ab omnibus in univerſum, qui ſecundum hoc ſeculum vivunt, abalienatus eſt, ſublata jam mente ad cæleſtem converſationem exaltatus.* II.) Quod per baptiſmum abluamur a peccatis. Quemadmodum enim alias aqua naturalis abluit ſordes corporis: ſic aqua baptiſmi, cum ſit verbo Dei comprehenſa, abluit ſordes mentis; & quam vere aqua in baptiſmo adſpergimur, tam vere Chriſtus ſuo ſanguine nos adſpergit, & a peccatis mundat. Ezech. XXXVI. 25. *Adſpergam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris.* Hebr. X. 22. *Abluti corde aqua munda.* 1 Petr. I. 2. *Electis in obedientiam & adſperſionem ſanguinis Chriſti.* 1 Joh. I. 7. *Sanguis Jeſu Chriſti Filii Dei emundat nos ab omnibus peccatis.* Plures comparationes inter aquæ naturalis proprietates & baptiſmi effectus propoſitæ ſunt ſuperius §. 66.

Cum ſignificet 1.) quotidianam peccati mortificationem.

2.) peccati ablutionem.

3.) ex calamitatibus liberationem.

III.) Quod ex omnibus adverſis & ærumnis liberati tandem æternæ gloriæ participes ſimus futuri. Quemadmodum enim baptizatus ex aquis, in quibus videbatur ſubmergendus, extrahitur: ſic Deus in baptiſmo ſeſe obligat, quod ex omnibus adverſis, ex mari calamitatum, quibus in hac vita immergimur, nos extrahere & ad gloriam vitæ æternæ traducere velit. 2 Sam. XXII. 17. Pſalm. XVIII. 17. *Extraxit me de aquis multis.* Pſalm. XXXII. 6. *In inundatione aquarum multarum ad eum non pertingent.* Pſalm. LXIX. 2. *Serva me Deus, quoniam intraverunt aquae uſque ad animam meam.* v. 3. *Veni in profunda aquarum.* v. 16. *Ne inundet me decurſus aquarum.* Pſalm. CXLIV. 7. *Mitte manum tuam de excelſo, & erue me*

4.) *Noſtram ad ſpirituale prælium obligationem.*

me ex aquis multis. IV.) Quod ſub vexillo Chriſti contra ſatanam & omnia ipſius opera ſtrenue pugnare debeamus. Cum enim in baptiſmo Deus nobiſcum fœdus ineat, ac ſacræ militiæ nos adſcribat, eo ipſo monemur, ne quid contra fœderis illius capita proterve agamus, ſed usque ad ſanguinem pro Chriſto & ipſius gloria pugnemus: quemadmodum & ipſe propter nos ſuum effudit ſanguinem, quo in baptiſmate abluti in fœdus gratiæ reciperemur. Huc referendum, quod 1 Cor. I. 13. apoſtolus dicit: *Num in Pauli nomen baptizati eſtis?* quaſi dicat, non mihi, ſed Chriſto nomen dediſtis in baptiſmo; a Chriſto igitur, in quem baptizati eſtis, non a Paulo vos denominari convenit. 1 Cor. X. 2. *Patres noſtri omnes in Moſen baptizati ſunt in nube & in mari.* Quemadmodum Iſraelitæ per mare rubrum ductu nubis miraculoſe traducti obligati ſunt Moſi, ut ipſius doctrinæ & mandatis a Deo per ipſum promulgatis fidem adhiberent: ſic & nos per baptiſmum, tranſitus illius ἀντίτυπον, ad fidem & confeſſionem nominis Chriſti obligamur. 1 Petr. III. 21. *Baptiſmus eſt ſtipulatio bonae conſcientiae erga Deum.* Cum per baptiſmum in fœdus Dei recepti ac ſacræ militiæ adſcripti ſimus, utique nobis incumbit, ut militemus bonam militiam, retinentes fidem & bonam conſcientiam. V.) Cum unum omnes ſuſcipiamus baptiſma, neque quisquam melius altero ſortiatur, hoc ipſum nobis debet eſſe unitatis & fraternæ concordiæ ſymbolum. 1 Cor. XII. 13. *In uno Spiritu omnes in unum corpus baptizati ſumus, ſive Iudaei, ſive gentiles, ſive ſervi, ſive liberi.* v. 20. *Multa quidem membra, unum autem corpus.* (æquum igitur eſt, ut velut membra unius corporis myſtici unitatem colamus.) Eph. IV. 3. *Soliciti eſtote ſervare unitatem Spiritus in vinculo pacis.* v. 4. *Unum corpus & unus Spiritus, ſicut & vocati eſtis in una ſpe vocationis veſtrae.* v. 5. *Vnus Dominus, una fides, unum baptiſma.*

5.) *Fraternam dilectionem.*

3.) *Pontificiorum,*

§. CXXVIII. De effectis baptiſmi diſputat Bellarminus lib. I. de bapt. cap. 12. *Duae* (inquit) *ſunt de hac re quaeſtiones. Vna de veris effectibus, quos agnoſcunt catholici,* (Romanenſes) *altera de falſis effectibus, quos adverſarii baptiſmo tribuunt. Veri effectus apud catholicos tres ſunt, 1.) enim baptiſmus tollit ac delet vere omnem culpam & pœnam, 2.) confert ex opere operato gratiam & dona divina, quibus vere & formaliter homo juſtificatur, 3.) imprimit characterem indelebilem, ob quem reiterari non poteſt.*

qui ſtatuunt, baptiſmum

1.) delere culpam & pœnam,

2.) prodeſſe ex opere operato.

3.) imprimere characterem.

Adverſarii alios quinque effectus baptiſmi enumerant, 1.) quod baptizatus non poſſit damnari etiamſi velit, niſi nolit credere, 2.) quod baptiſmus liberet ab obedientia legis divinae, 3.) quod liberet ab humanarum legum obſervatione, 4.) quod liberet ab omnibus votis, 5.) quod ſola memoria baptiſmi juſtificet a peccatis, quae fiunt poſt baptiſma: qui certe non tam ſunt baptiſmi effectus, quam Lutheranorum errores damnati in concilio Tridentino. Hactenus Bellarminus. Cum vero de opere operato & impreſſione characteris in tractatu de ſacramentis copioſe dictum ſit, de primo ſaltem baptiſmi effectu, videlicet de vera omnis culpæ & pœnæ per baptiſmum deletione hoc loco agendum reſtat; quod antequam adgrediamur, monemus, Bellarminum ſtudio præterire diſſenſiones ſuorum circa adſerendum baptiſmi effectum. Innocentius III. pontifex libr. III. decretal. narrat varias opiniones doctorum de baptiſmo ejusque efficacia, quas leviter attingens minime concordat, ſed eorum diſſidium incompoſitum relinquit. *Cum propter haec* (inquit) *inter doctores theologos quaeſtio referatur, aliis adſerentibus, per virtutem baptiſmi parvulis quidem culpam remitti, ſed gratiam non conferri: nonnullis dicentibus, peccatum dimitti, & virtutes infundi habentibus illas quoad habitum, non ad uſum, donec perveniant ad adultam aetatem &c.* Bonaventura libr. IV. ſent. diſt. 4. art. 1. quæſt. 3. *Ad gratiae infuſionem & characteris impreſſionem* addit *innocentiae reſtitutionem; deletionem peccati* refert *ad gratiae infuſionem: gratia enim* (inquit) *habet duplicem actum, ſcilicet delere peccatum & habilitare ad bonum.* Illud quoque non mediocriter derogat baptiſmi dignitati & efficaciæ, quod monaſticen æquiparant baptiſmo

Diſſenſiones eorum circa effectus baptiſmi.

ſmo, dictitantes, *monachos tam purgari a ſuis peccatis per ingreſſum religionis, quam infans recens e baptiſmi fonte prodiens a peccatis ſuis ſit lotus.* Thomas lib. II. q. 89. *Legitur in vitis patrum, quod eandem gratiam conſequantur, religionem intrantes, quam conſequuntur baptizati.* Bellarminus lib II. de monach. c. 6. negat, *monaſticen aequari baptiſmo, cum baptiſmus & culpam & pœnam tollat, profeſſio autem monaſtica non culpam, ſed ſolam pœnam, idque ſe non certo adſerere, ſed pie credere:* & tamen mox addit ex Athanaſio: *Antonium in viſione audiviſſe ſanctos angelos dicentes, omnia peccata ſibi remiſſa fuiſſe, quoniam monaſticam vitam ſuſcepit;* & ex Thoma docet, *recte credi, per monaſticam profeſſionem ſatisfieri pro omnibus peccatis, & eſſe hanc profeſſionem alterum baptiſma.*

Explicatio quaeſtionis, an baptiſmus deleat culpam & pœnam.

1.) Quod culpam deleat.

§. CXXIX. Quod ergo I.) adtinet deletionem *culpae* in baptiſmo, ea de re ſic ſentimus. *Baptiſmus eſt lavacrum regenerationis & renovationis;* Tit III. 5. ad regenerationem pertinet remiſſio peccatorum; ad renovationem vero mortificatio carnis & vivificatio Spiritus. Regeneratio ſane & peccatorum remiſſio plena ac perfecta fit in baptiſmo, *ita, ut nulla damnatio ſit his, qui ſunt in Chriſto Jeſu;* Rom. VIII. 1. renovatio autem non ita plena ac perfecta fit, quo minus quotidie debeat creſcere: ſed in baptiſmo incipit, durat per totam vitam in illis, qui ſpiritu actiones carnis mortificant, & tandem conſummata erit in vita æterna. Id quidam ſic efferunt, diſtinguendum eſſe inter ablutionem per *ſanguinem*, & inter ablutionem per *Spiritum Chriſti.* Ablui ſanguine Chriſti eſt conſequi remiſſionem peccatorum, ac juſtificari propter effuſum ſanguinem Chriſti. Ablui Spiritu Chriſti eſt renovari per Spiritum ſanctum: quæ renovatio eſt mutatio inclinationum & qualitatum malarum in bonas, facta virtute Spiritus ſancti in mente, voluntate & corde &c. Utraque ablutio fit in baptiſmo, interim tamen diſtincta hæc ſunt beneficia, ac proinde nequaquam confundenda: illa ablutio eſt perfecta, hæc vero inchoata in hac vita. Quod ſi ergo quæratur, quale peccati remedium in baptiſmo proponatur, reſpondemus, 1.) peccatum remitti in baptiſmo, ita ut non imputetur, 2.) peccatum & veterem Adamum in baptiſmo mortificari, ut non regnet. Hæc autem mortificatio non eſt ita comparata, ut concupiſcentia prava penitus aboleatur, vel in ſe ac per ſe peccatum eſſe deſinat, ſed ut non amplius regnet, nec renatis in culpam damnabilem deputetur. Auguſtinus lib. I. de mor. eccleſ. cath. c. 35. *Sacroſancto lavacro inchoata innovatio novi hominis perficiendo perficitur in aliis citius, in aliis tardius.* Bernhardus ſerm. de cœna. *Lavari quidem cito poſſumus, ſed ad ſanandum multa curatione opus eſt.* 3.) Denique tollitur peccatum, quia tandem ipſa morte virtute ſanguinis Chriſti, quo in baptiſmo abluti ſumus, totaliter deſtruitur.

2.) Quomodo deleat pœnam.

§. CXXX. Quod II.) ad deletionem *pœnae* attinet, diſtinguendum eſt inter pœnas peccati. Alia enim eſt pœna *aeterna*, alia *temporalis*. Hæc viciſſim eſt vel *aliunde* contracta, quam in ſcholis vocant pœnalitatem, vel *ſponte* adtracta. Item remiſſio pœnæ alia eſt quoad *Deum*, alia quoad *homines*. Quoad Deum omnis pœnæ remiſſio fit in baptiſmo, quia remiſſio culpæ coram Deo complectitur etiam remiſſionem pœnæ, ut ſuo loco in tract. de pœnitentia uberius docuimus. Quoad homines non tollitur per ſuſceptionem baptiſmi pœna civilis, quam ſibi enormibus delictis quis adtraxit: evangelium enim non abolet politias, & multi hypocritæ baptiſmum adſumerent, ut meritas peccatorum pœnas in foro civili evaderent. Mitigari tamen ſolet ordinaria pœna, ut homines ad baptiſmum invitentur. *Judaeum per baptiſmum liberari a pœna civili, quam meruit propter delictum antea commiſſum,* ſtatuunt gloſſa in c. Quoniam 48. diſt. & in c. quod autem 32. q. 1. Anton. de Butr. Felinus & alii in c. de his de adcuſ. quam opinionem communem dicit Ferratus cautela 24. in eamque ut mitiorem & æquiorem, quæque religioni naturæ magis faveat, magiſque ad converſionem adtrahat Judæos, inclinat clarus §. fin. q. 51. num. 19. Sed & Paduæ in cauſa cujusdam Judæi convocatis illuſtrioribus totius univerſitatis doctoribus cauſaque per utramque partem diſputata eam obtinuiſſe, ac Judæum liberatum fuiſſe, teſtis eſt Ferratus l. d. Contrariam vero opinionem, Judæum ſcilicet baptizatum nihilo-

hilominus puniri poſſe de delictis antea commiſſis, veriorem ſtatuunt Aret. Zabarell. Abb. Joh. de Anan. Baro in c. de his de accuſationibus &c. gaudemus de divort. Marquardus de Judæis p. 3. c. 5. quam magis communem teſtantur Cævallos comm. contra comm. p. 294. & Chucus libr. V. inſtit. de bapt. §. 1. n. 111. ubi dicit, quod in catechiſmo Romano ſit adprobata. Eundem defendit Covarruv. lib. II. variar. reſol. c. 10. num. 4. Tiraq. de pœnis temper. cauſa 25. quia *baptiſmus & abſolutio, quae per baptiſmum contingit, reſpiciat animam c. quia paſſus de pœnit. diſt. 2. de eccleſia quae eſt cultum juſtitiae. c. 1. de al. feud. non defendat juſte condemnatos, pro furtis & delictis* c. ult. 24. q. ult. *diverſae pœnae ſunt & tendunt ad diverſos effectus: una Deo, altera magiſtratui debetur propter exemplum* c. admonere 33. q. 2. *Spiritualis, ut animae, ſecularis, ut reipublicae, quam delinquens laeſit, conſulatur.* Et hoc in noſtris judiciis obſervari teſtatur experientia. Quod attinet pœnas ex peccato primorum parentum contractas, eæ vel ſunt tantum pœnæ, vel ſimul peccatum & pœna, ut docuimus in tract. de peccato originis §. 122. Pœnæ ſunt vel *temporales* vel *aeternae*. In claſſem pœnarum temporalium referuntur multiplices hujus vitæ calamitates ac miſeriæ, morbi varii ac tandem mors. Quod ergo pœnas æternas concernit, ab illis baptizati fideles omnino liberantur, manent autem obnoxii temporalibus hujus vitæ calamitatibus, morbis ac morti: ſed hæ reſpectu ipſorum non amplius ſunt pœnæ proprie ſic dictæ, ſed paternæ caſtigationes; quibus quo fine ſubjiciantur, alibi a nobis eſt expoſitum in tract. ſcilicet de pœnit. §. 125. Pœna & peccatum ſimile eſt pravæ concupiſcentiæ, cujus reatus in baptiſmo remittitur, ac vis ejus infringitur, & mortificatur, non tamen penitus aufertur. Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 4. lit. F. *Quaeritur, cur pœnalitas, cui pro peccato addicti ſumus, non tollatur per baptiſmum? hoc ideo tradunt fieri viri ſancti, quia ſi a pœna homines per baptiſmum liberarentur, ipſam putarent baptiſmi pretium, non aeternum regnum, ideo ſoluto reatu peccati temporalis, pœna tamen manet, ut illa vita ſtudioſius quaeratur, quae erit a pœnis omnibus aliena. Ideo etiam manet, ut ſit fideli & certandi materia & vincendi occaſio, qui non vinceret, ſi pugnaret, nec pugnaret, ſi in baptiſmo fieret immortalis.*

Peccati reliquias manere poſt baptiſmum probatur, 1.) ex ſcripturæ dictis.

§. CXXXI. Hanc ſententiam noſtram de reliquiis peccati in baptizatis probant I.) omnia illa ſcripturæ dicta, quæ docent, concupiſcentiam in renatis poſt baptiſmum adhuc reliquam vere eſſe peccatum coram Dei παντεπόπτου renes ac corda probantis judicio, ſi vel maxime Spiritus virtute concupiſcentiæ illi reſiſtatur, quo minus in externa graviora delicta prorumpant. Expoſuimus autem illa ſcripturæ teſtimonia in tract. de peccat. actual. §. 27. & ſeqq. ubi eadem ab exceptionibus adverſariorum vindicavimus.

2.) ex ſanctorum querelis.

II.) Omnes querelæ ſanctorum de peccato in carne adhuc habitante, cujus remiſſionem ſeriis & ardentibus precibus expetunt. Pſalm. XIX. 13. *Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me.* Pſalm. XXXII. 6. *Pro hac peccatorum remiſſione orabit ad te omnis ſanctus.* Pſalm. CXXX. 3. *Si peccata imputare volueris, Domine, quis ſuſtinebit?* Pſalm. CXLIII. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo, quia coram te non juſtificabitur omnis homo vivens.* Matth. VI. 12. ex inſtitutione Chriſti jubentur apoſtoli & omnes baptizati orare: *Remitte nobis debita noſtra.* Rom. VII. 7. *Peccatum non cognovi, niſi per legem, nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex dixiſſet: Non concupiſces.* v. 17. *Non ego operor illud, ſed quod habitat in me,* hoc eſt, in carne mea, *peccatum* &c. Beda in c. VII. Rom. de Paulo apoſtolo: *In viis Domini ambulabas & tantum peccatum habebas.* 1 Joh. I. 8. *Si dixerimus nos non habere peccatum, mendaces ſumus, & veritas non eſt in nobis.*

3.) ex cohortationibus apoſtolicis.

III.) Omnes cohortationes apoſtolicæ, quibus jubentur renati peccato in carne adhuc habitanti reſiſtere, renovari quotidie in ſpiritu mentis, exuere veterem hominem &c. Certe ſi peccatum cum omnibus fibris radicitus ex ipſis eſſet evulſum, quare metuendum foret, ne iterum excreſceret? Rom. VI. 4. teſtatur apoſtolus, *nos cum Chriſto per baptiſmum in mortem ſepultos eſſe,* v. 6. *veterem hominem ni-*

mirum

mirum ſimul cum ipſo crucifixum, ut deſtruatur corpus peccati; & tamen v. 12 ſubjungit: *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis ejus.* Rom. VIII. 1. negat *quidquam damnationis eſſe iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu*; & tamen v. 12 ſubjungit: *Debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem vivamus*, v. 13. *ſi ſecundum carnem vixeritis, moriemini; ſi autem Spiritu actiones carnis mortificaveritis, vivetis.* 1 Cor. V. 7. teſtatur apoſtolus, Corinthios *eſſe azymos*; & tamen jubet *vetus fermentum expurgare*. 1 Cor. VI. 11. dicit, illos eſſe *ablutos & ſanctificatos*; & tamen 2 Cor. VII. 1. præcipit, *ut mundent ſe ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, ac ſanctificationem perficiant in timore Dei.* 2 Cor. IV. 16. *Interior noſter homo de die in diem renovatur*, Eph. IV. 23. *Renovamini Spiritu mentis veſtrae*, v. 24. *induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in juſtitia & ſanctitate veritatis.* Epheſii non minus quam baptizati Galatæ Chriſtum induerunt; Gal. III. 27. nihilominus apoſtolus eos jubet novum hominem induere, & veterem cum ſuis concupiſcentiis & operibus exuere. Col. III. 9. &c.

4.) ex loquendi formulis.

IV.) Formulæ loquendi, quas de peccati remiſſione Spiritus ſanctus uſurpat. Pſalm. XXXII. 1. *Beatus cui dimittitur* כְּשׁוּר *praevaricatio, cui tegitur* כְּסוּי *peccatum.* v. 2. *Beatus homo, cui non imputat* יַחְשֹׁב *Deus iniquitatem*, quod apoſtolus Rom. IV. 7. ſic vertit: *μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι* v. 8. *μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν.* Quod tegendo & non imputando remittitur. Ergo non penitus abolетur.

Exceptiones Piſtorii.

Piſtorius regerit, כָּסָה *idem eſſe quod* נָשָׂא, *tollere auferre, cum pro aequipollentibus haec duo vocabula accipiantur.* Reſp. verbum כָּסָה, nuſpiam in tota ſcriptura aliter uſurpatur, quam pro *tectione* ejus, quod adhuc præſens eſt: unde LXX. interpretes & apoſtolus reddiderunt per ἐπεκαλύφθησαν. Sic Prov. X. 12. 1 Petr. IV. 8. *Odium excitat contentiones; ſed dilectio teget* יְכַסֶּה *καλύψει transgreſſiones.* Jam vero dilectio non abolet ac penitus delet proximi delicta, ſed pallio caritatis eadem tegit. Vox נָשָׂא ſignificat non ſolum *auferre & abolere*, ſed etiam *ignoſcere, condonare*, præſertim ſi addatur vel etiam ſubintelligatur *dativus*, ut adparet ex Num. XIV. 19. Gen. IV. 13. L. 17. &c. Ideo LXX. interpretes Pſalm. LXXXV. 3. reddiderunt ἀφῆκας τὰς ἀνομίας τῷ λαῷ σου: quin imo ipſe apoſtolus hoc ipſo in loco reddidit per ἀφίημι *dimitto, condono*, libero aliquo debito. Rom. IV. 7. *μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι.*

Bellarmini & Becani.

Bellarminus lib. II. de juſtific. cap 9. excipit. *Deo nihil poteſt tegi, niſi penitus deleatur.* Becanus de juſt. c. 1. *Si peccata teguntur, aut Deus videt illa, aut non videt. Si videt, quomodo in conſpectu ejus tecta ſunt? Si non videt, quomodo ſtat apoſtolicum illud, omnia nuda & aperta in oculis ipſius?* Reſp. peccata in conſpectu Dei dicuntur tegi non *proprie*, ſed *metaphorice* per uſitatam ἀνθρωποπαθείας figuram. Quemadmodum enim maculæ teguntur injecta veſte, ſic juſtitia Chriſti teguntur peccata noſtra, ne nobis imputentur. Ludunt igitur Bellarminus & Becanus in voce *tegendi*, quam illi *proprie* accipiunt, nos vero ex mente apoſtoli *tropice*: huc enim redit ſenſus, quando dicimus, peccata tegi coram Deo, quod Deus ea non imputet, non autem, quod nulla ratione ea videat; quemadmodum etiam peccatorum noſtrorum oblivisci dicitur. Videt quidem & novit ea, ſed propter meritum Chriſti fide adprehenſum remittit offenſam.

5.) ex propagatione labis originalis.

V.) Propagatio peccati originalis. Infantes a parentibus baptizatis & renatis geniti, non minus ac reliqui naſcuntur peccato originali obnoxii, ut ſuo loco clariſſime oſtendimus ex dictis ſcripturæ Jobi XIV. 4. Pſalm. LI. 7. Joh. III. 6. Eph. II. 3. Quomodo vero illa peccati propagatio locum haberet, ſi peccatum ipſum radicitus cum omnibus fibris in baptiſmo eſſet evulſum? Auguſtinus lib. I. confeſſ. c. 27. *Vidi ego & expertus ſum zelantem parvulum, nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro adſpectu collactaneum ſuum.*

6.) ex baptizatorum actualibus peccatis.

VI.) Peccata actualia baptizatorum. Si in baptiſmo peccatum plane

ne tollitur & deletur, conſequens fuerit, baptizatos non poſſe in poſterum peccare, vel ſi peccant, quærendam eſſe novam novæ corruptionis cauſam. Macarius homilia XV. p. 188. *ſi perſeveres dicere, poſt baptiſmum vitium non habere, ubi paſcatur aut collocetur in corde, ignoras, quot ab adventu Dei ad hoc uſque tempus baptizati ſunt, & nihilominus interdum prava cogitaverunt? an non reperimus, poſt baptiſmum multa committi peccata, ac pleroſque delinquere?* Auguſtinus tract. XLI. in Joh. *Nunquid quia deleta eſt iniquitas, nulla remanſit infirmitas? ſi non remanſiſſet, ſine peccato viveremus, quis vero audeat haec dicere?*

7.) ex hujus vitæ calamitatibus.

VII.) Calamitates, dolores, morbi, adeoque ipſa mors, cui baptizati adhuc ſunt obnoxii. Ubi omnis abeſt culpa, ibi calamitates, dolores, morbi & mors non poſſunt nec debent habere locum. Atqui infantes baptizati obnoxii ſunt calamitatibus, doloribus, morbis & morti, ut teſtatur experientia. Ergo ab illis non omnis abeſt culpa, nec penitus deletum ex illis peccatum. Auguſtinus libr. XXII. de civit. Dei cap. 22. ſcribit, *infantes chriſtianorum baptizatos miſere ſaepe vexari a ſpiritibus immundis*: quomodo ergo omnis culpa penitus ex illis deleta? Bellarminus libr. I. de baptiſmo c. 13. regerit, *argumenta noſtra nihil aliud probare, niſi concupiſcentiam vere eſſe peccatum, licet ei non conſentiamus, quae omnia ſe ſolviſſe* adſerit in quæſtione de peccato originis: quid vero præſtiterit, ſuo loco oſtendimus.

Pontificiorum antitheſis.

§. CXXXII. Huic ſententiæ noſtræ vehementer adverſantur pontificii; norunt enim, eam perſuaſioni de perfectione ac meritis operum extreme adverſari. Concilium Trident. ſeſſ. V. decernit, *per baptiſmum tolli re ipſa id omne, quod habet in homine rationem peccati.* Bellarminus loco proxime citato ſententiam concilii ſic interpretatur, *quod baptiſmo re ipſa tollantur omnia peccata, ita ut non ſolum non imputentur, ſed nec ſit, quod imputari poſſit* (*). Ceterum, antequam ad examen argumentorum deſcendamus, evolvenda eſt ambiguitas, quæ latet in voce *peccati*. Eam vero verbis Caſſandri in conſult. de Auguſt. confeſſ. art. II. expoſitam dabimus. *Ex Auguſtino* (inquit) *& reliquis eccleſiaſticis ſcriptoribus convenit, concupiſcentiam etiam poſt baptiſmum reliquam apoſtolum, & eum ſecutum Auguſtinum, peccatum nonnunquam adpellare, non modo quia ex peccato facta eſt, ſed quia eſt fomes peccati, & dominationi mentis reſiſtit. Certe inſignis theologus aperte adſerit, etiam in renatis manere peccatum, etiamſi non imputetur &c. Si peccati rationem in vitio illo & in iniquitate, languore & morbo conſtituas, cui Spiritu reſiſtendum eſt, ne illicitos actus gignat, non inepte peccatum dicitur. Sin peccati rationem in ipſa offenſa Dei & reatu, cui ex adverſo pœna & damnatio reſpondet, ſitam intelligas, non eſt peccatum in regeneratis, quia niſi voluntas ei conſentiat, ad peccatum non deputatur.* Hactenus Caſſander. Manet peccatum poſt baptiſmum actu, propter ſtatum naturæ, quoad morbum ſeu radicem peccati, & quoad *materiale*: ſed tollitur propter ſtatum perſonæ quoad reatum ſive *formale*, quia non imputatur credentibus in Chriſtum. Ex quo intelligi poteſt, quo ſenſu Auguſtinus quandoque neget, quandoque vero adſerat, concupiſcentiam in renatis poſt baptiſmum reliquam eſſe peccatum. Nimirum ubi adſerit, concupiſcentiam eſſe peccatum, reſpicit ad *inobedientiam contra dominatum mentis*, ut ſe ipſum exponit libr. V. contra Julian. cap. 3. Ubi vero negat concupiſcentiam eſſe peccatum, reſpicit ad *actualem reatum*, ut ſe ipſum exponit libr. I. de nupt. & conc. c. 26. *hoc eſt, non habere peccatum, reum non eſſe peccati.*

Bellarmini calumnia.

§. CXXXIII. Bellarminus, antequam claſſes argumentorum ſuorum producat, admonet I.) *eſſe antiquiſſimam haereſin Originiſtarum & Meſſalianorum, quod peccata non tollantur per baptiſmum, ſed ſolum tegantur: eam noſtro ſeculo renovatam a Lutheranis.* Reſp. Pſaltes diſerte utitur voce *tegendi* Pſalm. XXXII. 1. *Beatus, cui remiſſae ſunt iniquitates, cui peccatum tectum.* Ergone ſcripturæ phraſis eſt hæretica? Hæretici illi,

(*) Conferatur Gregorius de Valent. tom. II. diſp. 8. de grat. Becanus part. II. tract. 4. de gratia q. 1. Coſterus in enchirid. de peccat. origin. pag. 394. GERHARDUS.

illi, quos Bellarminus adlegat, ſtatuerunt, peccata ſolum tegi, & fomitem concupiſcentiæ non minui: nihil ergo cum illis nobis commune, qui utrumque dicimus: baptiſmum auferre peccatum, ut non imputetur ad condemnationem; deinde etiam concupiſcentiam debilitari, ut non perinde in corpore mortali dominetur, cum baptiſmus non ſolum *regenerationis*, ſed etiam *renovationis ſit lavacrum*. Tit. III. 5. Proclus Origeniſta apud Epiphanium hæreſ. LXIV. ſtatuit, *peccatum ſemper vivere*, ut ipſe Bellarminus lib. de notis eccleſiæ cap. 9. verba Procli adlegat. Cum vero dicit peccatum vivere, id intellexit regnare & dominari etiam in renatis, ut tum ex adſertione Procli, tum etiam ex reſponſione Methodii apud Epiphanium loco citato ſatis conſtat. Sic enim ille pag. 162. *ut haberet homo malum immortale peccatum praedominans.* Hic vero pag. 171. *Si talis eſt natura carnis, ut legi Dei ſubjici nequeat, quomodo Paulus hortatur, non regnet peccatum &c.* Pag. 173. probat, *toties carnem ſubjici, quoties actualibus peccatis non indulget: Non paret ſcortationi, deliciis; omne enim peccati ſtudium per carnem conſummationem adquirit.* Pag. 175. *Lex Spiritus vitae per Chriſtum penitus peccatum regnans in carne vicit.* Hæc Epiphanius ex Methodio contra Proclum. Quis vero noſtrûm peccatum in renatis adhuc regnare & dominari adſerit? Meſſalianorum hæreſin Alphonſus de Caſtro lib. III. de hæreſ. tit. baptiſmus, ſic deſcribit: *Meſſaliani tantam vim orationi tribuebant, ut baptiſmo derogarent, dicentes, nullam utilitatem baptizatis ex baptiſmo accedere, ſed ſolam orationem ſtudioſam daemonem inhabitantem effugare.* Quid vero cum illa hæreſi nobis commune, qui in baptiſmo omnia peccata remitti dicimus? Nimirum idem nobis objiciunt pontificii, quod Auguſtino olim Pelagiani, de quibus Pererius comment. in cap. V. Roman. num. 9. *Pelagiani olim adfingebant catholicis talem errorem, quaſi dicerent, per baptiſmum non auferri omnino peccata, ſed quaſi capillos radi, remanentibus eorum radicibus, unde iterum renaſcantur. Auguſtinus, dicunt, inquit, Pelagiani, baptiſmum non dare omnem indulgentiam peccatorum, nec auferre crimina, ſed radere, ut omnium peccatorum radices in mala carne teneantur. Quis hoc adverſus catholicos, inquit Auguſtinus, niſi infidelis adfirmat? Dicimus enim baptiſmum dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, nec ut omnium peccatorum radices in mala carne teneantur, quaſi raſorum in capite capillorum, unde creſcunt iterum reſecanda. Eodem ſpectare videtur, quod Gregorius habet: Si qui ſunt, qui dicuntur baptiſmate peccata ſuperficietenus dimitti, infidelis eſt. Si peccata in baptiſmo non funditus dimittuntur, quomodo qui lotus eſt, mundus eſt totus, cum de peccato aliquid remanſit?* II.) *Lutherum & Philippum Melanchthonem inſigne mendacium commiſiſſe, dum Auguſtino hanc ſententiam tribuunt: Peccatum in baptiſmo remittitur, non ut non ſit, ſed ut non imputetur. Lutherum a Roffenſi, Philippum Melanchthonem ab Eccio convictum, quod locus Auguſtini male ſit citatus.* Reſp. de tota hac re latiſſime diſputavimus in tract. de peccatis actualibus §. 67 & 68.

§ CXXXIV. His ita præmiſſis, aciem argumentorum ſuorum ex ſcripturis Bellarminus contra nos producit. *I.) Scriptura de remiſſione peccatorum utitur vocabulis mundandi, lavandi, tollendi, delendi, auferendi & ſimilibus, quae non poſſunt, niſi ineptiſſime exponi per non imputari: non enim recte quis dicitur tollere ignorantiam vel malitiam ab alio, quia ignoſcit illi, quod aliquid ignoranter aut malitioſe fecerit* (*). Reſp. 1.) Peccatum conſideratur vel *abſolute* in prædicamento

Deleri in baptiſmo, quicquid peccati rationem habet. 1.) Scriptura utitur verbis mundandi, tollendi, delendi, &c.

(*) Licet GERHARDUS huic objectioni cardinalis BELLARMINI in ipſo textu abunde ſatisfecerit, margini tamen nonnullas adſperſit adnotationes, objectioni huic diluendæ pariter inſervientes, quas hiſce verbis expreſſit: „ I.) peccata comparantur ſordibus, remiſſio ablutioni; ſed a comparatis & ſimilibus citra Spiritus ſancti dictamen non poteſt „ apodicticum duci argumentum. II.) Non eſt eadem ratio macularum & ſordium, quæ hærent in „ *corpore*, & illarum, quæ in *anima*. *Illæ* elui poſſunt facillime manu & opera humana; *hæ* non „ item. III.) Nimis tenuiter & exiliter de peccato „ ſentiunt, qui malum illud internum & profundiſſimum ac non niſi per Chriſtum auferendum inſtar exter-

mento qualitatis, ut eſt vitioſitas, inordinatio & ἀνομία: vel *relate*, ut eſt damnabile quid, reos nos faciens coram Deo. Reſpectu *poſteriore* plane tollitur, aufertur ac deletur peccatum, hoc eſt, reatus peccati in credentibus: reſpectu *priore* non plane tollitur: manet enim vitioſitas illa naturæ, licet refracta, imminuta & caſtigata, cui per Spiritum ſanctum renati quotidie debent reſiſtere, eandem mortificare, & in renovatione creſcere. 2.) Hanc diſtinctionem confirmant argumenta ſuperius adducta, quæ teſtantur, *in carne renatorum habitare adhuc peccatum*, Rom. VII. 18. *renovationem quotidie debere creſcere*, 2 Cor. IV. 16. *veterem hominem exuendum* Col. III. 9. Corinthii ſunt *azymi*, & tamen jubentur *expurgare vetus fermentum*. 1 Cor. V. 7. *Nulla eſt condemnatio in his, qui ſunt in Chriſto Jeſu*; Rom. VIII. 1. & tamen *qui Chriſti ſunt, crucifigunt carnem cum ſuis concupiſcentiis*. Gal. V. 24. Paulus per baptiſmum ablutus *eſt a peccatis*; Act. XXII. 16. & tamen conqueritur, *in carne ſua adhuc habitare peccatum*. Rom. VII. 17. *Sanguis Filii Dei emundat nos ab omni peccato*; 1 Joh. I. 7. & tamen *ſi dixerimus, nos non habere peccatum, mendaces ſumus*. v. 8. Baptiſmus eſt *lavacrum regenerationis*; Tit. III. 5. & tamen *interior noſter homo renovatur de die in diem*. 2 Cor. IV. 16. 3.) Id ipſum alii ſic efferunt: peccatum conſideratur vel ratione *materialis*, quatenus eſt corruptio naturæ pugnans cum lege Dei, &c. Vel ratione *formalis*, ſive reatus, quatenus nos actu reos facit iræ Dei & æternæ damnationis. Si de peccato loquamur reſpectu *formalis* ac reatus, certum eſt, eo modo penitus deleri, remitti, auferri, & mundari, ut non amplius ad damnationem imputetur. Rom. VIII. 1. Si vero de peccato loquamur ratione *materialis*, quatenus eſt vitioſitas & corruptio naturæ pugnans cum lege Dei, teſtatur ſcriptura, & ipſa renatorum experientia, quod *in carne poſt baptiſmum* adhuc maneat, Rom. VII. 23. debilitatum tamen & refractum, ut poſſit homo renatus per Spiritum ſanctum illi reſiſtere, ac dominium eidem auferre. 4.) Hoc diſcrimine recte obſervato, verus ſenſus dictorum ſcripturæ non poteſt eſſe obſcurus vel dubius. Quod enim peccata dicuntur deleri, auferri, mundari, &c. id ſpectat remiſſionem vel non imputationem peccati, quod Deus illud non imputet, ſed pallio miſericordiæ propter Chriſtum *tegat*, prout peccati remiſſio exponitur, Pſalm. XXXII. 1. quod Deus *peccatorum noſtrorum non amplius recordari velit*, Jer. XXXI. 34. quod peccata noſtra nobis *imputare* nolit, 2 Cor. V. 19. Quia ergo hæc peccati remiſſio ſive non imputatio tam vera vel efficax eſt coram Deo, ac ſi nulla amplius peccati macula nobis inhæreret, ideo vocatur deletio, ablutio, mundatio &c. interim tamen veriſſimum eſt, concupiſcentiam pravam etiam poſt baptiſmum & peccati remiſſionem in carne renatorum manere. 5.) Declarari id poteſt remiſſione peccatorum actualium. Quemadmodum enim peccatorum actualium antegreſſorum remiſſio reatum eorum tollit, ipſum tamen actum eorum non præceſſiſſe haud quaquam efficit: ſic peccati originalis tenaciſſime nobis inhærentis remiſſio reatum ejuſdem tollit, ipſam tamen vitioſitatem non amplius ullo modo nobis inhærere haudquaquam efficit. Innocentius in Pſalm. IV. pœnit. *Originale peccatum tranſit reatu, quantum ad labem, & remanet actu, quantum ad fomitem, ex quo ſurgunt motus vel actus peccandi, ſicut e contrario dici ſolet, quod actuale peccatum tranſit actu & remanet reatu.* 6.) Sic Paulus *nullam damnationem dicit eſſe in his, qui ſunt in Chriſto Jeſu*, Rom. VIII. 1. Inter quos ſe ipſum utique connumerat, & tamen conqueritur, in *carne ſua non habitare bonum, ſed peccatum*: Rom.

„ externæ alicujus adſperginis habent. IV.) Purgatur, tegitur, tollitur peccatum, non ut non ſit, ut evaneſcat & diſpereat, ſic enim factum fieret infectum; ſed ut ne imputetur, noceat & in damnationem cedat, & ceu nunquam factum a Deo cenſeatur. V.) Hinc dicitur anima renati munda in judicio & oculis Dei, peccatum remittentis & a conſpectu ſuo removentis, non autem in oculis hominum peccata habentium & ſentientium „ 1 Joh. I. 8. VI.) Si myſterium juſtificationis cenſuræ humanæ rationis velimus ſubjicere, ſanguis Chriſti adſperſus potius videbitur commaculare, quam purgare. VII.) Quod abſtergit & emundat naturaliter & phyſica ratione, de eo recte colligitur, quod nihil ſordium in ſubjecto relinquat. Sanguis Chriſti mundat non *phyſice*, ſed *myſtice*, non in oculis hominum, ſed *Dei*. „ GERHARDUS.

Rom. VII. 17. quomodo hæc invicem concilianda? *Reſp.* quamvis peccatum in carne renatorum adhuc habitet, ſeſeque exſerat, tamen non facit actu reos iræ Dei & æternæ damnationis, modo peccatum inhabitans & circumſtans agnoſcant, ob id ſerio doleant, fide in Chriſtum remiſſionem ejus petant, eidemque efficaciter reſiſtant, nec dominium illi permittant. Sic Chriſtus Joh. XIII. 10. pronunciat, *eum, qui ablutus eſt, mundum eſſe totum*, & tamen addit, quod *pedes adhuc lavare*, id eſt, pravis adfectibus & concupiſcentiis reſiſtere debeat. 7.) Hæc & ſimilia dicta ſuperius producta evidenter probant, peccati remiſſionem non eſſe in prædicamento *qualitatis*, ſed in prædicamento *relationis* collocandam, cum non ſit totalis peccati ex carne ablatio, ſed tectio & non imputatio. Cum hac tamen peccati remiſſione perpetuo & individuo nexu conjuncta eſt renovatio, hoc eſt, carnis peccatricis mortificatio, & Spiritus vivificatio, quæ in baptiſmo incipit, per totam vitam durat, & in vita æterna conſummata erit. 8.) *Peccata* ergo *deleri* dicuntur *metaphora* a tabulis rationum transſumta. Quemadmodum enim induſtrii creditores debita in tabulas referunt, quæ remiſſa ſive perſoluta, deleri ſolent & obliterari: ſic Deus peccatorum, debita in librum quaſi refert, & catalogum eorum in conſpectu habet, in remiſſione autem illa delet & obliterat. Sicut autem debitum perſolutum quamvis lineola deleatur, ſignatura tamen & pictura literarum manet: ita quoque peccata noſtra ex libro Dei expunguntur, non ut non amplius exſtent, ſed ne imputentur, cum Chriſti ſanguine ſint deleta. Col. II. 14. 9.) Locus apoſtolicus Eph. V. non hoc dicit, quod eccleſia in hac vita ſit ſine macula & ruga, ſed *Chriſtum mundare eccleſiam lavacro aquae in verbo, ut ſiſteret eam* ſcilicet in vita æterna *ſine ruga & macula*, tunc enim vere & perfecte erit glorioſa: in hac vero vita eſt *nigra & formoſa;* Cant. I. 5. & 8. uti Auguſtinus contra Pelagianos pluribus in locis probat, & Thomas ipſe agnoſcit part. III. q. 8. art. 3. reſp. ad 2. Vide tract. de juſtif. §. 227. ſub finem.

2.) Scripturæ adſeris maculas, inquinamenta & iniquitates tolli.

§. CXXXV. *Secundam* claſſem Bellarminus tribuit iilis ſcripturæ dictis, quæ adſerunt, *maculas, aut inquinamenta, aut iniquitates tolli. Voces maculae, inquinamenti, iniquitatis &c. non ſignificant reatum, id eſt, obligationem illam, quae poteſt tolli per non imputationem, ſed ſignificant ipſam peccati fœditatem, quam tamen nos manere dicamus*. Cant. IV. 7. Tota pulchra es, & macula non eſt in te. Joh. XIII. 10. Qui lotus eſt, mundus eſt totus. Ezech. XXXVI. 25. Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris. Ephes. I. 4. Elegit nos in corpore carnis ejus & per mortem, exhibere nos ſanctos & immaculatos & irreprehenſibiles; *ubi vides non ſolum non habere maculam, ſed nec aliquid, unde reprehendi poſſint.* Reſp. 1.) Quædam dicta loquuntur de reatu; quædam de fine, ad quem adſpirandum; quædam de peccatis mortalibus, quæ nos actu iræ Dei & damnationi obnoxios faciunt. 2.) Cant. IV. 7. *Pulchra eſt* eccleſia Chriſti amica, *& non eſt in ea macula*, ſcilicet reſpectu Dei non imputantis; interim tamen *nigra* adhuc eſt Cant. I. 5. ſcilicet reſpectu ſui, nimirum ſi peccatum in carne ejus adhuc hærens in ſe & per ſe ſpectetur. *Sponſa naevo nigredinis in hac vita non caret*, ait Bernhardus ſerm. XXV. ſuper Cant. 3.) Joh. XIII. 10. *Qui lotus eſt, mundus dicitur totus:* interim tamen diſerte ibidem additur, eundem *indigere, ut pedes lavet*, hoc eſt, adfectus vitioſos corrigat, iisdemque reſiſtat. 4.) Ezech. XXXVI. 25. *ab omnibus immunditiis* per baptiſmum mundari dicimur, nihilo tamen minus *ab omni inquinamento carnis & Spiritus nos mundare & ſanctificationem perficere* jubemur. 2 Cor. VII. 1. Ex quo adparet, mundationem illam de reatus ablatione & incœpta naturæ renovatione intelligendam. 5.) Eph. I. 4. *Sancti & immaculati* dicimur, nimirum *coram Deo κατ᾽ ἐνώπιον τῦ Θεῦ*, ut ibidem additur. Col. I. 22. *Chriſtus reconciliavit nos, exhibere nos ſanctos & immaculatos & irreprehenſibiles*, nimirum *coram ipſo*, ut itidem additur. Ergo coram Dei judicio propter Chriſti meritum, fide adprehenſum, habemur pro ſanctis & immaculatis, donamur etiam Spiritu ſancto, cujus virtute peccato in carne adhuc habitanti reſiſtimus, illudque mortificamus; interim tamen reſpectu noſtri jubemur *exuere veterem hominem, concupiſcentias carnis mortificare, ab omni inquinamento nos mundare. &c.*

&c. 6.) Bellarminus regerit, *haec & ſimilia intelligenda eſſe vel de peccatis, quae poſtea fiunt, vel de mortificatione ſenſuum & inclinationum, quae ad malum provocant, licet formaliter peccata non ſint.* Reſp. peccata illa, quæ poſtea fiunt, ex peccato in carne adhuc habitante procedunt, ſi dominium illi permittatur, ergo ex ſtolonibus de radice, ex fluvio de fonte, ex progenie de matre fieri poteſt judicium. Vitioſas illas carnis inclinationes & pravas concupiſcentias eſſe peccata, diſerte docet vox legis divinæ: *Non concupiſces.*

§. CXXXVI. *Tertium* caput (inquit Bellarminus) eſt *ex figuris baptiſmi. Nam in circumciſione vere, non autem per ſolam imputationem circumcidebatur caro: in mari rubro vere ſuffocabantur Ægypti. Idem dicendum de Jordane ſanante lepram,* 2 Reg. V. *de ſuffocatione porcorum,* Matth. VIII. *de piſcina probatica,* Joh. V. *de lotione & curatione caeci nati;* Joh. V. *quas fuiſſe baptiſmi figuras teſtantur veteres.* Reſp. 1.) Vitioſe opponitur id, quod vere fit, & quod per imputationem fit. Chriſto mediatori impoſita & imputata ſunt peccata noſtra, quis vero negabit, id vere coram Deo fuiſſe factum? Vide tractatum de juſtificatione §. 234. & ſeqq. 2.) Comparatio inter typum & antitypum non eſt extendenda ultra tertium. Baptiſmum eſſe ſpiritualem circumciſionem & ſalutare medium, per quod vetus homo noſter mortificatur, lepra ſpiritualis aufertur, illuminatio & ſanitas animæ donatur &c. libenter concedimus, ſed ex eo minime ſequitur, quod tota carnis vetuſtas penitus aboleatur, cum ſcriptura diſertis verbis contrarium teſtetur. 3.) Peccatum plane deletur, tollitur, aufertur, &c. in baptiſmo quoad reatum & damnationem: vetus etiam homo noſter mortificatur, & novus exſurgit; nihilo tamen minus etiam poſt ſuſceptum baptiſmum *membra, quae ſunt ſuper terram, mortificare jubemur,* Col. III. 5. *nec peccato,* quod in carne adhuc habitat, *dominium permittere.* Rom. VI. 12. Quæ verba expendens Auguſtinus tract. XLI. in Johan. ſic ſcribit: *Non dicit apoſtolus: non ſit, ſed non regnet peccatum in corpore veſtro. Quamdiu vivis, peccatum neceſſe eſt eſſe in membris tuis, ſaltem illi regnum auferatur.*

3.) Figuræ baptiſmi idem docent.

§. CXXXVII. *Quartam* claſſem Bellarminus tribuit illis ſcripturæ dictis, *quae comparant mundationem juſtificationis rebus vere & proprie mundis.* Pſalm. LI. 9 Lavabis me & ſuper nivem dealbabor. Eſa. I. 18. Si fuerint peccata veſtra ut coccinum, ſicut nix dealbabuntur, & ſi fuerint rubra ut vermiculus, ſicut lana alba erunt. Eſaj. XLIV. 22. Delevi ut nubem iniquitates tuas, & tanquam nebulam peccata. *At certe cum ſolaris radius diſſolvit nebulas calore ſuo, ita eas evaneſcere facit, ut nihil remaneat tenebrarum, ſed cœlum vere ſerenum adpareat.* Reſp. 1.) Dicta illa proprie non agunt de baptiſmo, hactenus igitur ſunt a quæſtione aliena. 2.) Peccata delentur ut nubes ac nebulæ, dealbantur ſicut nix &c. ratione *formalis* ac reſpectu reatus, quia ſcilicet Deus non amplius illorum ita recordatur, ut propterea nobis iraſcatur & pœnas irroget: interim tamen *materiale* & vitioſa qualitas in nobis manet; cum enim duplex ſit baptiſmi beneficium, regeneratio ſcilicet ac renovatio: regeneratio quidem pleniſſima eſt; renovatio itidem veriſſima, ſed non ſtatim plena & perfecta eſt. *Ego carnalis ſum, ſub peccatum venundatus,* dicit apoſtolus, Rom. VII. 14. qui tamen per baptiſmum vere erat renatus ac renovatus. 3.) Dealbatus erat David in conſpectu Dei ſuper nivem, interim tamen orat Pſalm. XIX. 13. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.* Pſalm. CXXX. 3. *Si peccata imputare volueris, Domine quis ſuſtinebit?* Pſalm. CXLIII. 2. *Ne intres in judicium cum ſervo tuo Domine, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.*

4.) Mundatio a peccatis comparatur rebus vere mundis.

§. CXXXVIII. *Quinta* claſſis teſtimoniorum continet *ſimilitudinem peccati originalis.* Rom. V. 19. Sicut per unius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi: ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur multi. *At illi vere conſtituuntur peccatores & vere juſtitiam amittunt, non ſola imputatione.* Joh. III. 6. Quod natum eſt ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt. *Illi vere ſunt carnales, iſti igitur vere ſpirituales,* 1 Cor XV. 22. Sicut in Adamo omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes

5.) Per Adamum vera & inhærens injuſtitia in nos propagata.

mnes vivificantur. *Hic locus intelligitur de vera morte & vera reſurrectione, igitur etiam loca ſupra citata de vero peccato & vera juſtificatione.* Reſp. 1.) Dictum primum & tertium non agunt de baptiſmo, hactenus igitur ſunt a quæſtione aliena. 2.) De antitheſi Adami & Chriſti, injuſtitiæ ac juſtitiæ in dicto apoſtolico Rom. V. 19. late egimus in tractatu de juſtificatione §. 11. 26. 29. & 122. 3.) Nimirum apoſtolus Rom. V. 19. & 1 Cor. XV. 22. agit de cauſa meritoria juſtificationis & condemnationis, non autem de adplicatione. Si quis ad ipſam adplicationem hæc dicta extendere velit, ſequeretur, omnes omnino homines per Chriſtum juſtificari, ſicut omnes ab Adamo damnationem trahunt. 4.) Vitioſam oppoſitionem inter id, quod vere & quod per imputationem fit, excuſſimus in tract. de juſtificatione §. 254. & ſequentibus. 5.) Qui naſcuntur ex aqua & Spiritu, non ſtatim plene & perfecte ſpirituales fiunt, ſed luctam carnis & Spiritus ſentiunt, Gal. V. 17. Ideo jubentur *carnem crucifigere cum vitiis & concupiſcentiis*, v. 24. & coguntur cum Paulo conqueri, ſe adhuc ex parte *carnales ſub peccatum venundatos*. Rom. VII. 14. In vita æterna demum toti erunt ſpirituales ab omni carnis vetuſtate liberati ac liberi. 6.) Juſtitia Chriſti, per fidem imputata, vere tollit reatum peccati & damnationem ab Adamo in nos traductam: quin etiam beneficio Spiritus ſancti, a Chriſto nobis donati, inchoamus operum juſtitiam, ſed illa in hac vita nunquam ad tantam puritatem & perfectionem adſurgit, ut coram Dei judicio eadem niti poſſimus, qua de re plura ſuo loco diſputavimus. Lutherus ſerm. de bapt. tom. I. Jen. germ. f. 187. ſic reſpondet: *Quod attinet ſignificationem vel ſignum ſacramenti, peccata cum homine baptizato jamdum mortua ſunt, ipſeque reſurrexit, & completum eſt ſacramentum: ſed opus ſacramenti nondum eſt conſummatum, id eſt, mors & reſurrectio (in qua fiet totalis peccati deletio) adhuc reſtat.*

6.) Chriſti mors eſt vera mors.

§. CXXXIX. *Sextum* caput (inquit Bellarminus) continet *ſimilitudinem mortis Chriſti*. Rom. VI. 4. Conſepulti ſumus cum Chriſto per baptiſmum in mortem: *Et poſtea*: Si mortui ſumus, quomodo vivemus cum illo? *Idem repetitur* Col. II. 12. *de quo loco Auguſtinus in enchir. c. 52. ſic loquitur: Quemadmodum in illo vera mors facta eſt, ſic in nobis vera remiſſio peccatorum: & quemadmodum in illo vera reſurrectio, ita in nobis vera juſtificatio. At Chriſti mors & reſurrectio verae fuerunt omnibus modis, non autem verae quoad aliquid, et quoad aliquid falſae: igitur & remiſſio peccati vera mors eſt peccati, non quoad reatum tantum, ſed quoad omnia, quae peccati rationem habent.* Reſp. 1.) Dupliciter cum Chriſto per baptiſmum peccato mortui dicimur: primo reſpectu *remiſſionis peccatorum*, quæ eſt beneficium mortis Chriſti, qua fit, ut tam vere coram Deo nobis propter Chriſti mortem remittantur peccata, ac ſi ipſimet propter illa mortem ſuſtinuiſſemus: Eo reſpicit apoſtolus Rom. VI. 7. *Qui mortuus eſt, juſtificatus eſt a peccato.* & 2 Cor. V. 15. *Si unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt.* Deinde reſpectu *renovationis*, quæ complectitur mortificationem carnis peccatricis; hæc itidem eſt beneficium mortis Chriſti per baptiſmum nobis collatum. Eo reſpicit apoſtolus Rom. VI. 4. *Conſepulti ſumus cum Chriſto per baptiſmum in mortem, ut quemadmodum Chriſtus a mortuis ſurrexit per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitae ambulemus.* v. 5. *Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis ejus, ſimul & reſurrectionis erimus.* v. 6. *Scientes, quod vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati, ut ultra non ſerviamus peccato.* 2.) Illa peccati mortificatio non minus vera eſt, quam remiſſio, non autem ita perfecta eſt, quin renati adhuc quotidiana carnis mortificatione indigeant: jubentur enim *mortificare membra, quae ſunt ſupra terram*, hoc eſt, carnem cum ſuis concupiſcentiis. Col. III. 5. Gal. V. 24. 3.) Adeoque ipſa experientia piorum hominum teſtatur, non omnem carnis vetuſtatem in illis exſtinctam & abolitam eſſe. Rom. VII. 23. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae & captivantem me in lege peccati, quae eſt in membris meis.* 4.) Illa ipſa ſcripturæ loca, quæ Bellarminus adducit, hanc ſententiam noſtram efficaciter probant. Monet enim apoſtolus, renatos peccato mortuos & cum Chriſto per baptiſmum in mortem conſepultos, *ut ultra non ſerviant peccato*, Rom. VI. 6. *nec regnare pec-*

peccatum ſinant in mortali corpore, v. 12. *nec exhibeant membra ſua arma iniquitatis peccato*: v. 13. ſed ut *mortificent membra ſua, quae ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam &c.* Col. III. 5. *exſpolient veterem hominem cum ſuis actionibus*, v. 9. *Et induant novum, qui renovatur in agnitionem ſecundum imaginem ejus, qui creavit illum.* v. 10. Quæ omnia clariſſime demonſtrant, mortificationem carnis in baptiſmo cœptam per totam vitam continuari debere.

7.) In baptiſmo renaſcimur.

§. CXL. *Septimam* claſſem adſignat Bellarminus illis ſcripturæ dictis, quæ docent, *baptiſmo nos renaſci*, Joh. III. 5. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, &c. Tit. III. 5. Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis. Col. II. 13. Cum eſſemus mortui propter delicta, convivificavit nos Chriſto. 1 Petr. II. 2. Quaſi modo geniti infantes. *At certe nova iſta generatio & vita requirit veram mortem peccatorum & veram mutationem interiorem, non autem ſolam imputationem. Quomodo enim vere ſumus vivificati & regenerati, ſi adhuc mors in nobis manet?* Reſp. 1.) Libenter fatemur, veram peccatorum mortem & veram mutationem interiorem in baptizatis fieri, cum baptiſmus ſit *lavacrum* non ſolum *regenerationis*, ſed etiam *renovationis*; ſed ex eo non poteſt inferri, quod mutatio illa interior ſive renovatio ſtatim ſit perfecta. 2.) Si enim ea eſſet gradibus ac numeris omnibus perfecta, tum nihil differret ab illa, de qua Chriſtus Matth. XIX. 28. loquitur: *In regeneratione cum ſederit Filius hominis, in ſede majeſtatis ſedebitis & vos* &c. Ubi *regenerationis* vox generaliter accipitur, prout ipſam naturæ renovationem ambitu ſuo includit. 3.) Diſtinguenda igitur regeneratio *proprie* & *ſpecifice* ſic dicta a renovatione. Illa perfecta eſt in baptiſmo, hæc vero *creſcit de die in diem*. 2 Cor. IV. 16. *Etſi exterior noſter homo corrumpitur, tamen interior de die in diem renovatur.* Eph. IV. 23. *Renovamini Spiritu mentis veſtrae.*

8.) Non poſſunt ſimul habitare lux & tenebrae.

§. CXLI. *Octavam* claſſem tribuit Bellarminus illis dictis, quæ docent, *non poſſe ſimul habitare lucem & tenebras, peccatum & juſtitiam* 1 Cor. X. 21. Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe & menſæ *daemoniorum*. 2 Cor. VI. 14. 15. 16. Quæ ſocietas luci ad tenebras? quæ participatio juſtitiæ cum iniquitate? quæ conventio Chriſti ad Belial? qui conſenſus templi Domini cum idolo? Vos enim eſtis templum Dei. *Adverſarii autem*, inquit Bellarminus, *volunt ſimul & diabolum in nobis habitare per peccatum, quod vere ſemper eſt in nobis, & Chriſtum per juſtificationem.* Reſp. 1.) Uterque locus non agit de baptiſmo, hactenus igitur eſt a quæſtione alienus. 2.) Prior locus ne quidem de peccati remiſſione, quomodo ea comparata ſit, tractat. Ergo non niſi violenta quadam interpretatione huc adcommodari poteſt. 3.) Locus poſterior gravem continet exhortationem, ne *renati iugum ducant cum infidelibus*, 2 Cor. VI. 14. ſed *exeant e medio eorum & ſeparentur ab illis*, v. 17. hoc eſt, ne *communicent infructuoſis illorum operibus*, addita graviſſima ratione, *quae enim participatio juſtitiae cum iniquitate?* &c. 4.) Agit igitur de peccatis mortalibus & regnantibus, per quæ fides, Spiritus ſanctus, gratia Dei & vita æterna amittuntur. 5.) Bellarminus regerit, *ex noſtra ſententia omne peccatum eſſe ſua natura mortale, dignum aeterna morte. Si ergo vere eſt in nobis iniquitas, ergo tenebrae, ergo Belial: ergo eſt conventio luci ad tenebras, juſtitiae ad iniquitatem, Chriſto ad Belial; non enim iniquitas deſinit eſſe iniquitas, licet non puniatur.* Reſp. quamvis omne peccatum ſua natura ſit mortale; tamen diſcrimen eſt inter peccata regnantia & non regnantia; illa non ſolum ſua natura, ſed etiam actu ſunt mortalia; hæc vero, licet ſua natura mortalia ſint, tamen in renatis ſunt venialia: ideo propter ea nec rei iræ divinæ, nec filii tenebrarum, nec ſervi iniquitatis, nec filii Belial, nec mancipia diaboli ſunt vel dicuntur renati, cum gratuitam eorum remiſſionem in Chriſto conſequantur, & Spiritu actiones carnis mortificent. 6.) Quamvis igitur peccatum in ſe & per ſe comparetur tenebris, tamen renati dicuntur *eſſe & verſari in luce*. 1 Joh. I. 7. Dicuntur *filii lucis*, Luc. XVI. 8. quia non ambulant in peccatorum tenebris, ſed ſecuti lucem & ductum Spiritus ſancti peccato reſiſtunt.

7.) Nec

7.) Nec Belial ibi eſt, ubi ſunt peccata, quibus per Spiritum ſanctum reſiſtitur, ſed ubi peccata regnant ac dominantur. In renatis eſt perpetua lucta carnis & Spiritus: ſi caro adverſus Spiritum concupiſcens imperium obtinet, tunc demum homines efficiuntur filii Belial; ſi vero Spiritus adverſus carnem concupiſcens imperium retinet, tunc ſunt & manent filii Dei. Rom. VIII. 14. *Qui Spiritu Dei aguntur, illi ſunt filii Dei.* 8.) Apoſtolus Paulus fatetur *in carne ſua adhuc habitare peccatum;* Rom. VII. 17. Johannes exclamat: *Si dixerimus, nos non habere peccatum, mendaces ſumus.* 1 epiſt. I. 8. Adferat Bellarminus ſuum argumentum: Ergo in illis fuit iniquitas, ergo tenebræ, ergo Belial, ergo eſt conventio luci ad tenebras, &c. (*). 9.) Quod Bellarminus addit, manere quidem in renatis vetuſtatem carnis & concupiſcentiam pravam, ſed eam non eſſe peccatum, niſi quando libera voluntate ejus deſideriis conſentitur, de eo ſuo loco diſputatum fuit uberrime.

9.) *Deus peccata odit.*

§. CXLII. *Nonum* caput (inquit Bellarminus) continet ea loca, quæ docent, *Deo odio eſſe peccata.* Pſalm. V. 5. Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem. Pſalm. XXXIV. 17. Odiſti iniquitatem. Sap. XIV. 9. Odio eſt Deo impius & impietas ejus. *Ex his enim locis efficitur, ut aut Deus in juſtificatione penitus tollat peccata, ita ut nihil ſit, quod odio habere poſſit, aut certe nihil omnino remittat, ne obligationem quidem ad pœnam. Si enim peccatum maneret, Deus illud odiſſet, ſi odiſſet, punire vellet, ſi punire vellet, non ignoſceret. Itaque dicere, Deum non imputare peccata, quae vere manent, atque ea nolle punire, eſt manifeſta contradictio ſecundum ſcripturas, quae Deum hoſtem & vindicem peccatorum ſeveriſſimum ubique deſcribunt.* Reſp. 1.) Bellarminus ſibi ipſi repugnat. Nam libr. V. de amiſſione gratiæ & ſtatu peccati cap. 13. §. Itaque & c. 14. reſponſ. ad quartam rationem, concedit, *concupiſcentiam odio haberi a Deo*: quomodo ergo verum manet, quod in juſtificatione Deus ita tollat peccata, ut nihil ſit, quod odio haberi poſſit? Quomodo vera manet connexio: ſi Deus peccatum odiſſet, punire vellet, ſi punire vellet, non ignoſceret? 2.) Ex ipſo Bellarmino ſolutionem hujus argumenti petimus. Sic enim ille lib. V. de amiſſione gratiæ & ſtatu peccati cap. 13. §. penult. *In concilio Tridentino recte dictum eſt, Deum nihil in renatis odiſſe, quia loquitur concilium de odio, quod redundet in perſonam, odium autem concupiſcentiae, quod ponit Auguſtinus in Deo, non redundat in perſonam, non enim Deus propter concupiſcentiam, quae eſt in renatis, vult renatos damnare, ſed potius vult concupiſcentiam paulatim conſumere, ut renati perfecte ſanentur ac liberentur.* Hæc Bellarminus: quæ licet ſententiæ concilii Tridentini non ſint conformia, (ut oſtendimus in tractatu de peccato actuali, §. 70. argum. 4.) tamen veritati optime congruunt. 3.) Dicimus ergo hanc oppoſitionem: *aut Deus in juſtificatione tollit omne id, quod odio haberi poſſit, aut ne obligationem quidem remittit*, non eſſe immediatam; ſed dari tertium, quod eſt miſericors remiſſio, tectio, & non imputatio peccati propter Chriſtum: *nullam eſſe damnationem* οὐδὲν κατάκριμα illis, qui ſunt in Chriſto, pronunciat apoſtolus; Rom. VIII. 1. ſed nihil damnabile in illis eſſe, nequaquam adſerit. 4.) Tollitur enim reatus a perſona renati, non autem ab ipſa concupiſcentia, ut fiat grata Dei filia. Auguſtinus libr. VI. contra Julian. c. 6. *Nos eam (concupiſcentiam) malam dicimus, & manere tamen in baptizatis, quamvis reatus ejus, non quo ipſa rea erat, neque enim aliqua perſona eſt, ſed quo reum hominem originaliter faciebat, fuerit remiſſus atque vacuatus.* Tractatu XLI. in Joh. *Non ergo Deus quaedam peccata damnat, quaedam juſtificat & laudat, nulla laudat, ſed odit omnia*; ubi addit, *quod Deus concupiſcentiam odio habeat & curando agat, ut conſumatur.* 5.) Quemadmodum enim mater odit ſcabiem & ſordes infantis; medicus

(*) Macarius hom. XVI. ὥσπερ ἐστὶν εἰς τὸν ἀέρα ὁ σατανᾶς, καὶ ὁ Θεὸς παρὼν ἐκεῖ, οὐδὲν ἀδικεῖται. οὕτως καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἐστιν ἡ ἁμαρτία, ὁμοίως δὲ καὶ χάρις Θεοῦ συνέστι μηδὲν ἀδικουμένη. *Quemadmodum ſatanas eſt in aëre, & Deus, qui præſto ibidem eſt, nihil læditur omnino: ſic peccatum eſt in anima, ſimiliter quoque gratia divina, nulla omnino injuria adfecta.* GERHARDUS.

cus febrem ægroti; nec tamen ipſum infantem odit mater, nec ægrotum medicus; ita quoque pravam concupiſcentiam in renatis odit Deus, ipſos tamen renatos non odit, ſed in Chriſto gratos & acceptos habet. 6.) Regerit Bellarminus: *ſi concupiſcentia eſſet peccatum, Deus eam ita odiſſet, ut odium redundaret in perſonam.* Reſp. Sane odium illud in perſonam redundaret, niſi perſona eſſet Deo reconciliata, & fide in Chriſtum ipſi placeret, unde apoſtolus notanter dicit, *nullam damnationem eſſe his, qui ſunt in Chriſto Ieſu*, Rom. VIII. 1. ac nos *in dilecto gratos & dilectos a Deo haberi.* Eph. I. 6. Quamvis igitur peccatum ex ſe & ſua natura ſit damnabile, tamen renatos non damnat nec reos facit iræ Dei & æternæ damnationis, quia renati ſunt ſub umbraculo gratiæ divinæ, & placent Deo propter Chriſtum, cujus juſtitiam fide induerunt. 7.) Remotio actus *ſecundi* non ſtatim tollit actum *primum*. Quamvis concupiſcentia in renatorum carne adhuc hærens non damnet renatos actu ſecundo, ex eo tamen non ſequitur, quod non ſit peccatum ex ſe & ſua natura damnabile, quod poſſet hominem damnare, niſi ſub umbraculo gratiæ conſtitutus eſſet. Rom. VI. 14. *Peccatum vobis non dominabitur, quia non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Rom. VIII. 1. *Nulla damnatio eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant*, ubi non *κρίμα* ſed *κατάκριμα* reſpectu renatorum legi detrahitur.

Quomodo intelligendum ſit illud Lutheri: Baptizatus non poteſt gratiam Dei amittere, niſi nolit credere.

§. CXLIII. Cap. 14. diſputat Bellarminus contra Lutherum, qui in lib. de captiv. Babylon. cap. de bapt. dixerat: *Baptizatum non poſſe gratiam Dei amittere, niſi nolit credere.* Reſpondemus: 1.) Nobis nihil quidquam commune eſt cum errore Joviniani, qui, referente Hieronymo lib. II. contra Jovin. & Auguſtino libr. de hæreſibus cap. 82. ſtatuit, *hominem vere baptizatum non poſſe amplius peccare, & ſi peccat, non fuiſſe tinctum, niſi aqua.* 2.) Nec probatur nobis error Calvinianorum, quod fides ſemel habita non poſſit peccatis contra conſcientiam penitus amitti; qua de re in tractatu de bonis operibus ſub finem late diſſeruimus.

3.) Nec in ſinum eccleſiæ noſtræ recepimus
ticas illas opiniones, quas recitat & refellit
ſtinus lib. XXI. de civit. Dei cap. 25. Quo
randa ſit liberatio ab igne aeterno vel omnil
minibus, vel eis tamen, qui Chriſti baptiſma
luti & corporis ejus ſanguinisque particip
cti fuerint, quomodolibet vixerint, in quai
impietate vel haereſi fuerint; vel certe ſoli
qui poſt accepta ſacramenta externam pr
nem catholicam retinent, licet peſſime v
4.) Contra vero in noſtris eccleſiis diſerte
ſpicue docetur, fidem juſtificantem non cc
re cum peccatis contra conſcientiam; bap
nequaquam accipere privilegium turpit
gratiam Dei peccatis vaſtantibus conſci
excuti; fidem veram non conſiſtere cum
nitentia & peccandi propoſito &c. 5.)
rum quod attinet, is eo ipſo in loco diſe
firmat, *baptizatos per peccata conſcienti*
ſtantia deſerere promiſſionem gratiae bap
a fide & veritate ejus deficere, item *excu*
virtute & fide baptiſmi. 6.) Diſputat
contra Pontificiorum opinionem, quæ g
& virtutem baptiſmi tantum ad unicum ill
mentum, quando baptizamur, reſtringit,
per totam vitam poſtea ejus nullus ſit uſus
dem per peccata, poſt baptiſmum commiſ
baptiſmi navis illidatur, & in tabulas diſſc
hoc eſt, vim, virtutem & gratiam baptiſm
ſus amitti & irritam fieri, ita ut in vera pœ
fides ad eam reverti, & redire nullo m
nullo unquam tempore poſſit, ſed jam circ
cienda ſit alia tabula, noſtræ ſcilicet cont
& ſatisfactionis, cujus virtute ad portum
pervehamur: huic erroneæ opinioni L
propoſitionem ſuam opponit, quam mu
truncate adlegatam Tridentini Areopagi
mnant.

Bellar phiſti de ba ſit

§. CXLIV. Hac Chemnitii explicatione, ex ipſis verbis & ſcopo Lutheri petita, Bellarminus noluit eſſe contentus. Diſputat enim, *tribus modis intelligi poſſe propoſitionem illa*
homo non poſſit damnari, niſi nolit credere. P
ſit ſenſus, nullum eſſe peccatum vere & in
tale, niſi incredulitatem, & haec (inquit) *no*

adverſarii, *imo e contrario contendunt, omnia opera etiam optime facta eſſe peccata mortalia, ſi ſecundum rigorem juſtitiae judicentur a Deo.* Reſp. de tota hac re in tractatu de bonis operibus § 39. late egimus, ubi oſtendimus, quis ſit ſenſus illarum propoſitionum, quod ſola incredulitas damnet, quod omnia peccata ſint ſua natura mortalia, quod bona opera propter adhærentem imperfectionem & immunditiem ſint coram Dei judicio peccata &c. *Secundo ut ſit ſenſus, peccata omnia ita eſſe conjuncta cum infidelitate, & contra fidem ita conjunctam eſſe cum juſtificatione, ut non poſſit fides conſiſtere cum ullo peccato mortali, proinde qui habet fidem, nullum habere peccatum, nec poſſe perire, & contra quicunque peccat, hoc ipſo carere fide; hunc ſenſum vult eſſe Chemnitius illius Lutheranae propoſitionis. Tertio modo poteſt intelligi illa propoſitio, ut ſit ſenſus, poſſe hominem ſimul, dum peccat, retinere fidem, & per hoc non amittere Dei gratiam praeſentem, quia licet peccata ex natura ſua hominem reum facerent & Dei inimicum, tamen fides permanens in corde facit, ne imputentur & non damnentur.* His ita præmiſſis concludit Bellarminus, *propoſitionem illam Lutheri recte damnatam eſſe in concilio Tridentino, cum ſit dicta a Luthero in ſenſu tertio, & praeterea etiam ſit haeretica in ſenſu ſecundo.* Quomodo utrumque pronunciatum probat? *Primum* (inquit) *fuiſſe illam mentem Lutheri, patet ex his locis:* in libr. de capt. Babylon. cap. de bapt. poſtquam dixerat, *hominem baptizatum non poſſe damnari, niſi nolit credere,* ſubjungit: *Nulla peccata eum poſſunt damnare, niſi ſola incredulitas: caetera omnia, ſi redeat vel ſtet fides in promiſſionem divinam baptizato factam, in momento abſorbentur per eandem fidem. Ubi vides eum dicere, ſi redeat vel ſtet fides. Putavit igitur Lutherus, poſſe ſtare fidem, dum quis peccat, & per eam fidem peccata non imputari, etiam dum fiunt.* Reſp. peccata ſunt duplicia: infirmitatis & contra conſcientiam; peccata *infirmitatis* ſtant cum fide, & ab ea, ut recte dicit Lutherus, abſorbentur: peccata *contra conſcientiam* non conſiſtunt cum fide; interim tamen ſi per veram pœnitentiam ea deleantur, fides etiam eorum remiſſionem in baptiſmi fœdere invenit. Lutherus igitur *disjunctiva* oratione uſus eſt, ſi ſtet vel redeat fides, propter duplicis generis peccata: in peccatis infirmitatis ſtat adhuc fides, in peccatis contra conſcientiam exſtinguitur; neceſſe igitur eſt, ut redeat; quem eſſe verum illius propoſitionis ſenſum, integer contextus docet. Quæ ulterius ex Luthero adfert Bellarminus pro ſtabiliendo Epicuræo illius propoſitionis ſenſu, quaſi ſtatuerit, peccata contra conſcientiam cum fide conſiſtere, utpote quod perſonam bonam non faciat niſi fides, nec malam niſi incredulitas; quod nihil peccet, niſi incredulitas; quod credentis in Chriſtum nulla ſint tam mala opera, quæ poſſint illum adcuſare & damnare; quod ubi fides ſit, ibi nullum noceat peccatum &c. ea ex adlata peccatorum diſtinctione recte intelliguntur, & late expoſita ſunt in tractatu de bonis operibus §. 33. & ſequentibus. Denique quæ adfert pro ſtabiliendo dogmate, quod vera fides poſſit eſſe ſine caritate, & cum peccatis contra conſcientiam ſimul ſubſiſtere, ea late diſcuſſa ſunt in tractatu de juſtificatione §. 183. & ſequentibus.

Quomodo intelligendum ſit illud Lutheri: baptiſmum liberare nos a lege.

§. CXLV. Cap. 15. contra aliam Lutheri propoſitionem Bellarminus diſputat, ubi repetit can. VII. concil. Trid. *Baptiſmus non id efficit, ut homo ſolius fidei debitor ſit, non autem univerſae legis Chriſti ſervandae.* Reſp. inſidias illius canonis expoſuit Chemnitius, ex quo hæc repetimus: ſi qui adfirmant ac docent, baptizatos per baptiſmum tantum debitores fieri ſolius fidei, hoc eſt, hiſtoricæ notitiæ articulorum fidei & externæ profeſſionis, ita ut peculiari privilegio prorſus exemti ſint ab obedientia mandatorum Dei, ac liberum & arbitrarium ſibi eſſe ſtatuant, ſive obſequi mandatis Dei, ſive ea violare & ſecure peccatis indulgere poſſe, illis jure anathema dici. Hoc vero a nobis abeſt quam longiſſime; dicimus autem, non pendere ex conditione legis a nobis impletæ, ut promiſſio & gratia baptiſmi nobis rata ſit & firma; ſed requiri tantum fidem, qua gratuita illa beneficia, quæ nobis propter Chriſtum donantur, ad nos recipiamus. Fides enim accipit promiſſionem ba-

priſmi; Marc. XVI. 16. *lex autem non eſt ex fide*, Gal. III. 12. & fides perpetuo maneret incerta, promiſſio etiam nec rata nec utilis eſſe poſſet, ſi penderet ex conditione legis a nobis impletæ; ideo ex fide, *ut ſecundum gratiam ſit firma promiſſio*, Rom. IV. 16. Hæc omnia Chemnitius.

Exceptiones Bellarmini.

§. CXLVI. Bellarminus excipit, *Lutheri ſententiam tam diſerte ab ipſomet Luthero expreſſam eſſe, ut nullo modo excuſari poſſit. Sic enim ipſum loqui in* libr. de libert. chriſt. *Nullo opere, nulla lege chriſtiano homini opus eſt, cum per fidem liber ſit ab omni lege. Item* in argum. epiſt. ad Gal. *Summa ars & ſapientia chriſtiana eſt neſcire legem, ignorare opera & totam juſtitiam activam*, Et infra: *Ad novum hominem nihil pertinet lex, quibus ſimilia alibi paſſim doceat.* Reſp. loquitur Lutherus non de vita hominis chriſtiani, ſed de ipſo actu juſtificationis, ac recte ſtatuit, remiſſionem peccatorum, juſtitiam & ſalutem adprehendi ſola fide in Chriſtum, juſtificationem non eſſe ex lege & operibus, ſed ex evangelio & fide: hactenus igitur & hoc reſpectu nulla lege, nullo opere homini chriſtiano opus eſt; ſed juſtitia Chriſti per fidem ipſi imputata liberat eum ab adcuſatione & damnatione legis, non tamen ab obedientia legi præſtanda. Si ad renovationem hæc Lutheri dicta quis extendere velit, cum reduplicatione & in ſenſu compoſito erunt accipienda. Homini chriſtiano & renato, quatenus chriſtianus & renatus eſt, nulla lege opus, urgente ſcilicet & cogente, quia ſponte facit bona opera: interim tamen, quia non totus renovatus, ſed ſub carnis vetuſtate ex parte adhuc conſtitutus, ideo legis præceptis & minis caro ejus refractaria coercenda & Spiritus imperio ſubjuganda. Pergit Bellarminus, ſententiam concilii non eſſe, quod *requiratur ad gratiam baptiſmi conſequendam conditio legis ſervatae, cum alibi doceat, nulla eſſe noſtra merita ante gratiam juſtificationis, ſed ſolum propoſitum ſervandae legis poſt baptiſmum.* Reſp. an non ipſe Bellarminus docet, nos non juſtificari fide ſola, ſed fide & operibus, illa autem opera noſtra perfecte implere legem? An non docet, in baptiſmo infundi habitus fidei, caritatis, ſpei &c. per quos *formaliter* ſit juſtus? Jam vero caritas ad legem pertinet, & eſt legis impletio. Ad juſtificationem omnino requiritur juſtitia & perfecta legis impletio; jam vero illam juſtitiam & legis impletionem non docent fide in Chriſto quærendam, utique ergo noſtram legis impletionem requirunt. Quod ad propoſitum legis ſervandæ attinet, illud omnino & nos requirimus in baptizatis; interim non hoc fine, ut per ſuam impletionem ſperent ſe promereri poſſe gratiam Dei, remiſſionem peccatorum & vitam æternam, ſed ut ſe gratos Deo & proximo utiles præſtent, ac fidem ſuam per opera demonſtrent &c. Fatemur & nos, baptizatos eſſe debitores, non ut ſecundum carnem vivant, ſed ſecundum Spiritum ambulent, ac in via mandatorum Dei currant; interim tamen beneficia in baptiſmo oblata non a conditione noſtrorum operum ac meritorum dependere dicimus, ſed gratis propter Chriſtum donari & fide a nobis accipi; & quamvis regenerationi perpetuo conjuncta ſit renovatio, per quam liberati a peccato ſervi reddimur juſtitiæ, & in novitate vitæ Deo in poſterum ſervimus, tamen promiſſio gratiæ, remiſſionis peccatorum & vitæ æternæ non ex noſtris operibus, vel noſtra impletione legis pendet, ſed fide in Chriſtum accipitur. Reliqua, quæ de operum neceſſitate ad ſalutem Bellarminus diſputat, ſuo loco, nimirum in tractatu de juſtificatione, ſunt expoſita. Vehementer hoc loco Bellarminus exagitat Lutherum, quod in c. III. Gal. ſcripſerat: *Cum illaqueant te argumentis ex ſcripturis pro defenſione bonorum operum deſumtis, ſimpliciter reſpondendum eſt: hic mecum eſt Chriſtus, illic vobiſcum ſcripturae teſtimonia pro operibus. Chriſtus autem Dominus ſcripturae & bonorum operum &c. Egregia vero ſolutio*, (inquit Bellarminus) *quoniam Chriſtus & ſcriptura ſint contraria, & non potius Chriſtus per ſcripturam nos adloquatur.* Et paulo poſt: *Nimirum illud adſequi voluit Lutherus, ut ipſe unus non ſolum pro omnibus patribus & conciliis, ſed etiam pro omnibus divinis literis habeatur.* Reſpondemus autem, Lutherum de actu juſtificationis & de angore conſcientiæ legis minis territæ

ritæ eo in loco agere, quo in caſu doctrina legis operum omnino ex oculis removenda, & ſolus hriſtus cum ſuo merito reſpiciendus &c.

uid ſtatuen- m de propo- ione Luthe- , per bapti- um liberari mines ab ob- atione legis cleſiaſticæ.

§. CXLVII. Cap. 16. conatur Bellarminus demonſtrare, falſam eſſe Lutheri propoſitionem, quod *per baptiſmum liberentur homines ab obligatione legis eccleſiaſticæ.* Reſp. repetimus ex Chemnitio verum hujus propoſitionis ſenſum. Quando per baptiſmum a Deo in filios ejus adoptati, & in familiam ejus recepti & adſcripti ſumus, tunc ad obedientiam filialem Deo præſtandam obligamur: ſed juxta ipſius mandata, non autem juxta traditiones hominum. Cum enim Deus in domo ſua magna, quæ eſt eccleſia, ſibi ſoli vindicet jus & auctoritatem gubernandi verbo conſcientias familiæ ſuæ, imo liberorum ſuorum, & quia in baptiſmo ad ejus patrisfamilias obedientiam nos obligavimus, qui etiam conſcientias noſtras ab omnibus humanis traditionibus, mandatis & doctrinis liberavit & abſolvit, ſicut ſcripturæ dicta manifeſte teſtantur, Ezech. XX. Matth. XV. 1 Cor. VII. Col. II. Jac. V. &c. ideo Lutherus libere & recte concludit, nec papam, nec ullum hominem habere jus unius ſyllabæ conſtituendæ ſuper conſcientiam chriſtiani hominis, quidquid vero aliter fit, tyrannico ſpiritu fieri contra libertatem eccleſiæ. Num vero hæc ſententia abſolvit chriſtianos ab obedientia politico magiſtratui debita? Nequaquam: expreſſe enim loquitur de iis, quæ conſcientiæ imponuntur: & ipſa obedientia politico magiſtratui debita verbo Dei mandata & ſancita eſt. Num vero nulla debet eſſe reverentia vel auctoritas miniſterii eccleſiaſtici? omnibus modis, ſed non ita, ut habeat imperium vel merum vel mixtum in eccleſia, ſed ut habeant miniſterium. Quando igitur adferunt doctrinam, vocem & verbum Dei, tunc non hominibus ſed ipſi Deo præſtamus obedientiam: quando vero conſcientiis aliquid imponunt extra, præter, aut contra verbum Dei, tunc baptiſmus commonefacit nos & noſtræ obligationis ad obedientiam verbi divini & noſtræ libertatis a mandatis, doctrinis & traditionibus hominum. Quid vero ſi de rebus indifferentibus eccleſia aliquid ſtatuat, quod ad ordinem, decorum & ædificationem faciat? *Reſp.* ſi conſtitutiones pugnant cum verbo Dei, aut quando adſuuntur impiæ opiniones, tunc interdicta eſt obedientia; quando vero res ſunt adiaphoræ & ſine impiis opinionibus proponuntur, tunc valet regula apoſtoli: *Omnia fiant decenter, ordine & ad aedificationem.* Caritas etiam exemplo Pauli in obſequium fratrum infirmorum multa talia, quæ ſine læſione conſcientiæ fieri poſſunt, facit: & tamen ſalva conſcientiæ libertate, ſine opinione neceſſitatis talia ſervanda ſunt. Hæc omnia Chemnitius.

Exceptio Bellarmini.

§. CXLVIII. Bellarminus rejicit hanc diſputationem ad locum de ſummo pontifice, & argumentis noſtris pro libertate a traditionibus humanis ex ſcriptura adductis reſpondet hoc modo: *Deum eſſe unum legislatorem ſcilicet ſummum, qui ita ferat aliis leges, ut nullas ab alio accipiat: interim tamen & eccleſiaſticum & politicum magiſtratum leges ferre poſſe.* Reſp. concedimus politicum magiſtratum habere auctoritatem ferendarum legum civilium, iisque chriſtianos obligatos eſſe, modo cum divina lege non pugnent. Eccleſiæ miniſtris itidem concedimus, quod poſſint ordinationes honeſtas ordinis & decoris cauſa in eccleſia ſervandas inſtituere; interim tamen ſi præter vel etiam contra verbum Dei conſcientias hominum ſuis legibus velint illaqueare, easdemque ſub opinione neceſſitatis, cultus & meriti obtrudere, tunc dicimus, chriſtianos ab earum obligatione eſſe liberos, quod toties ſcriptura docet, quoties mandata hominum, doctrinas hominum & traditiones fugiendas monet, quoties ad ſolam legem Dei nos revocat, quoties libertatis per Chriſtum nobis partæ meminit &c. Cumprimis vero monarchicam illam poteſtatem pontifici denegamus; qua poſſit leges ferre, quæ omnium & ſingulorum chriſtianorum in toto orbe conſcientias obligent: ex quibus intelligi poſſunt ea, quæ Chemnitii argumentis Bellarminus obvertit.

Quomodo intelligenda ſit illa propoſitio Lutheri, per

§. CXLIX. Cap. 17. diſputat Bellarminus contra Lutherum, *per baptiſmum non fieri irrita omnia vota.* Reſp. ex Chemnitio: in vet. teſtam. verbum Dei diſponebat rationem

baptiſmum vota fieri irrita.

tionem votorum, de quibus rebus & quomodo fieri poſſent: in novo autem teſtamento Chriſtus & apoſtoli nihil nobis præſcripſerunt de peculiaribus votis: ſed in baptiſmo ex præſcripto verbi Dei fit generalis profeſſio, votum ſeu promiſſio, qua nos Deo ſubjicimus, & obligamus ad obedientiam. Ad profeſſionem igitur baptiſmi recte & merito exigenda ſunt omnia chriſtianorum vota, quæ legitima cenſeri debent: regula autem & norma voti, quod in profeſſione baptiſmi emittimus, eſt ſententia illa Chriſti Matth. XXVIII. 20. *Docentes eos ſervare, quaecunque ego praecepi vobis:* Et Rom. VI. 18. *Liberati a peccato ſervi facti eſtis Deo, traditi in formam doctrinae apoſtolicae.* Col. II. 20. *Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi, quid adhuc decretis mundi tenemini juxta mandata & doctrinas hominum?* Et hæc cum ita ſe habeant, conqueritur Lutherus, baptizatorum conſcientias onerari & implicari infinitis aliis votorum legibus ab hominibus conſtitutis; quædam enim ſunt vota religionum, quædam peregrinationum, quædam aliorum operum; de illis legibus & opinionibus votorum queritur & fidei & baptiſmo detrahi. Quaſi enim ipſum baptiſmi votum non ſatis ſit vel præſtans, vel ſufficiens, conquiruntur & cumulantur alia, quibus conſcientiæ ita occupantur, ut & memoria baptiſmi obruatur, & dignitas ejus extenuetur. Diſputatur enim & ſtatuitur opus intra tale votum factum eſſe præſtantius & infinitis præmiis præferendum, quam ſi extra tale votum ſimpliciter ex mandato divino fieret. Addunt alii, ingreſſum religionis eſſe velut novum baptiſmum, quem deinceps liceat toties renovare, quoties ab integro propoſitum religionis renovatur. Et inter hos ſtrepitus opinionum de votis vix quiſquam baptiſmum ſuum recordatione dignatur. Leges etiam, vincula & laquei votorum pugnant cum libertate a mandatis & doctrinis hominum, in quam per baptiſmum collocamur. Col. II. 6. Et quia in baptiſmo abunde & plus, quam poſſimus implere, vovimus, ſat etiam negotium habituri, ſi per totam vitam huic rei intenderemus: cenſet igitur Lutherus, ſatis eſſe, ut omiſſis & ſublatis aliis votis, quæ nec Dei mandatum, nec ſcripturæ exemplum habent, omnes chriſtiani revocentur ad baptiſmi vota. Hæc Chemnitius ex Luthero.

Exceptiones Bellarmini.

§ CL. Bellarminus regerit: 1.) *Vota eſſe de jure naturae, ideo nihil mirum, ſi Chriſtus & apoſtoli de illis nihil praeſcripſiſſent: praeterea falſum eſſe, quod apoſtoli nihil de votis tradiderint, cum Paulus 1 Tim. V. 22. loquatur de voto continentiae.* Reſp. integra doctrina de votis ad alium locum pertinet; votum patriarchæ Jacobi fuit euchariſticum toto cœlo a votis pontificiis, de quibus hoc loco agitur, diſcrepans: dictum apoſtolicum 1 Tim. V. 22. ſuo pertractabitur loco. 2.) *Voveri poſſe tum res praeceptas a Deo, ut per votum homo magis obligetur, tum res non praeceptas, modo ſint bonae & juvent ad vitanda peccata.* Reſp. quæ vota a nobis adprobentur vel improbentur, ſuo adparebit loco. 3.) *Falſum eſſe, quod in baptiſmo plus promittamus, quam implere poſſimus, cum Chriſtus legem ſuam vocet jugum ſuave, & patres adſerant, blaſphemum eſſe dicere, quod mandata Dei ſint impoſſibilia.* Reſp. in tract. de lege §. 181. & ſequentibus evicimus immotis argumentis, legem Dei ne a renatis quidem in hac carnis imbecillitate perfecte impleri, ubi & Chriſti dictum & patrum pronunciatum expoſuimus. Addit hoc loco Bellarminus egregium emblema: *Baptiſmus eſt ſufficiens ad ſuum finem, hoc eſt, ad ſalvandum hominem, licet addi aliquid poſſit, ut vel facilius vel excellentius aliquis ſalvetur, nimirum per vota:* de quo piæ mentes judicent.

Quid ſtatuendum de propoſitione illa Lutheri: Sola memoria & fide ſuſcepti baptiſmi dimitti peccata.

§. CLI. Cap. 18. diſputat Bellarminus, *ſola memoria & fide ſuſcepti baptiſmi non poſſe dimitti peccata poſt baptiſmum commiſſa, ſed neceſſarium eſſe pœnitentiae ſacramentum.* Suarez in Apoc. ſerm. XV. p. 323. *Quid magis nefandum, quid magis exſecrabile, quam adfirmare, baptiſmum non ſolum pro peccatis praeteritis purgandis accipi, ſed etiam pro futuris, ita ut quoties aliquis in peccatum labitur, dummodo recordetur, ſe ſemel baptizatum fuiſſe, veniam delicti accipiat.* Reſp. repetimus nos explicationem ex Chemnitio illius ſententiæ, quam in Luthero can. X. concilium Trident. damnare voluit. Lutherus lib. de captiv. Babylon. inter cætera in doctrina pontificia reprehendit etiam

ſiam hanc periculoſam, falſam & pernicioſam opinionem, quod finxerunt gratiam baptiſmi valere tantum ad remiſſionem peccatorum præteritorum, vel quæ baptiſmi tempus in homine invenit, ita, ut ſi poſt baptiſmum aliquis in peccatum labatur, etiamſi pœnitentiam agat, & vera fide ad promiſſionem gratiæ & reconciliationis propter meritum Chriſti in baptiſmo ſibi oblatam, datam, communicatam, adplicatam & obſignatam redeat, nihil tamen amplius ad reconciliationem ſibi proſit gratia promiſſionis baptiſmi: ſed quia per lapſum gratia baptiſmi ita ſit amiſſa, ut fracta & illiſa prorſus exciderit & irrita facta ſit, etiamſi in ſeria pœnitentia per veram fidem peccator ad fœdus illud revertatur, quod in baptiſmo Deus nobiſcum pepigit, ideo in pœnitentia de peccatis poſt baptiſmum commiſſis, fidem quærere debere expiationem & reconciliationem, non in gratia illius promiſſionis, quæ in baptiſmo nobis oblata, communicata & obſignata eſt, ſed alia circumſpicienda, quærenda & tentanda eſſe media, per quæ conſequamur gratiam, reconciliationem & remiſſionem peccatorum. Contra vero ſcriptura teſtatur, virtutem, efficaciam & operationem purgationis & ſanctificationis baptiſmi per totam chriſtiani hominis vitam durare & valere.

Quomodo Bellarminus ſententiam noſtram exponat.

§. CLII. Bellarminus *primo* ſententiam noſtram per quatuor hypotheſes exponit. *Adverſarii* (inquit) *de hac re docent* 1.) *baptiſmum non aliter juſtificare, niſi ſubjiciendo ante oculos promiſſionem, & eo modo excitando fidem, quae ſola juſtificat.* Reſp. docemus, baptiſmum eſſe *lavacrum regenerationis & renovationis.* Tit. III. 5. Quæ cum ſine fide locum non habeant, ideo baptiſmum etiam eſſe efficax medium, per quod Spiritus ſanctus fidem accendat, augeat, confirmet & obſignet: id fit non ſolum exterius ante oculos ſubjiciendo promiſſionem, ſed etiam interius in ipſa & per ipſam baptiſmi actionem operando, ut docet exemplum infantum baptizatorum, quos fide in baptiſmo donari, paulo poſt demonſtrabimus, cum in oculis & auribus ipſorum verbum promiſſionis non poſſit eo modo ſubjici, ut meditatione illius fides excitetur. 2.) *Inde colligunt, cum quis peccat poſt baptiſmum, poſſe per memoriam baptiſmi iterum redire ad gratiam ipſam baptiſmi. Nam ſicut ipſe baptiſmus ſubjicit ante oculos promiſſionem, ita etiam facit memoria & cogitatio baptiſmi, proinde ipſa etiam memoria excitat fidem, & eodem modo juſtificat. Id quod etiam in aliis rebus videmus: nam ſi quis viſa inſigni imagine crucifixi moveatur ad amorem Chriſti crucifixi, certe etiam poſtea cum imaginem non videt, ſi mente recogitet & recordetur eam ſpeciem, movebitur.* Reſp. in quibus vero ſcriptis noſtrorum illas ſpeculationes legit Bellarminus? Baptiſmum nequaquam ſtatuimus eſſe nudum ſignum & memoriale gratiæ, eo modo fidem excitans, quo imago crucifixi amorem Chriſti excitat, ſed dicimus baptiſmum eſſe ſalutare & efficax medium, per quod in fœdus gratiæ recipimur, ſanguine Chriſti a peccatis abluimur, fide, Spiritu ſancto & vita æterna donamur. *Ut ergo ſemel ſuper nos lata divina promiſſione baptiſmi:* Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit: *uſque ad mortem veritas ejus perſeverat: ita fides in eandem nunquam debet intermitti, ſed uſque ad mortem ali & roborari perpetua memoria promiſſionis ejusdem in baptiſmo nobis factæ. Quare dum a peccatis reſurgimus ſive pœnitemus, non facimus aliud, quam quod ad baptiſmi virtutem & fidem, unde cecideramus, revertimur, & ad promiſſionem tunc factam redimus, quam per peccatum deſerueramus:* quæ ſunt verba Lutheri in lib. de capt. Babyl. cap. de bapt. 3.) *Inde rurſum colligunt,* (inquit Bellarminus) *ſacramentum pœnitentiae nihil aliud eſſe, niſi ipſum baptiſmum memoria & fide repetitum. Et ſicut poſt baptiſmum non remanet ulla ſatisfactio, nec ſunt neceſſariae indulgentiae, nec purgatorium poſt hanc vitam: ita exiſtimant poſt pœnitentiam, id eſt, poſt memoriam baptiſmi nullam ſupereſſe ſatisfactionem.* Reſp. nemo noſtrûm dicit, pœnitentiam nihil aliud eſſe, quam baptiſmum memoria & fide repetitum, ſed teſte ipſo Bellarmino libr. I. de pœnitent. cap. 19. duas pœnitentiæ partes ſtatuimus, contritionem ſcilicet & fidem, cum quibus nova obedientia tanquam fructus & immediatum conſequens perpetuo eſt conjuncta. Diſſimulat hoc Bellarminus, ut ſpeciem aliquam calumniæ ſuæ inducat, quaſi ſtatuamus, illos, qui ſine vera peccati

agnitione in ſceleribus perſeverant, modo perfunctorie & hiſtorice recordentur, ſe aliquando baptizatos eſſe, tali recordatione peccatorum remiſſionem conſequi, ut non ſit opus pœnitentia & miniſterio clavium. Unde paulo poſt ſubjungit Bellarminus: *haec eſt ipſorum ſententia & certe ſatis delicata, & mollis, ut ne Epicuro quidem merito diſplicere queat.* At quis noſtrûm ita docuit? ab illis, qui poſt baptiſmum in peccatum prolapſi ſunt, non ſolam & nudam hiſtoricam recordationem baptiſmi, ſed veram & ſeriam pœnitentiam requirimus: cum autem veræ pœnitentiæ pars ſit fides, eam recordatione fœderis in baptiſmo olim initi & promiſſionis ſemel factæ confirmari & poſſe & debere dicimus. 4.) *Inde colligunt non recte dixiſſe Hieronymum in cap. III. Eſajæ, & ante eum Tertullianum libr. de pœnit. pœnitentiam eſſe ſecundam poſt naufragium tabulam.* Reſp. quo ſenſu hanc deſcriptionem pœnitentiæ probemus vel improbemus, expoſuimus in tract. de pœnit. §. 13.

Bellarmini de hac propoſitione ſententia.

§. CLIII. Huic ſententiæ noſtræ depravatæ potius quam expoſitæ ſuam & ſuorum opinionem Bellarminus opponit, quam itidem quatuor hypotheſibus complectitur. *Catholici ſtatuunt 1.) baptiſmo remitti peccata ex opere operato, id eſt, vi ſacramenti.* Reſp. de opere operato in tract. de ſacram. in genere late egimus. Si opus operatum fidei opponitur, negamus, baptiſmo ex opere operato remitti peccata. Si vero opus operatum opponitur illi opinioni, quod baptiſmus ſit tantummodo ſignum, non autem efficax medium ablutionis a peccatis, jubemus, ut mentem teneant, barbaram vero linguam corrigant. 2.) *Inde colligunt, baptiſmi efficaciam non ſe extendere ad futurum, ſed tantum ad praeteritum.* Reſp. contrarium paulo poſt demonſtrabimus. 3.) *Inde colligunt, amiſſam baptiſmi gratiam non poſſe iterum recuperari per baptiſmum, ſed quaerendum eſſe aliud remedium magis arduum & difficile, id eſt, ſacramentum pœnitentiae, poſt quod remanet luenda pœna temporalis pro ſatisfactione, & inde conſequitur utilitas indulgentiarum, purgatorii locus &c.* Reſp. de tota hac re in tract. de pœnitentia diximus, quantum ſatis. Ne unico quidem ſcripturæ dicto probari poteſt, aliam rationem eſſe reconciliationis cum Deo, aliud remiſſionis medium poſt baptiſmum, quam ante baptiſmum. Utrobique eadem promiſſio, idem meritum Chriſti, eadem gratia Dei, eadem fides. 4.) *Inde colligunt, rectiſſime dictum eſſe a patribus, pœnitentiam poſt baptiſmum eſſe ſecundam naufragii tabulam, quia non redeunt, qui pœnitentiam agunt, ad baptiſmi navim, ſed magno cum labore navigant, ut ii, qui arrepta tabula poſt naufragium in ea vehuntur.* Reſp. fœdus, quod in baptiſmo Deus nobiſcum init, non præteritum tantum tempus, vel momentum illud, in quo baptizamur, reſpicit, ſed eſt æternum fœdus; quamvis ergo per peccata poſtmodum ex eo excidamus, non tamen ita diſſolvitur & frangitur, ut per pœnitentiam non pateat ad illud reditus. Si qui ergo ex articulo baptiſmi in mare perditionis proſiliunt, hoc eſt, deſerta promiſſionis fide in peccatum ſeſe præcipitant, navis ipſa permanet integra, ad quam ſi per veram pœnitentiam redeunt, in portum ſalutis provehuntur.

An Chemnitius ſententiam concilii in hac quæſtione depravaverit?

§. CLIV. *Secundo* loco Bellarminus adcuſat Chemnitium, quod depravaverit concilii Tridentini ſententiam, tribuendo ipſi, quod ſtatuat, 1.) *non poſſe hominem etiam per veram pœnitentiam redire ad gratiam baptiſmi & fœdus, quod Deus in baptiſmo nobiſcum pepigit. At* (inquit Bellarminus) *hoc non dicunt catholici: fatemur enim, poſſe hominem redire per veram pœnitentiam ad gratiam & ad fœdus in baptiſmo initum, hoc eſt, ut ſimus iterum filii Dei per gratiam, ſed negamus id fieri per eadem inſtrumenta fœderis, hoc eſt, per baptiſmum aut ejus memoriam, ſed per ſacramentum pœnitentiae.* Reſp. ipſam baptiſmi navim frangi ac diſſilire dicunt, ſi quis poſt baptiſmum in peccata prolabatur, quomodo igitur ad fœdus in baptiſmo initum patebit iterum reditus? πρῶτον ψεῦδος in eo conſiſtit, quod baptiſmum ex opere operato ſine fide prodeſſe ſtatuunt, & ex pœnitentiæ partibus fidem eliminant: nos contra ſtatuimus, eandem eſſe fidem, quæ in ipſa actione baptiſmi adprehendit promiſſionem gratiæ, quæque poſt lapſum in pœnitentia rurſus promiſſionem

nem illam adprehendit, ac proinde idem eſſe medium & inſtrumentum, per quod in baptiſmo & poſt baptiſmum in vera pœnitentia gratiæ Dei & remiſſionis peccatorum participes reddimur. 2.) Quod ſtatuat, *catholicos, cum peccant poſt baptiſmum, niti propria conſtitutione & ſatisfactione, ut redeant ad gratiam. Sed hoc etiam falſo dictum eſt,* (inquit Bellarminus) *nitimur enim gratia Dei, Chriſti meritis, & virtute atque efficacia ſacramenti, non propria contritione, licet contritionem ut diſpoſitionem requiramus, ſicut etiam cum baptizamur, requirimus fidem & pœnitentiam, & tamen non iis nitimur, ut cauſis juſtificationis, ſed Dei gratia, Chriſti merito & ſacramenti efficacia.* Reſp. recolat Bellarminus ſua verba. *Contritio eſt actio bona & libera, ad evangelium pertinens;* libr. II. de pœn. cap. 2. *In bonis autem meritis fiducia aliqua collocari poteſt, modo ſuperbia caveatur;* libr. V. de juſtif. cap. 7. *Contritio eſt cauſa remiſſionis peccatorum duobus modis, quia diſponit ad juſtificationem, & impetrat remiſſionem peccatorum, eſt meritum de congruo juſtificationis;* libr. II. de pœnit. cap. 12. *Poteſt tanta eſſe pœnitentia ſive contritio, ut deleat omnem culpam, & ſic reditur ad gratiam omnino ſimilem ei, quae in baptiſmo habita eſt;* libr. I. de bapt. 18. §. Nota ſecundo. *Maxime conſentaneum eſt rationi, ut ſi Deus ex miſericordia peccata condonet, etiam juſtitiae, quoad ejus fieri poteſt, ſatisfieri velit;* (nimirum per noſtra opera, de ea enim ſatisfactione ibi agit) libr. IV. de pœnit. cap. 5. Ex quibus omnibus adparet, confeſſionem non tantum ut diſpoſitionem, ſed etiam ut meritum requiri. Nec fieri poteſt, ut ſola Dei gratia & ſolis Chriſti meritis nitantur, qui ſuorum operum merita ac proprias ſatisfactiones juſtificationis articulo ingerunt; de tota hac re ſuo loco plura. 3.) *Quod concilium Tridentinum damnaverit Epicuraeam ſententiam de ſola memoria baptiſmi in ſceleribus, quae tamen Luthero non venerit in mentem. At* (inquit Bellarminus) *concilium addit fidem, dum negat ſola recordatione & fide ſuſcepti baptiſmi vel dimitti, vel venialia fieri peccata.* Reſp. fidem deſcribunt nuda hiſtoriæ notitia, non autem agnoſcunt eam pro fiduciali adprehenſione meriti Chriſti, quæ cum vera pœnitentia, dilectione & bonis operibus perpetuo ſit conjuncta: inde eſt, quod fidem in fornicariis, ſodomitis, adulteriſque permanere dicunt: atqui talem fidem hiſtoricam nequaquam Lutherus intellectam voluit, ſed vivam & efficacem illam fidem, quæ Chriſtum adprehendit, & per dilectionem operatur.

Argumenta pro noſtra ſententia, quod efficacia baptiſmi extendat ſe in futurum. 1.) *Fœdus Dei in baptiſmo nobiſcum initum eſt perpetuum.*

§. CLV. His ita præmiſſis argumenta ſententiæ noſtræ proferemus. I.) Deus in baptiſmo fœdus gratiæ nobiſcum init, ac pollicetur, ſe fore Deum ac patrem noſtrum, perinde uti olim in circumciſione cum Abrahamo & ſemine ejus pactum iniit. Jam vero fœdus Dei eſt æternum & perpetuum, nec, ſi per peccata inde excidimus, ita frangitur ac diſſolvitur, ut etiamſi in vera pœnitentia per fidem ad illud redeamus, Deus tamen illud amplius ſervare, ratum & firmum eſſe pœnitentibus nolit, cum incredulitas hominum fidem Dei nequaquam evacuet. Quo pertinent ſequentia ſcripturæ dicta: Gen. XVII. 7. *Feriam tecum pactum in fœdus ſempiternum.* Exod. VI. 5. *Recordatus ſum fœderis mei.* Conjunge Lev. XXVI. 9. & 44. Num. XVIII. 19. Deut. IV. 31. VII. 9. 1 Reg. VIII. 23. 2 Reg. XIII 23. Nehem. I. 5. Dan. IX. 4. Eſa. LV. 3. Jer. XXXII. 40. XXXIII. 20. Ezech. XVI. 60. XXXVII. 26. Oſe. II. 19. Cumprimis notanda ſunt hæc teſtimonia: Eſa. LIV. 10. *In miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui: montes enim commovebuntur, & colles contremiſcent, miſericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis meae non movebitur, dixit miſerator tuus Dominus.* Rom. III. 3. *Num incredulitas hominum fidem Dei evacuabit? abſit.* cap. XI. 29. *Sine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei.* 2 Tim. II. 13. *Si non credimus, ille fidelis permanet, ſe ipſum negare non poteſt.* Unde Deus ipſe jubet homines lapſos ad pactum cum illis initum per veram pœnitentiam reverti, quo pertinet dulciſſima promiſſio: Jer. III. 1. *Si dimiſerit vir uxorem ſuam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, numquid revertetur ad*

eam

eam ultra? tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus. v. 12. Revertere rebellis Iſraël, &c. Fœdus in baptiſmo initum comparatur fœderi conjugali, ut oſtendit locus Eph. V. 25. Quemadmodum igitur maritus uxorem, quam in adulterio deprehenſam bono jure repudiare poterat, retinens, non ad aliud quam conjugii ſemel contracti fœdus revocat: ita Deus ſponſam adulteram fornicantem cum amatoribus multis non ad aliud, quam ſemel initum ſpiritualis conjugii pactum reverti jubet. Lutherus in libr. de captivit. Babylon. cap. de baptiſmo tom. II. Jen. lat. fol. 271. *Si filii Iſraël ad pœnitentiam reverſuri primo omnium exitum de Ægypto memorabant, & hac memoria ad Deum, qui eduxerat eos, revertebantur, quae memoria & hoc ipſum praeſidium eis toties a Moſe inculcatur, & a Davide repetitur; quanto magis nos noſtrum de Ægypto noſtra exitum debemus memorare, & ejus memoria redire ad eum, qui nos eduxit per lavacrum regenerationis novae, cujus memoria in hoc ipſum nobis commendata eſt.*

Exceptiones Bellarmini. 1.) contra locum Eſa. LIV.

§. CLVI. Bellarminus regerit, *Chemnitium ſine ulla verecundia ludere in ſcripturis, earumque teſtimoniis abuti. 1.) Cum locus* Eſa. LIV. *contineat promiſſionem abſolutam, nimirum de fovenda perpetuo eccleſia: iſta enim promiſſio a nulla conditione pendet, eſt enim matrimonium inter Chriſtum & eccleſiam plane indiſſolubile.* Reſp. Deus non ſolum cum eccleſia in genere, ſed etiam cum ſingulis fidelibus in ſpecie init fœdus, quod ex parte Dei eſt æternum & inviolabile, ut teſtantur dicta ſuperius adlegata. Ergo locus propheticus non ſolum ad univerſam eccleſiam, ſed etiam ad quamvis fidelem animam per baptiſmum in fœdus Dei receptam adcommodari poteſt, cum genus includat ſuas ſpecies. Quod abſoluta quædam promiſſio eccleſiæ data ſit, pugnat non ſolum cum ſcripturis, quas in loco de eccleſia proferemus, ſed etiam cum ipſa experientia. Deus enim ſynagogæ Judaicæ dedit libellum repudii propter fornicationes ſpirituales: invertimus ergo rationem a Bellarmino adductam. Quemadmodum matrimonium, licet in ſe ſe ſit vinculum indiſſolubile, tamen per adulterium ſolvitur: ita quoque deſponſatio eccleſiæ facta propter ſpirituales ejusdem fornicationes & apoſtaſias evacuatur & exſpirat. Eſa. I. 21. Jer. III. 8. Ezech. XVI. 50. Oſe. II. 2.

2.) contra locum Rom. III.

2.) *Locus* Rom. III. (ait Bellarminus) *continet abſolutam promiſſionem de mittendo Meſſia in mundum. At promiſſio baptiſmi non eſt abſoluta, ſed conditionata; quia includit conditionem fidei, perſeverantiae &c.* Reſp. nemo noſtrum dicit, promiſſionem baptiſmi eſſe abſolutam eo modo, ut perſeverantes in ſceleribus ſine pœnitentia & fide nihilominus ſalutis futuri ſint participes, ſed requirimus & nos conditionem fidei perſeverantis: addimus autem eſſe veram fidem, non tantum, quando in ipſa actione baptiſmi adprehendit promiſſionem gratiæ, verum etiam quando poſt baptiſmum eam retinet; imo quando poſt lapſum in pœnitentia rurſus promiſſionem illam adprehendit. Ut veritas promiſſionis in baptiſmo nobis factæ perſeverat uſque in ſeculum: ita quoque fides in eandem nunquam debet intermitti, ſed uſque ad mortem ali & roborari perpetua illius promiſſionis recordatione. Dictum Rom. III. generale eſt de omnibus Dei verbis & promiſſis, quibus ſi vel maxime homines fidem denegent, ipſe tamen manet verax & conſtans, ac promiſſa illius manent veracia.

3.) contra locum 2 Tim. II.

3.) *Locus* 2 Tim. II. *promiſſionem conditionatam continet, ſi negaverimus, ille negabit nos.* Reſp. ſane illos, qui poſt baptiſmum in delictis contra conſcientiam ſecure perſeverant, & pertinaciter ſine pœnitentia Deo obluctantur, Deus abjicit & repudiat; interim tamen eos, qui poſt lapſus per pœnitentiam revertuntur, vi fœderis & promiſſionis ſemel in gratiam recipit, cum ſit fidelis, & ſe ipſum, hoc eſt, ſuam miſericordiam & promiſſionem ex ea factam, negare non poſſit. Diſtinguendum igitur inter peccata infirmitatis, lapſus quotidianos, delicta involuntaria; vel etiam graviores lapſus, quos ſequitur pœnitentia: & inter obſtinatam pertinaciam cum finali impœ-

niten-

nitentia conjunctam, de qua Zach. XI. 10. *Tuli virgam meam, quae vocabatur amabilis, & confregi eam, ut irritum facerem fœdus meum; &c.*

4.) contra locum Jer. III.

4.) *Locus* Ier. III. *docet, Deum recipere homines ad gratiam, ſi redeant, ſed non docet recipere eodem modo, & per eadem inſtrumenta, quibus antea recepit.* Reſp. ſi per eundem modum & per eadem inſtrumenta intelligit Bellarminus baptiſmi iterationem: negamus & nos eodem modo & per eadem inſtrumenta lapſos poſt baptiſmum in gratiam recipi: ſi vero intelligit, gratis in baptiſmo ex opere operato remitti peccata, poſt baptiſmum vero noſtris operibus & ſatisfactionibus eorum remiſſionem promerendam, dicimus: ut eadem eſt Dei miſericordia in baptiſmo & poſt baptiſmum remittentis peccata; ut idem eſt Chriſti meritum, propter quod Deus peccata remittit; ut idem eſt verbum evangelii, in quo gratuitam peccatorum remiſſionem Deus offert, exhibet & adnunciat: ita quoque ex parte noſtra unum idemque eſſe medium, quo in baptiſmo & poſt baptiſmum remiſſionem peccatorum conſequimur, videlicet fidem in Chriſtum, cujus anteambulo contritio, pediſſequa vero bona opera. Emphaſin dicti prophetici in argumenti noſtri ἐργασία expoſuimus. Deus ſponſam adulteram cum multis amatoribus fornicatam non ad aliud, quam ſemel initum, ſpiritualis conjugii pactum reverti jubet.

Contra argumentum ex perpetua promiſſionis veritate.

§. CLVII. Argumento a perpetua promiſſionis veritate ducto, & exemplo Iſraelitarum in vera pœnitentia exitus ex Ægypto recordantium confirmato Bellarminus hoc obvertit: 1.) *Argumentum illud nihil concludere, quia licet veritas promiſſionis ſit perpetua, tamen conditionata eſt, non abſoluta, alioquin omnes apoſtatae ſalvarentur: de illis enim verum eſt dicere, crediderunt & baptizati ſunt: intelligitur itaque conditio, ſi permanſerit in fide & fœdere baptiſmali, ſalvus erit: quod ſi non permanſerit, non ſalvabitur hoc remedio, ſed aliud quaerere debet.* Reſp. quo ſenſu promiſſiones evangelicæ poſſint dici conditionales, expoſuimus in tractatu de evang. §. 42. hoc loco monemus, conditionem illam eſſe bipartitam: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit, hoc eſt, ſive in vera fide & obedientia erga Deum perſeveraverit, ſive in peccata prolapſus per veram pœnitentiam & fidem ad Deum reverſus fuerit, baptiſmus ad ſalutem ipſi efficax erit. Regerit Bellarminus, 2.) *eum, qui ſemel excidit a fœdere baptiſmi, non poſſe iterum ad illud redire, cum non redeatur ad fœdus baptiſmi per ſolam cogitationem, ſed per baptiſmi iterationem, quae nullo modo liceat: ſicut ad fidem redire dicitur, non qui cogitat, ſe aliquando credidiſſe, ſed qui iterum actu incipit credere.* Reſp. ſane ſola memoria & hiſtorica recordatione baptiſmi ſine vera pœnitentia & fide nequaquam reditur ad fœdus baptiſmi, ſed fideli memoria (ut ſic loquar) hoc eſt, tali memoria, quæ & veram pœnitentiam & fidem habet conjunctam, ad fœdus illud priſtinum rediri poteſt. Ut enim fides gratuitam promiſſionem de remiſſione peccatorum propter Chriſtum in baptiſmo ſibi oblatam amplectitur, ſibique adplicat: ita eadem fides eandem promiſſionem in verbo evangelii repetitam & inſtitutione ſacræ cœnæ confirmatam in vera pœnitentia amplectitur, per quam homo baptizatus denuo in gratiam & fœdus Dei recipitur. Procedunt hæ argutiæ Bellarmini ex ignoratione fidei, gratuitæ juſtificationis, remiſſionis peccatorum, pœnitentiæ, virtutis baptiſmi &c. fidem enim definit per nudam hiſtoricam notitiam vel potius ignorantiam; juſtificationem *ſecundam* a meritis operum noſtrorum deducit; remiſſionem peccatorum per realem deletionem & exſtirpationem deſcribit; a pœnitentiæ partibus fidem excludit, virtutem baptiſmi ex opere operato valere diſputat &c. 3.) *Iſraelitae non commemorabant exitum de Ægypto, quaſi ea commemoratione peccata purgarentur, ſed ut commemorato tam inſigni beneficio arguerent ipſi ſuam erga Deum ingratitudinem, & eo modo ſe ad pœnitentiam provocarent, quod commodum nobis quoque baptiſmum adferre non negamus.* Reſp. commemoratio illa non ſolum erat

erat ὁρμητήριον ad pœnitentiam, ſed etiam confirmatio fidei. Recordabantur enim fœderis, quod Deus cum patriarchis, populi Iſraelitici majoribus, inierat, & miraculoſa liberatione ex Ægypto confirmaverat; inde fidem ſuam de miſericordia Dei peccata propter Meſſiam remittentis confirmabant. Siquidem commemorationi fœderis illius & liberationis ex Ægypto includebatur recordatio promiſſionis de Meſſia, cum fœderalis promiſſionis caput primarium fuerit iſtud: *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*; cumque eo fine Deus Iſraelitas ex Ægypto eductos in terram promiſſionis introduxerit, ut promiſſio de Meſſia ex hoc populo naſcituro complementum ſuum ſortiri poſſet. 4.) *Si vera eſſet Lutheri ſententia, debuiſſent Judaei potius commemorare circumciſionem, quae erat illis pro baptiſmo, quam exitum de Ægypto.* Reſp. quo ſpectet commemoratio illius liberationis, modo expoſuimus. Quod ad circumciſionem attinet, ejus itidem in vera pœnitentia ac precibus mentionem fecerunt, tum *explicitam*, ut paulo poſt exemplo Davidis & Jonathanis demonſtrabitur, tum *implicitam*, quotiescunque recordabantur fœderis cum patribus initi: illud enim per circumciſionem fuerat obſignatum & confirmatum.

2.) Fideles Iſraelitæ ex circumciſione efficaces conſolationes duxerunt.

§. CLVIII. II.) *Secundo* igitur loco pro noſtra ſententia ſic concludimus: Baptiſmus in nov. teſt. ſucceſſit circumciſioni; Col. II. 11. quod ergo circumciſioni tribuitur, id baptiſmo denegandum non eſt: non negabit hoc Bellarminus, cum ſtatuat, *Iſraelitis circumciſionem fuiſſe pro baptiſmo, quin & ſacramenta nov. teſt. longe majoris virtutis & efficaciae eſſe, quam vet. teſt. ſacramenta.* Jam vero fideles Iſraelitæ ex circumciſione, hoc eſt, ex fœdere Dei, in quod per circumciſionem recepti fuerant, efficaces conſolationes in vet. teſt. petierunt, ut teſtantur exempla Jonathæ; 1 Sam. XIV. 6. *Transeamus ad caſtra illorum incircumciſorum,* (nos ſumus in fœdere Dei, cujus ſignum gerimus in carne noſtra: illi vero non ſunt in hoc fœdere. Deus ergo nobis aderit ſua gratia & auxilio) ut & Davidis 1 Sam. XVII. 26. *Quis ille Philiſtaeus incircumciſus, exercitui Dei viventis maledicens?* Ergo etiam chriſtiani fideles ex baptiſmo, hoc eſt, ex fœdere Dei, in quod per baptiſmum recepti ſunt, efficaces conſolationes petere poſſunt. Bellarminus hoc argumentum non attingit. Declarabimus igitur illud verbis Lutheri ſerm. de S. Antonio tom. II lat. Jen. f. 535. *Generale verbum promiſſionis contra omne malum, ſive peccatum, ſive mortem, ſive tribulationem quamcumque:* Quicunque crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit, *&c. hoc uno eſt maxime gaudendum, quia ſi in tribulatione quacunque hujus promiſſionis Dei memor fueris, & ſic dixeris contra diabolum: Ecce ego baptizatus ſum & credo in Chriſtum, adducendo mox illud:* Quicunque crediderit & baptizatus fuerit *&c. jam es vere in loco pacis & laetitiae & quietis. Si enim adhaeſeris his verbis fortiter, & non dubitaveris ea eſſe vera, teque vere baptizatum, impoſſibile eſt, ut te peccatum, vel mors, vel diabolus ſuperet aut contriſtet. Sic legimus de ſancta quadam virgine, quae ad omnem tentationem, cujuscunque mali, non aliud oppoſuit, quam ſuum baptiſmum dicens brevi verbo ad ſatanam & ad mala impugnantia ſic: baptizata ſum, quaſi dicat: baptizata ſum & credo, ideo nihil facis ſatan, quia ſtat contra te invictiſſimae promiſſionis verbum:* Qui crediderit *&c. Majoricum martyrem Africanum ſub Honorio raptum ad ſupplicium capitis propter confeſſionem evangelii, nulla alia re magis confirmavit Dionyſia matrona pientiſſima, quam inculcatione fœderis ſanctiſſimi per baptiſmum cum ſacroſancta Trinitate initi: memento, fili, te in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti baptizatum eſſe.* Vide plura inferius §. penult. hujus tractatus.

3.) Fideles in nov. teſt. conſolationes ex

§. CLIX. III.) Exempla fidelium in nov. teſt. expreſſe teſtantur, quod fœderis baptiſmalis recordatione ſe conſolati fuerint,

poſt-

baptiſmo bauſerunt. poſtquam a baptiſmo in peccata prolapſi & per veram pœnitentiam ad Deum rurſus converſi fuerunt. Inde ſic concludimus: Si homines pii vere reſipiſcentes conſolationibus ex pacto Dei in baptiſmo cum ipſis inito ſe erexerunt, ſequitur, non aboleri penitus baptiſmi fœdus per hominis lapſum. Sed verum eſt prius, ergo & poſterius. *Adſumtum* conſtat. Corinthii multis & gravibus peccatis contaminati fuerant: apoſtolus tamen ad baptiſmum eos iterum revocat; 1 Cor. VI. 11. *Abluti eſtis*, nimirum in baptiſmo. 1 Cor. XII. 13. *In uno Spiritu, in unum corpus baptizati ſumus:* Galatas haud leviter lapſos itidem ex baptiſmo deducta conſolatione apoſtolus erigit Gal. III. 27. *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Hebr. X. 22. *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, adſperſi corda a conſcientia mala & abluti corpus aqua munda.* Petrus abnegatione Chriſti graviſſime peccaverat, idem tamen poſt converſionem de ſuo baptiſmo ſcribit 1 epiſt. III. 21. *Baptiſma nos ſalvat.* Bellarminus excipit, 1.) *locum* Gal. III. *nihil ad rem facere, cum apoſtolus ibi non doceat, quomodo juſtificentur impii lapſi poſt baptiſmum, ſed quod homines non juſtificentur circumciſione, aliisque operibus legis, ſed per fidem Chriſti, id quod probat, quia, qui baptizantur, Chriſtum induunt.*

Exceptiones Bellarmini.

Reſp. Galatæ non diſceſſerant a confeſſione Chriſti, ſed fide & operibus ſimul juſtificari volebant a pſeudo-apoſtolis ſeducti: illos in viam revocare ſatagens apoſtolus, potenter evincit, non ex lege, ſed ex evangelio; non ex operibus, ſed ex fide eſſe juſtificationem, de quo late egimus in tract. de juſtif. Quod ſi eſſet alia juſtificationis ratio in baptiſmo, alia vero poſt baptiſmum, quomodo Galatas ad baptiſmum revocaret apoſtolus in præclara illa de gratuita juſtificatione per fidem diſputatione? 2.) *Paulum* 1 Cor. XII. *tantummodo dicere, nos eſſe unum corpus, quia in uno Spiritu baptizati ſumus, neque quidquam addere de lapſis juſtificandis poſt baptiſmum.* Reſp. ſi Corinthii in gravia peccata prolapſi, conſolatione ex baptiſmo deducta, in vera ad Deum converſione ab apoſtolo eriguntur, utique virtus & efficacia baptiſmi ipſorum reſpectu nondum erat plane irrita & abolita. Sed verum prius: ergo & poſterius. 3.) *Etſi baptiſmus promittat ſalutem per Chriſtum, & quicunque poſt quemcunque lapſum juſtificatus per Chriſtum juſtificetur, non tamen inde ſequi, eos juſtificari per baptiſmum, qui poſt baptiſmum lapſi ſunt. Nam latius patet juſtificari per Chriſtum, quam juſtificari in baptiſmo per Chriſtum, cum etiam ſacramenta pœnitentiae & euchariſtiae & caetera ſalutem promittant per Chriſtum.* Reſp. acceptamus hoc, quod lapſi poſt baptiſmum, non minus quam baptizati, non aliter quam per Chriſtum juſtificari poſſint & debeant. Jam vero per Chriſtum juſtificari non eſt ſuis meritis & ſatisfactionibus pro peccatis Deo placere velle, ſed fide Chriſtum & ipſius beneficia amplecti, ac gratuitam peccatorum remiſſionem propter ipſum conſequi. De illis vero, qui in operibus juſtificationem quærunt, graviter pronunciat apoſtolus Gal. V. 4. *Evacuati eſtis a Chriſto, qui in lege juſtificamini, a gratia excidiſtis.*

§. CLX. IV.) Scriptura de virtute & efficacia baptiſmi loquitur verbis in *praeterito*, *praeſenti* & *futuro*, ut oſtendat, baptiſmi efficaciam non eſſe reſtringendam ad illud temporis momentum, in quo baptizamur, ſed per totam vitam ſe extendere.

4.) Scriptura de efficacia baptiſmi loquitur verbis in præterito, præſenti & futuro.

1.) Tit. III. 5. *Salvos nos fecit*, ἔσωσεν ἡμᾶς *per lavacrum regenerationis.* Gal. III. 27. *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* (En tempus *praeteritum!*) 2.) 1 Petr. III. 21. *Baptiſmus nos ſalvat* ἡμᾶς νῦν σώζει (nos ſive jam pridem ſive dudum baptizatos poſt lapſum reſipiſcentes baptiſmus ſalvat.) Eph. V. 26. *Chriſtus mundat eccleſiam lavacro aquae in verbo.* (En tempus *praeſens!*) 3.) Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* (Quisquis per baptiſmum in fœdus Dei receptus in vera fide perſeveraverit, vel poſt lapſum per veram pœnitentiam ad Deum converſus fuerit, ſalvus erit; (En tempus *futurum!*) Huc pertinet

tinet, quod Rom. VI. 3. *in mortem Chriſti baptizati* dicimur; fundatur igitur baptiſmi efficacia in morte Chriſti, jam vero mors Chriſti non ſolum præterita, ſed omnia peccata expiavit, 1 Joh. I. 7. *Sanguis Domini noſtri Ieſu Chriſti emundat nos ab omni peccato*: utique ergo ex baptiſmo peti poteſt conſolatio, ſi in peccata prolapſi per pœnitentiam ad Deum convertimur. Sic baptiſmus *vocatur lavacrum renovationis*, Tit. III. 5. jam vero renovatio in baptiſmo incipit, & per totam vitam durat. Inde Baſilius in exhort. ad bapt. p. 445. *in baptiſmo non ſolum praeteritorum remiſſionem, ſed & futurorum dona proponi* adſerit. Auguſtinus libr. I. de nupt. & concup. c. 26. *In eis, qui regenerantur in Chriſto, cum remiſſionem accipiunt prorſus omnium peccatorum, utique neceſſe eſt, ut reatus etiam hujus licet adhuc manentis concupiſcentiae remittatur, ut in peccatum non imputetur.* Cap. 33. *Quod Paulus ait;* mundans eam lavacro aquæ in verbo, *ſic accipiendum eſt, ut eodem lavacro regenerationis & verbo ſanctificationis omnia prorſus mala hominum regeneratorum mundentur, atque ſanentur; non ſolum praeterita peccata, quae omnia nunc remittuntur in baptiſmo, ſed etiam, quae poſterius humana ignorantia vel infirmitate contrahuntur; non ut baptiſmus, quoties peccatur, toties repetatur: ſed quia ipſo, quod ſemel datum eſt, fit, ut non ſolum antea, verum etiam poſtea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.* Et paulo ante: *Eadem regeneratione, quae nunc fit per ſacrum lavacrum uſque in finem, cuncta mala hominis purgantur atque ſanantur.* Idem tract. CXXIV. in Joh. circa med. *Credentes in Chriſtum per lavacrum regenerationis ſoluto reatu omnium peccatorum & originalis, videlicet contra quam maxime regeneratio eſt inſtituta, & cæterorum, quae male agendo contracta ſunt, liberantur a damnatione perpetua.* Unde Alphonſus Salmeronius tom. XIII. p. 487. citatis his Auguſtini locis diſerte concludit, *baptiſmo non tantum praeterita, ſed etiam futura remitti peccata.* Nazianzenus orat. XL. in bapt. pag. 642. *Si te luminis perſecutor & tentator* (τοῦ φωτὸς διώκτης καὶ πειραστὴς) *poſt baptiſmum adortus fuerit, ut certe adorietur, habes, quo eum ſuperes, ne certamen reformides; aquam adverſus eum adpone, Spiritum adpone, in quo ignita omnia pravi illius tela exſtinguentur. Spiritus quidem eſt, verum diſſolvens montes: aqua quidem eſt, ſed quae ignis exſtinguendi vim habet,* πυρὸς σβεστήριον.

§. CLXI. Excipit Bellarminus: I.) *locum Marc. XVI. accipi vel de ſalute in re, hoc eſt, de ipſa gloria ſempiterna, quae non eſt effectus, ſed finis baptiſmi, vel de ſalute in ſpe, hoc eſt, de ipſa gratia juſtificationis, quae eſt tantum peccatorum praeteritorum, non autem futurorum, quemadmodum qui dicit: Si hoc pharmacum acceperis, curaberis: indicat curationem ſecuturam poſt medicinam, ſed eam curationem eſſe morbi contracti, non autem poſtea contrahendi.* Reſp. ſalus & vita æterna non ſolum finis eſt, ſed etiam effectus baptiſmi. Per baptiſmum enim *induimus Chriſtum;* Gal. III. 27. jam vero *qui habet Chriſtum*, habet vitam æternam. 1 Joh. V. 11. *Vitam aeternam dedit nobis Deus, & haec vita in Filio ejus eſt;* v. 12. *qui habet Filium, habet vitam.* Proinde ut Chriſtus in *futuro* dicit: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit:* ita Petrus in *praeſenti dicit*: *baptiſma nos ſalvat.* Exempla infantum, qui ſtatim poſt baptiſmum moriuntur, expreſſe teſtantur, non ſolum ſalutem in *ſpe*, ſed etiam ſalutem in *re* eſſe non ſolum finem, ſed etiam effectum baptiſmi. Paulus adſerit, *nos baptizari in mortem Chriſti;* Rom. VI. 3. hoc eſt, per baptiſmum nos fieri participes beneficiorum mortis Chriſti, quæ ſunt gratia Dei, remiſſio peccatorum & vita æterna. Baptiſmus eſt *lavacrum regenerationis & renovationis.* Tit. III. 5. Jam vero ubi regeneratio & renovatio, ibi vita æterna. II.) *Petrum, cum loquitur de tempore praeſenti, non comparare baptiſmum cum peccatis; ſed tempus Chriſti cum tempore Noae hoc ſenſu: Sicut tempore Noae diluvium*

Exceptiones Bellarmini: 1.) contra locum Marc. XVI.

2.) Contra locum 1 Petr. III.

vium ſalvos fecit octo homines per arcam, ita nunc tempore Chriſti ſalvat baptiſmus credentes. Reſp. comparationem inter arcam Noæ & baptiſmum inſtitui non negamus, interim hoc urgemus, quod Petrus, in graviſſimum peccatum abnegationis prolapſus, ex baptiſmo ſuo conſolationem petit, ac ſe ipſum jam olim baptizatum includit, cum de baptiſmi efficacia diſſerit: *baptiſma* (inquit) *nos ſalvat.* III.) *Vocabulum* mundans *Eph. V. non referri ad ſingulos homines, ſed ad varios, qui unam conſtituunt eccleſiam. Chriſtus enim quotidie mundat eccleſiam lavacro aquae, quia quotidie aliqui baptizantur, omnes tamen cum baptizantur, mundantur a peccatis praeteritis, non autem futuris.* Reſp. quid interim fiet Auguſtino, qui diſerte ad futura peccata mundationem illam refert? Vidit hoc Bellarminus: ideo aliud quæſivit ſubterfugium. *Quod ſi quis* (inquit) *referat ad ſingulos homines, tum dicendum eſt, baptiſmo purgari peccata futura, non immediate, ſed mediate, quia videlicet, qui baptizatus eſt, per gratiam, quam in baptiſmo accepit, impetrat veniam peccatorum venialium, quae poſtea facit, ſi eam petat, & praeterea per baptiſmi characterem jus habet ad ſacramentum pœnitentiae, quo peccata etiam mortalia purgantur, quod ſacramentum percipere non poſſunt, qui baptiſmo carent:* quo refert Bellarminus illud Auguſtini ep. XXIII. ad Bonif. *Semel acceptam parvulus Chriſti gratiam non amittit, niſi propria impietate, ſi aetatis acceſſu tam malus evaſerit: tunc enim etiam propria incipiet habere peccata, quae non regeneratione auferantur, ſed alia curatione ſanentur.* Reſp. nequaquam dicimus, per baptiſmum futura purgari peccata, quocunque ſe modo baptizati gerant, ſed requirimus, ut in vera pœnitentia, fide & novitate vitæ perſeverent, vel etiam in peccata infirmitatis prolapſi per veram pœnitentiam reſurgant: quo reſpicit Auguſtinus, quando peccata actualia graviora poſt baptiſmum commiſſa non regeneratione, ſed alia curatione ſanari oportere adſerit. Sano igitur ſenſu concedimus, baptiſmo purgari peccata futura non *immediate*, ſed *mediate*, quia videlicet, qui baptizatus eſt, per gratiam, quam in baptiſmo accepit, obtinet remiſſionem peccatorum venialium, quæ poſtea facit, ſi eam petat, & præterea per veram pœnitentiam redire poteſt ad fœdus gratiæ, in quod per baptiſmum olim receptus, & hac ratione etiam mortalium peccatorum remiſſionem impetrare. Beda libr. I. in Eſdr. III. *In hujus perfectione fidei & generaliter omnis eccleſia per baptiſma a morte ſuſcitatur peccatorum, & cum poſt baptiſma denuo mortem peccati incurrimus, per eandem neceſſe eſt fidem pœnitendo reſurgamus.* IV.) *Apoſtolum* Rom. VI. *non docere, quomodo remittantur peccata poſt baptiſmum, ſed quomodo caveri debeant; dicit enim, per baptiſmum hominem mori peccato, ut deinceps vivat Deo, proinde hominem ſemel renatum omni diligentia cavere debere, ne iterum inquinetur.* Reſp. duplici modo in mortem Chriſti baptizari dicimur: *tum* quia per baptiſmum participes reddimur beneficiorum mortis Chriſti, quæ non ſunt reſtringenda ad momentum baptiſmi, ſed extendunt ſeſe ad totam hominis vitam: *tum* quia per baptiſmum morimur peccato, ut deinceps vivamus Deo: atque hic renovationis effectus itidem per totam vitam durat. Lutherus tom. II. lat. f. 287. *Nunquam fit baptiſmus irritus, donec deſperans ad ſalutem redire nolueris: aberrare quidem ad tempus poteris a ſigno, ſed non ideo irritum eſt ſignum: ita ſemel baptizatus es ſacramentaliter, ſed ſemper baptizandus fide, ſemper moriendum, ſemperque vivendum.*

3.) Contra locum Eph. V.

4.) Contra locum Rom. VI.

§. CLXII. Atque hæc ſunt potiora ſententiæ noſtræ fundamenta. *Secundaria* conſtitui poſſunt alia, utpote: ſi efficacia baptiſmi non extendit ſe ad futurum, ſequetur hypocritarum baptiſmum eſſe iterandum. Conſequens improbatur cap. Nullus autem diſt. 4. de conſecr. ex Auguſtino libr. II. contra Parmen. c. 13. Item: ſi baptiſmi efficacia non extendit ſe ad futurum, ſatius fuerit

Secundaria noſtræ ſententiæ fundamenta.

rit, ad finem vitæ cum clinicis baptiſmum differre, quam in prima ætate illum ſuſcipere. Quæ de puritate Chriſti, per baptiſmum nobis communicata, & poteſtate clavium, quæ a baptiſmo ſeparari non poſſit, ex Calvino Bellarminus adfert, ea non probant directe & principaliter quæſtionem propoſitam: referenda igitur ſunt ad hunc ſcopum, quod prædicatio pœnitentiæ, adnunciatio evangelii, miniſterium clavium & uſus cœnæ dominicæ non proponant nobis poſt lapſum aliam & novam tabulam, poſt fractam & diſſolutam baptiſmi arcam, ad reconciliationem cum Deo & ad ſalutem, diverſam ab ea, quæ in baptiſmo nobis per promiſſionem Dei oblata, donata & obſignata fuit; ſed tantum ſint media, per quæ vel in gratia baptiſmi confirmamur, vel ad eam poſt lapſum revertimur. Baptiſmus enim eſt perpetuum ſigillum & teſtimonium, nos recipi in communionem & participationem beneficiorum Chriſti & gratiæ Dei ad remiſſionem peccatorum, ſalutem & vitam æternam, ſi promiſſionem fide adprehendamus & teneamus (*).

Argumenta Bellarmini. 1.) Hebr. VI. Impoſſibile eſt eos &c.

§. CLXIII. Videamus argumenta, quæ pro ſtabilienda contraria opinione Bellarminus adfert. I.) *Hebr. VI. 4. Impoſſibile eſt eos, qui ſunt illuminati, iterum renovari ad pœnitentiam; ubi apoſtolus dicit, lapſos poſt baptiſmum non poſſe renovari ad pœnitentiam, quomodo renovantur, qui baptizantur, ut Ambroſius, Chryſoſtomus, & alii exponunt.* Reſp. loquitur apoſtolus de peccato in Spiritum ſanctum, ut omnes loci circumſtantiæ oſtendunt, & clariſſime demonſtratum fuit in tract. de peccatis actualibus §. 109. Qui renovationem ad pœnitentiam de baptiſmo accipiunt, nobiſcum non pugnant; negant enim baptiſmum poſt lapſus repetendum eſſe, id quod & nos negamus; inde vero haudquaquam ſequitur, pœnitentibus non eſſe propoſitam conſolationem in promiſſione gratiæ, quæ in baptiſmo ipſis fuit data & obſignata. Bellarminus hoc urget, quod *apoſtolus non dixerit, impoſſibile eſſe, eos iterum baptizari, ſed impoſſibile, eos iterum renovari ad pœnitentiam ſcilicet baptiſmalem.* Reſp. non in genere de omnibus quocunque modo prolapſis, ſed de illis, qui peccant in Spiritum ſanctum, apoſtolus loquitur; eos ad pœnitentiam renovari poſſe negat, quia ſcilicet medium, per quod Spiritus ſanctus pœnitentiam operatur, proterve repudiant. Perinde uti Chriſtus Matth. XII. 32. peccatum in Spiritum ſanctum *in hoc & futuro ſeculo remitti* negat. De pœnitentia quadam baptiſmali, hoc eſt, diſtincta ab ea, quæ poſt baptiſmum agitur, altum in ſcripturis ſilentium; quæ unam ſolummodo veram pœnitentiam agnoſcunt. Vide tract. de pœnit. §. 16. II.) *Patres peccantibus poſt baptiſmum impoſuerunt graviſſimos labores.* Reſp. non eo fine, ut illis coram Deo promererentur gratiam Dei & remiſſionem peccatorum, ſed ut Eccleſiæ ſatisfacerent, atque ipſo facto oſtenderent, ſe vere & ſerio ob admiſſa peccata dolere: utque reliqui his ſpectaculis ad peccata majori ſtudio vitanda ac declinanda excitarentur. Hieronymus in cap. VI. Matth. *Fateor longe aliam eſſe rationem de criminum pœnitentia & ſatisfactione, de qua eccleſia, quando laeſionem accepit & offenſa eſt, publice ſuum judicium interponit, indicens ſatisfactionem publicam & graviorem, ut innoteſcat omnibus vere pœnitere, qui promto animo*

2.) Patres peccantibus poſt baptiſmum graves labores impoſuerunt.

(*) Urgemus inſuper abſurda, quæ ex adverſariorum ſententia conſequuntur, 1.) ſcripturam non recte loqui de effectu baptiſmi in *futuro*. 2.) Deum in promiſſionibus eſſe inconſtantem, 3.) lapſum non habendum pro baptizato, 4.) baptiſmum eſſe differendum uſque ad mortem. Auguſtinus epiſt. L. ad Bonif. *Quidquid ab iis, qui poſt acceptum baptiſmum hic vivunt, infirmitate humana contrahitur, quarumcunque culparum, propter ipſum lavacrum dimittitur.* GERHARDUS.

mo ſuſcipiant, quidquid eccleſia decreverit. Auguſtinus in enchirid. ad Laurent. c. 65. *Quia plerumque dolor alterius cordis occultus eſt alteri &c. recte conſtituuntur ab his, qui eccleſiae praeſunt, tempora pœnitentiae, ut fiat etiam ſatis eccleſiae, in qua remittuntur ipſa peccata.* III.) *Nulla aequitas patitur, ut aeque facilem viam habeant ad gratiam Dei, qui peccant ante baptiſmum, & qui poſt baptiſmum, cum illi Deum ignorarent, iſti noſſent: illi gratiam non haberent, iſti haberent.* Reſp. remiſſio peccatorum cum ex mera Dei gratia & Chriſti ſatisfactione proficiſcatur, non eſt æſtimanda ex peccatorum quantitate vel qualitate: ac Spiritus ſanctus non ſolum ante baptiſmum, ſed etiam poſt baptiſmum lapſos ad unicam Chriſti ſatisfactionem, in ara crucis propoſitam, deducit: nuſpiam vero talem differentiam ſtatuit, ut remiſſionem peccatorum in baptiſmo gratuitam eſſe dicat, pro illis vero, quæ poſt baptiſmum committuntur, proprias ſatisfactiones exigat. Vide tract. de pœnit. §. 128. memb. 3. Nec vero baptizatorum pœnitentia adeo facilis & levicula, ut Bellarminus ſomniat: cum non ſufficiat nuda & hiſtorica baptiſmi recordatio, ſed requiratur inſuper peccatorum & iræ Dei illis promeritæ vera ac ſeria agnitio, ſerius dolor, tremor, pavor &c. quo pertinent omnes deſcriptiones veræ & ſeriæ contritionis in ſcripturis propoſitæ, quibus pſalmi Davidici ſunt refertiſſimi. Et quid? num catechumeni etiam ante baptiſmum non noverunt Deum? an deſtituuntur omni gratia? Regerit Bellarminus: *Etſi catechumeni ante baptiſmum Deum per fidem noverunt, ſaepe etiam caritate flagrant; tamen haec omnia ad gratiam baptiſmi pertinent. Nam & catechiſmi doctrina diſpoſitio ad baptiſmum eſt, & gratia illa atque caritas, quae interdum in catechumenis reperitur, ex voto baptiſmi procedit.* Reſp. fingere hoc eſt & pingere, non autem ſerio de articulis fidei diſſerere. Quomodo fides & caritas catechumenorum ex baptiſmo procedere, vel ad baptiſmum referri poteſt, cum illum nondum ſuſceperint? Negat Bellarminus, baptiſmi efficaciam extendere ſe in futurum, & hoc loco pronunciat, baptiſmum illis prodeſſe, qui eum nondum ſuſceperunt. Fides & reliqua Spiritus ſancti dona in catechumenis ex auditu & meditatione verbi oriuntur, quæ poſtea in baptiſmo & per baptiſmum in illis augentur, confirmantur & obſignantur. Qui ergo ante baptiſmum peccant, cum in lumine fidei peccent, non minus tenerentur pro peccatis ſuis ſatisfacere, quam qui poſt baptiſmum peccant, ſi propriæ ſatisfactiones a Deo exigerentur: ignorantia non excuſat, cum ſit per peccatum adtracta. 1 Tim. I. 13. Paulus non excuſat peccatum ſuum, ſed obſtinationi phariſaicæ ignorantiam illam opponit. Juſtinus in apol. II. p. 73. & Tertullianus lib. de baptiſ. etiam catechumenis ante baptiſmum jejunia impoſita fuiſſe referunt: jam vero ex hypotheſi Bellarmini jejunium eſt ſatisfactorium. Ergo & catechumenis ſatisfactiones fuiſſent impoſitæ. Res eo redit: monſtretur vel ex unico ſcripturæ pronunciato talis differentia inter peccata ante baptiſmum & poſt baptiſmum commiſſa, quod illorum remiſſio ſit gratiæ beneficium, horum vero condonatio noſtrorum operum ac propriarum ſatisfactionum meritum.

3.) Æquitas non patitur, ut, qui poſt baptiſmum peccant, aeque facilem viam habeant ad gratiam.

§. CLXIV. Lib. de pœn. cap. 13. aliis Bellarminus utitur fundamentis. I.) *Circumciſio data fuit Judaeis in figuram baptiſmi. At nuſquam praeſcribitur memoria circumciſionis tanquam remedium peccatorum poſt circumciſionem perpetratorum, ſed ſacrificia, expiationes, confeſſio peccatorum.* Reſp. non eſt neceſſe, nihilo plus in re ſignificata, quam in ſigno reperiri. Bellarminus ipſe diſputat, circumciſionem non profuiſſe ex opere operato, non contuliſſe gratiam, non eſſe datam, ut juſtificaret &c. quæ tamen omnia baptiſmo tribuit. Neque dicimus, nudam baptiſmi vel circumciſionis memoriam eſſe remedium peccatorum in baptizatis & circumciſis, ſed

Alia Bellarmini fundamenta alibi propoſita. 1.) Memoria circumciſionis non fuit remedium peccatorum.

ſed fœdus Dei, in baptiſmo nobiſcum initum, ex parte Dei manere ratum ac firmum, nec everti penitus per noſtram incredulitatem, redire autem nos ad fœdus illud per veram ac ſeriam pœnitentiam adſerimus. Porro illa pœnitentia lapſorum poſt baptiſmum non eſt nova quædam pactio, ſed ad priorem pactionem regreſſio, ac vera & integra in poſſeſſionem amiſſæ gratiæ & ſalutis reſtitutio; id quod declarari poteſt ſimilitudine adulteri & nautæ, quorum ille ſalvis & minime iteratis ſponſalibus fœdus conjugale violatum inſtaurare: hic in navim, e qua excidit, iterum recipi poteſt, navi ſimiliter ſemper ſalva & integra. Probavimus autem ſuperius exemplis Davidis ac Jonathanis, quod pii veteres non minus ex circumciſione in vet. teſt. quam nos ex baptiſmo in nov. teſt. efficaces conſolationes petierint. Sacrificia vet. teſt. non profuerunt ex opere operato ſine fide, ſed fuerunt typi Chriſti, ut ſuo loco oſtendimus. II.) *Johannes 1 epiſt. I. loquens de remedio peccatorum, quae baptizati indies committunt, non ait: ſi baptiſmum ad memoriam revocaverimus, ſed ſi confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus, ut remittat nobis peccata noſtra.* Reſp. opponuntur ea, quæ ſunt ſibi invicem ſubordinata. Contritio enim & fides, cum ſint eſſentiales pœnitentiæ partes, ſeſe invicem non tollunt: humilis confeſſio peccatorum pertinet ad contritionem; memoria baptiſmi confirmat fidem in promiſſionem gratiæ. III.) *Cum in ſcriptura legamus exempla eorum, qui poſt baptiſmum lapſi ſunt, ut Simonis, Act. VIII. & Corinthii inceſtuoſi, 1 Cor. VI. nusquam tamen legimus, eos remiſſos fuiſſe ad memoriam baptiſmi.* Reſp. eſt inſufficiens enumeratio exemplorum. Oſtendimus ſuperius, Galatas, Corinthios, & Petrum poſt baptiſmum in peccata prolapſos, conſolationem ex baptiſmo petiiſſe. IV.) *Ex noſtra ſententia ſequeretur, non eadem, ſed quod longe abſurdius, majori facilitate ad veniam pervenire eos, qui ſcienter poſt fidem & baptiſmum, quam qui ignoranter in incredulitate peccaſſent; facilius enim eſt baptiſmum olim acceptum ad memoriam revocare, quam re ipſa iterum baptizari.* Reſp. hypotheſis argumenti eſt falſa, quaſi ſcilicet ſtatuamus, ſola memoria baptiſmi ad veniam peccatorum perveniri, cum veram ac ſeriam pœnitentiam in lapſis poſt baptiſmum diſerte requiramus.

2.) Johannes 1 epiſt. I. ad confeſſionem peccati nos revocat.

3.) Exempla lapſorum poſt baptiſmum teſtantur contrarium.

4.) Sequetur, minori facilitate lapſos poſt baptiſmum ad gratiam pervenire.

V.) *Conſequens fuerit, non debere niſi adultos baptizari, nam alioquin incertiſſima erit juſtificatio, quippe quae ab hominum teſtimonio pendeat, neque enim, qui infantes baptizantur, cum poſtea adoleverint, baptizatos ſe fuiſſe recordantur.* Reſp. baptiſmus confertur publice in cœtu chriſtianorum, quorum teſtimonium non poteſt repudiari: eodem fine etiam adhibentur patrini, tanquam teſtes baptiſmi: ſed & annales eccleſiaſtici baptizatorum album complectuntur, & ipſum cujusque nomen de baptiſmo fert teſtimonium. Accedit obſignatio Spiritus ſancti, qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ & συμμαρτυρεῖ ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei per fidem.

5.) Sequetur, adultos ſolum baptizandos.

VI.) *Tolletur hac ratione eucharistiae frequentatio, cum ita ſufficere poſſit memoria ſpiritualis cibi aliquando guſtati, quemadmodum memoria ſufficit lavacri aliquando percepti: vel ſi ridiculum eſt, ita memoriam cibi ad ſaturitatem prodeſſe, ut cibus ipſe prodeſt: cur non ſit etiam ridiculum, ita memoriam lavacri ad maculas eluendas conferre, ut lotio ipſa confert.* Reſp. non dicimus ſola baptiſmi recordatione purgari peccata, ſed fidem in vera ac ſeria pœnitentia amplecti promiſſionem gratiæ in fœdere baptiſmi obſignatam, in cujus confirmationem ſacroſanctæ euchariſtiæ uſus a Chriſto inſtitutus eſt. Faceſſant igitur ineptiæ de memoria cibi ad ſaturitatem ac memoria lavacri ad lotionem ſufficiente, Bellarmini ingenio indignæ.

6.) Tolletur frequentatio euchariſtiæ.

CAP. VIII.

CAPUT VIII.
DE OBIECTO BAPTISMI.

Objectum baptiſmi.

§. CLXV. Atque hæc dicta ſunt de *cauſis* baptiſmi, tum *internis*, *materia* ſcilicet & *forma*, tum *externis*, *efficiente* ſcilicet ac *fine* & effectis; reſtat, ut *de objecto* hujus ſacramenti diſſeramus, ubi primo omnium dicimus, *homines vivos* eſſe baptiſmi objectum, ac proinde quod non eſt in cenſu ac numero hominum vivorum, illi baptiſmus non eſt conferendus.

Sunt homines vivi.

1) In baptiſmi inſtitutione tantummodo fit mentio hominum. Matth. XXVIII. 19. *Euntes docete omnes gentes, & baptizate eos.* Ergo ab hoc inſtitutionis divinæ capite non eſt diſcedendum. 2) Johannes baptiſta & apoſtoli non niſi vivos homines baptizarunt, ut conſtat ex evangeliſtarum & actorum apoſtolicorum ſcriptis. 3) Quemadmodum Deus propter homines ſe in verbo revelavit; ita quoque non niſi propter hominum ſalutem ſacramenta inſtituit: illis igitur ſolis adminiſtranda erunt, Gen. XVII. 12. circumciſio viventibus adhiberi præcipitur, idem judicium de agno paſchali. Exod. XII. 4. 22. 4) Sacra cœna tantum datur viventibus, ex Chriſti inſtitutione; Matth. XXVI. 26. &c. idem ergo in adminiſtratione baptiſmi obſervandum. 5) Baptiſmus mortuis collatus plane inutilis & inefficax, cum quilibet judicetur a Deo, *& referat ea, quæ per corpus in vita egit*, 2 Cor. V. 10. *baptiſmus eſt lavacrum regenerationis & renovationis.* Tit. III. 5. Jam vero ſoli homines viventes regenerationis & renovationis ſunt capaces, non mortui, nec alia inanimata.

Errores circa objectum baptiſmi. 1) νεκροβαπτισμός.

§. CLXVI. Improbandus igitur 1) baptiſmus mortuorum. *Cerinthiani*, referente Epiphanio hæreſ. XXVIII. contra Cerinth. mortuos baptizarunt (*), freti pravo intellectu verborum apoſtoli 1 Cor. XV. 29. *Quid faciunt, qui baptizantur pro mortuis*, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, *ſi omnino mortui non reſurgunt? cur igitur baptizantur pro mortuis?* Atqui hæc conſuetudo baptizandi mortuos apud quosdam in primitiva eccleſia uſitata fuit, ut adparet ex concilio Carthag. III. c. 6. Pontificii mortuos & ſepulcra adſpergunt aqua luſtrali. Chryſoſtomus homil. I. in Act. refert, a quibusdam ſuo tempore etiam mortuis infuſam baptiſmi aquam, quod ibi reprehendit ac docet, *hoc nihil eſſe aliud, quam ſancta in terram projicere.* Marcionitæ, referente Tertulliano lib. V. (**) contra

(*) Epiphanius, ad cujus teſtimonium heic provocat Gerhardus, non dicit, Cerinthianos mortuos baptizaſſe, ſed, *hæreſ. XXVIII. §. V. tom. I. oper. p. m.* 114. hoc duntaxat refert, traditum eſſe a majoribus, nonnullos Cerinthianorum ſine baptiſmo eſſe mortuos, & pro his alium eundemque vivum, baptiſmum ſuſcepiſſe, ne ii ad vitam revocati, neglecti baptiſmi pœnas luerent. Loquitur proinde Epiphanius de baptiſmo vicario pro mortuis, cui nonnulli veterum effatum Paulinum *de baptiſmo ὑπὲρ τῶν νεκρῶν 1 Cor. XV.* 19. adcommodarunt. Aſt non defuerunt recentiori hocce ævo viri doctiſſimi, qui Cerinthianos ab hac quoque imputatione liberarent, ſiquidem omnes ſcriptores antiqui, ſi ab Epiphanio diſceſſeris, hac de re altum ſilent, ipſeque Hieronymus teſtatur, baptiſmum Cerinthianorum ab orthodoxis pro legitimo habitum fuiſſe. Legenda, quæ Thom. Ittigius in diſſ. *de hæreſiarchis ævi apoſtol. ſect. I. cap. V.* §. 8. & Nicol. le Nourry in *adparat. ad biblioth. max. patr. tom. I. p.* 16. hac de re ſcripſerunt.

(**) Non tantum ex Tertulliani *loco* ſupra *excitato*, qui *libr. V. adverſ. Marc. cap. X.* exſtat, ſed & ex *libr. IV. adv. Marc. cap. XI.* itemque ex ejusdem libro *de reſurrectione carnis cap. XLVIII.* vulgo deſumi ſolent teſtimonia, ad comprobandum, Marcionitas conſuetudinem tenuiſſe, vivos loco mortuorum baptizandi. Verum hæc loca, quæ modo adlegavimus, ita ſunt comparata, ut vel Marcionis nullam plane faciant mentionem, vel tanta laborent obſcuritate, ut exinde haud pateat, quid Tertullianus ſignificare voluerit. Reliqui vero ſcriptores veteres veluti Irenæus atque Epiphanius, qui in recenſendis pravis ſententiis atque inſtitutis Marcioni-

contra Marc. habebant vicarium quendam baptiſmum, qui vivis conferebatur loco mortuorum non baptizatorum, in teſtimonium articuli de reſurrectione mortuorum. Sed nec Cerinthianorum nec Marcionitarum νεκροβαπτισμὸς ex verbis apoſtoli probari poteſt, quorum ille pugnat cum inſtitutione & fine baptiſmi, hic vero cum manifeſtis ſcripturæ dictis, *Juſtus ſua fide vivet; impoſſibile eſt Deo placere ſine fide; lignum, ubi ceciderit, permanebit, &c.*

Explicatio loci 1 Cor. XV, 29. Qui baptizantur ſuper mortuos.

Neque vero dicit apoſtolus, ſi mortui non reſurgunt, quare baptizantur mortui, id quod ſpecie quadam pro νεκροβαπτισμῷ urgeri poſſet, ſed *quid faciunt illi, qui baptizantur* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *ſuper mortuos* (*). 1) Quidam igitur verba apoſtoli accipiunt de baptiſmo clinicorum. Catechumeni in præſentiſſimo mortis periculo conſtituti, ac pro mortuis magis quam vivis, cum baptizarentur, habiti, propterea quod lecto ita adfixi eſſent; ut de eorum vita deſperaretur, κλινικοὶ παρὰ τὸ κλίνειν adpellati fuerunt, teſte Cypriano lib. IV. epiſt. 7. & Epiphanio contra Cerinth. pag. 54. Hanc ſententiam proponit Calvinus, eamque ut ſimpliciſſimam adprobat Marloratus. Sed morem illum temporibus apoſtolorum uſitatum fuiſſe incertum eſt, & denuo repetimus, apoſtolum nequaquam dicere, quid faciunt, qui baptizant mortuos, ſed qui baptizantur ſuper mortuos. 2) Quidam dicunt, non factum, ſed finem facti, hoc eſt, non ipſam conſuetudinem baptizandi mortuos, ſed finem & ſcopum illius baptiſmi ab apoſtolo probari, adhibebatur enim in teſtimonium articuli de reſurrectione (**). Sed

cionitarum alias ſatis copioſi ſunt, de baptiſmo eorum vicario nihil prorſus tradiderunt. Solus CHRYSOSTOMUS, ſcriptor ſeculi quarti, ejuſdem fecit mentionem, *homil. XL. in 1 ep. ad Corinth. tom. X. oper. p.* 378. edit. MONTFAUCONII, quem THEOPHYLACTUS aliique ſequioris ætatis ſcriptores ſunt ſecuti. Proinde dubium maximeque incertum eſt, an vivorum pro mortuis baptiſmus olim apud Marcionitas viguerit. Vid. VOSSIUM *diſp. XII. de baptiſmo* §. 2. THOM. ITTIGIUM in *diſſertat. de hæreſiarchis ævi apoſtol. ſect. II. cap. VII.* §. 17. *p.* 138. *ſeqq.* auctoreſque a celeb. WALCHIO *in der Hiſtorie der Kezereyen, part. I. p.* 519. adlegatos.

(*) Non patitur inſtituti noſtri ratio, ut vexatiſſimum hocce dictum, quod 1 *Cor. XV*, 29. exſtat, adductis hanc in rem variis auctorum tum veterum, tum recentiorum expoſitionibus, jam enucleemus. Conferri poſſunt, qui hac opera dudum egregie ſunt perfuncti, H. GROTIUS, ABRAH. CALOVIUS, FRID. SPANHEMIUS, JO. COCCEJUS, JO. CLOPPENBURGIUS, GERH. JO. VOSSIUS, JO. ANDR. BOSIUS, SEBAST. SCHMIDIUS, SAM. STRIMESIUS, GODOFR. OLEARIUS, JO. MARCKIUS, HENR. HAMMONDUS, JO. CLERICUS, JO. HARDUINUS, SAL. DEYLINGIUS, CHRISTOPH. AUGUST. HEUMANNUS, itemque ſcriptores Angli, JOSEPH. BINGHAMUS, WILH. WALL, EDWARD. CHANDLERUS, RICH. ELLIS, aliique, quibus ex noſtris b. BENGELIUS jungi meretur, qui in *gnom. nov. teſt. p.* 684. ad illuſtrandum huncce locum laudabilem ſuam retulit induſtriam. Si quis ſpeciatim diverſas hujus effati Paulini expoſitiones, quarum *ſeptendecim* exſtant, legere voluerit, is adeat HENR. MÜLLERUM *in pecul. diſſertat.* Roſtochii *MDCLXV.* edita, SAM. BOCHARTUM *tom. II. oper. p.* 1026. THEOD. HASÆUM *in diſſertat. philolog. theolog.* JO. CHRISTOPH. WOLFIUM *in curis philol. & crit. tom. III. p.* 539. *ſeqq.* atque HEUMANNUM, quem ſupra jam laudavimus, in *poëcile tom. III. libr. I. p.* 105. *ſeqq.*

(**) Bellarminus lib. I. de purgat. cap. 6. *Non dari poteſt huic loco 1 Cor. XV. quid facient, aptior expoſitio, quam ſi per baptiſmum intelligamus opera pœnitentiæ & adflictiones, quæ viventes ſuſcipiunt pro animabus defunctorum.* Alphonſus de Caſtro lib. III. adv. hæreſ. verbo baptiſmus hæreſ. 3. *Theophylactus locum illum exponens ait: Porro qui erant baptiſmum accepturi, integra pronunciabant fide ſymbolum, moxque & illud:* Credo mortuos reſurrecturos. *Inquit itaque Paulus, qui futuram credunt mortuorum corporum reſurrectionem, ſub ſpeque hujusmodi ſunt baptizati, quidnam ſint, cum eis Chriſtus ſit occurſurus, acturi? Quid præterea reſurrectionis gratia prorſus homines baptizantur, hoc eſt, pro reſurrectionis exſpectatione, ſi mortui non reſurgunt? Hæc Theophylactus. Juxta quem tantum valet:* pro mor-

Sed hoc itidem videtur coactum, ſi enim de conſuetudine quadam vitioſa apoſtolus ageret, eandem in Corinthiis omnino improbaret. 3) Quidam de ipſo reſurrectionis articulo verba apoſtoli accipiunt hoc ſenſu, quod argumentum confirmationis hujus articuli petat apoſtolus ex generali & omnibus probata ac commendata conſuetudine eccleſiæ, qua chriſtiani ſuper articulum: *Credo reſurrectionem mortuorum*, baptizari conſueverunt. Quæ enim hodie in baptiſ-

mortuis baptizantur, *ac ſi diceret, pro reſurrectionis exſpectatione baptizantur. Verum quoniam hæc expoſitio nimis coacta eſt, multumque a litera recedens, ideo aliter juxta ſententiam Ambroſii reſpondetur, qui meo judicio multo melius & literæ proximius exponit. Sic enim exponit:* Alioquin quid facient, qui pro mortuis baptizantur, ſi omnino mortui non reſurgunt? Quid & baptizantur pro illis? *Ambroſius. In tantum ratam & ſtabilem vult oſtendere mortuorum reſurrectionem, ut exemplum det eorum, qui tam ſecuri erant de futura reſurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur. Si quem forte mors præveniſſet, timentes, ne aut male, aut non reſurgeret, aut qui baptizatus non fuerat, vivus nomine mortui tingebatur, unde ſubjecit:* Quid & baptizantur pro illis? *Exemplo hoc non factum illorum probat, ſed fixam fidem in reſurrectione oſtendit.* Quid & nos periclitamur omni hora? quotidie morior &c. *Dicendo:* quid & nos periclitamur? *diſcrevit perſonas, oſtendens, non catholicos eſſe, qui pro mortuis baptizabantur. Denique ſupra dixit:* Ut quid baptizantur pro illis. *Nunquid dixit, & baptizamur pro illis. Huc usque Ambroſius. Ex hujus itaque præclara expoſitione patet, conſuetudinem illam, quam Theophylactus adſcribit Marcionitis, ut vivus pro mortuo baptizaretur, tempore Pauli eſſe jam ab aliquibus introductam, quamvis non adprobatam.* Scaliger in notis ad nov. teſtam. *Aliud eſt,* ὑπὲρ νεκρῶν βαπτίζεσθαι *ſi ita diceretur, aliud* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, *ut aliud* ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, *aliud* ἀνάστασις νεκρῶν, *quomodo in articulis fidei pronunciamus. Nam in canone fidei dicimus,* πιστεύω νεκρῶν ἀνάστασιν, *quia credimus omnes reſurrecturos. Sed qui loquitur de reſurrectione patris, matris & ſororis, ille dicit,* πιστεύω τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀναστήσεσθαι, *nimirum intelligit eos, de quibus tunc tantum ſentit, patre, matre, ſorore. Adjectio articuli* (τῶν) ἐμφατικὴ *eſt* καὶ ὁριστικὴ, *aſt abſentia articuli eſt* ἀόριστος. *Et ſine articulo omnes* νεκροὶ *comprehenduntur, cum articulo illi & illi tantum* οἱ δεῖνα καὶ οἱ δεῖνα. *Ergo* οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, *hoc eſt,* οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν δεῖνα νεκρῶν, *ſuper quibusdam mortuis. Deinde non dixit apoſtolus* τί ποιήσομεν ἡμεῖς οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, *ſed* τί ποιήσουσι. *Non ergo Paulus, neque omnes, ſed quidam pro quibusdam mortuis baptizabantur. Si non Paulus, neque omnes, ergo non bene, qui hoc faciebant. Solos igitur, qui hoc faciebant, notat, & de illis paulo poſt dixit ℣. 34.* ἀγνωσίαν θεοῦ τινες ἔχουσιν. *Et ne alibi quærendi eſſent, quam in ipſa Corinthiorum eccleſia,* πρὸς ἐντροπὴν, *inquit,* ὑμῖν λέγω. *Ejusmodi igitur fuerit & unde conſuetudo iſta, vindicamus. Omnes veteres chriſtiani etiam infra ætatem Auguſtini putabant, animas tam piorum quam impiorum in centro terræ tanquam in quodam conceptaculo exſpectare diem judicii, quod candidam Tertullianus eleganter dixit. in candida exſpectare diem judicii, ut candidati magiſtratum ambientes exſpectabant ſuffragia tribuum aut centuriarum, &c. prærogativam tamen dant martyribus, quos uno ſaltu recta in paradiſum deferri volunt &c. Quum igitur ita animati eſſent de carcere animarum piarum, impiarum, magna inceſſebat eos homines ſolicitudo carorum ſuorum, qui jam defuncti in ea loca penetraverant ſuper ſuſpiriis & anxio deſiderio, quo putabant eos conflictari, exſpectantes in candida diem judicii, ut Tertullianus loquitur. Ita unusquisque ſatagebat pro fratre, patre, ſorore, defunctis, & annua die offerebat pro illis: & ut ait Tertullianus, adpoſtulabat aliquod refrigerium in die reſurrectionis &c. Putabant igitur annua die orandum aliquod refrigerium ſuis, quamdiu exſpectabant diem judicii in illis ſpeluncis terræ abditiſſimis, ac pro eodem eorundem refrigerio baptizabantur, idque annua die, calendis ſcilicet Februarii, ut conſtat ex Tertulliano lib. IV. contr. Marc. ubi calendis Februarii & baptizari ſolitos in ſpem reſurrectionis, & munuſcula pro caris peti ſolita dicit, apoſtolum vero illius inſaniæ auctorem, aut adſtipulatorem negat. Ex illo igitur more argumentum ducit apoſtolus. Nam quamvis mos ille improbandus eſſet, tamen ſi baptizantur pro mortuis, ut refrigerium habeant in die reſurrectionis, quomodo ergo ſui obliti a ſe diſſentiunt & reſurrectionem negant? Ideo autem calendas Februarii huic baptiſmo deſtinarunt, quia putabant, Chriſtum eo die baptiſmum a Johanne ſuſcepiſſe.* GERHARDUS.

baptiſmo uſitata eſt ſymboli apoſtolici recitatio, eadem primitivæ eccleſiæ quoque in uſu fuit, tum cum baptiſmus adminiſtraretur catechumenis: quaſi dicat apoſtolus: ſi non eſt futura mortuorum reſurrectio, quare baptizamini in fidem reſurrectionis mortuorum? Vide Chryſoſtomum & Theophylactum in hunc locum; ſed & hæc interpretatio videtur quodammodo coacta, cum in verbis apoſtoli articulus reſurrectionis ſit concluſio probata, non autem argumentum probans. 4) Quidam apoſtoli verba accipiunt de iis, qui mortem potius oppetere, quam baptiſmo carere voluerunt, hoc ſenſu: ſi non eſt reſurrectio, quid faciunt illi, qui baptizantur ſuper mortuos, hoc eſt, qui baptizantur morti jamdum a perſecutoribus deſtinati? 5) Quidam referunt apoſtolica verba ad conſuetudinem Judæis uſitatam abluendi corpora defunctorum, quæ ad primitivæ eccleſiæ chriſtianos promanavit, ut patet ex Act. IX. 37. & Euſebio lib. VII. hiſtor. eccleſ. cap. 21. ut hac ablutione teſtatum redderent, ſe credere reſurrectionem corporum. 6) Quidam ſimpliciter ad finem baptiſmi hunc locum referunt, quod ſcilicet cum Chriſto *baptizemur in mortem*, ut reſurrectionis ejus participes ſimus, Rom. VI. 4. & 5. quaſi dicat apoſtolus: ſi mortui non reſurgunt, quare baptizamini, ut vetus homo exſtinguatur, & novus exſurgat. Sed in omnibus hiſce explicationibus jure aliquid deſiderari poteſt. 7) Amplectimur igitur ſimpliciſſimam illam expoſitionem de ritu baptizandi chriſtianos ad ſepulcra mortuorum, qui ſymbolum fidei fuit & confeſſionis de reſurrectione mortuorum, ac de collectione & conſociatione baptizatorum vivorum ſpirituali cum membris unius ejuſdemque corporis myſtici, quin & publica profeſſio de morte pro Chriſti gloria & articulo reſurrectionis obeunda. (*) Hunc autem morem in primitiva eccleſia receptum fuiſſe (**), teſtatur epiſtola eccleſiæ Smyrnenſis apud Euſebium lib. IV. hiſt. eccleſ. c. 15.

(*) Clemens lib. VI. conſtitut. cap. 30. *Congregamini in cœmeteriis, legite libros ſacros, ac ad mortuorum tumulos pſalmodias canite.* Gerh.

(**) Licet valde antiquus ſit hic baptizandi ritus ſuper martyrum ſepulcris, in ſymbolum fidei & confeſſionis de reſurrectione mortuorum; Pauli tamen ætate nondum fuit in uſu, ſed demum poſt apoſtolorum ætatem invaluit. Accedit, quod ſumma ævo apoſtolico martyrum fuerit paucitas, nec probabile ſit, primos chriſtianos, qui æque ac Judæi ſepulcra ſua extra urbem habebant, Pauli jam ætate ſacra ſua omnium conſpectui expoſuiſſe. Denique & hoc conſtat, conſuetudinem illam in cœmeteriis baptizandi demum poſt apoſtolicam ætatem invaluiſſe, nec, vivis adhuc apoſtolis, ex vaſe aut baptiſterio, ſed ex fluviis & ſtagnis, nec nuda adſperſione, ſed immerſione, catechumenos tinctos initiatoſque fuiſſe. Vid. b. Deylingii *obſervat. ſacrar. part. II. p.* 510, 511. Hinc alii maluerunt in eorum adquieſcere ſententia, qui ſtatuunt, *baptiſmum vicarium*, illorum, qui fatis ſine baptiſmo functi erant, cauſſa ſuſceptum, heic innui, quem gentium apoſtolus heic tantum recenſeat, neutiquam vero adprobet, ſed contra eos, qui reſurrectionem mortuorum iſto jam tempore negarunt, in uſum ſuum vertat. Verum, utut hæc ſententia ſit antiquiſſima, atque a multis iiſque doctiſſimis viris recentiori quoque hoc ævo adoptata, ſuis tamen non caret difficultatibus iiſque haud levibus. Ecquis enim ſibi perſuadeat, Paulum, virum divinitus inſpiratum, in re longe graviſſima ad ritum ejuſmodi vanum, imo maxime ſuperſtitioſum reſpexiſſe, atque exinde argumentum pro confirmanda mortuorum reſurrectione deſumſiſſe? Quis ſibi perſuadeat, apoſtolum, qui ſaluti cœtus chriſtiani ſumma diligentia nunquam non invigilavit, inſignem iſtum baptiſmi abuſum ſine ulla cenſura prætermiſiſſe, ſi quidem iſte in eccleſiam Corinthiacam ſuo jam tempore fuiſſet invectus? Colligimus potius ex apoſtoli ſilentio, perverſam iſtam opinionem de utilitate baptiſmi vicarii in mortuos redundante nec in eccleſia Corinthiaca, nec in aliis chriſtianorum cœtibus tum temporis invaluiſſe, ſed demum poſt mortem apoſtolorum a nonnullis adoptatam defenſamque fuiſſe. Majori probabilitate ſeſe commendare videtur expoſitio b. Bengelii, qui per baptizatos *ſuper mortuis* eos intelligit, „qui baptiſmum & chriſtianiſmum ſuſcipiunt „eo tempore, quum mortem ante oculos po„ſitam habent, jamque vel ob decrepitam æta„tem, vel ob morbum aut luem, vel per mar„tyrium *ad mortuos* accumulandi, omni fere „fructu hujus vitæ carentes, *devenientes* ad „mortuos, & mortuis quaſi *imminentes*, qui „dicere

c. 15. Auguſtinus lib. XX. de civit. Dei, cap. 9. & Lutherus in explic. hujus loci. Hanc interpretationem ſequuntur Bucanus in loco de baptiſ. pag. 643. Piſcator in ſcholiis & alii.

2) Baptiſmus campanarum.

§. CLXVII. II.) Baptiſmus campanarum in papatu uſitatus eſt(*). Maximilianus I. Romanorum imperator ſtatusque imperii in centum gravaminibus coram legato pontificio in comitiis Norimb. an. 1522. inchoatis, finitis vero an. 1523. gravamine 51. pie & prudenter de campanarum baptiſmo conqueruntur his verbis: *Suffraganei excogitaverunt, ut ſolum ipſi & nullus alius ſacerdos laicis campanas baptizent. Credunt deinde ſimpliciores, ita adſirmantibus ſuffraganeis, tales campanas baptizatas pellere dæmones & tempeſtates. Quapropter innumeri plerumque adhibentur compatres, præcipue vero, qui fortuna pollent, exorantur, qui baptizationis tempore funem, quo campana religata eſt, tangunt, ac ſuffraganeo præcinente (quemadmodum in parvulorum baptizatione fieri ſolet) omnes pariter reſpondent, ac campanæ nomen ingeminant, veſteque nova (quemadmodum & chriſtianis fieri ſolet) campana induitur, inde ad ſumtuoſa properatur convivia, quibus præcipue compatres, ut eo largius munera offerant, adbibentur, nec non ſuffraganei & eorum capellani cum multis aliis miniſtris regaliter paſcuntur. Nec hoc ſatis eſt, ſed & ſuffraganeo mercedem perſolvere neceſſe eſt, quam illi munuſculum vocare ſolent: inde evenit, ut aliquando etiam in parvis villis centum floreni in tali abſumantur & expendantur baptizatione, quæ res non ſolum ſuperſtitioſa, ſed etiam chriſtianæ religioni contraria, ac ſimpliciorum ſeductio & mera eſt exactio: veruntamen epiſcopi, ut ſuffraganeos vel viliſſimos obærare poſſint mercede, talia & adhuc abſurdiora tolerant. Res itaque tam nefanda & illicita merito aboleri debet. Cæterum, ſi conducere vocatur, ut campanæ conſecrentur, (ita enim ſuffraganei baptizationem adpellant, quoties a prudentioribus de hac re interpellantur) conveniens erit, ut talis conſecratio per unumquemque fiat ſacerdotum, quemadmodum cum aqua benedicta, ſale, herbis & ſimilibus fieri ſolet, idque abſque pretio & expenſa laicorum, ne populus ſimplex ita ſeducatur & damno adſiciatur, nec non avaritiæ deteſtandæ præſumtio evitetur.* Hæc cæſar & imperii ordines. De eodem baptiſmo campanarum ſic ſcribit Wierus lib. I. de præſtig. dæm. cap. 9. & ex eo Joh. Wolfius lection. memorab. centen. XVI. anno 1550. pag. 593. *Huc pertinent ludibria, quibus ſatanas noſtros homines etiam eo adegit, ut niſi*

„dicere poſſent קברים לי *ſepulcra mihi* „præſto ſunt, Job. XVII. 1. quo pacto *ſuper* „*mortuis*, hoc loco dicitur, ut ſi diceretur *ſu*-„*per ſepulcro*, uti *Luc. XXIV. 5. cum mortuis*, „i. e. in ſepulcro. Neque incredibile eſt, ſæ„pe baptiſmum apud funera adminiſtratum fuiſ„ſe.„ Tandem nonnullis interjectis, ita pergit laudatiſſimus vir: „eos (itaque), qui ſu„per mortuis baptizantur, quaſi in articulo „mortis conſtituit Paulus, & iis neque in fu„turum, negata reſurrectione, neque in præ„teritum, quidquam mercedis remanere oſten„dit.„ Vid. ejus *gnom. nov. teſtam. p.* 684, 685.

(*) De quo vid. Martinum de Arles in tract. de ſuperſtit. num. 9 & 14. concilium Colon. part. IX. cap. 14. Petrum Meſſiam Hiſpalenſem lib. XI. div. lectionum cap. 9. Centuriatores cent. X. cap. 6. col. 294. Anſegreus in lib. XI. & Franciſc. lib. IV. cap. 47. recitant conſtitutionem Caroli Magni: *Epiſcopi glocas non baptizent.* Bellarminus lib. IV. de Roman. pontif. cap. 12. *Hæretici aut rem ipſam vel nomen baptiſmi campanarum reprehendunt. Si rem, aperte decipiuntur vel mentiuntur, non enim campanæ revera baptizantur, ſed ſolum benedicuntur & dedicantur divino cultui eo modo, quo templa, altaria, calices & alia ſacra vaſa, ut patet ex pontificali, ubi habetur benedictio campanæ, & nulla fit mentio baptiſmi.* Sed res ipſa teſtatur, quod longiorem adparatum, ambitioſiorem pompam, ceremonias plures, majoris momenti præcones, honoratiores miniſtros ad baptiſmum campanarum, quam ad infantum baptiſmum requirant, unde Bellarminus dicto loco fatetur, *nomen baptiſmi non quidem a pontificibus, ſed a vulgo campanarum benedictioni adcommodari, quia vident eas adſpergi, eis nomina imponi, ablui, ungi, exorcizari.* GERHARDVS.

niſi ſacro baptiſmo regenerationis lavacro ad Chriſti ſolummodo membra pertinente, & exorciſmis tantum, ubi e ſua ſede deturbandus eſt dæmon, ab illis, qui ejus pellendi ſingulare donum habent, adplicandis, campanæ & tintinnabula expientur, ſacrificenturque ſponſoribus & teſtibus in ſacrilegam uberioris auri expiationem undique convocatis, res illas inanimatas mortuasque e turribus a diabolo ablatum iri, ſimplicibus perſuaſum ſit. Quin imo foveæ & ſtagna oſtenduntur, quæ etiam vidi, ſi dignus ſum, cui credatur, quo ejusmodi non baptizatas conſecratasque campanas a dæmone ex turribus proximis invectas eſſe, adſeveranter dicunt, audirique earum ſonum nocturna hora duodecima in nativitatis Chriſti ſolennibus, vel etiam ſingulis quatuor anni temporibus, quæ vocant, & eum commori, qui audierit, & ſi aliquem audire contingeret, is procul dubio a dæmone ob impietatem illuderetur: interim tamen hiſce religionis noſtræ præſtigiis illi detinentur: nec ita pridem eo loco prope abbatiam Knechteſtein ductus ſum, ubi firmiter adhuc credidi hoc ſacrilegium, coram audivi, monſtratur fovea, turrisque oſtenditur. Hæc Wierus. Cæterum hanc campanarum baptizationem inſtituiſſe a Balæo ſcribitur Johannes XIII. (*), qui magnam campanam ad Joh. Lateranenſem de ſe denominari voluit: ac tribuitur baptizatis campanis ſingularis quædam virtus & efficacia ad expulſionem omnis diabolici inſultus, ad fuganda tonitrua & fulmina, ad ſalutem defunctarum animarum &c. (**) Item campanæ illæ tam ſanctæ ſunt, ut, ſi eccleſia vel populus aliquis

(*) De JOANNE XIII. qui, quum primaria eccleſiæ Lateranenſis campana, recens ære fuſa, ſupra campanile eſſet elevanda, eandem prius ſolemni ritu conſecravit, ac JOANNIS nomine nuncupavit, evolvi poteſt cardinalis BARONIUS *tom. X. annal. eccleſiaſt. ad ann. DCCCCLXIII. n.* 13. Nec tamen hic ipſe JOANNES, qui OTTONIS M. auctoritate ſeculo X. in cathedra S. PETRI fuit collocatus, campanarum baptiſmum primus in eccleſiam invexit. Nam octavo jam ſeculo aliquem hujus baptiſmi uſum obtinuiſſe, vel exinde colligere licet, quoniam in capitulari CAROLI M. de anno *DCCLXXXIX. cap. XVIII.* apud BALUZIUM *tom. I. capitul. p.* 244. cautum fuit, *ut clocas non baptizent;* prout in præcedenti nota ipſemet obſervavit GERHARDUS. Maxime tamen probabile eſt, ritum huncce ſuperſtitioſum tum temporis non fuiſſe *univerſalem*, ſed duntaxat *particularem*, & præſertim in monaſteriis obtinuiſſe, quoniam alioquin ceu novum inſtitutum prohiberi haud potuiſſet. Enimvero, ut illuſtris BOEHMERI verbis heic utamur, non tam facile ſuperſtitio eradicari poteſt, quæ ut plurimum latius ſerpit & vires pedententim adſumit, ut tandem univerſam inficiat eccleſiam. Vid. ejusdem *jus eccleſiaſticum proteſtantium tom. III. libr. III. tit. XL. §. XL. p.* 696. *ſeqq.* ubi & alia lectu haud indigna de hocce argumento adnotantur. Jungi tamen merentur JAC. FRID. LUDOVICI in *diſſert. de eo, quod juſtum eſt circa campanas, cap. I. §. XIV--XXI. p.* 12. *ſeqq.* atque CHRISTIANUS THOMASIUS in *notis* ad LANCELOTTI *inſtitut. juris canonici part. I. libr. II. tit. III. p.* 620. *ſeqq.* Conferenda quoque, quæ JO. FRID. MAYERUS in *muſeo miniſtri eccleſiæ, vol. I. p.* 579. *ſeqq.* GE. HENR. GOETZIUS in *diatribe de baptiſmo campanarum*, Lubecæ *MDCCXII.* atque JO. AYMON, protonotarius quondam apoſtolicus apud INNOCENTIUM XI. P. R. qui vero poſtea a Romana ad reformatam eccleſiam tranſiit, in libello, cui titulus: *Verwandelung der römiſchen Religion*, *p.* 236. hanc in rem ſcripſerunt. Tacemus alios ſcriptores a JO. ALB. FABRICIO in *bibliograph. antiquar. cap. XI. §. XVII. p.* 529. edit. novæ, excitatos, ex quibus JO. BAPTISTA THIERSIUS eminet.

(**) Ex variis inſcriptionibus, quæ in campanis ſubinde inveniuntur, effectus, qui iisdem tribuuntur, cognoſci poſſunt. Vulgatiſſima eſt ex *gloſſ. extravag. de offic. cuſtod. cap. I.*

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum,
Defunctos ploro, nimbum fugo, feſtaque honoro.

vel:

Dum trahor, audite! voco vos ad ſacra, venite!

Campana Erfurtenſis, quæ *glorioſa* vocatur, quia honori glorioſæ virginis Mariæ dedicata eſt, in parergis ornamentis parte ſuperiore lilia, inferiore folia quercina duobus circulis interſepta præfert, cum hac inſcriptione: *Laudo patronos, cano glorioſa, fulgur arcens & dæmones malignos, ſacra templis a populo ſonanda*

aliquis ſub anathemate ſit, ſignum illis dare, magnum ſit piaculum, ut a Bonifacio VIII. in cap. *alma mater* §. *Adjicimus* de ſentent. in 6. & Gregorio IX. in cap. *ea permittimus*, in decret. de ſentent. excommunicat. ſtatutum; ex gratia tamen ſingulari olim a pontifice indultum fuit, *Ave Maria* tum pulſare; ut docet Johan. Calderinus in tract. de interdictis part. I. n. 97. Ritus in baptizatione illa adhibendos pontificale Romanum (*) deſcribit his verbis: *Inprimis debet campana ipſa ita ſuſpendi & ſituari, ut commode poſſit intus & extra tangi, tractari & circuiri: deinde prope ipſam campanam paratur pontifici faldiſtorium*, (ſedes epiſcopalis) *vas aquæ benedicendæ, adſperſorium, vas cum ſale, lintea munda ad exſtergendam campanam, quando opus erit, vas olei ſancti infirmorum, ſanctum chriſma, thymiama, thus, myrrha & thuribulum cum igne. Diaconus etiam accipit amictum, albam, cingulum, manipulum, ſtolam & dalmaticam albi coloris. His ordinatis, pontifex in ſacriſtia aut alio convenienti loco, paratus amictu, alba, cingulo, ſtola, pluviali albi coloris & mitra ſimplici, baculum paſtoralem manu geſtans, venit prope campanam, ubi ſedens ſuper faldiſtorium, ibidem ſibi paratum, dicit cum miniſtris pſalmos* 6. ſcilicet 51. 54. 57. 67. 70. & 86. *tunc ſurgit pontifex, & ſtans cum mitra benedicit ſal & aquam &c. poſt ſalis & aquæ benedictionem conceptis verbis factam & late ibidem deſcriptam, ita orat pontifex: Benedic Domine hanc aquam cæleſti benedictione, & adſiſtat ſuper eam virtus Spiritus ſancti, ut cum hoc vaſculum ad invitandos eccleſiæ filios præparatum, in ea fuerit tinctum, ubicunque poſtmodum ſonuerit ejus tinnitus, procul recedat virtus inſidiantium, umbra phantaſmatum, incurſio turbinum, percuſſio fulminum, læſio tonitruum, calamitas tempeſtatum, omnisque ſpiritus procellarum, & cum clangorem illius audierint filii chriſtianorum, creſcat in eis devotionis argumentum, ut feſtinantes ad piæ matris eccleſiæ gremium cantent ibi in eccleſia ſanctorum canticum novum in laudes eorum, deferentes in ſono præconium tubæ, modulationem pſalterii, exſultationem organi, deprecantes Dominum cœli pro ſceleribus & pro omnibus neceſſariis ſuis, quatenus invitare valeant in templo ſancto tuo ſuis obſequiis & precibus multitudinem exercitus angelorum & intercedentibus omnium ſanctorum meritis impetrare, quod popoſcerint, mereantur, ſalvator mundi DEUS, qui cum Patre &c. Poſthæc pontifex mittat ſal in aquam, in modum crucis ſemel, dicens: Hæc commiſtio ſalis & aquæ efficiant ſalutare ſacramentum in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, quo facto ſuper ſal & aquam commixta dicat verſ. Dominus vobiſcum. Reſpond. Et cum Spiritu tuo. Deinde orant, ut hanc creaturam ſalis & aquæ dignanter adſpiciat, benignus illuſtret, pietatis ſuæ rore ſanctificet DEUS, ut ubicunque adſperſa fuerit per invocationem ejus ſancti nominis, infeſtatio immundi ſpiritus abjiciatur; terrorque venenoſi ſerpentis procul pellatur. His peractis pontifex accepta mitra incipit lavare campanam cum dicta aqua, & miniſtri proſequuntur lotionem, lavantes eam totaliter intus & extra, deinde cum linteo mundo exſtergunt, pontifice cum mitra ſedente & cum aliis miniſtris dicente pſalmum* 146. 147. 148. & 149. *Quibus finitis ſurgit pontifex cum mitra & cum pollice dextræ manus facit*

da carmine pulſo, vid. Casp. Calvör *in ritual. eccleſ. cap. VIII.* §. 7. In campana Suidnicenſi in Sileſia hæc leguntur verba:

Ad res divinas populo pia claſſica canto,
Fulmina diſcutio, funera ploro pia.

Plures ejusmodi inſcriptiones in Jo. Georg. Bertrami *Lüneburgiſchen Kirchen-Hiſtorie p. 722. ſeqq.* commemorantur.

(*) Anno 1520. Venet. edit. lib. II. de bened. camp. (Anno 1595. Clementis VIII. pontificis Romani juſſu pontificale Roman. reſtitutum & pulcherrimo charactere & elegantiſſimis picturis editum eſt, cum præfixa ejusdem Clementis conſtitutione pro hujus libri auctoritate & adprobatione. Ac licet in nova hac editione multa ſint omiſſa, quæ contra pontificem facere videbantur, hæc tamen, quæ de campanarum benedictione in priori editione habentur, intacta prætermittuntur. Gerhardus.

Prodiit quoque pontificale Romanum Clementis VIII. juſſu reſtitutum atque editum Romæ fol. ann. 1611. 1615. itemque Pariſiis ann. 1664. alibique.

facit ab extra ſupra campanam de oleo ſancto infirmorum ſignum crucis, quo facto depoſita mitra, dicit orationem, ut Deus campanam ſuo ſancto Spiritu ſanctificet, ut, ſi auditur ejus ſonitus, in hominibus creſcat devotio & omne malum abigatur. Formula orationis hæc eſt: DEUS, qui per ſanctum Moſen legiferum famulum tuum tubas argenteas fieri præcepiſti, quas dum Levitæ tempore ſacrificii clangerent, ſonitu dulcedinis populus monitus ad te adorandum fieret præparatus, & ad celebranda ſacrificia conveniret, quarumque clangore etiam hortatus ad bellum tela proſterneret adverſantium, præſta quæſumus, ut hoc vaſculum ſanctum tuæ eccleſiæ præparatum, a tuo ſancto Spiritu per noſtræ humilitatis ſervitium ſanctificetur, ut per illius tactum & ſonitum fideles invitentur ad ſanctam matrem eccleſiam & ad præmium ſupernum. Et cum melodia illius auribus inſonuerit populorum, creſcat in eis devotio fidei & amor ſpiritualis, procul pellantur omnes inſidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetus tempeſtatum, temperentur infeſta tonitrua, ventorum flamina fiant ſalubriter ac moderate ſuſpenſa, proſternat aëreas tempeſtates dextra tuæ virtutis, ut hoc audientes tintinnabulum tremiſcant, & fugiant ante crucis in eo depictum vexillum, cui flectitur omne genu cæleſtium, terreſtrium & inferorum; quod ipſe dominus noſter JEſus Chriſtus præſtare dignetur, &c. Deinde pontifex accepta mitra extergit cum linteo crucem a ſe factam. Deinde inchoat, ſchola proſequente, antiphonam, deinde repetitur antiphona. Interim pontifex cum mitra ſtans facit cum pollice manus dextra de oleo ſanctorum infirmorum ſeptem cruces exterius ſuper campanam, & de intus cum chriſmate quatuor, pari diſtantia, dicens, dum quamlibet crucem facit: Conſecretur & ſanctificetur Domine ſignum iſtud in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti. Pax tibi. Deinde iterum orat, ut Deus tintinnabulum cæleſti benedictione perfundat, purificet, ſanctificet & conſecret &c. Tunc ſedet pontifex & accepta mitra imponit in thuribulo thymiama, thus & myrrham, ſi haberi poſſunt, alioquin quæ ex ipſis habentur: quibus impoſitis, thuribulum ipſum ſupponitur campanæ, ut totum fumum recipiat: deinde pontifex oſculatur librum evangeliorum, tum producit ſuper campanam benedictum ſignum crucis & readſumta mitra diſcedit. Hi ſunt ritus baptizandi campanas, ex qua deſcriptione facile intelligitur, quid ſtatuendum ſit de exceptione Stanislai Hoſii, qui campanas a ſuis non *baptizari*, ſed *conſecrari* dicit (*). Pertinet huc, quod Alveariuḿ examinis

(*) Eandem exceptionem, præter cardinalem BELLARMINUM, quem ſupra jam confutavit GERHARDUS noſter, urgent quoque JO. BAPT. CASALIUS *de vet. ſacr. chriſt. rit. cap. XLIII.* EMANUEL GONZALEZ TELLEZ, jureconſultus Hiſpanus haud incelebris, *ad c.* 10. *X. de privileg. n.* 5. *in f.* ANDR. DE SAUSSAY *in panoplia ſacerdotali, part. II. libr. II. art. XXII.* EDMUNDUS MARTENE *de antiquis eccleſiæ ritibus, tom. II. lib. II. cap. XXI. p.* 368. aliique. Verum, quum ipſi cœtus Romani antiſtites ultro fateantur, in hac ipſa, quam vocant, campanarum *conſecratione* præcipuas, quæ in *baptiſmo* puerorum adhibentur, obſervari cærimonias, veluti *lotionem*, *unctionem* per oleum catechumenorum & *chriſma*, itemque *nominis* impoſitionem, adhibitis etiam *patrinis*, nullam videmus rationem, quæ impediat, quo minus *baptiſmi* adpellatio actui huic imponatur, licet hic ipſe *baptiſmus* campanarum ab eo, qui parvulis in remiſſionem peccatorum confertur, omnino diſtingui debeat. Cæterum, quum, ut modo obſervavimus, in baptiſmo campanarum *patrini* adhibeantur, lectoribus noſtris, ut ſperamus, haud erit ingratum, ſi exemplum ejusmodi litterarum, in quibus patrini ad campanæ baptiſmum invitantur, heic adponamus. Eſt illud deſumtum ex JO. CHRISTOPH. OLEARII *ſyntagmate I. rerum Thuringicarum p.* 364. ubi exhibetur epiſtola ad ſenatum Tenſtadienſem anno *MDXVI.* exarata, hisque verbis concepta:

Denen Ehrſamen, Weiſen, Bürgermeiſtern zu Tenſtett, unſern beſonders günſtigen Förderern. Unſere freundliche Dienſte zuvor, Ehrſame, weiſe Herren. Wir ſind Willens, wills GOtt, unſere Glocken auf den Sonntag Exaltationis S. Crucis nächſtkommende, nach Ordnung der heiligen chriſtlichen Kirchen, zu weihen

minis pontificii refert, *Hiſpanos cum Grœningam Friſiæ pervenirent, vexilla ſeu ſigna ſua baptizata chriſmate inungi, adjurari, conſecrari & benedici curaſſe, & aliud Barbaram, aliud Catharinam & ſic deinceps nominaſſe.*

3.) Baptiſmus infantum nondum in lucem editorum.

§. CLXVIII. III.) Improbandus baptiſmus infantum nondum in lucem editorum, uti & eorum, qui ex parte & non ex toto in lucem editi (*): Illi enim cum non ſint in hanc vitam nati, non poſſunt per baptiſmum renaſci, juxta regulam antiquitatis: *Non poteſt quisquam renaſci, antequam ſit natus.* Auguſtinus epiſt. LVII. ad Dard. Iſidorus lib. I. de ſumm. bono cap. 4. *Qui in maternis uteris ſunt, ideo baptizari non poſſunt, quia, qui natus adhuc ſecundum Adam non eſt, ſecundum Chriſtum non poteſt renaſci, neque regeneratio dici poteſt, quam generatio non præceſſit.* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 6. §. 2. quam adprobat Lutherus tom. XII. Witteberg. p. 292. & in colloq. menſal. p. 173. Ut ergo recte ſtatutum c. Quod in maternis diſt. 4. de conſecr. *quod in utero matris totaliter exiſtens non ſit baptizandus*, ita minus recte diſputat Petrus Aureolus lib. IV. ſent. diſt. 5. q. 1. quod ſi *pars aliqua principalis extra adpareat, baptizari poſſit.* Quid vero ſtatuunt, ſi adpareat pars minus principalis, puta pes vel manus? Aureolus exiſtimat, non eſſe baptizandam. Landulphus contra ſtatuit, quod ſit baptizanda; interim tamen ſi infans totaliter poſtea naſcatur, iterum baptizandum eſſe hoc modo: *Si tu non es baptizatus, ego te baptizo.* Cardin. in Clement. fidei de ſumm. Trinitat. concedit, baptizandum eſſe infantem, ſi aliqua ex parte in lucem editus, ſed addit, non niſi extrema neceſſitate id permittendum. *Multiplex eſt opinio doctorum* (inquit ſumma Angelica in verbo baptiſ. membr. 6. q. 3.) *in hac quæſtione, ſed tu tene opinionem Landulphi, quæ ſecurior eſt & valde pia, quam tenet Thomas & Richardus.* Hæc illi Andabatæ: nos ſequimur gloſſam in c. ſi ad matris diſt. 4. de conſecr. negantem, baptiſmum adminiſtrandum eſſe, niſi iis, qui perfecte nati, argumento 1. Quod certum c. de poſthum. her. inſtit. ubi requiritur, ut ſit totus natus, qui poſthumus dicatur. Proinde ſi mos in eccleſia receptus, ut principale membrum ex naturæ penetralibus exſertum baptizetur, is prægreſſa auditorum informatione ſine ſcandalo aboleatur.

4) Baptiſmus monſtrorum.

§. CLXIX. IV.) Baptiſmus monſtrorum (**), quæ ex concubitu beſtiali nata humanam & pecuinam ſpeciem præ ſe ferunt. Vide Lutherum in coll. menſal. p. 350. Alia vero ratio eſt monſtroſorum partuum, qui ſpeciem

hen und taufen zu laſſen; iſt unſere gütliche Bitte, wollet auf vermeldte Zeit, um GOttes willen, bey uns, ſamt andern unſern guten Freunden, erſcheinen, und Groß-Pathe mit ſeyn. Wollet das Lohn von dem allmächtigen GOtt, und dem Patron S. Sixto und der heiligen Jungfrauen S. Julianen nehmen. So wollen wirs willig gern verdienen. Datum Sonntag nach Egidii anno 1516.

Curt und Clauß Vizthum von Eckſtett, ſammt den Altar-Leutken.

Quis non videt, juſtiſſimas proteſtantes habuiſſe rationes, graviſſimum hunc baptiſmi abuſum penitus abrogandi?

(*) Canoniſtarum de baptizando infante nondum nato ſententiam ediſſerit ZIEGLERVS in *notis* ad LANCELOTTVM *part. I. libr. II. tit. III. §. VIII. p.* 648. De baptiſmo vero eorum, qui ex parte, & non ex toto in lucem ſunt editi, vid. NICOL. CHRISTOPH. LYNCKERVM *diſſ. de baptiſmo cap. I. §.* 2. & ZIEGLERVM *loc. cit. p.* 646. *ſeqq.* Add. DEDEKENNI *conſil. theol. vol. I. libr. II. de baptiſmo n.* 1, 2, 3. ubi recte negatur, baptiſmum adminiſtrandum eſſe, niſi in eo, qui totus eſt natus, quod & variarum eccleſiarum conſtitutionibus eccleſiaſticis eſt ſancitum.

(**) De baptiſmo infantum monſtroſorum legi merentur, quæ, poſt alios, b. DEYLINGIVS *inſtitut. prudentiæ paſtoralis, part. III. cap. III. §. XVIII. p.* 342. *ſeqq.* edit. ſecundæ, adnotavit.

ciem humanam retinent, licet membro aliquo deſtituantur vel abundent (*). Andreas Angelus in lib. de mirabilibus mundi, in hiſtoria anni 1597. ſic ſcribit. *In Aprili Bourgeis in Hiſpaniis inauditum quoddam monſtrum protulit mundus, quod ex multorum ad varios ſcriptis illic & Venetiis certo conſtat literis. Ibi enim vacca quædam duos vivos & integros omnino homines maſculum & fœminam enixa eſt in lucem, quibus & archiepiſcopus aliquandiu ſacrum baptiſma negabat rei novitate, quid faciendum eſſet, dubius, cum ſimile exemplum neque viderit, neque audierit ipſe, neque de tali ſcripſerit alio tempore quiſquam, ſed de hoc legati pontificii facultatem & permiſſum præſtolabatur.* Landulphus lib. IV. ſentent. diſt. 6. q. 2. ad quæſtionem, an & quomodo monſtrum baptizandum ſit, ſic reſpondet: *Si perpendatur duas habere animas, ut puta duo capita, quatuor pedes, duas ſpinas in dorſo & hujusmodi, tunc baptizetur quilibet per ſe, & intingatur in loco quilibet per ſe. Si vero dubitatur, an ſint duæ animæ, utputa, quia habet quatuor manus & unum caput vel duas ſpinas in dorſo, tunc credo, quod debeat baptizari principalis abſolute, & alius poſtea ſub conditione, ſcilicet, ſi non es baptizatus, ego te baptizo &c. Nec baptizet intentione vaga, ſed determinando ſe ad unum.* Prioris reſponſionis partem probamus, cum conſtet, gemellos ſibi invicem adnatos eſſe duos diſtinctos homines, poſteriorem vero partem improbamus, cum membra minus principalia redundantia nondum duos homines conſtituant. Liberum tamen hac de re piis & eruditis permittimus judicium.

5) *Superſtitio mulierculanum.* §. CLXX. Repudianda eſt V.) ſuperſtitio muliercularum, quæ corallia, lintea, faſcias & id ge-nus alia ex aqua baptiſmi ſingularem quand efficaciam ad ſanitatem conſequi ſomnia cum ſoli homini regenerando & renovando lavacrum ſit inſtitutum. Illa vero vis & cacia regenerandi non ita latet in aqua b ſmali, ut vis refrigerandi in aqua roſa vis expellendi in aqua cardui benedicti purgandi in aqua communi &c. Sed Spi ſanctus regenerationem & renovationem operatur, per aquam ſalutaris hujus eſt organum atque inſtrumentum. Superſtiti igitur eſt, & cum ſecundo decalogi præ pugnat, aquam baptiſmatis ad alium que finem adhibere, quam cui ex inſtituto d eſt deſtinata: vel eidem aliam efficaciam tr re, quam quæ ex promiſſione divina in u cramentali eidem competit. Memini in ſtorio Coburgenſi quendam confeſſum, aquam baptiſmalem cuidam a ſe impræg ad abortum procurandum propinaverit, g ejus impietatis dediſſe pœnas. Superſti huic baptiſticæ aquæ abuſui obviam iri y per colymbethram, (cujus etiam menti apud Socratem lib. VII. cap. 17.) quæ eſt in baptiſterio receptaculum, ex quo aqu ptizato ſuperfuſa per inferiorem quendam tum ſecedit. Deteſtamur VI.) diabolicam baptiſmi profanationem, de qua memorat Bodinus lib. II. Dæmonoman. cap. 8. quod *quidam bufones baptizari curent in uſum veneficiorum.* De duce Albano runt, quod equum & capram baptizatam mitatu habuerit. Sceleratas haſce ſanct baptiſmi profanationes toto pectore deteſt & exſecramur. 6) *Pr tio ba quæcu*

Quina adultis ptizan §. CLXXI. Homines ergo vivi ſunt proprium & adæquatum baptiſmi

(*) **Andr. Oſiander in diſp. de bapt. Tubingæ anno 1615. quæſt. 11.** *Monſtroſus natus ex hominum concubitu aut non habet veram humanitatem, id eſt, formam perfecti & rationalis hominis, & baptizari non debet. Aut habet figuram rationalis hominis, ſi videlicet monſtroſitas in ignobilioribus partibus corporis hæret, & talis repræſentat vel unius hominis ſpeciem, & ſic ſemel baptizandus, vel geminati homini. hoc exacte deprehendi poteſt, diſtinctis baptizandus videtur, non obſtante, quod concretio aut laterum adglutinatio unum viduum repræſentet. Sin vero id depr non poteſt, uno actu pro individuo uno ba poteſt. Sed hic nemini quidquam præſcril meliora propoſituris libenter adſtipulabin* Gerhardus.

ptiſmi objectum, non mortui, nec alia inanimata. Sed cum inter homines vivos quidam ſint adulti, quidam vero adhuc infantes, ideo de utrisque diſtincte agemus. Adultos ſine diſcrimine 1) *populi*, 2) *ſexus*, & 3) *ſtatus* baptizandos eſſe dicimus, ſive ſint Judæi, ſive gentiles ſive maſculi, ſive fœminæ; ſive conjugati, ſive cœlibes; ſive ſervi, ſive liberi &c. 4) ita tamen, ut in chriſtiana religione prius inſtituti eandem amplectantur & publice profiteantur. Singula hujus theſeos membra demonſtrabimus. Ac *primo* quidem, quod ſine diſcrimine populi non ſolum Judæi, ſed etiam gentiles baptizandi ſint, id patet 1) *Ex* inſtitutione baptiſmi Matth. XXVIII. 19. *Euntes docete omnes gentes & baptizate eos*, (Johannes & apoſtoli in anguſtis Judææ limitibus hactenus adminiſtraverant baptiſmum, Chriſtus vero jubet hoc loco, ut diruta macerie inter Judæos & gentes apoſtoli euntes in orbem univerſum, baptizarent, quotquot ex Judæis vel gentibus verbum evangelii recipiunt.) Monendum tamen hoc loco, etiam ante hanc ſolennem baptiſmi promulgationem milites ad baptiſmum Johannis veniſſe, quos ex Romanis gentilibus fuiſſe, admodum veriſimile eſt. Luc. III. 14. 2) *Ex* apoſtolorum exemplo, qui poſt Chriſti adſcenſionem ſine diſcrimine Judæos & gentes baptizarunt, ut ex Act. II. 8. 10. 16. 18. & ex epiſtolis Paulinis ad Corinthios & Galat. conſtat, cumprimis notandus eſt locus 1 Cor. XII. 13. *In uno Spiritu omnes in unum corpus baptizati ſumus, ſive Judæi ſive gentiles.* 3) *Ex* ſublato diſcrimine inter Judæos & gentes in novo teſt. Rom. I. 14. *Græcis & barbaris debitor ſum.* X. 12. *Non eſt diſtinctio Judæi & Græci.* 1 Cor. I. 24. *Vocatis Judæis ac Græcis prædicamus Chriſtum.* Gal. III. 28. *Hic non eſt Judæus nec Græcus, quia omnes unum eſtis in Chriſto.* Eph. II. 14. *Chriſtus eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum & medium parietem maceriæ ſolvit &c* Quo pertinent vaticinia vet. teſt. de vocatione gentium; ſi enim gentes pertinent ad Chriſti regnum, utique a ſacramentis chriſtianæ eccleſiæ non poſſunt excludi: Eſaj. XLIX. 22. *Gentes adferent filios ſuos in ulnis, & filias ſuas ſuper humeros portabunt* (*).

Quod gentiles etiam baptizandi ſint.

§. CLXXII. At, inquis, circumciſio tantum Iſraëlitico populo olim demandata fuit, Geneſ. XVII. 7. *Statuam pactum meum tecum & cum ſemine tuo.* Jam vero baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis. Col. II. 11. Ergo idem ad Iſraëlitas tantummodo pertinebit (**). *Reſp.* quamvis

Objectio de circumciſione ad Iſraëlitas tantum pertinente.

(*) Errat igitur Oſtorodus, ſcribens: *Fratrum liberi in infantia baptiſmo non tincti, ubi ad annos diſcretionis pervenerint, & fidei rationem reddere potuerint, baptizari debent, quod tamen diutius obſervandum non eſt, quam usque dum cœtus Photinianorum factus numeroſior.* Inſtit. cap. 39. S. 8. p. 363. Senſus eſt, quod baptiſmus non ſpectet æqualiter ad omnium ſeculorum homines. Contra 1) ſub nomine *omnes gentes* comprehenduntur, non ſolum qui tunc vivebant, ſed etiam qui victuri ſunt usque ad conſummationem ſeculi. 2) Ut vigore mandati divini docere oportet omnes gentes, ita etiam baptizare. 3) Eadem Dei voluntas ad homines horum temporum, quæ fuit tempore legationis apoſtolicæ, tum quoad ſalutem, tum quoad media. 4) Eadem eſt utrinque hominum neceſſitas, cui Deus aut non proſpexit, aut non alio quam baptiſmo proſpexit. Hunnius de bapt. GERHARDVS.

(**) *Baptiſmus aquæ datus non eſt, ut inter gentes vulgetur & uſurpetur ab apoſtolis*, Schmalcius contra diſp. X. Franz. p. 309. Reſp. 1) Datum eſſe aquæ baptiſmum fatentur, agnoſcant ergo a Chriſto inſtitutum, ea vero inſtitutio obligat omnes homines. 2) Reddant limitationis ſuæ rationem, quod gentibus non ſit datus. 3) Verba Chriſti ſunt ſole clariora: *Docete omnes gentes, baptizantes eas.* 4) Apoſtoli gentibus baptiſmum contulerunt, qua in parte aut fidem Chriſto non probarunt, aut mandatum etiam ad gentes ſe extendit. 5) Ratione finis, propter quem baptiſmus inſtitutus, eadem gentilium & Judæorum ratio, eadem baptiſmi neceſſitas. 6) Ex opinione Photinianorum: *Baptiſmus eſt ritus profeſſionis eorum, qui ad fidem chriſtianam*

vis *principaliter* ac primario cum Abrahamo & ipſius poſteris fœdus illud ſtatuerit Deus, gentiles tamen non fuerunt abſolute & ſimpliciter ab eo excluſi, cum jubeantur etiam vernæ in domo Abrahæ circumcidi, Gen. XVII. 12. qui non erant ex Abrahæ ſemine oriundi. Inde poſtea in inſtitutione agni paſchalis tale præceptum datur: Exod. XII. 48. *Si quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam, & facere phaſe Domini, circumcidetur prius omne maſculinum ejus, & tunc rite celebrabit, eritque ſicut indigena terræ.* ℣. 49. *Eadem lex erit indigenæ & colono, qui peregrinatur apud vos.* Id ipſum probant exempla eorum, qui ex gentilitate ad verum Deum Iſraëlis converſi circumciſione ſuſcepta fœderi gratiæ ſunt inſerti. Quod ſi nec in vet. teſtam. gentiles a circumciſione fuerunt excluſi, quanto minus a baptiſmo in nov. teſtam. erunt excludendi, ſoluto jam *medio pariete maceriæ* ſive interſepto illo, quod Judæos a gentilibus in vet. teſt. ſecernebat, Eph. II. 14. ac impletis vaticiniis de univerſali omnium gentium ad Chriſti regnum vocatione: unde apoſtolus Rom. IX. 6. 7. 8. efficaciter probat, *non omnes, qui ex Iſrael ſunt, eſſe Iſraelitas, nec qui ſemen Abrahæ ſunt ſecundum carnem, eſſe omnes filios, ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimandos eſſe in ſemine.* Judæos *propter incredulitatem defractos eſſe*, Rom. XI. 20. gentiles autem, cum natura oleaſtri eſſent, illis inſertos & *ſocios radicis ac pinguedinis olivæ factos eſſe.* ℣. 17.

Quod fœmellæ baptizandæ.

§. CLXXIII. *Secundum* membrum theſeos erat, adultos ſine diſcrimine ſexus baptizandos eſſe: id demonſtratur itidem 1) *ex* Chriſti inſtituto, is namque citra ullum ſexus diſcrimen *omnes gentes* baptizare jubet. Matth. XXVIII. 19. 2) *Ex* Johannis baptiſtæ & apoſtolorum exemplo, qui maſculos & fœmellas baptizarunt. Matth. III. 5. *Exibat ad Johannem Hieroſolyma & omnis Judæa & omnis regio circa Jordanem*, id eſt, omnis populus, ut exponitur Luc. III. 7. VII. 29. Sic Act. II. 41. *Tria millia animarum baptizantur.* Act. VIII. 12. notanter dicitur Samariæ *viros ac mulieres* eſſe baptizatas. Act. XVI. 15. *Lydia purpurarum venditrix & domus ejus baptizatur.* ℣. 33. *Cuſtos carceris & omnis ejus domus.* Act. XVIII. 8. *Criſpus cum omni domo ſua & multi Corinthiorum.* 1 Cor. I. 16. *Stephanæ familia.* 3) *Ex* diſerto Pauli pronunciato. Gal. III. 27. *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* ℣. 28. *Hic non eſt Judæus, nec Græcus, non eſt ſervus, neque liber, non eſt maſculus, nec fœmina; omnes enim vos unus eſtis in Chriſto Jeſu.* 4) *Ex* generali eccleſiæ vocabulo. Cum enim Chriſtus *eccleſiam ſuam* lavacro aquæ in verbo purgare dicatur, Epheſ. V. 26. & vero fœmellæ itidem ſint membra eccleſiæ & *cohæredes gratiæ*, 1 Petr. III. 7. ecquis a baptiſmo eas excludere fuerit auſus? Eph. IV. 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptiſma.* Qui unum invocant Dominum & unam profitentur fidem, unum etiam habeant baptiſma. 1 Cor. XII. 13. *In uno Spiritu omnes in unum corpus baptizati ſumus.* Huc pertinet, quod fœminæ non minus ac viri ſalutari hoc lavacro indigeant, cum itidem ſint in peccatis conceptæ ac natæ, *caro de carne*, Joh. III. 5. quodque eſſentialia baptiſmi requiſita in illis locum habeant &c.

Sacrificuli Miſenenſis dicterium: Getauft und erſäuft.

Deteſtanda ergo monachi illius & ſacrificuli Miſenenſis protervia, de quo Georgius Fabricius Chemnicenſis ſcribit, quod odio & contemtu ſexus fœminei, quotieſcunque fœmellam aliquam ſacris undis eſſet abluturus, dicere conſueverit, ſtatim a baptiſmo in profluentem conjiciendam, *getauft und erſäuft*, ſed ipſum, de ponte Albis cum forte proſpiceret, delapſum juſto Dei judicio ſubmerſum fuiſſe, anno 1505. Alexander Alenſis diſputat, *baptiſmum Johannis non conveniſſe mulieribus, ne ſcilicet in concurſu populi nudarentur*, quaſi vero Lydia coram apoſtolis ſe denudarit. Act. XVI. 15.

§. CLXXIV.

nam acceſſerunt ſive ex Judaiſmo ſive ex gentiliſmo. Quæ definitio ſi vera eſt, utique credendum, voluiſſe inſtituentem, ut etiam gentibus baptiſmus adminiſtraretur. GERHARDUS.

de ... ſione ... culos ... per-...

§. CLXXIV. At, inquis, *circumciſio in veteri teſtamento tantummodo pro maſculis fuit inſtituta.* Geneſ. XVII. 10. Jam vero baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis. Col. II. 11. Reſp. ...ircumciſionis inſtitutione diſerta & ex... it mentio maſculorum, quo ipſo fœmel... aduntur: ſed in baptiſmi inſtitutione ... gentes baptizari jubentur. 2) Divus ...s Gal. III. 28. diſerte teſtatur in nov. ... reſpectu baptiſmi ſublatum eſſe maſcu... ac fœmellarum diſcrimen. 3) Eſſentia... umciſionis requiſita non habuerunt locum ... nellis; alia vero ratio eſſentialium bapti... quiſitorum, quæ in ipſis omnino locum ... 4) Quamvis fœmellæ in carne ſua ... ſciperent circumciſionem, non tamen ... xcluſæ a Dei fœdere; ſed quia ex ſemine ... ciſorum natæ, fide promiſſionem fœde... ibi adplicabant, pro circumciſis habe..., qua de re ſuperius in tract. de circumc. ... iximus.

...nju- ...æli- ...oti- ...int.

§. CLXXV. *Tertium* membrum theſeos erat, adultos ſine diſcrimine ſtatus eſſe baptizandos, ſive ſint conjugati, ſive cœlibes; ſive ſervi, ſive liberi. Probatur iisdem fundamentis, quibus demonſtra... it, ſine diſcrimine populi & ſexus bapti... omnibus conferendum eſſe; cumprimis ... i patet ex diſertis apoſtoli pronunciatis. ... XII. 13. *In uno Spiritu omnes nos in ... orpus baptizati ſumus, ſive Judæi, ſive ..., ſive ſervi, ſive liberi.* Gal III. 27. ...ot *baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Hic non eſt Judæus, nec Græcus; non ... us, nec liber; non eſt maſculus, nec fæ...* Col. III. 11. (reſpectu regenerationis & ...ionis in nov. teſt.) *non eſt maſculus & ...; gentilis & Judæus; circumciſio & præ...; barbarus & Scytha; ſervus & liber; ...ia & in omnibus Chriſtus.* Sic quando ... familiæ in actis apoſtolicis baptizatæ di... in illis ſervos & liberos, conjugatos & cœlibes fuiſſe conſtat. Opponenda hæc ſunt Marcioni & ipſius adſeclis, qui conjugatos ad baptiſmum neutiquam admittendos eſſe cenſebant, ſed virgines duntaxat, viduas, cœlibes, aut divortio a viris ſeparatas, quique matrimonio, ejusque fructui renunciaſſent. Centur. Magdeb. 2. cap. de hæret.

Quod ex adultis illi ſolum baptizandi ſint, qui religionem chriſtianam amplectuntur.

§. CLXXVI. *Quartum* membrum theſeos erat, adultos in chriſtiana religione inſtituendos, eandemque amplecti & profiteri debere, antequam ad baptiſmum admittantur. Id demonſtramus 1) *ex* ſerie verborum inſtitutionis. Matth. XXVIII. 19. *Euntes docete omnes gentes, & baptizate eos*, ubi Chriſtus primo jubet docere, poſtea demum baptizare. Marc. XVI. 15. *Ite in orbem univerſum, & prædicate evangelium omni creaturæ.* ꝟ. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* 2) *Ex* Johannis baptiſtæ & apoſtolorum exemplo, illi enim auditores ſuos primo docuerunt, poſtea eosdem baptizarunt. Matth. III. 1. Luc. III. 3. *In diebus illis venit Johannes baptiſta prædicans in deſerto Judææ, tunc exibat ad ipſum Hieroſolyma & omnis Judæa &c. Et baptizabantur ab eo in Jordane.* Act. II. 38. Petrus prius pœnitentiam prædicat, poſtea demum eos, qui recipiunt ſermonem ejus, baptizat. *Quotquot receperunt ſermonem ejus, baptizati ſunt.* ꝟ. 41. Ergo a contrario ſenſu, qui ſermonem ejus non receperunt, ſed illi contradixerunt, non ſunt baptizati. Conjunge Act. VIII. 12. 13. 38. IX. 17. X. 44. XVI. 14. 15. 32. XVIII. 8. ubi perpetua praxis apoſtolorum oſtendit, inſtitutionem baptiſmo adultorum præmittendam eſſe. 3) *Ex* typo circumciſionis. Cum enim non ſolum Iſaac, ſed & reliqui domeſtici Abrahæ circumciſi fuerint, dubium nullum, quin de hoc ritu ſanctus patriarcha eosdem prius informarit, alias circumciſionem, cum tanta dolorum acerbitate conjunctam, nunquam ſuſcepiſſent. Gen. XVIII. 19. *Scio quod præcepturus ſit Abraham filiis ſuis & domui ſuæ poſt ſe, ut cuſtodiant viam Domini*

mini, & faciant judicium & juſtitiam. Sic de ritu agni paſchalis liberi a parentibus erudiri jubentur; Exod. XII. 26. *Cum dixerint vobis filii veſtri, quæ eſt iſta religio?* v. 27. *Dicetis eis, victima tranſitus Domini eſt &c.* 4) *Ex* ipſa neceſſitate. Cum enim baptiſmus ſit nova novi teſtamenti ceremonia, utique neceſſarium fuit, ut Johannes baptiſta & apoſtoli auditores ſuos de divina ejusdem inſtitutione, uſu & efficacia prius informarent. 5) *Ex* natura ſacramentorum, quæ ſunt ſigilla divinarum promiſſionum. Ut enim tabulæ fœderis & literæ contractuum prius conſcribuntur, poſtea demum ſigilla adpenduntur: ſic de divinis promiſſis informandi prius auditores, antequam uſu ſacramentorum eadem in illis obſignentur. 6) *Ex* analogia verbi. Quemadmodum verbum Dei non eſt prædicandum illis, qui furenter & violenter illud repudiant, Matth. VII. 6. *Nolite ſanctum dare canibus.* Matth. X. 14. *Si quis non receperit vos, nec audierit ſermonem veſtrum, exite ab illa civitate.* Act. XIII. 46. *Quia repellitis verbum &c. ecce convertimur ad gentes:* ita multo minus invitis obtrudenda ſacramenta.

Objectiones contrariæ. 1) Quod Johannes prius baptizaſſe quam prædicaſſe dicitur. Marc. 1.

§. CLXXVII. Hiſce opponi poſſet I.) quod Marc. I. 4. de Johanne exſtat: *Fuit in deſerto Johannes baptizans & prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum.* Ergo prius baptizavit, poſtea demum pœnitentiam prædicavit. *Reſp.* 1.) Res ipſa oſtendit, prædicationem baptiſmo a Johanne fuiſſe præmiſſam. Ecquis enim novam illam & hactenus inſolitam baptiſmi ceremoniam, ſine prægreſſa ſufficiente informatione, fuiſſet amplexus? 2.) Dicimus ergo, evangeliſtam Marcum in his verbis non reſpexiſſe ordinem, quaſi Johannes primum baptizaverit, ac poſtea demum prædicarit, ſed totum miniſterium Johannis deſcribere voluiſſe. 3.) Marcus teſte Hieronymo, epitomen confecit evangelii a Matthæo ſcripti. Jam vero Matthæus in deſcriptione miniſterii Johannis cap. III. diſerte teſtatur, Johannem prius prædicaſſe & poſtea baptizaſſe. 4.) Lucas expreſſe profitetur, ſe velle hiſtoriam nov. teſtam. *ἀνατάξεσθαι, καὶ ἀκριβῶς ἄνωθεν καθεξῆς γράφειν* ordinare & diligenter a principio ex ordine ſcribere I. 1. & 3. Is vero itidem teſtatur, Johannem prius prædicaſſe, poſtea demum baptiſmum adminiſtraſſe. III. 3. 7. 12.

2) Quod omnibus ſine conditione baptiſmus competat.

§. CLXXVIII. II) Quod 1 Tim. II. 4. *Deus velle* dicitur, *ut omnes homines ſalvi fiant.* Ergo abſque ulla conditione omnibus medium ſalutis, videlicet baptiſmus, erit proponendum. *Reſp.* Deus quidem vult, & quidem ſerio vult, omnes homines ſalvos fieri; interim tamen non abſolute citra ullum reſpectum & ordinem mediorum hoc vult, ſed hoc ordine & modo, ut verbum audiant, fidem ex eo concipiant, ad ipſum convertantur, & baptiſmum ſuſcipiant, inde in textu apoſtolico additur: *Deus vult omnes homines ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis pervenire.* Ad hanc veritatis agnitionem per verbum & ſacramenta efficaciter operante Spiritu ſancto eos vult perducere; ſi qui vero hoc ſalutare DEI conſilium repudiant, Luc. VII. 30. *Spiritui ſancto reſiſtunt,* Act. VII. 51. ac *ſemet ipſos vita æterna indignos judicant,* XIII. 46. illos invitos & repugnantes non vult ſalvare, ſed potius hos contemtores verbi & ſacramentorum ſua gratia & bonis cœleſtibus privare. Atque ut neminem invitum vult ſalvare; ita quoque nemini invito verbum & ſacramenta vult obtrudi, ſed potius prohibet *ſanctum dare canibus.* Matth. VII. 6. Ut non placent Deo coacta ſervitia; ita quoque non placet ipſi coactus ſacramentorum uſus. Si qui ergo verbum repudiant, illis etiam baptiſmus non eſt conferendus invitis.

Q. circa adultorum baptiſmum. Quare Chriſtus a Johanne baptiſmum ſuſceperit?

§. CLXXIX. Antequam a baptiſmo adultorum ad baptiſmum infantum tranſeamus, excutienda eſt quæſtio: *Quare Chriſtus a Johanne baptiſmum ſuſcipere voluerit?* baptiſmus eſt *lavacrum rege-*

Cauſæ principales ſunt duæ. 1) Vt noſtrum baptiſmum ſanctificaret.

regenerationis & renovationis, Tit. III. 5. ſed Chriſtus cum ſit *ſanctum illud* ex Maria natum, Luc. I. 36. imo *ſanctus ſanctorum*; Dan. IX. 24. nec regeneratione, nec renovatione indigebat. Baptiſmo purgantur peccata, ſed Chriſtus cum ſit *ſanctus*, *innocens*, *impollutus*, *ſegregatus a peccatoribus*, Hebr. VII. 26. nulla peccatorum purgatione indigebat: quare igitur baptizari voluit? *Reſp.* cauſæ *principales* ſunt duæ: *ſecundariæ* vero complures. *Una principalis* ac primaria cauſa exponitur ab ipſo Chriſto in hiſtoria baptiſmi, hiſce verbis: *Sic decet nos implere omnem juſtitiam*, in quæ pulcerrime ita commentatur Chemnitius c. XVII. harm. evang. pag. 12. Quando Chriſto mediatori tribuitur impletio juſtitiæ, ſenſus hic eſt: Pater miſit Filium in mundum, ut fieret nobis *juſtitia*; 1 Cor. I. 30. idque hoc modo, ut *factus ſub lege* fieret victima pro nobis & *de peccato damnaret peccatum*, *utque ita juſtitia legis impleretur in nobis*; Rom. VIII. 3. utque daret *miniſterium reconciliationis*, *ut ita nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo*. 2 Cor. V. 21. Fuit ergo officium mediatoris Chriſti, omnia illa, quæ ad conſequendam illam juſtitiam, qua coram Deo ad vitam æternam juſtificamur, pertinent, implere, ut ita ipſe in ſolidum eſſet juſtitia noſtra. Implevit autem hanc juſtitiam, *primo* quando victima pro nobis factus peccata noſtra ſuſtulit, & perfectiſſima obedientia legi pro nobis ſatisfecit: *ſecundo* autem, ut juſtitia illa noſtra fiat & nobis adplicetur, opus eſt mediis ſeu organis, per quæ juſtitia illa, obedientia & ſanguine Chriſti adquiſita, nobis diſtribuatur, & efficacia Spiritus ſancti nobis adplicetur, quod Paulus 2 Cor. V. 18. vocat *miniſterium reconciliationis*. Chriſtus igitur illa etiam media ſive organa voluit ſanctificare, quæ & ipſa pertinent ad juſtitiam fidei, ut ſciremus Deum per illa velle efficacem eſſe, ut ſint *potentia Dei ad juſtitiam omni credenti*. Rom. I. 16. Senſus igitur verborum Chriſti hic eſt. Ad officium miniſterii mei pertinet; illius juſtitiæ, qua credentes gratis coram Deo ad vitam æternam ſanctificandi ſunt, non partem aliquam, ſed omnia, quæ ad illam pertinent, implere; miniſterium vero evangelii ſive reconciliationis, quod jam in me cœlitus dedicabitur & confirmabitur, & ipſum lavacrum aquæ in verbo, ſunt media ſeu organa, per quæ juſtitia illa diſtribuitur & adplicatur. Ergo ut non partem aliquam, ſed omnem juſtitiam impleam, Dei voluntas & ordo eſt, ut baptizer, atque ita miniſterium verbi & ſacramentorum ſanctificem. Ita Lutherus interpretatur hæc verba Chriſti, ut illis oſtendatur, quod Chriſtus voluerit baptizari, non propter illam cauſam, quæ in reliquis uſum baptiſmi neceſſarium reddit; ſed ut ſanctificaret illum, ut ſit medium ſeu organum adplicationis juſtitiæ fidei. Et poſtea pag. 15. Noſter baptiſmus non habet ſolam aquam & nudum verbum ſine Chriſto, ſed ſicut in hac hiſtoria pulcerrime depingitur, Chriſtus ipſe deſcendit in baptiſmum cum ſuo corpore, atque ita illa, quæ in corpore carnis ſuæ promeruit & adquiſivit, quaſi depoſuit in baptiſmo, ita ut per illud medium diſtribuantur & adplicentur. Hæc Chemnitius. Quo pertinent dicta veterum. Chryſoſtomus in III. Matth. *Baptizari dignatus eſt*, *non ut peccata deponeret*, *qui peccatum ſolus non fecerat*, *ſed ut aquas baptiſmi ſolus ſanctificaret ad diluenda peccata credentium. Nunquam enim aquæ baptiſmi peccata credentium purgare potuiſſent*, *niſi tactu dominici corporis fuiſſent ſanctificatæ*: *Ille ergo baptizatus eſt*, *ut nos a peccatis lavaremur*. Auguſtinus tract. V. in Johan. *Chriſtus ſuo baptiſmo noſtro auctoritatem dedit*. Lib. II. qq. evang. q. 6. *Non in baptiſmo Domini ipſi Domino peccata dimiſſa ſunt*, *ſed ipſa ibi remiſſio peccatorum omnium*, *quæ miſericordia ejus & poteſtate donata eſt hominibus*, *per illum baptiſmum Domini conſecrata atque ſignata eſt*. Theodoretus q. I. in Joſuam: *Sicut ſacerdotibus geſtantibus arcam*, *Jordanem primum ingreſſis cum Jeſu duce & propheta populus omnis tranſiit*: *ita plane ubi Johannes incipit baptizare*, *& Jeſus ſalvator ſanctificavit natu-*

naturam aquarum, populus pius per ſacroſanctum baptiſma regnum cœlorum introiit (*). Maximus homil. VII. de baptiſ. Chriſti: *Baptizatur Jeſus non ſibi, ſed nobis. Baptizatur, non ut purificetur aquis, ſed ut aquas ipſe ſanctificet. Baptizatur novus homo, ut novi baptiſmatis conſtituat ſacramentum.* Bernhardus homil. de paſſione Domini col. 1589. *Baptizatus non te in aquis, ſed aquas in te ſanctificas, ut per eas nos ſanctificares.* Vide Ambroſium & Bedam in III. Lucæ. Verba Bedæ ſic habent: *Baptizatus eſt Dominus, non ipſe aquis mundari, ſed ipſas mundare cupiens aquas, quæ ablutæ per carnem ejus, peccati utique neſciam, baptiſmi jus induerent, & quod tam innumera ſub lege baptiſmata non poterant, contra prævaricationis malum vim regenerativæ ſanctificationis conciperent. Dum corporis humilitate undas Jordanis ſubiit Dominus, divinitatis ſuæ potentia cœli nobis januas pandit: dumque caro innoxia frigentibus tingitur aquis, oppoſita quondam noxiis rомphæa reſtinguitur ignea.*

2) *Ut noſtra peccata ablueret.*

§. CLXXX. *Altera* principalis cauſa, quare Chriſtus baptizatus fuerit, exponitur a Johanne baptiſta. Joh. I. 29. *Cum enim videret Jeſum ad ſe venientem, dixit: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Docet igitur, quod Filius Dei noſtro loco & noſtrûm omnium perſonam ut mediator ſuſtinens, ut agnus onuſtus peccatis totius mundi accedat ad baptiſmum, projecturus peccata illa *ſibi impoſita* Eſa. LIII. 6. in Jordanem, imo *in profundum maris*. Mich. VII. 19. Nazianzenus orat. XXXIX. in ſ. lumina pag. 623. *Chriſtus baptizatur*, πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἵν' ἐνθάψῃ τῷ ὕδατι. Ambroſius lib. I. de ſacramentis cap. V. tom. IV. p. 430. *Quare Chriſtus deſcendit* (in Jordanem ad baptiſmum) *niſi ut caro iſta mundaretur, caro, quam ſuſcepit de noſtra conditione? Non enim abolitio peccatorum futurum Chriſto neceſſaria erat, qui peccatum non fecit, ſed nobis erat neceſſaria, qui peccato manemus obnoxii* (**). Hilarius can. II. in Matth. *Chriſtus ſanctificavit hominem & adſumtione & lavacro.* Lactantius lib. IV. div. inſtit. cap. XV. *Chriſtus tinctus a Johanne in Jordane flumine, ut lavacro ſpirituali peccata, non ſua, quæ utique non habebat, ſed carnis, quam gerebat, aboleret.* Theophylactus in III. Matth. *Baptizatus fuit, ut nos ablueret.* Eccleſia in die Epiphaniæ canit, Chriſtum ideo baptizari voluiſſe, ut *lavaret noſtra crimina in Jordane.* Huc pertinet obſervatio eruditorum, quod Chriſtus die duodecima menſis noni, id eſt, in ipſa expiationis celebritate baptizatus fuerit. Sicut ſummus ſacerdos quotannis ſemel in feſto expiationis ingreſſus eſt in ſanctum ſanctorum; Levit.

(*) Cyprianus de bapt. Chriſti: *Veniebat Chriſtus ad baptiſmum, non egens lavacro, in quo peccatum non erat, ſed ut ſacramento perennis daretur auctoritas, & tanti virtutem operis nulla perſonarum acceptio commendaret, quoniam remiſſio peccatorum ſive per baptiſmum, ſive per alia ſacramenta daretur, proprie eſt Spiritus ſancti & ipſi ſolius hujus efficientiæ privilegium manet.* Nicephorus lib. I. hiſt. eccl. cap. 18. *Chriſtus ſubiturus baptiſmum ad Jordanem progreſſus eſt, fortaſſe quidem ut contactu ſuo undam ſacraret & benediceret, revera autem ſimul & baptiſtam ipſum divinum attingentem verticem ſanctificaret, & aquam fide ſubituris Spiritum ſanctum communicaret: fidemque faceret, mandatum a Deo eſſe baptiſmi Johannis miniſterium dudum ad juſtitiam id admittentibus & recipientibus datum.* GERHARDUS.

(**) Idem in III. Luc. *Baptizatus eſt, ut purificans ſe pro nobis, qui purificatione non egebat, uno momento in uno corpore fraudem vetuſti erroris aboleret, gratiam regni cœleſtis effunderet, unusque merſus lavaret omnes.* Sedulius lib. II. de Chriſto:

In ſe cuncta lavat noſtræ contagia vitæ,
Ipſe nihil quod perdat habens, ſanctoque liquentes
Corpore mundavit latices, lymphasque beavit
Gurgitis, & propriis ſanavit flumina membris.

Damaſcenus lib. IV. orthod. fid. cap. 10. *Tinctus eſt Chriſtus, ut capita draconum in aqua contereret, ut peccatum obrueret, ac totum veterem hominem Adamum in aqua ſepeliret.*

Levit. XVI. 32. ita quoque Chriſtus hoc ipſo expiationis die ſacro baptiſmatis fonte lotus & Spiritus ſancti oleo unctus, voce item Patris cœlitus delata gloria & majeſtate divina tanquam veſtibus ſacerdotalibus indutus, ingreſſus eſt in ſanctum ſanctorum; offerens ſe atque obligans æterno Patri ad peccatorum expiationem perficiendam. Eodem quoque die accepto baptiſmate a Spiritu ſancto in deſertum ductus eſt, omnium hominum peccata ſimul & ſemel ſibi imponi paſſus, atque ita adimplevit figuram alterius illius capri, qui iniquitates populi in deſertum portavit. Reuſnerus in iſag. chronolog. anno Chriſti 30.

Cauſæ ſecundariæ baptiſmi Chriſti.

§. CLXXXI. *Secundariæ* cauſæ poſſunt enumerari complures, utpote I.) Quod Chriſtus oſtendere voluerit ſe mergi in mortem propter peccata noſtra, & nos quoque immergendos eſſe in mortem & ſanguinem illius, ac cum eo ſepeliendos, cumque ipſo & per ipſum ex diluvio & procellis aquarum multarum, id eſt, peccatorum & pœnarum, præſertim calamitatum hujus vitæ acerbiſſimarum nobis emergendum eſſe, & ad vitæ novitatem ac gloriæ hæreditatem adſpirandum. Matth. XX. 22. *Poteſtis baptiſmate, quo ego baptizor, baptizari?* Luc. XII. 50. *Baptiſmo me oportet baptizari, & quam anxius ſum, donec perficiatur?* II.) Quemadmodum Chriſtus ſuſcepta in corpore ſuo circumciſione oſtendit, ſe eſſe caput eccleſiæ veteris teſtamenti, ita quoque baptiſmo ſuſcepto oſtendit, ſe eſſe caput eccleſiæ nov. teſt. & proinde utriusque populi ſalvatorem & Meſſiam. Epheſ. II. 14. *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit ex utrisque unum.* ℣. 15. *Ut duos conderet in ſemet ipſo in unum novum hominem.* III.) Voluit Chriſtus exemplum humilitatis & reverentiæ erga divinas ordinationes nobis exhibere, præſertim vero baptiſmum Johannis hominibus tum viventibus & uſum ſacramentorum ſuo exemplo commendare. Auguſtinus lib. II. contra liter. Petil. cap. 101. *Chriſtus non ideo venit baptizari, ut ejus ablueretur iniquitas, ſed ut nobis humilitatis præberetur auctoritas.* Idem repetit tract. IV. & XIII. in Johan. in enchirid. cap. 49. (*) IV.) Baptizari voluit Chriſtus, ut publico totius ſacroſanctæ Trinitatis teſtimonio ordinatus, renunciatus & confirmatus in baptiſmo, non modo inchoaret miniſterium nov. teſt. ſed *totam ſibi a toto conſeſſu ſacroſanctæ Trinitatis demandatam quaſi provinciam œconomiæ ſecundum carnem rite adminiſtraret & abſolveret*, ut loquitur Juſtinus de verit. relig. chriſt. V.) Quemadmodum ſummus ſacerdos olim primum abluebatur aquis in labro æneo, ad oſtium tabernaculi collocato, & poſtea indutus veſte ſacerdotali ſiſtebatur in conſpectu Domini; Exod XXXVIII. & XL. ita ſummus ſacerdos nov. teſt. baptiſmo prius ſuſcepto miniſterium ſuum adgredi voluit. Ad inaugurationem ſummi ſacerdotis accedebat etiam clangor tubarum & caput ejus oleo perfundebatur. Exod XXIX. 5. & ſeqq. Sic in baptiſmo Chriſti buccinæ inſtar fuit vox cœlitus delata; oleum fuit Spiritus ſanctus ſuper Chriſtum deſcendens. Pſal. XLV. 8. *Unxit te Deus oleo lætitiæ.* Et vox Patris cœleſtis: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt*, optime conferri poteſt cum inſcriptione, quæ laminæ ſacerdotis vertici impoſitæ inſculpta erat: *Sanctitas Domini, ut Dominus placetur ipſis.* Exod. XXVIII. 36. Quemadmodum *Joſua in aqua Jordanis exaltari cœpit*; Joſ. III. 7. ita Chriſtus cœleſtis Joſua majeſtate & gloria cœleſti in aquis Jordanis magnificari cœpit, &c. Poſſunt hæc latius deduci.

§. CLXXXII.

(*) Idem epiſt. LVII. *baptizatus eſt, ut noſtræ regenerationis ſacramentum ſua humilitate altius commendaret.* Alcuinus lib. II. in Joh. *Oportebat, ut baptizaretur Dominus, ne aliquis magna licet præditus gratia vel poteſtate contemneret baptizari.* Arator lib. II.

- - - *Formam facit omnibus ad ſe*
Currere fonte pio, ſacram ne deſerat undam
Ulterius mortale genus, quam corpore mundo
Et Dominus dignatus erat, cum diluit amnem
Per famulum mergente Deo. - - - *&c.*
GERHARDUS.

Aliæ quæſtiones de baptiſmo adultorum.

1) An amentes & furioſi baptizandi?

§. CLXXXII. De adultorum baptiſmo etiam hæc quæruntur. I.) *An baptizandi ſint amentes & furioſi?* Thomas p. III. q. 68. art. 12. & Bonaventura lib. IV. diſt. 3. q. 1. diſtinctione reſpondent. Alii enim amentes & furioſi ſunt *nati*, in quibus inde a nativitate nullus unquam adparuit uſus rationis: alii ſunt facti, qui cum antea *ratione* præditi fuiſſent, furioſi & amentes *evaſerunt.* Priores, quod eorum eadem, quæ infantium ratio eſt, baptizandos judicant: poſteriores vero tum demum baptizandos ſtatuunt, ſi tum, quando ratione erant integra, voluntas in ipſis adparuit, baptiſmum ſuſcipiendi: ſin minus, non item, niſi forſan illius furoris luculenta ſint intervalla, ut cum ad mentem redeunt, baptizari & inſtitui queant. Idem ſtatuitur c. Majores diſt. 4. de conſecrat. II.) *Num vero inviti baptizandi?* Quidam ex Scholaſticis adfirmant. At qui invitus baptiſmum ſuſcipit, graviſſime peccat, jam vero in ipſa peccati actione nemo baptizandus. Aureolus lib. IV. ſent. diſt. 4. q. 1. addit, *conſenſum eſſe duplicem, verum* vel *interpretativum*, ac poſteriorem hunc ſufficere. Quid vero ſi minis ac pœnis coactus quis conſentiat? reſpondet Bonaventura lib. IV. ſent. diſt. 4. artic. 2. q. 1. quod baptizandus ſit & quod baptiſmi effectum ſuſcipiat, cum voluntas coacta etiam ſit voluntas, ſed contrarium recte ſtatuit Landulphus diſt. ead. q. 1. cum Deo non placeant *coacta obſequia.* III.) *De Judæis* in ſpecie quæritur, *an vi compellendi ſint ad baptiſmum?* Scotus lib. IV. ſent. diſt. 4. ſtatuit, quod per dominos ſuos compelli poſſint; pro quo facit textus in c. de Judæis diſt. 45. &c. Majores de bapt. ubi commendatur ille rex, qui coëgit infideles baptizari. Sed eſt alius textus c. ſicut Judæi de Judæis, qui prohibet compulſionem. Eos ſic conciliant interpretes, ut priorem exponant de compulſione indirecta hoc ſenſu, quod Judæi oneribus civilibus cogendi & in ſervitutem redigendi ſint, ut in eis oriatur voluntas ſe convertendi & baptiſmum ſuſcipiendi. Judicamus ad verbi auditum, non autem ad baptiſmi ſuſceptionem, Judæos cogendos eſſe, cum excommunicatis & illis, qui ſunt extra eccleſiam, patet aditus ad verbi auditum, nequaquam vero ad ſacramentorum uſum, antequam hi nomen ſuum dent Chriſto, & eccleſiæ fidem amplectantur, illi vero Deo & eccleſiæ reconcilientur. IV.) *Dormienti etiam conferri poſſe baptiſmum*, ſtatuit Emanuel a Sa in aphoriſmis, aphor. X. ſed Thomas part. III. q. 68. art. 12. ſtatuit contrarium. *Baptiſmus* (inquit) *non conſuevit dari dormientibus*. & 1. 2. q. 113. artic. 1. negat per ſomnum conſequi quemquam gratiam juſtificantem, per baptiſmum exterius adhibitum (*).

2) Num inviti baptizandi.

3) An Judæi vi compellendi ſint ad baptiſmum?

4) An dormienti baptiſmus conferendus.

Pædobaptiſmus a quibus oppugnatus ſit.

§. CLXXXIII. Ab adultorum baptiſmo tranſimus ad baptiſmum *infantum*, quem vocant *pædobaptiſmum.* Ubi *primo* demonſtrandum erit τὸ ὅτι, quod ſcilicet infantes baptizandi ſint, *ſecundo* τὸ ποῖον, qui & quales infantes ad baptiſmum admittendi. Quod ad *priorem* quæſtionem attinet, notum eſt, pædobaptiſmum ſuperiori ſeculo oppugnari cœptum ab *Anabaptiſtis* (**), qui propter repu-

(*) Quoad infantes, nil prorſus refert, ſive dormiant, ſive non. Quoad adultos vero in iis & voluntas ſuſceptionis baptiſmi & profeſſio fidei requiritur, quorum neutrum in dormientes cadere poteſt. GERHARDUS.

(**) *Anabaptiſtæ* quidem communiter vocari ſolent ab iteratione baptiſmi in iis, qui ſemel tincti ſunt. Deſumta eſt hæc denominatio a voce græca ἀναβαπτίζειν, *rebaptizare*, ſiquidem ἀνὰ in compoſitione apud Græcos etiam ſignificat *rurſus*. Adpellantur quoque a nonnullis *Catabaptiſtæ* a καταβαπτισμῷ, *oppugnatione baptiſmi*, infantum ſcilicet, licet hocce nomine generalius deſignentur omnes baptiſmi contemtores, qui

repudiatum baptiſmum in infantili ætate ſuſcepum, eundemque ætate jam adulta repetitum, ... nomine adpellantur, præſertim cum in hoc errore omnes conveniant, licet in aliis quam plurimis doctrinæ capitibus diſſideant. Deſierunt illi tandem invidioſa erroris iſtius infamia

 coacti

qui ejusdem in eccleſia chriſtiana uſum, qualis nunc eſt, vel plane nullum, vel indifferentem ſtatuunt.

Exorta eſt hæc Anabaptiſtarum ſecta haud diu poſt feliciter inchoatam a b. LVTHERO ſacrorum emendationem, primasque jam anno *MDXXII.* in Saxonia turbas dedit. Præcipui ejus auctores erant THOMAS MÜNZERVS, NICOL. STORCH, MARCVS STÜBNERVS, MARTIN. CELLARIVS, PFEIFFERVS quidam, exmonachus Præmonſtratenſis, aliique homines fanatici, divinas adparitiones ac viſiones inepte jactantes.

Et ad MÜNZERVM quidem quod attinet, erat is aliquandiu concionator Alſtettenſis, ſed ejectus mature propter motus fanaticos, Anabaptiſtarum partibus ſeſe adſociavit, eorundemque ducem egit, unde & ſecta iſta MÜNZERIANA dicta eſt. Primum quidem in terris Saxonicis res ſuas habuit MÜNZERVS, atque ibidem errorum ſuorum ſparſit ſemina. Edidit quoque tum temporis varia ſcripta, interque ea tractatum germanico ſermone conſcriptum, hacque inſignitum inſcriptione: *Proteſtation und Entbietung*, quo in baptiſmum parvulorum magna ſtili acerbitate invectus eſt, eundemque *ein viehiſches Affenſpiel*, adpellare haud dubitavit. Relicta deinceps Saxonia, magnam Germaniæ partem cum ſociis ſuis peragravit, paſſimque adſeclas invenit haud paucos. Tandem, reverſus in Saxoniam, Mühlhuſæ ſedem ſuam fixit, ubi, a plebe adjutus, principatus poteſtatem ad ſe rapuit, atque, validiſſimo ex credula plebe, maxime agreſti, coacto exercitu, anno *MDXXV.* ipſis principibus bellum intulit, magiſtratus omnes jam abolendos, ſolumque Chriſtum in poſterum regnaturum eſſe denuncians. Verum facili labore a Saxone, aliisque principibus copiæ iſtæ rebelles prope Franckenhuſam fuerunt fuſæ; ipſe vero MÜNZERVS captus extremoque adfectus eſt ſupplicio. Uberiorem factionis hujus anabaptiſticæ hiſtoriam ſuppeditant JOACH. CAMERARIVS, in *vita Melanchthonis p.* 44. *ſeqq.* edit. Lipſ. *MDLXVI.* JO. SLEIDANVS in *commentar. de ſtatu relig. & reipubl. libr. V. p.* 108. *ſeqq.* LVCAS OSIANDER in *hiſt. eccleſiaſt. cent. XVI. libr. I. cap. XXXIX. p.* 106. *ſeqq.* & vel maxime SECKENDORFIVS in *hiſtor. Lutheraniſmi, lib. I. ſect. XLVIII.* §. 119. *ſect. LXI.* §. 176. *p.* 304. & *libr. II. ſect. IV.* §. 4. Scriptoribus hiſce, præter alios, jungi meretur b. WEISMANNVS noſter in *introd. in memorabilia eccleſiaſtica hiſtoriæ ſacr. nov. teſt. tom. I. p.* 1638. *ſeqq.* edit. novæ.

Nec prætermittendi heic ſunt Anabaptiſtæ, ut vocantur, *Monaſterienſes*, quos nonnulli a *Münzerianis* diſtinguunt. Hi ex Batavia venientes, falſaque opinione de nova Chriſti in his terris civitate condenda occœcati, hominibus credulis perſuadebant, beatam hanc ac cœleſtem Hieroſolymam *Monaſterii* erigendam eſſe. Princeps factionis hujus fanaticæ auctor erat JOANNES LEIDENSIS, qui quam primum cum adſeclis ſuis urbem hancce ingreſſus erat, baptiſmum infantum impugnare, eosque, qui jam olim fuerant tincti, rebaptizare auſus eſt. Tandem, ubi multos erroris ſui atque impietatis ſocios nactus erat, amoto magiſtratu, ipſum urbis imperium, adſumto regis titulo, in ſe ſuſcepit, civibusque novas leges, placitis ſectæ ſuæ congruas præſcripſit, in diſſentientes vero crudeliter ſæviit. Verum oppido triſtis ac miſerabilis fabulæ hujus fuit exitus. Urbe enim ab antiſtite Monaſterienſi, eodemque domino, poſt longam obſidionem ann. *MDXXVI.* expugnata, ingens turbulentæ hujus factionis multitudo trucidata, ipſeque rex atroci, prout meruerat, ſupplicio adfectus eſt. Plura de hac Anabaptiſtarum ſecta non addimus, ſed lectores noſtros ad eos ablegamus ſcriptores, qui ejusdem hiſtoriam copioſius enarrarunt, SLEIDANVM præcipue, *loc. cit. libr. X. p.* 248. OSIANDRVM *loc. cit. cent. XVI. libr. II. cap. XXXI. ſeqq. p.* 234. *ſeqq.* & ANTONIVM CORVINVM, qui Wittebergæ *MDXXXVI.* edidit *narrationem de miſerabili Monaſterienſium Anabaptiſtarum excidio*, quæ ſæpius deinceps typis repetita in lucem publicam exiit, SCHARDIIque *ſcriptoribus rerum germanic. tom. II. p.* 314. inſerta eſt. Alios hac de re auctores ſuppeditat CASP. SAGITTARIVS *introduct. in hiſtor. eccleſiaſt. tom. I. p.* 537. & 835. Addi tamen meretur E. M. P. (h. e. ERNESTI MARTINI PLARRII) *ſpecimen hiſtoriæ Anabaptiſtarum* ann. *MDCCI.* editum, *cap. X. XI. XII.* ubi & alii commemorantur ſcriptores heic conſulendi.

coacti iterare baptiſmum, quod in apologia ſua publice teſtati ſunt Waldenſes; remanſit tamen ſic nomen primitivum, ut, qui errore iſto maxime repudiato in reliquis conſentirent, Anabaptiſtarum adpellatione notarentur. Mylius in Auguſtana confeſſ. artic. IX. part. 2. Porro adparet ex ſermon. XIV. Auguſtini de verb apoſt. jam olim pædobaptiſmum fuiſſe a quibusdam oppugnatum, cujus erroris etiam meminit Bernhardus ſermon. LXVI. in can. & epiſt. CCXL. Cochlæus in actis Lutheri & Bellarminus lib. I. de bapt. cap. 8. Principem hujus hæreſeos ex orco revocatæ ſtatuunt Balthaſarem Pacimontanum, Viennæ poſtea crematum, qui anno 1527. pædobaptiſmum oppugnare cœperit, (quem errorem *ex Lutheri ſcriptis ipſum collegiſſe* Cochlæus & Bellarminus mentiuntur, cum publicis ſcriptis Lutherus eundem oppugnaverit. Vide epiſtolam Lutheri ad duos paſtores de anabaptiſmo tom IV. Jenenſ. german. fol. 407. fac. 2.) ſed Philippus Melanchthon in comm. epiſt. ad Coloſſ. teſtatur, a Carolſtadio primum in his regionibus baptiſmum infantum improbatum eſſe, unde *Anabaptiſtarum pater*, ab Eraſmo, Albero & aliis ſtatuitur. Sleidanus libr. III. comm. ann. 1522. ſcribit, Carolſtadium laudaſſe Anabaptiſtarum ſententiam. Nec abeunt a veritatis tramite, qui in propagatione hujus erroris non poſtremas Zwinglio tribuunt, cum in lib. de baptiſm. concluſ. XVIII. ſcribat: *melius eſſe, ut infantes tum primum baptizentur, cum adulti fuerint, & pueros primum docendos, ac ita demum baptizandos:* unde Pacimontanus in libello Mulſpurgi in Pannonia edito ſe ſyngrapham Zwinglii habere teſtatus eſt, qua infantum baptiſmum diſſuaſit, quod Eccius contra Zwinglii confeſſ. recitat: inde etiam quidam Anabaptiſtarum adjuravit Zwinglium in diſp. tertia Tigurina anno 1525. ut ſibi veritatem diceret, *ſitne pædobaptiſmus ex Deo, nec ne?* Menno Simonis (*) in fundam. fol. 55. nugatur, *ne minimum quidem jota in ſcripturis in-*

(*) De Mennone Simonis, cujus ſupra meminit Gerhardus, paucis notamus, eundem gente fuiſſe Friſium, atque, relicto, quod antea inter pontificios geſſerat, munere ſacro, ad *Anabaptiſtas* tranſiiſſe, doctorisque inter eos officium geſſiſſe, quin ſectæ hujus ad noſtram usque ætatem florentis parentem haud immerito dici poſſe. Unde & ab eodem *Mennonitæ*, vulgo *das Taufgeſinde*, hodienum in Belgio adpellantur. Habemus vitam hujus Mennonis ab ipſo auctore conſcriptam, & ab Hermanno Schyn in *hiſtoriæ Mennonitarum pleniori deductione cap. V.* exhibitam. Quod vero ad doctrinam eorum attinet, ea omnium optime ex eorum confeſſionibus hauriri poteſt, de quibus hic ipſe Schyn *loc. cit. cap. III.* & *IV.* inſpici meretur. Conferenda *hiſtoria Mennonitarum* a Joach. Christiano Jehringio edita, quæ ex belgica lingua in germanicam translata hac inſignita inſcriptione prodiit: *gründliche Hiſtorie von denen Begebenheiten, Streitigkeiten und Trennungen, ſo unter den Taufgeſinneten oder Mennoniſten, von ihrem Urſprung an, bis aufs Iahr* 1615. *vorgegangen.* Certum equidem eſt, Mennonem ejusdemque ſectatores ſomniis ac deliriis fanaticis priorum Anabaptiſtarum nuncium miſiſſe, doctrinamque ſuam theologicam reddidiſſe politiorem. Verum placita reliquorum Anabaptiſtarum, tum de pædobaptiſmo, tum de quibusdam aliis religionis chriſtianæ capitibus, non abjecerunt, ſed in hunc usque diem retinuerunt. Ipſe Herm. Schyn, ſupra a nobis excitatus, qui cauſſam hujus ſectæ recentiori hoc ævo propugnandam in ſe ſuſcepit, ea, quibus Mennonitæ ſe ab omnibus aliis chriſtianorum cœtibus diſtinguunt, ad quatuor hæc capita revocat: 1) de baptiſmo; 2) de officio magiſtratus politici; 3) de juramentis, & denique 4) de gerendo bello, ſeu vindicta privata.

Quod ſpeciatim ad *baptiſmum*, de quo unice heic ſermo nobis eſt, attinet, *Mennonitæ* in eo cum *prioribus Anabaptiſtis* prorſus conſentiunt, quod parvulorum baptiſmum damnant, obtendentes, eundem eſſe inverſionem ordinis divinitus inſtituti, eſſe abuſum ſacramenti inſignem, idolum abominandum, ſignum externum ſine re ſignificata, atque adeo ritum inaniſſimum. Evolvat, qui cogitata horum fanaticorum penitius noſſe voluerit, ipſius Mennonis, a quo hæc ſecta nomen accepit, librum *fundamenti*, ſive *de fundamento religionis chriſtianæ*, ex quo Gerhardus nonnulla loca ſupra recitavit. Conferri etiam poſſunt *acta colloquiorum* cum Anabaptiſtis inſtitutorum,

inveniri poſſe, quo pædobaptiſmata defendantur, ideo ſtatuit f. 40. *baptiſmum infantum eſſe*

rum, *Embdani* & *Franckenthalenſis, art. XII. ſeſſ. XXXII. f.* 566. itemque *confeſſio* eorum publica, Favkelio oppoſita, *fol.* 263. 278. Jungendi denique ſcriptores Belgæ, Mennonitarum partibus addicti, qui in confutando pædobaptiſmo ſtudium ſuum operamque collocarunt. Principem inter eos locum obtinet Anton. van Dale in *hiſtoria baptiſmorum, tum judaicorum, tum chriſtianorum &c. diſſertationi* ejus *ſuper Ariſtea de LXX. interpretibus*, Amſtelodami *MDCCV.* editæ ſubnexa; quam vero in peculiari diſſertatione *de pædobaptiſmo* Jenæ *MDCCVII.* ſub præſidio b. Bvddei defenſa confutavit Philipp. Godofr. Harder, Auguſtanus. Huic ad latus poni meretur Angelvs Arnoldi a Dooregeest, vir haud indoctus verbique divini quondam præco in celebri pago *de Ryp*, qui ann. *MDCXCII.* ſuam *catecheſin* ſecundum Mennonitarum confeſſionem edidit, in cujus *cap. XV.* copioſe probare adniſus eſt, ad ſubjecta baptiſmi infantes neutiquam ſpectare. Nec prætermittendus eſt Hermann. Schyn, quem ſæpius jam adlegavimus. Erat is artis medendi apud Amſtelodamenſes magiſter, verbique divini in eccleſia ſub ſigno ſolis miniſter, ediditque *hiſtoriam Mennonitarum*, ſupra jam a nobis excitatam, in cujus *cap. III.* & *IV.* ſententiam Mennonitarum de baptiſmo adſtruere, argumentaque pro pædobaptiſmo militantia refellere adlaboravit.

Jam vero ubi de *Anabaptiſtis* itemque *Mennonitis* nonnulla heic diſſeruimus, non poſſumus non hac ipſa occaſione *Baptiſtarum* quoque heic injicere mentionem. Longe probabiliſſimum eſt, eos ab *Anabaptiſtis* Germanis ac Batavis ſuam ducere originem, atque eadem olim adoptaſſe dogmata, quæ *Mennonitas* a reliquis chriſtianorum cœtibus diſtinguunt. Verum hodie in multis rebus a Mennonitis differunt, nihilque fere cum iis commune habent, ſi ab hoc uno diſceſſeris, quod pædobaptiſmum prorſus rejiciunt, nec niſi adultos ſacro fonte tingendos, quin totos in aquam immergendos eſſe, ſtatuunt. Malunt iſti *Baptiſtarum*, quam *Anabaptiſtarum* nomine deſignari, inque Anglia cumprimis, itemque in nonnullis Americæ provinciis, quæ Britannorum parent imperio, hodienum commorantur. Legenda, quæ de iis adnotarunt b. cancellarius Moshemivs in *inſtitut. hiſt. eccleſ. p.* 805. nec non ven. Christ. Gvil. Franc. Walchivs in *compendio hiſtor. eccleſiaſt. recentiſſimæ p.* 230. ubi & præcipui auctores, qui de hac ſecta ſtudioſe egerunt, enarrantur.

Cæterum id quoque notandum heic venit, non ſolos *Anabaptiſtas*, quos juſto ordine heic recenſuimus, ſed alios quoque tum antiquiori, tum recentiori ævo baptiſmum parvulorum vel prorſus rejeciſſe, vel ſaltim de ejusdem origine minus recte ſenſiſſe.

Ex antiquioribus quidem temporibus commemorandus nobis hic inprimis eſt Walafridvs Strabo, ſeculo IX. clarus, qui baptiſmum infantum in eccleſia antiquiore in uſu fuiſſe, diſertis verbis negavit. In libro enim *de rebus eccleſiaſt. cap. XXVI.* ſequentem in modum ſcripſit: *Notandum deinde, primis temporibus illis ſolummodo baptiſmi gratiam dari ſolitam, qui & corporis & mentis integritate jam ad hoc pervenerant, ut ſcire & intelligere poſſent, quid emolumenti in baptiſmo conſequendum: quid confitendum atque credendum: quid poſtremo in renatis in Chriſto eſſet ſervandum.* Hujus veſtigia ſeculo XI. ſecuti ſunt alii, qui baptiſmum parvulorum plane improbarunt, Brvno cumprimis, Andegavenſis epiſcopus, ejusdemque archi-diaconus Berengarivs, ſi quidem Gvitmvndo, epiſcopo Averſano, atque Dvrando fides habenda. Idem ſeculo ſubſequenti *XII* fecerunt *Petrobruſiani*, a doctore ſuo, Petro Brvysio, eccleſiæ presbytero, ita nuncupati, interque alia ſtatuentes, homines non ante rationis uſum baptiſmo tingi debere, teſte Petro Cluniacenſi, qui & *abbas venerabilis* dictus eſt, ac binas conſcripſit epiſtolas, in quibus errorem hunc refert atque refellit. *Waldenſes* etiam, qui eodem ſeculo magnam ſibi celebritatem pepererunt, a pædobaptiſmo alienos fuiſſe, hiſtoriographi eccleſiaſtici dubitare nos non ſinunt. Idem & de *Wicleſitis*, a Jo. Wiclefo, natione Anglo, ſeculo XIV. claro, ita nuncupatis, pronunciandum eſſe, oſtendit Limborchivs in *hiſtoria inquiſitionis*.

Nec ſeculo reformationis defuerunt, qui pædobaptiſmo divinam originem uſumque apoſtolicum prorſus denegarunt. Ex iis, qui hoc fecerunt, primo loco nominandi heic veniunt Jo. Lvdov. Vives itemque Desiderivs Erasmvs, quorum ille in *adnot. in Auguſtini libr. I. de civitate Dei cap. XXVII.* pronun-

eſſe idololatricum f. 50. & ſeqq. *eſſe ex dracone & beſtia, nec aliud quam ceremoniam Antichriſti.* Lucas Sternbergerus pædobaptiſmum adpellat *ſatanicam inſtitutionem.* Lutherus

nunciare haud dubitavit, *olim neminem admotum fuiſſe ſacro baptiſterio, niſi adulta jam ætate, & quum idem ipſe & ſciret, quid ſibi myſtica illa aqua vellet, & ſe illa ablui peteret, nec ſemel peteret;* hic vero in *epiſtola*, quam cum aliis edidit Pavlvs Mervla, an. *MDCVII.* in eandem ingreſſus eſt ſententiam. Hos poſtea ſubſecuti ſunt non tantum *Anabaptiſtæ*, de quibus ſupra abunde diximus, ſed & Socini ſectatores. Licet enim hi pædobaptiſmum haud penitus reprobaverint, eundem tamen neceſſarium, aut in ſcripturis fundatum eſſe pernegarunt, quin eundem ſubinde profano auſu irridere haud dubitarunt. Ita enim ſcribit Smalcivs *libr. contr. Franz. p.* 310. *Etiamſi tandem Chriſtus præcepiſſet aqua baptizare, nimis tamen puerile eſſet, puerorum baptiſmum Chriſto adſcribere.* Itemque *p.* 321. *Infantes recens natos diſcipulos Chriſti fieri, tam eſt credibile, quam pſittacos ac reliquas aves.* Atque Slichtingivs libr. *de trinitate contra Meiſnerum f.* 847. ait: *Error eſt* (pædobaptiſmus) *isque ſat gravis, præſertim, ſi infantum baptiſmus ad ſalutem neceſſarius eſſe ſtatuatur.* Diſputat quoque contra pædobaptiſmum Wolzogenivs in *adnotat. ad loc. Matth. XXVIII.* 19. *tom. I. oper. f.* 448, ac tandem hæc ſubjicit verba: *Hinc perſpicuum eſt, baptiſmum ſolum, absque prævia prædicatione evangelii, per quam fides prædicatur, non eſſe ſufficiens medium, ut quis fiat Chriſti diſcipulus, & eccleſiæ ipſius membrum: atque adeo pædobaptiſmum eſſe rem nullius momenti.* Exſtat quoque ipſius Favsti Socini diſputatio *de baptiſmo aquæ*, Racov. *MDCXIII.* typis exſcripta, qua aliis perſuadere adnititur, baptiſmi uſum nobis divinitus præſcriptum haud eſſe, ſed ab apoſtolis libere uſurpatum, neque ad infantes extendendum. Ut de miniſtris Transſylvanis, Socini partibus addictis, qui, ut ſupra obſervavit Gerhardvs, magna argumentorum copia contra baptiſmum parvulorum inſurrexerunt, in rerum præſentia taceamus.

Socinianis haud immerito ad latus ponimus Jac. Arminii diſcipulos, qui in Belgio *Remonſtrantium* nomine veniunt. Quem ad modum enim ii generatim de ſacramentis haud magnifice ſentiunt, ita ſpeciatim de baptiſmo docent, eundem minus eſſe neceſſarium, nec in divinis litteris præceptum, præſertim quod ad parvulos attinet. Ita ſentit Hvgo Grotivs tum in *diſcuſſione apologetici Rivetiani, oper. tom. IV. p.* 698. tum in *epiſtola ad Gallos p.* 418. Adſtipulatur eidem Simon Episcopivs, qui *oper. tom. II. f.* 438. ſuam hac de re mentem ita exponit: *Qui infantes ſtatuunt baptizandos eſſe ex vi præcepti alicujus, aut quia ſemen fidei in ipſis eſt, ii videant, quo modo ſe tueantur. Nobis illud incertum; hoc vero ineptum videtur.* Stephanvs quoque Cvrcellævs pædobaptiſmum *ſine Chriſti mandato* eſſe introductum, neque ante ſeculum III. in chriſtianorum cœtibus uſurpatum, diſertis verbis docet in diſſertat. *de peccato originis, contra Mareſ.* § 56. *oper. f.* 912. eorum vero ſententiam, qui per baptiſmum fidem in infantibus recens natis produci ſtatuunt, ut abſurdam exſibilat, tandemque eousque progreditur, ut hominem absque fide ſalvari poſſe, audacter pronunciet. Vid. ejusdem *inſtitut. relig. chriſt. libr. VII. cap. VIII. oper. f.* 468. Uberius tamen clariusque Arminianorum de hoc argumento ſententiam ediſſerit Phil. Limborchivs *libr. V. theolog. chriſtianæ cap. LXVIII.* ubi non ſolum virtutem, ſed & neceſſitatem pædobaptiſmi multis rationibus in medium adductis convellere adnititur. Rectiora tamen hac de re tradit Adrianvs a Cattenbvrgh, illius in cathedra theologica ſucceſſor, qui in *ſpicilegio theol. chriſtian.* Phil. a Limborch *cap. LXV. f.* 1059. complura pro uſu pædobaptiſmi in medium adducit argumenta, obiectionesque diſſentientium confutat.

Nec omittendi hic ſunt Qvakeri, quorum familia, æque ac illa *Arminianorum* ſeu *Remonſtrantium*, ex reformatæ eccleſiæ ſinu, infelici matris fato, ſuperiori ſeculo prodiit. Conſtat, eos, qui huic ſectæ ſunt addicti, res externas, veluti umbras, in negotio religionis ſimpliciter repudiare, adeoque nec novos cives ſuos ſacro fonte tingere. Baptiſmo itaque in totum, tum quoad infantes, tum quoad adultos, e medio ſublato, ſola *interna*, ut vocant, *ablutione*, quæ fit per ſemen ſpirituale, immediate intrinſecus ſuſcitatum, ſunt contenti, docentque, baptiſmum illum *externum* cum baptiſmo Joannis ceſſaſſe penitusque evanuiſſe. Hancce ſententiam Robertvs Barclajvs, prin-

therus epiſt. de anabaptiſ. tom. IV. Jen. germ. f. 420. ex anabaptiſticis conviciis contra baptiſmum recenſet hæc verba: *Die Taufe iſt ein Hundsbad, und die Täufer ſind falſche und bübiſche Badknechte.* Tranſylvani miniſtri, qui anno 1567. duos libros contra Trinitatem ediderunt, in calce eorum librorum 36. argumenta contra baptiſmum parvulorum formant, quæ nunquam ſolide refellere poſſunt, qui ex Calvini diſcipulis haſce cum Anabaptiſtis communes tenent hypotheſes: 1) *Infantes naſci ſanctos a fidelibus parentibus.* 2) *Non cadere in infantes fidem.* Vide colloq. Franckenthal. art. XII. actione 31. pag. 631. & ſeqq. Quid enim reſpondebunt ſyllogiſmo huic anabaptiſtico: Omne ſacramentum ſine fide utentis eſt inanis ceremonia. Pædobaptiſmus eſt ſacramentum ſine fide utentis. Ergo pædobaptiſmus eſt inanis ceremonia. Utramque præmiſſarum concedit Calvinianus (*), nec in forma ſive diſpoſitione vitium poteſt oſtendere: quomodo igitur reſiſtet concluſioni? ita Mentzerus colligit in collat. priore doctrinæ Calv. cum Aug. confeſſ. art. 9. circa finem.

Bellarminus Ludovico Vivi & Eraſmo tribuit, quod oblique pædobaptiſmum oppugnent.

§. CLXXXIV. Præter hos hæreticos duo auctores oblique pædobaptiſmum oppugnare videntur Bellarmino l. d. *Eraſmus enim in præfatione paraphraſeos in Matth. docuit, homines in infantia baptizatos, ubi adoleverint, interrogandos eſſe, an habeant ratum, quod ipſorum nomine in baptiſmo promiſſum eſt; & ſi ratum non habeant, eſſe liberos dimittendos.* Ludovicus Vives annot. in cap. 27. lib. I. de civ. Dei dicit, *olim neminem conſueviſſe baptizari niſi adulta ætate, & qui per ſe peteret baptiſmum, & intelligeret, quid ſit baptizari.* *Reſp.* Eraſmus in præfatione illa diſerte profitetur, ſe plurimum diſſentire ab iis, qui laicos & illiteratos in totum putant ſubmovendos a lectione ſacrorum voluminum; improbat ſententiam eorum, qui piaculum arbitrantur, ſi ſacri libri vertantur in linguam gallicam aut britannicam: vellicat eos, qui ſub Chriſti prætextu regnum mundanum tenent: ſacerdotibus magna ex parte imputandum adſerit, quod tam multos habeamus chriſtianos adeo rudes, ut non multo plus teneant ſapientiæ chriſtianæ, quam ii, qui ſunt a chriſtiana religione alieniſſimi: deteſtatur eos, qui populum ineptis, nonnunquam & obſcœnis jocis in feriis paſchalibus ad cachinnos concitant: conqueritur, nos titulo, conſuetudinibus, ceremoniis, chriſtianos eſſe magis, quam ex animo &c. Hoc ulcus tangi Bellarminus ægre tulit, ideo anabaptiſticæ hæreſeos maculam Eraſmo adſpergere voluit, a qua tamen alienus eſt, ut ex ipſis verbis liquet, quæ ſic habent: *Illud mihi videtur non mediocriter conducturum, ſi pueri baptizati, cum jam ad pubertatem pervenerint, jubeantur hujuſmodi concionibus adeſſe, in quibus illis dilucide declaretur, quid in ſe contineat profeſſio baptiſmi: deinde diligenter privatim examinentur a probis viris, ſatiſne teneant ac memi-*

princeps inter Quakeros atque omnium eruditiſſimus, in *theſibus* ſuis *theologicis*, latine ac belgice Amſtelodami *MDCLXXV.* editis, *theſ. XII.* itemque in *theologiæ vere chriſtianæ apologia*, primum anglice ſcripta, poſtea latine reddita, §. *III. ſeqq.* conquiſitis undique rationibus ſtabilire adlaboravit. Licet vero, ut modo adnotavimus, Quakeri infantes non baptizent, illud tamen conſuetudine inter eos receptum eſt, ut natos ex ſe liberos ad cœtuum ſuorum præſides deferant, eorumque nomina albo cuidam inſcribi curent; obſervante Frid. Ernest. Meisio in dem *Entwurf der Quaker Kirchen Ordnung und Gebræuche*, qui liber Lipſiæ *MDCCXV.* 8. in lucem publicam prodiit.

(*) Calvinus lib. IV. inſtit. c. 15. ſect. 15. *Ex hoc* (baptiſmi) *ſacramento quemadmodum ex omnibus aliis nihil adſequimur, niſi quantum fide accipimus, ſi fides deſit, erit in teſtimonium ingratitudinis noſtræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promiſſioni illic datæ increduli fuerimus.* David. Paræus in comment. epiſt. Rom. p. 400. *Sacramenta non niſi converſione & fide fieri debent, ſecus ſigilla juſtitiæ eſſe ceſſant. Quid enim non habentibus fidem & juſtitiam ſignarent?* Gerhardus.

meminerint ea, quæ docuit ſacerdos? Si comperientur ſatis tenere, interrogentur, ratumne habeant, quod ſuſceptores illorum nomine polliciti ſunt in baptiſmo? Si reſpondeant ſe ratum habere, tum publice renovetur ea profeſſio ſimul congregatis æqualibus, idque ceremoniis gravibus, aptis, caſtis, ſeriis ac magnificis, quæque deceant eam profeſſionem, qua nulla poteſt eſſe ſanctior &c. Ita fiet, ut adoleſcentes intelligant, quid principi ſuo præſtare debeant, & quibus ſtudiis eniti ad veram pietatem: & interim majoribus etiam ſuccurret, quot modis a votis ſuis exorbitarint &c. Verum hic geminus exſiſtet ſcrupulus, primum quod videatur iterari baptiſmus, id quod fas non eſt: deinde quod periculum ſit, ne quidam audita profeſſione non adprobent, quod geſtum eſt per vicarios: prior ille facile diſcutitur, ſi hæc ſic gerantur, ut nihil aliud ſint, quam inſtauratio ac repræſentatio quædam priſtini baptiſmi &c. Poſterioris difficilior eſt ſolutio: ſed omnia tentanda ſunt, ne quis reſiliat a prima fide, quod ſi non poteſt obtineri, fortaſſis expediet illum non cogi, ſed ſuo relinqui animo, donec reſipiſcat, nec ad aliam interim vocari pœnam, niſi ut ab eucharistia ſumenda, reliquisque ſacramentis arceatur, cæterum nec a ſacris, nec a concionibus excludatur &c. Hæc omnia Eraſmus, quæ nullam præbent anabaptiſtici erroris ſuſpicionem (*). Quod Ludovicum Vivem attinet, is

(*) Licet duumviri iſti Erasmus ac Lud. Vives, baptiſmum parvulorum haud penitus rejecerint, atque hoc reſpectu a ſuſpicione erroris Anabaptiſtici jure meritoque abſolvantur; in eo tamen a recto veritatis tramite deviarunt, atque ad Anabaptiſtarum errorem veluti viam ſtraverunt, quod negarunt, pædobaptiſmum divinam habere originem, ævoque apoſtolorum nec non temporibus eorum ætati proximis in uſu fuiſſe, prout in præcedenti nota jam obſervavimus. Idem pronunciandum de Hugone Grotio, *Arminianorum, ſeu Remonſtrantium* partibus addicto, de quo itidem ſupra jam nonnulla diximus. Nec hi ſoli ſententiam hanc amplexi ſunt; ſed etiam alii eidem adſtipulari haud dubitarunt. Ita Claudius Salmasius *libr. de transſubſtantiatione*, quem ſub nomine Simplicii Verini edidit, p. 495 diſertis verbis pronunciat: *primis duobus ſeculis nemo baptiſmum accipiebat, niſi qui in ſide inſtructus & doctrina Chriſti imbutus teſtari poſſet, ſe credere, propter illa verba: qui crediderit & baptizatus fuerit. Ergo prius erat credere.* Ita & Paulus Colomesius, poſtquam verba Chriſti: ο πιστευσας και βαπτισθεις σωθησεται *Marc. XVI.* 16. recitaſſet, illuſtrationis cauſſa hæc ſubjungit verba: *hinc non immerito colligas, ſolos adultos baptiſmi eſſe capaces.* Vid. ejus *obſervat. ſacr. p.* 130. *ſeqq.* Hiſce addendi omnino ſunt Godofr. Arnoldus, Petr. Poiretus, & Guil. Whistonus, ſcriptor Anglus. Arnoldus quidem in enarratione rituum eccleſiaſticorum ſeculi poſt Chriſtum natum tertii ſuam de origine & uſu pædobaptiſmi per duo priora ſecula ſententiam hiſce verbis ediſſeruit: *Man gab das Abendmahl denen kleinen Kindern, welches ohne Zweifel mit ihrer Tauſe zugleich erdacht ward.* Vid. ejusdem *Kirchen-und Kezer-Hiſtorie, part. I. libr. III. cap. V.* §. 15. Conſtituunt vero eundem duumviri doctiſſimi Ernest Salom. Cyprianus, theologus quondam Gothanus, in *hiſtoria pædobaptiſmi, MDCCV.* edita, atque Jo. Frid. Mayerus, theologus olim Gryphiswaldenſis in *diſſertat. de pædobaptiſmo apoſtolor. temporibus coævo MDCCVIII.* habita. Poiretus vero in *æconom. div. libr. IV. cap. V.* ex baptiſmo nudam facere videtur cærimoniam, ipſumque pædobaptiſmum recentiorem ſapere originem, haud obſcure docet, etſi aperte id adfirmare nolit. Vid. ejus *æconom. divin. libr. IV. cap. V.* Denique quod ad Whistonum attinet, is, ut in aliis maximi momenti articulis, ita & in doctrina de pædobaptiſmo ſuum a recepta inter chriſtianos doctrina diſſenſum publice teſtatus eſt in peculiari libello, hac inſignito inſcriptione: *primitive Infant Baptiſm reviv'd*, qui Londini an. *MDCCXII.* in lucem publicam prodiit. In eo enim partim ex oraculis ſcripturæ ſacræ, partim vero ex ſcriptoribus eccleſiaſticis comprobare voluit, per infantes chriſtiani baptiſmi capaces, non ejusmodi homines intelligendos eſſe, qui paucorum dierum ac menſium ætatem habeant; ſed qui catecheticæ inſtitutionis ante baptiſmum ſint capaces, atque ad Cypriani præcipue ætatem conſuetudinem baptizandi parvulos, in chriſtianorum cœtu ſtabilitam, referendam eſſe cenſet.

In Germania noſtra ii maxime, qui ſeceſſionem ab eccleſia noſtra evangelica, ſeparataſque ſibi

is habet ea, quæ Bellarminus ipſi tribuit, videlicet *olim neminem admotum fuiſſe ſacro baptiſterio, niſi adulta jam aetate, & cum idem ipſe & ſciret, quid peteret, quid ſibi myſtica illa aqua vellet, & ſe illa ablui peteret*: ſed addit, *audire ſe in quibusdam Italiae urbibus morem veterem magna ex parte adhuc conſervari*, quæ verba Bellarminus omiſit, quo conſilio, non eſt obſcurum: an vera Ludovicus Vives retulerit, Bellarmino, utpote Italo, probe conſtitit.

Bellarminus pædobaptiſmum ex ſcripturis propugnans ſibi ipſi contradicit.

§. CLXXXV. Notandum hoc loco, quod Bellarminus lib. I. de bapt. cap. 8. tria argumenta ex ſcripturis pro confirmatione pædobaptiſmi proferat, quorum *primum* ex figura circumciſionis, *ſecundum* ex duobus locis evangelii ſimul junctis. Joh. III. *Niſi quis renatus fuerit* &c. Marc. X. *Sinite parvulos ad me venire; tertium* ex praxi apoſtolorum integras familias baptizantium colligi adſerit. Eccius in enchirid. cap. 30. quatuor ex ſcripturis adfert argumenta pro pædobaptiſmo. Eundem ex ſcripturis demonſtrare nititur Franc. Suarez, tom. IV. in Thomam fol. 255. Addatur Coſterus in augm. euchariſt. p. 7;. Gregorius de Valent. libr. de bapt. cap. 1. §. 3. urget argumentum ex cap. V. Epheſ. Qui poteſt eſſe membrum eccleſiæ, poteſt eſſe particeps baptiſmi. Jam vero parvulos pertinere ad corpus Chriſti probat ex cap. II. Joel. Catechiſmus Trid. part. II. tract. de bapt. deducit pædobaptiſmum ex figura circumciſionis. Quin imo ipſe pontifex, quem ab omni erroris periculo immunem adſerunt, Innocentius III. c. majores libr. 3. decretal. tit. 42. ex ſacris literis baptiſmum parvulorum confirmare nititur; cur ergo (malum) & Bellarminus & alii ſcripturæ imperfectionem ex hoc capite probare ſatagunt, quod pædobaptiſmus ex ea demonſtrari nequeat? Bellarminus libr. IV. de verbo Dei cap. 4. *Baptiſma infantum contra Anabaptiſtas ex ſcripturis Lutherani probare non poſſunt, Catholici non ſolent* (*).

§. CLXXXVI.

ſibi communiones fecere, *Separatiſtarum* nomine vulgo inſigniti, baptiſmum infantum penitus proſcribendum eſſe cenſuerunt. Vid. de iis ven. I. G. WALCHII *Einleitung in die Religions-Streitigkeiten der evangeliſch lutheriſchen Kirche, part. I. p. 881. ſeqq.*

Speciatim JO. CONR. DIPPELIUS, famoſiſſimus noſtri ſeculi fanaticus, heic nobis eſt commemorandus. Is enim ſub ficto CHRISTIANI DEMOCRITI nomine varia edidit ſcripta, interque illa libellum, cui titulus: *die wahre Waſſertaufe der Chriſten*, ubi pædobaptiſmum non ſolum ſcripturæ ſacræ ignotum, ſed & eidem contrarium eſſe, evincere conatus eſt. Refutarunt vero eundem JO. CHRIST. SCHAPERUS, ſuperintendens quondam Guſtrovienſis & FRANCISC. ALBERT. ÆPINUS, academiæ Roſtochienſis quondam theologus; ille quidem in peculiari diſſertatione ſub præſidio b. FECHTII ann. *MDCCXIV.* habita, quæ inſcribitur: *de neceſſitate baptiſmi ſacroſancti, contra fanaticos recentiores*; hic vero in *mataeologia fanatica, cap. X. theſ. VII. pag. 395. ſeqq.*

Spectat huc quoque AUCTOR ille *der unſchuldigen Wahrheiten*, pædobaptiſmo maxime inimicus atque infenſus. Vid. præter alia loca *parte X. p. 981. ſeqq.* ubi infantum baptiſmum penitus reiicit, lectoribusque perſuadere adnititur, quod ille in cœtibus chriſtianorum ſeculo poſt Chriſtum natum ſecundo tempore TERTULLIANI adhiberi cœperit.

Nec prætermittendus heic eſt JO. MICH. VON LOËN, qui in libro ſatis noto ann. *MDCCL.* edito, cui index: *die einzige wahre Religion, part. II. §. IX-XI.* receptam eccleſiæ noſtræ de pædobaptiſmo doctrinam impugnavit, refutatus eapropter a ven. IO. IAC. PLITTIO in commentatione, *daß die Kinder-Taufe in der heiligen Schrifft befohlen und in der erſten chriſtlichen Kirche üblich geweſen*, Caſellis *MDCCLII.* luci publicæ expoſita.

Ut alios ſcriptores, pædobaptiſmo inimicos, in rerum præſentia taceamus.

(*) Acta colloquii Ratisbon. p. 133. fac. b. Monachii excuſa: *pædobaptiſmus non poteſt ex ſcripturis demonſtrari.* GERHARDUS.

Argumenta pro pædobaptiſmo. 1.) Ex univerſali Chriſti mandato: Baptizate omnes gentes.

§. CLXXXVI. Dicimus ergo, baptiſmum parvulorum ſequentibus confirmari argumentis (*): I.) Ex *univerſali mandato* Chriſti in baptiſmi inſtitutione. Matth. XXVIII. 19. *Euntes docete omnes gentes & baptizate eos.* Particula univerſalis *omnes* manifeſte probat, citra diſcrimen populi, ſexus ac ætatis (**) baptiſmum conferendum eſſe; ideoque cum parentes nomen ſuum dant Chriſto, etiam liberos eorum baptizandos & Chriſto inſerendos eſſe, quod confirmat praxis apoſtolorum, *integras familias baptizantium* (***). Act. XVI.

(*) Fundamenta noſtra pædobaptiſmi breviter hæc ſunt 1.) *a* communi peccati contagio & hinc orta baptiſmi neceſſitate Joh. III. 5. confer 1 Cor. XV. 50. 2.) *a* Dei univerſali & benevola voluntate 1 Tim. II. 4. 2 Petri III. 9. Matth. XVIII. 14. 3.) *a* vocatione parvulorum, Matth. XIX. 14. Marc. X. 15. quos Lucas vocat τὰ βρέφη cap. XVIII. 15. conf. Marc. X. 16. 4.) *a* conſociatione infantum cum eccleſia Eph. V. 26. 5.) *a* divinis promiſſionibus Gen. XVII. 7. Rom. IX 8. Act. II. 38. 39. 6.) *a* generali mandato Chriſti Matth. XXVIII. 19. 7.) *ab* amplitudine ſacramentorum, quæ ſunt bona totius eccleſiæ. 8.) *a* fine & effectu baptiſmi, quorum infantes participes fieri debent. 9.) *ab* omnis impedimenti abſentia, a.) ex parte Dei, Matth. XVIII. 14. b.) ex parte miniſtri, c.) ex parte ſacramenti, d.) ex parte ſuſcipientis. Luc. I. 41. 10.) *a* circumciſione, baptiſmi typo Col. II. 11. Hebr. IX. 11. conf. 1 Cor. X. 2. Exod. XII. 37. 1 Petr. III. 21. 11.) *a* vaticinio Eſaiæ XLIX. 22. 12.) *ab* exemplo apoſtolorum Act. XVI. 15. 33. XVIII. 8. 1 Cor. I. 16. 13.) *a* teſtimoniis veterum & praxi eccleſiæ. GERHARDUS.

(**) Qui cum CARPZOVIO, SPENERO, WITSIO, DANZIO aliisque originem baptiſmi chriſtianorum, *materialiter*, ut in ſcholis loquuntur, ſpectati, ex baptiſmo proſelytorum apud Judæos olim uſitato derivant, hoc quoque inter alia obſervant, Iudæos omnes infantes expoſitos, vel in bello captos olim baptizaſſe. Conſtat ſane hoc tum ex codice talmudico, tum ex MAIMONIDE aliisque rituum ebraicorum ſcriptoribus, prout luculenter commonſtrarunt IO. LIGHTFOOTUS, *horis ebr. & talmud.* ad *Matth. III. 6. tom. II. oper. p. 266.* CAMP. VITRINGA *obſervat. ſacrar. libr. II. cap. VI. p. 306.* aliique. Hoc ſi ſupponamus, ſponte conſequitur, apoſtolos mandatum ſervatoris de baptizandis *omnibus* gentibus, quod exſtat *Matth. XXVIII. 19, 20.* aliter exponere haud potuiſſe, quam hac ratione, ut *omnes homines*, adeoque & *infantes*, ſub hac univerſalitate comprehenderent, utpote qui & a Judæis alias baptizarentur. „Quemadmodum ſi in terras, a barbaris quæ coluntur, mittatur ex noſtris doctor quiſpiam, ipſique iniungatur: abi & converte hos populos, eosque in doctrina chriſtiana inſtitue & baptiza, is aliter hoc mandatum explicare haud poſſit, quam ita, ut, quamvis infantes heic non nominentur, eos tamen pro more recepto ſine ullo dubio a ſe etiam baptizandos eſſe exiſtimet„. Prout recte obſervat b. cancell. PFAFFIUS in *origin. iuris eccleſiaſt. p. 79.* edit. novæ. Patet ex his, baptiſmum chriſtianorum ex celebri proſelytorum baptiſmo, apud Iudæos olim uſitato, plurimum illuſtrari poſſe, doctrinamque noſtram de pædobaptiſmo exinde novum accipere robur. Sunt vero præterea in præcepto baptizandi generali *Matth. XXVIII. 19, 20.* ſi tantiſper abſtrahamus a baptiſmo proſelytorum Iudæorum, alia, ex quibus pariter colligere licet, intentionem ſervatoris fuiſſe, ipſos quoque infantes eſſe baptizandos. Baptizari enim iubentur πάντα τὰ ἔθνη, *omnes gentes*, verbis profecto latiſſimis, quibus nullum vel ſexus, vel ætatis diſcrimen deſignatur. Eandem generalitatem habet πᾶσα κτίσις. Hæc quippe loquendi formula *omnes* denotat *homines*, ſiquidem κτίσις κατ' ἐξοχὴν de hominibus uſurpatur, licet in loco hoc modo adlegato diſerta baptiſmi mentio haud iniiciatur. Iam vero is, qui præcipit, *omnes gentes*, ſive *omnes homines* baptizari, is etiam præcipit, baptizari infantes.

Nec abs re eſt, quod ſervator Chriſtus ad eos ſermonem ſuum heic direxit, quibus ſatis ſuperque notum erat, ipſos etiam infantes, mediante *circumciſione*, in fœdus divinum hucusque fuiſſe receptos. Inde enim facile colligere poterant, non ſolos adultos, ſed & eorum liberos vocabulo *gentium* & *creaturæ* comprehendi. Unde recte obſervarunt theologi orthodoxi, ſi hoc a mente ſervatoris fuiſſet alienum, debuiſſe parvulos nominatim diſtincteque excipi potius, quam ſpeciali mentione includi.

(***) Fatendum equidem eſt, ex exemplis illis, quæ ſupra adduxit GERHARDUS, nullum argu-

XVI. 15. 31. 33. XVIII. 8. 1 Cor. I. 16. Excipiunt Anabaptiſtæ: *Mandatum eſſe, ut prius doceamus, poſtea baptizemus: prius ergo infantes docendos eſſe, quam baptizandos.* Reſp. Ablegat Chriſtus diſcipulos ſuos ad gentes, quibus nihil quidquam de baptiſmo conſtabat; utique ergo inſtitutio & informatio præmitti debebat: ſed quando parentes de baptiſmo recte inſtituti eundem ſuſceperunt, etiam liberos eorum baptizandos eſſe, exemplum apoſtolorum manifeſte probat (*); ac proinde diſtinguendum eſt inter eccleſiam *conſtitutam* & *conſtituendam*, uti & inter *adultos* ac *infantes*. In eccleſia *conſtituenda* adulti prius docendi, quam baptizandi; ſed in eccleſia jamdudum *conſtituta* infantes chriſtianorum prius baptizandi, quam docendi. Declarari hoc poteſt ex ſacramento circumciſionis, quæ fuit figura baptiſmi. Cum Gen. XVII. 10. omnes familiæ ſuæ maſculos Abrahamus vi mandati divini circumcideret, adultos dubio procul de hac ceremonia prius inſtituit, ſed cum Iſaac ipſi naſceretur, non exſpectat annos diſcretionis in ipſo, ſed octavo ſtatim die eundem circumcidit Gen. XXI. 4. Adde quod in græco textu habeatur vocabulum *μαθητεύσατε*, *diſcipulos facite* (**), id quod fit non ſolum prædicatione verbi in adultis, ſed etiam adminiſtratione baptiſmi, qui eſt ſacramentum initiationis & primus in eccleſiam introitus in infantibus; unde hæc duo media in verbis Chriſti poſtea exprimuntur. *Diſcipulos facite*, vel eccleſiam mihi colligite, primo *baptizantes*, ſecundo *docentes ſervare*, *quae ego prae-*

Marginal note: *Exceptio Anabaptiſtarum.*

argumentum, quod certitudinem ſecum vehat, pro pædobaptiſmo deſumi poſſe, cum dubium ſit atque incertum, num in familiis iſtis, quæ ab apoſtolis baptizatæ dicuntur, exſtiterint quoque infantes; dari enim familias infantibus deſtitutas, nemo eſt, qui ignoret. Unde & theologi noſtri ea ſunt modeſtia, ut argumentum hoc *probabile* duntaxat dicant, non *demonſtrativum*. Exſtitiſſe tamen in iſtis familiis, præter adultos, parvulos quoque, maiori probabilitate a nobis adfirmari, quam a diſſentientibus negari poteſt. Recte id monuit CAMP. VITRINGA, cuius verba heic adſcribemus. Ita vero ille: *Quod ſi quis dicat, poſitum eſſe in incerto, num familiæ, quæ memoratæ ſunt in apoſtolorum actis, infantes habuerint; ſuffecerit regerere, phraſin, qua ſcriptores ſacri in hoc negotio utuntur, nos eo ducere, ut probabiliter præſumere debeamus, in familiis illis minorennes non defuiſſe. Probabilius enim eſt, familiam bene conſtitutam infantes habere, vel minorennes; quam non habere. Ut adeo, ſi ad ſolam hiſtoriam ſacræ ſcripturæ in hoc negotio recurramus, nos longe probabilius inde baptiſmum adſtruamus, quam adverſarii eum negant.* Vid. eiusdem *obſervat. ſacrar. libr. II. cap. VI. §. VI. p. 306.* Addimus & hoc, antiquiſſimos cœtus chriſtiani doctores, quando de baptiſmo parvulorum verba faciunt, ad traditionem apoſtolicam ſubinde provocare, atque haud obſcure innuere, ævo apoſtolico neminem fuiſſe inter orthodoxos, qui eundem in dubium revocaverit.

(*) Auguſtinus epiſt. LXXXIX. ad Hilar. *Tanto magis pro infantibus nos loqui debemus, quanto minus pro ſe loqui poſſunt.* GERHARDUS.

(**) Quod hic genuinus huius vocis ſit ſignificatus, ex collatione locorum novi teſtam. *Matth. XIII. 52. XXVII. 17. Ioan. IV. 1. Act. XIV. 21.* comprobari poteſt luculenter. Hinc & b. BENGELIUS in ſua, quam adornavit, novi teſtamenti verſione germanica, verba ſervatoris *Matth. XXVIII. 19.* ita reddidit: *Gehet hin und machet zu Jüngern alle Nationen.* Idem ex eccleſiæ Romanæ ſociis RICH. SIMONIUS, ex noſtris vero ZELTNERUS, PFAFFIUS, HEUMANNUS aliique ſenſerunt. Proinde το μαθητευειν amplius quid heic innuit, quam το *docere*, præſertim cum verba: διδασκοντες αυτους, quæ *verſu 20.* leguntur, ab illo μαθητευειν, quod *verſ. 19.* occurrit, clare ſatis diſtinguantur, tanquam *ſpecies* a ſuo *genere*. Scilicet το μαθητευειν ſeu *in diſcipulum initiare*, ut generale, duo ſub ſe comprehendit officia ac media ſpecialia, quæ huc ſpectant, nempe το βαπτιζειν & το διδασκειν, quorum illud ad *infantes*, hoc vero ad *adultiores* magis eſt adcommodatum. Quum itaque, prout ex dictis intelligitur, verbum μαθητευειν, non tantum *adultos*, ſed & *parvulos* reſpiciat, veritati doctrinæ de pædobaptiſmo novum hac ratione robur accedit. Legenda, quæ uberius hanc in rem differit b. IO. WINCKLERUS in *demonſtratione ſolida pædobaptiſmi*, germanico ſermone edita, *p. 73.* nec non in eiusdem *defenſione pag. 18.*

praecepi vobis. Sic declaratur verbum *μαθητεύσατε* Joh. IV. 1. *Phariſaei audiverunt Chriſtum plures diſcipulos facere & baptizare, quam Iohannem.* Hac de re latius agemus in harmonia evangelica.

§ CLXXXVII. II.) Ex peccati originalis contagio, in quo & cum quo infantes naſcuntur. Quicunque in peccatis concepti & nati ſunt, illis aut æternum pereundum aut regeneratione ad ſalutem opus eſt. Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire regnum cœlorum.* v. 6. *Quod natum eſt ex carne, caro eſt.* Jam vero infantes in peccatis nati & concepti ſunt, ut patet ex Pſalm. CI. 7. Job. XIV. 4. Rom. V. 12. Eph. II. 3. Ergo illis aut æternum pereundum, aut regeneratione ad ſalutem erit opus. Jam vero Deus non vult perire parvulos, ut poſtea late demonſtrabimus, atque diſerte illud exſtat Matth. XVIII. 14. *Non eſt voluntas Patris veſtri, ut pereat unus de puſillis iſtis.* Ergo regeneratione indigebunt ad ſalutem. Jam vero nullum datur aliud ordinarium medium regenerationis, quam verbum & baptiſmi ſacramentum; per verbum non poteſt agi cum infantibus, ſed tantummodo cum adultis, qui pervenerunt ad annos diſcretionis: reſtat igitur, ut per baptiſmum regenerentur, a peccati originalis contagio mundentur, & ſalutis æternæ participes reddantur. Obſervanda vero hoc loco emphaſis verborum Chriſti Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum.* *Primo* in genere pronunciat, *niſi quis renatus fuerit &c.* Ergo infantes etiam complectitur, eosque regeneratione indigere teſtatur: *ſecundo* medium regenerationis exprimit, videlicet *aquam* baptiſmi, per quam Spiritus ſanctus ad regenerationem eſt efficax: *tertio* addit manifeſtam rationem, quia *quod natum eſt ex carne, caro eſt.* Jam vero infantes ſunt caro de carne, ergo ſi in regnum cœlorum introire debeant, ex aqua & Spiritu eos renaſci oportebit. Nemo ingreditur regnum cœlorum, niſi renaſcatur ex aqua & Spiritu. Jam vero ad *infantes pertinet regnum cœlorum.* Matth. XIX. 14. Ergo oportet eos renaſci ex aqua & Spiritu.

2.) Ex peccati originalis contagio.

Excipiunt Anabaptiſtæ: 1.) *baptiſmum eſſe lavacrum regenerationis & renovationis: jam vero infantes non indigere regeneratione & renovatione, cum non habeant originale peccatum.* Reſp. hypotheſis eſt falſiſſima, ut in tract. de peccato origin. latiſſime oſtendimus. 2.) *Chriſtum Ioh. III. de adultis tantum loqui; agit enim cum Nicodemo jam adulto.* Reſp. Chriſtus in genere de omnibus hominibus poſt lapſum loquitur, eosque ad unum omnes regeneratione indigere teſtatur, id quod non ſolum ex tenore verborum: *Niſi quis renatus fuerit &c.* ſed etiam ex ſubjuncta ratione, *quod natum eſt de carne, caro eſt,* adprime conſpicuum. Inde & ideo omnes homines regeneratione indigent, quia naſcuntur caro de carne, *jam vero caro & ſanguis non haereditabunt regnum Dei.* 1 Cor. XV. 50. Non in adulta demum ætate caro de carne naſcimur, ſed ex maternis viſceribus egreſſi, quin imo in utero materno concepti, in peccatis concipimur ac naſcimur; Pſalm. LI. 7. qua igitur ſpecie infantes ab hoc Chriſti pronunciato excludi poſſunt? 3.) *Conjungi aquam cum Spiritu, ſicut Marc. XVI. 16. fides conjungitur cum baptiſmo. Iam vero infantes Spiritu obtuſi ſunt & credere non poſſunt.* Reſp. infantibus fidem omnino denegandam eſſe, hypotheſis eſt falſa, ut ſuo loco demonſtrabitur. Spiritus cum aqua in verbis Chriſti ideo conjungitur, quia vis regenerandi non eſt ab aqua, ſed a Spiritu ſancto, per aquam baptiſmi efficaciter operante. Eſſe autem infantes operationis huius capaces, docet exemplum Johannis baptiſtæ, qui in utero materno repletus fuit Spiritu ſancto. Luc. I. 41.

Exceptiones Anabaptiſtarum.

§. CLXXXVIII. III.) Ex liberali miſericordiſſimi Dei promiſſo, qui non ſolum infantes ſibi offerri jubet, ſed eosdem ſeſe recepturum promiſit. Gen. XVII. 7. *Ero Deus tuus & ſeminis tui poſt te.* (nimirum ſi illud ſemen tuum per initiationis ſacra-

3.) Ex liberali miſericordiſſimi Dei promiſſo.

mentum, quod in vet. teſt. fuit circumciſio, in nov. autem baptiſmus, mihi offeratur: unde ſtatim additur v. 10. *Hoc autem fœdus meum, circumcidetur in vobis omne maſculinum)* Matth. XVIII 14. *Non eſt voluntas Patris veſtri cœleſtis, ut pereat unus de puſillis iſtis.* (εἷς τῶν μικρῶν τούτων) Matth. XIX. 13. *Tunc oblati ſunt ei parvuli* τὰ παιδία, *ut manus eis imponeret & oraret. Diſcipuli autem increpabant eos.* v. 14. *Jeſus vero ait eis: Sinite parvulos & nolite eos prohibere ad me venire, talium enim eſt regnum cœlorum.* v. 15. *Et cum impoſuiſſet eis manus, abiit inde.* Marc. X. 14. Luc. XVIII. 16. Hæc hiſtoria repetitur & additur: *Amen dico vobis, quisquis non receperit regnum Dei ut parvulus, non intrabit in illud.* Luc. XVIII. 15. vocantur τὰ βρέφη tenelli *infantuli*, ac Marc. X. 13. vocabulum προσφέρειν de illis uſurpatur, quin & v. 16. Chriſtus dicitur eos ἐναγκαλισάμενος in ulnas ſublatos fuiſſe complexum. Inde ſic concludimus: *quos Chriſtus ſibi vult adduci, illi non ſunt a baptiſmo arcendi. Jam vero infantes tenellos Chriſtus ſibi jubet adduci. Ergo non ſunt a baptiſmo arcendi.* Sicut a circumciſione non fuerunt olim in vet. teſt. excluſi, ne a gratia Dei & ſalute æterna excluderentur; Gen. XVII. 14. ita quoque a baptiſmo in nov. teſt. non ſunt excludendi, ne itidem a Dei gratia & ſalute æterna excludantur. Joh. III. 5. Sic Act. II. 38. dicit Petrus: *Pœnitentiam agite & baptizatur unusquisque veſtrum in nomen Jeſu.* v. 39. *Vobis enim & filiis veſtris facta eſt promiſſio, & omnibus, qui longe ſunt, quoscunque advocaverit Dominus Deus veſter.* Ad quos pertinet promiſſio fœderis, illi etiam per baptiſmum in fœdus Dei recipiendi ſunt. Jam vero promiſſio fœderis pertinet non ſolum ad adultos credentes, ſed etiam ad ipſorum liberos. Ergo liberi fidelium ſunt baptizandi. Obſervandum etiam, in genere mentionem fieri liberorum ſine ulla ætatis diſcretione, perinde ut in circumciſionis inſtitutione mentio fit ſeminis, qua adpellatione infantes adhuc tenellos comprehendi manifeſtum eſt; ergo ut illi olim per circumciſionem in fœdus Dei fuerunt recepti, ita & hodie per baptiſmum in illud ſunt recipiendi. Excipiunt Anabaptiſtæ: 1.) *Chriſtum in perſonis parvulorum benedixiſſe parvulis innocentia & humilitate, non autem aetate, neque enim dicit, horum eſt regnum cœlorum, ſed talium.* Reſp. quamvis Chriſtus in illis parvulis humilitatem & innocentiam nobis commendare voluerit, tamen ſimul indicavit, infantilem ætatem non eſſe alienam a regno Dei, jubet enim nos converti & ſimiles effici parvulis, Matth. XVIII. 14. quod quomodo haberet locum, niſi etiam parvulis pateret aditus ad regnum coelorum? Ita quoque diſerte dicit Marc. X. 14. *Sinite parvulos ad me venire*, ubi hiſtorice loquitur de illis, quos multi offerebant, quibus etiam benedicit; ergo addita ratio, *talium enim eſt regnum cœlorum*, etiam veris parvulis convenire debet. Adde, quod Anabaptiſtæ ipſi non excludant parvulos ſimpliciter ex regno cœlorum, licet ſine fide & baptiſmo eos ſalvari adſerant. 2.) *Parvulos Chriſto adlatos fuiſſe grandiuſculos uſum rationis habentes, cum a Chriſto dicantur advocati & in medio ſtatuti,* Matth. XVIII. 2. *cumque jubeantur ipſis permittere, ut veniant ad Chriſtum.* Marc. X. 14. *Jam vero non veniunt, niſi grandiores.* Reſp. Lucas eos vocat τὰ βρέφη cap. XVIII. 15. quod vocabulum perpetuo *infantem* adhuc *tenellum* & plerumque adhuc lactentem ſignificat. Sic Luc. I. 41. & 44. infans in utero adhuc concluſus vocatur βρέφος. Luc. II. 12. & 16. infans in cunis adhuc vagiens dicitur βρέφος. Act. VII. 19. infantes Iſraelitici vixdum in lucem editi vocantur βρέφη. 1 Petr. II. 2. ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη (*). Adde, quod evangeliſtæ

Exceptiones Anabaptiſtarum.

(*) Cum locis novi teſtamenti, ſupra a GERHARDO recitatis, conferri poſſunt nonnulla vet. teſtam. loca, veluti 1 *Macab. I. 64.* ubi βρέφη adpellantur infantes de collo ſuſpenſi, nec diu ante circumciſi; itemque 2 *Maccab. VI. 10.* ÆLIANUS quoque *variar. hiſtor. II. 7.* & *XIII. 1.* vocem hanc de infantibus tenellis uſurpat. Conf. GERH. IO. VOSSIUM *diſput. XIII. de bapt. §. 8. tom. VI. oper. pag. 304.*

teſtentur, hoſce infantes ad Chriſtum *in ulnis adlatos eſſe* προσέφερον δὲ αὐτῷ, καὶ τὰ βρέφη, Syriace: מְקַרְבִין, *fecerunt ei adpropinquare*, eosdemque in ulnis a Chriſto ſuſceptos ἐναγκαλισάμενος αὐτοὺς. Syriaca paraphraſis ſic habet: וְשַׁקְל אִנּוּן עַל דְּרָעוֹהִי, *& ſuſtulit eos in ulnas ſuas*. Ergo vox *venire* accipitur largo modo, pro eo, quod eſt accedere, adduci & adpropinquare. 3.) *Parvulos illos octavo die circumciſos, & fœderi divino inſertos fuiſſe, ab illis igitur ad parvulos non baptizatos argumentum nequaquam procedere.* Reſp. id ipſum noſtram potius confirmat ſententiam. *Si* enim *infantes per circumciſionem olim fœderi divino fuerunt inſerti, utique & hodie noſtri infantes per baptiſmum Chriſto debent inſeri* (*), vi divinæ hujus promiſſionis & mandati, quod infantes ſibi oblatos promte recipere velit. Lutherus in epiſt. de Anabapt. tom. IV. Jen. germ. fol. 414. urget hoc, quod inter hos pueros procul dubio etiam fuerint fœmellæ non circumciſæ. 4.) *Aliud ſupereſſe medium, per quod infantes Chriſto offerri poſſint, ſcilicet preces.* Reſpond. incluſio unius non eſt excluſio alterius. Non negamus, infantes in utero adhuc concluſos precibus Chriſto offerendos & commendandos eſſe, quas preces etiam clementer exaudit, & infantes illos, qui vel in utero materno, vel jamdum in lucem editi ſine baptiſmo moriuntur, in gratiam recipit; interim tamen ordinarium illud medium, per quod infantes Chriſto adducendi, eſt & manet baptiſmus.

4.) Ex aditu ad baptiſmi beneficia infantibus obvio.

§. CLXXXIX. IV.) Ex aditu ad baptiſmi beneficia etiam infantibus patente & obvio. Quicunque aditum habent ad baptiſmi beneficia, illi a baptiſmo non ſunt arcendi. Infantes habent aditum ad baptiſmi beneficia. Ergo a baptiſmo non ſunt arcendi. *Adſumtum* ex enumeratione beneficiorum baptiſmi conſpicuum. Baptiſmus eſt *lavacrum regenerationis & renovationis*, Tit. III. 5. jam vero, qui in hunc mundum naſcuntur, *ex aqua & Spiritu* regenerari poſſunt, Joh. III. 5. Per baptiſmum fides excitatur; jam vero infantes fidei ſunt capaces, ut poſtea demonſtrabimus. Per baptiſmum contingit remiſſio peccatorum, receptio in fœdus gratiæ, υἱοθεσία & ſalus æterna; jam vero ad communionem illorum beneficiorum Chriſtus infantes vocat, dum eos ſibi adduci jubet, ac talium eſſe regnum cœlorum pronunciat. Parvuli participes ſunt peccati ab Adamo in mundum introducti, cur ergo non poſſent fieri participes beneficii Chriſti? an plus poſſet culpa, quam gratia? contrarium docet apoſtolus Rom. V. 20. Hoc argumentum quidam ſic formant: Si non deberent infantes baptizari, aut impedimentum eſſet ex parte Dei, aut ex parte miniſtri, aut ex parte ſacramenti, aut ex parte ſuſcipientis: ſed non eſt impedimentum ex parte Dei; nulla enim exſtat prohibitio divina, quod infantes non debeant baptizari, quin potius teſtatur *Chriſtus*, *non eſſe voluntatem Patris cæleſtis, ut pereat unus de parvulis iſtis*, Matth. XVIII. 14. Nec eſt impedimentum ex parte *miniſtri*, is enim æque poteſt aquam in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti ſuper infantem adfundere, quam ſuper adultum. Nec eſt impedimentum ex parte *ſacramenti*, cum omnia baptiſmi eſſentialia in infantibus habeant locum; nec eſt impedimentum ex parte *ſuſcipientis*: cum enim infantes actuali impœnitentia & incredulitate oblatam in baptiſmo gratiam non repudient, ad

(*) Veritatem propoſitionis *majoris* in hocce ratiocinio infra §. *CXC.* uberius comprobat GERHARDUS. Attendendum præcipue heic eſt ad analogiam utriusque ſacramenti, non quidem in omnibus, ſed tamen in principalioribus conditionibus, ad confirmationem fœderis gratiæ relatis, inque novo teſtamento relatis. Scilicet utrumque ſacramentum ſpectari debet tanquam ſignum fœderis, ſymbolum initiationis, medium regenerationis ac teſſera profeſſionis, qua Judæi olim a gentilibus, ac hodie Chriſti cultores ab infidelibus diſtinguuntur. Reliqua, quæ adferri ſolent, diſcrimina alterius plane ſunt generis, quæ ipſam ſacramenti eſſentiam haud ingrediuntur, nec finem ejus attingunt.

ad baptiſmum utique ſunt admittendi. Excipiunt Anabaptiſtæ: *baptiſmum non prodeſſe, nec quenquam beneficiorum Chriſti participem fieri absque pœnitentia. Jam vero infantes pœnitere neſciunt.* Reſp. quo modo Spiritus ſanctus fidem operatur in infantibus, eo etiam modo pœnitentiam in illis excitat; jam vero Spiritus ſanctus modo nobis incomprehenſibili fidem in infantibus excitat, ut poſtea demonſtrabitur. Ergo & pœnitentiam. Bellarminus reſpondet, *pœnitentiam tantummodo propter actualia peccata, non autem propter originale requiri, cum non recte pœnitentiam agat quis ejus peccati, quod ipſe non commiſit, & quod in ejus poteſtate non fuit.* Sed hæc reſponſio nititur falſa hypotheſi, quod ſcilicet nullum ſit coram Deo vere & proprie dictum peccatum, quod non ſit voluntarium, hoc eſt, deliberata voluntate commiſſum. Propheta regius ad originalis peccati conſiderationem in pœnitentia ſua deſcendit, Pſalm. LI 7. atque occultorum peccatorum veniam ſibi concedi petit, Pſalm. XIX. 13.

Exceptio Anabaptiſtarum.

§. CXC. V.) Ex generali eccleſiæ termino. Cum enim Chriſtus eccleſiam ſuam *lavacro aquae in verbo mundare dicatur*; Eph. V. 26. & vero infantes itidem ſint eccleſiæ membra; utique a baptiſmo non erunt excludendi. Quod infantes eccleſiæ membra dicimus, id de libero ad eccleſiam aditu intelligimus, quem dicimus ipſis patere vi divinæ promiſſionis, Gen. XVII. 7. *Ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui.* Ex loco Eph. V. ſic concludimus: quoscunque Chriſtus dilexit, & pro quibus ſe ipſum in mortem tradidit, eos lavacro aquæ in verbo, hoc eſt, baptiſmo vult mundare, ut beneficiorum mortis ſuæ reddantur participes. Jam vero Chriſtus non ſolum adultos, ſed etiam infantes dilexit, ac pro iis ſe ipſum in mortem tradidit. Ergo & hos baptiſmo vult mundare. Item, parvulos Deus vult fieri ſalvos, ut conſtat ex Matth. XVIII. 14. Jam vero extra eccleſiam non eſt ſalus, ut habet pervulgatum axioma ex ſymbolo apoſtolico deductum: *Credo ſanctam eccleſiam catholicam, ſanctorum communionem, remiſſionem peccatorum, & vitam aeternam.* Ergo infantes recipiendi ſunt in eccleſiam. Jam vero non niſi per baptiſmum in eccleſiam recipi poſſunt, modo ſcilicet ordinario, unde baptiſmus vocatur primus ad eccleſiam introitus, ac prima porta gratiæ. Act. II. 41. *Qui receperunt ſermonem ejus, baptizati ſunt, & adpoſitae ſunt in die illa animae circiter tria millia:* ex quo adparet, quod baptizari ſit populo Dei, ſive eccleſiæ adponi. Ergo infantes etiam ſunt baptizandi. Excipiunt Anabaptiſtæ, *non omnes infantes eſſe membra eccleſiae, cum multi ex illis ſint reprobi, abſtinendum igitur a baptiſmo infantum, ne ſacramentum per noſtram ignorantiam profanetur.* Reſp. hoc argumentum procedit in ſchola Bezæ, & complicum ipſius, qui ſtatuunt, infantes quosdam abſoluto Dei decreto rejectos non regenerari, etiamſi millies baptizentur. Sed cum hoc errore nobis nihil eſt commercii, qui infantes etiam reprobos, hoc eſt, eos, qui progreſſu ætatis a gratia excidunt, & æternum pereunt, atque hoc modo ſe reprobos eſſe ipſo actu oſtendunt, vere per baptiſmum regenerari dicimus.

5.) Ex generali eccleſiæ termino.

Exceptio Anabaptiſtarum.

§. CXCI. VI.) Ex circumciſionis typo Gen. XVII. 12. jubet Deus, ut puelli Iſraelitici octavo ſtatim a nativitate die circumcidantur: jam vero baptiſmus in nov. teſt. ſucceſſit in locum circumciſionis Col. II. 11. ergo ut infantes vet. teſt. per circumciſionem in fœdus Dei ſunt recepti, ita quoque infantes nov. teſt. per baptiſmum fœderi divino erunt inſerendi (*). Huc pertinet tranſitus Iſraelitarum per mare rubrum, quem typum bapti-

6.) Ex circumciſionis typo.

(*) A *pari* itaque eadem eſt neceſſitas baptiſmi, quæ olim fuit circumciſionis. At circumciſio olim debuit adminiſtrari infantibus, ex præcepto Dei. Ergo & pædobaptiſmus. Nec ſacræ gratia Dei imminuta eſt atque reſtricta in novo teſtamento, ſed potius ampliata.

baptiſmi fuiſſe docet apoſtolus 1 Cor. X. 2. jam vero in illo comitatu fuerunt complures infantes. Exod. XII. 37. Ergo ut typo reſpondeat antitypum, infantes etiam erunt baptizandi. Cumprimis vero huc referendum vaticinium Eſaiæ cap. XLIX. 22. *Gentes adferent filios ſuos in ulnis, & filias ſuas ſuper humeros portabunt.* Bellarminus dicit, *hoc argumentum ab Anabaptiſtis facile eludi poſſe, cum a nobis proponitur, cum baptiſmum eſſe velimus concionem, quod de circumciſione dici non poſſit.* Reſp. per concionem ſive *verbum concionale*, (ut Bellarminus loquitur lib. I. de ſacram. c. 19.) non poteſt agi cum infantibus, per baptiſmum cum illis agi poſſe dicimus, quomodo igitur ex noſtra ſententia baptiſmus nihil aliud eſt, quam concio? imo vero eſt ſalutare ſacramentum ad regenerationem & ſalutem non ſolum adultis, ſed infantibus etiam efficax. Nos eandem efficaciam circumciſioni & baptiſmo ad regenerationem tribuimus; pontificii autem omnem efficaciam ſpiritualem circumciſioni denegant. Ergo hoc argumentum a circumciſione petitum, facilius eludi poteſt ab Anabaptiſtis, cum a pontificiis, quam cum a nobis ipſis proponitur. Sed non opus eſt dubiis conjecturis, qua exceptionis via elabi conentur Anabaptiſtæ, cum ex publicis ipſorum ſcriptis conſtet, his ſubterfugiis ipſos uti, 1.) *de circumciſione infantum exſtare expreſſum mandatum, non autem de baptiſmo eorundem;* 2.) *maſculos ſolummodo circumciſos fuiſſe, conſequens igitur fore, etiam hos ſolum baptizandos;* 3.) *Circumciſionem octavo aetatis die ſuſceptam, ergo & baptiſmum ad illum temporis articulum reſtringendum.* Hæc ſunt, quæ argumento noſtro opponunt, in quibus diſſolvendis utiliorem operam navaſſet Bellarminus, quam dum novas exceptiones fingit. *Reſpondemus* autem a.) quamvis totidem verbis ac ſyllabis in ſcripturis non contineatur hæc propoſitio, infantes eſſe baptizandos, eam tamen evidenter & aperte ex ſcripturis colligi poſſe. b.) Circumciſionis eſſentialia non habuiſſe locum in fœmellis, baptiſmi autem ſubſtantialia in omnibus hominibus locum habere. c.) Adminiſtrationem circumciſionis ad octavum diem peculiari divino mandato adſtrictam fuiſſe, nimirum propter periculum vitæ tenellis infantibus ex dolore circumciſionis metuendum: ſed tale periculum quoddam in baptiſmi uſu non occurrere; ideo merito, quam poteſt fieri primum, ad baptiſmum adferuntur. Interim collatio inter circumciſionem & baptiſmum perſtat immota, quod quemadmodum infantes vet. teſt. per circumciſionem in fœdus Dei fuerunt recepti; ita quoque infantes nov. teſt. per baptiſmum in fœdus Dei ſint recipiendi, ut regenerationis ad vitam æternam fiant participes. Una eademque cauſa efficiens principalis circumciſionis & baptiſmi, una eademque utriusque ſacramenti neceſſitas, eadem vis & efficacia. Ergo ut a circumciſione non fuerunt infantes excluſi, ita nec a baptiſmo excludendi ſunt; alias gratia Dei in nov. teſt. reſtrictior & anguſtior eſſet, quam fuit in veteri (*).

Exceptiones Anabaptiſtarum.

§ CXCII. Nec deſtituitur pædobaptiſmus teſtimoniis veterum. Dionyſius lib. eccles. hierarch. cap. ult. *Ab apoſtolis traditum*, adſerit, *ut infantes baptizentur* (**), Juſti-

Teſtimonia veterum pro pædobaptiſmo.

(*) Ex typis vet. teſt. In arca Noæ non tantum fuerunt ſervati adulti, ſed etiam infantes. Per mare rubrum tranſierunt non tantum adulti, ſed etiam infantes. GERHARDUS.

(**) Librum hunc *de hierarchia eccleſiaſtica*, quem ſupra adlegavit GERHARDUS, uti & reliqua, quæ ſub DIONYSII AREOPAGITÆ nomine circumferuntur, ſcripta ſpuria eſſe atque ab homine quodam fanatico, qui ſeculo quarto vel quinto hujus DIONYSII perſonam ac nomen ſibi adſcivit, conficta, JO. DALLÆUS, JAC. USSERIUS, JO. PEARSONIUS aliique luculenter demonſtrarunt, conſentientibus hodie omnibus fere eruditis. Proinde ex teſtimonio, quod iſte pſeudo-Dionyſius nobis exhibet, comprobari haud poteſt, infantes in eccleſia apoſtolica fuiſſe baptizatos.

Idem dicendum de illo teſtimonio, quod ex conſti-

Juſtinus in qq. ad orth. q. 56. (*) pædobaptiſmi meminit. Irenæus lib. II. c. 39. dicit, *ſalvari omnes, qui renaſcuntur in Chriſto, infantes, pueros, juvenes & ſenes* (**). Apud Origenem exſtat locus egregius lib. V. in cap. VI. Rom. tom. 2. p. 543. *Eccleſia traditionem ab apoſtolis ſuſcepit, etiam parvulis dare baptiſmum. Sciebant enim illi, quibus myſteriorum ſecreta commiſſa ſunt divinorum, quia eſſent in omnibus genuinae ſordes peccati, quae per aquam & Spiritum ablui deberent, propter quas etiam corpus ipſum corpus peccati nominatur* (***) Cyprianus in epiſt. ad Fidum lib. III. epiſt. 8. *Univerſi judicavimus*, (in concilio 66. epiſcoporum) *nulli hominum nato miſericordiam & Dei gratiam denegandam &c. Nam Deus ut perſonam*

conſtitutionum apoſtolicarum libr. VI. cap. XV. tom. I. patr. apoſtol. Coteleriı *p. 347.* nonnulli deſumunt. Nam *conſtitutiones* iſtas ab apoſtolis profectas haud eſſe, a viris eruditiſſimis, Dallæo cumprimis, quem modo laudavimus, itemque Andr. Riveto, Thom. Ittigio aliisque dudum abunde fuit comprobatum.

(*) Teſtimonia Iustini *martyris*, quæ ex *quæſtionum CXLVI reſponſionibus ad orthodoxos* deſumuntur, eam ob rationem probandi robore prorſus deſtituuntur, quia *reſponſiones* iſtæ longe junioris ſunt ſcriptoris, ſive Justini *Siculi*, qui demum exeunte ſeculo V. floruit, ſive alterius cujuscunque. Vid. Jo. Alb. Fabricium *libr. V. biblioth. Græc. cap. I. p. 58.* Non deſunt tamen alia loca, in genuinis Iustini *martyris* ſcriptis obvia, quæ de pædobaptiſmo ejusque antiquitate clare ſatis teſtantur. Ita enim *apolog. I. pro chriſtian.* §. *18. p. 27.* edit. Grabii ſcribit: *Permulti ſexus utriusque & ſexaginta & ſeptuaginta nati annos, οι εκ παιδων εμαθητευθησαν τω χριστω, qui a pueris diſciplinam Chriſti ſunt adſectati*, ſive Chriſti diſcipuli facti ſunt, *in incorrupta perſeverant virginitate.* Jam vero homines illi, de quibus heic loquitur Justinus, in ipſa infantia diſcipuli Chriſti fieri haud potuiſſent, niſi mediante baptiſmo. Accedit, quod ipſe ſervator, quando apoſtolos omnes gentes baptizare juſſit, *μαθητευσατε* illud cum *βαπτιζοντες* conjunxerit. Idem Justinus in *dialogo cum Tryphone Judæo p. 261. oper.* baptiſmum cum circumciſione comparat, eundemque in locum circumciſionis ſucceſſiſſe fatetur. Quo ipſo haud obſcure innuit, infantes quoque baptiſmi fieri poſſe ac debere participes; quem ad modum iidem in veteri teſtamento ad circumciſionem fuerunt admiſſi. Conf. Joseph. Binghamum in *origin. ſive antiquit. eccleſiaſt. vol. IV. p. 196. ſeqq.* nec non Gerh. Jo. Vossium *diſput. XIV. de baptiſm. tom. IV. oper. p. 306.*

(**) Ut mens Irenæi rectius intelligatur, integrum locum, qui *libr. II. adv. hæreſ. cap. XXXIX. p. 160.* edit. Grabii exſtat, heic adſcribemus. Ita vero Irenæus *loc. cit.* de Chriſto diſſerit: *omnes venit per ſe ipſum ſalvare: omnes, inquam, qui per eum renaſcuntur in Deum, infantes, & parvulos, & pueros, & juvenes & ſeniores. Ideo per omnem venit ætatem, & infantibus infans factus, ſanctificans infantes: in parvulis parvulus, ſanctificans hanc ipſam habentes ætatem: ſimul & exemplum illis pietatis effectus, & juſtitiæ & ſubjectionis.* Quum itaque, prout ex dictis patet, Irenæus renaſcentiæ in Deum expreſſam heic faciat mentionem, atque iſtam infantibus quoque tribuat, nullum plane eſt dubium, quin phraſi hac apoſtolica baptiſmum intelligat; præſertim cum in aliis quoque locis regenerationem in Deum diſertis verbis baptiſmum nuncupet, obſervante celeberr. Walchio in erudita diſſertatione *de hiſtoria pædobaptiſmi quatuor priorum ſeculorum*, quæ ejusdem *miſcellaneis ſacris libr. III.* inſerta eſt, §. *V. p. 493, 494.* ubi & auctorem *der unſchuldigen Wahrheiten*, qui *part. IX. p. 872. ſeqq.* hocce Irenæi teſtimonium labefactare conatus eſt, ſolide confutavit.

(***) Præter locum hunc, qui apud Origenem *libr. V. explanat. epiſt. ad Roman. cap. V.* & quidem *part. II. oper. latin. p. 427.* legitur, alium quoque deprehendimus, qui in *commentar.* ejus *in Levitic. cap. XII. & XIII. oper. lat. part. I. p. 116.* exſtat. Ibi enim non ſolum commemorat, infantes ſacro fonte purgandos eſſe, ſed & rationem, cur id fieri debeat, ediſſerit: *Addi etiam*, inquit, *& illud poteſt, ut requiratur, quid cauſæ ſit, quum baptiſma eccleſiæ in remiſſionem peccatorum detur, ſecundum eccleſiæ obſervantiam etiam parvulis baptiſmum dari? quum utique, ſi nihil eſſet in parvulis, quod ad remiſſionem deberet & indulgentiam pertinere, gratia baptiſmi ſuperflua videretur.* Idem tradit *homil. XIV. in Lucam, part. II. oper. lat. p. 265.* aliisque in locis.

ſonam non accipit, ſic nec aetatem, cum ſe omnibus ad cœleſtis gratiae conſtitutionem aequalitate librata praebeat patrem. Et ſub finem epiſtolæ: *Haec fuit in concilio noſtra ſententia, a baptiſmo atque a gratia Dei, qui omnibus miſericors & benignus & pius eſt, neminem per nos prohiberi debere. Quod cum circa univerſos obſervandum ſit ac retinendum, tum magis circa infantes ipſos, & recens natos obſervandum putamus, qui hoc ipſo de ope noſtra & miſericordia divina plus merentur, quod in primo ſtatim nativitatis ortu plorantes ac flentes nihil aliud faciunt, quam deprecantur.* Hæc verba Cypriani adlegat Auguſtinus lib. III. de pecc. merit. & remiſs. c. 5. Ambroſius lib. II. de Abrah. c. 11. *Chriſtus jubet omnes gentes baptizare, ergo hic non ſenex proſelytus, non infans vernaculus excipitur, quia omnis aetas peccato obnoxia, & ideo omnis aetas ſacramento idonea.* Auguſtinus etiam lib. IV. de bapt. contra Donat. c. 23. & 24. libr. X. de Gen. ad lit. cap. 23. lib. I. de orig. animæ ad Hieron. cap. 5. & 18. lib. II. contra Pelag. & Cœleſt. de peccat. orig. cap. 40. lib. II. de nupt. & concup. cap. 3. atque alibi paſſim pædobaptiſmi meminit; libr. I. de peccator. mer. & remiſſion. cap. 26. dicit, *Pelagianos non fuiſſe auſos negare baptiſmum parvulorum, quod viderent, nimis aperte cum tota eccleſia pugnandum fuiſſe, ſi eum negarent.* Vide etiam Hieronymum lib. III. contra Pelag. Cyrillum libr. VIII. in Levit. cap. VIII. Gregorium Nazianzenum orat. XL. de bapt. num. XVI. p. 648. coll. num. XXVII. p. 658. Baſilium in exhort. ad bapt. Ambroſium lib. II. de vocat. gent. cap. 8. &c. (*) Quin & ſynodorum decretis confirmatus eſt pædobaptiſmus, ut in concilio Carthaginenſi anno 407. (**), Milevitano anno 420. (***), Gerundenſi anno 470. (*), Bracarenſi 112. (**). Hæc omnia complectitur Jacob. Pamelius in notis ad Cypriani epiſt. 8. lib. III.

(*) Plura patrum de infantum baptiſmo teſtimonia exhibet ven. WALCHIUS in *diſſert.* jam laudata *de hiſtoria pædobaptiſmi.*

(**) Concilium illud Carthaginenſe, in quo præcipue de baptiſmo parvulorum agebatur, non erat illud, quod anno *CCCCVII.* fuit habitum, ut ſupra dicitur; ſed Carthaginenſe quartum, quod jam ſeculo tertio, nimirum anno *CCLIII.* adeoque tempore CYPRIANI, fuit celebratum. In hujus enim canone ſecundo doctrina illius temporis de pædobaptiſmo hac ratione fuit declarata: *quicunque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit: in remiſſionem quidem peccatorum eos baptizari; ſed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expietur, anathema ſit.* Occaſionem huic canoni dedit FIDUS, epiſcopus, qui in litteris ad patres hujus concilii exaratis, ſententiam ſuam de infantibus haud ante octavum diem, ex quo in lucem fuerint editi, pro tempore circumciſioni divinitus præſcripto, baptizandis declaraverat. Vid. GERH. JO. VOSSIUM *diſp. XIV. de baptiſmo, tom. VI. oper. p. 307.* & FRANC. FEUARDENTIUM *not. ad Irenæum libr. II. cap. XXXIX. p. 161.* edit. GRABII. Add. ven. WALCHIUM *loc. cit.* §. *XI. p. 504.*

(***) In concilio Milevitano II. anno *CCCCXVI.* habito, cui ipſemet interfuit AUGUSTINUS, *canone* 2. ſancitum eſt: „Quicunque parvulos „recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit, in remiſſionem quidem peccatorum eos baptizari, ſed nihil ex Adam „trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expietur, anathema ſit.„ Vid. *acta conciliorum* ex edit. HARDUINI, *tom. I. fol. 1217.*

(*) Concilium Gerundenſe minus recte refertur ad annum *CCCCLXX.* Pertinet enim ad ſeculum ſextum, ſiquidem ann. *DXVII.* fuit celebratum. *Canon. 5.* hujus concilii hiſce conceptus eſt verbis: „De parvulis, qui nuper „materno utero editi ſunt, placuit conſtitui, „ut ſi infirmi, ut adſolet, fuerint, & lac maternum non adpetant, etiam eadem die, „qua nati ſunt (ſi oblati fuerint) baptizentur. Vid. HARDUINI *acta concil.* modo adlegata, *tom. II. f. 1044.*

(**) Rurſus heic deprehendimus errorem in numeris commiſſum. Licet enim complura olim celebrata fuerint concilia Bracarenſia, nullum tamen eorum ad ſeculum ſecundum referri poteſt. Pertinet huc potius illud concilium Bracarenſe, quod nonnulli ſecundum adpellant, anno *DLXXII.* habitum, cujus *canon.* 7. ita ſeſe habet: „Placeat, ut unusquisque epiſcopus

lib. III. *baptiſmum parvulorum* (inquit) *agnoſcunt* Cyrillus Hieroſolymitanus, *catech. myſt. 1.* Gregorius Nazianzenus *orat. 3. in S. lavac.* *Chryſoſtomus ad Neoph. hom. III. in Gen. in Pſalm. XII.* Ambroſius *in Lucam. Eundem* Auguſtinus *ab univerſa eccleſia obſervatum fuiſſe teſtatur frequenter, praeſertim autem epiſt. XXVIII. lib. III. de peccat. merit. & remiſſ. cap. 7, 8, 9. ubi totam fere hanc citat epiſtolam, quomodo etiam lib. IV. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 8. lib. II. contra Julian. cap. 3. confirmat eundem baptiſmum hac ſententia Cypriani & collegarum,* Hieronymus *ſub finem lib. III. dial. contra Pelag. imo concilium Milevitanum can. 2. anathemate eum damnat, qui negat baptizandos parvulos recentes ab uteris matrum. Ante vero* Cyprianum *ejusdem mentionem diſertis verbis reperire eſt apud* Orig.nem *in Levit. homil. VIII. in Luc. & in Rom. VI.* Tertullianum *lib. de anima* (*). Irenæum *lib. II. c. 39.* Juſtinum

Hh 2 *mart.*

„ pus per eccleſias ſuas hoc præcipiat, ut hi, „ qui infantes ſuos ad baptiſmum offerunt, „ ſi quid voluntarie pro ſuo offerunt voto, „ ſuſcipiatur ab eis „. Vid. HARDUINUM „ *loc. cit. tom. III. p. 387.*

(*) Locus TERTULLIANI, ad quem heic reſpicitur, exſtat libr. *de anima cap. XXIX. & XL.* ubi TERTULLIANUS exponit, qua ratione, ſecundum effatum apoſtoli, *filii fidelium ſancti* ſint, aitque „ eos ſanctos adpellari, tam „ ex ſeminis prærogativa, quam ex inſtitutio„ nis diſciplina, quaſi deſignatos ſanctitatis, „ ac per hoc etiam *ſalutis*, juxta Domini de„ finitionem: niſi quis renatus fuerit &c. Ita, „ *inquit*, omnis anima eousque in Adam cen„ ſetur, donec in Chriſto recenſeatur; tamdiu „ immunda, quam diu recenſeatur „. Cenſet igitur TERTULLIANUS, parvulos capaces eſſe ſalutis, ac proinde etiam baptiſmi.

Equidem in libro *de baptiſmo cap. XVIII. p. 264.* edit. NICOL. RIGALTII, TERTULLIANUS contradicere videtur baptiſmo parvulorum, inque ea ſtare ſententia, perceptionem hujus ſacramenti ad ætatem adultam differendam eſſe. Ita enim *loc. cit.* ſcribit: *pro cujusque perſonæ conditione ac diſpoſitione, etiam ætate, cunctatio baptiſmi utilior; præcipue tamen circa parvulos. Quid enim neceſſe eſt, ſponſores etiam periculo ingeri? quia & ipſi per mortalitatem deſtituere promiſſiones ſuas poſſunt, & proventu malæ indolis falli. Ait quidem dominus: nolite illos prohibere, ad me venire. Veniant ergo, dum adoleſcunt: veniant, dum diſcunt: dum, quo veniant, docentur: fiant chriſtiani, quum Chriſtum noſſe potuerint. Quid feſtinat innocens ætas ad remiſſionem peccatorum? cautius agetur in ſecularibus, ut cui ſubſtantia terrena non creditur, divina credatur. Norint petere ſalutem, ut petenti dediſſe videaris. Non minore de cauſa innupti quoque procraſtinandi, in quibus tentatio præparata eſt tam virginibus per maturitatem; quam viduis per vacationem, donec aut nubant; aut continentia corroborentur. Si qui pondus intelligant baptiſmi, magis timebunt conſecutionem, quam dilationem: fides integra ſecura eſt de ſalute.* Ex hocce loco ii, qui pædobaptiſmo adverſantur, luculentum contra divinam ejus auctoritatem deſumi argumentum poſſe, non ſolum ipſimet firmiter credunt, ſed aliis quoque perſuadere adnituntur. Sufficiat ex iis, qui hoc fecerunt, heic nominaſſe ANTON. VAN DALE in *hiſtoria baptiſmorum*, quæ ejusdem *diſſert. ſuper Ariſtea* addita eſt, *p. 376.* HERM. SCHYN in *hiſtor. chriſtianor. qui inter proteſtantes Mennonitæ adpellantur, cap. III. part. I. p. 60. ſeqq.* atque auctorem *der unſchuldigen Wahrheiten, part. X. pag. 897.*

Verum, ſi TERTULLIANI verba curatius expendantur, ſtatim cuivis, extra partium ſtudium conſtituto, patebit, eum non ſimpliciter omnem improbaſſe pædobaptiſmum, ſed hoc duntaxat ſtatuiſſe, cunctationem in baptiſmo, præcipue circa parvulos, uti ipſius verba ſonant, utiliorem eſſe. Loquitur proinde tantum de gradu utilitatis, non vero de eo, quod neceſſarium eſt. Recte quoque monuerunt viri quidam docti, TERTULLIANUM in illis duntaxat differre voluiſſe baptiſmum, quorum vita in nullo verſetur periculo. Addimus & hoc, eundem, ubi cunctationem baptiſmi infantum commendat, eo ipſo haud obſcure innuere, uſum baptizandi infantes ſuo jam tempore in cœtibus chriſtianorum receptum fuiſſe. Ut jam illud haud urgeamus, ipſum TERTULLIANUM ab orthodoxis ad Montaniſtas ſe ſe contuliſſe, nec ab erroribus prorſus fuiſſe immunem, quales & in hoc ipſo loco, de quo heic diſputamus, deprehenduntur, prout uberius oſtendit ven. WALCHIUS in *hiſt. pædobaptiſmi*, quæ ejusdem *miſcellaneis ſacris* inſerta legitur, *p. 495. ſeqq.*

martyr. q.56. Clementem Rom. *libr. VI.&* Dionyſium Areopag. *cap. ult. eccl. hier. qui* Dionyſius *in traditionem apoſtolorum eum refert, ad quam eundem referunt* Origenes *in c. VI. Rom.* Auguſtinus *libr. X. de Geneſ. ad lit. c. 23. c. libr. IV. de bapt. contra Donat. c. 24.* Hæc Pamelius.

Argumenta Anabaptiſtarum.

§. CXCIII. Argumenta Anabaptiſtarum pleraque omnia nituntur falſis hypotheſibus, utpote quod infantes careant originali peccato; quod infantes non ſint capaces fidei, quod infantes non poſſint induere novum hominem, quod baptiſmi & euchariſtiæ ſit eadem ratio, ideo vel ad utrumque ſacramentum infantes admittendos; vel ab utroque arcendos; quorum omnium ſolida refutatio ad alium locum pertinet. Videamus potiora ipſorum fundamenta. I.) *In ſacris litteris nullibi invenitur pædobaptiſmus, & nullum de eo mandatum vel exemplum habemus. Ergo merito eſt rejiciendus.* Reſp. 1.) diximus ſuperius, quamvis totidem verbis & ſyllabis hæc propoſitio: infantes ſunt baptizandi, non exſtet in ſcripturis, eam tamen firmiſſima & evidentiſſima conſequentiæ regula ex illis poſſe deduci; præſertim ſi adcurate & oculo, quod dicitur, irretorto hæ tres hypotheſes obſerventur, *primo* quod infantes ſint in peccatis concepti & nati, adeoque natura filii iræ; *ſecundo* quod Deus non velit illos perire, ſed potius ſibi offerri ac ſalvari; *tertio* quod non detur ordinarie aliud regenerationis medium, quam baptiſmus. Hæc tria ſi ex ſacris literis firmiter demonſtrentur, id quod in proclivi admodum eſt, immediate ex eo infantum baptiſmus ſequitur. 2.) Fœminas baptizandas iisdemque euchariſtiam dandam, non poteſt oſtendi totidem verbis & κατὰ τὸ ῥητὸν in ſcripturis contineri. Interim tamen ex illo generali præcepto: *baptizate omnes gentes, & bibite ex hoc omnes*, deduci poteſt. Eadem eſt pædobaptiſmi ratio, qui deduci poteſt ex iisdem verbis: *baptizate omnes gentes.* 3.) Quod Chriſtus non dederit apoſtolis peculiare aliquod & expreſſum mandatum baptizandi infantes, factum ex eo, quod apoſtolis notum, infantes per circumciſionem in fœdus Dei in vet. teſtam. fuiſſe receptos, idem ergo eſſe judicium de baptiſmo in nov. teſtam. cum gratia Dei non ſit ſtrictior, arctior & anguſtior in novo, quam in vet. teſtamento. 4.) Bellarminus reſpondet, argumentum hoc anabaptiſticum, adverſus nos magnas habere vires, cum principio illo paſſim utamur, quod non ſit aliquis articulus fidei, qui non contineatur in ſcripturis. *Reſp.* non ſolum ea amplectimur, quæ diſertis & expreſſis verbis in ſcripturis exſtant; ſed etiam quæ juſta concludendi ratione ex illis deducuntur, jam vero ipſe Bellarminus in hoc capite 9. fatetur; ſatis aperte & evidenter pædobaptiſmum ex ſcripturis deduci poſſe, reſp. ad 1. & 8. argumentum; id vero nobis contra Anabaptiſtas ſufficit.

1.) Nullum habetur mandatum vel exemplum pædobaptiſmi.

§. CXCIV. II.) *Chriſtus trigeſimo demum aetatis anno baptizatus eſt*, Matth. III. 16. Luc. III. 22. *jam vero omnis Chriſti actio eſt noſtra inſtitutio;* Matth. XI. 29. XVI. 24. *ergo & noſter baptiſmus ad annos diſcretionis differendus.* Reſp. 1.) Si Chriſtus uſu baptiſmi ſui certum tempus baptizandi præſcribere voluiſſet, conſequens fuerit, non niſi trigeſimo ætatis anno baptiſmum ſuſcipiendum eſſe, id vero ne ipſi quidem Anabaptiſtæ obſervant, ſed in primis ſtatim diſcretionis annis homines baptizant. Quidam tamen Anabaptiſtarum magiſtri contendunt, non niſi 30. ætatis anno, propter hoc exemplum Chriſti, baptiſmum ſuſcipi debere, de quo prius inter ſe tranſigant. Vide Calvinum libr. IV. inſtit. cap. 6. §. 29. 2.) Ideo Chriſtus in infantili ætate baptizari noluit, quia baptiſmus tunc nondum erat inſtitutus, ſiquidem Iohannes baptiſta anno Chriſti 29. primum baptiſmum adminiſtravit. 3.) Quinimo in ipſa infantia Chriſtus eſt circumciſus, jam vero baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis. Col. II. 11. Ergo ut Chriſtus in infantili ætate circumciſus;

2.) Chriſtus trigeſimo demum ætatis anno baptizatus eſt.

ita quoque baptiſmus infantibus adminiſtrandus. 4.) Magna eſt diſſimilitudo baptiſmi a Chriſto & aliis ſuſcepti, quam exponit Nazianzenus orat. in baptiſmum, quæ eſt XL. *Chriſtus non opus habuit baptiſmo pro ſua perſona, cum fuerit innocens, impollutus, & a peccatoribus ſegregatus, ſuo autem baptiſmo noſtrum conſecrare & ſanctificare voluit: ſed nos in ipſa infantia baptiſmo indigemus, cum in peccatis nati & concepti ſimus.* Chriſtus baptiſmum ſine ullo periculo differre potuit, mortis & vitæ ſuæ poteſtatem habens pleniſſimam; Joh. X. 18. nos autem ſine periculo ſalutis præſentiſſimo differre eundem non poſſumus, cum ignoremus, quid die craſtino futurum ſit. Jac. IV. 14. Chriſtus tum demum baptizari voluit, cum inchoaret miniſterium, propter cauſas paulo poſt exponendas: ſed hoc tempore miniſterium nov. teſt. jamdudum inchoatum, & gentes ad ejus communionem vocatæ. 5.) Baptizari voluit Chriſtus anno ætatis trigeſimo, tum propter typum Joſephi anno ætatis trigeſimo conſtituti principis Ægyptii, Gen. XLI. 46. & ſacerdotum leviticorum, qui etſi anno ætatis 25. recipiebantur in collegium ſacerdotum, tamen ante annum ætatis 30. non admittebantur ad uſum & exercitium miniſterii; Num. IV. 3. Deut. IV. &c. tum propter creſcentem in ſe gratiam Patris & ſapientiam cum ætatis augmento; tum denique ut ſuo exemplo moneret, illis, qui ad ἀκμὴν ætatis pervenerunt, miniſterium committendum eſſe. Nazianzenus in orat. in S. lumina, quæ eſt XXXIX. circa finem: *Chriſtus baptizatus eſt, cum initium edendorum ſignorum feciſſet, quae res nobis documento eſſe debet κηρύσσειν ἐν τελειότητι καὶ τῆς πνευματικῆς, καὶ τῆς σωματικῆς ἡλικίας concionandi provinciam non ante ſuſcipi debere, quam ad ſpiritualis & corporeae aetatis perfectionem ventum fuerit;* ita vertit Billius. 6.) Omnia quidem facta Chriſti ad doctrinam nobis propoſita ſunt, non tamen ad imitationem ſine ullo diſcrimine, cum quædam facta ſint heroica & ſingularia, ac in quibusdam deſtituamur cauſis, propter quas hoc vel illud agendum Chriſtus ſuſcipere voluit. 7.) Apoſtoli baptizarunt integras familias. Eccui autem veriſimile eſt, omnes in illis annum ætatis 30. attigiſſe?

§. CXCV. III.) *Fœdus iniri debet inter eos, qui habent ſcientiam, conſcientiam & intelligentiam. Jam vero infantes non intelligunt capita fœderis, quod in baptiſmo Deus nobiſcum init.* *3.) Infantes non intelligunt capita fœderis baptiſtici.* Reſp. 1.) Circumciſio utique erat Dei fœdus, Gen. XVII. 10. atqui infantes die 8. circumcidebantur, quos tamen hoc argumentum a Dei fœdere excluderet. 2.) Fœdera, inter homines inita, conditionem illam requirunt, ut parti utrique de capitibus eorum expreſſe conſtet; ſed Deus etiam cum irrationalibus creaturis fœdus ſuum erigit; Gen. IX. 10. quanto magis cum infantibus adhuc tenellis fœdus inire poterit, licet uſu rationis deſtituantur. 3.) Mylius in Auguſtana confeſſione artic. IX. pag. 158. ſic reſpondet: *Stipulatio, quae fit in baptiſmo, non tam pendet ex humana, quam ex divina auctoritate, neque ab homine magis, quam a Deo ipſo proficiſcitur. Deus enim eſt potiſſimum, qui illic ſtipulatur, ſe baptizato eſſe propitium. Hic quamvis ab infante aperta viciſſim non praeſtetur ſtipulatio, quia tamen pacta jure ipſo ſunt reciproca, & Deo in populum ſuum conſtat jus liquidiſſimum, ſatis eſt, eſſe tacitam pro tempore ſtipulationem, quae temporis progreſſu vigorem etiam externum manifeſtae ſtipulationis adquirit.* 4.) Quin imo cum inter homines quandoque talia ineantur fœdera, in quibus infantum loco parentes ſpondent, & in capita fœderis compromittunt: quanto magis cum infantibus Deus poterit inire fœdus, quorum os & advocatus Chriſtus diſerte inquit: *Sinite parvulos ad me venire, quia talium eſt regnum cœlorum;* Matth. XIX. 14. Marc. X. 14. Lucæ XVIII. 16. id ipſum ex ore Chriſti de fide infantium repetunt patrini, ſponſores ex eo adpellati.

§. CXCVI. IV.) *Sacramenta non proſunt abſque fide. Jam vero infantes non credunt.* Ergo. *4.) Infantes non credunt.* Reſp. 1.) Infantes non adferunt

ſecum fidem ex utero materno ad baptiſmum, interim tamen per ipſum baptiſmi ſacramentum Deus fidem operatur in cordibus ipſorum, ut ſuperius oſtendimus. 2.) Siquidem baptiſmus eſt *lavacrum regenerationis*, Tit. III. 5. jam vero regeneratio ſine fide non habet locum. Per baptiſmum *mundat Chriſtus eccleſiam*, Eph. V. 26. jam vero *fide purificantur corda*. Act. XV. 9. Per baptiſmum datur remiſſio peccatorum, juſtitia & vita æterna; hæc vero non habent locum ſine fide. 3.) Invertimus igitur argumentum: infantes non habent fidem, ſcilicet naturæ corruptæ reſpectu, quia propter carnalem ex parentibus generationem ſunt caro. Ergo ſunt baptizandi, ut fidem & ſalutem conſequantur. 4.) Repetimus collationem verbi viſibilis & audibilis. *Verbum non prodeſt, niſi miſceatur fide eorum, qui id audiunt;* Hebr. IV. 2. nihilo tamen minus verbi prædicatio eſt efficax medium, per quod Deus vult operari fidem in cordibus hominum, Joh. XVII. 20. Rom. X. 17. eorum puta, qui non reſiſtunt Spiritui ſancto. Act. VII. 51. Sic etiam ſacramentum baptiſticum non prodeſt ſine fide, interim tamen eſt efficax medium, per quod Deus fidem, regenerationem & ſalutem in cordibus infantum ex gratia operatur. Lutherus in epiſt. de anabaptiſmo tom. IV. Jen. germ. fol. 413. *Idem Chriſtus in baptiſmo & apud baptiſmum praeſens eſt, imo ipſe baptizat, ad Johannem in utero matris concluſum veniebat. Idem eſt, qui in baptiſmo per os miniſtri loquitur, ſicut per os matris ibi loquebatur.* 5.) Cum quidam infantes Chriſto offerrent, apoſtoli eodem modo colligebant: infantes illi non habent fidem, nec docendo cum illis quidquam agi aut profici poteſt, ergo arcendi ſunt a Chriſto, donec adoleſcant, ac doceri poſſint. Sed Chriſtus diſcipulos propterea increpat, & juramento confirmat, velle ſe pueros recipere in regnum cœlorum &c. Reliqua argumenta anabaptiſtica facilem habent explicationem ex ſuperioribus.

§. CXCVII. Sic Servetus in libr. IV. de regeneratione (*) hæc profert argumenta: I.) *Chriſti ſymbola ſive ſacramenta ſunt perfecta; ergo non niſi perfectos ad ſui perfruitionem admittunt. Jam vero infantes ſunt imperfecti.* Reſp. Sacramenta dicuntur perfecta, non ratione *objecti* ſive hominis utentis, ſed partim ratione cauſæ *efficientis*, partim ratione cauſæ *finalis* & effectus. Invertimus igitur argumentum: quia infantes ſunt imperfecti; ergo baptizandi. II.) *Chriſti ſymbola inſtituta ſunt ad commemorationem: infantes id praeſtare non poſſunt.* Reſp. de eucharistia peculiariter id adſerit apoſtolus, 1 Cor. XI. 26. ad quam infantes non admittimus. Baptiſmus eſt lavacrum regenerationis, Tit. III. 5. quo cum indigeant infantes, a baptiſmo non ſunt excludendi. III.) *Spiritualibus quadrant ſpiritualia;* 1 Cor. II. 13. *baptiſmus eſt ſpiritualis; infantes carnales.* Reſp. dictum apoſtoli agit de intelligentia myſteriorum divinorum, quæ non cadit in homines carnales & profanos. Infantes quia ſunt caro de carne ac proinde carnales, ideo indigent regeneratione ex aqua & Spiritu, ut introeant in regnum cœlorum Ioh. III. 5. IV.) *Per regenerationem deos fieri nos conſtat, illi vero habendi pro diis, ad quos verbum Dei factum eſt.* Reſp. ſi in majore propoſitione intelligitur υἱοθεσία, dicimus eam in infantes cadere, ac proinde ut ejus participes fiant, baptizandos eſſe. V.) *Infantes non poſſunt cenſeri inter novos homines, quia non gignuntur per verbum Dei, quod audire nequeunt.* Reſp. non ſolum verbum, ſed & baptiſmus eſt regenerationis medium.

Farrago argumentorum anabaptiſticorum.

(*) Hocce *de regeneratione* opuſculum, quod famoſus ille unitarius MICHAEL SERVETUS, medicus hiſpanus, Villæ novæ in Arragonia natus, una cum aliis perverſi ingenii atque animi monumentis, ad poſteros tranſmiſit, inſertum eſt eiusdem libro hodie rariſſimo, qui inſcribitur: *chriſtianiſmi reſtitutio* &c. Prodiit hocce volumen, varia huius auctoris ſcripta coniunctim exhibens, ann. *MDLIII. 8.* Nonnulla eius argumenta, quibus parvulorum baptiſmum acriter impugnavit, præter GERHARDUM, recenſuit atque confutavit IO. CALVINUS *libr. IV. inſtitut. relig. chriſtian. cap. XVI. num. 31.*

n. VI.) *In vet. teſt. non fuit fas, oves & ...ras ſtatim atque ex utero egreſſae erant, in ...rificium offerre, ubi per allegoriam notati in...tes.* Reſp. theologia allegorica non eſt ar...gumentativa. Quid, quod primogenita omnia ...ul ac vulvam aperuerunt, Deo fuerunt com...nda? Exod. XIII. 12. Et quare peregrinas ...runt allegorias omiſſo circumciſionis typo? ...) *Triſmegiſtus & ſibyllae teſtantur, quod ...ae ablutiones non conveniant niſi adultis.* ...y. ſacræ literæ ſunt unicum & proprium theo...æ principium, ex quo argumenta apodictica ...quæſtionibus theologicis peti poſſunt (*).

...ianorum ...tibus pa... aditum ad ...tiſmum. ...um hoc ...e intelli...ntur. Qui ex ...ianis pa...ibus ſunt nati.

§. CXCVIII. Cum demonſtratum fuerit hactenus, infantes baptizandos eſſe, quæritur ulterius, quinam infantes baptizandi ſint? Reſpondemus, chriſtianorum infantibus patere aditum ad baptiſmum. Intelligimus autem hoc nomine I.) illos, qui ex chriſtianis parentibus ſunt nati, hoc eſt, quorum parentes fidem chriſtianam profitentur, amplectun... verbum, ac ſacramentis utuntur, licet vera & ſalvifica fide aliquando deſtituantur, nec ſint in numero electorum; Gen. XVII. 7. pollicetur Deus, ſe fore *Deum Abrahae ac ſeminis ejus.* Vi hujus promiſſionis circumcidit Abraham non ſolum Iſmaelem tredecim annos natum, v. 25. ſed etiam Iſaacum octavo ætatis die Gen. XXI. 4. Quare cum nos chriſtiani in nov. teſt. non amplius *alieni ſimus a teſtamentis promiſſionis,* Eph. II. 12. *ſed propinqui facti*, v. 13. etiam ad nos pertinet hæc promiſſio, ac proinde vi illius promiſſionis liberi noſtri non ſolum adulti, ſed etiam infantes, ad baptiſmum, qui in locum circumciſionis ſucceſſit, Col. II. 11. admittendi ſunt. Act. II. 38. *Pœnitentiam agite & baptizetur unusquisque veſtrum in nomine Ieſu Chriſti,* v. 39. *vobis enim & filiis veſtris facta eſt promiſſio.* Ex eo, quod Judæis & ipſorum liberis promiſſio facta, concludit Petrus, quod utrique baptiſmum ſuſcipere debeant. Ergo cum chriſtiani in nov. teſt. ejusdem promiſſionis participes ſint facti, conſequens eſt, etiam liberos ipſorum baptizari & poſſe & debere. Act. III. 25. *Vos eſtis filii prophetarum & fœderis, quod iniit Deus cum patribus veſtris* (**). 1 Cor. V. 12. *Quid ad me attinet etiam de his, qui foris ſunt*

*) Qui uberiorem graviſſimi huius argumenti diſcuſſionem legere voluerit, adeat auctores, qui de eodem data opera ſunt commentati, calamumque contra Anabaptiſtas aliosque pædobaptiſmi adverſarios ſtrinxerunt. Inter iſtos præcipuum quendam locum occupat GUIL. WALLIUS, qui *hiſtoriam baptiſmi infantum*, Anglico ſermone conſcriptam, Londini ann. *MDCCV.* luci expoſuit publicæ, quæ deinceps ſæpius in Anglia fuit recuſa. Dignam eandem indicavit IO. LUDOV. SCHLOSSERUS, quam ex Anglica lingua in latinam converteret, variisque adnotationibus, quin & vindiciis ornaret. Prodiit hæc interpretatio latina Bremæ *MDCCXLVIII. 4.* Commendari quoque meretur IO. WINCKLERI libellus: *gründlicher Beweiſs der Kinder-Tauffe*, Hamburgi *MDCXCI. 12.* typis exſcriptus. Exaratus is fuit a b. auctore in gratiam nonnullorum, qui tum temporis, relicta Mennonitarum ſecta, ad noſtræ eccleſiæ ſacra tranſierant; cumque ex Mennonitarum familia ſcriptor quidam ſe huic libello oppoſuiſſet, defenſionem eius in ſe ſuſcepit laudatiſſimus WINCKLERUS, ediditque: *Vertheidigung ſeines gründlichen Beweis der Kinder-Taufe*, Hamburg. *MDCXCVI. 8.* Vid. *acta erudit. Lipſ. MDCXCVII. p. 35.* Duumviris hiſce iungi meretur b. CHRISTOPH. EBERH. WEISMANNUS, in diſſertatione lectu digniſſima, hac inſignita inſcriptione: *iuſta & tuta gradatio probationis doctrinæ de pædobaptiſmi veritate & innocentia.* Tubing. *MDCCXXXV.* Prætermittimus alios ſcriptores huc pertinentes, quorum indicem dederunt I. A. FABRICIUS in *bibliograph. antiq. cap. XI. §. XXV.* C. M. PFAFFIUS in *origin. iuris eccleſiaſt. pag. 78.* edit. novæ, itemque in *introduct. in hiſt. theol. litterar. part. I. p. 366.* &, qui primo nominandus erat loco, ven. IO. GE. WALCHIUS, tum in *hiſtor. pædobaptiſmi* ſæpius iam laudata, eiusdemque *miſcell. ſacr.* inſerta, §. *XVII. p. 509.* tum vero in *biblioth. theolog. ſelect. tom. II. p. 16. & 19.*

(**) de Judæorum infantibus Chriſtus dicit Marc. X. 14. *Sinite parvulos ad me venire*; Cananææ vero mulieri pro filia intercedenti reſpondet Matth.

ſunt, judicare? nonne de his, qui intus ſunt, judicatis? eos vero, qui foris ſunt, Deus judicat. Per illos, qui intus ſunt, intelliguntur nati in gremio eccleſiæ, per illos, qui foris ſunt, intelliguntur nati extra eccleſiam. Qui ſunt in gremio eccleſiæ, una cum liberis utuntur verbo & ſacramentis, quæ ſunt propria eccleſiæ bona; de illis vero, qui extra eccleſiam nati ſunt, dicit apoſtolus: *Quid ad me attinet etiam de his judicare?* 1 Cor. VII. 14. *Sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem, & mulier infidelis per virum fidelem, alias liberi veſtri immundi eſſent, nunc vero ſancti ſunt* (*). Hæc ſanctitas liberorum ex chriſtianis parentibus natorum non eſt mere *politica* mundities, cum etiam extra eccleſiam diſcrimen ſit inter legitimos ac naturales ſive ſpurios liberos; nec eſt *interna* ſanctitas ac mundities cordis, ac ſi liberi chriſtianorum ex utero matris naſcantur ſancti, cum non minus, quam reliqui, *concipiantur ac naſcantur in peccatis*, Pſalm. LI. 7. *ac ſint natura filii irae ſicut & caeteri;* Eph. II. 3. ſed eſt ſanctitas *eccleſiaſtica*, quod ſcilicet tales liberi ex chriſtianis parentibus nati, ſi vel maxime alteruter tantummodo parens fidelis ſive chriſtianus ſit, cenſeantur in eccleſia nati, atque aditum ad baptiſmum, initiationis ſacramentum, habeant; reliqui vero, qui ex infidelibus parentibus nati, immundi ſunt cenſendi (**), hoc eſt, non pertinet ad illos promiſſio divina: *Ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui*; ideoque non patet illis æque ac chriſtianorum liberis aditus ad baptiſmum, ſed oportet eos prius inſtitui, ubi adoleverint, ac fidem chriſtianam profiteri. Videtur autem loquendi formula ab apoſtolo uſurpata ex lege levitica deducta, in qua propter immunditiem leviticam qui-

Matth. XV. 24. *Non ſum miſſus niſi ad oves perditas domus Iſrael, & non eſt bonum ſumere panem filiorum, & obiicere canibus.* GERHARDUS.

(*) Conferenda, quæ infra §. *CCXVI.* ad oraculum hocce Paulinum, de cuius genuino ſenſu variæ ſunt interpretum tum antiquiorum, tum recentiorum, ſententiæ, adnotavit GERHARDUS.

(**) Illuſtrari hoc quodam modo poteſt ex ſcriptis veterum Iudæorum. Quando enim hi de *prole* gentilis, cuius parentes facti ſunt proſelyti, loquuntur, dicere de ea ſolent, quod ſit נזרע בקרושה *concepta* genitaque *in ſanctitate*; contra vero, ſi proles habeat parentes ethniciſmo adhuc deditos, de illa pronunciant, שלא נזרע בקרושה, quod *in ſanctitate, εν αγιωσυνη, nata non ſit.* Varia, quæ huc ſpectant, loca leguntur in codice *Jebamoth*, MAIMONIDE, *Iore Dea*, aliisque Iudæorum ſcriptis. Vid. IO. SELDENUM *de iure nat. & gent. iuxta diſciplinam Ebræor. libr. II. cap. IV. ſub fin. oper. vol. I. p. 197.* IO LIGHTFOOTUM in *horis ebraicis* ad *1 Cor. VII. 14. oper. tom. II. p. 304.* Proinde τεκνα ethnicorum Iudæis erant ακαθαρτα ex *Act. X. 28.* Iudæorum autem αγια. Nec dubitamus, ad huncce ſenſum genti iudaicæ notiſſimum in oraculo ſupra excitato alludere ſanctiſſimum ſervatoris legatum, adeoque per τεκνα αγια intelligere liberos intra chriſtianiſmum genitos, poſtquam vel pater vel mater ad chriſtianam religionem tranſiiſſet. Sermo itaque heic non eſt de ſanctitate mere *politica*, quæ id tantum efficit, ut *proles ſit legitima*, non adulterina; talem enim ſanctitatem & ii habent liberi, qui e matrimonio duorum infidelium naſcuntur. Nec loquitur apoſtolus de ſanctitate *interna*, ac ſi ii liberi, qui ex credentibus ac ſanctis naſcuntur, vere participes ſint Spiritus ſancti & per eum inſerantur corpori eccleſiæ. Nemo enim eſt, qui ignoret, multos dari parentes Deum amantes ac colentes, qui liberos habeant ſibi valde diſſimiles, quibusque religio numinis prorſus nulla eſt. Luculenta hanc in rem habemus exempla in regibus Iudæ, in quibus alternis quaſi vicibus patrem deprehendimus probum, filium vero nepotesque improbos. Nihil itaque ſupereſt, quam ut dicamus, apoſtolo ſermonem heic eſſe de ſanctitate *eccleſiaſtica*, quæ propinquiorem aliquam cum eccleſia neceſſitudinem & apertiorem ianuam ad fidem importat, quemadmodum bene ad *h. l.* adnotavit b. BENGELIUS in *gnom. nov. teſt p. 643.* Liberi quippe fidelium, a mundo ſegregati, in communione eccleſiæ externa vivunt, & educantur, & privilegiorum eccleſiæ fiunt participes; quorſum & iſta prærogativa pertinet, qua ipſis aditus ad baptiſmum proximior, quam liberis infidelium *extra eccleſiam* eſt conceſſus.

quidam extra caſtra aliquamdiu manere cogebantur: ita quoque liberi infidelium immundi dicuntur, quia non ſtatim in infantia patet illis aditus per baptiſmum in eccleſiam, cujus typus caſtra Iſraelitica fuerunt, ſed in annis diſcretionis prius ſunt informandi in fide chriſtiana. Menzerus tom. III. diſp. Marpurgenſ. diſput. 14. theſ. 116. ſcribit, *apoſtolicum ſermonem adfinem eſſe diſcrimini Moſaico inter animalia munda, quae ſacrificare & edere fas erat; & immunda, a quibus oportebat abſtinere.* Lev. XI. *Ut enim his erat ſanctitas ſive munditiès Levitica, quae neque ſpiritualis erat, neque mere civilis: ita apoſtolus ſanctitatem intelligit eccleſiaſticam, hoc eſt, privilegium in eccleſia ad impetrandum baptiſmum.* Eph. II. 11. *Memores eſtote, quod aliquando vos, qui gentes eratis in carne, qui dicebamini praeputium,* v. 12. *quod eratis in illo tempore ſine Chriſto, alienati a republica Iſraelis & hoſpites teſtamentorum promiſſionis, ſpem non habentes & ſine Deo in hoc mundo;* v. 13. *nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti;* v. 14. *ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriae ſolvit;* cum in nov. teſt. diſcrimen inter Judæos & gentes abolitum ſit, inde etiam chriſtianorum liberi gaudent illa promiſſione: *Ero Deus tuus & Deus ſeminis tui.*

2.) *Qui ex alterutro parente chriſtiano ſunt nati.*

II.) Nomine liberorum ex chriſtianis parentibus natorum intelliguntur illi, qui ex alterutro parente chriſtiano naſcuntur, quibus itidem patet ad baptiſmum aditus. 1 Cor. VII. 12. *Si quis frater uxorem habet infidelem, & haec conſentit habitare cum illo, non dimittat eam,* v. 13. *& ſi qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum.* v. 14. *Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem, & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem, alioquin filii veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.* Sicut mundis *omnia munda;* Tit. I. 15. ita quoque viro fideli mulier infidelis eſt munda, ut poſſit ſine peccato ei cohabitare, ac liberi ex tali conjugio nati itidem ſunt mundi ac ſancti, hoc eſt, pro liberis chriſtianis, non autem ethnicis ſunt cenſendi; ideoque ex eccleſia non ſunt excludendi, ſed propter alterutrum parentem fidelem, ut in eccleſiæ gremio nati, ſunt æſtimandi, atque ad baptiſmum admittendi.

3.) *Quorum parentes ad chriſtianiſmum ſunt converſi.*

III.) Illi liberi, quorum parentes ex ethniciſmo, vel judaiſmo ad chriſtianiſmum ſunt converſi, licet in ethniciſmo vel judaiſmo geniti ſint ac nati, itidem pro liberis chriſtianis habendi, & ad baptiſmum admittendi ſunt, id quod comprobat exemplum apoſtolorum, qui *integras familias* baptizarunt. Act. XVI. 15. 33. XVIII. 8. 1 Cor. I. 16.

4.) *Qui a chriſtianis parentibus adoptantur.*

IV.) Qui a chriſtianis parentibus adoptantur. Ut enim per υἱοθεσίαν ſpiritualem, per adoptionem in Chriſto vere reddimur Dei filii, ita quoque a chriſtianis parentibus adoptati pro liberis ipſorum ſunt habendi.

5.) *Qui per legitima media tranſeunt in chriſtianorum poteſtatem.*

V.) Qui per legitima media, puta bello juſto, emtione, donatione &c. tranſeunt in chriſtianorum poteſtatem(*), & quo-

(*) Jam in veteri eccleſia chriſtiana hæc obtinuit conſuetudo, ut infantes infidelium, qui divina providentia in poteſtatem venerant chriſtianorum, baptizarentur. Diſertis verbis id teſtatur AUGUSTINUS in libr. *de gratia & libero arbitrio, cap. XXII. tom. X. oper. fol. 490.* ubi hæc leguntur verba: *Aliquando filiis infidelium præſtatur hæc gratia, ut baptizentur; quum occulta Dei providentia in manus piorum quomodocunque pervenerunt.* Nos vero, ita pergit AUGUSTINUS, legitime in poteſtatem chriſtianorum venire iudicamus, ſi vel iuſto bello capiantur, aut emantur a chriſtianis, ut videre eſt ex Geneſ. XVII. 12. *Circumcidetur vobis natus dies octo omnis mas per ætates veſtras, natus domi & emtus pecunia tua.* Atque hanc conſuetudinem, paganorum, iudæorum & turcarum infantes, ſi in chriſtianorum venerint poteſtatem, baptizandi, eccleſia chriſtiana in hunc uſque diem retinuit. Secus ſe ſe res habet, ſi infantes adhuc ſub poteſtate parentum infidelium maneant. Hocce enim in caſu eos, pa-

quorum loco chriſtiani ſpondent, quod in fide chriſtiana progreſſu ætatis ſint informandi. Conſtat ex inſtitutione divina, non vernaculum duntaxat, ſed & emtitium fuiſſe circumciſum; Gen. XVII. 12. idem ergo in baptiſmo obſervandum erit. Act. II. 38. *Baptizetur unusquisque veſtrum in nomine Chriſti.* v. 39. *Vobis enim & filiis veſtris facta eſt promiſſio, & omnibus, qui longe ſunt, quoſcunque advocaverit Dominus Deus noſter;* ubi Petrus divinam promiſſionem etiam ad eos pertinere teſtatur, qui ratione nativitatis ſuæ longe ſunt, mirabili tamen Dei providentia per media legitima advocantur. Per μακρὰν ὄντες intelliguntur gentes, ut probat evidentia textus & Paulus Eph. II. 17. quotquot igitur ex gentibus quantumvis infidelibus Deus ad cœtum chriſtianorum adduxerit, non debent excludi a mediis, quibus promiſſionis illius reddantur participes: media pro diverſitate objectorum ſunt diverſa: quoad adultos, locum habet informatio, quoad infantes, baptiſmus. Idipſum etiam comprobat praxis veteris eccleſiæ, de qua vide Ambroſium vel potius Proſperum libr. II. de vocat. gent. cap. 8. Auguſtinum de grat. & liber. arbit. cap. 22. *Aliquando filiis infidelium praeſtatur haec gratia, ut baptizentur, cum occulta Dei providentia in manus piorum quomodocunque perveniunt.*

Antitheſis eorum, qui infantibus populorum infidelium ſimpliciter denegant baptiſmum.

§. CXCIX. Diſcedimus ergo ab illis, qui infantibus populorum infidelium, utpote ethnicorum, Judæorum, Turcarum: &c. ſimpliciter denegant baptiſmum, ut patet ex epiſtola Calvini pag. 253. & Bezæ pag 96. Itemque ex colloquio Mompel. pag. 491. *Turcarum liberos non baptizamus, niſi fidem ſuam profitentes.* Beza pag. 2. quæſt. 120. *Neque enim quosvis infantes admiſero. Nam neque Mahumedanorum, neque Judaeorum liberos recepero, quia fœderis tabulis non comprehenduntur.* Bucanus loco XLVII. p. 635. *Parvuli infidelium, ſi ab illis quidem neglecti, a chriſtianis autem ſuſcepti ſint, non ſunt e veſtigio baptizandi.* Atqui 1.) particula univerſalis *omnis*, in mandatis & promiſſionibus divinis de baptiſmo uſurpata teſtatur, ſalutem in baptiſmo ex æquo & ſine diſcrimine offerri & exhiberi omnibus omnium ordinum & nationum hominibus. 2.) Deus eſt ἀπροσωπολήπτης, qui ſalutare hoc lavacrum & peccati remedium inſtituit in uſum omnium gentium, non modo adultorum, ſed etiam infantum ſine diſcrimine nationis vel ſexus. 3.) Apoſtoli baptizarunt univerſos & ſingulos, profeſſione fidei chriſtianæ primæ eccleſiæ ſeſe conjungentes, & quidem integras eorum familias. 4.) Abrahamus ſervorum ſuorum liberos abſque ulla dubitatione ac cunctatione circumcidit, Gen. XVII. 23. quamvis ex ſemine ipſius non eſſent nati. 5.) Quo etiam pertinet locus Cypriani, jam ante citatus: *Haec fuit in concilio noſtro communis ſententia de baptiſmo & gratia Dei, qui omnibus miſericors, benignus & pius eſt: neminem per nos excludi debere, ſed omnem omnino hominem admittendum eſſe, cum Dominus Petro dixerit: neminem hominum communem & immundum eſſe dicendum;* libr. III. epiſt. 8. ad Fidum. Idem reperit Lutherus in cap. XVII. Gen. *Caput theologiae eſt, Deum Judaeorum & gentium eſſe.* 6.) Opinio illa adverſariorum nititur falſa hypotheſi, nimirum quod liberi chriſtianorum parentum ex utero matris naſcantur ſancti, atque ipſo actu in fœdere gratiæ comprehandantur, cujus obſignatio tantum per baptiſmum illos contingat, qua de re paulo poſt uberius diſſeremus.

An infantes parentum infi-

§. CC. Neque tamen illi infantes, qui ſub poteſtate infidelium adhuc

parentibus invitis, nec eripi debere, nec initiari, communis & recepta eſt omnium cœtus chriſtiani doctorum ſententia. Parum quippe profuturus eſſet ejusmodi baptiſmus, ſi parvuli in parentum infidelium poteſtate manerent, iique in religione vel gentili, vel judaica, vel Muhammedica, educarentur. Vid. præter GERHARDUM noſtrum §. CC. DEDEKENNI *conſil. theol. vol. I. f. 409.* & GEORG. KOENIGII *caſus conſcientiæ p. 282.*

delium per vim illis eripiendi ſint?

adhuc parentum ſunt, per vim parentibus eripiendi, ipſisque invitis baptizandi ſunt. Gloſſa in c. Judæorum, 28. quæſt. 1. ubi dicitur, *quod parvuli Judaeorum non poſſint eripi parentibus, & baptizari illis reluctantibus.* Thomas libr. II. 2. quæſt. 10. artic. 10. Henriquez in ſumm. moral. libr. II. cap. 25. Bannes in Thomæ loc. dict. (*). Sane quidam ex canoniſtis contrarium ſtatuunt, (utpote archidiaconus Johannes Andreæ & alii, quos refert Simanca de cathol. inſtit. titul. 29. num. 53. Cævallos practic. quæſt. 735. num. 10. & ſeqq.) ſed illis obſtat 1.) regula apoſtolica 1 Cor. V. 12. *Quid ad me attinet, de iis, qui foris ſunt, judicare? &c.* 2.) Conditio baptiſmi, quæ eſt κειμήλιον ſolius eccleſiæ proprium, cujus jus & uſus extra illam ſe non extendit. 3.) Defectus mandati ac promiſſionis divinæ: nullum enim mandatum, nullum exemplum hac de re in ſacris literis habetur. 4.) Periculum præſentiſſimum, ne baptizati in parentum infidelium poteſtate poſt baptiſmum relicti, per eosdem ad nefariam apoſtaſiam impellantur: unde concilium Toletanum IV. cap. 59. ſtatuit: *Judaeorum liberos baptizatos aut in monaſteria, aut cuidam chriſtiano tradendos, a quo tam in moribus, quam in vita recte inſtituantur.* 5.) Jus naturæ. Infantes enim jure naturæ ſunt proprii ſuorum parentum, niſi ſcilicet ex mancipiis & vernis naſcantur. Jam vero evangelium non abolet politias. 6.) Æquitas politica. Æquum enim eſt, ut illis, quibus vel extra vel intra rempublicam chriſtianorum ſua qualiscunque ἀυτονομία in rebus eccleſiaſticis & politicis conceditur, nulla vis baptiſmi nomine inferatur.

An baptizandi liberi hæreticorum, qui palam proteſtantur, ſe liberos

§. CCI. Ex iisdem fundamentis adparet, non eſſe baptizandos liberos illorum hæreticorum, qui palam proteſtantur, ſe liberos, in poteſtate patria ſibi relictos, in hæreſi illa educaturos

in hæreſi educaturos?

eſſe. Nam 1.) pari paſſu ambulant cum infantibus infidelium, cum parentes ipſorum itidem ſint extra eccleſiam, a qua nefarium fecere divortium. 2.) Baptizati renunciant diabolo & omnibus ejus operibus, inter quæ hæreſis non poſtremum obtinet locum. Adde quod ſacramenta ſint ſymbola confeſſionis & doctrinæ. 3.) Nullum exſtat mandatum de baptizando tali infante, quin imo contrarium mandatum inſtitutioni baptiſmi eſt adnexum: Matth. XXVIII. 20. *Docete eos ſervare, quaecunque praecepi vobis;* & cum baptiſmo vera pœnitentia & fides in concionibus apoſtolicis conjunguntur Matth. III. 2. Act. II. 38. Eph. IV. 5. 4.) Ut nihil interim dicatur de abuſu piarum precum, adeoque ipſius baptiſmi, de ſcandalo infirmorum, de perpetua baptizantis miniſtri dubitatione, rectene an ſecus faciat, &c.

Objectiones. 1.) Omnes infantes paris ſunt conditionis.

§. CCII. At I.) inquis, *omnes infantes natura pares ſunt, videlicet concepti & nati in peccatis,* Pſalm. LI. 7. *ac natura filii irae.* Eph. II. 3. *Ergo non eſt tale quoddam inter eos ſtatuendum diſcrimen, ut quibusdam ad baptiſmum pateat aditus, quibusdam vero obſtruatur.* Reſp. ratione peccati originalis omnes quidem infantes pares ſunt, interim tamen manet hoc inter eos diſcrimen, quod quidam in eccleſiæ gremio & pomœriis, quidam vero extra eccleſiam nati ſint; ad illos pertinet promiſſio: *Ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui,* Gen. XVII. 7. hi vero ſunt *immundi;* 1 Cor. VII. 14. illis patet ſtatim in infantili ætate aditus ad baptiſmum: ad hos vero, quamdiu nec ipſi, nec parentes ipſorum religionem chriſtianam amplectuntur, nec Dei promiſſio, nec fœdus gratiæ, nec baptiſmus pertinet, ſed ſunt *alieni a teſtamentis promiſſionis,* Eph. II. 12. quæ omnia ex fundamentis ſuperius adductis manifeſte patent.

Ii 2 §. CCIII.

(*) Udalricus Zaſius in tractatu de Judæis quæſt. I. *An Judæi infantes ſint invitis parentibus ad baptiſma auferendi,* late de hac quæſtione diſſerit. GERHARDUS.

2.) *Infantes non debent luere culpam parentum.*

§. CCIII. II.) Inſtas: *Hac ratione infantes luunt culpam parentum, cum tamen ipſi ſint inſontes, ideoque vigore effati divini:* Ezech. XVIII. 20. *non debeant portare iniquitatem parentum ſuorum.* Reſp. dicti prophetici uberiorem explicationem propoſuimus in tractatu de *natura Dei* §. 158. hac vice repetimus, tunc demum liberos non portare iniquitatem parentum, ſi nimirum ipſimet ſint innocentes, vel ſi a parentum impietate ad Deum convertantur: jam vero in propoſita quæſtione infantes Turcarum, aliorumve infidelium, non ſunt innocentes, cum non ſolum in peccatis nati ſint, ſed etiam deſtituantur vera pœnitentia ac fide: quod ſi in ætate adulta vere ad Deum convertantur, non minus quam reliquis ad baptiſmum & ſalutem ipſis patet aditus. Cæterum in tractatu de *praedeſtinatione* copioſe probatum fuit, media ſalutis, inter quæ & baptiſmus, quibusdam eſſe propinquiora, ita ut minori cum labore ad illa perveniant, quam reliqui. Sicut gentiles in mediis ethniciſmi tenebris nati majori cum difficultate ad veram Dei cognitionem perveniunt, quam illi, qui in eccleſia verbum audiunt: ita quoque infantes eorum in ætate adulta prius inſtituendi, poſtea demum ad baptiſmum admittendi, non tam propinquum & immediatum habent ad baptiſmum aditum, quam chriſtianorum liberi, quæ omnia *mirabilem gratiae divinae variationem*, ut Proſper loquitur, arguunt.

3.) *Deus vult omnes ſalvos fieri.*

§. CCIV. III.) Regeris: *Deus vult omnes ſalvos fieri.* 1 Tim. II. 4. *Ergo nullos a baptiſmo excludit.* Reſp. Deus neminem ad ſe venientem, ac vel per ſe vel per alios baptiſmum petentem a ſalute & mediis ſalutis excludit; quod autem liberi infidelium per parentes (in quorum poteſtate ſunt) a baptiſmo excludantur, id non Deo, ſed parentum culpæ tribuendum. Deus beneficentiam ſuam erga infantes, etiam infidelium parentum, manifeſte comprobat, advocando quosdam ex illis mirabili ſua providentia ad baptiſmum & eccleſiæ gremium Act. II. 39. Voluntas Dei de ſalute hominum non eſt *abſoluta*, ſed ad ordinem & uſum mediorum reſtricta: vult quidem omnes ſalvos fieri & ad agnitionem veritatis pervenire, interim etiam hoc vult, ut verbum & ſacramenta, quæ ſunt media ſalutis divinitus ordinata, non rejiciantur; uti neminem invitum ſalvat, ita quoque neminem ad ſalutis media violente cogit.

4.) *Quidam chriſtiani ſunt pejores ethnicis.*

§. CCV. Urges: IV.) 1 Tim. V. 8. *teſtatur apoſtolus, quosdam chriſtianos eſſe pejores ethnicis, eos ſcilicet, qui ſuorum curam non habent, vel aliis ſceleribus gravioribus ſeſe immergunt. Ergo non erat tale diſcrimen inter infantes chriſtianorum & infidelium ſtatuendum.* Reſp. diſtinguendum inter *profeſſionem* fidei, & *vitam* profeſſione illa dignam. Quamvis quidam chriſtianorum parentum ethnicis ſint deteriores propter vitæ impietatem, interim tamen in ætate infantili ſuſceperunt baptiſmum, per quem in fœdus Dei ſunt recepti, ac profitentur adhuc fidem chriſtianam, ideoque pro externis eccleſiæ membris adhuc habendi ſunt. Quamvis vero propter impœnitentiam & incredulitatem actu non fruantur beneficiis in fœdere baptiſmi ipſismet promiſſis ac collatis; tamen ex parte Dei fœdus manet ratum ac firmum, ut per veram pœnitentiam ad illud perpetuo ipſis pateat reditus, ut nullo alio baptiſmo vel alio fœdere indigeant, inde etiam liberi illorum gaudent adhuc iſta prærogativa, quod ad baptiſmum ipſis pateat aditus; cum contra infidelium liberi eam non habeant, utpote *alieni omnino a teſtamentis promiſſionis* Eph. II. 12. Auguſtinus in epiſt. LXXV. ad Auxilium concludit: *Si quis naſcatur ex parentibus excommunicatis, illum tamen, hujusmodi excommunicationis participem eſſe non poſſe, cum neque ſit criminis particeps, proinde non eſſe a baptiſmo excludendum.*

Quæſtiones circa pædobaptiſmum.

1.) *An infantes*

§. CCVI. Antequam ab objecto baptiſmi diſcedamus, excutiendæ ſunt aliquot quæſtiones. Quæritur, I.) *an infantes ſpurii ex*

ſpurii bapti-zandi? *ex inceſtuoſo, adulterino ac quovis illicito concubitu nati ad baptiſmum ſint admittendi?* Adfirmatur: 1.) quia per chriſtianos parentes, quorum liberis ad baptiſmum diximus patere aditum, non intelliguntur illi, qui veram & ſalvificam fidem ſanctæ vitæ fructibus teſtantur, atque ὄντως chriſtiani, electi & Dei filii ſunt, qua ratione nunquam certo conſtare poſſet, quinam infantes ad baptiſmum admittendi ſint; ſed in genere omnes, qui fidem chriſtianam profitentur, verbo & ſacramentis utuntur, atque in externa eccleſiæ ſocietate locum habent. 2.) Quia prærogativa illa liberorum ex chriſtianis parentibus natorum, haudquaquam nititur probitate ac dignitate parentum, ſed divina illa promiſſione: Gen. XVII. 7. *Ero Deus tuus, & Deus ſeminis tui;* proinde non exſpirat vel evaneſcit propter impietatem parentum. 3.) Quia parentes talium liberorum, quamvis in externa graviora delicta prolapſi, gratiam Dei ac Spiritum ſanctum amiſerint, ac proinde beneficiorum fœderis in baptiſmo initi non amplius ſint participes actu; tamen ex parte Dei fœdus illud manet ratum ac firmum, ac proinde liberi ex illis nati pro liberis fœderis ſunt cenſendi. 4.) Quia in vet. teſt. etiam illi infantes circumciſi ſunt, qui ex ſcortatione vel adulterio geniti, ac quorum parentes gravioribus delictis contra conſcientiam immerſi fuerunt. Jud. XI. 1. *Iephtach erat filius mulieris meretricis,* idem tamen circumciſus fuit, quia *Spiritus Domini ſuper eum factus,* v. 29. quia *ſeniores Gileaditarum in ducem eum eligunt,* v. 8. quia *ſanctis viris adnumeratur,* Hebr. XI. 32. De filiolo, quem David ex Bethſabea illicito concubitu ſuſceperat, ipſe pronunciat 2 Sam. XII. 23. *Ego vadam ad eum:* ex quo intelligitur, quod per circumciſionem fuerit in fœdus Dei receptus. (Quidam tamen ſtatuunt, hunc infantem ante octavum nativitatis diem, ac proinde ante ſuſceptam circumciſionem in vivis eſſe deſiiſſe, qua de re paulo poſt videbimus) Jeroboami filius Abia circumciſus eſt, cum *in eo aliquid boni a Deo repertum fuiſſe* dicatur 1 Reg. XIV. 13. cum tamen Jeroboamus & conjux ipſius eſſent idololatricis cultibus ac impietati deditì. 1 Reg. XII. 28. & ſeqq. 5.) Quia Deus ſpurios etiam manu ſua opifice fingere & animam ac vitam eis impertire non dedignatur, quin ſæpe efficit, ut *νόθοι γε πολλοὶ γνησίων ἀμείνονες* ſint, ergo per aquam baptiſmi eosdem regenerabit. 6.) Quemadmodum ſpurios obligat lex divina de honorandis parentibus: ita ad eosdem pertinet promiſſio fœderalis populo Dei facta: *Ero Deus ſeminis tui.* Vide Auguſtinum epiſt. LXXV. ad Auxilium conſacerdotem (*).

§. CCVII. Cæterum ſpuriorum baptiſmo obſtare videtur I.) quod *Objectiones contra bapti-*

(*) Auguſtinus libr. II. contra duas epiſtolas Pelag. cap. 6. & 7. proponit hanc quæſtionem: *An infantes propter merita vel demerita parentum prædeſtinentur vel reprobentur?* & reſpondet negative, *quia ſæpe fit,* (inquit) *ut infans natus ex parentibus optimis & ſanctiſſimis ſine baptiſmo moriatur & pereat: natus vero ex parente fornicatore & matre meretrice per baptiſmum regeneretur & ſalvetur.* Anno 1589. die 11. Mart. habita eſt ſynodus Calviniſtarum Vilnæ, in qua publice decretum eſt, *ne quis parvulos illegitime natos baptizare audeat.* Hadrianus Jungius libr. III. de doctrina & moribus evangel. cap. 17. pag. 393. Anno 1587. in Palatinatu articuli quidam Calviniſticæ reformationis diſſeminati ſunt, quorum ſecundus habebat hæc verba: *Infantes, qui ex illegitimo thoro naſcuntur, æternæ perditioni ac damnationi obnoxii ſunt, nec per baptiſmum juvari poſſunt.* Becanus in aphoriſm. Calviniſtarum aphoriſm. XXII. pag. 61. *Scio hos articulos a quibusdam Calviniſtis rejici tanquam ſuppoſititios. Sed videtur hæc ſententia aperte ſequi ex principiis Calvini. Ipſe enim docet, promiſſionem Abrahæ & aliis fidelibus parentibus factam jure hæreditario deſcendere ad filios per carnalem generationem eo modo, quo civilia pacta, feuda & bona hæreditaria parentum ad filios derivantur. Atqui tam divino quam humano jure pacta & bona paterna derivantur ad filios legitimos, non autem ad illegitimos. Ergo illegitimi non continentur in promiſſione Abrahæ facta. Ergo ſigillo baptiſmi obſignari non debent.* GERHARDUS.

ſmum ſpuriorum. 1.) quod ſpurii prohibentur ingredi eccleſiam Domini, Deut. XXIII.

I.) quod *peculiari mandato Dei* ממזר, *hoc eſt, de ſcorto natus, prohibetur ingredi eccleſiam Domini etiam decima generatione.* Deut. XXIII. 2. *Ergo a circumciſione fuit prohibitus, ac proinde etiam a baptiſmo arcendus.* Reſp. *ingredi eccleſiam,* hoc loco non ſignificat fieri membrum eccleſiæ, intereſſe publicis ſacris, ſed publico officio in eccleſia ac politia fungi. Vers. 1. Eunuchi attritis vel amputatis teſticulis & abſciſſo veretro itidem prohibentur eccleſiam ingredi; quod ſi hac loquendi formula ab auditu verbi & uſu ſacramentorum excluderentur, ab ipſa quoque ſalute excluſi forent, cujus contrarium teſtatur Eſaias LVI. 4. Similiter Ammonitæ ac Moabitæ prohibentur ingredi in eccleſiam in æternum, v. 3. quod non poteſt eo ſenſu accipi, ac ſi aditus ad eccleſiam illis plane fuerit interclusus, cum Ruth Moabitis in genealogia Chriſti locum habeat, Matth. I. 5. cumque filiis advenæ locus in populo Dei promittatur. Eſaiæ LVI. 6. Quæ omnia evidenter probant, ſpurios hac Dei lege non a publicis ſacris & uſu ſacramentorum; ſed a publicis officiis eccleſiaſticis ac politicis excludi; quod enim Iephtah dux Gileaditarum conſtituitur, illud tanquam extraordinarium regulæ generali non præjudicat.

Cur ſpurii a publicis officiis olim excluſi?

Prohibuit autem Deus ſpurios a publicis officiis a.) propter natalium dedecus; ut enim fœdum eſt e ſtupro natum eſſe, ita talis ortus ſplendore ac honore publicorum officiorum merito indignus cenſetur. b.) Ne viliſcat matrimonii dignitas, ac ſcortationes invaleſcant. c.) Ne officia publica propter ortus perſonarum vilitatem ac probrum in contemtum veniant, ſuamque auctoritatem amittant. d) Ne per hujusmodi homines ad dignitatem evectos reipublicæ detrimentum aliquod contingat. Tales enim (quamvis id univerſaliter non ſit accipiendum) ex turpi ortu depravatos animos habere ſolent. Andreas Oſiander, in notis marginalibus. Deut. XXIII.

2.) Quod impiorum liberi maledicti pronuncientur.

§. CCVIII. II.) *Quod Deus inobedientibus comminatur* Deut. XXVIII. 18. maledictum fore fructum ventris ipſorum. *Ergo liberi eorum non erunt ad baptiſmum admittendi.* Reſp. 1.) Jam ante demonſtravimus, liberos impiorum parentum fuiſſe circumciſos: ergo nec a baptiſmo in novo teſtamento prohiberi poterunt. 2.) Exſtat divina promiſſio Ezech. XVIII. 20. quod *filius non ſit portaturus iniquitatem parentum*, quæ vero major pœna talium liberorum excogitari poſſet, quam quod in eccleſia nati a ſacramento baptiſmi eſſent excluſi? 3.) Si iſthæc comminatio de æterna maledictione accipienda, conſequens foret, omnes impiorum liberos æternæ maledictioni eſſe obnoxios, cum ſit generalis illa comminatio omnes omnino complectens, quid vero fiet de piis impiorum parentum liberis? puta de Abia Jeroboami, Hiskia Achabi, Ioſia Ammonis filio &c. 4.) Ergo, ut comminatio illa, quæ exſtat Exod. XX. 5. *Viſitabo iniquitatem parentum in liberis in tertiam & quartam generationem,* duplici conditione accipienda eſt, *primo* quidem, ſi liberi inſiſtant viis parentum, *ſecundo* cum diſtinctione inter pœnas temporales & æternas: ita quoque iisdem conditionibus comminatio in Deuteronomio accipienda erit, quod ſcilicet tales liberi futuri ſint ſteriles, quod in populo Iſraelitico maledictionis & opprobrii loco habebuntur, vel quod alias vitam ærumnoſam & infelicem ſint acturi.

3.) Quod nationis iniquæ diræ dicantur conſummationes.

§. CCIX. III) *Quod de liberis adulterorum dicitur* Sap. III. 18. *Si celerius defuncti fuerint, non habebunt ſpem, nec in die cognitionis conſolationem,* v. 19. *nationis enim iniquae dirae ſunt conſummationes. Ergo fruſtraneum fuerit eos baptizare.* Reſp. 1.) Liber Sapientiæ non eſt in canone. 2.) Auctor hujus libri non damnat in genere omnes impiorum ac ſcortatorum liberos, id enim repugnaret exemplis Jephtæ, aliorumve piorum, ſed impiam impiorum poſteritatem

tatem damnat, ubi ſcilicet poſteri imitantur majorum ſuorum impietatem ac ſcelera. 3.) Ac proinde loquitur de illis, quæ contingunt ut plurimum. Cum enim tales liberi plerumque a parentibus negligantur, nec in timore Dei ab ipſis educentur, Eph. VI. 4. inde accidit, ut in impietatis caſſes prolapſi æternæ damnationi involvantur. 4.) Textus græcus ita ſonat, ut non incommode ad temporales potiſſimum illorum liberorum pœnas referatur. v. 16. τέκνα μοιχῶν ἀτέλεςα ἔςαι, καὶ ἐκ παρανόμυ κοίτης σπέρμα ἀφανιϑήσεται v. 17. ἐάν τε γὰρ μακρόβιοι γένωνται, εἰς ὐδὲν λογιϑήσονται κ) ἄτιμος ἐπ' ἐσχάτων τὸ γῆρας αὐτῶν. v. 18. ἐάν τε ὀξέως τελευτήσωσιν, ὐκ ἔχυσιν ἐλπίδα, ὐδὲ ἐν ἡμέρᾳ διαγνώσεως παραμύθιον. v. 19. γενεᾶς γὰρ ἀδίκυ χαλεπὰ τὰ τέλη.

§. CCX. Quæritur, II.) *An infantes expoſititii ſint baptizandi?*

2) An infantes expoſititii ſint baptizandi?

Adfirmatur. 1.) Quia ad regenerationem & ſalutem hoc ſacramentum infantibus eſt ſumme neceſſarium. Joh. III. 5. Ergo quantum in nobis eſt, nullum infantem eo defraudemus. Ac repetenda ſunt hoc loco fundamenta, quæ pro ſpuriis adlata: eadem enim etiam pro expoſititiis militant. Quid vero ſi addita ſit ſchedula, infantem illum baptizatum eſſe teſtificans? In cauſa tam ardua ſchedulæ teſtimonio non eſt fidendum, nec infantes illi perpetuis tentationibus ac dubitationibus in ætate adulta certiſſime metuendis exponendi: unde concilium Carthaginenſe V. ab epiſcopis 73. circa annum Chriſti 401. congregatum ſtatuit, quod infantes, de quorum baptiſmo nihil conſtat, ſine omni ſcrupulo & hæſitatione baptizandi ſint. Verba can. 6. hæc ſunt (*): *Placuit de infantibus, quoties non inveniuntur certiſſimi teſtes, qui eos baptizatos eſſe ſine dubitatione teſtentur, neque ipſi ſunt per aetatem idonei de traditis ſibi ſacramentis reſpondere, absque ullo ſcrupulo eſſe baptizandos, ne iſta trepidatio eos faciat ſacramentorum purgatione privari.* Gregorius libr. III. epiſt. 4. ad Bonifac. & habetur c. parvulos diſt. 4. de conſecrat. *Parvulos, qui parentibus ſubtracti ſunt, & an baptizati ſint, ignorant, hos ut baptizare debeas ſecundum patrum traditionem, ſi non fuerit, qui teſtificetur, ratio poſcit.* Leo epiſt. XXXV. *Non poteſt in iterationis crimen venire, quod omnino factum eſſe neſcitur: atque ideo quoties talis perſona inciderit, ſolicita primum examinatione diſcutitur, & longo tempore (niſi forte ſupremus finis immineat) indagatur, utrum nemo penitus ſit, qui teſtimonio ſuo juvare poſſit ignorantiam naſcentis, & cum conſtiterit, hunc, qui baptiſmatis indiget ſacramento, ſola inaniter ſuſpicione prohiberi, accedat intrepidus ad conſequendam gratiam, cujus in ſe nullum ſcit eſſe veſtigium, nec vereamur huic ſalutis januam aperire, quam nunquam ante docetur ingreſſus.* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 6. ſect. 4. *Sciendum, quod illi, de quibus nulla exſtant indicia inter propinquos, vel domeſticos, vel vicinos, a quibus baptizati fuiſſe doceantur, agendum eſt, ut renaſcantur, ne pereant, in quibus quod non creditur geſtum, ratio non ſinit, ut videatur iteratum. Conferendum eis videtur, quod collocatum eſſe neſcitur: quia non temeritas intervenit praeſumtionis, ubi eſt diligentia pietatis.* Quæ ſententia eſt Leonis papæ in epiſt. XC. (aliis 92.) ad Ruſticum cap. 16. & adlegatur diſt. 4. de conſecr. can. 113. Scholaſtici ſtatuunt, tales infantes, de quorum baptiſmo dubitatur, cum conditione baptizandos eſſe. In decretalibus Gregorii libr. III. tit. 42. c. 2. papa Alexander III. ita reſpondet: *De quibus dubium eſt, an baptizati fuerint, baptizantur his verbis praemiſſis: Si baptizatus es, non te baptizo, ſed ſi nondum baptizatus es, ego te baptizo &c.* Sed hunc baptizandi morem graviter inſectatur Lutherus tom. VIII. Jen. f. 50. & Witteb. XII. p. 193. in colloq Menſ. p. 179. ac prohibet ejus uſum conſtit. elect. Sax. art. generali. 2.) Quia per illum baptiſmus talium infantum adhuc incertior redditur. Tenenda igitur hoc loco regula: *Non poteſt dici iteratum, quod neſcitur eſſe factum.* Nec licet formam baptiſmi categoricam mutare in hypotheticam, unde dubitationes exſurgunt perpetuæ, tum in eo, qui adminiſtrat, tum qui percipit *conditionaliter* hoc ſacramentum; ſemel an bis, recte an male collatus ſit baptiſmus.

(*) Vid. HARDUINUM in actis *concil. tom. I. fol. 987.*

§. CCXI.

Quomodo agendum cum infantibus, qui manent ſuperſtites poſt baptiſmum a fœmina in caſu neceſſitatis ſuſceptum?

§. CCXI. Quæritur III.) *Quomodo cum infantibus agendum, quos fœminae in caſu neceſſitatis baptizarunt, ſi ſuperſtites maneant?* Reſp. ordinatio eccleſiaſtica electoris Auguſti pie ſtatuit, tales infantes ad templum deferendos, manus iisdem ab eccleſiæ miniſtro cum precibus imponendas, & de baptiſmo illorum adcurate quærendum, qua materia, quaque verborum forma mulierculæ fuerint in baptizando uſæ, ut publicum de tali baptiſmo exſtet teſtimonium, quod ignitis ſatanæ telis infans hoc modo baptizatus opponere poſſit. Quod ſi mulierculæ baptiſmi adminiſtræ fateantur, ſe neſcire qua materia, quaque verborum forma in illa feſtinatione uſæ fuerint, citra ulteriorem deliberationem tales infantes in eccleſiæ conſpectu a miniſtro verbi baptizentur. Beda libr. V. hiſtor. Anglicar. cap. 6. narrat exemplum de quodam Johanne Hagulſtadenſi epiſcopo, qui miniſtrum ſuum Herberd nomine de integro baptizarit, cum audiſſet, eum antea a presbytero quodam baptizatum, cui munus baptizandi fuerat interdictum, propterea quod præ ſtupiditate & tarditate ingenii, catechiſandi & baptizandi ritum non recte potuiſſet adminiſtrare.

An infantibus excommunicatorum baptiſmus ſit conferendus?

§. CCXII. Quæritur IV.) *An etiam infantibus excommunicatorum baptiſmus conferendus?* Reſp. quod ſic. Rationes pro hac ſententia militantes, deſumuntur: 1.) a prærogativæ illius liberorum, non a parentum probitate aut dignitate, ſed a divina promiſſione dependentia. Gen. XVII. 7. 2.) a nativitate in eccleſia, quam non tollit excommunicatio, ut nec fœdus in baptiſmo ſemel initum ex parte Dei 3.) Ex regula juſtitiæ. Ezech. XVIII. Excommunicati ergo a poſſeſſione bonorum eccleſiaſticorum ſunt excluſi non ratione liberorum, ſed tantum ratione ſui.

5.) An liberi chriſtianorum parentum ante baptiſmum ſint in Dei fœdere ac ſancti?

§. CCXIII. Quæritur V.) *An liberi chriſtianorum parentum ante baptiſmum ſint in fœdere Dei ac ſancti?* Calviniani adfirmant. Sic enim Calvinus in antidoto ad articulos Pariſienſes ad I. de baptiſmo p. 220. b. in tract. theol. edit. anno 1612. *Baptiſmo opus habent infantes non tanquam adjumento ad ſalutem neceſſario, ſed tanquam ſigillo ad obſignandam in illis adoptionis gratiam: ſanctos enim fidelium liberos naſci tradit Paulus. 1 Cor. VII. 14. non enim filii Dei per baptiſmum fiunt, ſed quia promiſſionis beneficio haeredes ſunt, ideo ad baptiſmum eos admittit eccleſia. Sic ergo habendum eſt: quemadmodum in patre fidelium Abrahamo praeceſſit juſtitia fidei circumciſionem; ita in fidelium liberis hodie baptiſmo priorem eſſe adoptionis gratiam, ſicut promiſſionis verba ſonant: Ego ero Deus ſeminis tui: hujus autem gratiae baptiſmum eſſe confirmationem.* Et libr. IV. inſt. c. 15. ſect. ult. *Hinc ſequitur*, inquit, *non ideo baptizari fidelium liberos, ut filii Dei tunc primum fiant, qui ante alieni fuerint ab eccleſia.* ſect. 20. *Infantes noſtros antequam naſcantur, ſe adoptare in ſuos pronunciat Deus, cum ſe nobis in Deum fore promittit, ſeminique noſtro poſt nos.* Cap. 16. ſect. 24. *Iſaacum* (& alios fidelium parentum liberos) ait *haereditario jure ſecundum promiſſionis formulam jam a matris utero in fœdere contineri.* Et paulo poſt: *Qui a chriſtianis originem ducunt infantes, ut in fœderis haereditatem ſtatim ac nati ſunt, a Deo excipiuntur, ita in baptiſmum ſunt recipiendi* (*). Beza part. II. reſp. ad colloq. Mompelg. pag. 102. *Sancti ex gratia gignunt ex eadem gratia ſanctos, vi fœderis per fidem adprehenſi.* Ibidem: *Haec eſt illa parentum fides ſic aliena, ut electis eorum infantibus naſcentibus facta*

(*) Idem in cap. IX. Matth. *Quaeri h. l. ſolet, quatenus hominibus proſit aliena fides? ac primo quidem certum eſt, profuiſſe Abrabæ fidem poſteris, cum gratuitum ſalutis fœdus ſibi & ſemini ſuo oblatum amplexus eſt. Idem & de ſingulis fidelibus ſentire convenit, quod Dei gratiam fide ſua ad liberos & nepotes propagent, etiam antequam naſcantur, atque id in pueris infantibus locum habet, qui nondum per ætatem fidei ſunt capaces.* GERHARDUS.

facta ſit ſua ad fœderis in baptiſmo obſignationem alioquin non admittendis. Item: *Nec enim piorum infantibus primus ad ſalutem aditus eſt baptiſmus, ſed ipſa ex piis parentibus propagatio.* pag. 103. *Ex quo fit, ut Chriſti membra naſcantur.* Et poſtea: *Illa certe ſpecie renovationis non indigent, unde in adultis certamen illud inter carnem & ſpiritum exoritur.* pag. 118. *Sanctos eos naſci* pronunciat, p. 129. *aeternae vitae jus,* inquit, *ex formula fœderis adquiſitum illis ex piis parentibus naſcendo fuiſſe,* adfirmo, pag. 130. *Ex carnali generatione non ſequitur ſanctos ac proinde in fœdere comprehenſos non naſci ſanctorum liberos, tantum abeſt, ut ex piis naſci nihil faciat ad regni cœlorum conſecutionem.* Ibidem: *Patres credentes liberis ſuis jus chriſtianae civitatis ſua fide adquirunt* (*).

Argumenta pro parte quaeſtionis, negatae.

§ CCXIV. Noſtra hæc eſt ſententia, liberos chriſtianorum hac quidem prærogativa gaudere, quod in infantili ætate, antequam in vera religione inſtituantur, baptizari poſſint & debeant; interim tamen ante baptiſmum propter hanc ex chriſtianis parentibus nativitatem non eſſe in Dei fœdere, nec ſanctos, ſed natura filios iræ, non minus ac reliquos infidelium liberos, ac propterea indigere baptiſmo, quo ad vitam æternam regenerentur. Id confirmamus I.) ex omnibus ſcripturæ dictis, quæ de propagatione peccati originalis agunt, ea enim cum ſint univerſalia, ipſos etiam fidelium liberos complectuntur: jam vero ſi liberi chriſtianorum parentum ſunt in peccatis concepti ac nati, quomodo per & propter carnalem ex parentibus ſuis nativitatem ſunt in Dei fœdere ac ſancti? Job. XIV. 4. *Quis dabit mundum ex immundo conceptum ſemine?* Cap. XV. 14. *Quid eſt homo, ut immaculatus ſit, & ut juſtus adpareat natus de muliere?* v. 16. *Qui bibit quaſi aquam iniquitatem.* (Sanguis, quem infans in utero per cotyledones imbibit, eſt peccato corruptus ac vitiatus. Joh. III. 6. *Quod natum eſt ex carne, caro eſt.*) Jam vero etiam fidelium liberi naſcuntur ex carne, cum pii parentes non ſecundum ſpiritum & interiorem hominem, ſed ſecundum carnem & exteriorem hominem liberos generent. Rom V. 12. *Per unum hominem peccatum intravit in mundum,* id eſt, in univerſum genus humanum (**). II.) Ex illis ſcripturæ teſtimoniis, quæ in ſpecie de fidelium

(*) Idem volum. I. oper. p. 332. *Infantes ex fidelibus parentibus natos pro ſanctis,* id eſt, *in fœdere divino comprehenſis habemus & cum Paulo dicimus, ſi radix eſt ſancta, ſanctos etiam eſſe ramos.* Pelargus in antitheſ. apolog. contra Balduinum th. XCII. *Infantes, priusquam naſcantur, in fœdere eſſe qui negat, negat Deum ſeminis noſtri eſſe Deum, negat ad liberos noſtros pertinere promiſſionem. Et ubi pepigit Deus fœdus? nunquid in baptiſmo primum? an non cum patre credentium Abrahamo, cujus nos etiam liberi ſecundum ſpiritum?* Theſ. XCIII. adducit hæc dicta: Pſalm. XXII. 11. *Super te projectus ab utero matris meæ, de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Gen. XVII. 7. *Ero Deus ſeminis tui.* Exod. XX. 6. *Faciens miſericordiam in millia,* Paræus in cap. XI. Rom. col. 1143. *Tranſeunt jura hæreditaria familiæ vel gentis tam civilia: ſic ex principe naſcitur princeps, & ex Mahumetano Mahumetanus, cur non etiam ex chriſtiano chriſtianus?* Petrus Martyr in cap. XVII. Gen. *Infantes ex fidelibus natos ante baptiſmum ad Deum pertinere, etſi patrem aut matrem non habuerint Deo conjunctos, forte habuiſſe aliquos ex ſuis majoribus, ideoque eos eſſe membra eccleſiæ, propterea ſanctos ex mera Dei miſericordia, licet fidem veram in Chriſtum non habeant.* Notandum vero, diſſenſionem eſſe inter Calvinianos. Si enim quæras, ſintne omnes piorum liberi ſancti, an tantum aliqui? reſpondet Zwinglius *univerſaliter* in ſua confeſſione p. 236. *Quotquot ſunt chriſtianorum infantes,* (inquit) *de eccleſia populi Dei ſunt, ejusque eccleſiæ partes & membra.* Sed Calvinus & Beza *particulariter* adfirmant, ut innuant, ſolos abſoluto decreto electos eſſe ſanctos. GERHARDUS.

(**) Calvinus ipſe libr. IV. inſt. cap. 15. ſect. 10. p. 467. *Infantes ipſi ſuam ſecum damnationem a matris utero adferunt.* Et paulo poſt: *Imo tota eorum natura quoddam eſt peccati ſemen, ideo non odioſa & abominabilis Deo eſſe non poteſt.* At quomodo hoc cum nativa liberorum ex chriſtianis natorum ſanctitate conciliari poteſt? GERHARDUS.

lium parentum liberis agunt, eosdemque peccati originalis reos peragunt. Gen. V. 3. *Adam genuit filium ſecundum imaginem & ſimilitudinem ſuam*; (talem genuit filium, qui antequam renaſceretur, in ſpiritualibus cœcus, Dei inimicus & peccati ſervus erat, non autem ſecundum imaginem & ſimilitudinem Dei genuit, ad quam creatus & renovatus erat.) Poſt diluvium non alii niſi Noahi liberi in terra ſuperſtites erant, nihilo tamen minus Deus Gen. VIII. 21. de illis pronunciat: *Figmentum cordis humani tantum malum ab infantia.* Pſalm. LI. 7. *Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.* (David ex piis parentibus natus erat, 1 Sam. XVI. 1. neque tamen in peccatis ſe natum eſſe negat.) Eph. II. 3. *Eramus natura filii irae ſicut & cæteri.* (Apoſtolus erat origine Iſraelita & ſemen Abrahæ, 2 Cor. XI. 22. natura tamen ſe non minus, quam reliquos, filium iræ eſſe pronunciat). III.) Ex illis ſcripturæ pronunciatis, quæ teſtantur, non generationem, ſed regenerationem, facere Dei filios. Matth. III. 9. dicit Johannes baptiſta ad phariſæos: *Ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abrahamum.* Joh. I. 12. *Quotquot receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, &c. his qui credunt in nomine ejus.* v. 13. *Qui non ex ſanguinibus neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt.* Joh. III. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c.* Joh. VIII. 34. cum Judæi de patre Abrahamo gloriarentur, Chriſtus ipſis reſpondet: *Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati,* natura ipſos peccati ſervos & ſub peccatum venundatos eſſe docens. Rom. IX. 8. *Non qui ſecundum carnem filii, etiam Dei filii, ſed filii promiſſionis pro ſemine aeſtimandi ſunt* (*). Quo pertinent dicta piorum veterum. Tertullianus in apologet. cap. 17. *Fiunt, non naſcuntur chriſtiani,* quod repetit Hieronymus in epiſt. ad Læt. Auguſtinus lib. I de nuptiis & concup. cap. 17. *De juſtis & legitimis nuptiis filiorum Dei, non filii Dei ſed filii hujus ſeculi generantur.* Serm. XIV. de verb. apoſtol. *Ideo de baptizato non juſtus naſcitur, quia non generat, unde regeneratus, ſed unde generatus.* Ibidem: *Peccator naſcitur de ſemine juſti, quomodo oleaſter naſcitur de ſemine olivae. Vis, ut de baptizato baptizatus naſcatur, cum videas de circumciſo non naſci circumciſum.* Idem in libr. de vera innoc. *Omnis generatus damnatus, nemo liberatur, niſi regeneratur. Sicut enim non ex ſemine vel grano arboris frugifera in horto arbor naſcitur, quae bonum fructum adferat, ſed inſitione ſurculi eſt opus: ita quoque renaſci inſitione in Chriſtum, eodem modo oportet.* Leo magnus epiſt. XCVIII. *Regenerationis ſacramento per Spiritum ſanctum filii promiſſionis renaſcuntur, non in utero carnis, ſed in virtute baptiſmatis.* IV.) Ex omnibus ſcripturæ teſtimoniis, quæ de effectu baptiſmi agunt, quod ſcilicet ſit lavacrum regenerationis & renovationis &c. Cum enim etiam chriſtianorum liberos per baptiſmum regenerari oporteat, utique ante baptiſmum non ſunt regeniti, nec ſancti, nec Dei filii. Lutherus in cap. 21. Gen. *Quantumvis ſancti ſint pater & mater, tamen hoc filiis, qui ex eis naſcuntur, non prodeſt: non ſalvantur ideo, ſed ſi ſalvari debeant, opus eſt ut*

(*) Illa ſanctitas obtingit infantibus aut *ordinarie* aut *extraordinarie*. Non *hoc*, quia Deus extra caſum neceſſitatis omnia mediate per certa media confert, aut probent adverſarii contrarium ex ſcripturis. Nec *illud*, quia *aut* iſtam ſanctitatem habebunt a ſe, *aut* a parentibus. Non *a ſe*, quia *quid habes homo, quod non accepiſti.* 1 Cor. IV. 7. Ergo a *parentibus*. Si *hoc*, ergo per eorum fidem & ſanctitatem, aut per carnalem generationem. Non *prius*, quia *juſtus ſua fide vivet*, Rom. I. 17. Hab. II. 4. & quemadmodum nemo aliena anima vivit, aliena ratione intelligit, ita nemo aliena fide credit, aliena ſanctitate ſanctus eſt. Non *poſterius*, quia unum idemque non poteſt ſimul eſſe medium corruptionis & reſtaurationis, utpote rerum diſparatarum. Jam vero propagatio peccati originalis fit per carnalem generationem. Ergo. Sicut muſicus non gignit muſicum, ita ſanctus non procreat ſanctum: habitus *perſonales* non transfunduntur in ſobolem. GERHARDUS.

ut promiſſionis filii fiant, & ipſi quoque promiſſioni credant; ideo enim ſingulos oportet baptizari (*).

Quod opinio adfirmantium errori Pelagiano ſit adfinis.

§. CCXV. Adde, quod opinio illa de ſanctitate liberorum ante baptiſmum Pelagiano errori ex parte ſit adfinis. Quamvis enim ſanctitatis efficientiam merito Chriſti relinquant, nec naturæ innocentiam more Pelagianorum tribuant, in eo tamen ipſis ὁμόψηφοι ſunt, quod gratiæ divinæ ſupra peccatum exuberantis rivulos non ex limine domus dominicæ ad nos dimanare, ſed ſine mediis divinitus ordinatis ad nos pervenire contendunt, ſine quibus, excepto caſu privationis, nihil ſperare poſſumus aut debemus, ut teſtatur viſio Ezech. XLVII. 1. & ſeqq. Uſum igitur operis ſeu adplicationem meriti Chriſti ab ipſo opere ſeu merito Chriſti non diſcernentes & gratiam Dei ac meritum Chriſti, ſine mediis adplicationis magnopere prædicantes perinde faciunt, ac ſi quis fontem extra oppidum ſcaturientem magnopere quidem prædicet, ſed cives ad canales ſeu fiſtulas, per quas aqua illa fontana ad oppidum deducitur, non deducat. Vide Heshuſium in ſcripto contra errorem de ſanctitate liberorum ex chriſtianis natorum, recuſum Erfordiæ anno 1584. Schilterum in catech. cap. de baptiſmo.

Exceptio adverſariorum.

§. CCXVI. Excipiunt, *diſtinguendum eſſe inter ſanctitatem fœderalem & internam. Sanctitatem internam a ſe non tribui liberis, ſed ſanctitatem fœderalem vi illius promiſſionis:* Gen. XVII. 7. *Ero Deus tuus & Deus ſeminis tui* (**). Reſp. qua ſpecie negare poſſunt internam ſanctitatem liberis chriſtianorum ante baptiſmum a ſe tribui, cum hanc hypotheſin enixe tueantur, per baptiſmum non conferri infantibus donum υἱοθεσίας, adoptionis, regenerationis & ſalutis, ſed tantum in illis per ba-

(*) Eadem veritas, quatuor rationibus ſupra ſtabilita, confirmari poteſt V.) ex communi morte Gen. II. 17. Rom. VI. 23. VI.) a redemtione Chriſti 2 Cor. V. 14. Rom. V. 6. VII.) a παλιγγενεσίας neceſſitate Joh. III. 5. VIII.) a communi experientia, quæ teſtatur, ex piis parentibus ſæpiſſime naſci filios impios, ex Adamo Cain, ex Iſaaco Eſau, ex Davide Abſalon. GERHARDUS.

(**) Pierius in refut. collat. doctrinæ Calvin. cum Auguſtana confeſſione art. II. th. 28. *Sancti dicuntur fidelium liberi, non natura, ſed gratia, non ex parentum procreatione, ſed gratuita Dei ejuſmodi infantum in eccleſia recenſione; non regeneratione & peccati originalis ablutione, ſed a reliqua turba, quæ non eſt eccleſia, ſegregatione: non interna quadam & inhaerente munditie & ſanctitate, ſed ad ſanctitatem & cultum Dei conſecratione, non jure propriæ ſanctitatis, ſed jure fœderis & promiſſionis; ero Deus tuus & ſeminis tui.* Gen. XVII. 7. Reſp. ſanctitas illa, quam Calviniani liberis fidelium tribuunt, ita deſcribenda ex ipſorum verbis, ut ſit innixa fidei parentum, ut filii per eam ſint in fœdere Dei, in gratia Dei, filii Dei, habeant jus vitæ æternæ, naſcantur membra Chriſti. *Si naſcuntur ſancti*, ut loquitur Calvinus, utique natura ſunt ſancti. Peccatum originale facit filium iræ, ſanctitas autem iſta filium gratiæ. Pelargus adhuc orthodoxus in notis ad Candidum pag. 22. *Quæſo hic me ἀπαίδευτον placidus inſtruas. Sanctitas præceditne ut cauſa regenerationem, an tanquam effectus ſubſequitur? ſubſequi adfirmat apoſtolus:* 1 Cor. VI. 11. *abluti eſtis, ſanctificati eſtis.* Tit. III. 5. *Ex ſua miſericordia ſervavit nos per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti, ubi prior regeneratio renovatione vel ſanctificatione. Quod ſi παλιγγενεσίαν ſanctitas vera demum ſequitur, quomodo ante illam eſſe dicitur? fœderalem, inquies, præcedere ſtatuimus: at quænam illa fœderalis, quæ eſt prior ipſo fœdere? ubi enim fœdus illud novum niſi in baptiſmo, in quo jus filiorum Dei primum adipiſcimur, niſi enim quis renatus fuerit &c.* Rudolph. Gualterus homil. IV. in Joh. *Quid illa* (carnalis generatio) *faciat ad ſalutem, cum polluta ſit, & naturæ corruptionem ex primo parente ceu hæreditario jure in nos transfundat? de illa certe David loquebatur:* Pſalm. LI. En ego in iniquitatibus formatus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. *Peccatores ergo naſcimur & filii iræ, non filii adoptionis, qui ad hæreditatem cœleſtem admitti mereantur, unde Tertullianus olim recte dicebat:* Chriſtiani fiunt, non naſcuntur. GERHARDUS.

baptiſmum hæc dona obſignari? cum diſerte ſcribant, liberos chriſtianorum ante baptiſmum eſſe Dei filios, eſſe Chriſti membra, habere jus vitæ æternæ &c. Quæ omnia ſine interna ſanctitate non habent locum. Hebr. XII. 14. *Sine ſanctimonia nemo videbit Deum.* Quod porro ad ſanctitatem fœderalem attinet, ea duplici modo intelligi poteſt: *primo* quod infantibus chriſtianorum pateat aditus ad Dei fœdus per baptiſmum; *ſecundo*, quod ante baptiſmum actu ſint in Dei fœdere; *priori* ſenſu concedimus fœderalem ſanctitatem chriſtianorum liberis, *poſteriori* autem ſenſu negamus. Gen. XVII. 7. promittit Deus, quod velit eſſe Deus Abrahæ & ſeminis ejus, itemque in nov. teſt. omnium eorum, qui ſunt ex fide Abrahæ, quorum liberos in fœdus gratiæ velit recipere, non autem *immediate* vel propter *carnalem* ex chriſtianis parentibus *nativitatem*, ſed in vet. teſtam. per ſacramentum circumciſionis, in nov. teſt. per ſacramentum baptiſmi, unde v. 10. additur: *hoc eſt fœdus meum, quod ſervabitis inter me & vos & ſemen veſtrum, circumcidetur in vobis omne maſculinum.* v. 14. *Maſculus, cujus caro praeputii non fuerit circumciſa, exſcindetur anima ejus de populo ſuo, propterea quod pactum meum irritum fuerit.* Et Petrus Act. II. 38. 39. ex illa ipſa promiſſione colligit, quod per baptiſmum in fœdus recipi debeant. *Baptizetur unusquisque veſtrum &c. Vobis enim & filiis veſtris facta eſt promiſſio.* Vi ergo hujus promiſſionis liberi chriſtianorum habent aditum ad fœdus Dei; non autem actu ſunt in fœdere, cum extra neceſſitatis caſum non niſi per media Deus nobiſcum agat.

Argumenta adverſariorum. 1.) Liberi chriſtianorum dicantur ſancti, 1 Cor. VII.

§. CCXVII. Opponunt I.) 1 Cor. VII. 14. *liberos chriſtianorum expreſſe ab apoſtolo vocari ſanctos, infidelium vero liberos immundos.* Reſp. oſtendimus paulo ſuperius §. 198. non de mere *politica* munditie, nec de *interna* cordis ſanctitate & munditie, ſed de *eccleſiaſtica* quadam ſanctitate loqui apoſtolum, quod ſcilicet tales liberi ex chriſtianis parentibus nati, ſi vel maxime alteruter tantum parens fidelis ſit, cenſeantur in eccleſia nati, atque aditum ad baptiſmum initiationis ſacramentum habeant. Apoſtolus ibidem pronunciat v. 14. *virum infidelem ſanctificari per mulierem fidelem, & mulierem infidelem ſanctificari per virum fidelem*, id vero ad *internam* ſanctitatem, quam conjuges ſibi invicem communicent, haudquaquam torqueri poteſt. Ac repetenda ſunt hoc loco ſcripturæ dicta de propagatione peccati originalis, quæ teſtantur, liberos chriſtianorum non minus eſſe natura filios iræ, ac reliquos, concipi & naſci in peccatis, deſtitui gloria imaginis divinæ &c. Porro tres ſunt patrum expoſitiones in hunc locum (*). *Una* eſt, *ſanctos hic vocari liberos ſanctitate quadam civili, quod ſcilicet legitimi ſint, non ſpurii.* Ambroſius & Anshelmus in comment. Ut enim *mundis omnia munda*, Tit. I. 15 ita docet apoſtolus, ex cohabitatione uxoris infidelis virum fidelem non pollui coram Deo. *Altera* eſt, *filios horum conjugum dici ſanctos, quia conſecrantur Deo ab altero conjuge fideli, & per baptiſmum chriſtiani fiunt, & in timore Dei educantur.* Tertullianus lib. II. ad uxor. Hieronymus lib. I. contra Jov. Auguſtinus libr. II. de peccat. meritis & remiſſ. c. 26. lib. III. cap. 12. &c. (**). *Tertiam* expoſitionem referunt Auguſtinus & Anshelmus l. d. eiſque eorum, qui dicebant, *ſanctificari conjugem infidelem per fidelem, quia di-ſtat*

(*) Non tantum patres veteris eccleſiæ chriſtianæ, ſed & recentiores interpretes chriſtiani diverſas hujus oraculi Paulini dederunt expoſitiones, quas, more ſuo diligenter recenſuit b. WOLFIUS in *curis philol. & crit. tom. III. p. 309. ſeqq.* qui & *p. 401. ſeqq.* ſuam ſubjunxit επικρισιν.

(**) Idem epiſt. CVI. ſanctitatem illam, de qua apoſtolus loquitur, non de *ſanctitate fidei*, ſed de *concione ſacramentorum & ſimilitudine profeſſionis* interpretatur. GERHARDUS.

ſciat ſervare leges conjugii, & non abuti matrimonio, cum infideles non abſtineant ſe a copula conjugali tempore menſtrui, neque ſervent modum naturalem. Secunda expoſitio proxime accedit ad textum. Addimus ἐκ περιουσίας. Si vel maxime interna ſanctitas cum regeneratione conjuncta in hoc membro de liberis fidelium intelligeretur, nondum tamen conſequens fore, quod liberi ſanctitatem illam ex parentibus per carnalem nativitatem ſecum trahant, ſed quod in baptiſmo ejus participes reddantur, cum dubium nullum ſit, Corinthiorum liberos, de quibus hic agit apoſtolus, fuiſſe baptizatos.

2.) *Si radix ſancta, etiam rami erunt ſancti*, Rom. XI.

§. CCXVIII. II.) Rom. XI. 16. *Si primitiae ſanctae ſunt, etiam maſſa erit ſancta: & ſi radix ſancta, etiam rami erunt ſancti* (*). *Ergo liberi chriſtianorum propter nativitatem ex talibus parentibus ſunt ſancti.* Reſp. nequaquam hoc vult apoſtolus, quod patriarchæ ſua natura fuerint ſancti, aut quod ipſorum poſteritas propter carnalem ex illis nativitatem ſancta fuerit, ſed quod Deus primitias illas & radicem patriarcharum ita dilexerit, ut vellet ex ipſorum poſteritate adhuc multos convertere, illuminare & regenerare. Scopus namque apoſtoli eſt, oſtendere, quod *Deus non repulerit in univerſum populum ſuum.* v. 2. Id probat ex fœdere, quod non ſolum cum patribus, ſed etiam cum poſteris ipſorum fuit initum. Hoc argumentum apoſtolus duobus ſimilibus exornat. *Si primitiae ſanctae ſunt, etiam maſſa: ſi radix ſancta, etiam rami.* Prius ſimile reſpicit legem leviticam de oblatione primitiarum, per quam ſanctificabantur fruges reliquæ. Exod. XXIII. 19. Lev. XXIII. 10. Num. XV. 19. Per primitias & radicem intelligit ſanctos patriarchas, per maſſam & ramos ipſorum poſteros, & ex illorum ſanctitate etiam horum ſanctitatem concludit hoc ſenſu: Si patres Iſraëlitici populi ſunt ſancti, id eſt, in peculiarem Dei populum electi, cui facta eſt promiſſio de Meſſia & ejus beneficiis, utique etiam poſteri ipſorum erunt ſancti, id eſt, pertinebit ad ipſos promiſſio de Meſſia & ejus beneficiis, modo vera fide eam amplectantur: hanc enim conditionem ſubintelligendam eſſe oſtendit tota ſeries illius capitis, præſertim v. 20. ubi apoſtolus expreſſe dicit: *Judaeos per incredulitatem defractos eſſe.* Ex quibus omnibus adparet, non intelligi hoc loco *internam* cordis & ſpiritus ſanctitatem; alias ſequeretur, omnes Judæorum liberos eſſe natura ſanctos & in fœdere Dei comprehenſos; ſed *eccleſiaſticam* illam ſanctitatem, qua pateat ipſis aditus ad baptiſmum ac beneficia Meſſiæ. Mirum vero, hunc locum a Beza atque aliis adduci ad id confirmandum, quod diſerte ibi negatur. Apoſtolus enim diſerte ibidem v. 17. pronunciat, *nonnullos ramos eſſe defractos*, id eſt, quosdam ex ſanctis majoribus natos eſſe propter incredulitatem rejectos. Primitiæ ſive radix populi Judaici, id eſt, patriarchæ erant ſancti, & tamen maſſa ſive rami, id eſt, poſteri non imitabantur eam ſanctitatem, ſed ex illis plerique, qui tempore Chriſti & apoſtolorum vixerunt, abjecti ſeu defracti ſunt.

3.) *Chriſtus jubet parvulos ſibi adduci*, Marc. X.

§. CCXIX. III). *Chriſtus jubet parvulos ad ſe venire, ac regnum cœlorum ipſis pollicetur, Marc. X. 14. Ergo parvuli natura ſunt ſancti & haeredes vitae aeternae.* Reſp. 1.) Adducendi omnino ſunt parvuli Chriſto, ut cœleſtis benedictionis fiant participes, ſed hoc ipſum fit per baptiſmum, qui eſt ſacramentum initiationis, atque ordinarium illud medium, per quod parvuli regenerantur, renovantur, ac Chriſtum induunt. 2.) Adde, quod parvuli illi per circumciſionem jam ante erant in Dei fœdus recepti (**).

§. CCXX.

(*) Balduinus de caſib. conſcient. lib. II. c. 4. c. 10 *Loquitur apoſtolus de ſanctitate legali, quia videlicet liberi fidelium parentum jus & privilegium habent conſequendi bona eccleſiæ, ad quæ reliqui foris nati alieni ſunt, donec & illos per legitima media advocaverit Deus.* GERHARDUS.

(**) IV. Paræus in comm. epiſt. Gal. II. 15. p. 130. objicit, *Paulum dicere:* Nos natura Judai.

Q. 1.) An infantes baptizati credant.

§. CCXX. Quæritur V.) *An infantes baptizati credant?* Reſp. ſane infantes ex utero matris non adferunt ſecum fidem ad baptiſmum, interim tamen Spiritus ſanctus per ipſum baptiſmi ſacramentum fidem in cordibus illorum operatur, per quam υἱοθεσίας, remiſſionis peccatorum & vitæ æternæ participes redduntur, ut oſtendimus ſuperius §. 106. Hanc infantum per circumciſionem in vet. ac per baptiſmum in nov. teſt. fœderi divino inſertorum fidem (*) demonſtramus ex ſequentibus fundamentis: I.) Scriptura diſertis & expreſſis verbis fidem illis tribuit. Matth. XVIII. 6. *Qui ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis, qui in me credunt, expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria de collo ejus &c. v. 3. Amen dico vobis, niſi converſi fueritis & efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum.* (Si infantes circumciſi & baptizati non haberent fidem, Chriſtus fideles adultos non juberet illis fieri conformes.) Marc. IX. 42. *Quisquis ſcandalizaverit unum ex his puſillis, credentibus in me, bonum eſt ei magis &c.* v. 15. *Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud.* (Regnum Dei non accipimus niſi fide in Chriſtum, quod ſi ergo recipere debemus regnum Dei ſicut parvuli, utique etiam parvuli revera credunt (**).

§. CCXXI.

dæi. *Ergo & natura (ſeu ipſa ex chriſtianis parentibus nativitate) nos eſſe chriſtianos.* Reſp. eſt elenchus *amphibologiæ*. Nam φύσει eſſe Judæum Paulo apoſtolo non ſignificat, *natura eſſe filium gratiæ*, ſed *in Iudaiſmo eſſe natum*, & proinde non eſſe gentilem, nec eſſe proſelytum ex gentibus. Quia 1.) ait ἀντιθετικῶς, *Nos natura Judæi & non ex gentibus peccatores.* 2.) Rom. II. 27. ethnicus dicitur ἐκ φύσεως præputium. Ergo Judæus dicitur φύσει Judæus, id eſt, non natus ex præputio. 3.) Ratio proſelytorum hanc exegeſin etiam poſtulat Matth. XXIII, 15. Act. II. 11. & cap. XIII. 43. Hoc igitur tantum valet: Judæi natura fuere Judæi, id eſt, non proſelyti vel alii gentiles. Ergo & chriſtiani natura ſunt chriſtiani, id eſt, non ethnici nati extra eccleſiam, ſed progeniti in chriſtianiſmo. Fiunt vero, quando (loquimur de ordine a Deo in nov. teſt. præſtituto) chriſtiani, id eſt, filii Dei adoptati per baptiſmum. Gal. III. 27. Joh. III. 5. 6. GERHARDUS.

(*) In nota margini adſcripta adnotavit GERHARDUS, argumenta præcipua, quibus veritas de *fide infantum* innititur, deſumi poſſe 1.) *a* Chriſti teſtimonio. Matth. XVIII. 6. confer Luc. XVIII. 15. 2.) *ab* exemplo Johannis baptiſtæ. Luc. I. 44. 3.) *ab* exemplo circumciſorum infantum, Gen. XVII. 18. Rom. IV. 11. 4.) *a* confeſſione Davidis, Pſalm. LXXI. 5. 5.) *a* fidei proprietatibus, quæ tribuuntur parvulis, 1 Joh. II. 12. 14. Pſalm. VIII. 3. Matth. XXI. 16. 6.) *ab* effectibus fidei, qui tribuuntur infantibus, quorum poſitio ipſam fidem tanquam cauſam proximam præſupponit, Hebr. XI. 6. Matth. XIX. 4. Rom. III. 22. Gal. II. 16. Joh. III. 5. Tit. III. 5. Joh. I. 12. Eph. V. 26. Act. XV. 9. Gal. III. 26. Eph. III. 17. 1 Joh. V. 4. 1 Petr. I. 9. Luc. XVIII. 15. Rom. XIV. 18. Joh. XIV. 6. XV. 4. Act. IV. 12. Marc. XVI. 16. 7.) *ab* admirabili infantum in maximis doloribus patientia. 8.) *ab* omni impedimentorum abſentia. GERHARDUS.

(**) Nota hic inſuper 1.) Chriſtus jubet Matth. XVIII. 3. *ut fiamus ſimiles iſtius pueruli*, quem in medio ſtatuerat & in ulnas ſuas ſuſceperat, Marc. IX. 36. *ſi velimus ingredi regnum cœlorum.* Finge, iſtum puerulum fuiſſe fidei ſalvificæ expertem, nonne ſequetur, quod ex Chriſti mandato debeamus hominis increduli fieri ſimiles, ut ingrediamur regnum Dei. Debemus puerulum iſtum imitari non tantum quoad abſentiam malitiæ, 1 Cor. XIV. 20. ſed etiam quoad poſſeſſionem fidei ſalvificæ, ex qua ſincera illa humilitas, de qua Chriſtus loquitur, profluit. 2.) *Incredulorum*, qua talium *non eſt regnum cœlorum.* Apoc. XXI. 8. XXII. 15. Gal. V. 21. At talium παιδίων, id eſt, ejuſmodi parvulorum, qui per ſacramentum ſive circumciſionis ſive baptiſmi in fœdus Dei fuerunt adoptati, eſt regnum cœlorum. Matth. XIX. 14. Marc. X. 14. Luc. XVIII. 16. 3.) Quos puerulos ſancti angeli vere amant, & ſingulariter fovent, ii ſunt fidei ſalvificæ participes. Nam ſicut Deus hominem fidei ſalvificæ expertem ſpeciali ſuo amore & gratioſa præſentia non complectitur, donec reſipiſcat: ita ſancti angeli homines incredulos non ita fovent. Luc. XV. 10. At infantes baptizatos ſancti angeli vere amant

Exceptio Bellarmini & Bezæ: Pueros illos fuiſſe grandiuſculos.

§. CCXXI. Excipit Bellarminus libr. I. de bapt. cap. 11. uti & Beza part. II. reſp. ad act. colloq. Mompelg. pag. 97. 98. *Puſillos illos non fuiſſe infantes, ſed pueros grandiores. Nam vocavit eos Dominus ad ſe, & ſcandalizari poſſe dixit, ut venire ſuis pedibus, & ſcandali capacem eſſe, infantibus non convenit.* Reſp. 1.) *Deus ex ore infantum & lactantium laudem ſibi perficere dicitur.* Pſalm. VIII. 3. Matth. XXI. 16. Quin & Chriſtus de infantibus, quos in ulnas ſuas ſuſceperat, diſerte pronunciat: *talium eſt regnum cœlorum.* Matth. XIX. 14. Luc. XVIII. 16. Quomodo ergo infantes fide deſtituentur? 2.) Demus puerum, quem Chriſtus ſtatuit in medio diſcipulorum, fuiſſe quodammodo adultiorem, interim tamen inter ipſum & infantem, quoad cognitionem articulorum fidei, nullum eſt diſcrimen, ſiquidem hic puſillus non magis, quam infantes reliqui, potuit fidei ſuæ rationem reddere. 3.) Quod Chriſtus Matth. XVIII. 3. dicit: *Niſi converſi fueritis & efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis regnum cœlorum,* id Marc. X. 15. ad infantes in ulnis ſibi adlatos etiam adplicat: *Qui non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud.* Sic Luc. XVIII. 15. *adferebant ad Chriſtum infantes τὰ βρέφη, ut eos tangeret,* v. 16. *talium eſſe regnum Dei* pronunciat & addit: v. 17. *Quicunque non acceperit regnum Dei ſicut puer, non intrabit in illud.* 4.) Recognoſcat igitur Bellarminus ſua verba Anabaptiſtis cap. 8. præcedente oppoſita: *Solutio illa* (quod evangelia Matth. XIX. Marc. X. & Luc. XVIII. *non loquantur de infantibus, ſed de pueris, qui jam uſu rationis utuntur, cum non veniant niſi grandiores) non eſt ſolida. Nam verba evangeliſtarum parvulos & infantes ſignificant, Matthaeus & Marcus habent παιδία, id eſt, parvulos: Lucas habet βρέφη, id eſt, infantes.* Et ibidem: *Lucas dicit, eos portatos fuiſſe, non ſuis pedibus veniſſe, προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη, id eſt, adferebant autem ad ipſum & infantes. Igitur illa vox* venire *accipitur largo modo, pro eo, quod eſt accedere & propinquare.* Hæc Bellarminus ſibi ipſi contrarius (*). 5.) Ecquis vero infantes excluderet a dulciſſimis

amant. Matth. XVIII. 10. 4.) Infantes baptizati cum ſtatim poſt perceptum baptiſmum ex hac vita migrant, vel omnes damnantur, vel omnes ſalvantur, vel quidam damnantur, & quidam ſalvantur. Si *primum*, ſequetur, nullos infantes fuiſſe electos. Si *ſecundum*, fides illis tribuenda. Si *tertium*, oſtendendum fuerit, illos, qui damnantur, non fuiſſe in baptiſmo renatos. GERHARDUS.

(*) τὸ βρέφος Luc. XVIII. 15. notat non hominem adultæ ætatis grandiuſculum & doctrinæ capacem, ut vult Piſcator ibid. ſchol. 15. ſed infantem lac matris ſuæ ſugentem, ut etiam fatetur Calvinus libr. IV. inſt. cap. 16. ſ. 7. Beza in adnot. Luc. XVIII. 15. & Bucanus loc. 47. q. 35. Lactatio autem illa olim vel integrum trienntum duravit, 2 Macc. VII. 28. Inaniter ergo Piſcator in cap. XIX. Matth. obſerv. 11. contra nos urget 2 Tim. III. 15. ex quo ſtudet elicere, quod τὸ βρέφος uſurpetur ad ſignificandum puerum doctrinæ capacem. Nam ſciendum eſt, quod τὸ βρέφος notet vel infantem adhuc in utero matris ſuæ latitantem Luc. I. 41. vel recens natum & ab uberibus matris ſuæ pendentem; Luc. II. 12, 16. & XVIII. 15. Act. VII. 19 1 Petr. II. 2. Non notat igitur puerum natu grandiorem, ſed infantem ſeu breviori ſeu longiori temporis interſtitio lacte materno cibatum, quo tempore pii parentes ſuos infantes adſuefaciunt pietatis exercitiis. Quod attinet locum 2 Tim. III. 15. reſp. 1.) Paulus ibi ἐν προθήκῃ ait, ἀπὸ βρέφους, ab infantia, ut reddiderunt Ambroſius, Chryſoſtomus, Theophylactus & commentator Damaſceni libr. I. orth. fid. cap. 1. Sicut igitur ἀπὸ βρέφους notat *ab infantia*, ſic βρέφος notat *infantem*, non vero hominem adultum uſu liberi arbitrii præditum. 2.) Timotheus *ſacras litteras novit* ἀπὸ βρέφους ſeu ἐκ βρέφους, quia licet habuerit patrem græcum, tamen matrem habuit Judæam fidelem Act. XVI. 1. Eunicam dictam, 2 Tim. I. 5. aviamque Loidem, a quibus non heri aut nuper, ſed jam inde ab infantia divinas fuit doctus literas: non ergo demum tempore adoleſcentiæ ſuæ, ſed cum adhuc parvulus ſeu puerulus fuit, in exercitiis pietatis cœpit informari. Gellius Snecanus in locis editis anno 1607. p. 312. *Infantes hic intelligi manifeſtum eſt*

mis illis verbis Chriſti, quæ hiſtoriæ de parvulo in medio diſcipulorum ſtatuto immediate ſubjunguntur: Matth. XVIII. 10. *Videte, ne contemnatis unum ex his puſillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem Patris mei, qui in cœlis eſt. Venit enim filius hominis ſalvare, quod perierat?* Colligimus igitur, quod Chriſtus in genere de circumciſis & baptizatis parvulis loquatur, ſive adhuc infantes ſint, ſive quodammodo adultiores, quando ipſos credere pronunciat, id quod ex ipſo verborum ſono manifeſtum: *Qui ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis*, dicit v. 6. Proinde ab exemplo hujus pueri occaſione accepta in genere de parvulis agit. 6.) Chriſtus requirit, ut converſi efficiamur ſicut parvuli, ſi velimus intrare regnum Dei. Quod ſi infantes non crederent, fideles adulti parvulis incredulis conformes fieri deberent. 7.) Si nomine *puſillorum* non comprehenderentur infantes, conſequens foret, infantes baptizatos vel conformes fieri debere parvulis adultis, vel in æternum ipſis eſſe pereundum, ſi decedant in infantili ætate. 8.) Et cur adultiores potius quam infantes in exemplum ſimplicitatis & humilitatis Chriſtus nobis proponeret, cum ſcriptura & experientia teſtetur, malitiam cum ætate creſcere? 1 Cor. XIV. 20. *Malitia eſtote parvuli.* 9.) Quod ad ſophiſma de ſcandalo attinet (*), reſpondemus, Chriſtum loqui de ſcandalo non tam ratione *actus*, quam *pot*

Coram Dei judicio etiam illa actio ſcan judicatur, quæ alios offendere poteſt, lic actu ipſos non offendat, cum Deus magis tatem, intentionem & propoſitum oper quam eventum actionis reſpiciat; cape ſis regulæ exemplum manifeſtiſſimum. Matth 23. Chriſtus dicit ad Petrum: *Vade poſt tana, ſcandalum es mihi, quia non ſapis ea Dei ſunt, ſed ea, quae ſunt hominum.* A Chriſtus ipſo actu a Petro ſcandalizabatur? ſed Chriſtus ideo dicebat, Petrum ſibi eſſe dalo, quia talia proferebat, quæ ſcandal cordibus aliorum movere poterant.

§. CCXXII. II.) Poſitis proprietatibus & immediato alicujus rei effectu, res ipſa ponitur. Infantibus circumciſis in vet. & baptizatis in nov. teſt. ſcriptura tribuit proprietates & effecta fidei. Ergo. Pſalm. VIII. 3. Matth. XXI. 16. *infantium & lactentium perfeciſti tibi l* (non placent Deo laudes, hymni & gra actiones, niſi proficiſcantur ex vera fide *qua impoſſibile eſt Deo placere;* Hebr. XI. 6 *ex qua quidquid non fit, peccatum eſt,* XIV. 23. (***). Pſalm. XXII. 10. *ſpes mea ab uberibus matris meae, in te pr*

2.) *Inf tribuun fecta & prietat*

eſt ex proprietate græcæ linguæ. Ibidem etiam urget, quod in ulnis Chriſto adlati fuerint. Piſcator in cap. XIX. Matth. obſerv. 11. ſtatuit, Matth. XIX. 14, 15. Marc. X 13, 14, 15, 16. Luc. XVIII. 15. *agi de pueris, qui informari poſſunt.* Sed contradicit ipſi Calvinus libr. IV. inſtit. c. 6. §. 7. Bucanus loc. XLVII. q. 35. p. 674. Appelius in cenſura, pag. 260. GERHARDUS.

(*) Diſtinguendum 1.) inter *ſcandalum morale & reale.* Ut maxime enim infantes tales ſcandalizari non poſſint ſcandalo morali, malo exemplo, poſſunt tamen ſcandalizari ſcandalo reali, malo facto, quatenus illis aditus ad Chriſtum intercluditur, quatenus contemnuntur, injuriis adficiuntur. Hinc Chryſoſtomo, Euthymio, Thomæ, Maldonato, *ſcandalizare hic idem eſt quod contemnere & malefacere.* 2.) Inter ſcandalum conſideratum δευτέρως ratione hominum & πρώτω ne Dei. 3.) Inter ſcandalum *actu* & p In Dei enim judicio etiam iſta actio ſcandalum, quæ alios offendere poteſ in nervum non erumpat, nec re ipſa o quia Deus intentionem *agentis* magis, qua *nis* eventum reſpicit. GERHARDUS.

(**) Dictum Hebr. XI. 6. *Sine fide impoſ Deo placere*, Beza vol. II. libr. qq. q. 124. p. 345. Piſcator in comm. He obſerv. 10. de *ſolis adultis agere* ſtatuu contradicit illis Crocius in defenſ. p converſ. Prutenicæ cap. 13. p. 342. HARDUS.

(***) Pareus in comment. epiſt. ad Rom. concedit *infantes Deum invocare.* At *invocabunt ſine fide?* Rom. X. Hieronymus i

ſum ex utero. Pſalm. LXXI. 6. *Tibi innixus ſum ex utero, de ventre matris meae tu es eductor meus.* Pſalm. CXV. 13. *Benedicat omnibus, qui timent Dominum puſillis cum majoribus.* v. 14. *Adjiciat Dominus ſuper vos, ſuper vos & filios veſtros.* 1 Joh. II. 14. *Scribo vobis, parvuli, παιδία, quoniam noſtis Patrem.* (ubi Johannes tres claſſes eorum, ad quos ſcribit, conſtituit: prima complectitur patres, altera adoleſcentes, tertia parvulos. Ergo per parvulos non poſſunt intelligi adultiores, ſed, ut vulgata etiam verſio reddidit, *infantes*, de quibus teſtatur apoſtolus, quod *cognoſcant Patrem.* In quibusdam græcis exemplaribus legitur πατέρες, ſed cum illorum in verſu præcedente mentio facta ſit, ideo præferenda eſt illa lectio, quæ habet παιδία) 1 Joh. V. 4. *Omne, quod natum eſt ex Deo, vincit mundum, & fides noſtra eſt victoria, quae vincit mundum.* (jam vero baptizati infantes nati ſunt ex Deo, Joh. I. 13. utique ergo credunt & per fidem vincunt mundum.) Apoc. XI. 18. *Timentibus nomen tuum puſillis & magnis.* Apoc. XIX. 5. *Laudem dicite Deo noſtro omnes ſervi ejus & qui timetis eum puſilli & magni.*

Exceptio adverſariorum in infantibus non adparere bona opera.

Excipiunt *in infantibus non adparere bona opera, quae ſunt fructus fidei* Jac. II. 18. Reſp. 1.) Quamvis τεκμήρια & effectus fidei in infantibus non ita in oculos & ſenſus externos incurrant, ut fidei in adultis, non tamen ob id omnes fidei fructus in infantibus ſunt negandi, cum ſcriptura ipſis tribuat *Dei laudem*, Pſalm. VIII. 3. *Dei cognitionem*, 1 Joh. II. 14. *victoriam mundi.* cap. V. 4. Quos eſſe fidei fructus & bona opera, nemo inficias iverit (*). 2.) Ne quidem in adultis ſemper adparent exterius fidei fructus & bona opera, puta in ſomno, in morbis &c. Deo ſoli notum eſt, quomodo agonizantes ad ipſum ex toto corde ingemiſcant, quamvis linguæ officio deſtituti preces ſuas recitare nequeant. 3.) In infantibus nondum manifeſte adparent fructus originalis peccati: ecquis vero propterea negaverit, ipſos concipi & naſci in peccatis? Pſalm. LI. 7. 4.) Arbor bona in media hyeme non deſtituitur proprietate bonos fructus proferendi, quamvis exterius id non adpareat, & nos fidem infantibus ex eo negabimus, quod externos ejusdem fructus non proferant? Ut in ſeminibus & ſurculis arborum res ſe habet, quamquam non ferunt fructus, tamen ineſt eis vis & natura, ut fructus ſuo tempore producant: ſic infantum fides ἐνέργειαν exteriorem ſuo tempore exſerit & fert fructus Deo placentes. 5.) Quin imo Johannes baptiſta uteri materni carcere adhuc concluſus exterius teſtimonium fidei Chriſtum præſentem agnoſcentis ſaltu edidit. 6.) Dictum Jacobi adultos ſpectat, cumprimis hypocritas illos, qui fidem ſe habere gloriantur, nec tamen operibus eam demonſtrant.

3.) Infantes juſti ſunt ac placent Deo.

§. CCXXIII. III.) Infantes baptizati juſti ſunt ac Deo placent. Jam vero ſola fide in Chriſtum ſumus juſti ac Deo placemus. Ergo.

VIII. 3. *Perfeciſti tibi laudem ſeu robur ex ore infantium propter inimicos tuos, id eſt, ad confuſionem Judæorum.* Τὸ *perfeciſti* juxta Theophylactum in cap. XXI. Matth. ſignificat *perfectam & abſolutam oſtendiſti laudem, etiamſi illi infantes propter ætatem imperfecti & viles videantur.* Qui profert laudem Dei ad confuſionem inimicorum ejus, is præſtat vere bonum opus. Infantes per ſacramenta Deo inſerti proferunt laudem Dei. Ergo. Si dicas, *infantes proferre laudem Dei, quia præbent materiam proferendi laudem Dei, ſicut* Pſalm. XIX. 2. *de cælis id prædicatur.* Reſp. hanc explicationem diluit Chriſtus, Matth. XXI. 16. ubi ad pueros adclamantes ei adplicat dictum Pſalm. VIII. 3. quippe de quibus etiam David vaticinatus fuerit. Quare injurius eſt Piſcator in Chriſtum, quando in Pſalm. VIII. ſchol. 3. p. 44. ſcribit, *verborum Davidis diverſum eſſe ſenſum;* ſic enim adlegatio Pſalm. VIII. 3 a Chriſto facta foret erronea. *Si quis non diligit Dominum Jeſum Chriſtum ſit anathema Maranatha* 1 Cor. XVI. 22. At infantes baptizati non ſunt anathema, quia *talium eſt regnum cælorum* Matth. XIX. 14. GERHARDUS.

(*) Concedunt ipſi adverſarii, *Spiritum ſanctum excitare in infantibus novos motus*: at illi ſunt effectus fidei, nec poſſunt eſſe ſine fide. GERHARDUS.

go &c. Utraque propoſitio eſt bimembris. Quod infantes baptizati ſint juſti, patet ex eo, quia niſi juſti eſſent, nec Deo placere, nec ſalvari poſſent. Quod infantes Deo placeant, patet ex hiſtoria de parvulis Chriſto adlatis, quibus manus impoſuit, iisdemque benedixit, quin & redarguit eos, qui infantes ſibi adferri prohibeant. Matth. XIX. 13. 14. 15. Marc. X. 13. 14. 15. Luc. XVIII. 15. 16. De filiolo Jeroboami dicitur, Reg. XIV. 13. *quod inventum fuerit in eo aliquid boni coram Domino Deo Iſraël*: utique ergo placuit Deo. Quod ſola fide in Chriſtum juſti ſimus, conſtat ex Rom. III. 24. Gal. III. 24. Eph. III. 17. Quod *ſine fide impoſſibile ſit Deo placere*, expreſſis verbis docetur, Hebr. XI. 6. Excipiunt, *infantes imputatione juſtitiæ Chriſti ſine fide propria fieri juſtos.* Piſcator in reſponſ. ad dictum Hoffm. pag. 34. adſerit, *infantibus juſtitiam non eadem ratione, qua adultis, a Deo imputari.* Reſp.

Exceptio: Infantes imputatione juſtitiæ Chriſti ſine fide propria eſſe juſtos.

1.) Somnium hoc nullo ſcripturæ teſtimonio probari poteſt, cum totius ſcripturæ vox ſit perpetua, quod beneficiorum Chriſti non niſi fide participes fieri poſſimus, ſine qua prorſus ἀδύνατον ſit Deo placere, nedum juſtificari & ſalvari. 2.) Oſtendit hoc res ipſa. Cum donum aliquod multis offertur, cujus tamen non actu omnes fiunt participes, cauſa quærenda eſt in illis, quibus offertur, quorum aliqui oblatum donum recipiunt, quidam vero repudiant: ſic Deus gratiam ſuam, remiſſionem peccatorum & vitam æternam in verbo & ſacramentis omnibus hominibus ex animo offert. Quod beneficiorum illorum non omnes fiunt participes, inde eſt, quod oblata bona non recipiunt: reſtat igitur, ut baptizatis infantibus fides tribuatur, vel beneficia omnia, in baptiſmo ipſis oblata, iisdem denegentur. 3.) Si infantes juſti ſunt, aut ſua aut aliena fide juſti ſunt. Non aliena, quia *juſtus ſua fide vivit*, Hab. II. 4. Rom. I. ſua. 4.) Hinc ipſe Beza in qq. & part. II. quæſt. 126. *Nequaquam facile quempiam fide aliena ſervari, ne qui hoc accipiat, ac ſi dicerem, parentum fantibus imputari, quaſi aliena fide ſre quod quidem non minus falſum & al quam ſi dixerim, quempiam poſſe alie vivere, aut alterius ſapientia ſapere* Beza addit, *interveniente parentum fi ut nati vel naſcituri infantes ſancti ſint in fœdere cenſeantur ac proinde ſerve* eo principium manifeſte petit.

§. CCXXIV. IV.) Infantibus aut fides tribuenda, aut ſalus deneganda. Salutem illis denegare crudele eſt & impium. Ergo nec fides eis deneganda. Connexum *majoris* ex ſcriptura manifeſtum. Joh. III. *credit in filium, non judicatur, qui credit, jam judicatus eſt.* v. 36. *Qui lium, habet vitam aeternam, qui non lium, non videbit vitam, ſed ira Dei m per ipſum.* Joh. XIV. 6. dicit Chriſtus *venit ad Patrem niſi per me.* Marc. X *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſa qui vero non crediderit, condemnabitur.* baptiſmus ſine fide non prodeſt, nec confert) Act. IV. 12. *Non eſt aliud n tum hominibus, in quo oporteat eos ſalv niſi in nomine Chriſti Jeſu*, 1 Joh. V. *non habet Filium, non habet vitam &* imo tota ſcriptura teſtatur, nos non niſi in per Chriſtum, ac propter Chriſtum ſ.lv viciſſim, nos non niſi fide eſſe in Chriſt neficiorum ejus participes fieri. Alteru tur ſtatuendum fuerit, infantes ſcilicet r leſtis extorres eſſe, vel fide in Chriſtu fieri. Cæterum quod infantes ſalvent preſſe Chriſtus teſtatur, Matth XIX. Marc. X. 14. Luc. XVIII. 16. *Talium*

4.) aut bue ſalu

(*) Piſcator in cap. XIX. Matth. obſerv. 11. notat, *infantium poſſe eſſe regnum cœlorum, etiamſi non credant, dummodo ſint electi, & fidem in ſcriptura nuſpiam requiri niſi ab adultis.* Reſp. hinc ebullit Photinianiſmus, ſiquide adſcribere ſalutem ſine juſtitia Chriſt toris per fidem juſtificantem vere adpl hæreſis Photinianorum. Et ſicut n

gnum cœlorum: *Niſi converſi fueritis &c.* Apoc. XX. 12. *Vidi mortuos puſillos & magnos ſtantes coram Deo, & libri aperiebantur, & alius liber aperiebatur, qui eſt liber vitae.* Ergo etiam puſilli quidam ſcripti ſunt in librum vitæ. *Vadam ad illum*, dicit David de filio ſuo ex Bethſabea ſuſcepto atque ante annos diſcretionis mortuo. 2 Sam. XII. 23. Concludimus ergo: ſi infantes ſalvantur, utique Chriſtus, ſine quo nulla ſalus, in eis vivit: at *Chriſtus per fidem vivit in cordibus noſtris.* Eph. III. 17. Si infantes ſalvantur, utique habent veſtem nuptialem; Matth. XXII. 12. at veſtis illa nuptialis nihil aliud eſt, quam Chriſtus fide indutus. Gal. III. 27. Si infantes ſalvantur, utique ſunt in Chriſto: ſed non ſunt in Chriſto niſi per fidem. Rom. XI. 20. Excipiunt, *de adultis ſolum intelligenda ſcripturae dicta, quae teſtantur, nos fide in Chriſtum fieri ſalvos.* Reſp. unus Chriſtus, una fides, una ſalus, unus juſtificationis & ſalvationis modus teſte tota ſcriptura. Generalia ſunt Spiritus ſancti pronunciata. *Sine fide impoſſibile eſt Deo placere: Qui non credit, condemnabitur: Qui incredulus eſt filio, ira Dei manebit ſuper eum.* Ubi ergo ſcriptura non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Præter fidem nullum dari poteſt medium, quo Chriſtus, extra quem nemo ſalvari poteſt, adprehendatur.

Exceptio de adultis ſolum intelligendum eſſe, quod fide in Chriſtum ſalvi fiant.

§. CCXXV. V.) Baptiſmus eſt efficax medium, per quod Spiritus ſanctus baptizatos regenerat, peccata illis remittit, eos in fœdus Dei transfert, juſtitia Chriſti veſtit, υἱοθεσίας participes facit &c. (*). Hæc vero omnia non habent locum ſine fide, ut oſtendimus ſuperius, §. 105. Quo cumprimis pertinet aureolum illud apoſtoli: Gal. III. 26. *Omnes filii Dei eſtis per fidem in Chriſtum Jeſum.* v. 27. *Quia quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis*; ex quo ſic concludimus: Quotquot in baptiſmo Chriſtum induunt, ſunt filii Dei per fidem. Infantes Chriſtum in baptiſmo induunt. Ergo ſunt filii Dei per fidem. Excipiunt, *infantes baptizari in fidem parentum vel eccleſiae, vi promiſſionis*, Gen. XVII. 7. *Ero Deus ſeminis tui: cum Chriſtus fidem eorum, qui paralyticum adferebant, intuitus, peccata eidem remiſerit.* Matth. IX. 2. *Reſp.* 1.) *Juſtus ſua fide vivet.* Hab. II. 4. Rom. I. 17. Gal. III. 11. Hebr. X. 38. Ergo ad participationem ſpiritualium ac cœleſtium beneficiorum requiritur fides propria. 2.) Ut parentum incredulitas liberorum ſalutem non labefactat, ita nec fides parentum liberis ſalutem confert, *ſed juſtitia juſti ſuper eum, & injuſtitia injuſti ſuper eum.* Ezech. XVIII. 20. 3.) Vt ipſosmet infantes per baptiſmum renaſci oportet, ſi regnum Dei intrare velint: Joh. III. 5. ita quoque ipſosmet oportet credere; ſi velint eſſe regenerationis participes, quia ſine fide regeneratio & ſalus non habent locum. 4.) Ut nemo poteſt cibum terrenum in uſum alterius capere, ſed quemlibet per ſe oportet illum adſumere: ita quoque Chriſti caro fide cujusque propria manducanda & ſanguis ejus fide cujusque propria bibendus. Joh. VI. 54. 5.) Promiſſionem illam Gen. XVII. 7. fidem includere expreſſe docet apoſtolus Gal. III. 7. *Cognoſcitis ergo, quia qui ex fide ſunt, illi ſunt filii Abrahae.* v. 8. *Providens autem ſcriptura, quia ex fide juſtificat Deus gentes, pronunciavit Abrahae, quia in te benedicentur omnes gentes.* v. 9. *Ergo qui ex fide ſunt, benedicuntur cum fideli Abraham.* Id ipſum docet

5.) Baptiſmi effecta non habent locum ſine fide.

Exceptio: Infantes baptizari in fidem parentum vel eccleſiæ.

 Rom.

propria ἀπιςία damnatur, ita nemo niſi propria fide juſtificatur. Hab. II. 4. Rom. I. 17. GERHARDUS.

(*) Danæus libr. V. iſagoges chriſtianæ cap 35. fol. 540. recte diſputat, *quod idem baptiſmi effectus ſit etiam in infantibus, qui eſt in adultis, quamquam vim ejus infantes tam cito non proferant, neque illius fructus edant quam adulti, ſed demum cum ætas advenerit & uſus rationis.* GERHARDUS.

Rom. IX. 6 *Non omnes qui ex Iſrael, ii ſunt Iſraelitae.* v. 7. *Neque quia ſemen ſunt Abrahae, omnes filii.* v. 8. *Non qui filii carnis, hi filii Dei, ſed qui filii ſunt promiſſionis, aeſtimantur in ſemine.* Ex quibus perſpicuum eſt, promiſſionem Abrahæ factam non poſſe nec debere eo extendi, quod ſemen Abrahæ ſine fide benedictionis & ſalutis particeps fiat. 6) Paralyticus non bajulorum, ſed ſua fide remiſſionem peccatorum obtinuit. Niſi in Chriſtum credidiſſet, non fuiſſet paſſus ſe ad Chriſtum adduci, nec ſuaviſſima filii adpellatione a Chriſto fuiſſet honoratus, nec ad fiduciam ab eodem erectus. 7.) Fides aliena poteſt alteri corporalia beneficia per preces impetrare, quin imo etiam illud efficere, ut donetur alteri fides propria, ſed ad remiſſionem peccatorum, juſtificationem & ſalutem oportet quemlibet *ſuo corde credere*: Rom. X. 11. ita quoque infantuli per parentes, patrinos atque alia eccleſiæ membra Chriſto piis precibus offeruntur, ſed poſtea per baptiſmum ac in baptiſmo fide propria donantur, per quam cœleſtium beneficiorum participes redduntur.

Exceptio Bezæ, baptiſmum eſſe ſigillum non regenerationis, ſed adoptionis.

Beza excipit in præfat. part. I. reſp. ad act. colloq. Mompelg. pag. 24. *Baptiſmum non eſſe obſignationem regenerationis in pueris, ſed tantum adoptionis.* Reſp apoſtolus baptiſmum vocat *lavacrum regenerationis*; Tit. III. 5. utique ergo confert & obſignat regenerationem. *Nihil obſignatur niſi quod jam habetur*, ſcribit Beza part. II. reſp. ad act. coll. p. 62. Ergo infantes baptizati aut jam habebunt regenerationem, aut baptiſmus illis non erit lavacrum regenerationis. Adde, quod plane ἀσύςατον ſit ac contradictionem implicet, baptiſmum in infantibus eſſe obſignationem adoptionis, & non eſſe obſignationem regenerationis. Quomodo enim adoptio illa in infantibus ſine fide & regeneratione habebit locum? Johannes I. 12. & ſeqq hæc tria, puta fidem, adoptionem & regenerationem, ſic connectit, ut nulla ratione diſtrahi poſſe oſtendat: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri,* (hæc eſt ac *videlicet his, qui credunt in nomen ejus,* eſt fides) *qui non ex ſanguinibus, nequ luntate carnis, neque ex voluntate viri, Deo nati ſunt;* (hæc eſt regeneratio cu & adoptione ἀδιαμαντίνως conjuncta.) E id res ipſa. Omnes naſcuntur natura fi Ergo oportet eos renaſci, ut fiant Dei fil inde nemo eſt Dei filius, niſi ex Deo natu modo ergo baptiſmus erit obſignatio adop non autem ſimul regenerationis?

6.) In circum. vet. te placue per fi vati

§ CCXXVI. VI.) Infantes circumciſi in vet. teſtam. placuerunt Deo & per fidem ſalvati ſunt. Ergo de infantibus baptizatis in nov. teſtam. idem dicendum fuerit. *Antecedens* demonſtramus hoc modo: Gen. XVII 7. promittit Deus, ſe per circumci tale fœdus cum Abrahamo initurum, q Deus ipſius & Deus ſeminis ejus. Erg circumciſorum infantum Deus, hoc eſ Pater ipſorum benigniſſimus, remiſit ipſ cata, complexus eſt eos ſua gratia, ac benedictionis ſpiritualis participes fecit; enim eſt promiſſionis illius ſenſum, p Lev. XXVI. 11. 12. Jer. XXXI. 33. 34. XXII. 31. 32. Sic Abraham dicitur ac *ſignum circumciſionis ſignaculum juſtitia* Jam vero non aliam circumciſionem Abraham, aliam Iſaac, ſed unum idemq cumciſionis ſacramentum adultis & inf fuit collatum. Quod ſi circumciſio etiam fantibus fuit ſigillum juſtitiæ fidei, utiqu vuli circumciſi habuerunt fidem: quo p dictum Bezæ part. II. reſp. ad colloq. pa *Obſignatio eſt earum rerum, quae jam hab*

Anti 1.) An ſtarum pliciter

§ CCXXVII. Hanc ſententiam noſtram de fide infantum oppugnant Anabaptiſtæ, Pontificii & Calviniani (*), ſed diverſimode

(*) Iis, qui fidem infantum oppugnant, accenſendi quoque ſunt ii, qui in SOCINI caſtris militant. Viam iis hac in re præivit FAUSTUS SOCINUS in libr. *de ſtatu*

... infanti-bus fidem. de. 1.) Anabaptiſtæ ſimpliciter denegant infantibus fidem, cum non ſint doctrinæ capaces. Tranſlv. in 36. argumentis contra pædobaptiſmum argum. 16. *Si dixeris infantes fidem habere, novam novae fidei revelationem in illis demonſtrabis, quod ex verbo Dei nunquam probare poteris* (*). Vide etiam colloq. Franckenth. part. XII. act. 31. pag. 651. & ſeqq.

2.) Pontificiorum, qui fidem habitualem illis tribuunt. 2.) Pontificii ſtatuunt, *infantes non habere fidem actualem, ſed habitualem: & credere eos fide aliena & ipſa baptiſmi ſuſceptione*, quæ ſunt verba Bellarmini libr. I. de ſacram. bapt. cap. 10. (**). Monendum tamen, Scholaſticos in hac quæſtione non

hom. p. 311. & 327. ubi inter alia ita pronunciat: *Perridiculum videtur, credere infantes, & ſomnio ægrotantium ſimillimum.* Nec his abſimilia ſunt, quæ in eiusdem libello, *quod evangelici debeant ſe adjungere &c. cap. IV. p. 52.* hanc in rem leguntur. Docet enim *loc. cit. quod ad baptiſmum rite ſuſcipiendum ſimplex in Deum fides non ſit ſatis, ſed neceſſe ſit, ut adſit fides in Jeſum Chriſtum*,, i. e. ut is, qui baptizari debet, credat, Jeſum Nazaræum eſſe Chriſtum, eiusque doctrinæ adhæreat, ac publice id profiteatur; quam fidem ſi quis infantibus tribuere, aut ineſſe poſſe adſerere audeat, ſtultus meritiſſime ab omnibus iudicetur,,. Conferenda, quæ VAL. SMALCIUS, in *refutatione theſium* WOLFG. FRANZII, *diſp. X. p. 10.* & 324. HIERONYMUS MOSCOROVIUS, in *refutatione libri de baptiſmo* M. SMIGLECII, Racov. *MDCXVII.* edita, *p. 21.* MART. CZECHOVICIUS, in *commentat. de pædobaptiſtarum origine & de ea opinione, qua, infantes baptizandos eſſe, creditur, &c. err. XII. p. 132.* aliique hanc in rem ſcripſerunt. Add. *catech. Racov. cap. IV. p. 228.*

Socinianis ad latus ponimus IAC. ARMINII diſcipulos, *Remonſtrantes* vulgo dictos, qui in *apolog.* ſua *cap. XXIII. f. 87. a.* fidem parvulorum haud obſcure negant. Idem ferunt SIM. EPISCOPIUS in *reſponſ. ad libellum, cui titulus: ſpecimen calumniarum &c. oper. theolog. vol. II. part. II. p. 310, 311* & STEPH. CURCELLÆUS in *inſtitut. relig. chriſt. cap. VIII. §. XI. oper. theolog. p. 468.* ubi ſententiam illorum, qui putant, *per baptiſmum fidem in infantibus recens natis produci*, abſurdam adpellat.

(**) Menno in *fundam.* p. 73. ſimpliciter derogat infantibus fidem. GERHARDUS.

MENNONIS veſtigia, præter alios, ex recentioribus eius adſeclis ſecutus eſt HERM. SCHYN, ſæpius iam à nobis adlegatus, in *hiſtoria chriſtianorum, qui in Belgio fœderato Mennonitæ adpellantur, p. 86. ſeqq.* ubi tamen nullas alias huic ſententiæ oppoſuit rationes, quam pridem examinatas, quas breviter & ſolide confutavit b. WEISMANNUS, in *inſtitut. theol. exegetico-dogmaticæ p. 915.*

(***) Coſterus etiam in augm. ench. p. 84 *infantes credunt fide habituali ſeu infuſa.* Bellarminus rurſus libr. I. de baptiſm. cap. 11. *Infantes non habent actualem fidem, ſed fide aliena credunt.* Ludov. Granatenſis in evang. de paralyt. Matth. IX. *Hoc in loco immenſa Dei bonitas ſatis adparet, qui frequenter propter aliena merita miſeris opitulatur &c. An non quotidie eccleſiæ fides in ſacramento baptiſmi regeneratis infantibus ſufficit ad ſalutem? Si enim tanta Dei juſtitia eſt, ut aliena labes naſcentem puerum inficiat, cur non tanta ſit ejusdem miſericordia, ut aliena quoque fides & voluntas ſalutem ei conferat?* GERHARDUS.

Ex variis iſtis locis, quæ in medium heic attulit GERHARDUS, clare ſatis patet, mentem doctorum eccleſiæ Romanæ huc redire: 1) fidem parvulorum non eſſe *actualem*, ſed *habitualem*; 2) infantes credere non propria, ſed *aliena* fide, parentum ſcilicet, patrinorum, vel eccleſiæ. Audiamus hanc in rem HONORATUM TOURNELY, theologum Pariſienſem noſtro hoc ſeculo clarum, ſociumque Sorbonicum, qui ſententiam eccleſiæ Romanæ binis theſibus complexus eſt. *Prima* ita ſeſe habet: *Nulla eſt in infantibus, cum baptizantur, fides propria actualis, ſed hæc per fidem eccleſiæ & offerentium puerum ad baptiſmum ſuppletur.* Quod quidem adſertum ex AUGUSTINO præcipue comprobare annititur. *Altera* theſis hiſce concepta eſt verbis: *Fide catholica certum eſt, infantibus per baptiſmum infundi ſanctificantem gratiam & fidem, quæ ſit aliquid fixum & permanens, ab actibus diſtinctum, & quæ ſeculo duodecimo* habitus *nomine explicari cœpit: utrum vero ſit vera qualitas inhærens, verus habitus, fide non conſtat.* Atque hancce theſin partim ex ſcripturis ſanctioribus, partim ex conciliis, par-

Diſſenſiones Scholaſticorum in hac quæſtione.

non conſentire. *Quidam* enim diſputant, in baptiſmo in pueris nondum ratione utentibus nullas infundi virtutes, nec ſecundum *actum*, nec ſecundum *habitum*, nec ſecundum *radicem*, ſed in adulta demum ætate, quam infra annum XXX. conſtituunt, eas conferri, vel ſi in infantia moriantur & baptizati ſint, in ſeparatione animæ a corpore virtutes illis conferri. *Alii* diſputant, in baptiſmo conferri nec *habitus*, nec *actus* virtutum, ſed *radicem* earum, quæ ſit gratia. *Alii* radicem illam faciunt characterem baptiſmi, & eius radicis ramos progreſſu ætatis fieri habitus virtutum, ex quibus ſequantur ſub tempore actus. *Alii* opinantur, in parvulis baptizatis infundi

partim denique ex conſtanti patrum traditione adſtruere conatur TOURNELY. Vid. eiusdem *prælectiones theologicas in ſcholis Sorbonicis olim habitas, tom. III. cap. de baptiſmo, quæſt. III. p. 220. ſeqq.*

Equidem, ſi dicendum, quod res eſt, hæc eccleſiæ Romanæ ſententia ſuffragio antiquitatis chriſtianæ haud prorſus deſtituitur. Nam, ſecundum AUGUSTINUM, parvuli per baptiſmi actum tranſeunt in numerum eorum, qui credunt, idque ex duplici fundamento: 1) quia credunt *fide aliena* offerentium eos ad baptiſmum, & ipſorum nomine dicentium: *credo.* 2) quia *perceperunt ſacramentum fidei.* Ita enim ſuam hac de re mentem exponit celebris iſte Hipponenſium præſul: *Credit in altero, qui peccavit in altero. Ad verba aliena ſanatur, qui ad factum alienum vulneratur. Credit in Jeſum Chriſtum: fit interrogatio: dicitur, credit; & valet, & inter fideles baptizatos computatur. Hoc eis adquiritur per virtutem ſacramenti & offerentium reſponſionem. Noli eis ſine iſta fide & ſine iſto ſacramento huius fidei promittere vitam æternam.* De eodem argumento in eundem ſenſum alibi ita pronunciat: *Parvuli pueri portantur ad eccleſiam, &, ſi pedibus illuc currere non poſſunt, alienis pedibus currunt, ut ſanentur: adcommodat illis mater eccleſia aliorum pedes, ut veniant; aliorum cor, ut credant; aliorum linguam, ut fateantur: ut quoniam, quod ægri ſunt, alio peccante prægravantur, ſic, cum hi ſani ſunt, alio pro eis confitente ſalventur.* Vid. eiusdem *ſerm. X. & XIV. de verb. apoſt.* porro *libr. I. de pecc. mer. & remiſſ. cap. XIX* alibique paſſim.

Verum, quantacunque ſit AUGUSTINI auctoritas, ea tamen tanta non eſt, ut ſententiæ Romanenſium ſtabiliendæ inſerviat. Nam 1) procul dubio erravit AUGUSTINUS, quando ſtatuit, infantes credere *fide aliena*; ſiquidem hæc ſententia non tantum ſacrarum litterarum ſuffragio deſtituitur, ſed & oraculis ſacris e diametro repugnat; *Juſtus* enim *ſua*, non aliena, *fide* vivit; *Habac. II. 4. Ierem. III. 36. Rom. I. 17.* Repugnat etiam hæc ſententia naturæ fidei iuſtificantis, quæ eſt fiducialis adprehenſio Chriſti atque beneficiorum ab ipſo partorum. Quem ad modum enim beneficia iſta in baptiſmo offeruntur, ita a baptizatis adprehendi nequeunt, niſi fide *propria*, quam in ipſorum animis per hoc ſacramentum initiationis Spiritus S. accendit. Conf. IO. GEORG. NEUMANNI diſſert. *de fide aliena*, & IO. HERM. BECKERI diſp. *de fide infantum præſumta*, §. 2. p. 12. 2) Dum AUGUSTINUS ſubinde inculcat, parvulos dici fideles propter *fidem*, non quidem *propriam*, ſed *alienam*, eo ipſo clare ſatis docet, nullam in infantibus eſſe fidem *habitualem*, qualem coetus Romani doctores ſtatuunt. Alias enim dixiſſet, infantes adpellari fideles a tali fide *habituali.* Iam vero, quod 3) notamus, opinio illa de *habitu fidei*, quem infantibus adſignant Romanenſes, non tantum AUGUSTINO, ſed & reliquis veteris eccleſiæ doctoribus prorſus fuit ignota, ac demum in concilio Vienenſi, anno *MCCCXI.* a CLEMENTE V. P. R. celebrato, ſtabilita. Concilii huius decretum hanc in rem ſancitum exſtat *Clement. I. de ſumma trinit.* atque adprobatum deinceps fuit a patribus Tridentinis *ſeſſ. VII. can. 13.* prout ipſe obſervavit, quem ſupra nominavimus, HONORAT. TOURNELY *loc. cit. p.* 221. Addimus 4) fidem *habitualem*, ſive ſit infuſa, ſive ſit adquiſita, vel præſupponere *actum* fidei (habitus enim enaſci non poteſt niſi ex actibus reiteratis) vel certe eundem includere. Proinde ii, qui ſunt capaces *habitus* fidei, ſunt etiam capaces actus. Ut iam ea, quæ infra, & quidem §. *CCXXVIII.* in nota textui ſubiecta, contra doctrinam Romanenſium de *habitu* fidei diſputavit GERHARDUS, heic non repetamus. Conf. IO. AFFELMANNI, theologi quondam Roſtochienſis, diſput. *de fide infantum*, quæ eiusdem *ſyntagmati exercitat. acad. part. I. p. 320. ſeqq.* inſerta eſt, §. 38. pag. 847. *ſeqq.*

ıdi habitus virtutum, non autem actus quoad uſum. 3.) Calvinus libr. IV. inſtit. cap. 16. ſect. 20. diſputat, *parvulos baptizari in futuram pœnitentiam & fidem, quae etſi in illis nondum formata ſunt,* inquit, *arcana tamen Spi-*
ıs *operatione utriusque ſemen in illis latet.*
t. 19. *In ſuſpenſo relinquere ſe malle* dicit,
l de fide infantium in hac vita ſit ſentiendum.
cripto contra Servetum, referente Chaſſa-
ıe libr. II. locor. cap. 45. §. 1. *Dicimus qui-*
baptiſmum nihil nobis prodeſſe, niſi, quae
t, *promiſſio fide adprehendatur; ſed continuo*
liımus, patres eam pro liberis univerſaque
ole amplecti, non ſolum quemque pro ſe, quia
m fideles omnes in commune hanc gratiam ec-
ıe oblatam amplectuntur: rejiciendum hoc non
infantem baptizari in alterius fidem: ad
enim niſi ad fideles diriguntur verba, ſuper
fundata eſt fides? Nimirum ut ſciant ſe
progenie a Deo adoptatos eſſe. Beza in
ɔq. Mompelg pag. 435. *Infantes aliena fide*
izari adſerit. Part. II. reſponſ. ad act. colloq.
npelg. pag. 97. & ſeqq. negat, *infantes ju-*
ari fide ſua, quippe quam nec habeant, nec
re poſſint. Pag. 99. *Fidem parentum infan-*
s tribui, eamque ſic fidem alienam eſſe dicit,
ı in ipſis infantibus non ineſt, ut tamen pro
ſua in illis ex Dei pacto cenſeatur (*). Marloratus in cap. IX. Matth. ex Muſculo. *De ſingulis fidelibus ſentire convenit, quod Dei gratiam fide ſua ad liberos & nepotes propagent, etiam antequam naſcantur, atque id in pueris infantibus locum habet, qui nondum per aetatem fidei ſunt capaces.* Urſinus in catech. quæſt. 57. pag. 370. *Infantes habent fidem & converſionem potentia & inclinatione, tametſi nondum actu* (**). Georgius Sohnius in exeg. Auguſt. confeſſ. pag. 793. aliquo modo infantibus tribuit fidem, qua in parte a Beza diſcedit: *Certum eſt,* inquit, *in infantibus proprie nec notitiam ullam eſſe, nec fiduciam &c. Sed tamen in iis inſtar fidei illius adultorum novos motus & novas inclinationes pro ipſorum motu atque captu a Spiritu ſancto extra ordinem excitari, id eſt, eos a Spiritu ſancto donari, regenerari & ſanctificari, videlicet quoad ſpeciem, non quoad individua &c. Hunc motum Spiritus ſancti regenerantis & ſanctificantis in infantibus alii vocant fidem, alii ſemen fidei, alii inclinationem ad fidem videlicet actualem, alii primitias Spiritus ſancti, alii denique ſimpliciter regenerationem & ſanctificationem adpellant.* Wilhelmus Zepperus libr. III. de ſacram. cap. 8. pag. 292. recitatis variis opinionibus ſuam ſententiam his verbis proponit: *Potentia vel δυνάμει fides eſt in infantibus. Neque enim dubitandum eſt, Deum optimum*

Calviniano-, qui ſe- fidei illis -ribuunt.

*) Idem in colloq. Mompelg. pag. 491. *In infantibus in eccleſia baptizandis fidem eccleſiæ præſupponimus, non autem propriam fidem.* Pag. 495. *Infantes in fide parentum atque eccleſiæ baptizantur.* In reſp. II. ad colloq. Mompelg. p. 57. *Infantibus ſine propria fide obtingit ſanctificatio.* Idem part. II. quæſt. 124. pag. 65. *Cum fides ordinario modo ſit ex auditu, extra ordinem vero ex ſolo intrinſeco Spiritus ſancti motu, quorum vel alterum infantibus competere, ex nullo ſcripturæ loco, neque ulla legitima conjectura collegeris. Fides enim ſive ex auditu ſive extra ordinem oriatur, neceſſario præſupponit notitiam.* GERHARDUS.

*) In juſtificatione non ſufficit, ut quis *potentiam fidei* habeat, ſed requiritur ejusmodi fides, quæ re ipſa & actu inſit. Nec ullibi ſcriptura docet, quod vel ſemine vel radice fidei juſtificemur, aut Chriſtum adprehendamus. Novi illi motus, qui excitari debent in infantibus, aut ſunt ipſa fides, aut non. Si non ſunt ipſa fides, non adprehendunt Chriſtum, & per conſequens non juſtificant. Præterea, ſi Spiritus ſanctus poteſt excitare novos motus, quid prohibet, quo minus etiam fidem excitare poſſit, cum illi novi motus absque fide eſſe nequeant? Denique concedunt Spiritum ſanctum in infantibus baptizatis habitare. Atqui Spiritus ſanctus gratioſe inhabitans eſt cauſa efficiens fidei; unde Wolffg. Crellius part. I. log. de poſtpræd. ſic ſcribit: *Spiritus ſanctus & fides viva convertuntur: in quo Spiritus ſanctus eſt, is vera fide eſt præditus, & qui vera fide præditus eſt, is Spiritum ſanctum habet,* & Aretius part. I. problem. pag. 43. *in infantes,* ſcribit, *etiam cadit, pœnitentia.* GERHARDUS.

mum maximum occulta quadam & incomprehenſibili nobis Spiritus ſancti virtute & operatione, ſemen quoddam, inclinationem & virtutem fidei verae & regenerationis in infantibus fidelium, qui ad fœderis promiſſionem pertinent, non tantum in baptiſmo, ſed etiam ante illum (nota) *pro aetatis ipſorum menſura & captu liberrima voluntate operari &c* (**).

Propoſitiones Bellarmini de hac quæſtione.

§. CCXXVIII. Bellarminus poſtquam lib. I. de baptiſmo cap. 10. invita veritate Luthero hunc errorem adfricuerat, infantibus nullam fidem eſſe in baptiſmo neceſſariam, cujus contrarium in ſcriptis Lutheri & quidem in illis ipſis, quæ Bellarminus adlegat, diſerte exſtat, cap. 11. format quinque propoſitiones: 1.) *Infantes non habent actualem fidem.* 2.) *Infantes non habent, dum baptizantur, ullos novos motus & inclinationes ſimiles actibus fidei & dilectionis.* 3.) *Infantes non juſtificantur ſine ulla fide.* 4.) *Infantibus in baptiſmo infunditur habitus fidei, ſpei & caritatis.* 5.) *Parvuli actu credunt, partim re ipſa, dum baptizantur, partim aliena fide.* De quibus ut rectius fieri poſſit judicium, repetimus verba b. Brentii in apolog. confeſſ. Wirtemb. pag. 439. *Dubium non eſt, quin infantes eccleſiae Chriſti membra non habeant talem, hoc eſt, tam explicatam, & ut ita dicam, ſenſibilem fidem, qualem habent adulti, in quibus Spiritus ſanctus eſt efficax per externum Evangelii auditum.* Et Chemni-

(*) Sibrandus Lubertus comment. ad 99. errores Vorſtii pag. 780. & 784. *Deum decreviſſe aliquos infantes ſervare, qui, quamdiu in hoc mundo peregrinantur, neque crediderunt, neque credunt, neque credituri ſunt.* Vorſtius in anti-Bellarmino pag. 374. *Plerique noſtrum initia & ſemina quædam fidei pueris fidelium concedunt.* GERHARDUS.

Adoptarunt hanc de *fide ſeminali* ſeu *potentiali* ſententiam plerique ex eccleſiæ Reformatæ theologis, veluti GISBERTUS VOETIUS, in diſſertat. *de praxi fidei*, quæ *ſelectarum diſputationum theolog. part. II.* exſtat, *p. 499.* FRANC. TURRETTINUS, in *inſtitut. theol. elenct. part. II. pag. 640. ſeqq.* PETR. VAN MASTRICHT, in *theologia theoretico-pract. libr. II. cap. I. §. 6. p. 52.* aliique, quos nominare ſuperſedemus. Intelligunt autem per *ſemen fidei* „ Spiritum ſanctum fidei & regenerationis effectorem, ut vocatur *Joh. III. 9.* quoad principia regenerationis & ſanctas inclinationes, „ quas iam operatur in infantibus pro modulo „ ipſorum, mira ac nobis ineffabili ratione; „ quæ poſtea maturiore ætate in actum exeunt, „ accedente humana inſtitutione, & gratia „ eiusdem Spiritus opus ſuum promoventis, „ quibus ſemen illud excitari & in actum „ deduci ſolet „; Ut verbis TURRETTINI *loc. cit. p. 641.* utamur. Recte tamen obſervat VOETIUS *loco excitat. p. 499.* „ nonniſi *analogice* & *improprie* & per *metonymiam cauſæ*, ſeu „ *principii* hanc vocari poſſe fidem; *formaliter* „ enim non magis eſt fides, quam ſemen eſt „ arbor, aut ovum eſt pullus, aut bulbus eſt „ flos „. Nec ullibi in ſanctioribus litteris docemur, quod vel *ſemine*, vel *radice* fidei iuſtificemur, aut Chriſtum adprehendamus; prout ſupra in nota recte monuit GERHARDUS noſter.

Peculiarem de fide infantum ſententiam adoptavit IO. CONR. ENGELHARDUS, Superintendens Blavirenſis in ducatu Wurtembergico, paucis abhinc annis demortuus. *Edidit* is anno *MDCCXLV.* librum, ſub titulo: *fides ſalvifica infantum, vel ſtatim poſt baptiſmum, vel etiam ſine illo tam in eccleſia Dei; quam extra eandem præmatura morte occumbentium thetice adſerta*, Berolini in 8. Per fidem, quam b. auctor infantibus tribuit, ſolum adſenſum *præſumtum* intelligit, qui actu phyſico præberi non poſſit a ſubiecto, ob rationes autem idoneas haberi queat, tanquam revera & actu phyſico eſſet perhibitus. Vid. *loc. cit.* §. *XI. XIII.* Atque hunc adſenſum propoſitioni: *Chriſtum pro ſalutis cauſa efficiente habendum eſſe* perhibitum, auctor fidem ſalvificam eſſe ſtatuit; loco *fiduciæ* vero, quæ præcipuam fidei partem conſtituit, ſubſtituit *practicum* adſenſum, ſive *niſum*, ſalvatorem, ut ſuum recipiendi; qua quidem ratione auctor ſe diſtinguit a pontificiis, in ſolo adſenſu *theoretico* fidem conſtituentibus. Non patitur inſtituti noſtri brevitas, ut hancce ſententiam data opera ſub examen theologicum heic vocemus. Dudum hocce labore defunctus eſt IO. HERM. BECKERUS, theologus Gryphicus, in differt. ſupra excitata *de fide infantum præſumta*, quæ Gryphiswaldiæ anno *MDCCXXXVII.* lucem adſpexit publicam, lectuque omnino digna eſt.

hemnitii ex form. concord. anno Domini 1536. nſtituta : *Quando dicimus, infantes credere ut fidem habere, non eſt imaginandum, infan- t intelligere aut ſentire motus fidei, ſed rejici- r error illorum, qui imaginantur, infantes ptizatos placere Deo & ſalvos fieri ſine actio- aliqua Spiritus ſancti in eis, cum Chriſtus re dicat: niſi quis renatus fuerit ex aqua & iritu. Et ſemper cum remiſſione peccatorum tur Spiritus ſanctus, nec quis poteſt Deo pla- re ſine Spiritu ſancto.* Rom. VIII. *Cum ergo rtum ſit, infantes baptizatos eſſe membra ec- leſiae, & placere Deo, certum & hoc eſt, Spiritum ſanctum in eis efficacem eſſe, & quidem ita efficacem, ut regnum cœlorum, hoc eſt, gra- tiam Dei & remiſſionem peccatorum accipere poſſint &c. Et licet nec ſatis intelligamus, nec verbis explicare poſſimus, qualis ſit illa Spiritus ſancti actio & operatio in infantibus, qui bapti- zantur, eſſe tamen & fieri ex verbo Dei, cer- tum eſt. Illam autem actionem ſeu operationem Spiritus ſancti in infantibus vocamus fidem, & dicimus parvulos credere. Illud enim medium ſeu organum, quo regnum Dei, quod in verbo & ſacramentis offertur, accipitur, ſcriptura vocat fidem, & credentes dicit accipere regnum Dei &c.* (*)

§. CCXXIX. Si ergo Bellarminus per fidem *actualem* hoc intelligit, quod infantes eo modo credant, quo adulti, quodque prorſus eadem ratio fidei ſit in parvulis baptizatis, quæ in adultis, ſciat nos talem fidem non tribuere parvulis (**), quo pertinent dicta illa Auguſtini, *quod parvuli baptizati*

Ambiguitas in termino fidei actualis.

(*) Fides juſtificans conſideratur vel *per ſe* & natura ſui, vel ratione *accidentium*. Priori modo quæ in adultis, ea quoque fides eſt in parvulis. Credunt enim, hoc eſt, fiduciam ſuam in Chriſtum collocant, quod eſt fidei juſtificantis *formale*. Interim poſteriori modo accidentium reſpectu diſcrimen aliquod agnoſcimus, quoad actus tum *antecedentes*, tum *conſequentes*. Adultiores enim 1.) explicitam ſive ſpecialem ac diſtinctam, magisque evolutam articulorum religionis cognitionem habent, quam 2.) concipiunt ex verbi prædicati auditu, lectione, meditatione, ruminatione, adprehenſione; 3.) ſciunt ſe credere; 4.) operibus in oculos incurrentibus & officiis caritatis publice, quales ſint, teſtantur; 5.) cum dubitatione, diffidentia & trepidatione luctantur. Fides porro pontificiis alia eſt *informis*, alia *formata*. Quam ergo infantibus fidem tribuunt? Non formatam: hæc enim non poteſt eſſe ſine dilectione & operibus. Ergo informem, quæ cum per ſe ſit mortua, quid niſi cadaver fidei eis relinquunt? *Habitus* omnis aut eſt *abſolutus* aut *tranſitivus*. Exponant ergo, quem fidei habitum infantibus tribuant. Si *abſolutum*, qui eſt qualitas in ſeſe terminata, repugnant naturæ fidei, & erit mortua ac hiſtorica fides, quam etiam habent diaboli Jac. II. 19. Nam vera juſtificans fides non eſt abſoluta qualitas, ſed fiducialis Chriſti adprehenſio. Sin habitum *relativum*, activum, adprehendentem & adplicantem ſibi Chriſti λύτρον infantibus tribuunt, cur ſuam ſententiam noſtræ opponunt? Si per *actum fidei* intelligunt 1.) ἐνέργειαν fidei foras progredientem quoad proximum per opera caritatis, concedimus tali fidei operatione infantes carere: 2.) reflexionem & reciprocationem, qua credens ſcit, ſe credere, libenter largimur, etiam hanc deeſſe infantibus; 3.) ſin accipiunt de ἐνεργείᾳ, qua fides per Spiritum ſanctum in cordibus infantum accenſa agit, paciſcitur & ſtipulatur cum Deo; 1 Petr. III. 21. cum eam ἐνέργειαν negando nihil niſi inane fidei nomen ipſis tribuunt. GERHARDUS.

(**) In tota hac de fide infantum controverſia, quæ nobis cum diſſentientibus intercedit, non tam de eo eſt quæſtio: *Utrumne fidem habeant parvuli?* Hoc enim, ſi non omnes, ſaltim plerique chriſtianorum ultro fatentur; ſed potius in eo quæſtionis cardo vertitur: *cujus indolis ſit illa fides*, quam parvuli baptizati habeant? Sententia, quam noſtræ eccleſiæ theologi heic adoptarunt, huc redit: I.) fidem illam puſillorum neque *alienam* eſſe, neque *habitualem*, qualem ipſis adfingunt eccleſiæ Romanæ doctores, neque eſſe tantum *ſeminalem*, qualem plerique theologi Reformati ſtatuunt; ſed eſſe *actualem*, *realem*, *perſonalem*, ſubjective *propriam* fidem, ita ut poſitiva adſit ratio factæ iis imputationis meriti Chriſti. Ut vero hoc rectius intelligatur, II.) monent theologi, fidem hancce veram & *actualem* per baptiſmum & in baptiſmo, tan-

ti nondum habeant ſenſum fidei, libr. I. de peccat. merit. cap. 19. quod *divina nondum ſciant;* epiſt. LVII. ad Dard. quod *nondum illa fides, quae in credentium voluntate conſiſtit, parvulum fidelem faciat;* tract. LXXX. in Joh. quod *parvuli nondum poſſint corde credere ad juſtitiam, & ore confiteri ad ſalutem*. libr. IV. contra Donat. cap. 24. Neque aliud quidquam probant argumenta Bellarmini, quibus fidem actualem infantibus derogat, utpote quod infantes non agnoſcant diſtantiam boni & mali, quod non attente auſcultent verbo, quod non habeant ſenſum fidei &c. Si vero fidem *actualem* infantibus denegando omnem Spiritus ſancti operationem in parvulo, dum baptizatur, negat, ita quidem ut alius baptizetur, alius vero credat, & aliena illa fides parvulo, in quo Spiritus ſanctus nihil plane operetur, imputetur ad juſtitiam

&

tanquam ordinario regenerationis ſacramento, per Spiritum ſanctum accendi in infantibus, & quidem per operationem quandam occultam, licet ipſis nobisque incognitam, ita, ut per fidem adoptentur in filios Dei, fiantque hæredes regni cœlorum *Matth. XIX. 14. Gal. III. 26, 27.* Addunt III.) fidem *parvulorum* atque *adultorum* ſecundum *eſſentiam* eandem quidem eſſe; ſed ratione *accidentium* plurimum differre. Hoc quippe reſpectu IV.) fides *adultorum* eſt *reflexa*, ſupponens diſtinctam atque explicitam rerum credendarum notitiam, cum adſenſu firmo conjunctam; unde illius fidei *nobis conſcii ſumus*, ſeu *credimus, quod credamus*. Talis autem non eſt fides *parvulorum*, qui nec diſtinctæ cognitionis, nec conſcientiæ eorum, quæ fiunt in anima, capaces ſunt. Unde eorum fides adpellari ſolet *directa*, nihilque aliud eſt, quam tendentia in ſalutem merito Chriſti partam. Nec, quod V.) notamus, exacta hujus fidei infantum expoſci poteſt definitio. Profecto enim ne mentis quidem noſtræ natura perfecte nobis cognita eſt atque perſpecta. Unde & VI.) ingenue fatentur theologi, modum productionis fidei tam in *infantibus*, quam in *adultis*, incomprehenſibilem eſſe.

Atque hanc ipſam ob rationem minime conſultum eſſe arbitramur, de fide infantum, qualis illa ſit, longam inſtituere diſputationem, cum non tantum uſu diſceptatio iſta careat, ſed & res ipſa a nemine dilucide explicari queat. Sobrie ac modeſte de hocce argumento differuit MART. CHEMNITIUS, ſupra a GERHARDO laudatus, qui in *examine concilii Tridentini part. II. libr. II. ſect. X. p. m. 338.* inter alia obſervat, quando dicitur, *infantes credere*, aut fidem habere, *non eſſe imaginandum, infantes intelligere, aut ſentire motus fidei; ſed rejici errorem illorum, qui imaginantur, infantes baptizatos placere Deo, & ſalvos fieri ſine actione aliqua Spiritus ſancti in eis, cum Chriſtus clare dicat, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu; & ſemper cum remiſſione peccatorum detur Spiritus ſanctus.* Quod ipſum poſtquam in verbis ſupra a GERHARDO recitatis uberius expoſuiſſet, hæc tandem ſubjicit verba: *Ergo oportet Spiritum ſanctum in infantibus, qui baptizantur, efficacem eſſe, & operari, ut regnum Dei, quod in baptiſmo offertur, & donatur, accipere poſſint, ſuo quodam modo, nobis nec ſatis cognito, nec explicabili.* In qua quidem ſententia nos quoque jure meritoque adquieſcimus.

Qui plura hanc in rem legere voluerit, evolvat diſſertationes ſingulares ÆGYDII HUNNII, NIFANII, AFFELMANNI, QUISTORPII, PETR. HABERKORNII, & JO. ADAMI OSIANDRI, *de fide infantum*, itemque SCHERZERI, DEUTSCHMANNI & WALTHERI *de fide baptizatorum infantum;* nec non *diſputation. Gieſſens. tom. II. p. 541. ſeqq.* & *tom. VIII. p. 294. ſeqq. diſput. Witteberg. tom. III. diſp. I.* Quibus addi posſunt ERNEST. GERHARDUS & JO. FRID. MAYERUS, qui *de ſalute infantum ante baptiſmum deced.* ſcripſerunt. Ut ſcriptores ſyſtematicos taceamus.

Merentur inſuper legi, qui de fide infantum, quum adhuc in utero ſint, commentati ſunt, veluti CHRISTIAN. HECHTIUS in *dem Verſuch eines Beweiſes aus der Vernunft und Schrift für den Glauben der Kinder*, Brem. *MDCCXLV.* 8. JO. ANDR. BUTTSTETTIUS, in *den ſchrift- und vernunftmæßigen Gedanken von dem Glauben der ungetauften Chriſtenkinder*, Guelpherb. *MDCCXLVIII.* 8. &, qui primo nominandus erat loco, ven. J. G. WALCHIUS in diſſ. *de fide infantum in utero*, Jenæ *MDCCXXVII.* quam in ſermonem germanicum convertit notisque inſtructam edidit ADAM LEBRECHT MÜLLERUS, ſub titulo: *Gedancken vom Glauben der Kinder in Mutterleibe*, Jenæ *MDCCXXIX. MDCCLVI.* 8. Referri quoque huc poteſt CHRISTIANI FRID. BOERNERI diſſ. *de fide Jacobi in utero*, Lipſ. *MDCCVIII.* edita, & an. *MDCCXXXIV.* ibidem recuſa.

& ſalutem, tum adparet ex ſuperioribus fundamentis; quid ſit reſpondendum. Bellarminus hanc Spiritus ſancti in infantibus operationem vocat fidei *habitum*, quem opponit fidei *actuali*. Sed cum infantes, teſte Chriſto, *recipiant regnum cœlorum*, hoc eſt, gratiam Dei, remiſſionem peccatorum & vitam æternam, cum Chriſtum adprehendant ad ſalutem, non quidem more adultorum, ſed pro ſuo captu & modulo nobis inexplicabili, quomodo fidei actus ſimpliciter & abſolute illis denegari poterit? Quomodo otioſus aliquis fidei habitus illis tantummodo tribuendus (*)? Quæcunque argumenta Bellarminus profert, quibus probat, infantes non juſtificari ſine fide, ea etiam probant, fidem infantum non eſſe nudum ac otioſum habitum omni plane actu & ἐνεργείᾳ deſtitutum, ſed vivam ac efficacem fidem. *Fides* (ait Bellarminus) *eſt medium ad ſalutem neceſſarium. Sine fide impoſſibile eſt Deo placere: homo juſtificatur per fidem. Ergo tribuere parvulis juſtificationem ſine fide, eſt fingere novam juſtificationem contra Dei verbum.* Hæc ille rectiſſime. Subſumimus autem, fidem illam, quæ juſtificat ac ſalvat, non eſſe nudum & otioſum habitum, omni actu & ἐνεργείᾳ deſtitutum, ſed vivam & efficacem. Ergo & talis erit infantum fides (**). Repetimus definitionem fidei juſtificantis in ſcriptura traditam, quod ſit fiducialis adprehenſio Chriſti ad vitam æternam. Ut ergo beneficia Chriſti in baptiſmo & per baptiſmum offeruntur infantibus: ita ab eis adprehendi non poſſunt, niſi fide propria, quam Spiritus ſanctus in ipſorum animis per hoc ſacramentum accendit. Auguſtinus lib. I. de peccat. merit. cap. 9. *Parvulis occultam gratiam, cum baptizantur, infundi* dicit. Epiſt. LVII. *Dicimus in baptizatis parvulis, quamvis id neſciant, habitare Spiritum ſanctum: ſic enim eum neſciunt, quamvis ſit in eis, quemadmodum neſciunt & mentem ſuam, cujus in eis ratio, quam uti nondum poſſunt, veluti ſcintilla quaedam ſopita eſt excitanda aetatis adſenſu.* Serm. XIV. de verb. apoſt. poſt adlegatam Chriſti ſententiam: *Qui non crediderit, condemnabitur, interrogat Pelagium, ubi ponis parvulos baptizatos? Profecto in numero credentium, nam ideo & conſuetudine eccleſiae antiqua, canonica, fundatiſſima, parvuli baptizati fideles vocantur: inter credentes igitur parvulos baptizatos numerabis: nec judicare ullo modo aliter audebis, ſi non vis eſſe haereticus.* Bernhardus ſerm. V. in cant. *Infantes habent fidem, ſed ex miraculo.*

§. CCXXX. Nos igitur non de modo fidei ſumus ſoliciti, ſed in *Argumenta adverſariorum*

(*) Dicimus, *fidem infantum eſſe actualem*, non reſpectu externarum operationum, ſed internarum & fidei propriarum. Nam abſque externis aliarum virtutum operibus propria & interna fidei opera eſſe poſſe, planiſſimo ſomniantium exemplo confirmatur. Quomodo illam habeant, captu noſtro adſequi nos non poſſe fatemur. Andr. Oſiander diſp. de bapt. anno 1615. q. 13. *Quoad qualitates & conditiones fidei non eſt per omnia eadem ratio fidei in infantibus & adultis, ſiquidem in infantibus per externas operationes & externos fructus fides ſe ita non exſerit, ut fit in adultis, interim manet ipſa fidei ſubſtantia & ipſius ratio formalis, quæ eſt adprehendere Chriſtum.* Grauerus: *Non docemus, infantes in baptiſmo talem habere fidem actualem, quæ per ſenſibiles motus & operationes ſeſe exſerat, ſicut in adultis, ſed ſtatuimus, Spiritum ſanctum in actione baptiſmi ſua gratia & efficacia in infantibus operari fidem, quæ non ſit otioſus aut nudus habitus, ſed actu aliquo (cujus modus tamen nobis eſt inexplicabilis) Chriſtum induat,* Gal. III. 27. *regnum cœlorum recipiat,* Marc. X. 15. *& regenerationis ac ſalutis particeps fiat.* Joh. III. 5. Tit. III. 5. 1 Petr. III. 21. *jam vero induere Chriſtum, recipere regnum cœlorum, adipiſci regenerationem & ſalutem, ſunt indubii actus fidei. Ergo fidem infantum ſuo modo actualem eſſe neceſſe eſt.* GERHARDUS.

(**) *Qui credit in Filium*, (non qui habitu fidei infuſo præditus) *habet vitam æternam;* Joh. III. 16. illud autem *credere*, nihil aliud eſt, quam Chriſtum adprehendere, explicante ipſo Johanne cap. I. 12. ubi ſi τὸ *credere* de nudo fidei habitu expoſueris; ſequetur, duas eſſe credentium claſſes, in quibus aliqui per fidem *habitualem*, aliqui per *actualem* ſalventur. GERHARDUS.

contra fidem infantum.

in illa ſimplicitate adquieſcimus, quod infantes vere credant, & per fidem in baptiſmo gratiæ Dei, remiſſionis peccatorum, regenerationis & ſalutis æternæ participes fiant, quod, ipſum quibus argumentis adverſarii impugnent, diſpiciendum porro erit.

1.) Infantes non audiunt verbum.

I.) *Fides eſt ex auditu.* Rom. X. 17. *Infantes non audiunt verbum. Ergo non habent fidem* (*).

Reſp. 1.) Argumentum procedit a *particulari*, quia non ſolum prædicatio verbi, ſed etiam adminiſtratio baptiſmi eſt efficax medium, per quod Spiritus ſanctus fidem & ſalutem operatur: non ſolum verbum *eſt incorruptibile illud ſemen, ex quo renaſcimur*; 1 Petr. I. 23. ſed etiam baptiſmus eſt *lavacrum regenerationis*. Tit. III. 5. Regeneratio autem & fides ſunt ἀδαμαντίνως conjuncta. Sacramenta ſunt verbum viſibile, quod ergo verbo ἀκουστῷ tribuitur, id verbo huic ὁρατῷ non eſt denegandum (**). 2.) Si dicant, hæc duo non poſſe ſimul conſiſtere, quod Spiritus ſanctus fidem excitet, & quod beneficia in baptiſmo oblata fide adprehendantur, *reſpondemus*, duo eſſe baptiſmi officia in infantibus; *primo* per eum accenditur fides, ut per cauſam inſtrumentalem & ſalutare Spiritus ſancti organum, *deinde* eadem confirmatur & obſignatur per baptiſmum, ut per ſigillum ſeu ſignaculum fidei. Declaramus hoc ſimili exemplo. *Auditus ſermo non prodeſt, niſi fide miſceatur;* Hebr. IV. 2. & tamen ille ipſe ſermo auditus eſt medium fidei excitandæ. Ut ergo per auditum & meditationem verbi fides accenditur, per quam fidem auditus ſermo prodeſt: ſic in infantibus per baptiſmum, tanquam ordinarium regenerationis medium, excitatur fides a Spiritu ſancto in infantibus, per quam baptiſmus eſt ſalutaris. 3.) Licet alia ratione in adultis intelligentibus & volentibus ſit fides, quam in infantibus rationis uſum non habentibus, non tamen ob id ſimpliciter deneganda eſt infantibus fides propter argumenta ſuperius adlata. In adultis oritur fides ex auditu, meditatione & adprehenſione verbi prædicati; eſt adſenſio in mente, fiducia in voluntate, qua cor erigitur & quietatur. Credens ſcit ſe credere, vult & conatur fidem retinere & ſubinde creſcere, luctatur cum dubitatione, diffidentia & trepidatione, exſerit efficaciam ſuam ſignis & teſtimoniis externis; hoc modo non excitatur, nec exſerit ſe fides infantum, ſed ex eo nimis large infertur a diſtributo ad non diſtributum procedendo, quod infantibus plane deneganda ſit fides. Lutherus in cap. XII. Hoſ. tom. IV. lat. fol. 665. *Quid mirum eſt, Spiritum ſanctum in infantibus eſſe efficacem eo modo, quem nos non intelligimus? Cum habeant vitam, carnem & oſſa, non tamen aluntur in utero eo modo, quo nos, qui in hac luce vivimus, alimur. Vere igitur odioſum & impium Anabaptiſtarum dogma eſt, qui ideo pueris baptiſmum negant, quod ſenſu & mente careant, nec intelligant, quae cum eis agantur. Nobis non intelligunt, nobis mente & ſenſu judicantur carere, ſed Deo non ſic, cujus opus ſunt. Deus enim ſicut alio modo eos alit, quam nos, ita quoque alio modo movet eorum corda.* 4.) Quid enim, an non Jeremiæ & Johanni in utero materno datus eſt Spiritus ſanctus, an non in Davide hoc præſtitit, ut ab uberibus matris ſuæ adhuc pendens fiduciam in Domino collocaret? 5.) Deus creaturas irrationales adloquitur, ut juſſui & verbo ejus obediant; Deut. XXXII. 1. Eſaj. I. 2. quanto magis cum infantulis per verbum in baptiſmo agere poteſt: quo pertinent verba Lutheri

(*) Beza in præfat. p. I. reſp. ad colloq. p. 22. *Si dictum illud apoſtolicum verum eſt*, fides eſt ex auditu, *& quidem* prædicantis ore, *unde tandem fides illa veſtrorum infantum?* Sed hoc Bezæ argumentum late refellit ipſe Calvinus lib. IV. inſtit. c. 16. §. 19. GERHARDUS.

(**) Matth. XXVIII. 19 dicit ſalvator, μαθητεύσατε, *facite diſcipulos.* Quomodo? *baptizantes & docentes*, quæ duo, baptiſmum & doctrinam, cum juxta ſe ponat ſalvator, oſtendit fieri diſcipulos alios quidem per doctrinam, alios vero per baptiſmum. Quare auditus verbi negatio non protinus negat ipſam fidem. GERHARDUS.

ri in lib. de capt. Babyl. cap. de bapt. *Sicut verbum Dei potens eſt, dum ſonat, etiam impii cor immutare, quod non minus eſt ſurdum & incapax, quam nullus parvulus: ita per orationem eccleſiae offerentis & credentis parvulus in baptiſmo fide infuſa mundatur, mutatur ac renovatur.*

2.) Infantes non habent uſum rationis.

§. CCXXXI. II.) *Infantes non habent uſum rationis. Ergo nec fidem.* Reſp. 1.) Quamvis non poſſimus percipere, quomodo fides infantum comparata ſit, tamen fidem illis denegare non debemus propter expreſſa ſcripturæ dicta, quæ teſtantur ipſos credere. 2.) Operatio Spiritus ſancti fidem excitantis non eſt adligata ad uſum rationis humanæ. Matth. XVI. 17 *Caro & ſanguis non revelavit tibi* (*). 2 Cor. III. 5. *Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis.* 3.) Imo cum τὸ φρόνημα σαρκὸς & νόημα intellectus ſint *inimicitiae adverſus Deum.* Rom. VIII. 7. 1 Cor. II. 14. 2 Cor. X. 15. melior erit hac in parte conditio infantum, quam adultorum: ratio enim, quando uſu ſuo ſe exſerit, & ſuis λογισμοῖς indulget, impedit potius fidem, quam ut eam promoveat. 4.) Adulti fideles in ſomno ratione non utuntur, ecquis vero pronunciabit, eos in ſomno vera fide deſtitutos eſſe, nec *Chriſtum in cordibus ipſorum per fidem habitare?* Eph. III. 17. In phræneſi, in agone mortis &c. perit uſus rationis, an ſtatim fidem defeciſſe dicemus? 5.) Quando Chriſtus dicit Joh. III. 8. *Spiritus, ubi vult, ſpirat, & vocem ejus audis, ſed neſcis, unde veniat, & quo vadat: ſic eſt omnis ex Spiritu natus;* oſtendit, operationem Spiritus ſancti in regeneratione non eſſe ſenſibus ac intellectui noſtro ſubjectam. 6.) Johannes in utero materno repletus Spiritu ſancto præſentem Meſſiam ſaltu excipiebat; Luc. I. 41. quis vero dicet, ratione illum eo tempore fuiſſe uſum? Oſeas cap. II. 20. & 21. dicit: *terram in annonae caritate clamare ad cœlum, cœlum clamare ad Dominum.* Davides Pſalm. CIV. 21. pronunciat, *catulos leonum rugitu ſuo quaerere eſcam a Deo.* Job. XXXVIII. 41. & Pſalm. CXLVII. 9. *Pulli corvorum* dicuntur *clamare ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos.* Rom. VIII. 22. Creatura dicitur *ingemiſcere ad Deum, ut liberetur a ſervitute corruptionis.* Hos gemitus, has voces, hos clamores nos non audimus, nec intelligimus, Deus vero audit & intelligit: quanto minus ex eo, quod non intelligimus, quomodo infantum fides comparata ſit, colligi poterit, ipſos fide carere, de qua expreſſe Deus teſtatur, qui *plus poteſt praeſtare, quam nos intelligimus,* Eph. III. 20.

3.) Infantes in adulta ætate non recordantur ſuæ fidei.

§. CCXXXII. III.) *Infantes, ubi adoleverint, non poſſunt rationem reddere ſuae fidei, nec ejus recordantur.* Reſp. 1.) Johannes in utero matris repletus erat Spiritu ſancto Luc. I. 15. ac Chriſtum præſentem fide agnoſcens, lætiſſimo ſaltu eundem excipiebat, v. 41. idem tamen in ætate adulta in fidei articulis informandus erat, quin imo diſerte teſtatur Joh. I. 31. quod in principio miniſterii perſonam Meſſiæ in individuo non agnoverit (**). 2.) Chriſtus Matth.

(*) *Diſtinguendum inter notitiam naturalem per media naturalia & humana adquiſitam, qualis etiam in impiis eſſe poteſt, & notitiam ſpiritualem a ſolo Spiritu ſancto excitatam. In illis, qui rationis uſu deſtituuntur, non poteſt eſſe notitia naturalis, bene tamen ſpiritualis.* Grauerus. Idem argumentum refellit Calvinus lib. IV. inſtit. cap. 16. §. 17. *Ut maxime concedamus, non uti infantes ratione per cauſas naturales, hinc tamen minime efficitur, ne quidem in regeneratione tales rationis motus ſupernaturales cieri. Et ſane quia hominem ſine rationis motu de novo generari, a peccatis lavari, maxime eſt abſurdum, credimus, qui fecit ſine mediis, ut Johannes embryo ſciret,* (utique per rationem, quia per nullam vim & facultatem aliam) *fœtum a Maria conceptum ſibique præſentem eſſe Meſſiam, eundem etiam poſſe per media in quocunque infante rationem ad operandum excitare, licet id naturæ conditionem ſuperet.* Hunnius diſp. de bapt. aq. §. 72. GERHARDUS.

(**) Quando igitur dicit, *non noveram illum*, loquitur de notitia ſenſuum, quoad exteriorem fa-

XVIII. 6. de parvulo, quem in medium ſtatuerat, adſerit, quod vere credat, ecquis autem certo adſeverare auſit, eum de Chriſto ejusque perſona & officio *explicite* reſpondere potuiſſe? 3.) Adulti in ſomno, in παραφροσύνῃ &c. fidem retinent, quamvis externa oris confeſſione eandem non manifeſtent (*). 4.) Faceſſant ergo humanæ rationis argutiæ, & audiatur Spiritus ſancti teſtimonium de infantum fide in ſacris literis propoſitum. *Deus ſolus novit corda filiorum hominum.* 2 Paral. VI. 30. *Ipſe ſcit, quid ſit in homine.* Joh. II. 25. Demus ergo verbis ejus hunc honorem, ut teſtimonio ejus de infantum fide fidem habeamus.

4.) Infantes reluctantur baptiſmo.

§. CCXXXIII. IV.) *Infantes & vocis ejulatu & motibus corporis reluctantur & obſtrepunt baptiſmo. Si ergo crederent, & vere intelligerent, quid fieret, rei fierent ingentis ſacrilegii, nec abluerentur, ſed ſordidarentur.* Reſp. 1.) Auguſtinus epiſt. LVII. hoc argumento utitur, ut probet, infantes non habere ſenſum fidei, nec ſcire divina, quod nobis non adverſatur, qui nequaquam talem, hoc eſt, tam explicatam & ſenſibilem fidem, qualem adulti habent, infantibus tribuimus. 2.) Sed non poteſt nec debet ex eo deduci, quod infantes plane careant fide, cum ſcriptura expreſſe illis tribuat fidem, contra quam nullæ rationis argutiæ exaudiri debent. 3.) Chriſtus, qui ratione ſubſtantiæ carnis & effectuum nobis ſimilis factus, Hebr. II. 17. naturali quodam ſenſu dolores refugiebat: *Pater* (inquit) *ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte,* Matth. XXVI. 39. Adſpice eum provolutum in conſpectu Dei ac miſere querulantem, nec ulla veritatis ſpecie negare poteris, Chriſtum vere ſentire dolores mortis & inferni, ac graviter ob eos conqueri, abſit vero ut ſacrilegium propterea Chriſto tribuamus. 4.) Infantes circumciſi ſenſerunt dolorem acerbiſſimum, ac propter eum reluctati ſunt circumciſioni, nihilo tamen minus circumciſio ipſis erat *ſignaculum juſtitiae fidei.* Rom. IV. 11. 5.) Si motus illi reluctantes in infantibus impediunt fidem, impedient etiam regenerationem, ex quo conſequens erit, baptiſmum non amplius eſſe *lavacrum regenerationis.* Tit. III. 5. 6.) Quid vero dicemus de morte hominis, quam natura noſtræ carnis non poteſt non averſari? Auguſtinus tract. CXXIII. in Joh. *Adfectus ille infirmitatis, quo nemo vult mori, uſque adeo naturalis eſt, ut eum Petro nec ſenectus auferre potuerit:* numquid vero & tunc ceſſat fides noſtra? abſit!

5.) Propatres infantum loco ipſos credere reſpondent.

§. CCXXXIV. V.) Ἀναδόχοι *ſive propatres quaeſiti: An infans credat in Deum Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, pro infante reſpondent adfirmate. Ergo infantes baptizantur in fidem eccleſiae ac propatrum.* Reſp. 1.) Invertimus hoc argumentum. Si enim infantes, qui baptizantur, non habent fidem, quid eſt, quod baptizans nominatim ab infante quærit, & ſuſceptor ipſius nomine reſpondet, quod credat? Si hæc ſunt vana tantum ſpectacula, quomodo talibus ludibriis Deus ad iracundiam non provocatur? Auguſtinus lib. I. de peccat. merit. & remiſſione cap. 33. *Ubi ergo parvulos ponimus baptizatos, niſi inter fideles? Sicut univerſae ubique eccleſiae clamat auctoritas. Ergo inter eos, qui crediderunt; hoc enim eis adquiritur per virtutem ſacramenti & offerentium reſponſionem.* 2.) Suſceptores igitur repetunt, quod Chriſtus tanquam os infantum pro ipſis in evangelio teſtatus eſt, nimirum parvulos credere, illorum eſſe regnum cœlorum, & adultos debere ſimiles effici parvulis. 3.) Uſus ſuſceptorum ſive patrinorum in baptiſmo nec a Chriſto inſtitutus, nec ab apoſtolis adhibitus; ſed ab eccleſia chriſtiana, propter cauſas ſuo

faciem, interim in ipſo utero eum certa ratione noverat. GERHARDUS.

(*) Sæpe adulti ſpatio aliquot annorum elapſo non amplius recordantur, ſe ante annos aliquot ſciviſſe, quod tamen revera ſciverunt. Adulti non poſſunt explicare, quomodo in ſomno & morbis gravioribus retinuerint fidem. GERHARDUS.

ſuo loco exponendas, bono conſilio introductus. Jam vero ex inſtituto quodam eccleſiæ contra expreſſum Dei verbum nihil poteſt concludi. 4.) Suſceptores hoc reſponſo manifeſtum faciunt, in cujus nomen infans ſit baptizandus, cui fidem det in baptiſmo &c. Quin etiam per preces ſuas infantem Chriſto offerunt, qui per baptiſmum eum regenerat, fide propria donat, & in fœdus Dei ad ſalutem æternam recipit. 5.) Adde, quod quidam ex Calvinianis improbent hæc interrogata & reſponſa ſuſceptorum. Sic enim ſcribit Chaſſanio lib. II. loc. comm. cap. 43. ſect. 1. pag. 283. *Perridiculum eſt, quod ab adultis in baptiſmo poſtulabatur, id ab infantibus exigere, ſcilicet ut de fide ſua rogati reſpondeant, cum ne quidem fandi facultatem habeant.* Bucanus loco XLVII. pag. 634. *Illud credis? credo: abrenuncias? abrenuncio, ab adultorum baptiſmo ad paedobaptiſmum perperam, ſi ipſos infantes ſpectes, translatum eſt.* Quomodo igitur ex ceremonia eccleſiaſtica, quam ipſimet improbant, contra nos argumentari poſſunt (*)?

§. CCXXXV. Quæritur VI.) *Quid ſtatuendum de infantibus ante uſum baptiſmi, vel in utero materno, vel ſtatim a nativitate mortuis*(**)? Reſp. Auguſtinus ſtudio adſerendæ neceſſitatis baptiſmi contra Pelagianos in duriorem illam prolapſus eſt ſententiam,

Q. 6.) Quid ſtatuendum de infantibus ante baptiſmum mortuis. Sententia Auguſtini.

(*) Cæterum, *quod infantes credant ante baptiſmum,* conantur aliqui ex eo probare: 1.) *Preces piorum non ſunt irritæ inprimis in cauſa ſalutis æternæ. Atqui pii petunt ante baptiſmum infantes fide donari.* Reſp. a.) Preces inſtituendæ juxta Dei voluntatem, 1 Joh. V. 13. at talis voluntas, quod Deus omnes & ſingulos infantes in eccleſia natos, ante baptiſmum perceptum, fideles efficere velit, nuſpiam in ſcripturis revelata. b.) Preces eccleſiæ eo ſpectant, ut Deus in infantibus per ordinarium regenerationis medium, videlicet per baptiſmum fidem excitet: ſi vero baptiſmo priventur, non dubitamus, quin Deus per preces piorum in ejusmodi infantibus fidem operari queat. 2.) *Propatres ante baptiſmi perceptionem reſpondent loco infantis:* Credo! Reſp. a.) Argumentum eſt deſumtum a conſuetudine humanitus introducta. Ex baptiſmo adultorum transſumtum eſt. b.) Licet forma interrogandi in *præſenti* ſit formata, nihilominus tamen non ſignificatur, quid ante baptiſmi actionem fiat, ſed tantum, quod infantes in ipſo baptiſmi actu, qui mox ſubſequitur, credant & regenerentur; 3.) *Lutherus in poſt. eccleſ. Dom. III. poſt feſtum Epiph. ſtatuit infantes ſecum adferre fidem ad baptiſmum.* Reſp. a.) Diſputat ex hypotheſi contra pontificios, qui infantes in fidem eccleſiæ abſque propria fide baptizari docebant, hos ex propriis principiis, inprimis ex hac formula interrogandi? *credisne*: confutat, oſtendendo, ſi in baptiſmi actu infans prorſus careat propria fide, falſo patrinos infantis nomine reſpondere, quod credat. b.) Urget quidem Lutherus, fidem infantibus per preces piorum conferri, ſed quod hoc ſemper & neceſſario ante baptiſmi actum fiat, non expreſſe determinat, ſed potius ad ipſum baptiſmi actum proprie ſic dictum refert. c.) Quare contra Waldenſes diſputans ſic concludit: *Neceſſum eſt, ut fides, ſi non ante baptiſmum, tamen in ipſo baptiſmi actu adſit, ſi infans a peccato & diabolo liberari debeat.* At quid opus erat hac correctiva locutione, ſi infantes ſemper & neceſſario ante baptiſmum fidem habere ſtatueret? Et rurſus: *Quapropter hoc dicimus & concludimus, infantes ipſos in baptiſmo credere & propriam fidem habere, quam Deus in ipſis operatur per preces patrinorum, qui eos ad baptiſmum adducunt.* GERHARDUS.

(**) Hanc quæſtionem ſupra jam attigit GERHARDUS *tom. VIII. loc. XIX. cap. V. ſect. IV.* §. *53. p. 242.* Uberius vero eandem pertractavit in *confeſſ. cathol. p. 1408, 1409.* Conferenda, quæ JUSTUS FEUERBORNIUS in *faſc. II. controvers. diſp. VII. & VIII.* BALTH. MEISNERUS *anthropol. dec. I. diſp. VII.* DANNHAUERUS in *hodomor. pap. phantaſm. X. p. 518. ſeqq.* GIESSENSES *diſput. tom. II. diſp. XIV. p. 376.* BALDUINUS in *caſib. conſc. libr. II. cap. XI. caſ. 3. & libr. IV. cap. VIII. caſ. 6.* aliique hanc in rem ſcripſerunt. Hoc unicum paucis notamus, non audiendos eſſe eos, qui ad ſcientiam Dei mediam heic confugiunt, ſtatuentes, eos infantes ſalutem conſequi æternam, quos Deus crediturus evangelio, eos contra damnari, quos non crediturus prævideret; cum nemo ob cauſam, quæ actu nondum exſiſtit, vel ſalvari, vel damnari queat.

tiam, quæ infantibus non baptizatis vitam æternam ſimpliciter denegat, ut videre eſt epiſt. XVII. LXXXII. XCII. & XCIV. lib. de fide ad Petrum cap. XXVII. (*) Interim, quæ ipſius modeſtia, dubitanter ut plurimum in hac quæſtione procedit, libr. I. de peccat. merit. & remiſſ. cap. 15. lib. VIII. de origin. an. cap. 18. &c. Pontificii, ut rigorem illius ſententiæ aliquo modo corrigerent, medium locum inter cœlum & infernum excogitarunt, quem vocant *limbum* infantum, in quo nec bene nec male ſit talibus infantibus, ut adparet ex Bonaventura libr. II. ſent. diſt. 33. quæſt. penult. Unde mos enatus, infantes non baptizatos ceremoniis ſepulturæ chriſtianæ fraudandi, eoſque in peculiari aliquo cœmiterii angulo terræ mandandi. Dominicus a Soto libr. II. de natura & gratia cap. 10. *in eccleſia conſtitutiſſimum eſſe* dicit, *nullum parvulum abſque baptiſmo in re, quem in voto habere non poteſt, intrare regnum cœlorum* (**). Hungerus in colloq. Ratisbonenſ. pag. 34. edit. Lubec. *Ejusmodi infantes, qui ſine baptiſmo decedunt, non ſalvantur, quod eſt fides catholica* (***). Azorius Jeſuita lib. II. inſtit. moral. cap. 17. *Aliquando aliquorum patrum opinio cum communi theologorum ſententia pugnat, ut cum docent patres, infantes abſque baptiſmo morientes igne perpetuo cruciari: Communis autem ſcholaſticorum opinio eſt & verior, eos pœna ſenſus non puniri* (****).

Pontificiorum.

§. CCXXXVI.

(*) Sententiam AUGUSTINI de ſtatu parvulorum defunctorum ſine baptiſmo, adcurate edifferunt JO. FORBESIUS in *inſtruct. hiſtorico-theolog. libr. VIII. cap. II. controv. 17. §. 2. p. m. 379.* ubi & hoc obſervavit, AUGUSTINUM alibi adſeruiſſe, parvulos ſine baptiſmo decedentes in damnatione omnium mitiſſima futuros, cum ſolum habeant originale peccatum, nec ullis propriis adgraventur. Addimus & hoc, AUGUSTINUM interdum de baptiſmo diverſa, quin & inter ſe contraria docuiſſe. In nonnullis enim locis baptiſmo abſolutam tribuit neceſſitatem, in aliis vero ſtatuit, ſufficere *fidem converſionemque cordis, ſi forte ad celebrandum myſterium baptiſmi in anguſtiis temporum ſuccurri non poteſt*, quum, ut nonnullis interjectis pergit: *miniſterium baptiſmi, non contemtus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit, libr. IV. de baptiſm. contra Donatiſtas, cap. 22. tom. IX. oper. p. 94.*

Fuerunt autem, præter AUGUSTINUM, alii quoque patres eccleſiæ ſeculo quarto clari, qui de neceſſitate baptiſmi ita ſubinde locuti ſunt, ut haud obſcure ſignificent, ſine illius uſu nemini ſpem relictam eſſe, conſequendi vitam æternam. Occaſionem huic ſententiæ ſuppeditarunt verba ſervatoris *Joann. III. 5.* minus recte atque adcurate intellecta. In hancce claſſem referendi ſunt CHRYSOSTOMUS *homil. III.* in *1 epiſt. ad Corinth. p. 256.* atque CYRILLUS *Hieroſolymitanus, catech. III. cap. II. p. 35.* Quibus ex ſeculi quinti ſcriptoribus GELASIUM, eccleſiæ Romanæ præſulem, adjungimus. Vid. ejusdem *epiſt. VII.* ad omnes epiſcopos per Picenum. Atque horum veſtigia deinceps ſecuti ſunt BERNHARDUS *epiſt. LXXVII.* PETR. LOMBARDUS, ejusdemque diſcipuli, *4. ſent. diſt. 4.* nec non alii, quos nominare ſuperſedemus.

(**) Lindanus libr. IV. panopl. cap. 15. pro hæreſi Pelagiana proteſtantibus impingit, quod doceant *infantes ſine baptiſmo poſſe ſalvari. Reſp.* hoc Pelagiani non docuerunt, ſed *proprius in hac parte error Pelagianorum fuit, negare peccatum originis ſimpliciter.* Bellarminus de not. eccleſ. cap. 9. art. 45. Gregorius de Valentia de pecc. orig. cap. 2. Merito ergo hic aliquis dixerit cum Eraſmo in epiſt. ad card. Mogunt. p. 475. edita Baſileæ anno 1521. *Compertum eſt, damnata ut hæretica in libris Lutheri, quæ in Bernhardi, Auguſtinique libris, ut orthodoxa imo & pia leguntur.* GERHARDUS.

(***) Hungeriano illi effato in eodem colloquio, ſi recte æſtimes, contradicit Tannerus pag. 257. edit. Lubec. GERHARDUS.

(****) Et libr. IX. tom. 1. mor. c. 33. §. 3. *infantes abſque baptiſmo etiam in caſu neceſſitatis mortuos eſſe mortis æternæ reos*, ſcribit. Lindanus libr. IV. panopl. cap. 15. *eſſe condemnandos*, Maldonatus in Matth. XXV. 23. *perire*, Bellarminus lib. I. de bapt. cap. 4. art. ult. *ad ſiniſtram futuros eſſe cum hircis*, Maldonatus d. l. *ſtatim ac moriuntur, mox in infernum deſcendere.* Ex concilio Florentino Canus in relect. de ſacram. part. II. §. adferunt: *ipſorum animas una cum corporibus reſumtis detrudendas eſſe in tenebras.* GERHARDUS.

Bellarminus quinque ſententias de ſtatu talium infantum numerat.

§. CCXXXVI. Bellarminus libr. VI. de amiſſ. gratiæ & ſtatu peccati c. 1. quinque numerat ſententias de ſtatu talium infantum: Prima *eſt eorum, qui regnum cœlorum infantibus non baptizatis promittere audebant, etiamſi non negarent, eos in peccato originali conceptos & natos.* Altera *eſt eorum, qui parvulos non baptizatos excludebant a regno cœlorum & vita beatis promiſſa: tamen eis dabant vitam aeternam & naturalem beatitudinem, ſine ulla moleſtia aut dolore extra regnum beatorum & procul a carcere damnatorum, hoc eſt, in loco medio inter gehennam & coelum.* Tertia *ſententia docet, parvulos ſine baptiſmo decedentes damnari apud inferos aeterna morte: ſed tamen ſic puniri carentia viſionis Dei, quae dicitur pœna damni, ut nullum patiantur dolorem, neque internum neque externum.* Quarta *ſententia liberat parvulos ejusmodi a cruciatu ignis & vermis, quae proprie dicitur pœna ſenſus, ſed non liberat eos ab interno dolore, qui ſequitur ex amiſſa beatitudine ſempiternae felicitatis.* Quinta *ſententia docet, parvulos propter originale peccatum utroque genere pœnae, damni ſcilicet & ſenſus, in gehenna perpetuo cruciari.* Habes exemplum conſenſus Pontificii tantopere deprædicati, cum præter primam ſententiam reliquæ omnes ſuos in Pontificia eccleſia habeant adſertores. Secundam enim amplectitur Ambroſius Catharinus & Albertus Piggius. Tertiam Thomas & aliquot ſcholaſtici doctores. Quartam Lombardus, quem alii nonnulli ſunt ſecuti. Quintam Gregorius Ariminenſis & Joh. Driedo. Unde cap. 2. §. *hoc ſolum* fatetur Bellarminus, *quosdam Scholaſticos conſtituere infantes in parte inferni altiore, quam limbum puerorum adpellant, quosdam vero cum caeteris damnatis in eundem locum eos redigere.* Cui vero Bellarminus accedit? cap. 2. adſerit, *parvulos ſine baptiſmo decedentes mortis aeternae pœna damnandos eſſe.* Cap. 4. probare conatur, *parvulos ſine baptiſmo decedentes non puniendos pœna ſenſus ſive ignis ſenſibilis.* Cap. 6. diſputat contra Thomam & Bonaventuram, *probabile eſſe, parvulos illos paſſuros interiorem animi dolorem, quamvis mitiſſimum, quod ſcilicet intelligent ſe beatitudine privatos, a conſortio piorum fratrum & parentum alienos, in carcerem inferni detruſos, & in tenebris perpetuis vitam acturos.* De quibus omnibus ita diſputat Bellarminus, ac ſi ex infernali illo infantum carcere nuper ad nos rediiſſet.

Calviniani contra ſtatuunt, infantes fidelium ab utero eſſe ſanctos.

§. CCXXXVII. Qui Calvinum ſequuntur, in adverſum impingunt ſcopulum, baptiſmi neceſſitatem ſimpliciter negantes (*) ac ſtatuentes, *infantes fidelium pariter omnes ſive baptizatos ſive non baptizatos ex utero materno jure haereditario promiſſionis eſſe ſanctos, & fœdere Dei ac ſocietate aeternae ſalutis gaudere.* Calvinus lib. IV. inſt. cap. 15. ſect. 20. Beza colloq. Mompelg. pag. 434. ad theſ. 3. Wirteb. Sadeel. in reſp. ad Burdegal. art. 11. p. 87. Urſinus in comp. theol. p. 528. Gentilis in apol. pro Chriſt. Gall. cap. de bapt. (**). Petrus Martyr I. claſſ. 4. loc. com. cap. 5. ſect. 16. hac de re ſic diſputat: *Neque haec a me dici eo putanda ſunt, quod omnibus pueris fidelium absque ſacramento decedendendum*

(*) Fuerunt iam olim, qui ita ſtatuerent. Tertullianus libr. de baptiſmo diſputat adverſus Quintillam, fœminam hæreſis illius nefariæ auctricem, quæ baptiſmum ad ſalutem neceſſarium eſſe pernegabat, quam fœminam TERTULLIANUS initio ſtatim ejus libelli vocat *viperam & aſpidem, quod baptiſmi aquas fugeret. Nam* (inquit) *veræ viperæ & aſpides ipſique reguli ſerpentes arida & inaquoſa ſectantur.* Ex recentioribus IO. VOELKELIUS Photinianus in reſol. nodi Gordii pag. 18. *Baptiſmum ad ſalutem ſumme neceſſarium eſſe, nuſpiam apud ſacros auctores ſcriptum legimus.* GERHARDUS.

(**) Muſculus in locis comm. f. 338. invehitur in eos, *qui cum infantibus ſuis ad baptiſmum feſtinant, ubi ſi ſeculi mores paterentur, ipſi non diſpliceret Nazianzeni ſententia, qui conſuluit, ut parvulorum baptiſmus differatur in annum usque tertium.* GERHARDUS.

dentibus id pollicear. Si enim id facerem, temerarius haberi poſſem. Illos divinae miſericordiae judicandos relinquo, cum de arcana electione & praedeſtinatione mihi nihil conſtet: ſed tantum hoc adſero, eos revera ſervari, in quos electio divina incurrit, quanquam baptiſmus non interceſſerit. Item de hujusmodi parvulis bene ſpero, quod illos videam ex fidelibus parentibus natos; quae res habet non vulgares promiſſiones, quae licet non ſint generales quoad omnes, attamen cum nihil ſecus videam de ſalute talium infantium, par eſt, ut bene ſperem.

Noſtra hac de re ſententia.

§. CCXXXVIII. Nos incedimus via media, docentes, baptiſmum eſſe quidem ordinarium initiationis ſacramentum & regenerationis medium omnibus omnino etiam fidelium liberis ad regenerationem & ſalute[m ne]ſarium; interim tamen in caſu privationi[s] poſſibilitatis ſalvari liberos chriſtianorum [ex]traordinariam & peculiarem diſpenſation[em] nam. Neceſſitas enim baptiſmi non eſt *abſ[oluta] ordinata:* ex parte noſtra ad baptiſmi ſuſc[eptionem] obligati ſumus, interim tamen non negand[a] Dei extraordinaria in infantibus Chri[ſtianis] parentibus & eccleſia per preces oblatis [...] ſtinctis, priusquam baptiſmi copia illis [...] ſet, cum Deus ſuam gratiam & ſaluta[rem ef]caciam non ita adligarit baptiſmo, qui[n] privationis extraordinarie agere & velit [...] Diſtinguimus igitur inter neceſſitatem [...] *Dei* & ex parte *noſtri:* inter caſum *pr[ivationis]* & viam *ordinariam;* itemque inter infan[tes] in eccleſia & *extra* eccleſiam. De i[nfantibus] extra eccleſiam natis (*) dicimus cum [...]

(*) Utrum infantes extra eccleſiam nati, & praematura morte occumbentes ſalventur, nec ne? de eo diverſae ſunt theologorum, noſtrae etiam eccleſiae, ſententiae.

Nonnulli quidem ſimpliciter eos damnant, malaque tam *privationis*, quam *poſitiva* iis poſt mortem infligi ſtatuunt. Hancce ſententiam amplexi ſunt ex noſtris IO. NICOL. QUISTORPIUS, ABRAH. CALOVIUS, IO. FECHTIUS, CHRISTOPH. HENR. ZEIBICHIUS aliique, quamvis nonnulli ex iis a malis *poſitivis* eosdem immunes, ſolis *privativis* exerceri arbitrentur. Horum partibus ſe adſociavit b. BUDDEUS, qui in *inſtitut. theol. dogmat.* p. [...] itemque p. [...] adſerit, infidelium infantes damnari quidem, ſed ſtatum tamen illorum longe tolerabiliorem fore, quam adultorum hominum, qui eandem ſortem ſubeunt.

Sunt tamen alii, quibus nimis videtur durum, infantes gentilium abſolute damnare, eo quod non curaverint, ſe ipſos baptizari, quod tamen in ipſorum poteſtate non fuerit. Hinc de ipſorum ſalute optime ſperandum eſſe judicant. Mitiorem hancce ſententiam propugnarunt IO. CONR. DANNHAVERUS in *hodoſophia, phaen.* X. p. 729. IO. HULSEMANNUS in *breviar. theol. cap.* X. *ſect.* XX. p. 627. & *cap.* XI. *ſect.* XVI. p. 1055. IO. AD. SCHERZERUS in *ſyſtem. theolog.* p. 469. *ſeqq.* IO. AD. OSIANDER, in *colleg. ſyſtemat. part.* VI. p[...] que WAGNERUS, MUSÆUS, [...]RUS ac complures alii.

Nec deſunt, qui, ſubductis utrinſ[que] rationibus, rem in medio relinquu[nt ...] *to ἐπέχειν* heic tutiſſimum eſſe judic[...] ſenſit olim GERHARDUS noſter, c[...] in rem cogitata ſupra exhibentur. [...] tamen meretur eiusdem *confeſſ. ca[thol.] libr.* II. *part.* I. *art.* 12. In eandem ſ[ententiam] deſcendunt IO. GEORG. CALIXTU[S] *de baptiſmo* §. 127. BALTH. MEISN[ERUS] *anthropolog.* ſua, *dec.* I. *diſp.* VII. *qu.* [...] BALDUINUS, BECHMANNUS, [...] quibus calculum quoque ſuum adiecit [...]MANNUS noſter in *inſtit. theol.* p[...] *gmat.* p. 329. *ſeqq.* atque inprimis p[...]

Eſſe quoque nonnullos, qui ad ſcie[ntiam] mediam ſe heic recipiant, atque ex p[...] vel [...] infantum de ſalute vel da[mnatione] illorum iudicandum eſſe arbitrentur, [...] §. 235. obſervavimus, animulque o[...] eos, qui ex hoc fonte quaeſtionis ſ[...] petunt, a recto tramite plurimum [...] Idem monuerunt b. BUDDEUS in [...] *dogmat.* p. [...] atque IO. CARPO[VIUS] *theolog. revelatae dogmat. tom.* III. *part.* [...] §. [...] p. [...] ubi varia co[...] ſententiam argumenta in medium ad[...]

Cor. V. 12. *Quid mihi de iis, qui foris ſunt, iudicare? nonne de his, qui intus ſunt, iudicatis?* v. 13. *Nam eos, qui foris ſunt, Deus iudicabit.* Quare cum de illis nulla exſtet pro-

N n 2 miſ-

Quod ad CARPOVIUM modo nobis laudatum attinet, is totam hancce de ſalute infantum controverſiam ex fide *interpretanda*, quam parvuli habeant, dirimi poſſe arbitratur. Ut vero, quid fides *interpretanda* ipſi ſit, rectius intelligatur, praenotandum *I*) heic eſt, CARPOVIUM, derelicta ſolita & in eccleſia recepta *fidei* definitione, aliam a recentioribus quibusdam adoptatam ſubſtituere, fidemque in Chriſtum definire per *conſenſum in meritum Chriſti*, tanquam in factum alienum, per quem noſtrum illud fiat, aut nobis imputetur. *II*) & hoc notandum, omnem *conſenſum*, ex mente CARPOVII, vel *formatum* eſſe, qui per conſentientis actionem phyſicam ſignificatur, *verbis*, que, aut *factis* declaratur; vel *interpretandum*, qui ex ipſa negotii natura intelligitur ſine conſentientis actione phyſica. Hiſce praemiſſis *III*) obſervat CARPOVIUS, infantes conſenſum *formatum* in ſatisfactionem eiusque imputationem dare non poſſe. Ad huncce enim conſenſum requiri, ut conſentiens 1) rem obiectam clare diſtincteque intelligat, 2) ut voluntatem ſuam ad illam, ut clare diſtincteque cognitam, inclinet; 3.) ut iſtam voluntatis inclinationem verbis, aut facto quodam alio ſignificet; quae quidem omnia in infantibus, ob notionum, qua laborant, obſcuritatem, defectumque uſus rationis locum habere nequeant. Subiungit tamen *IV*) conſenſum *interpretandum* in ſatisfactionem Chriſti eiusque imputationem, qui nihil aliud ſit, quam *fides interpretanda*, infantibus recte tribui, idque ex ipſius negotii natura pateſcere, ſiquidem infantes, aeque ac omnes homines, naturalem ad propriam ſuam felicitatem, aeternamque ſalutem, quam Chriſtus nobis adquiſivit, habeant inſtinctum. Atque hanc ipſam *fidem interpretandam* rationem obiectivam eſſe, cur infantes, externo ſalutis remedio carentes, ſalventur potius, quam damnentur. Rem ſimilitudine illuſtrare adnititur. „ Fac, *inquit*, mori parentem divitem, cuius liberi alii maiorennes, alii infantes ſunt. Omnibus ibi quidem haereditas aperta eſt, ſed non eodem modo omnes eam adquirunt. Liberi maiorennes enim, ſi res ad iudicem devolvitur, conſenſu formato portionis ſuae haereditariae fiunt participes. An vero (*ita pergit auctor*) infantes a defuncto relicti eum etiam dare poſſunt de portione ſua ſibi adiudicanda? An quia dare iſtum nequeunt, ideo portio haereditaria illis eripitur? Abſit! quoniam portio haereditatis ipſis adiudicanda felicitatem eorum externam auget; ut omnis hominum in felicitatem propriam propenſus eſt, infantes conſentire in partem haereditatis debitam ſibi relinquendam & adſignandam, ex ipſius negotii natura intelligitur; adeoque dant conſenſum *interpretandum*. Qui quidem, dum *formati* adhuc incapaces ſunt, eiusdem valoris atque effectus eſt, ac formatus „. Vid. eiusdem *theolog. revelat. dogmat. tom. III. part. I. cap. IV.* §. 376-381. p. 461. ſeqq. Non patitur inſtituti noſtri ratio, ut haec cogitata viri docti atque ingenioſi, qui in locum antiquae ac genuinae fidei notionis aliam ſubſtituit, quae emphaticum illud, quod ad *fidem ſalvificam*, praeeunte ſcriptura, requiritur, haud exprimit, ſub adcuratius examen heic vocemus. Dudum hoc labore defunctus eſt IO. HERM. BECKERUS, theologus Gryphicus, in differtat. ſupra iam laudata *de fide infantum praeſumta* §. *IV. ſeqq.* p. 16. *ſeqq.*

Nihil itaque aliud nunc ſupereſt, quam ut noſtram de hocce argumento ſententiam paucis expromamus. Notamus ante omnia, quaeſtionem a b. GERHARDO propoſitam: *an infantes extra eccleſiam nati ſalvandi ſint, nec ne?* in tabulis ſanctioribus definitam haud eſſe, neque adeo certi aliquid hac de re pronunciari poſſe. Interea tamen ingenue fatemur, nobis eorum adprobari ſententiam, qui parvulos iſtos extra eccleſiam natos haud damnant, ſed potius de iis optime ſperandum eſſe cenſent. Rationes ſunt ſequentes: 1) quia infinita eſt Dei erga homines *miſericordia*, ſecundum quam neminem vult perire, ſed omnes, adeoque & *parvulos*, ſalvari. 2) quia beneficium *reconciliationis* & *redemtionis* a Chriſto praeſtitae ſe non tantum ad adultos, ſed & *parvulos* extendit, licet hocce beneficium ipſis cognitum perſpectumque haud ſit. Neque enim id, quod ad ſalutem eſt neceſſarium, ſtatim cognitu eſt neceſſarium. 3) quia ipſa *analogia fidei* huic favet ſententiae. Ex ea enim conſtat, neminem abſolute reprobari a Deo, ſolamque reſiſtentiam actualem fidei adverſam damnare, cuiusmodi contumacia in infantibus locum habere nequit. Nec, quod 4) notamus, privatio baptiſmi infantes gentilium damnare poteſt, ſiquidem non abſentia, ſed contemtus baptiſmi damnat, qualis in parvulos haud cadit. Addimus 5) manum Dei

miſſio, ideo judicio Dei eos committimus, nec tamen locum quendam inter cœlum & infernum intermedium ſtatuimus, de quo altum in ſcripturis eſt ſilentium (*). Sed de infantibus in eccleſia natis melius ſperamus. Sane pii parentes liberos ſuos, quam poteſt fieri primum, ad baptiſmum tanquam ordinarium regenerationis medium adferunt, ac per baptiſmum Chriſto offerunt; qui vero hac in parte negligentes inventi fuerint, ita, ut per incuriam vel damnabilem ſacramenti contemtum liberos ſuos baptiſmo privaverint, graviſſimam Deo rationem olim reddent, cum *conſilium Dei ſpreverint.* Luc. VII. 30. Interim tamen infantes illos, qui vel in utero materno, vel repentino quodam caſu ante baptiſmi ſusceptionem exſtinguuntur, temere damnare nec poſſumus nec debemus, quin potius ſtatuimus, preces piorum parentum, vel ſi parentes hac in parte negligentes fuerunt, preces eccleſiæ ad Deum pro his infantibus fuſas clementer exaudiri, eosdemque in gratiam & vitam a Deo recipi, qua de re videantur co toriæ epiſtolæ & ſcripta Lutheri tom. II. J p. 133. tom. VIII. Jen. germ. p. 51. & tom. XII. Witteb. p. 184. in Gen. XVII. 92. & ſeqq. Pomeranus in Pſalm. XXIX.

De infa exſtinct utero ma

§. CCXXXIX. Quod enim attinet infantes in utero materno exſtinctos, quibus ſepeliri prius contingit, quam naſci; quibus convertitur in cœmiterium, quod vitæ debebat eſſe hoſpitium, de illis manifeſtum 1.) quod non poſſint pro contemtoribus ſacramenti cenſeri, ſiquidem baptiſmus eſt *crum regenerationis*: quoniam vero nemo renaſci, niſi prius naſcatur; quomodo ergo baptiſmum renaſci potuerunt, qui nondu lucem ſunt editi? Locum igitur hic habet Auguſtini libr. IV. de baptiſmo cap. 24. *ſacramentum baptiſmi impletur inviſibiliter, id ipſum non contemtus religionis, ſed arti*

Dei non ita eſſe abbreviatam, ut *modo extraordinario* fidem in eiusmodi infantibus, ſine mediis externis, accendere nequeat. Licet etiam, quod 6) notamus, peccatum originale, quo infecti ſunt parvuli, ex ſe mereatur damnationem, eiusdemque cauſſa ſufficiens ſit; non tamen eſt damnationis actu illatæ (quæ ſumma numinis divini benignitas eſt) cauſſa adæquata. *Falſum eſt*, (inquit MENZERUS *oper. tom. I. fol. 951.*) *peccatum originale in infantibus extra eccleſiam eſſe cauſſam adæquatam reprobationis; nuſpiam enim in ſcriptura dicuntur homines tantum propter illud reprobari.* Sed, ut ſola fides iuſtificat & ſalvat; ita *ſola incredulitas* (ut ait b. LUTHERUS) *damnat.* Cæterum præter auctores ſupra iam excitatos, evolvi quoque heic meretur b. SPENERUS in *den deutſchen theologiſchen Bedenken, part. IV. p. 57.* qui & in *der aufrichtigen Uebereinſtimmung mit der Augſpurgiſchen Confeſſion p. 139.* verba *Auguſtanæ confeſſ. art.* 2. ubi dicitur: peccatum originis *mortem æternam* adferre iis, *qui non renaſcuntur per baptiſmum & Spiritum S.* ſolide explicat. Nec eſt, quod quis verba *apolog. Aug. confeſſ. art. IV. p. 156.* edit. Rechenberg. ubi adſeritur, *promiſſionem ſalutis non pertinere ad illos, qui extra eccleſiam Chriſti ſunt*, nobis obiiciat. Neque enim *loc. cit. abſolute* dicitur, quod promiſſio ſalutis ad parvulos iſtos haud pertineat, id quod cum univerſalitate gratiæ Dei ac Chriſti conciliari haud poſſet; ſed dum *ſecundum quid*, ut in ſcholis loquuntur, q nus promiſſio ſalutis media *ordinaria* ac cum efficacia confert. Atque hoc poſt ſenſu promiſſionem ſalutis ad infantes eccleſiam natos haud ſpectare, extra litis poſitum eſt. Vid. IO. HULSEMANNU *prælect. in formulam concord. p. 370.* & ven WALCHIUM in *introduct. in libros eccle ſtræ ſymbolicos p. 448. 449.*

(*) Hunnius in quæſt. in cap. VII. Gen. hac ita: *Salvari infantes gentilium extra eccl ut certo pronunciare non poſſumus, cum nih de re in ſacris literis definitum exſtet: ita n pliciter adſeverare auſim, parvulos illos ſine mine damnatos. 1.) Cum Deus, qui nulliu tem vult abſolute, nec eorum parvulorum in delectari recte ſtatuatur; 2.) & Chriſtus pr quoque ſit mortuus; 3.) & quod tales incr rum gentium liberi hodie ſacramentorum p pes non evadunt, id parentum culpæ tribue videatur, cum ipſi reſpectu ſui per caſum nec tis excluſi a ſacramentorum uſu adpareant, nec ob impietatem parentum æterna morte plecta ros.* Ezech. XVIII. *Committamus ergo eo judicio.* GERHARDUS.

ceſſitatis excludit. Itemque illud Bernhardi
iſt. XXXVII. *Contemtus ſacramenti damnat,*
n privatio. Et epiſt LXXVII. *Voluntas pro*
ſo imputatur, ubi factum excludit neceſſitas.
) Infantes ante octavum ætatis diem mortui,
n ſunt circumciſi, quippe circumciſio erat ad
avum diem reſtricta, Gen. XVII. 12. Ut
o illi pro contemtoribus circumciſionis non
uerunt haberi, nec fulmen illud maledictio-
pſis intorqueri: v. 14. *Parvulus, cujus caro*
putii non fuerit circumciſa, eradicabitur &c.
quoque qui in utero materno exſtinguuntur,
contemtoribus baptiſmi non poſſunt cenſeri.
) parentes fructum ventris per preces ſerias
erunt, quin imo in publicis eccleſiæ
gravidarum ac parturientium fit mentio:
vero de exauditione precum, præſertim pu-
um, exſtant ſuaviſſimæ promiſſiones. Er-
non poteſt dubitari, quin, quod alias per or-
arium baptiſmi ſacramentum Deus efficit, id
aſu privationis extraordinarie gratiæ ſuæ effi-
a compleat. Bernhardus ſerm. I. in ram. pal.
116. *Qui parvulus natus eſt, & primam*
vulorum elegit aciem, hodie quoque parvulos a
tia non excludit, quia nec pietati incongru-
, nec majeſtati ejus difficile eſt, ut ſuppleat
gratiae, quod minus in eis habet natura
ibile. 4.) Chriſtus non ſolum naſci, ſed
n utero virginis concipi ac geſtari voluit, ut
m infantum in utero materno adhuc conclu-
m ſalvator eſſet. Irenæus libr. II. adv.
c. 39. p. 137. *Chriſtus omnem aetatem*
tificavit per illam, quae ad ipſam erat ſimi-
dinem. Omnes enim venit per ſemet ipſum
are, omnes inquam, qui per eum renaſcun-
in Deum, infantes & parvulos & pueros
juvenes & ſeniores; ideo per omnem venit aeta-
& infantibus infans, parvulis parvulus &c.
) Ac ne ulla de benevola Dei erga infantes
utero concluſos voluntate dubitatio oriretur,
miſit Deus, ſe fore *ſeminis noſtri Deum.*
XVII 7. Ubi vox *ſeminis* complectitur in-
tes nondum in lucem editos, ut conſtat.

infantibus lucem editis, §. CCXL. Quod attinet in-
fantes in lucem quidem editos,

ſed repentino quodam caſu ex hac *ſed ante bapti-*
vita ereptos, antequam baptiſmi *ſmum exſtin-*
copia illis fieri potuit, nec illos *ctis.*
a ſocietate vitæ æternæ temerario
auſu excludendos eſſe, ſequentia evincunt argu-
menta: 1.) Illi itidem non poſſunt haberi pro
contemtoribus ſacramenti. 2.) Offeruntur Deo
per preces parentum & eccleſiæ, quæ non ſolum
gravidas & parturientes, ſed etiam lactantes Deo
commendat. 3.) Exſtant promiſſiones de be-
nevolo Dei erga ipſos adfectu. Gen. XVII. 7. *Ero*
Deus ſeminis tui. Matth. XVIII. 14. *Non eſt*
voluntas Patris veſtri cœleſtis, ut pereat unus
de parvulis iſtis. Matth. XIX. 14. Marc. X. 14.
Sinite parvulos ad me venire. Joh. VI. 37. *Ve-*
nientem ad me non ejiciam foras. 4.) Deus non
adligavit ſe ipſum ac gratiam ſuam mediis in com-
modum noſtrum inſtitutis. Nos quidem ad
media adligati ſumus: Deus autem extraordina-
rie poteſt agere. Sic in fame uti debemus cibo,
in morbis medicina: Deus autem etiam ſine cibo
corpus alere, ſine medicamentis ſanitatem reſti-
tuere poteſt: ita quoque ſine baptiſmo ordina-
rio regenerationis lavacro in caſu neceſſitatis re-
generationem operari poteſt. 5.) Infantes I-
ſraelitici ante circumciſionem mortui non fue-
runt abſolute & ſimpliciter a ſalute excluſi, jam
vero baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis.
Col. II. 11. Nec gratia Dei ſtrictior & arctior in
nov. teſt. quam in vet. Infantibus maſculis ante
octavum diem decedentibus non lata erat lex cir-
cumciſionis, ideo nec prævaricatio legis illis im-
putari potuit. Rom. IV. 15. Quid enim, num
damnabimus ſanctiſſimos illos martyres Hebræo-
rum maſculos, qui vix dum in lucem editi juſſu
Pharaonis Ægyptii in profluentem ſunt projecti?
Exod. I. 22. Num infantes in deſerto mortuos
intra decurſum 40. illorum annorum, in qui-
bus circumciſio propter quotidiana itinera fuit
intermiſſa, ad infernum ablegabimus? Joſ. V. 5.
Quin imo nullo habito corporalis ſalutis diſcri-
mine infantes illos Moſes circumcidiſſet, ſi pri-
vatio hujus ſacramenti cum præſentiſſimo æternæ
ſalutis diſpendio fuiſſet conjuncta. Num infan-
tes Iſraeliticos tempore Antiochi ante octavum
ætatis diem crudeliter interfectos vita æterna de-

fraudabimus? 1 Macc. I. 51. & 64. Num parvulos Bethlehemiticos, beatas illas animulas, parvulos integellulos, martyrumque gemmulas, quorum quidam infra octavum nativitatis diem nefarie trucidati, nefarie damnabimus? Matth. II. 16. Quidam etiam huc referunt filiolum Davidis ex Bethſabea ſuſceptum, ad quem ſe certo venturum teſtatur David, utique non in ſede damnationis, ſed beatitudinis; 2 Sam. XII. 23. verum ex textu non poteſt liquido oſtendi, quod ante octavum nativitatis diem, ac proinde ante ſuſceptam circumciſionem, infantulus ille mortuus fuerit; v. 18. die ſeptima exſtinctus dicitur, ſed computatio inſtituenda eſt, non a die nativitatis, ſed a tempore eo, quo Nathan ad Davidem ingreſſus propter peccatum adulterii & homicidii eum objurgaverat, quod an ipſo nativitatis die, an vero ſequentibus factum fuerit, incertum eſt, licet prius admodum veriſimile videatur. 6.) Teſtantur exempla, quosdam in nov. teſt. ſine baptiſmo in caſu neceſſitatis ſalvatos, quare nec infantes per pias preces Deo oblati a ſalute temerario auſu fuerint excludendi? Luc. XXIII. 43. Chriſtus ad latronem dicit; *Hodie mecum eris in paradiſo*, jam vero latronem illum baptizatum eſſe nullibi legitur, Ergo caſus neceſſitatis a regula Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit &c.* intelligitur exceptus (*). Auguſtinus libr. IV. contra Donatiſtas cap. 23, & habetur cap. baptiſmi de conſecrat. diſtinct. 4. *Sicut in latrone, quod de ſacramento baptiſmi defuerit, complevit omnipotentis benignitas, quia non ſuperbia, non contemtu, ſed neceſſitate defuerat: ſic in infantibus, qui baptizati moriuntur, eadem gratia omnipotentis explere credenda eſt, quod non ex impia voluntate, ſed ex aetatis indigentia, nec corde credere ad juſtitiam, nec ore confiteri poſſunt ad ſalutem.* (Eadem ratio procedit in infantibus ante baptiſmum mortuis, per pias eccleſiæ & parentum preces Chriſto oblatis.) In actis apoſtolicis fit mentio Cornelii, Lydiæ & aliorum, qui vere crediderunt, antequam baptizarentur: illi, ſi per aliquem repentinum mortis caſum fuiſſent abrepti, dubium nullum, quin æternum fuiſſent ſalvati. Pertinet huc glorioſus chorus martyrum, qui cum adhuc eſſent catechumeni, ante baptiſmum ad ſupplicia fuerunt rapti, quos a ſalute excludere nimis durum foret: de imperatore Valentiniano, qui ſine baptiſmo mortuus eſt, Ambroſius in oratione funebri ſic loquitur: *Reſpexit Deus ardens deſiderium illius, quo baptiſmum expetivit.* Quo etiam referenda eſt illa obſervatio, quod Chriſtus cum dixiſſet: Marc. XVI. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit;* in antitheſi nequaquam dixerit: qui vero non crediderit, nec baptizatus fuerit, damnabitur, innuens ſcilicet baptiſmum non eſſe abſolutæ neceſſitatis, ut ſine eo etiam in caſu neceſſitatis nemo poſſit fieri ſalvus. Bernhardus epiſtola LXXVII. poſtquam multa ex Ambroſio & Auguſtino citaſſet; *Vide*, inquit, *ne forte ob hoc ſalvator cum diceret, qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit &c. caute & vigilanter non repetierit; qui vero baptizatus non fuerit, ſed tantum: qui vero non crediderit, condemnabitur, nimirum innuens, ſolam interdum fidem ſufficere ad ſalutem, & ſine ipſa ſufficere nihil.* Eodem ſenſu Lutherus tom. II. Jen. lat. p. 787. monſtrat, *Chriſti fidem in ſacramento adeo eſſe neceſſariam, ut etiam ſine ſacramento ſervare poſſit, ideo noluit adjicere, qui non crediderit*

(*) Excipit Gretſerus in colloq. Ratisbon. p. 30. *Latronem baptizatum baptiſmo ſanguinis, & habuiſſe martyrium.* Reſp. 1.) Negat hoc Bellarminus, qui libr. I. de ſacram. baptiſm. cap. 6. ex Auguſtino docet, *latronem non ſalvatum baptiſmo ſanguinis, ſed flaminis*, quod etiam habet Oſorius tom. IV. pag. 618. *& latronem illum non poſſe dici martyrem.* 2.) Latro non nitebatur ſuo, ſed Chriſti ſanguine, a peccatis nos unice abluente, neque enim ſui ſanguinis profuſione quisquam juſtificari poteſt. Act. IV. 12. Venit latro ad crucem alieno, humano ſcilicet, pollutus ſanguine, inde deſcendit alieno Chriſti mundatus ſanguine 3.) Proprie etiam latro martyr non eſt, quia cauſa ſupplicii fuit latroni non confeſſio nominis Chriſti, ſed latrocinia, quæ exercuerat. Et quidni omnes fures, latrones, aliosque maleficos, ſi pœnitentiam agant, martyres dices? GERHARDUS.

diderit, & non baptizatus fuerit. 7.) Quidam utuntur etiam hoc argumento: ſi Deus pepercit parvulis Ninivitarum ad ſe converſorum quoad pœnam temporalem, multo magis veriſimile eſt, eum parvulis ex ſemine Abrahæ natis pepercisſe, quoad pœnam æternam propter ſuam miſericordiam & promiſſionem: *Ero Deus ſeminis tui.* 8.) Si infantes ſine baptiſmo mortui ſimpliciter damnandi, daretur parentibus occaſio perpetui angoris, imo & deſperationis. Sed hæc poſteriora argumenta non ſunt tanti roboris ut priora. Atque hæc noſtra ſententia ne ipſorum quidem Scholaſticorum & Pontificiorum quorundam deſtituitur teſtimoniis, ut tract. de ſacram. in genere §. 53. propoſ. 3. late oſtendimus.

Argumenta Bellarmini, quod infantes ſine baptiſmo decedentes ſint damnati.

§. CCXLI. Quomodo ergo probat Bellarminus ſanguinarium ſuum decretum, quod ſcilicet *fide catholica tenendum ſit, parvulos ſine baptiſmo decedentes abſolute eſſe damnatos & non ſola cœleſti, ſed etiam naturali beatitudine carituros?* Cap. 2. urget cumprimis dictum Chriſti Joh. III. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum Dei.* Reſp. 1.) Dicta & exempla ſcripturæ pro confirmatione noſtræ ſententiæ adducta evidenter oſtendunt, hanc comminationem Chriſti, uti & eam, quæ de circumciſione exſtat, Gen. XVII. 14. non ad caſum privationis, ſed ad contemtum ſacramenti pertinere. 2.) Deſcribitur igitur in dicto Chriſti generalis regula, juxta quam modo ordinario Deus nobiſcum agit, interim tamen ab hac regula caſus neceſſitatis intelligitur exceptus. 3.) Severiſſimam illam comminationem Gen. XVII. 14. non poſſe ad omnes omnino infantes ſine circumciſione mortuos referri, oſtendit res ipſa: quandoque enim alteruter parentum contra alterutrius voluntatem impedit circumciſionem; Exod. IV. 25. Ad adultos igitur pertinet, qui ex contemtu circumciſionem in corpore ſuo ſuſcipere noluerunt, itemque ad liberos apoſtatarum, qui ab eccleſia Iſraelitica ad ethniciſmum prolapſi, penitus omiſerunt circumciſionem, quod temporibus Antiochi multos feciſſe conſtat ex 1 Macc. I. 54. 4.) Quam interpretationem ac reſtrictionem ipſa verba textus confirmant: additur enim ἀιτιολογικῶς, *quia pactum meum fecit irritum* הֵפַר *fregit, contemſit, violavit* &c. 5.) Pari ratione dictum Chriſti de uſitato ordine intelligendum, per quem extraordinariæ potentiæ & actioni Dei nihil quidquam detrahitur, quo minus in caſu neceſſitatis ſine baptiſmi medio regenerationem operari poſſit. Nos ſumus adligati mediis, quibus reverenter uti debemus; Deus autem gratiam & efficaciam ſuam illis non eo modo adligavit, ut nequeat extraordinarie & immediate in negotio ſalutis agere. Johannem in utero replevit Spiritu ſancto, cum alias per verbum & ſacramenta detur Spiritus ſanctus. Paulum convertit ſpirantem minas & cædes, Act. IX. 1. cum alias medium ordinarium converſionis ſit *auditus verbi*, Rom. X. 17. per quod efficax eſt in cordibus eorum, *qui non reſiſtunt Spiritui ſancto*, Act. VII. 51. *nec conſilium Dei adverſus ſemet ipſos ſpernunt.* Luc. VII. 30. 6.) Expendat igitur Bellarminus verba Thomæ Aquinatis part. III. q. 64. *Deus non adligavit gratiam ſuam ſacramentis.* Et Lombardus libr IV. ſent. diſſ. 4. lit. E. *Dictum Chriſti* Joh. III. *intelligendum de illis, qui poſſunt & contemnunt baptizari, vel ita intelligendum eſt: niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, hoc eſt, ea regeneratione, quae fit per aquam & Spiritum ſanctum, non ſalvabitur.* Et poſtea: *Deus ſuam potentiam ſacramentis non adligavit.* Imo repetat ea, quæ ſcripſit libro IV. de Chriſto cap. ult. *Deus non eſt adligatus ſacramentis.*

Bellarmini contra Ambroſium Catharinum diſputatio.

§. CCXLII. Quæ contra Ambroſium Catharinum Bellarminus ibidem profert, ut evincat, parvulis ſine baptiſmo mortuis, ne quidem naturalem beatitudinem concedendam, directe nos non feriunt, nituntur autem quædam falſis hypotheſibus, utpote quod infantes non credant in Chriſtum, neque per ſe, neque per alios, neque habitu, quod locus eorum, in quo ſemper degent, ſit carcer inferni, locus horridus & tenebro-

broſus; quod non poſſit illis infundi ulla ſcientia, cum eam non promeruerint bonis operibus, nec gratis donari poſſit, cum poſt mortem non ſit tempus gratiæ; quod hominibus in puris naturalibus decedentibus, non debeatur naturalis beatitudo &c. Quædam laborant elencho *conſequentiae*, utpote quia infantes naſcuntur peccato originali obnoxii; natura ſunt filii iræ & captivi ſatanæ. Ergo ſine baptiſmo decedentes æterna morte pereunt omnes. Atqui concedimus *antecedens*, ſed negamus *conſequens*: diſtinguimus enim inter *ordinarium* regenerationis medium, quod eſt baptiſmus, & inter *extraordinariam* Dei gratiam in caſu neceſſitatis: diſtinguimus inter liberos *chriſtianorum*, qui per pias preces parentum & eccleſiæ Deo offeruntur, & inter liberos *infidelium*, qui foris ſunt, quos Dei judicio relinquimus.

Quid de Ambroſii Catharini opinione ſtatuendum ſit.

§. CCXLIII. Quod ad ipſam opinionem Catharini de naturali beatitudine infantum atque aliorum, de tali ſede ipſorum, in qua nec bene nec male illis ſit, attinet, dicimus, ſcripturam non niſi duo loca, videlicet cœlum & infernum, vitam & mortem æternam, regnum Dei & diaboli, ſocietatem electorum & damnatorum, ſalutem & damnationem commemorare, eademque ſibi invicem immediate opponere; tertium aliquem locum nuſpiam in ſcripturis exprimi. Auguſtinus libr. I. de pecc. mer. & remiſ. c. 28. *Non eſt ullus ulli medius locus, ut poſſit eſſe, niſi cum diabolo, qui non eſt cum Chriſto.* Serm XIV. de verb. apoſt. *Nullus eſt relictus medius locus, ubi ponere queas infantes. De vivis & mortuis judicabitur, alii erunt ad dextram, alii ad ſiniſtram, non novi aliud &c.* Libr. I. de orig. an. c. 9. *Non baptizatis parvulis nemo promittat inter damnationem regnumque cœlorum quietis vel felicitatis cujuslibet, atque ubi libet, quaſi medium locum, hoc enim eis haereſis Pelagiana promiſit.* Libr. V. hypog. *Primum locum fides catholica divina auctoritate credidit eſſe cœlorum, unde, ut dixi, non baptizatus excipitur: ſecundum gehennam, ubi omnis apoſtata vel a Chriſti fide alienus aeterna ſupplicia experietur, tertium penitus ignoramus, imo non eſſe in ſcripturis ſanctis invenimus, &c.* Ut ergo inter credentes & incredulos, inter pios & impios, inter membra Chriſti & diaboli non datur tertium; ita nec inter regnum cœlorum & infernum: proinde talis quidam locus ex judicio humanæ rationis pro infantibus non baptizatis haudquaquam excogitandus, in quo nec bene, nec male ipſis ſit. Quid enim? an non male ipſis foret, ſi a viſione Dei & ſocietate angelorum atque omnium ſanctorum ſe penitus in æternum excluſos intelligerent?

An parvuli ſine baptiſmo decedentes puniendi ſint pœna ſenſus?

§. CCXLIV. Cap. 4. Bellarminus conatur demonſtrare, *parvulos ſine baptiſmo decedentes non puniendos pœna ſenſus ſive ignis ſenſibilis.* Fatetur autem, contrariam ſententiam, quod ſcilicet parvuli ſine baptiſmo decedentes omni genere pœnæ, tum *damni* tum etiam *ſenſus*, & in animo & corpore puniendi ſint, non videri aperte ab eccleſia reprobatam, rejici tamen paſſim in ſcholis, & ſeqq. argumentis refutari. 1) Apoc. XVIII. 7. *Quemadmodum ſe glorificavit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. At parvuli nulla ratione ſe glorificarunt, nec in deliciis fuerunt, nullum igitur merentur tormentum & luctum.* Reſp. dicto illo de pœnis magnæ meretricis Babylonis notatur gradus ſummus tormentorum; qui recte negatur parvulis infidelium, non tamen ipſa damnatio. Luc. XII. 47. *Servus, qui novit voluntatem Domini, nec paravit ſe ad faciendum eam, vapulabit multis,* v. 48. *qui autem non novit faciens digna plagis, vapulabit paucis.* Gradus igitur erunt pœnarum, interim tamen in inferno nullus erit plane expers pœnæ ſenſus. Auguſtinus libr. V. in Julian. cap 8. *Quis dubitaverit, parvulos non baptizatos in damnatione omnium leviſſima futuros, quae, qualis & quanta erit, quamvis definire non poſſim, non tamen audeo dicere, quod eis, ut nulli eſſent, quam ut ibi eſſent, potius expe-*

expediret (*). II.) Eſa. LXVI. 24. & Marc. IX. 44. *conjungitur ignis cum verme. Vermis eorum non morietur, & ignis non exſtinguetur. Conſtat autem parvulos nullam paſſuros pœnam ex morſu vermis, hoc eſt, ex conſcientia mali operis animum pungente, ergo credibile eſt nullam paſſuros eſſe ignis materialis pœnam.* Reſp. ignem inferni *materialem* futurum facilius dici poteſt quam probari, cum eo etiam dæmones torqueantur. Nec ſequitur, infantes infidelium damnati nullos ſentient morſus conſcientiæ propter peccata actualia graviora, ergo plane nulla ſentient tormenta, cum infernus dicatur locus tormentorum. Opponimus igitur generalem illam ſententiam Chriſti Matth. XXV. 41. *Ite in ignem aeternum.* Auguſtinus ſerm. XIV. de verbis apoſt. *Nullus relictus medius locus, ubi ponas infantes; de vivis & mortuis judicabitur, alii erunt ad dextram, alii ad ſiniſtram, non novi aliud. Si ergo dextra erit & ſiniſtra, & nullum medium locum in evangelio novimus, ecce in dextra regnum cælorum eſt;* percipite, *inquit*, regnum: *qui ibi non eſt, in ſiniſtra eſt: quid erit in ſiniſtra? Ite in ignem aeternum.* Addimus argumentum: ſi peccatum originis eſt vere & proprie dictum peccatum, utique pœna ejus erit vere & proprie dicta pœna. III.) *Patres negant talibus infantibus pœnam ſenſus.* Reſp. ſummum gradum pœnarum, non autem omnem omnino pœnam negant. Fatetur ipſe Bellarminus, ſententiam, quæ parvulis pœnam ſenſus ſive ignis ſenſibilis infligendam ſtatuit, non videri ab eccleſia catholica reprobatam. IV.) *Peccatum originis non tollit in homine ordinem naturalem, ſed ſupernaturalem, converſionem videlicet ad Deum, per donum gratiae ſupernaturale. Ergo aequum eſt, ut pœna peccati originalis ſit privatio doni ſupernaturalis, qualis eſt carentia viſionis Dei, non autem inflictio pœnae ſenſibilis, quae naturam ipſam laedit.* Reſp. argumentum nititur falſa hypotheſi: oſtendimus enim ſuo loco, quod peccatum originis ipſum naturæ bene inſtitutæ ordinem miris ac miſeris modis turbarit. *Conſequens* etiam repugnat ſcripturæ & experientiæ, cum pœnæ peccati originalis ſint morbi & mors ipſa, per quam naturam lædi quisquis negaverit, ſoli meridiano obloqui cenſendus eſt. Recognoſcat Bellarminus ſua verba cap. 15. hujus libri: *Omnes humanae vitae calamitates, inter quas ſunt labor & dolor in corpore, morbi, ipſa mors &c. ex merito peccati, non ex conditione naturae oriuntur.* V.) *Propter habitualem carentiam virtutum & habitualem pronitatem ad vitia nemo puniri ſolet pœna poſitiva & ſenſibili, ſed ſolum propter culpam actualem; non enim ſuſpenduntur a magiſtratu, qui carent habitu juſtitiae, vel qui proni ſunt ad furta, ſed qui re ipſa furantur: poſſunt tamen, qui carent virtutibus & proni ſunt ad mala, rejici tanquam indigni ab aliqua dignitate adipiſcenda. At peccatum originis eſt culpa ſolum habitualis.* Reſp. μετάβασις eſt εἰς ἄλλο γένος ex jure *fori* ad jus *poli*, ex judicio humano ad judicium divinum. Eſaj. LV. 8. *Non ſunt cogitationes meae, ſicut cogitationes veſtrae, nec veſtrae viae ſicut viae meae.* v. 9. *Sicut altiores ſunt cæli quam terra, ſic altiores ſunt viae meae, quam viae veſtrae &c.* Peccatum originale eſt non ſolum carentia juſtitiæ ineſſe debitæ, ſed etiam horribilis deſtructio naturæ, depravatio omnium virium animæ & corporis, unde juſtiſſimo Dei judicio non ſolum pœna *damni*, ſed etiam pœna *ſenſus* ei debetur. Quid enim? an infantes non adfliguntur morbis, an non ſunt morti obnoxii propter originale peccatum? num propterea injuſtitiæ Deum adcuſabimus? abſit! VI.) *Propter originale peccatum non injungitur in eccleſia hominibus baptizandis, quamvis adultis, pœnalis ſatisfactio, neque jubentur ejusmodi homines, propter id peccatum ullam animo triſtitiam doloremque concipere: igitur*

(*) Fulgentius libr. de fide ad Petrum cap. 27. *Firmiſſime tene & nullatenus dubita, non ſolum homines jam ratione utentes, verum etiam parvulos, qui ſive in uteris matrum vivere incipiunt, & ibi moriuntur; ſive cum de matribus nati ſine ſacramento baptiſmatis de hoc ſeculo tranſeunt, ignis æterni ſempiterno ſupplicio puniendos eſſe.* GERHARDUS.

igitur credibile eſt, nullam ei reſpondere ſenſibilem pœnam in futuro ſeculo. Reſp. unam agnoſcimus pro peccatis omnibus, tam originali quam actualibus, ſatisfactionem a Chriſto præſtitam, a qua longiſſime diſtant eccleſiaſticæ ſatisfactiones, quæ non ſunt meritum remiſſionis coram Deo, ſed pars diſciplinæ eccleſiaſticæ. Propter peccatum originale nullam animo triſtitiam concipiendam eſſe, ignotum fuit Davidi, qui *in peccatis ſe conceptum* eſſe, graviſſime conqueritur, Pſalm. LI. 7. ignotum fuit Moſi, qui *abſconditum noſtrum in lumine vultus divini collocari* conqueritur, Pſalm. XC. 8. ignotum fuit Paulo, qui *peccatum in carne ſua habitare, ſerio ingemiſcit.* Rom. VII. 17.

Exceptiones Bellarmini ad noſtra argumenta.

§. CCXLV. Cap. 5. conatur Bellarminus reſpondere objectionibus quibusdam, ſed manifeſte petit principium; generales ſcripturæ ſententias tantum ad adultos in eccleſia reſtringendo, ac pro igne æterno ſubſtituendo locum inferni, ubi eſt ignis. *Parvuli* (inquit) *mittendi ſunt in locum ignis, nec tamen inflammandi illo igne, aut cruciandi, vel quod ſit in parte altiore ejus loci, vel quod ignis vim habeat eos detinendi, non tamen urendi.* Ut alibi accidentibus ſine ſubſtantia tribuit vim nutriendi, nimirum ſi in magna copia ſumantur: ita hic igni infernali derogat vim urendi reſpectu infantium; quibus figmentis qua tandem ſpecie fidem faciet? Cap. 6. contra Thomam, Bonaventuram & alios *multos illuſtres theologos,* (uti eos vocat) conatur Bellarminus probare, *parvulos non baptizatos paſſuros interiorem animi dolorem, licet mitiſſimum;* quod nobis non adverſatur, qui cum Auguſtino libr. V. in Julian. cap. 8. dicimus, *parvulos non baptizatos in damnatione omnium mitiſſima futuros.*

CAPUT IX.

DE ADIUNCTIS BAPTISMI.

De adjunctis baptiſmi, quæ ſunt:

§. CCXLVI. Poſtquam de cauſis & objecto baptiſmi actum fuit, reſtat ut *adjunctis* ejusdem, quæ ſunt *tempus, locus & ceremoniae* externæ, pari perſpicuitate expoſitis, colophonem huic tractatui imponamus. De *tempore* baptiſmi ſic ſtatuimus.

1.) Tempus.

Quovis anni tempore & quavis diei hora baptiſmum ſuſcipi poſſe.

I.) Cum baptiſmi adminiſtratio non ſit ad certum quoddam tempus divino mandato reſtricta, ideo quovis anni tempore, quavis diei hora licite ſuſcipi poteſt. Gal. IV. 10. *Obſervatis dies & menſes, & tempora & annos.* v. 11. *Vereor, ne fruſtra laboraverim inter vos.* Col. II. 16. *Nemo vos judicet in cibo & potu, aut in parte diei, aut neomeniae, aut ſabbatorum.* Baſilius in exhortat. ad baptiſ. p. 444. *Tempus aliud alii opportunum negotio: ad baptiſmi vero ſalutem quodlibet tempus adcommodum eſt, ſive dies ſit, ſive nox, ſive hora, ſeu quodcunque temporis momentum.* In primitiva eccleſia uſu receptum fuit, *bis in* anno baptizare, ſemel in paſchate, & iterum in feſto pentecoſtes, cujus conſuetudinis meminerunt Tertullianus lib. de baptiſmo circa fin. (*Diem baptiſmo ſolenniorem paſcha praeſtat, cum & paſſio Domini, in qua tingimur, adimpleta eſt. Exinde pentecoſte ordinandis lavacris latiſſimum ſpatium eſt, quo & Domini reſurrectio inter diſcipulos frequentata eſt, & gratia Spiritus ſancti dedicata, & ſpes adventus Domini ſuboſtenſa.* Sed paulo poſt addit: *Caeterum omnis dies Domini eſt, omnis hora, omne tempus habile baptiſmo.*) Idem referunt Baſilius in exhortat. ad bapt. Gregorius Turonenſis lib. X. Hiſt. Ambroſius ſerm. LXI. Hieronymus in epiſt. ad Pammach. Auguſtinus lib. de cura pro mortuis cap. 12. inde tempus illud adpellarunt *lumina* ſeu *tempus luminarium*, a baptiſmi ſcil. beneficio, quod baptizati a Spiritu ſancto illuminentur, quo reſpectu ipſe baptiſmus φωτισμὸς dictus fuit. Nocte epiphaniorum baptizatos eſſe multos, Carthagini in Baſilica Fauſti, refert Victorinus

rinus libr. II. in perſecut. Vandalica. Quamvis autem reſpectu catechumenorum ex ethniciſmo ad Chriſtum converſorum obſervatio illius temporis non ſit improbanda: tamen ad tempus illud baptiſmus eorum non eſt præciſe adſtringendus, nec infantum ex parentibus chriſtianis natorum baptiſmus ad illud anni tempus differendus, ſed ſtatim a nativitate ipſis conferendus, quod ipſum piis veterum dictis & exemplis confirmari poteſt. Chryſoſtomus homil. I. in acta. *Numquid amplius habet illud tempus?* (quadrageſimæ) *ipſi apoſtoli non in paſchate donati ſunt gratia, ſed alio tempore. Praeterea cum baptizarentur tria millia & quinque millia, non erat paſchae tempus.* Vide Cyprianum in epiſt. ad Fidum.

Parentes liberos ſuos ad baptiſmum ſtatim a nativitate deferre properent.

§. CCXLVII. II.) Cum baptiſmus ſit ordinarium regenerationis medium, Joh. III. 5. & ſanctum initiationis ſacramentum, ideo in noſtris eccleſiis laudabilis ſervatur conſuetudo, ut parentes primo ſtatim vel altero, vel tertio a nativitate die parvulos ad baptiſmum deferant, vel ilico etiam nulla interpoſita mora, poſtquam nati fuerint, baptizari curent, nimirum ſi quando propter infirmitatem metus eſt de periculo vitæ. Qui vero hac in parte negligentes fuerint, ac propter adparatus ſplendorem baptiſmum differunt, graviſſimis tentationibus ſemet ipſos immergunt, ſi quando liberi abſque baptiſmo decedunt. Muſculus in locis tit. de bapt. p. 338. ſcribit, *non probari poſſe a cordatis viris, quod tam anxie ac ſuperſtitioſe cum infantibus vix jam natis ad baptiſmum quomodocunque percipiendum feſtinetur;* ſed procedit hoc ex falſa hypotheſi de abſoluto decreto, & ſanctitate infantum ex fidelibus natorum. Cum olim Fidus Numidæ epiſcopus cenſeret, infantes infra octavum diem ad imitationem circumciſionis non oportere baptizari, convocata eſt ſynodus 66. epiſcoporum ſub Cypriano, in qua ſtatutum fuit, ut, non exſpectato illo tempore, baptiſmus etiam modo natis conferretur. Ita enim ſcribit Cyprianus epiſt. LIX. ad Fidum: *Longe aliud in noſtro concilio omnibus viſum eſt; in hoc enim, quod tu putabas eſſe faciendum, nemo conſentit, ſed univerſi potius judicavimus, nulli hominum nato miſericordiam Dei & gratiam eſſe denegandam &c.* Eadem vere verba ex Cypriano repetit Auguſtinus epiſt. XXII. Nec valet argumentum Fidi ex circumciſione ductum propter diſparitatis rationem. 1.) In inſtitutione circumciſionis expreſſa ſit diei octavæ mentio, ſed tale quid in baptiſmi inſtitutione demonſtrari nequit. 2.) In baptiſmo ceſſat ratio, propter quam adminiſtratio circumciſionis in diem octavum dilata fuit. Ideo enim ad octavum ætatis diem circumciſio differebatur, ut infantes collectis prius viribus circumciſionis dolores ſuſtinere valerent, ſed in baptiſmo nullum ejusmodi periculum. 3.) Typica etiam fuit diei octavæ ſignificatio, quam expoſuimus ſuo loco; ſed in nov. teſt. typi ceſſarunt. 4.) Levitica diſcrimina dierum, ciborum &c. in nov. teſt. penitus ſunt ſublata, ideo hac in parte utimur libertate, quam Chriſtus nobis promeruit Gal. V. 1. 5.) Succeſſit quidem baptiſmus in circumciſionis locum, Col. II. 11. ratione ſcilicet uſus ſalutaris; interim tamen non poteſt in omnibus partibus & circumſtantiis a circumciſione ad baptiſmum duci argumentum, alias ſequeretur, tantum maſculos, non autem fœminas baptizandas &c.

Objectio a circumciſione petita.

Baptiſmi ſuſceptio non eſt differenda ad finem uſque vitæ.

§. CCXLVIII. III.) Cum hora mortis ſit incerta, ac ſubitaneo caſu aliquo multi ex hac vita abripiantur, ideo baptiſmi ſuſceptio non eſt ad finem uſque vitæ differenda. Quamprimum aliqui ad fidem chriſtianam olim fuerunt converſi, ac Chriſto dedere nomen, baptizati ſunt ab apoſtolis, ut hiſtoria Act. cap. II. 41. VIII. 12, 13, 36. IX. 19. X. 47. XVI. 15. 33. XVIII. 8. evidenter teſtatur; nuſpiam vero apoſtoli leguntur auctores vel ſuaſores fuiſſe, ut uſque ad vitæ exitum baptiſmus differretur. Quod ergo ad cunctationem veteribus in primitiva eccleſia uſitatam attinet, ſciendum, non exemplis,

Oo & Pp 2 ſed

ſed legibus judicandum eſſe; habuerunt hujus ſuæ dilationis quaſdam rationes, alii magis, alii minus probabiles. 1.) Quidam diſtulerunt baptiſmum ad adultam ætatem, propter illuſtriorem fidei confeſſionem, cum magis conſpicua ſit, & magis confirmet eccleſiam fidei confeſſio ab hominibus in ætate adulta & judicio confirmato profecta, quam a pueris vel adoleſcentibus edita; ſed majoris fuit ponderis periculum non baptizatis adultis imminens, quam utilitas eccleſiæ propoſita, unde etiam Nazianzenus in conc. de bapt. & Chryſoſtomus in cap. I. Act. hunc morem improbant. 2.) Quidam procraſtinarunt baptiſmum abſterriti exemplis apoſtatarum; cum enim non ſine ſumma doloris acerbitate viderent, quoſdam ex baptizatis vel metu periculorum fractos, vel blanditiis inductos a fide & confeſſione eccleſiæ deficere, inde multis in doctrina nondum plene confirmatis ſatius viſum fuit baptiſmi uſum differre, donec ſævitia perſecutionis deferveſceret, quam baptiſmum in eccleſia chriſtiana ſuſceptum apoſtaſiæ crimine turpiter fœdare. 3.) Quidam diſtulerunt baptiſmum prætextu exempli Chriſti anno ætatis trigeſimo primum baptizati, atque ut in Jordane baptizari poſſent, ut de Conſtantino Euſebius libr. IV. in ipſius vita & Theodoretus libr. I. hiſtor. cap. 31. ac de Theodoſio Socrates libr. V. hiſtor. eccleſ. cap. 6. referunt: ſed ſimilitudo baptiſmi a Chriſto & aliis dilati oſtenſa fuit ſuperius §. 194. vide etiam §. 79. 4.) Quidam etiam, cum in baptiſmo plenaria fiat peccatorum remiſſio ac mundatio, ſatius eſſe judicarunt, ad horam mortis baptiſmum differre, quam novis peccatis gratiam baptiſmi excutere. Sed cum baptiſmi efficacia extendat ſe per totam vitam, cumque fœdus gratiæ in baptiſmo initum ex parte Dei ſemper maneat ratum ac firmum, unde ad illud perpetuo per veram pœnitentiam pateat reditus, ideo hæc cauſa non eſt ſatis urgens, propter quam baptiſmus contra exemplum eccleſiæ apoſtolicæ differatur. Vide Bernhardi ſerm. LXVI. in Cant. ubi refutat Albios, *baptiſmum in adultam aetatem differendum eſſe* docentes.

Optandum erat ante meridiem & in publico eccleſiæ conventu baptiſmum adminiſtrari.

§. CCXLIX. IV.) Cum baptiſmus ſit ſanctiſſimum novi teſtam. ſacramentum, devote ac reverenter tractandum: ideo optandum eſſet, ante meridiem & in publico eccleſiæ conventu eundem adminiſtrari. 1 Cor. XIV. 40. *Omnia fiant ordine ac decenter.* Teſtatur cujusque pii experientia, preces ſobrias eſſe magis ſerias & ardentes: teſtatur Chriſtus, publicas eccleſiæ preces magnum habere pondus, Matth. XVIII. 19. Conſtitut. eccleſ. electoralis art. VI. generali pag. 307. *Weil die hohe Majeſtat, Gott Vater, Sohn, und heiliger Geiſt, mit ſeinen lieben Engeln der heiligen Tauffe beywohnet, und bey ſolcher der Himmel geiſtlich ſich aufthut, und das groſſe Gnadenwerck der Wiedergeburt, und geiſtlichen Erneürung des Menſchen, ſo getauft, ſelbſt gegenwärtig wircket, ſollen die Pfarrherren ſich befleiſſigen, daß ſie in Gegenwart der verſamleten Kirchen geſchehe, auch das Volck ernſtlich vermahnen, ſich ſelbſt darzu zu ſchicken, wie ſolche allweg füglich nach der Predigt verrichtet werden kan, denn die gantze Kirche nicht allein für die neugetauften Kinder beten, ſondern auch ein jeder Chriſt ſich ſelbſt ſeiner empfangenen heiligen Tauf, und des Bundes Gottes nützlich erinnern ſoll, den Gott in der heiligen Tauffe mit ihm gemacht und aufgericht hat.*

Q. de tempore baptiſmi: An ſcilicet baptiſmus ſemel vel aliquoties ſuſcipiendus.

§. CCL. Quæritur hoc loco: *An baptiſmus repeti poſſit, ſicut euchariſtiae uſus ſaepius repetitur?* Reſp. *negative*, cujus negationis fundamenta expoſuimus, eademque ab argutiis Bellarmini (præter characteris impreſſionem non dari aliam negati ἀναβαπτισμȢ certam cauſam pugnantis) vindicavimus in tractat. de ſacrament. in gen. §. 103. (*) Breviter 1.) nec

(*) Vid. *tom. VIII. loc. theol. p. 321. ſeqq.*

nec in baptiſmi inſtitutione, nec uſpiam alibi in verbo Dei, vel requiritur, vel conceditur, ut baptiſmus iteretur. 2.) Nullum datur in ſcripturis exemplum, ſemel vere baptizatos in peccata prolapſos, ac per pœnitentiam ad Deum converſos iterum fuiſſe baptizatos. 3.) Pactum gratiæ & fœdus pacis, quod in baptiſmo initur & obſignatur, non eſt momentaneum, ſed perpetuum, ita ut per pœnitentiam ad illud iterum pateat reditus. Sicut de circumciſione dicit Deus Gen. XVII. 13. *Erit pactum meum in carne veſtra in fœdus aeternum*: ita quoque baptiſmus eſt *ſtipulatio bonae conſcientiae erga Deum*, 1 Petr. III. 21. *qui fidelis eſt, ac permanet*, 2 Tim. II. 13. cujus *dona & vocatio ſunt ἀμεταμέλητα*, Rom. XI. 29. cujus dulciſſima extat promiſſio: Eſaj. LIV. 15. *Sicut in diebus Noae* (cum quo pactum inii) *juravi, ne inducerem aquas ultra ſuper terram, ſic juravi quoque: quod miſericordia mea non recedet a te, & fœdus pacis meae non commovebitur.* 4.) Sicut circumciſio in vet. teſtam. non fuit repetita, ita nec baptiſmus, qui in locum circumciſionis ſucceſſit, Col. II. 11. repeti debet. Quæ de ſecunda circumciſione ex Joſua V. 2. afferuntur, expoſuimus in tractat. de circumciſ. §. 24. 5.) Regeneratio ſpiritualis per baptiſmum una eſt, ſicut generatio carnalis una eſt, *quomodo uterus repeti non poteſt, ſic nec baptiſmus, velut qui filius familias eſt, nequit amplius quam ſemel fieri & effici filius.* §. Sic itaque. inſtit. de action. 6.) Baptiſmus eſt ſacramentum *initiationis* & chriſtianiſmi inveſtitura, jam vero ſemel tantum ingreſſu in eccleſiam opus eſt. 7.) Baptizamur *in Chriſti mortem*; Rom. VI. 3. jam vero Chriſtus ſemel tantum mortuus eſt, v. 9. 8.) *Unum eſt baptiſma* Eph. IV. 5. non ſolum unitate *ſubſtantiae* ſeu unione ſacramentali partium ſubſtantialium; verbi ſcilicet & aquæ, nec ſolum unitate *diſpenſationis*, cum aqua, Spiritus & ſanguis Chriſti, licet natura ſua plurimum inter ſe differant, tamen in uſu ſalutari baptiſmi arctiſſimo nexu copulentur, atque uno miniſterio diſpenſentur; ſed etiam unitate *uſus legitimi.* Hinc Tertullianus lib. de baptiſmo: *Semel lavacrum inimus, ſemel delicta diluantur.* Cyprianus libr. II. epiſt. III. *Baptiſma ſemel ſumitur, nec rurſus iteratur*; ubi addit rationem ex dicto Chriſti: *Qui biberit ex aqua, quam ego do, non ſitiet in aeternum.* Idem Cyprianus, ſive quicunque auctor alius lib. de ablut. pedum, *baptiſmum repeti regula eccleſiaſtica prohibet.* Auguſtinus epiſt. CCIII. ad Maxim. *Rebaptizare hominem haereticum omnino eſt peccatum, rebaptizare catholicum ſcelus immaniſſimum.* Vide Clementem I. §. ult. de ſumm. Trinit. (*)

§. CCLI. Errant igitur I.) *Marcion* (**) & ejus adſeclæ, qui non tantum ſemel, ſed iterato & ſæpius baptizabant, teſte Niceta lib. IV. theſ. orth. fid. hær. 14. & Damaſceno de hæreſ. pag. 576. 578. edit. Baſil. *Tres baptiſmos conſtituebat Marcion, primum exhibendum poſt primam converſionem; ſecundum, poſtquam delictum ſit admiſſum poſt converſionem; tertium, ſi poſt ſecundum baptiſmum peccatum ſit commiſſum.* II.) *Hemerobaptiſtae* (***), qui, quandoquidem quotidie peccamus,

Errores de repetitione baptiſmi.

(*) Damaſcenus lib. IV. orth. fid. cap. 10. ex Hebr. VI. 4. ἀναβαπτίζεσθαι ἐστι χριστὸν ἀνασταυρῶσαι. GERHARDUS.

(**) De MARCIONE ſupra in *notis* ad §. 107. *de ſacramentis in genere, tom. VIII. loc. theol. p. 326.* nonnulla diximus.

(***) *Hemerobaptiſtæ* Judæorum ſectis ſunt accenſendi. Eorum apud EPIPHANIUM *libr. I. cap. XVII.* occurrit mentio. Origo *nominis* græca eſt ἀπὸ τοῦ καθ᾽ ἡμέραν βαπτίζεσθαι, a quotidiano baptiſmo ſeu lavacro; quæ & profanarum inter gentiles religionum ſuperſtitio fuit. Quod ad *dogmata* eorum attinet, in iis quidem conſentiebant cum phariſæis, excepto dogmate de reſurrectione, in quo cum Sadducæis ſenſiſſe perhibentur. Inter *inſtituta* vitæ illud cumprimis pertinebat, μὴ δύνασθαι ζῆν ἄνθρωπον, *non poſſe hominem vivere*, nempe *probe ſancteque*, ſine baptiſmo cotidiano; prout EPIPHANIUS memoriæ prodidit.

mus, neminem ſalvum futurum docebant, niſi qui ſingulis diebus ſacro baptiſmate tingeretur: inde ſe & veſtimenta ſua quotidie lavabant, ex quo etiam *hemerobaptiſtae* ſunt adpellati. Supplementum Philaſtrii hæreſ. XLII. ex Crinito (*). III.) *Anabaptiſtae* (**) noſtro tempore baptizatos infantes denuo baptizant in adulta ætate, nimirum quia pædobaptiſmum judicant eſſe inanem ceremoniam. IV.) Deteſtanda eſt *Judaei illius perverſitas*, quam commemorat Socrates lib. VII. hiſtor. eccleſ. cap. 7. *Iudaeus* (inquit) *quidam veterator chriſtianam fidem ſimulans, ſaepius baptizatus fuit, per quam fallaciam multas corraſit pecunias. Poſtquam autem multos ex variis ſectis homines (Arianorum enim & Macedonianorum baptiſmum receperat) dolo ludificans non habebat amplius, quibus imponeret, tandem ad Paulum Novatianorum epiſcopum venit, ait, ſe magna cupiditate baptiſmatis recipiendi flagrare, per ejus manum ut illud adſequatur, orat. Paulus ejus probat inſtitutum, verum ſe non prius baptiſmum illi daturum ait, quam ſit fidei articulis inſtitutus, diesque complures jejuniis vacaverit. Judaeus contra voluntatem jejunare coactus, acriter inſtare, uti baptiſmo donetur. Paulus quoniam illum tam obnixe baptiſmum petentem, mora nolebat offendere, parat res ad baptiſmum neceſſarias. Cumque veſtem ſplendidam pro illo emiſſet, & alveum baptiſterii aqua impleri juſſiſſet, Judaeum eo deduxit, ut illi baptiſmum impertiret: verum aqua univerſa divina quadam virtute, quae oculis cerni percipive non poterat, ſubito exhauſta eſt. Ac cum neque epiſcopi, neque alii, qui aderant, adcurate conſiderarent, qua ratione id accidiſſet, ſed aquam per foramen, quod in imo alveo fuit, per quod etiam alias aquam ſolebant educere, effluxiſſe adfirmarent, alveum baptiſterii de integro foraminibus undique in eo firme obturatis diligenter implent. Ac cum Judaeus eſſet ſecundo ad alveum baptiſterii deductus, aqua rurſus penitus evanuit. Itaque tum Paulus, o homo inquit, aut veteratoris partes agis, aut baptiſmum ignorans recepiſti. Quare ubi ob miraculum a multis eo concurſum erat, forte quidam Judaeum de facie novit, eumque ab Attico epiſcopo baptizatum viderat.* V.) Cum *Cingarii* ſive **Zigeni, die Zigeuner** (quorum impoſturas & fraudes vivis coloribus depingunt Aventinus in annal. Bojorum lib. VII. circa finem, Albert. Crantzius lib. XI. Saxoniæ cap. 2. Camerarius lib. I. medit. hiſtor. c. 17.) non religionis, ſed lucri, quandoque etiam veneficii cauſa baptiſmum ſuis infantibus conferri, idque ſæpius diverſis in locis petant, ideo recte jubet conſtitutio eccleſ. elect. art. generali VI. §. 5. pag. 308. baptiſmum impoſtoribus illis denegandum eſſe (***). Verba conſtitutionis hæc ſunt: *Dieweil ſich auch mehrmals zugetragen, daß die Zigeuner ihre Kinder, wie zu beſorgen, allein um Gewins willen teuffen laſſen, und alſo geſchehen könnte, daß ſie mehr denn einmal durch die Paſtores unwiſſend getauft würden, und es aber an ihm ſelbſt ein verdächtig*

(*) Inter eos, qui baptiſmum olim iterarunt, referri quoque poſſunt *Donatiſtæ*, a DONATO, a caſis nigris, urbis in Numidia epiſcopo, ita nuncupati. Conſtat enim, inter prima hujus hæreſeos ſeculo IV. exortæ capita fuiſſe: *eccleſiam conſtare ex ſolis perfectis*, quales Donatiſtæ ſuos cenſebant, *eosque* eſſe *rebaptizandos*, qui ad ſuam ſectam accederent, licet nomine trinitatis jam antea a catholicis fuerint abluti.

(**) De *Anabaptiſtis*, quorum ſecta ſeculo XVI. ortum debet, ſupra in *not.* ad §. *183. p. 218. ſeqq.* abunde diſſeruimus. Fata eorum ſuccincte exhibet FRID. SPANHEMIUS in *diatribe hiſtorica de orig. progreſſu & ſectis anabaptiſtarum.*

(***) Nec tamen denegatur baptiſmus Cingarorum liberis, ſi conſtet, eos recens natos eſſe, inque ipſo nativitatis loco deprehendantur. Ita proviſum in *ordin. Magd. eccleſiaſt. cap. III.* §. 25. ubi hæc leguntur verba: *Es wære dann, daß ein Zigeunerkind an dem Ort, wo es zur Taufe gebracht, neu gebohren, oder der Pfarrer ſonſt von der Geburt Wiſſenſchaft hætte.* Idem ſtatutum legimus in *ordin. Vinarienſ. libr. II. cap. 11. num. 4.* aliisque conſtitutionibus eccleſiaſticis.

tig Volck, da es in unſern Landen geſehen, auch unſer ernſtlicher Wille und Meynung je und allwege geweſen, daß ſolche Leute, ſo nicht allein mit Aberglauben, Lügen und Betrug umgehen, ſondern auch gemeiniglich Landesverräther ſind, in unſern Landen nicht geduldet, laſſen wir es nochmals dabey bleiben, und befehlen auch hiermit ernſtlich allen unſern Amtleuten, Befehlshabern, Erb- und Gerichtsherren, daß ſie ihnen keinen Durchzug noch Unterſchleif geſtatten, ſondern ſo balden ſie in unſern Landen angetroffen, wiederum zurück weiſen, damit ſolcher Mißbrauch der heiligen Tauffe und ander Unrath vorkommen, und gäntzlich in unſern Landen verhütet werden möge. VI.) Pii imperatores non immerito *pœnas* ſtatuerunt in eos, qui baptiſmum repetunt. Sic enim Valentinianus, Valens & Gratianus libr. I. tit. 6. C. ne ſanct. baptiſ. iter. *Antiſtitem, qui ſanctitatem baptiſmatis illicita uſurpatione geminaverit, ſacerdotio indignum cenſemus. Eorum enim condemnamus errorem, qui apoſtolorum praecepta calcantes chriſtiani nominis ſacramenta ſortitos alio rurſus baptiſmate non purificant, ſed inceſtant, lavacri nomine polluentes.* Honorius & Theodoſius ibid. *Si quis rebaptizare quempiam de miniſtris catholicae ſectae fuerit detectus, una cum eo, qui piaculare crimen commiſit, (ſi tamen criminis per aetatem capax ſit) & hic, cui perſuaſum ſit, ultimo ſupplicio percellatur* (*).

Objectiones pro repetitione baptiſmi: 1.) Quotidie indigemus remiſſione peccatorum.

§. CCLII. *At*, inquis, I.) *baptizamur in remiſſionem peccatorum*, Act. II. 38. *Jam vero quotidie indigemus peccatorum remiſſione. Ergo etiam quotidiana baptiſmi iteratione.* Reſp. ex eo, quod peccatorum remiſſione quotidie indigemus, haudquaquam conſequens eſt, per illud ipſum medium baptiſmi remiſſionem peccatorum quærendam & a Deo impetrandam eſſe: ſiquidem fœdus in baptiſmo initum, quod complectitur promiſſionem de gratuita remiſſione peccatorum, Jer. XXXI. 34. eſt ex parte Dei immotum ac perpetuum: proinde hac promiſſione per totum vitæ decurſum nos erigere, ac quando per infirmitatis peccata beneficia hujus fœderis amiſimus, per veram pœnitentiam ad illud redire ac peccatorum remiſſionem conſequi poſſumus. Regeris: *ſicut adulterio ſolvitur vinculum matrimonii, ita per peccata tanquam ſpirituale adulterium diſſolvitur ſpiritualis deſponſatio in baptiſmo facta, nova igitur deſponſatione ac proinde novo baptiſmo poſt peccata indigebimus.* Reſp. ſane adulterium eſt ſufficiens divortii cauſa; interim tamen, ſi maritus innocens conjugi adulteræ culpam remittat, eidemque inpoſterum cohabitare conſentiat, non requiritur nova deſponſatio, ſed partis nocentis deprecatio, ac vitæ emendatio: ita quoque promiſit Deus Jer. III. 1, 12, 13. Ezech. XVI. 60. ſe in gratiam nos iterum recepturum, ſi poſt admiſſum ſpirituale adulterium per veram pœnitentiam ad ipſum convertamur; ergo non requiritur nova deſponſatio ac novi fœderis erectio, ſed priſtinæ deſponſationis ac fœderis renovatio, commemoratio & confirmatio.

2.) Hypocritæ non partici-

§. CCLIII. *At*, inquis II.) *cum hypocritae ad baptiſmum accedentes*

(*) Hæc verba ſupra a GERHARDO recitata, in quibus ultimum ſupplicium *Donatiſtis*, ſeu iterantibus baptiſmum dictatur, exſtant *l. 2. C. ne ſanct. bapt. iter.* Lata eſt hæc lex a THEODOSIO, imperatore, an. *CCCCXIII.* nec tantum contra rebaptizantes, ſed & eos, qui rebaptizantur, directa eſt. Refertur quoque hæc ſanctio *l. 6. C. Theodoſ. ne ſanct. bapt. iter.* ſed omiſſa mentione *pœnæ capitalis*; quod ſupplicii genus tempore THEODOSII nulla adhuc lege in Donatiſtas, ſeu iterantes baptiſmum, fuit ſtatutum, ſed JUSTINIANI demum ævo hæreticis irrogari cœpit. Colligimus exinde, legem iſtam a THEODOSIO latam, atque a GERHARDO ſupra exhibitam, in qua expreſſa *ultimi ſupplicii* fit mentio, ab ULPIANO interpolatam ac vitiatam eſſe. Uberius id oſtendit ill. BÖHMERUS in *jure eccleſiaſt. proteſt. tom. IV. libr. V. tit. VII.* §. 153. p. 988.

pant ſalutares baptiſmi effe-ctus.

cedentes effectus ejusdem ſalutares non participent, illorum baptiſmus repetendus erit: Reſp. Auguſtinus lib. I. contra Donat. c. 12. videtur ſtatuere, quod effectus & gratia præſtetur etiam ei, qui ficte baptiſmum ſuſcipit, quod Lombardus ita interpretatur; Auguſtinum partim diſputandi cauſa, partim ex aliorum opinione loqui. Neque tamen hypocritarum baptiſmus repetendus fuerit, quia recedente fictione conſequuntur pridem accepti baptiſmi effectum, hoc eſt, rem ſacramenti, quod pleniſſime loco dicto Auguſtinus adfirmat. Quemadmodum ergo forma permanens remoto impedimento conſequitur finem ſuum: verbi gratia, gravitate in lapide permanente lapis deorſum labitur remoto impedimento: ita quoque res ſe habet in baptiſmo hypocritarum. Gloſſa in cap. credere de conſecrat. diſt. 6. ex Auguſtino contra Donat. lib. V. c. 24. *In baptiſmo induitur Chriſtus interdum ſacramentotenus, interdum quoad vitae ſanctificationem: primum bonis & malis eſt commune, ſecundum bonorum & piorum eſt proprium.* Diſtinguendum igitur inter *ſubſtantiam* & *fructum* baptiſmi. Eſt & manet verus baptiſmus ſemel legitime in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti acceptus, ſive credat, qui baptizatur, ſive non credat, quamvis fide deſtitutus ſalutarem ejus fructum in præſenti non participet: nec tamen novo baptiſmo, quando pœnitentiam agit, indiget, ſed ad primi baptiſmi virtutem perpetuo valentem redit, & ex eo baptiſmo gratiam Dei ſibi polliceri poteſt.

2.) De loco baptiſmi.

§. CCLIV. Quod ad *locum* baptiſmi attinet, de eo nullum exſtat peculiare Dei præceptum, ideoque ejus adminiſtratio non eſt certo loco adliganda, interim tamen in publico eccleſiæ cœtu baptiſmum ordinarie adminiſtrari debere dicimus. 1.) Quia eſt verbum viſibile & obſignatio ejus, quod in verbo promittitur. Jam vero publica verbi prædicatio inſtituitur in publico eccleſiæ conventu, 1 Cor. XIV. 26. *Cum convenitis, unusquisque veſtrum pſalmum habet, doctrinam habet &c.*

Baptiſmum in publico eccleſiæ cœtu adminiſtrandum eſſe.

2.) Quia ſacra cœna, alterum nov. teſt. ſacramentum, in publico eccleſiæ cœtu adminiſtratur 1 Cor. XI. 20. *Convenientibus vobis in unum jam non eſt dominicam cœnam manducare.* 3.) Quia in eccleſia omnia debent *ordine ac decenter fieri;* 1 Cor. XIV. 40. Ergo multo magis ſacramentorum adminiſtratio debita cum reverentia coram facie eccleſiæ fieri debet. 4.) In baptiſmo ſeriæ preces requiruntur vel maxime, ut docet exemplum Chriſti orantis in baptiſmo Luc. VIII. 21. quo pertinent emphatica illa Lutheri verba in præfat. catechetica art. de bapt. *Du wolleſt ja bedencken, wie gar es nicht ein Schertz iſt, wider den Teuffel handeln, und denſelben nicht allein von den Kindlein jagen, ſondern auch dem Kindlein ſolchen mächtigen Feind ſein Lebenlang auf den Hals laden, daß es wohl noth iſt, dem armen Kindlein aus gantzem Hertzen und ſtarckem Glauben beyſtehen, auf das andächtigſte bitten, daß ihm Gott nicht allein von des Teuffels Gewalt helffe, ſondern auch ſtärcke, daß es möge wider ihn ritterlich im Leben und Sterben beſtehen. Und ich beſorge, daß darum die Leut nach der Tauf ſo übel auch gerathen, daß man ſo kalt und läſſig mit ihnen umgegangen, und ſo gar ohn Ernſt für ſie hat gebeten in der Taufe, &c.* Jam vero preces multorum piorum ſimul conjunctæ ſunt magis efficaces, Matth. XVIII. 19. Jac. V. 14. 5.) Quia baptizatum oportet habere certa baptiſmi teſtimonia, præſertim in tentationibus, ideo utile eſt multos adeſſe teſtes. Num. XXXV. 30. Deut. XVII. 6. *In ore duorum aut trium teſtium &c.* 6.) Si plures ſacræ huic actioni interſint, recordantur ſui baptiſmi, quod ipſum ad fidei confirmationem plurimum facit.

Baptiſmum etiam in privatis locis adminiſtrari poſſe.

§. CCLV. Nec tamen baptiſmi adminiſtratio ita adligata eſt publico loco, ut ne quidem in caſu neceſſitatis alibi, videlicet in loco privato, baptizare liceat, ut nugatur Beza in reſp. ad quæſt. 151. Siquidem 1.) in baptiſmi inſtitutione non expri-

exprimitur certus aliquis locus. 2.) Apoſtoli ubivis locorum baptizarunt, utpote ſub dio, Act. II. 41. in via, VIII. 38. in domibus, IX. 19. X. 57. in carcere, XVI. 33. Johannes baptiſta extra templum Hieroſolymitanum & ſynagogas Judæorum, in Jordane & in aquis prope Salem baptizavit. Matth. III. 6. &c. Sancti martyres primitivæ eccleſiæ in carcere fuerunt baptizati, teſte Euſebio libr. VI. cap. 5. moribundi in lecto, unde dicti fuerunt clinici, teſte Cypriano in epiſt. ad Magnum. Walefridus Strabo de reb. eccleſiaſt. c. 26. *Sciendum, primo ſimpliciter in fluviis & fontibus baptizatos credentes.* Beda lib. II. hiſtor. Angl. cap. 14. refert, *initio naſcentis eccleſiæ apud Britannos, ubi tam cito templa non potuerunt exſtrui, paſſim ad flumina turbam baptizatam.* 3.) In caſu neceſſitatis a communi ordine licet digredi, modo nihil committatur contra expreſſum Dei verbum: ordo enim ſervire debet adminiſtrationi ſacramentorum, non autem imperare. 4.) In nov. teſt. cultus Dei non eſt adligatus certo loco, ut in vet. teſt. Matth. XVIII. 20. *Ubicunque duo vel tres congregati ſunt in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Joh. IV. 21. *Venit hora, quando nec in monte, nec in Jeroſolyma adorabitis Patrem.* 1 Tim. II. 8. *Volo viros orare in omni loco &c.* 5.) Circumciſio in privatis ædibus ſæpe fuit adminiſtrata: jam vero baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis, Exod. IV. 25. filius Moiſis in diverſorio circumciditur. 1 Maccab. I. 63. 2 Maccab. VI. 10. tempore Antiochi mulierculæ privatim circumcidunt pueros. Luc. I. 59. Johannes baptiſta domi circumciditur in præſentia matris puerperæ. 6.) Quemadmodum prædicatio verbi, abſolutio ac cœnæ adminiſtratio ordinarie in publico eccleſiæ cœtu ſuſcipitur, interim tamen ægrotis domi etiam proponitur privatim conſolatio ex verbo evangelii, adnunciatur peccatorum remiſſio & ſacræ cœnæ ἐφόδιον communicatur: ita quoque domi licet parvulos baptizare, quamvis alias baptiſmi adminiſtratio pars ſit publici miniſterii. 7.) Ipſa neceſſitas, videlicet infirmitas infantum, quandoque requirit, ut domi adminiſtretur baptiſmus, ne per nos ab ordinario regenerationis medio arceantur. Lutherus in cap. IX. Hoſeæ tom. IV. lat. f. 653. *In nov. teſtam. nullus certus locus ſacris deſtinatus eſt, poſſunt baptizari pueri domi, ſi res poſtulat, vel in templo, vel ſub dio, vel ſub tecto, locus, imo perſona quoque miniſtrans ad baptiſmum nihil adfert.*

§. CCLVI. *Ceremonias* ac ritus in baptiſmi adminiſtratione uſitatos diſtinguimus in tres claſſes: 1.) quidam divinitus ſunt mandati, 2.) quidam ab apoſtolis libere uſurpati, 3.) quidam a viris eccleſiaſticis additi. De ſingulis tenendæ ſunt hæ regulæ. *3.) De ceremoniis baptiſmi.*

Regulæ generales.

I.) Ritus baptiſmi divinitus inſtituti adcurate diſtinguendi ſunt a ritibus ab apoſtolis uſurpatis, & a viris eccleſiaſticis honeſti, decoris, ordinis, & piæ commonefactionis ergo additis: illi enim ſunt *ſubſtantiales* & neceſſarii, hi vero *accidentales* & certo modo liberi. Chriſtus juſſit in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti baptizare, Matth. XXVIII. 19. ubicunque igitur, juxta Chriſti mandatum & apoſtolorum exemplum, aqua in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti effunditur, verus & legitimus baptiſmus adminiſtratur, ſi vel maxime non accedant externæ ceremoniæ ab hominibus excogitatæ. Lombardus libr. IV. ſentent. diſt. 3. lit. A. *Verbum & elementum de ſubſtantia hujus ſacramenti ſunt, caetera ad ſolennitatem* (decorem & honeſtatem) *pertinent, & ſacramentalia adpellantur.* In ſubſtantialibus ritibus, cum divinitus mandati ſint, ac proinde in adminiſtratione baptiſmi neceſſarii, nihil eſt mutandum, omittendum vel abrogandum: in accidentalibus vero eccleſiæ libertas quædam relicta eſt. II.) Ritus ab apoſtolis in baptiſmi adminiſtratione libere uſurpati, licet non eo gradu neceſſarii ſint, quo prioris generis ritus divinitus inſtituti, tamen a ritibus mere eccleſiaſticis diſtinguendi, ac diligenter ſunt ſervandi. Ex hiſtoria apoſtolorum colligitur, quod in adminiſtratione baptiſmi explicationes doctrinæ ſacramentorum, exhortationes, preces, gratiarum actiones &c. adhibuerint. Act. II. 38. &c. Hos ritus etiam in noſtris eccleſiis

cleſiis retinemus, quia ſacramenta non ſunt nuda & otioſa ſpectacula, ſed inſtituta ſunt, ut & fidem confirment, & promiſſionem clarius explicent: ideo doctrina de ſubſtantia, uſu & efficacia eorum præſentibus ex verbo Dei lingua ipſis nota proponenda eſt & explicanda, ut de legitima & ſalutari ſacramentorum ſuſceptione diligenter admoneantur. Notandum tamen, in ſcripturis oſtendi quidem fundamenta, unde ſumi debeant explicationes, exhortationes, preces, gratiarum actiones, ex inſtitutione ſcilicet & doctrina de baptiſmo, ſicut in verbo Dei traditur, non tamen præſcribi certam formam conceptis verbis; ſed hoc pro ratione circumſtantiarum ad ædificationem liberum permitti, modo fundamentum ſervetur. III.) Ritus a viris eccleſiaſticis additi ſunt adiaphori & indifferentes; proinde non ſunt ſimpliciter repudiandi, nec tamen eo gradu neceſſarii ſunt, quo ritus divinitus mandati, id quod clarius per certas regulas explicandum.

Regulæ ſpeciales de ritibus eccleſiaſticis.

§. CCLVII. Dicimus ergo: I.) Si qui ex illis ritibus actionem, uſum & efficaciam, quin & neceſſitatem ac dignitatem baptiſmi commendent, atque illuſtriorem reddant, analogiæ fidei congrui & ad pietatem ac doctrinam utiles ſint; debitam reverentiam erga hoc ſacramentum in præſentibus augeant; denique ordini, decori & ædificationi eccleſiæ ſerviant, illos utiliter retineri poſſe. Auguſtinus epiſt. CXIX. cap. 18. *Una in his ſaluberrima regula tenenda eſt: ut quae non ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitae melioris, ubicunque inſtitui videmus vel inſtituta cognoſcimus, non ſolum non improbemus, ſed etiam laudando & imitando ſectemur, ſi aliquorum infirmitas non impedit, ut amplius detrimentum ſit.* II.) Non tamen tribuatur illis ritibus ſpiritualis aliqua vis & efficacia ſine promiſſione divina, neque propria baptiſmi ad tales ritus vel ex toto, vel ex parte, transferantur. III.) Nec ſtatuendum, tales ritus ad integritatem & eſſentiam baptiſmi pertinere ac neceſſarios eſſe; ſed pro adiaphoris habeantur. IV.) Non ſunt cumulandi illi ritus, ne multitudo, pompa & ſplendor illorum obruat ceremonias divinitus in adminiſtratione baptiſmi præſcriptas, ac ſenſus atque animos ita occupet, ut vel nulla vel exigua habeatur eorum ratio, quæ ſunt a Chriſto mandata. Optimum igitur eſt, ut in adminiſtratione baptiſmi, quam poteſt fieri proxime, ad apoſtolicam ſimplicitatem accedamus; ſicut Tertullianus libr. de baptiſmo teſtatur, ſine ullo adparatus ſplendore baptiſmum olim adminiſtrari ſolitum. Gregor. Nazianzenus orat. de baptiſmo improbat, quod olim propter baptiſmum munus offerebatur, veſtis elegans requirebatur, ac convivium baptiſtis parabatur. *Turpe eſt* (inquit) *dicere, ubi eſt munus, quod propter baptiſmum offeram? ubi luculenta veſtis, ubi ea; quae ad baptiſtas meos humaniſſime excipiendos requiruntur? Te ipſum loco muneris offer, Chriſtum indue, honeſta ac laudabili vitae ratione me a te, ſic ego excipi & tractari gaudeo.* V.) Si qui ritus vel ſunt divino verbo contrarii, ac impietatis & ſuperſtitionis aliquid admixtum habent, ut exorciſationes aquæ ad baptiſmum adhibendæ; vel otioſos habent luſus, nec ſerviunt ædificationi, ſed ſacroſanctam hanc actionem in ſpectaculum hiſtrionicum ac theatricum transformant: vel quibus aliqua pecularis vis & efficacia præter & contra Dei verbum tribuitur: illi merito abrogantur & improbantur. Ex quo adparet, quid de uſu ſputi & ſalis, exſufflatione, chriſmate &c. ſub opinione neceſſitatis, cultus & ſpiritualis efficaciæ illis inſitæ adhibitis, ſit ſtatuendum. VI.) In ipſis ritibus adiaphoris retinenda eſt libertas, quam Chriſtus caro pretio partam eccleſiæ conceſſit, ut ſcilicet ſine opinione neceſſitatis libere obſerventur, & eccleſiæ ordinatione ac conſenſu, præſertim ſi utiles eſſe deſinant, & a ſalutari ſine in abuſum & ſuperſtitionem degenerent, abrogari & mutari poſſint. VII.) Non ſunt damnandæ eccleſiæ propter diſſimilitudinem in hujuſmodi ritibus, aut ſi in illorum omiſſione vel mutatione libertate utantur. VIII.) Cavendum tamen in hac abrogatione ſcandalum; ideo non eſt privatæ cujusvis petulantiæ mutatio

illorum rituum permittenda, ſed publico judicio eccleſiæ relinquenda (*). IX.) Proinde ſi falſi fratres ritus ſua natura adiaphoros, fidei analogos, auctoritate eccleſiæ commendatos, neceſſitatem & efficaciam baptiſmi rudioribus illuſtriorem reddentes & eccleſiæ ædificationi ſervientes temere, ſive prægreſſa auditorum informatione cum ſcandalo publico abrogant, atque hac abrogatione libertatem chriſtianam impugnant, merito illis obviam itur. Gal. V. 1. *State in libertate.* Col. II. 16. *Nemo vos judicet in cibo & potu &c.* (**)

Bellarmini diſputatio de baptiſmi ritibus.

§. CCLVIII. Ex his facili negotio adparet, quid ſtatuendum de duobus illis fulcris, quæ Bellarminus libr. I. de baptiſm. cap. 24. ceremoniis in Romana eccleſia circa baptiſmi adminiſtrationem uſitatis ſupponit. 1.) *Quamvis* (inquit) *ritus illi non ſint in divinis literis, neque praecepto, neque exemplo commendati: tamen cum ipſi etiam* (adverſarii) *aliquid praeſcribant in adminiſtratione baptiſmi, quod in ſacris literis non invenerunt, non poterunt hoc argumento ritus ab eccleſia receptos evertere.* 2.) *Ritus illi ſunt antiquiſſimi & vel ex traditione apoſtolorum manarunt, vel a ſanctiſſimis patribus inſtituti ſunt.* Reſp. non temere damnamus ritus in apoſtolica & primitiva eccleſia receptos, ſed illos, qui vel habent aliquid impietatis & ſuperſtitionis; vel continent otioſos luſus, nec faciunt ad ædificationem; vel qui ſua copia libertatem chriſtianam gravant; vel quibus ſpiritualis aliqua efficacia extra Dei verbum tribuitur, vel qui ſub opinione cultus & neceſſitatis obtruduntur: reliquos vero ritus analogiæ fidei congruos, decori & ædificationi eccleſiæ ſervientes, uſum & efficaciam baptiſmi ob oculos rudiorum proponentes & auctoritate primitivæ eccleſiæ, vel, ut Chemnitius loquitur, auguſta & veneranda antiquitatis canicie commendatos retinemus, ſalva tamen libertate, quam Chriſtus in his adiaphoris eccleſiæ conceſſit. Cæterum, ut Chriſtus a ſcribis & phariſæis rogatus, quare diſcipuli ejus transgrediantur traditionem majorum, non lavantes manus ſuas, cum panem manducant, viciſſim illos interrogat Matth. XV. 3. *Quare & ipſi transgrediantur mandatum Dei propter traditiones ſuas?* Ita ex Bellarmino interrogante, quare non probemus omnes illos ritus ex traditione majorum deſcendentes, viciſſim quærimus, quare propter traditiones ſuas transgrediantur mandatum Dei, adminiſtrantes baptiſmum in lingua peregrina, populo ignota, ac tribuentes humanis ritibus, quod baptiſmo divinitus inſtituto in ſolidum erat tribuendum, ut de ποτηριοκλεψίᾳ in ſacramento cœnæ & commutatione ejuſdem in ſacrificium nihil hoc loco dicamus. Quærimus etiam, cur omnes illos ritus nominent antiquiſſimos, eosque ab apoſtolica traditione arceſſant, cum non ignorent, pleroſque ex illis nec ſemper a tempore apoſtolorum, nec ubique in omnibus eccleſiis receptos & uſitatos fuiſſe, ac multos ex vetuſtiſſimis ritibus per poſteros abolitos & in novos commutatos fuiſſe, ut de delibatione lactis & mellis, cujus mentionem faciunt Tertullianus libr. I. adverſ. Marcion. cap. XIV. (*) & Hieronymus IX. dialog. contra Luciferanos (**), manifeſte con-

Qq 2 ſtat.

(*) *Mutatio conſuetudinis, etiam quæ utilitate adjuvat, novitate perturbat*, prout ex Auguſtino adnotavit GERHARDUS.

(**) Nonnulli haſce regulas de ritibus baptiſmi breviter ita tradunt: 1.) *Indifferentes ceremoniæ debent dirigi ad eccleſiæ ædificationem.* 2.) *Quæ faciunt ad inſtitutionem & commonefactionem, laudandæ.* 3.) *Quæ faciunt ad conſervationem ordinis in eccleſia, libere retinendæ.* 4.) *Sacramenta quam ſimpliciſſime adminiſtranda; juxta inſtitutionem Chriſti & praxin apoſtolorum.* 5.) *Si in doctrina poſſumus convenire, in ceremoniis debemus eſſe faciles.* GERHARDUS.

(*) Jungi meretur alius TERTULLIANI locus, qui exſtat in libro *de corona militis cap. III.*

(**) Inprimis huc ſpectat ille locus, qui legitur apud HIERONYMUM in *Eſai. LV. 1.* Nec tantum TERTULLIANUS atque HIERONYMUS hujus conſuetudinis faciunt mentionem; ſed & CLEMENS Alexandrinus *pædag. libr. I. cap. VI. p. m. 103.*

ſtat. Bellarminus reſpondet, *hanc ceremoniam non fuiſſe generalem*. Atqui idem de reliquis ritibus pleriſque dici poteſt. De trina merſione ſic ſcribit Canus lib. III. cap. 5. *Trina merſio, quam canon apoſtolorum ab apoſtolorum traditione profluxiſſe dicit, jam diu per contrariam conſuetudinem abolita eſt.* Tertullianus lib. de pudicit. innuere videtur, *baptizatis datum eſſe annulum, lavacri & fidei, quam profeſſi eſſent, obſignationem.* Hic ritus ibidem non amplius eſt in uſu.

De ceremoniis baptiſmi in ſpecie.

§. CCLIX. Porro, ut in ſpecie de baptiſmi ceremoniis agamus, Bellarminus in tres claſſes eas diſtinguit. Prima continet ceremonias ante baptiſmum, quas cap. 25. numero duodenario includit. 1.) *Prima ceremonia eſt profeſſio nominis, uſitata catechumenis, qui ex eo dicuntur competentes ſeu electi.* 2.) *Scrutinium, ſive examen & exploratio quaedam, an competentes firmiter & ſincere credant.* 3.) *Abrenunciatio ſatanae & operum ejus.* 4.) *Fidei profeſſio, quam ſaepius interrogati reſpondent, & poſtea etiam in ipſo die baptiſmi publice pronunciant recitantes ſymbolum.* 5.) *Signum crucis in fronte & pectore.* 6.) *Exorciſmus ſive adjuratio daemonum certis precibus acta, ut recedant ab homine baptizando.* 7.) *Exſufflatio, per quam daemonum expulſio & Spiritus ſancti adflatio ſignificetur.* 8.) *Guſtus ſalis.* 9.) *Cum tanguntur ſaliva aures & nares, & dicitur: Epheta, id eſt, adaperire.* 10.) *Impoſitio manuum ac benedictio ſacerdotalis.* 11.) *Unctio in pectore & ſcapulis.* 12.) *Abſtinentia vini, carnium & rei uxoriae, aliaque opera pœnitentiae.* Secunda claſſis continet ceremonias comitantes baptiſmum, quas cap. 26. numero quinario comprehendit: 1.) *Prima ceremonia eſt impoſitio nominis.* 2.) *Suſceptores.* 3.) *Conſecratio aquae.* 4.) *Trina merſio.* 5.) *Tempus paſchale & pentecoſtes.* Tertia claſſis continet ceremonias, quæ ſequuntur baptiſmum: illas cap. 27. itidem quinario numero complectitur: 1.) *Prima eſt oſculum pacis.* 2.) *Unctio chriſmatis in vertice.* 3.) *Cereus accenſus, qui datur baptizato in ſignum fidei & gratiae acceptae.* 4.) *Veſtis candida, quam ferre ſolebant a ſabbato paſchatis uſque ad dominicam in albis.* 5.) *Delibatio lactis & mellis ſeu vini, quae tamen hoc tempore non fit in uſu.* De his ceremoniis noti ſunt verſiculi:

Sal, oleum, chriſma, cereus, chriſmate, ſaliva,
Flatus: virtutem baptiſmatis iſta figurant;
Haec cum patrinis non mutant eſſe, ſed ornant.

Ritus in noſtris eccleſiis uſitati:
1.) Commonefactio de peccato originis.

§. CCLX. In noſtris eccleſiis obſervantur hi ritus, quorum quidam præcedunt baptiſmi adminiſtrationem, quidam vero ſequuntur. I.) Proponitur *commonefactio de peccato originis* per lapſum primorum parentum in mundum introducto, & per carnalem generationem in omnes poſteros propagato, a quo non niſi per Chriſtum poſſimus liberari, qui ſua obedientia & ſatisfactione gratiam Dei, remiſſionem peccatorum, juſtitiam & vitam æternam nobis promeruit, eademque beneficia per baptiſmum, ſalutare illud regenerationis & renovationis lavacrum, nobis diſpenſet. Hæc commonefactio utiliter adhibetur in adminiſtratione baptiſmi, ut de neceſſitate ejusdem præſentes admoneantur, adque debitam erga hoc ſacramentum reverentiam excitentur: quo referri poteſt, quod Johannes accedentes ad baptiſmum monet, nos natura eſſe infrugiferas arbores, *ad quarum radicem ſecuris poſita*, Matth. III. 10. nec per carnalem ex piis parentibus nativitatem ab hoc malo nos liberari poſſe; v. 9. ſed Chriſtum eſſe *agnum illum, qui tollat peccata mundi*, Joh. I. 29. *qui baptizet Spiritu ſancto*, v. 33. in cujus etiam nomine baptiſmus conferatur in remiſſionem peccatorum. Marc. I. 4. Ita quoque Philippus eunuchum ante baptiſmi adminiſtrationem quærit, *an ex toto corde credat, Jeſum Chriſtum eſſe Dei Filium?* Act. VIII. 37.

2.) Impoſitio nominis.

§. CCLXI. II.) *Imponitur nomen* baptizando: hæc ὀνομαθεσία merito in baptiſmo retinetur. 1.) Quia nomen illud eſt perpetuum memoriale baptiſmi ſuſcepti, ideoque

que in tentationibus maximam præbet conſolationem. 2.) Quia in circumciſione nomina imponebantur olim parvulis. Luc. I. 59. II. 21. 3.) ob occaſionem nominis Abrahæ in circumciſione mutati Gen. XVII. 5. Jam vero baptiſmus ſucceſſit in locum circumciſionis. Col. II. 11. Hæc nominis impoſitio teſtatur, parvulos *in librum vitae ſcriptos*, Phil. IV. 3. *in manum Dei*, Eſa. XXIX. 16. *in cœlo nomen ipſorum ſcriptum eſſe*, Luc. X. 20. ut non amplius ſint filii iræ, ſed novum acceperint nomen & dicantur Dei filii, Chriſti diſcipuli, templa Spiritus ſancti, hæredes vitæ æternæ. 4.) Admonet nos hæc ὀνομαθεσία, quod nomen noſtrum Chriſto dederimus in baptiſmo, proinde ſub vexillo ejus contra diabolum & ipſius organa perpetuo dimicandum eſſe. 5.) Monet hæc ceremonia, tum demum nomen & celebritatem apud Deum nos conſequi, cum regeneramur & adoptamur in Dei filios. 6.) Nititur exemplo primitivæ eccleſiæ. Dionyſius de eccleſiaſt. hierarch. cap. de bapt. *Plerumque imponitur infantibus boni ominis cauſa nomen patris; tum ut ipſius nomen ad poſteritatem in filio conſervetur, tum ut ipſum nomen filio ſit commonefactio de imitandis & exprimendis virtutibus paternis.* Ex Dionyſio Alexandrino apud Euſebium libr. VII. cap. 25. colligi poſſe videtur, *apoſtolorum nomina liberis baptizatis impoſita fuiſſe.*

§. CCLXII. III.) *Iubetur ſatanas exire* ab infante & locum dare Spiritui ſancto, de qua ce-

3.) Exorciſmus minor.

remonia paulo poſt diſſeremus.

IV.) *Signum crucis* in fronte & pectore infantis formatur, quod jam olim in baptiſmo uſitatum, teſte Tertulliano libr. de reſurrect. carnis (*); non fit ſuperſtitionis aut ſupernaturalis cujusdam efficaciæ cauſa, ſed ut teſtetur, receptionem in gratiam & regenerationem ad vitam æternam conſtare infanti baptizato ſolius Chriſti crucifixi merito; monet etiam, infantem recipi in numerum eorum, qui credunt in Chriſtum crucifixum, ac veterem hominem in ipſo per baptiſmum crucifigendum, Rom. VI. 6. quin & in hac vita cruci ipſum fore obnoxium (**). Gen. XLVIII. 14. patriarcha Iacobus manibus decuſſatim nepotibus ſuis Ephraemo & Manaſſi impoſitis crucem quaſi format, & crucis Chriſti eos admonet. Huc etiam referunt quidam veteres ſignum in frontibus ſervorum Dei Ezech. IX. 4. Apoc. VII. 3. Chriſtus *crucifixus fuit olim* gentibus *ſtultitia*, 1 Cor. I. 23. unde chriſtianos per ludibrium vocabant *crucis religioſos*, teſte Tertulliano in apolog. cap. 16. Chriſtiani igitur, ut oſtenderent, ſe ob crucem Chriſti non erubeſcere, in medio frontis eam pingebant. Cyrillus Hieroſol. catech. XIII. *Non pudeat nos crucifixum confiteri, ſed in fronte confidentes ſignaculum crucis digitis imprimamus.* Auguſtinus ſerm. VIII. de verbis Domini: *De cruce Chriſti nobis inſultant ſapientes hujus mundi, & dicunt: quale cor habetis, qui Deum colitis crucifixum, in fronte eam figat, ubi ſedes pudoris eſt, ibi omnino figatur &c.* Quare cum catechumeni

4.) Signum crucis.

(*) Locus TERTULLIANI, ad quem heic reſpicit GERHARDUS, exſtat *cap. VIII.* libri *de reſurr. carnis*, *p. 334.* ubi hæc leguntur verba: *ſcilicet caro abluitur, ut anima emaculetur, caro ungitur, ut anima conſecretur: caro ſignatur, ut & anima muniatur.* Poſſunt hæc verba, quod haud diffitemur, de ſigno crucis, in baptiſmo olim adhibito intelligi, rem ipſam tamen haud prorſus evincunt. Hoc certum, jam ſeculo ſecundo magnum fuiſſe honorem ſigni crucis, chriſtique cultores illud in fronte ſubinde adhibuiſſe. Teſtatur id TERTULLIANUS, quem modo adlegavimus, *de corona militis cap. III. p. 121.* itemque *libr. II. ad uxorem.* Eundem morem ſeculo III. obtinuiſſe, teſtis eſt CYPRIANUS *libr. II. teſtimonior. adv. Judæos, cap. XXI. & XXII. p. 294.*

(**) Hemmingius in hiſtor. Dom. I. C. p. 117. non improbat ſignum crucis imprimi fronti & pectori infantis, dum baptizatur; *modo id fiat in ſignum novæ iſtius inaugurationis, qua baptizatus Chriſto crucifixo dat nomen, & ſe ſub ipſius vexillo militaturum promittit. 2.) Si illud crucis ſignum ut doctrinæ quoddam memoriale ob oculos ponat. 3.) Si ut μνημόσυνον hiſtoriæ habeat. 4.) Si veluti triumphale ſignum victi diaboli illud* [illegible] GERHARDUS.

chumeni Chriſto crucifixo darent nomina, in ſignum fidei ac confeſſionis de Chriſto ſignum crucis in fronte & pectore olim fuit formatum. Auguſtinus libr. I. de peccat. merit. cap. 26. *Catechumenos ſecundum quendam modum ſuum per ſignum Chriſti puto ſanctificari*, addit autem, *& per orationem manus impoſitionis.* A baptiſmo catechumenorum ad baptiſmum infantum, ut pleræque aliæ ceremoniæ, poſtea fuit ſignum crucis translatum.

5.) Preces.

§. CCLXIII. V.) Recitantur *preces*, quibus infans Chriſto offertur, ut memor promiſſionis ſuæ, per Spiritum ſanctum in ipſo efficax ſit, ac per ſpirituale diluvium baptiſmi peccata ejus ſubmergat, fide ipſum donet, & ex numero infidelium in arcam eccleſiæ receptum ad vitam æternam conſervet &c. Has preces utiles in baptiſmo adhiberi, conſtat ex eo, quod Chriſtus infantes ſibi offerri jubet, Matth. XIX. 14. Marc. X. 14. Luc. XVIII. 15. id quod fit piis precibus, per quas una cum verbo Dei omnia ſanctificantur. 1 Tim. IV. 5. Huc referendum, quod Chriſtus ipſe in ſuo baptiſmo oraſſe legitur Luc. III. 21.

6.) Exorciſmus.

§. CCLXIV. VI.) *Exorciſmus* adhibetur hac forma: *Adjuro te immunde Spiritus, ut exeas ab hoc ſervo Ieſu Chriſti in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Olim in primitiva eccleſia viguit donum ejiciendi dæmones, teſtibus Juſtino in dial. cum Tryphone, Tertulliano libr. de coron. milit. & apologet. cap. 32. Cypriano libr. ad Demetr. Lactantio libr. II. inſtit. cap. 16. libr. IV. cap. 27. &c. Ceſſante iſthoc dono exorciſmus ad ceremonias baptiſmi translatus eſt (*), cum per baptiſmum ex regno & poteſtate ſatanæ, cujus captivi ſumus, liberati, in regnum Chriſti & conſortium vitæ æternæ recipiamur. Proinde exorciſmus eſt teſtimonium & viva quaſi adumbratio 1.) ſpiritualis captivitatis, qua infantes in regno ſatanæ propter peccatum detinentur, 2.) exhibiti Meſſiæ & præſtiti ab eo operis redemtionis, quod fortis armatus expugnatus ſit, & ſpolia per miniſterium verbi & ſacramentorum diſtribuantur, 3.) efficaciæ divinæ baptiſmi propriæ, qua infantes ex poteſtate tenebrarum in regnum filii Dei transferuntur, 4.) præcipui ſcopi & finis totius miniſterii eccleſiaſtici, qui conſiſtit non modo in adplicatione beneficiorum Chriſti ad credentes, ſed etiam in perpetua pugna contra ſatanam. 5.) Eſt confeſſio publica eccleſiæ contra errores Pelagianorum, Anabaptiſtarum, Zwinglianorum. 6.) Comprobatur teſtimoniis primitivæ eccleſiæ. Cyprianus libr. IV. epiſt. 7. Nazianzenus orat. in ſacrament. lavacr. Auguſtinus de nupt. & conc. libr. I. cap. 20. libr. II. cap. 18. de peccat. merit. & remiſſion. libr. I. cap. 34. de civit. Dei libr. X. cap. 22. &c. Ambroſius libr. I. de ſacram. cap. 5. Optatus Milevitanus libr. IV. contra Parmen: quæ exorciſmi fundamenta profert Schilterus in catech. pag. 530.

§. CCLXV.

(*) Primus, qui exorciſmi in baptiſmo adhibiti meminit, fuit CYPRIANUS *epiſt. LXXVI. p. 157.* edit. STEPH. BALUZII; *quanquam nec univerſalis adhuc tum ritus ille fuerit; nec aliunde natus, ut ex eadem* CYPRIANI *epiſtola liquet; quam ex hypotheſi, Spiritum immundum habitare in corpore illorum, qui nondum eſſent ſanctificati per gratiam baptiſmi, eoque ſpiritu moveri*; prout obſervat FRID. SPANHEMIUS, *tom. II. oper. p. 910.*

(**) Differt autem noſter exorciſmus a pontificio. 1.) noſter auctoritate humana nititur, eſt ſua natura ἀδιάφορος ac liberæ obſervationis. Pontificiorum exorciſmus non humana, ſed apoſtolica auctoritate niti fingitur. Bellarminus libr. I. de baptiſm, c. 25. hinc in eccleſia pontificia non indifferens, ſed neceſſarius ſtatuitur. Concil. Tridentin. ſeſſ. VII. can. 13. 2.) Noſter eſt σημαντικὸς, ſignificans peccatum originale ac liberationem ab ea per Chriſtum; ſed Pontificiorum exorciſmo ipſa ἐνέργεια ſeu efficax operatio tribuitur. Verbum ἐξορκίζειν generale eſt, ſignificans Deo ultore & vindice per juramentum invocato aliquid imperare, nec ſemper de corporaliter obſeſſis uſurpatur. Marc. V. 7. inquit legio ad Chriſtum: *Adjuro te per Deum* id eſt, Dei nomine & imperio quaſi in auxili-

§. CCLXV. Cavendum igitur, 1.) ne hæc ceremonia pars baptiſmi *eſſentialis* ac neceſſaria ſtatuatur. 2.) Ne de obſeſſione quadam corporali infantis cogitetur, cum ſpiritualem ejusdem in regno ſatanæ captivitatem ſolummodo demonſtret. *Scimus*, (inquit Chemnitius part. III. locorum pag. 392.) *infantes Dei beneficio non eſſe corporaliter obſeſſos; ſcimus autem viciſſim ex verbo Dei, multo triſtius & periculoſius eſſe, quod propter peccatum regni cœlorum extorres ſpiritualiter captivi detinentur ſub regno ſatanae poteſtate tenebrarum, unde nullius creaturae potentia eripi poſſunt, ſed Deus Pater divina ſua potentia propter Filium per Spiritum ſanctum in baptiſmo eos liberat* (*). 3.) Neve uſus exorciſmi ſtatuatur *effectivus*, quaſi vi verborum iſtorum infans ex regno ſatanæ liberetur, cum ſacramento baptiſmi hoc ſit in ſolidum tribuendum, ſed ſaltem *ſignificativus*. Negari quidem nequit, pios veteres interdum ita loqui, ac ſi per exorciſmum & exſufflationem infantes a poteſtate ſatanæ liberentur; unde exorciſmi uſum *effectivum* eſſe ſtatuit compendium theol. veritat. libr. VI. cap. 10. p. 438. Gregorius de Valentia diſput. IV. q. 6. de ritu baptiſm. part. II. tom. 4. id vero juxta analogiam fidei ita accipiendum, quod efficaciam verbi & baptiſmi contra ſatanam rhetoricis illis commendationibus hujus ceremoniæ demonſtrare voluerint. Cœleſtinus P. R. C. ſive diſtinct. 4. de conſecrat. decernit, *omnes a baptiſmate arcendos, a quibus per adjurationes & exſufflationes diabolus non fuerit expulſus.* Ibi gloſſa addit: *hoc non eſſe ſimpliciter intelligendum, quia daemon ante baptiſmum non ejicitur, cum usque ad tinctionem diaboli familia ſimus & ejus membra, ſtatuit ergo diabolum exorciſmo non ejici, ſed ejiciendum ſignificari* (**).

§. CCLXVI.

num vocato præcipio. 1 Theſſ. V. 27 *Adjuro vos per Deum*, id eſt, Deum ultorem ſuper vos invoco. Matth. XXVI. 63. ἐξορκίζω σε κατὰ θεοῦ τοῦ ζῶντος, id eſt, *Deum vivum ſuper te vindicem invoco.* Phraſi etiam *exeundi* de ſoluta obſeſſione ſpirituali utitur ſalvator Matth. XII. 43. ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ, ac de ſpiritualiter captivis a ſatana dicit apoſtolus 2 Tim. II. 26. quod *in diaboli laqueis quaſi vivi ab illo in vinculis detenti ſunt.* Eph. II. 1. τὸ πνεῦμα ἐνεργοῦν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ſignificat autem ἐνεργέω interna efficacia inſita agito & impello, Matth. XIV. 2. Rom. VII, 2. inde ἐνεργούμενοι dicuntur a diabolo obſeſſi, a cujus potentia intus operante impelluntur & agitantur. Ad patrum dicta, quibus videntur exorciſmi verbis efficaciam aliquam tribuere, reſpondemus, *ea commode eſſe explicanda*: illam vero explicationem monſtrat Auguſtinus lib. I. de nupt. & concup. cap. 20. *A poteſtate tenebrarum, quarum diabolus princeps eſt, id eſt, a poteſtate diaboli & angelorum ejus eruuntur parvuli, cum baptizantur.* Et mox: *In veritate igitur, non in falſitate poteſtas diabolica exorciſatur in parvulis.* Et poſtea: *Quid ergo eſt in eis, per quod in poteſtate diaboli teneantur, donec eruantur inde per ſacramentum baptiſmatis Chriſti, quid eſt niſi peccatum?* (tribuit igitur virtutem liberandi a poteſtate diaboli exorciſmo, quatenus ille reſpicit ſacramentum baptiſmi.) GERHARDUS.

(*) Lutherus in præfat. actionis baptiſm. *Eccleſia chriſtiana firmis & indubitatis verbis coram Deo confitetur, puerum eſſe a diabolo* (ſpiritualiter ſcilicet) *obſeſſum, id eſt, filium eſſe peccati & iræ Dei.* GERHARDUS.

(*) Græci recentiores nominant potius ἀφορκισμὸν quam ἐξορκισμὸν, ut ex eorum conſtat euchologio. Et ipſi non ſolum his utuntur formulis: ἐπιτιμᾷ σοι κύριος, διάβολε, ὁ παραγενόμενος εἰς τὸν κόσμον καὶ κατασκηνώσας ἐν ἀνθρώποις, ἵνα τὴν σὴν καθελεῖν τυραννίδα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξέληται. *Increpet te Dominus, diabole, qui in mundum venit & inter homines converſatus eſt, ut tuam deſtruat tyrannidem & homines eripiat.* Aphorciſmo ſecundo: ὁ θεὸς ὁ ἅγιος ὁ φοβερὸς καὶ ἔνδοξος, ὁ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις καὶ τῇ ἰσχύει αὐτοῦ ἀκατάληπτος καὶ ἀνεξιχνίαστος ὑπάρχων, αὐτὸς ὁ προορίσας σοι διάβολε τῆς αἰωνίου κολάσεως τὴν τιμωρίαν, δι᾽ ἡμῶν τῶν ἀχρείων αὐτοῦ δούλων κελεύει σοι καὶ πάσῃ τῇ συνέργῳ σου δυνάμει, ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ νεωστὶ σφραγισθέντος. Deus

§. CCLXVI. Quod igitur rem ipſam per exorciſmum adumbratam, itemque explicationem verborum in hac ceremonia adhibitorum attinet, quod videlicet ſit commonefactio & teſtimonium de ſpirituali captivitate infantis in regno ſatanæ, de miſerabili ſtatu, in quem per lapſum primorum parentum redacti ſumus, de ſalutari efficacia baptiſmi &c. ea cum fidei ſit analoga, non poteſt ſimpliciter improbari: interim tamen cum verba ſint duriora ac ſepoſita illa explicatione præ ſe ferant obſeſſionem quandam infantis, a qua per illam ipſam ceremoniam fiat liberatio, ideo, utloquitur Chemnitius parte III. locorum theolog. pag. 178. *habet eccleſia libertatem, ut doctrinam illam de peccato originis, de poteſtate & regno ſatanae, & de baptiſmi efficacia aliis verbis ſcripturae magis conſentaneis proponat & explicet.* Ἐξορκίζειν non ſignificat hoc loco juramentum diabolo deferre, ac jurejurando illum obſtringere, ſicut uſurpatur, Matth. XXVI. 63. nec ſignificat, infantem corporali obſeſſione liberari, ſed continet gravem obteſtationem, ut diabolus ab hoc infante propter peccatum ſibi mancipato cedat, & Chriſto redemtori ac Spiritui regeneratori locum relinquat, perinde ut Chriſtus dicit Matth. XVI. 23. *Abi poſt me Satan*, cum in Petro prava cogitatio exſurgeret. Paulus 1 Theſſ. V. 27. *adiurat* Theſſalonicenſes *per Dominum, ut ep hanc legant.* Zach. III. 2. hac forma de nis utitur: *Increpet te Deus, ſatan.*

§. CCLXVII. Hanc libertatem abı ceremoniam adiaphoram ut ipſo facto in exorciſmo demonſtraret, forte non fi utile propter cauſas non contemnenda ſin vero abrogatio exorciſmi ab iis, qui ribus doctrinæ chriſtianæ capitibus perti errant, præfracte urgetur, & quidem fundamento, quod liberi chriſtianorum ptiſmum ſancti ſint, ac in Dei fœdere, q ptiſmus non ſit medium, ſed ſignum gnatio regenerationis &c. tunc in præp abrogationem non eſt conſentiendum, c ratione libertas chriſtiana & ὀρθοδοξία de peccato originis ac de efficacia baptiſ que petatur. Gal. II. 4. *Falſis fratribu ſubintroierunt, explorare libertatem quam habemus in Chriſto Jeſu, ut nos vitutem redigerent, nec ad horam ceſſi veritas evangelii apud nos permaneret.* G *State in libertate, qua Chriſtus nos* Sed nec privatim abſque conſenſu ec miniſtro ſuſcipienda, nec a magiſtratu imperanda eſt exorciſmi abrogatio, præcedat oportet diligens ex verbo Dei

Deus ſanctus terribilis & glorioſus in omnibus operibus & fortitudine ſua incomprehenſibilis & impervestigabilis, ille, qui tibi, ſatana, præfinivit æterni ſupplicii pœnam, per nos inutiles ſervos imperat tibi & coadiutrici potentiæ tuæ omni, ut abſiſtas a recens ſignato &c. Verum haſce etiam adjungunt preces in tertio aphorciſmo: Κύριε σεβαώθ, ὁ θεὸς τȣ̃ Ισραὴλ, ὁ ἰώμενος πᾶσαν νόσον ϗ πᾶσαν μαλακίαν, ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, ἐκζήτησον (exquire) ἐξερεύνησον ϗ ἀπέλασον ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ ἐνεργήματα τοῦ διαβόλου. Ἐπιτίμασον τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, ϗ δίωξον αὐτὰ, ϗ καθάρισον τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου, ϗ τῇ ὀξείᾳ σου (celeri) χρυσάμενος ἐνεργείᾳ σύντριψον τὸν σατανᾶν ὑπὸ τȣ̀ς πόδας αὐτοῦ ἐντάχει, ϗ δὸς αὐτῷ νίκας κατ' αὐτ ἀκαθάρτων πνευμάτων, ὅπως τ σου ἐλέους τυγχάνων καταξιω ἀθανάτων ϗ ἐπουρανίων σου μυ ϗ δόξαν σοι ἀναπέμψῃ τῷ πατ υἱῷ ϗ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν ϗ α τȣ̀ς αἰῶνας. GERHARDUS.

(*) Martyr in locis p. 1551. *Laudabil ſultum fore* ait, *ſi exorciſmi in preces rentur.* Bucanus in cenſura ſuper lib Angl. c. 13. *Præſtat, iſta increpandı randi verba adverſus malos dæmonas ver ba precandi.* GERHARDUS.

Lectu cumprimis digna ſunt, qua NERUS *part. I. conſil. theolog. cap. I ſect. VI.* de abrogatione exorciſmi ſc

ceremonia informatio ac orthodoxæ eccleſiæ conſenſus.

7.) Recitatio evangelii Marci.

§. CCLXVIII. VII.) *Recitatur evangelium Marc. X.* ejusdemque ἐξήγησις additur, continens antitheſin miſeriæ noſtræ, & conſolationis eidem opponendæ.

8.) Impoſitio manuum.

VIII.) *Imponuntur manus infanti.* Hæc χειροθεσία a patriarchis, prophetis, Chriſto & apoſtolis uſurpatur in quinque caſibus: 1.) in benedictione; Marc. X. 16. 2.) cum ſacerdotes victimam adducunt ad altare; Lev. III. 2. 3.) ſi quem voluerunt miraculoſe curare; Marc. XVI. 18. 4.) quando conferri debuit Spiritus ſanctus; Act. VIII. 17. 5) ſi quis ad miniſterium ordinandus. Num. XXVII. 18. Act. XIII. 3. 1 Tim. V. 22. In baptiſmi adminiſtratione adhibetur, exemplo Chriſti benedicentis infantibus ſibi oblatis Matth. XIX. 14. & Ananiæ imponentis manus Paulo baptizando. Act. IX. 17. Auguſtinus libr. III. de bapt. contra Donatiſt. cap. 16. *Quid impoſitio manuum aliud, niſi oratio ſuper hominem?* Significat igitur hæc ceremonia, infantem cœleſtis benedictionis participem reddi, a morbo peccati originalis liberari, Spiritu ſancto donari, & ad ſanctum miniſterium Deo præſtandum ex mundo ſegregari.

9.) Orationis dominicæ recitatio.

IX.) Oratio dominica recitatur, eidemque benedictio ac pium votum miniſtri ſubjungitur: *Dominus cuſtodiat introitum & exitum tuum ex hoc nunc & usque in ſeculum.*

10.) Patrinorum adhibitio.

§. CCLXIX. X.) *Patrini ac matrinae* adhibentur, qui monentur, ut officii ſui diligentem habeant rationem, ac poſtea infantis nomine abrenunciant ſatanæ, & fidem chriſtianam profitentur. Hæc abrenunciatio uſitata fuit in baptiſmo catechumenorum, ut patet ex Ambroſio libr. de iis qui myſt. init. cap. 2. Dicuntur *patrini* alias *ἀναδόχοι ſuſceptores*, quia ex ſacro fonte baptizandum levant: *compatres, propatres & patres ſpirituales* quia ad baptiſmum, regenerationis lavacrum, infantem deferunt: *fidejuſſores, ſponſores*, quia loco infantum ſpondent ac reſpondent.

De officio ſuſceptorum.

Adhibentur autem hoc fine, 1.) ut per ſerias preces infantem Chriſto offerant, eundemque fide donari & in fœdus gratiæ recipi petant, qua in parte ſequuntur exemplum eorum, de quibus Matth. XIX. 13. Marc. X. 13. Luc. XVIII. 15. commemoratur, quod *infantes Chriſto obtulerint*, atque implent vaticinium Eſai. XLIX. 22. *Adferent filios tuos in ulnis & filias tuas ſuper humeros portabunt.* 2.) Ut Chriſti loco teſtentur, infantes baptizatos credere & Deo placere, hæredes eſſe regni cœlorum. Matth. XIX. 14. &c. 3.) Ut ſint teſtes baptiſmi, quo baptizati poſtea in adulta ætate reſiſtere poſſint tentationibus diaboli. 4.) Ut ſuccedant in locum demortuorum parentum, ac infantem, quem ex ſacro fonte ſuſceperunt, in vera pietate & religione inſtitui curent. Auguſtinus ſerm. CXVI. de temp. tom. X. p. 852. *Qui filios aut filias excipere religioſo amore deſiderant, & antequam baptizentur, &, poſtquam baptizati fuerint, de caſtitate, de humilitate, de ſobrietate, vel pace eos admonere, vel docere non deſinant, & agnoſcant ſe fideiuſſores eorum eſſe, pro ipſis enim reſpondent, quod abrenuncient diabolo, pompis & operibus eius, & ideo tam illi, qui excipiunt, quam qui excipiuntur, tam patres quam filii pactum, quod cum Chriſto in baptiſmi ſacramento conſcribunt, cuſtodire contendant: nec unquam aliquid de diaboli pompis vel mundi iſtius luxurioſis oblectationibus concupiſcant.* Porro uſus ſuſceptorum eſt antiquiſſimus, cum ex inſtituto Hygini (*) circa annum Chriſti 154. adhiberi cœperint, ac mentio eorum

(*) Euſebius libr. IV. hiſt. eccl. cap. 11. vocat eum *Hyginum*, ſed apud Polydorum Virgilium libr. IV. de rer. invent. c. 4 & in centuriis Magdeburg. vocatur *Iginus*. cent. II. c. 6. pag. 111. GERHARDUS.

rum fiat apud Dionyſium Areopagitam in hierarch. eccleſiaſt. cap. 2. (*). Tertullianum libr. de baptiſm. (**) &c. Alii morem hunc ex imitatione baptiſmi catechumenorum, quibus referente Euſebio libr. VII. cap. 20. & libr. VIII. cap. 21. teſtes & ſponſores antiquitus adhibebantur, profluxiſſe ſtatuunt. Differunt etiam de illorum inſtituto & officio Polydorus Virgilius libr. IV. de rerum inventoribus cap. 4. Auguſtinus ſerm. CLXIII. de tempor. Hugo de S. Victore part. VI. cap. 12. Lombardus lib. IV. ſent. diſtinct. 6. art. 2. &c. Referenda huc ea, quæ habet Guil. Bucanus inſtitut. theol. loco XLVII. p. 651. *Uſus ſponſorum nec neceſſarius eſt, quia expreſſe non praeſcribitur in ſcripturis, nec ſimpliciter rejiciendus. 1.) Quia ortus eſt ex imitatione baptiſmi catechumenorum, qui baptizandi, non ſolum de fide interrogati ipſi reſpondebant, ſed fidei ſuae velut teſtes & ſponſores dabant. 2.) Non pugnat cum ſcripturis. 3.) Habet nihil iniqui aut inhoneſti. 4.) Ex caritate proficiſcitur. 5.) Hoc ita cedit in utilitatem & ſalutem infantis, ut nemini ſit fraudi. 6.) Totum hoc ad aedificationem eccleſiae facit. 7.) Ut ad facilem partum in generatione carnali adhibetur obſtetrix: ſic in ſpirituali generatione baptiſmi aliquis adhibetur, qui fungatur vice obſtetricis & paedagogi in iis, quae pertinent ad fidem & vitam chriſtianam.*

Q. 1.) De numero ſuſceptorum.

§. CCLXX. Quæritur hoc loco: 1.) *Quot ſuſceptores adhibendi ſint?* Reſp. in quibuſdam locis unus, in quibusdam vero tres, in quibusdam etiam plures invitantur; Hyginus unum ſolummodo patrinum unamve matrinam baptiſmo intereſſe voluit, teſte Platina in ipſius vita, pag. 20. (***) Quamvis vero integritati & efficaciæ baptiſmi ex numero ſuſceptorum nihil vel accedat vel decedat, ac proinde adiaphorum ſit, unum vel plures invitare, ne tamen ſcandalum detur, cujusque eccleſiæ conſuetudini reverenter parendum. Cumprimis vero cavendus luxus, qui in compluriun ſuſceptorum invitatione plerumque ſpectatur, cui electoralis conſtit. eccleſiaſt. obviam ire voluit. Propter teſtimonii firmitatem atque educationis neceſſitatem, ut parentibus ac uno vel altero patrinorum e vivis ſublato infans pie educari poſſit, ſatius eſſe videtur, tres quam unum adhibere. Num. XXXV. 30. Deut. XVII. 6. *In ore duorum vel trium teſtium conſiſtit omne verum.* 2.) *Quales adhibendi ſint ſuſceptores?* Reſp. ut numerus, ita & qualitas ſuſceptorum baptiſmo nihil addit vel demit: interim tamen ad ſacram hanc actionem, quantum quidem fieri poteſt, pii & veræ religioni addicti teſtes adhibendi ſunt, ne videamur impietate ac hæreſi eorum, quos invitavimus, delectari. 1 Theſ. V. 22. *Ab omni ſpecie mala abſtineto.* Deinde ut conſcientia pacatiore liberos noſtros nobis defunctis educandos illis tradere poſſimus: denique cum in civilibus judiciis hæreticus & Judæus contra chriſtianum teſtimonium dicere prohibeantur l. quoniam 21. c. de hær. & Manich. Farinus q. 56. n. 205. cum ſeqq. & Dd. comm. cumque notati infamia ac hærentes in manifeſtis flagitiis a teſtimonio repellantur cap. teſtimonium 54. extr.

2.) Quales adhibendi ſint ſuſceptores.

(*) Librum iſtum de *hierarchia eccleſ.* qui DIONYSIO AREOPAGITÆ tribui ſolet, ſpurium eſſe ac ſuppoſititium, ſupra in *not.* ad §. CXCII. p. 240. adnotavimus.

(**) TERTULLIANUS primus fuit, qui ſuſceptorum fecit mentionem. In ejus enim libro ſupra excitato *de baptiſmo cap. XVIII. p. m. 264.* hæc leguntur verba: *Itaque pro cujusque perſonæ conditione, ac diſpoſitione, etiam ætate, cunctatio baptiſmi utilior eſt; praecipue tamen circa parvulos. Quid enim neceſſe eſt, ſponſores etiam periculo ingeri? quia & ipſi per mortalitatem deſtituere promiſſiones ſuas poſſunt, & proventu malæ indolis falli.* Hic *ſponſores* vocat, qui alias ſuſceptores dici ſolent.

(***) Concilium Tridentinum ſeſſ. XXIV. c. 2. conſtituit *unum duntaxat virum vel unam fœminam, vel ad ſummum virum ac fœminam unius infantis baptiſmo tanquam teſtes & ſuſceptores adhibendos eſſe.* GERHARDUS.

extr. de teſtibus c. ſuper 13. eod. quanto minus ad hanc ſacroſanctam actionem baptiſmi teſtium loco admittendi fuerint.

3.) An admittendi ſuſceptores diverſæ religionis?

3.) *An admittendi ſint ſuſceptores diverſae ac perverſae religioni addicti?* Reſp. diſtinguendum inter eos, qui ſunt dociles ac ſanabiles, qui baptiſmum noſtrum adprobant, & confeſſionem noſtram aperte non damnant: & inter eos, qui ſunt pertinaces, inſanabiles ac blaſphemi, priores admitti poſſunt, ut pia informatione in viam reducantur, ac vanitatem calumniarum, quibus eccleſiæ noſtræ prægravatur, ipſimet cognoſcant: poſteriores vero repellendi ſunt, propter ſcandalum multiplex, aliasque rationes graviſſimas. Vide Lutherum præfat. de baptiſm. & conſt. eccleſ. tit. de excommunic. (*)

4.) Quid faciendum miniſtro, ſi magiſtratus eum cogit, ut tales ſuſceptores admittat.

4.) *Quid faciendum miniſtro, ſi a magiſtratu cogatur, aut haereticum admittere, aut officio ſe abdicare?* Reſp. admittat, ſed cum ſolenni proteſtatione, quia ſatius eſt in tali caſu, qui non concernit ipſam baptiſmi ſubſtantiam ac fidei articulos, injuriam magiſtratus ferre, quam non neceſſaria miniſterii deſertione lupo aditum ad ovile Chriſti patefacere, Proteſtatio tollit ſcandalum & miniſterii conſcientiæ ſatisfacit.

5.) An quis comparere debeat a diverſæ religionis homine ad officium ſuſceptoris vocatus?

5.) *Si quis a diverſae religionis homine ad officium ſuſceptoris vocetur, num comparere debet?* Reſp. de hoc caſu integrum tractatum ſcripſit Melch. Epiſcopus, impreſſum Coburgi anno 1593. ubi multis argumentis probat, orthodoxum non poſſe ſalva & illæſâ conſcientia in baptiſmo Pontificiorum ſuſceptoris munere fungi. Quidam vero contrarium ſtatuunt, nimirum comparere aliquem poſſe, ſed cum ſolenni proteſtatione. 1.) Quia in eccleſiis hæreticis verus adminiſtratur baptiſmus, modo obſervetur dominica inſtitutio. 2.) Quia poſt obitum parentum infans in noſtram poteſtatem redactus in vera religione inſtitui poteſt. 3.) Quia nimia moroſitate offenduntur infirmi in fide, qui noſtra facilitate & converſatione lucri fieri poſſent. Reſpiciendæ ſunt circumſtantiæ & pia adhibenda eſt prudentia, ne vel cum adverſariis colludere, vel infirmorum fidem ſubvertere in hoc caſu videamur. Conſt. eccleſ. elect. art. X. gener. hac de re ſic ſtatuit: *Keinem unſerer Religions-Verwandten iſt zu rathen, daß er bey einer Papiſtiſchen Tauffe ſtehen und hiermit ihren Papiſtiſchen Greuel, ſo ſie bey der heiligen Tauffe treiben, beſtætigen ſoll.*

6.) An ex fidejuſſionis ritu

6.) *Num ex fidejuſſionis ritu in baptiſmo talis quaedam cognatio oboritur,*

(*) Cauſæ, propter quas *pertinaces*, *inſanabiles ac blaſphemi*, itemque *pontificii* aliique ad compaternitatem non ſunt admittendi, hæ ſunt: 1.) Etſi officium patrinorum eſt adiaphorum, tamen baptiſmus, ut reliqua veter. & nov. teſt. ſacramenta, eſt nota conjunctionis in fide & confeſſione. 2.) Propter mandata divina de fugiendo infidelium conſortio in ſpiritualibus. Matth. VII. 6. *Ne detis quod ſanctum.* 2 Cor. VI. 14. *Ne ducatis jugum*, 2 Joh. V. 10. *Si quis venit* &c.' 2 Theſſ. III. 6. *Subducatis vos a fratre, qui inordinate ſe gerit.* Tit. III. 10. *Hæreticum devita.* 3.) Propter abuſum nominis divini in invocatione, quam hæretici faciunt. Pſalm. L. 4.) Propter infantes, ne fraudentur precibus piorum patrinorum. Pſalm. CIX. 7. 5.) Blaſphemi & inſanabiles, ut hoſtes Dei & veritatis, non poſſunt infantes, quos ex ſacro fonte ſuſceperunt, de fide vera inſtituere. 6.) Propter ſcandalum eorum, qui in fide non ſatis ſunt confirmati, propter deformationem baptiſmi & ſuſpicionem hypocriſeos aut colluſionis cum impiis in religionis exercitio, aut avaritiæ aut aliorum criminum. 1 Theſſ. V. 22. *ab omni ſpecie mali.* 7.) Ne participemus de pœnis teſtis baptiſmi hæretici. Apoc. XVIII. 4. 8.) Nulla neceſſitas cogit adhiberi fidejuſſores tales, cum præſto ſint alii ſinceræ religioni addicti. 9.) Chriſtus juſſit impœnitentes ligare. Atqui ſeparatio ab uſu ſacramentorum eſt magna pars clavis ligantis. 10.) Pontificii nos pro hæreticis in bulla cœnæ damnant, & mortuis locum ſepulturæ in cæmiteriis denegant. Cur ergo illos ad compaternitatem admitteremus. Addimus 11.) exempla eccleſiarum Saxonicarum, Brunſuicenſium, Mansfeldenſium, Megapolenſium, Magdeburgenſium, Roſtochienſium, Argentoratenſium, Ratisbonenſium: &c. Empſychovius in conf. [illegible] GERHARDUS.

Oriatur cognatio ſpiritualis? oboritur, qua matrimonium inter compatres eorumque liberos prohibeatur. Reſp. adfirmat Bellarminus libr. I. de matrim. c. 30. ex Canoniſt. Sed ſi ſpiritualis cognatio, quæ a Chriſto ipſo deſcendit, ac in fidei & caritatis communione conſiſtit, non impedit matrimonium, quanto minus compatrum illa cognatio, quæ ab hominum inſtituto dependet, illud impediet.

§. CCLXXI. Hi ritus omnes baptiſmi adminiſtrationem præcedunt, ut dignitas & efficacia ejusdem auditoribus & ſpectatoribus commendetur, iidemque ad ſerias preces, devotionem ac reverentiam erga hanc ſacram actionem excitentur. *Veſtis candida in baptiſmo.* Sequitur baptiſmi adminiſtrationem induitio *veſtis candidae* (*). Bucanus loc. XLVII. p. 645. hunc ritum vocat *inutilem & ſuperſtitioſum*, ſed non eſt temere improbandus, quia teſtatur 1.) infantem a peccatis ablutum, ac juſtitia Chriſti veſte illa ſalutis indutum eſſe. Gal. III. 27. *Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Ambroſius de iis, qui initiantur myſteriis c. 7. tom. IV. oper. p. 425. *Accepiſti veſtimenta candida, ut eſſent indicium, quod exueris involucrum peccatorum, & indueris innocentiae caſta velamina*, &c. Fortunatus de hac veſte ita canit:

Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
Atque vetus vitium purgat in amne novo.
Fulgentes animas veſtis quoque candida ſignat:
Et grege de niveo gaudia paſtor habet.

Paulinus:

Inde parens ſacro ducit de fonte ſacerdos,
Infantes niveos corpore corde habitu.

2.) Infantem veræ libertatis in Chriſto participem factum atque ex poteſtate ſatanæ manumiſſum eſſe. Tertullianus lib. de reſ. carnis, ubi ordine manumiſſionis inſignia recenſet, albam quoque adnumeravit veſtem. *Si famulum*, inquit, *libertate mutaveris, & veſtis albae nitore & annuli aurei honore & patroni nomine ac tribu, menſaque honoratur.* 3.) Admonet infantem, ut exuto veteri homine, induat novum, & in vera pietate Deo inpoſterum ſerviat. Rom. XIII. 13. *Honeſte ambulemus, non in comeſſationibus, non in cubilibus & impudicitiis, &c.* v. 14. *ſed induite Dominum Jeſum Chriſtum.* Eph. IV. 24. *Induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, in juſtitia, & ſanctitate veritatis.* Jud. v. 23. *Odio habentes maculatam carnis tunicam.* Apoc. VII. 13. *Qui ſunt amicti illis ſtolis albis?* v. 14. *Laverunt ſtolas ſuas, & dealbaverunt eas, in ſanguine agni.* Dionyſia Africana: *Ne perdamus indumentum ſalutis noſtrae, ne veniens invitator veſtem non inveniat nuptialem.* Rabanus lib. I. de inſtitut. clericor. *Induuntur baptizati albis veſtibus ad ſignificandam innocentiam & puritatem chriſtianam.* Veſtem illam candidam baptizati neophyti geſtare ſolebant a ſabbato ſancto usque ad dominicam feſto paſchali proximam, quæ ob id dicebatur *dominica in albis.* Tandem tota baptiſmi actio concluditur precatione, benedictione ac pio voto miniſtri, pro fidei corroboratione in puero, ejusdemque conſervatione in gratia Dei ad vitam æternam, id quod fit mandato Dei, Num. VI. 22. & exemplo Chriſti. Marc. X. 16. *Benedictio.* Precationis ſeu pii voti a miniſtro uſurpati formula exſtat apud Ambroſium libr. II. de ſacrament. cap. 7. circa finem: *Veniſti ad ſacerdotem, quid tibi dixit? Deus*, inquit, *Pater omnipotens, qui te regeneravit ex*

(*) Hæc conſuetudo, baptizatos albis veſtibus ornandi, jam in veteri obtinuit eccleſia, quamvis de illius ætate nihil definiri queat. Eandem ſeculo quarto in uſu fuiſſe, luculenta teſtimonia CYRILLI Hieroſolymitani, AUGUSTINI atque aliorum dubitare nos non ſinunt; cum contra, quæ ex eccleſiaſticis ſeculi tertii monumentis producuntur, loca non ita ſint comparata, ut exinde comprobari queat, iſtis jam temporibus initiatos albas veſtes induiſſe. Tradebantur vero veſtes illæ neophytis cum ſolemni hac verborum formula, quæ in *ſacramentario* GREGORII exſtat: *Accipe veſtem candidam & immaculatam, quam perferas ſine macula ante tribunal domini noſtri Ieſu Chriſti, ut habeas vitam æternam, Amen!* Vid. JOSEPH. BINGHAMUM *origin. ſive antiquitat. eccleſiaſt. tom. IV. cap. IV. p. 383. ſeqq.* & STEPHANUM BALUZIUM *not. ad Cyprianum p. 533.*

pua & Spiritu ſancto, conceſſitque tibi pec-tua, ipſe te ducat in vitam aeternam.

ſtrina ...ptiſmo.

§. CCLXXII. Atque hæc dicta ſint de ſanctiſſimo initiationis ſacramento, baptiſmo ſcilicet, quorum omnium verus ac pius conſiſtit in his membris: I.) Ut gratias agamus pro inſtitutione hujus ſacramenti, quod in fœdus gratiæ recipimur, a peccatis amur, regeneramur, renovamur, ac Spiricto donati filii Dei, & hæredes vitæ æſcribimur. Plato memoratur gratias Deo ſe egiſſe, quod græcus, non barbarus ſit, nos longe juſtiores ac graviores cauibemus ſupplices quotidie & Deo agendi s, quod ex parentibus chriſtianis nati, per mum ad vitam æternam ſimus renati. Ma- Dei beneficium eſt, quod nos ſalvos & inco- in hunc mundum naſci voluerit, ſed lon- ajus beneficium eſt, ac proinde æternis nis dignum, quod ex aqua & Spiritu re-; in eccleſiæ conſortium recepti, ſpem vi- ernæ minime dubiam habemus. II.) Ut dei ſignaculo in omnibus periculis, tentaus & adverſis contra ſatanam ejuſque orgas armemus, exemplo Davidis contra Gon pugnantis. 1 Sam. XVII. 26. Ignita ſaela ſcuto fidei excepta in aqua baptiſmi exi poſſunt. Eph. VI. 16. Refertur de nobili m matrona, quod graviſſimis ſatanæ tenibus oppugnata, baptiſmi adminiſtrationem non mediocrem conſolationem ex eo perit, quod eodem modo ſe in infantili ætate tatam, inque fœdus gratiæ receptam edoerat (*). Fridericus Barbaroſſa imperai flumine, cum inde emerſus eſſet, ante ulm vitæ halitum commonefecit ſe fluminis ſmi ſui. Et Albertus Saxo princeps ſummam conſolationem adverſus diaboli ludibria eſſe dixit baptiſmi ſui recordationem. Selneccerus parte IV. exam. theolog. pag. 129. *In omni lapſu, in omni tentatione, in ipſo mortis articulo, nulla eſt alia conſolatio recordatione baptiſmi efficacior. Et qui ad multam ſenectam pervenerit, etiam ſanctiſſimus, doctiſſimus & maximus quisque, cum moriendum eſt, cogitur retrocedere uſque ad horam baptiſmi, & rurſus talis recens natus infans fieri & obliviſci praeteritorum omnium, aut non poteſt intrare in regnum Dei:* ſcribit Neander in theol. chriſt. cap. de baptiſ. pag. 475. III.) Ut memores obligationis noſtræ in baptiſmo factæ ſub vexillis Chriſti contra ſatanam, mundum & carnem noſtram ſtrenue pugnemus, ac *conſepulti Chriſto per baptiſmum in mortem, in novitate vitae Deo inpoſterum ſerviamus.* Rom. VI. 3. *An ignoratis, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem ejus baptizati ſumus?* v. 4. *Conſepulti ergo ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, ut, quemadmodum Chriſtus ex mortuis reſurrexit, per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitae ambulemus.* Baptizati ſumus in nomen Patris, Filii, & Spiritus ſancti, ergo in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, unum verum Deum, non in creaturas credere debemus: impium eſt credere in eum, in quem non es baptizatus. Baptizati ſumus in nomen Patris, Filii, & Spiritus ſancti, ergo Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, non autem creaturas invocare debemus. Baſilius epiſt. LXXVIII. δεῖ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι ὡς παρελάβομεν, πιστεύειν δὲ ὡς βαπτιζόμεθα, δοξάζειν δὲ ὡς πεπιστεύκαμεν, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. Baptizati ſumus in nomen Patris, Filii, & Spiritus ſancti, ergo Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, unum verum Deum, colere, ab ipſo omnia ad hanc & futuram vitam

(*) Uti Lutherus notavit, qui tom. I. lat. Jen. conc. I. de ſacram. baptiſmi p. 321. a. *Es iſt kein ander, gröſſer und lieblicher Troſt in dieſer Welt als die Tauffe, denn durch die Tauff erlangen wir Gnade und Barmhertzigkeit.* Et tom. II. lat. Jenenſ. de captiv. Babyl. pag. 271. *Man lieſet von einer H. Jungfrauen, welche ſo offt ſie angefochten worden, nur mit ihrer Tauffe ſich gewehret und kürtzlich geſagt habe: Ich bin ein Chriſt, denn der Feind die Kraft der Tauffe und des Glaubens, ſo an der Wahrheit der göttlichen Verheiſſung gehafftet, bald verſtanden habe und von ihr gewichen ſey.* GERHARDUS.

tam neceſſaria ſperare, inque ſancto timore illi ſervire debemus. Nazianzenus orat. XL in baptiſm. pag. 641. *Nihil aliud eſſe vim & facultatem baptiſmi aeſtimare debemus, quam ſecundae vitae ac purioris vivendi rationis pactum cum Deo initum,* (συνπτήσας πρὸς Θεὸν δευτέρȣ βίȣ κὴ πολιτείας καθαρωτέρας,) *ac proinde vel maximo in metu omnes eſſe, atque omni cuſtodia animas noſtras ſervare debemus, ne hoc pactum violaſſe comperiamur. Nam cum ad mutua hominum pacta firmanda Deus medius adhiberi ſoleat, quantum quaeſo periculum eſt, ne fœdera cum Deo ipſo contracta perfregiſſe reperiamur, ac praeter alia peccata ipſius quoque mendacii apud veritatis tribunal rei peragamur.* Ambroſius lib. I. de ſacr. c. 6. tom. 4. p. 429. *Abrenunciaſti diabolo & operibus ſuis, abrenunciaſti ſeculo & voluptatibus ejus &c. memor eſto ſermonis tui, & nunquam tibi excidat tuae ſeries cautionis. Si chirographum homini dederis, teneris obnoxius, ut pecuniam ejus accipias, teneris adſtrictus, & reluctantem te fœnerator adſtringit, ſi recuſas, vadis ad judicem, atque illic tua cautione convinceris. Ubi promiſeris, conſidera, vel quibus promiſeris. Chirographum tuum tenetur non in terra, ſed in cœlo.* Refertur de pio quodam ſuſceptore ſive propatre, quod filium ſuum in apoſtaſias nefariæ crimen prolapſum transmiſſione veſtis candidæ obligationis in baptiſmo præſtitæ commonitum in viam revocaverit. Mirito quidam Carthaginenſis eccleſiæ miniſter, cum eſſet cruciandus, exprobravit apoſtaſiam ſuo carnifici, quem olim ipſe de baptiſmate ſuſceperat, oſtentando crebro ea, quibus illum texerat linteamina. Victor Vitenſis libr. III. de Vand. perſecut.

Definitio baptiſmi.

§. CCLXXIII. Ex his quæ dicta ſunt, talis conſtitui poteſt
baptiſmi definitio: *Baptiſmus eſt pri*
teſt. ſacramentum divinitus inſtitutum,
minibus in nomine Patris, Filii, &
ſancti aqua baptizatis Deus beneficia F
mediatoris noſtri Ieſu Chriſti obedientia &
factione parta tum offert, tum fidei in
donat, adplicat & obſignat, ut ex fili
filii Dei facti, ad vitam aeternam rege
& renoventur; vel brevius: *Baptiſmus*
nov. teſt. ſacramentum nempe hominis in
immerſio, vel adſperſio in nomine Patr
& Spiritus ſancti, ut regeneretur ac r
per Spiritum ſanctum. Ex Matth. XXV
Epheſ. V. 26. Tit. III. 5. &c. Plena
definitio conſtitui poteſt hoc modo: *b*
eſt lavacrum aquae in verbo inſtitutum
nov. teſtam. per miniſterium Johannis
Filio Dei incarnato ſolenni promulgatio
datum apoſtolis & reliquis ad finem uſq
di eccleſiae miniſtris, in quo tota ſac
Trinitas per adſperſionem ſanguinis
quae fit per adſperſionem aquae in no
tris, Filii, & Spiritus ſancti effuſae
ſic baptizatum ab omni peccato emund
ex opere operato, ſed interveniente Spi
cti efficacia, & fide propria, ac cum e
dus aeternum ſancit, in quo ut homine
zatum Chriſto & eccleſiae inſitum in f
optat, per aquam & Spiritum rege
haeredem vitae aeternae ſcribit, ita ho
zatus viciſſim ad agnitionem, fidem,
tiam, & cultum veri illius Dei
obſtringitur & obligatur. Benigniſſimus Deus, qui per baptiſmum in fœdus gratiæ nos recepit, i
uſque ad finem vitæ nos ſanctos &
biles conſervet, per Chriſtum Do
noſtrum in Spiritu ſancto,
Amen!

FINIS

TOMI NONI.

CONSPECTUS
LOCORUM,
CAPITUM, SECTIONUM ET RELIQUORUM CONTENTORUM
IN TOMO HOC IX OCCURRENTIUM.

Locus XX.
DE
CIRCUMCISIONE ET AGNO PASCHALI.

CAPUT I.

De convenientia & diſcrimine ſacramentorum veteris & novi teſtamenti.

Connexio hujus loci cum præcedente hæc eſt, quod poſt tractationem de ſacramentis in genere, tomo priori abſolutam, nunc in ſpecie de illis diſſeritur. Antequam vero hoc fiat, prius de convenientia & diſcrimine eorum diſpiciendum eſt.

I.) Noſtra ſententia hæc eſt

Convenire ſacramenta vet. & nov. teſt. 1) appellatione, 2) genere proximo, 3) cauſa efficiente principali, 4) cauſa finali generica, 5) materia & forma generica, 6) uſu. §. I.

Differre autem illa primario ac præcipue in eo, quod ſacramenta vet. teſt. fuerint *prænunciativa Chriſti venturi*, ſacramenta vero novi teſt. ſint *adnunciativa Chriſti exhibiti;* differre illa porro ratione ſymboli ſacramentalis externi & actionis ſacramentalis §. II. adeoque tam reſpectu materiæ, quam formæ §. III.

II.) *Calvini* ſectatores ſtatuunt, ſacramenta vet. & nov. teſt. eſſe eadem quoad *ſubſtantiam*, differre autem tantummodo quibusdam *accidentibus*, ſignis ſcilicet, ritibus, modo ſignificandi, duratione, amplitudine, claritate &c. §. IV. refutantur vero §. V. & argumentum, quod potiſſimum ex 1 Cor. X. 3. petunt, enervatur §. VI.

CAPUT II.

De ſacramentis vet. teſt. in genere.

Præmiſſa quæſtione, *an ſacramenta locum habuerint in ſtatu innocentiæ*, quod ſcholaſtici negarunt quidem, nos autem adfirmare tamen poſſumus, quia arbor vitæ, licet non fuerit peccati remedium, (qualia ſunt proprie dicta ſacramenta poſt lapſum) tamen fuit gratiæ divinæ ſignum, indicantur duo vet. teſt. ſacramenta, *circumciſio* & *agnus paſchalis*. §. VII.

CAPUT III.
DE CIRCUMCISIONE IN SPECIE.

Duplex eſt circumciſio, carnis & cordis §. VIII.

Auctor circumciſionis eſt Deus, miniſter autem Abrahamus §. IX.

* Locus *Herodoti*, *circumciſionem Hebræos ab Ægyptiis accepiſſe* ſcribentis, qui a *Gerhardo* in textu excitatur, *Editori* occaſionem præbuit, in nota textui ſubjuncta hanc de origine circumciſionis inter Judæos ſententiam ulteriori tractatione proſequendi, in qua cenſum tam ſcriptorum, qui *Herodoto* adſtipulantur, quam eorum, qui in errore hoc refellendo laudabilem induſtriam poſuerunt, exhibuit, & graviſſimas porro rationes, quæ *Marſhami*, *Spenceri* &c. ſententiæ repugnant, indicavit, nec non de auctoritate *Herodoti* aliorumque hac in re quid tenendum ſit, expoſuit, additis denique, qui de circumciſione apud Judæos uſitata copioſe commentati ſunt, ſcriptoribus & judaicis & chriſtianis.

In alia nota ſcriptores, qui locum Eſ. IV. 25. illuſtrarunt, idem memorat.

Verbum in circumciſione eſt tum *inſtitutionis* Gen. XVII. 11. tum *promiſſionis* v. 10. §. X.

Materiale hujus ſacramenti erat præputii in membro genitali amputatio, in qua corporis parte circum-

circumciſio adhibebatur; cumprimis ut de venturo ſemine ex Abrahæ poſteris naſcituro Iſraëlitæ hac cærimonia admonerentur, deinde ut, peccatum originale per generationem in poſteros traduci, oſtenderetur. §. XI.

Inſtrumentum circumciſionis erat culter. §. XII.

* In notis *Editor* auctores, qui de hoc egerunt, recenſet.

Objectum circumciſionis fuerunt maſculi Iſraëlitici, feminis tamen a fœdere non excluſis, in quibus internam cordis circumciſionem & puritatem peculiari modo operatus eſt Deus. §. XIII. XIV.

Quid de infantibus ante circumciſionem ſuſceptam mortuis ſtatuendum ſit? §. XV. &

Cur Chriſtus circumcidi voluerit §. XVI. oſtenditur.

Tempus circumciſionis erat octavus a nativitate dies §§. XVII. XVIII.

* Judaici tamen doctores, quod *Editor* in nota monet, ob morbum & paucas quaſdam alias rationes circumciſionem differri potuiſſe adſerunt.

Duratio circumciſionis erat uſque ad Chriſti adventum, mortem & paſſionem §. XIX. Hic quidem

1) Antitheſis exhibetur §. XX.

* Ubi de *Judæis, Turcis, Cerinthianis, Ebionitis, Nazaræis, Æthiopibus*, qui circumciſionis ritum retinuerunt, in notis *Editor* agit, *Paulum* vero *Samoſatenum* falſo iis accenſeri a *Gerhardo*, oſtendit.

Argumenta pro perpetuitate circumciſionis recenſentur §. XXI.

2) Theſis noſtra exponitur §. XXII. cum rationibus, quibus nititur §. XXIII.

Subjunguntur *quæſtiones* quædam:

1) an circumciſio potuerit iterari? §. XXIV.

2) de ὀνομαθεσίᾳ in circumciſione §. XXV.

3) de loco circumciſionis §. XXVI.

4) de finibus ejus §. XXVII. & denique

Uſus doctrinæ de circumciſione declaratur §. XXVIII. ac

Definitio circumciſionis §. XXIX. datur.

CAPUT IV.

DE AGNO PASCHALI.

Exponitur

Significatus vocis *paſcha* §. XXX.

Res terrena hujus ſacramenti, agnus. §. XXXI.

* In nota *Editor* ſententiam *Lyrani*, quod etiam hœdus accipi potuerit, quam *Gerhardus* ſuo reliquerat loco, refellit.

Qualitates agni paſchalis erant hæ, debebat eſſe 1) integer, 2) maſculus, 3) anniculus. §. XXXII.

* In nota huic §pho addita contra *Spencerum* *Editor* evincit, falſum eſſe, quod Ægyptii crediderint, feminini generis ſacrificia plus valere apud Deos quam maſculini; & deinde, ſi vel admittatur, eſſe quædam in legibus Moſaicis Ægyptiorum inſtitutis contraria, neutiquam tamen exinde ſequi, ea κατ' ἀντίθεσιν a Moſe eſſe ſancita.

Actiones circa externum elementum in hoc ſacramento erant agni

1) *Segregatio* §. XXXIII.

2) *Mactatio*, cui ſuccedebat

3) *Aſſatio* §. XXXIV.

* De uſu, ad quem agni mactati ſanguinem adhibuerunt, de ſignificatu vocis hebr. נא, nec non de forma crucis, quam, ubi aſſabatur, agnus repræſentabat, *Editor* in notis agit.

4) *Manducatio* §. XXXV.

* Ubi ad uſum azymorum per integrum ſeptiduum *Editor* rationem in nota adfert, cur Deus, cum ex ſeptem illis diebus quinque intermedii fuerint ἐργάσιμοι, primum & ultimum pro feſtis haberi voluerit.

Porro idem in ſecunda nota de lege, quod nihil relinquendum fuerit uſque ad ſequentem diem & in

Tertia de verbis: *ſint calceamenta veſtra in pedibus veſtris*, agit.

In quarta vero copioſe obſervat, alias ex iſtis cærimoniis fuiſſe *perpetuas*, alias vero in *Ægypto* tantum *obſervatas*. Ad *priores* referuntur immolatio, aſſatio manducatio cum azymis herbiſque amaris, abſque ulla oſſium fractione. Ad *poſteriores* vero pertinent leges de non egrediendo ex ædibus, de ſuperliminari & poſtibus ſanguine agni paſchalis adſpergendis, de habitu manducantium divinitus præcepto, de pecude paſchali quatriduo ante mactationem ſeponenda.

Pertinet huc porro

Adſperſio ſanguinis in ſuperliminari & poſtibus §. XXXVI.

Tempus indicatur

1) *Inſtitutionis* &

2) *Adm*

2) *Adminiſtrationis* hujus ſacramenti, utpote

a) Segregationis agni, §. XXXVII.

* Ubi *Editor* de ſignificatu & derivatione nominis *Niſan* & *Abib* notas adſperſit.

b) Mactationis §. XXXVIII. ubi

duæ quæſtiones pertractantur,

an Chriſtus die divinitus conſtituto manducarit paſcha? §. XXXIX.

* Diverſas eruditorum de hoc argumento ſententias *Editor* in nota prolixe ediſſerit, & derelicta ſententia communi interpretum, eodem tempore Chriſtum cum Judæis paſcha manducaſſe ſtatuentium, iis ſuum adjicit calculum, qui ſtatuunt, Chriſtum cum diſcipulis paſcha ſuum θυσιμον integro die citius, quam *phariſæos*, & nihilo tamen minus, æque ac illos, die XIV. Niſan comediſſe cum *Karæis*.

Quid per *duas veſperas* intelligendum ſit? §. XL.

* Verbis: *inter duas veſperas* Ex. XII. 6. *Editor* in notis dilucidationes quaſdam adſpergit ad refellendam *AbenEſræ* hac de re ſententiam facientes.

c) Aſſationis & manducationis §. XLI.

3) *Durationis* denique tempus eſt uſque ad Meſſiæ adventum, mortem & ſacrificium. §. XLII. A tempore progreditur auctor ad

Locum, ubi celebratum fuit paſcha. §. XLIII. & ad

Eos, qui admittebantur ad eſum agni paſchalis. §. XLIV.

* *Editor* in una nota huic §pho addita, omnis ætatis, generis, ſexus, conditionis judæos, ne *infantibus* quidem excluſis, admiſſos fuiſſe docet, in altera vero ad paſcha, quod Hiskias etiam illis, qui lege levitica immundi erant, una cum reliquis celebrare permiſit, non tam *adprobationem*, uti auctor h. l. ſentit, quam potius *condonationem* quandam Dei locum hic habuiſſe, obſervat.

Finis hujus ſacramenti continet §. XLV. erat nimirum memoriale præteriti & figura futuri.

* *Editor* duas hic adjecit notas, in quarum *una Spenceri* ſententiam refert, qui, ut rationem typicam agni paſchalis eo magis enervaret, oſtendere adniſus eſt, Deum, tum aliis inſtitutis, tum vel maxime agno paſchali, ritibus ſuperſtitioſis Zabiorum Ægyptiorumque obviam ire voluiſſe, a qua ſententia etiam Jac. *Saurinus* non alienus fuit. Theologi ſimul recenſentur, qui ſententiam hanc ſolide confutarunt. In *altera* vero nota *Editor* quædam adfert de loco Joh. XIX. 36. ubi impletam eſſe ſcripturam *de oſſe non frangendo* in Chriſto crucifixo dicit Johannes, quem vero non ad Ex. XII. 46. ſed potius ad Pſ. XXXIV. 20. 21. reſpexiſſe exiſtimant *Grotius* & *Spencerus*, quos alii jam refutarunt.

Comparatio agni paſchalis cum Chriſto inſtituitur,

reſpectu *agni* §. XLVI.

* Ubi *Editor* in nota præcipuos commemorat ſcriptores, qui in evolvendo agni paſchalis myſterio ſtudium ſuum operamque' collocarunt.

reſpectu *actuum ſacramentalium* §§. XLVII. XLVIII. XLIX. Poſthæc

Sacrificium proprie ſic dictum fuiſſe agnum paſchalem, negatur ex rationibus adlatis §. L.

* *Editor* uberiori tractatione quæſtionem hanc perſecutus eſt in nota §pho addita, in qua docet, eos, qui cœtus romani ſacra ſequuntur, adfirmantem amplexos eſſe ſententiam, præter hos vero complures etiam eccleſiæ Reformatæ theologos, qui ſacrificium miſſaticum alias negant pernegantque, paſcha Iſraëlitarum veri nominis fuiſſe ſacrificium, exiſtimare, quin noſtræ etiam eccleſiæ doctorum non unam omnium de hocce argumento eſſe ſententiam, alios enim adfirmare, quod rationem ſacrificialem habuerit agni paſchalis cærimonia, alios vero id negare, alios denique media hic via incedere, & ſtatuere, quod agnus paſchalis habuerit quidem rationem veri ſacrificii, ſed non integram. Cui poſteriori ſententiæ *Editor* ſubſcribit, ſtatuitque, agnum paſchalem non tantum *ſacramenti* veri, ſed & *ſacrificii*, proprie ſic dicti, ſi ad paſcha non tam *Ægyptiacum*, quam *Hieroſolymitanum* reſpiciamus, habuiſſe rationem, licet in nonnullis partibus a ſacrificiorum indole receſſerit. Quod ipſum ut clarius pateat, per certas ivit poſitiones, easque ſingulas partim illuſtravit, partim vero comprobavit.

Uſus doctrinæ de agno paſchali commonſtratur §. LI. & tota denique tractatio hæc abſolvitur

Definitione hujus ſacramenti §. LII.

CAPUT V.

De numero Sacramentorum novi teſtamenti.

I.) Quod *duo* tantum ſint nov. teſt. ſacramenta, videl. *baptiſmus* & *ſ. cœna*, ſequentibus adſtruitur rationibus

1) quia illis ſolis definitio & requiſita ſacramentorum competunt, §. LIII.

2) quia illorum materia profluxit ex Chriſti latere §. LIV.

3) quia aqua & ſanguis in terra dicuntur teſtificari §. LV.

4) quia in vet. teſt. duo tantum fuerunt proprie dicta ſacramenta §. LVI.

5) quia hæc duo ad fidei confirmationem & ſalutem ſufficiunt §. LVII.

quibus rationibus deinceps adduntur

Teſtimonia Veterum §. LVIII. & exceptiones *Bellarmini* contra ea refelluntur §. LIX.

II.) Contra *Bellarminum*

1) Noſtrates conſentire in numero ſacramentorum §. LX. & pontificios potius diſſentire §. LXI. probatur.

2) Fundamenta

numeri ſeptenarii ſacramentorum §. LXII.

confirmationis §§. LXIII. LXIV. &

extremæ unctionis §§. LXV. LXVI. evertuntur, qua occaſione etiam de

lotione pedum a Chriſto uſurpata Joh. XIII. agitur §. LXVII. &

variæ denique rationes pro ſtabiliendo ſeptenario ſacramentorum numero a *Bellarmino* excogitatæ confutantur §. LXVIII.

LOCUS XXI.

DE BAPTISMO.

PROOEMIUM.

Oſtendit *connexionem* cum loco præcedenti. §. I.

CAPUT. I.

De etymologia & homonymia baptiſmi.

Etymologia §. II.

Homonymia §. III. IV. a qua ortæ ſunt diſtinctiones in baptiſmum *flaminis*, *fluminis* & *ſanguinis* §§. V. VI. & aliæ §. VII.

Synonymia §. VIII. declaratur. Adpellationes baptiſmo tributæ ſunt vel *propriæ*, vel *typicæ* §. IX. nec non varia baptiſmo encomia tribuuntur & periphraſes tam a patribus græcis, quam latinis §. X.

CAPUT. II.

De vaticiniis & typis baptiſmi.

Vaticinia de baptiſmo (ubi in margine textus p. 75. col. b. ſub finem errore typogr. irrepſit: *ex nov. teſt.* loco: *ex vet. teſt.*)

ex pſalmis XXIII. 2. XXIX. 10. XLVI. 5. CIII. 5.

ex prophetis Eſ. XL. 31. XII. 3. XLIV. 3. XLIX. 22. LII. 15. &c. §. XI.

Typi baptiſmi

ex Moſe Gen. I. 2. III. 21. VI. & VII. &c.

ex Joſua Joſ. III. &c.

ex libris regum 1 Reg. VII. 23. XVIII. 34. &c. §. XII.

ex novo teſt. Joh. V. 2. XIX. 34. &c. memorantur. §. XIII.

Συναθροισμος vaticiniorum ac typorum exhibetur §. XIV.

CAPUT III.

De inſtitutione baptiſmi.

Cauſa efficiens *principalis* ſ. auctor baptiſmi eſt Deus §. XV. de

Tempore inſtituti baptiſmi non conſentiunt ſcholaſtici §. XVI. nec de

Baptiſmo *Johannis*, an a Deo ſit inſtitutus? quod *Bellarminus* negat §. XVII. cujus argumenta diluuntur §. XVIII.

CAPUT IV.

De adminiſtratione baptiſmi.

I.) *Cauſa inſtrumentalis* ſ. miniſter baptiſmi fuerunt Johannes & diſcipuli Chriſti, §. XIX. Baptiſmum igitur Deus non *ἀμέσως* adminiſtrat, ſed *ordinarie per miniſtros eccleſiæ* §. XX. Errant hinc *Pepuziani* & *Anabaptiſtæ* §. XXI.

* Ubi *Editor* in notis refert ea, quæ de *Pepuzianis* ſ. *Montaniſtis*, & *Quintillianis* ſ. *Cainitis*, ſeculi IV. hæreticis, tenenda ſunt.

quorum argumenta refelluntur §. XXII. Poſthæc

Quæſtio-

Quæſtiones de miniſtro baptiſmi pertractantur:

1) an ad baptiſmi integritatem requiratur *vocatio miniſtri legitima*, quæ adfirmatur §. XXIII.

2) an *fides recta* in baptizante requiratur, quod *Cyprianus* & concilii Carthaginenſis patres voluerunt. §. XXIV. ex quo Cypriani errore *Donatiſtæ*, poſtea eundem ſecuti, hæreſin & ſchiſma fecerunt. §. XXV.

Quæſtionis hujus de *baptiſmo hæreticorum* deciſio diſtinctionibus quibusdam innititur. Nempe

Baptiſmus hæreticorum *ſubſtantialia* baptiſmi tollentium eſt irritus §. XXVI.

* *Editor* in nota obſervat, *Manichæos* baptiſmum non rejeciſſe, quod *Auguſtinus* narrat, ſed baptizaſſe, & virtutem animam mundandi baptiſmo tribuiſſe.

Nec tamen ſi ſolus miniſter eccleſiæ privatim & occulte hæreſin inſtitutioni & veritati baptiſmi contrariam foveat, eccleſia, cui addictus eſt, aperte diverſum ſentiente, irritus eſt baptiſmus §. XXVII.

Baptiſmus vero hæreticorum, qui *ſubſtantialia* baptiſmi obſervant, eſt ratus §§. XXVIII. XXIX. ſi fuerit neceſſarius §§. XXX. XXXI.

3) An in miniſtro ad baptiſmi integritatem requiratur *vitæ puritas?* quod negatur §. XXXII. uti nec aliæ prærogativæ miniſtrorum ſunt reſpiciendæ §. XXXIII.

II.) *Extraordinarie* tamen in *caſu neceſſitatis* in ædibus privatis a quovis chriſtiano in articulis religionis recte inſtituto, citra ſexus reſpectum, baptiſmum adminiſtrari poſſe ſtatuitur,

1) quia in ſacramento initiationis licet extraordinarie agere in caſu extremæ neceſſitatis §. XXXIV.

2) quia circumciſio in caſu neceſſitatis adminiſtrata fuit a privatis §. XXXV.

3) quia privatus morienti abſolutionem adnunciat §. XXXVI.

4) quæ ſententia denique etiam dictis veterum comprobatur §. XXXVII.

Negant hoc Calvini ſectatores §. XXXVIII.

1) quia baptiſmus ſit pars miniſterii eccleſiaſtici §. XXXIX.

2) quia mulieribus non liceat euchariſtiam adminiſtrare §. XL.

3) quia γυναικοβαπτισμὸς a *Marcione* fuerit introductus §. XLI.

4) quia infantes ante baptiſmum ſint in fœdere Dei §. XLII.

5) quia ſexus & pudor fœminarum ab omnibus publicis muneribus eas excludat §. XLIII. quæ ſingulæ rationes diſtincte confelluntur.

III.) De *Baptiſmo Johannis* quæritur, num idem fuerit cum baptiſmo Chriſti? quod *nos adfirmamus, pontificii negant.* §. XLIV.

* *Editor* in nota adfert ipſa Concilii Trident. verba &, quam *Bellarminus* dedit, eorum expoſitionem, nec non alios, qui heic evolvendi ſunt, auctores memorat. Porro & *Socinianos* identitatem baptiſmi Johannis & Chriſti negare, nec non *Remonſtrantes* idem ſentire, quin & ex patribus fuiſſe, qui eam negarent, commonſtrat.

1) Argumenta pro *noſtra* ſententia ſunt hæc: quia baptiſmi Johannis eadem cauſa efficiens principalis §. XLV.

eadem materia &

eadem forma §§. XLVI. XLVII.

eadem denique efficacia eſt §. XLVIII.

quæ rationes contra exceptiones *Bellarmini* firmantur §. XLIX.

His adduntur argumenta minus principalia & *ſecundaria* pro noſtra ſententia §. L. quæ itidem contra *Bellarmini* exceptiones vindicantur §§. LI-LIV. Poſthæc

2) *Adverſariorum* de baptiſmo Johannis ſententia exhibetur, qui falſo noſtris diſſenſiones hac in quæſtione tribuunt §. LV. & rectius de Scholaſticis dixiſſent, quod in ea non conveniant §. LVI.

3) *Bellarmini* argumenta, quibus probare voluit,

a) baptiſmum Johannis non fuiſſe *idem cum baptiſmo Chriſti ſacramentum*, ſunt hæc:

α) quia baptiſmus Johannis ab ipſo Johanne inſtitutus fuerit,

β) non habuerit invocationem trinitatis,

γ) non pertineat ad novum teſtamentum, & quia denique

δ) iteratus fuerit. §. LVII.

b) Baptiſmum Johannis non habuiſſe *eandem efficaciam* cum baptiſmo Chriſti, inde probare conatur,

α) quia Johannes baptizaverit in aqua, Chriſtus in Spiritu §. LVIII.

β) quia teſtimoniis ſuis patres hoc confirment §. LIX.

γ) quia Johannes fuerit præcurſor Chriſti, & ſolum ad hoc venerit, ut pararet vias ejus. §. LX.

ε) *poſt baptiſmum Johannis* neceſſario *percipiendum fuiſſe baptiſmum Chriſti*, probare adnititur

α) ex verbis Johannis Matth. III. Marc. I. Luc. III.

β) ex hiſtoria evangelii & actorum. §§. LXI. LXII.

γ) ex Act. XIX. 5. §. LXIII.

quem locum auctor noſter ita intelligit: *illi vero, qui audierunt*, h. e. qui doctrinam baptiſtæ de Chriſto receperunt, *baptizati ſunt in nomen Domini Jeſu.*

* Quam explicationem *Editor* pluribus argumentis & conſenſu aliorum interpretum confirmari poſſe in nota oſtendit.

Interpretationem hanc auctor ulterius probat contra exceptiones

Bellarmini §. LXIV.

Stapletonis §. LXV. neque vero diſſimulat,

Auguſtinum jam ſtatuiſſe, quod duodecim illi viri Act. XIX. a Johanne baptizati, aqua iterum baptizati fuerint, quodque in genere baptizatis a Johanne neceſſarium fuerit baptiſmum Chriſti ſuſcipere. §. LXVI.

* Jam *Cyprianum*, nec non poſtea *Lutherum* aliosque complures & a[...] res & recentiores theologos idem [...] & ſententiam hanc nativæ Lucæ [...] tioni convenire, eum e contrari[o] illa ab auctore adoptata valde co[...] &, ſi vel maxime iteratio baptiſ[mi] concedatur, minime tamen exin[...] ligere poſſe Anabaptiſtas, iterand[um] Chriſti baptiſmum, *Editor* in no[ta] lenter commonſtrat.

IV.) Quæſtiones aliquot proponuntur:

1) an quis ſe ipſum baptizare debeat? reſ[...] caſum neceſſitatis nemini ſe ipſum bapti[...] cet. §. LXVII.

* In nota textui ſubjecta de ſecta *Sebapt*[...] differit *Editor.*

2) an baptiſmus a non-baptizato collatu[s le]gitimus? *adſirmatur.* §. LXVIII.

3) an baptiſmi adminiſtratio committenda [mi]niſtro alterutrius manus uſu deſtituto. non faciendum eſſe hoc propter eccleſi[æ scan]dalum, interim tamen ſi baptiſmus a tal[i mini]ſtro collatus fuerit, eundem ratum eſſe j[u]dum, cum omnia ſubſtantialia fuerint ob[...] §. LXIX.

CAPUT V.

De materia baptiſmi.

Materia baptiſmi ſ. elementum externum in baptiſmo

I. Eſt *aqua* §. LXX. errores variorum hæreticorum circa materiam baptiſmi narrantur § LXXI. *Lutherus* ab errore, cujus eum *Bellarminus* hac in re adcuſat, vindicatur §. LXXII.

* ubi *Editor* in nota de decreto quodam, in collectionibus iuris canonici de uſu vini in baptiſmo exſtante, quædam monet.

Bezæ ſententia de quovis liquore exploditur §§. LXXIII. LXXIV. nec non conſecratio aquæ pontificia §. LXXV.

Quæritur circa materiam baptiſmi

1) Quare Deus in aqua baptiſmum fieri voluerit? §. LXXVI.

2) An aqua paludoſa, cocta, ſulphurea utendum ſit? LXXVII.

3) Quare Johannes in fluvio Jordanis [...] mum baptizaverit? §. LXXVIII.

4) Quid de facto *Conſtantini* imperat[oris ſen]tiendum, qui in Jordane baptizari [...] §. LXXIX.

II.) *Aqua* baptiſmi eſt *verbo Dei comprehe*[nſa] LXXX.

Verus ſenſus verborum Chriſti Matth. X[XVIII.] 19. §. LXXXI. & periphraſis eorum [...] tica exhibetur §. LXXXII. unde adſt[ruitur] totam SS. Trinitatem in baptiſmo gra[tioſe] præſentem eſſe §. LXXXIII. Spiritu[m] & cum aqua efficacem eſſe §§. LX[XXIV.] LXXXV. nec ſanguinem Chriſti a ba[ptiſmo] eſſe excludendum §. LXXXVI. verbu[m...] tur ſ. nomen totius SS. Trinitatis e[ſſe] ſacramenti huius ſubſtantialis altera, ſci[...] *ſtis* §. LXXXVII.

CAPUT VI.

De Forma Baptiſmi.

Forma baptiſmi

conſiſtit in merſione hominis baptizandi in aquam ſ. adfuſione aquæ & recitatione verborum Chriſti Matth. XXVIII. 19. §. LXXXVIII.

* Cujus formulæ conſtantem uſum e[x anti]quitate in nota demonſtrat *Editor.*

Hæc forma baptiſmi ex verbo Dei dem[onſtra]tur contra Bellarminum & Becan[um §.] LX[XXIX.]

LXXXIX. Verba ſubſtantialia nec omitti debent nec mutari §§. XC. XCI. ſi apoſtoli *in nomine Chriſti* baptizaſſe dicuntur, id de cauſa *efficiente* & *finali*, non *formali*, nec *diſpenſative* ſed *recitative* intellexerunt §. XCII.

Errores variorum hæreticorum circa *formam* baptiſmi memorantur. §. XCIII.

* in nota *Editor* obſervat, locum *Auguſtini*, ab auctore excitatum, reſpicere *Paullianiſtas*, contra quos, quia ſubſtantiam & formam baptiſmi mutarunt, decretum ſanxit Concilium Nicænum.

Quæſtiones circa formam baptiſmi variæ occurrunt §. XCIV.

Poſtquam de forma *verborum* actum fuit hactenus, nunc de

Forma actionis quæritur:

1) an neceſſaria ſit *immerſio*, an vero per effuſionem aquæ conferri poſſit baptiſmus? adfirmatur poſterius §. XCV. & dictis veterum probatur §§. XCVI. XCVII.

* *Editor* in nota, veteres chriſtianos *immerſione* uſos eſſe, etiam ex *Juſtino* probat, nec facile eos ab illa diſceſſiſſe, niſi in duobus caſibus iisque plane extraordinariis, & medio demum æuo, in occidente, & in provinciis ſub frigidiore cœlo ſitis, *adſperſionem* introductam fuiſſe oſtendit.

2) an trina vel una debeat eſſe adſperſio? §. XCVIII. diſquiritur.

* In nota *Editor* de loco *Gregorii* M. agit, qui, cum Ariani trina merſione uterentur ad ſignificandas tres naturas trium perſonarum, loco eius unam merſionem in Hiſpania receptam fuiſſe refert.

3) an adſperſio debeat eſſe totalis? §. XCIX.

4) quodnam membrum tingendum ſit? §. C.

CAPUT VII.

De Fine Baptiſmi.

I.) Theſis noſtra proponitur. *Finis* baptiſmi duplex eſt §. CI. baptiſmus eſt medium

1) *Regenerationis* §. CII. dictum Chriſti Joh. III. 5. de baptiſmo agere probatur §§. CIII. CIV. & contra adverſariorum exceptiones evincitur §. CV. ad regenerationis fructum pertinet.

a) quod per baptiſmum fides accenditur §. CVI.

b) peccata remittuntur §. CVII.

c) fœdus gratiæ a Deo nobiſcum erigitur §. CVIII.

d) Chriſtum induimus §. CIX.

e) in filios Dei adoptamur §. CX.

f) ex poteſtate & regno ſatanæ liberamur §. CXI.

g) ſalus & vita æterna nobis datur §. CXII.

2) *Renovationis* §. CXIII. ad hujus fructum pertinet, quod per baptiſmum

a) peccati carnem deponimus,

b) cum Chriſto in mortem ſepelimur,

c) Spiritus S. nobis donatur,

d) Chriſtum induimus,

e) in fœdus Dei recipimur,

f) regeneramur §. CXIV.

Fines baptiſmi quomodo ab aliis enumerentur, docet §. CXV.

II. *Antitheſis* pertractatur. Errant circa finem baptiſmi

1) *Neophotiniani Catabaptiſtæ*, qui ſtatuunt, quod baptiſmus ſit cærimonia externa certi tantum temporis §. CXVI. & negant, quod ſit medium regenerationis §. CXVII.

2) *Calvini* ſectatores, qui diſputant, baptiſmum eſſe tantum ſignum ac ſymbolum regenerationis, non autem medium §. CXVIII. & multiplices circa hoc doctrinæ de baptiſmo membrum errores propugnant §. CXIX. Argumenta

a) *Noſtra* contra analogiam, quam ſtatuunt, *ſignificativam* continet §. CXX.

b) *Adverſariorum* argumenta, quibus nos oppugnant, diluuntur,

α) quod ſequeretur, baptiſmum prodeſſe *ex opere operato* §. CXXI.

β) quod gratia Dei non adfixa ſit ſignis §. CXXII.

γ) quod infantes fidelium ante baptiſmum ſint in fœdere Dei §. CXXIII.

δ) quod quandoque illi baptizentur, qui iam ante ſunt renati §. CXXIV.

ε) quod non omnes baptizati regenerentur §. CXXV.

ζ) quod multi baptizentur, qui peſſime vivunt §. CXXVI.

neque tamen ideo omnes ſignificationes ex baptiſmo eliminandas eſſe oſtenditur §. CXXVII.

3) Pon-

3) *Pontificii*, ſtatuentes, baptiſmum a) delere culpam & pœnam, b) prodeſſe *ex opere operato*, & c) imprimere characterem indelebilem. Cum vero de *opere operato* & *impreſſione characteris* iam in tract. de ſacramentis copioſe dictum ſit, hoc loco tantum de primo illo baptiſmi effectu agitur §. CXXVIII.

a) *Noſtra* explicatio datur,

quod culpam deleat §. CXXIX.

quomodo deleat pœnam §. CXXX.

quod vero peccati reliquiæ poſt baptiſmum maneant §. CXXXI.

b) *Pontificiorum antitheſis* §. CXXXII.

Bellarmini calumnia §. CXXXIII. &

argumenta recenſentur ac confutata dantur, quibus probare voluit, deleri in baptiſmo, quidquid peccati rationem habet. Sunt vero hæc:

α) Scriptura utitur verbis *mundandi*, *tollendi*, *delendi* &c. §. CXXXIV.

β) Adſerit, maculas, inquinamenta & iniquitates tolli §. CXXXV.

γ) Figuræ baptiſmi idem docent §. CXXXVI.

δ) Mundatio a peccatis comparatur rebus vere mundis §. CXXXVII.

ε) Per Adamum vera & inhærens injuſtitia in nos propagata §. CXXXVIII.

ζ) Chriſti mors eſt vera mors §. CXXXIX.

η) In baptiſmo renaſcimur §. CXL.

ϑ) Non poſſunt ſimul habitare lux & tenebræ §. CXLI.

ι) Deus peccata odit §. CXLII.

Bellarminus vero diſputat porro *contra* haſce *Lutheri propoſitiones*:

α) Baptizatum non poſſe gratiam [...] mittere, niſi nolit credere §. C[...] CXLIV.

β) Baptiſmum liberare nos a le[...] CXLV. CXLVI.

γ) Per baptiſmum liberari homi[...] obligatione legis eccleſiaſticæ §§. C[...] CXLVIII.

δ) Per baptiſmum vota fieri [...] §§. CXLIX. CL.

ε) Sola memoria & fide ſuſcepti b[...] dimitti peccata §§. CLI. CLII. &[...]

Idem *diſputat* ſecundo loco contr[...] *Chemnitium*, quem adcuſat depravat[...] tentiæ concilii Tridentini. §. CLI[...] hic quidem adducuntur

α) Argumenta pro *noſtra* ſen[...] quod efficacia baptiſmi exte[...] in futurum, cum excepti[...] *Bellarmini* & additis earum [...] nibus.

א) Fœdus Dei in baptiſmo [...] ſcum initum eſt perp[...] §§. CLV. CLVII.

[...]) Fideles Iſraëlitæ ex ci[...] ſione efficaces conſolatio[...] xerunt §. CLVIII.

ג) Fideles in nov. teſt. c[...] tiones ex baptiſmo ha[...] §. CLIX.

ד) Scriptura de efficacia b[...] loquitur verbis in pra[...] præſenti & futuro §§. [...] CLXI.

Quibus adjunguntur arg[...] *ſecundaria* §. CLXII. [...]

β) Argumenta *Bellarmini* pro [...] potheſi proponuntur §§. C[...] CLXIV.

CAPUT VIII.

De Obiecto Baptiſmi.

I. *Objectum* baptiſmi ſunt *homines vivi* §. CLXV. non ergo

1) *Mortui* §. CLXVI.

* *Editor* in nota 1ma monet, *Epiphanium*, ad quem *Gerhardus* provocat, non dicere, Cerinthianos mortuos baptizaſſe, a qua imputatione, fuerunt & antiquiori & recentiori ævo viri docti, qui eos liberarent, ſed loqui eum de baptiſmo vicario.

** Idem in 2da nota oſtendit, ex *Tertull*[...] cis, quæ citat *Gerhardus*, non pater[...] de *Marcionitis* ſignificare voluerit [...] lianus, & maxime incertum eſſe, [...] ptiſmus pro mortuis olim vigueri[...] Marcionitas.

*** in 3tia amplum exhibet inter[...] cenſum, qui vexatiſſimum dictum [...] XV. 29. enuclearunt & illuſtrarunt.

***

**** in 4ta ex variis, quas adducit, rationibus improbabile eſſe demonſtrat, quod baptizandi ritus ſuper martyrum ſepulcris in eo reſpiciatur, quare majori probabilitate ei ſe commendat expoſitio b. *Bengelii*, cui baptizari ſuper mortuis idem eſt ac: baptizari imminente morte ſ. in ipſo quaſi articulo mortis.

2) nec *Campanæ*. §. CLXVII.

* Etiam huic §pho *Editor* illuſtrationes in notis adjecit de *tempore*, quo baptiſmus campanarum in eccleſiam invectus fuerit; de *inſcriptionibus*, quæ in campanis ſubinde inveniuntur, & ex quibus effectus, qui iisdem tribuuntur, cognoſci poſſunt; nec non de graviſſimo hoc baptiſmi abuſu, quo *lotionem*, *unctionem*, *nominis* impoſitionem, *patrinos* etiam & alias, quæ in baptiſmo infantum adhibentur, cærimonias in baptiſmo campanarum obſervant pontificii, ad quod probandum quoque *Editor* exemplum ejusmodi litterarum, in quibus patrini ad campanæ baptiſmum invitantur, adpoſuit.

3) nec *infantes nondum in lucem editi* §. CCXVIII.

* in nota *Editor* præcipuos auctores adlegat, qui canoniſtarum de infantibus nondum natis, & de iis, qui ex parte tantum in lucem editi ſunt, ſententiam edifferunt. nec

4) *Monſtra*. §. CLXIX.

5) *Corallia*, *lintea*, *faſciæ* &c. §. CLXX.

I.) *Baptizandi* ſunt *adulti omnes* ſine diſcrimine

1) *Populi*, etiam gentiles, §. CLXXI. etſi circumciſio tantum ad Iſraëlitas pertinuit §. CLXXII.

2) *Sexus*, etiam fœmellæ §. CLXXIII. etſi circumciſio ad maſculos tantum pertinuit §. CLXXIV.

3) *Status*, & conjugati & cœlibes §. CLXXV.

4) Soli tamen ii, qui religionem chriſtianam amplectuntur §. CLXXVI. ubi ad duas objectiones reſpondetur, quarum *una* hæc eſt: quod Johannes prius baptizaverit, quam prædicarit §. CLXXVII. *altera*: quod baptiſmus omnibus ſine conditione competat §. CLXXVIII.

Quæſtiones circa baptiſmum *adultorum* proponuntur

1) Quare *Chriſtus* a Johanne baptiſmum ſuſceperit?

Cauſæ *principales* ſunt duæ:

a) ut noſtrum baptiſmum ſanctificaret §. CLXXIX.

b) ut peccata noſtra ablueret §. CLXXX.

Cauſæ *ſecundariæ* recenſentur plures §. CLXXXI.

2) Aliæ quæſtiones: an amentes & furioſi, num inviti, num Judæi vi adhibita, num dormientes baptizandi ſint, ſoluuntur §. CLXXXII.

III.) ad *Pædobaptiſmum* jam a baptiſmo adultorum tranſit auctor, ubi

1) *Quod* baptizandi ſint *infantes*, probat Pædobaptiſmum oppugnarunt *Anabaptiſtæ* §. CLXXXIII.

* *Editor* in nota prolixa inſeruit huic loco plenam hiſtoriam *Anabaptiſtarum*, *Mennonitarum*, *Baptiſtarum*, eorumque omnium, qui pædobaptiſmum in dubium vocarunt, quo, præter *Walafr. Strabonem* Sec. IX. clarum, *Brunonem*, *Berengarium*, *Petrobruſianos*, *Wicleſitas*, *Vivem*, *Eraſmum*, inprimis pertinent *Sociniani*, *Arminiani*, & *Quakeri*.

Bellarminus inter eos, qui pædobaptiſmum rejiciunt, refert quoque *Lud. Vivem* & Deſ. *Eraſmum*, quos auctor a ſuſpicione erroris anabaptiſtici liberat §. CLXXXIV.

* *Editor* in nota uberius docet, duumviros iſtos, licet baptiſmum parvulorum haud penitus rejecerint, tamen a veritatis tramite deviaſſe, atque ad anabaptiſtarum errorem veluti viam ſtraviſſe, quod negarunt, pædobaptiſmum divinam habere originem, ævoque apoſtolorum nec non temporibus eorum ætati proximis in uſu fuiſſe. Idemque pronunciandum eſſe oſtendit de *Grotio*, *Salmaſio*, *Paulo Colomeſio*, *Godofr. Arnoldo*, *Poireto*, *Whiſtono*, *Separatiſtis*, *Dippelio*, *Auctore* illo der unſchuldigen Warheiten, *Joh. Mich.* von *Löen* &c.

Bellarminus potius, pædobaptiſmum ex ſcriptura propugnans, ſibimet ipſi contradicit §. CLXXXV.

a) *Argumenta noſtra* pro pædobaptiſmo ducimus

α) Ex univerſali Chriſti mandato Matth. XXVIII. 19. §. CLXXXVI.

* quod *Editor* in nota ex baptiſmo proſelytorum, apud Judæos olim uſitato, & aliis obſervationibus illuſtrat.

β) Ex peccati originalis contagio §. CLXXXVII.

γ) Ex liberali Dei miſericordis promiſſo §. CLXXXVIII.

δ) Ex aditu ad baptiſmi beneficia infantibus obvio §. CLXXXIX.

ε) Ex

α) Ex generali *eccleſiæ* termino §. CXC.
ζ) Ex circumciſionis typo §. CXCI.
η) Ex teſtimoniis veterum §. CXCII.

* *Editor* in notis de auctoritate & authentia libri, qui ſub nomine *Dionyſii Areopagitæ* circumfertur, de *hierarchia eccleſiaſtica*, nec non de authentia *Conſtitutionum apoſtolicarum* agit; errorem auctoris, qui *Juſtino* martyri tribuit reſponſiones ad orthodoxos, emendat, & genuina adducit *Juſtini* martyris teſtimonia; locum *Irenæi* huc ſpectantem declarat; illi, quod auctor in textu adtulit, alia *Origenis* teſtimonia addit; errores ab auctore in figendis conciliorum, Carthaginenſis IVti, Milevitani IIdi, Gerundenſis, Bracarenſis, numeris & annis commiſſos corrigit; & uberius inquirit, num Tertullianus pædobaptiſmum ſimpliciter improbaverit, an duntaxat ſtatuerit, cunctationem in baptiſmo, præcipue circa parvulos, eſſe utiliorem? quibus præmiſſis oſtendit, Tertullianum pædobaptiſmi ſimpliciter rejecti haud poſſe adcuſari.

Argumenta Anabaptiſtarum ſunt hæc:

α) Nullum habetur mandatum vel exemplum pædobaptiſmi CXCIII.
β) Chriſtus trigeſimo demum ætatis anno baptizatus eſt §. CXCIV.
γ) Infantes non intelligunt capita fœderis baptiſtici §. CXCV.
δ) Infantes non credunt §. CXCVI.
ε) Alia argumenta, quæ *Servetus* profert, continentur §. CXLVII.

* de libro *Serveti* de regeneratione hiſtorica quædam adnotat *Editor*, qui etiam cenſum ſcriptorum exhibet, qui argumentum ejus a Trismegiſti & Sibyllarum teſtimonio deſumtum diſcuſſerunt.

Quæritur nunc ulterius,

2) *Quinam* infantes baptizandi ſint? reſp. *chriſtianorum* infantes.

a) Exponitur, quinam *a nobis* hoc nomine intelligantur §. CXCVIII.

** de infantibus, qui ex infidelibus parentibus nati ſunt, obſervationes & illuſtrationes in notis adjecit *Editor*.

b) *Antitheſis* eorum exhibetur, qui infantibus populorum *infidelium*, ſimpliciter denegant baptiſmum §. CXCIX. neque tamen nos ideo infantes parentum infidelium per vim illis eripiendos, §. CC. neque porro liberos hæreticorum; qui palan tur, ſe liberos in hæreſi educatı zandos eſſe ſentimus §. CCI.

c) *Contra diſcrimen*, quod nos ſta cundum, quod non omnibus infan aditus ad baptiſmum, *objiciunt* ſe

α) omnes infantes paris ſunt §. CCII.
β) infantes non debent luere rentum §. CCIII.
γ) Deus vult omnes ſalvos fie
δ) quidam chriſtiani ſunt pei cis §. CCV.

3) *Quæſtiones* circa pædobaptiſmum oc

a) an infantes *ſpurii* ſint baptizandi objiciunt

α) quod ſpurii prohibeantur in plum Domini §. CCVII.
β) quod impiorum liberi maledic cientur §. CCVIII.
γ) quod nationis iniquæ diræ di ſummationes §. CCIX.

b) an infantes *expoſititii* ſint baptizanc

c) quomodo cum infantibus agendun minæ in caſu neceſſitatis baptizarun ſtites maneant? § CCXI.

d) an infantibus *excommunicatorum* ſit conferendus §. CCXII.

e) an *liberi* chriſtianorum parentum *ſmum ſint in Dei fœdere* ac *ſancti?* Exhibentur

α) Argumenta *noſtra*, quibus hc §§. CCXIV - CCXVI.
β) Argumenta *Calvini* ſectatorı ſtionem adfirmantium:

א) Liberi chriſtianorum di cti 1 Cor. VII. §. CCXVI
ב) Si radix ſancta, etiam ſancti Rom XI. §. CCX
ג) Chriſtus jubet parvulos ci Marc. X. §. CCXIX.

f) an infantes baptizati *credant?*

α) *Nos* quæſtionem hanc adfirman *fantum* per baptiſmum fœderi di torum *fidem* probamus ex hoc, qui

א) Scriptura diſertis & expr fidem illis tribuit §§. CCXX Eadem
ב) infantibus tribuit proprie fecta fidei §. CCXXII.
ג) infantes juſti ſunt ac pl §. CCXXIII.

ד) infantibus aut fides tribuenda aut ſalus neganda §. CCXXIV.

ה) baptiſmi effecta non habent locum ſine fide §. CCXXV.

ו) infantes circumciſi in vet. teſt. Deo placuerunt & per fidem ſalvati ſunt §. CCXXVI.

β) *Negant* fidem infantum *Anabaptiſtæ*, *Pontificii*, *Calviniani*, §. CCXXVII. ita quidem, ut *Anabaptiſtæ* infantibus ſimpliciter denegent fidem, *pontificii* fidem iis tribuant habitualem, *Calvini* ſectatores ſemen fidei.

* In notis *Editor* iis, qui fidem infantum negant, etiam *Socinianos*, *Mennonitis* præcipuum adſeclam *Herm. Schyn* addit, *pontificios* perperam in *Auguſtino* ſuæ hypotheſeos præſidium quærere oſtendit; & de eccleſiæ reform. theologis plura; denique etiam de peculiari Joh. Conr. *Engelhardi* ſententia ea, quæ huc pertinent, recenſet *Editor*. Hic nimirum per fidem infantum intelligit adſenſum *præſumtum*.

Propoſitiones *Bellarmini* de hac quæſtione exhibentur §. CCXXVIII. & dijudicantur §. CCXXIX.

* *Editor* peculiarem tractationem in nota inſerit de fide infantum.

Argumenta adverſariorum ſunt hæc:

א) Infantes non audiunt verbum §. CCXXX.

ב) non habent uſum rationis §. CCXXXI.

ג) in adulta ætate non recordantur ſuæ fidei §. CCXXXII.

ד) reluctantur baptiſmo §. CCXXXIII.

ה) baptizantur in fidem eccleſiæ ac propatrum §. CCXXXIV.

ε) Quid ſtatuendum de infantibus *ante baptiſmum* mortuis? §. CCXXXV.

* *Editor* in nota *Auguſtini* hac de re ſententiam ediſſerit, & præter eum alios quoque de baptiſmo ita ſubinde locutos eſſe obſervat, ut haud obſcure ſignificent, ſine illius uſu nemini ſpem relictam eſſe vitam æternam conſequendi. In quam claſſem referendi ſunt *Chryſoſtomus*, *Cyrillus* Hieroſ. *Gelaſius*, *Bernhardus*, *Petr. Lombardus*, alii.

Exponit auctor

α) Sententiam hac de quæſtione

א) *Bellarmini* §. CCXXXVI.

ב) *Calvini* ſectatorum §. CCXXXVII.

ג) *Noſtram* §. CCXXXVIII.

* *Editor* in uberiori, quam in nota ſubjecit, tractatione diverſas theologorum noſtrorum ſententias proponit, & *Carpovii* inprimis opinionem de ſalute infantum prolixe refert; poſthæc ſuam de hoc argumento ſententiam expromit. Eorum nempe ſententia *Editori* ſe adprobat, qui parvulos extra eccleſiam natos haud damnant, ſed potius de iis optime ſperandum eſſe cenſent. Quam ſententiam compluribus deinceps adlatis comprobat rationibus.

de infantibus in utero materno exſtinctis §. CCXXXIX.

de infantibus in lucem editis, ſed ante baptiſmum exſtinctis §. CCXL. Sequuntur

β) *Bellarmini* argumenta §. CCXLI. ejusdem diſputatio contra *Ambroſium Catharinum* §. CCXLII. de cujus opinione quid ſtatuendum ſit, docetur §. CCXLIII. Proferuntur denique *Bellarmini* quoque argumenta, quibus probare contendit, parvulos ſine baptiſmo decedentes non puniendos eſſe pœna ſenſus §. CCXLIV. & exceptiones ad noſtra argumenta §. CCXLV.

CAPUT IX.

De Adjunctis Baptiſmi.

Adjuncta baptiſmi ſunt.

I.) *Tempus*. ubi

1) Docetur,

quovis anni tempore & quavis diei hora baptiſmum ſuſcipi poſſe §. CCXLVI. quod parentes liberos ſuos ad baptiſmum ſtatim vel altero, vel tertio die a nativitate ad baptiſmum deferant, laudabilem eſſe conſuetudinem, nec valere objectionem a circumciſione petitam §. CCXLVII. baptiſmi ſuſceptionem non eſſe differendam ad finem uſque vitæ §. CCXLVIII. optandum eſſe, ut ante meridiem & in publico eccleſiæ conventu baptiſmus adminiſtretur §. CCXLIX.

2) Quæritur; *an baptiſmus ſemel* vel aliquoties *ſuſcipiendus?* §. CCL.

* ubi *Editor* in notis de Hemerobaptiſtis, de Donatiſtis, de Cingaris, de lege a Theodoſio M. contra Donatiſtas ſeu iterantes baptiſmum lata illuſtrationes adſperſit.

a) *Errores* variorum de repetitione baptiſmi §. CCLI. &

b) Objectiones pro repetitione ejus adducuntur, quæ ſunt ſequentes:

α) Quotidie indigemus remiſſione peccatorum §. CCLII.

β) Hypocritæ ſalutarium baptiſmi effectuum non participes fiunt §. CCLIII.

II.) *Locus.* Adminiſtrandus eſt baptiſmus *ordinarie* in publico eccleſiæ cœtu §. CCIV. in caſu tamen *neceſſitatis* etiam in privatis locis adminiſtrari poteſt §. CCLV.

III.) *Cærimoniæ.* ubi

1) In genere de iis agitur, propoſitis regulis tam *generalibus* §.CCLVI. quam *ſpecialibus* §.CCLVII. & *Bellarmino* refutato §. CCLVIII.

2) In ſpecie de ritibus baptiſmi tractatio inſtituitur §. CCLIX. ritusque in noſtris eccleſiis uſitati enumerantur, qui ſunt:

a) Commonefactio de peccato originis §. CCLX.

b) Impoſitio nominis §. CCLXI.

c) Exorciſmus minor &

d) Crucis ſignum §. CCLXII.

* ubi *Editor* notam ſubjunxit de loco *Tertulliani*, quo *Gerhardus* ad probandum ſigni hujus uſum utitur.

e) Preces §. CCLXIII.

f) Exorciſmus, de quo prolixe agitur §§. CCLXIV - CCLXVII.

* *Editor* indicat, *Cyprianum* eſſe primum, qui exorciſmi in baptiſmo adhibiti meminit, & commendat, quæ b. *Spenerus* de abrogatione exorciſmi in conſ. theol. ſcripſit.

g) Recitatio evangelii Marci,

h) Impoſitio manuum &

i) Orationis dominicæ recitatio §.CCLXVIII.

k) Patrinorum adhibitio, ubi officium ſuſceptorum §. CCLXIX. & quæſtiones de numero, de requiſitis, de religione &c. eorum, pertractantur §. CCLXX.

quibus adduntur quædam de veſte candida in baptiſmo §. CCLXXI.

* Editor in nota de hac baptizatos veſtibus ornandi conſuetudine plura diſſerit.

l) Benedictio §. eod. Sequitur tandem in fine totius tractationis

Uſus doctrinæ de baptiſmo §. CCLXXII.

itemque

Baptiſmi *Definitio*, §. CCLXXIII.

IOANNIS GERHARDI

THEOLOGI QUONDAM JENENSIS

CELEBERRIMI

LOCORVM THEOLOGICORVM

TOMVS DECIMVS

DENUO EDIDIT

VARIISQVE OBSERVATIONIBVS

ADAVXIT

IO. FRIDERICVS COTTA

THEOLOGUS TUBINGENSIS.

TUBINGAE

Sumtibus IO. GEORGII COTTAE

M D CCLXX.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
72665
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1897.

PRÆFATIO EDITORIS.

Succedit iuſto ordine doctrinæ de *baptiſmo*, ſuperiori tomo *nono* a b. GERHARDO expoſitæ ac finitæ, copioſior pertractatio argumenti de *ſacra cœna*, altero novi fœderis ſacramento, vere ardui, & tot controverſiis, quot vix aliud ullum, tam recentioribus quam antiquioribus nobilitati, ut inanem ſumeremus operam, ſi nunc demum de rei *momento* lectores noſtros monere vellemus. Primo quidem & beato illo, quo eccleſia Chriſti nata ac plantata fuit, ævo non auditæ ſunt de hac doctrina rixæ vehementiores, quæ chriſtianorum commoverint animos eosdemque penitus diremerint. Sanctiſſimo potius animi

 habi-

habitu & tanquam σύμψυχοι ad divinum hocce epulum acceſſere, frequentiori magis & ſalutifero eius uſu gaudentes, quam cœleſtis myſterii indolem curioſius rimantes. Poſterioribus demum temporibus, perverſa philoſophandi ratione inſtituta & diſputandi libidine aucta, factum prohdolor! eſt, ut a prima illa ſimplicitate recederent complures, fideique myſteria demiſſo mentis cultu veneranda in materiam ſubtilitatis ingeniorum exercendæ converterent. Nata hinc eſt, uti in aliis, ſic in hac præcipue doctrina, infelix errorum ſeges, cui vis multorum acceſſit, opinionum ſuarum commenta etiam aliis tanquam palmaria fidei capita obtrudendi. Cuius rei ſpecimina ſilentio heic præterire conſultum duximus, quo firmius perſuaſi eſſe poſſumus, fore, ut eadem lectoribus, non minus in ipſo GERHARDI opere quam in noſtris adnotationibus & ſupplementis, ultro ſeſe ſint oblatura. Id unum indicare opportunum erit, nos in novà tomi hujus editione ſtrenuam navaſſe operam, ut non modo fata doctrinæ de ſ. cœna ex hiſtoriarum monumentis omni, qua fieri poterat, fide ac ſolicitudine exponeremus, ſed & quam maxime controverſiis inter proteſtantes cœtumque Romanenſium agitatis atque a b. GERHARDO copioſe diſcuſſis multa adderemus, quæ ad illarum ſtatum recentiorem dilucidandum facere poſſent. Seculo nimirum proxime elapſo, quin iam ad finem vergente decimo ſexto, de eccleſiæ Romanæ placitis ex ſolis fere *controverſiis chriſtianæ fidei* a vaſtiſſimæ eruditionis viro, ROB. BELLARMINO, patre purpurato, editis iudicium latum fuit atque ad iſtas etiam confutandas certatim concurrerunt theologi proteſtantes, inter quos b. GERHARDUS, uti in aliis locis theologicis, ita in hoc de ſa-

cra

cra cœna ſingulari ratione eminet. Aevo autem magis recentiori ſurrexerunt in eccleſia Romana alii iique doctiſſimi viri, qui omni virium contentione id egerunt, ut cœtus ſui placita in meliorem redigerent formam, atque argumentis a BELLARMINO adlatis ſi non pondus novum, nova certe ornamenta adderent. In quorum numerum iure meritoque referimus auctores *perpetuitatis fidei*, itemque JAC. BENIGN. BOSSUETUM, epiſcopum quondam Meldenſem in Gallia, JO. JAC. SCHEFFMACHERUM, Ieſuitam Argentoratenſem, HONORATUM TOURNELY, theologum Pariſienſem ſociumque Sorbonicum, & duumviros celebratiſſimos patresque purpuratos, CIENFUEGOS atque GOTTI, quorum ſcripta magnam apud eccleſiæ Romanæ ſocios conſecuta ſunt auctoritatem. Atque hos pluresque alios auctores, qui diu poſt b. GERHARDI ex hac vita diſceſſum floruerunt, tam in *obſervationibus* noſtris ipſi textui ſubiectis, quam in adnexo *ſupplemento*, diligentiſſime, ut fas erat, contulimus, operamque dedimus, ut ipſorum obiectionibus abunde ſatisfieret. Cum præterea GERHARDUS noſter maximi momenti argumentum de *ſacrificio miſſatico* penitus omiſerit, quod in *notis* ad *§. CCLXXII. p. 297.* pluribus oſtendimus, neceſſarium eſſe exiſtimavimus, ut hæc beati viri lacuna a nobis ſuppleretur, quod *ſupplementi p. 446. ſeqq.* factum eſt, ubi ſimul ea ſuccincte fuerunt tradita, quæ in tam vaſto opere, cui nihil, quod ad perfectionem & pleniorem doctrinarum copiam conferre poteſt, deficere debet, ſilentio præteriri nequeunt. Superfluum contra nobis viſum eſt, notiſſimam controverſiam de præſentia reali corporis & ſanguinis Chriſti in ſ. cœna multis augere additamentis,

 cum

cum hoc argumentum & ab ipſo b. GERHARDO prope exhauſtum fuerit, & inprimis occaſione recentiſſimæ *controverſiæ Heumannianæ* a compluribus eximiæ famæ theologis, maxime a viro cel. Jo. AUG. ERNESTIO peculiari diſſertatione lectu digniſſima ita pertractatum, ut hac in re otia nobis fecerint viri præſtantiſſimi. Interea haud neglex, hiſtoriam huius controverſiæ p. 434 copioſius exponere, breveſque ſtricturas ad ſcriptum Heumannianum cum lectoribus communicare, ex animo optantes, ut vir longe meritiſſimus nobisque, cum in academia Georgio-Auguſta doctoris publici munere fungeremur, amantiſſimus, ſuam opinionem prudenti ſilentio texiſſet. Tacemus complura alia, tomo huic decimo ſubiuncta, quæ non modo ſua multitudine, ſed & luce tractationi de ſacra cœna adfuſa lectorum aliquam mereri nobis videbantur attentionem, cum præfationis limites id non patiantur, & *conſpectus*, ſub finem huius tomi additus, ſingula eiusdem contenta paucis exhibeat. Itaque nihil nobis ſupereſt aliud, quam ut benevolum lectorem decenter rogemus, velit operam noſtram qualemcunque, huic tomo non minus quam prioribus impenſam, æqui bonique conſulere, ſuoque adſenſu, qui nobis hucusque haud exiguo incitamento fuit atque ſolatio, conatus noſtros in poſterum quoque dignari.

Scripſimus Tubingæ in academia
Eberhardino-Carolina
die XXIX. Martii A. O. R. MDCCLXX.

LOCUS XXII.
DE
SACRA COENA.

PROOEMIUM.

§. I.

Connexio cum loco praecedenti.

Tractatum de baptiſmo, priore nov. teſt. ſacramento, ordine indivulſo & immediato, ſequitur articulus de *ſacra cœna*, ſacramento nov. teſt. altero. Ut enim illud eſt ſacramentum *initiationis*: ita hoc eſt ſacramentum *confirmationis*; unde in primitiva eccleſia uſitatum fuit, catechumenis adultis, poſt ſacri baptiſmi ſacramentum, mox euchariſtiam participandam dare. Juſtinus apol. II. pro chriſt. p. 73. *Quicunque perſuaſi fuerint & crediderint, vera eſſe, quae a nobis traduntur & dicuntur, ac vivere ſe ita poſſe receperint, orare jejunantes & petere a Deo priorum peccatorum remiſſionem docentur, nobis cum illis una & jejunantibus & orantibus: deinde eo adducuntur a nobis, ubi aqua eſt, atque eo regenerationis modo, quo ipſi regenerati ſumus, regenerantur: nam in nomine rerum cunctarum Parentis & Domini Dei, & ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti, & Spiritus ſancti in aqua tum lavantur.* Et p. 76. *Poſt hujusmodi lavationem, credentem jam & nobis adſcitum, ad fratres, qui dicuntur, eo adducimus, ubi illi congregati ſunt ad communes preces & ſupplicationes. A precibus finitis mutuis nos invicem oſculis ſalutamus. Deinde ei, qui fratribus praeeſt, offertur panis & poculum aquae & vini, &c.* Ambroſius lib. de iis qui initiant. myſt. poſtquam de baptiſmi ſacramento egerat c. 8. in princ. ſubjungit: *His abluta plebs dives inſignibus ad Chriſti contendit altaria dicens: & introibo ad altare Dei & ad Deum, qui laetificat juventutem meam. Depoſitis enim inveterati erroris exuviis, renovata in aquilae juventutem, cœleſte illud feſtinat adire convivium.* Theodoretus quaeſt. XXVII. in Exod. *Quemadmodum Hebraei, ubi mare rubrum tranſierunt, cibo peregrino & aqua inopinata fruebantur: ita nos poſt ſalutarem baptiſmum participes ſumus divinorum myſteriorum.* Chemnitius part. II. exam. cap. de adſerv. ſacrae cœnae p. 166. *Uſitatum fuit in tota antiquitate, quando adulti*

bapti-

baptizabantur, quod ſtatim a baptiſmo ducebantur ad ſynaxin, ut myſteriis euchariſtiae communicarent.

Diſcrimen baptiſmi & ſacrae coenae.

§. II. Quamvis autem cauſa efficiente principali, genere proximo, materia & forma generica, cauſa finali itidem generica, hæc duo ſacramenta conveniant, differunt tamen: 1.) *Cauſa efficiente immediata.* Baptiſmus mediante Johannis miniſterio divinitus inſtitutus eſt: ſacra vero cœna immediate ab ipſo Chriſto inſtituta eſt. 2.) *Cauſa adminiſtra inſtrumentali.* Sacram cœnam Chriſtus non ſolum inſtituit, ſed etiam ipſe primus in perſona propria adminiſtravit: baptiſmum vero non niſi per Johannem & apoſtolos. Quo pertinet, quod in caſu neceſſitatis baptiſmus a privato adminiſtrari poſſit: ſacra autem cœna, non niſi ab eccleſiæ miniſtris. 3.) *Materia proxima.* Materia exterior ſive externum elementum ac res terrena baptiſmi eſt aqua: cœnæ vero panis & vinum. Res cœleſtis baptiſmi eſt Spiritus ſanctus, ſive tota ſacroſancta Trinitas: ſacræ vero cœnæ, corpus & ſanguis Chriſti. 4.) *Forma ſpecifica.* In baptiſmo aqua adſpergimur, vel aquæ immergimur in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti: in ſacra cœna verum corpus Chriſti, r te benedicto pane, manducamus, & ve jus ſanguinem, mediante benedicto vin mus. 5.) *Cauſa finali proxima & ſ* Per baptiſmum regeneramur ac renovam ſacramentum cœnæ alimur ac nutrimur tam æternam. In baptiſmo præſertim in per Spiritum ſanctum fides accenditur: ſacræ cœnæ augetur, confirmatur & obſ Per baptiſmum Chriſto inſerimur, in qu tuale incrementum ſalutari cœnæ uſu ac Per baptiſmum in fœdus divinum rec per uſum ſacræ cœnæ, vel in eodem c mur, vel ex eo per peccata contra conſc prolapſi, ad idem vera pœnitentia rev 6.) *Objectis.* Baptiſmus non ſolum adult ra religione inſtitutis, ſed etiam infan eccleſia natis: ſacra autem cœna non niſi & quidem ſolis illis, qui baptizati ſunt ipſos probare poſſunt, competit. Qu pertinet, quod Chriſtus baptizatus quide autem ſacra cœna uſus fuerit. 7.) *A* Iteratio convenit ſacræ cœnæ; non auten ſmo: aliæ etiam ceremoniæ in adminiſ baptiſmi, aliæ vero in adminiſtration cœnæ uſurpantur.

CAPUT I.
DE ADPELLATIONIBUS SACRÆ COENÆ.

Adpellationes ſacrae coenae.

§. III. Ordiemur explicationem hujus ſacramenti a nomine, ſiquidem, auctore Feſto, nomendicitur quaſi *novimen,* quod in ipſius rei notitiam perducat, & ὀνόματα Græcis ſunt ὡς τῶν ὄντων νοήματα. Adpellationes occurrunt vel in ſacris literis, vel in ſcriptoribus eccleſiaſticis veteribus, quos patres reverentiæ ergo dicimus. Illas vocare poſſumus divinas & ſacras; has eccleſiaſticas. I.) In ſacris literis hoc ſacramentum adpellatur *1.) cœna dominica* δεῖπνον κυριακόν, 1 Cor. XI. 20. *Convenientibus vobis in unum non eſt cœnam dominicam manducare* (*

I.) Ex ſcripturis, in quibus dicitur 1.) cœna dominica.

ſuitæ Dillingenſes adpellationem cœnæ cæ *ad profanas vocum novitates* referunt in 1 Tim. ac ſtatuunt, *apoſtolum loqui garibus epulis, quas chriſtiani in primi cleſia apoſtolica, caritatis conteſtandae conventibus publicis ſimul inſtituebant.* 46. Sed circumſtantiæ textus, præſerti connexio v. 23. cum præcedentibus o contrarium; videlicet non ſolum de vu illis epulis in publico acceptis, ſed etiam ctiſſimo myſterio euchariſtico apoſtolun

(*) Maldonatus in comm. Joh. XIII. 2. *Euchariſtiam nemo apoſtolorum aut evangeliſtarum cœnam vocat.* Et poſtea: *Euchariſtia nunq a novis hæreticis cœna vocata eſt.* GERH.

cujus abuſus, qui in eccleſiam Corinthiacam irrepſerant, repetit, & Chriſti inſtitutione taxat. Unde veteres interpretes unanimi conſenſu de euchariſtia hunc locum accipiunt (*). Vide Auguſtinum epiſt. CXVIII. ad Jan. Ambroſium, Hieronymum, Theodoretum, Bedam, Oecumenium, Anshelmum, Lyranum, Thomam, gloſſ. ordin. Hugonem, cardin. Dionyſium Carthuſ. in illum locum. Ac *cœnae* adpellatio ex prima eccleſia ad noſtram uſque continua conſuetudine propagata eſt. Ignatius epiſt. VII. δοχὴν ἐπιτελεῖν *convivium* ſcilicet Domini *celebrare.* Tertullianus libr. II. ad uxor. cap. 4. *Quis ad convivium illud dominicum, quod infamant, ſine ſuſpicione dimittet?* Pamelius explicat *miſſa chriſtianorum* in Apoc. IX. *Cœna noſtra de nomine rationem ſui oſtendit, vocatur enim ἀγάπη, quod dilectio penes Graecos eſt.* Cypriano tribuitur ſermo *de cœna domini.* Auguſtinus de verbis Dom. ſerm. XXXIII. *O qui ad cœnam Domini venitis, nolite diligere mundum.* Heſychius lib. VII. in Levit. XXIV. *Quemadmodum apoſtolis Dominus: ſic & ipſi nobis divinae cœnae communionem tradiderunt, &c.* Plura teſtimonia in ſcriptis veterum paſſim occurrunt.

Adpellationis hujus ratio.

Cœna autem vocatur ab apoſtolo, quia divinum hoc epulum, nocte ea, qua traditus Chriſtus eſt, poſt cœnam vulgarem & agni paſchalis eſum, ab ipſo fuit inſtitutum. *Dominica* cœna vocatur: *Primo*, quia a Chriſto, Domino noſtro inſtituta eſt. *Secundo*, quia verum corpus & verus ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti in ea diſtribuitur, quo ipſo a reliquis cœnis vulgaribus longiſſimo intervallo diſtinguitur. *Tertio*, quia in memoriam mortis dominicæ celebratur. 1 Cor. XI. 26. *Quarto*, quia diebus utplurimum dominicis in eccleſia apoſtolica celebrari conſuevit. Act. XX. 7.

2.) Menſa & calix Domini.

2.) *Menſa & calix Domini*, τραπέζη καὶ ποτήριον Κυρίου. 1. Cor. X. 21. *Non poteſtis calicem Domini bibere & calicem daemoniorum: non poteſtis menſae Domini participes eſſe & menſae daemoniorum.* Ratio adpellationis eſt eadem cum præcedente: quia ſcilicet in hac ſacratiſſima cœna corpore & ſanguine Chriſti cibamur ac potamur, ac proinde ipſius Chriſti in hoc cœleſti convivio hoſpites ſumus. Ex qua adpellatione adparet, chriſtianos tempore apoſtolorum non altaribus proprie ſic dictis, ſed menſis in adminiſtratione ſacræ cœnæ fuiſſe uſos.

3.) Communicatio corporis & ſanguinis Chriſti.

3.) *Communicatio corporis & ſanguinis Chriſti.* Κοινωνία τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. 1 Cor. X. 16. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti eſt?* Ubi tamen potius definitio rei, quam nominis propoſita dici poſſet. Ex hoc fonte profluxit adpellatio *communicationis*, quæ adhuc hodie uſitata eſt. Iſidorus Peluſiota lib. I. epiſt. 228. *Divinorum ſacramentorum adminiſtratio idcirco communicatio adpellata eſt, quia nobis conjunctionem cum Deo conciliat, noſque regni ipſius conſortes ac participes reddit* (**).

 § IV.

(*) Teſtimonia tam græcæ, quam latinæ eccleſiæ doctorum, qui locum hunc Paulinum de ſacra euchariſtia accipiunt, exhibent Jo. Casp. Suicerus, in *theſ. eccleſiaſt. tom. I. p. 827.* itemque in *obſerv. ſacr. p. 91.* nec non Is. Casaubonus *exercit. XVI. ad annal.* Baronii, *p. 450. ſeqq.*

(**) Dionyſius Areopagita initio lib. III. de eccleſ. Hierarch. τὸ κοινὸν καὶ ταῖς ἄλλαις ἱεραρχικαῖς τελεταῖς ἐκκρίτως αὐτῇ παρὰ τὰς λοιπὰς ἀνατέθειται καὶ ἐνιαίως ἀνηγόρευται κοινωνία τε καὶ σύναξις. *Id quod commune eſt omnibus hierarchicis ceremoniis, huic diſtincte a reliquis adſignatur, & peculiariter adpellatur communio & congregatio.* Rationem ſtatim ſubjicit: *Vix enim poteſt quiſquam conſecrari conſecratione hierarchica, niſi divina euchariſtia accedens ad ſummam omnium ſigillatim celebratorum, ejus qui initiatus ſit congregationem ad unitatem conſecret, & conſecrantium ſignorum dono divinitus inſtituto perficiat ejus communionem cum Deo.* Pachmerius ταύτην καὶ κοινωνίαν λέγει, διὰ τὸ τότε κοινωνεῖν τοὺς ἀξίους πάντας τῶν μυστηρίων. *Hanc etiam communionem vocat, quia omnes digni participes fiunt ſacramentorum.* Gerhardus.

4.) Novum teſtamentum.

§. IV. Tribuitur etiam ſacræ cœnæ adpellatio *novi teſtamenti*, Luc. XXII. 20, 1 Cor. XI. 25. *Hic calix eſt novum teſtamentum in meo ſanguine.* Teſtamentum definit Modeſtinus l. 1. ff. Qui teſtamentum facere poſſunt, quod ſit *voluntatis noſtrae juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit.* Cum quo conſentit definitio Ulpiani in fragmentis tit. 20. *Teſtamentum eſt mentis noſtrae juſta conteſtatio in id ſolenniter facta, ut poſt mortem noſtram valeat* (*). Sacramentum igitur euchariſticum vocatur *teſtamentum*, quia Chriſtus illud paulo ante mortem inſtituit, & pretioſiſſima dona hæredibus ſuis chriſtianis in eo legavit. Cauſa *efficiens* teſtamenti eſt *voluntas teſtatoris*, Weſenbeccius in paratit. ff. qui teſt. facere poſs. num. 8. ita quoque in hoc ſacratiſſimo myſterio teſtator eſt Chriſtus Jeſus, qui voluntatem ſuam paulo ante mortem verbis claris & perſpicuis expoſuit. *Hæredis inſtitutio* teſtamenti caput eſt, l. 1. ff. de hær. inſtit. ita quoque Chriſtus diſcipulis ſuis & omnibus credentibus velut hæredibus ſuis in hoc teſtamento legavit pretioſiſſima bona: remiſſionem ſcilicet peccatorum, gratiam Dei, donationem Spiritus ſancti, & vitam æternam. In teſtamento perfecto præter hæredis inſtitutionem, inſpicitur *teſtium adhibitio*, Treutlerus diſputat. volum. II. diſp. 10. th. 4. lit. C. ita quoque Chriſtus in hac teſtamenti factione adhibuit teſtes duodecim apoſtolos; quin & *ſigilla* adpendit, videlicet corpus & ſanguinem ſuum cum pane & vino benedictis, tanquam viſibilibus ſignis, ſacrame ter unita.

Adpellationis hujus ratio.

Dubia hanc adp tione α) Quo ſacra cœ catur & vum teſ nov. teſ cramen

§. V. Circa hanc adpellationem quæritur: α) *Quomodo ſacra cœna dicatur & novum teſtamentum & nov. teſtamenti ſacramentum?* Reſp. ſit illud diverſo reſpectu, quem Hunnius in tract. de cœna q. 5. his verbis exponit: *Quatenus nov. teſt. dicitur novum pactum ſeu fœdus novum, quod antiquato veteri in regno Chriſt cedere debuit, hoc ſignificatu ſacra cœna eſt teſt. pars, ſeu novi fœderis ſignaculum, Chriſtus univerſa pacti novi beneficia adpl obſignat & confirmat, non eſt autem inte illud pactum, quod plures in ſe partes con Quatenus vero teſtamenti nomine venit diſp qua moriturus aliquis ſub teſtificatione ul voluntatis, certa quaedam bona ſuis legat redibus, recte ac vere dicitur cœna domini ſtamentum filii Dei.* β) *Quomodo corpus & ſanguis Chriſti poſſint ſtatui ſigilla hujus teſtamenti, cum Chriſtus ſit teſtator?* Reſp. id vero abſurdum non eſt, cum Chriſtus ſit teſtator ratione *perſonae*, quatenus eſt θεάνθρωπος: ſiquidem inſtitutio ſacramentorum pertinet ad officium Chriſti, quod competit ei ſecundum utra naturam: corpus autem & ſanguis Chriſti hujus teſtamenti ſunt alterius naturæ, vid

β) Quo corpus & guis Ch poſſint ſ ſigilla h teſtame cum Chr ſit teſt

h

(*) Embdenſes *im Bericht* p. 92. dubitant, *an ſacra cœna ſit teſtamentum.* Beza in colloq. Mempelg. p. 38. plane negat. Sed diſerte ſic vocatur a Chriſto, & adſunt omnia teſtamenti requiſita: 1.) teſtator eſt Chriſtus, 2.) hæredes a Chriſto denominati ſunt omnes credentes, 3.) legata ſunt remiſſio peccatorum, 4.) ſigilla, panis & vinum, corpus & ſanguis ipſius, 5.) teſtes ſunt duodecim apoſtoli, 6.) notarius eſt Matthæus. Requiſita teſtamenti Cotmannus in comp. inſt. Juſtin. tit. 10. hæc enumerat: 1.) teſtator, 2.) hæredes, 3.) bona, 4.) teſtes, 5.) ſigilla. Durandus Mi ſis lib. IV. cap. 42. *Chriſtus poſt cœnam & ſanguinem ſuum dedit apoſtolis, ut hoc mentum velut ultimum teſtatoris mandatu ctius memoriæ commendaretur.* Thomas III. q. 73. art. 5. *Inſtitutum hoc ſacram docet, quia ea, quæ ultimo dicuntur, maxi amicis recedentibus, magis memoriæ comme tur, præſertim quia tunc magis inflammatu fectus ad amicos. Ea vero, ad quæ magis mur, profundius animo imprimuntur.* (HARDUS.

humanæ, partes. Simile quid obſervatur in ſacerdotio Chriſti: ipſe enim eſt ſacerdos, qui offert ſacrificium, ipſe ara, ipſe victima, quæ offertur, ipſe is cui offertur; diverſis ſcilicet ac diſtinctis reſpectibus. Chriſtus eſt ſacerdos, a quo ſumus reconciliati; Deus, cum quo ſumus reconciliati. *Ipſe eſt, qui omnia conſecrat & expiat, cum ſit ipſe donum, ipſe pontifex, ipſe altare, ipſe propitiatorium, ipſe qui offert, ipſe qui pro mundo offertur, cum ipſe ſit ignis, ipſe holocauſtum, ipſe lignum vitae, ipſe agnus, ipſe gladius ſpiritualis, ipſe paſtor, ipſe immolatio, ipſe qui immolatur, & ipſe qui hoſtiam accipit.* Cyrillus Hieroſolym. orat. de Simeon.

γ) An corpus & ſanguis Chriſti rectius dicantur legata, quam ſigilla.

γ) *Annon corpus & ſanguis Chriſti rectius dicantur legata quam ſigilla in hoc teſtamento?* Reſp. cum manducationem corporis ſui mediante benedicto pane, & bibitionem ſanguinis ſui mediante benedicto vino, hoc fine in ſacra cœna Chriſtus inſtituerit, ut pretioſiſſimo iſthoc pignore vere credentibus obſignetur & confirmetur promiſſio de gratuita peccatorum remiſſione, atque aliis beneficiis immediate eidem conjunctis: ideo corpus & ſanguis Chriſti rectius ad ſigilla, quam ad legata hujus teſtamenti referuntur. Accedit, quod manducatio corporis Chriſti & bibitio ſanguinis Chriſti ſacramentalis non ſolum vere credentibus, ſed etiam impœnitentibus & indignis, quibus tamen Chriſtus non inſtituit cœnam, eſt communis: remiſſio autem peccatorum, ſolis credentibus confertur, & uſu ſacramentali corporis & ſanguinis Chriſti obſignatur. Ergo corpus & ſanguis Chriſti proprie loquendo ſunt ſigilla, non autem legata hujus teſtamenti. Neque tamen repugnamus, quo minus corpus & ſanguis Chriſti, ratione *ſubſtantiae*, quatenus ſcilicet Chriſtus mediantibus externis ſymbolis ea diſtribuere promiſit, dicantur legata; ſigilla vero ratione *officii & finis*, quatenus fide ſumta & hauſta gratiam Dei, remiſſionem peccatorum, & promiſſionem ſalutis obſignant, modo ſacramentali manducationi & bibitioni corporis & ſanguinis Chriſti, omnibus ad cœnam accedentibus communi, id non opponatur.

δ) Quomodo corpus & ſanguis Chriſti dicantur ſigilla hujus teſtamenti, cum non incurrant in ſenſus.

δ) *Quomodo corpus & ſanguis Chriſti poſſint ſtatui ſigilla hujus teſtamenti, cum ſint inviſibilia, nec in ſenſus externos incurrant?* Reſp. inviſibilia ſunt per ſe & immediate; videntur autem κατ' ἄλλο & mediate, quatenus ſcilicet ſymbolis externis ſacramentaliter ſunt unita, ut ex verbis Chriſti veracis & omnipotentis fides chriſtiana intelligit. Quæ fide ex verbo intelligimus, longe certiora ſunt, quam quæ oculis & ſenſibus externis percipimus, cum verbum Dei nunquam fallat, noſtri autem ſenſus ſæpius fallantur. Chryſoſtomus hom. LXXXIII. in Matth. p. 703. ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπαραλόγιστος, ἡ δὲ αἴσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος; οὗτος οὐδέποτε διέπεσεν, αὐτὴ δὲ τὰ πλείονα σφάλλεται, ἐπεὶ ἂν ὁ λόγος φησί: τοῦτο ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ πιθώμετα καὶ πιστεύωμεν καὶ νοητῆς ἀναβλέπωμεν ὀφθαλμοῖς, &c.

ε) Quare ſacræ cœnæ potius quam baptiſmati tribuatur adpellatio teſtamenti.

ε) *Quare ſacrae cœnae potius quam baptiſmati tribuatur teſtamenti adpellatio?* Reſp. dicimur quidem *in mortem Chriſti baptizari*, Rom. VI. 3. & cum ipſo per baptiſmum *in mortem ſepeliri;* v. 4. interim tamen non baptiſmo, ſed ſacræ cœnæ adpellatio teſtamenti tribuitur, quia inſtante mortis agone a Chriſto inſtituta eſt, & quidem in memoriam mortis teſtatoris, 1 Cor. XI. 26. & quia promiſſio novi fœderis ſanguinis Chriſti diſtributione & bibitione in ea confirmatur, adplicatur & obſignatur: quemadmodum vetus teſtamentum ſive fœdus ſanguine juvencorum, quo populus adſpergebatur, confirmatum fuit. Exod. XXIV. 1. *Tulit Moſes ſanguinem* (juvencorum) *& ſparſit ſuper populum, & dixit: En ſanguis fœderis, quod pepigit Jehovah vobiſcum.*

ζ) Fractio panis.

§. VI. Tandem ſacra cœna juxta quorundam ſententiam ζ.) dicitur *fractio panis* κλάσις τοῦ ἄρτου. Act. II. 42. *Erant perſeverantes in doctrina apoſtolorum & communicatione*

tione & fractione panis & precibus. Act. XX. 7. *Una ſabbati cum conveniſſemus ad frangendum panem.* Adpellatio eſt *ſynecdochica*, quia ex ritu fractionis, per quem panis euchariſticus ad diſtributionem præparatur, tota ſacramentalis actio intelligitur. Pontificii communionem ſub una ſpecie; Calviniani neceſſitatem fractionis in ipſo ſacræ cœnæ uſu ex his locis deducere conantur; utriſque quid reſpondendum ſit, ſuo loco adparebit. Sed quia evidenter & apodictice demonſtrari nequit, oportere in illis locis per fractionem panis intelligi adminiſtrationem cœnæ, ideo quidam de vulgaribus epulis phraſin accipiunt, quo ſenſu uſurpatur Luc. XXIV. 35. Act. XXVII. 35. atque alibi paſſim, qua de re inferius plura.

II.) Ex ſcriptoribus eccleſiaſticis.
1.) Græcis, a quibus dicitur.
1.) εὐχαριστία.

§ VII. II.) In ſcriptoribus eccleſiaſticis *Graecis* hæ occurrunt adpellationes: 1.) *εὐχαριστία, gratiarum actio.* Juſtinus apol. II. pro chriſt. p. 76. *ὁ προεστὼς λαβὼν (ἄρτον καὶ ποτήριον) αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἁγίου ἀναπέμπει, καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ ποιεῖται, gratiarum actionem, pro eo quod nos donis hiſce ſuis dignatus ſit, prolixe exequitur.* Et poſtea: *καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία.* Irenæus lib. IV. c. 34. p. 263. *Panis percipiens vocationem Dei jam non communis panis eſt, ſed εὐχαριστία, ex duabus rebus conſtans terrena & cœleſti* (*). Dicitur autem ſacra cœna *euchariſtia;* quia in ejus adminiſtratione & uſu ſolennes Chriſto agendæ ſunt gratiæ pro opere redemtionis, 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque manducaveritis panem hunc &c. mortem Domini adnunciabitis.* Quemadmodum ipſe Chriſtus non ſolum hoc ſacramentum inſtituit *εὐχαριστήσας*, Matth. XXVI. 27. Marc. XIV. 23. unde adpellatio *euchariſtiae* deducta, ſed etiam poſt illius inſtitutionem & adminiſtrationem hymnum cum diſcipulis cecinit & Patri cœleſti gratias egit. Matth. XXVI. 27. Gelaſius in adnot. lib. IV. Irenæi cap. 32. *Quia in conventibus publicis chriſtianorum potiſſimum celebrabatur Dei gratia, qua Filium ſuum nobis donavit, nec illi pepercit, ut per ipſum nos ſibi reconciliaret, eoque nomine gratiae agerentur, idque fieret ſolennius, cum ſacramentum corporis & ſanguinis adminiſtrabatur, ideo actio illa a Graecis εὐχαριστία, hoc eſt, bona gratia ſeu gratiarum actio, aut bonae Dei gratiae celebratio, vocata eſt.* Lombardus libr. IV. ſentent. diſt. 8. lit. A. *Euchariſtia eſt bona gratia, quia in hoc ſacramento non ſolum eſt augmentum virtutis & gratiae, ſed ille totus ſumitur, qui eſt fons & origo totius gratiae.* Quo pertinet, quod Clemens Alexand. libr. II. pædag. c. 2. in princ. vocat *χάριν* gratiam. *Amborum, inquit, temperatura, potus ſcilicet & verbi dicitur euchariſtia, quae & laudatur & bona eſt gratia.* 2.) *Σύναξις*, quia in publicis eccleſiæ conventibus ordinarie hoc ſacramentum adminiſtratur, cum inter alios fines ſit etiam nervus publicorum congreſſuum & unitatis chriſtianæ vinculum. Dionyſius in hierar. eccleſ. c. 3 Epiphanius contra hæreſ. p. 466. in græco *σύναξιν* & *συνάξεως μυστήριον* vocant. Adpellatio deducta eſt ex 1 Cor. XI. 20. *Convenientibus vobis in unum, συνερχομένων ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, jam non eſt manducare dominicam cœnam.* 3.) *Ἀγάπη, dilectio.*

3.) ἀγάπη.

Chriſtianus populus olim ad menſam Domini accedens, præſertim locupletiores, panem & vinum aliaque *ἐδέσματα* ad menſam Domini ſecum adferebant, ex quibus pars a ſacerdote conſecrata, populo in euchariſtia diſtribuebatur, reliquum vero miniſtris eccleſiæ & pauperibus alendis ac reficiendis cedebat. Munera

Adpellationis hujus ratio.

(*) Idem IRENÆUS *loc. cit.* verbis ſupra adductis mox ſubiicit: *ſic & corpora noſtra percipientia euchariſtiam, iam non ſunt corruptibilia, ſpem reſurrectionis habentia.* Eodem ſenſu vox *euchariſtia* apud CLEMENTEM Alexandrinum *libr. II. pædagog. cap. II. p. 178.* edit. IO. POTTERI aliosque ſcriptores eccleſiaſticos occurrit.

nera illa vocabantur ἀγάπαι, quia erant caritatis chriſtianæ exercitium & indicium. Sed & in quibusdam locis cum adminiſtratione cœnæ publica convivia ab opulentioribus inſtitui conſueverunt, ut adparet ex 1 Cor. XI. 21. ac talia convivia itidem τῶν ἀγάπων titulo fuerunt inſignita (*), ut videre eſt ex Judæ v. 12. οὗτοι εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, *hi ſunt in agapis veſtris maculae.* Irenæus libr. IV. c. 32. Tertullianus in apol. cap. 39. Cum vero hæc convivandi ratio progreſſu temporis in luxum degeneraret, improbata eſt ab Auguſtino epiſt. LXIV. quin & canonibus conciliorum prohibita. Concil. Laodicenum cap. 28 & conc. Carthaginenſe III. can. 50. Ab hac munerum oblatione, & conviviorum publicorum celebratione συνεκδοχικῶς ſacra cœna dicta fuit ἀγάπη, cum ipſa quoque ſit ſymbolum mutuæ inter chriſtianos caritatis. 2 Cor. X. 17. *Unus panis, unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus.* 4.) λειτουργία & ἱερουργία *actio ſacra*, (**), quia miniſterii eccleſiaſtici publici pars eſt non poſtrema. 4.) λειτουργία.
5.) θυσία *ſacrificium* (***), & cum adjectione θυσία ἀναίμακτος *ſacrifi-* 5.) θυσία, προσφορά.

(*) Erant quippe hæc convivia ſacra ad mutuum amorem teſtandum comparata cumque ſacra cœna coniungi ſolebant. Ævo quidem apoſtolico ſacræ euchariſtiæ præmittebantur, in ſubſequentibus autem temporibus ſubiungebantur, tandem vero, ut ſupra adnotavit GERHARDUS, ob varios abuſus abrogabantur. Pertinet huc illud TERTULLIANI: *Cœna de nomine rationem ſui oſtendit; id vocatur, quod dilectio penes Græcos; apologet. cap. XXXIX.* Cæterum de *agapis* illis ſeu conviviis, quæ cum ſacra cœna olim coniungebantur, evolvendi ſunt auctores a IO. ALB. FABRICIO in *bibliogr. antiquar. cap. XI. §. XXV. p. 564.* edit. noviſſ. atque a b. cancell. PFAFFIO in *originibus iuris eccleſiaſt. cap. II. art. 11. not.* (*aa*) *pag. 62.* edit. nov. laudati, quibus tamen iungi meretur JOSEPHUS BINGHAMUS, ſcriptor Anglus isque doctiſſimus, in *originib. ſive antiquitat. eccleſiaſt. vol. VI. p. 504. ſeqq.*

(**) Vox λειτουργία in genere quidem omne denotat miniſterium, quod ad ſacra pertinet. *In ſpecie* vero de illo miniſterio a ſcriptoribus eccleſiaſticis uſurpatur, quod circa ſacram menſam, ſeu ſacræ cœnæ celebrationem peragitur. Loca veterum huc ſpectantia recitavit SUICERUS, quem modo laudavimus in *theſ. eccleſiaſt. tom. I. p. 120, 121.* Hinc & vox λειτουργία de ſacra cœna, ritibusque circa eius celebrationem obſervandis ſubinde adhiberi ſolet. Quin ipſi libri, in quibus ordo in celebratione ſacræ cœnæ ſervandus deſcribitur, dicuntur λειτουργίαι, cuiusmodi ſunt, quæ hodie circumferuntur, ſub titulis partim veris, partim falſis. In poſteriorem claſſem merito referimus liturgias ſub nomine Chriſti, itemque apoſtolorum PETRI, MATTHÆI & JACOBI, nec non virorum apoſtolicorum MARCI ac LUCÆ vulgo iactatas. Ad *priorem* autem claſſem pertinent liturgiæ BASILII M. atque IO. CHRYSOSTOMI, quæ tamen variis modis interpolatæ ad noſtram ætatem pervenerunt, prout vel ipſa exemplarium diverſitas arguit. Prætermittimus complures alias liturgias, de quibus conſulendus IO. BONA, eccleſiæ Romanæ cardinalis, *libr. I. rerum liturgicarum*, atque EDMUNDUS MARTENE, monachus Benedictinus isque doctiſſimus, in præclaro opere *de antiquis eccleſiæ ritibus, libr. I. p. 266.* Codicem liturgicum eccleſiæ univerſæ edidit IOSEPHUS ALOISIUS ASSEMANNUS, qui quatuor comprehenſus tomis Romæ *MDCCXX-MDCCLIV.* 4. in lucem publicam prodiit. Ea, quæ de hocce argumento maxime notatu digna ſunt, in compendio exhibet IO. ALB. FABRICIUS, in *bibliographia antiquaria c. XI. §. XXVI. p. 564. ſeqq.* edit. nov. Edidit quoque b. cancell. PFAFFIUS eruditam diſquiſitionem *de liturgiis, miſſalibus, agendis & libris eccleſiaſticis* &c. Tubingæ *MDCCXVIII.* quæ poſtea eiusdem *inſtitutionibus hiſtor. eccleſiaſt.* Tubingæ *MDCCXXI.* 8. editis fuit ſubiuncta. Jungi vero meretur b. BUDDEI *iſagoge hiſtorico-theolog. in theologiam univerſam p. 853. ſeqq.* itemque in *inſtitutionibus theolog. dogm. libr. V. cap. I. §. XI. p. 1479.* ubi Romanenſes, qui exiſtimant, voce λειτουργίας *ſacrificium* denotari, indeque concludunt, ſacram cœnam eſſe ſacrificium proprie ſic dictum, provocantes inter alia ad locum *Actor. XIII. 2.* breviter quidem, ſed ſolide refellit.

(***) Vox θυσία, *ſacrificium* duplici ſumitur ratione, vel in ſenſu *proprio*, vel *improprio*. Si ſumatur *proprie*, ſignificat *beſtiam, victimam, im-*

crificium incruentum Item προσφορὰ, προσκομιδὴ *oblatio*, tum propter munerum illam oblationem adminiſtrationi ſacræ cœnæ prægreſſam, tum propter preces, gratiarum actionem, confeſſionem & alia ſpiritualia ſacrificia eidem conjuncta., tum denique propter commemorationem unici illius propitiatorii beneficii in ara crucis a Chriſto oblati, qua de re alibi plura dicuntur, ubi fulcri illius robur, quod ex adpellationibus λειτουργίας & θυσίας ſacrificio miſſatico ſubſternitur, conſideratur.

6.) μυστήριον.

6.) μυστήριον & cum adjectione φρικτὸν, φρικῶδες, φρικωδέστατον μυστήριον, *tremendum myſterium*. Juſtinus apol. II. pro chriſt. Chryſoſtomus homil. XXXVIII. in Matth. hom. XXIII. in 1 Cor. hom. V. ad Col. &c. Beza quidem part. II. reſp. ad Hoffm f. 184. *modum ejus facilem, planum & naturali etiam intelligentiae noſtrae perſpicuum eſſe* dictitat, qua ratione *myſterii* adpellatio ſacræ cœnæ non adeo convenire: (*): ſed procedit hoc ex falſa hypotheſi de analogia χετικῇ & *ſignificativa* tantum inter panem euchariſticum & corpus Chriſti. Nos contra pios veteres ſecuti ſtatuimus, myſterii adpellationem tum omnibus ſacramentis, tum inprimis ſacræ cœnæ rectiſſime tribui, cum myſtica illa corporis & ſanguinis Chriſti in cœna participatio ſupra captum & conſpectum rationis humanæ poſita ſit. Quo pertinet, quod quidam ex veteribus hujus ſacramenti doctrinam vocant μυσταγωγίαν, inſtitutionem ſacram. &c. Genebrardus in liturg. apoſt. c. 3. quatuor nominibus a Dionyſio Areopagita hoc myſterium inſignitum ſcribit, quæ ſunt ἱερουργία, μύησις, κοινωνία, σύναξις.

f.) Latinis, qui vocant ſacramentum altaris.

§. VIII. Scriptores *Latini* græcas haſce adpellationes paſſim repetunt, dum ſacram cœnam vocant *euchariſtiam*, *agapen*, *ſynaxin*, *myſterium*, *ſacrificium*, &c. Vocant & *ſacramentum altaris*, quia in altaribus lapideis, quæ menſis, in primitiva eccleſia uſitatis, tempore Conſtantini ſucceſſerunt, fuit adminiſtrata; quam adpellationem una cum menſis illis lapideis, pro jure chriſtianæ libertatis, ſine ulla ſuperſtitione in eccleſiis noſtris retinemus. Utuntur inſuper nomine *miſſae*. Ambroſius lib. V. epiſt. 33. Leo epiſt. ad Dioſc. Caſſiannus libr. II. de modo Pſalm. cap. 13. &c. de cujus vocabuli etymologia & origine diverſæ ſunt ſententiæ, quas recenſet Meiſnerus, amicus noſter honorandus, part. II. ſobr. philoſ. ſect. 1. cap. 1. q. 16. Quidam volunt eſſe nomen hebraicum, quidam vero latinum. Eorum

& Miſſam.

immolationem: ἀπὸ τοῦ θύειν, quod iuxta veteres gloſſas *ſacrificare*, *immolare*, *mactare* ſignificat. Atque ita θυσίαι, *ſacrificia* alia ſunt *veteris* teſtamenti, quæ θυσίαι νομικαὶ ſacrificia *legalia*, itemque ἔναιμοι θυσίαι *cruenta ſacrificia* a GREGORIO Nazianzeno *orat.* XII. *p.* 193 adpellantur, variique ſunt generis, prout copioſe oſtendit GERHARDUS *tom. VI. loc. XIV. tract. II.* §. *XII, XIII. p. 9. ſeqq.* Alia vero ſunt ſacrificia *novi* teſtamenti, quorſum ſacrificium Chriſti in cruce peractum pertinet, quod omnia vet. teſtam. ſacrificia præfigurabant.

Quod ſi vero vox θυσία ſumatur in ſenſu *improprio*, tum denotantur illa *ſacrificia ſpiritualia*, de quibus CHRYSOSTOMUS *homil. XXVII.* in Geneſin: Αὗται ἡμῶν αἱ πνευματικαὶ θυσίαι, τὸ εὔχεσθαι, τὸ νηστεύειν, τὸ ἐλεημοσύνην ἐργάζεσθαι. *Hæc ſunt ſacrificia noſtra ſpiritualia, orare, jejunare, eleemoſynam erogare.* Speciatim huc pertinet *ſacra domini cœna*, quæ a patribus Græcis ſæpe θυσία vocatur, idque vel *ſimpliciter*, vel variis *adjectis epithetis*, obſervante SUICERO *loc. cit. p. 1421. ſeqq.* A nonnullis quidem dicitur *ſpirituale* & *myſticum ſacrificium*, ab aliis vero *ſacrificium ſanctum* atque *incruentum*. Ut alia huius generis epitheta, a laudatiſſ. SUICERO in medium adducta, taceamus.

(*) Andr. quoque Radeccius in notis ad librum Smiglecii, quem refutationem diſſolutionis nodi ſui Gordii adpellat p. 48. *Myſterii nomine cœna Domini non poteſt adpellari. Nam nihil in ea, quod omnes ſi ſemel moneantur, non intelligant, ineſt.* GERHARDUS.

crificium incruentum Item προσφορὰ, προσκομιδὴ *oblatio*, tum propter muнerum illam oblationem adminiſtrationi ſacræ cœnæ prægreſſam, tum propter preces, gratiarum actionem, confeſſionem & alia ſpiritualia ſacrificia eidem conjuncta., tum denique propter commemorationem unici illius propitiatorii beneficii in ara crucis a Chriſto oblati, qua de re alibi plura dicuntur, ubi fulcri illius robur, quod ex adpellationibus λειτεργίας & θυσίας ſacrificio miſſatico ſubſternitur, conſideratur. 6.) μυστήριον & cum adjectione φρικτὸν, φρικῶδες, φρικωδέστατον μυστήριον, *tremendum myſterium*. Juſtinus apol. II. pro chriſt. Chryſoſtomus homil. XXXVIII. in Matth. hom. XXIII. in I Cor. hom. V. ad Col. &c. Beza quidem part. II. reſp. ad Hoffm f. 184. *modum ejus facilem*, *planum & naturali etiam intelligentiae noſtrae perſpicuum eſſe* dictitat, qua ratione *myſterii* adpellatio ſacræ cœnæ non adeo conveniret (*): ſed procedit hoc ex falſa hypotheſi de analogia σχετικῇ & *ſignificativa* tantum inter panem euchariſticum & corpus Chriſti. Nos contra pios veteres ſecuti ſtatuimus, myſterii adpellationem tum omnibus ſacramentis, tum inprimis ſacræ cœnæ rectiſſime tribui, cum myſtica illa corporis & ſanguinis Chriſti in cœna participatio ſupra captum & conſpectum rationis humanæ p[...] Quo pertinet, quod quidam ex veteribu[s] ſacramenti doctrinam vocant μυσταγωγί[αν] ſtitutionem ſacram. &c. Genebrardus i[n] apoſt. c. 3. quatuor nominibus a Dionyſi[o] pagita hoc myſterium inſignitum ſcribit, q[...] ἱερουργία, μύησις, κοινωνία, σύναξις.

6.) μυστήριον.

§. VIII. Scriptores *Latini* græcas haſce adpellationes paſſim repetunt, dum ſacram cœnam vocant *euchariſtiam*, *agapen*, *ſynaxin*, *myſterium*, *ſacrificium*, &c. Vocant & *ſacramentum altaris*, quia in altaribus lapideis, quæ [...] in primitiva eccleſia uſitatis, tempore C[...] tini ſucceſſerunt, fuit adminiſtrata; q[...] pellationem una cum menſis illis lapidei[s] jure chriſtianæ libertatis, ſine ulla ſupe[...] in eccleſiis noſtris retinemus. Utuntur nomine *miſſae*. Ambroſius lib. V. epiſt. 33. Leo epiſt. ad Dioſc. Caſſianus libr. II. de modo Pſalm. cap. 13. &c. de cujus vocabuli etymologi[a] gine diverſæ ſunt ſententiæ, quas recen[...] nerus, amicus noſter honorandus, part. I[...] philoſ. ſect. 1. cap. 1. q. 16. Quidam vo[...] nomen hebraicum, quidam vero latinu[m]

7.) [...] *qui vo[...] cram[...] ali[...]*

& [...]

immolationem: ἀπὸ τῦ θύειν, quod iuxta veteres gloſſas *ſacrificare*, *immolare*, *mactare* ſignificat. Atque ita θυσίαι, *ſacrificia* alia ſunt *veteris* teſtamenti, quæ θυσίαι νομικαὶ ſacrificia *legalia*, itemque ἔναιμοι θυσίαι *cruenta ſacrificia* a GREGORIO Nazianzeno *orat. XII. p. 193* adpellantur, variique ſunt generis, prout copioſe oſtendit GERHARDUS *tom. VI. loc. XIV. tract. II. §. XII. XIII. p. 9. ſeqq.* Alia vero ſunt ſacrificia *novi* teſtamenti, quorſum ſacrificium Chriſti in cruce peractum pertinet, quod omnia vet. teſtam. ſacrificia præfigurabant.

Quod ſi vero vox θυσία ſumatur in ſenſu *improprio*, tum denotantur illa *ſacrificia ſpiritualia*, de quibus CHRYSOSTOMUS *homil. XXVII.* in Geneſin: Αὗται ὑμῖν αἱ πνευματικαὶ θυσίαι, τὸ εὔχεσθαι, τὸ νηστεύειν, τὸ ἐλεημοσύνην ἐργάζεσθαι. *Hæc ſunt ſacrificia noſ[tra ſpiri]tualia, orare, jejunare, eleemoſynam [...]* Speciatim huc pertinet *ſacra domini cœ[na]* a patribus Græcis ſæpe θυσία vocatu[r] vel *ſimpliciter*, vel variis *adjectis epith[etis]* ſervante SUICERO *loc. cit. p. 1421.* nonnullis quidem dicitur *ſpirituale* & *ſacrificium*, ab aliis vero *ſacrificium ſa[...]*que *incruentum*. Ut alia huius generi[s] ta, a laudatiſſ. SUICERO in mediu[m] cta, taceamus.

(*) Andr. quoque Radeccius in notis a[...] Smiglecii, quem refutationem diſ[...] nodi ſui Gordii adpellat p. 48. *Myſte[rium] cœna Domini non poteſt adpellari. Na[m] ea, quod omnes ſi ſemel noſcantur, n[...]gant, ineſt.* GERHARDUS.

Etymologiæ vocis miſſæ hebraica.

rum, qui hebraicam hujus vocabuli originem quærunt, 1.) quidam deducunt ab עָשָׂה *facere*, interdum etiam *ſacrificare*, unde מַעֲשֶׂה *opus* ſeu *ſacrificium*; 2.) quidam derivant a מִזְבֵּחַ *altare*, 3.) quidam a מַס *tributum*, unde מִסַּת (*) *oblatio voluntaria*. Deut. XVI. 10 (**). Monet tamen Sanctus Pagninus, vocem *miſſam* ibi non ſignificare *oblationem*, ſed *ſufficientiam*, hoc eſt, prout ferunt cujusque facultates; id quod confirmant verba ſequentia. 4.) *Alluſiva* etymologia eſt, quod quidam deducunt a נָשָׂא *portare*, ut ſit miſſa quaſi מַשָּׂא *onus*, nullum enim gravius unquam eccleſiæ onus fuit impoſitum, ad

(*) Ex iis, qui natales vocis *Miſſæ* in vocabulo ebraico מִסָּה *tributum*, ſibi inveniſſe viſi ſunt, eminet CÆSAR BARONIUS, qui GENEBRARDI aliorumque heic ſecutus eſt veſtigia. Quum enim is obſervaſſet, vocem מִסַּת, quæ *Deuter. XVI. 10.* occurrit, a vulgato interprete verti per *oblationem ſpontaneam*, qualem Iſraëlitæ ſupremo numini in gratiarum actionem de fructibus terræ olim offerebant, hæc ad ſacrificium Miſſaticum adplicare adnititur, aitque: *quæ quidem omnia quum optime conveniant ſacrificio a Chriſto inſtituto, eo potius maiores noſtri uſi ſunt nomine, quam cuiuspiam alterius ſacrificii. Nam & ea potiſſimum ratione ab illis id factum eſſe videtur, quod ſpontanea recolatur prima illa ſui ipſius a domino noſtro Ieſu Chriſto facta oblatio.* Vid. eius *annales eccleſiaſt. ad annum Chriſti XXXIV. num LIX. fol. 160.* Eandem ſententiam de origine vocis *Miſſæ* ex ebræa lingua derivandæ iam olim mordicus ſuſtinuit IO. REUCHLINUS, *Capnio* dictus, exeunte ſeculo XV. clarus, *libr. II. ebraicar. eruditionum*; ut CLAUDIUM DE SAINCTES, GILBERT. GENEBRARDUM, ordinis benedictini monachum, nec non alios idem ſentientes in rerum præſentia haud memoremus. Verum derivationem hancce ebraicam præter GERHARDUM noſtrum aliosque theologos, proteſtantium partibus addictos, dudum tanquam ineptam, teſtimonio veterum prorſus deſtitutam atque oppido falſam exploſerunt ipſi cordatiores maiorique eruditionis adparatu inſtructi eccleſiæ Romanæ ſcriptores. Sufficiat ex iis heic laudaſſe IO. BONAM, patrem purpuratum, eundemque eruditiſſimum, qui ſane ineptum iudicavit, ſi quis adſerere velit, *apoſtolos ab Ebræis, latinos a Petro, principe apoſtolorum, miſſæ vocabulum accepiſſe, ac ſi nihil antiquum, nihil catholicum foret, niſi ebræo nomine inſignitum*; *libr. II. rerum liturgicar. cap. 1. oper.* iunctim editor. *p. 327.*

Equidem videri fortaſſis poterat, ſimilem errorem *apologiæ Auguſt. confeſſionis* tribuendum eſſe. Quando enim *articulo XII. de vocabulis Miſſæ p. 271.* in cœtus Romani doctoribus reprehenditur, quod *miſſam* fingant dictam ab *altari*, quod Ebræis מזבח dicitur, repudiata hac vocis origine, hæc ſubiiciuntur verba: *quorſum opus eſt, procul quærere etymologiam, quum exſtet nomen miſſa deuteron. XVI. ubi ſignificat collationes, ſeu munera populi, non oblationem ſacerdotis.*

Verum, ſi verba hæc curatius expendantur, facile patebit, MELANCHTONEM, auctorem *apologiæ* modo laudatæ, non loqui *abſolute*; ſed cum *conditione*, & ex *hypotheſi* Romanenſium, contra quos κατ᾽ ἄνθρωπον, ut in ſcholis loquuntur, diſputat. Quum enim cœtus romani defenſores vocabuli huius originem ex ebræa lingua arceſſere vellent, aliisque perſuadere adniterentur, *miſſam* a voce מזבח ab *altari* nomen ſuum accepiſſe; ex hac hypotheſi, quod vox *miſſæ* ebræam habeat originem, & per conſequentiam cum conditione quadam ita diſputat MELANCHTON, non opus eſſe derivatione iſta longius petita, ſiquidem vocis huius origo modo longe faciliori a vocabulo מסה, quod *Deuter. XVI. 10.* legitur, quam a מזבח deduci queat. Ita quidem ex hypotheſi diſſentientium diſputat laudatiſſimus vir, licet ipſam hypotheſin ſuo calculo haud adprobet. Conferenda, quæ IO. BENEDICT. CARPZOVIUS in *iſagoge in libros ſymbolicos*, *p. 679.* & ven. IO. GEORG. WALCHIUS in *introduct. in libros eccleſ. lutheran. ſymbolicos p. 468.* hanc in rem ſcripſerunt.

(**) Obſervamus paucis, GERHARDUM, occaſione huius oraculi ſacri, notulam margini adſperſiſſe, in qua verba BARONII, quæ in eiusdem *annalibus eccleſiaſticis* ad *annum Chriſti XXXIV. num. 59.* exſtant, recitantur.

Verum, cum locus iſte BARONII in nota immediate præcedenti a nobis iam fuerit exhibitus,

&c. ergo etiam miſſa pro remiſſione uſurpata recte judicatur. Rhenanus in epiſt. ad Hoffmeiſterum (quam recitat Flacius in refut. invect. Bruni p. 155.) illud probat ex Tertulliano, Cypriano, Ambroſio, Chryſoſtomo & aliis veteribus, ac docet, duplicem olim dimiſſionem in euchariſtiæ celebratione fuiſſe uſitatam, primum catechumenorum ante celebrationem, deinde omnium fidelium ſive totius populi poſt celebrationem. Adducit etiam locum Iſidori lib. VI. chym.

clamabat: *λαῶν ἄφεσις*, nunc eſt *populorum dimiſſio*, licet omnibus abire. Atque hanc conſuetudinem, ut alia multa, chriſtiani veteres ſunt imitati, qui duas habebant *miſſas*, ſeu dimiſſiones populi; prima erat *catechumenorum*, ante celebrationem ſacræ euchariſtiæ; altera *fidelium*, ſeu totius cœtus, poſt celebrationem huius ſacramenti uſitata, ut ſupra iam adnotavit ipſe GERHARDUS.

Licet vero vox *miſſæ*, ſecundum primigeniam ſuam ſignificationem, olim nihil aliud denotaverit, quam *dimiſſionem* populi; progreſſu tamen temporis in aliam, ut fieri ſolet, ſignificationem fuit tracta. Uſurpata quippe poſtea fuit pro quacumque cultus divini parte, mox pro precibus publicis, ante & poſt catechumenorum dimiſſionem in eccleſia recitari ſolitis, ſæpius etiam pro ſacræ euchariſtiæ celebratione, interdum quoque pro pſalmodia, pro ſcripturarum lectione, & precibus veſpertinis, tandemque poſt multos gradus devoluta in eo conſtitit, ut ſignificaret ſacrificium proprie dictum corporis Chriſti ſub ſpeciebus panis & vini, pro vivis ac mortuis offerendum. Ita enim concilii Tridentini patres *ſeſſ. XXII. can.* 2. definiverunt: *Si quis dixerit, miſſæ ſacrificium tantum eſſe laudis & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem ſacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, vel ſoli prodeſſe ſumenti, neque pro vivis & defunctis, pro peccatis, pœnis, ſatisfactionibus & aliis neceſſitatibus offerri debere, anathema ſit.*

Verum huncce vocabuli *miſſæ* ſignificatum perinde ac ipſum ſacrificium miſſaticum, quale eccleſiæ romanæ ſocii hodienum ſtatuunt, prorſus ignorarunt veteres chriſtiani. Hiſce enim *miſſam celebrare* nihil aliud erat, quam cultui divino publice vacare. Ipſe IO. MABILLONIUS, monachus benedictinus e congregatione S. Mauri, isque eruditiſſimus, ex antiquitatis eccleſiaſticæ monumentis obſervavit, vocem *miſſæ* tres minimum habere ſignificationes. Interdum eandem ſacræ ſcripturæ lectiones denotare. Nonnunquam vero hocce vocabulo certas precum formulas publice recitari ſolitas, quas *collectas* vocant; quin & ſubinde *dimiſſionem populi* deſignari. Vid. eiusdem *disquiſitionem de curſu Gallicano p.* 107. & *p.* 393.

Atque ex his, quæ hactenus diſſeruimus, facile colligi poteſt, quam ſine ratione tantopere pro nomine *miſſæ* retinendo pugnent, idque ceteris omnibus præferendum cenſeant cœtus romani doctores. Certe ſi ad communem & primigeniam huius vocis ſignificationem reſpiciamus, mox deprehendimus, eandem ad ſignificandum vel ſacrificium, vel ſacramentum parum aptam eſſe. Neque enim *miſſæ* denominatio deſumta eſt ab ulla parte eſſentiali ſacramenti, nec a materia, nec a forma, nec a ritibus quidem utrique additis, nec ab efficiente, aut ab effectis, ſed a re omnium maxime accidentali, cuiusmodi eſt *dimiſſio plebis*. Quanto rectius heic uſurparentur voces in ipſis ſanctioribus litteris exſtantes, quales ſunt *cœna domini*, *communio*, *euchariſtia*, atque id genus aliæ.

Ne vero de nuda voce litem temere movere videri poſſent proteſtantes, ingenue fatentur, retineri omnino poſſe terminum huncce eccleſiaſticum, ſi per eundem non ſacrificium *miſſæ* quod Romanenſes ſtatuunt; ſed ipſa *euchariſtia* intelligatur, prout ea a Chriſto, ſacramen ti huius auctore, eſt inſtituta, atque ſecundu illius inſtitutionem adminiſtratur. Hinc conditores Auguſtanæ confeſſionis *art. III.* *uſuum p.* 23. edit. Rechenberg. diſertis verbis ſtantur, falſam eſſe romanenſium adcuſatione quod lutherani in ſuis eccleſiis *miſſam* abrogaſſ atque addunt: *retinetur enim miſſa apud no ſumma reverentia celebratur.* Intelligunt n rum ut iam monuimus, vocabulo *miſſæ* i euchariſtiam, eiusque celebrationem, hc vocabulum retinent, ut veram illius ſigı tionem, qua illud in antiqua eccleſia va reſtituerent. Plura hanc in rem non adc cum inſtituti noſtri ratio id haud perr Adeat, qui plura de hoc argumento lege luerit, auctores, quos ſupra magno r excitavimus; quibus tamen addi mere SEPH. BINGHAMUS *in originibus; ſ quitatibus eccleſiaſticis, vol. V. libr. XII.* §. 2-4. *p.* 2. *ſeqq.*

chym. c. 19. *Miſſa tempore ſacrificii eſt, quando catechumeni foras mittuntur, clamante Levita: Si quis catechumenus remanſit, foras exeat & inde miſſa, quia ſacramentis altaris intereſſe non poſſunt, qui nondum regenerati noſcuntur.* Neque vero catechumeni ſolum, ſed etiam pœnitentes, deſertores ac energumeni ante adminiſtrationem cœnæ diſcedere jubebantur per diaconum alta voce clamantem: *Exeunto catechumeni, exeunto pœnitentes, &c.* quorum cum facta eſſet emiſſio ſive dimiſſio, tum demum ad euchariſtiæ celebrationem accedebatur, qua finita iterum clamabat diaconus: *ite, miſſa eſt,* quod Alcuinus ſic explicat: *jam dimiſſio eſt congregationis, abire omnibus licet.* Huc pertinet locus Polydori Virgilii libr. V. de rer. inventor. cap. 12. ubi diſputat, vocabulum *miſſae* ex ethnicorum ceremoniis ortum ducere, quia ſacerdotes ethnici, finitis ſacris clamabant: *τοῖς λαοῖς ἄφεσις populis miſſio,* quod probat ex Apulejo libr. XI. de aſino aureo & addit: *Idem igitur mos a noſtris etiam ſervatur, ut peractis ſacris per diaconum pronuncietur: ite, miſſa eſt, quod idem eſt ac, i licet, hoc eſt, ire licet.* Quod de duplici miſſa ſeu miſſione diximus, confirmat etiam Durandus in rat. div. offic. libr. IV. cap. 1. *Miſſa* (inquit) *catechumenorum eſt ab introitu uſque poſt offertorium, quae miſſa ab emittendo dicitur, quoniam quando ſacerdos incipit conſecrare euchariſtiam, catechumeni foris de eccleſia mittuntur. Miſſa fidelium eſt ab offertorio uſque ad poſt communionem, & dicitur miſſa illa a dimittendo, quia ea expleta ad propria quisque fidelium dimittitur.* 4.) Alluſiones judicandæ ſunt, quod quidam miſſam chriſtianam & legitimam (id eſt ſacræ cœnæ juxta Chriſti inſtitutionem celebrationem, quo ſenſu apologia Aug. confeſſ. hoc nomine utitur) putant dictam a *remiſſione peccatorum*, quæ adnunciatur credentibus communicantibus; miſſam vero papiſticam a divinæ inſtitutionis omiſſione atque a nundinatione ſacrificulorum & populi multitudine, qualis eſſe ſolet in nundinis, quas germanice vocant *Meſſen.*

Periphraſes & encomia ſacræ cœnæ.

§. X. Atque hæ ſunt potiores ſacræ cœnæ adpellationes, quas Græci & Latini ſcriptores eccleſiaſtici eidem tribuunt, quo referendæ etiam periphraſes & encomia, quibus hoc myſterium exornant. Ignatius epiſt. Epheſ. quæ eſt XI. vocat *φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτον τȣ̃ μὴ ἀποθανεῖν ἀλλὰ ζῆν ἐν Θεῷ διὰ Ιησȣ̃ Χριςȣ̃, καθαρτήριον ἀλεξίκακον, medicamentum purgans vitam & omnia pellens mala.* Epiſt. XIV. vocat *panem Dei,* epiſt. XV. *panem cæleſtem.* Dionyſius eccleſiaſt. hierarch. c. 3. *τελετὴν τελετῶν perfectionem perfectionum.* Can. Nicen. *ἐφόδιον.* Damaſc. lib. IV. orth. fid. c. 14. *βλάβης παντὸς δαπȣ̃ς ἀμυντήριον κ̀ ῥύπȣ παντὸς καθαρτήριον, omnis noxae amuletum, maculaeque univerſae purgatorium* (*). Ibidem ex Juſtino vocat *μετάληψιν,* quia *per hoc filii deitatem adſumamus.* Chemnitius part. II. locorum cap. de juſtif. p. 699. recitat orationem Baſilii ante cœnæ ſumtionem dicendam ex horologio eccleſiaſtico: *da, ut non accipiam ad judicium, ſed εἰς ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίȣ κ̀ εἰς εὐπρόσδεκτον ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τȣ̃ φοβερȣ̃ βήματός σȣ.* Ac Damaſceni: *dignare ut accipiam εἰς ἀῤῥαβῶνα τῆς μελλȣ́σης ζωῆς κ̀ βασιλείας.* Chryſoſtomus in 1 Cor. *αὕτη ἡ τράπεζα τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὰ νεῦρα, τῆς διανοίας ὁ συνδεσμὸς, τῆς παῤῥησίας ἡ ὑπόθεσις, ἡ ἐλπὶς, ἡ σωτηρία, τὸ φῶς, ἡ ζωὴ.* Nicephorus libr. I. hiſt. eccleſ. c. 30. vocat *ἄρτον ζωτικὸν, panem vivificum,* ſive *vitalem,* ut interpres vertit. Coſterus libr. I. inſtit. chriſt. c. 6. ex Bernhardo & aliis veteribus recitat hæc: *Euchariſtia medicina eſt aegrotis, peregrinantibus via, debiles confortat, valentes delectat, languorem ſanat, ſanitatem ſervat: fit homo manſuetior ad correctionem, patientior ad laborem, ardentior ad amorem, ſagacior ad cautelam, ad obedientiam promtior, ad gratiarum actiones devotior: hic dimittuntur quotidiana peccata, expelluntur poteſtates ſatanae, dantur vires ad ipſum etiam martyrium ſubeundum, minuitur* in

(*) Sacra enim cœna eſt redemtionis monumentum & redemti munimentum. GERHARDUS.

in minimis peccatis ſenſus, in gravioribus autem tollitur omnino conſenſus, denique adferuntur omnia bona, quia homo communicans in id tranſit, quod ſumit.

CAPUT II.

DE VATICINIIS AC TYPIS SACRÆ COENÆ.

Vaticinia V. T., de ſacra Cœna.

§. XI. Porro cum ſacra cœna ſit alterum nov. teſt. ſacramentum, ex eo intelligitur, quod divinitus ſit inſtituta, ſiquidem ſoli Deo inſtitutio ſacramentorum competit, ut in tract. de ſacramentis §. 26. oſtendimus. Cum vero Deus *non faciat verbum, niſi revelaverit ſecretum ſuum ad ſervos ſuos prophetas;* Amos III. 7. ideo ut de ſacramento baptiſtico, ita quoque euchariſtico dictis & typis vet. teſt. prophetavit. *Dicta* potiora hæc ſunt (*).

Pſ. XXIII. 1.

Pſalm. XXIII. 1. *Dominus eſt paſtor meus, & nihil mihi deerit, in paſcuis herboſis cubare me facit,* v. 2. *ad aquas refectionis ducit me.* v. 5. *Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos, qui tribulant me.* Chriſtus *bonus ille paſtor*, Joh. X. 12. non ſolum verbo evangelii, ſed etiam cibo ſacramentali nos paſcit ad vitam æternam. Ambroſius libr. V. de ſacram. c. 3. tom. 4. p. 441. *Audi dicentem ſanctum David, & ille in Spiritu haec myſteria praevidebat & laetabatur, & nihil ſibi deeſſe dicebat. Quare? quia qui accepit corpus Chriſti, non eſuriet in aeternum. Quoties audiſti vigeſimum ſecundum pſalmum, & non intellexiſti? vide quemadmodum aptus ſit cœleſtibus ſacramentis. Dominus paſcit me &c. Virga imperium, baculus paſſio eſt, hoc eſt, aeterna deitas Chriſti, ſed etiam paſſio corporalis: illa creavit, haec redemit* (**).

Pſalm. CXI. 1.

Pſalm. CXI. 1. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, in concilio juſtorum & congregatione.* (*Quoties manducamus hunc panem, & ex hoc calice bibimus, mortem Domini adnunciare*, hoc eſt, in publico eccleſiæ conventu gratias agere ipſi *debemus*. 1 Cor. XI. 26.) v. 2. *Magna opera Domini, inveſtigata in omne beneplacitum eorum.* v. 3. *Laus & magnificentia opus ejus, & juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi.* (Sacra cœna itidem eſt talis inſtitutio & ordinatio Dei, in qua bonitatem ſuam nobis guſtandam præbet.) v. 4. *Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors & miſerator Dominus.* (Sacra cœna hoc fine a Chriſto inſtituta eſt, ut eſſet memoriale ſummi operis redemtionis. *Hoc facite in mei commemorationem* dicit ipſe Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24.) v. 5. *Eſcam dedit timentibus ſe,* (qui divinam & vivificam eſcam in ſacra cœna nobis propoſitam ſalutariter vult participare, eum oportet in vero timore Domini accedere.) *memor erit in ſeculum teſtamenti ſui* (per baptiſmum quidem recipimur in fœdus Dei, ſed cum per peccata ſæpius ex eo excidamus, ideo Chriſtus inſtituit ſacram cœnam, in qua de remiſſione peccatorum certi reddimur, & in fœdus illud gratiæ vera pœnitentia & fide recipimur. Hujus loci eſt obſervatio illa, quod Burgenſis & alii referunt, in eccleſia Iſraëlitica hunc & aliquot ſequentes pſalmos ad eſum agni paſchalis, qui fuit figura euchariſtiæ, decantari fuiſſe ſolitos, id quod vocarunt *Alleluja magnum.*)

Prov. IX. 1.

Prov. IX. 1. *Sapientia aedificavit ſibi domum, excidit columnas ſeptem.* (Chriſtus eſt *Dei ſapientia*, 1 Cor. I. 24. *domus* Chriſti eſt eccleſia, 1 Tim. III.

(*) Pſalm. XXII. 27. *Edent pauperes & ſaturabuntur & laudabunt Dominum.* Hunc locum de euchariſtia explicat Euſebius Cæſarienſ. libr. X. demonſtr. evang. cap. 8. GERHARDUS.

(**) Locum hunc itidem de euchariſtia intelligunt Cyprianus epiſt. LXIII. ad Cœcilium, Ambroſius libr. de Helia & jejunio cap. 1. Theodoretus in comm. illius pſalmi, Paſchaſius in libr. de corp. & ſang. Domini cap. 10. Chryſoſtomus in eund. loc. GERHARDUS.

III. 15. ſeptem columnæ ſunt beneficia Chriſti, quibus hæc domus Dei, velut baſi ſuæ innititur, utpote nativitas, circumciſio, ſancta vita, paſſio, mors, reſurrectio, & adſcenſio. Apoc. V. 5.) v. 2. *Mactavit victimas ſuas, miſcuit vinum & propoſuit menſam ſuam.* (Chriſtus agnus Dei, in ara crucis propter nos mactatus, in ſacra cœna hanc menſam nobis paravit, in qua corpore & ſanguine ſuo mediante benedicto pane nos reficit.) v. 3. *Miſit ancillas ſuas, ut vocarent ad altas arces civitatis*: v. 4. *ſi quis eſt inſipiens, veniat ad me*, v. 5. *& inſipientibus locuta eſt: venite, comedite panem meum; & bibite vinum, quod miſcui vobis;* v. 6. *relinquite inſipientiam & vivetis.* (Agit quidem in genere hic locus de ſalutaribus evangelii beneficiis, interim non injuria ad ſacram cœnam adcommodatur, quæ eſt epitome atque nucleus conſolationis evangelicæ. (*).

Eſa. XXV. 6.

Eſa. XXV. 6. *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiae, convivium pinguium medullatorum, vindemiae defecatae.* (Loquitur propheta de ſpirituali illa cœna, in qua evangelicæ conſolationis ſuavitate animæ contritæ reficiuntur; Luc. XIV. 17. quia vero ſacra cœna eſt ſigillum promiſſioni evangelicæ additum, ideo ad illam quoque hoc vaticinium propheticum adcommodari poteſt (**).

Typi vet. teſt. ad ſacram cœnam ſpectantes. Arbor vitæ.

§. XII. *Typi* vet. teſt. enumerari poſſunt complures, inter quos eminet figura *agni paſchalis, & mannae.* Gen. II. 9. *poſuit Deus lignum vitae in medio paradiſi.* v. 10. *& fluvius egrediebatur ex Eden ad irrigandum paradiſum.* (beneficio fructuum hujus arboris potuiſſent primi parentes in vegeto ætatis flore & concreata immortalitate conſervari: quia vero per peccatum una cum omnibus poſteris in mortem temporalem & æternam inciderunt, unde via ad paradiſum & arborem vitæ ipſis occluſa; Gen. III. 24. ideo Deus ex immenſa miſericordia in paradiſo eccleſiæ aliam vitæ arborem plantavit. Chriſtus enim eſt benedictum illud *lignum vitae, cujus folia faciunt ad ſanitatem gentium*; Apoc. XXII. 2. in ſacra cœna ſuo corpore & ſanguine nos paſcit ad vitam æternam. Joh. VI. 53. 54. 55.) Gen. XIV. 18. *Melchiſedech rex Salem protulit panem & vinum. Et ipſe erat ſacerdos Dei altiſſimi,* v. 9. *& benedixit Abrahae.* (Veteres unanimi conſenſu ad ſacram cœnam hoc referunt. Melchiſedech fuit typus Chriſti ſacerdotis æterni, docente epiſt. ad Hebr. VII. & ſeqq. ut ergo Melchiſedech Abrahamum ipſiusque exercitum pane & vino reficit, eidemque benedixit: ſic Chriſtus in ſacra cœna ſpiritualem noſtram eſuriem & ſitim communicatione corporis & ſanguinis ſui, mediante benedicto pane & vino nobis oblati, tollit, ac veræ beatitudinis participes nos efficit. Cyprianus ſerm. de cœna non longe ab initio: *Significata olim a Melchiſedech prodeunt ſacramenta & filiis Abrahae facientibus opera ejus, ſummus ſacerdos panem profert & vinum. Hoc eſt,* inquit, *corpus meum.* Vide etiam Damaſcenum libr. IV. cap. 14.)

Panis & vinum Melchiſedeci.

Exod. XII. ſacramentum *agni paſchalis* deſcribitur, quod fuit euchariſtiæ figura. (Quemadmodum Iſrëlitæ carnes agni paſchalis manducabant, & ſanguine ejus poſtes &

Agnus paſchalis.

(*) Inde & Cyprianus epiſt. III. & Auguſtinus libr. XVII. de civ. Dei c. 20. ad euchariſtiam adcommodant. GERHARDUS.

(**) Eſa. LXV. 14. *Ecce ſervientes mihi comedent, vos autem eſurietis: ecce ſervientes mihi bibent, vos autem ſitietis.* Hunc locum de euchariſtiæ ſacramento acceperunt Cyrillus Alexandrinus in comm. Ambroſius libr. de paradiſo, cap. 9. libr. de Elia & jejunio cap. 10. Hieronymus in Eſa. Hoſ. XIV. 6. *roborabuntur frumento.* Cyrillus Alex. in Hoſeam. Zach. IX. 17. *Quid bonum ejus eſt & quod pulcrum ejus niſi frumentum electorum & vinum germinans virgines?* Hieronymus & Lyranus in comment. Paſchaſius de corp. & ſang. Dom. c. 21. GERHARDUS.

& liminaria domus illinebant; v. 4. 7. ita Chriſtus eſt *paſcha noſtrum pro nobis immolatus*, 1 Cor. V. 7. cujus verum corpus in cœna manducamus, & ſanguinem ejus bibimus. Quemadmodum ſacramentum agni paſchalis fuit memoriale liberationis ex Ægypto; v. 27. ſic in uſu ſacræ cœnæ mortem Domini adnunciare, id eſt, pro opere redemtionis ipſi grati eſſe debemus. 1 Cor. XI. 26. Quemadmodum ſolis circumciſis ad eſum agni paſchalis patebat aditus, v. 48. ita ſolis baptizatis euchariſtia danda. Quemadmodum Iſraëlitæ comedebant agnum paſchalem cum azymis & herbis amaris, v. 8. ita quoque in vera pœnitentia, quæ eſt *ſal* veteris noſtri Adami, Marc. IX. 49. & *in azymis ſinceritatis ac veritatis*, veteri fermento expurgato, ad ſacræ cœnæ convivium accedendum, 1 Cor. V. 7. & 8. Cyprianus ſerm. de cœn. Domini ſtatim in princ. *Non oportet eſſe fermentarios nov. teſt. miniſtros, puras ſincerasque mentes: ſanctum quaeris convivium, in veru crucis boni odoris aſſatio, omnem excoquat carnalium ſenſuum cruditatem, & induret ſolidetque mentis adfectus, nec in eccleſiae ſanctae ſacrificio ulla ſit macula, ſed pura ſimplicitas & innocentia vitae, in una eccleſiae catholicae domo a fidelibus de Ægypto egredientibus, tranſito mari rubro, lotis Chriſti ſanguine adfectibus, offeratur.*)

Manna & aqua deſerti.

Exod. XVI. 15. *manna* cœlitus depluit ad cibum & aqua mirabiliter profluit ad potum Iſraëlitarum in deſerto. (Id Chriſtus Joh. VI. 49. & ſeqq. ac Paulus 1 Cor. X. 3. 4. ad ſacramentum euchariſticum haud obſcure adcommodant (*). Quemadmodum enim Iſraëlitæ pane cœlitus depluto & aqua ex petra mirabiliter producta in deſerto ſuſtentabantur, ne fame & ſiti perirent: ſic in ſacra cœna *pane illo, qui de cœlo deſcendit*, hoc eſt, Chriſti corpore cibamur, & ſanguine, qui ex latere ipſius profluxit, potamur, ne in deſerto hujus mundi æterna fame pereamus. Cyrillus libr. IV. in Joh. XVI. *Mannae alimentum non aeternam vitam, ſed breve famis remedium adferebat, non erat ergo cibus vivus, hoc eſt panis de cœlo: ſanctum vero corpus Chriſti ad immortalitatem & vitam aeternam nutriens cibus eſt.* Quemadmodum mannæ datio & aquæ ex petra eruptio, erat teſtimonium divinæ gratiæ: ita quoque Chriſtus in inſtitutione ſacræ cœnæ gratiam ſuam teſtatam nobis reddere voluit. Quemadmodum manna ſaporis erat ſuaviſſimi, Exod. XVI. 31. ſic ſpiritualis manducatio & bibitio corporis & ſanguinis Chriſti eſt ſuaviſſimus animæ noſtræ cibus. Quemadmodum omnes Iſraëlitæ *eundem cibum ſpiritualem manducabant, & omnes eundem potum ſpiritualem bibebant*, 1 Cor. X. 3. ſic omnes chriſtiani ad hoc cœleſte epulum accedentes ſacramentalem manducationem corporis & bibitionem ſanguinis Chriſti habent communem. Quemadmodum manna vermibus ſcatebat & computreſcebat illis, qui contra mandatum Dei illud in craſtinum diem reſervabant, Exod. XVI. 20. ſic corpus Chriſti in ſe ac per ſe eſt quidem immortale, incorruptibile, imo vivificus cibus; interim tamen, qui indigne illud manducant, *judicium ſibi ipſis manducant*. 1 Cor. XI. 29. Quemadmodum Iſraëlitæ in terram promiſſionis producti non amplius colligebant manna, Joſ. V. quin & die ſabbati non colligebant manna in deſerto, Exod. XVI. 23. ita quoque, quando in promiſſam cœleſtis regni hæreditatem introducti erimus, ac *ſabbatum ex ſabbato celebrabimus*, Eſa. LXVI. 23. non amplius per verbum & ſacramenta nobiſcum aget, *ſed videbimus eum a facie ad faciem*. 1 Cor. XIII. 12. Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 8. lit. A. *Euchariſtiae figura praeceſſit, quando manna pluit Deus patribus in deſerto, qui quotidiano*

(*) Andr. Radeccius, Photinianus, in notis ad librum Smiglecii, quem refutationem vanæ diſſolutionis nodi ſui Gordii adpellat p. 17. *Ineptiſſime manna cum cœna Domini confertur. Manna enim beneficium Dei erat terrenum. At cœnam Domini beneficium eſſe magnus error eſt. Eſt enim beneficii commemoratio. Mannæ autem reſpondet bodie non cœna Domini, ſed vel ipſa mors Chriſti vel Spiritus illius; bæc enim ita paſcunt animas noſtras, ut olim corpora Iſraëlitarum paſcebat manna.* Sed fuit omnino manna euchariſtiæ typus, ut ſupra copioſe oſtenditur. GERHARDUS.

diano cæli paſcebantur alimento, unde panem angelorum manducavit homo, ſed tunc qui panem illum manducaverunt, mortui ſunt: iſte vero panis vivus, qui de cælo deſcendit, vitam mundo tribuit. Manna illud de cælo, hoc ſuper cælum. Illud ſcatebat vermibus in diem alterum reſervatum, hoc ab omni corruptione alienum. Quicunque religioſe guſtaverit, corruptionem non videbit. Illud datum fuit antiquis poſt tranſitum maris rubri, ubi ſubmerſis Ægyptiis liberati ſunt Hebraei: ita hoc cæleſte manna non niſi renatis praeſtari debet. Panis ille corporalis populum antiquum ad terram promiſſionis per deſertum eduxit: haec eſca cæleſtis fideles hujus ſeculi per deſertum tranſeuntes in cælum ſubvehit.) Exod. XXIV. 6. *Tulit Moſes dimidiam partem ſanguinis victimarum & miſit in crateras, partem autem reſiduam fudit ſuper altare,* v. 7. *adſumensque volumen fœderis legit audiente populo, qui dixerunt: omnia, quae locutus eſt Dominus, faciemus & erimus obedientes.* v. 8. *Ille vero ſumtum ſanguinem reſperſit in populum & ait: Hic eſt ſanguis fœderis; quod pepigit Jehovah vobiſcum ſuper cunctis ſermonibus his.* (Quemadmodum Iſraëlitæ per adſperſionem ſanguinis ſacrificiorum in fœdus Dei recipiebantur: ita quoque Chriſtus communicatione ſanguinis ſui novum fœdus in uſu ſacræ cœnæ nobis confirmat atque obſignat. Vide Rupertum libr. III. de Trinit. & ejus operib. cap. 43.) Exod. XXV. 30. proponitur ſtatutum de *panibus facierum* ſive *propoſitionis*, qui in menſa tabernaculi quotidie coram Domino proponebantur. (Hi panes ſunt figura eucharistiæ, in qua panis vitæ Chriſtus non videndus, ſed comedendus nobis proponitur, ut *guſtemus, quam ſuavis ſit Dominus.* Pſalm. XXXIV. 9. Unde Iſidorus Peluſiota libr. I. epiſt. 123. Chriſti corpus in altari vocat τὸν ἄρτον τῆς προθέσεως. In vet. teſt. ſolis ſacerdotibus licitum erat panes illos manducare, Matth. XII. 4. Marc. II. 26. ſed in nov. teſt. Chriſtus nos *fecit reges & ſacerdotes coram Deo,* Apoc. I. 6. ut omnibus ad hoc epulum cæleſte pateat aditus. Quemadmodum Abimelech ſacerdos ſervis Davidis tum demum panes illos ſacros dabat, cum intelligeret ipſos eſſe ſanctos, 1 Sam. XXI. 5. ita quoque profani & impii non ſunt ad ſacram cœnam admittendi, ſed ſancta ſanctis reſervanda. Vide Damaſcenum lib. IV. c. 14. Rupertum libr. IV. de Trin. & ejus operib. c. 6. &c.) Lev. VIII. 31. tale praeceptum filiis Aaron dabatur per Moſen: *Coquite carnes ante fores tabernaculi, & ibi comedite eas, panes quoque conſecrationis edite, qui poſiti ſunt in procaniſtro.* (Id Heſychius libr. XX. in Levit. VIII. ad ſacram cœnam adcommodat, in qua mediante pane benedicto carnem Chriſti manducamus.) 2 Sam. VI. 19. de Davide commemoratur, quod completis ſacrificiis *partitus ſit univerſae multitudini Iſraël, tam viro quam mulieri ſingulis collyridam panis unam, & aſſaturam carnis unam & unam lagenam vini.* (Chriſtus, cæleſtis David, rex & propheta noſter, completo in ara crucis ſacrificio, eccleſiæ ſuæ non ſolum panem & vinum, ſed & mediantibus illis corpus & ſanguinem ſuum diſtribuit.) 2 Sam. IX. 13. magni beneficii loco commemoratur, quod Mephiboſeth Saulis filius de menſa regis Davidis quotidie veſcebatur. (At longe majoris beneficii loco habendum, quod cæleſtis David Chriſtus Jeſus ſuæ menſæ nos adhibens corpore & ſanguine ſuo nos paſcit.) 1 Reg. XIX. 6. angelus Domini prophetæ Eliæ in deſertum adfert *panem ſubcinericium & vas aquae.* v. 8. *In cujus cibi fortitudine ambulat usque ad montem Dei Horeb.* (Chriſtus, angelus novi fœderis, in ſacra cœna corpore & ſanguine ſuo nos paſcit, ut in hujus cibi fortitudine per deſertum mundi ad cæleſtem Hieroſolymam, cujus typus fuit mons iſte, pervenire poſſimus.) 2 Reg. II. 13. Elias curru igneo in cœlum ſubvectus Eliſæo diſcipulo ſuo pallium relinquit. (Humana Chriſti natura vocatur ipſius

Sanguis fœderis.

Panes propoſitionis.

Carnes ſacrificiorum.

Panis & vinum Davidis.

Menſa regia.

Panis ſubcinericius Eliæ.

Pallium Eliſæi.

pſius pallium, Gen. XLIX. 11. ſiquidem *beatus auctor ſeculi ſervile corpus induit:* Inde Chryſoſtomus hom. II. ad pop. Antioch. *Quemadmodum Elias cum corpore adſcenderet in cælum, melotem dimiſit Eliſæo diſcipulo: ita Chriſtus cum adſcenderet, carnem ſuam nobis dimiſit.*) Eſth. I. 3. commemoratur de rege Ahaſvero, quod *grande convivium inſtituerit, primum quidem principibus, praefectis & ſervis ſuis, poſtea vero toti populo.* (Sic Chriſtus rex gloriæ inſtituit ſacrum hoc convivium ac cœleſte epulum, ad quod primum quidem diſcipulos ſuos, poſtea vero omnes chriſtianos vocavit.) Damaſcenus libr. IV. orth. fid. cap. 14. refert huc figuram *carbonis igniti.* Eſa. VI. 6. Quemadmodum carbo non eſt ſimplex, ſed igni unitus, ſic panis communionis non panis ſimplex eſt, ſed unitus corpori, in quo divinitas. Quemadmodum etiam carbone iſto labia vatis purgata ſunt, ita corpore Chriſti etiam animæ noſtræ purgantur & mundantur.

Convivium Ahaſveri.

Carbo ignitus Eſa. VI.

CAPUT III.

DE CAUSA EFFICIENTE PRINCIPALI, SIVE AUCTORE HUIUS SACRAMENTI.

Auctor ſacræ cænæ Chriſtus Jeſus.

§. XIII. Cæterum quod vaticiniis & typis in vet. teſt. fuit prænunciatum, id in nov. teſt. fuit impletum, cum Dominus noſter Jeſus Chriſtus, anno mundi 4004. anno poſt inſtitutionem agni paſchalis 1550 anno ætatis 34. currente, die 3. Aprilis, circa horam 7. veſpertinam, velut Paulus loquitur, *nocte ea, qua traditus eſt,* Hieroſolymis in privatis civis cujusdam ædibus, poſt agni paſchalis eſum, ſacram cœnam ejusdem ἀντίτυπον inſtituit, ac primus diſcipulis ſuis adminiſtravit, ut ex verbis inſtitutionis, a tribus evangeliſtis & apoſtolo Paulo uniformiter deſcriptis, manifeſte adparet. Matth. XXVI. 26. *Cœnantibus autem illis, accepit Jeſus panem, & benedixit, ac fregit, deditque diſcipulis ſuis ac dixit: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum,* v. 27. *& accipiens calicem gratias egit, ac dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes.* v. 28. *Hoc eſt enim ſanguis meus nov. teſt. qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Marc. XIV. 22. *Et manducantibus illis accepit Jeſus panem & benedicens fregit & dedit eis ac ait: Accipite, comedite: hoc eſt corpus meum.* v. 23. *Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex eo omnes.* v. 24. *Et ait illis: Hoc eſt ſanguis meus nov. teſt. qui pro multis effunditur.* Luc. XXII. 19. *Et accepto pane gratias egit & fregit & dedit illis, dicens: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in mei commemorationem.* v. 20. *Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dicens: Hic eſt calix novi teſt. in meo ſanguine, qui pro vobis funditur.* 1 Cor. XI. 23. *Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jeſus in ea nocte, qua tradebatur, accepit panem;* v. 24. *Et gratias agens fregit & dixit: Accipite, comedite: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationem.* v. 25. *Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dicens: Hic calix eſt nov. teſt. in meo ſanguine, hoc facite, quotiescunque biberitis in meam commemorationem.*

§. XIV. Conſtat autem omnibus vere piis, quod hic ſacræ cœnæ auctor ſit 1) Θεάνθρωπος, verus Deus ac verus homo, in unitate perſonæ. Col. II. 9. *in Chriſto habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter;* 2.) Mediator nov. teſt. ſummus ſacerdos, rex, ſalvator & redemtor noſter. Hebr. VIII. 1. *Talem habemus pontificem, qui conſedit in dextra troni magnitudinis in cœlis.* 3.) Ejusdem cum Patre & Spiritu

Qui eſt 1.) Θεάνθρωπος,

2.) novi teſt. mediator.

3.) *Ejuſdem cum Patre & Sp. S. eſſentiæ.* ritu ſancto ut eſſentiæ, ita & potentiæ. 1 Cor. I. 24. *Chriſtus eſt Dei virtus:* cui ſecundum humanam naturam *data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Matth. XXVIII. 18. 4.) *Fidelis teſtis,* Apoc. I. 5. imo ipſa *veritas.* Joh. XIV. 6. 5.) Sapiens & & omniſcius, imo ipſa *ſapientia.* 1 Cor. I. 30. Cum ergo Chriſtus, qui ſacram hanc cœnam inſtituit, ſit verus Deus, æquum eſt, ut divinam hujus ſacramenti inſtitutionem miremur, non rimemur; veneremur, non ſcrutemur. Cum ſit noſter mediator, ſalvator, redemtor, rex & ſacerdos, æquum eſt, ut teſtamentariam ipſius diſpoſitionem ſummo loco habeamus, nihil quidquam ei vel addentes vel detrahentes. Gal. III. 15. Cum ſit ejuſdem cum Patre & Spiritu ſancto potentiæ & eſſentiæ, æquum eſt, ut certo ſtatuamus, quidquid ordinavit, inſtituit & promiſit, id præſtare ipſum poſſe, ſiquidem *cumulate poteſt facere ultra omnia, quae petimus aut cogitamus*, Eph. III. 20. neque quidquam eſt ei *difficile*, Gen. XVIII. 14. Zach. VIII. 6. nedum *impoſſibile.* Luc. I. 37. Cum ſit fidelis & verax teſtis, æquum eſt, ut verbis ejus fidem habeamus, *captivantes intellectum noſtrum in obſequium illius.* 2 Cor. X. 5. Cum ſit omniſcius & omniſapiens, æquum eſt, ut ſtatuamus, ipſum ſcire rationem ac modum, quo poſſit ſuas promiſſiones implere, nec convenit, ut *ſapientia a filiis ſuis juſtificetur.* Matth. XI. 19. Cumprimis vero obverſentur oculis & animis noſtris illa duo pronunciata, quorum alterum eſt ipſius Chriſti, alterum vero apoſtoli Pauli, quotiescunque de hoc myſterio cogitamus aut loquimur. Joh. XII. 48. *Sermo quem locutus ſum, ille judicabit vos in noviſſimo die.* 1 Tim. VI. 3. *Si quis aliter docet,* ἑτεροδιδασκαλεῖ, *& non quieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu Chriſti, ei, quae ſecundum pietatem eſt, doctrinae,* v. 4. *inflatus eſt, nihil ſciens.*

Idem adhuc hodie in adminiſtratione cœnæ præſens eſt. §. XV. Neque ſolum primæ inſtitutionis tempore ſacram cœnam diſcipulis ſuis Chriſtus adminiſtravit, ſed adhuc hodie ſecundum utramque naturam præſens eſt, quoties juxta ipſius inſtitutionem & ordinationem ſacra cœna in eccleſia adminiſtratur, atque ipſemet corpus & ſanguinem ſuum communicantibus diſtribuit. Chryſoſtomus homil. VII. de paſſ. *Ipſe Chriſtus praeſto eſt, & qui illam ornavit menſam, hanc quoque conſecrat. Non enim homo eſt, qui propoſita panem & vinum, corpus & ſanguinem Chriſti facit, ſed ipſe Chriſtus, qui pro nobis crucifixus eſt. Sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute ea, quae proponuntur, conſecrantur, interveniente verbo, quo dicit: Hoc eſt corpus meum.* Quemadmodum enim in nullius hominis poteſtate fuit, ſacramentalem corporis & ſanguinis Chriſti manducationem in cœna inſtituere: ita quoque in nullius hominis poteſtate eſt, corpus & ſanguinem Chriſti in cœna diſtribuere, ſed Chriſtus eſt, qui manducationem corporis & bibitionem ſanguinis ſui non ſolum primitus inſtituit, ſed etiam corpus ſuum manducandum ac ſanguinem bibendum convivis hujus cœleſtis convivii exhibuit, atque adhuc hodie exhibet. Chryſoſtomus homil. de prod. Judæ. *Sicut illa vox: creſcite & multiplicamini, &c. ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum ad generationem operante natura: ita & vox illa: Hoc eſt corpus meum; Hic eſt ſanguis meus, ſemel quidem dicta eſt, ſed per omnes menſas eccleſiae uſque in hodiernum diem ſacramento praeſtat firmitatem.* Nequaquam igitur ſtatuendum, quod miniſter virtute propria hic agat, atque externa ſymbola in corpus & ſanguinem Chriſti transmutet, vel quod verbis illis: *Hoc eſt corpus meum; hoc eſt ſanguis meus,* magica quædam vis inſit, qua panis & vinum in corpus & ſanguinem Chriſti convertantur, ſed in ſolidum hoc inſtitutioni, voluntati & potentiæ Chriſti tribuendum, quod in ſacra cœna mediante benedicto pane corpus Chriſti, & mediante benedicto vino ſanguinem ipſius accipimus. Is enim eſt, qui per miniſtrum in hoc myſterio agit, & quod ipſemet olim inſtituit, ordinavit ac promiſit, re ipſa adhuc hodie præſtat: interim tamen neceſſarium

eſt in adminiſtratione ſacræ cœnæ verba primævæ inſtitutionis repeti, & externa elementa ad uſum ſacramentalem iisdem deſtinari & ſanctificari, ob cauſas in quæſtione de conſecratione exponendas.

CAPUT IV.

DE MINISTRO SEU DISPENSATORE HUIUS SACRAMENTI.

Diſpenſatio ſacræ cœnæ ſpectat ad miniſtros eccleſiæ.

§. XVI. Quamvis vero ipſi Chriſto tribuenda ſit corporis & ſanguinis ſui in ſacra cœna diſtributio, eam tamen non amplius *immediate*, ut in primæ cœnæ adminiſtratione, ſed *mediate* per miniſtros eccleſiæ exſequitur, per quorum miniſterium vi promiſſionis ſuæ eſt efficax, & quando illi panem benedictum & vinum benedictum diſtribuunt, tunc ipſemet ſimul *in*, *cum* & *ſub* benedicto pane & vino corpus & ſanguinem ſuum communicantibus diſtribuit. Viciſſim quia Chriſti & miniſtri actio ſeparari nec poteſt nec debet, ac quia cum benedicto pane corpus Chriſti, cum benedicto vino ſanguis Chriſti in vero & legitimo uſu ſacramentaliter unita ſunt, ideo immote ſtatuendum, quod miniſter eccleſiæ non ſolum panem & vinum, ſed etiam corpus & ſanguinem Chriſti in cœna diſtribuat, id quod Calvini ſectatoribus opponendum, qui corporis & ſanguinis dominici diſtributionem ita tribuunt Chriſto, ut miniſtri actionem ab ea penitus ſeparent. Joh. Jacob. Grynæus in ſoliloq. de cœna: *Panis & vinum nobis foris porriguntur, veruntamen intus quoque tuo, o Domine Jeſu, pro nobis tradito corpore tuoque ſanguine atque toto merito tuo ac beneficiis alimur & ſuſtinemur. Sacramenta foris percipimus, ut intus Spiritus ſancti gratia repleamur.* Hæc quidem de ſpirituali participatione corporis & ſanguinis Chriſti recte dicuntur, interim tamen ſacramentali manducationi & bibitioni non ſunt opponenda, qua de re inferius plura (*).

§. XVII. Quod adminiſtratio ſacræ cœnæ miniſtris eccleſiæ proprie competat (**), patet ex

(*) Polanus partit. theol. p. 283. *Panis confertur a miniſtro, corpus Chriſti ab ipſo Chriſto.* Atque ſi Chriſtus per eccleſiæ miniſtros exhibet communicantibus rem terrenam, non poteſt non per eosdem mediante terrena exhibere rem cœleſtem. Sed verum prius eſt ſecundum Calvinum. Ergo & poſterius. *Connexio* probatur ex verbis inſtitutionis, in quibus Chriſtus dicit: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum*, non vero accipite ſolum panem, ego dabo vobis ore fidei corpus manducandum. Sic ergo inferimus: Quidquid a communicantibus accipitur, manducatur & bibitur, id prius a miniſtro eccleſiæ porrigitur. Atqui non ſolum panis ſed etiam corpus Chriſti a communicantibus accipitur &c. Ergo. Argumentamur porro: Quæ opinio diſtrahit ea, quæ Deus vult arctiſſime conjuncta, illa improbanda. Calviniana opinio id facit, diſtrahit enim non ſolum cauſam efficientem *principalem* & *inſtrumentalem*, ſed etiam panem & corpus, vinum & ſanguinem Chriſti. Ergo. Quod Chriſtus in cœna jubet manducare & bibere, id e manu miniſtri accipitur. Atqui Chriſtus ſuum corpus jubet manducare & ſanguinem ſuum bibere. Ergo. Si miniſtri in cœnæ adminiſtratione tantum panem & vinum exhiberent, non poſſent dici *œconomi myſteriorum divinorum.* 1 Cor. IV. 1. Quo vero modo panis euchariſticus & corpus Chriſti, vinum euchariſticum & ſanguis Chriſti veraci & omnipotente verbo Chriſti ſunt unita, eo etiam modo ſimul diſtribuuntur & accipiuntur. Jam vero panis euchariſticus & corpus Chriſti &c. ſic ſunt unita, ut panis non ſit ſolus, nec corpus Chriſti ſolum, ſed ſacramentaliter invicem unita. Ergo etiam eo modo diſtribuuntur. Quidquid pertinet ad eſſentiam cœnæ, illud in adminiſtratione cœnæ a miniſtris diſtribuitur. Atqui corpus & ſanguis Chriſti, utpote res cœleſtis pertinent ad eſſentiam cœnæ. Ergo. Qui Chriſti loco cœnam adminiſtrant, illi diſtribuunt id, quod Chriſtus in adminiſtratione primæ cœnæ diſtribuit. Sed Chriſtus non diſtribuit nudum panem nec nudum vinum. Ergo. GERHARDUS.

(**) Negant hoc, qui in SOCINI caſtris militant. JO. VOLKELIUS in *diſſolut. nodi Gordii, a Martino Smiglecio nexi, pag. 10. Ne hoc quidem*

ex ſequentibus fundamentis, 1.) quia conjuncta ſunt prædicatio evangelii & adminiſtratio ſacramentorum, quæ ſunt externa ſigilla & teſtimonia promiſſionis evangelicæ. 2) Quia miniſtri eccleſiæ ſunt οἰκόνομοι μυςηϱίων τȣ̃ Θεȣ̃, 1 Cor. IV. 1. Tit. I. 7. inter quæ myſteria eminet ſacramentum cœnæ dominicæ. 3.) Quia baptiſmi adminiſtratio ordinarie competit eccleſiæ miniſtris, quibus dictum: *Docete omnes gentes & baptizate.* Matth. XXVIII. 19. Ergo etiam euchariſtiæ diſpenſatio. Vide tract. de ſacram. in genere §. 28. & 29. & tract. de bapt. §. 39. ubi oſtendimus, ne quidem in caſu neceſſitatis privato ſacræ cœnæ adminiſtrationem committendam, cum hac in parte diſcrimen ſit inter baptiſmum, qui eſt ſacramentum *initiationis*, & ſacram cœnam, quæ eſt ſacramentum *confirmationis*. De baptiſmi neceſſitate Chriſtus teſtatur Joh. III. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non introibit regnum Dei.* Ubicunque igitur aqua haberi poteſt, baptiſmus etiam a privato adminiſtrari poteſt ac debet, ſed ſacræ cœnæ uſus non eſt in pari neceſſitatis gradu conſtitutus, ideoque quando non eſt copia ordinarii eccleſiæ miniſtri, tunc locum habet illud Auguſtini: *Crede & manducaſti.* Joh. Corvinus, profeſſor quondam Erfordianus in methodo doctr. de cœn. ed. Erf. anno 1578. q. 9. adfirmat, licere laico in caſu neceſſitatis cœnam Domini adminiſtrare (*);

 1.) cum

ex divinis literis diſcere poſſumus, omnino neceſſe eſſe, ut certus quidam homo eligatur, qui Chriſti quaſi perſonam ſuſtinens reliquis cœnam Domini diſpenſet. ANDR. RADECCIUS, Photinianus, in *notis* ad libellum Smiglecii, quem vocat *refutationem vanæ diſſolutionis nodi ſui Gordii* edit. Rac. 1614. p. 19. *Paulus eis, apud quos nullus vel apoſtolus vel apoſtoli vicarius, nullus denique doctor ordinarius erat, præcipit, ut cœnam Domini celebrent, unde adparet, poſſe ſolos fideles abſque ullo miniſtro verbi divini, ſi ita accidat eos ſine illo eſſe, cœnam Domini celebrare, & nullum ejus adminiſtratorem peculiarem requiri.* Ipſe Socinus epiſt. II. ad Matth. Radeccium p. 126. *Nihil eſt, cur ſuſpicari poſſimus, cœnam dominicam a quolibet Chriſti nomen profitentium cœtu celebrari non poſſe. Neque enim parabiliſſima hæc & ſimpliciſſima ceremonia apoſtolis, ut apoſtolis, a Chriſto præſcripta fuit, ſed ſimpliciter ut ipſius diſcipulis ſeu mavis chriſtianis, id quod & Pauli verba 1 Cor. XI. manifeſtum faciunt, & ſatis oſtendunt, ipſa Chriſti verba a Paulo uberius expoſita, quibus ipſius ceremoniæ finis continetur; qui eſt commemoratio dominicæ mortis & adnunciatio, donec Chriſtus veniat &c. Jam & Chriſti mortem commemorare atque adnunciare, & pro ea gratias publice agere, ad omnes chriſtianos peræque pertinere, nemo eſt quin fateri cogatur. Nec vero eſt in hoc ritu alicujus divinæ rei ulla datio ſeu miniſtratio, & propterea nullus certus homo requiritur, qui quaſi Chriſti vicem gerens panem & vinum cæteris diſtribuat aut porrigat.* GERHARDUS.

(*) In eiusmodi neceſſitatis caſu, cumprimis imminente vitæ periculo, ſi paſtor haberi nequeat, & moriturus ſummo fruendi ſacramento flagret deſiderio, a pio etiam laico ſacram euchariſtiam adminiſtrari poſſe, complures ſtatuunt eccleſiæ noſtræ theologi. Sufficiat ex iis heic nominaſſe JO. GALLUM & TILEM. HESHUSIUM, apud FELICEM BIDEMBACHIUM *conſil. theolog. decad. III. num. V. p. 135. & p. 147.* itemque MARTINUM CHEMNITIUM *part. II. exam. concil. Trident. loc. I. ſect. IX. p. 306.* JO. CONR. DANNHAUERUM, NICOL. HUNNIUM, GEORG. CALIXTUM in *diſput. de baptiſmo &c.* edita Helmſtad. ann. *MDCXLII.* §. 57. JO. FECHTIUM in *inſtruct. paſt. p. 157.* nec non ven. JO. GEORG. WALCHIUM in *diſſert. de ſacra cœna a laicis adminiſtranda*, Jenæ *MDCCXLVII.* edita, lectuque digniſſima. Adiungimus iisdem PHIL. SPENERUM in *den deutſchen theolog. Bedenken, part. I.* in *adpend. p. 176.* & *part. II. p. 54.* in quo poſteriori loco inter alia ita ſcribit: *ich entſinne mich dabey meines ſeel. præceptoris, Herrn D. Dannhauers, wie derſelbige einigemal auch davon redete, und einen ſolchen Fall ſezete, wo einige chriſtliche Freunde auf einer Reiſe in Italien, oder ſonſt an einigem Ort, da keine evangeliſche Gemeinde vorhanden, ſich befænden, und einer unter denſelbigen geriethe bey einer Krankheit oder ſonſten, in die Anfechtung, daß er ohne das heil. Abendmahl ſich göttlicher Gnade nicht genug verſichern und ſeelig werden könte; da er bey ſolchem Fall haben wolte, daß man einen ſolchen Menſchen zwar, ſo viel möglich, an die geiſtliche Nieſſung, und ſich damit zu vergnügen, weiſen ſolte; wo er ſich aber damit in ſolcher Anfechtung nicht befriedigen könte, lieſſe er zu, daß ein anderer Gefärte ihm ſolches Sacrament wohl reichen möchte;*

1.) cum Chriſtus non ſolis diſcipulis poteſtatem remittendi & retinendi peccata dederit, ſed omnibus piis, & commune mandatum ſit, ut fratribus petentibus adnuntiemus evangelium. 2.) Cum

te; dabey er die Urſach anführte, es wære die geiſtliche Nieſſung als unſere tægliche Speiſe, die ſacramentliche aber für eine Arzney anzuſehen, wie es dann in dem Natürlichen bey einem Menſchen dahin kommen kænte, daß es ihm nicht genug wære an der Speiſe, ſondern auch die Arzney zuweilen erfordert würde, ſo könte eine Seele auch in den Stand gerathen, daß ſie nebſt der tæglichen Speiſe, auch die himmliſche Arzney nöthig hætte &c. Adducit deinde laud. SPENERUS aliorum quoque theologorum ſuffragia, tandemque hæc ſubiicit verba; *alſo hætten wir von dem Nothfall die Zeugniſſe unſerer Lehrer; wiewohl ich nicht in Abrede bin, daß ich auch in demſelben ſehr behutſam zu ſeyn nöthig achte, und denen in Verfolgung ſtehenden und ihrer Prediger beraubten Gemeinden nicht leicht rathen wolte, ſich ſolcher Freyheit zu gebrauchen, als wodurch ſie ihre Gefahr noch vielmehr vergröſſern möchten.* Eandem ſententiam amplexus eſt b. LUTHERUS *tom. II. oper. Altenburg. fol. 494.* Quin ex antiquiſſimis cœtus chriſtiani doctoribus eidem ſubſcripſit TERTULLIANUS, eccleſiæ chriſtianæ presbyter ſeculo ſecundo clarus. Is enim libro *de exhortatione ad caſtitatem, tom. II. oper. cap. VII. p. m. 179.* ubi nuptias ſecundas laicis æque ac clericis illicitas eſſe, comprobare adnititur, hoc inter alia utitur ratiocinio, quia etiam laici iure ſacerdotali gaudeant, & *tingere* ac *offerre poſſint, ubi eccleſiaſtici ordinis non eſt conſeſſus.*

Notandum tamen heic eſt, locum iſtum TERTULLIANI, quem modo excitavimus, longioris litis materiam ſuppeditaſſe viris quibusdam doctiſſimis, ſpeciatim RIGALTIO atque ALBASPINÆO, itemque GROTIO, PETAVIO ac SALMASIO, qui larvam WALONIS MESSALINI ſumſit, nec non aliis quibusdam, qui controverſiæ huic ſe poſtea admiſcuerunt, veluti ANDR. RIVETO, JO. CLOPPENBURGIO, GEORG. AMBIANO, &, vel maxime HENR. DODWELLO.

Ut de NICOLAO RIGALTIO dicendi faciamus initium, erat is bibliothecæ regiæ pariſienſis cuſtos, ac Romanenſium quidem ſacris addictus, ſed ita, ut ſubinde ad Reformatorum partes propenderet. Quum itaque is ann. *MDCXXVIII.* libros TERTULLIANI e codice AGOBARDI manuſcripto emendatos in lucem publicam ederet, doctoris huius antiquiſſimi auctoritati innixus *obſerv. XIX.* adſtruere conatus eſt, poteſtatem adminiſtrandi ſacram cœnam, ſi quidem id poſtulet neceſſitas, hominibus quoque laicis competere. Plurimum vero hoc diſplicuit GABRIELI ALBASPINÆO, epiſcopo quondam Aurelianenſi, ad dignitatem cardinalitiam adſpiranti, qui non tantum in opere ſuo gallice edito *de eucharistia, libr. II. cap. VIII.* RIGALTII ſententiam oppugnavit, ſed & tantum hanc ob rem odium in RIGALTIUM concitavit, ut is, ad delendam, in quam adductus fuerat, invidiam, litteras ad ALBASPINÆUM exararet, eidemque ſignificaret, ſe derelicta priori, quam olim adoptaverat, ſententia cum ALBASPINÆO iam conſentire. Tantum vero abfuit, ut hac ratione pax atque concordia inter viros iſtos doctos plene fuerit reſtituta, ut potius inimicitia inter eos quotidie nova ceperit incrementa, atque utraque pars cauſſam ſuam variis ſcriptis ſtrenue propugnaverit. Tandem hæc lis ad ipſam curiam Romanam fuit delata, mox tamen rurſus ſopita, superveniente repentina ALBASPINÆI morte, quæ ann. *MDCXXX.* contigit, atque huic concertationi finem fecit. Legi de his controverſiis merentur GROTIUS *epiſt. 257, 258, 260, 265.* SALMASIUS *libr. I. epiſt. 1, 17, 18, 20, 21.* & LUD. ELLIES DU PIN, theologus Sorbonicus, in *nouvelle bibliotheque des auteurs eccleſiaſtiques, tom. XVII. art.* Rigault *p. 227.*

Atque hinc GROTIO nata eſt occaſio, tractatum, ſuppreſſo ſuo nomine, edendi *de adminiſtratione cœnæ, ubi paſtores non ſunt, &, an ſemper communicandum ſit per ſymbola,* qui ann. *MDCXXXVIII.* primum prodiit, poſteaque in eius *operum theolog. tom. IV. p. 505.* fuit translatus. In hocce opuſculo GROTIUS non ſolum RIGALTII interpretationem verborum TERTULLIANI ſuo adprobavit calculo, ſed & exemplis rationibusque in medium adlatis comprobare anniſus eſt, apud chriſtianos veteres laicis facultatem fuiſſe conceſſam ſacra divini epuli peragendi, ſi neceſſitatis caſus exſtiterit. Eandem ſententiam ornandam in ſe ſuſcepit CLAUDIUS SALMASIUS, eundemque teſtem, TERTULLIANUM nimirum, in cauſſæ ſuæ præſidium advocavit. Fecit id in *diſſertat. de epiſcopis & presbyteris,* quam ſub nomine WALONIS MESSALINI ann. *MDCXLI.* edidit, *cap. V. p. 384.*

Aſt

1.) Cum laicis in caſu neceſſitatis baptizare liceat. Sed oſtendimus ſuo loco diſcrimen eſſe hac in parte inter ſacramentum *initiationis & confirmationis*.

§. XVIII.

Aſt contra utrumque, GROTIUM & SALMASIUM, calamum ſtrinxit DIONYSIUS PETAVIUS, Jeſuita Gallus, isque doctiſſimus. GROTIO quidem oppoſuit: *diatribam de poteſtate conſecrandi & ſacrificandi, ſacerdotibus a Deo conceſſa*, quæ & ſeparatim exſtat, *MDCXXXVIII.* & *MDCXC.* Pariſiis typis exſcripta, & poſtea eiusdem *tom. IV. dogmat. theol. p. 203.* inſerta fuit. Adverſus SALMASIUM vero copioſe diſputavit *libr. III. de eccleſiaſt. hierarch. cap. 2. ſeqq. tom. IV. dogmat. theol. p. 79.* ubi vocem *offerre*, a Tertulliano uſurpatam, varie torquet, ut oſtendat, eandem non de conſecratione ſacerdotali; ſed de ea conſuetudine intelligendam eſſe, qua laici, quum ſacro epulo uti voluerint, ad iſtud parandum panem ac vinum ſecum attulerint. Verum, quicunque verba Tertulliani debita attentione perlegerit, facile deprehendet, eundem vocabulo *offerre* ipſam conſecrationem eucharíſticam indigitare. Omnem enim *loc. cit.* impendit operam, ut evincat, ea omnia, quæ alias ad ſacerdotes ſpectant, a laicis quoque adminiſtrari poſſe.

Fuerunt vero, præter PETAVIUM, alii quoque, qui GROTIO ſeſe oppoſuerunt. Fecit id ex eccleſiæ Romanæ ſectatoribus GEORG. AMBIANUS in ſuis ad Tertullianum *adnotationibus*, quem deinceps alii ſunt ſecuti. Eandem controverſiam recentiori ævo denuo in ſcenam produxit JO. HARDUINUS, ſocietatis Jeſu ſacerdos, isque Gallus, in *diſſertat. de poteſtate conſecrandi*, quæ *operibus* eius *ſelectis* inſerta eſt, ubi *fol. 300.* mentem Tertulliani de hocce argumento ita exponere adnititur, ut aiat, eundem laicis ſacerdotium duntaxat ſpirituale & myſticum adiudicaſſe.

Nec defuerunt ex proteſtantibus, qui GROTII *diſſertationem* ſupra excitatam, non priorem quidem, ſed poſteriorem illius partem, de quæſtione: *an ſemper communicandum ſit per ſymbola*, confutarunt. Nominari ex iis merentur ANDR. RIVETUS, theologus Lugduno-Batavus, in *apologet. pro vera pace eccleſiaſt. num. 45. tom. III. oper. p. 1074.* nec non JO. CLOPPENBURGIUS, theologus quondam Franekeranus, in *diſſertat. ſelect. IVta*, quæ in eiusdem *oper. theolog. tom. I. p. 592.* extat. Jungi vero iisdem meretur ex ſcriptoribus Anglis HENR. DODWELLUS, qui Londini ann. *MDCLXXXV.* diſſertationem edidit *de iure laicorum ſacerdotali, ex ſententia Tertulliani, aliorumque veterum, adverſus anonymum diſſertatorem de cœnæ adminiſtratione, ubi paſtores non ſunt*; cui & GROTII, PETAVII, ac CLOPPENBURGII commentationes, quarum modo mentionem fecimus, adiectæ conſpiciuntur. Mirum vero oppido videtur, DODWELLUM in *diſſertatione* modo *excitata* verba TERTULLIANI ita torſiſſe, ut diceret, TERTULLIANUM non promiſcue quibusvis laicis, ſed iis duntaxat myſteria baptiſmi & ſacræ cœnæ adminiſtrandi poteſtatem tribuiſſe, qui, extra ordinem, virtute futura prædicendi, divinitus fuerint inſtructi. Verba enim, quibus utitur TERTULLIANUS, ita poſita ſunt, ut nullam prorſus laicorum differentiam innuant, ſed ad omnes ſpectent, qui laicorum nomine veniunt. Et quis quæſo ſibi perſuadeat, nomina *laicorum* & *prophetarum* unam eandemque habere ſignificationem? Unde hancce Dodwelli ſententiam iure meritoque reiecit vir illuſtris JUSTUS HENNINGUS BOEHMERUS, in *iure eccleſiaſt. antiquo, diſſertat. IV. p. 277. ſeqq.*

Cæterum hiſtoriam huius controverſiæ inter viros doctos olim agitatæ luculenter ediſſeruit DODWELLUS in præfatione diſſertationi modo adlegatæ *de iure laicorum &c.* præmiſſa. Conferri quoque meretur RICH. SIMONIUS, qui in *lettres choiſies*, Amſtelodami *MDCCX.* 12. editis, *lettre 3.* inter alia de GROTIO hæc adnotavit: *il a outré ſon ſujet -- on m' a aſſuré, qu' il beniſſoit tous les jours le pain à table, & qu' il pretendoit donner l' eucharistie à ceux, qui étoient avec luy. C' étoit, diſoit il, communier à l' apoſtolique, comme ſi les apôtres avoient ſuivi en cela l' uſage des Juifs, parmi les quels le pére de famille, ou le plus ancien de l' aſſemblée faiſoit la benediction.* B. cancell. PFAFFIUS, qui in *originibus iuris eccleſiaſt. p. 109.* edit. novæ, hæc R. SIMONII verba adducit, mox ſubiicit: „ Certum eſt GROTIUM, ubi legatum olim Pariſiis egit, nec Romanenſium, „ nec Reformatorum communioni ſeſe addixiſſe, utpote qui tunc religionibus conciliandis curas ſuas conſecravit „. *Sunt vero* præter DODWELLUM ac SIMONIUM alii quoque ſcriptores, qui certaminis huius modo recenſiti hiſtoriam ediſſerunt atque illuſtrant, veluti HERMANN. CONRINGIUS, in *animadverſ.*

An miniſter eccleſiæ ſibi eucharistiam diſpenſare poſſit?

§. XVIII. Quæritur hoc loco: An miniſter eccleſiæ ſibi ipſi eucharistiam diſpenſare poſſit? Negat Pelargus in ſchola fidei art. X. A. C. hiſce uſus fundamentis. 1.) Cum requiratur ad ſacram cœnam utraque perſona *exhibens* & *ſumens*, rectius quidem & inſtitutioni Chriſti convenientius feciſſe videbitur, ſi ab altero potius, quam a ſe ipſo ſacramentum accipiat. 2.) Si eſt analogia ſacramentorum baptiſmi & cœnæ, ac Chriſtus non baptizavit ſe ipſum, ſed uſus eſt miniſterio baptiſtæ, a quo & diſcipuli Chriſti putantur baptizati, quid prohibet in ſacra cœna etiam ab aliis petere, ut nobis offerant ac præbeant ſalutarem cibum & potum? 3.) Cum nemo ſe ipſum abſolvere poſſit, nec enim dictum, ubi tibi remiſeris peccata, ſed quibuscunque remiſeritis, Matth. XVI. 19. Joh. XX. 23. cur non etiam abſolutio a miniſtro fideli petenda, obtinente totius eccleſiæ conſuetudine, ita & ſacra cœna? 4.) Ob conſenſum in religione veraque fide declarandum neceſſaria videtur alterius parochi aut miniſtri præſentia, ut ſumens certæ eccleſiæ membrum hoc τῆς ἀγάπης & φιλαδελφίας mutuæ ſymbolo ab alio ſibi communicato ſe eſſe profiteatur, & fidei ſuæ veræ teſtem in eccleſia ſymmiſtam quempiam adhibeat vicinum. 5.) Ob reverentiam miniſterio debitam, ut, cum Chriſtus ſacrum hunc ordinem ipſe inſtituerit, ſumens quispiam a ſacerdotibus, lubens etiam ſe colere & venerari miniſtros alios conteſtetur. 6.) Ob pleniorem fidei confirmationem. Fieri namque poteſt, ut fluctues & dubites, & alterius voce erigendus & confirmandus ſis, interdum de vita & moribus, tum maxime ubi emendatio & vitæ novitas promittenda, commonefaciendus, ideoque & Paulus adire Ananiam, Act. IX. 6. & Cornelius ad Petrum mittere jubetur. Act. X. 5. 7.) Nec in veteri apoſtolica eccleſia legimus uſitatum fuiſſe, ut in ſacra liturgia ſibi ipſi quis offerret panem & vinum. Ac propterea Lutherus in art. Smalcald. part. II. art. 2. & in coll. f. 165. ſtatuit, quod ſe ipſum communicare ſit perſuaſio humana, deſtituta verbo Dei, incerta & non neceſſaria. Recte autem ibidem addit Pelargus, excipiendum eſſe caſum neceſſitatis. Quod ſi ergo paſtor aliquis paganus propter loci intercapedinem vicinum ſuum accerſere vel adire nequeat, ſe ipſum probans prius & examinans, atque a Deo veniam peccatorum precatus, ſumat corpus & ſanguinem Filii Dei, non tanquam ex ſua, ſed Chriſti exhibentis manu (*). Lutheri locum quod attinet, is proprie oppoſitus eſt miſſis privatis pontificiis, in quibus ſolus ſacerdos ſacrificans communicat, & ex illa communione fructum aliquem ad populum ſpectantem redire ſtatuitur (**).

CAPUT V.

animadverſ. in Walenburchiorum Conringium laudatum & correctum, p. 40. THOM. ITTIGIUS in *ſelect. hiſt. eccleſ. ſec. II. capitib. p. 251.* b. cancell. PFAFFIUS, *loc. cit. p. 107. ſeqq.* itemque in *diſſertat. de conſecrat. veterum. euchariſt.* quæ IRENÆI *fragmentis anecdotis* eſt ſubiuncta, §. *XXIII. p. 490.* b. BUDDEUS, in *inſtitut. theolog. dogmat. p. 1486. ſeqq.* SALOM. DEYLINGIUS, in *inſtitut. prudent. paſtoral. part. III. cap. V. §. V. p. 467. ſeqq. edit. recentiſſ.* illuſtr. BOEHMERUS *loc. cit. p. 274.* PETR. ZORNIUS *opuſcul. ſacror. tom. I. p. 734.* & ven. JO. GEORG. WALCHIUS in *diſſertat.* ſupra iam laudata *de ſacra cœna a laicis adminiſtranda*, §. *IV. p. 8. ſeqq.* in qua & alia, quæ ad argumenti huius dilucidationem ſpectant, egregie ediſſeruntur.

(*) Frantzius diſp. in Auguſt. confeſſionem de miſſa theſ. 89. *Nihil obſtat, quo minus eccleſiæ miniſter ſibi ipſi dare poſſit ſacramentum cœnæ, primo enim fungitur vice Chriſti, quando conſecrat externa ſymbola in uſum ſacræ cœnæ, mox poſt conſecrationem ſymbolorum ſe gerit vice auditoris.* GERHARDUS.

(**) Proinde verba LUTHERI ſupra a GERHARDO ex *articulis Smalcaldicis* recitata non *abſolute* ſunt intelligenda, ac ſi ſtatuatur, miniſtro eccleſiæ ſacram euchariſtiam celebranti plane non licere, ut ſibi ipſi ſacramentum hocce porrigat. Neque enim, ſi hoc faciat, quidquam committit, quod vel inſtitutioni huius ſacramenti, vel eiusdem indoli ac naturæ, vel praxi veteris eccleſiæ chriſtianæ repugnet. Hoc duntaxat innuunt verba LUTHERI, miniſtrum eccleſiæ non debere ſibimet ipſi ſacrum hocce epulum porrigere *extra caſum neceſſitatis*, ne infirmioribus offenſionis cuiusdam materiam fortaſſis ſuppeditet. Diſputat enim LU-

CAPUT V.

DE EXTERNIS SYMBOLIS, SIVE RE TERRENA IN HOC SACRAMENTO.

Externa hujus ſacramenti ſymbola ſunt panis & vinum.

§. XIX. Ut autem in reliquis ſacramentis omnibus, ita quoque in hoc ſanctiſſimo myſterio per *externa ſymbola* ſive res terrenas res cœleſtes Chriſtus nobis communicare voluit. Externa illa ſymbola ſunt panis & vinum, ut adparet 1.) ex deſcriptione evangeliſtarum, qui unanimi conſenſu teſtantur Chriſtum accepiſſe panem, eundem fregiſſe, ac diſcipulis dediſſe, Matth. XXVI. 26. Marc. XIV. 22. Luc. XXII. 19. In deſcriptione partis poſterioris mentionem faciunt calicis τȣ͂ ποτηρίȣ, Matth. XXVI. 27. Marc. XIV. 23. Luc. XXII. 20. fuiſſe autem in calice vinum, teſtes ſunt, quando referunt Chriſti verba ad diſcipulos poſt ſacræ cœnæ adminiſtrationem, vel ut ex Luca quidam colligunt, immediate ante inſtitutionem cœnæ prolata: *Dico vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, ἐκ τȣ́τȣ τȣ͂ γεννήματος τῆς ἀμπέλȣ, uſque in diem, quo illud bibam novum in regno Patris mei.* 2.) Ex repetitione apoſtoli Pauli, qui in tertio cœlo edoctus, 2 Cor. XII. 2. iisdem omnino verbis Chriſti inſtitutionem recenſens, panem & vinum a Chriſto adhibita eſſe teſtatur, 1 Cor. XI. 23, 24, 25. 3.) Ex collatione aliorum ſcripturæ locorum, in quibus de ſacra cœna agitur, nec tamen alterius cujusdam elementi externi, quam panis & vini mentio fit. 1 Cor. X. 16. 17. XI. 26, 27, 28. &c.

Quæritur: 1.) Quare Chriſtus hiſce & non aliis elementis uti voluerit?

§. XX. Quæritur hoc loco: I.) Quare Chriſtus hiſce & non aliis elementis externis uti voluerit? Reſp. ſimplicitas chriſtiana veriſſime & rectiſſime reſpondet, quia Deo ſic placuit. *Senſum Domini quis cognovit? viae ejus ſunt imperveſtigabiles, & opera ejus mirabilia nimis.* Pſalm. CXXXIX. 17. Eſa. XL. 13. Rom. XI. 33. 34. Interim non abſurde dicitur, panem & vinum adhibita fuiſſe, 1.) propter typos vet. teſt. ſuperius enumeratos. 2.) Propter arctiſſimam communionem Chriſti, cujus ſigillum & teſtimonium in ſacra cœna inſtitutum. Chriſto nihil magis unitum neque propinquius quidquam eſt, quam ipſius caro & ſanguis, quippe quæ ipſi *perſonaliter* ſunt unita. Viciſſim nobis nihil propinquius, neque quidquam magis unitum, quam cibus & potus, quippe quem intro adſumimus, quique ſubſtantiæ corporis noſtri adglutinatur. Jam vero inter cibos eminet panis, *qui confortat cor hominis,* & inter potum eminet vinum, quod *laetificat cor hominis,* Pſalm. CIV. 15. Quare cum Chriſtus arctiſſimam ſui communionem in hoc myſterio inſtituere & obſignare voluerit, ideo placuit ei hic modus, ut mediante benedicto pane & vino corpus & ſanguinem ſuum nobis daret, quæ eſt ratio Tauleri ſerm. de cœna. Conſideranda eſt hoc loco emphaſis dictorum Joh. VI. 51. *Qui manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum.* Joh. XV. 5. *Ego vitis, vos palmites. Qui manet in me & ego in ipſo, fructus multos feret.* Gal. II. 20. *Chriſtus in me vivit.* Eph. III. 17. *Per fidem Chriſtus habitat in cordibus noſtris.* 3.) Propter convenientiam horum externorum elementorum cum rebus cœleſtibus, quæ

LUTHERUS, ut recte obſervat GERHARDUS, *loco citato* contra miſſas privatas Romanenſium, ubi ſolus ſacerdos ſe ipſum communicat. Quem ritum veluti ab apoſtolis traditum retinendum eſſe cenſuerunt patres Tridentini, evibrato in diſſentientes anathematis fulmine. Vid. IO. BENED. CARPZOVIUM in *iſagoge* in *libros eccleſ. Luther. ſymbolicos* p. 794. & ven. WALCHIUM in *introduct. in libr. ſymb.* p. 508. Add. HORNIUM Ictum in *notis* ad SCHILTER. *libr. II. tit. III.* p. 258. & WERNHERUM in *iur. eccleſ. proteſt. cap. VII.* §. XX.

quæ mediantibus illis in ſacra cœna diſtribuuntur. Quamvis enim non propter ſignificationem, ſed communicationem corporis & ſanguinis Chriſti, panis & vinum in ſacra cœna uſurpentur, teſte apoſtolo, 1 Cor. X. 16. non tamen contemnendæ ſunt concinnæ analogiæ, modo totum ſacramentale officium iſtorum ſymbolorum non judicetur in ſignificando conſiſtere. Ut panis paratur ex granis triticeis: ita Chriſti corpus eſt granum illud frumenti, quod mortuum copioſum adtulit fructum. Joh. XII. 24. Ut panis in clibano fervore ignis coquitur, & ad cibum paratur: ita Chriſtus in ara crucis fervore caritatis veluti aſſatus eſt. Exod. XII. 9. Ut panis nutrit & confortat cor hominis: ſic Chriſti corpus paſcit nos ad vitam æternam. Joh. VI. 50. 51. Cyprianus ſerm. de cœna p. 451. *Sicut panis communis, quem quotidie edimus, eſt cibus corporis: ita panis iſte ſuperſubſtantialis eſt vita animae & ſanitas mentis.* Ut panis nullam quotidiano uſu adfert nauſeam aut ſatietatem: ſic corpus Chriſti famelicis cordibus ſine omni nauſea cibus eſt ſuaviſſimus. Ut vinum eſt ſuccus nobiliſſimus, ex rore cœli, & pinguedine terræ natus; Gen. XXVII. 28. ſic Chriſtus eſt vitis vera, Joh. XV. 1. ex cujus latere promanavit ſanguis, quem ex poculo euchariſtico bibimus. Ut vinum ſitim tollit, & cor hominis lætificat, Pſalm. CIV. 15. ſic Chriſti ſanguis æternam ſitim tollit, & animas reficit. Joh. VI. 55. Petrus Cluniacenſis libr. I. epiſt. f. 29. *Ut vita aeterna ſpiritualiter & inviſibiliter mundo in praeſenti collocata corporaliter & viſibiliter in futuro conferenda ſignaretur, data eſt caro Chriſti ſub ſpecie panis ad comedendum, datus eſt ſanguis Chriſti ſub vini forma hominibus ad bibendum, ut ſicut pane & vino ad vitam mortalem principaliter homines utuntur, ſic ad vitam immortalem, quae eſt ipſe Chriſtus, corpore Chriſti & ſanguine hic ſpiritualiter, poſtmodum vero tam ſpiritualiter quam corporaliter, in aeternum paſcantur.* 4.) Propter commonefactionem, quam præbent hæc ſymbola externa ad myſticum convivium accedentibus. Quemadmodum ex granis multis unus panis, & ex multis uvis unus potus paratur: ſic in ſacra cœna in unum corpus cibamur ac potamur, ut velut membra unius corporis dilectioni & concordiæ ſtudeamus, 1 Cor. X. 17. *Unus panis, unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus.* 1 Cor. XII. 13. *Omnes in unum ſpiritum potati ſumus.* Quemadmodum panis & vinum illis, qui jam ſatiati ſunt, parum proſunt: ſic cœleſtis cibus & potus illis, qui ſine ſpirituali fame & ſiti accedunt, parum proficit. Apoc. XXI. 6. *Sitienti dabo aquam vitae gratis.* Apoc. XXII. 17. *Qui ſitit, veniat.* 5.) Propter umbrarum, figurarum & ſignorum excluſionem. Si enim Chriſto animus fuiſſet, corpus & ſanguinem ſuum non exhibere, ſed ſaltem adumbrare; non ipſum corpus & ſanguinem ſuum, ſed ejus ſolummodo figuram & ſignum inſtituere, utique agnum paſchalem non abrogaſſet, nec ejus loco panem & vinum in hoc nov. teſt. ſacramento adhibuiſſet, ſiquidem agni paſchalis mactatio ac ſanguinis ejus effuſio, ut & carnis ejus manducatio & ſanguinis in poſtibus & ſuper liminari domus adſperſio multis modis clariorem & evidentiorem cum paſſione Chriſti & ejus ſpirituali fruitione analogiam *ſignificativam* habent, quam panis & vinum.

Quaeritur: 2.) An elementa illa externa mutare liceat?

§. XXI. Quæritur: II.) An elementa illa externa ſive res terrenas mutare, atque aliud quidpiam analogum in eorum locum ſubſtituere liceat? Negamus. 1.) Quia deſcriptio & repetitio inſtitutionis tantummodo panem & vinum, nequaquam vero aliud quoddam elementum exprimunt, ideo ab hoc divinæ inſtitutionis tramite diſcedere, Chriſti fidelibus non eſt integrum. Joh. VIII. 31. *Si manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis.* 2.) Quia Chriſtus in prima inſtitutione nullis aliis ſymbolis externis, quam pane & vino, uſus eſt, ab hoc Chriſti exemplo neutiquam temere abeundum. 3.) In ſacramento baptiſmi loco aquæ non permittitur alterius cujusdam liquoris uſus. Ergo nec in hoc ſacramento ſymbola externa analogo quodam permutanda ſunt. 4.) In omnibus ſcripturæ dictis, quæ de ſacra cœna agunt, panis & vini, non alterius cujusdam elementi fit mentio. 5.) Pro-

5.) Promiſſio Chriſti de ſacramentali manducatione corporis & bibitione ſanguinis ſui ad panis & vini euchariſtici uſum reſtricta eſt. Quisquis igitur aliis ſymbolis externis in ſacræ cœnæ adminiſtratione utitur, non agit ex fide, cujus perpetuum correlatum eſt verbum promiſſionis. 6.) Panis & vinum ſunt materia ſeu res terrena hujus ſacramenti. Ergo ad eſſentialia ejus pertinent. Jam vero in eſſentialibus ſacramenti nulla mutatio humano arbitrio permittitur.

Antitheſis errantium claſſes complectens.

§. XXII. Deteſtandi igitur ſunt 1.) Gnoſtici, de quibus Epiphanius hæreſ. 26. p. 43. horrenda commemorat, quod ſcilicet *ſemine humano & ſanguine menſtruo in ſuis ſacris uſi fuerint* (*), dicentes de illo: τῦτο ἐςι τὸ σῶμα τῦ Χριςῦ: de hoc: τῦτο ἐςι τὸ αἷμα τῦ Χριςῦ. 2.) Cataphryges, de quibus Auguſtinus de hæreſ. ad Quodvultdeum hæreſ. XXVI. *Cataphryges* (**), *quorum auctores fuerunt Montanus, tanquam paracletus, & duae prophetiſſae ipſius Priſca & Maxilla &c. ſacramenta perhibentur funeſta habere. Nam de infantis anniculi ſanguine, quem de toto ejus corpore minutis punctionum vulneribus extorquent, quaſi euchariſtiam ſuam conficere perhibentur, miſcentes eum farinae panemque inde facientes, qui puer ſi mortuus fuerit* (***), *habetur apud eos pro martyre, ſi autem vixerit, pro magno ſacerdote* (*). Errant 3.) Ebionitæ, apud Epiphanium hæreſ. XXX. Tatiani, apud eundem hæreſ. XL. Aquarii (**), apud Auguſtinum hæreſ. LXIV. qui prætextu ſobrietatis, ſolam aquam in calice offerebant, contra quos diſputat Cyprianus libr. II. epiſt. 3. ad Cæcilium

D 2

(*) Equidem omnem fere fidem ſuperare videtur, extitiſſe homines, adeo omnis humanitatis immemores, ut ſanctiſſimum ſacræ euchariſtiæ ſacramentum tam atroci ac nefando ſcelere conſpurcare haud dubitaverint. Unde & ipſius IRENÆI animum aliquando ſubiit hæc cogitatio, an non in odium ſectæ talia olim fuerint conficta? Patet hoc ex eiusdem *libr. I. adv. hæreſ. cap. XXIV.* ubi *adeo auditu horrenda de huiusmodi hominibus ſe accepiſſe* ſcribit, *ut non induci poſſet ad credendum talia.* Verum omnem, qui fortaſſis exoriri heic poſſet, ſcrupulum nobis eximit AUGUSTINUS, qui inſtituto cum Gnoſticis examine, rem revera ita ſeſe habere, diſertis verbis teſtatur, inſimulque obſervat, eos optimo iure βορβορῖται vocari, *propter nimiam turpitudinem, quam in ſuis myſteriis exercuerunt, de hæreſ. ad quod vult Deum, tom. VI. oper. p. 8.* Accedit, quod EPIPHANIUS, ſupra a GERHARDO adlegatus, *loc. cit.* certiores nos reddit, ſe talium facinorum a Gnoſticis commiſſorum αὐτόπτην fuiſſe. Conf. b. BUDDEI *exercitat. hiſt. de ſymbolis euchariſticis*, quæ eiusdem *parergis hiſtorico-theolog.* inſerta legitur, §. 2. *p. 5. ſeqq.*

(**) Hos inter MONTANI ſectatores referendos eſſe, ex loco AUGUSTINI, quem ſupra recitavit GERHARDUS, luculenter patet. Adpellantur οἱ κατὰ Φρύγας, *Cataphryges*, ab EPIPHANIO Φρυγασταί, a regione, ex qua originem ſuam ducebant, ac ubi potiſſimum commorabantur.

(***) Fuerunt tamen nonnulli, qui veteres iſtos hæreticos ab exſecranda iſta infantum cæde liberare adniſi ſunt. Et ſane ipſe THEODORETUS, celebris ſeculi V. ſcriptor, eos hac culpa videtur eximere *libr. III. hæret. fabul. cap. II.* ubi hæc leguntur verba: Περὶ δὲ τῶν μυςηρίων τινὲς μὲν θρυλλῦσι τινα, ἐκεῖνοι δὲ ἐ συνομολογῦσιν ἀλλὰ συκοφαντίαν καὶ κατηγορίαν καλῦσι. Accedit, quod APOLLINARIS, Hierapolitanus epiſcopus, nullam huius rei faciat mentionem, licet errores, qui MONTANO tribuuntur, ſub examen vocaverit. Scriptorum eius, quæ reliquit, fragmenta quædam conſervavit PHOTIUS in *bibliotheca cod. 15.* Sunt vero & alii, atque in his auctor *prædeſtinati hæreſ. 26.* qui de huius rei veritate non ſine ratione dubitant. Generatim de Montaniſtis notandum, multa de iis tradi, quæ nullam mereantur fidem. Lectu digniſſima ſunt, quæ hanc in rem ſcripſit vir eruditiſſimus rerumque veterum conſultiſſimus, THEOPHILVS WERNSDORFIVS, in *commentat. de Montaniſtis ſeculi II. vulgo creditis hæreticis*, Dantiſci ann. *MDCCLI.* 4. edita.

(*) Vide heic EUSEBIUM libr. VII. cap. 15. & NICEPHORUM libr. IV. cap. 22. GERHARDUS.

(**) Erant iſti homines, ex diſcipulis EBIONIS, & quidem ex iis, qui TATIANI placita ſequebantur. Ab uſu aquæ *Aquarii* & *Hydroparaſtatæ*, atque a perpetua abſtinentia a carne &

cilium (*). 4.) Pepuziani (**), qui caſeum cum pane in euchariſtiæ adminiſtratione conjunxerunt, unde ἀρτοτυρῖται (***) dicti ſunt. Auguſtinus de hæreſ. hær. XXVIII. *Artotyritae ſunt, quibus oblatio eorum hoc nomen dedit, offerunt enim panem & caſeum, dicentes, a primis hominibus oblationes de fructibus terrae & ovium fuiſſe celebratas. Hos Pepuzianis jungit Epiphanius.* Vide Philaſtrium p. 58. edit. Baſil. (*). 5.) Cap. Didicimus. diſt. 2. de conſecr. ex VI. Syn. refertur, quod in quibusdam eccleſiis ſacerdotes ſacrificio oblationis conjunxerint uvas, & ſic ſimul utraque populo diſpenſaverint (**). Cap. cum omne crimen. diſt. ead. commemoratur, quosdam lac pro vino dedicaſſe (***), alios intinctam euchariſtiam populo pro complemento communionis

& vino *Encratitæ* olim nuncupati fuerunt. Copioſe de iis diſſerit IOSEPH. BINGHAMVS in *orgin. ſive antiquitat. eccleſiaſt. vol. VI. p. 273. ſeqq.*

(*) *Severiani* ſimiliter vinum in uſu cœnæ damnarunt, eo quod *fabuloſa quadam vanitate*, ut ait Auguſtinus libr. de hæreſ. dicerent, *de ſatana & terra vitem germinaſſe.* GERHARDUS.

(**) Segregati a catholicis *Montaniſtæ*, peculiarem formabant cœtum, cuius princeps antiſtes, *Pepuzæ*, Phrygiæ oppido, ſedem ſuam habebat. Atque hinc Montani ſectatores *Pepuziani* olim fuerunt adpellati. Hocce enim oppidum præcipue colebant, quin pro ſuis Hieroſolymis habebant; ut refert EPIPHANIVS *hæreſ. XLVIII. num. 14.* & *hæreſ. XLIX. num. 1.*

(***) Dicti fuerunt *Artotyritæ* ab ἄρτος, quod *panem*, & τυρὸς, quod *caſeum* ſignificat. Ita enim de iis ſcribit EPIPHANIVS *hæreſ. XLIX. n. 11.* Αρτοτυριτας δε αυτους καλουσιν, απο του εν τοις αυτων μυστηριοις επιτιθεντας αρτον και τυρον, και ουτως ποιειν τα αυτων μυστηρια. *Artotyritas eos idcirco vocant, quod ad celebranda myſteria ſua panem & caſeum adhibent.* Ut vero ſomnium ſuum facilius aliis obtruderent monſtroſi iſti hæretici, ad Caini atque Abelis provocabant exemplum, qui de frugibus terræ & ovium Deo ſacrificium obtuliſſe dicuntur *Gen. IV. 3, 4.* Eos Galatiam potiſſimum incoluiſſe, refert HIERONYMVS *præfat.* in *epiſt. ad Galatas.* Conf. PHILASTRIVM *de hæreſ. cap. LXXVII.*

(*) Scaliger exerc. 358. ſect. 1. *In inſula Vendemao non ſolum utuntur ſagu ad panem, ſed etiam ex eadem arbore conficiunt oleum. Eſt ſagu arbor, quæ pani dedit nomen. Ligni fruſtum purgant a quibusdam quaſi ſpinis, tundunt atque in pollinem redigunt, & hoc panem ad uſum nautarum parant commeatum.* Cardanus libr. I. de rer. variet. cap. 4. f. 18. *ex piſcibus in Islandia panem parari* memorat. Teſtatur etiam experientia, ex fabis & milio panem confici. Num vero hic panis eſt juſta euchariſtiæ materia? GERHARDUS.

(**) Regula tamen codicis *Africani* decretum fuit, ut uvæ ſeorſim conſecrarentur, & petentibus ſeorſim impertirentur in eccleſia. *Vid. cod. canon. African. can. XXVIII.*

(***) Seculo poſt Chriſtum natum ſeptimo perverſa hæc in Hiſpaniis invaluit conſuetudo, ut ſacerdotes lac, itemque botrum pro vino offerrent. Hoc enim deficiente premebant uvas, muſtumque ex illis expreſſum porrigebant communicantibus. Vid. IAC. BASNAGII eruditam *præfationem*, quam HENR. CANISII *lectionibus antiquis* præmiſit, *cap. VII. §. IX. fol. 76.* Iure vero meritoque prava hæc conſuetudo repreſſa fuit a nonnullis Hiſpaniæ conciliis, præſertim *Toletano* & *Braccarenſi III.* ann. Chr. DCLXXV. celebrato, *can. 2.* apud HARDVINVM *tom. III. concil. fol. 1031.* Conferri merentur, quæ ad huncce canonem adnotavit IOSEPH. SAENZ cardinalis d' AQVIRRE *tom. II. concil. Hiſpan. fol. 679.*

Cæterum hæreticis iſtis antiquioribus, ſupra a GERHARDO recenſitis, iungendi quoque ſunt *Ophitæ*, ſeu *Serpentini*, quorum dogmata IRENÆVS aliique veterum ſcriptorum uberius expoſuerunt. Inter dogmata atque inſtituta eorum princeps dicitur cultus ſerpentibus exhibitus. AVGVSTINVS de *hæreſibus cap. XVII. p. 51.* tradit, eos docuiſſe, ſerpentem, primorum noſtrorum parentum ſeductorem, fuiſſe ipſum Chriſtum ſub ſerpentis forma latentem, hancque ob rationem verum quendam ſerpentem in ſpelunca aluiſſe, ſibique perſuaſiſſe, quod ille per magicas artes e ſpelunca evocatus & ſuper altare egreſſus, oblationes lambat, easdemque ſanctas efficiat, ut ad epulum ſacrum inſtituendum adhiberi queant. Idem tradunt EPIPHANIVS *hæreſ. XXXVII. num. 5. p. 271.* & THEODORETVS *libr. I. hæreticar. fabular. cap. XIV. p. 205.* Ex recentioribus ſcriptoribus IO. LAVRENT. MOSHEMIUS hiſtoriam & dogmata huius ſectæ

nionis porrexiſſe, quosdam expreſſum vinum in ſacramento dominici calicis obtuliſſe (*): alios vero pannum lineum muſto intinctum per totum annum reſervaſſe, & in tempore ſacrificii partem ejus aqua laviſſe, ſicque obtuliſſe. 6.) Alexander I. epiſcopus Romanus conſtituit vinum aquæ permiſcendum eſſe. c. in ſacramentorum diſt. ead. *Non debet in calice Domini aut vinum ſolum aut aqua ſola offerri, ſed utrumque permixtum offeratur, quia utrumque ex latere ejus in paſſione profluxiſſe legitur.* Hujus mixturæ neceſſitatem Pontificii adhuc hodie defendunt, qua de re paulo poſt uberius tractabitur (**). 7.) Volateranus libr. VII. geogr. ſcribit, Innocentium VIII. Norvegis uſum alterius liquoris in cœna pro vino permiſiſſe, cum vinum in locis illis non proveniat, nec diu conſervari poſſit (***).

8.) Theodor. Beza epiſt. II. ad Tilium: *Ubi panis vel vini nullus eſt uſus, vel nulla certo tempore copia, num cœna Domini nulla celebrabitur? imo rite celebrabitur, ſi quod panis vel vini vicem, vel ex uſu communi vel pro temporis ratione ſupplet, panis aut vini loco adhibeatur. Haec enim mens fuit Chriſti, cum panem & vinum ad haec myſteria deligeret, ut propoſitis earum rerum ſignis, quibus corpus noſtrum alitur, veram alimoniam ſpiritualem velut ob oculos repraeſentaret. Itaque a Chriſti ſententia nihil aberrat, qui nullo prorſus novandi ſtudio pro pane & vino ſubſtituat, quae etſi non parem, ſimilem tamen alimoniae analogiam habent* (*). Anton. Sadeel volum. oper. theol. f. 429. perdifficile eſſe putat, hoc conſilium a Beza propoſitum evertere (**).

ſectæ peculiari libro germanico ſermone Helmſtadii *MDCCXLVI.* 4. edito data opera expoſuit. lungi tamen meretur ven. CHRIST. WILH. FRANC. WALCHIUS in *der hiſtorie der Kezereyen, part. I. p. 447. ſeqq.* qui & *p. 455. not.* (3) eos adlegat auctores, qui hancce hæreſin inter res fictas & fabuloſas referunt.

De ſecta *Severianorum*, qui a SEVERO quodam, ſeculi ſecundi hæreſiarcha, nomen ſortiti ſunt, vinumque e cœna dominica penitus ſublatum voluerunt, ut ſupra *p. 28.* in *nota* obſervavit GERHARDUS, haud opus eſſe arbitramur, ut ſigillatim heic agamus. Neque enim ii a TATIANI adſeclis, qui *Hydroparaſtatæ*, ſive *aquarii* itemque *Encratitæ* fuerunt adpellati, diverſi erant, de quibus vero ſupra iam diximus. EPIPHANIUS tradit, hoſce SEVERI ſectatores ſtatuiſſe, ſerpentem, qui ſeduxit Evam, in vitem mutatum eſſe.

Ultimo denique loco & hoc notamus, exſtitiſſe inter orthodoxos veteris eccleſiæ chriſtianos, qui tempore perſecutionis aquam loco vini offerre conſultius duxerint, ne odore vini, velut indicio cultus chriſtiani, detegerentur a gentilibus. Sed graviter eos reprehendit CYPRIANUS, epiſcopus Carthaginenſis ſeculo tertio clarus, *quomodo*, inquit, *pro Chriſto ſanguinem fundere poſſumus, qui Chriſti ſanguinem erubeſcimus.*

(*) Diximus de iis in nota præcedenti.

(**) Vid. infra cap. *VIII.* §. *25. ſeqq.* ubi quæſtio: an vino euchariſtico aquam miſcere neceſſarium ſit? diſcutitur.

(***) At de Norvegis & de Islandis certe conſtat, quod perpetuam vini copiam in urbibus habeant, annuatim illuc abundanter transvectam. GERHARDUS.

(*) Sequitur vero Beza conſilium Calvini: ſic enim ſcribit epiſt. XXV. *Rogatus Calvinus a fratribus, qui tum in America erant, ubi nullus eſt vini uſus, liceretne iis in cœna Domini vel aqua ſimplici, qua plerumque illic utuntur, vel alio illic non inuſitato potionis genere; reſpondit, fuiſſe Chriſti in hoc inſtituendo ſacramento conſilium, ut ſpiritualis alimoniæ, id eſt, ſui ipſius κοινωνίαν nobis ſub communis cibi ac potus ſymbolis repræſentaret, ac proinde ſi non fuiſſet tum in Judæa communis vini uſus, procul dubio alia vulgari potione uſum fuiſſe, quod ex ipſius ſcopo & conſilio liqueat. Itaque nihil a Chriſti conſilio ac voluntate alienum facere videri, qui non contemtu nec temeritate, ſed ipſa neceſſitate adacti pro vino aliud in illis regionibus uſitatæ potionis genus uſurparent. Hoc Domini Calvini reſponſum noſter cœtus adeo comprobavit, ut eos ſuperſtitioſe facere cenſuerit, qui a vini ſymbolo uſque adeo penderent, ut alteram cœnæ partem omittere mallent, quam analogum aliud ſymbolum ita cogente neceſſitate uſurpare.* GERHARDUS.

(**) Alſtedius in theol. polem. part. V. q. 8. p. 603. *Si eccleſia Deo ibi ſit colligenda, ubi vinum haberi non poſſit ullo modo, uſitatus potus alius nobilior ex fine ſervatoris ſubſtituendus, & cœtus monendus, ne offendatur.* GERHARDUS.

CAPUT VI.

AN PANIS EUCHARISTICUS AZYMUS VEL FERMENTATUS ESSE DEBEAT.

Quæritur 3.) Num azymo, an fermentato pane in euchariſtia utendum ſit?

§. XXIII. Quæritur III.) An *azymo*, an vero pane *fermentato* in euchariſtia utendum ſit? Reſp. extra dubitationis aleam ponimus, Chriſtum in prima ſacræ cœnæ inſtitutione & adminiſtratione panem ἄζυμον adhibuiſſe, quia celebravit eam in diebus τῶν ἀζύμων poſt eſum agni paſchalis, Matth. XXVI. 18. quo tempore non alius panis quam azymus apud Judæos in uſu erat. Exod. XII. 8. Levit. XXIII. 6. Utimur igitur in cœnæ adminiſtratione pane azymo: 1.) Propter exemplum Chriſti ἀξιομίμητον. 2.) Propter commonefactiones utiles, quas uſus panis azymi præſtat, quod ſcilicet corpus Chriſti, cujus communicatio eſt panis euchariſticus, nullo peccati fermento ſit pollutum, Eſa. LIII. 9. 1 Petr. II. 22. in cujus rei typum præcepit Dominus, ut omnis oblatio fieret absque fermento, Levit. II. 11. quo denotatum fuit, ſacrificium illud propitiatorium, quod Chriſtus in ara crucis obtulit, fore purum & immaculatum. Admonet etiam panis azymi uſus, quod acceſſuri ad cœnam dominicam, *vetus fermentum nequitiae & malitiae expurgare, inque azymis veritatis & ſinceritatis epulari debeamus.* 1 Cor. V. 7. 8. Innocentius libr. IV. myſt. cap. 4. *Ut nihil corruptum ſive corrumpens, ſed totum ſincerum atque ſincerans in hoc eſſe ſacramento monſtretur, non fermentatum ſed azymum panem conſecramus.* 3.) Propter typum agni paſchalis, qui cum azymo pane comedi fuit ſolitus. Exod. XII. 8. Jam vero in cœna ὄντως nobis proponitur agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi, agni paſchalis ἀντίτυπον. 4.) Propter conſuetudinem eccleſiæ, a qua temere non eſt recedendum (*). Injuriam igitur nobis facit Bellarminus, qui libr. IV. de euchar. cap. 7. §. 3. cum Zwinglianis nos conjungens, fermentatum panem ad ſacramentum euchariſtiæ aptiorem a nobis cenſeri, ſcribit. Libere tamen pane azymo utimur, cum in ſe ac per ſe extra caſum ſcandali ſit ἀδιάφορον, azymo vel fermentato pane uti: a.) cum fermentum non ipſam panis *eſſentiam*, ſed qualitates ſolummodo mutet, ideoque panis eſſentiæ nihil decedit, ſive azymus ſit, ſive fermentatus. b.) Cum de uſu panis azymi nullum exſtet expreſſum mandatum. c.) Cum tam fermentatus quam azymus panis uſum illum præſtare poſſit, propter quem in ſacra cœna adhibetur, videlicet ut ſit communicatio corporis Chriſti, 1 Cor. X. 16. d.) Cum veriſimile ſit apoſtolos vulgari fermentato pane in adminiſtratione ſacræ cœnæ fuiſſe uſos. Act. II. 42. XX. 7. (**). e.) Cum fermentatus panis itidem poſſit utilem commonefactionem præſtare, videlicet quod corpus Chriſti ſpiritualiter nos transmutet, ſicut fermentum totam maſſam alterat. Ex quibus colligimus α.) fuiſſe inutilem & otioſam, imo pernicioſam ἀρτομαχίαν illam inter Græcas & Latinas eccleſias olim tanta contentione agitatam (***), ut

(*) Græci urgent nomen ἄρτος *ab evangeliſtis & Paulo in 1 Cor. X. 16. uſurpatum, illud enim, cum ab ἄιρω attollo dictum ſit, ad fermentum reſpectum habere*, exiſtimant. *Reſp.* eſt hoc nomen commune, quod omnes panum aut placentarum ideas complectitur, ut vel unus Athenæus luculenter probat. Luc. XXIV. 30. ἄρτος manifeſtiſſime eſt panis azymus, nullus enim tunc panis alius fuit in uſu Judæis. GERHARDUS.

(**) Act. XX. *poſt dies azymos Lucas & Paulus* navigant a Philippis, & in quinque diebus veniunt Troadem, ac Troade manent dies ſeptem, tuncque intra illos ſeptem dies Troade conveniunt *ad frangendum panem*, vel ut ſyriaca verſio habet, *ad frangendum euchariſtiam*, ubi ſine dubio uſi fuerunt panibus fermentatis. GERHARDUS.

(***) Controverſiam hanc pervulgatam atque inde a multis ſeculis inter Latinos ac Græcos agitatam egregie ediſſeruit, atque utriusque partis argumenta

ut Latini Græcos nominarent *fermentarios*, & Græci Latinos vocarent *azymitas* (*), ut ex Algero monacho Corbejenſi refert hiſtor. Magdeburg. cent. XI. cap. 5. de hæreſ. Græcæ eccleſiæ jam inde a tempore apoſtolorum panis azymi uſum obſervarunt (**), ac quamvis Michaël epiſco-

menta in medium adduxit IO. GOTTFR. HERMANNUS in *hiſtoria concertationum de pane azymo & fermentato*, Lipſiæ MDCCXXXVIII. 8. edita, *part. II. p. 40. ſeqq.*

(*) Fuiſſe hoc nomen Latinorum apud Græcos pervulgatum, præter ALGERUM, ſupra a GERHARDO excitatum, teſtimoniis ſuis comprobant SIGEBERTUS, Gemblacenſis monachus, in *chronographia* ad ann. *MLIV.* ANSELMUS & Cantuarienſis, & Havelbergenſis, *ille* quidem *oper. tom. IV. p. 153. hic* vero in *dialogo contra Græcos, libr. III. cap. XIV.* in *ſpicilegio* d'ACHERY *tom. I. p. 201.* edit. nov. itemque RUPERTUS Tuitienſis, *de divin. offic. libr. II. cap. XXII. oper. tom. II. p. 766.* & DURANDUS in *ration. divin. offic. libr. IV. cap. XXXI. §. 4.* Conf. CAROL. DU FRESNE *tom. II. gloſſar. p. 381.* atque HERMANNUM *loc. excitat. p. 51. ſeqq.*

(**) Sequitur heic GERHARDUS Scholaſticorum veſtigia, qui de pane fermentato & azymo cum Græcis diſputantes eosdem incuſabant, quod ab exemplo Chriſti eccleſiæque apoſtolicæ conſuetudine deflecterent. Recentiori ævo viri eruditiſſimi, in hancce materiam ſtudioſius exactiusque inquirentes, Scholaſticorum turbam deſerere conſultum duxerunt, rationibusque in medium adlatis oſtenderunt, univerſam eccleſiam veterem tam orientalem, quam occidentalem, nonniſi in communi & fermentato pane olim conſecraſſe. Lectu digna ſunt, quæ ex ipſis cœtus Romani ſectatoribus hanc in rem ſcripſere LATINUS LATINIUS, theologus Italus ſec. XVI. clarus, in epiſtola quadam ad ANTONIUM AUGUSTINUM exarata, & poſt eundem IAC. SIRMONDUS, Ieſuita Gallus, in peculiari *de azymis* diſquiſitione, quam IO. BONA, pater purpuratus, ſuo adprobare calculo haud dubitavit, *rerum liturgic. libr. I. cap. XXIII. tot.* & licet CHRISTIANUS LUPUS, theologus quondam Lovanienſis, *not. in concil. tom. III. p. 686.* contrariam ſententiam propugnandam in ſe ſuſceperit, eius tamen argumentis parum ineſſe roboris, recte iudicarunt duumviri doctiſſimi, eccleſiæ Romanæ ſacris addicti, EMMANUEL SCHELSTRATENUS, *de diſciplina arcani cap. VII.* & ANT. PAGIUS, *critic. in Baronium ad ann. CCCXLIII. num. XV.* Conferenda, quæ de hocce argumento diſſeruit HONORATUS TOURNELY, in *prælect. theolog. tom. III. part. III. quæſt. IV. art. V. p. 373. ſeqq.* Ex proteſtantibus cumprimis evolvi heic merentur IAC. BASNAGE, vir eccleſiaſticæ antiquitatis peritiſſimus, in opere gallico: *l'hiſtoire de l'égliſe, tom. II. libr. XIV. cap.* III. *p. 819. ſeqq.* atque IOSEPH. BINGHAMUS, in *originib. ſive antiquit. eccleſiaſt. vol. VI. libr. XV. cap.* II. *§. V. p. 266. ſeqq.* ut complures alios eccleſiæ Reformatæ doctores iam haud memoremus. Adiungimus iisdem ex noſtræ eccleſiæ theologis SALOM. DEYLINGIUM in *diſſertat.* III. quam de *errorum pontificiorum novitate in articulo de eucharistia* Lipſiæ *MDCCXXIX.* luci publicæ expoſuit *p. 95. ſeqq.* & in *inſtitut. prudentiæ paſtoralis, part.* III. *cap. V. §. XVIII. p. 485. ſeqq. edit. noviſſ.* itemque IO. FRANC. BUDDEUM, theologum quondam Ienenſem longe celeberrimum. Licet enim is in *exercitat. hiſtorica de ſymbolis eucharisticis* §. VIII. IX. & X. communem ſententiam de perpetuo panis azymi in ſacra euchariſtia uſu tantiſper propugnaverit; eandem tamen poſtea in *præfatione, parergis hiſtorico-theologicis* præmiſſa, rurſus deſeruit, & *loc. cit. p. 13.* ingenue faſſus eſt, ſe iam videre, maxima huic opinioni dubia moveri poſſe, parumque abeſſe, quin ſuam ea de re mutet ſententiam.

Præcipua argumenta, quæ communi opinioni, a GERHARDO adoptatæ, obverti queunt, nobisque perſuadent, panibus fermentatis olim adminiſtratam fuiſſe cœnam domini, huc redeunt: 1) Quia, quamdiu oblationes panis & vini in eccleſia veteri obtinuerunt, elementa in uſum euchariſtiæ deſtinata ex oblationibus iſtis deſumi conſueverunt. Iam vero nullum eſt dubium, communem panem fermentatum, aliis occaſionibus adhiberi ſolitum, a populo fuiſſe oblatum. Proinde eccleſia chriſtiana, tam orientalis, quam occidentalis, ſacram euchariſtiam in communi & fermentato pane olim conſecravit. 2.) Quia EPIPHANIUS *hæreſ. XXX. n. XVI. tom. I. oper. p. 139.* id tanquam peculiarem *Ebionitarum* ritum notavit, quod hæretici iſti, pane fermentato e ſacris eiecto, in cœna domini non niſi panem azymum, &, loco vini, meram aquam adhibuerint. Unde omnino colligere licet, eccleſiam catholicam in contrariam iviſſe partem, paneque fermentato in

in ſacris uſum eſſe. Novum hocce argumentum robur 3) exinde accipit, quia AMBROSIUS *libr. IV. de ſacram. cap. IV.* aliique ſcriptores veteres panem, quem chriſtiani olim in cœna ſolemni comedebant, talem fuiſſe aiunt, qualem in aliis quoque occaſionibus adhibere ſolebant chriſtiani, panem nimirum fermentatum. Addimus 4) quod de uſu panis azymi in ſacra euchariſtia altum in monumentis veterum deprehendatur ſilentium, cum contra in iisdem panis fermentati frequens fiat mentio, quin ipſum euchariſtiæ ſacramentum ad abſentes in ſignum communionis olim per presbyteros deportatum, hoc intuitu *fermentum* fuerit adpellatum. Occurrit hæc adpellatio in MELCHIADIS, eccleſiæ Romanæ præſulis, qui ineunte ſeculo quarto floruit, vita, in *pontificali romano* deſcripta, itemque in vita SIRICII, qui exeunte eodem ſeculo eccleſiæ romanæ præfuit, ac denique in INNOCENTII, qui ſub initium ſeculi quinti in ſedem romanam fuit evectus, epiſtola prima, ad DECENTIVM, epiſcopum Eugubinum, exarata, cuius argumentum prolixe recenſent cardinalis BARONIVS ad ann. Chr. *CCCXIII. n. 54.* & IAC. SIRMONDVS in *diſſertat. de azymis, cap. V. p. 124.* Equidem adeo obſcurum atque involutum hocce negotium viſum eſt viris quibusdam eruditis, ut CAROLVS DV FRESNE, omnibus rite expenſis, nihil certi heic pronunciari poſſe adſerere haud dubitaverit. Vid. eiusdem *gloſſar. tom.* II. *p. 382.* Inter ipſos cœtus romani doctores quid per *fermentum* illud ad abſentes mittendum, intelligi debeat, varie fuit diſputatum. Diverſas eorum ſententias collegit IO. CIAMPINVS, ſcriptor Italus ſuperiori ſeculo clarus, in tract. de *perpetuo azymorum uſu in eccleſia latina*, Romæ *MDCLXXXVIII.* edito, ac Venetiis poſtea recuſo. Nonnulli hocce *fermentum* expoſuerunt non de ipſa ſacra euchariſtia, ſed de *evlogiis*, ſeu de panibus benedictis, quos moris erat in veteri eccleſia, mittere ad alias parœcias, aut ad peregrinos, communionis & chriſtianæ caritatis conſervandæ cauſſa. Hanc opinionem ſecuti ſunt NICOLAUS DE CUSA & CÆSAR BARONIUS, ambo patres purpurati. Ut alios idem ſentientes taceamus. Verum obſtat huic ſententiæ, quod iſtarum *evlogiarum* uſus ante ſeculum nonum in eccleſia latina haud invaluerit, adeoque recens ſit inſtitutum, nec ab epiſcopis ſupra commemoratis MELCHIADE & SIRICIO, qui ſeculo quarto & quinto eccleſiam romanam rexerunt, intelligi ac deſcribi potuerit. Rectius itaque alii per *fermentum* ab iis commemoratum ipſum euchariſtiæ ſacramentum, quod in ſignum communionis ad abſentes fuit deportatum, intelligunt. Irrepſerat iſta conſuetudo apud Latinos antiquiſſimis temporibus, prout ex IRENÆO apud EVSEBIVM *libr. V. hiſtor. eccleſiaſt. cap. XXIV.* luculenter patet. Atque hanc ſententiam viri eruditiſſimi, CLAUDIUS ESPENCÆUS, LATINUS LATINIUS, cardinalis IO. BONA, IAC. SIRMONDUS, CHRISTIAN. LUPUS, quin ipſe IO. CIAMPINUS, *loco ſupra excitato p. 124.* ſuo adprobarunt calculo; quibus ex theologis proteſtantibus IOSEPH. BINGHAMUS in *orig. ſive antiqu. eccleſiaſt. vol. VI. p. 268. ſeqq.* IAC. BASNAGIUS in *præfatione* CANISII *lectionibus antiquis præmiſſa, cap. VII. §. VI. fol. 75.* & b. DEYLINGIUS in *diſſertat. tertia de errorum pontificiorum novitate in art. de euchariſtia §. IV. p. 95. ſeqq.* iungi merentur.

Argumentis hiſce modo adductis, quibus probatur, eccleſiam chriſtianam veterem panem fermentatum in adminiſtranda cœna dominica uſurpaſſe, 5) & ultimo loco hoc quoque adiungimus, quod nec PHOTIUS, patriarcha Conſtantinopolitanus, ſeculo IX. clarus, nec alius quiſpiam ſcriptorum Græcorum, ante MICHAËLEM CERULARIUM, de quo deinceps nonnulla dicemus, uſum panis azymi Latinis obiecerit, licet ſcriptores iſti multo leviora, verb. grat. quod clerici raſis uterentur barbis, itemque quod non eodem die celebrarent paſcha, congeſſerint, eccleſiæque latinæ obiectaverint. Exinde enim haud immerito arguere licet, demum poſt tempora PHOTII panes azymos in ſacra cœna apud Latinos ſurrogatos fuiſſe.

Quando autem & qua occaſione facta ſit hæc mutatio, haud facile determinari poteſt. Cardinalis BONA, ſæpius iam nobis laudatus, coniicit, occaſionem inde natam eſſe, „ quod, „ quum populus alicubi vel panem non offerret, vel minus aptum ad euchariſtiam, ſenſim factum ſit, ut ad exiguam quantitatem „ idem panis redigeretur, eiusque conficiendi cura ad ſacerdotes & clericos pertineret: & quum azymus facilius pararetur, hunc „ fermentato ſubſtituerint, & pani communi „ tenuem oblatam, artificioſe factam formatamque, in modum denarii, ut denarii „ illi (quemadmodum HONORIUS in *gemma animæ libr. I. cap. LXVI.* ait) repræſentarentur, pro quibus dominus noſter traditus „ eſt. Unde deinceps quoque populus pro „ oblatione farinæ denarios offerre iuſſus ſit, „ qui denarii in uſum pauperum ceſſerint, „ vel in aliquid, quod ad ſacrificium altaris „ pertineret „. Vid. eiusdem *libr. I. rerum litur-*

epiſcopus Conſtantinopolitanus uſum panis azymi anno Chriſti 1054. abrogaret (*): tamen cum Humbertus, monachus Lotharingus (**) Roma a pontifice Conſtantinopolin hoc fine ablegatus, Nicetam, monachum Conſtantinopolitanum, abrogationis iſtius propugnatorem vinceret (***), uſus panis azymi in eccleſia fuit retentus, ut ex Rup. Tuicenſi libr. III. de div. offic. c. 22. & Petro Cluniac. libr. V. epiſt. 16. refert hiſt. Magdeburg. cent. XI. c. 9. Latinæ eccleſiæ aliquandiu fermentato pane fuerunt uſæ, usque ad Alexandrum I. qui inſtituit, ut oblatio fieret ex azymo (*), non

liturgicor. cap. XXIII. §. *X.* & *XI. oper. p.* 444. *ſeqq.* itemque IOSEPH. BINGHAMI, cui hæc coniectura BONÆ valde probabilis viſa eſt, *orig. ſive antiquitat. eccleſiaſt. vol. VI. p.* 269.

(*) MICHAËL CERULARIUS, antiſtes Conſtantinopolitanus, cuius heic meminit GERHARDUS, erat turbulenti vir ingenii, qui publica certamina eccleſiæ Græcæ ac Latinæ, quæ ſopita quodam modo per longum tempus erant, anno *MLIII.* non tantum imprudenter renovavit, ſed & novis amplificavit adcuſationibus. Exprobravit inter alia Latinis uſum panis azymi in ſacra euchariſtia, utque publica potius, quam ſua cauſſa eos oppugnaſſe cenſeri poſſet, non ſuo duntaxat, ſed & LEONIS, præſulis Acridani, quo inprimis conſiliorum ſocio utebatur, nomine, litteras ad IOANNEM, Tranenſem in Apulia epiſcopum, exaravit, omnibus cœtus Romani ſectatoribus, quin ipſi pontifici Romano aperiendas, in quibus eccleſiam Latinam, tum propter alios errores, tum vero præcipue ob panem non fermentatum, quem in adminiſtranda cœna dominica tum temporis uſurpabat, vehementer obiurgavit. Exſtant hæ litteræ apud BARONIUM in *annalib. eccleſiaſt.* ad ann. *MLIII. tom. XI. p.* 210. *ſeqq.* Exhibet quoque easdem CANISIUS *lection. antiq. tom. III. p.* 281. *edit. nov.* Reſpondit ad haſce litteras LEO IX. eccleſiæ Romanæ tum temporis præſul alia epiſtola, eaque valde imperioſe ſcripta, quam per legatos ad CERULARIUM miſit; de qua quidem legatione in nota ſubſequenti nonnulla dicemus. Conferenda, quæ HERMANNUS *loc. excit. part. II. cap. II.* §. 2. *p.* 59. *ſeqq.* de legatis latinis Conſtantinopolin miſſis ex hiſtoriarum monumentis adnotavit.

(**) Huncce HUMBERTUM LEO IX. eccleſiæ romanæ præſul, ann. *MXLIX.* ex Lotharingia Romam ſecum adduxit, eundemque inter cardinales cooptavit. Ab eodem pontifice HUMBERTUS ann *MLIII.* cum aliis quibusdam Conſtantinopolin fuit ablegatus, ut exploraret, quæ ſit Græcorum in azymum Latinorum ſententia, utque cum aliis pontificis legatis de fœdere inter utramque eccleſiam faciendo laboraret. Hac occaſione HUMBERTUS diſceptationes Græcorum cum Latinis, eamque potiſſimum, quæ de azymo intercedebat, edito dialogo diſcuſſit. Aſt Græci pro panis fermentati dignitate, ſeu potius neceſſitate acriter depugnarunt, facem ipſis præferente NICETA PECTORATO, presbytero & monaſterii Studienſis, quod Conſtantinopoli fuit, monacho. Is enim libellum in azymi uſum, & alia quædam, ſatis modeſte conſcriptum divulgavit, cui HUMBERTUS aliud de azymo ſcriptum oppoſuit, magna dictionis acerbitate exaratum. Vid. de utroque hocce ſcripto HERMANNUM *loc. cit. part. II. cap. II.* §. *III. p.* 64. *ſeqq.* Equidem, ſi auctorem *commentarii de rebus legatorum Conſtantinopoli geſtis* audiamus, NICETAS PECTORATUS, diſputatione cum legatis præſulis Romani inſtituta eo tandem fuit adactus ut victas dederit manus, conſilioque mutato, librum, quem contra Latinorum azymum ediderat, deteſtatus fuerit. Verum hæc narratio, cuius nec vola nec veſtigium in ſcriptis Græcorum deprehenditur, viris doctis haud immerito ſuſpecta viſa eſt. Longe profecto probabilius eſt, eundem Græcorum partes ſemper foviſſe, cum nemo eorum vel animi inconſtantiam, vel in latinos propenſionem eidem unquam exprobraverit. Vid. GUIL. CAVE in *hiſtor. ſcriptor. eccleſiaſt. tom. II. f.* 136. edit. Lond. IO. MICH. HEINECCIUM in *der Abbildung der alten und neuen griechiſchen Kirche, libr. I. cap. III. p.* 171. itemque IAC. BASNAGIUM in *notis ad* HENR. CANISII *lect. antiq. tom.* III. *fol.* 280.

(***) Ita quidem referunt legati antiſtitis romani in *commentariis* de rebus ſuis Conſtantinopoli geſtis, quos in præcedenti nota iam adlegavimus. Sed eos fucum aliis feciſſe, nonnulli viri docti non ſine ratione iudicant.

(*) GERHARDUS eorum heic ſequitur veſtigia, qui originem panis azymi in ſacra euchariſtia ad ALEXANDRUM I. eccleſiæ Romanæ præ-

non ex fermentato, ut antea conſueverat. Platina in vita Alex. I. Polydor. Virgilius libr. V. c. 10. Bergomenſis in chron. libr. VIII. f. 184. Recte igitur reſpondit epiſcopus quidam græcus in concilio Florentino anno 1439. celebrato, *de pane, ſive azymus ſive fermentatus ſit, Graeci non curant, dummodo ex tritico conſtet*, tom. IV. concil. fol. 464. (**). β.) Pro neceſſario panis vulgaris fermentati uſu fruſtra quosdam Calvinianos depugnare, quibus præter fundamenta ſuperius adducta opponimus, quod Beza epiſt. XII. ad quosdam Anglic. eccleſ. fratres pag. 100. ſcribit: *Panis azymus ne ſit an fermentatus, non magnopere putamus laborandum.* Idem ſtatuunt Muſculus in loc. com. fol. 348. Baumlerus contra Syn. fol. 299. quo referendum illud Bullingeri decad. V. ſerm. 9. fol. 132. *Odioſa excitata eſt contentio ſuper materia cœnae dominicae, contendentibus his, pane azymo, aliis vero, fermentato eſſe utendum. Atqui apud veteres quondam de his nullae movebantur rixae. Nam eccleſiae pro libertate ſua utebantur utroque. Videtur quidem Dominus in prima illa cœna uſus eſſe pane azymo, in menſa ex veteri more celebrandi paſchatis relicto, unde non paucae eccleſiae infermentato pane uſae ſunt, quae tamen fermentato pane utentes, non damnabant haereſeos* (***). γ.) Græcos hodie pro neceſſitate panis fermentati in uſu euchariſtiæ minus recte pugnare. Sic cum Jeremias patriarcha Conſtantinop. in reſp. ad confeſſ. Auguſtan. cap. 10. adſerit, *Chriſtum conſecraſſe panem fermentatum, nec poſſe in azymo hoc ſacramentum confici, quod azymus non ſit verus panis, quodque azyma ad figuras Judaiſmi pertineant* (****). δ.) Pontificios panem azymum

præſulem, ſeculo ſecundo clarum, referunt. Innituntur ii, qui hoc faciunt, teſtimonio PLATINÆ, qui in *vita Alexandri I. p. 17.* de eo hæc memoriæ prodidit: *oblationem ex azymo; non autem ex fermentato, ut antea, fieri mandavit, quia hoc modo purior haberetur & Ebionitis hæreticis calumniandi occaſio auferretur.* Verum, cum ſcriptores antiquiores de hoc ALEXANDRI I. inſtituto altum ſileant, ſola PLATINÆ, ſcriptoris quippe recentioris, qui ſeculo XV. floruit, auctoritas ad fidem faciendam minime ſufficit. Plura hac de re adnotavit HERMANNUS *loc. cit. part. I. cap. II. p. 16. ſeqq.* Alii, qui diligenter argumentum hocce pertractarunt, ultra ſeptimum ſeculum progredi non audent. Id certum atque extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, ſeculo undecimo inter eccleſiam orientalem atque occidentalem hoc interceſſiſſe diſcrimen, ut *illa* fermentato, *hæc* azymo pane uteretur. Hoc ipſo enim ſeculo controverſiam inter MICHAELEM CERULARIUM, patriarcham Conſtantinopolitanum, & LEONEM IX. eccleſiæ Romanæ antiſtitem, acriter hac de re fuiſſe agitatam, ex iis, quæ in antecedentibus diximus, abunde liquet.

(**) Vetus eccleſia Romana conſuetudinem ſuam utendi azymo ſic defendit, ut Græcos contrarium morem obſervantes non damnarit, ſicut legitur in conc. Florentino, & ſæpe repetit Gennadius. Innocentius III. libr. IV. myſteriorum miſſæ cap. 33. *Adhuc multi ſacrificant de fermentato, quibus tanquam vere catholicis eccleſia Romana communicat.* Barlaamus, epiſcopus Gyracenſis ſive Hieracenſis in epiſtola ad Græcos: *Quoniam apoſtoli eadem nobis tradentes myſteria non diſtinguunt ſive fermentatum ſive azymum, eo quod gerit imaginem puritatis & ſinceritatis, utraque ego quidem ſimiliter adoro & colo. Latinos vero in ta..tum prudentiores æſtimo, quod illi quidem minime hoſtiam defermentatam vituperant, ſed ſimiliter venerantur, horum autem multi non timent in ſancta blaſphemare.* GERHARDUS.

(***) Caſaubonus exercit. 16. cap. 12. contra Bellarminum (qui libr. IV. de euch. c. 7. Calvinianos adcuſaverat, quod in uſu euchariſtiæ omnes utantur fermentato) notat, *quod eccleſia Genevenſis doctrinæ Calvini tenaciſſima etiamnum in azymis euchariſtiam celebret. Nam cum initio reformationis alia conſuetudo eſſet introducta, anno 1540. reditum fuiſſe ad morem antiquum.* GERHARDUS.

(****) Moſcovitæ in adminiſtratione cœnæ pane utuntur fermentato: dicit enim metropolita eorum Johannes in epiſt. ad epiſcopum Romanum: *Chriſtus tali pane utebatur, nam tum non ſtabat*, (quod neceſſarium erat in agno paſchali comedendo, ubi azymi panis uſus erat) *ſed accumbebat cum duodecim ad menſam. Itaque certum eſt*, ait, *eum pane fermentato fuiſſe uſum.* In opere de variis rerum Moſcov. auctori. p. 23. GERHARDUS.

num cum opinione neceſſitatis non debere eccleſiæ obtrudere. Cum enim neceſſitas panis azymi nec ex ſcripturis, nec ex praxi primitivæ eccleſiæ evinci poſſit, ſed ſit res adiaphora & indifferens, ut ſuperius oſtendimus, ideo pugnat cum libertate chriſtiana, in re per ſe & ſua natura libera conſcientias opinione neceſſitatis prægravare. Bellarminus libr. IV. de euch. cap. 7. *Ex inſtituto Chriſti in euchariſtia azymo utimur,* &c. Toletus libr. II. de inſt. ſacerd. cap. 25. §. 5. p. 158. *Panis ázymus debet eſſe in eccleſia Latina, in Graeca vero cum fermento, adeò ut peccet Latinus mortaliter, non conſecrans in azymo.*

CAPUT VII.

DE PLACENTULIS ORBICULARIBUS, QUAS VOCANT HOSTIAS.

Q. 4.) An liceat uti panibus rotundis minoribus?

§. XXIV. Quæritur IV.) An liceat uti panibus illis rotundis minoribus, quorum uſus in noſtris eccleſiis (*)? Reſp. conſiderat commonef. c. 4. n. 78. pag. 488. vocat *cruſtulum farraceum, quod*

(*) Eſſe haud paucos, præſertim ex eccleſiæ Reformatæ theologis, qui panes iſtos rotundos minores, ſine fermento factos, quos *hoſtias* vulgo nominant, ab euchariſtia penitus excludant, nemini facile poteſt eſſe ignotum. Duplex vero eorum, qui hoc faciunt, genus eſt. *Alterum* iſtorum, qui placentulas iſtas euchariſticas panem eſſe negant, vel certe vix, ac ne vix quidem, verum panem adpellari poſſe, contendunt. In hancce claſſem inprimis pertinent Anhaltini, *in der Erinnerungs-Schrift* &c. nec non CHRISTOPH. MASSONUS, ſive qui fictum hoc nomen præfert, CHRISTIANUS BECMANNUS, antiſtes quondam Serveſtanus, in *anatomia univerſali triumphante, part. III. cap. XXVI. p. 174.* itemque MARCUS FRID. WENDELINUS, qui integris aliquot exercitationibus hoſtiolas iſtas ex omni panis genere exterminare adniſus eſt. Idem fecerunt ex Gallis JO. DALLÆUS *de cultib. relig. latinor. libr. III. cap. VI. p. 319.* ex Germanis DAV. PAREUS, in *dem Bedenken vom Brod und Brodbrechen im heiligen Abendmahl p. 29.* ex Batavis FRID. SPANHEMIUS, in *diſſert. de diſſenſ. Græcor. a Latinis opp. tom. II. p. 555.* & JO. HOORNBECKIUS, in *ſumma controv. relig. libr. XI. p. 946.* Hiſce adnumerari quoque poſſunt fratres ab *roſea cruce* nomen conſecuti, quorum auſpiciis Hannoviæ *ſylloge: an hoſtiæ ſint verus ac cibarius panis?* in lucem publicam prodiit. *Alterum* vero genus eorum eſt, qui placentulas iſtas minutas eapropter reſpuunt, quod adeo ſunt parvæ, ut fractionem, quam multi in rebus minime omittendis ponunt, prorſus impediant, vel quod a ſimplicitate chriſtianorum abhorreant, vel denique quod fermento deſtituantur. Conferenda, quæ de iis diſſerit HERMANNUS *loc. cit. part. IV. cap. III. §. 3. p. 402. ſeqq.*

Non defuerunt vero ex theologis noſtris, qui eiusmodi placentularum cauſſam in ſe defendendam ſuſceperunt. Fecerunt id, præter GERHARDUM noſtrum, ÆGYD. HUNNIUS *de ſacramentis cap. XIV. oper. tom. I. p. 1086.* BALTHAS. MEISNERUS *philoſ. ſobr. tom. I. ſect. III. p. 391.* & *collegio adiaphor. diſp. IX.* itemque *de ſacramentis diſp. XX. p. 322.* MATTHIAS HOË ab HOËNEGG in *der abgenöthigten Antwort auf ein Calviniſch Ausfoderungsbüchl p. 114. ſeqq.* inprimis CHRISTIANUS KORTHOLTUS, theologus quondam Kilonienſis, in peculiari *diſquiſitione de hoſtiis, ſive placentulis orbicularibus, num verus ſint panis?* Jenæ *MDCLVII.* primum edita, ac deinceps ſæpius recuſa, JO. GOTTLOB CARPZOVIUS, im *Unterricht vom unverlezten Gewiſſen, p. 580.* atque laudatiſſ. HERMANNUS *loc. cit. part. III. cap. V. §. 3. p. 336. ſeqq.* qui & *part. IV. cap. III. §. 4. p. 407. ſeqq.* recte obſervat, eccleſiæ Reformatæ theologos diſceptationem hanc de azymo parvi æſtimare, quin de ipſis hoſtiolis, ut vocari ſolent, alicubi mitius ſentire. Teſtantur hoc acta *colloquii Caſſellani* ann. *MDCLXI.* habiti. In eodem enim theologi Marpurgenſes & Rintelenſes diſertis verbis profeſſi ſunt: *fractionem panis uſualis utilem piumque eſſe ritum, adeoque in illis eccleſiis, in quibus hactenus non obtinuit, commode introduci poſſe, ſi conſenſus earum impetrari queat. — orbicularem tamen iſtum ſe non ita habere, ac ſi verus panis non eſſet.*

e cœna ejiciendum veniat, cum velut ſpuma inutilis ſit ad nutriendum. Scholaſtici pſeudo-Witteb. in diſput. contr. Schachtium vocant *hoſtias nummularias*, eaſque negant uſurpari poſſe. Alii vocant *lentorem viſcoſum, nebulas & ſpumam panis* &c. (*). Atqui 1.) verum naturalem panem ex farina & aqua coctum in euchariſtia adhiberi, vi inſtitutionis divinæ neceſſarium eſt: an vero panis ſit major vel minor, triticeus vel ſiligineus, rotundus vel oblongus &c. nihil refert, cum externa accidentia rei eſſentiam non mutent. Panis noſter eſſentialem panis naturam habet, cum ſit ex aqua & farina triticea piſtus: de forma accidentali & externa non ſumus ſolliciti. 2.) Nullum adeſt divinum mandatum de quantitate vel qualitate panis euchariſtici. 3.) Quemadmodum baptiſmi efficaciæ vel integritati nihil decedit, ſive aqua ad eam adhibita ſit fluvialis, ſive fontana, ſive marina; itemque ſive ſit calida, ſive frigida: ita quoque ſacræ cœnæ reſpectu perinde eſt, ſive panis ſit major, vel minor; oblongus, vel rotundus; itemque ſive vinum ſit rubrum, ſive candidum. 4.) Panis euchariſticus non uſurpatur ad corporis nutritionem præſtandam vel alitionem animæ ſignificandam: ſed propter corporis Chriſti eidem ſacramentaliter uniti communicationem, 1 Cor. X. 16. quo pertinet canon Nicenus: *Non multum ſumimus, ſed parum, quia non ad ſatietatem, ſed propter ſanctificationem haec ſumimus.* 5.) Panes illi rotundi ante uſum ſacræ cœnæ fracti ac præparati ad diſtributionem ſatis apti & idonei ſunt. Ergo uſum illorum panum temere rejicere, ac contendere, quod neceſſarium ſit, ut uſualis panis major in ipſa ſacræ cœnæ actione frangatur, libertatem chriſtianam non mediocriter impugnat. 6.) Si placentulæ illæ *orbiculares* non eſſent verus panis, tot ſeculis eccleſia in uſu cœnæ non habuiſſet verum panem (**). Epiphanius in ancorato. f. 492. mentionem facit panum στρογγυλοειδῶν ſuo tempore uſitatorum (***). Ex his facile judicari poteſt

Id unicum adhuc paucis notamus, noſtræ etiam eccleſiæ doctores exiguum huic controverſiæ pretium & olim ſtatuiſſe & hodienum ſtatuere, unoque veluti ore fateri, perinde eſſe, quocunque panis genere eccleſia in epulo ſalutari veſcatur, cum id in ſcriptis divinitus conditis nuſquam fuerit definitum. Id tamen adiungunt theologi noſtri, eccleſiæ morem heic tenendum, nec temere migrandum eſſe, neque *ordinis & decori gratia, etiam in externis adiaphoris, cuivis ſine eccleſiæ iudicio & conſenſu permittendum, ut ex petulantia pro libidine quidvis vel omittat, vel permutet*, ut ſcilicet vir incomparabilis MART. CHEMNITIUS, in *examine concilii Trident. part. II. p. 33. ſeqq.* qui & *loc. cit. p. 37.* ita ſuam hac de re mentem exponit: *Illi, qui retinentur, debent manere, ſicut ſunt, ritus adiaphori, ut ſcilicet non fiant laquei conſcientiarum; ſed ſine opinione neceſſitatis libere ſerventur: ita, ut extra caſum ſcandali poſſint omitti, vel eccleſiæ ordinatione & conſenſu mutari vel abrogari. Neque enim privatim cuiusvis petulantiæ hoc permittendum eſt.* Nam, ut recte monet AUGUSTINUS, *quod neque contra fidem catholicam, neque contra bonos mores eſſe convincitur, indifferenter habendum, & pro eorum; inter quos vivitur, ſocietate ſervandum eſt.* Leguntur bæc AUGUSTINI verba in eiusdem *epiſt.* CXVIII. *ad Januar. cap.* II. *oper. tom.* II. *p.* 556.

(*) Vocant quoque easdem *Sigelplätzlein, Schaumbrod, Kleiſterleim*; vide *Berliniſche Zeitung*, Diij Fiij *deuſte Nebelküchlein, erdichtete Eiſenküchlein, Wizküchlein, Meßpfäffiſche Hoſtien, dünne unſchmackhaffte Plätzlein, zehe ablebhafte Blätlein, Meßküchlein, brodloſe Pfaffenküchlein, Papierküchlein.* Vide Anatom. Marpurg. GERHARDUS.

(**) Quidam enim originem horum panum minorum referunt ad tempora Alexandri I. circa annum Chriſti 119. quidam ad annum Chriſti 607. & quidam ad tempora Phocæ Imperatoris. Epiphanius, qui vixit circa annum Chriſti 380. vocat panem στρογγυλοειδῆ. Gregorius lib. IV. dial. c. 55. a forma vocat *coronas oblationum.* Imo ejuſmodi uſitatæ ſunt Baſileæ, item Bernæ Helvet. referente Hubero *in ſeiner Antwort auf der fünf Aydgenoſſiſchen Theologen Gegenbericht* p. 139. 163. 164. ut etiam in Anglia, referente Zanchio lib. I. epiſt. p. 233. Conf. Affelmannus in μελέτη theolog. de μελετημάτι apoſtoli dicto 1 Cor. X. 16. th. 12. GERHARDUS.

(***) Probamus vero *hoſtias* eſſe revera panem, 1.) *A definitione.* Cui competit definitio panis, illud

Argumenta contraria. poteſt de objectis adverſariorum. I.) *Chriſtus communi eodemque majori pane uſus in adminiſtratione cœnae.* Reſp. exemplum Chriſti probat, licitum eſſe pane communi, eodemque majori in ſacra cœna uti; nequaquam vero neceſſitatem aliquam importat, cum de qualitate & quantitate panis non adſit expreſſum mandatum. Chriſtus pane azymo in prima cœna uſus eſt, ut in prioribus oſtendimus. Adverſarii contra hoc exemplum Chriſti agunt, panis communis & fermentati neceſſitatem propugnantes. II.) *Placentulae illae non ſunt verus panis.* Reſp. imo vero eſſentia, definitio, partes & proprietates eſſentiales panis eisdem conveniunt, quia partes panis ſunt farina & aqua ſic inter ſe commixtæ, ut craſſiore humore per calorem externum abſumto conſiſtant, atque maſticari, & in corporis nutritionem cedere queant, ut docet Plinius lib. XV. nat. hiſt. c. 15. Atqui hæc omnia placentulis illis conveniunt (*). III.) *Non habent vim nutriendi.* Reſp. imo vero habent, quod vero actu forte non nutriunt, ideo fit, quia in parva quantitate adſumuntur. Monemus autem denuo, panis euchariſtici finem non eſſe corporis nutritionem vel quandam ſpiritualis alimoniæ repræſentationem, ſed ut ſit medium atque ὄχημα, per quod corpus Chriſti nobis manducandum exhibeatur. IV.) *Hoſtiae illae ſcandalum praebent, doctrinam evangelii obſcurant, ſuperſtitiones ſtabiliunt, & conjunctam habent cultus & neceſſitatis opinionem.* Reſp. hæc facilius dicuntur, quam probantur. Quod adverſariis uſum illarum placentularum abrogantibus nos opponimus, id non fit, ideo, quaſi uſum earum abſolute & ſimpliciter neceſſarium ſtatueremus, ſed quia præter ullam urgentem cauſam cum ſcandalo eccleſiæ rem ex ſe & ſua natura adiaphoram eliminantes chriſtianam libertatem captivant. V.) *Ex papatu ortum ducunt.* Reſp. quo primum tempore in eccleſia uſurpari cœperint, non ſatis liquido conſtat. In papatu ad miſſaticum ſacrificium adhibentur, in noſtris vero eccleſiis diſtributioni corporis dominici inſerviunt, qui fines ſunt longe diſpares.

illud eſt verus panis; placentulis illis orbicularibus competit definitio panis, ſunt enim ex farina & aqua ſubactis virtute ignis piſtæ. Definitur panis, quod ſit alimentum ex farina & aqua ſic inter ſe commixtis & ab igne percoctis conſtans, ut craſſiore humore per calorem externum abſumto ad unam maſticabilem & nutritiam conſiſtentiam redigatur, ut e Plinio lib. XVIII. vel ſecundum alios XV. c. 15. nat. hiſt. & aliis colligitur. 2.) *A cauſis externis.* Quidquid ex frumenti granis debito modo a paniſicis calore intermedio fit, & ipſum comeſtum actu nutrit, id vere eſt panis. Placentæ illæ orbiculares, quæ in cœna adhibentur, ex frumenti granis debito modo a paniſicis calore intermedio fiunt, & comeſtæ actu nutriunt. E. De *priore* membro teſtatur experientia. De *poſteriore*, an ſcilicet nutriant, nec ipſa deſutura eſt. Si eſurienti in magno numero ejusmodi placentæ dentur, deprehendetur, illas famem ſedare, ac proinde etiam nutrire, & ſic quod multæ conjunctim faciunt, id & ſingulæ ſeorſim facient, quamvis non tam ſenſibiliter, quia vis multarum & hic fortior eſt ſingularum diſperſa. 3.) *A cauſis internis.* Quidquid conſtat partibus panis eſſentialibus, & ſic materia & forma panis, id eſt verus panis, quia poſitis partibus eſſentialibus totum ponitur. At placentæ illæ orbiculares conſtant partibus eſſentialibus, & ſic materia & forma. De materia dubium nullum, quia adeſt frumentum contuſum & aqua. Forma panis eſt maſſæ debito modo mixtæ & ſubactæ certa conſiſtentia, χρῶσις & veluti quædam proportio. GERHARDUS.

(*) Quidam Calvini ſectator in Sileſia cupit probare, placentulas noſtras orbiculares non eſſe verum panem, quia 1.) *accedit aliquid butyri vel alterius pinguedinis, qua inſtrumenta, quibus placentæ illæ conficiuntur, ſuperficietenus illinuntur.* Reſp. 1.) Etiam in aliis panibus quandoque accedit butyrum vel quævis grata pinguedo, inprimis ſuilla, ita ut quandoque ut pars conſtituens panem adhibeatur, quandoque coctionem quoad extra tantum promoveat; inde ſic concludimus: Quidquid ad eſſentiam rei conſtituendam poteſt concurrere, eandem non mutat. At butyrum & alia pinguia poſſunt ad eſſentiam panis concurrere, ut probat experientia. Ergo 2.) nullum extraneum & acceſſorium mutat rei eſſentiam; Zabarella de nat.

nat. cœli c. 5. f. 191. at butyrum & pinguedo, quæ in conficiendis placentulis noſtratibus ad melius promovendam confectionem & amovendam aduſtionem quandoque adhibentur, ſunt extranea & acceſſoria, unde nec horum in illis ullum nec tactu, nec guſtu, nec viſu etiam deprehenditur veſtigium. Ergo illa non mutant rei eſſentiam. 3.) Falſum eſt, panem tantum ex frumento & aqua conſtare; multa enim alia poſſunt accedere, quæ pani vel eſſentiam cum ceteris conferunt cauſis, vel ſuavem tamen ſaporem concedunt, vel alias etiam qualitates largiuntur, quo fine etiam ſal & fermentum adhibentur. Non raro etiam ſemina aniſi, cumini &c. maſſæ induntur vel cum ea commiſcentur 2.) *Quia non coquuntur in clibano.* Reſp. 1.) *Subjectum* non mutat ipſam rei *eſſentiam.* 2.) Locus, in quo fit panis, non tantum eſt furnus vel clibanus, ſed etiam in aliis locis poteſt ille confici. Joſ. Quercetanus in diætet. polyhiſt. c. 5. p. 189. panes partim in clibano, partim in aqua, partim inter prunas etiam fieri docet. Ac panes non tantum furnaceos ſed & focarios & veruarios dari conſtat ex comparatione Hippocratis, quæ habetur lib. II. de diæt. n. 7. f. 46. & Taubmanno in Aulul. Plauti act. 2. ſcen. 9. fol. 166. v. Artoptam. *Triplex panis erat*, inquit, *ex coquendi ratione, furnaceus, teſtuaceus & artopticius.* Conſenſum adverſariorum pete ex Bucero in cenſura l. Angl. p. 459. edit. Baſ. ſcriptorum Buceri Anglicanorum, Zanchio in epiſt. ad Ottonem a Grünrad. Quando placentulæ illæ orbiculares in euchariſtia cœperint uſurpari, præciſe & liquido ſatis definiri non poteſt, fatentibus Tileno part. II. ſynt. p. 753. & Nauin. aſſert. p. 21. Hoſpin. lib. IV. hiſt. fol. 370. Martin. tract. V. c. 6. p. 228. Ad quæſtionem: *an hoſtia poſſit dici panis?* reſpondetur, panis dici poteſt, quia e farina vi ignis eſt cocta. GERHARDUS.

Iis, quæ circa finem præcedentis notæ de origine placentularum orbicularium in ſacra euchariſtia uſitatarum, adnotavit GERHARDUS, ſequentia heic ſubiungimus: I.) rotundam iſtarum placentularum figuram in veteri eccleſia chriſtiana iam obtinuiſſe. Meminit ſane huius figuræ EPIPHANIUS, ſeculo quarto clarus, in *ancorato, num. LVII. tom. II. oper. p. 60.* Commemorat quoque panes rotundos, ſeu placentas, ex Græcis CÆSARIUS, frater GREGORII *Nazianzeni* natu minor, *dialog. III. de fide cathol. interrog. CLXIX.* (ſive, quisquis ſit auctor) e Latinis vero GREGORIUS cognomine *magnus*, qui ſexto poſt Chriſtum natum ſeculo floruit, *libr. IV. dialog. cap. LV.* Eandem rotunditatem adſtruunt patres concilii

XVI. Toletani ann. *DCXCIII.* cele
ipſum Chriſtum ſervatorem placen
dam prorſusque tenuem, quales ir
ſchatos olim conficiebantur, in prit
chariſtiæ celebratione olim adhibu
apud Judæos conſuetudo dubitare
nit. Notandum tamen II.) placen
tundas in veteri eccleſia uſitatas, ſe
fuiſſe deſtitutas, panesque orbicular
die utimur, magnitudine multu
Id quod ex eo potiſſimum patet, q
centæ iſtæ, facta cum lanceola cru
tuor partes conciſæ, communicatu
bantur, quarum ſinguli fruſtum
præſertim & apud Græcos, accipieb
quum ſucceſſu temporis, quod III.
oblationes ſolemnes in deſuetudin
parcique atque infrequentes eſſent
ſacræ euchariſtiæ, minores paullati
iſtæ placentæ, eoque magis dimi
minor adeſſet communicantium m
cet vero, quod IV.) obſervamus
determinanda harum placentularu
variarent, easdem tamen ſeculo ad
noſtris hoſtiis maiores fuiſſe, exin
ligi poteſt, quoniam frangi ac fru
bui conſueverunt. Teſtatur id i
BERTUS cardinalis, ſupra iam a
memoratus, quem circa medium
cimi floruiſſe conſtat. Is enim in
ad MICHAËLEM Conſtantinopolitar
NEM Arridanum, narrat, eccleſiam R
NEM INTEGRUM *benedixiſſe, &*
ſingulis particulatim diſtribuiſſe, ap
CANISIUM *lection. antiq. tom. III*
294. edit. JAC. BASNAGII. T
quod V.) notamus, fractio pan
cœpit, nec immerito, cum ea ad
cœnæ eſſentiam haud ſpectet, null
to divino innitatur. Atque ſic tan
tulæ iſtæ minores, quæ *hoſtiæ* ite
vocari ſolent, in eccleſiam chriſtia
troductæ, quod demum exeunte
cimo factum eſſe, viri docti obſe
dimus VI.) nomen *oblatarum* ten
pani ab *offerendo* impoſitum fuiſſe
unusquisque, qui ad ſacram euc
lebrandam conveniebat, ſuam pa
nimirum, vel etiam farinam off
vit, prout ex hiſtoriæ eccleſiaſtica
tis abunde conſtat. Atque hæ ipſ
quoque nominibus inſigniri ſolen
bus eccleſiaſticis, ac adpellantur
voce veteres denotabant *ſacrificia*,
antequam hoſtibus obviam irent,
quæ faciebant devictis hoſtibus ſu
DORO *libr. XVI. cap. XIX.* Ex

CAPUT VIII.
DE CRAMATE EUCHARISTICO.

Q. 5.) An vino eucharistico aquam miſcere neceſſarium ſit?

§. XXV. Quæritur: (V. An vino euchariſtico aquam miſcere neceſſarium ſit? *Reſp.* in regionibus orientalibus, ubi fortia vina ſunt, uſitatum fuit, non merum, ſed vinum aqua temperatum bibere, unde Chemnitius part. II. exam. c. de aqua miſcenda in calice p. 308. veriſimile judicat, Chriſtum vinum non merum, ſed temperatum bibiſſe. Et quia in primitiva eccleſia poſt communionem convivia, quæ ἀγάπας adpellabant, magna ſobrietate de pane & vino, quæ ad menſam Domini oblata fuerant, celebrabantur, non merum, ſed mixtum vinum obtulerunt, ne gentes calumniarentur, chriſtianos celebrare cœnam dominicam crapulæ aut ebrietatis gratia. Inde Juſtinus apolog. II. pro chriſtianis p. 76. in deſcriptione rituum euchariſtiæ meminit vini aqua miſti: ἔπειτα προσφέρεται τῷ προεςῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος (*). Irenæus lib. I. c. 9. itidem meminit ποτηρίων οἴνῳ κεκραμένων, in deſcriptione euchariſtiæ a Marco Gnoſtico adminiſtratæ, (recenſente græca verba Epiphanio lib. I. tom. 3. hæreſ. 34.) & lib. V. cap. 2. *quando miſtus calix & panis fractus, percipit verbum Dei, fit euchariſtia* (**). Ergo non ſimpliciter damnamus ut pugnantes contra Chriſti inſtitutionem, qui vinum

quendi inter chriſtianos *hoſtia* eſt offula euchariſtica, ſive panis in ſacra cœna conſecratus. Denique VII.) & hoc ſubiungimus, placentulas iſtas, quas *hoſtias* itemque *oblatas* vulgo adpellant, iam olim in modum *denarii* fuiſſe efformatas, *tum quia panis vitæ pro denariis traditus eſt, tum quia idem denarius in vinea laborantibus in præmium dandus eſt*, exponente GUIL. DURANDO, ſeculi XIII. ſcriptore, in *rationali div. offic. libr. IV. cap. XLI.* Plura qui hanc in rem legere voluerit, adeat CHRIST. KORTHOLTUM in *diſſert.* ſupra laudata *de hoſtiis euchariſticis*, HENR. RIXNERUM in tract. *de veterum chriſtianorum circa ſacram euchariſtiam inſtitutis cap. VI. §. XII. p. 90.* IO. ANDR. SCHMIDIUM, abbatem Mariævallenſem, in peculiari *diſſertat. de oblatis euchariſticis, quæ hoſtiæ vocari ſolent*, Helmſtadii ann. *MDCCII.* primum edita, atque ibidem *MDCCXXXIII.* recuſa, & b. BUDDEUM in *exercitat. hiſt.* Wittebergæ olim habita, *de ſymbolis euchariſt.* *§. XIII.* itemque in præfatione *parergis hiſt. theolog.* præmiſſa, *p. 22. ſeqq.* Jungi iisdem poſſunt, GERARD. JO. VOSSIUS in *theſibus theolog. & hiſtor. diſſ. XIX. p. 262. ſeqq.* JOS. BINGHAMUS in *origin. ſive antiquitat. eccleſiaſt. vol. VI. libr. XV. cap. II. §. VI. p. 270. ſeqq.* aliique.

(*) Hicce JUSTINI *martyris* locus agit tantum de oblatione panis, aquæ ac vini, ei, qui fratribus præerat, olim facta. Addi vero merentur & ea JUSTINI verba, quæ *loc. cit.* nonnullis interiectis, ſubiiciuntur, ipſamque ſymbolorum euchariſticorum diſtributionem reſpiciunt, atque ita habent: *ευχαριϛησαντος τȣ προεϛωτος, και επευφημησαντος παντος τȣ λαȣ, οι καλȣμενοι παρ' ημιν διακονοι διδοασιν εκαϛω των παροντων μεταλαβειν απο τȣ ευχαριϛηθεντος αρτȣ και οινȣ και υδατος, και τοις ȣ παρȣσιν αποφερȣσι. Præſidens vero, poſtquam gratiarum actionem perfecit, & populus univerſus adprecatione læta eam comprobavit, qui apud nos vocantur diaconi atque miniſtri, diſtribuunt unicuique præſentium, ut participet eum, in quo gratiæ actæ ſunt panem,* vinum *&* aquam, *& ad abſentes perferunt.* Atque ex hoc ipſo, quem modo recitavimus, loco METROPHANES CRITOPULUS, monachus Græcus, ineunte ſeculo decimo ſeptimo clarus, vini cum aqua commiſtionem perſpicue comprobat. Cui & oraculum ſcripturæ, quod *Prov. IX. 10.* legitur, adiungit: *Sapientia mactavit victimas & in poculo miſcuit vinum ſuum.* Vid. eius *confeſſ. eccleſ. orient. p. 98.*

(**) *In eccleſiis Moſcoviticis presbyteri calici euchariſtico paululum aquæ tepidæ admiſcent, quia dicunt, ex latere Domini ſanguis profluxit & aqua, quam calidam fuiſſe credere fas eſt.* GERHARDUS.

Binis hiſce locis, a GERHARDO ſupra adductis, tertius addi meretur, qui exſtat apud IRENÆUM *libr. IV. cap LVII. p. 357. edit.* GRABII, ubi hæc leguntur verba: „ dominus „ accipiens panem, ſuum corpus eſſe confite„ batur, & *temperamentum calicis* ſuum ſanguinem

num aqua temperatum in adminiſtratione euchariſtiæ uſurpant, nec judicamus euchariſtiæ integritati vel efficaciæ quidquam decedere, ſi vinum aqua ſit mixtum, quod ab οἰνοκαπήλοις ſæpius fieri conſtat. Si ergo pontificii mixtionem illam ut conſuetudinem adiaphoram, quæ verbo Dei nec mandata, nec prohibita ſit, ſed rationem habeat vero non diſſimilem, ſervarent & proponerent, nulla, ut de re indifferente, eſſet controverſia. Quæſtio autem eſt: an hæc mixtio aquæ cum vino 1.) in ipſa cœnæ dominicæ adminiſtratione neceſſaria ſit (*), 2.) & quidem hoc fine, ut unio fidelium cum Chriſto non ſolum repræſentetur, ſed etiam 3.) efficiatur? Pontificii *affirmant*; ſic enim Alexander I. c. I. ſacramentorum diſt. 2. de conſecrat. *Non debet in calice Domini aut vinum ſolum aut aqua ſola offerri, ſed utrumque permixtum offeratur.* Julius c. cum omne. diſt. ead. *Calix dominicus juxta canonum praecepta vino & aqua permixtus debet offerri, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino vero oſtendi ſanguinem Chriſti: ergo cum in calice vino aqua miſcetur, Chriſto populus adunatur, & credentium plebs ei, in quem credit, copulatur & jungitur, quae copulatio aquae & vini ſic miſcetur in calice Domini, ut mixtio illa non poſſit ſeparari. Nam ſi vinum tantum quis offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis. Si vero ſit aqua ſola, plebs incipit eſſe ſine Chriſto.* Concilium Trident. ſeſſ. XXII. c. 8. *Monet ſynodus, praeceptum eſſe ab eccleſia ſacerdotibus, ut aquam vino in calice offerendo miſcerent, tum quod Chriſtum Dominum ita feciſſe credatur, tum*

„ guinem confirmavit „. Quem IRENÆUS *libr. V. cap. II.* vocat *mixtum calicem*, heic *temperamentum calicis* adpellat. Fuerunt autem præter JUSTINUM atque IRENÆUM, quos GERHARDUS heic adlegavit, complures quoque alii ex patribus tam Græcis, quam Latinis, qui ritum iſtum antiquum, vinum aqua miſtum in ſacra euchariſtia adhibendi, ſervandum eſſe docuere. Indicem eorum dederunt JO. ERNEST. GRABIUS, in *notis*, quas adiecit IRENÆI *libr. IV. adv. hæreſ. cap. LVII. p. 357.* & JOSEPH. BINGHAMUS in *origin. ſive antiquit. eccleſiaſt. vol. VI. libr. XV. cap. II. §. VII. p. 273.* Cumprimis CYPRIANUS, epiſcopus Carthaginenſis, ſeculo III. clarus, pro uſu vini aqua miſti olim pugnavit, eiusdemque neceſſitatem ex præcepto & exemplo Chriſti comprobare annisus eſt. Subiunxit quoque alias quasdam rationes, cur id fieri debeat. *Videmus*, inquit, *in aqua populum intelligi, in vino vero oſtendi ſanguinem Chriſti. Quando autem in calice vino aqua miſcetur, Chriſto populus adunatur & credentium plebs ſanguini eius, in quem credit, copulatur & coniungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini ſic miſcetur in calice domini, ut commixtio illa non poſſit ab invicem ſeparari. — — Sic autem in ſanctificando calice domini offerri aqua ſola non poteſt, quo modo nec vinum ſolum poteſt: nam ſi vinum tantum quis offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis: ſi vero aqua ſit ſola, plebs incipit eſſe ſine Chriſto: quando autem utrumque miſcetur & adunatione confuſa ſibi invicem copulatur, tunc ſacramentum ſpirituale & cœleſte perficitur.* Vid. eiusdem *epiſtolam LXIII. ad Cæcilium p. 280. edit.* JO. FELLI. Atque hancce epiſtolam AUGUSTINUS quoque ſuo adprobavit calculo, prout ea, quæ in eiusdem *libr. IV. de doctrina chriſtian. cap. XXI.* leguntur, dubitare nos non ſinunt. Utut vero ex his aliisque veterum teſtimoniis luculenter pateat, antiquam atque ubique receptam fuiſſe hanc conſuetudinem, vinum aqua miſcendi, neutiquam tamen exinde comprobari poteſt, veteres adhibuiſſe aquam, ut rem ad ſacramentum prorſus neceſſariam. Quod vero ad allegoricas CYPRIANI aliorumque veterum ſcriptorum interpretationes attinet, eæ, ut ut ſint ingenioſæ nec inelegantes, omni tamen probandi robore prorſus deſtituuntur.

(*) In quæſtione hac definienda conveniunt quidem cœtus Romani doctores nobiſcum in eo quod vinum aqua dilui non ſit neceſſarium necesſitate *ſacramenti*, niſi enim etiam citra dilutionem verum eſſet ſacramentum, procul dubio aquæ mentionem aliquam feciſſent ſcriptores ſacri. In eo autem ii a nobis diſſentiunt, quod dilutionem iſtam neceſſariam ſtatuunt in neceſſitate *præcepti*, ſaltim *eccleſiaſtici*, quæ THOMÆ & Scholaſticorum eſt ſententia, *licet* nonnulli eo uſque progrediantur, ut *ſtatuant*, mixtionem iſtam vini & aquæ in ſacra euchariſtia neceſſariam eſſe neceſſitate *præcepti divini*. Conferenda, quæ hanc in rem diſſerit GERARDUS JO. VOSSIUS, in *theſib. theolog. & hiſtor. diſput. XXII. thes.* IV — VIII. *p. 302. ſeqq.*

tum etiam, quia e latere ejus aqua cum ſanguine exierit, quod ſacramentum hac mixtione recolitur, & cum aquae in apocalypſi Johannis populi dicantur, ipſius populi fidelis cum capite Chriſto unio repraeſentatur. Bellarminus lib. IV. de ſacr. euch. c. 10. §. porro: *eccleſia catholica ſemper credidit, ita neceſſarium eſſe, aqua vinum miſceri in calice, ut non poſſit id ſine gravi peccato omitti.* Gregorius de Valent. tom. IV. diſp. 6. q. 2. p. 920. *Licet in concilio illud tantum dicatur, quod eſt certiſſimum; ſcilicet hac de re eſſe praeceptum eccleſiaſticum, probabiliſſimum tamen eſt, eſſe item ejusdem rei praeceptum Chriſti & traditionem apoſtolicam,* (vocat probabiliſſimum, novit enim reliquos pontificios hic non agnoſcere aliquod præceptum Chriſti.) Azorius in inſtit. moral. lib. X. c. 30. §. altera quæſtio: *Si roges, an ſit aqua vino miſcenda ex praecepto Chriſti aut eccleſiae inſtitutione, quidam noſtrum opinantur primum, ſed alii probabilius ſecundum.* Confer Thomam part. III. q. 74. art. 6.

Argumenta pro parte quaeſtionem negante.

§. XXVI. Nos in *negativam* concedimus, hiſce uſi argumentis: I.) In ſacræ cœnæ adminiſtratione nihil quidquam ut neceſſarium obtrudendum eſt, cujus neceſſitas ex verbis inſtitutionis evinci non poſſit. Jam vero ex verbis inſtitutionis non poteſt probari mixtionis illius neceſſitas. Ergo &c. Bellarminus *adſumtum* non poteſt omnino negare; ſic enim ſcribit l. d. §. Ceterum, *an vinum aqua miſtum in calice fuerit ante conſecrationem, ex ſcriptura expreſſe non habetur. Nullae circumſtantiae inſtitutionis* (inquit Chemnitius d. l.) *ſpeciem aliquam praebent, quod in ipſa actione cænae dominicae Chriſtus tunc, cum calicem benedicendum acciperet, aquam in ipſo calice vino miſcuerit. Ineptum enim eſt, quod ex hoſpitis hydria quidam illud probare voluerunt, cum ex pelvi, unde Chriſtus pedes diſcipulorum lavit, propior fuiſſet probatio. Vinum igitur ſive genimen vitis eſt de ſubſtantia dominici calicis, quod ad externum elementum attinet, an vero debeat eſſe vel merum vel mixtum, rubrum vel album, non eſt de neceſſitate* (*). II.) Mixtio aquæ potius aliquid addit inſtitutioni, quia evangeliſtæ ſolius merique vini mentionem faciunt, Matth. XXVI. 29. Marci XIV. 25. Luc. XXII. 18. *Non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, quo illud bibam vobiſcum novum in regno Patris mei.* Chryſoſtomus homil. LXXXIII. in Matth. *Ex germine*, ait, *vitis, quae certe vinum non aquam producit.* Bellarminus excipit, *verba illa non pertinere ad calicem euchariſticum, ſed ad calicem, qui datus fuit poſt agni paſchalis manducationem, idque ex Luca expreſſe colligi,* de quo etiam latius tractat lib. I. de euch. c. 11. circa finem. *Reſp.* demus, verba hæc ante inſtitutionem euchariſtiæ a Chriſto prolata, ut Lucas obſervator ordinis manifeſte indicat, interim tamen ex verbis illis inſtitutionem cœnæ immediate præcedentibus aperte colligitur, genimen vitis in calice illo fuiſſe, quem Chriſtus poſtea accepit, eidem benedixit, ac diſcipulis dedit, dicens: *Bibite ex hoc omnes, hic calix eſt nov. teſt. in meo ſanguine. Si ex evangelio & Paulo expreſſe non habetur, niſi calicem ſanguinis apoſtolis propinatum & vini* nulla

(*) Lutherus in lib. de formul. miſſæ, tom. II. lat. f. 557. anno 1523. *Nondum conſtitui mecum, miſcenda ne ſit aqua vino, quanquam huc inclino, ut merum potius vinum paretur abſque aquæ mixtura, quod ſignificatio me male habeat, quam Eſa. I. ponit.* Vinum tuum, *inquit*, mixtum eſt aqua. *Merum vinum enim pulchre figurat puritatem doctrinæ evangelicæ. Deinde quod pro nobis non eſt fuſus niſi ſolus ſanguis Chriſti impermixtus noſtro, cujus ibi memoriam facimus. Ut non ſtet illorum ſomnium, qui dicunt, ibi figurari unionem noſtri cum Chriſto, hujus unionis memoriam hic non facimus. Nec ſumus uniti ante ejus fuſionem, alioqui ſimul noſter quoque ſanguis cum ſanguine Chriſti pro nobis fuſus celebrabitur. Tamen contra libertatem non introducam legem ſuperſtitioſam. Chriſtus hæc non magnopere curabit, nec res digna eſt contentione. Pugnavit ſatis hanc pugnam ſtultam Romana & Græca eccleſia, ut & alias multas.* Eadem repetit tom. III. Jen. germ. f. 334. GERHARDUS.

nulla mentio fit, cum de calice eucharistico agitur, (ut hoc loco Bellarminus ſcribit) conſequens fuerit, eſſentialem aliquam cœnæ partem in deſcriptione evangeliſtarum omiſſam eſſe. Cornelius Janſenius comm. in concord. evang. c. 131. p. 906. *Vinum fuiſſe in calice, quem ſuis Dominus in cœna porrexit, oſtendit Cyprianus ad Caecilium ſcribens ex eo, quod evangeliſtae ſubjiciunt dictum a Domino: Non bibam amodo de hoc genimine vitis. Fuit ergo genimen vitis in calice, quem Dominus accepit & ſuis dedit. Vinum autem fuiſſe mixtum aqua, non probat apertis aliquibus evangelii verbis, ut nec illis probari poteſt, ſed intelligendum relinquit ex eo, quod certum eſt, in calice fuiſſe vinum, eo quod vinum in illis calidis regionibus non ſolitum fuerit bibi, niſi miſtum aqua.* Hæc Janſenius, vinum in calice ex verbis Chriſti probari poſſe adſerens, mixtionem autem aquæ ex verbis evangelii probari poſſe negans. III.) Mixtio illa nititur ſola traditione & conſuetudine. Jam vero conſuetudo libera & traditio incerta non poſſunt neceſſarium quendam fidei articulum conſtituere. Bellarminus l. d. §. Ceterum: *Quid fuerit in calice ante conſecrationem, an vinum purum, an vinum aqua mixtum, an ſicera, an aqua ſola, ex ſola ſcriptura expreſſe non habetur, ſed neceſſario recurrendum eſt ad traditionem eorum, qui ab apoſtolis & eorum diſcipulis haec myſteria acceperunt. Traditio autem habet, fuiſſe vinum mixtum aqua, ergo ita credendum eſt, aut nihil certi de materia calicis habemus.* Platina in vita Alexandri I. Polyd. Virgilius lib. V. c. 10. concil. Triburienſe can. XIX. ab Alexandro I. præceptum de aqua vino adfundenda promanaſſe ſtatuunt. Et conſuetudinem hanc non fuiſſe univerſalem, adparet ex Durando lib. IV. c. 42. ubi dicit, *in graeca eccleſia univerſaliter hoc non fieri.* Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 11. lit. H. *Graecorum eccleſia non adponere aquam dicitur.* Armeni in concil. Florentino primum aquam vino temperare juſſi ſunt. Cornel. Janſenius l. d. *Lutherus poſt Graecos docuit, ſolum vinum in calice adponendum.* IV.) Mixtio illa non reſpondet typo Melchiſedeci, qui panem & vinum, non autem vinum aqua mixtum Abrahæ & ejus militibus obtulit. V.) Qualis ſi mixtionis neceſſitas, adhuc apud ipſos pontificios incertum eſt. Bellarminus lib. IV. de euch c. 10. §. porro: *Utrum ſine aqua ſacramentu conſiſtere poſſit, non eſt certum: communis tamen opinio in partem adfirmativam propende* Atqui Julius pontifex expreſſe dicit cap. cum omne. diſt. 2. de conſecr. *Non poteſt calix Domini eſſe aqua ſola, aut vinum ſolum, niſi utrumque miſceatur;* ubi non ſolum neceſſitat *praecepti*, ſed etiam neceſſitate *ſacramenti*, han mixtionem ſtatuit neceſſariam. Contra ver Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 11. lit. H. *Si qui non intendens introducere haereſin oblivione v ignorantia aquam praetermiſerit, non videtu irritum eſſe ſacramentum, ſed ille graviter e corripiendus.* Et Janſenius l. d. p. 907. *Sicu ex eo, quod evangeliſtae abſolute dicunt, Chriſtum accepiſſe panem, creditur, quemvis pane proprie dictum poſſe eſſe materiam conſecran corporis dominici, nec eſſe abſolute neceſſariu azymum panem, quamvis ex apoſtolica traditione, conformi facto Chriſti veterique figurae & conveniente myſteriis ſignificandis, in ta pane conſecratio facienda ſit: ita ex eo, quo vini tantum mentionem faciunt evangeliſtae, creditur, quodvis vinum proprie dictum, quod ſcilicet eſt vinum vitis, poſſe eſſe materiam conſecrandi ſanguinis Domini, nec eſſe abſolute neceſſariam miſtionem aquae cum vino, quamvi ob traditionem apoſtolicam, conformem fact Chriſti veteribusque figuris, & convenientei ſignificandis myſteriis, illa temere non ſine gravi peccato poſſit praetermitti.* Toletus lib. I de inſtruct. ſacerd. c. 25. §. Rurſus: *Conſecratio valida eſt cum ſolo vino.* VI.) Mixtio hæ labyrinthum diſputationum parit. Innocenti III. c. cum Marthæ. §. Quæſiviſti. extr. de ce lebr. miſs. & Thomas part. III. q. 74. art. 8. re cenſent quæſtionem, in qua doctores ita perple xos fuiſſe tradunt, ut ex ejus ambagibus vi potuerint ſeſe extricare, nimirum: *an aqua quam presbyter miſſam celebrans infundit, & calici vinoque immiſcet, in ſanguinem cum vin transſubſtantietur nec ne?* Sunt autem tres opiniones, Quidam ſtatuunt, *quod ſicut vinum co*

ver

*n ſanguinem, qui fluxit de latere Do-
i & aqua convertatur in aquam, quae
uine fluxit ex eodem latere.* Alii tenent,
*a vino mixta tranſiens in vinum ſimul
transſubſtantietur in ſanguinem Chri-*
rurſum, *eo quod phyſici adſeverent, a-
ı tranſire in vinum, ſed eam jam vino
ıoſſe per artificium ſeparari a vino, pu-
am nec in ſanguinem tranſire, nec in al-
ıuam, ſed per ſe manere vino converſo
nem, & circumfuſam prioris vini acci-
conſiſtere.*

xa itate s. olum §. XXVII. Bellarminus pro neceſſitate mixtionis hæc producit argumenta. I.) *Chriſtus vinum aqua mixtum conſecravit. Ergo & nos ita facere debemus.* Reſp. hiſtoria evangelica non poteſt certo & iter oſtendi, quod Chriſtus vino aqua ſus fuerit, vel quod in ipſa euchariſtiæ ıratione aquam vino infuderit. 2.) Belı regerit, *non poſſe ex eadem oſtendi, ıo fuerit uſus; ad traditionem igitur reum eſſe, quae vinum illud aqua fuiſſe docet.* Reſp. imo vero ex verbis illis *Non bibam amodo de genimine vitis, &c.* denter conſtat, genimen vitis in poculo ſtico fuiſſe, ut ex cohærentia textus at- ı fundamentis paulo ſuperius oſtendimus. ımus ex hypotheſi, Chriſtum conſecraſſe ıqua mixtum, illud tamen, utpote pro egionis factum, eſſet indifferens. Quemım enim panis eſt de ſubſtantia cœnæ do- : an vero panis eſſe debeat triticeus an ſi- ;, an fermentatus, an azymus, &c. libeł, & non de neceſſitate ſacramenti: ita vinum eſt de ſubſtantia cœnæ dominicæ, ı vinum ſit rubrum vel album, merum an ı, ad ſubſtantiam & integritatem euchanihil quidquam intereſt. 4.) Regerit ninus: *Si pro more regionis vino aqua ato Chriſtus fuiſſet uſus, patres variorum n nunquam tanto conſenſu & abſolute di-, vino aquam in calice miſcendam eſſe.* rationem illam miſtionis non excogitavimus ipſi, ſed ponitur diſertis verbis a Lyrano in 1 Cor. XI. ubi ſic ſcribit: *Probabile eſt,* (nota: non certum) *quod Dominus aquam adpoſuerit. In terra enim illa propter vini fortitudinem conſuetum eſt ſemper bibere vinum cum aqua.* Patres quod attinet, quidam factum Chriſti referunt, nullam vero neceſſitatis legem ex eo deducunt: quidam conſuetudinem eccleſiæ recenſent; jam vero eccleſiæ conſuetudo chriſtianæ libertati non præjudicat. Qui neceſſitatem mixtionis ex facto Chriſti propugnant, ad traditionem confugiunt; jam vero incertæ traditiones (quales ſunt omnes, quæ extra ſcripturam proponuntur) non poſſunt neceſſarium fidei articulum conſtituere, ut de liturgiæ Jacobi, Clementinarum conſtitutionum & epiſtolarum decretalium certitudine nihil dicamus. 5.) Utimur autem hoc argumento: Si Chriſtus vinum aqua miſcuit, factum id vel propter ſacramentum, vel propter morem regionis. Si prius, ſequitur, mixtionem ad ſacramenti integritatem pertinere: illa enim eſt neceſſaria cujusque ſacramenti materia, quam Chriſtus ad eam ordinavit. *Conſequens* negat Bellarminus §. porro. ſic ſcribens: *Utrum ſine aqua ſacramentum conſiſtere poſſit, non eſt adeo certum, communis tamen opinio in partem adfirmativam propendet.* Idem ſtatuit Lyranus loco proxime citato: *Si non animo introducendi haereſin, ſed oblivione praetermittatur aqua, non minus conficitur, nec Graeci aquam addunt.* Relinquitur igitur poſterius, videlicet pro more regionis mixtionem illam, ſi qua præceſſit, a Chriſto factam. 6.) Id declarari poteſt ritu fractionis. Conſtat ex hiſtoria evangelica, panem euchariſticum a Chriſto eſſe fractum: hæc fractio aut propter diſtributionem uſurpata fuit pro more regionis, aut propter repræſentationem paſſionis. Sed poſterius locum non habet, ut ſuo loco demonſtrabitur: relinquitur igitur prius, & per conſequens ut ritus fractionis, ita quoque mixtura aquæ ἀδιάφορος eſt & indifferens, cum utraque actio pro more regionis ſuſcepta fuerit. 7.) Adde quod Platina, Polydorus, & alii originem hujus mixtionis ad decretum Alexandri I. non autem ad Chriſti factum referant.

2.) *Patrum auctoritas.*

§. XXVIII. II.) *Patres alias hujus mixtionis cauſas reddunt, non autem illam, quod in oriente ſint vina fortia?* Reſp. non damnamus pios veteres, qui olim ſuo quodam conſilio & ſine ſuperſtitione vinum aqua temperatum in calice cœnæ dominicæ uſurparunt, vel quod Chriſtum ita feciſſe perſuaſi erant, ut Cyprianus libr. II. epiſt. 3. vel quod olim cœnam Domini peragentes quidam largius biberent, adeo ut nonnulli in agapis inebriarentur, ut colligitur ex 1 Cor. XI. 21. ideoque ut vinum per ſe forte minus noceret, aquam vino miſcuerunt; vel quia ex petra ſitientibus Iſraëlitis aqua exundavit, quæ petra Chriſti typum geſſit, Num. XX. 10. 1 Cor. X. 4. Euſebius Emiſſ. ſerm. V. de paſcha; vel quod aqua & ſanguis ex latere Domini effluxerit, Joh. XIX. 34. Ambroſius libr. V. de ſacram. c. 1. vel ad denotandam unionem Chriſti cum eccleſia, quaſi aquæ populos ſignificent, Cyprianus l. d vel ad ſignificandam duarum naturarum in Chriſto unionem, Nicephorus libr. XVIII. c. 53. vel quia corporalis potus maxime conveniens naturæ humanæ eſt vinum aqua mixtum, Clemens Alexand. libr. II. pædag. c. 2. Propter has cauſas pii veteres cramate loco meri in euchariſtiæ celebratione uſi ſunt; quos uti non damnamus, ita cum libere illud fecerint, & vero mixtio talis eccleſiæ hodie a Pontificiis obtrudatur tanquam abſolute & ſimpliciter neceſſaria, & quidem hoc fine, ut populus Chriſto adunetur, quando vinum aquæ miſcetur, ideo noſtræ eccleſiæ exemplo & facto oſtenderunt, chriſtianam libertatem in iis, quæ non ſunt juris ac præcepti divini, non debere jugo ſervitutis ſubjectam eſſe, cum præſertim erroneæ opiniones huic obſervationi adfiguntur.

§. XXIX. Porro nullam ex enumeratis cauſis adhibiti olim cramatis cogentem eſſe, oſtendit earum examen. I.) *Chriſtus uſus eſt vino aqua temperato.* Reſp. Thomas part. III. q. 74. art. 6. fatetur, *probabiliter tantum credi, quod Dominus ſacramentum inſtituerit in vino aqua permixto.* Adde, quod non omnia, quæ Chriſtus in adminiſtratione primæ cœnæ feciſſe legitur, abſolute & ſimpliciter in euchariſtiæ celebratione neceſſaria ſint. II.) *In agapis nonnulli inebriabantur.* Reſp. agapæ illæ non amplius ſunt in uſu, hæc ergo ratio hodie ceſſat. III.) *Ex petra Iſraelitis profluxit aqua.* Reſp. argumentum typicum non concludit de ipſa ſubſtantia in antitypo, alioquin quia agnus paſchalis fuit typus ſacræ cœnæ, etiam carnes agni in ea adhiberi deberent. Urgemus typum Melchiſedechi, qui ſolum vinum obtulit, jam vero ex hypotheſi pontificiorum Chriſtus illud ipſum obtulit, quod Melchiſedech, cum fuerit ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech IV.) *Ex latere Chriſti profluxit ſanguis & aqua.* Reſp. non in cruce, ſed in prima cœna modus adminiſtrationis expoſitus eſt. Scriptura hunc typum nuſpiam ad euchariſtiæ negotium adplicat. Ergo non poteſt certum & immotum ex eo deduci argumentum. Plerique patres, non ſeorſim ad ſacram cœnam, ſed ad utrumque nov. teſt. ſacramentum, ad baptiſmum & cœnam, hunc typum referunt. Adde quod mixtio illa non conveniat huic typo, quia ex latere Chriſti non fluxit aqua & vinum, ſed mera aqua: nec fluxus aquæ & ſanguinis fuit mixtus, ſed contiguus & diſtinctus: pari ratione aqua, non vinum, eſſet ſymbolum cœnæ; ſequeretur inſuper, in calice non merum Chriſti ſanguinem & vini accidentia, ſed etiam aquam eſſe, id quod cum hypotheſi transſubſtantiationis pugnat. Suarez in Thomam part. III. q. 51. art. 31. diſp. 41. §. 2. *Dicendum ſine dubio eſt, in paſſione Chriſti ſanguinem & aquam exiviſſe impermixta & loco ſeparata, tum quia hoc ſignificant verba Iohannis: fluxit ſanguis & aqua, tum etiam, quia non alias potuiſſet aqua a ſanguine diſcerni.* Si dicatur, aquam vel in vinum vel in Chriſti ſanguinem converti, principium petitur. Nec procedit argutia Bellarmini: *Chryſoſtomus & alii patres docent, id bibi in calice, quod effluxit ex Chriſti latere. Ergo etiam aqua eſt in calice.* Dicitur enim id a patribus, reſpectu habito non ad aquam, ſed ad ſanguinem Chriſti, alias conſequens foret, non aquam illam, quam ſacerdos infundit, ſed quæ ex Chriſti latere profluit, bibi: vel dicendum foret, ſicut vinum

ur in Chriſti ſanguinem, ita aquam a ſa-
adpoſitam converti in aquam, quæ ex
tere profluxit: unde vero nova illa trans-
tio probabitur? Bellarminus regerit,
permixtione repraeſentari id totum,
tere fluxerit: at ubi a Chriſto inſtituta
ſentatio? non repræſentationem ſed bibi-
communicationem ſanguinis ſui in ſacra
ituit. V.) *Significatur hac mixtione*
iſti cum eccleſia, aqua enim populos,
riſtum ſignificat. Reſp. fundamentum
Chriſti cum eccleſia non quærendum eſt
ne illa aquæ & vini, ſed in manduca-
edicti panis, qui eſt communicatio cor-
iſti, & in bibitione benedicti vini, quod
unicatio ſanguinis Chriſti, docente
1 Cor. X. 16. qui ex eo porro infert
nus panis, unum corpus multi ſumus,
s de uno pane participamus. Et 1 Cor.
Omnes in unum Spiritum potati ſumus.
ur ſcribit Chemnitius d. l. *Vide prae-*
iſtorum hominum religionem, &c. de
calicis ideo dicunt ſe pugnare, ut unio
uli cum capite Chriſto repraeſentetur.
religio eſt, quod de unione populi cum
nt ſolliciti: ſed quomodo? Chriſtus u-
ri ſacramenti ideo inſtituit, ut haec ac-
hauſta faciant, ut nos in Chriſto &
in nobis ſit. De calice Paulus dicit:
unum Spiritum potati ſumus. *Et Chri-*
: Hic calix eſt nov. teſt. in meo ſan-
ui pro multis effunditur in remiſſionem
m. *Quare igitur uſum integri ſacra-*
concedunt populo? quare calicem nov.
mediator Chriſtus eſt, fideli populo de-
quare prohibent, ne in unum Spiritum
, ſi de unione fideli populi cum Chriſto
iti? Et poſtea: *Si allegoria illa ur-*
quia aquae multae ſunt, populi multi,
ndum eſſet de aqua quam de vino. U-
eſt caput, membra vero multa, &
quae valde parum de populo adunaret
VI.) *Significatur unio duarum natu-*
Chriſto. Reſp. Diſtinguendum eſt in-
em *perſonalem* & *ſacramentalem.* In
a ſpectatur unio ſacramentalis corporis
& ſanguinis Chriſti cum externis ſymbolis, ne-
quaquam vero unio perſonalis: hoc eſt, ſacra
cœna non inſtituta eſt hoc fine, ut repræſentet
unionem perſonalem divinæ & humanæ naturæ
in Chriſto, ſed ut corpus & ſanguis Chriſti,
mediantibus externis ſymbolis, quibus ſacra-
mentaliter unita ſunt, nobis communicaren-
tur. Pii veteres, ut Gelaſius, Theodore-
tus & alii conferunt unionem ſacramenta-
lem & perſonalem, ſed modo diverſo ab
hac repræſentativa aquæ & vini mixtione. VII.)
Potus maxime conveniens humanae naturae eſt
vinum aqua temperatum. Reſp. in locis ſepten-
trionalibus frigidioribus potus magis conveniens
eſt vinum merum: concedi ergo poteſt mixtio-
nis illius utilitas reſpectu calidiorum regionum,
in quibus naſcuntur vina fortia. Sed conſequens,
videlicet univerſalis neceſſitas mixtionis, ex illo
minus recte infertur. Adde, quod non propter
corporis, ſed animæ ſalutem vinum euchariſti-
cum adhibeatur, ut interim nihil dicamus de eo,
quod teſtibus medicis vina quædam per mixtio-
nem aquæ redduntur inſalubria.

§. XXX. Dixerat Chemnitius ex Luthero, *ſi allegoriis liberet ludere, mixtionem aquae cum vino de adulteratione cœnae dominicae exponi poſſe, cum notum ſit, quid Eſaias intelligat, cum inquit: vinum tuum mixtum eſt aqua.* Bellarminus reſpondet: *in ſcripturis unam & eandem rem alio atque alio modo conſideratam, nunc bonam, nunc malam habere ſignificationem, & proinde etiam mixtionem aquae cum vino diverſo reſpectu laudari & vituperari.* Atqui non opus erat operoſa iſthac reſponſione, cum Chemnitius hanc ſimilitudinem non proferat, ut argumentum aliquod noſtram ſententiam probans, ſed ut inſtantiam, qua Pontificiorum argumenta a ſignificationibus hujus mixturæ deducta invalida eſſe probet: cum enim mixtionis hujus ſignificatio poſſit eſſe mala, ideo bonas illas ſignificationes concinne excogitatas neceſſitatem mixtionis haudquaquam probare docet. Dixerat Chemnitius, *mixtionem aquae eſſe rem indifferentem.* Bellarminus regerit: poſteaquam *expreſſe imperatum, vel a Deo immediate, vel*

per concilia & eccleſiam, ut id fiat, non amplius eſſe rem indifferentem, ſed neceſſariam. Atqui probandum erat, mixtionem illam immediate a Deo imperatam. Decreta conciliorum & ſtatuta eccleſiæ non poſſunt articulum aliquem fidei contra verbum Dei erigere, aut ritum per ſe ἀδιάφορον & indifferentem in ſe & ſimpliciter neceſſarium facere; alias decreta conciliorum & conſuetudo eccleſiæ parem cum verbo Dei obtinerent auctoritatem. Dixerat Chemnitius, *non eſſe tribuendum mixtioni aquae cum vino id, quod erat tribuendum communioni, videlicet unire fideles cum Chriſto.* Bellarminus regerit, *id intelligendum eſſe, non quod per miſtionem illam aquae cum vino re ipſa fiat unio populi cum Chriſto, ſed tantum quoad ſignificationem.* Reſp. cur ergo Julius pontifex cap. cum omne crimen. diſt. 2. ſic loquitur? *Quando in calice aqua vino miſcetur, tunc populum Chriſto aduniri, & credentium plebem ei, in quem credit, copulari & jungi.* Item: *ſi ſolum vinum offeratur & conſecretur, ſanguinem Chriſti eſſe ſine nobis &c.* Hæc certe non de nuda ſignificatione, ſed de ipſa efficientia diſerte loquuntur; adde, quod ſacramenta id efficiant, quod ſignificant, cum non tantum ſint *ſignificativa* ſigna, ſed etiam *effectiva*, ut recte alibi diſputat Bellarminus.

CAPUT IX.
DE COMMUNIONE SUB UNA SPECIE.

Quæritur: 6.) An vinum benedictum diſtribuendum ſit omnibus communicantibus?

§. XXXI. Quæritur: VI.) An vinum benedictum diſtribuendum ſit omnibus, qui in ſacra cœna de benedicto pane participant? Sententia noſtrarum eccleſiarum hæc eſt, legitimam cœnæ dominicæ adminiſtrationem non conſiſtere in ſola manducatione benedicti panis, nec in ſola bibitione benedicti vini, ſed utrumque ad ſacramenti integritatem requiri, tum benedicti panis manducationem, tum benedicti vini bibitionem, ideoque non eſſe talem ſeparationem faciendam, qua quibusdam tantum benedictus panis & benedictum vinum ſimul, quibusdam vero tantum benedictus panis ſine poculo benedicto detur: id quod ſequentibus confirmatum damus argumentis, quorum *prima* claſſis ex ſcripturis ſacris; *altera* ex teſtimonio primitivæ eccleſiæ; *tertia* ex ipſorum adverſariorum confeſſione depromitur. Inter argumenta ex *ſcripturis* petita familiam ducit I.) Chriſti inſtitutio. Quod Chriſtus verus Deus & homo in ſacræ cœnæ inſtitutione conjunxit, id nulli hominum ſeparare licet. Matth. XIX. 6. Jam vero Chriſtus ſacram cœnam eo modo inſtituit, ut non ſolum in ea benedictus panis & mediante eo corpus ipſius manducetur, ſed etiam benedictum vinum & mediante eo ſanguis ipſius bibatur; Matth. XXVI. 26, 28. Marc. XIV. 22, 23, 24. Luc. XXII. 19, 20. ſicque manducationem benedicti panis & bibitionem benedicti calicis conjunxit. Ergo nulli hominum hæc ſeparare licet. Circa quam inſtitutionem Chriſti probe notandum: 1.) Quod in manducatione *ſacramentali* connectuntur panis & corpus Chriſti, non autem panis & ſanguis Chriſti; in bibitione *ſacramentali* connectuntur vinum & ſanguis, non autem vinum & corpus Chriſti. Unde apoſtolus 1 Cor. X. 16. *panem* vocat *κοινωνίαν corporis*, *calicem* vocat *κοινωνίαν ſanguinis*. Quisquis igitur ſanguinis Chriſti ſacramentalem κοινωνίαν deſiderat, illum vi inſtitutionis hujus non ſolum panem benedictum manducare, ſed & ex benedicto calice oportet bibere. 2.) Quod Lucas in deſcriptione partis alterius addat vocem *ὡσαύτως ſimiliter*, manifeſte oſtendens, quod Chriſtus pari modo juſſerit benedictum vinum bibere, quomodo juſſerat benedictum panem manducare (*). 3.) Quod Matthæus in deſcriptione partis alterius addat particulam univerſalem: *bibite ex hoc omnes*, quo ipſo mandato Chri-

Adfirmatur. 1.) Chriſti inſtitutio id requirit.

(*) Argumentamur igitur: Quæcunque requiruntur ad actus alicujus continentiam, non poſſunt

iſtus occurrere voluit diſputationibus de con-
itantia & libero calicis uſu, quaſi nullo præce-
divino ad participationem ſacri calicis, acceſ-
ad cœnam dominicam, adſtringamur.
Quod Chriſtus ſacræ cœnæ inſtitutionem ver-
iiſce προςακτικοῖς concludit: *Hoc facite*,
us in utraque parte revocat nos ad ſuam vo-
ntem, diſpoſitionem ac ordinationem in
is inſtitutionis expreſſam, ut in vera fidei
lientia non ſolum benedictum panem man-
mus, ſed etiam benedictum vinum bibamus,
fit *unus magiſter & doctor noſter*, Matth.
II. 8. voce cœlitus delata audiendus nobis
mendatus, Matth. III. 17. cumque pro-
n ſit ovium Chriſti, vocem hujus paſtoris
udire. Joh. X. 27. (**).

...tio Bellarmini, hac ...ba dici apoſtolis.

§. XXXII. Hoc argumentum cum jugulum cauſæ petat, ideo varias comminiſcuntur exceptiones. Bellarminus libr. IV. de euchar. c. 24. reſp. ad locum ſecundum excipit, *haec verba dici ſolis* *...toſis, qui tum ad menſam cum Chriſto ſede-* *..., nec poſſe referri ad omnes omnino homi-* *aut ad omnes chriſtianos, aut ad omnes* *es adultos*. Reſp. 1.) Roſinus in vita Joh. erici elect. Saxon. refert, quod pientiſſimus elector in comitiis Auguſtanis anno 1530. lloquium cum pontificiis nonnullis de cœna ini venerit, utrum altera tantum pars, an que laicis eſſet exhibenda? Pontificii pro de- one ſuæ opinionis, qua unam ſolum partem porrigendam, utramque vero ſolis ſacerdoti- nſtitutam eſſe ſtatuunt, multa adferebant, at- inter alia etiam verba iſta inſtitutionis: *Bi- ex hoc omnes*, in ſuam trahere volebant ſententiam, contendentes, vocem *omnes* notare ſacerdotes, non laicos; reſpondebat illuſtriſſimus princeps: ſiquidem vera ſit ſententia, neceſſe eſt, ut & alibi & in iſta etiam Chriſti ſententia: *Mundi eſtis, ſed non omnes*, per vocem *omnes* ſoli ſacrificuli intelligantur, & inde ſequi, eosdem impuros & omnis generis vitiis pollutos eſſe. De alio quodam principe conſtat, quod locum Hebr. XIII. 4. præpoſteris illis diſputatoribus objecerit: *Honorabile conjugium in omnibus & torus immaculatus*, ubi particulam *univerſalem* ad ſolos laicos reſtringunt, hic vero in verbis cœnæ ad ſolos ſacerdotes. 2.) Sed miſſis hiſce inſtantiis ad rem ipſam reſpondemus. Solis apoſtolis eſſe dictum: *Bibite ex hoc omnes*, dupliciter intelligi poteſt: *vel* id, quod dicitur, ad ſolos apoſtolos pertinere: *vel* apoſtolos tunc præſentes moneri, ut faciant id, quod ipſis cum reliquis fidelibus ad ſacram cœnam accedentibus eſt commune. Bellarminus priore modo intelligit, *ſolis apoſtolis id eſſe dictum*, ſed hac ratione nulla manet reliqua ſacræ cœnæ inſtitutio, nullum de ejusdem uſu mandatum. Dicimus ergo, apoſtolos in prima illa cœna vicem geſſiſſe omnium eorum, quibus cœna inſtituta eſt, ideo mandatum Chriſti neceſſario accipiendum eſſe de omnibus illis, qui ex Chriſti mandato benedictum panem in ſacra cœna manducant. Ut ergo mandatum Chriſti: *Paſce oves meas*, ſoli Petro quidem datur, id interim tamen ad omnes apoſtolos & eccleſiæ miniſtros (juxta noſtram ſententiam; ex Bellarmini autem hypotheſi ad omnes Petri in cathedra Romana ſucceſſores) pertinet: ita ſolis apoſtolis in ſacra cœna dicitur: *Bibite ex hoc omnes*; interim tamen ad omnes fideles cœleſtis hujus convivii futuros hoſpites revera pertinet. Sic ergo habet noſtrum argumen-

ſunt ab ea ſeparari; etiam humanis legibus adplaudentibus libr. 21. & 28. C. de teſtament. l. heredes §. fin. ff. qui teſt. facere poſſunt. Bibere Chriſti ſanguinem requiritur ad ſacræ cœnæ continentiam. Ergo. Neque enim Chriſtus dixit disjunctive: *Edite aut bibite*, ſed conjunxit actum bibendi cum actu manducandi per *particulam* καὶ & *adverbium* ὡσαύτως. GERHARDUS.

(**) Ambroſius in 1 Cor. XI. *Indignus eſt Domino; qui aliter celebrat hoc myſterium, quam ab eo traditum eſt. Non enim poteſt devotus eſſe, qui aliter ſumit, quam datum eſt ab auctore.* Claudius de Sainctes repetit. X. de euchar. cap. 1. *Concedamus adverſariis, quod poſtulant, de myſteriis & ſacramentis ex eorum inſtitutione optime decerni ac definiri.* GERHARDUS.

mentum: Quoſcunque Chriſtus in ſacra cœna jubet edere benedictum panem, eos ipſos omnes pariter, nemine excepto, jubet etiam benedictum vinum bibere. Atqui Chriſtus jubet edere apoſtolos, qui tum temporis omnes hujus cœleſtis convivii hoſpites futuros repræſentabant. Ergo apoſtolos & per apoſtolos omnes hujus cœleſtis convivii hoſpites futuros jubet etiam bibere. 3.) Concidunt igitur argumenta illa omnia, quibus Bellarminus ex circumſtantiis textus probare conatur, ſolis apoſtolis a Chriſto eſſe dictum: *Bibite ex hoc omnes*. Demus enim ex hypotheſi, ſolos apoſtolos cum Chriſto ſacrum hoc convivium celebraſſe; (quamvis forte non improbabile ſit, patremfamilias & quoſdam domeſticos in illis ædibus, in quibus Chriſtus primum ſacram cœnam celebravit, eidem admotos fuiſſe.) Demus, ſolis apoſtolis tunc præſentibus & ſacram cœnam participantibus dictum eſſe: *bibite ex hoc omnes;* interim manet hoc, quod apoſtoli vicem geſſerint totius eccleſiæ, cum inſtitutio ſacræ cœnæ non ſolos apoſtolos, ſed totam eccleſiam ſpectet: neque enim aliam cœnam apoſtolis, aliam reliquis fidelibus Chriſtus inſtituit, ſed hæc ipſa inſtitutio ad omnia eccleſiæ membra pertinet, quæ juxta regulam apoſtolicam probare ſe poſſunt. Sic ergo argumentamur: Quam late patet inſtitutio ſacræ cœnæ, tam late etiam patet mandatum Chriſti: *bibite ex hoc omnes*; jam vero inſtitutio ſacræ cœnæ tam late patet, ut non ad ſolos apoſtolos, ſed ad totam eccleſiam, hoc eſt, ad omnes fideles, qui probare ſe poſſunt, pertineat. Ergo etiam mandatum Chriſti in hac inſtitutione: *bibite ex hoc omnes*, ad totam eccleſiam pertinet. 4.) Id ipſum evidentiſſime colligitur ex Paulo 1 Cor. XI. 23, 24. &c. ubi abuſus, qui in Corinthiaca eccleſia circa adminiſtrationem ſacræ cœnæ irrepſerant, ea ratione corrigit, ut ad primam inſtitutionem Corinthios revocet, & ex ea judicium de legitima ſacræ cœnæ adminiſtratione fieri velit. Unde ſic concludimus: Ad quod norma & regula quædam divino Spiritu adplicatur, ad illud omnino pertinet, alias vitioſa eſſet adplicatio. Atqui inſtitutio ſacræ cœnæ tanquam norma & regula ad ſacram cœnam in Corinthiaca eccleſia celebratam divino Spiritu ab apoſtolo adplicatur. Ergo ad eandem etiam pertinet, & per conſequens ad omnes, qui in omnibus eccleſiis adminiſtrantur, cum omnium ſit eadem ratio. 5.) Idem apoſtolus ad totam Corinthiacam eccleſiam ſcribens integram Chriſti inſtitutionem repetit, 1 Cor. XI. 23. ſicque re ipſa oſtendit, hanc Chriſti inſtitutionem etiam ad laicos ſpectare. Quoſcunque apoſtolus ad Chriſti inſtitutionem revocat, ad eos omnino Chriſti inſtitutio pertinet. Jam vero apoſtolus totam eccleſiam Corinthiacam ad Chriſti inſtitutionem revocat: neque enim ſolis presbyteris ſcribit, *ſed eccleſiae Dei, quae eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Jeſu, vocatis ſanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti in omni loco.* 1 Cor. I. 2. Ergo Chriſti inſtitutio ad totam eccleſiam Corinthiacam, imo ex conſequenti ad omnes eccleſias pertinet. 6.) Si obvertere velint, *apoſtolos in prima inſtitutione deſignaſſe ſolos ſacerdotes;* urgemus hoc argumentum: Illos deſignabant apoſtoli in prima cœna, quorum officium & munus repræſentabant. Atqui non ſacerdotum quatenus talium, ſed accedentium ad ſacram cœnam officium & munus repræſentabant. Ergo non ſacerdotes, ſed in genere omnes ad ſacram cœnam accedentes deſignabant. *Adſumtum* probatur, quia ſacerdotum quatenus talium (ex hypotheſi papiſtica) officium & munus eſt ſacrificare: ſacerdotum (miniſtrorum eccleſiæ, ſecundum phraſin evangelicam) quatenus talium officium ac munus eſt benedictum panem & benedictum vinum diſtribuere, quas partes tunc Chriſtus adminiſtrabat, non autem apoſtoli. Si apoſtoli repræſentaſſent ſacerdotes, conſequens fuerit, etiam clericos non conficientes debere ex calice bibere. *Conſequens* non concedunt Pontificii. Sic ergo concludimus: Quomodo apoſtoli participarunt ſacram cœnam, quando non fuerunt conficientes, eodem etiam modo laici ſacram cœnam participare debent. *Ratio* eſt: quia inter ſacerdotes non conficientes & laicos reſpectu communionis (ex hypotheſi etiam Pontificiorum) nullum eſt diſcrimen, cum utriſque unam ſolummodo ſpeciem exhibeant & exhibendam cenſeant. Jam

vero

vero apoſtoli in prima cœna, quando non fuerunt conficientes, eo modo hoc ſacramentum participarunt, ut non ſolum benedictum panem ederent, ſed etiam ex benedicto calice biberent, ut conſtat ex verbis Marc. XIV. 23. *Biberunt ex eo omnes.* Ergo etiam laici eodem modo ſacram cœnam participare debent, ut non ſolum benedictum panem edant, ſed etiam ex benedicto calice bibant. Si dicere velint, hanc apoſtolorum bibitionem eſſe ἀδιάφορον & liberam, obſtant illis verba Chriſti: *Hoc facite*, quæ Johannes a Lovanio & ex illo Bellarminus ad actionem manducandi & bibendi referunt: obſtat etiam paritas præcepti in verbis: *manducate & bibite.* 7.) Si apoſtoli in prima cœna ſolos ſacerdotes deſignarunt, ita ut, quæ ad ipſos dicta, non pertineant ad reliquos fideles, conſequens fuerit, inſtitutionem cœnæ ad ſolos ſacerdotes pertinere, laicos autem non habere inſtitutionem nec mandatum de ſacra cœna participandi, qua ratione non ſolum benedictus calix, ſed tota ſacra cœna ipſis eripietur. Si obvertere velint, *in diverſorio Emauntico ſacram cœnam pro laicis inſtitutam eſſe*, urgemus, ut ſubſtantialia cœnæ in deſcriptione illius convivii nobis oſtendant, quod nunquam poterunt; ut nihil dicamus de eo, quod omnium fere conſenſu duo illi comites fuerint ex numero ſeptuaginta diſcipulorum Chriſti, ideoque ſacerdotes potius quam laicos repræſentaſſe ex hypotheſi pontificia eſſent dicendi. Et quæ hæc protervia eſt, negare eucharistiæ uſum etiam laicis in verbis inſtitutionis præceptum eſſe, & ex locis peregrinis laicorum communionem accerſere? Chriſtus ibi non de munere quodam apoſtolis proprio, ſed de ſacramento toti eccleſiæ communi egit, quæque ibi apoſtolis locutus eſt, ea non ut apoſtolis, ſed ut chriſtianis locutus eſt, ut ex declaratione apoſtolica 1 Cor. XI. 23. & ſeqq. ſole clarius conſtat. Stapletonus in promt. fer. III. hebd. ſanctæ §. ad prius: *Evangeliſtae modum fœdus & nov. teſt. ineundi & perficiendi deſcribunt, Matth. XXVI.* Bibite ex hoc omnes. *Marcus addit:* & biberunt ex eo omnes. *Jam enim hac actione bibendi adimpletum fuit ex parte apoſtolorum nov. teſt. cum Deo, ſicut adſperſione ſanguinis in populum, quam Moſes fecit, dicens:* Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod pepigit vobiſcum Deus. *Propterea in Matthaeo cum dixit Chriſtus:* Bibite ex hoc omnes, *ſubjunxit ut cauſam bibendi,* hic eſt ſanguis meus nov. teſt. *id eſt, ideo bibite, quia bibendo perficietis ex parte veſtra nov. teſt. eritis populus Dei hac teſſera fœderali accepta, &c.* Ex his Stapletoni verbis ſic inferimus: Aut populus Dei in nov. teſt. populo vet. teſt. in jure communionis ſacramentalis poſtponendus, aut concedendum erit, populum Dei, ut olim externa fœderis teſſera, ſanguinis adſperſione, ita nunc quoque calicis communione participare. Prius Stapletonus dicere nequit, quia confert invicem populum vet. & nov. teſt. Caſſander in conſult. art. XII. *diſcipulos Chriſti in prima cœna fidelium communicantium perſonam repraeſentaſſe* agnoſcit. 8.) Lutherus libr. de capt. Babyl. cap. de euch. monet, non ſine myſterio Chriſtum dixiſſe: *Bibite ex hoc omnes*, cum non dixerit prius: *manducate ex hoc omnes;* nimirum prævidit futuros, qui dicerent, panem omnibus dandum, calicem non item. Bellarminus confugit ad traditionem, ex qua probare conatur, Chriſtum etiam dixiſſe: *Manducate ex hoc omnes.* Sed novit, quæ de traditionibus extra ſcripturam noſtra ſit ſententia: aliter igitur excipit, videlicet *panem non integrum, ſed in particulas fractum, calicem vero unum & eundem apoſtolis eſſe datum, ideo ergo Chriſtum dixiſſe:* Bibite ex hoc omnes, *ut intelligeret primus, non totum ſibi exhauriendum, ſed tantum relinquendum, quod omnibus ſufficeret.* Reſp. hoc gratis dicitur: num enim adeo vinoſos judicabimus apoſtolos, ut peculiari mandato cavendum fuerit, ne unus calicem exhauriret, qui duodecim perſonis ſufficere potuit? Chriſtus jam ante de calice poſt eſum agni paſchalis diſtributo dixerat Luc. XXII. 17. *Accipite & dividite inter vos;* idem in calice euchariſtico faciendum eſſe, intelligere poterant. Quidquid ſit, ex verbis Chriſti evidenter colligitur, omnibus illis ex calice benedicto bibendum eſſe, qui de pane benedicto in ſacra cœna participant, id quod inſtituto noſtro ſufficit. 9.) Eſt & hoc Lutheri argumentum: Iiſdem dictum eſt: *manducate,* qui-

bus dictum: *bibite.* Vel igitur totum ſacramentum dandum eſt ſolis presbyteris, vel ſimul etiam laicis. Si laicis etiam, ergo omnibus dictum eſt: *Manducate & bibite.* Si ſolis presbyteris; ergo non licet laicis dare ullam partem ſacramenti, nec eis dictum erit: *Manducate;* non enim temere dandum eſt, cui Chriſtus prima inſtitutione non dedit. Excipit Bellarminus: *etſi Chriſtus non dederit panem laicis, tamen a nobis poſſe dari, cum nuſpiam ſit prohibitum.* Reſp. firmæ & immotæ ſunt hæ conſequentiæ: ſi ſolis apoſtolis & ſub illorum perſona ſolis ſacerdotibus dictum eſt: *Bibite*, ſolis etiam apoſtolis & in illorum perſona ſolis ſacerdotibus dictum erit: *Manducate*, quia per vocem ἀπάντως hæc duo indivulſo nexu conjunguntur. Item, ſi apoſtoli ſolos ſacerdotes repræſentarunt, ergo illis ſolis dictum: *manducate;* & per conſequens illis ſolis, non autem laicis ſacra cœna erit inſtituta. Nec impedit, quod Chriſtus nuſpiam prohibuerit, laicis panem benedictum dare: quæramus enim ex pontificiis, quis licentiam eam ipſis conceſſerit, ut laicis ſolum dent benedictum panem & non etiam benedictum vinum: cum Chriſtus utrumque in inſtitutione conjunxerit? cur ſejungunt ac ſeparant ea, quæ Chriſtus conjunxit? ſi ideo dant laicis benedictum panem, quia Chriſtus nuſpiam id prohibuit, debebant etiam benedictum vinum illis dare, quia Chriſtus itidem nuſpiam id prohibuit. Ubi par ratio, ibi idem omnino jus. In adminiſtratione ac diſpenſatione ſacramentorum nihil quidquam ſuſcipiendum, de quo non habetur expreſſa voluntas inſtituentis. Quod ſi non conſtat, cœnam etiam pro laicis eſſe inſtitutam, utique non erit eis danda. Bellarminus addit, *Chriſtum alibi juſſiſſe ſacramentum laicis dare, quando dixit: Hoc facite.* Sed hæc reſponſio tollit priorem, quod Chriſtus non dederit laicis ſacramentum, ſed tantum non prohibuerit dari. Si propter verba: *Hoc facite*, laicis danda præcipitur cœna, utraque ſpecies eis erit danda, quia ad utramque partem, videlicet tam manducationem quam bibitionem hæc verba referuntur, ut ex deſcriptione evangeliſtarum eſt manifeſtiſſimum. 10.) Confirmat hoc tertia Lutheri ratio. Chriſtus dixit: *Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis & pro multis effunditur.* Hic clariſſime vides, ſanguinem dandum eſſe omnibus, pro quorum peccatis fuſus eſt. Quis autem audeat dicere, pro laicis non eſſe fuſum? ergo omnibus datur, & omnibus dicitur: *Bibite.* Excipit Bellarminus: *ſi ſanguis Domini omnibus dandus eſſet, pro quibus eſſet fuſus, dandus omnino eſſet omnibus hominibus, etiam Turcis, Judaeis, ethnicis & quibuscunque impiis, cum pro illis etiam fuſus ſit.* Reſp. argumentum Lutheri hoc eſt: Pro quibus ſanguis Chriſti effuſus eſt, illis in ſacra cœna non eſt denegandus Atqui non pro ſolis ſacerdotibus, ſed etiam pro laicis effuſus eſt. Ergo, in ſacra cœna illis non eſt denegandus. Ex quo adparet, propoſitionem hujus argumenti non eſſe ſimpliciter & abſolute univerſalem, ſed loqui de omnibus cœleſtis hujus convivii hoſpitibus, quod nemini eorum ſanguis Chriſti denegandus ſit, cum pro omnium peccatis in ara crucis ſit effuſus. Confirmatur hoc ex fine inſtitutionis. Ideo enim Chriſtus illud ipſum corpus, quod in mortem pro nobis tradidit, manducandum, & illum ipſum ſanguinem, quem pro *peccatis* noſtris effudit, bibendum in ſacra *cœna offert*, ut hoc pretioſiſſimo pignore de beneficiis, traditione corporis & effuſione ſanguinis, nobis partis, confirmemur. Turcæ, Judæi, gentiles & impii, quamdiu ſunt ac manent tales, non ſunt hujus convivii hoſpites, nec ſi tales ſe eſſe profiteantur, ad hoc cœleſte epulum admittendi ſunt: quia ſacramenta ſunt bona eccleſiæ propria, neque *objiciendae ſunt margaritae porcis;* Matth. VII. 6. alia vero ratio eſt fidelium laicorum, qui in vera pœnitentia & fide ad hoc cœleſte convivium accedunt, & juxta Chriſti inſtitutionem cœnam ſibi diſpenſari petunt, in quibus locum habet illud aureolum Cypriani ſerm. I. de lapſis: *Non denegandus populo chriſtiano Domini ſui ſanguis, pro cujus confeſſione ſanguinem effundere ſuum jubetur.* Cogitent piæ mentes, quantæ ſit arrogantiæ, & audaciæ, quod ſacrificuli papiſtici non majus quoddam jus fidelibus laicis ad participandum Chriſti in cœna ſanguinem concedant, quam competit Judæis, Turcis, gentilibus & impiis. 11.) Philippus Melanchton ex

1 Cor.

XI. probat, præceptum Domini etiam ſpectare, ſiquidem toti eccleſiæ Corin- apoſtolus verba cœnæ præſcribit. Ex- larminus, *eccleſiam Corinthiorum utraque am fuiſſe, quia Paulus vel Domini exem- aliunde oſtenderit ac tradiderit, licitam nunionem ſub utraque ſpecie: ſed nec citaſſe illud mandatum:* Bibite ex hoc *nec ullo verbo docuiſſe, eſſe neceſſariam communionem ſub utraque ſpecie.* Reſp. ac re inferius late diſputabitur: an ſcili- ſſitas utriusque ſpeciei ex loco apoſtolico eat; hoc loco monemus, ne ſic quidem os apoſtolicæ traditioni ſatisfacere, cum liberam ſub utraque ſpecie communio- is relinquant, ſed poculum benedictum lane denegent, ut ex concil. Conſtan- Γ. XIII. Tridentino ſeſſ. XXI. canon. 2 1. de Valentia tract. de miſſa p. 65. ſuo nius docebitur. Quod ergo, fatente Bel- , ex Chriſti inſtitutione olim erat liberum, annidem papæ hodie non amplius libe- , ſed contrarium factum eſt neceſſarium. poſtolus in controverſiis de cœna apud ios excitatis ad Chriſti inſtitutionem eos ; oſtendit igitur, omnium de cœna con- rum deciſionem ex verbis inſtitutionis pe- ; oſtendit, ad laicos etiam pertinere inſtitu- œnæ, & per conſequens ad laicos commu- etiam pertinere, quod a Chriſto dictum eſt: , *bibite.* Mandatum Chriſti: *Bibite mnes*, aut pertinet ad ſolos ſacerdotes, mnes omnino communicantes. Si prius, ens fuerit, nefas eſſe, ullum hominem qui non ſit eccleſiæ miniſter, ſive, ut i loquuntur, ſacerdos. Falſum ergo od hoc loco Bellarminus adſerit, commu- laicorum ſub utraque ſpecie fuiſſe olim Si poſterius, conſequens fuerit, bibi- enedicti poculi ſine transgreſſione divini non poſſe ab ullo communicantium o- Eligat ex his alterutrum. 12.) Chem- get hoc argumentum: jubet Chriſtus, ut faciant hoc, quod ipſe fecit. Atqui ipſe , accepit, benedixit & diſtribuit omni- municantibus utramque ſpeciem. Idem ergo apoſtolos & fideles ſucceſſores facere convenit. Priora duo: *edite, bibite*, ſynodus Trident. vult ad laicos etiam pertinere; ergo & tertium illud ad laicos pertinet. Bellarminus excipit, *Chemnitium falſo hoc tribuere concilio Tridentino.* Atqui ſi concilium concedit, etiam laicis dictum eſſe: *bibite*, diſpoſitio concilii erit contra inſtitutionem & præceptum Chriſti. Viciſſim, ſi concilium ſtatuit, non eſſe neceſſarium calicis uſum in communione laicorum, utique re ipſa ſtatuit, præceptum de bibendo non pertinere ad laicos. 13.) Hamelmannus in libro de utraque ſpecie profert hoc argumentum: Si ſolis apoſtolis dictum eſſet: *Bibite ex hoc omnes*, ergo ſoli epiſcopi, non omnes in genere ſacerdotes communicare deberent ſub utraque ſpecie. Illi enim ſoli ſunt apoſtolorum ſucceſſores ex hypotheſi Pontificiorum. Bellarminus excipit, *etiam ſacerdotes ſuccedere apoſtolis, quatenus ad illos pertinet praeceptum conficiendae euchariſtiae, quod datum fuit apoſtolis per illa verba: Hoc facite in mei commemorationem.* Reſp. abſurda illa expoſitio, quod apoſtoli & ipſorum ſucceſſores per hæc verba conſtituti ſint miſſifices & ſacrificuli, ſuo loco refutabitur. Vera illorum verborum ſententia hæc eſt, quod totam ſacræ cœnæ actionem recipiant tam δόσιν ſc. quam λῆψιν, hoc ſenſu, quod apoſtoli & eorum ſucceſſores debeant panem & vinum accipere, benedicere & communicantibus diſtribuere: quodque communicantes utramque ſpeciem accipere debeant. Hæc verborum ſententia, ne ab ipſo quidem Bellarmino improbari potuit. Sic enim ſcribit ſub finem hujus 25. cap. *Videtur ſententia Johannis a Lovanio valde probabilis, qui docet, verba Domini apud Lucam ad omnia referri, id eſt, ad id, quod fecit Chriſtus, & id quod egerunt apoſtoli, ut ſenſus ſit, id quod nunc agimus, ego dum conſecro & porrigo, & vos dum accipitis & comeditis, frequentate deinceps usque ad mundi conſummationem. Profert enim praedictus auctor veteres patres, qui illa verba modo referunt ad Chriſti actionem, ut Cyprianus epiſt. 3. libr. II. Damaſcenus libr. IV. de fide c. 14. modo ad actionem diſcipulorum, ut Baſilius libr. reg. moral. regul. 21. & Cyril-*

 lus

lus Alexand. libr. XII. in Joh. c. 58. Paulum autem, idem auctor docet, referre potiſſimum ad actionem diſcipulorum, id quod ex inſtituto & propoſito Pauli manifeſtum fieri poteſt. Et libr. IV. de euch. c. 16. *Lucas illud*, hoc facite, *retulit ad actionem benedicendi & diſtribuendi, quas expreſſerat, & ſimul etiam ad actionem manducandi.* Poſtea: *dicat aliquis, videtur Paulus. 1 Cor. XI. reſtringere illud:* facite *ad actionem manducandi & bibendi; ait enim:* hoc facite, quotiescunque biberitis in meam commemorationem, *ac ſi dicat: quotiescunque biberitis, bibite in memoriam paſſionis meae. Reſpondeo autem, non reſtringit apoſtolus, ſed exemplum ponit in una actione, quod facere potuiſſet de aliis duabus, quare vera ſunt verba Pauli, ſed non pugnant cum verbis Lucae magis univerſalibus.* Hæc omnia Bellarminus, ex quibus hoc modo argumentamur: quibus dictum eſt: *Bibite*, iis etiam dictum eſt: *Hoc facite.* Sed ſub perſona apoſtolorum non ſolis ſacerdotibus, ſed omnibus chriſtianis dictum eſt: *Bibite*, ut ſuperius demonſtratum fuit. Ergo omnibus chriſtianis dictum: *Hoc facite.* Si verba: *Hoc facite*, tantum de conſecratione, non autem de uſu cœnæ accipiuntur, nullum erit mandatum de uſu cœnæ, quod abſurdum. *Connexio* probatur: uſus ſacræ cœnæ mandatus eſt aut verbo: *edite* tantum, aut verbo: *bibite* tantum, aut verbis *hoc facite*, id eſt, utroque conjunctim. Atqui non tantum verbo: *edite*, (repugnat enim inſtitutio, repugnat exemplum apoſtolorum in prima cœna, repugnat praxis eccleſiæ primitivæ, repugnat vocabulum ὡσάυτως apud Lucam, repugnat paritatis ratio inter utrumque verbum *edite & bibite*) neque tantum verbo: *bibite*, (quod iisdem rationibus confirmatur.) Ergo uſus ſacræ cœnæ mandatus eſt verbis: *hoc facite*, id eſt, utroque conjunctim *edite, bibite;* ex quo immediate ſequitur, illos, qui ſacra cœna uti volunt, juxta Chriſti inſtitutionem non ſolum edere, ſed etiam bibere oportere. 14.) Eſt & hoc Hamelmanni argumentum: Chriſtus dicit Marc. XIII. 37. *Quod vobis dico, omnibus dico.* Ergo illud: *bibite ex hoc omnes*, apoſtolis dictum, omnibus dictum cenſendum eſt. Bellarminus excipit, *in ſpecie de vigilantia omnibus praecepta ve[...] Chriſti intelligendum, alioquin ſi omnia, dicta ſunt apoſtolis, ad omnes pertinerent, o[...]teret omnes ire in mundum univerſum.* &c. [...] quæ apoſtolis dicta, in triplici ſunt differe[...] quædam ſunt mandata *perſonalia*, quæ ad [...] apoſtolos pertinent, utpote Matth. X. 5 *viam gentium ne abieritis.* v. 9. *Nolite poſſ[...] aurum, nec argentum, nec pecuniam in [...] veſtris* v. 10. *Non peram in via, neque du[...]nicas, neque calceamenta, neque virgam;* quædam ſub perſona apoſtolorum *omnibus* [...] *ſiae miniſtris* ipſorum ſucceſſoribus dicta [...] utpote Matth. XXVIII. 19. *Praedicate eva[...]lium, baptizate.* Luc. XXIV. 47. *Praed[...] pœnitentiam & remiſſionem peccatorum;* quædam vero ſub perſona apoſtolorum *om[...] fidelibus* dicta ſunt, utpote Matth. V. 16. [...]*ceat lux veſtra coram hominibus, ut videan[...]na opera veſtra.* Marc. XIII. 37. *Quod* [...] *dico, omnibus dico, vigilate.* Mandatum a[...] illud in ſacra cœna: *Bibite ex hoc omnes*, [...] perſona apoſtolorum ad omnes chriſtiano[...]ctum eſſe, ſuperius demonſtratum fuit ex [...] quia inſtitutio ſacræ cœnæ totam eccleſiam [...]ctat, & ex aliis fundamentis compluri[...] Theodoretus in 1 Cor. XI. *Menſa dominic[...] omnibus ex aequo eſt propoſita.* Non ergo ad [...]mam, nec ad ſecundam, ſed ad tertiam d[...]rum Chriſti claſſem pertinet. 15.) Chem[...] etiam hæc eſt obſervatio: Chriſtus ὡσάυ[...] *ſimiliter* jubet calicem diſtribuere, ſicut ipſ[...]cerat, oſtendit igitur, eandem eſſe rationem [...]nis & vini. Ut ergo Chriſtus utramque ſpe[...] apoſtolis diſtribuit: ita ſucceſſores apoſtolo[...] non tantum debent conſecrare & ſumere, ſe[...]iam omnibus, ſacra cœna utentibus, utran[...] ſpeciem dare. Bellarminus excipit: *Mirabili[...] providentia in ſacris literis, nam ut non h[...]rent haeretici juſtam excuſationem, ſuſtuli[...] omnem tergiverſandi rationem. Nam L[...] illud: hoc facite, poſuit poſt datum ſacramen[...] ſub ſpecie panis, poſt datum autem calicem repetivit, ut intelligamus juſſiſſe Dominum, ſub ſpecie panis omnibus diſtribueretur ſacra[...]tum, ſub ſpecie autem vini non item.* Reſp.

vero mirabilis eſt Bellarmini in pervertendis ſcripturis impudentia, & intelligendis cœcitas. 1 Cor. XI. 25. ipſi calici mandatum: *Hoc facite*, diſerte ſubjungitur. Sic enim habent verba: *Similiter & calicem poſtquam cœnavit, dicens: Hic calix nov. teſt. eſt in meo ſanguine. Hoc facite, quotiescunque biberitis.* Si ergo panis diſtribuendus eſt omnibus propterea, quia Chriſtus, referente Luca, poſt datum ſacramentum ſub ſpecie panis dixit: *Hoc facite:* utique etiam calix omnibus diſtribuendus erit, propterea quia Chriſtus, referente Paulo, poſt datum calicem repetivit: *Hoc facite.* Nec valet Piſtorii argutia, qui ſecutus Bellarminum in h. c. §. jam vero illud, ex *προσδιορισμῷ quotiescunque biberitis*, colligit, *chriſtianos non ſemper calicem, ſicut panem uſurpaturos, ſed tantum quotiescunque biberent, debere eos id facere in Chriſti commemorationem.* Idem enim προσδιορισμὸς additur manducationi. v. 26. *Quotieſcunque manducabitis panem hunc, mortem Domini adnunciabitis.* Adde, quod apoſtolis dictum ſit: *Hoc facite, quotiescunque biberitis*, illis ergo liberum fuiſſet bibere vel non bibere ex benedicto calice, quod abſurdum. Ut interim nihil dicatur de eo, quod Piſtorius ſibi contradicens verba: *Hoc facite*, alibi exponat per *ſacrificate*, & ad apoſtolos tantum referat, ac quod Bellarminus ea generaliter exponat de omnibus actionibus apoſtolorum, ac notanter ſcribat, apoſtolum non reſtringere hæc verba ad actionem manducandi & bibendi, ſed exemplum ponere in una actione, quod etiam facere potuiſſet de aliis duabus (benedicendi ac diſtribuendi). Ergo ex hypotheſi Piſtoriana conſequens foret, non ſemper benedictionem ac diſtributionem in ſacra cœna requiri, cum de illis etiam actionibus verba Chriſti: *Hoc facite*, fatente Bellarmino, ſint intelligenda. Magis adhuc frivola eſt Bellarmini argutia, *quod verbum ὡσαύτως acceptionem, non autem diſtributionem calicis notet, cum Chriſtus non fregerit calicem, (ſicut panem) nec diviſerit ipſe diſcumbentibus, ſed dederit integrum, ut unus alteri porrigeret:* at hac ratione δόσις cum modo δόσεως confunditur. Sufficit nobis, Chriſtum *ſimiliter* ὡσαύτως dediſſe calicem, ſicut panem dederat, licet modus δόσεως utrobique variet. Perſtat ergo immotum argumentum. Chriſtus juſſit hoc facere in cœnæ adminiſtratione, quod fecit ipſe. Atqui ipſe non ſolum benedictum panem, ſed etiam benedictum calicem diſtribuit. Ergo nobis etiam hoc faciendum eſt. Particula ὡσαύτως bibitionem cum manducatione tanquam alteram hujus ſacramenti partem connectit, poſtea utrique ſubjungitur: *Hoc facite.* Quodcunque ergo eſt pars ſacramenti, illud miniſtri eccleſiæ diſtribuere & communicantes ſuſcipere tenentur vi præcepti: *Hoc facite.* Jam vero bibitio vini euchariſtici eſt pars ſacramenti, quia per particulam ὡσαύτως manducationi adnectitur. Ergo vinum euchariſticum miniſtri eccleſiæ diſtribuere & communicantes ſuſcipere tenentur. Nugatorium plane eſt, quod Bellarminus addit: *Paulus cum 1 Cor. XI. habeat eandem particulam ſimiliter, non tamen habet:* dedit, *ſed ſolum* accepit. *Ergo illud ſimiliter non poteſt referri ad verbum* dedit. Atqui hac ratione ex ſubordinatis fiunt pugnantia: Chriſtus *ſimiliter* accepit calicem, ut panem acceperat: *ſimiliter* dedit calicem, ut panem dederat, ideo in deſcriptione poſterioris partis apud Lucam ex priore parte repetenda ſunt verba: λαβὼν ἔδωκεν, quod qui negatum it, is negat ſolem in meridie lucere. Atque hæc ſunt Bellarmini effugia, quibus impetum Achillis noſtri (ita enim adpellat hoc argumentum ex verbis inſtitutionis deductum) ſuſtinere, atque ab eo ſe tutum præſtare conatur. Solis apoſtolis dictum putat: *Bibite ex hoc omnes*, ideo de communicatione laicorum ſub utraque ſpecie ex verbis illis nihil concludi poſſe, perinde ut theologi Pontificii ad hanc rem delecti in ſcripto germanico de uſu unius ſpeciei in ſacra cœna juſſu epiſcoporum & principum Romano - catholicorum Monachi anno 1565. edito f. 205. 206. ſcribunt: *Officium miſſae tantum a Chriſto inſtitutum, de communione vero laicorum nullam inſtitutionem a Chriſto factam.* Item f. 200. *Quod attinet communionem laicorum, de ea Chriſtum in cœna nihil inſtituiſſe, nec ordinaſſe, qua ratione laicis ſacra cœna ſit adminiſtranda, &c.*

§. XXXIII.

Alia Bellarmini exceptio, cœnam Domini non conſtare, niſi una duntaxat ſpecie.

§. XXXIII. Cap. 27. Bellarminus alia ratione infringere conatur argumentum ab inſtitutione Chriſti petitum. Cum enim formaſſet hoc *enthymema:* Chriſtus inſtituit cœnam ſub duplici ſpecie; ergo ſub duplici ſumenda eſt, alioquin non erit cœna, ſed pars cœnæ; tale ſubjungit reſponſum: *Si proprie & ſecundum evangelium loqui velimus, cœna Domini non conſtat niſi ex una ſpecie. Nam Luc. XXI. ſic legimus:* Cœnantibus illis accepit Jeſus panem; *& poſtmodum multis interjectis,* Similiter & calicem, poſtquam cœnavit. *Et 1 Cor. XII. Similiter & calicem poſtquam cœnavit. Itaque in cœna non dedit niſi euchariſtiam ſub ſpecie panis, quae proprie reſpondet cœnae Judaicae & agno paſchali, poſt cœnam autem dedit calicem. Unde etiam Cyprianus ſerm. V. de lapſis dicit, calicem offerri debere praeſentibus poſt expleta ſolennia, hoc eſt, finita jam miſſa.* Reſp. nihil poterat abſurdius a Bellarmino dici. 1.) enim contradicit ſibi ipſi, ſiquidem c. 22. hujus libr. §. utraque; concedit, *duo illa ſigna, videlicet ſpeciem panis & ſpeciem vini eſſe partes integrales hujus ſacramenti.* Cap. 23. reſp. ad 4. arg. diſerte ſcribit, *ſacramentum ſub duplici ſpecie inſtitutum:* Quomodo igitur euchariſtia non niſi ex una ſpecie conſtabit? 2.) Contradicit concilio Conſtantienſi, cujus hæc ſunt verba ſeſſ. XIII. *Licet Chriſtus inſtituerit & dederit ſacramentum poſt cœnam ſub utraque ſpecie diſcipulis, hoc tamen non obſtante, &c.* Idem repetit concilium Trident. ſeſſ. XXI. c. 1. & 3. 3.) Contradicit manifeſtiſſimæ veritati. Teſtantur enim evangeliſtæ, Chriſtum non ſolum corpus ſuum in ſacra cœna mediante benedicto pane manducandum inſtituiſſe & diſcipulis tradidiſſe; ſed etiam ſanguinem ſuum mediante benedicto vino bibendum & inſtituiſſe & tradidiſſe. Atque hæc duo, manducatio ſcilicet & bibitio, per particulam ὡσαύτως ita connectuntur, ut unius ejusdemque ſacramenti partes integrales. 4.) Inde apoſtolus 1 Cor. X. & XI. manducationem & bibitionem perpetuo conjungit. 5.) Quod Chriſtus multis interjectis calicem euchariſticum diſcipulis dederit, aperte falſum eſt; quia inter diſtributionem benedicti panis & diſtributionem benedicti calicis nihil quidquam ne ab uno quidem evangeliſta medio loco interjicitur, ſed tota ſacræ cœnæ ſub utraque ſpecie inſtitutio & adminiſtratio, velut unus & continuus actus deſcribitur. Sic enim habet deſcriptio inſtitutionis apud Matth. XXVI. 26. *Cœnantibus illis accepit Jeſus panem, & benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis dicens: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum;* v. 27. *& accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes,* v. 28. *Hoc enim eſt ſanguis meus nov. teſt. qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Eodem modo Marcus inſtitutionem deſcribit, niſi quod addit, apoſtolos *ex calice bibiſſe omnes,* cap. XIV. 23. 6.) Quod Lucas & Paulus addunt, Chriſtum μετὰ τὸ δειπνῆσαι calicem diſtribuiſſe, nequaquam probat, euchariſtiam non niſi ex una ſpecie conſtare, ac Chriſtum multis interjectis calicem non ut ſacramenti alteram partem, ſed ut ἐπείσαγμα quoddam diſcipulis diſtribuiſſe, id enim reliquorum evangeliſtarum deſcriptioni evidenter repugnaret; ſed reſpectum habent ad agnum paſchalem, poſt cujus eſum atque uſum hoc ſacratiſſimum myſterium, illius ἀντίτυπον, a Chriſto fuerit inſtitutum. 7.) Eſt ergo ambiguitas in vocabulo δειπνῆσαι. Bellarminus illud de δείπνῳ κυριακῷ videtur intelligere, quaſi integra ſacra cœna fuerit abſoluta, cum Chriſtus calicem euchariſticum diſcipulis exhiberet. Evangeliſtæ vero hoc intelligunt de agni paſchalis eſu & vulgari cœna, poſt cujus uſum ſacra cœna a Chriſto fuit inſtituta & adminiſtrata. 8.) Opponimus igitur Bellarmino hanc ἀπόδειξιν: calix, quem Chriſtus diſcipulis μετὰ τὸ δειπνῆσαι dedit, aut fuit *vulgaris* aut *ſacramentalis.* Prius dici nequit, quia Chriſtus de hoc calice pronunciat, quod ſit nov. teſtam. in ſuo ſanguine. Ergo fuit calix ſacramentalis ſive myſticus. Si fuit calix ſacramentalis, aut novum ac peculiare, aut una cum benedicto pane unum atque idem ſacramentum conſtituit. Prius dici nequit, alias apoſtoli duo diſtincta ſacramenta percepiſſent; manet igitur poſterius, quod calix eucha-

euchariſticus una cum benedicto pane ſacramentum unum conſtituat, id eſt, quod unius ejusdemque ſacramenti duæ ſint integrales partes, manducatio ſcilicet benedicti panis & bibitio benedicti calicis. 9.) Quod Bellarminus addit: *Etiamſi cœna Domini utraque ſpecie conſtaret, tamen quia quaelibet ſpecies continet rem utriusque ſpeciei, ideo tam eſſe integram cœnam ex una ſpecie, quam ex duabus;* id ex hypotheſi concomitantiæ petitum, de qua ſuus erit diſſerendi locus. Arguit hæc additio, fulgorem veritatis clauſos Bellarmini oculos penetraſſe, ut agnoverit, Chriſtum ſub utraque ſpecie ſacram cœnam inſtituiſſe.

Gregorii de Valentia & Becani exceptio: Diſtinguendum eſſe inter inſtitutionem & praeceptum.

§. XXXIV. Gregorius de Valentia tom. IV. diſp. 6. q. 8. punct. 5. & ex eo Martin. Becanus diſput. de communione ſub utraque ſpecie c. 1. agnoſcere videntur, nimis audacter negari, quod inſtitutio ſacræ cœnæ etiam ad laicos pertineat, & utramque ſpeciem complectatur: aliud ergo excogitant effugium; diſtinguendum enim cenſent inter *inſtitutionem & praeceptum*, *communionem ſub utraque ſpecie a Chriſto quidem inſtitutam, non tamen praeceptam. Multa a Deo inſtituta ſunt,* ſcribit Becanus, *quae tamen omnibus praecepta non ſunt, ut matrimonium, ordo eccleſiaſticus, praedicatio evangelii, officium baptizandi & plura alia. Non enim tenentur omnes ex praecepto divino inire matrimonium, ſuſcipere ordines eccleſiaſticos, praedicare evangelium, baptizare catechumenos. Unde ſicut haec conſequentia non valet: matrimonium eſt a Deo inſtitutum, ergo omnibus praeceptum eſt; ita ſimiliter haec non valet: communio ſub utraque ſpecie a Chriſto inſtituta eſt, ergo omnibus praecepta.* Reſp. 1.) Bellarminus hanc diſtinctionem inter *inſtitutionem & praeceptum* non concederet, ſed ad ἴνςασιν de matrimonio & ordine eccleſiaſtico libr. IV. de euch. c. 25. §. ſed etiamſi. ex Auguſtino libr. III. de doctr. chriſt. c. 17. aliter reſponderet, *multa ſcilicet in ſcripturis praecepta dari univerſae eccleſiae, quae ſint implenda per aliquos, non autem per ſingulos, quale illud: creſcite & multiplicamini, quod generi humano dicitur; ſic tamen, ut ſatis ſit, ſi per aliquos ſpecies humana propagetur, & non cogantur omnes liberis procreandis operam dare.* 2.) Nos ſimplicius reſpondemus, diſtinguendum eſſe inter inſtitutionem *ſtatus*, & inter inſtitutionem *ritus*. Inſtitutio ſtatus eſt ordinatio alicujus officii vel vitæ generis; ſic Deus inſtituit ordinem eccleſiaſticum, politicum & oeconomicum, & hi ſtatus Deum auctorem habent. Inſtitutio ritus eſt ordinatio alicujus certæ rei ab hominibus obſervandæ ac faciendæ: ſic Deus inſtituit baptiſmum, & vult hunc ritum in eccleſia obſervari. Quamvis ergo inſtitutio ſtatus ſimpliciter & abſolute loquendo ſine relatione ad perſonas non ſit *univerſaliter* obligatoria, tamen inſtitutio ritus & alicujus faciendi ſemper eſt obligatoria. Rationem petimus ex fine, ideo enim Deus inſtituit ritum aliquem, ut ad eum obſervandum homines obliget, ergo finis inſtitutionis non eſt nuda γνῶσις, ſed πρᾶξις, unde tale naſcitur argumentum: Quidquid hoc fine proponitur, ut fiat, illud ad faciendum obligat, & per conſequens eſt præceptum. Inſtitutio divina hoc fine proponitur, ut fiat. Ergo ad faciendum obligat, & per conſequens eſt præceptum. Voluntas Dei eſt regula & norma actionum humanarum. Unde ſic colligimus: Quidquid proponit voluntatem Dei de aliquo faciendo, per illud ad obedientiam obligamur. Inſtitutio ritus proponit voluntatem Dei de aliquo faciendo. Ergo per inſtitutionem ritus ad obedientiam obligamur; & p. c. eſt præceptum, quia præceptum nihil aliud eſt, quam obligatio ad obediendum in re præſcripta. 3.) Id ipſum probamus a minori ad majus. Conſtitutiones magiſtratus ſunt præcepta obligatoria, quibus ſubditi tenentur obſtricti. Ergo multo magis divina inſtitutio eſt obligatoria. *Connexio* eſt evidens. *Deo enim magis obedire oportet, quam hominibus.* Act. V. 29. Nec de *antecedente* dubitare poteſt, qui ferendarum legum poteſtatem magiſtratui competere agnoſcit. 4.) Deducimus adverſarios ad abſurdum. Inſtituta pontificis Romani, ex hypotheſi illorum, obli-

obligant etiam in conſcientia: ita enim diſputat Bellarminus libr. IV. de pontifice Rom. cap. 16. *quod papa habeat poteſtatem ferendi leges per univerſam eccleſiam, quae conſcientias obligent;* imo c. Nulli. &c. Violatores. 25. q. 1. adſeritur, quod papæ leges & decreta violare ſit blaſphemia in Spiritum ſanctum, & peccatum irremiſſibile. Qua igitur veritatis ſpecie, qua fronte ſtatuitur, non omnem inſtitutionem divinam eſſe obligatoriam, nec eſſe præceptum? an non hac ratione inſtituta pontificis ſupra divinas inſtitutiones evehuntur? 5.) Nimirum qualis eſt diſtinctio Stapletoni in antid. ad VII. Rom. & Bellarmini libr. V. de amiſſ. grat. & ſtatu peccati c. 10. quod *lex divina quaedam prohibeat per modum obligationis, quaedam vero per modum doctrinae:* talis etiam eſt hæc Greg. de Valentia & Becani inter inſtitutionem ac præceptum diſtinctio, utraque ſcilicet nugatoria. Quemadmodum enim omne illud, quod lex prohibet, non ſolum per modum doctrinæ, ſed etiam per modum obligationis prohibet, ut oſtendimus in tract. de peccat. actual. §. 43. ita etiam omnis inſtitutio facti ſive ritus (de ea enim hic loquimur) eſt præceptum obligans homines ad illud, quod Deus inſtituit & ordinavit. 6.) Relinquitur ergo firmum, fixum, quod omnis inſtitutio ritus ſit præceptum, ac proinde obligatoria. Quod vero dictum fuit, inſtitutionem officii ſimpliciter & abſolute loquendo non eſſe obligatoriam, id hoc modo intelligendum: inſtitutio ſtatus ſive officii, ſi abſolute & ſimpliciter conſideretur, non obligat indiſcrete omnes omnino homines, proinde hoc modo conſiderata non eſt obligatoria. Sed ſi reſpectus habeatur ad illos, quibus ſtatus eſt inſtitutus, tunc invenitur quædam obligatio. Sic matrimonium ſua natura liberum eſt, illi vero, qui ſe continere nequeunt, vi divinæ inſtitutionis ad illud obligantur. 1 Cor. VII. 2. *Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem ſuam.* Miniſterium eſt officium ſua natura liberum, qui vero donis ſufficientibus inſtructi ſunt, & legitime ad illud vocantur, illi Deo hac in parte obedire tenentur. 7.) Porro quod inſtitutio ſacræ cœnæ non ſit inſtitutio ſtatus & officii, ſed ritus & facti, id evidenter apparet ex re ipſa, ſiquidem inſtitutio ſacræ cœnæ continet teſtamentariam Chriſti diſpoſitionem de manducando ſuo corpore mediante benedicto pane, & bibendo ſuo ſanguine mediante benedicto vino: in qua ſanctiſſima ordinatione Chriſtus expreſſis & conceptis verbis declarat, non ſolum quid nobis offerat, ſed etiam quid a nobis fieri velit: *Accipite, edite; Hoc facite*, inquit. Non ergo ſimplicem utriusque ſpeciei inſtitutionem, ſed & diſertum Chriſti mandatum ei adjunctum habemus, ut abſurdum plane ſit, ſi quis inſtitutionem a præcepto in hoc negotio velit ſeparare. Quidquid enim Chriſtus inſtituit hoc fine, ut fiat, & quidquid faciendum præcipit, illud omnino eſt præceptum & a nobis faciendum. Jam vero utramque ſpeciem Chriſtus inſtituit hoc fine, ut accipiatur, & eam accipiendam præcepit. Ergo omnino præceptum eſt, utramque ſpeciem accipere. Vi ergo hujus divinæ inſtitutionis omnes, quibus ſacra cœna inſtituta eſt, & ad quos hæc inſtitutio pertinet, tenentur non ſolum manducare, ſed & bibere. Jam vero non ſolis clericis, ſed omnibus chriſtianis, qui juxta regulam apoſtolicam probare ſe poſſunt, ſacra cœna eſt inſtituta, & ad omnes hæc inſtitutio pertinet, ut ſuperius demonſtravimus. Ergo non ſoli apoſtoli, nec ſoli clerici, ſed omnes omnino chriſtiani, qui probare ſe poſſunt, tenentur non ſolum manducare, ſed etiam bibere. Hæc enim vis eſt divinæ inſtitutionis, ut non partem aliquam, ſed totam obſervare teneantur, quibus illa præſcripta eſt. Jam vero duæ ſunt inſtitutionis partes, manducatio benedicti panis & bibitio benedicti vini. Ergo non alicujus partis obſervatione, videlicet manducatione, ſed totius obſervatione, videlicet & manducatione & bibitione inſtitutioni divinæ ſatisfieri debet. 8.) Si Becanus excipiat, *communionem ſub utraque ſpecie non ad eſſentialia, ſed ad accidentalia*, ſeu ut ipſe loquitur, *circumſtantialia cœnae pertinere;* repetimus & urgemus noſtrum argumentum: Quidquid eſt pars divinæ inſtitutionis, ad illud vi ejusdem inſtitutionis obligamur. Jam vero ex calice benedicto vinum & mediante illo ſanguinem Chriſti bibere eſt pars divinæ inſtitutionis. Ergo ad bibitionem ex calice obligamur.

Adſum-

mtum ex verbis inſtitutionis evidens eſt. ſtus enim non ſolum manducationem corſui mediante pane, ſed etiam bibitionem iinis ſui mediante vino inſtituit; cum di-: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum,* *τως* de calice dixit: *Bibite ex hoc omnes,* *ilix eſt nov. teſt. in meo ſanguine.* Elemenſive ſymbolum externum in ſacramentis non :cidentaria quædam circumſtantia, ſed pars tialis; pertinet enim ad materiam ſacrai. Jam vero calix euchariſticus eſt ſymboxternum ſive elementum in ſacramento cœ-Ergo non eſt accidentaria quædam circuma, ſed pars eſſentialis. Quidquid autem nento eſt eſſentiale, ad illius uſurpationem litutionis divinæ omnes ſacramento utenbligantur. Calix euchariſticus eſt ſacra-) cœnæ eſſentialis. Ergo ad calicis euchauſurpationem vi inſtitutionis divinæ omnes s obligantur. Verba cœnæ manifeſte oſten-, diſtincte exprimi ſymbola externa gemipanem & vinum, ac rem cœleſtem, corpus nguinem Domini; diſtincte etiam utramctionem ſacramentalem manducandi & biexprimi, quæ omnia per particulam *ὡσ-* ς ita connectuntur, ut manifeſtum ſit, ad ſacramenti eſſentiam ea ut partes eſſentiartinere. Vide Balduinum in notis ad diſp. i de communione ſub utraque ſpecie, & erum part. II. ſobr. phil. ſ. 2. c. 3. q. 4.

iiaChri- amque diſtri- it.

§. XXXV. *Alterum* argumentum nobis ſuppeditat exemplum Chriſti. Quamvis enim uno eodemque tempore, quin etiam uno eodemque actu, Chriſtus ſacram cœnam inſtituerit, & priadminiſtrarit, tamen diſcrimen quoddam ile conſtitui poteſt inter *inſtitutionem* & :vam illam *adminiſtrationem*. Inſtitutio eccleſiam ſpectat; adminiſtratio vero ſooſtolos tunc præſentes. Inſtitutio adhuc durat & efficax eſt: adminiſtratio fuit aranſitorius. Vi inſtitutionis Chriſtus adræſens eſt in ſacra cœna, & corpus & ſann ſuum in ea diſpenſat, ſed non amplius immediate in propria perſona eam adminiſtrat. Inde concilium Conſtantienſe ſeſſ. XIII. hæc duo diſtinguit, quod Chriſtus venerabile ſacramentum ſub utraque ſpecie & inſtituerit & adminiſtrarit. Sic igitur argumentamur: Quomodo Chriſtus adminiſtravit primam cœnam, eo etiam modo adhuc hodie in eccleſia eſt adminiſtranda. Atqui Chriſtus eo modo adminiſtravit primam cœnam, ut non ſolum benedictum panem manducandum, ſed etiam benedictum vinum bibendum apoſtolis diſtribuerit. Ergo etiam eo modo adhuc in eccleſia cœna eſt adminiſtranda. Circa propoſitionem *majorem* notanda eſt diſtinctio inter *eſſentialia* & *accidentalia*: de illis propoſitio major intelligenda eſt, non autem de hiſce. Jam vero diſtributio benedicti calicis non pertinet ad accidentalia ſive circumſtantias externas, ſed ad eſſentialia. Non eſt ergo, quod Bellarminus & Becanus nobis obvertant, ex hoc argumento ſequi, quod veſperi ſit communicandum, poſt lotionem pedum, in ædibus privatis, more diſcumbentium, &c. hæc enim omnia non ſunt eſſentiales partes, ſed circumſtantiæ tantummodo primævæ adminiſtrationis. Quod autem diſtributio benedicti calicis ſit pars eſſentialis, patet ex eo; 1.) quia calix, ſive, quod idem eſt, vinum in calice eſt ſymbolum hujus ſacramenti externum. 2.) Quia bibitio eſt peculiaris actus ſacramentalis a manducatione diſtinctus, eidem tamen per particulam *ὡσαύτως* connexus. 3.) Quia quæcunque probant, manducationem eſſe partem eſſentialem ſacræ cœnæ, ea omnia etiam probant, bibitionem eſſe partem eſſentialem. a) Idem Chriſtus utrumque dixit: *Edite, bibite;* b) ad eosdem, c) in modo *imperativo*, d) in numero plurali, e) utrique ſubjungitur præceptum: *Hoc facite*, f) utrumque exprimit actionem ſacramentalem, g) nec ulla poteſt oſtendi diverſitatis ratio. Ergo ut manducatio eſt pars eſſentialis, ita quoque bibitio. Confirmatur argumentum ex manifeſto præcepto primævæ adminiſtrationi addito: *Hoc facite.* Tiletanus in refut. confeſſ. Antverpi. c. de cœna diſputat, *verba Chriſti: Bibite; Hoc facite, adhortative accipi poſſe.* Sed Chriſtus ſacramenta ſua non inſtituit, ut liberum reli-

 querit

querit nobis homuncionibus eis utendi vel non utendi. Si verba iſthæc: *Bibite, hoc facite*, ſunt tantum adhortatoria: conſequens fuerit, verbum *manducate* itidem eſſe tantum adhortativum, ſicque uſus cœnæ erit arbitrarius: item verbum *baptizate* itidem erit adhortativum. Recte igitur Tiletano hoc obvertit Flacius in reſponſ. ad hanc refutationem, quod Albertus Magnus in tract. de officio miſſæ, & Reinerus agnoſcant, *Chriſtum praecepiſſe de calice bibere*, quodque Theodoricus Maleotus anno 1567. Lavonii Brabanticum libellum de miſſa ediderit, in quo diſerte ſcribit, *illis verbis: Bibite, Hoc facite, praeceptum contineri* (*). Tiletano audacior eſt Becanus, qui diſputat cap. 10. diſput. de comm. *Evangeliſtarum narrationem eſſe tantum hiſtoricam commemorationem, quid Chriſtus egerit cum apoſtolis, non autem quid porro alios facere velit.* Quando autem quæritur de præcepto cœnæ, reſpondet, *de utraque ſpecie nuſquam datum a Chriſto praeceptum: de euchariſtia abſtrahendo ab una vel utraque ſpecie datum eſſe Joh. VI. 53. niſi manducaveritis, &c.* Atqui 1.) evangeliſtæ non ſolum adminiſtrationem, ſed etiam inſtitutionem ſacræ cœnæ deſcribunt. Chriſtus enim non ſolum cum apoſtolis ibi egit, cœnam illis adminiſtrans, ſed peculiare nov. teſt. ſacramentum inſtituit ad totam eccleſiam pertinens, & ad finem uſque mundi duraturum. 2.) Verba Chriſti: *Hoc facite*, quocunque modo exponantur, ſive ad illud, quod Dominus egit, hoc eſt, conſecrationem & diſtributionem, ſive ad id, quod egerunt diſcipuli, hoc eſt, manducationem & bibitionem, ſive ad utrumque ſimul, quod eſt veriſſimum, referantur, manifeſte oſtendunt, non tantum hiſtoricam tranſitorii actus commemorationem ab evangeliſtis deſcribi, ſed inſtitutionem ſacratiſſimi ſacramenti, poſtmodum etiam in eccleſia repetendi, 1 Cor. XI. 25. *Hoc facite, quotieſcunque biberitis.* 3.) Si nullum mandatum de euchariſtia in his verbis habetur, conſequens eſt, nullum prorſus ſacramentum ea nocte, qua traditus eſt, a Chriſto fuiſſe inſtitutum. 4.) Sacramenta ſunt bona communia totius eccleſiæ: proinde non aliud ſacramentum Chriſtus dedit apoſtolis, aliud vero reliquis fidelibus inſtituit, ſed ut apoſtolos in ſacra cœna juſſit manducare & bibere, ita quoque reliquos fideles in uſu ſacræ cœnæ hoc vult facere; agit enim non de munere quodam apoſtolis peculiari & proprio, ſed de ſacramento toti eccleſiæ communi. 5.) Verbum illud: *edite, bibite*, dictum eſt apoſtolis, aut ut erant apoſtoli, aut ut ſacerdotes, aut ut fideles, hoc eſt, chriſtiani. Si ſtatuitur primum, conſequens erit, neminem debere ſacram cœnam participare, niſi qui ſit apoſtolus. Si ſtatuitur ſecundum, conſequens erit, ſolis ſacerdotibus inſtitutam eſſe ſacram cœnam. Utrumque conſequens repugnat textui Paulino 1 Cor. XI. 26. *Quotieſcunque manducaveritis panem hunc, &c.* Relinquitur igitur apoſtolis hoc eſſe dictum, ut erant fideles, id eſt, chriſtiani, ac proinde inſtitutionem etiam pertinere ad laicos. 6.) In concione Chriſti Joh. VI. non poteſt quæri mandatum de euchariſtia, quia ibi agitur non de manducatione *ſacramentali*, ſed *ſpirituali*, ut ſuo loco plenius demonſtrabitur. Adde, *quod ibidem* diſtincte fiat mentio carnis & ſanguinis, manducationis & bibitionis: ſic enim habent verba: *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Si ergo euchariſtia ibidem mandata, utique ſpecies utraque mandata erit. Si prius membrum continet præceptum, cur non & poſterius? Bellarminus lib. IV. de euchar. c. 25. regerit: 1.) *Vim hujus praecepti in re, quae ſumitur, non in modo ſumendi conſiſtere.* 2.) *In ſcripturis ſaepenumero conjunctionem & accipi pro disjunctiva* aut. 3.) *Multa eſſe in ſcripturis praecepta, quae dantur univerſae eccleſiae, ſed implenda ſunt per aliquos, non per ſingulos.* Reſp. nequaquam directe ex cap. VI. Johannis pro communione ſub utraque ſpecie concludimus, cum in eo non de ſacramentali, ſed ſpirituali corporis &

(*) Corn. Janſenius cap. 131. conc. evang. pag. 903. *Mandavit Chriſtus, ut poculum ſimiliter omnibus porrigeretur.* Gerhardus.

& ſanguinis Chriſti communione agatur; ſed κατ' ἄνθρωπον ex hypotheſi pontificiorum hoc argumentum urgemus. Si enim nullum aliud de euchariſtia mandatum exſtat, quam quod Joh. VI. 53. proponitur, utique ſpecies utraque mandata erit, cum diſtinctæ manducationis & bibitionis fiat mentio. Quod igitur Bellarminus reſpondet, non *rem* ſed *modum* rei ibidem præcipi, item conjunctionem *&* pro disjunctiva *aut* accipiendam, id tum demum habet locum, ſi hæc concio Chriſti de ſpiritualis carnis & ſanguinis participatione accipiatur, ut revera accipienda eſt, nequaquam vero, ſi de ſacramentali intelligatur, ut Bellarminus eam intelligit. Conſtat enim ex verbis inſtitutionis, non ſolum rem, id eſt, manducationem carnis & bibitionem ſanguinis, ſed etiam modum rei, id eſt, manducationem carnis ſub ſpecie panis & bibitionem ſanguinis ſub ſpecie vini a Chriſto in euchariſtia præſcriptam; nec ſeparatim ſed conjunctim manducationem & bibitionem inſtitutam eſſe. Quod denique additur, multa in ſcripturis præcepta eccleſiæ univerſæ dari, quæ non ſint implenda per ſingulos, ſed per aliquos ex omnibus, id nec in ſpirituali, nec in ſacramentali carnis & ſanguinis Chriſti participatione locum habet: prior enim abſolute ab omnibus chriſtianis, poſterior a fidelibus adultis, qui probare ſe poſſunt, citra caſum privationis neceſſario requiritur.

3.) Quia Paulus utriusque ſpeciei uſum requirit.

§. XXXVI. *Tertium* ex ſcripturis argumentum ſuppeditat repetitio inſtitutionis apoſtolica. 1 Cor. XI. 20. *Convenientibus vobis in unum jam non eſt dominicam cœnam manducare.* v. 21. *Unusquisque enim ſuam cœnam praeſumit ad manducandum &c.* v. 23. *Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jeſus, in qua nocte tradebatur, accepit panem.* v. 24. *Et gratias agens fregit & dixit: Accipite, manducate: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis frangitur, Hoc facite in meam commemorationem.* v. 25. *Similiter & calicem poſtquam cœnavit, dicens: Hoc poculum eſt nov. teſt. in meo ſanguine. Hoc facite, quotiescunque biberitis in meam commemorationem.* v. 26. *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat.* v. 27. *Itaque qui manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini.* v. 28. *Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.* v. 29. *Qui enim manducat & bibit indigne, judicium ſibi manducat, &c.* Circa hunc locum notandum, 1.) quod apoſtolus ad totam eccleſiam Corinthiacam ſcribat, 1 Cor. I. 2. ſicque re ipſa oſtendat, hanc Chriſti inſtitutionem etiam ad laicos ſpectare. 2.) Quod abuſus, qui in Corinthiaca eccleſia circa adminiſtrationem cœnæ irrepſerant, ea ratione corrigat, ut ad primam inſtitutionem Corinthios revocet, atque ex ea judicium de legitima ſacræ cœnæ adminiſtratione fieri velit. 3.) Quod manducationem & bibitionem velut duas diſtinctas eſſentiales partes unius myſterii per particulam ὡσαύτως conjungat. Quomodo autem ex his tribus membris neceſſitas communionis ſub utraque ſpecie probetur, demonſtratum eſt ſuperius. 4.) Quod manducationem & bibitionem in ſacra cœna adpellet παράδοσιν *traditionem*: unde ſic concludimus: traditio apoſtolica omnes obligat. Atqui uſus utriuſque ſpeciei in ſacra cœna eſt traditio apoſtolica. Ergo omnes obligat. 5.) Quod in doctrinis & conſectariis ex verbis inſtitutionis dominicæ deductis manducationem & bibitionem perpetuo conjungat, ut patet ex verſu 26. 27. 28. 29. ex quo evidenter adparet, ipſum verba cœnæ ſic intellexiſſe, quod manducatio & bibitio in ſacra cœna nec poſſint, nec debeant ſeparari. 6.) Quod circumſtantiæ textus evidenter oſtendant, non poſſe ad ſolos ſacerdotes referri, quæ de uſu utriuſque ſpeciei apoſtolus ſcribit. Quos enim a calice dæmoniorum prohibet, illos vult calicem Domini bibere, 1 Cor. X. 21. Jam vero omnes chriſtianos a calice dæmoniorum arcet. Ergo etiam omnes vult calicem Domini bibere. Quos mortem Domini in uſu ſacræ cœnæ adnunciare jubet, illos etiam vult calicem Domini bibere. 1 Cor. XI. 26. Jam vero omnes chriſtianos

in uſu ſacræ cœnæ mortem Domini adnunciare jubet. Ergo etiam vult omnes calicem Domini bibere. Quoſcunque vult ſe ipſos probare, eos vult de calice eucharistico bibere, v. 28. Jam vero omnes chriſtianos ad ſacram cœnam accedentes vult ſe ipſos probare. Ergo etiam omnes ad ſacram cœnam accedentes vult de calice bibere. Probet ſe ipſum *homo*, inquit, non ſacerdos, non clericus, ſed quilibet chriſtianus. 6.) Quod ex verbis cœnæ colligat, panem euchariſticum eſſe communicationem corporis, calicem euchariſticum communicationem ſanguinis Chriſti. 1 Cor. X. 16. Unde ſic concludimus: Quidquid evertit unionem ſacramentalem, illud, utpote repugnans verbis inſtitutionis, non eſt adprobandum. Communio laicorum ſub una ſpecie evertit unionem ſacramentalem, quæ eſt panis cum corpore & vini cum ſanguine myſtica & diſtincta conjunctio. Pontificiis vero eſt unio panis cum corpore & ſanguine ſimul. Ergo communio laicorum ſub una ſpecie, utpote repugnans verbis inſtitutionis, non eſt adprobanda. Apoſtolus diſtincte adſerit, panem euchariſticum eſſe communicationem corporis, & vinum euchariſticum eſſe communicationem ſanguinis Chriſti. Pontificii contra adſerunt, panem euchariſticum eſſe communicationem ſacramentalem & corporis & ſanguinis Chriſti.

Exceptiones Bellarmini. 1.) Aliam eſſe rationem eccleſiæ Corinthiacæ.

§. XXXVII. Excipit Bellarminus: I.) *Eccleſiam Corinthiorum utraque ſpecie uſam, quia Paulus vel Domini exemplo vel aliunde oſtendit, & tradidit, licitam eſſe communionem ſub utraque ſpecie. Sed nec Paulum citaſſe illud mandatum:* Bibite ex hoc omnes, *nec ullo verbo docuiſſe, eſſe neceſſariam omnibus communionem ſub utraque ſpecie.* Reſp. 1.) Non unum, ſed aliquot argumenta, quibus neceſſitas communionis ſub utraque ſpecie ex verbis apoſtoli demonſtretur, modo expoſuimus. 2.) Si licita eſt communio ſub utraque ſpecie, utique perperam agunt Romanenſes, quod eam non amplius liberam relinquunt, ſed contrariam, id eſt, communionem laicorum ſub una neceſſariam ſtatuunt. Agnoſcant vel tandem papæ tyrannidem, per quam non amplius liberum eſt, quod per Chriſti inſtitutionem liberum erat. Gregorius de Valentia tract. de miſſa pag. 95. negat, laicis dari poſſe calicem juxta Chriſti inſtitutionem *propter contrariam eccleſiae diſpoſitionem* (*). De tota hac re plura dicentur inferius. 3.) An vero æque liberum eſt, vel ſervare inſtitutionem Chriſti, vel ab ea recedere? Si in una parte ſubſtantiali ab inſtitutione Chriſti recedere licitum ac integrum eſt, idem licebit in reliquis, cum omnium eſſentialium ſit eadem ratio. 4.) Quod in eccleſia Corinthiaca uſitatum, & inſtitutioni Chriſti conforme fuit, idem merito in noſtris eccleſiis obſervatur, propter conſanguinitatem doctrinæ & rituum, quæ apoſtolicis & noſtris eccleſiis intercedere debet. 5.) Unde demonſtrari poteſt, apoſtolum aliunde potius, quam ex Chriſti exemplo (& inſtitutione) communionem ſub utraque ſpecie Corinthiis tradidiſſe? certe contextus evidenter oſtendit, quod ad primam inſtitutionem eos revocet, abuſus ex ea corrigat, & velut normam & regulam omnium controverſiarum, quæ de cœna excitatæ erant, eandem ipſis præſcribat. 6.) Paulum non citaſſe illud mandatum Chriſti: *Bibite ex hoc omnes*, manifeſte falſum eſt: repetit enim totam & integram inſtitutionem, cujus pars continetur in illo mandato: *Bibite*, ideo addit: *Hoc facite, quotieſcunque biberitis, in meam commemorationem.*

§. XXXVIII.

(*) Matthias Mayle, Jeſuita, in diſput. de una ſpecie laicis danda in Academia Dillingana anno 1608. inſtituta theſ. 48. *Ex quo textu ſacræ paginæ demonſtrant novatores, Paulum non fuiſſe hac in re reprehenſibilem, quod laicis calicem in eccleſia Corinthiaca dederit? Fuit (inquiunt) apoſtolus raptus ad tertium cœlum. At Petrus non minus fuit apoſtolus cum ipſo Domino multo tempore converſatus, eo magiſtro ac doctore uſus, & nihilominus neo-evangelici perpetuo inculcant illud Gal. II. 11. Cum veniſſet Antiochiam, in faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat.* GERHARDUS.

2.) *Apoſtolum præſcribere modum ſalutaris communionis.*

§. XXXVIII. II.) *Apoſtolum non jubere, ut fideles edant panem, vel calicem abſolute bibant, ſed modum praeſcribere, quo uti debeant, ſi edere & bibere velint utiliter.* Reſp. 1.) Imo vero apoſtolus non ſolum præſcribit modum, quo utiliter in ſacra cœna edere & bibere poſſimus, ſed vi dominicæ inſtitutionis ab omnibus ad ſacram cœnam acceſſuris, ut edant & bibant, requirit, id quod paulo ante comprobatum dedimus. 2.) Uſus ergo calicis ab utili communione, id eſt, a ſalutari cœnæ uſu non eſt ſeparandus. Quod enim dominica inſtitutio & apoſtolica repetitio diſerte requirunt, illud non eſt in libertate humana poſitum. 3.) Si apoſtolus his verbis non jubet, ut fideles edant panem, vel calicem bibant abſolute, ſed ſaltem præſcribit modum, quo uti debeant, ſi edere & bibere velint utiliter, conſequens erit, licitam eſſe communionem ſub una ſpecie vini. Ratio *conſequentiae* eſt manifeſta, quia eodem modo de manducatione & bibitione loquitur. Si ergo neceſſitas bibitionis in uſu ſacræ cœnæ non poteſt ex verbis apoſtolicis demonſtrari, utique nec manducationis neceſſitas ex iisdem probari poteſt. Ut ergo liberum eſt per apoſtolum, in cœna manducare & non bibere: ita quoque liberum erit per eundem, bibere & non manducare. Si ſalutariter manducare poſſumus in ſacra cœna nos ipſos probando & mortem Domini adnunciando, ſi vel maxime non accedat bibitio, pari ratione ſalutariter bibere poſſumus in ſacra cœna nos ipſos probando & in Chriſti commemorationem bibendo, ſi vel maxime non accedat manducatio. At hoc conſequens, quod ſcilicet licita ſit communicatio ſub ſpecie vini, non probatur omnibus Pontificiis. (Bellarminus tamen exiſtimat laicis poſſe tolli panem, ſi detur calix) Ergo nec antedecens ſtatuere debent.

3.) *Diſtinguendum inter traditionem & preceptionem.*

§. XXXIX. III.) *Paulum ſolummodo tradidiſſe communionem ſub utraque ſpecie, non autem praecepiſſe, cum in nullo auctore tradere ſit praecipere.* Reſp. 1.) Apoſtolus tradidit Corinthiis illud, quod a Domino acceperat. 1 Cor. XI. 23. Eſt ergo traditio divina, a qua chriſtianis vel latum unguem diſcedere non eſt integrum. Gerſon de vita ſpirituali animæ lect. II. coroll. 7. tom. 3. n. 61. *Non eſt in poteſtate papae aut concilii, aut eccleſiae, immutare traditiones datas ab evangeliſtis & a Paulo, ſicut quidam delirant.* 2.) Et quæ hæc eſt audacia, quod Bellarminus ſecutus auctoritatem concilii Tridentini, traditiones extra ſcripturam pari pietatis adfectu cum ſcripto Dei verbo ſuſcipiendas eſſe ſtatuit, interim de hac divina certiſſimæ veritatis traditione, quæ in ſcripturis expreſſe continetur, tam leviter ſentiat? 3.) At, inquit Bellarminus: *verba apoſtoli: 1 Cor. XV. tradidi vobis, quoniam Chriſtus mortuus eſt, non poſſunt ſic exponi: praecepi vobis, quod Chriſtus mortuus eſt. Ergo nec haec traditio apoſtolica praeceptum continet.* Reſp. diſtinguendum inter traditionem *doctrinae* & *ritus* ſacramentalis. Traditio de Chriſti morte pertinet ad traditionem doctrinæ ſive alicujus articuli fidei: ſed traditio de inſtitutione ſacræ cœnæ pertinet ad traditionem ritus: prioris generis traditiones requirunt fidem, poſterioris generis traditiones obſervationem requirunt, ideoque revera præceptum continent. 4.) At, inquit Bellarminus, *traditur ab apoſtolo hiſtoria de inſtitutione ſacramenti, non autem praeceptum de utraque ſpecie ſumenda.* Reſp. illa ipſa hiſtorica repetitio inſtitutionis oſtendit, Chriſtum ea forma ac modo cœnam inſtituiſſe, ut vi illius inſtitutionis ad cœnæ integritatem & manducatio & bibitio requiratur. Ergo plus eſt, quando Paulus dicit: *tradidi*, quam ſi diceret: *praecepi*, ut recte colligit Chemnitius: ſiquidem hoc oſtendit communionem ſub utraque ſpecie non ab inſtituto quodam apoſtolico, ſed ipſius Chriſti mandato procedere. Adde, quod apoſtolus, ut aliquoties monuimus, *ſcribat toti eccleſiae Dei, quae eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Jeſu, vocatis ſanctis cum omnibus, qui invocant nomen Domini Jeſu Chriſti in omni loco.* 1 Cor. I. 2. Oſtendit igitur ad totam eccleſiam inſtitutionem Chriſti pertinere, ac proinde omnes eo modo cœnam participare debere, quomodo Chriſtus eam adminiſtravit, & apoſtoli participarunt,

parunt. 5.) Regerit Bellarminus, *falſum eſſe, quod epiſtola ad Corinthios ſcripta ſit ad omnes fideles, ita ut omnia, quae ibi habentur, ad omnes pertineant. Num enim* (inquit) *ad omnes pertinet: auditur fornicatio inter vos, qualis nec inter gentes? Et alius dicit: ego ſum Pauli, ego Apollo, ego Cephae? Porro illud in inſcriptione, cum omnibus, qui invocant nomen Domini, non ſignificat ſcribi epiſtolam ad omnes, ſed ſignificat ſcribi ad Corinthios, quibus apoſtolus precatur gratiam & pacem cum omnibus, qui invocant nomen Domini. Nec tamen negamus, quin epiſtola illa aliquo modo ad omnes pertineat: doctrina enim, quae ibi traditur, omnibus communis eſt, ſed non ideo omnia, quae ibi dicuntur, ad omnes pertinent, ac ſi ad omnes ſcripta eſſet.* Reſp. traditio de inſtitutione cœnæ non ad ſolos Corinthios, multo minus ad ſolos ſacerdotes inter Corinthios, ſed ad totam eccleſiam pertinet, id quod inſtituto noſtro ſufficit. Frivola igitur eſt exceptio, cum non pertineat ad omnes Corinthios, quod in eadem epiſtola dicitur: *Auditur inter vos fornicatio;* Item: *alius dicit: ego ſum Pauli, ego Apollo, &c.* ergo nec inſtitutionis verba ad omnes pertinere. Ratio ſiquidem diverſitatis eſt manifeſtiſſima. Apoſtolus non in genere omnes Corinthios ſcortationis arguit, ſed *inter eos* ſcortationem audiri dicit; ac quibusdam tantum illa partium ſtudia & diſſenſiones tribuit: quæ enunciationes particularitatem manifeſte præ ſe ferunt. Contra vero totus contextus cap. XI. oſtendit, ad laicos etiam, nequaquam vero ad ſolos ſacerdotes pertinere, quæ de inſtitutione & legitima adminiſtratione ſacræ cœnæ ibidem traduntur. Si ſacerdotes Corinthii fuiſſent ſimiles pleriſque pontificiis ſacerdotibus, forte non adeo abſurde ad illos referri poſſet apoſtolicum illud: *auditur inter vos fornicatio, &c.* Si fuiſſent ſimiles pontificiis monachis, videri poſſent auctores illarum diſſenſionum: *Ego ſum Auguſtini, ego Benedicti, ego Bernhardi.* Quid quod Bellarminus ſub finem hujus cap. verba Chriſti: *Hoc facite*, docet a Paulo potiſſimum referri ad actionem diſcipulorum: quod ex inſtituto apoſtoli probat, qui *hoc loco emendat errorem Corinthiorum. Corinthii autem non errabant in conſecratione, ſed in ſumtione, quia non debita reverentia ſumebant.* Hæc ſi vera ſunt, ut ſunt veriſſima, cur diſputat, non pertinere ad laicos inter Corinthios, quæ de inſtitutione & legitima adminiſtratione cœnæ ab apoſtolo hoc loco traduntur? Atque hæ ſunt Bellarmini exceptiones contra argumentum ex repetitione inſtitutionis apoſtolica 1 Cor. XI. depromtum. Alii ſcriptores pontificii utuntur hac exceptione, quod Paulus ibidem dicat: *Quicunque manducaverit panem hunc, aut biberit calicem hunc indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini*, oſtendens, partem unam cœnæ ab altera ſeparari poſſe. Reſp. 1.) Hæc argutia ſcopo & textui apoſtolico manifeſte repugnat, ſiquidem apoſtolus primam Chriſti inſtitutionem recitans, manducationem & bibitionem perpetuo conjungit. 2.) Poſſet eodem modo inferri: Paulus utitur particula disjunctiva *aut*. Ergo laicis ſolus calix ſufficit: qua ratione *ſacrificuli* pro libitu modo panem ſolum, modo ſolum calicem laicis exhibere poſſent (*). 3.) Particula ergo *aut* non ſeparandi ſed diſtinguendi tantum vim habet. Quamvis enim manducatio & bibitio ſint eſſentiales & inſeparabiles ſacræ cœnæ partes: interim cum manducatio a bibitione diſtincta ſit, ideo apoſtolus particula illa *diſtinctiva* uti voluit. Matth. V. 17. dicit Chriſtus: *Non veni ſolvere legem aut prophetas;* ex eo autem nemo colligere debet, legem a prophetis vel prophetas a lege ſeparandos. Invertimus igitur argumentum: Apoſtolus manducationem a bibitione per particulam *aut* diſtinguit: ergo figmentum concomitantiæ, per quam ſtatuitur Chriſti ſanguis mediante benedicti panis manducatione accipi, manifeſte rejicit (**).

§. XL.

(*) At Smiglecius in refut. diſſolutionis nodi ſui Gordii cap. 16. agnoſcit, *ſolum calicis uſum non efficere ſacram cœnam. Verbis enim Chriſti*: quotiescunque bibetis, *indicari dicit, uſum calicis non perpetuo futurum in eccleſia, cum panis uſus conſtans & perpetuus eſſet futurus.* GERHARDUS.

(**) Syrus interpres ſimpliciter pro *vel* habet &. Particula *aut* apud juriſconſultos non ſemper dis-

4.) Quia teſtamenti integritas communionem ſub utraque ſpecie poſtulat.

§. XL. Argumentum *quartum:* Nulla pars teſtamenti, morte teſtatoris Chriſti confirmata, ſine ſacrilegio abrogari poteſt. Gal. III. 15. *Hominis teſtamentum confirmatum nemo ſpernit aut ſuperordinat* ἐπιδιατάσσεται. Atqui uſurpatio calicis eſt teſtamenti morte Chriſti confirmati certa & definita pars. Ergo ſine ſacrilegio abrogari nequit. *Adſumtum* conſtat ex verbis inſtitutionis. Chriſtus enim eodem tempore, iisdem verbis, ac pari omnino ratione uſurpationem panis & calicis euchariſtici inſtituit. Excipit Bellarminus lib. IV. de euchar. cap. 27. *Haereditatem nobis relictam non eſſe panem nec vinum, ſed corpus & ſanguinem Domini, quae duo dantur tam ſub una quam ſub duplici ſpecie: hoc ergo ſolum intereſt, quod qui bibunt ex calice, accipiunt haereditatem in duabus tabulis, qui non bibunt, accipiunt in una tabula.* Reſp. hæc exceptio petit principium, quia ex hypotheſi *concomitantiae* deducitur, nec ſatisfacit noſtro argumento, quod ſic oſtendimus: Quicunque diſcedit a voluntate teſtatoris, & tabulas teſtamenti corrumpit, ille non fit particeps legatorum in hoc teſtamento. At mutilatio calicis in ſacra cœna diſcedit a voluntate teſtatoris in verbis inſtitutionis expreſſa, & corrumpit teſtamenti tabulas. Ergo obſtat, quo minus quis fiat particeps legatorum in hoc teſtamento. Ad *majoris* declarationem facit l. Papinianus. 8. §. 14. meminiſſe. ff. de inofficioſo teſtamento, l. quæſitum. 40. de adquir. hæred. ubi is, qui *teſtamentum inofficioſum improbe dixit & non obtinuit, id quod in teſtamento accepit, perdit: neque enim debet fructum ex eo conſequi, quod niſus eſt impugnare* c. ex eo. 38. de R. J. in 6. Pertinet etiam huc, quod *teſtamentum, quia individuum eſt, pro parte agnoſci & pro parte repudiari non poſſit.* l. 7. jus noſtrum. ff. de reg. juris l. 20. quidam. C. de jure de lib. Hotom. Conſ. 9. n. 7. quodque *teſtamenti formae nihil detrahi nec addi poſſit*, ſecundum Tiraquell de utroque retract. part. I. §. 1. gl. 27. n. 11. & part. II. §. 4. gl. 6. n. 31.

5.) Quia communio ſub una ſpecie adimit fidelibus conſolationem ex uſu ſacræ cœnæ petendam.

§. XLI. *Quintum* argumentum: Quidquid adimit fidelibus firmam conſolationem, quam petere debent ex uſu ſacramenti euchariſtici, merito eſt improbandum. Mutilatio illa cœnæ adimit fidelibus laicis conſolationem, quam petere poſſunt ac debent ex verbis Chriſti calici adjunctis: *Bibite ex hoc omnes, hic calix eſt novum teſtamentum in meo ſanguine, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum;* quibus verbis filius Dei oſtendit, fieri exhibitionem ſanguinis ſui in communione calicis, & hac exhibitione fieri obſignationem bonorum novi teſtamenti, unde Lutherus pulcherrima gradatione utitur. Mandatum Chriſti in ſacra cœna complectitur calicem: calix continet vinum: vinum exhibet Chriſti ſanguinem: ſanguis Chriſti complectitur nov. teſt. quia eſt nov. teſt. ſanguis: nov. teſt. continet remiſſionem peccatorum: remiſſio peccatorum conjuncta eſt cum gratia Dei. Hanc ſummam conſolationem mutilatio calicis adimit fidelibus. Ergo merito eſt improbanda. Eo reſpicit Chemnitius quando ſcribit, *dulciſſimam conſolationem ſumi ex calice, qua neceſſe ſit privari eos, qui ſub una tantum ſpecie communicant.* Excipit Bellarminus, *non dubium eſſe, quin in potu vini optimi valde dulciter palatum & gula oblectentur, ſed catholicos non quaerere in ſacramentis iſtam corporalem palatii & gulae conſolationem.* Reſp. calumnioſa hæc eſt detorſio, Bellarmini ingenio in-

disjungit l. 53. de U. S. & l. pen. C. eod. Forſter in tract. de pactis cap. 8. p. 24. Sic l. Si quis 38. §. qui abortionis. 5. verſ. *quod ſi eo mulier aut homo*, ubi per particulam *aut* mulier & homo ſeparantur, nec tamen mulier homo eſſe negatur. Particula ἤ teſte Suida triplicem vim habet 1.) διαζευκτικὴν in rebus oppoſitis & pugnantibus, 2.) ὑποδιαζευκτικὴν in diſparatis & diverſis; 3.) διασαφητικὴν in comparationibus aut aliis. Sic 1 Cor. VII. 13. *reconcilietur, aut maneat innupta.* Vide Budæum in comment. de ling. græca. p. 1171. Tarnovium libr. III. de matr. cap. 9. GERHARDUS.

indigna. Nec Chemnitius nec quiſquam noſtrum de corporali gulæ conſolatione in bibitione vini euchariſtici cogitat, ſed loquimur de communione ſacramentali ſanguinis Chriſti, quæ fit mediante vino benedicto in ſacra cœna. Ejusmodi fere calumnia eſt, qua delecti ad hanc rem theologi pontificii in libr. de comm. ſub una ſpecie Monachii anno 1565. edito ſcribunt: *Germanos jamdum apud exteras nationes ut bibendi avidos male audire, merito igitur a contentione de uſu calicis in ſacra cœna deſiſtere debere.* Scurriles iſtæ in re ſacratiſſima facetiæ animum profanum arguunt. Aliam igitur ſolutionem Bellarminus quærit, reſpondens, *Chriſti ſanguinem totum in ſpecie panis contineri, & ideo non privari laicos conſolatione ſpiritus, quae ex Domini ſanguine percipitur*, de qua *concomitantiae* hypotheſi ſuus erit dicendi locus.

Argumenta pro communione ſub utraque ſpecie ſecundaria.

§. XLII. Atque hæc ſunt præcipua ſententiæ noſtræ argumenta ex ſcripturis deducta: reliqua, quæ Bellarminus adducit, eademque infringere conatur, ſunt *ſecundaria*. Videamus tamen quid præſtet.

1.) Bibitio aquæ ex petra profluentis.

I.) Hebræi in deſerto biberunt aquam de petra, 1 Cor. X. 4. Ergo in deſerto hujus vitæ omnes debent bibere ſanguinem Domini. Illa enim in figura contigerunt illis. Bellarminus excipit, *non bibiſſe illos aquam de petra ſimul cum cibo ſpirituali, ſed diverſo loco & tempore, quare tam cibus ille quam potus ſignum fuit euchariſtiae ſub una ſpecie ſumendae.* Reſp. novimus ipſi, theologiam *ſymbolicam* ſive *allegoricam* non eſſe argumentativam, ut ſcholaſtici loquuntur, id eſt, non præbere firma & efficacia argumenta. Quia vero adverſarii communionem ſub una ſpecie ex figuris vet. teſt. probare nituntur, merito illis obvertimus, quod Paulus utraſque figuras cibi & potus conjungat, quando ad euchariſtiam eas adplicat, & ſic ſuo exemplo oſtendit, non diviſim ſed conjunctim vet. teſt. figuras ſumendas eſſe. Breviter, non ex figuris de inſtitutione Chriſti, ſed ex inſtitutione de figuris judicandum, qua de re in reſponſione ad argumenta adverſariorum plura erunt dicenda.

2.) Mors Chriſti non ſignificatur integre per unam ſpeciem.

II.) Finis hujus ſacramenti eſt, ut commemoremus mortem Chriſti. Sed non ſignificatur mors Chriſti integre per unam ſpeciem. Ergo debent utramque ſumere, qui volunt Chriſti mortem per hoc ſacramentum commemorare. Bellarminus excipit, *Chriſti mortem dupliciter in hoc ſacramento commemorari, uno modo per repraeſentationem & ſignificationem, altero modo per memoriam & narrationem. Priore modo commemorationem mortis Domini fieri non manducando & bibendo, ſed conſecrando & offerendo Deo euchariſtiam, ad quam repraeſentationem requiratur utraque ſpecies: poſteriore modo commemorationem fieri poſſe manducando & bibendo, interim non requiri, ut ſpecies utraque ſumatur, cum per conſecrationem & oblationem corpus repraeſentetur ut mortuum.* Reſp. hæc procedunt ex falſa hypotheſi, quod ſacra cœna ſit ſacrificium propitiatorium vere & proprie ſic dictum. Mortis dominicæ adnunciatio, quam apoſtolus requirit, conſiſtit in fideli ἀναμνήσει & gratiarum actione pro ſummo illo beneficio, quod Chriſtus corpus ſuum in mortem pro nobis tradiderit, & ſanguinem ſuum pro peccatis noſtris in ara crucis effuderit. Hæc commemoratio, ut ſit plena & perfecta, requirit, ut omnes, qui ſacra cœna utuntur, non ſolum panem benedictum edant, ſed & calicem euchariſticum bibant, ut de traditione corporis & effuſione ſanguinis admoneantur, inque fide confirmentur.

3.) Si poteſt tolli pars euchariſtiæ, ergo & baptiſmi.

III.) Si poteſt tolli laicis pars euchariſtiæ: ergo & pars baptiſmi, vel pœnitentiæ. Excipit Bellarminus: *Si agatur de partibus eſſentialibus, nulla pars ſacramenti ullius tolli poteſt: non eſt autem pars eſſentialis ſpecies vini, ſed tantum materialis & integralis euchariſtiae. Si agatur de integrantibus, plane tolli poteſt pars aliqua, etiam in aliis ſacramentis. Nam baptiſmus olim fiebat per immerſionem, nunc plerumque per adſperſionem, & certe multo minus abluit adſperſio, quam immerſio, imo trina immerſione aliquando utebantur*

tur fideles, aliquando una duntaxat. Reſp. materia & forma ſunt partes *eſſentiales*, teſtibus omnibus logicis. Ad *materiam* ſacræ cœnæ pertinet res terrena & cœleſtis. Res terrenæ in ſacra cœna ſunt ſymbola externa: panis & vinum; res cœleſtes: corpus & ſanguis Chriſti. *Forma* ſacræ cœnæ conſiſtit in actione, quæ complectitur externorum ſymbolorum benedictionem, benedictorum diſtributionem, diſtributorum acceptionem, hoc eſt, manducationem & bibitionem. Hæc ergo omnia ſacræ cœnæ ſunt eſſentialia. Proinde magna differentia eſt inter bibitionem calicis benedicti in ſacra cœna, & inter immerſionem in baptiſmo. Bibitio benedicti calicis eſt ipſa λῆψις, ſed immerſio pertinet ad modum λήψεως. Jam vero λῆψις in ſacramentis eſt pars eſſentialis, modus autem λήψεως non eſt eſſentialis pars, ſed pertinet ad externas circumſtantias. Sic in ſacra cœna vi inſtitutionis divinæ neceſſarium eſt benedictum panem manducare, & benedictum vinum bibere; liberum vero eſt, an benedictus panis in manus detur communicantibus, ut ipſimet illum ori admoveant, an vero a miniſtro eccleſiæ ori ipſorum inſeratur: idem judicium eſt de calice euchariſtico. In ſacramento baptiſmi vi inſtitutionis divinæ neceſſarium eſt, aquam in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti adfundi, liberum vero eſt, an id adſperſione vel immerſione fiat. Invertimus igitur Bellarmini reſponſionem: λῆψις in baptiſmo eſt pars eſſentialis. Ergo etiam in ſacra cœna. Jam vero λῆψις in ſacra cœna & manducationem & bibitionem complectitur. Ergo utraque actio eſt pars eſſentialis & neceſſaria. Demus vero, bibitionem eſſe partem *integralem* euchariſtiæ, conſequens erit, ſublata bibitione partem quandam integralem abeſſe, ac proinde euchariſtiæ ſuam integritatem non amplius conſtare.

4.) *Si poteſt tolli calix, ergo & panis.*

IV.) Si poteſt tolli calix, ergo & panis; & ita poterunt laici privari penitus ſacramento. Bellarminus excipit: *Poteſt tolli panis, ſi detur calix, utrumque autem ſimul tolli nequit, quia tenemur ſacramentum euchariſtiae percipere.* Reſp. quare vero tenemur ſacramentum euchariſtiæ percipere? annon propter inſtitutionem Chriſti & propter expreſſum mandatum inſtitutioni additum: *Hoc facite?* Jam vero inſtitutio Chriſti tam manducationem quam bibitionem requirit, & mandatum: *Hoc facite*, totam actionem ſacramentalem reſpicit, quam negare in manducatione & bibitione ſimul conſiſtere, eſt negare ſolem in meridie lucere. Quod Bellarminus addit, *poſſe* tolli laicis *panem, ſi calix detur*, in eo veritati & aliis Pontificiis & ſibi ipſi repugnat. In hoc enim ipſo cap. in reſp. ad ſecund. rat. ſtatuit, *cœnam conſtare non niſi ex una ſpecie panis.* Id ſi verum eſt, diverſa erit ratio inter manducationem panis & bibitionem vini in ſacra cœna: illa erit eo modo neceſſaria omnibus communicantibus, ut tolli omnino nequeat, hæc vero non item. Vide autem hominum audaciam. Si Pontifici Romano, Deo ſuo terreſtri, placuerit tollere laicis panem, & concedere tantum calicem, parati ſunt etiam hanc mutationem propugnare. Sed quid fiet de inſtitutione Chriſti? nimirum *mutato ſenſu eccleſiae, mutatur etiam ſenſus ſcripturae*, ut Cuſanus de hoc ipſo negotio tractans aperte ſcribit.

5.) *Quibus datur remiſſio peccatorum, illis ſignum remiſſionis non debet negari.*

V.) Datur laicis remiſſio peccatorum. Ergo non poteſt eis negari ſignum illius remiſſionis, ſignum autem calix eſt. Excipit Bellarminus, *argumentum contrario modo valeret. Datur ſignum remiſſionis. Ergo remiſſio negari non poteſt, quia alioquin ſignum eſſet falſum. At remiſſio cur non poteſt ſine ſigno dari? praeterea ſignum remiſſionis proprie non eſt calix, ſed baptiſmus & abſolutio, calix enim ſignum eſt pretii, quo peccata remiſſa ſunt, & Spiritus, quo animae noſtrae reficiuntur.* Reſp. argumentum noſtrum integrum ſic habet: Quodcunque ad confirmandam fidem de remiſſione peccatorum inſtitutum eſt, illud laicis fidelibus denegari non debet. Jam vero bibitio ſanguinis Chriſti in ſacra cœna mediante benedicto vino ad confirmandam fidem de remiſſione peccatorum inſtituta eſt. Ergo bibitio ſanguinis Chriſti in ſacra cœna non debet laicis fidelibus denegari. Bellarminus negat, calicem eſſe ſignum remiſſionis peccatorum, & tamen addit, eſſe

eſſe ſignum pretii, quo peccata remiſſa ſunt. At hoc eſt oppoſitum in adjecto. Si enim calix ſignum (ſignum non ſolum ſignificans, ſed & exhibens, ſeu, ut apoſtolus loquitur, *κοινωνία*, ita enim vocabulum *ſigni* hoc loco accipiendum eſt, niſi velimus nudum ſignum ſtatuere) ſi, inquam, calix eſt ſignum pretii, quo remiſſa ſunt peccata, utique bibitio calicis confirmat nos in fide gratuitæ remiſſionis propter Chriſtum, qui in ara crucis ſanguinem ſuum pro peccatis noſtris effudit. Nec valet argumentum: Baptiſmus & abſolutio ſunt ſignum remiſſionis: ergo non calix euchariſticus; imo vero hic eſt generalis omnium ſacramentorum finis, quod ſint ſigilla gratiæ & remiſſionis peccatorum, ut ſuo loco oſtendimus. Ergo non baptiſmo tantum & abſolutioni, ſed etiam euchariſtiæ hic finis competit. VI.) Datur laicis ſanguis Domini. Ergo negari non debet ſymbolum illius ſanguinis. Bellarminus excipit: *Si habent ipſum ſanguinem, cur tantopere litigant pro ſigno? certe qui pecunias per ſchedulam miſſas jam accepit, non multum laborat de ſchedula.* Reſp. compendiaria hæc eſt via integrum ſacramentum tollendi laicis. Si enim per *fidem habent Chriſtum in cordibus habitantem*, Eph. III. 17. cur tantopere litigant pro ſignis ſive ſymbolis externis? Confunditur ergo bibitio ſanguinis Chriſti *ſpiritualis* & *ſacramentalis*. Spiritualis bibitio etiam extra myſterium cœnæ locum habet; ſacramentalis autem non habet locum niſi mediante vini benedicti bibitione. Si Bellarminus obvertat, manducando benedictum panem laicos etiam ſacramentaliter bibere Chriſti ſanguinem, principium manifeſte petit, & repugnat aphoriſmo apoſtolico: *Panis, quem frangimus, eſt κοινωνία corporis Chriſti. Calix, cui benedicimus, eſt κοινωνία ſanguinis Chriſti.* Simile de ſchedula inverti poteſt. Quemadmodum pecunia per ſchedulam obligationis promiſſa non niſi per ipſam ſchedulam accipitur; ita de ſacramentali acceptione ſanguinis Chriſti non poſſemus eſſe certi, niſi bibamus vinum euchariſticum, quo mediante ſanguinis ſui ſacramentalem participationem Chriſtus promiſit. Quod Bellarminus addit, ideo negari ſymbolum, quia tutius datur res illa pretioſiſſima ſub uno, quam ſub duobus ſymbolis, de eo paulo poſt videbimus.

6.) Quibus datur ſanguis Chriſti, illis ſymbolum ſanguinis non eſt denegandum.

§. XLIII. Progredimur ad *alteram* & quidem *ſecundariam* claſſem argumentorum ex patrum teſtimoniis petitam. Ignatius epiſt. 6. ad Philadel. tom. I. orthodoxogr. pag. 33. *Obſecro vos, ut una fide, una praedicatione, una euchariſtia utamini, una enim eſt caro Domini noſtri Ieſu Chriſti, & unus eſt ipſius ſanguis, qui pro nobis effuſus eſt, & unus calix, qui pro omnibus nobis diſtributus; unus panis, qui pro omnibus fractus eſt; unum altare omni eccleſiae.* (Bellarminus libr. IV. de euch. cap. 26. excipit: 1.) *In latinis codicibus legi, quod unus calix ſit totius eccleſiae, non autem, quod unus calix omnibus diſtributus.* Reſp. hoc eſt deſerto fonte conſectari rivulos. Verba Ignatii manifeſta in Græco: εἷς ἄρτος τοῖς πᾶσιν ἐθρύφθη, καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη. Et ſi laici removentur ab uſu benedicti vini, quomodo unus totius Eccleſiæ calix? Excipit vero Bellarminus 2.) *Ignatium vim facere in unitate calicis, non in univerſalitate bibentium: hoc ſenſu, cum aliqui ſumunt ſub ſpecie vini, unus calix omnibus illis diſtribuitur, non multi.* Reſp. imo vero ut omnibus unum panem frangi, ita quoque unum calicem omnibus diſtribui adſerit, jam vero prius membrum non ſolum unitatem panis, ſed etiam univerſalitatem manducantium exprimit. Ergo & poſterius non ſolum de unitate calicis, ſed etiam de univerſalitate bibentium eſt accipiendum. 3.) excipit: *Nihil aliud ex eo elici poſſe, quam fuiſſe uſum illo tempore, cum pauci eſſent chriſtiani, ut omnibus daretur potus calicis.* Reſp. ſufficit nobis, quod patres inſtitutionem Chriſti hoc modo intellexerint, populo chriſtiano non ſolum panem benedictum, ſed etiam benedictum calicem in euchariſtia eſſe dandum: quodque in flore illo eccleſiæ utraque ſpecies uſitata fuerit. (Quod enim Latomus adverſus Bucerum ſcribit,

Teſtimon ia patrum pro adſtruenda communicatione ſub utraque ſpecie. Ignatii.

cum

cleſia adhuc rudis eſſet, ritum a Chriſto
m religioſe tenuiſſe, donec doƈta a patri-
ntellexerit, utramque ſpeciem ſolis ſacer-
r convenire, laicos autem ſolo pane conten-
poſſe, referente Oſiandro in analyſi Valen-
p. 28. illud merito a cordatis chriſtianis
exploditur.) Dionyſius, quem
ii Areo- ita. Areopagitam eſſe volunt, libr. ec-
cleſ. hierarch. c. 3. *pane, qui o-*
pertus erat & integer, aperto
multas partes fraƈto, & unico calice diviſo
mnes, quod unum eſt, ſignis multiplicat.
(Pontif. x) Clemens libr. VIII.
tis Ro- ni. conſtit. c. 61. *Poſtquam oblatum*
fuerit, accipiant ſinguli per ſe or-
dine dominicum corpus & pretio-
ſum ſanguinem gradatim cum pu-
tini. *dore ac timore.* Juſtinus apol. II.
pro chriſtian. circa finem p. 76.
raeſidens (ὁ προεςὼς) *preces & gratia-*
aƈtionem abſolvit, populus, qui adeſt,
fauſta adprobatione exclamat, dicens:
! Praeſidens vero, poſtquam gratiarum
em perfecit, & populus univerſus adpro-
laeta eam comprobavit, qui apud nos vo-
r diaconi atque miniſtri, diſtribuunt uni-
praeſentium, ut participet eum, in quo
ae aƈtae ſunt, panem, vinum & aquam,
i abſentes perferunt. Porro alimentum hoc
nos adpellatur euchariſtia. Poſtea ſubjun-
77. *Nam apoſtoli in commentariis a ſe*
is, quae evangelia nuncupantur, ita tra-
unt, praecepiſſe ſibi Jeſum. Eum enim pa-
epto cum gratias egiſſet, dixiſſe: Hoc fa-
mei recordationem; Hoc eſt corpus meum.
culo ſimiliter accepto & gratiis aƈtis dixiſſe:
eſt ſanguis meus, *ac ſolis ipſis ea tradidiſſe.*
ulo poſt: *Diſtributio communicatioque fit*
n, in quibus gratiae aƈtae ſunt, cuique
enti ἡ διάδοσις κ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν
εὐχαριςηθέντων ἑκάςῳ γίνεται. (Bellarminus
it, verba illa Iuſtini, ubi commemoratur
li praeceptum, non pertinere ad communio-
ſed ad conſecrationem. Reſp. imo vero ad
aƈtionem ſacramentalem a Chriſto præ-
ſcriptam pertinent, ut contextus evidenter oſtendit. Deſcribit enim totum ritum in primitiva eccleſia uſitatum, qui non ſolum conſecrationem, ſed etiam communionem requirit.) Idem in dial. cum Tryphone exponens locum Eſaiæ: *Dabitur illi panis, & ejus aquae erunt fideles: In hoc* (inquit) *vaticinio de pane agitur, quem Chriſtus nobis tradidit in commemorationem corporationis ſuae propter credentes in eum, quorum cauſa patibilis eſt factus: & de poculo, quod in recordationem ſanguinis ſui tradidit gratias agentibus: quae verba ut & textus propheticus non niſi de fideli populo exponi poſſunt.* Irenæus panis & calicis uſum in deſcriptione euchariſtiæ conjungit ubique libr. IV. c. 34. *Quomodo dicunt carnem in corruptionem venire, & non percipere vitam, quae a corpore Domini & ſanguine alitur?* Libr. V. cap. 4. *Vani omnimodo, qui reſurreƈtionem carnis ſpernunt, ſecundum haec enim nec Dominus ſuo ſanguine redemit, neque calix euchariſtiae communicatio ſanguinis ejus, neque panis, quem frangimus, communicatio corporis ejus eſt &c.* Tertullianus libr. II. ad uxorem p. 616. loquens de muliere fideli nupta marito infideli: *De cujus manu deſiderabit,* (panem ſacramentalem) *de cujus poculo participabit?* (vinum ſacramentale) Libr. de reſur. p. 52. *caro corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, ut anima de Deo ſaginetur.* Bellarminus repetit communem ſolutionem, ſanguinem vere ſumere, qui ſub una ſpecie communicant, & notat, *Tertullianum dixiſſe, nos ſanguine veſci, non autem bibere ſanguinem, veſcimur autem ſanguine, cum eum ſumimus per modum cibi ſub una ſpecie panis.* Reſp. ſanguine chriſtianos veſci Tertullianus pronunciat, non quod ſub ſpecie panis ſanguinem Chriſti ſacramentaliter nobis diſtribui ſtatuat, hoc enim concomitantiæ ſomnium ipſi ignotum fuit, qui ſemper panem & calicem in euchariſtia conjungit: ſed vocabulum *veſcendi* generaliter ponit pro *accipere, ſumere, participare.* Libr. de jejuniis c. 5. *aƈtive* dicit veſcere: ἀχυρολογίας & ἀρχαϊσμὺς complures

Irenaei.

Tertulliani.

plures in ſcriptis Tertulliani occurrere notiſſimum eſt.) Origenes homil. XVI. in Num. XXIII. circa finem tom. 1. p. 236. *Dicant nobis, quis eſt iſte populus, qui in uſu habet ſanguinem bibere? Haec erant, quae & in evangelio audientes ii, qui ex Judaeis Dominum ſequebantur, ſcandalizati ſunt & dixerunt: quis poteſt manducare carnem & bibere ſanguinem? ſed populus chriſtianus, populus fidelis audit haec & amplectitur & ſequitur eum, qui dicit:* niſi manducaveritis carnem meam & biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. *Bibere autem dicimur ſanguinem Chriſti non ſolum ſacramentorum ritu, ſed etiam cum ſermones ejus recipimus.* Et poſtea: *Tu ergo verus es populus Iſraël,* (alloquitur auditores) *qui ſcis ſanguinem bibere, & noſti carnem verbi comedere & ſanguinem bibere, & uvae ſanguinem illius, quae eſt ex vera vite.* (Bellarminus excipit, 1.) *eſſe hoc in uſu, non in praecepto.* Reſp. imo vero in uſu & in præcepto: quia uſus ille nititur Chriſti inſtitutione, de quo evidens Cypriani dictum paulo poſt in medium adferemus. 2.) *Ad hunc uſum ſatis eſſe, ſi aliqui in populo id faciant.* Reſp. Origenes de toto populo chriſtiano loquitur, non de ſolis ſacerdotibus, quod in uſu eis ſit ſanguinem bibere. Explicat ibidem vaticinium: *Non dormiet, donec comedat praedam, & ſanguinem vulneratorum bibat:* id vero ad totum populum chriſtianum & fidelem adcommodat, quod Chriſti ſanguinem in ſacramento bibat, ac doctrinam Chriſti & apoſtolorum, in qua eſt vita, ſicut anima in ſanguine, fideli corde recipiat.) Idem homil. V. in diverſ. tom. 2. p. 441. *Quando ſanctum cibum illudque incorruptum accipis epulum, quando vitae pane & poculo frueris, manducas & bibis corpus & ſanguinem Domini, tunc Dominus ſub tectum tuum ingreditur.* Cyprianus libr. I. epiſt. 2. in princ. *Nunc non infirmis ſed fortibus pax neceſſaria eſt, nec morientibus ſed viventibus communicatio a nobis danda eſt, ut, quos excitamus & hortamur ad praelium, non inermes & nudos relinquamus, ſed protectione corporis & ſanguinis Chriſti muniamus, & cum ad hoc fiat euchariſtia, ut poſſit accipientibus eſſe tutela, quod tutos eſſe contra adverſarium volumus, munimento dominicae ſaturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut provocamus eos, in confeſſione nominis ſanguinem ſuum fundere, ſi eis militaturis ſanguinem Chriſti denegamus? aut quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, ſi non eos ad bibendum prius in eccleſia poculum Domini jure communicationis admittimus?* Ubi probe notandum, quod jure communicationis populo chriſtiano poculum Domini debeatur. (Bellarminus excipit, 1.) *colligi ex hac epiſtola, quod jus laicorum ad communicandum a ſacerdotibus detur, & a ſacerdotibus tollatur, cum Cyprianus Cornelium epiſcopum Romanum hortetur, ut lapſis imminente nova perſecutione reſtituatur jus communicandi, ſi ad pœnitentiam redierint.* Ex eo colligit ulterius: *ſicut poſſunt praelati ob crimina tollere jus communicandi, ita poſſunt ob alias juſtas cauſas diſponere & ordinare de modo communicandi ſub una ſpecie vel altera.* Reſp. ſacerdotes non ſolum poſſunt, ſed etiam debent impœnitentes a ſacra communione prohibere propter mandatum Chriſti, Matth. VII. 6. *Nolite ſanctum dare canibus, nec margaritas projicere porcis.* Sed pœnitentibus & fidelibus chriſtianis nec totum ſacramentum, nec partem ſacramenti auferre poſſunt vel debent, ſiquidem non domini, ſed *diſpenſatores* ſunt *myſteriorum divinorum.* 1 Cor. IV. 1. Invertimus igitur argumentum: Sicut non licet ſacerdotibus auferre laicis integrum ſacramentum niſi ob crimina: ita quoque non licebit partem ſacramenti auferre laicis niſi ob crimina: ſiquidem cui competit totum & integrum ſacramentum, ei etiam partes ejusdem competunt. Cap. comperimus. diſt. 2. de conſec. *Diviſio unius ejusdemque myſterii ſine grandi ſacrilegio non poteſt provenire.* Quæ vero crimina populus chriſtianus commiſit, propter quæ uſus calicis euchariſtici ipſi denegatus? 2.) *Si tempore Cypriani habuiſſent laici jus petendi calicem, certe habuiſſent ex conſuetudine illius temporis. Ergo cum ſit hoc tempore contraria conſuetudo introducta, & lex praeterea in generalibus conciliis*

Origenis.

Cypriani.

ciliis promulgata, non habent amplius jus illud laici. Reſp. jus illud non habent ex conſuetudine, ſed ex Chriſti inſtitutione. Notum eſt, quid Cyprianus de conſuetudine ſtatuat, libr. II. epiſt. 3. p. 56. *Si ſolus Chriſtus audiendus eſt, non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putaverit, ſed quid, qui ante omnes eſt, Chriſtus prior fecerit. Neque enim hominis conſuetudinem ſequi oportet, ſed Dei veritatem.* Libr. de bapt. hæret. ad Jubajanum p. 326. *Fruſtra quidam, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis opponunt, quaſi conſuetudo major ſit veritate, aut non fuerit in ſpiritualibus ſequendum, ſi melius a Spiritu ſancto revelatum.* Epiſt. ad Pompejum non longe a principio p. 333. *Quae eſt iſta obſtinatio, quae praeſumtio humanam traditionem divinae diſpoſitioni anteponere, nec animadvertere indignari & iraſci Deum, quoties divina praecepta ſolvit & praeterit humana traditio* p. 335. *Conſuetudo ſine veritate vetuſtas erroris eſt.* Qui conſuetudini tantum derogat, quomodo jus communicationis ex conſuetudine, non autem ex Chriſti inſtitutione potius arceſſeret? patebit hoc manifeſtius ex ſequentibus.) Idem libr. II. epiſt. 3. in princ. p. 51. *Quamquam ſciam, frater cariſſime, epiſcopos plurimos, eccleſiis dominicis in toto mundo divina dignatione praepoſitos, evangelicae veritatis ac dominicae traditionis tenere rationem, nec ab eo, quod Chriſtus magiſter & praecepit & geſſit, humana & novella inſtitutione decedere, tamen quoniam quidam vel ignoranter, vel ſimpliciter in calice dominico ſanctificando & plebi miniſtrando non hoc faciunt, quod Jeſus Chriſtus Dominus & Deus noſter ſacrificii hujus auctor & doctor fecit & docuit, religioſum pariter ac neceſſarium duxi, de hoc ad te litteras facere, ut ſi quis in iſto errore adhuc teneatur, veritatis luce perſpecta ad radicem & originem traditionis dominicae revertatur.* Pag. 54. *Si & a Domino praecipitur, & ab apoſtolo hoc idem confirmatur & traditur, ut quotieſcunque biberimus, in commemorationem Domini hoc faciamus, quod fecit & Dominus, invenimur non obſervari a nobis, quod mandatum eſt, niſi eadem, quae Dominus fecit, nos quoque faciamus. &c.* Pag. 56. *Si nec minima de mandatis Dei licet ſolvere, quanto magis tam magna, tam grandia ad ipſum dominicae paſſionis & noſtrae redemtionis ſacramentum pertinentia fas non eſt infringere, aut in aliud, quam quod divinitus inſtitutum ſit, humana traditione mutare.* (Bellarminus excipit, *Cyprianum non agere hoc loco, an oporteat calicem Domini populo praebere, an non, ſed tantum, ut ſi miniſtretur, ex vino miſto, non ex aqua ſola conſtet.* Reſp. bene eſt, diſputat ſanctus martyr contra aquarios, quibus opponit inſtitutionem divinam. Argumentum illud tertium ſive *medium terminum* etiam nos opponimus pontificiis, uſum calicis plane denegantibus populo chriſtiano. Regerit Bellarminus, *illos, qui dant ſolam aquam, corrumpere ſacramentum Chriſti, quia mutant materiam, & populum decipiunt, cui pro ſanguine Domini meram aquam tribuunt, & pugnant cum Domini praecepto:* Hoc facite. *At praebere populo euchariſtiam ſub una ſpecie, nullum ſacrilegium, nullam fraudem, nullius praecepti praevaricationem continet.* Reſp. imo vero qui calicis uſum denegant laicis, a.) partem *materialem* plane tollunt, quod mutatione gravius, b.) poculum ablutionis, hoc eſt, vinum non conſecratum loco calicis euchariſtici populo præbent, ſicque eum deludunt, c.) agunt contra Chriſti præceptum: *Bibite; Hoc facite*, ut ſuperius demonſtratum fuit.) Idem libr. IV. epiſt. 6. in num. eſt epiſt. 56. non longe a princ. *Gravior nunc & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta & virtute robuſta parare ſe debent milites Chriſti, conſiderantes idcirco ſe quotidie calicem ſanguinis Chriſti bibere, ut poſſint & ipſi propter Chriſtum ſanguinem fundere.* Idem, vel quicunque alius auctor, ſerm. de cœna p. 451. *Nova eſt hujus ſacramenti doctrina, & ſcholae evangelicae hoc primum magiſterium protulerunt, & doctore Chriſto primum haec mundo innotuit diſciplina, ut biberent ſanguinem chriſtiani, cujus uſum legis antiquae auctoritas diſtrictiſſime interdicit. Lex quippe uſum ſanguinis prohibet, evangelium praecipit, ut bibatur. &c. Bibimus autem de ſanguine Chriſti, ipſo jubente, vitae aeternae cum ipſo & per ipſum participes.* (Bel-

larminus excipit, *Cyprianum non hoc dicere, quod evangelium praecipiat, ut ab omnibus bibatur, ſed tantum ut bibatur: neque ipſum vim facere in bibendo ſanguinem, ſed tantum in ſumendo, eum vero ſumi ſub ſpecie panis.* Reſp. p. 453. ſubjungitur: *Nec ſolos ſacerdotes ad panes hujus dignitatis Leviticae praerogativa admittit, univerſa eccleſia ad has epulas invitatur, aequa omnibus portio datur, integer erogatur, diſtributus non dimembratur.* Loquitur ergò de communione totius eccleſiæ, ad quam etiam laici pertinent. Pag. 452. *Bibimus de Chriſti ſanguine ipſo jubente*, quod probe notandum.) Idem ſerm. V. de lapſis p. 226. refert hiſtoriam de puella cibis idololatricis adhibita: *Haec*, inquit, *mixta cum ſanctis; precis noſtrae & orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis aeſtu cœpit fluctuabunda jactari, & velut tortore cogente, quibus poterat indiciis conſcientiam facti in ſimplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Ubi vero ſolemnibus impletis calicem diaconus offerre praeſentibus cœpit, & accipientibus cæteris certus locus ejus advenit; faciem ſuam parvula inſtinctu divinae majeſtatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recuſare. Perſtitit tamen diaconus, & reluctanti licet de ſacramento calicis infudit, &c.* Recte ergo Biel lect. 84. in Can. lit. R. agnoſcit, communionem ſub utraque tempore Cypriani in eccleſia fuiſſe uſitatam. *Loquitur ille ſanctus* (inquit) *juxta morem ſuae eccleſiae, in qua ipſe praeſedit, in qua forte tempore ſuo particulariter viguit communio ſub utraque ſpecie, quam ſub nomine calicis & ſanguinis expreſſit, quia ſub illa ſpecie fit manifeſtior repraeſentatio effuſionis ſanguinis Chriſti, ex cujus memoria animatur homo ad martyrium.* Idem agnoſcit Eccius homil. XXXIII. de ſumtione Euchariſtiæ. Athanaſius apol. II. cont. Arianos tom. I. p. 569. *Myſticum poculum, quod impium eum reddit, qui id ultro frangit, nuſquam niſi apud legitimos eccleſiae praeſules invenias. Hic enim unus uſus eſt calicis, & praeter eum alius nullus, eoque ſolo vos legitimo ritu propinatis populo, eumque vos a canone eccleſiaſtico accepiſtis, idemque duntaxat penes eos habetur, qui eccleſiis praeſunt.*

Athanaſii.

Cyrillus Hieroſ. catech. myſt. IV. ad catechum. *Cum omni certitudine ſanguinem Chriſti bibamus. Nam ſub ſpecie panis datur tibi corpus, & ſub ſpecie vini datur ſanguis.* Idem myſt. V. *Poſt communionem corporis Chriſti accede & ad calicem illius.*

Cyrilli Hieroſolymitani.

Baſilius libr. I. de bapt. cap 3. *Si is, qui fratrem propter cibum offendit, a caritate excidit, quidnam dixerit quis de eo, qui otioſe & inutiliter audet edere & corpus & bibere ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti?* Idem in moralibus ſub finem: *Quid eſt proprium chriſtiani? ut mundetur ab omni inquinamento carnis & Spiritus &c. atque ita edat & bibat corpus & ſanguinem Chriſti.*

Baſilii.

Gregorius Nazianzenus orat. II. de paſch. *Submoto omni pudore ac dubitatione corpus ede, ac ſanguinem bibe, ſi modo vitae deſiderio teneris.* Idem orat. in bapt. *Reverere myſticam menſam, ad quam acceſſiſti, panem, quem participaſti, poculum, cui communicaſti. &c.*

Gregorii Nazianzeni.

Ambroſius libr. de init. myſt. c. 9. *Illis aqua fluxit ex petra, tibi ſanguis e Chriſto.* Libr. V. de ſacram. c. 3. ad populum de cœna loquens: *Manducavi panem meum cum melle meo. Vides quod in hoc pane nulla ſit amaritudo, ſed omnis ſuavitas ſit. Bibi vinum meum cum lacte meo. Vide hujusmodi eſſe laetitiam, quae nullius peccati ſordibus polluatur. Quotiescunque enim bibis, remiſſionem peccatorum accipis, & inebriaris in Spiritu.* In 1 Cor. XI. *Teſtamentum ſanguine conſtitutum eſt, quia beneficii divini ſanguis teſtis eſt, in cujus typum nos calicem myſticum ſanguinis ad fruitionem corporis & animae noſtrae percipimus.* Ibidem: *Quia morte Domini liberati ſumus, hujus rei memores in edendo & potando carnem & ſanguinem, quae pro nobis oblata ſunt, ſignificamus nov. teſt. in his conſecuti, quod eſt nova lex.* Idem ad Theodoſium imper. teſte Theodoreto libr. V. hiſt. eccl. c. 18. dixit: *Qua audacia poculum ſanguinis pretioſi ore tuo participabis?* (Bellarminus excipit, *haec nihil ad rem faciunt, fate-*

Ambroſii.

fatemur enim, datam aliquando utramque ſpeciem laicis, ſed negamus, id jure divino mandatum. Reſp. ſufficit nobis tot ſeculorum decurſu utramque ſpeciem uſitatam, ac Chriſti inſtitutionem tam religioſe obſervatam fuiſſe.)

Hieronymi. Hieronymus in cap. III. Sophon. tom. VI. p. 221. *Sacerdotes, qui euchariſtiam conficiunt, & ſanguinem Domini populo dividunt.* In 1 Cor. XI. *Dominica cœna omnibus debet eſſe communis, quia ille omnibus diſcipulis ſuis, qui aderant, aequaliter tradidit ſacramenta.* Chryſoſtomus

Chryſoſtomi. hom. XVIII. in 2 Cor. *Eſt autem ubi nihil differt ſacerdos ab iis, quibus praeeſt, veluti cum tremenda myſteria percipienda ſunt: aeque enim omnes ad ea admittuntur, non quemadmodum in lege veteri alia ſacerdos, alia ſubditus edebat, nec plebi fas erat iis veſci, quibus ſacerdos veſcebatur. Nunc enim ſecus ſe res habet, omnibus ſiquidem unum corpus, unum poculum proponitur.* (Bellarminus excipit, *Chryſoſtomum vim facere in re, non in ſpeciebus vel modo ſumendi.* Reſp. quomodo omnibus unum poculum proponitur, ſi laicis poculum euchariſticum denegatur? quomodo in myſteriis participandis nulla eſt inter ſacerdotem & eos, quibus præeſt, differentia, ſi ſacerdos ſolus habet poteſtatem ex calice benedicto bibendi? Gerſon inter cauſas recuſati populo calicis hanc ipſam ponit, *ne quis in falſam credulitatem inducatur, quod tanta ſit dignitas laicorum circa ſumtionem corporis Chriſti, ſicut & ſacerdotum*, in tract. de com. laic.) Idem hom. XXIII. in 1 Cor. *Quomodo tu comedis corpus Domini, ſic illi manna; & quomodo tu bibis ſanguinem, ſic illi aquam ex petra. Qui enim illis illa praebuit, is hanc menſam conſtruxit, & idem illos quoque per mare, & te duxit per baptiſmum, & illis manna & aquam, & tibi corpus praebuit & ſanguinem.* Homil. de euchar. tom. V. p. 919. *Reputate ſalutarem ſanguinem quaſi e divino & impolluto latere effluere, & ita adproximantes labiis puris accipite.*

Gelaſii Cyziceni. Gelaſius Cyzicenus in actis conc. Nic. *Iterum etiam hic in divina menſa ne humiliter intenti ſimus ad propoſitum poculum & panem, ſed attollentes mentes fide intelligamus, ſitum in ſacra illa menſa agnum illum Dei tollentem peccata mundi ſine ſacrificio* (ἀθύτως) *a ſacerdotibus immolatum & pretioſum ipſius corpus & ſanguinem vere ſumentes credere haec eſſe noſtrae reſurrectionis ſymbola &c.* Auguſtinus

Auguſtini. libr. III. qq. in Levit. q. 57. *A ſacrificii ſanguine in alimentum ſumendo non ſolum nemo prohibetur, ſed ad bibendum potius omnes exhortantur, qui volunt habere vitam.* (Bellarminus excipit, *Auguſtinum vim facere non in modo bibendi, ſed in ipſa ſanguinis ſumtione.* Reſp. bene eſt, addimus autem, ſanguinem Chriſti ſacramentaliter non ſumi, niſi mediante benedicto vino.) Libr. XX. contra Fauſtum c. 18. *Unde jam chriſtiani peracti hujus ſacrificii memoriam celebrant ſacroſancta oblatione, & participatione corporis & ſanguinis Chriſti.* In dial. ad Oroſ. q. 65. *Sanguis Abel ſignificat ſanguinem Chriſti, quo univerſa eccleſia accepto dicit Amen. Nam qualem clamorem faciet univerſa eccleſia, dum potatur ſanguine Chriſti, & dicit: Amen. Ipſe, ſi potes, conſidera.* Serm. fer. II. paſch. ad Neoph. *Vos poſt illa jejunia, poſt labores, poſt humilitatem & contritionem in nomine Chriſti jam tanquam ad Chriſti calicem veniſtis, & ibi vos eſtis in menſa & in calice nobiſcum vos eſtis. Simul enim hoc ſumimus, hoc bibimus, quia ſimul vivimus.* (Bellarminus excipit, *non ſequi negativam: non bibimus ſimul; ergo non ſimul vivimus: poſſumus enim ſimul vivere comedendo.* Reſp. nititur hæc exceptio hypotheſi *concomitantiae*, de qua ſuo loco.) In libr. ſent. Proſper. & habetur c. cum frangitur. diſt. 2. de conſecr. *Dum frangitur hoſtia, dum calix in ora fidelium funditur, quid aliud, quam dominici corporis in cruce immolatio, ejusque ſanguinis de latere effuſio deſignatur?* Gelaſius,

Gelaſii Romani. cujus verba citantur c. comperimus. diſt. 2. de conſecr. *Comperimus, quod quidam ſumta tantummodo corporis ſacri portione a calice ſacri cruoris abſtineant, qui procul dubio (quoniam neſcio qua ſuperſtitione docentur obſtringi) aut*

ſacra-

ſacramenta integra percipiant, *aut ab integris arceantur*, *quia diviſio unius & ejusdem myſterii ſine grandi ſacrilegio non poteſt provenire.* (Bellarminus duas adfert ſolutiones: 1.) *quod loquatur Gelaſius de ſolis ſacerdotibus ſacrificantibus*, *qui nullo modo debent unam ſpeciem ſine altera ſumere.* Reſp. nullo teſte probari poteſt, ſacerdotes tum temporis utramque ſpeciem quidem conſecraſſe, alteram tamen tantummodo ſumſiſſe. Si enim utramque conſecrabant, quid fiebat de altera? ubi inventi ſunt conſecrantes, qui non ſumant utramque ſpeciem? Præterea verba illa: *aut ab integris arceantur*, evidenter reſpiciunt ſumentes, non autem diſtribuentes: ſic enim in hoc ipſo cap. 26. reſp. ad dicta Cypriani Bellarminus loquitur: *Jus laicorum ad communicandum a ſacerdotibus datur*, *& a ſacerdotibus tollitur.* Adde, quod canon transgreſſoribus pœnam excommunicationis imponit. At clerici peccantes ſolent ab ordine deponi. Recte ergo Lindanus libr. IV. panopl. evang. cap. 56. pag. 340. fatetur, *etiam ad laicos hunc canonem pertinere* (*). Idem ſtatuit Petrus a Soto in inſtit. Dillingæ prælecta & impreſſa. *Donemus illis*, inquit, *fuiſſe uſum utriusque ſpeciei*, *quod teſtimonium illud Gelaſii papae confirmat.* Idem agnoſcit Caſſander de comm. ſub utraque ſpecie, ſol. 15. *Quanquam antiquiſſimae*, *quas manuſcriptas vidi*, *in eundem canonem gloſſae eum de conficientibus intelligunt*, *tamen eum ſui adhuc temporis morem fuiſſe manifeſte declarant*, *ut extra neceſſitatem laici haud ſecus atque ſacerdotes integra ſacramenta perciperent.* *Ita enim gloſſa habet ad illud*, *aut integra*, *id eſt*, *integre*, *ſub utraque enim ſpecie Chriſtus integer ſumitur*, *& hoc intelligo de conficiente*, *nam infirmus vel ſanus ſine vino in neceſſitate corpus ſumere poteſt.* Poſtea Caſſander errorem iſtum gloſſatorum corrigit: *Qui ad ſolos conficientes Gratianum vel ejus ſimulatores & gloſſatores ſecuti hunc canonem referebant*, *ab aliis eruditione praeſtantibus*, *qui temporum circumſtantias & dictorum cauſas diligentius obſervarunt*, *aperte refelluntur.* Hier. Schurffius, jurisconſultus celebris, cent. I. conſ. 51. aliquot rationibus contra gloſſatorem probat, canonem illum de laicis accipiendum eſſe: 1.) quia tunc durabat conſuetudo utendi integro ſacramento. 2.) Cum textus dicat, *arceantur*, loquitur de laicis, ut arcerentur per miniſtros porrigentes. 3.) Communis eſt theoria doctorum, quod rubricæ non ſint authenticæ, cum non ſint factæ ab habente poteſtatem condendæ legis. 4.) Iſtud rubrum eſt expreſſe contra rationem adſignatam in nigro, quæ dicit, quod diviſio unius ejusdemque myſterii ſine grandi ſacrilegio non poſſit provenire. Quæ ratio non minus in laico dividente, quam ſacerdote militat. Si ergo una & eadem ratio expreſſa in dicta conſtitutione militat in utroque; Ergo idem utrobique jus ſtatuendum juribus vulgatis. 5.) Dictum rubrum eſt contra textum Matthæi, Marci, Lucæ &c. Aliam ſolutionem quærit Bellarminus dicens: 2.) *Gelaſium reprehendere illos duntaxat*, *qui ex errore Manichaeorum a calice abſtinebant*, *quales erant tum Manichaei*, *tum Priſcillianiſtae* (**). Reſp. hæc ſolutio evertit priorem. Sic enim canon loquitur de Manichæis; ergo non

(*) Idem agnoſcit CÆSAR BARONIUS, pater purpuratus, eosque, qui textum GELASII de *ſacerdotibus* unice accipiunt, hiſce verbis exſibilat: *quibus* (novatoribus) *noſtri*, *qui repugnant*, *Gelaſium de ſacerdote ſacrificante dixiſſe*, *interpretantur*; *at revera nulla ibi de ſacerdote ſacrificante mentio habetur*, *ut plane*, *quod generaliter dictum adparet*, *ad ſacerdotes minime reſtringi debere*, *ſatis intelligi poſſit. Reiicimus igitur frigidam eiusmodi*, *qua haud indigemus*, *ſolutionem.* Vid. eius *annal. eccleſ. ad ann. CCCCXCVI. num. 29.*

(*) Eandem ſolutionem adoptarunt quoque BARONIUS & IO. BONA, ambo eccleſiæ Romanæ cardinales, *ille* quidem *loco* in præcedenti nota *excitato*; *hic* vero *rerum liturg. libr. II. cap. XVIII. §. I. oper.* iunctim editor. *p.* 595. ubi inter alia obſervat, *Manichaeos* crediſſe, vinum eſſe fel principis tenebrarum & a diabolo creatum, adeoque eius hauſtum reſpuentes divina myſteria mutilaſſe; unde iis hæc lex Gelaſii fuerit oppoſita. Aſt frivolum eſt hoc dicere. Nam *I*) GELASIUS nullam prorſus *Manichaeorum* heic iniicit mentionem, ſed, ut recte

non de ſolis ſacerdotibus. Superſtitio dicitur, non hæreſis, cui hic canon oppoſitus eſt. Ergò non de Manichæis hæreticis, ſed de ſuperſtitioſis chriſtianis loquitur. Præterea verba canonis generalia ſunt, eum non recipere integrum ſacramentum, qui unam tantum ſpeciem ſumit; aut ſacramenta integra percipienda, aut ab integris abſtinendum, quia diviſio unius ejuſdemque myſterii ſine grandi ſacrilegio non poſſit provenire.)

Gregorii Magni.

Gregorius libr. IV. dial. c. 58. *Ejus ibi corpus ſumitur, ejus caro in populi ſalutem partitur, ejus ſanguis non jam manibus infidelium, ſed in ora fidelium funditur.* Homil. de paſch. *Quid ſit ſanguis agni, non jam audiendo, ſed bibendo didiciſtis, qui ſanguis ſuper utrumque poſtem ponitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur.* In Pſalm. pœnit. *pretioſi ſanguinis effuſione genus humanum redemit, & ſacroſanctum vivifici ſui corporis & ſanguinis myſterium membris ſuis tribuit, cujus participatione corpus ſuum, quod eſt eccleſia, paſcitur & potatur, abluitur & ſanctificatur.* Liber ſacramentorum Gregorii: *Dum dominicum corpus ſacerdos dat, dicat: Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti cuſtodiat te ad vitam aeternam, amen! Accipiens dicat: panem cæleſtem accipiam, & nomen Domini vocabo. Item ſacerdos calicem dando dicat: ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti cuſtodiat te ad vitam aeternam, amen! Accipiens dicat: calicem ſalutaris accipiam &c.*

Iſidori.

Iſidorus libr. II. de div. offic. c. 15. *Quarta poſt haec* (oratio) *infertur pro oſculo pacis, ut caritate omnes reconciliati, invicem digne ſacramento corporis & ſanguinis Chriſti conſocientur.*

Bedæ.

Beda in hom. hyem. de ſanct. p. 446. *Lavat nos Chriſtus a peccatis noſtris quotidie in ſanguine ſuo, cum ejuſdem beatae paſſionis ad altare memoria replicatur, cum panis & vini creatura in ſacramentum carnis & ſanguinis ejus ineffabilis Spiritus ſanctificatione transfertur, ſicque corpus & ſanguis illius non infidelium manibus ad perniciem ipſorum funditur, ſed fidelium ore ſuam ſumitur ad ſalutem.* (Bellarminus excipit, *ſanctos illos patres dicere, quod ſumatur Chriſti ſanguis ore corporis, nequaquam vero dicere, quod bibi debeat ore corporis, aut ſub ſpecie vini ſumi.* Reſp. recurrit *concomitantiae* hypotheſis, quæ Bellarmini in hoc doctrinæ capite prora & puppis. Sanguinem Chriſti in ora fidelium *fundi* dicunt, id quod non poteſt de manducatione ſanguinis ſub ſpecie panis intelligi.) Idem in Joh. XXII. *Si in octavi diei circumciſione baptiſma, quod in myſterium divinae reſurrectionis a peccatorum nos morte redemit, intelligis &c. fideles quoque de baptiſterio ad altare ſanctum ingredi, ac dominici corporis & ſanguinis victima ſingulari debere conſecrare.* Homil. de muliere forti: *Panem quoque otioſa non comedit, cum ſacrificium dominici corporis percipiens ſtudet imitari actu, quod myſterio celebrat, multum ſollicita, ne indigne panem Domini comedendo & calicem bibendo judicium ſibi manducet & bibat.*

Caroli magni.

Carolus magnus libr. III. de imag. c. 6. *Fit per Spiritum ſanctum, per quem remittuntur peccata, ſive ſanguinem Chriſti, qui a nobis in ſacramento ſumitur, & pro nobis effuſus eſt in remiſſionem peccatorum.* Libr. IV. c. 14. *Corporis*

recte monet *Gerhardus*, verbis utitur generalibus, oſtenditque, ſacramentum euchariſtiæ ſine grandi ſacrilegio & violatione primæ inſtitutionis dividi haud poſſe; 2) Ratio, quam heic urget Gelasius, tam amplum habet ambitum, ut non tantum eos refellat, qui a vino ſponte abſtinent, ſed & contra eos ſtringat, qui laicis vinum denegant, cum & hi *diviſionem unius eiusdemque myſterii* inducant, & ex ſententia Gelasii *ſacrilegium* committant, ut recte obſervat ill. Boehmerus in *iure eccleſiaſt. proteſt. tom. III. libr. III. tit. XLI. §. XXVI. p. 735.*

poris & ſanguinis myſterium quotidie a fidelibus ſumitur in ſacramento. Haymo

Haymonis.

1 Cor. X. *Adpellatur & ipſe calix communicatio, quaſi participatio, quia omnes communicant ex illo, partemque ſumunt ex ſanguine Domini, quem continet in ſe.* Idem in Apoc. *In eccleſia quotidie fideles comedunt Chriſti corpus & ſanguinem bibunt.*

Theophylacti.

Theophylactus in 1 Cor. XI. *Tremendus calix Domini cunctis pari conditione traditus eſt.* (Bellarminus excipit, *Theophylactum loqui de eo tempore, quo ſcripta eſt epiſtola ad Corinthios.* Reſp. demus hoc, ſed ſi calix Domini cunctis pari conditione a Chriſto traditus, cur denegant eum laicis contra Chriſti inſtitutionem?) Idem in cap. XIX. Joh. *Quando accedes ad poculum communionis ſanguinis Chriſti, ſic te compara quaſi ex latere ipſius bibiturus.*

Paſchaſii.

Paſchaſius libr. de corp. & ſang. Dom. cap. 15. *Ideo hic ſolus eſt, qui frangit hunc panem & permanens miniſtrorum diſtribuit credentibus, dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes tam miniſtri, quam & reliqui credentes. Hic eſt enim calix ſanguinis meî novi & aeterni Teſtamenti.* (Bellarminus primo ſuſpicatur, *locum eſſe corruptum.* Deinde monet, *Paſchaſium non exponere verba Domini, ut ſunt apud Matthaeum:* Bibite ex hoc omnes, *ſed ut videntur dici a Chriſto, dum in eccleſia diſtribuitur ſacramentum.* Tandem addit: *verba Paſchaſii ſignificare, quod bibendus ſit Domini ſanguis, ſed in ſpecie panis, non in ſpecie vini.* At quid tam perſpicue dictum eſt vel dici poteſt, quod his artificiis non poſſit eludi? Verba Paſchaſii ſunt manifeſta, quod non ad miniſtros ſolos, ſed ad omnes credentes uſus calicis pertineat, id quod *aetiologia* addita, manifeſte comprobat.) Remigii calici inſcripti erant hi verſiculi:

Remigii.

Hauriat hinc populus vitam de ſanguine ſacro,
Injecto aeternus quem fudit vulnere Chriſtus,
Remigius reddit Domino ſua vota ſacerdos.

Ruperti.

Rupertus libr. II. de div. offic. c. 9. *Panem & vinum ſacerdos in ora fidelium diſtribuit.* Bernhardus

Bernhardi.

ſerm. de cœna Dom. *Chriſtus pridie quam pateretur, diſcipulis hujus ſacramenti formam praeſcripſit, efficaciam exhibuit, id eſt, fieri praecepit; formae praeſcriptio in pane & vino.* &c. Serm. III. in ram. palm. *Alimoniam corporis & ſanguinis Domini in prima coena Domini exhibitam & deinceps frequentari mandatam* dicit (*). Bellarminus excipit, *ſub ſpecie*

(*) Iis veterum teſtimoniis, quæ hactenus magno numero in medium adduxit GERHARDUS, complura alia adiungi heic poſſent, ex quibus duo duntaxat heic ſubiungemus. *Primum* eſt LEONIS cognomine magni, qui ſeculo poſt Chriſtum natum quinto eccleſiæ Romanæ præfuit. Is enim contra eos, qui ſuo iam tempore, ſpreto poculo euchariſtico, *ſanguinem redemtionis noſtræ haurire* declinabant, ſequentem in modum declamat: *Ore indigno corpus Chriſti accipiunt, ſanguinem autem redemtionis noſtræ hac vice omnino declinant. Quod ideo veſtram volumus ſcire ſanctitatem, ut nobis eiuſcemodi homines & in his manifeſtentur indiciis, & quorum deprehenſa fuerit ſacrilega ſimulatio, notati & proditi a ſanctorum ſocietate ſacerdotali auctoritate pellantur.* Vid. eiusdem *ſerm. XLI. cap. V. fol. 106.* edit. Queſnellianæ. Alterum teſtimonium eſt COGITOSI, qui in *vita* S. BRIGIDÆ ab HENR. CANISIO edita inter alia & hoc adnotavit, oſtium fuiſſe in ſiniſtra parte parietis eccleſiæ, per quod abbatiſſa duntaxat cum ſuis puellis & viduis fidelibus intraverit, ut CONVIVIO CORPORIS & SANGUINIS JESU CHRISTI fruerentur. Exſtat hicce locus *tom. I. theſauri monumentorum eccleſiaſt. & hiſtor.* a IAC. BASNAGIO editi, *fol. 403.* Colligi exinde poteſt, iſto adhuc tempore, ſeculo nimirum ſexto, quo ineunte *Brigida* vixiſſe dicitur, fideles virgines & viduas ſub utraque ſpecie ſacram euchariſtiam accepiſſe.

Generatim notandum, conſuetudinem, utrumque euchariſtiæ ſymbolum ſumendi, non tantum in eccleſia orientali ad hunc usque diem fuiſſe retentam, ſed in ipſa quoque eccleſia Latina & Gallicana, diutiſſime obſervatam. Luculenter hoc comprobari poteſt ex annalibus

cie panis integram eſſe alimoniam corporis & ſanguinis Domini. Reſp. apoſtolus panem benedictum vocat κοινωνίαν ſanguinis Chriſti 1 Cor. 16. Qui ergo ſacramentalem ſanguinis Chriſti communicationem deſiderat, eum e calice benedicto juxta Chriſti inſtitutionem bibere, neceſſe eſt. Eccleſiæ Græcæ (*), Ruſſicæ, Syriacæ, Armeniæ, Abyſſinæ (**) &c. uſum utriusque ſpeciei adhuc hodie retinent, ut teſtantur liturgiæ a Caſſandro editæ (***). Jeremias patriarcha Conſtantinop. reſp. I. ad theologos Würtemberg. ann. *MDLXXVI.* data φᾶτε οὖν, ὅτι μεταλαμβάνειν δεῖ ϗ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, ϗ καλῶς λέγετε, οὕτω γὰρ ϗ ἡμεῖς ἐκτελοῦμεν τῶν φρικτῶν μεταλαμβάνοντες μυςηρίων (*). Liturgia Armenorum (**) ſecundum Andream a Lubeszyck. *Communicans*

Eccleſiarum Græcarum.

vetuſtisque, quæ hodienum proſtant, monumentis. Memoratu cumprimis dignum eſt exemplum, quod in GREGORII *Turonenſis*, ſcriptoris ſeculi ſexti, *libro de gloria martyrum & confeſſorum cap. XLV.* legitur. Ibi enim narratur, ſubdiaconum nequam vinum bonum reſervaſſe gulæ, & acetum vehementiſſimum obtuliſſe in calice. Celebratis miſſis acceſſiſſe mulierem ad poculum euchariſticum, *quæ*, ut ſcribit GREGORIUS, *tam fervens acetum ex calice hauſit, ut putaret, ſibi dentes excuti.* Recitat hæc verba IO. MABILLONIUS, monachus Benedictinus, in *liturgia Gallicana libr. I. cap. VI. p. 59.* atque mox ſubiungit: *En communio etiam ſub altera ſpecie.* Adiungimus aliud teſtimonium ex miſſali Gothico-Gallicano, quod JOSEPHUS MARIA THOMASIUS, eccleſiæ Romanæ cardinalis isque doctiſſimus, atque laudatiſſimus MABILLONIUS luci publicæ expoſuere, deſumtum. Ibidem enim, & quidem in ordine miſſæ, in natali Domini celebrandæ, poſt communionem hæc precandi formula exhibetur: *Cibo cœleſti ſaginati, & POCULO ÆTERNI CALICIS recreati, fratres chariſſimi, Domino Deo noſtro laudes & gratias indeſinenter agamus.* Vid. MABILLONIUM *libr. III. liturg. Gall. pag. 193.* & *p. 190. in vigilia natalis Domini.* Prodiit hicce liber Lutetiæ Pariſiorum ann. *MDCLXXXV.* 4.

(*) Quod eccleſiæ Græcæ, omnesque orientales, cuiuscunque ætatis, nunquam aliter, quam ſub utraque ſpecie euchariſtiæ ſacramentum recipiant, ex ABRAHAMO ECHELLENSI aliisque ſcriptoribus ipſe JO. BONA, eccleſiæ Romanæ cardinalis, luculenter comprobat, *rerum liturg. libr. II. cap. XVIII.* §. *XI.*

(**) Habeſſini conſuetudini, ſacram cœnam integre diſtribuendi & ſumendi, in hunc uſque diem tam tenaciter adhærent, ut Jeſuitas ex omnibus ſuis ditionibus non aliam ob cauſſam expulerint, quam propter calicem populo ſubtractum. Patet hoc ex litteris inter ALPHONSUM MENDEZ, Habeſſiniæ patriarcham, præſulis Romani auctoritate conſtitutum, & BASILIDEM, Habeſſiniæ regem commutatis, atque a BALTHASARE TELLEZ ſermone Luſitanico editis, quas latine converſas exhibet JOBUS LUDOLPHUS in *commentario ad hiſtoriam Æthiopicam fol. 532.*

(***) Conferri heic meretur *collectio liturgiarum orientalium*, ab EUSEBIO RENAUDOTIO, theologo Pariſienſi, luci publicæ expoſita, *tom. I. p. 24. & tom. II. p. 42.*

Ritus, quos Græci in adminiſtratione euchariſtiæ adhibent, ſic deſcribit BUDOWICIUS, conſiliarius cæſareus, in circulo lunari ac ſolari p. 202. *Accepto pane bordeaceo medium panis exſcindunt, & accepto calice comminutum panem in eum injiciunt ſuper infuſo vino, & ita poſt conſecrationem & multiplices ceremonias cochleari communicantibus diſtribuunt. Illud panis, quod remanſit, dividitur in fruſta parvula, & datur loco ſocietatis velut res non conſecrata quibusvis chriſtianis. In eccleſiis Moſcoviticis presbyteri ſacramentum cœnæ ſub utraque ſpecie populo dant univerſo.* In opere de variis rerum Moſcovitic. auctoribus p. 29. 126. 136. & 257. *Panem diviſum in particulas calici addunt, easque cochleari communicantibus cum vino exhibent.* p. 29. GERHARDUS.

(*) Idem, quod patriarcha JEREMIAS heic ſcripſit ad theologos Tubingenſes, confirmat METROPHANES CRITOPULUS, patriarcha Alexandrinus, in *confeſſ. eccleſ. orientalis cap. IX.*

(***) Armenorum liturgia ſub nomine *divæ Armenorum miſſæ* Romæ ann. *MDCXLII.* lucem adſpexit publicam, ſed ab inquiſitoribus, quod RICH. SIMONIUS teſtatur, variis in locis immutata ac depravata, cui tamen depravationi ipſe medelam adhibere annifus eſt. Succeſſit ann. *MDCXLIX.* latina eiusdem verſio, pariter Romæ typis exſcripta.

cans dicit, fide manduco ſanctum, vivificans & ſalvificans corpus tuum, Domine Jeſu Chriſte. Calicem bibens: Fide bibo ſanctum impermixtum ſanguinem tuum peccata delentem Jeſu Chriſte. Vide plura veterum teſtimonia apud Mornæum libr. I. de miſſa c. 11. p. 267. & ſeqq. Caſſandrum libr. de commun. ſub utraque ſpecie (*).

Teſtimonia ex jure canonico.

§. XLIV. Reſtat, ut *tertio* loco ex ipſis adverſariis teſtimonia colligamus. Ea vero in tres ordines redigi poſſunt. 1.) Quædam enim ex jure canonico (**): 2.) Quædam ex Scholaſticis; 3.) quædam ex recentioribus ſcriptoribus Pontificiis ſunt petita. Juri canonico inſertum eſt reſcriptum Gelaſii cap. *Comperimus* diſtinct. 2. de conſecr. quod paulo ſuperius expendimus. Huc referantur etiam cap. cum omne crimen diſtinct. eadem ex decreto Julii papæ. „ Audivimus quosdam ſchiſmatica ambitione detentos contra divinos ordines & apoſtolicas inſtitutiones lac pro vino in divinis ſacrificiis dedicare, alios quoque intinctam euchariſtiam populis pro complemento communionis porrigere, quosdam etiam expreſſum vinum in ſacramento dominici calicis offerre, &c. quod quam ſit evangelicæ & apoſtolicæ doctrinæ contrarium & conſuetudini eccleſiaſticæ adverſum, non difficile ab ipſo fonte veritatis probabitur, a quo ordinata ipſa ſacramentorum myſteria proceſſerunt. Legitur enim in evangelica veritate: Accepit Ieſus panem & calicem & benedicens dedit diſcipulis ſuis, &c. Illud vero, quod pro complemento communionis intinctam tradunt euchariſtiam populis, nec hoc prolatum ex evangelio teſtimonium receperunt, ubi apoſtolis corpus ſuum commendavit & ſanguinem, ſeorſim enim panis & ſeorſim calicis commendatio memoratur „. (Collige: Si repugnat inſtitutioni Chriſti, panem calici intinctum populo dare, multo magis ei repugnat, populum a communione calicis plane removere (***). Cap. quia paſſus. diſt. ead. „ Panis iſte indicat unitatem, ſic & vinum in multis racemis fuit, & modo unum eſt, vinum eſt in ſua nativitate, calix poſt preſſuram torcularis: & vos „ (neophyti ſeu catechumeni, quia canon deſumtus eſt ex Auguſtini ſerm. fer. II. paſch. ad neoph.) „ poſt illa jejunia, poſt labores, poſt humilitatem & contritionem jam tanquam ad Chriſti calicem veniſtis, & ibi vos eſtis in menſa, & in calice nobiſcum eſtis, ſimul enim hoc ſumimus, ſimul bibimus, quia ſimul vivimus „. Cap. frangitur diſt. ead. „ Sanguis de calice in ora fidelium funditur „. Cap. quid

(*) Auctoribus ſupra a GERHARDO adlegatis iungi merentur DAN. CHAMIERUS *tom. IV. panſtrat. cathol. libr. VIII. de euchariſt. cap. IX.* JO. DALLÆUS *de cultibus religioſis Latinorum, libr. V. cap. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. p. 608. ſeqq.* GERARD. JO. VOSSIUS, in *theſ. theolog. diſp. V. de ſymbolis cœnæ domin.* GEORG. CALIXTUS, in diſſert. *de communione ſub utraque ſpecie*, quæ auctior & cum GEORG. CASSANDRI de eadem re *dialogo* Helmſtad. *MDCXLII* prodiit, auctor eruditus libelli anglico ſermone ſcripti, cui titulus: *demonſtration, that the curch of Rome had erred in her decrees about communion in one kind*, ubi luculenter oſtenditur, nullam pro communione ſub una ſpecie haberi traditionem; & SALOMON DEYLINGIUS, *in errorum pontificiorum novitate in articulo de ſacra euchariſtia, diſſert. II. p. 62. ſeqq.* ubi oſtenditur, abrogationem calicis ſacri novam & inſignem corruptelam eſſe, ante ſeculi XII. finem in eccleſia inauditam & in concilio demum Conſtantienſi ann. *MCCCCXV.* ſolemni decreto ſancitam.

(**) Suffragia iuris canonici pro communione ſub utraque ſpecie exhibet IO. CHRISTOPH. PFAFFIUS in diſſert. ann. *MDCCXII.* edita, quæ inſcribitur: *dogmata proteſtantium ex iure canonico comprobata, p. 45. ſeqq.*

(***) Si Julius tam ſtricte diſtinctum utriusque ſpeciei uſum in eccleſia ſervari voluit, ut ne quidem panem benedictum vino conſecrato tingi permiſerit, licet per intinctionem utraque ſpecies & eſſentialia ſacramenti *conjunctive* exhiberi videantur, multo magis vetuit panem benedictum populo dari absque intinctione, cum hoc modo utraque ſpecies & eſſentialia ſacramenti ex mente loci Paulini 1 Cor. X. exhiberi non poſſint. GERHARDUS.

uid ſit ſanguis. diſt. ead. „ Quid ſit ſanguis agni, „ non audiendo, ſed bibendo didiciſtis, &c. „ ejus corpus ubique ſumitur, ejus caro in po„ puli ſalutem partitur, ejus ſanguis in fidelium „ ora funditur „. Gloſſa in cap. peracta. diſtinct. ead. „ Corpus & ſanguinem miniſtrant. n cap. qui manducant. diſt. ead. „ Qui mandu„ cant & bibunt Chriſtum, vitam manducant „ & bibunt. Illum manducare eſt refici, illum „ bibere eſt vivere, quod in ſacramento viſibi„ liter ſumitur, *ibi gloſſa*: „ In ſacramento, „ id eſt, in ſpecie panis & vini „. Panormitanus in cap. cum Martha. de celebrat. miſſ. „ Com„ municantibus tantum datur euchariſtia, id eſt, „ hoſtia ſola, quia recipiendo panem, recipi„ unt corpus & ſanguinem. Sacerdos utitur „ duobus ad repræſentandam paſſionem, di„ cunt tamen doctores & ſentiunt, quod non „ malum eſſet, ſi communicans etiam ſumeret „ de ſanguine.

Teſtimonia ex Scholaſticis.

§. XLV. Scholaſtici quamvis *concomitantiae* Helenam ſpecioſe pingunt, agnoſcere tamen coguntur ſpeciem vini ad integritatem ſacramenti cœnæ pertinere. Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 11. lit. F. *Quare ſub duplici ſpecie ſumitur, cum ſub alterutra totus ſit Chriſtus? ut oſtenderetur, totam humanam naturam adſumſiſſe, ut totam redimeret, valet enim ad tuitionem corporis & animae, quod percipimus, quia caro Chriſti pro ſalute corporis, ſanguis vero pro anima noſtra offertur* (*). Durandus libr. IV. ration. div. offic. cap. 54. n. 13. p. 124. *Solam hoſtiam recipiens, non plenum ſacramentaliter recipit ſacramentum. Etſi enim in hoſtia conſecrata Chriſti ſanguis ſit, non tamen eſt ibi ſacramentaliter, eo quod panis corpus, non ſanguinem; & vinum ſanguinem ſignificat & non corpus. Quia ergo ſub altera tantum ſpecie non eſt completum ſacramentum, quoad ſacramentum vel ſignum debet ſacramentum compleri, priusquam presbyter eo utitur.* (Atqui eadem eſt ratio de laico) Idem cap. 42. ejusdem libri num 1. p. 104. *In quibusdam locis poſt ſumtionem corporis & ſanguinis Chriſti aliquid de ipſo ſanguine reſervatur in calice, & ſuper infunditur vinum purum, ut ipſi communicantes inde ſumant, non enim eſſet decens in ſanguinem conſicere, nec calix capax inveniretur. Utrum autem per contactum ſanguinis vinum adpoſitum efficiatur ſacramentum, dicetur ſuper verbo calix.* Alexander Alenſis libr. IV. ſent. quæſt. 53. membr. 1. *Licet illa ſumtio, quae eſt in accipiendo, ſub una ſpecie ſufficiat, illa tamen, quae eſt ſub duabus, eſt majoris meriti, tum ratione augmentationis & devotionis, tum ratione dilatationis actualis, tum ratione ſumtionis & completionis.* Quæſt. 40. membr. 3. art. 2. *Totus Chriſtus non continetur ſub utraque ſpecie ſacramentaliter, ſed caro tantum ſub ſpecie panis, ſanguis tantum ſub ſpecie vini.* Et poſtea: *Sumtio ſub utraque ſpecie, quem modum ſumendi tradidit Dominus, eſt majoris efficaciae & complementi.* Quæſt. 31. membr. 1. art. 2. *Sumto hoc ſacramento digne in utraque ſpecie major eſt effectus unius corporis myſtici cum capite, quam ſumto ſub altera.* Albertus magnus libr. IV. ſent. diſt. 8. art. 13. *Duplex eſt in hoc ſacramento perfectio. Chriſti videlicet & ipſius ſacramenti, ſecundum quod venit in uſum fidelium:* priore modo dicit *verum eſſe, Chriſtum eſſe ſub utraque ſpecie perfectum:* ſecundo modo *ſibi videri falſum: quia non perfecte ſignetur & cauſetur uſus fidelium & unitas corporis myſtici, niſi ſub duplici ſigno, ideoque virtute ſacramenti utrumque debere haberi.* Thomas part. III. q. 80. art. 12. *Ex parte ipſius ſacramenti convenit, quod utrumque ſumatur, ſcilicet panis & vinum, quia in utroque conſiſtit perfectio ſacramenti.* Idem in caten. aur. ſuper cap. XXVI. Matthæi: *Sicut corporalis refectio ſit per cibum &*

(*) Bandinus, Lombardo antiquior, libr. IV. diſt. 11. ad quæſtionem: *Cur ſub duplici ſpecie ſumatur Chriſtus? Sub duplici quoque ſpecie totus Chriſtus ſumitur, ut oſtendatur, totam humanam naturam Chriſtum adſumſiſſe, totamque redemiſſe. Panis enim ad carnem, vinum refertur ad ſanguinem, ut Moſes ait: Caro pro corpore veſtro offeratur, ſanguis vero pro anima.* GERHARDUS.

& potum; ita ſub ſpecie cibi & potus nobis ſpiritualem refectionem Dominus praeparavit. Conveniens etiam fuit ad ſignandam dominicam paſſionem, ut ſub duplici ſpecie hoc ſacramentum inſtitueretur. In paſſione enim ſanguinem ſuum effudit. In 1 Cor. XI. *Traditur hoc ſacramentum ſub ſpecie duplici propter tria: primo quidem* propter ejus perfectionem, *qui cum ſit ſpiritualis refectio, debet habere ſpiritualem cibum & ſpiritualem potum, nam & corporalis refectio non perficitur ſine cibo & potu. Secundo* propter ejus ſignificationem. *Eſt enim memoriale dominicae paſſionis, per quam ſanguis Chriſti fuit ſeparatus a corpore, & ideo in hoc ſacramento ſeorſim offertur ſanguis a corpore. Tertio* propter hujus ſacramenti effectum ſalutarem, *valet enim ad ſalutem corporis, & ideo offertur corpus, valet ad ſalutem animae, & ideo offertur ſanguis.* Richardus de media villa & Petrus de Tarantaſia libr. IV. ſent. diſt. 11. *Suo tempore ſub utraque ſpecie cœnam diſtributam atteſtantur in inſignioribus paraeciis.* Petrus de Palude libr. IV. ſent. diſt. 21. q. 2. refert, *in quibusdam monaſteriis fuiſſe conſuetum ſub utraque ſpecie communicare.* Guilielmus de Montelanduno libr. IV. ſent. diſt. 11. q. 2. referente Caſſandro in liturg. p. 89. *Qui recipit corpus, totam veritatem ejus recipit, licet non totum ſacramentum: & ideo in multis locis communicatur cum pane & vino, id eſt, cum toto ſacramento.* Bonaventura libr. IV. ſent. diſt. 8. q. 2. *Ex duobus ſignis unum perfectum reſultat ſacramentum, cujus integritatis ratio diſpoſitive venit a natura, quia nec panis eſt per ſe plene reficiens, nec vinum, ſed utrumque: & una plena refectio in natura venit ex utroque, & ita diſpoſita ſunt ad unam refectionem ſignandam, ſed completive venit ab inſtitutione divina, quae una inſtitutione haec duo ſigna ordinavit ad ſignificandam unam perfectam refectionem, & ideo unum ſacramentum ratione naturae & inſtitutionis divinae.* Lyra in 1 Cor. X. *Euchariſtiae ſacramentum eſt quoddam ſpirituale nutrimentum, & ideo fit ſub duplici ſpecie, ſcilicet potus & vini, quia utrumque requiritur ad rationem nutrimenti perfecti.* Ibidem cap. XI. ejusdem epiſt. *Sicut Chriſtus convertit panem in corpus ſuum, ita & vinum in ſanguinem, utrumque enim eſt de perfectione hujus ſacramenti; tum quia per utrumque perfecte ſimul exprimitur paſſio Chriſti, cujus eſt memoriale; tum quia utramque ſignificat perfecte refectionem.* Gabriel Biel libr. IV. ſent. diſt. 12. q. 2. art. 3. *Olim in quibusdam eccleſiis id fuiſſe uſitatum* refert, *ut laici ſub utraque ſpecie communicarent.* Lect. 84. in canon. miſſ. dicit, *quaeſtionem de una ſpecie fuiſſe dubiam usque ad definitionem concilii Conſtantienſis.*

De Conſtantienſis, Baſileenſis & Tridentini conciliorum decretis.

§. XLVI. Antequam ad recentiorum ſcriptorum teſtimonia accedamus, monenda quædam de Conſtantienſis, Baſileenſis & Tridentini concilii decretis in hac quæſtione. Concil. Conſtantienſe fatetur, *Chriſtum ſub utraque ſpecie venerabile hoc ſacramentum inſtituiſſe & adminiſtraſſe, ac in primitiva eccleſia communionem ſub utraque ſpecie uſitatam fuiſſe, hoc tamen non obſtante* uſum utriusque ſpeciei prohibet. Sic enim habent verba ſeſſ. III. *Licet Chriſtus poſt cœnam inſtituerit & ſuis diſcipulis adminiſtraverit ſub utraque ſpecie panis & vini venerabile ſacramentum, ac licet in primitiva eccleſia hujusmodi ſacramentum reciperetur a fidelibus ſub utraque ſpecie panis & vini, tamen hoc non obſtante ſacrorum canonum auctoritas ſervavit &c.* Bellarminus fruſtra conatur effugere, *quod de tempore communicandi tantum, non autem de utraque ſpecie ibi agatur*, quia patres illi ex uno alterum inferre volunt hoc pacto: Chriſtus poſt cœnam euchariſtiæ ſacramentum inſtituit, quod tamen vetus eccleſia a jejunis celebrandum ſanxit. Ergo licet Chriſtus ſub utraque ſpecie ſacram cœnam inſtituerit & diſcipulis tradiderit, tamen eccleſia laicos una ſpecie contentos eſſe jubere poteſt. Concilium Baſileenſe conceſſit Bohemis facultatem communicandi ſub utraque ſpecie, teſte Ænea Sylvio in hiſtoria Bohemica c. 52. agnovit igitur, Bohemos juſtas habere cauſas petendi jus calicis, poſtliminio ſibi reſtitui. Bellarminus regerit, *datam eſſe hanc facultatem cum ea conditione, ut crederent communionem ſub una eſſe licitam.* Sed hoc eſt manu alteri-

eripere, quod una fuerat datum. Uſus calicis benedicti non fundatur in papæ conceſſione, ſed in Chriſti inſtitutione. Inter poſtulata regum & principum concilio Tridentino propoſita fuit etiam hæc petitio, *ut uſus dominici calicis juxta inſtitutionem Chriſti & morem primitivae eccleſiae, ſublata injuſta ejus prohibitione, laicis reſtitueretur.* Sed patres illius concilii petitionem illam ex una ſeſſione in aliam rejecerunt, donec tandem prorſus a ſynodo ad Romanum pontificem fuerit rejecta. Edita eſt autem Coloniæ anno 1564. conſultatio de communione chriſtiani populi ſub utraque ſpecie, in cujus præfatione narratur, Tridentinam ſynodum per totam æſtatem anni 1562. occupatam fuiſſe diſputationibus ſuper petitione conceſſionis calicis, dum major eruditorum epiſcoporum, eaque potior pars in eam ſententiam concors pedibus iret, ut laicis calicem eſſe concedendum judicaret: alii vero magna contentione reſiſterent, ne vero incommodi quidpiam tantus diſſertationum ardor adferret, eam controverſiam Pii IV. pontificis arbitrio dirimendam relictam eſſe.

Teſtimonia ex ſcriptoribus pontificiis recentioribus.

§. XLVII. In ſcriptis recentiorum multa occurrunt, quæ communioni ſub utraque ſpecie favent. Rhenanus in Tertull. de coron. militis pag. 41. *Idem nuper reperit in primis Cartuſiorum conſtitutionibus Conradus Pellicanus, homo mirae ſanctitatis ac eruditionis, ubi prohibetur, ne quidquam pretioſorum vaſorum poſſideant praeter calicem argenteum & fiſtulam, qua laici dominicum exſorbeant ſanguinem.* Nicol. Cuſanus epiſt. II. ad Bohem. concedit, *quod olim ſanctiſſimi viri utriusque ſpeciei ſacramentum neceſſarium eſſe vi praecepti Chriſti & verbo & opere adſtruxerint.* Roffenſis epiſcopus cont. capt. Babyl. Luth. cap. 3. part. I. ſ. 2. *In primitiva eccleſia in utraque forma communicabant.* Cajetanus in p. III. ſum. Aquin. *Hujusmodi conſuetudo non ſolum perſeveravit tempore martyrum, (quos Cyprianus dominico poculo praeconfortandos cenſuit) ſed etiam tempore pacis eccleſiae, cum legamus non ſolum factas patinas, ſed etiam calices miniſtrales, quare enim miniſtrales dicti ſunt, niſi quia non ad offerendum, ſed ad miniſtrandum populo Chriſti ſanguinem deſerviebant.* Caſſander in conſult. de comm. ſub utraque ſpecie: *Neque ſatis mirari poſſum Johannem Eccium, virum alioquin inſigni memoria praeditum, in apolog. principum catholicorum ſcribere, ſe non meminiſſe legere in eccleſia Romana euchariſtiam ſub utraque ſpecie communicatam laicis, niſi quod argumentum ſumi poſſit ex vita Laurentii. Mirum, ſi non meminerit calicum miniſterialium in eccleſiis urbis Romanae, quorum in libro pontificali ſubinde ſit mentio, quos ita vocatos fuiſſe, quod ex iis populo ſanguis dominicus miniſtraretur, vel ex ſuo Cajetano potuiſſet cognoſcere. An ignotum illi eſſe potuit, quod in decretis quoque legitur de Sotero papa, in cœna Domini pœnitentes ad percipienda corporis & ſanguinis Domini ſacramenta reconciliari? quid, an non meminerat Gregorii pontificis Romani, ut ejus anteceſſores taceamus, qui in IV. dialog. ſcribit, Chriſti ſanguinem non jam in manus infidelium, ſed in ora fidelium fundi. Quem morem ſanguinis dominici porrigendi & antiqua ſacramenta D. Gregorii & libellus ordinis Romani aperte teſtantur. Et romani pontifices in ſolenni officio conſtanter ſemper retinuerunt, uſque adeo ut Martinus V. etiam poſt tempora concilii Conſtantienſis in ſolenni paſchae officio juxta praeſcriptum ordinis Romani univerſum populum corpore & ſanguine Domini communicaſſe legatur.* Idem: *ſatis compertum eſt, univerſalem Chriſti eccleſiam in hunc uſque diem, occidentalem vero ſeu Romanam mille amplius annis a Chriſto in ſolenni praeſertim & ordinaria hujus ſacramenti diſpenſatione utramque panis & vini ſpeciem, omnibus hujus eccleſiae membris exhibuiſſe, id quod ex innumeris veterum ſcriptorum tam Graecorum, quam Latinorum teſtimoniis manifeſtum eſt, atque ut ita facerent, inductos fuiſſe exemplo Chriſti, atque hic mos etiam adhuc per Graeciam & Armeniam obtinet, quare haud temere eſt, quod optimi quique catholici & in eccleſiaſticorum ſcriptorum lectione verſati, ſummo deſiderio potiundi calicis incenduntur, ut*

ut ſacramentum Domini ad conſuetudinem veterem multis ſeculis perpetuatam univerſalis eccleſiae reducatur. Oratores Cæſarei, Gallici & Bavarici in ſynodo Tridentina reſtitutionem calicis petierunt (*). Orator Bavaricus inter cætera ſic loquitur: *Non parum id movet homines, praeſertim in hac provincia, quod Paulus III. edita bulla ſua conceſſit Germaniae epiſcopis poteſtatem communicandi populum ſub utraque ſpecie, quod quidem ſummi pontificis decretum urgent ſummi & infimi.* Eo autem reſpicit orator, quod Paulus III. anno 1548. pridie Calend. Septemb. tres in Germaniam legatos miſerat, quibus mandatum *de conſilio & adſenſu omnium cardinalium* (ſic enim habetur in bulla) dederat, ut petentibus ſibi permitti calicem aut uſum utriusque ſpeciei non denegarent. Ea bulla exſtat impreſſa Baſileæ curante Vergerio apud Oporinum. Aloyſius Lippomanus, Veronæ epiſcopus, fuit unus ex tribus illis legatis, qui bullam per Germaniam circumferebant. Dudithius cæſareæ majeſtatis legatus orat. II. ſic loquitur ad patres Tridentinos: *Videtis, quantis diſcordiis, quantis diſſenſionibus, quantis odiis res agatur &c. Huic vos rei tum demum obviam ire poteritis, ſi imbecillitatis filiorum veſtrorum miſerti ad eorum vos infirmitatem dimiſeritis, & incredibilem illam eorum ſitim, qua dies noctesque cruciantur, quam primum reſtrinxeritis. Quod quidem non ante fiet, quam vos tantopere ab illis expetitum Chriſti ſanguinem hianti ore, ſiccis faucibus, ſummo cum deſiderio exſpectantibus, non gravate praebueritis. Ne committatis patres, ut tot populorum, tot nationum, tot inſignium provinciarum, tot nobiliſſimorum regnorum, quae nunc eodem incendio abſumuntur, inanem eſſe jacturam exiſtimetis &c. Ne cogitetis, eos, qui tanto ſtudio, tanta contentione, tam ardenter Chriſti ſanguinem expetunt & efflagitant, tam negligentes, tam impios futuros, ut, quod tanto ardore ſibi dari poſtulant & obſecrant, id non omni veneratione*

(*) Quantopere principes aliique tempore ſynodi Tridentinæ in id incubuerint, ut reſtitueretur eccleſiæ communio ſub utraque ſpecie, ex CATHARINÆ MEDICEÆ ad pontificem epiſtola ann. *MDLXI.* exarata ſatis liquet. Ibi enim, de eccleſiæ reformatione agendo, refertur, quæ cleri, quæ populi vota eſſent circa hoc nominatim religionis chriſtianæ caput; *Sacræ,* inquit, *communionis uſum integrum, hoc eſt, ſub utraque ſpecie, ſine perſonarum diſtinctione, reſtitui debere, nec Conſtantienſis concilii, quod Dei mandato præponderare minime debeat, auctoritatem, quo minus id fiat, obeſſe poſſe.* Apud THUANUM *hiſtor. ſui temporis libr. XXVII.* Exſtant etiam CAROLI IX. regis CATHARINÆ filii, eodem anno datæ ad inſulanum ſuum apud papam oratorem litteræ, in quibus diſertis verbis ſcribit, *ſe communibus epiſcoporum & doctorum regni ſui monitis ac precibus rogatum, ut apud papam intercedat, quo cum eius venia ac conceſſione illis liceat, omnibus ſibi pro ſacro munere ſubditis ſacram cœnam communicare ſub utraque panis & vini ſpecie, quem ritum primitivæ eccleſiæ olim fuiſſe, compertum ſit, &c.* Reſpondit ad haſce litteras regis apud pontificem orator, ſe eiusdem mandata apud præſulem Romanum expoſuiſſe, ab eoque hanc accepiſſe reſponſionem: *Hanc ſuam ſemper fuiſſe de calicis communione, deque clericorum coniugio ſententiam &c. Cæſarem eadem apud ſe primum, pro filio ſuo Bohemiæ rege, mox etiam pro ſuis patrimonialium ditionum ſubditis poſtulaſſe.* Verum hæc res ſolitis curiæ Romanæ artibus in longum protracta, vel tandem in nihilum abiit, pleriſque cardinalibus legato, regis mandata ſtrenue urgenti, omni opera obnitentibus, in primis cardinale S. Angeli, qui, uti legatus iſte refert, in ſuis ad regem litteris, *ſe nunquam adſenſurum,* dixit, *ut Galliarum populis tantum venenum pro medicamentis proponeretur, multoque ſibi conſultius videri, ut hoc morbo laborantes perire ſinant, quam ut tale iis remedium petentibus concedant.*

Qui Germanorum in ipſa ſynodo Tridentina fuerint labores, qui conatus, quæ officia FERDINANDI imperatoris, itemque ALBERTI, ducis Bavarici, nec non aliorum, ut communionem ſub utraque ſpecie impetrarent, ſupra ediſſerit GERHARDUS. Fuſius vero hæc refert GEORG. CALIXTUS in tract. *de communione ſub utraque ſpecie p. 13. ſeqq.* ubi & ipſam oratoris Bavarici, AUGUSTINI BAUMGARTNERI orationem, in *collectaneis Lovanienſibus* omiſſam, aliaque multa de hocce argumento rara atque recondita e privatis ſcriniis eruta, in lucem publicam edidit.

ne ſint proſecuturi, non omnem ab eo profanationem longiſſime amoturi. Idem orat. II. *Quoniam Caeſarea Majeſtas longo rerum uſu edocta animadvertit, nullas alias graviores eſſe contentiones & querelas, quam eas, quae ob ſacri calicis uſum interdictum ortae ſunt, idcirco, ne officio ſuo aliqua ex parte defuiſſe videretur, de hac potiſſimum permiſſione ad ſacram ſynodum referri voluit &c. Ne quis dubitare poſſit, quid de hac noſtra poſtulatione ſanctiſſimus Dominus noſter ſentiat, illud vere adfirmo, me ex urbe* (Roma) *literas accepiſſe, quibus nunciatum fuerit, cauſam a Sanctitate ſua non ſolum honeſtam & juſtam, ſed uſque adeo neceſſariam judicatam, ut in longius tempus ſine maximo chriſtianae religionis incommodo differri non poſſe exiſtimarit.* Et paulo ante: *Sunt, qui mirentur, cur hoc a ſanctiſſimo Domino noſtro* (papa) *non poſtulatum aut non impetratum fuerit. Quibus facile eſt reſpondere, prudentiſſime Sanctitatem ſuam hujus cauſae cognitionem ad ſacrae ſynodi judicium rejeciſſe.* Poſtea patres hanc poſtulationem viciſſim retulerunt ad judicium pontificis: ita eluſi fuerunt reges & principes, calicis permiſſionem poſtulantes. Ferdinandus imperator in literis ad Pium IV. pontificem ſic ſcribit: „ Zelo pietatis & honeſta intentione moti fuimus, cum proxime celebraretur Tridenti ſacrum œcumenicum concilium, ut ageremus & laboraremus pro conceſſione calicis, non certe temporalis alicujus commodi aucupandi gratia &c. ſed quia prorſus perſuaſum habuimus, ſicut etiam nunc habemus, hujusmodi conceſſionem futuram eſſe utiliſſimam in genere, plurimum momenti adlaturam in ſpecie ad reductionem lapſorum & errantium, nec non ad faciendum jam tandem utile principium reſtaurandæ unitatis & pacis eccleſiæ, tamdiu fruſtra exſpectatæ & deſideratæ. Verum quoniam eo tempore nobis relatum fuerat, non deeſſe, qui de hac materia & conceſſione nonnihil dubitarent, & varia impedimenta injicerent, facile tulimus rem aliquamdiu differri, ut poſſemus interim pro exoneratione conſcientiæ noſtræ de hoc negotio conferre cum nonnullis præcipuis atque potiſſimum S. R. imperii prælatis ac principibus, exiſtimantes, quod præhabito eorum conſilio rectius ac liberalius poſſemus deinde omnibus modis inſtare & elaborare, ut petitioni noſtræ ſatisfieret. Inſtituta igitur matura ac diligentiſſima deliberatione de hoc negotio, utrum ſcilicet expediat hanc conceſſionem ulterius exquirere & urgere, nec ne, cum dictis prælatis atque principibus eccleſiaſticis &c. & dato eis cogitandi ſpatio, quo & ipſi poſſent rem cum ſuis theologis & doctoribus pietate & eruditione præſtantibus conferre, prout contuliſſe non ambigimus, iidem prælati & principes eccleſiaſtici, cum intellexiſſent, nos ad hujusmodi petitionem tam neceſſariam, tum regnis & dominiis noſtris, tum univerſæ nationi Germanicæ, inclinatos eſſe, & ſtatuiſſe, ſanctitatem veſtram hoc nomine reverenter interpellare, magnopere collaudato propoſito noſtro promiſerunt, quod & ipſi in hac parte non eſſent defuturi officio ſuo &c. Plane nobis perſuaſimus, ſanctitatem veſtram non permiſſuram, ut fruſtra ab ea auxilium petiiſſe videamur in re tam neceſſaria & ad ſalutem chriſtiani populi pertinente, quæ in concilio tam diligenter ventilata & diſcuſſa fuit, præſertim cum jam omnibus conſtet, & manifeſta ſit ingens utilitas, quæ ex hujusmodi conceſſione exſpectanda eſt. „ Hæ orationes duæ Andreæ Dudithii in concilio Trident. habitæ, una cum literis Ferdinandi imperatoris ad Pium IV. de calice permittendo, & Alberti Bavariæ ducis ad eundem papam de eodem negotio ſcriptæ, editæ ſunt Oſenbachii anno 1610 quæ de multis monere poſſunt. Sleidanus lib. IX. refert, de cœna Domini integra (vel, ut loquuntur, ſub utraque ſpecie) ſumenda, ſermonem fuiſſe regi Galliæ cum Clemente VII. *ſperare ſe, ab hoc impetrari poſſe pontifice, ut facto decreto liberum permittat ejus rei uſum pro cujusque conſcientia. Regem praeterea hoc dicere, patrum memoria diſtributam fuiſſe per Galliam quibuslibet integram cœnam, non quidem in medio templo, ſed in ſacellis; hoc illum a nonnullis accepiſſe grandi aetate, qui iſtum ritum in Galliis fuiſſe confirmant ante centum & vigin-*

viginti annos, deinde Galliae regibus adminiſtrari totam; & cum inter diſputandum hoc ipſum rex objecit, illos reſpondere, unctos eſſe reges aeque ac ſacerdotes, & ſcripturam loqui de ſacerdotio regali, quod autem regibus liceat, non item eſſe permittendum aliis. Petrus a Soto in inſt. Dillingæ prælecta & impreſſa: *Etſi verum eſt, utriusque ſpeciei perceptionem longo tempore fuiſſe in uſu eccleſiae, maxime cum peractis myſteriis populus accederet ad communicandum, non tamen hoc quaſi neceſſarium fuit ſervatum, cum tunc etiam nonnulli ſub una ſpecie ſumerent, & ita forte infirmis omnibus traderetur. Quare non eſt conſultum, conari, ut probemus, vel in primitiva illa apoſtolorum eccleſia, vel in antiquioribus aliis tantum fuiſſe unius ſpeciei uſum, quod quidam volunt oſtendere ex illo verbo Act. I.* erant perſeverantes in communicatione fractione panis: *nam id hoc non probat. Et Paulus ad Corinth. de cibo & potu mentionem facit. Donemus igitur illis, fuiſſe uſum utriusque ſpeciei, quod teſtimonium illud Gelaſii papae confirmat, & aliud Leonis in ſerm. IV. Quadrageſimae, ubi Manichaeos dicit ſpeciem vini non ſumere, oſtendens aperte, id contrarium fuiſſe conſuetudini catholicorum.* Wilhelm. Lindanus lib. IV. panopl. evang. c. 26. *Quod per occidentem fuerit populo utraque adminiſtrata ſpecies in proximum fere uſque Conſtantienſis ſynodi ſeculum, haud prolixa opus habet demonſtratione.* Andr. Friccius lib. IV. de emend. reip. chriſt. c. 19. *Separatim comeſtio nominatur, ſeparatim bibitio ab illa ſapientia, cui ſapientia omnis humana de inſeparabilitate ſanguinis vivi a carne viva cedere debet: non enim hic diſputandum eſt ex rationibus humanis, ſed voluntas Chriſti intuenda, quae convivium non mancum inſtituit, ſed cibo addidit potum.* Gerard. Lorichius de Miſſa: *Sunt pſeudocatholici, qui reformationem eccleſiae quoquo modo remorari non verentur. Hi, ne laicis altera ſpecies reſtituatur, nullis parcunt blaſphemiis: dicunt enim, Chriſtum ſolis apoſtolis dixiſſe:* Bibite ex hoc omnes. *Atqui verba canonis habent;* Accipite & manducate ex hoc omnes. *Hic dicant, oro, num & hoc ad ſolos dictum ſit apoſtolos? Ergo laicis & a ſpecie panis abſtinendum, quod dicere eſt haereſis & blaſphemia peſtilens & exſecrabilis; conſequitur ergo, utrumque verbum dictum eſſe ad omnem eccleſiam.* In lib. *Interim* uſus calicis laicis permittitur. Rungius in ſcripto germanico de perſecutione Romano-papiſtica evangelicorum in Styria, Carinthia, &c. p. 24. adlegat mandatum Caroli, archiducis Auſtriæ, de communione ſub utraque ſpecie, Matthiæ Marcinæ paſtori Görcenſi datum.

Communio ſub una ſpecie quando ſit decreta?

§. XLVIII. Communio ſub una ſpecie decreta primum in concilio Conſtantienſi ſeſs. XIII. anno 1415. & confirmata in concilio Trident. ſeſs. XXI. & XXII. anno 1562. Decretum concilii Conſtantienſis (*) ſic habet: „ Generale concilium declarat, decernit & definit, contra hunc errorem, (*de communione laicorum ſub utraque ſpecie*) quod licet Chriſtus poſt cœnam inſtituerit & ſuis diſcipulis adminiſtraverit ſub utraque ſpecie panis & vini hoc venerabile ſacramentum; tamen hoc non obſtante, ſacrorum canonum auctoritas & adprobata conſuetudo eccleſiæ ſervavit & ſervat, quod hujusmodi ſacramentum nec conficiatur poſt cœnam, nec ſumatur niſi a jejunis, niſi in caſu infirmitatis aut alterius neceſſitatis, a jure vel eccleſiæ conceſſo vel admiſſo, &c. Et ſimiliter, quod in primitiva eccleſia hujusmodi ſacramentum reciperetur a fidelibus ſub utraque ſpecie, & a laicis tantummodo ſub ſpecie panis ſuſcipiatur, cum firmiſſime credendum ſit & nullatenus dubitandum, integrum Chriſti corpus & ſanguinem, tam ſub ſpecie panis

(*) De hocce concilii Conſtantienſis decreto copioſe differit JAC. L'ENFANT in *hiſtoire du concile de Conſtance tom. I. libr. III.* §. *XVII. p. 349. ſeqq.* & *p. 368, 369,* & *371.* qui & originem huius certaminis de communione ſub utraque ſpecie, *loc. cit. tom. I. p. 246.* & *248. ſeqq.* adcurate enarravit.

„ nis, quam ſub ſpecie vini veraciter contineri.„ De hoc concilio pronunciat Gerſon in dialogo apologetico, *quod numeroſitate convenientium, agendorum arduitate & ſui praeſertim duratione maximum ſuper caetera fuerit, quoniam per triennium cum ſex fere menſibus protenſum eſt.* Concilii Tridentini decreta hæc ſunt cap. I. „ Sancta ſynodus a Spiritu ſancto edocta atque „ ipſius eccleſiæ judicium & conſuetudinem ſe„ cuta declarat & docet, nullo divino præce„ pto laicos & clericos non conficientes obliga„ ri ad euchariſtiæ ſacramentum ſub utraque „ ſpecie ſumendum, neque ullo pacto ſalva fi„ de dubitari poſſe, quin illis alterius ſpeciei „ communio ad ſalutem ſufficiat. Nam etſi „ Chriſtus Dominus in ultima cœna venerabile „ hoc ſacramentum in panis & vini ſpeciebus „ inſtituit & apoſtolis tradidit, non tamen illa „ inſtitutio & traditio eo tendunt, ut omnes „ Chriſti fideles ſtatuto Domini ad utramque „ ſpeciem accipiendum adſtringantur, &c. „ *Cap.* 2. Sancta mater eccleſia, agnoſcens ſuam „ in adminiſtratione ſacramentorum auctorita„ tem, licet ab initio chriſtianæ religionis non „ infrequens utriusque ſpeciei uſus fuiſſet, ta„ men progreſſu temporis latiſſime jam mutata „ illa conſuetudine, gravibus & juſtis cauſis ad„ ducta, hanc conſuetudinem ſub altera ſpecie „ communicandi adprobavit, pro lege haben„ dam decrevit, quam reprobare aut ſine ipſius „ eccleſiæ auctoritate pro libero mutare non li„ cet. *Can.* I. Si quis dixerit, ex Dei præcepto „ vel neceſſitate ſalutis omnes & ſingulos Chri„ ſti fideles utramque ſpeciem ſanctiſſimi ſacra„ menti euchariſtiæ ſumere debere, anathema „ ſit. *Can.* 2. Si quis dixerit, ſanctam eccleſiam „ catholicam non juſtis de cauſis & rationibus „ adductam fuiſſe, ut laicos atque etiam cleri„ cos non conficientes ſub panis tantummodo „ ſpecie communicaret, aut in eo erraſſe, ana„ thema ſit.

Diſſenſus eorum, qui communionem ſub una ſpecie propugnant.

§. XLIX. Tridentini concilii ſtrenuos propugnatores agunt Jeſuitæ & alii ſcriptores pontificii (*), ita tamen, ut non tue-

 antur

(*) Ex iſtis concilii Tridentini propugnatoribus, præter BELLARMINUM, quem GERHARDUS heic confutat, notari cumprimis merentur: I.) GREGORIUS DE VALENTIA, Jeſuita hiſpanus, in *diſput. de legitimo uſu euchariſtiæ in altera tantum ſpecie,* Ingolſtad. *MDLXXXVII.* 4. Inſerta ea poſtea fuit eiusdem libro *de rebus fidei controverſis,* qui Lutetiæ Pariſiorum *MDCX.* prelo exiit. II.) MARTINUS BECANUS, percelebris ſocietatis Jeſu ſacerdos, qui *opuſculum de communione ſub utraque ſpecie, pro defenſione catholicorum, contra Huſſitas, Lutheranos & Calviniſtas,* Mogunt. *MDCIX.* 8. edidit, *operibus* eius iunctim editis *p.* 978. *ſeqq.* poſtea inſertum, in quo copioſe multisque rationibus in medium adductis comprobare annifus eſt, communionem ſub utraque ſpecie non eſſe præcepti divini. III.) BARTHOLDUS NIHUSIUS, qui religionem evangelicam cum Romana commutavit, interque alia ſcripta proteſtantibus oppoſita, *adnotationes de communione ſub una ſpecie* contra GEORG. CALIXTUM, theologum Helmſtadienſem, Moguntiæ *MDCXLIV.* luci expoſuit publicæ. IV.) JACOBUS BENIGNUS BOSSUETUS, epiſcopus quondam Meldenſis iisque doctiſſimus, qui Pariſiis ann. *MDCLXXXII.* libellum gallico ſermone conſcriptum, hacque inſcriptione inſignitum edidit: *traité de la communion ſous les deux eſpeces,* in quo de hocce argumento, ex mente eccleſiæ Romanæ, ita diſputavit, ut, præter LUTHERUM & GEORG. CALIXTUM, inprimis PETR. JURIEUM ob libellum, cui titulus: *preſervatif contre le changement de la religion &c.* adortus fuerit. Aſt non defuerunt, qui libellum iſtum BOSSUETI ſub adcuratius examen vocarent, eiusdemque copias profligaret. Fecerunt id ex noſtris JO. FRID. MAYERUS atque HECTOR GODOFR. MASIUS, theologus quondam Hafnienſis; *ille* quidem in *vindiciis ſacri calicis,* Lipſ. MDCLXXXIII. editis; *hic* vero in diſſertat. *de iure communionis ſub una,* quæ in eiusdem *diſſertation. academ. tom. I. p.* 358. exſtat. Hiſce ex eccleſiæ Reformatæ doctoribus iungi merentur JO. MELCHIOR, theologus quondam Franekeranus, qui *commentationem de ſanguine Chriſti euchariſtico* evulgavit, *complectentem diſſertationes tres theologico-hiſtoricas, quibus illuſtris Meldenſis epiſcopi tractatus de communione ſub utraque ſpecie excutitur,* Herbornæ *MDCLXXXIV.* 4. MATTHÆUS LARROQUANUS, cuius habetur

antur conſenſum toties deprædicatum. 1.) Communio ſub una ſpecie nititur potiſſimum Conſtantienſis & Baſileenſis concilii auctoritate. Sic enim ſcribit Bellarminus lib. IV. de euch. c. 26. reſp. ad primum Cypriani dictum: *Si tempore Cypriani habuiſſent laici jus petendi calicem, certe habuiſſent ex conſuetudine illius temporis: ergo cum ſit hoc tempore contraria conſuetudo introducta, & lex praeterea in generalibus conciliis promulgata, non habent amplius jus illud laici.* Sed Albertus Piggius in hierarch. dicit, *quod haec concilia in quibusdam contra legem naturae, contra manifeſtas ſcripturas, contra vetuſtatis auctoritatem & contra catholicae eccleſiae fidem decreverint.* 2.) Bellarminus ſtatuit, in eccleſia apoſtolica licitam fuiſſe communionem ſub utraque ſpecie. Sic enim ſcribit cap. 25. reſp. ad arg. tert. *Eccleſia Corinthiorum utebatur utraque ſpecie, quia Paulus vel Domini exemplo vel aliunde oſtendit & tradidit, licitam eſſe communionem ſub utraque ſpecie;* quin imo in eodem cap. §. Videndum. ſtatuit, *mandatum fuiſſe apoſtolis, ut e calice biberent.* Sed Vitus Miletus in ſcripto quodam germanico cauſam & culpam abnegationis Petri & fugæ diſcipulorum, qua deſeruerunt Dominum, manifeſte confert in uſum utriuſque partis cœnæ. Vide Hunnium tom. I. operum p. 1243. 3.) Bellarminus ſtatuit, *nihil ſpiritualis fructus capi ex duabus ſpeciebus, quod non capiatur ex una.* cap. 23. propoſ. ultima: ſed Alexander Alenſis in IV. parte ſum. q. 53. membr. 1. Caſparus Caſſalius lib. II. de cœna & calice c. 25. Caſſander in conſult. de comm. ſub utraque ſtatuunt contrarium. 4.) Bellarminus aliquot argumentis probare conatur, ſolis apoſtolis dictum fuiſſe: *Bibite ex hoc omnes* cap. 25. reſp. ad locum ſecundum. Sed Gerardus Lorichius de miſſa vocat hoc blaſphemiam. Locus paulo ſuperius eſt citatus. 5.) Reges & principes in concilio Trident. conceſſionem calicis per oratores ſive legatos ſuos & a pontifice per literas flagitarunt. Sed Bellarminus cap. 24. aliquot incommoda numerat, quæ ſequerentur ex neceſſitate utriusque ſpeciei. Mirum vero, prudentiſſimos iſtos dynaſtas incommoda illa non agnoſcere. 6.) In concilio Tridentino major eruditorum epiſcoporum, eaque potior pars in eam ſententiam concors pedibus ivit, ut laicis calicem eſſe concedendum judicaret; referente Caſſandro in præfat. lib. de com. ſub utraque, editi Coloniæ anno 1564. hoc tamen non obſtante editum eſt decretum de communione ſub una. 7.) Paulus III. pontifex Romanus, per legatos in Germaniam miſſos de conſilio & adſenſu omnium cardinalium mandatum dedit, ut permittentibus ſibi calicem non denegarent. Eadem conceſſio facta eſt per librum *Interim.* Sed cardinalis Hoſius in dial. de com. ſub utraque ſpecie, referente Chemnitio in exam. concil. Trid. part. II. tit. de

betur *réponſe au traité de Mr. de Meaux de la communion ſous les deux eſpeces*, cui tamen nomen ſuum auctor haud adpoſuit. Vid. PETR. BÆLII *nouvelles de la republique des lettres MDCLXXXIV. Mars. art. V.* in eiusdem *œuvres diverſes tom. I. p. 14.* & JO. DUBOURDIEU, qui pariter contra BOSSUETUM calamum ſtrinxit. V.) Huc pertinet JACOBUS BOILEAU, facultatis theologicæ Pariſienſis doctor & ſocius Sorbonicus, nec non metropolitanæ Senonenſis eccleſiæ decanus, cuius *diſquiſitio theologica de præcepto divino communionis ſub utraque ſpecie* &c. Pariſiis *MDCLXXXV.* 8. typis fuit exſcripta. Scriptoribus hiſce VI.) adiungimus ADAMUM TANNERUM, ſocietatis Jeſu theologum atque academiæ Pragenſis cancellarium, qui inter alia ſermone germanico edidit libellum, cui titulus: *ausführlicher Bericht von dem heiligen Meſopffer und der Communion unter einer Geſtalt;* itemque JO. JACOB. SCHEFFMACHERUM, Jeſuitam Argentoratenſem, qui inde ab anno *MDCCXXV.* edidit *douze lettres contre les proteſtans de la confeſſion d'Augsbourg*, in quibus quoque peculiaris exſtat epiſtola *sur la communion ſous une ſeule eſpéce*, quam vero, cum aliis, ſolide confutavit b. cancell. PFAFFIUS in libro Francofurti *MDCCXXXIII.* gallice edito, cui index: *réponſe aux douze lettres du P. Scheffmacher, Jeſuite de Strasbourg, contre les Proteſtans.* Reliquos eccleſiæ Romanæ theologos, qui doctrinam de communione ſub una ſpecie, in ſcriptis ſuis propugnandam ſuſceperunt, brevitatis ſtudio prætermittimus.

de com. ſub utraque ſpecie p. 199. ſcribit: *Si laicis calix & ſacerdotibus uxores permittantur, populum univerſum everſum iri.* 8.) Bellarminus cap. 21. §. ceterum, & plerique omnes pontificii agnoſcunt, communionem ſub una ſpecie in concilio Conſtantienſi primum decretam; ſed Hoſius in libro prædicto ſcribit, fortaſſis Epheſini concilii auctoritate uſum utriuſque ſpeciei fuiſſe abrogatum, acta autem illius concilii non exſtare integra, quibus hoc poſſit clare evincere, ſed tantum fragmentum: adfert autem non rejiciendas (ut ipſe dicit) conjecturas, quibus doceat, Epheſinum concilium hoc ſtatuiſſe. 9.) Bellarminus cap. 24. rat. 4. probare conatur, etiam in veteri eccleſia ante concilium Conſtantienſe communionem ſub una ſpecie fuiſſe uſitatam. Cap. 25. reſp. ad ſecundum poſtulatum ſcribit, *in ipſo etiam publico cœtu in templis ſub una ſpecie fuiſſe communicatum in antiquiſſima eccleſia* Sed Petrus a Soto & Caſſander ſtatuunt contrarium. Verba eorum expoſita ſunt ſuperius. Latomus adverſus Bucerum in hæc prorupit verba: *Cum adhuc rudis eſſet prima eccleſia, ritum a Chriſto traditum religioſe tenuit, donec docta a patribus intellexit, utramque ſpeciem convenire ſacerdotibus, laicos autem ſolo pane contentos eſſe poſſe.* 10.) Theologi Gallici, cum a rege ipſis objectum fuiſſet, Galliæ regibus euchariſtiam adminiſtrari totam, reſponderunt, reges æque unctos eſſe ac ſacerdotes, & ſcripturam loqui de ſacerdotio regali. At ſi exterior unctio chriſmatis tantum dignitatis confert regibus, ut euchariſtiam integram merito accipiant, quanto magis interior unctio Spiritus reliquis fidelibus uſum integræ euchariſtiæ impetrare debet? Quando Petrus 1 epiſt. cap. II. regalis ſacerdotii mentionem facit, non de ſolis regibus, ſed de omnibus fidelibus loquitur; vi ergo hujus argumenti etiam laicis calix eſſet dandus. 11.) Bellarminus cap. comperimus. diſt. 2. de conſecr. intelligit de ſolis ſacerdotibus conficientibus, qui non debent unam ſpeciem ſine altera ſumere. cap. 26. reſp. ad 11. Sed in illo canone adſeritur, quoſdam ſumta tantummodo corporis ſacri portione a calice ſacri cruoris abſtinuiſſe. Conſequens igitur fuerit, ſacerdotes illos vel calicem non conſecraſſe, vel calicem conſecratum repoſuiſſe. Prius dici nequit, quia ex hypotheſi pontificiorum non poteſt nec debet fieri conſecratio ſine vino; ſic ergo ſacerdotes illi ne quidem corporis ſacri portionem ſumſiſſent. Poſterius repugnat argumento Bellarmini, quo communionem ſub ſpecie panis in primitiva eccleſia uſitatam fuiſſe demonſtrare conatur. Sic enim ſcribit cap. 24. §. ac primum: *adſervari ſolitum fuiſſe euchariſtiae ſacramentum, ſupra probavimus, quod autem ſolum ſub una ſpecie adſervarent, & proinde ſub una ſpecie ſumerent, patet, quia aliquando ad longiſſimum tempus adſervabant, non autem poſſet vinum in parva quantitate tam diu conſervari, quin aceſceret.* Inter cauſas ποτηριοχλεψίας Gerſon in tractat. de comm. laicorum etiam haſce refert: *Quintum periculum* (inquit) *eſt in conſervatione pro infirmis, cum poſſit in vaſe acetum generari, & ita deſineret ibi eſſe ſanguis Chriſti, nec ſuſcipiendum eſſet, nec noviter conſecrandum ſine miſſa. Et fieri poſſet, quod daretur acetum purum pro ſanguine Chriſti. Addito, quod in aeſtate bibiones aut muſcae generarentur, quantumcunque eſſet vas clauſum, cumque etiam putreſceret aut fieret velut abominabile ad bibendum. &c.* Atqui ſi vinum transſubſtantiatur in ſanguinem Chriſti, ita ut nihil niſi ſpecies & accidentia vini maneant, quomodo periculum erit acoris, putredinis, corruptionis, generationis muſcarum, &c. quæ non niſi præſuppoſita vini ſubſtantia locum habent? 13.) Bellarminus cap. 25. reſp. ad arg. ſecundum ſtatuit, ideo dari laicis euchariſtiam, quia Chriſtus non ſolum non prohibuerit, ſed etiam juſſerit dari, cum ait: *Hoc facite.* Becanus autem in diſp. de euchariſt. c. 10. contrarium ſtatuit: *Si quaeritur praeceptum de utraque ſpecie, dedit illis verbis*, Joh. VI. 53. *Niſi manducaveritis*, &c. Bellarminus præceptum de communicatione laicorum in verbis inſtitutionis haberi concedit, Becanus negat. Eccius dicit, laicos ideo debere contentos eſſe una ſpecie, quia denres equi donati non ſint inſpiciendi. 14.) Bellarminus graviſſime reprehendit Lutherum & Chemnitium, quod Conſtantienſi

tienſi concilio injuriam fecerint, tribuentes ei, quod agnoverit, Chriſtum inſtituiſſe euchariſtiam ſub utraque ſpecie & vocantes clauſulam flagitioſam: *Hoc non obſtante.* Sic enim ſcribit cap. 26. reſp. ad 20. *Lutherus in diſputatione contra concilium Conſtantienſe dicit, concilium in haec verba locutum in ſuo decreto: licet Chriſtus inſtituerit, ut omnes communicent ſub utraque, tamen hoc non obſtante, nos volumus, ut omnes communicent ſub una. Ex quibus verbis habemus, concilium agnoviſſe & docuiſſe veritatem, quod ſit de jure divino communio ſub utraque, licet idem concilium contrarium ſtatuerit. Sed hoc* (inquit Bellarminus) *eſt mendacium intolerabile: concilium enim non loquitur de utraque ſpecie, cum ait: hoc non obſtante, ſed tantum de tempore communicandi, &c. Quamvis autem hoc mendacium jamdudum in Luthero a catholicis detectum & confutatum fuerit: tamen diſcipuli ejus ſemper illud urgent. Idem enim mendacium repetivit Illyricus in apolog. pro confeſſ. Antuerp. cap. 14. ubi expreſſe dicit, concilium agnoviſſe, Chriſtum inſtituiſſe, ut daretur ſacramentum in utraque. Chemnitius part. II. exam. pag. 570. temperat nonnihil hoc mendacium, tamen ipſe quoque mentitur, illud non obſtante, referri ad communionem ſub utraque ſpecie.* Hæc omnia Bellarminus, cujus tragicos clamores non ſolum ipſa verba concilii Conſtantienſis compeſcere poterunt, ſed cumprimis illud, quod in concilio Tridentino totidem verbis repetitur, *Chriſtum Dominum in ultima cœna venerabile hoc ſacramentum in panis & vini ſpeciebus inſtituiſſe, & apoſtolis tradidiſſe*, ſeſſ. XXI. c. 1. v. 3. Ubi notandum, quod Latinum vocabulum *tradidit*, in germanica verſione decretorum concilii Trident. edita Coloniæ apud Maternum Cholinum, anno 1570. redditum ſit per *praecepit* pag. 203. Gregorius de Valent. tract. de miſſ. fol. 95. ſcribit, *laicis non poſſe dari calicem juxta Chriſti inſtitutionem, propter contrariam ecclesiae diſpoſitionem.* Agnoſcit igitur, diſpoſitionem eccleſiæ contrariam eſſe inſtitutioni Chriſti. 15.) Bellarminus cap. 24. rat. 2. ex cap. VI. Joh. communionem ſub una ſpecie probat, ſed Gabr. Biel lect. 84. in can. Cuſanus epiſt. VII. ad Bohem. Cajetanus in part. III. Thom. q. 80. art. ult. Ruard. Tapperus in explicat. art. 15. Lovan. Heſſelius lib. de comm. ſub una ſpecie, Corn. Janſenius cap. 59. concord. agnoſcunt, non de ſacramentali, ſed ſpirituali carnis & ſanguinis Chriſti participatione in illo capite tractari. 16.) Bellarminus cap. 22. propoſ. 3. c. 23. reſp. ad rat. 7. concedit, ſpeciem vini eſſe materialem & integralem ſacramenti partem. Atqui negari nec poteſt nec debet, partem materialem & integralem ſacramenti ad integritatem ſacramenti omnino pertinere: quomodo igitur laicis ſine ſpecie vini integrum dabitur ſacramentum? 17.) Concilium Conſtantienſe & Tridentinum diſertis verbis dicunt, *Chriſtum ſub utraque ſpecie panis & vini venerabile hoc ſacramentum inſtituiſſe, & apoſtolis tradidiſſe.* Agnoſcit hoc ipſum Bellarminus cap. 23. §. Neque ideo; ſic ſcribens: *Quia ſacramentum ſub duplici ſpecie inſtitutum eſt, utraque ſpecies neceſſario ab aliquibus ſumenda eſt.* Sed hiſce e diametro adverſatur, quando idem Bellarminus pondere argumentorum noſtrorum preſſus ſcribit cap. 27. reſp. ad ſecundam rationem: *Si proprie & ſecundum evangelium loqui velimus, cœna Domini non conſtat niſi ex una ſpecie. Nam Luc. XXII. ſic legimus:* Cœnantibus illis accepit Jeſus panem. *Et poſtmodum multis interjectis:* Similiter & calicem, poſtquam cœnavit. *Et 1 Cor. XI.* ſimiliter & calicem poſtquam cœnavit. *Itaque in cœna non dedit niſi euchariſtiam ſub ſpecie panis, quae proprie reſpondet cœnae Judaicae & agno paſchali, poſt cœnam autem dedit calicem.* Item cap. 22. §. Huc accedit, quod nullo modo, ut ſacramentum ſit, una ſpecies pendet ab alia: *Nam Dominus prius ſub ſpecie panis ſacramentum confecit ac manducandum dedit, & deinde manducatione abſoluta ſub ſpecie vini ſacramentum confecit & bibendum tradidit.* 18.) Bellarminus inſtitutionem Chriſti ad ſolos apoſtolos tunc præſentes refert. Becanus diſtinguit inter *inſtitutionem* & *praeceptum*; de utraque ſpecie laicis danda inſtitutionem Chriſti exſtare concedit, præceptum vero negat. 19.) Coſterus in enchiridio a Moguntinenſibus, Trevirenſibus & Colonienſibus ſ[illegible] fui[illegible]

:tis adprobato ſcribit: *omnibus chriſtianis libe-* *o Chriſto permiſſum eſſe ſub una, vel ſub u-* *aque ſpecie communicare.* Sed Bellarminus cap. ſ. reſp. ad primum arg. ex concilio Tridentino obat, excipi clericos conficientes, qui teneanr ad utramque ſpeciem, ſive ſint laici, ſive ſardotes. Optarim vero, oſtendi jus divinum, ıo teneantur ſacerdotes conficientes ad utramıe ſpeciem, reliqui vero non teneantur. Si nfugere velint ad inſtitutionem Chriſti, oppomus eis, quod apoſtoli tunc non fuerint confintes (*). 20.) Bellarminus judicat, ſatis ſe tinuiſſe, modo id probet & obtineat, *nihil rituális fructus capi ex duabus ſpeciebus, quod capiatur ex una.* cap. 23. prop. ult. Sed ıſura Colon. p. 289. utriusque ſpeciei uſui oıem omnino fructum ſpiritualem derogat: *icunque ſub utraque ſpecie communicant, non um non fructum aliquem ſalutis aut gloriam, perditionem aeternam ac perpetuam repor-* *ıt ignominiam.* Hæc omnia dextre concilient, viri ſint.

§. L. Videamus, quæ fulcra Bellarminus communioni ſub una ſubſternat: pollicetur enim diligentem hujus quæſtionis explicationem, cum nihil ſæpius nec magis invidioſum Romanæ eccleſiæ objiciatur, quam quod contra oreſſum Dei mandatum privaverit populum ı calicis. Cap. 20. inconſtantiæ Lutherum cuſat in hac quæſtione, quod utramque ſpem modo liberam, modo neceſſariam eſſe ſcririt, ac remittit lectorem ad ſepticipitem h. Cochlæi, cap. 23. & ad tabulam Caſparis ıerhameri, in qua notentur 56. contradictios de hoc articulo. Eandem calumniam repetunt Piſtorius, Vetterus, Ungersdorffius atque alii Luthero-maſtiges. Reſp. 1.) Fides noſtra non nititur Lutheri adſertione, ſed Chriſti inſtitutione. 2.) Lutherus cum Auguſtino ſe in eorum numero profeſſus eſt, qui proficiendo ſcribunt & ſcribendo proficiunt; in præfat. tom. I. ſcripta ſua priora cum commiſeratione legi poſtulat. *Ante omnia* (inquit) *oro pium lectorem, & oro propter ipſum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ut iſta legat cum judicio, imo cum multa miſeratione, & ſciat, me fuiſſe aliquando monachum & papiſtam inſaniſſimum, cum iſtam cauſam adgreſſus ſum, ita ebrium, imo ſubmerſum in dogmatibus papae, ut paratiſſimus fuerim, omnes ſi potuiſſem occidere, aut occidentibus cooperari & conſentire, qui vel una ſyllaba obedientiam detrectarent, &c. Ita invenies in iſtis meis ſcriptis prioribus, quam multa & magna humilime conceſſerim papae, quae poſterioribus & iſtis temporibus pro ſumma blaſphemia & abominatione habeo & exſecror, dabis ergo hunc errorem, pie lector, vel ut ipſi calumniantur, antilogiam tempori & imperitiae meae.* 3.) Cumprimis vero in præfat. articulorum Schmalc. tom. VI. Jenenſi f. 544. contra illos antilogiſtas graviter intonat. *Was ſoll ich ſagen? Wie ſoll ich klagen? Ich bin im Leben, ſchreibe, predige, und leſe täglich, noch finden ſich ſolche giſſtige Leute, die ſich unterſtehen, meine Schrifft und Lehre ſtracks wider mich zu führen, laſſen mich zuſehen und zuhören, ob ſie wol wiſſen, daß ich anders lehre, und wollen ihr Gifft mit meiner Arbeit ſchmücken, und die armen Leute unter meinem Namen verführen. Was will doch immer nach meinem Tode werden? Ja ich ſolte alles billich verantworten, weil ich lebe. Ja wiederumb, wie kan ich allein alle Mäuler des*

Bellarmini ſchl... ſmata Luthero in hac quæſtione ... enſata.

(*) Coſterus in enchir. c. 10. *Diligenter notandum, hanc conſuetudinem non tam epiſcoporum mandato, quam populi uſu & facto, conniventibus tamen præſulibus, irrepſiſſe, quam abſtinentiam epiſcopi propter quædam pericula comprobabant.* Sed reliqui Pontificii ex verbo Dei & veteris eccleſiæ conſuetudine communionem ſub una ſpecie probare ſatagunt. Communionem ſub utraque ſpecie quidam faciunt peccatum contra primum præceptum, ut videre eſt in libro, qui inſcribitur: *Exercitium pietatis, in gratiam ſtudioſorum auctoritate cardinalis Radzivilii* ſcriptum & editum Coloniæ anno 1592. in c. de methodo recte confitendi: *Circa primum præceptum inquiratur, an fecerit aliquem exteriorem actum infidelitatis &c. ut ſub utraque ſpecie communicando.* GERHARDUS.

des Teuffels ſtopffen? &c. Tom. VII. Jenenſ. f. 247. *Es ſind viel Sprüche in der Schrifft, die nach den Buchſtaben wider einander ſind, aber wo die Urſachen angezeiget werden, iſt alles recht. Halt auch wol dafür, daſs alle Juriſten vnd Medici ſolches in ihren Büchern auch überaus viel finden werden, und was iſt alles Weſen der Menſchen, denn eitel antilogiae oder widerwertiges ding, biſs man die Sachen höret? Darumb ſind meine Antilogiſten trefflich feine fromme Säwe und Eſel, die meine Antilogien zuſammen klauben, und laſſen die Urſachen anſtehen, ja verdunckeln ſie mit fleiſs, gerade als könte ich nicht aus ihren Büchern antilogias fürtragen, da ſie auch nicht mit einiger Urſach zu vergleichen ſind.* Vid. plura de contictis hiſce Lutheri antilogiis apud Georg. Zeæmannum, theologum Lavinganum, in refut. ſcripti Ungersdorffii part. II. c 17. 4.) Bellarminus vehementer exagitat, quod Lutherus in formula miſſæ ſcribit: *Si quod concilium ſtatueret aut permitteret utramque ſpeciem, nos nequaquam utraque uti vellemus, ſed in deſpectum concilii ejusque ſtatuti aut una aut neutra, & minime utraque uti vellemus, maledicturi univerſos, qui ex poteſtate aut ſtatuto concilii utraque uterentur.* Sed legatur integer contextus tom. II. lat. f. 559. tom. III. Jen. germ. fol. 338. & ſententia erit manifeſta. *Poſtquam* (inquit) *evangelium nunc biennio toto apud nos inculcatum eſt, ſatis ſimul indultum & donatum eſt infirmitati, deinceps agendum eſt juxta illud Pauli: qui ignorat, ignoret; &c. quare ſimpliciter juxta Chriſti inſtitutionem utraque ſpecies & petatur & miniſtretur, qui hoc noluerint, ſinantur ſibi, & nihil miniſtretur ipſis. Nec quemquam id morari debet, quod concilium jactant, in quo id rurſum licere ſanciatur. Nos Chriſti jus habemus, & concilia nec morari, nec audire volumus, in his, quae manifeſte ſunt evangelii. Quin amplius dicimus, ſi quo caſu concilium propria auctoritate id ſtatueret aut permitteret, tunc minime omnium nos velle utraque ſpecie potiri &c. Miraris & cauſam quaeris? audi, ſi tu noſti panem & vinum a Chriſto inſtitutum, utrumque ſcilicet ſumendum eſſe ab omnibus, ut clariſſime teſtantur evangelia & Paulus, ita ut & ipſi adverſarii cogantur id confiteri, nec tamen audes illi credere & fidere, ut ita ſumas, audes vero ut ſumas, ſi homines in concilio illud ſtatuant, nonne tu praefers homines Chriſto? nonne extollis homines peccati ſupra Deum, qui dicitur & colitur? nonne plus confidis in hominum verba, quam in Dei verba, imo verbis Dei prorſus diffidis, & ſolis hominum verbis credis? At quanta eſt iſta abominatio & negatio Dei altiſſimi? quae idololatria tum par eſſe poteſt tuae tam religioſae obedientiae erga concilium hominum? nonne potius millies mori? nonne potius unam aut nullam ſpeciem accipere deberes, quam in tali obedientia tam ſacrilega & apoſtaſia fidei accipere? &c.* Loquitur ergo Lutherus ex hypotheſi adverſariorum, ſi communio ſub utraque ſpecie eſſet res adiaphora, a concilio autem obtruderetur ut ſimpliciter neceſſaria, tunc malle ſe ex libertate chriſtiana una vel neutra uti, quam talem abſolutam poteſtatem obedientia ſua concilio tribuere. Loquitur comparate: ſi quis concilii auctoritatem præferret inſtitutioni Chriſti, præſtaret unam aut nullam ſpeciem accipere, quam in tali obedientia ſacrilega & apoſtaſia fidei accipere.

Argumentum primum pro communione ſub una ex concomitantia petitum.

§ LI. Cap. 21. probare inſtituit *concomitantiam* ſanguinis cum corpore in pane & *concomitantiam* corporis cum ſanguine in calice, hoc eſt, ut habet ἐπιγραφὴ capitis, *totum Chriſtum eſſe ſub utraque ſpecie*, ut obtineat, ſanguinem etiam in pane accipi, & proinde non eſſe neceſſarium, ut ſpecies utraque in euchariſtia accipiatur. Reſp. 1.) Bellarminus in *antecedente* probando totus eſt, cum *conſequentiam* probare deberet. Nemo noſtrum negat, Chriſtum, ubicunque adeſt, totum adeſſe, ſiquidem unio perſonalis duarum naturarum eſt indiſſolubilis, ſed ex hoc principio communionem ſub una ſpecie probari poſſe negamus. Heſhuſio, Hamelmanno & Illyrico tribuit quidem Bellarminus, quod *concomitantiam* aperte negaverint, ſed facit ipſis injuriam; nequaquam enim ſimpliciter negant, totum Chriſtum eſſe ſub

utra-

utraque ſpecie, ſed ſacramentali præſentia ſanguinem Chriſti ſub pane eſſe negant, hoc eſt, negant, mediante pane ſacramentaliter bibi Chriſti ſanguinem. 2.) Dicimus ergo, confundi in argumento a concomitantia ducto unionem *naturalem*, *perſonalem* & *ſacramentalem*. Quod corpus Chriſti non eſt ſine ſanguine, id pertinet ad unionem *naturalem* corporis & animæ. Quod Chriſtus, ubicunque præſens eſt, ut θεάνθρωπος ſecundum utramque naturam præſens eſt, id pertinet ad unionem *perſonalem*. Quod corpus Chriſti mediante benedicto pane in ſacra cœna manducatur, & ſanguis ejus mediante benedicto vino bibitur, id pertinet ad unionem *ſacramentalem*. Quisquis hæc confundit, non docet, ſed ſeducit. 3) Agnoſcit hoc ipſum Andr. Fricius ſcriptor pontificius libr. IV. de emend. reip. chriſt. c. 19. *Separatim comeſtio nominatur, ſeparatim bibitio ab illa ſapientia, cui ſapientia omnis humana de inſeparabilitate ſanguinis vivi a carne viva cedere debet, non enim hic diſputandum eſt ex rationibus humanis, ſed voluntas Chriſti intuenda, quae convivium non mancum inſtituit, ſed cibo addidit potum*. 4.) Contra expreſſum Dei verbum nullæ ratiocinationes humanæ audiri debent, ſed de communione ſub utraque ſpecie exſtat diſertum Chriſti mandatum: *Edite, hoc eſt corpus meum*; *Bibite, hoc eſt ſanguis meus; Hoc facite in mei commemorationem*. Contra illam Chriſti inſtitutionem non debet audiri ratiocinatio humana de concomitantia. 5.) Si dicas, concomitantia exſtat in Dei verbo, proinde non eſt principium rationis: reſp. ad argumentum theologicum non ſolum requiritur veritas principii, ſed etiam legitima ejusdem adplicatio, ut exemplis quamplurimis demonſtrari poteſt. Verum eſt principium, quod Chriſtus habeat verum & naturale corpus humanum, ſed vitioſe ex eo infertur, quod corpus Chriſti non ſit præſens in ſacra cœna; ideo talis adplicatio illius principii ad ratiocinationes humanas ſeductrices rejicitur, quamvis principium ipſum ſit theologicum & immotæ veritatis. Id ipſum de concomitantia dicimus. Verum eſt principium, quod Chriſti corpus non ſit ſine ſanguine, ſed vitioſe ex eo infertur, quod communio ſub utraque ſpecie non ſit neceſſaria, quia hoc conſequens repugnat inſtitutioni Chriſti, ideo talis adplicatio illius principii itidem ad ratiocinationes humanas ſeductrices merito rejicitur. 6.) Si enim liceret eo modo pro noſtro arbitrio contra Chriſti inſtitutionem argumentari, poſſet totum euchariſtiæ ſacramentum uno impetu everti. *Quotquot baptizati ſunt, Chriſtum induerunt*; Gal. III. 27. *& Chriſtus per fidem habitat in cordibus noſtris*; Eph. III. 17. illud *habitare* reſpicit præſentiam gratiæ; jam vero ubicunque Chriſtus præſens eſt, totus ut θεάνθρωπος præſens eſt: hinc juxta medium terminum Bellarmini promte inferri poſſet, quorſum igitur opus erit euchariſtia? ſed modeſtia & ſimplicitas chriſtiana inſtitutionem, ordinationem & voluntatem Chriſti omnibus humanæ rationis argutiis longiſſime præfert. 7.) Si propterea, quia Chriſtus ſub utraque ſpecie totus eſt, judicandum, inſtitutioni ſatisfieri ſola benedicti panis manducatione, cur ſacerdotes utramque ſpeciem ſumunt? Reſpondent, id requiri propter ſacrificium, ſed hoc eſt τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν. 8.) Res ergo eo redit, quod de legitima ſacræ cœnæ adminiſtratione & participatione non ex rationis acumine, ſed ex auctoris dictamine ſit judicandum. Quod enim in cœna mediante benedicto pane corpus Chriſti edatur, & mediante benedicto vino ipſius ſanguis bibatur, id ex ſola Chriſti inſtitutione dependet ac diſcitur, unde ſic concludimus. Quæ eſt ratio benedictionis ſacramentalis, ea etiam eſt ratio præſentiæ ſacramentalis: at benedictio ſacramentalis efficit, ut panis ſit κοινωνία corporis, & vinum ſanguinis Chriſti, 1 Cor. X. 16. non contra, (diſtincte enim apoſtolus loquitur:) ergo etiam ſacramentalis præſentiæ ea eſt ratio, ut cum pane corpus manducandum detur, cum vino ſanguis Chriſti bibendus exhibeatur, non contra. Propoſitionis veritas manifeſta eſt, quia præſentiæ ſacramentalis fundamentum unicum & cauſa ſolitaria eſt Chriſti inſtitutio, quam cum noſtra benedictione repetimus, juxta Chriſti inſtitutionem ad uſum ſacramentalem externa ſymbola deſtinamus. Huc reſpiciunt noſtrates, quando diſtinguunt inter *praeſentiam* & *ſumtionem*: ſanguinem eſſe in corpore Chriſti præ-

præſentem concedunt, ſed ſacramentaliter cum pane ſumi negant, quia Chriſtus voluit ſub pane manducari corpus, ſub vino bibi ſanguinem. Diſtinguunt etiam inter cauſam *naturalem* & *voluntariam*. Bibitio ſanguinis Chriſti in ſacra cœna non pendet ex cauſa naturali, ſed voluntaria, teſtamentaria ſcilicet Chriſti diſpoſitione. 9.) Quæcunque præſentia corporis & ſanguinis non eſt ſacramentalis, ea hoc loco nec poteſt nec debet attendi. Præſentia, quæ oritur ex concomitantia & ex unione perſonali, non eſt ſacramentalis. Ergo hoc loco non eſt attendenda. 10.) Quod Chriſtus dicit in cœna bibi, illud non editur. Atqui dicit ſanguinem ſuum mediante benedicto poculo bibi. Ergo is non editur; & per conſequens, qui non accipiunt benedictum poculum, illi etiam non bibunt ſanguinem Chriſti ſacramentaliter. 11.) Si ſanguis Chriſti ideo ſacramentaliter bibitur ſub pane, quia eſt corpori Chriſti unitus, ſequetur, omne id, quod corpori Chriſti eſt unitum, ſub pane ſacramentaliter manducari ac bibi. Ratio *connexionis* eſt manifeſta, quia unitorum eadem utrobique ratio. Sicut ſanguis Chriſti corpori eſt unitus naturaliter, ita quoque anima naturaliter illi eſt unita, & divinitas perſonaliter. Sequetur ergo, etiam animam ac divinitatem Chriſti ſub pane ſacramentaliter manducari ac bibi. 12.) Neceſſario igitur diſtinguendum, uti diximus, inter præſentiam *naturalem*, *perſonalem* & *ſacramentalem*, id quod ipſi adverſarii coguntur agnoſcere. Sic enim Bellarminus in hoc ipſo capite § ſed antequam ſcribit: *Sunt, qui exiſtimant, ex verbis cœnae Domini*: Hoc eſt corpus meum, *colligi, ſub ſpecie panis eſſe integrum Chriſtum. Dicunt enim, voce corporis eo loco ſignificari corpus vivum, & proinde corpus cum anima & ſanguine. Significari autem corpus vivum probant, quia Dominus loquitur de corpore, quod habebat, cum illa diceret, tunc autem vivum corpus habebat, non mortuum.* Poſtea addit Bellarminus ἐπίχειρσιν. *Haec ſententia repugnat concilio Tridentino & myſterio euchariſtiae, nec concludit argumentum pro ea adductum. Nam etiamſi Dominus vivus eſſet, cum dicebat*: Hoc eſt corpus meum, *& proinde loqueretur de corpore, quod tunc vivum erat, tamen per vocem* corpus *non ſignificabat niſi corpus, id eſt, partem illam naturae humanae, quae cum anima componit hominem.* Hæc Bellarminus, ex quibus ſic infero: Si ex verbis cœnæ propterea non poteſt probari concomitantia, quia Chriſtus per vocem *corpus* non ſignificabat niſi corpus, multo minus bibitio ſacramentalis ſanguinis Chriſti ſub ſpecie panis ex illis colligi poteſt. Si enim Chriſtus dicens: *Accipite, hoc eſt corpus meum,* non ſanguinem vel animam vel divinitatem, ſed tantum corpus ſuum deſignat, utique mediante benedicto pane non ſanguis, non anima, non divinitas, ſed tantum corpus Chriſti ſacramentaliter manducatur. Gregorius de Valent. diſp. VI. quæſt. 3. de præſ. Chriſti in euchariſt. puncto 1. *Corpus Chriſti eſt in euchariſtia modo ſacramentali & per accidens, nempe ratione euchariſtiae. In cœlo autem eſt modo naturali & per ſe. Praeſentia enim ſacramentalis ejusdem Chriſti corporis & praeſentia naturalis in alio atque alio loco minime inter ſe opponuntur contradictorie, cum utraque praeſentia per adfirmationem adſeratur.* Hæc Valentinianus, ex quibus ſic infero: Si ex præſentia naturali inferri poſſet præſentia ſacramentalis, ſequeretur, corpus Chriſti etiam in cœlo ſacramentaliter eſſe præſens. 13.) Nec valet argumentum: Si corpus Chriſti editur, & non ſimul accipitur ſanguis Chriſti, ergo corpus exſangue & mortuum editur. *Communis eſt chriſtianorum ſenſus,* (ſcribit hoc loco Bellarminus §. denique) *ut in euchariſtia ſub ſpecie panis ſe accipere credant non aliquod cadaver, ſed ipſum vivum atque integrum Chriſtum. Apud haereticos autem, qui concomitantiam negant, non ſolum ſumitur cadaver ipſorum opinione, ſed etiam ipſi eorum miniſtri, quoties cœnam faciunt, toties Chriſtum re ipſa occidunt, vel certe ſe credunt occidere.* Reſp. ſomnia rationis non ſunt opponenda expreſſo Dei verbo. Non ſtatuimus ſeparationem ſive diſſolutionem naturarum, vel ſanguinis vel animæ a Chriſti corpore, nec divulſionem λόγου a ſua carne introducimus, ſed diſtinctam corporis Chriſti mediante pane manducationem & ſanguinis Chriſti mediante vino bibi-

bibitionem ſacramentalem a Chriſto inſtitutam eſſe urgemus, rationem ſub obſequium fidei captivamus, & in Chriſti inſtitutione humili obedientia fidei adquieſcimus, ſcientes, quod Chriſtus ſit *Dei ſapientia*, 1 Cor. I. 24. 14.) Si eo modo in rebus divinis liceret argutari, poſſemus ex hypotheſi adverſariorum ita procedere: panis convertitur aut in corpus vivum aut in mortuum. Non in mortuum, nam ut ſcribit Bellarminus hoc loco §. ſecundum: *Deus non facit, nec facturus eſt in aeternum, ut Chriſti corpus alicubi reperiatur mortuum.* Ergo in vivum; atqui corpus vivum non eſt ſine ſanguine. Ergo panis etiam convertitur in ſanguinem, quod tamen negant Pontificii: ſic enim ſcribit Bellarminus h. l. §. ſed hæc ſententia: *quod eſt ſub ſpecie panis vi ſacramentalium verborum, non eſt niſi ſanguis.* 15.) Ex dictis Durandi, Bonaventuræ & aliorum Scholaſticorum ſuperius citatis adparet, ne ipſos quidem Scholaſticos concedere Bellarminianam argumentationem. Diſtinguunt enim inter integritatem *totius Chriſti* ſub utraque ſpecie præſentis, & inter integritatem *ſacramenti;* ex illa hanc legitime inferri negant, ſed ad integritatem ſacramenti utramque ſpeciem requiri adſtruunt. De concomitantia vide plura apud Lutherum in ſcripto de utraque ſpecie ſacramenti, anno 1528. edito tom. 3. germ. pag. 574. (*):

§ LII. Cap. 22. Bellarminus conatur probare, totam ſacramenti rationem in una ſpecie inveniri, ex quo rurſus infert, communionem ſub una ſpecie eſſe legitimam.

2.) Totam ſacramenti rationem in una ſpecie inveniri.

Reſp. 1.) Scholaſtici ipſi non concedunt, ad integritatem ſacramenti unam ſpeciem ſufficere, ut vidimus ſuperius. 2.) Inſtitutio Chriſti oſtendit non ſolum panem, ſed & vinum ad ſacramenti integritatem pertinere, nec manducationem ſolum, ſed etiam bibitionem a communicantibus requiri: contra hanc inſtitutionem Chriſti nullæ rationis argutiæ ſunt audiendæ. 3.) Panis & vini uſus vel conſtituunt unum ſacramentum, vel duo. Poſterius dici nequit. Sic enim Bellarminus in hoc cap. prop. 4. ſcribit: *Duae ſpecies ſacramenti cum ſimul ſumuntur, non ſunt duo ſacramenta, ſed unum.* Ergo prius, & per conſequens uſus calicis ad integritatem ſacramenti pertinet. 4.) Si una ſpecies integrum conſtituit ſacramentum, ſacerdotes ſument geminatum ſacramentum, ſemel ſub ſpecie panis & iterum ſub ſpecie vini. Bellarminus reſpondet, *duas ſpecies a ſacerdotibus ſumi non propter ſacramenti ſed ſacrificii integritatem,* ſed hæc eſt petitio principii. Chriſtus non ſacrificium ſed ſacramentum ac cœleſte epulum inſtituit. Sed demus, cœnam eſſe ſacrificium, unde probabitur, propter integritatem ſacrificii utramque ſpeciem neceſſario a ſacerdote ſumi? Bellarminus adfert tres rationes: Primo *quia euchariſtia, ut ſacrificium, ſignificat Chriſti paſſionem, eſt enim quaedam imitatio ſacrificii in cruce peracti, ſola autem ſpecies non repraeſentat exacte Chriſtum ut mortuum, niſi ab altera parte conſpiciatur ſanguis ut effuſus: & ſimiliter ſola ſpecies vini non reprae-*

M 2

(*) Ubi ſic ſcribit: *Hierzu ſchlegt die concomitantia, das iſt, die Folge, weil Chriſtus Leib nicht ohne Blut iſt, ſo folget daraus, daß ſein Blut nicht ohne Seele iſt, daraus folget, daß ſeine Seele nicht ohne die Gottheit iſt, daraus folget, daß ſeine Gottheit nicht ohne den Vatter und heiligen Geiſt iſt, daraus folget, daß im Sacrament auch unter einer Geſtalt die Seele Chriſti, die heilige Dreyfaltigkeit gegeſſen und getruncken wird ſamt ſeinem Leib und Blute. Daraus folget, daß ein Meßpfaff in einer jeglichen Meß die H. Dreyfaltigkeit zweymal opffert und verkeuffet, daraus folget, weil die Gottheit nicht ohne die Creatur iſt, ſo muß Himmel und Erden auch im Sacrament ſeyn, daraus folget, daß der Teuffel und die Hölle auch im Sacrament ſeyn, daraus folget, daß wer das Sacrament auff einerley Geſtalt iſſet, der friſſet den Biſchoff zu Meiſſen mit ſeinem Mandat und Zeddel, daraus folget, daß ein Meißniſcher Prieſter ſeinen Biſchoff in einer jeglichen Meſſe zweymal friſſet und ſeuffet, daraus folget, daß der Biſchoff zu Meiſſen muß einen gröſſern Leib haben, denn Himmel und Erden. Und wer will alle Folgen immermehr erzehlen? Aber zuletzt folget auch daraus, daß alle ſolche Folger Eſel, Narren, blind, toll, unſinnig, raſend, thöricht und tobend ſind, dieſe Folge iſt gewiß &c.* GERHARDUS.

præſentat ſufficienter Chriſtum ut immolatum, non enim ſolus ſanguis eſt victima. Præterea *in ſacrificio miſſae debet eſſe re ipſa, quod fuit in typo in ſacrificio Melchiſedech, cum Chriſtus ſit ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech, Pſalm. CIX. Melchiſedech autem obtulit panem & vinum. Gen. XIV.* Denique *ſacrificium proprie ordinatur ad remiſſionem peccatorum, unde dicitur propitiatorium, ſine ſanguinis autem effuſione non fit remiſſio; Hebr. IX. neceſſe igitur fuit, ut perſpicue repraeſentaretur ſanguinis effuſio.* Reſp. hæ rationes (præterquam quod falſa hypotheſi de vero & reali ſacrificio a Chriſto in cœna inſtituto nituntur) id ſolum probant, ſpeciem vini in ſacrificio eſſe neceſſariam, nequaquam vero probant, præter ſpeciem panis etiam vini ſpeciem a ſacerdotibus neceſſario *ſumendam* eſſe. Si confugiant ad mandatum Chriſti: *Bibite*, urgemus hoc, quod datum fuerit apoſtolis non conficientibus, ac proinde laicorum vicem in prima cœna repræſentantibus: hic autem quæritur de mandato, quod utramque ſpeciem a ſacerdotibus conficientibus accipiendam eſſe probet.

§. LIII. Quomodo vero probat Bellarminus, unam ſpeciem tam eſſe integrum ſacramentum, quam ambas? *In quolibet ſacramento* (inquit) *requiritur ſignificatio & cauſalitas, haec autem reperiuntur in qualibet ſpecie. Siquidem ſignificatio euchariſtiae, ut eſt ſacramentum, duplex eſt: prior internae refectionis, poſterior unionis fidelium inter ſe & cum Chriſto. Utraque autem ſignificatio in qualibet ſpecie reperitur. Nam in ſpecie panis ſignificatur ſufficienter refectio animae, etiamſi non adderetur ſpecies vini, & ſimiliter in ſpecie vini, etiamſi non adderetur ſpecies panis. Nam etiamſi ſpecies panis non ſignificet refectionem ſpiritualem, niſi per modum cibi, & ſpecies vini non ſignificet eandem refectionem, niſi per modum potus, tamen ut aliquid dici poſſit abſolute & vere ſacramentum, ſatis eſt, ſi ſignificet refectionem aliquam ſpiritualem, & eandem revera efficiat. Quocirca duo illa ſigna, ſpecies ſcilicet panis & ſpecies vini, non tam eſſentiales, quam integrales partes hujus ſacramenti eſſe videntur, ex quo ſequitur, ut euchariſtia ſub una ſpecie ſit verum & integrum ſacramentum eſſentialiter, licet etiam pars ſacramenti dici poſſit, ſi partes materiales ſymboli externi conſiderentur &c. Quod attinet ad alteram ſignificationem, in ſpecie ſola panis & in ſpecie ſola vini ſignificatur unio fidelium cum Chriſto & inter ſe. Quantum ad cauſalitatem ſeu efficientiam, eadem reperitur in qualibet ſpecie hujus ſacramenti. Nam tota efficientia naſcitur ex Chriſto, qui ſub illis ſpeciebus continetur, Chriſtus autem idem & totus eſt, tam ſub ſpecie panis, quam ſub ſpecie vini. Accedit, quod quaelibet ſpecies habet propriam materiam, propriam formam, & quod eſt amplius, propria quadam actione & conſecratione conficitur, nec ullo modo, ut ſacramentum ſit, una ſpecies pendet ab alia. Nam Dominus prius ſub ſpecie panis ſacramentum confecit & manducandum dedit, ac deinde manducatione abſoluta ſub ſpecie vini ſacramentum confecit & bibendum tradidit. Id ipſum ex figuris vet. teſt. probatur &c.* Hæc Bellarminus. Reſp. 1.) Primarium officium panis & vini in ſacra cœna non eſt ſignificare ac repræſentare, ſed eſſe medium, organum & vehiculum, per quod communicantibus exhibeantur res cœleſtes, corpus ſcilicet & ſanguis Chriſti. Illa vero κοινωνία juxta manifeſtam Chriſti inſtitutionem & apoſtoli declarationem ita comparata eſt, ut panis ſit κοινωνία corporis, vinum autem ſanguinis Chriſti, ac proinde una ſpecies ad ſacramentalis uſus integritatem non ſufficit. 2.) Num vero plena & perfecta refectio eſt abſque potu? medici tradunt & experientia atteſtatur, homines gravius torqueri ſiti, quam fame. Si ergo ſpecies panis ſignificat refectionem tantum per modum cibi, ergo non ſignificat perfectam refectionem. Et viciſſim, ſi ſpecies vini ſignificat refectionem tantum per modum potus, ergo non ſignificat perfectam refectionem. 3.) Eſſentia ac forma euchariſtiæ conſiſtit in actione a Chriſto definita & expreſſa, ſicut & baptiſmi ac reliquorum ſacramentorum forma. Actio illa in euchariſtia non eſt tantum benedicti panis manducatio, ſed etiam benedicti vini

ni bibitio. Ergo uſus calicis eſt pars eſſentialis eucharitliæ. 4.) Si ſpecies vini ex conceſſione Bellarmini eſt pars integralis & materialis, utique erit in uſu euchariſtiæ neceſſaria. Sublata enim parte integrali & materiali, res ipſa non amplius manet integra. 5.) Si unio fidelium cum Chriſto & inter ſe *optime* una ſolum ſpecie ſignificatur, cur Chriſtus ſub utraque euchariſtiam inſtituit? cur primitiva eccleſia utramque ſpeciem uſurpavit? 6.) Quæ de efficientia ſacramenti perfecte ab una ſpecie promanante diſputantur, fundamento concomitantiæ nituntur. De efficacia ſacramenti euchariſtici judicandum est ex propria inſtitutionis ſede, quæ oſtendit, mediante pane manducari corpus Chriſti, quod pro nobis in mortem traditum, mediante vino bibi ſanguinem Chriſti in ara crucis pro peccatis noſtris effuſum. 7.) Si nullo modo una ſpecies ab alia pendet, ut ſit ſacramentum, quomodo concilium Conſtant. & Trident. dicunt, Chriſtum ſub utraque ſpecie euchariſtiam inſtituiſſe? 8.) Pars una nunquam eſt totum, neque una pars abſolvit totum. Singulæ ſpecies ſive ſymbola in cœna ſunt partes euchariſtiæ totius, nempe eſſentiales terrenæ. Ergo ſingulæ ſpecies ſive ſymbola in ſacra cœna non ſunt ipſum totum, nempe integrum euchariſtiæ ſacramentum. 9.) De figuris, quas Bellarminus addit, infra ſuus erit dicendi locus (*).

§. LIV. Cap. 23. conatur Bellarminus probare, non majorem utilitatem ſumi ex communione ſub utraque ſpecie, quam ſub una. Reſp. 1.) Alenſis part. IV. quæſt. 53. membr. 1. Caſpar Caſſalius libr. II. de cœna cap. 25. Georg. Caſſander de comm. ſub una ſpecie, & ex parte Ruardus Tapperus, decanus Lovanienſis, ex ipſis Pontificiis hoc negant. 2.) Fundamentum eorum omnium, quæ Bellarminus hoc loco adducit, eſt concomitantia, de qua ſuperius. 3.) Si non ſumitur major utilitas ex communione ſub utraque ſpecie, quam ſub una, cur Chriſtus hoc ſacramentum inſtituit ſub utraque, ut concilium Conſtant. & Trident. concedunt? ita nimirum *juſtificatur ſapientia a filiis ſuis*. Luc. VII. 35. 4.) Non poteſt ſperari fructus ex eucha-

3.) Non ſumi majorem utilitatem ex communione ſub utraque, quam ſub una ſpecie.

(*) Alii ex Pontificiis urgent, *etiam una ſpecie dominicam paſſionem repræſentari, idque docuiſſe Lucam eo ipſo, dum ſignificationem paſſionis adjunxit primæ ſpeciei.* Joh. Gibbonus in theſib. de communione ſub una ſpecie, Treviris anno 1583. propoſitis, theſ. 114. *Reſp.* Lucas ea propter non excludit alteram ſpeciem, utpote quam ſtatim ſubjicit. Lucas ſignificationem paſſionis adnectit primæ ſpeciei, Matthæus alteri, Paulus utrique: ex quo manifeſtum redditur, utraque ſpecie ſimul dominicam paſſionem ſignificari & non una tantum; alter enim evangeliſtarum ex altero explicandus eſt, alioquin ex Marco colligeretur, mortem Chriſti neutra ſpecie ſignificari, quando quidem ille non ſubjungit hæc verba: *Hoc facite in mei commemorationem.* Exſtant in iure canonico dicta veterum, in quibus non una ſed utraque ſpecie paſſio Domini denotari dicitur cap. cum frangitur diſt. 2. de conſecr. cap. quia morte, diſt. ead. Staniſl. Grodicius in poſt. fer. II. paſch. conc. II. *In vitam rediit Lazarus ad ſolam Chriſti vocem, Johan. XI. filius viduæ & filia archiſynagogi tum ad vocem tum ad tactum, illic quidem loculi, hic vero manus puellæ. Vides tantumdem unam, quantum plures ceremonias valere. Ergo in euchariſtia tantumdem ſub una ſpecie, quantum ſub utraque ſumitur.* Reſp. 1.) A poſſe ad eſſe non valet conſequentia. Non negamus, quemadmodum Chriſtus vel ſola voce, vel tactu cum voce conjuncto, vel ſolo nutu vel pluribus modis eundem effectum miraculoſum potuit producere; ita etiam eundem potuiſſe & poſſe ſub una ſpecie ſeu elemento ſacramentali tam ſanguinem quam corpus ſuum exhibere, ſi voluiſſet. Noluiſſe enim illum, teſtamenti ſanctio manifeſtum fecit, in qua diſerte dicit: *Hoc facite.* 2.) Nihil ergo ad rem pertinet talis analogia, quæ a liberis ceremoniis actionis privatæ & ad imitationem vel continuationem nunquam trahendæ ad ſacramentalem actionem traducitur. Hoc erat oſtendendum, poſtquam Dominus ſacramenta certis ſubſtantialibus requiſitis ſua inſtitutione expreſſe circumſcripſit, liberum manſiſſe apud fideles, vel etiam libere & pie factum eſſe ab apoſtolis aliiſque fidelibus, ut unum vel plura omitterentur cum Dei beneplacito & ſalva integritate ſacramenti. GERHARDUS.

euchariſtiæ ſacramento, ſi contra inſtitutionem Chriſti celebretur. Eam vero utriusque ſpeciei ſive ſymboli externi uſum requirere, oſtendimus ſuo loco. Sed videamus, quomodo Bellarminus theſin ſuam probet. Format quatuor propoſitiones. 1.) *Ejus fructus, quem Lutherani omnes in ſacramentis quaerunt, non minus percipiunt, qui ſub una ſpecie communicant, quam qui ſub duabus. Nam fructus, quem Lutherani in ſacramentis quaerunt, eſt excitatio fidei vel confirmatio; dicunt enim, ſacramenta non aliter prodeſſe quam ſignificatione ſua tanquam viſibili verbo repraeſentando promiſſiones Dei. Iſte autem fructus melius obtinetur videndo euchariſtiam in menſa, quam eam manducando, nam dum manducatur, continuo perit ſignificatio, at dum cernitur & attente cogitatur, ſemper repraeſentat & ſignificat promiſſiones Dei, etiamſi per integrum annum quis eam cernere vellet. Praeterea ſignificatio melius adprehenditur per oculos, quam per guſtandi ſenſum, cum ſit illa longe ſpiritualior & aptior ad intelligentiam juvandam. Nihil ergo fructus perit communicantibus ſub una, quia licet unam tantum ore ſumant, tamen oculis utramque ſumunt* (*). Sed *reſp.* nequaquam dicimus, ſacramenta non aliter prodeſſe, quam ſignificatione ſua; ſed duos principales ſacramentorum fines ſtatuimus, *primo* quod ſint ſalutaria & efficacia media, per quæ bona evangelii propria, videlicet gratia Dei, remiſſio peccatorum, juſtitia & vita æterna nobis offerantur & credentibus adplicentur: *deinde* quod ſint ſigilla, quibus promiſſiones evangelii ad fidei confirmationem obſignentur. Hic fructus omnino requirit, ut vera fidei obedientia juxta Chriſti inſtitutionem ſacramentis utamur, nihil quidquam addentes vel dementes, vel mutantes. Quare cum in euchariſtia non niſi mediante benedicto vino ſacramentalem ſanguinis ſui bibitionem Chriſtus inſtituerit ac promiſerit, ideo non ſolum benedictum panem manducare, ſed etiam e benedicto calice bibere debemus: cum vinum euchariſticum non ſolum ſignum, ſed etiam organum ſit & *κοινωνία* ſanguinis Chriſti, ideo non ex uſu tantum ſignificandi, ſed etiam medio participandi de ſacramentalibus ſymbolis judicare debemus. Libr. II. de ſacram. c. 2. Bellarminus ſententiam noſtram ſic exponit, quod ſentiamus, non ſacramenta, ſed fidem, quatenus a ſacramentis excitatur, juſtificare. Atqui fidem non opponimus ſacramentis, ſed conjungimus tanquam ſubordinata. Et verbum & ſacramenta ſunt manus Dei offerens, fides ex parte noſtra eſt manus adprehendens. Sacramenta fidem excitant, non ſolum exterioribus ſenſibus repræſentando, ſed fidem vere conferendo, augendo & confirmando, ut ſuo loco oſtendimus. 2.) *Secunda* Bellarmini propoſitio hæc eſt: *Ex qualibet ſpecie percipitur tantum ejus fructus, quem catholici in ſacramento quaerunt, quantum neceſſarium eſt ad ſalutem. Fructus ille eſt gratia Dei animae infuſa, ſed quaelibet ſpecies confert gratiam, cum ſit verum ſacramentum, & quilibet gradus gratiae ſufficit ad implenda mandata, imo etiam ad pellenda omnia peccata.* Reſp. principales ſacræ cœnæ fines ſunt obſignatio promiſſionis de remiſſione peccatorum & fidei confirmatio. Promiſſio de remiſſione peccatorum notanter addita eſt calici euchariſtico: *Hic calix eſt nov. teſt. in meo ſanguine, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Ut igitur illa promiſſio nobis adplicetur, non abrogandus eſt calicis uſus. Et quæ poteſt eſſe fidei confirmatio, ſi propter ratiocinationes humanas a Chriſti inſtitutione diſcedimus? Ut Chriſto inſeramur, & vitæ ſpiritualis ex ipſo participes reddamur, requiritur, ut vera fidei

(*) Verſus Pontificiorum ſunt:

Ut careas rebus, lis eſt modo de ſpeciebus.
Haud Chriſtus ſpecies, ſed veras inſtituit res.
Ut cortex ſpecies & verus nucleus eſt res,
Sic panis ſpecies & Chriſti viva caro res,
Tegmina ſunt rerum ſpecies, non res ſpecierum.
Adparet ſpecies, credenti porrigitur res.
Cur igitur ſpeciem captans rem negligis ipſam?
Sit tibi cura rei, non ſigni vel ſpeciei.
Si frueris rebus, non cures de ſpeciebus.
Nam pereunt ſpecies, ſed Chriſtus vera manet res.
GERHARDUS.

bedientiæ panem, qui eſt *κοινωνία* corporis
li, manducemus: & vinum, quod eſt *κοινω-*
nguinis Chriſti, bibamus. *Haec ſumta &*
a, ait Hilarius libr. VIII. de Trinit. *faci-*
ut Chriſtus in nobis & nos in Chriſto ma-
us. Quod Bellarminus h. l. addit, *quemli-*
adum infuſae gratiae (nos ex ſcripturis
nus renovationem per Spiritum ſanctum)
re ad implenda mandata, & pellenda o-
peccata, de eo quid ſtatuendum ſit, in
ru de juſtificatione oſtenſum fuit. 3.) *Ter-*
Bellarmini propoſitio ſuccedit: *Licet plus*
ie & fructus ex utraque ſpecie, quam ex
uperetur, non propterea opus eſſet vel ex-
it, ut omnes utramque ſpeciem ſumerent.
ex duobus malis ſemper eſt minus eligendum,
utem minus malum, ut homines aliqui ca-
aliquo bono non neceſſario, quam ut ſacra-
um Dei evidenti periculo irreverentiae expo-
r. Exponeretur autem evidenti periculo, ſi
uniter populo daretur euchariſtia ſub ſpecie
moraliter enim fieri non poſſet, quin ſae-
ffunderetur ſanguis Domini: & confirma-
emplis ſimilibus. Certe ſacerdotium gra-
confert, nec tamen expedit omnibus fieri
otes. Parvulis euchariſtia gratiam confer-
& tamen, quia ea non indigent neceſſario,
ne irreverentia eis dari poſſet, non datur
que a catholicis, neque ab haereticis. Prae-
plus gratiae recipi poteſt ex frequenti com-
ne ſub una ſpecie, quam ex rara ſub utra-
non igitur neceſſaria eſt communio ſub utra-
cum facili negotio compenſari poſſit dam-
ſi quod ſit. Denique poſita veritate ſe-
e concluſionis magis lucratur, qui ut eccle-
bediat, communicat ſub una, quam qui ſub
s, ſine illo ingenti obedientiae fructu. Reſp.
mmunio ſub utraque ſpecie hoc ſacramen-
videnti irreverentiæ periculo exponit, qui
quod Chriſtus ſub utraque ſpecie illud inſti-
num hoc periculum ei ignotum fuit? de
iac re plura ſuo loco. Exempla de ſacer-
& communione infantum ſunt diſſimilia.
dotium eſt inſtitutio *ſtatus*, ad quem non
s chriſtiani obligantur, ſed euchariſtia eſt
nio *ritus*, qui ad totam eccleſiam ſpectat.
Quod parvulis non datur euchariſtia, illud non
fit propter periculum irreverentiæ, ut Bellarmi-
nus putat, ſed quia probare ſe nondum poſſunt
juxta præſcriptum apoſtoli 1 Cor. XI. 28. Libr. I.
de bapt. c. 9. reſp. ad 9. argum. Anabapt. Re-
ctius diſſerit Bellarminus de cauſa, propter quam
infantibus non datur euchariſtia, nimirum quia
ipſis non eſt a Chriſto inſtituta. Quod plus gra-
tiæ recipi dicit ex frequenti communione ſub una
ſpecie, quam ex rara ſub utraque, ad illud re-
ſpondemus, nec raram nec frequentem commu-
nionem ſub una ſpecie inſtitutioni Chriſti con-
venire, ſed frequentem communionem ſub u-
traque. Denique quod Bellarminus concludit,
magis illum lucrari, qui, ut eccleſiæ obediat,
communicat ſub una, quam qui ſub duabus ſine
ingenti illo obedientiæ fructu, illud convenit cum
eo, quod olim Zieglerus contra Waldenſes ſcri-
pſit: *Nos unam tantum ſpeciem ſub obedientia*
Romanae eccleſiae manducamus, certi quia per
hoc obſequium fidei vivemus in aeternum. Ve-
rum hæc eſt cœca & præpoſtera obedientia. Fi-
dei obedientiam nobis commendat ſcriptura
Rom. I. 5. XVI. 26. Fides autem reſpicit ver-
bum. Vera eccleſia inhæret verbis ſui ſponſi.
Si in ſermone meo manſeritis, vere diſcipuli mei
eritis, dicit ſalvator. Joh. VIII. 31. Diſpoſi-
tio de uſu calicis intermittendo eſt contraria in-
ſtitutioni, ut fatetur concilium Conſtantienſe
ſeſſ. XIII. & Gregor. de Valentia de miſſa f. 95.
quomodo igitur pro veræ eccleſiæ diſpoſitione
acceptari poteſt? Animadvertenda autem hoc
loco præpoſtera diſputandi ratio Pontificiis uſi-
tata. Quæritur: an lex illa de communicatione
laicorum ſub una tantum ſpecie ſit legitima?
Adfirmat Bellarminus, quia eſt lex eccleſiæ, hoc
eſt, concilii Conſtantienſis & Tridentini: at de
hoc ipſo eſt quæſtio, an ſcilicet concilia illa re-
cte ſtatuerint. 4.) *Quarta* propoſitio Bellar-
mini hæc eſt: *Nihil ſpiritualis fructus capitur*
ex duabus ſpeciebus, quod non capiatur ex una.
Hanc propoſitionem fatetur non eſſe adeo cer-
tam, ut eſt ſuperior, cum de ea varie ſentiant
theologi, neque concilium eam aperte definie-
rit; probat vero eam hoc modo: *Si ſumtio u-*
triusque ſpeciei plus gratiae aut fructus ſpiritua-
lis

lis conferret, quam ſumtio unius, id neceſſario oriretur vel ex ſymbolo continente, vel ex re contenta. Ex ſymbolo id naſci non poteſt, quia ſymbolum non operatur, niſi per virtutem ſibi impreſſam, in euchariſtia autem loco virtutis impreſſae eſt ipſe Chriſtus, ſive corpus ejus & ſanguis. Nec ex re contenta major gratia oritur, quia unus & idem Chriſtus eſt in utraque ſpecie. Reſp. panis benedictus eſt communicatio corporis Chriſti, vinum benedictum eſt communicatio ſanguinis Chriſti, 1 Cor. X. 16. qui ergo calicem in ſacra cœna non uſurpant, de communicatione ſacramentali ſanguinis Chriſti certi eſſe nequeunt. Urget Bellarminus fructum, qui percipitur ex obedientia erga decreta eccleſiæ: rectius feciſſet, ſi reſpexiſſet fructum, qui percipitur ex obedientia erga inſtitutionem Chriſti. Quæcunque Bellarminus hoc loco diſputat, nituntur fundamento concomitantiæ, de qua ſuperius fuit actum. Argumentamur autem contra illum hoc modo: ſi non plus fructus percipitur ex utraque ſpecie, quam ex una, quare ſacerdotes non ſunt contenti una ſpecie? Bellarminus hic mutat quadrata rotundis, & andabatarum more pugnat: *Dico*, inquit, *ſumtionem euchariſtiae ſub ſpecie panis gratiam conferre, ſed eam gratiam in ſumtionem utriusque ſpeciei ut in unam cauſam eſſe referendam, quandoquidem ad unam refectionem utraque ſpecies confert.* (At ſi utraque ſpecies eſt cauſa gratiæ ſacramentalis, ergo laici communicantes ſub una ſpecie non fiunt participes gratiæ ſacramentalis, quia ubi duæ cauſæ ad effectum producendum requiruntur, altera non agit ſine altera.) Pergit Bellarminus: *Poſſet etiam dici, euchariſtiam ſub ſpecie panis non conferre gratiam, niſi tota ſumtione euchariſtiae abſoluta. Et quia cum ſequitur utraque ſpecies, non cenſetur abſoluta ſumtio, niſi cum ſumta eſt utraque ſpecies, ideo euchariſtiam ſub ſpecie panis conferre quidem gratiam, ſed non ante ſumtionem alterius ſpeciei.* (Atqui ſi euchariſtia non confert gratiam ſub ſpecie panis, niſi tota ſumtione euchariſtiæ abſoluta, & ſi non cenſetur abſoluta ſumtio, niſi cum ſumta eſt utraque ſpecies, conſequens eſt, communionem ſub una ſpecie non conferre gratiam, quia ex inſtitutione Chriſti utraque ſpecies ſequi debet.) Pergit Bellarminus: *Sacerdotes non ſolum non inutiliter ſumunt utramque ſpeciem, quia utraque ſpecies operatur, ſed etiam quia ea ſumtio, licet non ſit neceſſaria ex parte ſumentis, eſt tamen neceſſaria ex parte ſacramenti, nam quia ſacramentum ſub duplici ſpecie inſtitutum eſt, utraque ſpecies neceſſario ab aliquibus ſumenda.* (Imo vero ab omnibus, quibus eſt inſtituta, jam vero inſtitutio ad laicos ſpectat, niſi vel aliam quandam inſtitutionem cœnæ pro laicis factam monſtrare poſſint, vel in univerſum laicos a communione ſacramenti excludere velint. *Sed maxime omnium neceſſaria eſt ſacerdotibus utriusque ſpeciei ſumtio ob perfectionem ſacrificii.* (At hoc eſt principium petere. Chriſtus non inſtituit ſacrificium pro ſacerdotibus, ſed ſacramentum pro omnibus chriſtianis.)

§. LV. Cap. 24. conatur Bellarminus variis rationibus probare nullum præceptum divinum a Chriſto datum de utraque ſpecie ſumenda. *Primam* rationem petit a figuris: *Pleraeque figurae euchariſtiae manducationem ſub una ſpecie ſignificant; ubi quinque figuras enumerat, videlicet lignum vitae in medio paradiſi, agnum paſchalem, manna, panes propoſitionis & participationem ſacrificiorum* (*). Reſp. 1.) Ex allegoriis non ducuntur argumenta apodictica in articulo fidei. *Theologia ſymbolica non eſt argumentativa*, dicunt Scholaſtici. 2.) Adplicatio figurarum non eſt facienda proprio arbitrio, ſed niti debet literali aliquo ſcripturæ textu, & cum analogia fidei congruere. Inſtitutio cœnæ verbis propriis & perſpicuis utramque ſpeciem requirit: hic literalis textus non eſt explicandus per figuras, ſed potius vet. teſt. figuræ

4.) Nullum præceptum divinum de utraque ſpecie eſſe datum, probatur primo ex figuris.

(*) Ita & in confutatione Auguſtanæ confeſſionis Faber & Eccius pro confirmanda una ſpecie adlegarunt hiſtoriam de filiis Heli manducaturis panem, 1 Reg. II. & ex ea concludere voluerunt, ſolo pane debere laicos eſſe contentos. Chytræus in Aug. conf. p. 189. GERHARDUS.

ex illo ſunt explicandæ. 3.) Aqua ex pe- fluens itidem fuit euchariſtiæ figura, faten- armino: ergone etiam ſola ſpecies vini uſur- oteſt ? atqui id non concedunt omnes Pon-

4.) Proponimus igitur hoc *theorema* gicum ; ſi multæ figuræ rem unam repræ- t, quidquid eſt in figuris ſingulis, quate- nt figuræ, id totum eſt in re figurata. hoc confirmari multis exemplis, ſed judi- , in re manifeſta id non eſſe neceſſarium. lo ergo Bellarminus cumulat tales figuras na ſpecie, committit ἐλλειπτῶς enumera- quia antitypus cœnæ oſtendit typum de- ſſe plenum, ideoque conjungendas figu- i & potus. 5.) Et cur non adferunt ty- Melchiſedeci, quem alias pro ſtabiliendo io miſſatico urgere ſolent? Melchiſede- otulit panem & vinum, id quod typum iſtiæ fuiſſe patres paſſim docent. Vide ntem Alexand. libr. IV. ςρωμ. Cypria- br. II. epiſt. 3. Euſebium libr. V. demon- . 3. Ambroſium libr. V. de ſacram. c. 1. anium hæreſ. LV. Auguſtinum epiſt. 95. loretum, Arnobium, Hugonem, Caſſiodo- alios in Pſalm. CIX. Bellarminus excipit, *contendere pro neceſſitate unius ſpeciei, ſic- r pro neceſſitate duarum.* Atqui praxis in contrarium. Concilium Conſtant. ſeſſ. *Sancta ſynodus declarat, effectualiter pu- r contra hoc decretum excedentes, qui nicando populum ſub utraque ſpecie panis i exhortati fuerint, & ſic faciendum do-* . Et poſtea : *Qui ex illis ad pœnitentiam non curaverint animo indurato, per cen- ccleſiaſticas, ut haeretici ſunt coërcendi, o etiam ad hoc, ſi opus fuerit, brachii is auxilio.* Vide etiam concilium Trident. XI. & Gregorium de Valent. de miſſa . Præterea, ne ſic quidem ſatisfit Chriſti inſtitutioni, quæ non liberum reliquit utriusque ſpeciei uſum, ſed neceſſarium eſſe oſtendit. 6.) Adprime hoc loco notandum, quod Paulus de ſacramentorum figuris tractans, 1 Cor. X. utraſque figuras cibi & potus conjungit, quando ad euchariſtiam eas adplicat, ſicque ſuo exemplo oſtendit, non diviſim ſed conjunctim vet. teſt. figuras ſumendas eſſe. v. 3. *Omnes eandem eſcam ſpiritualem comederunt.* v. 4. *Omnes eundem potum ſpiritualem biberunt* (*). Regerit Bellarminus, *aquam, cum data eſt populo in ſignum ſpiritualis potus, ſolam datam eſſe, ſine ullius cibi ſpiritualis adjunctione.* Reſp. imo vero, quia ſingulis diebus manna cœlitus depluit, inde colligitur, quod eodem tempore manna & aqua ex petra populo data fuerint ad perfectam per cibum & potum refectionem. Quod ſi vel maxime aqua ſine cibi adjunctione fuiſſet data, tamen ex eo, quod Paulus utramque figuram cibi & potus in hoc negotio conjungit, immote colligitur, quod & nos utramque figuram conjungere debeamus. 7.) In paradiſo non ſolum fuit arbor vitæ, ſed etiam irriguus ille hortus quatuor fluminibus ex uno fonte promanantibus humectatus fuit. Geneſ. II. 10. Non ſolum caro agni paſchalis manducabatur, ſed etiam ſanguine ejus poſtes adſpergebantur. Gregorius homil. XXII. in evangel. *Sanguis Chriſti ſuper utrumque poſtem ponitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur.* Regerit Bellarminus, *ſanguinem illum non poſſe referri ad potum, cum nec biberetur, nec daretur hominibus, & prius linirentur ex eo poſtes, quam agnus manducaretur.* Reſp. non eſt neceſſe, ut idem ſit in antitypo, quod eſt in typo, ſed ſufficit, ut analogum quid in antitypo inveniatur. Sanguinis eſu Judæis interdictum fuit: interim ut figura euchariſtiæ in typo agni paſchalis eſſet plena, poſtes domus eo liniri præceptum fuit. 8.) Ex figura

Ambroſius in libr. de his qui init. myſteriis ap. 8. & 9. utramque figuram mannæ & a- uæ conjungit. *Manna illud* (inquit) *de cœlo, oc ſuper cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlo- um: illud corruptioni obnoxium, ſi in diem terum ſervaretur, hoc alienum ab omni corruptione, quod quicunque religioſe guſtaverit, corruptionem ſentire non poterit: illis aqua de petra fluxit, tibi ſanguis a Chriſto. Illos ad horam ſatiavit aqua, te ſanguis diluit in æternum.* cit. diſt. 2. de conſecrat. cap. 69. GERHARDUS.

figura participationis ſacrificiorum ſequeretur, etiam ſacerdotes non debere calicem bibere, quia vet. teſt. ſacerdotes carnem victimarum ſine ſanguinis uſu comedebant. Regerit Bellarminus, *ſacerdotum bibitionem reſpondere conſumtioni per ignem.* Reſp. illa conſumtio per ignem non magis ſpectat ad ſacerdotes, quam ad laicos. Recte ergo Caſſander de comm. ſub utraque ſpecie p. 47. *Exſtiterunt quidam, qui vet. teſt. teſtimoniis abuſi ſunt ad probandum, jus Domini ſanguinis ad ſolos ſacerdotes, non autem ad fideles pertinere, eo quod in vet. teſt. offerentes quidem e populo de ſacrificiis, quae erant in materia ſolita, edebant, de libaminibus vero, quae erant in materia liquida, ſolis miniſtris, non autem populo libare fas erat: quaſi huic commento non ſatis Chryſoſtomus occurrat, cum ait: non ſicut in lege veteri partem quidem ſacerdos comedebat, partem etiam populus, & non licebat populo participem eſſe eorum, quorum particeps erat ſacerdos, ſed nunc non ſic: verum omnibus unum corpus proponitur & poculum unum.* Sacerdotum bibitio in ſacra cœna nititur mandato Chriſti: ſi enim Chriſtus non inſtituiſſet cœnam eo modo, ut manducationi benedicti panis adderetur bibitio benedicti vini, nunquam ex typo conſumtionis per ignem vel libaminum bibitio ſacerdotum probari poſſet. Atqui eodem Chriſti mandato nititur & laicorum bibitio (*). Bellarmini adplicatio nititur falſa hypotheſi, quod ſcilicet ſacra cœna ſit ſacrificium propitiatorium vere & proprie ſic dictum. 9.) Quod ſi vel maxime bibitio ſacerdotum ex conſumtione ſacrificiorum per ignem vel libaminum potu utcunque probari poſſet, quid de reliquis figuris fiet? Si enim argumentum a figura arboris vitæ, agni paſchalis, mannæ & panum propoſitionum deductum efficaciter concludit, ſequetur, etiam ſacerdotibus ſub una tantum ſpecie communicandum, ſiquidem non ſolum laici, ſed etiam ſacerdotes in illis figuris cibum abſque potu habuerunt. 10.) Concludimus igitur reſponſionem ad hoc argumentum forti inverſione. Quia in paradiſo non ſolum fuit arbor vitæ, ſed etiam irrigatio fluminum, Gen. II. 10. quia Melchiſedecus non ſolum panem, ſed etiam vinum protulit, Gen. XIV. 18. quia non ſolum caro agni paſchalis fuit manducata, ſed etiam ſanguine ejus poſtes & limina domuum adſperſa, Exod. XII. 7. quia Iſraëlitis non ſolum manna ex nubibus, ſed etiam aqua ex petra fuit data, Exod. XVI. 15. XVII. 6. quia Eliæ non ſolum panis toſtus, ſed etiam aqua per angelum fuit adlata: 1 Reg. XIX. 6. ideo vi inſtitutionis Chriſti panis euchariſticus non ſolum manducandus, ſed etiam ex calice euchariſtico bibendum.

§. LVI. *Secundam* adſertionis ſuæ rationem petit Bellarminus ex doctrina & exemplo Chriſti. *Dominus enim, cum Joh. VI. de fructu euchariſtiae loquitur, non ſemel, ſed quater unam ſpeciem ſufficere docet ad ſalutem. Ibidem panes multiplicavit, non potum. Luc. XXIV. cum diſcipulis in Emaus panem fregit.* Reſp. 1.) Sacramentalis manducatio & bibitio fundamentum habent in ſacræ cœnæ inſtitutione, Matth. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. 1 Cor. XI. ſed in cap. VI. Johannis de ſpirituali manducatione & bibitione agitur, ut ex multis circumſtantiis evidentiſſime probari poteſt, & ſuo loco plenius demonſtrabimus (**). 2.) Hæc aperta veritas multos ex Pontificiis coëgit fateri, non agi hoc cap. VI. Johannis de ſacra-

Secundo ex doctrina & exemplo Chriſti.

(*) In participatione ſacrificiorum Iſraëlitæ etiam biberunt. Deut. XII. 11. jubentur adducere holocauſta, victimas, decimas, &c. ac lætari, at quomodo ſine potu reliquias ſacrificiorum conſumere & cum voluptate convivia illa inſtituere potuiſſent? adde, quod vina, id eſt, primitiæ & decimæ de vino etiam fuerint oblatæ. Deut. XIV. 26. Sic 1 Sam. I. 9. *ſurrexit Hanna, poſtquam in Silo comederant & biberant.* Jn ſolennibus ſacrificiis paſchalibus etiam biberunt. Deut. XVI. 1. GERHARDUS.

(**) Bellarminus libr. IV. de ſacr. euchar. c. 22. *In ſpirituali refectione non diſtinguuntur cibus & potus.* GERHARDUS.

cramentali manducatione. Tales ſunt: Biel lect. 84. ſup. can. (*). Cuſanus card. ep. VII. ad Bohem. Cajetanus in p. III. Thomas q. 80. art. ult. Ruard. Tapperus in explic. art. 15. Heſſelius l. de comm. ſub una ſpecie. Corn. Janſenius c. 59. harm. evang. (**). 3.) Chriſtus in deſerto non multiplicavit potum, quia ejus nulla penuria. Figuræ non ſunt noſtro arbitrio adplicandæ, ſed juxta fidei analogiam exponendæ: ſæpe plus eſt in antitypo, quam in uno aliquo typo ſeorſim ſumto. Ratione *generis* poteſt fieri adplicatio hujus miraculi ad ſacram cœnam. Quemadmodum Chriſtus ibidem corporaliter refecit turbam, ita adhuc hodie ſpirituali cibo in euchariſtia nos reficit. 4.) Hiſtoriam cœnæ Emaunticæ fatetur Bellarminus ab ipſis Pontificiis varie exponi. Johannes a Lovanio & alii contendunt, *ſacramentum euchariſtiae datum a Chriſto fuiſſe duobus diſcipulis.* Cornel. Janſenius in expoſitione illius loci ſtatuit, *panem a Domino benedictum in Emaus non fuiſſe quidem euchariſtiam, ſed fuiſſe tantum euchariſtiae figuram, & voluiſſe Dominum hoc exemplo demonſtrare fructum & utilitatem euchariſtiae in una ſpecie.* Bellarminus dubitat, quæ expoſitio alteri præferenda ſit, tandem dicit, *utramque expoſitionem oſtendere, quod ea ſit utilitas euchariſtiae in una ſpecie, ut minime ſit exiſtimandum, fuiſſe imperatum omnibus illius uſum in ſpecie utraque.* Idem ſtatuit Sebaſt. Barradius in conc. evangel. &c. 5.) At priori expoſitioni merito obvertitur, quod non poſſit inſtitutio cœnæ pro laicis ex hoc loco exſculpi, cum omittantur verba ſubſtantialia: *Hoc eſt corpus meum: Hic eſt ſanguis meus.* Inde Auguſtinus ſerm. CCXLVI. de temp. Gregorius hom. XXIII. in evang. atque alii ex veteribus ad communem cœnam referunt, quam explicationem Lyranus probat ex eo, quia Matth. XIV. itidem dicitur, quod Chriſtus *acceptis panibus adſpiciens in cælum benedixerit,*

(*) c. Dupliciter 49. diſt. 2. de conſecrat. ex Hieronymo c Credere 59. diſt. ead. ex Auguſtino docetur de ſpirituali manducatione agi Joh. VI. Suarez libr. II. defenſ. fidei cathol. c. 5. p. 368. *Multi catholici negarunt, illa verba Joh. VI. intelligenda eſſe de manducatione ſacramentali.* Majerus controv. III. p. 104. §. Sed contra, fatetur, *Chriſtum cœpiſſe illum ſermonem de manducatione ſpirituali Joh. VI. quæ fit per fidem in ipſum.* GERHARDUS.

(**) Quibus laudatis auctoribus hoc nomine graviter ſuccenſet Maldonatus in Joh. VI. 53. *Scio* (inquit) *catholicos, ſcio doctos, ſcio religioſos ac probos viros eſſe, ſed minime profecto utilem atque fidelem in hac re eccleſiæ operam navaverunt, quod contra ſcripturæ ſenſum, contra patrum omnium interpretationem, contra tacitum, imo minime tacitum, ſed ſatis ſuperque explicatum conſenſum eccleſiæ dixerint, atque contenderint, hoc loco de ſacramento non agi, quod, ut benigniſſime dicam, eſt temerarium, gravioribusque condemnarem verbis, niſi compertum haberem, homines bene catholicos errore magis animi, quam vitio in hæreticorum ſententia impegiſſe.* Majerus in VIII. controv. cap. 5. p. 87. *Ideo urgens Chriſtus veritatem rei, quæ in hoc ſacramento ſumitur, perpetuo & manducationem carnis & potum ſanguinis inculcat. Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum. Loquens vero Chriſtus de ſpecie, ſub qua illa ſumuntur, tantum abeſt, ut utramque ſpeciem urgeat, ut calicis vel vini nunquam faciat mentionem, ſed perpetuo ſolius panis tantum. Neque enim in hoc textu aliud reperies, quam mentionem carnis, ſanguinis, panis. Pani autem Chriſtus eundem fructum, qui ex ſumtione carnis & ſanguinis percipitur, (qui fructus eſt vita æterna) adſcribit.* Reſp. 1.) Argumentum eſt a quæſtione alienum: Chriſtus loquitur de manducatione ſpirituali: quæſtio inter nos & Pontificios eſt de manducatione & bibitione ſacramentali. 2.) De illo pane Chriſtus loquitur, qui ſimpliciter & abſolute omnibus eſt neceſſarius ſub æternæ ſalutis diſpendio, v. 53. quique ſemper paſcit ad vitam æternam v. 51. & 54. Jam vero panis & calix ſacramentalis non eſt abſolute & omnibus neceſſarius, quippe absque quo omnes in vet. teſt. & plurimi in nov. teſt. ſunt ſalvati, neque panis ſacramentalis ſemper eſt ſalutaris, ſed ſumitur per accidens ad judicium. 3.) Si ſolius panis perpetuo Chriſtus mentionem facit; ergo non arbitrarie, ſed neceſſario tantum ſub una & quidem illa ſpecie omnibus communicandum. 4.) Falſum eſt, Joh. VI. ſolius panis fieri mentionem: fit enim mentio non ſolius comeſtionis, ſed etiam bibitionis ſanguinis. v. 53. 54. 55. 56. 57. At ſanguis non bibitur ſub pane. GERHARDUS.

72665

fregerit & diſcipulis dederit. Wilhelmus Wideſortus, qui contra Wicleſum anno 1396. ſcripſit, expreſſe dicit: *neque ex textu, neque ex gloſſa, neque ex patribus probari poſſe, fuiſſe hanc panis euchariſtici fractionem.* Cajetanus in cap. XXIV. Luc. *In ſola fractione agnitus dicitur inferius, ut intelligamus fractionem fuiſſe miraculoſam, hoc eſt, quod frangebat panem manibus, ſicut alii incidunt cultello.* Dionyſius Cartuſianus ibidem: *Accepit panem & benedixit, non in ſuum corpus convertit, ſicut in cœna, ſed ut moris eſt benedicere cibum, in quo inſtruxit nos, ut ante refectionem benedicatur cibus & potus.* Anton. Julianus in poſtill. *Accepit panem, benedixit, fregit & porrigebat illis, ſicut conſueverat ante paſſionem.* Alphonſus de Caſtro lib. VI. contra hæreſ. c. ult. non vult definire, *hunc locum ad euchariſtiam ſpectare.* Baſilienſe & Conſtantienſe concilia voluerunt ex hoc loco communionem ſub una ſpecie probare: ſed Alb. Piggius in hierarch. dicit de his conciliis, *quod contra legem naturae, contra manifeſtas ſcripturas, contra vetuſtatis auctoritatem & contra catholicam eccleſiae fidem* (in quæſtione de primatu papæ) *decreverint.* 6.) Quidam ex noſtris contra pontificios hoc utuntur argumento: Si Chriſtus hic inſtituit cœnam ſub una ſpecie, tum ſacerdotibus potius, quam laicis una ſolum ſpecies erit exhibenda, quando quidem ipſi pontificii hos duos inter ſeptuaginta diſcipulos referunt, qui Luc. X. 1. jam ante ad prædicandum emiſſi fuerunt. 7.) Sed cum obvertere poſſint, hos diſcipulos non fuiſſe conficientes, jam vero ſacerdotibus non conficientibus itidem ut laicis unam ſolum ſpeciem dandam eſſe, ſe pugnare: ideo argumentum hoc modo formamus. Aut in voce *panis* admittenda eſt hoc loco *ſynecdoche*, ut ſubintelligatur potus etiam, aut Chriſtus conſecravit ſine vino: ſi prius, non poſſunt communionem ſub una ſpecie ex hoc loco probare. Si poſterius, ergo etiam hodie ſacerdotes ſine vino conſecrare poſſunt. Atqui hoc negant, adeo ut Cajetanus in part. III. quæſt. 80. art. 12. q. 1. pronunciet, *ſacrilegus eſt ſacerdos conſecrando panem & non vinum*, quod ipſum etiam agnoſcit Bellarminus lib. IV. de euchar. c. 22. ubi in hanc ſententiam adlegat concilium Toletanum VII. can. 2. & cap. 25. *Sacerdotes propter perfectionem ſacrificii tenentur ſumere utramque ſpeciem, cum conficiunt euchariſtiam* (*). 8.) Bellarminus negat figuram intellectionis hic habere locum, cum hiſtoria evangelica ita conjungat diſtributionem panis benedicti cum Domini receſſu, ut nullum relinquat locum benedicendo vel diſtribuendo calici: ſed argumentum noſtrum modo adductum evidenter convincit, aut *ſynecdochen* hoc loco agnoſcendam, aut de vulgari cœna locum accipiendum. 9.) Poſteriori expoſitioni, quod Chriſtus panem tantum fregerit in figuram communionis ſub una ſpecie, hoc obvertimus, quod inſtitutio ſit norma ac regula ſacræ cœnæ legitime celebrandæ, ideo figuras & exempla ad inſtitutionem referenda, nequaquam vero inſtitutionem ex figuris & exemplis limitandam (**).

§. LVII.

(*) Bellarminus de pontif. Rom. p. 511. *Sacerdos miſſificans non poteſt ſub una ſpecie communicare, quia imperfectum ſacrificium redderet.* Coſterus in enchir. pag. 408. *Non ob id tantum ſub ſpeciebus panis & vini hoc ſacramentum eſt inſtitutum, ut a fidelibus ſumatur, ſed primo quidem, ut ſacrificium offeratur, quo ſub ſpecie quidem panis corpus tanquam mortuum, ſub ſpecie vero vini ſanguis tanquam fuſus Deo patri exhibetur: deinde vero ad ſignificandum, hoc ſacramento euchariſtiæ plenam & perfectam dari refectionem ſpiritualem, quæ per cibum & potum hic ſignificatur.* GERHARDUS.

(**) Quidam ex pontificiis adducunt exemplum Pauli Act. XXVII. 35. *Sumens panem gratias egit Deo in conſpectu omnium, & cum fregiſſet, cœpit manducare: quem locum de euchariſtia accipiendum eſſe, probant Chryſoſtomi auctoritate.* Reſp: Oecumenius diligens Chryſoſtomi ſectator hunc ſumti cibi finem adſignat, μή ποτε τῷ λιμῷ διαφθαρῆτε, ergo fuit eſca vulgaris, non ſacramentum euchariſtiæ. Idem adparet ex integro contextu. Qui cum Paulo navigabant, tempeſtate exorta variis caſibus marinis erant macerati ac languidi, quia per 14. dies jejuni permanſerant: rogati igitur a Paulo, ut cibum ſumerent, tandem paruerunt. Fuere in navi plerique gentiles, quibus ſacra cœna adminiſtrari non debuit. GERHARDUS.

Tertio ex doctrina & uſu apoſtolorum.

§. LVII. *Tertiam* rationem Bellarminus petit ex doctrina & uſu apoſtolorum. *Nam Actor. II. 42. ita deſcribitur communicatio euchariſtiae:* Erant autem perſeverantes in doctrina apoſtolorum & communicatione fractionis panis & orationibus. *Quod de euchariſtia ibidem agatur, patet ex eo: 1.) quia conjungitur fractio panis cum doctrina & oratione. 2.) Vituperatio potius quam laus fuiſſet, de fidelibus commemorare, perſeverantes eos fuiſſe in prandiis & cœnis corporalibus. 3.) Fatetur id Lutherus ſerm. de euchar. & Calvinus lib. IV. inſtit. cap. 17. §. 35.* Reſp. 1.) Concilium Conſtant fatetur, primitivæ eccleſiæ utramque ſpeciem in uſu fuiſſe. Idem agnoſcunt multi ſcriptores pontificii, quorum teſtimonia adduximus ſuperius. 2.) Locus hic diverſimode accipitur a veteribus. Chryſoſtomus per panem intelligit jejunium & auſteritatem vitæ. Oecumenius tenuitatem & ſimplicitatem victus notari adſerit. Gloſſa interlin. ambigue: *panis ſive communis, ſive ſancti.* Lyranus: *tum quia quotidie communicabant, tum quia omnes cibos, ſicut & caetera communia habebant.* Cajetanus: *per ſingulas domos frangebant panem, quia per ſingulas domos familiarum converſarum ad Chriſtum fiebat diſtributio panis* (*). 3.) Quidam patrum de euchariſtia hunc locum accipiunt, ſed nullus eorum communionem ſub una tantum ſpecie ex illo probare voluit, ut merito miremur impudentiam Hoſii, qui de ſacr. euch. pag. 34. ex h. l. colligere vult, *Jacobum in ſua diœceſi unam tantum ſpeciem adminiſtraſſe*, cum tamen in liturgia Jacobi p. 26. 36. & 37. utraque ſpecies & ſanctificetur & diſtribuatur primum clero, deinde ceteris fidelibus. 4.) Nec veriſimile eſt ullo modo, apoſtolos ab inſtitutione Chriſti in adminiſtratione ſacræ cœnæ diſceſſiſſe, jam vero Chriſtus ſub utraque ſpecie eam inſtituit. 5.) Argumenta Bellarmini, quæ contra expoſitionem de vulgaribus epulis formant, non ſunt apodictica: neque enim ſimpliciter fractio panis, ſed ὁμόνοια & concordia, quæ in publicis cœnis elucebat, in primitiva illa apoſtolica eccleſia commendatur. Verba ſic habent: v. 42. *Erant perſeverantes in doctrina apoſtolorum & communione & fractione panis & orationibus*, ubi communio ſacra a fractione panis vulgaris diſtinguitur. v. 46. *Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo & frangentes circa domos panem, ſumebant cibum in exſultatione & ſimplicitate cordis.* 6.) Sed demus, de euchariſtiæ celebratione locum accipiendum eſſe, res tamen ipſa cogit, ut agnoſcamus hic *ſynecdochen*, qua per fractionem panis etiam calicis benedictio & diſtributio intelligatur; (ſicut in oratione dominica nomine *panis quotidiani* victus in genere intelligitur, & per panem vulgaris cœna denotatur Luc. XIV. 1.) alias ſequeretur, ſine conſecratione vini euchariſtiam celebrari poſſe. Bellarminus regerit, *Lucam non deſcribere, quid apoſtoli, ſed quid populi facerent.* Reſp. negari omnino nequit, etiam apoſtolos fuiſſe membra primitivæ eccleſiæ, at de illis dici nequit, quod ſolummodo benedictum panem manducarint, nec de calice benedicto biberint. 7.) Ac ne ulla reſtet dubitatio, urgemus hoc, quod Act. XX. 11. Paulus dicitur, *fregiſſe panem:* explica id de cœna ſacra, & habebis Paulum ſub una ſpecie communicantem, cum tamen, ut pontificii ſolent loqui, fuerit clericus conficiens. 8.) Regerit Bellarminus, *ex converſis quoſdam fuiſſe Nazarenos, qui a vino abſtinuerint.* Reſp. ceſſaverant jam leviticæ ceremoniæ, ergo non eſt ullo modo probabile, quod propter obſervationem earum primitiva eccleſia ab inſtitutione Chriſti in celebratione euchariſtiæ diſceſſerit. Act. XXI. Paulus obſervat ritus Nazareorum: num & ille a cœna abſtinuit, aut unam ſolum ſpeciem uſurpavit? 9.) Urget Bellarminus *non ſine cauſa de calice dici:*

(*) Κοινωνία a fractione panis expreſſe diſtinguitur Act. II. 42. jam vero nomine κοινωνίας intelligitur euchariſtia 1 Cor. X. 16. Adde, quod v. 46. ſequatur explicatio, *frangentes panem circa domos ſumebant cibum cum exſultatione.* GERHARDUS.

dici: 1 Cor. X. 16. *Calix benedictionis, cui benedicimus; de pane autem: panis, quem frangimus: calix enim ſemper benedicebatur, ſed non ſemper diſtribuebatur, unde etiam paulo infra dicitur: Unus panis & unum corpus ſumus, qui de uno pane participamus.* Reſp cap. ſeq. reſp. ad arg. 3. concedit ipſe Bellarminus, in eccleſia Corinthiorum utramque ſpeciem in uſu fuiſſe: cur igitur hoc loco ex epiſtola ad Corinthios probare conatur, calicem non ſemper fuiſſe diſtributum? Apoſtolus certe perpetuo ibidem conjungit manducationem panis & bibitionem calicis, unde vulgata verſio addidit: 1 Cor. X. 17. *unus panis, unum corpus multi ſumus, qui de uno pane, & de uno calice participamus.* Quamvis vero hæc verba in Græco non habeantur, tamen non poterit Bellarminus vulgatam verſionem repudiare, niſi velit incurrere fulmen concilii Tridentini, quod quovis prætextu eam rejicere prohibet. Neque quidquam momenti obtinet, quod Bellarminus dicit, *in correctioribus exemplaribus hoc membrum non haberi*, quia olim non erat ſic: admoniti a noſtris & ad fontes pertracti vel tandem correxerunt. Quod argumentum attinet ex v. 16. deductum, illud nimis infirmum. Si licet Bellarmino ex eo, quod apoſtolus dicit, *calix cui benedicimus*, colligere, quod calix non fuerit ſemper diſtributus, pari ratione colligere quis poſſet, panem euchariſticum non fuiſſe ſemper benedictum, quia Paulus dicit: panis, quem frangimus, non autem, cui benedicimus.

Quarto ex teſtimonio veteris eccleſiæ, quæ 1.) nunquam improbavit communionem ſub una ſpecie.

§. LVIII. *Quartam* rationem Bellarminus deſumit ex teſtimonio veteris eccleſiæ, in qua communionem ſub una ſpecie licitam fuiſſe tribus modis demonſtrare conatur. I.) *Primo quia nunquam eam reprehendit aut damnavit, cum tamen non ignoraret apud aliquos eam in uſu fuiſſe. Nam Manichaei nunquam communicabant, niſi in una ſpecie panis, nec tamen hunc errorem Epiphanius vel Auguſtinus notarunt.* Reſp. bene eſt, quod Bellarminus agnoſcit, communionem ſub una ſpecie a Manichæis ortam, & in eccleſiam introductam eſſe; quod vero hoc nomine non fuerint a catholicis reprehenſi, falſum eſt (*): ſic enim Leo ſerm. IV. quadrageſ. *Cum ad tegendam infidelitatem ſuam noſtris audeant intereſſe myſteriis, ita in ſacramentorum communione ſe temperant, ut interdum tutius lateant. Ore indigno Chriſti corpus accipiunt, ſanguinem autem redemtionis noſtrae haurire omnino declinant: quod ideo veſtram volumus ſcire ſanctitatem, ut vobis hujuscemodi homines & his manifeſtentur indiciis, & quorum deprehenſa fuerit ſacrilega ſimulatio, notati & proditi a ſanctorum ſocietate ſacerdotali auctoritate pellantur.* Hoc Leonis teſtimonium expendens Petrus a Soto in inſtit. Dillingæ prælecta & impreſſa ſcribit, *aperte eo oſtendi, quod communio ſub una ſpecie contraria tunc fuerit conſuetudini catholicorum.* Nec ſolum in Manichæis hæreticis, ſed etiam in ſuperſtitioſis chriſtianis communio ſub una ſpecie fuit improbata, ut oſtendit decretum Gelaſii cap. Comperimus diſt. 2. de conſecr. *Comperimus, quod quidam ſumta tantummodo corporis ſacri portione a calice ſacrati cruoris abſtineant, quoniam neſcio qua ſuperſtitione docentur adſtringi &c.*

2.) Unam ſpeciem reliquit liberam.

§. LIX. II.) *Deinde* (ait Bellarminus) *teſtimonium veteris eccleſiae haberi poteſt ex duobus illuſtribus exemplis haereticarum fraudum. Scribit Sozomenus lib. VIII. hiſt. c. 5. & Nicephorus lib. XIII. c. 7. fœminam quandam haereticam Macedonianam, cum vellet tegere ſuam haereſin & ſe catholicam ſimulare,*

(*) Auguſtinus lib. XX. contra Fauſtum cap. 13. *Cur arbitretur Fauſtus parem nobis eſſe religionem circa panem & calicem, neſcio, cum Manichæis vinum guſtare non religio, ſed ſacrilegium ſit. In uva enim agnoſcunt Deum ſuum, in cupa nolunt, quaſi aliquid eos calcatus & incluſus offenderit. Noſter autem panis & calix non quilibet quaſi propter Chriſtum in ſpicis & in ſarmentis ligatum, ſicut illi deſipiunt, ſed certa conſecratione myſticus fit nobis, non naſcitur, &c.* GERHARDUS.

accepiſſe in manibus, Chryſoſtomo ſacris o-te, panem euchariſtiae tanquam paulo poſt manducaturam, ſed clam dediſſe illum te, & ab ea ſumſiſſe panem profanum, ex domo auferri juſſerat, ut illum palam eret loco euchariſtiae, ſed eum panem con-in lapidem converſum. Ergo moris fuit, iperent, qui vellent, euchariſtiam ſub una ſpecie; at ſi omnes coacti fuiſſent bibere e Domini, mulier illa nullo modo ſimu-tuiſſet. Alterum exemplum eſt apud Leo-rm. IV. quadrag. ubi de Manichaeis di-eos, ut haereſin ſuam tegerent, panem eu-iae ſumere ſolitos cum catholicis, non ta-licem bibere. Reſp. 1.) Concilium Con-nſe concedit in primitiva eccleſia commu-n ſub utraque ſpecie viguiſſe. 2.) Et re-s egregium illud Caſſandri in conſultat. XII. *Satis compertum eſt, univerſalem eccleſiam in hunc uſque diem, occidenta-ro ſeu Romanam mille amplius annis a in ſolenni praeſertim & ordinaria hujus enti diſpenſatione utramque panis & vi-iem omnibus eccleſiae membris exhibuiſſe, d ex innumeris veterum ſcriptorum tam rum quam Latinorum teſtimoniis maniſe-ſt.* 3.) Tempore Chryſoſtomi, quo hanc am contigiſſe ſcribit Sozomenus, omnibus ue ſpeciei uſum communem fuiſſe, oſten-ſuperius. 4.) Potuit fraus illa fœminæ æ deprehendi, antequam calicem accipe-ſicut etiam hodie veneficæ conſecratam n ori ſolent eximere, eademque ad ma-ncantationes abuti, ex quo tamen neuti-colligi poteſt, unius ſolum ſpeciei uſum in noſtris eccleſiis haberi. Theophylactus in cap. XXVI. Matth. refert, *quod Judas acce-ptum panem euchariſticum occultarit, & Ju-daeis non ſine irriſione magiſtri ſui monſtrave-rit*, nec tamen inde ſequitur, quod non bibe-rit ex calice. 5.) Potuerunt Manichæi cum ca-tholicis in una ſpecie latenter communicare, et-iamſi catholici alterius ſpeciei uſum adjungerent. Breviter ex incertis conjecturis & factis ſingula-ribus non poteſt de univerſali conſuetudine pri-mitivæ eccleſiæ judicari, multo minus inſtitu-tioni Chriſti quidquam decedere.

§. LX. III.) *Tertium* teſtimonium Bellarminus petit *ex variis ritibus, qui aperte teſtentur uſum unius ſpeciei.* Primus *ritus eſt adſervatio ſacramenti, quae non habet locum, niſi tantum in ſpecie panis.* Reſp. 1.) Quid de adſervatione euchariſtiæ ſtatuendum ſit, diſpicietur inferius. In eccleſia non quid fiat, ſed quid fieri debeat, reſpiciendum, ac de omnibus factis præſertim particularibus ex norma verbi divini judicandum. Jam vero Chriſtus benedictum panem non juſſit adſervari, ſed manducari. 2.) Temporibus Cypriani, Auguſtini, Hieronymi ſatis mature quidam abuſus in eccleſiam irrepſerunt, qui ex prima inſtitutione corrigendi ſunt. Cyprianus ſerm. de lapſis commemorat, *nonnullas mulierculas euchariſtiam in arculis & ſtrophiolis adſervare ſolitas.* Baronius tom. I. annal. 57. refert, apud Hieronymum haberi, *quod novis ſponſis euchariſtia miſſa fuerit domi ſumenda* (*). Si libello illi, qui Amphilochii nomine circumfertur, fidem

3.) Variis ritibus id ipſum manifeſtavit, quales ſunt 1.) adſervatio.

(*) Formam adminiſtrandi euchariſtiam Moſcovitis uſitatam ſic deſcribit Alexander Guagninus Veronenſis, eques auratus, in deſcriptione Sarmatiæ Europeæ de religione Moſcovitarum omniumque Rutenorum in cap. de uſu euchar. *Sacramenta euchariſtiæ Ruteni ſub utraque ſpecie ſumuntur, aliud autem pro infirmis & aliud pro communicantibus ſecundum conſuetudinem habent. Pro infirmis ſacramentum in hebdomade magna ante paſcha die Jovis conſecratum in vaſe mundo per integrum annum ſervatur. Dum autem id ſacerdos pro infirmo daturus eſt, tum parum vini & aquæ tepidæ addit, portiunculamque bene humectatam ægroto cochleari de calice porrigit. Si autem puer infirmus fuerit, adeo ut non poſſit de pane ſumere, tunc infunditur ei gutta vini conſecrati in os de calice. Pro communicantibus vero ſecundum conſuetudinem ſacramentum, dum ſacrum ſive liturgia peragitur, conſecratur, quod ſacerdos cochleari ex calice in portiunculas minutas redactum & vino commixtum communicantibus diſtribuit.* (Adparet ex hac relatione, utramque ſpeciem

fidem habemus; *Baſilius ea hora, qua e vivis exceſſit, hoſtiae illam partem accepit, quam ſecum contumulare decreverat, & ſtatim in lecto jacens, Deo gratias egit atque ita exſpiravit.* Servatam ſcilicet per ſeptennium, tot enim a viſione illa ad mortem interſunt anni. Ita fictitius Amphilochius in vita Baſilii (*). Ex Cypriano ſerm. de lapſis; Auguſtino epiſt. CVII. lib. V. hypognoſt. & lib. de dogm. eccleſ. cap. 52. conſtat, *infantibus euchariſtiam dari ſolitam* (**). Concilium Turonenſe (***), referente Burchardo lib. V. cap. 9. decrevit, *dandam eſſe euchariſtiam aegrotis intinctam ſanguine Domini* (****) *ut presbyter vere poſſit dicere,* cor-

ciem adſervari olim ſolitam. Item vina etiam in ſeptentrionalibus locis haberi). GERHARDUS.

(*) Hæc *vita Baſilii*, non AMPHILOCHII, qui circa ann. Chr. CCCLXX. floruit, atque Iconii, Lycaoniæ metropolis epiſcopus fuit conſtitutus, ſed nugivenduli cuiusdam opus eſt.

(**) Copioſius hoc oſtendunt PETR. ZORNIUS in *hiſtoria euchariſtiæ infantium cap. IV. §. 1. ſeqq. p. 35.* & *cap. VI. §. 3. p. 78.* itemque JOSEPH. BINGHAMUS in *origin. ſive antiquitat. eccleſiaſt. libr. XV. cap. IV. §. VII. vol. VI. p. 391.* Jungi meretur JO. SCHILTERUS *de libertate eccleſiar. German. libr. IV. cap. V. §. IV. p. 557.*

(***) apud YVONEM *part. II. cap. XIX.*

(****) Pravam hancce conſuetudinem, particulas panis conſecrati, vino imbutas, parvo cochleari non tantum ægrotis, ſed aliis quoque porrigendi, iam ſeculo XI. HUMBERTUS, eccleſiæ Romanæ cardinalis ac Sylvæ candidæ epiſcopus, Græcis exprobravit in *diſputatione* Conſtantinopoli adverſus Græcos ſchiſmaticos habita, quam ex bibliotheca Vaticana deſumtam, BARONIUS *tom. XI. annal. eccleſiaſt.* ſubiecit, *fol.* mihi *690.* & certum omnino eſt, hancce conſuetudinem noviter introductam, a more eccleſiæ chriſtianæ antiquioris prorſus fuiſſe alienam. Hæc enim elementa euchariſtica non miſcebat, ſed diſtincte ac ſeparatim porrigebat; prout ex CYRILLI HIEROSOLYMITANI *catechesi myſtagog. V.* quæ plenam liturgiæ ſeculo IV. uſitatæ exhibet deſcriptionem, clare ſatis patet. Obſervavit quoque hoc ipſum JO. BONA, pater purpuratus, *libr. I. rerum liturgic. cap. XXIII.* & *libr. II. cap. XVIII. §. III.* Notandum tamen, hunc ipſum morem, quem HUMBERTUS in Græcis tantopere reprehendebat, paullo poſt publica pontificum auctoritate in ipſam eccleſiam Romanam invectum fuiſſe. URBANUS enim ſecundus, qui exeunte ſeculo XI. eccleſiæ Rom. præfuit, in concilio Claromontano ann. MXCV. habito, ſacram euchariſtiam hac ratione porrigi iuſſit, *ne ſanguis forte effunderetur.* Equidem PASCHALIS II. paulo poſt, conſtitutionem hanc ab anteceſſore ſuo imprudenter latam revocavit, *epiſtola XXXII.* ad PONTIUM, abbatem Cluniacenſem, exarata, quam exhibet HARDUINUS *tom. VI. concil. part. II. fol. 1796.* Aſt in hoc pontificis decreto haud adquievere concilii Turonenſis patres, quorum ſupra mentionem fecit GERHARDUS. Ii enim decreto ſanciverunt, *ſacram oblationem ægrotis dandam eſſe intinctam in ſanguine Chriſti.* Atque inde ab hoc tempore iſta panis intingendi conſuetudo non in Gallia duntaxat, ſed alibi quoque, cumprimis in Anglia ita invaluit, ut ARNOLPHUS, vel, ut ab aliis adpellatur, ERNOLPHUS, ex monacho Benedictino ad epiſcopatum Roffenſem evectus, eandem epiſtola quadam, quam LUCAS DACHERIUS in *ſpicilegio veterum aliquot ſcriptorum tom. III. fol. 471.* edit. novæ, exhibet, copioſe propugnandam in ſe ſuſceperit. Ex altera tamen parte RICHARDUS, præſul Cantuarienſis in concilio Weſtmonaſterienſi III. ann. *MCLXXVII.* habito ſerio interdixit, *ne quis quaſi pro complemento communionis* intinctam alicui euchariſtiam tradat. Vid. HARDUINUM *tom. VI. concil. part. II. fol. 1638.* & DAV. WILKINS *tom. I. concil. Britt. f. 486.* Dum vero controverſia hæc in eccleſia Latina agitaretur, ac nonnulli quidem mixtorum elementorum uſum laudarent, alii vero eundem damnarent, omnes autem periculum effuſionis devitandum eſſe ducerent, in eam vel tandem nonnulli deſcenderunt ſententiam, ſufficere communionem ſub unica panis ſpecie. Hanc ſacram euchariſtiam adminiſtrandi rationem nonnulli primo quidem privatim in ſuas introduxerunt eccleſias, quarum exemplum, ut fieri ſolet, aliæ deinceps ſunt ſecutæ, donec vel tandem in concilio Conſtantienſi *communio ſub una* peculiari decreto confirmata, & ſumtio calicis populo prorſus fuit ademta. Atque hac ratione abuſus, qui olim in eccleſiam irrepſit, panem euchariſticum vino intingendi, cum alio errore, eoque longe graviori fuit commutatus. Hanc

corpus & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti &c. Ex concilio Carthag. III. can. 9. & concilio Hipponenſi, itemque VI. ſynodo univerſali in Trullo can. 84. colligitur, *euchariſtiam ori mortuorum fuiſſe a quibuſdam impoſitam.* Gregorius lib. II. dialogi cap. 24. refert, *Benedictum euchariſtiam pectori cujuſdam monachi impoſuiſſe*, quod in concilio Altiſiodorenſi can. 12. prohibitum. Hos ritus omnes & ſingulos an probare velit Bellarminus, mature diſpiciat: nos de illis judicamus ex verbis inſtitutionis. 3.) Adde, quod non ſolum panem veteres adſervarint, ſed etiam poculum, apud Chryſoſtomum epiſt. I. ad Innocentium: *etiam ſanguis Domini in ſacrario ſervatur.* Gregorius Nazianzenus in orat. funebr. in laudem Gorgoniæ ſororis commemorat, eandem *pretioſi corporis & ſanguinis Domini antitypa domi reſervaſſe.* Neve reſtet dubitatio, audi Baronium ad ann. 404. *Hic lector conſidera, quam procul abhorreant a patrum traditione uſuque eccleſiae catholicae, qui noſtro tempore haeretici negant, adſervandam eſſe ſacratiſſimam euchariſtiam, quam videmus non ſub ſpecie panis tantum, ſed etiam ſub ſpecie vini olim recondi conſueviſſe. Habes id quoque probatum auctoritate Gregorii, dum ait, in navi portaſſe navigantes corpus & ſanguinem Chriſti.* (Locus Gregorii habetur lib. III. dialog. cap. 36.) Vides, ipſum Baronium refutationem argumenti Bellarminiani nobis ſuppeditare. 4.) Quin imo ipſe Bellarminus ſibi contradicens utramque ſpeciem adſervatam fuiſſe adſerit: ſic enim ſcribit lib. IV. de euchar. ſacr. cap. 4. §. poſt annum: *Johannes Chryſoſtomus in epiſt. I. ad Innocentium papam, quae exſtat tum inter opera ejuſdem Chryſoſtomi tom. V. tum apud Nicephorum lib. XIII. cap. 19. ſcribit, milites quoſdam ad veſperam magni ſabbati ſanctuarium ingreſſos tantum excitaſſe tumultum, ut etiam ſacratiſſimus Domini ſanguis, qui in ſanctuario erat, in eorum veſtes effunderetur. Quod autem id geſtum non fuerit, dum ſacra cœna celebraretur, ſed extra actionem illam, patet ex eodem loco: ibi enim Chryſoſtomus dicit, hoc factum eſſe, cum mulieres jam praepararentur ad baptiſmum; conſtat autem, myſterium euchariſtiae ſemper celebrari poſt baptiſmum. Quare ſanguis ille dominicus, qui in ſanctuario erat, non tunc conſecrabatur, aut diſtribuebatur, ſed aliquo alio die conſecratus fuerat.* Hæc Bellarminus ſibi contradicens (*).

§ LXI. *Secundus* ritus eſt communicatio domeſtica (**). *Uſi-* 2.) *Communicatio domeſtica.*

Hanc ſubtracti calicis occaſionem ac cauſſam fuiſſe, ipſe cardinalis BONA fatetur, *libr. II. rerum liturg. cap. XVIII. §. III. p. 598.* ubi ſequentem in modum ſcribit: *Nunc omnes intinctiones abierunt in deſuetudinem, cum enim ad tollendos abuſus decreta & præcepta non ſufficerent, cœpit tandem communio fieri ſub una ſpecie, nulluſque locus intinctioni in eccleſia occidentali fuit relictus.* Retinuerunt tamen Græci, omneſque fere eccleſiæ orientales conſuetudinem a majoribus traditam, panem conſecratum in vinum intingendi, populoque parvo cochleari porrigendi. Unde & cochleare, una cum calice & patina, inter vaſa ſacra non in Græcis tantum, ſed & Æthyopicis eccleſiis numeratur, referente JOBO LUDOLPHO *libr. III. hiſt. Æthyop. cap. VI. num. 79.* Idem ſuo ſuffragio confirmat THOM. SMITH, ſcriptor Anglus, in libello *de eccleſiæ Græcæ ſtatu hodierno p. 91.* qui & hoc ſubiungit, ſolos clericos in eccleſia Græca elementa ſeorſim accipere. Vid. DEYLINGIUM *diſſert. II. de errorum pontificiorum novitate in art. de ſ. euchariſt. num. VI. §. XI.*

(*) Burchardus etiam lib. V. decret. cap. 9. *Mandat*, ait, *ut omnis presbyter habeat pyxidem aut vas tanto ſacramento dignum, ubi corpus dominicum diligenter recondatur ad viaticum recedentibus a ſeculo, quæ tanta oblatio intincta debet eſſe in ſanguine Chriſti.* In concilio Turonico ſic ſtatutum: *Sacra oblatio, quæ ad viaticum recedentibus de ſeculo reſervatur, intincta eſſe debet in ſanguine Jeſu Chriſti, ut veraciter presbyter infirmo dicere poſſit: Corpus & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti proficiat tibi in remiſſionem peccatorum & vitam æternam.* GERHARDUS.

(**) De hocce ritu ſequentia paucis notamus: I) ſymbola euchariſtica, panem & vinum, in primitiva eccleſia non ſolum præſentibus fuiſſe exhibita, ſed & ad abſentes per diaconos miſſa ab

ſidem habemus; *Baſilius ea hora, qua e vivis exceſſit, hoſtiae illam partem accepit, quam ſecum contumulare decreverat, & ſtatim in lecto jacens, Deo gratias egit atque ita exſpiravit.* Servatam ſcilicet per ſeptennium, tot enim a viſione illa ad mortem interſunt anni. Ita fictitius Amphilochius in vita Baſilii (*). Ex Cypriano ſerm. de lapſis; Auguſtino epiſt. CVII. lib. V. hypognoſt. & lib. de dogm. eccleſ. cap. 52. conſtat, *infantibus euchariſtiam dari ſolitam* (**). Concilium Turonenſe (***), referente Burchardo lib. V. cap. 9. decrevit, *dandam eſſe euchariſtiam aegrotis intinctam ſanguine Domini* (****) *ut presbyter vere poſſit dicere,*

cor-

ciem adſervari olim ſolitam. Item vina etiam in ſeptentrionalibus locis haberi). GERHARDUS.

(*) Hæc *vita Baſilii*, non AMPHILOCHII, qui circa ann. Chr. CCCLXX. floruit, atque Iconii, Lycaoniæ metropolis epiſcopus fuit conſtitutus, ſed nugivenduli cuiusdam opus eſt.

(**) Copioſius hoc oſtendunt PETR. ZORNIUS in *hiſtoria euchariſtiæ infantium cap. IV.* §. *1. ſeqq. p. 35.* & *cap. VI.* §. *3. p. 78.* itemque JOSEPH. BINGHAMUS in *origin. ſive antiquitat. eccleſiaſt. libr. XV. cap. IV.* §. *VII. vol. VI. p. 391.* Jungi meretur JO. SCHILTERUS *de libertate eccleſiar. German. libr. IV. cap. V.* §. *IV. p. 557.*

(***) apud YVONEM *part. II. cap. XIX.*

(****) Pravam hancce conſuetudinem, particulas panis conſecrati, vino imbutas, parvo cochleari non tantum ægrotis, ſed aliis quoque porrigendi, iam ſeculo XI. HUMBERTUS, eccleſiæ Romanæ cardinalis ac Sylvæ candidæ epiſcopus, Græcis exprobravit in *diſputatione* Conſtantinopoli adverſus Græcos ſchiſmaticos habita, quam ex bibliotheca Vaticana deſumtam, BARONIUS *tom. XI. annal. eccleſiaſt.* ſubiecit, *fol.* mihi *690.* & certum omnino eſt, hancce conſuetudinem noviter introductam, a more eccleſiæ chriſtianæ antiquioris prorſus fuiſſe alienam. Hæc enim elementa euchariſtica non miſcebat, ſed diſtincte ac ſeparatim porrigebat; prout ex CYRILLI HIEROSOLYMITANI *catechesi myſtagog. V.* quæ plenam liturgiæ ſeculo IV. uſitatæ exhibet deſcriptionem, clare ſatis patet. Obſervavit quoque hoc ipſum JO. BONA, pater purpuratus, *libr. I. rerum liturgic. cap. XXIII.* & *libr. II. cap. XVIII.* §. *III.* Notandum tamen, hunc ipſum morem, quem HUMBERTUS in Græcis tantopere reprehendebat, paullo poſt publica pontificum auctoritate in ipſam eccleſiam Romanam invectum fuiſſe. URBANUS enim ſecundus, qui exeunte ſeculo XI. eccleſiæ Rom. præfuit, in concilio Claromontano ann. MXCV. habito, ſacram euchariſtiam hac ratione porrigi iuſſit, *ne ſanguis forte effunderetur.* Equidem PASCHALIS II. paulo poſt, conſtitutionem hanc ab anteceſſore ſuo imprudenter latam revocavit, *epiſtola XXXII.* ad PONTIUM, abbatem Cluniacenſem, exarata, quam exhibet HARDUINUS *tom. VI. concil. part. II. fol. 1796.* Aſt in hoc pontificis decreto haud adquievere concilii Turonenſis patres, quorum ſupra mentionem fecit GERHARDUS Ii enim decreto ſanciverunt, *ſacram oblationem ægrotis dandam eſſe intinctam in ſanguine Chriſti.* Atque inde ab hoc tempore iſta panis intingendi conſuetudo non in Gallia duntaxat, ſed alibi quoque, cumprimis in Anglia ita invaluit, ut ARNOLPHUS, vel, ut ab aliis adpellatur, ERNOLPHUS, ex monacho Benedictino ad epiſcopatum Roffenſem evectus, eandem epiſtola quadam, quam LUCAS DACHERIUS in *ſpicilegio veterum aliquot ſcriptorum tom. III. fol. 471.* edit. novæ, exhibet, copioſe propugnandam in ſe ſuſceperit. Ex altera tamen parte RICHARDUS, præſul Cantuarienſis in concilio Weſtmonaſterienſi III. ann. *MCLXXVII.* habito ſerio interdixit, *ne quis quaſi pro complemento communionis* intinctam alicui euchariſtiam tradat. Vid. HARDUINUM *tom. VI. concil. part. II. fol. 1638.* & DAV. WILKINS *tom. I. concil. Britt. f. 486.* Dum vero controverſia hæc in eccleſia Latina agitaretur, ac nonnulli quidem mixtorum elementorum uſum laudarent, alii vero eundem damnarent, omnes autem periculum effuſionis devitandum eſſe ducerent, in eam vel tandem nonnulli deſcenderunt ſententiam, ſufficere communionem ſub unica panis ſpecie. Hanc ſacram euchariſtiam adminiſtrandi rationem nonnulli primo quidem privatim in ſuas introduxerunt eccleſias, quarum exemplum, ut fieri ſolet, aliæ deinceps ſunt ſecutæ, donec vel tandem in concilio Conſtantienſi *communio ſub una* peculiari decreto confirmata, & ſumtio calicis populo prorſus fuit ademta. Atque hac ratione abuſus, qui olim in eccleſiam irrepſit, panem euchariſticum vino intingendi, cum alio errore, eoque longe graviori fuit commutatus.

Hanc

ous & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti &c. concilio Carthag. III. can. 9. & concilio ponenſi, itemque VI. ſynodo univerſali in llo can. 84. colligitur, *euchariſtiam ori mor- rum fuiſſe a quibuſdam impoſitam.* Gregorius II. dialogi cap. 24. refert, *Benedictum eu- riſtiam pectori cujuſdam monachi impoſuiſſe*, d in concilio Altiſiodorenſi can. 12. prohi- um. Hos ritus omnes & ſingulos an proba- velit Bellarminus, mature diſpiciat: nos de il- udicamus ex verbis inſtitutionis. 3.) Adde, quod ſolum panem veteres adſervarint, ſed etiam ulum, apud Chryſoſtomum epiſt. I. ad Innocen n: *etiam ſanguis Domini in ſacrario ſervatur.* gorius Nazianzenus in orat. funebr. in laudem gonix ſororis commemorat, eandem *pretioſi poris & ſanguinis Domini antitypa domi reſer- ſe.* Neve reſtet dubitatio, audi Baronium ad ann. *Hic lector conſidera, quam procul abhor- nt a patrum traditione uſuque eccleſiae catho- e, qui noſtro tempore haeretici negant, ad- vandam eſſe ſacratiſſimam euchariſtiam, quam lemus non ſub ſpecie panis tantum, ſed etiam b ſpecie vini olim recondi conſueviſſe. Habes quoque probatum auctoritate Gregorii, dum , in navi portaſſe navigantes corpus & ſan- inem Chriſti.* (Locus Gregorii habetur lib. III. dialog. cap. 36.) Vides, ipſum Baronium refutationem argumenti Bellarminiani nobis ſuppeditare. 4.) Quin imo ipſe Bellarminus ſibi contradicens utramque ſpeciem adſervatam fuiſſe adſerit: ſic enim ſcribit lib. IV. de euchar. ſacr. cap. 4. §. poſt annum: *Johannes Chryſoſtomus in epiſt. I. ad Innocentium papam, quae exſtat tum inter opera ejuſdem Chryſoſtomi tom. V. tum apud Nicephorum lib. XIII. cap. 19. ſcribit, milites quoſdam ad veſperam magni ſabbati ſanctuarium ingreſſos tantum excitaſſe tumultum, ut etiam ſacratiſſimus Domini ſanguis, qui in ſanctuario erat, in eorum veſtes effunderetur. Quod autem id geſtum non fuerit, dum ſacra cœna celebraretur, ſed extra actionem illam, patet ex eodem loco: ibi enim Chryſoſtomus dicit, hoc factum eſſe, cum mulieres jam praepararentur ad baptiſmum; conſtat autem, myſterium euchariſtiae ſemper celebrari poſt baptiſmum. Quare ſanguis ille dominicus, qui in ſanctuario erat, non tunc conſecrabatur, aut diſtribuebatur, ſed aliquo alio die conſecratus fuerat.* Hæc Bellarminus ſibi contradicens (*).

§ LXI. *Secundus* ritus eſt communicatio domeſtica (**). *2.) Communicatio domeſtica.*

Uſi-

Hanc ſubtracti calicis occaſionem ac cauſſam fuiſſe, ipſe cardinalis BONA fatetur, *libr. II. rerum liturg. cap. XVIII. §. III. p. 598.* ubi ſequentem in modum ſcribit: *Nunc omnes intinctiones abierunt in deſuetudinem, cum enim ad tollendos abuſus decreta & præcepta non ſufficerent, cœpit tandem communio fieri ſub una ſpecie, nullusque locus intinctioni in eccleſia occidentali fuit relictus.* Retinuerunt tamen Græci, omnesque fere eccleſiæ orientales conſuetudinem a majoribus traditam, panem conſecratum in vinum intingendi, populoque parvo cochleari porrigendi. Unde & cochleare, una cum calice & patina, inter vaſa ſacra non in Græcis tantum, ſed & Æthyopicis eccleſiis numeratur, referente JOBO LUDOLPHO *libr. III. hiſt. Æthyop. cap. VI. num. 79.* Idem ſuo ſuffragio confirmat THOM. SMITH, ſcriptor Anglus, in libello *de eccleſia Græca ſtatu hodierno p. 91.* qui & hoc ſubiungit, ſolos clericos in eccleſia Græca elementa ſeorſim accipere. Vid. DEYLINGIUM *differt. II. de errorum pontificiorum novitate in art. de ſ. euchariſt. num. VI. §. XI.*

(*) Burchardus etiam lib. V. decret. cap. 9. *Mandat*, ait, *ut omnis presbyter habeat pyxidem aut vas tanto ſacramento dignum, ubi corpus dominicum diligenter recondatur ad viaticum recedentibus a ſeculo, quæ tamen oblatio intincta debet eſſe in ſanguine Chriſti.* In concilio Turonico ſic ſtatutum: *Sacra oblatio, quæ ad viaticum recedentibus de ſeculo reſervatur, intincta eſſe debet in ſanguine Jeſu Chriſti, ut veraciter presbyter infirmo dicere poſſit: Corpus & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti proficiat tibi in remiſſionem peccatorum & vitam æternam.* GERHARDUS.

(**) De hocce ritu ſequentia paucis notamus: I) ſymbola euchariſtica, panem & vinum, in primitiva eccleſia non ſolum præſentibus fuiſſe exhibita, ſed & ad abſentes per diaconos miſſa

ab

Uſitatum erat in antiqua eccleſia, ut euchariſtiam domum deferrent, & ibi tempore opportuno ſumerent, domi autem ſub una ſpecie chriſtianos communicari ſolitos, perſpicuum eſt tum ex eo, quod ſola ſpecies panis dabatur in manus fidelium, ſanguis autem dabatur ex calice bibendus, ut demonſtrat Cyrillus catech. V. myſtag. tum etiam quia non erant in domibus laicorum calices ſacri, ſeu vaſa, quibus contineri poſſit ſanguis Domini, ut patet ex apol. II. Athanaſii contra Arianos. Reſp. 1.) Utramque ſpeciem fuiſſe in privatas ædes delatam, conſtat ex Hieronymo tom. I. epiſt. 4. ad Ruſticum pag. 48. *Nihil Exuperio ditius, qui corpus Domini caniſtro vimineo, ſanguinem portat in vitro.* Ambroſius in orat. de obitu Satyri *hauriendi & transfuſionis* vocibus utitur, quæ non poſſunt niſi de vino ſacramentali intelligi, abſurdum enim eſt, quod Bellarminus ſtatuit, *has voces etiam ad cibum referri poſſe, quum aliquid integrum ſumitur.* 2.) Ruardus Tapperus, decanus Lovanienſis, tom. II. pag. 353. negat, communionem ſub una ſpecie ex hoc ritu probari poſſe, ſic enim ſcribit: *Ex hiſtoria de Satyro fratre Ambroſii & ſermone Cypriani de lapſis videtur, quod illis temporibus ſanguinem Domini ex calice omnes bibebant, & quod corpus Domini iis in manus dabatur, ut vel ſtatim ſumerent, vel ſecum portarent domum, ibique*

ab epiſcopo, ad teſtificandum, quod cum ipſo eſſent in communione. Exſtat hanc in rem locus apud JUSTINUM *martyrem apolog. I. §. 85. p. 128.* II) uſitatum quoque fuiſſe, ut ſacerdotes quandam ſymbolorum conſecratorum partem vel in eccleſia reponerent, vel domum ſecum deferrent, ut iſta, iubente neceſſitate, frui poſſent. Patet hoc ex hiſtoria de Serapione, ab EUSEBIO *libr. IV. hiſtor. eccleſiaſt. cap. XLIV. p. m. 246.* deſcripta. Quin & III) hominibus probatæ religionis & fidei permiſſum ſubinde fuiſſe, ut quaſdam huius ſacramenti partes, a miniſtris eccleſiæ acceptas, ſecum domum ſumerent, ut iſtas ad uſum paratas haberent. Neque enim in miſero, qui tum temporis fuit, eccleſiæ ſtatu, chriſtiani ſingulis diebus conventus inſtituere, ſacramque euchariſtiam celebrare poterant. Hinc privatim ſuſcipiebant, quod publice peragere integrum ipſis haud erat. Obtinuiſſe hanc conſuetudinem apud chriſtianos ſeculo poſt Chriſtum natum tertio, CYPRIANUS nos condocet. Quando enim exempla divinæ animadverſionis in lapſos commemorat, de muliere quadam hæc refert: *quum quædam mulier arcam ſuam, in qua domini ſanctum fuit, manibus indignis* (quibus idolis ſacrificium fecerat) *tentaſſet aperire, igne inde ſurgente deterrita eſt, ne auderet attingere,* libro *de lapſis p. 189.* Hunc CYPRIANI locum STEPH. BALUZIUS in *notis p. 540.* ſequentem in modum illuſtrat: *in illa eccleſiæ novitate, quum illa inter perſecutores ſuos degeret, & in occulto chriſtiani peragerent divina myſteria, locus non erat tutus & certus, in quo concludi poſſet euchariſtia. Itaque diſtribuebatur fidelibus a miniſtris, & unusquisque partem ſuam deferebat domum, ut communionem acciperet.* Conf. ven. WALCHII *hiſtor. eccleſiaſt. novi teſtam. p. 1099.* Notandum tamen IV) loco euchariſtiæ ſubſequentibus temporibus inventas eſſe *eulogias*, quarum pariter partem domum deferre ſolebant chriſtiani. Denotantur vero hoc nomine panes conſecrati quidem, ſed ab *euchariſtia* diſtincti. Licet enim in antiquioribus ſcriptoribus voces *euchariſtia* & *eulogia* ad eandem rem ſignificandam adhibeantur, quam & gentium apoſtolus intelligit, quando ait: *calix benedictionis* (το ποτηριον της ευλογιας) *cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? 1 Cor. X. 16.* ſubſequentibus tamen temporibus *eulogia* ab *euchariſtia* diſtingui cœpit, tanquam id, quos eius vices aliquo modo ſuppleret. Inſtitutæ enim erant iſtæ *eulogiæ*, ut darentur iis, qui myſteriorum participes fieri aut non poterant, aut nolebant. Diſtribuebantur iis poſt miſſarum ſolemnia omni die dominico, & diebus feſtis; prout patet ex canone IX. concilii Nannetenſis exeunte ſeculo IX. celebrati, apud HARDUINUM *tom. VI. concil. part. I. fol. 459.* Græcis dicebantur ἀντίδωρα, *dona vicaria*, quoniam loco euchariſtiæ, quæ ab antiquis eccleſiæ doctoribus *donum* adpellatur, olim data fuerunt. Qui plura hanc in rem legere voluerit, adeat cardinalem BONAM *libr. I. rerum liturg. cap XXIII. §. XII p. m. 447.* JAC. BASNAGIUM in *præfat.* CANISII *lectionib. antiq* præmiſſa, *cap. VII. §. V. fol. 74.* JOSEPH. BINGHAMUM in *obſervat. ſive antiquitat. eccleſiaſt. libr. XV. cap. IV. §. III. vol. VI. p. 377. ſeqq.* & b. DEYLINGIUM in *diſſert. V. de novitate error. pontif. circa ſacr. euchariſt. obſerv. III. §. IX.*

nt, ita ut per temporum intervalla alice Domini, & corpus Domini . 3.) Bellarminus regerit, *hauis in eccleſia & manducationem cornon potuiſſe haberi pro una commuuiſſe diverſas communiones*. Reſp. o una communione habuerunt, quia ciem ſumſerunt, licet diverſis locis us. Nobis autem conſuetudo illa r, quia non convenit inſtitutioni 4.) Quinimo conſuetudo illa ſublata ilia, can. 14. concil. Toletani I. *otam a ſacerdote euchariſtiam non ut ſacrilegus propellatur*. Can. 3. auguſt. *Euchariſtiae gratiam ſi quis eptam non conſumſiſſe in eccleſia, in perpetuum*. 5.) Privata igitur ordinaria exempla, quæ per conlum abrogata ſunt, non poſſunt nec i univerſali primitivæ eccleſiæ conutraque ſpecie communicandi.

§. LXII. *Tertius* ritus eſt communicatio infantum (*). *Communicabant enim veteres aliquando infantes, ſed ſub una tantum ſpecie, nimirum inſtillando aliquid ſanguinis Domini, ut patet iano in ſerm. de lapſis, tum ex mae, quia non poſſunt infantes cibum um ſumere*. Reſp. 1.) Propoſitum o, unam ſpeciem panis comprobare: in primitiva eccleſia juxta Bellarmini dabatur ſolus calix; hactenus igitur eſt a quæſtione alienum. Paritainter uſum ſolius panis & ſolius caliedunt omnes Pontificii. 2.) Comfantum pugnat cum præſcripto apoor. XI. 28. *Probet ſe ipſum homo, e illo edat, & de calice illo bibat, escunque manducabitis panem hunc, ce bibetis, mortem Domini adnunciaodo igitur* ex ritu eccleſiæ cum norma verbi divini minus congruo communio ſub una ſpecie probari poterit? 3.) Ne in pontificia quidem eccleſia hodie locum habet communicatio infantum: unde Bellarminus ipſe eam improbat libr. I. de baptiſ. cap. 9. reſp. ad 9. argum. Anabap. *Ipſe Dominus, ut indicaret euchariſtiam non eſſe pro infantibus inſtitutam, noluit eam in lacte conſtituere, quod eſt unicum infantum alimentum, ſed in pane & vino, quae ad ſolos adultos proprie pertinent*. Libr. IV. de euchar. cap. 23. propoſ. 3. *Quia parvuli non indigent euchariſtia neceſſario, nec ſine irreverentia eis dari poſſet, ideo non datur eis neque a catholicis, neque ab haereticis*. Quomodo igitur ex ritu veteris eccleſiæ, quem Romana eccleſia abrogavit, communionem ſub una ſpecie Bellarminus, Romanæ eccleſiæ cardinalis, probare poterit? 4.) Falſum eſt, infantibus ſolum poculum ſemper fuiſſe datum, quia Cyprianus ſerm. de lapſis & ex illo Auguſtinus epiſt. XXIII. ad Bonif. tom. II. p. 18. in perſona infantum ſic loquuntur: *Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo Domini ad profana convivia ſponte properavimus*. Idem Auguſtinus epiſt. CVII. ad Vital. Carthagin. pag. 97. de infantibus ſic ſcribit: *Illi ſi in parva aetate moriuntur, utique ſecundum ea, quae per corpus geſſerunt, &c. quando carnem Chriſti manducaverunt vel non manducaverunt, quando & ſanguinem biberunt vel non biberunt, ſecundum haec ergo, quae per corpus geſſerunt, judicantur*. Et hoc ex Auguſtino tam manifeſtum, ut ipſe etiam index operum Auguſtini edit. Pariſ. ſub lit. E. ponat hanc propoſitionem: *euchariſtia dabatur olim parvulis ſub utraque ſpecie*, & remittat lectorem ad libr. V. hypognoſt. tom. VIII. pag. 288; Gregorius Turonenſis libro in gloriam plurimorum martyrum c. 9. *Judaei cujuſdam vitriarii filius, cum inter chriſtianos pueros ad ſtudia literarum exerceretur, quadam die, dum miſſarum feſta cum aliis infantibus in Baſilica Mariae celebrarentur, ad participationem glorioſi corporis & ſanguinis dominici cum aliis infantibus, infans judaeus acceſſit*. 5.) Communicatio-

ores, qui de hocce ritu data opera egepra in *not.* ad §. *LX. p. 104.* recenſuimus. Jungi iisdem meretur cardinalis BONA *loc. cit. libr. II. cap. XIX.*

cationem infantum non fuiſſe uniformem in primitiva eccleſia, colligi poteſt ex Innocentio, pontifice Romano, qui in ſua ſumma cap. 9. ſic ſcribit: *Quia euchariſtia augmentum dat gratiae, ideo dixerunt quidam, quod parvulis danda eſſet euchariſtia in forma liquida ſanguinis dominici, vel in forma panis comminuta & contrita in aqua, quia ſi aliquid eis ſubtraheretur, de gratia aliquid diminueretur, & ita minus haberent in cælo praemium. Unde peccare dicunt, qui eis euchariſtiam ſubtrahunt. Alii dixerunt, quod non eſſet parvulis danda euchariſtia propter periculum ejectionis, & quia nihil eis valeret, niſi deglutirent. Sed ad hoc dixerunt quidam magni viri, quod non exigitur in euchariſtiae ſumtione, niſi quod guſtus invitetur & ſapor ſentiatur &c.* Quomodo igitur ex ritu vario & inconſtante communio ſub una ſpecie probabitur?

4.) *Communicatio ægrotorum.*

§. LXIII. *Quartus* ritus, quem Bellarminus urget, *eſt communicatio aegrotorum* (*), quam ut plurimum ſub una ſpecie factam probare conatur ex Euſebio lib. VI. hiſt. c. 36. Paulino in vita Ambroſii, Amphilochio in vita Baſilii &c. *Reſp.* 1.) Juſtinus apol. II. & Hieronymus epiſt. IV. ad Ruſticum teſtantur, utramque ſpeciem ſolitam deferri ad abſentes & infirmos. Verba Hieronymi hæc ſunt: *Nihil Exuperio ditius, qui corpus Domini caniſtro vimineo, ſanguinem portat in vitro.* Beda libr. IV. hiſt. eccleſ. cap. 14. cuidam puero ægroto apoſtolos dixiſſe refert: *Exſpectare habes, donec miſſae celebrentur, ac viatico dominici corporis & ſanguinis accepto ſic infirmitate ſimul ac morte abſolutus ad aeterna in cælis gaudia ſublevaris.* 2.) Bellarminus ipſe addit, *ut plurimum* (**) *ſub una ſpecie aegrotos communicaſſe;* fuit ergo ritus particularis, qui non poteſt nec debet univerſali eccleſiæ conſuetudini ſub utraque ſpecie communicandi opponi. 3.) Euſebius libr. VI. hiſt. cap. 36. ex epiſtola Dionyſii Alexandrini refert quidem, *presbyterum dediſſe puero particulam euchariſtiae Serapioni ſeni aegroto perferendam*, ſed ſtatim addit, *praeceptum puero fuiſſe, ut eam madefactam in os ſenis infunderet;* quod intelligitur ex canonibus concilii Turonenſis ſive Turonici apud Yvonem & Burchardum, ubi præcipitur, *ut euchariſtia, quae in viaticum ex vita excedentium reſervatur, intincta ſit in ſanguinem Domini, ut veraciter presbyter dicere poſſit: Corpus & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti proſit tibi in vitam aeternam:* unde intelligitur, utramque ſpeciem judicatam fuiſſe neceſſariam. 4.) Paulinus in vita Ambroſii ſcribit, *cum corpore Domini ſumto, ubi illud deglutiverat, continuo animam Deo reddidiſſe*, ſed ex peculiari illo mortis ſupervenientis caſu, quo uſus calicis ex accidenti fuit impeditus, non poteſt colligi, ægrotos reliquos ſub una tantum ſpecie communicaſſe. Eraſmi judicium de illo ſcriptore vitæ Ambroſii ſub titulo Paulini notum eſt: *Qui ille idem artifex eſt*, (ait in præfat. Ambroſii) *qui tam multa contaminavit in ſcriptis Hieronymianis natus in hunc ludum.* 5.) Si Amphilochii libello fides habenda, Baſilius ea hora, qua exceſſit, hoſtiæ illam partem accepit, quam ſecum contumulare decreverat, & ſtatim in lecto jacens Deo gratias egit, atque ita exſpiravit, ſervatam ſcilicet per ſeptennium, tot enim a viſione illa ad mortem interſunt anni. An hoc Baſilii conſilium vel potius Amphilochii figmentum probari debeat, Bellarminus deliberet.

§. LXIV.

(*) Conferenda, quæ BINGHAMUS *loc. cit. libr. XV. cap. IV.* §. *IX. vol. VI. p. 403. ſeqq.* b. DEYLINGIUS, *loc. cit. obſervat. VI.* §. XI. aliique de hocce argumento ſcripſerunt.

(**) Longius progreditur BOSSUETUS, præſul Meldenſis, qui peraudacter adfirmat, *ordinarie* & communiter ægrotos ſub una communicaſſe. Vid. eius *traité de la communion ſous les deux eſpeces p. 6.* Idem adſerere haud dubitat cardinalis BONA, vir alias non tantum eruditus, ſed & candidus, ſæpiusque iam a nobis laudatus, *libr. II. rer. liturg. cap. XVIII. p. 595.* Aſt refutavit eos ex noſtris b. DEYLINGIUS *loc cit.* multisque exemplis in medium adlatis luculenter oſtendit, ægrotis utramque ſacri epuli partem olim porrectam fuiſſe.

§. LXIV. *Quintus* ritus eſt *uſus communionis laicae*, quæ in pœnam gravis alicujus delicti olim dabatur clericis, ablata eis communione clericali, cujus mentio fit in epiſtolis Felicis & Siricii, in concilio Elibertino can. 76. Sardicenſi cap. 2. & Agathenſi cap. 2. 5. & 50. Pœna autem clericis inflicta hæc erat, *quod communicantibus aliis clericis ſub utraque ſpecie, ipſi prohiberentur a calice Domini, & urgerentur unam tantum ſpeciem ſumere* (*). Reſp. 1.) Notamus contradictionem in Bellarmino. Superius magno conatu concomitantiam ſtabilire voluit, *totum ſcilicet Chriſtum eſſe ſub utraque ſpecie*, cap. 21. *totam etiam ſacramenti rationem in una ſpecie inveniri*. cap. 22. *non majorem utilitatem ſumi ex communione ſub utraque ſpecie, quam ſub una: nihil ſpiritualis fructus capi ex duabus ſpeciebus, quod non capiatur ex una:* cap. 23. hoc autem loco ſcribit, *unius ſpeciei uſum in pœnam gravis alicujus delicti olim clericis impoſitum;* at quæ hæc pœna, ſi cum corpore & ſanguinem Chriſti ratione concomitantiæ acceperunt? 2.) Clerici illi, quibus pœnæ loco unius ſpeciei uſum impoſitum fuiſſe Bellarminus dicit, aut fuerunt conficientes, aut non conficientes. Prius dici nequit, quia *ſacrilegus eſt ſacerdos conſecrando panem & non vinum*, Cajetanus in part. III. Thomæ q. 80. art. 2. Manet igitur poſterius, quod fuerint non conficientes. Atqui concilium Tridentinum clericos non conficientes æque ut laicos a communione ſub utraque ſpecie arcet, ſeſſ. XXI. c. 1. Aut ergo ſtatuendum, grave quoddam delictum clericos omnes admiſiſſe, propter quod pœnæ loco illud eis fuerit impoſitum; aut negandum eſt, communionem laicam clericis olim impoſitam fuiſſe unius ſpeciei communionem. 3.) Quæ olim fuerit communio laica, ex veteribus intelligi poteſt. Pamelius in notis ſuper epiſt. Cypriani ad Antonianum 52. exponens hæc verba: *ut laicus communicet*, ſic ſcribit: *Laicum communicare non aliud eſt veteribus, quam inter laicos communicare. Orabant autem & communicabant illi extra cancellos* (**) *per miniſterium archidiaconi, hoc eſt, extra chorum, ut hodie*

5.) *Communio laica.*

(*) Huic BELLARMINI adſerto opponimus iudicium cardinalis BONÆ, quod perpetuo antiquitatis eccleſiaſticæ ſuffragio ſuperſtructum, hisque conceptum eſt verbis: *Recentiores audito nomine communionis laicæ, eius veteri notione neglecta, id ſolum concipiunt, quod hodie ea voce ſignificatur. Laicam communionem nihil aliud eſſe putant, quam perceptionem eucharistiæ ſub unica ſpecie. Quod quam falſum ſit, vel ex eo liquet, quod ſæpe clericos ad laicam communionem detruſos legimus, eo tempore, quo etiam laici ſub utraque ſpecie communicabant.* Vid. *libr. II. rer. liturg. cap. XIX. §. III. p. m. 601.* Fuerunt vero, præter cardinalem BONAM, alii quoque iique eruditiſſimi viri in ipſa eccleſia Romana, qui notionem vocabuli *communionis laicæ* a BELLARMINO ſuppeditatam, penitus reiecerunt ſolideque confutarunt, ex quibus heic nominaſſe ſufficiat GABR. ALBASPINÆUM, NICOL. RIGALTIUM, PETR. DE MARCA, atque IO. STEPH. DURANTUM, ſenatus Tholoſſani præſidem.

(**) Hanc notionem *communionis laicæ*, præter PAMELIUM, ſupra a GERHARDO adlegatum, complures viri eruditi, veluti FORBESIUS, VOSSIUS, CHRIST. LUPUS, aliique ſuo adprobarunt calculo. Ex horum enim ſententia per *communionem laicam* iſtius modi intelligitur pœna, qua *clericus inter laicos extra cancellos ſanctuarii ſacram eucharistiam olim percipere debuit.* Equidem negari nequit, hancce notionem aliquid ex vero habere. Ita enim omnino res ſe olim habebat. Laici communicabant extra cancellos, epiſcopi & ſacerdotes vero ἐντὸς τοῦ βήματος, καὶ θυσιαστηρίου. Laici communicabant extra chorum, clerici in choro, atque intra cancellos. Nec tamen hoc ipſum ſenſum communionis laicæ prorſus exhaurit. Clerici enim, quibus propter delictum aliquod *communio laica* olim imponebatur, non tantum extra cancellos cum reliqua laicorum turba ſacram cœnam ſub utraque ſpecie accipiebant, ſed & ſimul officio clericali abdicabantur, & ad ſimplicem laicorum reducebantur conditionem. Proinde *communio laica* eam infert rationem puniendi clericum, per quam is dignitate, poteſtate atque auctoritate, quæ cum munere ſacro alias coniuncta eſt, penitus privatur, inque laicorum ſtatum redigitur. Conſentiunt nobiſcum, præter complures alios, monachi Benedictini in Gallia, qui in notis ſuis ad *epiſt. VIII.*

die loquimur, quam expoſitionem Pamelii manifeſte probat c. convenientibus. 1. q. 7. ex II. ſynodo Nicæna, ubi *ad laicam communionem recipi, & adminiſtratione eccleſiaſtica prohiberi*, ſeſe mutuo explicant. Canon apoſtol. XV. facit mentionem communionis laicæ: at concilium Conſtantienſe fatetur, apoſtolicæ & primitivæ eccleſiæ utramque ſpeciem in uſu fuiſſe, & omnes illi canones conciliorum, qui laicæ communionis mentionem faciunt, eo tempore editi ſunt, quo omnes fideles utramque ſpeciem ſumere ſoliti ſunt, unde Georgius Wicelius, ſcriptor pontificius, laicam communionem nihil aliud eſſe pronunciat, quam *inter laicos communionem percipere, non adminiſtrare, non ſacerdotis officio fungi*, cui adſtipulantur Lindanus & Tapperus. 4.) Id ipſum agnoſcit Baronius, qui tom. I. annal. anno 314. ſect. 88. explicans canonem 9. ſynodi Ancyranæ, *a miniſterio ceſſare debebunt: additur* (inquit) *in ſecunda editione. Laicam tantum recipientes communionem, nimirum non cum ſacris miniſtris amplius, ſed cum populo extra cancellos communicantes.* 5.) Bellarminus contra hanc explicationem laicæ communionis duo argumenta format; primo *quia etiam de diaconis agitur in illis canonibus, ad quos nunquam ſpectavit euchariſtiam conficere.* Reſp. quid tum? ſufficit, quod a munere eccleſiaſtico remoti & in ordinem laicorum redacti fuerint, etiamſi antea non conſecraverint: adde quod ad diaconos in primitiva eccleſia calicis diſtributio etiam pertinuerit, ut intelligitur ex apol. II. Juſtini. Alterum, quod Bellarminus urget, petitum eſt ex canone Sardicenſi II. ubi *ob crimina quaedam graviora ne in morte quidem laica communio quibusdam concedenda dicitur: at cum datur communio aegroto, idque in privato cubi nulla diſtinctio poteſt notari loci aut tempor ter laicos & clericos.* Reſp. perinde hoc e ſi diceretur: omnino communionem non reci perfecte abdicati & excommunicati, ut ne rientes quidem communione digni cenſea atque ita hunc canonem exponit Balſamc comment. Quod enim canon Sardicenſis c *ne in fine quidem laicam communionem recip* id canon. V. concilii Ilerdenſis ſub Theodo ſacerdotibus ad libidines revertentibus loque exponit: *non ſolum dignitate officii carean etiam ſanctam communionem, niſi in exitu percipiant.* Sardicenſis ſynodus a patribus c talis eccleſiæ eſt congregata. Atqui in ec orientali communio ſub utraque ſpecie ad r usque tempora perdurat: quomodo igitu communionem laicam unius ſpeciei uſus in poteſt? 6.) Laicam communionem ſic d bit Bellarminus, quod fuerit ea, *quae laic mittebatur tangenda & etiam deſerenda*, *lent. Sola autem ſpecies panis dabatur in m ex calice autem bibebant, qui volebant, in ec ſed non licebat laicis calicem tangere, nedu cum deferre.* Vide Cyrillum Hieroſol. cat myſtag. Atqui ex hac deſcriptione laicæ munionis colligitur, *primo* quod laicis con & liber fuerit calicis conſecrati uſus, a c eccleſia Romana hodie penitus arcentur: quod laica communio pœnæ loco clericis ſita non poſſit de neceſſario unius tantum uſu intelligi. Etenim ſi hæc eſt commun ca, quod laici ex calice bibebant, qui vol quomodo per laicam communionem cleric lice fuerunt prohibiti?

§.

VIII. libr. V. GREGORII *M. fol.* 743. ſequentia adnotarunt: *communio laica nihil aliud fuit, quam clericum iam non haberi, niſi ut laicum, eumque ad laicorum gradum, ſocietatem, iuraque revolvi. Ex quo fiebat, ut cui clerico ne communio quidem laica relinqueretur, is non modo ab officio depoſitus haberetur, ſed & excommunicatus: Cui autem communio ſaltim laica relinqueretur, is ſolum ab officio depoſitus cenſeretur.* Conferri quoque heic merentur IGNATIUS HY THUS AMAT. DE GRAVERSON *tom ſtor. eccleſiaſt. p.* 445. & cumprimis JO BINGHAMUS, in libro anglico ſermo to, ſub titulo: *ſcholaſt. hiſtory of Layl part. II. chap. IV.* itemque in *origin. ſ quit. eccleſiaſt. libr. XVII. cap. II. §. II. vo p.* 12. *ſeqq.*

6.) *Communio præſanctificatorum.*

§. LXV. *Sextus* ritus, quem Bellarminus urget, *eſt communio praeſanctificatorum* (*), apud Græcos certis quadrageſimæ diebus uſitata, in qua ipſe ſacerdos ſub una tantum ſpecie communicat. *Reſp.* officium Græcorum de myſteriis ante conſecratis in bibliotheca patrum diſertis verbis utriuſque ſpeciei meminit: ibi enim legitur, *ſacerdotem, poſtquam ſanctificarit panem, infundere vinum in ſacrum*

(*) Per communionem *præſanctificatorum* illa intelligitur communio, quæ fit in elementis antea iam conſecratis. Solebant nimirum veteres chriſtiani ſacram euchariſtiam nonnunquam in publicum cœtus chriſtiani uſum adſervare, ut aliquot poſt conſecrationem diebus daretur communicantibus. Invaluit hæc conſuetudo ſeculo poſt Chriſtum natum quarto, & in primis tempore quadrageſimæ locum habuit. Hocce enim temporis intervallo conſecrare euchariſtiam non amplius erat receptum. Fiebat quidem iſto tempore communio, ſed ſine conſecratione, & quidem ex iis ſymbolis, quæ antecedentis hebdomadis ſabbato, vel die dominico iam erant conſecrata, & ad ſubſequentium dierum uſum reſervata, atque Græcis *προηγιασμενα*, Latinis *præſanctificata* dicebantur. Huc reſpicit canon LII. concilii Trullani ſeculo VIII. celebrati, apud HARDUINUM in *actis concilior. tom. III. p. 1682.* qui hiſce conceptus eſt verbis: *In omnibus ſanctæ quadrageſimæ ieiunii diebus, præterquam ſabbato, & dominica, & ſancto adnunciationis die, fiat ſacrum præſanctificatorum miniſterium.* Hic ipſe vero canon lucem accipit ex alio concilii Laodiceni, anno CCCLXXII. celebrati, decreto XLIX. ubi dicitur, *quod non oporteat in quadrageſima panem benedictum offerri, niſi in ſabbato & dominica;* apud HARDUINUM *loc. cit. tom. I. p. 790.* Quæ quidem verba non hoc innuunt, ac ſi aliis diebus ſacramentum euchariſtiæ diſtribui haud potuerit, (quotidie enim hoc fiebat;) ſed quod hiſce diebus ea tantum diſtributa fuerint ſymbola, quæ die ſabbati, itemque die dominico iam fuerant conſecrata. Perantiqua eſt hæc eccleſiæ Græcæ conſuetudo, inque hodiernum usque diem conſervata, prout teſtantur THOMAS SMITH, in libello *de ſtatu hodierno eccleſiæ Græcæ p. 118.* itemque LEO ALLATIUS, homo Græcus, in epiſtola ad GABRIELEM NAUDÆUM *de libris eccleſiaſticis Græcorum*, nec non in diſſertat. *de miſſa præſanctificatorum apud Græcos*, quæ legitur ad calcem librorum *de eccleſiæ occidentalis & orientalis perpetua conſenſione, p. 1541.* Vid. JOSEPH. BINGHAMUM in *originib. ſive antiquitat. eccleſiaſt. libr. XV. cap. V. §. XII vol. VI. p. 411. ſeqq.* Atque hæc ipſa Græcorum conſuetudo ſucceſſu temporis in eccleſiam quoque latinam introducta eſt, ita tamen, ut diſcrimen aliquod heic obſervare liceat. Apud Græcos enim, ut ex dictis patet, omnibus quadrageſimæ diebus, excepto ſabbato, die dominica, & feſto adnunciationis Mariæ, uſus *προηγιασμενων* admittebatur; cum contra apud Latinos ſemel duntaxat in anno, die nimirum paraſceves, fuerit admiſſus. Hoc enim tempore pane pridie conſecrato ac reſervato communio peragebatur. Addi & hoc meretur, quod Græci non panem duntaxat, ſed & vinum præſanctificatum adhibere conſueverint; cum ex altera parte in eccleſia Latina uſu fuerit receptum, panem præſanctificatum, qui in calicem intinctus erat, iis, qui eo die ad epulum ſacrum accedebant, exhibere. Hanc Romanenſium de miſſa præſanctificatorum ſententiam copioſius ediſſerit JO. BONA, eccleſiæ Romanæ cardinalis, *libr. I. rerum liturgic. cap. XV. p. 209. ſeqq.* Verba quoque de ea facit GUIL. BEVEREGIUS ad *can. Trull. LII. p. m. 158.* Ex noſtris vero theologis evolvi heic meretur IO. ANDREAS QUENSTEDIUS, in *antiquit. bibl. & eccleſiaſt. cap. IV. ſect. III. num. IX. p. 447. ſeqq.* Hoc unicum paucis adhuc notamus, communionem iſtam præſanctificatorum, generatim ſpectatam, ſanctiorum litterarum teſtimonio, eccleſiæque primitivæ exemplo prorſus deſtitutam, ac proinde neutiquam adprobandam eſſe. Hinc & HUMBERTUS eccleſiæ Romanæ cardinalis, ſeculo undecimo ad finem vergente clarus, in *reſponſione adverſus Nicetam*, in morem Græcorum, per ſymbola præſanctificata communicandi, graviter invehitur, eundemque tum ex inſtitutione Chriſti, tum vero ex praxi apoſtolorum redarguit. Aſt HUMBERTUM hac ipſa ratione ſimul latinæ etiam eccleſiæ conſuetudinem improbare, non ſine ratione iudicat LEO ALLATIUS, qui contra Humbertum copioſe diſputat in *diſſert.* ſupra iam adlegata *de miſſa præſanctificator. p. m. 1559.* ubi argumentum hocce data opera excutitur. Jungi vero eidem merentur JAC. GOARUS in *notis ad euchol. Græc. fol 210, 211.* JOSEPH. BINGHAMUS in *origin. ſive antiquit. eccleſiaſt. tom. VI. libr. XV. cap. IV. §. XII. p. 411. ſeqq.* itemque *cap. V. §. I. p. 437. ſeqq.* & b. cancell. PFAFFIUS in *diſſert. de liturgiis*, Tubing. MDCCXVIII. edita, *§. III. p. 7. ſeqq.*

ſacrum calicem & aquam, & recitare conſueta. Sic etiam liturgia præſanctificatorum (*) interprete Genebrardo utriusque ſpeciei meminit. *Ecce* (inquit) *immaculatum corpus ipſius & vivificus ſanguis hac nunc hora ingredientia in hac menſa myſtica ſunt, quae multitudine cœleſtis exercitus inviſibiliter ſtipantur, quorum communionem innocuam nobis tribue &c.* Sic *poſtcommunio* (id eſt, gratiarum actio poſt communionem (**), utramque ſpeciem diſerte exprimit. Atqui hi ſunt ritus eccleſiæ veteres, ex quibus communionem ſub una ſpecie Bellarminus probare voluit, ſed adcurate notandum: 1.) quod nullus ritus eccleſiæ inſtitutioni, voluntati & ordinationi Chriſti quidquam minima ex parte derogare poſſit; neque enim ex ritu eccleſiæ de inſtitutione Chriſti, ſed contra potius ex inſtitutione Chriſti de ritu eccleſiæ judicium fieri debet, niſi velimus præpoſtero ordine regulam & normam ad *normatum* (ut ſic loquar) & *regulatum* inflectere. Bellarminus libr. I. de ſacramentis in genere cap. 26. §. *Ex quo intelligimus*, contrarium plane ſtatuit, ſic enim ſcribit: *Cum certum ſit, conſuetudinem univerſae eccleſiae perpetuam non poſſe cum verbo Dei pugnare, & clarior ſit conſuetudo, quam ipſum verbum, recte judicabant illi*, (qui Cypriano ſe opponebant) *ex conſuetudine verbum Dei eſſe interpretandum, non ob verbum Dei obſcurum & ambiguum conſuetudinem abolendam, ut Lutherani hoc tempore faciendum eſſe contendebant.* Sed nemini vere pio & erudito hoc pronunciatum, ex Cuſano cardinali epiſt. II. ad Bohemos petitum, quod ſcripturæ juxta currentem eccleſiæ ritum exponendæ ſint, probari unquam poterit. 2.) Quod ritus particulares, privati, varii & diverſi nec poſſint nec debeant univerſali & probatæ conſuetudini eccleſiæ opponi. Jam vero diſerte ſcribit Caſſander in conſultatione de Auguſt. confeſſ. art. XXII. *Satis compertum eſt, univerſalem Chriſti eccleſiam in hunc uſque diem, occidentalem vero ſeu Romanam mille amplius annis a Chriſto in ſolenni praeſertim & ordinaria hujus ſacramenti diſpenſatione utramque panis & vini ſpeciem omnibus eccleſiae membris exhibuiſſe, id quod ex innumeris veterum ſcriptorum tam Graecorum, quam Latinorum teſtimoniis maniſeſtum eſt.* 3.) Quod ritus per concilia ſublati non poſſint inſtitutioni Chriſti immotæ ac perpetuæ opponi, &c.

5.) Ex conſenſu eccleſiæ poſterioris.

§. LXVI. Vidimus hactenus quartam rationem, quam pro ſtabilienda ποτηριοκλεψία Bellarminus attulit. V.) *Quintam* petit *ex conſenſu & teſtimonio eccleſiae poſterioris*, ubi profert teſtimonia *Bernhardi, Bedae, ordinis Romani & conjecturam valde magnam, quod in eccleſiis numeroſis non potuerit dari communio toti populo ex calice veri ſanguinis Domini.* Reſp. 1.) *Conſuetudo ſine veritate vetuſtas erroris eſt*: cap. conſuetudo diſt. 8. *Dominus non dixit, ego ſum conſuetudo, ſed veritas, quaelibet conſuetudo quantumvis vetuſta,*

(*) Hæc liturgia præſanctificatorum a nonnullis GREGORIO II. ab aliis autem GERMANO, patriarchæ Conſtantinopolitano, adſcribitur, ſæpiusque fuit edita. Exſtat illa non ſolum in *bibliotheca patrum* Lugdunenſi, & quidem *tom. XXVII.* ubi latine exhibetur, ſed & in *auctario Græco-latino bibliothecæ patrum*, a FRONTONE DUCÆO Pariſiis *MDCXXIV.* edito, *tom. II.* nec non in GOARI *euchologio Græcorum, fol. 192. ſeqq.* alibique.

(**) Non tantum gratiarum actio poſt communionem peragenda, quæ in liturgia præſanctificatorum legitur, ſed & preces ante communionem, ſecundum hancce liturgiam, recitandæ, luculenter demonſtrant, Græcos non ſolum panem, ut BELLARMINUS & JO. BONA nobis perſuadere volunt, ſed & vinum conſecratum ad huiusmodi communionem reſervaſſe. Idem ex NICOLAO CABASILA & SIMEONE THESSALONICENSI luculenter demonſtravit LEO ALLATIUS in diſſert. ſæpius iam adlegata *de miſſa præſanctif.* §. *VII. p. 1559.* Conferenda, quæ GEORG. CASSANDER in libro *de communione ſub utraque ſpecie, p. 1027.* JO. GERARDUS VOSSIUS in *theſib. theolog. p. 331.* JOSEPH. BINGHAMUS in *origin. eccleſiaſt. tom. VI. libr. XV. cap. V.* §. *I. p. 437. ſeqq.* itemque b. DEYLINGIUS in *obſervat. miſcell. p. 332. ſeqq.* hanc in rem ſcripſerunt.

vetuſta, quamtumvis vulgata, veritati eſt omnino poſtponenda; ſi conſuetudinem ead. *Uſus longaevus non vincat rationem aut legem*, l. conſuetudinis C. quæ ſit longa conſuetudo. 2.) Eccleſia græca uſum utriusque ſpeciei inviolatum conſervavit. 3.) Conſuetudo primitivæ eccleſiæ apoſtolis vicinæ merito præferenda conſuetudini eccleſiæ poſterioris. Cyprianus epiſt. ad Pompejum habet elegantem ſententiam, quam Auguſtinus libr. V. de unico baptiſmo cap. 26. *ſine dubitatione optimam eſſe dicit. In compendio eſt apud religioſas mentes & errorem deponere, & invenire, atque eruere veritatem. Nam ſi ad divinae traditionis caput & originem revertamur, ceſſat error humanus. Si canalis aquae, qui copioſe prius & largiter fluebat, ſubito deficiat, nonne ad fontem pergitur, ut illic defectionis ratio noſcatur, utrumne areſcentibus venis in capite ſiccaverit, an vero integra inde & plena percurrens in medio itinere deſtiterit? quod & nunc facere oportet Dei ſacerdotes, & in aliquo ſi mutaverit vel vacillaverit veritas, ad originem dominicam & evangelicam & apoſtolicam traditionem revertamur, & inde ſurgat actus noſtri ratio, unde & ordo & origo ſurrexit.* Latomus ſcribit, *primam eccleſiam, cum adhuc rudis eſſet, ritum a Chriſto acceptum religioſe tenuiſſe, donec a patribus docta intelligeret, utramque ſpeciem convenire ſacerdotibus, laicos ſolo pane contentos eſſe poſſe.* At laudabilis illa fuit ruditas in verbis magiſtri fideliter & ſimpliciter adquieſcere. 4.) Thomæ Aquinatis tempore fatemur introductum unius ſpeciei uſum: idem tamen part. III. quæſt. 74. expreſſe adſerit, *in quibusdam ſolum eccleſiis ita obſervari*; fuit ergo ritus particularis & privatus. Bernhardus utriusque ſpeciei paſſim meminit: quæ ex libr. I. de vita Bernh. cap. 11. Bellarminus adlegat, in illo loco non habentur. Beda libr. I. in Joh. II. homil. de ſanctis & alibi uſum panis & calicis in euchariſtia ſemper conjungit. Ordo Romanus de officio miſſæ p. 23. *Recepto calice archidiaconus confirmat omnes ſanguine dominico, quos communicaverit pontifex corpore dominico.* 5.) Concludimus igitur verbis Georgii Caſſandri de comm. ſub utraque ſpecie f. 17. *Non puto demonſtrari poſſe, totis mille amplius annis in ulla eccleſiae catholicae parte ſacroſanctum hoc euchariſtiae ſacramentum aliter in ſacra ſynaxi e menſa dominica fideli populo, quam ſub utroque panis & vini ſymbolo, adminiſtratum fuiſſe.*

6.) Ab incommodis, quae neceſſitatem utriusque ſpeciei conſequuntur, qualia ſunt; 1.) Impoſſibilitas legem iſtam implendi.

§. LXVII. VI.) *Sextam* & ultimam rationem petit Bellarminus *ab incommodis, quae ſequuntur neceſſitatem utriusque ſpeciei.* Mirum vero, Chriſtum & primitivam eccleſiam incommoda illa non vidiſſe. Audiamus tamen, quæ ſint illa. I.) *Primum incommodum eſt impoſſibilitas implendi legem iſtam in iis locis, ubi populus eſt valde numeroſus & unus tantum ſacerdos. Neque enim ſimul multi calices conſecrari poſſunt, neque conſecrari poteſt vinum in calice aliquo vaſtiſſimo, qui tantum vini capiat, quantum univerſo populo ſufficiet: neque poteſt in eadem actione ſaepius repeti conſecratio* (*). Reſp. ratio hæc eſt *particularis*, non ergo poteſt probare univerſale calicis interdictum, quia argumentum non debet eſſe anguſtius concluſione probanda. Adde quod *antecedens* multis laboret vitiis: ordinentur plures miniſtri, iteretur ſæpius cœnæ adminiſtratio, tribuatur tantum temporis ſpatium communioni, quantum in numeroſo populo requiritur; quodvis potius quæratur remedium, quam ut contra Chriſti inſtitutionem aliquid agatur. Tertullianus in apologet. cap. 37. de incrementis primitivæ eccleſiæ ſic ſcribit: *Veſtra omnia implevimus, urbes,*

(*) Vitus Miletus in refut. libr. de ſexcentis errorib. anno 1593. eo progreditur, ut ſcribat, num. 961. *Chriſtum propter caſus, qui tandem in eccleſiis contigerunt, non potuiſſe præcipere, ut ſemper & ubique ſub utraque ſpecie hoc epulum ſacrum adminiſtraretur, imo negat, Chriſtum, ſi hodie denuo ſacramentum diſpenſare deberet, utramque ſpeciem diſpenſaturum.* GERHARDUS.

urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum &c. nihilominus tamen utriusque ſpeciei tum fuit uſus. Proponimus autem Bellarmino hoc perpendendum. Si in magna populi frequentia ſacerdotum numerus ad audiendas auriculares confeſſiones ſufficit, multo magis ad calicis adminiſtrationem ſufficiens eſſe poteſt. *Connexio* eſt manifeſta, quia plus temporis requiritur ad audiendam ſingulorum peccatorum enumerationem, quam ad calicis euchariſtici adminiſtrationem. 2.) *Secundum incommodum eſt irreverentia ſanctiſſimi ſacramenti, quae in effuſione ſanguinis metuenda.*

2.) *Irreverentia ſacramenti.*

Fieri enim non poteſt, ut ſanguis Domini miniſtretur tantis populorum turbis, quantae in paſchate ad communionem accedunt, quin ſaepius effundatur, cum praeſertim multi ſint ſenes, debiles, ruſtici, qui vix ad bibendum de manu alterius ſe adcommodare norunt. In deportatione etiam ad aegrotos facillimum eſſet, ut effunderetur, vel ex illa agitatione turbidum & ineptum fieret. Reſp. metuenda potius irreverentia Chriſti, ſi ab ejus verbo recedatur. Tertullianus de corona militis cap. 3. Origenes, homil. XXXIII. in Exod. Cyrillus Hieroſolymitanus catech. myſtag. V. de pane euchariſtico idem præcipiunt. *Cum corpus Domini ſuſcipitis,* (inquiunt) *cum omni cautela & veneratione ſervetis, ne ex eo parum quid decidat.* Utrobique igitur adhibeatur cautio, nequaquam vero uſus alterutrius ſpeciei plane tollatur. Sed nec militat hæc ratio, ſi pauci adſint laici. In periculo effuſionis non ſpectatur numerus chriſtianorum, ſed communicantium; jam vero primitivæ eccleſiæ zelus in frequenti hujus ſacramenti uſu major fuit, quam poſterioribus ſeculis, & nihilominus ſub utraque ſpecie in primitiva eccleſia fuit communicatum. Idem judicium de euchariſtiæ deportatione ad ægrotos, quæ publicæ & ſolenni communioni non poteſt præjudicare, quin imo poſſet etiam in privatis ædibus conſecratio fieri. Juſtini ætate *per diaconos euchariſtia, id eſt, panis, vinum & aqua, in quibus gratiae actae, abſentibus mittebantur* ſine ullo irreverentiæ & effuſionis periculo; apol. II. Quod Bellarminus addit, *Chriſtum inſtituiſſe quidem euchariſtiam ſub duplici ſpecie, ſed non juſſiſſe dari omnibus ſub duplici*, eſt oppoſitum in adjecto, quia inſtitutio Chriſti eſt norma legitimæ adminiſtrationis. Quod ſubjungit, *creſcente eccleſiae multitudine adparuiſſe incommodum, & ſic paulatim deſiiſſe utriusque ſpeciei uſum*, id omniſapientis Chriſti inſtitutioni & primitivæ eccleſiæ hiſtoriæ repugnat. Idem ſcilicet Bellarminus verbis paulo modeſtioribus dicere voluit, quod Matthias Breidenbachius ludi Embricenſis moderator ſcripſit, *inſtitutionem Chriſti multis modis incommodam exſtitiſſe, ideoque non ſine cauſa a ſanctis patribus fuiſſe mutatam.* 3.) *Tertium incommodum eſt, quod multi abhorrent a vino, & vel natura abſtemii ſunt vel educatione, quibus tamen per leges divinas a communione non licet abſtinere.* Reſp. ratio hæc itidem particularis eſt, proinde non poteſt ex ea univerſale calicis interdictum deduci: num enim propter paucos abſtemios totus fidelium populus calice euchariſtico privandus? adde, quod rariſſime inveniantur, qui non poſſint tantum vini haurire, quantum ſufficit ad uſum ſacramentalem; ac teſtatur experientia, etiam illos, qui natura vel educatione abſtemii ſunt, guttulas aliquas vini in euchariſtia ſine periculo vomitionis adſumere. Quid reliquis faciendum ſit, inferius declarabitur. 4.) *Quartum incommodum eſt penuria vini, ſiquidem in multis regionibus vinum non creſcit, &, quod aliunde adfertur, partim ſummo pretio emitur, partim non diu conſervatur, ex quo oporteret plurimos aut nunquam aut rariſſime communicare, ſi non poſſet fieri communio ſub una ſpecie.* Reſp. non poterit ullus terrarum monſtrari locus, in quem non advehatur tantum vini, quantum ad euchariſtiæ adminiſtrationem requiritur. Et quomodo hæc vini inopia reliquis terris, regnis & provinciis, in quibus magna copia vinum creſcit, præjudicare poteſt, quo

3.) *Abſtemii a communione arcerentur.*

4.) *Penuria vini in quibusdam regionibus.*

quo minus communio ſub utraque ſpecie juxta Chriſti inſtitutionem ipſis concedatur? (*). Volaterranus libr. VII. geograph. refert, Innocentium VIII. conceſſiſſe Norvegis, *ut ſine vino ſacrificarent, quod vinum in Norvegia non creſcat, & aliunde importatum aceſcat.* At cum ipſi Pontificii hoc non concedant, miſere in illo facto excuſando ſeſe torquet Bellarminus: *Id pontifex ille ideo conceſſit, ſi tamen conceſſit,* (inquit) *vel quod ejus ſententia eſſet, non eſſe de jure divino, ut ſacrificium in utraque ſpecie confici debeat, vel quod judicaverit, jus divinum ita interpretandum eſſe, ut excipiatur caſus neceſſitatis.* At ſi pontifex in decretis ſuis errare non poteſt, ut alibi pugnat Bellarminus, cur contra hoc Innocentii decretum ſcribit libr. IV. de euch. c. 22. prop. 2. *In una ſpecie non habetur perfecte & integre ſacrificii ratio, ſed utraque neceſſaria eſt.*

Gerſonis rationes pro ſtabilienda communione ſub una ſpecie.

§. LXVIII. Atque hæ ſunt rationes ſive potius folia ficus, quibus ſeceſſionem a verbo & inſtitutione Chriſti in communione ſub una ſpecie factam Bellarminus tegere & palliare voluit, a quo non immerito quærimus, cur omiſerit rationes Gerſonis, cancellarii Pariſienſis, paulo poſt Conſtantienſis concilii decretum editas. Cum enim poſt promulgatum interdictum calicis animadverterent, multis non ſatisfieri illis rationibus, quibus tanquam fundamentis prohibitio ſuperſtructa erat, ſeniores concilii hoc negotium dederunt Johan. Gerſoni, ut is conquireret decreti rationes, quas in tractatu de communione laicorum biennio poſt concilium edito (**) hiſce verbis complectitur: „ Præſentes ſunt in hoc
„ concilio de præclaris univerſitatibus tam nu-
„ mero, quam merito præcellentes theologi,
„ unde dicunt eorum plurimi, (*non ergo omnes*)
„ qui ſuper hoc fuerunt ſimul congregati, quod
„ conſuetudo licite & rationabiliter fuerit intro-
„ ducta (*ergo non a primis eccleſiae temporibus*
„ *uſitata*) de non communicando laicos ſub
„ utraque ſpecie, præſertim poſt multiplicatio-
„ nem fidelium, & hoc propter evitationem
„ multiplicis periculi, irreverentiæ & ſcandali cir-
„ ca ſuſceptionem hujuſmodi benedicti ſacramen-
„ ti. *Primum* periculum in effuſione. *Secundum*
„ in deportatione de loco ad locum. *Tertium*
„ in vaſorum ſordidatione, quæ deberent eſſe
„ ſacrata, nec paſſim tractata vel tacta a laicis.
„ Et multo minus deberet vinum conſecratum
„ vendi in apothecis, ſicut fit apud tales, ut
„ dicitur. *Quartum* in barbis longis laicorum.
„ *Quintum* in conſervatione pro infirmis, cum
„ poſſit in vaſe acetum generari, & ita deſi-
„ neret ibi eſſe ſanguis Chriſti, nec ſuſcipien-
„ dum eſſet, nec noviter conſecrandum ſine miſ-
„ ſa. Et fieri poſſet, quod daretur acetum
„ purum pro ſanguine Chriſti. Addito, quod
„ in æſtate vermes aut muſcæ generarentur,
„ quantumcunque eſſet vas clauſum, cumque
„ etiam putreſceret, aut fieret velut abominabile
„ ad bibendum. Et hæc ratio eſt efficax valde
„ et ex alia ratione, quoniam alii multi prælibiſſent. Et quæritur, in quo vaſe fieret con-
„ ſecratio tanti vini, quantum requireretur in

(*) Illa ultima Thule, quam hodie Islandiam vocant, vinum non admittit modo, verum etiam in uſus neceſſarios reponit, quod teſtantur nautæ, qui remotiſſimas illas ſeptentrionis plagas pernavigant. Nec ſacra euchariſtia in illa regione aliter celebratur, quam ſub panis & vini ſpecie. Quid? poteſtne miſſa celebrari apud Pontificios ſine vino? diſpenſari autem apud eosdem cœna non poteſt, niſi miſſa antegreſſa. GERHARDUS.

(**) Hicce JO. GERSONIS tractatus, iuſſu patrum concilii Conſtantienſis ann. *MCCCCXVII.* editus, continet conſilium publicum *cauſſam* JACOBI DE MISA *& Bohemorum, quoad communionis laicalis ſub utraque ſpecie neceſſitatem uberius diſcutiendi*, inque concilio hoc ipſo anno publice fuit prælectus. Exſtat in *operibus* GERSONIS, a DU PINIO iunctim editis, *tom. I. part. II. p. 57.* & in HERM. VON DER HARDT *actis concil. Conſtantienſ. tom. III. p. 766. ſeqq.* Præcipua eius capita recenſuit JAC. L' ENFANT in *hiſt. du concile de Conſtance, tom. II. liv. V.* §. *LXVI. p. 99. ſeqq.*

„ paſchate pro decem aut viginti millibus perſonarum. *Sextum* damnum eſſet in ſumtuoſitate vini, ſaltem apud multas partes, in quibus vix invenitur vinum ad celebrandum, & alibi care comparatur. Eſſet præterea periculum in congelatione. Eſſet rurſus periculum in falſæ credulitatis inductione & hoc multipliciter: 1.) quod tanta eſſet dignitas laicorum circa ſumtionem corporis Chriſti ſicut & ſacerdotum. 2.) Quod hoc facere ſemper fuit & eſt neceſſitatis. Et ita perierunt omnes & pereunt aliter ſentientes, facientes aut docentes, & omnes generaliter tam clerici, quam doctores & prælati, qui non poſſetenus oppoſuerunt ſe tali conſuetudini verbis, ſcriptis aut ſententiis, & quod ſacram ſcripturam omnes illi perverterint. 3.) Quod virtus hujus ſacramenti non eſt principalius in conſecratione, quam in ſumtione. 4.) Quod eccleſia Romana non rite ſentiret de ſacramentis, nec in hoc eſſet imitanda. 5.) Quod concilia generalia & ſpecialiter Conſtantienſe erraſſent in fide & bonis moribus. 6.) Multipliciter occaſio eſſet ſeditionum & ſchiſmatum in chriſtianitate „. Has fuiſſe rationes theologorum in concilio Conſtantienſi, ex Gerſone diſcimus, quarum operoſam refutationem addere non eſt neceſſarium, cum potiores ex ſuperioribus intelligi poſſint, reliquarum vero ipſos ſcriptores pontificios hodie pudeat.

CAPUT X.

DE RETINENDO ΤΩ ΡΗΤΩ IN VERBIS SACRÆ COENÆ.

Vera corporis & ſanguinis Chriſti in cœna præſentia.

§. LXIX. Egimus hactenus de externis ſymbolis ſive re terrena hujus ſacramenti, quæ ſunt panis & vinum: reſtat, ut de re *cæleſti* hujus ſacri convivii, quæ ſunt corpus & ſanguis Chriſti, pari perſpicuitate diſſeramus. Quamvis enim in ſacra cœna panem & vinum ex Chriſti ordinatione accipiamus, manducemus ac bibamus: non tamen nudum panem ac nudum vinum accipimus, *ſed panis, quem frangimus, eſt communicatio corporis Chriſti: poculum, cui benedicimus, eſt communicatio ſanguinis Chriſti*, 1 Cor. X. 16. Unde Irenæus libr. IV. c. 34. p. 263: graviter monet, *panem, qui vocationem Dei in adminiſtratione ſacrae cœnae percipit, non eſſe communem panem, ſed euchariſtiam ex duabus rebus conſtantem terrena ſcilicet & cæleſti.* Quam vere igitur in ſacra cœna præſens eſt res *terrena*, panis & vinum: tam vere etiam præſens res *cæleſtis*, corpus & ſanguis Chriſti: proinde credimus, docemus & confitemur in euchariſtiæ ſacramento *veram, realem & ſubſtantialem* corporis & ſanguinis Chriſti præſentiam, exhibitionem, manducationem & bibitionem, quæ præſentia non eſt *eſſentialis* converſio panis in corpus & vini in ſanguinem Chriſti, quam *transſubſtantiationem* vocant, neque eſt corporis ad panem, ac ſanguinis ad vinum extra uſum cœnæ *localis* aut *durabilis* adfixio, neque eſt panis & corporis Chriſti *perſonalis* unio, qualis eſt divinæ & humanæ naturæ in Chriſto unio, neque eſt *localis* incluſio corporis in panem, neque eſt impanatio, neque incorporatio in panem, neque eſt conſubſtantiatio, qua panis cum corpore Chriſti, & vinum cum ipſius ſanguine in unam maſſam *phyſicam* coaleſcat: neque eſt *naturalis* inexiſtentia, neque deliteſcentia corpuſculi ſub pane, neque quidquam hujusmodi carnale aut phyſicum; ſed eſt præſentia & unio *ſacramentalis*, quæ ita comparata eſt, ut juxta ipſius ſalvatoris noſtri, veracis, ſapientis, & omnipotentis inſtitutionem, pani benedicto tanquam medio divinitus ordinato corpus: & vino benedicto, tanquam medio itidem divinitus ordinato, ſanguis Chriſti modo nobis incomprehenſibili uniatur, ut cum illo pane corpus Chriſti una manducatione ſacramentali, & cum illo vino ſanguinem Chriſti una bibitione ſacramentali in ſublimi myſterio ſumamus, manducemus ac bibamus. Breviter, non ἀπουσίαν *abſentiam*, non ἐνουσίαν *inexiſtentiam*, non συνουσίαν *conſubſtantiationem*, non μετουσίαν

σίαν transſubſtantiationem acceptam, ſed *παρου-σίαν* corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna ſtatuimus.

Ea unice nititur inſtitutione Chriſti.

§. LXX. Fundamentum noſtræ ſententiæ non quærimus in peregrinis locis, ſed in propria hujus articuli ſede, videlicet in verbis inſtitutionis, quæ ſi *κατὰ τὸ ῥητὸν* accipiantur, ſententiam noſtram de vera, reali & ſubſtantiali corporis & ſanguinis Chriſti præſentia evidentiſſime comprobant: ſiquidem Chriſtus in prima ſacræ cœnæ inſtitutione & adminiſtratione verbis claris & perſpicuis ad diſcipulos dicit: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum. Bibite, hoc eſt ſanguis meus* (*). At (inquis) *ſi verba inſtitutionis in proprio & literali ſenſu accepta ſunt unicum ſententiae noſtrae fundamentum, quare Lutherus in confeſſ. majori tom. III. Jen. pag. 497. quatuor fundamenta ſtatuit*, quæ etiam adlegat liber concord. p. 296. in lat. & p. 727. in germ. 1.) Quod Jeſus Chriſtus ſit verus, ſubſtantialis, naturalis & perfectus Deus & homo in una perſona indiviſus & inſeparabilis. 2.) Quod dextra Dei non eſt loco adligata, ſed ubique, ad quam Chriſtus ſecundum humanam naturam revera *exaltatus*, regnat præſens. 3.) Quod verbum Dei fallere & mentiri non poſſit. 4.) Quod Deus non unicum tantum modum *localem* & *circumſcriptivum*, ſed plures modos habeat, quibus præſens alicubi eſſe poſſit. *Reſp.* verba inſtitutionis voluntatem Chriſti exprimunt, ideo apud illos, qui verbis Chriſti utpote veracis & omnipotentis Dei Filii fidem habent, ac firmiter ſtatuunt, ipſum, quod promiſit, præſtare poſſe, ſunt unicum & ſufficiens fundamentum. Sed quia adverſarii de facultate Chriſti diſputare cœperunt, an corpore ſuo vere humano in tot locis, in quibus ſacra cœna celebratur, præſens eſſe poſſit, ideo pertracti eo ab adverſariis ad reliqua etiam fundamenta de unione perſonali divinæ & humanæ naturæ in Chriſto, de ſeſſione ad dextram Dei &c. acceſſimus. Diſtinguendum igitur inter fundamentum adæquatum & *primarium*, quo voluntas Chriſti confirmatur, quod ſuppeditant nobis verba inſtitutionis, & inter fundamenta *ἑπομένως* & *conſequenter* huc adducta, quibus facultas præſtandi, quod promiſit, contra adverſariorum *ἐνστάσεις* Chriſto vindicatur, qualia ſuppeditant articuli de unione hypoſtatica duarum naturarum in Chriſto & ſeſſione humanæ naturæ ad dextram Dei; illud poteſt dici fundamentum *probationis*, hæc vero fundamentum *refutationis*, id quod ab electoribus, principibus & reliquis ordinibus Auguſtanæ confeſſioni addictis in præfatione libri concordiæ his verbis declaratur: „ Quamquam nonnulli theologi & „ in his ipſe Lutherus, cum de cœna dominica „ agerent, inviti etiam ab adverſariis ad diſpu„ tationes de perſonali unione duarum in Chriſto „ naturarum pertracti ſint: tamen theologi no„ ſtri in concordiæ libro & ea, quæ in illo eſt, „ ſanioris doctrinæ norma, diſerte teſtantur, „ & noſtram & hujus libri ſententiam conſtan„ tem & perpetuam eſſe, pios homines in ne„ gotio cœnæ ad nulla alia fundamenta, quam „ verborum inſtitutionis teſtamenti Domini no„ ſtri Jeſu Chriſti deducendos eſſe. Nam cum „ ille omnipotens & verax ſit, expeditum ei „ eſſe, ea, quæ inſtituit, & verbo ſuo pollici„ tus eſt, præſtare. Et ſane cum hoc funda„ mentum ab adverſariis impugnatum non fue„ rit, de aliis probandi rationibus in hoc argu„ menti genere non contendent, ſed in vera fi„ dei ſimplicitate verbis apertiſſimis Chriſti fir„ miter inſiſtent, quæ ratio tutiſſima & erudien„ dis imperitis hominibus adcommodatiſſima „ eſt, neque enim illi ea, quæ de his rebus „ adcuratius diſputata ſunt, intelligunt. At vero

Cur Lutherus quatuor fundamenta ponat.

(*) Calumnia igitur eſt, quando Ulenbergius cauſa VI. cur ad catholicos redeundum: *Eutyches*, ſcribit, *cum ſua hæreſi clam in Auguſtanam confeſſionem irrepſit, idque eam ob cauſam, quod Lutherani vera, eaque ſimplici doctrina de præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in euchariſtia repudiata, alia fundamenta quæſiverunt.* GERHARDUS.

„ vero cum illa adſertio noſtra & ſimplex verborum teſtamenti Chriſti ſenſus ab adverſariis impugnatur, & veluti impius & rationibus veræ fidei repugnans rejicitur, denique articulis ſymboli apoſtolici, præſertim de Filii Dei incarnatione, adſcenſione in cœlum, & ſeſſione ad dextram omnipotentis virtutis & majeſtatis Dei, contrarius & proinde etiam falſus eſſe contenditur, vera ſolidaque articulorum illorum interpretatione demonſtrandum eſt, noſtram illam ſententiam nec a verbis Chriſti, nec ab articulis illis diſſidere „. Hæc illi. Vide etiam apolog. form. concord. cap. 6.

Τὸ ῥητὸν in verbis cœnæ retinendum.

Probatur

1.) in genere

α.) ex conſenſu omnium prudentum.

§ LXXI. Porro verba Chriſti in ſacræ cœnæ inſtitutione κατὰ τὸ ῥητὸν ſecundum nativam, genuinam & *literalem* ſignificationem, non *tropice* aut *figurate* accipienda eſſe, oſtendimus primo in *genere*, ſecundo in *ſpecie*. I.) *Generales* demonſtrationes hæ ſunt. 1.) Proprietati verborum inhærere tutiſſimum ſemper viſum fuit prudentibus. l. Labeo. 7. ff. de ſupell. legata. *Non ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi uſu nomina exaudiri debere Servius fatetur. Id Tubero parum ſibi liquere ait. Nam quorſum nomina,* (inquit) *niſi ut demonſtrarent voluntatem dicentis? equidem non arbitror quemquam dicere, quod non ſentiret, ut maxime nomine uſus ſit, quo id adpellari ſolet, nam vocis miniſterio utimur, caeterum nemo exiſtimandus eſt dixiſſe, quod non mente agitaverit. Sed etſi magnopere me Tuberonis & ratio & auctoritas movet, non tamen a Servio diſſentio,* (ait Celſus) *non videri quemquam dixiſſe, cujus non ſuo nomine uſus ſit. Nam etſi prior atque potentior eſt, quam vox, mens dicentis: tamen nemo ſine voce dixiſſe aeſtimatur, niſi forte & eos, qui loqui non poſſunt, conatu ipſo & ſono quodam καὶ τῇ ἀνάρθρῳ φωνῇ, id eſt, inarticulata voce dicere exiſtimamus.* Ergo qui in communi vocum notione in intelligendo aliquo ſcripto vel ſermone conſiſtit, is velut in communi via ac velut in ſua poſſeſſione conſiſtit, ut ſi quis eum inde, præſertim in controverſia ac lite depellere velit; eum valde bonis ac evidentibus rationibus inſtructum eſſe oporteat. In judicio quoque illi incumbit probatio, qui repudiato ſenſu nativo verborum tropicum adſtruit, inprimis ſi tropica uſurpatio ſit peregrina, obſcura & inuſitata. Bellarminus libr. I. de euchar. cap. 9. *Non debent a nobis petere, cur ſequamur proprium verborum ſenſum. Simile enim id eſſet, ac ſi quis peteret ab iis, qui ſunt in itinere, cur ſequantur viam communem & tritam, nemo enim ſanus id quaerit, vel cur ingrediamur per portam, non per feneſtram,* ut idem loquitur libr. eodem cap. 12. Franc. Junius libr. II. verſ. 31. contra Bellarminum de clericis. *Simplicis & aperti ſermonis ſimplicem interpretationem, non multiplicem eſſe oportet.* 2.) Cumprimis vero in ſcripturæ interpretatione verborum proprietas obſervanda eſt, niſi ipſa ſcriptura ab ea nos recedere cogat. Cum enim ſcriptura non ſit ἰδίας ἐπιλύσεως, 2 Petr. I. 20. ideo a genuino, literali & nativo verborum ſenſu non eſt recedendum, aut privato arbitrio peregrinæ interpretationes excogitandæ, ſed ex ipſis verbis ſententia Spiritus ſancti haurienda. Hilarius libr. V. de Trinitate: *Ex verbis ſenſum ſequamur, ex ſenſu rationem, & ex ratione veritatem adprehendamus.* Auguſtinus libr. I. qq. in Geneſ. cap. 31. *Scripturae ſacrae ſi defenduntur ſecundum locutiones proprias, quae adpellantur idiomata, quanto magis ſecundum eas, quas cum aliis communes habent.* Bellarminus libr. I. de euchariſt. c. 9. *Nunquam dimittendus proprius verborum ſenſus, niſi cogamur ab aliqua alia ſcriptura, vel ab aliquo articulo fidei, alioquin peribit fides, & ſola remanebit opinio de rebus divinis, & porta infinitis erroribus aperietur.* Urſinus in explic. catech. p. 509. diſputans contra Anabaptiſtas ſtatuentes *ſynecdochen* in voce *familiae* ab apoſtolis baptizatæ. *Non eſt decurrendum ad figuram, ubi nulla eſt ratio, cur non retineatur ſententia propria.* 3.) Maxime omnium in divinis præceptis, promiſſis

β.) ex requiſito legitimæ interpretationis ſcripturæ.

γ.) Ex natura præcepto-

rum & articulorum fidei. miſſis, comminationibus, atque in articulis fidei proprietas verborum arcte tenenda eſt, niſi velimus in errorum avia abripi. Non negamus, quædam in præceptis, promiſſionibus & comminationibus divinis, uti & in fidei chriſtianæ articulis figurato ſermone conſtare, juxta illud Auguſtini libr. III. de doctrina chriſtian. c. 10. *Quidquid in ſermone divino neque ad morum honeſtatem, neque ad fidei veritatem proprie referri poteſt, figuratum eſſe cognoſco;* hoc vero dicimus, nullum eſſe præceptum divinum, nullam promiſſionem, nullum fidei articulum, qui non alicubi in ſcriptura propriis & perſpicuis verbis exponatur, ideoque a literali ſenſu in præceptis, promiſſionibus & fidei articulis non eſſe diſcedendum, niſi ipſa ſcriptura improprietatem alibi oſtendat & exponat; quo pertinet regula Hieronymi in cap. IV. Gal. *Allegoria non eſt quaerenda in praeceptis, quae ad vitam pertinent, aut in his, quae perſpicua & manifeſta ſunt, haec enim eſt regula ſanctarum ſcripturarum.* Gen. III. 6. male ceſſit primis parentibus, quod a ῥητῷ prohibitionis de non comedendo fructu arboris vetitæ diſcederent: ſpecioſis movebantur rationibus, utpote, quia Deus reliquarum arborum omnium poteſtatem dedit, cur hanc ſolam excepiſſet? quia Deus non eſt invidus, ideo non denegabit nobis pulcerrimos hoſce fructus? quia omnium creaturarum nos conſtituit dominos, quomodo unicum pomum denegabit? quia Deus eſt Spiritus, cui in ſpiritu ſerviendum, ideo corporalem pomi contactum & eſum non magnopere curat; alia igitur quærenda verborum ſententia, nec inhærendum literæ præcepti. Hæc primorum parentum transgreſſio perpetuæ admonitioni nobis eſſe debet, ne temere a literali & nativo verborum ſenſu in præceptis dominicis diſcedamus (*). Contra vero Abrahæ fides nobis commendatur, quod promiſſioni de ſemine ex corpore ſuo effœto propagando crediderit, Rom. IV. 18. *Abrahum contra ſpem in ſpem credidit, ut fieret pater multarum gentium,* v. 19. *& non infirmatus eſt fide, nec conſideravit corpus ſuum jam emortuum, cum fere centum eſſet annorum, & emortuum uterum Sarae.* v. 20. *In promiſſione Dei non haeſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide dans gloriam Deo,* v. 21. *pleniſſime ſciens, quia, quaecunque promiſit, potens eſt & praeſtare.* Ex circumſtantiis textus colligitur, Abrahamo accepta promiſſione de multiplicatione ſeminis Gen. XII. 2. & XV. 4. cum obſtreperæ rationis cogitatis luctandum fuiſſe, ut ſub fidei obedientiam eam redigeret: ideo quærit, an hic forte ſit promiſſionis ſenſus, quod filius ſervi Eleazari hæres eſſe debeat, Gen. XV. 3. & quamvis expreſſam declarationem Deus adderet, *filius, qui egreditur ex utero, erit haeres,* tamen cogitat Sara, alium forte eſſe horum verborum ſenſum, ideo Agarem, ancillam ſuam, Abrahæ in matrimonium elocat. Gen. XVI. 2. *Concluſit me Jehova, ne parerem,* (inquit) *ingredere quaeſo ad ancillam meam, ſi filios ex ea ſuſcipiam, & paruit Abraham voci Sarae.* Poſtea cum denuo expreſſis verbis Deus promiſſionem ſuam repeteret: Gen. XVII. 16. *Ex Sara dabo tibi filium,* obverſatur cordi & oculis Abrahæ corpus ſuum emortuum, & uxoris natura ſterilis, ætas provectior, ideo *ridet ac dicit in corde ſuo:* v. 17. *Numquid mihi centenario naſcetur filius, & an Sara nonagenaria pariet?* Tandem cum ultimo loco Deus promiſſionem illam repeteret, Gen. XVIII. 10. *ridet Sara intra ſe dicendo, poſtquam ſenui, erit mihi voluptas? praeterea dominus meus ſenuit;* v. 12. ſed Deus reſpondet: *Numquid Domino quidquam impoſſibile?* v. 14. Inde ergo confirmatur fides Abrahæ, ut contra omnes rationis objectiones firmiter credat promiſſioni ſeminis. Sic cum circumciſionis ſacramentum ipſi promulgaretur, variis procul dubio cogitationibus diſtractus fuit, cur in illa corporis

Exemplum primorum Parentum.

Exemplum Abrahæ.

(*) Probe hoc loco notandum, quod exemplum lapſus Evæ illis ipſis Corinthiis, quibus doctrinam de cœna tradiderat, apoſtolus proponat, admonens, ne excidant a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Jeſu. 2 Cor. XI. 3. GERHARDUS.

nis parte circumciſio ſuſcipienda, ſed ſub fidei obſequium denuo rationem ſuam captivat, & omnes maſculos domus ſuæ ſine mora circumcidit. Gen. XVII. 23. Cum de immolando filio ſuo Iſaaco mandatum acciperet, quam ſpecioſis rationibus a literali ſenſu mandati potuiſſet abſtrahi? Deus homicidium in lege ſua prohibuit, eſt φιλάνθρωπος & vitæ amator, dedit promiſſionem de multiplicatione ſeminis, repugnat ipſi naturæ, filium a parente occidi, conjunctum erit hoc cum maximo gentium vicinarum ſcandalo: ergo alia potius quærenda præcepti interpretatio, quam quæ ex verbis proprie acceptis petitur. ſic ergo *tota carnis militia adverſus fidem animi repugnat*, ut pulcerrime de ipſo loquitur Origenes homil. VI. in Gen. p. 30. *ſed fides in Dominum fortior eſt, quam carnis adfectus*, ut idem addit p. 32. quia fide tentationes illas vincit, & literalem mandati ſenſum amplectitur. Gen. XXII. 3. Quod ſi igitur Abrahæ, qui eſt *pater omnium credentium*, Rom. IV. 11. ſpirituales filii audire cupimus, pari ratione intellectum noſtrum ſub obſequium fidei captivemus, nec in præceptis & promiſſis Dei, vel in articulis fidei a literali verborum ſenſu recedamus, niſi ipſa ſcriptura nos cogat. Inſtitutio ſacræ cœnæ eſt Chriſti θεανθρώπε præceptum & ordinatio: jubemur enim manducare, bibere, mortem Domini adnunciare: eſt Chriſti θεανθρώπε promiſſum, quia pollicetur, quod mediante benedicto pane ſuum corpus, & mediante benedicto vino ſuum ſanguinem nobis exhibere velit: literalis ergo & genuinus verborum ſenſus in verbis inſtitutionis arcte tenendus. Si in fidei articulis a litera temere velimus recedere, propterea quod ſenſus literalis rationi noſtræ minus congruere videatur, quid fiet de myſterio Trinitatis, de Filii Dei conceptione, nativitate, crucifixione, morte, ſepultura, deſcenſu ad inferos, reſuſcitatione, adſcenſione ad cœlos, ſeſſione ad dextram Dei? &c. de noſtra ex mortuis reſurrectione? hi articuli non minus repugnant humanæ rationi, nihilo tamen minus τὸ ῥητὸν in illis omnes vere pii firmiter amplectuntur. Concludimus igitur hoc modo: Nullum eſt fidei noſtræ dogma, nullus chriſtianæ religionis articulus, qui non alicubi in ſcripturis propriis & perſpicuis verbis tradatur. Jam vero doctrina de ſacra cœna eſt fidei chriſtianæ peculiaris articulus. Ergo alicubi in ſcriptura verbis propriis & perſpicuis proponitur. Ulterius: Matth. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. 1 Cor. X. & XI. ex profeſſo tractatur articulus de ſacra cœna, cujus inſtitutio ibidem deſcribitur, atque hæc eſt propria hujus doctrinæ ſedes. Ergo loca illa κατὰ τὸ ῥητὸν accipienda ſunt. *Connexionis* rationem damus hanc, quia quidquid in deſcriptione chriſtianorum dogmatum figurate, modificate, ſeu *tropice* in ſacris bibliis proponitur, id ex aliis manifeſtis, perſpicuis & claris, iisque non peregrinis & alienis, ſed *homogeneis* ſcripturæ locis explicari poteſt ac debet. Dogma de ſacra cœna nuſpiam alibi in ſcriptura ex profeſſo traditur, niſi in illis locis. Ergo illa loca in ſenſu proprio & literali accipienda ſunt: niſi enim id fieret, ſequeretur, doctrinam de ſacra cœna nuſpiam propriis verbis in ſcriptura proponi, & ſic periret ſcripturæ perfectio, ſiquidem *ex ſolo ſenſu literali in dogmatibus fidei comprobandis firma ducuntur argumenta*, ut agnoſcit ipſe Bellarminus libr. III. de verbo Dei c. 3. perfectionis illius adverſarius, qui deſumſit hoc ex Thoma part. III. quæſt. 1. art. 10. Neque poſſunt hic provocare ad cap. VI. Johan. quaſi ex eo petenda ſit verborum cœnæ interpretatio, quia concio illa integrum annum anteceſſit inſtitutionem cœnæ, & omnes loci circumſtantiæ evincunt, non de *ſacramentali*, ſed de *ſpirituali* ſolum manducatione & bibitione ibi agi, ut ſuo loco evidenter demonſtrabimus. Conſideratores commonef. (Urſinus) part. I. numer. 40. fol. 185. argumento noſtro hoc obvertit, *quod in protevangelio diabolus vel metonymice vel ſynecdochice dicatur ſerpens: deſtructio regni ſatanæ, conculcatio capitis: adflictiones & mors Chriſti, laeſio calcanei.* Reſp. nequaquam hoc volumus, quod articuli fidei nuſpiam verbis *tropicis* & *metaphoricis* deſcribantur; ſed hoc adſerimus, quod nullus ſit fidei articulus, qui non alicubi in ſcripturis proprie & *literaliter* ſit propoſitus, idque demonſtratur ex hac ipſa promiſſione, quæ procul dubio viva Dei voce primis parentibus latius

fuit

fuit expoſita, & in aliis ſcripturæ locis præſertim 1 Joh. III 8. verbis propriis & perſpicuis declaratur. Oſtendant vero adverſarii, ubi articulus de cœna propriis verbis ſit expoſitus, ſi in verbis cœnæ τὸ ῥητὸν velimus deſerere; ut jam nihil dicam de differentia claritatis in vet. & nov. teſt.

2.) *In ſpecie, ubi producitur,* 1.) *ſacramenti proprietas.*

§. LXXII. II.) *Speciales* pro adſerendo ῥητῷ verborum cœnæ rationes producimus hasce, quarum *primam* ſuppeditat ſacramenti proprietas; ſacra cœna eſt nov. teſtamenti ſacramentum: ergo verba inſtitutionis illius proprie accipienda. Adverſariis perpetuo in ore eſt hæc collectio: *Cœna Domini eſt ſacramentum. Ergo ſacramentaliter, hoc eſt, figurate verba inſtitutionis ejus accipienda*, ſed nunquam poterunt hanc collectionem probare, quod *ſacramentaliter & figurate* accipi ſint ἰσοδυναμῦντα, ut poſtea videbimus. Invertimus igitur argumentum: ſacra cœna eſt novi teſtamenti ſacramentum. Ergo verba inſtitutionis ejus proprie & in ſenſu literali ſunt accipienda. Res novæ, peregrinæ & quaſi extraordinariæ ſolent proprio ſermone explicari: quomodo enim quis intelligat de rebus ignotiſſimis improprio & figurato ſermone loquentem, niſi accedat interpretatio? jam vero ſacramenta per ſe, quoad eſſe ſuum, ſunt res plane novæ, & omnibus mortalibus ignoræ, niſi divinitus revelentur. Certe Chriſtus in inſtitutione ſacræ cœnæ novum apoſtolis plane incognitum revelavit myſterium, proinde voluit proprie & ſignificanter loqui, ac verba ejus in proprio, literali & genuino ſenſu accipienda ſunt, alias nihil certi de hoc myſterio relinquetur. Notanda etiam *emphaſis* in eo latens, quod ſacra cœna novi teſtamenti ſacramentum ſit. Nam ſi vel maxime ex deſcriptione ſacramentorum vet. teſt. figuratas & *metonymicas* ſuas locutiones probare poſſent adverſarii, (quod tamen nunquam poterunt) id nondum everteret τὸ ῥητὸν in verbis inſtitutionis ſacræ cœnæ, cum hæc non veteris, *quod umbram tantum habuit futurorum bonorum*, ſed novi teſtamenti ſit ſacramentum, quod ipſam εἰκόνα καὶ σῶμα obtinet. Col. II. 17. Hebr. X. 1. In deſcriptione baptiſmi, quin etiam in deſcriptione circumciſionis & agni paſchalis, quid improprium, quid figuratum? omnia verba propriam & nativam retinent ſignificationem, ut ex inductione manifeſtum; cur igitur in ſacra cœna a literali verborum ſenſu recedere velimus? *Sacramentalem analogiam* perpetuo urgent adverſarii: at hæc eſt vera & communis omnium ſacramentorum analogia, quod deſcriptio eorum ſimplici & proprio ſermonis genere conſtat.

2.) *Teſtamenti qualitas.*

§. LXXIII. *Alteram* rationem ſuppeditat teſtamenti qualitas. Quidquid ſolenniter ſub forma teſtamenti alicubi proponitur, ejus verba ſimpliciter & κατὰ τὸ ῥητὸν accipienda ſunt. Cœna Domini ſolenniter ſub forma teſtamenti inſtituta eſt; Matth. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII unde calix euchariſticus vocatur *nov. teſt. in Chriſti ſanguine.* Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 21. Ergo verba inſtitutionis illius ſimpliciter & κατὰ τὸ ῥητὸν accipienda ſunt. Ad ſtuporem uſque mirandum foret, (ſcribit amicus noſter Balduinus in artic. Schmal. diſp. XVI. th. 58.) quod verba inſtitutionis tam clara ſint & perſpicua in præcedentibus, eo vero in loco, ubi ipſorum legatorum nomina exprimuntur, tam perplexa & intricata, ut omnia nativam ſuam ſignificationem amittant, hoc ſenſu: *Edite*, id eſt, credite; *Hoc*, id eſt, hic ſolus panis, *eſt corpus meum*, id eſt, eſt ſignum corporis mei, quod traditur, id eſt, quatenus traditur pro vobis, id eſt, ſolis electis. At quis evangeliſta, quis apoſtolus hujus explicationis vel unico ſolum verbo meminit? Immote igitur concludimus: verba inſtitutionis ὁριςικὰ *definitiva*, ſunt διατακτικὰ *diſpoſitiva*, ſunt διαδοτικὰ *exhibitiva*, ſunt διαθετικὰ *ordinativa* & quidem teſtamentaria: ergo proprie & ſine troporum involucris accipienda. Quod enim verba teſtamentaria in ſignificatione propria & genuina ſint accipienda, confirmari poteſt ſcripturis ſacris, patrum teſtimoniis, legibus imperatoriis, juriſconſultorum pronunciatis & rationum momentis. Gal. III. 15. *Fratres* κατ᾽ ἄν-

θρωπον ſeu *ἀνθρωπίνως, hoc eſt, humano more loquor*, ſimilitudine petita a rebus humanis rationi, ſenſui & experientiæ ſubjectis, a teſtamentis ſcilicet ſeu ultimis hominum voluntatibus; *hominis διαθήκην*, id eſt, honeſtam ordinationem morituri & juſtam voluntatis ultimæ ſententiam, diſpoſitionem ac teſtificationem, qua hæredes inſtituuntur, legata certis perſonis attribuuntur, ac certa quædam mandata fidei teſtamentorum & hæredum quaſi ſub religione exſequenda committuntur, *ſi ſit κεκυρωμένη*, hoc eſt, legitime & judicialiter confirmata, ratificata ac plenam auctoritatem conſecuta, *nemo ἀθετεῖ abrogat*, abolet, contemtui habet aut irritam facit, *nemo etiam ἐπιδιατάττει, aliquid amplius diſponit*, ac *μέρος προσθήκης* vel in *materialibus* vel *formalibus* adjicit. Sic formula fœderalis in vet. teſt. *Hic eſt ſanguis teſtamenti aut fœderis*, (quia vox בְּרִית utrumque ſignificat) *quod Deus pepigit vobiſcum*, Exod. XXIV. 8. Hebr. IX. 20. olim ſemper proprie ac ad verbum intellecta de præſentis ſanguinis adſperſione & per illam fœderis confirmatione: hanc formulam Chriſtus adjectis diſcriminis cauſa duabus tantum voculis nempe *meus* & *novi* ad novum fœdus proprio ſanguine ſancitum tranſtulit: neceſſe igitur eſt, eam etiam nunc proprie de præſentis ſanguinis Chriſti exhibitione intelligi, unde propter paritatem rationis ſequitur, etiam priorem partem: *Hoc eſt corpus meum*, itidem proprie accipiendam eſſe. Auguſtinus in Pſalm. XXI. ſuper verba: *Quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentibus; Fratres ſumus, quare litigamus? non inteſtatus mortuus eſt pater, fecit teſtamentum, & ſic mortuus eſt, mortuus eſt & reſurrexit. Tamdiu contenditur de haereditate mortuorum, quamdiu teſtamentum proferatur in publicum, & cum teſtamentum prolatum fuerit in publicum, tacent omnes, ut tabulae aperiantur & recitentur. Judex intentus audit, advocati ſilent, praecones ſilentium faciunt, univerſus populus ſuſpenſus eſt, ut legantur verba mortui non ſentientis in monumento. Ille ſine ſenſu jacet in monumento, & valent verba ipſius, ſedet Chriſtus in cœlo, & contradicitur teſtamento ejus? Aperi, legamus. Fratres ſumus, quare contendimus? placetur animus noſter, non ſine teſtamento nos dimiſit Pater. Qui fecit teſtamentum, vivit in aeternum, audit voces noſtras, agnoſcit ſuam. Legamus, quid litigamus? ubi inventa fuerit ipſa haereditas, eam teneamus.* Optatus Milevitanus libr. V. adv. Parmenian. *De cœlo quaerendus eſt judex, ſed ut quid pulſamus ad cœlum, cum habeamus in evangelio? Teſtamentum, inquam, quia hoc loco recte poſſunt terrena cœleſtibus comparari, tale eſt, quod quivis hominum habens numeroſos filios. His quamdiu pater praeſens eſt, ipſe imperat ſingulis, non eſt adhuc neceſſarium teſtamentum. Sic & Chriſtus, quamdiu praeſens in terris fuit, (quamvis nec modo deſit) pro tempore quidquid neceſſarium erat, apoſtolis imperavit. Sed quomodo terrenus pater, dum ſe in confinio ſenſerit mortis, timens, ne poſt mortem ſuam rapta pace litigent fratres, adſcitis teſtibus voluntatem ſuam de pectore morituro transfert, in tabulas diu duraturas, & ſi fuerit inter fratres contentio nata, non itur ad tumulum, ſed quaeritur teſtamentum, & qui tumulo quieſcit, tacitus de tabulis loquitur. Vivus, cujus eſt teſtamentum, in cœlo eſt. Ergo voluntas ejus velut in teſtamento, ſic in evangelio inquiratur &c.* (Atqui ſi a verbis teſtamenti diſceditur, nihil certi ex eodem colligi poteſt.) Huc etiam pertinent leges imperatoriæ & juriſconſultorum reſponſa. l. Ille aut ille. 25. ff. de legatis 3. *Cum in verbis nulla ambiguitas eſt, non debet admitti voluntatis quaeſtio* l. Non aliter. 69. ff. de legatis & fidei commiſſis 3. in princip. *Non aliter a ſignificatione verborum recedi oportet, quam cum manifeſtum eſt, aliud ſenſiſſe teſtatorem.* l. Labeo. 7. §. 2. de ſupellect. legata: *Quorſum nomina, niſi ut demonſtrarent voluntatem dicentis? equidem non arbitror quemquam dicere, quod non ſentiret.* Vide Vigilium in §. 1. inſt. de pupill. & vulgari ſubſtitut. Tiraquellum in l. ſi unquam. verb. Libertus. n. 17. cod. de revoc. donat. Tilemannum part. II. diſp. 7. in ff. th. 31. Godd. ad l. 219. de V. S. Stephanum de Phedericis tract. de interpr. legum. p. 155. & refer huc dicta juriſconſultorum. *Si contrarium volebat teſtator,*

ſtator, nulla erat difficultas ita diſponere. Verba teſtamenti diligenter conſideranda ſunt, ne, dum nimia utamur circa hujusmodi ſenſus ſubtilitate, judicia teſtantium defraudentur. In dubio tutius eſt, non recedere a verbis, ſed illis tenaciter inhaerere ſine extranea interpretatione. Magis verba ponderanda ſunt, quam mens imaginaria & incerta. Non eſt recedendum a verbis teſtatoris, quia talis praeſumitur fuiſſe intentio, qualem verborum proprietas importat. Non eſt credendum, teſtatorem id velle, quod non dixit. Finibus verborum contenti eſſe debemus, quia nulla diſpoſitio ultra egreditur, quam verba patiantur: lector itaque inſtrumenti ſolutionem habet quaeſiti. Quod teſtator non loquitur, velle non praeſumitur. Ejus, quod multipliciter exponitur, veritas ignoratur. Multi decipiuntur, qui non ponderant verba teſtamentorum, quae in ſe magnum pondus habent ad cognoſcendum, quid eſt. Niſi de contraria lege mentis evidenter conſtet, a propria verborum ſignificatione non receditur (*).

3.) Chriſti inſtituentis majeſtas.

§. LXXIV. *Tertiam ratio*nem exhibet Chriſti inſtituentis majeſtas (**). Chriſtus, qui ſacram cœnam inſtituit, 1.) eſt verus & omnipotens veri & omnipotentis Dei Filius; ad illius igitur verba etiam hoc pertinet: *Non declinabitis ab eis, nec ad dextram vel ſiniſtram, addendo vel detrahendo.* Deut. IV. 2. V. 32. *Si quis diminuerit de his verbis, auferet Deus partem ejus de libro vitae & de civitate ſancta.* Apoc. XXII. 19. 3.) Eſt mediator noſter audiendus omnibus, de cœlo nobis commendatus. Deut. XVIII. 18. *Ponam verba mea in ore ejus*, v. 19. *Quicunque non audierit verba mea, quae loquetur in nomine meo, ego requiram ab eo.* Pater cœleſtis de eo teſtatur: Matth. XVII. 5. Marc. IX. 7. Luc. IX 35. *Hic eſt Filius meus dilectus, hunc audite.* Matth. XXIII. 8. *Unus eſt magiſter veſter Chriſtus.* Joh. VIII. 31. *Si manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem.* Joh. X. 27. *Oves meae vocem meam audiunt.* Joh. XII. 48. *Qui non accipit verba mea, habet, qui judicet eum, ſermo, quem locutus ſum, ille judicabit eum in noviſſimo die.* 1 Tim. VI. 3. *Si quis aliter docet, & non adquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei, quae ſecundum pietatem eſt, doctrinae*, v. 4. *inflatus eſt, nihil ſciens.* Hæc certe graviſſima pronunciata merito impetrare a nobis debent, ut ſine contradictione ac dubitatione verbis Chriſti fidem habeamus. 3.) Eſt ipſa Dei Patris *ſapientia*, 1 Cor. I. 24. cui Pater dedit *erudi-*

(*) Excipiunt, *in teſtamento Jacobi patriarchæ Geneſ. XLIX. multas proponi metaphoras.* Reſp. 1.) Moſes expreſſe vocat *propheticam* v. 1. 2.) Idem probant circumſtantiæ textus, quia Jacobus patriarcha cuique filiorum futuram generis ſortem prænunciat. 3.) Quando proprie inſtituit teſtamentum, ſatis perſpicue loquitur: *Domine exſpecto ſalutare tuum.* v. 29. jubet corpus ſuum ſepeliri in ſpelunca agri Ephronitici. Calviniani perinde nobiſcum agunt, ac ſi quis perſuadere velit ei, cui domus, agri, fundi ſunt legati, ut figuris eorum depictis ſit contentus. Regerunt, *tropos ad perſpicuitatem eſſe aptos natos.* Reſp. 1.) Figuræ potius ad rhetorem pertinent, cujus finis eſt movere adfectus, quam ad doctorem, cujus eſt aridis, ſiccis & rotundis verbis ſuum ſenſum proponere. At Chriſtus in cœnæ inſtitutione non rhetorem agere voluit, ſed doctorem. 2.) Perſpicuitas alia eſt ἀνθηρικὴ, alia νοητικὴ, ad illam figuræ, ad hanc potiſſimum plana & propria verba faciunt. GERHARDUS.

(**) Chriſtus eſt 1.) perſona *vera*, Joh. XIV. 6. ipſius dicere eſt facere, Pſalm. XXXIII. 4. 2.) perſona *mira*, Eſa. IX. 6. ipſius cogitationes non ſunt ſicut noſtræ, Eſa. LV. 8. 3.) perſona *ſapiens*, Eſa. IX. 7. *in ipſo reconditi omnes theſauri*, Col. II. 3. Ipſius eſt noſſe, noſtrum credere. Athanaſius. 4.) perſona *omnipotens*, Gen. XVII. 14. *Num Deo aliquid impoſſibile?* Luc. I. 37. Eph. III. 20. Chriſtus in inſtitutione eucharistiæ aut noluit aut non potuit perſpicue loqui. Noluiſſe non eſt ullo modo veriſimile, cum judicium ſibi manducet, qui non diſcernit corpus Domini: non potuiſſe multo minus dici poteſt, cum ſit Dei ſapientia. Nicephorus libr. I. hiſt. c. 28. *cum vere corpus ſuum & ſanguinem eſſe quaſi fide interpoſita confirmaſſet.* GERHARDUS.

tam linguam, Eſa. L. 4. potuit igitur diſerte & perſpicue mentis ſenſa exponere. *Num enim mentis & linguae artifex diſerte loqui non poſſet, imo vero ſumma providentia carere fuco voluit ea, quae divina ſunt, ut omnes intelligerent, quae ipſe omnibus loquebatur.* Lactantius lib. VI. inſtitut. cap. 22. ſi aliud quidpiam de hoc myſterio nos ſentire voluiſſet, quam literalis verborum ſenſus importat, facili negotio mentem ſuam clarius expoſuiſſet. 4.) Eſt omniſcius; novit igitur tam triſtes & diuturnas contentiones de hac doctrinæ cœleſtis parte in eccleſia excitatas iri: *praeſentia, quae modo facitis, jam futura conſpexerat Chriſtus*, ait Optatus Milevitanus lib. V. adv. Parmen. Novit, indignam hujus ſacræ cœnæ tractationem cum reatu æterni judicii apud multos fore conjunctam; 1 Cor. XI. 29. an ergo ullo modo veriſimile eſt, quod clare, perſpicue & proprie loqui noluerit, quod veram & certam de hoc myſterio ſententiam obſcuris verborum involucris in multorum millium perniciem involvere data opera voluerit? 5.) Morti vicinus hoc teſtamentum ſuum condidit. Verba hujus ſacræ cœnæ ſunt verba teſtamenti, non nudi hominis, ſed ipſius Filii Dei, quod in ea nocte, qua traditus eſt, de negotio omnium graviſſimo, adſectibus, verbis & geſtibus maxime ſeriis condidit; jam vero notum eſt, quam graviter, quam præmeditate viri pii & prudentes loqui ſoleant, quando in confinio mortis exſiſtunt, ut merito deteſtanda ſit blaſphemia Alberti Hardenbergeri, qui referente Schlüſſelburgio catal. hæret. tom. III. p. 295. dixit, *Chriſtum cum morte conſlictantem prae nimia triſtitia & ſummis animae doloribus neſciviſſe, quibus verbis in inſtitutione ſacrae cœnae uteretur.* 6.) Nuſpiam indicavit, aliam quærendam eſſe verborum interpretationem ac ſententiam, quam eſt ea, quam literalis ſenſus importat, quinimo ad dextram Patris cœleſtis evectus in gloria cœleſti verbis iiſdem omnino ac nullo modo variatis hanc ſacræ cœnæ inſtitutionem ad apoſtolum Paulum repetivit, 1 Cor. XI. 23. ut traditionem illam novi & ſingularis dogmatis velit illis verbis in eccleſia permanere uſque ad finem ſeculi. Quando Chriſtus in parabolis & figuris ad apoſtolos locutus eſt, ſtatim addit explicationem, ut omnem præcaveret erroris occaſionem. Marc. IV. 34. *Sine parabola non loquebatur turbis, ſeorſim autem diſcipulis ſuis ediſſerebat omnia*, ἐπέλυε πάντα, ſolutionem omnium dubiorum & obſcuritatum addidit. Idem adparet Matth. XV. 17. XVI. 11. & alibi paſſim, ſed tale quid in verbis cœnæ non animadvertitur.

§. LXXV. *Quartam* rationem ſuppeditat evangeliſtarum omnium & Pauli aperti ſſima in deſcriptione conformitas. Verba inſtitutionis non ab uno, ſed a tribus evangeliſtis & apoſtolo Paulo, non uno ſed diverſis temporibus ex ore Chriſti excepta & deſcripta ſunt, ſiquidem Matthæus octavo, Marcus decimo, Lucas decimoquinto, Paulus quarto & quinquageſimo poſt Chriſti adſcenſionem anno verba inſtitutionis deſcripſerunt; (Theophylactus in Matth. fol. 1. Ματθαῖος πρῶτος πάντων ἔγραψε τὸ εὐαγγέλιον μετὰ ὀκτὼ ἔτη τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως. Μάρκος δὲ μετὰ δέκα ἔτη τῆς ἀναλήψεως ἔγραψε παρὰ τοῦ Πέτρου διδαχθεὶς, Λοῦκας δὲ μετὰ πέντε καὶ δέκα) omnes tamen παναρμόστως ea deſcribunt, nec ullus eorum vel verbulo innuit, alium quærendum eſſe verborum ſenſum, quam literalem, multo minus, quiſquam eorum interpretationem de ſuo addit. Matthæus ſolus ex reliquis omnibus, qui eam deſcribunt, interfuit primæ cœnæ adminiſtrationi. Marcus non interfuit, quia non erat ex numero diſcipulorum, ſed evangelicam hiſtoriam accepit a Petro, unde *interpres & ſectator Petri* dicitur ab Irenæo lib. III. cap. 11. p. 183. Hieronymus in catal. commemorat, *Petrum vidiſſe Marci evangelium, idque eccleſiae legendum ſua auctoritate commendaſſe*; is verba Matthæi invariata retinet. Lucas itidem non adfuit conviva in prima cœna, ſed a Paulo evangelicum accepit commentarium; is τὸ ῥητὸν diſerte repetit. Paulus ex ipſius Chriſti ad dextram Patris evecti ore in tertio cœlo repetitionem inſtitutionis audivit, omnes vero in deſcriptione mirifice concordant: unde ſic concludimus:

4.) Evangeliſtarum conformitas.

cludimus: In cujus dogmatis deſcriptione omnes, qui id adnotarunt, ad amuſſim concordant, ejus verba ſimpliciter & proprie ſunt accipienda; quia ſi aliter accipienda eſſent, vel unus eorum addidiſſet explicationem. Jam vero in deſcriptione ſacræ cœnæ Matthæus, Marcus, Lucas & Paulus ad amuſſim concordant. In priore cœnæ parte omnes teſtantur, Chriſtum dixiſſe: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum.* In ſecunda parte variantur verba, ſenſu eodem permanente: *Bibite, hoc eſt ſanguis meus nov. teſt.* ita Matthæus & Marcus; *Bibite, hic eſt calix nov. teſt. in meo ſanguine*, hoc eſt, propter meum ſanguinem, cujus eſt communicatio: ita Lucas & Paulus, quæ collatio mirifice τὸ ῥητὸν confirmat. Solent alias ſancti evangeliſtæ præcavendi erroris cauſa explicationem addere: ſic Joh. II. 19. cum Chriſtus dixiſſet: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud;* ſubjicit Johannes v. 21. *hoc dicebat de templo corporis ſui.* Cum Chriſtus dixiſſet Joh. VII. 38. *Qui credit in me, de ventre ejus fluent flumina aquae vivae,* ſubjicit Johannes v. 39. *Hoc dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes.* Cum Chriſtus dixiſſet Joh. VI. 70. *Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis unus eſt diabolus?* ſubjicit Johannes v. 71. *dicebat autem de Juda Iſchariote.* Cum Chriſtus dixiſſet Luc. XIV. 26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem, non poteſt eſſe meus diſcipulus,* id Matthæus ſic exponit cap. X. 37. *Qui amat patrem & matrem plus quam me, non eſt me dignus.* Sed tale quid in verbis cœnæ non animadvertitur, neque enim in propria deſcriptionis ſede, neque alibi additur ab evangeliſtis explicatio, quod verba cœnæ *tropice* ſint accipienda. Quidam adverſariorum remittunt nos ad cap. VI. Johannis, ſed illis ſuo loco inferius ſatisfaciemus.

§. LXXVI. *Quintam* rationem nobis ſuppedidat ſenſus literalis concinnitas, & cum ea pugnans tropi abſurditas (*). Ubi omnes rimæ tropis ac figuris obſtructæ ſunt, ibi proprietas ſermonis arcte & firmiter tenenda. In deſcriptione cœnæ omnes rimæ tropis ſunt obſtructæ, illis ſcilicet, quibus verba cœnæ *ſubſtantialia* in alium ſenſum torquentur, tota enim controverſia eſt de illis propoſitionibus: *Hoc eſt corpus meum; Hoc eſt ſanguis meus.* Non eſſe tropum invehendum in vocem *panis* aut poculi, patet ex eo, quia interprete Matthæo τὸ ποτήριον dicitur pro vino: nec eſſe tropum in voce *corporis* vel *ſanguinis*, patet ex addita deſcriptione; *Corpus meum, quod pro vobis traditur; ſanguis meus novi teſtamenti, qui pro vobis effunditur.* Sic ergo concludimus: ſi in verbis cœnæ: *Hoc eſt corpus meum; Hoc eſt ſanguis meus*, eſſet tropus, eſſet aut in partibus propoſitionis, aut in tota propoſitione. Si illud, aut foret in *ſubjecto* aut in *praedicato*. Sed in nulla parte ſtatui poteſt. Non in *ſubjecto*: 1.) quia δεικτικὸν hoc ſive de toto complexo accipias, ut requirit conſtructio & rei evidentia, ſive de ſolo pane & vino, ut volunt adverſarii, a tropo liberum eſſe, manifeſtum eſt. 2.) Alias incerta forent ſymbola ſacramentalia (**). 3.) Ipſe Beza hom. II. de cœn. hoc agnoſcit: *Confiteor, hic nullum tropum eſſe, quia ſignum proprie exponi neceſſe fuit, ne falleremur.* Idem fatetur conſideratio commonefact. p. 307. Nec in *praedicato* ſtatui poteſt tropus: 1.) quia Chriſtus diſerte addit, ſe dare nobis *ſuum* corpus, &

5.) *Tropi abſurditas.*

(*) Ubi nec ὁλικῶς nec μερικῶς dari poteſt tropus, ibi verba ſimpliciter & in ſenſu literali ſunt intelligenda. Sed in verbis cœnæ nec ὁλικῶς nec μερικῶς dari poteſt tropus. Ergo. GERHARDUS.

(**) Omnis tropus mutat propriam vocis ſignificationem in alienam. In particula *hoc* non mutatur propria vocis ſignificatio. Ergo. *Minor* eſt manifeſta, niſi quis velit confundere tropum *rhetoricum* cum ſynecdoche *grammatica*, quæ eſt talis loquendi formula, qua duæ res certa quadam ratione unitæ ſimul efferuntur, & ea, quæ principalior & ſenſui minus obvia, in *prædicato* expreſſe ponitur. GERHARDUS.

& *ſuum* ſanguinem; illud ipſum corpus, *quod pro vobis traditum*, illum ipſum ſanguinem, *qui pro nobis effuſus*. Inde Beza epiſt. V. ad Alemannum p. 57. edit. Genev. *certe*, inquit, *corporis & ſanguinis nomina nimis abſurdum foret, de fructu & efficacia mortis Domini interpretari, vel ad ſolum ipſius ſpirituale inſtitutum reſtringere, quod, ut quam planiſſime intelligatur, age pro his vocibus;* corpus & ſanguis, *ſubſtituamus illam interpretationem & dicamus: Hoc eſt efficacia mortis meae, quae pro vobis traditur, & hic eſt Spiritus meus, qui pro vobis effunditur. Quid ineptius hac oratione? Nam certe verba illa; quod pro vobis datur, neceſſario te huc adigunt, ut de ipſa corporis & ſanguinis Chriſti ſubſtantia hoc intelligere cogaris.* Adv. Illyric. p. 117. *Non dubitamus, quin per corporis adpellationem id ipſum pro nobis adſumtum & crucifixum corpus declaretur.* Idem agnoſcunt Zanchius, Grynæus, Pezelius, Sadeel, Crellius & Paræus. 2.) In verbis Pauli 1 Cor. X. 16. *Panis, quem frangimus, eſt communicatio corporis Chriſti: Calix, cui benedicimus,*

eſt communicatio ſanguinis Chriſti; v
ris & ſanguinis ex ipſorum adverſario
feſſione proprie accipitur. Ergo etian
bis Chriſti eo modo accipitur, quia e
cutio apoſtolica eſt deducta. 3.) In
to exprimitur ipſum legatum, quod C
hoc teſtamento nobis donat: jam ver
proprie loquitur, quando ipſa legatoru
na exprimit. Et quis per fundos, h
gros &c. legatos ſigna duntaxat fundor
torum & agrorum ſibi legata eſſe perſu
lit? plura hac de re dicentur inferius
metonymia ſacramentali, quam adver
fingunt, diſputabitur (*). Nec in *c*
tui poteſt tropus. 1.) Quia ea non e
nunciationis. Ariſtoteles περὶ ἑρμην. c.
retus & Schegkius in comment. illius l
lius lib. II. logic. cap. 2. Goclenius
probl. logic. p. 20. & 59. Keckermann
ſyſtem. log. ſectione 1. cap. 1. pag. 3
Conimbricenſes in l. περὶ ἑρμην. c.
q. 2. &c. (**) 2.) Quia eſt συγκ
μενον & προσκατηγορούμενον quiddam

(*) Non igitur in *prædicato* ipſo, nec in *prædicati deſcriptione* locus eſt tropo. Non in *prædicato*, quia Chriſtus falſo addidiſſet, illud corpus manducandum nobis exhiberi, quod pro nobis eſt traditum &c. Nec in *prædicati deſcriptione*, ubi *quod* per *quatenus* falſo exponunt, cum in Græco non ponatur adverbium ὅτι, ſed relativum τὸ, quod expreſſe reſpicit σῶμα & ποτήριον. Polanus ſyſt. theol. lib. VI. c. 56. p. 447. *Metonymia ſacramentalis non eſt in prædicato, quia per illud intelligitur verum & naturale Chriſti corpus, priorem & naturalem retinens formam, ſpeciem, circumſcriptionem & eſſentiam, etſi per reſurrectionem immortale factum eſt & ad dextram Dei collocatum, ab omni creatura adoratur.* Idem ſtatuunt Paræus de cœna lib. VI. c. 9. lib. III. c. 4. Keckermannus ſyſt. theol. p. 444. cujus hæc ſunt verba: *Oportet vocem corporis proprie accipi in iſta prædicatione, id eſt, ea ſignificatione, qua corpus diſparate opponitur pani.* GERHARDUS.

(**) Idem Keckermannus lib. III. ſyſtem. theol. c. 8. p. 444. *Alii volunt tropum eſſe in copula: quod & ipſum non poteſt probari. Nam ſi ſumant copulam pro voce & verbo copu*
poteſt eſſe in ea tropus, utpote qui locu
vocibus categorematicis, hoc eſt, talibu
tam rem per ſe ſignificant, non autem
lis ſignificativis, quale eſt verbum illud
pulæ loco ponitur. Quinimo ſi tropu
pula, non poteſt eſſe prædicatio diſpa
parato, ſed relatio pani accedens de p
GERHARDUS.

(***) Notandum vero, quod Beza,
copula tropum quærant. Aſt ſi c
tropus, inerit ei, vel quatenus eſt
ſeſe, vel quatenus quandam rei ſign
ſeu προσκατηγορίαν a prædicato ſeu κα
bebit. Non prius, res enim non
ſed ratione prædicati inſunt & d
tropus autem eſt *modificatio* rei. No
quia ſi hoc, tunc eſſet in ipſo præd
copula eſt quaſi pars & προσκατηγο
dicati. Quidquid autem non eſt
nec in parte. At tropus non
prædicato, ut oſtenſum. Ergo.
ſtat res, in quæ reſolvitur. Atq
tio reſolvitur in duos terminos

autem locum tantum habet in vocibus *categorematicis*, quæ certam rem ſignificant, cum vocem a nativa ſignificatione vertat in alienam. 3.) Quia in verbis cœnæ apud Lucam & Paulum non habetur copula, ſed ſimpliciter dicitur τῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη. Recte igitur fecit Piſcator Herbornenſis, qui poſtquam aliquot annos publicis ſcriptis tropum in copula fortiter defendiſſet, tandem admonitus & convictus argumentis contrariis publice illam ſententiam retractavit in reſp. ad dict. Hoffmanni quæſt. III. p. 205. diſerte adfirmans & luculento argumento probans, copulam a nativa ſignificatione hic non immutari. Neque in *tota propoſitione* eſt tropus: 1.) cum enim tropus abſque mutatione ſignificationis non ſit, ita poſtulante tropi natura & definitione, quomodo tropica erit propoſitio: *Hoc eſt corpus meum*, in qua nullius vocis ſignificatio per tropum mutatur? 2.) Ab illis, qui in tota propoſitione tropum ſtatuunt, præſupponitur, quod ſubjectum *hoc* denotet ſolum panem: cum enim diſparata de ſe invicem prædicari ipſis non poſſe videantur, inde in modo attributionis tropum quærendum eſſe ſtatuunt. Atqui hæc hypotheſis eſt falſa, ut ſuo loco demonſtrabimus. Vide Meiſnerum part. I. ſobr. philoſoph. ſect. 1. quæſt. rhetor. 2. ubi oſtendit, *tropum rhetoricum in praedicatione integra locum non habere*: a) a *defectu* exemplorum, quia non poteſt idoneum aliquod proferri exemplum tropicæ prædicationis, in qua ſingulæ voces nativam retineant ſignificationem. b.) a *notatione* tropi: tropus dictus eſt a τρέπεσθαι, *vertendo*, jam vero ipſa rerum connexio, quæ eſt prædicatio, verti & mutari nequit, ſed tantum vocum ſignificatio. c.) a *natura* tropi, quia omnes rhetores non in rebus, ſed in verbis tropum conſiſtere docent. d.) a *primo fonte* tropi. Omnis tropus hauritur ex locis topicis, & ad illos reducitur, jam vero prædicatio ad unum aliquem locum topicum reduci nequit. e) a *reductione* prædicationis tropicæ ad propriam; per cujus vocis mutationem prædicatio tropica ad propriam reducitur, in illa tropum latere fit conſpicuum: atqui illud fit non totius prædicationis, ſed partis tantum mutatione. f.) A *confuſione* logicæ & rhetoricæ. Prædicatio eſt fori *logici*, tropus *rhetorici*, hæc diſtinctio artium tollitur, ſi in integra prædicatione tropus ponitur (*).

§. LXXVII. *Sextam* rationem ſubminiſtrat πληροφορίας fidei neceſſitas. Senſus literalis unam eandemque certam ac minime dubiam gignit ſententiam, adeo ut fidem in immota πληροφορίᾳ ſtabiliat: contra vero, qui tropos ſectantur, in diverſas abeunt partes, nec habent, ubi pedem figant, ut ex diverſitate tropicarum interpretationum manifeſtum. Ergo ſenſus literalis repudiatis tropis humano ingenio excogitatis amplectendus eſt. Lutherus in libr. cui titulus: confeſſio major; tali apologia ſe coram Chriſti tribunali uſurum eſſe ſcribit: „ Alme Chriſte, lis in terris agitata fuit de verbis „ cœnæ tuæ euchariſticæ, quibuſdam in diverſam a verborum tenore ſententiam eadem „ trahentibus, quibus ego fidem & conſcientiam meam committere nec potui nec volui. „ Ego vero, quia teſtamenti tui & ultimæ volun-

6.) Πληροφορίας fidei neceſſitas.

qui inſerviebant ſubjecto & prædicato. Ergo etiam ex his conſtat. Ariſtoteles lib. I. anal. 1. c. 32. & 37. dicit, propoſitionem in ſua extrema reſolvendam eſſe. At copula non eſt extremum, ſed extremorum copula & ligamentum. Vide ipſum philoſophum lib. I. anal. 1. c. 1. Si dicas, non eſſe quidem partem *eſſentialem*, ſed tamen *integralem*, reſp. Keckermannus, non poſſe hoc fieri, quia omnis pars integralis materialis eſt, quod de copula dici nequit. GERHARDUS.

(*) Breviter, 1.) tropus non eſt in partibus enunciationis euchariſticæ. Ergo nec in tota enunciatione. Quidquid enim non eſt in parte, non eſt in toto, cum totum nihil ſit aliud, quam partes ſimul ſumtæ. 2.) Repugnat hoc naturæ tropi. Tropus conſiſtit in una dictione, teſte omni rhetorum ſchola, quæ inter *tropum* & *figuram* diſtinguit. Enunciatio tota non conſiſtit in una, ſed pluribus, (nimirum *explicita*, qualis eſt Chriſti, non *elliptica*). Ergo in tota Chriſti enunciatione non poteſt eſſe tropus. GERHARDUS.

„ luntatis verba iſta eſſe expendi, neque comperi uſpiam in ſcriptura diverſo, quam ſonarent, ſenſu, eadem abs te vel apoſtolis exponi, cui declarationi haud dubie non pepercisſes in re tam gravi ac ſeria, ſi aliter, quam ſonant, ea intelligi voluiſſes, ideo in nativo & ſimplice eorundem ſenſu adquievi. Judica ergo tu Domine, an erraverim, & ſi erravi, cujus culpa factum ſit, ut erraverim. „ Philippus Melanchthon in epiſt. ad Frider. Myconium: „ Ego nullam ſatis firmam rationem invenio, propter quam ab hac ſententia diſcedamus. Fieri poteſt, ut alia ſententia blandiatur otioſo animo, quæ eſt magis conſentanea humano judicio, præſertim ſic inſtructa & ornata argumentis erudite excogitatis, ſed quid fiet in tentatione, cum diſputabit conſcientia, quam habuerit cauſam diſſentiendi a recepta ſententia in eccleſia? tunc iſta verba: Hoc eſt corpus meum, fulmina erunt; quid hic opponet mens perterrefacta, qua voce Dei ſe muniet, ac ſibi perſuadebit, neceſſario hic fuiſſe interpretandam metaphoram?

§. LXXVIII. *Septimam* rationem ſuppeditat patrum auctoritas. Referenda huc pia piorum veterum pronunciata. Irenæus lib. II. cap. 46. procul dubio ex traditione apoſtolica (fuit enim diſcipulus Polycarpi, Polycarpus autem Johannis apoſtoli auditor) hanc proponit regulam: *Is ſanus ſenſus & ſine periculo eſt, qui aperte & ſine ambiguo ipſis dictionibus in ſcriptura ponitur.* Hilarius lib. I. de Trinit. p. 7. *Optimus ſcripturae lector eſt, qui dictorum intelligentiam exſpectat ex dictis potius, quam imponat, & retulerit potius, quam adtulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem praeſumſerit intelligendum.* Idem libr. VIII. de Trinit. pag. 102. de communicatione corporis Chriſti in ſacra cœna diſputans ſubjungit: *Non eſt humano aut ſeculi ſenſu in Dei rebus loquendum, neque per violentam atque impudentem praedicationem cæleſtium dictorum ſanitati alienae atque impiae intelligentiae extorquenda perverſitas eſt. Quae ſcripta ſunt, legamus, & quae legerimus, intelligamus, & tunc perfectae fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Chriſti veritate, quae dicimus, niſi ab eo diſcimus, ſtulte atque impie dicimus: Ipſe enim ait: Caro mea vere eſt eſca, &c* Cyrillus lib. IV. theſauri cap 13. *In myſteriis ſimpliciter credendum, quia ideo ſunt myſteria.* Chryſoſtomus homil. LXXXIII. in Matth. p. 703. ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπαράλογιστος, ἡ δὲ αἴσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος. οὗτος οὐδέποτε διέπεσεν, αὕτη δὲ τὰ πλείονα σφάλλεται, ἐπ' ἂν ὁ λόγος φησὶ, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου, καὶ πειθώμεθα καὶ πιστεύωμεν καὶ νοητοῖς ἀναβλέπωμεν ὀφθαλμοῖς. Epiphanius in Ancor. p. 492. ὁ μὴ πιστεύων, εἶναι αὐτὸν ἀληθινὸν, ὡς εἶπεν, ἐκπίπτει τῆς χάριτος καὶ τῆς σωτηρίας. Bernhardus epiſt. LXXVII. col. 825. *Sacramentum Dei altiſſimi ſuſpiciendum eſt, non ratione diſcutiendum, venerandum, admirandum, non dijudicandum.* Damaſcenus lib. IV. orth. fid. cap. 14. p. 315. *De hoc myſterio nihil amplius novimus, quam quod verbum Chriſti eſt verum & efficax, & omnipotens, modus autem inſcrutabilis* (*). Pulcerrimum locum de conſervando τῷ ῥητῷ vide in catecheſi græca Camerarii, quam theologiæ ſuæ inſeruit Neander cap. de cœna pag. 522. Vis veritatis coëgit ipſum Zegedinum Calvinianum, ut ſcriberet tab. VIII. de cœna pag 183 *Petendus eſt ſenſus verborum Domini ex ipſis cœnae dominicae vocabulis, quorum ſingula gignunt argumenta.* Carolſtadius ante excitatam controverſiam euchariſticam *in* theſibus Witebergæ diſputatis anno 1521. *Proprie verum eſt, panis eſt corpus. Debemus in verbis ſcripturae immoti conſiſtere, nequaquam* de

Dicta patrum.

(*) Paſchaſius de corp. & ſang. Domini c. 13. *Si rationem quæras, quis explicare poterit, aut verbis comprehendere? imo ſcias, quæſo, quia ratio in virtute Chriſti eſt, ſcientia in fide, cauſa in poteſtate, effectus in voluntate, quod potentia divinitatis contra naturam ultra rationis noſtræ capacitatem operatur.* GERHARDUS.

ate dubitare licet, nec dum penetremus, & oculos deſugiant, quia nihil poſſu- adjicere, ſicut nec apiculum demere.

§. LXXIX. Atque hæc ſunt fundamenta τȣ ῥητȣ firmiter in verbis cœnæ retinendi. Adverſarii veram, realem & ſubſtan- corporis & ſanguinis Chriſti in cœna præ- negantes in diverſas ſcinduntur partes, plures claſſes propter opinionum diver- eos dividit Mentzerus in collat. poſter. confeſs. cum doctr. Zwingl. th. VI. & *Quidam* enim a verbis Chriſti plane diſ- s ea pro fundamento in hac cauſa ad- recuſant, idque vel *directe* vel *oblique.* , ut Bullingerus & Tigurini, qui in li- ntra Jac. Andreæ fol. 45. poſtulant, *ver- ae non amplius pro fundamento allegari, ut τὸ κρινόμενον.* Idem repetunt Calvinus onit. ult. p. 240. conſid. commonef. p. 15. Witakerus de ſcript. q. 5. c. 9. (Eo cilicet modo nobiſcum agunt, ac ſi quis n in certamen provocans ab eo poſtularet, a & gladium prius deponeret. Atqui non s verbis quæritur, niſi quis dicere velit, dubitari, an verba illa vel a Chriſto uſur- el ab evangeliſtis recte adnotata ſint; ſed e illorum verborum ſenſu unice quæſtio uem nos dicimus eſſe eum, qui ex ver- τὰ τὸ ῥητὸν & proprie acceptis immedia- fluit, adverſarii vero ad tropos confugi- quibus nativam, ſimplicem & genuinam n ſententiam pervertunt.) Orthod. con- cap. 7. f. 161. *Manifeſtus eſt abuſus ver- cœnae in probando eo, quod ex verbis in ione vel controverſia eſt.* (Si verba ſcri- propter peregrinas hæreticorum detorſiones, quibus ea pervertunt, non amplius pro fundamento veritatis adduci poſſent, periret omnis doctrinæ cœleſtis certitudo (*).) Daniel Burenus, conſul Bremenſis anno 1560. in conventu publico dicebat, *Lutheranos pro ſua ſententia nihil quidquam proferre poſſe praeter tria impotentia verba.* Quod dubio procul ex Petro Martyre didicit, qui in dial. de nat. human. f. 127. hiſce verbis nos adloquitur: *Semper viſi eſtis minus, quam par eſt, ſapere, cum pro dogmate abſurdo ac inutili ſic laboretis, nec pro eo tuendo quidquam habeatis niſi Chriſti τὸ ῥητὸν, hoc eſt corpus meum,* (atqui norunt piæ mentes, unicum Chriſti verbum cœli terræque machina firmius ac potentius eſſe; Luc. XXI. 33. *verba, quae loquor vobis, ſunt Spiritus & vita;* Joh. VI. 63. imo *verba vitae aeternae.* v. 68. *Sermo, quem locutus ſum, judicabit eum in noviſſimo die*, inquit Joh. XII. 48.) Admonit. Neoſtad. p. 94. *Contra vero illi,* (nos intelligit) *poſtquam diu verba, verba, verba Chriſti ſonuerunt, cum urgentur, ut reddant rationem ſuae gloſſae, confugiunt ad ubiquitatem.* (Verba Chriſti unicum ſententiæ noſtræ fundamentum ſtatuimus, doctrinam de ſeſſione ad dextram Dei & omnipotentia ſecundum humanam naturam Chriſto data opponimus tunc demum adverſariis, quando Chriſtum juxta promiſſionem & ordinationem ſuam corpore ſuo in his terris præſentem adeſſe præfracte negant.) *Oblique* verba inſtitutionis negant, qui ex aliis ſcripturæ locis, veram de ſacra cœna doctrinam petendam eſſe, ſtatuunt. Victor Strigelius in epiſt. ad Wilibaldum Rambecum edita a Pezelio part. IV. locor. p. 132. *Ut Hippocrates mandat, ut medicus oculo dextro in naturam, ſiniſtro in artem medicinae reſpiciat, ita*

Bullingerus decad. V. ſerm. 9. de cœna Dom. fol. 367. in noſtros invehitur, quod verbis Chriſti: *Hoc eſt corpus meum;* ſimpliciter ſubſcribant, & ab eis nequidquam recedant; dicit, *id eſſe tumultuari, clamare & clamando repetere: Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus, Hoc eſt, Hic eſt, Hoc eſt, Hic eſt, Hoc, Hic.* Calvinus lib. IV. inſtit. cap. 17. S. 20. adſertionem ῥητȣ vocat *ſtultam provinciam.* (Aſt ſi m. X.

Chriſtus ex inſtitutione conjugali controverſias de eadem exortas diremit, & Paulus ex verbis cœnæ dominicæ abuſus in eccleſiam Corinthiacam introductos ſuſtulit, utique etiam nos ex inſtitutione cœnæ poſſumus & debemus controverſias in eccleſia de ea exortas decidere. Sed verum prius. Matth. XIX. 4. & 5. 1 Cor. XI. 20. & ſeq. Ergo etiam poſterius.) GERHARDUS.

ita moneo te, ut non ſolum in verba cænae attendas, ſed magis tibi proponas totam chriſtianam doctrinam. Boquinus in canonibus, quibus defenditur διάνοια, can. III. f. 35. *Ut certo cognoſcamus, quaenam ſententia atque interpretatio verborum Chriſti, de quibus quaerimus, amplectenda retinendaque ſit, non ſola illa verba, quae, dum myſterium hoc inſtitueret, pronunciaſſe traditur, cogitanda atque expendenda ſunt, quantumvis certe ea clara expreſſaque eſſe videantur, certa tamen dijudicatio ex his ſolis peti aut haberi nequit.* Orthod. conſ. cap. 5. f. 98. *Non oportet ſimpliciter intueri verba Chriſti, hoc enim eſt carnaliter intelligere, ſed aliud quidpiam cogitare, & interioribus oculis ea adſpicere tanquam myſteria;* quæ verba a Swencfeldio mutuaſſe videntur: is enim referente Luthero in confeſs. min. propoſuit hanc regulam: *Verba inſtitutionis ex oculis ſeponenda eſſe, quia ſpiritualem intellectum impediant.* Huc etiam referendi ſunt illi, qui ex cap. VI. Joh. veram de ſacra cœna ſententiam petendam eſſe diſputant. (Atqui verba inſtitutionis ſunt propria ſedes hujus doctrinæ; qui ergo prætermiſſis illis ad alios ſcripturæ textus confugiunt, perinde agunt ut ii, qui doctrinam de juſtificatione ex aliis potius ſcripturæ locis, quam ex cap. III. & IV. Rom. cap. II. & III. Gal. & cap. II. Eph. petendam eſſe ſtatuunt.)

§. LXXX. *Quidam* verba Chriſti pro fundamento retinenda eſſe agnoſcunt, a ῥητῷ vero & literali eorum ſenſu diſcedunt. Calvinus in form. conſ. pag. 16. *Qui in ſolennibus cœnae verbis:* Hoc eſt corpus meum; Hic eſt ſanguis meus; *praeciſe literalem, ut loquuntur, ſenſum urgent, eos tanquam praepoſteros interpretes repudiamus.* Idem lib. IV. inſtit. c. 17. ſect. 20. adſertionem τῦ ῥητῦ nominat *ſtultam pervicaciam hoſtiliter litigantem de verbis Chriſti.* Beza & ſocii ipſius in colloq. Mompelg. ad dogm. I. de cœna. p. 33: *Nos exiſtimamus, verba inſtitutionis Domini κατὰ τὸ ῥητὸν accipi ſalva fidei analogia non poſſe.* Joh. Jac. Grynæus præfat. diſp. de cœna anno 1584. *Nos ſententiam ſequendam ducimus, alii ſcriptum retinere malunt.* Perkinſus in cathol. reform. p. 228. *Si verba Chriſti de cœna proprie intelligerentur, omnes hoſpites cænae eſſent homicidae Chriſti.* (Falſum hoc, quia loquimur de præſentia viva Chriſti: ſcimus enim, quod mors ei ultra non dominabitur, ut apologia Auguſt. confeſſ. monet.) Huc pertinet, quod nos adpellent *Buchſtäbler*, perinde ut pontificii *ſcripturarios* nos vocant. Quamvis vero uno ore omnes ſtatuant, *tropice* & *figurate* verba cœnæ intelligenda eſſe, nondum tamen convenire hactenus inter ipſos potuit, in quibus tandem verbis præciſe ſtatuendus ſit tropus, ſicut poſtea adparebit, ubi diverſas, imo contrarias opiniones de interpretatione verborum cœnæ ex ipſorum ſcriptis recenſebimus, unde recte ſcribit Lutherus in confeſſ. minori: *Cum in ipſo ſtatim exortu ſacramentaria haereſis ita in diverſas partes fuerit ſciſſa, ut ex una hydrae inſtar ſepticeps quodammodo fieret, perinde hoc fuiſſe, quaſi cœlo clamaret Spiritus Domini, cavendum eſſe ab illa haereſi.* Neque quidquam momenti habet exceptio, quod in ſumma rei, hoc eſt, in neganda corporis & ſanguinis Chriſti *reali* & *ſubſtantiali præſentia* conveniant, quia Simſonis vulpes, *licet caudis* colligatæ erant, capitibus tamen inter ſeſe diſſidebant. Non de eo præcipue ſollicita eſt eccleſia Dei, in qua ſumma aut ſcopo quidam homunciones conveniant, ſed quænam ſit certa & immota Dei voluntas in ſcripturis patefacta? Non hoc quæritur, quomodo ſcriptura diverſimode exponi, vel potius torqueri poſſit; ſed quis ſit verus, genuinus & proprius cujusque loci ſenſus, quem intendit Spiritus ſanctus? Non hoc quæritur, quam variis ac diverſis modis verba cœnæ intelligi queant, ſed quæ ſit genuina ſententia ſacroſancti teſtamenti ac fœderis cum Deo per dilectum ipſius Filium nobiſcum ſanciti? Filius Dei moriturus condidit hoc teſtamentum, eo ut ſalutariter fruamur, vere ac ſolide id ipſum nos intelligere oportet, ut nullius voculæ ambiguitate ludamur, ſed veram & genuinam omnium verborum ſententiam adſequamur. Tropi ipſorum non eos tantum a nobis, ſed etiam inter ſein plurimas opiniones diſtrahunt, atque adeo unumquemque eorum in diverſas partes diſcernunt.

§. LXXXI.

Explicatio verborum inſtitutionis.

§. LXXXI. Antequam vero adverſariorum tropos, quos verbis cœnæ inſerunt, enumeremus; expendenda ſunt verba inſtitutionis in proprio & genuino ſenſu. Sic ſcribunt amanuenſes Chriſti ſancti evangeliſtæ & divus Paulus: *Dominus noſter Jeſus Chriſtus in ea nocte, qua traditus eſt, cœnantibus ipſis, accepit panem, gratias egit, fregit ac dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite, comedite: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur, (frangitur) hoc facite in mei commemorationem. Similiter accipiens & calicem, poſtquam cœnaſſent, gratias egit ac dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes: Hoc eſt enim ſanguis novi teſtamenti, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. (Hic calix eſt novum teſtamentum in meo ſanguine, qui pro vobis effunditur.) Hoc facite, quotieſcunque biberitis, in mei commemorationem, & biberunt ex eo omnes.* Matth. XXVI. 26, 27. Marc. XIV. 22, 23, 24. Luc. XXII. 19, 20. 1 Cor. XI. 23, 24, 25. Inſtitutionis partes ſunt duæ: prior de Chriſti corpore, poſterior de ipſius ſanguine agit. Utraque verbis propriis, claris & perſpicuis conſtat, utraque pro vera reali & ſubſtantiali corporis & ſanguinis Chriſti præſentia immota fundamenta ſuppeditat. In priore parte ex ipſorum adverſariorum conceſſione proprie accipiuntur hæc verba: *Dominus noſter Jeſus Chriſtus in ea nocte, qua traditus eſt, cœnantibus ipſis, accepit panem, gratias egit, fregit ac dedit diſcipulis ſuis, dicens: accipite.* In reliquis tropos comminiſcuntur, ſed absque ulla neceſſitate. 1.) *Edite* refertur ad panem, (licet non ſolum) jam vero non *tropice*, ſed proprie jubebat manducare panem. Ergo verbum *edite* accipiendum eſt proprie, qua de re ſuo loco plura.

Edite

2.) Τὸ δεικτικὸν *hoc* non reſpicit ſolum panem, ſed totum συμπεπλεγμένον, ſive complexum. Si denotaretur ſolus panis, quænam foret conſtructio grammatica ἄρτος τῦτο? Ergo non *adjective*, ſed *ſubſtantive* ponitur. Et quemadmodum alias fieri conſuevit, quando duæ res modo quodam conjunctæ demonſtrantur & exhibentur, quarum una ſenſui eſt obvia, altera vero, nobilior ſcilicet ac præſtantior, minus conſpicua, tunc δεικτικὸν *ſubſtantive* & ſubjecti loco poſitum reſpicit utrumque unitorum, ſed *praedicatum* exprimit dignius & ſenſui minus obvium: ita quoque Chriſtus mediante benedicto pane viſui obvio corpus ſuum inviſibiliter præſens diſcipulis manducandum exhibens dicit: *Hoc eſt corpus meum.* Neque hic ullus ſubeſt *tropus rhetoricus*, ſed *grammatica ſynecdoche*, quia particula τῦτο comprehendit & oſtendit duo, quorum alterum eſt αἰσθητὸν, alterum utro νοητὸν, nequaquam vero duplicem ſignificationem ſortitur, quæ omnia ex ſequentibus erunt clariora.

Hoc

Eſt

3.) Copula *eſt* propriam & nativam ſuam ſignificationem retinet, quia tropi incapax eſt, ut oſtendimus ſuperius. De iride Geneſ. IX. 13. dicitur, quod ſit *ſignum*, de virga Aaronis Num. XVII. 10. ac de ſerpente æneo Num. XXI. 8. adſeritur, quod fuerint *ſigna*, ſed hoc loco Chriſtus nequaquam dicit: Comedite hunc panem, qui eſt ſignum corporis mei, ſed comedite, hoc, quod vobis exhibeo, eſt vere & ὄντως corpus meum.

Corpus

4.) Vox *corporis* aut *proprie* aut *myſtice* de ſpirituali Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, in ſcripturis accipitur, tertium aliquod non datur. Jam vero non accipitur *myſtice*, quia non de eccleſia, ſed de vero & proprio ſuo corpore Chriſtus loquitur.

meum

5.) Id ipſum comprobat vox *meum*; loquitur enim Chriſtus de illo corpore, quod ipſe Dei Filius in utero Mariæ virginis ſibi conformavit, & in unitatem perſonæ ſuſcepit, in quo tota plenitudo deitatis habitat, quod eſt vivificum &c.

Quod pro vobis datur.

6.) Neve ulla reſtaret dubitatio, addit Chriſtus ſe exhibere illud ipſum corpus, quod pro nobis in mortem traditum, flagellatum, crucifixum & ex mortuis reſuſcitatum. Atqui illud eſt verum Chriſti corpus. Reliqua verba: *Hoc facite in mei commemorationem*, proprie accipi, ne ipſi quidem adverſarii inficiantur. Merito autem urgemus eos, ut cauſam nobis ediſſerant, cur verba ſubſtantialia: *Edite, hoc eſt*

eſt corpus meum, tropice accipienda ſint, cum antecedentia & conſequentia proprie accipiant. An ullo modo veriſimile eſt, Chriſtum proprie & perſpicue in prioribus & poſterioribus locutum, ipſa autem ſubſtantialia cœnæ ac legata hujus teſtamenti troporum peplo ſtudioſe involviſſe? poſterior pars cœnæ itidem perſpicuis & propriis verbis deſcribitur. Verba iſthæc: *Similiter accipiens & calicem, poſtquam cœnaſſent, gratias egit ac dedit illis dicens*, proprie accipienda eſſe non negant adverſarii. Idem de reliquis dicimus. 1.) Vox *bibite* reſpicit vinum in poculo, (licet non ſolum) proprie igitur accipitur, ubi actio prædicatur de *objecto* ſuo proprio, vox actionem exprimens proprie ut accipiatur neceſſe eſt. Id ipſum intelligitur ex mandati exſecutione: *biberunt ex eo omnes*, ubi verbum *bibendi* proprie accipi tum per ſe patet, tum exemplo Judæ proditoris confirmatur. 2.) Τό δεικτικὸν τȣ̃το *hoc* itidem reſpicit non ſolum vinum, ſed totum illud, quod Chriſtus bibendum exhibebat, ut ex priore cœnæ parte intelligitur: vulgata igitur verſio minus recte addidit: *Hic eſt ſanguis meus*. 3.) Copula *eſt*, itidem tropo caret. Quia unus & idem in priore & poſteriore parte eſt ejusdem ſenſus. 4.) Vox *ſanguinis* Chriſti non poteſt figurate accipi, quia typus & figura ſanguinis Chriſti in ſanguine agni paſchalis jam tum præceſſerat, quem Chriſtus inſtitutione ſacræ cœnæ abrogavit, ut umbræ ſuccederet expreſſa imago. Hebr. X. 1. Adde, quod ſanguis Chriſti in novo teſtamento nuſpiam pro ſigno tantum ſanguinis accipiatur. 5.) Id ipſum comprobat προσδιορισμός: hoc eſt ſanguis *meus*, quo confirmat Chriſtus, ſe non ſignum aliquod ſanguinis, ſed ipſum ſuum ſanguinem nobis exhibere. 6.) Eum vocat Chriſtus ſanguinem *teſtamenti*. Diſpoſitio teſtamentaria verbis propriis & perſpicuis conſtare ſolet, præſertim eo in loco, ubi expreſſa ſit mentio legatorum.

Bibite

Hoc

Eſt

Sanguis

meus

Teſtamenti

7.) Differentiæ cauſa additur, quod ſit ſanguis *novi teſtamenti*. Vet. teſtam. ſanguine juvencorum typico ſancitum fuit: Exod. XXIV. 8. *En ſanguis fœderis, quod pepigit Jehova vobiſcum*. Chriſtus verba formalia illius fœderis retinuit, diſcriminis loco addidit: Hoc eſt ſanguis *meus novi teſtamenti*, oſtendens, non typico, ſicut vetus, ſed vero ſuo ſanguine novum ſanciri teſtamentum. Nov. teſtam. non amplius habet typos, umbras ac figuras, ſed ipſam expreſſam rerum imaginem. 8.) Neve ulla reſtaret dubitatio, Chriſtus addit, ſe illum ſanguinem nobis exhibere, *qui in ara crucis pro multis effuſus eſt*, jam vero non typicum, ſed verum Chriſti ſanguinem pro peccatis noſtris in ara crucis effuſum eſſe, omnes vere pii agnoſcunt. 9.) Apud Lucam & Paulum calix euchariſticus dicitur *nov. teſtam.* non ſimpliciter & abſolute, ſed *in Chriſti ſanguine* τȣ̃το τὸ ποτήϱιον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μȣ, ubi τὸ ἐν reſpondet Hebræo ב & cauſam exprimit per & propter quam hoc poculum ſit novum teſtamentum, nimirum quia non ſolum vinum, ſed & mediante illo Chriſti ſanguinem vino euchariſtico ſacramentaliter unitum nobis bibendum exhibet, unde Eraſmus, Tigurini & Beza in ſecunda editione anno 1565. recte verterunt *per ſanguinem*. Quod autem προσδιορισμός ille τῷ αἵματί μȣ non cum καινῇ διαθήκῃ, ſed cum ποτηρίῳ conjungendus ſit, patet ex eo, quod poſt vocem διαθήκη articulus fuiſſet repetendus ſi ad illam immediate τὸ αἷμα pertineret hoc modo: τȣ̃το τὸ ποτήϱιον ἡ καινὴ διαθήκη ἡ ἐν τῷ αἵματί μȣ. Hoc poculum eſt novum teſt. quod teſtamentum meo ſanguine ſancitur. Quia vero articulus ille neque a Luca neque a Paulo repetitus eſt, ex eo manifeſtum, verba illa *in ſanguine meo* non ad teſtamentum, ſed ad poculum in *grammatica* conſtructione referenda eſſe. 10.) Ex quo etiam intelligitur, quare & quo ſenſu poculum euchariſticum *pro nobis* dicatur *effuſum* apud Lucam, τὸ ποτήϱιον

novi

qui pro vobis effunditur.

Hic calix eſt N. T. meo ſanguine.

qui effunditur pro vobis.

τήειον ἐκχυνόμενον, nimirum quia in eo bibendus nobis offertur ſanguis Chriſti in ara crucis pro nobis effuſus. Poculum enim, τὸ ποτήειον non *materialiter*, ſed *formaliter* pro ipſa potione ſive hauſtu accipitur, inde enim atque ideo vas aliquod dicitur poculum, quia ex eo bibitur, ποτήειον dicitur quaſi πόσιν τηρῶν, cum potus tanquam res liquida difficulter terminis propriis contineatur, aliisque dari non poſſit, niſi vaſi ſeu poculo incluſus. Eodem ſenſu paulo poſt Chriſtus dicit: *Tranſeat a me τὸ ποτήειον, ille calix*, hoc eſt, illa amara potio, acerbus ille hauſtus, paſſionum menſuram *metaphorice* exprimens Luc. XXII. 42. Reliqua verba: (*Hoc facite, quotieſcunque biberitis, in mei commemorationem. Et biberunt ex eo omnes*) proprie accipienda eſſe, ipſimet adverſarii concedunt.

Enumeratio troporum, quos adverſarii in verbis cœnæ conſtituunt.

§. LXXXII. Sic ergo nulla nos cogit neceſſitas, ut a nativa, genuina & propria verborum ſignificatione in verbis cœnæ recedamus, cum ſenſus literalis ita munitus ſit, ut nullis troporum arietibus expugnari queat. Reſtat, ut adverſariorum tropos enumeremus, modo enumerari etiam poſſint. Lutherus in confeſſ. majori ſeptem diverſas interpretationes profert, quibus jam tum verba cœnæ a ſacramentariis contorta fuerunt. Editus eſt autem liber ille Lutheri anno 1544. (*) poſt motam controverſiam ſacramentariam plus minus vigeſimo, ſed ab eo tempore tropus ſacramentarius plures edidit fœtus, quia longe plures excogitatæ ſunt interpretationes vel potius detorſiones (**). Cæterum potiores iſtæ Calvinianorum detorſiones juxta Mentzeri diſtributionem in tres claſſes diſpeſcere poſſumus. Prima eſt *grammatica* in vocum ordinatione & explicatione grammatica. Secunda *rhetorica* in tropis. Tertia *logica* in diſpoſitione propoſitionis Chriſti.

Prima claſſis grammatica, ad quam pertinet 1.) Carolſtadius.

Ad claſſem *grammaticam* pertinet I.) Carolſtadius (***), ſic diſtinguens verba Chriſti, ut ſententia finiatur poſt verbum *edite*, cui ſuccedat nova ſententia: *Hoc*, quod in menſa adſidere cernitis, *eſt corpus meum* (*). Notandum vero, quod Carolſtadius in libr. de ſacrament. anno 1524. Baſil. edit. ſcribat, *cœlitus hanc interpretationem ſibi revelatam eſſe, adparuiſſe*

(*) Equidem anno *MDXLIV.* illa b. LUTHERI de ſacra cœna confeſſio prodiit, quæ *minor* adpellari ſolet. Verum, quod ad illam attinet confeſſionem, quæ *maior* dicitur, ac ſupra a GERHARDO adlegatur, ea iam ann. *MDXXVIII.* Vitemb. lucem adſpexit publicam. Exſtat hæc confeſſio *oper.* LUTHERI *Altenburg. tom. III. fol. 812.* atque CAROLSTADIO, ZWINGLIO, OECOLAMPADIO, nec non SCHWENCKFELDIO, qui veram ac realem Chriſti in ſacra euchariſtia præſentiam olim impugnarunt, oppoſita eſt.

(**) Pelargus in diſp. de fract. panis anno 1606. Francof. habita viginti octo diverſiſſimas verborum cœnæ interpretationes a Calvinianis excogitatas recenſet. Itque, reditque tropus, nec certum novit aſylum. Vorſtius contra Bellarminum pag. 394. expreſſe fatetur, *ſe vix ſcire, an tropus in copula, an potius in prædicato ſtatuendus ſit.* Zwinglius quidem in epiſtola ad Billicanum: *Hæc diverſitas*, ſcribit, *tam nullis debet eſſe offendiculo, quem ducibus eandem arcem oppugnandam eſſe conſentientibus nihil prorſus diſſidii aut obſtaculi adfert, dum alius ſtatuit ariete concutiendam, alius ſcalis ſuperandam, alius machinis dilacerandam. Nam in arce exſcindenda conveniunt; de via diſputatur, non de ſumma rei. Nec culpandus eſt, qui non optimam, ſed quæ videbatur eſſe, ſententiam dixit.* Aſt Benedictus Thalmannus in exegemate de cœna edit. Tigur. anno 1579. p. 195. *Nemo ſentire poteſt cum illis, qui inter ſe diſſentiunt.* GERHARDUS.

(***) De ANDR. CAROLSTADIO. primo certaminis euchariſtici auctore, eiusdemque fatis & ſcriptis, vid. SECKENDORFIUM in *hiſt. Lutheraniſmi* paſſim, LOESCHERUM in *der ausführlichen hiſtoria motuum libr. I. cap. I.* & MAYERUM in peculiari *diſſertat. de Carolſtadio*, Gryphiswaldiæ *MDCCV.* edita. Ut auctorem *der auserleſenen halliſchen Anmerkungen*, itemque GODOFR. ARNOLDUM aliosque a FABRICIO in *centifol. lutheran. p. 89.* excitatos, taceamus.

(*) Volebat nimirum CAROLSTADIUS, in verbis inſtitutionis dominicæ pronomen *hoc* non refe-

fuiſſe enim ſibi virum quendam, a quo illam didicerit; ſed dignis eam Lutherus excepit modis in libro contra cœleſtes prophetas (*) edito anno 1525. Reſponſionis ſumma huc redit 1.) Cum nullus ſit fidei articulus, cum quo continua orationis ſeries pugnet, impium eſſe ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ καὶ τοῦ γράμματος ad monſtroſam illam orationis rupturam ſeſe convertere. 2.) Si in priore parte verborum inſtitutionis interpretatio illa admittatur, in poſteriore de Chriſti ſanguine aut nullam aut non niſi abſurdiſſimam interpretationem dari poſſe. 3.) Quæ hæc ςρεβλότης foret in oratione Chriſti, ſi is in curſu orationis continuo, uno eodemque temporis momento, de rebus diverſiſſimis, diſcipulorum ſcilicet manducatione & corporis ſui ſeſſione locutus fuiſſe, tandem rurſus per ſaltum ad materiam præſentem reverſus eſſe fingeretur, cum abſoluta ἐπιμβολῇ peregrina manducationem in ſui recordationem faciendam eſſe ſubjunxerit? 4.) Chriſtus porrecto pane diſcipulos edere jubens id, quod porrigebat, corpus ſuum eſſe dicebat: exhibito vino eosdem bibere jubens id, quod exhibebat, ſanguinem ſuum eſſe dicebat; at quæ illius præcepti de edendo & bibendo cum verbis: *Hoc eſt corpus meum; Hoc eſt ſanguis meus*, connexio, ſi non corpus ſuum manducandum, & ſanguinem ſuum bibendum exhibuiſſet? Vide partem ſecundam libri Lutheri contra cœleſtes prophetas tom. III. Jenenſ. germanic. fol. 68. ejusdemque analyſin propoſitam a Mylio in volum. diſput. theolog. contra Sacram. diſput. I. Cumque Carolſtadius primus certaminis euchariſtici auctor ſit, ideo graviſſimum Philippi Melanchthonis de eo judicium huc referemus. Sic vero ille ſcribit in epiſtola ad Fridericum Myconium præfixa libello complectenti ſententias veterum de euchariſtia: „ Carolſtadius excitavit primum hunc tumul„ tum, homo ferus ſine ingenio, ſine doctri„ na, ſine ſenſu communi, quem nullum unquan[illegible]

referendum eſſe ad panem, quem diſcipulis diſtribuebat ſervator, neque ad totum complexum, ex corporis & panis κοινωνίας reſultans, ſed ad ſolum corpus Chriſti, quod ad menſam adcubabat. Hoc digito veluti deſignaſſe Chriſtum, quaſi dixiſſet: *accipite, edite panem hunc in mei memoriam; heic enim ſedet corpus, quod pro vobis tradetur.* Negabat inſuper, ſacramentum euchariſtiæ a Chriſto inſtitutum, eſſe arrabonem, arram & pignus redemtionis noſtræ a Chriſto præſtitæ. Nec admittebat, in ſacra cœna corpus Chriſti vere adeſſe atque exhiberi communicantibus, ſed contendebat, celebrari duntaxat corporis pro nobis traditi, & ſanguinis pro nobis effuſi memoriam.

Atque hanc doctrinam non tantum viva voce propoſuit CAROLSTADIUS, ſed & eandem variis ſcriptis propugnandam in ſe ſuſcepit, quæ anno *MDXXIV.* & ſequenti *MDXXV.* ſine mentione loci prodierunt. Referunt tamen nonnulli auctores, ſpeciatim ii, qui cœtui Reformatorum ſunt addicti, omnia iſta ſcripta Baſileæ primum lucem adſpexiſſe. Huc pertinent eius tractatus *von dem widerchriſtlichen Miſsbrauch des Herrn Brod und Kelchs MDXXIV.* 4. item *dialogus von dem græulichen abgœttiſchen Miſsbrauch des Sacraments Jeſu Chriſti*, eodem tempore, 4. contra LUTHERUM directus; porro, *Auslegung der Worte Chriſti: das iſt mein[illegible] Leib, MDXXV.* 4. ubi itidem in LUTHERU[illegible] acerbe invectus eſt; ac vel tandem libellus[illegible] qui inſcribitur: *ob man mit heiliger Schrift be[illegible] weiſen kœnne, daſs Chriſtus im Sacrament ſeye*[illegible] De quibus omnibus uberius differit vener. J.[illegible] WALCHIUS, in *der Einleitung in die Religion[illegible] Streitigkeiten auſſer der evangel. luther. Kirch*[illegible] *part. III. p. 13. ſeqq.* Cæterum tam obſcura [illegible] contorta eſt explicatio verborum inſtitutio[illegible] ſ. cœnæ, quam CAROLSTADIUS dedit, nec ipſi ZWINGLIO placuerit, nec olim du[illegible] taxat, ſed recentiori etiam ævo æque a Ref[illegible] matis fuerit refutata, quam a Lutheranis. [illegible] terum de tota hac controverſia euchariſtica e[illegible] vi meretur LOESCHERUS, ſupra iam n[illegible]b laudatus, *loc. excit.*

(*) Hicce LUTHERI libellus, in cuius parte ſecunda CAROLSTADIUS confutatur, germanico ſermone Vitembergæ 4. prodiit, abſque anni mentione: Licet vero CAROLSTADIUS in duobus aliis libellis cauſſam ſuam denuo egerit, compoſuit tamen poſtea ſcriptum, in quo publice confeſſus eſt, ſe doctrinam de præſentia Chriſti reali in ſacra cœna ſine cauſſa hactenus impugnaſſe. Vid. vener. J. G. WALCHIUM in *biblioth. theolog. ſelect. tom. II. p. 419. 420.*

,, quam humanitatis officium aut intelligere aut
,, facere! animadvertimus, tantum abeſt, ut
,, ab eo ſignificatio aliqua Spiritus ſancti anim-
,, adverſa ſit, imo exſtant manifeſta ſigna im-
,, pietatis, in tota doctrina ſolebat εἰδαΐζειν κ̀
,, ςασιάζειν, damnabat omnes leges ab ethni-
,, cis conditas. Controverſiam de cœna Domi-
,, ni tantum odio Lutheri, non aliqua pietatis
,, opinione movit. Etenim cum εἰκονομαχία
,, ipſius a Luthero improbata eſſet, cœpit iſte,
,, inflammatus immani cupiditate vindictæ, quæ-
,, rere cauſam vendibilem, qua Lutheri exiſti-
,, mationem prorſus obrueret. Bona pars Ger-
,, maniæ teſtari poſſet, nihil me in hac parte
,, fingere. Quamquam ſi teſtibus opus ſit, li-
,, belli ipſi adverſus auctoritatem dicent certiſſi-
,, mum teſtimonium. In his adparet, homi-
,, nem ne ratione quidem aliqua in ſpecie pro-
,, babili motum eſſe ad ſcribendum: quam ſua-
,, viter nugatur de demonſtratione vocis τȣ͂το?
,, quod adfert ad cauſam tantam eccleſiæ vete-
,, ris aut ullius magni auctoris teſtimonium?
,, quæ vox eſt in tota diſputatione, in qua ſit
,, aliqua pietatis ſignificatio? tantum vociferatur,
,, ut nunc ſolent homines βάναυσοι inter po-
,, cula, qui nullis fabulis niſi maxime profanis
,, delectantur, adhæc magnam librorum par-
,, tem conſumit in convitiis, & homo inſulſus
,, ſtudet etiam urbanitatis laudem auferre. Qui
,, tam imparatus ad tantam cauſam accedit, is
,, oſtendit ſe aliqua cœca cupiditate præcipi-
,, tem ferri, non moveri ratione, aut ſtudio
,, pietatis, atqui hic eſt hujus fabulæ πρωτα-
,, γωνιςής. Hæc Philippus (*).

§. LXXXIII. Ad claſſem *grammaticam* pertinent, II.) qui per *δεικτικὸν hoc*, intelligunt ſolum panem, quod plerique omnes faciunt ſacramentarii, ut robur accedat argumento. *Diſparatum de diſparato non poteſt adfirmate praedicari proprie.* Atqui 1.) repugnat conſtructio grammatica ἄρτος τȣ͂το. 2.) Quando Paulus *ſubjecti* loco ponit panem, in *praedicato* non ponit corpus, ſed *κοινωνίαν* corporis. 3.) Quando apud Lucam ſubjecti loco ponitur τὸ ποτήριον, in prædicato additur, quod ſit nov. teſt. in Chriſti ſanguine. 4.) Quando duæ res modo quodam unitæ monſtrantur vel exhibentur, tunc ſubjectum exprimit totum complexum, prædicatum vero dignius & ſenſui minus obvium manifeſtat (**). III.) Johan. a Laſco qui *δεικτικὸν hoc* totam

2.) Qui per δεικτικὸν intelligunt ſolum panem.

3.) Johannes a

actio-

(*) De figmentis Carolſtadii dicit Zwinglius part. II. in epiſt. ad Matth. Alberum pag. 153. *Carolſtadius magis offendit, quam aedificat. Carolſtadii oratio non adſequitur, quod res poſtulat.* De ſe ipſo dicit pag. 156. *Nos cardinem hujus rei in breviſſima ſyllaba verſari arbitramur, videlicet in hoc verbo* eſt, *quod accipitur pro* ſignificat. GERHARDUS.

(**) Bergius diſput. de cœna quæſt. 2. utitur his argumentis. *1.) Paulus ipſe ſubjectum* hoc *per panem interpretatus eſt 1 Cor. X. 16.* Reſp. prædicatum eſt diverſum. *2.) In poſteriore parte cœnae per τοῦτο intelligitur ſolum poculum, quia Paulus 1 Cor. XI. 25. ſic ἀναλύει: Hoc poculum eſt nov. teſtam. in meo ſanguine.* Reſp. etiam hic mutato ſubjecto mutatur prædicatum. 3.) *Quod Chriſtus cum diſcipulis bibit, id intelligitur per τοῦτο, ſed bibit vinum. Matth. XXVI. 29.* Reſp. non de euchariſtico, ſed alio poculo Matthæus loquitur. Quoad diſcipulos invertimus argumentum: quod diſcipuli juſſu Chriſti in euchariſtiæ celebratione biberunt, illud per τοῦτο intelligitur. At diſcipuli biberunt non ſolum vinum, ſed cum vino ſacramentaliter unitum ſanguinem vi verborum inſtitutionis. 4.) *Quod Chriſtus de menſa accepit, fregit, & diſtribuit diſcipulis, illud & non aliud per particulam* hoc *intelligitur, ſed ſolum panem accepit.* Reſp. ſolum panem accepit, fregit, ſed non ſolum diſtribuit. Ne ipſi quidem adverſarii negant, ſpiritualiter manducatum fuiſſe Chriſti corpus ab apoſtolis. 5.) *Sequetur haec nugatoria propoſitio: Panis & corpus Chriſti eſt corpus Chriſti.* Reſp. propoſitiones *exhibitivas* non ſic licet ἀναλύειν. Demonſtrativa particula *univerſaliter* & indefinite ob duarum ſubſtantiarum unionem & conjunctionem prolata in ipſas duas ſubſtantias abſolute & diſtincte non reſolvitur, ratio eſt, quia nec directe nec æqualiter ſubjectum *hoc* & vinum & ſanguinem ſignificat. Non *directe*, quia ſub ſigno

de

Laſco, qui δεικτικὸν *hoc de tota actione, exponit.*

actionem denotare pugnavit; (atqui illud quod Chriſtus exhibet & offert vocabulo δεικτικῷ notatur, ut contextus manifeſte oſtendit.)

4.) Quidam relativum quod *exponunt per* quatenus.

IV.) Quidam relativum *quod* exponunt per *quatenus*; ita ſtatuunt Orthod. conſenſus, Piſcator, Grynæus, Bucanus, Trelcatius, aliique complures, nimirum ut obtineant, corpus & ſanguinem Chriſti non ratione ſubſtantiæ, ſed tantum ratione ſalutaris efficaciæ, *quatenus* corpus in mortem pro nobis traditum & ſanguis pro peccatis effuſus eſt, in ſacra cœna adeſſe. (Atqui 1.) relativum *quod* vi ſuæ conſtructionis antecedens ſubſtantivum corpus *quidditative*, non limitative, reſpicit. 2.) Id quod ex græco textu manifeſtius: τῦτο ἐςι τὸ σωμά μυ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Τῦτο ἐςι τὸ αἷμά μυ τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον. 3.) Unde Lutherus in confeſſ. de cœna majori tom. Jen. germ. fol. 483. recte monet, *Zwinglianam logicam* quod *pro* qualiter, ſubſtantiam *pro* accidente, *contra omnes ſcholas accipere.*)

5.) Swenkfeldius.

V.) Swenkfeldius, qui referente Luthero in confeſſ. minori verba cœnæ ſic transponebat: *Accipite, edite, corpus meum, quod pro vobis traditur, eſt hoc*, intellige, ſpiritualis cibus.

6.) Quidam verba ſic transponunt: Quod pro vobis traditur, eſt corpus meum.

VI.) Quidam, referente ibidem Luthero, verba inſtitutionis ſic ordinarunt: *Accipite, edite, quod pro vobis traditur, eſt corpus meum.* (At quibus argumentis inverſionem illam verborum neceſſariam eſſe demonſtrant? quis poteſtatem ipſis dedit ſubjectum referendi in locum prædicati, & viciſſim prædicatum in locum ſubjecti?)

7.) Campanus.

VII.) Johann. Campanus corpus pro *creatura* accipiendum cenſuit, ut ſit ſenſus verborum: panis ille, quem trado vobis, eſt corpus per ſe, non vivum illud meum & naturale corpus, ſed a me tamen creatum ac perinde corpus, ſicut lapis & lignum quodvis etiam corpus eſt. (Atqui Chriſtus diſerte addit, ſeſe illud corpus nobis manducandum dare, quod in mortem pro nobis traditum, atque illum ſanguinem bibendum exhibere, qui pro peccatis noſtris eſt effuſus.)

8.) Beza.

VIII.) Beza adnotat in nov. teſtam. p. 338. in verbis: *Hoc poculum eſt nov. teſtam. in meo ſanguine, quod pro vobis effunditur*; ſtatuit eſſe ſolœciſmum, quidam emollire volunt & vocare σολοικοφανές. Bezæ ſuffragatur Vorſtius part. I. antipiſtor. ſect. 4. & Johan. Piſcator in illum locum. (Abſit vero, ut ſummo loquendi & ſapiendi magiſtro Spiritui ſancto ſolœciſmum tribuere velimus) (*).

§. LXXXII.

demonſtrationis indefinite & indeterminate, nec *æqualiter*, quia vinum Rhenanum πρώτως propter principalem δεῖξιν ἀναίσθητον, poculum ἑπομένως propter poculi viſibilis cum vino non adparente σύνθεσιν, ac ſi dicatur, hoc, quod in poculo, quod cernis, bibendum offero, eſt vinum Rhenanum. 6.) *Lutherus tom. III. Jen. fol. 548.* Reſp. a.) Lutherus loquitur de propoſitione Paulina: Panis, quem frangimus, eſt communicatio corporis Chriſti. b.) Eam propoſitionem diſerte a Chriſti propoſitione diſtinguit. GERHARDUS.

(*) Diverſis iſtis ſententiis, a GERHARDO ſupra recenſitis, quæ ad claſſem *grammaticam* ab ipſis referuntur, illa quoque addi meretur, ſecundum quam pronomen τοῦτο in verbis inſtitutionis idem, ac τοιοῦτο ſignificare contenditur, ut hic verborum emergat ſenſus: *E[illegible]* nimirum panem, qui, uti corporis nutrimentum eſt; ita *ſimiliter corpus meum eſt*, atque animæ alimentum præbet. Auctor novæ hujus expoſitionis eſt LEONH. CHRISTOPH. STURMIUS, primum Lutheranorum, deinde Reformatorum religioni addictus. Edidit: *mathematiſchen Beweiß von dem heiligen Abendmal*, Francof. & Lipſ. *MDCCXIV.* 8. in quo oſtendere annisus eſt, pronomen demonſtrativum HOC æquipollere alteri τοιοῦτο HUJUSCEMODI. Sed mox oppoſuit ſe ei JO. ALBERT. FABRICIUS, profeſſor Hamburgenſis isque doctiſſimus, edito tractatu: *mathematiſche remonſtration, daß Sturm ſeine neue Erklærung der Worte der Einſezung nicht bündig demonſtriret habe.* Hamburg. *MDCCXIV.* contra quem libel-

claſſem ſecundam rhetoricam pertinent:

§. LXXXIV. In claſſe *rhetorica* I.) familiam ducit Zwinglius, qui verbum *eſt* interpretatus eſt per *ſignificat* (*), quam gloſſam ex nocturno quodam monitore, de quo, an ater an albus fuerit, non meminit, ſe didiciſſe, refert in libro, cui titulus: coronis

1.) Zwinglius qui eſt *exponit per* ſignificat.

libellum quum prodiret: STURMII *fernere Ausführung und Verſicherung, daß er ſeinen Beweis von dem heiligen Abendmal ſo abgefaſſet, daß er ſich einiger gründlichen VViederlegung nicht befürchten darf, MDCCXIV.* eidem mox ſatisfecit laudatiſſ. FABRICIUS, *in der Antwort auf Sturms fernere Ausführung, MDCCXIV.* 8. Confutavit quoque eundem JO. GUSTAV. REINBECKIUS, theologus quondam Berolinenſis, isque præſtantiſſimus, in libello, cui index: *Vorſtellung an Sturm, daß deſſen ſogenannter unwiederſprechlicher Beweis von ſeiner neuen Erklærung der Einſezungsworte des heiligen Abendmals nicht allein wiederſprechlich; ſondern auch offenbar falſch ſey,* Berolin. *MDCCXVI.* 8. Cum vero Sturmius huic ſcripto reſponſionem opponeret, eandemque manu exaratam ad Reinbeckium mitteret, hac occaſione porro prodiit: STURMII & REINBECKII *Wechſel-Antwort.* Berol. *MDCCXVII.* 8. Nec prætermittendus heic eſt b. JO. FRANC. BUDDEUS, qui in differtat. inſcripta: *ſylloge recentiſſimarum de ſacra cœna controverſiarum* Jen. *MDCCXV.* luculenter oſtendit, antiquiores eccleſiæ doctores Sturmii expoſitioni contradicere. Ut ERNEST. MUSHARDUM, JO. JOACH. WEIDNERUM, FRANC. ALBERT. ÆPINUM, CASP. NEUMANNUM, JO. SENSTIUM, JO. ARNOLD. PRAGEMANNUM aliosque, qui contra Sturmium calamum ſtrinxerunt, haud memoremus. Hiſtoriam huius controverſiæ copioſius enarrarunt b. BUDDEUS in *diſſert.* ſupra *excitata*, quæ eius *miſcell. ſacror. part. II.* inſerta eſt, §. *XIII. p. 69.* in *not.* atque ven. I. G. WALCHIUS, in *biblioth. theolog. ſelect. tom. II. p. 434. ſeqq.*

Quum itaque, prout ex dictis intelligitur, nova iſta Sturmii ſententia ab aliis iam abunde fuerit confutata, atque cum auctore ſuo, quantum nobis quidem conſtat, dudum ſit exſtincta, vix opus eſſe arbitramur, ut eandem ſub adcuratius examen heic vocemus. Sufficiat, ſequentia paucis heic notaſſe; *1*) quod STURMIUS comprobare haud potuerit, propriam & genuinam pronominis τȣ̃το hanc ſignificationem eſſe, ut præſertim eo modo, quo in verbis inſtitutionis poſitum eſt, idem valeat ac τοιȣ̃το; *2*) quod τὸ τοιȣ̃το in nullo codice græco legatur. Vid. b. BENGELII *adparat. crit.* ad inſtitutionis verba in omnibus evangeliſtis & Paulo. *3.*) quod particula זה, quam verſio ebraica apud ELIAM HUTTERUM adhibuit, reſpondeat pronomini Græcorum τȣ̃το, non τοιȣ̃το; *4*) quod ſignificatus vocis τοιȣ̃το verbis inſtitutionis, prout a gentium apoſtolo explicantur, e diametro repugnet. *Panis* enim *1 Cor. X. 16.* ab apoſtolo diſertis verbis adpellatur *communio corporis Chriſti*; *5*) quod τὸ HOC in verbis inſtitutionis opponatur umbris veteris teſtamenti, quaſi diceret Chriſtus: *hoc, quod vos ſumere iubeo, ipſum corpus* eſt, non umbra duntaxat veræ expiationis; itemque *6*) quod phraſis a Chriſto in verbis inſtitutionis uſurpata ſit alluſio quædam ad formulam loquendi Judæis olim uſitatam, *hoc eſt corpus agni*, quod patres noſtri comederunt in Ægypto; ac denique 7) quod ne unico quidem exemplo oſtendi queat, veteres eccleſiæ doctores pronomen τȣ̃το per τοιȣ̃το explicaſſe, ut potius luculenta in eorum ſcriptis loca deprehendantur, ex quibus patet, eos præſentiam realem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra euchariſtia adſeruiſſe. Hanc autem qui credit, illum pronomen τȣ̃το per τοιȣ̃το explicare haud poſſe, nemo facile dubitaverit. Teſtimonia patrum antiquiſſimorum, quæ huc ſpectant, recitavit b. BUDDEUS *loc. cit.* §. *XIV–XX.*

(*) Sententia ULRICI ZWINGLII, quam is de ſacra cœna adoptavit, nec ore duntaxat, ſed & calamo propugnavit, huc redit: verba Chriſti, *hoc eſt corpus meum*, ita eſſe intelligenda: *panis hic ſignificat corpus meum; edere* vero *corpus Chriſti*, nihil aliud eſſe, quam *credere, corpus Chriſti pro nobis eſſe mortuum.* Primum ſcriptum, in quo ZWINGLIUS hanc ſuam mentem uberius expoſuit, fuit *epiſtola* ad MATTHÆUM ALBERUM, eccleſiaſtem Reutlingenſem ann. *MDXXIV.* exarata, quæ brevi poſt, inſcio atque invito auctore, iuris publici facta eſt. Secuta mox ſunt alia ſcripta, quibus ZWINGLIUS ſententiam ſuam defendendam ac propagandam ſuſcepit, quæ, more ſuo, diligenter recenſuit ven. J. G. WALCHIUS in *biblioth. theolog. ſelecta, tom. II. p. 420. ſeqq.* Præcipuum inter ea locum occupat: *amica exegeſis, id eſt, expoſitio eucharistiæ negotii, ad* Mer-

ronis de euchariſtia part. II. operum fol. 249.
„ Vera (*inquit*) narro, adeoque vera, ut cela-
„ re volentem conſcientia cogat effundere, quod
„ Dominus impertiit, non ignorans, quantis me
„ contumeliis riſibusque exponam. Cum tre-
„ decima Aprilis lux adpeteret, viſus ſum mihi
„ in ſomno multo cum tædio denuo contende-
„ re cum adverſario ſcriba, ſicque obmutuiſ-
„ ſe, ut, quod verum ſcirem, negante lingua be-
„ neficium ſuum, proloqui non poſſem, quod
„ me angor, ut ſolent nonnunquam ſomnia fal-
„ laci ludere nocte, nihil enim altius quam ſo-
„ mnium narramus, quod ad nos attinet, quam-
„ vis leve non ſit, quod per ſomnium didicimus
„ gratia Dei, in cujus ſolius gloriam iſta prodi-
„ mus, vehementer turbare videbatur ibi, ἀπὸ
„ μηχανῆς viſus eſt monitor adeſſe, ater fuerit
„ an albus nihil memini, ſomnium enim nar-
„ ro, qui diceret: quin ignave reſpondes, qui
„ Exod. XII. ſcribitur, eſt enim phaſe, id eſt
„ tranſitus Domini: protinus ut hoc phaſma vi-
„ ſum eſt, ſimul expergeſio & e lecto exilio „.

Hanc Zwinglianæ adparitionis hiſtoriam repetunt Beza in creophag. & Lavaterus in hiſtor. ſacram. &c. Paræus libr. III. de litera & ſenſu verborum Domini in euchariſt. cap. 9. p. 132. itidem ſtatuit, *optimam & tutiſſimam interpretationem eſſe eam, quae copulam* eſt *exponit per* ſignificat. (Atqui oſtendimus ſuperius, in copula *Eſt* non poſſe tropum ſubſiſtere, quod agnovit etiam Piſcator. De propoſitione nocturni monitoris dicetur ſuo loco.) II.) Oecolampadius (*), corpus interpretatus eſt pro *ſigno* ſeu *figura corporis*. Hanc ſententiam plerique ex Calvinianis amplectuntur, vocantes *metonymiam ſacramentalem*, qua *ſignatum* ponatur pro *ſigno* (**). (Atqui 1.) hæc explicatio præſupponit τὸ δεικτικὸν *hoc* ſolum *panem* notare, de quo *metonymice* prædicetur *corpus*, hoc eſt, ſignum corporis, ſed contrarium demonſtratum fuit ſuperius. 2.) Talis explicatio repugnat naturæ ſacramentorum nov. teſtam. quæ non conſiſtunt tantum in ſignificando, ſed in exhibendo rem

2.) Oecolampadius.

Martinum Lutherum, Tiguri *MDXXVII*. 4. Sed fortiter contra ZWINGLIUM eiusque adſectatores dimicavit, cauſſamque ſuam peroravit MARTINUS LUTHERUS, in libello: *daß dieſe Worte Chriſti: das iſt mein Leib, noch feſtſtehen.* Vitemb. *MDXXVII*. 4. qui poſtea repetitis vicibus typis exſcriptus, atque a JO. CHRIST. CRAMERO Jenæ *MDCCXX*. 8. notis illuſtratus fuit. Edidit quoque Lutherus: *Bekentnis vom Abendmal Chriſti*, Vitemb. *MDXXVIII*. 4. quæ confeſſio dicitur *maior*, ut a *minore* diſtinguatur, quæ titulum fert: *kurze confeſſion vom Abendmal.* Jungi meretur eiusdem *ſermon von dem Sacrament des Leibs und Bluts Chriſti wieder die Schwærmer*, Vitemb. *MDXXVI*. 8. Fuerunt vero & alii theologi, qui Lutheri cauſſam contra Zwinglium propugnandam in ſe ſuſceperunt, ex quibus eminet JO. BUGENHAGIUS, theologus Vitembergenſis, qui edidit epiſtolam *contra novum errorem de ſacramento corporis ac ſanguinis Jeſu Chriſti*, ad Heſſum, Vitemb. *MDXXV*. 4. eodem adhuc anno germanice converſam.

(*) JO. OECOLAMPADIUS, edito ann. *MDXXV*. libro *de genuina verborum Domini, hoc eſt corpus meum, iuxta vetuſtiſſimos auctores expoſitione* doctrinam ZWINGLII in ſe propugnandam ſuſcepit, licet verba inſtitutionis paulo aliter, ac iſte, explicaverit, atque metonymiam in voce *corporis* quæſiverit, ita ut, obſervante GERHARDO, hic verborum emergat ſenſus: *hoc eſt figura corporis mei.* Confutarunt vero Oecolampadium theologi Suevici quos ille ad partes ſuas trahere adlaboravit in *ſyngrammate Suevico*, Halæ Suev. *MDCXXV*. 4. typis exſcripto, atque deinceps ſæpius editio quin & germanice converſo. Compoſuit hunce librum, nomine Sueviæ doctorum, JO. BRENTIUS, cui vero OECOLAMPADIUS *anti-ſyngramma* oppoſuit.

(**) Toſſanus in notis marginalibus ad verba cœnæ Matth. XXVI. 26. *Hoc, nimirum hic panis, quem coram oculis veſtris fregi & comedendum præcepi, eſt corpus meum, id eſt, ſacrum ſignum (wahrzeichen) & ſigillum mei corporis.* Poſtea addit: *In his ſacramentalibus propoſitionibus ſignum voce ſignati honi nominatur, non ſolum quia illud ſignificat & veluti ante oculos ſiſtit, ſed etiam quia utrumque ſimul in vero uſu accipitur & participatur.* Ita & de parte altera: *Hoc vinum, quod in calice eſt, eſt ſacrum ſignum mei ſanguinis, per quem nov. teſtam. fœdus ſcilicet gratiæ, quod Deus cum hominibus fecit, obſignatur & confirmatur.* GERHARDUS.

, quam deſignant. 3.) Vox *corporis*
aliter accipi, quam de vero Chriſti cor-
itur enim, *quod pro vobis traditur*;
ion ſignum corporis, ſed verum Chri-
quod pro nobis in mortem traditum
Si panis & vini officium eſſe deberet
tantum corpus & ſanguinem Chriſti,
ſet Chriſtus ſacramentum agni paſcha-
ſignificatione erat longe clarius, cum
venientia ſit inter mactationem agni
ɛ ſanguinis effuſionem cum ſacrificio
ruce, quam inter panem & Chriſti
num & Chriſti ſanguinem. 5.) Nu-
ta ſcriptura vox *corporis* accipitur pro
oris. 6.) In parte cœnæ poſteriore ſan-
no ſanguinis foret accipiendus: id quod
, quia additur periphraſis veri ſanguinis
i *pro vobis effunditur*; jam vero nec
uis ſanguis, nec ſignum ſanguinis,
Chriſti ſanguis eſt pro nobis effuſus.
imo ex hac adverſariorum interpreta-
dæ emergerent propoſitiones. Mat-
ex illorum hypotheſi ſic erunt reſol-
ıc vinum eſt ſignum mei ſanguinis;
eodem modo apud Lucam ſignatum
ſit accipiendum, talis evadet reſolu-
ooculum eſt ſignum novi teſtamenti in
ine. Paulinæ quoque propoſitiones
itur analyſi: *Panis eſt communicatio*
d eſt, ſigni corporis: vinum eſt com-
ſanguinis, id eſt, ſigni ſanguinis.
dum eſt, aliter verba Chriſti accipe-
erba apoſtoli ex verbis Chriſti dedu-
vero apud Paulum 1 Cor. X. 16. vox
o vero corpore accipitur, conſentien-
in parte adverſariis. Ergo etiam in
iſti vox *corporis* pro vero corpore,
inis pro vero ſanguine accipienda.
ymia illa ſacramentalis deſtituitur ido-
lis: nondum enim vel ex ſcriptura vel
s auctoribus tales propoſitiones adferre
in quibus ſignatum de ſigno prædice-
io enim unquam dixit: Faſces *ſunt*
toga *eſt* pax, &c. 10.) Metonymia
ro ſignato ſecum ipſa conflictatur.
n corpus notatur illis verbis; *Edite*,
hoc eſt corpus meum, illud & non aliud in ſacra
cœna præſens eſt, & cum pane editur. Atqui
per metonymiam illam ſacramentalem ſignum
tantummodo corporis in verbis illis notatur.
Ergo non ipſum corpus eſt præſens, ſed ſignum
tantum corporis: cur ergo gloriantur, ſe non
tollere præſentiam corporis? 11.) Hac ratione
in verbis cœnæ propoſitio erit *identica*. Meto-
nymia ſignati pro ſigno eſt, cum ſignatum ex-
primitur & ſignum intelligitur. In hac propo-
ſitione: *panis eſt corpus Chriſti*: ex ſententia ad-
verſariorum ſignatum exprimitur, & ſignum in-
telligitur. Signum ſacramentale eſt panis, ſi-
gnatum corpus Chriſti. Pone loco ſignati ſi-
gnum, & emerget hæc propoſitio.

3.) Qui corpus explicant per μνημόσυνον corporis.

Panis eſt panis. III.) Oecolam-
padio adfines ſunt, qui corpus per
μνημόσυνον corporis explicant, ut
ſit ſenſus: *Accipite, edite, hoc*
eſt corpus meum, hoc eſt, corpo-
ris mei μνημόσυνον ſeu commemoratio. Horum
meminit Lutherus in confeſſ. min. quos verba
cœnæ ſubſtantialia cum fructu e-
juſdem confundere, liquido adpa-
ret. IV.) Quidam intelligentes
nimis tenue eſſe, per corpus in-
telligere tantummodo ſignum, fi-
guram & monumentum corporis,
addunt, intelligi *pignus, teſſeram & ſigillum cor-*
poris. Polanus in ſymph. catholica c. 17. p. 365.
Enunciatio euchariſtica: Hoc eſt corpus meum,
eſt figurata, cujus ſententia eſt: Panem eucha-
riſticum eſſe ſacramentum, myſterium, ſymbo-
lum, typum, antitypum, figuram, ſignum,
imaginem, ſimilitudinem, memoriam, recorda-
tionem corporis Chriſti, ſeu, quod eodem redit, ſi-
gnificare, deſignare, oſtendere,
repraeſentare corpus Chriſti. V.)
Calvinus in defenſ. ſecunda adv.
Weſtph. corpus accipit *pro effica-*
cia corporis, quem ſequitur Ra-
mus libr. IV. theolog. c. 8. *Me-*
tonymiae corporis & ſanguinis
pro adjunctis eorum bonis ac fru-
ctibus conjunguntur. VI.) Johan.
a Laſco in tract. de ſacram. eccle-

4.) Qui corpus exponunt per teſſeram & ſigillum.

5.) Qui corpus exponunt efficaciam corporis.

6.) Qui exponunt: Hoc eſt jus in meo corpore.

ſiæ ſic exponit: *Hoc eſt corpus meum, id eſt: Hoc eſt jus & uſus in corpore meo: haec eſt communio, jus & ſocietas mei corporis.*

7.) Qui exponunt corpus pro inſtrumento offerente fidelibus corpus Chriſti.

VII.) Quidam ſpecioſe diſputant, *panem eſſe non tantum ſignum ſignificans, verum etiam inſtrumentum offerens & exhibens, reſpectu ſcilicet fidelium:* nequaquam enim agnoſcunt, ſacramentalem corporis Chriſti mediante benedicto pane manducationem omnibus ad cœnam accedentibus communem, ſed ſpiritualem tantum ſolis fidelibus propriam; ſicque itidem ſubſtantiam cum fructu cœnæ confundunt.

8.) Qui exponunt de toto Chriſto.

VIII.) Quidam per vocabulum *corporis* ſynecdochice intelligi putant *corpus ſimul & animam, adeoque totam perſonam Chriſti*, cum tamen diſtincte manducationem ſui corporis mediante benedicto pane, & bibitionem ſui ſanguinis mediante benedicto vino Chriſtus inſtituerit.

Ad claſſem tertiam logicam pertinent, qui in attributione improprietatem logicam ſtatuunt.

§. LXXXV. Ad *logicam* claſſem pertinent, qui diſputant, ſingula verba proprie quidem accipi, ſed in ipſa attributione improprietatem *tropicam* latere. Zanchius de cœna Domini c. 4. *Licet ſingula verba in illa oratione: Hoc eſt corpus meum, in ſua propria ſignificatione accipiantur, ita, ut de pane verum & eſſentiale Chriſti corpus praedicetur, ut revera praedicatur, in ipſa tamen tota oratione aliquis tropus inſit neceſſe eſt.* Crellius in logicis p. 132. *Multae ſunt figuratae enunciationes, in quibus tropus neque in praedicato, neque in copula poni poteſt, ſed in tota attributione, id eſt, reſpectu praedicati ad ſubjectum.* Bucanus loc XLVIII. p. 693. *Figurata eſt praedicatio,* (inquit) *eaque non ſimpliciter metaphorica aut allegorica, ſed metonymica.* Et poſtea: *Figurata praedicatio eſt non in ſingulis verbis, ſeorſim & in ſeſe conſideratis (panis enim eſt proprie panis & corpus non allegoricum, non tropicum, non figuratum, multo minus ſpectrum aut phantaſma, non item corpus myſticum, quod eſt eccleſia, aut ſignum corporis, non meritum Chriſti, ſed proprium Chriſti corpus denotat, omnino enim verum Domini corpus de vero pane enunciatur) ſed in tota attributione, quia copula duo diſparata conjungit, quam ſic reſolvere licet, panis eſt ſymbolum ſeu ſignaculum corporis Chriſti. Sed rurſum notandum eſt, non eſſe tantum locutionem figuratam, metonymicam aut ſignificativam, quia languidius explicaret naturam myſterii, ſed ſacramentalem.* Keckermannus libr. III. ſyſt. theol. c. 8. p. 442. proponens has: *Panis eſt corpus Chriſti. Vinum eſt ſanguis Chriſti*, vocat *propoſitiones relativas, item extrinſecas & analogicas praedicationes, easque ſic explicat: Panis eſt corpus Chriſti, id eſt, ſumma & ſacra unio eſt inter panem & corpus, vinum & ſanguinem Chriſti, nempe unio ſignificationis & confirmationis.* Ibidem etiam refellit eos, qui tropum ſtatuunt vel in copula vel in prædicato, vel in ipſa connexione; *ſunt,* (inquit) *nonnulli, qui fateantur, nec in praedicato nec in verbo copulativo ineſſe tropum, ſed in ipſa connexione praedicati cum ſubjecto. Verum haec ſententia conſiſtere non poteſt, quia omnis tropus eſt in verbis, nullus in rebus, res enim non ſunt in poteſtate hominum, nec pendent ex loquentium inſtituto, ideo non poſſunt τρέπεσθαι, jam vero connexio ſeu unio extremorum in propoſitione eſt res, non vox, ergo in connexione non poteſt reſidere tropus:* hæc ille rectiſſime. Quidam cum in dictione aliqua ſimplici non poſſent tropum oſtendere, excogitarunt duplicem metonymiam, *alteram, quae in ſingulis vocibus occurrat; alteram, quae in integris praedicationibus locum habeat, quando ſcilicet ſignatum de ſigno ob mutuam σχέσιν enunciatur.* Unde diſtinguunt inter *metonymiam* & *praedicationem metonymicam:* illam dicunt eſſe *dictionis*, hanc vero *integri ſermonis.* Sed prædicatio illa *metonymica* in tota attributione eſt merum figmentum, cum non poſſint idonea ejusdem exempla monſtrari. Goclenius una cum Keckermanno ſtatuit, *propoſitiones quasdam improprias eſſe propter compoſitionis rationem impropriam, licet termini ſimplices proprie accipiantur:* ideo vocat *logice impro-*

proprias, quem ſolide refellunt Balthaſ. Meiſnerus part. I. philoſ. ſobr. ſect. 1. c. 5. q. 8. & Joh. Heſſelbeinius antid. ſect. 4. Nos hoc loco illud tantum monemus, propoſitiones illas: *Panis eſt corpus Chriſti; Vinum eſt ſanguis Chriſti*, non eſſe ipſius Chriſti, ſive ſcripturæ, ſed a doctoribus eccleſiaſticis uſurpatas, ideo de illis judicandum eſſe ex ipſa natura hujus ſacramenti, unde dicuntur ſacramentales. Verba Chriſti: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum; Bibite, hoc eſt ſanguis meus*, non ſunt obnoxia illis cavillationibus, cum *δεικτικὸν hoc* non ſolum panem, ſed totum complexum denotet, cumque nec in aliqua propoſitionis parte, nec in tota attributione tropus monſtrari poſſit (*).

Tropi in verbis.

§. LXXXVI. Præter hos tropos, quos omnes verbis Chriſti: *Hoc eſt corpus meum, hoc eſt ſanguis meus*, inferunt, etiam alios quosdam excogitarunt, quibus aliqua verba a genuino & proprio ſenſu detorquent.

1.) Edite, bibite.

1.) Verba *edite, bibite*, nonnulli ad ſola externa ſymbola referunt, quidam edere & bibere corpus & ſanguinem Chriſti nihil aliud eſſe diſputant, quam *credere*, Chriſtum corpus ſuum pro nobis in mortem tradidiſſe, & ſanguinem ſuum pro nobis effudiſſe: quidam denique duplicem ſignificationem illis verbis tribuunt, ut de pane & vino *proprie*, de corpore & ſanguine Chriſti *metaphorice* accipiantur.

2.) κοινωνία.

2.) Vocem *κοινωνίας* apud Paulum 1 Cor. X. 16. accipiunt *metonymice* pro efficaci teſſera, ſymbolo ſeu pignore communionis noſtræ in corpore & ſanguine Chriſti.

3.) Teſtamentum.

3) Vocem *teſtamenti* apud Lucam XXII. 20. & Paulum 1 Cor. XI. 25. interpretantur per ſignum ſeu ſigillum novi illus fœderis confirmandi per ſanguinem Chriſti *metonymia ſubjecti*.

4.) Rei fiunt corporis.

4) Indigne manducantes *reos fieri corporis Chriſti*, ſic exponunt, quod rei fiant ſpreti ſeu contemti corporis Chriſti propter ſacri ſigni abuſum, quæ gloſſa in bibliis Tigurinis ipſi textui eſt inſerta.

Quidam dicunt ſeſe τὸ ῥητὸν retinere.

§. LXXXVII. Quamvis vero tot ac tam variis tropis verba teſtamenti pervertant, quidam tamen adfirmare non erubeſcunt, ſeſe τὸ ῥητὸν in verbis cœnæ retinere. Pezelius in tract. de cœna p. 106. *Literalem ſenſum aeſtimandum eſſe* dicit, *non ex proprietate ſingularum vocum, ſed*

(*) Goclenius libr. II. inſtit. logic. c. 8. *Improprium eſt, quod ratione compoſitionis eſt improprium.* Keckermannus libr. II. ſyſt. logic. cap. ult. Figuratum ratione diſpoſitionis ſic definit: *cum verbis propriis retentis prædicatum ſubjecto tribuitur non ob internam & eſſentialem cohærentiam, ſed externam tantummodo relationem & unionem, diſtinguunt inter improprietatem λέξεως & συνθέσεως.* Atqui hæc opinio 1.) eſt nova: hactenus enim Quintilianus, Philippus & omnes docuerunt, improprietatem ſitam eſſe in eo, quod dictio a propria ſignificatione in alienam vertatur. 2.) Eſt ficta ad ſalvandam θέσιν. Goclenius IV. probl. log. p. 101. *Quin nolo amplius contendere cum quoquam de verbis cœnæ, cum corpus intelligi de corpore proprie dicto planum ſit ex annexis*, quod pro vobis datur, *repeto, quod dixi, eſſe attributionem impropriam.* 3.) Eſt ſalſa. a.) Si enim in prædicatione vocabula omnia manent propria, & tamen ipſa dicitur impropria, non amplius a ſuo, ſed a peregrino denominabitur. b.) Ut ſe habent res, ita earum compoſitio. At res manent propriæ. Ergo etiam earum compoſitio erit propria. c.) Tres illæ mentis operationes, ſimplicium adprehenſio, compoſitio & diviſio, ratiocinatio ſic cohærent, ut non aliter componam, ac concepi, nec aliter ratiociner, ac compoſui & diviſi. Atqui res primo conceptu concepi proprias. Ergo etiam neceſſe eſt, ut proprio modo componam, d.) Relata realia non propter externam ſed internam σχέσιν talia dicuntur. Atqui ſignum & ſignatum ſunt relata realia. Ergo habent internam σχέσιν. Jam vero ex hypotheſi adverſariorum panis & corpus Chriſti habent ſe tanquam ſignum & ſignatum. GERHARDUS.

ex cohaerentia & χέσει praedicati & ſubjecti naturali ac propria. Bucanus loco XLVIII. pag. 695. *Eſt quidem in ipſis verbis* τὸ ῥητὸν *ſcilicet ſacramentale retinendum.* Id poſtea ſic explicat: *Hoc ipſum ſacramentale* ῥητὸν *diſſimile eſt regularibus praedicationibus & interpretatione conveniente ad naturam ſacramentorum leniendum. Nam in ſacramentali locutione non tam litera ſeu ſonus verborum, quam* διάνοια, *hoc eſt, ſententia certa ſequenda eſt, quae ſcilicet cum natura ſacramenti, quod Chriſtus inſtituit, & cum circumſtantiis omnibus inſtitutionis & analogia fidei conveniat.* Huc etiam pertinent illi, qui clamant, ſe conſtanter retinere verba Chriſti, puta in ſenſu *ſacramentario*, ſive cum explicatione *metonymica.* Atqui hoc eſt ἀντικείμενον ἐν προσκειμένῳ *oppoſitum in adpoſito*: ſi in verbis cœnæ non tam litera, quam διάνοια ſequenda, ſi metonymica explicatio illis inferenda, quomodo τὸ ῥητὸν verborum retinetur? inter ῥητὸν & διάνοιαν non datur aliquod medium teſtibus omnibus juris interpretibus & rhetoribus. Stante ῥητῷ faceſſit διάνοια, & contra, proinde peregrinam & alienam διάνοιαν ex proprio cerebro verbis cœnæ inferre nequaquam eſt τῷ ῥητῷ inhærere, & ex verbis proprie acceptis ſenſum haurire, ſed is demum eſt ſenſus literalis, qui tunc emergit, quando ſubjectum & prædicatum in propria ſignificatione retinentur.

Argumenta adverſariorum contra τὸ ῥητόν.

§. LXXXVIII. Qua vero neceſſitate coacti, quibus argumentis moti a ῥητῷ in verbis cœnæ diſcedunt? 1.) primo ac potiſſimum hoc urgent, *quod literalis ſenſus incurrat in articulum fidei de veritate corporis & ſanguinis Domini, cum verum & naturale corpus non poſſit eſſe ſimul & ſemel in pluribus locis;* quod argumentum late deducit Bucanus loco XLVIII. & ſeqq. & ante eum Sadëel de ſacram. manduc. cap. 4. p. 317. *Reſp.* 1.) Nos utrumque credimus, Chriſtum habere & in æternum retinere verum humanum corpus, & nihilominus id in ſacra cœna mediante benedicto pane manducari, cum utrumque ſcriptura verbis propriis & perſpicuis adſerat. 2.) Quæſtio igitur eſt, an hæc duo ſimul conſiſtere poſſint, veritas ſcilicet corporis Chriſti & veritas præſentiæ ejusdem in ſacra cœna? Nos adfirmamus, adverſarii negant, & ex adfirmatione unius inferunt negationem alterius vitioſe: exponant enim rationem, cur veritatem præſentiæ in cœna potius negent, quam veritatem corporis Chriſti, cum utrumque ſcriptura adſtruat tam veritatem præſentiæ, quam veritatem corporis. Si dicant, veritatem corporis Chriſti eſſe articulum fidei, quærimus, unde hoc ſciant? utique ex ſcriptura: atqui eadem ſcriptura adſerit, corpus Chriſti in cœna vere præſens eſſe, ergo cum ſcripturæ credant, vel videri velint credere: in uno, cur fidem ei denegant in altero? 3.) At inquiunt, *haec ſunt contradictoria: Chriſtus retinet verum corpus, & tamen illud in cœna praeſens eſt, jam vero Deus non facit contradictoria.* Reſp. urgemus denuo, ut exponant rationem, cur hanc partem contradictionis videlicet veritatem præſentiæ malint negare, quam partem alteram, videlicet veritatem corporis. Nullam certe rationem proferre poſſunt, quæ ſit ſolida & conſtans (*). Nos igitur

1.) Literalis ſenſus tollit articulum fidei de veritate humanæ naturæ in Chriſto.

(*) Cum in colloquio Marpurgenſi longa rixa eſſet de argumento philoſophico ex ratione ducto, unum corpus non poſſe eſſe in diverſis locis, refutabat id quidem Lutherus ex ipſa philoſophia & Scholaſticis, ſed ſubjiciebat, *ſe non ejusmodi rationis argumenta, ſed aperta firmaque ſcripturæ verba requirere; quod ſi tamen omnino ſic libeat, ſe ad condictam horam ex mathematica ad ſatietatem usque cum ipſis diſputare velle; nunc tamen prædicere, hisce diſputationibus in hac cauſa nihil poſſe effici, ſcripturæ teſtimoniis hic opus eſſe.* Wigandus in ſacramentariiſmo ex conſignatione cujusdam, qui colloquio Marpurg. interfuit. f. 428. b. In eod. Colloq. Lutherus dicebat: *Nos fundamenti loco ponimus verbum Dei, quod* primo *dicit, Chriſtum habere corpus, hoc ego credo.* Deinde *dicit, illud ipſum corpus adſcendiſſe ad cœlos, & ſedere ad dextram Dei Patris, hoc etiam credo. Dicit* præterea *verbum Dei, illud corpus in cœna nobis manducandum dari, & hoc quoque credo. Dominus enim meus Jeſus Chriſtus faciliime hoc, quod vult, præſtare poteſt,*

igitur dicimus, judicium de vera contradictione in fidei articulis non eſſe committendum rationi humanæ, quia multa nobis videntur ἀδύνατα, quæ tamen Deo factu ſunt facillima. Cum Saræ videretur ἀδύνατον in effœta ætate ſterilem parere, quia ſit contra naturam, rationem & experientiam, Deus ipſi hoc opponit: Gen. XVIII. 14. *Num* יִפָּלֵא *ſeparatum a viribus, difficile vel impoſſibile eſt Deo quidquam?* ubi in verbo דָּבָר emphaſis eſt, quod Deus, quæcunque promiſit ac dixit, præſtare etiam poſſit. Zach. VIII. 6. *Sic dixit Dominus exercituum: Si difficile, vel mirum in oculis populi illius, an etiam in oculis meis difficile vel mirum fuerit?* Matth. XIX. 26. *Apud homines hoc impoſſibile eſt;* (camelum per foramen acus tranſire, ac divitem ſalvum fieri,) *ſed apud Deum omnia ſunt poſſibilia.* Luc. I. 37. *Apud Deum non eſt impoſſibile omne verbum.* Eph III 20. *Deus potens eſt* ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ, ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, *ſuperabundanter plus praeſtare poteſt, quam petimus aut intelligimus.* Ex his dictis manifeſtiſſimum eſt, judicium de vera contradictione in fidei articulis non eſſe committendum rationi humanæ, ſed ex ſcriptura ſtatuendum eſſe, quæ vere ſint contradictoria; jam vero ſcriptura utrumque adſerit, Chriſtum ſcilicet habere verum corpus, idemque in cœna nobis manducandum dati, *captivemus ergo rationem ſub obſequium fidei;* 2 Cor. X 5. & demus verbis ejus hunc honorem, ut credamus, ipſum, quod promiſit, præſtare poſſe: quod non dat corporis proprietas, id dat Chriſti omnipotentis veritas. 4.) *At*, inquiunt, *diſtinguendum eſt inter rationem renatam & non renatam.* Quærit Bucanus: *num rationi humanae & philoſophiae principiis, in iis, quae adſeruntur de corpore Chriſti, ſit plane derogandum?* cui quæſtioni reſpondet negative. pag. 711. *Quatenus ratio humana poſt regenerationem ſpiritualis facta, verum teſtimonium creaturis perhibet, & vera principia de humani corporis propriis adſerit. Scriptum eſt enim, ne ſitis ſicut equus & ſicut mulus, quibus non eſt intellectus;* Pſalm. XXXII. 9. *& praeterea omnis veritatis in logicis, ethicis, & phyſicis, Deus eſt auctor.* Reſp. ratio renata de articulis fidei ſtatuere & judicare debet ex verbo Dei, alias definit eſſe renata, ut oſtendimus in tract. de interp. ſcripturæ. §. 176. Chriſtus dicit: *Accipite, comedite; Hoc eſt corpus meum:* ſi ratio contra hoc Chriſti verbum ex ſuis principiis diſputat, non amplius renata eſt, ſed ſuum ſequitur ductum, ſua principia, ac tam non audienda eſt, quam non audiri debet philoſophus contra reſurrectionem corporum diſputans ex principio illo phyſico: *Nullum individuum, quod ſemel interiit, idem numero redire poteſt.* 5) *At*, inquiunt, *ratio contra praeſentiam ſubſtantialem corporis Chriſti in cœna diſputans non nititur ſuis principiis, ſed ſcripturae pronunciatis de veritate corporis Chriſti.* Reſp. non in uno ſolum debet audire ſcripturam, quod ſcilicet Chriſtus habeat verum corpus, ſed etiam in altero, quod ſcilicet verum illud corpus Chriſti in ſacra cœna ſit præſens, ſi unum alteri opponere velit, non amplius eſt renata ratio. Quemadmodum non ſunt audiendi Manichæi & Marcionitæ, negantes veritatem corporis ex eo, quod Chriſtus corpore ſuo ambularit ſuper aquas, quod factus fuerit invi-

poteſt, quod vero præſtare hoc velit, in ſuo verbo teſtatus eſt, cui ego firmiter adquieſco, donec ipſe Chriſtus diverſum ſuo verbo mihi dicat. Ad hæc Lutheri verba Zwinglius & Oecolampadius nihil amplius ex Dei verbo proferre & reſpondere potuerunt, ſed ad ſyllogiſmos & humanæ philoſophiae axiomata ſeſe converterunt. Hiſt. Auguſt. confeſſ. pag. 120. Wigandus de ſacram. f. 428. a. Quodcunque Chriſtus vult, promittit & facit, illud non repugnat veritati humanæ ipſius naturæ. Sed Chriſtus vult & promittit care, & dat in cœna ſuum corpus mediante benedicto pane manducandum. Ergo non repugnat veritati humanæ naturæ. *Major* eſt manifeſta, niſi Chriſtum ſibi ipſi eſſe contrarium, & naturam ſuam ſua promiſſione & promiſſorum præſtandorum veritate evertere velle, impie dicamus. *Minorem* probant expreſſa inſtitutionis verba. Sic verus homo eſt Chriſtus, ut veraciſſimum ſit os Chriſti, præſentiam corporis & ſanguinis ſui in cœna promittentis. GERHARDUS.

inviſibilis, & pluribus in locis uno eodemque tempore præſens ſit; ita quoque non debet audiri humana ratio contra præſentiam corporis in cœna diſputans ex veritate humanæ naturæ. 6.) Res igitur eo redit; axioma illud: *corpus naturale non eſt ſimul & ſemel in pluribus locis praeſens,* eſt pronunciatum philoſophicum. Valet ergo & procedit in philoſophia. Agit autem philoſophia de curſu naturæ ordinario ſive de potentia Dei ordinaria. Quam vero abſurdum eſt, dicere Deum non poſſe aliquid agere ſupra naturam, tam etiam abſurdum, ex pronunciato hoc philoſophico corporis Chriſti præſentiam ex ſacra cœna excludere. Ex quibus omnibus patet, non dubitari de veritate propoſitionum in ſyllogiſmo, ſed de principii adplicatione. Non quæritur, an per naturam fieri poſſit, ut corpus unum ſit in pluribus locis, nec quæritur, an Chriſti corpus ſit verum corpus; ſed hoc quæritur, an his omnibus conceſſis, recte inferatur, Deum non poſſe facere, ut verum Chriſti corpus ſit in cœna præſens? Si dicas, natura corporis id non admittit, eſt enim finitum, quæro unde ſcis? certe ex ſolis principiis rationis. Scriptura enim nuſpiam hoc adſerit, quod præſentia in ſacra cœna pugnet cum veritate corporis, quin imo non ſolum hoc non dicit, ſed etiam contradicit. Vides ergo, ultimam argumenti reſolutionem redire ad pronunciatum ex principio rationis deductum, atque illud opponi verbis Chriſti in inſtitutione ſacræ cœnæ prolatis. 7.) Ut autem evidentius adpareat, non debere opponi pronunciata philoſophica verbis Chriſti, expende hæc ipſorum adverſariorum dicta: Calvinus libr. III. inſtit. cap. 23. ſect. 4 *Indignum eſt ad eam legem Dei opera redigere, ut ſimul, ac eorum ratio nobis non conſtiterit, improbare audeamus.* Sadëel in præfat. oper. theolog. de methodo diſputandi: *Nos de theologia ex principiis theologicis diſputandum eſſe, ex ipſa theologia didicimus, & ita faciendum eſſe, vel ex ipſo* τρόπῳ παιδείας *adfirmamus, qui vetat* μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένος *& vagari extra artem illius ſcientiae, de qua diſſerendum ſuſceperis.* Et poſtea: *Cum theologia ſit ſupra omnes ſcientias, eam ſubjici principiis philoſophicis non ineptum modo, verum etiam iniquiſſimum eſt, atque indigniſſimum.* Idem de verit. hum. nat. cap. 3. *De divinis myſteriis non eſt ex philoſophorum regulis pronunciandum.* Zanchius libr. III. de nat. Dei cap. 2. q. 1. p. 256. *Neque enim, quae fide credimus, aut ſub ſenſum cadunt, aut lumine naturalis intellectus percipiuntur.* Lib. V. cap. 2. pag. 621. *Verbum Dei & humana prudentia ſemper inter ſe pugnant.* Martyr claſſe II. locor. cap. 1. §. 25. *Primum, id quod credi volumus, oſtendi debet ex ſacris literis, deinde ſi id adſequi non poſſumus, fide nitemur, rationem ſeponemus.* Aretius part. I. problem. 2. p. 7. *Quae eſt iſta petulantia, divina myſteria communibus naturae legibus obnoxia facere; quae cum ſint omni rationi humanae inexplicabilia, adoranda potius quam ventilanda.* Wolffg. Muſculus in locis p. 176. *Secularis literatura non ſit magiſtra religionis ac fidei, ſed famula; nec vindicet ſibi titulum verae ſapientiae, ſed habeatur ſuo loco, ſitque infra ſcripturam divinam ſerviliter abjecta.* Beza in epigramm. pag. 249. *Quae voce nobis prodidit Deus ſua, ratione ſciri non queunt humanitatis.* Mornæus præfat. libr. de verit. relig. *Tantum abeſt, ut humana ratio fidei ſit menſura, ut ne naturae quidem propter ignorantiam & pravitatem eſſe poſſit.* Libr. VIII. de verit. relig. cap. 28. *Taceat homo oportet, cum Deus loquitur, adquieſcat, cum decernit.* præfat. libr. de euchar. *Thomas doctrinam ſacram directe ad ſcripturam reſtringit, quam hoc ab illis abhorrens, qui ex philoſophia aliarumve diſciplinarum principiis diſputare volunt contra illam logicae regulam,* μὴ μεταβαίνειν εἰς ἄλλο γένος, *cum ſecundum verae logicae uſum noſtra ratiocinatio e principiis unius ſcientiae theoremata, ex his corollaria ad eandem pertinentia deducere debeat.* Danæus in elench. hæret. pag. 8. *Theologiae materia tam auguſta, tamque ſublimis eſt, ut ex Ariſtotelicorum & dialecticorum regulis & judicio minime ſit adprobanda, quando omnium hominum ſenſum & captum longe ſuperat, Dei enim mentem continet & explicat, illam quidem arcanam & antea toti mundo incognitam, quae a ſolo homine ſpirituali intelligi poteſt, nullis autem humanae*

philo-

tiae vel rationis fundamentis nititur &c. us præfat. controverſ. de ſcript. *Humanae & teſtimonia, ſi quis eis nimium & ere utatur, inſtar ſunt armorum Saulis, widem non modo non adjuvant, ſed ine- etiam ad pugnandum reddunt.* Idem contra Rainoldum cap. 8. p. 261. *Ar- um illud, quod in rebus fidei & religionis ſoli innititur, ingenue fatemur, in Domi- ia telum illicitum eſſe. Quidquid ergo hiloſophiam & rationem dixerunt, quan- e abhorret, quam in ſcripturis diſcimus, llud laetis animis excipimus.* Bucanus de eolog. aphor. 11. *In religionis contro- ieſumta tantum ex libris authenticis, pro- & apoſtolicis principia, confirmationes umenta proferantur. Taceat autem mu- eccleſia, id eſt, hominum philoſophia.* mnia veriſſime dicuntur, at utinam ab riis in hac quæſtione obſervarentur! e mentes etiam hoc cogitent, quod po- umana Chriſti natura ſalva ejusdem veri- finitate adſumi in infinitam Λόγϐ ὑπόςα- iomodo igitur Chriſti corpus ſalva ejus- ritate non poſſit etiam in cœna eſſe præ- .) Natura cujusque rei ſoli Deo perfecte eſt, nos nec Dei potentiam, nec rerum n perfecte in hac vita cognoſcimus, unde ex Scholaſticis diſputant, divina virtute ſſe, ut quodvis corpus, etiam mere na- ſit ſimul in pluribus locis. Hugo de S. Vi- ibr. II. de ſacr. part. 8. c. 12. *Qui locum corpus fecit, & locum in corpore, & in loco, & qui fecit, ut unum corpus loco eſſet, fecit, ſicut voluit, & ſi voluiſ- iter facere potuiſſet, nam & quando vult facit, & eſt, ſicut ipſe ſemper vult.* Sco- . IV. ſent. diſt. 11. q. 2. movet quæſtio- Utrum idem corpus poſſit localiter ſimul diverſis locis? *Hic*, inquit, *tenetur a concluſiõ negativa, ſed diverſi diverſimode it.* Et poſt recitata aliquot doctorum & ioque argumenta ſubjicit: *Contra iſtam nem* (negativam) *hoc ſufficit in genere, quod bet tenendum eſt eſſe Deo poſſibile, quod nec terminis manifeſtum impoſſibile, nec ex eo impoſſibilitas vel contradictio evidenter conclu- ditur.* Et poſt refutata argumenta contraria: *Dico ergo ad quaeſtionem, quod eſt maxime mi- hi certiſſimum, quod Deo eſt poſſibile omne, quod non evidenter includit contradictionem, & ad quod non ſequitur neceſſario contradictio. Hoc eſt hujusmodi, ergo eſt Deo poſſibile, ut patebit ſolvendo rationes. Dico ergo, quod Deo ſimpli- citer eſt poſſibile, idem corpus ſimul facere in di- verſis locis localiter, hoc patet ex intellectu ter- minorum &c.* Gabr. Biel libr. IV. ſent. diſt. 11. *Non ſolum in diverſis locis poteſt eſſe corpus Chriſti de- finite & ſacramentaliter, ſed etiam & ipſum & aliud corpus quodlibet eſſe poteſt, per divi- nam potentiam, in pluribus locis circumſcriptive.* Franc. Mayronius libr. IV. ſent. diſt. 11. q. 4. *Utrum Deus facere poteſt, quod idem corpus ſit ubique? dico quod ſic, quia quandocunque eſt ali- quid determinatum ad unum, ſi ſit indetermina- tum ad plura ejusdem rationis, eadem ratione ad quaecunque ſe extendit. Cum igitur unum corpus non determinet ſibi unum locum numero, ſequitur, quod omnia poterit occupare divina virtute. Sed hoc eſt difficile, ſi poteſt eſſe in locis infinitis? dico quod ſic, ſed contra, quia eſt in- finitum? dico quod non ſequitur, tum quia hoc ſit divina virtute, tum quia ratio localis eſt ex- trinſeca.* Hæc illi. Quantæ igitur proterviæ fuerit omnipotentiæ divinæ hoc derogare, quod non poſſit glorificatum & λόγῳ perſonaliter uni- tum corpus in ſacra cœna præſens nobis ſiſtere? De natura corporis Chriſti diſputaturo opus eſt perfecta glorificatorum corporum cognitione, quæ, quia in hac vita non conceditur, non pot- eſt rectius & verius de corpore Chriſti cogitari, quam ſi ſequamur ductum verbi. De natura corporis Chriſti diſputaturo etiam opus eſt per- fecta unionis perſonalis & majeſtatis, ad quam Chriſtus ſecundum humanam naturam eſt evectus, cognitione, quæ cum itidem in hac vita non concedatur, tutius eſt ſequi ſcripturæ lucem, quam cœcæ rationis tenebras. 10.) Eſt itidem contra regulas phyſicas, quod corpus hominis naturale penetret lapidem, clauſas ingrediatur fo- res, ſedeat ad dextram Dei &c. hæc tamen o- mnia de Chriſti corpore adfirmantur. Ambro- ſius

ſius de iis, qui initiantur myſteriis c. 9. tom. IV. p. 427. *Praeter naturae ordinem virgo generavit, & hoc, quod conficimus corpus, ex virgine eſt, quid hic quaeris naturae ordinem in Chriſti corpore, cum praeter naturam ſit ipſe Dominus Jeſus partus ex virgine.* 11.) Deus vim ac terminos naturæ dedit, interim tamen potentiæ ſuæ terminos non poſuit. Cadaver igitur eſt conſequentiæ, non vera illatio: *Jure naturali verum corpus non eſt in pluribus locis. Ergo nec divina potentia.* Quinimo:

Naturae dominus Deus eſt, natura miniſtra eſt,
Quam fas eſt Domini juſſa verenda ſequi.

Scaliger exerc. V. ſect. 6. diſputat, quare corpus naturale non poſſit eſſe in pluribus locis, ſed mox addit: *De naturali corpore ſermo eſt, non de ſupercœleſti ſynaxi.* Exerc. XVI. ſect. 2. *Quae ſupra leges naturae, ex naturae legibus non ſunt judicanda.* Exerc. CCCLXV. ſect. 3. *Anguſta rationis noſtrae decempeda immenſos religionis noſtrae agros metiri non poſſumus.* Sect. 9. *Intereſt & noſtrae pietatis & Dei immenſitatis ea ſentire, quae ſentire non poſſumus, ſentire quidem in ipſo, per ipſum, quae per nos ſentire nequeamus.* Id ipſum ex aliis, etiam profanis philoſophis, demonſtrari poſſet. 12.) Si rem recte expendere velimus, quatuor termini ſunt in hoc argumento adverſariorum: Nullum corpus naturale eſt in pluribus locis: Chriſti corpus eſt naturale. Ergo. *Major* enim loquitur de corpore mere humano, Chriſti autem corpus non eſt mere humanum, ſed ipſius λόγȣ proprium corpus perſonaliter ei unitum. *Major* loquitur de corpore naturali quatenus tali, hoc eſt, quatenus conſideratur ex principiis & proprietatibus eſſentiæ ſuæ, jam vero quod Chriſti corpus dicitur eſſe præſens in cœna, id non adſerimus fieri ex quadam corporis proprietate, ſed ex Chriſti promiſſione & divina efficacia. Argumentum igitur concludit de jure naturali, quod ſcilicet vi aliqua naturæ non poſſit unum corpus eſſe in pluribus locis: atqui quod corpus Chriſti in cœna præſens adeſſe ſtatuimus, in eo infinitam Dei potentiam agnoſcimus & prædicamus. Probare deberent adverſarii, Deum non habere ullum alium modum, quam naturalem, quo corpus Chriſti præſens ſiſtere poſſit. 13.) Denique obſervandus eſt circulus, quem committunt adverſarii in ſuis argumentis. Quæritur, ſintne verba ſacræ cœnæ intelligenda κατὰ ῥητὸν, negant, quia corporis proprietas repugnet. Rurſum ſi quæras, poſſitne Chriſtus, cum ſit non ſolum verus homo, ſed etiam verus Deus, corpus ſuum præſens in cœna ſiſtere? negant: quia non velit, unde emergit argumentatio circularis & principii petitio. Nos contra, voluntatem Chriſti ex verbis teſtamenti diſcimus, facultatem præſtandi, quod promiſit, ex omnipotentia ipſius divina & collocatione ad dextram Dei demonſtramus. Si ergo dicatur eſſe contra naturam corporis, ut ſit in pluribus locis præſens, reſpondebit pia mens, imo eſt contra naturam Chriſti & verborum ejus, fallacibus ac variis promiſſis ludificari chriſtianos. Fulgentius libr. I. ad Monim. p. 24. *In Dei promiſſis nulla eſt falſitas, quia in faciendis nulla omnipotenti eſt difficultas.*

§. LXXXIX. II.) Τὸ ῥητὸν verborum cœnæ etiam *cum articulo de Chriſti ad cœlos adſcenſione pugnare* adſerunt, ideoque merito deſerendum eſſe. Witakerus q. 5. c. 9. de ſcriptur. & reliqui fere omnes. *Reſp.* 1.) Utrumque adſerit ſcriptura, Chriſtum ſuo corpore adſcendiſſe ad cœlos, & verum Chriſti corpus in ſacra cœna præſens eſſe, utrumque igitur in vera fidei obedientia acceptamus. 2.) Articuli fidei verbis propriis, claris & perſpicuis in ſcriptura propoſiti non debent ſibi invicem opponi. Sicut eſſentiæ unitas non eſt opponenda Trinitati perſonarum, quamvis ratio noſtra hæc duo oppoſita eſſe judicet, nec aliter judicare poſſit: ita Chriſti ad cœlos adſcenſio non eſt opponenda præſentiæ corporis & ſanguinis ejus in cœna, licet ratio noſtra itidem hæc duo oppoſita eſſe judicet, nec aliter judicare poſſit, nimirum quia utrumque ſcriptura adſerit; Deo igitur & verbo ipſius hunc debemus honorem, ut credamus utrumque, licet comprehendere nulla ratione poſſimus, quomodo hæc ſimul conſiſtere poſſint.

2.) Literalis ſenſus pugnat cum articulo adſcenſionis.

ſint. Ille ipſe, qui vere in cœlum corpore ſuo adſcendit, in ſacræ cœnæ inſtitutione dixit: *Edite, hoc eſt corpus meum*, & hic veritas eſt & illic. Ex ſcriptura igitur oſtendendum, articulum de adſcenſione in cœlum pugnare cum articulo de reali præſentia in ſacra cœna. 3.) Nullus unquam ex veteribus articulum adſcenſionis oppoſuit præſentiæ corporis in ſacra cœna, quin imo diſerte docent, non obſtante adſcenſione ad cœlos corpus Chriſti vere præſens eſſe. Chryſoſtomus homil. II. ad pop. Antioch. *Quemadmodum Elias cum corpore adſcenderet in cœlum, melotem dimiſit Eliſaeo diſcipulo ſuo: ita Chriſtus Dei Filius cum adſcenderet, carnem ſuam nobis dimiſit* (*). 4.) Lutherus contra adverſarios urget inſtitutionem factam ante adſcenſionem in cœlos. Ergo (inquit) ſaltem in prima cœna verba *κατὰ ῥητὸν* intelligenda erant, quia tum nondum contigerat adſcenſio in cœlos. 5.) Paulus 1 Cor. XI. 23. & ſeqq. repetit verba cœnæ, poſtquam Chriſtus jam ante quinquaginta quatuor annos in cœlum adſcenderat; repetit autem eodem modo, quo a Chriſto primum tradita, ab evangeliſtis adnotata & a Chriſto ipſo ad dextram Patris regnante erant dictata. Ergo articulus de adſcenſione ad cœlos non cogit nos, ut a literali verborum ſenſu recedamus. 6.) Chriſtus etiam poſt ſuam in cœlos adſcenſionem in terris adparuit; Act. IX. 5. XXIII. 11. 1 Cor. XV. 8. Apoc. I. 13. (adparuit autem ſuo ex Maria virgine adſumto, non alio novo formato corpore, ut aliquando ſcripſit Zanchius libr. II. de nat. Dei cap. 6. p. 138. ſed poſtea rectius edoctus & admonitus correxit) ergo adſcenſio in cœlos non impedit veram corporis præſentiam in ſacra cœna. 7.) Chriſtus ita adſcendit in cœlum, ut adſcenderit etiam ſuper omnes cœlos, & conſederit ad dextram Dei, hoc eſt, ſecundum explicationem Auguſtanæ confeſſionis art. III. *ut potenter regnet & dominetur omnibus creaturis*. Hæc explicatio petita eſt ex ipſa ſcriptura Pſalm. VIII. 7. Matth. XXVIII. 18. Eph. I. 20. IV. 10. & 1 Cor. XV. 25. &c. ſecundum hanc potentiam, quæ Chriſto juxta humanam naturam ad dextram Patris exaltato data eſt, poteſt omnia ſibi ſubjicere, Philip. III. 21. ſecundum eandem ergo & corpus ſuum nobis in cœna manducandum dare poteſt. Ubi obſerva, adſcenſionem Chriſti ad cœlos in ſacris literis non tantum deſcribi *abſtracte* & *diſtincte*, ut ſit ſolus adſcenſionis motus, quo corpus Chriſti locali *μεταςάσει* e terra evectum, ac ſubinde ad cœlos altius elevatum, (qua ratione adſcenſio & exaltatio Chriſti diſtinguuntur) ſed etiam *concrete* & *conjuncte*, ut adſcenſio ſimul complectatur exaltationem Chriſti ad dextram Dei. Quare cum poſt adſcenſionem juxta carnem Chriſtus evectus ſit ad omnipotentem & omnipræſentem dextram Dei, ergo ab adſcenſione, quæ a ſeſſione ad dextram Dei non eſt ſeparata, nequaquam licet argumentari ad infirmitatem aliquam & omnimodam carnis Chriſti abſentiam, ſed contrario potius modo ad infinitam ejus majeſtatem & effectus divinæ virtutis. 8.) Unde recte ſcribit Bucerus: *Cum cœli, ad quos Chriſtus adſcendit, ſint ſupra omnes cœlos, equidem non auſim illos definire, niſi ſcripturae verbis, non noſtrae rationis praedicamentis. Scripturae autem illos non niſi majeſtate & virtute definiunt, non locorum intercapedinibus, clareque atteſtantur, eos in cor hominis non adſcendiſſe.* Marloratus in cap. XXVII. Matthæi: *Cœlum, in quod Dominus noſter adſcendit, inviſibilis Patris gloria eſt, & inacceſſa lux divinitatis.* 9.) Ἀνακολούθησις ergo eſt in argumento adverſariorum, cum procedat a negatione unius modi præſentiæ

(*) Ipſe Calvinus veritate impulſus ſcribit in comm. cap. I. ad Epheſ. *Qui a ſeſſione Chriſti ad dextram Dei argumenta ducit contra præſentiam Chriſti in ſacra cœna, is prave facit.* Idem in cap. VI. Joh *Humilis & abjecta Chriſti conditio, quam oculis cernebant, cum carne indutus nihil ab hominum vulgo differret, illis obſtaculo erat, ne divinæ ejus virtuti locum darent. Nunc vero ſubducto velo ad cœleſtis ſuæ gloriæ reſpectum eos revocat, ac ſi diceret: Quia inter homines ſine bonore verſor, vobis ſum contemtui, nec quidquam in me divini agnoſcitis; atque paulo poſt fiet, ut Deus magnifica virtute me ornatum ab hoc contemtibili mortalis vitæ ſtatu ſuper cœlos extollat.* GERHARDUS.

ad negationem omnis modi præſentiæ, a non diſtributo ad diſtributum. Corpus Chriſti eo modo, quo in cœlo eſt, in ſacra cœna non eſt præſens, at ex eo non poteſt inferri, quod nullo modo in ſacra cœna præſens ſit. Bonaventura libr. IV. ſent. diſt. 10. p. 1. q. 3. ex Innocentio: *Quemadmodum Dei filius ſecundum divinitatem habet triplicem modum eſſendi, in omnibus per eſſentiam, in juſtis per gratiam, in Chriſto per unionem: ſic corpus Chriſti localiter eſt in cœlo,* (dextre id intelligendum, ut alibi exponitur) *perſonaliter in verbo, ſacramentaliter in altari.* Luc. XXIV. 44. Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam ad diſcipulos dicit: *Haec locutus ſum vobis, cum adhuc vobiſcum eſſem,* oſtendens, plures præſentiæ modos etiam ſecundum humanam naturam ſibi competere. Diſtinguit enim illam carnalem & viſibilem præſentiam, qua ante paſſionem cum eis fuerat familiariter verſatus, a nova illa poſt reſurrectionem præſentia, quæ tamen adhuc plurimum differt ab ea, qua in extremo die in ſumma majeſtatis & gloriæ demonſtratione adveniet. Ex quo etiam intelligitur, cur Lutherus in confeſſ. majore inter fundamenta noſtræ ſententiæ referat etiam illud, quod Deus præter *localem & circumſcriptivum* plures modos habeat, quibus præſens alicubi eſſe poſſit. 10.) Nec eſt, quod urgeant, adſcenſionem ad cœlos definiri per tranſitum Chriſti ex hoc mundo; Joh. XIII. 1. additur enim, *quod tranſeat ad Patrem,* quem certo loci cujusdam intervallo concludi nemo dixerit; tranſitus ergo Chriſti ex hoc mundo non tam loci permutationem, quam majeſtatis divinæ plenariam uſurpationem, ingreſſum in gloriam & occupationem regni cœleſtis ad dextram Patris ſignificat. Qualis enim eſt egreſſus Filii a Patre in hunc mundum, talis eſt etiam ejusdem exitus ſeu abitus ex mundo & reditus ad Patrem, propter mutuam relationem. At egreſſus Filii a Patre in hunc mundum non ſignificat loci mutationem, ſed exinanitionem ac majeſtatis divinæ cum ſumma humiliatione permutationem, quia ſemper apud Patrem manſit; ergo etiam abitus ex mundo ad Patrem non proprie loci mutationem, ſed conditionis ſervilis cum glorioſo regno commutationem ſignificat. Plura ad argumenti hujus explicationem adferri poterant, ſed ea proprie pertinent ad articulum de adſcenſione Chriſti ad cœlos, eandemque ſecuta ad dextram Patris ſeſſione.

3.) *Verba cœnae κατὰ ῥητὸν accepta inferunt transſubſtantiationem.*

§. XC. III.) *Verba cœnae κατὰ ῥητὸν accepta inferunt transſubſtantiationem.* Reſp. 1.) Chriſtus non dicit: panis eſt corpus, ſed in diſtributione benedicti panis dicit: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum.* Id quod vobis mediante benedicto pane diſtribuo, eſt corpus meum, quæ loquendi ratio in communi etiam vitæ conſuetudine obſervatur, quando duæ res modo quodam unitæ ſimul denotantur & exhibentur, ut principalior & ſenſui minus obvia in *praedicato* exprimatur. 2.) Pontificii transſubſtantiatores a verbis Chriſti plane diſcedunt, neque enim conſtanter adfirmare poſſunt, quid per τȣ̃το intelligendum veniat, unde quidam vocant *individuum vagum.* 3.) Nec dicit Chriſtus: panis mutatus eſt in corpus meum, vel ex pane factum eſt corpus meum, quod aliquo modo ad transſubſtantiationem torqueri poſſet, ſed in diſtributione benedicti panis dicit: *Hoc eſt corpus meum.* 4.) Quamvis vero propoſitionem illam: *Panis eſt corpus Chriſti,* a doctoribus eccleſiaſticis uſurpatam non ſimpliciter improbemus, ea tamen a verbis Chriſti diſtinguenda eſt, in quibus τὸ δεικτικὸν *hoc* non ſolum panem, ſed totum complexum notat, ut recte monuerunt noſtri in colloq. Maulbrun. 5.) Quando apoſtolus *ſubjecti* loco ponit panem, non prædicat de eo directe ſive in caſu recto corpus Chriſti, ſed communicationem corporis Chriſti. 6.) Hæc ergo propoſitio: *Panis eſt corpus Chriſti;* accipienda eſt ſacramentaliter. Panis eſt corpus Chriſti non *eſſentialiter,* nec *figurate* vel *ſignificative* tantum, ſed *ſacramentaliter,* hoc eſt, propter unionem ſacramentalem, quæ quomodo comparata ſit, ex verbis inſtitutionis diſcendum. Habet autem unio ſacramentalis panis & corporis, vini & ſanguinis Chriſti cum unione perſonali duarum naturarum in Chriſto hoc commune, ut panis

ſacra-

ſacramentaliter dici poſſit corpus Chriſti, ſicut Chriſtus homo dicitur Deus *perſonaliter*. Ut enim duæ naturæ in Chriſto ſunt una perſona, & conſtituunt unum perſonale: ſic panis & corpus, vinum & ſanguis Chriſti *myſtice* uniuntur & conſtituunt unum ſacramentale, unde naſcitur unio ſacramentalis, ex qua ipſæ etiam propoſitiones ſacramentales dijudicandæ. De tota hac re ſuo loco plura.

4.) Propoſitiones ſacramentales ſunt ſacramentaliter explicandæ.

§. XCI. IV.) *Propoſitiones ſacramentales ſunt ſacramentaliter intelligendae. Verba cœnae:* hoc eſt corpus meum, hoc eſt ſanguis meus, *ſunt propoſitiones ſacramentales. Ergo ſacramentaliter, hoc eſt, metonymice, figurate, & ſignificative ſunt intelligendae.* Beza part. II. reſp. ad Hoffm. p. 205. *In omnibus ſacramentis commune eſt, ut ſignum ſignato, & contra μετωνυμικῶς tribuatur,* quæ regula perpetuo in ore omnium adverſariorum. Bucanus loco XLVIII. p. 707. *Nullum ſacramentum ſine tropo plene explicari & intelligi poteſt. Eſt enim in omnibus ſacramentis uſitatiſſimum, ut nomen rei ſignificatae ipſi ſigno tribuatur, vel ſignum a re ſignata denominetur* (*). Reſp. 1.) Carolſtadius, quem Philippus Melanchthon *primum auctorem hujus tragœdiae* adpellat, negabat utendum eſſe voce *ſacramenti* de cœna dominica, quem Lutherus in libro contra cœleſtes prophetas diligenter refellit. Sed & Sadeel lib. de mand. ſacram. p. 190. vocem *ſacramenti* de baptiſmo & cœna in ſcripturis uſurpari negat, quomodo igitur ex adpellatione ſacramenti contra nos argumentari poſſunt? 2.) Si dicant, non tam de voce ſacramenti, quam de re ipſa quæſtionem eſſe, quod ſcilicet verba cœnæ eo modo intelligenda ſint, ſicut in reliquis ſacramentis intelliguntur, reſpondemus, de quolibet dogmate judicandum eſſe ex propria ſede, non patiemur igitur a verbis Chriſti ad peregrina loca nos abduci. 3.) Libenter damus, verba Chriſti: *Hoc eſt corpus meum; Hoc eſt ſanguis meus,* eſſe propoſitiones ſacramentales, ac proinde eſſe ſacramentaliter intelligendas, id eſt, ex unione ſacramentali judicandum de modo prædicandi ſacramentali, ſed quod additur, ſacramentaliter nihil aliud eſſe, quam metonymice, figurate, & ſignificative, id vero negamus, quia ex verbis inſtitutionis diſcimus, unionem corporis Chriſti cum pane non conſiſtere in nuda ſignificatione, ſed in eo, quod mediante benedicto pane corpus Chriſti vere præſens nobis manducandum exhibeatur, ſic enim Chriſtus loquitur: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum,* & apoſtolus: *Panis, quem frangimus, eſt communicatio corporis Chriſti.* 4.) Doctrina generalis de ſacramentis nuſpiam generaliter traditur in ſcripturis, ſed quodlibet ſacramentum habet propriam inſtitutionis ſedem, ex iis vero, quæ omnibus ſacramentis ex æquo convenire intelliguntur, generalis doctrina de ſacramentis colligenda eſt. Quod ergo ſacramentalem analogiam, ad quam toties adverſarii provocant, attinet, notandum eſt, eam eſſe duplicem: vel enim reſpicit ſacramentum integrum, vel ſacramenti partem. Analogia ſacramenti integri ad finem & uſum ſpiritualem eadem eſt in ſacramentis vet. & nov. teſtamenti, ut enim idem auctor omnium ſacramentorum, ita quoque idem finis generalis omnium ſacramentorum. Sed analogia partium ſacramenti non eſt eadem in vet. & nov. teſtamenti ſacramentis, quia ſcil. σχέσις ſeu relatio inter rem terrenam & cœleſtem in illis non eſt eadem. Symbola externa in ſacramentis vet. teſt. fuerunt tantum σημαντικὰ rei cœleſtis, ſed in ſacramentis nov. teſt. ſymbola externa ſunt μεταδοτικὰ & προσφερόμενα rei cœleſtis, ut ſuo loco ex Col. II. 17. Heb. X. 1. plenius oſtendimus. 5.) Denique confictæ adverſariorum regulæ, quod ſacramentales propoſitiones metonymice & figurate ſint exponendæ, opponimus hanc regulam, quod in myſte-

(*) Alſtedius in præcogn. Theol. lib. 2. cap. 103. p. 191. *Verba ſunt intelligenda ſecundum ſubjectam materiam, proinde oportebit verba loquentia de ſacramentali materia ſacramentaliter intelligere.* GERHARDUS.

myſteriis verba proprie & ſine tropo intelligenda ſint, ſi vel maxime contineant res ſupra captum humanæ rationis poſitas, alias namque deſinerent eſſe myſteria; jam véro ſacramentum cœnæ dominicæ eſt ſummum, &, ut veteres loqui conſuevere, *tremendum* religionis noſtræ myſterium. Ergo.

Propoſitiones ſacramentales in ſpecie examinantur.

1.) Circumciſio eſt fœdus.

§. XCII. Age vero in ſpecie expendamus propoſitiones ſacramentales, quas non niſi metonymice, figurate, & ſignificative accipiendas, atque ex iiſdem de verbis cœnæ judicandum eſſe arguunt. 1.) Circumciſio vocatur *Dei fœdus*, Gen. XVII. 10. id verſu ſequente ſic exponitur, quod ſit *ſignum fœderis*. Reſp. ſacramentum circumciſionis verbum inſtitutionis & promiſſionis gratiæ includebat, ac qui circumcidebantur, in fœdus Dei recipiebantur; igitur tam vere circumciſio in vet. teſt. erat Dei fœdus, quam vere baptiſmus in eccleſia nov. teſt. eſt lavacrum regenerationis & ſtipulatio bonæ conſcientiæ erga Deum. Quod vero dicitur ſignum fœderis, id Rom. IV. 10. ſic exponitur: *Abraham accepit ſignum circumciſionis*, σφραγῖδα δικαιοσύνης τῆς πίστεως, fuit ergo ſignum non tantummodo ſignificans, ſed etiam obſignans fœdus & gratiam, ac proinde eſt deſcriptio totius ſacramenti a fine & effectu. Per circumciſionem infantes Iſraëlitici in fœdus Dei recipiebantur, hoc reſpectu circumciſio dicitur fœdus Dei. Per circumciſionem adulti confirmabantur in fide gratiæ, & fœdus Dei ipſis obſignabatur, hoc reſpectu circumciſio dicitur ſignum fœderis. Nulla igitur confingenda eſt ſacramentalis metonymia, qua ſignati nomen pro ſigno ponatur, ſed vere & proprie de integro ſacramento ſpiritualis fructus prædicatur, quod ſcilicet circumciſio ſit fœdus Dei reſpectu infantum, & ſignum ſive ſigillum fœderis reſpectu adultorum. Quidam ſtatuunt in hiſce propoſitionibus: circumciſio eſt fœdus, & circumciſio eſt ſignum fœderis, non eſſe utrobique idem ſubjectum, cum in priore circumciſio accipiatur pro integro ſacramento, in poſteriore vero pro parte tantum ſacramenti, videlicet pro externa præputii amputatione, ac nota carni impreſſa; ſed prior explicatio, ex textu apoſtolico deſumta, videtur ſimplicior & convenientior. Quod ſi vel maxime probatum eſſet ab adverſariis, rei terrenæ in ſacramento circumciſionis per metonymiam ſacramentalem tribui rem cœleſtem, nondum tamen evictum foret, etiam in ſacramentis nov. teſt. nullam eſſe aliam rei terrenæ & cœleſtis unionem, quam ſignificativam, propter diverſam rationem ſacramentorum vet. & nov. teſt. ſuo loco demonſtratam. 2.)

2.) Agnus eſt tranſitus.

Agnus eſt tranſitus Exod. XII. 11. id quod ſic exponitur Exod. XIII. 9. *Agnus eſt ſignum tranſitus.* Reſp. nocturnus Zwinglii monitor per principii petitionem accipit utramque propoſitionem, cum neutra in textu exſtat. *Fontes veritatis*, ſicut Hieronymus in prologo eccleſiaſtico textum hebræum nominat, ſic habent: *Comedetis feſtinanter* פֶּסַח הוּא לַיהוָה *peſach ipſe Domino*, פֶּסַח proprie ſignificat *tranſitum* & *tranſitionem*, quia reſpectu regni Ægyptiaci Dominus tranſibat per omnes ejus angulos; reſpectu ædium Iſraëliticarum tranſilibat vel præteribat: redditur igitur in his verbis ratio præcepti de manducatione feſtinanda, ideo ſcilicet feſtinanter comedendum eſſe agnum, quia parum ſuperfuturum ſit temporis Domino per Ægyptum tranſeunte, ut ipſe Pelicanus explicat. Exod. XII. 34. Zwinglius vocem הוּא ad *objectum* actionis refert hoc ſenſu: agnus eſt tranſitus Domini; Zwinglium ſequitur Johan. Piſcator in analyſ. cap. XXVI. Matth. ſed nec litera in textu hoc adfirmat, nec ſententia verborum admittit; toto enim genere *praedicamentali* diſtant agnus & tranſitus Domini, nec ullus hic eſt ſignificationi locus, cum inter agnum & tranſitum nulla ſit ſimilitudo, ordinatio aut collatio. Etſi enim agnus paſchalis & tota ejus tractatio fuit typica ſignificandi vim habens, ea tamen ſignificatio non ad tranſitum domini, ſed ad Chriſtum immolandum, & fide manducandum directa fuit. Rungius in cap. XII. Exod. Cæterum cum de פֶּסַח μνημονευτικῶ ejuſdem tranſitus Num. IX. 2.

2 Paral.

Paral. XXX. 1. Matth. XXVI. 1. uſurpetur, leo quidam propoſitionem ſic interpretantur: *Ioc eſt* פֶּסַח *Domino*, id eſt, hic ritus mactan-i & manducandi agnum eſt ſingulare ſacramen-ım & ſancta feſtivitas Domino, quo ſpectat araphraſis Chaldaica: *Eſt phaſe coram Domi-o.* Neutra interpretatio metonymiam ſacramentalem adverſariorum quidquam juvat (*). 3.) *Petra erat Chriſtus* 1 Cor. X. 4. hoc eſt, ſignificabat Chriſtum. *Reſp.* loquitur ɔoſtolus non de corporali ſuo loco fixa manen-, ſed ſpirituali Iſraëlitas conſequente petra, iritualis autem petra non ſignificabat Chriſtum, d erat ipſe Chriſtus, qui etiam alibi ſenſu mephorico *petra*, & *rupes* dicitur Eſa. VIII 14. latth. XVI. 18. Rom. IX. 33. 1 Pet. II. 8 &c. ide Lutherum in poſtill. eccleſ. in explic. epiſt. om. Septuag. (**) At quomodo ex illa ſpirialı petra Iſraëlitæ bibebant? Certe qui de pe-ı ſpirituali Chriſto fide bibit, non poteſt non acere Deo, jam vero apoſtolus ibidem adſerit, *ures ex Iſraëlitis Deo non placuiſſe.* Reſp. ıoſdam hæc ratio movet, ut de corporali pe-ı apoſtolicam propoſitionem accipiant, quæ :atur ſpiritualis eo ſenſu, quo manna verſu

) Petra erat Chriſtus.

proximo dicitur cibus ſpiritualis, videlicet tum propter ſignificationem typicam, tum propter miraculum, quod aquæ ex ea fluxerint; eandem fuiſſe Iſraëlitas ſecutam ſic exponunt, quod aquæ ex petra profluentes ſecutæ ſint Iſraëlitas per deſertum. Sed prior interpretatio ſimplicior eſt & textui conformior, cum non de aquis, ſed de petra dicat apoſtolus, quod fuerit Iſraëlitas ſecuta, cum paulo poſt aquæ penuria laboraſſe dicantur Iſraëlitæ; quod ergo de hac ſpirituali petra bibiſſe dicuntur, id intelligendum venit hoc diſcrimine, quod impii in typo duntaxat, pii vero in typo & fide ſimul biberint, quæ eſt Hunnii explicatio; vel etiam diſtinguenda ſunt tempora, hoc ſenſu, quod illi ipſi, in quibus Deo non fuit beneplacitum, primum quidem vera fide ex petra ſpirituali biberint, poſtea vero per peccatum inobedientiæ & delicta alia promeritas pœnas ſibi attraxerint. Monemus autem denuo, ſi vel maxime metonymiam ſuam ſacramentalem in vet. teſt. ſacramentis obtinerent adverſarii, eam tamen in verbis cœnæ, quæ eſt nov. teſt. ſacramentum, ex eo nondum evictam, propter diſcrimen ſacramentorum vet. & nov. teſt. ſuo loco plenius expoſitum. 4.) *Baptiſmus eſt ablutio* pecca-

4.) Baptiſmus

(*) *Si vel maxime recipiatur illa propoſitio: agnus eſt paſcha, nihil tamen præjudicare poterit noſtræ ſententiæ. Explicari enim ea ex v. 27. & dici poteſt, in prædicatione* פֶּסַח הוּא לַיהוָה *ipſe, agnus ſcilicet eſt tranſitus Domini, eſſe ellipſin prioris ſubſtantivi ad vocem* פֶּסַח *ſubaudiendi, quæ ellipſis completur v. 27. ubi hæc habentur verba* זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה *ipſe agnus eſt ſacrificium tranſitus ſeu paſchale Jehovæ. Probatur hæc interpretatio. 1.) ex Spiritus ſancti explicatione. Quæ explicatio habetur in ipſo textu alicujus loci, illa non eſt reſpuenda. At hæc talis eſt. Ergo 2.) Ex ſimilium exemplorum collatione, ubi ſcilicet ſubſtantivi in regiminis ſtatu poſiti eſt manifeſta ellipſis. Ruth. III. 15.* Et menſus eſt ſex hordea, *id eſt*, ſex menſuras hordeorum, *Eſth. V. 1.* Et induta fuit Eſther regno *id eſt*, indumento regni, *2 Reg. XVIII. 31.* Comedite quisque vitem ſuam, *id eſt*, *fructum vitis ſuæ. Job. XXXII. 19.* Ecce venter meus eſt ſicut vinum, *id eſt*, *uter vini. Præſertim autem 2 Paral.* XXX. 22. *habetur, quod huic loco adprime congruit:* Comederunt ſolennitatem, *id eſt*, *ſacrificia ſolennitatis: æque ac Exod. XII. dicitur*, agnus eſt paſcha, *id eſt*, *ſacrificium paſchale. 3.) Ex præfixi additione. Non dicitur agnus eſt paſcha Domini, ſed* לַיהוָה *Domino, ut ſit ſenſus: eſt oblatio deſtinata vel offerenda Domino. Non enim ipſe tranſitus fit Domino aut in honorem ejus, ſed ſacrificium tranſitus fit in honorem Domini.* Hactenus Glaſſius contra Viadrinum. GERHARDUS.

(**) Beda in comm. 1 Cor. p. 470. vol. III. edit. Baſ. *Non eſt dictum: petra ſignificabat Chriſtum, ſed petra erat Chriſtus.* p. 466. *Chriſtus eſt petra propter firmitatem.* Petrus Martyr in comm. 1 Cor. X. & Junius lib. II. parall. 36. hanc Calvini expoſitionem refellunt. Præpoſitio *ɛx* hoc loco non materiam, ſed cauſam efficientem ſignificat, ſeu ortum & ſcaturiginem aquæ, in qua ſignificatione occurrit Joh. VI. 65. Matth. I. 20. Rom. XI. 36. GERHARDUS.

eſt lavacrum regenerationis.

peccatorum, Act. XXII. 16. *&* *lavacrum regenerationis*, Tit. III. 5. hoc eſt, *ſignificat & obſignat remiſſionem peccatorum ac regenerationem.* Reſp. imo vero baptiſmus non ſolum ſignificat & obſignat cœleſtia illa bona, ſed eſt efficax medium, per quod eadem offeruntur & credentibus adplicantur; non ergo tropica, ſed propria prædicatio eſt, in qua effectus & fructus ſpiritualis de integro ſacramento prædicatur. De tota hac re ſuo loco plura.

5.) Hoc poculum eſt novum teſtamentum.

5.) *Hoc poculum eſt novum teſtamentum*, Luc. XXII. 20. *hoc eſt, ſignum nov. teſt.* Urſinus part. II. catech. p. 564. Sadeel de manduc. ſacram. Perkinſus de unic. rat. concion. &c. *Reſp.* poculum non ſimpliciter & abſolute dicitur nov. teſt. ſed *in Chriſti ſanguine*, id Matthæus & Marcus ſic efferunt: *Hoc eſt ſanguis meus novi teſtamenti*, quæ collatio τὸ ῥητὸν confirmat. Quomodo autem poculum euchariſticum vere ſit nov. teſt. in Chriſti ſanguine, id pulcerrime declarat Chemnitius de cœna cap. 8. p. 187. Sicut vet. teſt. ſanciebatur & cum Deo & cum populo; cum Deo quidem immolatione victimæ & adſperſione ſanguinis ſuper altare: cum populo vero ita, quod idem ſanguis, qui Deo immolatus erat, in populum adſpergebatur, ut ita fœdus illud uno & eodem ſanguine & cum Deo confirmaretur, & cum populo ſanciretur atque obſignaretur. Eodem modo in ſanctione nov. teſt. Chriſtus inquit ſe ſanguinem ſuum effundere in remiſſionem peccatorum, ut ſcilicet fœdus nov. teſt. effuſione ſui ſanguinis ſanciat & confirmet cum Patre. Quia vero fœdus ſeu teſtamentum illud vult etiam cum diſcipulis ſuis ſancire, illud adplicare & obſignare, ut certum habeant pignus, quod in illo fœdere gratiæ comprehendantur, facit illam ſanctionem, adplicationem & obſignationem cum diſcipulis eodem illo ſanguine, qui eſt nov. teſt. ſanguis, cujus effuſione teſtamentum illud cum æterno Patre ſancitur & confirmatur (*).

6.) Panis eſt κοινωνία corporis Chriſti.

6.) *Panis eſt κοινωνία corporis*, 1 Cor. X. 16. hoc eſt, *ſignificat ſpiritualem κοινωνίαν.* Reſp. non de *ſpirituali κοινωνίᾳ*, quæ fit fide, ſed de *ſacramentali κοινωνίᾳ* corporis Chriſti, quæ fit mediante panis euchariſtici diſtributione & manducatione, apoſtolus loquitur, hæc κοινωνία ſacramentalis corporis de pane euchariſtico vere & abſque tropo prædicatur, quia panis eſt organum & medium, per quod corpus Chriſti ſacramentaliter ei unitum nobis communicatur; ubi ſingulariter notandum, de pane non ſimpliciter, ſed de pane, quem frangimus, hoc eſt, in uſu euchariſtico diſtribuimus & manducamus, prædicari κοινωνίαν corporis Chriſti. Nulla igitur hic ſubeſt metonymia ſacramentalis, quia manducatio panis euchariſtici, ſive panis euchariſticus manducatus non ſignificat tantum κοινωνίαν corporis Chriſti ſacramentalem, ſed eſt κοινωνία corporis Chriſti ſacramentalis vi verborum Chriſti: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum.* Vide hac de re plura in tract. de interp. ſcript. §. 162. (**)

§. XCIII.

(*) Mentzerus tom. III. Giff. diſp. VI. th. 90. *Poculum, id eſt, vinum (quia per τὸ ποτήριον non tam continens, quam contentum denotatur) veriſſime eſt nov. teſt. in ſanguine Chriſti. Nam teſt. illud novum ſancitur inter Deum & homines, idque non ſanguine ſacrificiorum Leviticorum, hoc eſt, figuris ſeu umbris vet. teſt. propriis, ſed ipſo ſanguine Chriſti, qui quidem ſanguis Chriſti in ara crucis fuit effuſus, atque hoc modo ſancitum & confirmatum eſt nov. teſt, ex parte Dei. Idem Chriſti ſanguis nobis exhibetur bibendus in poculo ſacræ cœnæ, ut ex noſtra parte etiam nov. teſt. confirmetur, hoc eſt, nobis adplicetur & obſignetur. Ac proinde recte & vere dicitur: Hoc poculum juxta Chriſti inſtitutionem a nobis hauſtum eſt nov. teſt. in ſanguine Chriſti, ſive per & propter ſanguinem Chriſti. Aut ſi clarius velis. Sanguinis Chriſti ex hoc poculo bibitio eſt nov. teſt.* GERHARDUS.

(**) Paræus in comment. cap. III. Rom. part. III. p. 292. *Chriſtus eſt ἱλαστήριον, id eſt, ſignificatus eſt per ἱλαστήριον, & hanc* vocat *phraſin metonymicam ſacramentalem.* Reſp. a.) juxta novam metonymiam ſacramentariorum ſic exponere debuiſſet Paræus illam propoſitionem, Chriſtus ſignificat ἱλαστήριον. Prævidit autem abſur-

5.) *In verbis cœnæ prædicatur diſparatum de diſparato.*

§. XCIII. V.) *Diſparatum de diſparato non niſi per tropum praedicari poteſt. Atqui in propoſitionibus ſacramentalibus diſparatum de diſparato praedicatur. Ergo non niſi per tropum.* Reſp. diſtinctæ ſunt propoſitiones: *Hoc eſt corpus meum, & panis eſt corpus Chriſti*, ut in colloquio Maulbrunnenſi a noſtris recte fuit monitum. Prior eſt ἔγγραφ☉, poſterior ἄγραφ☉, prior eſt ipſius Chriſti, poſterior doctorum eccleſiæ. In *priore* δεικτικὸν *hoc* non notat ſolum panem, ſed exprimit totum complexum, (ut ſuperius oſtendimus) videlicet totum illud, quod Chriſtus porrigebat, & diſcipuli manducabant, puta panem benedictum & fractum, cui ſacramentaliter unitum erat Chriſti corpus: naſcitur inde propria & quoad modum loquendi uſitata prædicatio, quales in ſermone familiari frequenter occurrunt, quando ſcilicet duæ res modo quodam unitæ vel demonſtrantur vel exhibentur, ut *ſubjecti* loco ponatur δεικτικὸν totum complexum, ſive utrumque unitorum notans; in *praedicato* autem, omiſſa expreſſa mentione viſibilis & minus principalis, illud ſolummodo exprimatur, quod eſt principalius & quandoque inviſibile. Quia Chriſtus non ſolum panem & vinum, ſed una cum pane etiam corpus ſuum, & una cum vino ſanguinem diſcipulis exhibet, ideo dicit: *Accipite, comedite: hoc eſt corpus meum: Bibite, hoc eſt ſanguis meus.* Quod panem & vinum ipſis exhiberet, id etiam oculi renunciabant, ideo Chriſtus non dicit: Accipite, hoc eſt panis & corpus meum: bibite, hoc eſt vinum & ſanguis meus; quod vero fides inſtruendum poſtulabat, videlicet una cum pane dari corpus, una cum vino dari ſanguinem, id nec ſenſibus, nec rationi erat obvium, ideo claris & perſpicuis verbis Chriſtus illud exprimit, dicens: *Edite, hoc eſt corpus meum: Bibite, hoc eſt ſanguis meus.* Tales propoſitiones occurrunt tum in ſcripturis, tum in ſermone communi, ubicunque ſcilicet duo unita ſimul vel demonſtrantur vel exhibentur. In *ſcripturis* hæc occurrunt: 1.) in perſona Chriſti duæ naturæ, divina τῦ λόγυ & humana adſumta, perſonaliter ſunt unitæ, unde recte dicit Petrus Matth. XVI. 17. *Tu es Chriſtus Filius Dei viventis*, ubi ſubjectum *tu* totam perſonam notat, in prædicato exprimitur divina natura, quæ principalius eſt ex unitis, nec tamen oculis vel ſenſibus obvia, humanitas adparebat, divinitas latebat. Ex eadem unione profluit, ut recte & vere dicatur, eos, qui Chriſtum viderunt, ipſum Dei Filium atque ipſum verbum vitæ vidiſſe. Joh. I. 14. 1 Joh. I. 1. eos, qui Chriſtum contrectarunt, ipſum Deum atque ipſum verbum vitæ contrectaſſe; Joh. XX. 28. 1 Joh. I. 1. nimirum quia humana illa natura, quam oculis conſpexerunt & manibus contrectarunt, vinculo unionis perſonalis cum divina natura τῦ λόγυ eſt unita. Quemadmodum igitur propter unionem perſonalem divinæ & humanæ naturæ in Chriſto recte dicitur, eum qui videt Chriſtum, ipſum verbum vitæ videre; ſic propter panis & corporis, vini & ſanguinis unionem ſacramentalem in diſtributione benedicti panis Chriſtus recte dicit: *edite, hoc eſt corpus meum;* in

abſurdum, quod hinc ſequeretur, videlicet Chriſtum viliorem eſſe propitiatorio Moſaico, cum figura ſemper vilior ſit re figurata, item ex Chriſto fieri umbram, ex re repræſentata rem repræſentantem, ideo invertere maluit ſignificationem, quaſi dixiſſet apoſtolus, ἱλαςήριον eſt Chriſtus, id eſt, ſignificat Chriſtum, quæ tamen propoſitio apud apoſtolum non reperitur. b.) Paulus iſtam propoſitionem non habet, Chriſtus eſt ἱλαςήριον, ſed Deus eum propoſuit in ἱλαςήριον. c.) Altera illa propoſitio, quæ deducitur ex epiſtola ad Hebræos: Chriſtus eſt thronus gratiæ, nequaquam intelligenda eſt per ſacramentalem metonymiam, quia omnis metonymica prædicatio præſupponit metonymiam in ſimplici dictione, tropum autem in ſimplici dictione negant adverſarii; deinde non loquitur apoſtolus de corporeo illo throno gratiæ, qui erat inter Cherubim ſuper arca fœderis, qui jampridem deſiit; ſed de ſpirituali illo throno, quem corporalis præfigurabat. GERHARDUS.

in diſtributione benedicti calicis: *bibite, hoc eſt ſanguis meus;* ubi tamen monendum, collationem inſtitui reſpectu unionis &, quæ ex ea naſcitur, prædicationis in genere, non autem reſpectu unionis, in ſpecie. Quamvis enim unio panis & corporis Chriſti, vini & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna non ſit perſonalis; tamen ratione generis cum perſonali unione exemplo veterum conferri poteſt, cum qua hoc commune habet, quod propter unionem panis & corporis Chriſti, exhibito pane euchariſtico, dicitur: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum.* 2.) Quando ſancti angeli in externis formis corporeis ad tempus adſumtis in vet. teſt. patriarchis ac prophetis adparuerunt, recte dixerunt, ipſos Dei angelos a ſe viſos, nimirum propter peculiarem illam præſentiam angeli ad adſumtum corpus. Gen. XXXII. 1. *angeli Dei Jacobo occurrerunt*, v. 2. *& dixit Jacob, quando vidit eos*, מַחֲנֵה זֶה אֱלֹהִים *caſtra Dei haec.* Jud. XIII. 3. *Conſpectus eſt angelus Domini a muliere.* 3.) Quando in externa viſione Jehovah ſanctis hominibus adparuit, vere potuerunt dicere, quod ipſum Jehovam Dominum Zebaoth viderint, nimirum quia Deus in externa illa viſione peculiari modo præſentem ſeſe exhibuit. Gen. XXXII. 24. *Luctatus eſt vir cum Jacobo.* v. 30. *Vidi Deum a facie ad faciem.* Eſa. VI. 1. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & elevatum, & fimbriae ejus replebant templum.* Et Deus & angeli ſunt inviſibiles, ſed quia in externis corporeis formis adparuerunt, ideo propter peculiarem in illis præſentiam recte dicunt pii, ſe & Deum & angelos vidiſſe. 4.) Progrediente arca dicebat Moſes: *Surge Jehovah, & diſpergantur inimici tui:* Num. X. 35. Quod repetit David Pſalm. LXVIII. 2. nimirum propter peculiarem illam præſentiam Dei circa arcam, quia ex propitiatorio ſuper arcam inter Cherubim reſponſa a Deo Iſraëlitis dabantur. Exod. XXV. 22. 5.) In baptiſmo Chriſti Spiritus ſanctus in columbæ ſpecie corporea deſcendebat. Luc. III. 22. Inde Johannes vere poterat dicere: *Vidi Spiritum deſcendentem quaſi columbam de cœlo*, quia ſcilicet peculiari quodam modo Spiritus ſanctus in columba præſens erat. Nec poterunt adverſarii collationem propoſitionum ſacramentalium cum hoc exemplo improbare, cum Calvinus ipſe ea utatur, ſic enim ſcribit in commentario 1 Cor. XI. *Cur adpellatio corporis pani tribuitur? Omnes puto concedent eadem ratione, qua Spiritum ſanctum Johannes vocat columbam. Porro in Spiritu illa fuit ratio, quod ſub columbae ſpecie adparuerat, transfertur ergo Spiritus nomen ad ſignum viſibile. Cur hic negamus ſimilem eſſe locutionem?* Et poſtea: *Quaerenda eſt ratio, hic reſpondeo, non ideo tantum ſigno imponi nomen rei ſignatae, quoniam ſit figura, ſed magis quia ſymbolum ſit, quo res exhibetur. Similitudines enim, quas mutuantur quidam a rebus profanis & terrenis, quoniam a ſacramentis Domini habent aliquid diverſum, non admitto. Vocatur Hercules ſtatua Herculis. Sed quid illud eſt praeter nudam inanemque figuram? Columba autem vocatur Spiritus ſanctus, quia certa ſit teſſera inviſibilis praeſentiae Spiritus ſancti. Sic panis eſt corpus Chriſti, quia certo teſtatur, nobis corpus illud Chriſti exhiberi, quod figurat, vel quia Dominus viſibile illud ſymbolum nobis porrigendo una dat etiam corpus ſuum. Nec enim fallax eſt Chriſtus, qui vacuis ſignis nos deludat, proinde illud mihi eſt extra controverſiam, veritatem hic cum ſigno conjunctam eſſe.* Hæc Calvinus, qui quamvis tenuius adhuc de præſentia corporis Chriſti in ſacra cœna ſentiat, ſtatuens, fidelibus tantummodo panem eſſe corporis Chriſti ſymbolum *exhibitivum*, tamen recte facit, collationem unionis ſacramentalis inter panem & corpus Chriſti inſtituens cum unione Spiritus ſancti & columbæ illius, in cujus ſpecie corporea Spiritus ſanctus deſcendit. 6.) Chriſtus Joh. XX. 22. ſufflans in diſcipulos, dicit: *Accipite Spiritum ſanctum;* nimirum quia externus flatus fuit ſymbolum, ὄχημα & medium, per quod ipſis datus fuit Spiritus ſanctus; ita quoque exhibens diſcipulis benedictum panem dicit: *Accipite, hoc eſt corpus meum;* nimirum quia panis ille benedictus fuit ſymbolum, ὄχημα & medium, per quod & cum quo datum ipſis fuit Chriſti corpus. Atque hæc ſunt exempla talium prædica-

ionum, quæ in ſcripturis occurrunt, ubi o monemus, collationem propoſitionum mentalium cum illis inſtitui ratione unionis nere, nequaquam vero ratione unionis in e. Ratio prædicationis, quæ fluit ex u- e *generica*, non *ſpecifica*, poteſt eſſe ea- , licet modus unionis ſpecialis ſeu ſpecifi- ſit diverſus. Sic quando dico, corpus eſt atum, homo eſt docilis, homo eſt erudi- paries eſt albus, menſa eſt lignea &c. icationis ratio in genere eſt una, ſcilicet *de- nativa*, unio vero in illis exemplis eſt di- ſſima, aliter enim uniuntur anima & cor- aliter homo & docilitas, aliter homo & tio, aliter parietes & albedo, aliter menſa num, ut recte monet Grauerus in abſurd. in. In *lingua vulgari* itidem uſitatus eſt oquendi modus, ut monſtratis vel exhibi- bus duabus ſimul conjunctis dignius & ſen- inus obvium in prædicato tantum exprima- Sic de dolio & vino dicimus, illud eſt vi- Rhenanum, quod amicus tibi donat; de upio & pecunia dicimus: accipe, hoc eſt nia, quam tibi debeo; de cunis & infante us: en hoc eſt infans &c. Ubi denuo pro- cavillationes adverſariorum monendum eſt, tionem non inſtitui propter ſpecificam u- is identitatem, ſed propter modum præ- ionis ex generica unione profluentem, ne- nim noſtrum ſtatuit, corpus Chriſti *loca-* incluſum eſſe in pane, ſicut pecunia in mar- , vinum in dolio, ſed credimus ac doce- , panis & corporis Chriſti unionem eſſe my- n, ſacramentalem, adeoque omni huma- ntellectui abſconditam. Porro, quando Lu- s has prædicationes vocat *ſynecdochicas*, in- it non rhetoricam, ſed grammaticam ſy- ochen. *Rhetorice* ſynecdochicum eſt tropi- & figuratum, ſed *grammatice* ſynecdochi- eſt uſitatus proprius & peculiaris loquendi s, quo res duæ ſimul conjunctæ oſtendun- el exhibentur, & tamen altera tantum, ſenſui minus obvia ac principalis eſt, ex- ſolum nominatur. In talibus propoſitio- datur duplex ἔνδειξις ſive demonſtratio, d *ſenſum*, altera ad *intellectum*, in illa res externa & jam ante oculis obvia non nominatur, in hac vero res intellecta ut minus nota & præ- ſtantiſſima in prædicato evolvitur. Quidam vo- cant propoſitiones *exhibitivas*, quia conjunctam unitorum exhibitionem ſignificant, vel *demon- ſtrativas*, quia ſubjecti locum in illis tenet par- ticula quædam δεικτική.

Explicatio propoſitionis eccleſiaſticæ: Panis eſt corpus Chriſti.

§. XCIV. *Poſterior* propoſitio: *panis eſt corpus Chriſti*, licet in ſcripturis ſacris totidem verbis & ſyllabis non occurrat, a nobis tamen minime improbatur, cum ſcriptores eccleſiaſtici veteres & recentiores eadem frequenter utantur; addimus vero eam ex verbis Chriſti: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum*, & verbis Pauli: *Panis, quem frangimus, eſt κοινωνία corporis Chriſti*, æſtimandam, judicandam ac declarandam eſſe, ideoque eam vocare ſolemus propoſitionem *ſacramentalem*, quod ut rectius percipiatur, ſic procedimus. In omnibus prædicationibus adfirmativis regularibus inter ſubjectum & prædicatum requiritur mutua conſenſio & cohærentia, ea ſi eſt intrinſeca & eſſentialis, prædicationes *eſſentiales*; ſi vero eſt extrinſeca & accidentalis, prædicationes *accidentales* parit. Diſparatum autem de diſparato proprie & ſine tropo adfirmate non poſſe prædicari, logicorum regula eſt, inde colligunt adverſarii, etiam has propoſitiones: *panis eſt corpus Chriſti*, figuratas eſſe. Sed noviſſe debebant, præter uſitatas illas prædicationes, quæ ad logicorum regulas congruunt, in theologia dari inuſitatas, in quibus diſparatum de diſparato ſine ullo tropo prædicatur, propter myſticam unionem. Tales propoſitiones ſunt duplices: perſonales ſcilicet & ſacramentales. *Perſonales*, in quibus natura humana prædicatur de divina τῦ λόγυ, & viciſſim divina τῦ λόγυ natura prædicatur de humana adſumta in concreto ſcilicet propter unionem perſonalem. Ut Deus eſt homo, Homo eſt Deus, Filius Mariæ eſt Filius Dei, Verbum eſt caro. *Sacramentales*, in quibus de elemento terreno prædicatur res cœleſtis propter unionem ſacramentalem, ut panis eſt corpus Chriſti, vinum eſt ſanguis Chriſti. Quemadmodum in *abſtracto* di-

vina natura τῦ λόγυ non prædicatur de humana & contra, ſed tantum in *concreto*, quod evidens argumentum eſt, unionem perſonalem eſſe cauſam & fontem iſtarum prædicationum: ita quoque de pane non ſimpliciter, ſed in uſu ſacramentali prædicatur corpus Chriſti, unde ſubjecto ſolet addi panis euchariſticus, panis benedictus, panis, quem frangimus, &c. eſt cordus Chriſti, quod iterum evidens argumentum eſt, unionem ſacramentalem eſſe cauſam & fontem illius prædicationis. Ergo ſi logicorum canonem, quod diſparatum de diſparato adfirmate prædicari nequeat, non velimus ſimpliciter repudiare in hiſce myſteriis, neceſſario addenda eſt hæc limitatio, quod diſparata de ſe non prædicentur invicem, ſcilicet extra unionem, ex eo vero non debet colligi, quod in ipſa etiam unione de ſe invicem prædicari nequeant. Diſparata enim non ſunt contradictoria, ſed diverſa, quæ conjungi & uniri divina virtute poſſunt, ut certo modo fiant unum, & ratione illius unitatis de ſe invicem prædicari poſſint, id quod extra talem unionem nunquam fieret (*). Quod ſi ergo dicant adverſarii, panem eſſe corpus Chriſti vel *proprie* vel *figurate*, reſpondemus, dari tertium, videlicet *ſacramentaliter* hoc ſenſu, quod panis ſit ὄργανον μεταδοτικὸν, ſymbolum *exhibitivum* & ὄχημα, quo corpus Chriſti omnibus in uſu cœnæ eum manducantibus communicatur, vel ut Paulus loquitur, quod ſit κοινωνία corporis Chriſti. Si dicant, corpus Chriſti de pane prædicari, vel propter tranſmutationem *phyſicam*, vel propter ſignificationem *analogicam*, reſpondemus, dari tertium, videlicet propter *myſticam* & *ſacramentalem* unionem (**). S propoſitionem hanc: panis eſt corpus vel propriam vel figuratam eſſe, reſp dari tertium, videlicet eſſe inuſitatam. ſpeciem inuſitatæ propoſitionis proter velint, reducant propoſitiones perſona eſt homo, & homo eſt Deus; ad uſit corum prædicationes, ita tamen, ut my unionis perſonalis, ex qua reſultant, n dat, & ſubruant fundamenta noſtræ quibus demonſtramus, panem non tr eſſentialiter in corpus Chriſti, nec eſ ſignum corporis Chriſti, ſed eſſe or medium, quo communicatur corpus C

§. XCV. Ex hiſce facile adparet, quid ſtatuendum ſit de metonymia *ſacramentali*, quam in his propoſitionibus propugnant adverſarii, per quam ſcilicet ſignatum prædicetur de ſigno propter relationem extrinſecam, & mutua ideoque copulam *eſt* exponendam eſſe *ficat*. Atqui fundamentum harum pr num ſacramentalium non eſt nuda quæd & extrinſeca relatio, ſed arctiſſima nem & corpus Chriſti, vinum & ſ Chriſti unio, quæ juxta inſtitutionis ve conſiſtit, quod mediante benedicto p ducandum datur præſens Chriſti corpus quam vero abſens tantummodo ſig quodque mediante benedicto vino biben præſens Chriſti ſanguis, nequaquam v dem effuſio, jam olim facta, tantumr

Qu dun ny mei ſ

(*) Quarum rerum unio rationi non eſt cognita, de illarum unione & modo unionis ac prædicationis logica non poteſt aliquid præſcribere. Atqui panis & corporis Chriſti in ſacra cœna unio, utpote myſtica, eſt omni humanæ rationi incognita. Ergo. *Major* patet, quia logices principia deſumta ſunt ex ratione, quæ ſe non extendit ad unionem & prædicationem ſacramentalem. GERHARDUS.

(**) Si in latitudine per quandam analogiam terminos illos logicos ad hoc myſterium adplicare velimus, dicere poſſumus, corpus pane prædicari παρωνύμως, non tamen prædicatum ſit de eſſentia ſubjecti, hoc non ſemper in paronymica pr requiritur, ut Calviniani volunt, dum tantum habitudo, quæ inter corpus Chriſti talis eſt, ut panis ſit *ſtrumentalis*, qua mediante corpus Cl municantibus porrigitur, velut De tione creator *denominative* prædic ἐσιώδως, ſed propter habitudinem cr creaturam. GERHARDUS.

umbratur. Incaſſum igitur laborant, quando varias ex ſcripturis colligunt propoſitiones, in quibus copulam *eſt*, pro *ſignificat* poni, & ſignatum de ſigno *metonymice* prædicari arbitrantur. Præterquam enim quod principium petunt duplici ratione, *tum* quod δεικτικὸν *hoc* in verbis Chriſti ſolum panem notare, *tum* quod uſpiam nomen ſignati *metonymice* ſigno tribui, præſupponunt, accedit inſuper iſtud, quod non ſtatim ſequatur hæc illatio: Copula *eſt* alicubi ponitur pro *ſignificat*, nomen ſignati alicubi μετωνυμικῶς de ſigno prædicatur. Ergo etiam in verbis cœnæ illud accidit. Demonſtrandum enim eſt, non poſſe nec debere copulam *eſt* aliter accipi, quam pro *ſignificat*, ac neceſſario talem quandam metonymiam verbis cœnæ inferendam eſſe, id vero ad calendas Græcas expeditum dabunt, cum contrarium potius ex propria hujus articuli ſede, videlicet ex verbis inſtitutionis, ſuperius demonſtratum ſit, videlicet omnem viam tropis & figuris hic eſſe interclusam. Lutherus in præfat. ſyngramm. tom. III. Jen. germ. fol. 340. fac. 2. *Wenn ſchon dieſer Grund, das* eſt *ſoll heiſſen* ſignificat, *Exempel in der Schrift hette, dennoch were damit noch nicht erwieſen, daß auch in den Worten: Das iſt mein Leib, ſolte und müſte ſo genommen werden, das werden ſie wir nimmermehr beweiſen, das weis ich fürwar; denn es gar viel ein anders iſt, wenn ich ſage, das mag ſo heiſſen, und wann ich ſage, das mus ſo heiſſen, und kan nicht anders, auf das erſte kan ſich das Gewiſſen nicht verlaſſen, auf das ander kan ſichs verlaſſen.* Percurramus tamen breviter propoſitiones, quas pro ſtabilienda metonymia *ſacramentali* proferunt.

1.) Iris eſt fœdus Dei. 1.) *Iris eſt fœdus Dei.* Gen. IX. 9. *Reſp.* iris non fœdus, ſed ſignum fœderis dicitur. Gen. IX. 12. & 13.

2.) Septem vaccæ ſunt ſeptem anni. 2.) *Septem vaccae ſunt ſeptem anni.* Gen. XLI. 26. *Reſp.* intelliguntur anni non *reales*, ſed *typici* & pro figurati ſenſu metaphorico, quia reciproce dici poteſt: ſeptem anni fertiles ſunt vaccæ pingues;

3.) Sanguis eſt fœdus. 3.) *Sanguis eſt fœdus.* Exod. XXIV. 8. *Reſp.* ſanguis adſperſus non dicitur ipſum fœdus, ſed ſanguis fœderis.

4.) Sabbatum eſt fœdus. 4.) *Sabbatum eſt fœdus.* Exod. XXXI. 16. *Reſp.* non de ipſo ſabbato dicitur, quod ſit fœdus, ſed Iſraëlitis injungitur, ut fœdere perpetuo ſabbatum celebrent, ipſum vero ſabbatum dicitur ſignum, v. 17. quo ſcilicet Iſraëlitæ a reliquis gentibus diſtinguebantur.

5.) Sacrificia expiant peccata. 5.) *Sacrificia expiant peccata.* Lev. I. 4. *Reſp.* non *tropice* vel figurative tantum, ſed *vere*, quatenus ſcilicet fuerunt typi unici illius ſacrificii propitiatorii a Chriſto in ara crucis offerendi, ac vera fide a piis vet. teſt. adprehenſi.

6.) Oſſa hæc univerſa domus Iſraël ipſa. 6.) *Oſſa haec univerſa domus Iſraël ipſa*, Ezech. XXXVII. 11. *Reſp.* τὸ Iſraël ponitur in caſu obliquo, ut ex conſtructione manifeſtum, unde reſultat ſenſus pleniſſimus: hæc omnia ſunt Iſraëlitarum oſſa.

7.) Johannes eſt Elias. 7.) *Johannes eſt Elias.* Matth. XI. 14. *Reſp.* verba integra ſic habent: *Si vultis recipere, ipſe eſt Elias, qui venturus eſt*; loquitur igitur Chriſtus non de Elia Thesbite, qui curru igneo in cœlum vectus, ſed de Elia venturo, id eſt, qui in Spiritu & virtute Eliæ Meſſiam præcedere deberet, Luc. I. 17. quem Johannes non ſignificabat, ſed is ipſe revera erat. Si τὸ *eſt* per *ſignificat* exponendum foret, dicendum potius fuiſſet: Elias eſt Johannes.

8.) Ager eſt mundus. 8.) *Ager eſt mundus, ſemen bonum ſunt filii regni, zizania ſunt filii iniquitatis, inimicus ſeminans eſt diabolus, meſſis eſt finis ſeculi, meſſores ſunt angeli.* Matth. XIII. 38. & 39. *Reſp.* in parabolis non *metonymice*, ſed *metaphorice* vocabula accipiuntur. Chriſtus enim non loquitur de terreno & corruptibili ſemine, quod in agrum ſpargitur, ſed de cœleſti & incorruptibili ſemine in agro dominico, quod non ſignificat verbum Dei, ſed revera ipſum eſt.

9.) Chriſtus eſt vitis. 9.) *Chriſtus eſt vitis.* Joh XV. 1. *Reſp.* Si τὸ *eſt* σημαντικῶς poſitum eſſet pro *ſignificat*, abſurda

U 3 inde

inde emergeret prædicatio. Chriſtus ſignificat vitem, cum vitis potius ſignificet Chriſtum, (ſi tamen proprie loquendo inter vitem & Chriſtum eſt quædam ſignificatio, rectius namque ſimilitudo illis intercedere dicitur:) *metaphorica* igitur, non *metonymica* eſt prædicatio. Non enim de vite naturali e terra creſcente Chriſtus loquitur, ſed de vite cœleſti & ſpirituali, ideoque notanter addit: *Ego ſum vitis vera*, id eſt, myſtica illa & ſpiritualis, cui apoſtoli & reliqui fideles, ut palmites inſerti, ſuccum vitæ ex ea trahunt. 10.) *Paſcha noſtrum eſt Chriſtus.* 1 Cor. V. 7. *Reſp.* per paſcha non intelligitur paſchalis feſtivitas, ſed agnus paſchalis, non Iſraëliticus ille e communi grege olim ſeparatus & mactatus, ſed verus, ſpiritualis & per illum deſignatus Dei agnus, qui in ara crucis pro nobis immolatus novi teſt. paſcha conſecravit, illum agnum non ſignificat Chriſtus, ſed vere eſt ipſe. 11.) *Duae matres Hagar & Sara ſunt duo teſtamenta.* Gal. IV. 24. *Reſp.* verba apoſtoli ſic habent: ἅτινά ἐςιν ἀλληγορούμενα, ἇυται ἐισιν αἱ δύο διαθῆκαι, ubi poſterius membrum non ad remotius, videlicet ad duas uxores Abrahæ Hagarem & Saram, de quibus v. 22. apoſtolus loquitur, ſed ad propinquius, videlicet ad τὰ ἀλληγορούμενα reſpicit, & exponit, quæ ſint illa ἀλληγορούμενα, videlicet duo teſtamenta: propoſitio igitur apoſtoli hæc eſt: τὰ ἀλληγορούμενα vel duæ uxores ἀλληγορούμεναι ſunt duo teſtamenta, ubi non eſt tropus in copula, ſed allegoricus hiſtoriæ uſus oſtenditur. 12.) *Septem candelabra aurea ſunt ſeptem eccleſiae. Septem ſtellae ſunt ſeptem angeli ſive doctores eccleſiae.* Apoc. I. 20. *Reſp.* Johannes de illis candelabris loquitur, in quorum medio Chriſtus ambulabat, ac de illis ſtellis, quas Chriſtus in manu ſua habebat, ergo de ſpiritualibus candelabris & ſtellis propoſitiones ſunt intelligendæ, ſenſu ſcilicet *metaphorico*, non *metonymico*. Atque hæ ſunt propoſitiones, ex quibus metonymiam a ſe confictam in verbis cœnæ probare conantur adverſarii, ſed conatu prorſus irrito, ſiquidem præter duplicem principii petitionem, jam ante demonſtratam, ac præter vitium conſequentiæ a particulari deductæ itidem ſæpius oſtenſum, accedit inſuper hoc, quod Chriſtus in verbis ſacræ cœnæ non ſomnia, non viſiones, non parabolas, non typos, non allegorias nobis proponat, ſed ſanctiſſimum inſtituat teſtamentum ac venerabile ſacramentum, in quo verbis claris perſpicuis & propriis hujus teſtamenti legata, & hujus ſacramenti res cœleſtes fuerunt exprimenda; quodque tradat peculiarem fidei articulum, de quo nihil quidquam diſcipulis jam ante erat notum, neceſſe igitur erat, ut proprie & ſignificanter loqueretur. Præterea illæ metaphoræ in viſionibus, ſomniis ac parabolis adhibitæ, in ſcripturis a Spiritu ſancto pleræque omnes explicantur & declarantur, ſed de verbis teſtamenti dominici nuſpiam ne innuitur quidem, quod vel *metonymice* vel *metaphorice* ſint intelligenda, ſed omnes tres evangeliſtæ & Paulus ſenſu invariato eadem repetunt & inculcant, cum tamen longe plus referat, verba cœnæ, quam illas viſiones, ſomnia ac parabolas recte intelligere, ſiquidem quisquis *indigne de hoc pane manducat, & ex calice bibit, ſibi ipſi judicium manducat & bibit, eo quod non diſcernit corpus Domini.* 1 Cor. XI. 27. & 29.

10.) Paſcha noſtrum eſt Chriſtus.

11.) Duæ matres ſunt duo teſtamenta.

12.) Septem candelabra aurea ſunt ſeptem eccleſiæ.

§. XCVI. VI.) Sæpius etiam hoc ab adverſariis nobis objicitur, quod ipſimet a ῥητῷ verborum diſcedamus, uſi ſcilicet in hoc myſterio hiſce propoſitionibus: *In, cum & ſub pane benedicto datur corpus Chriſti: In, cum & ſub vino benedicto datur ſanguis Chriſti*, unde propudioſum excogitarunt verſum:

6.) Particulæ in, cum & ſub, diſcedunt a ῥητῷ.

In, cum, ſub, totum fallunt monoſyllaba mundum.

Beza in creophag. p. 297. conſid. commonef[illegible] cap. 2. p. 87. & cap. 3. pag. 220. Vrſinus part. I[illegible]. catech. q. 78. pag. 541. &c. &c. Keckermann[illegible]s libr. I. ſyſt. log. cap. 12. pag. 118. nobis tribui[illegible], *quod propter uſum particulae in ſtatuamus pan[illegible]em*

quaſi

naſi intus excavatum aut alio quovis modo mifice diſpoſitum occultare in ſe receptum corpus hriſti (*). Reſp. 1.) Concedatur nobis vera alis & ſubſtantialis corporis & ſanguinis Chri- in ſacra cœna præſentia; concedatur, verba riſti κατὰ τὸ ῥητὸν in genuino, nativo & oprio ſenſu accipienda eſſe, ac de uſu harum rticularum facile cum illis tranſigemus. 2.) Præcationes ſacramentales: *hoc eſt corpus meum, c eſt ſanguis meus*, ſunt comprehenſivæ, & hibitivæ, id eſt, duarum rerum diſtinctarum ionem & conjunctam exhibitionem notant, ſuperius oſtendimus, ideo non poſſunt commodius reſolvi, quam per particulas: *in, cum, ,* quibus unitorum conjunctio, & conjuncta ibitio exprimitur. Sicut hæc exhibitiva propoo: *Accipe, hoc eſt vinum*, non poſſet dextes & commodius reſolvi, quam eo modo: *In cum* hoc vaſe exhibetur vinum; quamcun- enim aliam proferas analyſin, nugatoria t & abſurda; ita quoque prædicatio illa ſacrantalis: *hoc eſt corpus meum*, commodiſſime olvitur: *in, cum, ſub* hoc pane exhibeo cors meum, quia ex inſtituto Chriſti panis euchalicus eſt organum, ὄχημα & ſymbolum, cum quo & ſub quo datur Chriſti corpus (**). 3.) Æquipollet etiam hæc propoſitio: *in, cum, & ſub* pane datur Chriſti corpus, ſacramentali illi theologis veteribus & recentioribus uſitatæ, panis eſt corpus Chriſti; æquipollentia enim nihil aliud eſt, quam propoſitionum verbis variantium convenientia in ſenſu, jam vero hæ propoſitiones: *panis eſt corpus Chriſti*, & : *in, cum, ſub pane datur corpus Chriſti*, conveniunt in ſenſu, ſiquidem panis eſt Chriſti corpus non *eſſentialiter*, non *figurate*, ſed *ſacramentaliter*, id eſt, panis eſt ſymbolum offerens & exhibens Chriſti corpus, vel ut apoſtolus notanter loquitur: *Panis, quem frangimus, eſt κοινωνία corporis Chriſti*. Vide Meiſnerum part. I. ſobr. philoſ. ſect. 1. cap. 5. q. 7. (***). Τῷ ῥητῷ nihil derogat ſynonymia grammatica, paraphraſis oratoria, æquipollentia logica, interpretatio theologica, quæ aliis eandem rem verbis effert, ut recte ſcribit Major in tractatu περὶ τοῦ ῥητοῦ tit. 3. cap. 1. theſ. 17. 4.) Uſu igitur harum particularum tum eſſentialem mutationem panis in corpus Chriſti, tum nudam ſignificationem abſentis corporis excludimus. Si enim una cum pane datur Chriſti corpus, utique non corpus ſolum,

(*) Idem Keckermannus libr. II. cap. II. ſyſt. log. p. 343. *Nullus logicorum dixerit, has propoſitiones convenire: Panis eſt corpus Chriſti & corpus Chriſti eſt in vel cum pane eucharistico, quia æquipollentes debent habere idem ſubjectum & prædicatum. Atqui hæ propoſitiones non habent idem ſubjectum & prædicatum*. GERHARDUS.

(**) Ut veritas hujus propoſitionis: animal eſt corpus, probatur ex modo *ineſſendi*, quia animali ineſt corpus, ſic quoque veritas hujus propoſitionis: Panis eſt corpus Chriſti, deducitur ex modo ἑνώσεως, qua corpus Chriſti unitum eſt ſacramentaliter cum pane. GERHARDUS.

(***) Argumentamur: in quibus manet idem ſenſus, illæ ſunt æquipollentes. Sed in his propoſitionibus manet idem ſenſus. Ergo. *Major* probatur ex Keckermanno p. 342. ubi *æquipollentem prædicationem* definit *verbis diſſentientem, ſenſu convenientem*. Diſtinguendum tamen *inter* æquipollentes propoſitiones ratione modi enunciandi ſimul & ſignificationis, & *inter* æquipollentes ratione ſignificationis tantum. Si in hac propoſitione: in pane eſt corpus, terminus *corpus* ſumatur ut ſubjectum, tum omnino concedendum, quod ratione modi enunciandi logici non æquipolleat huic: panis eſt corpus Chriſti. Nam æquipollentes propoſitiones in logicis ſunt illæ, quæ ſibi invicem ſubſtitui poſſunt, manente eadem ſententia & ſignificatione ſimulque eadem figura & modo ſyllogiſtico in ſyllogiſmo. Hoc igitur ut fiat, oportet prædicata & ſubjecta coincidere, & eſſe ſynonyma. Hoc vero conceſſo non ſtatim ſequitur, quod mutatis ſubjectis & prædicatis, atque ita mutato modo prædicandi logico, ac æquipollentia formali logica, ſtatim neceſſe ſit mutari æquipollentiam ſignificationis. Quando ergo dicimus, has propoſitiones: panis eſt corpus Chriſti, & corpus eſt in pane; eſſe æquipollentes, ſignificationem attendimus, non modum enunciandi logicum. GERHARDUS.

ſolum, ſed & panis datur. Si una cum pane datur etiam Chriſti corpus, utique non ſolus panis, ſed etiam corpus Chriſti vere præſens manducandum exhibetur. 5.) Nequaquam igitur localis incluſio, phyſica quædam inexiſtentia, aut duarum ſubſtantiarum in unam maſſam commixtio, ſed myſtica & ſacramentalis panis & corporis Chriſti, vini & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna unio hiſce particulis exprimitur; ea vero ſic comparata eſt, quod mediante benedicto pane verum Chriſti corpus, & mediante benedicto vino verus Chriſti ſanguis diſtribuitur, exhibetur & accipitur. Externa ſymbola panis & vini non mutant ſuam naturam vel eſſentiam, neque etiam in nihilum rediguntur, nec tamen in uſu ſacramentali ſunt nuda duntaxat ſymbola, ſed panis eſt corpus, vinum eſt ſanguis Chriſti, hoc eſt, accepto & manducato pane accipitur & manducatur corpus Chriſti, accepto & hauſto vino accipitur & bibitur ſanguis Chriſti. Hæc ſacramentalis unio & participatio non poteſt commodius exprimi & contra quasvis corruptelas muniri, quam ſi dicatur: *in*, *cum*, *ſub* benedicto pane manducandum datur Chriſti corpus; *in*, *cum*, *ſub* benedicto vino bibendus datur Chriſti ſanguis. 6.) Quod particularum iſtarum uſus localem incluſionem denotet, ex eo falſitatis convincitur, quod in myſterio unionis perſonalis duarum naturarum in Chriſto Spiritus ſanctus eisdem utatur, nemo tamen dixerit, divinam naturam τȣ̃ λόγȣ in adſumta carne localiter incluſam. Quod *verbum* dicitur *caro factum* Joh. I. 14. id apoſtolus ſic effert 1 Tim. III. 16. *Deus manifeſtatus eſt in carne.* Quod Chriſtus dicitur verus Deus, Rom. IX. 5. id Col. II. 9. ſic effertur: *In ipſo habitat tota plenitudo deitatis corporaliter.* 2 Cor. V. 19. *Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi ipſi.* Joh. III. 2. Act. X. 38. *Deus erat cum illo.* Quemadmodum propter unionem perſonalem divinæ & humanæ naturæ recte dicitur: Deus eſt homo, & homo eſt Deus ſcilicet *perſonaliter*, ita propter unionem ſacramentalem panis & corporis Chriſti recte dicitur: panis euchariſticus eſt corpus Chriſti ſcilicet ſacramentaliter. Quemadmodum unio perſonalis exponitur per particulas *in* & *cum*; *Deus eſt in Chriſto, Deus eſt cum Chriſto*: ita per easdem etiam unio ſacramentalis declarari poteſt. 7.) Quam vero abſurdum ſit, panis excavationem & localem corporis Chriſti incluſionem vel aliud quidpiam carnale & phyſicum ex uſu harum particularum nobis adfingere, ex aliis etiam exemplis manifeſtum fieri poteſt. *Pater eſt in Filio, & Filius eſt in Patre*; Joh XIV. 11. abſit vero ut cogitemus Patrem in Filio, & Filium in Patre incluſum eſſe, ſed propter unitatem eſſentiæ & mutuam περιχώρησιν una perſona Trinitatis eſt in altera. *Deus ambulat in nobis*; 2 Cor. VI. 16. *Chriſtus habitat per fidem in cordibus noſtris*; Eph. III. 17. *Spiritus ſanctus habitat in nobis*; 1 Cor. III. 16. Ecquis vero ſomniare velit, Deum, Chriſtum & Spiritum ſanctum eſſe *localiter* in nobis incluſum? Quinimo uti præſentia & inhabitatio gratiæ uſu harum particularum exprimitur: ita quoque in pane dicitur eſſe Chriſti corpus propter unionem ſacramentalem. 8.) Quandocunque inviſibile quid in externo quodam ſymbolo corporeo viſibili ſeſe manifeſtat vel etiam datur, commodiſſime hæ particulæ adhiberi poſſunt. Sic Spiritus ſanctus in corporali ſpecie columbæ ſuper Chriſtum deſcendiſſe, Matth. III. 16. Luc. III. 21. cum flatu apoſtolis datus, Joh. XX. 22. ſub ſpecie linguarum ignearum in apoſtolos deſcendiſſe, Act. II. 3. rectiſſime dicitur, ubi tamen nemo ſomniat *localem* incluſionem Spiritus ſancti in columbam, vel flatum, vel linguas igneas, ſed peculiaris tantummodo præſentia & per hæc externa viſibilia ſymbola inviſibilis Spiritus ſancti manifeſtatio & collatio exprimitur: ita quoque in articulo de cœna uſus particularum *in*, *cum*, *ſub*, nihil aliud, quam ſacramentalem unionem & participationem denotat. 9.) Inde apud pios veteres frequens earum uſus. Cyprianus libr. II. epiſt. 3. pag. 51. *Non poteſt videri ſanguis ejus, quo redemti ſumus & vivificati, eſſe in calice; quando vinum deſit calici, quo Chriſti ſanguis oſtenditur.* Chryſoſtomus ſerm. de euchar. in encœn. tom. III. col. 919. *Sanguis in cratere in tuam purificationem ex immaculato latere hauſtus eſt.* Homil. XXIV. in 1 Cor. tom. IV. col. 510. *Quod eſt in calice, hoc eſt*

quo

uod fluxit e latere, & illius ſumus participes, ὅτο τὸ ἐν ποτηρίῳ ἂν ἐκεῖνο ἐςι τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν κὴ ἐκείνου μετέχομεν. Cyrillus 1 epiſt. ad Cœloſy. *Sacram ejus carnem & retioſum ſanguinem in benedictione viviſica acpimus in pane & vino.* Auguſtinus tract. XVI. in Johan. *Dominus noſter Jeſus Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum in eis rebus comendavit, quae ad unum aliquod rediguntur ex ultis.* Serm. ad neoph. *Hoc accipite in pane, uod pependit in cruce, hoc accipite in calice, od effluxit e latere.* Theophylactus in cap. V. br. *In carne & ſanguine Chriſti nihil cruenm, nihil corruptibile mens humana concipit, vivificatricem ſubſtantiam atque ſalutarem in ne & vino.* Chryſoſtomus homil. XXIV. in Cor. X. col. 509. *Cum calice inenarrabilia Dei eficia & quaecunque conſecuti ſumus, adis.* (in Græco tamen paulo aliter legitur) ſychius in cap. VIII Levit. *Myſterium illud ul panis & caro eſt.* Cyprianus ſerm. de na pag. 451. *Panem angelorum ſub ſacraento manducamus in terris, eundem ſine ſacramento edimus in cælis.* Hilarius libr. VIII. de Trinit. pag. 136. *Naturam carnis ſuae ad naturam aeternitatis ſub ſacramento nobis communicandae carnis admiſcuit.* Ambroſius de illis, qui initiantur myſter. cap. 9. *Nos vere ſub myſterio carnem corporis ejus ſumimus.* Auguſtinus in ſent. Proſp. *Sanguinem ejus ſub vini ſpecie & ſapore potamus.* Bernhardus ſerm. de cœna: *Quod videmus, ſpecies eſt panis & vini, quod ſub illa ſpecie credimus, verum corpus & verus ſanguis Chriſti eſt* (*).

Photiniani quomodo verba cœnæ exponant.

§. XCVII. Atque hæc dicta ſunt de tropis Calvinianorum, quibus verba Chriſti potius pervertunt quam interpretantur, ut veram, realem & ſubſtantialem præſentiam corporis & ſanguinis Chriſti ex ſacra cœna auferant. Neophotiniani cupide tropos & metonymias illorum in pervertendis ſacræ cœnæ verbis amplexantur, cum omnem omnino corporis & ſanguinis Chriſti in cœna præſentiam proterve negent (**). Sic enim

(*) Ipſe quoque Beza non improbat uſum harum particularum, ſic enim ſcribit in libr. qq. & reſpp. part. II. p. 119. edit. anno 1577. *Hæc demum propria eſſet enunciatio, in, vel ſub, vel cum pane eſt corpus meum; in, vel ſub, vel cum vino eſt ſanguis meus.* Contra vero in creophag. p. 297. *Veſtrum illud in, vel ſub, vel cum rejicimus.* Utuntur his particulis Calvinus contra Heſhuſ. p. 94. & 97. Sohnius tom. I. diſp. 20. p. 63. Bremenſes in apolog. Lij. Beza contra D. Jac. Andreæ & Nicol. Selneccerum p. 200. GERHARDUS.

(**) Neo-photiniani, qui SOCINI caſtra ſequuntur, in eo quidem ZWINGLIO eiusdemque adſeclis adſtipulantur, quod realem corporis & ſanguinis Chriſti in cœna præſentiam negant pernegantque, adſerentes, *corpus Chriſti tantum a pane & vino abeſſe, quantum ſupremum cælum abeſt a terra.* Vid. SOCINUM libr. *de officio hominis chriſtiani, ſive, quod regni polon. & ducatus Lithuaniæ homines ſuo ſe debeant cœtui adiungere, cap. IV. fol. 701. tom. I. oper.* OSTORODUM *inſtitut. rel. chriſt. cap. XXXIX. fol. 334. ſeqq.* aliosque. Verum, quod ad ipſa inſtitutionis verba attinet, in eorum explicatione aliam atque a Reformatorum ſententia diverſam viam ineunt. Exiſtimant enim, vocem HOC non ad *panem*, ſed ad *actionem frangendi & comedendi panem* referendam eſſe, ut hic verborum emergat ſenſus: HOC, non *panis*, ſed *hæc actio frangendi & comedendi panem, eſt corpus, i. e. commemoratio Chriſti corporis pro nobis fracti*: Ita reddit VALENTINUS SMALCIUS *diſp. XII. fol. 335.* Eadem habet catechiſmus Racovienſis, cujus verba ſupra recitavit GERHARDUS. Et JO. VOLKELIUS *libr. IV. de vera religione, cap. XXII. f. 316.* ſequentem in modum ſcribit: *Nativus & genuinus horum Chriſti verborum ſenſus eſt: hæc actio frangendi & manducandi panis hujus, eſt commemoratio & adumbratio quædam eius, quod corpori meo futurum eſt, & hæc actio fundendi & bibendi vini huius commemoratio & repræſentatio quædam eſt, quod ſanguini meo fiet.* Add. ipſum SOCINUM *de uſu & fine cœnæ dominicæ tom. I. oper. fol. 753, 763, 770, 775.* SMALCIUM *contra Franzium diſput. XI. f. 328, 337. & diſput. XII. f. 347, 349.* SCHLICHTINGIUM *contra Meiſnerum de trinitate f. 708, 746, 781, 830.* aliosque Socini adſeclas, qui & hoc addunt, ipſam fractionem panis a Chriſto eſſe præceptam, finemque ſacræ cœnæ non eſſe *obſignativum* & *exhibitivum* eorum

enim ſcribit Oſtorodus in inſtitut. germ. cap. 38. pag. 340. *Dicimus, quod Chriſtus propter nullam aliam cauſam panem corpus & vinum ſanguinem adpellaverit, quam quod quatenus panis fran-*

rum beneficiorum, quæ meruit nobis Chriſtus traditione ſui corporis, & effuſione ſui ſanguinis; ſed eſſe nude *ſignificativum* & *theoretice commemorativum* ingentis illius Dei erga nos caritatis, morte Chriſti confirmandæ. Diſputat contra hanc Socinianorum ſententiam GERHARDUS noſter infra *cap. XI. §. CXVIII. cap. XVI. §. CXC. cap. XX. §. CCXX.* itemque in *ſynopſ. Neophotin. §. XXII. tom. II. diſput. academ. fol. 1035. tom. I. part. II. diſput. XV. §. XXII. f. 1509.* Jungi merentur ex noſtris theologi Wittebergenſes in *refutat. catech. Racov.* germanice edita, *art. V. cap. III. f. 379-394.* THEOD. THUMMIUS in *impiet. Photin. art. XVII. fol. 599, 623.* JOSUA STEGMANNUS in *anti-photinianiſmo diſp. XLIX. L. LI. fol. 561, 592.* CALOVIUS in *ſocin. profligat. S. VIII. art. II. qu. 1. ad 6. f. 881-921.* & in *der Entdeckung der ſocinianiſchen ſecte, libr. VIII. cap. V. qu. 1-6. f. 474, 483.* SCHERZERUS in *colleg. anti-Socin. diſp. CXI. CXX. fol. 962.* & *f. 1029.* edit. novæ, & LUDOV. GEORG. OEDERUS, in eruditis *adnotationibus*, quibus editionem catechiſmi Racovienſis, Francof. & Lipſ. *MDCCXXXIX.* 8. abs ſe editam, inſtruxit, *p. 494. ſeqq.* & *p. 508. ſeqq.* Ex theologis Reformatis vero JO. HOORNBECKIUS in *ſocinianiſmo confutato, tom. III. libr. III. cap. I. S. II. fol. 241. ſeqq.* & SAM. MARESIUS in *hydra ſocinianiſmi expugnata tom. II. libr. IV. cap. XXII. f. 674, 746.* cumprimis heic ſunt conſulendi.

Socinianis, de quibus modo diſſeruimus, ad latus ponimus JAC. ARMINII diſcipulos, qui in Belgio *Remonſtrantes* adpellantur. Hi in eo quidem ſuffragantur SOCINI ſectatoribus, quod ſymbola euchariſtica tanquam mera *nudaque ſigna* corporis & ſanguinis Chriſti tantum, per modum *cærimoniæ*, accedente cumprimis *fractione* atque *effuſione*, mortem Chriſti cruentam *adumbrent*, eamque ob rationem *corpus* & *ſanguis* domini adpellentur; ut proinde verborum Domini: *hoc eſt corpus meum*, hic emergat ſenſus: „ hæc actio, quam nunc inſtituo, „ vobis repræſentat, quo modo corpus meum „ pro vobis frangendum, ſanguisque meus pro „ vobis effundendus ſit „. In eo tamen a Socinianis hactenus diſcedunt, quod præter *commemorationem* ſolam, quam iſti ſtatuunt, etiam vim *confirmationis fidei*, ſed *ſymbolicam* duntaxat atque *obiectivam*, per repræſentationem ſeſe exſerentem, obſcuriuſcule concedunt. Addunt, in toto hocce ritu non aliud quærendum eſſe myſterium, nec de eo tam operoſe diſputandum eſſe. Vid. Remonſtrantes *confeſſ. cap. XXIII. §. 4. apolog. ad cenſuram cap. XXIII f. 250. 255.* JAC. ARMINIUM *artic. diligenti examine perpend. de cœn. dom. theſ. I. oper. p. 787.* SIM. EPISCOPIUM *diſputat. privatim olim habitarum part. II. diſput. XLIX. theſ.* VII. *tom.* II. *oper. fol. 439.* & *part.* III. *diſp.* XXX. *theſ.* X. *fol. 459.* STEPH. CURCELLÆUM *præfat. in opera Epiſcopii §. I. fol. 792.* & vel maxime PHIL. LIMBORCHIUM *theolog. chriſtian. libr. V. cap. LXXI. per tot.* inprimis *§. VI.* & *XIV. f. 616, 628. ſeqq.* edit. quart. & *cap. LXXII. §. II.* & *III. f. 629.* Ex noſtris theologis, qui Arminianos confutarunt, præter BROCHMANDUM, HÜLSEMANNUM, SCHERZERUM, CALOVIUM, QUENSTEDIUM aliosque, cumprimis legi heic meretur GUSTAV. GEORG. ZELTNERUS in *breviario controverſ. cum Remonſtrant. agitatar. cap. XLI. p. 429. ſeqq.* Conferenda, quæ theologi Reformati, Leidenſes cumprimis in *cenſ. confeſſ. Remonſtrant. fol. 306. ſeqq.* JAC. TRIGLANDIUS in *antapologia ſeu refutatione apolog. Remonſtrant. cap. LVII. f. 695.* LEONHARD. RYSSENIUS in *ſynopſ. impuræ theolog. Remonſtrant. cap. XIII. §. 16, 17, 18, 19.* NICOL. BODECHERUS in *ſociniano-remonſtrantiſmo cap. XXIII. p. 169, 171.* aliique hanc in rem ſcripſerunt.

Nec prætermittendi heic ſunt theologi Angli, quorum nonnulli Reformatorum, alii vero Arminianorum ſeu Remonſtrantium veſtigia hodie ſequuntur. Cumprimis vero notari heic meretur BENJAMIN HOADLEY, celeberrimus quondam Angliae epiſcopus, qui in libro, quem de ſacra euchariſtia in lucem publicam edidit, veram & realem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentiam multis iisque ſat ſpecioſis argumentis impugnavit. Index huius libri anglico ſermone conſcripti hic eſt: *a plain account of the nature and end of the ſacrament of the Lord's-ſupper* &c. Prima eius editio Londini *MDCCXXXV.* 8 lucem adſpexit publicam. Converſus poſtea fuit hicce libellus in linguam gallicam prodiitque ſub titulo: *traité ſur la nature, le but & les effets du ſacrement de la ſainte cêne.* Habetur quoque eiusdem verſio germanica ann. *MDCCLVIII.* Berolini 8. typis exſcripta, quam AUG. FRID. WILHELMUS SACKIUS, theologus quondam Berolinenſis, præfatione inſtruxit. Licet vero

frangitur & comeditur, vinum autem, quatenus in calicem effunditur & bibitur, corporis ſui pro nobis fracti, & ſanguinis ſui pro nobis effuſi figura & expreſſa imago ſit, quando mortis

X 2 *Domi-*

vero in ipſa libri inſcriptione nomen auctoris olim additum haud fuerit, aliunde tamen certo conſtabat, illum fuiſſe laudatiſſ. HOADLEIUM, epiſcopum primo Bangorienſem, paullo poſt Salisberienſem, ac tandem Vintonienſem, id quod etiam ex germanica eius verſione, quam modo commemoravimus, abunde patet. Ad ipſam HOADLEII ſententiam quod attinet, ea huc redit: panem ac vinum ſacræ cœnæ eſſe tantum mnemoſyna corporis Chriſti pro nobis in mortem traditi & ſanguinis eiusdem pro nobis effuſi iam prorſus abſentis. Unde verba inſtitutionis: *hoc eſt corpus meum*: ita interpretatur, ut tantum de pane ac vino illa dicta exiſtimet, adeoque improprium ſenſum propoſitionibus hiſce adfingat. Finem vero ſacræ cœnæ in eo duntaxat ponit, ut panem in illa accipiamus in memoriam corporis Chriſti fracti, vinum autem bibamus in memoriam effuſi eiusdem ſanguinis. Atque ex hoc ipſo epuli ſacri fine hanc deducere vult ſequelam, dogma cum transſubſtantiationis, tum cuiuscunque corporalis præſentiæ ſervatoris noſtri in ſacra cœna falſum eſſe, immo prorſus abſurdum. Ita enim verba auctoris in verſione gallica habent: *Ceci ſeul peut fournir à un chrêtien, qui n'eſt pas même ſavant, un argument fort court, mais bien clair, pour prouver l'abſurdité & la fauſſeté du dogme de la transſubſtantiation & de toute preſence corporelle de notre ſauveur dans ce ſacrement.* Addit & hoc, cum ſacra euchariſtia mera ſit cærimonia, non opus eſſe homini chriſtiano ad eam accedenti probatione ſui ipſius.

Plurimum tamen hæc HOADLEII ſententia diſplicuit theologis quibusdam Anglis, qui eandem ad Socinianorum placita propius accedere iudicarunt. Unde *partim* expreſſo, *partim* vero ſuppreſſo nomine ſuo, libellum huius epiſcopi adoriri, eiusdemque ſententiam confutare, ſuarum duxerunt eſſe partium. In priorem claſſem pertinent *I*) RICHARD. WARRENIUS, theolog. doctor ac rector Cavendiſienſis in comitatu Suffolcienſi, qui A. *MDCCXXXVI.* librum tribus conſtantem partibus edidit, hac inſcriptione inſignitum: *an anſwer to a book intitled &c.* hoc eſt, *reſponſio ad librum, qui titulum fert; plena expoſitio naturæ ac finis ſacræ cœnæ* &c. 8. *II.*) THOMAS BRETT, doctor iuris, qui eodem anno Hoadleio oppoſuit *a true ſcripture account* &c. id eſt, *veram ac ſcripturariam expoſitionem naturæ & fructuum ſacræ euchariſtiæ*, 8. *III*) CONYERS PLACE, qui *remarks on a treatiſe intitled* &c. hoc eſt, *notas in tractatum, qui inſcribitur: explicatio naturæ ſacr. cœnæ &c.* Londini 8. evulgavit. *IV.*) GLOSTER RIDLEY, baccalaureus iuris, qui ann. *MDCCXXXVI. the chriſtian paſſover &c.* h. e. *paſcha chriſtianorum in quatuor ſermonibus expoſitum*, typis exſcribendum curavit. Cumprimis *V*) notandus heic eſt DANIEL WATERLANDIUS, theologus Cantabrigienſis, qui non tantum in ſermone ſacro, quem coram clero in ſynodo Middleſexienſi ann. *MDCCXXXVI.* congregato, publice recitavit, Hoadleii ſententiam ſibi confutandam ſumſit; ſed & ann. *MDCCXXXVII. a revievv of the doctrine of :'• euchariſt. &c.* h. e., *examen doctrinæ de euchariſtia &c.* eidem oppoſuit, tandemque ann. *MDCCXXXVIII. the chriſtian ſacrifice explained &c.* i. e. *ſacrificium chriſtianorum dilucide expoſitum* &c. edidit. Nec *VI.*) prætermittendus heic eſt GUIL. WHISTONUS, Arianorum placitis addictus, qui ann. *MDCCXXXVI. the primitive euchariſt reviv'd &c.* hoc eſt, *expoſitionem doctrinæ & praxeos chriſtianorum duorum primorum ſeculorum circa celebrationem ſacræ cœnæ &c.* luci expoſuit publicæ. Adiungimus eidem *VII*) GUILIELMUM LAW, cuius ſcriptum: *a demonſtration of the groſſ and fundamental errors of a late book called &c.* i. e. *demonſtratio craſſiorum ac fundamentalium errorum, detectorum in libro: explicatio naturæ &c.* Londini *MDCCXXXVII.* prodiit. Agmen vel tandem claudat *VIII*) GUIL. HARRISIUS, theologus presbyterianorum, quos vocant, partibus addictus, isque haud incelebris, qui *examen ſuccinctum de natura ſacramenti ſacræ cœnæ*, anglico ſermone conſcriptum, Londini *MDCCXXXVII.* emiſit.

Prodierunt vero & alia ſcripta HOADLEIO oppoſita, quorum auctores nomina ſua occultarunt. Recenſuit illa clariſſ. GE. DAV. HEFELINUS in *examine ſuccincto controverſiarum quarumdam de ſacra cœna in Anglia nuper motarum*, noſtroque ſub præſidio Tubingæ anno *MDCCLIX.* publice defenſo, §. *VII. pag.* 12. *ſeqq.* qui & §. *IX.* eorum, qui cauſſam HOADLEII in ſe defendendam ſuſceperunt, fecit mentionem. Cumprimis vero evolvi heic meretur *la bibliotheque Britanique, tom. VI. VII. VIII. IX.* & *XII.* ubi de ſcriptis iſtis in celebri hac controverſia in utramque partem editis uberius diſſeritur. Nos hoc unicum adiicimus, quod & extra Angliam complures fuerint theologi

Domini recordamur, *quemadmodum vidimus in ſimili cauſa factum eſſe*, *nempe cum in ſacris literis agnus*, *quem Judaei quotannis ex mandato Domini edebant*, peſach *ſeu* tranſitus *Domini ſaepius adpellatur*. Catech. Racov. major cap. III. p. 223. *Simplex & verus verborum Chriſti ſenſus eſt hic*, *ac ſi dixiſſet*: *opus fractionis & manducationis panis eſt adnunciatio &*

logi, qui contra HOADLEIUM calamum ſtrinxerint. Ex Belgis id fecit DAVID MILLIUS in diſſertatione *de obligatione hominis chriſtiani ad ſacram cœnam*, primum ſeorſim edita, poſtea vero eiusdem *miſcellaneis ſacris* Amſtelodami anno *MDCCLIV.* 4. editis, inſerta. In Germania vero noſtra PAULUS SCHAFFHAUSENIUS & b. SIGISM. JAC. BAUMGARTENIUS ſententiam Hoadleii examini theologico ſubiecerunt; *ille* quidem in differt. *de vera notione vocabuli κοινωνια* Lipſiæ *MDCCXXXVIII.* habita; *hic* vero in *vindiciis veræ & realis corporis & ſanguinis Chriſti in S. cœna præſentiæ*, Halæ *MDCCXLIV.* editis, *ſect. II. p. 10. ſeqq.* Idem fecit HEFELINUS in *diſſertat.* ſupra iam a nobis *excitata* §. *X - XIV. pag. 15. ſeqq.*

Miſſa controverſia hac in Anglia olim magnis animorum motibus agitata, pergimus iam ad enarrandam *fanaticorum* de hocce argumento ſententiam. Statim ab eo tempore, quo emendata per LUTHERUM ſunt ſacra, certatim varii generis fanatici in myſterium hocce inprimis involarunt. Primi inter eos fuerunt *Anabaptiſtæ*, qui etſi ipſum ſacræ cœnæ uſum haud aboleverint, hocce tamen ſacramentum in *meræ ſignificationis* & *commemorationis cærimoniam*, ſine ullo alio effectu, commutarunt, ac veram realemque corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra euchariſtia præſentiam diſertis verbis negarunt. Patet hoc ex eorum confeſſionibus publicis, verb. grat. *Embdana art. XXII.* itemque *Hornana*, nec non aliis ſcriptis, quæ brevitatis ſtudio heic prætermittimus. Neque aliam eſſe recentiorum *Mennonitarum*, qui veterem Anabaptiſtarum theologiam in multis repurgarunt, ſententiam, ex eorum *confeſſione*, quam HERMANNUS SCHYN *hiſtoriæ Mennonitarum part. I.* inſeruit, & quidem eiusdem *art.* XXXIII. & XXXIV. colligimus. De CASP. SCHWENCKFELDIO eiusdemque adſeclis pariter conſtat, eos præſentiam iſtam realem, de qua heic ſermo eſt, olim negaſſe, quod poſtea reliqui quoque fanatici inde a WEIGELII temporibus ad noſtrum usque aevum fecerunt. Longius progreſſi ſunt *Quackeri*, qui ſacram cœnam ſusque deque habentes, eandem plane intermiſerunt, tanquam *figuram*, aliquando in eccleſia apoſtolica imbecillium cauſſa celebratam, ſed veluti umbram, nunc, ubi ſubſtantiam adſecuti ſumus, ceſſantem & hodie chriſtianis minime incumbentem; uti ipſa ROBERTI BARCLAII verba habent. Vid. eiusdem *apolog. theologiæ vere chriſt. theſ. XIII. §. VI. ſeqq.* Ut alios idem ſentientes, atque a BAYERO & SCHELGUIGIO magno numero excitatos, taceamus. Eorum veſtigia ſecutus eſt THEODORUS SCHERMERUS quidam, qui in peculiari libello germanico ſermone, ſub titulo: *Anmerkungen vom Abendmahl*, Bremæ *MDCXCIX.* 8. edito, eandem ſententiam propugnandam in ſe ſuſcepit, atque a nonnullis noſtratium confutatus fuit. Vid. *die unſchuldige Nachrichten* ad ann. *MDCCVII. p. 828. ſeqq.* inprimis *p. 833. ſeqq.* itemque ad ann. *MDCCX. p. 623. ſeqq. MDCCXI. p. 367. ſeqq.* alibique.

Fanaticis modo recenſitis accenſendus quoque eſt JO. CONR. DIPPELIUS, qui ſub nomine ficto CHRISTIANI DEMOCRITI varia in lucem publicam edidit ſcripta, in quibus præcipua religionis noſtræ dogmata, interque ea doctrinam quoque de præſentia reali corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra euchariſtia, impugnare annisus eſt. Fecit id cumprimis in libro, qui inſcribitur: *papiſmus proteſtantium vapulans*, *part. I. cap. I. p. 72.* & *part. II. c. II. p. 155, 156.* refutatus ea propter a FRANC. ALBERT. ÆPINO, theologo Roſtochienſi, in *matæologia fanatica*, *cap. XI. theſ. II. p. 421. ſeqq.* Reliquos auctores, qui in refellendis fanaticorum de ſacra cœna erroribus ſtudium ſuum operamque collocarunt, enarravit JO. OLEARIUS, theologus quondam Lipſienſis, in *ſynopſ. controverſ. ſelectiorum*, *quæ nobis cum fanaticis intercedunt*, *diſput.* XII. *theſ. LX. p. 543.* Addi tamen iis meretur GUSTAV. GEORG. ZELTNERUS in *breviario controverſ. cum enthuſiaſtis & fanaticis adhuc agitatarum*, *controv.* XXIII. *p. 367. ſeqq.*

Denique ex noſtris commemorandus quoque nobis heic eſt CHRISTOPH. AUG. HEUMANNUS, theologus nuper Gœttingenſis, qui, derelicta eccleſiæ noſtræ ſententia, Reformatorum in articulo de ſacra cœna partes defendendas in ſe ſuſcepit in libello poſthumo ann. MDCCLXIV. edito, cui titulus: *Erweiß*, *daß die Lehre der Reformirten Kirche vom heil. Abendmahle die recht und wahre ſeye.* Vid. de eo *die Gœttingiſche gelehrten Anzeigen* ad ann. MDCCLXIV.

& velut repraeſentatio ejus, quod accidet meo corpori: & infuſio ac bibitio vini eſt adnunciatio & velut repraeſentatio ejus, quod accidet meo ſanguini: aut (ut ſimul apoſtoli Pauli verba 1 Cor. XI. 26. interpretemur) bibitio ex eo calice eſt adnunciatio immenſi amoris Dei, quem in novo fœdere nobis obtulit, qui per mortem Chriſti confirmatus eſt. In eundem ſenſum ſcriptum eſt de inuſitato eſu agni paſchalis, quod ſit tranſitus Domini. Ibidem verba apoſtoli 1 Cor. X. 16. *calix benedictus, cui benedicimus, eſt communicatio ſanguinis*, &c. catecheſis ſic interpretatur: *Qui calici benedicunt, hoc eſt, ejus participes fiunt & nomen Domini devote laudant, ſimiliter qui panem una frangunt, publice teſtantur, quod participes facti ſint corporis & ſanguinis Chriſti, hoc eſt, omnium bonorum, quae Chriſtus per ſuam mortem adquiſivit, ſicuti paulo poſt de Iſraëlitis dicit, qui de immolatis ederant, quod participes ſint altaris, hoc eſt, omnium eorum, quae in illo cultu promiſſa erant.* Quid de hac verborum Chriſti & apoſtoli perverſione ſtatuendum ſit, patere poteſt ex ſuperioribus.

CAPUT XI.

DE VERA, REALI ET SUBSTANTIALI CORPORIS ET SANGUINIS CHRISTI IN SACRA COENA PRÆSENTIA.

§. XCVIII. Poſteaquam demonſtratum eſt, verba ſacræ cœnæ κατὰ τὸ ῥητὸν, ſecundum genuinam propriam & nativam ſignificationem accipienda eſſe, ſententia noſtrorum eccleſiarum de vera, reali & ſubſtantiali corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentia non poteſt eſſe dubia vel incerta, cum ex verbis inſtitutionis κατὰ ῥητὸν & proprie acceptis immediate profluat, id quod plerique ex ipſis adverſariis haud inviti agnoſcunt ac fatentur, eo enim fine τὸ ῥητὸν tanto conatu, licet irrito, impugnant, ut veram, realem & ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentiam, utpote humanæ rationi prorſus repugnantem, evertant. Monemus autem denuo propter calumnias adverſæ partis, nos nec *impanationem* (*), nec

Qualis præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in S. C. a nobis ſtatuatur.

Conferenda, quæ ven. JO. GE. PLITTIUS de hocce argumento ſcripſit in *dem Beweiß, daß die Lehre der evangeliſchen Kirche von dem heil. Abendmahle die rechte und wahre ſeye.* Francof. ad Mœn. MDCCLXIV. 8. Ut alia ſcripta huc pertinentia in rerum præſentia taceamus.

(*) Cum Bucerus in epiſtola ad Comandrum fateatur, *ſe Luthero imputatione dogmatis de impanatione injuriam feciſſe*, nihilominus Berolinenſis politicus in infelici ſalvatione ſuarum cauſarum, *Regung der zwælff Haupturſachen* p. 635. cum illa Buceri confeſſio illi objecta eſſet, regeſſit: *Et manet Lutheri opinio de cœna impanatio & conſubſtantiatio.* GERHARDUS.

Ut bini hi unionis modi, qui a nonnullis perperam huc advocantur, rectius intelligantur, ſequentia paucis notamus:

I) *impanationis* vocabulo deſignari *localem* corporis in pane, tanquam in receptaculo, & vini in ſanguine *incluſionem*. Solet hæc de *impanatione* ſententia RUPERTO, abbati Tuitienſi, qui ineunte ſeculo XII. floruit, a nonnullis tribui. CÆSAR BARONIUS eandem hiſce verbis ediſſerit: *In errorem illum impegit incaute, quo adſeruit, in ſacratiſſimo euchariſtiæ ſacramento ita ineſſe vere ipſum integrum corpus & ſanguinem Chriſti; ut tamen ſubſtantia ipſa panis & vini etiam integra remaneret.* Vid. eiusdem *annal. ad ann. MCXI.* in fine. Damnatus fuit iſte error in concilio Lateranenſi ſub INNOCENTIO IV. P. R. celebrato. Sunt tamen alii, qui RUPERTUM rectius de ſacra euchariſtia ſenſiſſe, contendunt. Legenda, quæ JO. GUIL. BAIERUS, theologus quondam Jenenſis, hac de re adnotavit in ſingulari diſſertatione *de impanat. & conſubſtantiatione*, quæ in *decade I. diſſertat.* eius *theolog.* exſtat §. XXI. Tribuitur quoque hæc ſententia JO. DE PARISIIS, exeunte ſeculo XI. claro, atque ab ordine theologorum Pariſienſium, condito decreto, olim damnata fuit. Ex recentioribus ANDREAM OSIANDRUM, theologum primum Norimbergenſem, poſt Regiomontanum, eidem errori addictum fuiſſe, nonnulli pertendunt. Vid. PHIL. ME-

MELANCHTONEM *libr.* II. *epiſt.* 447. Quin ipſi MART. LUTHERO noſtræque eccleſiæ eundem imputant nonnulli ex cœtus Romani doctoribus, ſpeciatim ROBERT. BELLARMINUS, *libr.* III. *de ſacra euchariſtia*, *cap.*XI. Verum perperam hoc fieri, luculenter comprobavit BAIERUS, *loco excitato* §. XXIV. noſtræque eccleſiæ theologos ab hocce errore penitus abhorrere, ſupra recte monuit GERHARDUS. Occaſionem calumniæ huic præbuiſſe videntur particulæ *in*, *cum*, *ſub*, quibus tamen ad præſentiam realem exprimendam, neutiquam vero ad localem incluſionem ſignificandam, uſi ſunt eccleſiæ noſtræ theologi, qui ipſos veteris eccleſiæ doctores particulas iſtas adhibuiſſe, oſtenderunt. Factum hoc ab ipſo GERHARDO §. XCVI. *de ſacr. cœna*, *p.* 160. *ſeqq.* & poſt eundem a IO. BENED. CARPZOVIO in *iſagog. ad libros ſymbol. p.* 346. *ſeqq.* aliiſque. Quem ad modum vero *impanationem* reiiciunt noſtri theologi, ita

II) nec *conſubſtantiationem*, quam vocant, admittendam eſſe cenſent. Diverſimode quidem vocabulum hoc accipi ſolet. Interdum enim συσσωμάτωσιν, ſeu localem duorum corporum *coniunctionem*, interdum autem utriusque corporis *commixtionem* denotat, qua panis cum corpore, & vinum cum ſanguine in unam ſubſtantiam, ſeu maſſam, *coaleſcere* fingitur. Sed in neutra ſignificatione eccleſiæ noſtræ tribui poteſt monſtroſum *conſubſtantiationis* dogma, cum nec localem iſtam corporum duorum *coniunctionem*, nec *commixtionem* quandam panis & corporis Chriſti, vinique & ſanguinis, ſtatuant Lutherani. Copioſe hoc ipſum oſtenderunt BAIERUS, ſupra iam nobis laudatus, in peculiari diſſertatione, & DAVID GERTMANNUS in *exercitatione anti-Tilliana*, Francof. & Lipſiæ *MDCCVII.* edita, inque *actis eruditor.* ad ann. *MDCCVII. p.* 347. *ſeqq.* adcurate recenſita. Quibus iungi meretur b. BUDDEI *ſylloge recentiſſimarum de ſacra cœna controverſiarum*, quæ *part.* II. *miſcellan. ſacror.* inſerta legitur, §. XXVII. *p.* 85. ubi & in *nota*, textui ſubiecta, obſervat vir doctiſſimus, „ eos, qui conſub„ ſtantiationem nobis obiiciunt, inter alia „ & eum in finem hoc facere, ut inde con„ cludere liceat, ex ſcholaſticorum commen„ tis & hanc ſententiam, ut alias, in eccleſiam „ Lutheranam receptam eſſe. Hinc vir qui„ dam illuſtris CHRISTIAN. THOMASIUS, „ iuris conſultus Halenſis b. Lutherum con„ ſubſtantiationem a GABRIELE BIELIO, „ OCCAMI diſcipulo, celebri doctore ſchola„ ſtico, didiciſſe exiſtimat. At GABRIELEM „ BIELIUM, theologum Tubingenſem, nec „ OCCAMI diſcipulum fuiſſe, nec conſubſtan„ tiationem docuiſſe, oſtendit PFAFFIUS in *diſſertat. de conſecratione veterum euchariſtica*, quæ primum ſeorſim prodiit, poſtea vero *ſyntagmati diſſertationum theolog.* inſerta fuit §. XVI. *p.* 499. *ſeqq.* Jam vero, quod

III) notamus, præter *impanationem* ac *conſubſtantiationem*, alii quoque præſentiæ realis modi, nimirum *adſumtio*, *augmentatio*, *concomitantia* & *unio*, a nonnullis conſtitui ſolent, nec abs re fore arbitramur, ſi de his quoque nonnulla heic ſubiungamus.

Adſumtionem vocant, qua panis vinumque per conſecrationem cum corpore & ſanguine Chriſti, immo & cum divina eius natura hypoſtatice uniri creduntur. Sunt tamen nonnulli, qui huncce præſentiæ realis modum ſub *impanationis* nomine comprehendunt, cum alias per *impanationem* incluſio localis corporis Chriſti in pane intelligatur, & ita ab adſumtione diſtinguatur, ut ex ſupra dictis patet. Tributa fuit hæc de *adſumtione* ſententia non tantum in ſynodo Hieroſolymitana, a DOSITHEO patriarcha anno MDCLXXII. celebrata, LUTHERO eiusdemque adſeclis, ſed idem etiam ex cœtus Romani doctoribus, præter BELLARMINUM, quem ſupra excitavimus, fecerunt MART. BECANUS in *manuali controverſiar. libr. II. cap. III.* MARGARINUS DE LA BIGNE, *biblioth. patr. tom. VI. pag.* 389. aliique, quibus nonnulli ex eccleſiæ Reformatæ theologis ſuum præbuerunt adſenſum. Occaſionem illis dederunt verba b. LUTHERI, quæ exſtant in libro *de captivitate Babylonica*, *cap. de euchariſtia*, *tom. II. Jenenſ. latin. f.* 278. Verum, ſi verba iſta curatius conſiderentur, facile patebit, ea neutiquam unionem *ſacramentalem* cum *perſonali* plane eandem facere, ſed utramque duntaxat ratione *extremorum* comparare, ſiquidem iſta ita inter ſe coniunguntur, ut tamen neutrum aboleatur, ſed utramque eſſentiam ſuam conſervet: prout uberius oſtendit BAIERUS in *diſſert.* ſupra iam *adlegata* §. XXIV.

Ad *augmentationem*, ſive ἐπαύξησιν, quod attinet, ex mente eorum, qui eandem ſtatuunt, corpus Chriſti incorruptibile ſemper augetur, novumque quaſi corpus ſuccreſcit, quo fit, ut illud nunquam abſumatur, ſed euchariſtiæ ubivis diſtribuendæ ſufficiat. Hancce opinionem, quæ manducationem *phyſicam*, ſeu *Capernaiticam* ſupponit, adoptavit olim JO. DAMASCENUS in epiſtola ad *Zachariam*, *epiſcopum Dororum*, quæ inſerta eſt *oper.* eius *tom. I. p.* 655. edit. MICH. LEQUIEN. Secuti quoque eandem ſunt nonnulli ex Græcis, quorum tamen exiguus valde eſt numerus. Recentiori vero ævo huncce errorem nonnulli ex noſtris recoxerunt, ſpeciatim SALOMO BETULIUS, qui ſub ficto

ficto Frid. Vulteii nomine, Mitaviæ in Curlandia tractatum hac inſcriptione inſignitum: *Caro & ſanguis domini noſtri Jeſu Chriſti,* in lucem publicam edidit, quem tamen a fratribus eapropter reprehenſus, ipſemet poſtea refutavit; nec non quidam Everminus Swidde, eccleſiæ Hornanæ in Hollandia ſeptentrionali paſtor, qui in *ſermonibus eccleſiaſticis de adſcenſione Chriſti & ſeſſione ipſius ad dextram patris,* Amſtelodami anno MDCCIX. lingua Belgica typis exſcriptis, eandem opinionem, ab unione ſacramentali, quam noſtra ſtatuit eccleſia, plane diverſam, propugnare haud dubitavit.

Sequitur *concomitantia*, quæ nihil aliud eſt, quam adfixio corporis ad panem, & vini ad ſanguinem, ita ut duæ ſubſtantiæ in ſacra euchariſtia ſimul accipiantur, licet neutra in altera includatur. Hanc nonnulli tribuunt Jo. Calvino. Adfirmavit enim Calvinus, *corpus Chriſti* quidem in ſacramento *non vere & realiter adeſſe, ſed tamen a credentibus vere & realiter manducari, nec fide id tantum & figura fieri, ſed per fidem tanquam inſtrumentum re ipſa ſubſtantiam divini illius corporis nobis offerri, exhiberi, communicari.* Clarius tamen hanc ſententiam ediſſeruit noſtræque attribuit eccleſiæ vir illuſtris, Godefr. Guil. Leibnitius, in *diſcours de la conformité de la foy avec la raiſon* §. XVIII. Ibi enim hæc leguntur verba, ex gallico ſermone in latinum converſa: *qui evangelicæ religioni ſunt addicti haud adprobant dogma conſubſtantiationis, vel impanationis, quod ipſis nemo, niſi qui eorum ſententiam non ſatis perſpectam habet, imputare poteſt. Neque enim admittunt incluſionem corporis J. C. in pane, nec ullam quoque unionem unius cum altero requirunt, ſed concomitantiam duntaxat ſtatuunt, ita ut ſubſtantiæ ambæ ſimul accipiantur,* cum ſacra cœna diſtribuitur. Addit vir celeberrimus, ſententiam Calvini, *qui participationem ſubſtantiæ corporis Chriſti in ſacra euchariſtia* admittit, ex multorum ſententia, *forſitan non differre* a ſententia eorum, qui Auguſtanæ confeſſioni ſunt addicti, niſi in eo, quod credat, *præter receptionem oralem fidem ad eam requiri, unde & indigni non poſſint non excludi.* Ipſe etiam vir illuſtris eandem ſententiam §. XIX. ſuo adprobare videtur calculo, putatque, eandem ex hypotheſi quorundam magni nominis philoſophorum, *quod corpus aliquod, etiam ſecundum naturæ ordinem, immediate in diſtans, inque plura ſimul corpora remota una eademque actione agere poſſit,* ipſi rationi probabilem reddi poſſe. Hinc, cum obſervaſſet, actionem in diſtans nunc inſtaurari in Anglia per Newtonum, cui & Lockius in *reſponſ.* ſua *ad epiſcopum Stillingfléetum* fuerit ſuffragatus, ſtatim ſubiicit: *Hoc etiam pacto confeſſionis Auguſtanæ theologi adſerunt, in Dei poteſtate eſſe, non modo ut corpus unum in alia plura corpora a ſe invicem remota immediate agat, ſed etiam ut iis adſit, in ipſisque recipiatur, ſed ea ratione, ut intervalla locorum & dimenſiones ſpatiorum hic attendi non debeant. Quod quamvis naturæ vires ſuperet, auctoris tamen naturæ potentiam excedere non putant, cui facile ſit, ſancitas a ſe leges abolere, vel ſuſpendere, quoties libet, eadem prorſus ratione, qua ferrum aquæ innatare iuſſit, & vim activam ignis in humana corpora cohibuit.* Verum hanc de *concomitantia* ſententiam eccleſiæ noſtræ tribui haud poſſe, nec admittendam eſſe, vel ex eo patet, quoniam actio immediata in diſtans nondum ſatis fuit comprobata, nec ab ipſo illuſtri auctore admittitur. Accedit, quod actio talis in diſtans a præſentia corporum inter ſe diſtantium plurimum differt, ut proinde ab una ad aliam nulla legitima necti queat conſequentia. Unde & theologi Auguſtanæ confeſſioni addicti eiusmodi actionem in diſtans pro fundamento præſentiæ realis nunquam poſuerunt, prout dudum monuerunt b. Christoph. Matth. Pfaffius in *diſſert. de conſecratione veterum euchariſtica*, quæ in *ſyntagm. diſſertat. theolog.* exſtat, §. XVII. *p.* 510. atque b. Buddeus in *ſylloge recentiſſimar. de ſacra cœna controverſ.* quæ *miſcell. ſacr. part. II.* inſerta eſt, §. XXVIII. *p.* 85. *ſeqq.* in *not.* Reſpondit equidem Pfaffio illuſtris Leibnitius in *actis erudit. Lipſ.* ann. MDCCXV. *p.* 376. ſed conferenda, quæ rurſus hac de re monuit laud. Pfaffius in *primit. Tubing. part. poſt. pag.* 259.

Supereſt unicus præſentiæ realis modus, isque verus ac genuinus, *unio* nimirum *ſacramentalis*, ſupra a Gerhardo §. XCVIII. itemque §. LXIX. luculenter expoſita, quam eccleſia noſtra ſtatuit, prout ex *formula concordiæ art. VII. p.* 725. *ſeqq.* abunde patet. Conferri merentur, quæ, præter Gerhardum noſtrum, Jo. Bened. Carpzovius, *iſagoge in libros ſymbolicos, p.* 344. alibique paſſim, Io. Musæus theologus quondam Ienenſis, *prælectionib. in epitomen formulæ concordiæ, art.* VII. *cap.* II. *p.* 246. *ſeqq.* itemque b. Pfaffius in diſſ. modo adlegata *de conſecr. vet. euchariſt.* §. XVII. *p.* 503. *ſeqq.* de hocce argumento adnotarunt.

Neceſſarium eſſe duximus, varias haſce ſpecies, ſeu modos præſentiæ realis corporis ſanguinisque dominici uberius, quam quidem a Gerhardo factum id eſt, heic ediſſerere. Quod ſi enim quis ſpecies iſtas hactenus recenſitas con-

nec *conſubſtantiationem* (*), nec ullam aliam *phyſicam*, vel *localem* præſentiam ſtatuere, ſed credimus, docemus ac confitemur, juxta ipſius Chriſti inſtitutionem modo ſoli Deo cognito, nobis vero incomprehenſibili, pani euchariſtico tanquam medio divinitus ordinato corpus Chriſti vere, realiter & ſubſtantialiter præſens: vino euchariſtico ſanguinem Chriſti itidem vere, realiter ac ſubſtantialiter præſentem uniri, ut cum illo pane verum Chriſti corpus, cum illo vino verum Chriſti ſanguinem in ſublimi myſterio ſumamus, manducemus & bibamus. Hæc præſentia dicitur *ſacramentalis*, non eo ſenſu, quo adverſarii hac voce utuntur pro σχετικῇ *ſignificativa* præſentia, ſed quia res cœleſtis in hoc myſterio mediantibus externis ſymbolis ſacramentalibus nobis confertur & exhibetur. Dicitur *vera & realis* præſentia ad excludendum *figurativae*, *imaginariae & repraeſentativae* præſentiæ figmentum: dicitur *ſubſtantialis* præſentia ad excludendum adverſariorum effugium de ſola corporis & ſanguinis Chriſti efficacia in hoc myſterio præſente: dicitur *myſtica*, *ſupernaturalis & incomprehenſibilis* præſentia, quia non modo aliquo hujus ſeculi, ſed myſtico, ſupernaturali & incomprehenſibili corpus & ſanguis Chriſti in hoc myſterio adſunt. Quidam ex noſtratibus, ſecuti Cyrillum libr. X. in Joh. XIII. *corporalem* præſentiam vocarunt, reſpectu habito ad objectum, nequaquam vero ad modum; voluerunt hoc dicere, non ſolam virtutem & efficaciam, ſed ipſam ſubſtantiam corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentem eſſe; oppoſuerunt enim hanc vocem præſentiæ ſpirituali, prout ab adverſariis ea definitur, nequaquam vero hoc voluerunt, quod modo corporali & *quantitativo* corpus Chriſti præſens ſit. Sic Hilarius libr. VIII. de trin. pag. 101. adſerit, *Chriſti carnem naturaliter in nobis manere*, quod ibidem ſic exponit: *Per naturae veritatem Chriſtum in nobis eſſe, non tantum per concordiam voluntatis.*

Confirmatio noſtræ ſententiæ per generalem quendam ſyllogiſmum.

§. XCIX. Pro confirmatione noſtræ ſententiæ producimus hoc argumentum: Quidquid Chriſtus inſtituit ac ordinavit, illud vere ipſum præſtare firmiter eſt credendum. Atqui Chriſtus veram, realem & ſubſtantialem corporis & ſanguinis ſui in ſacra cœna præſentiam, inſtituit ac ordinavit. Ergo vera realis & ſubſtantialis corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentia firmiter eſt credenda. Ad *majoris* declarationem & confirmationem hoc notandum: 1.) quod voluntas & facultas ſint duo actionum principia & neceſſaria & ſufficientia. In actionibus humanis poſita voluntate non ſtatim ponitur facultas, quia non omnia, quæ homines volunt, etiam præſtare poſſunt, propter virium ἀδυναμίαν; ſed in actionibus divinis res aliter ſe habet, poſita enim voluntate ſtatim ponitur facultas propter infinitam Dei potentiam. Pſalm CXV. 3. *Dominus noſter in cœlo, quaecunque voluit, fecit.* Luc. I. 37. *Apud Deum non eſt impoſſibile omne verbum.* Quare cum Chriſtus ſit ἀνθρωπόθεος unus verus cum Patre & Spiritu ſancto Deus, ideo quæcunque vult, ordinat ac inſtituit, ea etiam præſtare & efficere poteſt (**). Si Chriſtus eſſet nudus tantum homo, & voluntas & facultas

confuderit, facile in eum dilabi poterit errorem, ut eiusmodi eccleſiæ noſtræ adſcribat ſententiam, quæ ab eiusdem mente prorſus eſt aliena.

(*) Non ſtatuimus præſentiam corporis & ſanguinis συνουσιαςικὴν *conſubſtantiativam*, quæ a nonnullis definitur *per unius ſubſtantiæ in alia incluſionem.* Abſit hinc iſtud figmentum. Non enim ſtatim eſt conſubſtantiatio, quando duæ ſubſtantiæ ſibi ſunt præſentes, alias quia divina & humana Chriſti natura per unionem perſonalem ſibi ſunt præſentes, in perſona Chriſti foret ea, quam adverſarii adpellant, conſubſtantiatio, ſed quando duæ ſubſtantiæ phyſico & naturali modo coexiſtunt. At res cœleſtis & res terrena in ſacra cœna phyſice & naturaliter ſibi non ſunt præſentes. GERHARDUS.

(**) Beza cont. Selneccerum p. 115. *Concludimus ergo, Chriſtum non modo nolle, verum etiam non poſſe velle corpus illud ſuum verum & περιγραπτὸν multis*

tas diſtincte probanda eſſent, ſed cum ſit non tantum homo, ſed & verus ac omnipotens Deus, ideo poſita & probata voluntate ſtatim ponitur ac probatur ipſa actio, inde etiam majorem propoſitionem non formavimus hoc modo: quidquid Chriſtus vult & poteſt, illud etiam præſtat, cum omne, quod vult, etiam poſſit, id ſi negatum eant adverſarii, ipſam Dei omnipotentiam proterve negant. 2.) Quod falſo nobis tribuant adverſarii, nos a Dei omnipotentia ita nude ac crude argumentari: Deus poteſt efficere, ut corpus Chriſti vere & realiter præſens ſit in cœna. Ergo vere præſens eſt. At ipſimet novimus Deum multa poſſe, quæ tamen nec facit nec vult facere, θεὸς πάντα, ὅσα θέλει, δύναται, οὐχ᾽ ὅσα δὲ δύναται, θέλει, ait Damaſcenus libr. I. orth. fid. cap. ult. Ergo non ab omnipotentia Dei, ſed a voluntate Chriſti in verbis inſtitutionis expreſſa argumentamur, quod Chriſtus corporis & ſanguinis ſui præſentiam in ſacra cœna ordinaverit, ac inſtituerit, cum vero omnia, quæ vult ac promittit, præſtare poſſit, ideo de complemento dubitandum non eſſe, dicimus. 3.) Quod τὰ θελητὰ ſint duorum generum, ut expoſuimus in tract. de elect. & reprobat. §. 75. Quædam vult Deus abſolute & ſimpliciter, quædam vero certa conditione; in poſteriori τῶν θελητῶν genere a voluntate ad effectum ipſum non licet procedere, ſed tantum in priori, ad quod cum ſacræ cœnæ inſtitutio pertineat, de *majore* nulla reſtat dubitatio.

Prima claſſis argumentorum pro adſtruenda reali & ſubſtantiali corporis Chriſti præſentia petitur ex Dominica inſtitutione.

§ C. Conſtituemus autem diſtinctas argumentorum claſſes, quibus *minorem* argumenti noſtri demonſtremus. *Primam* claſſem ſuppeditat dominica inſtitutio. Verba ſacræ cœnæ κατὰ ῥητὸν in ſenſu literali & proprio accipienda ſunt, ut ſuperius fuit evictum. Atqui eo modo ac ſenſu accepta realem & ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti præſentiam inferunt, quod ſic oſtendimus. 1.) Id quod in ſacra cœna manducandum ac bibendum nobis datur, illud vere, realiter ac ſubſtantialiter præſens eſt, quia λῆψις in manducatione ac bibitione conſiſtens prærequirit δόσιν, propter mutuam relationem, δόσις prærequirit veram præſentiam. Jam vero juxta ipſius Chriſti veracis & omnipotentis adſertionem in ſacra cœna non ſolum panis, ſed etiam corpus ipſius, nobis manducandum datur, ſiquidem porrecto pane benedicto dicebat ad apoſtolos: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum.* Porrecto benedicto calice dicebat: *Bibite, hoc eſt ſanguis meus.* Quod vero in prima coena, quæ eſt regula, forma & exemplar reliquarum omnium, manducandum ac bibendum Chriſtus dedit apoſtolis, illud adhuc hodie in euchariſtiæ adminiſtratione manducatur & bibitur vi ordinationis, inſtitutionis & mandati: *hoc facite.* Ergo corpus & ſanguis Chriſti vere, realiter & ſubſtantialiter in ſacra coena ſunt præſentia. Si obvertere velint, ex manducatione & bibitione non poſſe realem & ſubſtantialem præſentiam evinci, propterea quod manducatio & bibitio ſpiritualis, quæ fit fide coelos ſubvolante, intelligenda veniat, repetenda ſunt fundamenta ſuperius expoſita, quibus τὸ ῥητὸν in verbis hujus teſtamenti retinendum eſſe oſtendimus. 2.) Quod corpus in ara crucis pro nobis datum, illud in ſacra coena præſens eſt, & manducandum nobis datur, juxta adſertionem ipſius Chriſti: *Edite, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur.* Qui ſanguis in ara crucis in remiſſionem peccatorum noſtrorum effuſus eſt, ille in ſacra coena præſens eſt, & bibendus nobis datur juxta ejuſdem adſertionem: *Bibite, hoc eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Jam vero non typicum, non figurativum, ſed verum, reale & ſubſtantiale Chriſti corpus in ara crucis pro nobis datum; non typicus, non figurativus, ſed verus, realis & ſubſtantialis Chriſti ſanguis in ara crucis pro nobis effuſus eſt. Ergo

multis ſimul in locis in uſu conſiſtere. Danæus contr. Chemnitium p. 443. *Deum id facere non poſſe, ut corpus Chriſti verum ſit in pluribus locis.* Mart. in dial. f. 568. Simlerus contr. Jac. Andr. p. 55. Tigurini cont. teſt. Brent. f. 94. Beza in coll. Momp. p. 33. GERHARDUS.

Ergo non typicum & figurativum, ſed verum, reale & ſubſtantiale Chriſti corpus in ſacra cœna præſens eſt, & manducandum nobis datur: non typicus, non figurativus, ſed verus, realis & ſubſtantialis Chriſti ſanguis in ſacra cœna præſens eſt, ac bibendus nobis datur. Si obvertere velint, τὸ *quod* exponendum eſſe per *quatenus*, repetenda ſunt fundamenta τοῦ ῥητοῦ. 3.) Sanguis novi teſtamenti, hoc eſt, ille ſanguis, quo nov. teſt. ſancitum eſt & confirmatum, eſt verus, realis & ſubſtantialis Chriſti ſanguis. Ut enim vetus teſtamentum ſanguine juvencorum typico: ita novum vero Chriſti ſanguine ſancitum eſt & confirmatum, ut docet epiſtola ad Hebræos IX. 12. Jam vero Chriſtus teſtatur, ſanguinem novi teſtamenti in ſacra cœna nobis bibendum dari. Ergo verus, realis & ſubſtantialis Chriſti ſanguis in ſacra cœna nobis bibendus datur. Cum Moſes ſanguine juvencorum typico populum adſpergeret, dicit: *En ſanguis fœderis, quod pepigit Iehovah vobiſcum.* Exod. XXIV. 8. Sed in confirmatione & adplicatione nov. teſt. Chriſtus non typicum, ſed ſuum ſanguinem nobis bibendum tradit, ideoque formulam fœderalem in vet. teſt. uſurpatam adjectis differentiæ cauſa duabus vocibus (*meus* & *novi*) ad novum fœdus ſuo proprio ſanguine ſancitum adplicat. 4.) Novum teſtamentum non amplius habet σκίαν *umbram & imaginem futurorum bonorum*, ſed ipſam εἰκόνα *ſubſtantiam & expreſſam rerum imaginem;* Col. II. 17. Hebr. X. 1. (ubi per futura bona non poſſunt intelligi beneficia paſſionis & mortis Chriſti, quæ fidelibus utriusque teſtamenti ſunt communia; ſed intelliguntur corpus & ſanguis Chriſti, cujus typi in vet. teſtam. præceſſerunt, ut alibi late docuimus.) Sacra cœna eſt ſacramentum nov. teſt. Ergo non habet figuram vel imaginem futurorum bonorum, id eſt, corporis & ſanguinis Chriſti, ſed ipſam corporis & ſanguinis Chriſti ſubſtantiam. 5.) Calicem euchariſticum vocat Chriſtus *novum teſtamentum*, Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 25. nimirum juxta explicationem immediate ſubjectam *in ſuo ſanguine*, ſive propter ſuum ſanguinem, hoc eſt, quia non ſolum vinum, ſed etiam Chriſti ſanguis vere præſens ex eo hauritur, unde ſic colligimus: Ex calice euchariſtico aut bibitur tantum vinum, aut cum vino etiam Chriſti ſanguis. Non prius, quia hac ratione calix non eſſet nec dici poſſet novum teſtamentum, quippe quod non vino, ſed Chriſti ſanguine eſt ſancitum, atque ejus adplicatio & confirmatio non fit bibitione nudi vini, ſed bibitione ſanguinis Chriſti ſacramentaliter vino uniti, docente Chriſto: *Bibite, hoc eſt ſanguis meus nov. teſt.* Relinquitur ergo poſterius. 6.) Calix euchariſticus dicitur pro nobis effuſus Luc. XXII. 20. *Hoc poculum eſt nov. teſt. in meo ſanguine, quod poculum pro vobis effunditur*, τὸ ποτήριον ἐκχυνόμενον. Ex textu græco evidenter conſtat, nec ad διαθήκην nec ad αἵματι τὸ ἐκχυνόμενον referri poſſe, neceſſario igitur referendum ad τὸ ποτήριον. At quomodo poculum ſacræ cœnæ pro nobis effuſum? nulla certe ratione alia, quam quia ſacramentaliter ſibi unitum ac præſentem habet Chriſti ſanguinem pro nobis effuſum, quem ex illo bibimus. Cuicunque tribuitur proprium ſanguinis Chriſti, illi præſentem & unitum oportet eſſe ſanguinem Chriſti, alias foret prædicatio mere verbalis. Jam vero calici euchariſtico tribuitur proprium ſanguinis Chriſti, videlicet effundi pro nobis, ergo calici euchariſtico præſentem & unitum eſſe oportet ſanguinem Chriſti. Vis clarius? Ubicunque *ſubjecto* tribuitur, quod ipſi in ſe ac per ſe ratione eſſentiæ vel inhærentiæ non convenit, ibi exprimitur unio intercedens ſubjecto cum eo, cujus proprium eſt illud, quod de ſubjecto prædicatur. Ratio *connexionis* eſt manifeſta, quidquid enim de ſubjecto vere & realiter prædicatur, illud vel per eſſentiam, vel per inhærentiam, vel ratione unionis cujusdam ei convenit, quartum non datur, quod enim de ſola permutatione nominum ab adverſariis adfertur, in prædicationibus realibus non habet locum. Atqui in verbis Chriſti: *Hoc poculum eſt nov. teſt. in meo ſanguine, quod pro vobis effunditur*, tribuitur poculo tale quid, quod non convenit ei in ſe ac per ſe ratione eſſentiæ vel inhærentiæ. Ergo exprimitur unio inter poculum & illud, cujus proprium eſt effundi pro nobis, id eſt, Chriſti ſanguinem. Eſt autem illa unio ſacramentalis. Breviter, de

poculo

poculo prædicatur, quod ſit pro nobis effuſum, quia ex poculo euchariſtico non ſolum vinum, ſed & ſanguis Chriſti, qui pro nobis effuſus eſt, hauritur (*). *Atqui*, inquis, *ſi de poculo dici poteſt, quod ſit pro nobis effuſum, quia continet ſanguinem pro nobis effuſum, etiam de pane euchariſtico dici poterit, quod ſit pro nobis crucifixus, quia continet ſacramentaliter corpus Chriſti pro nobis crucifixum.* Reſp. Weberus tract. de euchar. cap. 2. ſect. 4. fol. 17. eſſe diſparem rationem. Quando enim de poculo ſacramentali dicitur, quod ſit pro nobis effuſum, tunc prædicatur partis adfectio de toto, & recte quidem, quod enim eſt partis qua pars, id etiam eſt totius ſecundum illam partem. Quando autem crucifixio de pane enunciatur, tunc partis adfectio prædicatur de parte, non vero de toto: at hoc, non illud, fieri debere, jubent bene diſſerendi regulæ. 7.) Si Chriſti propoſitum fuiſſet externa elementa ſive ſigna ſacramentalia tantummodo permutare, cum in locum agni paſchalis ſacram cœnam inſtitueret, ac ſi nullam aliam corporis & ſanguinis ſui præſentiam & communicationem voluiſſet inſtituere, quam quæ in vet. teſt. locum habuit, conſequens foret, quod in locum ſignorum perſpicue & clare ſignantium ſigna minus clara & perſpicua ſubſtituiſſet. Conſequens eſt abſurdum. Ergo & antecedens. *Connexio* probatur, quia mactatio & manducatio agni paſchalis longe clarius ſignificat & adumbrat Chriſti paſſionem, & ſanguinis agni paſchalis effuſio longe clarius ſignificat ſanguinis Chriſti effuſionem, quam manducatio panis & bibitio vini in ſacra cœna. Quin imo conſequens etiam foret, cœnas domeſticas, in quibus ad ſaturitatem comedimus, aptiores eſſe ad celebrationem ſacræ cœnæ, quia ſcilicet ſpiritualis animæ cibatio clarius denotaretur per corporis ſaturationem. At conſequens negat apoſtolus, 1 Cor. XI. 34. ergo nec antecedens concedendum.

Secunda claſſis argumentorum noſtrorum petitur ex Paulo 1 Cor. X.

§. CI. *Alteram* argumentorum claſſem ſuppeditat Paulina concluſio. Apoſtolus Paulus in inſtitutione Chriſti ſic colligit 1 Cor. X. 15. *Ut prudentibus loquor, vos ipſi judicate, quid dico.* (Hanc prudentiam ſpiritualem hauſerant Corinthii ex verbis inſtitutionis, quæ ſequenti ſtatim capite apoſtolus repetit & inculcat) v. 16. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? & panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti eſt?* Quod in ſacra cœna diſtribuitur & communicatur, illud utique vere præſens eſt. In ſacra cœna mediante benedicto pane Chriſti corpus, & mediante benedicto vino Chriſti ſanguis diſtribuitur & communicatur. Ergo corpus & ſanguis Chriſti vere ſunt præſentia in ſacra cœna. Eorum, quæ a ſe invicem longiſſime remota ſunt, alterum alterius κοινωνία eſſe nequit. Atqui panis ex adſertione apoſtoli eſt κοινωνία corporis Chriſti. Ergo panis & corpus Chriſti non ſunt a ſe invicem longiſſime remota, ſed potius unita, & per conſequens invicem præſentiſſima. Obſerva autem, 1.) quod de externis ſymbolis rei cœleſtis communicatio prædicetur, pani enim fracto & diſtributo tribuitur, quod ſit communicatio corporis Chriſti, vino benedicto & diſtributo tribuitur, quod ſit communicatio ſanguinis Chriſti; loquitur ergo non de ſpirituali corporis & ſanguinis Chriſti communicatione; quæ fit mediante fide, ſed de ſacramentali eorundem participatione, quæ fit mediante panis fracti manducatione, & vini benedicti bibitione (**).

 2.) Quod

(*) Ipſe Andr. Radeccius, Photinianus, in notis ad librum Smiglecii, quem vocat refutationem vanæ diſſolutionis nodi Gordii p. 47. *Poſſunt*, ait, *verba illa*, pro vobis effuſus, *ad ſanguinem referri, licet mutato genere in Græco ſermone, cui ſimile quid eſt Apoc. I. 5. ubi pro* ὅς *ponitur* ὅ. *Calix autem effuſus eſt, quatenus vinum infuſum & deinde bibitum repræſentavit futuram tunc Chriſti ſanguinis effuſionem.* GERHARDUS.

(**) Quodcunque igitur eſt per κοινωνίαν aliquid, id cum eo, quod per κοινωνίαν eſſe dicitur, realiter eſt unitum, adeoque id ſibi habet præſens.

2.) Quod notanter adſerat apoſtolus, panem euchariſticum eſſe communicationem non beneficiorum, ſed ipſius corporis Chriſti, quam emphaſin merito urget apologia Auguſtanæ confeſſionis; ex eo namque immote colligitur, corpus Chriſti vere præſens eſſe in cœna, non tantum ratione beneficiorum & efficaciæ, ſed etiam ratione ſubſtantiæ. 3.) Quod diſtincte exprimatur communicatio corporis & ſanguinis Chriſti. Atqui, ſi communicatio illa intelligenda eſſet de ſpirituali ſolum communicatione, non opus fuiſſet diſtincte nominare corpus & ſanguinem Chriſti, quia fides Chriſtum uno actu complectitur, ut ex Joh. VI. manifeſtum. 4.) Quod apoſtolus de tali *κοινωνίᾳ* corporis & ſanguinis Chriſti loquatur, quæ omnibus cœnæ convivis dignis pariter & indignis conveniat, quia omnes ſacra cœna utentes & hypocritas quidem nominatim quaſi adloquitur, eosdem ab uſu idolothytorum in ſequentibus verſibus dehortando. In ſequenti etiam capite communicationem indignorum diſertis verbis adſtruit, ut ſuo loco videbimus, jam vero ſpiritualis manducatio ſolis vere piis & fidelibus convenit. Triplex igitur *κοινωνία* ab apoſtolo conſtituitur. a.) Sacramentalis corporis & ſanguinis Chriſti participatio, quæ fit mediante benedicto pane & vino 1 Cor. X. 16. b.) Spiritualis totius Chriſti & omnium beneficiorum ejus adprehenſio, quæ fit vera fide. 1 Cor. XI. 26. c.) Communio corporis eccleſiæ; 1 Cor. X. 17. *unus panis, unum corpus multi ſumus, nam omnes de uno pane participamus.* Prima *κοινωνία* eſt fundamentum reliquarum, quia ſpiritualis participatio Chriſti & beneficiorum ejus confirmatur & obſignatur in credentibus per *κοινωνίαν* ſacramentalem. Communio corporis eccleſiæ docendi cauſa poteſt ſtatui duplex. Externa ſcilicet & interna; *externa* verſatur inter omnes, qui eandem doctrinam amplectuntur, & iiſdem ſacramentis utuntur: *interna* verſatur inter ſolos vere credentes, qui Spiritum Chriſti habent. *Externa* corporis eccleſiæ communio oritur ex *κοινωνίᾳ* ſacramentali: *interna* vero ex *κοινωνίᾳ* ſpirituali. Poteſt etiam obſervari phraſis apoſtolica: *Panis, quem frangimus,* (inquit) *eſt communicatio corporis Chriſti: Calix, cui benedicimus, eſt communicatio ſanguinis Chriſti.* Quidam exiſtimant, eſſe in his verbis *antonomaſian* ſcripturæ uſitatam, juxta quam phraſi hebraica *abſtractum* pro *concreto* ponatur, hoc ſenſu: *panis eſt communicatio corporis Chriſti*, hoc eſt, ipſum corpus communicatum. Hilarius libr. VIII. de Trinit. *eſt communicata, id eſt, diſtributa caro Chriſti.* Lutherus in libr. viſitat. *Das Brot das wir brechen, iſt der ausgetheilte Leib Chriſti*, quæ interpretatio nequaquam poteſt repudiari, ſed quia terminus *κοινωνίας* eſt relativus, & quia ſubjectum in propoſitione apoſtolica certo modo limitatur ac reſtringitur, ideo ſimplicius dicitur, panem euchariſticum deſcribi ab officio & fine, quem in uſu ſacramentali obtinet. Panis, cui benedicimus, quem frangimus, diſtribuimus & manducamus, eſt *κοινωνία* corporis Chriſti, id eſt, panis euchariſticus in uſu ſacramentali eſt organum, medium & *ὄχημα*, per quod diſtribuitur & communicatur corpus Chriſti. Panis eſt communicatio, id eſt, in quo nobis communicatur, diſtribuitur, datur, & a nobis accipitur corpus Chriſti, quam explicationem repetit Philippus in conv. Wormatienſi anno 1557. Panis euchariſtici officium & finis eſt exhibere & communicare corpus Chriſti, quippe quod ſacramentaliter ei eſt unitum. Jam vero quando duo ſunt modo quodam unita, tunc alterum mediante altero communicatur, & alterum eſt alterius communicatio propter unionem utri-

que

ſens. At panis euchariſticus per *κοινωνίαν* ſecundum apoſtolum eſt corpus Domini, & vinum per *κοινωνίαν* eſt ſanguis Domini. Ergo panis euchariſticus cum corpore Domini & vinum euchariſticum cum ſanguine Domini realiter eſt unitum, adeoque panis corpus, vinum ſanguinem habet præſentem. *Major* probatur. Nam in eo diſtinguitur ſimplex & nuda ſignificatio a ſignificatione, quæ *κοινωνίαν* rei adjunctam habet, ſive in ea fundata eſt, vel ſignum nudum ab ejusmodi ſigno, quod per *κοινωνίαν* ſignati ſignum eſt, quod illa ſignificatio ſive ſignum a re ſignata abeſſe poteſt, hæc vero realiſſimam requirit præſentiam. GERHARDUS.

que intereedentem. Nec abſurde ſtatuitur, quamvis panis euchariſticus ſit tam *μετοχὴ* quam *κοινωνία* corporis Chriſti, apoſtolum tamen ideo voce *κοινωνίας* quam *μετοχῆς* uti maluiſſe, quia præter ſacramentalem corporis & ſanguinis Chriſti participationem ſimul exprimere voluit ſpiritualem illam unionem cum Chriſto & reliquis veris eccleſiæ membris, cujus medium & ſigillum in credentibus eſt ſacramentalis illa *κοινωνία* ac participatio. Unde poſtmodum immediate ſubjicit: *Vnus panis, unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus, μετέχομεν.* Chryſoſtomus in h. l. *οὐ τῷ μετέχειν μόνον ϗ τῷ μεταλαμβάνειν κοινωνοῦμεν, ἀλλὰ ϗ τῷ ἑνοῦσθαι. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἥνωται τῷ χριστῷ, οὕτως ϗ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ ἄρτου τούτου ἑνούμεθα.* Hiſce probe obſervatis corruunt objectiones adverſariorum contra hunc locum apoſtolicum: a.) quidam putant *κοινωνίαν ſignificare illam ſocietatem, quam fideles inter ſe habent.* Marloratus in h. l. Atqui apoſtolus loquitur de *κοινωνίᾳ* corporis Chriſti non myſtici, ſed naturalis, cum panem adpellet *κοινωνίαν* corporis, vinum autem *κοινωνίαν* ſanguinis Chriſti. b.) Quidam *κοινωνίαν* explicant non *per realem ac ſacramentalem participationem, ſed per ſpiritualem μέθεξιν, quae fit per fidem.* Atqui apoſtolus de tali *κοινωνίᾳ* loquitur, quæ dignis & indignis communis eſt, ut oſtendimus. c.) Quidam *κοινωνίαν* exponunt *per ſignum & ſigillum κοινωνίας* (*). Atqui aliud eſt *κοινωνία*, aliud *κοινωνίας* tantummodo ſignum. Et quæ tandem emerget verborum paraphraſis: panis eſt ſignum communicationis ſigni corporis? nam vocem *corporis* pro ſigno corporis in verbis cœnæ exponendam eſſe diſputant (**).

Tertia claſſis argumentorum ex 1 Joh. V. petitur.

§. CII. *Tertiam* argumentorum claſſem exhibet Johannæa adſertio. 1 Joh. V. 6. *Hic eſt, qui venit per aquam & ſanguinem Jeſus Chriſtus: non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine. Et Spiritus eſt, qui teſtificatur, quoniam Spiritus eſt veritas, &c.* v. 8. *quoniam tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, Spiritus, aqua, ſanguis, & hi tres in unum ſunt;* ubi per Spiritum intelligendum eſſe miniſterium evangelii, quod eſt *miniſterium Spiritus*, 2 Cor. III. 8. per aquam baptiſmum, Joh. III. 5. per ſanguinem, ſacram cœnam, oſtendimus in tractatu de ſacramentis. §. 89. Sic ergo colligimus: 1.) Per quod Chriſtus ad nos venit, illud vere præſens eſt. Atqui per ſanguinem ad nos venit, ergo ille vere præſens eſt, nimirum in ſacra cœna, ut ex verbis inſtitutionis diſcimus. 2.) Quod in terris teſtatur, illud etiam in terris vere præſens eſt. Atqui ſanguis Chriſti in terris teſtatur, numeratur enim inter illos tres teſtes, qui teſtimonium dant in terra. Ergo ſanguis Chriſti vere præſens eſt in terris.

Teſtimonia patrum.

§. CIII. Patrum dicta & plurima & evidentia adferri poſſunt, quorum quædam a Joach. Weſtphalo & Johanne Marbachio ſunt col-

(*) Toſſanus in notis marginalibus ad biblia 1 Cor. X. 16. *Vinum, quod eſt in poculo, eſt certum ſignum, ſigillum & pignus communionis ſanguinis Chriſti, quod omnes credentes in Chriſtum ſanguine Chriſti pro nobis effuſo vere fruantur.* GERHARDUS.

(**) Nota igitur: 1.) ſi Chriſtus inſtituiſſet tale ſacramentum, in quo panis eſſet tantummodo ſignum abſentis corporis & vinum abſentis ſanguinis, certe ſacramentum agni paſchalis non ſuſtuliſſet, quia agni ſeparatio, mactatio, comeſtio &c. longe clarius ſignificat Chriſti paſſionem, quam manducatio panis. Hoc argumentum multis declarat Lutherus in conf. major. p. 65. Excipiunt Calviniani: a.) *in evangelio eſſe claritatem majorem.* At hic non eſt quæſtio de claritate in evangelio, ſed in ſignis ſacramentalibus. b.) *Diſtinguendum eſſe inter ſigna Chriſti futuri & exhibiti.* Reſp. ſed nec hac ratione in ipſo ſigno major claritas oſtendi poteſt. 2.) Quod eſt pani euchariſtico commune cum pane vulgari, in eo non conſiſtit ſacramentale officium euchariſtici panis. At nutrire corpus & hac nutritione ſignificare nutritionem animæ per corpus Chriſti eſt commune pani euchariſtico cum pane vulgari. Ergo. GERHARDUS.

collecta (†). Nos memoriæ juvandæ ergo certas eorum conſtituemus claſſes. 1.) Serio & graviter monent, τῷ ῥητῷ in verbis cœnæ inhærendum eſſe, nulla habita ratione abſurditatis coram ratione & ſenſibus noſtris. Horum quædam recenſita ſunt ſuperius §. 78. 2.) Statuunt, ore corpus Chriſti percipi. 3.) Adſerunt, etiam indignos corpus Chriſti in ſacra cœna manducare. 4.) Unionem ſacramentalem corporis & ſanguinis Chriſti cum ſymbolis externis conferunt cum unione perſonali duarum naturarum in Chriſto. Hæc dicta inferius ſuum habebunt locum. 5.) Docent etiam, corpora noſtra ali corpore & ſanguine Chriſti ad beatam reſurrectionem & vitam. Irenæus libr. IV. adv. hæreſ. cap. 34. p. 263. edit. Gelaſii (*): *Quomodo dicunt, carnem in corruptionem devenire & non percipere vitam, quae a corpore & ſanguine Domini alitur &c.* p. 264. *Quemadmodum qui eſt a terra panis, percipiens vocationem Dei, jam non communis panis eſt, ſed euchariſtia ex duabus rebus conſtans, terrena & cæleſti: ſic & corpora noſtra percipientia euchariſtiam jam non ſunt corruptibilia, ſpem reſurrectionis habentia.* Libr. V. c. 4. p. 318. (**). *Vani omni modo, qui carnis ſalutem negant, & regenerationem ejus ſpernunt, dicentes non eam capacem eſſe incorruptibilitatis. Sic autem, ſecundum haec videlicet, nec Dominus ſanguine ſuo redemit nos, neque calix euchariſtiae communicatio ſanguinis ejus, neque panis, quem frangimus, communicatio corporis ejus eſt &c. Et quoniam membra ejus ſumus, & per creaturam nutrimur, eum calicem, qui eſt a creatura, ſuum* (vel potius: *proprium*) *ſanguinem confeſſus eſt, qui effuſus eſt, ex quo auget noſtrum ſanguinem; & eum panem, qui eſt a creatura, ſuum corpus confirmavit, ex quo auget noſtra corpora. Quando ergo & mixtus calix & fractus panis percipit verbum Dei, fit euchariſtia ſanguinis & corporis Chriſti, ex quibus augetur & conſiſtit carnis noſtrae ſubſtantia, quomodo carnem negant eſſe capacem donationis Dei, qui eſt vita aeterna, quae ſanguine & corpore Chriſti nutritur & membrum ejus, quemadmodum & apoſtolus ait in ea, quae eſt ad Epheſios epiſtola, quoniam membra ſumus corporis ejus, de carne & de oſſibus ejus, non de ſpirituali aliquo & inviſibili homine dicens haec, (ſpiritus enim neque oſſa neque carnes habet) ſed de ea diſpoſitione, quae eſt ſecundum hominem, quae ex carnibus & nervis & oſſibus conſiſtit, quae de calice, qui eſt ſanguis ejus, nutritur, & de pane, qui eſt corpus ejus, augetur* (***). Tertullianus libr. de reſurrectione carnis c. 8. p. 314. edit. Commel. *Videamus de propria chriſtiani nominis forma,*

(†) Duumviris hiſce ſupra laudatis ex recentioribus addi merentur b. BUDDEUS in *ſylloge recentiſſimar. de ſacr. cœna controverſ.* quæ *part. II. miſcellaneor. ſacr.* inſerta eſt, §. XIV. *p. 71. ſeqq.* & in *inſtitut. theolog. dogmaticæ p. 1578. ſeqq.* atque ven. WALCHIUS in *hiſt. eccleſiaſt. novi teſtam. p. 677.* & *p. 1038. ſeqq.* Ut alios taceamus.

(*) Secundum recentiſſimam IRENÆI editionem, quam RENATO MASSUETO debemus, exſtant hæc loca, quæ ſupra recitantur, *libr. IV. adverſ. hæreſ. cap. XVIII. p. 250.* Equidem hic ipſe, quem modo laudavimus, MASSUETUS ex his aliisque locis comprobare adnititur, IRENÆUM non tantum præſentiam realem corporis & ſanguinis Chriſti, ſed ipſam transſubſtantiationem, quam eccleſia Romana profitetur, ſtabilire. Vid. eiusdem *diſſertationes prævias in Irenæum diſſert. III. §. VII. p. 113. ſeqq.* Aſt, ſi quis verba Irenæi paullo adcuratius penſitaverit, facile deprehendet, eundem præſentiam realem corporis & ſanguinis Chriſti, ſine ulla transmutatione, innuere, noſtræque eccleſiæ mentem exprimere, quando ait, euchariſtiam ex δυο πραγματων συνεστηκεναι, επιγειου και ουρανιου, *ex duabus rebus conſiſtere, terrena & cæleſti.*

(**) Exſtat hicce IRENÆI locus *libr. V. cap. II. p. 294.* ex edit. MASSUETI, qui & eundem in *diſſertat. præviis in* IRENÆUM, *cap. III. art. VII. p. 114.* obſervationibus quibusdam illuſtravit. Nos locum hunc, qui in prioribus GERHARDI editionibus minus plene exſtabat, integrum heic exhibuimus.

(***) Locis ſupra recitatis unicum adiungimus, eundemque ex IRENÆI *fragmentis anecdotis* a b. cancell. PFAFFIO editis deſumtum, qui hiſce

ı , *quanta huic ſubſtantiae frivolae ac ſordidae* :arnis) *apud Deum ſit praerogativa, & caro* ·pore *& ſanguine Chriſti veſcitur, ut & anima* ·o *ſaginetur* (*). Vide etiam Cyrillum in h. libr. III. cap. 36. & 37. libr. IV. c. 14. & . Neque tamen hoc volunt veteres, quod eu- ıriſtia nutriat vel augeat mortalem corporis ſtri ſubſtantiam, ita namque euchariſtiam fa- :ent cibum ventris non mentis, ſed quod cor- ra noſtra ad immortalitatem per euchariſtiam ntur, id eſt, ſuſcipiant ex contactu carnis riſti vim quandam ad glorioſam reſurrectio- n & vitam æternam. Bellarminus libr. II. de :har. c. 4. circa finem. 6.) Confirmant Chri- m nobis etiam jungi participatione naturali, : eſt, carnis ſuæ communicatione. Cyrillus :. X. in Joh. XIII. *Non negamus, recta nos fide caritateque ſincera Chriſto ſpiritualiter con- jungi, ſed nullam nobis conjunctionis rationem ſecundum carnem cum illo eſſe, id profecto per- negamus, idque a divinis ſcripturis omnino alienum eſſe dicimus* (**). In declarat. ana- them. 11. tom. IV. col. 140. id, quod in cœna preponitur, adſerit eſſe *proprium verbi vivifican- tis corpus & ſanguinem: & accedentes ad my- ſticas benedictiones participes fieri ſanctae carnis & pretioſi ſanguinis Chriſti.* Hilarius libr. VIII. de Trinit. p. 101. edit. Baſil. anno 1570. *Si vere verbum caro factum eſt, & nos vere verbum carnem cibo dominico ſumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis exiſtimandus eſt, qui & naturam carnis noſtrae jam inſeparabilem ſibi homo natus adſumſit, & naturam carnis ſuae ad naturam aeternitatis ſub ſacramento no- bis*

hiſce conceptis eſt verbis: *Offerimus Deo panem & poculum benedictionis, gratias agentes ipſi, quod terræ mandaverit, progignere hos fructus ad no- ſtrum nutrimentum, & poſtea, finita oblatione, invocamus Spiritum ſanctum, ut exhibeat hanc vi- ctimam & panem corpus Chriſti, ut, qui hæc an- titypa accipiunt, remiſſionem peccatorum vitamque æternam conſequantur.* Legenda, quæ ad h. l. in *notis p. 131. ſeqq.* obſervavit laudatiſſ. horum [illegible] editor. Conferri quoque merentur, quæ de ſententia IRENÆI adnotavit b. DEYLINGIUS in *obſervat. miſcell. part. I. exercit. I. §. XXXIV.* & *XXXV. p. 74. ſeqq.*

(*) Præter locum TERTULLIANI, quem ſupra recitavit GERHARDUS, alia quoque in eiusdem ſcriptis occurrunt loca, in quibus præſentiam realem ita adſerit, ut nullus dubitationi locus relinquatur. Talia leguntur in eiusdem tract. *de oratione cap. VI. tom. I. oper. p. 151.* itemque *libr. V. advers. Marcionem p. 590.* alibique paſſim. Deprehenduntur quidem, quod diſſimulare nolumus, alia in eius ſcriptis loca, quæ inſinuare videntur, quod panis corporis & vinum ſanguinis Ieſu Chriſti tantum figura ſit. Verum ſi cuncta rite expendantur, loca iſta, quæ primo intuitu inter ſe pugnare videri poterant, facili negotio inter ſe conciliari queunt. Loquitur quippe TERTULLIANUS iis in locis, in quibus panem figuram corporis Chriſti adpellat, de pane veteris teſtamenti. Quin, ſi vel maxime concedatur, de eo pane ipſi ſermonem eſſe, qui in ſacra cœna conſecratur ac diſtribuitur, nihil tamen, quod ſententiæ Reformatorum faveat, exinde exſculpi poſſet. Neque enim TERTULLIANUS ullibi dicit, panem tantum eſſe figuram corporis Chriſti, & quidem *abſentis.* Poteſt quidem panis figura corporis Chriſti adpellari, ſed *præſentis*, ſeu illius corporis, quod in ipſo ſacræ euchariſtiæ uſu cum pane eſt coniunctum. Copioſius hac de re differit THOMAS ITTIGIUS in *ſelect. hiſtor. eccleſiaſt. capitibus ſec. IIdi, cap. III. ſect. II. §. 5. p. 238.*

(**) *Quis enim dubitavit, Chriſtum etiam ſic vitem eſſe, nos vero palmites, qui vitam inde nobis adquireremus. Audi Paulum dicentem, quia omnes unum corpus ſumus in Chriſto, quia etſi multi ſumus, unum tamen in eo ſumus, omnes enim de uno pane participamus. An fortaſſe putat, ignotam nobis myſticæ benedictionis virtutem eſſe, quæ cum in nobis fiat, nonne corporaliter quoque facit communicatione carnis Chriſti, Chriſtum in nobis habitare? cur enim membra fidelium membra Chriſti ſunt? &c. Salvator etiam, qui manducat carnem meam,* ait, *& bibit ſanguinem meum, in me manet & ego in eo, unde conſiderandum eſt non habitudine ſolum, quæ per caritatem intelligitur, Chriſtum in nobis eſſe, ſed & participatione naturali. Nam quemadmodum ſi quis igne liquefactam ceram alii ceræ ſimiliter liquefactæ ita miſcuerit, ut unum quid ex utriſque factum videatur: ſic communicatione corporis & ſanguinis Chriſti ipſe in nobis eſt & nos in ipſo.* GERHARDUS.

bis communicandae carnis admiſcuit? Pag. 102. *De naturali in nobis Chriſti veritate quae dicimus, niſi ab ipſo diſcimus, impie dicimus, ipſe enim ait:* Caro mea vere eſt eſca, &c. *De veritate carnis & ſanguinis non eſt relictus ambigendi locus, nunc vero & ipſius Domini profeſſione & fide noſtra vere caro eſt, & vere ſanguis eſt. Et haec accepta & hauſta id efficiunt, ut & nos in Chriſto & Chriſtus in nobis ſit* (*). Chryſoſtomus (**) hom. LXXXIII. in

(*) *Similia* habet in libr. de Patris & filii eſſentia circa fin. fol. 675. GERHARDUS.

(**) Præter teſtimonium CHRYSOSTOMI, ſupra a GERHARDO recitatum, illud cumprimis notatu dignum eſt, quod in eiusdem *epiſtola* ad *Cæſarium monachum p. 23.* ex edit. JAC. BASNAGII exſtat, atque ita ſeſe habet: *Sicut enim, antequam ſanctificetur panis, panem nominamus; divina autem illum ſanctificante gratia, mediante ſacerdote, liberatus eſt quidem adpellatione panis, dignus autem habitus eſt, dominici corporis adpellatione, etiamſi natura panis in ipſo permanſit, & non duo corpora, ſed unum corpus filii prædicatur: ſic & hic divina ἐνιδρυνθείσης, id eſt, inundante corporis natura, unum filium, unam perſonam, utraque hæc fecerunt.* Nemo non videt, hæc verba transſubſtantiationis dogmati repugnare, doctrinam vero de præſentia reali corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna egregie confirmare. Diſerte enim heic docet CHRYSOSTOMUS, poſt conſecrationem, ſeu ſanctificationem, in ipſo pane naturam panis permanere, & mox ſubiungit, panem hunc & eſſe, & recte vocari corpus domini: *non duo,* inquit, *corpora, ſed unum corpus filii prædicatur;* ſcilicet per unionem ſacramentalem.

Provocavit ad diſertum hoc Chryſoſtomi teſtimonium, transſubſtantiationi e diametro adverſum, ſuo iam tempore PETRUS MARTYR, Florentinus. Sed mala fide egiſſe viſus eſt cardinali PERRONIO, & poſt Perronium aliis viris eruditis cœtui Romano addictis, donec EMERICUS BIGOTIUS in codice manuſcripto Florentino (quo & PETR. MARTYR uſus fuerat) epiſtolam iſtam hactenus ineditam, reperit, eandemque cum aliis veterum monumentis, edere conſtituit. Verum iam typis exſcriptæ manus iniecerunt cenſores Pariſienſes, ita ut coactus fuerit BIGOTIUS, præfationem, in qua eius mentionem fecerat, refigere, & poſt *paginam 236.* hiatum relinquere. Neque tamen hac ratione monumentum hoc antiquitatis prorſus ſupprimere potuerunt cenſores Romani. STEPHANUS enim LE MOYNE, theologus quondam Lugduno-Batavus, epiſtolam hanc, quam ex eodem codice Florentino deſcriptam acceperat, anno *MDCLXXV.* typis exſcribendam curavit, eiusdemque verſionem latinam *variorum* ſuorum *ſacrorum tom. I.* inſeruit. Quid quod ipſum folium editionis *Bigotianæ* a cenſoribus ſuppreſſum nactus GUIL. WACKIUS, archiepiſcopus poſtea Cantuarienſis, cum parte inedita præfationis BIGOTII, & fragmentis græcis, quæ ille verſioni latinæ addiderat, inſeruit libro anglico ſermone ſcripto, quem anno *MDCLXXXVI.* Londini ſub titulo: *a defence of the expoſition of the doctrine of the curch of England* luci publicæ expoſuit. Wakium anno ſubſequenti *MDCLXXXVII.* inſecuti ſunt JO. MABILLONIUS, qui in *muſeo italico tom I. p. 178.* publice teſtatus eſt, ſe epiſtolæ huius exemplum Romæ quoque vidiſſe, & JAC. BASNAGIUS, qui eandem epiſtolam ex Bigotiana editione, addita præter alia *diſſertatione de hæreſi Apollinaris,* denuo evulgavit Trajecti ad Rhenum ann. *MDCLXXXVII.* 8. Denique IO. HARDUINUS, ſocietatis Jeſu ſacerdos, novam epiſtolæ huius editionem Pariſiis *MDCLXXXIX.* in lucem protulit, atque in addita diſſertatione oſtendere conatus eſt, vano timore epiſtolam hanc a cenſoribus Pariſienſibus fuiſſe ſuppreſſam, cum verba Chryſoſtomi ita explicari queant, ne transſubſtantiationis dogmati repugnent, quin potius eidem faveant. Inſeruit deinceps eandem cum diſſertatione in illam *de ſacramento altaris, operibus ſelectis,* Amſtelodami *MDCCIX.* editis, *p. 239. ſeqq.* Satis aſtute cauſſam eccleſiæ Romanæ hac ratione egit HARDUINUS, conſilium PETRI BÆLII ſecutus, qui in *nouvelles de la republique de lettres* ad ann. MDCLXXXVI. *pag. 685.* ſequentem in modum ſcribit: *On ne peut comprendre la mauvaiſe politique, qu' on a eue à Paris d' empêcher, que Mr. Bigot ne publie une lettre de S. Chryſoſtome. Car il eût bien mieux valû enjoindre à Mr Boileau, qui trouve la transſubſtantiation dans Ratramne, de la trouver auſſi dans cette lettre, que de temoigner ainſi ſa terreur à toute l' Europe.* Cum vero paradoxam illam Harduini opinionem, quod Chryſoſtomus in epiſtola ſæpius adlegata transſubſtantiationem docuerit, aperta Chryſoſtomi verba refellant, eandem iure meritoque impugnandam ſibi ſumſit JO. CLERICUS *tom. XV. de la bibliotheque* uni-

in Matth. *Non ſufficit ipſi hominem fieri, flagellis interim caedi &c. Sed nos ſecum in unam, ut ita dicam, maſſam reducit, neque id fide ſolum, ſed re ipſa nos ſuum corpus efficit.* 7.) Partes euchariſtiæ conſtituunt duas, rem terrenam & cœleſtem. Irenæus libr. IV. cap. 34. *Qui eſt a terra panis percipiens vocationem Dei, jam non communis panis eſt, ſed euchariſtia ex duabus rebus conſtans, terrena & cæleſti.* Auguſtinus in ſent. Proſperi: *Hoc eſt quod dicimus, quod modis omnibus adprobare contendimus, ſacrificium hoc duobus conſtare, viſibili elementorum ſpecie, & inviſibili Domini noſtri Jeſu Chriſti carne & ſanguine.* Serm. ad neoph. *Quod videtur panis eſt & calix, quod etiam oculi renunciant, quod autem fides poſtulat inſtruendum, panis eſt corpus, calix ſanguis Chriſti: iſta ideo dicuntur ſacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur, ſpeciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem.* Bernhardus ſerm. de cœna: *In ſacramento altaris attendere debes ad ſpeciem panis, ad veritatem carnis, ad virtutem gratiae ſpiritualis: quod videmus, ſpecies eſt panis & vini, quod ſub illa ſpecie cernimus, verum eſt corpus & verus ſanguis Chriſti, qui fluxit de latere.* 8.) Hæreſeos adcuſant negantes præſentiam corporis & ſanguinis Chriſti in cœna. Ignatius, recenſente Theodoreto dial. III. de quibusdam hæreticis: *Euchariſtias & oblationes non admittunt, quod non confitentur, euchariſtiam eſſe carnem ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti, quae pro peccatis noſtris paſſa eſt* (*). Bernhardus ſerm. de vit. Malach. *Fuit quidam clericus probabilis, ut fertur, vitae, ſed fidei non ita, is ſciolus in oculis ſuis praeſumſit dicere, in euchariſtia eſſe tantummodo ſacramentum & non rem ſacramenti, id eſt ſolam ſanctificationem & non corporis veritatem.* 9.) Negant panem nudum vel communem in ſacra cœna accipi, cum ſit

univerſelle p. 253. ſeqq. Reſpondit quidem eidem HARDUINUS in *defenſe de la lettre de S. Chryſoſtome à Ceſaire, addreſſée à l'auteur de la bibliotheque univerſelle en Hollande*, quæ anno MDCXC. primum prodiit, & poſtea truncata *operibus* eius *ſelectis* fuit inſerta. Sed mox refutavit eundem laudatiſſimus CLERICUS in *tom. XIX. biblioth. univ. p. 527.* Harduini tamen opinionem propugnavit Mirapiſcenſis in Gallia epiſcopus, in *lettre paſtorale IV. p. 48.* Prætermittimus alia, quæ de fatis huius *epiſtolæ* commemorabilis ad *Cæſarium monachum* ſcriptæ dici heic poſſent, lectoremque huius rei curioſum remittimus ad JO. ERHARD. KAPPII diſſertationem de hac epiſtola Lipſiæ anno MDCCXXIII. editam, nec non ad b. cancellarii PFAFFII *diſſertat. anti-Rogerian. p. 17. ſeqq.* itemque b. DEYLINGII *obſervat. miſcell. part. I. p. 361. ſeqq.* & celeberr. JO. GE. WALCHII *hiſt. eccleſiaſt. nov. teſt. ſec.* IV. *cap.* I. §. XXVII. *p. 1385. ſeqq.*

(*) Exſtat hic IGNATII locus, quem ex THEODORETO ſupra recitavit GERHARDUS, in *epiſtola* eius genuina ad *Smyrnæos* §. VII. *p. 37.* ex editione JO. BAPTISTÆ COTELERII. Patet ex eo, IGNATIUM inter hæreticos eos referre, qui non confitentur, *euchariſtiam carnem eſſe ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti.* Unde ſponte conſequitur, communem ac receptam orthodoxæ eccleſiæ hanc olim fuiſſe ſententiam, quod euchariſtia ſit caro ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti.

Adiungimus huic teſtimonio aliud eiusdem IGNATII, quod in *epiſtola ad Philadelphenos* §. *IV. p. 32.* exſtat, hiſque conceptum eſt verbis: *Σπουδαζετε ουν μια ευχαριστια χρησθαι· μια γαρ σαρξ του κυριου ημων Ιησου χριστου, και εν ποτηριον εις ενωσιν του αιματος αυτου. Detis igitur operam, ut una euchariſtia utamini. Una enim eſt caro domini noſtri Jeſu Chriſti, ut unus calix in unionem ſanguinis ipſius.* Nemo non videt, IGNATIUM hiſce verbis non tantum præſentiam realem corporis & ſanguinis Chriſti diſertis verbis exprimere; ſed &, cum varii dentur modi præſentiæ realis, eum ipſum apertiſſime indicare, quem & noſtra profitetur eccleſia. Commemorat enim *εν ποτηριον εις ενωσιν in unionem ſanguinis Chriſti*, atque hac ipſa ratione unionem ſacramentalem corporis & ſanguinis Chriſti cum ſymbolis euchariſticis indicat. Poſſemus quoque aliud addere IGNATII teſtimonium, quod in *epiſtola ad Epheſios* §. XX. *p. 54.* legitur. Verum cum iſta epiſtola ſit interpolata, neque adeo magnam habeat auctoritatem, locum iſtum ſtudio heic prætermittimus.

ſit corpus Chriſti. Juſtinus Martyr apol. II. pro chriſtian. pag 76. edit. Commel. (*) οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ' ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. *Non ut communem panem, neque ut communem potum haec ſumimus, ſed quemadmodum per verbum Dei incarnatus Jeſus Chriſtus ſalvator noſter & carnem & ſanguinem ſalutis noſtrae cauſa habuit: ſic quoque eam, in qua per orationem verbi ab ipſo profecti gratiae ſunt actae, alimoniam, ex qua ſanguis & carnes noſtrae per mutationem aluntur, illius incarnati Jeſu & carnem & ſanguinem eſſe edocti ſumus.* Cyrillus Hieroſolymit. catech. myſtag. IV. pag. 195. *Cum Chriſtus ipſe ſic adſirmet ac dicat de pane:* Hoc eſt corpus meum, *quis deinceps audeat dubitare? ac eodem quoque confirmante & dicente:* Hic eſt ſanguis meus, *quis, inquam, dubitet & dicat, non eſſe illius ſanguinem? Ne ergo conſideres tanquam nudum panem, & nudum vinum, corpus enim eſt & ſanguis Chriſti* (**) *ſecundum ipſius verba.* p. 530. in Græc. μὴ πρόσεχε οὖν ὡς ψιλοῖς τῷ ἄρτῳ, καὶ τῷ οἴνῳ, σῶμα γὰρ καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν, εἰ γὰρ καὶ ἡ αἴσθησις σοι τοῦτο ὑποβάλλει, ἀλλὰ ἡ πίστις σε βεβαιούτω, μὴ ἀπὸ τῆς γεύσεως κρίνης τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως πληροφοροῦ ἀνενδοιάστως, σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ καταξιωθείς. Ambroſius libr. IV. de ſacramentis cap. 5. tom. IV. pag. 440. *Ipſe Dominus Jeſus teſtificatur nobis, quia corpus ſuum accipiamus & ſanguinem, nunquid debemus de ejus fide & teſtificatione dubitare?* Gregorius Nazianzenus orat. II. in paſch. quæ eſt 42. p. 690. edit. Billii. ἀνεπαισχύντως καὶ ἀνενδοιάστως φάγε τὸ σῶμα, πίε τὸ αἷμα, εἰ τῆς ζωῆς ἐπιθυμητικῶς ἔχεις. *Sine pudore ac dubitatione corpus ede, ſanguinem bibe, ſi modo vitae deſiderio teneris:* Hieronymus ad Hedibiam, q. 2. *Nos audiamus panem, quem fregit Dominus, deditque diſcipulis, eſſe corpus Domini ſalvatoris.* Anshelmus 1 Cor. XI. *Manducate, inquit, quod tribuo, hoc eſt corpus meum. Senſibus quidem exterioribus videtur eſſe panis, ſed ſenſibus cognoſcite mentis, quia hoc eſt corpus meum, non aliud, ſed idem ſubſtantialiter, quod pro vobis redimendis tradetur in mortem.*

10.) Rejiciunt voces *typi* & *figurae*, ſi in fraudem veræ præſentiæ adhibeantur. Theophylactus in cap. XXVI. Matth. p. 116. Εἰπὼν τοῦτο μου ἐστι τὸ σῶμα δεικνύει, ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἁγιαζόμενος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ οὐχὶ ἀντίτυπον, οὐ γὰρ εἶπε, τοῦτο ἐστι ἀντίτυπον, ἀλλὰ τοῦτο μου ἐστι τὸ σῶμα. In cap. XIV. Marc. p. 192. οὐ γὰρ ἀντίτυπος τοῦ κυριακοῦ σώματος ἐστιν ὁ ἄρτος, οὐκ εἶπεν, ἀντίτυπος ἐστιν τῆς σαρκός μου, ἀλλ' ἡ σάρξ μου ἐστιν. Damaſcenus libr. IV. orth. fidei c. 14. p. 315. οὐκ ἐστι τύπος ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μὴ γένοιτο, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τεθεωμένον αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος: τοῦτο μου ἐστι οὐ τύπος τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα, καὶ οὐ τύπος τοῦ αἵματος, ἀλλ' τὸ αἷμα. 11.) Evidenter adſerunt, corpus Chriſti in loco illo, in quo celebratur ſacra cœna, eſſe præſens. Canon ſynodi Nicænæ: *In hac divina menſa non in propoſitum panem, & calicem humiliter intenti ſimus, ſed* ὑψό-

(*) Secundum editionem JO. ERNESTI GRABII eſt *apol. I. pro chriſtianis* §. LXXXVI. *p.* 128.

(**) Ne quis forte exiſtimet, CYRILLUM Hieroſol. heic loqui de quadam panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti mutatione, ſeu transſubſtantiatione, adponenda quoque heic ſunt ea verba, quæ porro ſubiicit: *Nam ſub ſpecie panis, datur tibi corpus; & ſub ſpecie vini datur ſanguis; ut ſumto corpore & ſanguine Chriſti efficiaris ei comparticeps corporis & ſanguis.* Certe ſi transmutationem quandam crediſſet CYRILLUS, non dixiſſet, nos ἐν τύπῳ, *ſub ſpecie* panis & vini, corpus ſanguinemque Chriſti accipere. Legenda, quæ de ſenſu horum verborum differit DEYLINGIUS *obſervat. miſcell. pars. I. p.* 158.

ρεϱ τὴν διάνοιαν πίϛει νοήσωμεν κεῖϑαι ἱερᾶς τραπέζας τὸν ἀμνὸν τȣ̃ ϑεȣ̃ τὸν τὴν ἁμαρτίαν τȣ κόσμȣ, quod ſic red- :olampadius: *mente in altum ſublata emus in hac ſacra menſa poſitum eſſe 'um Dei, qui tollit peccata mundi, &c. 'um ejus corpus & ſanguinem revera credere oportet haec eſſe reſurrectionis ımbola.* Chryſoſtomus hom. XXIV. in 175. *Quando corpus Chriſti* προκεί- *poſitum vides in altari, dic tecum pro- orpus cælum, & quae in eo bona ſunt, m me ſpero.* 12.) Modum præſentiæ ſſe myſticum, cæleſtem, ſupernatura- :omprehenſibilem. Hilarius libr. VIII. p. 102. *Nos vere ſub myſterio carnem jus* (Chriſti) *ſumimus, & per hoc nus.* Ephræm Syrus, de nat. Dei m ſcrutanda cap. 5. *Hoc ſane excedit lmirationem, omnem metum, omnem- nem, quod fecit nobis unigenitus Dei ator noſter, ignem & Spiritum man- ac bibendum praeſtitit nobis, corpus ſanguinem ſuum. Eſto fidelis atque participa immaculato corpori Domini niſſima certus, quod agnum ipſum in- dis. Ignis immortalis ſunt myſteria ıli temere ea perſcrutari, ne combu-* .) Provocant ad Chriſti veracis omni- Ambroſius libr. IV. de ſacram. c. 4. . 439. *Sermo Chriſti conficit hoc ſa- :. Quis ſermo Chriſti? nempe is, quo omnia. Juſſit Dominus & factum Juſſit Dominus & facta eſt terra. minus & facta ſunt maria. Juſſit & omnis creatura generata eſt. Vides operatorius ſit ſermo Chriſti. Si er- vis eſt in ſermone Domini Jeſu, ut eſſe, quae non erant, quanto magis r eſt, ut ſint quae erant, & in aliud ur.* Damaſcenus libr. IV. orth. fid. :6. *Si verbum Dei vivens eſt & effi- nnia quaecunque voluit Deus fecit, ſi lux, & facta eſt: fiat firmamentum, eſt: ſi verbo Dei cæli firmati ſunt & ejus omnis virtus eorum: ſi cælum & terra, aqua, ignis, & aër & omnis ornatus eorum verbo Domini perfecta ſunt & homo ipſe* τὸ πολυϑρύλλητον ζῶον: *Si volens ipſe Deus verbum factus eſt homo, & non poteſt panem ſui ipſius corpus facere, & vinum & aquam ſanguinem?* Paſchaſius de ſacr. c. 1. in biblioth. patrum tom. VI. p. 300. *Si rationem quaeris, quis explicare poterit aut verbis comprehendere? imo ſcias quaeſo, quia ratio in virtute Chriſti eſt ſcientia in fide, cauſa in poteſtate, effectus vero in voluntate, quod potentia Divinitatis contra naturam ultra rationis noſtrae capacitatem efficaciter operatur.* 14.) Diſtinguunt ſacramenta vet. & nov. teſtam. eo modo, ut in illis typos ac figuras, in his vero rem ipſam præſentem ſtatuant. Ambroſius de iis, qui myſteriis initiantur c. 9. tom. IV. p. 427. *Conſidera utrum praeſtantior ſit panis angelorum* (manna) *an caro Chriſti, quae utique corpus eſt vitae. Manna illud e cælo, hoc ſupra cælum. Illud cæli, hoc Domini cælorum, & potior eſt lux quam umbra, veritas quam figura, corpus auctoris quam manna de cælo.* Hieronymus in cap. I. Tit. *Tantum intereſt inter panes propoſitionis & corpus Chriſti, quantum inter imaginem & veritatem, inter exemplaria verorum & ea ipſa, quae per exemplaria praefigurabantur.* Vide etiam Chryſoſtomum in cap. VI. Joh. Cyrillum libr. IV. in Joh. XXVIII. Auguſtinum in qq. V. & N. T. q. 95. &c. 15.) Opinionem Manichæam de corpore Chriſti phantaſtico ex articulo veræ & realis præſentiæ in cœna refutant, ut conſtat ex Irenæo libr. IV. adv. hæreſ. c. 57. *Quomodo juſte Dominus, ſi alterius patris exiſtit hujus conditionis quae eſt ſecundum nos accipiens panem ſuum corpus confitebatur, & temperamentum calicis ſuum ſanguinem confirmavit.* Tertullianus libr. IV. contra Marcionem cap. 40. *Figura corporis non fuiſſet panis, niſi veritatis eſſet corpus.* 16.) Cultum religioſæ adorationis ad Chriſtum ϑεάνϑρωπον in cœna præſentem dirigendum eſſe docent. Ambroſius libr. III. de Spiritu S. cap. 12. circa med. *Illam terram adorandam dicit propheta, quam Dominus Jeſus in carnis adſumtione ſuſcepit, itaque per ſcabellum terra intelligitur, per terram autem caro Chriſti,*

ſti, quam hodie in myſteriis adoramus, & quam apoſtoli in Domino Jeſu adorarunt. Idem repetit Auguſtinus in enarrat. Pſalm. XCVIII. 17.) Denique primitiva eccleſia ab ethnicis onerata fuit crimine τῆς ἀνθροποφαγίας. Juſtinus apolog. II. pro chriſt. p. 54. inter δύσφημα καὶ μυθολογούμενα ἔργα chriſtianis objecta numerat ἀνθρωπείων σαρκῶν βορὰς. Tertullianus in apolog. c. 7. p. 24. edit. Com. *Dicimur ſceleratiſſimi de ſacramento infanticidii & pabulo inde.* (In quæ verba ſic commentatur Franc. Zephyrus: *Suſpicio de ſacramento infanticidii invaluit ex eo, quod in chriſtiano dogmate haberi audiebant: caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Cumque tormenta Chriſti tenebrasque illas in memoriam ejus chriſtiani repraeſentarent, facile perſuaſum eſt malevolis myſterium panis non intelligentibus, ut ibi ſeſe ferinis ritibus contaminarent.*) Notum eſt Averrhois convitium, *ſe perambulaſſe orbem terrarum, nec inveniſſe gentem ſceleſtiorem ſub ſole, quam chriſtianos, quippe qui comedant Deum ſuum.* Unde vero hujus accuſationis, δυσφημίας ac βλασφημίας occaſio, quam quod pii veteres veram & realem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentiam ſunt profeſſi (*)?

§. CIV. Huic ſententiæ de vera, reali & ſubſtantiali corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentia ſtrenue obloquuntur Calviniani, non uno tamen eodemque modo. *Antitheſis Calvinianorum.* I.) Quidam enim aperte abſque ullis verborum involucris profitentur, quod in corde ſtatuunt, videlicet ἀπουσίαν corporis & ſanguinis Chriſti. Beza in colloq. Poſſiaceno & epiſt. 5. volum. III. tract. theolog. pag. 204. *A loco, in quo cœnam Domini celebramus, tam procul nunc abeſt Chriſti corpus, quam abeſt cœlum a terra.* Part. I. reſp. ad colloq. p. 75. *ſigna in terris ſita eſſe ait, res autem ſignificatas in cœlis poſitas, & tamen illarum etiam eſſe veriſſimam conjunctionem;* (an vere hoc adſeratur, paulo poſt videbimus) *quantumvis tanto a nobis intervallo eſſentia ſua diſtent, quanto beatorum illae ſedes ſupra omnes cœlos e terris abſunt* (**). Piſcator in quæſt. rhetor. de verbis Domini: *Hoc eſt corpus meum;* p. 29. *Hic quaeret fortaſſis*

(*) Cordate Thomas Cranmerus, archiepiſcopus Cantuarienſis, in epiſtola ad Ioachimum Vadianum conſulem apud S. Gallum in Helvet. edita a Quirino Reutero profeſſ. Heidelb. Offenbacii anno 1610. *Niſi certiora videro, quam hactenus videre potui, ſententiæ illius veræ* (de ἐνουσίᾳ corporis & ſanguinis Chriſti) *nec patronus nec adſtipulator eſſe volo. Et plane mihi vel ex eo maxime perſuaſum eſt, cauſam eſſe non bonam, quod eam viri tam ingenioſi tam diſerti, tamque omnibus artibus & diſciplinis instructi non videamini ſatis valide tueri ac ſuſtinere. Vidi pleraque omnia, quæ vel ab Oecolampadio vel a Zwinglio ſcripta ſunt & edita, didicique omnium hominum omnia cum delectu eſſe legenda.* Et poſtea: *Ut ingenia veſtra quantumcunque verſaveritis, mihi tamen certe nunquam adprobaveritis nec cuiquam opinor æquo lectori veteres illos auctores in hac controverſia pro veſtra facere ſententia.* Item: *Quamobrem cum hæc, quam tenemus, catholica fides de vera præſentia corporis tam apertis ac manifeſtis ſcripturis fuerit eccleſiæ ab initio promulgata & eadem poſtea per primos eccleſiaſticos ſcriptores fidelium auribus tam clare tamque ſtudioſe commendata, ne quæſo ne mihi pergatis eam bene radicatam & ſuffultam velle amplius convellere aut ſubruere. Satis jam, ſatis tentatum eſt hactenus, & niſi ſuper firmam petram fuiſſet firmiter ædificata, jamdudum cum magnæ ruinæ fragore cecidiſſet. Dici non poteſt, quantum hæc tam cruenta controverſia cum per univerſum orbem chriſtianum, tum maxime apud nos bene currenti verbo evangelii obſtiterit.* GERHARDUS.

(**) Calvinus in conſenſ. cum Tigur. in re ſacrament. anno 1549. *Cum in cœlo quærendum eſſe Chriſtum dicimus, hæc locutio locorum diſtantiam nobis ſonat & exprimit. Tametſi enim philoſophice loquendo, ſupra cœlos locus non eſt, quia tamen corpus Chriſti, ut fert humani corporis natura & modus, finitum eſt, & cœlo, ut loco, continetur, neceſſe eſt a nobis tanto locorum intervallo diſtare, quanto cœlum abeſt a terra.* Beza in coll. Poſſiac. anno 1561. *Quod ad ſpe-*

taſſis aliquis ex me, inquit, *an non concedam verbis illis Domini:* Hoc eſt corpus meum, *ſignificari aliquam corporis Chriſti praeſentiam? non concedo inquam.* Inde non verentur conviitiis & calumniis noſtram de cœna confeſſionem inſectari. Tribuunt enim nobis *συνȣσίαν* *conſubſtantiationem*, *coëxiſtentiam corporis ad locum panis.* Sadeël in lib. de mand. ſacram. *Inexiſtentiam ac deliteſcentiam corpuſculi ſui ſub pane*, *impanationem.* Martyr claſs. IV. loc. c. de euch. *κρεοφαγίαν*, Beza in lib. pecul. *Beyweſelung oder Mitweſelung*, Anat. Marpurg. Urſinus *penetrationem duorum corporum* nos introducere adſerit. Sadëel c. 12. refut. theſ. Poſn. & Beza in creoph. p. 18. ſcribunt, ſententiam noſtram de reali præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in cœna *ex cloaca & fermento transſubſtantiationis pontificiae deductam eſſe*, *qua etiam longe ſit improbabilior.* Conſid. commoneſ. p. 38. *arto Chriſtum a nobis introduci* ſcribit. Convitia de *Deo impanato* jam dum Lutheri tempore ab adverſariis audiebantur. II.) Quidam contra *τὰ σκληρὰ μαλθακῶς* proferre edocti *ὅμοια μὲν λέγȣσι, ἀνόμοια δὲ φρονȣσι*, ægre enim ferunt ſibi tribui ſententiam de *ἀπȣσίας* corporis, *cum non de ipſa praeſentia*, *ſed de modo ſaltem praeſentiae quaeſtionem eſſe* ſcribant (*), ideo ſtudent phraſes eccleſiæ imitari,

tia locorum attinet, *corpus Chriſti tanto locorum intervallo a pane & vino ſacræ cœnæ diſtat*, *quantum cœlum a terra diſtat.* GERHARDUS.

(*) Ita, præter veteres cœtus Reformati doctores, complures quoque ex recentioribus ſuam de hoc argumento exponunt ſententiam. Sufficiat ex iis heic adlegaſſe duumviros doctiſſimos, FRANCISCUM atque JO. ALPHONSUM TURRETTINUM, theologiæ in academia Genevenſi quondam profeſſores. Ad FRANC. TURRETTINUM quidem quod attinet, is in *inſtitut. theol. elenct. part. III. loc. XIX. quæſt. XXVIII. num. 4. p. 565.* controverſiam de præſentia corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna ita pertractat, ut præmittat quædam præcognita, quæ lucem quandam huic controverſiæ adferre queant. Differit eum in finem ſtatim ſub initium §. III. de voce *præſentiæ*, obſervatque, „ eandem eſſe „ relativam, nec poſſe intelligi ſine relatione „ *obiecti*, quod dicitur præſens, ad *ſubiectum*, „ cui illud eſt præſens. Hinc duplicem præ„ ſentiam diſtingui debere pro natura duplici „ rerum, *corporearum* & ſenſibilium, vel *ſpi*„ *ritualium* & intelligibilium. In rebus *corpo*„ *reis* illud dici præſens, quod ita præ ſenſi„ bus eſt, ut eo ipſo a ſenſu, cui ſe offert, per„ cipi poſſit: in *ſpiritualibus* vero res dici præ„ ſentes, cum intellectui ita offeruntur, ut fa„ cultate ſua eas adprehendere, eisque frui „ poſſit „. Nonnullis vero interiectis, quæ heic adſcribere nolumus, ita pergit: „ præſen„ tia corporis Chriſti, *vel* attendi poteſt reſpe„ ctu *fidelium*, qui ſacramento utuntur, & u„ nionis ipſorum cum corpore Chriſti; *vel* re„ ſpectu *ſacramenti* & unionis, quam corpus „ Chriſti poteſt cum ſignis ſacramentalibus ha„ bere. *Priori* ſenſu præſens dicitur eſſe Chri„ ſtus animo fideli in celebratione iſtius my„ ſterii: *poſteriori*, præſens dicitur ratione lo„ ci in ſignis, dum concipitur eſſe in pane, „ vel ſub eo, vel ſub ſpeciebus eius „. His aliisque præmiſſis, pergit in ſubſequenti §. *IV.* aitque, patere ex his, „ non quæri de præſen„ tia Chriſti in genere, an Chriſtus ſit præſens „ in euchariſtia? quod utrinque adſeratur: „ ſed de *modo iſtius præſentiæ*, an ſit corporeus „ & per *ἀδιάςασιν*, an vero ſpiritualis? „ Idem obſervavit JO. ALPH. TURRETTINUS, qui in *brevi de articulis fundamentalibus diſquiſitione*, eiusdem *nubi teſtium pro moderato & pacifico de rebus theolog. iudicio* præmiſſa, *p. 48.* conſenſum nec non diſſenſum proteſtantium de hocce argumento hiſce verbis ediſſerit: „ Ad quæſtionem: *an ipſummet* CHRISTI *corpus* „ *vere & ſubſtantialiter præſens ſit in eucharistia?* „ licet magna primo adſpectu videatur hæc „ controverſia, tamen, ſi penitius in rem in„ ſpexeris, &, quid utrique fateantur, adten„ deris, ſane plurimum imminui deprehende„ tur. Ac ſane utrique conſentiunt, panem „ & vinum vere adeſſe, & ad finem uſque re„ manere, adeoque non converti aut transſub„ ſtantiari in corpus Chriſti. Utrique conſen„ tiunt viciſſim, Chriſtum revera adeſſe, immo „ corpus & ſanguinem Chriſti in ſacramento „ vere exhiberi, & tantum præſentia eſſe, „ quantum ſacramenti ratio poſtulat. Utrique „ conſentiunt, Chriſti corpus & ſanguinem „ non adeſſe modo craſſo & ſenſibili, non ad„ eſſe per localem incluſionem, non adeſſe ad „ modum corporum, ſed adeſſe tantum ad „ modum ſpirituum, ſeu modo ſpirituali, immo non

ri, & totam controverſiam adeo extenuant, ut eam non impingere dicant in aliquem fidei articulum, ſed eſſe meram λογομαχίαν. Calvinus lib. IV. inſtitut. c. 17. §. 10. *Omnino piis iſthaec*

„ non plus nec minus adeſſe, quam ſacramen-
„ ti ratio poſtulet, adeoque tantum *modo ſa-*
„ *cramentali*, qua voce utrique utuntur. Utri-
„ que porro eccleſiæ Romanæ abuſus & ſuper-
„ ſtitiones pariter damnant, transſubſtantia-
„ tionem, ſacrificium miſſaticum, ſubtractio-
„ nem calicis, ſacramenti circumgeſtationem,
„ elationem, adorationem, &c. Denique utrin-
„ que conſtat, non manducationem corpo-
„ ream, quæ probis & improbis communis eſt,
„ ſed eam ſolam manducationem, quæ fide
„ peragitur, ſalutiferam eſſe: qua de re di-
„ ſerta ſunt LUTHERI verba, in *catechiſmo*
„ *minori*, nec non dicta notabilia BRENTII,
„ tum in *ſyngrammate Suevorum*, tum in *exe-*
„ *geſi in Joannem*, quæ nos brevitati ſtudentes
„ omittimus. Quid ergo ſupereſt diſcriminis?
„ Certe non de *præſentia ipſa*, ſi adcurate lo-
„ qui velimus; nam utriſque in confeſſo eſt,
„ corpus Chriſti tantum adeſſe, quantum ſa-
„ cramenti ratio poſtulat: de *ſolo* ergo *præſen-*
„ *tiæ modo* inter illos diſquiritur, una parte
„ eo præſentiæ genere contenta, quod planum
„ eſt ac facile, & ſcripturæ ſtilo conſentaneum,
„ altera parte prodigioſum quendam, plane-
„ que incomprehenſibilem præſentiæ modum
„ ſtatuente, quem altera, utpote inutilem, &
„ inſuperabilibus difficultatibus obnoxium, ad-
„ mittere nequit. Hæc ſola diſſidii materies;
„ in qua quid ſit, quod ad fundamenta fidei
„ vel minimum pertineat, quidve obſtet, quo
„ minus alii alios tolerent, uſque dum plenior
„ iis, qui errant, lux adfulſerit, haud equi-
„ dem perſpicimus.„

Hactenus TURRETTINUS, cuius verba, aut ut longiora, eum in finem heic recitavimus, ut exinde cognoſcere poſſent lectores, quanam ratione recentiores eccleſiæ Reformatæ doctores ſuam de hocce argumento ſententiam ediſſerant.

Adiungimus Turrettino, theologo quondam Genevenſi, SAMUELEM STRIMESIUM, inſignem academiæ Viadrinæ theologum, qui in *epiſt. iren. p. 106.* nomine omnium Reformatorum ſpondere ſuſtinet, ſinceram hanc & dilucidam eorum eſſe ſententiam: *omnes credentes, qui accipiunt & manducant benedictum panem accipere & manducare corpus Chriſti crucifixum, conſecrati vini eandem eſſe rationem*: MODUM *autem, quo id fiat, ut corpus Chriſti crucifixum & ſanguis eius effuſus, in cœna ſacra credentibus realiter præſentia ſint, & ab his revera accipiantur, edantur, bibanturque, nos ignorare, eſſeque modum illum hyperphyſicum.* Tacemus effata GUIL. FORBESII, SAM. STRIMESII, PARKERI, COMENII aliorumque theologorum Reformatorum, quæ in unum congeſſit JO. FABRICIUS in *conſideratione controverſiarum p. 203. ſeqq.* Idem quoque iudicia, quæ nonnulli noſtræ eccleſiæ doctores, de modo tollendæ huius de ſ. cœna controverſiæ tulerunt, *loc. cit. p. 200. ſeqq.* protulit in medium. Petita ea ſunt ex ſcriptis GEORG. CALIXTI, itemque theologorum Rintelenſium, CHRISTIANI DREIERI, nec non SAM. PUFENDORFII, quibus noſtra ætate ſeſe adſociavit CHRISTOPH. MATTH. PFAFFIUS, academiæ primum Tubingenſis, deinde vero Gieſſenſis cancellarius. Is enim in *inſtitut. theol. dogmat. part. III. ſect. III.* de ſacra cœna, poſtquam de *præſentia reali*, iuxta mentem noſtræ eccleſiæ, non *naturali*, non *locali*, non *expanſiva*, non *inhæſiva*, non *circumſcriptiva*, ſed duntaxat *ſacramentali* diſſeruerat, pertendit, vix ullum diſcrimen, præterquam de ſolis vocibus, inter Lutheranos & Reformatos heic ſupereſſe: unde ſic colligit *p. 707.* edit. ſecundæ: *Aſt quid quæſo diſputamus, ſi tota controverſia in nudam λογομαχιαν abit?* &c. &c. Eandem ſententiam in aliis quoque ſcriptis uberius expoſuit vir doctiſſ. ſpeciatim in *diſſertatione ſecunda Anti-Bæliana*, itemque in *alloquio irenico ad proteſtantes p. 11.* & cumprimis in diſſert. *de influxu dogmatis reformatorum de ſacra cœna in praxin fidei & pietatis*, Tubingæ *MDCCXX.* edita, *theſi VII. p. 15. ſeqq.* Sed legenda heic ſunt probeque ponderanda, quæ de hocce argumento in ſubſequenti §. *CV.* diſſerit GERHARDUS noſter. Peculiarem quoque diſſertationem cancellario Pfaffio oppoſuit GOTTLIEB WERNSDORFIUS, theologus olim Vitembergenſis, hac inſcriptione inſignitam: *qualis & quantus ſit diſſenſus in articulo de ſacra cœna inter ſocios Aug. confeſſionis & Reformatos.* Altera huius diſſertationis editio, priori locupletior Vitemb. *MDCCXXII.* prodiit. Conferri quoque meretur eiusdem diſput. theol. ann *MDCCV.* edita, *qua diſſenſum inter ſocios A. C. & Reformatos in articulo de cœna fundamentalem eſſe, demonſtratur.* Oppoſita illa eſt SAM. STRIMESIO, qui in tractatulo germanico: *kurzer Entwurf von Einigkeit der Luthera-*

haec tenenda eſt regula, *quoties ſymbola vident a Domino inſtituta*, *illi certae rei veritatem adeſſe*, *certo cogitent & ſibi perſuadeant.* Confer § 5. 7. 17. 21. 32. ejuſd. cap. & libri: Conſid. commoneſ. c. 2. pag. 109. *Corpus Chriſti in cœna praeſentiſſimum eſſe* dicit (*). Perkinſus in cathol. reform. controv. X. cap. 1. fatetur, *corpus Chriſti in cœna realiſſime exhiberi.* Cap. 2. *non de ipſa praeſentia corporis & ſanguinis in cœna*, *ſed de modo duntaxat quaeſtionem eſſe* ſcribit. Pezelius libr. de cœna pag. 44. dicit, ſe profiteri *objectum hujus κοινωνίας eſſe non tantum divinitatem aut Spiritum aut meritum ejus*, *aut efficaciam corporis*, *ſed ipſam Chriſti carnem & ſanguinem.* Pag. 42. *contrarium ſuis per calumniam tribui* conqueritur. Rodolph. Gualtherus in epiſt. dedicat. ad Wilhelmum Haſſiæ Landgraffium commentario epiſt. ad Romanos præfixa: *Dolendum eſt*, *homines alioquin cordatos & non male adfectos adeo cæcutire*, *ut ob certamen ſacramentarium*, *& ſic levi de cauſa offendantur*, *& tantum non*, *quod in proverbio dicitur*, *in culicis morſu Herculem invocent.* Iſaacus Caſaubonus in reſp. ad epiſtol. Perronii nomine regis Angliæ ſcripta pag. 35. ex libr. epiſcopi Elienſis contra Bellarminum: *Quod cardinalem non latet*, *niſi volentem & ultro*, *dixit Chriſtus*: Hoc eſt corpus meum: *non*, *hoc modo hoc eſt corpus meum. Nobis autem vobiſcum de objecto convenit*, *de modo lis eſt. De hoc eſt*, *firma fide tenemus*: *de hoc modo eſt*, *(nempe per transſubſtantiationem) de modo quo fiat*, *ut ſit per*, *ſive in*, *ſive cum*, *ſive ſub*, *ſive trans*, *nullum inibi verbum eſt. Et quia verbum*, *nullum merito a fide ablegamus procul*: *inter ſcita ſcholae fortaſſe*, *inter fidei articulos non ponimus. Quod dixiſſe olim fertur Durandus*, *neutiquam nobis diſplicet*, *verbum audimus*, *motum ſentimus*, *modum neſcimus*, *praeſentiam credimus. Praeſentiam*, *inquam*, *credimus non minus quam vos veram*; *de modo praeſentiae nihil temere definimus*, *addo*, *nec anxie inquirimus*, *non magis quam in baptiſmo noſtro*, *quomodo abluit nos ſanguis Chriſti*: *non magis quam in Chriſti incarnatione*, *quomodo naturae divinae humana in eandem hypoſtaſin uniatur* (**).

§. CV.

theraner und Reformirten im Grunde des Glaubens, illam de cœna controverſiam, quæ inter theologos proteſtantes intercedit, capitalem eſſe negaverat. Cum vero STRIMESIUS hanc ſuam ſententiam denuo propugnandam ſuſcepiſſet in *hexade obſervationum henoticarum*, WERNSDORFIUS mox calamum rurſus arripuit, eidemque oppoſuit *vindicias ſententiæ orthodoxæ*: *quod diſſenſus inter ſocios A. C. & Reformatos in art. de cœna ſit fundamentalis*, quæ binis conſtant diſſertationibus, ac Vitembergæ *MDCCVI.* lucem adſpexerunt publicam.

(*) Idem Calvinus in cap. V. Epheſ. p. 189. edit. anno 1548. *Præpoſteri ſunt*, *qui nihilo plus in hac re credunt*, *quam ingenii ſui modulo conſecuti fuerint. Cum nobis in ſacra cœna carnem & ſanguinem Chriſti exhiberi negant*, *modum*, *inquiunt*, *definias*, *aut non perſuadebis. Atqui ego myſterii altitudine in ſtuporem abripior. Neque vero me pudet admiratione meam ignorantiam cum Paulo fateri. Quanto enim id ſatius*, *quam extenuare carnis meæ ſenſu*, *quod Paulus altum myſterium eſſe pronunciat. Quicquid enim ſupernaturale eſt*, *id profecto captum ingenii noſtri ſuperat.* In comm. 1 Cor. XI. *Chriſtus viſibile illud ſymbolum nobis porrigendo una dat etiam nobis ſuum corpus. Neque enim fallax eſt*, *quo vacuis figuris nos ludat. Proinde illud mihi eſt extra controverſiam*, *veritatem hic cum ſuo ſigno conjunctam eſſe.* Item: *Audio quid verba ſonent*, *neque enim mortis tantum ac reſurrectionis ſuæ beneficium nobis offert Chriſtus*, *ſed corpus ipſum*, *in quo paſſus eſt & reſurrexit.* Lib. de vera eccleſiæ reformatione p. 326. inter tract. theolog. editos anno 1612. *Pronunciat Chriſtus*, *ſe corpus & ſanguinem ſuum dare*, *panem & vinum porrigendo*: *hoc totum recipimus*, *nec vero dubitamus*, *quin ſua conſtet promiſſioni fides*, *quæ certe conſtare nequit*, *quin res exhibeatur ipſa.* Pag. 327. b. *Corpus ſuum nobis Chriſtus porrigit ſed edendum*: *ſanguinem ſuum propinat*, *ſed bibendum.* In optima concordiæ ratione p. 1002. citante Pelargo ad notas non candidi pag. 159. *In ſacra cœna miraculum agnoſcimus*, *quod & naturæ fines & ſenſus noſtri modum excedit.* GERHARDUS.

(**) Negant Calviniani, controverſiam euchariſticam eſſe de aliquo fidei articulo, Zwinglius tom. II. fol. 374. in apol. ad ſerm. Lutheri con-

An de modo duntaxat præſentiæ, non de ipſa præſentia quæſtio ſit?

§. CV. Specioſe igitur & plauſibiliter hæc, quod controverſia de ſacra euchariſtia non ſit de articulo fidei, dicuntur, nec dubitamus, de quamplurimis auditoribus in eccleſiis Calvinianorum verum eſſe illud, quod puriores ſint ipſorum aures, quam docentium labia, interim tamen ſi adverſæ partis ſcripta & argumenta expendere velimus, fateri omnino cogimur, non de modo præſentiæ, (quem ipſimet fatemur eſſe myſticum & inſcrutabilem) ſed de ipſa præſentia corporis & ſanguinis Chriſti quæſtionem eſſe. Contendunt enim adverſarii, 1.) corpus Chriſti non niſi in cœlo ſubſtantialiter præſens eſſe, unde ex articulo adſcenſionis contra præſentiam corporis in cœna argumentum petunt. 2.) Chriſtum juxta humanam naturam in terris non eſſe præſentem, ſed cœlo uſque ad extremum diem capi ac teneri. 3.) Præſentiam in pluribus locis evertere naturam veri corporis, unde ex proprietatibus veri corporis contra noſtram ſententiam argumentantur. 4.) Corpus Chriſti tam præſens fuiſſe Abrahæ & piis in veteri teſtamento, quam nobis in ſacramento euchariſtiæ præſens eſt. 5.) Manducationem corporis fieri ſola fide in cœlum ſubvolante. 6.) Adeſſe Chriſti corpus operatione Spiritus ſancti nobis communicatum & unitum, tametſi in cœlo maneat, quo uſque ad extremum diem capitur (*). 7.) Præſentiam ſtatui non propter panem, ſed propter hominem, (qua ratione medium fini opponuntur, quæ tamen ſunt ſubordinata.) 8.) Sacramentalem unionem in nuda χέσει & analogia conſiſtere, quam ſic explicant, quod panis ſit ſignum, figura & repræſentatio corporis juxta eſſentiam ſuam abſentis. 9.) Indigne manducantes non accipere corpus & ſanguinem Chriſti, ſed ſymbola tantum externa, panem ſcilicet & vinum. 10.) Præter manducationem naturalem panis & ſpiritualem manducationem corporis Chriſti per fidem, non dari ſacramentalem manducationem corporis Chriſti. Quamvis enim Sadeel & alii ſacramentalem manducationem concedere, eandemque a ſpirituali diſtinguere videantur, per eam tamen nihil aliud intelligunt, quam naturalem manducationem panis, qui eſt ſignum & ſymbolum corporis Chriſti abſentis, quod ſola fide & non niſi ſpiritualiter manducari poſſit. 11.) Corpus Chriſti nec localiter nec illocaliter præſens eſſe, Beza part. I. reſp. ad coll. Mompelg. p. 37. 12.) Cor-

tra Suermeros, Eraſmus Sabin. Hofnerus, alias Hermannus Fabronius libr. Caſſelis edito anno 1607. cui titulus *Lutheraner und Calviniſten* cap. 1. Rationem addit Steinius in Gretſero triumph. cap. 5. p. 57. edit. Heidelb. anno 1605. quia quod non eſt in ſymbolo, id nec credendum. *Reſp.* 1.) Controverſia de ſanctorum communione eſt de articulo fidei. At controverſia de cœna eſt de ſanctorum communione, teſte apoſtolo 1 Cor. X. 17. 2.) Si fides eſt adverſariis cœnæ *forma*, ergo circa eam controverſiæ ſunt de articulo fidei. 3.) Si juxta Epiphanium in ancor. is, *qui non credit de hoc myſterio, ipſum verum eſſe, ſicut* ῥητῶς *Chriſtus adſeverat, excidit e gratia Dei & ſalute;* ſi juxta Theodoretum dial. III. *ſtatim poſt apoſtolorum tempora qui negabant, euchariſtiam conſtare duabus rebus terrena & cœleſti, publicitus pronunciabantur hæretici*, utique non erit controverſia verbalis. 4.) Controverſia, in cujus dijudicatione prava judicium damnationis æternæ, reatus corporis & ſanguinis Domini contrahitur, verbalis non eſt. At hæc talis 1 Cor. XI. 5.) An verbales vocabis controverſias, quæ tibi cum Capernaitis & Chriſti homicidis intercedunt, his enim nos ornas titulis. 6.) Bilſtenius in logicis libr. I. p. 113. editis Hanov. anno 1594. *caput Johannis VI. referri ad cœnam, eſſe ſub ratione articuli fidei credendum, ut dicas, ubiquitarios niſi in æternum velint damnari, idem ut profiteantur cogi.* Quid ergo fiet de ſacra cœna? an non eo magis inter fidei articulos locum habebit. Ergo non eſt λογομαχία, ſed μυστηριομαχία. 7.) Quæ ad cultum divinum pertinent, ea etiam ad articulos fidei pertinent. Sed ſacramenta pertinent ad cultum divinum. Exod. XII. 26. *Quando filii veſtri interroga- Quid opus hoc vobis?* in quæ verba ſic commentatur Toſſanus: *Sacramenta ſunt pars cultus, qu- Deo præſtare tenemur.* GERHARDUS.

(*) Zwinglius in reſp. ad confeſſ. Lutheri tom. II. p. 425. 426. fac. a. *Cæterum Chriſti corpus vel mortale vel immortale in cœnæ ſacramento præſens eſſe, ipſius quoque Chriſti verbum nullo modo admittere poteſt.* GERHARDUS.

Corpus Chriſti nec viſibiliter nec inviſibiliter præſens eſſe. 13) Corpus & ſanguinem Chriſti ante reditum ejus ad judicium nec ordinarie, nec extraordinarie in terris, ubi cœna peragitur, præſentia eſſe. Conſid. cap. 2. pag. 173. Quomodo vero aut qua arte hæ falſæ hypotheſes cum vera ſententia de vera, reali & ſubſtantiali corporis & ſanguinis Chriſti in cœna præſentia conciliari poſſunt? qua fronte adſeritur, de modo ſaltem præſentiæ, non autem de ipſa præſentia quæſtionem eſſe, cum ſemper proteſtati fuerimus, de modo nos nolle cum quoquam litigare, cum ſit omni humanæ rationi incognitus? quomodo, ſublato e terris objecto ſacræ cœnæ, de ejuſdem in terris præſentiæ modo diſquiri poteſt? Videamus quid adferant.

Num relatio importet veram relatorum præſentiam?

§. CVI. Duo potiſſimum habent effugia: 1.) relationem importare veram relatorum præſentiam; 2.) fidei eſſe omnia præſentiſſima. Ita namque ſuam explicant ſententiam. Eſſe inter panem & corpus Chriſti, inter vinum & ſanguinem Chriſti *mutuam relationem*, jam vero non eſſe neceſſe, ut unum relatum cum altero in eodem loco præſens ſit, ſed valere σχέσιν illam, etiamſi alterutrum relatorum longe abſit. Keckermannus lib. I. ſyſt. log. c. 12. can. 6. *Relationes ad ſui introductionem & conſervationem non egent locali contactu. Sic patri verſanti in Aſia poteſt naſci filius Romae, & eadem eſt paternitas, quae foret, ſi pater Romae fuiſſet. Chriſtus ſecundum corpus tantum nunc in cœlo exiſtens veram ac realem habet unionem & cohaeſionem cum ſuis membris adhuc militantibus in terra, ac idem corpus veram ac realem habet unionem ſacramentalem cum pane euchariſtico in terris, nullus hic localis contactus requiritur, &c.* Item corpus & ſanguinem Chriſti dicunt eſſe objectum in cœna præſentiſſimum, non autem ori, non pani, ſed fidei, *quae ſupra ſe elevata in ſummum cœlum penetret, ibidemque Chriſtum adprehendat*, Bucanus in inſtit. loco XLVIII. q. 41. Unde dictitant, *in cœna adeſſe Chriſti corpus, non in pane, aut in loco, in quo eſt panis*. Miſſa de locali incluſione calumnia a noſtris toties refutata, reſpondemus ad *prius*, relationem qua talem, non importare veram relatorum præſentiam, cum τὸ ἔιναι relationis conſiſtat in σχέσει & habitudine unius ad alterum, quæ σχέσις & habitudo poteſt eſſe inter non præſentia, ut probat ipſum illud exemplum a Keckermanno adductum. Quis enim patrem in Aſia exiſtentem, cui Romæ naſcitur filius, præſentem eſſe filio ſtatuet, niſi ἀῤῥωςία mentis laboret? Quod autem non ſemper rei convenit, id nec per ſe eidem convenire judicandum, cum κατ᾽ ἀυτὸ præſupponat κατὰ παντός. Obſervandum igitur, ut recte monet Meiſnerus, amicus noſter ſingularis, part. I. ſobr. philoſ. ſect. 1. cap. 2. q. 2. *tria eſſe relatorum genera. Quaedam ad ſuam σχέσιν neceſſario requirunt abſentiam*, quo modo referuntur ſpes & ſperatum, exſpectans & exſpectatum, præfigurans & præfiguratum, typus & ἀντίτυπος, locus ſupremus & infimus, &c. *Quaedam neceſſario requirunt praeſentiam*, quo modo referuntur omnia unita, ſive ſit unio *phyſica* inter locum & locatum, ſive *hyperphyſica*, utpote *eſſentialis* inter perſonas ſacro-ſanctæ Trinitatis, *perſonalis* inter divinam & humanam naturam in Chriſto, *ſacramentalis* inter panem euchariſticum & Chriſti corpus, &c. *Quaedam ſunt intermedii generis, quae ad ſuam σχέσιν, nec praeſentiam, nec abſentiam requirunt*, quo modo pater ad filium, maritus ad conjugem, dominus ad ſervum, &c. refertur. Quare cum relatio, quatenus talis non importet præſentiam, ideo præſentia σχετικὴ & relativa, quam adverſarii excogitarunt, nihil aliud eſt quam merum ſubterfugium, quo intentatam ſibi a noſtris juſtiſſimam adcuſationem de ἀπυσίᾳ corporis repellere fruſtra laborant (*). Mirifici vero

(*) Si ex nuda relatione vera & realis unio recte infertur, tum juſtitia Dei & infernus erunt realiter unum, nam & hic quædam eſt relatio; Dominus & ſervus erunt realiter unum, creator & creatura erunt realiter unum &c. quæ omnia ſunt abſurda. Ergo ex nuda illa σχέσει, &c.

vero diſputatores & chymiſtæ ſunt adverſarii, qui ex una eademque relationis natura contrarias circa eandem rem adfectiones elicere norunt. Quando enim illis objicimus, & quidem jure, quod abſentiam corporis in myſterio cœnæ ſtatuant, negant hoc ex natura relationis, quia ſcilicet mutua relatorum χέσις veram præſentiam inferat. Viciſſim quando contra noſtram ſententiam de vera corporis Chriſti in cœna præſentia diſputant, itidem ex natura relationis argumentum petunt, quo veram corporis παρουσίαν impugnent. Statuunt enim *relatum correlato non ineſſe vel adeſſe, ſed locorum intervallis perpetuo eſſe diſtincta, ac proinde corpus Chriſti nec in pane, nec cum pane praeſens eſſe.* Crellius lib. I. part. comm. p. 47. Keckermannus l. d. Jodoc. Naum in adſertione teſt. c. 3. arg. 6. p. 60. Si obvertant, *localem tantum praeſentiam, non vero omnem omnino praeſentiam a natura relationis excludi*; reſpondemus, terminum *localis praeſentiae* eſſe ambiguum, corpus Chriſti præſens eſſe dicimus in illo loco, in quo celebratur cœna, ſed modo *locali & circumſcriptivo* præſens eſſe negamus. Si præſentiam *localem* ſenſu poſteriori intelligunt, habent nos ſibi conſentientes; ſi priori, repugnamus. Præſentia a relatione nec excluditur, nec præſuppoſitur, ſed relatio ad præſentiam modo indifferente ſe habet, ut ex diſtinctione inter tria relatorum genera ſuperius adſignata intelligi poteſt. Pater & filius relata ſunt, qua relatione manente pater localiter adeſſe vel non adeſſe poteſt filio.

§. CVII. Quod *fidei omnia praeſentiſſima eſſe dicunt*, itidem merum & inane eſt ſubterfugium (*). Σχέσιν & mutuam relationem inter fidem & objectum ejus, videlicet rem, quæ creditur, concedimus, ſed quod objectum ſemper præſens ſit fidei, quodque fides tantæ poteſtatis ſit, ut objecta etiam remotiſſima vere efficiat præſentia, negamus. Diſtinguendum enim eſt inter *verbum promiſſionis* & *rem ipſam promiſſam*. Verbum promiſſionis tam firmiter amplectitur fides, eique fidit, ac ſi jamdum impleta eſſet promiſſio, ſed ex eo non conſequitur, rem promiſſam actu ſemper exſtare (**). Ut res ſe habet in ſuo *eſſe*, ita in eam fides debet ferri: ſi enim fides *aliter* eam ad-

An fidei omnia ſint præſentia?

& relatione inter panem & corpus Chriſti, quam Calviniani ſtatuunt, non poſſunt inferre realem unionem. Fingunt realem unionem ſine reali præſentia, ſicque ex maxime diviſis disjunctiſſimisque faciunt unum. Poſſet quidem inter Chriſti corpus abſens & panem euchariſticum aliqua relatio & χέσις tanquam inter ſignatum & ſignum dari, ſed non vera & realis unio. Keckermannus nugatur. GERHARDUS.

(*) 1.) Vera fides in fiducia conſtat. Calvinianorum in contemplatione, & ſic illi confundunt fidem hiſtoricam cum juſtificante, & proprium beatorum, Chriſtum ſcilicet in cœlo contemplari, ad Deum & Chriſtum in cœlum venire, viventibus in carne attribuunt. 2 Cor. V. 7. Phil. I. 23. 2.) Vera fides certa eſt, hæc incerta. Nullus enim Calvinianorum referre poteſt, in quo cœli angulo Chriſtum offenderit, ideoque iſtæ aquilæ inſtar graculorum circumvolitant. 3.) Fides opus habet promiſſione & mandato, cui innitatur. At hæc ſubvolatio in cœlum nullo ſcripturæ teſtimonio probatur, ubi enim ſcriptura adſerit, cœlum illud, in quod Chriſtus adſcendit, & cui Chriſti corpus Calvinianus includit, eſſe in ſuprema orbis parte. 4.) Vera fides totum Chriſtum ſimul adprehendit: at Calviniana vel diſtincte corpus & ſanguinem Chriſti percipit, vel Chriſti inſtitutionem violat. 5.) Vera fides una in vet. & nov. teſtam. at in vet. teſt. nullus in cœlum evolans Chriſtum ibi in certo loco contemplatus eſt. 6.) Vera fides ſemper Chriſtum adprehendit. At Calviniani vel non ſemper Chriſtum intuebuntur, vel ſemper cœnam celebrabunt. 7.) Veram fidem apoſtoli in cœna habuerunt, at illi in cœlum evolare, ibidemque Chriſtum contemplari non potuerunt. 8.) Num cibum intueri eſt edere; at Chriſtus corpus ſuum edere juſſit? GERHARDUS.

(**) Schegkius contr. anonym. p. 49. *Fides enim in objectum aliquod fertur, & eſt menſuratum quiddam, ipſa quippe fides poſterius quiddam φύσει: aſt objectum ſeu menſura ipſius prius quiddam φύσει erit. Non igitur πίστις cauſa eſt præſentiæ, ſed τὸ πιστὸν præſens τῆς πίστεως eſt cauſa, ut ἐπιστήμης* cau-

adprehenderet, vera fides non eſſet. Ergo ſi verum eſt, quod adverſarii ſtatuunt, corpus Chriſti ſecundum eſſentiam non eſſe præſens in cœna, utique etiam fides illud, ut præſens nec poteſt nec debet adprehendere. 1.) Credimus vitam æternam, quam nobis præſentem eſſe qui adſerere volet, ſtatum eccleſiæ militantis cum triumphante confundet. Credimus mundi creationem ante aliquot millenarios factam. Credimus reſurrectionem mortuorum in fine demum ſeculi futuram. Ergo qui hæc vere præſentia dicere velit, cum ratione inſanire cenſebitur. 2.) Pii veteres crediderunt in Chriſtum venturum in carnem, paſſurum & reſurrecturum. At quis carnem & paſſionem Chriſti ipſis præſentem fuiſſe adſeret? 3.) Vetus teſtamentum habuit σκιὰν μελλόντων ἀγαθῶν, *umbram futurorum bonorum*, Hebr. X. 1. ſi fuerunt bona futura, utique nondum fuerunt præſentia. 4.) 2 Cor. V. 6. *Dum in corpore ſumus, peregrinamur a Domino*, v. 7. *per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem.* Apoſtolus infert hoc modo, peregrinamur a Domino, nec dum ei præſentes ſumus, quia per fidem ambulamus. Adverſarii modo contrario inferunt. Ambulamus per fidem; ergo præſentes Domino ſumus. 5.) Hebr. XI. 13. *Juxta fidem mortui ſunt iſti omnes, cum non eſſent adepti promiſſa, ſed eminus ea vidiſſent & credidiſſent*, ubi conjunguntur credere & πόῤῥωθεν videre ac non adipiſci. 6.) Ac merito quis miretur, fidei noſtræ ab adverſariis tantum tribui, quod corpus Chriſti in cœna præſens ſiſtat, cum verbo Chriſti, imo divinæ potentiæ hoc ipſum denegent (*). Argumenta, quæ ex Rom. VIII. 24. Hebr. XI. 1. & ex diſtinctione inter *fidem* ac *ſpem* petunt, in tract. de juſtificatione a nobis ſunt expoſita, & ſufficienter ad illa reſpondet Meiſnerus part. I. ſobr. philoſ. ſect. 1. cap. 2, q. 1. Immotum igitur perſtat, nec fidem nec aliam quamvis relationem quatenus talem inferre veram relatorum præſentiam. Nimirum relatio a mutua σχέσει & habitudine, præſentia vero ab entium unione & locorum conjunctione dependet. Quod ſi in relatione cum mutua σχέσει & habitudine entium unio & locorum conjunctio ſimul concurrat, tunc demum relata ſibi vere præſentia & ſunt & dicuntur, ſi vero ab illa σχέσει entium unio & locorum conjunctio abſit, relata non ſunt

A a 2 nec

cauſa & menſura ἐπιστητῶν & non ἐπιστήμη τοῦ ἐπιστητοῦ cauſa exiſtit. Si fides poteſt facere corpus Chriſti abſens vere præſens, faciet id vel *intentionaliter* & *imaginarie*, vel *realiter*. Si prius, ſequetur in verbis cœnæ imaginariam duntaxat præſentiam promitti. Si poſterius, ſequetur, quod incarnatio & paſſio Filii Dei patribus in vet. teſt. per fidem fuerint præſentia in rerum natura. GERHARDUS.

(*) Contra ſententiam de fide οὐρανοβατικῇ ſic concludimus: 1.) Si per fidem anima noſtra in cœlum elevatur, ut ibi in cœleſti menſa corpore & ſanguine Chriſti fruatur, ſequitur, eam fruitionem aut eſſe glorioſam aut gratioſam. Non *glorioſa*, quia ea proprie competit eccleſiæ triumphanti, non militanti. 1 Cor. III. 2. Non *gratioſa*, quia tali præſentia Deus ad nos in terras venit, non nos ad illum. Phil. I. 23. 1 Cor. IV. 17. 2.) De fide in cœlum ſubvolante & corpus Chriſti ibi adprehendente nullum proferri poteſt mandatum, nulla promiſſio. Apoſtolus potius contrarium teſtatur, Rom. X. 6. 3.) Apoſtolus docet, in cœlo ceſſaturam fidem ac ſpem, ſolam autem caritatem duraturam, 1 Cor. XIII. 12. ambulare nos hic per fidem, in cœlo autem per ſpeciem; 2 Cor. V. 7. At juxta adverſarios in cœlo ambulamus per fidem. 4.) Per hanc opinionem ſolvitur unio ſacramentalis inter panem & corpus Chriſti, quæ duo ipſis longo locorum intervallo ſunt disjuncta. 5.) Quamdiu anima eſt in corpore ſuo, extra illud non emigrat, nec operatur. Abſentium quidem rerum imagines ſibi format, non autem ad illas egreditur. 6.) Mirum eſt, tantam ipſos animæ rationali vim tribuere, ut in cœlo tranſmundano circa corpus Chriſti verſetur, & tamen in terris corpus ſuum etiam informet? an non hoc eſt creaturam finitam in pluribus ſimul locis, in cœlo ſimul & terra collocare? num ergo Spiritus ſancti efficacia major eſt in anima hominis peccatoris, quam efficacia τοῦ λόγου in ſanctiſſimo ſuo corpore, quod in ὑπόστασιν ſuam adſumſit? Vide Frid. Petri in adpend. libr. de Neſtorian. GERHARDUS.

nec dici poſſunt præſentia. Ad hæc duo potiora effugia etiam reliqua referri poſſunt, utpote, quod dicunt, *corpus Chriſti eſſe in ſacra cœna praeſens communicatione idiomatum, ſicut caput eſt praeſens pedi, nempe per communem ſpiritum: eſſe praeſens nominetenus: eſſe praeſens memoria ſeu recordatione, adfectione, cogitatione, contemplatione: eſſe praeſens efficacia ſecundum virtutem: eſſe praeſens, ſicut legatum in teſtamento, vel ſicut clare tradita intelligitur tradi domus: eſſe praeſens, ut ſol eſt in terra radiis ſuis praeſens, ut rex in toto regno, ut herba odorem fundit per totam domum, &c.* quæ inania χρησφύγετα diligenter refellit Menzerus tom. III. diſp. Giſs. diſp. VII. theſ. 20.

Argumenta adverſariorum contra veram & realem corporis Chriſti in cœna præſentiam.

§. CVIII. Videamus, quibus argumentis veram, realem & ſubſtantialem corporis Chriſti in ſacra cœna præſentiam impugnent. Recte autem monet Lutherus in præfat. ſyngram. duo eſſe præcipua adverſariorum in hac quæſtione fundamenta, videlicet *abſurditas* & *nulla neceſſitas*, videtur enim rationi ipſorum plane abſurdum & non neceſſarium, ſtatuere corpus Chriſti in cœna præſens eſſe, quod ſi rationem ſuam ſub obſequium fidei captivare diſcerent, jampridem omnis hac de re controverſia eſſet ſopita. *Semper nobis viſi eſtis* (ſcribit Martyr in dialog. de natal. hum. p. 127.) *minus quam par eſt ſapere, cum pro dogmate abſurdo ac inutili ſic laboretis, nec pro eo tamen quidquam habetis, niſi Chriſti τὸ ῥητὸν, hoc eſt corpus meum* (*). Argumentum ab abſurdo ſuperius excuſſimus; reſtat excutiendum illud, quod a *non neceſſario* deducunt. I.) *Ad corpus Chriſti ſpiritualiter percipiendum* (inquiunt) *non opus eſt aliam, quam χετικὴν & fidei praeſentiam ſtatuere. Fruſtra vero id ſtatuitur, cujus nullus eſt uſus.* Reſp. 1.) Argumentum hoc directe pugnat contra inſtitutionem Chriſti, in qua ſacramentalem manducationem ſui corporis, & bibitionem ſui ſanguinis inſtituit. 2.) Lutherus recte monet, etiamſi nudum tantummodo mandatum, nuda ordinatio & inſtitutio Chriſti de ſacramentali manducatione ac bibitione extaret ſine expreſſa fructus mentione, nequaquam tamen a verbis Chriſti diſcedendum eſſe, ſiquidem verus diſcipulatus Chriſti hoc a nobis requirit, *ut in ſermone ipſius maneamus,* Joh. VIII. 31. *vocem ejus audiamus;* Joh. X. 27. contra vero *omnem rationem ſub obſequium fidei captivemus.* 2 Cor. X. 5. 3.) Manducatio & bibitio ſacramentalis cum manducatione & bibitione ſpirituali non eſt confundenda, illa pertinet ad eſſentiam, hæc vero ad fructum cœnæ. 4.) Salutares fructus, quos vere pii ex uſu cœnæ percipiunt, ſuo exponentur loco. Chemnitius in egregio ſcripto de cœna cap. 11. pag. 462. & ſeqq. late oſtendit, ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentiam maximas præbere conſolationes. *Primo* fides noſtra debet adprehendere Chriſtum Deum & hominem in ea natura, qua propinquus, cognatus & frater noſter eſt, vita enim, quæ divinitatis eſt propria, in adſumta carne reſidet, & quaſi depoſita eſt. Quia igitur onere peccatorum preſſi non poſſumus ad Chriſtum in gloria regnantem penetrare, ideo ad nos venit, adprehenſurus nos ea natura, qua frater noſter eſt, & quia gloriam majeſtatis fragilitas noſtra in hac vita ferre non poteſt, ſub pane igitur & vino adeſt, & exhibetur nobis corpus & ſanguis ejus. *Secundo* per peccatum ita eramus abalienati a vita divinitatis, ut fragilitas noſtra eam ſine medio ſecum agentem ferre non poſſet, ideo Chriſtus non ſolum adſumſit naturam noſtram, ſed illam etiam nobis rurſus reſtituit, præ-

I.) Ad corpus Chriſti ſpiritualiter percipiendum ſufficit χετικὴ & fidei præſentia.

(**) Zwinglius in coll. Marpurgenſi: *Nihil credendum eſſe, quod ratione comprehendi nequeat, quia Deus non proponat nobis incomprehenſibilia.* Lutherus tom. IV. Jen. germ. p. 468. cum ipſi reſponderetur, *corpus Chriſti manducari in cœna modo imperſcrutabili;* dixit, *egregiam vero lucem, quæ non tantum luminis nobis præbet, ut intelligere queamus, quomodo corpus ejus in pane manducetur?* GERHARDUS.

præbendo nobis in cœna corpus ac ſanguinem ſuum, ut hoc nexu adſumtæ & nobis rurſus communicatæ humanitatis ſuæ ſubvehat nos ad communionem & conjunctionem cum divinitate. *Tertio* natura noſtra principio ad imaginem Dei creata, omnibus cœleſtibus & divinis donis ornata erat, quæ bona apud Adamum, ut generis noſtri auctorem, depoſita erant; ſed per lapſum non tantum bona illa amiſſa, ſed natura peccato depravata & morte perdita eſt. Filius igitur Dei naturam noſtram, ſed ſine peccato adſumſit, in ea peccatum damnavit, mortem deſtruxit, ac vita eam replevit. Atque ita humanam naturam primum in ſua perſona ſanctificavit, ut autem certi redderemur, hæc ad noſtram etiam miſeram naturam in nobis pertinere & vere nobis communicari, Chriſtus ipſam naturam, quam a nobis adſumſit, & in ſe primo reparavit, rurſus nobis in cœna præbet. *Quarto* evangelii doctrina in genere pronunciat, traditione corporis & effuſione ſanguinis Chriſti placatam eſſe iram Patris, & æternam redemtionem adquiſitam: ſed anxiæ & pavidæ mentes conſpectu peccatorum, indignitatis, infirmitatis &c. variis tentationibus terrentur & turbantur, ut de ſpeciali adplicatione dubitare incipiant; Chriſtus igitur illud ipſum corpus, quod pro nobis in mortem tradidit, ac illum ipſum ſanguinem, qui pro nobis effuſus eſt, in cœna illis exhibet, & hoc certo ac firmo arrhabone exhibitionem & adplicationem promiſſionis evangelicæ confirmat. *Quinto* humana natura Chriſti depoſitis infirmitatibus reſidet in gloria Patris: noſtra natura, licet juxta promiſſionem ſpem habemus glorificationis, tamen ſordibus adhuc inquinata, miſeriis oppreſſa, & omnibus telis ſatanæ, mundi & carnis eſt expoſita; ne igitur fides noſtra turbetur, ideo Chriſtus ſuum corpus & ſanguinem nobis præbet, ut hoc pignore certos nos reddat, fore ut aliquando conformemur corpori ipſius glorioſo. *Sexto* novum teſtamentum eſt fœdus gratiæ in remiſſione peccatorum: hoc fœdus erga Deum ſancitum eſt & confirmatum effuſione ſanguinis Chriſti: ut igitur certi eſſe poſſimus, nos in fœdere iſto perpetuo manſuros, ideo illum ipſum ſanguinem, cujus effuſione id ſancitum eſt, in cœna nobis exhibet. *Septimo* inſtituta eſt ſacra cœna in recordationem beneficiorum Chriſti, & in confirmationem fidei. Quia autem vera fides firmius a Chriſto adprehenditur, Phil. III. 12. ideo adprehenſione vivificæ ſuæ carnis vult in nobis exſuſcitare, conſervare & confirmare veram ſui recordationem. *Octavo* Chriſtus in cœna ea natura, qua caput noſtrum eſt, corpore ſcilicet & ſanguine ſuo ſe arctiſſime nobis conjungit, ideo per adſumtam illam & nobis cognatam naturam potenter & efficaciter in credentibus operatur, ut, quia ipſum caput eſt in nobis, nos etiam invicem ſimus alter alterius membra. Hæc Chemnitius pie & erudite.

2.) Spiritus eſt, qui vivificat, caro non prodeſt quidquam Joh. VI.

§. CIX. II.) Quidam ex adverſariis eo progrediuntur, ut ſubſtantialem corporis Chriſti in cœna præſentiam prorſus inutilem eſſe probare conentur ex dicto Chriſti Joh. VI. 63. *Spiritus eſt qui vivificat, caro non prodeſt quidquam.* Zwinglius part. II. oper. pag 269. *Si caro ejus manducata non prodeſt quidquam, haud dubie nec ad manducandum illam nobis exhibere aut dare voluit.* Idem in epiſt. ad Matth. Alberum ſcribit, *carnem Chriſti comeſtam gignere aliud non poſſe quam carnem, nam carnem eſſe, quidquid ex carne naſcitur* (*). Reſp. 1.) Calvinus ipſe in comment. cap. VI. Joh. hanc Zwinglianam detorſionem refellit. *Nec recte etiam illi,* (inquit) *qui Chriſti carnem prodeſſe dicunt, quatenus eſt crucifixa, comeſam vero nihil nobis adferre, quin potius comedere eam neceſſe eſt, ut crucifixa proſit* (**). Mart. Bucerus in cap. VI. Joh.

 agno-

(*) Idem Zwinglius in comm. de vera & falſa relig. p. 205. *Caro Chriſti prodeſt cæſa, non arroſa & comeſa.* Urſinus in expl. catech. pag. 547. GERHARDUS.

(**) Bucanus in inſt. loc. XLVIII. p. 738. *Caro Chriſti eſt vivifica 1.) ratione unionis, quia eſt propria [illegible] omnia vivificare valentis caro, ut loquitur Sy[illegible] E[illegible] b ſina. 2.) Ratione meriti obedientiæ, qua*

agnoſcit *Chriſtum non loqui de ſua carne.* 2.) Chriſtus in illa ipſa concione ſummam utilitatem carnis ſuæ prædicat, & inculcat v. 51. *Panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam dabo pro mundi vita.* v. 53. *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* v. 54. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam aeternam.* v. 55. *Caro enim mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus, &c.* Qua igitur ſpecie de carne Chriſti dici poteſt, quod οὐκ ὠφελεῖ οὐδὲν, *nihil quidquam* omnino proſit? hoc argumentum merito urget Lutherus. 3.) Chriſtus non dicit: *Caro mea non prodeſt quidquam*, quin potius contrarium adſerit, carnem ſuam vivificam ibidem adſerens, unde ſynodus Epheſina anathemate eos ferit, qui carnem Chriſti negant eſſe vivificam; ſed ſimpliciter & abſolute dicit: *Caro non prodeſt quidquam.* 4.) Chriſtus nihil inſtituit ſine certo fine. Atqui inſtituit ſacramentalem carnis ſuæ manducationem. 5.) Duæ exſtant veterum interpretationes in hunc locum. *Quidam* enim de carne Chriſti intelligunt, non quod ex ſe & per ſe non proſit, ſed quod ex *accidenti* non proſit, videlicet vel ſola ſine divinitate, vel *capernaitice* & carnaliter manducata, vel ſacramentaliter ſine fide accepta. *Quidam* vero de carnali auditorum intellectu verba Chriſti accipiunt. Cyrillus lib. IV. in Joh. cap. XXIII. p. 210. *Caro quidem caeterorum omnium quidquam vere non prodeſt: Caro autem Chriſti, quia in ipſa unigenitus Dei filius habitat, ſola vivificare poteſt.* Auguſtinus tract. 27. in Joh. tom. IX. f. 48. *O Domine magiſter bone, quomodo caro non prodeſt quidquam, cum tu dixeris, niſi quis manducaverit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit in ſe vitam? an vita non prodeſt quidquam? quid eſt ergo, caro non prodeſt quidquam? Caro non prodeſt quidquam, ſed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur.* Et poſtea: *Si caro nihil prodeſſet, verbum caro non fieret, ut inhabitaret in nobis. Si per carnem nobis multum profuit Chriſtus, quomodo caro nihil prodeſt?* Idem ſerm. XI. de verb. dom. circa medium: *Multi, qui vel corde ficto carnem illam manducant & ſanguinem bibunt, vel cum manducaverint & biberint, apoſtatae fiunt, numquid manent in Chriſto, aut Chriſtus in eis? ſed profecto eſt quidam modus manducandi illam carnem & bibendi illum ſanguinem, quomodo, qui manducaverit & biberit, in Chriſto manet, & Chriſtus in eo. Non ergo quocunque modo quiſque manducaverit carnem Chriſti, & biberit ejus ſanguinem, manet in Chriſto & Chriſtus in illo, ſed certo quodam modo, quem modum utique ipſe videbat, quando iſta dicebat.* Paſchaſius lib. de corp. & ſang. Chriſti, in biblioth. patrum tom. VI. p. 347. *Sine Spiritu ſancto ſicut nec caro Chriſti prodeſt quidquam, ita nec hoc ſacramentum carnis prodeſſe poteſt.* Sed Chryſoſtomus & Theophylactus in h. l. exponunt de carnali auditorum intellectu. *Quid eſt, caro non prodeſt quidquam? non de ipſa carne dicit, abſit: ſed de his, qui carnaliter accipiunt, quae dicuntur de carnali auditu,* τὸ σαρκικῶς ταῦτα ἐνδέχεσθαι, οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ σκάνδαλον ἀφορμὴ γίνεται &c. 6.) Quamvis vero neutra harum interpretationum no-

qua Chriſtus oblato in ſua carne pro nobis in crucem acta ſacrificio omnibus credentibus vitam æternam adquiſivit. 3.) Reſpectu copulationis noſtræ cum Chriſto &c. Quod ergo dicitur Joh. VI. 63. Caro non prodeſt quidquam, *non de ipſa Chriſti carne ſimpliciter intelligendum, ſed de carnalibus opinionibus non convenientibus cum myſterio manducationis carnis Chriſti.* Toſſanus in notis marg. Joh. VI. *Spiritus eſt, qui vivificat, per Spiritum intelligitur Chriſti deitas, cui caro in perſonæ unitate eſt arctiſſime unita, ut ſit ſenſus: Vis vivificandi eſt in carne mea, non quatenus caro eſt, ſed quatenus eſt æterni Filii Dei caro.* Beza in annot. major. h. l. *Sic quidem adpoſitiſſime verba Chriſti explicari exiſtimo, ita ut in carnis &* Spiritus *vocabulis uſitata ſit retinenda ſignificatio, & Chriſtus non proprie & ſingulariter de carne ſua, (expreſſit enim pronomen μου mea) ſed generaliter de omni naturali cibi uſu ſit locutus.* GERHARDUS.

noſtræ ſententiæ adverſetur, (concedimus enim carnem Chriſti non prodeſſe, ſi ex hypotheſi eſſet nudi hominis caro, vel ſi *capernaitice* & carnaliter manducaretur, quin & ſacramentalem corporis Chriſti manducationem abſque ſpirituali nihil prodeſſe concedimus:) interim poſterior interpretatio præferenda eſt priori, cum textui magis congruat. a.) Quoties enim in ſcriptura caro opponitur ſpiritui, ut ea quidem vituperetur, hæc vero laudetur, tunc illud non poteſt nec debet intelligi de carne Chriſti, ſed de carne noſtra, id eſt, de veteri noſtro Adamo, de carnali intellectu & ſtudio, quam regulam Lutherus multis exemplis probat. Jam vero talis oppoſitio carnis & Spiritus eſt in hiſce verbis. b.) Chriſtus non dicit: caro mea non prodeſt quidquam. c.) Chriſtus abſolute & ἀποτόμως negat, carnem ullo modo prodeſſe, idque de Chriſti carne dici nequit, quæ licet ex accidenti & certo quodam reſpectu non proſit abſolute, tamen nequaquam dicenda eſt non prodeſſe. d.) Tò *vivificare* ſpiritui attributum in præcedentibus etiam carni Chriſti tribuitur, quomodo igitur per carnem ſpiritui oppoſitam caro Chriſti intelligi poteſt? quorum eadem ſunt attributa, ea non poſſunt ἐναντίως invicem opponi. e.) Chriſtus in tota illa concione, jam inde ab initio miſcet, & quaſi alternatim tractat jam ſummam celebrationem ſuæ perſonæ, carnis & beneficiorum ejus, quod ſcilicet ſit ſalutaris mundo, jam contra reprehendendo incredulitatem & carnalitatem auditorum, qui eam non curabant, nec in ipſum credebant, quare & hic adcuſando carnem ut prorſus inutilem, non ſuam, ſed auditorum carnem adcuſaſſe ſtatuendus eſt. f.) Ex ipſo Chriſti reſponſo adparet, quænam fuerit lis & quæſtio inter Chriſtum & ipſius adverſarios, videlicet non quomodo caro Chriſti ſit comedenda? Sed adverſarii totam doctrinam, quod ſcilicet de cœlo venerit ac ſit ſalvator mundi &c. dixerunt, eſſe falſam; ideo Chriſtus eam adſerit & confirmat. Capernaitæ non quærebant de modo edendæ carnis, ſed totam Chriſti doctrinam repudiabant; Chriſtus igitur non projicit margaritas porcis myſterium comedendæ carnis ſuæ declarando, ſed veritatem dictorum confirmat. g.) Chriſtus immediate ſubjicit v. 63. *Verba quae loquor vobis, ſunt Spiritus & vita.* v. 64. *Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt.* v. 65. *Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum a Patre;* quæ omnia evidenter oſtendunt, quod carnem, id eſt, carnalem intellectum auditorum Chriſtus redarguat, revocat enim nos ad v. 44. *Nolite murmurare invicem: nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit illum,* ubi eadem carnalitatis reprehenſio proponitur. c. *Prima quidem diſtinct. 2. de conſecrat.* ex Auguſtino: *Verba quae locutus ſum ad vos, Spiritus & vita ſunt. Intellexiſtis ſpiritualiter? Spiritus & vita ſunt. Intellexiſtis carnaliter? etiam ſic illa Spiritus & vita ſunt, ſed tibi non ſunt Spiritus & vita, qui ſpiritualiter non intelligis.* Cyprianus ſerm. de cœn. p. 450. *Capernaitae exiſtimantes, hoc eo modo dici, ut carnem ejus elixam vel aſſam ſectamque membratim edere docerentur, abierunt retro. Sed in cogitationibus hujusmodi caro & ſanguis non prodeſt quidquam, quia ſicut ipſe magiſter expoſuit, verba haec Spiritus & vita ſunt, nec carnalis ſenſus ad intellectum tantae profunditatis penetrat, niſi fides accedat.*

Argumenta minus principalia.

1.) Matth. XXIV. 23. Si quis dixerit vobis, ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic, nolite credere.

§. CX. Præter hæc principalia fundamenta (*abſurdi & non neceſſarii*) proferunt etiam alia minus principalia, quæ petita ſunt, vel ex dictis ſcripturæ peregrinis & contortis: vel ex pronunciatis philoſophicis, male adplicatis. Percurramus utramque claſſem I.) Matth. XXIV. 23. *Si quis dixerit vobis, ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic, nolite credere. Ergo non eſt credendum illis, qui ſtatuunt, Chriſtum ſuo corpore & ſanguine in cœna eſſe praeſentem* (*). Reſp. 1.) Eadem ratione inferri poſſet

(*) Toſſanus in not. marg. bibliorum Luc. XVII. 21. *Non dicent, ecce hic, ecce illic. Poſſunt* (inquit)

poſſet, non eſſe docendum, quod Chriſtus ſuo corpore ſit in cœlo, quod per fidem habitet in cordibus piorum, quod tamen utrumque ſcriptura adſerit, nec repugnant adverſarii. 2.) Quinimo ſequeretur, Chriſtum ne quidem ſecundum divinam naturam eſſe in terris præſentem, cum ſimpliciter adſeratur, non eſſe credendum illis qui dicunt: *Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic.* 3.) Ex circumſtantiis dicti ſenſus eſt manifeſtus. Prædicit Chriſtus ante vaſtationem Hieroſolymitanam multos ſurrecturos pſeudoprophetas & pſeudo-chriſtos, qui honorem Meſſiæ ſibi vendicaturi, numeroſum populum ſibi adgregaturi & externam a Romanorum oppreſſione liberationem eidem promiſſuri ſint, illis ne fidem habeant, ſerio & graviter hortatur. Vide Calvinum in harm. p. 363. 4.) Luc. XVII. 21. Chriſtus de regno ſuo eadem phraſi utitur: *Non dicent, ecce hic, aut ecce illic,* docens, regnum ſuum non eſſe terrenum certo loco adligatum, quodque externa & viſibili majeſtate agnoſcatur; ſed eſſe regnum ſpirituale & cœleſte, quod non veniat μετὰ παρατηρήσεως v. 20. ſed intra nos ſit. v. 21. Ecquis vero inde colligere velit, regnum Chriſti procul a nobis abeſſe? Vide Marloratum in com. h. l. (*).

a.) Matth. XXVIII. 6. Surrexit, non eſt hic. Marc. XIV. 4. me non ſemper habetis. Joh. XVI. 28. relinquo mundum.

§. CXI. II.) *Surrexit, non eſt hic.* Matth. XXVIII. 6. *Pauperes ſemper habetis vobiſcum, me autem non ſemper habetis.* Marc. XIV. 7. *Relinquo mundum.* Joh. XVI. 28. *Ergo Chriſtus ſuo corpore & ſanguine non eſt praeſens in cœna.* Reſp. 1.) Hæc & ſimilia dicta localem, naturalem & viſibilem corporis Chriſti præſentiam tollunt, nequaquam vero vel perſonalem, vel gratioſam, vel ſacramentalem. 2.) Nec ſimpliciter omnem omnino Chriſti ſecundum humanam naturam in terris præſentiam excludunt, ſed certum tantummodo præſentiæ modum. 3.) Adparet hoc ex omnibus illis fundamentis, quæ pro perſonali & ſacramentali Chriſti in his terris præſentia ex ſcripturis adduci poſſunt. 4.) Adparet id ipſum ex verbis Chriſti: Luc. XXIV. 44. *Hi ſunt ſermones, quos ad vos habui, cum eſſem vobiſcum.* Erat quidem jam tum apud illos, ſed alio modo, non in infirmitate carnis, ſed in gloria majeſtatis. 5.) Adparet idem ex locorum iſtorum circumſtanſtantiis. Sic verba angeli: *ſurrexit, non eſt hic;* Luc. XXIV. 5. ita explicantur: *Quid quaeritis vivum inter mortuos?* Qualis & quatenus a mulierculis quærebatur, talis & eatenus non aderat, nimirum non jacebat mortuus in ſepulcro, ſed vivebat glorioſus in ſuo regno. Sic verba Chriſti: *me non ſemper habetis;* ibidem explicantur: *Pauperes ſemper habetis vobiſcum, & cum volueritis, poteſtis illis benefacere, me autem non ſemper habetis,* nimirum, ut poſſitis mihi eo modo benefacere, quo pauperibus (**). Johan. XVI. 28. additur: *Exivi a Patre, & veni in hunc mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Ut ergo a Patre exivit, & in mun-

(inquit) *hæc verba etiam ſic reddi: Ecce hic ecce illic eſt Chriſtus, puta modo corporali, quia Chriſtus corpore ſuo jam non eſt in terra præſens, ſed in cœlo.* GERHARDUS.

(*) Calvinus in cap. XVI. Joh. *Relinquo mundum &c.* ſic commentatur: *Mundum reliquit Chriſtus, cum infirmitates noſtras exuens in cœlum receptus eſt, ſed viget nihilominus erga nos ejus gratia, quia ſedet ad dextram Dei, ut totius mundi imperio potiatur.* GERHARDUS.

(**) De loc. Matth. XXVI. *me non ſemper habebitis:* Hieronymus in cap. XXVI. Matth. *Alia oboritur quæſtio, quare Dominus poſt reſurrectionem dixerit:* Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, *& hic dicat:* me non ſemper habebitis. *Mihi videtur in his locis dicere de præſentia corporali, quod nequaquam cum ipſis futurus ſit poſt reſurrectionem, quomodo nunc in omni convictu & liberalitate.* Auguſtinus tract. L. in Joh. *Non ſemper me hab.bitis. Quare? quia converſatus eſt ſecundum corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis & eis deducentibus videndo non ſequendo adſcendit in cœlum & non eſt hic. Ibi enim ſedit ad dextram Patris & hic eſt: non enim receſſit præſentia majeſtatis. Secundum præſentiam majeſtatis ſemper habemus Chriſtum, ſecundum præſentiam carnis recte dictum eſt diſcipulis:* Me autem non ſemper habebitis. *Habuit enim illam eccle-*

mundum venit, ita quoque mundum relinquit, & ad Patrem redit. Jam vero in mundum venit, non loci mutatione, ſed viſibili manifeſtatione in adſumta carne. 1 Tim. III. 16. Ergo etiam mundum relinquit, & ad Patrem vadit, viſibilis præſentiæ ſubtractione. Sicut a Patre exivit, & in Patre tamen manſit, cum in mundum veniret: ita quoque ad patrem rediit, & in mundo manſit, cum e mundo exiret, qua de re in harmonia evangelica pluribus diſſeremus (*).

3.) Non novimus Chriſtum ſecundum carnem. 2 Cor. V. 16.

§. CXII. III.) 2 Cor. V. 16. *Jam non novimus Chriſtum ſecundum carnem. Ergo nec nos debemus Chriſtum in cœna quaerere ſecundum carnis praeſentiam.* Reſp. 1.) Calvinus ipſe agnoſcit, ex h. l. non recte duci argumentum contra præſentiam corporis Chriſti in cœna. 2.) Si enim hic locus ageret de Chriſti corpore, ſequeretur, Chriſtum poſt reſurrectionem non amplius habere verum corpus, ſiquidem eo modo Chriſtum agnoſcere debemus, quo eum apoſtoli Spiritu ſancto colluſtrati cognoverunt. 3.) Senſus dicti apoſtolici patet ex contextu. Loquitur apoſtolus de carnali intellectu, quem de Chriſto & ipſius regno quidam adhuc fovebant, quaſi ſcilicet Chriſti regnum ſit mundanum ac terrenum, illis opponit hæc verba: *Si & nos Chriſtum ſecundum carnem cognovimus, nunc tamen eum non cognoſcimus;* quo dicitur: quamvis plurimi, ac inter hos etiam ipſimet apoſtoli, carnalia commoda in Chriſto quæſiverint, quippe quem regem mundanum fore credebant, tamen, depoſita falſa illa & carnali opinione, non amplius carnalia, ſed ſpiritualia, cœleſtia & æterna beneficia in Chriſto quærimus. Lutherus tom. II. Witteb. fol. 180. *Secundum carnem apoſtolo non ſignificat in carne, ſicut ſacramentarii ſomniant, ſed more adverbii carnaliter vel ſtudio & adfectu carnis, vel quomodo caro facit.* 4.) Alii ſic explicant, quod apoſtolus dictum hoc opponat illis, qui nihilo excellentius de Chriſto judicabant, quam ſicut ex infirmitate carnis tempore exinanitionis Chriſti æſtimare poterant, ſicut & alibi ſtatus exinanitionis vocatur dies carnis. Res eodem recidit. 5.) Aliud ergo eſt Chriſtum *ſecundum carnem* cognoſcere, aliud vero Chriſtum *in carne* cognoſcere; illud carnales de Chriſto cogitationes, hoc vero adſumtæ naturæ myſterium reſpicit. Calvinus in h. l. *Non de corporis ſubſtantia apoſtolus loquitur, ſed de externa ſpecie, neque dicit, non amplius cognoſci a nobis carnem in Chriſto, ſed inde Chriſtum cenſeri negat, &, niſi carnem Chriſti nunc agnoſcimus, perit nobis tota, quam in ipſo habere nos convenit, fiducia & conſolatio: verum agnoſcimus Chriſtum in carne ſua non carnaliter, quia non niſi in conſideratione ſpiritualium ejus donorum adquieſcimus.*

4.) Quæ ſurſum ſunt, quærite, ubi Chriſtus eſt. Col. III. 1.

§. CXIII. IV.) Col. III. 1. *Quae ſurſum ſunt, quaerite, ubi Chriſtus eſt ad dextram Patris. Ergo Chriſtus corpore & ſanguine ſuo non eſt praeſens in terris,* quo etiam referunt verba proſæ eccleſiaſticæ in adminiſtratione euchariſtiæ, jam olim uſitata: *Surſum corda habemus ad Dominum.* Reſp. 1.) Apoſtolus nec de cœna, nec de præſentia Chriſt in his terris eo loco agit, ſed diſputat contra falſam philoſophiam, contra traditio-

eccleſia ſecundum præſentiam carnis paucis diebus, modo fide tenet, oculis non videt. Calvinus in comm. h. l. *Quod ſe negat cum diſcipulis ſemper fore, ad genus præſentiæ referri debet, cui carnalis cultus & ſumtuoſus honor conveniat. Nam quod Spiritus ſui gratia nobis adeſt, quod habitat in nobis, quod nos etiam carne ſua & ſanguine paſcit, nihil hoc ad corporeos cultus.* GERHARDUS.

(*) Dictum Hebr. VIII. 4. non agit de loco repræſentationis ſacrificii Chriſti ſeu de exiſtentia Chriſti in cœlis, ſed de ipſa ſacrificii oblatione, quod non erat in terris, hoc eſt, terrenæ conditionis ſive res terrena, qualem levitici ſacerdotes offerre debebant, ſed erat corpus *Domini de cœlo*, 1 Cor. XV. 47. id eſt, cœleſti modo conceptum & a Filio Dei in perſonam ſuam adſumtum. Hoc colligitur ex ſcopo & contextu. GERHARDUS.

ditiones humanas & ceremonias leviticas Chriſti morte abrogatas, & hæc vocat *elementa mundi*, ac quæ *ſint ſuper terram.* 2.) Diſerte ibidem exponit, quid per τα` ἐπὶ τῆς γῆς intelligat, videlicet veterem hominem cum ſuis concupiſcentiis: v. 5. *mortificate membra veſtra, quae ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiem, libidinem, concupiſcentiam pravam & avaritiam;* his opponit ea, quæ ſunt ſurſum, inter quæ *numerat novum hominem, veram Dei agnitionem, caritatem, pacem Dei in cordibus &c.* 3.) Non ergo *ſurſum* τὸ ἄνω intelligit de loci intercapedine, quaſi ſcilicet iſta omnia a nobis in terra verſantibus procul ſint ſemota atque ſejuncta. Auguſtinus libr. octog. trium quæſtionum q. 29. *Ea, quae ſurſum ſunt, ſapere jubemur, ſpiritualia ſcilicet, quae non locis & partibus hujus mundi ſurſum eſſe intelligenda ſunt, ſed merito excellentiae ſuae.* Theophylactus in h. l. *Supernam vitae inſtructionem ac formam imitamini.* 4.) Surſum habere corda nihil aliud eſt, quam mentes a terrenis liberas ad conſiderationem verbi & promiſſionum divinarum directas habere, id quod cum vera corporis & ſanguinis Chriſti in cœna præſentia minime omnium pugnat, ſtatim enim additur declaratio, *ad Dominum* elevanda eſſe corda, quem ab actione cœnæ abeſſe, qua fronte adſerere audebunt? In canone Nicæno hæc conjunguntur: ὑψώσαντες τὴν διάνοιαν πίςει νοήσωμεν κεῖσθαι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζας τὸν ἀμνὸν τȣ̃ Θεȣ̃.

5.) Contextus apoſtolicus potius repugnat ſententiæ adverſariorum, quia ad τὸ φρονεῖν τα` ἐπὶ τῆς γῆς etiam hoc pertinet, ſi res divinas ex ratiocinationibus humanis æſtimare velimus. Chryſoſtomus hom. V. in 1 Cor. *Ex philoſophia res divinas intelligere eſt candens ferrum non forcipe, ſed digitis contrectare.* Quare philoſophica argumenta non ſunt opponenda diſertis Chriſti verbis, quod tamen adverſarios facere conſtat.

§. CXIV. V.) Hebr. VIII. 4.

5.) Si Chriſtus in terris eſſet, ne quidem pontifex foret. Hebr. VIII. 4.

Si Chriſtus in terris eſſet, ne quidem pontifex foret. Ergo non eſt praeſens ſuo corpore eo in loco, in quo celebratur cœna (*). Reſp. 1.) Ex hypotheſi adverſariorum ſequeretur, Chriſtum non fuiſſe pontificem, cum in ara crucis ſe offerret Deo in odorem ſuavitatis. 2.) Imo etiam ſequeretur, Chriſtum ne quidem ſecundum divinam naturam in terris præſentem eſſe, quod tamen adverſarii adſerunt. 3.) Senſus genuinus hujus dicti ex ſcopo & circumſtantiis manifeſtus eſt. Confert auctor epiſtolæ Chriſtum cum ſacerdotibus leviticis, quos vocat *terrenos*, quia *exemplari & umbrae deſervierunt*, hoc eſt, in tabernaculo manu facto terrena ſacrificia tractarunt, Chriſtum autem cœleſtem ſacerdotem, quia *ſe ipſum obtulit victimam Deo & in tabernaculum* ἀχειροποίητον *eſt ingreſſus*, ut cap. IX. 11. & 12. explicatio additur. Ambroſius in h. l. *Si Chriſtus eſſet terrenus*

(*) Præcipui ex theologis Reformatis, qui nobis hoc apoſtoli effatum opponunt, ſunt DAVID PAREUS & MATTH. MARTINIUS, quorum *ille* præſentiam corporis Chriſti realem in ſacra cœna; *hic* vero omnipræſentiam humanæ Chriſti naturæ ex hocce loco infringi poſſe exiſtimavit. Aſt facili oſtendi poteſt negotio, verba apoſtoli *viſibilem* duntaxat & *phyſicam* humanæ Chriſti naturæ præſentiam terris hiſce denegare, illam nimirum, qua tempore exinanitionis ſuæ præſens in his terris fuit. Sacerdotes enim modo viſibili præſentes ad ſacerdotium leviticum peragendum procul dubio requiruntur. Jam vero a negatione præſentiæ *viſibilis* & *naturalis* Chriſti in his terris ad negationem præſentiæ *omnis* & *divinæ* illius, quæ ex communicatione idiomatum fluit, nulla legitima necti poteſt conſequentia. Ita, licet ipſius Dei omnipræſentia in nonnullis ſacræ ſcripturæ locis negari videatur, verb. grat. quando dicitur, eundem habitare in cœlis, deſcendere nonnunquam in terras, egredi e loco, & reverti in eundem &c. nemo tamen negaverit, non omnem præſentiam divinam, ſed certum duntaxat præſentiæ modum his ipſis loquendi formulis negari. Qui plura hanc in rem legere voluerit, evolvat JO. FRID. KOENIGIUM in *vindiciis ſacris ad h. l. p. 158. ſeqq.* JO. GEORG. DORSCHÆUM, in *adnotat.* ad *h. l. p. 371. ſeqq.* & b. cancell. PFAFFIUM in ſingulari *diſſertatione in verba ſacra Ebr. VIII. 4.* quæ Tubingæ ann. *MDCCXLVII.* in lucem publicam prodiit.

nus pontifex, ſicut Aaron, non eſſet utique ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech in aeternum. Aaron quippe mortuus eſt, & non eſt ſacerdos. Chriſtus vero, quia vivit in aeternum, ſacerdos eſt ſempiternus, non talis, quales illi fuerunt, qui exemplari & umbrae deſervierunt cœleſtium &c. 4.) Hanc explicationem adprobat ipſe Calvinus ſic ſcribens in h. l. *Chriſtus nullum habet terrenum aut viſibile ſacrificium, terrenus ergo ſacerdos non eſſe poteſt.*

Argumenta philoſophica adverſariorum.

1.) Omne corpus naturale eſt viſibile.

§. CXV. Ex *philoſophicis* regulis hæc fundamenta proferunt. I.) *Omne corpus naturale eſt viſibile. Corpus Chriſti in ſacra cœna non videtur. Ergo nec ibi praeſens eſt* (*). Mylius in comœdia Miſnica refert, Lipſiæ quendam ex profeſſoribus repertum fuiſſe, quem non puduerit viſitatoribus in os dicere, ut monſtrent ſibi corpus Chriſti in cœna videndum, tum ſe præſentiam ejus crediturum eſſe. *Reſp.* 1.) Ne quidem in corpore mere naturali perpetuæ veritatis eſt, quod ſemper actu videatur. Actu videri vel non videri eſt externum corporis accidens, nequaquam vero interna & eſſentialis ejusdem proprietas. Corpora ſubtilia, qualia ſunt aër & ignis, viſum noſtrum effugiunt. Scaliger exerc. IX. *Quae in verubus aſſantur ab eo, quem videmus,* igne, non tanguntur, ſed ab eo, quem non videmus, *adeo vere tanguntur, ut etiam crementur.* 2.) Diſtinguendum igitur inter *potentiam* & *actum*, ſive inter actum *primum* & *ſecundum*. Quodlibet corpus naturale eſt viſibile potentia ſcilicet, non ſemper actu. Scaliger exerc. CCCXXV. ſect. 4. *Color ſua natura viſibilis eſt, etiamſi nunquam videatur, quandoquidem potentia non tollitur per objectorum ablationem, neque e contrario deletur objectum per amotionem poteſtatum.* 3.) Quod ſi in corpore mere naturali non eſt perpetuæ veritatis, quod ſemper actu videatur, quanto minus de corporibus glorificatis adſeri poterit, quod neceſſarium ſit, oculis hominum nondum glorificatorum actu ea ſemper videri, ſi ſint præſentia; imo vero cum Geſnero ſtatuimus, tantum abeſſe, ut corpora glorificata ab oculis nondum glorificatis actu ſemper videantur, ut nec poſſint videri, niſi peculiaris οἰκονομία ac diſpenſatio divina acceſſerit, ſiquidem corpora glorificata ſunt πνευματικὰ propter ποιότητας πνευματικὰς, 1 Cor. XV. 44. ſunt lucidiſſima & fulgidiſſima inſtar lucis ſolaris, Matth. XIII. 43. ſunt tenuiſſima & ſubtiliſſima, Matth. XXII. 30. quomodo igitur a carnalibus, obſcuris & craſſis oculis hominum nondum glorificatorum abſque peculiari diſpenſatione divina actu viderentur vel etiam videri poſſent? Inter objectum & organum viſus certa requiritur proportio & συμμετρία, docente philoſopho libr. II. de anima cap. 9. at quæ analogia inter corpus πνευματικὸν & oculum ψυχικὸν? Matth. XXVII. 53. de ſanctis cum Chriſto reſuſcitatis commemoratur, quod *adparuerint multis*, quo ipſo innuitur, quod non quibusvis obviis ex naturalis corporis conſtitutione, ſed aliquibus duntaxat ex peculiari diſpenſatione adparuerint. 4.) Si in corpore glorificato non eſt perpetuæ veritatis, quod ab oculis nondum glorificatis ſemper actu videatur, quanto minus in corpore Chriſti in hypoſtaſin filii Dei adſumto, & ad dextram Dei evecto locum habebit? Certe Chriſtus in diebus carnis ſuæ, in ſtatu exinanitionis *per medios Nazarenos tranſibat*, cum de monte illum præcipitaturi eſſent; Luc. IV. 30. *abſcondebat ſe & exibat de templo*, cum Judæi lapides tollerent; Joh. VIII. 59. poſt reſurrectionem ſuam in convivio Emauntico ἄφαντος ἐγένετο, Luc. XXIV. 31. quomodo igitur neceſſarium, ut corpus ejus, ubicunque præſens eſt, actu ſemper videatur? Viſibile eſt ratione ſui, licet non ratione noſtri:

Bb 2

(*) Calvinus in harm. p. 446. *Cum Chriſtus palpabile eſſe corpus ſuum pronunciet & ſolidis oſſibus compactum, hisque notis diſcernat a Spiritu, ſcite & vere adductus eſt hic locus* (Joh. XX.) *a noſtris hominibus ad refellendum craſſum errorem de tranſſubſtantiatione panis in corpus, vel de locali corporis præſentia, quam homines præpoſteri in ſacra cœna fingunt.* GERHARDUS.

ſtri: viſibile eſt potentia, licet non actu: diſtinguendum enim inter *ſubjectum* & *modum*: accipimus naturale & viſibile Chriſti corpus in ſacra cœna, non autem modo naturali & viſibili. 5.) Abſit proinde, imo longiſſime a nobis abſit, ut nolimus plus credere, quam oculi noſtri nobis renunciant. *Beati, qui non vident & credunt,* Joh. XX. 29. *Ambulamus per fidem, non ſecundum adſpectum* 2 Cor. V. 7. *Fides eſt argumentum non adparentium.* Hebr. XI. 1. Sequantur ergo, quicunque volent, judicium rationis & ſenſuum, nos innitemur verbis Chriſti. *Quod non capis, quod non vides, animoſa firmat fides. Si tantum credis, quod vides, quid eſt tua fides?* Dicunt pii veteres (*).

§. CXVI. II.) *Memoria eſt rerum abſentium. Sacra cœna inſtituta eſt in commemorationem Chriſti.* Reſp. 1.) Si fidei omnia ſunt præſentia, & memoria non eſt niſi abſentium, (utrumque adfirmantibus adverſariis) conſequens fuerit, fidem de memoria & memoriam de fide eſſe nullam, ac fidelibus nullum dari poſſe memoriale. 2.) Cœna inſtituta eſt ad Chriſti commemorationem: *Hoc facite* εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ait Chriſtus Luc. XXII 19. ergone Chriſtus a cœna abſens? hoſpes a convivio? 3.) Prima cœna Chriſtum præſentem habuit, ut ex evangeliſtarum deſcriptione conſtat, nec ab adverſariis negari poteſt. At ſi ex voce *commemorationis* legitime infertur ἀπουσία corporis, tum negandum fuerit, Chriſtum in primæ cœnæ adminiſtratione præſentem ſuo corpore fuiſſe. 4.) Recte igitur Oecolampadius agnoſcit, memoriam ſæpe eſſe rerum præſentium, in quam ſententiam adducit verſum Maronis:

2.) Memoria eſt rerum abſentium.

Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.

5.) Populus Iſraeliticus quoties jubetur recordari Dei ſui, & reprehenditur hoc nomine, quod Dei oblitus fuerit, Deut. VIII. 18. Judic. VIII. 34. quoties orant pii, *Domine memento noſtri, recordare noſtri*, Pſalm. XXV. 7. Neh. V. 19. Deus quoties recordatus dicitur piorum; Gen. VIII. 1. Job XIV. 13. &c. ergone Deum abſentem eſſe dicemus? 6.) Imo vero Deus ipſe notanter dicit Exod. XX. 24 *In omni loco, in quo memoriam nominis mei inſtituero, veniam ad te & benedicam tibi.* Quare cum Chriſtus in ſacra cœna memoriale beneficiorum ſuorum inſtituerit, Pſalm. CXI. 4. utique in ea etiam præſens eſt. 7.) Sic arca fœderis in vet. teſt. columna nubis & ignis in deſerto erant memoriale Dei non abſentis, ſed vere præſentis. 8.) Ne quidem philoſophice verum eſt, memoriam eſſe rerum abſentium. Ariſtoteles libr. de memor. c. 1. memoriam dicit *eſſe praeteritorum*, interim tamen rerum illarum ſpecies ſunt præſentes, non quidem ſenſui, ſed intellectui. Sic clauſis oculis poſſum recordari hominis præſentis. Unde diſtinguunt inter præſentiam *ſenſibilem* & *inſenſibilem*; inter abſentiam *rei* & *ſpeciei*. Quæ res ſenſibiliter ſunt præſentes, id eſt, quæ in ſenſus externos occurrunt, eorum proprie non recordamur, cum enim ſpecies præſens in ſenſus occurrat, ejuſdem repetitione per ἀνάμνησιν non eſt opus: cum vero res quidem præſens eſt, ſed non incurrit in ſenſus, tunc ejus meminiſſe poſſumus, ſiquidem ſpecies abſens ſemel accepta

(*) *At Chriſtus a viſibilitate & palpabilitate argumentum ducit.* Reſp. 1.) Sane argumentum Chriſti a ſenſuum experimentis petitum legitime concludit, ſed quia eſt argumentum minus principale & propoſitio illa: quidquid videtur & palpatur, eſt corpus, non eſt reciproca, minime hinc inferre licet, paſſibiles has qualitates actu ipſo ſemper ac neceſſario ineſſe, maxime cum hæc demonſtratio non dependerit ex naturæ neceſſitate, ſed liberæ voluntatis diſpoſitione, οὐ νόμῳ φύσεως ἀλλ' οἰκονομίας τρόπῳ ut loquitur Damaſcenus. 2.) Alioquin pari ratione concludendum foret: Chriſtus ex eo, quod edit ac bibit, diſcipulis veritatem corporis ſui demonſtravit. Ergo edere & bibere corporis glorificati erit proprium inſeparabile, quem tamen inferendi modum Calvinus ipſe damnat. p. 447. 3.) Chriſtus ipſe ſui viſionem & palpationem haud fore perpetuam prædicit, quando beatos eos prædicat, qui, licet non videant, tamen credant. GERHARDUS.

accepta opera intellectus recoli poteſt. Meiſnerus part. I. ſubr. philoſ. ſect. 3. c. 6. q. 5. 9.) Verba Chriſti: *Hoc facite in mei commemorationem*, exprimunt ſalutarem cœnæ fructum & ſic exponuntur ab apoſtolo 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & ex hoc calice bibetis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat.* Ergo non debent opponi veræ præſentiæ corporis, quæ ad eſſentiam ſacræ cœnæ pertinent. Nos igitur his & ſimilibus argutiis adverſariorum conſtanter opponimus verba Chriſti, & cum Auguſtino dicimus libr. VI. contra Julianum cap. 2. *Ego haec arma cæleſtia, quae vincunt Cæleſtium*, (Pelagianum & Sacramentarios Calvinianos) *non dimitto, his fidem meam ſermonemque committo: argumenta, quae profertis, humana ſunt, haec munimenta divina ſunt.* Quæ vero Perkinſus libr. de unic. rat. conc. p. 49. ex circumſtantiis inſtitutionis contra præſentiam corporis Chriſti in ſacra cœna adfert, ea maniſeſte principium petunt, & expoſita a nobis ſunt in tract. de interpr. ſcript. §. 160. (*).

§. CXVII Quæ ex patribus Phil. Mornæus libr. IV. de euchar. cap. 1. Polanus in ſymph. cathol. cap. 17. th. 1. Scultetus in medulla patrum & alii pro confirmatione ſuæ ſententiæ proferunt (**), facilem habent explicationem, ſi obſerventur hæc theoremata. 1.) De vera & genuina patrum ſententia judicandum eſſe ex illis locis, in quibus proprie & ex profeſſo de hoc myſterio tractant, non in quibus obiter & incidenter ſolum de eo agunt. 2.) Diſtinguenda eſſe loca, in quibus de ſalutari uſu & fructu hujus myſterii tractant, ab illis, in quibus eſſentialia ejusdem explicant. 3.) Panem euchariſticum vocari *ſacramentum, myſterium & ſymbolum* corporis Chriſti, non quod nuda σχέσις & relatio ſit inter panem & abſens Chriſti corpus, ſed quia vera & realis eademque myſtica unio ſit inter panem & corpus Chriſti præſens, per quam fiat, ut mediante ſymbolo panis externo in ſublimi myſterio corpus Chriſti in hoc ſacramento accipiamus. Incarnatio dicitur *magnum myſterium & admirabile ſacramentum*; at num λόγος a carne abſens propterea ſtatuitur? 4.) Panem dici *ſignum, figuram, ſimilitudinem*, ἀντίτυπον corporis Chriſti; non quod Chriſti corpus ſit abſens, (hunc enim ſenſum disertis verbis patres repudiant) ſed quod ſit inviſibiliter præſens, ex ſigno enim inviſibilitas, nequaquam vero abſentia corporis inferri poteſt, definiente Auguſtino libr. II. de doctr. chriſt. c. 1. *ſignum eſt res praeter ſpeciem, quam ingerit ſenſibus, aliquid aliud in cogitationem ex ſe venire faciens;* ſufficit igitur ad ſignandi rationem, ut res ſignata externis ſenſibus non ſit obvia, ſi vel maxime præſens adſit. Columba erat ſignum Spiritus ſancti deſcendentis, columna nubis & ignis erat ſignum & ſymbolum Dei gratioſe præſentis, nec tamen vel a columba Spiritus ſanctus, vel a columna nubis & ignis Deus aberat. Vide tract. de ſacram. §. 9. 5.) Diſtinguendum eſſe inter *ſignum* nude σημαντικὸν & μεταδοτικὸν ſive προσφερόμενον. Quando patres ſymbola externa panem & vinum in ſacra cœna vocant ſigna corporis & ſanguinis Chriſti, non intelligunt ſigna tantum σημαντικὰ, ſed μεταδοτικὰ καὶ προσφερόμενα. De ſententiis patrum judicandum eſt ex verbis inſtitutionis dominicæ, illi enim nequaquam

(*) Job. Appelius contra Mentzerum pag. 69. & 87. *Efficiens non ingreditur eſſentiam ſui effecti. Chriſtus eſt efficiens ſacræ cœnæ. Ergo non ingreditur eſſentiam cœnæ.* Reſp. 1.) Chriſtus eſt efficiens & materia ſacrificii Patri cœleſti oblati. Eph. V. 2. Hebr. VII. 27. IX. 12. V. 5. Auguſtinus de fide ad Petr. Diacon. c. 2. tom. III. p. 288. *Unus Chriſtus ſacerdos, per quem ſumus reconciliati: ſacrificium, quo reconciliati: templum, in quo reconciliati: Deus, cui reconciliati.* 2.) In baptiſmo Spiritus ſanctus eſt cauſa efficiens, Luc. II. 2. & materia ſive eſſentialis pars. Matth. XXVIII. 19. GERHARDUS.

(**) Principem inter eos locum occupat EDMUNDUS ALBERTINUS. qui *libros tres de euchariſtiæ, ſive cœnæ dominicæ ſacramento*, Daventriæ ann. *MDCLIV.* fol. edidit, in quibus, inter alia, teſtimonia doctorum chriſtianorum de hoc argumento enarrat, qui ſex prioribus ſeculis poſt natum ſervatorem floruerunt.

quam ſuam interpretationem opponere voluerunt, ſed ex illa eandem hauſerunt. 6.) Quando integra ſacramenta vocant *ſigna*, itidem nequaquam hoc volunt, quaſi gratiam Dei tantum ſignificent, ſed non una offerant & exhibeant; verum intelligunt ſigna exhibentia, obſignantia & confirmantia. Relationes, quarum relata ſe habent ut ſignum & ſignatum, ſunt duplices: quædam tantum ſunt *ſignificativae* & *σημαντικαὶ*; quædam ſimul *μεταδοτικαὶ* & *exhibitivae*. Sacramenta pertinent ad poſterioris generis relationes, quia gratiam Dei offerunt, oblatam credentibus conferunt, collatam augent, & auctam ſigilli inſtar obſignant & confirmant.

Neophotinianorum ſententia.

§. CXVIII. Neophotiniani verbis diſertis abſque ulla tergiverſatione *ἀπουσίαν* corporis & ſanguinis Chriſti profitentur (*). Duobus vero potiſſimum utuntur argumentis. I.) *Scriptura cibum illum proprie nominat panem, corpus autem & ſanguinem non niſi figurate.* Reſp. hypotheſis eſt falſa, quod ſcilicet verba ſacramenti dominici per figuram confictæ *metonymiae* ſic ſint pervertenda, ut nihil niſi nudus panis & nudum vinum in ſacra cœna relinquatur. Invertimus igitur argumentum, Chriſtus, qui eſt veritas, cibum illum, qui in ſacra cœna nobis manducandus datur, vocat ſuum corpus; potum illum, qui in ſacra cœna nobis bibendus datur, vocat ſuum ſanguinem. Ergo non nudus panis & nudum vinum nobis exhibentur. Item, Paulus cibum euchariſticum vocat panem, Chriſtus adpellat ſuum corpus. Ergo utrumque ſimul exhibetur in ſacra cœna, videlicet panis & corpus Chriſti, vel quod idem eſt, mediante pane Chriſti corpus; unde Irenæus libr. IV. cap. 34. *euchariſtiam duabus rebus conſtare dicit, terrena ſcilicet & cœleſti.* Chriſtiana ſimplicitas in verbis Chriſti & Pauli ſine tropo acceptis adquieſcit: Calviniani & Photiniani corpus & ſanguinem Chriſti ex cœna tollunt, ideo verbis Chriſti *metonymiam* adfingunt; Pontificii ſubſtantiam externorum ſymbolorum ex ea tollunt, ideo verbis Pauli figuram tribuunt, ut paulo poſt videbimus. Utraque ſententia non ex ſcripturis hauritur, ſed in eas infertur. II.) *Viſus & guſtus non ſentiunt & percipiunt carnem & ſanguinem Chriſti.* Reſp. argumentum hoc coincidit cum ratiocinatione Calvinianorum, §. CXV. expoſita, ut ex eo etiam harmoniam utrorumque colligas. Catechiſmus Racovienſis major pag. 220. & 221. contra præſentiam corporis in cœna itidem repetit Calvinianorum argumenta: 1.) *quia corpus Chriſti eſt in cœlo. Ergo non eſt in cœna praeſens.* 2.) *Repugnat qualitatibus corporis Chriſti, quod ſit praeſens ſimul in pluribus locis.* Sed de his judicium fieri poteſt ex iis, quæ antea ſunt diſputata.

§. CXIX.

(*) Quin & eo nomine in nos invehuntur. Smalcius contra D. Frantz. p. 332, 333. *ſententiam noſtram de vera, reali & ſubſtantiali corporis Chriſti in cœna præſentiam* vocat *blaſphemam & idololatricam.* Socinus in libro, quod evang. ſe Photin. conjung. debeant cap. 4. pag. 50. *Qui vel cum ipſo pane & vino, vel alia quacunque ratione, dum panis ille & vinum ſumitur, Chriſti corpus & ſanguinem ſumi credunt, ſic paulatim eo tendunt, ut idolum quoddam ex cœna Domini faciant, & panem illum vinumque adorent.* Andr. Radeccius in notis ad librum Smiglec. quem refutationem diſſolutionis nodi ſui Gordii vocat p. 51. *Adſerere, Chriſtum eſſe in cœna præſentem, eſt rem adverſa fronte cum univerſa Chriſti religione pugnantem & horrendæ idololatriæ cauſam in Chriſti religionem introducere.* Pag. 46. *Chriſtum in cœna apoſtolis dediſſe corpus ſuum ad manducandum & ſanguinem ad bibendum, ingens error eſt. Adſidebat enim ipſe Dominus in corpore ſuo menſæ, cum panem comederent & vinum biberent apoſtoli.* Piſecius in reſp. ad II. rat. Camp. p. 23. *Conſtabit Chriſtus duobus corporibus, altero incommunicabili, altero quod nobiſcum communicari poteſt.* Pag. 25. *Mortale corpus, quod traditum eſt in mortem, capi oportet a mortalibus, quippe cœleſte nec frangi, nec edi, nec tradi poteſt. At Chriſtus eſſentiam habet corporis cœleſtis, quod immortale: hoc vero a nobis per corporis organum capi non poteſt.* Pag. 27. *Si ipſum Chriſtum Filium Dei viventis in ſua perſona ſub elementis hujus mundi contineri, corporaliter nobiſcum uniri, ſeu ſubſtantiæ noſtræ reipſa permiſceri, ipſum inquam præſentem in panis materia ineſſe intelligendum eſſet, non corpus; ſed ipſum Chriſtum de pane enunciari legeres. Abſoluta ratio*

CAPUT XII.

DE TRANSSUBSTANTIATIONE.

ſtan- *tificia* *atur.*

§. CXIX. Porro quamvis veram, realem & ſubſtantialem præſentiam corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna firmiter cre-, nequaquam tamen docemus aut dicimus, tiam panis & vini deperdi, ac in ſubſtan- rporis & ſanguinis Chriſti tranſire. Ne- im *ſacramentalis* illa corporis & ſangui- iſti in cœna præſentia ſubſtantiam exter- ſymbolorum panis & vini tollit, ſed fit & ſacramentalis unio panis & corporis, ſanguinis Chriſti; ideoque improbamus am erroneam Pontificiorum, qui do- nte conſecrationem adeſſe quidem panem n, ſed per conſecrationem panis & vini iam deperdi, ac in ſubſtantiam corporis inis Chriſti mutari; hanc mutationem ſi- erſionem vocant *tranſſubſtantiationem* (*), unt, poſt factam conſecrationem, non adeſſe *ſubſtantiam* panis & vini, ſed nu- ummodo eorum *accidentia*, cum ſub- panis mutata ſit in corpus, ſubſtantia au- i in ſanguinem Chriſti. Contra illum hiſce pugnamus argumentis.

ſecun- *ia, nec* *rem* *turis* *ur.*

§. CXX. I.) Quodcunque dogma nec ſecundum verba nec ſecundum rem in ſcriptura habetur, illud pro articulo fidei acceptari nequit. *Majoris* veritas nititur hypotheſi illa veriſſima & certiſſima de ſcripturæ perfectione, cujus confirmatio ſuum alibi habet locum. *Minoris* veritas patebit ex diſcuſſione eorum, quæ pro confirmanda tranſſubſtantiatione ab adverſariis ex ſcriptura adducuntur. Negari certe nulla ſpecie poteſt, ipſum nomen *tranſſubſtantiationis* eſſe novum, barbarum & peregrinum, uſurpatum primo in concilio Lateranenſi anno 1215. (**)

Exceptiones Bellarmini.

Bellarminus excipit lib. III. de Euchariſt. c. 23. 1.) *Stultum eſſe, cum de re conſtet, litigare de nomine, de re autem ita conſtare, ut non poſſit magis, cum patres dixerint, panem ſubſtantialiter converti in corpus Chriſti manentibus tantum panis accidentibus.* Reſp. de ſententia patrum dicetur poſtea, nos hoc loco de ſcripturæ ſententia potiſſimum ſoliciti ſumus, & ex ea tranſſubſtantiationem demonſtrari jure æquiſſimo poſtulamus. 2.) *Licuiſſe concilio Nicaeno in ipſo ſymbolo ponere nomen* ὁμοούσιος, *& concilio Epheſino nomen* Θεοτόκος, *majori igitur ratione licuiſſe concilio Lateranenſi, nomen* tranſſubſtantiationis *ponere, cum plures epiſcopi & patres fuerint in concilio Lateranenſi, quam vel in Nicaeno vel Epheſino, cumque ante concilium Lateranenſe exſtiterint innumerabilia veterum de tranſſubſtantiatione teſtimonia & multa nomina eidem aequivalentia, quae ſunt converſio, tranſmutatio, tranſelementatio.* Reſp. eſt ratio longe diſpar inter vocabula ὁμοούσιος, Θεοτόκος &c. & inter vocem *tranſſubſtantiationis*. Res prioribus

præſentiæ Chriſti non poteſt a parte conſiderari, aſertim ubi archetypa dicuntur de antitypis. ERHARDUS.

Barbarum hocce vocabulum primus uſurpavit TEPHANUS, eccleſiæ Æduenſis, ſive Augu- dunenſis in Gallia antiſtes, anno *MCXIII.* eatus, in tractatu *de ſacramento altaris, & iis, ad illud, variisque eccleſiæ miniſtros perti-* *nt.* Prima eius editio a. MDXVII. prodiit. ſtat quoque *tom. VI. bibloth. magnæ patrum* i *f. m.* 382. oratur, *ut cibus hominum fiat cibus angelorum: ſcilicet, ut oblatio panis & vini* TRANSSUBSTANTIETUR in *corpus & ſanguinem Jeſu Chriſti.* Conferenda, quæ EDMUNDUS ALBERTINUS in erudito opere *de ſacra eucharistia libr. III. f.* 969. de hocce nomine adnotavit.

(**) Vocabulum *tranſſubſtantiationis* iam ſeculo XII. adeoque ante concilium Lateranenſe ſeculo demum XIII. celebratum, uſurpatum fuiſſe, ex iis, quæ in præcedenti nota diximus, patet.

ribus vocabulis ſignificatæ exſtant in ſcriptura, ideoque ſunt in claſſe eorum, quæ, juxta Nazianzeni diviſionem, *etiamſi non dicantur, tamen ſunt in ſcripturis.* Transſubſtantiatio autem eſt in eorum claſſe, quæ in ſcripturis nec ſunt, nec dicuntur. Revocamus ergo Bellarmino in memoriam, quæ recte ſcripſit lib. II. de concil. auctor. c. 12. *Cum Nicaenum concilium definivit, Chriſtum eſſe ὁμοούσιον Patri, deduxit concluſionem ex ſcripturis;* quodque lib. II. de Chriſto c. 1. probat, *nomen ὁμοούσιος non fuiſſe primo inventum in concilio Nicaeno,* ac jubemus, ut idem de transſubſtantiatione probet, hoc eſt, rem ex ſcripturis deducat, & nomen ipſum ante concilium Lateranenſe in eccleſia uſurpatum fuiſſe doceat. De nominibus *converſionis* & *mutationis* dicetur ſuo loco, & ex ipſis patribus oſtendetur, non *eſſentialem* vel *ſubſtantialem*, ſed *ſacramentalem* tantum externorum ſymbolorum mutationem ipſos intellexiſſe. *Transelementationem* Bellarminus h. l. ſic exponit, quod ſignificet *mutationem totius rei, uſque ad prima elementa, id eſt, uſque ad materiam primam, quae ab Ariſtotele elementum vocatur,* qua ratione transelementatio a transſubſtantiatione diſtinguetur, quia in *transelementatione* manet materia, ſed in *transſubſtantiatione* nuda tantummodo accidentia, & ſic ex nomine transelementationis parum ſubſidii accedit voci *transſubſtantiationis;* veram vocabuli *transelementationis* ſignificationem poſtea exponemus. Cæterum, quod ad numerum epiſcoporum & patrum in concilio Lateranenſi attinet, opponimus Bellarmino hanc regulam, quod decretorum a conciliis editorum veritas non ſit æſtimanda ex numero epiſcoporum vel patrum, ſed ex conformitate cum ſcriptura. Hunc canonem ſuo loco confirmatum dant noſtrates, præſertim Geſnerus in libr. de concil. Hac vice repetimus dictum Hieronymi cap. I. Gal. *Spiritus ſancti doctrina eſt, quae canonicis literis eſt prodita, contra quam, ſi quid ſtatuant concilia, nefas duco.* Auguſtinus paſſim urget diſcrimen inter canonicam ſcripturarum auctoritatem & eccleſiaſticorum ſcriptorum judicium, epiſt. XIX. ad Hieron. epiſt. CXI. libr. II. contra Creſcon. 212. *Pulcra ergo fuit forma veterum conciliorum, in quorum medio,* ut habet Cuſanus libr. II. de concord. cathol. c. 6. *ponebantur ſacra evangelia, & ſecundum teſtimonia ſcripturarum decrevit olim ſynodus.* Johann. Dalburgius *quatuor judices minime ſuſpectos cuivis concilio praeficiendos eſſe dicebat, biblia ſcilicet Hebraea, Graeca, Latina & Germanica,* in paral. Urſperg. Porro ſi ad qualitates epiſcoporum in Epheſino & Nicæno conciliis congregatorum reſpicere velimus, eoſdemque conferre cum illis, qui in Lateranenſi concilio congregati fuerunt, immane, quantum adparebit diſcrimen? Negari certe nulla veritatis ſpecie poteſt, eccleſiæ ſtatum tum temporis longe deteriorem & corruptiorem fuiſſe, quam primis illis primitivæ eccleſiæ temporibus, qua de re Bernhardi, Platinæ, Urſpergenſis, Aventini & aliorum querelæ ſatis ſuperque teſtantur. In eodem concilio can. XIII. contra novos religioſorum ordines tale decretum habetur: *Ne nimia religioſorum diverſitas gravem in eccleſia Dei offenſionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de caetero novam religionem inveniat, ſed quicunque voluerit religionis domum fundare de novo, regulam & inſtitutionem accipiat de religionibus adprobatis. Illud etiam prohibemus, ne quis in diverſis monaſteriis locum monachi habere praeſumat, nec unus Abbas pluribus monaſteriis praeſidere.* Quod ſi decretum hoc Bellarminus adprobare velit, fateatur, novum Jeſuitarum ordinem fuiſſe prius damnatum, quam natum, cui tamen ipſe dedit nomen. Auctor hujus concilii fuit Innocentius III. qui libros decretalium in ſcholis doceri & in judiciis exerceri mandavit. c. venerabilem d. elect. v. electi poteſt, quam vero multi & graves ſint illorum errores, adparet ex vulgato proverbio, quod recitat Duarenus in præfat. libr. de ſacris eccleſ. miniſt. *Actum fuiſſe de ſalute eccleſiae, cum decretis accederent alae,* id eſt, decretales. Idem Innocent. c. ſolitæ. extr. de majorit. & obed. hanc valde magiſtralem ſcripturæ expoſitionem proponit: *Deus fecit duo luminaria magna in firmamento cæli, id eſt, duas in eccleſia inſtituit dignitates, quae ſunt pontificalis auctoritas & regalis poteſtas: ſed quanta eſt inter ſolem, &*

, *tanta inter pontifices & reges eſt diffe-*
Ex quo uno intelligi poteſt, quantum
dum ſit illi Innocentio, a quo concilii
ıenſis auctoritas in ſolidum dependet.
i *mutatio ſolius formae recte dicitur μετα-*
ωσις, transformatio & mutatio externa,
: *transfiguratio, mutationem ſubſtantiae*
recte dici poſſe transſubſtantiationem. Reſp.
guratione m dicimus, quia legimus Matth.
2. transſubſtantiationem non dicimus,
on legimus.

CXXI. Sed enim non tam de *nomine*,
de *dogmate* transſubſtantiationis quæſtio
i novum illud dogma ex ſcripturis demon-
oſſet, ipſum nomen non repudiaremus.
ero transſubſtantiatio deſtituitur certis,
ſtis & firmis ſcripturæ teſtimoniis. Bel-
us l.) excipit, *falſiſſimum eſſe illud axio-*
quod nihil pro articulo fidei eccleſiae pro-
um ſit, quod non poſſit ex ſcriptura pro-
cum ex nulla ſcriptura, ſed ex ſola tra-
probari poſſit, quod libri evangeliſtarum
ſtolae Pauli ſint ſcripturae divinae, remoto
ab articulis fidei, quod libri illi ſint ſcri-
divinae, ſimul concident omnes alii arti-
qui ex ſcripturis illis probantur. Axioma
illud univerſam fidem deſtituit. Hoc Bel-
i pronunciatum verbis magis atrocibus &
repetit Piſtorius in hodeg. cap. II. p. 15. 16.
eorum, qui nihil credere volunt, niſi
n verbo Dei exſtat, abducit paulatim ad
tionem totius ſcripturae ſacrae, & efficit
os & Epicureos. Reſp. argumentum
nini expoſuimus in tract. de ſcriptura ſacra
& ſeqq. hac vice tria urgemus contra Bel-
um, *primo* quod ſibi ipſi contradicat, ſi-
n libr. I. de verbo Dei cap. 2. contra Suenc-
n diſputans ſic ſcribit: *Sacris ſcripturis,*
ropheticis & apoſtolicis literis continentur,
l notius, nihil certius, ut ſtultiſſimum eſſe
ſit, qui illis fidem habendam neget. No-
s eſſe, teſtis eſt orbis chriſtianus & conſen-
ium gentium. Certiſſimas eſſe, teſtis eſt
r vaticiniorum, teſtis eſt incredibilis &
divina conſpiratio ac concordia tot virorum,
qui diverſis locis, temporibus, linguis, occaſionibus, ſacra volumina conſcripſerunt, teſtis eſt Deus ipſe, qui aliquando cæleſti animadverſione ſcripturam hanc ſuam ab humana profanatione defendit, teſtis eſt ipſa ſcriptura, cujus ſi verae fuerunt praedictiones rerum futurarum, ut eventus poſtea comprobavit, cur vera non ſint rerum praeſentium teſtimonia? poſtremo teſtis eſt infinitus prope numerus divinorum miraculorum, quae omnibus ſeculis facta ſunt, ad ea dogmata comprobanda, quae in his literis continentur. Hæc Bellarminus rectiſſime, licet inſufficienter, de certitudine & auctoritate ſcripturarum divinarum diſputat, quæ certe non ex ſola traditione, ſed ex internis ipſius ſcripturæ κριτηρίοις ſunt petita. *Secundo* quod circularem argumentationem cogantur admittere, qui ex ſola traditione, quæ ſcripturæ ſint divinæ, cognoſci poſſe, adſerant. Quære enim a pontificio, quare credat has epiſtolas Pauli eſſe ſcripturas divinas? reſpondebit, a Bellarmino hoc loco edoctus, ex ſola traditione. Quære viciſſim, quare credat traditioni? reſpondebit, quia eſt eccleſiæ traditio. Quære ulterius, quare credat eccleſiæ? adferet tibi dicta Matth. XVIII. *Dic eccleſiae.* Joh. XVI. *Spiritus ſanctus ducet vos in omnem veritatem.* En circularem probationem! *Denique* quod hac ratione totum fidei ſuæ fundamentum in ſcrinio papalis pectoris conſtituant. *Omnes alii articuli* (juxta Bellarmini adſertionem hoc loco) *nituntur hoc fundamento, quod hi libri prophetarum & apoſtolorum ſint ſcripturae divinae: id vero ex ſola traditione,* (intellige eccleſiæ) *& ex nulla ſcriptura probari poteſt.* Ex quo theoremate libr. II. de ſacramentis cap. 25. deducit alterum, *omnium dogmatum firmitatem pendere ab auctoritate praeſentis eccleſiae.* Si quæras, quid per eccleſiam intelligat, reſpondet libr. III. de verbo Dei cap. 3. intelligi *pontificem cum concilio.* Cum vero concilia non ſemper haberi poſſint, ac decreta conciliorum & papæ quandoque ſint contraria, ideo libr. IV. de Rom. pontif. cap. 2. concludit, *ipſam infallibilitatem* (judiciorum eccleſiaſticorum) *non eſſe in cœtu conſiliariorum, vel conſilio epiſcoporum, ſed in ſolo pontifice;* quin & ulterius eo in loco progreditur:

Omnes catholici (inquit) *in eo conveniunt, pontificem ſolum vel cum ſuo particulari concilio aliquid in re dubia ſtatuentem, ſive errare poſſit, ſive non, eſſe ab omnibus fidelibus obedienter audiendum.* (mirus ſermo, pontificem, etiamſi errare poſſit, obedienter eſſe audiendum) 2.) Adcuſat Chemnitium, *quod mala fide ex Andradio, Scoto & Cameracenſi* (Petro de Alliaco) *probare voluerit, ipſos pontificios agnoſcere, quod transſubſtantiatio deſtituatur ſcripturae fundamentis.* Reſp. inferius ipſa horum ſcriptorum verba referemus, quorum claritas clauſos Bellarmini oculos ſic perſtrinxit, ut hoc loco ſcriberet: *Scotus dicit, non exſtare ullum locum ſcripturae tam expreſſum, ut ſine eccleſiae declaratione cogat transſubſtantiationem admittere, atque id non eſt omnino improbabile. Nam etiamſi ſcriptura, quam pro transſubſtantiatione adduximus, videatur nobis tam clara, ut poſſit cogere hominem non protervum, tamen an ita ſit, merito dubitari poteſt, cum homines doctiſſimi & acutiſſimi, qualis inprimis Scotus fuit, contrarium ſentiant.* Et paulo poſt: *Dogma transſubſtantiationis ad fidem catholicam pertinet, quia colligitur ex ſcriptura divina ſecundum explicationem communem patrum & juxta declarationem eccleſiae in conciliis generalibus.* (Lateranenſi & Tridentino.) Atqui ſententiæ patrum & decreta conciliorum non ſunt norma interpretationis ſcripturæ, ſed ſcriptura, quia perfecta & perſpicua eſt ex ſe ipſa, & per ſe ipſam eſt interpretanda, ut in tract. de interp. ſcript. §. 83. & ſeqq. docuimus. Concilia & patres non inferunt lucem in ſcripturam, ſed doctrinæ lucem hauriunt ex ſcriptura, ideoque de patrum ſcriptis & conciliorum decretis ex ipſa ſcriptura judicandum. Scriptura igitur eſt norma parum & conciliorum, non contra. Addit Bellarminus, *unum eſſe in Scoto, quod minime ſit probandum, quod ſcilicet dogma transſubſtantiationis non fuerit dogma fidei ante concilium Lateranenſe, id enim ille dixit,* (ait Bellarminus) *quia non legerat concilium Romanum ſub Gregorio VII. neque conſenſum illum patrum, quem nos ſupra adduximus.* Scilicet homo doctiſſimus & acutiſſimus non noverat illum conſenſum patrum, quem Bellarminus longe doctior & acutior demum in lucem protulit. Videbimus ſuo loco, quid præſtiterit.

§. CXXII. II.) Quodcunque dogma pugnat cum ſcriptura, pro articulo fidei acceptari non debet. Dogma transſubſtantiationis pugnat cum ſcriptura, quia evangeliſtæ & Paulus expreſſe nominant panem non ſolum in actione cœnæ, ſed etiam poſt conſecrationem ſive benedictionem, nemo vero ex illis vocat nudam ſpeciem, ſive nuda accidentia panis. Matth. XXVI. 26. Marc. XIV. 22. Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 23. *Cœnantibus illis accepit Jeſus panem, benedixit, fregit ac dedit diſcipulis, dicens: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum.* 1 Cor. X. 16. *Panis, quem frangimus, nonne communicatio eſt corporis Chriſti? Unus panis, unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus.* 1 Cor. XI. 26. *Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat* v. 27. *Quicunque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini.* v. 28. *Probet ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.* Bellarminus excipit, vehementer obeſſe noſtræ ſententiæ, quod pronomen *hoc* demonſtrat panem. *Valde miror* (inquit) *Lutheri, Chemnitii & aliorum imprudentiam, qui tantopere urgent, panem demonſtrari pronomine illo* hoc, *quanto enim fortius id probant, tanto ſe ipſos fortius ligant & impediunt. Nam ſi Dominus ait: Hic panis eſt corpus meum; neceſſario ſequitur, ut aut falſa ſit Domini ſententia, ſi nimirum proprie panis materialis dicatur eſſe corpus Domini, quod aperte implicat contradictionem: aut panis ſit corpus non proprie, ſed figurate, quod volunt Calviniſtae: aut denique panis non manens panis, ſed benedictione mutatus ſit in corpus Domini, quae eſt ſententia eccleſiae.* Reſp. pronomen *hoc* denotat quidem panem, ſed non ſolum, verum totum complexum, ut oſtendimus ſuperius §. 83. & poſtmodum plenius demonſtrabimus. Chriſtus non dicit: pa-

2.) Transſubſtantiatio pugnat cum ſcriptura.

nis

:orpus meum, ſed: *accipite, comedite,* *rpus meum;* interim non improbamus ›poſitionem: panis eſt corpus Domini, t legitima expoſitio ex ipſis inſtitutionis ducta. Panis *ſacramentaliter* eſt corpus id eſt, manducato pane in ſacra cœna itur etiam corpus Domini, propter u- ſacramentalem, quæ ſoli Deo cognita ıobis credenda, nequaquam vero curio- iganda eſt. Atque hæc eſt vera & ortho- ıs propoſitionis explicatio, neutra vero quas Bellarminus adducit. Quando er- opponitur, quod panis dicatur corpus el *proprie*, vel *figurate*, reſpondemus, da- n, videlicet *myſtice*, *ſacramentaliter* & . Monendum tamen, quod vox *figu-* ambigua, aliquando enim accipitur ſtri- *tropica*, aliquando vero latius pro *inu-* quæ non congruit ad regulas proprie præ- *s*, quæque declaratione ex verbis Domi- et. Et hoc ſenſu figurata dicitur hæc io: panis eſt corpus Domini; in protoc. Maulbrun. anno 1564. inſtit. pag. 160. ›ter inſidias Calvinianorum præſtat vo- ſitatam ſacramentalem & myſticam præ- em, cujus ſenſus is eſt, quod inter pa- hariſticum & corpus Domini ſit unio ſa- alis. Confirmat hanc noſtram ſententi- ſtolus, quando 1 Cor. X. 16. ſcribit: *uem frangimus, eſt communicatio corpo- ſti*, nimirum in ipſa illius benedicti pa- ibutione & manducatione, ſic enim Chri- erbis inſtitutionis: *Accipite, comedite, corpus meum.* Ex quo loco apoſtolico r refellitur expoſitio Bellarmini, qui ſeq. §. t: *Falſum eſt, panem eſſe corpus Do- niſi addas aut ſubintelligas mutatum.* ıo vero apoſtolus panem vocat commu- em corporis Chriſti, at num aqua mutata ici communicatio vini? Quare cum apo- ›ſito *ſubjecti* loco pane non dicat ἁπλῶς liciter, illum eſſe corpus Domini, ſed *raedicatum*, & dicat panem eſſe κοινω- poris Domini, manifeſte inde colligitur, ›ſitione Chriſti per pronomen *hoc*, non i tantummodo panem.

Exceptiones Bellarmini de adpellatione panis.

§. CXXIII. Quod attinet *alteram* argumenti partem de adpellatione panis poſt conſecrationem, ad eam regerit Bellarminus, *apud Paulum panem vocari poſt conſecrationem, non ſpectrum, nec accidentia ſine ſubjecto, ſed verum cibum ſuperſubſtantialem, qui panis dicitur, vel quia ex pane factus eſt, vel quia figuram panis externam retinet, vel quia habet effectus & proprietates panis, vel quia more hebraico omnis cibus dicitur panis, ſiquidem manna vocatur panis in ſcriptura frequentiſſime.* Reſp. 1.) In articulis fidei non eſt diſcedendum a litera, niſi fidei analogia nos cogat, & ſcriptura ipſa figuram monſtret & explicet, alias nulla remanebit doctrinæ chriſtianæ certitudo, ut oſtendimus in tract. de interpr. ſcript. §. 148. & ſeqq. Jam vero nulla neceſſitate cogimur a literali ſenſu verborum apoſtolicorum hoc loco recedere, nec uſpiam apoſtolus indicat, figurate panem dici. 2.) Bellarminus libr. III. de verbo Dei cap. 3. recte diſputat, *ex ſolo ſenſu literali duci firma & apodictica argumenta*; adferat igitur evidentem ſcripturæ textum, in quo figura illa explicetur. 3.) Idem Bellarminus contra Calvinianos, qui corpus per figuram corporis exponunt, libr. I. de euchar. c. 10. diſputans, recte ſic ſcribit: *Scriptura, cum accipit improprie corpus Chriſti, id eſt, pro eccleſia, continuo id ipſum explicat. At hoc loco nullus evangeliſta neque Paulus explicuit corpus accipi improprie, relinquitur igitur, ut* (quod) *proprie accipi debeat.* Idem urgemus contra Bellarminum. Nullus evangeliſta, nec Paulus expoſuit panem accipi *improprie* & *metaphorice*, relinquitur igitur, quod *proprie* accipi debeat. Si in Calvinianis Bellarminus hoc improbat & merito quidem, quod a proprietate verborum in parte materiali *cœleſti* diſcedunt, nec ſibi indulgere hoc debet, ut ab eadem verborum proprietate in parte materiali *terrena* diſcedat. Sicut Calviniani deſtituuntur expreſſo textu & efficaci argumento, quo probent, per corpus figuram corporis intelligendam: ita quoque Bellarminus deſtituitur expreſſo textu & efficaci argumento, quo probet, per panem figuram externam panis intel-

intelligendam eſſe. 4.) Chemnitius hoc urget, eſſe valde abſurdum in ſcripturis ita ludere, ut in eodem capite panis modo proprie, modo tropice accipiatur. Cum ergo 1 Cor. XI. 23. nomen *panis* omnium conſenſu proprie accipiatur pro pane triticeo, quando Paulus dicit: *Accepit panem, & gratias agens &c.* oportet etiam paulo infra proprie accipere, quando idem ait: *Quotieſcunque manducabitis panem hunc.* Bellarminus regerit, *non eſſe ita abſurdum, in eodem capite varie accipere aliquam vocem, quando analogia aliqua & ſimilitudo inter eas res invenitur. Nam* Exod. VII. *virga Aaronis vocatur virga, antequam verteretur in colubrum, & rurſum in eodem capitulo vocatur virga, cum eſſet coluber.* Reſp. probanda prius erat transſubſtantiatio expreſſis ſcripturæ dictis, ſicut Exod. VII. expreſſe dicitur virga in colubrum verſa, eſt ergo magna diſſimilitudo in exemplis. Regerit Bellarminus, *apoſtolum ſatis declaraſſe variam panis ſignificationem ex mutatione facta in pane. Nam ante conſecrationem abſolute nominavit panem, dicens: accepit panem; poſt conſecrationem autem ſemper addidit pronomen, quo judicaretur ſermonem eſſe de pane conſecrato & mutato: ait enim: quotieſcunque manducabitis panem hunc, id eſt, panem ſic benedictum & conſecratum, & proinde mutatum in aliam ſubſtantiam. Adde, quod de pane non mutato falſum eſſet, quod Paulus dicit: qui manducat indigne, judicium ſibi manducat, & reus erit corporis & non dijudicans corpus Domini.* Reſp. de pane conſecrato Paulum loqui concedimus, de pane *eſſentialiter* in corpus Chriſti mutato ipſum loqui non concedimus: ἀπαιδεύτως hæc duo confundit Bellarminus, quæ tamen ſunt diſtincta. Particulæ illæ δεικτικαὶ reſpiciunt ſuperiora, & oſtendunt apoſtolo ſermonem eſſe de illo pane, de quo dixerat, quod ſit communicatio corporis Chriſti, non autem, quod ſit mutatus in ſubſtantiam corporis Chriſti. Omnia illa, quæ Bellarminus adducit, probant contra Calvinianos, non ſolum panem in cœna manducari, nequaquam vero probant, panem transſubſtantiatum manducari, datur enim tertium, videlicet panem, cui ſacramentaliter unitum eſt Chriſti corpus, manducari, vel quod idem eſt, mediante pane manducari Chriſti corpus. 5.) Arbitratur autem Bellarminus, ſe reperiſſe non quod pueri in faba, dum contra Chemnitium hoc urget, *quod Paulus in eodem capite decimo nomen panis proprie & metaphorice accipiat* v. 16. *Unus panis, unum corpus multi ſumus, qui de uno pane participamus.* Reſp. ſecundum pontificios vocabulum *panis* utrobique improprie & tropice accipitur. Ergo non poſſunt hanc ἔνςασιν ſalvis ſuis hypotheſibus nobis opponere. Quod autem nos *panis* vocem in priore ſaltem iſtius verſiculi membro tropice accipiamus, eo nos ducit ipſe textus, *omnes unus panis ſumus*, utique non naturalis, ſed metaphorice, quia *unum corpus* myſticum ſumus. Probent pontificii, eadem neceſſitatis lege nos cogi, ut in membro poſteriori (*nam omnes de uno pane participamus*) etiam tropice vocabulum *panis* accipiamus. Probent etiam, ſignificationem tropicam *panis* in membro poſteriori uſpiam in ſcripturis expoſitam eſſe, ſicut in membro priore immediate additur declaratio: *unus panis, unum corpus ſumus.* Quin potius apoſtolus perſpicue indicat, *panis* adpellationem etiam poſt conſecrationem eſſe proprie accipiendam. Cum enim dixiſſet v. 23. *Chriſtum accepiſſe panem & gratias egiſſe &c.* v. 27. infert: *Itaque quisquis ederit panem indigne* &c. particula ὥςε indicat connexionem. Aut ergo vocabulum *panis* utrobique accipitur proprie, aut nulla erit ſermonis apoſtolici connexio.

§. CXXIV. Quod attinet rationes a Bellarmino adductas, propter quas panis poſt eſſentialem ſui mutationem priſtinam adpellationem retineat, de illis in genere dicimus. 1.) quod extra & præter ſcripturam adferantur, ideoque conſcientia chriſtiani in illis adquieſcere non poſſit. Et quam titubanti pede ipſimet pontificii hic incedant, patet ex ipſo Bellarmino, qui lib. I. de euch. c. ult. ſic ſcribit: *Reſpondent nonnulli, euchariſtiam vocari panem per tropum, quia ſit ex pane, ſive quia ante fuit panis, & adferunt multa exempla ſcripturae, ut quod Geneſ. III. Eva dicatur os Adami, Exod. VII. virgae converſae in dracones adhuc vocentur virgae, quod*

. *XI. dicantur cæci videre, claudi ambulare, Matth. XXI. dicantur publicani & ſcorta praecedere phariſaeos in regnum cœlorum.* c ſolutio non videtur ſolidiſſima. *Poſſent dverſarii dicere, non ideo, quia alicubi ıominatur ab eo, unde facta eſt, ubique ipienda eſſe vocabula.* Secundo *igitur dici ſcripturam vocare ordinarie res, ut ad- exterius, ſic enim ſerpentem aeneum vo- ıentem.* Tertio *dici poteſt, & meo ju- time, vocari panem phraſi hebraica, quia panis intelligitur generatim omnis cibus: ique* quarto *vocari panem, quia non ſolum s, ſed eſt cibus ſolidus, praecipuus, ſub- lis, qualis eſt panis triticeus inter cibos les.* Hactenus Bellarminus neſciens, ubi edem figat. Lanfrancus diſputans, qua- conſecrationem adpelletur panis, adfert illa vel *quia ex pane conficitur & acciden- is retinet:* vel *quia animam ſatiat &c.* ens autem, illa infirma & incerta eſſe, *vel alio aliquo modo, qui a doctoribus hendi poteſt, a nobis non poteſt.* At lon- l eſt, (uti ſupra ex Luthero monuimus) am eo modo intelligi poſſe, quam eo intelligi debere, poſterius quietam reddere conſcientiam, non autem prius. Et re- hoc loco ſunt argumenta noſtra, quæ erendo τοῦ ῥητοῦ in verbis cœnæ adduxi- a enim probant, non tropice ac figurate, oprie cibum euchariſticum dici panem. ıod ſint non ſolum diverſæ, ſed etiam iæ atque ita comparatæ, ut veræ ſimul n poſſint. Si enim panis vocatur tropice, on propter vim nutritivam. Si vocatur quia eſt ex pane factus, & quia olim nis, ergo non propter accidentia in i.

panis ... eſt ex ... ctus.

§. CXXV. Vidimus rationes illas conjunctas, breviter percurramus ſingulas, quantum omnino roboris obtineant. *Prima* ratio erat, *vocari panem poſt conſecrationem, quia eſt ex pane* Atqui Bellarminus ipſe libr. I. de euchar. c. 14. hanc rationem fatetur ***non eſſe ſolidiſſimam;*** addimus nos, eſſe nullam propter exemplorum diſparitatem: in illis enim exemplis, quæ adducuntur, non remanent externa accidentia, quæ tamen in pane euchariſtico remanere contendunt. Quidquid transſubſtantiatur, amittit figuram veterem. Sic uxor Lothi converſa in ſtatuam ſalis, amiſſa priore corporis forma accepit aliam; Gen. XIX. 26. baculus Moſis in ſerpentem mutatus amiſit formam priorem; Exod. IV. 3. aqua in nuptiis Cananæis mutata in vinum amiſit priſtinum ſaporem, odorem, colorem. Joh. II. 9. Jam vero panis & vinum in ſacra cœna non amittunt priſtinum odorem, ſaporem, colorem, quod ſenſus & oculi renunciant. Ergo non eſt facta eorum transſubſtantiatio. Præterea ſemper in his exemplis committitur petitio principii, probanda enim prius externorum elementorum μετουσίωσις, ſicut Exod. VII. 10. virga expreſſe dicitur in colubrum verſa; Matth. XI. 5. cœci & claudi ſanati; denique ſerpens adpellatur virga ſecundum Auguſtinum q. 21, in Exod. *quia mox in priſtinam virgam erat rediturus.* At Pontificii transſubſtantiatum panem negant redire in ſubſtantiam panis.

2.) Quia figuram panis retinet.

Secunda ratio erat, *vocari panem, quia externam figuram panis retinet.* Reſp. hæc ratio itidem procedit ex particulari. Ergo ſecundum ipſius Bellarmini confeſſionem ***non eſt ſolidiſſima.*** Præterea ſerpens æneus, Num. XXI. 9. & picti ac ſculpti leones in templo Salomonis 1 Reg. X. 20. *aequivoce* tantum vocantur ſerpens & leones. num idem de pane euchariſtico adfirmabunt? Si ſpecies illa panis externa vera eſt, veram etiam denotabit ſubſtantiam, quia figura præſupponit ſubſtantiam, nec eſt ſine ſubſtantia vel ſubjecto. Adde, quod apud Moſen expreſſe additur, non verum ac naturalem, ſed æneum ſerpentem fuiſſe erectum, ac conſtat ex textu, in templo Salomonis non veros & vivos, ſed pictos tantum ac ſculptos leones fuiſſe, ſed apud Paulum nuſpiam hoc occurrit, quod propter externam tantum figuram panis adpelletur. Quin imo revocamus Bellarmino in memoriam, quæ ſcribit libr. III. de euchar. c. 5. §. ad hæc: ubi contra quorundam

dam Scholaſticorum ſententiam diſputans ac ſtatuens, *quod Chriſtus totus cum magnitudine & omnibus accidentibus in euchariſtia exiſtat*, ſic ſcribit: *Certe ſubſtantia ſine quantitate & complexione quadam accidentium caro dici non poteſt.* Eodem modo & nos dicimus, nuda accidentia ſine ſubſtantia non poſſe dici panem. *Tertia* ratio erat, vocari panem, *quia habet effectus & proprietates panis*, qui vero ſunt illi effectus? libr. III. de euchar. c. 23. dicit Bellarminus, *divino miraculo fieri, ut accidentia panis nutriant, ita tamen, ut in magna copia ſumantur.* Digni ſane erant illi homines, ut per menſem mero odore panis ac vini ſatis copioſe adpoſiti nutrirentur, ut figmentorum ſuorum fidem nobis facerent. Donatus Marcellus ab Horſtio medico inſigni, amico noſtro ſingulari, non ita pridem in lucem editus in hiſt. medic. mirab. libr. IV. cap. 12. inter exempla miraculoſæ inediæ ex Johanne Alexandrino refert, Democritum Abderitanum mellis, vel ut alii volunt, panis calentis odore quatriduo vitam ſuſtentaſſe, ſed recte ibidem addit, odores in exhalatione quadam materiali fundatos eſſe, & hanc nutritionem per odorem ultra dies tres vel quatuor non poſſe protrahi, ideo quod Oribaſius p. affect. comm. 12. ſcribit, philoſophum quendam ad mellis odorem per quadraginta dies vixiſſe, in eo agnoſcendum eſſe ſphalma typographicum, quo loco quatuor adpoſiti ſint quadraginta. Manardus etiam libr. XVIII. epiſt. 6. arguit eos, qui putant odorem pro ſola qualitate ſumtum per ſpeciem, quam vocant *intentionalem*, nulli ſubſtantiæ innixam ad cerebrum accedere, cum juxta Ariſtotelem odor ſit *fumida quaedam evaporatio*, & juxta Galenum, *effluxus quidam corporum.* Sed cum ex hypotheſi Pontificiorum panis euchariſticus corpoream ſubſtantiam amiſerit omnem, ideo odor ejus, ne quidem ad momentum nutrire poterit. Et tamen Aimonius monachus libr. V. de geſtis Franc. c. 29. de Ludovico pio refert, quod *per quadraginta dies ſola euchariſtia victitarit.* Ariſtoteles libr. I. de gener. & corrupt. text. 41. de diſcrimine nutritionis & accretionis differens dicit, *quod res augeſcant alimento, quatenus quantum eſt, ſeu prout ſecum novam adfert quantitatem, nutriantur vero eodem, quatenus caro eſt, ſeu prout in rei viventis ſubſtantiam converti poteſt, eique uniri.* Conimbricenſes libr. I. de gen. & corrupt. cap. 5. q. 11. art. 2. teſtantur, *omnes theologos ac philoſophos communi ſenſu docere, quod alimentum in rei nutritae ſubſtantiam vere convertatur;* jam vero accidentia non poſſunt mutari in ſubſtantiam, quomodo ergo poterunt nutrire? Si dicas, *divino miraculo illud fieri poſſe*, reſpondemus, Deum ſine omni cibo miraculoſe corpus conſervare poſſe, ſed quid hoc ad ſententiam Pontificiorum facit? Si ad miraculum confugiunt, cur addunt, *requiri, ut in magna copia accidentia ſumantur*, ergone Deus per accidentia in parva copia adſumta divino miraculo non poteſt nutrire? Addit etiam Bellarminus, *proprietates panis in illis accidentibus manere*, ſic ergo accidentia illa erunt gravia vel levia. Nos figmentis illis hoc opponimus: ſi panis per conſecrationem amitteret ſuam ſubſtantiam, amitteret etiam ſuas proprietates & effectus, ſiquidem illæ fundantur in ſubſtantia panis, hi ex natura panis oriuntur. Denique *quarta* ratio erat, *vocari panem, quia more hebraico omnis cibus dicitur panis.* Reſp. apoſtolus notanter addit panem *hunc*, reſpicit ergo ad illum ipſum panem, de quo dixerat, quod Chriſtus illum acceperit, fregerit, atque ad manducandum diſtribuerit, igitur generalis illa ſignificatio hic non habet locum. Demonſtrandum eſt, apoſtolum propter hanc cauſam cibum euchariſticum vocare panem, alias principium petitur & figmenta humana loco verbi divini obtruduntur.

3.) Quia habet effectus & proprietates panis.

4.) Quia more hebraico omnis cibus dicitur panis.

§. CXXVI. Ad confirmationem hujus ſecundi argumenti pertinet illud, quod Paulus panem euchariſticum vocet *communicationem corporis Chriſti* 1 Cor. X. 16. unde ſic colligimus. Nihil proprie dici poteſt communicatio ſui ipſius. Si ergo panis proprie eſt κοινωνία corporis

Ex loco Paulino 1 Cor. X. 16. contra tranſſubſtantiationem concluditur.

poris Chriſti, non erit transſubſtantiatus in corpus Chriſti, niſi forte quis dicere velit, κοινωνίαν notare transſubſtantiationem. Quando in complexu ſeu integro quodam duæ res ſunt, quarum quælibet ſuum nomen ac definitionem retinet, tunc non eſt facta unius in alteram transſubſtantiatio, ſed utriusque unio. Sic in perſona Chriſti ſunt duæ naturæ, quarum quælibet retinet ſuum nomen ac definitionem. Ergo una natura non eſt converſa in alteram, ſed facta eſt utriusque unio. In homine ſunt duæ partes, quarum quælibet retinet ſuum nomen & definitionem. Ergo anima non convertitur in corpus, ſed fit utriusque unio. Jam vero in ſacra cœna ſunt duæ res, quarum quælibet ſuum nomen, definitionem & naturam retinet, ut ex verbis Chriſti & Pauli conſtat. Ergo non fit transſubſtantiatio vel eſſentialis converſio, ſed unio quædam. Ubi locum habet rei unius in alteram converſio, ibi altera non poteſt dici alterius κοινωνία. Sic aqua in nuptiis Cananæis in vinum converſa non poteſt dici κοινωνία vini, ſed dicitur aqua vinum facta, quando autem duæ res diſtinctæ modo quodam uniuntur, & ſimul exhibentur, tunc unum recte dicitur communicatio alterius. Sic flatus Chriſti corporeus recte dici poteſt communicatio Spiritus ſancti, quia in & cum illo flatu corporeo datus fuit apoſtolis Spiritus ſanctus. Joh. XX. 22 (*). Concludimus igitur, panis eucharisticus dicitur communicatio corporis Chriſti. Ergo non eſt *eſſentialiter* mutatus in corpus Chriſti. Relatio verſatur ad minimum inter duo. Jam vero κοινωνία eſt relatio: ergo ut panis vere & proprie dicatur κοινωνία corporis Chriſti, oportet eſſe a corpore Chriſti diſtinctum quid. Quemadmodum limitatio eſt relatio inter duo diſtincta, videlicet *limitans* & *limitatum*: ita communicatio eſt relatio inter duo diſtincta, videlicet inter panem communicantem, & corpus Chriſti communicatum. Panis & corpus Chriſti ſunt unum ſacramentale propter unionem; interim tamen, quia panis eſſentialiter non mutatur in corpus Chriſti, nec corpus Chriſti in panem, ſed manent diſtinctæ naturæ, inde panis dicitur communicatio corporis Chriſti, non autem mutatus in corpus Chriſti, vel *eſſentialiter* ipſum corpus Chriſti. Breviter: apoſtolus loquitur de tali pane, qui frangitur, quod ſolis accidentibus non convenit; illum panem vocat κοινωνίαν corporis, non eſſentialiter ipſum corpus: præmittit, calicem eſſe κοινωνίαν ſanguinis, ubi per calicem verum, non transſubſtantiatum calicem intelligit. Ergo & per panem non transſubſtantiati panis accidentia, ſed verum panem intelligit.

§. CXXVII. Atque hæc ſunt duo principalia argumenta, quibus figmentum transſubſtantiationis oppugnamus, addemus alia minus principalia. Arg. III. Quodcunque dogma pugnat cum analogia fidei, id pro articulo fidei haberi nequit. Dogma transſubſtantiationis pugnat cum analogia fidei. Ergo pro articulo fidei acceptari nequit. *Minorem* confirmamus: 1.) Omne ſacramentum conſtat verbo & elemento externo. Sola accidentia non veniunt nomine *elementi.* Ergo cœna Domini ex hypotheſi Pontificiorum carebit externo elemento. Pertinet huc locus Irenæi libr. III. adv. hæreſ. c. 34. *Euchariſtia conſtat duabus rebus, terrena & cœleſti.* Excipit Bellarminus, *ſpecies ſenſibiles eſſe illud externum elementum.* Reſp. imo vero externum elementum in ſacramentis ſemper eſt ſubſtantia, ut patet ex inductione. Verbum ſacramentale non mutat ipſam externi elementi ſubſtantiam, ſed ad

3.) Transſubſtantiatio pugnat cum analogia fidei.

(*) Quod aliquid eſſe dicitur per κοινωνίαν, non eſt id, quod dicitur συνωνύμως & *eſſentialiter*, adeoque non per μετουσίαν, cum κοινωνία & μετουσία ſibi mutuo opponantur. In illa enim ſunt duo termini actu, alter, cui aliquid communicatur, alter, qui communicatur. In μετουσίᾳ tantum eſt unus actu terminus, nempe ipſum transmutatum, terminus autem *a quo* non amplius eſt, ſed vel in nihilum redactus vel in privationem ſolutus eſt. In κοινωνίᾳ igitur utrumque eſt panis & corpus, vinum & ſanguis: in μετουσίᾳ vero tantum eſt corpus & non ſimul panis, eſt tantum ſanguis & non ſimul vinum. GERHARDUS.

ad uſum ſacramentalem evehit, ut patet in aqua baptiſmi, quæ non mutatur in Spiritum, nec amittit ſuam ſubſtantiam, ſed unitur ei Spiritus ſancti & ſanguinis Chriſti efficacia. Ergo panis euchariſticus ſubſtantiam ſuam retinet, ſi vel maxime verbum ſacramentale accedat. 2.) Sacramenta inſtituta ſunt ad confirmandam fidem rerum inviſibilium per ſigna viſibilia. At ſi panis euchariſticus deſinit eſſe panis, noſque in ſymbolo externo ludificamur, quomodo fides noſtra hoc ſacramento confirmabitur? Bellarminus excipit, *ad fidem inviſibilium confirmandam ſatis eſſe, ſi externum ſignum vere percipiatur, etiamſi non ſequatur effectus ejus ſigni, ut eſt res naturalis*. Reſp. non de effectu naturali, ſed de ſubſtantia ſigni vel ſymboli externi jam agimus, ſi deſinit ſubſtantia ſigni, quomodo vere percipietur ſignum vel ſymbolum? Quamvis enim ſignum non ratione ſubſtantiæ, ſed ratione accidentium, quæ ſola ſunt ſigna ſenſibilia, ſignet, (quod loco hoc Bellarminus urget) tamen, cum accidentia non ſint ſine ſubjecto, ideo etiam non poterunt ſignare ſine ſubjecto; ſi accidentia non amplius ſubſtratam habent ſubſtantiam, quam ſignant *naturaliter*, quomodo ſignare poterunt *ſacramentaliter?* Ac ſi vel maxime nuda accidentia ſignare poſſint, tamen non ſunt verum ſymbolum ſacramentale. 3.) Per transſubſtantiationem tollitur analogia ſacramentalis inter rem terrenam & cœleſtem tum principalis tum minus principalis. *Principalis* analogia eſt, quod panis euchariſticus ſit organum & medium idoneum ad diſtributionem corporis, vel ut apoſtolus loquitur, *κοινωνία* corporis Chriſti: quodque vinum benedictum ſit organum, ac medium idoneum ad diſtributionem ſanguinis, vel ut apoſtolus loquitur, *κοινωνία* ſanguinis Chriſti. *Minus principales* analogiæ conſiſtunt in facultate nutriendi naturali, quam habent panis & vinum, ac in fructu cœnæ, qui eſt nutritio ſpiritualis ad vitam æternam. Item, ſicut panis eſt ſubſtantia e multis granis collecta, vinum eſt ſubſtantia ex multis uvis expreſſa: ita unum corpus efficiuntur, qui de uno pane participant. At hæ analogiæ omnes tolluntur per transſubſtantiationem. Etenim ſi panis eſt eſſentialiter ipſum corpus Chriſti, proprie loquendo, non erit medium, per quod diſtribuitur corpus Chriſti. Ac proprietates illæ non poſſunt tribui nudis accidentibus panis & vini. Bellarminus ad analogiam principalem nihil reſpondet, ad minus principales hoc regerit, *non requiri, ut panis vere nutriat & ex multis granis conſtet, ſed ſatis eſſe, ſi naturaliter repraeſentet rem, quae vere nutrit, repraeſentationem autem & ſignificationem illam fieri per accidentia*. Declarationis cauſa adfert duo exempla: *Spiritus ſanctus adparuit in ſpecie columbae ob analogiam inter columbam & Spiritum ſanctum, & tamen non opus fuit, ut illa columba eſſet vera columba, quoad ſubſtantiam; ſed ſatis fuit, ut ſpeciem exteriorem columbae haberet. Et ſerpens aeneus Chriſtum repraeſentavit ob analogiam inter Chriſtum & ſerpentem, & tamen non fuit ille verus ſerpens quoad ſubſtantiam.* Reſp. ſi panis vere eſt ſignum & ſymbolum ſacramentale, oportet ut accidentia illa externa ſubſtantiam habeant ſubſtratam, cum enim accidentia non ſint ſine ſubſtantia, utique nec ſignare poterunt ſine ſubſtantia. De columba, in qua deſcendit Spiritus ſanctus, diſputatur, an fuerit vera columba, an vero tantum ſpecies ſeu ſimulacrum columbæ? Tertullianus libr. de carne Chriſti cap. 3. ſtatuit, *tam vere fuiſſe columbam, quam vere fuerit Spiritus*. Auguſtinus, vel quicunque alius auctor libelli de agone Chriſti, cap. 22. ſcribit: *Spiritum non fallaciter adparuiſſe oculis hominum, & ſpectatoribus imaginario phantaſmate illuſiſſe, ſed verum fuiſſe animal de novo ſine aliarum columbarum miniſterio creatum, quod poſt officium illud ſtatim eſſe deſierit.* Thomas part. III. q. 39. art. 7. ad 1. *Spiritus dicitur deſcendiſſe in ſpecie vel ſimilitudine columbae, non ad excludendam veritatem columbae, ſed ad oſtendendum, quod ipſe non adparuit in ſpecie ſuae eſſentiae.* Alii contra diſputant, fuiſſe tantum ſimilitudinem ſeu ſimulacrum columbæ, quia in viſionibus uſitatæ ſunt tales adparitiones, itemque quia additur particula ὡσεὶ & quia Lucas vocat εἴδει. Ita ſtatuunt Chryſoſtomus homil. XI. in Matth. Auguſtinus epiſt. CII. & libr. II. de Trinit. cap. 5. Ambroſius libr. I. de ſacram. cap. 5. Sed quidquid ſit de illa

illa columbæ, ſufficit, quod ſpecies illa columbæ non fuerit ſine corpore quodam ſubjecto, quod agnoſcit etiam Barradius tom. II. concord. evang. libr. I. cap. 13. *Crediderim* (inquit) *columbae fuiſſe effigiem pulcerrimae & candidiſſimae ex aëre compactam.* Ita quoque ſerpens æneus Moſaicus licet non fuerit verus ac vivus ſerpens, tamen effigies illa ſerpentis non fuit ſine corporea quadam ſubſtantia, ſed pontificii ſtatuunt, ſpeciem panis euchariſtici eſſe ſine ſubjecto. Adde, quod in euchariſtia non proponatur aliqua viſio vel adparitio, qualis fuit Spiritus ſancti in ſpecie columbæ deſcendentis, neque quædam figura, typus & repræſentatio, qualis fuit ſerpens æneus, ſed ſanctiſſimum ſacramentum, ad quod requiritur rei non ſolum cœleſtis, ſed & terrenæ veritas, ut unio ſacramentalis locum habere poſſit. Repetimus igitur argumentum Scoti ex Ambroſio: *In ſacramento veritatis non debet eſſe falſum. At ſi deſit ſubſtantia panis, erit falſitas in accidentibus. Accidentia enim externa ſunt naturalia ſigna internae ſubſtantiae.* Bellarminus regerit c. 24. reſp. ad argumentum 5. *fieri ſupra ordinem naturae, ut ſub illis accidentibus deſit ſubſtantia panis.* Atqui hac ratione petitur principium, & manet abſurdum, ſcilicet ſupra naturæ ordinem fieri, ut ſit aliquid falſum in ſacramento veritatis. Neque quidquam momenti habet effugium Bellarmini, *quod etiam ſancti viri fallebantur, qui angelos in ſpecie humana ſibi adparentes veros homines fuiſſe putabant*; quia diſpar ratio eſt inter adparitiones & ſacramenta, & quia viſibiles illas adparitiones ipſa ſcriptura ſic explicat, quod angeli in adſumtis illis formis ab hominibus conſpecti ſint, ac proinde illas formas non fuiſſe corpora vere humana; ſed de pane euchariſtico nuſpiam in ſcriptura adſeritur, quod non amplius ſit verus panis. Sed ponamus, ſpeciem panis vere ſignificare, ſi vel maxime non ſit verus panis, (ut enim panis euchariſtici principale officium non eſt ſignificare, ſed exhibere corpus Chriſti, ita nec principaliter utimur argumento ab officio ſignificandi deducto) at num poterunt nudæ illæ ſpecies nutrire? Bellarminus audacter adſerit, addita tamen limitatione, *ſi in magna copia ſumerentur,* qua de re quid ſtatuendum ſit, vidimus ſuperius. Scholaſtici, ut pronunciati hujus abſurditatem effugerent, aliter reſponderunt ad hanc quæſtionem. Thomas part. III. q. 77. art. 6. dicit, *ſpecies illas nutrire eodem modo, quo ex illis aliquid generatur*, idque conatur explicare art. 5. *Difficile* (inquit) *eſt adſignare, quomodo ex illis ſpeciebus aliquid generetur. Quidam dixerunt, quod ex aëre circumſtante, quidam quod redeat ſubſtantia panis & vini.* Utrumque ipſe improbat & ſtatuit, *in conſecratione dari quantitati, ut ſit primum ſubjectum ſubſequentium formarum, hoc autem cum ſit proprium materiae, ideo ex conſequenti dari quantitati omne id, quod ad materiam pertinet.* Gabr. Biel libr. IV. ſent. diſt. 12. q. 1. art. 3. dub. 3. ſic procedit: *Sumtis ſpeciebus & eis alteratis uſque ad eam diſpoſitionem, ſub qua non maneret ſubſtantia panis, ſi non praeceſſiſſet conſecratio, & ſub qua deſineret eſſe corpus Chriſti ſub ſpeciebus ſic alteratis, producitur materia vel panis, quae praefuit, vel alia numero, & illam materiam adglutinatam reliquae carni ſumentis incipit informare forma hominis.*

§. CXXVIII. Argument. IV.)

4.) Transſubſtantiatio evertit rei naturam, de qua agit.

Quodcunque dogma evertit naturam rei, de qua agit, pro articulo fidei haberi nequit. Dogma transſubſtantiationis evertit naturam rei, de qua agit. Ergo. *Adſumtum* probamus: 1.) transſubſtantiatio evertit naturam benedictionis divinæ, quia ex partis utriuſque conſenſu ſacramentum euchariſtiæ conficitur benedictione divina. At illa res conſervat. Pontificiis benedictio illa efficit, ut panis intereat & annihiletur. Excipit Bellarminus cap. 24. reſp. ad arg. 3. *Nego panem annihilari, adſero autem veriſſime converti. Nam etiamſi panis nihil ſit, tamen id, in quod ipſe converſus eſt, non eſt nihil.* Et poſtea: *Admitto panem per conſecrationem interire, ut ei ſuccedat corpus Chriſti, ſed aliud eſt interire & corrumpi, aliud annihilari. Corrumpitur ſive interit, quidquid deſinit eſſe: at non annihilatur, niſi quod ita deſinit eſſe, ut nihil ei ſuccedat, ita ut* *ejus*

ejus deſitio terminetur ad nihil. Deſumſit hoc ex Scoto, qui in lib. IV. ſent. diſt. 11. ſcribit: *Deſitio panis ſecundum ſe conſiderata eſt annihilatio, & tamen ipſa converſio non eſt annihilatio, quia ejus terminus non eſt nihil.* Reſp. Pontificii non conſentiunt in explicando transſubſtantiationis modo, ut poſtea plenius docebimus. *Quidam dicunt*, (ait gloſſa can. ſpecies de conſecrat. diſt. 2.) *ſubſtantiam panis & vini mutari & converti in corpus Chriſti, alii in nihilum redigi vel in primordialem materiam reſolvi.* Eligat Bellarminus quidquid velit, cogetur admittere hoc abſurdum, quod benedictio divina in euchariſtia res terrenas corrumpat. Argumentamur autem contra Bellarminum hoc loco: materia panis poſt conſecrationem aut manet & eſt aliquid, aut interit & eſt nihil. Si manet & eſt aliquid, jam non eſt transſubſtantiatio, ſed tantum transformatio, quia non tota ſubſtantia interiit. Si eſt nihil, ergo fit annihilatio. Neque eſt, quod proferatur ſucceſſio corporis Chriſti, quæro enim, num corpus Chriſti ſit factum ex materia panis? adfirmare videtur Thomas part. III. q. 75. art. 3. ubi dicit, *non poſſe dari aliquem modum, quo Chriſtus vere incipiat eſſe in hoc ſacramento, niſi per converſionem ſubſtantiae panis in ipſum, quae converſio tollitur poſita vel annihilatione, vel reſolutione in praejacentem materiam.* Bellarminus vero lib. III. de euchar. c. 18. illam converſionem dicit non eſſe *productivam*, ſed *adductivam*, & ſic negat corpus Chriſti factum eſſe ex materia panis. At ſi corpus Chriſti non eſt factum ex pane, non habebit locum transſubſtantiatio, omnino enim aliud eſt ſucceſſio in locum ſubſtantiæ intereuntis, aliud eſt ſubſtantiæ unius converſio in aliam. 2.) Transſubſtantiatio evertit naturam *panis* & *vini* remanentibus tantummodo accidentibus: evertit naturam *accidentium*, quæ ponit ſine ſubjecto, cum tamen *eſſe in ſubjecto* ingrediatur definitionem accidentium. Bellarminus regerit, *inhaerentiam in ſubjecto ad accidentis eſſentiam non pertinere, cum Baſilius homil. VI. hexaëm. doceat, lucem primogeniam tribus diebus abſque vehiculo fuiſſe, cumque Ariſtoteles lib. III. de anim. text. 9. ſcribat, quod aliud ſit magnitudo, aliud eſſe magnitudinis.* Reſp. quidquid abſque ſubjecto inhærentiæ ſubſiſtit, eſt ſubſtantia. At nullum accidens eſt ſubſtantia. Ergo nullum accidens abſque ſubjecto inhærentiæ ſubſiſtit. Propoſitio patet ex immediata illa diviſione Architæ in ſcholis recepta: *Omne ens vel eſt in ſubjecto ut accidens, vel non eſt in ſubjecto ut ſubſtantia.* Ariſtoteles lib. categor. cap. 1. & 3. explicante Zabarella in tabella ſuper iſagoga Porphyrii docet, *proprium eſſe omnis accidentis eſſe in ſubjecto inhaerentiae, ſicut ſubſtantiae non eſſe in ſubjecto inhaerentiae.* Idem adſerit, quod *accidentis eſſe ſit ineſſe*, ut colligitur ex lib. V. metaphyſ. text. 35. & ex lib. VI. metaph. c. 17. Thomas part. I. q. 28. art. 2. *Accidentis eſſe eſt ineſſe ſubjecto.* Scaliger exerc. X. *Accidentis eſſe eſt inhaerere.* Exerc. CCCXXV. ſect. 2. diſputat, *accidentia habere ſuam eſſentiam conflatam ex potentia & actu*; interim addit, *utrumque habere pro cauſa efficiente ſubſtantiam*, (quod intelligendum de efficiente per emanationem) atque *inhaerentiam eſſe peculiarem differentiam, qua diſtat a ſubſtantia.* Suarez diſput. XIV. ſect. 4. *Accidens ſua natura ineptum eſt ad ſubſiſtendum, ac proinde indiget aliquo ſubjecto ſuſtentante.* (*).

Philo-

(*) Biermannus in metaph. inhærentiam eſſe de eſſentia accidentis ſic probat: 1.) *Subſtantiae propria conditio eſt non eſſe in alio;* 2.) *per inhaerentiam accidens formaliter ens eſt, cum praeſertim accidens ex eo dicatur ens, quod ſit entis, id eſt, ſubjecti ſeu ſubſtantiae ens;* 3.) *Si inexiſtentia accidentis dicatur diſtincta ab eodem, quaeri poteſt, ſit ne inhaerentia iſta ſubſtantia, an accidens? Si accidens, pro natura accidentis habebit aliam inexiſtentiam. Si ſe ipſo ineſt, cur non magis de primo verum? Ergo omnino inhaerentia nihil aliud, quam ipſa accidentis eſſentia.* Contra 1. *Inhaerentia deſignat reſpectum ad aliud, quia inhaerere eſt alteri inhaerere, ſi hoc dicitur eſſe eſſentia accidentis. Ergo omne accidens relativum.* Reſp. alius eſt reſpectus *relativus*, alius *abſolutus*. Abſolutus eſt, qui dirigitur ad ſubjectum & dependentis, id eſt, accidentis ad ſubjectum. Relativus reſpectus dirigitur ad terminum oppoſitum. Nulla enim dependentia,

ſed

Philoſophis calculum ſuum addit Juſtinus martyr & philoſophus in ἐκθ. πίς. pag. 303. edit. Commelin. τὸ συμβεβηκὸς ἐ καθ' αὐτὸ πέφυκεν, ἀλλ' ἐν τισι πρὸ ὑποκειμένοις ὑπάρχει. Zabarell. lib. II. de mat. prima cap. 17. *Materia non modo omnis receptivitatis eſt radix, ſed & omnis corporeitatis ratio, quae facit, ut res naturales poſſint eſſe corpora.* Unde colligitur: *primo*, quod accidentia non poſſint eſſe, niſi adſit ſubjectum, in quo recepta ſuſtineantur, in ſe enim nullam habent materiam; *ſecundo*, quod accidentia non poſſint conſtituere ſubſtantiam; *tertio*, quod *accidentia non accidenti, ſed ſubſtantiae accidant*, ut loquitur philoſophus lib. IV. metaph. cap. 1. Accidentia ergo illa panis & vini poſt conſecrationem aut conſtituent ſubſtantiam, quod eſt contra ſecundum, aut nulli prorſus inhærebunt ſubjecto, materia panis & vini ſublata, quod eſt contra primum, aut nihil prorſus erunt. Præterea ſapor, color & odor ille ineſſe cenſendus, aut Chriſti corpori, in quod panis eſt converſus, & ſic nova erat μεταμόρφωσις recipiente Chriſti corpore panis accidentia, vel concedendum eſt ineſſe ea accidentibus poſt conſecrationem reſiduis, quod eſt contra tertium (*). Neque vero judicamus operæ pretium diſputare, an miraculo divino inhærentia ab accidentibus ſeparari poſſet. (Thomas part. III. q. 77. diſputat, *fieri non poſſe, ut miraculoſe definitio rei ab aliqua re ſeparetur.* Jam vero eſſe in ſubjecto ingreditur definitionem accidentium, ergo non poterit ab accidentibus ſeparari.) Probent prius ex divinis ſcripturis Dei voluntatem, quod ſcilicet velit accidentia panis & vini conſervare abſque ſubjecto, & ſublata erit omnis de natura accidentium &

ſed oppoſitio correlatorum. Relatio convertitur ad terminum, non ad ſubjectum, relatio parit contrarietatem relatorum. Inhærentia autem eſt reſpectus ſubjecti & accidentis dependentiam potius & conjunctionem quam diſſidium & ſejunctionem arguens. 2.) *Si inhærentia accidenti eſſentialis, quomodo relatio, & quæ relationem ordine conſequuntur, dicuntur accidentia adhærentia.* Reſp. a.) Inhærentia tribuitur accidenti *reali*, adhærentia accidenti *intentionali*. Nam adhærentia nihil aliud quam notatio, quam animus noſter inter duo inſtituit, atque ideo adhærentia eſt adplicatio rei per ſe exiſtentis ad aliam rem, & ſi cui reali convenit, ſubſtantiæ convenit. b.) Et relationes & reliqua accidentia reſpectiva vere inhærent. Relatio enim ineſt ſuo fundamento, actio realiter ineſt in patiente, ſed res, ad quam ſit reſpectus, illa proprie adhæret. GERHARDUS.

(*) Quo poſito tollitur diſcrimen inter *ſubſtantiam* & *accidens*, illud eſt abſurdum & rejiciendum. Sed poſito, accidentia per ſe ſubſiſtere ſine ſubjecto, tollitur diſcrimen inter ſubſtantiam & accidens. Ergo. Scaliger lib. IV. de cauſ. Lat. ling. *Subſtantia non eſt confundenda cum accidente.* At ſubſtantia in eo differt ab accidente, quod illa per ſe ſubſiſtat, hoc autem propter dependentiam ſuam, niſi in ſubſtantia, conſiſtere non poſſit. Argumentamur igitur porro: 1.) Quæcunque ad terminos contradicentes poſſunt redigi, illorum oppoſita eſt ratio. Atqui ſubſtantia & accidens ad terminos contradicentes poſſunt redigi. Ergo ſubſtantiæ & accidentis eſt oppoſita ratio. Ulterius: cujus ratio *formalis* eſt per ſe ſubſiſtere, illius oppoſitum hoc habebit formale, ut non per ſe ſubſiſtat. Atqui ſubſtantiæ ratio formalis eſt per ſe ſubſiſtere. Ergo oppoſiti, quod eſt accidens, ratio formalis eſt, non per ſe ſubſiſtere, quod nihil aliud eſt, quam alicui *ſubjective* ineſſe. *Major* eſt manifeſta, ut conſtat ex inductione aliarum ſpecierum omnium, quæ ſibi ἀντιδιῃρημένως ſunt oppoſitæ. *Minor* itidem ſua luce radiat. 2.) Si ratio accidentium formalis non eſt inhærere alteri tanquam ſubjecto, vel propterea hoc ſtatuendum erit, quia quædam eſſe poſſunt ſine ſubjecto, vel quia τὸ ineſſe ſaltem eſt proprium πάθος conſequens naturam accidentium. At neutrum. Ergo. Ratio *majoris* eſt manifeſta, quia nihil aliud obſtare videtur, præſertim cum in confeſſo, pleraque neceſſario depoſcere ſubjectum. *Minor* probatur quoad poſterius, quia ſi τὸ *ineſſe* eſt proprium accidens ipſorum accidentium, non minus etiam ſubſtantiarum proprium accidens erit per ſe ſubſiſtere ex natura oppoſitionis. Quoad prius: ſi aliqua poſſunt eſſe ſine ſubjecto, quærimus, an illa per ſe ſubſiſtant, an vero non? tertium non datur. Si per ſe ſubſiſtant, erunt ſubſtantiæ, quod implicat contradictionem. Sin minus, ſtat noſtra ſententia. GERHARDUS.

potentia divina diſputatio. Quod ad lucem primogeniam attinet, diſcrepantes de ea ſunt veterum ſententiæ. Maxime probabilis eſt eorum ſententia, qui e vocis proprietate, ex opere diei quarti, ex lucis officio & natura cœli lucidi ſtatuunt, lucem illam primogeniam fuiſſe *corporis lucidi qualitatem, quod corpus procul dubio erat cœlum, jam quidem conditum, ſed aquis adhuc immerſum, unde etiam lux fuit exilior, utpote nondum ex aquarum nebulis educta, nec in unam cœli partem, quae nunc eſt ſol, collecta, ſed per totum hemiſpherium cœleſtis machinae ſparſim diffuſa.* Geſnerus in comm. cap. I. Gen. *Quae ſit illa lux* (ſcribit Joh. Ferus pontificius in illum locum) *variae ſunt opiniones. Aliqui volunt, lucem hanc fuiſſe ſolem licet nondum perfectum, ſicut poſtea quarta die effectus eſt. Alii volunt, quod lux illa non proceſſerit a corpore aliquo luminoſo, ſed immediate a Deo creata ſit. Sed quid opus ſubtiliter haec velle indagare, cum nihil certi hinc diſcere poſſimus.* 3.) Transſubſtantiatio evertit naturam corporis & ſanguinis Chriſti. Idem illud corpus in ſacra cœna accipimus, quod in mortem pro nobis traditum, eundem illum ſanguinem bibimus, qui pro peccatis noſtris in ara crucis effuſus. Atqui illud corpus eſt ex Maria virgine adſumtum, non ex materia panis confectum. Filium Dei ex ſanctificatis Mariæ viſceribus veram humanam naturam adſumſiſſe, & corporis habitaculum ſibi formaſſe, ſcriptura adſerit; ſed corpus & ſanguinem Chriſti ex pane & vino quotidie a ſacerdotibus formari, nuſpiam tradit. Excipit Bellarminus, *per transſubſtantiationem corpus Chriſti non produci, ſed ſuccedere ſubſtantiae panis. Nego* (inquit) *Chriſti corpus vel ipſum Chriſtum Deum & hominem abſolute a ſacerdotibus fieri. Aliud enim eſt Chriſti corpus conficere ex pane, quod faciunt ſacerdotes; aliud abſolute corpus Chriſti efficere. Ex pane Chriſti corpus conficere, non eſt ipſum producere, ſed in ipſum praeexiſtentem panis ſubſtantiam commutare.* Et poſtea: *Dico, corpus Chriſti ex pane fieri, non tanquam ex materia, quomodo factum eſt ex carne Mariae virginis, & quemodo ex ligno fit ſedes, ſed tanquam ex termino a quo, quomodo ex nihilo factum eſt cœlum, ex die fit nox, & etiam ex aqua factum eſt vinum.* Reſp. deſinant ergo abuti vocibus, ſi rem ipſam vocibus denotatam non agnoſcunt. Si corpus Chriſti non fit ex pane, tanquam ex materia, cur ergo dicunt, panem transſubſtantiari, & *eſſentialiter* converti in Chriſti corpus? Dicant potius, panis ſubſtantiam perire & ſuccedere in ejus locum Chriſti corpus. Nequaquam vero panem transſubſtantiari in Chriſti corpus, aliud enim eſt, ſubſtantiam in locum alterius ſuccedere, aliud ex una ſubſtantia in aliam converti. Ergo converſionem *adductivam* ſtatuere eſt *ἀντικείμενον ἐν προσκειμένῳ.* Si eſt converſio, non erit ſucceſſio vel adductio tantum, & ſi eſt tantummodo novæ ſubſtantiæ ſucceſſio, non erit converſio. Exempla, quæ Bellarminus adducit, ipſi vel maxime adverſantur. Si enim eo modo fit corpus Chriſti ex pane, ſicut ex nihilo factum eſt cœlum, ex die fit nox, non amplius locum habebit transſubſtantiatio. Quis enim unquam dixerit, nihilum transſubſtantiatum fuiſſe in cœlum, diem transſubſtantiari in noctem? ſi vero eo modo ex pane fit corpus Chriſti, ſicut ex aqua factum eſt vinum, conſequens fuerit, corpus Chriſti ex materia panis fieri; perire etiam una accidentia panis, ſicut in vino illo Cananæo non amplius erant aquæ accidentia: ac miſſifices eadem poteſtate divina mutare panem in corpus Chriſti, qua Chriſtus aquam mutavit in vinum, ut haud immerito *creatores ſui creatoris,* in ſtella clericorum dicantur.

§. CXXIX. Arg. V.) Quodcunque dogma laborat perpetuis contradictionibus, non poteſt haberi pro articulo fidei. Dogma transſubſtantiationis laborat perpetuis contradictionibus. Ergo.

5.) Transſubſtantiationis dogma laborat perpetuis contradictionibus.

Qui de veritate *minoris* dubitat, adeat librum, cui titulus: *Reſolutorium dubiorum circa celebrationem miſſarum occurrentium per venerabilem Dominum Johannem de Lapide, doctorem theologum Pariſienſem, ordinis Carthuſienſis, ex ſacrorum canonum probatorumque doctorum ſententiis diligenter collectum, & impreſſum Coloniae*

niae in domo Quentelii anno 1404. (*) adeat ſummam Angelicam tit. *de euchariſtia*, adeat Scholaſticos in quartum ſententiarum commentantes, videat librum Wilhelmi Holderi (**), cui titulus: *Mus exenteratus.* Nos percurremus aliquas ſolum contradictiones. 1.) Quærunt: *an ſit aliqua virtus creata in verbis cœnae ad tranſſubſtantiationem?* Thomas part. III. q. 78. art. 4. *Statuere, quod nulla virtus creata ſit in verbis cœnae ad tranſſubſtantiationem, repugnat & dictis ſanctorum & dignitati ſacramentorum. Cum ergo hoc ſacramentum ſit caeteris dignius, conſequens eſt, quod in verbis formalibus hujus ſacramenti ſit quaedam virtus creata ad converſionem faciendam, inſtrumentalis tamen*; ibidemque addit, *per hunc modum verba illa convertere panem in Chriſti corpus, ſicut tactus manus Chriſti ſanavit leproſum.* Sed Gabr. Biel lib. IV. ſent. diſt. 11. q. 1. art. 3. dub. 5. contra diſputat: *Sacramenta non efficiunt, quod ſignificant per aliquam virtutem inſiſtentem, ſed per virtutem divinam adſiſtentem, nec verba prolata aliquid efficiunt, niſi quod ad prolationem eorum Deus ſigno per ſe inſtituto adſiſtens operatur, requiritur autem verborum prolatio ex inſtitutione Chriſti ut praevia, non ut concomitans.* 2.) Quærunt: *an a Chriſto expreſſa & inſtituta ſit certa verborum forma ad tranſſubſtantiationem neceſſaria?* Durandus lib. IV. rationalis c. 41. num. 15. *Quidam dixerunt, quod Chriſtus poſt benedictionem & converſionem fregit, nam tunc confecit, cum benedixit, literam hos ordine conſtruentes, accepit panem, benedixit, ſubaudiendum eſt, dicens: hoc eſt corpus meum, & tunc fregit & dedit & ait: accipite & comedite, & iteravit: hoc eſt corpus meum. Prius ergo protulit haec verba, ut eis vim conficiendi tribueret: deinde protulit eadem, ut apoſtolos formam conficiendi doceret. Alii dixerunt, quod etiam Chriſtus prius fregit quam conſecravit, nam prius benedixit & poſtea fregit, & demum protulit verba illa: hoc eſt corpus meum, & tunc dedit, & ſecundum hos & ſacramentum confecit, & formam inſtituit poſt benedictionem, cum dixit: hoc eſt corpus meum, intelligentes illam benedictionem fuiſſe vel aliquod*

(*) Prima huius *reſolutorii* editio Baſileæ *MCCCCXCII.* in 8vo prodiit. Secutæ deinceps ſunt complures aliæ huius libri editiones variis locis impreſſæ, diverſisque ſubinde inſcriptionibus inſignitæ. Recenſuit easdem ROB. GERIUS in *adpend. ad hiſt. litterar.* GUIL. CAVEI *p. 216.* edit. Lond. recentiſs. Quod ſpeciatim ad Colonienſem huius libri editionem, quam ſupra adlegavit GERHARDUS, attinet, ea ineunte ſeculo XV. nimirum ann. *MDI.* & *MDVI.* 4to lucem adſpexit publicam.

(**) De WILHELMO HOLDERO, ad quem lectores heic remittit GERHARDUS, paucis notamus, eundem fuiſſe Marpaco - Würtembergicum, primo eccleſiæ Stutgardienſis in noſocomio, deinceps vero cathedralis paſtorem, inſimulque principis Wurtembergici conſiliarium, ac conſiſtorii eccleſiaſtici aſſeſſorem, denique abbatem Maulbronnenſem ac ſuperintendentem generalem. Scripſit, præter alia, tractatum JO. PISTORIO, qui, derelicta religione Lutherana, ad eccleſiam Romanam tranſiit, eiusdemque cauſſam in peculiari libro, *Wegweiſer vor alle verführte Chriſten*, inſcripto, propugnandam ſuſcepit, oppoſitum ac ſupra a GERHARDO excitatum, cui index: *mus exenteratus, hoc eſt, tractatus valde magiſterialis de quæſtione quadam theologicali & multum ſubtili, ad Jo. Piſtorium, theologum ſicut abyſſi maris profundum, per fratrem* Wilhelmum de Stutgardia, *ordin. minor.* Tubing. *MDXCIII. 4.* Recuſus fuit hicce liber Lipſiæ *MDCLXXVII.* hodieque rarius occurrit. Continet ſatyram ſtilo methodoque ſcholaſtica conſcriptam, in qua diſquiritur: *ſi mus, aut aliud quodcunque brutum, beſtiam conſecratam corrodat, vel comedat, quæritur: anne corpus Chriſti corrodat atque comedat, aut quid de corpore Chriſti fiat?* Qui plura de hocce auctore eiusdemque ſcriptis aculeatis, non tantum PISTORIO aliisque cœtus Romani defenſoribus, ſed & Reformatis oppoſitis, legere voluerit, adeat WITTENIUM, in *diario biographico* ad ann. *MDCIX.* FISCHLINUM in *biograph. theolog. Wirtemberg. part. I. p. 194, 195.* PREGIZERUM in *Suevia & Würtembergia ſacra, p. 40?.* PLACCIUM *in theatr. pſeudon. p. 576.* TENZELIUM in *den monatlichen Unterredungen 1692. p. 1000. die unſchuldige Nachrichten 1714. p. 616,* & LILIENTHALIUM in *der theologiſchen Bibliothec, tom. I. part. VI. p. 677. ſeqq.*

ſignum, quod ſuper panem expreſſit: quibus illud videtur obſiſtere, quod prius fregit quam dixit: hoc eſt corpus meum, nec eſt credibile, quod prius dederit, quam confecerit. Sane dici poteſt, quod Chriſtus virtute divina nobis occulta primo confecit, & poſtea formam expreſſit, ſub qua poſteri benedicunt. Ipſe namque virtute propria benedixit, nos vero ex illa virtute, quam indidit verbis. Scotus lib. IV. repert. diſt. 8. q. 2. *Dico, quod ignorantia eſt licita, ignorare quot verba praeciſe requirantur ad formam conſecrationis ſanguinis, quia nec Chriſtus expreſſit, neque eccleſia. Unde quod dicit unus doctor, quod miniſter debet neceſſario ſcire, quae ſit forma praeciſe, quia oportet eum intendere, conſecrare, illud eſt ſophiſma & falſum in ſe.* Et poſtea: *Graeci non habent hanc formam, & tamen non negamus eos conficere corpus Chriſti.* Thomas part. III. q. 78. art. 1. *Quidam dixerunt, quod Chriſtus abſque omni forma verborum hoc ſacramentum perfecit, & poſtea verba protulit, hoc videntur ſonare verba Innocentii III. Quidam dicunt, quod illa benedictio facta ſit verbis nobis ignotis; quidam dicunt, quod Chriſtus illa verba bis protulit, primo ſecrete ad conſecrandum, ſecundo manifeſte ad inſtruendum. Quidam dixerunt, quod evangeliſtae non ſemper eundem ordinem in recitando ſervaverint, quo res ſunt geſtae.* Thomas ipſe putat, *quod participium* dicens *importet concomitantiam quandam verborum prolatorum ad ea, quae poſt dicit, hoc ſenſu: dum benediceret & frangeret & daret diſcipulis ſuis, haec verba dixit:* Hoc eſt corpus meum. 3.) Quærunt, *num propoſitio illa: hoc eſt corpus meum, proferatur a ſacerdote recitative vel ſignificative?* Prius ſtatuit Innocentius, poſterius Alenſis, Thomas & alii. 4.) Quærunt, *an illis ſolum verbis: hoc eſt enim corpus meum, fiat tranſſubſtantiatio?* Scholaſtici plerique adfirmant, ſed Scotus lib. IV. ſent. diſt. 8. & ſumma Angelica de euchar. membr. I. quæſt. 24. negant, *quia ſacerdos dicendo: hoc eſt corpus meum, non refert ad corpus Chriſti, ideo licet non ſint alia verba de ſubſtantia formae quam praedicta, tamen de neceſſitate requiritur, ut exprimantur aliqua verba, ex quibus praefata forma ſolummodo determinetur ad corpus Chriſti, ſicut fit, cum dicitur in canone: fiat corpus dilectiſſimi Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui pridie & aliter nihil fieret. Et hoc tene,* (ait ſumma) *quamvis aliqui teneant contrarium & male.* 5.) Quærunt: *an ſacerdos panem virtute praefatorum verborum tranſſubſtantiet in corpus Chriſti, ſi ad veneficia eo uti intendit?* Reſpondet Angelus in ſumma: *Licet Thomas in lib. IV. ſent. diſt. 11. teneat, quod talis conficiat, tamen non cures, ſed tene, quod talis non conficiat, quia deficit intentio illius, qui hoc ſacramentum inſtituit, ut tenet Bonaventura & multi alii, quamvis etiam opinio Thomae poſſit ſuſtineri ſecundum quod Richardus ſuſtinet, ſi intelligatur, quod conficiens intendat primo conficere, licet conſequenter ad veneficia, ſed prima magis vocatur rationalis, & ideo tene eam.* 6.) Quærunt: *qualis ſit converſio, an formalis vel ſubſtantialis, vel alterius generis?* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 11. lit. A. reſpondet, *definire non ſufficio.* Rupertus Tuitienſis lib. II. de div. offic. cap. 2. *panem hypoſtatice adſumi a Verbo*, quem refutat Algerus lib. I. de ſacram. cap. 6. Thomas part. III. q. 75. art. 2. *Quidam poſuerunt poſſibile, quod ſubſtantia panis & vini maneant.* Art. 3. *Quidam putantes impoſſibile, quod ſubſtantia panis vel vini in corpus Chriſti converteretur, poſuerunt, quod per confectionem ſubſtantia panis & vini vel reſolvatur in praejacentem materiam, vel quod annihiletur.* Art. 6. mentionem faciunt quorundam, qui ſtatuerunt, *materiam panis mutari in corpus Chriſti, ſed formam panis ſubſtantialem remanere eandem.* Idem repetit gloſſa in c. Species 33. de conſecrat. diſt. 2. Durandus lib. IV. ſent. diſt. 11. q. 3. vult, *formam panis converti, materiam non converti, ſed manere ac informari Chriſti anima. Circa converſionem, quae fit in hoc ſacramento,* (dicit ſumma l. d. quæſt. 31.) *firmiter tenendum eſt, quod ſubſtantia panis, ſecundum totam ſuam materiam & formam exiſtens, actu tranſſubſtantiatur in totum corpus Chriſti actu exiſtens, ita quod materia in materiam, & forma in*

t, *ſcilicet corpoream, transſubſtantietur,* *entibus remanentibus, ſecundum Bona-*, *Richardum, Paludanum* in lib. IV. ſent. *Thomam* part. III. q. 75. *Sed ſecundum* lib. IV. diſt. 11. *ibi non eſt converſio* *e in ſubſtantiam, quantum ad eſſe ſub-* *ſimpliciter, ſed quantum ad eſſe hic,* *ori Chriſti non adquiritur ſimpliciter* *hic eſſe ſcilicet ſub ſpecie panis, unde* *ovam praeſentiam, non amittendo an-* *panis vero deſinit eſſe ibi, non adqui-* *uam praeſentiam alibi; unde licet illa* *nis ſecundum ſe conſiderata ſit annihi-* *a tamen converſio nullo modo eſt anni-* *uia ejus terminus non eſt nihil, ſed* *ſentia corporis Chriſti ſub ſpecie panis.* us lib. III. de euchariſt. c. 24. vocat *em adductivam.* 7.) Quærunt de ac- s panis, *ubi fundentur poſt transſubſtan-?* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 12. lit. *mihi videtur fatendum exiſtere ſine ſub-* *m in ſubjecto.* Innocentius III. lib. IV. miſſ. c. 11. *In ſacramento corporis acci-* *ſt in ſubſtantia, ſed ſubſtantia conſiſtit ſub* Thomas part. III. q. 77. art. 1. *Quidam* *od accidentia fundentur in aëre;* ſed tuit, quod *quantitas dimenſiva ſit ſub-* *lorum accidentium.* Catecheſis Rom. de ſacr. euchar. cap. 4. q. 337. ſequi- entium & Lombardum, quod *acciden-* *per omnem naturae ordinem ipſa ſe* *re nixa ſuſtententur, ſed* Bellarminus ignoret in Lateranenſis ſynodi ſeſſ. III. , ſcripturam ſacram veritati naturæ gnare, eo quod verum vero non con- ſtatuit, *quantitatem dimenſivam re-* *s eſſe reliquorum accidentium ſubjectum.* de euchar. c. 19. 8.) Quærunt, *quo* *fiat transſubſtantiatio?* Gloſſa c. cum conſecrat. diſt. 2. lit. M. multas recen- ones: *Quidam dicunt, quod non fiat* *lantiatio, niſi ultima ſyllaba* um *totius* *volata. Alii exiſtimant, ut Hugo,* *dicitur: hoc eſt corpus meum, quod* *lantietur ſub illa conditione, ſcilicet ſi* *bjungatur: hic eſt ſanguis meus, aliter* *non. Alii dicunt incertum eſſe in rerum natura, utrum in continenti ſit corpus Chriſti. Aliis ſit transſubſtantiatio in ultima litera* m. Vide Bielem lib. IV. ſent. diſt. 11. q. 1. art. 3. dub. 4. Scotum lib. IV. ſent. diſt. 13. contr. 1. 9.) Quærunt, *quid fiat de aqua vino adpoſita in transſubſtantiatione?* Thomas part. III. q. 74. art. 8. ex Innocentio III. refert tres opiniones: *Quidam dicunt, quod aqua per ſe maneat vino in ſanguinem converſo. Quidam dicunt, ſicut vinum convertitur in ſanguinem Chriſti, ita aquam converti in illam aquam, quae fluxit de latere Chriſti. Quidam dicunt, quod aqua convertatur in vinum, & vinum in ſanguinem Chriſti.* Durandus lib. IV. ration. c. 42. num. 6. magis ſobrie: *Quis haec definire audeat.* Vide ſuperius §. 25. 10.) Quærunt, *quomodo accidentia panis veneno inficiantur?* (ſiquidem Heinricus VII. imperator euchariſtia veneno illita neci datus, teſte Platina in vita Clementis V.) *quomodo vini accidentia inebrient?* (Thomas in 1 Cor. XI. *Si quis forte plus aequo vini conſecrati hauſerit, ipſis accidentibus ſuſtentari poteſt, ac forte etiam inebriari*) *quomodo vermes naſcantur ex ſpeciebus euchariſtiae?* Alii vermes iſtos *ex aëre*, alii *ex ſubſtantia panis reverſa* naſci dicunt. Durandus in rat. lib. IV. c. 4. Scotus lib. IV. ſent. diſt. 12. contr. 3. pag. 121. Thomas *ex accidentibus in aëre fundatis* part. III. q. 77. art. 5. Conimbricenſes lib. I. phyſ. top. 9. q. 5. art. 3. §. 3. & lib. I. de gener. & corrupt. cap. 4. quæſt. 7. art. 2. §. 6. *in eo eventu receptis primum in quantitate diſpoſitionibus, ad formam vermis ipſo generationis momento ſubjici a Deo materiam, vel denuo creatam, vel aliunde adſcitam, vel potius eandem, quae evanuerat, reductam, ex qua ſimul cum forma vermis componatur.* Bellarminus lib. III. de euchar. cap. 24. reſp. ad arg. ſextum. *Vel mutatio in pane euchariſtiae eſt ſola alteratio, vel eſt corruptio. Si eſt ſola alteratio, ut calefactio, condenſatio, tum non requiritur materia ſeu ſubſtantia, nam accidentia omnia pro ſubjecto habent quantitatem, quae in ſacramento manet: ſi vero ſit corruptio ſpecierum, ut in nutritione humana, combuſtione &c. tum requiritur quidem materia, ſed ea ſubſtituitur a Deo*

in illo ipſo inſtanti, quo deſinunt eſſe aliae ſpecies & hoc ſine miraculo, quia id rerum ordo exigit. (Atqui illa corruptio, quæ accedit hoſtiæ in corpus Chriſti transſubſtantiatæ, aut eſt ab actione contrarii, aut a corruptione ſubjecti. Sed a neutra. non ab illa, quia corpus Chriſti non habet contrarium; Durandus lib. IV. ſent. diſt. 12. q. 2. nec ab hac, quia materiam ſubjectam non habet, alias non opus foret ſubſtitutione. Adhuc ergo quæritur, ubi prima recipiatur corruptionis impreſſio, ob quam ſuſtinendam alia ſubſtituenda ſit materia?) 11.) Quærunt, *ſi mus comedit ſpecies panis, quid de corpore Chriſti fiat?* Innocentius lib. IV. de myſt. miſſ. c. 9. *Fuerunt qui dicerent, quod ſicut poſt conſecrationem vera panis remanent accidentia, ſic & vera panis ſubſtantia. Hi facile ſolvunt quaeſtionem illam, qua quaeritur, quid a mure comeditur, cum ſacramentum corraditur?* Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 13. lit. A. *Quid ſumat mus, vel quid manducet, Deus novit.* Bonaventura lib. IV. ſent. diſt. 13. q. 1. *Quidam dixerunt, quod mus ſumat Chriſti corpus. Sed quomodocunque haec opinio munietur, nunquam tamen adeo munitur, quin aures piae abhorreant hoc audire, quod in ventre muris, quamdiu ſpecies ibi ſubſiſtunt, ſit corpus Chriſti.* Contra Alenſis part. IV. q. 45. memb. 1. art. 2. *Si canis vel porcus deglutiret hoſtiam conſecratam integram, non video, quare vel quomodo corpus Domini non ſimul cum ſpecie trajiceretur in ventrem canis vel porci.* Joh. de Burgo de Chriſt. euch. c. 10. *Mus comedens hoſtiam, ſuſcipit corpus Chriſti.* Gloſſa in c. Qui bene. diſt. 2. de conſecr. *Non eſt dicendum, quod mus ſumat corpus Domini, ſtatim enim deſinit eſſe ſacramentum, ex quo ab eo tangitur. Si tamen dicatur, quod ſumat, non eſt magnum inconveniens; cum ſceleratiſſimi homines iſtud ſumant.* Thomas part. III. q. 80. art. 3. *in hoc caſu ſubſtantiam panis reverti* dicit. Bonaventura lib. IV. ſent. diſt. 13. q. 2. *novam ſubſtantiam creari putat.* Summa Angelica de euch. tit. 3. q. 9. *Videtur, quod corpus Chriſti non tranſeat in ventrem muris, ſi illas ſpecies comedit, quia Chriſtus non eſt ſub illo ſacramento, niſi quatenus eſt ordinabilis ad uſum humanum, ſcilicet ad manducationem, ſed quam cito mus rodit, tam cito inhabilem facit, & ſacramentum eſſe deſinit* (*). 12.) Quærunt, *an Chriſti corpus ſub ſpeciebus in ſtomachum deſcendat, & vomitu rejiciatur?* Gloſſa in cap. Tribus gradibus de conſecrat. diſt. 2.

(*) Antoninus lib. de defectib. miſſæ & Ingenuus in lib. IV. ſent. q. 6. art. 4. ſuaſerunt, *murem ante omnia eſſe capiendum, ſub hac tamen conditione, ſi capi poſſit, & non nimis celeriter elabatur. Quod ſi vero mus jam captus ſit, & quidem probabiliter ille ipſe, qui corpus Chriſti deglutivit, quæſitum eſt amplius, num corpus dominicum in ventre muris, qui ſic in muſcipula circumfertur, adorandum ſit?* Bonaventura lib. IV. ſent. diſt. 13. q. 2. Gabr. Biel lect. LXXXIV. *adfirmandum hoc eſſe* collegerunt, *cum beato Chriſti corpori ſuus ubique honor deferendus ſit.* Negativam elegerunt Major in lib. IV. ſent. diſt. 11. q. 3. & alii, *cum ita videatur mus ipſe quodammodo coli, qui tamen nocens eſt, & capitale ſupplicium meruit.* Ipſam vero muris pœnam quod attinet, Antoninus archiepiſcopus Florentinus ſtatuit part. III. ſumm. tit. 13. cap. 6. *murem eſſe comburendum, cineremque juxta altare ponendum.* Sed quia hoc periculoſum erat & metuendum, ne ipſum corpus dominicum in ventre muris deliteſcens comburatur, ſuaſerunt Thomas lib. IV. ſent. diſt. 9. q. 2. Inguen. lib. IV. ſent. q. 6. art. 4. Petrus de Palude lib. IV. ſent. diſt. 9. q. 1. *ut mus mactatus exenteretur & hoſtia conſecrata exſcindatur, atque fideli poſt factam convenientem ablutionem manducanda proponatur.* Attamen quia nonnunquam fieri queat, ut hoſtia in mure non inveniatur amplius, diſceptatum porro eſt, quid in iſto caſu dicendum ſit, ne ſcandalum præbeatur laicis. Antoninus part. III. tit. 13. cap. 6. arbitratur *forte per ſeceſſum emiſſam, quia tamen piæ ab hoc aures abhorreant*, rati ſunt alii, ut Gabriel Biel can. miſſæ lect. LXXXIV. gloſſa de conſecrat. diſt. 2. probabilius dici, *quod per ſudorem emiſſa ſit hoſtia, ſi modo demonſtrari queat, quod mures etiam ſudent.* Voluerunt tandem alii, *ut mus excommunicetur*, alii ut *projiciatur*; ſuadent ob ſimiles caſus alii, *ut ſacerdos, ſi non abhorreat, ob reverentiam corporis dominici murem totum devoret.* Vide Holderum in mure exenterato p. 87. GERHARDUS.

diſt. 2. *Certum eſt, quod ſpecies, quam cito dentibus teruntur, tam cito in cœlum rapitur corpus Chriſti.* At Gregorius III. hanc gloſſam corrigit, ſic enim ex Thoma part. III. q. 77. art. 4. in editione nova decreti Gregorii habetur: *Manet corpus Chriſti, quam diu ſpecies manent, quae deſcendunt in ſtomachum & nutriunt, nec proprie rapitur in cœlum, unde nunquam diſcedit.* Cenſura, quæ ſupervenit, *haec omnia deleri* jubet. Angelus in ſumma de euchar. membr. 3. q. 5. talem profert diſtinctionem ex Richardo lib. IV. ſent. diſt. 9. *Si ſpecies ſic in ore maſticentur, quod per digeſtionem ibi factam non corrumpatur in eis forma propria, ſed deſcendant in forma propria in ſtomachum, deſcendit & corpus Chriſti in ſtomachum per deſcenſum ſpeciei, ſub qua continetur. & tamdiu ibi manet corpus Chriſti, quamdiu in eadem ſpecie forma propria ſpecierum ſalvatur. Si autem ſpecies panis tamdiu in ore maſticetur, quod per digeſtionem in ore factam corrumpatur forma propria in eis, & non deſcendat in ſtomachum, tunc nec corpus Chriſti deſcendit in ſtomachum, & ſic intelligitur illud* de conſecrat. diſt. 2. cap. Tribus; *cum dicitur, quam cito ſpecies dentibus atteritur, tam cito in cœlum rapitur Chriſti corpus. Adde tamen ſecundum Bonaventuram, quod cum corpus Chriſti maneat ſub illis ſpeciebus, quamdiu illa ſpecies ſit habilis ad refectionem humanam, quia ad hoc eſt ſtatuta & ad hoc ordinatur, & hoc habet, cum eſt extra ſtomachum in ſtomacho, quia ibi reficit, & tamdiu corpus Chriſti moratur, donec operationis refectio compleatur, ideo ſi quis evomit illas, evomit corpus Chriſti, & ſi ſpecies poſſunt diſcerni ab aliis, debent ſumi cum reverentia & cremari, & cineres juxta altare recondi &c.* Hæc deciſio ſummæ Angelicæ petita videri poteſt ex concilio Colonienſi celebrato anno 1280. in quo tale ſtatutum editum: *Si communicaturus evomuerit, partes diligenter & caute, quae reperiri poterunt, colligantur, & contritae cum vino ab aliquo fideli ſumantur, reſiduum vero vomitus comburatur, & reponatur in terram juxta altare.* Durandus contra libr. IV. ration. cap. 41. num. 41. *Cum ſacramentum tenetur, guſtatur & comeditur, Chriſtus corporaliter adeſt in viſu & in ſapore, & quamdiu corporalis ſenſus adficitur, corporalis praeſentia non aufertur. Poſtquam vero in percipiendo ſenſus deficit corporalis, deinceps non eſt quaerenda praeſentia corporalis, ſed ſpiritualis eſt retinenda, quia diſpenſatione completa Chriſtus tranſit de ore ad cor, melius eſt enim, ut procedat in mentem, quam deſcendat in ventrem, cibus eſt non carnis, ſed animae; venit ut comedatur, non conſumatur: ut guſtetur, non ut incorporetur: ore comeditur, ſed ſtomacho non digeritur; reficit animam, ſed non effluit in ſeceſſum.* Audacior Cajetanus in opuſc. tom. II. tract. 2. cap. 3. *Falſiſſimum eſt, corpus Chriſti corporaliter ſumi, quoniam ſpiritualiter, & non percipiendo, ſed credendo theologi docent ſumi, in euchariſtia.* 13.) Quærunt, *cum ſola accidentia poſt conſecrationem ſuperſint, quomodo panis euchariſticus frangatur?* Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 12. lit. B. *Solet quaeri de fractione & partitione, quae ibi videtur, utrum vera ſit, & ſi ibi vera fractio eſt, cujus rei ſit, vel in qua re fiat. Cumque ibi non ſit alia ſubſtantia quam Chriſti, ſi in aliqua ſubſtantia eſt illa fractio, in corpore Chriſti videtur eſſe. Sed e contra cum ipſum corpus incorruptibile ſit, in ipſo non poſſe eſſe videtur. Ideo quibusdam placet, quod ibi non ſit fractio, ſicut videtur, ſed dicitur frangi, quia videtur frangi. Quibus objicitur, quod ait Ambroſius: nihil falſi putandum eſt in ſacrificio veritatis. Ad hoc illi dicunt, non fallit nos viſus nec fallitur, quod eſſet, ſic crederetur frangi, ut videtur;* & lit. C. *Alii vero dicunt, quod ſicut ibi ſpecies panis eſt, & non eſt ibi res, cujus, vel in qua ſit illa ſpecies: ita eſt ibi fractio, quae non ſit in aliqua re, quia nihil ibi frangitur, quod mirabiliter Dei potentia fieri dicunt, ut ibi ſit fractio, ubi nihil frangitur.* lit. D. *Alii tradunt, corpus Chriſti eſſentialiter frangi & dividi, & tamen integrum & incorruptibile exiſtere.* lit. E. *Sed quia corpus Chriſti incorruptibile eſt, ſane dici poteſt, fractio illa & partitio non in ſubſtantia corporis, ſed in ipſa forma panis ſacramentaliter fieri, id poſtea ſic declarat, quod in ſpecie viſibili fiat.* Hos & ſimiles diſputationum labyrinthos inexpli-

plicabiles ac portenta opinionum transſubſtantiatio peperit.

6.) Transſubſtantiationis dogma perit multa abſurda.

§. CXXX. Arg. VI.) Transſubſtantiatio plurima ſecum trahit abſurda tum *theologica*, tum *philoſophica* (*), 1.) ponit accidentia ſine ſubjecto. 2.) Accidentibus tribuit proprietates & effectus ſubſtantiæ. 3.) Concedit annihilationem. 4.) Quantitatem conſtituit ſubjectum accidentium. 5.) Ponit effectum, nutritionem ſcilicet, ſub-

(*) Inter iſta abſurda, quæ ſecum vehit monſtroſum transſubſtantiationis dogma, hoc cumprimis pertinet, quod ſenſibus omnium hominum repugnat, ſenſusque facit mendaces. Omnium abſurdiſſimum hoc eſſe, res ipſa clamat. Solide delirium hocce confutat TERTULLIANUS *cap. XVII. de anima*, ubi contra Academicos ita diſputat: *Quid agis, procaciſſime Academice? Totum vitæ ſtatum evertis; omnem naturæ ordinem turbas, ipſius Dei providentiam excæcas, qui cunctis ſuis operibus intelligendis, incolendis, diſpenſandis, fruendisque fallaces & mendaces dominos præfecerit ſenſus.* Eo firmius autem eſt teſtimonium iſtud, quod nobis ſenſus heic perhibent, quod non unus duntaxat, vel alter ſenſus, ſed quatuor, viſus, tactus, guſtus & olfactus inter ſe conveniunt, panemque & vinum, etiam poſt conſecrationem, inque ipſo uſu, adeſſe, nos condocent. Retinet quippe, poſt conſecrationem, panis, colorem, ſaporem, figuram, magnitudinem, nec proinde in corpus Chriſti mutatur. Quod de vino pariter pronunciandum.

Nec excipi poteſt I) *ſenſus aliquando falli, ideoque illis fidem habendam haud eſſe;* licet enim ſenſus, vel, ut curatius loquamur, iudicium, quod ſenſationibus ſuperſtruitur, ſubinde erret, ubi ipſum organum vitio aliquo laborat, aut medium non bene eſt diſpoſitum, aut obiectum remotius eſt atque obſcurius, quam ut clare cognoſci queat, aut ſenſus ipſi inter ſe pugnant, veluti quum Iſaacus ex tactu & odoratu iudicabat, eum, qui benedictionem paternam efflagitabat, eſſe Eſavum, ſed aures iudicabant, eſſe Jacobum; aut, quando ſigna ſunt æquivoca; ita aurichalcum auri, cryſtalli ſpeciem glacies refert, lignum petrefactum a ligno non diſtinguit viſus; certum tamen eſt, impoſſibile eſſe, ſenſus falli, ſi omnes adſint conditiones ad ſenſationem requiſitæ, verb. gr. ſi organa ſenſuum ſint integra, ſi obiectum ſit proportionatum ſenſibus, & in recta ſitum diſtantia, ſi & reliqui ſenſus in ſubſidium advocentur, atque unanimiter idem teſtentur omnes, ſi denique ſigna, ſeu accidentia alicuius ſubſtantiæ, verb. grat. veri panis, verique vini non ſint ambigua, nec æquivoca, ſed clara & certa; prout ſit in uſu ſacræ euchariſtiæ. Certe heic teſtimonio ſenſuum vel ea propter fides habenda, quoniam ii, ſuppoſitis omnibus ad agendum requiſitis, tanta ſemper uniformitate teſtantur, veram panis vinique adeſſe ſubſtantiam, nec eandem in corpus ſanguinemque Chriſti fuiſſe mutatam. Uberius hoc oſtendit, qui argumentum a ſenſuum teſtimonio deſumtum ex inſtituto ſibi pertractandum ſumſit, doctiſſimus eccleſiæ Reformatæ theologus, JOAN. LA PLACETTE, cuius exſtat: *traité de l'authorité des ſens contre la transſubſtantiation*, editus Amſtelod. *MDCC.* 12. Quem quum adgreſſus eſſet anonymus quidam eccleſiæ Romanæ addictus in *memoires de Trevoux MDCCI. p. 148. ſeqq.* ubi exſtant *reflexions ſur le traité de Monſr.* LA PLACETTE de l'authorité des ſens *par un Catholique*, ſtatim reſpondit PLACETTE in *reponſe aux reflexions*, in *ſuppl. tom. I. p. 9. ſeqq.* Conf. *die unſchuldige Nachrichten MDCCI. p. 99. ſeqq.* Legi quoque heic meretur b. cancell. PFAFFII diſſert. *de teſtimonio ſenſuum in rebus fidei*, Tubing. *MDCCXLIII.* edita. Et ſane, quicunque rem æqua iudicii lance ponderaverit, facile deprehendet, teſtimonium ſenſuum, ut in rebus naturalibus, ita & in iis, quæ ad fidem ſpectant, fide digniſſimum eſſe. Quodſi enim diffidendum eſt ſenſibus, maxime in rebus fidei, nec tuto credi poſſunt miracula, quibus religionis chriſtianæ veritas innititur, ſiquidem illa ſenſuum teſtimonio innituntur. Pone, ſi ſenſus fallunt, ſubruitur ipſa fides, quæ eſt ex *auditu*, *Rom. X. 17.* adeoque ſenſibus ſuperſtructa; quin vacillat fere omnis cognitio noſtra, inque ſcepticorum caſtra tranſeundum nobis eſt. Rurſus, ſi ſenſuum teſtimonium haud valet, erit dubia maximeque incerta ipſa Chriſti humanitas, dubia & eiusdem mors & reſurrectio, contra *1 Cor. XV. 5. ſeqq.* & adſcenſus in cœlos, reditusque ad iudicium ultimum, *Matth. XXIV. 30, 33. Act. I. 11.* Denique ſi ſenſuum teſtimonium vacillat, fruſtra ad id ſuos diſcipulos ablegaſſet ipſemet ſervator Chriſtus ex mortuis redivivus *Luc. XXIV. 39. 40. Joan XX. 27.* fruſtra quoque ad id provocaſſent ſanctiſſimi eiusdem legati, *Joan. I.* 4., 46.

ſublata cauſa; quæ ſunt abſurda *philoſophica.* Poſita tranſſubſtantiatione, 1.) non poſſunt verba inſtitutionis recte & conſtanter exponi, ut adparebit poſtea. 2.) Vox *panis* in deſcriptione

4, 46. *ſeqq.* 2 *Petr. I.* 16. *ſeqq.* 1 *Joann. I.* 1, 2, 3. Tacemus huius generis alia, quæ in medium adduxit laud. PFAFFIUS in *diſſert.* modo *allegata p. 5. ſeqq.* qui & *loc. cit.* obſervat, teſtimonio ſenſuum in dubium vocato, deiſmo frigidam ſuffundi, ipſaque religionis chriſtianæ fundamenta labefactari.

Nec *II*) firmior eſt ea nonnullorum exceptio, quando dicunt, *ſenſus poſſe quidem iudicare de rebus corporeis ac ſenſibilibus, neutiquam vero de myſteriis, quæ ſint obiectum fidei, rationiſque ac ſenſuum ſphæram quam longiſſime ſuperent.* Licet enim ſenſus iudicare nequeant de rebus *ſpiritualibus qua talibus*, ſiquidem illæ ſenſibus non ſubiacent, poſſunt tamen conſuli ſuper rebus *ſenſibilibus* inque oculos incurrentibus, quæ in myſteriis quibusdam deprehenduntur. Scilicet, ut recte monet TURRETTINUS, theologus quondam Genevenſis, duo myſteriorum ſunt genera, probe inter ſe diſcernenda. Alia enim a rebus corporeis plane ſunt abſtracta, nec proinde ex teſtimonio ſenſuum, ſed ex ſola verbi divini revelatione diiudicanda. Tale eſt myſterium ſacro ſanctæ trinitatis, quod ſupra ſenſuum ſphæram quam longiſſime poſitum eſt. Alia vero myſteria rebus corporeis atque ſenſibilibus involuta ſunt & connexa, veluti myſteria incarnationis ac reſurrectionis, quæ cum rebus ſpiritualibus adnexas habent res ſenſibiles; de quarum veritate ac certitudine ſenſus & ratio teſtimonium perhibere poſſunt. Talia myſteria ſunt ſacramenta. Certe enim de ſymbolis panis & vini, quæ ſunt materia terreſtris ſacræ cœnæ, atque ſub ſenſus cadunt, eorum iudicium omnino attendendum eſſe, non eſt, quod dubitemus. Vid. TURRETTINI, modo nobis laudati, *inſtitutiones theolog. elencticæ, part. III. loc. XIX. quæſt. XXVII. theſ. V. p. 548, 549.* Equidem

III) urgere quis poſſet, *teſtimonium ſenſuum non tantum tranſſubſtantiationi pontificiorum, ſed & præſentiæ reali, quam noſtra ſtatuit eccleſia, penitus adverſari.* Quum enim id, quod videmus, quod guſtamus, quod tangimus, nonniſi panis ſit, quomodo quæſo dicere queunt LUTHERI adſeclæ, ſimul cum pane adeſſe corpus Chriſti, quod nec videtur, nec guſtatur, nec tangitur? Sed *reſpondemus 1*) ſenſuum iudicium in rebus duntaxat *ſenſibilibus*, in oculos incurrentibus valere, quales ſunt ſymbola panis & vini, ut modo obſervavimus; neutiquam vero in iis, quæ ſenſibus non ſubiacent. Jam vero corpus & ſanguinem Chriſti in ſacramento euchariſtiæ *inviſibiliter* & *ſupernaturaliter* præſentia eſſe, præeunte ſcriptura ſacra, docent theologi noſtri. 2) Diſtinguimus inter iudicium ſenſuum *poſitivum* ac *negativum*. *Illud* valet in rebus ſacris, unde veram panis ſubſtantiam in euchariſtia adeſſe, ex colore, figura quantitate, guſtu aliiſque panis accidentibus recte colligimus. Quod vero ad teſtimonium *negativum* attinet, illud in ſacris admitti nequit, nec proinde valet argumentatio: Corpus Chriſti nec videmus, nec ſentimus, ergo in euchariſtia præſens haud eſt. Licet enim ea credi nequeant, quæ ſunt *contra* ſenſus, quod de ratione humana alias recte dicitur; ea tamen, quæ *ſupra* ſenſus poſita ſunt, & aliunde patent, credi poſſunt ac debent. Addimus 3) in ipſis rebus naturalibus dari vehicula ac receptacula viſibilia rerum, quæ non adparent. Ita corpus hoc, quod geſtamus, quod videmus, quod palpamus, receptaculum eſt animæ, quæ ſenſibus non ſubiacet. Ita non tantum angeli, qui ſunt inviſibiles, ſed & ipſe Deus, quem nemo mortalium unquam vidit, nec videre poteſt, in corporibus ſymbolicis olim adparuere. Ita & in corpore Chriſti tota habitat divinitatis plenitudo, ſecundum effatum Paulinum *Coloſſ. II. 9.* Quin ipſa ſacramenta ſunt ſigna viſibilia gratiæ inviſibilis. Abſurdum profecto foret, uno duntaxat adparente, negare alterum. Licet etiam, quod 4) notamus, eccleſiæ noſtræ theologi corpori Chriſti glorificato viſibilitatem ac locabilitatem haud denegent; ipſum tamen actum ad illius eſſentiam pertinere inficiantur. Legantur, quæ GERHARDUS ſupra §. *CXV. p. 195.* hanc in rem diſſeruit. Hinc & 5) quando de omnipræſentia corporis Chriſti ſermo eſt, ſollicite inculcant, Chriſtum, ſecundum humanam ſuam naturam omnipræſentem quidem eſſe, ſed non extenſive, phyſice, localiter, ſenſibiliter ac viſibiliter, ſed præſentia divina, illocali ac ſupernaturali, quæ ex idiomatum communicatione reſultat. Atque exinde 6) intelligitur quoque, quemnam modum præſentiæ Chriſti in ſacra cœna ſtatuant theologi noſtrates. Scilicet præſentia illa, ex mente noſtræ eccleſiæ, non eſt phyſica, naturalis, circumſcriptiva, definitiva, carnalis & Capernaitica; ſed ſacramentalis, ſymbolica & cœleſtis, & divina; unde nec manducatio

ptione cœnæ ſimul *proprie* & *tropice* intelligenda. 3.) Falſa eſt collatio antiquitatis inter ſacram cœnam & perſonam Chriſti. 4.) Concedenda eſt duplex converſio, aquæ in vinum & vini in ſanguinem. 5.) Neganda eſt veritas externorum elementorum. 6.) Multa indigniſſima de corpore Chriſti concedenda. 7.) Sequitur, Chriſtum habere duo corpora, alterum, quod ex Maria virgine adſumſit, alterum, quod ex pane formatur. 8.) Pertinet etiam huc, quod transſubſtantiatio peperit errores alios & ſuperſtitiones varias, videlicet ἀρτολατρείαν, repoſitionem hoſtiæ conſecratæ, circumgeſtationem &c. quorum omnium nullum in ſacratiſſimæ hujus cœnæ inſtitutione adparet veſtigium. Exceptionem de converſione *adductiva* conſiderabimus poſtea.

§. CXXXI. Ut autem ſcripturæ fundamentis, ita quoque patrum calculo deſtituitur transſubſtantiatio (*). 1.) Quia patres vocabula *panis* & *vini* in hoc myſterio ſemper retinent, nuſpiam

Dicta patrum transſubſtantiationi adverſa.

catio corporis Chriſti naturalis, carnalis & phyſica, in ſacra cœna locum habet, ſed ſacramentalis, ſymbolica ac ſpiritualis, quatenus τῷ *ſpiritualiter*, non τῷ *corporaliter* (Chriſtus enim in S. C. utique *corporaliter* præſens eſt, quia corpus ipſius adeſt) ſed τῷ *naturaliter* & *carnaliter* opponitur, atque τῷ *ſacramentaliter* ac τῷ *ſymbolice* prorſus æquipollet. Ablegamus heic lectores noſtros ad *formulam concordiæ p.* 728, 729, 752. *ſeqq.* & maxime p. 755, 756. *ſeqq.* edit. Rechenberg. ubi hæc leguntur verba: *Et in ea ſententia intelligi volumus vocabulum* (ſpiritualiter) *cum dicimus, corpus & ſanguinem Chriſti in ſacra cœna ſpiritualiter accipi, edi & bibi. Tametſi enim participatio illa ore* (quod eſt organum, quo, mediantibus ſymbolis euchariſticis, corpus ac ſanguinem Chriſti ſpiritualiter accipimus) *fiat, tamen* MODUS SPIRITUALIS *eſt.*

Atque hac ipſa ratione diluimus obiectionem, ex teſtimonio ſenſuum & *Luc. XXIV.* 39. deſumtam, quam contra præſentiam realem ac ſubſtantialem corporis Chriſti in ſacra cœna urſit JO. CALVINUS, in *inſtit. rel. chriſtianæ, libr. IV. cap. XVII.* §. 29.

(*) Antiquitatem eccleſiaſticam transſubſtantiationi pontificiæ adverſari, complures viri eruditi luculenter comprobarunt. Ex eccleſiæ Reformatæ doctoribus id cumprimis fecerunt JO. FORBESIUS, theologus quondam Aberdonienſis, in *inſtructionibus hiſtorico-theolog. libr. XI. cap. IX. ſeqq.* EDMUNDUS ALBERTINUS, Pariſienſis verbi divini miniſter apud Reformatos, qui Carentoni ſynaxes ſuas olim habebant, in opere pererudito *de ſacramento euchariſtiæ, libr. I. cap. XVI. ſeqq. p.* 101. *ſeqq. libr. III. p.* 903. *ſeqq.* JO. CLAUDIUS, theologus Gallus eccleſiæque Carentonienſis miniſter, in ſcriptis, contra opus: *la perpetuité de la foi &c.* editis; MATTHÆUS LARROQUANUS, in *hiſtoire de l' euchariſtie*, Amſtelod. MDCLXIX. 4. JAC. BASNAGIUS, in *hiſtoria eccleſiæ*, duobus voluminibus gallice edita, *libr. XIII. cap. V. ſ.* 800. & *libr. XIV. cap. IV.* §. 7. *p.* 829. & quotquot libro modo adlegato: *perpetuitas fidei eccleſiæ catholicæ*, de quo infra plura dicemus, ſeſe oppoſuerunt. His ex Anglorum gente iungi merentur JO. COSINUS, in *hiſtoria transſubſtantiationis papalis:* PETR. ALLIXIUS in præfat. hiſtor. *de dogmate transſubſtantiationis*, quam præmiſit *determinationi* JO. de Pariſiis *de modo exſiſtendi corpus Chriſti in ſacramento altaris &c.* Lond. *MDCLXXXVI.* JO. TILLOTSONIUS, præſul Cantuarienſis, in ſermone eccleſiaſtico, quem *de transſubſtantiatione* Londini *MDCLXXXIV.* recitavit, & qui gallice ſæpius, itemque germanice editus eſt; nec non auctor anonymus in libro: *transſubſtantiation no doctrine of the primitive Fathers*, London *MDCLXXXVII.* 4. Ex ARMINII adſeclis ADRIANUS A CATTENBURGH in *ſpicilegio theolog. chriſt.* PHIL. A LIMBORCH, argumentum hocce erudite pertractavit. Ex noſtris denique theologis, præter CHEMNITIUM & GERHARDUM noſtrum, cumprimis conſuli heic merentur b. BUDDEUS, in *inſtitut. theolog. dogmat. libr. V. cap. I.* §. *XXIII. p.* 1577. *ſeqq.* b. cancell. PFAFFIUS in variis libris, maxime de *oblatione & conſecratione veterum euchariſtica*, itemque in *diſſertat. anti-Rogeriana* & *anti-Touttæana*, b. DEYLINGIUS, in *obſervat. miſcell. part. I. p.* 78, 84, 160, 163. inprimis *p.* 350. *ſeqq.* ven. JO. GEORG. WALCHIUS in *exercitat. de hiſtoria transſubſtantiationis pontificiæ*, quæ in eiusdem *miſcellaneis ſacris* exſtat, *p.* 205. *ſeqq.* atque JO. GEORG. KIESLINGIUS

ipſam vero nudam ſpeciem vel ſola accidentia panis & vini adpellant. Ignatius epiſt. VI. ad Philadelph. *Una eſt caro Domini noſtri Jeſu Chriſti, & unus illius ſanguis, qui pro nobis effuſus eſt, & unus calix, qui pro nobis omnibus diſtributus, unus panis, qui omnibus fractus.* Dionyſius de eccleſ. hierarch. (*). c. 3. p. 136. *Hic panis unus manens ſingulis diſtribuitur.* Juſtinus in apol. II. p. 76. *Non ut communem panem, neque communem potum iſta ſumimus &c.* In dial. cum Tryph. p. 231. *Panem Chriſtus nobis tradidit in commemorationem corporationis ſuae propter credentes in eum, quorum cauſa patibilis eſt factus, facere; & poculum, quod in recordationem ſanguinis ſui tradidit gratias agentibus facere.* Irenæus libr. IV. c. 34. *Qui eſt a terra panis percipiens invocationem Dei, jam non communis panis eſt.* Clemens Alex. libr. II. pædag. c. 2. *Quod autem vinum eſſet, quod benedictum eſt, oſtendit rurſus, dicens diſcipulis: Non bibam ex fructu vitis hujus, donec bibero vobiſcum in regno Patris mei.* Cyprianus epiſt. LXXV. *Quando Dominus corpus ſuum panem vocat de multorum granorum adunatione congeſtum, populum noſtrum, quem portabat, indicat adunatum; & quando ſanguinem ſuum vinum adpellat de botris atque acinis plurimis expreſſum atque in unum coactum gregem, item noſtrum ſignificat commixtione adunatae multitudinis copulatum.* Canon Nicænus: *Iterum etiam hic in divina menſa ne humiliter intenti ſimus ad propoſitum panem & poculum, ſed attollentes mentem fide intelligamus in ſacra illa menſa agnum Dei &c.* Cyrillus Hieroſ. (**) catech. IV. *Ne conſideres tanquam panem nudum & vinum.* Bellarminus regerit libr. II. de euchar. cap. 3. circa finem, *panem vocari euchariſtiam, ſed panem cæleſtem & divinum, non triticeum.* Reſp. ſane in euchariſtia non nudus panis, ſed etiam cibus cœleſtis, videlicet corpus Chriſti nobis exhibetur, interim tamen panis non convertitur *eſſentialiter* in Chriſti corpus, ſed ſacramentalis fit rei terrenæ & cœleſtis unio. 2.) Quia patres duas res, terrenam & cœleſtem, in euchariſtia agnoſcunt. Irenæus libr. IV. cap. 34. *Qui eſt a*

GIUS in doctiſſima *hiſtoria concertationis Græcorum Latinorumque de transſubſtantiatione in ſacræ euchariſtiæ ſacramento*, Lipſ. MDCCLIV. 8. Ut alios taceamus. Quum vero in varias partes trahantur veteres cœtus chriſtiani doctores, aliterque loqui videantur, cum ab eccleſiæ Romanæ defenſoribus, aliter, cum a Reformatis, rurſus aliter, cum a noſtratibus in cauſſæ ſuæ ſubſidium advocantur, mirum videri haud debet, fuiſſe noſtra ætate viros graves & doctos, qui exiſtimaverint, fruſtra ad eorum ſuffragia in decidenda hac quæſtione provocari, ſiquidem ipſimet ſubinde inter ſe diſſentiant, nec ſibimet ipſis hac in re conſtent. Et ſane diverſa ſubinde ratione veteres ſuam de hocce argumento ſententiam expoſuiſſe, nemini, qui eorum ſcripta perlegerit, poterit eſſe obſcurum. Cauſſas huius rei expoſuit CHEMNITIUS, eximius eccleſiæ noſtræ theologus, in *fundamentis ſanæ doctrinæ, de vera & ſubſtantiali præſentia corporis & ſanguinis Domini in cœna, cap. X. p. m. 46. ſeqq.* interque alia bene monuit: *Non recte faciunt, qui illis ſcripturæ locis, in quibus dogma de cœna domini fundatum, traditum & repertum eſt, vel præteritis, vel poſtpoſitis, vel in ſuſpicionem ambiguitatis & obſcuritatis adductis, atque ita in dubio relictis, totam controverſiæ huius diiudicationem ad patres, tanquam ad honorarios arbitros, referunt, quaſi doctrina illa in patrum ſcriptis clarius & certius tradita ſit, quam in illis ſcripturæ locis, in quibus dogma hoc propriam ſuam ſedem habet, & quaſi fides clariorem & firmiorem πληροφορίαν in ſententiis patrum invenire poſſit, quam in ipſa voce filii Dei.*

(*) Librum hunc, qui ſub DIONYSII *Areopagitæ* nomine circumfertur, inter ſcripta ſuppoſita referendum eſſe, & ad ſeculum quartum pertinere, omnes fere eruditi hodie conſentiunt. Adlegatur vero liber iſte heic alibique paſſim a GERHARDO κατ' ἄνθρωπον, quoniam communis olim pontificiorum ſententia erat, ſcriptum hocce a Dionyſio Areopagita profectum eſſe; quam ſententiam recentiori quoque ævo NATALIS ALEXANDER, EMANUEL A SCHELSTRATE, JO. LAURENT. COZZA, aliique cœtus Romani ſcriptores propugnarunt.

(**) CYRILLI *Hieroſolymitani* de hocce argumento ſententiam uberius ediſſeruit b. DEYLINGIUS, in *obſervat. miſcellan. part. I. exercit. II. §. XXXI. XXXIV. p. 163. ſeqq.* nec non *p. 358.* Conf. quæ ſupra §. *CIII p. 178.* hanc in rem diximus.

terra panis, percipiens invocationem Dei, jam non eſt communis panis, ſed euchariſtia, duabus rebus conſtans, terrena & cæleſti (*). Euſebius lib. XX. in Levit. cap. VIII. *duas res* in cœna adeſſe dicit, & corpus manducari cum pane, quo refert typum Lev. VIII. Excipit Bellarminus libr. II. de euchar. c. 6. *per rem terrenam intelligi nuda accidentia, quae ſint vera res, & vere terrena res, alioquin ſenſibus corporalibus adprehendi non poſſent.* Eodem effugio utitur Gregorius de Valentia (**). *Reſp.* Irenæus notanter dicit, *quod panis percipiat invocationem Dei.* Jam vero Dei invocatio non tollit rerum naturam: deinde vocat *rem*, non accidentia rei. Quamvis enim vocabulum *rei* commune ſit ſubſtantiis & accidentibus, tamen cum *analogice* ſaltem accidentibus conveniat, ideo rarius de illis uſurpatur. Præterea ſi *res terrena* accipitur tantum de accidentibus, etiam *res cæleſtis*, quæ eſt altera pars euchariſtiæ, pro accidentibus corporis Chriſti abſentis erit accipienda. Denique addit Irenæus: *ſic & corpora noſtra percipientia euchariſtiam jam non ſunt corruptibilia, ſpem reſurrectionis habentia.* At non ſumus incorruptibiles ſubſtantiæ vel naturæ immutatione, ſed manente eadem ſubſtantia incorruptibiles reddimur: ita quoque panis & vinum in ſacra cœna mutantur non ſecundum ſubſtantiam, ſed tantum ſacramentaliter. 3.) Quia materiale panis manere ſtatuunt. Origenes in comm. cap. XV. Matth. circa finem. *Et ille cibus, qui ſanctificatur per verbum Dei & obſecrationem, juxta id, quod habet materiale, in ventrem abit, & in ſeceſſum emittitur.* Et poſtea: *Nec materia panis, ſed ſuper illum dictus ſermo eſt, qui prodeſt non indigni Domino comedenti illum.* Bellarminus libr. II. de euch. c. 8. reſp. ad 2. excipit, *materiale ab Origene vocari accidentia viſibilia, cum ex principalibus euchariſtiae accidentibus ſit magnitudo, quae pertineat ad materiam.* At quæ grammatica hanc phraſin, quæ rhetorica hunc tropum, quæ phyſica hanc confuſionem proponit, ut materia pro accidentibus intelligatur? 4.) Quia oculorum & ſenſuum judicium circa externa ſymbola non rejiciunt. Auguſtinus in ſerm. ad neoph. citante Beda in 1 Cor. X. *Quod vidiſtis, panis eſt &*

calix

(*) De IRENÆO ſupra §. *CIII. p. 174.* & *175.* nonnulla obſervavimus.

(**) Utitur quoque hocce effugio ex recentioribus eccleſiæ Romanæ defenſoribus NICOLAUS LE NOURRY, presbyter & monachus Benedictinus e congregatione S. Mauri, in *adparatu ad biblioth. max. patrum.* Verum hæc explicatio a mente IRENÆI eiusdemque philoſophandi ratione prorſus aliena eſt. Is enim diſertis verbis negat, accidentia extra ſubſtantiam ſuam ſubſiſtere poſſe. Ita enim philoſophatur *libr. II. adverſus hæreſ. cap. XII. §. 2. Neque aqua ſine humectatione, neque ignis ſine calore, neque lapis ſine duritie, (unita enim invicem hæc) & alterum ab altero ſeparari non poteſt.* Alia ratione eccleſiæ Romanæ cauſſam tueri adnititur RENATUS MASSUETUS in *notis* ad IRENÆI *libr. IV. cap. XVIII. f. 251.* Contendit nimirum, *rem* illam *terrenam*, ex qua euchariſtiam conſtare dixit IRENÆUS, nihil aliud eſſe, niſi *corpus* & *ſanguinem domini*, quibus ali carnem noſtram, in verbis proxime præcedentibus, pronunciaverit IRENÆUS. Illam vero rem ab ipſo adpellari *terrenam*, partim ut hac ratione veteres hæreticos confutet, qui negarunt, Chriſtum quidquam corporis terreni adſumſiſſe; *partim* vero, ut eo ipſo innuat, ex terreno pane ac vino, in corpus ſanguinemque Chriſti vere converſis, fieri verum domini corpus, verumque eiusdem ſanguinem. *Rem* vero *cæleſtem*, ex mente IRENÆI non eſſe aliam, niſi verbum divinum, filium ſcilicet patris unigenitum, cuius paullo ante fecerat mentionem, quem creatæ Chriſti naturæ vere ac ſubſtantialiter unitum fuiſſe, negaverint veteres hæretici. Sed ſubtilem hanc prorſusque contortam verborum IRENÆI expoſitionem ſub examen vocarunt, eandemque omni prorſus fundamento deſtitui, luculenter commonſtrarunt b. cancellarius PFAFFIUS in *notis ad* IRENÆI *fragmenta anecdota p. 76.* b. DEYLINGIUS in *vindiciis* S. IRENÆI, quæ *obſervat. miſcell. part. I.* exſtat, §. *XXXIX. p. 80.* itemque ven. WALCHIUS in *diſſert.* ſupra nobis laudata, *de hiſtoria transſubſtantiationis pontificiæ* §. *III. p. 207.* Et ſane ipſi auctores libri notiſſimi, qui inſcribitur: *la perpetuité de la foi de l'egliſe catholique touchant l'euchariſtie* agnoverunt, *rem terrenam*, de qua IRENÆUS heic loquitur, *panem* reſpicere, *rem* autem *cæleſtem* de *corpore Chriſti* intelligendam eſſe.

, *quod etiam oculi veſtri enunciant, quod*
n fides veſtra inſtruenda poſtulat, panis eſt
us, calix ſanguis Chriſti. 5.) Quia natu-
panis manere adſerunt: Ambroſius libr. IV.
cr. c. 4. *Vides, quam operatorius ſit Dei*
& c. Si ergo tanta vis eſt in ſermone Chri-
ut inciperent eſſe, quae non erant, (in crea-
) *quanto magis operatorius eſt, ut ſint,*
erant, & in aliud commutentur. Chry-
mus (vel quicunque alius auctor) ad Cæſa-
monachum (*) tempore exilii: *Antequam*
ficetur panis, panem nominamus, divina
illum ſanctificante gratia mediante ſacer-
iberatus eſt ab adpellatione panis, dignus
habitus eſt dominici corporis adpellatione,
atura panis in ipſo permanſit. Theodo-
dial. I. p. 339. edit. Colon. Orthodoxus
: *In myſteriorum traditione corpus panem*
avit & ſanguinem, id quod in calice infu-
& commixtum eſt. Reſpondet Eraniſtes:
ominavit. Orthodoxus: *Atqui & quod*
undum naturam corpus, corpus jure voca-
& itidem ſanguis. Eraniſtes: *In confeſſo.*
Orthodoxus: *Servator quidem certe noſter*
a commutavit, & corpori quidem id, quod
ymboli ac ſigni, nomen impoſuit. Symbo-
m, quod erat corporis. Ita cum ſe vitem
aſſet, ſanguinem, id quod erat ſymbolum,
vit. Eraniſtes: *Hoc quidem vere dixiſti.*
s autem ſcire cauſam mutationis nominum.
doxus: *Manifeſtum eſt inſtitutum iis, qui*
ivinis myſteriis initiati. Volebat enim eos,
t divinorum myſteriorum participes, non
ere naturam eorum, quae videntur, ſed
r nominum permutationem mutationi,
t ex gratia, credere. Qui enim, quod na-
orpus eſt triticeum, & panem adpellavit,
& vitem rurſus ſe ipſum nominavit, is ſymbola & ſigna, quae vocantur, adpellatione corporis & ſanguinis honoravit, non naturam quidem mutans, ſed naturae gratiam adjiciens, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προςτεθεικώς. Dial. II. p. 369. Eraniſta Eutychis partes propugnans: *Sicut ſymbola Domini corporis & ſanguinis alia quidem ſunt ante invocationem ſacerdotis, ſed poſt invocationem mutantur & alia fiunt: ita etiam corpus Domini poſt adſumtionem mutatur in divinam ſubſtantiam.* Ex hypotheſi transſubſtantiationis argumentum hoc Eutychianum eſt ἀδιαλύτου, ſed videamus, quomodo orthodoxus ad illud reſpondeat: *Retibus, quae ipſe texuiſti, captus es. Neque enim ſymbola myſtica poſt ſanctificationem recedunt a ſua natura*, οὐκ οἰκείας ἐξίςαται φύσεως, μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας καὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ εἴδους, *manent enim in priori ſua ſubſtantia, forma & ſpecie, & videri tangique poſſunt, ſicut & prius: intelliguntur autem ea etiam, quae facta ſunt & creduntur & adorantur*, προσκυνεῖται, *ut quae illa ſint, quae creduntur. Confer ergo imaginem exemplari, & videbis ſimilitudinem. Oportet enim figuram eſſe veritati ſimilem. Illud enim corpus habet priorem quidem formam & figuram & circumſcriptionem, & ut ſemel dicam, corporis ſubſtantiam. Immortale autem poſt reſurrectionem factum eſt & potentius, quam ut ulla in ipſum cadat corruptio & interitus, ſeſſioneque ad dextram dignatum eſt, & ab omni creatura adoratur, ut quod adpelletur corpus naturae Domini.* Hæc Theodoretus, qui Epheſino & Chalcedonenſi conciliis oecumenicis interfuit. Excipit Bellarminus libr. II. de euchar. c. 27. *Theodoretum non loqui de ſubſtantia, quae diſtinguitur contra accidentia, ſed*
de

De memorabili hac epiſtola ſupra in *notis* ad
. *CIII. p. 176.* nonnulla diximus. Scriptori-
us ibidem adlegatis addi merentur GUIL.
ERNEST. TENZELIUS, in *exercit. ſelect.*
art. II. p. 348. ſeqq. JO. FRANC. BUDDEUS,
inſtit. theol. dogmat. libr. V. cap. I. §. 23.
. *1587.* itemque in *iſagoge ad theol. univerſ.*
br. II. cap. VII. p. 1057. & JO. PETR. KOH-
IUS, in *introduct. in hiſtor. & rem litterariam*
Slavorum p. 368. ſeqq. Illud quoque paucis adhuc notamus, eſſe ex eccleſiæ Romanæ ſectatoribus viros quosdam eruditos, qui negent, CHRYSOSTOMUM epiſtolæ huius auctorem eſſe. Sufficiat ex iis heic nominaſſe NATALEM ALEXANDRUM, RICH. SIMONIUM, MICH. LE QUIEN ac virum illuſtrem SCIPIONEM MAFFEIUM.

de eſſentia & natura accidentium, quae ipſe perpetuo nominat ſymbola. Atqui totus contextus hanc gloſſam fortiſſime refellit, conjungit enim Theodoretus φύσιν, οὐσίαν, σχῆμα ϗ εἶδος, quæ omnia in externis ſymbolis manere adſerit; & qua ratione argumentum Eutychianum everti potuiſſet, ſi accidentia tantum panis poſt conſecrationem, ſublata ſubſtantia, manere conceſſiſſet? Bellarminus dicit: *ſi verum eſſet, manere in euchariſtia panem, orthodoxus debuiſſet potius ex euchariſtia argumentari contra Eutychianum.* Reſp. concedimus totum, idque revera fieri, evidenter oſtendunt hæc verba orthodoxi: *Retibus, quae ipſe texuiſti, captus es &c.* Bellarminus regerit, *Theodoretum alias ſecum pugnare, cum concedat aliquam mutationem.* Reſp. quam mutationem intelligat, evidentiſſime explicat, *ſacramentalem* ſcilicet, qua corpus Chriſti pani eucharistico unitur. Regerit Bellarminus, *Theodoretum ſe ipſum explicare, ubi enim dixiſſet, naturam ſymbolorum manere, probat, quia videmus & tangimus eundem colorem, eandem figuram & formam.* Reſp. a figura, forma, & colore ad præſentiam ſubſtantiæ argumentatur, ut contextus evidenter oſtendit, nequaquam vero, quod Bellarminus ſomniat, per figuram, formam & colorem præſentiam ſubſtantiæ excludit. Hæc aperta veritas quosdam ex ipſis adverſariis movit, ut Theodoreti teſtimonium nobis largirentur. Nam in epiſtola Theodoreto præfixa in editione Romana per Stephanum Nicolinum Sabienſem chalcographum apoſtolicum anno 1547. ſcribitur, *Theodoretum in his locis de transſubſtantiatione minus commode ſentire, excuſandum nihilominus, quod de ea eccleſia nondum legem tuliſſet.* Theodoreto conjungimus Gelaſium, quem Bellarminus fatetur ejusdem cum illo ævi & ſententiæ fuiſſe. Sic autem ſcribit Gelaſius, epiſcopus Romanus, libr. adv. Eutychem & Neſtorium (*), qui habetur in hæreſiolog. edit. Baſil. anno 1556. p. 689. *Certa* (lege certe) *ſacramenta, quae ſumimus, corporis & ſanguinis Chriſti divina res eſt, propter quod & per eadem divinae efficimur conſortes naturae, & tamen eſſe non deſinit ſubſtantia vel natura panis & vini.* Bellarminus reponit ſuam cramben, *per ſubſtantiam intelligi non internam ſubſtantiam panis, ſed exteriorem naturam & proprietates.* Atqui contextus evidentiſſime hoc gloſſema refellit, conjungit enim Gelaſius ſubſtantiam & naturam, ac confert unionem ſacramentalem corporis & ſanguinis Chriſti cum externis ſymbolis, cum unione perſonali divinæ & humanæ naturæ. At quam abſurda hæc collatio in diſputatione contra Eutychen, ſi ſtatuiſſet, panem *eſſentialiter* mutari in corpus Chriſti manentibus ſolum externis accidentibus? Quod Gelaſius ſubjicit, *in divinam tranſeunt, operatione Spiritus ſancti, ſubſtantiam*, id non de *eſſentiali* & *ſubſtantiali* panis in corpus Chriſti mutatione, ſed de *ſacramentali* accipiendum eſt, immediate enim addit *permanere in ſuae proprietate naturae*, idque declarat unione perſonali duarum naturarum in Chriſto, in qua nulla fit abolitio, confuſio, vel permutatio vel transſubſtantiatio. Bellarminus regerit, *non fuiſſe Romanum pontificem, ſed epiſcopum Caeſarienſem.* Atqui in hæreſiolog. diſerte nominatur epiſcopus Romanus, & argumenta, quibus contrarium probare nititur Bellarminus, ſunt perquam levia & infirma. Gregorius de Valentia regerit lib. II. de idol. c. 5. *non exſtare hoc teſtimonium inter libros Gelaſii, quos contra Neſtorium & Eutychen ſcripſerit.* Poſtea addit, *non eſſe Gelaſi* (**), *ſed cujusdam Gennadii, qui ſaepe alias erraverit.*

(*) Hicce tractatus, qui inſcribitur: *de duabus naturis* contra NESTORIUM & EUTYCHEN, ann. *CCCCXC.* a GELASIO fuit ſcriptus, atque *tom. IV. bibliothecæ patrum magnæ, part. I. f. 422.* inſertus legitur. Locum ibidem exſtantem, cuius partem duntaxat ſupra adduxit GERHARDUS, integrum recitavit, eundemque variis obſervationibus illuſtravit DEYLINGIUS in *errorum pontificiorum novitate*, quæ eiusdem *miſcell. ſacr. part. I.* inſerta eſt, *obſerv. VIII. §. X. p. 360. ſeqq.*

(**) Non tantum GREGORIUS DE VALENTIA, ſed & BARONIUS, BELLARMINUS, SUAREZIUS aliique cœtus Romani doctores, teſtimonii huius validiſſimi vim ſentientes, GELASIO præſuli Romano, opuſculum hocce omni ſtudio abiudicare, anniſi ſunt, his GELA-

Videns autem hæc eſſe frivola, ſubjicit, *eſſentiam & naturam panis permanentis non am ſubſtantiam, ſed virtutem & efficaciam is intelligi.* Sed & hoc *ἀσύςατον* apertisque aſii verbis contrarium eſſe videns, concludit: *od ſi maxime Gelaſius tanquam doctor aliquis, il ut pontifex determinans, & unus itemque alter patribus hoc in re lapſus errore fuiſſet, habe-s certo pro veritate transſubſtantiationis nubem ium.* Reſp. quaſi vero liber iſte ideo non ſit laſii, quia Trithemius in ſuo catalogo eum i recenſuit, quia non facit mentionem Hie-iymi, Auguſtini & aliorum patrum &c. per ſtantiam intelligi tantum virtutem & effica-n, ipſis verbis repugnat, ac frivolum nimis, diſtinguere inter Gelaſium doctorem & Ge-um pontificem, quis enim nos certos reddet, ndo pronuncient epiſcopi Romani ut docto-, quando ut pontifices? Certe quæ Leo, In-centius & alii pauci ex pontificibus ſcripſe-it, auctoritatem apud adverſarios habent vere ialem. Adde quod Melchior Canus libr. XI. . c. 6. *diſtinctionem iſtam in jure canonico Gelaſio tanquam pontifice comportatam adſe-, & propterea fidem ei nullo modo denegan-n.* Sed quidquid ſit de Gelaſio, ſive Roma-i, ſive Cæſarienſis epiſcopus fuerit, ſufficit no-, quod Bellarminus hoc teſtimonium admit-, ac Gelaſium cum Theodoreto ejuſdem ævi ſe largiatur. (Unde cardinalis Contarenus colloq. Ratisbon. anno 1541. ad dicti hujus ſpicuitatem obmutuit.) 6.) Quia conferunt onem *ſacramentalem* panis & corporis Chriſti cum unione *perſonali* duarum naturarum in Chriſto non propter unionis *ταυτότητα* in ſpecie, ſed propter convenientiam generalem, id eſt, propter ſimilitudinem duarum rerum præſentium, & propter unum eundemque prædicationis modum. Juſtinus apol. II. p. 76. ὃν τρόπον διὰ λόγου θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτω καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ θεοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Cyprianus (vel quicunque alius auctor) ſerm. de cœna p. 450. *Panis iſte, quem diſcipulis Dominus porrigebat, non effigie, ſed natura mutatus, omnipotentia verbi factus eſt caro, & ſicut in perſona Chriſti humanitas adparebat, & latebat divinitas: ita ſacro viſibili ineffabiliter divina ſe infudit eſſentia.* Verba Theodoreti dial. II. p. 369. vidimus ſuperius. Gelaſius loco proxime citato: *Satis nobis evidenter oſtenditur, hoc nobis in ipſo Chriſto Domino ſentiendum, quod in ejus imagine profitemur, celebramus, & ſumus, ut ſicut in homine ſcilicet in divinam tranſeant ſancto Spiritu perficiente ſubſtantiam, permanente tamen in ſuae proprietate naturae, ſic illud ipſum myſterium principale, cujus nobis efficientiam virtutemque veraciter repraeſentant, ex quibus conſtat proprie permanentibus, unum Chriſtum quia integrum verumque permanere demonſtrant.* At hæc collatio plane foret Eutychiana, ſi panis *eſſentialiter* in corpus Chriſti mutari ſtatuatur (*). 7.) Quia con-

GELASIO CYZICENO, illis GELASIO CÆSARIENSI, id tribuentibus. Fuerunt tamen alii iique cordatiores in eccleſia Romana viri, qui rationibus minime contemnendis inducti, libellum hunc GELASIO papæ adſeruerunt; ex quibus PHIL. LABBEUS, ſocietatis Jeſu ſacerdos, *tom. I. de ſcript. eccleſiaſt. p. 342.* & LUD. ELLIES DU PIN, in *nouvelle bibliotheque des autheurs eccleſiaſt. tom. IV. p. m. 270.* eminent.

*) Ephræm Antiochenus in libr. contr. Eutych. in biblioth. Photii cod. 229. probaturus, per hypoſtaticam unionem nullam fieri naturarum confuſionem, ſed unamquamque ſervare ſuam ſubſtantiam & ſuas proprietates, utitur ad id ſimilitudine unionis ſacramentalis, negans in ſacramentis, mutationem fieri unius ſubſtantiæ in aliam. Verba ſunt: εἰ γὰρ καὶ ἑνὸς προσώπου καὶ ἑκάτερον, ἀλλ' οὐδεὶς ἂν εἴπειν δύναται νοῦν ἔχων, ὡς ἡ αὐτὴ φύσις ψηλαφητοῦ καὶ ἀψηλαφήτου, οὕτω καὶ τὸ παρὰ τῶν πιστῶν λαμβανόμενον σῶμα Χριστοῦ καὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας οὐκ ἐξίσταται καὶ

conferunt unionem panis & corporis Chriſti in cœna, cum virtute Spiritus ſancti in aqua baptiſmatis; 8.) quin & cum dono immortalitatis corporibus noſtris olim conferendo, ut poſtea videbimus. 9.) Quia externa ſymbola eo modo tractarunt, ut transſubſtantiationem a ſe ſtatui ipſo facto negarent. Heſychius libr. II. in Levit. VIII. tradit, *fuiſſe morem in eccleſia igni tradi, quaecunque remanere contigerat inconſumte.* Evagrius libr. IV. hiſt. eccl. c. 36. refert, *Conſtantinopoli fuiſſe uſitatum, pueros ex ſcholis vocare ad comeſtionem partium reſiduarum.* Concilium Matiscon. II. can. 6. *Quaecunque reliquiae ſacrificiorum poſt peractam miſſam in ſacrario ſuperſederint, quarta vel ſexta feria innocentes ab illo, cujus intereſt, ad eccleſiam adducantur, & indicto eis jejunio easdem reliquias conſperſas vino percipiant.*

§. CXXXII. Adde, quod tum ante, tum poſt Lateranenſe concilium in ſcholis adverſariorum diſputatum fuit, panis & vini ſubſtantiam poſt conſecrationem manere. Otto Friſingenſis anno 1141. credidit & ſcripſit, *panem & vinum manere in eucharistia.* Hic comites habet Petrum Abælardum, Petrum Caſſiodorum & alios, referente Chriſt. Agricola in antipiſt. pag. 23. Cap. Panis eſt in altari; diſtinct. 2. de conſecrat. adlegatur locus Ambroſii: *Si tanta vis in ſermone Domini &c.* qui aperte repugnat transſubſtantiationi. Cap. Hoc eſt, quod dicimus; diſt. eadem: *Hoc eſt, quod dicimus, quod modis omnibus adprobare contendimus, ſacrificium ſcilicet eccleſiae duobus confici, duobus conſtare, viſibili elementorum ſpecie, & inviſibili Domini noſtri Jeſu Chriſti carne & ſanguine &c. ſicut Chriſti perſona conſtat & conficitur Deo & homine, quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in ſe continet, ex quibus conficitur.* (Chriſtus, ut ſit verus Deus, non minus eſt verus homo, ſic externa ſymbola, ut ſint corpus & ſanguis Chriſti, non minus ſunt panis & vinum.) Scotus libr. IV. ſent. diſt. 11. q. 3. lit. B. „ Circa hoc (*quaeſitum de converſione in eucharistia*) erant tres opiniones: una, quod panis manet, & tamen cum ipſo vere eſt corpus Chriſti. Alia, quod panis non manet, & tamen non convertitur, ſed deſinit eſſe vel per annihilationem, vel per reſolutionem in materiam, vel per corruptionem in aliud. Tertia, quod panis transſubſtantiatur in corpus, & vinum in ſanguinem Chriſti. At (*inquit*) 1.) veritas eucharistiæ ſalvari poteſt ſine iſta transſubſtantiatione. 2.) Subſtantia panis ſub ſpeciebus magis eſt nutrimentum, quam accidentia. Ergo magis repræſentat Chriſti corpus in ratione nutrimenti ſpiritualis. 3.) Iſte intellectus, quod non ſit ibi ſubſtantia panis, videtur difficilior ad ſuſtinendum, & ad ipſum ſequuntur plura inconvenientia, quam ponendo, ibi eſſe ſubſtantiam panis. 4.) Mirum videtur, quare in uno articulo, qui non eſt principalis articulus fidei, debeat talis intellectus adſeri, propter quem fides pateat contemtui omnium ſequentium rationum. *Et poſtea:* Nihil eſt tenendum tanquam de ſubſtantia fidei, niſi quod poteſt expreſſe haberi de ſcriptura, vel expreſſe declaratum eſt per eccleſiam, vel evidenter ſequitur ex aliquo plane contento in ſcriptura, vel plane determinato

κὴ τῆς νοητῆς ἀδιαίρετον μένει χάριτος. κὴ τὸ βάπτισμα τὸ πνευματικὸν ὅλον γενόμενον κὴ ἓν ὑπάρχον κὴ τὸ ἴδιον τῆς αἰσθητῆς οὐσίας, τοῦ ὕδατος λέγω, διασώζει κὴ ὃ γέγονεν, οὐκ ἀπώλεσεν. *Si enim & unius perſonæ, & utrumque,* (nempe manibus tractabile & intractabile) *nemo tamen, qui mentem habeat, poterit dicere, eandem eſſe naturam tractabilis & intractabilis, ſub adſpectum cadentis & inviſibilis, ſic etiam corpus Chriſti, quod a fidelibus accipitur,* *& ſenſibilem eſſentiam non immutat, & manet inſeparatum a gratia intelligibili. Et baptiſmus ſpiritualis totum factus & unum quid exiſtens proprium ſenſibilis eſſentiæ, aquæ dico, ſervat, nec amittit, quod factum eſt.* Oſtendit auctor, eandem eſſe rationem utriusque ſacramenti, eucharistiæ & baptiſmi, in neutro mutari ſubſtantiam elementi, etſi fiat mutatio ſpiritualis, quemadmodum in hypoſtatica unione natura humana non mutatur in divinam, ſed utraque manet inconfuſe. GERHARDUS.

nato ab eccleſia &c. Nunc autem non videtur expreſſe haberi, non eſſe ibi ſubſtantiam panis. Nam Joh. VI. ubi multum probatur veritas euchariſtiæ, planum eſt, ubi Chriſtus dicit: *Ego ſum panis vivus*; & 1 Cor. XI. Paulus: *Panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti?* Nec invenitur, ubi eccleſia iſtam veritatem determinet ſolenniter, nec etiam qualiter iſtud poſſit ab aliquo manifeſto credito evidenter inferri„. Durandus l. IV. ſent. diſt. 11. q. 1. art. 14. „Satis durum eſt & derogare videtur immenſitati divinæ potentiæ dicere, quod Deus non poſſit facere, corpus ſuum eſſe in ſacramento per alium modum, quam per converſionem ſubſtantiæ panis in ipſum, maxime cum ponendo converſionem fieri difficillimum eſt videre, qualiter ipſa faciat aliquid ad hoc, quod corpus Chriſti ſit in ſacramento „. Occamus centiloq. theol. conc. libr. IV. q. 6„. Subſtantiam panis manere, hoc dogma eſt minoribus incommodis obnoxium, & ſacris ſcripturis minus repugnans „. Idem libr. IV. ſent. diſt. q. 6. „ In poteſtate Dei eſt eſſe ſubſtantiam ſub ſpecie panis, & non eſſe. Ejus primus modus poteſt teneri, quia non repugnat rationi nec auctoritati bibliæ, & eſt rationabilior & facilior ad tenendum inter omnes modos, quia tamen determinatio eccleſiæ in contrarium exiſtit, communiter tenent doctores, quod ibi non remanet ſubſtantia panis „. (De Occamo pronunciat Scaliger exerc. CCCXXIV. quod ejus ingenium ingenia omnia vetera ſubverterit, nova ad invictas inſanias ob incomprehenſibiles ſubtilitates fabricarit, atque conformarit„.) Petrus de Alliaco, cardinalis Cameracenſis, in libr. IV. ſent. diſt. 11. q. 6. art. 1. Tertia opinio fuit, quod ſubſtantia panis remanet &c. quidquid tamen ſit de hoc, patet, quod ille modus ſit poſſibilis, nec repugnat rationi, nec auctoritati bibliæ, imo eſt facilior ad intelligendum, & rationabilior, quam aliquis aliorum, qui ponit, quod ſubſtantia panis deſerat accidentia, & non ſubſtantia corporis Chriſti. Et ſic non ponit accidentia ſine ſubjecto, quod eſt unum de difficilibus, „ quæ hic ponuntur „. Gabr. Biel lect. XL. in can. miſſæ: „ Quomodo ibi ſit corpus Chriſti, „ an per converſionem alicujus in ipſum, an „ ſine converſione incipiat ibi eſſe corpus Chriſti „ cum pane, manentibus ſubſtantia & acciden- „ tibus panis, non invenitur expreſſum in cano- „ ne bibliæ „. In confeſſione Waldenſium, qui jam tum tempore Innocentii III. transſubſtantiationis patroni in multis provinciis floruerunt, etiam hoc habetur, *quod panis aut vini natura, aut ſubſtantia in ſacra cœna minime mutetur, quodque Chriſti verba nullam converſionem inducant.* In concilio Florentino 1438. cum Græci & Latini de transſubſtantiatione convenire non poſſent, ut in ejus actis continetur, non ideo minus unio inter græcam & latinam eccleſiam ſubſignata eſt. Urgente enim pontifice Eugenio IV. ut de divina panis transmutatione, quæ quidem quarta quæſtio fuit, in ſynodo ageretur; Græci dixerunt, *ſe ſine totius eccleſiae orientalis auctoritate quaeſtionem aliam tractare non poſſe.* Tom. III. concil. p. 474. Gerſonius canc. Pariſ. in tract. de comm. ſub una ſpecie diſputat: *Si laicis ſub utraque ſpecie cœna detur, periculum eſſe, ne aceſcat vinum.* (Atqui ſi ibi tantum Chriſti ſanguis & mera vini accidentia, nullum erit acoris periculum.) Anno 1320. Johannes Pariſienſis, doctor theologus, profeſſione Dominicanus, publice diſputavit, *panem per conſecrationem non transſubſtantiari*, de quo & librum conſcripſit Guidoni de Perpiniano carmelitæ inſcriptum. Anno 1370. Joh. Wiclefus in academia Oxonienſi theologiæ profeſſor floruit, is apud Guilielm. Widefordum, qui contra eum ſcripſit, ſic loquitur: *Manet panis & vini ſubſtantia poſt ejus conſecrationem. Sacramentum altaris eſt naturaliter panis & vinum, ſacramentaliter corpus Chriſti, quanquam aliqui fingunt ipſum eſſe accidens ſine ſubſtantia adjecta. Fructus iſtius dementiae eſt blaſphemare in Deum, ſcandalizare ſanctos per mendacium accidentis.* Joh. Picus, comes Mirandulanus, in concluſionibus ſecundum Scotum Romæ ſuperiori ſeculo publice diſputatis concl. II. *Sine converſione panis in corpus Chriſti, vel paneitatis annihilatione corpus Chriſti manducatur, quatenus nempe*

quamcunque creaturam Deus ſuppoſitare poteſt, quo poſito & panis remaneat, & corpus ſit cum pane. Langus ſcriptor pontificius & imperatoris Maximiliani II. conſiſtorialis fuit, de eo ſic legitur in indice expurgat. Belgico. p. 36. & in ind. expurg. Hiſp. f. 140. *Quaecunque Langus prolixe ſatis de euchariſtiae ſacramento recenſet a pagina centeſima ſeptuageſima nona, usque ad reſcriptum Hadriani imperatoris p. centeſima nonageſima nona, judicamus delenda, nam multa continent parum religioni catholicae conſona; inter ea autem illud eſt praecipuum, quod transſubſtantiationem non agnoſcit, ſed aperte contendit cum corpore & ſanguine Chriſti remanere veram panis & vini ſubſtantiam.* Caſſander in conſult. ad Maximilianum II. de transſubſtantiatione p. 66. *Transſubſtantiationem & nomine & re novam eſſe: tutius eſſe patrum & verbis & ſententiis ſtare, eo denique ventum, ut ad idololatriam proxime accedatur*, inde ipſe quoque in ſpongiam incumbit, ſic enim de eo index expurg. Belg. p. 36. *Quae habet de ſacramento corporis & ſanguinis Chriſti, pertinent ad eccleſiae ſugillationem, deleantur.* Joh. Fiſcherus, alias Roffenſis, libr. contra capt. Babyl. Lutheri, *fatetur, ex ſcriptura non poſſe probari transſubſtantiationem.* Eraſmus in adnotat. 1 Cor. VII. p. 327. *In ſynaxi transſubſtantiationem ſero definivit eccleſia, diu ſatis erat credere, ſive ſub pane conſecrato, ſive quocunque modo adeſſe verum Chriſti corpus.* Bened. Arias Montanus in Luc. XXII. 19. *Hoc eſt corpus meum, id eſt, verum corpus meum in hoc ſacramento panis continetur ſacramentaliter.* Et ſubdit: *Cujus arcanam & myſteriis refertiſſimam rationem ut explicatiorem habeant chriſtiani, dabit aliquando Deus.* Uſitata ergo de transſubſtantiatione doctrina ipſius conſcientiæ non ſatisfecit. Tannerus in compend. relatione colloq. Ratisb. part. II. c. 6. p. 37. transſubſtantiationem refert inter ea, *quae in ſcriptura ſola non continentur, nec ex ea ſola evidenter deducuntur.*

§. CXXXIII. Hactenus noſtram confirmavimus ſententiam, videamus jam transſubſtantiationis originem, *explicationem & fundamenta.* Cum in ſcriptoribus veteribus vox *mutationis* ac *μετουσίας*, præſertim vero *μεταποίησις* apud Damaſcenum lib. IV. orth. fid. c. 14. *transelementatio* apud Theophylactum in cap. XIV. Marci occurreret, Lombardus, Gratiani frater, in opere ſententiarum circa annum Chriſti 1170. (*) edito, *libr. IV.* diſt. 10. lit. D. adſerere cœpit, „ ſubſtantiam „ panis in corpus, vinique ſubſtantiam in ſan„ guinem converti (**). *Diſt.* 11. *lit. A.* „ *quaerit*, qualis ſit illa converſio, an formalis, „ an

Origo transſubſtantiationis.

(*) PETR. LOMBARDUS, theologiæ ſyſtematicæ & ſcholaſticæ præcipuus in occidente auctor, *ſententiarum libros IV.* circa annum *MCLXII.* conſcripſit. Conf. LINDENBROGII *ſcriptor. ſeptentrion. p. 250.* TRIBBECHOVIUM *de doctoribus ſcholaſt.* paſſim, & HEUMANNUM in præfat. ad novam libri huius Tribbechoviani editionem Jenenſem, quæ ann. *MDCCXIX.* 8. prodiit. Prodierunt hi libri cum prolegomenis & commentariis LAMB. DANÆI Genevæ *MDLXXX.* ut alias complures editiones a CAVEO in *hiſt. litt. ſcriptor. eccleſiaſt. tom. II. p. 221.* edit. Lond. commemoratas taceamus.

(**) Jam ſeculo nono, adeoque dudum ante LOMBARDUM, qui demum ſeculo XII. floruit, PASCHASIUS RADBERTUS, primum monachus, poſtea abbas Corbeienſis in Gallia, librum ſcripſit *de ſacramento corporis & ſanguinis Chriſti*, in quo adſeruit, poſt conſecrationem *ſubſtantiam panis & vini mutari in veram carnem Chriſti & verum ſanguinem;* nec in carne aliam, *quam quæ nata ſit de Maria, & paſſa in cruce & reſurrexit de ſepulcro:* item, ex ſubſtantia panis & vini carnem & ſanguinem Chriſti, corpus idem, quod ex virgine, *conſecratione Spiritus S. potentialiter creari, effici, vere, in veritate, quamvis figura eſſe videatur; in ſpecie viſibili, in eo, quod frangitur, videtur, ſentitur.* Ita haud obſcure monſtroſum transſubſtantiationis dogma docuit, idque primus fecit. Fatetur id ipſum cardinalis BELLARMINUS *de ſcriptorib. eccleſiaſt.* ad ann. *DCCCL.* Suffragatur eidem JAC. SIRMONDUS, Jeſuita Gallus isque doctiſſimus, in vita PASCHASII, *operibus* eius Pariſiis *MDCXVIII.* iunctim in fol. editis, præfixa. Idem fecit JO. MABILLO-

„ an ſubſtantialis, vel alterius generis? *reſpon-* „ *dit* autem, definire non ſufficio. Formalem „ tamen non eſſe cognoſco, quia ſpecies rerum, „ quæ ante fuerant, remanent, & ſapor, &

LONIUS, aitque, hunc auctorem viam cæteris aperuiſſe, *qui de hoc argumento deinceps ſcripſerint*, *tom. II. annal. Benedict. ad ann. DCCCXXXI. num. LVIII. fol. 539.* Nec ab hac ſententia alienus eſt recentiſſimus hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptor, FR. IGNATIUS HYACINTHUS AMAT DE GRAVESON in *hiſtoria eccleſiaſt. variis colloquiis digeſta, tom. III. p. 434.* Exſtiterunt vero iſta iam ætate, qui PASCHASIO ſe opponerent, quamvis, ut accidere ſolet, in alterum ſubinde prolaberentur extremum, veramque ac realem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentiam negarent, vel ſaltim negare viderentur. Huc ſpectant celebres ſeculi IX. ſcriptores, RABANUS MAURUS, ex Fuldenſi monacho & abbate archiepiſcopus Moguntinus, de cuius ſententia vid. PFAFFIUM in *inſtitut. hiſtor. eccleſiaſt. p. 386.* edit. ſecundæ, *not.* (2), itemque AMALARIUS, de quo ALBERTINUS *libr. III. de eucbariſt. p. 925.* legi meretur, nec non RATRAMNUS, ſeu, ut alii eundem vocant, BERTRAMUS, ex Corbeienſi in Gallia monacho, ſingulari Caroli Calvi favore, Orbacenſis, in diœceſi Sueſſionenſi, cœnobii præpoſitus, cuius diverſiſſima apud pontificios fata in *actis erudit. Lipſ.* ann. *MDCLXXXVII. p. 43. ſeqq.* ediſſeruntur. Exſtat eiusdem libellus *de corpore & ſanguine Chriſti*, in quo transſubſtantiationis commentum funditus evertitur. Vid. de eo DEYLINGII *obſervat. miſcell. part. I. p. 373. ſeqq.* qui & *p. 375.* recte obſervat, nugas eos egiſſe, qui probare in ſe ſuſceperint, RATRAMNUM in hocce opuſculo ſententiæ eccleſiæ Romanæ de ſacra euchariſtia & ſymbolorum converſione favere, ſaltim non repugnare. Nec prætermittendus heic eſt JO. SCOTUS ERIGENA, eodem ſeculo clarus, qui inter alia, librum *de corpore & ſanguine Jeſu Chriſti* ſcripſit, inque eo transſubſtantiationis dogma ita reiecit, ut ſimul præſentiam realem corporis ſanguinisque Chriſti negaret. Damnatus is eſt in ſynodo Vercellenſi anno *ML.* vel *MLII.* Vid. BERENGARII *epiſtol. ad Richardum*, apud LUC. DACHERIUM in *ſpicilegio, tom. III. p. 400.* Ad ipſum vero eius librum quod attinet, is temporis iniuria periit. Prætermittimus alios ſeculi IX. ſcriptores, qui, licet dogma PASCHASII de ſacra cœna directe haud oppugnaverint, doctrinam tamen eidem e diametro oppoſitam in ſcriptis ſuis proprgnarunt. Copiofe de iis diſſeruit IAC. BASNAGIUS in *hiſt. de l'égliſe, tom. II. libr. XVI. cap. VIII. p. 937. ſeqq.*

Licet vero, prout ex dictis patet, doctrinæ de mutatione ſubſtantiali in ſacra co na, a PASCHASIO adoptatæ, complures huius ævi ſcriptores contradixerint, eandem tamen ſeculo X. denuo inculcavit, fraudibusque ac confictis miraculis ſtabilire aliisque perſuadere annisus eſt ODO, archiepiſcopus Cantuarienſis. Ex eiusdem enim vita, a perantiquo auctore compoſita, refert JO. MABILLONIUS in *veterib. analect. p. 495. ſeqq.* fuiſſe eo tempore clericos quosdam, qui adfirmarent, ſymbola euchariſtica poſt conſecrationem in priori ſubſtantia permanere, & figuram duntaxat eſſe corporis ac ſanguinis Chriſti, & mox ſubiungit, *Odonem, ut enormem eorum perfidiam deſtrueret, dum die quadam, in conſpectu totius populi, miſſarum ſolemniis devotus intenderet*, expreſſis lacrumis Deum invocaſſe, *ut ſubſtantivam divinorum myſteriorum declararet proprietatem; quumque ad confractionem vivifici panis ventum fuiſſet, confeſtim inter manus pontificis, fragmenta corporis Chriſti tenentis, ſanguinem guttatim defluere cœpiſſe.* Nec his abſimilia ſunt, quæ de DUNSTANO, ſucceſſore Odonis, aliisque narrantur. Scilicet & hi veritatem transſubſtantiationis non tam argumentis, quam potius confictis miraculis adſtruere adniſi ſunt, contradicentibus tamen aliis, prout uberius oſtendit FRID. SPANHEMIUS, in *hiſt. eccleſiaſt. nov. teſt. ſeculo X. oper. tom. I. p. 1474. ſeqq.*

Seculo XI. cauſſa Berengariana magnum in eccleſia chriſtiana ſtrepitum dedit. Cum enim BERENGARIUS, archidiaconus Andegavenſis, qui hoc ſeculo floruit, ad exemplum Bertrami, Scoti aliorumque, transſubſtantiationis figmentum denuo impugnaret, ſententiamque de figura euchariſtica graviter defenderet, atque plurimos hinc inde inveniret adſeclas, mox acriter contra eum inſurrexerunt LANFRANCUS, Cantuarienſis archiepiſcopus, GUITMUNDUS, ex monacho poſtea cardinalis, aliique plures, plerique inſerti *bibliothecæ magnæ patrum.* Proſcripta quoque fuit atque damnata doctrina Berengariana in variis ſynodis, ipſeque BERENGARIUS compulſus, ut ſententiam ſuam revocaret. Exſtant hodienum variæ doctrinæ formulæ Berengario olim obtruſæ, quibus iurato ſubſcripſit. Nec tamen

ſerio

„ pondus. Quibusdam eſſe videtur ſubſtantia-
„ lis, dicentibus ſic ſubſtantiam converti in ſub-
„ ſtantiam, ut hæc eſſentialiter fiat illa. *Lit. C.*
„ Nec tamen concedunt quidam, quod ſubſtan-
„ tia

ſerio id fecit, ſed ad priſtinam mentem mox rediit, licet incertum ſit, cuinam ſententiæ ad vitæ uſque finem fuerit addictus. Plura de Berengario legi poſſunt in EDMUNDI ALBERTINI *de ſacramento eucbariſtiæ libr. III. p. 947. ſeqq.* aliisque ſcriptoribus, tum antiquioribus, tum recentioribus. Præcipuos ex iis diligenter recenſuit JO. ALB. FABRICIVS in *bibliotbeca latina mediæ & infimæ latinitatis, libr. II. p. 570. ſeqq.*

Seculo XII. illa doctrinæ forma, quæ in ſeculis immediate præcedentibus non tantum efformari, ſed & eccleſiæ obtrudi cœpit, *transſubſtantiationis* nomine fuit inſignita. Primus, qui vocabulo hocce novo ac barbaro uſus eſt, fuit STEPHANUS, Auguſtodunenſis, ſive Æduenſis epiſcopus, prout ſupra in *notis ad* §. *CXIX. p. 199.* iam obſervavimus. Occurrit id quoque apud PETRUM Blæſenſem, qui poſt medium ſeculi duodecimi floruit.

Tandem ſeculo XIII. dogma de transſubſtantiatione inter articulos fidei fuit receptum, publicamque obtinuit auctoritatem. Factum id eſt in ſynodo Lateranenſi anno MCCXV. celebrata. In hac enim inter alios hic quoque canon ſancitus fuit: *Chriſti corpus & ſanguis in ſacramento altaris ſub ſpeciebus panis & vini veraciter continentur,* TRANSSUBSTANTIATIS *pane in corpus, & vino in ſanguinem Chriſti poteſtate divina;* apud HARDUINUM *tom. VII. concilior. p. 17.* Obſervat tamen MATTHÆUS Pariſienſis in *biſtoria* ſua ad *ann. MCCXV.* canonem hunc, perinde ac alios multos, licet ſub concilii Lateranenſis nomine hodie exſtent, nihilo tamen minus non tam ipſius concilii, quam INNOCENTII tantum, qui eo tempore eccleſiæ Romanæ præfuit, decreta eſſe, ab ipſo primum condita, ac poſtea in concilio publice recitata. Vid. EDMUNDUM ALBERTINUM *de eucbariſtia libr. III. p. 972.* MATTH. LARROQUIUM in *biſt. de l' eucbariſtie, part. II. p. 736.* adde ex noſtris GEORG. CALIXTUM, qui peculiarem *de transſubſtantiatione* edidit *exercitationem.* Atque ab hoc inprimis tempore plerique eccleſiæ latinæ doctores in adſtruendo atque expoliendo novo hoc dogmate omnem navarunt operam. Nec mirum hoc cuiquam videbitur, qui conſideraverit, doctrinam illam demonſtrandæ atque amplificandæ dignitati atque auctoritati ordinis ſacerdotalis haud parum inſervire. Quis enim ſacerdoti denegaverit cultum ac reverentiam, qui ipſum creatorem pro lubitu quotidie creare poteſt? Cumprimis doctores ſcholaſtici, qui hac ætate floruerunt, in ſtabiliendo ac propagando transſubſtantiationis commento toti fuerunt. Principem inter eos locum tenet PETRVS LOMBARDVS, de quo ſupra *p. 228. ſeqq.* copioſe differit GERHARDUS noſter. Hunc alii tanquam ducem gregis magno agmine deinceps ſunt ſecuti, licet in eo inter ſe haud conveniant, quid in transſubſtantiatione fiat de ſubſtantia panis? Nonnulli enim contendunt, ſubſtantiam panis redigi in nihilum, alii vero, quibus & LOMBARDVS ſuffragatur, ſtatuunt converſionem panis. Diverſas horum hominum ſententias adcurate edifferit atque diiudicat ven. WALCHIVS in *biſtoria transſubſtantiationis pontificia* §. *XI - XV.*

Ad ſecula ſubſequentia XIV. & XV. ubi iam progredimur, paucis notamus, transſubſtantiationem complures quidem iſto ævo habuiſſe defenſores, nec tamen defuiſſe alios, qui eandem repudiarent, veritatisque, quam cognitam habebant, ederent teſtimonia. Viam illis præiverunt *Waldenſes*, a PETRO WALDO nomen ſortiti, quos ſeculo XIV. ſecuti ſunt *Wicleſitæ*, a JO. WICLEFO, gente Anglo, qui EDVARDI III. temporibus floruit, ita dicti, quorum de ſacra cœna ſententiam ſupra exhibet GERHARDUS *p. 227.* itemque in *confeſſ. catbol. p. 1141.* Verum patres concilii Conſtantienſis, poſt initium ſeculi XV. celebrati, articulos quadraginta quinque ex Wicleſi ſcriptis excerptos, atque in his eos quoque, qui transſubſtantiationi repugnabant, *ſeſſ. VIII.* die IV. Maii MCCCCXV. habita damnarunt. Vid JAC. L' ENFANT in *biſtoire du concile de Conſtance, tom. I. p. 208. 221.*

Tandem cum ſeculo XVI. emendatio ſacrorum a b. LVTHERO fuiſſet ſuſcepta, inter alios eccleſiæ Romanæ errores commentum quoque transſubſtantiationis ab ipſo fuit repudiatum, prout omnibus conſtat. Aſt concilium Tridentinum, eodem adhuc ſeculo celebratum, monſtroſum iſtum errorem *ſeſſ. XIII. can. 2.* & *3.* denuo confirmavit. Verba decreti, quod huc ſpectat, *p. 231, 232.* ſupra recitavit GERHARDUS. Atque hæc de origine ac fatis dogmatis de transſubſtantiatione, pro inſtituti noſtri ratione ſufficiant.

„ tia panis aliquando ſit caro Chriſti, etſi fiat
„ caro Chriſti, ſicut farina facta eſt panis, &
„ aqua facta eſt vinum, nec tamen dicitur: fa-
„ rina eſt panis, & aqua eſt vinum. Alii vero
„ concedunt, illud, quod erat panis vel vinum,
„ poſt conſecrationem eſſe corpus & ſanguinem,
„ non tamen ſequitur: panis eſt caro Chriſti,
„ vel vinum eſt ſanguis, quia ſubſtantia panis
„ vel vini, poſtquam facta eſt caro Chriſti vel
„ ſanguis, non eſt ſubſtantia panis vel vini, ſed
„ caro & ſanguis. *Lit. D.* Quidam vero ſic
„ dicunt, converſionem illam eſſe intelligendam,
„ ut ſub illis accidentibus, ſub quibus erat prius
„ ſubſtantia panis & vini, poſt conſecrationem
„ ſit ſubſtantia corporis & ſanguinis, ſic tamen,
„ ut non eis adficiatur, & ſic adſerunt, dictum
„ panem tranſire in corpus Chriſti, quia ubi
„ erat panis, nunc eſt corpus Chriſti. Quod
„ ſi eſt, quid ergo fit de ſubſtantia panis & vini?
„ Illi dicunt, vel in præjacentem materiam reſol-
„ vi, vel in nihilum redigi. Alii vero putave-
„ runt, ibi ſubſtantiam panis & vini remanere,
„ & ibidem corpus Chriſti eſſe & ſanguinem,
„ & hac ratione dici, illam ſubſtantiam fieri
„ iſtam, quia ubi eſt hæc, & eſt illa, quod mi-
„ rum eſt, & ipſam ſubſtantiam panis vel vini
„ dicunt eſſe ſacramentum. Sed quod non ſit
„ ibi ſubſtantia, niſi corpus & ſanguis Chriſti
„ ex prædictis & ſubditis aperte oſtenditur. *Diſt.*
„ *12. lit. A.* Si autem quæritur de accidentibus,
„ quæ remanent, id eſt, de ſpeciebus & ſapore
„ & pondere, in quo ſubjecto fundetur, potius
„ mihi videtur fatendum, exiſtere ſine ſubjecto,
„ quam eſſe in ſubjecto, quia ibi non eſt ſub-
„ ſtantia, niſi corporis & ſanguinis dominici,
„ quæ illis accidentibus non adficitur. *Lit. E.*
„ Quidam adſerunt, accidentia fundari in aëre.

Atque hic eſt ille Lombardus, de quo Aventinus veriſſime conqueritur, quod ſacroſanctæ philoſophiæ veritatem fontemque puriſſimum cœno quæſtionum, *rivuliſque opinionum conturbaverit*, quod a Jacobo Fabro Stapulenſi & Jacobo Clitovæo præceptoribus ſuis plus millies ſe audiviſſe adſerit. Hic eſt ille Lombardus, de quo Eraſmus in adnot. ſuper 1. Matth. p. 6. ſcribit: *Utinam illius labor tam feliciter ceſſiſſet orbi chriſtiano, quam ab illo ſuſceptus eſt pro ſtudio, ſiquidem adparet illum hoc egiſſe, ut ſemel collectis, quae ad rem pertinebant, quaeſtiones omnes excluderet, ſed ea res in diverſum exiit. Videmus enim, ex eo opere nunquam finiendarum quaeſtionum non examina ſed maria prorupiſſe.* Hic eſt ille Lombardus, cujus plus quam XXVI. errores adnotarunt Pariſienſes, quibus adſcriptum: *Hic magiſter non tenetur;* inter quos etiam ille eſt, *quod Jeſus Chriſtus ſecundum humanam naturam non aliquid ſit*, unde Alexander III. ad Guilielmum Archiepiſcopum Senonenſem epiſt. ſcripſit, *qua jubet ſuffraganeos convocare, ut perverſam illam Lombardi doctrinam abroget.* Vignerus hiſt. eccl. p. 389. Poſt Lombardum hæc de transſubſtantiatione diſputatio Scholaſticis fuit pomum eridos, & altercationum campus, donec tandem in concilio Lateran. ſub Innocentio III. anno 1215. decerneretur cap. Firmiter credimus, in decretalibus Gregorii libr. I. tit. 1. de ſumma Trinit. & fide cathol. *Idem ipſe ſacerdos eſt ſacrificium Jeſus Chriſtus, cujus corpus & ſanguis in ſacramento altaris ſub ſpeciebus panis & vini veraciter continentur, transſubſtantiatis pane in corpus & vino in ſanguinem poteſtate divina.* Inde Jacob. de Vitriaco circa illud tempus ſcripſit: *Per rationem transſubſtantiationis creaturam piſtoris in Deum creatorem transmutari & adorari pro Deo;* referente Nicol. Vignero hiſt. eccl. ſub anno 1215. Gabr. Biel lect. IV. in can. miſſæ utitur hac inpudenti collatione: *Virgo Maria etſi in gratiae plenitudine creaturas ſupergrediatur univerſas, hierarchis tamen cedit eccleſiae in commiſſi myſterii exſecutione. Illa nempe prolatis octo verbulis:* Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum, *ſemel concepit Dei Filium & mundi redemtorem. Iſti a Domino conſecrati quinque verbis contextam conſecrationis formam cum debita intentione proferentes eundem Dei virginiſque Filium invocant quotidie corporaliter in ſacrificium & criminum purgationem.* Superiori ſeculo concilium Trid. addito anathemate Lateranenſe decretum repetiit ſeſſ. XIII. can. 2. *Si quis dixerit in ſacroſancto euchariſtiae ſacramento remanere ſubſtantiam panis & vini*

una

una cum corpore & ſanguine Domini noſtri Jeſu Chriſti, negaveritque mirabilem illam & ſingularem converſionem totius ſubſtantiae panis in corpus & totius ſubſtantiae vini in ſanguinem, manentibus duntaxat ſpeciebus panis & vini, quam quidem converſionem catholica eccleſia aptiſſime transſubſtantiationem adpellat, anathema ſit (*). Joh. Scotus hæret. pravit inquiſ. libr. adv. hæret. edit. Colon. anno 1558. f. 185. *Mirum valde* (inquit) *adverſarios hanc mutationem vel converſionem, quam eccleſia catholica transſubſtantiationem adpellat, nolle credere, cum diabolus eorum pater eam poſſibilem credidit, quando dixit ad Chriſtum*: Si Filius Dei es, dic ut lapides iſti panes fiant. *Si enim non credidiſſet, id poſſe fieri, nimirum ut ſubſtantia lapidis mutaretur in ſubſtantiam panis, & hoc a Filio Dei, fruſtra illi hoc propoſuiſſet.* Egregia vero probatio petita ex adſertione ejus, quem Chriſtus etiam vera dicentem audire noluit. Nos transſubſtantiationem non negamus ex hoc fundamento, quod Deo ſit impoſſibilis, ſed quod nullum in verbo Dei habeat fundamentum. Bellarminus libr. III. de euch. c. 18. adſerit: *Theologos convenire quidem in eo, quod cauſa praeſentiae corporis in cœna ſit totalis converſio ſubſtantiae panis & vini in corpus & ſanguinem Domini, interim tamen modo explicandi eos nonnihil diſcrepare.* Ipſe poſt expoſitas veræ converſionis conditiones ſtatuit, *converſionem panis in Chriſti corpus non eſſe productivam, nec conſervativam, ſed adductivam, per quam fiat, ut corpus Chriſti praeexiſtens ante converſionem, quod antea ſolum erat in cælo, jam etiam ſit ſub ſpeciebus panis.* (Gabr. Biel libr. IV. ſent. diſt. 10. q. 11. art. 2. concl. 8. vocat *adquiſitivam converſionem.*) Sed enim cum notum eſſet Bellarmino, quod Scotus (quem *acutiſſimum & doctiſſimum* adpellat c. 23. §. Non diſſimili) ſententiæ illi, quæ ſtatuit panem in euchariſtia manere, & cum ipſo vere eſſe corpus Chriſti, non unam, ſed duas alias opponat, videlicet primo, *quod alii dicunt, panem non manere, & tamen non converti, ſed deſinere eſſe vel per annihilationem, vel per reſolutionem in materiam, vel per corruptionem in aliud*: ſecundo, *quod alii ſtatuunt, panem transſubſtantiari in corpus, & vinum in ſanguinem*; ſent. libr. IV. diſt. 11. q. 3. lit. B. Hoc, inquam, cum Bellarmino eſſet notum, ideo ex deſitione ſubſtantiæ panis & ſucceſſione corporis Chriſti non debuiſſet inferre transſubſtantiationem, ſiquidem, auctore Scoto, aliud eſt ſubſtantiam tranſire in ſubſtantiam, aliud vero ſubſtantiam ſubſtantiæ ſuccedere, quæ tamen Bellarminus confundit, ſed Angelus in ſumma hæc accurate diſtinguit, ut vidimus ſuperius §. 129. q. 6. Adde, quod nec ſibi conſtet Bellarminus. In hoc enim cap. 18. §. ex quo: ſtatuit, *in hac converſione ne quidem materiam primam panis manere*; ſed in cap. ſeq 23. §. ſecundo: ex voce *transelementationis* colligit transſubſtantiationem; neceſſe igitur eſt, ut pro ἰσοδυναμοῦσι has voces accipiat, deſcribit autem transelementationem hoc modo, quod ſignificet *mutationem totius rei usque ad prima elementa, id eſt, usque ad ipſam materiam, quae ab Ariſtotele elementum vocatur.* Ergo ut in transelementatione manet materia, ita quoque in transſubſtantiatione manebit. Cap. 24. §. ad tertiam, diſputat, *corpus Chriſti ex pane fieri, non tanquam ex materia, quomodo factum eſt ex carne ſanctae virginis, ſed tanquam ex termino a quo, quomodo ex nihilo factum eſt cælum, ex die ſit nox, & etiam ex aqua factum eſt vinum.* At quis unquam dixit, nihilum transſubſtantiatum eſſe in cœlum, diem transſubſtantiari in noctem, ut etiam ſuperius admonuimus. Si vero eo modo panis transſubſtantiatur in Chriſti corpus, ſicut aqua in vinum eſt converſa, neceſſe eſt, ut maneat panis materia, ſicut aquæ materia in vino Cananæo manſit. Libr. I. de euch. c. 10. operoſe diſputat, δειχτιχὸν *hoc* non poſſe referri ad panem; ſed tota ſtructura diſputationis pro transſubſtantiatione libr. III. de euch. cap. 19. nititur hoc fundam. *quod diſparatum de diſpa-*

(*) Hocce concilii Tridentini decretum confirmavit PIUS IV. eccleſiæ Romanæ antiſtes, ac ſevere mandavit, ut omnes eccleſiæ Rom. ſacris addicti, vel iis initiandi, huncce ſymboli Romani articulum profiterentur, idque iure iurando confirmarent.

ſparato, corpus Chriſti de pane, ſine eſſentiali mutatione non poſſit praedicari.

An in verbis Chriſti: hoc eſt corpus meum, transſubſtantiatio fundatur?

§. CXXXIV. Sed altercentur illi de modo transſubſtantiationis, quamdiu libuerit, videamus, quibus fulcris eam ſuſtentent. Robur praecipuum petunt ex verbis Chriſti: *Hoc eſt corpus meum*, ex quibus ita ratiocinatur Bellarminus libr. III. de euch. c. 19. „ Verba illa: *hoc eſt corpus meum*, neceſſario inferunt aut veram mutationem panis, ut volunt catholici, aut mutationem metaphoricam, ut volunt Calviniſtae, nullo autem modo ſententiam Lutheranorum admittunt, nam Dominus accepit in manibus panem, cumque benedixit, & dedit diſcipulis, & de eo ait: *Hoc eſt corpus meum*. Itaque panem accepit, panem benedixit, panem dedit, & de pane dixit: *hoc eſt corpus meum*. Vel igitur benedicendo mutavit in corpus re ipſa, vere & proprie, vel mutavit improprie & figurative addendo ſignificationem, quam non habebat, vel nullo modo mutavit. Si mutavit re ipſa vere & proprie. Ergo panem mutatum dedit, & de pane mutato veriſſime dixit: *hoc eſt corpus meum*, id eſt, quod ſub ſpecie panis continetur, non eſt amplius panis, ſed corpus, & hoc eſt, quod volunt catholici. Si vero quis dicat, panem mutatum eſſe figurate, tum datus erit apoſtolis panis, qui figurate erit corpus Domini, & illa verba: *hoc eſt corpus meum*, hunc ſenſum habebunt: hic panis eſt figura corporis mei. Haec autem eſt ſententia ſacramentariorum, quam & nos & Lutherani communi conſenſu rejicimus. Si quis denique dicat, nullam fieri mutationem, is cogetur dicere, panem non mutatum datum eſſe apoſtolis, & de illo eſſe dictum: *hoc eſt corpus meum*, id eſt, hic panis verus ac triticeus vere & proprie eſt corpus meum. Atqui hoc nullo modo admitti poteſt, ſive agamus de re ipſa, ſive de propoſitione, nec enim ullo modo fieri poteſt, ut una res non mutetur, & tamen fiat alia, eſſet enim ipſa, & non eſſet ipſa. In propoſitione autem adfirmativa neceſſe eſt, ut pro eodem ſupponant ſubjectum & praedicatum, alioquin eſt falſa praedicatio. Non igitur poteſt fieri, ut vera ſit propoſitio, in qua ſubjectum ſupponit pro pane, praedicatum autem autem pro corpore Domini, panis enim & corpus Domini res diverſiſſimae ſunt. „ Haec eſt ſtructura argumenti Bellarmini, quod urget etiam Gregorius de Valentia tom. IV. diſput. 1. q. 2. punct. 3. §. 5. *Reſp*. vero in genere: 1.) Quidam ex Scholaſticis & recentioribus ſcriptoribus pontificiis fatentur, transſubſtantiationem ex verbis teſtamenti dominici probari non poſſe. 2.) Id quod late explicat Gabr. Biel libr. IV. ſent. diſt. 11. q. 1. art. 3. dub. 1. „ Omnes propoſitiones adfirmativae, (*inquit*) in quibus termini ſignificantes panem & corpus Chriſti ponuntur in caſu nominativo, falſae ſunt, ideo de rigore verborum falſae ſunt. Panis eſt corpus Chriſti: quod eſt panis, eſt, fuit, erit, ſeu poteſt eſſe corpus Chriſti. Verae autem propoſitiones ſunt, in quibus terminus a quo, id eſt, panis & vinum exprimuntur per ablativum, cum praepoſitione ex vel de, aut terminus ad quem, id eſt, corpus vel ſanguis Chriſti per accuſativum cum praepoſitione. Verae ergo ſunt: Ex pane fit corpus Chriſti. De vino fit ſanguis Chriſti. „ Contra Thomas part. III. q. 75. art. 8. „ Non poteſt proprie dici de pane, quod fiat corpus Chriſti. Verae & hae: panis tranſit, convertitur aut transſubſtantiatur in Chriſti corpus. „ Haec Gabr. Biel. Quaerimus autem, ubi Chriſtus his propoſitionibus uſus ſit? 3.) Bellarminus fuſam pertractationem hujus argumenti ſic concludit: *Licet in verbis Domini eſſet aliqua obſcuritas vel ambiguitas, eam tamen ſublatam eſſe per multa concilia & patrum conſenſum*, quae eſt tacita confeſſio, non poſſe dogma transſubſtantiationis ex verbis Chriſti probari, id quod expreſſius fatetur cap. 23. ſeq. *Non eſt improbabile, non exſtare locum in ſcriptura tam expreſſum, ut ſine eccleſiae declaratione evidenter cogat transſubſtantiationem admittere*. Duplici autem

autem nomine Bellarminus in divinas tabulas injurius eſt, *tum* quod in ſummis fidei articulis obſcuritatem & ambiguitatem aliquam illis tribuit, *tum* quod ex conciliis & patribus ſcripturæ interpretationem in fidei articulis petendam & judicandam cenſet, cum contra ex ſcriptura de eccleſia, de eccleſiæ decretis, & hominum eccleſiaſticorum ſcriptis ſit judicandum. Repetimus dictum apoſtolicum: 2 Petr. I. 19. *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes tanquam lucernae lucenti in loco caliginoſo.* Primum concilium, quod pro transſubſtantiatione Bellarminus adducit, eſt Romanum celebratum anno 1060. Atqui ſi per decreta conciliorum ſublata demum ambiguitas & obſcuritas verborum cœnæ, quid fiet de illis hominibus, qui a tempore primitivæ eccleſiæ uſque ad illud concilium vixerunt? Patrum conſenſus qualis ſit, paulo poſt videbimus. Certe ipſe Bellarminus fateri cogitur, *Scotum, hominem acutiſſimum & doctiſſimum, non noviſſe illum conſenſum.* 4.) Tota ſtructura argumenti Bellarmini nititur hoc fundamento, quod Chriſtus de pane dixerit: *hoc eſt corpus meum*, id quod præſupponat transſubſtantiationem. Sed conveniant prius Romanenſes, quid per δεικτικὸν τῦτο proprie ſit intelligendum. Thomas part. III. q. 78. art. 5. aliquot opiniones enumerat: *Quidam dixerunt, quod importet demonſtrationem ut conceptam, non ut exercitam, quia iſta locutio ſumitur materialiter, cum recitative proferatur. Alii dixerunt, quod facit demonſtrationem non ad ſenſum, ſed ad intellectum, ut ſit ſenſus:* hoc eſt corpus meum, *id eſt, ſignificatum per hoc, eſt corpus meum. Alii dixerunt, quod dictio haec facit demonſtrationem ad ſenſum, ſed intelligitur haec demonſtratio non pro inſtanti locutionis, ſicut cum aliquis dicit: nunc taceo, adverbium* nunc *facit demonſtrationem pro inſtanti immediate ſequenti.* Thomæ ſententia eſt, *quod ſignificet contentum in generali ſub iſtis ſpeciebus, ſive ſubſtantiam in communi ſine qualitate, id eſt, forma determinata.* Innocentius III. libr. IV. de myſt. miſſæ c. 3. *particulam hanc nihil demonſtrare, neque quidquam ad conſecrationem facere exiſtimat, cum his verbis ſacerdos non utatur demonſtrative, ſed recitative, quemadmodum Chriſtus ait: Ego ſum vitis vera.* Scotus libr. IV. ſent. diſt. 8. q. 2. vocat *individuum vagum, de quo Chriſtus pronunciavit:* hoc eſt corpus meum, *jam conſecratum, jam conjectum per benedictionem, quae praeceſſit.* Idem fere ſtatuit Durandus libr. IV. rationalis c. 41. n. 44. *Super hoc dicunt quidam, quod per* hoc *pronomen nihil demonſtratur, ſed illud materialiter ponitur.* Item *Dominus utebatur illa voce ſignificative, nos materialiter.* Bonaventura libr. IV. ſent. diſt. 8. q. 1. lit. G. *Hoc, id eſt, panis, panis ſubſtantia,* ſed contra Guitmundum libr. II. contra Berengarium, *blaſphemum eſſe* dicit, *quod pronomen* hoc *ad panem referatur;* ac Renatus in panoplia ſuper hæc verba: *Petra erat Chriſtus: Catholica eccleſia nunquam dixit, panem eſſe corpus Chriſti, alioquin falſa eſt propoſitio, videlicet identica, ideo ſic reſolvit: dicunt, quod demonſtrat hoc, quod eſt commune utrique termino interminate.* Quia vero ex ipſorum hypotheſibus corpus Domini non poteſt adeſſe, quin omnia verba ſint prolata, ideo Johannes de Burgo de form. verb. requiſ. c. 4. ſic reſolvit: *Hoc ſub hac ſpecie praeſens vel de propinquo futurum eſt corpus meum.* Angelus de Clavaſio in ſumma tit. euchar. membr. 1. q. 13. *Mihi placet opinio Richardi de S. Victore libr. de Trinit. quod ibi ſit demonſtratio mixta, ſcilicet partim ad ſenſum, partim ad intellectum ſub hoc ſenſu: illud, in quod hoc transſubſtantiabitur, eſt corpus meum, quod ſicut iſta propoſitio eſſet vera & magis propria, ſi demonſtrando diceret: hoc eſt corpus meum, ſcilicet illud, in quod cibus iſte eſt transmutandus, eſt corpus meum, quando virtute ejus in prolationis termino ille cibus fieret corpus meum. Sic in propoſito, quia ibi virtute verborum in complemento & termino ipſius orationis panis ſit verum corpus Chriſti. Alii tamen aliter dicunt.* Nec minus variant recentiores. Bellarminus libr. I. de euch. c. 11. §. nota ſecundo, fatetur, *Pontificios non convenire in explicatione, quid demonſtret pronomen* hoc, *ac duas eſſe celebriores ſententias.* (nota, ergo ſunt plures ſententiæ, licet minus celebres) *Una, quod pronomen* hoc

monſtret corpus: altera, quod pronomen *demonſtret praeciſe panem, non corpus,* *ommuni ſubſtantiam, quae eſt ſub illis ſpe-* *ſic tamen, ut demonſtratio proprie ad ſpe-* *tineat, non quidem ut ſit ſenſus: hoc, id* *e ſpecies ſunt corpus meum; ſed in obliquo* *lo :* hoc eſt corpus meum, *id eſt, ſub his* *is eſt corpus meum.* Et poſtea: *Illud hoc* *nonſtrat panem, nec corpus Chriſti, ſed* *um ſub his ſpeciebus.* Hanc poſteriorem am amplectitur Bellarminus, ideo in cap. . 10. §. Porro: demonſtrare conatur con-inum, *non poſſe fieri, ut illud hoc de-* *t panem tanquam ſubjectum propoſitionis,* *natur in genere neutro.* Sed in hoc cap. . III. de euch. fortiter ſibi contradicit *: De pane dixit Chriſtus: Hoc eſt cor-* *m.* Et poſtea: *Non poteſt fieri, ut ve-* *ropoſitio, in qua ſubjectum ſupponit pro* *praedicatum autem pro corpore Chriſti,* niſi intercedat eſſentialis mutatio) *panis* *corpus Domini res diverſiſſimae ſunt.* libr. IV. ſent. diſt. 9. concluſ. 4. per *hoc* *monſtrari aliquid commune utrique, conti-* *rumque in potentia & confuſe.* Grego-Valent. contra Heerbrandum ſic reſolvit: *ubſtantiam, inquit, totam, quam mani-* *ebat demonſtrando) eſt corpus meum.* s in enchir. p. 350. ſic reſolvit: *Hoc* *quod vobis trado manducandum, eſt cor-* *m.* Piſtorius in hodeg. p. 338. *Hoc,* *hic transſubſtantiatus panis, vel hic panis* *n cibus, vel hoc, quod eſt ſub iſtis ſpecie-* Quare cum tot non ſolum diverſas, ſed dverſas opiniones de particula δεικτικῇ , non potuerunt ex verbis Chriſti trans-iationem ſuam infallibiliter demonſtrare. : quidem communior ſententia pontifi-, propoſitionem Chriſti ſic reſolvendam *oc eſt corpus meum, id eſt, quod ſub* *inis continetur, eſt corpus meum.* Sed *ις* illa manifeſte petit principium, de eo aeritur, an ſub ſpeciebus tantum panis Chriſti contineatur, abolita panis ſub-

Quin imo eodem jure & citra ullam ab-m ſic reſolvi poteſt: *Hoc eſt corpus meum,* id eſt, id, quod ſub panis ſubſtantia continetur, eſt corpus meum. Nimirum probanda prius erat ſubſtantiae panis abolitio, antequam ſic re-ſolverent: *Quod ſub nuda panis ſpecie contine-tur, eſt corpus meum.* Merito igitur Lutherus contra adverſarios urget hoc argumentum: *Si volunt particulam* hoc *notare contentum ſub ſpe-cie panis, ut nequaquam ſit ſenſus, cum hoc aut ſub hoc eſt corpus meum, non poterunt dicere: ſub his ſpeciebus panis eſt corpus. Si vero pro-poſitio illa poteſt ferre illorum interpretationem: ſub ſpeciebus panis eſt corpus meum, poterit et-iam ferre noſtram ἀνάλυσιν, ſicque nihil conclu-dit argumentum ex verbis inſtitutionis petitum.*

6.) Chriſtus non utitur hac propoſitione: panis eſt corpus meum; ſed illa: *Hoc eſt corpus me-um.* Quamvis vero priorem non improbemus, cum & veteres & recentiores eccleſiae doctores in ſano ſenſu ea utantur, tamen diſtinguenda eſt a poſteriori, qua ipſe Chriſtus eſt uſus, in qua pronomen *hoc* denotat quidem panem, ſed non ſolum, verum totum συμπεπλεγμένον ſive complexum, ut ſuperius §. 83. aliquot argumen-tis confirmavimus. Si denotaretur ſolus panis, quaenam foret conſtructio grammatica ἄρτος τοῦτο? ſi denotaretur ſolum corpus, propoſitio foret identica. Eſt igitur propoſitio *demonſtra-tiva* & *exhibitiva*, in qua *ſubjectum* totum no-tat complexum, *praedicatum* exprimit dignius & ſenſui minus obvium; harum propoſitionum fundamentum eſt rerum duarum unio, conjun-ctio & ſimultanea exhibitio, ſicut in communi ſermone monſtrato dolio dicimus: hoc eſt vi-num; & exhibitis loculis, hoc eſt pecunia tibi debita, ubi nulla eſt transſubſtantiatio dolii in vinum, vel loculi in pecuniam, ſed utriusque conjunctio & conjuncta exhibitio. Lutherus tom. III. Jen. p. 487. b. Quo pertinet, quod quidam ex Scholaſticis recte diſputant, in pro-poſitione Chriſti: *Hoc eſt corpus meum*, dari duplicem demonſtrationem, quae in illis exem-plis, ubi duae res modo quodam unitae vel oſten-duntur, vel exhibentur, uſitatiſſima eſt. Unam ad ſenſum, alteram ad intellectum; in illa res externa ſenſibus obvia & per ſe nota non nomi-natur; in hac vero res intellecta ut minus nota &

& præſtantiſſima in prædicato evolvitur. Vide plura de hac propoſ. ſuperius §. 81. membr. 2. §. 93. per tot.

Num in eucha-riſtia ſola acci-dentia panis locum habeant rei continentis?

§. CXXXV. Contra hanc ἀνάλυσιν, quæ ex verbis Chriſti ſimpliciter & proprie ſine ullo tropo rhetorico acceptis immediate profluit, nihil ſolidi adfert Bellarminus. Concedit, quod *in propoſitionibus ſynecdochicis de re continente & contenta pronomen* hoc *poſſit demonſtrare alterutrum*, (utrumque dicere debuit, ut ſubſequens explicatio oſtendit) *id eſt, tam rem continentem, quam rem contentam.* Addit vero, *in eucharistia non ſubſtantiam panis, ſed ſola accidentia locum habere rei continentis.* Unde vero hoc probat? 1.) *Si adeſſet adhuc ſubſtantia panis, eſſet ſimul cum corpore Chriſti res contenta, & proinde falſa eſſet propoſitio Chriſti:* Hoc eſt corpus meum, *ſi ibi eſſent duae ſubſtantiae.* Id in præcedentibus ſic declarat: *Cum demonſtratur res contenta, demonſtratur una res tantum, & excluduntur omnes aliae, quae ibi contineri poſſent, & proinde ex modo communi loquendi falſa eſt demonſtratio, ſi plura contineantur. Verbi gratia ſi quis de dolio, ubi ſit vinum & oleum, dicat; hoc eſt vinum, fraudator cenſetur: illud enim* (*hoc eſt vinum*) *ex modo communi loquendi ſignificat, in hoc dolio nihil eſt niſi vinum. Pari ratione, ſi quis de marſupio pleno partim auro, partim argento dicat: hoc eſt aurum: vel de ſacco pleno partim tritico, partim auro, diceret: accipe & utere, hoc enim eſt triticum, deceptor jure haberetur. Eodem igitur modo illa verba:* Hoc eſt corpus meum, *ex modo communi loquendi, quidquid ſit de metaphyſicis ſubtilitatibus, ſignificant ſub illis ſpeciebus non fuiſſe aliud, quam corpus Domini: ſi enim fuiſſet etiam panis, debuiſſet Dominus dicere:* hic, *id eſt, in hoc pane eſt corpus meum, aut certe:* hoc *non tantum eſt panis, ſed etiam corpus meum.* Reſp. nugæ hæ ſunt gerris ſiculis inaniores. Panis ſubſtantia erat externis ſenſibus obvia, (mediate ſcilicet per accidentia) non igitur opus erat, ut in prædicato exprimeretur & intellectui notificaretur, ſed principale & ſenſibus minus obvium, quod pani erat ſacramentaliter unitum, erat exprimendum & intellectui notificandum. Quemadmodum vere ſecundum uſitatum loquendi modum oſtenſo & exhibito dolio, quod vinum continet, dico: hoc eſt vinum; oſtenſo & exhibito marſupio, hoc eſt pecunia &c. ita ut in prædicato exprimatur pars dignior & principalior, altera ſenſus judicio relicta: ita Chriſtus oſtenſo & exhibito pane benedicto recte dixit: *Hoc eſt corpus meum*, ita ut in prædicato & nominata & expreſſa fuerit pars dignior, principalior & ſenſui minus obvia, prætermiſſa parte externa viſibili, ac minus principali. Invertimus igitur adpellationem Bellarminianam. Qui exhibet dolium, vino plenum, recte dicit: hoc eſt vinum, nec opus eſt, ut addat, hoc eſt dolium & vinum; qui exhibet marſupium auro plenum, recte dicit: hoc eſt aurum, nec opus eſt, ut addat, hoc eſt marſupium & aurum: qui exhibet ſaccum tritico plenum, recte dicit: hoc eſt triticum, nec opus eſt, ut addat, hoc eſt ſaccus & triticum, nimirum quia externum continens eſt ſenſibus obvium, ideoque ut in prædicato intellectui notificetur, nulla cogit neceſſitas: ita quoque Chriſtus exhibito pane, in quo & cum quo exhibeat ſuum corpus, recte dicit: *Hoc eſt corpus meum.* Panis ſubſtantia non ad rem contentam, ſed ad rem continentem pertinet, quia non nuda accidentia, ſed ſubſtantia panis accidentibus veſtita eſt organum, ὄχημα ac medium, per quod, cum quo & in quo diſtribuitur corpus Chriſti, id quod ex illis ipſis exemplis, quæ Bellarminus urget, evinci poteſt. Si enim ſubſtantia panis pertineret ad res contentas, tunc ſubſtantia dolii, marſupii & ſacci itidem ad res contentas pertineret, ſicque non recte diceret, qui dolium & vinum porrigit: Accipe, hoc eſt vinum, ſed dicendum ei foret: accipe, hoc eſt dolium & vinum; qui porrigeret in dolio vinum & oleum, non recte diceret: accipe, hoc eſt vinum & oleum, ſed dicendum ei foret: accipe, hoc eſt dolium & oleum & vinum, ut omnes res contentas exprimeret. Jam vero concedit Bellarminus, & concedere etiam cogitur, eum, qui in dolio vinum exhi-

hibet, recte dicere: accipe, hoc eſt vinum; atque eum, qui in dolio vinum & oleum exhibet, recte dicere: accipe, hoc eſt oleum & vinum, ſi vel maxime non faciat expreſſam dolii mentionem; concedat ergo etiam, Chriſtum recte dixiſſe, exhibito in pane euchariſtico ſuo corpore: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum,* ſi vel maxime in *praedicato* non faciat expreſſam panis mentionem. Et quemadmodum is, qui accepto dolio vini pleno audiens: accipe, hoc eſt vinum, non ſomniat dolii in vinum transſubſtantiationem, vel ſubſtantiæ dolii deſitionem: ita quoque audientes in ſacra cœna: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum,* non ſomniemus panis in corpus Chriſti transſubſtantiationem, vel ſubſtantiæ panis deſitionem. Si *dicas,* unde certi ſimus de hac *ἀναλύσει*, cum pontificii æque fortiter pro ſua transſubſtantiatione pugnent, *r. p.* panis ſubſtantiam non deſiiſſe, vel in corpus Chriſti transmutatam eſſe, docent verba evangeliſtarum & Pauli proprie & ſine ullo tropo accepta, quæ panis mentionem faciunt; nobis ergo ſufficit hoc loco oſtendere, quod verba Chriſti non inferant neceſſario aliquam panis ſubſtantiationem, ſed ſacramentalem tantum panis & corporis Chriſti unionem, cum & *panis* & *corporis* voces absque ullo tropo in hujus dominici teſtamenti verbis accipiendæ ſint. Monemus autem denuo, quod & ſuperius admonitum fuit, exemplis illis nos uti non propter identitatem ſpecificam unionis, (quia corpus Chriſti nequaquam eſt in pane tanquam in vaſe localiter incluſum) ſed propter generalem unionis naturam & modum prædicandi ac loquendi ex ea reſultantem; veritas ergo & conformitas prædicationis quærenda eſt, non in identitate ſpecifica, ſed generica. Fruſtra igitur Bellarminus 2.) hoc regerit, *corpus Chriſti non eſſe in pane, ut in vaſe aut in loco, ſed ut ſubſtantia ſub accidentibus, ideoque ſola accidentia eſſe rem continentem, ad quorum motum movetur, & ad eorum elevationem elevatur, ac poſt corruptionem eorum deſinit ibi eſſe corpus Chriſti.* Reſp. hæc manifeſte petunt principium. Quamvis enim corpus Chriſti non ſit in pane, ut in vaſe aut in loco; ex eo tamen nondum ſequitur, quod ſit ſub nudis accidentibus panis, datur enim tertium, quod ſcilicet pani ſacramentaliter ſit unitum, per quam unionem nec panis nec corporis ſubſtantiæ quidquam decedit: continens igitur corporis (generali modo loquendi) non ſunt nuda accidentia, ſed ſubſtantia panis ſuis accidentibus veſtita, ut teſtantur evangeliſtæ & Paulus, expreſſe nominantes panem. Nec ullam video abſurditatem vel neceſſitatem, propter quam negandum ſit, panis ſubſtantiam eſſe rem continentem, id eſt, organum & medium, per quod Chriſti corpus communicatur. Quod enim toties Bellarminus urget, *verba Chriſti: Accipite, edite, hoc eſt corpus meum, aut veram* (eſſentialem) *mutationem panis, aut metaphoricam tantum inferre,* in eo τὸ ἐλλειπὲς committit, datur enim tertium, quod videlicet panis mutatus fuerit ſacramentaliter. Becanus in diſputat. de tripl. cœna exclamat, *hac adſertione nos imprudenter in caſtra Calvinianorum tranſire, qui itidem ſtatuant, panem tantummodo ſacramentaliter, hoc eſt, ſignificative & figurative eſſe corpus Chriſti.* Atqui novit Becanus vel certe noviſſe debet, vocem *ſacramentaliter* diverſo ſenſu a nobis uſurpari, quam a Calvinianis. Nos quando panem *ſacramentaliter* eſſe Chriſti corpus adſerimus, hoc volumus, quod in hoc ſanctiſſimo ſacramento panis ſit externum ſymbolum, per quod & cum quo corpus Chriſti vere præſens diſtribuatur, exhibeatur & manducetur, juxta adſertionem Chriſti: *Edite, hoc eſt corpus meum;* & Pauli: *Panis, quem frangimus, eſt κοινωνία corporis Chriſti.* Sed Calviniani panem *ſacramentaliter* eſſe corpus Chriſti adſerentes, hoc ſibi volunt, quod panis ſit ſignum & figura corporis Chriſti abſentis: hæc duo longiſſime invicem diſtare, Becanus ipſe novit, unde non de duplici, ſed triplici cœna, Lutherana ſcilicet, Pontificia & Calviniana diſtincte tractandum eſſe cenſuit.

§. CXXXVI Hanc ſacramentalem panis mutationem, vel potius unionem corporis Chriſti cum pane, (quia mutatio illa ſa- *Declaratio propoſitionum ſacramenta-*

lium per exempla. cramentalis in eo unice conſiſtit, quod panis euchariſticus per benedictionem a communi uſu ſequeſtratur, ut ſit ὄχημα, ὄργανον ac medium, per quod, cum quo & in quo corpus Chriſti diſtribuatur, exhibeatur, manducetur) hanc inquam ſacramentalem panis & corporis Chriſti unionem & ex hac reſultantem prædicationem declaravimus ſuperius §. 93. ex Chemnitio aliquot exemplis tum ex ſcripturis, tum ex quotidiana loquendi conſuetudine petitis. *Primum* deſumtum fuit ex articulo de perſona Chriſti, quam collationem duarum rerum in euchariſtia ſacramentaliter unitarum cum duabus naturis in Chriſto perſonaliter unitis non Chemnitius primus excogitavit, ſed ex Juſtino, Cypriano, Gelaſio & Theodoreto hauſit, ut oſtendimus ſuperius §. 231. membro 6. Quamvis namque unio panis cum corpore Chriſti non ſit perſonalis, illud tamen cum unione perſonali duarum naturarum in Chriſto commune habet, quod propter unionem ſacramentalem monſtrato & exhibito pane recte dicitur: *Hoc eſt corpus Chriſti*, ſicut propter unionem perſonalem Petrus recte dicebat Matth. XVI. 16. *Tu es Chriſtus Filius Dei viventis.* Quid ad hoc Bellarminus? 1.) Eruditam Chemnitii diſſertationem ſophiſtarum more ridet, eamque *telae aranearum* confert, quæ levi flatu diſſipari queat. Sed videbimus:

1.) Propoſitionum perſonalium.

Quid tanto dignum ferat hic promiſſor hiatu:

& quomodo inſtar grandis fuci hanc telam perrumpere tentet. 2.) Quod Chemnitius ſcripſerat, *propoſitiones perſonales non congruere ad regulas Ariſtotelicas*, id confidenter pronunciat *eſſe falſum, poſita* (inquit) *adſumtione humanae naturae ad perſonam verbi, illa propoſitio veriſſima eſt ſecundum omnes regulas philoſophiae, cum pro eodem ſupponat, tam hic homo, quam hic Deus, niſi forte Chemnitius non agnoſcat in Chriſto veram & hypoſtaticam unionem duarum naturarum, quod ſane inſinuat, cum ait, ejusmodi propoſitiones tantum ſignificare unionem & praeſentiam unius rei cum altera.* Reſp. Chemnitius in peculiari libro de unione hypoſtatica duarum naturarum in Chriſto tam nervoſe & luculenter de hoc articulo ſcripſit, ut merito ab hac calumnia Bellarminus abſtinere debuiſſet. De analyſi propoſitionum perſonalium Scholaſticis & Jeſuitis uſitata alius alibi dicendi erit locus, remittimus interim lectorem ad Meiſnerum part. II. ſobr. philoſ. ſect. 2. c. 2. q. 7. & 8. ubi in hiſce propoſitionibus perſonalibus & inuſitatis diſparatum de diſparato prædicari evidenter demonſtrat. Nos hoc loco a Bellarmino jure æquiſſimo poſtulamus, cum ad regulas logicas Ariſtotelis eas congruere ſtatuat, ut ſedem earum in prædicabilibus nobis oſtendat: vel enim erunt *eſſentiales*, vel *accidentales*, neutrum vero ſalva hujus myſterii integritate adſeri poteſt, ideo dicuntur inuſitatæ & perſonales, unde recte ſcribit Bonaventura: „Non poteſt „hæc prædicatio reduci ad alios modos prædi„candi conſuetos & uſitatos, non enim eſt „prædicatio per eſſentiam, nec per cauſam, „nec per inhærentiam, nec per ſe, nec per ac„cidens, ſed eſt modus prædicandi ſingularis.„ Breviter, ut res ſe habet in eſſe, ita etiam in prædicari, at perſonalis illa unio eſt ἐξαίρετος καὶ μονότροπος. Ergo etiam tales prædicationes ſunt inuſitatæ, ut in ſcholis vocari ſolent. 3.) Contendit Bellarminus, *non recte huc adferri unionem perſonalem, quae in cœna non habeat locum. Chemnitius dicit*, (verba ſunt Bellarmini) „inter panem & corpus Domini non „eſſe perſonalem unionem, & tamen contendit, „ita eſſe veram iſtam: Hic panis eſt corpus „Chriſti, ut eſt illa: Hic homo eſt Deus. Nam „aut vult non eſſe etiam perſonalem unionem „inter Deum & hominem in Chriſto, quod eſt „Neſtorianum, aut certe neſcit, quid loqua„tur, cum ſimilitudinem ponat, & interim „tollat fundamentum ſimilitudinis. Tota enim „ratio, cur illa ſit vera: Hic homo eſt Deus, „eſt unio perſonalis. Cum igitur hæc unio „ponatur in Chriſto, & non ponatur in ſacra„mento euchariſtiæ, nullo modo fieri poteſt, „ut ſint æque veræ; illa: hic homo eſt Deus, „& illa: hic panis eſt corpus Chriſti.„ Reſp.

præſtigiatorem Bellarminus agit, non diſputatorem. Repugnat enim non ſolum veteribus, qui collatione unionis ſacramentalis inter panem & Chriſti corpus, cum unione perſonali inter duas naturas in Chriſto uſi ſunt; ſed etiam ſibi ipſi, ſiquidem lib. I. de euchar. c. 4. §. At non: cap. 9. §. Quarto ex illa: c. 27. §. Hoc igitur: concedit, euchariſtiam cum unione perſonali duarum naturarum in Chriſto conferri poſſe. Inſtituitur autem illa collatio reſpectu unionis, & quæ ex ea naſcitur, prædicationis in genere, neutiquam vero reſpectu unionis in ſpecie, quod etiam ſuperius monuimus, ſed propter cavillationes adverſariorum denuo repetendum. Quemadmodum enim propter unionem perſonalem duarum naturarum in Chriſto recte dicitur monſtrato Chriſto: *Hic eſt Filius Dei; Tu es Filius Dei &c.* Matth. III. 17. XVI. 16. ubi δεικτικαὶ particulæ totam perſonam demonſtrant, prædicatum autem exprimit divinam naturam inviſibilem: ſic monſtrato & exhibito pane euchariſtico Chriſtus recte dicit: *Hoc corpus meum*, ubi δεικτικὸν itidem totum complexum notat, prædicatum vero exprimit corpus Chriſti inviſibile ſacramentaliter pani unitum. Has igitur propoſitiones conferre invicem Bellarminus debuiſſet, ſi quid ſolidi contra noſtram collationem adferre voluiſſet; de altera propoſitione: panis eſt corpus Chriſti, dicetur poſtea. Acceptamus interim hoc loco, quod Bellarminus ultro nobis largitur, prædicationes illas perſonales: *Homo eſt Deus, & Deus eſt homo*, ſine transſubſtantiatione veras eſſe ob unionem perſonalem. Subſumimus autem, de ſacramentalibus prædicationibus idem eſſe judicium, quod ſcilicet veræ ſint ſine transſubſtantiatione ob unionem ſacramentalem: ſiquidem ad prædicationum veritatem & conformitatem non requiritur ſpecifica, ſed ſaltem generica quædam identitas, ut conſtat. *Alterum* exemplum petitum fuit ex Joh. XX. 22. ubi Chriſtus ſufflans in diſcipulos dicit: *Accipite Spiritum ſanctum;* ita quoque mediante pane euchariſtico velut ſymbolo externo corpus ſuum illis diſtribuens recte dicit: *Accipite, hoc eſt corpus meum.* Quemadmodum ibi nemo cogitat transſubſtantiationem flatus in Spiritum ſanctum; ita nemo hoc loco cogitet transſubſtantiationem panis in Chriſti corpus. Bellarminus regerit: „ exemplum hoc non eſſe ad rem, cum Dominus non dixerit: hæc inſufflatio eſt Spiritus ſanctus, ſed inſufflando dixerit: accipite Spiritum ſanctum, ubi non ſolum oſtendit ſe ſigno exteriori repræſentare id, quod interna & inviſibili operatione faciebat, unde verba illa: accipite Spiritum ſanctum; non faciant hunc ſenſum: accipite hanc inſufflationem, quæ eſt Spiritus ſanctus, ſed hunc: accipite in hac inſufflatione, ſeu per inſufflationem, ut per ſignum & cauſam inſtrumentalem, donum Spiritus ſancti. „ *Reſp.* an verba Chriſti non ferant hanc propoſitionem: flatus Chriſti eſt Spiritus ſanctus, dicetur poſtea, hac vice acceptamus ἀνάλυσιν Bellarminianam: *Accipite in hac inſufflatione, ſeu per hanc inſufflationem, ut per ſignum & cauſam inſtrumentalem, donum Spiritus ſancti;* & ſubjungimus, verba Chriſti in cœnæ inſtitutione itidem hunc habere ſenſum: accipite in hoc pane ſeu per hunc panem, ut per ſignum & cauſam inſtrumentalem, corpus meum. Uſum enim illarum particularum *in, cum, ſub*, in doctrina cœnæ occurrere, teſtatur ipſe Caſſander. Ut ergo flatus ille fuit & manſit halitus, etiamſi eſſet medium κοινωνίας Spiritus ſancti; ita panis natura & ſubſtantia non tollitur, ſed eſt medium κοινωνίας corporis Chriſti. *Tertium* exemplum petitum eſt ex adparitione Spiritus ſancti in ſpecie columbæ in baptiſmo Chriſti, Matth. III. 16. Luc. III. 21. Joh. I. 32. cui Bellarminus hoc opponit, *nuſpiam legi hanc propoſitionem, columba eſt Spiritus ſanctus, ſed illud ſolum legi, quod viderit Johannes Spiritum ſanctum, deſcendentem ſicut columbam.* Reſp. an deſcriptio evangeliſtarum ferat hanc propoſitionem: columba eſt Spiritus ſanctus, dicemus poſtea, hac vice acceptamus, quod Bellarminus denuo nobis largitur, Spiritum ſanctum in columba ut in ſigno viſum, unde ſic inferimus: Quemadmodum Johannes viſa

2.) *Propoſitionis Joh. XX. 22. Accipite Spiritum ſanctum.*

3.) *Propoſitionis Joh. I. 32. Vidi Spiritum S. deſcendentem.*

columba, in qua deſcendebat Spiritus ſanctus, vere potuit dicere, ſe vidiſſe Spiritum ſanctum propter peculiarem illam revelationem Spiritus ſancti in ſpecie columbæ ſine ulla tamen transſubſtantiatione: ita exhibito & manducato benedicto pane recte dicitur exhiberi & manducari corpus Chriſti propter peculiarem unionem corporis Chriſti cum ſymbolo illo ac ſigno panis ſine ulla tamen transſubſtantiatione. *Vidi Spiritum ſanctum*, inquit baptiſta Joh. I. 32. *deſcendentem quaſi columbam de cælo.* At Spiritus ſanctus ſua natura inviſibilis, vidit ergo eum in forma columbæ, cui peculiariter unitus erat. Vere igitur & ſine ullo tropo vel transſubſtantiatione ad ſpectatores dicere potuiſſet: Videte, hoc eſt Spiritus ſanctus. *Quartum* exemplum petitum fuit ab adſumtis formis angelorum & Dei, cui Bellarminus hoc opponit, *nuſpiam inveniri hanc propoſitionem: corpus ab angelo ſumtum eſt ipſe angelus.* Reſp. de eo poſtea videbimus, hac vice nobis ſufficit, quod qui videt adſumtas illas formas angelorum, recte dicit, ſe ipſum Dei angelum vidiſſe propter peculiarem illam præſentiam angeli ad adſumtum corpus. Quemadmodum unio ad hoc ſufficit, ut Jacobus patriarcha, videns externas formas exercitus, in quibus angeli ipſi occurrebant, Gen. XXXII. 2. vere dicere poterat: מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה *caſtra Dei haec*, nec tamen adſumtæ illæ formæ eſſentialiter erant ipſi angeli: ita quoque Chriſtus in ſymbolo panis exhibens diſcipulis ſuum corpus vere dicere poterat: *hoc eſt corpus meum*, nec tamen panis eſſentialiter erat ipſum corpus.

4.) Propoſitionum de angelis in adſumta forma corporea adparentibus.

Quintum exemplum petitum fuit ab arca Domini, qua elevata ac progrediente dicebant Moſes ac David: *Exſurge Jehovah;* Num. X. 35. Pſalm. LXVIII. 2. Bellarminus regerit: *Moſen, elevata arca, dixiſſe: exſurge Domine! non quod arcam vocaret Dominum, ſed quia ſimul cum arca Dominus procedebat cum filiis Iſrael, & viam demonſtrabat. Reſp.* bene eſt, ſi peculiaris illa præſentia Jehovæ apud arcam ſufficiens cauſa fuit, ut elevata & progrediente arca dici potuerit: *Exſurge Domine*, utique etiam peculiaris illa præſentia & unio corporis Chriſti cum pane ſufficiens cauſa eſt, ut exhibito & manducato pane, vere dici poſſit exhiberi & manducari corpus Chriſti ſine ulla vel *metaphorica* ſignificatione, vel *eſſentiali* transmutatione. *Sextum* exemplum petiit Chemnitius ab uſitatis in lingua vulgari prædicationibus. Quemadmodum recte dico, oſtenſo & exhibito dolio, quod vinum continet, accipe, hoc eſt vinum: oſtenſo & exhibito marſupio, quod aurum continet: accipe, hoc eſt, aurum: monſtratis cunis, in quibus infans quieſcit: hoc eſt infans, ut ſcilicet in prædicato ſaltem exprimatur pars dignior & principalior videlicet contentum, parte altera, videlicet re continente, ſenſuum judicio relicta; ita Chriſtus oſtenſo & exhibito pane eucharistico recte dixit: hoc eſt corpus meum, neque ulla inde ſequitur transſubſtantiatio, ſed requiritur ſaltem ſacramentalis corporis Chriſti cum pane unio. Bellarminus dicit, hoc exemplum indicare ſapientiam Chemnitii. *Nam antea* (inquit) *dixerat cum Luthero, ejusmodi propoſitiones non convenire cum regulis philoſophiae, & eſſe ſcripturarum proprias, & oportere intellectum captivare, ſi eae credendae ſint; nunc autem vult adeo eſſe vulgares, tritas & faciles, ut in communi ſermone quotidie uſurpentur. Iſtud nimirum eſt ſapere.* Reſp. 1.) Diſtinguendum inter has propoſitiones: *Panis eſt corpus Chriſti*; &: *Hoc eſt corpus meum.* Quando Chemnitius prædicationes ſacramentales vocat inuſitatas, loquitur potiſſimum de illa propoſitione: panis eſt corpus Chriſti, poſteriorem vero confert cum uſitatis in vita communi loquendi formulis. 2.) Deinde inuſitatæ prædicationes duplici reſpectu ita vocantur, *vel* quia non congruunt ad regulas logicas, *vel* quia non habent ſimiles in communi & uſitata loquendi ratione. Prior propoſitio: panis eſt corpus Chriſti, utroque reſpectu inuſitata vocatur: quia nec ad regulas logicas congruit, nec habet ſimiles in communi ſermone. Poſterior autem propoſitio: *hoc eſt corpus meum*, inuſitata dicitur eo ſolum

5.) Propoſitionum de arca Domini.

6.) Propoſitionum in vulgari loquendi conſuetudine.

ſolum reſpectu, quia non congruit ad logicas regulas, licet in communi & uſitata loquendi ratione ſimiles obtineat formulas, qua de re ſic ſcribit Meiſnerus part. I. ſobr. philoſ. ſect. 1. c. 5. q. 3. „ Omnis enunciatio vera vel propria eſt, vel figurata, vel inuſitata. Aſt enunciatio Chriſti: hoc eſt corpus meum, ad nullam ſpeciem commode videtur referri poſſe. Propria enim non eſt, quia nec ſynonymica vel eſſentialis, nec paronymica vel accidentalis. Non figurata, cum pro ῥητῷ & proprietate verborum contra tropiſtas ab orthodoxis maſcule pugnetur. Non inuſitata, quia demonſtrativum non denotat nudum panem, ideoque diſparatum de diſparato non prædicatur, quod tamen ipſum in omnibus inuſitatis prædicationibus neceſſarium. Sciendum igitur, quod prædicationes aliæ ſint univerſales, quæ in arte logica potiſſimum ſpectantur, & in proprias, tropicas & inuſitatas diſpeſcuntur: aliæ ſingulares, vel de re plane ſingulari formatæ, de quibus certa in logicis præcepta non præſcribuntur: harum peculiaris quædam ſpecies eſt, qua duabus rebus copulatis in ſubjecto ponitur demonſtrativum utramque rem connexam denotans, & in prædicato exprimitur unitum principale, minusque ſenſui obvium, quæ propterea nominari ſolent demonſtrativæ, vel exhibitivæ, ab aliis ſynecdochicæ. „ Hæc ille rectiſſime. 3.) Denique diſtinguendum inter modum *ſpecificae unionis*, & inter modum *praedicationis* ex generali unione reſultantem. Quando Chemnitius propoſitiones ſacramentales inuſitatas vocat, & captivandum eſſe dicit intellectum, ut credantur, tunc reſpicit modum ſpecificæ unionis, qua talis quædam unio ſacramentalis, qualis eſt inter panem & corpus Chriſti, nuſpiam alibi occurrit, interim modus prædicationis ex generali unione reſultans ſimilia exempla obtinet. Vid. orth. conſ. refut. c. 7. p. 353. Haſce diſtinctiones ſi Bellarminus obſervaſſet, tam temere, & irriſorie Chemnitium non inſultaſſet. Addit vero, *nec in illis exemplis aliquid ſimile noſtrae propoſitioni inveniri. Nam etſi dolium vino plenum, & marſupium plenum pecuniis, & infantem faſciis circumligatum, ſimpliciter vinum, pecunias, & infantem nominamus, tamen nemo diceret, dolium eſt vinum, marſupium eſt pecunia, faſcia eſt infantulus, ut ipſi vere dici volunt: panis eſt corpus Chriſti.* Reſp. quando Lutherus & Chemnitius propoſitionem ſacramentalem cum vulgaribus illis exemplis conferunt, non loquuntur de illa eccleſiaſtica: panis eſt corpus Chriſti; ſed de altera ἐγγράφῳ, qua ipſe Chriſtus uſus eſt: *hoc eſt corpus meum*, eam vocant *demonſtrativam*, *exhibitivam* & *ſynecdochicam*, quia δεικτικὸν ſubjecti loco poſitum notat utrumque complexum, prædicatum autem exprimit dignius & ſenſui minus obvium, id quod exemplis illis e communi loquendi forma petitis declarant.

Quid ſtatuendum de propoſitione: Panis eſt corpus Chriſti.

§. CXXXVII. Atque hæc dicta ſint de propoſitione ipſius Chriſti: *Hoc eſt corpus meum*, quod nulla transſubſtantiatio ex ea inferri vel elici poſſit. Quia vero ſcriptores eccleſiaſtici, tam veteres, quam recentiores frequenter utuntur illa altera: *Panis eſt corpus Chriſti*, ideo demonſtrandum, neque ex hac inferri poſſe transſubſtantiationem. Superius §. 94. monuimus, panem eſſe ac dici corpus Chriſti *ſacramentaliter*, hoc ſenſu, quod panis ſit ὄργανον μεταδοτικὸν, ſymbolum exhibitivum & ὄχημα, quo corpus Chriſti communicantibus diſtribuitur, & manducandum exhibetur, ſed id latius declarandum propter adverſarios. Bellarminus hoc loco ſatis confidenter ſcribit: *Si licet diſparatum de diſparato adfirmare, licebit eodem jure adfirmare de nihilo aliquid, de aliquo nihil, de luce tenebras, de tenebris lucem, de Chriſto Belial, de Belial Chriſtum.* Sed noviſſe debebat, nos non ſimpliciter & abſolute adſerere, quod diſparatum de diſparato adfirmate prædicetur vel prædicari poſſit, ſed de illis ſolum diſparatis hoc adſerimus, inter quæ unio quædam intercedit: quatenus diſparata extra unionem in ſua natura conſiderantur; eatenus adfirmate de ſe invicem nequaquam præ-

prædicantur: ſed quatenus in unione invicem copulantur, & unum quoddam conſtituunt, eatenus vere de ſe invicem prædicari poſſunt; dicendum igitur, quod prædicationum adfirmativarum fundamentum ſit vel unitas *eſſentiae*, quæ locum habet in prædicationibus logicis; vel unitas *exiſtentiae*, id eſt, unitas quædam vel unio extremorum. Diſparata non poſſunt de ſe invicem prædicari adfirmate reſpectu priore, quia per eſſentiam ſunt diſparata; bene autem poſſunt de ſe invicem adfirmate prædicari reſpectu poſteriore, quia per arctiſſimam unionem & ex ea ortam præſentiam invicem copulantur, & ratione illius unionis ſive unitatis de ſe invicem prædicari poſſunt, quod extra unionem nunquam fieret. Ex quo etiam intelligitur, exempla, quæ Bellarminus adfert, ut probet, diſparata de ſe invicem adfirmate non poſſe prædicari, eſſe aliena a regula; aliquid & nihil, lux & tenebræ, Chriſtus & Belial non ſunt ſimpliciter diſparata, ſed contraria, quæque in æternum non uniuntur, ut adfirmate de ſe invicem prædicari poſſint; alia vero ratio eſt panis & corporis Chriſti, quæ divina virtute unum ſacramentale conſtituunt, ideoque propter illam unionem ſine ulla transſubſtantiatione, ac ſine ullo tropo, de ſe invicem prædicantur. Declaramus hoc iisdem exemplis, quibus paulo ante uſi ſumus. I.) In prædicationibus perſonalibus duæ naturæ diſparatæ, divina ac humana, vere & realiter adfirmando de ſe invicem prædicantur propter unionem hypoſtaticam, ut veriſſime dicam: Deus eſt homo; & homo eſt Deus, ubi nec divinitas *eſſentialiter* mutatur in humanitatem, nec humanitas in divinitatem. Ideoque non notatur *eſſentialis* extremorum unitas, ſed *perſonalis* eorundem unio. Idem judicium eſto de propoſitionibus ſacramentalibus, in quibus itidem diſparatæ de ſe invicem adfirmate prædicantur ob utionem ſacramentalem, ſine ulla eſſentiali extremorum mutatione. Bellarminus regerit, *ex eo conſequi, vel quod non ſit duarum naturarum unio perſonalis, ſed nuda tantum* παράστασις, *vel quod etiam in ſacramento euchariſtiae ſit perſonalis unio panis & corporis.* Sed neſcit, quid loquatur. Collatio ſimilitudinem requirit, non omnimodam identitatem: modus prædicandi oritur ex identitate *generica*, nequaquam vero *ſpecificam* identitatem poſtulat. Tam vere de corpore prædicatur, quod ſit animatum, quam quod ſit quantum; interim tamen alio modo unita ſunt corpus & anima, quam corpus & quantitas. Poſſet autem ſubtilius contra hanc collationem aliquis inſurgere hoc modo: In prædicationibus perſonalibus non poteſt dici in *abſtracto*: divinitas eſt humanitas. Ergo nec in prædicationibus ſacramentalibus dici poteſt: panis eſt corpus Chriſti. Si eſſet tantum unio quædam inter panem & corpus, non poſſet dici: panis eſt corpus Chriſti; ratio, quia propter unionem in articulo de perſona Chriſti non poteſt dici: humanitas eſt divinitas. Ergo propoſitio illa: panis eſt corpus Chriſti, aliquid plus denotat, quam unionem, videlicet eſſentialem mutationem panis in corpus Chriſti. Hoc argumentum Bellarminus quidem præterit, ſed quia ab adverſario aliquo nobis objici poſſet, ideo hoc loco explicandum eſt. Reſpondemus igitur, de pane non ſimpliciter & abſolute, ſed in uſu ſacramentali prædicari, quod ſit corpus *Chriſti*, unde ſubjecto ſolet addi panis euchariſticus, panis benedictus, panis, quem frangimus &c. quam poſtremam limitationem apoſtolus uſurpat 1 Cor. X. 16. Quemadmodum igitur in *abſtracto* divina natura non prædicatur de humana & contra, ſed tantum in *concreto*, quod evidens argumentum eſt, unionem perſonalem eſſe cauſam, fundamentum ac fontem illarum prædicationum: ita quoque de pane euchariſtico non ſimpliciter & abſolute extra unionem & uſum ſacramentalem prædicatur, quod ſit corpus Chriſti, ſed in unione & uſu ſacramentali, quod eſt evidens argumentum, unionem ſacramentalem eſſe cauſam, fundamentum ac fontem illarum prædicationum: Si dicas, & veteres & recentiores abſolute quandoque pronunciare, quod panis ſit corpus Chriſti; reſpondemus, explicationem neceſſario addendam vel ſubintelligendam ex verbis inſtitutionis & pronunciato apoſtolico 1 Cor. X. 16. quod ſcilicet panis nec οὐ-

σιω-

σιωδῶς, nec σημαντικῶς tantum, ſed μυςικῶς in uſu ſacramentali ſit corpus Chriſti, hoc eſt, uti Paulus notanter & perſpicue loquitur, quod panis, quem frangimus, ſit κοινωνία corporis Chriſti. II.) Quia Chriſtus mediante flatu dedit apoſtolis Spiritum ſanctum, ideo recte dicitur: Flatus Chriſti eſt Spiritus ſanctus. Bellarminus hoc præfracte negat, ſed proponimus ei conſideranda duo argumenta. *Prius* hoc eſto: Quod apoſtolos tetigit, eſt Spiritus ſanctus; flatus Chriſti tetigit apoſtolos, ergo flatus Chriſti eſt Spiritus ſanctus, non quidem eſſentialiter, ſed propter unionem. *Poſterius* tale eſt: Si panis ideo vere dicitur a ſcriptoribus eccleſiaſticis corpus Chriſti, quia eſt κοινωνία corporis Chriſti, ſequitur, etiam flatum Chriſti vere dici poſſe Spiritum ſanctum, quia eſt κοινωνία Spiritus ſancti. Sed illud. Ergo & hoc. *Collationis* ratio manifeſta eſt, quia ut flatus Chriſti fuit non ſolum externum ſignum, ſed etiam ſymbolum & ὄχημα, per quod datus fuit diſcipulis Spiritus ſanctus; ita quoque panis eſt non ſolum externum ſignum, ſed etiam ſymbolum & ὄχημα, per quod datur corpus Chriſti. Nec negari poteſt, panem ideo dici corpus Chriſti, quia eſt κοινωνία corporis Chriſti, niſi quis velit diſerta verba apoſtoli rejicere. 1 Cor. X. 16. III.) Quia Spiritus ſanctus in baptiſmo Chriſti in corporali & viſibili ſpecie ſe manifeſtavit, ac ſuper Chriſtum deſcendit, ideo recte dicitur: columba eſt Spiritus ſanctus, non eſſentialiter, ſed propter peculiarem præſentiam & unionem. Negant Bellarminus & Piſtorius, hanc propoſitionem in ſcripturis inveniri, ſed opponimus eis hæc duo argumenta. Quod ſuper Chriſtum deſcendit, eſt Spiritus ſanctus; columba ſuper Chriſtum deſcendit, ergo columba eſt Spiritus ſanctus. Quod Johannes baptiſta vidit, eſt Spiritus ſanctus; columbam Johannes baptiſta vidit. Ergo columba eſt Spiritus ſanctus. Utriusque argumenti præmiſſæ diſertis verbis exſtant, apud evangeliſtas, Matth. III. 16. Marc. I. 10. Luc. III. 22. Joh. I. 32. IV.) Quia angeli in adſumtis formis corporeis hominibus ſæpius adparuerunt, ideo de illis recte dicitur, adſumtas illas formas fuiſſe Dei angelos. Bellarminus denuo negat, in bibliis hanc propoſitionem inveniri, ſed facili negotio ex illis deduci poteſt. Id quod viderunt ſancti Dei homines, fuerunt angeli. Atqui ſancti Dei homines viderunt adſumtas formas externas. Ergo adſumtæ illæ externæ formæ fuerunt angeli Dei. Idem judicium de viſionibus divinis. *Vidi Deum a facie ad faciem*, dicit Jacobus patriarcha Gen. XXXII. 2. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum*, dicit Eſaias c. VI. 1. At nihil aliud viderunt, quam formas externas ad tempus adſumtas. Ergo formæ illæ externæ dicuntur Deus non propter eſſentialem mutationem, ſed propter peculiarem præſentiam & unionem. Sic apoſtoli dicuntur *verbum vitae contrectaſſe & vidiſſe*. Joh. XX. 28. 1 Joh. I. 1. Atqui verbum vitæ ὁ λόγος in ſe ac per ſe inviſibilis, videtur igitur & contrectatur in humana natura, quam perſonaliter ſibi univit. V.) Quia Deus in vet. teſt. peculiari modo præſentiæ habitabat ſuper arcam propitiatorii in medio cherubim, ideo arca elevata recte dicitur Dominus exſurgere propter peculiarem Dei ad arcam præſentia. Monemus autem denuo collatione illorum exemplorum noſmet uti, non quaſi per omnia idem modus præſentiæ & unionis ſit in cœna, qualis præſentia & unio rerum inviſibilium cum externis viſibilibus ſymbolis eſt in adlatis exemplis. Sed ut probemus, diſparata de ſe invicem propter unionem adfirmate prædicari, ſi vel maxime unum non mutetur eſſentialiter in alterum (*).

§. CXXXVIII.

(*) Gregorius de Valent. tom. IV. diſp. 6. q. 3. punct. 2. §. 4. Claud. Sanctes de euchar. repet. VII. cap. 3. Thom. Bozius lib. XII. de not. eccleſ. cap. ult. Nicol. Villagagnonus libr. III. contra Calv. cap. 52. ſtatuunt, *manna non ſaporem tantum, ſed etiam ſubſtantiam ad votum comedentium mutaſſe, adeo ut ſi quis vellet comedere ovum, gallinam, ſaccharum &c. manna mox verteretur vel in ovum, vel in gallinam, vel in ſaccharum, idque putant ſignificari illis verbis*

Sap.

Teſtimonia patrum pro ſtabilienda transſubſtantiatione excutiuntur.

§. CXXXVIII. *Alteram* claſſem argumentorum pro transſubſtantiatione petiit Bellarminus ex teſtimoniis patrum, quæ inde usque a tempore apoſtolorum deducere conatur (*), lib. III. de euch.

Sap. XVI. 20. *ad quod quisque volebat, convertebatur*, μετεκιρνᾶτο, *id eſt, transtemperabatur, ut manna in eo fuerit typus transſubſtantiationis panis in corpus Chriſti in eucbariſtia.* Sed ab illis diſcedit Cornelius a Lapide comm. in cap. XVI. Exod. *Sententia hæc*, inquit, *nova eſt & caret ſolido fundamento. Verba enim ſcripturæ non loquuntur de ſubſtantiali, ſed de accidentali ſaporis converſione, alioquin non murmuraſſent Iſraëlitæ ob manna.* Num. XI. Idem tamen ſubjicit, *manna fuiſſe typum eucbariſtiæ non quoad transſubſtantiationem, ſed quoad accidentium remanentium vim & efficaciam, oſtendit enim ſapor mannæ, quo pacto poſſint accidentia panis & vini remanere & nutrire ſine illorum ſubſtantia. Itaque implicite & conſequenter ſapor alius atque alius in manna typus quoque fuit transſubſtantiationis, Sapor enim alius aliam ſubſtantiam comitari & indicare ſolet.* Sed nec hæc Cornelii ſententia probari poteſt. 1.) Miraculum illud, quod manna unicuivis omnem ſaporem pro lubitu ipſius exhibuerit, a Moſe non adnotatur. 2.) Ex libro Sapientiæ id probari nequit. 3.) Moſes certum ſaporis genus, videlicet ut ſimilæ cum melle, tribuit mannæ. 4.) Si manna exhibuit omnem ſaporem, cur Iſraëlitæ deſiderarunt cucumeres, pepones, allia, piſces, carnes? &c. 5.) Per coctionem & præparationem varios adquiſivit ſapores, ut exponitur Num. XI. 8. 6.) Si vel maxime de manna iſta omnia concederentur, tamen transſubſtantiatio panis in euchariſtia nondum etiam probata. GERHARDUS.

(*) Exſtiterunt quoque poſt BELLARMINUM complures alii ſcriptores Romanenſes, qui doctrinam eccleſiæ ſuæ de ſacra euchariſtia ex teſtimoniis patrum comprobare adniſi ſunt: Eminent ex iſtis JAC. DAVID. DE PERRON, pater purpuratus, itemque PETRUS NICOLIUS, portus regii theologus, JAC. NOVETUS, Ignatiani ordinis ſodalis, ANTONIUS ARNALDUS, theologus Sorbonicus, atque EUSEBIUS RENAUDOTIUS, auctores *perpetuitatis fidei*, de quibus ſigillatim heic agemus.

A cardinale PERRONIO ut dicendi faciamus initium, is varia in lucem publicam edidit ſcripta, PHILIPPO MORNÆO, Pleſſiaci domino, qui libros IV. *de eucbariſtia* poſteri ati tradidit, præcipue oppoſita. Huc ſpectat eiusdem *traité du ſaint ſacrement de l' eucbariſtie*, tribus conſtans libris, qui Pariſiis *MDCXXII.* in lucem prodiit. Reſtiterunt tamen ei, ex Reformatorum ordine, LE FAUCHEUR, in *traité de la céne au Seigneur*, MESTREZAT *de la communion de Jeſus Chriſt au ſacrement de l' euchariſtie*, & vel maxime EDMUNDUS ALBERTINUS in tribus libris *de eucbariſtiæ ſacramento*, Daventriæ *MDCLIV.* editis. Qui plura de Perronio eiusque controverſiis noſſe voluerit, adeat DU PINIUM in *bibliotheque des autheurs eccleſiaſt. tom. XVII.* in titulo *le cardinal du Perron p. 27. ſeqq.* edit. Amſtel. itemque CRUSIUM in *ſingularibus Pleſſiacis p. 116. ſeqq.*

Jam, quod ad auctores *perpetuitatis fidei* attinet, paucis notamus, primum inter eos locum occupaſſe PETRUM NICOLIUM, Janſenianorum, ut in Gallia vocantur, partibus addictum. Is enim ſcripto gallico: *l' office du ſaint ſacrement*, in uſum monialium portus regii compoſito ac Pariſiis *MDCLIX.* edito, libellum præfationis loco adiecit, in quo demonſtrare conatus eſt, eandem ſemper eccleſiæ de ſacris epulis fuiſſe ſententiam, nihilque heic unquam innovatum fuiſſe, vel innovari potuiſſe. Cum vero JO. CLAUDIUS, theologus Reformatus gallus, qui Pariſiis tum temporis verſabatur, reſponſionem illi opponeret, quæ, licet manu tantum ſcripta, per aliquod tempus in aliorum manibus verſaretur, omnium tamen celebraretur laudibus, noluit tacere NICOLIUS, ſed libellum modo memoratum Pariſiis *MDCLXIV.* denuo imprimendum curavit, hoc titulo inſignitum: *la perpetuité de la foy de l' égliſe catholique touchant l' eucbariſtie*, eidemque *refutationem reſponſionis* Claudianæ, tribus conſtantem partibus, adiecit. Ex altera vero parte CLAUDIUS, qui facile perſpiciebat, hanc pugnam non eſſe privatam, ſed ad omnem Reformatorum cœtum ſpectare, rurſus ſeſe oppoſuit adverſario ſuo, ediditque an. *MDCLXVI.* librum, hac inſcriptione inſignitum: *réponſe aux deux traités intitulés:* la perpetuité de la foy de l' égliſe catholique touchant l' euchariſtie; cui libro priorem *reſponſionem*, quæ prelum hactenus experta haud erat, adiunxit. Magnam hoc ſcriptum auctori ſuo

euch. c. 20. *Reſp.* in genere : 1.) ex ſola ſcriptura ſacra firma & immota argumenta in articulis fidei peti poſſunt, *exſtructi enim ſumus ſuper fundamentum prophetarum, & apoſtolorum.* Eph. II. 20. Thomas part. I. q. 1. art. 8. *Sacra doctrina auctoritate ſcripturae canonicae utitur proprie ex neceſſitate argumentandi, auctoritatibus autem aliorum doctorum eccleſiae, non quaſi arguendo ex propriis, ſed e probabilibus, innititur enim fides noſtra revelationi prophetis & apoſtolis factae, qui canonicos libros ſcripſerunt, non autem revelationi illi, ſi quae fuerat aliis doctoribus facta.* 2.) Patrum igitur vocem audimus, ſi conſentiat cum voce cœleſtis Patris in ſcriptura ſonantis, ipſimet namque hanc ſibi ſtatuerunt legem, ut oſtendimus in tract. de interpretatione ſcripturæ §. 91. Magnum illis honorem, uti par eſt, deferimus, non tamen in thronum Dei collocamus. 3.) Superius ex ipſis patribus noſtram luculenter confirmavimus ſententiam. 4.) Diſcernendi ſunt patres orthodoxi in eccleſia primitiva apoſtolicæ vicina, a ſcriptoribus pontificiis poſteriorum ſeculorum. 5.) Valde igitur audax eſt Bellarmini pronunciatum, quod patres a tempore apoſtolorum uſque ad Lateranenſe concilium transſubſtantiationem agnoverint, cum Lombardus lib. IV. ſent. diſt. 11. lir. A. oſtendat, ne ſuo quidem tempore definitum exſtitiſſe, *qualis ſit illa mutatio ſeu converſio*, de qua loquuntur veteres, *an formalis, an ſubſtantialis, an alterius generis? Definire*, ait, *non ſufficio.* Vixit autem Lombardus circa annum Chriſti 1170. 6.) Thomas part. III. q. 75. art. 2.

 men-

ſuo nominis famam peperit, nec quidquam ad illud regeſſit NICOLIUS, *perpetuitatis* auctor, ſed, ob rationes nobis prorſus incognitas, arena hac tum temporis diſceſſit.

In eius tamen locum mox ſucceſſerunt duo alii Goliathi, qui contra CLAUDIUM in ſcenam prodierunt, veritatem atque antiquitatem dogmatis de *transſubſtantiatione* vindicaturi. Alter erat JAC. NOVETUS, e ſocietate Jeſu, alter vero ANT. ARNALDUS, theologus Sorbonicus, Janſeniſtarum, quos vocant, partibus addictus, atque eapropter e Sorbona eiectus. Et NOVETUS quidem Claudio oppoſuit librum, ſub titulo: *la preſence de Jeſus Chriſt dans le ſacrement*, Pariſiis *MDCLXVII.* editum, cui mox CLAUDIUS reſpondit in *traité de l'eucbariſtie contre le P. Noüet*, Amſtel. *MDCLXVIII.* & Genev. *MDCLXIX.* eo quidem cum ſucceſſu, ut NOVETUS ad ſilentium redactus, nihil eidem poſſet opponere, niſi epiſtolam gallicam cal. Octobr. *MDCLXVIII.* ad Claudium exaratam, uti obſervat BAELIUS in *dict. hiſt. & crit. tom. II. p. m. 190. not. (b).* ANTONIUS vero ARNALDUS an. *MDCLXIX.* edidit opus XI. libris conſtans, cui titulum fecit: *la perpetuité de la foy de l'egliſe catbolique touchant l'eucbariſtie defendue contre le livre du ſieur Claude;* cui ANSELMI DE PARIS *diſſertationes de Jo. Scoto & Bertramo,* ſub finem ſunt adiectæ. Præcipuam tamen huius libri partem, qui communiter ARNALDO adſcribitur, NICOLIO, cuius ſupra fecimus mentionem, potius tribuendam eſſe, DU PINIUS obſervavit. Vid. eius *bibl. des auth. eccleſ. tom. XVIII. p. 118.* Hac occaſione CLAUDIUS, ſæpius iam nobis laudatus, cauſſam ſuam denuo propugnandam ſuſcepit, ediditque ann. *MDCLXX.* librum præſtantiſſimum, quem inſcripſit: *réponſe au livre de Monſr. Arnaud intitulé*: la perpetuité de la foy de l'egliſe catholique &c. in quo quidem libro Græcorum circa transſubſtantiationis doctrinam opiniones uberius expoſuit. Socium certaminis huius litterarii ſe eidem præbuit PETRUS ALLIXIUS, tum temporis paſtor Carentonienſis, poſtea eccleſiæ Anglicanæ presbyter & theſaurarius Saliſburienſis, qui ANSELMI DE PARIS diſſertationes modo memoratas examini ſubiecit in *reponſe aux diſſertations, qui ſont a la fin du livre de Monſr. Arnaud.* Neque tamen ſic tacuerunt duumviri iſti ſupra commemorati, ARNALDUS nimirum atque PARISIUS, ſed CLAUDIO atque ALLIXIO alia pro tuendis eccleſiæ Romanæ placitis oppoſuerunt ſcripta, quibus ſe adiunxit NICOLIUS, qui recuperatis viribus contra CLAUDIUM denuo decertavit. Omnia iſta ſcripta, quæ heic enarrare nolumus, in *quatuor* tomos fuerunt digeſta atque Pariſiis ann. *MDCCIV.* iunctim edita, ſub titulo: *la perpetuité de la foy de l'égliſe catbolique.* Novum deinceps tomum Pariſiis *MDCCXI.* typis exſcriptum operi huic famoſo adiecit EUSEBIUS RENAUDOTIUS, de cuius ſcriptis infra ad finem §. CXL. in peculiari nota plura dicemus.

mentionem facit quorundam, qui poſuerint, *quod ſubſtantia panis & vini maneat.* Innocentius libr. IV. de myſt. cap. 9. *Fuerunt, qui docerent, quod; ſicut poſt conſecrationem vera panis remanent accidentia, & ſic etiam vera panis maneat ſubſtantia, quia ſicut ſubjectum non poteſt ſubſiſtere ſine accidentibus, ſic accidentia non poſſunt exiſtere ſine ſubjecto.* 7.) De Scoto homine acutiſſimo & doctiſſimo fatetur Bellarminus lib. III. de euch. c. 23. §. unum tamen, *quod non noverit conſenſum illum patrum,* nimirum, quia talis non erat. 8.) Caſſander in conſult. pag. 66. transſubſtantiationem *& nomine & re novam* eſſe fatetur. Eraſmus in adnot. 1 Cor. VII. p. 327. *In ſynaxi transſubſtantiationem ſero definivit eccleſia, diu ſatis erat credere, ſive ſub pane conſecrato, ſive quocunque modo adeſſe Chriſti corpus.* Quomodo igitur transſubſtantiationis dogma de catholico patrum conſenſu gloriari poteſt? Gregorius de Valent. lib. I. de præſent. Chriſti in euchar. c. 10. p. 381. §. denique agnoſcit, *patres obſcurius de transſubſtantiatione locutos eſſe atque ſimplicius, quia putabant ſe non niſi catholice a catholicis poſſe intelligi, & ne myſterium irridendum infidelibus exponerent, ſi in ſermonibus popularibus ſententiam ſuam explicaſſent.* At ſi obſcurius de hac quæſtione locuti ſunt patres, quomodo ad ipſorum conſenſum provocari poterit? 9.) Mutatio ſymbolorum ſacramentalium, cujus patres mentionem faciunt, eamque vocant μετάληψιν, μεταβολὴν, μεταποίησιν, μετουσίαν, &c. nequaquam ſignificat nudam ſaltem nominum permutationem, otioſam relationem, ſignificativam corporis & ſanguinis Chriſti abſentis repræſentationem, ad quam accedat virtus ſpiritualis in illis, qui fide ſacramentum accipiunt, ut volunt Calviniani, nec ſignificat eſſentialem converſionem elementorum in corpus & ſanguinem Chriſti, qualis fuit aquæ Canantæ in vinum mutatio, ut volunt pontificii; ſed βελτίωσιν tranſlationem elementorum in alium ac nobiliorem ſtatum, ita ut panis ſit ac maneat ratione ſubſtantiæ, quod ante conſecrationem fuit, ſed juxta inſtitutionem & promiſſionem Chriſti virtute ejusdem fiat quiddam amplius, quod antea non erat, videlicet ſymbolum ſacramentale, per quod diſtribuatur corpus Chriſti omnibus ſacramento utentibus, vel ut Paulus loquitur, κοινωνία corporis Chriſti. Hunc eſſe genuinum ſenſum veterum, patet ex eo, quia unionem ſacramentalem panis & corporis conferunt cum unione perſonali duarum naturarum, cum tamen una natura non ſit mutata vel converſa in alte m, ut vidimus ſuperius, & quia in aqua baptiſmi talem mutationem fieri ſtatuunt, quæ tamen non eſt eſſentialis, ſed ſacramentalis, ut paulo poſt videbimus. 10.) Id ipſum comprobat genuina explicatio vocum, quibus in hoc myſterio utuntur. Μεταποιήσεως vocabulum a Damaſceno libr. IV. orth. fid. cap. 14. uſurpatum idem ſic declarat, quod panis & vinum παραλαμβάνεται *adſumuntur, novit enim Deus* (inquit) *humanam infirmitatem, quod complura uſu non trita adverſatur moleſte ferens, adſueto igitur condeſcenſu uſus per conſueta naturae ea facit, quae ſunt ſuper naturam.* Μετουσία in hoc myſterio ſignificat μετοχὴν participationem a verbo μετεῖναι participare. Juſtinus apolog. I. pro chriſt. pag. 39. *Vereamini ea, quae vobis & veſtris diis inſunt, ea illis tribuere,* ὧν οὐδὲν οὐδ' ἐπὶ πόσον μετουσία ἐςὶ, *qui ne tantillum quidem de illis ſceleribus participant.* Euſebius lib. VIII. demonſt. evang. pag. 241. edit. græcæ: *Iis, qui ex hominibus profecti ſunt, & ad eum virtutis gradum pervenerunt, quem natura mortalis contingere non poteſt, ſatis ſuperque fuerit, ſi quando* εἰς μετοχὴν καὶ μετουσίαν *in partem & communicationem quandam* (ita tranſtulit Donatus Veronenſis edit. lat. p. 398.) *adſumti ejus, qui dixit: Sancti eritis, quoniam ego ſanctus Dominus.* In liturgia Jacobi circa finem: *Largitus es nobis Domine Deus ſanctificationem* ἐν τῇ μετουσίᾳ *in perceptione* (ita vertit interpres) *ſanctiſſimi corporis, & pretioſi ſanguinis unigeniti filii tui.* Pachymeres in cap. V. Dionyſ. de eccleſ. hierarch. *poſt baptiſmum* ἐν μετουσίᾳ τῆς θείας εὐχαριςίας γινόμενοι, ſic vertit, *divinae euchariſtiae participes facti.* In ſacris literis vox hæc nuſpiam occurrit. Xenophon libr. VIII. παιδ. itidem utitur pro participatione,

ommunicatione, πεποίηκε Πέρσαις κ̀ πε-
ἐῖναι μετουσίαν. Grammaticis nomina
ιαςικὰ vocantur, quæ participationis ſi-
itionem incluſam habent, a nonnullis ma-
terialia dicta, ut λίθινος, ξύ-
ies. λινος, σάρκινος &c. 11.) Vox
ſpeciei, qua itidem veteres in ho:
io utuntur, nequaquam transſubſtantiatio-
iſert, quia τὴν φύσιν & τὸ εἶδος conjun-
ut ex Theodoreto dial. II. ſuperius oſten-
Luc. III. 22. *Spiritus ſanctus deſcende-
ει σωματικῷ corporali ſpecie ſicut colum-*
ιilip. II. 6. & 7 Chriſtus dicitur ἐν ὁμοιώ-
ἀνθρώπων γενόμενος, κ̀ σχήματι εὑρεθεὶς
θρωπος, ex quo nemo colligat, nudam
ſpeciem humanæ naturæ ſine veritate ſub-
in Chriſto fuiſſe. Auguſtana confeſſio
nque apologia itidem ſano & orthodoxo
oce ſpeciei utuntur. Lutherus in cap. VI.
*pecies Domini & Dominus recte pro eo-
ccipiuntur: ſic corpus Domini & panis
pro uno accipiuntur, ut qui panem il-
erit, corpus Chriſti ediſſe dicatur, ſicut
ſe Dominum vidiſſe dicit, cum ſpeciem
viderit.* Neve quis obvertat, ex timidi-
opter adverſarios pontificios eandem uſur-
, notandum eſt, ejusdem uſum apud Zwin-
n ſubſcript. colloq. Marpurg. Oecolampa-
ı Joh. pag. 85. Bullingerum in cap. VI.
ıque alios occurrere.

. §. CXXXIX. Atque hæc in
teſti- genere de patrum teſtimoniis dicta
ſpecie ſint, percurramus potiora, quæ
utur. Bellarminus urget in ſpecie. I.) Ju-
e-
tini. ſtinus in apol. II. dicit, *panem
prece verbi Dei ſanctificatum eſſe
Domini.* Reſp. ecquis noſtrum hoc ne-
ıg. 76. vocat ἄρτον εὐχαριςηθέντα, pa-
quo gratiae actae ſunt (vertit interpres)
benedictum & ſanctificatum, non autem
bſtantiatum, ibidem poſt ſanctificationem
ıat adeſſe panem, ſed negat eſſe commu-
nem. Adhibet etiam ſimilitudinem,
ansſubſtantiationi fortiſſime adverſatur.
imodum per verbum Dei caro factus
σαρκοποιηθεὶς *ſervator noſter Jeſus Chriſtus,
& carnem & ſanguinem ſalutis noſtrae cauſa
habuit, ad eundem modum etiam eam, in qua
per preces verbi ejus ab ipſo profecti gratiae ſunt
actae, alimoniam* τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριςηθεῖσαν τροφήν, *unde ſanguis
& caro noſtra per transmutationem aluntur,
incarnati illius Jeſu carnem & ſanguinem eſſe
edocti ſumus.* Finge cum Bellarmino, panis
ſubſtantiam in corpus Chriſti converti, & hæc
collatio bipatentes fores Marcionitis & Eutychia-
nis aperiet. Langus, ſcriptor pontificius, in
hunc Juſtini locum commentatus, nullam trans-
ſubſtantiationem in eo invenire potuit, unde in-
dices expurgatorii Belgicus p 76. & Hiſpanicus
fol. 140. eradi ea jubent. II.) I-
renæus libr. IV. cap. 34. *Quomo-* 2.) *Irenæi.*
*do conſtabit eis eum panem, in
quo gratiae actae ſunt, eſſe corpus Domini ſui?*
Bellarminus ſubjungit, *panem conſecratum non
poſſe eſſe corpus Domini ſine mutatione eſſentiali
panis in corpus.* Reſp. panem conſecratum eſſe
corpus Domini, Irenæus adſerit, & nos cum
ipſo, ſed panem eſſentialiter in corpus Domini
mutari, Irenæo in mentem non venit. Vocat
panem, in quo gratiae actae, hoc eſt, ut Bel-
larminus libr. II. de euchar. cap. 6. circa finem
recte explicat, *panem ſanctificatum, & factam
euchariſtiam*, ut Juſtinus loquebatur, ἄρτον εὐ-
χαριςηθέντα, τροφὴν εὐχαριςηθεῖσαν, cre-
dibile enim eſt, Irenæum eadem græca voce u-
ſum, quam interpres non potuit reddere una
voce, ſed per circumlocutionem expreſſit: pa-
nem illum vocat corpus Domini, hoc eſt, ſe-
cundum explicationem Paulinam, κοινωνίαν cor-
poris Domini. Ibidem: *Panis percipiens invoca-
tionem Dei* (non transſubſtantiatus) *jam non
communis panis eſt*, (eſt & manet panis, ſed
non ſolus ſive communis) *ſed euchariſtia dua-
bus rebus* (non uno Chriſti corpore) *conſtans,
re terrena & cæleſti.* III.) Ter-
tullianus libr. IV. adv. Marc. *Ac-* 3.) *Tertulliani.*
*ceptum panem corpus ſuum facit
dicendo: hoc eſt corpus meum.* At *quomodo*
(inquit Bellarminus) *potuit panis fieri corpus
ſine ſui mutatione?* Reſp. fecit panem ſuum cor-
pus

pus, non transſubſtantiando, ſed benedictione divina ſacramentaliter corpus ſuum eidem uniendo. Argumentum Bellarmini ex hoc loco eſt a non diſtributo ad diſtributum, ſive a genere ad ſpeciem adfirmate, *facere panem corpus* Tertulliano non ſignificat ſimpliciter & abſolute *transſubſtantiare*, ſed facere, ut panis ſit corporis ſacramentum, ſic enim immediate ſubjungit, *hoc eſt corpus meum dicendo, hoc eſt, figura corporis mei*; & libr. I. adv. Marcion. c. 14. p. 350. edit. Commel. *Nec panem reprobavit, quo ipſum ſuum corpus repraeſentat.* Libr. III. adv. Marcion. c. 19. p. 396. *Venite, mittamus lignum in panem ejus, utique in corpus, ſic enim Deus in evangelio quoque veſtro* (hoc eſt, Lucæ, quod recipiebant Marcionitæ) *revelavit, panem corpus ſuum adpellans, ut & hinc jam eum intelligas corporis ſui figuram pani dediſſe, cujus retro corpus in panem prophetis figuravit, ipſo Domino hoc ſacramentum*
4.) *Cypriani.* *poſtea interpretaturo.* IV.) Cyprianus ſerm. de cœna Domini: *Panis iſte, quem Dominus diſcipulis porrigebat, non effigie, ſed natura mutatus omnipotentia verbi factus eſt caro.* Reſp. non ſatis conſtat, an Cyprianus illius ſermonis ſit auctor, quod non ſolum Pammelius & Sixtus Senenſis lib. IV. biblioth. ſed & Bellarminus ipſe aperte negat libr. II. de euchar. c. 9. §. Extat. Videamus tamen, quid in illo ſermone ſubſidii inveniant transſubſtantiatores. Præcedit in verbis hujus ſermonis: *Ante verba cibus ille communis* (panis) *tantum nutriendo corpori commodus erat, & vitae corporalis ſubſidium miniſtrabat, ſed ex quo a Domino dictum eſt: Hoc facite in meam commemorationem, haec eſt caro mea, & hic eſt ſanguis meus, quotiescunque his verbis & hac fide actum eſt, panis iſte ſubſtantialis, & calix benedictione ſolenni ſacratus ad totius hominis vitam ſalutemque proficit, ſimul medicamentum & holocauſtum*, ubi obſerva panem benedici, conſecrari, non transſubſtantiari, item ſubſtantiam ſymbolorum externorum non mutari, manere cuique ſuam corporis nutriendi virtutem, alendæ animæ gratiam ex verbo ſupervenire. Vox ergo *naturae* non debet ſumi pro ſubſtantia, ſed pro uſu & virtute. Sic in baptiſmo natura noſtra mutatur, neque enim amplius φύσει ſumus filii iræ, ſed reddimur Dei filii ex Deo geniti, & tamen eadem manet ſubſtantia (*). Paulo poſt ſequitur: *Sicut in perſona Chriſti humanitas videbatur, & latebat divinitas: ita ſacramento viſibili* (quod neceſſario de externis ſymbolis pane & vino intelligitur) *ineffabiliter ſe divina infudit eſſentia, ut eſſet religioni circa ſacramenta devotio.* At num humana natura converſa in deitatem? num præſentia divinitatis humanitatem in Chriſto abſumſit? Explicamus ergo dictum Cypriani ex Ambroſio libr. de iis, qui initiantur myſt. cap. 9. *Nos agnoſco uſum naturae, ſed excellentiam gratiae* (**); & ex Beda in Epiphan. in hom. hyem. *Panis & vini natura in ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti ineffabili Spiritus ſanctificatione transfertur*, ut ſit ſenſus, *panis natura mutatus*, id eſt, ultra naturam & naturales proprietates evectus, ut ſit *κοινωνία* corporis Chriſti. Concludit Cyprianus illum ſermonem: *Haec quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, ſed fide ſincera panem ſanctum frangimus & partimur, dum quod divinum & humanum eſt diſtinguimus & ſeparamus, itemque ſimul ſeparata jungentes unum Deum & hominem confitemur.* Non eſt ergo, quod adverſarii vim faciant in vocabulo *naturae*. Conimbricenſes libr. II. phyſ. Ariſt. c. 1. q. 1. notant, *vocabulum naturae non ſolum eſſentiam, ſed & naturales rei proprietates notare, & quando*

(*) Vox *naturæ* accipitur pro rei proprietate. Natura panis eſt nutrire, quia hic eſt uſus ejus ordinarius. Panis ergo mutatur natura, cum non amplius deſtinatur in uſum menſæ communis, ob quem factus ac præparatus fuit, ſed potenti dominicæ inſtitutionis verbo ad eam dignitatem elevatur, ut ſit medium, per quod Chriſti corpus nobis manducandum datur. GERHARDUS.

(**) Ubi loquitur de baptiſmo, in quo nullam fieri aquæ ſubſtantialem mutationem, adverſarii concedunt. GERHARDUS.

quando pro rei quidditate ſeu eſſentia ponitur, tunc nihilominus tale diſcrimen inter eſſentiam, quidditatem, & naturam intercedere, quod eſſentia importet ordinem ad eſſe rei, cujus eſt, quidditas ad definitionem, qua, quid res ſit, explicatur, natura ad operationem. Quando igitur auctor illius ſermonis dicit, *panem natura mutatum*, id ex antecedentibus & conſequentibus ſic explicandum, quod ultra naturales proprietates evectus, ſit corporis Chriſti ſymbolum; per panis naturam non ipſam panis ſubſtantiam, ſed novam ac ſingularem ejusdem proprietatem, qualitatem ac conditionem, ſeu ſtatum & uſum ſupernaturalem intellexit, quo modo vocabulum *naturae* in ſacris & profanis ſcriptoribus ſæpe pro qualitatibus & accidentibus uſurpatur, ſicut natura humana per peccatum dicitur eſſe corrupta, & 2 Petr. I. 4. *divinae naturae conſortes facti* dicimur, cum antea eſſemus *natura filii irae*, Eph. II. 3. ut panem non effigie, ſed natura mutari nihil aliud ſit, quam panem in priori quidem eſſentia & forma externa manere, (quod Irenæus, Theodoretus, Gelaſius & alii ex veteribus manifeſte adſerunt) naturam tamen priorem, qua ad alendum tantummodo corpus fuit deſtinatum, non amplius manere, cum uſum longe alium, videlicet ſacramentalem, habeat. Si Bellarmino hæc reſponſio noſtra non ſatisfacit, opponimus ei, quod ipſemet libr. II. de euchar. cap. 27. diſputat, *per naturam panis non intelligendam eſſe internam panis ſubſtantiam, ſed exteriorem naturam et proprietates accidentium.* V.) Cyrillus Hieroſol. catech. IV. myſtag. *Aquam mutavit in vinum, & non erit dignus, cui credamus, quod vinum in ſanguinem transmutarit? En realem mutationem*, inquit Bellarminus (*). Et paulo infra: *Sub ſpecie panis datur tibi corpus, & ſub ſpecie vini datur tibi ſanguis. En accidentia panis, quae remanent*, inquit Bellarminus. Et infra: *Hoc ſciens & pro certiſſimo habens, panem hunc, qui vocatur a nobis, non eſſe panem, etiamſi guſtus panem eſſe ſentiat. En* (inquit Bellarminus) *abſentiam ſubſtantiae panis, manente colore & ſapore, & proinde integram trans-*

5.) Cyrilli Hieroſolymitani.

(*) Non tantum cardinalis BELLARMINUS, contra quem heic diſputat GERHARDUS, ſed & *perpetuitatis* auctores, ſingulatim ANSELMUS de PARIS *tom. IV. p. 19.* itemque FRANCISCUS BLANCHINIUS in *notis ad* ANASTASIUM, cuius ſplendidam editionem Romæ edidit, *tom. II. f. 179.* & cumprimis ANTONIUS AUGUSTINUS TOUTTEE, monachus in Gallia Benedictinus e congregatione S. Mauri, qui novam Cyrillianorum operum editionem, pereruditis notis & diſſertationibus inſtructam, Pariſiis *MDCCXX.* in fol. evulgavit, in argumento de ſacra cœna ad CYRILLUM Hieroſolymitanum provocarunt, atque ex eodem ſententiam eccleſiæ Romanæ comprobare ſunt adniſi. Scripſerat olim CHRISTOPH. MATTH. PFAFFIUS, cancellarius Tubingenſis, in *diſſertat. de oblatione veterum eucharistica, ſententiam* CYRILLI *placitis eccleſiæ Romanæ proximam eſſe.* Diſplicuit hoc eruditiſſimo TOUTTAEO, qui in *diſſertatione III. Cyrilliana, cap. XII. fol CCXXXIV.* comprobare conatus eſt, ſententiam CYRILLI doctrinæ, quam cultus Romani doctores tuentur, non proximam tantum, ſed *geminam a ſimillimam* eſſe. Hinc occaſio nata laudatiſſ. PFAFFIO, conſcribendi *diſſertationem apologeticam de ſententia Cyrilli Hieroſolymitani in articulo de ſacra cœna*, quæ Tubingæ *MDCCXXI.* prodiit, prorſusque egregia eſt. Vindicavit in ea CYRILLI ſententiam de ſacra cœna, oſtenditque, eandem placitis Romanenſium duntaxat quoad *verba*, neutiquam vero quoad *ſenſum* proximam eſſe, ac revera a doctrina eccleſiæ Romanæ penitus differre. Præeuntes heic ſibi habuit PFAFFIUS theologos reformatos eoſque doctiſſimos, DANIEL. CHAMIERUM, JO. CLAUDIUM, EDMUND. ALBERTINUM, MATTH. LARROQUANUM, JAC. BASNAGIUM, aliosque, quos ſupra iam commemoravimus. Cumprimis vero laudari heic meretur SALOMON DEYLINGIUS, qui in *obſervat. miſcell. exerc. II. §. XXXII. p. 164. ſeqq.* brevem atque adcuratam inſtituit inquiſitionem: *an* CYRILLUS *pontificiorum erroribus circa ſacram eucharistiam faveat nec ne?* Jungi tamen eidem meretur ven. JO. RUDOLPH. KIESLINGIUS in *hiſtoria concertationis Græcorum Latinorumque de transſubſtantiatione in ſacræ eucharistiæ ſacramento, cap. III. §. IX. p. 72. ſeqq.* ubi CYRILLI *Hieroſol. vindicatur ſententia.*

tranſſubſtantiationem. Reſp. mutatio illa panis in Chriſti corpus (*) eſt *ſacramentalis*, non *eſſentialis*, teſte Gelaſio & Theodoreto. Nec Cyrillus dicit, nudam ſpeciem adeſſe, quod volunt pontificii. Si licet ex vocabulo *ſpeciei* colligere ſubſtantiæ deperditionem, eodem modo ex vocabulo *ſpeciei* licebit colligere aliorum accidentium amiſſionem, cum tamen Innocentius III. libr. IV. de myſt. miſſæ cap. 9. non ſolum accidentales, verum etiam naturales proprietates remanere pronunciat, videlicet *paneitatem, quae ſaturando famem expellit, & vinitatem, quae ſatiando ſitim exſtinguit.* Quod autem *ſpeciei* vox non excludat ſubſtantiam panis, præter ea, quæ ſuperius adduximus, manifeſte probat locus Ambroſii libr. de iis, qui initiantur myſt. cap. 9. *Ipſe clamat Dominus Jeſus: hoc eſt corpus meum. Ante benedictionem verborum cæleſtium alia ſpecies nominatur, poſt conſecrationem corpus ſignificatur;* ubi ſpecies omnino includit ſubſtantiam, cum ante conſecrationem panis & vini ſubſtantiam adeſſe, ipſimet pontificii adſerant. Porro quod Cyrillus adſerit, panem poſt conſecrationem non eſſe panem, id ex Juſtino & Irenæo explicandum, quod non amplius ſit communis, nudus ac ſolus panis, ita enim ſubjungit Cyrillus: *Ne conſideres tanquam panem nudum & nudum vinum, corpus enim eſt & ſanguis Chriſti, ſecundum ipſius Domini verba.* Iisdem verbis catech. III. de aqua baptiſmali utitur: *Non tanquam aquae ſimplici ſtudeas huic lavacro, ſed ut ſpirituali gratiae, quae cum aqua detur.* De chriſm. ibidem: *Quemadmodum panis euchariſtiae poſt ſancti Spiritus invocationem non amplius eſt panis communis, ſed eſt corpus Chriſti: ſic & ſanctum hoc unguentum non amplius eſt unguentum nudum neque commune, poſtquam jam conſecratum eſt.* Collige: ut aquæ, ut unguenti ſubſtantia non tollitur per conſecrationem, ita nec panis euchariſtici. Idem catech. V. myſt. *Panis iſte ſanctus ſuperſubſtantialis dicitur, eo quod ſubſtantiam animae confirmet.* VI.) Ambroſius libr. de iis, qui initiantur *6.) Ambroſi.* myſt. c. 9. *Quantis utimur exemplis, ut probemus non hoc eſſe, quod natura formavit, ſed quod benedictio conſecravit? majoremque vim eſſe benedictionis, quam naturae, quia benedictione etiam ipſa natura mutatur?* Reſp. natura panis benedictione mutatur, non ut ſubſtantia ejus intereat, ſed ut in ſacramentum corporis Chriſti tranſeat: ſic enim explicat ſe ipſum Ambroſius libr. IV. de ſacramentis c. 4. *Vides, quam operatorius ſit Chriſti ſermo. Si ergo tanta vis eſt in ſermone Chriſti, ut inciperent eſſe, quae non erant* (in creatione), *quanto magis operatorius eſt, ut ſint, quae erant, & in aliud commutentur.* Nota, *ut ſint, quae erant*, ſcilicet ratione ſubſtantiæ, *& in aliud commutentur*, ſcilicet ratione uſus ſacramentalis. Lanfrancus hoc

(*) Tota diſputatio redit ad ſenſum vocis *μεταβολῆς* & *μεταβάλλειν*, ex qua cœtus Romani doctores *mutationem* ſymbolorum euchariſticorum *ſubſtantialem* comprobare adnituntur. CYRILLUS enim *loco* ſupra *excitato* mutationem ſymbolorum in conſecratione euchariſtiæ factam, adpellat *μεταβολήν*. Verum probe notandum, perperam ſupponi a diſſentientibus, ac ſi vox *μεταβολὴ* Græcis nihil aliud ſignificet, *niſi ſubſtantiæ unius in alteram converſionem.* Tam amplus enim eſt vocis huius ſignificatus, ut quamvis nonnunquam *ſubſtantialem* mutationem denotet, ſæpius tamen, immo plerumque nonniſi accidentalem, nimirum qualitatum, conditionis, aut ſtatus mutationem indicet. Exempla ex patribus dederunt SUICERUS, in *theſauro eccleſiaſt. tom. II. f. 347. 348.* & DEYLINGIUS *loc. cit. p. 167, 168.* Atque hæc eſt, quam CYRILLUS aliique patres intellexerunt, mutatio *accidentalis*, quæ in ſacra cœna duplici fit ratione: primum per *ſeparationem*, quatenus panis & vinum, cum hactenus vulgaris & communis uſus fuerint, ab huiusmodi uſu ſeparantur, atque ad uſum ſacrum deſtinantur; deinde per ipſam *unionem*. Quando enim panis cum corpore, vinum cum ſanguine Chriſti unitur, fit quoque mutatio quædam, non quidem *ſubſtantialis*, ſed *accidentalis*, ſiquidem panis poſt conſecrationem non amplius eſt merus panis, ſed panis cum corpore Chriſti unitus. Hinc ANT. AUG. TOUTTÆUS, ſupra nobis laudatus, argumenti huius infirmitate deprehenſa, ingenue faſſus eſt, *ſe in nudo & ſolo tranſmutationis vel μεταβολῆς vocabulo præſidium non ponere.* Vid. eiusdem *differtat. III. Cyrill. fol. 220.*

ſtimonium non potuit aliter eludere, quam ɛret, *verba illa non reperiri in Ambroſio*, ia hoc non conſiſtit, cum etiam in jure co adlegentur cap. panis eſt in altari. . de conſecrat. ideo Petrus a Soto dicit, naneant, ſcilicet *in aliud mutata*, ſed Am- s expreſſe dicit, *ut ſint*, *quae erant*, *&* d *mutentur*. Bellarminus libr. II. de eu- ap. 14. ſic conatur elabi, *ut ſint extrinſe- ue erant*, *non autem intrinſecus*, id ve- mplo, quod Ambroſius ibidem ſubjungit, ſte repugnat. *Tu ipſe eras*, *ſed eras ve- atura. Poſteaquam conſecratus es*, (per num) *nova creatura eſſe cœpiſti. Vis quam nova creatura?* Omnis, *inquit us*, in Chriſto nova creatura eſt. *Acci-), quemadmodum ſermo Chriſti creaturam mutare conſueverit*, *&* *mutat*, *quando inſtituta naturae;* ex quo colligitur, pa- vinum in ſacra cœna mutari non ſubſtan- id qualitate & uſu: quemadmodum & nos iſmo mutamur non ſubſtantia, ſed qua- proinde quod Ambroſius dicit, *naturam per benedictionem*, per id exponendum iod hoc loco dicit, *ſermonem Chriſti mu- ſtituta naturae*. Panis per naturam ad vi- rporis alendam inſtitutus eſt, ſed ſermo mutat hoc inſtitutum, ut panem eucha- n non ſatietatis, ſed ſignificationis cauſa ſumamus, ſicut loquitur canon Nicænus. VII.) Gregorius Nyſ- ſenus orat. magna catech. c. 37. *Recte Dei verbo ſanctificatum pa- Dei verbi corpus credimus immutari.* tea: *Haec autem tribuit virtute benedictio- illud* (corpus Domini) *rerum*, *quae vi-* (panis & vini) *naturam mutans*. Reſp. modo intelligenda ſunt verba Gregorii i, quo Ambroſii verba expoſuimus. In e ſancto baptiſm. pag. 257. edit. Baſil. ſe diſerte explicat: „ Ne contemnas divi- lavacrum, neque id tanquam commune pter uſum aquæ parvi facias, & levi mo- ro ducas. Nam id, quod operatur, ma- m eſt, & ab illo mirabiles exiſtunt effe- . Nam & altare hoc ſanctum, cui adſi-

regorii eni.

„ ſtimus, lapis eſt natura communis, nihil dif- „ ferens ab aliis cruſtis lapideis, ex quibus pa- „ rietes noſtri exſtruuntur, & pavimenta exor- „ nantur: ſed quoniam Dei cultui conſecratum „ ac dedicatum eſt, ac benedictionem accepit, „ menſa ſancta, altare immaculatum eſt, quod „ non amplius ab omnibus, ſed a ſolis ſacer- „ dotibus, iiſque venerantibus contrectatur. „ Panis item panis eſt initio communis, ſed ubi „ eum myſterium ſacrificaverit, corpus Chriſti „ & dicitur & eſt, eodem modo vinum, cum „ ſit res exigui pretii ante benedictionem, poſt „ ſanctificationem, quæ a Spiritu procedit, u- „ trumque eorum excellenter operatur. Eadem „ item verbi vis etiam ſacerdotem auguſtum & „ venerandum facit, novitate benedictionis a „ communitate vulgi ſegregatum &c. „ Col- lige: ut benedictio & vis verbi non abolet ſub- ſtantiam aquæ, altaris aut ſacerdotis: ita nec pa- nis & vini in euchariſtia. VIII.) Gaudentius tract. II. de Exod. *Ipſe naturarum creator & Do- minus*, *qui producit de terra panem*, *de pane rurſus*, *quia & poteſt & promiſit*, *efficit pro- prium corpus*, *& quia de aqua vinum fecit*, *de vino ſanguinem ſuum facit*. Reſp. cur ergo Thomas hanc theſin reprobat, de pane fit cor- pus Chriſti, part. III. q. 75. art. 8. *Non poteſt proprie dici*, (ait) *quod de non ente fiat ens*, *vel quod de pane fiat corpus Chriſti*. Gaudentius fuit Ambroſii, Cyrilli, & Nyſſeni coætaneus, ejus ergo dictum ex illis auctoribus explicamus: imo ipſe Gaudentius ſui ipſius interpres opti- mus, ſic enim ibidem: *In hac veritate*, *qua ſ- mus*, *unus pro omnibus mortuus*, *& idem per ſingulas eccleſiarum domos in myſterio panis & vini reficit immolatus*, *vivificat creditus*, *con- ſecrantes ſanctificat conſecratus*. Item: *Recte vini ſpecie ſanguis ejus exprimitur*, *quia cum ipſe in evangelio dicit:* Ego ſum vitis vera, *ſatis declarat*, *ſanguinem ſuum eſſe omne vinum*, *quod in figura paſſionis ejus offer- tur*. IX.) Chryſoſtomus hom. LXXXIII. in Matth. *panem im- mutari*; hom. de euch. in encœn. *myſteria conſumi corporis ſubſtantia* adſerit. Reſp. Bel- lar-

8.) *Gaudentii.*

9) *Chryſoſtomi.*

larminus alibi ſæpe contendit, auctorem illius operis in Matthæum non eſſe Chryſoſtomum. Sixtus Senenſis libr. VI. biblioth. adnot. 152. monet, *non eſſe concionatorum verba ſemper eo rigore accipienda, quo primum ad aures auditorum perveniunt, cum multa per hyperbolen enuncient & inculcent, vel occaſione locorum, perſonarum, temporum adducti, vel adfectionum impetu, vel orationis curſu abrepti, idque Chryſoſtomo interdum contingere concludit.* Idem Chryſoſtomus hom. LXXXIII. in Matth. comparat panem euchariſtiæ *cum aqua baptiſmatis.* At in baptiſmatis aqua nulla fit transſubſtantiatio. Verba, quæ Bellarminus urget, hæc ſunt: *Non ſunt humanae virtutis haec opera, miniſtrorum nos ordinem tenemus, qui vero haec ſanctificat, & transmutat,* (in Græco eſt μετασκευάζων *praeparat, transinſtrumentat* proprie, id eſt, ſpiritualium rerum organa facit) *ipſe eſt.* Idem homil. LXI. ad pop. Antioch. *carne dentes infigi* adſerit, *linguam ejus ſanguini rubeſcere,* qua *hyperbole* veritatem præſentiæ, nequaquam vero transſubſtantiationem adſtruit.

10.) Auguſtini. X.) Auguſtinus citante Beda 1 Cor. X. *Panis accipiens benedictionem fit corpus Chriſti.* Serm. XXVIII. de verb. Dom. *Dixi vobis, quod ante verba Chriſti, quod offertur, panis dicatur, ubi Chriſti verba depromta fuerint, jam non panis dicitur, ſed corpus adpellatur.* Reſp. Panis fit corpus Chriſti ſcilicet ſacramentaliter, ita ut accepto & manducato pane manducetur Chriſti corpus. Quod ſi hæc propoſitio: panis fit corpus Chriſti, neceſſario importat transſubſtantiationem, cur ergo Rhenanus Benedict. in panoplia ſuper verba: *petra erat Chriſtus,* ſcribit: *catholica eccleſia nunquam dixit, panem eſſe corpus Chriſti;* cur Thomas ſcribit part. III. q. 75. art. 8. *Non conceditur, quod panis erit corpus Chriſti, vel quod fiat corpus Chriſti.* Poſterius dictum Auguſtini ſi abſolute accipias, diſerte repugnat apoſtolo, qui poſt conſecrationem vocat panem, imo ipſi Bellarmino, qui patres concilii Nicæni II. arguit, quod panem & vinum ante conſecrationem tantum ἀντίτυπα adpellari dicant, & ex Baſilio, Nazianzeno, Macario & Theodoreto evincit, etiam poſt conſecrationem ita vocari. *Limitate* ergo accipiendum Auguſtini dictum: *non amplius dicitur panis,* id eſt, nudus & communis panis: ſic enim ſe ipſum exponit libr. III. contra Maximin. cap. 22. *Haec ſacramenta ſunt, in quibus non quid ſint, ſed quid oſtendant, ſemper attenditur, quoniam ſigna ſunt rerum aliud exiſtentia, & aliud ſignificantia.* Si ſymbola ſacramentalia perpetuo ſunt, id quod erant, licet aliud ſignificent, utique eorum ſubſtantia non evaneſcit. Ivo Carnutenſis in epiſt. ad Heinericum citat ex Auguſtini ſerm. ad neoph. *Accipite in pane, quod pependit in cruce: accipite in calice, quod manavit de Chriſti latere.* Serm. ad infantes ad altare, citante Beda 1 Cor. X. *Quod vidiſtis, panis eſt & calix, quod etiam oculi veſtri renunciant; quod autem fides veſtra poſtulat inſtruenda, panis eſt corpus Chriſti, calix ſanguis.* XI.) Cyrillus Alexandrinus (*) in epiſt. ad Cæloſyr. *Ne horreremus carnem & ſanguinem adpoſita ſacris altaribus, condeſcendens Deus noſtris fragilitatibus influit oblatis vim vitae, convertens ea in veritatem propriae carnis, ut corpus vitae, quaſi quoddam ſemen inveniatur in nobis.* Reſp. converſio illa fit non mutatione *ſubſtantiae,* ſed *uſus,* ut jam non dicamus, epiſtolam illam in operibus Cyrilli *11.) Cyrilli Alexandrini.*

(*) CYRILLI Alexandrini de ſacra cœna ſententia a PHIL. MELANCHTONE in *apologia Auguſt. confeſſ. art. III. de ſacramentis p. 157. ſeqq.* edit. Rechenberg. ediſſeritur, atque ad doctrinam transſubſtantiationis, cuius eccleſia Græca vulgo arguitur, confirmandam adducitur. Exſtant verba CYRILLI, quæ *loc. cit.* recitantur in eiusdem *oper.* iunctim editis, *tom. IV. fol.* 862. edit. Pariſienſ. quæ ann. *MDCXXXVIII.* lucem adſpexit publicam. Verum in loco iſto nec volam, nec veſtigium de transſubſtantiatione, in ſacra euchariſtia obvia, conſpici, nec MELANCHTONEM verba CYRILLI ſatis expendiſſe, ipſa huius teſtimonii inſpectio edocere poteſt quemlibet. Legenda, quæ laudatiſſimus KIESLINGIUS *loc. cit. cap. VII. §. XII. & XIII. p. 278. ſeqq.* hanc in rem adnotavit.

Cyrilli non inveniri. Thomas in catena dictum citat. In eadem epiſtola dicitur: *Decebat Chriſtum quodammodo corporibus noſtris uniri per ſacram ejus carnem & pretioſum ſanguinem, quae accipimus in benedictione vivificativa in pane & vino.* In Joh. libr. IV. cap. 14. *Credentibus diſcipulis fragmenta panis dedit dicens: Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum;* in quo cap. 14. ut & ſeqq. 15, 16, 17. ex profeſſo de cœna diſputans nullam transſubſtantiationis mentionem facit. XII.) Euſebius Emiſſenus ſerm. de corp. Dom. *Quando benedicendae verbis cœleſtibus creaturae ſacris altaribus imponuntur, antequam invocatione ſummi Numinis conſecrentur, ſubſtantia illic eſt panis & vini, poſt verba autem Chriſti corpus & ſanguis eſt Chriſti. Quid mirum eſt autem, ſi ea, quae verbo creare potuit, poſſit creata convertere?* Reſp. agnoſcimus & nos quandam panis converſionem: num vero a genere ad ſpeciem recte proceditur? Eſt in cœna panis converſio, ergo ſubſtantialis? Ibidem ſymbola ſacramentalia *benedici verbis cœleſtibus, & invocatione ſummi Numinis conſecrari* dicuntur, non autem transſubſtantiari. Adde, quod Bellarminus fateatur, incertum eſſe, an Euſebius illius ſermonis auctor; alii Fauſto Rhegienſi, alii Cæſario eum tribuunt, quorum uterque ducentis annis poſterior. Hom. V. de paſch. ſic loquitur Emiſſenus: *Inviſibilis ſacerdos viſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis & ſanguinis ſui verbo ſuo ſecreta poteſtate convertit;* ſed ſtatim ſe ipſum explicat, qualem converſionem intelligat: *Vt tibi novum & impoſſibile non debeat videri, quod in Chriſti ſubſtantiam terrena & mortalia commutantur, te ipſum, qui jam in Chriſto regeneratus es, interroga, dudum alienus a vita, peregrinus a miſericordia, a ſalutis via, intrinſecus mortuus exſulabas, ſubito initiatus Chriſti legibus & ſalutaribus myſteriis* (baptiſmi) *innovatus in corpus eccleſiae non vivendo, ſed credendo tranſiiſti &c.* Ergo elementa in euchariſtia commutantur, ſicut nos in baptiſmo: non ſubſtantia, ſed qualitate. Ibidem: *Sicut ergo ſine corporali ſenſu praeterita vilitate depoſita ſubito novam indutus es dignitatem, & ſicut hoc, quod in te Deus laeſa curavit, infecta diluit, maculata deterſit, non oculis ſed ſenſibus tuis credis; ita & tu, cum ad reverendum altare ſalutari cibo potuque reficiendus accedis, ſacrum Dei tui corpus & ſanguinem fide reſpice, honore mirare, mente continge, cordis manu ſuſcipe, & maxime hauſtu interiore adſume.* XIII.) Remigius in 1 Cor. X. *Caro, quam verbum Dei Patris adſumſit in utero virginali in unitate ſuae perſonae, & panis, qui conſecratur in altari, unum corpus Chriſti ſunt: ſicut enim illa caro corpus Chriſti eſt, ita iſte panis tranſit in corpus Chriſti, nec ſunt duo corpora, ſed unum corpus.* Reſp. addimus explicationem Gelaſii & Theodoreti: panis tranſit in divinam ſubſtantiam, permanet tamen in ſuæ proprietate naturæ. XIV.) Gregorius, teſte Paulo diacono in ejus vita, dixit: *Praeſcius conditor noſtrae infirmitatis ea poteſtate, qua cuncta fecit ex nihilo, panem & vinum aqua miſtum manente propria ſpecie in carnem & ſanguinem ſuum Spiritus ſui ſanctificatione convertit.* Reſp. in operibus Gregorii hoc non invenitur. Bellarminus repetit ſuam crambem; converſio eſt, ergo transſubſtantiatio. Non ita Lombardus, qui converſionem agnoſcebat, ſed qualis ſit, definire non audebat. Idem Gregorius libr. IV. dial. c. 58. *Quis fidelium habere dubium poſſit, in ipſa immolationis hora ad ſacerdotis vocem cælos aperiri, in illo Jeſu Chriſti myſterio angelorum choros adeſſe, ſumma imis ſociari, terrenis cæleſtia jungi &c.* Audis ſociationem & conjunctionem rei cœleſtis ac terrenæ, non autem transſubſtantiationem. Idem in regiſtro: *Tam azymum quam fermentatum dum ſumimus, unum corpus Domini noſtri ſervatoris efficimur &c.* at panis azymus & nuda accidentia panis non ſunt ἰσοδυναμοῦντα. XV.) Beda in ſerm. de Epiphan. *Panis & vini creatura in ſacramentum carnis & ſanguinis ejus infallibili Spiritus ſanctificatione transfertur.* Reſp. hoc magis pro noſtra ſententia facit, & ſuppeditat explicationem aliis etiam patrum dictis

12.) *Euſebii Emiſſeni.*

13.) *Remigii.*

14.) *Gregorii.*

15.) *Bedæ.*

ctis addendam, ſcilicet quando dicunt, panem converti in corpus Chriſti, id ſic intelligendum eſſe, quod convertatur in ſacramentum corporis Chriſti, hoc eſt, quod ſacramentalis & myſtica converſio hic ſit intelligenda. Idem libr. VI. in Luc. XXII. *Pro carne ac ſanguine agni ſui corporis ſanguiniſque ſacramentum ſubſtituit.*

16.) *Damaſceni.*

XVI.) Damaſcenus libr. IV. orth. fid. cap. 14. *Panis, vinum & aqua per invocationem & adventum Spiritus ſancti ſupernaturaliter transmutatur in corpus & ſanguinem Chriſti.* Reſp. Damaſceni ætate magna doctrinæ inclinatio facta. Idem tamen retinet comparationem euchariſtiæ cum baptiſmo. *Quia duplices* (inquit) *ſumus & compoſiti, par etiam fuit, nativitatem duplicem fore, identidem & cibum compoſitum. Nativitas igitur per aquam & Spiritum nobis donata eſt, per ſanctum dico baptiſma: cibus vero ipſe panis vitae Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui de cælo deſcendit.* (Quemadmodum præſentia Spiritus in baptiſmo aquam non tollit, ſic panis ſubſtantiam in euchariſtia præſentia corporis non evacuat) *Interrogas, quomodo panis ſit corpus Chriſti, & vinum & aqua ſanguis Chriſti? reſpondeo tibi & ego:* (quod ſcilicet angelus olim virgini reſpondit) *Spiritus ſanctus ἐπιφοιτᾷ, obumbrat, & haec operatur ſuper ſermonem & intelligentiam, panis autem & vinum παραλαμβάνεται, adſumuntur &c. Quemadmodum in baptiſmate, quia conſuetudo eſt hominibus aqua lavari & oleo ungi, conjunxit oleo & aquae gratiam Spiritus ſancti, & fecit illud lavacrum regenerationis: hunc in modum, quia mos hominibus eſt panem manducare, & vinum & aquam bibere, conjunxit his ipſis ſuam divinitatem, & fecit hoc corpus ſuum & ſanguinem ſuum, ut per adſueta, & quae ſunt ſecundum naturam, in iis, quae ſunt ſupra naturam, collocemur.* Ibidem; *Carbonem vidit Eſaias, carbo autem ſimplex non eſt, ſed unitus igni; ſic panis communionis non ſimplex eſt, ſed unitus divinitati.* (At carbonis ſubſtantia manet, ergo & panis, ſi procedit comparatio.) Damaſcenus eo in loco negat, panem & vinum poſt conſecrationem vocari ἀντίτυπα corporis & ſanguinis Domini, ſed hoc ipſe Bellarminus improbat libr. II. de euch. c. 15. §. altera ſolutio; ubi ex liturgia Baſilii, Theodoreto dial. I. Macario homil. XXVII. Dionyſio cap. 3. hierarch. eccl. & Nazianzeno orat. in Gorgoniam contrarium oſtendit: cur igitur Damaſceni auctoritate nos premit, quem in hoc ipſo articulo repudiat?

17.) *Theophylacti.*

XVII.) Theophylactus in cap. VI. Joh. *transformatur panis in carnem Domini.* Reſp. ipſe Lombardus inter converſionem *formalem* & *ſubſtantialem* diſtinguit libr. IV. ſent. diſtinct. 11. lit. A. ergo nec hic ad guſtum pontificiorum Theophylactus loquitur. In cap. XIV. Marci utitur verbo *transelementationis*, quod ex vulgato illo Auguſtini explicamus: *Accedat verbum ad elementum, & fit ſacramentum.* Ergo illa transelementatio nihil aliud eſt, quam elementorum ad ſacramentalem uſum deſtinatio. In cap. VI. Joh. vocis aſperitatem per particulam ὥσπερ emollit. Idem Theophylactus negat, panem eſſe corporis ἀντίτυπον, quod ne ipſi quidem Bellarmino probatur. In Marc. XIV. *Panis ſanctificatus non tantum figura carnis Domini, ſed & caro ipſa.* De reliquorum ſententiis, qui poſt illam ætatem ſcripſerunt, non ſumus magnopere ſoliciti.

Quæ ex conciliis pro transſubſtantiatione producuntur, examinantur.

§. CXL. *Tertiam* argumentorum claſſem petit Bellarminus cap. 21. ex definitione & conſenſu eccleſiæ ab annis quingentis, ubi hoc modo procedit: *In ſex conciliis ante hoc noſtrum ſeculum definita fuit transſubſtantiationis veritas ſub anathemate, at fieri nequit, ut eccleſia univerſa tot ſeculis in graviſſimo errore fuerit. Deinde hoc ipſo tempore floruerunt ſanctiſſimi viri, vitae innocentia, miraculis, & aliis divinis donis clariſſimi, quos nulla admittit ratio, ut Deo fuerint amiciſſimi, & in fide erraverint.* Reſp. 1.) Quid illis etiam ſeculis de transſubſtantiatione multi ſenſerint, patere poteſt ex ſuperioribus. 2.) Atque utinam hic unus eſſet inveteratus Romanæ eccleſiæ error! 3.) Quod & quatenus eccleſia errare poſſit, alibi explicatur.

4.) Nulla

4.) Nulla conciliorum decreta, nulla miracula, nulla pontificum edicta verbo Dei præjudicare poſſunt. 5.) Etiam ſancti viri ſuper fundamentum ædificant quandoque fœnum & ſtipulas, ideo in nullius hominis, etiam ſanctiſſimi, auctoritate fides adquieſcere debet. Gal. I. 8. Producit deinde Bellarminus ſex illa concilia, ex quibus fulcrum transſubſtantiationi petit.

1.) Concilium Romanum anno 1059.

Primum eſt concilium Romanum ſub Nicolao II. anno 1059. quod Berengarium coëgit abjurare ſuam hæreſin. cap. *Ego Berengarius;* diſt. 2. de conſecr. *Reſp.* gloſſa huic capitulo adſcripſit, *niſi ſane intelligas verba Berengarii, in majorem incides haereſin, quam ipſe foverit.* Verba hujus palinodiæ ab Humberto quodam Germano ſunt deſcripta, homine inerudito, & inſulſo. Dicitur in illo capitulo, *ipſum verum corpus Chriſti tractari & frangi manibus ſacerdotum, & fidelium dentibus atteri,* quod Bellarminus interpretatur *non nudum ſignum, ſed ſignum habens realiter conjunctum Chriſti corpus ibi praeſens exiſtens frangi & teri, non tamen in ſe, ſed in ſigno.* At verba concilii plus videntur dicere, ideo Roffenſis libr. II. contra Oecolamp. dicit, *quia Berengarius in alterum latus nimis exorbitaſſet, ideo concilium plus aequo in alterum nunc trahi.* Quidam verba capituli ſic explicant, quod conferantur τὸ *ſenſualiter*, & τὸ *in veritate:* τὸ *ſenſualiter* referri ad ſacramentale ſymbolum panem, τὸ *in veritate* pertinere ad Chriſti corpus; diei autem in veritate corpus Chriſti tractari, frangi, teri, non κατ' αὐτὸ ϗ κυρίως, ſed ἑπομένως ϗ μυστικῶς, prout unitum eſt benedicto pani, ſicut in veritate deſcendit Spiritus ſanctus, quatenus columbæ deſcendenti peculiariter fuit unitus. Hanc explicationem an verba decreti ferant, in medio relinquimus, illud ſolum monentes, quod Bellarminus ex ipſis concilii verbis non poſſit transſubſtantiationem probare, ideo confugit ad ſcripta eorum, qui tum temporis floruerunt, Lanfranci, Guitmundi & Anshelmi; at ſi vel maxime illi docerent transſubſtantiationem, nihil tamen aliud, quam ſuam proponerent ſententiam. Bellarmino autem propoſitum erat, oſtendere, quod ſub fulmine anathematis in conciliis definita ſit transſubſtantiatio.

2.) Concilium Romanum anno 1079.

Alterum concilium, quod Bellarminus profert, eſt itidem Romanum ſub Gregorio VII. anno 1079. Sed concilium illud non eſt magni nominis, nec in eo ſub anathemate ſtabilita transſubſtantiatio. Gregorius ille concilii præſes fuit necromanticus, qui cœlibatum ſacerdotum præcipiendo multis flagitiis feneſtram aperuit, Romanum imperium ſeditionibus & bellis civilibus implevit, ac tandem a ſynodo Brixiana ſede pontificia eſt dejectus.

3.) Concilium Lateranenſe anno 1215.

Tertium concilium eſt Lateranenſe ſub Innocentio III. anno 1215. de quo quid ſtatuendum ſit, diximus ſuperius §. 120. Idem Innocentius introduxit confeſſionem auricularem, euchariſtiæ in ciborio cuſtodiendæ legem & multos alios abuſus, idem decretales eccleſiæ intulit.

4.) Concilium Romanum anno 1413.

Quartum concilium eſt Romanum generale anno 1413. cujus decretum ex Cochlæo recitat Bellarminus, ſed Cochlæi fides merito apud nos dubia eſt.

5.) Concilium Conſtantienſe anno 1414.

Quintum eſt concilium Conſtantienſe anno 1414. ſed idem concilium prohibet populum ſub utraque ſpecie communicare contra Chriſti inſtitutionem & primitivæ eccleſiæ praxin, præcipit etiam, fidem hæreticis non eſſe ſervandam, quod juri naturali repugnat. Si enim fidem dare fas fuit; utique etiam fidem datam ſervari oportet. In eodem concilio definitum, quod concilium ſit ſupra papam, id vero non eſt ad palatum Bellarmini.

6.) Concilium Florentinum anno 1439.

Sextum eſt concilium Florentinum anno 1439. ubi Bellarminus acriter invehitur in Martyrem (*) & Chemnitium

(*) PETRUS MARTYR, vir Italus, ſed poſtea in Angliam profugus, de concilio Florentino ſcribit, *in eodem eccleſiam Græcam Latinæ eſſe coniunctam & conſenſiſſe in diſſidio de Spiritu S.* atque mox ſubiungit: *in geſtis illius concilii vivere licet, poſteaquam inter orientales & Lati-*

tium (*) atque adſerit, nunquam fuiſſe inter Græcos & Latinos de transſubſtantiatione diſceptatum (**). Sed repugnat ipſis concilii actis: ſic enim Eugenius IV. pontifex Romanus ſeſſ. ult. Græcos adfatur, ut habetur tom. III. conc. p. 474. edit. Colon. *In praecipua quaeſtione, de qua vehementer ambigebamus,* (de proceſſione Spiritus ſancti) *ita convenimus, ut nihil amplius de ea dicere debeamus. Porro autem operae pretium eſt, ut de purgatorio igne & de ſummi pontificis principatu, & de azymo & fermentato pane, de divina denique panis transſubſtantiatione agamus, ut omni ex parte conjunctio noſtra ſit abſoluta, ita ut nulla inter nos controverſia in poſterum relinquatur.* Ibidem: *Urgente pontifice ut de divina panis transmutatione, quae quidem quarta quaeſtio fuit, in ſynodo ageretur, Graeci dixerunt, ſe ſine totius orientalis eccleſiae auctoritate quaeſtionem aliam tractare non poſſe.* Pag. 475. *Haec Graeci, nolentes tamen conſentiente imperatore, ut de alia quaeſtione praeter illam de Spiritus ſancti proceſſione in unionis literis ulla mentio fieret, contendente ſummo pontifice, ut etiam de reliquis ageretur, excepta illa de panis transmutatione, ut perfectiſſima fieret unio.* Provocat Bellarminus ad inſtructionem Armenorum, in qua diſertis verbis ponitur transſubſtantiatio. Sed in eadem inſtructione pag. 506. dicitur, *ipſorum verborum ſalvatoris virtute ſubſtantia panis in corpus Chriſti, & ſubſtantia vini in ſanguinem convertuntur.* At Græci, tunc non ſecus ac hodie, ſolis illis verbis conſecrationem non adſcribebant, ſed putabant neceſſario adjungendum: *Et fac panem hunc honorabile corpus Chriſti tui, quod autem in calice iſto eſt, fac honorabilem ſanguinem Chriſti tui, ea ſancto Spiritu tuo transmutante.* Quomodo ergo Græci in hanc formulam conſentire potuerunt? Ipſum decretum nomine Eugenii IV. inſcribitur: *Eugenius, epiſcopus ſervus ſervorum Dei, ad perpetuam rei memoriam &c.* adde, decretum Armenis datum eſſe anno 1439. decimo Calend. Decembr. abſentibus jam græcis patribus, qui eodem anno pridie Non. Julii ſubſignata unione illico diſceſſerant, quod fruſtra negat Bellarminus. Quis ſit ſtatus hodiernæ eccleſiæ orientalis, peti poteſt ex ſcripto Chytræi hac de re edito (***).

§. CXLI.

tinos conveniſſet de quibusdam articulis, voluiſſe papam ulterius progredi & illos adigere ad transſubſtantiationem tractandam, & recipiendam, ut Latini ſentiebant. Ibi Græci reluctati ſunt, & de ea re agere noluerunt, neque perpelli ullis argumentis potuerunt, ut conſenſus de ea re iniretur. Vid. eiusdem *tract. de eucbariſtia p. 201.* Tiguri *MDLVIII.*

(*) Vid. CHEMNITII *examen concilii Tridentini, part. II. loc. IV. §. XXVI. p. 383.* ubi multis docet verbis, Græcos in concilio Florentino, *cum conficiendæ eſſent litteræ unionis, articulum de divina transmutatione panis in eucbariſtia, quam Latini tunc docebant,* ex unionis capitibus, etiam concedente Romano pontifice, expunxiſſe. Concinit RUDOLPH. HOSPINIANUS in *biſtor. ſacramentar. libr. IV. cap. XIII. p. 438.* Recte obſervat ven. KIESLINGIUS, *loco excitato p. 167.* „ nos maxi„ mum in his teſtimoniis habere veritatis ar„ gumentum, partim ad demonſtrandam Græ„ corum, in doctrina transſubſtantiationis, „ innocentiam, partim ad confirmandam no„ ſtram ſententiam, hanc opinionem in con„ cilio *Florentino* quam maxime eſſe propoſitam, ſed a Græcis rejectam „.

(**) BELLARMINUS heic ſecutus eſt turpiſſimum religionis Græcæ corruptorem ac mercenarium eccleſiæ Romanæ militem, PETR. ARCUDIUM, qui *libr. III. de ſacramento eucbariſtiæ, cap. II. p. 130.* aliis perſuadere voluit, nullam de transſubſtantiatione Græcos inter & Latinos in concilio *Florentino* agitatam eſſe controverſiam. Eandem tibiam inflant etiam LUDOVICUS MAIMBURGIUS, Jeſuita Gallus, & quod oppido miramur, JO. MABILLONIUS, monachus Benedictinus e congregatione S. Mauri, vir alias acutus veritatisque ac modeſtiæ ſtudioſus; *ille* quidem in *biſtoire du ſchiſme des Grecs, tom. I. p. 465. ſeqq. bic* vero *tom. I. muſ. italici, part. II. p. 246.* Aſt ſolide confutavit ARCUDIUM laudatiſſ. KIESLINGIUS *loc. cit. §. XVII. & XX. p. 170. ſeqq.* ubi & oſtendit, thraſonem illum eccleſiæ Græco-Latinæ turpiter eſſe mentitum, atque acta concilii *Florentini* ſubdole corrupiſſe.

(***) DAVID CHYTRÆUS, theologus incomparabilis, *orationem de ſtatu eccleſiarum boc tempore*

…tiones pro tranſſubſtan-tiatione examinantur.

§. CXLI. *Quartam* argumentorum claſſem petit Bellarminus cap. 22. ex convenientia rationis, atqui non ex judicio rationis, ſed ex ſcripturæ norma de articulis fidei diſputandum. Videamus tamen

pore in Græcia, Aſia, Boëmia &c. Roſtoch. *MDLXIX.* 8. edidit, ad quam lectores ſuos heic remittit GERHARDUS noſter. Complures huius orationis prodierunt editiones, ex quibus illa reliquis præferenda eſt, quæ Francofurti *MDLXXXIII.* 8. prodiit. Adiectæ eidem ſunt epiſtolæ, ex urbe Conſtantinopoli ad Chytræum, Cruſium aliosque tranſmiſſæ, itemque GENNADII *Confeſſio fidei*, nec non epiſtola Conſtantinopolitanæ eccleſiæ ad Boëmos. Exſtat quoque germanica huius libelli interpretatio, quæ inſcribitur: *vom Zuſtand der Kirchen in Griechenland.* Inſurrexit quidem contra eundem ANTON. POSSEVINVS, ſocietatis Jeſu ſacerdos, edita *reſectione impoſturarum cuiusdam Davidis Chytræi, quas in oratione quadam inſeruit, quam de ſtatu eccleſiarum &c. edidit, & per Sueciam & Daniam adverſus orthodoxam fidem diſſeminari curavit*, Ingolſtad. *MDLXXXIII.* 8. Aſt confutavit eundem CHYTRÆVS in *reſponſione ad Antonii Poſſevini & Mylonii cuiusdam criminationes*, Vitemberg. *MDLXXXIV.* 4. Controverſiæ huius hiſtoriam uberius expoſuit SCHÜZIUS in *vita Chytræi libr. III. p. 101.* Allatravit quoque eundem LEO ALLATIUS, ex Græca eccleſia transgreſſus in Latinam, *libr. III. de eccleſiæ occident. & oriental. perpetua conſenſione, cap. XV. p. 1182. ſeqq.*

Poſt CHYTRÆVM complures alii viri eruditi ſtatum præſentem eccleſiæ ac religionis Græcæ uberius expoſuerunt, quos, more ſuo, diligenter recenſuit JO. GE. WALCHIUS, in *biblioth. theolog. ſelect. tom. II. cap. V. p. 560. ſeqq.* Jungi tamen iisdem meretur reverendiſſ. cancellarius JEREM. FRID. REVSSIUS, in *diſſertat. hiſtorico-theolog. de eccleſia Ruthenica*, quæ Tubing. ann. *MDCCLXII.* lucem primum vidit, poſtea vero acceſſionibus quibusdam adaucta eiusdem *opuſculis varii generis theolog. p. 261.* fuit inſerta, lectuque digniſſima eſt.

Nos ea duntaxat, quæ de fide Græcorum circa *tranſſubſtantiationis* argumentum recentiori maxime ævo inter viros eruditos ſunt diſputata, breviter heic indicabimus.

Conſtat, eccleſiæ Romanæ doctores inde a longo tempore omnem movere lapidem, ut Græcos pariter, ac omnes, quos oriens habuit, aut adhuc habet, chriſtianos in ſuis militare caſtris oſtendant, eosdemque dogmatis tranſſubſtantiationis reos reddant. Fecerunt id PETRUS NICOLIUS atque ARNALDVS, præcipui olim Janſeniſtarum in Gallia propugnatores, qui in libro notiſſimo: *perpetuitas fidei &c.* cum JO. CLAVDIO, theologo reformato Gallo, contentionis ſerram hac de re reciprocarunt, prout ſupra iam obſervavimus. Eorum partes poſtea in ſe defendendas ſuſcepit ANSELMVS PARISIUS, canonicus regularis S. Genovefæ in Gallia, qui *tomum IV. perpetuitatis fidei* edidit, quo continetur *la créance de l' egliſe Grecque touchant la tranſſubſtantiation* &c. CLAUDIO non tantum, ſed & PETRO ALLIXIO oppoſita. Hunc inſecutus eſt EUSEBIUS RENAUDOTIVS, qui defenſorem *perpetuitatis* fidei ſe præbuit, variaque ſcripta iuris publici fecit, eo cumprimis conſilio, ut evinceret, Græcos de euchariſtia, ſpeciatim de tranſſubſtantiatione, eandem cum eccleſia Romana ſententiam tenere. Huc ſpectant ſequentia eiusdem ſcripta: 1) *defence de la perpetuité de la foy*, Pariſ. *MDCCIX.* 8. qui liber JO. AYMONIO, cuius *monumenta authentica religionis Græcorum*, gallico ſermone exarata, Hagæ Com. *MDCCVIII.* prodierant, oppoſitus eſt. 2) GENNADII, *patriarchæ Conſtantinopolitani, homiliæ de ſacramento euchariſtiæ: Meletii Alexandrini, Nectarii Hieroſolymitani, Meletii Syrigi & aliorum de eodem argumento opuſcula græce & latine; ſeu adpendix ad acta, quæ circa Græcorum de tranſſubſtantiatione fidem relata ſunt in opere* de perpetuitate fidei. Pariſiis *MDCCIX.* 4. Singula hæc monimenta a modernis Græculis exarata, non ſolum ex codicibus manuſcriptis recenſuit & latine reddidit; ſed etiam diſſertationibus atque obſervationibus adauxit RENAUDOTIUS. Notandum tamen, eſſe viros doctos, qui gravibus inducti rationibus iudicaverint, homiliam iſtam, quæ GENNADII nomen præfert, vel totam eſſe ſuppoſititiam, vel ſaltim paſſim caſtigatam interpolatamque. Vid. celeb. KIESLINGIVM *loc. cit. cap. X. §. VII - X. p. 369. ſeqq.* 3) *la perpetuité de la foi de l' egliſe catholique touchant l' euchariſtie, tome IV.* Pariſiis *MDCCXI.* 4. in quo libro id cumprimis comprobandum ſibi ſumſit, Græcos, omnesque, qui in oriente degunt;

tamen illas congruentias. Primo *convenientius ad accidentia panis ordinem haberet, & illa ſoli fuit*, (ait Bellarminus) *ut ſolum Chriſti corpus Chriſti corpori deſervirent.* Reſp. fundamentum hujus

degunt, chriſtianos in doctrina de ſacra euchariſtia cum eccleſia Latina conſentire. Denique 4) huc quoque quodammodo referri poteſt alius eiusdem liber, hac inſcriptione inſignitus: *la perpetuité de la foi de l' egliſe catbolique ſur les ſacremens & ſur tous les autres points de religion & de diſcipline, que les prémiers Reformateurs ont pris pour pretexte de leur ſchiſme prouvée par le conſentement des egliſes orientales*, Pariſiis *MDCCXIII.* 4. Nec prætermittendus heic eſt RICHARDVS SIMONIVS, qui pariter contra CLAUDIUM calamum ſtrinxit, cauſamque doctorum Pariſienſium in ſe defendendam ſuſcepit. Fecit id in *notis uberioribus in apologiam* GABR. SEVERI *Philadelph. in corollar. p. 119. ſeqq.* Spectat huc quoque alius eiusdem libellus, qui inſcribitur: *la creance de l' egliſe orientale ſur la transſubſtantiation*, Paris. *MDCLXXXVII.* contra THOM. SMITHUM, de qua controverſia vid. ven. WALCHIUM in *bibliotb. theolog. ſelecta, tom. II. p. 230, 231.* nec non ſcriptum SIMONII, quod titulum fert: *biſtoire critique des dogmes & des controverſes des chretiens orientaux*, Trevolt. *MDCCXI.* 8.

Aſt perperam de conſenſu iſto eccleſiæ Græcæ in doctrina de ſacra cœna gloriantur Romanenſes. Quod enim ad recentiorum Græcorum, quibus Galli contra proteſtantes uſi ſunt, ſuffragia attinet, ea magni momenti haud ſunt, cum dubia ſint maximeque incerta, per legatos Galliarum regis eccleſiæque Romanæ miſſionarios emendicata, quin & ſubinde pretio, quo omnia a Græculis impetrari poſſunt, aut fraude minisque extorta; prout dudum obſervarunt FRID. SPANHEMIUS *tom. II. oper. fol. 538, 541, & 545.* itemque *tom. III. f. 1045.* JO. CLERICUS in *bibliotbeque univerſelle, tom. XI. p. 445.* PETR. BÆLIVS *tom. I. dict. biſt. & crit.* voce *Arnauld, p. 343. not.* (o) & *p. 345. not.* (ſ) & vel maxime JO. AYMONIVS, qui in libro Hagæ com. ann. *MDCCVIII.* evulgato, ſub titulo: *monumens authentiques de la religion des Grecs*, paſſim in malam Græcorum fidem invehitur. Tacemus, eſſe viros doctos, qui contendant, Græculos modernos eandem de ſacra euchariſtia fovere ſententiam, quam ii ampleƈtuntur, qui *unionem* rei terrenæ cum cœleſti, panis cum corpore Chriſti ſtatuunt, quæ mens eſt Auguſtanæ confeſſionis ſociis. Legantur, quæ hanc in rem ſcripſerunt laudatiſſ. SPANHEMIVS *tom. II. oper. f. 544.* atque ex noſtris JO. MICH. HEINECCIUS, theologus quondam Halenſis, in *der Abbildung der alten und neuen Griechiſchen Kirche part. II. cap. VI. §. 53. p. 278.* Quidquid vero ſit, largiamur lubentes, Græcos hodiernos veram quandam ac ſubſtantialem ſymbolorum euchariſticorum immutationem ac μετουσίωσιν, quam vocem Græci a Latinis didicerunt, ſtatuere, idemque circa hanc quæſtionem cum eccleſia Romana ſentire, quem ad modum ex verbis *confeſſionis orthodoxæ* luculenter comprobarunt JO. RVD. KIESLINGIVS, in eruditiſſ. *biſtoria concertationis Græcorum & Latinorum de transſubſtantiatione p. 406. ſeqq.* atque illuſtris cancell. REVSS in *diſſertat. biſt. theolog. de eccleſia Rutbenica*, quæ in *opuſculis eius theologicis* fuit recuſa, *p. 340. ſeqq.* quid tum proficient acerrimi transſubſtantiationis in eccleſia Romana defenſores? nihil profecto, quod operæ pretium ſit. Neque enim conſenſus Græcorum modernorum, qui parum eruditi Latinisque ſunt obnoxii, nec tantum in hoc argumento, ſed & in aliis doctrinæ ſanctioris capitibus hallucinantur, parere poteſt errantibus patrocinium. Recte omnino PROSPER MARCHAND in *præfatione* lectu digniſſima, quam libro: *recueil de divers traités touchant l' euchariſtie*, præmiſit, *p. 12. ſeqq.* hanc in rem ſcripſit: *Ces Meſſieurs qui nous remettent ſi ſouvent devant les yeux la creance des Grecs*, & *qui nous preſſent avec tant d' importunité de croire la transſubſtantiation, parceque les Grecs, à ce qu' ils pretendent, la croyent, ne penſent pas aſſez ce qu' ils nous demandent. Ne voient ils pas, que par la même raiſon ils nous mettent en droit d' exiger d' eux, qu' ils renoncent à leur dogme de la primauté du pape, à leur pratique du pain non levé, &, en un mot, à tout ce, qui les tient ſeparés d' avec les Grecs?* & quæ ſequuntur.

Quemadmodum vero conſenſus Græculorum modernorum Romanenſes in propugnando transſubſtantiationis dogmate parum iuvat; ita & conſenſus vetuſtiſſimorum eccleſiæ Græcæ doctorum perperam ab iis in cauſſæ ſuæ præſidium vulgo adduci ſolet. Etenim eccleſiam Græcam, eamque veterem, a transſubſtantiationis commento longe abfuiſſe, præter GERHARDUM noſtrum, luculenter comprobarunt complures theologi proteſtantes. Eminent e Reformatis JO. COSINUS, EDMUNDUS

AL-

jus ſpeculationis conſiſtit in illis diſputationi- s ſcholaſticorum, quod corpus Domini manet ɔ accidentibus panis ad eum modum, quo ſtantia panis maneat ſub accidentibus ſuis, cepta informatione, & quod ex natura rei veatur ad motum accidentium, & deſinat eſſe ramentaliter ad illorum accidentium deſitio- m &c. Sed hæc ſunt ſomnia otioſorum hominum. Panis euchariſtiæ ad corpus Chriſti, docente apoſtolo, hæc eſt analogia, quod ſit *κοινωνία* corporis Chriſti, 1 Cor. X. 16. quod ejus munus & officium ſacramentale ſit, ut mediante eo diſtribuatur & manducetur Chriſti corpus; ad hoc officium & munus ſacramentale requiritur, ut accidentia habeant ordinem ad corpus Chriſti primario, non autem ad panem. Bellarmino abſurdum videtur, ſi duæ ſubſtantiæ haberent ordinem ad eadem accidentia, ſed an non

ALBERTINUS, JO. CLAUDIUS, PETR. MOLINÆUS, MATTH. LARROQUANUS, atque JO. DALLÆUS; quibus ex noſtris CHRISTOPH. MATTH. PFAFFIUS, JO. GEORG. WALCHIUS, SALOM. DEYLINGIUS, atque JO. RUDOLPH. KIESLINGIUS ad latus poni merentur. Accedit, quod ipſi *perpetuitatis fidei* auctores, qui transſubſtantiationis doctrinam tanto conatu defendendam ſuſceperunt, ſponte confiteri non dubitaverint, univerſalem & communem veteris eccleſiæ conſenſum pro pontificiorum ſententia demonſtrari nequaquam poſſe. Provocamus ad *tomum I.* huius *perpetuitatis, libr. VIII. cap. IV. p. 549.* ubi deprehendimus, patres in doctrina de ſacra euchariſtia ſubinde a ſe ipſis diſſentire, & ſubobſcure aliquando ac varie locutos eſſe, mox *figuram*, mox *impanationem*, mox *transſubſtantiationem* ſtatuentes. Quod ſi ita eſt, quid quæſo ex traditione patribusque aliud confici poteſt, quam hoc, ſcriptores eccleſiaſticos, eosque antiquiſſimos, heic plurimum inter ſe diſſenſiſſe, nullamque in hoc argumento traditionem uniformem dari. Egregie JO. TILLOTSONIUS, archiepiſcopus quondam Cantuarienſis, in ſermone ſacro, quem de *transſubſtantiatione* Londini ann. *MDCLXXXIV.* recitavit, & quem gallice nec non germanice editum habemus, pronunciavit: *ſi les philoſophes payens étoient juges de nos controverſes, ils prononceroient, que les témoins, dont nous nous ſervons les uns contre les autres, ne s' entendoient pas eux-mêmes, & qu' ainſi ils faut les renvoier tous ſans les ouir.* Addimus denique & hoc, theologos proteſtantes, ubi de ſententia patrum ac veteris eccleſiæ Græcæ cum Romanenſibus diſputant, id ex mera *συγκαταβάσει* atque indulgentia facere, ad nullum alias Græcorum vel patrum conſenſum, qualis nec heic, nec alibi datur, ſed ad ſolam ſcripturam ſacram, unicam illam atque infallibilem fidei regulam, provocaturi.

Inſtant tamen *perpetuitatis* auctores, urgentque porro: „ eapropter tamen a proteſtantibus admittendam eſſe transſubſtantiationis doctrinam, quoniam fides de ea in eccleſia fuerit perpetua; idque exinde ſatis pateſcere, quoniam nullum temporis punctum indicari queat, quo in dogmate de euchariſtia aliquid immutatum, errorque, deſerta veritate, ab eccleſia adoptatus fuerit „. Aſt paucis reſpondemus, opus haud eſſe, ut certum aliquod temporis momentum adſignetur, quo in hoc doctrinæ capite facta fuerit innovatio, cum ſenſim ſenſimque labes iſta cœtum chriſtianorum invaſerit. Rem ſimili quodam illuſtrabimus. Ponamus hominem, qui ſanitate priſtina ſenſim ſenſimque amiſſa in graviſſimum incidit morbum. Nonne ludibrium omnibus debebit, qui credere nolit, eum graviter ægrotare, quoniam præciſum aliquod tempus, quo is e ſtatu ſanitatis in ſtatum morbi fuerit translatus, adſignari nequeat? Ita etiam heic ſeſe res habet, ubi de erroribus eccleſiæ Romanæ in articulo de ſacra cœna ſermo eſt. Nam, ut prima morborum initia tam præciſe & exacte deſcribi nequeunt, ita nec errorum primordia, ſiquidem ii ſenſim ſenſimque in eccleſiam irrepſerunt. Addimus & hoc, adſignari poſſe certum aliquod tempus, quo monſtroſum transſubſtantiationis dogma in eccleſiam fuit invectum. Factum nimirum id eſt ſeculo poſt Chriſtum natum nono, quo PASCHASIUS RADBERTUS monſtroſum huncce errorem primus docuit, prout ſupra in *nota ad §. 133. p. 228. ſeqq.* obſervavimus; licet alii ad ſeculum demum decimum tertium errorem huncce referant. Ceterum ſufficere poſſe arbitramur, oſtendiſſe, morbos, errores aliaque mala vere nunc in eccleſia Romana adeſſe, ſi vel maxime diem & conſulem, hoc eſt, tempus & teſtes, quo ſuam ceperunt originem, indicare haud valeamus; ſiquidem, ut modo diximus, ſenſim ac nemine animadvertente, oriuntur atque invaleſcunt. Plura hanc in rem legi poſſunt in b. cancell. PFAFFII *diſſertat. anti-Rogeriana p. 10. ſeqq.*

magis abſurdum, accidentia panis conſiſtere intereunte ſubjecto, accidentia nutrire, corrumpi &c. Prius facilius concedet ratio, quam poſterius. Secundo *periculum eſſet, ne ſimpliciores adorarent panem.* Reſp. num vero nullum eſt periculum, ne adorent accidentia? Bellarminus diſputat, ſtatuendam eſſe transſubſtantiationem, ne ſimpliciores adorent panem: eodem jure inferri poſſet, ſtatuendam eſſe transaccidentationem, ne adorent accidentia. Atqui nec ſubſtantiam, nec accidentia panis, ſed Chriſtum adorare debemus, qui eſt cœleſtis hujus convivii hoſpes, atque ipſe ſanctum ſuum corpus ac pretioſum ſuum ſanguinem nobis diſtribuit. Transſubſtantiationem ex adoratione panis probare eſt litem lite, & quæſtionem quæſtione ſolvere. Gabr. Biel lect. XLIX. in can. *Quia non poteſt eſſe evidens certitudo neque celebranti neque populo circumſtanti de converſione panis in corpus Chriſti propter defectum aliquem impedientem, & contingere potentem, ut quod forte celebrans non eſt ſacerdos, ſiquidem nullus celebrans poteſt evidenter ſcire, ſe fore baptizatum aut legitime ordinatum. Similiter propter defectum alicujus neceſſario requiſiti ad conſecrandum, utpote debitae intentionis, aut errorem commiſſum in forma vel in materia, & multo minus circumſtantes infallibiliter ſcire poſſunt ſub hoſtia fore Chriſtum, ideo adoratio fieri debet ſub conditione habituali tacita vel actuali expreſſa, tali ſcilicet ſi ſervata ſint omnia ad conſecrationem neceſſaria.* Hæc pericula prius avertat Bellarminus, antequam ſolicitus ſit, ne ſimpliciores adorent panis ſubſtantiam. Tertio *non videtur rationi conſentaneum, ut maneat ſimul cibus mentis & ventris.* Reſp. imo vero analogia ſacramentalis hac ratione melius conſtat. Quamvis enim primarium panis euchariſtici officium ſit, eſſe organum & ὄχημα corporis Chriſti; nihil tamen impedit, quo minus cum Cypriano, Auguſtino & aliis dicamus, panem euchariſticum ſecundario han: habere analogiam ad Chriſti corpus, ut ſicut panis nutrit corpus, ita corpus Chriſti novum hominem. Interim tamen, quia hoc non eſt primarium panis ſacramentalis officium, ſed qualecunque adjunctum, ideo juxta canonem Nicænum *non multum, ſed parum ſumimus, ſiquidem non ſatietatis ſed ſanctificationis cauſa panem illum ſumimus.* Contradicit autem Bellarminus ſibi ipſi, hoc enim loco negat *manere cibum ventris*, ſed capite 23. diſputat, *accidentia panis nutrire, ſcilicet ſi in magna copia ſumantur.* At num poteſt aliquid nutrire, quod non ſit cibus? Quarto *ſequeretur, non poſſe corpus Domini accipi, quin ſolveretur jejunium.* Reſp. quæ vero fuerit abſurditas? Si non poteſt corpus Domini rite ſumi, niſi a jejunis: ergo Chriſtus poſt eſum agni paſchalis non rite inſtituit euchariſtiam, ergo peccarunt apoſtoli, qui, poſtquam cœnaſſent, corpus Domini ſumſerunt. Vid. Auguſtinum epiſt. CXVIII, ad Januar. c. 6. & 7. ubi inter cætera ſcribit, *nonnullos probabilem quandam rationem delectaſſe, ut uno certo die per annum, quo ipſam cœnam Dominus dedit, tanquam ad inſigniorem commemorationem poſt cibos offerri & accipi liceat corpus & ſanguinem Domini* (*).

CAPUT.

(*) Quidam ex pontificiis, Auguſtanam confeſſionem adſerere transſubſtantiationem, probare conantur ex voce *ſpeciei* art. X. ab eadem uſurpata. *Reſp.* figmentum transſubſtantiationis jam pridem ex evangelicarum eccleſiarum finibus erat profligatum. Anno 1520. Lutherus in libr. de capt. Babyl. ſcribit: *Eccleſia ultra mille ducentos annos recte credidit, nec uſquam nec unquam de iſta transſubſtantiatione, portentoſo ſcilicet vocabulo & ſomnio, meminerunt ſancti patres.* Ibidem refert transſubſtantiationem inter nugas metaphyſicas ſententiariorum. Anno 1522. tom. II. Jen. germ. in libr. de abuſib. miſſæ annihilationem panis refert inter inanes papiſmi ſtupas & ſtipulas. Eodem anno in libr. cont. regem Angliæ dicit, *meriſſimum eſſe impiorum & cæcorum Thomiſtarum figmentum, quidquid haberent de transſubſtantiatione.* Et rurſum: *Decerno impium eſſe & blaſphemum, ſi quis dicat panem transſubſtantiari.* Anno 1524. contra cœleſtes prophetas agens expreſſe illam panis annihilationem rejicit, & diſtinctionem ſubſtantiarum panis & corporis Chriſti ſimilitudine ferri & ignis, item Deitatis & humanitatis in Chriſto luculenter illuſtrat. Anno 1528. in confeſſione majore:

CAPUT XIII.

DE CONSECRATIONE EUCHARISTICA.

[Fo]rma ſacræ cœnæ.

§. CXLII. Egimus hactenus de *materia* hujus ſacramenti, quæ eſt tum *terrena*, panis ſcilicet & vinum: tum *cœleſtis*, corpus [sci]licet & ſanguis Chriſti; reſtat, ut de *forma* ejus[de]m pari perſpicuitate diſſeramus (*). *Forma* [igi]tur hujus ſacramenti conſiſtit in actione & [e]idem ea, quam Chriſtus & apoſtoli in admi[nist]ratione ejus obſervarunt, ſuoque non ſolum [exe]mplo, ſed etiam mandato obſervandam præ[scrip]ſerunt. Colliguntur autem ex deſcriptione [eva]ngeliſtarum tres actus ſacramentales ad for[ma]m & integritatem hujus ſacramenti pertinen[tes], ſiquidem 1.) Chriſtus accepit panem, & [be]nedixit; 2.) panem fractum diſcipulis dedit [&] diſtribuit, dicens: *Accipite, comedite, hoc [est] corpus meum, quod pro vobis datur;* 3.) Di[sci]puli panem benedictum acceperunt & manducarunt. Similiter in parte altera 1) Chriſtus [ca]licem, in quo erat genimen vitis, accepit & [gra]tias egit; 2.) eundem diſcipulis dedit, di[cen]s: *Bibite, hoc eſt ſanguis meus, qui pro vo[bis] effunditur;* 3.) apoſtoli calicem benedictum [ac]ceperunt, & omnes ex eo biberunt. *Tres* igi[tur] ſunt actus ſacramentales, 1.) ἐυλογία ſive [pa]nis & calicis benedictio; 2.) benedicti panis [&] calicis diſtributio; 3.) diſtributi panis ac calicis ſacramentalis manducatio ac bibitio. Fractionem quod attinet, eam non eſſe peculiarem quendam actum ſacramentalem, ad cœnæ formam & integritatem *eſſentialiter* pertinentem, ſed tantum *miniſterialem* & præparativum diſtributioni inſervientem, ſuo loco evidenter comprobabimus.

Conſecratio euchariſtiæ in quo conſiſtat?

§. CXLIII. *Primum* actum ſacramentalem duobus vocabulis deſcribunt evangeliſtæ & Paulus. Vocant enim: 1.) ἐυλογίαν, Matth. XXVI. 26. Marc. XIV. 22. 1 Cor. X. 16. 2.) ἐυχαριςίαν. Matth. XXVI. 27. Marc. XIV. 23. Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24. Ευλογία ex vi nominis eſt *benedictio*, ab ἐυ & λέγειν. Duplex autem benedictio in ſacris literis deſcribitur, divina & humana. *Divina* benedictio cum verbis ſemper conjunctam habet rem ipſam & efficaciam, quia enim Deus eſt puriſſimus & potentiſſimus actus, ideo ipſius benedicere eſt benefacere. *Humana* benedictio vel dirigitur ad *Deum*, vel ad *homines*. Quando homines *Deo* benedicunt, nequaquam illi perfectionem aliquam tribuunt, ſed majeſtatem & perfectionem divinam agnoſcunt, laudant ac prædicant. Quando homines *ſibi invicem*

jore: *Nos corpus Chriſti non conficimus ex pane, ut nobis adfingit ſpiritus,* (ſacramentarius) *imo neque dicimus, corpus ipſius ex pane fieri, ſed dicimus, corpus ejus, quod dudum factum eſt, adeſſe, quando dicimus: Hoc eſt corpus meum.* Anno 1525. in ſyngrammate ſuevico eccleſiæ ſuperioris Germaniæ transſubſtantiationem rejecerunt. *Nos* (inquiunt) *panem ipſum, qua panis eſt, tractare, frangere, edere, dentibus atterere.* Brentius in egregio comment. cap. VI. Joh. anno 1527. *Non quærimus, an panis ſubſtantia mutetur in corporis ſubſtantiam, ut præter accidentia, quæ ſic vocant, nihil remaneat in pane. De his nugis diſputent vani papiſtæ, qui ex quovis quidvis fingunt.* Ergo proteſtantes *ſpeciei* voce deſignant viſibilia & in externum oculorum ſenſum incurrentia ſymbola, & ſic ſpeciem non ſubſtantia vacuam, ſed ſolidam & cum ſpeciei veritate conjunctam. Pontificii ipſi in ſua confutatione noſtros hortati ſunt, ut transſubſtantiationem crederent, quod ſuperfluum fuiſſet, ſi in illis verbis eam contineri judicaſſent. Apologia dicit: *Corpus & ſanguinem Chriſti exhiberi cum his rebus, quæ videntur.* GERHARDUS.

(*) Ruhelius, Guſtrovienſis concionator, per inſignem abſurditatem ad cauſam formalem euchariſtiæ refert etiam *præparationem communicantium.* At forma licet prioritate naturæ formato prior ſit, temporis tamen ordine cum formato ſimul eſt. Præparatio ergo ad cœnam cum tempore prior ſit, qui eam informabit? GERHARDUS.

vicem benedicunt, felicia quæque a Deo ſibi invicem precantur, quæ benedictio itidem divina gratia efficax eſt, ſi ab homine pio proficiſcatur, vel Dei nomine, juſſu & mandato peragatur. Exempla divinæ εὐλογίας in ſcripturis paſſim occurrunt, quæ cum εὐλογίᾳ in ſacræ cœnæ inſtitutione & adminiſtratione uſurpata pulcerrime conferri poſſunt. Gen. I. 22. & 28. commemoratur, quod Deus in prima creatione animalibus & hominibus a ſe conditis benedixerit his verbis: *Creſcite & multiplicamini*, ubi in hebræo eſt ברך in græco εὐλογεῖν. Quemadmodum igitur prima illa benedictio, qua Deus animalium & humano generi benedixit, ut creſcerent & multiplicarentur, adhuc hodie efficax eſt, natura ad generationem operante: ſic benedictio Chriſti in ſacræ cœnæ inſtitutione ſemel prolata adhuc hodie efficax eſt & operatur, ut mediante pane euchariſtico corpus & mediante vino euchariſtico ſanguis Chriſti diſtribuatur. Ambroſius libr. IV. de ſacramentis, cap. 4. tom. IV. p. 439. *Sermo Chriſti hoc ſacramentum conficit. Quis ſermo Chriſti? nempe is, quo facta ſunt omnia. Juſſit Dominus, & factum eſt cœlum. Juſſit Dominus, & facta eſt terra. Juſſit Dominus, & facta ſunt maria. Juſſit Dominus, & omnis creatura generata eſt. Vides ergo, quam operatorius ſit ſermo Chriſti. Si ergo tanta vis eſt in ſermone Domini Jeſu, ut inciperent eſſe, quae non erant; quanto magis operatorius eſt, ut ſint, quae erant, & in aliud commutentur.* Chryſoſtomus hom. XXX. de prodit. Judæ tom. V. p. 85. *Non homo eſt, qui propoſita de conſecratione menſae Domini corpus Chriſti facit & ſanguinem, ſed ille, qui crucifixus pro nobis eſt Chriſtus. Sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute conſecrantur & gratia.* Hoc eſt, *ait*, corpus meum, *hoc verbo propoſita conſecrantur. Et ſicut illa vox, quae dicit:* Creſcite & multiplicamini, & replete terram, *ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum ad generationem operante natura: ita & vox illa ſemel quidem dicta eſt, ſed per omnes menſas eccleſiae usque ad hodiernam diem & usque ad ejus adventum, praeſtat ſacrificio firmitatem.* Græca ſic habent: Καθάπερ ἡ φωνὴ ἐκείνη, ἡ λέγουσα αὐξάνεσθαι ϗ πληθύνεσθαι τὴν γῆν, ἐῤῥέθη μὲν ἅπαξ, γίνεται δὲ ἔργον κατὰ χρόνον δυναμοῦσαν τὴν φύσιν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιΐαν: οὕτω ϗ ἡ φωνὴ αὐτὴ ἅπαξ λεχθεῖσα καθεκάστη τραπέζῃ ταῖς ἐκκλησίαις ἐξ ἐκείνου μέχρι σήμερον ϗ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας τὴν θυσίαν ἀπαρτισμένην ἐργάζεται, Gen. II: 3. commemoratur, *quod benedixerit Deus diei ſeptimo*, εὐλόγησε τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην. Quemadmodum Deus hoc modo diei ſeptimæ benedixit, ut præ reliquis divino cultui conſecraretur ac deputaretur, qua ratione benedictio illa fuit ſanctificatio & conſecratio, ſicut Moſes immediate ſubjungit, *Deus benedixit diei ſeptimo & ſanctificavit eum:* ſic per εὐλογίαν ſacramentalem externa ſymbola panis & vini ab uſu vulgari ſeparantur, ſanctificantur & conſecrantur, ut fiant organa rerum cœleſtium. Matth. XIV. 19. Marc. VI. 41. Luc. IX. 16. de Chriſto refertur, quod cibaturus quinque panibus quinque hominum millia, *reſpiciens in cœlum benedixerit*, nimirum quia cœleſti & divina virtute pauculos panes multiplicabat, ut ſatiandis aliquot hominum millibus ſufficerent: ita quoque εὐλογία ſacramentalis argumento eſt, Chriſtum divina & cœleſti ſua virtute panem & vinum organa corporis & ſanguinis ſui diſtribuendi feciſſe: & naturæ & rationi humanæ repugnat tam pauxillis panibus tot millia ſaturari: pari ratione & naturæ corporis & rationis noſtræ captui repugnat, corpus & ſanguinem Chriſti mediantibus externis ſymbolis in ſacra cœna diſtribui, ſed eadem Chriſti εὐλογία, quæ potuit prius efficere, poteſt etiam poſterius præſtare. Eph. III. 20. Phil. III. 21.

Duplex Dei benedictio.

§. CXLIV. Poteſt divina εὐλογία ſic diſpeſci, quod ſit vel *generalis* actio creaturas conſervans, ſpecierum propagationem efficiens ac bonis corporalibus tum creaturas omnes, tum præcipue genus humanum replens, quo pertinent omnia ſcripturæ dicta, quæ de benedictione Dei inanimatas creaturas reſpiciente ac de bonis corporalibus homini per benedictionem divinam collatis loquuntur: vel *ſpecialis*

io eccleſiam reſpiciens, ejusdem conſervan ac propagationem efficiens, & bonis ſpiibus pios in ea replens. Sic quando patri- Deus benedixiſſe dicitur, intelliguntur olum corporalia, ſed cumprimis ſpirituana, quibus illos beavit. Gen. IX. 1. XII. 2. 19. &c. Sic quando *benedicti* dicimur *in o*, Eph. I. 3. id ibidem de εὐλογίᾳ πνευτῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις exponitur. Huc etertinet illa ſolennis & ſacerdotalis bene- in eccleſia Iſraëlitica juſſu & mandato Dei ita, quæ deſcribitur Num. VI. 23. ea um Dei auctoritate & nomine in conveneccleſiaſticis fuerit pronunciata, ideo non a ſed divina benedictio fuit cenſenda, piis ſuum perpetuo obtinuit effectum, 27. ſubjungitur: *Ego Dominus benedi-r.* Ad hanc poſteriorem claſſem pertinet ſacramentalis illa εὐλογία, qua Chriſtus itutione & adminiſtratione ſacræ cœnæ eſt cum ſacramentum hoc a Chriſto inſtitu- bonum eccleſiæ proprium, cumque non , ſed cœleſtia & ſpiritualia dona in eo notribuantur.

§. CXLV. In pandectis evangelicis quatuor vicibus εὐλογίᾳ Chriſtus legitur uſus. 1.) In miraculis. Matth. XIV. 19. Marc. VI. 41. Luc. IX. 16. cum quinnibus quinque hominum millia ſatiare velarc. VIII 7. cum ſeptem panibus quatuor ſaturaturus eſſet. 2.) In collatione & one bonorum ſpiritualium & cœleſtium. X. 16. *Imponens manus ſuper infantes benedixit illis.* Luc. XXIV. 50. Adſcenſu- cœlum *educit diſcipulos ſuos in Bethaniam atis manibus prius benedicit eis* εὐλογῶν. Act. III. 26. *Deus miſit Jeſum* ντα ἡμᾶς, in quo benedictionis ſpiritualeſtis & æternæ participes fieri poteſtis, promiſſionibus Gen. XII. 3. XVIII. 18. 18. XXVI. 4. intelligi poteſt. 3.) In s epulis. Luc. XXIV. 30. *Et factum recumberet cum eis, accepit panem &* *benedixit*, ut ſuo exemplo doceret, a precibus inchoandam cibi ſumtionem & cum gratiarum actione finiendam. 1 Cor. X. 31. 1 Tim. IV. 4. & 5. 4.) In inſtitutione & adminiſtratione ſacræ cœnæ, quæ non eſt terrenum aut vulgare, ſed cœleſte convivium, ad quod cum precibus & gratiarum actione reverenter accedendum, quo reſpectu convenientiam aliquam habet cum membro tertio: in qua divina & cœleſti virtute Chriſtus ſuo corpore & ſanguine miraculoſe nos paſcit, quo reſpectu convenientiam habet cum membro primo: per quam denique vere pii cœleſtis ac ſpiritualis benedictionis vera fide hunc ſalutarem cibum ac potum ſumentes participes redduntur, quo reſpectu convenientiam habet cum membro ſecundo.

r vici-riſtus xit.

§. CXLVI. Ευχαριςία ex vi nominis eſt *gratiarum actio*, qua in evangelicis hiſtoriis Chriſtus itidem quatuor vicibus uſus legitur. 1.) In miraculoſa cibatione. Matth. XV. 36. Marc. VIII. 6. Joh. VI. 11. & 23. 2.) In Lazari reſuſcitatione. Joh. XI. 41. *Jeſus levatis ſurſum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti me.* Hæc gratiarum actio in miraculis a Chriſto adhibita oſtendit, Chriſtum divina virtute, quam ſecundum deitatem cum Patre & Spiritu communem & ſecundum humanitatem *perſonaliter* ſibi communicatam habet, miracula feciſſe. 3.) In poculi poſt eſum agni paſchalis diſtributione. Luc. XXII. 17. *Et accepto calice gratias egit & dixit:* εὐχαριςήσας εἶπε· *accipite & dividite inter vos.* Auguſtinus hoc intelligit de calice ſacro, quo ſanguinis ſui participationem Dominus tradidit, ut per præoccupationem illa Lucas narraverit; ſed commodius intelligitur de alio calice, quam de quo poſt conſecrationem panis Lucas demum ſcribit; ſolent enim Judæi maxime in majoribus ſolennitatibus hoc obſervare, ut in ſymbolum concordiæ paterfamilias aut alius dignior, qui menſæ aſſidet, reliquis poculum præbibat ac diſtribuat, quam explicationem ſequitur Hieronymus in cap. XXVI. Matth.

Ευχαριςία Chriſti.

Matth. Chriſtus igitur, ex veteri ritu Judæorum (*), poſt eſum agni paſchalis poculum diſcipulis exhibens gratias egit, id eſt, commonefecit eos de liberatione ex Ægypto, cujus memoriale erat agni paſchalis ſacramentum, ac de aliis beneficiis huic populo largiſſime exhibitis, pro quibus cœleſti Patri gratias egit, & ſuo exemplo gratias illi agendas eſſe admonuit. 4) In ſacræ cœnæ inſtitutione & adminiſtratione: ubi notandum, quod ἐυλογίας & ἐυχαριςίας vocabula ab evangeliſtis invicem permutentur (**). Matthæus & Marcus in prima cœnæ parte tribuunt Chriſto ἐυλογίαν, Lucas & Paulus ἐυχαριςίαν. In ſecunda parte cœnæ Matthæus & Marcus ἐυχαριςίαν Chriſto tribuunt, Paulus calicem vocat ποτήριον ἐυλογίας 1 Cor. X. 16.

Quid complectatur Chriſti ἐυλογία & ἐυχαριςία.

§. CXLVII. Ex quibus omnibus præſertim ex circumſtantiis textus intelligitur, ἐυλογίαν & ἐυχαριςίαν, qua Chriſtus in ſacræ cœnæ inſtitutione & adminiſtratione uſus eſt, hoc complecti: 1.) Quod Chriſtus pro ſalutari opere redemtionis, cujus memoriale in hoc ſacramento inſtituturus erat, Patri cœleſti gratias egerit, noſque ſuo exemplo docuerit, in uſu hujus ſacramenti pari ratione pro iſthoc ſummo beneficio

(*) Ritus euchariſticos a ſervatore adhibitos cum ritibus cæteris eccleſiæ iudaicæ in multis convenire, atque ex iis explicari poſſe, obſervarunt viri eruditi. Ipſa ἐυλογία aut ἐυχαριςία, quam olim in inſtitutione ſacræ cœnæ adhibuit ſervator, *Matth. XXVI. 26. Marc. XIV. 22. Luc. XXII. 19.* Judæis quoque fuit in uſu. Dicitur enim in tr. *berach. f. 35. 1.* אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה: *Probibitum eſt homini, ulla re frui in hoc mundo ſine benedictione*; & *col. 2. l. c.* כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקבה: *Quicunque fruitur re aliqua ex hoc mundo ſine benedictione, perinde eſt ac ſi ſpoliaret Deum.* Non poterat autem apud Judæos benedictio pronunciari, niſi adprehenſo prius pane benedicendo. Unde λαβὼν ante vocem ἐυχαριςήσας vel ἐυλογήσας in verbis inſtitutionis ponitur. Exſtat hanc in rem locus in *leſuſch hattechelet num. 167. §. 3.* Idem ex *orach chajim* copioſius ediſſerit Jo. Buxtorffius in *ſynagog. iudaicæ cap. XII. XVIII.* Ipſa autem ἐυλογία aut ἐυχαριςία ſecundum Judæos hiſce verbis abſolvitur: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ *benedictus ſis, domine, Deus noſter, rex mundi, qui producis panem e terra.* Vid. *miſchnam* cod. *berachot cap. VI. §. 1.* Quæ verba dum recitat pater familias, ambas ſuas manus pani impoſitas habet. Nec ulli dubitamus, ſervatorem hacce formula ſæpius uſum eſſe, cum pani benediceret, licet haud credibile ſit, totam Chriſti ἐυλογίαν in ſola illa Judæorum benedictione conſtitiſſe, prout in *hiſtoria* noſtra *eccleſiaſt.* germanice ſermone edita *p. 234.* obſervavimus. Atque hinc procul dubio factum eſt, ut coena dominica a veteribus *euchariſtia* ſubinde fuerit adpellata. Quemadmodum vero pani fuit benedictum a Judæis, ita & vino, ſecundum vulgatum canonem: צריך לברך על כל כום וכום *benedicendum eſt ſuper quolibet poculo.* Scilicet pater familias, poculum vino repletum conſecraturus, ambabus manibus ſuis illud adprehendit, eiusdemque conſecrationem auſpicaturus, tollit illud dextra manu, aitque ברוך יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן: *benedictus ſis, domine Deus noſter, rex mundi, creans fructum vitis.* Hinc poculum ſacramentale a gentium apoſtolo vocatur τὸ ποτήριον τῆς ἐυλογίας, כום של ברכה, vel, prout ſecundum dialectum talmudicam exprimitur אכסא דברכתא 1 Cor. X. 16. Plura hanc in rem non addimus, ſed lectores noſtros remittimus ad Jo. Buxtorffii *diſſertat. de cœnæ dominicæ primæ ritibus & forma*, quæ exſtat inter eius *diſſertationes philologico-theologicas*; itemque b. cancell. Pfaffii *diſſertat. de oblatione veterum euchariſtica*, quæ eius *ſyntagmati diſſert. theolog.* inſerta eſt, *§. IV. p. 229. ſeqq.*

(**) Atque ex hac ipſa vocum permutatione facile iudicari poteſt, quid pronunciandum ſit de quæſtione, quam nonnulli moverunt: num ἐυχαριςήσας & ἐυλογήσας unum idemque ſignificent? Scilicet ſignificatus *generalis* utique idem eſt, prout recte obſervarunt doctores ſcholaſtici, ſed ſignificatus *ſpecialis* eſt diverſus. Nam ἐυχαριςία eſt *gratiarum actio* pro donis acceptis; ἐυλογία autem eſt *benedictio*, qua ad certum ac determinatum uſum dona iſta ſanctificantur. Vid. laud. Pfaffium in diſſert. de *conſecratione veterum euchariſt.* quæ in *ſyntagm. diſſert.* exſtat, *§. 1. p. 404.*

cio, gratias Deo agendas eſſe. 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque ex hoc pane manducaveritis, & ex hoc calice biberitis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat.* 2.) Quod cum Patre & Spiritu ſancto de inſtitutione hujus ſacramenti conſultaverit, quemadmodum in creatione hominis Pater cum Filio & Spiritu ſancto conſultaſſe legitur Gen. I. 26. *Faciamus hominem ad imaginem noſtram.* 3.) Quod pro conſervatione eccleſiæ & in ea hujus ſanctiſſimi myſterii ſeriis precibus oraverit, quemadmodum ante electionem apoſtolorum tam ſerio & inſtanter orat, ut in illa oratione totam noctem tranſigat, Luc. VI. 12. quibus precibus cœleſtem benedictionem & ſalutarem miniſterii curſum apoſtolis impetravit. 4.) Quod hac εὐλογίᾳ externa ſymbola panis & vini ab uſu vulgari ſeparaverit, conſecraverit & ſanctificaverit, ut mediantibus illis corpus & ſanguinem ſuum diſcipulis ſuis diſtribueret, quemadmodum εὐλογία diei ſeptimæ Gen. II. 3. ejuſdem ſanctificationem & ad cultum divinum deſtinationem complectitur. 5.) Quod virtute divina ſacramentalem corporis & ſanguinis ſui mediante pane & vino benedicto diſtributionem perfecerit, cum naturæ corporis & captui rationis fortiſſime repugnare videatur, pluribus in locis in cibum ac potum cœleſtem hæc diſtribui, quemadmodum in miraculoſa cibatione & Lazari reſuſcitatione hoc fine εὐχαριστίᾳ & εὐλογίᾳ utitur, ut virtutem illam, qua hæc miracula operatus eſt, cœleſtem ac divinam eſſe agnoſceremus. 6.) Quod hac εὐλογίᾳ & εὐχαριστίᾳ a Patre cœleſti impetraverit, ideoque ordinarit & inſtituerit, ut, quoties juxta hanc inſtitutionis normam ſacra cœna in eccleſia celebratur, verum ipſius corpus & verus ipſius ſanguis mediantibus externis ſymbolis diſtribuantur & accipiantur, quemadmodum benedictio Dei in prima creatione ſemel prolata in hodiernum uſque diem efficax eſt. Gen. I. 22. & 28. Si abſque hac εὐλογίᾳ Chriſti foret, nec in prima cœna, nec in noſtra corpus & ſanguis ipſius diſtribueretur.

Quibus verbis Chriſtus conſecraverit.

§. CXLVIII. Quibus verbis Chriſtus conſecraverit, operoſe quærunt Scholaſtici, quorum opiniones varias ac diverſas enumeravimus ſuperius §. 129. q. 2.(*) *Quidam* ſtatuunt, nobis plane ignotum eſſe, qui-

(*) Conferri quoque heic meretur GERHARDI noſtri *confeſſ. cathol. libr. II. part. 2. art. XIV. cap. II.* ubi pariter hiſtoriam diverſarum hac de re opinionum contexuit. Idem egerunt EDMUNDUS ALBERTINUS *de euchariſtiæ ſacramento libr. I. cap. IV. p. 7.* RICH. SIMONIUS in *not. uberiorib. ad apolog. Gabr. Severi*, RUDOLPHUS HOSPINIANUS, in *hiſtor. ſacrament. part. I. libr. IV. cap. IX. §. 3. ſeqq. & cap. X. §. 5.* HONORATUS TOURNELY, theologus Pariſienſis, in *prælect. theolog. tom. III. quæſt. IV. art. VIII. p. 386.* itemque ex noſtris C. M. PFAFFIUS in diſſ. modo excitata *de conſecr. veter. euchariſt. §. I. p. 401. ſeqq.* inprimis vero §. *XIX. p. 525. ſeqq.* ubi ex CHRISTOPHORI DE CAPITE FONTIUM, epiſcopi Cæſarienſis, *epiſtola ad Sixtum V.* ſex recenſet opiniones diverſas. Sunt nimirum I) nonnulli, qui ſtatuunt, Chriſtum nullis omnino verbis conſecraſſe. Hanc ſententiam CHRISTOPHORUS tribuit INNOCENTIO III. & IV. GABRIELI BIELIO, GODOFREDO *Pictavienſi*, GUIL. DURANDO, CATHARINO aliisque. Diſcedunt ab his II) qui fatentur quidem, Chriſtum, cum benedixit, conſecraſſe, verbisque aliquibus ad hoc uſum fuiſſe, ſed nobis incognitis. Alii vero III) contendunt, Chriſtum verbis iſtis: *hoc eſt corpus meum*, benedixiſſe, ſed bis prolatis, ſemel cum benedixit, deinde eum diſtribuit. Atque hæc eſt ſententia STEPHANI ÆDUENSIS in libro *de ſacram. altar. cap. IV.* Sunt vero IV) alii, qui dicunt, Chriſtum, dum benedixit, verba iſta protuliſſe, & per ea conſecraſſe. Et, quando iis opponuntur ſcriptores ſacri, dicentes, Chriſtum dando talia verba protuliſſe, reſpondent, evangeliſtas in deſcribenda Chriſti cœna ordinem haud ſervaſſe. Sequitur V) ſententia THOMÆ, cui cum religioni eſſet dicere, non eundem fuiſſe ordinem evangelicæ narrationis, qui fuit rerum geſtarum, ait, horum verborum prolationem duraſſe, dum Chriſtus benediceret, frangeret & daret, & ſic ſalvari poſſe, quod per illa benedixerit. At hanc opinionem abſurdam exiſtimantes SOTUS, CAIETANUS, CATHARINUS, licet eius

quibus verbis Chriſtus conſecraverit. *Quidam* putant, Chriſtum formaſſe ſignum crucis ſuper panem, atque hoc modo abſque omni verborum forma conſecraſſe. *Quidam* ſtatuunt, quod Chri

eius alioqui eſſent ſectatores, eam deſerendam exiſtimarunt. Quare VI) SCOTUS & CAIETANUS ſtatuunt, eundem fuiſſe ordinem rerum & narrationis evangelicæ, & Chriſtum, non dum benedixit, ſed dum dedit, conſecraſſe, dum, poſt verba, *accipite & manducate*, dixit: *hoc eſt corpus meum*. Noſtro hocce ævo PROSPER cardinalis LAMBERTINUS, poſtea BENEDICTUS *XIV*, eccleſiæ Romanæ præſul, isque doctiſſimus, in *commentario de Miſſæ ſacrificio*, *ſect. I*. §. *CCLV*. *p. 97*. recenſitis aliorum ſententiis, eam amplexus eſt, quam ſupra *num. IV*. ediſſeruimus. Ita enim *loc. cit.* mentem ſuam effert: „ Si quis noſtram roget „ ſententiam, dicimus, apertum ſimplicem„ que nobis illum videri ordinem, quem de„ monſtrat SYLVIUS *3. par. quæſt. 78. quæ„ ſit.* 2. Itaque ſcribit, Chriſtum Jeſum acce„ piſſe panem, gratias Deo patri ſuo egiſſe, „ benedixiſſe, deinde conſecraſſe, ac dixiſſe: „ *accipite, & manducate; hoc eſt corpus meum;* „ ac demum fregiſſe, & diſcipulis diſpertiiſſe. „ Etſi enim, ita pergit, non exploratum, pa„ nisne conſecratus antea fuerit, deinde fra„ ctus; veriſimilius tamen eſſe, Chriſtum pa„ nem prius conſecraſſe, ac poſtea fregiſſe, „ tum quod apoſtolus ſcripſerit 1 ad Corinth. „ cap. X. *panis, quem frangimus, nonne parti„ cipatio corporis domini eſt?* ex quo illud col„ ligitur, ſub ſpecie panis, qui frangebatur, „ fuiſſe corpus Chriſti, antequam frangeretur; „ tum etiam, quia in Miſſa prius panem conſe„ cramus, quam frangimus, quod quidem in„ dicium facit, in hunc modum rem a Chriſto „ geſtam eſſe. Quod vero ad evangeliſtarum „ narrationem pertinet, ait SYLVIUS, eos „ res a Chriſto geſtas narraſſe, non vero earum „ ſeriem & ordinem; quod confirmat ex Marc. „ cap. XIV. ubi ait evangeliſta: *& biberunt „ ex illo omnes;* cum tamen nondum narraſſet, „ Chriſtum dixiſſe: *hic eſt ſanguis meus;* Chri„ ſtum vero vinum conſecraſſe, antequam ex „ eo biberent apoſtoli, exploratiſſimum eſt „. Hactenus PROSPER LAMBERTINUS, pater purpuratus.

Notandum tamen porro, eos, qui conſecrationem in verbis: *hoc eſt corpus meum*, ſitam eſſe arbitrantur, rurſus in diverſas partes abire. Nonnulli enim ſtatuunt, ſola illa ſervatoris verba, quæ modo recitavimus, ad conſecrationem ſufficere; atque hæc plerorumque ſcholaſticorum eſt ſententia. Alii vero contendunt, conſecrationem non tantum in verbis Chriſti, ſed etiam in precibus ab eccleſia inſtitutis, qui toto canone Miſſæ conſiſtere. Ita quidem exiſtimavit SCOTUS in *IV. diſt. qu.* 2. quem alii heic ſecuti ſunt, cumprimis doctores Colonienſes in *antididagmate*, excitati a PFAFFIO in *diſſert.* ſupra adlegata *de conſecr. vet. euch.* § XX. Recentiori ævo hancce ſententiam denuo propugnandam ſuſceperunt ANTON. AUGUSTINUS TOUTTÆUS *diſſert. III.* inter eas, quas cum CYRILLI *operibus* edidit, & LE BRUN, doctiſſimus oratorii Pariſienſis presbyter, in opere gallico Pariſiis *MDCCXXVI.* in 8. edito, cui titulus: *explication litterale hiſtorique & dogmatique des priéres & des ceremonies de la Meſſe, tom. III. p. 212. ſeqq.* Ibi enim multis, tum ex liturgiis orientalibus, tum ex ſcriptis patrum congeſtis teſtimoniis comprobare conatus eſt, formam euchariſtiæ non tantum verbis Chriſti perfici, ſed etiam precibus, quæ præcedunt apud Latinos & ſequuntur apud Græcos ſolemnia iſta optimi ſervatoris verba: *hoc eſt corpus meum; hic eſt ſanguis meus*, ita, ut ex duplici illa forma partiali atque inadæquata, verbis ſcilicet & precibus moraliter coniunctis, coaleſcat forma totalis atque eſſentialis euchariſtiæ. Vide de hocce libro, magnæ eruditionis adparatu conſcripto, *le journal des ſavans tom. LXXXI. p. 198. ſeqq. p. 406. ſeqq.* & *p. 494. ſeqq.* itemque *vol. LXXXII. p. 245*, *403.* & *481. ſeqq.* Verum adverſus TOUTTÆUM mox inſurrexit JOSEPH. AUGUSTINUS ORSI, ordinis prædicatorum, ſanctæ indicis congregationis ſecretarius, in *diſſertat. de invocatione Spiritus S.* in *liturgiis Græcor. & orientalium p. 168.* Quod vero ad LE BRUNIUM attinet, contra eundem in aciem proceſſit eruditus ſocietatis Jeſu presbyter, isque Gallus, qui Pariſiis *MDCCXXVII.* libellum in 12. edidit, ſub titulo: *refutation de la diſſertation du* R. P. LE BRUN *ſur la forme de la conſecration de l' euchariſtie &c.* quem tamen laudatiſs. LE BRUN in *défence de l' ancien ſentiment ſur la forme de la conſecration de l' euchariſtie &c.* a Paris *MDCCXXVII. 8.* depexum dedit; cumque & PETRUS FRANCISC. COURAYERIUS ſe ei opponeret in *relation hiſtorique & apolog. tom. II. p. 229. ſeqq.* eidem pariter reſpondit LE BRUN, atque huic controverſiæ tandem immortuus eſt anno *MDCCXXVIII.* Qui plura de eadem noſſe voluerit, adeat

Chriſtus illa verba: *Hoc eſt corpus meum*, bis protulerit, primo ſecrete ad conſecrandum, ſecundo manifeſte ad inſtruendum. *Quidam* dicunt, Chriſtum his ipſis verbis aperte prolatis con-

nat *le journal des ſavans tom. LXXXVII. p. 690. ſeqq.* ubi & vita viri doctiſſimi edifferitur. Add. *die unſchuldige Nachrichten* ad ann. *MDCCXXXIV. p. 642. ſeqq.* Legenda etiam, quæ hanc in rem ſcripſerunt Honor. Tournely in *prælect. theolog. tom. III. p. 386.* edit. Colon. & cardinalis Lambertinus, ſupra iam nobis laudatus, *loc. cit.* §. *CCLXV. p. 100. ſeqq.* qui in communi ac recepta eccleſiæ Romanæ ſententia adquieſcunt, aliisque perſuadere conantur, „ conſtantem eſſe utriusque eccle„ ſiæ occidentalis & orientalis conſenſum, ut „ nuda & præciſa forma conſecrationis conſi„ ſtat in Chriſti verbis, *hoc eſt corpus meum*, „ *hic eſt calix ſanguinis mei*, omnibus ab ea „ precibus excluſis, tum quæ præcedunt, tum „ quæ ſequuntur „ quæ verba ſunt laudatiſſimi patris purpurati.

Inſtituti noſtri ratio iam haud patitur, ut longam de hocce argumento cum diſſentientibus controverſiam nectamus. Quapropter paucis duntaxat ea, quæ dici hanc in rem merentur, heic delibabimus. Notamus itaque I) ipſa verba, queis Chriſtus in conſecratione eucharistiæ uſus eſt, in ſanctioribus litteris, elata haud exſtare. Solas quippe voces εὐλογήσας *Matth. XXVI. 26. Marc. XIV. 22.* & εὐχαριστήσας *Luc. XXII. 19.* quibus *conſecratio* innuitur, in inſtitutione ſacræ cœnæ adnotatas deprehendimus, licet, quibus in verbis εὐλογία & εὐχαριστία conſtiterit, haud exprimatur. Quæ enim mox ſubſequuntur: *dedit diſcipulis, dixitque: accipite ac comedite: hoc eſt corpus meum*, cum in diſtributione demum fuerint prolata, conſecrationem antea iam factam præſupponunt. Nec tamen, quod II) notamus, improbabile videtur, Chriſtum eadem εὐλογίᾳ, quam, ut ſupra §. *146. p. 264.* adnotavimus, Iudæi olim adhibere ſolebant, uſum eſſe. Quum vero III) verba illa Iudæis uſitata ad ſacramentum euchariſtiæ inſtituendum haud ſufficiant, in eorum vel tandem deſcendimus ſententiam, qui aiunt, alia quædam addidiſſe optimum ſervatorem, inſtituto huic inſervientia; prout non ſine ratione conicit ipſe Gerhardus, cuius hanc in rem cogitata infra §. *147.* exhibentur. Scilicet poſt εὐχαριστίαν ſeu gratiarum actionem, qua Chriſtus Deum patrem, ob ingentia beneficia in hominum genus collata, & quod panem etiam ac vinum in uſum hominum creaſſet, laudabat, eundem quoque invocavit, (quod vox εὐλογία innuit) ut virtute ſua infinita, per Spiritum ſanctum, elementa panis & vini cum corpore & ſanguine ſuo unita, ſacramentum novi fœderis fierent, quo paſſionis mortisque ſuæ memoria inter mortales conſervaretur. Hanc circiter fuiſſe ſummam precum, quas Chriſtus in inſtitutione ſacræ cœnæ ad patrem ſuum fudit, longe probabiliſſimum nobis videtur. Licet autem IV) nonnulli optaverint, ut ipſa conſecrationis formula, qua ſervator uſus eſt, ad præſcindendas lites in eccleſia orituras a ſcriptoribus ſacris litteris fuiſſet tradita, valde tamen multumque dubitamus, an etiam hac ratione ingentes illæ ac diuturnæ lites, quæ circa hocce ſacramentum inter chriſtianos ſucceſſu temporis exortæ ſunt, evitari potuiſſent. *Quod ſi* tamen V) *Chriſtus voluiſſet illa ipſa verba, quibus ille benedixit panem & vinum, eccleſiæ tradere, certe evangeliſtæ ea expreſſiſſent; ſaltim Paulus, cui ſeorſim a Chriſto revelata fuit tota ipſius actio in euchariſtiæ prima inſtitutione, ea non omiſiſſet; ſed cum & evangeliſtæ & Paulus ea ſub vocabulo generali benedictionis & gratiarum actionis expoſuerint, manifeſtum eſt, Chriſtum formam particularem illius benedictionis libertati eccleſiæ reliquiſſe*, uti ſcribit Marcus Antonius de Dominis, archiepiſcopus olim Spalatenſis, *libr. V. de republ. eccleſiaſt. cap. VI.* Adiungimus vero VI) cautelam, quam verbis hiſce iure meritoque adiunxit b. cancell. Pfaffius in diſſ. ſupra adlegata *de conſecrat. veter. euchariſt.* §. *I. p. 403.* ita nimirum explicandam eſſe hancce libertatem, „ ut „ ad ſola verba, queis preces conſecratoriæ „ conſtant, reſtringatur, cum ad conſecrationis „ eſſentiam pertineat tum recitatio verborum „ inſtitutionis, tum *ut faciamus ea, quæ Chri-* „ *ſtus fecit*, iuxta Cyprianum *epiſt. LXIII.* „ Hinc merito Chemnitius: *quando inſtitu-* „ *tio recitatur, & non facimus, quod Chriſtus* „ *in cœna fecit & faciendum iuſſit, tunc non eſt* „ *conſecratio, ſed tantum hiſtorica recitatio.* „ *Quando vero verba recitamus, & facimus,* „ *quod iuſſit, tunc verbis illis benedicimus pani* „ *& poculo*, „ quem Chemnitii locum Gerhardus quoque infra adlegat §. *155.* Jam vero, ubi a Chriſto ad eiusdem apoſtolos nos convertimus, VII) notamus, ex eorum ſcriptis haud liquere, quanam conſecrandi formu-

la

conſecraſſe: *Hoc eſt corpus meum.* Evangeliſtas vero non tenere hunc ordinem in recitando, quo res ſunt geſtæ; idque inde eſſe, quod benedictio prolationi verborum illorum præmittatur.

la ii uſi fuerint, licet nonnulli eandem, quam Chriſtus uſurpavit, εὐλογίαν eosdem adhibuiſſe, ex *1 Cor. X. 16.* colligant. Sunt quoque nonnulli, qui apoſtolos oratione dominica olim conſecraſſe arbitrantur, ſecuti hac in re GREGORIUM cognomine *magnum*, eccleſiæ Romanæ præſulem, ſeculo ſexto clarum. Is enim *epiſtol. libr. VII. epiſt. LXIII. ad Joannem, epiſcopum Syracuſanum,* aut, ſecundum recentiorem diſpoſitionem, *libr. IX. epiſt. XII. tom. II. oper. p. m. 940.* ſequentem in modum ſcribit: *orationem dominicam idcirco mox poſt precem* (i. e. canonem) *dicimus, quia mos apoſtolorum fuit, ut ad ipſam ſolummodo orationem oblationis hoſtiam conſecrarent.* Sed nullo certo eum niti fundamento, viri docti obſervarunt. Vid. quæ ad hunc GREGORII locum adnotavit PFAFFIUS *loco excitato §. II. p. 408. ſeqq.* Ab apoſtolis ad viros apoſtolicos ceterosque cœtus chriſtiani doctores, eosque antiquiores progreſſuri, VIII) paucis notamus, hanc communem eccleſiæ veteris, tam Græcæ quam Latinæ, fuiſſe ſententiam, non tantum verbis inſtitutionis, ſed precibus inprimis veram fieri ſacræ euchariſtiæ conſecrationem. Invocare enim ſolebat ſacerdos Spiritum S. ut de cœlo deſcendens ſymbola euchariſtica ſanctificare, & panem corpus, vinum vero ſanguinem Chriſti efficere velit. Græci hanc precandi formulam ἐπίκλησιν vocant, eandemque in hunc uſque diem uſurpant. Nec ſane recens hoc Græcorum inventum eſt, prout cardinalis BONA aliique eccleſiæ Romanæ ſectatores contendunt, ſed ex antiquiſſimo Græcæ Latinæque eccleſiæ uſu repeti debet, prout infra ad §. 152. uberius oſtendemus. Fatetur quoque hoc ipſum EUSEBIUS RENAUDOTIUS *tom. I. collect. liturgiarum orient. p. 246.* Nec tamen IX) prætermittendum heic eſt, *orationem* quoque *dominicam* antiquiſſimis iam temporibus tanquam ordinariam ac conſtantem partem celebrationis ſacræ cœnæ adhibitam, ac communiter precibus conſecrationis adiunctam fuiſſe. Certe AUGUSTINUS, celeberrimus ille Hipponenſium præſul, plus ſimplici vice expreſſis verbis ſcribit: *poſt ſanctificationem ſacrificii dicimus orationem dominicam.* Vid. eiusdem *homil. LXXXIII. de diverſis p. 556.* & rurſus *epiſt. LIX. ad Paulin. quæſt. V.* ita inquit: *precationes facimus in celebratione ſacramentorum, antequam illud, quod eſt in domini menſa, incipiat benedici: orationes, quum benedicitur & ſanctificatur, & ad diſtribuendum comminuitur, quam totam petitionem fere omnis eccleſia* DOMINICA ORATIONE *concludit.* Tacemus alia loca in CYRILLI Hieroſolymitani, HIERONYMI, CHRYSOSTOMI aliorumque patrum ſcriptis paſſim obvia, atque collecta in JOSEPHI BINGHAMI *originib. ſeu antiquitat. eccleſiaſt. vol. V. libr. XIII. cap. VII. §. 3. p. 238. ſeqq.* Addimus X) & hoc, uſu receptum fuiſſe in antiquiori eccleſia chriſtiana, ut precibus conſecratoriis *verba inſtitutionis* ſacræ cœnæ adderentur, atque hinc factum eſſe, ut nonnunquam precibus, nonnunquam vero verbis inſtitutionis conſecrationem adſcripſerint priſci cœtus chriſtiani doctores, licet cum verbis iſtis inſtitutionis preces conſecratorias ſemper combinaverint, ſymbolaque euchariſtica virtute Spiritus S. ſanctificaverint. Atque hunc ipſum per invocationem Spiritus S. conſecrandi morem, quod XI) notamus, eccleſia Græca in hunc uſque diem ſervavit, nec antiquas ſuas liturgias mutavit; cum contra eccleſia Romana perantiquum illum ritum, in eccleſia etiam occidentali olim receptum & diu uſitatum, proceſſu temporis prorſus abrogaverit. Habemus itaque heic luculentum variationis circa ipſam ſacræ euchariſtiæ *eſſentiam* in eccleſia Romana factæ, exemplum; *hæc* quippe hodie docet, non precibus, ſed ſolis ſervatoris verbis H. E. C. M. a ſacerdote, Romano ritu inaugurato, prolatis, corpus Chriſti confici, idque fieri in miſſa. Subiungimus tandem XII) noſtræ eccleſiæ ſententiam, quæ huc redit: preces cum verbis inſtitutionis eſſe coniungendas, ita quidem, ut ad exemplum veteris eccleſiæ per preces, ſive orationem dominicam (quoniam de formula precationis Chriſti atque apoſtolorum non conſtat) ſymbola ad ſacrum uſum deſtinentur, per verba inſtitutionis vero, accedente uſu, corpus & ſanguis Chriſti cum pane & vino uniantur. Unde diſtinguere ſolent theologi noſtri inter conſecrationem *totalem* & *partialem*, *deſtinativam* & *unitivam*. *Partialis* & *deſtinativa* conſecratio fit per preces & verba inſtitutionis, quæ non ſine precibus internis ſunt recitanda. *Totalis* autem atque *unitiva* repetitis verbis inſtitutionis, & accedente ipſa actione *dandi* & *recipiendi*, ſeu, ut ſupra diximus, *accedente uſu*, præſtat coniunctionem rei cœleſtis cum terrena. Conferenda, quæ in libris eccleſiæ noſtræ ſymbolicis hanc in rem leguntur, ſpeciatim in *catechiſmo maiori* b. LUTHERI *p. 553.* & *554.* itemque

Hæc omnia breviter complectitur Gabr. c ſcribens lect. XXXVI. in can. miſs. *Cir- e verba* (inquit) *benedixit, fregit, dedit- 'e. dubium eſt, quem ordinem Chriſtus ob- it, & quibus verbis conſecravit, & ſunt ie opiniones doctorum. Nam potuit Chri- unquam Deus conſecrare, & panem in ſuum convertere ac vinum in ſanguinem a virtute divina ſine prolatione verborum ncunque, ſicut ſola voluntate cælum & ter- principio creavit. Potuit etiam proferre quaedam ſecreta, & ſic benedicendo con- t. Potuit & his verbis :* Hoc eſt corpus , *quibus nos conſecramus, & ipſe conſi- Potuit denique prius conficere, & poſt- vidERE, ac dicere :* Accipite, *aut prius re, & poſt tradendo & dicendo :* Hoc eſt meum, *conſecrare. Quod horum autem , non eſt certum ex ſcriptura.* In recen- is pontificiis ſcriptoribus itidem talia opi- n divortia occurrunt. Ambroſius Catha- archiepiſcopus Compſanus integro libro : impreſſo, ut & Cajetanus, ſtatuunt, *Chri- aliis verbis conſecraſſe panem, quam ipſi miſſis factitent*, idque probare conantur nocentio III. Romano pontifice. Verba tini refert Flacius in apol. confeſs. Antverp. V. de miſſa, p. 188. & in libr. de diſſ. . pag. 151. *Aufert* (inquit) *praedicta o- multas & veras difficultates, ob quas ri- us haereticis ita laborant noſtri, ſit fas oqui, ut vix unus cum altero conveniat, x parte jam indicavimus: Haec ut vere nnocentius, ſolvit laqueum, a quo ſeſe il- edire non valent.* Bellarminus lib. IV. de . euchar. cap. 13. §. Ex eodem: *Benedi- ut illis verbis facta eſt :* Hoc eſt corpus , & hic eſt ſanguis meus, *ut catechiſmus Romanus & theologi communiter docent: aut cer- te in evangelio non habemus, quibus verbis Do- minus benedixerit.* Ibidem §. Quod attinet: *Sen- tentia communis non ſolum theologorum recentio- rum, ſed etiam veterum patrum eſt, Chriſtum conſecraſſe illis verbis :* Hoc eſt corpus meum; Hic eſt ſanguis meus. *Ita enim docent Tertul- lianus, Cyprianus, Chryſoſtomus & alii. Prae- terea ſunt urgentiſſimae rationes. Nam ſi Do- minus alio modo conſecraſſet, alio nos conſecrare vellet, non dixiſſet :* Hoc facite. *Deinde ſacer- dos in perſona Chriſti conſecrat, & ideo non di- cit :* Hoc eſt corpus Chriſti; *ſed* hoc eſt corpus meum, *& nihil eſt aliud noſtra conſecratio quam repetitio illius primae, quae a Chriſto facta eſt. At quomodo in perſona Chriſti id facimus, & quomodo iſta eſt illius primae repetitio, ſi Chri- ſtus ſola voluntate, nos verbis conſecramus? De- nique conveniunt omnes, Dominum inſtituiſſe ſa- cramentum euchariſtiae, cum ipſe primus eucha- riſtiam conſecravit, ergo oportuit eum non ſo- lum conſecrare, ſed etiam conſecrare ritu ſacra- mentali, & illo ipſo ritu, quo deinceps uti de- beamus. At conſecrare ſola voluntate, non eſt conſecrare ritu ſacramentali, ſed eſt miraculo quodam extraordinario effectum producere ſacra- mentalis conſecrationis ſine ſacramentali conſe- cratione.* Hæc Bellarminus, quæ nobis non im- probantur, ſed ab omnibus pontificiis haudqua- quam probantur, unde ipſe Bellarminus in eo- dem cap. §. *Tertia ratio*, ſic ſcribit: *Cabaſi- las in explicatione liturgiae cap. 30. & Latini fere omnes fatentur, Chriſtum conſecraſſe eu- chariſtiam verbis illis :* Hoc eſt corpus meum, *ſine aliis precibus. Tametſi enim Innocentius III. lib. IV. de myſteriis miſſae cap. 6. opinatus ſit, Chriſtum nullis verbis conſecraſſe, id tamen com- muniter refelli ſolet*, (atqui ſententia Romani pon-

ue in *form. concord. p. 599. 747. & 759.* ubi o. CHRYSOSTOMI verba in medium ad- ducuntur, eccleſiæque Romanæ ſententia pro- ſcribitur, quæ recitationi verborum H. E. C. M. tanquam operi ſacerdotis magico vim conſe- crationis adſcribit. Dependet quippe conſecra- tio euchariſtiæ ὅλικῶς accepta non a nuda pro- nunciatione verborum inſtitutionis, ſed *a Chri- ſti promiſſione* & toto huius ſacramenti actu, qui a precibus, ſive orationis dominicæ recita- tione incipit, &, dum omnes communicave- rint, perdurat. Qui plura de hocce argumen- to legere voluerit, adeat b. PFAFFIUM in diſſert. ſæpius iam excitata *de conſecr. veter euchariſt.*

pontificis non ita communiter refelli ſolet) & *ipſe idem Innocentius in epiſtolis decretalibus* cap. cum Marthæ, *de celebratione miſſarum admittit, Dominum conſecraſſe illis verbis, quae in evangelio habentur.* (Imo vero ad traditionem ibidem recurrit, & ex illa ſciri adſerit, quibus verbis Chriſtus in conſecratione fuerit uſus. *Sane multa*, inquit, *tam de verbis, quam de factis dominicis invenimus ab evangeliſtis omiſſa, quae apoſtoli vel ſuppleviſſe verbo, vel facto expreſſiſſe leguntur*, ubi obiter notandum, Bellarminum, uti etiam Azorium libr. II. inſtit. moral. cap. 9. mendacii arguere Coſterum, qui part. III. apolog. cap. 6. diſputat, Innocentium III. pontificem nuſpiam hoc adſerere, quod Chriſtus aliis verbis conſecraverit quam his: *hoc eſt corpus meum.*

Conſecratio, qua miniſtri eccleſiæ utuntur.

§. CXLIX. Cæterum cum Chriſtus in inſtitutione ſacræ cœnæ expreſſe jubeat, in ejuſdem adminiſtratione nos hoc facere, quod ipſe fecit, ex eo ſequitur, quod miniſtri eccleſiæ, ſacram cœnam celebraturi, verba inſtitutionis repetere, panem & vinum hoc modo conſecrare & communicantibus diſtribuere debeant. Quando igitur miniſter verba inſtitutionis dominicæ repetit, iisdemque panem & vinum conſecrat, ac communicantibus diſtribuit, tunc hæc pronunciatio non eſt hiſtorica ſolum repetitio illius, quod Chriſtus fecit, quo modo in concionibus ad populum habendis iſthæc verba repeti ſolent, ſed miniſter eccleſiæ hac ſolenni repetitione inſtitutionis 1.) publice profitetur, quod ſanctiſſimum Chriſti teſtamentum juxta ipſius inſtitutionem, ordinationem ac mandatum celebrare velit, ac proinde quod nolit privato arbitrio, ſed ut *œconomus myſteriorum Dei* agere. 2.) Hac ipſa actione ſeparat externa panis & vini ſymbola a communi & vulgari uſu, ut non amplius ſint nudus panis ac nudum vinum, ſed organa *ὀχήματα* ac media, per quæ diſtribuatur caro & ſanguis Chriſti. 3.) Serio precatur, ut Chriſtus, vi promiſſionis ſuæ in hac ſacramentali actione præſens, ipſemet mediantibus hiſce externis ſymbolis corpus & ſanguinem ſuum communicantibus diſtribuat. 4.) Teſtatur, quod vi ordinationis ac inſtitutionis Chriſti veracis ac omnipotentis, panis benedictus ſit communicatio corporis, & vinum benedictum ſit communicatio ſanguinis ipſius. 5.) Graviter proinde monet omnes ad euchariſtiæ ſacramentum acceſſuros, ut fidem habeant verbis Chriſti contra omnes obſtreperæ rationis contradictiones, utque in vera pœnitentia, ſincero Dei timore, debita reverentia & ſerio vitam emendandi propoſito accedant, perinde ut de verbis baptiſmi diximus tractat. proxime præced. §. 79.

Explicatio loci apoſtolici: Poculum benedictionis, cui benedicimus &c.

§. CL. Apoſtolus 1 Cor. X. 16. poculum euchariſticum notanter vocat τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, *calicem benedictionis, cui benedicimus*; bina εὐλογίας repetitione & Chriſti & noſtram benedictionem complexus. Quemadmodum Chriſtus baptiſmi inſtitutione & ſuſceptione in proprio ſuo corpore ſanctificavit aquas, ut in uſu ſacramentali ſint efficax organum ac medium regenerationis ac renovationis: ita quoque εὐλογία ſacramentalis in inſtitutione ſacræ cœnæ ſemel prolata non in prima tantum cœna, ſed etiam in noſtra adhuc hodie efficax eſt, ut externa panis & vini ſymbola ſint corporis & ſanguinis ſui diſtribuendi & accipiendi media. Hanc εὐλογίαν Chriſti noſtra εὐλογία repetimus, quando τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, poculum illud, cui Chriſtus jam ante in primæ cœnæ adminiſtratione benedixit, & ex qua benedictione in noſtrum etiam poculum euchariſticum benedictio deſcendit, quando (inquam) poculum illud εὐλογοῦμεν, hoc eſt, εὐλογοῦντες κατασκευάζομεν, ut Oecumenius explicat, ἁγιάζομεν καὶ καθιεροῦμεν, proinde recitatio verborum cœnæ requiſita mandato Chriſti: *Hoc facite*, non eo ſolum ſpectat, ut auditorum fides de ſubſtantia & fructu hujus ſacramenti per verba teſtamenti Chriſti excitetur, confirmetur & obſignetur, ſed etiam ut externa ſymbola panis & vini ab uſu vulgari ſeparata ad uſum ſacramentalem ac ſacrum deſtinentur, ſanctificentur ac conſecrentur, ut cum his corpus & ſanguis Domini diſtribuantur, exhibeantur & ſumantur.

§. CLI.

ue & qualis it miniſtro- m conſecratio.

§. CLI. Hæc euchariſtiæ conſecratio 1.) non eſt magica quædam incantatio vi verborum certorum eſſentialiter transmutans panem in corpus & vinum in ſanguinem Chriſti, ſicut ſacrificuli ontificii fingunt, quod propter raſuram & unionem vi canonis & intentionis in fide eccleſe ex opere operato conficiant ſacramentum, & terna ſymbola in corpus & ſanguinem Chriſti ſentialiter convertant (*). 2.) Nec eſt hiſto-a tantum inſtitutionis repetitio, ſicut Calviani recitationem verborum inſtitutionis parvi ciunt, (Bucerus in cap. XXVI. Matth.) eanmque ad populum ſaltem dirigendam, nequaam vero ad externorum ſymbolorum ſanctificationem ſpectare adſerunt, (Calvinus lib. IV. ſtit. cap. 17. §. 39. 3.) Sed eſt efficax ἁγιαςὸς, quo juxta mandatum, ordinationem & ſtitutionem Chriſti ex prima cœna ſanctifica- in noſtram cœnam quaſi derivatur, & exrna elementa ad uſum hunc ſacrum deſtinanr, ut cum his corpus & ſanguis Chriſti diſtriantur. Non quidem tribuimus recitationi rborum inſtitutionis hanc vim, ut corpus & nguinem Chriſti occulta aliqua virtute verbis hærente præſentia faciat, (ſicut magi ſua carina de Jove Elicio, aut de luna cœlo deducenda certis verbis recitant:) multo minus, ut externa elementa eſſentialiter transmutet; ſed ſincere credimus ac profitemur, quod præſentia corporis & ſanguinis Chriſti a ſola voluntate & promiſſione Chriſti & a perpetuo durante primæ inſtitutionis efficacia in ſolidum dependeat; interim tamen addimus, primævæ illius inſtitutionis repetitionem, a miniſtro eccleſiæ in celebratione euchariſtiæ factam, non ſolum hiſtoricam ac doctrinalem, ſed etiam conſecratoriam eſſe, qua juxta ordinationem Chriſti externa ſymbola vere & efficaciter ad uſum ſacrum deſtinantur, ut in ipſa diſtributione ſint corporis & ſanguinis Chriſti κοινωνία, ſicut apoſtolus diſerte loquitur, 1 Cor. X. 16. *Panis, quem frangimus, eſt communicatio corporis Chriſti: poculum benedictionis, cui benedicimus, eſt communicatio ſanguinis Chriſti.* Ipſe Dei Filius verba inſtitutionis ſemel prolata per os miniſtri repetit, & per ea panem & vinum ſanctificat, conſecrat & benedicit, ut ſint corporis & ſanguinis diſtribuendi media.

Quomodo pii veteres de conſecratione loquantur.

§. CLII. Inde pii veteres de conſecratione eo modo loquuntur, ut & hiſtoricam tantummodo repetitionem & pontificiam transſubſtantiationem excludant. Juſti-

(*) Hinc magiæ pontificios Lutherani adcuſant, non quidem quod aliquo modo verba inſtitutionis a ſacerdote recitata cauſam adferant præſentiæ ſacramentalis, ſed quod ex illorum ſententia ſacerdos vi & poteſtate ſpirituali per ſacramentum ordinis animæ ipſius data & per characterem indelebilem ſignata, intendens neceſſario in ſpecie euchariſtiam conficere, verbis conſecratoriis, quæ per modum cauſæ inſtrumentalis creata quadam virtute conſecrationem efficiant, panem in corpus Chriſti transmutet & convertat, ita ut conſecrationis virtus partim ſit in ſacerdote, partim in verbis conſecrationis prolatis. GERHARDUS.

Pontificios ſtatuere, ſolis Chriſti verbis: HOC EST CORPUS MEUM, ſymbola euchariſtica conſecrari ac mutari, in præcedenti nota iam obſervavimus. Hinc, ſecundum miſſale Romanum, ſacerdos poſt recitationem horum verborum continuo panem, tanquam in corpus Chriſti mutatum, cultu λατρείας adorare ſolet. Non poſſumus, quin heic adſcribamus ea, quæ CORNELIUS A LAPIDE ad *Eſaj. cap. VII. fol. 119.* commentatus eſt. Ita vero ille: *per verba conſecrationis uti vere & realiter transſubſtantiatur panis, ita producitur, & quaſi generatur Chriſtus in altari adeo potenter & efficaciter, ut, ſi Chriſtus necdum eſſet incarnatus, per hæc verba H. E. C. M. incarnaretur, corpusque humanum adſumeret, uti graves theologi docent. Sacerdos eſt ergo quaſi virgo deipara; parvus Emmanuel, quem parit, eſt Chriſtus, ſub parva hoſtia productus.* Hanc opinionem eccleſiæque Romanæ praxin BENEDICTUM XIII. P. R. in concilio Lateranenſi, anno *MDCCXXVII.* habito, confirmaſſe, ex actis huius concilii Romæ editis, eorumque adpendice *p. 252.* obſervat b. DEYLINGIUS in *obſervat. miſcell. part. I. p. 341.*

Juſtinus apol. II. pro chriſt. p. 76. *Diaconì diſtribuunt unicuique praeſentium, ut participet eum, in quo gratiae actae ſint, panem, μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου.* Pag. 77. *Eam, in qua per preces verbi ejus ab ipſo profecti gratiae ſunt actae, alimoniam, τὴν δι᾽ εὐχῆς λόγου τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, incarnati illius Jeſu carnem & ſanguinem eſſe edocti ſumus* (*); quæ vero ſint illæ preces, ibidem docet, immediate verba inſtitutionis ſubjungens. Irenæus lib. I cap. 9. p. 44. vocat λόγον ἐπικλήσεως, *ſermonem invocationis.* Lib. IV. cap. 34. p. 263. *Quomodo conſtabit eis, panem, in quo gratiae ſint actae, corpus eſſe Domini?* Lib. V. c. 4. p. 318. *Quando mixtus calix & fractus panis percipit verbum Dei, fit euchariſtia corporis & ſanguinis Chriſti.* Cyprianus lib. I. epiſt. ult. circa med. *Euchariſtia in altari ſanctificatur.* Idem (vel quicunque alius auctor) ſerm. de cœna non longe a princ. *Immortalitatis alimonia datur a communibus cibis differens, corporalis ſubſtantiae retinens ſpeciem, ſed virtutis divinae inviſibili efficientia probans adeſſe praeſentiam. Significata olim a tempore Melchiſedech prodeunt ſacramenta, & filiis Abrahae facientibus opera ejus ſummus ſacerdos panem profert & vinum:* Hoc eſt, *inquit,* corpus meum. *Manducaverant & biberant de eodem pane ſecundum formam viſibilem, ſed ante verba illa cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat, & uitae corporalis ſubſidium miniſtrabat: ſed ex quo a Domino dictum eſt:* Hoc facite in meam commemorationem, hæc eſt caro mea, & hic eſt ſanguis meus, *quotiescunque his verbis & hac fide actum eſt, panis iſte ſubſtantialis & calix benedictione ſolenni ſacratus ad totius hominis vitam ſalutemque proficit &c.* Ambroſius de iis, qui initiantur myſter. cap. 9. tom. IV. p. 427. *Si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicemus de ipſa conſecratione divina, ubi verba ipſa Domini ſalvatoris operantur? nam ſacramentum illud, quod accipis, Chriſti ſermone conficitur.* Ibidem: *Non hoc eſt, quod natura formavit, ſed quod benedictio conſecravit.* Libr. IV. de ſacram. c. 4. tom. IV. p. 439. *Quomodo poteſt, qui panis eſt, corpus eſſe Chriſti? conſecratione. Conſecratio igitur quibus verbis eſt & cujus ſermonibus? Domini Jeſu. Nam per reliqua omnia, quae dicuntur, laus Deo defertur, oratio praemittitur pro populo, pro regibus, pro caeteris, ubi venitur, ut conficiatur venerabile ſacramentum, jam non ſuis ſermonibus ſacerdos utitur, ſed ſermonibus Chriſti. Ergo ſermo Chriſti hoc confieit ſacramentum.* Chryſoſtomus ſerm. de proditione Judæ tom. V. p. 85. *Et nunc ille praeſto eſt Chriſtus, qui illam ornavit menſam, ipſe iſtam quoque conſecrat. Non enim homo eſt, qui propoſita de conſecratione menſae Domini corpus Chriſti facit & ſanguinem, ſed ille, qui crucifixus pro nobis eſt, ſacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute conſecrantur & gratia.* Hoc eſt, *ait,* corpus meum, *hoc verbo propoſita conſecrantur.*

Et

(*) Integrum JUSTINI *martyris* locum, ex quo nonnulla duntaxat verba heic decerpſit GERHARDUS, recitavit b. cancell. PFAFFIUS in *diſſert.* ſæpius iam a nobis adlegata, *de conſecrat. euchariſt. §. III. p. 412. ſeqq.* Memorabilis certe eſt iſte locus, ſiquidem tota euchariſtiam celebrandi ratio, quæ JUSTINI tempore obtinuit, ex eo cognoſci poteſt. Speciatim id quoque exinde patet, JUSTINUM conſecrationem in gratiarum actione & precibus poſuiſſe. Eandem fuiſſe reliquorum quoque patrum non tantum eccleſiæ Græcæ, ſed & Latinæ antiquioris ſententiam, adductis eorum teſtimoniis luculenter comprobavit PFAFFIUS *loc. cit.* qui & in *nota* ad §. *VII. p. 430. ſeqq.* complures alios auctores heic conſulendos adlegavit. Iis tamen, qui ibidem nominantur, addi merentur b. DEYLINGIUS, ſæpius iam a nobis laudatus, *obſervat. miſcell. part. I. p. 343. ſeqq.* atque JOSEPH. BINGHAMUS in *origin. ſive antiquit. eccleſiaſt. vol. VI. libr. XV. cap. III. §. XII. p. 319 ſeqq.* Illud quoque paucis heic notamus, perantiquum illum per preces, Spiritusque ſancti invocationem, conſecrandi ritum ex antiquioribus etiam liturgiis Græcis & orientalibus demonſtrari poſſe. Græci invocationem iſtam *ἐπίκλησιν* vocarunt, eandemque hodienum uſurpant. Conferenda, quæ hanc in rem ſupra in *nota* ad §. 148. p. 268. diximus.

Et ſicut illa vox, quae dixit: Creſcite & multiplicamini & replete terram, *ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum ad generationem operante natura: ita & vox illa ſemel quidem dicta eſt, ſed per omnes menſas eccleſiae, uſque ad hodiernam diem & uſque ad ejus adventum, praeſtat ſacrificio firmitatem.* Idem hom. LI. in Matth. tom. I. pag. 234. *Nonne Chriſtum per Evangeliſtam loquentem audis? Credite igitur omnes, quia & nunc illa cœna celebratur, in qua Chriſtus ipſe recumbebat. Nihil quippe intereſt inter hanc & illam. Non enim haec ab homine, illa ab ipſo conficitur. Quando igitur ſacerdotem corpus tibi praebere videris, noli ſacerdotis, ſed Chriſti manum ad te porrigi, arbitrari.* Idem hom. LXXXIII. in Matth. tom. I. p. 359. *Non ſunt haec humanae virtutis opera, quae tunc in illa cœna perfecit. Ipſe nunc quoque operatur, miniſtrorum nos ordinem tenemus, qui vero haec ſanctificat & transmutat, ipſe eſt Chriſtus.* Homil. XXIV. 1 Cor. X. fol. 523. ποτήριον εὐλογίας ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ αὐτὸ μετὰ χεῖρας ἔχοντες οὕτως αὐτὸν ἀνυμνοῦμεν θαυμάζοντες ἐκπλητόμενοι τῆς ἀφάτου δωρεᾶς, εὐλογοῦντες ὅτι αὐτὸ ἐξέχεεν, ἵνα μὴ μείνωμεν ἐν τῇ πλάνῃ, καὶ οὐ μόνον ἐξέχεεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἡμῖν αὐτοῦ μετέδωκεν. *Apoſtolus hunc calicem benedictionis vocavit, quod eum habentes in manibus ſic eum hymnis & laudibus proſequimur admirantes ineffabile donum, ſtupentes, benedicentes, bonisque verbis proſequentes, quod eum ipſum effudit, ne maneremus in errore, nec ſolum effudit, ſed etiam eum ipſum nobis impertit.* Auguſtinus lib. III. de Trinit. c. 4. circa finem: *Illud corpus Chriſti & ſanguinem dicimus, quod ex fructibus terrae acceptum & prece myſtica conſecratum rite ſumimus ad ſalutem ſpiritualem in memoriam pro nobis dominicae paſſionis. Quod cum per manus hominum ad illam viſibilem ſpeciem perducitur, non ſanctificatur, ut ſit tam magnum ſacramentum, niſi operante inviſibiliter Spiritu Dei &c.* (ubi Franciſcus Maronius in margine notavit: *Excluditur illa virtus, quam aliqui in verbis ſacramentalibus ponunt.*) Idem lib. XX. contra Fauſt. cap. 13. *Panis enim & calix certa conſecratione myſticus fit, nobis non naſcitur, & quod non ita fit, alimentum eſt refectionis, non ſacramentum religionis.* cap. *Utrum in figura* diſt. 2. de conſecrat. *Reliqua omnia, quae ſacerdos dicit aut clerus chori canit, nihil aliud ſunt, quam laudes aut gratiarum actiones, aut certe obſecrationes & fidelium petitiones: ſacerdos vero conſecraturus adſumit verba evangeliſtarum.* Euſebius Emiſſenus ſerm. V. de paſch. (*) & citatur cap. *Quia corpus* diſt. 2. de conſecr. *Inviſibilis ſacerdos viſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis & ſanguinis ſui verbo ſuo ſecreta poteſtate convertit, ita dicens:* Accipite & edite, hoc eſt corpus meum: *& ſanctificatione repetita:* Accipite & bibite, hic eſt ſanguis meus. Damaſcenus lib. IV. cap. 14. *Dixit Dominus, hoc eſt corpus meum, & hoc facite in meam commemorationem, & omnipotenti eius praecepto efficitur, donec veniat.*

§. CLIII. Hæc cum ita ſint, facile adparet, quid ſtatuendum ſit de eo, quod Bellarminus lib. IV. de euchar. c. 12. Chemnitio tribuit, quod verbis quidem a Calvino in hac quæſtione diſſentiat, re ipſa autem proxime accedat, id quod §. ult. ſic exponit: *Chemnitium verbis quidem admittere verba Domini eſſe conſecratoria, re ipſa autem non agnoſcere ullam veram conſecrationem, ſed ſolam inſtructionem fidei.* Atqui diſerte ſtatuit Chemnitius & nos cum eo, verba ſacræ cœnæ non ſolum ad fidei inſtructionem, ſed etiam ad externorum ſymbolorum conſecrationem adhiberi. Quomodo igitur probat Bellarminus adcuſationem Chemnitio & nobis intenta-

(*) Qui ſub EUSEBII EMISSENI nomine exſtant ſermones ſuppoſititios eſſe, nemo eruditorum hodie dubitat. Varias variorum de iis ſententias exhibet EDMUND. ALBERTINUS *de ſacramento euchariſt. libr. II. p. 877. ſeqq.* Stili diverſitas, quæ in ſermonibus iſtis deprehenditur, evidenter indicat, eoſdem non ab uno, ſed a pluribus profectos eſſe auctoribus.

tentatam? 1.) *Quia ipſi non credunt* (inquit) *mutari panem in corpus Chriſti, ergo non tribuunt verbis efficaciam veram mutandi panem in corpus Domini.* Reſp. oſtendimus ſuperius, inter mutationem *eſſentialem* & adumbrationem *ſignificativam* dari tertium, videlicet mutationem *ſacramentalem*, proinde quando inter duo oppoſita datur tertium, a remotione unius non licet progredi ad poſitionem alterius, ſicut Bellarminus hoc loco procedit, ex eo, quod non tribuamus verbis ſacramentalibus vim convertendi panem in corpus Chriſti, ἀπαιδεύτως colligens, nos ſtatuere, quod verba cœnæ ad ſignificandam tantum præſentiam corporis Chriſti cum pane adhibeantur. 2.) *Sentiunt, corpus Chriſti eſſe ubique, ergo verba non faciunt, ut corpus Chriſti incipiat eſſe praeſens.* Reſp. diſtinguenda eſt omnipræſentia *perſonalis* a præſentia *ſacramentali*, ut alibi latius exponitur. 3.) *Brentius docet, ideo ſtatui ubiquitatem, quia alioquin non poteſt probari praeſentia corporis Domini, niſi per efficaciam conſecrationis papiſticae.* Reſp. oſtendimus ſuperius, unicum præſentiæ ſacramentalis fundamentum nos ſtatuere in verbis cœnæ proprie & κατὰ ῥητὸν acceptis, quando autem adverſarii Chriſtum ſuo corpore hoc præſtare poſſe negant, opponimus ipſis articulum unionis hypoſtaticæ & exaltationis ad dextram Dei, non ut diſtinctos præſentiæ gradus confundamus, ſed ut Chriſto hoc non ſolum poſſibile, ſed etiam facillimum eſſe oſtendamus. 4.) *Si Chemnitius veram efficaciam mutandi ſubſtantiam panis tribueret verbis ſacramentalibus, ſine dubio non objiceret pontificiis magicam incantationem.* Reſp. efficaciam mutandi ſubſtantiam panis, nec Chemnitius, nec quisquam noſtrum verbis ſacramentalibus tribuit, ex eo vero nondum ſequitur, quod nudam tantummodo ſignificationem illis tribuamus, datur enim tertium; videlicet efficax conſecratio & ad uſum ſacramentalem deſtinatio. 5.) *Chemnitius cum explicat, quomodo per verba illa panis fiat corpus Chriſti, nihil aliud dicit, niſi nos certos reddi per ea verba, diſtribui in cœna Domini verum corpus & verum ſanguinem Chriſti.* Reſp. imo vero plus dicit, ut ex integro contextu & ex iis, quæ hac de re ſuperius dicta ſunt, manifeſtum, ſic enim ibidem ſcribit Chemnitius part. II. exam. cap. de ſacram. euchar. p. 119. „Certum eſt, ſacramentum non eſſe ſine verbo, nullo igitur modo „eucharistia poteſt eſſe ſine adhibitione verbi &c. Quod ſi jam quæritur, quodnam ſit „illud verbum benedictionis, quo accedente „ad panem & vinum fiat ſacramentum corporis & ſanguinis Domini, certe hoc extra controverſiam eſt, ſicut unumquodque ſacramentum habet certum aliquod verbum Dei „ſibi proprium & peculiare, ita etiam euchariſtiam habere certum proprium & peculiare „verbum, ipſam ſcilicet inſtitutionem divinam &c. *Pag. 121.* Vera igitur conſecratio „ſeu benedictio euchariſtiæ conſiſtit in verbis „inſtitutionis Filii Dei, per quam ipſe nobis „hodie & uſque ad finem ſeculi conſecrat & „ſanctificat panem & vinum, ut illam nominationem, quam natura non habent, ex gratia & virtute divina percipiant, ut ſint ipſius „corpus & ſanguis. *Pag. 122.* Nulla creatura, ſed ſolus Filius Dei virtute & omnipotentia ſua efficere poteſt, ut panis ſit ipſius „corpus & vinum ipſius ſanguis: illud autem „in prima cœna effecit per verbum, dicens: „*Hoc eſt corpus meum.* Recitantur igitur in „noſtra dominica cœna verba inſtitutionis non „tantum hiſtorice, ſed ut eccleſiæ oſtendatur, „Chriſtum ipſum per verbum juxta ſuum mandatum & promiſſionem in actione cœnæ adeſſe & potentia illius verbi exhibere veſcentibus ſuum corpus & ſanguinem. Ipſe enim „eſt, qui diſtribuit, licet per miniſtrum: ipſe „eſt, qui dicit: *Hoc eſt corpus meum*: ipſe „eſt, qui per hoc ſuum verbum efficax eſt, „ut panis ſit corpus & vinum ſanguis ipſius„. *Haec Chemnitius.*

§. CLIV. Ut autem Bellarminus intelligat eſſe medium ac tertium quoddam inter nudam *ſignificationem* præſentiæ corporis & inter *eſſentialem* mutationem externorum ſymbolorum in corpus & ſanguinem Chriſti, proferimus collationis ergo hæc exempla. 1.) In prædicatione evan-

evangelii miniſter *legatione fungitur loco Chriſti*, 2 Cor. V. 20. *& homines ſalvat*, 1 Tim. IV. 16. nimirum quia evangelium, quod prædicat, *eſt potentia Dei ad ſalutem*. Rom. I. 16. Sic in celebratione euchariſtiæ miniſter loco Chriſti legatione fungitur, qui ipſe ibi adeſt & per miniſtrum hæc verba ſonat: *hoc eſt corpus meum, hoc facite*, & per illud verbum ſuum efficax eſt. Quemadmodum autem converſio & ſalus hominum non tribuitur perſonæ miniſtri, nec externo prædicationis ſono, ſed quatenus verbum prædicat, per quod Spiritus ſanctus efficaciter operatur: ita quoque non miniſter homo ſua conſecratione & benedictione panem & vinum facit corpus & ſanguinem Chriſti, ſed ipſe Chriſtus verbo ſuo in hac actione adeſt, & inſtitutionis ſuæ verbo, quod per os miniſtri pronunciatur, efficit, ut panis ſit ipſius corpus & poculum ipſius ſanguis, quæ ſunt verba Chemnitii l. d. 2) In abſolutione miniſter non ſolum declarat & ſignificat, quid fiat, ſed abſolutio eſt efficax medium, per quod Chriſtus confert vere pœnitentibus, quod promiſit: nec poteſtas clavium in nuda ſignificatione conſiſtit, ſed adnunciatio illa remiſſionis peccatorum virtute Spiritus ſancti efficax eſt, qui illam offert, adplicat & obſignat vere pœnitentibus & credentibus; interim manet immotum diſcrimen inter remiſſionem Dei & ſacerdotis, ſolus Deus remittit peccata principaliter & αὐτεξουσίως, utens ſacerdote tanquam miniſtro & præcone remiſſionem hominibus adnunciante, ut oſtendimus tract. de pœnitentia §. 112. Sic miniſter in celebratione euchariſtiæ non tantum ſignificat Chriſtum ſuo corpore præſentem adeſſe, ſed Chriſtus per os miniſtri verbum inſtitutionis repetit, per quod externa ſymbola corporis & ſanguinis ſui diſtribuendi organa facit, ac per manum miniſtri panem euchariſticum, qui eſt *κοινωνία* corporis, & vinum euchariſticum, quod eſt *κοινωνία* ſanguinis, diſtribuit: interim tamen ſolus Chriſtus divina ſua virtute & omnipotentia corporis & ſanguinis ſui in cœna nos participes facit. 3.) In baptiſmo miniſter non ſolum ſignificat & declarat, quid fiat, ſed per adſperſionem aquæ verbo Dei ſanctificatæ factam in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, baptizatus vere & efficaciter regeneratur, renovatur, Spiritu ſancto donatur &c. interim tamen nec aqua in virtutem Spiritus transmutatur, nec regeneratio viribus hominis efficitur, ſed Deo per miniſtrum operanti in ſolidum relinquitur: ſic in celebratione euchariſtiæ miniſter non tantum ſignificat corporis & ſanguinis Chriſti præſentiam, ſed per verbum inſtitutionis ore miniſtri prolatum & per diſtributionem externorum ſymbolorum, manu miniſtri factam, Chriſtus vere efficax eſt, & corpus ac ſanguinem ſuum communicantibus diſtribuit, interim tamen nec externa ſymbola in corpus & ſanguinem Chriſti transmutantur, nec Chriſto ſuus honor & virtus divina, qua ſola corpus & ſanguinem ſuum præſentia facit, adimitur. Neque poteſt Bellarminus hanc collationem euchariſtiæ cum baptiſmo improbare, cum ipſe eadem utatur, libr. IV. de euchariſt. cap. 13. §. *atque haec quidem*: ſic ſcribens: *Eadem eſt ratio baptiſmi & euchariſtiae, ut Chryſoſtomus docet hom. II. in 2. ad Tim. Et Auguſtinus c. Utrum diſt. 2. de conſecrat. At in baptiſmo id quod ſacramentum facit, non ſunt humanae preces, quae praecedunt vel ſequuntur infuſionem aquae, ſed illa verba Domini:* Baptizo te in nomine Patris & Filii, & Spiritus ſancti, *quae dicuntur, cum infunditur aqua &c. Ergo in euchariſtia id quod ſacramentum facit, non ſunt preces humanae, ſed verbum Domini:* hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis *&c.* Poſſent denique benedictiones variarum creaturarum olei, ſalis, aquæ &c. in papatu uſitatæ loco inſtantiæ Bellarmino opponi, quæ ex ipſius hypotheſi nec ſunt nudæ ſignificationes nec eſſentiales creaturarum mutationes, ſed contenti erimus exemplis ab ipſo Spiritu ſancto monſtratis & analogice huc adcommodatis.

Quid in conſecratione pontificia deſideremus.

§. CLV. Ergo nihil habet Bellarminus, quod in noſtra de conſecratione doctrina jure deſiderare poſſit, nos autem in conſecratione pontificia multa deſideramus. Utpote 1.) quod ſtatuant, *per ſacramentum ordinis in anima ſacer-*

 dotis

dotis cauſari novam quandam ſpiritualem poteſtatem, per quam ſacerdos fiat habilis ad conficiendam euchariſtiam, ita quidem ut ſine illa nullo modo confici poſſit. Bellarminus libr. IV. de euchar. cap. 16. §. ſecundum principium: *In cujus poteſtatis perpetuae ſignum imprimatur character quidam indelebilis.* Idem libr. de ſacram. ordinis c. 10. §. Jam vero; de qua ſpirituali poteſtate ſacramenta conferendi recte ſcribit libr. I. de grat. & libr. arbitrio cap. 14. §. ſed faciles: *quod ſit occulta, & potius egeat fide, ut credatur ineſſe, quam ut ipſa fidem aliis rebus faciat.* 2.) Quod *intentionem miniſtri non ſolum in genere faciendi, quod facit eccleſia, ſed etiam in ſpecie conficiendi, euchariſtiam requiri ad conſecrationem*, docent, Bellarminus libr. I. de ſacram. cap. 27. atque hanc intentionem conſtituunt cauſam ſacramenti. 3.) Quod *verbis conſecratoriis tribuant virtutem quandam creatam, quae ſit conſecrationis effectiva per modum cauſae inſtrumentalis.* Thomas part. III. q. 78. art. 4. Unde ſtatuunt, *virtutem conſecrationis eſſe partim in ſacerdote, partim in ipſis verbis.* Socinus libr. IV. ſent. diſt. 8. & 9. 4.) Quod *nondum certi ſunt de verbis formalibus conſecrationis.* Bellarminus libr. IV. de euchar. cap. 15. vocat hoc *craſſiſſimum mendacium, cum in omnibus miſſalibus literis magnis & ſaepe rubeis adſcribantur verba conſecrationis, ut nemo illa ignorare poſſit.* Atqui ſumma Angelica in verb. euchariſt. membro 1. quæſt. 24. ex Scoto diſputat, *licet alia verba non ſint de ſubſtantia formae quam illa:* Hoc eſt corpus meum, *tamen presbyterum dicentem ſolummodo praefata verba ſuper panem non conſecrare, cum de neceſſitate requiratur, ut exprimantur aliqua verba, ex quibus praefata verba ſolummodo determinentur ad corpus Chriſti, ſicut fit cum dicitur, fiat dilectiſſimi &c. aliter nihil fieret, & hoc tene,* (inquit) *quamvis aliqui teneant contrarium & male.* Quomodo hoc convenit cum eo, quod Bellarminus h. l. ſcribit: *Catholici fatentur veram eſſe conſecrationem, quae ſolis verbis inſtitutionis fieret?* Et cap. 14 præced. *Verba, quae ſimpliciter neceſſaria ſunt ad conſecrationem, ſunt illa tantum:* Hoc eſt corpus meum, & hic eſt ſanguis meus, *reliqua omnia etſi dici debeant juxta canonem ab eccleſia inſtitutum, & ſine peccato omitti non poſſint, tamen non ſunt ita neceſſaria, ut ſine illis conſecratio non fieret.* Innocentius III. quæſitus, cum evangeliſtæ non teſtentur, *Chriſtum hoc dixiſſe, quod in canone miſſae habetur, quomodo aliquis adſeverare tentaverit, eum plus dixiſſe, quam aliquis evangeliſtarum adſeveret.* c. cum Marthæ. extra de celebr. miſſarum, ad traditionem confugit. Statuit igitur, Chriſtum iisdem verbis uſum, quibus in canone miſſæ hodie ſacerdos utitur, licet evangeliſtæ hoc non exprimant. Quomodo igitur illa tantummodo verba erunt de ſubſtantia formæ, quæ ab evangeliſtis ſunt deſcripta? Cumque de forma conſecrationis, qua Chriſtus uſus eſt, andabatarum more invicem pugnent, ut vidimus ſuperius §. 129. & 148. quomodo de forma conſecrationis a ſacerdote uſurpatæ certi eſſe poterunt? 5.) Quod *ſolis illis quinque verbis: Hoc eſt enim corpus meum, conſecrationem tribuunt*, cum tamen Paulus traditurus Corinthiis, quomodo poſſent dominicam cœnam celebrare, totam & integram inſtitutionem recitet ac deſcribat. Juſtinus etiam atque alii veteres, facientes mentionem verbi a Chriſto traditi, quo euchariſtia conſecretur, referunt ſe ad deſcriptionem inſtitutionis, quæ apud evangeliſtas exſtet, unde ipſe Bellarminus fateri cogitur lib. IV. de euchariſt. c. 14. reſponſ. ad 5. argum. *Patres per conſecrationem interdum accipere totam liturgiam.* Vera igitur euchariſtiæ conſecratio conſiſtit non tantum in quinque illorum verborum prolatione, ſed in eo, ut faciamus, quod Chriſtus fecit, hoc eſt, ut panem accipiamus, benedicamus, diſtribuamus ac manducemus juxta Chriſti inſtitutionem, ordinationem ac mandatum. *Quando inſtitutio recitatur,* (inquit Chemnitius) *& non facimus, quod Chriſtus in cœna fecit, & faciendum juſſit, tunc non eſt conſecratio, ſed tantum hiſtorica recitatio. Quando vero verba recitamus & facimus, quod juſſit, tunc verbis illis benedicimus pani & poculo.* 6.) Quod *magicam quandam vim verbis conſecrationis tribuunt.* Bellarminus libr. IV.

de

de euchar. c. 12. §. Cum igitur: *impium & blaſphemum* hoc vocat, ſed audiat Bielem, qui lect. IV. in can. miſſæ adſerit, *confectionem corporis in ſacramento fieri aliqua occulta virtute non inſiſtente ei, a quo ſit, ſed adſiſtente: ſecundum quem modum malefici & incantatrices quosdam effectus producere dicuntur & extrahere lac vaccinum de ſedibus vel manubriis ſecurium, quod non ſit naturali virtute maleficarum, neque ex earum merito, ſed virtute occulta ſive bona ſive mala adſiſtente.* Hugo de S. Victore libr. de ſacramentis, Innocentius libr. III. de myſt. altaris c. 1. Honorius in gemma animæ lib. I. c. 103. & Jo. Belethus in ration. de div. offic. c. 44 referunt, *cum publice olim recitaretur canon, & ab omnibus per uſum ſciretur, paſtores eum in agro ſuper panem & vinum dixiſſe, ac tunc repente carnem & ſanguinem ante ſe inveniſſe, atque inde divinitus percuſſos interiiſſe, unde uſus vocis ſubmiſſae in canone ortus ſit.* 7.) Quod *ex traditione conſecrationem conſtare adſerunt.* Johannes, epiſcopus Roffenſis, in defenſ. regiæ adſertionis cont. libr. Lutheri de capt. Babyl. ſic ſcribit: *Sed prius illud adgrediamur & doceamus, quod citra patrum interpretationem & uſum ab eisdem nobis traditum nemo probabit, ex ipſis nudis verbis evangelii ſacerdotem quempiam his temporibus veram Chriſti carnem & ſanguinem conſecrare.* Ibidem: *Nam etſi Chriſtus ex pane carnem ſuam & ex vino ſanguinem effecerit, non ob id conſequitur, virtute alicujus verbi hic poſiti, quoties id negotii tentaverimus, id ipſum effecturos &c. Non poteſt igitur per ullam ſcripturam probari, quod aut laicus, aut ſacerdos, quoties id negotii tentaverit, pari modo conficiat ex pane & vino Chriſti corpus & ſanguinem, atque Chriſtus ipſe confecit, cum nec iſtud in ſcripturis contineatur.* (Hæc ſi de pontificia conſecratione Roffenſis intelligit, veriſſima ſunt, ſi vero in univerſum negat, ex ſcripturis conſecrationem probari poſſe, opponimus ei mandatum Chriſti: *Hoc facite.*) Bellarminus libr. IV. de euch. c. 14. reſponſ. argum. Chemn. quod ex conſecratione panis detracta ſint illa verba, *quod pro vobis frangitur vel traditur*, eo confugit, ut dicat *non poſſe Romanam miſſam, in qua haec verba omittuntur, reprehendi, cum liturgia illa ſit antiquior, ſi a ſancto Petro prodiit, ut docet Thomas* part. III. q. 38. art. 2. ad 4. *& ante eum Leo IX. epiſt. ad Michaelem c. 5. quam evangelium Lucae & epiſtolae Pauli, qui addiderunt illa verba: quod pro vobis frangitur.* Nimirum hoc eſt traditiones ſcripturæ non ſolum conferre, ſed etiam præferre. 8.) Quod *verba inſtitutionis mutilant & aliena eis admiſcent.* Mutilant, quia omittunt verba Chriſti, *quod pro vobis traditur vel frangitur.* Aliena eis miſcent, nimirum *in ſanctas & venerabiles manus ſuas, & elevatis oculis in cælum ad te Deum Patrem ſuum omnipotentem, tibi gratias agens:* Item: *ex hoc omnes* (manducate) Item: *& hunc praeclarum calicem:* Item: *novi & aeterni teſtamenti myſterium fidei.* Bellarminus l. d. confugit ad traditionem, *quod haec habeantur in liturgia Iacobi & Clementis, quod a ſancto Petro ex traditione habeantur;* ſed quid de iis veterum liturgiis ſtatuendum ſit, ſuo loco dicetur. Ipſe Bellarminus in principio hujus capitis reſponſurus argumento Græcorum ex liturgia Jacobi & Clementis petito, dicit, *fortaſſe mutatum eſſe ordinem liturgiarum.* Ac de Petri liturgia dubitanter pronunciat, *ſi eſt a ſancto Petro.* Concedit etiam *omnes veterum liturgias variare, nec ullam eſſe, quae habeat omnia illa verba, quae in Romana liturgia inveniuntur.* Quod Bellarminus addit, *particulas illas non pugnare cum ſcripturis*, id libenter concedimus, ideoque earum uſum in liturgia non ſimpliciter improbamus, ſed quod ipſis verbis inſtitutionis inſerta ſint, hoc improbandum eſſe dicimus.

Quæritur 1.) An conſecrationi addenda ſit oratio dominica?

§. CLVI. Quæritur de conſecratione: 1.) *An commonefactiones, preces, gratiarum actiones, praeſertim vero orationem dominicam verbis inſtitutionis ac celebrationi euchariſtiae addi improbandum ſit?* Reſp. minime vero, cum & Chriſtus gratias egerit in prima ejusdem adminiſtratione, cum Paulus *mortem Domini adnunciare eos jubeat*, qui ex hoc pane manducant & bibunt.

Antitheſis Calvinianorum.

§. CLVIII. Noſtro hoc ſeculo Calviniani graviſſimas de fractione panis excitarunt controverſias; ſtatuunt enim eam ſimpliciter & abſolute eſſe neceſſariam, & quidem eo fine, ut repræſentet fractionem corporis Chriſti in cruce factam, ut notum eſt ex publicis ſcriptis (*). Notandum vero, 1.) non eſſe quæſtionem de ἀρτοκλασίᾳ in ſe ac per ſe; ſed de ἀρτοκλασίᾳ cum opinione neceſſitatis ac repræſentationis ab adverſariis obtruſa. 2.) Per ἀρτοκλασίαν illam, quam adverſarii urgeat, ſacram cœnam transferri in actionem toto genere diverſam, quam eſt a Chriſto inſtituta, ſiquidem ex inſtitutione Chriſti panis eſt medium & organum, per quod manducantibus in ſacra cœna diſtribuatur corpus Chriſti; ſed adverſarii ſtatuunt, panem eſſe ſignum, quod ſignificet ac repræſentet corpus abſens, ſicut fractio panis ſignificet corporis crucifixionem. Non potuit hoc diſſimulare Pareus in libr. germ. de fract. panis edito Ambergæ anno 1598. ſic ſcribens: *Panis fractione idololatricam & falſam opinionem de praeſentia corporis Chriſti in aut ſub pane & de orali manducatione omnium potentiſſime elidi, & ex animis ſimpliciorum ejici*, ex quo adparet, quod per latus ἀρτοκλασίας, qualis ab adverſariis urgetur, petatur jugulum ſanæ doctrinæ de cœna. 3.) Adverſarios nondum omnes in ſimplicem & abſolutam fractionis, in ipſa cœnæ adminiſtratione adhibendæ, neceſſitatem conſentire. Beza epiſt. II. vol. III. p. 169. *Cœna tamen eſt, ſi praecipua & mere ſubſtantialia conſerventur, etiamſi ſingulis offulae in os ingerantur, licet fractio omittatur.* In libr. qq. & reſp. quæſt. CXCIV. *Perinde eſt, ſive unam aliquam maſſam in multas particulas in ipſa actione frangas, ſive panes minutos & rotundos jam ante ratione maſſae diſtinctos diſtribuas* (**). Zanchius libr. I. epiſtolarum fol. 329. *In fractione ſubſtantia cultus divini cœnae dominicae non conſiſtit.* Conf. p. 233. & libr. II. p. 1788. Ibidem: *Video quidem, quid fecerit ipſe Chriſtus, quid & apoſtoli, nec ignoro ſequenda eſſe Chriſti exempla, ſed apertum hac de re mandatum non lego, ſicut lego porrectum panem eſſe accipiendum & edendum. Sed fac, & illud de fractione eſſe praeceptum, quomodo tamen demonſtrabis, Chriſti mandatum eſſe, ut frangatur panis in menſa coram toto cœtu, non autem ſatis eſſe, ſi fractus & diviſus in menſa adferatur.* Fol. 250. *Certe ad hoc, ut diſtribuatur, perinde eſt, ſi vel extra menſam vel in menſa frangatur, quanquam ad repraeſentandam Chriſti paſſionem non ita ſe res habeat. Eſt enim ille prior uſus per ſe neceſſarius, quia edi non poteſt a multis panis ille, niſi fractus, alter vero non ita neceſſarius, ut ſubſtantiam cœnae omiſſus tollat, & ut ſine ipſo celebrari illa non queat.* Vide ibidem in hanc ſententiam plura. In eccleſia Baſileenſi, quæ Calvinianam de cœna ſententiam amplectitur, ritus fractionis nondum viget (***). 4.) Illos, qui fractionis neceſſitatem propter repræſentationem urgent, ne quidem

dem

(*) Vid. *catech. Palat.* in *expl. quæſt.* 77. p. *m.* 249.

(**) Verba Bezæ in part. ult. qq. & reſp. quæſt. CXCIV. p. 101. ſunt: *De fractione vero quid ſentis? ejus præteritionem, quoniam non ad ipſam ſacramenti confectionem pertinet, actum ipſum non vitiare, ſicut nævus in facie formoſa venuſtatem quidem lædit, ſed formam tamen ipſam non abolet.* GERHARDUS.

(***) *In quibusdam Helvetiæ locis fractio locum non habet*, uti refert Cudſemius in deſperata Calvini cauſa p. 110. Omittitur fractio in eccleſia Baſileenſi & Bernenſi, referente Hubero *in ſeiner Antwort auf der fünff Eydgenoſſiſchen Theologen Gegenbericht*, p. 139, 163, 164. in Anglia, referente Zanchio libr. I. epiſt. p. 233. D. Joh. Crocius, *unerachtet er viel von Nothwendigkeit des Brodbrechens diſputiret, geſtehet, das Abendmal bleibe auch ohne daſſelbe ein Abendmal, und ſeyen die Kirchen, ſo dieſe Ceremonien unterlaſſen, nicht zu verdammen*, in conſid. triad. ſyllog. Aſſelmanni cap. VII. p. 140. cap. 8. p. 174. Steinius part. III. *der Brüderſchafft* p. 300. *erzehlet unter die Ceremonien umb deren Ungleichheit willen kein Theil das ander zuverdammen habe, die Bilder und Crucifix, den Exorciſmum, die Weibertauffe, Beicht und Abſolution, Oblaten, unterlaſſung des Brodbrechens, Altar.* GERHARDUS.

dem omnes inter ſe convenire. Mentzerus diſſenſiones illorum hoc ordine enumerat: a.) Quidam ſtatuunt unum panem integrum requiri, qui in tot comminuatur fragmenta, quot ſunt communicantes. Alii plures partes admittunt minores, modo ne integri dentur communicantibus, ſed in particulas prius dividantur. b.) Quidam volunt panem digitis comminuendum, non cultro ſcindendum. Anatomia Marp. pag. 90. c.) Alii ante adminiſtrationem ſacramentum ſcindunt cultro in portiones longiuſculas, quas poſtea frangunt & porrigunt comedentibus. d.) Hanc unius panis in plures partes comminutionem alii dicunt eſſe de ipſa ſacræ cœnæ ratione & *eſſentia*, nempe forma, ut Bucanus, Piſcator, Caſſellani in antiq. fid. Cattorum p. 108. Beumlerus contra ſynopſin f. 302. fractionem panis articulo de reſurrectione mortuorum & de officio Chriſti æquiparat. Angelocrator *in Abweiſen* lit. B., 4. *Fractio panis eſt pars eſſentialis & forma interna cœnae dominicae.* Alii negant pertinere ad eſſentiam, ſed vocant partem *integrantem*, ut Pareus, Caſſellani in reſponſione, anatomia Marpurg. & Goclenius (*); & alii quidem dicunt eſſe partem *principalem* & ſumme neceſſariam, ut anatomia p. 9. 11. 28. alii partem *minus principalem*, ut Goclenius. Rurſum alii vocant *ritum neceſſarium*, quos ipſos etiam defendi poſſe putat Goclenius. Beza eam confert venuſtati faciei, cui oppoſuit omiſſionem fractionis tanquam aliquem nævum in facie, cui ſubſcribit anatomia Marpurg. p. 131. e.) Alii ſine hac fractione dicunt cœnam eſſe non poſſe, ut Piſcator.

(*) Sunt & alii ex theologis Reformatis, qui eandem amplexi ſunt ſententiam, ſtatuentes, fractionem non ad *eſſentiam*, ſed tantum ad *integritatem* ſacræ cœnæ pertinere; veluti HIERONYMUS ZANCHIUS, cuius verba ſupra recitavit GERHARDUS, itemque theologi Caſſellani, nec non JO. FRANC. TURRETTINUS, JO. BRAUNIUS, JO. HENR. HEIDEGGERUS & complures alii.

Ex noſtris JOACH. HILDEBRANDUS, theologus quondam Helmſtadienſis in *theolog. dogmat. p.* 734. pronunciat, *malle ſe, ut ſub initio reformationis ritus fractionis in eccleſiis noſtris retentus fuiſſet, non ſub ratione neceſſitatis ad confectionem eucharíſtiæ, ſed ideo, quod Chriſtus ipſe in inſtitutione eum adhibuerit, inque eadem expreſſa eius mentio fiat, quodque, ſi non univerſa eccleſia, maior tamen eius pars, ab initio usque ad tempora hæc noſtra, in celebratione eucharíſtiæ uſurpant.* Similiter CHRISTIANUS DREIERUS, theologus quondam Regiomontanus, in *iudicio ſuper colloq. Caſſel.* ſcribit: *Conſtat, ſemper in eccleſia fractionem panis uſitatam fuiſſe & in oriente & in occidente, adeo, ut ipſi pontifices, poſtquam panes nummularios introduxerunt, unam grandiorem hoſtiam ad frangendum ſervarent. Id quoque certum eſt, quod veteres tunc ritum ad memoriam ſacrificii pro nobis in cruce oblati plurimum facere putarint, ſed quo modo convenienter introduci poſſit, non adparet. Interim ad concordiam facit, quod Marpurgenſes noſtras orbiculares hoſtias verum panem agnoſcunt, nec in noſtris eccleſiis aliquid eſſentiæ ſacramenti detrahi fatentur, licet, ex mandato Chriſti, ad integritatem ſacramenti fractionem neceſſariam putent:* quod nos non putamus, *quia ſcilicet mandatum Dei ſubſtantiam ſacramenti reſpicit, non accidentia. Inter accidentia autem refertur* fractio, *quia eſt modus actionis, non actio.* Cæterum, cum theologorum Marpurgenſium mentionem heic faciat DREIERUS, conferenda quoque eſt *brevis relatio colloquii Caſſellani, inter theologos quosdam Marpurgenſes & Rintelenſes* ann. *MDCLXI.* habiti. Exinde enim patet, utriusque partis theologos, tam Rintelenſes, quam Marpurgenſes, *fractionem panis uſualis utilem & pium eſſe ritum agnoviſſe, adeoque in illis eccleſiis, in quibus hactenus non obtinuit, commode introduci poſſe, ſi conſenſus earum impetrari queat* - - - In eo tantum diverſum ſenſiſſe theologos, *quod* Marpurgenſes *ritum fractionis non quidem ad eſſentiam ſacramenti, ſed tamen ad integritatem eius, propter Chriſti exemplum & mandatum neceſſarium ducerent, quam neceſſitatem* Rintelenſes *theologi non agnoſcebant.* Legenda tamen, quæ contra *Rintelenſes* monuerunt theologi *Wittebergenſes* in *epicriſi de colloquio Caſſellano Rintelio-Marpurgenſi* §. *V. p.* 12. *ſeqq.* ubi inter alia obſervarunt, non eadem mente *Lutheranos* ac *Reformatos* docere ac definire poſſe, *fractionem panis uſualis in S. cœna pium aut utilem ritum eſſe, qui commode in eccleſias introduci poſſit, in quibus non obtinet.*

ſcator. Alii eſſe quidem] veram cœnam, ſed non integram, verum mutilam, ut Goclenius, anatomi, Caſſellani, unde dicunt ſimilem eſſe cœnam illam homini aure, pede, manu, vel brachio carenti, ut Marpurgenſes & Caſſellani; alii diminuto thalero, ut paſtor Haſungenſis; alii literis vel ſigillo, in quo fit rimula vel parva fiſſura. Antiqua fides Cattorum p. 106. (Atqui ſi ἀρτοκλασία ad formam ſacræ cœnæ pertinet, tunc ſine fractione cœna non ſolum erit manca & mutila, ſed plane nulla, quia forma nec diviſionem, nec intenſionem, nec remiſſionem recipit, cum non ſit quanta, ſed ἐν ἀτόμῳ conſiſtit. Vide Meiſnerum part. II. ſobr. philoſ. ſect. 4. c. 3. quæſt. 2. & cap. 4. quæſt. 2. Heſſelbeinius antidot. I.) f.) Hanc fractionem panis quidam negant inſervire diſtributioni inter communicantes; (anatomia Marpurg. vocat fallaciam non cauſæ ut cauſæ p. 63.) ſed præfigurationi ſive adumbrationi fractionis corporis Chriſti in cruce. Alii vero finem illius fractionis & diſtributionem & repræſentationem conſtituunt. g.) Quia vero corpus Chriſti non eſt in partes fractum Joh. XIX. 33. ideo in adplicatione analogiæ ſacramentalis non conſentiunt. Fractionem corporis anatomia intelligit *proprie* p. 165. unde fractionem in Chriſti corpore factam eſſe demonſtrare cupiunt ex Joh. II. 19. atqui in Græco eſt λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, *Solvite templum hoc*, non autem *frangite*. Neque eſt quod ad germanicam Lutheri verſionem provocent, ea enim ſequitur idiotiſmum noſtræ linguæ, quæ vix admittit aliam voculam. Reliqui vero intelligunt *metaphorice*, ut Bucanus loc. XLVIII. p. 677. Vorſtius part. II. antipiſt. loc. 5. c. 8. quos ridet anatomia, & *metaphoram* explodit. Quamvis *metaphorice* loquendo corpus Chriſti fractum ſit, tamen cum fractio proprie dicta in Chriſti corpore locum non habeat, quod agnoſcunt Bucanus & Vorſtius, ideo non poteſt habere locum analogia illa *ſignificativa*, qua fractio panis fingitur ſignificare fractionem corporis, ad hoc enim neceſſario requireretur proprie dicta fractio, ſiquidem repræſentatio eſt alicujus rei geſtæ per aliam ad vivum expreſſio. Eadem negat analogiam conſiſtere in comminutione in partes p. 162. Alii ſic adplicant: ut panis frangitur proprie, ita corpus Chriſti fractum eſt ſuo modo, Piſcator. Sed hoc nimis generale eſt. Alii hoc modo: ut panis frangitur in partes, ita anima Chriſti diviſa eſt a corpore. Vid. Schönfeldii Palatini antiqua fides Cattorum, Joh. Münſter im Bericht, Hellopæus de re ſacrament. p. 191. &c. Atqui ſeparatio animæ & corporis cum dolore conjuncta non eſt proprie dicta fractio. Quis enim unquam dixerit, hominem frangi, quando moritur? Si animæ a corpore in morte ſeparatio eſt fractio ſeu ſolutio continui violenter facta, ergo corpus & anima ſunt unum continuum, ergo quantum, ergo accidens, ergo anima & corpus erunt unum per *accidens*. Adde quod hac ratione pars una fracti panis animam, pars altera corpus Chriſti denotaret, ut ſigno ſignatum reſponderet, & ſic in duas ſolum partes panis frangendus fuerit: Si idcirco de corpore Chriſti dicitur fractio, quia ab eo anima naturaliter receſſit, ergo pariter poterit fractio de ſanguine dici, quia a ſanguine quoque anima naturaliter receſſit, ſed conſequens eſt abſurdum. Ergo & antecedens. Alii aliter: ut panis frangitur, ita corpus Chriſti *patitur*, vulneratur, moritur, Caſſellani, anatomia, Pincierus. At hac ratione, ut illuſtris pateat ſimilitudo; panis erit perforandus, non frangendus. Vulnera in latere, manibus ac pedibus Chriſti, etſi fuerunt aliqua continui ſolutio violente facta, non tamen fuerunt proprie dicta fractio, hoc eſt, corporis continui in particulas a toto ſeparatas diviſio, quia corpus Chriſti ſemper unum manſit, quatenus eſt corpus. Urgemus igitur, quod Johannes plane negat fractionem in Chriſti corpore factam, quomodo ergo repræſentatio fractionis habebit locum? Kennecherus in Pſalm. I. p. 376. edit. Franc. fractione panis ipſam Chriſti pro nobis ſatisfactionem notari ſcribit, & in ea analogia tertium collocat. Atqui hæc comparatio nec ullo ſcripturæ dicto, nec ulla ratione, nec eccleſiæ teſtimonio nititur. h.) Quia urgentur, ut in altera etiam cœnæ parte repræſentativam illam analogiam demonſtrent, ideo varia quærunt ſubterfugia. Schönfeldius analogiam quærit in eo, quod benedi-

nedictum vinum ſeorſim in cœna detur. Quis vero unquam tam acutus fuit, ut divinare potuerit, effuſionem ſanguinis per hoc notari, ſi panis ſeorſim edatur, & vinum ſeorſim bibatur. Piſtangelus dicit, calicem ex alto infundendum eſſe, ut effuſio illa ſanguinis ſignificetur. Atqui vinum euchariſticum in ipſa hujus ſacramenti adminiſtratione a Chriſto effuſum eſſe nuſpiam legitur, quin imo calicem, in quo erat genimen vitis, accepiſſe dicitur, quomodo ergo repræſentativa effuſio locum habebit? Alii dicunt, per infuſionem calicis in ora communicantium eam notari. Caſſellani, anatomia, Goclenius, Chraſtovius de cerem. miſſæ pag. 20. Quis vero unquam dixit, bibitionem vini eſſe ejusdem effuſionem? quomodo igitur bibitio vini notare poteſt effuſionem ſanguinis Chriſti? Quando e calice bibitur, vinum non effunditur, ſed in ora infunditur, ut interim nihil dicam de eo, quod apud Calvinianos calix in manus communicantibus detur.

Argumenta contra repræſentativam fractionem.

§. CLIX. Nos fractioni *repraeſentativae* opponimus hæc fundamenta. I.) Quod deſtituatur mandato divino. Nullo ſcripturæ apice monſtrari poteſt, Chriſtum hoc fine panem euchariſticum fregiſſe, vel a nobis panem illum hoc fine frangi præcepiſſe, ut fractio corporis Chriſti per eam repræſentetur. Ivellus, epiſcopus Calvinianus, art. XI. cont. Hardingum multis patrum teſtimoniis in medium adductis tandem concludit, ſacramentum in partes diviſum eſſe, non ut nova myſteria indicaret, ſed ut populus communicaret. II.) Quod repugnet naturæ nov. teſt. Figuræ & typi pertinent ad vetus teſtamentum, quod fuit tempus umbrarum, hodie in nov. teſt. non amplius habemus panes propoſitionis typicos. Officium panis euchariſtici non eſt *ſignificare*, *praefigurare* & *adumbrare*, ſed docente apoſtolo 1 Cor. X. 16. eſſe κοινωνίαν, medium atque organum *exhibendi* ac *diſtribuendi* corporis Chriſti. Ergo etiam fractionis finis eſt non repræſentare crucifixionem Chriſti, ſed inſervire diſtributioni corporis Chriſti, quod pro nobis in ara crucis traditum. Si fractio panis vi verborum inſtitutionis ſignificat paſſionem Chriſti in cruce; eandem quoque ſignificavit in prima cœna. At ibi non ſignificavit paſſionem Chriſti in cruce, quia corpus tum adhuc erat frangendum, non autem fractum. Ergo nec nunc ſignificat. Reſpondeant vero nobis adverſarii, qua fronte contendant, imagines rerum ſacrarum in templis chriſtianorum non eſſe habendas, quia morali lege cautum ſit, ne habeantur, atque interim in ſacramento cœnæ externas paſſionis & mortis Chriſti imagines conſtituant. III.) Quod repugnet ipſi typo, propter quem adhiberi jubetur. Nam corpus Chriſti non eſt fractum in cruce Joh. XIX. 36. ſed repræſentativa illa panis fractio præſupponit fractionem in Chriſti corpore; unde ſic argumentamur: quod de pane adfirmatur, de corpore autem Chriſti negatur, in eo non poteſt ſacramentalis analogia conſiſtere. Atqui fractio de pane adfirmatur, de corpore autem Chriſti negatur. Ergo in ea non poteſt analogia ſacramentalis conſiſtere. Analogia eſt comparatio habentium λόγον non ſimpliciter eundem, ſed ſimilem. Ubi vero in hac comparatione eſt λόγος ſimilis, quando in προτάσει adfirmatur, quod in ἀποδόσει negatur? Huc pertinet typus agni paſchalis, qui ideo frangi prohibitus, ut typus reſponderet antitypo, unde ſic inferimus: contradictoria de uno eodemque ſimul adfirmari non poſſunt. Agnus paſchalis fuit typus, non eſſe frangendum Chriſti corpus. Joh. XIX. 36. Exod. XII. 46. Ergo fractio panis non poteſt eſſe typus repræſentans fractionem corporis, alias de corpore Chriſti prædicarentur contradictoria, videlicet frangi & non frangi. IV.) Quod repugnet inſtitutioni ſacræ cœnæ. Prætterquam enim, quod forma ſacræ cœnæ nequaquam in *ſignificativa* quadam repræſentatione, ſed in benedicti panis ac mediante eo corporis Chriſti manducatione, & in benedicti vini ac mediante eo ſanguinis Chriſti bibitione conſiſtit, ac quod cœna inſtituta ſit, non ut mortem Domini frangendo panem repræſentemus, ſed ut illam, corpus ejus edendo & ſanguinem ejus bibendo, adnunciemus; 1 Cor. XI. 26. urgemus inſuper

inſuper hoc argumentum: Si fractio panis in prima parte cœnæ eſt neceſſaria propter deſignandam fractionem corporis Chriſti, utique etiam effuſio vini in parte cœnæ altera neceſſaria erit, propter deſignandam effuſionem ſanguinis Chriſti. Sed poſterius dici nequit, cum de *repraeſentativa* vini euchariſtici effuſione altum in verbis inſtitutionis ſit ſilentium. Ergo nec prius adſeri debet. V.) Quod repugnet fini inſtitutionis. Si Chriſtus hoc fine inſtituiſſet ſacram cœnam, ut per fractionem panis repræſentaretur fractio corporis, & per bibitionem vini repræſentaretur effuſio ſui ſanguinis, utique in locum typi clariſſimi obſcurum & minus perſpicuum typum inſtituiſſet. Ecquis enim non videt mactationem, aſſationem & manducationem agni paſchalis ac ſanguinis effuſionem longe clarius repræſentaſſe ea, quæ in corpore & ſanguine Chriſti contigerunt, quam panis manducationem & vini bibitionem in ſacra cœna? Poſterius autem dici nequit, cum repugnet ſapientiæ & intentioni Chriſti. Ergo nec prius locum habet (*). VI.) Quod ſapiat papiſmum. Pontificii itidem non propter diſtributionem, ſed propter myſticam ſignificationem panem frangunt. Sergius cap. *Triforme.* de conſecr. diſt. 2. *Triforme eſt corpus Domini. Pars oblata, in calicem miſſa, corpus Chriſti, quod jam reſurrexit, monſtrat. Pars comeſta ambulans adhuc ſuper terram. Pars in altari usque ad miſſae finem remanens, corpus in ſepulchro, quod usque ad finem ſeculi corpora ſanctorum in ſepulchris erunt.* Ubi gloſſa addit: *Hoc hodie non ſervatur, ſed duae partes ſiccae comeduntur, prima ſicca pro animabus ſanctorum ad laudem Dei, altera ſicca pro illis, qui ſunt in purgatorio, tertia cum ſanguine pro illis, qui ſunt in peccato viventes.* Durandus libr. IV. ration. div. officiorum cap. 51. num. 20. *Quare ſiunt tres partes? ad quod dicendum eſt, quod frangitur in tres partes. Primo in memoriam Trinitatis. Secundo in memoriam triplicis ſtatus Chriſti. Primus fuit in hominibus manens, ſecundus fuit mortuus in ſepulchro jacens, tertius eſt immortalis in cælo exiſtens. Tertio vero in memoriam & ſignum, quod Chriſtus paſſus fuit in triplice parte ſui, id eſt, in pedibus, in manibus, & in latere. Quarto in ſignum, quod tres ſunt partes myſtici corporis, prima eſt in cælo ſive in patria; ſcilicet eccleſia triumphans: ſecunda eſt in terra, ſcilicet eccleſia militans: tertia eſt in purgatorio, & haec dicitur purgans. Quinto in typum trium perſonarum euntium in Emaus, ſcilicet Chriſti & Cleophae, & , ut quidam volunt, Lucae.* Bellarminus libr. I. de miſſa cap. 27. §. Porro. *Fractio ſine dubio non habet Dominum auctorem. Dominus enim fregit quidem panem, ſed fregit vel ante conſecrationem, ut multi volunt, vel ſtatim a conſecratione, ut diſtribueret eum diſcipulis. At noſtra fractio fit poſt conſecrationem multis aliis actionibus interjectis, & non fit ad diſtribuendum, ſed ad certum myſterium ſignificandum.* Vide Bonaventuram libr. IV. ſent. diſt. 12. num. 46. lit. L. Alexandrum de Ales parte IV. q. 42. memb. 2. Godſcalcum Holen ſerm. XL. æſtival. lit. M. Ludolphum de Saxon. in vita Chriſti p. 197. &c. VII.) Quod photinianiſmo ſerviat. Catech. Racov. major

(*) Finis fractionis, qui invertit ipſum veritatis ordinem, eſt alienus. At talis eſt finis fractionis panis analogicus. Ergo. *Minor* probatur, quia typorum Chriſtum præfigurantium ſeu figurarum ceremonialium terminus *ad quem* eſt Chriſtus, in quo implentur; fractionis autem panis, prout a Calvinianis deſcribitur, terminus non eſt ipſe Chriſtus, ſed panis, quod exinde probatur, quia quando adſerunt reſpectu ceremoniæ hujus, ſcilicet fractionis, dicere Paulum, Chriſti corpus eſſe fractum, etiamſi proprie non ſit fractum, nihil aliud dicunt, niſi quod ob analogiam ſacramentalem de corpore Chriſti fractio prædicatur *metaphorice*, quia panis corporis ſignum frangatur, & ſic terminat fractionem in typo, in pane, evertit naturam typi, & ab antitypo Chriſto ad typum panem contra typorum naturam regreditur. Quod Calviniani per imagines in templis repræſentari nolunt, ipſi in ſacra cœna per externas actiones, per fractionem ſcilicet panis & infuſionem vini in poculum, repræſentant, adeoque ipſi mandatum prævaricantur, quo toties imagines ex noſtris templis ejicere conati ſunt. GERHARDUS.

jor cap. III. p. 223. (*). *Simplex & verus verborum Chriſti ſenſus eſt hic, ac ſi dixiſſet: Opus fractionis & manducationis panis eſt adnunciatio & velut repraeſentatio ejus, quod accidet meo corpori, ac infuſio & bibitio vini eſt adnunciatio & velut repraeſentatio ejus, quod accidet meo ſanguini; aut ut ſimul apoſtoli verba interpretemur,* 1 Cor. XI. 25. *bibitio ex calice eſt adnunciatio immenſi amoris Dei, quem in novo fœdere nobis obtulit, qui per mortem Chriſti confirmatus eſt.* Oſtorodus in inſtit. germ. cap. XXXVIII pag. 34. *Dicimus, quod Chriſtus propter nullam aliam cauſam panem corpus ſuum, & vinum ſanguinem ſuum adpellaverit, quam quod quatenus panis frangitur & comeditur. Vinum autem, quatenus in calicem effunditur & bibitur, corporis ſui pro nobis fracti & ſanguinis ſui pro nobis effuſi figura & expreſſa imago ſit, quando mortis Domini recordamur.* Vide plura contra repræſentativam fractionem tom. I. diſp. Giſſenſ. diſp. VII. theſi 7. & ſeqq.

Argumenta Calvinianorum pro neceſſitate fractionis. 1.) a Chriſti facto.

§. CLX. Argumenta, quæ pro neceſſitate fractionis proferunt, potiora hæc ſunt. I.) *Chriſtus fregit & dixit: Hoc facite. Ergo fractio propter mandatum Chriſti eſt neceſſaria.* Reſp. 1.) Non de fractione ſimpliciter, ſed de *repraeſentativa* fractione invicem diſceptatur. Chriſtum fregiſſe panem concedimus, fregiſſe autem hoc fine, ut fractionem ſui corporis repræſentaret, negamus, fregit enim propter diſtributionem, ut quidam ex ipſis adverſariis agnoſcunt. Wolfg. Muſculus in locis comm. de cœna Domini p. 321. *Chriſtus fregit panem gratia dividendi, & hoc illi conſuetum erat.* Item: *Fractionis hujus miſchpat & finis eſt communicatio.* In 1 Cor. XI. 24. *Ut panis dum frangitur, pro illis frangitur, quibus ad edendum diſtribuitur, propterea quod niſi frangatur, diſtribui & edi nequit: ſic corpus Domini, panis vivus de cœlo miſſus, ut cibus noſter fieret, in cruce pro nobis eſt fractum, id eſt, occiſum.* Ramus in theol. *Chriſtus fregit propter diſtributionem.* Aretius lect. IV. de cœna. *Accipit, gratias agit, frangit, quae omnia de more patrio ſunt ſumta, nam in agni paſchalis eſu ſenior illa facere ſolet, accipit panem, adjunctis precibus benedicit, & diſtribuit.* Item: *Fractio diſtributioni inſerviebat* (**). 2.) Magna igitur diverſitas eſt inter fractionem, Chriſti, & inter fractionem, quam urgent adverſarii, Chriſtus panis fractione pro re nata uſus eſt, quia ipſi tum non erat in promtu panis ad diſtributionem jam ante præparatus. Atqui talis neceſſitas non incumbit adverſariis, poteſt enim commodius ante cœnæ adminiſtrationem panis præparari ad diſtributionem. Chriſtus fregit panem abſque omni ſolennitate more uſitato & conſueto. Atqui fractio panis cum ſingulari quadam ſolennitate ab adverſariis celebrari jubetur tanquam actus quidam ſacramentalis & myſticus (***). Chriſtus fregit panem propter diſtributionem: adverſarii frangunt ad repræſentandam corporis Chriſti fractionem. Chriſtus non videtur panem integrum in ſacra cœna fregiſſe, ſicut fit in ipſorum eccleſiis, ſed fragmenta panum, quæ in menſa jacebant reſidua, & jam antea in altera cœna comminuta adhibuiſſe, cum inſtituerit cœnam ἐσθιόντων αὐτῶν. Denique ex Chriſti exemplo colligitur tantum

(*) Extat hic locus *cap. III. catech. Racov. quæſt.* 344. *p.* 525. edit. OEDERI.

(**) Idem Aretius part. I. probl. 82. *Fuit fractio panis adhuc in uſu tempore Chriſti tam in convictu, quam in eleemoſynis. Ratio videtur eſſe, quod Hebræi ſemper ſint uſi panibus latis & minus craſſis, qui commodius frangerentur quam ſcinderentur.* GERHARDUS.

(***) Pelargus adhuc orthodoxus in notis ad Candid. p. 4[illegible]. *Chriſti modum in fractione jubes obſervare, ſed nec ipſe juſſit, teſtibus Aretio, Piſcatore & aliis veſtris: nec modum, quem Aretius patrium, hoc eſt, Judaicum fuiſſe ait, præſcripſit. Vere quidem fregit panem, at non idcirco veſtro, ſed vel peculiari aliquo, ut nonnullis viſum, vel juxta Aretium patrio more ſive Judaico.* GERHARDUS.

tum τὸ ὅτι, non autem τὸ ποῖον, & ipſo Calvino teſte in comm. conc. evangel. p. 334. *Adhuc incertum eſt, quinam fractionis ritus, & ad quem modum a Chriſto fuerit ſervatus.* Modus ἀρτοκλασίας illius a nullo evangeliſtarum fuit explicatus, quod omnino fieri oportuiſſet, ſi exemplum Chriſti neceſſario foret imitatione exprimendum, vel ſi quid myſterii in illa fractione latitaſſet. Inter haſce diverſitates fractionis a Chriſto uſurpatæ & ab adverſariis nobis obtruſæ eminet ea, quod Chriſtus propter diſtributionem fregerit, adverſarii autem propter repræſentationem paſſionis frangant. Quare cum actiones varientur ex fine, fruſtra urgetur exemplum Chriſti, niſi etiam probetur, Chriſtum propter repræſentationem fregiſſe. 3.) Mandatum Chriſti: *Hoc facite*, referendum eſt præcipue ad ea, quæ apoſtoli in ea actione præſtabant, puta quod jubente Domino panem benedictum edebant, & ex calice benedicto bibebant, unde ſic inferimus: Quodcunque apoſtoli in prima cœna fecerunt, id Chriſtus eos facere juſſit illis verbis: *Hoc facite.* Jam vero apoſtoli utpote obſequentes mandato Chriſti in prima cœna non fregerunt panem, ſed benedictum panem, qui eſt communicatio corporis Chriſti, manducarunt, & ex benedicto calice, qui eſt communicatio ſanguinis Chriſti, biberunt. Ergo mandatum Chriſti: *Hoc facite*, non ad fractionem proprie ac præcipue, ſed ad manducationem ac bibitionem pertinet. Eodem modo exponit Paulus in 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque manducaveritis hunc panem, & biberitis ex hoc calice, mortem Domini adnunciabitis;* in quem locum ſic ſcribit Piſcator: *Sequentibus verbis apoſtolus explicat verba Chriſti dicentis: Hoc facite in mei commemorationem.* In ſcholiis ad v. 24. *Hoc facite, id eſt, hujusmodi panem edite.* Aretius lect. IV. de cœna: *Alii ad omnia ſuperiora referunt:* Hoc facite: *ſed non eſt ſatis concinna interpretatio.* Item: *Nec ad fractionem nos hic ligare voluit* (*). Zanchius libr. I. epiſtolarum fol. 238. *Quod quidam praeceptam eſſe volunt fractionem propter haec verba:* Hoc facite, *meo judicio falluntur, tum quia liquet, mandatum hoc de fine, non ad factum Chriſti: fregit, ſed ad ſuperius mandatum de accipiendo & edendo pane referendum eſſe; tum etiam, quia ſequeretur, male fieri a noſtris miniſtris, quod ſoli frangant panem, cum mandatum hoc, ſi de frangendo etiam pane intelligatur, non ad ipſos ſolos, ſed ad omnes fideles referatur, quibus etiam omnibus dixerat prius:* Accipite, edite. Libell. Caſſal. de cœna lit. E. verbum *fregit* accenſet verbis non προςακτικοῖς, ſed πειςατικοῖς, quæ non ſint obligatoria verbisque mandati æquiparanda (**). 4.) Si mandatum Chriſti transferre velimus ad ea, quæ Chriſtus in hac actione fecit, neceſſario diſtinguendum

(*) Verba Aretii integra ſic habent: *Alii ad omnia ſuperiora referunt: Hoc facite; quid? quod me vidiſtis facere. Accipite ſic & frangite, atque inter vos diſtribuite. Sed non ſatis concinna eſt interpretatio, nam in altera ſacramenti parte quoque repetit:* Hoc facite; *cum tamen ad fractionem non poſſit referri, ideoque ſimplicior & verior eſt ſententia, ut* facite *ad ſuum copulatum referamus.* Hoc facite, *id eſt, cœnam celebrate in mei commemorationem. Sententia enim Domini eſt, non in alterius nomine hunc ritum eſſe repetendum, ſed in ſalvatoris Chriſti ſolum nomine, nec ad fractionem voluit nos hic ligare.* GERHARDUS.

(*) Piſcator in cap. XXVI. Matth. p. 773. *Hoc facite in mei commemorationem, id eſt, hunc panem edite, ut mei recordantes mortem meam adnuncietis &c. In hunc ſenſum verba iſta exponit apoſtolus* 1 Cor. XI. 26. *Et ſane ipſa verborum conſequentia hunc ſenſum per ſe gignit, quantum quidem attinet ad verba illa:* Hoc facite. *Proxime enim præceſſit:* accipite, edite. Ibidem: *Falſa eſt propoſitio, quod Dominus illis verbis juſſit facere, quod ipſe fecerat.* p. 772. Idem in Matth. p. 759. *Cur illud mandatum;* Hoc facite, *debeat referri ad ea tantum, quæ Dominus diſcipulis tum imperavit, nempe ut panem illum ac poculum acciperent, ederent & biberent, non autem ad actiones benedicendi, frangendi & porrigendi a Domino tunc adminiſtratas, ratio hæc eſt, quod diſtinctas oportet eſſe actiones miniſtri & communicantium, nec actiones miniſtri ad communicantes pertinent. In prima autem illa cœna miniſtrum egit ſolus Dominus, apoſtoli vero communicantes.* GERHARDUS.

dum inter *adiaphora*, & *neceſſaria*, inter *ceremonialia*, & *ſacramentalia*. Quemadmodum enim ex eo, quod Chriſtus ſcribitur, diſcubuiſſe, cœnam celebraſſe in diverſorio, & quidem veſperi, nequaquam licet colligere, idem nobis neceſſario faciendum eſſe: ita quoque res ſeſe habet in fractione (*). 5.) Ex quo intelligitur, quid reſpondendum ſit argumento, quomodo illud format Paræus libr. de fract. panis, f. 161. *Si benedictio eſt actus ſacramentalis, etiam fractio erit actus ſacramentalis, quia fractio ſequitur εὐλογίαν, & præcedit diſtributionem.* Reſp. fractio non interponitur ut actus ſacramentalis peculiaris, ſed ut actus miniſterialis ob diſtributionem requiſitus, ergo εὐλογίας & fractionis, item fractionis & diſtributionis eſt diſpar ratio.

2.) Ab apoſtolorum exemplo.

§. CLXI. II.) *Ritus fractionis in celebratione euchariſtiae ſedulo fuit ab apoſtolis obſervatus.* Act. II. 46. XX. 7. Reſp. 1.) Locum Act. II. quidam veterum de parca & frugali cibi vulgaris ſumtione exponunt, ut oſtendimus ſuperius §. 57. quibus ſuffragatur Beza in notis ad nov. teſt eodem ſenſu locum Act. XX. accipit Lyranus, quæ interpretatio cum circumſtantiis textus optime congruit. 2.) Demus vero, in his locis agi de euchariſtia, tamen per fractionem phraſi hebræa diſtributionem intelligi manifeſte conſtat, ut in ſequentibus clarius oſtendetur. 3.) Demus etiam, per fractionem intelligi comminutionem in partes, nondum tamen evicta erit abſoluta quædam neceſſitas fractionis, deſcribitur enim exemplum apoſtolorum, non autem aliquod univerſale mandatum. 4.) Nec immerito repetimus diſcrimen fractionis ab apoſtolis uſurpatæ, & ab adverſariis obtruſæ. Apoſtoli fregerunt panem propter diſtributionem, nequaquam vero ob *figurativam* quandam repræſentationem, quam tantopere adverſarii urgent.

3.) A primitivæ eccleſiæ praxi.

§. CLXII. III.) *In primitiva eccleſia ritus fractionis in adminiſtratione hujus ſacramenti usque ad tempus antichriſti fuit obſervatus* (**). Reſp. 1.) Veteres diviſerunt quidem panem euchariſticum, interim tamen ritum illum nequaquam urſerunt ut abſolute & præciſe neceſſarium, ideo eccleſiæ orientales pro diverſitate temporum ac locorum multipliciter eum variarunt. Alicubi conciderunt panem ferro quodam, quod vocarunt λόγχην, *lanceam ſacram*, ut patet ex Nicolao Cabaſila tom. VI. biblioth. patrum. Alicubi facta fuit diviſio εἰς τὰ πολλά. Dionyſius eccleſ. hierarch. c. 3. Alicubi εἰς τὰ τέσσαρα. Liturgia Chryſoſtomi. In eccleſiis occidentalibus panem alicubi manu fuiſſe fractum colligitur ex Auguſtino epiſt. 59. ad Paulin. & libr. de hæreſib. cap. de Ophitis. Noſtra frangendi ratio multis retro ſeculis inſtituta & ad noſtram uſque ætatem fuit obſervata. Cauſa inſtituti videtur ortum duxiſſe ab eccleſiis populoſioribus, in quibus, quia propter multitudinem ad ſacram ſynaxin accedentium fractio publica remoram quandam videbatur paritura, ideo de compendio fuit

(*) Lutherus part. I. contra cœleſt. prophetas: *Soll das gelten, daß man ſo ſteiff dem Exempel Chriſti ſol folgen, und nicht dem Wort allein, ſo wil folgen, daß wir das Abendmal nirgend müſten haben, denn zu Jeruſalem im gepflaſterten Saal, denn ſo wir die euſſerliche Gebot ſo ſtreng müſſen halten, müſſen auch die euſerſten Stäte und Perſonen ſtreng gehalten werden, und wil dahin kommen, daß das Abendmal allein den jungen zu halten geweſen ſey, welchen ers allein dazumahl befahl und zuſprach &c.* GERHARDUS.

(**) In primitiva eccleſia fractionem panis in uſu fuiſſe, luculenter patet ex verbis IGNATII, quæ in *epiſtola* eius *ad Epheſios* genuina *num.* XX. exſtant. Qui plura de hoc argumento legere voluerit, adeat cardinalem BONAM *rer. liturgic. libr. II. cap. XV. §. III. & IV. oper. p. 577. ſeqq.* atque JOSEPH. BINGHAMUM in *orig. ſive antiquit. eccleſiaſt. vol. VI. libr. XV. cap. III. §. XXXV. p. 370. ſeqq.* Ut alios ſcriptores, qui de ſacræ cœnæ ſive euchariſtiæ ritibus agunt, atque in FABRICII *bibliograph. antiquar. cap. XI. §. XXVI. p. 564. ſeqq* excitantur, haud memoremus.

fuit cogitatum, ac mos frangendi panem ante cœnæ adminiſtrationem uſurpari conſuevit. 2.) Exemplum primitivæ eccleſiæ non introducit abſolutam hujus ritus neceſſitatem, multo minus *repraeſentativam* illam fractionem probat, cum *diſtributionis* ergo fractio uſurpata fuerit (*). 3.) Adverſarii fractionem urgent ut rem abſolute neceſſariam & quidem hoc fine, ut præfiguretur fractio corporis Chriſti: neque conſentiente, ſed potius contradicente & repugnante eccleſia ritum illum introducunt maximo cum infirmorum ſcandalo: quin etiam hoc fine remotis panibus illis minutioribus uſum vulgaris ac majoris panis introducere ſatagunt, ut veritatem realis præſentiæ labefactent, id vero ex primitivæ eccleſiæ praxi nunquam probabunt.

4.) Ex loco apoſtolico 1 Cor. XI. 24.

§. CLXIII. IV.) *Corpus Chriſti dicitur pro nobis fractum. 1 Cor. XI. 24. Id cum non ſit factum in Chriſti corpore, ideo neceſſario per metonymiam & analogiam ſacramentalem ad fractionem panis referendum.* Reſp. analogia illa invertit rerum ordinem, uti recte obſervat Mentzerus tom. I. diſput. Giſſenſ. diſp. VII. th. 24. Omnis enim typus ſive figura ceremonialis terminum *ad quem* habet Chriſtum, in quo impletur. At fractio illa repræſentativa ſic proponitur ab adverſariis, ut terminus ſignificationis ponatur in ipſo pane. Quia enim fateri coguntur, corpus Chriſti proprie loquendo fractum non eſſe, ideo fingunt propter analogiam ſacramentalem fractionem prædicari de corpore Chriſti, ideo quia panis frangatur, qui ſit ſignum corporis Chriſti. Hoc igitur modo terminabitur fractio in pane, hoc eſt, in typo, & dicetur, ideo frangi Chriſti corpus, quia frangatur panis, quæ methodus eſt inverſa & contraria ſcripturæ & naturæ typorum. 2.) Rem ipſam quod attinet, tres occurrunt explicationes hujus phraſeos, analogiæ fidei congruentes. *Prima explicatio.* Flacius in libr. de re ſacramentaria. p. 14. corpori Chriſti fractionem tribui dicit *propter fractionem panis*, non quidem ſenſu eo, quo adverſarii hoc adſerunt, ſed longe diverſo, videlicet propter ſacramentalem panis & corporis Chriſti unionem, ſic enim ſcribit: *Paulus corpori tribuit fractionem pro nobis, ſumto praedicato proprie conveniente ipſi elemento panis. Tantam igitur oſtendit Spiritus ſanctus eſſe conjunctionem iſtorum ſubjectorum, nempe panis cum corpore & vini cum ſanguine, ut praedicatis & quaſi proprietatibus ſuis aliquatenus promiſcue utatur. De potione enim dicitur, quod pro nobis fundatur, quod eſt proprium ſanguinis, ut ſic oſtendatur, quod in hac potione ſit verus ſanguis, non ſolum vinum: & viciſſim de corpore dicitur, quod frangatur, quod eſt proprium panis.* Sed cum differentia quædam ſit inter has propoſitiones: calix euchariſticus pro nobis eſt effuſus, & panis euchariſticus eſt pro nobis fractus, ut oſtendimus ſuperius §. 100. membro 6. ideo hanc explicationem judicamus eſſe coactiorem. Hunnius tract. de cœna. c. 14. tom. I. col. 1088. refert, verba Chriſti apud Paulum a quibusdam (intelligit vero Ignatium epiſt. ad Philadelph. Chryſoſtomum, Oecumenium, Theophylactum, Lutherum, Chemnitium & Eraſmum) ſic exponi, quod verbum *frangendi* conſueta ſcripturæ ſacræ phraſi denotet *diſtributionem*, ut ſit ſenſus: *Hoc eſt corpus meum, quod in illo cœnae uſu mediante pane inter vos diſtribuitur*, quam interpretationem, nec incongruam eſſe, nec a ſe improbari addit. *Secunda explicatio.* Sed cum corpus Chriſti non dicatur *nobis* frangi, id eſt, *diſtribui*, ſed *pro nobis* frangi, ideo præferimus illam explicationem, quam ibidem Hun-

(*) Fractionem panis diſtributionis ergo olim factam eſſe, teſtatur AUGUSTINUS, quando ait: *panis benedicitur & ſanctificatur, & ad diſtribuendum comminuitur.* Certe hæc ipſa verba finem fractionis ſive comminutionis non ſignum aliquod repræſentativum, ſed diſtributionem eſſe, clare ſatis innuunt, fatente JO. HOORNBECKIO *libr. I. miſcell. ſacr. cap. XX. pag. 557.*

Tertia explicatio.

Hunnius ſubjungit, quod per fractionem *metaphorica* locutione intelligantur cruciatus paſſionis, quos Chriſtus in corpore pro nobis ſuſtinuit; nullum enim dubium, quin verba Lucæ & Pauli exactiſſime conſentiant. Jam vero quod apud Paulum dicitur, *corpus Chriſti pro nobis fractum*, id Lucas ſic exprimit, *corpus Chriſti eſſe pro nobis traditum*, & collationis gratia huc adferri poteſt, quod Chriſtus dicitur *attritus propter iniquitates noſtras*, Eſa. LIII. 4. quodque *ſuſpenſus fuerit inter duos latrones, quibus crura fracta ſunt*. Joh. XIX. 32. denique quod Ezechias dicit Eſa. XXXVIII. 13. *Quaſi leo contrivit* (יְשַׁבֵּר fregit) *omnia oſſa mea*, nimirum quia tales corporis & animæ cruciatus perferebat, quales eſſe ſolent eorum, quorum oſſa leo confringit (*). Probamus igitur, quod ſcribit Goelenius in diſput. magiſtrand. anno 1605. Marpurgi inſtituta part. XXVI. th. 4. *Non metonymica, ſed metaphorica eſt enunciatio, quando corpus redemtoris noſtri pro nobis fractum dicitur.* At poteſt pro iſta explicatione etiam hoc argumentum adduci: Ut ſanguis in poſteriore parte cœnæ dicitur effundi, ſic in priore parte dicitur corpus frangi. At ſanguis effundi dicitur in ara crucis, non in ſacra cœna. Ergo & corpus eodem modo frangi dicitur. Nec improbat hanc interpretationem ipſe Calvinus, ſic enim ſcribit in comment. 1 Cor. XI. pag. 241. *Aliqui exponunt de panis diſtributione, quia corpus Chriſti manere integrum oportuit &c. Ego, ſicuti Paulum ad panis fractionem adluſiſſe fateor, ita hic frangi poſitum interpretor pro immolari, improprie quidem, ſed non abſurde. Nam utcunque nullum os mutilatum fuerit, corpus tamen ipſum primo tot tormentis & cruciatibus, deinde crudeliſſimo mortis ſupplicio expoſitum, non poteſt illaeſum dici, hoc frangi vocavit Paulus.* Idem repetunt Prætorius homil. VII. pag. 168. ac Rennecherus in Pſalm. I. pag. 376. edit. Franc. anno 1588. (**)

§. CLXIV. V.) 1 Cor. X. 16. *Panis, quem frangimus, eſt communicatio corporis Chriſti. Ergo ſolus fractus panis habet promiſſionem, quod ſit communicatio corporis Chriſti.* Reſp. 1.) *Frangere* שָׁבַר & פָּרַס Hebræis eſt *diſtribuere*, ut conſtat ex locis quamplurimis. Gen. XLII. 3. Hebræum שָׁבַר LXX. Interpr. verterunt per τὸ πελασσαι, cum enim venditur annona, frangitur, hoc eſt, diſtribuitur, nequaquam vero comminuitur vel conteritur (***). Eſa. LVIII. 7. *Frange eſurienti*

5.) Ex loco apoſtolico 1 Cor. X. 16.

(*) Cajetanus in 1 Cor. XI. *Nec eſt, quod Latinis horrori ſit hæc particula, cum veriſſimum fuerit, verum Chriſti corpus multipliciter fractum fuiſſe. Nam & fractum fuit quantum ad cutem, cum flagellatus eſt a Pilati militibus, fractum quoque fuit quantum ad carnem, & in manibus & in pedibus clavis, quibus fixus eſt in cruce: & fractum demum eſt in latere, dum unus militum lancea latus ejus pepigit.* GERHARDUS.

(**) Pelargus adhuc orthodoxus in reſp. ad notas Candidi p. 55. *Et veſtri aut ſynecdochen agnoſcunt, ſicut Toſſanus expoſuit: panis, quem frangimus, & fractum ſcilicet accipimus & manducamus pag. 86. volum. II. aut pro diſtributione ſumunt, ſicut Muſculus veſter p. 342. panem vocat, idque in ipſa cœnæ fractione, id eſt, diſtributione, quem papiſtæ panem eſſe negant. Et Strigelius in notat. ſuis p. 86. Fractio, inquit, intelligatur ſimpliciſſime de diſtributione, ſicut Hebræi loquuntur*, frange eſurienti panem tuum. *Utitur ergo Paulus hoc verbo propter morem diſtributionis, præſertim cum velit cœnam eſſe communem. Nihil itaque hinc ἀποδεικτικῶς concludis. Paulus panem ait frangi, id eſt, diſtribui vel ad diſtribuendum frangi. Ergo fractio eſt ſimpliciter neceſſaria.* P. Ramus lib. IV. de theol. cap. 8. *Nam partitio fit panis fractione, non illa quidem ſignificante ullam corporis Chriſti fractionem, ut Beda arbitratur; nec enim Chriſto quidquam fractum eſt, ut Johannes teſtis eſt cap. XIX. 33. ſed ſimpliciter exprimente partitione, unde ſingulis pars detur.* GERHARDUS.

(***) Hebræi igitur שבר *frangere* pro *dividere*, pluresque partes ex aliquo cumulo ſeparare uſurpant. Gen. XLI. 56. dicitur Joſeph *frumenta fregiſſe Ægyptiis* וַיִּשְׁבֹּר hoc eſt, ex magno cumu-

enti panem tuum, hoc eſt, eleemoſynæ nomine panem diſtribue, interprete Auguſtino, ad cujus mandati complementum nequaquam neceſſarium eſt, ut panis ſcindatur, quinimo is propius accedit ad hoc Dei mandatum, qui integram maſſam panis dat pauperi, quam qui duntaxat partem aut fruſtum panis communicat, ut recte ſcribit Hunnius l. d. Jer. XVI. 7. *& non divident*, יִפְרְסוּ Lutherus: *Man wird nicht austheilen*. Thren. IV. 4. *Parvuli poſcunt panem, & nemo eſt, qui eis frangat*, בִּרְכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר בָּר *Benedictio ſuper caput frangentis frumentum*, proverbialiter dicunt Hebræi ex Prov. XI. 26. hoc eſt, ſuper eum, qui beneficus eſt erga pauperes, qui frumentum æquo vendit ac diſtribuit pretio. 2.) Recte ergo ſtatuit Lutherus tom. II. Jen. germ. fol. 204. in hoc dicto Paulino per *fractionem* intelligendam eſſe *diſtributionem*, cui fractio ſubſervit, & inde facta colligitur, tum quia hebraiſmi Paulo ſunt familiares, tum quia in repetitione verborum inſtitutionis, 1 Cor. XI. 24. omiſſo verbo *dedit* verbum *fregit* duntaxat ponit, ut innuat ſe in hac de cœna doctrina per fractionem intelligere diſtributionem; tum denique quia de tali fractione apoſtolus loquitur, per quam fiat communicatio corporis Domini. Jam vero per comminutionem in partes non fit communicatio corporis Domini. Ergo comminutio in partes non eſt illa fractio, de qua apoſtolus loquitur. 3.) Idem agnoſcunt quidam ex ipſis adverſariis. Wolfg. Muſculus in 1 Cor. X. 16. *Panem vocat apoſtolus, idque in ipſa ſacra fractione, hoc eſt, diſtributione, quam papiſtae panem eſſe negant*. 4.) Si vel maxime obtineretur, Paulum loqui de ritu fractionis in plures particulas, maneret tamen firmum fixum, notari ſolummodo ritum in eccleſia tum temporis uſitatum, nequaquam vero illum ſtatui partem cœnæ eſſentialem, aut finem fractionis hic conſtitui repræſentationem paſſionis, unde Hemmingius in h. l. fractionem inter adiaphora numerat, *cum de ea tantummodo exempla, nequaquam vero praecepta exſtent*.

§. CLXV. VI.) *Unus panis, unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus*. 1 Cor. X. 17. *Ergo niſi frangatur panis, non poſſumus de uno pane participare*. Reſp. panis euchariſticus *unus* dicitur non ratione maſſæ, quatenus frangendus in plures particulas dividatur, ſequeretur enim 1.) illos tantum chriſtianos eſſe unum corpus ſpirituale, qui in una & eadem particulari eccleſia de una quadam integra maſſa ſimul & ſemel participant; 2.) falſo Paulum de unitate illa gloriari, erat enim tunc temporis Philippis, cum ad Corinthios hæc ſcriberet, quomodo igitur ex una maſſa cum Corinthiis communicabat? 3.) in eccleſiis adverſariorum quaternis tantum communicantibus ſpiritualem unionem intercedere: aliæ igitur ſunt cauſæ, ad quas Paulus reſpicit, quando ex unitate panis euchariſtici commonefactionem de unitate ſpirituali deducit. *1.)* Potiſſima eſt unitas uſus ſacramentalis. Omnes enim chriſtiani, quocunque loco degant, & euchariſtiæ ſacramento utantur, hoc fine conſecrato pane utuntur, ut mediante illo corporis Chriſti participes reddantur. Hoc ſenſu & reſpectu *unum* in eccleſia catholica per totum orbem diſperſa dicitur *baptiſma*, Eph. IV. 5. licet aqua ex diverſis fontibus ac fluminibus petatur. Bucanus loco XLVIII. p. 672. *de uno pane participamus, uno, inquam, communi notione ſacramenti (non autem numero) & in unum finem accepto, quia in unum finem accipitur*. *2.)* Eſt etiam unitas ὁμογενείας in pane. Namque omnis panis, ubicunque demum diſtribuatur, modo verus ſit panis, unus eſt & idem τῷ γένει; ergo ut in vulgari convivio, ubi plures conſederint, licet ſinguli ſingulos habeant panes, de

6.) Ex dicto Paulino 1 Cor. X. 17.

cumulo frumentorum ſeparavit & vendidit, ſic Amos VIII. 5. Pari phraſi nos in ipſo cœnæ actu recte dicimur panem frangere, quando ex cumulo placentularum unam poſt alteram tollimus, & inter communicantes diſtribuimus, quæ fractio ab Auguſtino dicitur *præparatio diſtributionis*. GERHARDUS.

de uno tamen pane edere dicantur: ſic in cœna ſacra licet ſinguli ſingulos accipiant panes, omnes tamen de uno pane participant. *3.)* Eſt in pane euchariſtico unitas σωρȣ̃ ſive acervi. Quamvis enim panes illi minutiores, quibus in celebratione euchariſtiæ utimur, ſint diſtincti numero, tamen ſunt unum acervo, unde manu miniſtri diſtribuentis ſigillatim ſeparantur. *4.)* Denique eſt unitas materiæ, quatenus ex multis granis contritis una farinæ maſſa conficitur, ex qua poſtea panis pinſitur, unde recte licet colligere: quemadmodum ex multis granis unus fit panis, ſic ex multis fidelibus conſtat unum corpus myſticum, cui interpretationi non ſolum ex veteribus Chryſoſtomus & Beda, ſed etiam Muſculus ex adverſariis ſubſcribunt.

7.) Ab auctoritate Lutheri.

§. CLXVI. VII.) Ex Luthero viginti teſtimonia pro neceſſitate fractionis adlegant, quæ partim *ex ſecunda parte* libri *de miſſa*, partim ex libro *de utraque ſpecie* ſunt deſumta. *Reſp.* non faciunt hoc amore doctrinæ Lutheranæ, quam potius oppreſſam cupiunt, ſed ut Lutheri nomine ſimpliciores ſeducant, quod futurum Lutherus ipſe adhuc vivus præmonuit tom. II. Jenenſ. germ. fol. 349. tom. III. Jenenſ. fol. 382. tom. VI. fol. 19. 116. in præfat. art. Smalcald. Notandum vero: 1.) Quod pleraque Lutheri teſtimonia fide non bona adlegent, quædam enim expungunt, quædam transponunt, quædam addunt, ut inſtituto ipſorum ſerviant. 2.) Quod Lutherus per *fractionem* non intelligat panis integri in particulas plures comminutionem, ea enim in papatu, contra quem Lutherus diſputat, adhuc uſitata eſt, ſed idiotiſmo linguæ ſanctæ *diſtributionem*, ut ἐπεξήγησις addita manifeſte oſtendit, paſſim enim frangere exponit per diſtribuere, dare, exhibere, aliis offerre &c. 3.) Quod ſcopus, quem ſibi propoſitum habet Lutherus, ab adverſariis vel negligatur vel occultetur. Lutherus impugnat miſſam privatam in papatu uſitatam, in qua ſolus ſacrificulus edit & bibit omiſſa plane diſtributione, ſive ut Lutherus cum ſcriptura loquitur, *fractione*. Hunc eſſe genuinum Lutheri ſcopum demonſtrat a) contextus ſcriptorum, ex quibus teſtimonia illa ſunt deſumta. b.) Praxis celebrandæ euchariſtiæ in papatu, quia ſacrificulus in miſſis etiam privatis panem dividit in tres particulas. Quod ſi Lutherus per fractionem intelligeret diviſionem in plures particulas, ſine adverſario pugnaret. c.) Fractionem illam, quam adverſarii urgent, Lutherus nec ſuaſit, nec uſurpavit. Lavaterus in certam. ſacram. pag. 7. notat, Lutherum negaſſe fractionis neceſſitatem. Inſignem igitur hypocriſin & timiditatem Luthero tribuunt adverſarii, quod fractionem in publicis ſcriptis propugnaverit, eandem tamen introducere & exemplo ſuo confirmare veritus fuerit. d.) Illo tempore nondum erat mota de fractione controverſia. e.) Lutherus ubique fractionem exponit per diſtributionem.

Ex baptiſmo petitur inſtantia contra fractionis neceſſitatem.

§. CLXVII. Coronidis loco notandum, quæcunque ab adverſariis pro neceſſitate fractionis adferuntur argumenta, exemplo baptiſmi tanquam validiſſima inſtantia refelli poſſe. Eodem enim modo colligere poſſum pro neceſſitate fractionis in euchariſtia. 1.) Adeſt ibi mandatum *baptizate*, atqui ex hypotheſi adverſariorum baptizare ſignificat proprie immergere. Calvinus lib. IV. inſtit. cap. 15 §. 19. *Baptizare ſignificat immergere.* Beza epiſt. II. *Chriſtus juſſit nos baptizari, quo verbo certum eſt ſignificari immerſionem.* Muſculus in locis cap. de baptiſmo: *Baptiſmus Latinis ſonat intinctionem & immerſionem.* Keckermannus lib. III. ſyſt. theolog. c. 8. pag. 451. *Baptiſmus proprie ſignificat immerſionem.* 2.(Præſto eſt exemplum Chriſti, qui in Jordane baptizatus *ex aqua adſcendiſſe* dicitur. 3.) Exemplum apoſtolorum & 4.) primitivæ eccleſiæ, ſiquidem ceremonia illa in apoſtolica & primitiva eccleſia fuit retenta. 5.) Paulus Rom. VI. 4. extruit ex ea pulcerrimam analogiam, quod *per baptiſmum Chriſto conſepeliamur &c.* Singula membra ſpecioſe deduci & explicari poſſunt, ſed quemadmodum ipſi adverſarii agnoſcunt, ritui immerſionis in ba-

baptiſmo hiſce argumentis nequaquam conciliari abſolutam quandam neceſſitatem, ita quoque agnoſcant argumentis illis, quæ pro fractionis ritu adferunt, itidem non evinci abſolutam quandam in ipſa euchariſtiæ celebratione fractionis neceſſitatem.

CAPUT XV.

DE DISTRIBUTIONE BENEDICTI PANIS ET VINI.

Diſtributio benedicti panis & vini.

§. CLXVIII. *Secundus* actus ſacramentalis eſt benedicti panis & vini *diſtributio*, ſiquidem Chriſtus in prima ſacræ cœnæ inſtitutione & adminiſtratione non ſolum panem & calicem *accipiens benedixit & gratias egit, ſed etiam panem benedictum fregit ac dedit diſcipulis, dicens: Accipite:* Matth. XXVI. 26. Marci XIV. 22. Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24. Similiter & calicem benedictum ipſis dedit dicens: *Bibite.* Matth. XXVI. 27. Marci XIV. 23. Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 25. Subjunxit etiam mandatum: *Hoc facite*, ut doceret ad legitimam ſacræ cœnæ adminiſtrationem requiri, non ſolum panis & vini benedictionem, ſed etiam benedictorum ſymbolorum diſtributionem, propter quam conſecratio præmittitur, eidemque ſuo quodam modo una cum fractione inſervit. Hunc ſacramentalem actum in eccleſia apoſtolica circa euchariſtiæ adminiſtrationem fuiſſe obſervatum, colligitur ex dicto apoſtolico 1 Cor. X. 16. *Panis, quem frangimus, nonne eſt communicatio corporis Domini?* ubi *frangere* ſignificat *diſtribuere*, ut oſtendimus ſuperius.

Quæritur 1.) An ſacra ſymbola communicantibus in manus danda.

§. CLXIX. Quæritur hoc loco: I.) *An ſacra ſymbola communicantibus in manus danda, an vero ori admovenda ab eccleſiae miniſtro.* Reſp. judicamus hoc in ſe ac per ſe abſque opinione neceſſitatis aut cultus eſſe adiaphorum, diſtinguendum enim inter δόσιν ac δόσεως τρόπον, δόσις ipſa, ſcilicet diſtributio, eſt eſſentialis ſacræ cœnæ pars, ideoque ſimpliciter neceſſaria, ſed τρόπος δόσεως, an ſcilicet manui vel ori communicantium ſacra ſymbola offerantur, libertati chriſtianæ relictus intelligitur, cum de eo peculiare aliquod mandatum ex verbis inſtitutionis proferri nequeat. Teſtantur evangeliſtæ, Chriſtum benedictum panem & calicem diſcipulis dediſſe, ſed an manui, an ori eorum admoverit, nuſpiam exprimunt, facturi illud omnino, ſi alterutrum abſolute & ſimpliciter foret neceſſarium. Quemadmodum igitur in adminiſtratione baptiſmi aquam baptizando in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti adfundi neceſſarium eſt, ſed an illa adfuſio fiat in capite an in toto corpore, nihil quidquam intereſt, ut ſuo loco oſtendimus: ſic diſtributio ſacrorum ſymbolorum in euchariſtiæ adminiſtratione neceſſaria eſt, an vero immediate ori, an vero mediate manui communicantium cibus ac potus euchariſticus communicantibus detur, in eccleſiæ libertate eſt relictum. In primitiva eccleſia, nondum nata ac nota transſubſtantiatione, ſacra ſymbola tangere fidelibus non erat nefas, quia tum viris tum fœminis in manus dabantur. Euſebius lib. VII. hiſtor. eccleſ. cap. 8 recitat narrationem Dionyſii epiſcopi Alexandrini de quodam, qui ſe ab hæreticis baptizatum dolebat, in qua inter cætera ſic legitur: *Cum & gratiarum actionem in eccleſia audiſſet, & ad illam una cum aliis Amen ſuccinuiſſet, menſae adſtitiſſet, manus ad ſuſcipiendum ſanctum cibum extendiſſet, illum etiam accepiſſet, & prolixo jam tempore corporis & ſanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti particeps fuiſſet, non ſum auſus eum denuo baptiſmate initiare.* Idem lib. VI. hiſtor. eccleſ. cap. 42. circa finem de Novato ſchiſmatico: *Cum oblata diſpenſaret, & cuique partem tribueret, illud adjecit: miſeros homines, antequam de benedictione ac collectis ſumerent, jurare coëgit, utrisque illorum manibus prehenſis nec demiſſis, donec jurantes dicerent: jura mihi per corpus & ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti, quod me nunquam deſerere & ad Cornelium rever-*

reverti velis. Cap. 43. ſeq. *Euchariſtiam per puerum Serapioni aegroto deferendam a presbytero datam eſſe* commemorat. Apud Tertullianum lib. II. ad uxorem cap. 5. & Nazianzenum orat. in laudem Gorgoniæ, fideles fœminæ ſacra ſymbola domum ſecum ferunt (*). Apud Cyprianum ſerm. V. de lapſis occurrunt hæ loquendi formulæ: *A diaboli aris revertentes ad ſanctum Domini ſordidis & infectis nidore manibus adſcendunt &c.* Ibidem p. 126. de quodam idolis maculato refert, quod *ſacrificio a ſacerdote celebrato partem cum cæteris auſus latenter accipere, ſanctum Dei edere & contrectare non potuit, cinerem ferre ſe apertis manibus invenit*. In ſexta ſynodo in Trullo can. CII. damnantur, *qui ſacramenta vaſculis aureis excipiunt, quae manu debebant*. Theodoretus lib. V hiſt. eccleſiaſt. cap. 17. in princ. refert verba Ambroſii ad imperatorem Theodoſium: *iſtasne adhuc ſtillantes injuſtae caedis cruore manus extendes, & in ſanctiſſimum Dei corpus prehendes* (**)?

§. CLXX. Errant igitur *Pontificii*, qui euchariſtiam laicis fidelibus in manus dare nefas eſſe ducunt, (ſecuti canonem II. concilii Rotomagenſis: *Nulli laico aut fœminae euchariſtia in manus ponenda, ſed tantum in os ejus.*) quaſi vero quod ore accipitur, manu non liceat tangere. Errant etiam *Calviniani* (***), ac qui eos hac in parte ſequuntur *Neophotiniani* (****), qui neceſſarium ſtatuunt euchariſtiam in manus dare communicantibus. I.) Quia verbum λαμβάνειν, *quo Chriſtus in euchariſtiae adminiſtratione utitur, ſignificet in manus accipere*. Reſp. τὸ λαμβάνειν eſt generale verbum ſignificans omnem *Antitheſis.*

(*) Non tantum ex TERTULLIANO, quem ſupra adlegavit GERHARDUS, ſed ex aliis quoque ſcriptoribus iisque antiquiſſimis luculenter patet, multis olim in locis invaluiſſe abuſum, ut laici utramque ſacræ euchariſtiæ partem manibus accipientes, domum deferrent & cuſtodirent. Vid. *notas* cardinalis DE AGUIRRE *concilio Cæſar. Auguſtano* an. CCCLXXX. celebrato, ſubiunctas, *tom. II. concil. Hiſpaniæ §. XXI, fol. 118.* & HOORNBECKIUM *loc. cit. libr. I. cap. XVIII. p. 567.* Colligimus exinde, *transſubſtantiationis* doctrinam temporibus iſtis in eccleſiam nondum fuiſſe introductam. Qui enim eccleſiæ Romanæ ſunt addicti, id pro piaculo nunc habent, ſi laicus panem conſecratum manibus contrectet. Id quod olim ſecus ſeſe habuit. Vid. HENR. RIXNERUM *de veterum circa ſacram euchariſtiam inſtitutis & ritibus, cap. IX. §. XIX. p. 139.*

(**) Theodorus Bibliander in præfat. epiſt. Zwinglii & Oecolampadii lit. d. 1. fac. 2. *Nihil refert, utrum fideles manibus ſuis pertractent ſymbola, quod ſimplicitati & verbis inſtituentis Chriſti congruit, ſive porrectum a miniſtro ſymbolum in os accipiant.* Calvinus lib. IV. inſtit. cap. 17. §. 43. *Quod ad externum actionis ritum ſpectat, in manum accipiant fideles nec ne, inter ſe dividant, aut ſinguli quod ſibi datum fuerit, edant: calicem in diaconi manu reponant aut proximo tradant: panis ſit fermentatus an azymus, vinum rubrum an album, nihil refert, haec indifferentia ſunt & in libertate eccleſiæ poſita.* Chamierus tom. IV. panſtrat. lib. VII. cap. 20. §. 1. *Soles panis* (in uſu papiſtico) *diſtributus tradi immediate in os laici, non in manus, quæ certe ratio eſt brutæ magis communionis, quam humanæ. Itaque nec Chriſto uſurpata, nec veteri eccleſiæ,* Wendelinus lib. I. chriſt. theol. cap. 23. th. 7. p. 376. Bezæ epiſt. II. in hoc paſſu nobiſcum conſentientis ſententiam Bucani loc. XLVIII. p. 685. papiſmi ac ſuperſtitionis nos inſimulantis injuriis merito præfert. Lavaterus in lib. de ritibus eccleſiæ Tigurinæ cap. 13. refert, *quod in eccleſia Tigurina quisque communicantium accipiat particulam exhibiti panis, & poſtea reliquam partem proximo a ſiniſtra porrigat.* (Sic ergo non exprimunt porrectionem, quam a Chriſto ſingulis factam autumant.) GERHARDUS.

(***) Vid. Sohnius tom. I. exeg. p. 249. Jodoc. Naum p. 24. Bucanus p. 724. Eorum verba & objectiones adlegat & refellit Eckhardus in faſcic. controv. theolog. cap. XXI. q. 4. pag. 634. GERHARDUS.

(****) Sufficiat ex Neophotinianis heic adlegaſſe VALENT. SMALCIUM, qui in libro *contra Franzium fol. 349.* ſequentem in modum ſcribit: *panem ac calicem in manus communicantium tradi, nonne eſt convenientius, quam hominibus ea ab alio ita porrigi, ac ſi manibus capti eſſent?*

omnem ſumtionem, quacunque corporis parte, quocunque inſtrumento fiat: illud in verbis cœnæ per τὸ φαγεῖν reſtringitur ad certam ſpeciem, ad illam ſcilicet ſumtionem, quæ fit ore. Marc. XV. 23. de Chriſto in cruce pendente dicitur: *Et dabant ei* (utique non in manus, ſed in os) *bibere myrrhatum vinum, & non accepit*, οὐκ ἔλαβε. Joh. XIX. 30. Jeſus dicitur *accepiſſe acetum*, ἔλαβε τὸ ὄξος, quod ori fuiſſe admotum v. 29. adſeritur, neque enim manibus cruci adfixis ſpongiam illam aceto plenam accipere poterat. Joh. XX. 22. Chriſtus ſufflans in diſcipulos dicit: *Accipite Spiritum ſanctum*, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. Act. I. 8. *Accipietis virtutem Spiritus ſancti.* Apoc. XXII. 17. *Qui vult, accipiat aquam vitae gratis* (*). Apud Platonem differentiæ cauſa additur λαμβάνειν εἰς τὰς χεῖρας, ut innuatur eſſe alios τοῦ λαμβάνειν modos. Demus autem ex hypotheſi, Chriſtum ſacra ſymbola diſcipulis in manus dediſſe, nondum tamen evictum foret, hunc diſtribuendi modum eſſe ſimpliciter & abſolute neceſſarium, adeoque ad partes cœnæ *eſſentiales* pertinere, cum inter diſtributionem ipſam & diſtributionis modum; inter præceptum & exemplum; inter neceſſaria & adiaphora, perpetuum maneat diſcrimen. Agnoſcit hoc ipſe Beza, quando epiſt. II. ſic ſcribit: *Sumtio ſimpliciter & abſolute ac prorſus neceſſario requiritur ad hujus ſacramenti uſum. Ut autem haec ſumtio ſive acceptio fiat manu, non item.* Et poſtea; *Sumtio ſacramentorum minime dici poteſt expungi ab iis vel omitti, qui ore duntaxat abſque officio manus illa accipiunt, quia ipſa ſumtio, non autem ſumendi modus, praeciſe praeſcribitur, ac proinde qui iſtam manus ſumtionem ſic urgent, ut cœnam in iis eccleſiis profanam judicent, ubi abſque ſuperſtitione ac multo magis abſque impietate adhuc oris ſumtio retinetur, vereor, ut ipſi potius vel nonnulla rerum iſtarum ignorantia, vel αὐθαδείᾳ peccent.* Hæc ille rectiſſime. II.) Quia *ex ſuperſtitione ortum trahat mos ori communicantium ſacra ſymbola ingerendi. Qui offulas integras ori, non manibus, inſerunt, adhuc papiſſare ſeſe & ſuperſtitionis fomitem fovere, neſcio qua ratione inficiari poſſint*, ſcribit Bucanus loco XLVIII. p. 685. *Reſp.* nequaquam dicimus prohibitum vel nefas eſſe, euchariſtiam in manus communicantium dare, multo minus fidelium manus immundas dicimus, quibus ſacra ſymbola tangi ob id interdictum cenſeatur, ſed modum diſtributionis *adiaphorum* eſſe ſtatuimus, ideoque propter ritum ſua natura liberum eccleſias bene conſtitutas nequaquam turbandas nec infirmioribus ſcandalum præbendum eſſe dicimus, proinde retinemus morem ſacra ſymbola ori communicantium admovendi, tum quia jam olim mos ille receptus, tum quia ad εὐσχημοσύνην & reverentiam facere videtur, nec cum verbis inſtitutionis ulla ratione eum pugnare oſtendi poteſt (**).

§. CLXXI. Quæritur II.) *Quid ſtatuendum de illa conſuetudine quarundam eccleſiarum inter Calvinianos, in quibus communicans prior ſequenti panem conſecratum dat ac diſtribuit?* Lavaterus in libro de ritibus eccleſiæ Tigurinæ cap. XIII. inter cætera ſic ſcribit: *Poſthaec per totam eccleſiam miniſtri azymum panem* (euchariſticum) *in patinis circumferunt, & accipit quisque ſua manu*

Q. 2.) Quid de Calvinianorum diſtributione ſtatuendum.

(*) De Chriſto dicitur ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε. Paulus 2 Cor. XI. 24. ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα πληγὰς παρὰ μίαν ἔλαβε. Confer Matth. VII. 8. Marc. IV. 16. Joh. XIII. 20. XVI. 24. XX. 22. Actor. I. 8. Gal. III. 2. Apoc. XXII. 17. GERHARDUS.

(**) Pelargus in antitheſibus apologet. contra Balduinum th. CXXXIV. χειροληψίαν *quidam urgent, velut ordinatio Anglicana, ad cavenda pericula ſubtractionis & ſuperſtitionis, aliqui cum Calvino indifferentem ritum eſſe agnoſcunt*, lib. IV. inſtit. c. 17. p. 43. *quia non admodum intereſt, quomodo ſumatur panis, dummodo ſumatur, veriſimilius autem apoſtolos non ore, ſed manu excepiſſe panem a Chriſto fractum & porrectum, & τὸ λάβετε magis proprie competit manui, quam ori.* GERHARDUS.

s particulam de exhibito pane, & poſtea reliuam partem dat proxime adſidenti. Denique quuntur alii miniſtri cum poculis & cantharis, praebet alius alii poculum dominicum, atque omnes de uno pane participant, ex quo intelgitur ritum hunc in Tigurina eccleſia eſſe uſitaum. Cajetanus in cap. XXVI. Matth. exiſtimat andem in prima ſacræ cœnæ adminiſtratione urpatum fuiſſe. *Diſcipuli* (inquit) *acceperunt Jeſu non manu ad manum, ſed ex menſa, um ſederent multi in tanta diſtantia, ut manus 'eſu manibus eorum non poſſet jungi. Credirim ego; quod ſicut unum calicem communem nnibus tradidit, ita ut in una patina panem duodecim buccellas fractum manibus propriis adiderit, & quod hinc eccleſia uſum patinam apoſtolica traditione acceperit, ita quod ſit calicem unus diſcipulus dedit, alii patinam m pane ſancto propinquiores Jeſu remotioris ſucceſſive porrexerunt.* Sed hæc incerta ſunt, de etiam plerique Calviniani, ab ipſo Chriſto cra ſymbola in manus diſcipulorum fuiſſe da-, exiſtimant. Nos licet modum diſtributios ἀδιάφορον eſſe ſtatuamus, tamen ad εὐσχημοσύνην & reverentiam pertinere, multisque incommodis hoc pacto occurri poſſe dicimus, ſi per miniſtrum eccleſiæ ſingulis communicantibus ſacra ſymbola diſtribuantur.

§. CLXXII. Quæritur III.) *An repugnent inſtitutioni ſacrae cœnae miſſae privatae, in quibus ſolus ſacerdos panem & vinum benedictum accipit* (*), *ut reliquis ſpectatoribus in commodum cedat?* Reſp. miſſæ privatæ ortum trahunt ex opinione ſacrificii miſſatici, quibus opponimus: 1.) Inſtitutionem Chriſti. Chriſtus in prima ſacræ cœnæ inſtitutione & adminiſtratione non ſolum panem accepit, benedixit, fregit, ſed etiam diſcipulis dedit, dicens: *Hoc facite*; ſimiliter & calicem accipiens, non ſolum gratias egit, ſed etiam diſcipulis dedit, dicens: *Bibite*, & in genere poſtea ſubjunxit: *Hoc facite*. Ergo panem & vinum ſolummodo conſecrare ſine diſtributione, non eſt dominicam cœnam celebrare, omittitur namque peculiaris, idemque eſſentialis hujus ſacramenti actus, videlicet *diſtributio*, quomodo igitur ſua integritas ſacræ cœnæ conſtabit, niſi diſtributio accedat (**)? 2.) Exemplum apoſtolorum, qui

Q. 3.) Quid ſtatuendum de miſſis privatis.

(*) Ex iis, quæ de miſſis *privatis*, ſeu *ſolitariis* heic differit GERHARDUS, facile patet, hocce nomine non intelligi privatam euchariſtiæ celebrationem, quæ in ædibus privatis ſubinde inſtituitur. Hanc enim in caſu neceſſitatis omnino licitam eſſe, omnes fatentur. Ipſi concilii Nicæni patres *canone XIII.* prohibuerunt: *ὥςε εἴ τις ἐξοδεύοι, τῦ τελευταίυ ϗ ἀναγκαιοτάτυ ἐφοδίυ μὴ ἀποςερεῖσθαι, ut, ſi quis e corpore egreſſurus ſit* morte, *ultimo & maxime neceſſario viatico minime privetur.* Vid. HARDUINUM *tom. I. concil. fol.* 330. Per *ultimum* vero *viaticum*, cuius in hoc canone fit mentio, ſacram cœnam intelligendam eſſe, interpretes Græci ZONARAS & BALSAMON recte adnorarunt. Hinc & complura in monumentis veterum deprehendimus exempla ſacræ euchariſtiæ in ædibus eorum, qui lecto erant adfixi, vel carceri incluſi, adminiſtratæ. De hoc itaque uſu epuli ſacri privato nulla nobis cum eccleſiæ Romanæ doctoribus controverſia intercedit. Sed diſputatur heic potius de participatione corporis & ſanguinis Chriſti, quæ, ut ſupra obſervat GERHARDUS, fit a *ſolo ſacerdote* conſecrante, qui ſacramentum hoc ſibi porrigit, nemine ex reliquo chriſtianorum cœtu *vel* præſente, *vel* ſymbola ſacra accipiente. Ipſi concilii Tridentini patres definiunt, miſſas ſolitarias eſſe, *in quibus ſolus ſacerdos ſacramentaliter communicat, canon. VIII. ſeſſ. XXII.* In hancce itaque claſſem referuntur partim illæ miſſæ *privatæ*, quæ ad privata altaria in ſingulis eccleſiarum, nemine præter ſolum ſacerdotem præſente, demurmurantur, germanice *Winckelmeſſen* alias adpellatæ; partim vero omnes illæ miſſæ *publicæ*, in ſummo altari celebratæ, in quibus ſolus miniſter conſecrans ſacramentum hoc ſibi porrigit, licet vel univerſus cœtus eccleſiaſticus, vel ſaltim magna eius pars adſit. Atque ex hac ipſa miniſtri conſecrantis communione fructus in univerſum cœtum præſentem redundare, contendunt eccleſiæ Romanæ ſocii.

(**) Non tantum *inſtitutioni* ſacræ euchariſtiæ *miſſæ* iſtæ *ſolitariæ* adverſantur, prout ſupra oſtendit

qui in adminiſtratione ſacræ cœnæ etiam aliis benedictum panem & calicem diſtribuerunt. Act. II. 42. XX. 7. 1 Cor. X. 24. ubi εὐλογία & fractio ſive diſtributio conjunguntur. 3.) Oppoſitio-

ſtendit GERHARDUS, ſed & eiusdem *fini* repugnant. Quum enim, inter alia, hunc quoque in finem inſtitutum ſit ſacrum iſtud epulum, ut indicaretur, *κοινωνίαν*, ſive communionem quandam intercedere inter eos, qui unius panis atque unius calicis fiunt participes, quod haud obſcure innuit gentium apoſtolus *1 Cor. X. 17.* & *XII. 13.* recte exinde colligitur, rationem huius ſacramenti ſibi non conſtare, niſi plures adſint, qui in eiusdem veniant participationem. Nec ſane in veteri eccleſia unquam celebrata fuit ſacra euchariſtia ſine communicantibus, prout ex CHRYSOSTOMI *homil. XVII. in cap. IX. epiſt. ad Ebræos* rectiſſime obſervat Auguſtana noſtra confeſſio *abuſu III. p. 26.* Add. CARPZOVIUM in *iſagoge ad h. l. p. 667.* & cel. J. G. WALCHIUM in *introduct. in libros eccleſ. Lutheranæ ſymbolicos libr. I. cap. III. §. XLIV. p. 350. ſeqq.* Obſervant quoque pii noſtri confeſſores *loc. cit. veteres ante* GREGORIUM *miſſæ privatæ mentionem haud facere*, idque in *apologia* huius *confeſſ. p. 251.* repetunt. Luculenter hocce adſertum comprobarunt, atque argumentum de miſſis privatis, quod breviter duntaxat heic pertractatur, late deduxerunt GERHARDUS noſter in *confeſſ. cathol. libr. II. part. II. art. XV. cap. II. p. 1225. ſeqq.* DANIEL CHAMIERUS, in *panſtrat. cathol. tom. IV. libr. VII. cap. XVII. p. 191.* PETR. MOLINÆUS in *novitate papatus contr. XIII.* inprimis *cap. III. p. 1293. ſeqq.* GEORG. CALIXTUS in *exercitat. de miſſis privatis*, præcipue *§. XII. ſeqq.* JO. FRANC. BUDDEUS in *diſſertat. de origine miſſæ pontificiæ*, quæ in *miſcell. ſacror. part. I.* exſtat, *§. XXIII.* & *XXIV. p. 28. ſeqq.* itemque in *diſſertat. hiſtorico-theolog. Jo. Ern. Grabio oppoſita*, ſub tit. *Clementem Romanum atque Irenæum non favere miſſæ pontificiæ* §. XXIII. *p. 50. ſeqq.* SAL. DEYLINGIUS in *exerc. de errorum pontificiorum circa euchariſtiam novitate*, quæ *obſerv. miſcell. part. I.* inſerta eſt, *obſerv. III. §. V. ſeqq. p. 279. ſeqq.* nec non JOSEPH. BINGHAMUS *in orig. ſive antiq. eccleſiaſt. vol. VI. libr. XV. cap. IV. §. IV. p. 378. ſeqq.* Et ſane tam clarum eſt atque exploratum, nullum miſſarum privatarum in antiquitate chriſtiana veſtigium deprehendi, ut ipſi cordatiores inter pontificios ingenue id fateantur. Fecit id, inter los JO. BONA, pater purpuratus, isque doctiſſimus, *libr. I. rerum liturgic. cap. XIII. §. 2. p. 176.* ubi diſertis verbis ſcribit: *ab initio ſic ſacrificium principaliter inſtitutum fuiſſe, ut publice atque ſolenniter fieret, clerico & populo adſtante, offerente & communicante, ipſe tenor miſſæ & veteris eccleſiæ praxis evincunt. Omnes enim orationes atque ipſa canonis verba in plurali numero, tanquam plurium nomine proferuntur.* Equidem CLAUDIO ESPENCÆO, theologo Pariſienſi, perdifficile videtur, ipſum, quo miſſæ ſolitariæ cœperint, temporis articulum præciſe determinare. Maxime tamen nobis videtur probabile, ſeculo circiter octavo & nono id contigiſſe. Hocce enim temporis intervallo præter eccleſias cathedrales & parochiales, monaſteria, oratoria, ſacella, altaria magno numero exſtrui cœperunt, in quibus euchariſtia certatim celebrabatur. In tanta itaque miſſarum frequentia cum non ſemper aut ſpectatores, aut communicantes adeſſent, accidit inde, ut actus miſſam celebrandi vel tandem evaderet ſolitarius, variæque orirentur quæſtiones, verb. grat. an recte a ſacerdote adhiberentur formulæ: *pax vobiſcum*, *Dominus vobiſcum*, nullis præſentibus, qui reſponderent: *& cum Spiritu tuo.* Injicitur diſceptationis huius mentio paſſim in canonibus conciliorum, quæ hoc tempore in Gallia Germaniaque fuerunt celebrata. Ita in concilio Moguntino, anno ultimo Caroli M. imperatoris habito, *canone XLIII.* decernitur: *nullus presbyter, ut nobis videtur, ſolus miſſam cantare valet recte. Quomodo enim dicet, Dominus vobiſcum, vel ſurſum corda admonebit habere, & alia multa his ſimilia, cum alius nemo cum eo ſit?* Cumprimis notatu admodum digna ſunt verba ſynodi Pariſienſis anno *DCCCXXXIX.* imperante Ludovico pio congregatæ, ſiquidem ex iis & origo & fundamenta conſpiciuntur, quæ hanc corruptionem invexerunt. *Irrepſit*, inquit ſynodus canone XLVIII. libri primi, *in plerisque locis partim incuria, partim avaritia, reprehenſibilis uſus & congrua emendatione dignus, eo quod nonnulli presbyterorum ſine miniſtris miſſarum ſolemnia frequentent. Quod nec verba domini ſalvatoris, quibus myſteria corporis & ſanguinis ſui diſcipulis celebranda tradidit, nec apoſtoli Pauli declarant documenta, nec etiam in actis apoſtolorum, ſi enucleatim legantur, ita fieri debere ullo modo invenitur. Unde conveniendus, immo interrogandus nobis videtur huiusmodi corporis & ſanguinis domini ſolitarius conſecrator, quibus dicat: dominus vobiſcum, & a quo illi reſpondeatur: & cum ſpiritu tuo, vel pro quibus ſupplicando*

poſitionem apoſtolicam inter adminiſtrationem cœnæ in publico eccleſiæ conventu & *πρόληψιν ἰδίου δείπνου*. 1 Cor. XI. 20. & ſeqq. 4.) Collationem cum baptiſmo. Nemo in alterius commodum poteſt ſuſcipere baptiſmum, ut oſtendimus ſuo loco. Ergo nec ſacra cœna in alterius commodum uſurpari poteſt. 5.) Collationem cum cibis vulgaribus. Nemo in alterius commodum cibos corporales manducat. Ergo nec cibum illum ſacramentalem. Obvertunt, a) *cœnam eſſe ſacrificium, cujus oblatio aliis etiam proſit*. Reſp. de hac hypotheſi ſuo tractatur loco (*). b) *Chriſtum nuſpiam prohibuiſſe conſecrationem externorum ſymbolorum, ſi vel* ma-

cando domino inter cetera: memento domine & omnium circumſtantium, cum nullus circumſtet, dicit. Quæ conſuetudo, quia apoſtolicæ & eccleſiaſticæ auctoritati refragatur, & tanto myſterio quandam debonorationem irrogare videtur, omnibus nobis in commune viſum eſt, ut deinceps huiuscemodi uſus inhiberetur, provideatque unusquiſque epiſcoporum, ne in ſua parochia quisquam presbyterorum miſſam ſolus celebrare præſumat, & ſi hanc definitionem ſuperbiendo transgreſſus fuerit, canonicæ correctioni ſubiaceat. Ex his itaque aliisque canonibus conciliorum ſeculo octavo & nono habitorum omnino colligere licet, his ipſis temporibus miſſas iſtas, quas *ſolitarias* vocant, celebrari cœpiſſe.

Altius quidem huius miſſarum generis originem repetunt eccleſiæ Romanæ doctores, eandemque ad prima poſt Chriſtum natum ſecula, immo ad ipſum ævum apoſtolicum referendam contendunt. Speciatim Jo. Bona, eccleſiæ Romanæ cardinalis, qui ſibi hac in re haud conſtat, id evincere conatur *libr. I. rerum liturg. cap. XIV. & XVIII.* quem alii heic ſequuntur. Sed male confundunt ſcriptores iſti miſſas *privatas*, hoc eſt, minus ſolemnes, & paucis duntaxat præſentibus in caſu neceſſitatis, v. gr. ægrotantibus adminiſtratas, cum *ſolitariis*, ubi ſacerdos, non ex neceſſitate quadam, ſed ex opinione commodi, quod miſſæ adferant, *ſolus* communicat. *Illas* in primitiva iam eccleſia obtinuiſſe non negamus; verum *has* ſeculo demum octavo celebrari cœpiſſe, in antecedentibus luculenter oſtendimus. Plura hanc in rem dici poſſent; ſed nolumus hiſce diutius immorari.

(*) Tractationem controverſiæ: *an ſacra cœna ſit ſacrificium, cuius oblatio aliis etiam præſit?* in locis hiſce theologicis fruſtra quæſivimus. Deprehendimus vero rationem huius omiſſionis in Gerhardi *præfatione, tomo quinto* huius operis præfixa. Ibi enim ſcribit, ſe *prætermiſiſſe* hancce *tractationem de miſſæ ſacrificio, quoniam eam a Chemnitio in concilii Tridentini examine, Menzero contra Piſtorium, Huttero contra Bellarminum, atque aliis eo modo explicatam noverit, ut nihil in ea deſiderari queat.* Quod ad Martinum Chemnitium attinet, is argumentum hoc luculenter pertractavit *loc. cit. part. II. de miſſa fol. 332.* Balthasar vero Menzerus, theologus quondam Gieſſenſis, nec non Marpurgenſis, in ſcriptis ſuis Jo. Piſtorio oppoſitis, tum alios eccleſiæ Romanæ errores, tum cumprimis illum de *ſacrificio miſſatico* ſolide confutavit. Ediderat Piſtorius, qui derelicta religione evangelica, doctrinæ ac diſciplinæ pontificis Romani ſe addixerat, anno *MDXCIX.* librum, ſub titulo: *Wegweiſer vor alle verführte Chriſten, das iſt, wahrhaftiger Bericht von 14. durch die unrechtgläubigen in Streit gezogenen Articuln, darauß jedermann der römiſchen Kirche Wahrheit erkennen kan.* Huic vero mox ſeſe obiecit & pro eccleſiæ noſtræ cauſſa pugnavit laudatiſs. Menzerus, ediditque *anti-Piſtorium, ſeu diſputationes de præcipuis quibuſdam controverſis doctrinæ chriſtianæ capitibus*, Marpurg. *MDC.* & rurſus *MDCXIV.* 4. Evulgavit is quoque *apologiam primæ diſputationis anti-piſtorianæ*, ibidem MDC. 8. itemque librum germanico ſermone conſcriptum, cui index: *der evangeliſche Wegweiſer*, Marpurg. *MDCIII.* 8. Vid. de eo *die Sammlung von alten und neuen theol. Sachen, 1723. p. 197. ſeqq.* Inprimis vero Leonh. Hutterus, theologus quondam Vitembergenſis, in errore hoc de ſacrificio miſſatico profligando multam operam poſuit, & cardinalem inprimis Bellarminum ſibi confutandum ſumſit. Huc ſpectant ſequentia eius ſcripta: *diſputatio de ſacrificio miſſatico Romanenſium, eiusque abominatione horrenda*, Vitemb. *MDCIII.* porro: *refutatio duorum librorum Bellarmini de ſacrificio miſſæ*, ibid. *MDCIV.* 8. ac denique: *ἀπόδειξις altera ἀνασκευαστική, confutationem argumentorum, quibus ſacrificium papale miſſaticum falſo ſtabiliri ſolet, continens*, Tubing. & Francof. *MDCXXII.*

Non ingratum, ut ſperamus, erit lectoribus noſtris, ſi triumviris hiſce a Gerhardo noſtro laudatis, qui in argumento hoc de ſacrificio

maxime non adſint communicantes. Reſp. inſtitutio Chriſti eſt norma & regula, juxta quam ſacra

cio miſſæ elucidando ſtudium ſuum operamque collocarunt, alios ſcriptores, tum Romanenſes, tum proteſtantes, heic ſubiungamus.

Ab eccleſiæ Romanæ ſcriptoribus ut dicendi faciamus initium; ex iis cumprimis heic notari merentur CLAUDIUS ESPENCÆUS, qui *de miſſa publica & privata* peculiarem librum Pariſiis ann. *MDLXXIII.* luci expoſuit publicæ, in eius *operibus* Lutetiæ Pariſiorum anno *MDCCXIX.* iunctim editis recuſum; ROBERTUS BELLARMINUS, eccleſiæ Romanæ cardinalis, qui in *diſputat. de controverſiis chriſtianæ fidei tom. III. libr. V. & VI.* argumentum hoc copioſe pertractavit; JO. DE ANGELIS, gente hiſpanus, Franciſcanorum familiæ adſcriptus, cuius exſtat *tratado de los ſacratiſſimos myſterios de la Miſa*, Madriti *MDCIV.* OLIVERIUS BONARTIUS, Iprenſis, ſocietatis Jeſu theologus, qui ſcripſit *de horis canonicis & ſacrificio miſſæ*, Antverp. *MDCLIII.* 4. GABRIEL DE HENAO, Jeſuita Hiſpanus, ſuperiori ſeculo clarus, qui *de ſacramento miſſæ* 2. vol. Salmanticæ *MDCLVII.* in fol. edidit; JO. BONA, pater purpuratus, cuius tractatus aſceticus *de ſacrificio miſſæ* anno *MDCLXXII.* primum prodiit, ac deinceps eiusdem *operibus* iunctim editis *p. 175. ſeqq.* fuit inſertus; JAC. BENIGNVS BOSSVETVS, epiſcopus quondam Meldenſis, qui edidit: *explication de quelques difficultés ſur les prieres de la meſſe*, Paris *MDCLXXXIX.* ubi eos refutare conatus eſt, qui pontificiorum doctrinam de ſacra cœna, eiusque ſacrificio proprie ſic dicto ac propitiatorio, ex ipſo canone miſſæ oppugnarunt. Jungi vero merentur DIONYSIVS PETAVIVS, ſocietatis Jeſu ſacerdos, isque Gallus, *dogmat. theolog. tom. VI. p. 123. ſeqq.* HONORATVS TOVRNELY, theologus Pariſienſis, in *prælect. theolog. tom.* III. *part.* III. *de ſacra eucharist. quæſt.* VIII. *p. m. 438. ſeqq.* PETR. LE BRVN, presbyter oratorii Pariſienſis, cuius librum quatuor tomis conſtantem hacque inſignitum inſcriptione: *explication litterale hiſtorique & dogmatique des prieres & des ceremonies de la meſſe*, ſupra in notis *ad* §. *148. p. 266.* iam adlegavimus; porro: epiſcopus Mirapiſcenſis in *inſtruct. paſtoral.* gallice editis, &, qui primo nominandus erat loco, PROSPER cardinalis LAMBERTINVS, poſtea BENEDICTVS XIV. eccleſiæ Romanæ præſul, isque doctiſſimus, cuius exſtant *commentarii duo de Chriſti matrisque eius feſtis, & de miſſæ ſacrificio*, quos ex italico in latinum ſermonem vertit, ac Patavii ann. MDCCLII. in fol. edidit MICHAEL ANGELVS DE GIACOMELLIS, ex intimis auctoris capellanis. Ut alios taceamus.

Pergimus ad proteſtantes, qui doctrinam Romanenſium de ſacrificio Miſſatico confutandam ſibi ſumſerunt, ubi quidem ex noſtræ eccleſiæ doctoribus primo loco nobis nominandus venit ipſe GERHARDUS noſter, qui argumentum hoc, in *locis theologicis* prætermiſſum, in *confeſſione cathol. part.* II. *libr.* II. *art.* XV. *cap.* I. *p. 1200. ſeqq.* copioſe ſolideque pertractavit. Gerhardo iisque, quos ipſe nominavit, Menzero nimirum & Huttero, iungi merentur THEODOR. THVMMIVS, theologus Tubingenſis, cuius præter diſſertationem *de ſacrificio papali miſſatico*, exſtat: *apodixis theologica continuata, confutationem exhibens argumentorum, quibus ſacrificium papale miſſaticum falſo ſtabiliri ſolet*, Tubingæ MDCXXI. 4. GEORG. CALIXTVS in *tractatu de pontificio miſſæ ſacrificio*, Francof. MDCXIV. itemque in tribus diſſertationibus *de ſacrificio Chriſti, ſemel in cruce oblato & initerabili*, contra pontificios, Helmſtad. MDCXLIV. nec non in *exercitat. de miſſis ſolitariis*, Helmſt. MDXLVII. BALTH. CELLARIVS, *diſput. de ſacrificio miſſæ*, Helmſt. MDCLII. FRID. BALDVINVS, in diſput. *de miſſa papiſtica*, Vitemb. MDCXXIV. 4. JO. CONR. DANHAVERVS in *hodomor. pap. phantaſm. X. p. 580. ſeqq.* & in *myſterioſoph. ſect.* III. *art.* I. §. *50. p. 623.* JO. GEORG. DORSCHÆVS, cuius exſtat *myſtaria miſſæ*; JO. ERN. GERHARDUS diſſert. *de miſſa: non miſſa, pontificia*, Jenæ MDCLIX. JO. ADAM OSIANDER de *pontificiorum ſacrificio incruento* Tubing. MDCLXXXV. JO. WOLFFG. JÆGERVS de *ſuppoſititio miſſæ ſacrificio*, ibid. MDCXCIII. ut alias diſſertationes particulares, quæ in tomis Marpurgenſibus, Wittebergenſibus aliisque exſtant, heic taceamus. Cumprimis commemorari heic meretur JO. FECHTIUS, cuius *tractatio hiſtorico-theologica de origine & ſuperſtitione miſſarum in honorem ſanctorum celebratarum*, J. B. Boſſueto, JO. Dezio & Jo. Grancolaſio, theologis Gallicanis oppoſita, primum Roſtoch. MDCCVII. 4. lucem adſpexit publicam, deinde vero auctior, ibidem MDCCXXV. 8. fuit recuſa. Adiecta eſt duplex adpendix *de ſacrificio miſſæ repræſentativo*, nec non

ıcra cœna in eccleſia eſt adminiſtranda pro- pter adnexum mandatum : *Hoc facite.* Diſtri-
P p 2
butio

non *concomitantia ſacramentali.* Fechtio ad latus ponimus JO. FRANC. BUDDEUM, qui edidit diſſertationem, *qua evincitur, Clementem Romanum atque Irenæum non favere miſſæ pontificiæ*, Jenæ MDCCV. inſertam poſtea eiusdem *miſcell. ſacr. part. I. p. 1.* Adiungimus eidem JO. CHRISTOPH. PFAFFIUM, cuius diſſertatio *de falſitate, vanitate & novitate ſacrificii miſſatici* &c. Tubing. MDCCXIV. prodiit, eiusdemque filium CHRISTOPH. MATTH. PFAFFIUM, qui in variis ſcriptis, veluti in *notis*, quas adiecit IRENÆI *fragmentis anecdotis*, nec non *dans la reponſe à la première lettre du P. Scheffmacher, Jeſuite de Strasbourg ſur le ſacrifice de la meſſe*, & in libro germanice edito: *Widerlegung der zwölf Briefe des P. Seedorfs p. 39. ſeqq.* alibique paſſim argumentum hoc egregie pertractavit. Exſtant quoque variæ eius diſſertationes huc ſpectantes, verb. grat. *de una oblatione in æternum conſummante ad Ebr. X. 14.* itemque *diſſertatio anti-Touttæana*, nec non binæ aliæ, altera quidem in oraculum ſacrum, quod *Malach. I. 11.* legitur, altera vero in locum 2 *Maccab. XII. 39. ſeqq.* in qua diſquiritur: *an ex eo adſtrui poſſint miſſæ & preces pro defunctis ex purgatorio liberandis?* Tubing. MDCCXLIX. 4. Referendi & huc ſunt GODOFR. SCHWARZIUS in *diſſertationibus de ſenſu verborum Malachiæ I. 11.* quibus probatur, Romanæ eccleſiæ ſacrificium miſſaticum in effato hoc nullum præſidium habere, Rintel. MDCCLV. 4. JO. GUIL. IANUS in diſſert. *de ſacrificio miſſæ pontificio, liturgiis orientalibus ignoto*, adverſus Euſebium Renaudotium, Vitemb. MDCCXXV. & SALOM. DEYLINGIUS in *obſervat. miſcell. part. I. exercitat. V. obſ. IV.* & *V. p. 290. ſeqq.* Diximus & nos nonnulla ad argumentum hocce ſpectantia in libro germanico ſermone edito, ſub tit. *theologiſche Sendſchreiben an einen vornehmen Herrn von Adel, in welchen die zwiſchen der evangeliſch- und römiſch-catholiſchen Kirche obſchwebende Religions-Streitigkeiten unterſucht und zugleich des Herrn Pater Seedorffs herausgegebene Sendſchreiben unpartheyiſch geprüft werden.* Francof. & Lipſ. MDCCL. 8. Vid. *quinque priores epiſtolas, p. 1 ad 206.*

Nec defuerunt ex eccleſiæ Reformatæ doctoribus, qui in hac controverſia eruditionem induſtriamque ſuam comprobarunt, ac ſingularia ſcripta, ad pontificiorum errorem de incruento miſſæ ſacrificio profligandum compoſita, in lucem publicam ediderunt. Sufficiat ex iis heic nominaſſe PHIL. MORNÆUM *de l'inſtitution, uſage & doctrine de l'eucbariſtie en l'égliſe ancienne; enſemble, quand, comment, & par quels degrés la meſſe s'eſt introduite en ſa place*, Rochel. 4. *MDXCVIII. Salmur. MDCIV.* DAN. CHAMIERUM in *panſtrat. cathol. tr. IV. libr. VII. cap. XII.* ad *XVIII. p. 184.* ad *192.* FRANCISC. GOMARUM *oper. theolog. part. II. p. 120.* ANDR. RIVETUM in *cathol. orthodox. tr. III. quæſt. 19. tom. III. oper. p. 350. quæſt. 20. p. 359.* FRANC. TURRETTINUM in *inſtit. theol. elencht. part. III. loc. XIX. quæſt. XXIX. p. 582. ſeqq.* JO. HENR. HEIDEGGERUM in *tumulo concilii Tridentini tom. II. quæſt. I. p. 113. ſeqq.* JO. DALLÆUM, qui *de cultibus latinorum religioſis* & *de obiecto cultus religioſi* ſcripſit; JO. FORBESIUM in *inſtruct. hiſtorico-theolog. libr. XI. cap. XX. p. m. 613. ſeqq.* JOSUAM PLACÆUM, qui edidit *examen des raiſons pour & contre le ſacrifice de la meſſe*, Salmur. *MDCXXXIX.* 8. MATTH. BOCHARTUM, cuius exſtat *traité de ſacrifice de la meſſe*, Genev. *MDCLI. MDCLVIII.* 8. nec non DAV. DE RODON, cuius *tombeau de la meſſe*, Genev. *MDCLXII.* 8. prodiit. Ob hoc ipſum vero opuſculum auctorem e Gallia expulſum Genevam ſe recepiſſe cœtuique reformatorum ſe adiunxiſſe, refert PETR. BÆLIUS in *diction. hiſt. & critique* voce *Rodon.* Scripſit quoque ANT. SADEEL, theologus Reformatus gente Gallus, *tractationem de unico Chriſti ſacerdotio & ſacrificio adverſus commentitium miſſæ ſacrificium*, quæ Genevæ MDLXXX. 8. MDLXXXVIII. MDCXIV. ſeorſim prodiit, eiusdemque *operibus* iunctim editis, *p. 37.* fuit inſerta. Cumprimis notari heic meretur PETRI MOLINÆI *anatome miſſæ*, quæ Lugduni Batav. MDCXXXVII. primum prodiit, ac deinceps in varias linguas, gallicam nimirum, anglicam & germanicam fuit converſa, magnamque præ aliis huius generis ſcriptis exiſtimationem ſibi comparavit. Jungi vero eidem meretur: *la deuxieme partie de l'anatomie de la meſſe*, Genev. MDCXL. Prætermittimus diſſertationes peculiares GEORG. SOHNII, quæ in eiusdem *operibus tom. III. p. 312.* exſtant, nec non aliorum theologorum, quæ in *theſauro diſputat. Sedanenſium tom. I p. 790, 801. ſeqq.* & *tom. II. p. 529. ſeqq.* & *p. 1073. ſeqq.* leguntur.

Theologis Reformatis ex Anglorum gente adiungimus THOM. CRANMERUM, archiepi-

butio non pertinet ad *ceremonialia*, ſed *eſſentialia*, ideo ſine ea non conſtat huic ſanctiſſimæ actioni ſua integritas. De tota hac re alibi plura.

CAPUT.

chiepiſcopum quondam Cantuarienſem, qui peculiarem librum *de euchariſtia* edidit, THOM. MORTONUM, epiſcopum primum Coventrienſem, poſtea Durhamenſem, in *magna impoſtura eccleſiæ novæ Romanæ &c.* MATTH. SUTLIVIUM *de miſſa & variis erroribus Romanæ ſynagogæ de euchariſtia*, contra Bellarminum, Lond. MDCIII. & JO. PRIDEAUX, epiſcopum olim Vigornienſem, in *oper. theol.* iunctim editis *p. 218. ſeqq.* & *p. 688.*

Hiſce ex ARMINII diſcipulis, qui *Remonſtrantes* vulgo adpellari ſolent, addi merentur PHIL. LIMBORCHIUS in *theolog. chriſt. libr. V. cap. LXXIII. §. IV-XIII. p. 634. ſeqq.* & ADRIAN. A CATTENBURGH in *ſpicilegio theolog. Limborchinæ p. 1090. ſeqq.*

Quod reſtat, ſequentia adhuc paucis notamus: *I*) neminem ex cœtus Romani ſcriptoribus ſacrificium miſſaticum maiori cum veri ſpecie adſtruxiſſe JAC. BENIGNO BOSSUETO, epiſcopo olim Meldenſi, in libro gallico ſupra iam excitato, cui index: *explication de quelques difficultés ſur la priére de la Meſſe* &c. quem vero ex eccleſiæ Reformatæ theologis JAC. BASNAGIUS in *hiſtoria eccleſiæ*, gallico ſermone ſcripta, *tom. II. libr. XV. cap. IV.* §. VII. *p. 876. ſeqq.* & *libr.* XVI. *cap. X.* §. II. & VI. *p. 947, 949, 950.* ex noſtris vero C. M. PFAFFIUS in *diſſertat. de oblatione veterum euchariſtica* §. XVIII. *ſeqq.* ſolide confutarunt. *II*) Eſſe theologos quosdam Anglos, veluti JO. ERNEST. GRABIUM, GEORG. HICKESIUM, HENR. DODWELLUM, MEDUM, JONSONIUM aliosque, qui ſacrificium quidem euchariſticum ſtatuant, ſed a ſacrificio pontificiorum miſſatico plane diverſum. *Hoc* quippe in ſacrificio corporis & ſanguinis Chriſti repetito, *illud* vero in oblatione panis & vini conſiſtit, quæ, ex mente illorum theologorum, corpus Chriſti myſticum ſunt, verumque duntaxat repræſentant. Si patres Tridentinos audiamus, euchariſtia eſt eiusmodi ſacrificium propitiatorium idque incruentum, in quo corpus & ſanguis Chriſti Deo patri offeratur, modoque incruento immoletur; contra vero theologi iſti Anglicani, de quibus heic ſermo eſt, hoc duntaxat ſtatuunt, quod ſymbola, panis & vinum, quibus ſacra cœna conficitur, Deo conſecrari precibusque offerri debeant. Legenda, quæ de hac ſententia adnotarunt b. canc. PFAFFIUS *loc. cit.* §. XLII. *p. m. 387.* & b. DEYLINGIUS in *diſſertat. de Irenæo evangelicæ veritatis confeſſore & teſte*, quæ *obſervat. miſcell. part. I.* exſtat, §. LI. *p. 102. ſeqq.* Illud quoque *III*) notari heic meretur, vocabulum *ſacrificii* tum in ſacris novi teſtamenti libris, tum in antiquis eccleſiæ monumentis ſæpius *improprie* ſumi, ut hac voce denotentur *θυσιαι πνευματικαι ſacrificia ſpiritualia.* Ita in ſanctioribus litteris *ſacrificiorum* nomine inſigniuntur preces Ebr. V. 7. XIII. 13. Apoc. V. 8. VIII. 3, 4. *fides*, Phil. II. 17. &c. *eleemoſynæ*, Phil. IV. 18. Ebr. XIII. 16. *prædicatio evangelii & converſio gentium*, Rom. XV. 16. *ſanctificatio* noſtra, *cultusque Dei* cum internus, tum externus, Rom. XII. 1. 1 Petr. II. 5, 9. *martyrium*, Phil. II. 17. 2 Tim. IV. 6. *gratiarum actio* & huius generis alia. Scriptores divinos imitati ſunt cœtus chriſtiani doctores tum antiquioris, tum recentioris ævi. Ita EUSEBIUS in *orat. de laude Conſtantini M. cap. XVI. f. 559.* preces chriſtianorum vocat *τας αναιμους και λογικας θυσιας τας δι ευχων*, *rationalia & incruenta ſacrificia*, nimirum preces, quæ Deo offeruntur; & ſecundum CLEMENTEM *Alexandrinum libr.* VII. *ſtromat. f. 806. edit. Oxon.* ſacrificia eorum, qui Chriſto nomen dederunt, ſunt *ευχαι τε και αινοι, preces, & laudes*, itemque *ſcripturarum lectiones, pſalmi & hymni.* Quum itaque *IV*) ſacra cœna in antiquiori eccleſia chriſtiana nunquam fuerit adminiſtrata ſine precum recitatione ac prolixa gratiarum actione, ipſeque generis humani redemtor, inſtituens hocce ſacramentum, *gratias egiſſe, & benedixiſſe* dicatur, factum hinc eſt, ut adminiſtratio huius ſacramenti, quod *miſſæ* nomine venit, *ſacrificium* a patribus fuerit adpellata. Loca patrum, quæ huc pertinent, in medium adduxit JO. CASPAR SUICERUS in *theſauro eccleſiaſt. tom.* I. *p. 1421.* Ipſa *Auguſtanæ confeſſionis apologia p. 255. ſeqq.* *miſſam* ad huius generis ſacrificia ſpiritualia & euchariſtica quodammodo referri poſſe, certis ſub cautelis concedit, nec quisquam eſt, qui hoc ſenſu *miſſam* ſacrificii nomine inſigniri poſſe, inficias iverit. Verum, quod *V*) notamus, longius progreſſi ſunt concilii Tridentini patres, miſſamque ſacrificium non *euchariſticum*, ſed *propitiatorium*, non *figurate*, ſed *proprie* ſic dictum eſſe, contenderunt, inque diſſentientes anathematis

CAPUT XVI.

DE MANDUCATIONE ET BIBITIONE SACRAMENTALI.

Manducatio & bibitio ſacramentalis.

§. CLXXIII. *Tertius* actus ſacramentalis eſt *acceptio* ſacrorum ſymbolorum, videlicet benedicti panis manducatio & benedicti vini bibitio. Quemadmodum enim conſecratio reſpicit diſtributionem, ita diſtributio acceptionem, videlicet manducationem & bibitionem, ſiquidem actui *exhibitivo* diſtributionis, vi relationis, reſpondet actus *receptivus*, manducationis & bibitionis. Porro manducationem benedicti panis & bibitionem benedicti vini eſſe peculiarem & ſacramentalem actum, ac proinde partem cœnæ *eſſentialem*, demonſtramus his fundamentis. I.) Verba cœnæ: *Accipite, manducate, & bibite,* ſunt προςακτικά, quæ diſerte requirunt non ὄψιν, nudum adſpectum, ſed χρῆσιν, uſum ſacrorum ſymbolorum, nec in genere tantum requirunt uſum, ſed in ſpecie eum determinant; quod ſcilicet ſacramentalis illorum ſymbolorum uſus in manducando ac bibendo conſiſtat. Matth. XXVI. 26, 27. Marc. XIV. 22, 23. Luc.

matis fulmen evibrarunt. Ita enim habent verba huius concilii *ſeſſ.* XXII. *can. 3. ſi quis dixerit, miſſæ ſacrificium tantum eſſe laudis, & gratiarum actionis, non autem propitiatorium, anathema ſit.* Adiunxerunt *VI*) huic errori in ſe graviſſimo alium non minus gravem, ſtatuentes, ſacrificium iſtud miſſaticum, ex opere, uti dicunt, operato vim ſuam prodere, nec tantum illis, qui euchariſtia utantur; ſed aliis quoque, pro quibus offeratur, mortuis æque ac vivis, utilitatem adferre, ac remiſſionem culpæ ac pœnæ mereri, h. e. animas ex purgatorii igne liberare, prout patet ex *can. 1. ſeſſ. XXV.* ubi docetur, *purgatorium eſſe, animasque ibi detentas fidelium ſuffragiis, potiſſimum vero* ACCEPTABILI ALTARIS SACRIFICIO, *iuvari.* Atque ex his, quæ modo diſſeruimus, *VII*) facile patet, in quonam verſetur ſtatus controverſiæ, quæ de ſacrificio miſſatico inter proteſtantes ac pontificios inde a tempore reformationis tantis animorum motibus fuit agitata. Scilicet non quæritur: an euchariſtia poſſit *improprie* ac *ſymbolice* vocari *ſacrificium eucharifticum* & *myſticum*, ratione *commemorationis,* quia in memoriam nobis revocat unicum ac ſufficientiſſimum Chriſti ſacrificium pro peccatis noſtris in ligno crucis oblatum; vel ratione *precum* & *gratiarum actionis,* quæ in celebratione euchariſtiæ fieri debent? Hoc enim adverſariis facile largiuntur proteſtantes. Sed in eo potius cardo controverſiæ vertitur: Utrum in euchariſtia detur verum ſacrificium, non euchariſticum, internum & ſpirituale, ſed *externum, corporale* & *propitiatorium,* in quo ſub ſpeciebus panis & vini Chriſtus quotidie offeratur a ſacerdote Deo patri in victimam pro peccatis viventium & mortuorum? Hancce quæſtionem adfirmant eccleſiæ Romanæ ſectatores, aiuntque, quem ad modum Chriſtus morte ſua pro pœnis damni & æternitate pœnarum ſenſus olim ſatisfecerit; ita ſacrificii huius in cruce olim peracti incruenta repetitione impetrari *1*) *viventibus* culpæ ac pœnæ cuiuscunque, itemque ſatisfactionum remiſſionem nec non alia, quibus illi indigerent, auxilia; quod vero *2*) ad *mortuos* attinet, illos virtute huius ſacrificii liberari ex purgatorio. Addunt *3*) *utriſque*, tam viventibus, quam mortuis, interceſſionem ſanctorum; ac denique *4*) ipſis ſanctis in cœlo triumphantibus maiorem gloriæ gradum hocce ſacrificio obtineri: Verum theologi proteſtantes negantem heic amplectuntur ſententiam, firmiſſimis innixi rationibus, quæ in libris eorum ſyſtematicis aliisque, quos ſupra adlegavimus, legi poſſunt. Neque enim inſtituti noſtri brevitas permittit, ut easdem heic repetamus, atque controverſiam hanc data opera excutiamus. Hanc unicam *VIII*) ſubiungimus obſervationem eandemque hiſtoricam, nimirum nullam ante concilium Tridentinum exſtitiſſe publicam ſententiæ, quæ hodie in eccleſia Romana obtinet, definitionem, ipſosque præſules ac theologos in hacce ſynodo congregatos, in partes æquales fuiſſe diviſos, contendentibus aliis, ſacramentum altaris eſſe ſacrificium verum proprieque ſic dictum; aliis vero ſtatuentibus, nullum pro hac opinione e ſanctioribus litteris deſumi poſſe argumentum, ideoque nihil heic definiendum, ſed in ſimplici adſertione adquieſcendum eſſe, quod celebratio ſacræ euchariſtiæ ſit ſacrificium. Teſtatur hoc PAULUS SARPIUS in *hiſt. concilii Trident. libr. VI. p. m. 940. ſeqq.*

Luc. XXII. 19. 20. 1 Cor. XI. 24. 25. II.) Apoſtoli & reliqui fideles in primitiva eccleſia ſacram cœnam eo modo uſurparunt, ut panem benedictum ederent, & ex calice benedicto biberent. Marc. XIV. 23. *Et biberunt ex eo omnes.* 1 Cor. X. 21. *Non poteſtis ſimul calicem Domini & calicem daemoniorum bibere; non poteſtis menſae Domini participes eſſe & menſae daemoniorum.* 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis &c.* ubi perpetuo conjunguntur manducatio & bibitio. III.) Sicut diſtributio ideo neceſſaria eſt, quia conſecratio propter eam fit, eandemque reſpicit: ita quoque manducatio & bibitio neceſſaria eſt, quia diſtributio propter hos actus fit, eosdemque reſpicit. Mutua relatio eandem diſtributionis & acceptionis, δόσεως καὶ λήψεως, rationem eſſe oſtendit.

Objectum manducationis & bibitionis.

§. CLXXIV. *Objectum* manducationis & bibitionis ſacramentalis ſunt ſymbola ſacramentalia, hoc eſt, panis, cui ſacramentaliter unitum corpus Chriſti; & vinum, cui ſacramentaliter unitus eſt ſanguis Chriſti, ſiquidem teſte apoſtolo 1 Cor. X. 16. *panis, quem frangimus,* (diſtribuimus & manducamus) *eſt κοινωνία corporis Chriſti: poculum, quod benedicimus,* (diſtribuimus & ex eo bibimus) *eſt κοινωνία ſanguinis Chriſti.* Dicimus igitur in ſacra cœna panem nec ſolum nec ſeorſim, neque corpus Chriſti ſolum ſive ſeorſim; neque vinum ſolum, ſive ſeorſim, neque ſanguinem Chriſti ſolum ſive ſeorſim, ſed cum vino ſanguinem Chriſti accipi, nimirum propter myſticam & ſacramentalem panis & corporis, vini & ſanguinis Chriſti unionem, quæ a veracis & omnipotentis Chriſti inſtitutione dependet, humana autem ratione nec comprehendi poteſt, nec inveſtigari debet. Quinimo cum ſacramentaliter unita corpus & ſanguis Chriſti longe præſtantiora ſint pane & vino, ideo ſacramentalis manducatio & bibitio præcipue verſatur circa corpus & ſanguinem Chriſti; ſiquidem manducatio panis & bibitio vini in euchariſtia ideo a Chriſto inſtituta eſt atque a nobis ſuſcipitur, ut mediante pane accipiamus & manducemus corpus Chriſti, cujus eſt κοινωνία, & mediante vino accipiamus & bibamus ſanguinem Chriſti, cujus eſt κοινωνία, quod colligitur ex verbis Chriſti, in quibus poſt præceptum bibendi αἰτιολογικῶς ſubjungitur: *Hoc eſt enim ſanguis meus.* Matth. XXVI. 27. Ergo hic locum habet regula logica: *Propter quod unumquodque eſt tale, illud magis eſt tale.* I. poſterior. c. 2. §. 14. in cauſis ſcilicet per ſe, quibus adfectio ſecundum magis aut minus ineſt.

Antitheſis adverſariorum.

§. CLXXV. Pontificii bibitionem a manducatione ſacramentali ſeparant, quando laicis tantummodo panem benedictum manducandum, nequaquam vero vinum benedictum bibendum exhibent, errant igitur circa ipſum actum ſacramentalem, qua de re ſuperius late dictum fuit. Circa *objectum* hujus actus ſacramentalis errant I.) Calviniani, quando docent, ore corporis ſolum panem & vinum, nequaquam vero mediante pane Chriſti corpus, mediante vino Chriſti ſanguinem accipi. Ut enim *realem* præſentiam, ita quoque *oralem* manducationem corporis Chriſti præfracte negant, quam Beza vocat *tale commentum, cujus vel ipſum ſatanam pudeat.* Zwinglius tom. II. in exegeſ. p. 372. *carnem Chriſti in cœna corporaliter edi peſtem eſſe* adſerit. Bucanus loco XLVIII. p. 685. quærit: *An una & eadem numero & genere ſit ſignorum & rerum ſignificatarum praebitio & oralis manducatio?* Reſpondet autem negate: 1.) *Nam ut duae ſunt perſonae adminiſtrantes cœnam Domini, una paſtoris, id quod exterius & foris agitur, agentis: altera Chriſti ſuo Spiritu ſancto id, quod interius fit, efficientis.* 2.) *Et duabus rebus conſtat tota actio cœnae Domini, una terrena, corporea & ſenſibus ipſis perceptibili: altera cœleſti, ſpirituali & fideli mente intelligibili.* 3.) *Duaeque ſunt partes hominis, quarum una corpus eſt, altera anima: ſic duas eſſe adſerit diverſas praebitiones, quarum una fiat per miniſtrum corpori, altera per Chriſtum menti, & totidem manducationes, unam ſcilicet externam, corporalem,* ora-

oralem, naturalem, & ſenſibilem, nempe ſignorum externorum ſenſibilium, quae & ſacramentalis dicatur; alteram internam, ſupernaturalem rerum ſignificatarum & fidei oculis perceptibilium, quae dicatur ſpiritualis; illam a Chriſto inſtitutam eſſe, ut ſit hujus ſpiritualis manducationis & bibitionis expreſſa quaedam effigies. Fundamentum hujus nefariæ diſtractionis oritur ex negata vera præſentia corporis Chriſti in cœna; corpus Chriſti nequaquam vere & *realiter*, ſed tantum *ſignificative* præſens eſſe in cœna, ideo etiam tantum panem, nequaquam vero corpus Chriſti ore percipi adſerere coguntur. II.) Sed & Pontificii circa objectum hujus actus ſacramentalis errant, dum ſolum Chriſti corpus, nequaquam vero panem, cujus ſubſtantia deſierit, manducari, & ſolum Chriſti ſanguinem, nequaquam vero vinum, cujus ſubſtantia itidem deſierit, bibi adſerunt, quæ opinio ex hypotheſi transſubſtantiationis ortum ducit. III.) Eſt recens quorundam adſertio, *corpus Chriſti non primum in uſu ſacrae cœnae ore percipi, ſed Spiritum ſanctum ſua efficacia illud jam ante in nobis exiſtens mediante pane nobiſcum unire.* Quæ opinio tollit unionem ſacramentalem panis & corporis, vini & ſanguinis Chriſti, ac panem facit medium non κοινωνίας corporis, ſed efficaciæ Spiritus ſancti, quin & finem ſacramentalis manducationis evertit, ideo enim corpus Chriſti mediante pane euchariſtico edimus, ut fides in nobis confirmetur, non autem ideo edimus panem, ut Spiritus ſanctus per illum ſua efficacia corpus Chriſti, jam ante in nobis præſto exiſtens, nobiſcum uniat. IV.) Neophotiniani nec *oraliter* nec *ſpiritualiter* adeoque nulla plane ratione corpus Chriſti in cœna manducari adſerunt. Catechismus Racov. major. c. III. p. 218. 219. 220. *Haec verba* (Hoc eſt corpus meum) *non eodem ſenſu ab hodiernis chriſtianis accipiuntur: nam quidam ea ſic interpretantur, ut panem in corpus, vinum in ſanguinem corporaliter mutari credant, quod plerumque transſubſtantiationem vocant. Alii ita intelligunt, ut corpus Domini ſit ſub pane, in pane, & cum pane. Denique quidam opinantur, ſe in cœna Domini veri corporis & veri ſanguinis Domini participes fieri, quamvis ſpiritualiter, quae opiniones omnes ſunt falſae & erroneae.* Eadem habet Oſtorodus in inſtit. germ. cap. XXXVIII. pag. 334. & ſeq.

§. CLXXVI. Nos ſecuti clariſſimam inſtitutionis dominicæ adſertionem ſtatuimus, in ſacra cœna mediante pane verum Chriſti corpus manducari; mediante vino verum Chriſti ſanguinem bibi, quæ manducatio non eſt *phyſica* aut naturalis, quam Capernaitæ ſomniabant. Joh. VI. 52. Quia naturalis manducatio pro objecto habet ſolum cibum naturalem ad corporis nutritionem, ſed manducatio in ſacra cœna objecti loco habet non ſolum panem, ſed & corpus Chriſti, quod eſt cibus vivificus animam & corpus noſtrum alens ad vitam æternam: manducatio naturalis ita comparata eſt, ut eam ſequatur maſticatio, deglutitio, concoctio, expulſio ſuperfluitatum &c. qualia Chriſti corpori non poſſunt tribui. Vocamus igitur manducationem *ſacramentalem*, cum ex unione ſacramentali panis & corporis Chriſti unice dependeat & ex ea æſtimanda ſit, quæ conſiſtit in eo, quod ore corporis non ſolus panis, ſed & corpus Chriſti ſacramentaliter eidem unitus percipiantur, non modo aliquo hujus ſeculi, ſed in ſublimi & incomprehenſibili myſterio. Quando quidam noſtrum hanc ſacramentalem manducationem vocant *corporalem*, ſecuti Cyrillum & alios ex veteribus, reſpiciunt non ad *modum*, quaſi modo corporali ac naturali illa fiat, ſed ad *objectum* manducationis, quod non panem ſolum, ſed mediante illo verum Chriſti corpus accipiamus. Quando quidam vocant manducationem *ſpiritualem*, id accurate declarandum eſt, ne ſenſu Calviniano dictum exiſtimetur (*). Calviniani *ſacramentalem* manducationem ſic definiunt, quod ore accipia-

Quaenam ſit & dicatur manducatio ſacramentalis.

(*) Triplex eſt manducatio, 1.) *phyſica* ſolius panis. 2.) *ſacramentalis* ſeu myſtica corporis Chriſti cum pane, 3.) *ſpiritualis*, quæ eſt beneficiorum Chriſti adprehenſio. Quamvis Chriſti

cipiamus panem, qui ſit corporis Chriſti abſentis ſacramentum, hoc eſt, tantummodo ſignum: nos ſacramentalem manducationem ſic deſcribimus, quod ore accipiamus panem, qui ſit corporis Chriſti vere præſentis κοινωνία. Calviniani *ſpiritualem* manducationem ſic deſcribunt, quod anima ejusque organum, fides ſcilicet, in cœlum ſeſe elevet, ibidemque corpore & ſanguine Chriſti perfruatur, hoc eſt, beneficia traditione corporis & effuſione ſanguinis parta ſibi adplicet. Nos adplicationem beneficiorum Chriſti per fidem, hoc eſt, ſpiritualem manducationem carnis & bibitionem ſanguinis Chriſti, de qua Joh. VI. agitur; nequaquam negamus, ſed ad fructum & finem ſacræ cœnæ referimus, ideoque ſacramentalem manducationem, ad formam ſacræ cœnæ pertinentem, ab ea diſtinguimus. Quando vero ſacramentalis manducatio vocatur ſpiritualis, opponitur hoc omnibus carnalibus & terrenis cogitationibus, quas de hoc cœleſti myſterio humana ratio poteſt concipere (**). Sic ergo patres ex ſcriptura & nos cum eis duplicem manducationem corporis Chriſti agnoſcimus: 1.) *Spiritualem*, quæ eſt finis & fructus ſacræ cœnæ, quæque fieri poteſt etiam extra uſum hujus ſacramenti per ſolam fidem, quæ nihil aliud eſt quam vere credere, quod corpus Chriſti ſit pro nobis traditum; ſanguis ejus pro peccatis noſtris in ara crucis effuſus. 2.) *Sacramentalem*, quæ ad eſſentiam ſacræ cœnæ pertinet, quæque fit in externo hujus ſacramenti uſu, quæ nihil aliud eſt, quam ore accipere panem eucharisticum, qui eſt κοινωνία corporis Chriſti. Hæc ſacramentalis manducatio dicitur *ſpiritualis* non ſenſu priori, ſed longe alio, quia ſcilicet corpus Chriſti non manducatur naturaliter, ac modus manducationis, uti etiam præſentiæ, non eſt naturalis, carnalis, phyſicus, localis, ſed ſupernaturalis, divinus, myſticus, cœleſtis, & ſpiritualis. Probe hoc diſcrimen intellexit Bucanus, unde loco XLVIII. pag. 687. ſic ſcribit: *Quod quidam fingunt corporalem manducationem, quae fiat modo cœleſti & ſupernaturali, eſt commentum ineffabile & inintelligibile, adeoque contradictionem implicans.* Itane vero quia ratio noſtra hoc myſterium non comprehendit, ſed fortiſſime eidem adverſatur, ideo repudiandum fuerit? ſed de tota hac re paulo poſt plenius.

Fundamentum adſertionis de manducatione ſacramentali.

§. CLXXVII. Nos *ſacramentalem* manducationem corporis Chriſti, prout ſuperius definita eſt, demonſtramus hiſce fundamentis: I.) Verba cœnæ *ſubſtantialia* accipienda ſunt in nativa & propria ſignificatione, ut ſuperius fuit comprobatum. Atqui verba illa: *Edite, bibite,* ſunt ſubſtantialia. Ergo in propria & nativa ſignificatione ſunt accipienda. *Minorem* confirmant argumenta illa, quæ oſtendunt ſacramentorum genus eſſe actionem, cum ſcriptura ipſa definiat ea verbis *activis*, hoc eſt, actionem requirentibus, cumque ſuum eſſe in actione habeant, & ſine actione

Chriſti corpus non ſit cibus corporalis ad ſuſtentationem terrenæ vitæ pertinens; tamen eſt cibus corporis, per quem corpus ad ſpiritualem, cœleſtem & beatam vitam nutritur. Sicut baptiſmus non ſolum animam ſed totum hominem anima & corpore regenerat, ſic corpore & ſanguine Chriſti non ſolum anima ſed etiam corpus, ſeu totus homo anima & corpore ad vitam ſpiritualem, cœleſtem & æternam nutritur, quando igitur euchariſtia dicitur cibus animæ, id accipiendum eſt ſenſu *incluſivo*, non *excluſivo*. Ac ſi vel maxime corpus Chriſti eſſet tantum cibus animæ, nondum tamen conſequens foret, ore corporeo illud non percipi, quia verbum Dei eſt animæ cibus, Hebr. V. 12. & tamen auribus corporeis recipitur; Rom. X. 14. quinimo ideo ore corporeo accipitur Chriſti corpus, ut animæ nutritio mediante unione panis cum corpore ſit efficacior. GERHARDUS.

(**) Sacramentalis manducatio dicitur ſpiritualis, 1.) reſpectu *oppoſitionis*, quia uſui communi ac vulgari propter nutritionem corporis ad hanc vitam ſuſcepto opponitur. 2.) Reſpectu *objecti*, quia illius objectum eſt ipſius λόγου glorificatum & πνευματικὸν σῶμα. 1 Cor. XV. 44. 3.) Reſpectu *operationis*, quia quod editur eo modo, alit ad vitam æternam. 4.) Reſpectu *modi* & *conditionis*, quia eſt manducatio myſtica & ſupermaterialis. GERHARDUS.

ne eſſe nequeant, ut in tractatu de ſacramentis dictum fuit. Quare cum verba *edendi* & *bibendi* exprimant certum genus actionis in hoc ſacramento neceſſariæ, utique in propria & nativa ſignificatione erunt accipienda. Jam vero notum eſt, quid edere ac bibere, ſi abſque tropo accipiantur, ſignificent, videlicet ore percipere, unde ſic colligimus: quo organo Chriſtus jubet accipere panem & vinum, eodem etiam organo jubet accipere ſuum corpus & ſanguinem. Atqui panem & vinum jubet accipere organo corporeo, ſcilicet ore. Ergo etiam corpus & ſanguinem ſuum jubet accipere organo corporeo, videlicet ore. *Major* probatur, quia Chriſtus diſcipulos jubet edere & bibere organo corporeo, ore ſcilicet, illud, quod ipſis manducandum & bibendum offerebat. Jam vero id, quod manducandum offerebat, teſtatur eſſe corpus ſuum, id quod bibendum offerebat, teſtatur eſſe ſanguinem ſuum. Ergo etiam corpus & ſanguinem ſuum organo corporeo, ore ſcilicet accipere jubet (*). Fidei mentionem in verbis *ſubſtantialibus* facit nullam, nec præcipit, ut credant, ſed ut manducent ac bibant in verbis cœnæ *formalibus*, poſtea demum in verbis *finalibus* & promiſſionis requirit, ut videlicet hoc faciant in *ἀνάμνησιν* ſuæ mortis, hic autem quæſtio eſt de verbis cœnæ *formalibus* (**). II.) Manducatio ſacramentalis reſpondet unioni ſacramentali, illa quippe hujus eſt finis; non enim propter panem, ſed propter hominem Chriſtus in cœna præſens eſt, ergo unio corporis Chriſti cum pane reſpicit manducationem ſacramentalem, per quam homini fit *κοινωνία* corporis Chriſti. Jam vero unio ſacramentalis ita comparata eſt, non quod panis ſit ſignum corporis Chriſti abſentis, ſed quod panis in uſu ſacræ cœnæ ſit medium & organum, per quod communicetur corpus Chriſti, ſive ut Paulus loquitur, quod *panis, quem frangimus, ſit κοινωνία corporis Chriſti.* Ergo etiam manducatio ſacramentalis ita comparata eſt, non quod ore accipiatur tantum panis, qui ſit abſentis corporis ſignum, ſed quod mediante pane vere manducetur Chriſti corpus, mediante vino vere bibatur Chriſti ſanguis. III.) Quæcunque ad eſſentiam ſacramenti pertinent, organo corporeo accipiuntur, ut oſtendit exemplum circumciſionis, baptiſmi & aliorum ſacramentorum. Jam vero corpus & ſanguis Chriſti pertinent ad eſſentiam ſacræ cœnæ, ſiquidem *euchariſtia conſtat non ſolum re terrena, ſed etiam re cœleſti, corpore ſcilicet & ſanguine Chriſti:* Irenæus libr. IV. c. 34. Ergo corpus & ſanguis Chriſti organo corporeo, ore ſcilicet accipiuntur. Sacramentum eſt totum conſtans duabus partibus, terrena, ſcilicet pane & vino, ac cœleſti, ſcilicet corpore & ſanguine Chriſti. Jam vero totum

(*) Verba Chriſti in ſua nativa literali *διανοίᾳ* relicta & non per tropos ac figuras inflexa ſolide probant ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna his in terris juxta ipſius inſtitutionem diſpenſata præſentiam & oralem manducationem & bibitionem, teſte Pierio, qui interrogatus a Philippo Nicolai: *annon quando illud edere & bibere, de quo in verbis cœnæ Chriſtus loquitur, non aliter, quam κατὰ ῥητὸν ſumitur, oralis acceptio corporis & ſanguinis Chriſti hic exprimatur?* reſpondit triplici adfirmatione, *Ja, ja, ja.* Vide Philippum Nicolai hac de re fuſius differentem tom. IV. oper. germ. p. 697. in fol. Idem faſſi ſunt Zwinglius & ejus ſocii, teſte Luthero tom. III. germ. Ien. p. 488. Ac non debemus hic a *τῷ ῥητῷ* ad tropos & figuras *rhetoricas* pro noſtro lubitu & arbitratu abire, ut multis argumentis confirmatum fuit ſuperius. GERHARDUS.

(**) Hyperaſpiſtæ 12. cauſarum, *cur Reformati cum ſententia Lutheri de cœna conſentire nequeant* aliquoties repetunt, *quod Chriſtus non corpus ſuum, ſed panem juſſerit edere, qui phraſi ſacramentali adpelletur corpus.* Sed præter argumenta ex verbis inſtitutionis deducta opponimus illis Bezam, qui part. II. reſp. ad Hoffm. p. 16. *Agedum* (inquit) *tibi largior jubere Dominum, accipi, comedi & bibi, tum ſigna, id eſt, panem illum & vinum illud, tum verum illud ſuum corpus pro nobis traditum, tum verum illum ſanguinem pro nobis effuſum, id eſt, ſemet ipſum totum. Quis enim hoc negarit, quin Chriſti verbis auctoritatem deneget?* GERHARDUS.

totum ſacramentum hic in terris ore accipitur. Ergo etiam utraque pars, non terrena ſolum, ſed & cœleſtis. Si pars altera ſacramenti fide cœlos ſubvolante acciperetur, in terris non eſſet integrum ſacramentum, imo plane nullum eſſet ſacramentum, quia remota parte eſſentiali non amplius eſt totum. IV.) Ubicunque verbum edendi de pane, & bibendi de vino dicitur, ſignificatio ejus eſt propria & nativa, quia actio prædicatur de proprio ſuo objecto, manducatio & bibitio *figurate* accepta non habet locum, niſi cibus & potus etiam figurate accipiatur. Jam vero in verbis cœnæ vox *edendi* de pane, (licet non ſolo) vox *bibendi* de vino (licet non ſolo) prædicatur. Ergo ſignificatio eſt propria & nativa. V.) Una atque eadem ſignificatio eſt verbi *bibendi* in mandato Chriſti & in mandati illius exſecutione; abſit enim, ut dicamus, in prima cœnæ adminiſtratione aliud mandaſſe Chriſtum, aliud apoſtolos feciſſe. Jam vero in exſecutione illius mandati verbum *bibendi* accipitur proprie, *& biberunt ex eo omnes*. Marc. XIV. 23. Id quod per ſe patet, & confirmatur exemplo proditoris Judæ, quem primæ cœnæ interfuiſſe ex contextu Lucæ plerique patres ſtatuunt. Ergo etiam in mandato Chriſti verbum *bibendi* accipitur proprie. Viciſſim, quæ eſt ratio partis poſterioris, eadem etiam ratio eſt partis prioris. Jam vero verbum *bibendi* in parte poſteriore accipitur proprie. Ergo etiam verbum *manducandi* in parte priore proprie accipitur. VI.) *Panis, quem frangimus*, hoc eſt, panis euchariſticus fractus & diſtributus, *eſt κοινωνία corporis Domini*. 1 Cor. X. 16. Jam vero os accipit fractum & diſtributum panem. Ergo os accipit in ſacramento corpus & ſanguinem Chriſti. VII.) Talis ſignificatio verbi *edite & bibite* ſtatuenda eſt, quæ etiam competit indignis, ut ſuo loco ex 1 Cor. XI. 27. probabimus. Jam vero ſpiritualis manducatio, prout ab adverſariis definitur, non competit indignis. Ergo verba *edite & bibite* non poſſunt de ſpirituali manducatione & bibitione intelligi. VIII.) Verba: *edite, hoc eſt corpus meum*; *bibite, hoc eſt ſanguis meus*, proprie loquendo non ſunt verba promiſſionis, ſed verba man-

dati, ordinationis ac diſpoſitionis. Jam fides proprie reſpicit verbum promiſſionis ea accipiuntur, quæ promittuntur. At qu pliciter adfirmantur, ea quidem credenda non tamen fide accipiuntur vel adprehend Sic Chriſtum incarnatum eſſe, credendu interim tamen Chriſti incarnatio non pen noſtra fide: ita quoque Chriſti corpus, m cato benedicto pane, vere manducari crede eſt, interim tamen præſentia & manducati poris Chriſti non pendet ex fide noſtra. IX *cramentalis* & *ſpiritualis* manducatio co Chriſti multis modis differunt. Ergo no invicem confundendæ. Sacramentalis m catio pertinet ad *eſſentiam* ſacræ cœnæ: ſpi lis vero ad illius *finem* & *fructum*, qui p nitur in his verbis: *Hoc facite in mei comn rationem*. Sacramentalis manducatio eſt *um*, ſpiritualis manducatio eſt *finis*, jam media ad finem ducentia ſunt diſtincta ab fine. Sacramentalis manducatio diſtincta bibitione ſacramentali, ut oſtendunt verba i tutionis: ſpiritualis manducatio non diſti corpus & ſanguinem Chriſti, ſed uno actu tur in totum Chriſtum. Sacramentalis ma catio verſatur non tantum circa corpus Chr ſed etiam circa panem, quo ſcilicet medi corpus Chriſti accipit: ſpiritualis manduc non verſatur circa externum elementum, tantum circa corpus Chriſti. Sacramen manducatio eſt communis omnibus ſacra c utentibus: ſpiritualis autem ſolis fidelibus venit. Sacramentalis manducatio fit non ſo a fidelibus ad ſalutem, ſed etiam ab incred ad judicium; ſpiritualis fit tantummodo ad ſ tem. Sacramentalis manducatio inſtituta mum eſt in nov. teſt. ſed ſpiritualis eſt omni temporum etiam vet. teſt. Abſque ſacramen manducatione multi, ſcilicet infantes & fid adulti in caſu privationis neceſſariæ ſalvant ſpiritualis autem omnibus ſalvandis eſt neceſſ Sacramentalis manducatio non poteſt abeſſ ſacra cœna: ſpiritualis autem manente inte ſacræ cœnæ eſſentia abeſſe poteſt, neque en ad ſacramenti integritatem quidquam interc qua fide quis eo utatur. Ex quibus omnib

nferimus: Eam oportet eſſe ſignificationem borum *edite* & *bibite* in ſacra cœna, per m manducatio & bibitio ſacramentalis a manatione & bibitione ſpirituali diſtinguatur; ratio *nexionis* pendet ex diſcrimine multiplici modo nſo. Jam vero ſignificatio *metaphorica* verum *edite* & *bibite* non diſtinguit manducatio- & bibitionem ſacramentalem a ſpirituali, *figurate* edere Chriſti corpus, *metaphorice* re ipſius ſanguinem nihil alind eſt, quam itualiter *edere* ac *bibere*. Ergo ſignificatio *aphorica* non habet locum in verbis cœnæ tantialibus *edite* ac *bibite*. X.) Mentzerus . III. diſp. Giſſ. diſp. VI. th. 147. addit hoc imentum: relati & correlati eadem eſt ratio proprietate ſignificationis vocabuli. Nam r proprie dictus habet filium proprie dictum, t patris metaphorice dicti filius etiam metarice dicitur. Atqui diſtributio & acceptio acra cœna, quæ refertur ad manducationem ibitionem, accipitur proprie, non *modifi-*, ut fatentur ipſi adverſarii. Ergo etiam nducatio & bibitio accipiuntur in ſignificatio- propria, non modificata.

ſtimonia atrum. §. CLXXVIII. Referenda huc ſunt dicta veterum. Irenæus libr. IV. cap. 34. pag. 263. *Quomodo dicunt carnem in corruptio- venire, & non percipere vitam, quae a ore Domini & ſanguine alitur?* libr. V. c. 4. 118. *Quomodo carnem negant capacem eſſe tionis Dei, qui eſt vita aeterna, quae cor- & ſanguine Domini nutritur?* Tertullia- de reſurrect. carnis c. 8. p. 317. *Caro cor- & ſanguine Chriſti veſcitur, ut & anima Deo ſaginetur.* Cyprianus ſerm. de lapſis 125. *Iacens ſtantibus & integris vulneratus atur, & quod non ſtatim Domini corpus inatis manibus accipiat, aut ore polluto nini ſanguinem bibat, ſacerdotibus ſacrilegis citur.* Chryſoſtomus homil. XXVII. in Cor. p. 567. *Haec facis Chriſti menſa exce- illo die, quo dignus habitus es, qui carnes lingua tangeres, quicunque ſis ergo, ne haec fiant, manum tuam expurga, & caſtiga linguam & labra, quae ingreſſus Chriſti fuere veſtibula,* ἅπερ ἐγένετο πρόθυρα τῇ ἐπιβάσει τοῦ Χριστοῦ. Hom. XXIX. in 2 Cor. *Non vulgarem honorem conſecutum eſt os noſtrum accipiens corpus dominicum.* Homil. I. Eph. *Quomodo comparebit ante tribunal Chriſti, qui labiis & manibus immundis auſit corpus ejus attingere?* Cyrillus libr. X. in Joh. XIII. p. 500. *Non negamus, recta nos fide caritateque ſincera Chriſto ſpiritualiter conjungi, ſed nullam nobis conjunctionis rationem ſecundum carnem cum illo eſſe, id profecto pernegamus, idque a divinis ſcripturis omnino alienum dicimus.* Et poſtea: *An fortaſſis putant ignotam nobis myſticae benedictionis virtutem eſſe? quae cum in nobis fiat, nonne corporaliter quoque facit communicatione carnis Chriſti Chriſtum in nobis habitare?* Theodoretus libr. V. hiſtor. eccleſ. c. 17. (aliis eſt 18. cap.) in principio refert verba Ambroſii ad imperatorem Theodoſium: *Qua temeritate ore tuo poculum ſanguinis pretioſi percipies, quando furore verborum tuorum injuſte eſt effuſus ſanguis.* Auguſtinus epiſt. CXVIII. paulo ante finem: *Placuit Spiritui ſancto, ut in honorem tanti ſacramenti in os chriſtiani prius dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi.* Lib. II. contra adverſ. legis & prophetar. cap. 9. circa finem: *Mediatorem Dei & hominum hominem Jeſum Chriſtum, carnem ſuam nobis manducandam, bibendumque ſanguinem dantem, fideli corde atque ore ſuſcipimus, quamvis horribilius videatur humanam carnem manducare, quam perimere, & humanum ſanguinem potare, quam fundere.* Serm. CCXV. de tempore, paulo ante finem: *Videte, fratres cariſſimi, ſi juſtum eſt, ut ex ore chriſtianorum, ubi corpus Chriſti ingreditur, luxurioſum canticum quaſi venenum diaboli proferatur.* Theophylactus in 2 Cor. XIII. *Per os Chriſtus ingreditur, cum ſacroſanctum corpus accipitur.* Oecumenius in 1 Cor. XI. *Sacratiſſimum Chriſti corpus manibus impuris accipiunt indigni, & exſecrando ori ſuo admovent.* Leo ſerm. IV. de quadrageſim. *Ore indigno Chriſti corpus accipiunt.* Serm. VI. de jejun. *Hoc ore ſumitur, quod corde creditur,*

& fruſtra ab illis *Amen* reſpondetur, a quibus contra id, quod creditur, diſputatur. Gregorius hom. XXII. paſch. col. 146. *Quid ſit ſanguis agni, jam non audiendo ſed bibendo didiciſtis, qui ſanguis ſuper utrumque poſtem ponitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur.* Libr. IV. dialog. cap. 58. *Ejus corpus ſumitur, ejus caro in populi ſalutem partitur, ejus ſanguis jam non in manus infidelium, ſed in ora fidelium funditur.*

Argumenta Calvinianorum contra oralem manducationem.

1.) Joh. VI. traditam eſſe expoſitionem verbi edite.

§. CLXXIX. Exceptiones adverſariorum ad argumenta potiora hæc ſunt. I.) *In cap. VI. Johannis ab ipſo Chriſto expoſitum eſſe, quam corporis ſui manducationem & ſanguinis ſui bibitionem inſtituerit, videlicet nullam aliam, quam ſpiritualem; quin imo adſerunt, Johannem ideo deſcriptionem inſtitutionis praetermiſiſſe, quia jam ante, in cap. VI. ſcilicet, expoſuerit, qualis manducatio corporis & bibitio ſanguinis in ſacra cœna intelligenda ſit.* Inde Oecolampadius cap. VI. Joh. *ſuum ferreum atque aheneum murum, adeoque angelum contra nos igneo gladio armatum* vocare fuit ſolitus (*). Reſp. 1.) Philippus in comm. in Johan. nom'ne Crucigeri editis cap. VI. ſic ſcribit: *Ego concionem illam Johannis nec de ceremoniis cœnae Domini, nec de ſacramentali manducatione, ſed de ſola fide intelligo, ſicut Chriſtus ipſe praefatus eſt.* Hanc ſententiam Philippi adprobat etiam Calvinus in c. VI. Joh. ſimiliter ſcribens p. 44. *Non de cœna hic habetur concio, ſed de perpetua communicatione ſpirituali, quae extra cœnae uſum nobis conſtat.* Et poſtea: *Ex his verbis palam adparet, totum hunc locum perperam de cœna exponi, quae nondum erat inſtituta* (**). Gualtherus homil. LIII. in Joh. fol. 112. & homil. LIV. fol. 114. fatetur, *Chriſtum hoc loco nullam cœnae mentionem facere.* Perkinſus in cathol. reform. controv. X. cap. 4. p. 222. edit. Herb. *Caput Johannis ſextum non debet intelligi de peculiari illa manducatione, quae fit in cœna, ſed in genere de omni manducatione & fruitione Chriſti, quae fit etiam extra uſum cœnae.* Benedict. Aretius lect. V. de cœna. *Quod locum Johannis VI. attinet, ἡ σάρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις, reſpondemus non eandem eſſe cum hac propoſitione rationem. Nam Joh. VI. cœna nondum fuit inſtituta, nec etiam illic inſtituitur.* Vorſtius in antibellarm. cap. de cœna. p. 394. *in loco Joh. VI. nihil quidquam de ſacramento euchariſtiae proprie agitur* (***). 2.) Quamvis igitur ex cap. VI. Joh. ſalutaris uſus cœnae

(*) Cap. VI. Joh. de cœna ſacra agere ſtatuit Bellarminus libr. I. de euch. c. 5, 6, 7. cui contrariatur Franc. Suarez libr. II. defenſ. fidei cathol. cap. 5. p. 368. *Multi* (inquit) *catholici negarunt illa verba Joh. VI. intelligenda eſſe de manducatione ſacramentali.* Cap. VI. Joh. de cœna quoque intelligunt Martyr in loc. comm. claſſ. IV. loc. X. §. 34. Thalmannus de cœna p. 173. Wilhelmus Kleinwitzius, contra Heſshuſ. p. 491. Johan. Leonhardus in gladio verſatili p. 81. auctore Sadeel oper. fol. 348. Danæus contra Selneccerum p. 101. Georg Hanfeld *im Wegweiſer vom Abendmahl*, p. 338. Amlingius *vom Abendmahl*, p. 92. Embdenſes in reſp. contra Hunn. p. 219. Sed de ſacramento euchariſtiæ nihil in eo capite agi docent Calvinus in cap. VI Joh. Aretius lect. V. de cœn. Dom. p. 86. Pelargus in Johan. p. 78. GERHARDUS.

(**) Chamierus tom. IV. panſtrat. cathol libr. VIII. cap. 5. §. 21. p. 292. *Perſuaſiſſimum nobis eſt, hoc toto capite Joh. VI. agi abſtracte de re per ſacramentum euchariſtiæ ſignificata, id eſt, eſu potuque ſpirituali carnis ac ſanguinis Chriſti. Itaque non probamus Bohemos directe ab iis verbis,* (pro communione ſub utraque ſpecie) *argumentantes.* Vide eundem tom. ejusd. lib. XI. cap. 3. ubi multis hac de re diſputat. Schœnfeld *in der von ihm gloſſirten Bibel über das VI. cap. Joh.* & Steinius part. II. *der Brüderſchafft* p. 102. itidem negant, Joh. VI. de euchariſtiæ ſacramento agi. Matth. Sutlivius de miſſa adv. Bellarm. libr. I. cap. 24. p. 117. vocat *plane inane figmentum & futile inventum in loco arenoſo poſitum*: quod 12. argumentis probat. GERHARDUS.

(***) Joh. Völkelius Photinianus in diſſolutione nodi Gordii p. 16. *Evidentiſſime a noſtris demonſtratum, verba illa Chriſti, quæ in c. VI. Johannis exſtant, ad cœnæ dominicæ inſtitutionem minime pertinere.* GERHARDUS.

cœnæ in ſpirituali corporis Chriſti manducatione & ſanguinis bibitione conſiſtens declarari poſſit, quo ſenſu & reſpectu pii veteres hoc caput ad doctrinam de cœna referunt; tamen quæ ſit ſacramentalis manducatio, & in quo ipſa eſſentia ſacræ cœnæ conſiſtat, id ex cap. VI. Joh. peti nec poſſe nec debere dicimus, quia cap. VI. Joh. agit de manducatione ſpirituali, ſed inſtitutio ſacræ cœnæ tractat de manducatione ſacramentali, quod ipſi etiam adverſarii concedere coguntur. Jam vero manducatio ſacramentalis a ſpirituali multis modis differt, ut per diſtincta membra paulo ſuperius fuit declaratum. 3.) De quolibet dogmate judicandum eſt ex propria ſede, juxta regulam theologicam. Jam vero propria ſedes doctrinæ de cœna non eſt cap. VI. Johannis, quippe quæ poſt illam concionem integro demum anno elapſo fuit inſtituta, ſed Matth. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. 1 Cor. X & XI. Ergo ex illis locis petenda eſt doctrina de ſacra cœna. Ubi non habet locum integra deſcriptio ſacræ cœnæ, ibi non poteſt quæri ejus eſſentia. Atqui integra deſcriptio ſacræ cœnæ non habet locum in cap. VI. Joh. quia nec externorum ſymbolorum, panis ſcilicet & vini, nec ſacramentalis manducationis & bibitionis ibidem fit mentio. Ergo. Ubi non fit mentio panis & manducationis proprie acceptæ, ibi non deſcribitur eſſentia ſacræ cœnæ, quia verba *panis* & *manducandi* in verbis inſtitutionis accipiuntur proprie, ut ſuperius fuit confirmatum. Jam vero Joh. VI. non fit mentio panis & manducationis proprie acceptæ, ſed tantum *metaphoricae* & ſpiritualis manducationis. Ergo. Vide Polyc. Lyſerum in harm. evang. cap. LXXVIII. p. 203. ubi diſcrimen manducationis, de qua Chriſtus Joh. VI. agit, & manducationis ſacramentalis, quam idem in ſacra cœna inſtituit, late exponitur. 4.) *Johannem ideo praetermittere voluiſſe cœnae dominicae deſcriptionem, quia in cap. VI. ipſam cœnae ſubſtantiam expoſuerit*, cauſæ eſt fallacia; ideo vero Johannes inſtitutionis deſcriptionem prætermiſit, a.) quia a reliquis evangeliſtis, quorum ſcripta jam tum exſtabant, erat diligentiſſime adnotata; teſtatur enim Euſebius libr. III. hiſt. eccleſ. cap. 21. *Cum trium evangeliſtarum ſcripta ad cunctos, & jam ad ipſum* (Johannem) *quoque perveniſſent, probaſſe quidem & veritatis teſtimonium illis dediſſe, ſolam tamen in horum ſcriptis deſideraſſe narrationem eorum, quae initio praedicationis geſta ſunt a Chriſto.* Et poſtea: *Ideo non abs re genealogiam quidem ſervatoris ſecundum carnem, tanquam a Matthaeo & Luca jam ante deſcriptam, ſilentio tranſit.* Idem vero de ſacræ cœnæ deſcriptione judicium (*). b.) Quia non tam res a Chriſto geſtas, inter quas etiam cœnæ inſtitutio referenda eſt, quam dulciſſimas conciones Chriſti, præſertim a reliquis evangeliſtis prætermiſſas, narratione evangelica complecti voluit. c.) Quia ex Pathmo in Aſiam reverſus, Ebionis & Cerinthi divinitatem Chriſti oppugnantium blaſphemias audiens, eaſdem ſuo refutare voluit evangelio. Irenæus libr. III. cap. 11. p. 184. *Johannes Domini diſcipulus volens per evangelii adnunciationem auferre eum, qui a Cerintho inſeminatus erat hominibus, errorem & multo prius ab his, qui dicuntur Nicolaitae, ut confunderet eos, & regulam veritatis in eccleſia conſtitueret, ſic inchoavit evangelium*, &c. Idem teſtatur Hieronymus in catal. ſcript. eccleſ. d.) Quia in epiſtola ſua docuerat, ſanguinem Chriſti in terris *teſtari* atque eſſe medium, per quod *Chriſtus ad nos venit*. 1 Joh. V. 6. & 8.

§. CLXXX. II.) Regerunt: *In verbis Chriſti*: Edite, hoc eſt corpus meum, *τὸ edere & de pane & de corpore Chriſti intelligendum eſſe, ſed diverſimode: de pane proprie; de corpore Chriſti metaphorice.* Conſid. commonef. p. 220. *Cum ſancta cœna* (ſcribit Bucanus loco XLVIII. p. 687.) *conſtet duabus rebus, terrena & cœleſti, ſeu ſigno & ſignato,*

2.) Verbum edite de pane proprie, de corpore Chriſti metaphorice intelligendum eſſe.

Qq 3

(*) Seelmatterus Calvinianus in præf. ſymphoniæ evangelicæ: *Johannes ideo deſcriptionem inſtitutionis cœnæ prætermiſit, quia expendit a reliquis evangeliſtis ſacræ cœnæ tum celebrationem tum inſtitutionem, in perpetuum eccleſiæ ritum plene conſignatam.* GERHARDUS.

gnato, duo ſunt manducandi modi, & ideo duplex manducatio praecipitur, una ſigni, altera ſignati, illa corporalis & ſenſibilis, haec vero ſpiritualis & intelligibilis: illi manducationis vocabulum proprie, huic vero figurate tribuitur, ut Pſalm. XIV. 4. Operarii iniquitatis comedunt populum meum ſicut panem, *&* Joh. VI. 53. Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam. *Reſp.* 1.) Ἀδύνατον eſt, unum idemque verbum in una propoſitione ſimplici duplicem, eandemque diſparatam obtinere ſignificationem. Ubi enim diverſa ſignificatio, ibi diverſi conceptus. Ubi conceptus diverſi, ibi etiam res diverſæ. Ubi res diverſæ, ibi diverſus attributionis modus. Ubi non eſt unus attributionis modus, ibi non una nec ſimplex, ſed diverſa & multiplex eſt prædicatio. Ergo ubi ſignificationes diverſæ, ibi etiam multæ prædicationes. Keckermannus libr. II. ſyſt. log. ſect. 1. cap. 1. can. 1 *Utrumque* (nomen & verbum) *dicitur eſſe unum unitate ſignificationis, atque adeo dans verbum ambiguum non dat verbum, ſed verba.* Sadeël p. 158. *Eritne figurata locutio reſpectu animi & non reſpectu corporis? Unde tantum diſcrimen? ubi tanti diſcriminis τὸ ῥητὸν? en hominum ſomnia!* (**) 2.) Pſalm. XIV. 4. non una & ſimplex, ſed duplex eſt prædicatio, unde in Hebræo vox *comedendi* bis repetitur. *Comedunt populum meum, ac ſi comederent panem.* Idem animadvertitur in omnibus exemplis, quæ proferuntur ab adverſariis hoc fine, ut probent, vocem unam in una oratione ſimplici duas ſuſtinere poſſe ſignificationes. Vide Meiſnerum part. I. ſobr. phil. ſect. 1. cap. 5. q. 6. Joh. VI. 53. *manducandi* vox unam tantum habet ſignificationem, *metaphoricam* ſcilicet. 3.) Figmentum de duplici ſignificatione vocis *edite* in verbis cœnæ ſeparat ac divellit unionem ſacramentalem panis & corporis, cum tamen panis & corpus Chriſti non conſiderentur ut duo objecta plane ſejuncta, ſed ut unum objectum ſacramentale, quod totum Chriſtus edere jubet, unde ſic colligimus. Quemadmodum ſacra cœna eſt unum ſacramentum, non duo, quia ſcilicet eſt ibi rei terrenæ & cœleſtis unio ſacramentalis, ita verba ſacramentalia *edite*, *bibite*, non duplicem, ſed unam habent ſignificationem tum unioni ſacramentali, tum unitati ſacramenti reſpondentem. 4.) Idem figmentum ſeparat & divellit unicam illam & indiviſam ſacramentalem manducationem in ſacra cœna a Chriſto inſtitutam, quæ nec eſt ſolius panis, nec ſolius corporis Chriſti, ſed corporis Chriſti cum pane ſive mediante pane manducatio: ſeparat etiam unicam illam & indiviſam ſacramentalem bibitionem a Chriſto inſtitutam, quæ nec eſt ſolius vini, nec ſolius ſanguinis Chriſti, ſed ſanguinis Chriſti cum vino ſive mediante vino bibitio. Hæc, inquam, una ſacramentalis, ac proinde indiviſa manducatio & bibitio, non tam diſtinguitur, quam divellitur in geminam objecto, inſtrumento ac loco differentem, dum adſeritur, panem & vinum accipi ore corporis in his terris corporaliter; corpus autem & ſanguinem Chriſti accipi ſola fide in cœlis ſpiritualiter (**). 5.) Nulla neceſſitas a proprietate literæ diſcedere nos cogit. Quamvis enim rationi noſtræ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον videatur, corpus Chriſti una cum pane ore percipi, tamen propter abſurdum rationis a ſenſu literali in articulis fidei non eſt diſcedendum. Principium ergo petitur, quando

(*) Alſtedius in præcogn. theol. libr. II. cap. 107. p. 142. *Scriptura ſacra non eſt ambigua, ſed quælibet vox & phraſis in eadem ſententia & conſtructione eadem, uno & eodem loco habet unicam tantum ſignificationem, unicum ſenſum, non plures. Nam tum demum eſt enunciatio vera, cum unum dicitur, ſed unum non dicitur, cum voci ſeu phraſi eidem duplex adfingitur ſignificatio in eodem loco, ſicut Romanenſes fingunt, verbum* facite *in verbis cœnæ ſignificare primo ſacrificare ſeu offerre Deo corpus Chriſti, ſecundo panem & corpus Chriſti accipere.* GERHARDUS.

(**) Si verbis *edite*, *bibite*, innuitur perceptio, quæ fide fit, particula *hoc* non denotabit ſolum panem, alias enim Chriſtus juſſiſſet credere in panem, quod abſurdum. Sed ex mente Calvinianorum verbis *edite*, *bibite*, innuitur perceptio, quæ fide fit. GERHARDUS.

quando verbo *edite* ideo duplex ſignificatio adfingitur; quia corpus Chriſti mediante pane proprie manducari nequeat. 6.) Quinimo διττότης illa ſignificationis in una voce ex verbis inſtitutionis non ſolum probari nequit, ſed iisdem etiam adverſatur. In parte enim cœnæ poſteriore una tantum ſignificatio verbi *bibite* locum habet, quia Chriſtus addit bibite *ex hoc* ſcilicet poculo, quæ verba ad bibitionem *metaphoricam* referri non poſſunt, cum ex poculo fide non poſſit bibi ſanguis Chriſti, ſed tantum ore. Jam vero par eſt ratio utriusque mandati *edite* in parte priore, & *bibite* in parte poſteriore. Quare cum per τὸ *bibere* non niſi oralis bibitio vini & ſanguinis Chriſti ſacramentaliter eidem uniti intelligi poſſit, conſequitur etiam per τὸ *edere* non niſi oralem manducationem panis & corporis Chriſti ſacramentaliter eidem uniti intelligi & poſſe & debere. 7.) Quemadmodum ſuperius unio ſacramentalis declarata eſt per collationem cum unione perſonali: ita quoque eadem collatio huc adferri poteſt. Ut enim ea, quæ de Chriſto dicuntur, non accipiuntur *proprie* reſpectu unius, *tropice* vero reſpectu alterius naturæ, ſed ſignificatione una propria propter perſonæ ταυτότητα. ita quoque verba cœnæ ſubſtantialia non ſunt accipienda *proprie* reſpectu externorum ſymbolorum, *tropice* reſpectu corporis & ſanguinis Chriſti, ſed ſignificatione una propria propter ſacramenti unitatem & ſacramentalem unionem. 8.) Quæcunque argumenta probant aliam quam metaphoricam & ſpiritualem manducationem corporis Chriſti in verbis cœnæ ſubſtantialibus intelligendam eſſe, quorum aliquot ſuperius percenſuimus, eadem etiam probant, unam tantum videlicet propriam eſſe verborum *edite* & *bibite* ſignificationem. Verba *edite* & *bibite* cauſam ſacræ cœnæ *formalem* deſcribunt. At eſus & potus ſpiritualis non eſt cauſa formalis, ſed finis & fructus ſacræ cœnæ. Plura argumenta ex diſtinctione manducationis ſacramentalis & ſpiritualis, item bibitionis ſacramentalis ac ſpiritualis petita ſuo adducentur loco. 9.) Utimur hac ἀπαγωγῇ ad abſurdum: manducare in verbis cœnæ eſt fide percipere. Manducamus autem benedictum panem, qui eſt ſignum corporis Chriſti. Ergo fide percipimus benedictum panem, qui eſt ſignum corporis Chriſti. *Concluſio* eſt abſurda, cum panis non fide, ſed ore accipiatur. Ergo aliqua ex *praemiſſis*; atqui utraque eſt adverſariorum. Si dicant manducare ſignificare & φάγειν & πιςεύειν, φάγειν ratione *panis*, πιςεύειν ratione *corporis*, petunt manifeſte principium. 10.) Regerunt, metaphoricam ſignificationem verbi *edere* non eſſe humano arbitrio excogitatam, ſed ab ipſo Spiritu ſancto monſtratam, videlicet in cap. VI. Joh. *Reſp.* nos metaphoricam & ſpiritualem manducationem corporis Chriſti minime negamus, ſed quod in verbis cœnæ ſubſtantialibus: *Edite, hoc eſt corpus meum*, metaphorica & ſpiritualis illa manducatio, de qua Joh. VI. agitur, inſtituta ſit & a nobis intelligenda veniat, id vero negamus, propter argumenta ſuperius prolata. Duplicem Chriſtus corporis ſui manducationem & ſanguinis ſui bibitionem nos docet. *Spiritualem* in concione Joh. VI. expoſitam; *ſacramentalem* in ſacra cœna inſtitutam. Nequaquam igitur prætextu unius altera oppugnanda eſt, cum ſcriptura ſit una copulativa. Sicut Ariani teſtimoniis, quæ loquuntur de Chriſti humanitate, oppugnabant Chriſti divinitatem: Marcionitæ teſtimoniis, quæ loquuntur de Chriſti divinitate, oppugnabant veritatem corporis Chriſti: Hymenæus & Philetus teſtimoniis de ſpirituali reſurrectione oppugnabant articulum de reſurrectione corporum, atque interim ſonora voce clamabant, ſe non ex ratione humana, ſed ex ſcriptura divina argumenta petere: ita quoque Calviniani teſtimoniis, quæ de ſpirituali manducatione & communione noſtra cum Chriſto per fidem agunt, oppugnant ſacramentalem manducationem, quæ fit ore corporis in uſu ſacræ cœnæ, atque interim pleno ore jactitant, ſe non ex humanæ rationis lacunis, ſed ex Iſraëlis fontibus haurire, quæ contra ſacramentalem manducationem proferunt. Πρῶτον vero ψεῦδος utrobique idem, quod videlicet articuli fidei ſibi invicem opponuntur, quod confundantur ea, quæ erant diſtinguenda, ac quod propter abſurdum rationis a proprietate literæ diſceditur. 11.) Regerunt ulterius, nos ipſos

quoque uni eidemque verbo in eadem propoſitione duplicem ſignificationem imponere, cum dicimus: panem proprie, corpus Chriſti myſtice comedi. Urſinus in conſid. commoneſ. p. 270. Reſp. τὸ edere, quatenus in ſua propria & genuina ſignificatione idem notat, quod ore ut organo aliquid percipere, eatenus de pane euchariſtico & corpore Chriſti eadem ratione prædicatur, ac perinde nequaquam duplicem ſignificationem ſortitur: interim ſi de modo quæſtio ſit, non negamus, panem *naturaliter*, (nimirum ſi eſſentiam & naturam ejus, non autem ſacramentale officium reſpicias) corpus Chriſti *myſtice* manducari, ſed diſtinctus ille manducationis modus non importat duplicem ſignificationem verbi *edere*, nec duplex organum perceptionis, uti paulo poſt plenius docebitur. 12.) Denique regerunt, *in baptiſmo aqua, ſanguine, & ſpiritu nos baptizari, nemo tamen dixerit, nos eodem modo baptizari aqua, quo ſpiritu aut ſanguine.* Urſinus l. d. *Reſp.* τὸ βαπτίζειν non uſurpatur proprie de aqua, tropice de ſanguine & ſpiritu in ipſa baptiſmi actione, ſed unam omnino ſignificationem habet, videlicet mediante adſperſione aquæ in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti facta, per Spiritum & Chriſti ſanguinem a peccatis abluere. Invertimus igitur argumentum. Quemadmodum in baptiſmo mediante aquæ adſperſione Chriſti ſanguine ſacramentaliter adſpergimur, ita in ſacra cœna mediante panis manducatione corpus Chriſti ſacramentaliter manducamus.

3.) Manducatio proprie dicta eſt phyſica.

§. CLXXXI. III.) *Nulla eſt proprie dicta manducatio, quae non ſit phyſica ſive naturalis. Si ergo corpus Chriſti in cœna proprie loquendo editur, utique etiam naturaliter editur. Et viciſſim, ſi non editur naturaliter, ergo nec proprie.* Reſp. 1.) Confunditur proprietas vocis *grammatica* cum proprietate rei *phyſica*. Ex proprietate vocis grammatica non recte proceſſus fit ad proprietatem rei phyſicam. Exempli gratia generatio vere & proprie dicitur de Filio Dei ab æterno a Patre genito. Si enim non eſſet vera & propria generatio, utique λόγος non eſſet vere genitus, & per conſequens non eſſet verus Dei Filius: inde tamen inferri non debet, generationem Filii Dei eſſe phyſicam, qualis eſt hominum generatio. 2.) Nec concedi poteſt, omnem manducationem in propria ſignificatione acceptam eſſe *phyſicam*. Angeli in ſacris literis ediſſe & bibiſſe leguntur, quæ certe non tropica ſed vera fuit manducatio, interim phyſicam & naturalem fuiſſe nemo dixerit. Chriſtus poſt reſurrectionem manducavit, teſte evangelica hiſtoria & Petro; Act. X. 41. ſi tropice manducavit, non probavit reſurrectionis veritatem. Ergo vere & proprie comedit, neque tamen dicendum, quod fuerit manducatio phyſica & naturalis, quia corpus Chriſti poſt reſurrectionem fuit ſpirituale & glorificatum. 3.) In hoc & ſimilibus adverſariorum argumentis ſemper confunduntur *res* & rei *modus*, quæ duo diſtinguenda eſſe multis exemplis confirmari poteſt. Filius Dei natus eſt ex muliere, Gal. IV. 4. ideo Maria geſtavit in utero, lactavit, educavit ipſum Dei Filium, ubi verba geſtandi, lactandi, educandi, accipiuntur proprie. Adfer jam argumentum. Nulla geſtatio, lactatio, educatio proprie dicta eſt, niſi ſit naturalis, & facies ex myſterio rem plane naturalem. Spiritus ſanctus vero & proprie deſcendit in ſpecie corporali columbæ, non tamen *naturaliter* ac *localiter*. Corpora noſtra vere & proprie ſunt templa Spiritus ſancti, neque tamen Spiritus ſanctus in nobis habitat modo phyſico, terreno, corporali & craſſa quadam ratione. Arbores in prima creatione productæ fuerunt vere & proprie dictæ arbores, neque tamen phyſico & naturali modo erant productæ. Hæc & ſimilia conſideret, qui comprehendere nequit, quomodo aliquid manducetur proprie, ore naturali, & tamen non naturaliter. 4.) Sic ergo limitamus *majorem* propoſitionem: quod primo & immediate ſumitur ore, id demum naturali ratione manducatur. At corpus Chriſti non primo & immediate: ſed conſequenter ac mediate ore ſumitur mediante ſcilicet pane, cum quo in uſu ſacræ cœnæ conjungitur: ergo. 5.) Modus manducationis æſtimandus ex modo unionis, quæ non eſt naturalis & *phyſica*, ſed

myſtica

myſtica & ſacramentalis. Sicut in reliquis myſteriis, puta unionis perſonalis, Spiritus ſancti in ſpecie columbæ deſcendentis &c. unio *hyperphyſica* largitur modum attributionis hyperphyſicum ratione rei cœleſtis, quæ cum re terrena conjungitur; ita in myſterio cœnæ idem fieri ſtatuendum. 6.) Quemadmodum igitur modus unionis ſacramentalis ſoli Deo cognitus eſt, noſtræ autem rationis anguſtiis comprehendi nequit; ita quoque modus manducationis ſacramentalis, ex unione ſacramentali reſultantis, humanæ rationi eſt incomprehenſibilis. Quemadmodum nemo noſtrum intelligit, quomodo Chriſtus poſt reſurrectionem, & angeli in adſumtis corporum formis comederint: ita quoque agnoſcamus, manducationem illam ſacramentalem eſſe myſterium ratione humana longe auguſtius, quod miremur potius, quam rimemur. 7.) Si hæc eſſent immediate oppoſita: corpus Chriſti in ſacra cœna aut manducatur naturaliter, aut ſpiritualiter, cur peculiarem de ſacramentali manducatione librum Ant. Sadeël conſcripſiſſet? 8.) Regerunt, *in ſacra cœna ſunt res diſtinctae.* Ergo *diſtinctis percipiuntur inſtrumentis: panis ſcilicet ore, corpus Chriſti fide.* Reſp. diſtinctæ quidem res ſunt, non tamen disjunctæ vel ſeparatæ, ſed ſacramentaliter unitæ. Propter unionem *ſacramentalem* eodem organo percipiuntur, propter *eſſentialem* diſtinctionem non eodem modo accipiuntur. Maria Deum & hominem in utero geſtavit, conjunctio eſt ratione uteri, diſtinctio ratione modi, non enim eo modo geſtavit divinam naturam, quo humanam. Thomas tetigit Chriſtum Deum & hominem, aliter autem tetigit ſecundum divinam, aliter ſecundum humanam naturam. Diſcipuli in flatu & cum flatu Chriſti acceperunt Spiritum ſanctum, ſed aliter acceperunt flatum, videlicet ſenſibiliter, & certo reſpectu naturaliter; aliter vero Spiritum ſanctum. In baptiſmo adeſt Spiritus ſanctus & aqua; ſed aliter adſpergitur corpus aqua, aliter Spiritu ſancto. Hæc exempla manifeſte teſtantur, ſubſtantias diſtinctas, ſi vel *perſonaliter*, vel *ſacramentaliter*, vel alio quodam modo unitæ ſint, uno quidem eodemque organo, interim tamen modo diverſo recipi & adprehendi. Baptiſta vidit Spiritum ſanctum deſcendentem in ſpecie columbæ. Ergo non ſolum columbam, ſed & Spiritum ſanctum vidit, non tamen uno eodemque viſionis modo. Naturalis oculorum acies adprehendit ſolam columbam, non penetravit ad ipſam Spiritus ſancti eſſentiam, interim quia modo peculiari & *hyperphyſico* Spiritus ſanctus cum illa columba unitus erat, ideo recte & vere Johannes dicitur Spiritum ſanctum vidiſſe. Spiritus ſanctus deſcendit in ſpecie columbæ. Ergo non ſolum columba, ſed Spiritus ſanctus vere deſcendit, modus autem deſcenſus eſt diſſimilis. Columba deſcendit naturaliter & localiter, Spiritus ſanctus ſupernaturaliter & illocaliter. Apoſtoli flatu tanquam organo vere phyſico acceperunt Spiritum ſanctum, non autem modo phyſico ſed hyperphyſico. Apoſtoli τὸν λόγον incarnatum uno eodemque viſus & tactus organo, ſed modo diverſo viderunt & contrectarunt; carnem ſcilicet φυσικῶς, λόγον perſonaliter & ὑπερφυσικῶς.

§. CLXXXII. IV.) *Edere non poteſt proprie accipi in verbis cœnae, alias ſequeretur corpus Chriſti dentibus adteri.* Scriptor quidam anonymus in diſſertatione monitoria adverſus Hoë argumentum format hoc modo: *Edere non ſolum eſt ore accipere, ſed etiam dentibus conterere ac deglutire, alias idem eſſet edere, quod bibere. Jam vero abſurdum eſt de corpore Chriſti adfirmare, quod dentibus comminuatur.* Reſp. 1.) De ſummis fidei myſteriis non judicandum eſt ex cœcæ rationis prædicamentis. 2.) Non omnis vera & propria manducatio neceſſario includit comminutionem dentibus factam, ſed ſolummodo naturalis. Num enim de angelo in adſumta corporis forma, & de Chriſto poſt reſurrectionem manducante audacter pronunciabimus, quod adſumtum cibum dentibus comminuerint, deglutierint, concoxerint, quanto modeſtius veteres dicunt: *Poſt reſurrectionem comedit Dominus, & vere comedit, non ſecundum phantaſiam, ſed oeconomiam; cibum vero modo decenti, quem ipſe*

4.) Edere eſt dentibus adterere.

novit, diſtribuit. Item: *Manducavit non neceſſitate, ſed propria voluntate, aliter enim abſorbet terra aquam, aliter ſol. Sol poteſtate, terra neceſſitate, quia arida eſt &c.* Beda, Euthymius, Theophylactus in cap. XXIV. Luc. 3.) Quid, quod ne quidem naturalis manducatio ſemper includit maſticationem, quomodo igitur de ſacramentali manducatione hæ cogitationes locum habent? 4.) Chriſti corpus & ſanguis non ſunt vulgaris ac naturalis quidam cibus & potus, quo ad ſuſtentationem corporis ad hanc vitam utimur, ſed ſunt cibus ſpiritualis ac cœleſtis, ideo proprietates & conſequentia manducationis phyſicæ ac naturalis non tribuamus corpori & ſanguini Chriſti. Quamvis enim panis & corpus Chriſti ſacramentaliter unita uno percipiantur organo, videlicet ore corporis, modus tamen manducationis variat, panis in ſe & ſua natura conſideratus ſumitur naturaliter ac ſenſibiliter; corpus Chriſti ſupernaturaliter, myſtice, incomprehenſibiliter. Conjunctio eſt ratione *inſtrumenti*, diſtinctio ratione *ſumtionis modi*. Chriſtus corpore & ſanguine ſuo totum hominem cibat, ſicut etiam totus homo in baptiſmo regeneratur, verum non cibo aliquo naturali, neque ad hanc vitam, ſed cibo cœleſti & ſpirituali ad vitam æternam; abſit ergo, ut naturalis manducationis ἑπόμενα ſomniare hoc loco velimus. Gregorius Nyſſ. orat. catech. c. 36. *Quemadmodum parum fermenti totam maſſam ſibi ſimilem reddit: ſic & corpus illud, quod a Deo factum eſt immortale, in noſtrum corpus ingrediens totum in ſe transfert atque commutat.* Auguſtinus libr. VII. confeſſ. cap. 11. in perſona Chriſti: *Cibus ſum grandium, creſce, & manducabis me. Nec tu me in te mutabis, ſicut cibum carnis tuae, ſed tu mutaberis in me.* 5.) Vox *edendi* non pure, univoce nec æquivoce, ſed analogice, hoc eſt, ſecundum prius & poſterius prædicatur, de pane ſcilicet non tantum ut primo ſubjecto, ſed etiam πρώτως ϗ ἀμέσως, de corpore autem Chriſti κατ᾽ ἄλλο, ἑπομένως ϗ ἐμμέσως, ſcilicet propter unionem myſticam ſacramentalem. Quemadmodum igitur ex eo, quod Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ deſcendiſſe dicitur, non licet colligere, quod localiter & naturaliter deſcenderit, cum deſcenſus non niſi κατ᾽ ἄλλο, ἑπομένως ϗ ἐμμέσως, videlicet propter columbæ deſcenſum Spiritui ſancto tribuatur: ita quoque ex eo, quod corpus Chriſti mediante benedicto pane manducari dicitur, non licet colligere, quod naturaliter manducetur ac dentibus teratur, cum manducatio non niſi κατ᾽ ἄλλο, ἑπομένως ϗ ἐμμέσως, videlicet propter panis euchariſtici manducationem corpori Chriſti tribuatur.

§. CLXXXIII. V.) *Oralis manducatio corporis & ſanguinis Chriſti non differt a Capernaitica laniena, quam Chriſtus ipſe Joh. VI. reprobat.* Bucanus loc. XLVIII. p. 687. *Manducationis vocabulum in verbis cœnae figurate intelligendum, ſecus enim ſequeretur, corpus Chriſti eſſe corporali actu manducandum, quod eſt horrendum & Capernaiticum.* Pezelius in tract. de cœna dicit, *hanc ſemper manere convenientiam inter Lutheranos & Capernaitas, quod utrique credant realem carnis comeſtionem, quamvis illi ſubtilem, hi vero craſſam manducationem ſomniarent* (*). *5.) Oralis manducatio eſt Capernaitica.*

Reſp. ſacramentalis & Capernaitica manducatio toto cœlo differunt. Primum diſcrimen eſt in ipſo manducationis *objecto*. Capernaitica manducatio reſpicit carnem nudi hominis, talem enim Capernaitæ putabant eſſe Chriſtum, talis nudi hominis caro non poteſt ſalutariter manducari. Sed ſacramentalis manducatio habet pro objecto carnem vivificam Filii Dei. Alterum diſcrimen conſiſtit in eo, quod Capernaitæ talem manducationem ſomniabant, in qua unus quidem hanc, alius vero illam corporis partem acciperet, donec totum corpus abſumtum eſſet. Cyprianus vel quicunque alius auctor, in ſermone de cœna, non

(*) Conſenſus orthod. p. 47. *Omnis alia quam ſpiritualis manducatio veræ carnis Chriſti eſt σαρκοφαγία.* Beza epiſt. VII. p. 246. *Errorem eſſe demus, ab iſta cyclopica, id eſt, orali, ut ipſi loquuntur, ſive reali carnis Chriſti manducatione abhorrere.* GERHARDUS.

non longe ab initio: *Orta fuerat aliquando, ſicut in evangelio Johannis legitur, de novitate hujus verbi quaeſtio, & ad doctrinam myſterii hujus obſtupuerant auditores, cum diceret Dominus:* Niſi manducaveritis carnem filii hominis &c. *Quod quidam, quia non credebant, non poterant intelligere, abierunt retro, quia horrendum eis & nefarium videbatur veſci carne humana, exiſtimantes, hoc eo modo dici, ut carnem ejus vel elixam, vel aſſam ſectamque membratim edere docerentur, cum illius perſonae caro, ſi in fruſta partiretur, non omni humano generi poſſet ſufficere.* Auguſtinus in enarrat. Pſalm. XCVIII. poſt medium: *Acceperunt illud ſtulte, carnaliter illud cogitaverunt & putaverunt, quod praeciſurus eſſet Dominus particulas quasdam de corpore ſuo & daturus illis.* At hanc blaſphemiam ſonora voce damnamus ac docemus, convivii hujus cœleſtis hoſpites corpus Chriſti totum & indiviſum, accipere juxta dictum antiquitatis: *Sumit unus, ſumunt mille, quantum iſte, tantum ille, nec ſumtus abſumitur.* Tertio: Capernaitæ ſomniabant naturalem & phyſicam carnis manducationem, qualis eſt carnis in macello venditæ: nos ſtatuimus modum manducationis ſupernaturalem, inviſibilem, ſpiritualem, myſticum & incomprehenſibilem. Sic ergo ſacramentalis manducatio & Capernaitica differt non ſolum objecto, ſed etiam modo.

6.) Cibus ſpiritualis non poteſt percipi organo corporeo.

§. CLXXXIV. VI.) *Cibus ſpiritualis non poteſt percipi organo corporeo, ore ſcilicet corporis. Atqui caro Chriſti eſt cibus ſpiritualis, ſanguis ejus eſt potus ſpiritualis,* Joh. VI. 55. & 58. *Ergo non poteſt percipi organo corporeo, ore ſcilicet corporis, & per conſequens corpus Chriſti ſpiritualiter tantum manducatur* (*). Reſp. 1.) Negatur *major* propoſitio. Spiritus ſanctus eſt eſſentia, ut ita loquar, ſpiritualiſſima, idem tamen in corpore noſtro habitat, adeo ut corpus noſtrum ſit ipſius templum 1 Cor. VI. 19. Verbum Dei eſt res ſpiritualis, & tamen auribus percipitur. Regeneratio eſt res ſpiritualis, & tamen non ſola anima, ſed totus homo regeneratur. Baptiſmus eſt lavacrum ſpirituale, & tamen corpore percipitur. Juſtitia originalis fuit res ſpiritualis, nec tamen corpus primi hominis ejusdem plane expers fuit. 2.) Si *major* eſt apodictica, erit etiam reciproca, cibus ſpiritualis non poteſt percipi ore corporis, & res corporea non poteſt percipi ore ſpirituali, quia ut ſe habet objectum ſpirituale ad os corporis, ita ſe habet objectum corporeum ad os ſpirituale. Jam ſubſumimus, Chriſti corpus eſt verum corpus. Ergo non poteſt percipi ore ſpirituali videlicet ore fidei. Ubi ergo manet tantopere deprædicata manducatio ſpiritualis? quam nos loco ſuo non negamus, ſed ad fructum cœnæ referimus. Sadëel in libr. de verit. hum. nat. Chriſti. volum. oper. fol. 154. arg. IV. ſic ſcribit: *Corpus non magis poteſt eſſe realiter praeſens praeſentia ſpirituali, quam Spiritus poteſt eſſe realiter praeſens præſentia corporali.* Ex hoc principio etiam ſpiritualem manducationem corporis Chriſti everti veriſſime oſtendunt Neophotiniani. Sic enim ſcribit Oſtorodus in inſtit. germ. cap. XXXVIII. p. 337. *Sententia Calviniſtarum* (quod non corporali, ſed ſpirituali modo & nihilominus vere corpus & ſanguinem Chriſti in ſacra cœna accipiamus) *minus ſubſiſtere poteſt quam priorum,* (Lutheranorum) *ſiquidem, quando corpus & ſanguis Chriſti ſpiritualiter manducatur & bibitur, neceſſum eſt, ut ſpiritu & corde tantum id fiat, & quod corporalis rei manducatio & bibitio, qualis eſt panis & vini in cœna Domini, id non poſtulant. Et profecto quemadmodum de ſpirituali manducatione & bibitione corporis & ſanguinis Chriſti in ſacris aliquid legitur, ita nihil legitur, quod peculiari ratione in cœna id fiat, quod ſufficit ad hanc ſententiam rejiciendam, quae tamen cum accurate examinatur, a priori parum vel nihil diſcrepat, ſiquidem in ea, ſicut in priori adfirmatur, quod vere*

(*) Pelargus in comp. ſuo correcto vel potius depravato p. 470. *Res ſpiritualis & cœleſtis ore fidei, res terreſtris & elementaris ore corporis manducatur.* GERHARDUS.

vere corpus & ſanguis Chriſti in cœna adſint & accipiantur, excepto hoc unico, quod dum Calviniſtae ſubtiliores eſſe volunt, longe craſſiorem errorem, quam priores, errant, ſiquidem nulla ratione intelligi poteſt, quomodo caro & ſanguis Chriſti ſpiritualiter & nihilominus vere ſub pane & vino accipi poſſint, quod etiam ipſe Johannes Calvinus fateri coactus eſt. Hæc Oſtodorodus. Catech. Racov. major. cap. III. p. 221. *Tertia opinio* (Calviniſtarum) *non poteſt conſiſtere, quoniam contradicentia ſunt, vero corpore Chriſti vere & realiter veſci & eodem ſpiritualiter veſci.* Ex his adparet, Photinianos hoc principio Calviniano ſpiritualem corporis Chriſti manducationem veram ac realem oppugnare. Si enim contradictionem implicat, corpus Chriſti realiter præſentia ſpirituali præſens eſſe, ut Sadeel contendit, contradictionem etiam implicabit, corpus Chriſti ſpirituali manducatione, & tamen vere & realiter manducari. Ut enim ſe habet præſentia ſpiritualis ad corpus, ita etiam manducatio ſpiritualis. Vide Grawerum in harm. Calvin. & Photin. cap. III. th. 14. & ſeqq. 3.) Rem ipſam quod attinet, circa *majorem* propoſitionem monendum, quod Chriſti corpus & ſanguis ſint cibus & potus ſpiritualis, non ratione eſſentiæ, quaſi mutata ſint in ſpiritualem οὐσίαν, id enim pugnaret cum veritate humanæ naturæ, ſed quadruplici potiſſimum reſpectu. *Primo* in *oppoſitione* ad cibum vulgarem & naturalem, quo corpus noſtrum alitur ad hanc vitam: *ſecundo* ratione *qualitatum*, quia corpus Chriſti non eſt ψυχικὸν, ſed πνευματικὸν & glorificatum: *tertio* ratione *effectus*, quia alit ad vitam ſpiritualem, & confert beneficia ſpiritualia ac cœleſtia: *quarto* ratione *modi* perceptionis, qui non eſt terrenus & naturalis, ſed ſpiritualis & cœleſtis. *Major* igitur ſic intelligenda, quod cibus ſpiritualis non poſſit percipi ore corporis, ſcilicet modo naturali, terreno & vulgari, item immediate & abſolute, jam vero corpus Chriſti non percipitur ore corporis modo naturali & terreno, ſed modo ſpirituali & cœleſti, & quidem mediante benedicto pane, cui eſt ſacramentaliter unitum. 4.) Ut fiat tota res evidentior, amoliendæ erunt ambiguitates, omnis confuſionis fontes. Si per ſpiritualem manducationem intelligitur ea, de qua Chriſtus agit Joh. VI. quæ conſiſtit in ſalutari participatione beneficiorum, pretioſo Chriſti corpore & ſanguine nobis partorum per fidem, tunc dicimus, quod hæc ſpiritualis manducatio, tanquam fructus & finis cœnæ adcurate diſtinguenda ſit a ſacramentali manducatione, quæ ad eſſentiam ſacræ cœnæ pertinet, & fit ab omnibus hujus convivii cœleſtis hoſpitibus, cum priori tantum a fidelibus & dignis fiat. Si vero ſpiritualis manducatio intelligitur ſenſu Calviniano, quod ſcilicet corpus Chriſti ſecundum eſſentiam ſit & maneat in cœlo quam longiſſime remotum ab ore ſumentis ſacramentum, & tantum ſua vi ſeu occulta adplicatione bonorum per paſſionem partorum in terram penetret, ut hac ratione effectum ſuorum meritorum, non autem ſe ipſum, cordi humano Chriſtus communicet, quodque os corporis tantum panem & vinum in ſacra cœna accipiat, fides autem οὐρανοβατικὴ in cœlum ſe elevet, ibidemque corpus & ſanguinem Chriſti accipiat, tunc dicimus ex verbis cœnæ demonſtrandum eſſe, quod Chriſtus per verba *edite* & *bibite* talem manducationem & bibitionem *inſtituerit*, id vero adverſariis factu perquam erit difficile, ſiquidem de hoc figmento ne unica quidem ſyllaba in ſacris literis exſtat. Et quam abſurdum eſt, fidei noſtræ tribuere hanc δύναμιν adſcendendi in cœlum, ibidemque Chriſtum quærendi: contra vero magno conatu hanc potentiam Chriſto adimere, quod omni vi ſua non poſſit corpus ſuum in cœna nobis præſens ſiſtere. Chriſtus non nudum panem manducare, atque interim fide in cœlum ſubvolare, in verbis inſtitutionis jubet, ſed id quod diſcipulis manducandum exhibet, etiam corpus ſuum, verbis ſole meridiano clarioribus teſtatur. Denique ſi per ſpiritualem manducationem hoc intelligitur, quod Chriſtus juxta ſuam ordinationem modo arcano, cœleſti, ſupernaturali, ineffabili, nobisque inexplicabili, corpus ſuum vere præſens, mediante benedicto pane, manducandum, hoc eſt, ore ſumendum nobis porrigat, tunc dicimus, ſacramentalem manducationem hoc ſenſu & reſpectu vere eſſe ſpiritualem,

quia

quia non fit modo naturali, quo alii naturales & vulgares cibi accipiuntur, ſed myſtico, hyperphyſico & ſpirituali modo. Quibus igitur reſpectibus corpus Chriſti dicitur cibus ſpiritualis, iisdem etiam reſpectibus oralis manducatio corporis Chriſti dicitur manducatio ſpiritualis, videlicet *primo* reſpectu *oppoſitionis*, opponitur enim eſui communi ac vulgari, quæ fit propter nutritionem corporis ad hanc vitam: *ſecundo* reſpectu *glorificationis*, quia corpus Chriſti, manducationis hujus objectum, eſt ipſius λόγυ glorificatum corpus: *tertio* reſpectu *operationis*, quod enim ita editur, alit vitam ſpiritualem: *denique* ratione *modi*. Ut enim unio ſacramentalis non eſt terrena, ſed myſtica, ſpiritualis & ſupernaturalis: ita quoque manducatio ſacramentalis non eſt terrena, ſed myſtica, ſpiritualis & ſupernaturalis. Viciſſim ut corpus Chriſti, licet ſit & dicatur cibus ſpiritualis, tamen eſt & manet verum & proprie dictum corpus ſine omni figura ac tropo: ita manducatio ſacramentalis corporis Chriſti, licet ſit & dicatur ſpiritualis, tamen eſt & manet vera & proprie dicta manducatio ſine omni figura ac tropo. 5.) Quando Cyrillus & alii ex veteribus corpus Chriſti in cœna nobis exhiberi dicunt *corporaliter*, Hilarius *naturaliter*, tunc reſpectus habetur ad ſubjectum præſentiæ, quod eſt verum & naturale Chriſti corpus, atque ad organum receptionis, quod eſt os corporis, nequaquam vero ad receptionis modum, qui non eſt corporeus, naturalis ac quantitativus. Viciſſim quando ſpiritualiter illud nobis exhiberi dicunt, non reſpiciunt ad ſubjectum præſentiæ, quaſi ſolum ſpiritu ſuo Chriſtus in cœna præſens ſit, neque ad organum receptionis, quaſi ſolo ſpiritu noſtro ſive fide illud recipiamus, ſed ad receptionis modum, & hac ratione excludunt omnes Capernaiticas cogitationes de craſſa, locali, carnali & naturali præſentia, ſicut conceptio & nativitas Chriſti ratione ſubjecti dicitur ſubſtantialis & corporalis: ratione vero modi ſupernaturalis & ſpiritualis. Perpetuo igitur in hoc myſterio diſtinguendum inter *inſtrumentum* receptionis & inter *modum* receptionis. Ὄργανον δεκτικὸν eſt naturale & corporeum, ſed modus receptionis non eſt naturalis neque corporeus, inde ſacramentalis manducatio dicitur oralis, ratione inſtrumenti, ex eo vero inferri nequit, quod fiat modo aliquo hujus ſeculi, ut ex antea dictis luculente adparet. Recte Sadëel de ſpir. mand. pag. 11. & 47. *Quidquid eſt myſticum, idem eſt ὑπερφυσικὸν & ſupernaturale & ſupra naturam.* Subſumo. Unio ſacramentalis eſt myſtica. Ergo non naturalis, ſed ſupernaturalis. 6.) Quare cibum ſpiritualem non niſi ſpiritu ſive ore fidei accipi poſſe, eſt petitio principii, quia verba inſtitutionis clariſſime adteſtantur, corpus Chriſti, quod eſt cibus ſpiritualis hominis regenerati, mediante benedicto pane in ſacra cœna manducari, ac ſanguinem ipſius, qui eſt potus ſpiritualis hominis regenerati, mediante benedicto vino in ſacra cœna bibi.

§. CLXXXV. VII.) *Si corpus Chriſti manducaretur mediante pane, & ſanguis ejus biberetur mediante vino, introduceretur ſeparatio corporis & ſanguinis Chriſti. Conſequens eſt abſurdum. Ergo.* Reſp. 1.) Ergone anguſta rationis humanæ decempeda immenſos religionis noſtræ agros emetiri conabimur? Myſteria ideo ſunt & dicuntur myſteria, quia captum ingenii humani excedunt. 2.) Nequaquam ſeparationem vel divulſionem aliquam corporis & ſanguinis Chriſti introducimus, ſed ex verbis inſtitutionis adſerimus, diſtincte ſub pane corpus, ſub vino ſanguinem Chriſti dari, modum omnipotentiæ divinæ relinquimus. 3.) Explicent nobis adverſarii, quomodo humana natura finita infinitæ ὑποστάσεως λόγυ particeps ſit facta, quomodo Chriſtus ſecundum humanam naturam in ſummam ſublimitatem dextræ Dei evectus ſit, & ex nobis audiant, quomodo diſtincte ſub pane corpus manducandum & ſub vino ſanguinem bibendum in ſublimi myſterio Chriſtus exhibeat. 4.) Si corpus Chriſti phyſice, naturaliter & localiter diſpenſaretur in ſacra cœna, per omnia procederet hæc collectio adverſariorum. Quia vero præſentia, diſpenſatio & manducatio non eſt phyſica, naturalis ac

7.) Per oralem manducationem introducitur ſeparatio corporis & ſanguinis Chriſti.

ac localis pro ratione proprietatis corporis phyſici & naturalis, ſed myſtica, hoc eſt, quæ neque intelligitur, neque ſentitur, ſed ſupra naturæ regulas, quia corpus Dei eſt cum verbo perſonaliter unitum, ideo ratio conſequentiæ vana eſt ac nulla. Etſi igitur vera & realis præſentia atque exhibitio corporis & ſanguinis Chriſti, in cœna non fit naturali quadam ſeparata ratione, non tamen propterea ſequitur, nihil aliud quam repræſentationem corporis & ſanguinis fieri, ſive nuda tantum ſigna corporis in mortem traditi & ſanguinis effuſi nobis exhiberi; poteſt enim Deus pro infinita ſua ſapientia & potentia noviſſe tertium modum nobis ignotum, cum, quisquis in verbis teſtamenti ipſius credere noluerit, is etiam gratia hujus myſterii privabitur. Refut. orthod. conſenſ. p. 118. Cum adverſarii ingenue fateantur, ſe de corpore Chriſti non poſſe aliter, quam pro modo veri & naturalis corporis ſecundum proprietates humanæ naturæ & formam viſibilis carnis cogitare, non mirum eſt, quod in hoc myſterio ſeparationem carnalem corporis a ſanguine Chriſti imaginentur, quam nos aperte damnamus, quoniam hoc myſterium non carnale, ſed ſpirituale eſt, imo ſi carnale eſſet, quod videri, palpari & externo ſenſu, palato & ore guſtari poſſet, myſterium non eſſet. Quapropter cum myſterium ſit ſpirituale & modus præſentiæ ſpiritualis, ſupernaturalis & cœleſtis, nulla fingenda eſt corporis a ſanguine & ſanguinis a corpore carnalis ſeparatio, ſed juxta voluntatem & verba teſtamenti Chriſti eſt eorundem vera & realis diſpenſatio, quam ſola fides in verbo capit, quæ Deo nullum modum præſcribit. Ibidem pag. 389. & 390. 5.) Oſtendimus ſuperius §. 51. membro 2. diſtinguendam eſſe unionem ſacramentalem, naturalem ac perſonalem. Quod Chriſti corpus non eſt ſine ſanguine, id pertinet ad unionem *naturalem.* Quod Chriſti corpus non eſt ſine divinitate τȣ̃ λόγȣ, id pertinet ad unionem *perſonalem.* Quod Chriſti corpus mediante benedicto pane in ſacra cœna manducandum datur, & ſanguis ejus mediante benedicto vino in ſacra cœna bibitur, id pertinet ad unionem *ſacramentalem.* Quando adverſarii hæc confundunt, in caſtra Pontificiorum concomitantiæ patronorum tranſeunt, & multis difficultatibus ſeſe involvunt. Si enim propterea corpus non poteſt diſtincte mediante benedicto pane dari manducandum, & ſanguis non poteſt diſtincte mediante benedicto vino bibendus dari, quia inter corpus & ſanguinem intercedit unio naturalis, utique etiam Chriſti divinitas manducato pane & corpore Chriſti manducabitur, quia inter divinitatem & corpus Chriſti intercedit unio perſonalis: Chriſto in carne patiente, patietur etiam divinitas, quia inter carnem & divinitatem eſt unio perſonalis.

8.) *Omnis promiſſio accipitur fide.*

§. CLXXXVI. VIII.) *Omnis promiſſio accipitur fide. Corpus & ſanguis Chriſti offeruntur in ſacra cœna verbo promiſſionis:* edite, hoc eſt corpus meum; bibite, hoc eſt ſanguis meus. *Ergo non niſi fide accipiuntur.* Reſp. 1.) Monuimus ſuperius §. 277. membro 8. verba: *Edite, hoc eſt corpus meum; Bibite, hoc eſt ſanguis meus,* proprie & adcurate loquendo non eſſe verba promiſſionis, ſed verba mandati, ordinationis, inſtitutionis ac diſpoſitionis divinæ. Chriſtus enim nequaquam dicit, ſi vera fide manducaveritis, mediante benedicto pane corpus meum manducabitis; ſed abſolute & ſimpliciter pronunciat: *Edite hoc eſt corpus meum; bibite, hoc eſt ſanguis meus,* hoc eſt, inſtituit ſanctiſſimum teſtamentum & ſacramentum, in quo mediante benedicto pane verum ipſius corpus, & mediante benedicto vino verus ipſius ſanguis omnibus benedictum panem manducantibus & benedictum vinum bibentibus diſtribuatur, ad confirmandas & obſignandas promiſſiones evangelicas de remiſſione peccatorum & reliquis beneficiis, traditione hujus corporis in mortem & effuſione hujus ſanguinis in ara crucis nobis partis. Ergo verba illa cœnæ ſubſtantialia: *Edite, hoc eſt corpus meum; bibite, hoc eſt ſanguis meus,* ſunt verba teſtamenti & ſacramenti, non autem verba promiſſionis, ac ſacramentalis manducatio corporis & bibitio ſanguinis Chriſti non eſt ſummum illud beneficium in verbo evangelii credentibus oblatum, ſed beneficii illius ſignaculum, quo pro-

ſiones evangelicæ credentibus obſignentur irmentur. 2.) Deinde Chemnitius di- : inter promiſſionem & rem promiſſam. ſio accipitur fide, res promiſſa ſæpe et- rpore ſeu corporali inſtrumento accipitur, io, panis quotidianus &c. Promiſſio Spi- ncti fide ab apoſtolis fuit accepta, interim manet, quod Spiritus ſanctus in ſpecie um ignearum ſederit ſuper apoſtolos. -3, 3.) Ad ſolidam igitur argumenti ionem obſervanda eſt hæc diſtinctio: ver- miſſionis *aut* intelligitur ipſa ordinatio & ſacræ cœnæ inſtitutio, ac tum ſigni- eſt *catachriſtica*, aliter etiam vox pro- is accipitur in *majore*, aliter in *minore:* ɔum promiſſionis accipitur ſtricte, ac tum iendum eſt inter *ſubſtantiam* cœnæ & ejus ı. Ad ſubſtantiam cœnæ pertinent panis m, corpus & ſanguis Chriſti, eorumve :atio ac bibitio ſacramentalis: ad fructum io beneficiorum Chriſti, hoc eſt, man- & bibitio ſpiritualis. Promiſſio reſpicit eu fructum, propter quem ſacra cœna uta: corpus vero & ſanguis Chriſti, qua- lud mediante benedicto pane manducan- ıic vero mediante benedicto vino biben- ır, non pertinent ad fructum cœnæ, ſed n ſubſtantiam. Hactenus ergo neganda 'o, quia corpus & ſanguis Chriſti pro- uendo non offeruntur verbo promiſſionis, ɔo inſtitutionis, ordinationis ac diſpoſi- Chriſti. 4.) Quidam novo ſchemate gumentum induunt: *Nulla eſt alia com- io corporis & ſanguinis Chriſti in cœna, ı promiſſionibus evangelii. Atqui pro- r evangelicae ſaltem ſpiritualem corporis uinis Chriſti communicationem ſola fide ıdam proponunt. Ergo non eſt alia icatio corporis & ſanguinis Chriſti in quam ſpiritualis ſola fide acceptanda.* eter ambiguitatem in phraſi ſpiritualis nicationis ſuperius expoſitam latet etiam ıas in verbo *evangelii*. Etenim ſi per um intelliguntur promiſſiones evangeli- rie ſic dictæ, in quibus remiſſio pecca- juſtitia, donatio Spiritus ſancti, inha- bitatio Chriſti & vita æterna vere credentibus of- feruntur, tunc concedimus, has promiſſiones & hæc bona cœleſtia in verbo evangelii oblata non niſi fide accipi. Sed ſi per evangelium in genere intelligitur, quidquid in hiſtoria evangelica no- vi teſtamenti a Chriſto inſtitutum, ad obſignan- das & confirmandas promiſſiones evangelicas proprie ſic. dictas, tunc dicimus, ſacramentalem manducationem corporis & bibitionem ſangui- nis Chriſti non poſſe a verbo evangelii excludi, cum ſit ſigillum promiſſionum evangelicarum. Placuit enim Chriſto non nudo pane & vino, ſed ipſius corporis & ſanguinis ſui κοινωνίᾳ ev- angelicas promiſſiones nobis obſignare, & hac ratione aliquod beneficium evangelii, videlicet ſa- cramentalis κοινωνία corporis & ſanguinis Chriſti, non recipitur fide, ſed ore.

§. CLXXXVII. IX.) *Quid- quid intrat in os, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur.* Matth. XV. 17. *Atqui tale quid de corpore & ſanguine Chriſti co- gitare nefas.* Reſp. 1.) Chriſtus de externis, corporalibus ac naturalibus cibis loquitur, quos per ſeceſſum ejici pronunciat uſitato ſcilicet naturæ ordine, at corpus & ſanguis Chriſti ſunt cibus & potus ſpiritualis, non ad hanc vitam, ſed ſpiritualem ac cœleſtem nos nutriens. 2.) Ec- quis vero dicere audeat, vel ſi audeat, unde pro- babit, Chriſtum, qui eſt *Dei virtus & ſapien- tia* 1 Cor. I. 24. vel non noviſſe modum, vel non poſſe efficere, ut corpus & ſanguis ipſius in ſacra cœna manducetur ac bibatur alia ſuper- naturali ac cœleſti ratione? 3.) Adde quod pro- nunciatum Chriſti ne quidem de naturalibus ci- bis ſit univerſaliter accipiendum. Lombardus quidem libr. III. ſent. diſt. 3. lit. N. & O. negat *alimentum vere in ſubſtantiam nutriti converti*, potius tamen cum Thoma part. I. q. 119. art. 1. Scoto libr. IV. ſent. diſt. 44. q. 1. atque aliis philoſophis ac medicis adſerendum, alimentum revera converti in ſubſtantiam nutriti, quod docet Ariſtoteles libr. I. de generatione & cor- rupt. cap. 5. & probari poteſt hoc argumento: major quantitas naturaliter adquiritur vel exten- ſione

9.) Quidquid in os intrat, in ventrem abit.

ſione vel adfuſione novæ materiæ. Sed non extenditur tantum, quod nutritur & augmentatur, alias rarefieret. Ergo adponitur ei nova materia, quæ neceſſario ſpeciem nutriti induit. Senſus ergo verborum Chriſti non eſt, omne omnino ac totum quod adſumitur, in ſeceſſum emitti, *ſed aliquid ex omni, quod adſumitur*, explicante Lyrano.

10.) *Oralis manducatio plane eſt inutilis.*

§. CLXXXVIII. X.) *Oralis manducatio plane eſt inutilis. Pii enim jam ante corpus & ſanguinem Chriſti fide participarunt, quod ad ſalutem illis ſufficit. Impiis vero manducatio illa ad judicium cedit.* Reſp. argumentum ab inutili petitum expoſuimus ſuperius §. 108. Argumentum ab abſurdo eidem cognatum expoſuimus. §. 88. Hoc loco breviter monemus. 1.) Hac methodo totam ſacræ cœnæ inſtitutionem facilime everti poſſe. Si enim pii ideo non opus habent ſacramentali manducatione & bibitione, quia ſpiritualis manducatio & bibitio ad ſalutem ipſis ſufficit, ergo fruſtra inſtituit Chriſtus ſacram cœnam, ergo nec panis & vini perceptione in ſacra cœna indigebunt. 2.) Quamvis ſpiritualis manducatio etiam extra uſum cœnæ locum habeat, & ad ſalutem ſit ſufficiens, non tamen inutilis judicanda eſt manducatio ſacramentalis, cum ſit medium, quo fides noſtra & ſpiritualis beneficiorum Chriſti communicatio nobis offertur, exhibetur, confirmatur & obſignatur, qua confirmatione fidei in hac infirmitate carnis noſtræ magnopere indigemus. 3.) Quod manducatio ſacramentalis in indignis finem ſuum proprium non adſequitur, ſed ad judicium illis cedit, id fit propter indignorum impœnitentiam atque ἀπιςίαν, ideoque per accidens, neque ob id deſinit in ſe ac per ſe eſſe medium fidei confirmandæ, licet hunc fructum & effectum in ſolis credentibus adſequatur. Reliqua adverſariorum argumenta vel manifeſte petunt principium, vel ex abſurditate rationis humanæ adparente petita ſunt, ideoque nullum vere pio negotium faceſſere poſſunt, qui vere credit, Chriſtum *eſſe omnipotentem in factis, veracem in promiſſis, omniſapientem in ſuis inſtitutis.*

§. CLXXXIX. Ex patribus hæc potiſſimum urgent, quod jubeant *manducare corde & ſpiritualiter*, quod cibum eucharisticum adpellent *cibum mentis, non ventris*, quod verba illa præfationis euchariſticæ *ſurſum corda* a vetuſtiſſima eccleſia fuerint uſurpata, teſte Rhenano in præfat. ad libr. Tertull. de coron. milit. p.436. quod *fide ſacra ſymbola intueri* jubeant. *Reſp.* 1.) In ſcriptis patrum adcurate diſtinguendum, ubi de eſſentia vel ſalutari *fructu* cœnæ tractent. Sacramentalis manducatio ad eſſentiam, ſpiritualis ad fructum cœnæ pertinet. 2.) Quando cibus eucharisticus vocatur *cibus mentis, non ventris*, haudquaquam excluditur ſacramentalis manducatio, ſed opponitur hoc furori Capernaitarum atque omnibus terrenis cogitationibus de carnali & naturali manducatione. Commendatur inſuper hoc ipſo ſpiritualis & ſalutaris illa manducatio, quæ uſum hujus ſacramentii reſpicit, & ſine qua ſacramentalis nihil prodeſt. 3.) Phraſis illa *ſurſum corda* non negat corpus Chriſti in ſacra cœna, quæ in eccleſia in his terris celebratur, eſſe præſens, nec jubet fidem noſtram ab actione cœnæ avertere, atque in cœlum evolare, & ibi corpus Chriſti quærere, cum in canone Nicæno, in quo phraſis illa exſtat, agnus Dei in menſa dominica dicatur προκείμενος, ſed jubet mentes a terrenis & carnalibus cogitationibus abductas ad Deum elevare, atque hanc cœnam, *hanc menſam non graculorum ſed aquilarum* (ut Chryſoſtomus loquitur) ab omnibus profanis & vulgaribus conviviis diſcernit. Sic particula *ſurſum* non de loci, ſed myſterii coeleſtis omnem captum humanum tranſcendentis ſublimitate, deque majeſtatis divinæ celſitudine omnis localitatis experte eſt accipienda, ut oſtendimus ſuperius §. 113. 4.) Quando canon Nicænus & alii ex veteribus *fide ſacra ſymbola intuenda* eſſe dicunt, nequaquam illud opponunt ſacramentali corporis Chriſti manducationi & ſanguinis bibitioni ab ipſo Chriſto inſtitutæ, ſed docent, hoc myſterium non ratione humana, ſed fide ac ſpiritualiter intuendum eſſe, *cum animalis homo non percipiat ea, quae ſunt Spiritus Dei*, 1 Cor. II. 14. ac proinde religionis noſtræ myſteria omnem rationis humanæ captum

lon-

longiſſime excedentia fide æſtimanda, non ratione diſcutienda eſſe. Hæc autem fides veram, realem & ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti præſentiam, ut & ſacramentalem corporis manducationem & ſanguinis bibitionem nequaquam excludit, ſed potius grato corde agnoſcit, cum vera fides verbis Chriſti unice & fortiter inhæreat. Cyprianus ſerm. de cœna p. 456. *Carnalis ſenſus non penetrat ad intellectum tantae profunditatis, niſi fides accedat.*

Neo Photinianorum ſententia.

§. CXC. Iisdem fere argumentis utuntur neo-Photiniani, qui nec oralem, nec ſpiritualem corporis Chriſti manducationem & ſanguinis Chriſti bibitionem in cœna agnoſcunt, hiſce potiſſimum nitentes ratiunculis. I.) *Corpus hominis nec naturaliter, nec corporaliter, nec ſpiritualiter manducari poteſt.* Reſp. nec unionem, nec manducationem naturalem, ſed ſacramentalem ſtatuimus, ut ex ſuperioribus patere poteſt, illam vero ſacramentalem manducationem in verbis dominicæ inſtitutionis fundatam qui ἀδύνατον exiſtimat, divinæ potentiæ proterve obloquitur. II.) *Summum flagitium eſt & abominabile facinus comedere hominis, tanti praeſertim benefactoris corpus.* Reſp. Capernaiticam lanienam impugnant, a qua toto pectore abhorremus. Sacramentalis manducatio a Chriſto inſtituta tantum diſtat a Capernaitica laniena, quantum diſtat a neo-Photinianorum blaſphemiis cœleſtis orthodoxia. III.) *Manducatio oralis nihil prodeſſet, ſiquidem nihil operaretur.* Reſp. ſane oralis manducatio ſine ſpirituali nihil prodeſt, ex eo autem non poteſt inferri, quod non ſit a Chriſto inſtituta. IV.) *Manducatio illa pugnat cum reliquis fidei articulis, cum adſcenſione & natura corporis.* Sed hac de re in ſuperioribus late fuit dictum. Vides tela Photinianorum pleraque depromta eſſe ex pharetra Calvinianorum.

CAPUT XVII.

DE REPOSITIONE SACRAMENTALI.

Argumenta contra repoſitionem panis eucharistici.

§. CXCI. Tres actus ſacramentales, videlicet externorum ſymbolorum, panis & vini conſecratio ſeu benedictio, benedictorum diſtributio, & diſtributorum manducatio ac bibitio in ipſa cœnæ dominicæ inſtitutione exprimuntur. Sed Pontificii illis nequaquam ſunt contenti, cum præter illos panis conſecrati *repoſitionem, circumgeſtationem* & *adorationem* introduxerint. *Repoſitioni* opponimus hæc fundamenta. I.) Quod pugnat cum primæva ſacræ cœnæ inſtitutione.

1.) Pugnat cum Chriſti inſtitutione.

Chriſtus in prima cœna panem accepit, benedixit, ac ſtatim diſcipulis manducandum dedit, nequaquam vero repoſuit vel reponendum dedit, ſed in ipſa diſtributione dixit: *Accipite, manducate, hoc eſt corpus meum*, nec mora temporis longior inter conſecrationem & diſtributionem & manducationem interceſſit, ſed conſecrationem immediate ſecuta eſt diſtributio, diſtributionem manducatio. Quare ſi juxta Chriſti inſtitutionem ſacra cœna adminiſtranda eſt, quod fieri debere nemo inficias ire poterit, utique conſecrationem immediate debet ſequi diſtributio, diſtributionem manducatio. Bellarminus libr. IV. de euchariſt. c. 2. §. ex his ſolvitur, reſpondet dupliciter: 1.) negando, quod adſervatio in pixide, geſtatio & adoratio ullo modo repugnent divinæ inſtitutioni.

Exceptiones Bellarmini.

Dominus enim juſſit panem benedici & manducari, ſed non juſſit continuo poſt benedictionem manducari, praeſertim totum & ab omnibus, unde non repugnat inſtitutioni dilatio manducationis, modo ad eum finem benedictio ſeu conſecratio ordinetur. Atqui hoc facit eccleſia, ſemper enim conſecrat euchariſtiam in ordine ad manducationem, ſed conſervat aliquam partem ſacramenti, non ut non manducetur, ſed ut tempore opportuno manducetur, nimirum ut deferatur ad aegrotos, quan-

docunque neceſſe fuerit. Reſp. Quæcunque Chriſtus in prima ſacræ cœnæ adminiſtratione immediato & indivulſo nexu conjunxit, ea & nos in adminiſtratione cœnæ nequaquam temporis tractu ſeparemus, ſed conjungamus propter evidens mandatum: *Hoc facite* (*). Atqui Chriſtus in prima ſacræ cœnæ adminiſtratione immediato & indivulſo nexu conjunxit conſecrationem & diſtributionem ad λῆψιν. Ergo & nos in adminiſtratione cœnæ eadem conjungere oportet, modo velimus obſequi mandato ipſius: *Hoc facite.* Actus ſacramentales ſunt invicem ſubordinati, ut prior ſequentem reſpiciat, & ſequens ex priore dependeat. Conſecratio reſpicit *diſtributionem*, ideo enim panis conſecratur, ut diſtribuatur. Diſtributio reſpicit *manducationem* & *bibitionem*, ideo enim diſtribuitur panis conſecratus, ut manducetur, vinum conſecratum, ut bibatur. Pugnat igitur cum inſtitutione dominica, & eſſentialem actuum ſacramentalium ſubordinationem tollit, ſi actus illi, quos Chriſtus immediate conjunxit, divellantur ac ſeparentur. Ex verbis inſtitutionis ſacra cœna ſic definitur, quod ſit actio ſacra ab ipſo Chriſto inſtituta, in qua mediante benedicto pane corpus, & mediante benedicto vino ſanguis Chriſti accipiuntur. Atqui repoſitio non eſt actio a Chriſto inſtituta, nec continetur in verbis definitionis ex ipſa inſtitutione dominica petitæ. Ergo non debet habere locum in adminiſtratione cœnæ. Chriſtus inſtituit duntaxat benedictionem, diſtributionem & ſumtionem, per repoſitionem aliud ac plus fit, quam Chriſtus inſtituit. An propter ægrotos neceſſaria ſit panis conſecrati repoſitio, videbimus ſuo loco. Quia vero in eccleſiis pontificiis finis conſecrationis & repoſitionis non ſemper eſt manducatio, ideo addit Bellarminus 2.). *Si quis legitimus ſacerdos exiſtens euchariſtiam conſecraret, iis ſervatis, quae ad ſacramenti eſſentiam requiruntur, non tamen in ordine ad manducationem, ſed ad quemvis alium finem, is quidem male faceret, tamen verum ſacramentum conficeret, & perſeveraret ſacramentum illud, quamdiu ſpecies illae perſeverarent. Ratio eſt, quia inſtitutio Domini non complectitur ſolum eſſentiam ſacramenti hujus, ſed etiam ſacramenti uſum. Benedictio enim ſeu conſecratio ad ſacramentum faciendum pertinent, diſtributio & manducatio ad uſum. Porro res non pendet quoad eſſe ſuum ab uſu. Sicut ergo ſi quis faciat ſedem, cujus ſedendo uſus eſt, & tamen nemo unquam ibi ſedeat, non propterea deſinit eſſe ſedes, imo etiamſi quis faciat ſedem, non ut ibi ſedeatur, ſed ut in ſpectaculo exhibeatur; adhuc erit veriſſima ſedes: ſic etiam ſacroſanctum ſacramentum non deſinit eſſe ſacramentum, licet nemo illo utatur ad id, ad quod eſt inſtitutum.* Reſp. fundamentum hujus exceptionis eſt transſubſtantiatio, quam fingunt fieri vi verborum: *Hoc eſt enim corpus meum*, a ſacerdote characterem habente prolatorum, qui ex pane conficiat corpus Chriſti, ſicut ſcriniarius ex ligno conficit ſedile, ſi vel maxime non fiat id, quod Chriſtus fieri præcepit. Nos autem ex verbis inſtitutionis colligimus, eſſentiam ſacræ cœnæ, uti etiam aliorum ſacramentorum, in actione conſiſtere, proinde ubi omittitur actio a Chriſto inſtituta, ibi non habet locum ſacra cœna. Chriſtus benedixit, diſtribuit ac dixit: *Hoc facite.* Ergo ſi volumus juxta Chriſti inſtitutionem adminiſtrare cœnam, debemus hoc ipſum facere, quod Chriſtus fecit, videlicet externa ſymbola conſecrare, & ad manducandum ac bibendum diſtribuere. Repetenda hoc loco argumenta omnia, quibus ſuo loco evicimus, ſacramentorum genus eſſe actionem, ac proinde eſſentiam eorum in actione conſiſtere. Quare ubi ceſſat actio ſacramentalis, ibi deſinit eſſe ſacramentum. Notandum vero, quod duplex ſit ſacra-

(*) Ne quidem humanæ leges permittunt, ut teſtamentum aliter quam continuo actu conficiatur, l. hæredes §. fin. ff. qui teſt. facere poſſunt. l. hac conſultiſſima C. de teſtam. l. cum antiquitas eod. annon multo magis in divinis rebus id obſervabimus, ut juxta Chriſti inſtitutionem & exemplum continuo actu ſacrum illud teſtamentum celebretur, omniaque ordine ac decenter peragantur? GERHARDUS.

i uſus, *ſacramentalis* & *ſpiritualis*. cramentalis ad eſſentiam; ſpiritualis ad fructum ſacramenti pertinet. De uſu i recte dicitur, quod eſſe ſacramenti ab ime pendeat, ſed de uſu ſacramentali id concedi poteſt, cum verbum inſtitu- d eſſentiam ſacramenti requiratur, quæ x ſequentibus erunt clariora.

gnat ſtolo- mplo. §. CXCII. Repoſitioni II.) opponimus, quod repugnet exemplo apoſtolorum. Illi enim panem conſecratum a Chriſto acceptum non recluſerunt, aut repo-, ſed continuo manducarunt, id quod adparet, quia non ſolum probabile eſt, magiſtri ſui, a quo audierant, *accipite, ate*, præcepto obſequentes fuiſſe, ſed Marc. XIV. 23. expreſſe teſtatur, quod ilo euchariſtico *omnes biberint*, id ipſum de priore parte cœnæ accipiendum, cilicet panem benedictum omnes accepe- manducarint. Quare ſi juxta apoſtolorum um ſacra cœna celebranda eſt, panis atus non reponendus vel recludendus, ſed lus & manducandus eſt, ac vinum conſecratum non reponendum, ſed bibendum. *ugnat xi pri- eccle-* III.) Quod repugnet praxi primitivæ eccleſiæ. Colligitur enim ex actis apoſtolicis & priore epiſtola ad Corinth. fideles in primitiva apoſtolica eccleſia Chriſti inſtitutionem hoc modo celebraſſe iſtiam, ut externa elementa panem & vi- onſecrarent, & conſecrationi manduca- ac bibitionem immediate conjungerent. X. 21. *Non poteſtis calicem Domini bibere cem daemoniorum. Non poteſtis menſae ni & menſae daemoniorum participes eſſe.* XI. 26. *Quoties ex hoc pane manduca-, & ex hoc calice biberitis, mortem Do- nunciabitis.* v. 28. *Probet ſe ipſum homo, de pane illo edat, & de calice illo bibat.* ſi juxta formam eccleſiæ apoſtolicæ ſacra celebranda eſt, uno eodemque tempore ratio, diſtributio & ſumtio fieri deberet.

4.) Pugnat cum adſertione apoſtolica. IV.) Quod repugnet adſertioni apoſtolicæ 1 Cor. X. 16. *Poculum, quod benedicimus, eſt communicatio ſanguinis Chriſti; panis, quem frangimus, eſt communicatio corporis Chriſti*; ubi Paulus panem non ſimpliciter vocat corpus Chriſti ejusque κοινωνίαν, ſed addit: *panis, quem frangimus*, ut adpareat, eum non de ſolo pane loqui, ſed de illius etiam fractione ſive diſtributione, & ei correſpondente manducatione. Panis enim, quem frangimus, & poculum, cui benedicimus, idem eſt, quod panis fractio ſeu diſtributio & manducatio, & vini benedictio, eandemque ſecuta diſtributio & bibitio ex poculo. Ergo participatio corporis Chriſti adſcribitur pani non ratione *ſubſtantiae*, nec ſolius benedictionis reſpectu, ſed ratione etiam *fractionis*, id eſt, diſtributionis & ſumtionis a Chriſto inſtitutæ. Lutherus tom. I. Jen. p. 215. *Panis, quem frangimus, eſt communicatio corporis Chriſti, id eſt, quando panem diſtribuimus & comedimus, tunc accipimus & comedimus non nudum panem, ſed etiam corpus Chriſti.* *5.) Multis laborat incommodis.* V.) Quod multis conflictetur incommodis; fit enim repoſitio hoc fine, ut panis in proceſſione circumgeſtetur & adoretur, cum tamen conſecratio panis juxta inſtitutionem primævam tantum ob manducationem fieri debeat. Præterea per hanc repoſitionem occaſio datur diviſioni unius ejusdemque myſterii, quam Gelaſius pontifex cap. *comperimus* diſt. 2. de conſecr. *ſacrilegam* vocat, cum ſolus panis conſecratus, non autem vinum reponatur. Pugnat inſuper repoſitio cum regula ex verbis inſtitutionis exſtructa: *Nihil habet rationem ſacramenti extra uſum a Chriſto inſtitutum.* Denique repoſitio cauſa eſt irreverentiæ, cum panis conſecratus a muribus corrodatur, fiat mucidus, aliisque modis corrumpatur. *6.) Repugnat naturæ ſacramentorum.* VI.) Quod repugnet naturæ ſacramentorum, quippe quorum omnium eſſentia in actione conſiſtit, ut ex inſtitutione maniſeſte adparet. Diſſimilitudo, quam hac in parte inter bapti-

ſmum & euchariſtiam Bellarminus libr. IV. de euchar. cap. 3. introducere conatur, poſtea excutietur. VII.) Quod repugnet typis vet. teſt. Exod. XII. 10. de agno paſchali euchariſtiæ typo ſic præcipit Dominus: *Non relinquetis ex eo usque mane, & relictum ex eo usque mane in igne comburetis*. Exod. XVI. 19. interdicitur, *ne quid ex manna usque ad diem alterum reſervetur*. (jam vero conſtat agnum paſchalem & manna fuiſſe typos euchariſtiæ) Levit. VII. 15. *Caro ſacrificii confeſſionis pacificatorum ejus in die oblationis ejus comedatur, non dimittet ex eo usque mane*. (In ſacra cœna accipimus verum Chriſti corpus, quod in ara crucis pro peccatis noſtris oblatum, proinde panis conſecratus, cui in uſu ſacramentali corpus Chriſti unitum eſt, nequaquam reponendus vel recludendus.)

7.) Pugnat cum typis vet. teſt.

§. CXCIII. *Repoſitionem & adſervationem* ſacramenti ne quidem poſt apoſtolorum tempora fuiſſe univerſæ eccleſiæ conſuetudinem, Chemnitius probat adductis aliquot veterum dictis. Cap. *tribus gradibus*. diſt. 2. de conſecr. citatur dictum Clementis epiſcopi Romani epiſt. II. *Tanta in altario certe holocauſta offerantur, quanta populo ſufficere debeant, quodſi remanſerint, non reſerventur in craſtinum, ſed cum timore & tremore clericorum diligentia conſumantur*. Bellarminus excipit, *hoc intelligendum eſſe exceptis partibus illis, quae ſervandae erant pro communione infirmorum, cum ibidem preſbyter, diaconus & miniſter cum timore & tremore reliquias fragmentorum corporis Dominici cuſtodire jubeantur, ne qua putredo in ſacrario inveniatur, ne cum negligenter agitur, portioni corporis Domini gravis inferatur injuria*. Reſp. de partibus pro communione infirmorum ſervandis nulla ibi fit mentio, ſed clerici jubentur reſidua corporis Domini, quæ in ſacrario relicta ſunt, conſumere, ex quo intelligitur, per cuſtodiam non intelligi recluſionem in dies aliquot, ſed fragmentorum relictorum cum reverentia conjunctam conſumtionem. Quidquid vero ſit de hoc Clementis teſtimonio, non multum ei tribuimus, cum ſcripta ejus ſint ſuppoſititia, teſte Euſebio libr. III. hiſt. eccleſ. cap. 35. cumque libr. VIII. conſt. cap. 13. al. 20. idem Clemens jubeat *peracta communione, quod ſupereſt corporis Domini a diaconis in paſtophorium inferri*, id niſi de oblationibus populi reſiduis intelligatur, cum priore decreto pugnat. *Paſtophoria* ſunt Ruffino libr. II. hiſtor. eccleſ. cap. 23. in deſcriptione templi Serapidis *domus, in excelſum porrectae*, in quibus vel æditui, vel hi, quos ἁγνεύοντας adpellabant, hoc eſt, qui ſe caſtificant, commanere ſoliti erant. Hieronymo in cap. XXII. Eſaiæ, ſunt *thalamus*, in quo habitat præpoſitus templi, inde Apulejo in metamorph. XI. libr. *paſtophori* dicti. At quis credat, chriſtianos, perpetuis perſecutionibus tum temporis obnoxios, de ſtructuris ejusmodi tunc cogitaſſe? Bellarminus argute libr. IV. de ſacram. euchar. cap. 4. *Apoſtoli vas illud, in quo ſacramentum adſervatum recondebatur, paſtophorion dixerunt, quod in eo ſacramento vere Chriſtus ſit, qui eſt verus templi praepoſitus*. Atqui apoſtolis ignota fuit ſacramenti recluſio, quæ ab Innocentio III. circa annum Chriſti 1215 demum introducta. Ex hiſtoria Serapionis apud Euſebium libr. VI. cap. 43. adparet, ſacerdotes in ſuis ædibus ſecum habuiſſe euchariſtiam. Apud Chryſoſtomum epiſt. I. ad Innoc. milites ingrediuntur illud ſanctuarium, in quo ſanguis Domini adſervabatur. Ergo per *paſtophorion* non poteſt nec debet intelligi *ciborium*, in quo ſeris & clavibus adhibitis ſub cuſtodia ſacramentum conſervatur, ſed vel privatæ *aedes ſacerdotum*, vel *templi ſacrarium* (*). Origenes, vel Cyrillus in Lev. cap. VII. hom. V. *Nam & Dominus panem, quem diſcipulis dabat, & dicebat eis*: accipite & manducate, *non diſtulit nec ſervari*

Dicta veterum contra repoſitionem.

Paſtophoria veterum.

(*) Conferenda heic ſunt, quæ JOSEPH. BINGHAMUS in *originibus ſive antiquitatibus eccleſiaſt. vol. III. libr. VIII. cap. VII. p. 267. ſeqq.* de *paſtophoriis* adnotavit.

vari juſſit in craſtinum. Excipit Bellarminus, *Dominum non quidem juſſiſſe euchariſtiam a ſe conſecratam differri in craſtinum, non tamen inde colligi poſſe, non debuiſſe unquam poſtea euchariſtiam conſervari, cum multa Dominus per ſe non juſſerit, quae poſtea per apoſtolos juſſit, etiam circa ſacramentum euchariſtiae,* teſte Auguſtino epiſt. CXVIII. *Reſp.* explicat ibidem Origenes præceptum de carnibus ſacrificii laudis eodem die comedendis, ita ut non remaneat ex eis quidquam mane, illud velut typum ad ſacram euchariſtiam adcommodat, quæ itidem non ſervari juſſa eſt in craſtinum, ſed accipi & manducari. Quod ſi adplicatio typi ad antitypum ſibi conſtare debet, utique prohibitio adſervationis utrobique locum habet. Eo ipſo, quod Chriſtus non præcepit adſervari panem euchariſticum, ſed poſt conſecrationem ſtatim manducandum diſcipulis præbuit, eo inquam ipſo adſervari prohibuit, ſiquidem juſſit nos hoc facere, quod ipſe fecit. Neque ullum apoſtolorum mandatum vel exemplum oſtendi poteſt de repoſitione, nec ſufficit, ſi absque ulla probatione & documento fingatur eſſe apoſtolica traditio. Cyprianus ſerm. de cœna Domini pag. 453. *Panis ille non recipitur, non includitur.* Hieronymus 1 Cor. XI. *Poſt communionem quaecunque eis de ſacrificiis ſuperfuiſſent, illic in eccleſia communem cibum comedentes pariter conſumebant.* Auguſtinus libr. III. de Trinit. cap. 10. *Panis ad hoc factus in accipiendo ſacramento conſumitur.* . Heſychius in Levit. libr. II. cap. 8. explicans illud: *Quidquid reliquum fuerit de carne & panibus, ignis abſumet,* indicat ſui ſeculi morem fuiſſe, ut ſi quid omnibus communicatis reliquum eſſet, incenderetur & cremaretur (*). *Quod nunc* (inquit) *videmus etiam ſenſibiliter in eccleſia fieri, ignique tradi,*

(*) Ritus hicce comburendi ſacræ euchariſtiæ reliquias in eccleſia Hieroſolymitana & fortaſſis apud complures alias olim fuit uſitatus, prout HESYCHIUS *Hieroſolymitanus*, ſupra a GERHARDO excitatus, qui ineunte ſeculo, poſt Chriſtum natum, ſeptimo floruit, *loco ſupra excitato*, diſertis verbis teſtatur. Legantur, quæ CLAUDIUS ESPENCEUS, theologus Pariſienſis, *libr. II. de euchariſtia eiusque adoratione, cap. X.* de hocce ritu adnotavit. Licet enim is Romanenſium ſacris fuerit addictus, ingenue tamen faſſus eſt, conſuetudinem iſtam in ipſam eccleſiam Romanam dimanaſſe, inque ea, ex decreto PII I. pontificis & martyris, in hunc usque diem obſervari. Huic ritui (ita ſcribit ESPENCEUS *loc. cit. fol. 1106. oper.*) *non admodum refragati ſunt quidam hodieque Catholici, non quo tantum caſu eſſet vel calix effuſus, vel alterutra euchariſtiæ ſpecies evomita, aut ſic computruiſſet; ſed quo etiam caſu communione peracta nemo ſupereſſet percepturus, ſuperſtites illas reliquias cum corrumpi poſſint, alicubi & aliquando reverenter igni contraditas, ut elemento puriſſimo abſumendas, ne qua ex earum nimia adſervatione, & ita corruptione, ſacramento fieret irreverentia, irriſio, iniuria, quæ nulla fit per hoc incendium, ut cuiusvis & operatio ad ſpecierum modo externarum abſumtionem, non etiam ad rerum ipſarum, corporis inquam & ſanguinis domini læſionem, pertingere poſſit.* Tria ſunt, quæ de hocce ritu comburendi reliquias ſacræ cœnæ paucis adhuc notamus: I) conſuetudinem hanc fluxiſſe ex regula divinitus data de reliquiis ſacrificiorum pacificorum & votivorum, ſub veteris teſtamenti lege. Vid. *Lev.* VII. 17. Ita enim ſcribit HESYCHIUS *loco* ſupra a GERHARDO *adlegato: Quod reliquum eſt de carnibus & panibus, id igne incendi præcepit* (Deus). *Quod nunc videmus ſenſibiliter etiam in eccleſia fieri, ignique tradi, quæcunque remanere contigerint inconſumta, non omnino ea, quæ una die, vel duabus aut multis ſervata ſunt.* II) Exinde pateſcere, eccleſiæ Hieroſolymitanæ itemque aliis quibusdam, quæ eiusdem exemplum olim ſunt ſecutæ, non fuiſſe conſuetudinem, ſacram euchariſtiam de die altero in alterum reſervandi; nec denique III) chriſtianos veteres, a quibus eccleſia Romana ritum iſtum olim accepit, in ea ſtetiſſe ſententia, ſymbola euchariſtica panem ac vinum per conſecrationem in corpus ſanguinemque Chriſti eſſentialiter mutari, aut extra ſacramenti uſum in unionis ſtatu permanere. Quod ſi enim hæc eorum fuiſſet doctrina, nunquam eo audaciæ fuiſſent progreſſori, verum vivumque Chriſti corpus igne comburere. *Quantum enim offendiculum* (ut recte iudicat CLAUDIUS ALBERTINUS) *iudæis & etbnicis fuiſſet, ſi chriſtianos reſciviſſent Chriſti Dei ſui corpus animatum & glorioſum ignibus tradere? ſed quid urgeo ſcandalum iudæorum & paganorum? Simplices certe chri-*

tradi, quaecunque remanere contigerit inconſumta. Bellarminus excipit, *id conſumi debere, quod vel ob temporis diuturnitatem vel alia de cauſa per manducationem conſumi nequit.* Reſp. ſit ſane, interim tamen ex eo intelligitur, finem repoſitionis in primitiva eccleſia fuiſſe manducationem, non autem circumgeſtationem, oſtentationem, adorationem (*), & huic conſuetudini igne abſumendi reliquias male convenit transſubſtantiationis dogma. Nicephorus libr. XVII. hiſtor. eccleſ. cap. 25. & ante eum Evagrius libr. IV. hiſtor. cap. 35. referunt, conſuetudinem fuiſſe in eccleſia Conſtantinopolitana, *ut cum poſt communionem pluſculum de partibus immaculati divinique corporis reliquum eſſet, non reſervaretur, ſed ex ludo literario delecti quidam pueri accerſerentur, qui reliquias illas ederent.* Concilium Matiſconenſe II. (**) can. 6. *Quaecunque reliquiae ſacrificiorum poſt peractam miſſam in ſacrario ſuperſederint, quarta vel ſexta feria innocentes ab illo, cujus intereſt, ad eccleſiam adducantur, & indicto eis jejunio easdem reliquias conſperſas vino percipiant* (***). Bellarminus regerit, hoc intelligendum *de reliquiis, quae nimium ſuperabundabant, non autem de iis, quae pro aegrotorum neceſſitatibus requiruntur.* At unde probatur hæc diſtinctio? Beda libr. IV. hiſtor. eccleſ. cap. 14. de puero ægrotante loquens, quem apoſtoli in viſione adloqui narrantur: *Exſpectare habes,* (inquiunt) *donec miſſae celebrantur, ac viatico dominici corporis & ſanguinis accepto, ſic infirmitate ac morte ſimul abſolutus ad aeterna in cœlis gaudia ſubleveris.* Si exſpectare jubetur hic puer, utique pro ægrotis ne eo quidem tempore ſexto poſt Chriſtum ſeculo adſervata fuit euchariſtia. Quod feria quarta vel ſexta demum reliquiæ a pueris participari jubentur, in eo diſceſſum fuit paululum ab antiquiori conſuetudine, quam exponit Clemens epiſt. II. ubi dicit, reliquias illas eodem die a clericis conſumendas eſſe. Humbertus epiſcopus Sylvæ candidæ contra Nicetam monachum, referente Caſſandro, reprehendit ritum τῶν προηγιασμένων, hoc eſt, præſanctificatorum, apud Græcos non vetuſtiſſimos uſitatum, nam in quadrageſima reliquis quinque diebus excepto ſabbato & dominico non fit conſecratio, ſed ſola ex præſanctificatis, hoc eſt, ex illis, quæ dominico die conſecrata ſunt, diſtributio & ſumtio. Contra hunc morem inter cetera ſic ſcribit Humbertus: *Ipſum Dominum legimus non imperfectam ſed perfectam commemorationem ſuis diſcipulis tradidiſſe pane benedicto & mox fracto & diſtributo. Non enim benedixit tantum, & reſervavit frangendum in craſtinum, nec fregit tantum, & repoſuit, ſed fractum ſtatim diſtribuit. Unde Alexander martyr & papa quintus ab apoſtolo Petro paſſionem Domini inſerens canoni miſſae, ait: Hos quotiescunque feceritis, id eſt, benedixeritis, fregeritis & diſtribueritis, in memoriam Domini facietis, quia ſi quodlibet horum trium ſine reliquis fiat, ſi aut benedictio ſine fractione & diſtributione, aut fractio ſine benedictione & diſtri-*

chriſtiani id tanquam horrendum abominati fuiſſent. Vid. eiusdem *libr.* II. *de ſacramento euchariſtiæ, fol. 853. a.* & PETRUM MOLINÆUM in opere de *novitate papiſmi* gallice primum edito, deinceps vero in varias linguas, anglicam inprimis & germanicam converſo, *libr.* VII. *controv. XI. cap. XIX.*

(*) Non poſſumus, quin heic adſcribamus veriſſima JOSEPHI BINGHAMI verba, quæ *vol. VI. orig. eccleſiaſt. libr. XV. cap. VII.* §. *V.* ſub finem leguntur, *p. 504.* ubi ita infit: *Qua fronte ethnicis obiectare potuiſſent veteres chriſtiani, quod colerent res ejusmodi, quæ comburi poſſent (quod commune* ARNOBII, LACTANTII, ATHANASII *& plerorumque aliorum argumentum eſt) ſi ipſi idem feciſſent?*

(**) Habitum fuit hocce concilium in Gallia anno DLXXXV.

(***) Idem, quod in *Gallia* olim, durante adhuc communione infantium, factum, *Conſtantinopoli* etiam fieri conſueviſſe, EVAGRIUS auctor eſt, *libr. IV. cap. XXXVI.* ubi hæc leguntur verba: *vetus conſuetudo Conſtantinopoli, ut quoties ex ſacris partibus immaculati corporis Chriſti, Dei noſtri, magnus numerus ſuperfuerit, pueri impuberes ex iis, qui grammaticorum ſcholas frequentant, evocentur, qui eas manducent.*

ſtributione, perfectam memoriam Chriſti non repraeſentat, ſicut diſtributio nulla ſine benedictione & fractione. Bellarminus dicit, *non adſervationem ſacramenti, ſed quod Graeci ſacrificium miſſae ex illis praeſanctificatis celebrarent, ab Humberto reprehendi.* Atqui argumenta ab inſtitutione Chriſti & conjunctione actuum ſacramentalium petita ſunt generalia, ut evidens verborum ſonus demonſtrat. Huc etiam pertinet dictum Bielis, qui lect. XXXVI. in can. adlegans Paſchaſii ſententiam, inquit: *Manducatio & potio hujus ſacramenti eſt uſus. Hinc & volens diſcipulos ſuos Chriſtus fructus hujus ſacramenti participes fieri, poſtquam corpus ſuum conſecravit, non ſiſtebat in conſecratione, neque dedit diſcipulis, ut honorifice ipſum conſervarent, ſed dedit in ſui uſum, dicens:* Accipite & manducate, *& quia per uſum manducatio tranſit & conſumitur, dedit eis, quoties vellent, conſecrandi poteſtatem, dum addit:* Hoc facite in mei commemorationem. Bellarminus regerit, *Bielem tribus ſermonibus celebrare circumgeſtationem corporis Domini, defendere etiam transſubſtantiationem, ſacrificium & adorationem euchariſtiae &c.* Reſp. ſufficit nobis, quod Gabr. Biel agnoſcit, adſervationem euchariſtiæ pugnare cum verbis inſtitutionis, quamvis autem eam ut & dogmata complura alia in honorem eccleſiæ Romanæ defendat, id ipſum tamen veritati minime omnium præjudicat.

Adverſariorum de repoſitione ſacramenti ſententia.

§ CXCIV. Oſtendimus igitur, adſervationem euchariſtiæ non ſolum deſtitui exemplo Chriſti & apoſtolorum, ſed etiam unanimi primitivæ eccleſiæ conſuetudine, ex quo colligitur, eccleſias noſtras injuſte adcuſari & damnari propter non obſervatam euchariſtiæ reſervationem. Videamus quid adverſarii pro ea adferant. Concilium Trid. ſeſſ. XIII. can. 6. ſtatuit, *retinendum omnino ſalutarem hunc & neceſſarium morem.* Can. 7. anathema pronunciat, *ſi quis dixerit, non licere euchariſtiam in ſacrario reſervari, ſed ſtatim poſt conſecrationem adſtantibus neceſſario diſtribuendam.* Bellarminus concilii decretum adſerturus libr. IV. de euchar. c. 1. contradictionem quandam primum nobis tribuit. *Illyricus* (inquit) *& alii contendunt, tunc ſolum panem & vinum eſſe ſacramentum, dum comeditur & bibitur, ſicut aqua baptiſmi tunc ſolum eſt ſacramentum, cum abluit: at Chemnitius ut eludat teſtimonia patrum, docet in tota actione cœnae Domini ſacramentum & corpus Domini manere, id eſt, dum panis benedicitur, frangitur, diſtribuitur, & etiam dum ex ipſa cœna immediate defertur ad aegrotos vel abſentes, ut illum comedant, non ut ſervent. Quidam etiam eo usque progreſſi ſunt, ut dicerent, toto triduo poſſe ſervari euchariſtiam propter aegrotos, & toto illo ſpatio temporis eſſe ſacramentum, & in ea re ipſa manere corpus Domini, ut ex Lindano refert Claudius Sanctes repet. IV. de euchariſt. cap. 12.* Reſp. principalis quæſtio eſt, an panis euchariſtiæ, quando recitatione verborum inſtitutionis benedictus, ſanctificatus aut conſecratus eſt, ſtatim ſit diſtribuendus, ſumendus & manducandus in commemorationem Chriſti? an vero poſt benedictionem, omiſſa diſtributione, ſumtione & manducatione ſit reponendus, includendus, adſervandus, circumgeſtandus, oſtentandus, & ad alios uſus adcommodandus, ita ut poſt aliquot vel dies, ſeptimanas, menſes, vel annos demum ſequatur ejus ſumtio & manducatio, vel etiam plane omittatur? Ab hac principali quæſtione, ad quam ex verbis inſtitutionis expedita eſt reſponſio, non patiamur peregrinis diſputationibus de momento temporis, quo corpus Chriſti ſub pane eſſe incipiat vel deſinat, & quamdiu ibi permaneat, nos dimoveri. Interim quia Pontificii ad ſtabiliendam repoſitionem & reliquos hujus ſacramenti abuſus, diſputant, panem eſſe corpus Domini etiam extra uſum illum, ad quem divinitus euchariſtia inſtituta eſt, quando ſcilicet non diſtribuitur, non manducatur, ſed Deo pro delendis vivorum & mortuorum peccatis certis geſtibus & precibus offerri fingitur, quando adſervatur, includitur, circumgeſtatur &c. ideo opponimus illis regulam illam veriſſimam ex ipſis inſtitutionis verbis deductam: ***Nihil habet rationem ſacramenti extra uſum divinitus***

tuis inſtitutum. Uſus autem ille rectiſſime definitur tota ſeu integra illa actione, quæ in verbis inſtitutionis præſcribitur & mandatur. Tota enim actio euchariſtica eſt connexa, & ad totam illam actionem pertinent hæc verba: *Hoc eſt corpus meum.* De illo igitur pane, qui benedicitur, qui frangitur, ſeu diſtribuitur, qui accipitur & manducatur, de illo inquam pane Chriſtus dicit: *Hoc eſt corpus meum*: Et Paulus fracto pani tribuit, quod ſit *communicatio corporis Domini.* 1 Cor. X. 16. Actus ſacramentales, videlicet conſecratio, fractio ſive diſtributio; & ſumtio, videlicet manducatio & bibitio ſunt invicem ſubordinati & in adminiſtratione ſacræ cœnæ vi divinæ inſtitutionis eſſentialiter connexi, iidemque ſimul ſumti conſtituunt actionem a Chriſto in euchariſtiæ celebratione præſcriptam, requiſitam & mandatam, quare ſi aliquis horum actuum deſit, vel illius loco ſubſtituatur alius a Chriſto non requiſitus, tum non obſervatur Chriſti inſtitutio, ac proinde non fit legitima ſacræ cœnæ adminiſtratio. Præſentiam igitur corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna non initio, nec medio, nec fini actionis ſacramentalis, multo minus ſoli pronunciationi verborum: *Hoc eſt corpus meum*, omnium minime prolationi ſolius ultimæ literæ *um*, (ut quidam ex Scholaſticis nugantur) ſed toti actioni a Chriſto inſtitutæ, vel ut rectius loquar, ipſi inſtitutioni & ordinationi Chriſti, quæ per actionem ab ipſo præſcriptam, id eſt, conſecrationem, diſtributionem, manducationem ac bibitionem obſervatur, repetitur & quaſi renovatur, acceptam ferendam eſſe dicimus. Quamvis proinde adminiſtratio ſacræ cœnæ diverſis actibus ſive actionibus conſtet, videlicet benedictione, diſtributione, manducatione & ſumtione, quæ ſimul peragi non poſſunt, nec in uno momento fieri: illæ tamen nequaquam in hac quæſtione de præſentia corporis & ſanguinis Chriſti ſunt divellendæ, cum omnes ſimul ad actionem genere unam, hoc eſt, legitimam ſacræ cœnæ adminiſtrationem a Chriſto præſcriptam concurrant: atque ut Filius Dei in prima cœnæ adminiſtratione nexu indiſſolubili & immediato eas conjunxit, ita quoque a nobis ſine longiori temporis intercapedine in adminiſtratione cœnæ conjungendæ ſunt ac ſimul peragendæ. Hac de re ſic ſcribit Lutherus in epiſtola ad Wolfferinum paſt. Isleb. qui reliquum vini ac panis euchariſtici miſcuerat cum vino ac pane priore, tom. IV. Jenenſ. latin. fol. 586. *Sane Philippus recte ſcripſit, ſacramentum nullum eſſe extra actionem ſacramentalem, ſed vos nimis praecipitanter & abrupte definitis actionem ſacramentalem, quare efficietis, ut nullum prorſus videamini habere ſacramentum. Nam ſtet illa feſtinata praeciſio actionis, ſequetur, quod poſt prolationem verborum, quae eſt potiſſima & principalis actio in ſacramento, nullus percipit corpus & ſanguinem Chriſti, eo quod deſierit actio. Hoc certe non vult Philippus, & generaret iſta definitio actionis infinitos ſcrupulos conſcientiarum & interminabiles quaeſtiones, ſicut apud papiſtas diſputabatur, an ſub primis, mediis, vel ultimis ſyllabis adeſſet corpus & ſanguis Chriſti, ſpectandus eſt ergo non tantum motus ipſe actionis inſtantis vel praeſentis; ſed tempus quoque non mathematica ſed phyſica latitudine, hoc eſt, danda mora actioni huic & mora in juſta latitudine, ut dicunt ἐν πλάτει. Sic ergo definimus tempus vel actionem ſacramentalem, ut incipiat ab initio orationis dominicae, & duret donec omnes communicaverint, calicem ebiberint, particulas comederint, populus dimiſſus & ab altari diſceſſum ſit. Ita tuti & liberi erimus a ſcrupulis ac ſcandalis quaeſtionum interminabilium. Philippus actionem ſacramentalem definit relative ad extra, hoc eſt, contra incluſionem & circumgeſtationem ſacramenti, non dividit eam contra ſe ipſam, nec definit contra ſe ipſam, &c.* Idem in refutat. argument. Carolſtad. tom. IV. Jen. germ. fol. 385. *Quaeſtiones de inſtante conſecrationis excludimus, nec Deo τὸ νῦν vel tempus praeſcribimus, ſed ſimpliciter adquieſcimus in hac ſide, quod certo fiat, quidquid Chriſtus futurum promiſit. Non diſceptamus, in quo temporis momento leproſus ſit mundatus, ad quem Chriſtus dixit:* volo mundus eſto: Matth. VIII. *ſed ſufficit nos credere, ipſum juxta Chriſti verbum eſſe mundatum. Ita quoque credimus filium reguli* Joh. IV. *ſanatum eſſe juxta verbum*

Chriſti:

Chriſti: Abi, filius tuus vivit; *nequaquam vero ſoliciti ſumus, cui quaſi verborum ſyllabae ſanitas accepta ſit ferenda. Lazarum verbis Chriſti reſuſcitatum credimus, otioſis rixatoribus relicta quaeſtione, an vi nominis* Lazari, *aut verbi* veni *aut adverbii* foras, *miraculum illud factum ſit: ita quoque de praeſentia corporis & ſanguinis Chriſti certi ſumus ex verbis ejuſdem:* Hoc eſt corpus meum, *de momento praeſentiae parum ſoliciti ſumus.* Hæc Lutherus. Proinde in regula illa: *Nihil habet rationem ſacramenti extra uſum divinitus inſtitutum*, nomine *uſus* intelligitur tota actio ſacramentalis a Chriſto præſcripta videlicet conſecratio, diſtributio, manducatio & bibitio, hi enim actus omnes & ſinguli conſtituunt & abſolvunt uſum illum ſacramentalem, de quo regula agit, a qua ſententia nequaquam diſcedunt, qui manducationem tantum & bibitionem requirere videntur, cum enim manducatio & bibitio ſint ultimus eſſentialis actus, ad quem reliqui priores, conſecratio ſcilicet & diſtributio, certa ratione referuntur, ideo per manducationem & bibitionem priores illos actus ſacramentales non excludunt, ſed potius includunt, atque ut Lutheri verbis rem explicemus, uſum ſacramentalem definiunt relative *ad extra*, hoc eſt, contra incluſionem, circumgeſtationem & alios peregrinos uſus, quorum in verbis inſtitutionis nulla fit mentio, non autem dividunt eum contra ſe ipſum, nec definiunt *ad intra*, hoc eſt, non opponunt eum reliquis actibus ſacramentalibus in ipſa inſtitutione expreſſis, & ſacramentalem manducationem ac bibitionem neceſſario antecedentibus.

Argumenta pro repoſitione euchariſtiæ.

§. CXCV. Videamus ergo, quomodo Bellarminus probet, *euchariſtiae ſacramentum eſſe rem permanentem, & in eo corpus Domini permanenter exiſtere*, hoc eſt, panem, ſuper quem pronunciata ſunt a ſacerdote conſecrante illa verba: *Hoc eſt corpus meum*, eſſe Chriſti corpus, ſi vel maxime non diſtribuatur ad manducationem, ſed adſervetur, reponatur, includatur, circumgeſtetur, & quacunque ratione tractetur, hic enim eſt quæſtionis ſenſus & diſputationis ſcopus. Cap. 2. libr. IV. de euchar. provocat ad dominicam inſtitutionem: *Verba Domini:* (inquit) Hoc eſt corpus meum; hic eſt ſanguis meus, *prius dicta ſunt, quam fieret actio manducandi & bibendi, ergo ante illam actionem fuit corpus Domini praeſens in cœna, & proinde etiam ſacramentum euchariſtiae confectum.* Conſequentiam probat dupliciter: *Primo, quia juxta Auguſtinum tractat. LXXX. in Joh. accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum, ſed ante actionem comedendi & bibendi verbum ad elementum acceſſit. Ergo ante actionem comedendi & bibendi factum eſt ſacramentum. Secundo, verba Domini mox atque prolata fuerunt, vera fuerunt. Sed prolata ſunt ante illam actionem manducandi & bibendi. Ergo ante illam actionem* &c. Reſp. 1.) Quemadmodum Carolſtadius referente Luthero tom. IV. Jenenſ. germ. fol. 384. diſputabat, Chriſtum prius dediſſe diſcipulis manducandum panem, ac diſcipulos etiam prius manducaſſe, quam a Chriſto audirent: *Hoc eſt corpus meum*, ut obtineret, corpus Chriſti non fuiſſe mediante benedicto pane diſcipulis datum: ita Bellarminus diſputat, Chriſtum prius dixiſſe: *Hoc eſt corpus meum*, antequam diſcipulis cibum euchariſticum manducandum daret, ut obtineat, etiam non accedente manducatione panem eſſe Chriſti corpus. Sed repetimus verba Lutheri Carolſtadio oppoſita, quæ etiam Bellarmino opponi poſſunt: *In verbis cœnae* (ſcribit l. d.) *quaedam ſunt verba evangeliſtarum, quibus hiſtorica narratio continetur, utpote haec:* Accepit panem, benedixit, fregit ac dedit diſcipulis dicens; *quaedam vero ſunt Chriſti verba, quae ſcilicet ipſe in inſtitutione & adminiſtratione cœnae protulit, videlicet haec:* Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur: Bibite, hoc eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum, hoc facite in mei commemorationem. *Ex verbis evangeliſtarum manifeſte colligitur, Chriſtum dicendo dediſſe & dando dixiſſe:* Hoc eſt corpus meum, *ita ut diſtributio panis euchariſtici facta ſit una cum prolatione verborum:* Hoc eſt corpus meum. *Chriſtus enim panem*

primo in manus ſuas accipit, benedicit & gratias agit, poſtea frangit, ac tum demum diſtribuit dicens: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum. *Ergo in ipſa diſtributione panis ſe corpus ſuum manducandum ipſis dare dixit, ſi quidem per participium* dicens *diſtributio panis & adpellatio corporis ſimul connectuntur.* 2.) Regerit Bellarminus, *ipſum ſenſum verborum poſtulare, ut dicamus, prius fuiſſe a Domino prolata illa verba:* Hoc eſt corpus meum, & hic eſt ſanguis meus, *quam dederit diſcipulis cibum illum & potum. Nam illa verba:* Hoc eſt corpus meum, *continent rationem, cur debuerit comedi ille cibus, & ſimiliter illa verba:* Hic eſt ſanguis meus, *continent rationem, cur debuerit bibi ille potus; unde* Matth. XXVI. *ponitur particula cauſalis* enim, *prius autem debuit ratio illa a Domino explicari & etiam percipi ab audientibus, quam eis daretur panis ille comedendus, nimirum ut ſcirent, quid acciperent. Praeterea ſi invitantur ad bibendum, quia eſt ſanguis, ergo prius fuit ſanguis, quam illi biberent. Ad haec Lucas* cap. XXII. *& Paulus* 1 Cor. XI. *ſcribunt:* Hic eſt calix novi teſtamenti in meo ſanguine; *ergo in calice fuit ſanguis & non ſolum in ore ſumentium, & ſane prius in calice, quam in ore ſumentium, nam ex calice ad os pervenit, non contra. Adde verba Pauli* 1 Cor. X. Panis, quem frangimus, nonne communicatio eſt corporis Domini? Et calix, cui benedicimus, nonne communicatio eſt ſanguinis Domini? *hic enim operte Paulus indicat panem prius conſecrari & mutari in corpus Domini, quam frangatur & diſtribuatur, dicit enim id, quod frangitur, non eſſe futurum, ſed jam eſſe corpus Domini. Denique in omnibus liturgiis verba dominica:* Hoc eſt corpus; Hic eſt ſanguis, *multo ante pronunciantur, quam panis ſanctificatus diſtribuatur & manducetur.* Reſp. hæc omnia eo referuntur, *vel* ut probent Dominum prius dixiſſe: *Hoc eſt corpus meum*, antequam panem manducandum daret, *vel* ut probent, corpus Domini in euchariſtia eſſe præſens, ſi vel maxime non accedat manducatio. Si *priorem* ſcopum in his præfixum ſibi habuerit Bellarminus, dicimus, nos non moroſe adverſari, ſi quis ſtatuere velit, verba Chriſti: *Accipite, comedite, &c.* eſſe paulo antę prolata, antequam accederet diſcipulorum manducatio; (illud enim, ut ex ſequentibus adparebit, noſtræ ſententiæ non refragatur) interim hæc Bellarmini diſputatio apodictice id non probat, quamvis enim in verbis: *Hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus*, exprimatur ratio, cur debeant apoſtoli cibum illum comedere, & potum illum bibere, id tamen minime impedit, quo minus in ipſa diſtributione cibi & potus euchariſtici cauſam illam Chriſtus expreſſerit, cum natura actionis & enarratio hiſtorica eo nos ducant, quod dare & dicere fuerint coniuncta, quod panem dederit & ſimul dixerit: *Hoc eſt corpus meum; dedit dicens* (ſcribunt Evangeliſtæ) hoc eſt dando dixit & dicendo dedit, ita quoque in aliis dationibus comparatum eſſe ſolet, ut in ipſa datione ſimul exprimatur, quid detur & quid ab altero accipiatur. Sic qui alteri in marſupio dat centum florenos, in ipſa datione dicit: accipe, hi ſunt centum floreni. Si vero *poſteriorem* ſcopum in hac diſputatione propoſitum ſibi habuit Bellarminus, dicimus, neceſſario diſtinguendum eſſe inter illam conſecrationem, quam ſtatim & immediate ſequitur diſtributio, manducatio & bibitio: ac inter illam conſecrationem, a qua diſtributio, manducatio ac bibitio longiſſimo temporis intervallo ſunt ſejuncta, vel etiam numquam eam ſequuntur. Si quæritur de conſecratione, quam ſtatim & immediate ſequitur diſtributio, manducatio & bibitio, dicimus, panem hoc modo conſecratum, diſtributum & manducatum vere eſſe κοινωνίαν corporis Chriſti, quia ſcilicet actus ſacramentales a Chriſto requiſiti juxta ejusdem inſtitutionem conjunguntur, ubi vero obſervatur Chriſti inſtitutio, ibi juxta ordinationem, inſtitutionem & promiſſionem ſuam Chriſtus vere adeſt, & corpus ac ſanguinem ſuum nobis communicat. Sed ex eo non eſt colligendum, quod per illam conſecrationem, ad quam non accedit diſtributio, manducatio & bibitio, panis ſit corpus Chriſti, ſi loco diſtributionis, manducationis & bibitionis adhibeatur ejusdem repoſitio, incluſio, circumgeſtatio, quia

quia enim non ſervatur inſtitutio Chriſti, & quia inſtitutione Chriſti ſacramentum ſanctificatur, inde manifeſtum & certum eſt, quod ibi non ſit ſacramentum, ubi non ſervatur Chriſti inſtitutio. Concedimus igitur, diſcipulos ex calice ſanguinem Chriſti bibiſſe, atque ordine naturæ prius in calice quam in ore ſumentium ſanguinem Chriſti fuiſſe, id enim requirit relatio inter δόσιν καὶ λῆψιν, nimirum quia diſcipuli mandato Chriſti obedientes ex calice conſecrato biberunt; ſed ex eo non poteſt inferri, quod in calice conſecrato ſit ſanguis Chriſti, ſi non accedat bibitio. Actio euchariſtica eſt genere una & quoddam totum, partes eſſentiales hujus actionis ſunt conſecratio, diſtributio, & ſumtio in manducatione & bibitione conſiſtens, qui vocantur actus ſacramentales. Quemadmodum igitur, quando pars eſt a toto ſeparata, non licet ex una parte inferre totum: ita quoque ex uno actu ſacramentali a tota actione ſeparato non eſt colligenda euchariſtiæ eſſentia & corporis & ſanguinis Chriſti præſentia, ſed ex actibus omnibus, tanquam partibus ſimul ſumtis & invicem conjunctis. Verba apoſtoli: 1 Cor. X. 16. *Panis, quem frangimus, nonne eſt communicatio corporis Domini?* tantum abeſt, ut noſtram oppugnent ſententiam, ut eam validiſſime potius confirment, quia de pane euchariſtico fracto ſeu diſtributo adſerit, quod ſit κοινωνία corporis Domini, loquitur ergo de pane non ratione eſſentiæ, ſed uſus ſacramentalis, evidenter adſerens, panem euchariſticum non ratione eſſentiæ in corpus Chriſti converti, ſed in uſu ſacramentali, quando ſcilicet diſtribuitur & manducatur, eſſe corporis Chriſti κοινωνίαν. Idem judicium eſt de regula Auguſtini: *accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum*. Cum enim hæc ſit generalis regula ad omnia ſacramenta pertinens, quod ne ipſe quidem Bellarminus negat, alterutrum horum ſequetur, aut omnia ſacramenta & ſic ipſum etiam baptiſmum extra actionem eſſe ſacramenta, quod cap. ſeq. Bellarminus negat, aut in ipſo etiam cœnæ dominicæ ſacramento præter verbum requiri actionem a Chriſto inſtitutam, quod certe eſt veriſſimum, ſiquidem ipſum verbum inſtitutionis requirit actionem, videlicet manducationem & bibitionem. *Accipite, manducate, hoc eſt corpus meum: Bibite, hoc eſt ſanguis meus.* 3.) Sed demus, verba illa: *Hoc eſt corpus meum*, a Chriſto fuiſſe prolata paulo ante, quam panem euchariſticum diſcipuli manducarent, quid inde contra nos inferre poterit Bellarminus? *Verba Dei*, inquit, *mox atque prolata fuerunt, vera fuerunt, ergo etiam ante actionem manducandi & bibendi vera fuerunt, ergo fuit vere corpus Domini, & proinde ſacramentum ante illam actionem.* Reſp. Chriſtus non dicit abſolute & ſimpliciter: *Hoc eſt corpus meum*, ſive accedat manducatio, ſive minus: ſive includatis, ſive reponatis, ſeu quacunque ratione panem euchariſticum tractetis, erit corpus meum; ſed notanter & diſerte dicit: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum.* Ergo tunc demum panis euchariſticus eſt κοινωνία corporis Chriſti, quando juxta ordinationem & mandatum Chriſti benedicitur, diſtribuitur & manducatur. Ut in omnibus ſacramentis verbum ordinationis ac inſtitutionis divinæ requirit certam actionem, abſque qua non ſunt ſacramenta; ita quoque verbum ordinationis & inſtitutionis in euchariſtia requirit certam actionem, videlicet conſecrationem, diſtributionem & manducationem; ſi ab hac actione diſcedatur, vel omiſſa ea peregrinus uſus accedat, non amplius obſervatur inſtitutio, & per conſequens non amplius locum habet ſacramentum. Quo pertinet, quod ſumma Angelica de euchar. memb. 1. ex Bonaventura & aliis Scholaſticis recte diſputat, *ſacerdotem virtute verborum:* Hoc eſt corpus meum, *panem non conſecrare, ſi eo velit ad veneficia abuti, addita hac ratione, quod praeter intentionem conſecrantis requiratur etiam intentio ejus, qui hoc ſacramentum inſtituit.* Atqui quando panis euchariſticus non diſtribuitur, non manducatur, ſed reponitur, oſtenditur, circumgeſtatur &c. tunc itidem non obſervatur intentio Chriſti, ſiquidem verba inſtitutionis teſtantur, contrariam plane fuiſſe intentionem Chriſti, videlicet quod panis euchariſticus non debeat reponi & circumgeſtari, ſed diſtribui & manducari. Si aliam Chriſtus de uſu hujus ſacramenti habuiſſet intentionem, uti-

usque eam in verbis inſtitutionis manifeſtaſſet, vel certe apoſtolo Paulo poſt adſcenſionem ad cœlos revelaſſet. Quidquid ergo ſit de intentione conſecrantis, quando panis euchariſticus non diſtribuitur nec manducatur, tunc non obſervatur intentio Chriſti inſtituentis. Ergo non adeſt corpus Chriſti. Neque tamen hinc inferendum, *ſacramentum euchariſtiae non confici verbis Chriſti, ſed noſtra manducatione*, ſiquidem inſtitutioni, ordinationi & efficaciæ Chriſti unice & in ſolidum cauſam præſentiæ corporis & ſanguinis ipſius, nequaquam vero ulla ratione noſtræ manducationi & bibitioni tribuimus; interim tamen ſi non accedit diſtributio & manducatio, non obſervatur Chriſti inſtitutio, extra quam & ſine qua non habet locum ſacramentum. Chriſtus enim non dixit, accipite, reponite & circumgeſtate, hoc eſt corpus meum, ſed *accipite, comedite, hoc eſt corpus meum.* In hac ſimplicitate pius animus adquieſcit & quidem neceſſario, etenim ſi panis ſtatuatur eſſe corpus Chriſti etiam extra uſum a Chriſto inſtitutum, aperitur porta infinitis quæſtionum labyrinthis, utpote quo momento incipiat ibi adeſſe corpus Chriſti? an mures rodant Chriſti corpus? an muſcæ generentur ex ſanguine, & quarum quæſtionum non inutilium modo, ſed & blaſphemarum chaos quoddam in ſcriptoribus ſcholaſticis transſubſtantiationis patronis occurrit. Neque eſt quod obvertant, *adparatum epularum ipſum convivium ordine temporis antecedere, ac proinde idem in cibo euchariſtico locum habere.* Eſt enim magna diverſitas hujus cœleſtis & terreni convivii. Cibi corporis, ut creaturæ reliquæ, ſuum εἶναι habent ex creatione etiam extra uſum, ſed ſacramentum euchariſtiæ æſtimandum eſt ex Chriſti inſtitutione, ubi ſcilicet tota & integra illa modo a Chriſto ordinato & præſcripto obſervatur. Ergo quando diſceditur ab inſtitutione, non amplius locum habet promiſſio de vera corporis & ſanguinis præſentia. 4.) Bellarminus regerit, *verba illa:* Hoc eſt corpus meum, *non continere promiſſionem, cum non exprimantur per verbum futuri temporis, & quia hac ratione praeſentia corporis eſſet poſterior manducatione.* Reſp. oſtendimus ſuperius. §. 277. memb. 8. & §. 286. memb. 3. quo ſenſu & reſpectu verba Chriſti: *Edite, hoc eſt corpus meum*, poſſint dici verba promiſſionis. Hoc loco nobis ſufficit, quod verba illa contineant talem quandam ordinationem & inſtitutionem Chriſti, in qua certa actio nobis præſcribatur: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum: Bibite, hoc eſt ſanguis meus.* Quando igitur omittitur illud, quod ordinatio & inſtitutio Chriſti requirit, quomodo eidem ſua conſtabit integritas? Niſi in circumciſione fiat abſciſſio præputii, in agno paſchali carnium mactatarum & aſſatarum certis ritibus facta manducatio & ſanguinis adſperſio: in baptiſmo aquæ in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti adfuſio, non poteſt dici, quod circumciſio, agnus paſchalis ac baptiſmus adminiſtrentur, quia diſceditur ab ordinatione & inſtitutione divina. Eadem ratio eſt ſacramenti euchariſtici; promiſſiones omnes, præſertim eas, quæ rectius dicuntur ordinationes divinæ, ſemper futuri temporis verbis exprimi, nunquam probabit Bellarminus & ſacramentorum inſtitutiones teſtantur contrarium. Nec ſequitur ex noſtra ſententia, quod præſentia corporis Chriſti ſit manducatione poſterior, ſed præſentiam corporis & manducationem panis euchariſtici propter inſtitutionem Chriſti & mutuam relationem inter communicatum & communicans dicimus eſſe ſimul. Si de ordine naturæ quæritur, præſentiam priorem ſtatuimus manducatione, quia niſi corpus Chriſti in pane præſens adeſſet, non poſſet a nobis ſacramentaliter manducari. 5.) Quæ ex patribus Bellarminus adfert, ut probet *etiam in altari & vaſis ſacris praeſens agnoſcendum eſſe corpus Domini,* noſtræ ſententiæ non adverſantur, loquuntur enim illa omnia de uſu ſacramentali, id eſt, de illa actione, in qua juxta Chriſti inſtitutionem panis benedicitur, diſtribuitur, manducatur, ubi corpus Chriſti vere præſens adeſſe ſtatuimus, ex eo autem non poteſt inferri, quod extra uſum divinitus inſtitutum, quando panis conſecratus non diſtribuitur, nec manducatur, ſit præſens. 6.) Quæ contra Chemnitium Bellarminus adfert, ex ſuperioribus facilem habent explicationem. *Si in omnibus* (inquit) *actionibus*

bus ſimul ſumtis (benedictione ſcilicet, diſtributione & manducatione) *conſiſtit hoc ſacramentum, tunc non erit perfectum & integrum ſacramentum, niſi peracta manducatione, atque ita falſum erit, quod dicit Chemnitius, ante manducationem eſſe corpus Domini in menſa. Si in ſingulis ſeorſim, ergo quinque erunt ſacramenta euchariſtiae eaque diverſiſſima. Praeterea vel ita eſt in ſingulis, ut ſit formaliter quaelibet illarum actionum, aut ut tantum coëxiſtat ſingulis. Sed prius dici nequit, quia nec actio accipiendi, quae eſt prima, nec actio manducandi, quae eſt ultima, nec actiones intermediae poſſunt eſſe formaliter hoc ſacramentum.* Item: *Si ſacramentum euchariſtiae permanet tempore illo, quod eſt inter has actiones, interjecto, manet etiam actione ceſſante, & eſt res permanens.* His & ſimilibus argutiis ſimplicitas chriſtiana opponit inſtitutionem Chriſti, quæ requirit benedictionem, diſtributionem & manducationem, ac certo ſtatuit, hos actus ſacramentales ſimul ſumtos & conjunctos conſtituere legitimam ſacræ cœnæ adminiſtrationem, in qua Chriſtus vere præſens ſuo corpore & ſanguine nos cibet ac potet, de momento, in quo incipiat vel deſinat corpus Chriſti eſſe præſens, non eſt ſoliicita, ſed ut modus præſentiæ eſt inperveſtigabilis, ita quoque quæſtiones illas de momento præſentiæ ſtatuit eſſe inexplicabiles. Chriſtus ut in cœna præſens eſt *illocaliter*, ita quoque *intemporaliter*, (ut ſic loquar) hoc eſt, ſine menſura temporis in hoc myſterio operatur. Qui ab hac ſimplicitate chriſtiana diſcedit, curioſitati rationis humanæ nunquam ſatisfieri poſſe intelliget.

Num euchariſtia in eo differat a baptiſmo, quod ſit res permanens?

§. CXCVI. Cap. 3. probare conatur Bellarminus, *eſſe diſſimilitudinem inter ſacramentum euchariſtiae & baptiſmi, illud eſſe rem permanentem, hoc vero actionem.* I.) *Quia nemo unquam vocavit euchariſtiam vel corpus Domini fractionem vel conſecrationem, vel diſtributionem, vel manducationem, vel aliam actionem, ſed rem permanentem, id eſt, panem ſanctificatum.* Juſtinus in apol. II. *Cibus a nobis vocatur euchariſtia.* Irenæus libr. IV. cap. 34. *Panis poſt benedictionem eſt euchariſtia conſtans duabus rebus, terrena & cæleſti.* Tertullianus de reſur. carn. *Caro corpore & ſanguine Chriſti veſcitur.* Reſp. veriſſima ac certiſſima eſt illa collatio baptiſmi & euchariſtiæ, quæ oſtendit utrumque ſacramentum in actione conſiſtere (*). Quemadmodum enim ex eo, quod inſtitutio baptiſmi utitur verbo actionem ſignificante *baptizate*, immote colligitur, baptiſmi formam conſiſtere in actione a Chriſto inſtituta & præſcripta, ac proinde extra illum uſum & actionem non eſſe ſacramentum baptiſmi, etiamſi verba inſtitutionis millies ſuper aquam quavis intentione pronuncientur; ita quoque pari ratione ex eo, quod inſtitutio euchariſtiæ utitur verbis actionem ſignificantibus, *accipite, manducate, bibite*, immote colligitur, euchariſtiæ formam conſiſtere in actione a Chriſto inſtituta & præſcripta, ac proinde extra illum uſum & actionem non eſſe ſacramentum euchariſtiæ, ſi vel maxime verba conſecratoria, ut vocant, ſuper panem pronuncientur. Si in inſtitutione euchariſtiæ (quæ ſunt

(*) Argumentamur: 1.) Quodcunque propter uſum inſtitutum eſt, illud in actione conſiſtit. Nam uſus eſt operatio ſeu actio circa rem utendam. At cœna Domini eſt propter uſum inſtituta. Ergo. *Adſumtum* probatur, quia actus ſacramentales, qui ſunt benedictio, diſtributio, manducatio, bibitio, oſtendunt objectum, circa quod verſantur, id eſt, corpus & ſanguinem Chriſti in actione conſiſtere, ab his enim actibus copulate ſumtis, ut a forma, cœna Domini formaliter actio dicitur. Sicut igitur ſublata forma formatum non eſt: ita ceſſantibus actibus ſacramentalibus objectum, qua tale, deſinit eſſe objectum. 2.) Si partes formales cœnæ dominicæ in actione ſunt. Ergo & ipſum ſacramentum logicorum in regula: quod eſt partis, qua pars, id etiam totius ſecundum illam partem. At partes formales cœnæ dominicæ ſunt in actione, fatente Bellarmino libr. IV. de euchariſt. cap. XVI. 3. Jo. Holthuſius, ſcriptor pontificius, libr. de modo examinandi candidat. f. 83. cœnam ita definit, ut genus ſtatuat *conſecrationem corporis & ſanguinis Chriſti.* GERHARDUS.

verba Chemnitii part. II. exam. cap. de excel. ſacram. cœnæ) tantum hæc verba exſtarent: *Accepit panem*, *gratias egit & dixit: Hoc eſt corpus meum*, tunc aliquid dicerent Pontificii. Sed inſtitutio inquit, *fregit*, *diſtribuit & dedit ſingulis* & juſſit, ut acciperent, ut comederent & biberent. Hæc verba citra omnem controverſiam actionem ſignificant, & quidem expreſſe utitur verbo *faciendi*, inquit enim: *Hoc facite*, quod ſcilicet in prima cœna factum eſt. Si igitur juxta inſtitutionem judicandum eſt, erit ſacramentum euchariſtiæ certa quædam actio, & conſiſtet in uſu non minus, quam baptiſmus. Imo conſideret & hoc lector, in inſtitutione baptiſmi unicum tantum eſt verbum ſignificans actionem *Baptizate*, & tamen fortiter demonſtrat & convincit, baptiſmum extra uſum divinitus inſtitutum non eſſe ſacramentum. In euchariſtiæ vero inſtitutione non unum aliquod verbum tale eſt, ſed aliquot ordine ponuntur, quæ manifeſtiſſime actionem ſignificant: *Accepit*, *gratias egit*, *fregit*, *dedit diſcipulis*, *dixit: Accipite*, *comedite*, *bibite*, *Hoc facite &c.* Breviter: quæcunque argumenta probant, baptiſmum conſiſtere in actione, nec locum habere ſacramentum baptiſmi extra uſum illum divinitus inſtitutum, ea omnia & ſingula probant, euchariſtiam etiam in actione conſiſtere, nec locum habere ſacramentum euchariſtiæ extra uſum divinitus inſtitutum. Quod veterum adpellationes attinet, quibus panem ſanctificatum vocant corpus Domini, illæ noſtræ ſententiæ minime omnium adverſantur, loquuntur enim de pane euchariſtico in uſu ſacramentali, ut ipſe verborum ſonus & circumſtantiæ locorum manifeſte oſtendunt, ex eo vero non debet inferri, quod panem ſanctificatum quacunque ratione tractatum, etiam extra uſum a Chriſto inſtitutum, velint eſſe corpus Domini. Act. II. 42. euchariſtia vocatur *fractio panis*, juxta ſententiam Bellarmini libr. IV. de euchariſt. cap. 24. §. *Tertia ratio*: id quomodo convenit cum eo, quod Bellarminus h. l. ſcribit: *Si agamus de modo loquendi*, *nemo unquam vocavit euchariſtiam vel corpus Domini fractionem.* 1 Cor. X. 16. *Panis*, *quem frangimus*, (hoc eſt, panis fractus ac diſtributus, ſive quod idem eſt, panis fractio ac diſtributio) eſt **κοινωνία** corporis Chriſti, id quomodo convenit cum eo, quod Bellarminus hic negat, ***euchariſtiam vel corpus Domini vocari fractionem vel diſtributionem.*** Quanto rectius Caſſander in conſult. cap. de cœna Domini p. 70. ***Quamvis ſacramentum euchariſtiae, ratione praeſentiae corporis & ſanguinis Chriſti, ex ipſa conſecratione verum ſacramentum corporis & ſanguinis Chriſti efficiatur, tamen ſi virtutem & efficaciam ſpectes, qua Chriſto unimur & incorporamur, hoc ſacramentum ut reliqua ſacramenta in ipſo uſu & actione, quae eſt ſumtio ſeu manducatio & potio, perficitur, quae externa ſumtio ſacramentum eſt internae & ſpiritualis manducationis & potionis corporis & ſanguinis Chriſti, qua fit, ut Chriſto uniamur & incorporemur. Hoc idem a theologis quibusdam ſcholaſticis adſeritur***, (in margine citatur Henric. de Gorghem de effectu miſſæ prop. V.) ***atque hac ratione a veteribus quoque hoc ſacramentum nominibus actionem ſignificantibus adpellatur, ut ſunt ſynaxis, communicatio, perceptio corporis & ſanguinis Chriſti.*** II.) ***Nulla eſt actio***, (inquit Bellarminus) ***cui conveniat tota ratio ſacramenti. Praecipua actio juxta adverſarios eſt manducatio. At haec nullo modo eſt ſacramentum. Nam iſta eſt actio ſolius ſuſcipientis, non Dei, aut miniſtri, nec enim Deus aut miniſter manducat, ſed ſuſcipiens manducat. At ſacramenta non ſunt actiones ſuſcipientis, alioquin eſſent opera noſtra, unde in baptiſmo ſacramentum eſt ablutio, ut a Deo per miniſtrum datur.*** Reſp. præſtigias haſce collatio euchariſtiæ & baptiſmi facile evertit. Quemadmodum ſacramentum baptiſmi conſiſtit in actione, videlicet in effuſione aquæ, facta in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti, quæ non ſolum eſt actio baptizantis, ſed etiam receptio baptizati, ita quoque ſacramentum euchariſtiæ conſiſtit in actione a Chriſto præſcripta, videlicet in externorum ſymbolorum conſecratione, diſtributione & ſumtione, qui actus non ſolum ſunt miniſtri ratione conſecrationis & diſtributionis, ſed etiam communicantium ratione ſumtionis, hoc eſt, manducationis & bibitionis.

Quem-

Quemadmodum vero ex eo, quod baptiſmus in actione conſiſtit, nequaquam inferri poteſt, quod hoc ſacramentum mutuetur virtutem ſuam ab uſu eorum, qui baptizantur, ita quoque ex eo, quod ſacramentum euchariſtiæ in actione a Chriſto præſcripta conſiſtere dicimus, nequaquam inferri poteſt, noſtrum uſum efficere ſacramentum euchariſtiæ. Diximus ſuperius, nec unam nec plures actiones noſtras efficere, ut corpus Chriſti ſit in ſacra cœna præſens, ſed in ſolidum illud efficaciæ & voluntati Chriſti eſt acceptum ferendum. Chriſtus autem in inſtitutione voluntatem ſuam hoc modo patefecit, quod debeamus hoc facere, quod ipſe fecit, ſcilicet benedicere, diſtribuere, manducare & bibere. Si una harum actionum omittitur, non ſervatur inſtitutio Chriſti, ubi vero non ſervatur Chriſti inſtitutio, ibi etiam non eſt ſacramentum. Quamvis ergo Bellarminus polypi inſtar ſe formas vertat in omnes, nunquam tamen vim argumenti ex ſimilitudine baptiſmi & euchariſtiæ effugere poterit. *In euchariſtia* (inquit) *nulla eſt actio, cui tota ratio ſacramenti conveniat*, atqui dicimus non unam, ſed plures, videlicet tres diſtinctas actiones ad legitimam euchariſtiæ adminiſtrationem requiri, conſecrationem ſcilicet, diſtributionem & ſumtionem, ſive manducationem ac bibitionem, proinde ratio ſacramenti non conſiſtit in una tantum actione, ſed in omnibus actionibus, a Chriſto inſtitutis & præſcriptis. Conſecratio ſine diſtributione & ſumtione non eſt euchariſtia, ſed tres illi actus ſacramentales, conſecratio, diſtributio, & ſumtio eadem ratione ad eſſentiam & integritatem euchariſtiæ concurrunt. *Manducatio* (inquit Bellarminus) *nullo modo poteſt eſſe ſacramentum, nam iſta eſt actio ſolius ſuſcipientis, non Dei aut miniſtri. At ſacramenta non ſunt actiones ſuſcipientis, alioquin eſſent opera noſtra.* Reſp. manducatio euchariſtiæ eſt quidem actio manducantis, interim quia objectum hujus manducationis eſt panis conſecratus, cujus diſtributionem ex natura relatorum præſupponit, ideo eſt talis actio, quæ una cum reliquis ad eſſentiam & integritatem hujus ſacramenti concurrit; neque enim eſt opus quoddam noſtrum proprie & adcurate loquendo, ſed receptio illius doni, cujus communicationem Chriſtus in ſacra cœna hoc modo inſtituit & promiſit, id eſt, corporis Chriſti. Tales actiones in reliquis etiam ſacramentis concurrunt, videlicet amputatio præputii in circumciſione, manducatio in agno paſchali, ablutio in baptiſmo, quæ ſunt actiones reſpectu miniſtri agentis, receptiones autem reſpectu eorum, qui ſacramentis utuntur. Invertimus igitur argumentum. Quemadmodum ad eſſentiam baptiſmi requiritur, ut adſit, qui baptiſmum ſuſcipiat: ita quoque ad eſſentiam euchariſtiæ requiritur, ut ſit, qui manducet ac bibat, id eſt, panem & vinum conſecratum ore recipiat; interim ut baptiſmi ſuſceptio non proinde fit cauſa hujus ſacramenti, ita quoque cibi ac potus euchariſtici per manducationem ac bibitionem receptio non fit ejusdem cauſa, ſed utrobique ſatisfit inſtitutioni Chriſti. III.) *Verba ſacramentalia, ſine quibus ſacramentum non fit, non dicuntur a manducante, neque ad manducantem, ſed a miniſtro ſuper panem, illa enim verba:* Hoc eſt corpus meum, *ad panem, non ad manducantem pertinent.* Reſp. Chriſtus in prima cœnæ inſtitutione & adminiſtratione, quæ eſt reliquarum norma ac forma, non ad panem ſed ad diſcipulos dixit: *Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum.* Repetitio inſtitutionis dominicæ in noſtra cœna ſeparat quidem externa elementa ab uſu vulgari & communi, interim tamen non propter panem, ſed propter communicantes inſtituitur, neque propter panem, ſed propter communicantes Chriſtus ſuo corpore in ſacra cœna adeſt. Invertimus igitur argumentum. Verba ſacramentalia in baptiſmo non dicuntur a ſuſcipiente baptiſmum, ſed a baptizante, interim baptiſmi ſuſceptio neceſſario requiritur, ut ſit ſacramentum: ita quoque verba ſacramentalia in cœna non dicuntur a manducante, ſed a diſtribuente, interim manducatio & bibitio neceſſario requiritur, ut ſit euchariſtia. Breviter: nec conſecratio nec diſtributio, nec manducatio, quatenus ſunt actiones noſtræ, efficiunt euchariſtiam, ſed Chriſti inſtitutio, Chriſti voluntas, Chriſti efficacia.

Interim quia Chriſtus in verbis inſtitutionis ordinavit, ut faciamus, quod ipſe fecit, ideo non ſolum conſecratio, ſed etiam diſtributio & ſumtio ad legitimam euchariſtiæ adminiſtrationem requiruntur. IV.) *Pani conſecrato tota definitio ſacramenti convenit, eſt enim ſignum ſenſibile & cauſa internae nutritionis ſpiritualis, fit a Deo per miniſtrum ritu & ceremonia a Deo inſtituta, denique elementum & verbum concurrunt ad hoc ſacramentum, ut ad omnia alia.* Reſp. hæc omnia tum demum locum habent, quando obſervatur Chriſti inſtitutio; panis conſecratus eſt ſignum & cauſa ſpiritualis nutritionis, nimirum ſi manducetur, non autem nude adſpiciatur: ad ceremoniam a Chriſto inſtitutam pertinet non ſolum benedictio, ſed etiam diſtributio, manducatio & bibitio. Verbum, quod ad elementum accedens efficit ſacramentum, non eſt aliud quam hoc: *Accipite, manducate, hoc eſt corpus meum: Bibite, hoc eſt ſanguis meus.* Ut ergo ex eo, quod verbum baptiſmi requirit actionem, neceſſario infertur, quod baptiſmus in actione conſiſtat: ita quoque idem dicendum de verbo euchariſtiæ.

Ritus primitivæ eccleſiæ pro ſtabilienda repoſitione.

§. CXCVII. Cap. 4. adfert Bellarminus pro ſtabilienda hujus ſacramenti repoſitione varios primitivæ eccleſiæ ritus, de quibus ſigillatim agere non eſt operæ pretium, ſed in genere monemus. I.) In ipſo jure canonico diſt. 8. multos recenſeri canones ex veteribus, qui adſerunt, *conſuetudinem ſine veritate eſſe vetuſtatem erroris. Dominum in evangelio non dixiſſe: ego ſum conſuetudo, ſed* ego ſum veritas: *conſuetudinem quantumvis vetuſtam, quantumvis vulgatam veritati omnino poſtponendam: non hominis conſuetudinem, ſed Dei veritatem ſequendam: non attendendum, quid aliquis ante nos faciendum putaverit, ſed quid prius, qui ante omnes eſt, Chriſtus fecerit &c.* Jam vero ex verbis inſtitutionis manifeſtum eſt, Chriſtum panem conſecratum nec repoſuiſſe, nec reponendum apoſtolis dediſſe, ſed ad manducandum iisdem exhibuiſſe, addito generali mandato: *Hoc facite.* Adverſarii igitur non debent nec poſſunt nobis hoc nomine ſuccenſere, quod Chriſti inſtitutionem conſuetudini, licet antiquæ, præferimus. Nunquam enim nobis probari poterit, quod Bellarminus adſerit libr. III. de ſacram. in genere cap. 26. §. ex quo intelligimus: *clariorem eſſe conſuetudinem quam ipſum verbum, & ex conſuetudine verbum Dei interpretandum, non ob verbum Dei obſcurum & ambiguum conſuetudinem abolendam.* II.) Praxis eccleſiæ apoſtolicæ omnino præferenda eſt conſuetudini ſequentium temporum, ut alibi confirmatum dedimus. Jam vero in eccleſia apoſtolica non fuit uſitata repoſitio vel adſervatio hujus ſacramenti, ſed ut ex hiſtoria evangelica, actis apoſtolicis & epiſtola ad Corinthios colligitur, apoſtoli & apoſtolorum diſcipuli eo modo adminiſtrarunt ſacram cœnam, ut panem conſecratum diſtribuerent & manducarent. III.) Nec tamen omnes veteres eccleſias, in quibus repoſitio & adſervatio in uſu fuit, ſimpliciter damnamus, ſed repetimus regulam Cypriani libr. II. epiſt. 3. *Si quis de anteceſſoribus vel ignoranter, vel ſimpliciter non hoc obſervavit, quod nos Dominus facere exemplo & magiſterio ſuo docuit, poteſt ſimplicitati ejus de indulgentia Domini venia concedi, nobis verò non poterit ignoſci, qui nunc a Domino admoniti & inſtructi ſumus, ut ubique lex evangelica & traditio dominica ſervetur, & ab eo, quod Chriſtus & docuit & fecit, non recedatur. Ignoſci poteſt ſimpliciter erranti, poſt inſpirationem vero & revelationem veritatis factam, qui in eo, quo erraverat, perſeverat prudens & ſciens, jam non in venia ignorantiæ peccat, praeſumtione enim atque obſtinatione quadam nititur, cum ratione ſuperetur.* Bellarminus regerit, *Cyprianum loqui de paucis quibusdam ſacerdotibus, qui ex ſimplicitate contrarium morem ſervabant in ſacrificio celebrando ab eo, qui in tota ſervatur eccleſia: conſuetudinem vero adſervandae euchariſtiae non a paucis, nec pauco tempore, ſed a patribus omnium ætatum & ab omni eccleſia ſervatam.* Reſp. verba Cypriani ſunt generalia, de omni enim conſuetudine, quantumvis vetuſta, quantumvis vulgata, ex inſtitutione & traditione dominica judican-

dicandum eſſe adſerit, ut cap. *conſuetudo*, & cap. *Si ſolus*, diſt. 8. ex Cypriano manifeſte probant. Recognoſcat Bellarminus ſua verba lib. I. de ſacram. in gen. cap. 26. §. ex quo: *Vetus eccleſia ex conſuetudine ducentorum vel trecentorum annorum explicabat omnia teſtimonia, quae Cyprianus cum ſuis adferebat.* Et paulo ante: *Vincentius Lirinenſis dicit, tantum valuiſſe apud eccleſiam catholicam argumentum ductum a traditione & conſuetudine eccleſiae, ut hoc uno ſuperata fuerit cauſa Cypriani, qui ſumma eloquentia & frequentiſſimo ſanctorum epiſcoporum concilio & multis divinae ſcripturae teſtimoniis contra veritatem pugnabat.* Ex quo intelligitur, Cyprianum contra conſuetudinem non paucorum, ſed multorum regulam illam protuliſſe. Becanus in diſp. de judice controv. *Cyprianus in epiſt. ad Jubajanum perſuaſus ſe ex ſcripturis demonſtraſſe, quod haereticorum baptiſma non ſit validum, hac occaſione incipiebat traditionem contemnere, qua firmius oppugnabatur, quam a ſcriptura.* Quod autem conſuetudo adſervandi euchariſtiam non fuerit univerſalis, ex ſuperioribus intelligi poteſt. IV.) Exempla adſervationis euchariſtiæ ex veteribus adducta ſunt diſſimilia, quædam enim propius ad inſtitutionem accedunt, quædam vero ſunt remotiora. Juſtinus apolog. II. commemorat, *per diaconos euchariſtiam ad abſentes deferri ſolitam.* Factum id eſt immediate poſt conſecrationem & reliquorum communicationem in cœtu eccleſiaſtico antegreſſam. Eodem modo accipiendum eſt illud Irenæi in epiſt. ad Victorem papam apud Euſebium libr. V. hiſt. cap. 24. *quod euchariſtia epiſcopis peregrinis Romam venientibus in teſtimonium unitatis & concordiae fuerit miſſa.* Quotidiana tunc in eccleſiis celebrabatur communio, ut ex antiquitate notum eſt; peracta igitur in cœtu publico communione, per diaconos ad ægrotos vel peregrinos fuit delata, nequaquam vero per aliquot dies reſervata, vel ad pompam & ſpectaculum circumgeſtata. Fruſtra igitur propugnat Bellarminus hiſce exemplis adſervationem, oſtentationem & circumgeſtationem in eccleſiis pontificiis uſitatam. Nam in cœtu eccleſiaſtico, in quo euchariſtia celebratur, ad ægrotos, peregrinos atque alios, qui aliqua de cauſa impediti fuerunt, ne intereſſent celebrationi myſteriorum, panem & vinum, in quo gratiæ actæ ſunt, transmittere, longiſſime diſtat a repoſitione ſolius panis per dies aliquot, non manducationis, ſed theatricæ circumgeſtationis cauſa. *At* (inquit Bellarminus) *ſi non eſt ſacramentum, niſi dum fit, quod Chriſtus fecit aut fieri juſſit, quomodo erit ſacramentum in illa delatione ad abſentes?* Item: *Certum eſt, illos, qui deferebant, non conſueviſſe in domibus eorum ritum cœnae celebrare, & eo modo euchariſtiam conſecrare, erant enim diaconi. Ergo fatendum, quod non ſit opus repetere conſecrationem euchariſtiae in domibus eorum, ad quos defertur.* Reſp. delatio illa ad ægrotos & abſentes non ſeparavit tanto temporis intervallo conſecrationem & diſtributionem, ſicut in eccleſiis pontificiis fieri hodie conſuevit, in quibus vel nunquam, vel non niſi poſt aliquot dies diſtributio ſuccedit, propius igitur ad inſtitutionem dominicam delatio illa veterum accedit, interim tamen magis conſentaneum inſtitutioni & exemplo Chriſti pronunciamus, verba cœnæ recitare & illis benedicere euchariſtiam in loco communionis & tempore communionis in præſentia communicandorum, quam alio & loco & tempore illis abſentibus, ut poſtea oſtendemus. V.) Quædam exempla adſervationis ab inſtitutione dominica ſunt remotiora, cum non immediate conjunctam habeant manducationem ab ipſo Chriſto in inſtitutione præſcriptam & requiſitam. Cyprianus ſerm. de lapſis commemorat, *mulierculas quaſdam euchariſtiam in arculis & ſtrophiolis domi adſervare ſolitas.* De hac privata reſervatione euchariſtiæ (in qua vel utrumque corporis & ſanguinis antitypum ex cœtu eccleſiæ domum ſecum deferebant, vel ex calice Domini in eccleſia bibebant, panem vero dominicum ſecum portabant domum, ibique & ante cibum, vel in periculis, vel inchoaturi aliquid, eum manducabant) loquuntur etiam Tertullianus libr. II. ad uxorem, Baſilius in epiſt. ad Cæſariam, Nazianzenus orat. in Gorgon. Ambroſius de obitu fratris Satyri, cap. 7. Hieronymus in apol. pro libris adv. Jovinianum. Sed

poſtea mutata, abrogata & prohibita fuit conſuetudo illa privatæ reſervationis, quantumvis antiqua & late patens in concilio Toletano I. can. XIV. & Cæſareo Auguſtano can. III. Decretum prius Toletanum ſic habet: *Si quis acceptam a ſacerdote euchariſtiam non ſumſerit, veluti ſacrilegus propellatur.* Decretum Cæſar. Auguſtanum tale eſt: *Euchariſtiae gratiam ſi quis probatur non conſumſiſſe in eccleſia, anathema ſit in perpetuum.* Sic ergo patres illius concilii ipſo facto oſtenderunt, conſuetudinem eccleſiæ non ſuffultam dominica inſtitutione abrogari jure poſſe. Bellarminus regerit, *non adſervationem in eccleſia, ſed privatam tantummodo abrogatam eſſe, ne videlicet aliqui abutantur tanto ſacramento ad veneficia & alia hujuſmodi ſcelera.* Reſp. eadem eſt ratio privatæ & eccleſiaſticæ adſervationis, neutra gaudet Chriſti inſtituto vel mandato; contra vero utraque parit abuſus & ſuperſtitiones, utraque conjuncta eſt cum periculo abuſus ad veneficia & alia hujuſmodi ſcelera, niſi forte ſtatuamus, inter ſacerdotes & templi cuſtodes nullos eſſe magos, nec perfringi poſſe cibarium, in quo panis conſecratus adſervatur. Referunt hiſtorici, omnes pontifices a Sylveſtro II. uſque ad Gregorium VII. incluſive fuiſſe magos, & de hoc Gregorio VII. ſcribit Benno cardinalis, *quod ex pane conſecrato reſponſa quaeſierit contra imperatorem, quae cum aliquando non redderentur, in ignem eum conjecerit.* Si pontifices ſanctiſſimi adſervata euchariſtia ad magiam abuſi ſunt, quid non audebunt minorum gentium dii? At (inquit Bellarminus) *ſi extra uſum cœnae non eſſet ſacramentum nec corpus Domini, poſſet permitti cuicunque panis ille ſanctificatus, neque enim periculum eſſet ullius ſacrilegii, ſi extra uſum cœnae nihil eſſet niſi merus panis. Concilia igitur, quae tam ſevere propter pericula ſacrilegiorum prohibent ſacramenti adſervationem, manifeſte indicant, etiam extra uſum cœnae veriſſimum permanere tum corpus Domini, tum etiam ſacramentum.* Reſp. aquam baptiſmi extra uſum a Chriſto inſtitutum non eſſe ſacramentum, ipſe Bellarminus concedit, atqui num homines ſacrilegi non abutuntur ſacri baptiſmatis aqua ad gravia ſcelera? praxis oſtendit contrarium. Ergo ut abuſus aquæ baptiſticæ & prohibitio aquæ ad tales abuſus adſervandæ nequaquam probat, aquam baptiſmi eſſe ſacramentum extra uſum a Chriſto inſtitutum, ita quoque de euchariſtia idem omnino dicendum. VI.) Quædam exempla plane ſunt contraria divinæ inſtitutioni, ideoque nec probari, nec excuſari poſſunt aut debent. Ambroſius in orat. de obitu Satyr. teſtatur, *ſatyrum ſacramento ad collum adpenſo uſum eſſe ad naufragium evitandum.* In libro Amphilochii de Baſilio refertur, *quod ea hora, qua e vivis exceſſerit, illam partem hoſtiae acceperit, quam ſecum tumulare decreverat.* Alia quædam legenda de Baſilio fingunt, quod *panem conſecratum in tres partes diviſerit, quarum unam communicarit, alteram in columba aurea, quam ſuper altare pependit, repoſuerit, tertiam ſecum conſepeliendam reſervarit.* Auguſtinus lib. XXII. de civ. Dei cap. 8. ſcribit, *a quibuſdam presbyteris oblatum fuiſſe Deo ſacrificium dominici corporis ad curandam domum quandam a daemonum vexatione.* Gregorius lib. II. dialogorum cap. 24. de Benedicto refert, quod, *cum defunctus quidam monachus ſepeliri nequiret, miſerit aliquos, qui euchariſtiam ſuper pectus mortui ponerent.* In majoribus Baſilicis ſacramentum quotidie cum lampadibus accenſis incluſum proponitur adorandum, & effertur ad incendia reſtinguenda & ad ſimiles caſus averruncandos. Plures hujusmodi abuſus enumeravimus ſuperius §. 60. membr. 2. Atqui illos omnes defendere cogitur Bellarminus, & ipſo facto etiam defendit in cap. 5. §. *ad quartam:* cum ſemel diſceſſerit a regula illa veriſſima & certiſſima, quippe ex ipſis inſtitutionis verbis deducta: *Nihil habet rationem ſacramenti extra uſum a Chriſto inſtitutum.* Concedere ergo cogitur, panem conſecratum eſſe verum Chriſti corpus, quocunque modo tractetur, & quocunque fine uſurpetur. *Falſum eſt*, (ſcribit) *apud veteres non fuiſſe alium ſacramenti uſum, quam ad manducandum. Nam Gorgonia ſoror Nazianzeni ipſo Nazianzeno teſte in orat. de obitu Gorgon. ſacramento euchariſtiae uſa eſt ad impetrandam a Deo ſanitatem, Chriſti corpus* in

in ſacramento adorando, invocando, oculis adplicando; Satyrus Ambroſii frater eodem ad collum adpenſo uſus eſt ad naufragium evitandum. Cyrillus Hieroſolym. catech. V. myſtag. monet communicantes, ut poſt communionem digito tangant labia ſanctificata contactu corporis & ſanguinis Domini, & deinde eodem digito ſanctificent per contactum oculos, frontem & alia membra &c. At ſi illi uſus euchariſtiæ defenduntur, defendendi etiam reliqui omnes, longiſſime etiam ab inſtitutione dominica recedentes, cum omnium ſit par ratio. Brentius in apol. confeſſ. Würtenb. cap. de ſatisfactione pag. 559. refert quandam fabulam, quam de majoribus audierat: „Quædam mulier, (*inquit*) „ molitoris uxor, cum magna rerum penuria „ laboraret, cogitavit, quibus rationibus ege- „ ſtatem ſuam ſuſtentare poſſet. Vidit enim, „ vicini molitoris uxorem non ſolum lautam „ ſupellectilem habere, & pretioſa veſte ince- „ dere, verum etiam magnam vim pecuniæ „ poſſidere. Doluit igitur ſe, cum in eadem „ eſſet profeſſione ſeu artificio, non etiam in „ eadem eſſe fortuna. Ac diu quidem circum- „ ferens oculos, quo rebus ſuis conſuleret, tan- „ dem viſum fuit optimum eſſe, ut cum ſume- „ ret in die paſchæ panem euchariſtiæ, clam „ ex ore ſubtraheret & lapidi molari ſubjiceret. „ Sic enim futurum ſperabat, ut Chriſtus, qui „ hoc pane contineretur, omnem benedictio- „ nem ſuam in domum præſens effunderet. „ Poſtquam ergo cogitata perfeciſſet, ecce tibi „ rem mirandam. Noctu ad hunc molarem „ lapidem, ſub quo panis euchariſtiæ jacebat, „ auditur ſuaviſſimus concentus. Itaque & fa- „ miliares & vicini tanta vocis ſuavitate excitati „ concurunt undique, nec poſſunt aliud judi- „ care, quam hunc eſſe cœleſtium angelorum „ concentum. Sed cum diu attoniti dubitarent, „ quæ hujus novæ rei cauſa eſſet, vident tandem „ hoſtiam ſub molari paululum prominentem, „ & quo propius ad eam aures admovent, eo „ jucundior & clarior auditur ſonus. Itaque „ judicant non eſſe hoſtiam vulgarem, ſed con- „ ſecratam, & ibi Chriſtum ipſum una cum „ corpore & ſanguine, imo & cum cruce, „ imo & cum univerſa humanitate & divinitate „ præſto adeſſe. Mulier autem horrore pro- „ pter miraculum correpta, ſignificabat trepi- „ datione ipſa ſe, quid de hac hoſtia factum „ ſit, haud ignaram eſſe, quare comprehendi- „ tur a magiſtratu, fatetur rem geſtam, & „ ut rea tanti myſterii profanati traditur igni „ exurenda.„ Atqui ſi licet ſacramento uti ad corporalem ſanitatem impetrandam oculis adplicando, cur non etiam liceret uti ad divitias & benedictionem adquirendam molari ſubjiciendo? *In hac cauſa* (ſcribit Brentius) *nihil videtur miſerae mulierculae defuiſſe praeter Sotum* (vel Bellarminum) *patronum. Quid enim dicat adcuſator, mulierem profanaſſe euchariſtiam? ſed reſpondiſſet patronus, mulierem non ſolum nihil detraxiſſe virtuti euchariſtiae, verum etiam plurimum tribuiſſe, & gratiam Chriſti in euchariſtia illuſtraſſe, dum non ſolum petierit ab eo juvari in corde & ore ſuo, ſed etiam in molari & univerſa domo ſua. An enim non eſt hoc honorare corpus Chriſti, & de majeſtate ejus praeclare ſentire, ut exſpectes ab ipſo gratiam & benedictionem non tantum, cum ore ſumitur & in humanum ventrem tam fœtidum trajicitur, verum etiam cum molari lapidi tam nitido & utili imponitur? Si enim utilitatem molaris expendas, nulla gemma ei anteferenda eſt, & quid etiam utilius corpore Chriſti? quare ſi hae duae res utiliſſimae convenirent, quid non benedictionis ex ipſis ſequeretur? Haec & multa alia potuiſſet patronus commemorare.* VII.) Quemadmodum privata euchariſtiæ reſervatio non ſolum ceſſavit, ſed etiam in conciliis abrogata eſt, cum cauſæ, propter quas cœperat, deſiiſſent: ita quoque, cum cauſæ publicæ ſive eccleſiaſticæ reſervationis itidem deſierint, iisdemque abuſus in circumgeſtatione, oſtentatione &c. ſucceſſerint, utique etiam publica illa reſervatio merito ceſſare & abrogari debet. Cauſa privatæ reſervationis Chemnitio potiſſima videtur hæc fuiſſe, quod tempore perſecutionis non poterant, quoties vellent, ad celebrandam cœnam dominicam convenire. Cum igitur nec ubique nec ſemper copiam communionis habere poſſent, ne tamen incidentes periculo aliquo

penitus privarentur communione, particulas quaſdam in cœtu eccleſiaſtico acceptas reſervarunt, ſed poſtea judicatum fuit, rectiſſimum eſſe præſcriptum inſtitutionis ſervare & ſequi. Cauſas publicæ ſive eccleſiaſticæ adſervationis idem Chemnitius haſce commemorat. Novatiani contendebant, lapſos & præcipue in perſecutione non eſſe recipiendos, & ad communionem eccleſiæ admittendos, etiamſi pœnitentiam agerent. Eccleſia vero pœnitentibus non negabat reconciliationem & communionem, ſed tamen ut in lapſis ſtatueretur exemplum deterrens reliquos a ſimili peccato, utque exploraretur, an vera eſſet pœnitentia, diſciplina ſeveriori uſi ſunt. Non enim ſtatim ad communionem admiſerunt pœnitentes, ſed prius per certum temporis intervallum certa diſciplina probabant ipſorum pœnitentiam. Ne tamen quisquam pœnitentium tempore illo canonico nondum expleto ſine reconciliatione & communione decederet, ſtatutum fuit, ut in periculo mortis privata abſolutione & communione reconciliarentur, & in communionem eccleſiæ reciperentur, utque receptio illa & communio, licet fieret privatim, non coram tota eccleſia, tamen teſtimonium eſſet publicæ receptionis & admiſſionis ad communionem totius veræ eccleſiæ, ideo de illo ipſo pane, qui in cœtu eccleſiæ benedictus erat, ex quo reliqui credentes participarant, particulam dandam eſſe cenſuerunt, ut eo minus dubitarent lapſi, ſe recipi in communionem myſtici corporis, *unus enim panis; unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus.* 1 Cor. X. 7. Cumque, ſicut Cyprianus queritur lib. III. epiſt. 14. ſacerdotes quidam lapſos privatim ſine epiſcopi & eccleſiæ conſenſu abſolverent & communicarent, magis placuit hic mos, ut ad communionem pœnitentium in periculo mortis uſurparentur particulæ illæ, ex quibus antea eccleſia in cœtu communicarat, ut ita infirmus, licet in loco privato a ſolo presbytero, tamen quaſi publice communi teſtimonio a tota eccleſia ad communionem recipi judicaretur. Item cum hæreſes & ſchiſmata varie turbarent eccleſiam, ita ut peculiares ſuos cœtus cogerent, ubi communionem ſuam celebrabant hæretici, ut oſtendit hiſt. tripart. libr. III. c. 11. ne igitur infirmi hæretica communione macularentur, utque morituri ſe jungerent ... ab omnibus hæreticis, & teſtarentur ſe eſſe & perſeverare velle in communione veræ eccleſiæ, placuit ex illo ipſo pane & vino, cujus partem eccleſia in publico cœtu ſumſerat, communionem præbere ægrotantibus, utque illis diebus & horis, quando publice in eccleſia non celebraretur miniſterium euchariſtiæ, ſuccurri poſſet illis, qui in periculo mortis verſarentur, aliquid reſervari placuit ab uno die publicæ celebrationis euchariſtiæ uſque ad proxime ſequentem, quæ reſervatio fuit ſimpliciter ſine ſuperſtitione & ſine peculiari cultu extra uſum. Hæc Chemnitius, quæ ne verbo quidem Bellarminus attingit. VIII.) Concilium Trident. ſeſſ. XIII. cap. 6. conſuetudinem adſervandi euchariſtiam in ſacrario Nicæni Concilii auctoritate potiſſimum defendit. Id Bellarminus ſic explicat: can. 14. (alias 18. alias 20) *Jubet ſynodus, ut in abſentia presbyterorum diaconi euchariſtiam porrigant, jam vero ſine presbyteris non poteſt celebrari cœna, nec diaconis data fuit auctoritas offerendi, ergo euchariſtia reſervata fuit in eccleſia, ut quovis tempore diſtribui poſſet.* Item can. 13. *Jubetur, ut ſecundum antiquam regulam in mortis articulo nemini denegaretur ſacra communio, jam vero aegroti non potuerunt ad eccleſiam venire, nec potuit tota actio celebrari in cubiculis aegrotantium, praeſertim ſecundum opinionem adverſariorum, qui damnant miſſas privatas, ergo neceſſe fuit, ut euchariſtia ſervaretur conſecrata pro aegrotis.* Reſp. concilium Nicænum celebratum fuit anno Chriſti 325. ſeculum igitur Nicænæ ſynodi non eſt vetuſtiſſimum tempus eccleſiæ. Præterea qui & quot ſint illi canones, quos patres illius concilii præter expoſitionem fidei ediderunt, valde ambiguæ ſunt opiniones (*). Gratianus diſtinct. 16. numerat 70. ca-

(*) Conferenda, quæ de canonibus concilii Nicæni adnotarunt THOM. ITTIGIUS in *hiſt. concilii Nic.* §. *LXI. p.* 63. & *p.* 107. *ſeqq.* JO. ALB. FABRICIUS *libr. VI. biblioth. græc. cap.*

canones, ex quibus tantum 30. poſtea in Romana eccleſia relicti ſunt. Theodoretus libr. I. hiſtor. eccleſ. cap. 8. viginti canones agnoſcit de eccleſiaſtica diſciplina, non plures (*). Et Bellarminus ipſe fatetur hoc loco, illam partem canonis non haberi in omnibus editionibus. De illo vero canone, ex quo reſervationem probare conantur, res non tantum dubia, ſed etiam ſuſpecta eſt. Poſterior enim ſententia adludens ad reſervationem, ut ſcilicet ipſi diaconi in abſentia presbyterorum proferant & edant, in canone illo nec græce legitur, nec in decretis diſt. 93. cap. *pervenit*, nec in priori editione conciliorum. Sed ſecunda editio, ſicut ex canone 14. facit 18. ita etiam adludit ad ſententiam illam. Apud Rufinum libr. I. cap. 6. legitur in illo canone talis quædam additio, ſed non eo modo, ſicut in tomis conciliorum. Nihil enim habet de proferendo, quaſi reſervatum fuerit, ſed ſimpliciter dicit: *Diaconi praeſentibus presbyteris euchariſtiam non dividant, ſed illis agentibus ſolum miniſtrent. Si vero presbyter nullus ſit in praeſenti, tunc demum etiam ipſis licere dividere.* Cum ergo de ſententia illa canonis adludente ad reſervationem res ſic ſe habeat, & in ſexta Carthaginenſi ſynodo (**) convicti fuerint Romani de falſatis canonibus Nicænis, cumque adſumentum illud non de circumgeſtatione & oſtentatione, ſed de diſtributione loquatur, manifeſtum eſt, qualis ſit hæc probatio. Monuerat iſthæc totidem verbis Chemnitius, ſed Bellarminus ſicco pede ea præterit, tantum dicit, *hunc canonem exſtare apud Rufinum, qui teſte Cyrillo in epiſt. ad conc. Carth. veros & authenticos canones habeat.* Canon 13. nullius plane reſervationis mentionem facit. *Nemini pœnitentium in mortis articulo ſacram communionem denegandam eſſe ſtatuitur*, ex eo vero ſacramenti adſervatio minime probatur. Cum enim in primitiva eccleſia plerumque quotidiana celebrata fuerit communio, ut ex hiſtoria antiquitatis notum eſt, ideo propter pœnitentium communionem privatam nulla opus divina ſacramenti adſervatione. *Negari non poteſt*, (ſcribit Bellarminus libr. II. de miſſa c. 9.) *quin olim ſingulis diebus in multis locis miſſae celebrarentur*, id quod ex Auguſtino epiſt. XXIII Hieronymo in cap. I. ad Titum, Chryſoſtomo homil. III. ad Epheſ. II. ibidem probat. Inſigniter autem fallitur Bellarminus, quod ſcribit, nos privatam ægrotorum communionem improbare, praxis enim eccleſiarum noſtrarum contrarium demonſtrat.

§. CXCVIII. Cæterum cum pro defendenda adſervatione ſacramenti potiſſimum urgeantur exempla veteris eccleſiæ, in qua pro ægrotis adſervata fuit euchariſtia, ideo monemus hoc loco: I.) Pontificios non illam ſolummodo repoſitionem, quæ fit propter communionem ægrotorum, ſed omnem omnino repoſitionem, quæ fit propter circumgeſtationem, oſtentationem, venerationem &c. quanquam nulla ſequitur manducatio, contra nos propugnare, a qua reſervatio pro communione ægrotorum in veteri eccleſia uſitata toto cœlo diſtat. Sic enim ſcribit Bellarminus libr. IV. de euchariſtia cap. 2. in fine: *Si quis faciat ſedem, cujus ſeden-*

Quid ſtatuendum de adſervatione euchariſtiæ propter communionem ægrotorum.

cap. IV. p. 364. ſeqq. & C. W. F. WALCHIUS in *dem Entwurf einer vollſtändigen Hiſtorie der Kirchenverſammlungen, p. 156.*

(*) Non plures, quam viginti canones in concilio Nicæno conditos eſſe, præter THEODORETUM, ad quem ſupra provocat GERHARDUS, teſtantur quoque GELASIUS, *libr. II. cap. XXXI.* HINCMARUS REMENSIS in *epiſtola ad Hincmarum Laudunenſem, tom. II. oper. p. 462. ſeqq.* BERTHOLDUS ſive BERNALDUS, ſcriptor ſeculi undecimi, *epiſtola ad Gebehardum p. 261.* in ſcriptoribus a TEGNAGELIO editis, atque alii. Equidem RUFINUS *libr. I cap. VI.* viginti duo recenſet; verum hæc diverſitas ex eo tantum orta, quod & ſextum & octavum canonem in duos diviſerit.

(**) De ſynodo Carthaginenſi ſexta *A. CCCCXIX.* celebrata, legi merentur EDMUNDUS RICHERIUS, in *hiſtor. concil. general. tom. I. cap. VI. p. 103. ſeqq.* & TILLEMONTIUS in *mémoires pour ſervir à l' hiſtoire eccleſiaſt. tom. XIII. art. CCXCIII. p. 778. ſeqq.*

dendo eſt uſus, *& tamen nemo unquam ibi ſedeat*, *non propterea deſinit eſſe ſedes &c. Sic etiam ſacroſanctum ſacramentum non deſinit eſſe ſacramentum*, *licet nemo illo utatur ad id*, *ad quod eſt inſtitutum.* Et cap. 5. in fine: *Primarius finis ſervandi euchariſtiam ſemper fuit & eſt manducatio*, *ſervatur enim potiſſimum ob viaticum infirmorum*, *interim autem dum non conſumitur*, *nihil prohibet ſumere ex eo alias utilitates.* Et poſtea: *Ad quaeſtionem*, *utrum extra uſum manducationis euchariſtia ſit ſacramentum & corpus Domini*, *impertinens eſt*, *in quem uſum hoc ſacramentum conſervetur.* II.) Juſtinus & Irenæus teſtantur, euchariſtiam in cœtu eccleſiaſtico benedictam ſtatim ex illo ad communionem abſentium, ægrotorum ſcilicet & peregrinorum fuiſſe delatam, ſic ergo inter conſecrationem & communionem ægrotorum non interceſſit mora temporis longior. Innocentius de divin. officiis, citante Caſſandro, dicit, *ſacerdotem ſolitum fuiſſe*, *dominicum corpus conſecratum in tres partes dividere*, *quarum unam calici immittat*, *aliam diaconus communicet*, *tertiam ad viaticum*, *ſi opus fuerit*, *in patina usque ad finem reſervet*, *ſi autem opus non fuerit*, *eam ſacerdos aut unus miniſtrorum in communione accipiat;* ex quo adparet, quod nihil fuerit olim reſervatum vel repoſitum, quando nulli ægroti communicandi. Sed pontificii per aliquot non ſolum dies, ſed etiam per annum integrum hoſtiam conſecratam in uſum ægrotorum reponunt. Et quamvis quotidie miſſas celebrent, tamen pro infirmis ex paſchali vel alia ſolenni communione per totum fere annum particulas reſervant. III.) De reſervata euchariſtia ad communionem infirmorum unicum Serapionis exemplum apud Euſebium libr. VI. cap. 43. in vera & veteri antiquitate occurrit, ibi enim ex epiſtola Dionyſii Alexandrini ad Fabium commemoratur, *quod Serapion in extremis agens miſerit puerum ad presbyterum*, *ut ad ſe veniret cum ſacramento euchariſtiae. Presbyterum autem tunc forte aegrotantem non potuiſſe ipſummet accedere*, *ſed miſiſſe euchariſtiam per puerum Serapioni deferendam.* Sed hoc exemplum non eſt vetuſtiſſimum. Factum enim eſt tempore Novatiani ſchiſmatis. Nec fuit reſervatio illa conſuetudo quædam univerſalis & perpetua, ſicut etiam ea non fuit opus, cum quotidie illis temporibus celebraretur communio, nec ſolum ante meridiem, ſed etiam circa horam tertiam & nonam ad veſperam, præcipue in ſabbatis paſchæ & pentecoſtes, ut Caſſander ex veteribus probat. IV.) Cauſæ reſervationis, quas veteres habuerunt, hodie ceſſarunt, quin imo graves abuſus iisdem ſucceſſerunt, ergo ut privata reſervatio a veteribus fuit abrogata, ita quoque publica & eccleſiaſtica illa reſervatio ceſſare deberet, cum privata illa reſervatio & antiquior ſit, & plura antiquitatis exempla habeat, atque latius uſurpata fuerit. V.) Utraque olim ſpecies ad ægrotos & abſentes fuit delata, ut ex Juſtino apol. II. & ex hiſtoria Serapionis apud Euſebium libr. VI. cap. 43. manifeſte adparet. Utraque ſpecies fuit in privatas ædes deportata, ut ex hiſtoria Exuperii apud Hieronymum in epiſt. ad Rufin. & ex Nazianzeno in oratione de funere Gorgoniæ adparet. Apud Chryſoſtomum in epiſt. I. ad Innocentium fuit in ſacrario ſanguis Chriſti a militibus effuſus. Sed Pontificii unam tantum panis ſpeciem reponunt, & ad ægrotos deferunt. VI.) Veterum reſervatio & deportatio ad ægrotos ſine ulla ſuperſtitione & peculiari cultu extra uſum uſurpata fuit, quia presbyter apud Euſebium l. d. dat puero euchariſtiam Serapioni deferendam. Exuperius apud Hieronymum l. d. corpus Domini in caniſtro vimineo, ſanguinem portat in vitro: Satyrus apud Ambroſium in orat. de obitu Satyri particulam euchariſtiæ orario involutam a fidelibus in periculo naufragii accipit. Sed apud Pontificios Innocentius III. primus mandavit, ut euchariſtia in eccleſia ſub cuſtodia, clavibus & ſeris adhibitis conſervetur (*). Bellar-

(*) Cum iis, quæ in toto hoc capite de adſervatione euchariſtiæ ex hiſtoriæ ſacræ monumentis paſſim annotavit GERHARDUS, conferri omnino meretur JO. DALLÆUS in eruditiſſimo *de cultibus religioſis latinorum* opere, qui *libr. VI.* errori huic pontificio vetuſtatis a ſyno-

larminus cap. 4. §. 3. dicit, *illud fieri propter abuſus, qui paulatim ſunt exorti*, atqui præſtaret propter illos abuſus ad inſtitutionem dominicam recurrere, & reſervationem publicam intermittere, ſicut ex iisdem cauſis privata reſervatio fuit abrogata. Honorius III. ſtatuit, ut quando reſervata euchariſtia defertur ad infirmum, plebs ſe reverenter inclinet, voluit etiam luminaria ſemper deferri. Sequentes pontifices certum numerum indulgentiarum addiderunt, ducentorum ſcilicet dierum, pro reverentia, quando ad infirmum cum luminaribus portatur, centum vero, quando ſine luminaribus portatur. Hæc certe toti antiquitati ſunt ignota. Bellarminus l. d. reſpondet, *quod creverit honor externus ſanctiſſimi ſacramenti, praeſertim devotione interna decreſcente, nemini diſplicere poteſt, niſi hoſtibus Chriſti & religionis.* Atqui præſtaret internam illam devotionem prædicatione beneficiorum, quæ ex legitima hujus ſacramenti adminiſtratione & fideli ejusdem communicatione ad nos promanant, excitare, quam de externo ejusdem honore, omiſſo uſu a Chriſto inſtituto, cogitare. VII.) Pontificia reſervatio pro ægrotis nititur hac falſa hypotheſi, quod benedictio panis non valeat niſi conſecratio fiat in templo & altari pontificaliter conſecrato, quodque euchariſtia ad communionem non recte conſecretur extra actum ſacrificii miſſæ, inde adſervationem propter uſum ægrotorum judicant neceſſariam, ſed vetus eccleſia morem ſuæ reſervationis non judicavit eſſe neceſſarium, ac privatis etiam in ædibus olim conſecratum fuiſſe, multa exempla teſtantur. Chriſtus ipſe euchariſtiam inſtituit & adminiſtravit in domo privata: apoſtoli in ædibus privatis communicabant. Id ipſum adductis aliquot veterum teſtimoniis, probat Bellarminus libr. II. de miſſa c. 9. §. *igitur primo.* VIII.) Quare cum exempla reſervationis in veteri eccleſia uſitatæ ſint diſſimilia, cumque privata adſervatio decretis conciliorum propter abuſus fuerit abrogata, ideo ſimpliciſſimum, tutiſſimum ac rectiſſimum eſt, ad inſtitutionem dominicam tanquam normam & regulam reſpicere, cui magis conforme eſt & conſonum, in communione infirmorum verba cœnæ, quæ ſunt ipſa conſecratio in præſentia ægroti recitare, quam ex particulis, per plures non ſolum dies, ſed etiam menſes, reſervatis infirmos communicare, quod Chemnitius probat hiſce fundamentis: *Primo* quia Chriſtus verbis ſuis, quæ voluit ad elementum accedere, ut fieret ſacramentum, uſus eſt illo loco & illo tempore, ubi & quando diſtributurus erat communionem & in præſentia eorum, quibus volebat communicare corpus & ſanguinem ſuum. Magis igitur conſentaneum eſt deſcriptioni inſtitutionis & exemplo Chriſti, verba cœnæ recitare, & illis benedicere euchariſtiam in loco communionis & tempore communionis in præſentia communicandorum, quam alio loco & tempore abſentibus illis, quibus exhibenda eſt. *Secundo* verba illa cœnæ: *dixit, accipite, comedite, bibite, hoc facite*, non diriguntur ad elementa, ſed ad communicaturos. Non igitur conſentaneum eſt inſtitutioni, verba illa tantum ad panem & vinum dirigere, & quidem in abſentia communicandorum. *Tertio* Chriſtus communionem non voluit eſſe mutam actionem, ſicut medicus pharmacum alio loco & tempore præparatum propinat & adplicat, ſed quando panem fractum & poculum benedictum diſcipulis dabat, dixit & addidit mandatum: *Hoc facite in mei commemorationem*, quod Paulus interpretatur, ut fiat adnunciatio mortis Chriſti, non tantum in benedictione, ſed etiam ſumtione. *Quarto* conſolatio de uſu & fructu euchariſtiæ inprimis neceſſaria eſt ægrotis, illam vero verbis Chriſti, quibus ſacramentum hoc conficitur, comprehendi & proponi, non eſt dubium,

modo Tridentina iactatæ larvam detrahit. Et *capite* quidem *X.* luculenter oſtendit, ſex prioribus poſt Chriſtum natum ſeculis nullas plane cœnæ dominicæ particulas fuiſſe reſervatas. *Capite* vero *XIII.* docet, poſt ſextum ſeculum inductam quidem fuiſſe particularum apud Græcos reſervationem ad ſacra ex præſanctificatis: at apud Latinos claram diſertamque reſervationis mentionem non occurrere ante BURCHARDUM, hominem ſeculi XI. in tribus quibusdam ab eo relatis canonibus.

um, & fides eam in verbo quærit & adprehendit, recte igitur & utiliter fit, quod verba cœnæ, quibus panis & vinum euchariſtiæ benedicitur, recitantur præſente & auſcultante ægroto. *Quinto* illa ratione multæ quæſtiones & diſputationes de particulis extra uſum reſervatis turbantes ſimplicitatem doctrinæ & fidei de euchariſtia præcaventur & præciduntur. *Denique* quia morem reſervationis neceſſarium faciunt, exemplo oſtendenda eſt libertas chriſtiana, ne veritas euchariſtiæ ex loco, ubi benedicitur, pendere exiſtimetur, aut quaſi actio ſacrificii papiſtici neceſſaria ſit ad veritatem euchariſtiæ. Hæc omnia Chemnitius, ad quæ cum Bellarmino reſpondere ἀδύνατον fuerit, ſicco pede ea tranſilire voluit.

CAPUT XVIII.

DE CIRCUMGESTATIONE SACRAMENTI.

Circumgeſtatio panis conſecrati.

§. CXCIX. Pontificia conſecrati panis adſervatio & repoſitio non tam infirmorum communionem, quam ejusdem *circumgeſtationem*, oſtentationem & cultum extra uſum a Chriſto inſtitutum ſibi propoſitum habet. I.) Quando panis conſecratus ad infirmum defertur, præferuntur luminaria, campanulæ ſonus auditur, & plebs reverenter ſe inclinare jubetur; quin & pontifices certum numerum indulgentiarum pro reverentia illa conſtituerunt. Honorius III. libr. III. decretalium tit. 41. cap. 10. *Sacerdos frequenter doceat plebem ſuam, ut ſe reverenter inclinet, cum hoſtiam ſalutarem presbyter defert ad infirmum. Quam in decenti habitu ſuppoſito mundo velamine ferat & referat manifeſte ac honorifice ante pectus cum omni reverentia & timore ſemper lumine praecedente, cum ſit candor lucis aeternae, ut ex hoc apud omnes fides & devotio augeatur.* Anno 1220. Gregorius IX. hujus Honorii ſucceſſor *tintinnabuli ſeu ſquillae pulſum*, quo populus ad genu flectendum admoneatur, addidit (*). Concilium Colon. ſub imperatore Rudolpho Habſpurgenſi circa annum 1280. *Statuimus ut pixis, in qua corpus Domini ad infirmos deferatur, ſit aurea, argentea, eburnea vel ad minus cuprea bene elimata. Ad communicandum infirmum corpus Domini adlaturus eat ſacerdos dicendo ſeptem pſalmos, & ſi via fuerit longior, addat litaniam & alias cantiones. Incedat autem ad communicandum infirmum cum campanula & lucerna. Quilibet autem fidelis ſi devote fecerit hanc proceſſionem, decem dies indulgentiae pro eundo & redeundo habeat. Equitantes vero non dedignentur deſcendere de equis ſuis ad adorandum eum, qui pro eis deſcendit de cœlis &c.* II.) Urbanus IV. circa annum 1264. (quidam ſcribunt anno 1260. ſed minus recte, quia ex bulla papæ intelligitur, quod anno pontificatus III. inſtitutum ſit hoc feſtum, jam vero Urbanus anno 1261. ad ſedem papalem evectus eſt) *feſtum corporis Chriſti* inſtituit, & quidem ex revelatione Leodienſis cujusdam mulieris, cui nomen *Eva* (**), cum qua ante pontificatum familiarem converſatio-

(*) In chronicis Colonienſibus exſtat, *ſacramentum cœnæ primum anno 1431. Coloniæ circumgeſtatum, & papam Martinum V. primum addidiſſe indulgentias.* GERHARDUS.

(**) Non ab EVA tantum, ſed & JULIANA, mulierculis Leodienſibus, quæ URBANO IV. P. R. familiares fuerant, quum adhuc eſſet Leodienſis archidiaconus, feſti huius originem repetunt plerique cœtus Romani doctores. Occaſio illius inſtituendi in annalibus publicis, auctoritatem in eccleſia Romana habentibus, inſtar traditionis bonæ mercis, ſequentem in modum ediſſeritur: „ Vidit virgo quædam Leodienſis, JULIANA nomine, „ ſemper ſuo adſpectui inter orandum ingeri „ mirabile ſignum, ſcilicet lunam, quaſi in „ ſuo ſplendore, cum aliquanta tamen ſui orbicularis corporis fractione, & videns mirabatur, & timebat, neſciens, quid hoc ſigni-

ationem habuerat, quæque in monaſterium recluſa erat, ut referunt Joh. Balæus in actis Romanorum pontificum ex Arnoldo Boſio & Petro Præmonſtratenſi in vita Urbani IV. & Polydor. Virgilius libr. VI. de rerum invent. cap. 8. Exſtat etiamnum bulla ad Evam illam data apud urbem

„ gnificaret; tum didicit divino reſponſo, „ ſignificari in luna præſentem eccleſiam, & in „ fractione defectum unius ſolemnitatis, quam „ Deus in eccleſia ad augmentum ſacræ fidei „ voluit „. Additur porro, „ revelatum deinceps alteri cuidam religioſæ virgini, Evæ „ nomine, fuiſſe inter preces, ſolemnitatem „ iſtam deficientem eſſe *feſtum corporis Chriſti*, „ quod ſemper definitum fuerit in ſecreto „ trinitatis, angelis & beatis deſiderantibus, „ ut hoc myſterium publice celebretur „. Exſtat *bulla Urbani IV. ad Evam* exarata in *actis concil. tom. VII. p. 547. ſeqq.* ex edit. Harduini, quam ſupra exhibet Gerhardus noſter. Legitur quoque in *actis* iſtis modo *excitatis* alia epiſtola Urbani IV. ad *omnes prælatos*, eadem de cauſſa exarata. Conf. *acta ſanctorum tom. I. April. 5. p. 903. ſeqq.* & *p. 459. ſeqq.*

Hanc tamen cauſſam vel occaſionem huius feſti haud admittit Onuphrius in *notis ad Platinam*, aliamque in medium adfert a miraculo, quod ſeculo XIII. Vulſiniis in diœceſi ac ditione Urbevetana in eccleſia S. Chriſtinæ accidiſſe dicitur, deſumtam. „ Nam ſacrificulus quiſpiam, cum ſacra miſſarum ſolemnia celebraret, „ ſacramento iam confecto de panis & vini „ transſubſtantiatione & Chriſti corpore dubitavit: unde ſtatim (dictu & auditu mirum) „ ex ſanctiſſima, quam in manu tenebat, hoſtia vivus ſanguis manare cœpit, & totam „ mappam, quam corporale vocant, tinxit; „ quo miraculo attonitus pontifex Urbanus „ IV. corporale primum ad ſe ab epiſcopo „ loci cum proceſſione in urbem veterem transferri voluit, & illud ſolemnitate inſtituta „ in eccleſia Urbevetana recondidit; quæ „ omnia ex eiusdem pontificis bulla, quæ adhuc exſtat, intelliguntur. Quanquam non „ me lateat, quosdam eſſe, qui, neſcio quid, „ de quadam muliere ſancta, moniali recluſa, „ nomine Eva fabulentur „. Hucusque Onuphrius *loc. cit.* Sunt tamen alii, qui binas haſce narrationes ita coniungunt, ut dicant, Urbanum IV. viſionis, qua Juliana admonita fuerat, probe conſcium inſimulque rogatum, ut feſtivitatem corporis Chriſti, quam in Belgio, antequam creatus eſſet pontifex, iam adprobaverat, ad univerſalem eccleſiam extenderet, cauſam hanc arduam cunctando protraxiſſe, donec miraculi Volſinienſis, cuius modo fecimus mentionem, fama permotus, conſtitutionem ediderit, quæ in *bullario* primum inter Urbani IV. bullas obtinet locum, qua ad hæreticos, transſubſtantiationis doctrinam negantes & exaltandam fidem catholicam ſingulis annis feſtivitatem hanc in univerſali eccleſia celebrari iuſſit. Ita, poſt alios, rem ediſſerit Prosper cardinalis Lambertinus, poſtea Benedictus XIV. eccleſiæ Romanæ præſul, in *comment. de Jeſu Chriſti matrisque eius feſtis part. I. §. DXXXI. ſeqq. p. m. 201. ſeqq.*

Inſtitutum vero fuit ſolemne hoc feſtum ſacramenti euchariſtici ab Urbano IV. quem ſæpe iam nominavimus, anno ſeculi XIII. ſexageſimo quarto, ac ſingulari religione in univerſa eccleſia Romana hodienum celebrari ſolet feria quinta poſt primam dominicam pentecoſtes. Adpellari ſolet *feſtum Dei*, nec non *venerabilis ſacramenti*, germanice *Fron-Leichnam*, quod plerique idem eſſe volunt ac *ſanctum corpus*. Contendunt enim, vocem *Fron* ſignificare *ſanctum*, *Leichnam* vero non denotare cadaver, ſed corpus carnoſum, eoque ſenſu adhiberi in hymno vernaculo: *Herr, dein heiliger Leichnam, der von deiner Mutter Maria kam, und dein heiliges Blut, laß uns kommen doch zu gut.* Alii tamen voculam *Fron* ita exponere malunt, ut idem ſignificet ac *dominum*. Vid. Jo. Georg. Wachteri *gloſſar. german. p. 456.* & Christoph. Aug. Heumanni *pœcilen I. p. 651.* Ut alios taceamus.

Copioſe de hoc feſto diſſerunt Rudolph. Hospinianus *de orig. feſt. chriſt. fol. 88-112.* Jac. Gretserus, celebris Jeſuita, in *auctario ad libros de feſtis chriſtianorum*; Jo. Zwingerus in peculiari libro *de feſto corporis Chriſti*, aliique auctores a Fabricio in *bibliograph. antiquar. p. 474. ſeqq. edit. novæ* excitati, quibus tamen præter Lambertinum, patrem purpuratum, quem iam adlegavimus, Christianus Lupus *tom. II. oper. p. 340.* Pagius in *breviar. Rom. pontific. tom. III. p. 366.* Ughellius in *addit. ad Ciaconium* in *vita Urbani IV.* Thomassinus *de dierum feſtor. celebrat. libr. II. cap. XIX.* atque An-

urbem veterem ſexto Idus Septemb. anno pontificatus tertio, quæ ſic habet: „ Urbanus epi-
„ ſcopus, ſervus ſervorum Dei, dilectæ in Chri-
„ ſto filiæ Evæ ſalutem & apoſtolicam benedi-
„ ctionem! Scimus, o filia, quod magno deſi-
„ derio deſideravit anima tua, ut ſolenne feſtum
„ corporis Domini noſtri Jeſu Chriſti inſtitueretur in eccleſia Dei a Chriſti fidelibus perpetuis
„ temporibus celebrandum. Et ideo tibi ſigni-
„ ficamus ad gaudium, quod nos ad corrobo-
„ rationem catholicæ fidei dignum duximus ſta-
„ tuendum, ut de tam mirabili ſacramento
„ præter quotidianam commemorationem, quam
„ de ipſo facit eccleſia, ſpecialior & ſolennior
„ memoria celebretur, certum ad hoc deſignan-
„ tes diem, ut ipſa feria quinta (poſt octavam
„ pentecoſtes) devotæ turbæ fidelium propter
„ hoc ad eccleſias adfectuoſe concurrant, ſit-
„ que dies illa univerſis chriſtianis nova feſtivi-
„ tate jucundus & ampla jucunditate feſtivus,
„ prout in literis apoſtolicis, quas per univer-
„ ſum mundum ſuper hoc direximus, id ple-
„ nius continetur, & ſcias, quod nos hujus-
„ modi feſtum cum omnibus noſtris fratribus,
„ Romanæ ſcilicet eccleſiæ cardinalibus, necnon
„ cum omnibus archiepiſcopis, epiſcopis, cæ-
„ terisque eccleſiarum prælatis tum apud ſedem
„ apoſtolicam commorantibus ad hoc ut vi-
„ dentibus & audientibus de tanti feſti celebri-
„ tate præberetur exemplum, duximus cele-
„ brandum. Magnificet igitur anima tua Do-
„ minum, & exſultet ſpiritus tuus in Deo ſa-
„ lutari tuo, quia viderunt oculi tui ſalutare
„ tuum, quod paravimus ante faciem omnium
„ populorum. Lætare inſuper, quia omnipo-
„ tens Dominus tribuit tibi deſiderium cordis
„ tui, & voluntate labiorum non fraudavit te
„ cœleſtis gratiæ plenitudo. Et quia quater-
„ num, in quo totum ipſius feſti habetur offi-
„ cium, tibi ſub bulla noſtra per latorem præſen-
„ tium deſtinamus, volumus & per apoſtolica ſcri-
„ pta tibi mandamus, quatenus quaternum i-
„ pſum cum devotione recipias, & ejus copiam
„ perſonis illum petentibus exhibeas liberaliter,
„ & libenter inſtes devotis ſupplicationibus
„ apud illum, qui memoriale tam ſalutiferum de
„ ſe ipſo reliquit in terris, ut nobis tribuat ex alto
„ gratiam commiſſam noſtro regimini eccleſiam
„ ſuam regendi utiliter ad laudem & gloriam ſui
„ nominis & ſalubriter gubernandam.„ Datum &c.
Porro officium ipſum, cujus mentionem facit bulla, Nauclerus volum. II. generat. 43. & alii complures a Thoma Aquinate compoſitum eſſe (*) ſcribunt, qui propterea columbam argenteam a pontifice dono accepit, unde columba ad humerum dextrum ejus imagini adpingitur. Quamvis autem Urbanus novum illud feſtum ubique celebrandum mandaret, tamen, ut eſt in gloſſa decretalium extr. de reliquis & veneratione ſanctorum, illa conſtitutio tanquam novitas a multis ſpreta fuit per quinquaginta ferme annos usque ad Clementem V. qui anno 1311. in concilio Viennenſi conſtitutionem illam Urbani denuo repetiit, & ab omnibus diſtricte ſervari præcepit (**), quam poſtea Johannes XXII. una cum reliquis Clementinis publicavit libr. III. Cle-

ANDREAS PENNAZIVS, qui *de Volſinienſi miraculo* hiſtoriam ann. *MDCCXXXI.* edidit; itemque ex ſcriptoribus proteſtantibus JO. HENR. HOTTINGERVS in *hiſt. eccleſiaſt. nov. teſt. part. III. p. 448. ſeqq.* JAC. BASNAGIVS in *hiſt. de l' égliſe, tom. II. libr. XVII. cap. X. p. 1002. ſeqq.* & JO. FOES, theologus Stadenſis, anno huius ſeculi duodecimo denatus, in peculiari tractatu de hoc argumento edito, addi poſſunt.

(*) Exſtat hocce officium inter THOMÆ AQVINATIS *opuſcula num. LVII.* Vid. peculiarem diſſertationem, quam de hoc argumento conſcripſit NATALIS ALEXANDER, & conf. *propylæum* ad *acta ſanctorum menſ. Maji* in PAPEBROCHII *conatu hiſtorico-chronic. part. II. p. 51. ſeqq.* itemque cardinalem LAMBERTINVM *loc. excit.* §. *DXL. p. 214.*

(**) Vid. LAVRENTII CHERVBINI *bullarium tom. I. p. 146. ſeqq.* & HARDVINI *act. concil. tom. VII. p. 547. ſeqq.* Add. *relationes innocuas*, germanico ſermone editas, ann. *MDCCV. p. 321. ſeqq.* ubi exhibetur *breve* CLEMENTIS V. ad Merſeburgenſem & Citizenſem epiſcopos anno *MCCCXII.* idib. Octobr. exaratum, quo iisdem ſerio iniunxit, ut feſtum

Clement. tit. 16. de reliquiis & veneratione ſanctorum, ubi legatur, cum ſit prolixior, nec commode huc referri poſſit. Cauſæ inſtitutionis hujus feſti ibidem exponuntur *quatuor*: primo *ad confundendam ſpecialiter haereticorum perfidiam & inſaniam.* (atqui hæreſes convincuntur & confunduntur ex verbo Dei, non ex ceremoniis ab hominibus excogitatis) Secundo, *quia in die cœnae dominicae, quo ipſe Chriſtus hoc ſacramentum inſtituit, univerſalis eccleſia pro pœnitentium reconciliatione, ſacri confectione chriſmatis, adimpletione mandati circa lotionem pedum & aliis quamplurimum occupata plene vacare non poteſt celebrationi hujus maximi ſacramenti.* (digna hujus ſacramenti celebratio conſiſtit in eo, ut Chriſti inſtitutio eccleſiæ proponatur, explicetur, corruptelis opponatur &c. ac juxta eandem hoc ſacramentum adminiſtretur) Tertio, *quia eccleſia certum ſtatuit diem, in qua generaliter omnium ſanctorum commemoratio fieret, ut in hac ipſorum celebratione communi quidquid in propriis ipſorum feſtivitatibus omiſſum exiſteret, ſolveretur: ideo multo magis exſequendum erga ſacramentum corporis & ſanguinis Jeſu Chriſti, qui eſt ſanctorum omnium gloria & corona, ut feſtivitate ac celebritate praefulgeat ſpeciali, quatenus in eo, quod in aliis miſſarum officiis circa ſolennitatem eſt forſitan praetermiſſum, devota diligentia ſuppleatur.* (Is honor & cultus Deo placet, quem ipſe in verbo præſcripſit.) Denique, *quia pontifex* (Urbanus IV.) *in minori officio conſtitutus olim intellexerat, quod fuerit quibusdam catholicis divinitus revelatum, feſtum hujusmodi generaliter in eccleſia celebrandum.* (Suſpecta eſt omnis revelatio, ait Gerſon, quam non probat lex cum evangelio.) Nec tamen in Clementina illa panis conſecratus præcipitur circumgeſtari, & in adorationem populo per plateas proponi, ſed finis hujus inſtituti ita explicatur: jubentur prælati in dominica dictam feriam quintam præcedente ſubditos ſuos ſolicite exhortari, *ut per veram & puram confeſſionem, eleemoſynarum largitionem, attentas & ſedulas orationes, & alia devotionis & pietatis opera taliter ſe ſtudeant praeparare, quod hujus pretioſiſſimi ſacramenti mereantur fieri participes illa die, poſſintque ipſum ſuſcipere reverenter, ac ejus virtute augmentum gratiarum conſequi.* Ergo non fuit Urbano & Clementi propoſitum, ut euchariſtia circumgeſtaretur, oſtentaretur & ſpectaretur extra uſum diſtributionis & ſumtionis, ſicut hodie fit in celebratione illius feſti, ſed propter uſum, participationem ſeu communionem ſolenniorem primo inſtitutum fuit, & in illo uſu, in quo debita reverentia & devotio requiritur, gratiæ Chriſto agi jubentur pro immenſo hoc beneficio, quod corpus ſuum in cibum & ſanguinem in potum nobis dederit. Anno autem circiter 1360. cœptum papæ, proceſſiones & tabernacula in hujus feſti celebratione uſurpare, adeo recens eſt ſpectaculum ejus, prout hodie in papatu uſurpatur. Notandum etiam, in hujus feſti officio utriusque ſpeciei mentionem fieri, vocatur enim feſtivitas corporis & ſanguinis Chriſti, & in reſponſorio illius feſti canitur: *Omnes, qui de uno pane & de uno calice participamus*, ſed hodie vocatur *feſtum corporis Chriſti*, quia ſolus panis conſecratur, circumgeſtatur, oſtentatur, adoratur &c. cujus conſuetudinis origo ad tempus concilii Conſtantienſis referenda videtur, in quo mutilatio hujus ſacramenti definita. Denique ut fideles ad hujus celebrationem eo magis invitarentur, indulgentiæ fuerunt additæ ab Urbano & Clemente. *Nos* (inquiunt) *Chriſti fideles ad colendum tantum feſtum & celebrandum donis volentes ſpiritualibus animare, omnibus vere pœnitentibus & confeſſis, qui matutinali officio feſti ejusdem in eccleſia, in qua idem celebrabitur interfuerint, centum; qui vero miſſae, totidem; qui autem in primis ipſius feſti veſperis interfuerint, ſimiliter centum; qui vero in ſecundis, totidem; illis vero, qui primae, tertiae & ſextae, nonae ac completorii officiis interfuerint, pro qualibet horarum ipſarum quadraginta; illis autem, qui per octa-*

ſtum corporis Jeſu Chriſti, quod hactenus haud celebraverant, *juxta ritum eccleſiæ Romano-catholicæ undecima die poſt pentecoſten jucundiſſime peragant*, ut ipſis pontificis Romani verbis utamur.

octavas illius feſti matutinalibus veſpertinis miſſae ac praedictarum horarum officiis interfuerint, centum dies ſingulis octavarum ipſarum diebus de omnipotentis Dei miſericordia, ac beatorum apoſtolorum ejus Petri & Pauli auctoritate confiſi, de injunctis ſibi pœnitentiis relaxamus. Sed indulgentiæ illæ per Martinum V. & Eugenium VI. in immenſum poſtea auctæ ſunt, ita ut juxta ſupputationem Juliani Palmerii ad 44000. dies veræ peccatorum remiſſionis adſurgant, quibus non minus participet qui ſpectat, quam qui communicat. Sed recte monet gloſſa in Clement. de reliquiis & venerat. ſanct. *quod remiſſiones illas, quibus pauci participant, interpretari velle nec deceat, nec expediat.* Tandem etiam progreſſu temporis pompæ Romani pontificis circumgeſtatio ſacramenti fuit adhibita. Sic enim habetur in pontificali Romano de proceſſione ad Lateranum f. 48. & in cerem. Rom. libr. III. cap. 19. *Ducitur per familiarem ſacriſtiae rubro etiam indutum & baculum in ſiniſtra habentem equus albus, manſuetus, ornatus, portans ſacramentum, quod ipſi in pulvino ornato capſa incluſum ſacriſta impoſuit. Equus habet ad collum tintinabulum bene tinniens & ſupra portatur baldachinum cum inſignibus papae & ſacramenti. Equum praecedunt duodecim familiares papae rubra veſte induti portantes duodecim intortitia accenſa ante ſacramentum corporis Chriſti pedites; inde duo familiares ſacriſtae equeſtres etiam rubro induti, portantes laternas argenteas cum lumine ante ſacramentum.* Quin imo quando pontifex alio profecturus, tunc cum impedimentis, lixis & calonibus ſacramentum præmittitur. Vide pontificale & ceremoniale loc. prox. citat. & alibi paſſim, & intelliges, panem conſecratum in pompa pontificis non aliter tractari, quam ſicut olim in pompa Perſicorum regum ſacrum ignem, quem *orimaſda* adpellabant, equo vectum regi præferebant. Nicolaus Vignerius in hiſtoria eccleſ. ſub annum 1408. ex Theodorico a Niem, qui pluribus pontificibus a ſecretis fuit, recenſet, Benedictum XIII. anno circiter 1408. cum multorum principum odium in ſe concitaſſet, ut vitæ ſuæ incolumitati conſuleret, hoſtiam primum ante ſe geſtari juſſiſſe, quæ ei ſatellitii loco eſſet.

§. CC. Circumgeſtationi illi theatricæ eadem fundamenta opponimus, quæ repoſitioni fuerunt oppoſita, utpote: 1.) quod repugnet inſtitutioni Chriſti, qui panem conſecratum diſcipulis manducandum præbuit & dixit: *Hoc facite.* 2.) Quod repugnet exemplo apoſtolorum, qui panem conſecratum nuſpiam leguntur circumgeſtaſſe & oſtentaſſe, ſed juxta Chriſti mandatum manducaſſe. Theophylactus in cap. XXVI. Matth. refert ex traditione, *quod Judas acceptum panem occultarit, & Judaeis non ſine irriſione magiſtri ſui monſtraverit,* ſed de reliquis diſcipulis evangeliſtæ teſtantur, *quod ex calice omnes biberint,* ac proinde etiam panem manducarint. 3.) Quod repugnet praxi eccleſiæ apoſtolicæ & primitivæ, fatetur enim concilium Tridentinum ſeſſ. XIII. cap. 5. *quod inductus ſit ille mos in eccleſiam, ut in proceſſionibus reverenter & honorifice ſacramentum per vias & loca publica circumferatur.* Ergo non habet auctorem Chriſtum, nec apoſtolos, nec apoſtolicam eccleſiam. Apud Juſtinum apol. II. ex publica ſynaxi eucharistia ſine ulla pompa defertur ad abſentes. Apud Euſebium lib. V. cap. 24. teſtatur Irenæus, Romanos epiſcopos hoſpitibus ex Aſia venientibus ſimpliciter miſiſſe euchariſtiam. Apud eundem lib. VI. cap. 43. presbyter puero dat euchariſtiam Serapioni ſeni deferendam. Apud Hieronymum in epiſt. ad Ruſtic. Excuperius corpus Domini portat caniſtro vimineo, ſanguinem in vitro. Apud Cyprianum ſerm. de lapſ. Tertullianum libr. II. ad uxor. mulierculis datur euchariſtia domum deferenda. In quibus exemplis nec de luminaribus, nec de campanulis, nec de reliqua pompa in circumgeſtatione pontificia uſitata ullum reperitur verbum. 4.) Quod occaſionem præbeat artolatriæ, mutilationi calicis & variis ſuperſtitionibus. 5.) Quod pugnet cum regula ex ipſis dominicæ inſtitutionis verbis deducta: *nihil habet rationem ſacramenti extra uſum a Chriſto inſtitutum.* 6.) Quod ſine longe

Argumenta contra circumgeſtationem.

ge alio ac diverſo panis conſecratus in circumgeſtatione uſurpetur, videlicet ad incendia reſtinguenda, ad tempeſtates prohibendas, ad beneficia alia corporalia impetranda &c. quam eſt a Chriſto inſtitutum.

Feſtum corporis Chriſti.

§. CCI. Feſtum corporis Chriſti quod attinet, nequaquam nobis improbatur, quod certo quodam die ſingulis annis eccleſia frequentius convenit, & in illo conventu doctrina de cœna Domini populo explicatur, corruptelæ puritatem illius doctrinæ contaminantes refutantur, explicantur beneficia, quæ Chriſtus in teſtamento ſuo nobis legavit, ac homines admonentur, ut pro inſtitutione euchariſtiæ Chriſto gratias agant, & prægreſſa ſeria pœnitentia ſæpius vera fide hoc ſacramento utantur, (id quod die viridium in noſtris eccleſiis fieri conſuevit) ſed celebrationem hujus feſti, prout in eccleſiis pontificiis hodie inſtituitur, nequaquam probare poſſumus. I.) Eccleſia per annos mille ducentos ac plures hoc feſto caruit, nihilo tamen minus debitum honorem ac reverentiam ſanctiſſimo euchariſtiæ ſacramento detulit. Ergo & noſtræ eccleſiæ propter omiſſionem hujus feſti non poſſunt nec debent accuſari. Claudius Eſpencæus lib. II. de ador. cap. 8. paulo ante finem huic argumento occurrere voluit: *Non obſtat*, (inquit) *quod circumgeſtatio euchariſtiae videtur res eſſe nova, quia valet ad devotionem excitandam. Sed Chriſtus, ajunt adverſarii, in hoc ſacramento cibus eſt, ut ſumatur, non ut oſtentetur, & circumferatur: ſed non ſunt audiendi, qui circa Dei & ſacramentorum cultum omnia reduci volunt ad vetuſtum morem, non enim ſemper melius, quod antiquius.* Sic ergo antiquitatem pro libitu conculcant, qui alibi nil niſi antiquitatem in ore habent. II.) Cum tamen ſerio in eccleſiam celebratio hujus feſti & theatrica panis conſecrati circumgeſtatio ſit introducta, ideo pro traditione apoſtolica haberi vel acceptari nequit. Azorius libr. VIII. inſtit. moral. cap. 6. inter traditiones circumgeſtationem illam refert. *Traditiones noſtrae eccleſiaſticae* (ſcribit) *ſunt hujuſmodi: vota diſſolvere, juramentum relaxare, canonizatio ſanctorum, adſervatio euchariſtiae, circumgeſtatio.* Atqui ſi hæc eſſet traditio apoſtolica, non potuiſſet eſſe tot ſeculis occulta, cum concernat publicam & ſolennem feſti celebrationem. III.) Celebratio hujus feſti, prout in papatu uſitata eſt, confirmat ποτηριοκλεψίαν, altera enim tantum ſpecies, videlicet panis conſecratus, contra inſtitutionem Chriſti proponitur. IV.) Theatrica illa panis conſecrati circumgeſtatio & oſtentatio in hoc feſto uſitata transfert Sacramentum ex uſu divinitus inſtituto in actionem plane diverſam a Chriſti inſtitutione; panis enim conſecratus non diſtribuitur, non manducatur, ſed circumgeſtatur, oſtentatur & ad cultum adorationis proponitur. V.) Celebratio huius feſti nititur unice hac hypotheſi, quod Chriſtus in pane illo, quando circumgeſtatur, oſtentatur & adoratur, non minus vere adſit, quam in uſu divinitus inſtituto, jam vero nullum exſtat verbum, nulla promiſſio, quod Chriſtus in tali actione ſuo corpore & ſanguine adeſſe velit, ſicut in uſu ſacræ cœnæ ſe adfuturum promiſit. Fides nititur verbo promiſſionis, inſtitutionis & ordinationis divinæ. Jam vero de præſentia Chriſti in pane circumgeſtato & oſtentato nullum exſtat verbum promiſſionis ac inſtitutionis. Ergo talis actio non procedit ex fide, *quod autem non ſit ex fide, Deo placere non poteſt.* VI.) Per illud feſtum abducuntur homines a crebriori & vero uſu cœnæ dominicæ ab ipſo Chriſto inſtituto, perſuadentur enim, ſumtionem cum magno periculo eſſe conjunctam, cultum vero hujus feſti ſine periculo eſſe magis meritorium. Et probe notandum, quod in bulla hujus feſti tantundem indulgentiarum promittatur ſpectatori, quantum ei qui communicat. VII.) Celebratio hujus feſti eſt mera ἐθελοθρησκεία, proponit enim Chriſtum in euchariſtia colendum alia ratione & aliis modis, quam ipſe in verbo ſuo præſcripſit, ac perſuadentur homines, cultum illum, ab hominibus excogitatum & extra uſum divinitus inſtitutum introductum, eſſe multo præſtantiorem & Deo gratiorem, quam ſi euchariſtia juxta Chriſti inſtitutionem diſtribueretur, acciperetur, manducaretur & biberetur. VIII.) Meri-

tum remiſſionis peccatorum transfertur in celebratione hujus feſti ad actionem a Deo nec mandatam nec præſcriptam. Pontifex namque in bulla prælatis eccleſiarum in remiſſionem peccantium ſe injungere adſerit, ut tam excelſum & tam glorioſum feſtum ſingulis annis devote ac ſolenniter celebretur. Id Pomerius in ſuis ſermonibus ſic explicat. Quando homo contritus in illo feſto intereſt miſſæ & proceſſioni, & exhibet ſolennem reverentiam ſacramento circumgeſtato, tunc illo cultu & opere meretur & conſequitur plurima bona; ſcilicet acceptationem Dei, benedictionem, converſionem a peccato, defenſionem ab omnibus periculis & malis, fructificationem meritorum & exauditionem, quod tunc magis exauditur oratio, quando ſacramentum præſens circumgeſtatur, ut in incendiis. Et quam præpoſterum eſt, quod Bellarminus diſputat lib. IV. de euch. c. 18. *Sacramentum euchariſtiae, quando juxta Chriſti inſtitutionem vera fide accipitur, manducatur ac bibitur, non conferre remiſſionem peccatorum mortalium*, cum tamen hoc celebrationi feſti ab hominibus excogitatæ tribuant. IX.) Cum theatrica circumgeſtatio & oſtentatio panis conſecrati deſtituatur mandato Dei, ideo non immerito confertur cum μοσχολατρείᾳ Iſraëlitarum Exod. XXXII. per quam vero Deo Iſraëlis, qui ex Ægypto eos eduxerat, ſervire voluerunt; ſed quia hic cultus divino mandato carebat, ideo fuit idololatria, & ad iram Deum provocavit. Item cum hiſtoria 1 Sam. IV. ubi arcam Domini præter verbum & mandatum intentione non mala & conſequentia admodum probabili Iſraëlitæ adducunt, ut ſubſidium ſit adverſus hoſtium impetus; ſed Deo id minime placuit, ac male ipſis ceſſit. X.) Recte igitur ſcribit Georg. Caſſander (qui Ferdinando & Maximiliano II. imperatoribus carus & gratus fuit) in conſultat. cap. de circumgeſtat. p. 174. *Conſuetudo, qua panis euchariſtiae in publica pompa conſpicuus circumfertur, ac paſſim omnium hominum oculis ingeritur, praeter veterum morem & mentem haud ita longo tempore inducta & recepta videtur. illi enim hoc myſterium in tanta religione & veneratione habuerunt, ut ne ad inſpectionem quidem ejus admitterent, niſi fideles, quos Chriſti membra & tanti myſterii participatione dignos eſſe exiſtimarent. Quare ante conſecrationem catechumeni, evergumeni, pœnitentes, denique non communicantes diaconi voce & oſtiariorum miniſterio ſecludebantur. Quare videtur hic circumgeſtationis uſus citra grave eccleſiae damnum, imo cum ipſius lucro, ſi modo* (NB.) *id prudenter fiat, omitti poſſe, cum & recens ſit & diu ſine ea circumgeſtatione ſacramento ſuus honos conſtiterit, & hodie conſtare poſſit. Deinde cum hodie plerumque non devotioni populi, ſed pompae magis & oſtentationi ſerviat, itaque vir ſummi judicii Albertus Cranzius in ſua metropoli Nicolaum Cuſanum legatum per Germaniam laudat, qui abuſum ſacramenti euchariſtiae in nimis frequenti ejus per ſingulas ferias circumgeſtatione ſuſtulerit, & conſtituerit, ut niſi inter octavas feſti ſacramento dedicati in publicum non deferretur, additque idem Albertus memorabilem cauſam, quia, inquit, ejus ſacramenti uſus a cœleſti magiſtro inſtitutus eſt ad uſum, non oſtentationem,* (NB.) *de ipſo vero feſto certum eſt, illud ab Urbano non ad circumgeſtationem inſtitutum, ſed ad celebriorem conventum, & ut homines per pietatis opera ita ſe praeparent, quo hujus pretioſi ſacramenti eo die participes fieri atque ipſum reverenter ſuſcipere mereantur. Ita enim habent verba decreti, ad quod inſtitutum ſi redeatur, nil puto fore abſurdi.* Hæc Caſſander & vere & moderate.

Argumenta Pontificiorum pro ſtabilienda circumgeſtatione.

§ CCII. Concilii Trident. de hoc feſto tale exſtat decretum ſeſſ. XIII. cap. 5. *Declarat ſancta ſynodus pie hunc morem & religioſe admodum in Dei eccleſiam inductum fuiſſe, ut ſingulis annis peculiari quodam & feſto die praecelſum hoc & venerabile ſacramentum ſingulari veneratione ac ſolennitate celebraretur, utque in proceſſionibus reverenter & honorifice illud per vias & loca publica circumferretur.* Bellarminus libr. IV. de euch. c. 30. fatetur, Urbanum IV. inſtituiſſe primum feſtum corporis Chriſti, & ſolennem il-

lam proceſſionem, cujus decretum confirmatum ſit a Clemente V. in concilio Viennenſi, ſed addit, *inſtitutionem illam nullo modo reprehendi poſſe. Nam aut reprehendenda eſſet, quia nova & ſine mandato Dei, vel quia ſine juſta cauſa introducta. Novitas non poteſt reprehendi, omnia enim feſta fuerunt nova, nec ulla in nov. teſt. inveniuntur ab ipſo Chriſto inſtituta vel imperata, exſtant etiam exempla vet. teſt. quae probant licere eccleſiae nova feſta inſtituere.* Reſp. quid in genere de inſtitutione feſtorum ſtatuendum ſit, erudite exponit Chemnitius part. IV. exam. conc. Trid. cap. de diebus feſtis, quid vero in feſto corporis Chriſti, prout in papatu hodie celebratur, deſideremus, expoſitum eſt ſuperius. Non abſolute nec tantum propter novitatem feſtum illud improbamus, ſed quia tanquam novus cultus a pontificiis eccleſiæ obtruditur. Diſputat enim Bellarminus libr. III. de cultu ſanct. cap. 10. *feſta chriſtianorum eſſe partem quandam divini cultus*, inter quæ feſta numerat etiam *feſtum corporis Chriſti*, libr. ejusdem cap. 15. ſicque partem quandam divini cultus illud conſtituit. Nec novum ſolum, ſed & idololatricum eſt iſtud feſtum, ut ex ſuperioribus conſtare poteſt. At probat Bellarminus, optimas rationes fuiſſe ejus feſti introducendi, quarum duæ ſunt præcipuæ: 1.) *ut populus chriſtianus Deo gratias ageret ob tantum & tam ſingulare beneficium nobis impenſum; 2.) ut populus inſtruatur circa myſteria fidei noſtrae & eorum adſidue recordetur, praeſertim, quando ea myſteria ab haereticis oppugnantur.* Reſp. Si in feſto corporis Chriſti hæc tantummodo fierent, nemo noſtrum ejus celebrationem improbaret. „ Sicut ordinis gratia (*inquit Chemnitius*) totus annus diſtributus eſt in certa „ quædam feſta, quæ utiliter ad ædificationem „ populi apud nos ſervantur, ut ſcilicet præcipui articuli fidei ordine aliquo populo per annum proponi, repeti & contra quasvis corruptelas retineri poſſint, utque fideles moneantur, & excitentur ad conſideranda Dei beneficia, de quibus articuli illi fidei concionantur, & Deo pro illis beneficiis in eccleſia magnæ gratiæ agantur: ita nulli piorum improbaretur, ſi præterquam quod ſemper omnibus diebus illud fieri debet, ordinis gratia certo anni tempore eccleſia frequentius conveniret, & in illo conventu doctrina de cœna Domini juſta tractatione ſimpliciter & clare proponeretur, omnes corruptelæ puritatem illius doctrinæ contaminantes refutarentur, & admonerentur homines, quantum theſaurum eccleſiæ Chriſtus in teſtamento ſuo legarit, pro beneficiis illis, quæ cœna dominica exhibet & confert, Chriſto ſalvatori gratiæ in eccleſia agerentur, taxata negligentia invitarentur homines ad crebriorem euchariſtiæ uſum per totum annum &c. Hoc modo vera eccleſia, tanquam victrix de mendacio & hæreſi, publicum quaſi triumphum ageret. Etſi hæc eſſet ratio hujus feſti, petulantia quædam eſſet, celebrationem ejus odioſe exagitare. „ Hæc omnia Chemnitius prævidens quaſi, quid Bellarminus pro defenſione hujus feſti adlaturus eſſet. Nemo noſtrum improbat conciones ex verbo Dei de excellentia hujus ſacramenti, invitationem ad gratiarum actionem pro illius inſtitutione, & ad frequentem ejusdem uſum, refutationem corruptelarum, ſed quid ſanctis hujusmodi actionibus commune eſt cum circumgeſtatione, oſtentatione & adoratione panis conſecrati, ad quam non accedit uſus a Chriſto inſtitutus. Ad prætextum de recolenda & celebranda memoria Chriſti in euchariſtia jam olim reſpondit Chemnitius, quod ſit perſuaſio pugnans contra inſtitutionem Chriſti. Chriſtus enim in euchariſtia memoriam ſui inſtituit, non quomodo libet, ſed certa ratione celebrandam. Illa vero ratio non eſt, ut panis circumgeſtetur, populo proponatur & oſtentetur, ſed Chriſtus *accepit panem, benedixit, fregit, dedit diſcipulis ſuis, dicens, accipite, comedite, hoc eſt corpus meum, hoc facite in mei commemorationem.* Et Paulus interpretans hanc commemorationem diſerte dicit: *Quotiescunque manducaveritis & biberitis* &c. In feſto vero iſto ea, quæ Chriſtus inſtituit & mandavit, diſtributio ſcilicet & ſumtio, prætermittuntur, & alius uſus recens ab hominibus inſtitutus, imo a mulierculis profectus ſupponitur. Et qualiscunque ſit prætex-

textus bonæ intentionis de honoranda euchariſtia, ſemper cogitandum eſt, *fruſtra colunt me mandatis hominum.* At inquit Bellarminus, *facilius diſcunt rudiores & retinent myſteria incarnationis Domini, paſſionis, reſurrectionis, adſcenſionis & ſimilia ex celebratione feſtorum, quae ſingulis annis recurrunt, quam ex libris, vel concionibus: pari ratione melius diſcunt rudiores in euchariſtiae ſacramento, vere eſſe Chriſtum praeſentem, & proinde falſam eſſe haereticorum doctrinam, ex publica adoratione totius eccleſiae & honore illo eximio, qui huic ſacramento exhibetur, quam ex multis concionibus.* Reſp. hoc vero eſt os in cœlum ponere, & ἐθελοθρησκείας ac ludicras ceremonias prædicationi verbi, medio divinitus conſtituto, anteferre. Quando Bellarminus hoc loco adſerit, ex celebratione feſtorum, quæ ſingulis annis recurrunt, facilius rudiores diſcere & retinere myſteria incarnationis Domini, paſſionis, reſurrectionis, adſcenſionis & ſimilia, quam ex libris, vel concionibus, tum non poteſt per celebrationem feſtorum intelligere conciones ex verbo Dei, quæ in feſtis illis ſolemnioribus ad populum habentur, quo fine in roſtris eccleſiis feſta illa celebrantur, id enim non ferret oppoſitio, quam conſtituit inter celebrationem feſtorum & conciones, intelligit igitur externas tantum & plerumque ludicras illas ceremonias in papatu in celebratione feſtorum illorum uſitatas & cuivis ex publica praxi notas, ex quibus facilius diſci & firmius retineri exiſtimat myſteria incarnationis, paſſionis, reſurrectionis, adſcenſionis, quam ex libris, vel concionibus. Item veram corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præſentiam ex theatrica circumgeſtatione poſt aliquot ſecula demum in eccleſia introducta & ab uſu a Chriſto inſtituto plane diverſa melius diſci, & hæreticorum corruptelas fortius profligari putat, quam ex concionibus juxta normam verbi divini more apoſtolicæ & primitivæ eccleſiæ de hoc doctrinæ cœleſtis capite inſtitutis, id vero quam ſit præpoſterum & abſurdum, quilibet vere pius intelligit. Fatetur Bellarminus libr. IV. de euchar. ſacram. cap. 30. *nulla inveniri feſta in nov. teſt. a Chriſto inſtituta vel imperata;* fateri igitur cogetur, ex re quapiam a Chriſto nec inſtituta nec imperata melius percipi divina myſteria, quam ex Dei verbo.

Exceptiones Bellarmini adverſus noſtra argumenta.

§. CCIII. Hiſtoriæ de arca fœderis in caſtra ab Iſraëlitis bona intentione præter mandatum Dei delata, quam collationis gratia Chemnitius adduxerat, hoc obvertit Bellarminus: *Cauſam malorum non fuiſſe adductionem arcae ad caſtra, ſed praeterita Iſraëlitarum peccata, & praecipue ſacerdotum Ophni & Phineas filiorum Eli;* 1 Reg. II. & III. *nam alioquin arca fuit in caſtris, quando inſignem victoriam retulit Saul,* 1 Reg. XIV. *& quando Joab ſuperavit filios Amon,* 2 Reg. XI. *& cum Iſraëlitae victi ſunt ab Amalecitis, ſcriptura monendum putavit, arcam Dei non fuiſſe cum illis, qui praeliabantur. Placuiſſe autem Deo honorem arcae impenſum in ſolenni proceſſione & circumgeſtatione, ſive ipſe id mandaſſet, ſive non, probare conatur ex Joſue VI. 2 Reg. VI. & VII. ac 3 Reg. VIII.* Reſp. generalis regula eſt aliquoties in ſcripturis ſacris propoſita, quod ἐθελοθρησκείαι ſine verbo ac mandato Dei ſuſceptæ ipſi non placeant. Deut. IV. 2. XII. 32. Num. XV. 39. Eſai. I. 12. XXIX. 13. Ezech. XX. 19. Matth. XV. 9. Rom. XIV. 23. Col. II. 18. &c. Hanc regulam declarat Chemnitius exemplo arcæ, in caſtra ab Iſraëlitis ſine verbo & mandato Dei infelici ſucceſſu adductæ. 1 Sam. IV. Quamvis vero non ſolum temerarium illud & ſtolidum conſilium, quod præter mandatum ac promiſſionem arcam Domini in caſtra adducunt, ſed etiam priora ſcelera, de quibus nullam agebant pœnitentiam, cladi iſti cauſam dederint, tamen incluſio unius non eſt excluſio alterius, atque Iſraëlitæ duplici nomine ſtulte egerunt, quod nullam faciunt mentionem de vera reſipiſcentia ab idololatria ac ſceleribus, atque interim ſibi perſuadent, cum arcam in caſtra adduxerint, ſe habituros Deum ad auxilium præſentiſſimum. Circumgeſtationem arcæ ſine verbo ſuſceptam Deo placuiſſe, non concedimus. Joſ. VI. exſtat diſertum mandatum de arca circumgeſtanda. Quod

Quod David, 2 Sam. VI. & Salomon, 1 Reg. VIII. arcam Domini Hieroſolymam deportari curarunt, id itidem non fecerunt ſine verbo & mandato Dei. Nam 1.) uterque fuit Spiritu prophetico inſignis. 2.) Uterque in rebus etiam minoris momenti os Domini conſuluit. 3.) Utrique notum erat, cultus ſine verbo ſuſceptos Deo non placere. 4.) Uterque ſibi a latere adjunctos habebat ſacerdotes Nathanem, Abjathar, Zadocum &c. per quos voluntatem Dei explorare potuerunt. 5.) Uterque noverat Hieroſolymam a Deo electam, ut arca fœderis ibidem collocaretur, Deut. XII. 5. Pſalm. CXXXII. 13. 6.) Quod in ſpecie attinet deportationem arcæ a Davide ſuſceptam, ea ſic deſcribitur: 1 Paral. XIII. 1. *Iniit David conſilium cum tribunis & centurionibus, & univerſis principibus Iſraëlitarum*, v. 2. *& dixit ad omnem cœtum Iſrael, ſi placet vobis & eſt a Jehova Deo noſtro, mittamus ad fratres reliquos & ad ſacerdotes & Levitas &c. ut reducamus arcam Dei.* Ex quo apparet, Davidem conſilio non ſolum totius populi, ſed etiam ipſius Dei in hac deportatione uſum. Ac probe notandum, cum David prætermitteret ordinationem divinam Num. IV. 5. & ſeqq. de arca involuta Levitarum humeris portanda, eamque plauſtro imponeret, quod Deus hanc incogitantiam gravi caſu Ociæ puniverit, inde poſtea David cautior factus dixit: 1 Paral. XV. 2. *Non eſt fas, ut portetur arca Dei a quoquam niſi a Levitis, quos elegit Dominus ad portandum eam & ad miniſtrandum ſibi.* v. 11. *Vocavit itaque David Sadoc & Abiathar & Levitas*, v. 12. *dixitque eis: Vos eſtis capita familiarum Leviticarum. Sanctificamini cum fratribus veſtris, & adferte arcam Domini Dei Iſrael ad locum, qui ei praeparatus eſt, ne ut a principio, quia non eratis praeſentes, percuſſit nos Dominus, ſic & nunc fiat, quia non quaeſivimus eum juxta judicium.* Conjunge Pſalm. CXXXII. 13. 7.) Salomonem ſine verbo & mandato Dei arcam tranſtuliſſe in Jeruſalem, dici nulla ſpecie poteſt, cum de ſtructura templi expreſſum a Deo mandatum acceperit, unde etiam *gloria Domini* replevit domum illam in nube. 1 Reg. VIII. 11. Magna igitur diſſimilitudo inter circumgeſtationem arcæ a piis in vet. teſtam. divino auſpicio ſuſceptam, & inter circumgeſtationem panis euchariſtici humanitus excogitatam. Arcæ uſus non ſolum licitus, ſed etiam divino mandato comprobatus fuit, ut deportaretur: euchariſtiæ uſus a Chriſto inſtitutus eſt, non ut circumgeſtetur, ſed ut manducetur ac bibatur. Idem reſpondendum eſt Gretſero, qui in diſſertatione de feſto corporis Chriſti prolixe urget exemplum Davidis, *quod conſtituerit ſtata lege cantores in organis muſicorum lyris & cymbalis, ut coram arca Domini recordarentur operum ejus, glorificarent & laudarent Dominum &c.* Atqui diſtinguendum inter *eſſentialia* & *circumſtantialia* cultus divini. Ordinatio cantorum & inſtrumentorum muſicorum non pertinet ad ſubſtantiam cultus divini, ſed ad externam εὐσχημοσύνην & ornamentum atque incitamentum cultus divini. Jam vero in feſto corporis Chriſti non ſolum circumſtantialia, ſed etiam ſubſtantialia cultus præter, imo contra Dei mandatum, inſtituta ſunt, videlicet panis euchariſtici incluſio, circumgeſtatio, adoratio &c. Adde, quod David ne quidem externum illud cultus divini ornamentum ſine mandato divino inſtituerit, ut colligitur ex 2 Paral. XXIX. 25. Sed tali mandato in feſto corporis Chriſti inſtituendo ac celebrando deſtituuntur Pontificii. Vide papatum acatholicum Heilbrunneri articulo X. cap. 3.

CAPUT XIX.

DE VENERATIONE SACRAMENTI.

Status quæſtionis de veneratione euchariſtiæ.

§. CCIV. Quando cum Pontificiis de *veneratione* ſacramenti diſputatur, non eſt proprie quæſtio: 1.) *An Chriſtus Deus & homo* in actione ſacræ cœnæ vere præſens & corpus & ſanguinem ſuum mediante pane & vino nobis diſtribuens, *adoran-*

adorandus ſit? id enim non ſolum haud inviti concedimus, ſed etiam urgemus & inculcamus, cum ἀνάμνησις & adnunciatio mortis Chriſti ad ſalutarem ſacræ cœnæ uſum pertinens ſine adoratione illa, quæ fit in ſpiritu & veritate, locum non habeat. 2.) Neque hoc proprie quæritur, an huic ſacramento *interior reverentia* juxta normam verbi divini exhibenda ſit? ipſimet namque dicimus, corpus & ſanguinem Chriſti, quæ in hoc ſanctiſſimo ſacramento mediantibus externis ſymbolis nobis exhibentur, a vulgari potu ac cibo diſcernenda, 1 Cor. XI. 29. verbis Chriſti dicentis: *hoc eſt corpus meum, hoc eſt ſanguis meus*, fide firma contra omnes obſtreperæ rationis inſultus innitendum; (qua ratione Chriſto, hujus ſacramenti auctori, honor ſapientiæ, veritatis, & omnipotentiæ tribuitur:) grato corde agnoſcenda & prædicanda cœleſtia beneficia, quæ per κοινωνίαν ſacramentalem corporis & ſanguinis Chriſti ad nos promanant; dignam præparationem uſui hujus ſanctiſſimi ſacramenti præmittendam; adnunciationem mortis Chriſti, gratiarum actionem, pœnitentiam, fidem ac melioris vitæ propoſitum in uſu ſacræ cœnæ adhibendum. 3.) Sed nec *de externa reverentia*, quæ in diſtributione & ſumtione euchariſtiæ adhibetur, proprie hoc loco quæritur, ipſimet namque dicimus, externis geſtibus interiorem reverentiam eſſe declarandam. Qui vere & ex animo credit, Chriſtum ipſum in actione euchariſtiæ vere præſentem ſuo corpore & ſanguine nos paſcere, is genuflexione & reverentia externa interiorem fidem ac devotionem ſuam teſtabitur. Lutherus in cap. XLVII. Gen. *Nos non tantum orantes, ſed & baptizantes, abſolventes & abſoluti, & accedentes ad ſacram ſynaxin, quin etiam ad recitationem promiſſionis aut textus evangelii genua flectere vel ſaltem ſtare debemus in ſignum adorationis ſive reverentiae & gratitudinis. Et ſi in cœna dominica nihil aliud porrigeretur praeter panem & vinum, ſicut ſacramentarii blaſphemant, tamen eſt ibi promiſſio, & vox dominica & Spiritus ſanctus per verbum in cœna, ideoque decebat nos cum reverentia accedere, quanto magis id fieri par eſt, quando credimus adeſſe verum corpus & verum ſanguinem cum verbo.* De his igitur inter nos & Pontificios non eſt quæſtio, ſed monente Chemnitio tria potiſſimum ſunt hujus controverſiæ capita. 1.) Pontificii ſtatuunt, ipſum *ſacramentum euchariſtiae*, ſeu totum illud, quod a Domino, ut ſumatur, inſtitutum eſt, *eſſe cultu latriae adorandum.* Nos contra, cum euchariſtia conſtet duabus rebus, terrena & cœleſti, ideo adorationem dicimus non eſſe dirigendam ad terrena elementa panis & vini, ne præter creatorem etiam creaturam colamus, ſed ad Chriſtum Deum & hominem, qui in illa actione vere præſens ſuum corpus & ſanguinem nobis diſtribuit. 2.) Pontificii, quando de cultu, adoratione & veneratione ſacramenti diſputant, non principaliter huc reſpiciunt, ut in actione cœnæ dominicæ ſive in uſu ejus divinitus inſtituto Chriſtus Deus & homo adoretur, ſed laborant ſtabilire adorationem panis extra uſum a Chriſto inſtitutum & mandatum (*), quando ſcili-

(*) Synodus Tridentina *ſeſſ. XIII. cap. V.* mentem ſuam hiſce verbis exponit: *Nullus dubitandi locus relinquitur, quin omnes Chriſti fideles latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic ſanctiſſimo ſacramento exhibeant.* Sacramenti autem nomine a cœtus Romani doctoribus corpus Chriſti cum ſpeciebus panis & vini intelligi, nemo eſt, qui ignoret. Dum ergo præcipiunt adorare ſacramentum, eo ipſo iubent quoque adorare ſpecies panis & vini cum corpore Chriſti, ac ſpeciatim rem iſtam viſibilem, quam nos panem eſſe credimus, adverſarii vero ipſum Chriſtum eſſe contendunt. Nec in hoc ſubſiſtunt ſynodi Tridentinæ patres, ſed eo usque progrediuntur, ut ſecus ſentientes, veluti Chriſti eccleſiæque hoſtes, horrendo anathematis fulmine feriant. Ita enim pronunciant *can. 6. Si quis dixerit, in ſancto euchariſtiæ ſacramento Chriſtum unigenitum Dei filium non eſſe cultu latriæ etiam externo adorandum, atque adeo nec feſtiva peculiari celebritate venerandum, nec in proceſſionibus ſecundum laudabilem & univerſalem eccleſiæ ſanctæ ritum & conſuetudinem ſolemniter circumgeſtandum, vel non publice, ut adoretur, populo proponendum, & eius adoratores eſſe idololatras, anathema ſit.* Equidem videri poſſet, canonem hunc duntaxat agere de adoratione Chriſti in ſacramento, non de adoratione ipſius

ſcilicet panis in proceſſionibus circumgeſtatur. Nos autem ſtatuimus, panem extra uſum a Chriſto inſtitutum non eſſe corpus Chriſti, ideoque committi ἀρτολατρείαν, quando panis in ſolennibus

Yy 2

ipſius ſacramenti. Verum hic ipſe canon non alio ſenſu intelligendus eſt, quam ex ea declaratione, quæ *cap. V.* legitur. Ex hac vero luculenter patet, patres Tridentinos, quando dicunt, Chriſtum adorandum eſſe in euchariſtia, nihil aliud innuere, quam hoc, ipſam euchariſtiam, ac ſpeciatim panem in corpus Chriſti, ut falſo creditur, tranſmutatum, cultus religioſi obiectum eſſe.

Atque hanc fœdam panis conſecrati, tanquam ipſius Chriſti adorationem a patribus Tridentinis ſtabilitam, reliqui quoque eccleſiæ Rom. doctores in ſcriptis publicis acriter propugnarunt. Scripſit JO. GROPPERUS, archidiaconus Colonienſis, eccleſiæque Romanæ cardinalis deſignatus, libellum *de Chriſto in euchariſtia adorando*, quem in latinum idioma converſum edidit LAURENTIUS SURIUS, ordinis Carthuſiani monachus, ann. *MDLX.* Proſtant quoque CLAUDII ESPENCÆI, theologi Sorbonici, *libri V. de euchariſtia eiusque adoratione*, qui Pariſiis *MDLXXIII.* 8. lucem adſpexerunt publicam. Poſt Eſpencæum CLAUDIUS SANCTESIUS, epiſcopus Ebroicenſis in Gallia, qui academiæ Pariſienſis nomine concilio Tridentino, itemque colloquio Poſſiaceno interfuerat, in *repetitionibus* ſive libris X. *de rebus euchariſtiæ controverſis* Pariſiis *MDLXXV.* editis, & quidem *libro IX.* argumentum *de adoratione euchariſtiæ* denuo pertractavit. Huius veſtigia præter cardinalem BELLARMINUM, quem ſupra refutavit GERHARDUS noſter, ſecutus eſt JAC. DAV. PERRONIUS, princeps eccleſiæ Romanæ purpuratus, vaſtiſſimæ eruditionis magnique vir ingenii. Exſtant varia eius opera, in quibus eccleſiæ Romanæ de euchariſtia placita, ac ſpeciatim doctrinam quoque de panis euchariſtici adoratione, defenſum ivit. Refutarunt vero eundem ex eccleſiæ Reformatæ doctoribus MICHAËL LE FAUCHEUR, JO. MESTREZAT, & vel maxime EDMUNDUS ALBERTINUS, ſæpius iam a nobis laudatus. Opera PERRONII annis *MDCXX.* & *MDCXXII.* Pariſiis typis deſcripta ſunt. Qui luculentiorem rerum notitiam heic anhelaverit, adeat DU PINIUM in *bibliotheque des autheurs eccleſiaſtiques tom. XVII.* in titulo: *le cardinal du Perron, p. 27. ſeqq.* Nec prætermittendus heic eſt JAC. GRETSERUS, ſocietatis Jeſu theologus, quem fidei ſuæ ſocii *malleolum hæreticorum* vocarunt. Exſtat eiusdem diſſertatio *pro corporis Chriſti ſolemnitate & feſti euchariſtiæ cultu*, quæ Ingolſtadii *MDCXII.* prodiit, atque HOSPINIANO præcipue eſt oppoſita. Cumprimis vero commemorandus nobis heic eſt JACOBUS BOILEAU, ordinis theologorum Pariſienſium, quem *Sorbonam* vocant, decanus & canonicus ſancti ſacelli palatii Pariſienſis. Edidit is luculentum tractatum *de adoratione euchariſtiæ* duobus libris conſtantem, Lutetiæ Pariſiorum *MDCLXXXV.* 8. in quo rem præcipue ex hiſtoriæ eccleſiaſticæ monumentis illuſtrandam ſuſcepit, & JO. inprimis DALLÆUM confutandum ſibi ſumſit. Vid. de eo BÆLII *nouvelles de la republique des lettres MDCLXXXV. menſ. April. p. 458.* Boilavio adiungimus RICH. SIMONIUM, qui in *lettres choiſies, lettr. XXVIII. p. 200. ſeqq.* de hocce argumento diſſeruit. Agmen vel tandem claudat JUVENINUS, qui *diſſert. IV. de euchariſt. quæſt. IV. cap. III. art. 1.* de latriæ cultu euchariſtiæ debito, iudice cardinale LAMBERTINO *de ſacrificio miſſæ num. CLXVIII.*, adcuratiſſime egit.

Jam vero & eorum heic facienda eſt mentio, qui doctrinam pontificiorum de adoratione euchariſtiæ editis hanc in rem ſcriptis confutare adgreſſi ſunt. Eminent ex his THOMAS CRANMERUS libro *contra adorationem panis euchariſtici*; WALKERUS, qui celebratus auctor libri anglico idiomate ſcripti, cui titulus: *two diſcourſes concerning the adoration of our B. Saviour in the holy euchariſt*, Oxford *MDCCLXXXVII.* 4. EDUARDUS STILLINGFLEETUS, in libro anglice edito *de idololatria, quæ in eccleſia Romana obtinet* &c. Exſtat hicce tractatus in *operum* eius, iunctim editorum, *tom. V.* JO. DALLÆUS, theologus Reformatus Gallus, in opere erudito *de obiecto cultus religioſi adverſus latinorum traditiones, libr. II. p. 216. ſeqq.* itemque *de cultibus latinorum libr. VII.* qui de euchariſtia *quintus* eſt, *p. 815. ſeqq.* quem vero ex Romanenſibus JAC. BOILEAU refellere adniſus eſt; DANIEL WHITBY in libello ann. *MDCCXVII.* anglice edito *de euchariſtia non adoranda*, ſcriptor anonymus, isque Gallus, in *memoires litteraires p. 456. ſeqq.* itemque ex ſcriptoribus Germanis JO. GUIL. DE LITH, theologus quondam Onoldinus, isque eruditiſſimus, *in dem Beweis, daß das Niederknien vor denen Hoſtien*

nibus illis proceſſionibus adoratur. 3.) Pontificii de externo potiſſimum euchariſtiæ cultu ſunt ſoliciti, ut ſplendida repoſitione, ſumtuoſa circumgeſtatione, auro, argento, ſerico, inclinatione, genuflexione, proſtratione corporis, elevatione manuum, tunſione pectoris, luminaribus, inſtrumentis muſicis, bombardarum ſtrepitu & ſimilibus externis pompis honoretur. Nos autem in uſu euchariſtiæ a Chriſto inſtituto de interiori & ſpirituali cultu potiſſimum ſoliciti ſumus, ad quem veræ ſignificationes externæ interioris reverentiæ ſponte ſubſequuntur.

Contra papiſticam euchariſtiæ venerationem.

§. CCV. Religioſæ adorationis cultum non eſſe externis ſymbolis hujus ſacramenti deferendum, confirmamus ſequentibus argumentis: 1.) Deus nuſpiam præcepit panis conſecrati adorationem, eſt igitur ἐθελοθρησκεία, quæ ipſi non probatur. 2.) Panis poſt conſecrationem euchariſticam manet verus panis, ut ſuperius demonſtratum fuit, eſt igitur creatura Dei. Quisquis proinde adorationem dirigit non ſolum ad Chriſtum, ſed etiam ad panem, is *præter creatorem* adorat etiam creaturam. Rom. I. 25. 3.) Diſcipuli Chriſti in prima ſacræ cœnæ inſtitutione audientes a magiſtro ſuo: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum; bibite, hoc eſt ſanguis meus*, non leguntur externa ſymbola panis & vini adoraſſe, ſed juxta mandatum Chriſti manducarunt ac biberunt. Marc. XIV. 23. 4.) Corpus Chriſti non eſt *localiter* in pane, neque eſt unio *perſonalis* inter panem & corpus Chriſti, ſed Chriſtus in actione illa euchariſtiæ præſentiam ſuam peculiari modo gratiæ inſtituit ac promiſit. Ergo ut Iſraëlitæ non lignum, non aurum, non cherubim arcæ fœderis, ſed Deum ipſum tantum, qui præſentiam ſuam ibi promiſerat, adorabant; ita quoque adoratio noſtra in uſu euchariſtiæ non ad externa elementa, ſed ad Chriſtum Deum & hominem, peculiari modo gratiæ præſentem, dirigenda eſt. 5.) De pane conſecrato extra uſum a Chriſto inſtitutum non habemus verbum aut promiſſionem, quod ſit corpus Chriſti, quia verba ſacramentalia: *Hoc eſt corpus meum*, divina inſtitutione & præceptione adligata ſunt ad actionem in verbis inſtitutionis præſcriptam, quod ſcilicet panis ſit accipiendus, benedicendus, diſtribuendus & manducandus. Ergo panem conſecratum extra uſum a Chriſto inſtitutum adorandum proponere eſt ἀρτολατρείας occaſionem præbere. 6.) Ipſimet Pontificii fateri coguntur, in panis conſecrati adoratione magnum ſubeſſe idololatriæ periculum. Gabr. Biel lect. XLIX. in can. *Quia non poteſt eſſe evidens certitudo, neque celebranti neque populo circumſtanti de converſione panis in corpus Chriſti propter defectum aliquem impedientem & contingere potentem, ut quod forte celebrans non eſt ſacerdos, ſiquidem nullus celebrans poteſt evidenter ſcire ſe fore* (eſſe) *baptizatum aut legitime ordinatum. Similiter propter defectum alicujus neceſſario requiſiti ad conſecrandum, utpote debitae intentionis, aut errorem commiſſum in forma vel in materia, & multo minus circumſtantes infallibiliter ſcire poſſunt, ſub hoſtia fore Chriſtum, ideo adoratio fieri debet*

ſtien in der Meſſe denen Gewohnheiten und Satzungen der alten chriſtlichen Kirche zuwider &c. Suobac. *MDCCXX.* 8. & rurſus *MDXLIII.* 8. Huncce librum lectu digniſſimum, poſt obitum auctoris, latine vertit multisque acceſſionibus locupletatum edidit eiusdem filius, CAROLUS DE LITH, qui eidem ſequentem titulum præfixit: *disquiſitio theologica & hiſtorica de adoratione panis conſecrati & interdictione ſacri calicis in euchariſtia* &c. Suobaci *MDCCLIII.* 8. Hiſce iungi merentur ex eccleſiæ reformatæ doctoribus JO. HENR. HEIDEGGERUS, *in tumulo concilii Tridentini, tom. I. p. 858. ſeqq.* PETRUS MOLINÆUS in *theſib. de euchariſtiæ ſacramento, eiusque conſecratione, adoratione* &c. *vol. I. theſauri diſputat. ſedaneuſ.* inſertis, *p. 847. ſeqq.* itemque ex noſtris MART. CHEMNITIUS in *examine concilii Tridentini, part. II. cap. V. p. 82. ſeqq.* GERHARDUS in *confeſſ. cathol. libr. II. part. II. art. XIV. cap. VIII. p. 1196. ſeqq.* & SALOMON DEYLINGIUS in *obſervat. miſcellaneis, exercit. V. qua novitas errorum pontif. circa ſacr. euchariſtiam oſtenditur, obſerv. XI. p. 396. ſeqq.* Ut alios auctores, maxime ſyſtematicos, iam taceamus.

bet ſub conditione habituali tacita vel actuali expreſſa, tali ſcilicet, ſi ſervata ſint omnia ad conſecrationem neceſſaria. Idem repetit Thomas Salisburienſis de arte prædicandi c. 25. *Nullus* (inquit) *quantumcunque ſit ſimplex vel quantumcunque ſit diſcretus, debet praeciſe credere, hoc eſſe corpus Domini, ſed cum hac conditione, ſi in conſecratione rite ſint acta omnia, aliter enim adſeret de creatura, quod ipſa ſit creator, & ita eſſet idololatria.* Nondum ipſi conveniunt in neceſſariis ad transſubſtantiationem requiſitis, & facile contingere poteſt, ut aliquod iſtorum requiſitorum deſit, quomodo igitur conſecratum panem ſine idololatriæ periculo adorandum proponunt? Bonaventura in breviloq. part. VI. cap. 9. præter animum ſive intentionem conſecrantis requirit, ut etiam inſtituentis Chriſti mens atque intentio attendatur. *Et intentio* (inquit) *requiritur & intentionis regulatio per fidem.* Johannes de Burgo varios caſus enumerat, in quibus transſubſtantiatio impeditur, utpote *quando per negligentiam miniſtri aqua non ponitur in calice, quando ſola aqua ſine vino in eo ponitur, cum panis ex alia quam triticea farina confectus, cum aquae copia vini naturam vincit aut mutat, cum vinum acuit, cum tredecim panes in altari ponuntur, ſacerdos autem tantum de duodecim conſecrandis cogitavit, quo caſu nullus omnino conſecratus cenſetur, cum verba conſecrationis aut diſſimulantur aut praetermittuntur, &c.* Summa Angelica in verbo *euchariſtia* membro 1. plurima omnino conſecrationis requiſita recenſet, quorum uno deficiente non fiat transſubſtantiatio. At quis ſpectatores reddit certos, illa omnia præſto eſſe, præſertim vero intentionem conſecrantis?

Bellarmini de veneratione euchariſtiæ diſputatio.

§. CCVI. Bellarminus libr. IV. de euchariſtia c. 29. §. *ſed haec* &c. ἀρτολατρείας adcuſationem ſibi ſuisque intentatam depulſurus, ſic diſputat: *Catholici* (Romanenſes) *cum negent panem in ſacramento remanere, quomodo poſſent adſerere ἀρτολατρείαν, hoc eſt, panis adorationem. Neque ullus catholicorum eſt, qui doceat ipſa ſymbola externa per ſe & proprie eſſe adoranda cultu latriae; ſed ſolum veneranda cultu quodam minore, qui omnibus ſacramentis convenit; cultu autem latriae dicimus per ſe & proprie Chriſtum eſſe adorandum, & eam adorationem ad ſymbola etiam panis & vini pertinere, quatenus adprehenduntur ut quid unum cum ipſo Chriſto, quem continent. Quemadmodum qui Chriſtum in terris veſtitum adorabant, non ipſum ſolum, ſed etiam veſtes quodammodo adorabant, neque enim jubebant eum veſtibus nudari, antequam adorarent, aut animo & cogitatione ſeparabant a veſtibus, cum adorarent; ſed ſimpliciter Chriſtum, ut tunc ſe habebat, adorabant, tametſi ratio adorandi non erant veſtes, imo nec ipſa humanitas, ſed ſola divinitas. De modo loquendi fatemur, ſacramentum ipſum dici adorandum, ut concilium Tridentinum loquitur; ſed hoc exponitur dupliciter. Qui enim ſentiunt, ſacramentum euchariſtiae formaliter eſſe corpus Chriſti, ut eſt ſub illis ſpeciebus, concedunt etiam formaliter ſacramentum dici adorandum. Quia docent, ſacramentum euchariſtiae eſſe formaliter ſpecies panis & vini, ut Chriſtum continent,* (in quorum numero eſt Bellarminus ipſe libr. IV. de euch. c. 6. propoſ. 5.) *illi docent, conſequenter ſacramentum euchariſtiae materialiter adorandum. Sed quidquid ſit de modo loquendi, ſtatus quaeſtionis non eſt, niſi an Chriſtus in euchariſtia ſit adorandus cultu latriae.* Reſp. 1.) Quis ſit verus quæſtionis ſtatus, paullo ſuperius expoſuimus. Nemo noſtrum negat, Chriſtum verum Deum & hominem in euchariſtia cultu latriæ adorandum eſſe. Bellarminus apud Chemnitium expreſſe legerat hæc verba: *Conſtat, adorationem non eſſe adligatam vel loco, vel tempori, ſemper igitur & ubique adorandus eſt Chriſtus. Si ergo credimus, Chriſtum Deum & hominem in actione cœnae ſuae peculiari modo praeſentiae & gratiae adeſſe, ac vere & ſubſtantialiter exhibere veſcentibus corpus & ſanguinem ſuum, fieri nequit, quin fides Chriſtum in illa actione praeſentem veneretur & adoret.* Hæc, inquam, Bellarminus apud Chemnitium legerat, cur igitur ſtatum quæſtionis hunc eſſe

ſcribit, an Chriſtus in euchariſtia ſit adorandus cultu latriæ? 2.) Ad depulſionem ἀρτολατρείας invalidum eſt ſcutum, quod Bellarminus opponit, videlicet *negari a Pontificiis, panem in ſacramento remanere.* Atqui adfirmatur illud a Chriſto & Paulo, ut vidimus ſuo loco, unde complures ex ipſis Pontificiis concedunt, transſubſtantiationem ex ſcriptura ſacra probari minime poſſe. Quare cum euchariſtia conſtet duabus rebus, terrena & cœleſti, quisquis ſacramentum integrum cultu latriæ adorandum dicit, rem terrenam adorat, & ἀρτολατρείας crimen incurrit. 3.) Cum Bellarminus alibi operoſe diſputet, *ſubſtantiam panis & vini interire per conſecrationem*, cur hoc loco rem terrenam vocat ſymbola externa? Certe nuda accidentia ac nudæ ſpecies non ſunt ſymbola hujus ſacramenti externa, ſed ipſa panis & vini ſubſtantia, quam in ſua proprietate naturæ permanere Gelaſius adſerit. 4.) Contradictoria ſunt, quod *ſymbola externa ſolum veneranda ſint cultu minore quodam, qui omnibus ſacramentis convenit, & quod ad ſymbola illa etiam adoratio latriae pertineat, quatenus adprehenduntur ut quid unum cum Chriſto, quem continent.* Quæro enim, quo cultu ſymbola externa hujus ſacramenti, quatenus talia, hoc eſt, quatenus ſunt organa corporis & ſanguinis Chriſti nobis exhibendi, ſint honoranda? Si cultu quodam minore quam latriæ, utique non ipſo religioſæ λατρείας cultu. Si Bellarminus velit obvertere, quod *in ſe ac per ſe minore quodam cultu veneranda ſint, ipſo autem latriae cultu adoranda, quatenus adprehenduntur ut quid unum cum Chriſto;* reſpondeo, hoc loco non quæri de ſymbolis externis, in ſe ac per ſe, id eſt, quatenus ſunt ſubſtantiæ, ſed quatenus ſunt ſymbola ſacramentalia, ſive ut Bellarminus loquitur, *quatenus Chriſtum continent*, ubi Bellarminus quidem dicit, quod hoc reſpectu ſint cultu latriæ adoranda, qua ratione, velit nolit, ἀρτολατρείαν ſtabilit, & cultum latria minorem, qui ſymbolis illis in ſe & per ſe debeatur, evertit. Nos autem ſtrenue negamus, ſymbola illa ſive per ſe, ſive quatenus ſunt rerum cœleſtium organa, eſſe religioſe adoranda. 5.) Etenim cum in ipſo uſu ſacramentali ſymbola externa a corpore & ſanguine Chriſti ſint & maneant diſtincta, nec fiat perſonalis unio inter panem & corpus, vinum & ſanguinem Chriſti, ideo ne in ipſo quidem uſu ſacramentali, nedum in proceſſionibus theatricis, extra uſum a Chriſto inſtitutum, ſymbolis externis cultus latriæ debet deferri, ſed Chriſtus ſuo corpore & ſanguine vere & ſubſtantialiter nos paſcens adorandus eſt, ſymbola autem externa reverenter ut organa rerum cœleſtium ſunt tractanda. 6.) Quis vero ex imperitis in adoratione panis conſecrati has ſubtilitates conſectatur, ut ſymbolum externum per ſe & proprie non adoret cultu latriæ, ſed ſolum veneretur cultu quodam inferiore ac minore, qui omnibus ſacramentis convenit, viciſſim tamen cultum latriæ, qua Chriſtum adorat, etiam ad externa ſymbola referat, quatenus ea adprehendit ut quid unum cum Chriſto, quem continent? Ecquis ita diſtinguit, ut ſacramentum, id eſt, ſpecies panis & vini, ut Chriſtum continent, *materialiter* tantum, non etiam *formaliter* adoret? Diſputat Bellarminus, ideo ſtatuendam eſſe trrnsſubſtantiationem, quia *abſque ea periculum ſit, ne ſimpliciores adorent panem.* lib. III. de euchariſtia cap. 22. At bone Deus an non etiam periculum eſt, ne accidentia panis adorent? Si panem adorare ipſius Bellarmini judicio eſt idololatria; cur hoc loco diſputat, adorationem ad ſymbola etiam panis & vini pertinere, quatenus adprehenduntur ut quid unum cum Chriſto? 7.) Idem Bellarminus lib. II. de imagin. ſanctor. cap. 24. diſputat, *eſſe de eſſentia latriae exhiberi propter ſe, cum latria dicatur ſummus cultus, qui debetur vero Deo ut primo principio omnium rerum. Implicat autem contradictionem,* (inquit) *exhiberi ſummum cultum primo principio & propter aliud, nam ſi primo principio, non ergo propter aliud, ſi propter aliud, non primo principio. Ergo vel imagini exhibetur cultus latriae propter ſe, & haec eſt vera idololatria; vel non exhibetur propter ſe, & tum ille non eſt cultus verae latriae. Praeterea vel iſta latria, quae exhibetur imagini propter aliud, eſt idem cultus cum eo, qui exhibetur Deo, vel alius minor. Si idem, ergo aeque colitur creatura atque ipſe Deus,*

quae

quae certe eſt idololatria, nam idololatria non ſolum eſt, cum adoratur idolum relicto Deo, ſed etiam cum adoratur idolum ſimul cum Deo. Si eſt cultus minor, non ergo eſt latria, nam latria eſt ſummus cultus. Hæc omnia Bellarminus, contra quem eodem modo argumentamur: Eſt de eſſentia latriæ exhiberi propter ſe. Ergo vel ſymbolis panis & vini exhibetur cultus latriæ propter ſe, & hæc eſt vera idololatria, vel non exhibetur propter ſe, & tum ille non eſt cultus veræ latriæ. Præterea iſta latria, quæ exhibetur ſymbolis panis & vini propter aliud, (quatenus ſunt unum cum Chriſto, quem continent) eſt idem cultus cum eo, qui exhibetur Chriſto, vel alius minor. Si idem, ergo æque colitur creatura, ſi eſt cultus minor, non ergo eſt latria. 8.) Symbola panis & vini eſſe unum cum Chriſto, ambigue dicitur. Bellarminus cap. ſequente reſponſ. ad quartam, unionem illam ſic explicat: *Longe* (inquit) *aliter eſt Chriſtus in euchariſtia & aliis rebus Deus. Nam in euchariſtia unum tantum ſuppoſitum eſt idque divinum, caetera omnia ad illud pertinent, & cum illo unum quid faciunt, licet non eodem modo, ideo recte totum illud ſimul adoratur, ut ante diximus de Chriſto veſtito. At in aliis rebus Deus quidem eſt, ſed non eſt unum ſuppoſitum cum illis, neque dici poſſunt unum quid Deus & creatura, in qua eſt Deus.* Statuit igitur Bellarminus, Chriſtum eſſe unum ſuppoſitum cum ſymbolis ſacramenti externis, at hoc adſeri non debet, divina & humana natura in Chriſto conſtituunt unum ὑφιςάμενον ſive ſuppoſitum, ſed panis & corpus, vinum & ſanguis Chriſti non conſtituunt unum ſuppoſitum, ſed unum ſacramentum, unde etiam unio non dicitur *perſonalis*, ſed *ſacramentalis*. Natura humana, quia in ὑπόςασιν τȣ̃ λόγȣ eſt adſumta, ideo una adoratione Chriſtus Deus & homo ſecundum utramque naturam adoratur, ſed in ſacramento euchariſtiæ panis non eſt unum cum corpore Chriſti ſuppoſitum, ideo etiam cultus latriæ non debet deferri pani. 9.) Bellarminus eodem modo adſumtam carnem Filio Dei & panem conſecratum Chriſto unitum eſſe ſtatuit, quod eſt vehementer abſurdum. Hoc loco ſic ſcribit: *Quemadmodum, qui Chriſtum in terris veſtitum adorabant, non ipſum ſolum, ſed etiam veſtes quodammodo adorabant &c.* hæc comparatio ſi debet habere locum, procedat oportet ex hac hypotheſi, quod panis unitus ſit corpori Chriſti eo modo, quo veſtes in diebus carnis ipſi erant unitæ; at hac ſimilitudine etiam unionem humanæ naturæ cum divina in perſona Chriſti declarat. Sic enim ſcribit lib. III. de Chriſto cap. 15. §. quæ cum ita ſint: *Ad declarandum unionis perſonalis myſterium adpoſita eſt ſimilitudo de purpura regis. Cum enim rex induit purpuram, & ſedet in ſolio ſuo, evehit purpuram ad illud ſolium, non ſic, ut purpura dicatur ſedere aut regnare, ſed ut dicatur veſtis ſedentis aut regnantis, & etiam ut dicatur purpuratus rex ſedere aut regnare.* Ecquis vero ipſi concedet, eodem modo unitam eſſe adſumtam naturam λόγῳ & panem conſecratum corpori Chriſti, videlicet quo modo purpura unita eſt regi, cum unio humanæ & divinæ naturæ in Chriſto ſit *perſonalis*, unio panis & corporis Chriſti in euchariſtia *ſacramentalis*, unio purpuræ & regis mere extrinſeca & *accidentalis*. Quare cum hypotheſis hujus comparationis ſit lubrica, ipſam etiam comparationem corruere eſt neceſſe. 10.) Idem Bellarminus libr. I. de Chriſto c. 8. §. *Reſpondent*; ſic ſcribit contra Arianos: *Quod in Chriſto Deus habitat, non ſufficit, ut ille poſſit adorari, alioquin totus mundus poſſet adorari, & praecipue ſancti angeli & homines, in quibus ſingulariter Deus habitat.* Aut hæc reſponſio Arianis oppoſita eſt infirma, aut concedendum eſt, peculiarem corporis Chriſti in pane præſentiam non inferre, ut panis cultu latriæ adoretur. 11.) Eos, qui Chriſtum in terris veſtitum adorabant, Chriſti veſtes adoraſſe, nulla veritatis ſpecie dici poteſt, alias ſequeretur, magos, qui adorarunt ipſum jacentem in præſepi, etiam præſepe adoraſſe. Diſtinguendum inter adorationis *objectum*, quod eſt Chriſtus Deus & homo, & inter objecti *adjunctum* extrinſecum, quod fuerunt veſtes. Ergo ſi panis conſecratus non eſt alio modo adorandus, quam quo adoratæ fuerunt veſtes, quibus Chriſtus fuit indutus, nullo modo cultu latriæ

triæ adorandus erit. Qui Chriſtum veſtitum adorabant, non quidem jubebant eum veſtibus nudari, antequam adorarent; interim tamen objectum adorationis non conſtituebant veſtes, ſed Chriſtum Deum & hominem. 12.) Denique quod nondum convenit inter ſcriptores pontificios, *an formaliter, an materialiter ſacramentum euchariſtiae adorandum ſit*, id argumentum præbet conſenſus toties deprædicati.

Argumentum pontificium pro adoratione panis euchariſtici.

§. CVII. Ex his facile intelligi poteſt, quid reſpondendum ſit ad argumentum Bellarmini: *Deo vero debetur adoratio latriae. Chriſtus, ut eſt in euchariſtia, ſive in uſu, ſive extra, eſt Deus verus. Ergo adorandus eſt cultu latriae.* Reſp. Chriſtum in ſacra cœna vere præſentem corpore & ſanguine ſuo nos paſcere ſtatuimus; Chriſtum eſſe verum Deum & cultu latriæ honorandum adſerimus; ſed ex eo nondum ſequitur, quod totum ſacramentum, conſtans non ſolum re cœleſti, corpore & ſanguine Chriſti, ſed etiam re terrena, pane ſcilicet & vino, ſit adorandum, multo minus ex eo ſequitur, quod panis conſecratus extra uſum a Chriſto inſtitutum in proceſſionibus adorandus ſit, ſiquidem 1.) Chriſtus ſacramentalem panis & corporis, vini & ſanguinis in euchariſtia unionem inſtituit, interim tamen diſerto mandato uſum hujus ſanctiſſimi ſacramenti expoſuit, quod videlicet panem conſecratum manducare, & ex calice benedicto debeamus bibere, proinde quando hæ actiones a Chriſto inſtitutæ, videlicet diſtributio, ſumtio, manducatio & bibitio omittuntur, inque earum locum aliæ, videlicet circumgeſtatio & oſtentatio adhibentur, non poteſt dici cœna dominica adminiſtrari, cum omittantur ea, quæ ſunt hujus ſacramenti eſſentialia. 2.) Inter panem & corpus Chriſti non eſt unio *perſonalis*, propter quam non minus cultu latriæ adorandus foret panis, quam adſumta natura humana adoratur, ſed unio *ſacramentalis*, in eo conſiſtens, ut mediante benedicto pane corpus Chriſti manducetur, mediante benedicto vino ſanguis Chriſti bibatur. 3.) Quemadmodum igitur Iſraëlitæ non adorabant arcam fœderis aut columnam nubis & ignis in deſerto, licet eſſent externa ſymbola & ſigna peculiaris præſentiæ Dei *habitantis in medio cherubim ſuper arcam fœderis*, Exod. XXV. 22. *& praecedentis Iſraelitas in columna nubis & ignis*, Exod. XIII. 21. ſed preces & invocationem direxerunt ad Deum in externis hiſce ſymbolis peculiari modo gratioſe præſentem: ſic Chriſtus in euchariſtia adorandus eſt, ſed honor & cultus adorationis non deferendus externis ſymbolis panis & vini, unde recte ſcribit Caſſander in conſult. cap. de adoratione euchar. pag. 173. „De adoratione ſacroſancti hujus ſacra„menti ita ex veterum mente ſtatuendum pu„to. Cum in hoc ſacramento Chriſtus, Deus „& homo, & corpore & ſanguine ſuo præ„ſentem ſe exhibeat, conſequens eſt, ut in hoc „quoque myſterio adoretur, quæ adoratio non „ad ipſum ſignum, quod exterius videtur, ſed „ad ipſam rem & veritatem, quæ interius cre„ditur, referenda ſit, quamvis & ipſi ſigno, „cujus jam virtus intelligitur, tanquam religio„ſo & ſacro ſua veneratio debeatur„. Idem dicat Bellarminus, & controverſia omnis in hoc capite erit ſopita. 4.) Si liceret hoc modo inferre; Chriſtus in euchariſtia eſt vere præſens; ergo ſacramentum ipſum eſt adorandum; poſſet eodem modo inferri: Chriſti corpus jacuit in præſepio. Luc. II. 16. in gremio matris Mariæ, Matth. II. 11. eſt in cœlo; ergo præſepe adoratum fuit a paſtoribus Bethlehemiticis, gremium matris a magis orientalibus, cœlum adoratur a nobis. Inanem igitur operam Bellarminus ſumit, Chriſtum in euchariſtia adorandum eſſe probans, quod nemo noſtrum negat; ſed panem conſecratum adorandum eſſe, probandum erat, & quidem etiam extra uſum a Chriſto inſtitutum.

Dicta patrum de adoratione euchariſtiae.

§. CCVIII. Idem judicium de dictis patrum, ad quæ Bellarminus nos remittit. Dionyſ. Areopagita de hierarch. c. 3. *O diviniſſima & ſacra ceremonia* τελετή, *oſtende nobis perſpicue obducta tibi per ſigna obſcuritatum*, τὰ προκείμενά σοι συμβολικῶς ἀμφιέσματα

τῶν

τῶν αἰνιγμάτων. *& ſingulari lumine mentis noſtrae oculos imple.* Pachymeres in illum locum: *Ceremoniam hanc adloquitur, ac ſi animata ſit,* αὐτῇ ὡς ἐμψύχῳ διαλέγεται, *& non abs re* εἰκότως, *ut Gregorius theologus: O ſanctum & magnum paſcha: & ejusmodi ſacra ceremonia Dominus noſter Jeſus Chriſtus, ad quem ſermonem habet.* Dionyſius ipſe ibidem: *Multi ſane in ſola divina ſymbola intuentur, at ipſe antiſtes divino Spiritu in ipſa principia eorum, quae celebrantur, perpetuo fertur.* Eadem προσφωνήσει rhetorica utitur Ambroſius circa baptiſm. lib. X. in Luc. XXII. *O aqua, quae humano adſperſum ſanguine ut praeſentium lavacrorum figura praecederet, orbem terrarum lavaſti! O aqua, quae ſacramentum Chriſti eſſe meruiſti, quae lavas omnia, nec lavaris.* At num propterea aquam adoravit, aut aquam in Chriſti ſanguinem transſubſtantiatam credidit? Gregorius Nazianz. in paſcha orat. II. in fine: *O paſcha, magnum, inquam, & ſacroſanctum paſcha, totiusque mundi piaculum, te enim quaſi vita praeditum adloquor,* ὡς ἐμψύχῳ: in quem locum ſic commentatur Nicetas Scholiaſtes: *Haec verba:* O paſcha magnum, *ad feſtum ipſum perinde ac vita praeditum refert. Illa autem:* o verbum Dei, *& quae deinceps ſequuntur, ad Chriſtum ſpirituale paſcha per adclamationem dirigit.* Eodem modo Dionyſius ab externis ſymbolis ad Chriſtum ipſum vere præſentem tandem animo & ſpiritu ſubvehitur, atque illum religioſa adoratione honorat. Origenes homil. V. in diverſ. loc. evang. p. 441. *Quando ſanctum cibum illudque incorruptum accipis epulum, quando vitae pane & poculo frueris, manducas & bibis corpus & ſanguinem Domini, tunc Dominus ſub tectum tuum ingreditur. Et tu ergo humilians temet ipſum imitare hunc centurionem, & dicito: Domine non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum.* Non panem conſecratum, ſed Chriſtum adorat. Duos modos ibidem proponit, quibus Chriſtus ad nos ingrediatur: *Nunc,* inquit, *quando ſancti & Deo acceptabiles eccleſiarum antiſtites ſub tectum tuum intrant, tunc ibidem per eos Dominus ingreditur. Et tu ſic exiſtimes tanquam Dominum ſuſcipiens. Et aliud quando ſanctum cibum illudque incorruptum accipis epulum &c.* Si voluiſſet ſacramentum adorari, adorandi etiam eſſent eccleſiarum antiſtites. Idem hom. I. in diverſ. *Per evangeliſtarum & apoſtolorum praedicationem, per ſui ſancti corporis & ſanguinis ſacramentum nobiſcum Deus & ad nos atque in nobis.* Si propterea adorandum eſſet ſacramentum, quia per illud Chriſtus ad nos venit, adoranda etiam foret prædicatio verbi, per quam itidem ad nos venire adſeritur. Cyrillus catech. V. myſtag. jubet, *ut flexo genu & adorantium in morem accedant ad euchariſtiam;* nec internam adorationem ad Chriſtum directam, nec externam reverentiam improbamus, ut ex ſuperioribus patere poteſt. Ambroſius libr. III. de S S. cap. 12. *Adorate ſcabellum pedum ejus. Scabellum caro Chriſti, quam hodieque in myſteriis adoramus, & quam apoſtoli in Domino Jeſu adorarunt.* Huic conſonat illud Auguſtini in Pſalm. XCVIII. „ Converto „ me ad Chriſtum & invenio, quomodo ſine „ impietate adoretur terra ſcabellum pedum Do„ mini: ſuſcepit enim de terra terram, quia „ caro de terra eſt, & de carne Mariæ carnem „ accepit. Et quia in ipſa carne hic ambula„ vit, & ipſam carnem nobis manducandam „ ad ſalutem dedit, nemo autem illam carnem „ manducat, niſi prius adoraverit, inventum eſt, „ quomodo adoretur tale ſcabellum pedum Do„ mini, & non ſolum non peccemus adorando, „ ſed etiam peccemus non adorando. „ At quis negat carnem Chriſti adorandam? adoramus eam in ſacramento, ſed externa ſacramenti ſymbola non adoramus. Apud Chryſoſtomum in Marc. hom. XIII. *adoratur Chriſtus in baptiſmo.* Apud Hieronymum epiſt. X. *Paula cum magis Deum puerum in praeſepio adorat,* num vero propterea baptiſmus vel præſepe adoratur? Euſebius Emiſſenus hom. V. de paſch. *Cum reverendum altare cibis ſpiritualibus ſatiandus adſcendis, ſacrum Dei tui corpus & ſanguinem fide reſpice, honora, mirare, mente continge, cordis manu ſuſcipe, & maxime toto hauſtu interioris hominis adſume.* Quis hoc negat? at num idem eſt ſacrum Chriſti corpus & ſan-

ſanguinem fide reſpicere, honorare, mente contingere &c. ac panem conſecratum etiam extra uſum a Chriſto inſtitutum adorare? Chryſoſtomus hom. XXIV. in 1 Cor. *Cum timore & ſumma puritate ad ipſum accedamus. Et quando ipſum videris propoſitum, dic ei: Propter hoc corpus non ſum ego amplius terra & cinis, non ſum amplius captivus, ſed liber, propter hoc ſpero me accepturum cælos.* In Græco eſt λέγε πρὸς ἑαυτὸν, quod Gentianus Hervetus perperam vertit: *dic ei*, in margine notans *corpori Chriſti propoſito, quid dicendum*, rectius vero Franciſcus Aretinus reddidit, *dic tecum*, oſtendit enim Chryſoſtomus, ad cœnam acceſſuri quid meditari debeamus, videlicet Chriſtum pro peccatis noſtris mortuum, & in ſacra cœna hoc ipſum corpus, quod pro nobis in mortem tradidit, manducandum, & hunc ipſum ſanguinem, quem pro peccatis noſtris effudit, bibendum nobis exhibentem. | Theodoretus dial. II. *Intelliguntur ſigna ea eſſe, quae facta ſunt, & creduntur & adorantur, ut quae illa ſint, quae creduntur.* Theodoretus ibidem expreſſe adſerit, *ſymbola externa manere in priore ſubſtantia, figura & forma, non recedere a ſua natura &c.* quomodo igitur cultum latriæ illis deferendum eſſe doceret? adorantur igitur, προσκυνεῖται non λατρεύεται, ita ut adorare nihil aliud ſit, quam honorare, venerari, reverenter ſuſcipere, id quod ſubjecta αἰτιολογία & ſimilitudo comprobat. Adorantur, ut quæ illa ſint, quæ creduntur, videlicet externa ſymbola κοινωνίας corporis & ſanguinis Chriſti. *Confer ergo,* inquit, *imaginem cum exemplari, videbis ſimilitudinem, oportet enim figuram eſſe veritati ſimilem &c. Si ergo divina myſteria corpus, quod vere eſt, repraeſentant &c.* at Bellarminus, ipſe diſputat libr. II. de imagin. ſanct. cap. 24. *imaginibus ne quidem ratione relationis per ſe & proprie deberi cultum latriae.* Eodem modo voce *adorationis* utitur Tertullianus adv. Hermog. cap. 22. *Adoro ſcripturae plenitudinem.* Auguſtinus epiſt. CXLVI. *Baptiſmum Chriſti, ubicunque ſit, veneramur.* De catech. rudib. cap. 26. *De ſacramento, quod accepit catechumenus, dicendum ei, ſignacula quidem rerum divinarum eſſe viſibilia, ſed res ipſas inviſibiles in eis honorari, nec ſic habendam eſſe illam ſpeciem benedictione ſanctificatam, quemadmodum in uſu quolibet.* Libr. de doctr. chriſt. cap. 9. *Qui aut operatur aut veneratur utile aliquod ſignum divinitus inſtitutum, cujus vim ſignificationemque intelligit, non hoc veneratur, quod videtur & tranſit, ſed illud potius, quo talia cuncta referenda ſunt.*

§. CCIX. Argumenta, quæ pro confirmatione noſtræ ſententiæ ſuperius adduximus, Bellarminus non attingit, ad illud, quod de idololatriæ periculo diximus, regerit: „ Si argumentum hoc valeret, omit-

Exceptiones Bellarmini ad noſtra argumenta.

„ tendam eſſe non ſolum adorationem, ſed etiam
„ communionem, quæ itidem expoſita ſit peri-
„ culo accipiendi merum panem pro corpore
„ Chriſti; ſed nullum (*inquit*) eſt periculum
„ idololatriæ in eo, qui ſimpliciter & bona fide
„ ſacramentum adorat, adoratio enim ex in-
„ tentione potiſſimum pendet. Quare ſicut is,
„ qui panem non conſecratum injuria adficeret,
„ putans conſecratum eſſe, graviſſime pecca-
„ ret in Chriſtum: ſic etiam contra, qui panem
„ eundem adorat, propterea quod certo cre-
„ dat non eſſe panem, ſed Chriſtum, is proprie
„ & formaliter Chriſtum adorat, non panem.„

Reſp. 1.) Ex hypotheſibus pontificiis non ſolum adoratio, ſed etiam communio expoſita eſt periculo accipiendi merum panem pro corpore Chriſti, ſiquidem ad conſecrationem & tranſſubſtantiationem requirunt ſpiritualem poteſtatem ſacerdotis, quam dicunt *eſſe occultam & potius egere fide, ut credatur ineſſe, quam ut ipſa fidem aliis rebus faciat.* Bellarminus libr. IV. de euch. c. 16. §. ſecund. libr. I. de grat. & lib. arbit. cap. 14. §. *Sed facilis*: requirunt *intentionem miniſtri non ſolum in genere faciendi, quod facit eccleſia, ſed etiam in ſpecie conficiendi euchariſtiam.* Bellarminus libr. I. de ſacram. cap. 27. requirunt alia complura, de quibus cum nemo certus eſſe poſſit, an omnia & ſingula in conſecratione adſint, ideo etiam nemo certus eſſe poterit, conſecrationem revera eſſe factam. Nos

contra

contra non a ſpirituali quadam miniſtri poteſtate, vel ejusdem intentione, ſed a Chriſti ordinatione & inſtitutione præſentiam corporis & ſanguinis ipſius in vero & legitimo uſu dependere adſerimus, ideoque noſtra communio periculo illi minime ſubjacet. 2.) Inter adorationem & manducationem panis conſecrati eſt magna differentia. Illam Chriſtus non inſtituit nec præcepit, hanc vero inſtituit ac præcepit, addita promiſſione, quod panis benedictus, diſtributus ac manducatus ſit *κοινωνία* corporis ſui; fides igitur certo ſtatuere poteſt ac debet, manducato benedicto pane manducari corpus Chriſti, ſed de adoratione panis conſecrati cum nullum exſtet verbum, ideo nec fides de illa adoratione poteſt ſtatuere, quod ſit cultus Deo placens. 3.) Adoratio non ſolum ex intentione æſtimanda, ſed etiam ex verbo Dei. Iſraelitæ vitulum aureum adorantes potuiſſent hoc ſchemate & prætextu idololatriam ſuam defendere, quod haberent intentionem ipſi Deo præſtandi hunc cultum, imo gentiles non creaturas, ſed Deum in creaturis ſe adorare prætenderunt. Ergone dicemus ipſas *proprie* & *formaliter* Deum adoraſſe? 4.) Nullum exſtat verbum, quod jubeat nos credere, panem euchariſtiæ non eſſe panem, ſed Chriſtum, etiam extra uſum divinitus inſtitutum. Ergo adoratio panis, quæ hac hypotheſi unice nititur, non poteſt proficiſci ex fide, ac proinde Deo non placet. 5.) Fruſtra bona fides & bona intentio huic adorationi prætexuntur, cum fides & verbum ſint relata, proinde quod de ſacramento bona fide adorando Bellarminus ſcribit, *daß man auff Traw und Glauben hierinnen handeln ſoll*, id aliis occinat, non nobis, qui fidem certum aliquod verbum & promiſſionem requirere didicimus.

CAPUT XX.

DE FINE ET FRUCTU SACRÆ COENÆ.

Tranſitio ad doctrinam de fructu ſacræ cœnæ.

§. CCX. Egimus hactenus de cauſa efficiente, materia & forma hujus ſacramenti, reſtat, ut de *fine*, propter quem Chriſtus id ipſum inſtituerit, porro agamus, ex eo enim promtum erit colligere, quos fructus ex ſalutari hujus ſacramenti uſu vere credentes percipiant, ſibique polliceri poſſint (*). Notanter vero nos diximus, fructus illos ex ſalutari hujus myſterii uſu a vere credentibus percipi, neque enim omnes, qui quoquo modo atque animo ad hoc ſacramentum accedunt, beneficiorum illorum cœleſtium participes fiunt, ſed tantummodo vere credentes, hoc eſt, illi, qui peccata ſua ex lege divina agnoſcunt, ſerio de illis dolent, verá fide Chri-

 ſtum

(*) Photiniani negant, *finem euchariſtiæ eſſe fidei confirmationem.* Vid. Socinum in libr. quod evang. &c. Adſurgunt ipſis quidam ex Calvinianis, vel Arminianis potius. Arminius ipſe in art. perpend. pag. 38. *Perpendendum, an proximus, & maxime proprius, ideoque immediatus finis cœnæ dominicæ tum qua inſtitutus, tum qua uſurpatus non ſit memoria ſeu commemoratio vel adnunciatio mortis Domini, & quidem cum gratiarum actione pro eo, quod Deus Filium ſuum pro nobis in mortem dedit.* Venator theolog. veræ & meræ, p. 16. *Cœna Domini eſt exercitium ad ſignificandam communionem ſanctorum, hoc eſt, ad commemorationem dilectionis Jeſu erga omnes fideles atque ad præſtationem officii debiti & caritatis mutuæ.* Ibidem: *Eſt ritus ad ſignificandam & commemorandam dilectionem Chriſti erga omnes fideles & ad debitum dilectionis officium erga nos mutuo præſtandum.* Sim. Epiſcopius diſp. privat. de cœna Dom. th. X. *Finis celebrationis cœnæ eſt ſola tantum repræſentatio & ſignificatio mortis ac beneficii illius ingentis, quod per mortem nobis partum atque comparatum eſt, per quam fides etiam ipſa nobis excitari & confirmari ſolet, animusque noſter veluti cibo atque potu quodam nutriri & educari, ſpe vitæ æternæ.* GERHARDUS.

Contra eos, qui negant, *finem euchariſtiæ eſſe fidei confirmationem*, infra §. 220. diſputat GERHARDUS. Nos quæ heic adiici a nobis poſſent, in alium locum reſervamus.

ſium & ejus beneficia amplectuntur, ac firmum habent propoſitum, Deo in ſanctitate & juſtitia conſtanter ſerviendi; contra vero a peccatis contra conſcientiam ſedulo cavendi, cum veræ fidei anteambulo ſit contritio, pediſſequa vero nova obedientia, ut ſuo loco plenius docuimus. Sane Chriſtus cœleſtis hujus convivii hoſpes obviis, ut ita loquar, ulnis cœleſtium illorum beneficiorum theſauros omnibus offert, quod vero minus ab omnibus convivis percipiantur, obſtat ipſorum impœnitentia, incredulitas, impietas, &, ut verbo dicam, indigna manducatio ac bibitio. Ut verbum, ita & ſacramenta ſunt manus Dei offerens, ſiquidem per ea cœleſtium bonorum theſauri ex parte Dei nobis offeruntur, ſed vera fides ex parte noſtra eſt manus accipiens & adprehendens, per quam beneficia in verbo & ſacramentis oblata acceptamus, qua de re inferius in capite de ſalutari ac debita præparatione uberius agetur.

Dicta veterum de fructu hujus ſacramenti.

§. CCXI. *Fines & fructus* ſacræ cœnæ ſunt numero plurimi, utilitate maximi, pondere graviſſimi. Cum enim ipſius Filii Dei proprium corpus in mortem pro nobis traditum, & ipſius proprium ſanguinem in ara crucis pro peccatis noſtris effuſum in ſacra cœna accipiamus, ex eo facile adparet, omnia, quæcunque Chriſtus traditione ſui corporis & effuſione ſui ſanguinis promeruit, in ſalutari hujus ſacramenti uſu nobis adplicari, conferri & obſignari. Unde Chryſoſtomus hom. LXXXIII. in Matth. ſacram cœnam vocat, *caput bonorum omnium*. Ambroſius in 1 Cor. XI. adpellat *ſpiritualem medicinam*. Cyprianus ſerm. de cœna non longe a principio: *Panis & calix benedictione ſolenni ſacratus ad totius hominis vitam ſalutemque profuit, ſimul medicamentum & holocauſtum ad ſanandas infirmitates & purgandas iniquitates exiſtens.* Damaſcenus ἐν συναθροισμῷ congerie quadam multiplicem euchariſtiæ fructum deſcribit, *quod ad noſtram ſubſtantiam & conſervationem tendat, incommodum quodvis propulſet, eamque vim exerceat, ut immunditiem omnem abſtergat, omnem labem exuat, omnes morbos & calamitates tollat, noſque Chriſto, hoc eſt, Spiritui & corpori ipſius arctiſſime uniat, imo nos nobis ipſis etiam majore nexu ſociet, unde & μετάληψις, quod participes reddamur divinitatis Jeſu, & κοινωνία ob illam fidelium inter ſe & cum Chriſto unionem rectiſſime adpelletur, & ſit delibatio vel ἀπαρχὴ initium futuri panis, qui in altero ſeculo nobis adponetur.* Chemnitius part. II. exam. Trident. cap. de inſtit. ſacram. cœnæ pag. 124. *Quia in euchariſtia accipimus illud Chriſti corpus, quod pro nobis traditum eſt, & ſanguinem nov. teſt. qui in remiſſionem peccatorum effuſus eſt, quis neget, credentes ibi percipere theſaurum omnium beneficiorum Chriſti? Accipiunt enim illud, in quo peccata remittuntur, in quo mors aboletur, in quo vita nobis communicatur, quo nos ſibi Chriſtus tanquam membra adjungit.* Cæterum fructus illos omnes & ſingulos miranda brevitate Chriſtus in verbis inſtitutionis complectitur, quando adſerit, illud ipſum corpus ſuum nobis manducandum præberi, quod eſt pro nobis traditum; illum ipſum ſanguinem ſuum nobis bibendum dari, qui eſt ſanguis nov. teſt. effuſus in remiſſionem peccatorum, & quando jubet nos hoc facere in ſui commemorationem, ſed hæc brevitas latius eſt evolvenda & explicanda. Menzerus fines euchariſtiæ recenſet hoc ordine, ut eos conſiderandos dicat vel reſpectu *Dei*, vel reſpectu *hominum*. Reſpectu *Dei* ſacra cœna eſt gratiarum actio pro acceptis a Deo beneficiis, unde fluxit nomen euchariſtiæ, quæ gratiarum actio conſiſtit tum in confeſſione noſtræ miſeriæ, tum in prædicatione divinæ gratiæ, inſuper etiam in noſtra obedientia, dum teſtamur uſu ſacræ cœnæ 1.) nos obedire Deo mandanti ſacramentum illud venerari & uſurpare, 2.) & velle patienter ferre exemplo Chriſti noſtram crucem, 3.) & conſervare publicos cœtus chriſtianorum, quorum vinculum & nervus eſt ſacræ cœnæ celebratio, unde manavit adpellatio συνάξεως, 4.) & ornare noſtram profeſſionem vitæ integritate. Reſpectu *hominum* fines ſunt duplices, aut enim referuntur ad *nos ipſos*, aut ad *proximum*. Reſpectu *noſtri* 1.) eſt adplicatio omnium beneficiorum Chriſti, 2.) obſignatio & con-

firma-

tio fidei, 3.) inſitio in corpus Chriſti, 4.) inatio Chriſti in nobis, 5.) teſſera reſurres ad vitam æternam. Reſpectu *proximi* eſt tum in *confeſſione*, tum in *operibus ca*r. In *confeſſione*, dum uſu euchariſtiæ fa:, 1.) nos peccatis agnitis agere pœniten, & in Chriſto quærere remiſſionem pecca1, 2.) ſumtio cœnæ eſt etiam ſymbolum batæ a nobis doctrinæ. In *operibus cari*hi ſunt fines, 1.) teſtamur nos proximo nare delicta, 2.) & juvare velle pro virili s, 3.) eosque agnoſcere pro fratribus & bris myſtici corporis, cujus caput eſt Chrihinc profluxit adpellatio ἀγάπης (*).

cœnæ cipales duo: ſignatio iſſionis icæ & noſtræ matio.

§. CCXII. Docendi cauſa fines euchariſtiæ conſtituemus duplices, *principales* & *minus principales*. *Principales* ſunt 1.) obſignatio promiſſionis evangelicæ de remiſſione peccatorum, & fidei noſtræ confirmatio, 2.) inſitio in Chriſtum & ſpiritualis nutritio ad vitam æternam. Ad hos principales accedunt *minus principales* lures, quos expoſitis prius *principalibus* e poſtea percenſebimus. *Primo* dicimus riſtiam hoc fine a Chriſto inſtitutam, & a redentibus hoc fine uſurpari, ut evangele remiſſione peccatorum promiſſio ipſis ietur, & hac ratione fides ipſorum confir', qui eſt prior finis euchariſtiæ principad quem pertinent ſequentes conſideratio1.) Sacræ literæ paſſim teſtantur, quod lus corpus ſuum in ara crucis pro nobis mieccatoribus in mortem tradiderit, & ſanm ſuum in remiſſionem peccatorum noſtrorum effuderit. Hoc ſummum redemtionis noſtræ pretium, hoc eſt, verum ſuum corpus propter noſtram redemtionem in mortem traditum, & verum ſuum ſanguinem propter noſtram redemtionem in ara crucis effuſum Chriſtus in ſacra cœna mediante benedicto pane & vino nobis offert, exhibet & diſtribuit, ut fides noſtra de remiſſione peccatorum gratuita confirmetur. Quia enim illud ipſum Chriſti corpus pro nobis in mortem traditum mediante benedicto pane manducamus, & illum ipſum Chriſti ſanguinem, qui pro peccatis noſtris effuſus eſt, mediante vino bibimus, inde certi reddimur, quod ex gratia per fidem nobis donentur, quæcunque traditione ſui corporis & effuſione ſui ſanguinis Chriſtus in ara crucis promeruit, quæ ſunt remiſſio peccatorum, gratia Dei, & vita æterna. Hæc ſumma conſolatio proponitur in ipſis verbis inſtitutionis, quando Chriſtus notanter dicit: *Accipite, manducate, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur & frangitur*; *Bibite, hoc eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Ambroſius id ipſum colligit ex verbis apoſtoli 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat*; ſic enim ſcribit libr. IV. de ſacramentis cap. 6. tom. IV. pag. 440. *Quotiescunque accipimus, mortem Domini adnunciamus. Si mortem adnunciamus, adnunciamus remiſſionem peccatorum. Si quotiescunque effunditur ſanguis, in remiſſionem peccatorum effunditur, debeo illum ſemper accipere, ut ſemper mihi peccata dimittantur.* Libr. V. de ſacram. c. 3. p. 442. *Quotiescunque bibis, remiſſionem peccatorum accipis, & inebriaris Spiritu ſancto* (**). Gregorius in hom. paſchali & citatur cap. *Quid ſit ſan-*

(*) Breviter: fructus cœnæ dominicæ *principales* ſunt 1.) mortis Domini adnunciatio, 2.) peccatorum condonatio, 3.) fidei obſignatio, 4.) ſpiritualis cum Chriſto copulatio. *Minus principales*: 1.) fœderis in baptiſmo initi renovatio, 2.) ad dilectionem Dei & proximi excitatio, 3.) patientiæ & ſpei confirmatio, 4.) reſurrectionis noſtræ teſtificatio, 5.) ſeria vitæ emendatio, 6.) confeſſionis publicatio. GERHARDUS.

(**) Idem Ambroſius libr. IV. de ſacram. c. 5. *Qui manducaverit hoc corpus, fiet ei remiſſio peccatorum, & non movebitur in æternum.* De pœnit. c. 3. *Quotiescunque peccata donantur, corporis ejus ſacramentum ſumimus, ut per ſanguinem ejus fiat peccatorum remiſſio.* Haymo in Pſalm. XXII. *Non ſolum Dominico corpore a vitiis mundamur, virtutibus replemur, ſed etiam contra omnem perſecutionem ſuſtentamur.* Ivo epiſt.

ſanguis. diſt. 2. de conſecrat. *Providens Dominus dedit nobis hoc ſacramentum ſalutis, ut, quia nos quotidie peccamus, & ille jam mori non poteſt, per iſtud ſacramentum peccatorum remiſſionem conſequamur.* Quas vero præſtigias circa hunc principalem euchariſtiæ finem de adplicatione remiſſionis peccatorum, & fidei confirmatione, Bellarminus veritati offundat, videbimus inferius. 2.) Promiſſio evangelii, *quod omnis, qui in Chriſtum credit, non pereat, ſed habeat vitam aeternam*, eſt quidem univerſalis, interim tamen, quia anxiæ & peccati, iræ divinæ, & propriæ indignitatis ſenſu territæ conſcientiæ ſæpius dubitant, an ad ſe quoque in individuo hæc promiſſio pertineat, ut vera fide coram Dei judicio eadem niti, ſeque contra adcuſationem legis, peccati & ſatanæ ea erigere queant, ideo Chriſtus ipſis in individuo corpus & ſanguinem ſuum diſtribuit, ut tanquam ὁ μάρτυς ὁ πιςὸς Apoc. I. 5. contra omnes variarum tentationum inſultus ipſos confirmet, quod vere ad ipſos quoque evangelii promiſſio & bona in eadem oblata pertineant, cum corpore Chriſti in mortem tradito, & ſanguine ejus pro peccatis effuſo (quæ ſunt evangelicæ promiſſionis fons & fundamentum) in ſacra cœna cibentur ac potentur: hæc conſolatio proponitur in illis verbis inſtitutionis, quando Chriſtus dicit: *Accipite, manducate, bibite.* Quia enim ſingulos Chriſtus jubet manducare ſuum corpus, & bibere ſuum ſanguinem, ideo ad omnes beneficia evangelii ſua paſſione ac morte parta pertinere teſtatur. Inde Philippus in exam. recte dicit, quod cœna Domini *ſit teſtimonium exhibitae & ad ſingulos adplicatae promiſſionis evangelicae.* 3.) Corpus noſtrum eſt νεκρὸν *morti obnoxium propter peccatum*, Rom. VIII. 10. *quod in nobis, hoc eſt, in carne noſtra adhuc habitat*, Rom. VII. 17. *& legi mentis noſtrae repugnat*, v. 23. adeo ut nos etiam feriat illa ſententia: 1 Cor. XV. 50. *Caro & ſanguis non haereditabunt regnum Dei.* Ne igitur propter

peccatum in carne noſtra adhuc hab propter hanc extremam noſtram miſe mo nimis dejiciamur, ideo Chriſtus ſuum corpus, ab omni fermento peccat & impollutum ſuum ſanguinem (per q crucis remiſſionem peccatorum & ſalu nam nobis peperit) manducandum ac in ſacra cœna nobis offert, ne cogita firmitate, indignitate & impuritate n nis fidem evertat aut labefactet, ſed mus, impuritatem noſtræ carnis umbr ctiſſimæ carnis & puriſſimi ſanguinis ram Dei judicio tegi & abſcondi. H latio proponitur in illis verbis inſtitutio do Chriſtus dicit: *Hoc eſt corpus meu ſanguis meus.* Inde Baſilius in oratio næ ſumtionem dicenda monet, fidel cipere εἰς εὐπρόσδεκτον ἀπολογίαν ἐπ τοῦ βήματος τοῦ Θεοῦ. Chryſoſtom XXIV. in 1 Corinth. *Quando ipſum v poſitum, dic tecum: propter hoc corp amplius terra vel cinis, non ſum ama vus, ſed liber: propter hoc ſpero me a caelos.* 4) Per ſacramentum bapti mur quidem in Dei fœdus. 1 Petr. I generamur & renovamur, Tit. III. 5 mandamur, Eph. V. 26. & hæredes næ ſcribimur; 1 Petr. III. 21. ſed qu cata ex hoc fœdere iterum excidimus, bitare incipimus, an per veram pœni primævum illud fœdus in baptiſmo no tum redire, & peccatorum noſtrorum nem fide impetrare poſſimus. Ut dubitationi occurreretur, neve ex dub diffidentiam, ex diffidentia in deſpe ex deſperatione in mortem æternam mur, ideo Chriſtus ſanctiſſimum hoc tum inſtituit, in quo illum ipſum ſuum, quo novum teſtamentum confirmatum eſt, Zach. IX 11 ... bis offert & exhibet, ut inde ... per veram pœnitentiam in fœdus ...

epiſt. XLIII. *Corpus & ſanguis Domini ſunt noſtrae reconciliationis ſacramenta, & vulnerum noſtrorum medicamenta ad edendum, bibendum, in ſui commemorationem ... GERHARDUS.*

rum recipi, & peccatorum remiſſionem per fidem conſequi, cum ad beneficia nov. teſt. cumprimis etiam hæc promiſſio pertineat, quod Deus *peccatorum noſtrorum non ſit in poſterum recordaturus*, Jer. XXXI. 34. Hæc conſolatio proponitur in illis verbis inſtitutionis, quando Chriſtus dicit: *Bibite, hoc eſt ſanguis nov. teſt. hic calix eſt novi teſtamenti in meo ſanguine.* Proprium eſt omnium fœderum, ut utraque pars confœderatorum de eadem victima fœderali participet. Sic dimidium ſanguinis fœderalis ſuper altare effuſum Deo offerebatur, alterum dimidium crateri inferebatur, & populus eodem adſpergebatur; Exod. XXIV. ex carne victimarum inſtituebantur ſolennes epulæ. Chriſtus igitur inter Deum & nos fœdus ſanciens, corpus & ſanguinem ſuum non ſolum Deo Patri in ara crucis obtulit, ſed etiam in cœna manducandum ac bibendum nobis præbet, ut de receptione in fœdus illud gratiæ certi reddamur. Quemadmodum etiam homo liber in teſtamento ſervum hæredem ſuum inſtituens libertate eum donat, ut ſit capax hæreditatis, ſic Chriſtus per hoc ſuum teſtamentum ejusque adplicationem per fidem hæredes ſuos a ſervitute peccati, iræ Dei ac mortis æternæ liberat. Joh. VIII. 36. *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* 5.) Ut beneficiorum morte Chriſti partorum reddamur participes, vera & firma fide ea adprehendere oportet, ſed quia peccati onere & carnis infirmitate preſſi ad ipſum in cœlum adſcendere non poſſumus, nec cœleſtem ipſius gloriam ac claritatem ferre, ideo ipſe ad nos deſcendit, & in ſacra cœna corpus ſuum manducandum & ſanguinem ſuum bibendum exhibet, idque mediantibus externis ſymbolis panis ac vini, ut hac ratione ipſe nos *comprehendat*, Philip. III. 12. neque cogamur dicere: *Quis adſcendet in cœlum?* Rom. X. 6. ſed certi ſimus, ipſum in ſacra cœna nobis præſentem adeſſe, atque in ea a nobis inveniri & adprehendi. Hæc conſolatio itidem proponitur in illis verbis inſtitutionis, quando Chriſtus dicit: *Accipite, manducate, hoc eſt corpus meum, bibite, hoc eſt ſanguis meus.* 6.) Quia cum nuda divinitate in hac peccatricis carnis infirmitate & mortalitate non poſſumus agere, ſumus enim ad eam comparati, ſicut ſtipulæ ad ignem; Deut. IV. 24. Hebr. XII. 29. ideo Chriſtus carnem de carne noſtra & os ex oſſibus noſtris, hoc eſt, veram humanam naturam noſtræ carni ὁμοούσιον adſumſit, Eph. V. 30. ut in ea ac per eam mediatoris officio fungens, ſub unum caput redigeret omnia, quæ ſunt in cœlo & ſuper terram. Quia vero Chriſtus adſcendit in cœlum, noſque inde cogitare poſſumus, cum nuda divinitate nobis agendum, noſque ſtipularum inſtar ab ea conſumendos eſſe, ideo Chriſtus ſuo corpore & ſanguine in ſacra cœna nos paſcit, hoc ipſo conteſtans, adſumtam ipſius carnem eſſe noſtræ cum Deo unionis & conjunctionis medium, *nemo enim venit ad Patrem niſi per ipſum*, Joh. XIV. 6. ut Chriſti humanitas ſit nobis via & ingreſſus ad divinitatem. Hæc conſolatio ibidem proponitur in illis verbis inſtitutionis, quando Chriſtus dicit: *Manducate, hoc eſt corpus meum, bibite, hoc eſt ſanguis meus.* 7.) Quia fides noſtra in hac carnis imbecillitate ſæpius infirmatur, noſque Chriſti & beneficiorum ipſius facile capit oblivio; ideo Chriſtus hoc ſacramentum in ſui ἀνάμνησιν & commemorationem inſtituere voluit, ut per communicationem ſui corporis & ſanguinis vivam illam & efficacem mortis ſuæ recordationem in nobis operando fidem noſtram augeret & confirmaret; quæ enim potuit eſſe magis viva & efficax mortis Chriſti recordatio, quam ea, quæ κοινωνία corporis in mortem pro nobis traditi & ſanguinis pro nobis effuſi in nobis efficitur? Hic finis ſacramenti euchariſtici proponitur in illis verbis inſtitutionis, quando Chriſtus dicit: *Hoc facite in mei commemorationem*, Luc. XXII. 19. quod apoſtolus ſic exponit 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque manducabitis hunc panem, & bibetis ex hoc calice, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat.* Baſilius in aſceticis dicit: *proprium eſſe eorum, qui ſumunt euchariſtiam, ut memoriam continuam ſervent ejus, qui pro nobis mortuus eſt & reſurrexit* (*).

8.) Quia

(*) Haymo in comm. 1 Cor. XI. fol. 64. *Relinquens Dominus hoc ſacramentum ſalutiferum omnibus*

8.) Quia primus Adam eſu fructuum arboris veritæ theſaurum cœleſtium bonorum ſibi concreditorum amiſit, quin & mortem temporalem ac æternam ſibi & poſteris omnibus attraxit; Geneſ. III. ideo Chriſtus *ſecundus & cœleſtis Adamus* 1 Cor. XV. 47. vivifici corporis ſui cibo, & pretioſo ſanguinis ſui potu amiſſa bona iterum nobis reſtituit, & vitam cœleſtem nobis confert, ut certi reddamur, quæcunque in primo Adamo nobis perierunt, ea in Chriſto eſſe reſtituta. Hæc conſolatio itidem proponitur in verbis illis inſtitutionis, quando Chriſtus dicit: *Edite, hoc eſt corpus meum.* Ambroſius de iis, qui initiantur myſter. cap. 8. *Iſta eſca, quam accipis, vitae aeternae ſubſtantiam adminiſtrat.* Ex quibus omnibus luculenter adparet, quomodo uſu ſacræ cœnæ fides noſtra confirmetur, & promiſſio evangelii de gratuita peccatorum remiſſione obſignetur.

2.) Noſtra in Chriſtum inſitio & ſpiritualis ad vitam æternam nutritio.

§. CCXIII. *Poſterior* principalis euchariſtiæ finis eſt noſtra in Chriſtum inſitio & ſpiritualis ad vitam æternam nutritio. Ad hunc finem pertinent ſequentes conſiderationes. 1.) Filio Dei nihil propius atque arctius eſt conjunctum, quam adſumta natura humana, quippe quam perſonali fœdere ſibi univit, viciſſim nobis nihil propius conjungitur, quam quod manducamus ac bibimus; quippe quod in carnis noſtræ ſubſtantiam convertitur. Chriſtus igitur arctiſſime ſeſe nobiſcum & nos ſibi unire deſiderans, inſtituit hoc ſacramentum, in quo mediante benedicto pane corpus ipſius manducemus, & mediante benedicto vino ſanguinem ejus bibamus, quæ eſt Tauleri obſervatio. Joh. VI. 56. *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, manet in me, & ego in ipſo.* Hilarius libr. VIII. de Trinit. *Haec ſumta & hauſta faciunt, ut nos in Chriſto & Chriſtus in nobis maneat.* Cyrillus Alexand. libr. VI. in Joh. XVII. *Perinde ac ſi quis liquefactae cerae aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiſcet. ita neceſſe eſt, ſi quis carnem & ſanguinem Domini recipit, cum ipſo conjungi, ut Chriſtus in eo, & ipſe in Chriſto inveniatur.* Cyrillus Hieroſ. catech. myſtag. IV. pag. 530. *Sic Chriſtophori* (Chriſtum ferentes) *erimus, cum ejus corpus & ſanguinem in membra noſtra receperimus, atque divinae naturae conſortes efficiemur* (*). Damaſcenus orat. III. imagin. *Ἄνθρωποι μετέχουσι, καὶ κοινωνοὶ τῆς θείας*

bus fidelibus, ut illud infigeret cordibus & memoria eorum, more cujuscunque hominis egit, qui adpropinquans morti aliquod munus pretioſum dimittit alicui amico dicens: habe hoc cum omni diligentia penes te in memoriam mei: & ut quotiescunque illud videris, recorderis mei. Qui amicus admittens munus illud amici ſui cariſſimi, ſi eum toto corde dilexit, non poteſt non condolere ei & triſtari de morte amici, quotiescunque munus ſibi dimiſſum conſpicit. Similiter nos quotieſcunque accedimus ad conſecrandum vel percipiendum ſacramentum muneris æterni, quod nobis Dominus paſſurus in memoriam ſui dimiſit tenendum, cum timore & compunctione cordis omnique reverentia debemus accedere recolentes, quanto amore dilexit nos, qui pro nobis ſe ipſum obtulit, ut nos redimeret. Hoc facite in mei commemorationem, *hoc eſt, merita & beneficia mea fiducialiter adprehendite.* Nam meminiſſe *etiam fidere ſignificat Pſalm.* XX. 8. Hi in curribus & in equis, nos autem nominis Domini noſtri recordabimur. GERHARDUS.

(*) Cyprianus de cœna Domini: *Natura & ipſius conjunctio nec miſcet perſonas, nec unit ſubſtantias, ſed adfectus conſociat & confœderat voluntates.* Chryſoſtomus hom. LX. ad pop. Antioch. *Exhibuit, & ut teneremus & ut manducaremus, quod maximum dilectionis ſignum eſt. Quos enim amamus, nonnunquam etiam morſu petimus. Quare Job ut ſervorum in ſe amorem oſtenderet, dicebat, illos ſæpenumero ex nimio amore in ſe dixiſſe:* Quis det de carnibus ejus, ut ſaturemur? *Ita Chriſtus ſuam carnem dedit nobis, ut ex ea ſaturemur, quo nos in plurimum ſui amorem illexit.* Bernhardus ſerm. LXXI. in Cant. *Paſcens Chriſtus paſcitur ipſe & quidem eſcis, quibus libenter veſcitur profectibus noſtris. Noli mirari hoc, & manducat nos, & manducatur a nobis, quo arctius illi obſtringamur. Non ſane alias perfecte unimur illi. Nam ſi manduco, & non manducor, videbitur in me eſſe ille, ſed nondum in illo ego. Quod ſi manducor quidem, nec manduco, me in ſe habet ille, ſed non etiam in me eſſe videbitur. Nec enim perfecta unitio in ...*

θείας φύσεως γίνονται, ὅσοι μεταλαμβάνουσι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἅγιον, καὶ πίνουσι τὸ αἷμα, ἡ μὲν γὰρ φύσις ἡμῶν εὐδοκίᾳ καὶ συναφείᾳ θεοῦ γέγονεν ἀγγέλων μείζων. Cap. *firmiter*. extr. de ſumm. Trinit. *Chriſti corpus & ſanguis in ſacramento altaris veraciter continentur &c. ut ad perficiendum myſterium unitatis accipiamus ipſi de ſuo, quod ipſe accepit de noſtro.* Ex hac unione cum Chriſto provenit, ut novas vires tanquam palmites ex vite conſequamur pugnandi contra ſatanam, reſiſtendi deſideriis carnis, proficiendi in gratia &c. Chryſoſtomus homil. XLV. in Joh. *ut leones flammam ſpirantes, ſic ab hac menſa diſcedamus terribiles effecti diabolo.* Monendum tamen, quod differentia ſit inter cibum *naturalem* corporis, & inter hunc *ſpiritualem* interioris hominis cibum. Cibus *naturalis* per alterationem & transmutationem in corporis ſubſtantiam convertitur, ſed hic *ſpiritualis* cibus non alteratur, nec transmutatur in nobis, ſed nos potius transmutat & alterat, ut divinæ naturæ conſortes, 2 Petr. I. 4. & membra corporis myſtici, cujus caput eſt Chriſtus, efficiamur. Eph. V. 30. 2.) Caro Chriſti eſt vivifica, cum ſit *verbi omnia vivificare valentis propria caro,* ut loquitur concilium Epheſinum can. XI. hoc eſt, Filius Dei, qui eſt ipſa vita, carnem in unitatem perſonæ ſuæ adſumſit, eamque cœleſtium bonorum theſauro implevit. Ut ergo ad nos, *qui in peccatis ſumus mortui,* Col. II. 13. Eph. II. 1. ex hoc fonte vitæ, cœleſtis & ſpiritualis vita promanaret, hoc fine Chriſtus vivificam ſuam carnem in ſacra cœna manducandam, & ſanguinem ſuum bibendum nobis offert. Joh. V. 26. *Sicut Pater habet vitam in ſe ipſo.* v. 27. *Quia Filius hominis eſt.* Joh. VI, 33. *Panis Dei eſt, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo.* v. 35. *Ego ſum panis vitae; qui venit ad me, non eſuriet, & qui credit in me, non ſitiet unquam.* v. 48. *Ego ſum panis vitae.* v. 50. *Hic eſt panis de cœlo deſcendens, ut ſi quis ex ipſo manducaverit, non moriatur &c.* (*) Huc etiam pertinet: quod Chriſtus ſe ipſum viti, credentes autem palmitibus confert. Joh. XV. 4. Quemadmodum enim palmites ex vite ſuccum vitalem & vim fructificandi trahunt, ſic ex vivifica Chriſti carne Spiritus vitæ ad nos deſcendit. Sicut corpus noſtrum vivit propter animam inhabitantem, ſic ſpiritus noſter vivit propter Chriſtum in nobis habitantem. Sicut medicus lethaliter decumbentem periculoſo morbo liberans ſalutarem illi præſcribit diætam, ne in priſtinam ægritudinem recidat: ſic Chriſtus animarum noſtrarum medicus nos ex morte in vitam revocatos ſaluberrima corporis & ſanguinis ſui alimonia paſcit. 3.) Deus *Chriſtum dedit caput ſuper omnia ipſi eccleſiae,* Eph. I. 22. *ex quo totum corpus compactum & connexum,* συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον Eph. IV. 16. Ut ergo membra hujus myſtici corporis redderemur, derivata ex Chriſto capite in nos ſpirituali vita, ſenſu & motu, ideo Chriſtus κοινωνίαν ſui corporis & ſanguinis in ſacra cœna inſtituit, ut ad myſtici corporis ſocietatem nos perduceret. 1 Cor. XII. 13. *In uno Spiritu omnes, in unum corpus baptizati ſumus, & omnes in unum Spiritum potati ſumus,* hoc eſt, ideo ex uno calice euchariſtico bibimus, ut unum Spiritum accipiamus, ſicut uno baptiſmate tingimur, ut unum corpus myſticum reddamur (**). 4.) Chriſtus per verbum evangelii confert nobis Spiritum ſanctum, Gal. III. 2. ut ex eo agnoſcamus, *nos manere in ipſo & ipſum in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis*

unoquovis horum, ſi enim manducet me, ut habeat me in ſe, & viciſſim a me manducetur, ut ſit in me, quatenus integra firmaque ſit connexio, tum ego in eo & nihilominus ipſe in me erit. GERHARDUS.

(*) Cyrillus libr. X. in Joh. XIII. *Communicatione corporis & ſanguinis Chriſti ipſe in nobis & nos in ipſo. Non poterat enim aliter corruptibilis hæc natura ad incorruptibilitatem & vitam reduci, niſi naturalis vitæ corpus ei conſtringeretur.* GERHARDUS.

(**) Auguſtinus ſerm. XXVIII. ad fratr. in eremo: *Hoc ſacramentum ideo nobis datum eſt, ut corpus eccleſiæ Chriſti in his terris cum capite, quod eſt in cœlis, coaduniretur.* GERHARDUS.

nobis. 1 Joh. IV. 13. Sed quia hi motus & impulſus Spiritus ſancti non ſentiuntur a nobis in tentationibus, contra vero experimur veritatem illius pronunciati: *Spiritus quidem promtus eſt, caro autem infirma*; Matth. XXVI. 41. ideo Chriſtus mediator noſter, cui ſecundum humanam naturam Spiritus *datus eſt ſine menſura*, Joh. III. 34. *& ſuper quem requieſcit Spiritus Domini*, Eſai. LXI. 1. corpus ſuum manducandum & ſanguinem ſuum bibendum in ſacra cœna nobis exhibet, *ut ex ipſius plenitudine accipiamus*; 1 Joh. I. 16. & dona Spiritus ſancti in nobis augeantur. Inde apoſtolus pronunciat, *nos omnes una potione potari in unum Spiritum*, 1 Cor. XII. 13. Joh. VI. 56. *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, manet in me, & ego in ipſo*. Jam vero qui manet in Chriſto & Chriſtus in ipſo, is adfert fructus copioſos, Joh. XV. 5. nimirum per Spiritum ſanctum, *qui enim Domino adhaeret, eſt unus Spiritus cum eo*, 1 Cor. VI. 17. Unde etiam bona opera dicuntur *fructus ſpiritus* in nobis habitantis. Gal. V. 22. 5.) Corpus noſtrum *propter peccatum inhabitans morti eſt ſubjectum*, Rom. VIII. 10. quod peccatum, quia per carnalem generationem ex primis parentibus in nos propagatur; ideo *in Adamo omnes mori* dicimur. 1 Cor. XV. 22. Ut ergo de reſurrectione corporis ad vitam æternam certi redderemur, ideo Chriſtus vivifico ſuo corpore in ſacra cœna nos paſcit, efficaciter confirmans fidem & ſpem noſtram, quod illud ipſum corpus noſtrum, in quo peccatum & mors in hac vita habitant, ex pulvere terræ ad vitam æternam ſit ſuſcitandum, quia vivifico Chriſti corpore eſt nutritum. Joh. VI. 54. *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, habet vitam aeternam, & ego reſuſcitabo eum in die noviſſimo*. Inde in canone Nicæno cibus & potus euchariſticus vocantur σύμβολα τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως in actis concilii Nicæni, fol. 43. Ignatius epiſt. XI. ad Eph. p. 65. ἵνα ἄρτον κλῶντες, ὅ ἐστι φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Irenæus libr. IV. cap. 34. pag. 263. *Quomodo dicunt carnem in corruptionem devenire & non percipere vitam, quae a corpore Domini & ſanguine alitur? Quemadmodum qui eſt e terra panis, percipiens invocationem Dei, jam non communis panis eſt, ſed euchariſtia ex duabus rebus conſtans terrena & cœleſti, ſic & corpora noſtra, percipientia euchariſtiam, jam non ſunt corruptibilia ſpem reſurrectionis habentia*. Libr. V. cap. 2. pag. 319. *Quemadmodum lignum vitis depoſitum in terra ſuo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram & diſſolutum multiplex ſurgit per Spiritum Dei, qui continet omnia, quae deinde per ſapientiam in uſum hominibus veniunt, & percipientia verbum Dei euchariſtia fiunt, quod eſt corpus & ſanguis Chriſti: ſic & corpora noſtra ex ea nutrita & repoſita in terram & reſoluta in ea reſurgent in ſuo tempore, verbo Dei reſurrectionem eis donante, in gloriam Dei Patris, qui huic mortali immortalitatem circumdat*. Athanaſius in apol. pro Dionyſio Alexandr. citante Theodoreto dial. I. cap. 22. ἡμεῖς ὁμογενῆ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ κυρίου ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνομεν, κἀκεῖνο ῥίζαν ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν. *Nos habentes corpora cognata corpori Domini, ex plenitudine ejus accipimus. Et hoc ipſum corpus Domini habemus tanquam radicem reſurrectionis & ſalutis*. Item ad Serapionem de Spiritu ſancto: *Corpus & ſanguis Chriſti fit nobis tutamen ac praeſervatio ad reſurrectionem vitae aeternae* (*). Cyrillus libr. IV. in Joh. XIV. 20. *Quando carnem Chriſti in myſtica benedictione fide manducamus, hinc vitam habemus in nobis, illi carni conjuncti, quae vita effecta eſt, ut non ſolum anima per Spiritum ſanctum in beatam vitam adſcendat, verum*

(*) Chryſoſtomus in 1 Cor. X. hom. XXIV. *Ipſa namque menſa animæ noſtræ vis eſt, nervi mentis fiduciæ vinculum, fundamentum, ſpes, ſalus, lux, vita noſtra. Si hinc hoc ſacrificio muniti migrabimus, maxima cum fiducia ſanctum adſcendimus veſtibulum, tanquam aureis quibusdam veſtibus undique contecti. Et quid futura commemoro! nam dum in hac vita ſumus, ut terra nobis cœlum ſit, facit hoc myſterium.* GERHARDUS.

verum etiam rude & terreſtre hoc corpus cognato ſibi guſtu, tactu & cibo ad immortalitatem traducatur. Inde canit eccleſia: *O ſacrum convivium, in quo Chriſtus ſumitur, memoria paſſionis ejus recolitur, mens impletur gratia, & futurae gloriae pignus nobis datur.* 6.) Deus in medio paradiſi collocaverat *arborem vitae*, Gen. II. 9. cujus fructus in perpetuo juventutis vigore ad immortalitatem primos homines conſervaſſent, niſi per peccatum a Deo voluntarie averſi fuiſſent. Ut ergo vita ſpiritualis, *quae eſt ex Deo*, Eph. IV. 18. iterum nobis reſtitueretur, ideo Chriſtus, vera arbor vitæ, per illam typicam præſignificata, corpus ſuum, quod eſt panis vitæ, in ſacra cœna manducandum, & ſanguinem ſuum bibendum nobis exhibet. Joh. VI. 35, 48, 58. *Ego ſum panis vitae, qui de cœlo deſcendit.* Apoc. XXII. 2. *Ex utraque parte fluminis erat lignum vitae adferens fructus duodecim, per ſingulos menſes reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.* Auguſtinus tract. XXVI. in Joh. *Quemadmodum integra refectio ſeu nutritio corporum cibo, qui eſt alimentum ſiccum, & potu, qui eſt alimentum humidum, conſtat, ita in euchariſtia proponitur nobis Chriſtus ut eſca & ut potus, ne deeſſe nobis quidquam putemus ad integram alimoniam noſtram ſive nutritionem ſpiritualem.* 7.) Non ſolum externa hujus ſacramenti ſymbola, panis & vinum, utiles præbent commonefactiones de mutua & fraterna dilectione, quas expoſuimus ſuperius §. 20. membro 4. Sed quia inſuper Chriſtus mediante hoc pane ſuum corpus & mediante hoc vino ſuum ſanguinem nobiſcum communicat, adeoque juxta eam naturam, ſecundum quam eſt nobis ὁμοούσιος & frater noſter, nobiſcum ſeſe unit, ideo per hanc adſumtam nobisque cognatam humanam naturam hanc dilectionem in cordibus credentium operatur, auget & obſignat, ut velut unius myſtici corporis membra ſub uno capite Chriſto in nobis per fidem habitante vere & ſincere nos invicem diligamus. 1 Cor. X. 17. *Unus panis, unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus.* 1 Cor. XII. 13. *Omnes in unum Spiritum potati ſumus.*

§. CCXIV. Atque hi ſunt principales ſacræ cœnæ fines & effectus, quos ex ſalutari hujus ſacramenti uſu percipimus. Fines *minus principales* enumerari poſſunt complures: 1.) Ut excitemur ad gratias Chriſto agendas pro opere redemtionis 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque panem hunc manducaveritis, & ex hoc calice biberitis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat.* Cyprianus ſerm. de cœna: *Pietas dividens ſe inter data & condonata agit gratias tam uberis beneficii largitori.* Hac de re plura diximus ſuperius §. 7. memb. 1. 2.) Ut noſtram erga Chriſti inſtitutionem & ordinationem teſtemur obedientiam. Neque enim liberum & arbitrarium nobis reliquit hujus ſacramenti uſum, ſed expreſſo mandato eum nobis injunxit dicens: *Hoc facite.* Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24. 3.) Ut teſtemur, nos Chriſti exemplo velle patienter ferre crucem, & paratos eſſe ad fundendum noſtrum pro Chriſti gloria ſanguinem, cum in ſacra cœna bibamus ſanguinem illius, qui pro nobis in ara crucis mortuus eſt. Luc. XIV. 27. *Qui non ſuſtollit crucem ſuam & ſequitur me, non poteſt eſſe meus diſcipulus.* Vide Cyprianum libr. I. epiſt. 2. 4.) Ut conſervemus publicos cœtus chriſtianorum, quorum nervus & vinculum eſt ſacræ cœnæ celebratio, unde etiam in publicis eccleſiæ conventibus euchariſtia adminiſtratur. 1 Cor. XI. 20. 5.) Ut ipſo facto comprobemus, nos peccatis agnitis ſeriam agere pœnitentiam, & in Chriſto quærere peccatorum remiſſionem, hæc enim præparatio ad ſalutarem euchariſtiæ uſum requiritur. 1 Cor. XI. 28. *Probet ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat.* 6.) Ut teſtemur, nos adprobare doctrinam, quæ ſonat in eccleſia illa, in qua una cum aliis eundem panem euchariſticum manducamus, & ex uno calice bibimus. 1 Cor. X. 17. *Unus panis, unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus.* v. 21. *Non poteſtis ſimul menſae Domini & menſae daemoniorum participes eſſe.* 7.) Ut publice profiteamur, nos velle proximo condonare ſuos nævos, pro virili eidem inſervire, ac pro fratre & membro unius corporis myſtici eum agnoſcere: Matth. V. 24.

Fines ſacræ cœnæ minus principales.

Relinque munus tuum ad altare, & reconciliare prius fratri. Lutherus in ſerm. de cœna anno 1526. habito monet, *dilectionem, qui eſt fructus hujus ſacramenti, notari non ſolum figura panis & vini, ſed etiam ipſius Chriſti exemplo.* In ſerm. anno 1534. dicit, *per uſum ſacrae cœnae interiorem omnium chriſtianorum aequalitatem conſervari, cum in exteriori converſatione ſint varii ſtatus atque ordines* (*).

Tridentinorum patrum de fructu cœnae diſſertatio.

§. CCXV. De *fructu* ſacræ cœnæ ſic loquitur concilium Trident. ſeſſ. XIII. cap. 2. „ Salvator noſter, diſceſſurus ex hoc „ mundo ad Patrem, ſacramentum hoc inſtituit, in quo divitias divini ſui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium ſuorum, & in illius ſumtione colere nos ſui memoriam præcepit, ſuamque adnunciare mortem, donec ipſe ad judicandum mundum veniat. Sumi autem voluit hoc ſacramentum tanquam ſpiritualem animarum cibum, quo alantur & confortentur viventes vita illius, qui dixit: *Qui manducat me, & ipſe vivet propter me;* & tanquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, & a peccatis mortalibus præſervemur. Pignus præterea id eſſe voluit futuræ noſtræ gloriæ & perpetuæ felicitatis, adeoque ſymbolum unius illius corporis, cujus ipſe caput exiſtit, cuique nos tanquam membra arctiſſima fidei, ſpei & caritatis connexione adſtrictos eſſe voluit, ut id ipſum omnes diceremus, neque eſſent in nobis ſchiſmata. „ Hæc quidem tolerabiliter dicerentur, & ad fidei analogiam reduci poſſent, niſi ὕπουλόν τι lateret in illis verbis, quod euchariſtia ſit antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, id eſt, venialibus, a mortalibus vero non

liberemur per hoc antidotum, ſed tantu
ſervemur, id quod Colonienſes in ſua
ſic explicant: *euchariſtiam delere quiden
& minora peccata, aliquando etiam
quaedam, illa ſcilicet, quorum memoria
tentibus exciderit, tunc enim ſacramenti
tem ſupplere, quod ignorantia deſiderabat
talia autem peccata vero uſu euchariſtiae
leri.* Poſtea can. 5. anathema dicunt illi
ſtatuunt, *vel praecipuum fructum ſanc
euchariſtiae eſſe remiſſionem peccatorum,
non alios effectus provenire.* Atqui num
ſententia eſt, in euchariſtia remiſſionem
torum accipere eos, qui hærent adhuc in
tis mortalibus, hoc eſt, qui ſcientes perſ
in delictis contra conſcientiam, retinent
ſitum malefaciendi, nec adferunt ſecum
rem Dei, pœnitentiam & fidem? Minim
ſed diſertis verbis docemus, impœniten
in delictis contra conſcientiam perſev
judicium ſibi manducare ac bibere, im
fieri corporis & ſanguinis Chriſti. Num
hæc eſt ſententia, ex ſalutari uſu euc
non provenire alios effectus, quam remiſ
peccatorum? Minime vero, ſtatuimus e
ſalutari euchariſtiæ uſu fieri in credentib
plicationem & obſignationem omnium
ciorum Chriſti, ut ex illis, quæ antea dic
cuivis liquido adparet. Quid ergo eſt,
Tridentini damnant, & in quo demum
controverſiæ ſtatus conſiſtit? *Reſp.* Chem
part. II. exam. c. de inſtit. ſacram. cœnæ p
inſidias ſecundi capituli, & quinti canoni
verbis patefecit: Nos docemus, Chriſtu
euchariſtia dato ſuo corpore & ſanguin
quam pignore & ſigillo certiſſimo ac præſ
ſimo teſtari, ſe ſingulis fide hoc ſacramen
tentibus communicare, adplicare & obſi
beneficia ſua, quæ traditione ſui corporis

(*) Falſus finis eſt, ſi quis euchariſtia utatur ad innocentiæ ſuæ confirmationem, vel alteri eam exhibeat ad criminis alicujus manifeſtationem, quod tamen adprobatur in iure canonico. cap. *Sæpe contingit.* 2. quæſt. 5. ex concilio Wormat. *Sæpe contingit, ut in monaſteriis monachorum furta perpetrentur, idcirco ſtatuimus
quando ipſi fratres de talibus expurgare ſe d
miſſa ab abbate celebretur, vel ab aliquo ex p
tibus fratribus, & ſic expleta miſſa omnes c
nicentur in hæc verba: corpus Domini ſit tibi
ad probationem.* GERHARDUS.

ſui ſanguinis eccleſiæ adquiſivit, & inter
neficia dicimus præcipuum & primarium
obtinere remiſſionem peccatorum, re-
liationem cum Deo, receptionem in gra-
& acceptationem ad ſalutem & vitam æter-
non quod reliqua Chriſti beneficia ab eu-
tiæ fructu excludamus, ſed quia hæc ſunt
fundamenta omnium reliquorum Chriſti
iciorum, quæ nobis conferenda ſunt. Pon-
vero, 1.) ut ſatisfactiones ſuas & reliquas
gentiarum nundinationes retineant, remiſ-
m peccatorum in novo teſtamento, de quo
cœnæ diſerte loquuntur, reſtringunt tan-
ad levia & minora peccata, quaſi ſanguis
li in euchariſtia vera fide acceptus non ha-
vim delendi peccata mortalia & graviora,
la dignitas & virtus tribuenda ſit noſtris ſa-
tionibus, indulgentiis papalibus, ſacrificio
& reliquis veniarum negotiationibus. 2.)
ogma de dubitatione retineant, negant ob-
tionem remiſſionis peccatorum fieri in eu-
ſtia, ac damnant noſtram doctrinam, quod
ntes, qui in vera pœnitentia & fide hoc ſa-
ento utuntur, ejus ſumtione confirmentur,
rti reddantur de reconciliatione cum Deo &
miſſione peccatorum. 3.) Ut homines a
iori uſu euchariſtiæ abſtractos ad quotidia-
miſſarum nundinationes cupidius invitent,
nt multos quidem eosque inſignes eſſe eu-
ſtiæ fructus, eos vero illis tantum contin-
, qui ab omnibus gravioribus peccatis ante
, immunes & ſancti ſunt, ſecus diſpoſitos
ium ſibi manducare: contra vero miſſam
ſacrificium propitiatorium ad delenda quæ-
peccata mortalia & graviſſima, idque ex
e operato ſine aliquo peccatoris vel negotio
ericulo. Huc nimirum ſpectant, quæ Tri-
ini Areopagitæ de fine & fructu euchariſtiæ
ra nos decernunt.

larmini ... uratio, fructus ... hariſtiæ ... remiſſio ... atorum. § CCXVI. Bellarminus libr. IV. de euchariſt. cap. 17. de effectu euchariſtiæ diſputans I.) ex Luthero probare conatur, quod docuerit, *effectum primarium euchariſtiae eſſe remiſſionem peccatorum mortalium, ac proinde non requiri ad dignam praeparationem euchariſtiae pœnitentiam, & propoſitum non peccandi.* Atqui contrarium plus centies in ſcriptis Lutheri occurrit. Quando vero *optimam diſpoſitionem non niſi eam eſſe* dicit, *qua quis peſſime eſt diſpoſitus; & e contrario tunc peſſime aliquem eſſe diſpoſitum, quando optime eſt diſpoſitus &c.* tunc improbat vanam illam fiduciam, quam hypocritæ in ſuas diſpoſitiones, præparationes & ſatisfactiones collocant: ac conſolatur anxias & peccati ſenſu territas conſcientias, quæ agnoſcunt, ſe non ſatis digne diſpoſitas accedere. Negat remiſſionem peccatorum in perfectione noſtræ contritionis, in plenaria enumeratione peccatorum, & in propria ſatisfactione quærendam: improbat errorem ſcholaſticorum, quod quædam peccata ſint ſua natura venialia, quæ inter alia remedia uſu cœnæ deleantur, pro mortalibus autem per propria opera & paſſiones ſatisfaciendum eſſe. Hic ſcopus ſi in verbis Lutheri obſervetur, corruunt illa omnia, quæ contra illa male detorta & intellecta Bellarminus diſputat. II.) Contra Chemnitium diſputat, quod *nullo modo iſta cohaerere poſſint, ut euchariſtia accipiatur ad remiſſionem peccatorum mortalium, & tamen nemo accedere permittatur, niſi prius a peccatis fuerit abſolutus.* Sed huic cavillo Andradii jamdudum ſatisfecit Chemnitius ſic ſcribens: unicum eſt fundamentum reconciliationis cum Deo & remiſſionis peccatorum, Chriſtus ſcilicet mediator cum ſua obedientia & merito. Illum vero Deus nobis proponit fide adprehendendum & accipiendum ad remiſſionem peccatorum & in verbo & in ſacramentis. Eſt autem reconciliatio cum Deo & remiſſio peccatorum non ſicut color ſeu qualitas hærens immobiliter, indivulſe & inſeparabiliter, in *ſubjecto*, ut ſemel accepta non opus ſit amplius de ea cogitare; ſed fidei perpetua actio & quotidianum exercitium in hac vita eſt, Chriſtum magis magisque & firmius adprehendere, in eo manere & perſeverare, ne remiſſio peccatorum amittatur, ſed ut firmius & certius retineatur, imo in hac carnis noſtræ depravatione inter tam varias diaboli inſidias & mundi ſcandala nullum momentum eſt, in quo non opus ſit

nobis quærere, adprehendere & complecti gratiam Dei, reconciliationem & remiſſionem peccatorum. Præterea in tentationibus mens potiſſimum de eo angitur, cum promiſſio loquatur in genere, an ad nos in ſpecie pertineat? Chriſtus igitur in euchariſtia pretioſiſſimo & certiſſimo pignore, videlicet exhibitione corporis & ſanguinis ſui, teſtatur, ſe ſingulis fide hoc ſacramento utentibus remiſſionem peccatorum & reliqua beneficia traditione ſui corporis & effuſione ſui ſanguinis parta certo communicare, adplicare & obſignare. III.) *Chemnitium immerito de concilio Trident. conqueri* dicit, *quod nobis tribuat hanc ſententiam, nullum eſſe alium effectum communionis, quam remiſſionem peccatorum, cum Lutheranos nos nominet, & ſub diſtinctione loquatur.* Reſp. quos ergo damnant Tridentini Areopagitæ in iſto canone? Nominent illos, nobis cum illa opinione nihil eſt commune, neque enim de remiſſione peccatorum in euchariſtia ita diſputamus, ut reliquos ejus effectus plane negemus. Res ipſa oſtendit, nobis hunc canonem oppoſitum eſſe, qui remiſſionem peccatorum, quæ eſt fundamentum reliquorum beneficiorum Chriſti omnium, præcipuum euchariſtiæ fructum eſſe dicimus, nos igitur hac invidia prægravare voluerunt Tridentini, quod ſolum & unicum illum fructum excluſis reliquis urgeamus. IV.) *Impudentiſſimum mendacium* vocat, quod Chemnitius ſcripſerat, *Romanenſes ita dividere gratiam juſtificationis inter miſſae ſacrificium & ſumtionem euchariſtiae, ut miſſae ſacrificio tribuant ex opere operato remiſſionem peccatorum mortalium, & ſumtioni euchariſtiae ſolum remiſſionem venialium, etiam non ſine periculo ſumentis.* Reſp. recognoſcat Bellarminus ſua verba: *Sacrificium miſſae non ſolum propitiatorium eſt pro pœnis, ſed etiam pro culpis, nec ſolum pro culpis levibus, ſed etiam pro gravibus atque adeo mortalibus, id enim ſignificat concilium Tridentinum, cum ait: crimina & peccata etiam ingentia dimittit.* lib. II. de miſſa cap. 1. §. contrarium: *Sacrificium miſſae vim habet praecipue ex opere operato.* Lib. eodem cap. 4. §. *His notatis;* de ſumtione euchariſtiæ contra ſic ſcribit: *Catholica eccleſia in concilio Tridentino docet, effectum euchariſtiae praecipuum non eſſe remiſſionem peccatorum mortalium, ſed nutritionem animae & praeſervationem a peccatis.* Libr. IV. de euchariſt. cap. 17. §. *Jam vero.* Nec eſt, quod Bellarminus regerat, miſſæ ſacrificium non juſtificare immediate, ſed impetrare donum pœnitentiæ, per quod homo ad ſacramentum accedere velit, & per illud juſtificetur. lib. II. de miſſa cap. 4. Ex eo enim multo magis confirmatur perverſa illa opinio, quod ſatius ſit & minori cum periculo conjunctum intereſſe miſſæ, quippe quæ proſit etiam non recte diſpoſito, quam uti cœna dominica, quippe quæ in judicium ſumitur, niſi purus & recte diſpoſitus quis acceſſerit. Quod Bellarminus addit, *nullum eſſe in eccleſia uſum petendi, nedum emendi miſſas pro remiſſione peccatorum*, id de vera Chriſti eccleſia rectiſſime adſeritur, ſed de eccleſia pontificia adſeri nequit. Ipſe Bellarminus diſerte ſcribit lib. II. de miſſa cap. 4. §. Atque hinc: *Miſſae ſacrificium dicitur impetratorium, quia impetrat remiſſionem culpae: ſatisfactorium, quia impetrat remiſſionem pœnae: meritorium, quia impetrat gratiam benefaciendi, ac merita adquirendi.* Lib. I. de miſſa cap. 25. dicit: *per ſacrificium miſſae adplicari pretium redemtionis a Chriſto adquiſitum.*

Argumenta Bellarmini.

§. CCXVII. Hiſce præmiſſis Bellarminus probare conatur cap. 18. effectum euchariſtiæ præcipuum non eſſe remiſſionem peccatorum mortalium, ſed nutritionem animæ & præſervationem a peccatis, adfert autem hæc argumenta. I.) *Chriſtus* Joh. VI. *nuſquam docet, euchariſtiam inſtitutam eſſe ad peccata remittenda, ſed tantum ad vitam ſpiritualem conſervandam & augendam.* Reſp. incluſio unius non eſt excluſio alterius. In ipſis verbis cœnæ dicit Chriſtus: *Bibite, hoc eſt ſanguis nov. teſt.* jam vero novum teſtamentum etiam hoc complectitur: *Propitius ero iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.* Jer. XXXI. 34. Præterea Chriſtus notanter dicit, illum nos in ſacra cœna bibere ſanguinem, qui pro peccatis noſtris in a-

na crucis eſt effuſus. Ergo ipſa inſtitutio dominica, quæ eſt propria hujus doctrinæ ſedes, manifeſte oſtendit, bibitione ſanguinis in ſacra cœna nos confirmari, quod ad nos quoque in ſpecie pertineant beneficia nov. teſt. inter quæ præcipuum eſt remiſſio peccatorum. De fructu ſacræ cœnæ non ex ſolo capite VI. Joh. ſed etiam & cumprimis ex ipſis verbis inſtitutionis faciendum eſt judicium. Si quidquam roboris Bellarmini argumento ineſſet, ſequeretur, per eucharistiam ne quidem a culpis quotidianis nos liberari, quod tamen concilium Tridentinum adſerit, cum nullius remiſſionis peccatorum Joh. VI. fiat mentio ex Bellarmini hypotheſi. II.) *Propria ratio hujus ſacramenti eſt, ut ſit cibus ſpiritualis.* Joh. VI. Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus, *quod teſtatur etiam tum externa ſpecies panis & vini, tum actio manducandi & bibendi. At abſurdiſſimum eſt, cibum & potum dare mortuis, cum inde non poſſint nutriri.* Reſp. caro & ſanguis Chriſti non ſolum ſunt ſpiritualis animæ cibus & potus, ſed etiam pretium noſtræ redemtionis. Chriſtus igitur exhibitione ſui corporis & ſanguinis promiſſionem de remiſſione peccatorum ſuo corpore & ſanguine parta credentibus in ſacra cœna adplicat, confirmat & obſignat, cum qua adplicatione & obſignatione nutritio ad vitam ſpiritualem minime omnium pugnat. Nec tamen mortuis, id eſt, qui in peccatis contra conſcientiam adhuc hærent, & ſpiritualiter coram Deo mortui ſunt, remiſſionem peccatorum uſu cœnæ contingere dicimus, ſed requirimus veram pœnitentiam & fidem. III.) *Agnus paſchalis, panes propoſitionis, caro ſacrificiorum non dabatur niſi mundis. Chriſtus lavat diſcipulorum pedes, antequam ſacramentum eis porrigeret. Filius prodigus annulo & veſtimentis prius ornatur, antequam ad vitulum ſaginatum admitteretur.* Reſp. hæc omnia probant, debitam præparationem uſui euchariſtiæ præmittendam, & in vera pœnitentia & fide accedendum eſſe, nequaquam vero probant, uſu euchariſtiæ non obſignari & confirmari in credentibus remiſſionem peccatorum. IV.) 1 Cor. X. *Unus panis, unum corpus multi ſumus; qui de uno pane participamus, id eſt, hoc ſacramentum non prodeſt niſi membris unitis cum capite & aliis membris. Jam vero, qui ſunt in peccato mortali, illi non ſunt viva Chriſti membra.* Reſp. apoſtolus ἀιτιολογικῶς pronunciat, *unus panis, unum corpus multi ſumus, quia de uno pane participamus.* Ergo hoc ſacramentum conſtituit non ſolum ſignum, ſed & medium conjunctionis noſtræ cum Chriſto capite & aliis corporis myſtici membris, quod & ſuperius confirmatum fuit. Non negamus, illis, qui in peccatis mortalibus conſtituti ſine vera pœnitentia accedunt, hoc ſacramentum non ſolum non prodeſſe, ſed etiam nocere; interim ex eo inferri nequit, quod fructus ſacramenti non poſſit nec debeat conſtitui remiſſio peccatorum. Quemadmodum enim nihilo minus fructus hujus ſacramenti conſtituitur inſitio in Chriſtum, conjunctio cum Chriſto, inhabitatio Chriſti in nobis, licet ſalutaris ejus uſus prærequirat fidem, per quam Chriſto inſerimur, cum Chriſto conjungimur, & per quam Chriſtus in nobis habitat, nimirum quia conjunctio illa per hoc ſacramentum obſignatur, confirmatur atque arctior redditur: ita quoque inter fructus hujus ſacramenti recte numeratur remiſſio peccatorum, licet ſalutaris ejus uſus prærequirat fidem, per quam peccatorum remiſſionem conſequimur, nimirum, quia promiſſio de remiſſione peccatorum per hoc ſacramentum obſignatur, confirmatur, & in ſpecie ad quemvis fide hoc ſacramento utentem pertinere oſtenditur. V.) *Paulus* 1 Cor. XI. *requirit ſui probationem, & indignos judicium manducare ac bibere docet, id eſt, monet, ne quis cum conſcientia peccati accedat.* Reſp. probationem debitam ante uſum ſacræ cœnæ requiri, & indignos judicium ſibi manducare ac bibere, nemo noſtrum negat, ex eo vero inferri nequit, quod promiſſio de remiſſione peccatorum in uſu hujus ſacramenti non confirmetur & obſignetur. Cum conſcientia peccati accedere dupliciter intelligi poteſt, *vel* de iis, qui in peccatis contra conſcientiam & in propoſito peccandi adhuc hærentes ſine vera pœnitentia & fide accedunt, *vel* de iis, qui peccatorum ſibi conſcii ſerio de illis dolent, & remiſſionem eorum

fide

ſide in Chriſto quærunt, firmum habentes propoſitum de vita in melius emendanda, & fugiendis ſerio peccatis. Illi judicium, hi vero vitam & ſalutem ex uſu hujus ſacramenti reportant.

Dicta veterum a Bellarmino adducta.

§. CCXVIII. Quæ ex patribus Bellarminus profert, noſtræ ſententiæ ne minima quidem ex parte adverſantur, id enim ſolum probant, quod nemo noſtrum negat, videlicet pœnitentiam & abſolutionem uſui ſacræ cœnæ ſalutari præmittendam, finemque euchariſtiæ eſſe ſpiritualem nutritionem &c. qua vero ſpecie ex eo inferri poteſt, finem euchariſtiæ non eſſe obſignationem & confirmationem promiſſionis de remiſſione peccatorum? Certe omnes veterum liturgiæ mentionem faciunt remiſſionis peccatorum, ea igitur a ſalutari hujus ſacramenti uſu non eſt ſecludenda. Denique has rationes profert. I.) *Sacramentum euchariſtiae a baptiſmo & reliquis ſacramentis eſt diſtinctum, ergo finem proprium habet diverſum a fine baptiſmi & aliorum ſacramentorum.* Reſp. ſicut omnia ſacramenta conveniunt auctore, ſive cauſa efficiente; ita etiam conveniunt fine generali, qui eſt confirmatio & obſignatio fidei de remiſſione peccatorum, ut oſtendimus ſuo loco. Ergo hic finis ſacramento euchariſtiæ non eſt denegandus. II.) *Conſuetudine eccleſiae antiquiſſima ſacramentum euchariſtiae datur neophytis immediate poſt baptiſmum. Atqui per baptiſmum homines ita abluuntur a peccatis omnibus, ut ſint ſancti & immaculati. Ergo euchariſtia immediate ſuperveniens poſt baptiſmum non invenit peccata, quae tollat.* Reſp. ex eodem medio termino inferri poſſet, etiam baptiſmi finem non eſſe remiſſionem peccatorum, cum catechumeni vera fide eam jamdum fuerint conſecuti. Rem ipſam quod attinet, oſtendimus ſuo loco, remiſſionem peccatorum & eorum abſolutionem per baptiſmum ita comparatam eſſe, ut reatu peccati ſoluto & vitioſa ejus qualitate mortificata, nihilominus aliquid in nobis perpetuo mortificandum & crucifigendum reſtet; ac fides in promiſſionem de remiſſione peccatorum eget confirmatione, obſignatione & augmento, etiam poſt baptiſmi uſum. III.) *Catechumeni, energumeni & pœnitentes, id eſt, illi, qui pœnitentiam agunt, ſed nondum abſoluti & reconciliati ſunt, uſu eccleſiae antiquiſſimo a communione arcentur. At ſi effectus cœnae primarius eſſet, peccata remittere, catechumeni & pœnitentes iſto pharmaco non eſſent defraudandi.* Reſp. catechumeni, qui in fide chriſtiana nondum plene inſtituti ſunt, merito ab uſu euchariſtiæ arcentur, cum non adferant probationem illam ſui, quam apoſtolus tam ſerio requirit: idem judicium de energumenis. Pœnitentes quod adtinet, notum eſt ex veteris eccleſiæ hiſtoria, in articulo mortis ad communionem admiſſos eſſe eos, qui nondum expleverant conſtituta pœnitentiæ tempora. Spectacula ergo illa publicæ pœnitentiæ fuerunt exercitia diſciplinæ eccleſiaſticæ, propter quæ neutiquam ſalutari hujus ſacramenti pharmaco vere pœnitentes fuerunt privati, ſed ad ſigna veræ pœnitentiæ edenda & ad præſtandam eccleſiæ ſatisfactionem prius compulſi. IV.) *Omnes adverſarii fatentur, ante communionem requiri fidem, & aliqui eorum requirunt etiam pœnitentiam & abſolutionem. Jam vero fides etiam ſola juſtificat apud Lutheranos, & multo magis pœnitentia cum fide, & maxime omnium abſolutio cum fide & pœnitentia, quia tunc adnunciatur remiſſio peccatorum ex verbo Dei, & fide adprehenditur. Quid igitur facit euchariſtia? certe peccata invenit ſublata & purgata.* Reſp. hæc omnia facile explicantur, modo verus quæſtionis ſtatus conſtituatur. Nequaquam finem euchariſtiæ conſtituimus peccatorum remiſſionem hoc ſenſu: 1.) quaſi negemus finem euchariſtiæ eſſe ſpiritualem nutritionem, hæc enim ſunt ſubordinata. 2.) Vel quaſi ſtatuamus, etiam impœnitentibus & in peccatis contra conſcientiam hærentibus, adeoque ſine fide accedentibus, per uſum euchariſtiæ contingere remiſſionem peccatorum. 3.) Vel quaſi negemus veram & ſeriam probationem ſui ante uſum ſacræ cœnæ præmittendam, ſed huc reſpicimus: 1.) quod euchariſtiæ uſus in credentibus peccatorum remiſſionem confirmet & obſignet. Qui enim prægreſſa ſeria contritione fidem habet in hæc verba, quod corpus, cujus in ſacra cœna fit particeps, ſit in mortem pro nobis traditum,

&

& quod ſanguis, quem in ſacra cœna bibit, pro peccatis noſtris in ara crucis ſit effuſus, illi certe promiſſio de gratuita peccatorum remiſſione obſignatur & confirmatur. Nequaquam dicimus, bibitionem ſanguinis Chriſti in euchariſtia eſſe cauſam meritoriam remiſſionis peccatorum, hoc enim pertinet ad effuſionem ſanguinis in cruce, ſed hoc volumus, quod ſanguis Chriſti in ſacra cœna ſumtus ſit medium remiſſionem peccatorum obſignans, & actu exhibitam eſſe confirmans omnibus cum fide accedentibus. Quemadmodum igitur Bellarminus diſputat lib. I. de miſſa c. 25. *ſacrificium miſſae ideo remittere peccata, quia adplicat pretium redemtionis & remiſſionis peccatorum*; ita quoque a pari argumentari poſſumus, uſum cœnæ dominicæ remittere peccata, quia adplicat & obſignat credentibus remiſſionem peccatorum obedientia & paſſione Chriſti adquiſitam. 2.) Quod uſus ſacræ cœnæ fidem noſtram confirmet, generalem evangelii promiſſionem de remiſſione peccatorum etiam ad nos in ſpecie pertinere, atque ad fœdus illud novi teſtamenti, quod complectitur remiſſionem peccatorum, per veram pœnitentiam & fidem iterum nobis patere aditum, noſque in illud fideli ſanguinis Chriſti bibitione recipi, ſiquidem bibamus illum ſanguinem, quo novum teſtamentum ſancitum eſt & confirmatum. 3.) Quod fides promiſſionem de remiſſione peccatorum amplectens non nitatur perfectione noſtræ contritionis aut opinione propriarum ſatisfactionum, ſed unice reſpiciat Chriſtum, qui & merito & efficacia eſt ſalvator noſter, ſiquidem non ſolum in ara crucis corpus ſuum pro nobis in mortem tradidit, & ſanguinem ſuum in remiſſionem peccatorum noſtrorum effudit, ſed etiam illud ipſum redemtionis & remiſſionis pretium, id eſt, corpus & ſanguinem ſuum in ſacra cœna nobis exhibet, & manducandum ac bibendum præbet, ut hac corporis & ſanguinis ſui exhibitione nos confirmet & certos reddat, quod omnia beneficia ſua traditione corporis & effuſione ſanguinis parta, inter quæ eminet remiſſio peccatorum, nobis donare, exhibere & adplicare velit. 4.) Quod fides piorum in hac vita perpetuo confiictetur cum infirmitate & variis tentationibus. Quamvis igitur verbum evangelii in abſolutione teſtetur, vere nobis propter Chriſtum remiſſa eſſe peccata, tamen fides grata mente etiam in ſacramento euchariſtiæ confirmationem & obſignationem tanti beneficii quærit, etenim cum in hoc ſacramento, ex inſtitutione & ordinatione Chriſti, corpus ipſius pro nobis in mortem traditum manducemus, & ſanguinem ipſius pro peccatis noſtris effuſum bibamus: ideo in eo de remiſſione peccatorum firmam conſolationis, fiduciæ & certitudinis anchoram, adeoque efficax antidotum ad erigendam & ſuſtentandam languidam fidem in luctu & tentationibus habemus. 5.) Quod Filius Dei in vero & ſalutari euchariſtiæ uſu teſtetur, ſe credentes ſibi ut membra inſerere, impuritatem carnis peccatricis ſuo corpore & ſanguine velut umbraculo coram Dei judicio tegere, eosque geſtare, ſuſtentare & vivificare, ut magis magisque ipſi conjungantur, & beneficia fide accepta firmius retineant. Sic ergo conjunctio noſtra cum Chriſto, quæ fit per ſacramentum euchariſtiæ, nequaquam opponitur peccatorum remiſſioni, ſed eam potius includit.

Exceptiones Bellarmini ad noſtra argumenta.

§. CCXIX. Hæc omnia ſi probe expendantur, facile adparet, quid roboris inſit Bellarmini reſponſionibus, quas Chemnitio opponere voluit. Ex ipſis inſtitutionis verbis hoc modo argumentatur Chemnitius: Ipſe Filius Dei euchariſtiam nominat nov. teſt. & Jeremias adfirmat in nov. teſt. comprehendi hoc pactum: *Propitius ero iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.* Et quidem in ipſa inſtitutione Chriſtus expreſſis verbis nominat remiſſionem peccatorum, dicens: *Hoc eſt ſanguis meus, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Bellarminus autem varia quærit effugia: I.) dicit: *teſtamentum novum variis modis accipi. Primo pro voluntate teſtatoris, quo modo euchariſtia non ſit teſtamentum. Secundo pro haereditate ſeu bonis a teſtatore legatis, quo modo euchariſtia itidem non ſit teſtamentum. Tertio pro inſtrumento publico, quod ſimul ſit & ſignum voluntatis teſtatoris & cauſa inſtrumentalis adplican-*

plicandae haereditatis, quo modo euchariſtia dici poſſit teſtamentum novum. Reſp. quo ſenſu euchariſtia ſit & dicatur nov. teſt. expoſuimus ſuperius §. 4. Quando teſtamentum dicitur *voluntas teſtatoris*, non intelligitur interior eius cogitatio, ſed expreſſio voluntatis exterior verbis teſtamenti facta, ſive ut Modeſtinus loquitur, *voluntatis juſta ſententia.* Hoc ſenſu euchariſtiæ inſtitutio dici poteſt Chriſti teſtamentum, quia Chriſtus in hujus ſacramenti inſtitutione paulo ante mortem ſuam facta voluntatis ſuæ ſententiam nobis expoſuit. Nec altera ſignificatio teſtamenti plane aliena eſt ab hoc ſacramento, quia Chriſtus teſtator diſcipulis ſuis & omnibus vere credentibus velut hæredibus ſuis in hoc teſtamento legavit pretioſiſſima bona, remiſſionem ſcilicet peccatorum, gratiam Dei, donationem Spiritus ſancti & vitam æternam. Sed demus, euchariſtiam tertio tantum modo teſtamentum dici, videlicet quia ſimul eſt ſignum voluntatis teſtatoris & cauſa inſtrumentalis adplicandæ hæreditatis; ex eo certe immote colligitur, remiſſionem peccatorum non poſſe ab hoc teſtamento excludi, cum ad hæreditatem illam pertineat, cujus adplicandæ inſtrumentum euchariſtiam eſſe Bellarminus concedit, unde ſic colligimus: Quod eſt cauſa inſtrumentalis adplicandæ hæreditatis a Chriſto nobis adquiſitæ, illud eſt etiam cauſa inſtrumentalis adplicandi remiſſionem peccatorum, *ratio* eſt, quia ad hæreditatem a Chriſto nobis adquiſitam pertinet remiſſio peccatorum. Atqui ſacramentum euchariſtiæ eſt cauſa inſtrumentalis adplicandæ hæreditatis a Chriſto nobis adquiſitæ. Ergo eſt etiam cauſa inſtrumentalis adplicandi remiſſionem peccatorum. II.) Sed videamus, quomodo vim hujus argumenti infringere conetur: *Si euchariſtia dicatur nov. teſt. quia eſt ſignum voluntatis teſtatoris, tamen nulla eſt difficultas. Quia enim euchariſtia eſt ſignum & repraeſentatio mortis Chriſti, eſt etiam ſignum voluntatis teſtatoris & omnium bonorum nobis promiſſorum, atque adeo etiam remiſſionis peccatorum. Sic ergo in euchariſtia continetur remiſſio peccatorum, quatenus per eam repraeſentatur effuſio ſanguinis Domini, per quam omnia peccata remittuntur, non autem ex eo inferendum, quod bibatur ſanguis in remiſſionem peccatorum.* Reſp. finis inſtitutionis euchariſtiæ non eſt repræſentatio paſſionis, ſed communicatio corporis & ſanguinis Chriſti, ut ſuo loco plenius docuimus. Quia ergo per calicem euchariſticum non repræſentatur effuſio ſanguinis Chriſti in cruce, (alias enim calix eſſet effundendus) ſed bibitur ex eo Chriſti ſanguis in remiſſionem peccatorum effuſus, ergo bibitio illa ſanguinis ex calice confirmat & obſignat in credentibus remiſſionem peccatorum. Pertinet huc pulcerrima gradatio Lutheri: *Calix euchariſticus continet vinum. Vinum exhibet Chriſti ſanguinem. Sanguis Chriſti complectitur nov. teſt. quia eſt novi teſtamenti ſanguis. Novum teſtamentum continet remiſſionem peccatorum. Ergo bibitio ex calice euchariſtico adplicat, obſignat & confirmat credentibus promiſſionem de remiſſione peccatorum.* Sacramentum illud ipſum, quod ſignat, etiam confert & exhibet. Sacramentum euchariſtiæ eſt ſignum remiſſionis peccatorum. Ergo eandem confert & exhibet. Utraque propoſitio eſt Bellarmini. Prior quidem libr. I. de ſacramentis, c. 9. memb. 6. Poſterior vero hoc loco. III.) *Si dicatur euchariſtia teſtamentum ut cauſa inſtrumentalis adplicandae haereditatis, tum reſpondemus,* (inquit Bellarminus) *eſſe quidem euchariſtiam etiam hoc modo teſtamentum, ſed adplicari per eam haereditatem alio modo quam per alia ſacramenta.* Reſp. quis vero hoc negat? Promiſſio de remiſſione peccatorum in ſacramento baptiſmi adplicatur, obſignatur & confirmatur adfuſione aquæ facta in nomine ſanctæ Trinitatis: in euchariſtia adplicatur manducatione corporis & bibitione ſanguinis Chriſti; interim tamen eſt & manet eadem promiſſio, eadem hæreditas, idem beneficium, licet medium adplicationis & obſignationis ſit diverſum. Pergit Bellarminus, *per euchariſtiam adplicari Chriſti merita & gratiam Dei, quae eſt haereditas, non proprie ad peccata remittenda, ſed ad animam nutriendam & praeſervandam a peccatis.* Reſp. imo vero in uſu euchariſtiæ ſtatuendum eſt, fieri in credentibus adplicationem & obſignationem omnium beneficiorum Chriſti mediatoris. Quia

enim

enim in euchariſtia accipimus illud Chriſti corpus, quod pro nobis traditum eſt, & ſanguinem illum nov. teſt. qui in remiſſionem peccatorum effuſus eſt, quis neget, credentes ibi percipere theſaurum omnium beneficiorum Chriſti? Accipiunt enim illud, *in quo peccata remittuntur*, *in quo mors aboletur*, *in quo vita nobis communicatur*, quæ ſunt verba Chemnitii. Quomodo ergo probat Bellarminus, hæreditatem in euchariſtia non adplicari nobis integram? *In baptiſmo*, inquit, *adplicantur nobis Chriſti merita per modum lavacri ad abluendas maculas; in ſacramento pœnitentiae adplicantur per modum emplaſtri vel pharmaci ad curanda vulnera. In euchariſtia autem adplicantur per modum cibi & potus ad reficiendum & nutriendum & praeſervandum a morbis.* Reſp. tam in euchariſtia, quam in baptiſmo, credentibus adplicantur & obſignantur omnia Chriſti beneficia, cum fidei confirmatio, augmentum & obſignatio ſit finis generalis omnium ſacramentorum. Relinquimus quidem & tribuimus cuique ſacramento, quod cujusquam proprium eſt, (inquit Chemnitius) per baptiſmum in Chriſto renaſcimur, renati verbo & euchariſtia alimur. Lapſi per pœnitentiam & fidem ad promiſſionem gratiæ revertimur, & ejus fide propter mediatorem Deo rurſus reconciliamur. Et tamen ab hoc etiam uſu euchariſtiæ, quæ continet fundamentum remiſſionis peccatorum, corpus ſcilicet & ſanguinem Chriſti, non excludimur. Filius Dei enim in euchariſtia præſtantiſſimo & certiſſimo pignore, exhibitione ſcilicet corporis & ſanguinis ſui teſtatur, ſe ſingulis fide hoc ſacramento utentibus certo communicare, adplicare & obſignare remiſſionem peccatorum, reconciliationem cum Deo & reliqua ſua beneficia, quæ traditione ſui corporis & effuſione ſui ſanguinis eccleſiæ ita adquiſivit, ut verbo & ſacramentis offerrentur & fide acciperentur. IV.) Tandem igitur concedit Bellarminus, euchariſtiam etiam adplicare hæreditatem, quantum ad remiſſionem peccatorum. *Poſſet etiam dici*, inquit, *euchariſtiam adplicare haereditatem etiam quantum ad remiſſionem peccatorum;* Cur ergo toties id negatum ivit? Audi vero limitationem: *ſed tamen ſolum, cum ea eſt neceſſaria.* Atqui credentibus quotidie eſt neceſſaria peccatorum remiſſio, cum ex inſtitutione magiſtri ſui quotidie orent: *Remitte nobis peccata noſtra.* Quando vero Bellarminus judicat peccatorum remiſſionem eſſe neceſſariam? *cum ii*, (inquit) *qui non indigne accedunt, habent aliqua peccata mortalia, quorum tamen conſcientiam non habent.* Concedit ergo Bellarminus etiam mortalium peccatorum remiſſionem per euchariſtiam adplicari, eorum ſcilicet quorum conſcientiam non habent, qui in vera pœnitentia & fide accedunt, idem vero & nos dicimus, qui enim in peccatis contra conſcientiam adhuc hærent, ac ſine pœnitentia, ſine fide, ſine propoſito melioris vitæ accedunt, illis tantum abeſt, ut remiſſionem peccatorum mortalium uſu euchariſtiæ adplicari ſtatuamus, ut judicium potius illos manducare ac bibere ſonora voce profiteamur. Ex his de reliquis, quæ contra Chemnitium diſputantur, facile poteſt fieri judicium.

§. CCXX. Neo-Photiniani(*) itidem negant fidem noſtram uſu ſacræ cœnæ confirmari, catechiſmus Racov. p. 217. (**) quod in fanaticis illis mirum non eſt, cum ipſum fidei fundamentum, Chriſti ſcilicet meritum & ſatisfactionem, negent, cumque Chriſti corpus vere & realiter in cœna præſens eſſe totis viribus inficientur, contra autem ſtatuant, ſacram cœnam non eſſe ſacramentum aliquod, in quo Deus cœleſtia beneficia

(*) De neo-photinianis atque iis, qui eorum veſtigia heic ſequuntur, in *adpendice* uberius diſſeremus.

(**) Smalcius in refut. theſ. D. Frantz. p. 332. *Non eſt diſſimulandum, quam graviter errent omnes Lutherani, dum id, quod morti Chriſti tribuere debebant, ceremoniae huic externæ,* (cœnæ Domini) *quæ eſt commemoratio iſtius mortis, tribuunt. Mors enim Chriſti eſt, quæ nos omnes & ſingulos certos reddit de divina benignitate &c. hoc ergo dum cœnæ dominicæ adſcribit Frantzius, non procul abeſt ab aliqua idololatriæ ſpecie.* GERHARDUS.

neſcia nobis diſpenſet, ſed noſtrum opus, quo Deo aliquid damus, honorem ſcilicet & obedientiam noſtram ipſi probantes. Utuntur autem hiſce potiſſimum rationibus, ſi modo rationes ſint dicendæ: 1.) *Manducatio & bibitio in mente hominis nihil efficere ac procurare poteſt.* Reſp. confunditur manducatio *naturalis* cum *ſacramentali.* Per ſymbola externa in verbo & ſacramentis diſpenſat nobis Deus bona cœleſtia, nec per immediatos adflatus, ſed mediate per miniſterium verbi & ſacramentorum regenerationem ac renovationem in animis noſtris operari ipſi placuit, qua de re plura ſuo loco. 2.) *Ne minimum quidem vocabulum hac de re in ſacris literis exſtat.* Reſp. imo vero Chriſti inſtitutio diſerte teſtatur, exhiberi nobis illud ipſum corpus, quod in mortem pro nobis traditum, & ipſum illum ſanguinem, qui pro peccatis noſtris in ara crucis eſt effuſus, quo pretioſiſſimo pignore fides noſtra de gratia Dei, Chriſti morte parta, mirifice confirmatur. Repetantur hoc loco ea, quæ de fidei confirmatione per uſum ſacræ cœnæ ex ſcripturis ſuperius fuerunt prolata. 3.) *Remiſſio peccatorum non contingit nobis propter recordationem mortis Domini, ſed propter mortem ipſam.* Reſp. turpiſſime confunduntur & meritum & adplicatio meriti. Negant Photiniani ipſum Chriſti meritum, quid mirum, quod de adplicatione illius meriti graviſſime errent?

CAPUT XXI.

DE CONVIVIS, QUI AD HOC COELESTE EPULUM ADMITTENDI SUNT.

Quibus inſtituta ſit ſacra cœna.

§. CCXXI. Egimus hactenus de omnibus cauſis, videlicet de efficiente, materia, forma & fine hujus myſterii, conſequens eſt, ut de *objecto* ejusdem, hoc eſt, de conviviis, quibus cœleſte illud epulum a Chriſto inſtitutum, quique ad illud admittendi ſint, in poſterum diſſeramus, ubi dicimus, ſolis chriſtianis, hoc eſt illis, qui doctrinam Chriſti amplectuntur, qui baptiſmi ſacramentum ſuſceperunt, & eccleſiæ chriſtianæ inſerti ſunt, euchariſtiam eſſe inſtitutam ac proinde illos ſolos ad eam eſſe admittendos. 1.) Quia

1.) Chriſtianis.

Chriſto in prima ſacræ cœnæ inſtitutione & adminiſtratione res fuit cum ſuis diſcipulis, teſte evangeliorum ternione. Jam vero ut in vet. teſt. duodecim filii patriarchæ Jacobi repræſentarunt totum populum Iſraëliticum; Exod. XXVIII. 10. Joſ. III. 12. IV. 2. Apoc. XXI. 12. ita quoque duodecim apoſtoli in nov. teſtam. repræſentarunt totum populum chriſtianum & omnes Chriſti diſcipulos, ſiquidem ut ex duodecim filiis Jacobi patriarchæ, Iſraëlis a Deo adpellati, omnes Iſraelitæ per carnalem generationem deſcendunt: ſic per verbum apoſtolorum tota eccleſia chriſtiana ſpirituali generatione in nov. teſtam. eſt proſeminata. Joh. XVII. 20. *Non pro illis tantum rogo, ſed etiam pro iis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me.* 2.) Quia ſacramenta ſunt bona eccleſiæ propria, proinde qui ſunt extra eccleſiæ pomeria conſtituti, ad eorum uſum non ſunt admittendi. 1 Cor. V. 12. *Quid mihi de illis, qui foris ſunt, judicare? nonne de iis, qui intus ſunt, vos judicatis? nam eos, qui foris ſunt, Deus judicabit.* 3.) Quia Chriſtus diſerte prohibet, *ſanctum dare canibus, & margaritas projicere porcis;* Matth. VII. 6. jam vero qui ſunt extra cœleſtem Hieroſolymam conſtituti, vocantur canes Apoc. XXII. 15. quo etiam referri poteſt aliquo modo dictum Chriſti Matth. XV. 26. *Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & projicere canibus.* 4.) Quia Epheſii & ſub perſona eorum reliqui omnes ex gentilitate ad Chriſtum converſi ante ſuam vocationem dicuntur ξένοι τῶν διαθήκων τῆς ἐπαγγελίας, Eph. II. 12. jam vero Chriſtus euchariſtiam vocat *novum teſtamentum*, Luc. XXII. 20. unde ſic colligimus: qui ſunt alienati a politia Iſraelis, hoc eſt, extra eccleſiæ pomeria conſtituti, illi etiam ſunt

ſunt alienati ac peregrini a teſtamentis promiſſionis. Qui ſunt alieni a teſtamentis promiſſionis, illi etiam ad ſacramenta teſtamenti & promiſſionis ſigilla non ſunt admittendi. 5.) Quia ad ſacramentale epulum agni paſchalis non fuerunt admiſſi, niſi qui per circumciſionis ſacramentum in conſortium eccleſiæ Iſraeliticæ prius fuere recepti. Exod. XII. 43. *Haec eſt religio Phaſe. Omnis alienigena non comedet ex eo.* v. 44. *Omnis autem ſervus emtitius circumcidetur, & ſic comedet.* v. 48. *Si quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam, & facere Phaſe Domini, circumcidetur prius omne maſculinum ejus, & tunc rite celebrabit, eritque ſicut indigena terrae. Si quis autem circumciſus non fuerit, non veſcetur ex eo.* Jam vero ſacramentum agni paſchalis fuit typus euchariſtiæ, ſicut circumciſio baptiſmi, ut oſtendimus ſuperius §. 12. Ergo ad euchariſtiam admittendi non ſunt, niſi qui baptizati prius fuerint. 6.) Quemadmodum prius eſt naſci quam paſci in vita naturali; ita quoque per baptiſmum ex aqua & Spiritu prius oportet nos renaſci, antequam Chriſti corpore & ſanguine ad vitam æternam alamur. Joh. VI. 54. Quo pertinet praxis veteris eccleſiæ, in qua catechumeni a baptiſmo demum ad menſam dominicam ſunt adducti, ut monuimus ſtatim in principio hujus tractatus. Quotquot igitur ſunt extra eccleſiam, hoc eſt, pagani, Turcæ & Judæi, ad euchariſtiam admittendi non ſunt, priusquam Chriſto dent nomen & in Chriſtum baptizentur.

2.) Qui ſe probare poſſunt.

§. CCXXII. Neque vero promiſcue omnes chriſtiani ad ſacram cœnam admittendi ſunt, ſed juxta regulam Paulinam illi ſolum, *qui ſeſe probant*, 1 Cor. XI. 28. hoc eſt, *qui ſe ipſos dijudicant*, v. 31, corpus Domini a reliquis vulgaribus cibis *diſtinguunt*, v. 29. *& mortem Domini adnunciant.* v. 26. Excluduntur igitur omnes illi, qui ſe probare vel nolunt, vel non poſſunt, utpote I.) imbuti hæreſi, hoc eſt, qui in errore contra fundamentum fidei, neglectis admonitionum gradibus pertinaciter & præfracte perſeverant, illi enim cum per hæreſin a conſortio veræ eccleſiæ ſe ipſos ſegregent, ideo etiam ad ſacramenta, quæ ſunt bona eccleſiæ propria, neutiquam admittendi erunt, quo in ſpecie pertinent illi, qui veram & ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti præſentiam in ſacra cœna pertinaciter negant. Matth. VII. 6. *Nolite ſanctum dare canibus*, jam vero hæretici vocantur *canes*. Phil. III. 2. 1 Cor. XI. 29. *Qui indigne manducat & bibit, judicium ſibi ipſi manducat & bibit, eo quod non diſcernit corpus Domini*, hoc eſt, non credit corpus Chriſti in hoc ſacramento vere adeſſe, & mediante benedicto pane diſtribui. Tit. III. 10. *Haereticum hominem poſt unam atque alteram admonitionem devita.* 2 Joh. v. 10. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.* v. 11. *Qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis.* Diſtinguendum tamen inter errores fundamentum fidei & ſalutis evertentes, atque inter diſſenſiones circa quæſtiones quasdam non concernentes ipſum fidei fundamentum, per quas unitas in Chriſto minime evertitur. Diſtinguendum etiam inter eos, qui ex ignorantia vel infirmitate errores quosdam amplectuntur, & inter eos, qui neglectis omnibus informationibus & admonitionibus in erroribus perſeverant. Qui retento fidei fundamento erroneas opiniones quidem fovent, interim tamen paratos ſe profitentur informationem ſuſcipere, & meliora docenti credere, illi ſpiritu lenitatis & manſuetudinis ferendi, informandi & inſtaurandi ſunt; Gal. VI. 1. neque ex conſortio eccleſiæ, vel ab uſu euchariſtiæ moroſe ſtatim arcendi. Hac de re in conſtitut. eccleſ. electorali articul. generali 8. pag. 314. ſic ſtatuitur: *Die im Glauben vom H. Abendmahl irrig worden, ſollen die Pfarrer mit dem Geiſt der Sanfftmut aus Gottes Wort gründlich berichten, und die gradus admonitionum mit denſelben, wie auch andern, halten, wenn ſie aus Gottes Wort nothdürfftiglich unterwieſen worden.*

Excluduntur igitur 1.) haeretici.

§. CCXXIII. II.) Notorii peccatores, qui obſtinate in publicis delictis & ſceleribus contra conſcientiam perſeverant, neque ullam veræ pœnitentiæ ſignificationem edunt. Tales ad ſacram cœnam admittendi non ſunt, tum propter dignitatem hujus ſacramenti. Matth. VII. 6. *Nolite ſanctum dare canibus, neque margaritas projicere porcis.* Jam vero impœnitentes & in luto peccatorum pertinaciter hærentes dicuntur canes & porci. Prov. XXVI. 11. 2 Pet. II. 20. 22. Tum propter præſentiſſimum periculum, quod ex indigna manducatione ad ipſos redundat. 1 Cor. XI. 27. *Qui manducat & bibit indigne, reus eſt corporis & ſanguinis Domini, v. 29.* ac *judicium ſibi ipſi manducat & bibit.* Tum denique propter communicationem peccati alieni, cujus ſeſe participem reddit miniſter eccleſiæ notorios & impœnitentes peccatores ad hoc cœleſte convivium admittendo. 1 Tim. V. 22. *Ne communices peccatis alienis.* Conſtit. eccleſ. electoral. art. gener. VII. p. 311. *Das Sacrament unehren nicht allein, die es unwürdig empfahen, ſondern auch, die es mit Unfleis unwürdig geben.* Unde graviter pronunciat Chryſoſtomus homil. LXXXIII. in Matth. *malle ſe ſanguinem & vitam ſuam profundere, quam cum vulnere conſcientiae indignos ad ſacram cœnam admittere.* Immundi ab uſu agni paſchalis arcebantur, Num. IX. 6. quanto magis illi, qui in immunditie peccatorum graviorum ſine vera pœnitentia pertinaciter hærent, a communione ſacræ cœnæ arcendi fuerint? *Si is, qui frater nominatur inter vos, eſt fornicator, aut avarus, aut idololatra, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum tali non cibum ſumite,* præcipit apoſtolus; 1 Cor. V. 11. quanto minus tales ad cœleſte hoc epulum cum reliquis admittendi erunt? Huc in ſpecie pertinent illi, qui cum proximo, quem offenderunt, nondum reconciliati ſunt, ſed ferventes iræ atque odii flammas in corde circumgeſtant, quibus inculcandum illud Chriſti: Matth. V. 23. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habeat aliquid adverſum te; v. 24. relinque ibi munus tuum ante altare & vade, prius reconciliare fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Diſtinguendum tamen inter peccata *notoria* & *occulta*, quæ ſoli miniſtro eccleſiæ vel paucis quibusdam nota ſunt. Itemque inter peccatores impœnitentes, & inter eos, qui aliquam veræ pœnitentiæ ſignificationem edunt. Certe Chriſtus Judam una cum reliquis ad uſum euchariſtiæ admiſit, ut colligitur ex Luc. XXII. 20. Quanquam enim Judas jam tum in corde conſtitutum habebat Chriſtum prodere, quin imo mercedem iniquitatis jam tum acceperat, interim tamen graviſſimum illud peccatum ſoli Chriſto, nequaquam vero ulli ex apoſtolis eo tempore notum erat, quærunt enim invicem Luc. XXII. 23. *Quisnam ſit proditor ille futurus?* ideo Chriſtus, prægreſſa gravi & ſeria præmonitione, ut a peccato illo deſiſtat, Judam una cum reliquis ad ſacram cœnam admittit. Exemplo igitur Chriſti miniſter eccleſiæ illos, quorum peccata adhuc occulta ſunt, ab uſu ſacræ cœnæ non excludat, ſed graviter & ſerio de exitiali manducatione indignorum ipſos præmoneat, & ad veram pœnitentiam hortetur. Illos etiam, qui lapſu aliquo præoccupati ſunt, interim tamen peccata ſua agnoſcunt, ſerio deplorant & emendationem pollicentur, quin etiam peccata ſua notoria & graviora in facie eccleſiæ deprecantur, illos, inquam, miniſter eccleſiæ nequaquam ab uſu cœnæ arceat, ſed promto animo recipiat, & cum eccleſia prius reconciliatos ad ſacram cœnam admittat. Notorios vero & impœnitentes peccatores qua moderatione tractare debeat, exponit conſtit. eccl. elector. artic. generali 7. p. 312. hiſce verbis: *Die in ihren Sünden unbuſsfertig verharren, und ſich nicht beſſern wollen, ſollen zur Communion nicht zugelaſſen werden, doch mit ihnen nicht geeilet, ſondern die gradus admonitionum vorgenommen, und alſo niemand allein auf eigen Erkentniß der Pfarrherrn vom H. Abendmahl abgehalten werden.* Et poſtea artic. gener. X. pag. 320. *Es ſoll niemand vom heiligen Abendmahl abgehalten werden, viel weniger öffentlich in Bann gethan werden, er ſey denn impœnitens, das iſt, er erzeige ſich denn alſo, daß er alle Vermahnung verachte, und gäntz-*

2.) *Peccatores notorii.*

gäntzlich keine Beſſerung zu hoffen ſey. Welches doch weder auf die erſte oder andere Vermahnung geſchehen ſoll, ſondern wenn gegen ihme, vermöge der Lehr Chriſti, die gradus admonitionum, das iſt, die ordentliche Vermahnungen, nacheinander gehalten und keine Beſſerung erfolget, für die Kirchen, das iſt, für die Verordneten des Conſiſtorii geſtellet, und alſo zum letzten mal ernſtlich zur Beſſerung vermahnet werden, und da er ſich noch unbußfertig erweiſen, und die Obrigkeit gebührende Straffe nicht gegen ihme vorgenommen, dadurch zur Erkäntnüß ſeiner Mißhandelung gebracht werden möchte, alsdenn erſt auf Erkänntnuß des Synodi und zuvor nicht, ſolcher Ernſt gegen ihm vorgenommen werden ſoll. p. 321. *Da ſich ein unverſehener Caſus zuträge, daß ein Pfarrherr Bedencknüß hätte, deßwegen jemand aus ſeinen Pfarrkindern zum H. Abendmal zuzulaſſen, ſoll er, da es Verzug zu leiden mag, ſolches alsbald an ſeinen ordentlichen Viſitatorn gelangen laſſen, und ſeines Beſcheides erwarten, damit kein Pfarrherr etwas in ſolchen Sachen unbedächtig oder unordentlich aus ſeinem eigenen Kopff vornehme oder handele, &c.* Monendum etiam hoc loco eos, qui controverſias habent coram magiſtratu non eſſe ab uſu cœnæ temere arcendos, ſi controverſias magiſtratui & juri permittant, nec exerceant odium erga perſonas, ſed jus ſuum poſtulent, & urgeant juſtis modis, quia jus civile eſt ordinatio divina.

§. CCXXIV. III.) Excommunicati ante publicam cum eccleſia reconciliationem, quia tam minor quam major excommunicatio ſuſpenſionem ab uſu ſacramentorum complectitur. Matth. XVIII. 17. *Si quis eccleſiam non audierit, ſit tibi velut ethnicus & publicanus.* Interim tamen ſi excommunicati morbo lethali oppreſſi communionem a miniſtro eccleſiæ petant, ad eam omnino admittendi ſunt, ubi prius teſtati fuerint, ſe ex animo dolere de admiſſis peccatis, & polliciti fuerint reconciliationem cum eccleſia poſt impetratam a Deo ſanitatem. Conſtat enim ex hiſtoria veteris eccleſiæ, quod ante expleta pœnitentiæ tempora moribundis abſolutionem & ſacræ cœnæ communionem impertiverint. Sic in concilio Nicæno can. XIII ſtatuitur, *nemini pœnitentium in mortis articulo ſacram communionem denegandam eſſe.* Idem oſtendit hiſtoria Serapionis, quam Euſebius lib. VI. hiſt. eccleſ. c. 43. ex epiſtola Dionyſii Alexandri, epiſcopi, commemorat: *Serapion quidem erat fidelis ſenex, qui diu quidem inculpate vixerat, in perſecutione vero eeciderat. Hic ſaepe numero recipi petierat, verum nemo illi attenderat, ſacrificaverat enim. In morbo autem conſtitutus totum triduum mutus & ſenſuum facultate deſtitutus manſit. Poſt ubi quarto die nonnihil convaluiſſet, nepoti ex filia ad ſe vocato dixit: quouſque o fili, detinetis me? obſecro properate & velociter abſolvite, voca ad me aliquem ex presbyteris, quibus dictis iterum obmutuit. Currit puer ad presbyterum, erat autem nox, presbyter aegrotabat, adeoque ire cum puero non poterat. Quoniam vero mandaveram morituros, ſi petant & maxime ſi etiam ante ſuppliciter petierant, admitti debere, ut ſpe bona fulti migrent, parum euchariſtiae puero dedit, juſſitque ut id infunderet, & in os ſenis inſtillaret. Puer redit adferens euchariſtiam. Cum autem e vicino eſſet, antequam ingrederetur rurſus Serapion, venis, inquit, fili? Presbyter quidem venire non poteſt, tu vero confeſtim facito, quod ille praecepit, meque dimitte: Infudit puer, ac ſimul ori ſenis inſtillavit. Qui cum parum guſtaſſet, mox ſpiritum reddidit. An non perſpicue hic ſenex tantiſper detentus fuit, donec abſolveretur, & a peccato liberatus coram multis, quae fecerat, confiteri poſſet.*

3.) Excommunicati.

§. CCXXV. IV.) Obſeſſi, furioſi, & rationis uſu deſtituti; illi enim nec ſe ipſos probare, nec corpus Domini diſcernere poſſunt, quod tamen ab omnibus hujus cœleſtis convivii hoſpitibus, tam graviter & ſerio apoſtolus requirit. 1 Cor. XI. 28. & 29. Si qui tamen lucida amentiæ vel furoris habent intervalla, illos ab uſu ſacræ cœnæ excludi fas non

4.) Obſeſſi, furioſi, dementes.

non erit, ſi debitam ſui probationem indiciis minime dubiis reddiderint manifeſtam.

5.) Perſonæ infames.

V.) Perſonæ infames, hoc eſt, illi, qui talibus artibus dant operam, quibus ſine peccato mortali incumbere nequeunt, quales ſunt magi, necromantici, lenones, manifeſti uſurarii, gladiatores, qui ad mortem uſque invicem depugnant, & ſimiles, illi ad ſacram communionem admittendi non ſunt, priusquam damnabilium iſtorum artificiorum omiſſione veram & ſeriam ſuam pœnitentiam demonſtrent. Neque tamen carnifices, lictores & facinoroſi ſupplicio adjudicati, licet pro infamibus perſonis paſſim cenſeantur, ab uſu ſacræ cœnæ excludendi ſunt. Officium enim lictorum & carnificum in ſe ac per ſe nec illicitum eſt, nec infame, ſed juſtitiæ miniſterium magiſtratui politico debitum & publicæ tranquillitati ſerviens. Facinoroſi ſupplicio adjudicati, ſi vere & ſerio de admiſſis peccatis doleant, vera fide Chriſti beneficia adprehendant, & meritas peccatorum pœnas patienter ſuſtineant, tam non poſſunt ab uſu cœnæ excludi, quam pœnitens latro in cruce ex paradiſo non eſt a Chriſto excluſus. Luc. XXIII. 43.

Quæritur 1.) An muti ad euchariſtiam admittendi ſint?

§. CCXXVI. Quæritur hoc loco I.) *Quid ſtatuendum ſit de mutis, an illi ad euchariſtiam admittendi ſint, nec ne?* Reſp. ſi non poteſt ex geſtibus externis ſciri, num debitam ſui probationem adferant, arcendi ſunt. Si vero indiciis & geſtibus externis pœnitentiam, fidem ac devotionem ſuam teſtentur, admittendi. Lutherus in ſerm. de nov. teſt. circa finem tom. I. Jen. germ. f. 318. & tom. VII. Witteberg. p. 38. *Es haben etliche gefraget, ob man den Stummen auch ſoll das Sacrament reichen. Etliche meynen ſie freundlich zu betriegen, und achten, man ſoll ihnen ungeſegnete Hoſtien geben. Der Schimpff iſt nicht gut, wird Gott auch nicht gefallen, der ſie ſo wol zu Chriſten gemacht hat als uns, und ihnen eben das gebührt, das uns. Darum ſo ſie vernünfftig ſind, und man aus gewiſſen Zeichen mercken kan, daß ſie es aus rechter chriſtlicher Andacht begehren, wie ich offt geſehen habe, ſoll man dem H. Geiſt ſein Werk laſſen, und ihm nicht verſagen was er fordert, es mag ſeyn, daß ſie innwendig höhern Verſtand und Glauben haben denn wir, welchem niemand ſoll frevel widerſtreben. Chriſtus lies die Kinder zu ihm kommen, wollte nicht leiden, daß ihnen jemand wehrte, ſo hat er auch ſeine Wolthat weder Stummen, noch Blinden, noch Lahmen verſaget, warum ſollte denn ſein Sacrament nicht auch denen werden, die ſein hertzlich und chriſtlich begehren.* Eberus paſtor eccleſiæ Witteberg. in literis ad quendam miniſtrum eccleſiæ datis 12. Junii anno 1561. ſic ſcribit: *Reverende Domine paſtor, ego quoque ſum in ea ſententia tecum, ut putem ſacroſanctam cœnam Domini cum ſumma reverentia & judicio tractandam, & non facile admittendos eſſe, qui vel per aetatem vel alium defectum prorſus non intelligunt verum uſum ſacramenti, cum Paulus diſerte praecipiat,* probet ſe ipſum homo &c. *Sed quia ſcribis, hunc mutum & ſurdum, de quo conſultus es, longo tempore adſiduum fuiſſe ſpectatorem ceremoniarum, & talia ſigna edere, ex quibus conjectura capi poteſt, eum aliquid tamen ratiocinari de re, quae ibi exhibetur, & de fine, cur ſumatur, ego ſane ita cupide expetentem uſum cœnae, neſcio, an queam arcere a ſacra ſynaxi, ſi mihi talis caſus in hac eccleſia objiceretur. Experimur in ejusmodi imbecillibus ut in pueris & aliis interdum lucem & operationem Spiritus ſancti mirabiliter efficacis, aliquando per picturas non aliter, quam per vivam vocem auribus hauſtam. Vellem tamen ſi adhibitis picturis poſſet ejus captus & intellectus de praecipuis partibus catecheſeos explorari, ut ad ſequentem modum examinaretur: 1.) An agnoſcat ſe peccatorem eſſe? 2.) Quis pro peccatis ſatisfecerit? 3.) Quem Deum invocet? 4.) Quot ſint perſonae divinitatis? 5.) An credat ſe baptizatum? 6.) An expetat abſolvi a peccatis per miniſterium? 7.) An corde & mente invocet Deum? 8.) An ſerio expetat euchariſtiam? 9.) An velit pie vivere & peccata vitare. Et ſi quid tale monſtratione picturarum & geſtibus confeſſionis loco ederet, atque ſic conſpicerentur ſigna men-*

prorſus alienae a doctrina fundamenti, *um in nomine Domini ad cœnam Domini* *re. Et audivi talia exempla, ubi tales* *& ſurdi ab aliis quoque admiſſi ſunt ad* *nionem. Chriſtus certe ad ſe admiſit, &* *ſurdum & mutum.* Marc VII. *Et an-* *r, ut Auguſtinus refert, etiam infantes* *ieri participes corporis & ſanguinis Chri-* *to igitur in tali caſu adhibita prudentia* *rentia debita poſſe muto & ſurdo conce-* *n ſacratiſſimae cœnae Domini.* Hæc Ebe- han. Gallus, profeſſor Erfordienſis, in lo doctrinæ de cœna, edita Erford. anno q. 6. ſic ſcribit: *Mutis omnino porrigen-* *l ſacramentum, ſi tamen ex evidentibus* *nimadvertitur, quod ſe peccatores, Chri-* *ro ſuum ſalvatorem agnoſcant, & toto* *ioc ſacramentum adpetant, ſicut ego hic* *iae aliquoties cuidam muto, eique ſimul* *œnam exhibui, qui eam deſiderans oculis* *ad cœlum ſublatis, manibusque compli-* *lte ſuſpirabat; & deinde menſam cum* *adſtante & diſcipulis adſidentibus panem* *cem diſtribuente in ſcamnum ſive parie-* *gebat, ac poſtea accepta abſolutione de-* *e ad altare corpus & ſanguinem redem-* *umturus accedebat.* Hæc ille. Cum in au- cipis laudatiſſimi Johannis Caſimiri Sa- lucis anno 1613. ſacris confeſſionibus au- vacante aulici concionatoris munere præ- , accedebat inter reliquos quidam mutus us ex principis famulitio, qui non ſolum libus geſtibus peccatorum ſuorum agni- & fidem in Chriſtum teſtabatur, ſed et- nfeſſionem peccatorum manu ſua ſcriptam bat, quem una cum reliquis ad uſum ſa- enæ admittere non verebar.

Quid *emiis* *um.*

§. CCXXVII. II.) Quæritur, *quid cum abſtemiis agendum?* Reſp. Pontificii propter abſtemios unius tantum ſpeciei uſum introducere ſatagunt, ut ex Bellarmino, Becano & aliis adparet, ſed cum rariſſimi ſint tales abſtemii, qui ita abhorrent a vino, ut non poſſint guttulas aliquot exhaurire, ideo præpoſterum, iniquum & temerarium eſt, propter unum itemque alterum, qui forte non utitur vino, totam eccleſiam uſu ſacri calicis privare, ut monuimus ſuperius §. 67. memb. 3. Si qui plane averſantur vinum, ut nec guttulas aliquot ſine præſentiſſimo vomitionis periculo adſumere poſſint, illis quidam ſuadent panem ſolummodo conſecratum exhibere; ſed cum calix ſit pars eſſentialis euchariſtiæ, ideo præſtat tales ab uſu cœnæ abſtinere, quam contrarium aliquid divinæ inſtitutioni ſuſcipere. Docendi ſunt tales abſtemii, quorum tamen pauciſſimi inveniuntur, non privationem, ſed contemtum ſacramenti damnare, monendi, ut crebro & devote adminiſtrationi ſacræ cœnæ interſint, atque una cum reliquis ad ſacram cœnam accedentibus ſpiritualem corporis & ſanguinis Chriſti communicationem ſeriis precibus & gemitibus expetant. Johan. Gallus in libro proxime citato quæſt. 2. *Abſtemii; quorum natura ita fugit & reformidat uſum vini, ut ne primis quidem labris illud guſtare poſſint, omnino a menſa Domini ſunt removendi, & de ſpirituali manducatione bene erudiendi, de qua Auguſtinus inquit: Crede & manducaſti. Quanquam enim abſtemii non poſſunt uti ſacramento propter naturalem ἀδυναμίαν, tamen vim ſacramenti fide percipiunt, qua ſtatuunt, iram Dei placatam eſſe paſſione & morte filii corpus ſuum offerentis pro nobis, & ſanguinem ſuum fundentis in remiſſionem peccatorum.* Schopperus in diſput. de cœna thes. LXXIV. *Quidam ſtatuunt, abſtemios ſub una ſpecie communicare poſſe, cui ſententiae & meus libellus de cœna ante hoc tempus editus adſtipulatur, ſed inſtitutioni Chriſti minus derogare videtur, ſi abſtemius ne guttulam quidem vini* (meri) *ferre poſſit, quae ſumta in ſacra cœna ſufficeret, ut pauxillo vino conſecrato admiſceatur aqua ac id exhauriatur, juxta Agend. Norinberg.* (*)

§. CCXXVIII.

Chamierus tom. IV. panſtrat. lib. VIII. c 11. . 9. *Sciunt ipſi papiſtæ, a nobis tolerari uſum u-* *n. X.* *nius ſpeciei in iis, qui penitus vini guſtum ferre non poſſunt.* GERHARDUS.

Q. 3.) An etiam mortuis euchariſtia inſtituta?

§. CCXXVIII. Quæritur III.) *an etiam mortuis euchariſtia inſtituta?* Reſp. ex concilio Carthagin. III. can. IX. itemque VI. ſynodo univerſali in Trullo can. LXXXIV. colligitur, euchariſtiam mortuorum ori olim impoſitam fuiſſe. Gregorius lib. II. dial. c. 24. refert, Benedictum euchariſtiam pectori cujuſdam monachi demortui impoſuiſſe, quod in concilio Altiſiodor. can. XII. prohibitum. In libello Amphilochii refertur de Baſilio, quod adſervatam habuerit hoſtiam, quam etiam ſecum contumulari decreverat. Pontificii miſſas celebrant pro defunctis. Sed his & ſimilibus euchariſtiæ abuſibus opponimus inſtitutionem Chriſti. Chriſtus in verbis inſtitutionis juſſit mediante benedicto pane corpus ſuum manducare, mediante benedicto vino ſanguinem ſuum bibere, & mortem ſuam adnunciare. Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 26. Jam vero mortui nec manducationem nec bibitionem, nec mortis dominicæ adnunciationem præſtare poſſunt. Pſalm. CXV. 17. Nec ſacrificium quoddam pro mortuis, ſed ſacramentum pro vivis a Chriſto in euchariſtia inſtitutum eſſe, alibi oſtenditur.

Q. 4.) An infantibus euchariſtia danda?

§. CXXIX. Quæritur IV.) *an infantibus euchariſtia exhibenda?* Reſp. conſtat ex Dionyſio, Cypriano, Auguſtino atque aliis patribus, euchariſtiam etiam infantibus fuiſſe olim exhibitam propter locum Joh. VI. 53. *Niſi manducaveritis carnem filii hominis & biberitis ſanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis* (*). Innocentius papa in ſua ſumma cap. 9. *Quia euchariſtia augmentum dat gratiae, ideo dixerunt quidam, quod parvulis danda eſſet euchariſtia in forma liquida ſanguinis dominici, vel in forma panis comminuta & contrita in aqua, quia ſi aliquid eis ſubtraheretur, de gratia aliquid deminueretur, & ita minus haberent in cælo praemium, unde peccare dicunt, qui eis euchariſtiam ſubtrahunt. Alii dixerunt, quod non eſſet parvulis danda euchariſtia propter periculum ejectionis, & quia nihil eis valeret, niſi deglutirent, ſed ad hoc dixerant quidam magni viri, quod non exigitur in euchariſtiae ſumtione, niſi quod guſtus incitetur, & ſapor ſentiatur, ſicut fit, cum dicitur baptizando: accipite ſalem ſapientiae. Conſtat enim, quod non deglutiat ſal, & tamen ex ſolo guſtu ſalis habet effectum exorciſmus in parvulo, unde pium eſſet, dare euchariſtiam omni parvulo cum tali cautela, quod ſi poſt guſtum parvulus ejiceret, colligeretur illa rejectio, & igne combureretur, ſicut dicitur in Exodo, ſi quid reſiduum fuerit, igne comburetur.* Hæc Innocentius, ſed praxis eccleſiæ pontificiæ id hodie non obſervat. Sic enim ſcribit Maldonatus in VI. Johan. *Miſſam ego faciam Auguſtini & Innocentii primi ſententiam, euchariſtiam etiam infantibus neceſſariam, quae circiter ſexcentos annos viguit in eccleſia, multorum ſeculorum uſu tunquam non neceſſariam, ſed ne decentem quidem omiſſam.* Et Bellarminus libr. I. de baptiſmo cap. 9. reſp. ad nonum argumentum Anabaptiſtarum: *Euchariſtia inſtituta eſt, ut vitam ſpiritualem in baptiſmo adquiſitam conſervet ac nutriat, quod facit in rebus corporalibus cibus corporalis, qui vitam animalem conſervat. Sicut igitur ſine cibo poteſt aliquandiu vivi, nimirum donec naturalis calor non cœperit humorem vitalem conſumere: ſic quoque ſine euchariſtia poteſt conſervari vita ſpiritualis, donec concupiſcentiae calor non cœperit humorem gratiae & virtutum depaſci, quod certe non accidit in infantia, ſed in adulta demum aetate. Quare ipſe etiam Dominus, ut indicaret, euchariſtiam non eſſe pro infantibus inſtitutam, noluit eam in lacte inſtituere, quod eſt unicum infantium alimentum, ſed in pane & vino, quae ad ſolos adultos proprie pertinent.* (Sed hæ rationes plus ſubtili-

(*) Auguſtinus epiſt. XCIII. & CVI. itemque lib. V. hypognoſt. Maldonatus in comm. Joh. VI. 53. v. 111. & 116. teſtatur, *hunc errorem ſexcentos circiter annos viguiſſe in eccleſia.* Moſcovitæ etiam pueros ad cœnam admittunt, ut conſtat ex opere de variis rerum Moſcoviticarum auctoribus, pag. 29. GERHARDUS.

ſubtilitatis, quam veritatis habent, inverti enim poſſunt, cum concupiſcentiæ calor etiam in puerulis ſe exſerat, cum vita animalis ſine cibo diu conſervari nequeat, cum infantes paululum ætate progreſſi etiam ante uſum rationis & pane & vino utantur.) Idem lib. IV. de euchar. cap. 23. propoſ. 3. *Parvulis euchariſtia gratiam conferret, & tamen, quia non indigent ea neceſſario, nec ſine irreverentia eis dari poſſet, non eis datur, neque a catholicis, neque ab haereticis.* Oblitus autem eſt Bellarminus Huſſitarum, quos hæreticis adnumerat, qui non ſolum adminiſtratione cœnæ ſub utraque, ſed etiam communione parvulorum a pontificiis diſſident, neque enim pueris tantum, ſed etiam ſex ſeptimanarum infantibus præbent euchariſtiam diebus purgationis puerperæ abſolutis. Opinionem illam, quod parvulis exhibenda ſit euchariſtia, *molliter accipiendam eſſe*, dicunt patres Tridentini ſeſſ. XXI. c. 4. Quod etiam facit Coſterus part. III. apol. pag. 286. Quia vero & Bellarminus lib. I. de euchariſt. cap. 6. & alii ſcriptores pontificii ſtatuunt, Chriſtum Joh. VI. de ſacramentali manducatione loqui, ideo mature diſpiciant, quid Auguſtino locum illum vehementer urgenti reſpondere velint. Wolffgangus Muſculus, etſi non vult eſſe ἔξαρχον hujus moris, admittendi ſcilicet infantes in communionem cœnæ, tamen eundem non improbat in loc. comm. p. 371. Sed enim cum parvuli uſu rationis deſtituti ſe ipſos probare, & corpus Domini diſcernere per ætatem nequeant, quod tamen ab omnibus hujus cœleſtis convivii hoſpitibus apoſtolus requirit, 1 Cor. XI. 26, 28, 29. ideo ab uſu ſacræ cœnæ merito arcentur. Dictum Joh. VI. 53. non de ſacramentali, ſed ſpirituali corporis & ſanguinis Chriſti manducatione & bibitione tractat, quæ omnibus ad ſalutem neceſſaria eſt, & cujus in baptiſmo infantes participes facti ſunt. Sacramentalis vero manducatio ac bibitio non eſt abſolute ad ſalutem neceſſaria, ut oſtendit exemplum latronis Luc. XXIII. 43. Atque hæc dicta ſint de perſonis ab uſu ſacræ cœnæ arcendis, quarum præcipuas canoniſtæ hoc verſiculo complectuntur:

Ebrius, infamis, erroneus, atque furentes
Cum pueris Domini non debent ſumere corpus.

§. CCXXX. Quæritur V.) *an Chriſtus ipſe euchariſtia cum diſcipulis uſus fuerit?* Reſp. Auguſtinus libr. II. de doctr. chriſt. c. 9. & Chryſoſtomus hom. LXXXIII. in Matth. id colligunt ex verbis Chriſti Luc. XXII. 18. *Non bibam amplius de germine vitis, donec regnum Dei veniat* (*). Sed Hieronymus in cap. XVI. Matth. de alio calice, quam de euchariſtico ea intelligenda eſſe admonet, quæ ante verba inſtitutionis apud Lucam habentur, Chriſtus enim antequam ſacram cœnam inſtitueret, ex vetere ritu Judæorum calicem profanum ſuis porrigebat, ac ut inter ſe illum dividerent, jubebat. Solent enim Judæi, ut & hodie, maxime in majoribus ſolennitatibus, id obſervare, ut paterfamilias aut alius, qui ad menſam conſedit dignior, panem in manibus ſumtum, ac deinde per partes fractum diſtribuat convivis, quo ritu deinde circumferunt & poculum in concordiæ ſymbolum. Hanc interpretationem amplectitur etiam Bel-

Q. 5.) An Chriſtus ipſe euchariſtia cum diſcipulis fuerit uſus?

(*) Thomas part. III. q. 81. art. 1. Suarez tom. III. diſp. 75. ſect. 2. Ludovicus a Ponte in cap. V. Cant. p. 305. itidem adfirmant. *Qui manducavit agnum typicum legis veteris, multo magis debuit manducare agnum myſticum novæ legis, ut legem impleret veterem, & novam ſuo exemplo inchoaret, unde multo magis de hoc quam de illo dixit:* Deſiderio deſideravi, hoc paſcha manducare vobiſcum; ut Hieronymus in c. XXVI. Matth. Tertullianus libr. IV. cont. Marc. XL. & Euſebius Emiſſ. a Thoma citatus teſtantur. Præterea accepiſſe poculum, ſatis inſinuat, cum ait: *Non bibam de hoc genimine vitis*, ut Auguſtinus libr. V. de conſ. evang. c. 1. & alii deducunt. *Qui autem accepit poculum, utique & panem*, ut Euthymius ac Theophylactus in Matth. XXVI. inferunt. *Quod*, inquit Chryſoſtomus hom. LXXXIII. in Matth. *oportebat facere, ne apoſtoli auditis illis verbis:* Accipite, comedite, *perturbarentur dicentes, quomodo carnem comedimus & ſanguinem bibimus?* GERHARDUS.

Bellarminus libr. I. de euchariſt. cap. 11. ubi dicit: *Verba illa:* non bibam amplius de germine vitis &c. *non pertinere ad calicem euchariſticum, ſed ad calicem, qui datus fuit poſt agni paſchalis manducationem.* Janſenius vero in harm. evang. c. 131. ſecutus Auguſtinum & Euthymium, exiſtimat, idem eſſe poculum, cujus ante panem ſactum & poſt eum Lucas meminit, qua de re in harmonia evangelica uberius diſputabitur. Incertum igitur eſt, nec ex verbis evangeliſtarum evidenter colligi poteſt, quod Chriſtus una cum diſcipulis ſuis euchariſtia fuerit uſus (*). Roffenſis libr. V. contra Oecolampadium colligit illud ex hiſtoria Luc. XXIV. ſed nec illum locum de euchariſtiæ celebratione commode accipi poſſe oſtendimus ſuperius. Probabilius illud colligi poſſet ex eo, quod Chriſtus baptiſmum communem nobiſcum ſuſceperit & agno paſchali euchariſtiæ typo uſus fuerit. Vorſtius in anti-Bellarm. contracto pag. 390. argumentum ex hac opinione ducit contra veram, realem & ſubſtantialem corporis Chriſti in ſacra cœna præſentiam (**). Sed ubi de re obſcuriſſima quæritur, non adjuvantibus certis & perſpicuis verbi oraculis, cohibere ſe debet humana præſumtio temere in alterutram partem aliquid definiendo. Selneccerus part. IV. exam. in reſp. ad argumentum 35. cap. 11. pag. 369. *Singulares opiniones patrum non conſtituunt articulum fidei, & cum evangeliſtae contrarium dicant, credendum eſt illis & non aliis. Teſtantur autem evangeliſtae, Chriſtum ipſum non comediſſe panem benedictum cœnae, ſed diſcipulis dediſſe.*

CAPUT XXII.

DE MANDUCATIONE INDIGNORUM.

Cur de indignorum manducatione agatur?

§. CCXXXI. Quamvis ſedulo providere debeat eccleſiæ miniſter, ne quis indigne, hoc eſt, ſine vera pœnitentia & fide hoc ſacramento utatur, *qui enim edit ac bibit indigne, judicium ſibi ipſi manducat & bibit, eo quod non diſcernit corpus Domini.* 1 Cor. XI. 29. Interim tamen cum in externa ſocietate eccleſiæ (quæ ſocietas in auditu verbi, profeſſione doctrinæ & uſu ſacramentorum conſiſtit)

(*) Bergius in diſp. de cœna quæſt. 2. *& Chriſtum & apoſtolos ex calice euchariſtico bibiſſe* ſtatuit. Idem adſerunt Paræus, Piſcator, Naum, Vorſtius, ex Matth. XXVI. 29. At non de calice euchariſtico, ſed de alio illa verba accipienda, quod probatur: 1.) ex Lucæ relatione cap. XXII. 18. qui non ſolum res geſtas ut Matthæus & Marcus deſcripſit, ſed earum etiam ordinem adcurate obſervavit. Is igitur Chriſtum hæc verba protuliſſe dicit in ipſa celebratione agni paſchalis, antequam corporis ſui ſacramentum inſtituiſſet. 2.) Ex rei ipſius collatione. De calice enim euchariſtico dicitur, quod *Chriſtus ipſum acceperit & diſcipulis dederit,* μετὰ τὸ δειπνῆσαι Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 25. (quo προσδιορισμῷ Lucam voluiſſe conſtituere diſcrimen inter poculum paſchale & ſacramentale, dubium nullum) alter vero calix diſtributus eſt in ipſa cœna, ut conſtat ex collatione vers. 14, 17, 18. cap. XXII. Luc. 3.) Ex *cauſalis* particulæ additione. Addita enim apud Lucam particula γὰρ v. 18. verba illa indubitanter connectit cum priori illo eſu agni paſchalis. 4.) Ex Judæorum conſuetudine. GERHARDUS.

(**) Thomas part. III. q. 81. art. 1. *Quidam dixerunt, quod Chriſtus in cœna corpus & ſanguinem ſuum diſcipulis tradidit, non tamen ipſe ſumſit. Sed hoc non videtur convenienter dici, quia Chriſtus ea, quæ ab aliis obſervanda inſtituit, ipſe primitus obſervavit. Unde & ipſe prius baptizari voluit, quam aliis baptiſmum imponeret: ſecundum illud Act. I.* Cœpit Jeſus facere & docere. *Unde & primo ipſe corpus ſuum & ſanguinem ſumſit, & poſtea diſcipulis ſumendum tradidit.* Bonaventura libr. IV. ſent. diſt. 9. q. 4. art. 1. *Quidam dicunt, quod Chriſtus nullo modo ſumſit, quia ſic non competebat. Verum tamen nunc communiter dicunt, quod manducavit ſacramentaliter.* Vaſquez in illum Thomæ locum: *Concluſio eſt adfirmans, in qua omnes catholici,* quot

ſiſtit) vere piis & ſanctis intermixti ſint hypocritæ, qui ſine vera pœnitentia & fide ad ſacratiſſimum hoc myſterium accedunt, inde nata eſt quæſtio *de manducatione indignorum*, quid ſcilicet in ſacra cœna manducent ac bibant, an nudum panem & vinum, an vero mediante pane corpus & mediante vino ſanguinem Chriſti? Porro quæſtio hæc de manducatione indignorum multis viſa eſt indigna cœtu dignorum ſive fidelium, cum hoc ſacratiſſimum myſterium a Chriſto inſtitutum ſit, non ut ab indignis profanetur, ſed ut a credentibus digne accipiatur: cumque videatur ſatius eſſe in id incumbere, ut digni ſimus cœleſtis hujus convivii hoſpites, quam ut de eo temere quæramus, quidnam indigni in eo accipiant? denique hac ratione indignis patrocinari videamur, ſi obtinere velimus, eos non minus quam dignos verum Chriſti corpus & ſanguinem accipere. Alb. Hardenbergius de cœna propoſ. XI. *Cum Chriſtus ſacroſanctam hanc cœnam diſcipulis ſuis in ſe credentibus inſtituerit, atque in chriſtianitate, id eſt, in eccleſia ſua haec inſtitutio valeat, manducationem impii, cum nihil aedificet, nec ad Chriſti gloriam faciat, praeſtiterit coram plebe ſilentio tegere, quam ſancta & margaritas porcis projicere.* Sed quæſtionem de manducatione indignorum non eſſe ſilentio involvendam, ſequentia fundamenta probant. 1.) Apoſtolus diſertis verbis docet, indignos manducando ac bibendo corporis & ſanguinis Chriſti reos fieri. 1 Cor. XI. 27. Quæſtio igitur illa de manducatione indignorum ex verbis apoſtoli orta non poteſt judicari otioſa ac ſupervacanea. 2.) Adverſarii, ſubſtantialem corporis Chriſti in ſacra cœna præſentiam ejusque oralem manducationem negantes, utuntur inter cœtera hoc prætextu, quod indigni non manducent Chriſti corpus. Invertendum igitur hoc argumentum, & ex manducatione indignorum ab apoſtolo adſerta ſubſtantialis corporis Chriſti præſentia, velut antecedens ex ſuo conſequente demonſtranda. 3.) Explicatio hujus quæſtionis ſecuros & impœnitentes excitat, imo quaſi fulmine quodam comminationis ferit, ne indigna ſumtione iram & judicium Dei ſibi cumulent. 4.) Hac ratione torpor negligentiæ, qui etiam piis quandoque obrepere ſolet, iisdem magis excutitur, ut in ſeria ac debita præparatione ſint attentiores, ſiquidem intelligunt, cum tam gravi ac præſenti periculo indignam manducationem eſſe conjunctam.

§. CCXXXII. Noſtra ſententia eſt, indignos in ſacra cœna non ſolum panem & vinum, ſed etiam mediante pane Chriſti corpus & mediante vino Chriſti ſanguinem *ſacramentaliter* accipere, manducare ac bibere. Id vero ut rectius intelligatur: termini quæſtionis prius explicandi ſunt, antequam ejusdem fundamenta proferantur. I.) Indignorum nomine intelligimus eos, qui non probant ſe ipſos, hoc eſt, qui non agnoſcunt ſua peccata, nec ſerio de illis dolent, ut hac ratione ſe ipſos judicent; qui non credunt, verum Chriſti corpus & ſanguinem in ſacra cœna manducandum ac bibendum nobis dari, ad confirmandam & obſignandam promiſſionem evangelii de gratuita remiſſione peccatorum; qui non habent ſerium propoſitum vitam emendandi & juxta normam legis inſtituendi; qui non reconciliantur proximo ante uſum ſacræ cœnæ &c. atque ut verbo dicam, qui non diſcernunt corpus Domini a vulgaribus cibis, ſed accedunt ſine pœnitentia & fide, ut in ſequenti capite latius expoſitum dabitur (*). Martin. Bucerus poſt concordiam anno 1536. Wittebergæ cum

Quæſtio de manducatione indignorum explicatur.

quos ego legerim, plane conveniunt. Et quamvis doctor dicat, aliquos oppoſitum ſenſiſſe, tamen qui illi fuerint, non memorat. Vide in eundem locum Gregorium de Valentia & Suarem, item Dominicum Soto in IV. ſent. diſt. 12. q. 2. art. 1. item Johannem de Turrecremata in cap. *Non Moſes*, diſt. 1. de conſecrat. Ex patribus idem conatur probare Chamierus tom. IV. panſtrat. libr. XI. cap. 17. v. 3. GERHARDVS.

(*) Indignos eo modo deſcribunt Beza reſp. I. ad coll. Momp. p. 61. Piſcator in 1 Cor. XI. In ...

cum noſtris initam, in qua manducatio indignorum diſerte ſtatuitur, ut Helveticis miniſtris gratificaretur, diſputare cœpit, per indignos in textu apoſtolico 1 Cor. XI. 27. & ſeqq. intelligendos eſſe *infirmos in fide, qui magnitudinem hujus myſterii non ſatis digne perpendunt, & quorum fides multis adhuc laborat infirmitatibus*, idque probare conatus eſt ex eo; quod apoſtolus de illis pronunciet, *quosdam ipſorum dormire* v. 30. quæ phraſis ſolis piis & credentibus in Domino mortuis convenire videtur. Sic enim ſcribit in epiſt. ad Comandrum anno 1538. Argent. *Intuens ſolum locum* Joh. VI. *aliquando non niſi vivificam Chriſti manducationem admittebam, rebarque, Chriſtum, cum ſit cibus vivificus, etiam non poſſe non ad vitam manducari. Sed verbum ipſum Dei etiam in ſe vivificum eſt, & tamen in judicium & condemnationem auditur & intelligitur ab indignis, resque ipſa teſtatur, tria eſſe genera euchariſtiam ſumentium. Unum eorum, qui inſtituto & promiſſioni Domini plane nihil credunt, & ſacra ſymbola non pro ſymbolis Domini, ſed tantum pro pane & vino habent. Hi ſicut nec mente plus quam elementa agnoſcunt, ita nec amplius aliquid percipiunt. Alterum genus eorum eſt, qui perſuaſi divinitus ſunt, ſibi hiſce ſymbolis ipſa Dei bona offerri, nec tamen ea digna religione excipiunt. Iſti ſicut ea mente & voluntate ſacris ſymbolis participant, ut etiam ipſis donis Dei, quae agnoſcunt, communicent: ita nequaquam ſola ſymbola, ſed ipſa quoque dona Dei amplectuntur & percipiunt, quanquam non juſte ipſis perfruantur. Sed hi bifariam habent, alii enim nunquam juſtam fidem ſenſerunt, dignamque donorum hujusmodi exiſtimationem fecerunt fide modo temporaria inſtructi; alii donati ſunt fide Chriſti ſolida, ſed eam, id quod evenit Corinthiis, pravis praepediti cupiditatibus modo non exercent. Tertii generis ſunt, qui fide plena & etiam vigente donaque Dei digne aeſtimante ſacramentis communicant.* Eandem ſententiam amplectitur Piſcator in obſervat. in 1 Cor. XI. *Errant*, (inquit) *qui putant, Paulum loqui de infidelibus. Is vero loquitur de fidelibus, ſed qui indigne, hoc eſt, irreverenter cœnam Domini percipiunt*, ἀναξίως, hoc eſt, *ſecus ac dignum eſt tam ſancto myſterio* (*). Reſp. 1.) Hanc interpretationem non admiſerunt Helvetii, nec agnoſcunt reliqui ſectatores Calvini, diſputant enim, indignos reos fieri corporis & ſanguinis Chriſti, non manducando & bibendo, ſed repudiando & ſpernendo, abutendo ſcilicet ſignis ſacramentalibus, ſicut in regem ipſum peccat, qui ſigilla ejus lædit. Atqui infirmi in fide non repudiant corpus Chriſti, nec abutuntur ſacris ſymbolis. Ergo illi per indignos non poſſunt intelligi. Joach. Curæus in ſpongia contra confeſſionem Eberi de cœna editam Heidelbergæ anno 1575. commentum de duobus indignorum generibus vocat *inauditam chimaeram*. Pag. 272. in 1 Cor. XI. indignos definit, *qui non probant ſe ipſos, qua fide erga Chriſtum accedant ad hoc myſterium celebrandum, quorum animus adhuc aeſtuat abſurdis cupiditatibus pecuniarum, irae, odii & ſimilium. Nam fides ex indignis facit dignos.* Petrus Martyr: *Probatio haec tota in fide & pœnitentiam*

apolog. contra Rödern p. 565. Bucanus in loc. p. 252. Beumlerus *im Gegenbericht* f. 296. 297. Caſſelenſes in antiq. fid. Cattorum p. 34, 35. Embdenſes *im Bericht* p. 157. ubi triplicem faciunt indignitatem: 1.) *Naturæ, quæ tamen pœnitentes & fideles non arcet a gratia Dei & communicatione corporis & ſanguinis Chriſti*, 2.) *Incredulitatis, per quam Chriſtus cum ſuo merito repudiatur, ideo etiam participatio corporis & ſanguinis Chriſti cum ea non poteſt conſiſtere*, 3.) *Vocationis, quæ eſt in infirmis, qui fidem ſuam per pœnitentiam & dilectionem non tam efficaciter demonſtrant, quam fieri oportebat, nec myſterium cœnæ & debitum ſuæ vocationis ſatis digne expendunt.* Hanc poſtremam indignitatem dicunt ab apoſtolo in Corinth. argui. GERHARDUS.

(*) Pelargus in antith. apolog. contra Balduin. th. CXVI. *Quid ſi vero indignos vocaſſet apoſtolus non incredulos, ſed non ſatis digne paratos & probatos, nunquid & illi omni carebunt fide, nunquid & illi non edant ac bibant ſpiritualiter?* GERHARDUS.

pœnitentia conſiſtit. Andr. Hyperius: *Indigne edit, qui non commemorat mortem Domini, qui fidem non habet in promiſſionem divinam.* 2.) Cum Chriſtus non rejiciat infirmos in fide, ſed recipiat & recipi eos jubeat, Rom. XIV. 3. cum *infirmos medico egere* pronunciet, Matth. IX. 12. cum *virtutem ſuam in infirmitate perficiat*, 2 Cor. XII. 9. cum oneratis refectionem ſpondeat, Matth. XI. 28. denique cum hoc fine inſtituta ſit ſacra cœna, ut infirmitas fidei noſtræ hoc ſigillo confirmetur & obſignetur, quomodo ſeverum illud apoſtolicæ comminationis fulmen contra infirmos in fide vibrari poterit (*)? 3.) De illis indignis apoſtolus agit, qui judicium, hoc eſt, iram Dei, temporales & æternas pœnas ſibi ipſis indigne manducando ac bibendo accerſunt atque cumulant v. 29. Jam vero, *qui credit*, fide etiam languida, quæ itidem eſt fides, *non venit in judicium.* Joh. III. 18. 4.) De illis indignis apoſtolus agit, *qui rei fiunt corporis & ſanguinis Chriſti* v. 27. Jam vero qui credit, etiamſi adhuc infirmus ſit in fide, ſalutariter & ſpiritualiter corpus Chriſti manducat, & ſanguinem ejus bibit. Joh. VI. 54. 5.) Si per indignos intelliguntur infirmi in fide, piis ſemper erit dubitandum, an ad hoc convivium ſatis magnum fidei robur adferant, an horribile illud fulmen apoſtoli ipſis metuendum ſit, ſicque judicabunt eſſe ſatius propter infirmitatem fidei ab hac ſalutari ejuſdem medicina abſtinere. 6.) Quin potius infirmis in fide hoc proponendum, quod etiam infirma & exigua fides adprehendat Chriſtum & in Chriſto gratiam Dei, remiſſionem peccatorum ac vitam æternam, quo pertinet ſimile Lutheri de annulo, qui adprehenditur & a puero & a gigante, licet ab hoc fortius, ab illo infirmius. *Credo Domine, ſed opem fer incredulitati meae*, dicit pater lunatici Marc. IX. *Invoco te Domine fide languida, ſed tamen fide*, dicebat Cruciger ſenior moriturus. Fides etiam infirma *montes* tentationum transponere poteſt. Matth. XVII. 20. 7.) Per infirmos v. 30. apoſtolus non intelligit eos, qui in fide ſunt infirmi, ſed qui corporalibus infirmitatibus laborant, ut ex verbis ſequentibus manifeſtum, habet enim pro æquipollentibus ἀσθενεῖς καὶ ἀῤῥώστους, atque illas infirmitates in quibusdam mortem conſecutam eſſe addit. 8.) Quod ex indignis illis quidam *dormire* dicuntur, accipi poteſt de iis, qui morbis admoniti de indigno ſacræ cœnæ uſu ſeriam egerunt pœnitentiam, antequam ex hac vita diſcederent, atque hac ratione beato vitæ exitu in Domino obierunt, id quod colligi poteſt ex v. 31. & 32. *Si nos ipſos judicaremus, non judicaremur, dum judicamur autem, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* 9.) Adde, quod de impiorum etiam morte ſcriptura pronunciat, quod dormiant, 1 Reg XIV. 20. & 31. XVI 6. XXII. 40. Dan. XII. 2. & alibi paſſim; ideo notanter de piis dicitur, quod dormiant *in Chriſto.* 1 Cor. XV. 18. (**).

§. CCXXXIII.

(*) *Non exſtinguit linum fumigans, nec conteret arundinem conquaſſatam,* Eſai. XLII. 3. Illi ſunt gratiſſimi Chriſti hoſpites, quorum corda eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, ac propter illos ſacra cœna a Chriſto inſtituta eſt, ut in fide confirmentur. GERHARDUS.

(**) De illis indignis in textu apoſtolico agitur, propter quos univerſales quædam calamitates Corinthiis immiſſæ. Quare cum ad participationem cœnæ acceſſerint non ſolum infirmi in fide, ſed etiam hypocritæ vera pœnitentia & fide deſtituti, ecquis credet, calamitates illas propter infirmos in fide & non potius propter hypocritas impœnitentes Corinthiis immiſſas? Quis patietur ſibi perſuaderi, apoſtolum in hac adcurata tractatione, in qua ad debitam præparationem hortatur, ſolos in fide infirmos hac concione terrere voluiſſe, ſilentio prætermiſſis illis, qui ſine vera pœnitentia ad ſacram cœnam accedunt, eaque vel maxime indigne utuntur. Apoſtolus eos ſic deſcribit, quod non probaverint ſe ipſos, quod non diſcreverint corpus Domini, quod menſæ dæmoniorum & menſæ dominicæ ſimul participes eſſe voluerint, quod actionem euchariſtiæ in convivium vulgare transmutarint, quod ebrii ad uſum ſacræ cœnæ acceſſerint. Atqui tales profanatores non fuere tantum in fide infirmi. Digni ea ratione ac modo digni ſunt, qua ratione iuſti cenſentur, juſti videlicet fide. Ergo etiam indigni non alia ratione ac modo judicandi ſunt indigni,

quam

§. CCXXXIII. II.) Quando dicimus indignos manducare corpus Chriſti & bibere ipſius ſanguinem, id intelligimus non de *ſpirituali* manducatione, quæ fit per fidem ad vitam æternam, ac ſolis vere piis convenit, ſed de *ſacramentali* manducatione, quæ omnibus hujus cœleſtis convivii hoſpitibus communis eſt, & indignis in judicium cedit. Monuimus autem ſuperius, per ſacramentalem manducationem nequaquam hoc intelligi, quod ſolus panis ſignum corporis Chriſti abſentis ore percipiatur, ſed quod mediante benedicto pane præſens Chriſti corpus manducetur, & mediante benedicto vino præſens Chriſti ſanguis bibatur, a piis & fidelibus ad ſalutem, ab impiis & infidelibus ad judicium. Rationi humanæ hoc perquam abſonum & abſurdum videtur, unde etiam illi, qui rationis tenebras relicta verbi luce ſequuntur, varia argumenta contra hanc adſertionem noſtram proferunt ab abſurdo & non neceſſario petita. Quærunt, *ſi indigni corpus Chriſti percipiant, quorſum veniat? an in ipſis maneat, & ita cum ipſis damnetur, an vero otioſe ingeratur & egeratur?* Conſiderator commoneſ. c. 2. p. 99. Sed in myſteriis fidei *captivandus eſt intellectus ſub obſequium verbi.* Quamvis indigni τὰ οὐσιώδη ſacræ cœnæ percipiant, tamen res cœleſtis ſalubriter & ſalutariter nec ab illis participatur, nec in illis manet, carent enim fide, per quam *Chriſtus habitat in cordibus noſtris*, Eph. III. 17. & *in nobis vivit.* Gal. II. 20. *In indignis tantae gratiae puritas ſibi non facit manſionem*, ait Cyprianus ſerm. de cœna. Quod vero de otioſa ingeſtione & egeſtione ex penu ſuæ rationis proferunt, idem etiam de Spiritu ſancto cogitari poſſet, quem per peccata contra conſcientiam ex habitaculo cordis noſtri expelli & per veram pœnitentiam iterum recipi, ſacræ literæ teſtantur.

Fundamenta noſtræ ſenten- §. CCXXXIV. Proferamus ſententiæ noſtræ fundamenta. *tiæ de manducatione indignorum.* I.) Quicunque percipiunt integrum ſacramentum euchariſticum, illi non ſolum panem & vinum, ſed etiam corpus & ſanguinem Chriſti percipiunt. *1.) Indigni percipiunt integrum ſacramentum.* *Ratio* eſt, quia ſacramentum cœnæ conſtat non ſolum pane & vino, ſed etiam corpore & ſanguine Chriſti, ita ut ſacramentalis unio intercedat pani & vino, corpori & ſanguini Chriſti, ſive ut Irenæus loquitur libr. IV. cap. 34. *Euchariſtia conſtat* (non una, ſed) *duabus rebus, terrena & cœleſti*, qua de re ſuo loco uberius actum fuit. Jam vero indigni percipiunt integrum ſacramentum euchariſticum, alias ſequeretur, 1.) indignis in eccleſia partem ſolum ſacramenti diſpenſari, ſicque totum non conſtare ſuis partibus. 2.) Fidem utentis conſtituere ſacramenti ſubſtantiam. 3.) Unionem ſacramentalem non pendere a virtute inſtitutionis divinæ, ſed fidei noſtræ. 4.) Manducationem indignorum non eſſe ſacramentalem. 5.) Indignos contrahere reatum æterni judicii ſolius elementaris panis manducatione, quæ omnia ſunt abſurda. Ergo indigni percipiunt non ſolum panem, ſed & corpus Chriſti ſacramentaliter eidem unitum, non ſolum vinum, ſed & ſanguinem Chriſti itidem ſacramentaliter ei unitum. Omnia ſacramenta quoad eſſentiam ipſam ſunt communia vere piis & hypocritis externo cœtui eccleſiæ ſeſe adſociantibus, ſed quoad ſalutarem fructum ſolis piis conveniunt, ut docet apoſtolus 1 Cor. X. 1. & ſeqq. Quemadmodum hypocritæ non audiunt aliud verbum, quam pii, effectu tamen diſſimili, piis enim eſt *odor vitae ad vitam*, hypocritis vero *odor mortis ad mortem;* 2 Cor. II. 16. ita quoque non habent alia ſacramenta. Atqui ſacramentalis manducatio corporis & bibitio ſanguinis Chriſti pertinet ad ipſam euchariſtiæ ſubſtantiam. Ergo communis eſt piis & hypocritis, ſed ſalutaris ejusdem fructus ſolis piis convenit.

Pauli

quam iniuſti cenſentur injuſti, videlicet non fidei infirmitate, ſed incredulitate. Accedit teſtimonium piorum veterum, qui per indignos intelligunt *impœnitentes & incredulos.* Baſilius libr. II. de bapt. Chryſoſtomus hom. XXV. in Joh. ad pop. Antioch. homil. LXI. in Cor. hom. XXIV. Ambroſius in 1 Cor. XI. GERHARDUS.

Panis fractus eſt communicatio corporis Chriſti, poculum benedictum eſt communicatio ſanguinis Chriſti. 1 Cor. X. 16. Jam vero panis fractus & poculum benedictum communia ſunt dignis & indignis. Ergo. Sanguis fœderis in teſtamento veteri adſpergebatur non ſolum piis, ſed etiam hypocritis. Exod. XXIV. 8. Idem ergo de ſanguine novi teſtamenti ſtatuendum, ut antitypus ſuo typo reſpondeat. Hypocritæ integrum percipiunt baptiſma, quamvis ſalutares ejusdem fructus non percipiant. Ergo etiam integram percipiunt euchariſtiam. *Judas proditor bonum corpus, & Simon magus bonum baptiſma percepit, ſed quia bono bene uſi non ſunt, mali male utendo deleti ſunt.* Si hypocritæ non perciperent integrum baptiſma, poſt converſionem ſuam ad Deum eſſent rebaptizandi. Quid contra hoc fundamentum adverſarii proferant, ex argumentis ipſorum paulo poſt enumerandis & excutiendis manifeſtum erit.

2.) Judas una cum reliquis apoſtolis euchariſtia uſus eſt.

§. CCXXXV. II.) Judas proditor una cum reliquis apoſtolis interfuit adminiſtrationi primæ cœnæ, nec minus, quam reliqui, benedictum panem accepit, & ex benedicto poculo bibit. Jam vero Chriſtus non inſtituit vel adminiſtravit aliam cœnam Judæ proditori, ſed omnibus apoſtolis, inter quos etiam erat Judas proditor, eandem ſacram cœnam adminiſtravit, atque omnibus dixit: *Accipite, edite, hoc eſt corpus meum; bibite, hoc eſt ſanguis meus.* Ergo Judas non minus, quam reliqui apoſtoli, mediante benedicto pane Chriſti corpus accepit, & mediante benedicto vino Chriſti ſanguinem bibit; interim non ad ſalutem, ſed ad judicium. Quod ſi Judas proditor non obſtante ſua incredulitate & impietate ſacramentaliter manducavit Chriſti corpus, & ſanguinem ejus bibit, utique de reliquis indignis & incredulis, externo eccleſiæ cœtui & ſacramenti euchariſtici adminiſtrationi ſeſe adſociantibus idem omnino erit judicium. Quidam ex adverſariis negant, Judam proditorem interfuiſſe primæ cœnæ, cum Joh. XIII. 30. dicatur *poſt acceptam buccellam εὐθέως continuo exiiſſe.* Jam vero ex Matthæo XXVI. 23. & Marco XIV. 21. colligitur, quod ante inſtitutionem ſacræ cœnæ buccella illa Judæ proditori fuerit tradita. *Reſp.* pii veteres magno conſenſu adſerunt, Judam interfuiſſe primæ cœnæ. Theophylactus quidem in cap. XXVI. Matth. refert, *quosdam ſtatuere, quod Judas panem euchariſticum acceperit, non autem comederit, ſed occultarit, ut monſtraret Judaeis, quod Jeſus panem corpus ſuum diceret. Poculum autem invitus biberit, cum non poſſet occultare, ac propterea a Chriſto dictum eſſe: Bibite ex hoc omnes.* Ipſe etiam in verbis paulo ante præcedentibus in medio relinquit, an Judas interfuerit ſacræ cœnæ? *Adpoſuit*, inquit, *veſcentibus, ut oſtenderet crudelitatem Judae, quia in menſa & communione ciborum illius, quando ſi & fera fuiſſet, manſuetiorem ſe exhibuiſſet, tunc neque, cum argueretur, intellexit, ſed & corpus illius guſtans, non pœnituit. Quidam autem dicunt, quod egreſſo Juda tradidit ſacramentum aliis diſcipulis.* Idem repetit in cap. XIV. Marci; ſed ſcriptores vetuſtiores Judam una cum reliquis diſcipulis in adminiſtratione ſacræ cœnæ præſentem fuiſſe referunt. Cyprianus ſerm. de ablut. pedum in princ. *Jam ſacramenta corporis ſuis apoſtolis Dominus diſtribuerat, jam exierat Judas.* Hieronymus libr. II. adv. Jovinianum: *Nunquid Judas, quia de eodem calice bibit, de quo & cæteri biberunt, unius cum cæteris erat meriti?* Auguſtinus epiſt. CLXII. circa finem: *Tolerat Dominus Judam diabolum, furem & venditorem ſuum, ſinit accipere inter innocentes diſcipulos, quod fideles noverunt pretium noſtrum.* Libr. II. contra literas Petiliani cap. 40. *Ex una re ſancta Judas ſibi ſumebat judicium, Petrus ſalutem.* Contra Fulgentium Donatiſtam ante med. *Et Judas proditor bonum corpus, & Simon magus bonum baptiſma percepit, ſed quia bono bene uſi non ſunt, mali male utendo deleti ſunt.* Tract. VI. in Johan. in med. *Non mala erat buccella, quae tradita eſt Judae a Domino: abſit, medicus non daret venenum, ſalutem medicus dedit, ſed indigne accipiendo ad perniciem accepit, quia non pacatus accepit.* Tract. L. in Joh. *Judas cum ſanctis diſcipulis ad*

ad ipſam dominicam cœnam pariter acceſſit. Chryſoſtomus in 1 Cor. XI. *Chriſtus Judam proditorem a cœna non depulit, quin potius illi cibos detulit, & divinorum munerum participem fecit.* In homil. de prodit. Judæ: *Praeſens erat Judas quoque Chriſto dicente: Hoc eſt ſanguis meus. Adfuit Judas, & ejusdem ſacrificii communicationem meruit.* Theodoretus in 1 Cor. XI. *Non ſolum undecim apoſtolis, ſed & Judae proditori pretioſum corpus & ſanguinem impertiit.* Convenit etiam hæc ſententia cum deſcriptione evangeliſtarum, ſiquidem Lucas, qui a diligenti ordinis obſervatione hiſtoriam evangelicam a ſe conſcriptam commendat cap. I. 3. diſerte teſtatur, poſt adminiſtrationem ſacræ cœnæ Chriſtum dixiſſe: *Ecce manus tradentis mecum eſt in menſa.* cap. XXII. 21. Nec Matthæus vel Marcus mentionem ullam faciunt diſceſſus Judæ poſt eſum agnii paſchalis, ſed inſtitutionem cœnæ cum eſu agnii paſchalis continua narrationis ſerie conjungunt, adſerunt enim, veſpera facta, Chriſtum cum duodecim diſcipulis diſcubuiſſe, atque illis cœnantibus ſacrum hoc myſterium celebraſſe. Proinde adverbium εὐθέως apud Johannem ita explicandum, ut includat moram quandam, licet forte non longam, ſicut uſurpatur Marc. I. 12. Subjungitur enim, *quod fuerit nox, cum egrederetur Judas*, jam vero inſtitutio & adminiſtratio ſacræ cœnæ facta eſt *veſperi ipſis cœnantibus*. Ergo Judas ei adhuc interfuit. Syrus vocem εὐθέως reddidit: *eadem hora*, & talem habet textus diſtinctionem: *Ipſe Judas accepit panem eadem hora, & egreſſus eſt foras; nox autem facta eſt, cum egreſſus eſſet.* Relinquitur igitur, ex Johanne non poſſe evidenter colligi, quod Judas diſceſſerit ante inſtitutionem ſacræ cœnæ, præſertim cum Lucas evidenter teſtetur, ipſum adhuc præſentem fuiſſe, quod agnoſcit etiam Calvinus libr. IV. inſtit. cap. 17. §. 34. adlegans & probans dictum Auguſtini homil. LIX. in Johan. *Reliquos diſcipulos manducaſſe panem Dominum, Judam vero panem Domini.* Witakerus in tract. de ſcriptura quæſt. VI. cap. 12. librum Clementis de conſtitutionibus apoſtolicis inter alia reprobat ex hoc fundamento, quod libr. V. cap. 16. adſerat, Judam abfuiſſe, cum Chriſtus cœnam celebraret. *Hoc* (inquit) *palam non modo ſcripturis, verum etiam patribus ipſis refragatur. Scripturis quidem repugnare, ex* Luc. XXII. 13. 14. & 15. *patet, ſi hi tres verſus inter ſe comparentur. Patribus etiam adverſari non minus exploratum eſt. Dionyſius enim cap. 3. eccleſ. hierarch. adfirmat adfuiſſe; ſic Cyprianus ſerm. de ablut. pedum; ſic Auguſtinus, ſic Chryſoſtomus, ſic denique Thomas Aquinas in part. III. ſummae q. 81. art. 2. Etſi Pachymeres in Dionyſium Areopagitam cap. 3. eccleſ. hierarch. abfuiſſe Judam arbitratur, ſed conjecturam ſuam opinionemque ſecutus, non ſcripturae auctoritatem, iſta ſcripſit.* Hæc omnia Witakerus.

§. CCXXXVI. III.) Apoſtolus 1 Cor. XI. indignorum manducationem diſerte adſtruit. Poſtquam enim taxaverat abuſus circa adminiſtrationem cœnæ in eccleſiam Corinthiacam receptos, &

3.) Paulus 1 Cor. XI. indignorum manducationem adſtruit.

verba inſtitutionis dominicæ tanquam normam & regulam legitimæ adminiſtrationis repetierat, ſubjungit v. 27. *Itaque qui manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini.* v. 28. *Probet autem ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat*, v. 29. *Qui enim manducat & bibit indigne, judicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.* v. 30. *Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.* v. 31. *Quod ſi nosmet ipſos judicaremus, non utique judicaremur.* v. 32. *Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.* In his apoſtoli verbis notandum: 1.) Quod adſertionem de gravi illo reatu, quem indigni contrahunt, deducat ex verbis inſtitutionis, ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ. *Quisquis ergo manducaverit*, inquit, quo dicitur: quia Chriſtus Dominus noſter in verbis inſtitutionis diſerte teſtatur, non ſolum panem & vinum, ſed mediante benedicto pane corpus ſuum, & mediante benedicto vino ſanguinem ſuum in ſacra cœna communicantibus diſtribui,

inde fit, ut indigni hujus cœleſtis convivii hoſpites rei fiant corporis & ſanguinis Domini, ac judicium ſibi ipſis manducent ac bibant. 2.) Quod non ſimpliciter pronunciet, quisquis manducaverit & biberit calicem indigne, ſed notanter addat pronomen δεικτικὸν, quisquis manducaverit panem *hunc*, vel biberit calicem *Domini* indigne, ut remittat nos denuo ad verba inſtitutionis, ex quibus diſcimus panem, quem in adminiſtratione euchariſtiæ frangimus, eſſe *κοινωνίαν* corporis Chriſti, & poculum, cui in adminiſtratione euchariſtiæ benedicimus, eſſe *κοινωνίαν* ſanguinis Chriſti. 1 Cor. X. 16. Inde adeo fit, ut indigne manducantes ac bibentes rei fiant corporis & ſanguinis Chriſti, nimirum quia juxta adſertionem Chriſti, quæ eſt æternæ & immotæ veritatis, panis euchariſticus eſt communicatio corporis Chriſti, & vinum euchariſticum eſt communicatio ſanguinis Chriſti. 3.) Quod diſerte pronunciat, indignos fieri reos non ſymbolorum externorum, ſed ipſius *corporis & ſanguinis Chriſti*, quibus verbis exprimitur *objectum* reatus, hoc eſt, res illa, cujus violatione & indigna tractatione obligatio ad judicium contrahitur. Deut. XIX. 6. *Conſtitues civitates refugii, ad quas ſeſe conferat, qui cauſale & involuntarium homicidium admiſit, ne forſan proximus ejus, cujus ſanguis eſt effuſus, dolore ſtimulatus perſequatur, & adprehendat eum, & percutiat animam ejus, qui non eſt reus mortis, quia nullum contra eum, qui occiſus eſt, odium prius habuiſſe monſtratur.* v. 7. *Ideo praecipio tibi, ut tres civitates aequalis inter ſe ſpatii dividas.* v. 10. *ut non effundatur ſanguis innoxius, in medio terrae &c. ne ſis ſanguinis reus.* Hebraice: *& ſint ſuper te ſanguinei*, hoc eſt, ne contrahas reatum ſanguinis innocenter a perſecutore in ira effuſi. Jac. II. 10. *Quicunque totam legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus*, γέγονε πάντων ἔνοχος, hoc eſt, contraxit reatum transgreſſionis omnium præceptorum. Eodem loquendi modo apoſtolus pronunciat, *indignos fieri reos corporis & ſanguinis Chriſti*, proinde non externa tantum ſymbola, ſed corpus & ſanguis Chriſti, ſacramentaliter iisdem unita, ſunt *objectum* & res illa, cujus indigna tractatione judicium ſibi adtrahunt indigni. Oecumenius in 1 Cor. XI. pag. 454. τὸ ἔνοχος τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι καθάπερ παρέδωκε μὲν αὐτὸν ὁ Ἰούδας, παρῴνησαν δὲ εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι, οὕτως ἀτιμάζουσιν αὐτὸν οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα χερσὶν ἀκαθάρτοις δεχόμενοι, ὡς Ἰουδαῖοι κρατοῦντες αὐτὸν τότε καὶ ἐγαγεῖ προσφέροντες στόματι. *Quod ait, reus erit corporis & ſanguinis Domini, hoc indicat, ut cum Judas tradidit, graſſati vero in eum ac debacchati fuere Judaei; ita ipſum contumeliis adficiunt, qui ſanctiſſimum illius corpus impuris manibus, uti tunc tenuere Judaei, ſuſcipiunt & exſecrando nefandoque offerunt ori.* Chemnitius libr. de cœna cap. IX. pag. 262. Quando vocabulo ἔνοχος aliquid in conſtructione additur, illud vel *genus* ſupplicii exprimit, ut: *reus eſt mortis*, Deut. XIX. 6. *reus judicio, concilio, gehennae*, Matth. V. 22. *reus aeterni judicii, ſupplicii;* Marc. III. 29. vel *rem* illam, cujus violatione obligatio ad pœnam contrahatur, ut *reus ſanguinis*, Exod. XXII. 2. *reus voti*, Num. XXX. 5. *reus caedis.* Deut. XXI. 1. &c. Ita quoque uſurpatur apud profanos ſcriptores vocabulum ἔνοχος. Ariſtoteles libr. II. œconom. ἔνοχος ἱεροσυλίας. Quando igitur Paulus inquit: *reus erit corporis & ſanguinis Domini*, non proprie pœnam ſeu genus ſupplicii deſcribit, illud enim poſtea facit, cum inquit: *manducat ſibi judicium;* ſed cauſam ſeu crimen, unde pœna judicii contrahatur, deſcribit, ita ut diſerte nominet rem illam, cujus abuſu & violatione judicium contrahatur. Certe in quo objecto peccat actio, in eo ipſam actionem verſari neceſſe eſt. Jam vero reatus corporis & ſanguinis Chriſti contrahitur, non quomodocunque, ſed indigne manducando & bibendo. Conſequens ergo eſt, ipſum Chriſti corpus & ſanguinem ab indignis in uſu ſacræ cœnæ percipi. 4.) Quod exprimat etiam modum reatus, qua ſcilicet ratione indigni rei fiant corporis & ſanguinis Chriſti, nimirum indigne manducando ac bibendo: *Quicunque manducaverit panem hunc indigne, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis*

 Chriſti

Chriſti. v. 29. *Qui indigne manducat & bibit, judicium ſibi ipſi manducat & bibit.* Quia ergo indigni *manducando ac bibendo* rei fiunt corporis & ſanguinis Chriſti, ex eo immote ſequitur, quod manducent in ſacra cœna corpus, & bibant ſanguinem Chriſti. 5.) Quod peculiari & in ſcripturis ſacris raro loquendi modo pronunciet, *indignos judicium ſibi manducare & bibere*, ut liquido oſtendat, indignam manducationem ac bibitionem eſſe ipſum illud medium, per quod indigni rei fiant corporis & ſanguinis Chriſti, ac judicium ſibi adtrahant. 6.) Quod cauſam & modum exprimat, quare indigni judicium ſibi manducent, nimirum *quia non diſcernunt corpus Domini*, ȣ διακρίνει τὸ σῶμα τȣ̃ κυρίȣ, id eſt, non alio animo, nec majori reverentia ad cœnam dominicam accedunt, quam ſicut in privatis ædibus cibos communes tractant, non cogitant præſens adeſſe ipſum corpus Chriſti, atque illud mediante benedicto pane manducantibus exhiberi. Oſtendit igitur indignos in ſacra cœna indigne manducare non ſolum panem, ſed ipſum etiam corpus Chriſti, quod a vulgaribus cibis diſcernere, & debita reverentia tractare debebant. 7.) Quod diſtincte pronunciet, *indignos fieri reos corporis & ſanguinis Chriſti*, & quidem *indigne manducando & indigne bibendo*. Item indignos *judicium ſibi manducare & bibere*, oſtendit igitur ſe loqui de tali indigna ſumtione, quæ non fertur uno actu in unum objectum, ſed diſtincte manducat corpus Chriſti indigne, & bibit ſanguinem ejus indigne, ac de tali reatu, qui ſecundum diſtinctas euchariſtiæ partes diſtinguitur, ita ſcilicet, ut indigna manducatione benedicti panis reatus corporis, & indigna bibitione benedicti vini reatus ſanguinis contrahatur. Hæc omnia ſi probe obſerventur, in ſumum abeunt nebulæ, quas luci textus apoſtolici offundunt adverſarii. *Etſi* (inquiunt) *indigni fiunt rei corporis & ſanguinis Domini, inde tamen non ſequitur, quod manducent & bibant corpus, & ſanguinem Domini, reatus enim ille contrahitur per abuſum ſacrorum ſymbolorum, ſicut in ipſum regem peccat, qui ſigilla ejus irreverenter tractat* (*). Edita ſunt biblia latina Francofurti anno 1591. in quibus hæc gloſſa ipſi textui biblico, minoribus tamen characteribus eſt inſerta, ſic enim redditur textus apoſtolicus: *Qui manducat indigne, rei fiunt ſpreti corporis &c.* Ut ſignificaretur, indignos reatum illum contrahere non manducando, ſed ſpernendo corpus Chriſti. Sed obſerventur modo ea, quæ paulo ante in medium adduximus, & de hoc inani effugio facile judicari poterit. Reatus ille corporis & ſanguinis Chriſti, quomodo contrahatur ab indignis, non ex noſtro cerebro, ſed ex apoſtoli verbis definiendum eſt; qui & *modum* reatus & *objectum* manducationis expreſſit. Non ſimplici-

Exceptiones adverſariorum.

(*) Toſſanus in notis margin. ad 1 Cor. XI. 29. *Reus erit corporis & ſanguinis Chriſti, non quidem ideo, quod corpus Chriſti comederit & ſanguinem ejus biberit, hoc enim qui facit, habet vitam æternam,* Joh. VI. 54. *Sed quia ab ſu ſuo ſacra & divina ſigna corporis & ſanguinis Chriſti inhonoravit. Qui itaque illa inhonorat, is ſimul inhonorat cœleſtia dona, quæ per illa ſignificantur & confirmantur, quemadmodum ſi quis literas & ſigilla cæſaris irreverenter habet, & pedibus conculcat, is irreverenter habet cæſarem ipſum, & contemnit bona, quæ ipſi per teſtimonium ſigilli exhibentur.* Atqui 1.) ſi indigne manducantes edendo rei fiunt corporis Chriſti, utique etiam illud comedunt. 2.) Non poteſt dari exemplum, quod quis reus fiat caſu gignendi apud Græcos rei alicujus violatæ, quam nunquam indigne tractavit. 3.) Qui violat diploma cæſaris, non dicitur proprie reus fieri cæſaris, ſed criminis læſæ majeſtatis. 4.) Si quæras, an conculcans pedibus diploma cæſaris reus fiat criminis læſæ majeſtatis, reſpondetur, non quia cæſarem pedibus conculcavit, ſed quia diploma cæſaris pedibus conculcavit. Rurſus ſi quæras, cur indigne manducantes rei fiant corporis Chriſti, reſpondet Paulus, *quia non dijudicavit corpus Domini.* Contra Toſſanus, *quia ſacra ſigna irreverenter habuit.* Idem Toſſanus arbitratur, *apoſtolum loqui proprie de pœnis temporalibus credentibus inflictis ob irreverentiam & negligentem cœnæ tractationem.* Atqui apoſtolus proponit ſeveram comminationem pœnarum temporalium & æternarum adverſus profanatores cœnæ. Niſi Corinthii illi fuiſſent morbis emendati, cum impio mundo damnationem incurriſſent. GERHARDUS.

pliciter dicit apoſtolus, cauſam illius reatus eſſe indignam manducationem, ſed notanter exprimit, quidnam illud ſit, quod indigne manducent, & hac ratione reatum illum contrahant indigni, cum per particulam *illativam* ὥςε ex verbis inſtitutionis dependere oſtendit, quæ de reatu indignorum adſtruit; cum notanter adſerit, indignos manducare de pane illo, quem paulo ante dixerat eſſe communicationem corporis Chriſti, & bibere ex calice Domini, quem paulo ante dixerat eſſe communicationem ſanguinis Chriſti; cum cauſam addit, quare indigni judicium ſibi manducent ac bibant, nimirum quia non dijudicant corpus Domini &c. Sic ergo plene effertur argumentum ex textu apoſtolico petitum. Qui manducando & bibendo rei fiunt corporis & ſanguinis, & ſibi ipſis judicium manducant & bibunt, inde & ideo, quia in illa manducatione & bibitione non dijudicant corpus & ſanguinem Domini, illi certe manducant & bibunt corpus & ſanguinem Domini. Sed de indignis teſtatur apoſtolus, quod manducando ac bibendo rei fiant corporis & ſanguinis Domini, ac ſibi ipſis judicium manducent ac bibant, inde atque ideo, quia in illa manducatione & bibitione non dijudicant corpus & ſanguinem Domini. Ergo indigni manducant & bibunt corpus & ſanguinem Domini. Si quis ergo dicat, indignos quidem reos fieri corporis & ſanguinis Chriſti, ex eo tamen non ſequi, quod manducent corpus, & bibant ſanguinem Chriſti, cum variis modis reatus ille contrahi poſſit, illi occurrit apoſtolus, notanter adſerens, indigna manducatione panis hujus, de quo Chriſtus teſtatur, quod ſit ſuum corpus, reatum illum contrahi. Si quis dicat, reatum illum contrahi, quod injuria ſymbolis illata redundet ad res ipſas, illi occurrit apoſtolus, notanter adſerens, indignos ideo judicium ſibi manducare, quia non dijudicant corpus Domini. Si quis dicat, indignos reos fieri corporis Chriſti non accepti, ſed repudiati ac ſpreti, illi occurrit apoſtolus, notanter adſerens, non repudiando, ſed manducando panem illum, de quo Chriſtus dicit, eſſe ſuum corpus, reatum contrahi. Denique monemus, hanc exceptionem adverſariorum cum propriis ipſorum hypotheſibus pugnare. Statuunt enim, reprobis non exhiberi Chriſti corpus & ſanguinem, quippe quod pro illis non ſit in mortem traditum, & qui pro illis non ſit effuſus. Si ergo corpus & ſanguis Chriſti non offeruntur animo communicandi reprobis, (quales multi ſunt inter indigne manducantes ac bibentes) quomodo poſſunt corpus & ſanguinem Chriſti a ſe rejicere & ſpernere, ac propter hanc rejectionem iram Dei & æternam damnationem ſibi attrahere? ecquis poteſt adcuſari rejecti doni, quod ſerio & animo communicandi non fuit ei unquam oblatum.

4.) Fides non pertinet ad ſubſtantiam euchariſtiæ.

§. CCXXXVII. IV.) Fides non pertinet ad ſubſtantiam euchariſtiæ, ergo propter fidem accedentium panis non eſt communicatio corporis Chriſti, nec propter incredulitatem accedentis panis deſinit eſſe communicatio corporis Chriſti. *Antecedens* in loco de ſacramentis late confirmatum dedimus, hoc loco breviter monemus: 1.) Sacramentorum veritas atque integritas pendet in ſolidum ex inſtitutione divina, quæ per noſtram incredulitatem non redditur irrita. Rom. III. 3. 2.) Sacramenti eſſentia tota abſolvitur re terrena & cœleſti, ejusdemque legitima adminiſtratione in ipſis verbis inſtitutionis præſcripta. 3.) Fides ad ſalutarem uſum ſacramenti ſpectat, ergo non ad eſſentiam. 4.) Si fides pertineret ad ſubſtantiam euchariſtiæ, idem de baptiſmo dicendum foret, ac proinde hypocrita adultus, ſi baptizaretur, poſt converſionem eſſet rebaptizandus. 5.) Fides ſacramento confirmatur & obſignatur. Ergo ad ejus eſſentiam non pertinet. 6.) Illa eſt eſſentia & forma cujusque rei, per quam eſt id, quod eſt, & ab aliis omnibus diſtinguitur. Per fidem ſacramentum non eſt ſacramentum, neque unum ſacramentum ab alio diſtinguitur. 7.) Par eſt ratio, quantum ad conſtitutionem eſſentialem ſacramenti, inter intentionem ſeu fidem dantis & inter intentionem ſeu fidem accipientis. Jam vero intentio ſeu fides dantis non eſt pars eſſentialis ſacramenti. Ergo nec intentio ſeu fides acci-

accipientis. Recte igitur Auguſtinus libr. III. contra Donatiſt. cap. 14. *Non intereſt, cum de ſacramenti integritate quaeritur atque ſanctitate tractatur, quid credat aut quali fide imbutus ſit, qui accipit ſacramentum; intereſt quidem plurimum ad ſalutis viam, ſed ad ſacramenti quaeſtionem nihil intereſt, fieri enim poteſt, ut homo integrum habeat ſacramentum & perverſam fidem.*

Dicta veterum de indignorum manducatione.

§. CCXXXVIII. Nec deſtituitur hæc adſertio de manducatione indignorum teſtimoniis veterum. Cyprianus ſerm. V. de lapſis p. 222. *A diaboli aris revertentes ad ſanctum Domini ſordidis & infectis nidore manibus accedunt; mortiferos idolorum cibos adhuc pene ructantes exhalantibus etiamnum ſcelus ſuum faucibus & contagia funeſta redolentibus Domini corpus invadunt, cum occurrat ſcriptura divina & clamet & dicat:* Omnis mundus manducabit carnem; & anima quæcunque manducaverit ex carne ſalutaris ſacrificii, quod eſt Domini, & immunditia ejus ſuper ipſum, & peribit anima illa de populo ſuo; *Apoſtolus item teſtetur & dicat:* Non poteſtis calicem Domini bibere & calicem dæmoniorum; non poteſtis menſæ Domini communicare & menſæ dæmoniorum. *Idem contumacibus & pervicacibus comminetur & denunciet, dicens:* Quicunque ederit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini. *Spretis his omnibus atque contemtis vis infertur corpori ejus & ſanguini, plus modo in Dominum manibus atque ore delinquunt, quam cum Dominum negaverunt.* Origenes in Pſalm. XXXVII. hom. II. tom. I. pag. 471. *Cum anima tua aegrotet, & peccatorum languoribus urgeatur, ſecurus es, contemnis gehennam &c. communicare non times corpus Chriſti accedens ad euchariſtiam quaſi mundus & purus, quaſi nihil in te ſit indignum & in his omnibus putas, quod effugias Dei judicium?* Hilarius enarr. in Pſalm. CXXVI. pag. 555. *Obtinemus panem vivum, panem cœleſtem ab eo, qui dixit:* Ego ſum panis vivus de cœlo, *quem qui indigne ſecundum mandatum apoſtoli acceperit, judicium ſibi adquirit.* Baſilius in ſerm. quod qui per baptiſmum regeneratus eſt, participatione deinceps myſteriorum divinorum nutriri debeat, tom. I. p. 467. circa finem: *Si quis fratrem contriſtat per cibum, a caritate excidit, ſine qua magna quoque chariſmata & juſtificationes quoque operanti nihil proſunt, quid de eo dicendum eſt, qui otioſe & inutiliter audet edere corpus & bibere ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti &c.* Serm. II. de bapt. cap. 3. tom. eod. pag. 469. quærit: *An tutum ſit, ſi quis non repurgatus ab omni inquinamento carnis & ſpiritus edat corpus Domini & bibat ſanguinem ejus?* Reſpondet autem: *ſi in lege veteri tales minae adverſum eos poſitae ſunt, qui temere ad ea ſacra accedunt, quae ab hominibus ſanctificantur, quid dicendum de eo, qui in tantum ac tale myſterium temerarius eſt? Quanto enim majus aliquid eſt templo ſecundum Domini vocem, tanto gravius & terribilius eſt in animae impuritate conſtitutum corpus Chriſti temere contingere, quam ſit accedere ad arietes vel tauros dicente apoſtolo: Itaque* qui edit panem, aut bibit poculum indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini, *imo vehementius ac terribilius judicium per repetitionem exprimitur, cum dicit:* Qui manducat, indigne, judicium ſibi manducat. Auguſtinus tom. VI. libr. contra Donatiſt. poſt collationem cap. 20. non longe a princ. *Boni a malis corde ac moribus ſeſe ſeparant ſimul manducantes & bibentes corpus & ſanguinem Domini, ſed cum magna diſtinctione, quia iſti in honore ſponſi induti ſunt veſte nuptiali, illi autem non habent veſtem nuptialem, hoc eſt, fideliſſimam ſponſi caritatem, ac per hoc etiamſi in uno eodemque convivio iſti miſericordiam manducant, illi judicium.* Libr. V. contra Donatiſt. c. 8. circa finem: *Sicut Judas, cui buccellam tradit Dominus, non malum accipiendo, ſed male accipiendo locum in ſe diabolo praebuit, ſic indigne quisque ſumens dominicum ſacramentum non efficit, ut quia ipſe malus eſt, malum ſit, aut quia non ad ſalutem accipit, nihil* (alias malum) *acceperit. Corpus enim Domini & ſanguis Domini nihilominus erat etiam illis, de quibus dicebat apoſtolus:* Qui manducat indigne, judicium ſibi manducat & bibit. Tract. XXVI. in Joh. circa finem: *ſacra-*

ſacramentum de menſa dominica ſumitur quibuſdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res vero ipſa, cujus eſt ſacramentum, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunque ejus particeps fuerit. Recte notat Lombardus libr. IV. ſent. diſt. 8. lit. D. & diſt. 9. lit. C. rem ſacramenti in duplici ſignificatione a veteribus accipi, quandoque enim per eam intelligunt *rem cœleſtem, partem eſſentialem ſacramenti alteram,* quandoque vero *ſalutarem ſacramenti fructum.* Auguſtinus quoniam hoc loco negat rem ſacramenti ad exitium ſumi poſſe, intelligit hoc de ſpirituali fructu, ſic enim habent verba antecedentia: *Aliud eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti: quam multi de altari accipiunt, & moriuntur & accipiendo moriuntur! unde dicit apoſtolus:* Judicium ſibi manducat & bibit *&c. Videte ergo, fratres, panem cœleſtem ſpiritualiter manducate.* Serm. II. de verb. apoſt. in princ. *Manduca vitam, bibe vitam, habebis vitam, & integra eſt vita. Tunc autem hoc erit, id eſt, vita unicuique erit corpus & ſanguis Chriſti, ſi, quod in ſacramento viſibiliter ſumitur, in ipſa veritate ſpiritualiter manducetur, ſpiritualiter bibatur.* Ubi τὸ *quod* refertur ad corpus Chriſti, quia panis ſpiritualiter non poteſt manducari: ideo autem de corpore Chriſti pronunciat Auguſtinus, quod viſibiliter accipiatur, quia cum viſibili pane in ſacramento accipitur. Idem vult etiam in ipſa veritate ſpiritualiter manducari, ubi τὸ *in veritate* nudæ ſacramentali manducationi opponitur, & ad ſpiritualem refertur. Sic lib. XXI. de civ. Dei c. 20. *quia non ſolum ſacramento, ſed re ipſa manducarunt corpus Chriſti.* Chryſoſtomus homil. LX. ad pop. Antioch. in princ. *Non parva pœna proponitur indigne ſumentibus, conſidera quantum adverſus proditorem indignaris, contra eos, qui crucifixerunt eum. Itaque conſidera, ne tu quoque ſis reus corporis & ſanguinis Chriſti. Illi ſanctiſſimum corpus jugularunt, tu vero polluta ſuſcipis anima poſt tot beneficia.* In 1 Cor. XI. ſuper verba: Quicunque comederit indigne, reus erit corporis &c. *Quamobrem? quia effundit ſanguinem, & non ſacrificium, ſed jugulationem prae ſe fert, quemadmodum enim hi, qui eo tempore Chriſtum punxere, non ut biberent ejus ſanguinem, ſed ut effunderent, idem ſane facit, qui Chriſti ſanguinem bibit indigne, & nullum ex ejus potione fructum recipit.* Serm. III. in cap. I. Eph. *Multos video temere quomodocunque & ex conſuetudine magis quam legitime aut conſideratione ac mente de corpore Chriſti participantes.* Theodoretus 1 Cor. XI. *Non ſolum apoſtolis, ſed & Judae proditori pretioſum corpus & ſanguinem ſuum impertiit Dominus.* Gregorius libr. IV. dial. *Eſt quidem in peccatoribus & indigne ſumentibus vera Chriſti caro & verus ſanguis, ſed eſſentia non ſalubri efficientia.* Bernhardus de modo bene viv. ſerm. XXVIII. *Alius carnem Chriſti ſpiritualiter manducat & ſanguinem bibit, alius vero non, ſed tantum ſacramentum, hoc eſt, corpus Chriſti ſub ſacramento, & non rem ſacramenti. Qui cum Juda tradit, ore corpus Chriſti accipit, cum Juda condemnatur.* Serm. de cœna: *Comeſtio ſacramentalis quantum ad viſibilem ſpeciem & ad corporis Chriſti veritatem convenit bonis & malis communiter* (*). Anshelmus in 1 Cor. XI. *Corpus & ſanguis Domini nihilominus eſt, ſed ille accipit hoc non ad vitam, ſed ad judicium, quia non dijudicat corpus Domini, id eſt, non diſcernit, quam ſit dignius omnibus creaturis hoc corpus.* In proſa de ſacramento euchariſtiæ, cujus initium: *Lauda Sion ſalvatorem* &c. quam quidam Thomæ Aquinati tribuunt:

Sumunt boni, ſumunt mali,
Sorte tamen inaequali
Vitae eſt interitus.
Mors eſt malis, vita eſt bonis,
Vide, paris ſumtionis
Quam ſit diſpar exitus!

§. CCXXXIX. Qui veram, realem & ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna præ-

Antitheſis adverſariorum.

(*) Idem Bernhardus ſerm. de cœna: *Qui ſecundum carnem vivunt, & poſt carnalia evagantur, revera accipiunt corpus Chriſti, ſed eſſentia, non ſalubri efficientia.* GERHARDUS.

præſentiam negant, illi etiam corpus & ſanguinem Chriſti ab indignis manducari & bibi negant, ſed diverſimode. I.) Quidam concedere ſe dicunt, indignos manducare corpus Chriſti, nimirum *ſacramentaliter* & *ſacramentotenus*, id vero ſic explicant, quod panem, qui ſit corporis Chriſti ſignum, tantummodo manducent. Aretius part. 1. probl. 82. f. 1006. recitat græcos verſiculos:

Θεουργὸν αἷμα φρίξον ἄνθρωπε βλέπων,
Ἄνθραξ γάρ ἐστι τοὺς ἀναξίους φλέγων.

O homo intuens ſanguinem divinum, horreſce, nam carbo eſt exurens indignos. Ibidem tamen indignorum manducationem ſic exponit, quod nudum panem objecti loco habeat. Sadeël in libr. de ſacram. manduc. *Sigillum corporis Chriſti poteſt aliquando ſine ipſius veri corporis perceptione manducari.* Quidam vero aperte negant, indigne manducantes accipere corpus & ſanguinem Domini, ac dicunt, tales externa tantum ſymbola, panem ſcilicet & vinum, accipere. Belgici miniſtri. ad auctores formulæ concordiæ pag. 18. *Minime cenſemus fieri poſſe, ut quis carnem Chriſti manducet, qui ſit vitae aeternae expers.* Beza part. II. quæſt. & reſp. quæſt. 56. ſcribit, *hac indignorum manducatione nihil magis eſſe falſum* (*). II.) Viciſſim externa illa ſymbola, quæ indigni in ſacra cœna percipiunt, quidam vocant ſacramenta, antiqua fides Cattorum pag. 34 & 57. unde profluxerunt hæ phraſes, *indigni accipiunt ſacramentum corporis, non ipſum corpus: edunt corpus Chriſti ſacramentotenus.* Alii vero negant eſſe indignis ſacramenta, ſed nuda tantum elementa. Calvinus in inſtit. libr. IV. c. 14. §. 25. *Impii inania ſigna, imo ne ſigna quidem accipiunt, quia in nihilum redigitur, quidquid eſt ſignorum, ubi res ſignata tollitur.* Beza part. II. reſp. ad colloq. pag. 119. *Increduli ſigna tantum percipiunt, quae tamen ipſis ne ſigna quidem ſunt gra-*

tiae, ſed exitii illorum
ſput. de duob. ſacram. n
ſect. *Sacramenta fidelibu*
ſi quis opinetur & infic
ſequetur abſurdum, vide
incredulitatis eſſe ſacram
canus in locis pag. 753,
niſi fidelibus ſacramenta
ne quam. Piſcator
pag. 80. v. 146. *Cum*
non ſumit iſte ſacramen
tum, quia ſacramentum
non niſi fide percipitur.
theol. pag. 446. *Qui ſin*
guis, non percipiunt ip
rum, ſed tantum mate
tur, quosdam indigne
corpus Domini, quos
fide non deſtitutos, ſed
non cogitantes, & frat
non reconciliatos ac diſſ
viventes. Ita ſtatuit B
duximus ſuperius, quem
ad colloq. Mompel. p.
tiqua fide Cattor. p. 34,
illa, *fidem non habere,*
na. Indignos vocant
dicunt *ſine fide uti ſacr*
accipere corpus Chriſti.
Bezæ & aliis, apoſtolum
delibus, ſed qui indign
cœnam Domini uſurpan
cipere corpus & ſangui
quit, *corpus & ſangui*
reverenter edi ac bibi non
XI. obſerv. ex v. 27.
752. *quosdam indigne*
dem habere admodum l
ac proinde non admod
tem & pænitentiam,
Domini myſticum a cib

(*) Pelargus in comp. ſuo theol. correcto p. 505. *ſacramentaliter Chriſti corpus comedi ab impiis,* ſcribit, *non vere & re ipſa, ſed ſignotenus.* Conſiderator commoneſ. p. 502. *Indigni nihil*

accipiunt niſi extern
nis aut porcus vorans
fiteantur nomen Ch
GERHARDUS.

ter hunc tractant, nec eo modo, quo Dominus inſtituit; non tamen audet negare eos edere & bibere carnem & ſanguinem Domini. Curæus in ſpongia contra confeſſionem Eberi, de cœna edit. Heidelb. anno 1527. commentum de duobus generibus indignorum vocat *inauditam chimaeram.* p. 272. Sic ergo Cadmæi fratres inter ſe prælia miſcent.

Argumenta contra manducationem indignorum.
1.) Caro Chriſti eſt vivifica.

§. CCXL. Videamus potiora argumenta, quæ contra manducationem indignorum proferunt. I.) *Caro Chriſti eſt cibus vivificus.* Joh. VI. 54. *Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, habet vitam aeternam.* Jam vero *indigni non habent vitam aeternam, nec vivificantur ex uſu ſacrae cœnae. Ergo non manducant carnem Chriſti.* Hoc argumento utuntur Scholaſtici Witebergenſes, uti ſe indigitant, in ſcripto contra Schachtium. Calvinus illud format hoc modo: *Salutaris Chriſti Spiritus non ſeparatur ab ipſius carne. Sed Spiritus Chriſti non datur indignis. Ergo nec caro Chriſti iisdem datur.* Reſp. 1.) Adverſarii alias ſtrenue negant, carnem Chriſti eſſe vivificam, ſiquidem realem idiomatum divinorum communicationem adſumtæ carni Chriſti factam impugnant, ut conſtat. Quomodo igitur ex hoc principio contra nos argumentari poterunt? 2.) Sunt in argumento quatuor termini. *Major* propoſitio loquitur de ſpirituali carnis Chriſti manducatione & ſanguinis ejus bibitione. *Concluſio*, ſi noſtræ ſententiæ oppoſita eſt, accipienda erit de ſacramentali manducatione & bibitione. Oſtendimus autem ſuperius, caput ſextum Johannis de ſpirituali manducatione & bibitione intelligendum eſſe, a qua multis modis ſacramentalis manducatio ac bibitio diſtat. 3.) Carnem Chriſti eſſe vivificam dupliciter intelligitur, primo *abſolute* & reſpectu ſui; hoc modo ſemper eſt & manet vivifica: ſecundo *relate* & reſpectu hominum; hoc modo vivifica dicitur vel ratione potentiæ, vel ratione actus. Ratione *potentiae* Chriſtus poteſt & vult omnes vivificare, ſcilicet potentia abſoluta & voluntate antecedente: ratione *actus* vivificat tantum credentes, indigni cum deſtituantur inſtrumento receptionis, ſcilicet fide, ideo vitam ex vivifica Chriſti carne non participant. 4.) Ergo caro Chriſti in ſe ac per ſe ſemper eſt & manet vivifica, interim tamen, ut ex illa vitam ſpiritualem & cœleſtem participemus, ad illud non ſufficit ſacramentalis manducatio & bibitio, ſed requiritur inſuper ſpiritualis illa manducatio & bibitio, de qua Joh. VI. late agitur. Breviter, ut ex hoc perenni fonte vitæ & gratiæ vitam & gratiam haurire poſſimus, requiritur ſitula fidei. 5.) Diſtinguendum enim inter *naturaliter* & *libere* agentia. Vivificatio in carne Chriſti eſt actio non naturalis, ſicut uſtio in igne, ſed libera. Joh. V. 21. *Filius, quos vult, vivificat:* illos vero vult vivificare, qui vera fide ipſum amplectuntur, teſte tota ſcriptura. 6.) Quod impœnitentes & indigni ex uſu ſacræ cœnæ non vivificantur, ex eo non poteſt colligi, quod ſacramentaliter non manducent corpus Chriſti, ſed hoc tantum ex eo ſequitur, quod ſpiritualiter & ſalutariter non manducent corpus Chriſti, nec ſanguinem ejus bibant, ut ſacramentalis manducatio ad vitam ipſis cedat. Indigni non propterea ſtatuendi ſunt non manducare corpus Chriſti, quia non vivificantur, ſed quia indigne manducant, ideo non vivificantur. 7.) Chriſtus non ſolum eſt vivificator credentium, ſed etiam judex incredulorum & impœnitentium, ideo caro ipſius a credentibus manducatur ad vitam & ſalutem, ab incredulis ad judicium. 8.) Evangelium in ſe ac per ſe eſt verbum vitæ & gratiæ; Joh. VI. 68. interim tamen quibuſdam *eſt odor mortis ad mortem*, 2 Cor. II. 16. impœnitentibus ſcilicet & incredulis propria ipſorum culpa: ſic caro Chriſti in ſe ac per ſe eſt cibus vivificus; interim tamen a quibusdam manducatur ad judicium propter impœnitentiam & incredulitatem ipſorum.

Vita piis erit atque eadem mors ſontibus eſca,
Uno eodemque ſalus fluit atque ex fonte venenum.

Vid. in hymn. de euchariſt. p. 72.

Gratus odor cerebro eſt, quem mollis amaracus edit,
Sed necat immundas illius aura ſues.

Ex roſa apis mel colligit, aranea ſuum virus: ſic ſacramenta indignis non proſunt, ſed illis, quorum corda fide ſunt purgata. Auguſtinus libr. III. de bapt. contra Donat. cap. 13. circa finem: *Idem odor erat, de quo dicit apoſtolus:* Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco, & tamen in iis, qui ſalvi fiunt, *inquit*, & in iis, qui pereunt. Aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis vero odor mortis in mortem. *Quod etſi de alia re dixit, ad hoc ego poſui, ut intelligatur aliquod bonum non ſolum vitam poſſe bene operari utentibus, ſed etiam mortem male utentibus.* Tract. VI. in Joh. circa med. *Et ſancta poſſunt obeſſe, in bonis enim ſancta ad ſalutem inſunt, in malis ad judicium. Certe enim, fratres, novimus, quid accipiamus, & utique ſanctum eſt, quod accipimus, & nemo dicit, non eſt ſanctum. Et quid ait apoſtolus?* Qui autem manducat & bibit indigne, judicium ſibi manducat & bibit, *non ait, quia illa res mala eſt, ſed quia ille malus male accipiendo ad judicium accipit bonum, quod accepit. Non enim mala erat buccella, quae tradita eſt Iudae a Domino; abſit! medicus non daret venenum, ſalutem medicus dedit, ſed indigne accipiendo ad perniciem accepit.* Chryſoſtomus homil. de proditione Judæ circa finem: *Sicut corporalis cibus cum invenerit ventrem adverſis humoribus occupatum amplius laedit, magis nocet & nullum praeſtat auxilium: ita & iſte ſpiritualis cibus, ſi aliquem reperit malignitate pollutum, magis eum perdet non ſua natura, ſed accipientis vitio.* 9.) Deus eſt ipſa vita *eſſentialiter*, & tamen impii non vivificantur vita ſpirituali, quæ eſt *ex Deo*, Eph. IV. 18. quamvis in *Deo ſint, vivant ac moveantur;* Act. XVII. 28. quia cum hominibus *perverſis eſt perverſus:* Pſalm. XVIII. 27. ſic eſt & manet corpus Chriſti vivificum, licet impœnitentes & incredulos non vivificet. Brentius de duab. nat. pag. 47. 10.) Marc. V. 31. turba comprimit Chriſtum, et tamen ad ſolam hæmorrhouſam ex ipſo *virtus exibat*, v. 30. ipſa quippe ſola fide tetigerat; v. 28. Judæi non ſolum tetigerunt, ſed etiam crucifixerunt Chriſtum manibus nefariis, neque tamen ex contactu vivificæ carnis vivificati ſunt, nimirum quia fide deſtituti fuerunt. Quod ad argumentum Calvini attinet, reſp. 1.) per ſpiritum aut intelligitur Spiritus ſanctus, aut ſpiritus vitalis, aut ſpiritualis carnis Chriſti efficacia nobis communicata. Jam vero de nullo horum dici poteſt, quod ſit perpetuus & indiſſolubilis inter ea nexus. Poſt factam incarnationem caro Chriſti eſt & manet perpetuum Spiritus ſancti habitaculum, interim tamen ante factam incarnationem patres habuerunt *Spiritum Chriſti*, 1 Petr. I. 11. non autem carnem Chriſti. In cruce & ſepulcro caro Chriſti deſtituta fuit ſpiritu vitali. Judas, ſervi pontificum, milites Pilati contrectarunt carnem Chriſti, nec tamen ſpiritualis ejuſdem efficaciæ facti ſunt participes. 2.) Ergo quod indigni manducant carnem Chriſti, nec tamen Spiritum vitæ ex ea participant, id fit ex accidenti, quia deſtituuntur fide, qua ſola *promiſſio Spiritus accipitur*. Gal. III. 2. 3.) Spiritus Chriſti itidem non debet ſeparari ab ipſius divinitate, & tamen in impiis eſt ſua quadam ratione divinitas Chriſti, ubi non adeſt donum Spiritus ſancti. Spiritus non eſt ſeparandus a verbo & ſacramentis, & tamen multi audiunt verbum, & utuntur ſacramentis ſine Spiritu. 4.) Diſtinguendum igitur inter actum *primum* & *ſecundum*, inter inhabitationem Spiritus in carne Chriſti *interiorem* & operationem ejus *exteriorem*. 5.) Spiritus Chriſti non in omnibus eadem operatur, ſiquidem Chriſtus etiam *interficit impium Spiritu oris ſui*. Eſa. XI. 4. 2 Theſſ. II. 8. Quemadmodum igitur Auguſtinus olim reſpondit Donatiſtis: (hoc urgentibus, quod verum baptiſma non poſſit eſſe ſine Spiritu) *Si baptiſma ſine Spiritu eſſe non poteſt, habent & Spiritum haeretici, ſed ad perniciem, ſicut Saul;* lib. V. contra Donatiſt. de bapt. c. 24. ita nos id ipſum Calvini argumento reponimus.

2.) Non poteſtis calicem Domini bibere &

§. CCXLI. II.) *Non poteſtis calicem Domini bibere & calicem daemoniorum, non poteſtis menſae*

ſae

calicem dæmoniorum. 1 Cor. X. 21.

ſae Domini participes eſſe & menſae daemoniorum, 1 Cor. X. 21. *Jam vero indigni ſunt in ſocietate daemoniorum. Ergo non poſſunt corpus & ſanguinem Domini in cœna bibere.* Reſp. 1.) Apoſtolus loquitur de impoſſibilitate non *facti*, ſed *juris*. Lyranus: *Non poteſtis calicem Domini & daemoniorum bibere ſcilicet digne & cum effectu gratiae.* Id ipſum enim taxat apoſtolus, quod de facto præſtabant utrumque. Huc pertinet mos loquendi jurisconſultis uſitatus: *Quae facta laedunt pietatem, honeſtatem, bonos mores &c. ea nec nos poſſe arbitremur.* 2.) Ergo apoſtolus non agit de eo, quod ſimpliciter & nulla prorſus ratione fieri nequit, ſed docet, quid pie & ſine offenſione Dei & bona cum conſcientia fieri nequeat. 3.) Calix Domini in ſacra cœna complectitur non ſolum ſanguinem Chriſti, ſed & vinum: menſa Domini complectitur non ſolum corpus Chriſti, ſed & benedictum panem. Quod ſi de tali bibitione & participatione apoſtolus loqueretur, quæ cum ſocietate calicis & menſæ dæmoniorum nulla prorſus ratione ſubſiſtere poſſet, ſequeretur, ne quidem benedicti panis & benedicti vini indignos fieri participes, cum tamen cap. ſeq. v. 27. expreſſe adſerat, indignos ex calice Domini bibere. Ibidem etiam diſerte teſtatur, indignos *reos fieri corporis & ſanguinis Domini*, inde & ideo, quia *non dijudicant corpus Domini*. 4.) Immotum igitur & invictum perſtat, apoſtolum loqui de eo, quod bona conſcientia & ſine gravi peccato fieri nequit, atque hic mos loquendi in ſcripturis ſacris etiam alibi occurrit. Geneſ. XXXIV. 14. Deut. XVI 5. XVII. 15. XXI. 16. Act. IV. 20. &c. Idem colligitur ex eo, quod paulo poſt in illo ipſo capite apoſtolus ſubjungit v. 24. *Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt.* 5.) Bibere calicem dæmoniorum & menſæ eorum eſſe participem, aliter accipitur in textu apoſtolico, quam in argumento adverſariorum. Corinthii ad Chriſtum ex gentilitate converſi intererant conviviis, quæ parabant gentiles ex eis, quæ diis ſuis ſacrificaverant, ac putabant illud tanquam externum quid ſine læſione conſcientiæ, & ſine ulla pietatis jactura fieri poſſe. Sed cum *dii gentium ſint daemonia*, Pſalm. XCVI. 5. ideo apoſtolus pronunciat, hoc eſſe bibere calicem dæmoniorum & menſæ dæmoniorum participem eſſe, nec ulla ratione cum ſalutari & legitimo ſacræ cœnæ uſu poſſe ſubſiſtere. Hac ratione indigni in eccleſia non bibunt calicem dæmoniorum, nec participant menſæ eorum, ſed tantum certo quodam intellectu & reſpectu, ſpiritualiter ſcilicet, unde in argumento exſiſtunt quatuor termini.

3.) Accipere & rejicere ſunt contraria. Indigni rejiciunt corpus Chriſti.

§. CCXLII. III.) *Accipere & rejicere ſunt contraria. Indigni ſua incredulitate Chriſtum cum ſuis beneficiis rejiciunt. Ergo nec corpus ipſius participant* (*). Reſp. 1.) Diſtinguendum inter cœnæ *ſubſtantiam* & ſalutarem *efficaciam*, ſive, ut Gregorius loquitur libr. IV. dial. *inter eſſentiam & ſalutarem efficientiam.* Indigni rejiciunt ſalutarem cœnæ efficaciam, cum deſtituantur ſpirituali carnis Chriſti manducatione & ſanguinis ejus bibitione, interim tamen ſuſcipiunt cœnæ ſubſtantiam atque omnia ejusdem eſſentialia, ad quæ omnino pertinent corpus & ſanguis Chriſti. 2.) Ergo ex negata manducatione & bibitione ſpirituali non protinus inferri debet negatio manducationis & bibitionis ſacramentalis. Illa dependet ex fide, quam cum indigni non adferant, ideo non ad vitam, ſed ad judicium manducant: hæc vero unice & in ſolidum dependet ex Chriſti inſtitutione, quam *incredulitas hominum non evertit nec abolet.* Rom. III. 3. 3.) Verbum Dei prædicatur incredulis & impœnitentibus, qui illud repellunt; Act. XIII. 46. *Vobis nunciatum eſt quemadmodum &*

(*) Pelargus in comp. ſuo theol. correcto p. 474. *Utriſque* (dignis & indignis) *quando accedunt, idem exhibetur ſacramentum, & Chriſtus ipſe generaliter omnibus corpus & ſanguinem ſuam*

*) *offert: ſed quia infideles januam ejus liberalitati claudunt, non recipiunt, quod offertur.* GERHARDUS.

& illis, ſed non profuit illis ſermo auditus non admixtus fidei, Hebr. IV. 2. Quemadmodum igitur obſtinati impœnitentes auribus verbum percipiunt, corde vero rejiciunt: ſic indigni corpus & ſanguinem Chriſti in ſacra cœna ore accipiunt, ſed corde repudiant. 4.) Quando igitur ab adverſariis toties ingeminatur, panem eſſe communicationem corporis Chriſti, non niſi in vero uſu cœnæ, quo cum deſtituantur indigni, ideo eos non fieri participes corporis Chriſti, reſpondendum eſt, uſum cœnæ aliquando ſumi pro *actione* a Chriſto inſtituta, in qua obſervantur omnes actus ſacramentales ad integritatem & eſſentiam ſacramenti pertinentes; aliquando vero accipi pro *uſu ſalutari* & fructuoſo, qui conſiſtit in fide. Indigni carent vero uſu cœnæ in ſenſu poſteriori, nequaquam vero priori.

4) Pro ſolis credentibus Chriſtus in cruce mortuus.

§. CCXLIII. IV.) *Illi ſolum accipiunt corpus Chriſti, pro quibus in mortem eſt traditum. Illi ſolum bibunt ſanguinem Chriſti, pro quibus in ara crucis eſt effuſus. Jam vero pro ſolis credentibus Chriſtus in cruce mortuus eſt.* Reſp. oſtendimus in tractatu de electione & reprobatione §. 107. & ſeqq. Chriſtum pro omnibus omnino hominibus eſſe mortuum, cum ſit *agnus Dei tollens peccatum mundi*; Joh. I. 29. cum ſit *propitiatio non pro noſtris tantum, ſed pro totius mundi peccatis*; 1 Joh. II. 2. cum illos etiam pretioſo corporis & ſanguinis ſui λύτρῳ emerit, *ſuperinducunt ſibi celerem perditionem*. 2 Petr. II. 1. Invertimus igitur argumentum. Cum Chriſtus in ſacra cœna etiam hypocritis & incredulis corpus ſuum manducandum & ſanguinem ſuum bibendum offerat, eo ipſo clariſſime teſtatur, pro illis etiam in ara crucis ſe eſſe mortuum, ac corpus ſuum pro illis tradidiſſe, & ſanguinem ſuum pro peccatis ipſorum effudiſſe. Manducatio igitur indignorum manifeſtum præbet teſtimonium contra figmentum abſolutæ reprobationis, & particularitatis meriti a Chriſto præſtiti. Quibus Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum offert, illis etiam offert beneficia traditione corporis & effuſione ſanguinis ſui in ara crucis parta. Quibus Chriſtus offert beneficia traditione corporis & effuſione ſanguinis ſui in ara crucis parta, pro illis etiam corpus ſuum in mortem tradidit, & ſanguinem ſuum pro peccatis ipſorum effudit. Pro quibus Chriſtus corpus ſuum in mortem tradidit, & ſanguinem ſuum pro peccatis eorum effudit, illi non ſunt abſoluto Dei odio & decreto a ſalute æterna excluſi, ſed illorum converſionem & vitam Deus ſerio quærit, vult atque expetit, ut vere a peccatis converſi beneficiorum Chriſti & vitæ æternæ per fidem participes reddantur. Quemadmodum igitur ex univerſali prædicatione evangelii recte colligitur, beneficia Chriſti omnibus offerri; ita quoque ex inſtitutione ſacræ cœnæ recte colligitur, quia Chriſtus mediante benedicto pane ſuum corpus & mediante benedicto vino ſuum ſanguinem omnibus hujus cœleſtis convivii hoſpitibus manducandum ac bibendum exhibet, ideo neminem illorum abſoluto Dei odio a beneficiis Chriſti excluſum eſſe. Si dicas, ut beneficia evangelii offeruntur quidem impœnitentibus, nequaquam vero adplicantur: ita corpus & ſanguinem Chriſti in ſacra cœna indignis quidem offerri, non tamen ab ipſis manducari ac bibi; *reſp.* de ſpirituali manducatione ac bibitione, quæ fit fide, rectiſſime id adſeri, interim tamen ut præter auditum evangelii internum cum fide & adſenſu conjunctum eſt auditus externus; ita præter internam & ſpiritualem manducationem ac bibitionem eſt ſacramentalis manducatio ac bibitio omnibus ſacræ cœnæ hoſpitibus communis.

5.) Nemo poteſt aliquid accipere ex teſtamento Romano niſi ſit civis Romanus.

CCXLIV. V.) *Nemo poteſt aliquid accipere ex teſtamento Romano, niſi ſit civis Romanus. Impii non ſunt cives reipublicae chriſtianae. Ergo non accipiunt aliquid ex teſtamento Chriſti.* Alii argumentum ſic informant: *Nemo accipit legata teſtamenti, niſi expreſſis verbis ſit nominatus haeres. Indigni & increduli non ſunt in fœdere gratiae, nec haeredes cœleſtium bonorum. Ergo non accipiunt legata teſtamenti*

domi-

ſici, *corpus ſcilicet & ſanguinem Chriſti.*
kerus de eccleſ. quæſt. I. cap. 9. arg. 4. *Reſp.*
'ropoſitio deducta eſt ex jure fori humani,
non præjudicat inſtitutioni divinæ. 2.) In-
etiamſi non ſint vera & viva corporis Chri-
yſtici membra, tamen ſunt cives eccleſiæ
lis. 3.) Invertimus igitur argumentum:
ıadmodum habetur pro cive Romano & le-
eſtamenti Romani accipit, qui utitur jure
gibus Romanis, etiamſi non ſit probus ci-
a indigni, etiamſi non ſint vera & viva inviſi-
eccleſiæ membra, tamen, quia ſunt cives
iæ viſibilis, verbum & ſacramenta cum ve-
riſtianis habent communia. 4.) Verbi au-
exterior communis eſt bonis & malis, ver-
litus interior & ſalutaris ſolis credentibus
nit: ita manducatio ſacramentalis corporis
i, quæ ad euchariſtici ſacramenti admini-
nem pertinet, non minus omnibus hujus
is convivii hoſpitibus eſt communis, ſed
ıcatio ſpiritualis ac ſalutaris ſolis creden-
convenit. 5.) Idem jus obtineret in ba-
), & ſic adulti hypocritæ non perciperent
um baptiſma, ac proinde eſſent rebapti-
6.) Legata teſtamentorum de *jure* per-
ad eos ſolum, qui in teſtamenti tabulis
ominati, ſed de *facto* ſæpe transferuntur
os. Legat quis in teſtamento pecuniam
peris aut propinquis. Jam ſi prædo pecu-
illam intercipit, non deſinit eſſe pecunia,
i illi non fuerit deſtinata. 7.) Sacramen-
corporis ſui manducationem ac ſanguinis
itionem inſtituit Chriſtus omnibus chri-
, qui panem benedictum manducant, &
ce euchariſtico bibunt. Sed ſpiritualis cor-
Chriſti manducatio & ſanguinis ipſius bibi-
rtinet ad ſolos credentes, qui vera fide
ſalutariter manducant & bibunt, ac proinde ad-
curate & proprie loquendo, legato in hoc teſta-
mento fidelibus promiſſa ſunt beneficia evange-
lii propria, videlicet remiſſio peccatorum, gra-
tia Dei, ſalus æterna &c. Corpus & ſanguis
Chriſti ſunt ſigilla promiſſionem illam obſignan-
tia & confirmantia. Vide ea, quæ diximus ſu-
perius §. 5. q. 3.

6.) Chriſtus prohibet ſanctum dare canibus. Matth. VII. 6.

§. CCXLV. VI.) *Quod Chriſtus prohibet, ipſe non facit. Atqui prohibet dare margaritas porcis & ſanctum canibus* Matth. VII. 6. *Ergo corpus ſuum non dabit indignis.* Reſp. quid indigni in ſacra cœna manducent ac bibant, de eo non judicandum eſt ex conſequentiis aliunde petitis, ſed ex inſtitutione dominica & adſertione apoſtolica 1 Cor. XI. Chriſtus propter hominum incredulitatem atque indignitatem non mutat ſuam inſtitutionem, ſed abuſum ſanctiſſimi hujus myſterii in indignis graviſſime vindicat. Sic Chriſtus noverat, Judam eſſe indignum, neque tamen ab uſu euchariſtiæ eum arcet, vel aliam cœnam nudo pane & vino conſtantem pro illo inſtituit, ſed præmiſſa gravi & ſeria dehortatione a concepto ſcelere una cum reliquis eum admittit, indignam vero manducationem ac bibitionem graviſſime poſtea vindicat. Sic Chriſtus ſe ipſum tradit in mortem, Pilatus & Judas itidem eum in mortem tradiderunt. Si quis colligere velit, Pilato & Judæ prohibitum fuit, Chriſtum utpote innocentem in mortem tradere, ergo non eſt veriſimile, quod Chriſtus ſe ipſum in mortem tradiderit, quilibet videbit argumenti infirmitatem (*). Ex his de reliquis argumentis facile poteſt fieri judicium. Sic quando dicunt

(*) Urſinus in catech. p. 593. ex hiſtoria Cana-
ıææ Matth. XV. argumentum format: *Non eſt*
oneſtum, panem filiorum projicere canibus. Corpus
Chriſti eſt panis filiorum, impii vero ſunt canes.
Ergo impii & indigni non participant corpus &
ſanguinem Chriſti in cœna. Reſp. 1.) Canes pro-
rie hoc loco non dicuntur impii in eccleſiæ
remio conſtituti, ſed gentiles, qui ſunt ex-
ra eccleſiam. 2.) Panis non notat corpus
Chriſti in cœna veſcendum, ſed miraculorum gratiam. 3.) Canes vere edunt panem, licet immerito objectum & filiis præceptum. 4.) Rem ipſam habemus in ſacris literis expreſſam, quam non poteſt evertere argumentum ex his verbis male adplicatis ſumtum. Conſiderator commonef. p. 803. atque Urſinus in catech. p. 594. ſic concludunt: *Indigni edunt judicium. Ergo non corpus Chriſti.* Reſp. ſubordinata non ſunt oppo-

7.) Ad infideles non pertinet promiſſio gratiæ.

VII.) *ad infideles non pertinet promiſſio gratiae. Ergo nec ſigillum promiſſionis, cœna dominica.* Reſp. adverſarii ſigillum promiſſionis ſtatuunt non corpus & ſanguinem Chriſti, ſed externa tantum elementa, ut conſtat. Ergo vi hujus argumenti indigni ne quidem panem & vinum in ſacra cœna percipient. Dicimus autem in ſacramento cœnæ proponi duplicem promiſſionem, (ſi vocabulum *promiſſionis* in ſenſu latiori accipiatur) unam vocare poſſumus *abſolutam* de ſubſtantia ſcilicet & præſentia corporis ac ſanguinis Chriſti, hæc ex æquo pertinet ad omnes cœna utentes, rectius autem vocatur Chriſti inſtitutio & ordinatio, ut monuimus ſuperius. Altera eſt *relativa*, promiſſio ſcilicet gratiæ, quæ quidem ratione juris (ut ita loquar) ſive meriti Chriſti communis itidem ad omnes ex æquo pertinet, ſed ratione facti, ſeu eventus, ſeu propriæ culpæ excluduntur ab ea increduli, quippe qui promiſſionem illam gratiæ fide ſibi non adplicant. Sic ergo ſacramenta pro omnibus chriſtianis ſunt inſtituta, ſed non omnibus ſunt ſalutaria. Quemadmodum promiſſio evangelii eadem manet, ſive quis fide eam amplectatur, ſive minus: ſic eſt idem ſacramentum, ſive dignus eo utatur, ſive indignus.

Dicta patrum contra manducationem indignorum.

§. CCXLVI. Ex Auguſtino etiam quædam contra manducationem indignorum proferunt, ſed quæ parum roboris habent, ſi attendantur ea, quæ ex ipſo Auguſtino pro noſtra ſententia ſuperius adduximus. I.) Tract. LIX. in Joh. non longe a principio dicit, *Judam manducaſſe panem Domini, reliquos apoſtolos manducaſſe panem Dominum.* Reſp. τὸ *manducare panem Domini* exprimit ſacramentalem manducationem phraſi deducta ex 1 Cor. XI. 27. *Quicunque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne &c.* Ut apoſtolus poculum euchariſticum vocat *calicem Domini*: ita Auguſtinus panem euchariſticum vocat *panem Domini*, τὸ *manducare panem Dominum*, notat ſpiritualem & ſalutarem manducationem phraſi deducta ex Joh. VI. 32. ubi Chriſtus ſe vocat *verum panem* & v. 35. *panem vitae.* Quemadmodum igitur apoſtolus per calicem Domini non intelligit nudum vinum, ſed totum illud, quod in calice euchariſtico nobis exhibetur, a quo ſanguis novi teſtamenti non poteſt excludi: ita quoque Auguſtinus per *panem Domini* non intelligit nudum panem, ſed illum panem, qui eſt *κοινωνία* corporis Chriſti. Senſus ergo dicti hic eſt: reliqui apoſtoli ita manducabant panem euchariſticum, ut Chriſtum ipſum, panem vitæ, qui de cœlo deſcendit, fide ſimul amplecterentur, & ſacramentali manducationi ſpiritualem conjungerent. Judas vero manducavit panem Domini, id eſt, panem euchariſticum, qui cum conſtet re terrena & cœleſti, ideo non eſt ſolum panis, ſed etiam Chriſti corpus, nec tamen fide amplexus eſt Chriſtum, ut ſacramentali manducationi, exemplo reliquorum apoſtolorum, ſpiritualem conjungeret. II.) Lib. XXI. de civ. Dei cap. 25. *Non ſunt dicendi manducare corpus Chriſti, qui non in membris Chriſti computandi ſunt.* Reſp. diſſerit contra eos, qui ſibi liberationem ab æterno igne promittebant, ideo quia de corpore & ſanguine Chriſti participarunt, quomodolibet vixerint, & in quacunque impietate fuerint, quia ſcriptum ſit: *Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem, habet vitam aeternam.* Docet autem, quinam ſint dicendi revera, id eſt, ſalutariter manducaſſe corpus Chriſti, non qui ſolo ſacramento aut ſacramentotenus manducaverunt, poſſunt enim hoc facere etiam impii, ſed qui in fide Chriſti perſeverant. De ſpirituali igitur & utili, non de ſacramentali manducatione tractat, nec ſubſtantiam cibi ſacramentalis,

ponenda. Edere corpus Chriſti ſacramentaliter & edere judicium, teſte apoſtolo, non ſunt contraria. At edere corpus Chriſti ſpiritualiter & edere judicium, contrarie opponuntur, quæ ſimul conſiſtere nequeunt. GERHARDUS.

ed modum ſolummodo manducationis in ſimilibus dictis diſtinguit, ut ex clariſſimis ejusdem pronunciatis, quæ ſuperius adduximus, ſatis maniſeſte elucet.

CAPUT XXIII.

VERA ET SALUTARI PRÆPARATIONE AD DIGNUM SACRÆ COENÆ USUM.

effitas tionis.

§. CCXLVII. Cum illi, qui indigne manducant & bibunt in ſacra cœna, rei fiant corporis & ſanguinis Domini, adeoque judiſibi manducent ac bibant; 1 Cor. XI. 27. ideo vera & ſalutaris præparatio ante uſum cœnæ ſumme neceſſaria erit, ne illud, quod am inſtitutum eſt, ad mortem & exitium cedat, neve medicina convertatur nobis nenum. Hanc veram & ſalutarem præpa iem uſui ſacræ cœnæ præmittendam unico ulo apoſtolus exprimit v. 28. *Probet ſe homo*, δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτὸν, nite pronunciat: *homo* ſe ipſum probet, ut dat, ab omnibus omnino probationem illam ri, qui volunt eſſe cœleſtis hujus convivii tes, neque quemquam ad illud ſanctitatis en perveniſſe, in quo probatione illa minidigeat. Eſt autem δοκιμάζειν exacte exre & ſingulari ſtudio inquirere naturam, ietates, omnesque adeo receſſus illius obcirca quod probatio verſatur. Sic Deus *probare corda hominum*, *probare corda nes*, hoc eſt, interiorem cordis fundum icit, atque exacte intuetur abditiſſima quæ corde hominis, quia renes etiam aperto ore ventre non ſunt oculis noſtris obvii, ſed adipe tecti. Pſalm. XI. 5. *Dominus proſtum;* in Hebræo eſt בחן quod uſurpatur obatione auri. Zach. XIII. 9. *Probabo eos probant aurum;* unde LXX. Prov. XVII. tuntur δοκιμάζειν pro צרף quod eſt prometalla, igne ea excoquere & a ſcoriis pur Pſalm. XVII. 3. *Probaſti cor meum, viſiocte, conflaſti me, non invenies.* Pſalm. XIX. 1. *Domine inveſtigaſti me*, חקר pertus eſt, remota & abſtruſa exploravit. XVII. 3. *Sicut conflatorium argento & caminus auro, ſic corda probans Dominus.* Jer. XVII. 9. *Supplantativum eſt cor prae omnibus & perverſum, quis cognoſcet illud?* v. 10. *Ego Dominus ſcrutans cor, probans renes*, ubi conjunguntur חקר & בחן. Sic *probare* jubemur *Dei voluntatem*, Rom. II. 18. XII. 2. Eph. V. 10. Phil. I. 10. hoc eſt, ex verbo diligenter inquirere & diſcere, quæ ſit bona Dei voluntas, quid ipſi gratum & acceptum. *Probare* jubemur *ſpiritus*, 1 Joh. IV. 1. *omnia probare, quod bonum eſt tenere*, 1 Theſſ. V. 21. hoc eſt, ſummo ſtudio in doctrinam inquirere, an ſit conveniens verbo Dei. *Probare*, & tentare jubemur *nos ipſos, an in fide ſimus;* 2 Cor. XIII. 5. *probare noſtrum opus*, Gal. VI. 4. hoc eſt, ſolicite cavere, ne qua hypocriſis fidei & operibus noſtris admixta ſit. Rom. I. 28. νοῦς ἀδόκιμος, *mens reproba*, eſt, quæ vitam ita inſtituit, ut nec conſideret nec curet, etiamſi Deo, hominibus & propriæ conſcientiæ improbentur, quæ agit. Quando igitur jubet apoſtolus, *ut probet ſe ipſum homo, antequam panem illum edat, & ex calice Domini bibat*, hoc vult, quod acceſſurus ad ſacram cœnam diligenti & adcurato ſtudio ſuam naturam, vitam, propoſitum, cogitationes, actiones adeoque intimos cordis ſui receſſus explorare, & juxta normam legis divinæ examinare debeat, cum non vulgare epulum, ſed cœleſte convivium hac in ſacra cœna ſibi habeat propoſitum, ad quod qui indigne accedit, judicium ſibi manducat ac bibit. Complectitur igitur hæc δοκιμασία partes veræ & ſalutaris pœnitentiæ, videlicet *primo* peccati agnitionem ac ſeriam ejusdem deplorationem, ubi expendenda eſt ira Dei adverſus peccata, ac pœnæ temporales & æternæ iisdem promeritæ: *deinde* fiducialem miſericordiæ divinæ implorationem, ubi expendendæ promiſſiones evangelii, quas con-

firmat

firmat & obſignat uſus ſacræ cœnæ, ex quibus effloreſcit propoſitum a peccatis deſiſtendi, & vitam juxta normam legis divinæ inſtituendi, reconciliatio fraterna, precatio ſeria, gratiarum actio devota, reverentia erga hoc myſterium debita &c.

Quid ſit ſeipſum probare.

§. CCXLVIII. Sed jucundius eſt ex ipſis verbis apoſtoli inquirere, quidnam ad veram & ſalutarem illam probationem uſui ſacræ cœnæ conjungendam requiratur, cum non in genere ſolum apoſtolus pronunciarit, probationem ſui eſſe neceſſariam, ſed etiam in ſpecie expoſuerit, in quibus partibus illa probatio conſiſtat. I.) *Si nos ipſos dijudicaremus*, ait v. 31. *non utique judicaremur.* Innuit igitur, quod is, qui velit ſe ipſum recte & legitime probare, ſe ipſum etiam debeat dijudicare. Διακρίνειν alias ſignificat diſcernere, ambigere, dubitare, certare &c. ſed hæ ſignificationes ſunt ab hoc loco alienæ; Matth. XVI. 3. *faciem cœli* dicuntur *διακρίνειν dijudicare*, qui ex rubedine veſpertina ſerenitatem, ex rubedine vero matutina tempeſtatem colligunt. 1 Cor. VI. 5. *inter fratres διακρίνειν* dicitur, qui de cauſis ipſorum cognoſcit, & æquo judicio lites eorum componit. 1 Cor. XIV. 29. *Prophetæ duo vel tres loquantur, reliqui vero dijudicent*, ubi *διακρίνειν* ponitur pro *δοκιμάζειν*, eodem enim ſenſu Johannes jubet probare Spiritus, *δοκιμάζειν τὰ πνεύματα*, 1 epiſt. IV. 1. quo Paulus hoc loco jubet dijudicare prophetas, & Judas v. 9. *διακρίνειν* pſeudodoctores. LXX. utuntur pro בָּחַן probavit, exploravit, Job. XII. 11. XXIII. 10. pro בָּרַר purificavit, expurgavit Eccleſ. III. 19. pro דִּין judicavit, poteſtatem judiciariam exercuit, ſententiam ex fundamento juris & juſtitiæ pronunciavit, 2 Sam. XIX. 9. Pſalm. XLIX. 5. Prov. XXXI. 9. &c. pro שָׁפַט judicavit, judicium tulit, Exod. XVIII. 16. 1 Reg. III. 9. Pſalm. LXXXI. 1. &c. hæ ſignificationes omnes huc quodammodo adcommodari poſſunt. Ideo enim vocabulo *forenſi* apoſtolus utitur, ut oſtendat, probationem illam non debere eſſe ſuperficiariam, ſed maxime ſeriam. Quia enim propter peccata noſtra a Domino judicamur, hoc eſt, in jus vocamur, & propter ea pœnis temporalibus & æternis adfligimur, ideo nos ipſos debemus judicare, hoc eſt, coram Dei judicio multorum peccatorum reos agnoſcere, ſeveritatem judicii divini deprecari, & a throno juſtitiæ ad thronum miſericordiæ adpellare. Debemus etiam hoc modo nos ipſos judicare, ut ad normam legis divinæ omnes noſtras actiones ac vitam omnem examinemus, ut hac ratione verum & inſucatum judicium de extrema naturæ noſtræ per peccatum corruptione ferre poſſimus, & agnoſcentes iram Dei adverſus peccata coram ipſo humiliemur. Et quia in hoc ipſo verſiculo apoſtolus eos divinitus judicari pronunciat, qui ſe ipſos non dijudicant, hoc eſt, pœnis a Deo adfligi atque corripi, ut in ſeq. verſu explicatio additur, ideo *διακρίνειν* illud commodiſſime refertur ad interiorem illum cordis dolorem & admorſus conſcientiæ, qui in vera & ſeria contritione propter peccatum ſentiuntur. Chryſoſtomus homil. XXVIII. in 1 Cor. XI. ſuper verba: *εἰ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν*, ſi nos ipſos judicaremus: *οὐχ εἶπεν εἰ ἐκολάζομεν ἑαυτοὺς, εἰ ἐτιμωρούμεθα, ἀλλὰ μόνον εἰ ἐπιγνῶναι τὰ ἁμαρτήματα ἐβουλήθημεν, εἰ καταδικάσαι ἑαυτούς, εἰ καταγνῶναι τῶν πεπλημμένων, ἀπηλλάγημεν ἂν καὶ τῆς ἐνταῦθα καὶ τῆς ἐκεῖ τιμωρίας. Non dixit, ſi caſtigaremus nos ipſos, ſi puniremus, ſed ſolum ſi vellemus agnoſcere peccata, ſi nos ipſos condemnare, ſi de delictis ferre ſententiam, liberaremur ab eo, quod & hic & illic eſt, ſupplicio.*

§. CCXLIX. II.) *Qui manducat indigne*, ait v. 29. *judicium ſibi manducat μὴ διακρίνων non diſcernens corpus Domini.* Innuit ad veram & legitimam probationem uſui ſacræ cœnæ conjungendam etiam hoc requiri, ut diſcernamus corpus Domini. Διακρίνειν hic ſignificat diſcernere, ſecernere, quo ſenſu uſurpatur Act. X. 20. XV. 9. 1 Cor. IV. 7. Hebr. V. 14. Ergo *διακρίνειν* corpus Domini, & cibum eucharisticum eo modo a vulgaribus cibis ſeparare, ut ſtatuamus vere adeſſe & mediante pane nobis exhiberi

hiberi in ſacra cœna corpus Chriſti. Quemadmodum igitur διάκρισις ſui ipſius juxta normam legis divinæ inſtituenda, ita hæc διάκρισις corporis dominici juxta normam verborum inſtitutionis fieri debet, ſiquidem ea manifeſte oſtendunt, non vulgare aliquod epulum, ſed cœleſte convivium in hac cœna nobis proponi, in qua Chriſtus ipſe præſens adſit, atque ipſemet ſuo corpore & ſanguine nos alat ad confirmandam promiſſionem de remiſſione peccatorum atque ad ſpiritualem unionem capitis & corporis myſtici perficiendam. Hæc διάκρισις & conſideratio fidem noſtram confirmare poterit, ut certo ſtatuamus in ſacra cœna vere adeſſe corpus & ſanguinem Chriſti, & exhibitione hujus pretioſiſſimi theſauri nobis offerri, exhiberi, adplicari & obſignari ea, quæ Chriſtus traditione ſui corporis & effuſione ſui ſanguinis in ara crucis nobis promeruit. Ut ergo διάκρισις ſui ipſius ad priorem pœnitentiæ partem, ad veram ſcilicet & ſeriam contritionem: ita διάκρισις corporis dominici ad poſteriorem pœnitentiæ partem, ad fidem ſcilicet referri poteſt, ſiquidem Chriſtus in verbis inſtitutionis notanter pronunciat, illud ipſum corpus in ſacra cœna nobis manducandum dari, quod pro nobis in mortem tradidit, illum ipſum ſanguinem nobis bibendum exhiberi, qui in remiſſionem peccatorum in ara crucis eſt effuſus, hæc ergo verba firma fide amplectamur, & promiſſionem de remiſſione peccatorum uſu ſacræ cœnæ nobis confirmari & obſignari ſtatuamus. Et quia fundamentum fidei & omnis conſolationis ex ſacra cœna petendæ conſiſtit in eo, ut de vera corporis & ſanguinis Chriſti præſentia certi ſimus, ideo apoſtolus revocat Corinthios ad verba inſtitutionis, in quibus præſentia illa diſerte ſtabilitur, atque hoc nomine eos objurgat, quod non accedant ad ſacram cœnam majori reverentia, quam ad vulgares epulas. 1 Cor. XI. 20. & 21. Auguſtinus tract. LXII. in Joh. *Cum apoſtolus diceret, reus erit corporis Domini, de iis erat ſermo, qui Domini corpus veluti quemlibet alium cibum indiſcrete negligenterque ſumebant.* Oecumenius in 1 Cor. XI. *Non dijudicans, hoc eſt, non perpendens magnitudinem eorum, quae in cœna dominica praeſentia & propoſita ſunt, nec conſiderans doni amplitudinem. Si enim diligenter didiceris, quis ſit ὁ προκείμενος, qui propoſitus eſt, & quis exiſtens, cui ſe ipſum donet, non opus erit alia exhortatione, ſed hoc ſufficiet, niſi prorſus ſit deſperatus.* Damaſcenus libr. IV. cap. 14. orth. fid. dignos vocat τῇ πίστει ἀξίως μεταλαμβάνοντας, indignos autem τῇ ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχοντας. Huc pertinet locus apoſtolicus 2 Cor. XIII. 5. *Vosmet ipſos tentate, an ſitis in fide, ipſi vos probate,* δοκιμάζετε &c.

§. CCL. III.) *Quotieſcunque manducabitis* (inquit v. 26.) *panem hunc, & calicem hunc bibetis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat.* Oſtendit igitur ad ſalutarem præparationem & legitimum cœnæ uſum requiri adnunciationem mortis dominicæ. Καταγγέλλειν eſt publice adnunciare, prædicare, laudare, & ut plurimum tribuitur miniſtris eccleſiæ verbum Dei publice prædicantibus & adnunciantibus. Act. IV. 2. XIII. 5. XV. 36. &c. Et quia per particulam αἰτιολογικὴν γὰρ hæc verba de adnunciatione mortis dominicæ prioribus conjungit apoſtolus, ideo oſtendit, ex ſede inſtitutionis dominicæ ea petita eſſe, & complecti ἀνάμνησιν illam Chriſti in verbis inſtitutionis ab ipſo Chriſto expreſſam: *Edite, hoc eſt corpus meum, hoc facite in meam commemorationem. Bibite, hic calix eſt nov. teſtamenti in meo ſanguine, hoc facite, quotieſcunque biberitis, in meam commemorationem.* Hæc ἀνάμνησις mortis dominicæ erit ſimul ἀνάμνησις noſtrorum peccatorum & mortis æternæ peccatis noſtris promeritæ, ſiquidem Chriſtus *mortuus eſt propter peccata noſtra*, Rom. IV. 25. quorum *ſtipendia ſunt mors* temporalis & æterna. Rom. VI. 23. Ergo meditatio mortis Chriſti ob oculos nobis ſtatuet magnitudinem peccatorum noſtrorum, quod nullo alio λύτρῳ, quam ipſius Filii Dei morte & ſanguine, eadem expiari potuerint, & gravitatem iræ divinæ adverſus peccata, cujus ignis non niſi ipſius Filii Dei ſanguine extingui potuit. Eſa. XLIII. 24. LIII. 5. 1 Cor. XV. 3. Gal. I. 4. 1 Petr. II. 24. Hac ratione ἀνάμνησις mortis dominicæ adminiculatur legi divi-

divinæ, quæ peccata noſtra & iram Dei adverſus peccata nobis manifeſtat, Rom. III. 20. IV. 15. ut vera & ſeria contritio in cordibus noſtris inde excitetur, augeatur atque creſcat. Eadem *ἀνάμνησις* mortis dominicæ etiam fidem noſtram confirmat & auget, quia enim *ſanguis Chriſti mundat nos ab omnibus peccatis*, 1 Joh. I. 7. ideo in conſpectu Dei *cor noſtrum quietum reddere poſſumus*, 1 Joh. III. 19. & quæ major fidei confirmatio eſſe poſſit, quam quod ipſum illud corpus pro nobis in mortem traditum manducamus, & ipſum illum ſanguinem pro peccatis noſtris effuſum bibimus? Ad hanc vero *ἀνάμνησιν* interiorem accedere debet exterior & publica mortis dominicæ adnunciatio, prædicatio & gratiarum actio, ita enim ſumitur cognatum *ἀναγγέλλειν*, Hebraice נגד Pſalm. IX. 12. LI. 16. &c. ut in eccleſiæ cœtu & congregatione ſanctorum gratias Chriſto agamus, quod adeo nos dilexerit, ut in mortem ſeſe noſtri loco tradiderit. Gal. II. 20. Quia vero non verbis ſolum, ſed re & factis Chriſtus nos honoravit, ideo hæc prædicatio & gratiarum actio non nudis verbis, ſed re ipſa & operibus etiam peragi debet, eo ſcilicet modo, 1.) ut ex animo deteſtemur peccata, & ſerium concipiamus propoſitum, eadem tanquam venenum, imo mortem animæ, ſedulo cavendi. Quomodo namque id gratum & jucundum nobis eſſe poterit, quod Chriſto tantos dolores peperit? Quomodo id delectaret nos in vita, quod Chriſto fuit cauſa mortis? An non æquiſſimum eſt, illi nos vivere & ſervire, qui propter nos mori voluit? 2 Cor. V. 15. Qui vero peccatis adhuc delectatur, & ſecure eis indulget, is tantum abeſt, ut ſalutariter mortis dominicæ recordetur, eamque adnunciet, ut potius Filium Dei pedibus conculcare & ſanguinem ejus polluere judicandus ſit. Hebr. X. 29. 2.) Ut ex animo condonemus proximo ſua *παραπτώματα*, ac fraterne eidem reconciliemur. Qui enim vere credit, Deum propter Chriſti mortem ac ſatisfactionem ex gratia tot ac tanta nobis condonare delicta, is proximo longe minora errata promte condonabit. Col. III. 13. *Induite viſcera miſericordiae donantes, χαριζόμενοι, vobis invicem, ſi quis adverſus aliquem habet querelam, ſicut Chriſtus donavit nobis, ita & vos.* Matth. V. 23. VI. 14. &c. 3.) Ut vitæ emendatione pro Chriſti morte & beneficiis ejus nos gratos exhibeamus, ideoque ſeriis gemitibus precemur gratiam & donationem Spiritus ſancti ac ſpiritualem inhabitationem Chriſti, ut fructus Spiritus in nobis augeantur & creſcant, nosque in vero Dei timore, in fide & dilectione, in omnibus virtutibus chriſtianis ad finem usque vitæ conſervemur, & quotidie incrementum capiamus. 1 Petr. II. 24. *Chriſtus peccata noſtra ſuſtulit in corpore ſuo ſuper lignum, ut peccatis mortui juſtitiae vivamus.* 1 Joh. III. 5. *Chriſtus adparuit, ut peccata noſtra tolleret, omnis, qui in eo manet, non peccat, & omnis, qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum.* Apoc. I 5. *Chriſtus lavit nos a peccatis ſuo ſanguine*, v 6. *& fecit nos coram Deo reges* (ut dominemur pravis carnis noſtræ concupiſcentiis) *& ſacerdotes*, (ut exhibeamus corpora noſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium noſtrum, Rom. XII. 1.)

§. CCLI. Probatio igitur illa, quam apoſtolus requirit, in vera & ſeria pœnitentia conſiſtit, cui in cordibus noſtris excitandæ & augendæ quid inſervire poſſit, late expoſitum eſt ſub finem tractatus de pœnitentia. Ac pertinent huc exercitia pœnitentiæ & ſalutaris præparationis adminicula, quorum quædam etiam in veteri eccleſia ante uſum ſacræ cœnæ præmitti ſolita, utpote I.) publica ἐξομολόγησις, & poſt expleta pœnitentiæ tempora reconciliatio cum eccleſia, requiſita ab iis, qui publicis ſcandalis eam offenderunt. Si enim fratri a nobis offenſo reconciliari debemus, antequam dona noſtra ad altare feramus, Matth. V. 24. quanto magis communioni fratrum, hoc eſt, eccleſiæ publicis ſcandalis offenſæ reconciliari debemus, antequam ex menſa dominica ſymbolum unionis & fraternitatis accipiamus. Cyprianus ſerm. de lapſis ante med. pag. 222. *Contra evangelii vigorem, contra Domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio. Irrita & falſa pax periculoſa dantibus & nihil acci-*

Adminicula iſtius probationis.

1.) Publica ἐξομολόγησις.

accipientibus profutura. Non quaerunt ſanitatis patientiam, nec veram de ſatisfactione medicinam &c. A diaboli aris revertentes ad ſanctum Domini ſordidis & infectis nidore manibus accedunt. Mortiferos idolorum cibos adhuc pene ructantes exhalantibus etiamnum ſcelus ſuum faucibus, & contagia funeſta redolentibus, corpus Domini invadunt &c. Ante expiata delicta, ante exomologeſin factam criminis, ante purgatam conſcientiam ſacrificio & manu ſacerdotis, ante offenſam placatam indignantis Domini & minantis pacem putant eſſe, quam quidam verbis fallacibus venditant. Vide etiam libr. III. epiſt. 14. 15. 16.

2.) Privata peccatorum confeſſio. II.) Privata peccatorum confeſſio facta miniſtro eccleſiæ, ut explorari poſſit, an acceſſurus ad ſacram cœnam ſe ipſum probet, hoc eſt, an peccata ſua ex lege agnoſcat, ſerio de illis doleat, fide Chriſtum amplectatur, & ſerium habeat vitam emendandi propoſitum. Hac ratione impœnitentes emendari, negligentes excitari, rudes informari, conſternati evangelica conſolatione erigi, & indignus ſacræ cœnæ uſus præcaveri poterit. Chryſoſt. homil. LX. ad pop. Antioch. circa med. *Nullus Judas adſiſtat, nullus avarus. Si quis eſt diſcipulus, adſit &c. Inhumanus accedat nemo, nemo crudelis & immiſericors, nemo prorſus immundus, haec ad communicantes dico & ad vos miniſtrantes. Nam & ad vos ſermonem convertere neceſſarium eſt, ut multo cum ſtudio haec dona diſtribuatis. Non parva vobis imminet ultio, ſi quem cujuſpiam conſcium nequitiae hujus menſae participem eſſe concedatis, ſanguis ejus de manibus veſtris exquiretur. Sive quis dux militiae ſit, ſive praefectus, ſive princeps diademate coronatus, indigne autem accedat, prohibe, majorem illo poteſtatem habes. Tu vero, ſi tibi quidem aquae fons traditus fuiſſet purus gregi cuſtodiendus, & pecudem multum ore fimum habentem vidiſſes, deorſum inclinari non permiſiſſes, & fluentem turbare, nunc vero non aquae, ſed ſanguinis & Spiritus fontem habens creditum, & cœno fœdius habentes peccatum videns accedentes non indignaris, nec arces &c.*

3.) Scrutinium conſcientiæ. III.) Scrutinium conſcientiæ poſtpoſitis per aliquot dies negotiis mundanis ante uſum ſacræ cœnæ inſtitutum, ut peccatorum agnitio ex præceptis decalogi omnibus & ſingulis adcurate penſitatis in cordibus excitetur, deſiderium hujus cœleſtis cibi & debita erga hoc myſterium reverentia accendatur.

4.) Reconciliatio cum proximo. IV.) Reconciliatio fraterna cum proximo. Ad ſalutarem enim uſum cœnæ requiritur fides, vera fides exſerit ſe per dilectionem, dilectio exſerit ſe per fraternam reconciliationem, proinde ſine antegreſſa fraterna reconciliatione non habet locum ſalutaris ſacræ cœnæ uſus. Chryſoſtomus homil. de prodit. Judæ circa finem: *Si tibi contra inimicum tuum dolor eſt, ſolve iram, inimicitias laxa, ut remedium de menſa percipias. Ad ſanctum & terribile ſacrificium properas, erubeſce oblationis arcanae, occiſus propoſitus Chriſtus eſt, & cur occiſus eſt, videamus, ut cœleſtia pacificet, ut in terra reconciliet univerſa, ut amicum te conſtituat angelorum, ut Deo ſociet habenti omnium poteſtatem. Animam ſuam pro te Dominus dedit, & tu inimicus conſervo perduras, & cum hoc animo ad menſam pacis accedis. Ille ne mori quidem pro tua utilitate recuſavit, & tu nec iram tuam conſervo pro tua liberatione concedis? Sed forſitan dicis, ab inimico fraudatus ſum, multis me laeſit diſpendiis, magnis me detrimentis oneravit. Quidquid dixeris, pecuniarum vertitur cauſa. Non te crucifixit, ſicut Judaei Chriſtum, & tamen ille effuſum ſanguinem ad ſalutem eorum, qui effuderunt, larga pietate conceſſit, &c.*

5.) Jejunium. V.) Jejunium vel abſtinentia unius vel plurium dierum, ut ad peccata agnoſcenda ac deploranda humiliores, ad ſalutarem ſacræ cœnæ uſum paratiores & ad preces ſerias fundendas attentiores eſſent. Chemnitius part. IV. exam. concilii Tridentini de jejunio cap. quæ & qualis ſit pontificiorum doctrina de je-

junio pag. 196. *Jejunium paedagogicum, quod in teſtimoniis & exemplis ſcripturae deſcribitur, & in veteri priori eccleſia uſitatum fuit, eccleſiis noſtris proponimus, & ad talia exercitia, ſicut in ſcriptura proponuntur, quando carnis vel petulantia vel inertia hoc poſtulat, ad ſtudium ſeriae pœnitentiae, orationis, meditationis verbi & ſacramentorum, auditores noſtros exhortamur. Ac multi ſunt, qui acceſſuri ad meditationem verbi, ad exercitia precum communium, & ad communionem ſacramentorum, pridie vel a cœna abſtinent, vel certe parciſſime cœnant. Exercitia vero talia ſcripturis conſentanea non magis vigere & florere dolemus, utque juxta ſcripturae normam & exempla ſine ſuperſtitionis legibus & impiis opinionibus publice & privatim reſtitui aliquando poſſint, ex animo optamus.* VI.) Publica ἔντευξις ecclesiæ pro iis, qui ad ſacram communionem accedunt, ut Deus Spiritu ſuo veram pœnitentiam ac ſalutarem præparationem ad uſum hujus ſanctiſſimi myſterii in cordibus ipſorum operetur, ne indigna manducatione ac bibitione reatum divini judicii ſibi contrahant. Jac. V. 16. *Orate pro vobis invicem, ut ſanemini, multum enim valet deprecatio juſti efficax.* Hæc pœnitentiæ exercitia & ſalutaris præparationis adminicula non ſunt negligenda aut parvi pendenda, ſed pro ratione cujusque eccleſiæ ac ſingulorum communicantium diligenter obſervanda, ut indignus hujus cœleſtis cibi ac potus uſus, quantum fieri poteſt, præcaveatur, ubi tamen monendum, dignam illam præparationem indignorum manducationi oppoſitam nequaquam conſiſtere in omnimoda infirmitatum humanarum carentia & plenaria acceſſuri ad hoc ſacramentum dignitate, ut ut ſit comparatio quædam ſeu proportio præſtantiæ ſumentis ad præſtantiam hujus ſacramenti, ſed in vera pœnitentia, cujus pars eſt propriæ indignitatis agnitio ac deploratio, ut ſcilicet cum patriarcha Jacobo dicamus: Gen. XXXII. 10. *Minor ſum Domine cunctis miſerationibus tuis;* cum centurione Capernaitico: Matth. VIII. 8. *Domine non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum;* cum prodigo converſo & reverſo: Luc. XV. 19. *Non ſum dignus vocari filius tuus.* Si majeſtatem hoſpitis, qui eſt Chriſtus Dei Filius, & dignitatem cibi ac potus in hoc cœleſti convivio nobis propoſiti, qui eſt Chriſti corpus & ſanguis, intueri atque expendere velimus, omnes fateri cogimur, nos indignos eſſe, ſed quemadmodum ex gratia Deus dignatur pios vitæ æternæ donatione; Luc. XX. 35. 2 Theſſ. I. 5. Apoc. III. 4. ita quoque ex gratia dignos cœleſtis hujus convivii hoſpites judicat ac pronunciat, qui in vera pœnitentia & fide ad illud accedunt, qui ſe ipſos judicant, corpus Domini diſcernunt, & mortem Domini grato pectore adnunciant.

6.) *Ἔντευξις eccleſiæ.*

§. CCLII. Bellarminus libr. IV. de euchariſt. cap. 17. adductis quibusdam Lutheri dictis probare conatur, Lutherum docuiſſe, *non requiri ad dignam praeparationem communionis, ut quis non ſit ſibi conſcius peccati mortalis, imo quo plurium & majorum ſibi conſcius eſt, eo eſſe aptiorem ad euchariſtiam.* Item, *ad praeparationem euchariſtiae non requiri, ut quis per confeſſionem & pœnitentiam a peccatis juſtificetur, ſed ſatis eſſe fidem, quae certo credat, ſibi in eo ſacramento peccata eſſe remittenda.* Sed oſtendimus ſuperius §. 316. & ipſæ locorum circumſtantiæ manifeſte oſtendunt, quomodo illa Lutheri pronunciata, quæ in alienum plane ſenſum detorquet Bellarminus, ſint intelligenda. Ex illis, quæ hactenus dicta ſunt, ſententia noſtrarum eccleſiarum de ſalutari præparatione, ad dignum ſacræ cœnæ uſum omnino neceſſaria, ſatis eſt conſpicua. Præparationem, quæ adhibenda eſt, ut digne quis ſanctam euchariſtiam percipiat, non habemus pro re adiaphora & indifferente, ſed cum apoſtolo pronunciamus, eos, qui non probant ſeipſos, atque ob id indigne manducant, judicium ſibi manducare, ita ut rei efficiantur violati corporis & ſanguinis Chriſti. Quod concilium Trident. ſeſſ. 13. can. 11. & ex eo Bellarminus hoc loco damnant Lutheri propoſitionem in libr. de captiv. Babylon. *dignam praeparationem non eſſe niſi fidem, qua creditur divinae promiſſioni, quae*

Pontificiorum ſententia de præparatione.

in

in cœna dominica proponitur & offertur; illud jam ante diligenter expoſitum eſt a Chemnitio in examine illius canonis. *Quando* (inquit) *Tridentini dicunt, ſe illos damnare, qui ſentiunt, ſolam fidem eſſe ſufficientem praeparationem ad ſumendam euchariſtiam, verba ita poſita ſunt, ut videantur nobis tribuere hanc ſententiam, etiamſi quis ſine pœnitentia in ſceleribus perſeveret & pergat & retineat propoſitum malefaciendi, modo tantum hiſtoricam fidem de ſubſtantia ſacramenti habeat, vel concipiat Epicuream perverſionem de impunitate impœnitentiae, ſatis paratum eſſe ad dignam manducationem in cœna dominica, ſed falſo hoc noſtris eccleſiis tribui ex iis, quae de vera probatione diximus, manifeſtum eſt.* Et poſtea: *Lutherus non excludit agnitionem peccatorum noſtrorum, contritionem ſeu pœnitentiam, ſed pugnat contra pontificios, qui & ipſi habent & aliis proponunt multa & varia praeparatoria opera, quibus expletis exiſtimant ſe ſatis digne paratos ad celebrandam vel audiendam miſſam & ad ipſam etiam communionem, ita ut de fide petente, quaerente, adprehendente & accipiente promiſſionem nov. teſt. in cœna nihil ſoliciti ſint. Ipſam etiam pœnitentiam hac ratione requirunt, ut ejus operibus & merito tribuant dignam praeparationem, ita ut ſalutaris manducatio noſtra dignitate & puritate; noſtris operibus præparatoriis & meritis nitatur.* Hæc & plura ibi idem Chemnitius, quæ Bellarminus non attingit, ſed diſputat, præparationem ad euchariſtiam includere veram pœnitentiam, quod nemo noſtrum unquam negavit, aut in pontificiis improbavit: illud vero in doctrina pontificia de præparatione ad euchariſtiam improbamus, 1.) quod non faciunt mentionem fidei, quæ petit, adprehendit & accipit promiſſionem novi teſtamenti, quam Filius Dei ſingulis veſcentibus exhibitione corporis & ſanguinis ſui in uſu ſacræ cœnæ offert, communicat & obſignat. 2.) Quod per fidem, quam ad ſalutarem uſum ſacræ cœnæ vel maxime requiri dicimus, intelligunt hiſtoricam tantum fidem, ſicque noſtram ſententiam depravant. 3.) Quod fidei opponunt pœnitentiam, cum tamen vera fides non habeat locum niſi in cordibus vere pœnitentium. 4.) Quod præparatoriis noſtris operibus meritoriam quandam ſalutaris communicationis dignitatem tribuunt, cum tamen promiſſio de remiſſione peccatorum, quam uſus ſacræ cœnæ confirmat & obſignat, non ſit noſtrorum operum meritum, nec operibus noſtris, ſed ſola fide adplicetur. 5.) Quod per confeſſionem, quam ad dignam præparationem requirunt, intelligunt plenariam peccatorum enumerationem, ita, ut in ipſo opere confeſſionis dignitas illa ſtatuatur. 6.) Quod propoſitum ſatis faciendi pro peccatis ac promtam ſuſceptionem operum ſatisfactionis, quæ in confeſſione injunguntur, præparationi includunt. 7.) Quod ſtatuunt, neminem poſſe eſſe certum de digna præparatione, ideoque perpetuas dubitationes in cordibus hominum alunt. Diſputant enim, eſſe quandam præparationem *ſufficientiae & veritatis*, quæ conſiſtat in peccati omnis expulſione, in reverentia & dilectione; aliam dicunt eſſe præparationem *probabilitatis*, quando homo faciendo, quod in ſe eſt, judicio propriæ conſcientiæ exiſtimat ſe eſſe paratum: hanc poſteriorem præparationem ſæpe ſecundum veritatem non eſſe ſufficientem addunt. Quare cum incertum ſit, quod habemus præparationem veritatis, quando probabilitatis, ſemper incerta erit conſcientia, an digne vel indigne manducet, atque ita eripitur piis mentibus conſolatio, quam ex uſu ſacræ cœnæ percipere debebant. 8.) Quod ſanctitatem illam, cum qua ad ſacram euchariſtiam accedendum ſit, ita interpretantur, ut noſtris operibus & ſatisfactionibus ante communionem talem munditiem ad puritatem nobis adquiramus, ut non opus ſit euchariſtia uti ad obſignationem promiſſionis de remiſſione peccatorum, ſed quod noſtra puritas jam digna ſit, cui Chriſtus ſuo corpore & ſanguine ſeſe conjungat. Hæc ſunt, quæ in doctrina pontificia de præparatione ad euchariſtiam deſideramus, ſed veram pœnitentiam a communicantibus requiri, & eos, qui in peccatis contra conſcientiam ſine pœnitentia adhuc hærent, ab uſu ſacræ cœnæ arceri, id vero fieri non ſolum non improbamus, ſed etiam debere fieri totis viribus propugnamus.

 §. CCLIII.

Dicta veterum de præparatione.

§. CCLIII. Nequaquam igitur improbamus, ſed urgemus & inculcamus auditoribus noſtris dicta piorum veterum, quibus pœnitentiam, puritatem, innocentiam, ſanctitatem &c. requirunt ab acceſſuris ad cœnam dominicam. Juſtinus apol. I. pro chriſt. circa finem: *Hoc alimentum apud nos appellatur euchariſtia, quod nulli alii participare licitum eſt, quam veram eſſe doctrinam noſtram credenti, & lavacro propter remiſſionem peccatorum & regenerationem abluto, & ita, ut Chriſtus tradidit, viventi.* Baſilius libr. II. de baptiſmo cap. 3. probat, *quam periculoſum ſit, ſi quis non repurgatus ab omni inquinamento corporis & ſpiritus edat corpus Domini, ejusque ſanguinem bibat;* quem locum adduximus ſuperius §. 237. Ambroſius libr. VII. cap. 66. comment. in Luc. *Nemo ad euchariſtiam admittatur, niſi ſignaculum juſtitiae vel cuſtodierit vel receperit.* Chryſoſtomus homil. III. ad Eph. *Cum tali puritate accede ſemper, ſine hac ne praeſumas unquam. Regem utique non audeas oſculari, ſiquidem os tuum olet graviter, & regem cœlorum impudens oſcularis anima tua vitiis olente &c.* Auguſtinus de eccleſ. dogmat. c. 53. *Habentem adhuc voluntatem peccandi gravari magis dico euchariſtiae perceptione, quam purificari.* Tract. XXVI. in Joh. *Innocentiam ad altare portate peccati, etſi ſunt quotidiana, non vel ſunt mortifera.* Serm. Dom. I. adv. tom. X. *Mutet vitam, qui vult accipere vitam. Nam ſi non mutet vitam, ad judicium accipiet vitam, & magis ex ipſa corrumpitur, quam ſanatur, & magis occiditur, quam vivificatur.* Heſychius libr. VI. in cap. XXII. Levit. *Polluti non ſunt admittendi, nec mundati prohibendi. Qui ſemet ipſum probat, ſi peccati ſibi conſcius eſt, & pollutionem animae habere ſe ſentit, pœnitet ſine dubio, & poſt pœnitentiam de pane comedere & de calice ſancto & impolluto bibere poteſt.* Bernhardus ſermone de cœna hac ſimilitudine utitur, *quod ſicut ſerpens aquas ingreſſurus venenum deponit, ita quoque acceſſuri ad cœnam dominicam peccati venenum deponere debeamus.* Nequaquam vero his & ſimilibus dictis vel fidem in uſu cœnæ confirmationem promiſſionis de remiſſione peccatorum quærentem excludunt, vel omnimodam omnis infirmitatis carentiam & meritoriam quandam in nobis dignitatem requirunt, ut enim pars perfectionis chriſtianæ eſt imperfectionem ſuam agnoſcere & deplorare, ita etiam pars dignitatis eſt indignitatem ſuam in vera pœnitentia agnoſcere & profiteri. Inde Auguſtinus inquit: *Sacramentum hoc interioris hominis eſuriem quaerit, ideo ad participandum illud ineptus eſt, qui peccatum & infirmitatem ſuam non ſentit.* Tract. XXVI. in Joh. diſputat: *Qui credit in Chriſtum, manducat ipſum, ut & in Chriſto maneat & Chriſtum manentem in ſe habeat; qui vero hac fide vacuus accedit, foris manducat, non intus, premit dente, non capit mente.* De Monica matre ſua inquit, *quod ad victimam illam, quae in cœna dominica diſpenſatur, vinculo fidei animam ſuam adligarit, ne vel leo vel draco eam inde divellat.* Chryſoſtomi hæc ſententia: *Quia bene habentibus non opus eſt medico, ſed male habentibus, ideo ab hujus ſacramenti virtute excluditur, qui de ſe praeſumens reſolutus cum nauſea accedit.*

CAPUT XXIV.

DE CIRCUMSTANTIA TEMPORIS.

§. CCLIV. Egimus hactenus de cauſa efficiente, materia, forma, fine & objecto hujus ſacramenti, reſtat, ut de circumſtantiis ejusdem, videlicet de tempore, loco & ceremoniis, quæ circa adminiſtrationem hujus myſterii obſervantur, in poſterum agamus, ſicque huic tractatui finem imponamus. Ante omnia *temporis* circumſtantia triplex explicanda, nimirum tempus *inſtitutionis*, *adminiſtrationis* & *durationis*. I.) Inſtitutio hujus ſacramenti facta eſt anno mundi 4004. (vel ut alii computant anno 3995.)

Tempus inſtitutionis.

3995.) poſt inſtitutionem agni paſchalis 1550. poſt natum Chriſtum anno 34. currente, die Aprilis 3. vel ut alii colligunt, 24. Martii, quæ erat dies Jovis. Circa hoc inſtitutionis tempus obſervandum: 1.) Quod immediate eam præceſſerit agni paſchalis celebratio, quæ juxta legem divinam incidebat in diem decimam quartam primi menſis. Exod. XII. 6. Huic primo menſi Niſan apud Judæos partim Martius, partim Aprilis apud nos reſpondet. Oſtendimus autem in tractatu de circumciſione & agno paſchali §. 39. Chriſtum die divinitus conſtituta & præſcripta cum diſcipulis ſuis manducaſſe agnum paſchalem, Judæos vero propter traditiones majorum poſtridie. Bellarminus libr. IV. de euchariſtia cap. 8. & 9. diſputat, Chriſtum & Judæos eodem die celebraſſe paſcha, ſed hoc cum deſcriptione evangeliſtarum difficulter conciliari poteſt, qua de re in continuatione harmoniæ evangelicæ (*), ſi Deus vitam & vires conceſſerit, latius diſſeremus (**). Ideo vero poſt agni paſchalis manducationem ſacratiſſimum hoc myſterium Chriſtus inſtituit, quia ſacramentum agni paſchalis fuit typus euchariſtiæ, ut oſtendimus ſuperius. §. 12. Sic ergo *umbrae ſucceſſit veritas, & conſumto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconſumtibilem cibum Chriſtus diſcipulis adpoſuit;* ut loquitur Cyprianus ſerm. de cœna cap. 1. *Per hoc, quod Chriſtus agnum paſchalem edit, aliud majus beneficium monſtrabatur,* (ait Chryſoſtomus homil. de prodit. Judæ) *quo ille agnus futuri agni typus, & ille ſanguis dominici ſanguinis monſtrabat adventum, & ovis illa ſpiritualis, ovis erat ad exemplum; ille agnus umbra erat, hic veritas. Ideo in ipſa menſa utrumque paſcha & typi & veritatis celebratum eſt. Nam ſicut pictores pingendam tabulam veſtigiis quibusdam adumbrare conſueverunt, & ſic colorum varietate perficere: ita & Chriſtus fecit in menſa, & typum paſchae deſcripſit, & paſcha veritatis oſtendit.* 2.) Quod paulo ante paſſionem, ſive, ut apoſtolus loquitur 1 Cor. XI. 23. *nocte ea, qua traditus eſt*, inſtitutio hujus ſacramenti a Chriſto facta. Id vero ideo factum eſſe conſtat, ut oſtenderet, *primo* beneficia paſſionis & mortis ſuæ in hoc ſacratiſſimo myſterio vere credentibus diſtribui, cum in eo manducandum nobis detur illud ipſum corpus, quod pro nobis in mortem traditum, & bibendus nobis exhibeatur ille ipſe ſanguis, qui pro peccatis noſtris in ara crucis eſt effuſus. *Deinde* ut doceret, hanc eſſe teſtamentariam ſuam diſpoſitionem ſumma reverentia a nobis tractandam. Gal. III. 15. *Hominis teſtamentum confirmatum*, διαθήκην κεκυρωμένην, (morte ſcilicet teſtatoris Hebr. IX 16.) *nemo ſpernit, neque quidquam ſuperordinat.* Quemadmodum maritus bona, donationis propter nuptias cauſa, in conjugio adquiſita conjugi ſuæ per teſtamentum iterum legat, ſic Chriſtus carnem & ſanguinem a nobis ſuſceptum in hoc ſuo teſtamento iterum legare nobis voluit. Auguſtinus epiſt. CXVIII. *Salvator, quo vehementius commendaret myſterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infigere cordibus & memoriae diſcipulorum, a quibus ad mortem progreſſurus erat.* 3.) Quod veſperi poſt vulgarem cœnam Chriſtus hoc ſacramentum inſtituerit, & diſcipulis adminiſtrarit, quia celebratio agni paſchalis inſtitutionem euchariſtiæ præcedere debuit, jam vero agnus paſchalis non niſi ſub imminentem noctem ex præſcripto legis erat manducandus, ideo etiam eo differre voluit inſtitutionem cœnæ, atque ut oſtenderet, ſe non dare

(*) Præſtitit GERHARDUS, quod heic promiſerat, atque uberius de hocce argumento diſſeruit in *continuatione harmoniæ evangelicæ Chemnitio-Lyſerianæ tom. II. cap. CLXV. pag. 931. ſeqq.*

(**) Embdenſes *im Berichte* p. 93. obiiciunt, *eſſe figuratam locutionem, quando dicitur, Chriſtum inſtituiſſe cœnam noctu, cum non noctu, ſeu veſperi ſit inſtituta.* Reſp. Agnus paſchalis celebrari debuit inter duas veſperas poſt ſolis occaſum. Jam vero poſt eſum agni paſchalis Chriſtus inſtituit cœnam, utique ergo noctu eam inſtituit. Absque omni igitur tropo accipiendum, quod 1 Cor. XI. 23. *noctu* dicitur inſtituta. Quod ſi noctu fuit inſtituta, cur tanto conatu negant Berolinenſes reformatores in dial. contra H ë p. 144 Chriſtum luminaribus in primæ cœnæ adminiſtratione fuiſſe uſum. GERHARDUS.

dare cibum aliquem terreum, alendo ventri deſtinatum, ſed & cœleſtem. Poſtea tamen, ut ſcribit Auguſtinus, *placuit Spiritui ſancto, ut in honorem tanti ſacramenti in os chriſtiani prius dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi:* loco proximo citato.

Tempus adminiſtrationis.

§. CCLV. II.) Quamvis vero circa tempus paſchatos, & quidem veſpera diei, inſtitutio hujus ſacramenti facta ſit, nequaquam tamen hoc ipſo ad certum anni ac diei tempus adminiſtratio ejusdem adligata cenſeri debet, ſicut olim Teſſaradecatitæ, Quartadecimani (*) & Paſchalitæ ſtatuerunt, qui referente hiſt. tripartita libr. IX. cap. 38. & 39. diem decimum quartum Martii ad cœnæ dominicæ uſurpationem requirebant; ſed quoties vere pius conſolatione in hoc myſterio propoſita indiget, ſeque probare poteſt, toties citra ſuperſtitioſum temporis discrimen ad illud accedere & poteſt & debet. 1.) Quia in verbis inſtitutionis non exprimitur certum tempus, quo celebratio hujus myſterii fieri debeat. Verba evangeliſtarum, quod Chriſtus veſperi cœnantibus diſcipulis ſacrum hoc epulum inſtituerit, hiſtoricam tantummodo relationem, nequaquam vero determinatum de tempore adminiſtrationis mandatum continent. 2.) Quia Chriſtus dicit: *Hoc facite, quotiescunque biberitis, in meam commemorationem,* 1 Cor. XI. 25. ubi particula ὁσάκις opponitur obſervationi certi temporis circa agni paſchalis celebrationem neceſſariæ, ea enim ad decimum quartum diem primi menſis divino mandato fuit adſtricta. Ne igitur exiſtimaretur, adminiſtrationem euchariſtiæ, quæ in locum agni paſchalis in nov. teſt. succeſſit, itidem ad illud tempus neceſſitate quadam mandati adſtrictam eſſe, ideo Chriſtus notanter dixit: *Hoc facite, quotiescunque biberitis &c.* & Paulus ex eo colligit 1 Cor. XI. 26.

(*) *Quartadecimani* olim dicebantur, qui eodem cum Judæis tempore paſcha celebrabant, *die* nimirum *quarto* & *decimo* menſis *Niſan*, in quamcunque is hebdomadis lucem incideret; cum contra alii chriſtiani, qui Romæ aliisque in regionibus Chriſtum colebant, nullo alio, quam ſolis die paſchatis ſacra peragenda eſſe contenderint. Non fert inſtituti noſtri ratio, ut ea, quæ de hoc argumento iam ſecundo poſt Chriſtum natum ſeculo inter eccleſiam orientalem atque occidentalem fuerunt diſputata, percenſeamus; licet hiſtoria huius diſceptationis memoria haud indigna ſit. Sufficiat paucis ſequentia heic adnotaſſe: *I.*) CONSTANTINVM M. eccleſiam hac contentione liberare voluiſſe, remque ſynodo *Nicænæ* ann. *CCCXXIV.* congregatæ propoſuiſſe, in qua, ſublata de die paſchatis controverſia, decretumque fuit, illud nonniſi die dominico, Judæorum paſcha proxime ſequente, celebrandum eſſe. *II*) Veteres talem reverentiam decreto huic Nicæno ſtatuendam duxiſſe, ut actio ſchiſmatica dignaque cenſura eccleſiaſtica fuerit habita, ſi quis eidem ſeſe opponeret. Atque ex eo tempore. *III*) Contemtores huius decreti tanquam *hæreticos* & *ſchiſmaticos* ſub *quartadecimanorum* & *Teſſaradecatitarum* & *Audianorum* nominibus condemnatos punitosque fuiſſe. Vid. *concil. Laodic. can. VII.* itemque *concil. Conſtantinop. l. c. VII.* nec non narrationes de antiquis hæreticis, quæ apud AUGUSTINUM *hæreſ. XIX.* & *L.* atque EPIPHANIUM *hæreſ. L. quartadeciman.* & *hæreſ. LXX. Audianor.* leguntur. Addimus tamen *IV*) *Quartadecimanos* non tam propter ſuam de paſchatis tempore opinionem, quam potius ob inſignem pervicaciam, dum turbas in chriſtianorum cœtibus paſſim dederint ac ſchiſma conflarint, damnatos olim fuiſſe, teſte EPIPHANIO *hæreſ. LXX. n. IX.* & *XIV.* Atque hanc etiam *V*) fuiſſe cauſſam, cur ipſi imperatores, veluti THEODOSIUS magnus, itemque THEODOSIUS iunior, eos manifeſtiſſimis hæreticis, verb. gr. *Manichæis*, *Arianis*, *Macedonianis* aliisque ſimilibus accenſuerint, eorum conventicula interdixerint, bona eorum fiſco adiudicaverint, quin eos pœnæ capitali reddiderint obnoxios. Vid. *cod. Theodoſ. libr. XVI. tit. V. de hæret. leg. IX.* & *LIX.* nec non *libr. XVI. tit. VI.* & *X. de paganis, leg. XXIV.* Qui plura hanc in rem noſſe voluerit, adeat cel. C. W. F. WALCHII *Entwurf einer vollſtændigen Hiſtorie der Kezereyen, Spaltungen und Religionsſtreitigkeiten, part. I. ſect. V. p. 566. ſeqq.* auctoresque ibidem adlegatos, quibus addi meretur JOSEPH. BINGHAMVS *origin. ſive antiquitat. eccleſiaſt. vol. IX. libr. XX. cap. V. §. III. p. 90. ſeqq.* Scripſit quoque GEORG. HENR. GOEZIVS peculiarem *diſſertat. de Quartadecimanis.*

XI. 26. Ὁσάκις, *quotiescunque manducabitis panem hunc, & ex hoc calice bibetis, mortem Domini adnunciabitis; donec veniat.* 3.) Quia tempus, locus & reliquæ circumſtantiæ non pertinent ad eſſentialia ſacramentorum, niſi divino mandato in verbis inſtitutionis fuerint expreſſa. 4.) Ex Act. XX. 7. colligitur, diſcipulos Chriſti in primitiva eccleſia prima ſabbatorum, hoc eſt, die dominica euchariſtiam adminiſtraſſe. Regula igitur illa, quod *omnis Chriſti actio ſit noſtra inſtitutio*, veriſſima quidem eſt, ſed recte accipienda. Omnis Chriſti actio eſt noſtra inſtitutio, hoc eſt, quidquid Chriſtus egit, utilem aliquam doctrinam nobis præſtat, ſed tamen non eſt omne ad imitationem nobis propoſitum, alias ſequeretur, non niſi diſcumbendo cum duodecim hoſpitibus, & quidem in privatis ædibus, cœnam adminiſtrari poſſe. Diſtinguendum proinde inter *eſſentialia & circumſtantias;* inter ea, quæ una cum exemplo Chriſti certum habent mandatum, & ea, quæ ſolo exemplo probantur; inter facta heroica & virtutes communes &c. Auguſtini tempore in multis Africæ eccleſiis die Jovis ante paſcha nocte & poſt cœnam euchariſtia fidelibus dabatur, ut eo magis Chriſti actio referretur, ſed hæc conſuetudo per VI. ſynodum, quæ habita eſt Conſtantinopoli in Trullo, ſublata eſt. Hodie in publicis eccleſiæ conventibus mane celebramus cœnam, quo tempore magis ſobrii & attenti ſumus.

An ſemel duntaxat ad euchariſtiam accedendum?

§. CCLVI. Neque vero judicandum, quod ſemel tantum ad euchariſtiam, ſicut ad baptiſmum accedendum ſit (*), ſed ſæpius a vere piis hic cibus vitæ quærendus & uſurpandus; 1.) Quia Chriſtus uſum ejus non reliquit nobis liberum & adiaphorum, ſed certo mandato eum nobis præſcripſit: *Hoc facite.* Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 25. 2.) Quia apoſtolus ex hoc mandato Chriſti colligit non ſemel, ſed aliquoties ſacram cœnam uſurpandam. 1 Cor. XI. 26. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & ex calice hoc bibetis, mortem Domini adnunciabitis.* 3.) Quia multiplex neceſſitas repetitæ communionis nobis incumbit, ſiquidem quotidianis peccatis legem Dei transgredimur. 4.) Quia multiplex fructus & conſolatio in hoc ſacramento nobis propoſita ad frequentiorem ejusdem uſum merito nos invitare debet, ut in fide confirmemur, ut promiſſio de peccatorum remiſſione nobis obſignetur, ut Chriſto conjungamur, ut ad ſerias preces & ardentem gratiarum actionem pro beneficiis Chriſti excitemur, ut confeſſionem fidei noſtræ aliquoties edamus. 5.) Quia apoſtoli & reliqui fideles in primitiva eccleſia uſum ſacræ cœnæ frequenter repetiverunt. Act. II. 42, 46. XX. 7. 6.) Quia hac in parte inter uſum baptiſmi & euchariſtiæ magnum eſt diſcrimen. De baptiſmi repetitione nullum exſtat mandatum, ſed de euchariſtia Chriſtus dicit: *Hoc facite, quotiescunque biberitis.* Circumciſio in vet. teſt. ſemel tantum ſuſcepta, ſed agnus paſchalis quotannis celebrari ſolitus. Jam vero baptiſmus in locum circumciſionis, euchariſtia in locum agni paſchalis ſucceſſit. Per baptiſmum renaſcimur, in ſacra cœna paſcimur. Jam vero ſemel tantum in hunc mundum naſcimur, ſed poſtea ſæpius alimur. Per baptiſmum inveſtitura chriſtianiſmi nobis contingit, per uſum ſacræ cœnæ in eccleſia conſervamur. Per baptiſmum in fœdus Dei recipimur, per uſum ſacræ cœnæ de receptione in illud fœdus confirmamur, quæ omnia probant repetitionem non baptiſmo, ſed euchariſtiæ convenire.

Quoties accedendum ſit.

§. CCLVII. Quoties autem ſingulis annis hoc ſacramento utendum ſit, non poteſt certa & generali quadam regula præſcribi, ſed cujusque conſcientiæ, probationi & pietati hoc relinquendum eſt liberum. Vere pios obſequium & reverentia erga Chriſtum, conſcientiæ anxiæ impulſus & devotio a Spiritu ſancto accenſa

(*) Sicut Carolſtadius, teſte Albero, docuit, *poſſe aliquem ſalvari, quamvis nunquam utatur euchariſtia.* Ita & Muſculus: *Non peccant, qui rarius, ſed qui indigne ad ſacram cœnam accedunt.* GERHARDUS.

accenſa ad celebriorem hujus cœleſtis myſterii uſum plus cogent, quam externa præcepta. In primitiva eccleſia apoſtolicæ vicina flagrante perſecutionum incendio ſingulis diebus chriſtiani communicabant. Ambroſius libr. V. de ſacram. (*) cap. 4. tom. IV. p. 443. *Si quotidianus eſt panis, cur poſt annum illum ſumis, quemadmodum Graeci in oriente facere conſueverunt? accipe quotidie, quod quotidie tibi proſit. Sic vive, ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur poſt annum accipere, quomodo Job ſanctus pro filiis ſuis offerebat quotidie ſacrificium, ne forte aliquid vel in corde vel in ſermone peccaſſent. Ergo tu audis, quod, quotiescunque offertur ſacrificium, mors Domini, reſurrectio Domini, elevatio Domini ſignificetur, & remiſſio peccatorum, & panem iſtum vitae non quotidianum adſumis? Qui vulnus habet, medicinam requirit. Vulnus eſt, quia ſub peccato ſumus, medicina eſt cœleſte & venerabile ſacramentum.* Poſtea ſingulis dominicis communicari cœptum. Auguſtinus libr. de eccleſ. dogm. cap. 53. *Quotidie euchariſtiae communionem percipere nec laudo, nec reprehendo, omnibus tamen dominicis diebus communicandum ſuadeo & hortor.* Idem epiſt. CXVIII. ad Januar. cap. 2. *Alii quotidie communicant corpori & ſanguini dominico. Alii certis diebus accipiunt. Alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur. Alibi ſabbato tantum & dominico, & ſi quid aliud hujusmodi animadverti poteſt.* Deferveſcente pietatis zelo Fabianus (**), referente Sabellico & Volaterrano, præcepit, ut *quisque chriſtianus ſingulis annis tribus vicibus eucha-*

(*) Exſtant quidem hodie ſub AMBROSII nomine *libri ſex de ſacramentis*, qui vero a multis theologis, non tantum proteſtantibus, ſed & eccleſiæ Romanæ addictis, veluti cardinali BONA, DU PINIO, multisque aliis AMBROSIO abiudicantur. Vid. CAVEUM in *hiſt. ſcriptor. eccleſiaſt. tom. I. p. 263.* edit. Lond. Sunt vero & alia patrum antiquiſſimorum teſtimonia, ex quibus luculenter patet, chriſtianos nonnullis in locis ſingulis fere diebus epulo hoc ſacro olim uſos eſſe. Ita CYPRIANUS plus ſimplici vice adfirmat, fideles, imminente pugna, & perſecutione, *quotidie calicem ſanguinis Chriſti bibere, euchariſtiam quotidie ad cibum ſalutis accipi.* HIERONYMUS *epiſt.* XXX. *ad* PAMMACHIUM *tom. IV. oper. fol. 239.* edit. MARTIANÆI narrat: *Scio, Romæ hanc eſſe conſuetudinem, ut fideles* SEMPER *Chriſti corpus accipiant.* Idem *epiſt.* ad LUCINIUM, quæ eſt LIII. *f. 579.* certiores nos reddit, eccleſias Romanas & Hiſpaniæ ſacram euchariſtiam *quotidie* accepiſſe. Adiungimus eidem AUGUSTINUM, qui *epiſt. LIV. n. 2.* ſequentem in modum ſcribit: *alii quotidie communicant corpori & ſanguini dominico; alii certis diebus accipiunt: alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur*, nimirum in uſum euchariſtiæ, eaque celebretur.

(**) Erat FABIANUS eccleſiæ Romanæ antiſtes, circa medium ſeculi tertii clarus. Eius de uſu ſacræ euchariſtiæ decretum refert GRATIANUS *de conſecrat. diſtinct.* II. *can.* XV. XVIII. & XX. ubi a ſynodo *Eliberitana* ineunte ſeculo quarto habita confirmatum legitur. Repetitum vero fuit hocce decretum a concilio *Agathenſi* anno DVI. celebrato, *can.* XVIII. & quidem verbis ſequentibus: *ſeculares, qui natale domini, paſcha & pentecoſten non communicaverint, catholici non credantur, nec inter catholicos habeantur*, apud JO. HARDUINUM *tom.* II. *concil. fol. 1000.* Perduravit hæc conſuetudo ter quotannis communicandi ad CAROLI M. usque ætatem, licet clerici cum quibusdam devotioribus ex laicis ſingulis diebus dominicis communicare perrexerint, prout ex iſtius ævi ſcriptoribus, ſpeciatim ex BERTRAMO *de corpore & ſanguine domini*, in *præfat.* adparet. Tandem, corruptione magis magisque ingraveſcente, concilium *Lateranenſe* ſeculo XIII. præſide INNOCENTIO III. P. R. habitum, robur eidem addidit officiumque communicandi ad anguſtiores reduxit limites. Quum enim antea definitum eſſet, ut chriſtiani ter ſingulis annis ad ſacram euchariſtiam accederent, hocce concilium ſancivit, ut nonniſi ſemel, ſcilicet feſto die reſurrectionis Chriſti, communionem acciperent. Verba decreti a concilio Lateranenſi IV. *c. XXI.* hanc in rem ſanciti ita ſe habent: „Omnis utriusque ſexus fidelis, poſt„quam ad annos diſcretionis pervenerit, „omnia ſua ſolus peccata confiteatur fideliter, „ſaltim ſemel in anno, proprio ſacerdoti, & „iniunctam ſibi pœnitentiam ſtudeat pro vi„ribus adimplere, ſuſcipiens reverenter, non „minus in paſcha, euchariſtiæ ſacramentum: „niſi forte de proprio ſacerdotis conſilio, ob „aliquam rationabilem cauſſam ad tempus ab „eiusmodi perceptione duxerit abſtinendum, apud

chariſtiam ſumeret, ſcilicet in tribus praecipuis feſtis, quod inſtitutum poſtea confirmatum it can. 18. concilii Agathenſis. Soter adjecit is diem viridium. Innocentius III. cœnæ uſum ad paſcha adſtrinxit cap. *omnis utriusque ſexus* diſt. 2. de conſecrat. Lutherus in præfat. catech. minoris ſtatuit, *eum non eſſe in numero vere chriſtianorum habendum, qui non ad minimum*

apud HARDUINUM *loc. cit. tom. VII. f.* 35. Atque hæc ipſa regula ſubſequentibus temporibus in corpus iuris canonici fuit relata. Vid. *decretal. Gregor. libr. V. tit. XXXVIII. de pœnitent. & remiſſ. cap. XII.* Secuti quoque eandem ſunt concilii Tridentini patres, qui *ſeſſ. XIII. can. IX.* ita pronunciant: *ſi quis negaverit, omnes & ſingulos Chriſti fideles utriusque ſexus, cum ad annos diſcretionis pervenerint, teneri ſingulis annis, ſaltim in paſchate, ad communicandum, anathema ſit.* Atque ex hoc tempore, quo eiusmodi decreta fuerunt ſancita, extrema ruina antiquiſſimæ atque apoſtolicæ conſuetudinis, frequenter communicandi, arceſſenda videtur. Exinde enim occaſionem nacti ſunt chriſtiani, ſibi perſuadendi, ſe paſchali communione uſos, officio ſuo egregie eſſe defunctos prorſusque ſufficere, ſi ſoli ſacerdotes ſæpius ſacra euchariſtia uterentur. Atque hac ratione magis magisque ſtabilitus fuit alius abuſus isque prorſus inſignis, nimirum conſuetudo, celebrandi *miſſas privatas* atque *ſolitarias*, quæ antiquarum ac generalium communionum totius alicuius cœtus locum tandem occuparunt, abſurdisque precum formulis dederunt occaſionem, dum verb. gr. ſacerdotes miſſatici preces fundunt Deoque gratias agunt pro omnibus cœtus alicuius chriſtiani membris, tanquam actu communicantibus, cum tamen proprie loquendo unus duntaxat ex iis communicaverit, cæteri vero omnes meros egerint ſpectatores ſacerdotis totius alicuius eccleſiæ nomine agere dictitantis.

Temporibus reformationis eo res feliciter fuit perducta, ut miſſæ privatæ prorſus abolerentur, ac crebrior ſacræ cœnæ uſus in chriſtianorum cœtus introduceretur. Factum id eſt opera beati LUTHERI, qui communiones crebriores paſſim in ſcriptis ſuis, ſpeciatim in *catechiſmo maiori p.* 560. graviſſimis verbis commendavit. Idem fecit JO. CALVINUS in *inſtitutionibus* ſuis, cumprimis *libr. IV. cap. XVII. n. XLVI.* ubi conſuetudinem, quæ in Romana obtinet eccleſia, ſemel tantum communicandi in anno, tanquam *certiſſimum diaboli inventum* damnavit. Nec defuerunt inter ipſos Romanenſes viri cordatiores, qui eandem, tanquam *ignaviam* ſuorumque temporum *corruptelam*, gravius reprehenderent. Quin ipſi catechiſmi Romani conditores inſignem iſtum abuſum eiusque fœditatem agnoviſſe videntur, quando diſertis verbis monent, *ut fideles non ſatis habeant, ſi decreti Lateranenſis & Tridentini auctoritati obtemperantes, ſemel tantummodo corpus domini quotannis accipiant*, ſed ſæpius iterandum eſſe ſacræ euchariſtiæ uſum, arbitrentur.

Conſtat quoque, ſuperiori ſeculo controverſiam de frequentiori communione in Gallia fuiſſe agitatam. Commendavit eandem ſerioque urſit PETRUS de SAINSMAISON, ſocietatis Jeſu theologus, edito opuſculo, vernaculo ſermone conſcripto, de quæſtione: *Sitne melius frequenter, quam raro, ſacræ communionis in euchariſtia fieri participem?* In quo libello exemplum apoſtolorum, eorumque canones, itemque antiquiſſimorum patrum effata aliaque argumenta in medium adduxit, ad comprobandum, frequentiorem ſacri epuli uſum plebi chriſtianæ ſerio eſſe inculcandum. Sed adverſarium nactus eſt ANTONIUM ARNALDUM, theologum Gallum Janſeniſtarum partibus addictum, qui librum *de la frequente communion* Pariſiis ann. *MDCLVI.* in 8. luci expoſuit publicæ, non tantum Pariſiis *MDCLXIX.* 12. ſed & Lovan. *MDCLXXIV.* 8. recuſum. In hocce libro pœnitentiæ potius diſciplinam, quam frequentem communionem populo diligenter commendandam eſſe, evincere adniſus eſt ARNALDUS, refutatus eapropter a binis ſocietatis Jeſu theologis, iisque doctiſſimis, DIONYSIO PETAVIO atque JAC. SIRMONDO, quorum *ille* tractatum *de pœnitentia publica & præparatione ad communionem*; *hic* vero *hiſtoriam pœnitentiæ publicæ*, Arnaldo oppoſuit. Ut alios ſcriptores, qui contra Arnaldum calamum ſtrinxerunt, maxime anonymos, taceamus. Hiſtoriam huius controverſiæ copioſe ediſſeruit THOMAS ITTIGIUS in *adpendice* ad tractatum *de hæreſiarchis ævi apoſtolici, diſſert. IV. p.* 401. *ſeqq.*

De ipſo vero argumento, quod breviter heic pertractavimus, conſuli merentur JO. PHIL. PFEIFFERUS in *diſſertat. de ſignificatione vocis* [illegible] §. *VII.* GUIL. BEVEREGIUS, *in codice canonum eccleſiæ primitivæ vindicato ac illuſtrato libr. II. cap.* III. JO. FELLUS in *notis ad Cyprianum p.* 146. inprimis JOSEPHUS BINGHAMUS, in *origin. ſeu antiquitat. eccleſiaſt.*

eum ſingulis annis quater aut ter (*) *ad euchariſtiam acceſſerit* (**). III.) Denique tempus *durationis* ex 1 Cor. XI. 26. colligitur futurum usque ad diem noviſſimum & Chriſti adventum. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & ex hoc calice bibetis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat.* Forte etiam ideo circa veſperam Chriſtus hoc cœleſte epulum inſtituit, ut oſtenderet illud duraturum uſque ad mundi finem, neque alterius cujusdam inſtitutionem poſt hanc cœnam exſpectandam eſſe, ſed fideles in huius vitæ tenebris ejus uſu ceu quodam baculo ſeſe ſuſtentare debere.

Tempus durationis.

CAPUT XXV.

DE CIRCUMSTANTIA LOCI.

Locus, in quo adminiſtranda ſit ſacra cœna.

§. CCLVIII. Quo in *loco* adminiſtranda ſit cœna ſacra, expreſſo aliquo Chriſti mandato nuſpiam invenitur definitum. Quod non in templo Hieroſolymitano, ſed in privatis ædibus prima euchariſtiæ inſtitutio & adminiſtratio facta, per id nequaquam uſus ſacræ cœnæ privatis locis adſtringitur, ſed factum Chriſti hiſtorice tantummodo commemoratur. Quare cum in eccleſia chriſtiana more receptum ſit, ut in publicis conventibus poſt prædicationem & auditum verbi hoc myſterium celebretur, ideo ſine urgente neceſſitate ab hac conſuetudine non eſt diſcedendum. 1.) Quia ſacramenta ſunt ſigilla promiſſionum evangelicarum. Jam vero prædicatio evangelii, quod eſt verbum ἀκυςὸν, ordinarie in publicis eccleſiæ conventibus peragitur. Ergo etiam adminiſtratio ſacramentorum, quæ ſunt verbum ὁρατὸν, in iisdem peragi debet. 2.) Quia adminiſtratio baptiſmi extra caſum neceſſitatis in publico eccleſiæ conventu peragitur. Ergo etiam admi-

ſiaſt. tom. VI. libr. XV. cap. IX. p. 570. ſeqq. aliique, quos nominare ſuperſedemus.

(*) Hæc non eum in finem dicuntur a beato noſtro LUTHERO, quaſi uſum ſacræ cœnæ certo temporis ſpatio circumſcribere, eorumque fervori, qui deſiderio quodam, hocce epulo ſeſe ſæpius paſcendi, tenentur, frenum quodammodo iniicere vellet. Hoc ipſum enim in iis, qui eccleſiæ Romanæ ſunt addicti, plus ſimplici vice reprehendit, ac frequentiorem ſacræ euchariſtiæ uſum ſerio commendat. Fecit id cumprimis in *catechiſmo maiori p. 560.* edit. Rechenb. ubi poſt alia ſubiicit: *Dixeris autem fortaſſis: tamen hæc quoque particula,* quotiescunque feceritis, *adiecta eſt: hæc quidem cogit neminem, ſed relinquit ſacramenti uſum, in cuiusque arbitrium, liberum; reſpondeo: audio, ſed non dixit, ut perpetuo nunquam faciamus, quin potius hæc ipſa verba dicens:* quotiescunque feceritis, *una injunxit, ut* SÆPE *ſacramenti communionem iteremus. Eſtque propterea adiectum, quod ſacramentum velit habere liberum, non certo tempori alligatum, veluti erat Judæorum paſcha, quod ſingulis annis ſemel tantum, ac nonniſi decimo ſeptimo die primi menſis, veſperi manducare, nec illum diem tranſilire cogebantur. Quaſi velit dicere: ego vobis feſtivitatem paſchalem ſeu cœnam adorno & conſtituo, quam non tantum ad huius diei veſperam quotannis celebrabitis, ſed ea* SÆPE *fruemini, quando & quotiescunque libitum fuerit, prout cuique integrum erit & neceſſarium, nulli loco aut tempori alligatum, &c.* LUTHERI hac in re veſtigia ſecuti ſunt omnes eccleſiæ noſtræ theologi, qui frequentem & dignum epuli ſacri uſum & laudant & commendant, totiesque eo utendum eſſe cenſent, quoties conſcientiæ terrores carnisque infirmitates ſentiamus, hincque confortatione quadam opus eſſe, colligamus. Legenda, quæ poſt alios PHIL. JAC. SPENERUS *conſil. theolog. latin. part. II. p. 24. ſeqq.* itemque *in den deutſchen theolog. Bedenken part. II. p. 73, 74,* inprimis *p. 136. ſeqq.* & *p. 139, 140.* alibique paſſim, hanc in rem ſcripſit. Iungi vero merentur GEORGII, principis Anhaltini, *Urſachen, ſo einen jeden chriſtgläubigen bewegen ſollen das hochwürdige Sacrament oft zu gebrauchen, oper. f. 134. b.*

(**) Chryſoſtomus homil. V. in I Tim. I. *Non eſt audaciæ, ſæpius accedere ad dominicam menſam, ſed indigne accedere, etiamſi ſemel tantum quiſpiam in toto vitæ tempore accedas.* GERHARDUS

adminiſtratio euchariſtiæ, quæ eſt alterum nov. teſt. ſacramentum, ibidem peragi debet. 3.) Quia Paulus teſtatur, in eccleſia Corinthiaca συνερχομένων ἀυτῶν ἐπὶ τὸ ἀυτὸ *convenientibus illis in unum*, cœnam dominicam fuiſſe celebratam. 1 Cor. XI. 20. & 33. Id ipſum Troadis uſitatum fuiſſe colligitur ex Act. XX. 7. *Una ſabbati, cum conveniſſemus ad frangendum panem, Paulus diſputabat eis.* 4.) Quia ſacra cœna propterea dicitur σύναξις, quia ejus adminiſtratio in publica eccleſiæ congregatione olim peracta.

An in privatis ædibus celebranda cœna?

§. CCLIX. Neque tamen ex eo inferendum, quod in caſu neceſſitatis in privatis ædibus ſacra cœna adminiſtrari nequeat. Sane Beza part. II. quæſtion. & reſponſ. quæſt. 242. aliquot ratiunculas profert, ob quas valde ſe ambigere dicit, *an, quo tempore cœna Domini in eccleſia non adminiſtratur, expediat apud aegrotos eam celebrari?* Et poſtea audentior factus addit: *Illud videtur, neſcio quomodo, cum inſtitutione cœnae dominicae pugnare, ut tota ceſſante eccleſia reliqua, domus aliqua extra ordinem illa myſteria celebret:* Danæus etiam ſcribit, *privatim extra totius eccleſiae cœtum ac conventum extraque publicam praeparationem celebrari cœnam non debere, nec pie poſſe.* Aretius part. I. probl. 82. f. 1002. *Illud omni defenſione juſta caret, quod ad aegrotos defertur tanquam viaticum morituris, qui mos inolevit, ut opinor, tum demum, cum perſuaſum eſſet plebi, quosdam pie mori non poſſe, niſi prius cœnam Domini ſumſiſſent, hinc acceſſit ſpes lucri & ſpecies religionis ſplendidior.* Idem ſtatuunt Bullingerus hom. I. de cœna edita anno 1553. Muſculus in locis theolog. p. 369. Calvinianis adſenſum in hac quæſtione præbent Photiniani, unde Andreas Reuchlinius (hoc eſt, Valentinus Smalcius) in parænesi ad Iſaacum Caſaubonum circa finem inter nævos eccleſiis reformatis adhuc adhærentes refert, *morientibus cœnam Domini pro viatico porrigere.* Nos contra ſtatuimus, ægrotis, quocunque loco ac tempore euchariſtiæ communionem petentibus, eam nequaquam denegandam eſſe, quin etiam in aliis neceſſitatis caſibus in privatis quoque locis ſacram cœnam rite celebrari poſſe dicimus. Serio quidem monemus auditores noſtros, ut incolumes ac valentes non ſegregent ſe a publicis eccleſiæ conventibus, in quibus ordinarie hoc ſacramentum adminiſtratur, Hebr. X. 25. neque contemtu quodam ac culpabili negligentia perceptionem euchariſtiæ ad extremum usque mortis articulum differant, interim tamen, ſi quid humani ipſis contingat, ut morbo præpediti publico eccleſiæ cœtui intereſſe nequeant, ac nihilominus in vera pœnitentia perceptione corporis & ſanguinis dominici fidem ſuam confirmari expetant, haudquaquam in privatis ædibus ſacram cœnam celebrari nefas eſſe dicimus. 1.) Quia prima cœna non in templo Hieroſolymitano, ſed in privatis civis cujusdam ædibus a Chriſto inſtituta & diſcipulis adminiſtrata fuit, ut ex hiſtoria evangelica colligi poteſt. Nicephorus libr. I. cap. 28. teſtatur, *in domo Johannis evangeliſtae* cœnam a Chriſto celebratam. 2.) Ut temporis circumſtantia non pertinet ad eſſentialia hujus ſacramenti, ita nec locus ad integritatem ejus eſſentialem ſpectat, cum de neutro diſertum exſtet mandatum. 3.) In verbis inſtitutionis non fit mentio certi alicujus loci, in quo celebrari debeat, & extra quem celebrari non poſſit hoc myſterium. 4.) Apoſtoli ac viri apoſtolici non dubitarunt in privatis ædibus euchariſtiam celebrare, cum in templo ac locis publicis per furorem hoſtium illud haudquaquam fieri liceret. Act. II. 46. XX. 7. 5.) In veteri quidem teſtamento ſacrificia & totus cultus leviticus divino mandato ad certum locum adſtrictus fuit, ſed in nov. teſt. leviticum illud & ceremoniale diſcrimen locorum eſt ſublatum. Col. II. 16. 6.) Ut in omni loco preces noſtræ Deo ſunt acceptæ, ſi ex vera pœnitentia & fide proficiſcantur, Joh. IV. 21. 23. 1 Tim. II. 8. ita quoque circumſtantia loci nec addit nec demit quidquam euchariſtiæ integritati & dignitati. 7.) Etiam duorum ac trium congregatio ſancta eſt Chriſto grata, & eccleſiæ nomine digna. Matth. XVIII. 20. 8.) Conſolatio evangelii non denegatur iis, qui corpore & animo ſunt adflicti, quippe quos Chriſtus amice ad ſe vocat,

cat, Matth. XI. 28. quomodo igitur communicatio euchariſtiæ ad fidei confirmationem inſtituta illis denegari poterit? 9) Morbi & calamitates ſunt adminicula pœnitentiæ, incitamenta precum, exercitia patientiæ &c. inde adeo fit, ut ægroti quandoque paratiores ſint ad ſalutarem ſacræ cœnæ uſum, quam valentes. 10.) Accedit conſenſus eccleſiæ primitivæ. Apud Juſtin. apol. II. pro chriſt. circa finem euchariſtia ex publico eccleſiæ cœtu *defertur ad abſentes*, id eſt, vel morbis impeditos, vel in carcere detentos (*), quo minus publicæ adminiſtrationi euchariſtiæ intereſſe poſſent. Apud Euſebium lib. VI. cap. 43. defertur euchariſtia *ad Serapionem aegrotum*. Auguſtinus libr. II. de viſit infirmor. vocat *viaticum ſaluberrimum*. Gaudentius tract. II. in Exod. fol. 1803. *Hoc illud eſt viaticum noſtri itineris, quo in hac via vitae alimur & nutrimur, donec ad ipſum pergamus de hoc ſeculo recedentes.* Apud Nicephorum libr. XIII. cap. 37. Chryſoſtomum legitur privatim τῶν θείων κοινωνῆσαι ἁγιασμάτων. Apud Hieronymum in epiſt. ad Ruſticum Exuperius panem euchariſticum ad ægrotos defert *in caniſtro vimineo*, vinum euchariſticum *in vitro*. Hieronymus in agone mortis dixiſſe ſcribitur: *O ſacrum convivium & peregrinationis viaticum, ſine quo de hoc mundo nequaquam pervenitur ad cœli conſortium. Eja ergo fidelis anima hoc fruere convivio, in quo ſalvatoris tui corpus ſumendum proponitur.* Eccleſia græca hoc ſacramentum vocat ἐφόδιον τῆς ζωῆς. Polydorus Virgilius libr. V. de rer. invent. cap. 6. *A Chriſti ſtatim adſcenſu in cœlum Judaei cœperunt humanos crudeliter perſequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alii & poſtremo Diocletianus ac Maximinianus acerbiſſime adflictarunt. Quo fere toto temporis intervallo tantum aberat, ut aliquod templum a noſtris chriſtianis publice aedificaretur, ut etiam omnia eſſent occulta & ſacella potius atque eadem abdita & plerumque ſubterranea, quam apertis locis ac publicis fierent.* Gabriel Biel lect. 13. in can. miſſæ. *Ab epiſcopatu apoſtolorum principis usque ad tempus Sylveſtri ſaeviente perſecutorum rabie certa non erat epiſcopalis ſtatio, ſed ubicunque neceſſitas compulit, ſive in cryptis, ſive domibus religioſorum, ſive aliis quibusdam locis miſſam celebrabant ſuper altare ligneum in modum arcae concavum, quod portabatur a ſacerdotibus, ubicunque Romanus epiſcopus latitabat.* 11.) Agnoſcunt hoc quidam ex ipſis adverſariis, utpote Calvinus in epiſt. p. 26. Oecolampadius in 1. epiſt. Joh. f. 86. Petrus Martyr in 1 Cor. X. f. 143. Curæus in exeg. p. 192. &c. Marloratus in I. Lucæ. *Quamvis olim domi circumciderent infantes, non tamen id facere ſoliti fuerunt ſine hominum frequentia & conventu, cum eſſet eccleſiae bonum.* Si circumciſionis ſacramentum nihilominus eſt & manet bonum eccleſiæ, etiamſi in privatis ædibus adminiſtretur, utique de euchariſtia idem dici poteſt ac debet. Hemmingius in 1 Cor. XI. p. 219. *Auguſtinus ſacramentum cœnae adpellat viaticum ſalutis innuens admoneri ante mortem ſumentes hanc cœnam, quod Chriſtus ipſis ſit via ex his aerumnis & morte ad fruitionem Dei in vita aeterna.* Zanchius libr. I. epiſt. f. 155. ad Johan. Crat. Med. Cæſar. *Quod Chriſtus nemini diſcipulorum ſuorum denegat, cur nos recuſemus aegrotis, qui, antequam hinc diſcedant, illud expetunt, idque non ex aliqua ſuperſtitione, ſed animi magis*

(*) Nihil certius eſt atque exploratius, quam quod perſecutionis temporibus chriſtiani cuncta, quæ ad cultum divinum eundemque publicum ſpectant, officia, urgente neceſſitate, in quocunque loco peregerint. *Quivis locus*, ut DIONYSIUS ALEXANDRINUS loquitur apud EUSEBIUM *libr. VII. cap. XXII. in quo ærumnas pertulerant, ager, ſolitudo, navis, ſtabulum, carcer, inſtar templi ad ſacros conventus peragendos erat.* LUCIANI *martyris* carcer templum illius erat, & pectus proprium altare eius, ſuper quod euchariſtia tum pro ipſo, tum pro aliis, qui cum ipſo erant in cuſtodia, conſecrabatur; prout patet ex vita LUCIANI, quam exhibet PHILOSTORGIUS *libr. II. cap. XIII.* Integrum locum recitavit BINGHAMUS in *originib. ſ. antiquitat, eccleſiaſt. vol. VI. p. 407.* qui & plura teſtimonia ad argumentum hoc ſpectantia in medium adduxit.

magis ac magis conſolandi erigendique cauſa? Et poſtea: *Probari non poſſunt eccleſiae, quae ut abuſum hujus rei tollerent, conſuetudinem etiam antea receptam ſuſtulerunt.* Iſaacus Caſaubonus in reſp. ad epiſt. cardinalis Perronii nomine regis Angliæ ſcripta p. 36. *Eccleſia Anglicana non ſolum in communi conventu panem myſticum fidelibus dividit, ſed etiam morientibus hoc viaticum, ut adpellant patres concilii Nicaeni & tota antiquitas, adminiſtrat* (*).

Argumenta adverſariorum.

§. CCLX. Bezæ & complicum ipſius fundamenta potiora hæc ſunt: I.) *Cœna Domini non eſt privata familiae alicujus actio, ſed mere eccleſiaſtica.* Reſp. ſi adminiſtratio ſacræ cœnæ hoc ſenſu ac modo eſſet eccleſiaſtica actio, ut in privatis ædibus nulla ratione legitime adminiſtrari poſſet, cur Chriſtus in domo privata potius quam in templo Hieroſolymitano hoc myſterium cum ſuis diſcipulis celebraſſet? Concedimus quidem, cœnæ adminiſtrationem eſſe actionem eccleſiaſticam, ſed addimus, eccleſiam non eſſe concluſam illis templorum parietibus, in quibus ad ordinarium cultum divinum peragendum chriſtiani conveniunt, cum ſint etiam *domeſticae eccleſiae* piorum, Rom. XVI. 5. Phil v. 2. ad quos omnes ſive publice in magna frequentia, ſive privatim in anguſtiori cœtu congregatos pertinet illud Chriſti Matth. XVIII. 20. *Ubi duo vel tres congregati ſunt in nomine meo: ibi ego ſum in medio eorum.* Jam vero ubi Chriſtus eſt eccleſiæ caput, ibi quoque membra ſive corpus myſticum eſſe oportet. Tota ratio templorum ac baſilicarum in nov. teſt. eſt mere ceremonialis, quomodo igitur divino aliquo mandato adminiſtratio ſacræ cœnæ ad templa illa adſtricta dici poteſt? Sane publica & ſolennis hujus myſterii celebratio ordinarie in publicis & frequentioribus piorum conventibus peragi debet, interim tamen major habenda eſt ratio ægroti confirmatione fidei indigentis, eamque in uſu ſacræ cœnæ quærentis, quam externæ illius circumſtantiæ nullo mandato divino expreſſe definitæ. II.) *Agnus paſchalis mactabatur in conventu eccleſiae Iſraëliticae. Phaſe domeſticum,* ait Beza, *ſic mactabatur in Iſraële, ut tamen non alio tempore id fieret, quam quo totus Iſraël hoc myſterium celebrabat. Jam vero agnus paſchalis fuit figura euchariſtiae.* Reſp. ex figuris non ducuntur firma argumenta, niſi ipſa ſcriptura adplicationem earum oſtendat. Et cur non reſpicimus potius ad exemplum Chriſti in privatis ædibus euchariſtiam inſtituentis & adminiſtrantis, quam ad typum agni paſchalis? num ex typo argumentum duci poteſt contra *ἀντίτυπον*? Si propter typum agni paſchalis neceſſario in publicis templis & ſolennibus totius eccleſiæ conventibus ſacra cœna celebranda, cur ipſe Chriſtus & ſacramentum agni paſchalis, & euchariſtiam in privatis ædibus adminiſtravit? Adde quod ex Exod. XII. 4. haud obſcure colligitur, in privatis potius Iſraëlitarum ædibus, quam in tabernaculo vel templo agnum paſchalem fuiſſe mactatum, aſſatum & manducatum. Deut. XVI. 6. expreſſo Dei mandato certus locus ſacramento agni paſchalis, ut & toti cultui levitico determinatur, tale aliquod mandatum de euchariſtia certo tantum loco celebranda proferri non poterit. Ac probe notandum, quod phaſe Judaicum etiam alio tempore celebratum, quam quo totus Iſraël ceremoniæ iſti ſolenniter vacaret, ut adparet ex Num. XIX. 10. ubi immundis & illis, qui peregre abfuerant, divinitus conceſſum, alio tempore, videlicet die 14. menſis ſecundi, agnum paſchalem mactare. III.) *Niſi apud aegrotos omnes celebretur cœna Domini, quomodo vitabitur προσωποληψίας ſuſpicio: ſin apud omnes aegrotos celebranda, viderint paſtores, quomodo poſſit ejus profanatio vitari, & ipſi tantis laboribus ſufficere?* Reſp. praxis eccleſiarum noſtrarum hoc argumentum evidenter refellit. In crebro ſacræ cœnæ uſu per ſe non eſt profanatio, modo obſervetur divina inſtitutio: multo minus erit profanatio cœnæ, quando ægroti, hoc eſt, illi, qui ad ſpiritualem hujus

(*) Idem Caſaubonus exerc. XVI. ad annal. Baron. c. 26. *Scimus, euchariſtiam a graecis patribus non raro dictam δῶρον ἐξιτήριον, quia diſcedentibus ex hac vita communicabatur.* GERHARDUS.

hujus cœleſtis cibi eſuriem vi morborum compulſi, in vera pœnitentia & fide eandem percipiunt. Sed nec opus eſt apud omnes ægrotos euchariſtiam celebrare, vel quod non omnes eam deſiderant, invito autem hic ſalutaris cibus non eſt obtrudendus, vel quod multi ex illis ante morbi paroxyſmum in publico eccleſiæ conventu hac medicina animæ uſi ſunt, vel quod plerique ſperant ad publicam σύναξιν poſt reſtitutam ſanitatem ſeſe redituros. Quod ſi omnes urbis alicujus ægroti adeundi eſſent, tamen hic labor fideli & induſtrio myſteriorum divinorum diſpenſatori tam non debet videri gravis & intolerabilis, quam non recuſat evangelica conſolatione eosdem erigere. IV.) *Nihil tribuendum conſuetudini quamvis veteri, quia rationibus, non exemplis, judicandum.* Reſp. hæc conſuetudo nec rationibus, nec exemplis deſtituitur. Ut enim reliqua ſententiæ noſtræ fundamenta prætermittamus, quid ad Chriſti & apoſtolorum exemplum ulla veritatis ſpecie reſponderi poterit? V.) *Euchariſtia dicitur σύναξις. Ergo non niſi in publico eccleſiae cœtu celebranda eſt.* Reſp. ex adpellatione nuda non poteſt apodicticum argumentum exſtrui; dicitur enim cœna, at num propterea tantummodo veſperi celebranda erit? dicitur fractio panis, at num propterea in media euchariſtiæ actione panis neceſſario frangendus? Synaxis vocatur, quia ordinarie in publico eccleſiæ conventu celebratur, & quia tota Chriſti eccleſia *de uno pane* participat, uno, inquam, non ratione maſſæ, ſed ratione uſus ſacramentalis. 1 Cor. X. 17. VI.) *Chriſtus nuſpiam praecepit, ut privatim adminiſtretur cœna. Ergo illud prohibuiſſe judicatur.* Reſp. in rebus adiaphoris ac mediis non habet locum immediata oppoſitio inter id, quod a Deo præceptum, ac quod ab eodem prohibitum, alias uno impetu omnia adiaphora, quippe quæ nuſpiam inveniuntur præcepta, ex eccleſia eliminabuntur. Ita quoque in externis circumſtantiis oppoſitio illa non poteſt urgeri, alias eodem argumenti robore inferrem: Chriſtus nuſpiam præcepit mane euchariſtiam celebrare, ergo id ipſum prohibuiſſe cenſendus eſt? Imo vero levitica illa temporum & locorum diſcrimina in nov. teſt. ſunt ſublata, & chriſtianæ libertati relicta, quæ tamen ſimul hoc complectitur, ut in externis cultus divini exercitiis, ac proinde etiam in adminiſtratione ſacramentorum omnia κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημόνως fiant. 1 Cor. XIV. 40.

An in altaribus cœna Domini poſſit adminiſtrari.

§. CCLXI. Ad circumſtantiam loci pertinet quæſtio: *An in menſis illis lapideis quadratis, quae altaria vulgo dicuntur, cœna dominica celebrari legitime poſſit?* Quidam ex adverſariis Calvinianis hac in parte ſatis rigidi ſunt, ut teſtantur ſecures & bipennes, quibus in ſuis, quas ita vocant, reformationibus altaria adgrediuntur, negant enim legitime in illis ſacram cœnam celebrari & adminiſtrari poſſe, cum miſſaticum ſacrificium in eis olim fuerit celebratum (*). Nos altaria removeri poſſe non negamus, modo non urgeatur ut ſimpliciter neceſſarium, modo fiat per magi-

(*) Johan. Wolffius in explic. Deuter. p. 80. *etiam templa, in quibus idololatriam Pontificii exercuerunt, diruenda* cenſet, addita parœmia: *Si nolis ciconias, nidos tolle.* Sed illi contradicit Calvinus in comm. Moſaic. p. 286. *Nobis hodie religio non eſt templa retinere, quæ polluta fuere idolis, & adcommodata in meliorem uſum.* Idem nos reſpondemus adverſariorum objecto de altaribus. Obſerva 1.) ad miniſtros nov. teſt. adcommodari illud 1 Cor. IX. 13. *Qui altari ſerviunt, ex altari vivunt.* 2.) *Si idolum nihil eſt* ſublata falſa opinione, 1 Cor. VIII. 4. utique etiam altare nihil eſt. 3.) *Mundis omnia munda* in externis illis rebus. Tit. I. 15. Rom. XIV. 14. 4.) Chriſtus conqueritur de profanatione templi, & reformationem inſtituit, interim nec templum, nec altaria diruit, ſed in templo docet. Matth. XXI. 23. Luc. XIX. 46. 5.) Apoſtolus non dirui jubet aram Athenienſium, cui inſcriptum: *Ignoto Deo.* Act. XVII. 23. 6.) Beza in coll. Momp. f. 338. 349. 350. & Zanchius in volum. tract. theol. p. 144. concedunt, altaribus tanquam rei indifferenti in adminiſtratione cœnæ locum dari poſſe. 7.) Quidam Calviniani adhuc hodie in altaribus cœnam adminiſtrant, quin & altaria erigunt. GERHARDUS.

magiſtratum, conſentiente & recte prius inſtituta eccleſia, adeoque ratione ea, quæ faciat ad ædificationem; modo ceremoniarum mutatio obliquam veræ doctrinæ labefactationem non ſpectet vel ſibi conjunctam habeat. Poteſt autem ex chriſtiana libertate, remotis cæteris, unum altare retineri, & ad cœnæ dominicæ celebrationem adhiberi: 1.) Quia ceſſante ſacrificio altaria illa nihil aliud ſunt quam menſæ lapideæ, ſublato enim *relativo formali* manet abſolutum & *materiale* tantum. Tempore apoſtolorum primi chriſtiani ad ſacræ cœnæ celebrationem non ſunt uſi altaribus, ſed menſis, unde apoſtolus τραπέζης τῦ κυρίυ mentionem facit 1 Cor. X. 21. Imo tempore Origenis, ſicque ducentis poſt Chriſtum annis lapidea & fixa altaria nondum fuerunt in generali & publico eccleſiæ uſu, ſiquidem libr. VIII. contra Celſum p. 794. refert, *Celſum chriſtianis objeciſſe, quod aris templisque careant*, cui objectioni reſpondet: *Non videns pro aris nobis eſſe mentem ſuam cuique, ex qua ſurſum feruntur vere & intelligibiliter ſuaveolentes ſuffitus, preces e pura conſcientia.* Poſtea vero temporis progreſſu ſacras illas menſas, ad quas euchariſtia celebrata fuit, vocarunt altaria, quia teſte Juſtino, Irenæo, Tertulliano & aliis veteribus illi, qui in primitiva eccleſia hoc ſacramento uſuri erant, offerebant ſuper menſas iſtas donaria, cumprimis panem & vinum: illa conferebantur in ſuſtentationem miniſtrorum eccleſiæ & pauperum, ſegregabantur de illis oblatis panis & vinum in uſum ſacræ cœnæ, inſtituebantur etiam de illis ἀγάπαι, quæ juxta cœnam Domini in ſignum mutuæ fraternitatis agitabantur, inde poſtea altaris adpellatio manſit in eccleſia. Voluerunt inſuper hac adpellatione Judæos ad converſionem invitare phraſes teſt. vet. ad cultum chriſtianum adplicando, & criminationibus ethnicorum obviam ire, qui perpetuo hoc ingeminabant, chriſtianos altaribus deſtitui. In papatu erecta ſunt altaria propter ſacrificium miſſæ, id vero nihil quidquam impedit, quo minus ea in poſterum, ſublato ſacrificio miſſatico, ad celebrationem euchariſtiæ adhiberi poſſint, cum non amplius ſint altaria ſenſu ad ſacrificium relato, ſed menſæ lapideæ. Optatus Milevitanus lib. VI. contra Parmen. Ambroſius lib. V. epiſt. 33. Auguſtinus homil. L. de utilit. pœnitent. ac tract. XXVI. in Johan. altarium adpellationem menſis illis tribuunt, in quibus ſacra cœna fuit adminiſtrata, cum tamen miſſaticum ſacrificium ipſis fuerit ignotum. 2.) An menſa ſit lignea vel lapidea, in qua ſacra cœna celebratur, nihil addit vel detrahit integritati hujus ſacramenti. Fuerint ſane altaria miſſatico ſacrificio olim contaminata, interim tamen per verbum, preces & legitimum euchariſtiæ uſum jam pridem ſunt repurgata, ſanctificata & conſecrata. 1 Tim. IV. 5. Idolothytum ethnicis fuit immundum. Vaſa ſacra, ex templo Hieroſolymitano abrepta, turpiter fuerunt profanata, cum rex Belſazer ex illis compotationes inſtitueret; 2 Reg. XXV. 2 Paral. XXXVI. Dan. V. nihilo tamen minus ad cultum ſacrum fuerunt iterum adhibita & ſanctificata. Eſr. I. 3.) Apologia Auguſtanæ confeſſionis art. XI. menſas illas lapideas ad ſacræ cœnæ celebrationem adhiberi poſſe non negat, quin imo easdem altaria vocat, nihilominus tamen ſacrificium miſſaticum improbat. 4.) Beza in colloq. Mompel. f. 425. non ſolum faſſus eſt, altaria tolerari poſſe, ſed inſuper teſtatus, quod Luſanna Bernam uſque marmoreum altare translatum, & in eo cœna Domini hactenus celebrata fuerit.

Argumenta adverſariorum.

§. CCLXII. Ex his facile adparet, quid ad argumenta adverſariorum reſpondendum ſit. I.) *Altaria vet. teſt.* (inquiunt) *fuerunt typi altaris illius, in quo Chriſtus ſe ipſum victimam Deo obtulit, hoc eſt, crucis; jam vero veniente imagine perit σκιὰ*, Hebr. X. 1. *Reſp.* nos exemplo patrum primitivæ eccleſiæ menſas illas lapideas vocamus altaria, non ſenſu proprio ad ſacrificium relato, ſed improprio & *metaphorico;* non ſenſu moſaico, ſed evangelico; non ſenſu papiſtico, ſed orthodoxo. II.) *1 Cor. IX. 13. & 14. oppoſitio eſt inter τὸ ſervire altari, & praedicare evangelium.* Reſp. miſſaticis ſacrificulis hæc & ſimilia recte opponuntur, nos repudiato miſſæ ſacrificio altaris nomen ex primitiva eccleſia deductum ſano ſenſu retinemus, quia enim olim

olim in mensa Domini offerebantur panis, vinum & alia munera partim ad uſum ſacræ dominicæ, partim ad ſuſtentationem miniſtrorum verbi & pauperum, quæ eleemoſynæ erant *hoſtiae Deo gratae*, Phil. IV. 18. inde id nominis ſacris menſis jam olim tributum. III.) *Eſt perpetua relatio inter altare & ſacrificium* (*). Reſp. imo vero & ſacræ & profanæ hiſtoriæ teſtantur, erecta fuiſſe olim altaria etiam propter alios fines, quam ut ſacrificia in illis peragerentur. Joſ. XXII. 26. Rubenitæ & Gaditæ erigunt altare *non ad ſacrificium*, *ſed ad memoriale*. Herodotus lib. I. hiſt. ſ. 27. *Perſae ſacrificaturi nec aras erigunt, nec ignem incendunt prorſus, ſed neque libamentis utuntur aut tibiis, infulisve aut molis. Verum ut quisque divis ſacra facere ſtatuit, in locum mundum victimam ſiſtens Deum illum implorat.* Sit ſane perpetua relatio inter ſacrificium & altare proprie ſic dictum, quid hoc ad menſas lapideas, quæ ſolam nominis adpellationem vel ex uſu, quem in oblatione munerum in primitiva eccleſia habuerunt, vel ex abuſu, ad quem in papatu per ſacrificium miſſæ adhibitæ fuerunt, adhuc retinent (**)? IV.) *Altaria illa fuerunt olim miſſis deſtinata.* Reſp. ſublato abuſu retineri poteſt verus ac pius uſus. Etiam templa & ſuggeſtus olim profanati, ipſa bona eccleſiaſtica celebrationi miſſarum deſtinata fuere, ergo etiam templa diruenda, & bona eccleſiaſtica non poſſent converti in ſuſtentationem miniſtrorum eccleſiæ. V.) *Reformatio in illis eſt neceſſaria.* Reſp. per verbum fit optima reformatio, ut jam olim contra Carolſtadium monuit Lutherus, ſi ſcilicet corda hominum liberentur errore & ſuperſtitionibus, ac recte inſtituantur de libertate chriſtiana. Poſtea demum, ſi requirit neceſſitas, legitimo modo ac proceſſu in externis etiam reformatio quædam ſuſcipi poteſt. VI.) *Deus juſſit ſubvertere aras ethnicorum.* Exod. XXXIV. Deut. XII. *Reſp.* Deus in cultu levitico unum ſaltem altare inſtituerat in tabernaculo, reliqua igitur dirui jubet, ſed hæc diſpoſitio in nov. teſt. ceſſat. Præcipit ibidem Moſes omnia loca deſtrui, in quibus ethnici diis ſuis ſacrificarunt, imo gentes idololatricas exſtirpari. Si hoc obtineret in nov. teſt. omnia templa, in quibus celebratæ ſunt miſſæ, fuerint diruenda, & omnes miſſatici ſacrificuli occidendi. Chriſtus in nov. teſt. dedit nobis libertatem in talibus externis rebus, quæ ſua natura non pugnant cum vera doctrina, fidei confeſſione & pietate. Ipſe conqueritur de profanatione templi, vendentes & ementes ex eo pellit, ac menſas nummulariorum evertit, non tamen ipſam templi fabricam diruit; nec Paulus Act. XVII. Athenienſium altare dirui mandat. Pugnat igitur cum chriſtiana libertate, conſcientias hominum in uſu illorum per ſe indifferentium captivare (***).

CAPUT

(*) Petrus Martyr claſſ. IV. loc. comm. cap. 12. §. 21. p. 897. Anhaldini *im Bericht* p. 74. Nahum *im Bericht* p. 11. Joh. von Münſter in poſtill. p. 443. GERHARDUS.

(**) Alia etiam ratio altarium in vet. teſt. in quo ad ſacrificia ut plurimum fuere exſtructa, alia in nov. teſt. in quo nihil aliud ſunt, quam menſæ ligneæ. Vide omnino Mornæum lib. II. de miſſ. p. 372. GERHARDUS.

(***) Sunt, qui ita argumentantur: I.) *Sacra cœna vocatur menſa Domini.* 1 Cor. X. 21. *Ergo non debet in altari celebrari.* Reſp. 1.) Altaria noſtra nihil aliud ſunt, quam menſæ lapideæ. In lapideis illis menſis æque poteſt ſacra cœna celebrari, atque in ligneis. 2.) Quod ſi adverſarii nolint eas vocare altaria, & hac ratione ſuam ab Auguſtana confeſſione, quæ in apolog. ad art. XI. eadem ſic vocat, ſeceſſionem teſtatam facere, adpellent *menſas ligneas*, ſicut Auguſtinus tract. XXVI. in Joh. hom. L. de pœnit. & Chryſoſtomus 1 Cor. XI. modo *altaris* modo *menſæ* faciunt mentionem. *Altarium* adpellatio in ſano ſenſu etiam uſurpatur ab Ambroſio lib. V. ep. 33. Optato Milevitano lib. VI. contra Parmen. Hieronymo in cap. I. Malach. 3.) Inde Mornæus de miſſa p. 377. *Dicamus vero ſeu altaria, ſeu menſas, nihil intereſt, modo uſum teneamus.* 4.) Origo adpellationis non deſcendit a ſacrificio miſſatico, ſed a donis in primitiva eccleſia circa adminiſtrationem cœnæ ad ſuſtentationem miniſtrorum eccleſiæ & pauperum conferri ſolitis. Veteres, ut adparet

CAPUT XXVI.

DE CEREMONIIS HUJUS SACRAMENTI.

Regula de ceremoniis euchariſtiæ.

§ CCLXIII. De *ceremoniis* euchariſtiæ facile tranſigi poterit, ſi attendantur ſequentes regulæ. I.) *Quaecunque ceremoniae a Chriſto in inſtitutione & adminiſtratione hujus ſacramenti tanquam peculiares actus ſacramentales ſunt adhibitae, eae ad eſſentiam & integritatem hujus myſterii pertinent, nec poſſunt ſalva ejusdem integritate omitti.* Tales ceremoniæ ſunt, accipere panem, benedicere, diſtribuere, manducare; accipere calicem, in quo ſit genimen vitis, benedicere, diſtribuere, bibere, & mortem Domini adnunciare. Luc. XXII. 19. 1 Cor. XI. 24. *Hoc facite.* II.) *Quaecunque ceremoniae ad ſalutarem communicantium probationem & gratam mortis dominicae adnunciationem excitandam, promovendam & augendam faciunt, eae quamvis non ſint expreſſo aliquo Chriſti mandato requiſitae, tamen ob ſalutarem illum finem adhiberi poſſunt ac debent.* Tales ceremoniæ ſunt, admonere communicantes de digna euchariſtiæ perceptione, orationem dominicam aliasve preces analogiæ fidei & inſtitutioni hujus myſterii congruas recitare, pſalmos in adminiſtratione ſacramenti decantare, gratias pro Chriſti morte & inſtitutione hujus myſtici convivii publice agere, benedictione ſacra totum hunc actum claudere. 1 Cor. XI. 26. *Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & ex hoc calice bibetis, mortem Domini adnunciabitis, donec veniat.* III.) *Quaecunque ceremoniae in ſe ac per ſe ſunt adiaphorae, neque pugnant cum fide, ſed ad excitandam reverentiam erga hoc myſterium aliquo modo ſpectant, ſine laeſione conſcientiae retineri poſſunt; modo obſerventur hae conditiones, ne priori ceremoniarum generi exaequentur vel praeferantur, ne nimis cumulentur, & hac ratione utiliores ritus iisdem opprimantur, ne cum opinione cultus aut neceſſitatis uſurpentur, denique ut erudiantur auditores, dignam praeparationem & perceptionem euchariſtiae nequaquam in uſu harum ceremoniarum, ſed in vera pœnitentia & fide, inque diligenti obſervatione inſtitutionis divinae conſiſtere.* Tales ceremoniæ ſunt, aureis vel argenteis patinis ac calicibus in adminiſtratione cœnæ uti, menſam ſacram tapetiis ornare, veſtibus peculiaribus indui, lampades & candelas accendere, muſica Gregoriana & organis muſicis uti, verba inſtitutionis decantare &c. Gal. V. 1. *State in libertate, ad quam Chriſtus vos vocavit.* Vide Lutherum tom. III. Jen. pag. 26. IV.) *Quaecunque ceremoniae parum vel nihil faciunt ad aedificationem, contra vero*

paret ex Herm. Contracto de tempore lib. III. qui liber excuſus Coloniæ per Johannem Kolhoff, dicebant, quatuor dari menſas in nov. teſt. menſam corporalem, *altarem*, (ut vocabant) ſacræ ſcripturæ, & gloriæ futuræ. De prima dixerunt ſumi panem materialem, de ſecunda panem ſacramentalem, de tertia panem doctrinalem, de quarta panem æternalem. II.) *Apoſtoli in adminiſtratione cœnæ uſi ſunt menſis, non altaribus.* Reſp. facile concedimus per primos 300. annos non fuiſſe in uſu tales menſas ligneas fixas & immobiles, ut conſtat ex Clemente Alex. lib. VII. ſtrom. p. 793. Origene tom. II. oper. lib. VIII. contra Celſum p. 794. Minutio Felice in Octav. p. 44. Arnobio lib. VI. contra gent. p. 150. Concedimus, in uſu potius fuiſſe menſas ligneas portatiles linteo tectas, ut ex Optato Milevitano lib. VI. adv. Parmen. Athanaſio ad ſolitar. vitam agent. p. 656. conſtat; ſed ex eo non poteſt inferri, illicitum eſſe altaribus, hoc eſt, menſis lapideis uti. Quæſtio enim eſt de libertate chriſtiana, an ex eo poſſint tolerari, ſicut ipſos apoſtolos ea toleraſſe videmus? III.) *Chriſtus in diverſorio, non in templo, nec in altari cœnam adminiſtravit.* Reſp. Chriſtus in domo celebravit cœnam, in qua non erant altaria, nos in templo eam celebramus, in quo cum ſint altaria, libere illis utimur. Ex Chriſti exemplo recte infertur, in privatis ædibus etiam abſque altari cœnam poſſe celebrari. Nec certo poſſunt adfirmare adverſarii, quod Chriſtus in menſa celebraverit ſacram cœnam, quia veteres fuerunt ſoliti adcumbere. GERHARDUS.

vero ſacrum hoc myſterium in externum quoddam ſpectaculum transformant, quibus inſuper pars cultus divini & peculiaris quaedam efficacia citra Dei verbum transſcribitur, eae praegreſſa diligenti auditorum informatione commode abrogari poſſunt. Tales ceremoniæ ſunt capſula ſacerdotis elevata tintinnabulo ſonum edere, pani inhalare, lingua ignota conſecrare verba Chriſti: *hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis meus*, tacite demurmurare, brachia attollere, eadem mox demittere &c. 1 Cor. XIV. 26. *omnia fiant εἰς οἰκοδομήν.* v. 40. εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν. V.) *Quaecunque ceremoniae in ſe ac per ſe ſunt idololatricae, ſuperſtitioſae, verbo Dei & inſtitutioni Chriſti repugnantes &c. nulla habita ſcandali ratione abroguri ſtatim debent.* Tales ceremoniæ ſunt, laicis panem tantum conſecratum, non etiam calicem exhibere, ſacrificium pro vivorum & mortuorum peccatis offerre, ſanctos invocare, miſſas privatas celebrare &c. Joh. VIII. 31. *Si in ſermone meo manſeritis, vere diſcipuli mei eritis.* Hæ generales regulæ de quibuſvis ceremoniis in ſpecie judicium formare poſſunt. Sic δεῖξιν ſive oſtenſionem ſatius eſt omittere, quam adhibere, cum ſit additio in verbo inſtitutionis non expreſſa, fomentum opinionis de transſubſtantiatione & locali incluſione, cauſa ἀρτολατρείας & ignota antiquitati ceremonia. Chriſtus non ſimpliciter dixit: *Hoc eſt corpus meum*, multo minus dixit: *Videte hoc eſt corpus meum;* ſed *accipite, edite, hoc eſt corpus meum*, quibus verbis προστακτικοῖς ab ὄψει & δείξει ad χρῆσιν nos revocat. Quod Dionyſius de eccl. hierach. *abdita in conſpectum agi* εἰς ὄψεις ἄγειν, *ac divina munera reverenter oſtendi* jubet, id juxta normam verborum inſtitutionis accipiendum de tali ὀψαγωγῇ, qua ſacerdos poſt ὑμνολογίαν & recitationem verborum Chriſti elementa profert, & quaſi conſpicienda reverenter exhibet, quando communicantibus eadem participat.

Δεῖξις eucharistiæ.

§. CCLXIV. Atque hæc dicta ſint de euchariſtia, quorum omnium verus ac ſalutaris uſus conſiſtit in eo, ut pro inſtitutione hujus myſterii Chriſto gratias agamus, ὀρθοδοξίαν hujus articuli repudiatis omnibus contrariis erroribus fideliter tueamur, in vera pœnitentia ex debito erga Chriſtum obſequio ſæpius hoc ſacramento utamur, atque ex ſalutari ejusdem uſu percipiamus divinos illos fructus, propter quos a ſalvatore noſtro fuit inſtituta. Ex ſuperioribus omnibus talis colligi poteſt hujus ſacramenti definitio: Sacra cœna ſive euchariſtia eſt *ſacramentum nov. teſt. alterum, ſacra ſcilicet & ſolennis actio, in qua Chriſtus ejusdem auctor mediante benedicto pane corpus ſuum pro nobis in mortem traditum manducandum, & mediante benedicto vino ſanguinem ſuum pro peccatis noſtris in ara crucis effuſum bibendum per miniſtrum nobis exhibet, ad ſui recordationem, ut hoc pignore fides noſtra de remiſſione peccatorum confirmetur, nosque in ipſo & ipſe in nobis maneat ad vitam aeternam.* Ex verbis inſtitutionis colligitur talis definitio: *ſacra cœna eſt corporis Chriſti mediante benedicto pane manducatio & ſanguinis Chriſti mediante benedicto vino bibitio ab ipſo Chriſto ad ſui recordationem inſtituta.* Cum qua conſentit catechetica Lutheri definitio, in qua generis loco (Ignatii exemplo de quo Theodoretus dial. III.) ponitur *corpus & ſanguis Chriſti* non abſolute & ſimpliciter, ſed quatenus manducatur ac bibitur, hoc eſt, ipſa corporis manducatio & ſanguinis bibitio (*).

Uſus hujus loci.

Definitio eucharistiæ.

§. CCLXV.

(*) Keckermannus in ſyſt. logic. lib. I. ſect. 1. flagellat Lutherum, quod in definitione euchariſtiæ generis loco poſuerit *corpus & ſanguinem Chriſti.* Reſp. genus in definitione Lutheri non ponitur, ſed ſubauditur. Sacramentum altaris eſt ſacramentum nov. teſt. in quo verum corpus & verus ſanguis Chriſti ſub pane & vino nobis chriſtianis ad manducandum & bibendum ab ipſo Chriſto ſunt inſtituta & legata. Omittitur autem illud genus, quia jam ante in propoſita definitione expreſſum erat. Vide infra. GERHARDUS.

Precationes veterum in uſu euchariſtiæ.

§. CCLXV. Coronidis loco quasdam precationes veterum in ſacra concione uſitatas recenſebimus (*). Clemens in conſtit. apoſtol. (**) libr. VIII. c. 21. *Percepto pretioſo corpore & ſanguine Chriſti, gratias agamus ei, qui nos dignos reddidit percipiendi ſancta ejus myſteria, ac rogemus, ut non in judicium, ſed in ſalutem nobis fiant, in utilitatem animi & corporis, in cuſtodiam pietatis, in remiſſionem peccatorum, in vitam futuri ſaeculi.* In horologio eccleſiaſtico Græcorum exſtant hæ preces: *Qui das in cibum mihi carnem tuam volens. Qui ignis es & uris indignos, ne comburе me conditor,* πλαστουργέ μου, *veni magis in compaginem membrorum meorum, in omnes articulos, in renes, in cor, exure aculeos peccatorum meorum, animam emunda, ſanctifica mentem, juncturas robora cum oſſibus ſimul, illumina quinque ſenſus, totum me tibi tuo adglutina timore, ſemper muni, defende, cuſtodi me ab omni opere & ſermone animae meae noxio, purga, munda & dirige me, orna, edoce & illuſtra me, fac me tuum templum Spiritus ſolius, & non habitaculum peccati, ut ceu domum tuam introitu communionis factam omnis impius & omne malum me fugiat ut ignem, &c. Panis vitae aeternitatis fiat mihi corpus tuum ſanctum, miſericors Domine, cum pretioſo tuo ſanguine, & morborum variorum remedium. Contaminatus operibus abſurdis timidus & improbus ego, illibato tuo corpore & divino ſanguine indiguus ſum: Chriſte tu me participatione tui dignum fac. In petra fidei firmans me, dilataſti os meum ſuper inimicos meos. Exſultavit enim Spiritus meus, dum pſallit:* non eſt ſanctus niſi Deus noſter, & non eſt juſtus præter te, Domine! *Da mihi Chriſte lacrymarum guttas,*

(*) In liturgia Marci: εὐχαριστοῦμέν σοι δέσποτα, κύριε, θεὸς ἡμῶν, ἐπὶ τῇ μεταλήψει τῶν ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, καὶ ἐπουρανίων σου μυστηρίων, ὧν ἔδωκας ἡμῖν. *Gratias agimus tibi, Dominator, Domine Deus noſter, pro perceptione ſanctorum, intemeratorum, immortalium & cœleſtium myſteriorum tuorum, quæ dediſti nobis.* In liturgia Jacobi oratio eſt ſacerdotis πρὸ τῆς μεταλήψεως ante participationem. *Domine Deus noſter, panis cœleſtis, vita univerſi,* ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ εἰμὶ ἄξιος μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων σου μυστηρίων, *peccavi in cœlum & coram te, nec ſum dignus, qui fiam particeps impollutorum tuorum myſteriorum;* ἀλλ' ὡς εὔσπλαγχνος θεὸς ἀξίωσόν με τῇ χάριτί σου, ἀκατακρίτως μετασχεῖν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον: *verum tanquam miſericors Deus dignare me per gratiam tuam, ut abſque condemnatione communicem ſacro corpori & pretioſo ſanguini in remiſſionem peccatorum, vitamque æternam.* GERHARDUS.

Liturgias MARCI & JACOBI, ex quibus hæ preces ſunt deſumtæ, inter ſcripta ſuppoſita referendas eſſe, dudum obſervarunt viri eruditi. Exhibet easdem & copioſe de iis agit JO. ALBERT. FABRICIUS in *codice apocrypho novi teſtam. part. III. p. 2. ſeqq.* & *p. 230. ſeqq.* Conferri tamen merentur EUSEBIUS RENAUDOTIUS, theologus Pariſienſis, isque doctiſſimus, in diſſertat. *de liturgiarum orientalium origine & auctoritate, collectioni* earundem præfixa, *cap. IV. V.* & b. cancell. PFAFFIUS in libello academico de *liturgiis miſſalibus, agendis & libris eccleſiaſticis eccleſiæ orientalis & occidentalis, veteris & modernæ* §. 1. p. 3.

(**) Conſtitutionum apoſtolicarum libri, qui a CLEMENTE *Romano* digeſti perhibentur, immo tanquam ab eo compoſiti, canone *LXXXV. apoſtolico* commendantur; a nonnullis quidem præſulis Romani cultoribus, ſpeciatim JO. CAROLO BOVIO, FRANCISCO TURRIANO, NICOL. SERARIO aliisque, itemque ex Anglis a GUIL. WHISTONO, inter germanos apoſtolorum fetus referuntur. Sed plurimum falli, qui hoc ſibi aliisque perſuadere volunt, ex ipſis cœtus Romani doctoribus ingenue profeſſi ſunt NATALIS ALEXANDER, JO. BAPTISTA COTELERIUS, FRANC. PAGI, CHRISTIANUS LUPUS, itemque HALLOIXIUS, PETAVIUS, TILLEMONTIUS atque alii. Quod ad noſtrates nec non reformatæ eccleſiæ theologos attinet, ii haſce conſtitutiones unanimi quaſi conſenſu ut adulterinas dudum reiecerunt, ſolidisque comprobarunt argumentis, perperam iſtas ſanctiſſimis Chriſti legatis, aut CLEMENTI tribui. Vid. ſi placet, diſſertationem noſtram *de conſtitutionibus apoſtolicis*, ante complures iam annos Tubingæ luci publicæ expoſitam.

tas, ſordes cordis mei detergentes, ut bona conſcientia mundatus, fide accedam & cum timore ad perceptionem divinorum tuorum munerum. In remiſſionem peccatorum fiat mihi immaculatum corpus tuum, & divinus ſanguis in Spiritus ſancti communicationem & in vitam aeternam, o benigniſſime, inque paſſionum & calamitatum mutationem. Voluiſti propter nos, o miſericors, adſumta carne mactari, ut agnus propter peccata hominum, propterea ſupplex oro, ut mea & deleas peccata. Sana animae meae vulnera, Domine, & totum ſanctifica, meque dignum fac, Domine, ut particeps fiam myſticae tuae divinae cœnae, infelix ego. Ut praedixiſti, Chriſte, fiat ſane viliſſimo ſervo tuo, & in me mane, ut pollicitus es. Ecce enim corpus tuum manduco divinum, & bibo ſanguinem tuum. Verbum Dei & Deus, pruna ſive flamma corporis tui: ſit mihi tenebricoſo, illuminatio & purgamentum contaminatae animae meae, ſimul & ſanguis tuus. Intellectum, animam & cor; & corpus meum ſanctifica, ſervator, & dignum fac, Domine, ſine condemnatione ad tremenda accedere myſteria. Novos conſequar effectus, & incrementum gratiae tuae capiam, vitaeque munimentum participatione myſteriorum tuorum, Chriſte. O verbum Dei ſanctum, ipſe Deus, totum me ſanctifica accedentem nunc ad divina tua myſteria. Ne deſpicias me, Chriſte, dum panem ſumo, qui eſt corpus tuum: & dum jam divini ſanguinis tui, Domine, puriſſimorum nempe & tremendorum myſteriorum tuorum particeps fio miſer, ne mihi in judicium fiat, fiat vero in vitam aeternam atque immortalem. Fons bonorum, Chriſte, perceptio immortalium tuorum myſteriorum fiat mihi lux & vita & vitioſorum adfectuum vacuitas, atque virtutis divinioris profectum & augmentum conferat, o ſolus bone, ut te glorificem. Liberer a paſſionibus, hoſtibus, neceſſitatibus atque ab omni adflictione, cum tremore & deſiderio nunc accedens reverenter, o benigne, ad immortalia & divina myſteria, ut pſallam tibi: Benedictus es Deus, patrum noſtrorum, cœleſtibus tremendis ſanctisque, Chriſte, myſteriis tuis & cœna divina ac myſtica, frui poſſe etiam me dignare deſperantem alioquin, o Deus ſalvator. ſub tuam confugiens miſericordiam, o bone, clamo ad te cum miſericordia timore: in me ſervator mane, & ego, ut promiſiſti, in te, ecce enim confidens miſericordiae tuae veſcor corpore tuo, & bibo ſanguinem tuum. Tremo ſuſpiciens ignem, ne comburar, ut cera & velut gramen. O tremendum myſterium, o miſericordiam Dei, quomodo divini corporis & ſanguinis particeps fio, ego lutum, & reddor incorruptibilis? Chriſtus eſt, guſtate & videte. Dominus propter nos & ſecundum quondam factus ac ſemel offerens ſe oblationem Patri ſuo, quotidie adoratur, ſanctificans communicantes. Anima ſimul ac corpore ſanctificer, Domine, illumina, ſalver, fiam domus tua myſteriorum tuorum ſacrorum participatione, incolam te habens, cum Patre & Spiritu, benefactor miſericors. Ut ignis & tanquam lux fiat mihi corpus tuum & ſanguis tuus pretioſiſſimus, ſalvator, comburens peccati materiam & ſuccendens adfectuum ſpinas, meque totum illuminans, ut tuam adorem deitatem. Iniquitates meas ne obſerva, Domine, ex virgine natus, & cor meum munda, templum id efficiens immaculati corporis & ſanguinis tui: ne me totum abjicias a facie tua, qui miſericordiam habes immenſam. Ad perceptionem ſanctificationum tuarum, quomodo indignus inverecunde accedam? Si enim auſus fuero accedere ad te cum dignis, veſtis me arguit, quod non ſit cœnae, (nuptialis) & condemnationem conciliavero multum peccanti animae meae. Purga ergo Domine immunditiem animae meae, & ſalva me, tu hominum amantiſſime (*).

ORA-

(*) In canone Romano: *Domine Jeſu Chriſte &c. libera me per hoc ſanctum corpus & ſanguinem tuum ab omnibus iniquitatibus meis & univerſis malis, & fac me tuis ſemper obedire mandatis, & a te nunquam ſeparari permittas. Perceptio corporis tui, Domine Jeſu Chriſte, quod indignus ſumere propono, non mihi proveniat in judicium & condemnationem; Domine, non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum. Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti cuſtodiat animam meam in vitam æternam. Amen!* Poſtea ad calicem: *Quid retribuam Domino meo pro omnibus, quae retribuit mihi!*

ORATIO AMBROSII.

„ Fac me Domine Jeſu per gratiam tuam ſemper illud de tanto myſterio credere & intelligere, ſentire & firmiter retinere, dicere & cogitare, quod tibi placeat, & animæ meæ expediat. Doce me quæſo per Spiritum tuum tantum myſterium tractare ea reverentia & honore eaque devotione & timore, quibus oportet & decet!

PRECATIO BASILII.

„ Jeſu Chriſte, Domine omnipotens, Deus noſter, fons vitæ & immortalitatis, conditor omnis creaturæ viſibilis & inviſibilis, qui es Patris æterni æternus Filius, qui propter copiam bonitatis in ultimis temporibus carnem adſumſiſti, & crucifixus ac traditus pro ingratis & impiis nobis, in proprio tuo ſanguine reſtauraſti corruptam a peccato naturam noſtram! Rex æterne, ſuſcipe etiam me peccatorem pœnitentia ductum, & inclina aurem tuam ad me & exaudi vocem orationis meæ. Inique enim feci, Domine, peccavi in cœlum & coram te, & non ſum dignus, ut oculos intendam in altum majeſtatis tuæ; ad iram enim bonitatem tuam concitavi mandata tua violans, & legibus tuis locum non relinquens. At tu Domine, cum ſis clemens, longanimis, & multum miſericors, non tradidiſti me, ut in peccatis meis perirem, meam omnino exſpectans converſionem. Tu enim dixiſti benigne per prophetam tuum: *Nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat.* Non enim vis, Domine, opus manuum tuarum interire, nec gaudes interitu hominum, ſed vis omnes ſalvari & ad agnitionem veritatis pervenire. Quocirca & ego, quamvis indignus ſim cœlo & terra & ipſa æterna vita, dum me totum ſubjeci peccato, & membra mea ſerva concupiſcentiæ præbui, & tuam parvipendi imaginem, ſed opus & figmentum tuum formatus ſum, ego miſer in ſalute mea procuranda non occupatus exerceor, accedo autem animi fiduciam collocatam habens in miſericordia tua infinita. Recipe igitur me, Domine benigniſſime, ut meretricem, ut latronem, ut publicanum, & ut filium prodigum, & aufer grave onus peccatorum meorum, qui tollis peccata mundi, & medicinam infirmitatibus hominum adhibes, qui laborantes & oneratos ad te vocas & reficis, qui non veniſti juſtos vocare ad pœnitentiam, ſed peccatores: munda me ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, & erudi me, ut in timore tuo ſanctioris vitæ curſum amplectar, ut ſincero conſcientiæ meæ teſtimonio partem tuarum ſanctificationum accipiens *ἑνωθῶ τῷ ἁγίῳ σώματί σου καὶ αἵματι*, uniar ſancto tuo corpori & ſanguini, & habeam te in me habitantem, & manentem cum Patre & Spiritu ſancto. Domine Jeſu Chriſte, Deus meus, non cedat mihi in judicium participatio ſacrorum tuorum vitam largientium myſteriorum, ne etiam fiam infirmus anima & corpore accipere illa indigne; ſed concede mihi usque ad ultimum vitæ meæ ſpiritum digne ſumere partem tuarum ſanctificationum in Spiritus ſancti communicationem, in viaticum æternæ vitæ, & in acceptabilem defenſionem coram tremendo tuo judicio, ut & ego cum electis tuis particeps fiam bonorum tuorum incorruptibilium, quæ adparaſti omnibus diligentibus te Domine, in quibus benedictus es in ſecula, Amen!

PRECATIO CHRYSOSTOMI.

„ Domine, Deus meus, ſcis quod non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum domus animæ meæ, propterea quia tota derelicta & conturbata eſt & fere concidit prorſus; nec habes apud me dignum locum, quo caput reclines. Sed quemadmodum ex alto propter ſalutem noſtram humiliaſti te ipſum: Sic reſpice humilitatem meam. Et quemadmodum

„ paſſus

mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Laudans invocabo Dominum, & ab inimicis meis ſalvus ero. Paulo poſt: *Corpus tuum Domine, quod ſumſi, & ſanguis, quem potavi, adhæreat viſceribus meis, & præſta, ut in me non remaneat ſcelerum macula, quem ſancta & pura refecerunt ſacramenta.* Et ſtatim: *Quod ore ſumſimus, Domine, pura mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium ſempiternum. Amen!* GERHARDUS.

,, paſſus es in ſpelunca & præſepi brutorum reclinari; ſic non recuſa etiam in præſepe animæ meæ nihil ſpirituale intelligentis, & in commaculatum corpus meum ingredi. Et quemadmodum non dedignatus es ingredi, & una cum peccatoribus cibum capere in domo Simonis leproſi: ſic ne graveris, conferre te in domum animæ meæ humiliatæ, lepra & peccatis infectæ. Et quemadmodum non repuliſti ſimilem mihi meretricem & peccatricem accedentem & tangentem te: ſic eodem intimæ miſericordiæ adfectu erga me peccatorem accedentem & tangentem te commovere. Et quemadmodum non abominatus es impurum & deteſtandum illius os, quo oſculabatur te: ſic noli averſari os meum impurius & turpius illius peccatricis ore, nec odio digna, impura & ſpurca mea labia, nec ſordidam linguam. Sed cedat mihi rutilans carbo ſanctiſſimi tui corporis & venerandi tui ſanguinis in ſanctificationem, in illuminationem & ſanitatem animæ meæ adflictæ & corporis, in levationem oneris multorum peccatorum meorum, in præſidium adverſus omnes molitiones & actiones diabolicas, in averſionem & obſtaculum pravæ conſuetudinis meæ, in mortificationem concupiſcentiæ, in conſervationem mandatorum tuorum, in augmentum cœleſtis tuæ gratiæ, & inhabitationem regni tui. Non enim ut contemtor accedo te, Chriſte Deus, ſed ut fiduciam fixam habens in bonitate tua ineffabili, ne a communicatione tua longe remotus, a lupo intellectuali, (tanquam a beſtia raptus) capiar. Quocirca precibus tibi inſto, quemadmodum ſolus es ſanctus Dominus, ſic ſanctifica animam meam & corpus, mentem & cor, renes, viſcera, & totum me renova, & ratifica ac confirma timorem tuum in membris meis, & effice, ne ſanctificatio tua a me eximatur & deleatur. Præſta mihi auxilium, & ſis defenſor dirigens curſum vitæ meæ in pace, dignum me faciens adſiſtentia a dextris cum ſanctis tuis, Amen!

PRECATIO DAMASCENI.

,, Omnipotens Domine Jeſu Chriſte, Deus noſter, qui ſolus habes poteſtatem dimittendi hominibus peccata, quia bonus & clemens es, dimitte omnia peccata mea, quæ ſciens & ignorans commiſi, & fac me dignum accipere divina & veneranda, & incontaminata, & vivifica tua myſteria, non in gravamen, non in pœnam, non in adcretionem peccatorum, ſed in purificationem & ſanctificationem & pignus futuræ vitæ & regni, in munimentum & auxilium & averſionem eorum, quæ mihi ſunt contraria, (*adverſantur*) in ablutionem multarum mearum prævaricationum. Tu enim es Deus miſericordiæ & miſerationum & clementiæ (benignitatis) & tibi gloriam tribuimus cum Patre & Spiritu ſancto, & ſemper & in ſecula ſeculorum! Amen!

ORATIO THOMÆ AQUINATIS ANTE COMMUNIONEM.

,, Omnipotens ſempiterne Deus, ecce accedo ad ſacramentum unigeniti Filii tui Domini noſtri Jeſu Chriſti, accedo tanquam infirmus ad medicum vitæ, immundus ad fontem miſericordiæ, cœcus ad lumen claritatis æternæ, pauper & egenus ad Dominum cœli & terræ, nudus ad regem gloriæ. Rogo ergo immenſæ largitatis tuæ abundantiam, quatenus (ut) meam curare digneris infirmitatem, lavare fœditatem, illuminare cœcitatem, ditare paupertatem, veſtire nuditatem, ut panem angelorum, regem regum, Dominum dominantium tanta ſuſcipiam reverentia & humilitate, tanta contritione & devotione, tanta puritate & fide, tali propoſito & intentione, ſicut expedit ſaluti animæ meæ. Da mihi quæſo dominici corporis & ſanguinis non ſolum ſuſcipere ſacramentum, ſed etiam rem & virtutem ſacramenti. O mitiſſime Deus, da mihi corpus unigeniti Filii tui Domini noſtri Jeſu Chriſti, quod traxit de virgine Maria, ſic ſuſcipere, ut corpori ſuo (ejus) myſtico merear incorporari, & inter ejus membra connumerari. O amantiſſime Pater, concede mihi Filium tuum dilectum, quem nunc hic velatum in hac vita ſuſcipere propono, revelata tandem facie perpetuo contemplari, qui tecum vivit & regnat in ſecula ſeculorum! Amen!

ORA-

ORATIO EJUSDEM POST COMMUNIONEM.

„ Gratias ago tibi Domine ſancte Pater, omnipotens æterne Deus, qui me peccatorem indignum famulum tuum, nullis meis meritis, ſed ſola dignatione miſericordiæ tuæ ſatiare dignatus es pretioſo corpore & ſanguine Filii tui Domini noſtri Jeſu Chriſti. Et precor, ut hæc ſancta communio non ſit mihi reatus ad pœnam, ſed interceſſio ſalutaris ad veniam; ſit mihi armatura fidei, & ſcutum bonæ voluntatis; ſit vitiorum meorum evacuatio, concupiſcentiæ & libidinis exterminatio; caritatis & patientiæ, humilitatis & obedientiæ augmentatio, contra inſidias inimicorum omnium, tam viſibilium quam inviſibilium, firma defenſio; motuum meorum, tam carnalium quam ſpiritualium, perfecta quietatio; in te uno ac vero Deo firma adhæſio, atque finis mei felix conſummatio. Et precor te, ut ad illud ineffabile convivium me peccatorem perducere digneris, ubi tu cum Filio tuo & Spiritu ſancto, ſanctis tuis es lux vera, ſatietas plena, gaudium ſempiternum, jucunditas conſummata, & felicitas perfecta: Per Chriſtum Dominum noſtrum, Amen!

HYMNUS EJUSDEM.

Adoro te devote, latens deitas,
Quae ſub his figuris vere latitas:
Tibi ſe cor meum totum ſubjicit,
Quia te contemplans totum deficit;
Viſus, guſtus, tactus in te fallitur,
Sed auditu ſolo tuto in te creditur.
Credo, quidquid dixit Dei Filius:
Verbo veritatis nihil verius.
In cruce latebat ſola deitas,
Sed hic latet ſimul & humanitas;
Utrumque tamen vere credens ac confidens
Peto, quod petivit latro pœnitens,
Plagas ſicut Thomas non intueor:
Fac me tibi ſemper magis credere,
In te ſpem habere, te diligere.
O memoriale mortis Domini,
Panis verus vitam praeſtans homini!
Praeſta meae menti de te vivere,
Atque illi ſemper dulce ſapere.
Pie Pellicane, Jeſu Domine,
Me immundum munda tuo ſanguine.
Cujus una ſtilla ſalvum facere
Totum mundum poſſit omni ſcelere.
Jeſu pie, quem nunc velatum adſpicio,
Quando fiet illud, quod jam ſitio,
Ut te revelata cernens facie
Viſu ſim beatus tuae gloriae? Amen! (*).

O panis dulciſſime,
O fidelis animæ,
Vitalis refectio.
In te ut nos unias,
Et virtute munias,
Da te digne ſumere,
Et carnales furias
Propellens, nos facias,
Tecum pie vivere.
Sic refecti poculis
Sanguinis, & epulis
Tuæ carnis optimis,
Seculorum ſeculis,
Epulemur ſedulis,
Veritatis azymis.
AMEN!

(*) Laurentius Medices, dux Florentinus, paulo ante vitæ finem in uſu ſacræ cœnæ: *Tune, mitiſſime Jeſu, tu nequiſſimum hunc ſervum tuum dignaris inviſere? At, quid dixi ſervum? imo vero hoſtem potius & quidem ingratiſſimum, qui tantis abs te cumulatus beneficiis, nec tibi dicto unquam audiens fuerim, & tuam toties majeſtatem læſerim. Quod ego te per illam, qua genus omne hominum complecteris, caritatem, quæque te cælitus ad nos in terram deduxit, noſtræque humanitatis induit involucris; quæ famem, qua ſitim, quæ frigus, æſtum, labores, contumelias, flagella & verbera; quæ poſtremo etiam mortem crucemque ſubire te compulit. Per hanc ego caritatem te ſalutifer Jeſu quæſo, obteſtorque, avertas faciem a peccatis meis, ut cum ante tribunal tuum conſtitero, quo me jamdudum citari plane ſentio, non mea fraus, non culpa plectatur, ſed tuæ crucis meritis condonetur. Valeat, valeat in cauſa mea ſanguis ille tuus, Jeſu, pretioſiſſimus, quem pro adſerendis in libertatem hominibus in ara illa ſublimi noſtræ redemtionis effudiſti.* GERHARDUS.

SUPPLEMENTUM EDITORIS.

Licet locus de S. Coena copioſe a b. Gerhardo pertractatus, notisque noſtris paſſim illuſtratus fuerit, nonnulla tamen dicenda reſtant, quæ, antequam volumini huic finem imponamus, ea, qua fieri poteſt, brevitate heic ſubiungemus.

Initium vero noſtræ tractationis faciemus ab argumento de *vera & reali corporis & ſanguinis Chriſti praeſentia in ſacra cœna*, quod ſupra cap. XI. excuſſit b. Gerhardus noſter. Unde occaſio nobis ſubnata eſt, eorum in *nota* §. XCVII. adiecta faciendi mentionem, qui in diverſam a nobis abeunt ſententiam, ac ſpeciatim de Christoph. Augusto Heumanno, theologo nuper Gœttingenſi, pauca dicendi, qui ſuum in hoc articulo cum Reformatis conſenſum in libello poſthumo declarare haud dubitavit (1). Quod ætatis noſtræ phænomenon plane ſingulare cum multorum excitaverit adtentionem, & characteriſtici huius eccleſiæ noſtræ dogmatis defenſionem in ſe ſuſcipiendi viris quibusdam eruditis occaſionem ſuppeditaverit: operæ omnino pretium nos facturos eſſe exiſtimamus, ſi lectoribus noſtris, hoc loco integram rei huius hiſtoriam deſiderantibus, & ſententiæ ab Heumanno expoſitæ atque defenſæ, & ſcriptorum, data hac occaſione in lucem editorum, ſufficientem exhibeamus delineationem.

Conſtat, Heumannum, virum alias eruditum & de republica litteraria præclare meritum, diu ante obitum ſuum in articulo de ſacra euchariſtia theologorum Reformatorum amplexum eſſe ſententiam; ſed variis impeditum rationibus mentis ſuæ cogitata, dum adhuc eſſet in vivis, divulgare noluiſſe. Conſcripſit tamen libellum, in quo ſuam hac de re mentem aperte declaravit, eundemque amico cuidam concredidit, qui illum poſt ipſius ex mortali hac vita diſceſſum typis exſcribendum curaret. Atque hoc ipſum præſtitit amicus iſte Heumanni, qui anno *MDCCLXIV.* libellum ipſi transmiſſum edidit ſub titulo: *Erweis, daß die Lehre der Reformirten Kirche von dem heiligen Abendmale die rechte und wahre ſeye. Eiſsleben und Wittenberg.* 8. Huius ſcripti, quod, ut viri quidam docti iudicarunt, famæ auctoris haud reſpondet, argumentum haud incommode ad tres redigi poteſt partes, quarum *prima* eſt hiſtorica, quæ noſtratium theologorum, vel clam Reformatorum ſententiæ addictorum, vel publice ad eorum caſtra transgreſſorum, cenſum exhibet, §§. *I-IV. IX-XI. XVI. XVII. XXI-XXVI. XXVIII-XCIII. ſecunda* eius pars conſtitui poteſt exegetica, in qua ſuam locorum *1 Cor. X. 16, 17. XI. 23, 24, 25.* explicationem proponit, §§. *V-VIII. XII-XV-XVIII. tertia* pars §§. *XIX.* & *XX.* ipſam continet declarationem, in qua ſuum in hoc articulo cum Reformatis conſenſum profeſſus eſt Heumannus. Ad hoc ipſius ſcriptum ſpectat alius libellus (2), in quo defenſionem eius in ſe anno ſequenti anonymus quidam ſuſcepit. Inſigne vero præcipuorum, quibus noſtræ eccleſiæ hac de re ſententia confirmatur, argumentorum robur hac occaſione ſubnata oſtenderunt ex noſtratibus inprimis duumviri celeberrimi, Jo. Augustus Ernesti (3) & Car. Gottl.

(1) Vid. ſupra *p. 164. 165.*

(2) *Næhere Erlæuterung des Heumænniſchen Erweiſes, daß die Lehre der Reformirten Kirche vom heiligen Abendmal die rechte und wahre ſeye.* 8.

(3) Vid. eius *bibliotheca theol. tom. V. p. 148-157.* ubi ſcriptum illud Heumannianum recenſet, & *tomo VIto p. 732-762.* ubi ſcriptorum Heumanniano illi libello oppoſitorum argumentum proponit. Iungi meretur eiusdem *diſſertatio* inſcripta: *brevis repetitio & adſertio ſententiæ Lutheranæ de præſentia corporis & ſanguinis Jeſu Chriſti in cœna ſacra*, in qua *primo* quidem argumenta e teſtimoniis ſcripturarum ducta, *deinde* illa, quæ a rei natura, hoc eſt, e natura communi ſacramenti petuntur, & poſtea *tertium* argumentorum genus, quod ab conſenſu antiquitatis arceſſitur, evolvit, & dubitationes percurrit adverſus ſententiam noſtram inventas.

GOTTL. HOFMANNUS, *ille* Lipſienſis, *hic* Wittebergenſis academiæ theologus (4). Quibus iungi merentur viri doctiſſimi, Jo. JAC. PLITT, Miniſterii Francofurtenſis ad Mœnum Senior, isque de eccleſia ac republica litteraria præclare meritus (5), Jo. DAVIDES CUBE, theologus Berolinenſis (6); EHRENFR. LEBR. ALBANI, paſtor & conſiſtorii Islebienſis adſeſſor (7); SAM. GOTTH. LANGE, eccleſiarum & ſcholarum circuli Salani inſpector (8); CHRIST. ANT. FRIDERICI, paſtor & ſuperintendens Freyburgenſis in Saxonia (9), CHRIST. BAUER, paſtor Pratavienſis prope Wittebergam (10), &, qui recentiſſime hac de re egit, venerandus collega noſter H. W. CLEMMIUS (11). Accenſendi quoque hisce ſunt ſcriptores quidam anonymi, qui in HEUMANNO refutando præclaram poſuerunt operam (12).

(4) In ſcripto: *kurze Antwort auf D. C. A. Heumanns Erweis - - Wittenberg. 1764.* 8. in quo vir celeberr. inconcinnam ſcripti Heumanniani methodum & argumentorum, queis uſus eſt, infirmitatem ante oculos ponit.

(5) Vid. eius *Beweis, daſs die Lehre von dem heiligen Abendmal die rechte und wahre ſey, in einer Predigt über 1 Cor. X. 16. abgehandelt, Frankfurt am Mayn*, 8. ubi vir doctiſs. noſtram doctrinam proponit, probat, & contra dubia, ab HEUMANNO mota, defendit.

(6) In libello egregio & erudito: *Anmerkungen über D. C. A. Heumanns Erweis, daſs die Lehre der reformirten Kirche von dem heiligen Abendmal die rechte und wahre ſey.* Leipz. 1764. ubi vir iudicioſus examini critico ſubiicit HEUMANNI argumenta hiſtorica p. 13-20. miſeras locorum ſcripturæ exegeſes p. 21-24. deinde ſingulos libelli Heumanniani §phos adnotationibus eximiis perſequitur p. 25-90. porro ad eius titulum & præfationem quædam monet p. 90-94. & denique ſuam ipſius hac de re ſententiam exponit p. 95-100. ac paralleliſmum & differentiam inter Reformatorum & noſtram de S. cœna doctrinam in forma dialogi proponit p. 100-fin.

(7) In ſcripto: *kurze und aufrichtige Anmerkungen über Herrn D. C. A. Heumanns Erweis* &c. Leipz. 1764. 8. ubi & editoris & auctoris in divulganda hac ſententia animus conſideratur, & argumentorum ab eo in medium prolatorum imbecillitas monſtratur.

(8) Vid. eius *Sendſchreiben an Herrn Moſche wegen des Heumanniſchen Erweiſes.* 1764. 8. in quibus litteris vir doctiſs. id maxime agit, ut b. parentem ſuum a criminatione HEUMANNI, eum crypto-calviniſmi hac in parte inſimulantis, liberet.

(9) In libello: *Erweis, daſs das Vorurtheil, ſo von dem Anſehen der Gelehrten hergenommen wird, in der Sache des Glaubens kein Gewicht habe, wider den benanten Heumanniſchen Erweis, mit Beybringung vieler in die Geſchichte der Religion einſchlagenden Merkwürdigkeiten.* Gotha 1765. 8. Quæ inſcriptio ipſa iam ſatis docet libelli contenta, titulo ex aſſe reſpondentia.

(10) In libro: *practiſche Prüfung der Gründe, womit Herr D. Heumann unſre Lutheriſche Abendmals-Lehre beſtritten, aus der Patriſtic und Geſchichte dieſer Glaubenslehre, worauf er ſich berufen, erläutert. Wittenb. und Zerbſt* 1765. Vir eruditus, quanti momenti ſint Heumanniana, ab humana auctoritate deſumta, argumenta, monet, eaque ſingula ponderat, locis patrum lucem adfundit, ad recentiora etiam Baſedoviana dubia reſpondet, & monita quædam omnino gravia ſubiungit. Nimirum cel. BASEDOVIUS, ubi de S. cœna ſermo ipſi eſt, eum in modum loqui ſolet, ut exinde colligi queat, vel animum eius alienum eſſe ab ea, quam noſtra eccleſia tenet, doctrina, vel eum certe æquo animo ferre poſſe ſententiarum de hoc argumento diverſitatem. vid. e. g. eius *Philalethie* p. 647.

(11) *Einleit. in die Theologie, tom. V. p. 462-467.*

(12) Huc pertinet libellus maxime ſatyricus: *Heumanns Erweis - - zweyter Theil, welcher die nœthige Beylagen zum erſten Theile enthælt. Heidelberg und Gœttingen*, 1764. 8. in quo libello multa abſurda, quæ continet ſcriptum Heumannianum, acri ſtylo perſtringuntur, & ingenioſe ac ſolide ante oculos ponuntur. Nec prætermittendum heic eſt aliud ſcriptum, cui titulus: *Eines Ungenannten unpartheyiſche Warheit und Frieden ſuchende Gedanken über die Irrungen der evangeliſch-Lutheriſchen mit der reformirten Kirche in dem Punkte des h. Abendmals.* Lindau 1765. 8. Pertinent huc quoque animadverſiones & monita, quæ contra ſcriptum Heumannianum inprimis in *novis litterariis Gœttingenſibus part.* 80. A. 1764. data ſunt.

Quum, prout ex dictis patet, tot viri eruditi contra HEUMANNUM inſurrexerint, eiusque copias profligaverint, non opus eſſe arbitramur, ut ea, quæ a viris præſtantiſſimis hanc in rem ſcripta ſunt, heic repetamus. Generatim tantum obſervamus: I.) HEUMANNUM præcipua, quibus noſtræ eccleſiæ ſententia innititur, fundamenta, maxime exegetica, haud ſubruiſſe, nec oſtendere potuiſſe, theologos noſtros erroneam dictorum ſacræ ſcripturæ huc pertinentium interpretationem huc uſque ſecuros eſſe. Nec II.) aliquid novi, quod alicuius eſſet momenti, in medium adtuliſſe, ſed ea, quæ dudum a theologis noſtris fuerunt confutata, denuo recoxiſſe. Quod ſpeciatim III.) voculam ἐςὶ adtinet, nondum probaſſe nec probare potuiſſe virum doctum, quod vocula iſta in verbis inſtitutionis per το *ſignificat* verti debeat, ſed tantum quod ita verti poſſit. Nec IV.) locum Joh. VI. 54. ſeqq. quem is contra nos urget, de ſacra cœna agere, ut ſupra p. 190. ſeq. recte obſervavit GERHARDUS. Nec porro V.) ex eo ſententiam noſtram abſurditatis argui poſſe, quia corpus Chriſti iam ſit in cœlo; tum demum enim id recte opponi nobis poſſet, ſi *localem* & *naturalem*, vel (ut cum LEIBNITIO in *litteris ad Jablonskium de unione eccleſiarum proteſtantium* datis loquamur) *dimenſionalem* & *circumſcriptivam* corporis & ſanguinis Jeſu Chriſti in ſacra cœna præſentiam doceremus (13). Præterea VI.) fruſtraneam eſſe operam, quam in ingenti undique congerenda exemplorum & teſtimoniorum copia poſuit HEUMANNUS; neque enim *primo*, quæ ſolidis argumentis labefactari nequit, graviſſimi momenti doctrina auctoritatibus refelli poteſt humanis; neque *porro* HEUMANNO, ubi teſtes adducit, tuto poteſt haberi fides; eſt vero præterea apud eum is teſtium adlatorum ordo, ut in conſpectum heic prodeant omnis ſortis, conditionis & gentis homines, clari & obſcuri, litterati & litterarum expertes; profert etiam eiusmodi hominum exempla, qui vel ipſimet ſolidam doctrinæ noſtræ cognitionem ſibi comparare non adlaborarunt §§ LIII. LVIII. LIX. vel eccleſiæ noſtræ nunquam addicti fuere, ſic e. g. pontifices romanos, GREGORIUM VII. & CLEMENTEM VI. necnon eccleſiam Anglicanam catalogo huic inſeri §§. XLVIII. & XLIX. mireris; iterum alios adlegat, qui quaſi in diluculo illuceſcentis iterum veritatis viventes ſatis caute, circumſpecte & determinate loqui nondum poterant, ad quos pertinet e. g. URBANUS REGIUS; quæ vero de ſummis iisque adeo probatis eccleſiæ noſtræ theologis, de MELANCHTHONE, STRUVIO, MUSÆO, SPENERO, BUDDEO, BAUMGARTENIO, LANGIO, adſerit, eorum falſitatem & ipſorum ſcripta & eorum defenſiones hac occaſione editæ demonſtrant (14). Obſervamus VII.) nihil momenti habere Lutheranorum ad Reformatos transgreſſorum exempla ab HEUMANNO cumulata, cum facili opera probari hac ratione poſſet, verum eſſe pontificiorum de tranſſubſtantiatione dogma, quia multi ſunt, qui & ex noſtræ eccleſiæ ſinu & a Reformatis in pontificiorum caſtra tranſierunt. Accedit, quod æque facile in medium proponi poſſint Reformatorum exempla, qui noſtram amplexi ſunt ſententiam, & falſum plane ſit, quod HEUMANNUS §. LXIX. in *nota* adſerit, BERNHARDUM (*in der curieuſen Hiſtorie der Gelehrten*) adfirmare, ſe ne unicum quidem noſſe, qui relicta Reformatorum eccleſia Lutheranis adſcripſerit nomen ſuum; cum idem BERNHARDUS ipſe indubitata adferat exempla, veluti utrum-

que

(13) Quod argumentum inprimis ſolide evolvit doctiſſimus CUBE lib. cit. p. 36 - 48.

(14) Ita e. g. S. ven. IOH. GEORG. WALCHIUS, b. BUDDEI vindicias dedit peculiari ſcripto, cui titulus: *Widerlegung des Heumanniſchen Erweiſes, daß die Lehre der reformirten Kirche von dem heiligen Abendmal die rechte und wahre ſey, insbeſondere der darinnen befindlichen Beſchuldigung gegen den Herrn D. Buddeum.* Jena 1765. 8. in quo egregio ſcripto etiam alios theologos, & antiquiores & recentiores defenſos reperies. b. Parentis ſui defenſionem egit cel. SAM. GOTTH. LANGE l. cit. Falſitatem eorum, quæ de STRUVII, Senioris Magdeburgenſis, hac in re cum Reformatis conſenſu memorat, ex ipſis actis publicis oſtendit laud. CUBE lib. cit. p. 71 - 77.

que Hubberum, parentem & filium, & Zimmermannum. Denique VIII.) loca, quæ ex Tertulliano & Augustino adfert Heumannus, ita ſunt comparata, ut hic poſterior plane hac de re non agat, prior autem, ſi recte inſpiciatur & cum aliis eiusdem locis parallelis conferatur, huc pertrahi nequeat; id quod ſupra p. 175. & a b. Gerhardo & a nobis in addita *nota* oſtenſum fuit. Præterea ſunt alia, & inter hæc etiam antiquiora, quæ Heumanno opponi poſſunt, Irenæi, Ignatii, Justini martyris (15), Chrysostomi aliorumque loca, illuſtria omnino & inſignia, de quibus vero non opus eſt ut hic agamus, cum ea partim a Gerhardo, partim a nobis in *notis* ſubiectis p. 174 - 178. exhibita ſint & in lucem poſita. Hæc ſunt, quæ de recentiſſimo hoc phænomeno in rerum præſentia commemoranda eſſe exiſtimavimus.

* * *

Miſſa igitur controverſia *Heumanniana*, de dogmate transsubstantiationis, de quo ſupra *cap. XII.* contra pontificios copioſe diſputavit Gerhardus noſter, pauculas quasdam obſervationes hiſtorico-theologicas, argumento huic illuſtrando inſervientes, heic adſpergemus. Notamus itaque *I*) antiquiſſimos cœtus chriſtiani doctores ſuam hac de re mentem in ſcriptis ſuis ſubinde tam confuſe nec non obſcure expoſuiſſe, ut exinde facile colligi queat, eos plurimum heic fluctuaſſe (1), & mox *praeſentiam* realem corporis & ſanguinis Chriſti, mox ſymbolorum euchariſticorum in illa *mutationem*, vel *realem*, vel *metaphoricam*, mox vero nudam corporis & ſanguinis Chriſti *figuram* ſtatuiſſe. Eorum hanc in rem effata in unum collegerunt ex eccleſiæ Romanæ ſociis Robertus Bellarminus (2), ſupra a Gerhardo notatus (3) atque Jac. Davides Perronius, ambo patres purpurati, itemque ex Janſenii in Gallia adſeclis Anton. Arnaldus, Petr. Nicolius cæterique auctores *perpetuitatis fidei* (4), quibus, præter alios, Petr. de Marca (5), archiepiſcopus quondam Pariſienſis, iungi meretur. Ex eccleſiæ vero reformatæ theologis hocce labore defuncti ſunt Philippus Mornæus (6), Edmundus Albertinus, Jo. Claudius aliique, quos alibi nominavimus (7). Hiſce ex antiquioribus noſtræ eccleſiæ doctoribus ad latus ponimus Chemnitium atque Gerhardum noſtrum, itemque ex recentioribus Buddeum, Pfaffium, Walchium, Deylingium, aliosque

 ſupra

(15) Hic locus memoratu inprimis dignus eſt, quia exſtat in ſcripto apologetico adeoque publicæ confeſſionis vim ſuſtinet. Hinc omnino operæ pretium erat, ut contra obiectiones Sculteti eum nuper tueretur S. Ven. D. T. J. Reuchlinus, theologus Argentoratenſis, in *Juſtini martyris exstantiorum doctrinæ momentorum portione ſecunda* p. 22. 59.

(1) Idem iam ſupra in *adnotationibus* noſtris ad Gerhardum *p. 221.* obſervavimus, adductis hanc in rem Chemnitii noſtri verbis.

(2) Fecit id Bellarminus *libr. II.* & *III. de ſacramento euchariſtiæ.*

(3) Vid. ſupra *cap. XII.* §. *CXXXVIII. p. 244. ſeqq.*

(4) de hiſce auctoribus ſupra in *notis* ad Gerhardum *p. 244. ſeqq.* abunde diſſeruimus.

(5) Huc pertinet eiusdem *traité du ſacrement de l'euchariſtie.* Scripſit quoque anonymus quidam Gallus *traité de la transſubſtantiation*, qui pariter huc referri poteſt. Uterque libellus exſtat in collectione quadam, quæ hac inſignita inſcriptione Roterodami *MDCCXIII.* prodiit: *recueil de divers traités touchant l'euchariſtie, p. 297. ſeqq.*

(6) Fecit hoc Mornæus *libr. IV. de ſacra euchariſtia, cap. IV. ſeqq.*

(7) De Albertino, Claudio aliisque legenda, quæ in *notis* noſtris ad Gerhardum *p. 220. ſeqq.* diximus.

ſupra iam laudatos (8). Addimus *II)* & hoc, in ipſis conciliis nihil hac de re fuiſſe definitum, ante ſeculum octavum. Conſtat, totum fere hoc ſeculum exercuiſſe famoſam de cultu imaginum controverſiam, variaque iſto ævo hac ipſa in cauſſa habita fuiſſe concilia, in quibus & ſubinde de ſacra euchariſtia aliquid fuit definitum. Huc pertinent duo concilia in oriente celebrata, alterum ab *iconomachis*, quos vocant, anno *DCCLIV.* alterum vero ab *iconodulis* ann. *DCCLXXXVII.* celebratum, quod *Nicaenum* II. alias adpellari ſolet. In *priori* illo determinatum fuit, ſacram euchariſtiam eſſe duntaxat imaginem quandam corporis Chriſti (9); in *altero* autem, ipſum corpus Chriſti adeſſe in euchariſtiæ ſacramento (10), fuit definitum. Jam vero, ubi *III)* ad hiſtoriam ſeculi noni progredimur, ævique iſtius evolvimus monumenta, varias easque ſibi repugnantes rurſus deprehendimus ſententias. Ipſe Carolus M., exſpirante ſeculo octavo occidentis imperator proclamatus, diligens alias ſcripturarum lector, ſibi hac in re non ſatis conſtitit. Mox enim negavit, corpus & ſanguinem Chriſti duntaxat in imagine adeſſe in ſacra cœna (11); mox vero diſertis verbis adſeruit, *Chriſtum panem fregiſſe & calicem dediſſe diſcipulis ſuis* IN FIGURAM *corporis & ſanguinis ſui* (12). Sub Ludovico Pio, qui Carolo M. parenti ſuo ſucceſſit, duo floruere ſcriptores haud incelebres, Amalarius (13) nimirum, & Florus *magiſter* dictus, *ille* Metenſis diaconus, &, ut nonnulli volunt, tandem epiſcopus, vel, ut Caveus obſervat, chorepiſcopus; *hic* vero diaconus Lugdunenſis. Quod ad Amalarium attinet, de eius quidem circa euchariſtiam fide diſputant adhuc viri eruditi (14). Nos tamen ſatis luculenta in eius

(8) Diſſeruimus de iis in *notis* ad §. *CXXXI. p. 220. ſeqq.*

(9) Verba, quæ in origine græca leguntur, ſunt *τύπος, εἰκών.*

(10) Vid. *act. VI.* huius concilii, quod in *actis concilior. tom. VIII. col. 1097. ſeqq.* edit. Venetæ, exſtat.

(11) Vid. Caroli M. *libr. II. de imaginibus contra ſynodum Nicænam, cap. XXVII.*

(12) Leguntur hæc verba in *epiſt. de ratione ſeptuageſimæ & ſexageſimæ & quinquageſimæ ad* Albinum *abbatem.* Vid. eius *opera col. 1150.* ex edit. Andr. Quercetani, itemque *ſcriptores de divinis officiis* a Melchiore Hittorpio evulgatos, *fol. 100. a.*

(13) Probe diſtinguendus eſt hicce Amalarius, chor-epiſcopus Metenſis, ab alio quodam Amalario, epiſcopo Trevirenſi, cuius Spanhemius *hiſt. eccleſiaſt. ſec. IX. cap. XIII. col. 1404.* facit mentionem. Exſtant quidem in collectione Hittorpiana, quam modo excitavimus, *fol. 101. ſeqq.* ſub nomine Amalarii Fortunati, epiſcopi Trevirenſis, ad Ludovicum Pium imperatorem, *de officio eccleſiaſtico* libelli quatuor, quibus *fol. 263.* ſubiungitur liber *de ordine antiphonarii.* Nemo tamen eruditorum hodie dubitat, iſtos libellos non ab Amalario *Trevirenſi*, cui Hettius ſucceſſit, ſed ab altero, *Metenſi* nimirum, cuius ſupra mentio facta eſt, ſcriptos fuiſſe, quod & ipſe prologus *antiphonarii* innuere videtur. Vid. Masenii *notas* ad Broweri *annales Trevirenſes, tom. I. fol. 625.* Floruit proinde Amalarius noſter temporibus Ludovici Pii atque Hettii, archiepiſcopi Moguntini, idemque eſt, qui varias obiit legationes, atque apud imperatores Carolum M. Ludovicum Pium & Carolum Calvum in maxima olim fuit gratia.

(14) Jac. Usserius in *hiſtoria Gotteſchalci, cap. VIII. p. 133. ſeqq.* Amalarium noſtrum *tranſſubſtautiationis* adſertorem fuiſſe, adſerit. Edmundus vero Albertinus eundem iis accenſet, qui nudam corporis & ſanguinis Chriſti *figuram* in ſacra euchariſtia olim ſtatuerunt. Vid. eiusdem opus *de ſacram. euchariſtiæ, libr. III. p. 925.* Alii, veluti Gilbert. Mauguinus & Antonius Arnaldus, eundem in claſſem *Stercoraniſtarum* referendum eſſe cenſent. Vid. huius *la perpetuité de la foy de l' egliſe catholique touchant l' euchariſtie defendüe* &c. *libr. VIII. cap. XI. p. 870.* ubi ait, *qu' Amalarius, à la verité a eté Stercoraniſte, mais que pourtant jamais perſonne n' a enſigné plus formellement la preſence reelle que lui.* Conferri quoque heic meretur Claudii *réponſe*

ſcriptis deprehendimus loca, ubi haud obſcure docet, panem & vinum conſecrari in ſacramentum, ſeu *ſacrum ſignum & figuram corporis & ſanguinis domini, idque ipſius abſentis* (15). Adverſarium vero nactus eſt FLORUM Lugdunenſem, ſeculo nono clarum (16), qui tum in aliis materiis, tum præcipue in argumento de euchariſtia ſe eidem oppoſuit, pluresque contra eum epiſtolas exaravit (17). Deprehenduntur tamen paſſim in eiusdem ſcriptis eiusmodi loca, ex quibus colligere licet, eum a ſententia eorum, qui ſenſum verborum inſtitutionis figuratum eſſe contendunt, propius abfuiſſe (18). Alia plane mens fuit PASCHASII RADBERTI (19), gente Galli, monachi primum, poſt abbatis Corbeiæ, non Germanicæ illius in Saxonia, ſed Gallicanæ in diœceſi Ambianenſi. Is enim primus monſtroſam transſubſtantiationis doctrinam diſertis

au livre de Mr. Arnaud, intitulé: la perpetuité de la foi defendue, & quidem, *libr. VI. cap. XI. p. 874. ſeqq.*

(15) Vid. ALBERTINUM *loc. cit. libr. III. p. 925. ſeqq.* ubi AMALARIUM hanc ſententiam cum RHABANO tenuiſſe, ex illius ſcriptis, verb. grat. *de officio eccleſiaſt. libr. I. cap. XII.* & *XV. libr. III. cap. XXIII.* & *XXXIX.* itemque de *ordine antiphonario cap. IX.* &c. comprobare adnititur. Non diffitemur quidem, AMALARIUM de euchariſtia ſubinde tam obſcure locutum eſſe, ut quænam vera ac genuina eius de hoc argumento fuerit ſententia, vix intelligi queat. Alia tamen in eius ſcriptis deprehenduntur loca, quæ ſunt clariora. Huc referimus præter alia verba iſta, quæ in eiusdem *eclogis in ordinem Romanum* leguntur. Has *eclogas* poſt BALUZIUM in *adpend. ad capitularia regum Franciæ, tom. II. muſæi Italici p. 549. ſeqq.* edidit JO. MABILLONIUS. Heic, & quidem §. *XIX.* ſuam hac de re mentem ita effert AMALARIUS, ut aiat, *in corporis & ſanguinis Chriſti typo hodie eccleſiam panem & vinum offerre in conſideratione corporis & ſanguinis domini.* Nemo non videt, hæc verba ab eo duntaxat proficiſci poſſe, qui *figuram* tantum *corporis & ſanguinis domini* in ſacra cœna ſtatuit.

(16) Hic ipſe FLORUS, ſeculo IX. clarus, probe diſtinguendus eſt ab alio FLORO, monacho S. Trudonis in diœceſi Leodienſi, qui circa ann. *DCCLX.* floruit.

(17) FLORUM magiſtrum plures contra AMALARIUM epiſtolas exaraſſe, teſtantur MABILLONIUS, modo nobis laudatus, in *comment. in ord. Rom.* qui exſtat *tom. II. muſæi Italici, p. 4. ſeqq.* itemque auctores *perpetuitatis fidei, tom. I. ſect. II. p. 26.*

(18) Provocamus, ut adſerto noſtro conciliemus fidem, ad eiusdem *commentarium, ſeu expoſitionem in canonem miſſæ,* cum aliis quibusdam FLORI opuſculis in *biblioth. patr. tom. XV. p. 16.* exſtantem. Pleniorem vero eiusdem editionem dedit EDMUNDUS MARTENE, *tom. IX. monumentorum, col. 580. ſeqq.* Non patitur inſtituti noſtri brevitas, ut loca quæ in hocce opuſculo paſſim occurrunt ac figurato verborum inſtitutionis ſenſui favent, heic adducamus in medium, ſiquidem ſunt longiora. Exhibent tamen ea EDMUNDUS ALBERTINUS atque JACOB. BASNAGIUS, *ille* quidem in opere ſæpius iam laudato *de ſacramento euchariſtiæ, libr. III. fol. 935, 936. hic* vero in *hiſtoire de l'égliſe, tom. II. libr. XVI. cap. VIII. fol. 937.* Legitur quoque in *homiliario eccleſiæ Lugdunenſis*, cuius auctor, obſervante MABILLONIO, eſt FLORUS, locus isque ſatis inſignis, in quo corpus Chriſti in cœlis diſtinguitur a corpore Chriſti euchariſtico, cuius *figura* ſit panis. Vid. laudatiſſ. MABILLONIUM ad *ſec. IV. Benedict. part. II. §. V. n. 7.* Alium locum, qui ad argumentum hoc ſpectat, ex FLORI *opuſculo adverſus* AMALARIUM, cuius fragmentum MORNÆUS & BLONDELLUS, integrum vero e codicibus manuſcriptis MARTENE & DURANDUS exhibent, recitavit b. cancell. PFAFFIUS in differt. *de Stercoraniſtis medii ævi tam Latinis, quam Græcis, p. 8.*

(19) Probe diſtinguendus eſt hic ipſe PASCHASIUS RADBERTUS, ſeculo IX. clarus, ab alio PASCHASIO eccleſiæ Romanæ diacono, qui ineunte ſeculo ſexto floruit. Vitam noſtri PASCHASII dederunt JAC. SIRMONDUS, qui eandem *operibus* ipſius Pariſiis an. *MDCXVIII.* fol. editis præmiſit, HUGO MENARDUS, cuius de hoc argumento commentatio *actis ſanctorum Antwerpienſ.* d. 26. April. fuit inſerta, & JO. MABILLONIUS, qui in *actis ſanctor. ord. Bened. ſec. IV. part. II. fol. 126. ſeqq.* pleniorem vitæ PASCHASII noſtri notitiam nobis ſuppeditavit. Conferenda, quæ JAC. BASNAGIUS in *hiſtoire de l'égliſe tom. II. f. 909. ſeqq.* de eo adnotavit.

diſertis verbis adſtruxit, eandemque in ſyſtematis formam redegit. Fecit id in libello notiſſimo *de ſacramento corporis & ſanguinis Chriſti* (20), cui abs ſe reviſo epiſtolam dedicatoriam, ad CAROLUM CALVUM imperatorem directam, præfixit (21). Aſt imperator, portentoſo hoc dogmate perculſus, binis viris doctrinæ atque ingenii fama celeberrimis, RATRAMNO, qui & BERTRAMNUS alias dicitur, Corbeienſi pariter in Gallia monacho, itemque Jo. SCOTO ERIGENÆ in mandatis dedit, ut doctrinam de ſacra cœna, quam corrupiſſe RADBERTUS videbatur, in peculiaribus ſcriptis uberius exponerent, quod, ut ſupra iam obſervavimus (22) factum ab ipſis eſt. Fuerunt vero præter RATRAMNUM & SCOTUM alii quoque iſtius ævi ſcriptores, qui RADBERTO ſeſe opponerent. Eminent ex iis, qui hoc fecerunt, RABANUS MAURUS, archiepiſcopus Moguntinus, ſupra iam nobis laudatus (23) atque HERIBALDUS (24), Autiſſiodorenſis epiſcopus; ut alios taceamus. Reliqua, quæ ad fata dogmatis de traſubſtantiatione ſpectant, ſtudio heic prætermittimus, ſiquidem de iis in *notis* noſtris ad

(20) In hocce libello *tranſſubſtantiationem*, non vero *præſentiam realem*, uti doctores quidam reformati volunt, (hæc enim inde a primis eccleſiæ chriſtianæ temporibus ſubinde fuit credita,) preſſius docuit PASCHASIUS RADBERTUS. Summam doctrinæ Paſchaſianæ in materia euchariſtica exhibet FRID. SPANHEMIUS in *hiſtor. ſacra atque eccleſiaſt. operibus* eius iunctim editis inſerta, ad *ſec. IX. cap. X. §. 3. ſeqq. col. 1375. ſeqq.* recteque addit, ex toto PASCHASII opuſculo ſupra a nobis adlegato, itemque ex commentariis eius in *XXVI. cap. Matthæi*, nec non *epiſtola* ad FRUDEGARDUM aperte liquere, „præluſiſſe Paſchaſium „ doctrinæ deinceps ſancitæ a Latinis de *tranſ*„ *ſubſtantiatione* panis & vini euchariſtici, deque *ſacrificio Miſſatico*, vero illi ac propitiatorio„. Eius opera in unum collecta evulgaſſe *Sirmondum* not. (19) iam obſervavimus. Exinde relata ſunt in *biblioth. patr. maximam, tom. XIV. fol. 356.* Quod ſpeciatim eius libellum *de ſacram. corp. & ſanguinis Chriſti*, attinet, is ſæpius ſeorſim typis fuit exſcriptus. Recentiſſimam eandemque adcuratiorem eius editionem dederunt MARTENE & DURANDUS *tom. IX. collect. vet. ſcript. col. 378. ſeqq.* Licet vero, quod paucis ſubiungimus, PASCHASIUS in hocce opuſculo transſubſtantiationis doctrinam haud obſcure docuerit, voce tamen *tranſſubſtantiationis* uſus haud eſt, quæ, ut ſupra *p. 230.* iam monuimus, ſeculo demum duodecimo uſurpari cœpit. Vid. COSINI, epiſcopi Dunelmenſis Angli, *hiſtoriam transſubſtantiationis papalis, cap. VII. §. 17. p. 146.* Nonnulla quoque in eo occurrunt loca, ſpeciatim *cap. IV. VII. X.* alibique, quæ a recepta hodie eccleſiæ Romanæ de euchariſtia doctrina prorſus abludunt; prout viri eruditi dudum obſervarunt. Evolvi heic in primis meretur ALBERTINUS, ſæpius iam a nobis excitatus, *libr. III. de ſacram. euchariſt. p. 918. ſeqq.* Add. b. cancell. PFAFFII diſſert. *de ſtercoraniſtis medii ævi p. 9. not.* (*l*) & (*m*).

(21) Epiſtolam hanc dedicatoriam ad imperatorem directam exhibent MABILLONIUS *loc. cit. fol. 126.* itemque MARTENE in *collect. vet. ſcriptor. col 374. ſeqq.*

(22) Vid. *notas* noſtras ad GERHARDUM, *p. 229.* ubi tum de RATRAMNO, ſeu, ut ab aliis vocatur, BERTRAMNO, nec non IO. SCOTO ERIGENA eorumque hanc in rem ſcriptis nonnulla diximus. Libellus RATRAMNI *de corpore & ſanguine Chriſti* ſæpius typis fuit exſcriptus atque in linguas quoque Anglicanam & Gallicam converſus. Præcipua vero editio latina Pariſiis ann. *MDCCXII.* lucem adſpexit publicam, cui JAC. BOILEAU, theologus quondam Pariſienſis, præfationem notasque ampliſſimas adiecit. De auctore huius libri, eiusque fide, nec non iis, qui eundem confutarunt, legenda, quæ b. canc. PFAFFIUS in *diſſertatione anti-Rogeriana p. 27. ſeqq.* itemque in *diſſertat. de ſtercoraniſtis p. 10. not.* (*r*) adnotavit.

(23) De RABANO MAURO ſupra in *notis* noſtris *p. 229.* diſſeruimus. Eundem contra PASCHASIUM calamum ſtrinxiſſe, auctor eſt anonymus in libello *de corpore & ſanguine domini*, quem primum evulgavit atque *hiſtoriæ Gotteſchalci* Pariſiis *MDCLV.* fol. abs ſe editæ, ſubiunxit LUDOV. CELLOTIUS, Jeſuitarum ſodalitati adſcriptus.

(24) Nihil ex HERIBALDI ſcriptis ad noſtram pervenit ætatem. Eundem vero PASCHASIO ſe ſe oppoſuiſſe, idem anonymus, quem modo excitavimus, commemorat.

ad GERHARDUM abunde iam diſſeruimus. Id unicum, quod ibidem haud commemoravimus, heic adiungimus, nimirum, quod ii, qui de præſentia corporis ac ſanguinis Chriſti in ſacra cœna olim inter ſe diſceptarunt, invidioſis mutuo ſeſe conſectariis, ut in diſputationibus ſubinde fieri ſolet, oneraverint. Principem inter ea locum obtinet illud, cui ſeculo undecimo putidum *ſtercoraniſmi* nomen fuit inditum (25). Qui cum RADBERTO ſola accidentia panis & vini poſt conſecrationem remanere in ſacra euchariſtia contendebant, ex adverſariorum opinione hoc conſequi perhibebant, *ſacramentum euchariſtiae in paſtum redigi, atque hinc ſeceſſui obnoxium* eſſe. Ex altera vero parte ii, qui, præter figuram corporis & ſanguinis Chriſti, nil niſi panem & vinum in ſacra cœna eſſe ſtatuebant, ex doctrina de transſubſtantiatione a RADBERTO aliisque defenſa hoc conſectarium ſponte fluere contendebant, ipſum *corpus Chriſti* ventre cum reliquis fæcibus eiici. Nemo non videt, hunc poſteriorem *ſtercoraniſmum* longe periculoſiorem eſſe altero illo, ſecundum quem ſolus panis euchariſticus ſeceſſui obnoxius ſtatuitur. Ipſum tamen *ſtercoraniſmum* fictum crimen eſſe, a nemine eorum, qui contentionis ſerram heic reciprocarunt, olim admiſſum, iudicant viri quidam docti (26). Licet vero, quod haud inficiamur, *ſtercoraniſmi* imputatio fortaſſis in eos cadere poſſit, qui converſionem panis & vini in corpus ſanguinemque Chriſti ſtatuunt; neutiquam tamen in illos cadit, qui converſionem iſtam diſerte negant, ut ut veram ac realem præſentiam corporis ſanguinisque Chriſti in ſacra cœna profiteantur. Ex horum enim ſententia corpus Chriſti, idque glorificatum, non organicum, *ſacramentaliter* tantum pani eſt unitum in ipſo uſu, & *ſpiritualiter* duntaxat, non modo *capernaitico* accipitur, nec *naturaliter*, *dimenſionaliter* & *phyſice*, ſed ſolum *ſupernaturaliter* præſens eſt (27). Quod ſi itaque quid cum fæcibus ventre eiiciatur, nonniſi *panis* eſt, profecto non amplius *ſacramentalis*.

(25) Fuerunt equidem iam ſeculo nono haud pauci, qui ſtatuerent, ſtante transſubſtantiationis doctrina, quam RADBERTUS propugnavit, ſponte conſequi, corpus Chriſti ventre cum reliquis fæcibus eiici. Aſt ipſum *ſtercoraniſtarum* nomen iſto ævo nondum erat natum, ſed ſeculo demum undecimo uſurpari cœpit. Primus, cui hoc convitium impactum legimus, fuit BERINGARIUS, archidiaconus Andegavenſis, lite de ſacra cœna celeberrimus. Etſi enim GUITMUNDUS, archiepiſcopus Averſanus, qui ſe in peculiari ſcripto *de veritate corporis & ſanguinis Domini in euchariſtia* BERINGARIO oppoſuit, hocce vocabulo uſus non ſit, tamen DURANDUS, abbas Toarnenſis, qui circa annum *MLXX.* claruit, in *tractatu de corpore & ſanguine Domini* &c. *part. I.* eodem uſus eſt. Idem ALGERUM, Leodienſem diaconum & ſcholaſticum, ſeculo XII. clarum, qui *libros tres de ſacramento corporis & ſanguinis domini adverſus Berengarium* ſcripſit, feciſſe deprehendimus. Is enim *loc. cit. libr. II. cap. I.* ſequentem in modum ſcribit: *Ex hac ipſa viſibili & corporali comeſtione naſcitur hæreſis fœdiſſima* Stercoraniſtarum. *Dicunt enim, tantum ſacramentum, ſicut corporali comeſtioni, ſic & ſeceſſui eſſe obnoxium. Volunt autem hæc adſtruere cum multis argumentis, tum ipſius Chriſti teſtimonio, ita in evangelio dicentis:* Omne, quod intrat in os, in ventrem vadit & in ſeceſſum emittitur, *cum conſtet, hoc eum dixiſſe non de ſpirituali cibo, ſed de communi & carnali.* DURANDI atque ALGERI veſtigia in ſubſequentibus temporibus alii quoque ſunt ſecuti, inprimis THOMAS NETTERUS, *Waldenſis* a natali loco adpellatus, ſeculo XV. clarus, in *doctrinali antiquitatum fidei eccleſiæ catholicæ*, adverſus Wiclevitas & Huſſitas, *tom. II. cap. XIX. XXVI. LII. XC.* ubi & *Stercoraniſtas Heribaldianos* nuncupat. Qui plura de *Stercoraniſtis* legere voluerit, adeat JO. MABILLONIUM in *præfat. ad ſec. IV. Benedict. part. II. p. 21.* JAC. BASNAGIUM in *hiſt. de l' égliſe, tom. I. p. 926. ſeqq.* HOPKINSIUM, canonicum Vigornienſem Anglum, in *diſſertat. I.* ad *Ratramnum*, cuius verſio gallica Roterod. *MDCCXVII.* 12. prodiit. & b. canc. PFAFFIUM, tum in *diſſertat. anti-Rogeriana p. 56.* tum in *inſtitut. hiſt. eccleſiaſt. p. 387.* edit. ſecundæ; tum denique in diſſertat. ſæpius iam excitata de *Stercoraniſtis medii ævi*, quæ Tubing. *MDCCL.* typis fuit exſcripta.

(26) Vid. b. cancell. MOSHEMII *inſtitut. hiſt. eccleſiaſt. antiquæ & recentioris, ſec. IX. §. XXI. p. 343.*

(27) Vid. *formulam concordiæ p. 755, 756.* edit. *Rechenberg.*

* * * *

Iis, quæ de *tranſſubſtantiationis* dogmate hactenus diſſeruimus, de *conſecratione euchariſtica* pauca iam ſubiungemus. Copioſe hocce argumentum pertractavit b. GERHARDUS noſter integro capite XIII. quod noſtris obſervationibus paſſim illuſtravimus. Speciatim in *notis* ad *§. CXLVIII. p. 265. ſeqq.* oſtendimus, quo modo conſecratio tum ab ipſo Chriſto ſanctiſſimisque eius legatis, tum ab iis, qui poſt ævum apoſtolorum vixerunt, chriſtianis tam orientalibus, quam occidentalibus, olim fuerit peracta. Tandem & noſtræ eccleſiæ de hoc argumento ſententiam (1), quæ pontificiorum tranſſubſtantiationem prorſus excludit, paucis expoſuimus. Ea ſcilicet huc redit, per preces ſymbola euchariſtica ad ſacrum uſum deſtinari, per verba inſtitutionis vero, ACCEDENTE USU, corpus & ſanguinem Chriſti cum pane & vino uniri. Unde & laudatiſſimus GERHARDUS dixit, aliam eſſe conſecrationem *humanam* & *praeparatoriam*, quæ per preces fiat; *divinam* aliam, quæ fiat per verba inſtitutionis a miniſtro eccleſiæ pronunciata. Hæc enim non *hiſtorice* duntaxat & *recitative*, ſed *operative*, utpote cum virtute Spiritus ſancti ſupernaturali coniuncta proferri. Idem emphatice docuit b. LUTHERUS (2), cuius veſtigia auctores *formulae concordiae* (3) aliique theologi (4) ſunt ſecuti.

Sed alia ſupereſt quæſtio, quam ſupra, ubi de conſecratione euchariſtica verba fecimus, intactam reliquimus, nimirum hæc: *an illa verborum inſtitutionis recitatio, quae diſtributioni ſymbolorum euchariſticorum praemitti ſolet, ſit illa conſecratio, quae mox corpus ſanguinemque Chriſti praeſentia ſiſtat? an vero opus heic ſit* ADPLICATIONE *verborum inſtitutionis ad ſingulos communicantes, ita quidem, ut, ſi haec defecerit, ipſa ſacramenti defecerit ratio, ſi vel maxime uſus acceſſerit?* Si b. LUTHERI ſcripta evolvamus, deprehendimus, eundem primum in ea ſtetiſſe ſententia, ſtatim poſt recitata inſtitutionis verba ponendam eſſe realem corporis ſanguinisque Chriſti præſentiam (5); ſed poſtea, re penitius perſpecta, aliam iniiſſe viam, ſententiamque PHIL. MELANCHTONIS (6) adoptaſſe, ſtatuentis, in ipſo demum uſu ſacræ cœnæ præſentiam realem corporis Chriſti ſe ſe exſerere; licet das NU DER DIRMUNG, ſive momentum illud, quo corpus Chriſti in ſacra cœna eſſe incipiat, determinari haud poſſit

(1) Vid. ſupra *p. 268.*

(2) Fecit id LUTHERUS *tom. III. oper. Jenenſ. Germ.* im *Bekæntniß vom Abendmahl, fol. 446, 447.* & *tom. VI. oper. Jen. Germ.* in *dem erſten Theil der Predigt von unſerer heil. Tauf, f. 283.*

(3) Vid. *form. concord. p. 747. ſeqq.* edit. Rechenberg.

(4) Evolvi heic meretur b. cancell. PFAFFIUS, tum in *diſſert. de conſecratione veterum euchariſtica §. XV.* tum in *diſſertat. de fragmentis Irenaei anecdotis*, SCIPIONI MAFFEIO oppoſita, quæ *primit. Tubing.* inſerta eſt, *p. 231. ſeqq.* ubi non tantum LUTHERI, ſed & aliorum noſtræ eccleſiæ theologorum ſententiam uberius expoſuit.

(5) Vid. LUTHERI *kurzes Bekæntniß von dem heil. Abendmahl*, quæ ann. *MDXLIV.* prodiit, *tom. VIII. oper. Jen. Germ. f. 182.* Add. eiusdem *ſermonem contra Suermeros*, anno *MDXXVI.* habitum, ubi inſinuare videtur, pontificios corpus Chriſti vere in ſacramento habere, idque circumgeſtare, licet hoc ſine mandato divino faciant.

(6) MELANCHTON ſuam hac de re ſententiam in *epiſtola ad* VITUM THEODORUM perſcripta extulit. Idem quoque in comitiis Ratisbonenſibus anno *MDXLI.* contra ECCIUM diſputans, adſeruit, *ſacramenta novi teſtamenti eſſe actiones a Chriſto inſtitutas, nihilque habere rationem ſacramenti extra uſum legitimum, denique in ipſo uſu cœnæ promiſſionem de præſentia & communione corporis Chriſti non ad ſymbola, ſed ad ſumentes pertinere, ſicut verba cœnae non propter panem, ſed propter hominem recitentur.*

ſit (7); tempus enim conſecrationis non mathematica, ſed phyſica latitudine atque ἐν πλάτει ſpectandum eſſe. Atque inde ab hoc tempore ſemper hæc apud eccleſiæ noſtræ doctores obtinuit ſententia, totam actionem ſacramentalem ad id requiri, ut effectus conſecrationis ſequatur. Equidem in eo differre inter ſe videri poterant theologi noſtri, quod nonnulli verbis inſtitutionis, non precibus, conſecrationem adſcribant, quum contra alii cum verbis inſtitutionis preces velint coniunctas, Chriſtumque adſerant iisdem conſecraſſe. Priorem ſententiam amplexi ſunt MARTINUS CHEMNITIUS (8), LEONH. HUTTERUS (9), CASP. ERASMUS BROCHMANDUS (10), theologus Hafnienſis, HÜLSEMANNUS (11), HORNEIUS (12), AFFELMANNUS (13), theologus quondam Roſtochienſis, GEORG. KOENIGIUS (14), IO. AD. OSIANDER (15), cancellarius quondam Tubingenſis, atque AUGUSTUS PFEIFFERUS (16); ut alios taceamus. Poſteriorem autem ſententiam GERHARDUS noſter (17), IO. CONRAD. DANNHAUERUS (18), theologus quondam Argentoratenſis, BALTHASAR MEISNERUS (19), DORSCHÆUS (20), QUENSTEDIUS (21), SEBAST. SCHMIDIUS (22), AUG. VARENIUS (23), & vel maxime IOACH. HILDEBRANDUS (24), theo-

Kkk 2

(7) Vid. *tom. IV. operum* LUTHERI *Jenens. Germ. fol. 378.* & *tom. VI. Jen. Germ. fol. 283.* Ex reliquis theologis, qui in eandem cum LUTHERO deſcenderunt ſententiam, ſufficiat heic nominaſſe IO. ADAMUM SCHERZERUM in *breviario theol. Hülſemann. enucleato, cap. XIII. p. 858. ſeqq.* & PHIL. JAC. SPENERUM, qui ſequentem in modum pronunciat: *die Zeit und das Moment, in welchem der Leib und das Blut des Herrn anfange mit Brod und Wein vereiniget zu werden, und wenn ſolche Vereinigung aufhöre (indem endlich Brod und Wein dasjenige in dem Leib begegnet, was anderer natürlicher Speiß und Tranck zu begegnen pfleget, da ja Chriſti Leib und Blut nicht mit vereiniget ſyn kan, obwohl der Augenblick, wenn ſolches geſchehe, nicht determiniret wird) zu forſchen, würde ein unziemlicher Fürwiz und der chriſtlichen Einfalt nicht gemæß ſyn. Iſt eben das Urtheil*, ita pergit SPENERUS, *das mein ſeeliger Præceptor Herr D. Dannhauer, und vor ihm der berühmte Herr D. Gerhard auch gegeben: Wie denn jener hieher zu ziehen pflegte, daß es auch hie heiſſen möge: Es gezieme ſich uns nicht zu wiſſen Zeit und Augenblick, welche der Vater ſeiner Macht vorbehalten habe. Die chriſtliche Beſcheidenheit, wo ſie in allen denen Fragen, welche in Gottes Wort nicht klar ausgemacht ſind, beobachtet würde, wære das Mittel, damit ſehr viele unnüze und ærgerliche Streite unterblieben.* Vid. eiusdem *deutſche theologiſche Bedenken, part. III. p. 75.*

(8) Vid. CHEMNITIUM in *examine concilii Trident. part. II. libr. IV. ſect. I. can. I. §. 5. ſeqq.*

(9) in *locis theolog. fol. 726.*

(10) in *ſyſtem. theolog. f. 463.*

(11) in *extenſ. brev. theolog. cap. XIII. §. 8.*

(12) in *compend. theolog. p. 393. ſeqq.*

(13) in *ſyntagm. exercitat. academ. part. I. p. 910.*

(14) in *caſib. conſcient. p. 491. ſeqq.*

(15) in *theolog. caſuiſt. part. III. p. 537. ſeqq.*

(16) in *informat. conſc. eucharistico p. 243, 244.* ubi ſingularem hanc adoptavit ſententiam, *per verba inſtitutionis ante diſtributionem recitata, non per ea, quæ in diſtributione dicantur, conſecrationem fieri.*

(17) Vid. GERHARDUM in loco *de ſacra cœna, cap. XIII. p. 261. ſeqq.*

(18) in *doctrina de ſacram. p. 467, 468.*

(19) in *doctr. orthod. de ſacramentis, p. 149.*

(20) in *pentadec. diſſert. theolog. p. 280.*

(21) in *antiquit. biblicis & eccleſiaſt. p. 393. ſeqq.*

(22) in tract. *de principiis ſeu fundamentis corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna p. 164, 165.*

(23) in *brev. theolog. p. 798.*

(24) in *theologia dogmat.* Helmſtad. *MDCXCII.* edita, *p. 723. ſeqq.* ubi ſcribit, ad conſecrationem verba inſtitutionis & preces *correquiri. Horum alterum ſi abſit*, (ita pergit HILDEBRANDUS) *conſecratio eſt nulla. Quod per hæc verba:* Hoc eſt corpus & ſanguis meus, *Chriſtus panem & vinum non conſecrarit, inde patet, quod, antequam Chriſtus hæc verba proferret, panis & vinum iam erant benedicta, quia benedictio ante hæc verba iam erat peracta.*

theologus olim Helmſtadienſis, propugnarunt; quibus Phil. Iac. Spenerus (25), Petr. Zornius (26), atque ex iureconſultorum ordine Christian. Thomasius (27), ſuum adiecerunt calculum. Verum facile in concordiam redigi poſſunt binæ hæ ſententiæ in ſpeciem diverſæ, ſi cum theologis, qui totam rem curatius explicarunt (28), obſervemus, eos, qui conſecrationem per verborum inſtitutionis recitationem peragi ſtatuunt, non loqui de conſecratione nude *recitativa*, ſed *operativa*, nec verbis inſtitutionis vim quandam *abſolutam*, vel magicam, a ſyllabis vocibusque pendentem, quæ fere eccleſiæ Romanæ eſt ſententia, ſed *hypotheticam* adſcribere, ex promiſſione optimi ſervatoris totoque actu ſacramenti fluentem. Unde &, ut alibi iam obſervavimus (29) diſtinguere heic ſolent theologi inter conſecrationem *totalem* & *partialem*, itemque *deſtinativam* atque *unitivam*, quacum, quæ *partialis* ac *deſtinativa* ſit, per preces verbaque inſtitutionis, non ſine precibus internis recitanda, fiat; *totalis* vero atque *unitiva* tum hæc omnia, tum verba conſecrationis in ipſa *diſtributione* repetenda, actionemque *dandi* & *recipiendi* involvat.

Non poſſumus, quin hac ipſa occaſione controverſiam in eccleſia Roſtochienſi anno *MDLXVIII.* de conſecratione euchariſtica agitatam, paucis commemoremus. Erat ibidem paſtor quidam ad ædem S. Nicolai, cui nomen erat Io. Saliger, ſive *beatus*, ſtatuens, quod præſentia realis corporis & ſanguinis Chriſti mox poſt recitationem verborum inſtitutionis ſeſe, etiam *ante uſum*, exſerat, contrarium ſentiente toto miniſterio Roſtochienſi, unde & Saligerus a munere ſuo eccleſiaſtico vel tandem fuit amotus. Uberius hæc enarrarunt Otto Frid. Schüzius (30) atque Zacharias Grapius (31), theologus quondam Roſtochienſis.

Nec ſilentio prætermittere heic poſſumus, quod olim in variis evangelicorum cœtibus, cumprimis vero in eccleſia Lubecenſi, ſecundum ordinationes eccleſiaſticas, a Io. Bugenhagio factas, verba inſtitutionis in diſtributione ſacræ cœnæ prorſus fuerint omiſſa, nec communicantibus adplicata (32). Graviter equidem admoniti

fuerunt

(25) Huc ſpectant cumprimis ea, quæ Spenerus in *den deutſchen theolog. Bedenken, tom. I. c. II. art. V. ſect. II. p. 147, 148.* hanc in rem ſcripſit, ubi preces æque ac verba inſtitutionis ad conſecrationem requiri ſtatuit, unde & oratio dominica verbis inſtitutionis præmitti ſoleat. Subiungit: *Ich habe auch vielmahl gewünſchet, daß bey der celebration des heil. Sacraments, und zwar noch vorher, mehreres vorgienge, womit der Tod des Herrn und der Zweck des heiligen Mahls verkündiget würde, ſo an ſtatt d r jüdiſchen* ברכות *ſeyn möchte, nicht zwar, als hielte ſolche zu der conſecration nöthig, ſondern daß ſie die Ehre unſers Heilandes erhöhen, und die Andacht der anweſenden aufmunterten &c.*

(26) Vid. Zornii *diſſertat. hiſt. theolog. de ἐπικλήσει veter. ad Spir. S. in S. cœna*, ſub præſidio b. Fechtii in academia Roſtochienſi ann. *MDCCV.* habitam, cui ſubiuncta ſunt corollaria huc ſpectantia.

(27) Vid. Thomasii *notas* ad Lancelotti *inſtitut. iuris canonici part. I. libr. I. tit. XXII. p. 293, 294.* Iungi vero meretur illuſtr. Boehmerus in *iure eccleſiaſt. proteſtantium, tom. III. libr. III. tit. XLI. §. III. p. 715.*

(28) Inter eos, qui hoc fecerunt, atque ante omnes alios in hoc argumento ſunt conſulendi, eminent duumviri præſtantiſſimi, Henr. Hoepfnerus atque Jo. Adam. Scherzerus, ambo academiæ Lipſienſis quondam theologi, *ille* quidem in *iſagoge ad ſalutarem uſum ſacræ cœnæ p. 112. hic* vero tum in *breviario theologico Hülſemanniano enucleato atque aucto, p. 863. ſeqq.* tum in *ſyſtem. theolog. p. 380.*

(29) Fecimus id ſupra in *notis* ad Gerhardum *p. 268.*

(30) Vid. Schüzii *vitam Chytræi libr. II. §. 25. p. 150. ſeqq.* ad ann. *MDLXIX.*

(31) Vid. Grapii *evangeliſches Roſtock p. 378. ſeqq.* Add. Starckii *Lubecam Lutherano-evangelicam p. 251. ſeqq.*

(32) Ita enim Bugenhagius in *ordin. eccleſ. Holſaticæ: Wenn man dat Sacramente uthdelet, ſo ſchall men den Communicanten, ſo dat Brod unde* Kelck

fuerunt Lubecenſes, ut conſuetudini in eccleſiis evangelicis dudum receptæ ſeſe conformarent, verbaque inſtitutionis in diſtributione euchariſtiæ repeterent, atque cuivis communicantium adplicarent (33). Verum nulla ratione flecti potuit magiſtratus Lubecenſis, ut hoc ipſum faceret, ſed in ſententia ſemel arrepta de non repetendis verbis inſtitutionis, ultra ſeculi ſpatium perſtitit, donec tandem MENNO HANNECKENIUS, theologus primum Marpurgenſis, tandem vero eccleſiarum Lubecenſium ſuperintendens, rem eo deduxerit, ut ritus iſte, verba inſtitutionis in diſtributione quoque ad communicantes adplicandi, anno ſuperioris ſeculi quadrageſimo ſeptimo introduceretur. Auctores, qui plenam rerum heic geſtarum hiſtoriam exhibent, infra excitabimus (34).

Cæterum, licet negari nequeat, ſatius eſſe, in diſtributione ſymbolorum euchariſticorum verba inſtitutionis repetere, eccleſiam tamen Lubecenſem, quæ ritum hunc per longum temporis ſpatium intermiſit, excuſatione dignam iudicarunt theologi noſtri (35). Neque enim ſententiam SALIGERI, ſtatuentis, veram ac realem corporis Chriſti præſentiam, poſt dicta inſtitutionis verba, ſtatim, etiam *ante uſum*, ſeſe exſerere, ſuo unquam adprobavit calculo, ſed eandem damnavit potius, ac proinde exiſtimavit, verba illa optimi ſervatoris ſemel præle-

 cta

Kelck empfangen, nichtes ſeggen, wente tho vörn ys ydt yut gemeine geſecht, do de Worte des Avendmals geleſen ſint. His ſimilia ſunt, quæ in *ordin.* eccleſ. prima Wolferbytana hanc in rem leguntur.

(33) Edidit eum in finem WOLFFG. PERISTERUS, eccleſiæ Wiſmarienſis olim antiſtes, libellum germanico ſermone conſcriptum, Magdeburgi *MDLXXIV.* ſub titulo: *gründlicher und wahrhaftiger Bericht aus Gottes Wort, von der neuen zwiſtigen Frage: ob die Elementen des Brods und Weins im Abendmahl des Herrn bald nach den geſprochenen Worten, und noch auſſerhalb dem befohlnen und eingeſezten Gebrauch des Eſſens und Trinkens, Chriſti Leib und Blut werden;* ubi in *adpend.* 2. rationes in medium adducit, cur verba inſtitutionis in diſtributione euchariſtiæ denuo ſint recitanda, atque ad unumquemque eorum, qui ſacro hocce epulo utuntur, adplicanda. Præfixit huic opuſculo dedicationem ad magiſtratum Lubecenſem directam, inque *apologia* ann. *MDLXXVII.* contra collegas Wiſmarienſes edita, XVI. argumentis comprobavit, ritum hunc, verba inſtitutionis in diſtributione repetendi, omnino neceſſarium eſſe, provocans inter alia ad diſerta b. LUTHERI verba CAROLSTADIO oppoſita, quæ *tom. IV. oper. Germ. Jen. f. 384.* leguntur. Verum nec PERISTERII, nec aliorum theologorum monitis, variis rationibus ſtipatis, commoveri tum temporis potuiſſe Lubecenſes, ut ritum hunc in eccleſias ſuas introducerent, referunt IO. AFFELMANNUS in *ſyntagmate exercitat. academ. part. I. diſp. XXXI.* §. 37. *p. 910.* SCHROEDERUS in *der Wismar. Prediger hiſt. p. 89. ſeqq.* atque ex iis b. cancell. PFAFFIUS, in *diſſert. polemico-caſuali de conſecratione euchariſtica* Tubing. *MDCCXLVIII.* edita, *p. 10, 11.* qui & *loc. cit.* obſervat, non tantum BUGENHAGIUM, cuius ſupra fecimus mentionem, ſed & IO. BRENTIUM, auctorem *ordinationis eccleſiaſt. Würtembergicæ*, in ea ſtetiſſe ſententia, repetitionem verborum inſtitutionis, in diſtributione ſacræ cœnæ minus eſſe neceſſariam, unde & heterodoxiæ a theologis Vinarienſibus fuerit poſtulatus, quibus tamen *die Ehrenretzung* oppoſuerit BRENTIUS, defenſus quoque a JAC. ANDREÆ. Atque ex his, quæ modo diximus, facile colligi poteſt, ad quos digitum intendat *formula concord. art. VII. de cœna Domini p. 747.* edit. Rechenberg ubi dicitur: *de conſecratione diſſenſiones quaſdam inter* ALIQUOS *Auguſtanæ confeſſionis theologos incidiſſe.*

(34) Vid. STARCKIUM *loco excit.* & S. M. C. in *diſſert. hiſt. theol. de ritu veteri formulæ adplicativæ individualis in S. cœna*, quæ Lubecæ ann. *MDCCXLI.* in lucem publicam prodiit.

(35) Vid. *conſil. fac. theol. Vitemberg.* quod *conſiliis Vitembergenſ. part. II. fol. 161.* inſertum legitur. Add. CHRISTIANI SLEDANI *quæſtionem practicam de conſecratione ſacramenti euchariſtiæ, an fundationis primævæ verba formalia ſint neceſſario ante elementorum diſtributionem recitanda?* Roſtochii *MDCXXVI.* typis exſcriptam, *p. 24. ſeqq.* GEORG. KOENIGII *caſus conſcient. p. 574. ſeqq.* FRIDEMANNI BECHMANNI *theolog. conſcientiariam*, *p. 241.* & S. M. C. *loc. cit.*

ſta operativa eſſe in ipſo *diſtributionis* actu, licet nihil amplius dicatur communicantibus. Nec ſane, quod recte nonnulli iudicant (36), probabile videtur, Chriſtum in diſtributione huius ſacramenti unicuique ſuorum diſcipulorum ſeorſum dixiſſe: *ede*, *hoc eſt corpus meum*; *bibe*, *hic eſt ſanguis meus*. Semel tantum in plurali numero eosdem adlocutus eſt, dicendo: *Sumite*, *edite*, *bibite* &c. quo facto ipſi diſcipuli de menſa ſuſtulerunt panem, unusque alteri calicem porrexit, nullis, ut videtur, verbis prolatis. Conſtat quoque ex *Marc. XIV.* 23, 24. Chriſtum tum demum, poſtquam diſcipuli omnes ex calice benedicto iam bibiſſent, dixiſſe iisdem, ſanguinem hunc novi foederis eſſe pro multis effundendum. Atque hæc de *conſecratione eucharistica* tandem ſufficiant.

* * *

In *conſecrationis* actu, recitato miſſæ canone, ſimul fieri *ſacrificium* corporis Chriſti, idque verum proprieque dictum, quod *miſſaticum* adpellant, omnes ſtatuunt cœtus Romani doctores. Conſtitueramus quidem nobiſcum (1), ſupponere, ad GERHARDI exemplum, miſſamque heic facere polemicam de ſacrificio miſſæ tractationem; utpote in omnibus omnium proteſtantium libris ſyſtematicis obviam. At ne tamen lectoris noſtri, cor hoc & robur & animam papatus perſcrutaturi, exſpectationem forſan fallamus, mutato conſilio iſtam GERHARDI lacunam, operis huius noſtri amplitudine indignam, explere heic loci, iam mens nobis eſt. Supra dictorum nil repetemus, ſed ad illa ipſa remittere lectorem nobis liceat.

Exhibuimus de vocabulo *miſſae* obſervationes (2). Confutatis *miſſis ſolitariis* (3), dedimus ſummam hiſtoriæ dogmatis de ſacrificio miſſæ (4). Tradita vocis *ſacrificii* homonymia (5); nec non oſtenſa ſacrificii *Anglorum eucharistici* & *miſſatici Pontificiorum* ſacrificii diverſitate (6); explanata tranſlati ad ſacræ cœnæ ſignificationem eiusdem vocabuli occaſione (7); determinato controverſiæ ſtatu (8); ſubiunctis etiam, quæ in *concilio Tridentino* circa ſententiæ definitionem geſta apud PAULUM SARPIUM leguntur (9): reliquum eſt, ut in ipſam doctrinæ huius *originem* penitius inquirámus; ut rationes, quibus adducti theologi proteſtantes ſententiæ adhærent *neganti*, ſtrictim referamus; ut *argumenta* denique, quibus altera, *adfirmantium*, pars innititur, excutiamus.

§. I. *Antiquiſſimam* eſſe miſſam, pertinaciſſime quidem contendit BELLARMINUS (10): ita vero, ut univerſæ miſſæ antiquitatem ſimul ac ſemel probatam dare haud ſuſtineat, ſed ſingulas, eius partes a novitatis crimine purgare adlaboret. *Nos* contra ea adſerimus, antiquiſſimam eccleſiam ignoraſſe hunc errorem, ſequio-

(36) Vid. b. PFAFFII *diſſert.* modo *excitatam*, *de conſecrat. euchar. p.* 13.

(1) Id quod ex verbis *notulam* VIII. *p.* 301. proxime antecedentibus videre eſt.

(2) *p.* 8-13. tum in *textu*, tum in *notis* textui ſubiectis.

(3) *p.* 295-297. tam in *textu*, quam in *adnotationibus*.

(4) *p.* 297. usque ad *p.* 301. ubi theologis Reformatis Anglicanis *p.* 299. & *ſeq.* adlegatis adponi velimus ſcriptum noviter in lucem editum, cui titulus: *Sacrificium Miſſaticum, myſterium iniquitatis: or, A Treatiſe concerning the ſacrifice of the maſs, by the reverend and learned Mr.* HENRY PENDLEBURY *M. R. of Chriſts Collegeat Cambridge &c. London.* 1768.

(5) *p.* 300. *n. III.*

(6) *ibid. n. II.*

(7) *ibid. n. IV.*

(8) *p.* 301. *n. VII.* coll. *n. V.* & *VI.*

(9) *ibid. n. VIII.*

(10) *Libro II. de miſſa cap.* XVI. & *ſeqq.*

quiorum demum ſeculorum fœtum. Scripta certe apoſtolica, in quibus adverſarii cauſſæ ſuæ patrocinium quærunt, quæ ſunt *liturgia* IACOBI, PETRI, MATTHÆI, IOANNIS, MARCI, CLEMENTIS *Romani*, beatæ virginis MARIÆ & DIONYSII *Areopagitae*, ſuſpectæ non modo fidei eſſe, ſed prorſus ſpuria & ſubdititia, dudum a noſtratibus evictum eſt & agnitum a non paucis pontificiorum (11).

§. II. Quod *Chriſti inſtitutio*, a tribus Evangeliſtis (12) enarrata, eiusque ſimplicitas, a miſſa pontificia huiusque mole; toto quaſi cœlo diſtet, planum cuivis eſt atque obvium. Quod inſtitutionis illius a PAULO (13) facta repetitio intra eosdem limites ſubſiſtat, & ipſe intuitus docet quemvis, & ipſe BESSARIO, pater purpuratus, confitetur (14).

§. III. Quod iuxta eandem prorſus normam *ſeculo II.* celebrata euchariſtia fuerit, prolixa IUSTINI *martyris* (15), adcuratam omnium minutiarum, nullam autem *ſacrificii*, nedum *propitiatorii*, mentionem facientis, enarratio evincit. Quod eadem integritas ſeculo III. adhuc viguerit, ex TERTULLIANI ſilentio, ubi quam maxime adpoſitus de innovatione, ſi quæ facta in ſacræ cœnæ celebratione fuiſſet, dicendi locus erat (16), nec non ex CYPRIANI teſtimonio (17), recte colligunt noſtrates.

§. IV. Ut *intermedios*, qui excitari ab aliis ſolent (18), teſtes prætereamus, usque ad *ſeculum XV.* licet ritus miſſatici ſenſim invaluerint, ſtetit certe publica ſententia, quam GABRIEL BIEL in *can. miſſae* adnotat, in oblatione euchariſtica nil fieri, niſi memoriam & repræſentationem ſacrificii Chriſti in cruce peracti: donec per concilii Tridentini ſanctionem immutatio demum in hoc doctrinæ capite contigit.

§. V. Singularum *miſſae* partium, ipſius adeo *canonis*, novitas ad oculum demonſtrari poteſt, & ſolidiſſime demonſtrata eſt a IO. DALLÆO (19); nec deſunt Romanenſium aliquot ſcriptorum ſuffragia (20).

§. VI. *Stamina* igitur ſacrificii miſſatici, licet in concilio demum Tridentino, prout nunc docetur ac celebratur, excluſi, altius tamen repeti debent. Etſi enim id ipſum ignoret antiquitas, in hac tamen ipſa eius veſtigia deprehenduntur, & ſtatus quaſi ſubſecutæ evolutionis præparatorii. Brevibus abſolvi res ſic poteſt: in eccleſia primitiva ſecundum Chriſti inſtitutionem diſpenſabatur euchariſtia, & ſingularis animi

(11) vid. DALLÆUS *de cultibus religioſis Latinorum, p. 1177. 1184. ſeqq. 1214. ſeqq.*

(12) *Matth. XXVI. 26. ſeqq. Marc. XIV. 22. ſeqq. Luc. XXII. 19. ſeqq.*

(13) *1 Cor. X. 16. XI. 23. ſeqq.*

(14) Verba ipſius legi poſſunt in DALLÆO *loc. cit. p. 1176.*

(15) *in apologia prima pro chriſtianis.*

(16) & (17) vid. DALLÆUS l. c. *p.* 1178.

(18) vid. DEYLINGII *obſervationes miſcell. p. 296. ſeqq.* DALLÆUM *loc. cit. p. 1179. ſeqq.*

(19) in *libro citato, L. IX. cap. IV - IX. de canone, cap. X. ſeqq.*

(20) WALAFRIDUS STRABO, ſeculi IX. ſcriptor, *de rebus eccl. c. 32.* „ quod nunc agimus „ multiplici orationum, cantilenarum & con„ ſecrationum officio, totum hoc apoſtoli & „ poſt ipſos proximi, ut creditur, orationibus „ & commemoratione paſſionis dominicæ, „ ſicut ipſe præcepit, agebant ſimpliciter „. BARTHOLOM. PLATINA, a Sixto IV. bibliothecæ Vaticanæ præfectus, in *vita Xyſti I.* „ nuda primo hæc erant & omnia ſimpliciter „ tractabantur: Petrus enim ubi conſecrave„ rat, oratione *Pater noſter* uſus eſt; auxit „ hæc myſteria Iacobus, epiſcopus hieroſolymi„ tanus; auxit & Baſilius; auxere & alii: nam „ Cœleſtinus miſſæ introitum dedit, Gregorius „ *Kyrie eleiſon; gloria in excelſis Deo* Telespho„ rus; *collationes* Hieronymus, Gelaſius I. „ *epiſtolam & evangelium; Alleluia* vero ſum„ tum eſt ex eccleſia hieroſolymitana; *ſymbo„ lum* ex concilio Nicæno; *mortuorum* autem „ *commemorationem* Pelagius invenit; *thus* „ Leo III.; *oſculum pacis* Innocentius I.; ut „ caneretur *agnus Dei*, Sergius pontifex in„ ſtituit „.

mi devotio externis etiam ſignis exprimebatur. Cum autem ſeculo IV. & ſubſequentibus frigeſceret chriſtianæ pietatis ardor, relicta medulla ſubſtiterunt in externorum actuum cortice. Nimia externorum ſymbolorum ac rituum veneratio peperit ſeculo IX. *tranſſubſtantiationis* dogma, & opinionem, actus illos externos operari *ex ſe*; atque ideo abſentibus etiam, imo, poſt invectum in eccleſiam de *purgatorio* errorem, defunctorum quoque animabus multa adferre commoda; hinc recte etiam pro abſentibus & mortuis celebrari ſacram cœnam. Ut huic ſententiæ veri ſpecies conciliaretur, externisque actibus vis operandi ex ſe ipſis adſcereretur, ex eo, quod patres nonnunquam, licet alio prorſus ſenſu, eucharistiam adpellarent ſacrificium, ſtatuebatur, eandem revera eſſe *ſacrificium propitiatorium*, pro abſentibus æque ac præſentibus.

§. VII. Operæ tamen pretium eſſe videtur, paulo diſtinctius enarrare præcipua ſacrificii miſſatici *praeludia & occaſiones*. Adportabant, in primitiva ſtatim eccleſia, ad ſacræ cœnæ celebrationem, præter eos, quibus res anguſta domi & curta adeo ſupellex erat, ut præſtare nil poſſent, ſinguli ſua (21), ſicut in agapis, panem & vinum, aliaque etiam *munera*, eademque ad menſam ſacram *offerebant*: quorum pars, quanta præſentibus ſufficere communicantibus poterat, ad euchariſtiam celebrandam ſumebatur & conſecrabatur; reliquiis, tum in miniſtrorum ſuſtentationem, tum in ſublevationem omnis generis egenorum, impenſis (22). Quæ *oblationes* cum aliorum hominum uſibus deſtinarentur, adeoque ex amoris officio præſtarentur, præeunte ſacra ſcriptura (23), *Deo* ipſi *offerri* reputabantur: quare tum offerentes in votis habebant, ut gratum Deo eſſet hoc officium, tum iisdem alii adprecabantur, vellet Deus iſta munera ſpiritualium donorum collatione compenſare largiſſime. Hæc eadem vota ſolemnibus deinde precum formulis comprehendebantur, poſt monſtratas populo oblationes, recitataque offerentium nomina, pronunciari ſolitis (24). Licet autem iſtæ *oblationes* non fuerint novæ oblationes corporis dominici, ſed duntaxat donorum conſecrandorum, ſcil. panis & vini, adeoque a *ſacrificii* indole longiſſime abfuerint, hoc *nomine* tamen a veteribus inſigniebantur, dabantque hoc modo errori, *ſacrificium* in ſacra cœna ſtatuenti, occaſionem.

§. VIII. Accedit, quod *defunctorum* etiam nomine, a relictis parentibus, liberis, coniugibus, cognatis vel amicis, dona publice fuerint oblata, cum ſolemni mortuorum commemoratione: quæ conſuetudo TERTULLIANI iam ævo erat anniverſaria (25). Huius generis *oblationes* ab initio quidem in illa tantum eccleſia fiebant, in qua vixerant defuncti, diemque obierant ſupremum: progreſſu vero temporis, pro martyribus alibi etiam locorum ſupplicium paſſis ut in eccleſia offerrentur, factum eſt (26). Quo more quam ſiniſtre in ſententiæ ſuæ præſidium abutantur Romanenſes, infra ediſſerendi locus erit.

§. IX.

(21) *1 Cor. XI. 21, 22.*

(22) Vid. JUSTINUS *martyr* in *apologia I.* §. 88 TERTULLIANI *apol. cap. 39.* Harum oblationum originem ex apoſtolorum ad ritus & conſuetudines Judæorum indifferentes condeſcenſu derivat PFAFFIUS in diſſ. *de oblatione veterum euchariſtica*, quæ *ſyntagmati diſſ. theol.* inſerta eſt, *p. 239.* Per viros apoſtolicos in univerſalem eccleſiæ morem abierunt, imo ſeculo VI. in ſynodo Matiſconenſi ſecunda, *canone IV.* fuerunt ſancitæ, adeo ut CYPRIANUS reprehenderet fœminam divitem nil offerentem, & de ſacro tamen epulo participantem; *de opere & eleemoſynis. f. 203.* ex edit. FELLI.

(23) *Matth. XXV. 40. Ebr. XIII. 16.*

(24) Vid. CYPRIANI *epiſtol. IX. adverſus presbyteros.* eiusdem *epiſt. LX. ad epiſcopos* Numidas. Add. INNOCENTII I. epiſcopi Romani capitulis ſcripta ad *Decentium*, epiſcopum Eugubinum. *cap. II.*

(25) Conf. BUDDEI *diſſertatio de origine miſſæ pontificiæ*, quæ primum locum obtinet in *ſyntagmate diſſert. theologicarum*, *p. 18. ſeq.*

(26) conf. DEYLING. *loc. cit.* p. 305. *ſeq.*

§. IX. Nova pontificio errori ſubnata eſt occaſio, cum ſeculo IV. patrum haud pauci ex philoſophia platonica opinionem de *purgatorio*, ſeu medio animarum poſt mortem ſtatu, haurirent. Nec minus viam eidem errori adaperuit *nimia ſymbolorum & ceremoniarum*, quibus euchariſtia conficiebatur, *veneratio*, iam ſeculo IV. invaleſcens, ſequentibusque ſeculis continuata, qua munerum oblationes dicebantur *oblationes corporis & ſanguinis Chriſti* (27). Accedentibus doctorum declamationibus atque exaggerationibus prodiit *tranſſubſtantiationis* dogma, de quo ſupra diximus, *ſymbolorumque adoratio*, & *neceſſitatis Chriſtum quotidie immolandi* opinio, auctore PASCHASIO RADBERTO. Ut de hoc & ulteriore temporis decurſu exactius conſtet, quo ſuperſtitio invaluit, *externum* euchariſtiæ *actum*, ex *opere operato*, etiam ſine recto communicantium uſu, multum tamen prodeſſe, revolvantur velimus, quæ ſupra de origine ac fundamento miſſarum privatarum adduximus (28). Qui ſuccinctam huius originis explanationem, errorumque in hac doctrina & corruptelarum nexum deſideraverit, Io. FRANC. BUDDEUM (29), Io. FECHTIUM (30), aliosque adeat.

§. X. Progredimur ad *argumenta*, quibus theologi *proteſtantes* doctrinam de ſacrificio miſſæ, eam vero ex ipſis fontibus hauſtam (31), impugnant. Res ad *tres praecipuas quaeſtiones* redit, quas alibi (32) iam & propoſuimus & excuſſimus, quas vero heic etiam loci, ut ordine procedamus, argumentorumque noſtrorum copia ad certas claſſes revocata diſtinctius expendi queat, retinendas eſſe cenſemus. *Primo* quæritur, an Chriſtus in euchariſtiæ adminiſtratione ſub ſpecie panis & vini corpus ac ſanguinem ſuum Patri cœleſti obtulerit, atque hanc corporis ac ſanguinis ſui oblationem a diſcipulis in poſterum Deo faciendam inſtituerit? Sunt ex ipſis Romanenſium doctoribus, qui adfirmare hanc quæſtionem non audent (33); &, cum ex iisdem ſint, qui confiteantur, de myſteriis & ſacramentis ex eorum inſtitutione optime decerni ac definiri, ac formæ ſacramentorum a Domino inſtitutæ nihil addendum vel ſubtrahendum eſſe (34), eo ipſo cauſa ſua cadunt. Nos pro-

(27) vid. *Codex Canonum eccleſiæ Africanæ, can. 38.*

(28) *p. 296.* in *notis.*

(29) in ſupra *citata diſſertatione.*

(30) in *tractatione hiſtorico-theol. de origine* & *ſuperſtitione miſſarum.*

(31) Concilium Tridentinum *ſeſſ. 6. cap. 1.* miſſam vocat *ſacrificium ſingulare, quo Chriſtus in noviſſima cœna corpus & ſanguinem ſuum ſub ſpeciebus panis & vini Deo Patri obtulerit, quoque cruentum illud in cruce peractum repræſentetur, atque illius ſalutaris virtus in remiſſionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum adplicetur.* Ibidem vero *cap. 2.* miſſa adpellatur *ſacrificium divinum, quo idem ille Chriſtus contineatur & incruente immoletur, qui in ara crucis ſemel ſe ipſum cruente obtulit; nec non ſacrificium propitiatorium, cuius oblatione placatus Dominus crimina & peccata, etiam ingentia, dimittat, quodque non ſolum pro vivorum fidelium peccatis, pœnis, ſatisfactionibus & aliis neceſſitatibus, ſed etiam pro defunctis in Chriſto, nondum ad plenum purgatis, rite offeratur.* Ibidem *can. 1.* legitur: *ſi quis dixerit, in miſſa non offerri Deo verum & proprium ſacrificium, anathema ſit.* Idem fulmen *can. 3.* recurrit: *ſi quis dixerit, miſſæ ſacrificium tantum eſſe laudis & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem ſacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, anathema ſit.* Præcipuus interpres, BELLARMINUS *libro I. de miſſa. cap. 5.* §. E contrario &c. ita habet: *catholici ſcriptores, qui hoc noſtro ſeculo de ſacrificio miſſæ ſcripſerunt, omnes in eo potiſſimum laborant, ut oſtendant, in miſſa offerri vere ac proprie corpus ac ſanguinem Domini ſub ſpecie viſibili panis & vini.*

(32) in den *theologiſchen Sendſchreiben an einen vornehmen Herrn von Adel, in welchen die zwiſchen der evangeliſch- und römiſch-catholiſchen Kirche obſchwebende Religions-Streitigkeiten unterſucht, und zugleich des Herrn Pater Seedorffs bei ausgegebene Sendſchreiben unpartheyiſch geprüft werden. p. 7. ſeqq.*

(33) vid. GERHARDI *confeſſio catholica. L. II. P. II. art. XV. cap. I.* de ſacrificio miſſatico. *p. 1202.*

(34) vid. GERHARD. *ibid. p. 1204.*

provocamus ad ipſa inſtitutionis verba, ſingulorumque, ſi placuerit, verborum conſiderationem. Formalia trium evangeliſtarum Paulique (35) verba ne minimum habent ullius *offerendi* actionis veſtigium. Quantum abeſt, ut menſæ adcumbere, panique & vino benedicere ſit adſtare altari, ſeque ipſum immolare; frangere panem & diſtribuere diſcipulis ſit elevatam hoſtiam offerre Patri cœleſti; diſcipulos alloqui ſit ſermonem dirigere ad Deum; accipere, edere, bibere ſit adorare aut immolare; facere ad commemorationem ſit ad propitiationem ſacrificare, tantum etiam abeſt, ut, licet exacte omnia enarrent ſcriptores divini modo excitati, vel verbulo indicent, Chriſtum ſacrificium miſſæ vel celebraſſe, vel ordinaſſe, vel celebrandum ipſis ipſorumque ſucceſſoribus concrediſſe; tantum abeſt, ut ullam inſtituti ullius muneris ſacerdotum, corpus Chriſti ſacrificantium, mentionem faciant, ut potius omnes illæ phraſes partim non ſignificent idem quod *ſacrificare*, partim diſerte omnem *ſacrificii* reſpectum evertant, ipſiusque naturæ repugnent.

§. XI. *Secundo* quæritur, an ſacra cœna haberi debeat pro vero ac proprie ſic dicto & conſtanti novi teſtamenti *ſacrificio propitiatorio*, quod Deo a ſacerdote offeratur? Adfirmant Romanenſes, nos negamus hanc quæſtionem, eo magis tuto negandam, quod, uti modo oſtendimus, nil tale vel ex exemplo, vel ex mandato Chriſti erui ac probari poſſit, cum tamen ſacra ſcriptura, veritates omnibus ad ſalutem ſcitu neceſſarias non obſcure tantum indicare, ſed verbis claris & perſpicuis docere, alias ſoleat. Accedunt aliæ graviſſimi momenti rationes. I.) Sacra ſcriptura ſine ulla limitatione conſtanter adſtruit non modo *victimae oblatae*, ſed *oblationis* etiam *unitatem in novo teſtamento*. Male igitur quotidie in miſſis *iteranda* ſtatuitur Chriſti oblatio, cum *unica* ſit in novo teſtamento immolatio, eaque facta *ſemel Ebr. X. 10, 12, 14.* quæ in eo ipſo veteris teſtamenti victimis opponitur, quod *hae* fuerint, manifeſto *imperfectionis* indicio *v. 1, 2.* quotidie *repetitae*, *illa* autem *ſemel* facta *v. 11, 12.* male etiam Chriſtus a ſacrificulis ſæpius, imo quotidie offerendus ſtatuitur, cum *ſemel* ſe ipſum obtulerit ad multorum peccata exhaurienda *Ebr. VII. 27. IX. 25, 26, 28.* Per iterationem igitur non poteſt non iniuria fieri oblationi Chriſti, tanquam minus ſufficienti. Frivolum eſt, quod in diſtinctione *ſacrificii* quærunt adverſarii, effugium, cum *cruentum* contigiſſe ſemel in cruce dicant, ad quod repræſentandum inſtitutum fuerit *incruentum.* Nullum in ſacris litteris diſtinctio hæc habet fundamentum; incruentum dici nequit, ubi Deo offertur Chriſti ſanguis; & incruentum ſi ſit, non eſt propitiatorium *Ebr. IX. 22.* II.) Sacra ſcriptura, ubi ſimilitudinem ſacerdotii Chriſti cum ſacerdotio Melchiſedeki, & differentiam a ſacerdotio Aaronico urget, hanc Chriſto vindicat prærogativam, quod *unicus* ſit novi teſtamenti *ſacerdos*, unicus leviticorum ſacerdotum antitypus *Ebr. V. 5, 6.* qui perpetuum habeat ſacerdotium, *Ebr. VII. 21-25, 28.* ſacerdotium ἀπαράβατον, quod non tranſit ad alium, velut in ſucceſſione ſacerdotum leviticorum. Male itaque Chriſto, novi teſtamenti pontifici, qui pluribus leviticis ſacerdotibus expreſſe opponitur; qui manet in æternum, ſemper vivens ad interpellandum pro nobis; qui, ſecundum *v. 26, 27.* ſanctus & innocens erat, ſubſtituuntur plures, imo innumeri ſucceſſores vel vicarii, ſecundarii ſacerdotes, immundi ſacrificuli. Addimus III.) & hoc, nuſpiam in novo teſtamento miniſtros eccleſiæ *ſacerdotum* nomine, peculiari & propria ratione, inſigniri (36), ſed generatim & modo loquendi myſtico omnibus fidelibus hanc adpellationem convenire (37), propterea, quod Spiritu ſancto uncti victimas Deo offerunt ſpirituales (38). IV.) *Omnia* pror-

(35) vid. loca in *nota* (12) citata.

(36) BELLARMINUS *lib. III. de pontif. cap. 13.* §. ratio &c. idem fatetur: „ Apoſtoli in ſcri-„ pturis nunquam vocant ſacerdotes chriſtia-„ nos, *ſacerdotes*, ſed ſolum *epiſcopos* & *pres-„ byteros.*

(37) *1 Pet. II. 9. Apoc. I. 6.*

(38) *1 Pet. II. 5.* conf. *ſupra p. 300. in notis.*

prorſus miſſæ *deficiunt*, quæ ad *naturam* ſacrificii pertinent, *requiſita*. Nec aliunde, nec ex epiſtola ad Ebræos, quæ de ſacrificio novi teſtamenti ex profeſſo diſputat, vel quoad formam, vel materiam, vel perſonam offerentem, vel locum, vel finem, *divina* miſſæ pontificiæ, ſeu victimæ ad finem uſque mundi indies offerendæ, *inſtitutio* poteſt demonſtrari. Nulla etiam, quod V.) notamus, in miſſa contingit oblati corporis ac ſanguinis Chriſti *mutatio* & *deſtructio*, quæ tamen ad ſacrificii propitiatorii naturam vel ex ipſorum adverſariorum confeſſione (39), præcipue requiritur. Si igitur in miſſa verum offerretur ſacrificium, deſtrui deberet Chriſti corpus & ſanguis, ac ex Pauli argumentatione, *Ebr. IX. 25, 26.* Chriſtum frequenter pati oporteret & occidi, quod eſt abſurdum (40). Denique VI.) ſumma *teſtamento* Chriſti infertur iniuria (41) per *immutationes*, quas miſſa ſecum fert. In *illo* una actio adminiſtrandi & accipiendi ſacramentum ordinatur; *haec* præter fundamentum addit alteram, nimirum ſacrificium offerendi. Nobis datur in ſacra cœna corpus & ſanguis Chriſti, non offertur Deo: manifeſtam profecto hæ ideæ involvunt contradictionem. Euchariſtia eſt actio publica tum adminiſtrantis, tum communicantium; miſſa unius monachi privata actione abſolvitur. Sacra cœna inſtituta eſt vivis, ad mortis Domini adnunciationem; miſſa mortuis quoque adplicatur, & nullis non ſecularibus negotiis felicius expediundis. Ecquid vero theatrica illa ſacrificulorum actio? quam aliena ab actione Chriſti vanitas (42)!

§. XII. *Tertio* quæritur, *an ſacrificium miſſae ſit propitiatorium?* Adfirmant Pontificii, eidemque alios etiam effectus tribuunt ſane mirandos: quo pacto graves illi miſſarum privatarum abuſus in eccleſia invaluerunt (43). Generatim quidem reſpondere licet, ſublata cauſa tolli eiusdem efficientiam, & demonſtrata *ſacrificii nullitate nullam* etiam eſſe, quam iactare ſoleant, *virtutis* illius gloriam. At proſtant adhuc argumenta ſpecialia.

§. XIII. Jam monuimus, quod repugnet, ſacrificium *incruentum*, idque tamen idem *propitiatorium* eſſe. *Ebr. IX. 22.* Addimus iam, non minus repugnare, ſacrificium pro peccatis *propitiatorium* eſſe, & continuo tamen *iterari* debere, *Ebr. X. 1, 2, 11.* Cum unica illa in cruce ſemel facta oblatio *perfecte* pro omnibus mundi peccatis *ſatisfecit*, *Ebr. X. 14. V. 9.*

(39) BELLARMINUS in *explicatione definitionis ſacrificii, libr. I. cap. 2. & 27.* ita: „ In omni „ ſacrificio externo, viſibili & proprie ſic di„ cto, requiritur, ut id, quod offertur Deo in „ ſacrificium, plane deſtruatur, hoc eſt, ita „ mutetur, ut deſinat eſſe id, quod ante erat. „

(40) *Rom. VI. 9. ſeq. Ebr. IX. 28.*

(41) *Gal. III. 15.*

(42) vid. SLEIDANI *comment. de ſtatu relig. & reipubl. libr. 21. circa finem.* „ videas ſacrificu„ lum, raſo vertice, novo genere veſtitus, „ cantare, quæ nemo intelligat; cereos atque „ lampades ardere in ipſa, quod dicitur, me„ ridie; fumigationes atque ſuffitus excitari „ thuribulis; adſtare cum miniſtris ad aram, „ pronunciare omnia ſermone peregrino, va„ riis uti geniculationibus atque geſtibus, in„ clinari ſtrictis manibus, modo diſtendere „ modo reducere brachia, ſubinde ſeſe con„ vertere, nunc eſſe clamoſum, nunc magno „ ſilentio quædam demurmurare, ſuſpicere in „ altum, eſſe pronum, conſiſtere non uno lo„ co, nunc in dextram, nunc in lævam partem „ altaris commigrare, micare digitis, inhala„ re in calicem, eumque tollere in ſublime, „ poſtea reponere, certis locis nominare nunc „ vivos nunc mortuos, panem azymum fran„ gere & in calicem immittere, pectus ferire „ pugno, ſuſpirare, clauſis oculis repræſen„ tare ſomnum, rurſus expergiſci, manducare „ partem unam panis, alteram haurire cum „ vino totam, ne qua guttula remaneat, ab„ luere manus, patellam deauratam averſum „ extenſo brachio demonſtrare populo, admo„ vere eandem fronti atque pectori, deoſcula„ ri nunc altare, nunc imagunculam materiæ „ vel metallo incluſam.

(43) conf. librum noſtrum ſupra iam adlegatum, qui inſcribitur: *theologiſche Sendſchreiben p. 50. f.*

Ioh. XIX. 30. nil amplius in miſſa expiandum ſupereſt: ubi enim peccatorum remiſſio, iam non amplius eſt oblatio pro peccato *Ebr. X. 18.* Quemadmodum quod iteratur quotidie, perfectum non eſt, ita quod ſemel eſt perfectum, illud quotidie non iteratur.

§. XIV. Facili etiam opera diluuntur miſſæ, quæ in *mortuorum* commoda offeruntur (44). Nos contra eas urgemus ſequentia: 1.) quod pro vivis inſtituerit Chriſtus ſacræ cœnæ ſacramentum, qui accipere poſſent, manducare & bibere, ac quod mortis ſuæ beneficium adplicari velit per manducationem & bibitionem; quæ cum in vivos tantummodo præſentes cadant, pro abſentibus ac defunctis in ſacra cœna fieri poteſt nihil. 2.) Quod nullum celebratæ unquam ab apoſtolis pro defunctis miſſæ exemplum, nullum de celebranda illa mandatum, nullaque promiſſio exſtet de fructibus & effectibus illius ad mortuos redundaturis. Ac denique 3.) quod nec in canonicis veteris teſtamenti libris veſtigium deprehendatur peracti unquam in mortuorum emolumentum ſacrificii.

§. XV. Emollire quidem crudi, prout in concilio Tridentino traditur, dogmatis duritiem, & declinare, quod proteſtantes, ex oppoſitione oblationis unicæ hoſtiæ ſemel factæ & ſæpius tamen repetitæ, in miſſam pontificiam intorquent, telum ſatagunt nonnulli Romanenſium doctores, ſpeciatim IO. DEZIUS (45), IAC. BENIGNUS BOSSUETUS (46), PETR. COURAYERIUS (47), IO. IAC. SCHEFFMACHERUS (48), FRANCISCUS SEEDORFFIUS (49), aliique, quando dicunt, miſſam eſſe ſacrificium propitiatorium, non ſenſu *meritorio* & *ſatisfactorio*, ſed *inſtrumentaliter* & *adplicative*; eo tantum fine inſtitutum eſſe incruentum miſſæ ſacrificium, ut eſſet cruenti illius in cruce peracti *repraeſentativum* & *commemorativum*, nec non ad remittenda, quæ committimus quotidie, peccata *adplicatorium*.

§. XVI. Omnium maxime palliare hoc dogma callide operoſeque contendit BOSSUETUS: at, cum revera tamen concilii Tridentini ſententiæ inhæreat, eamque non ſemel exprimat, ea, quæ ad noſtram propius accedere mentem videntur, cum reliquis collata ſe invicem deſtruunt, vel fucum merum faciunt, vel improbata ſunt ab ipſa curia Romana (50). Notum etiam eſt, quantum hæc materia odium COURAYERIO apud ſuos conciliaverit. Quare non eſt, quod privatis eiusmodi ſingulorum doctorum interpretationibus, publica auctoritate deſtitutis, & a recepto, ex concilii Tridentini deciſione ac BELLARMINI explicatione, typo doctrinæ recedentibus, decipi nos patiamur.

§. XVII. Præterea nec mitiores illæ expoſitiones ſunt omni exceptione maiores. 1.) Novum illud hoc modo confictum ſacrificii *propitiatorio-adplicatorii*, a *meritorio* & *ſatisfactorio* diſtincti, genus non nudis adſertionibus exprimi, ſed irrefragabilibus ſuperſtrui argumentis deberet. 2.) DEZIUM confutat abſurditatisque convincit FECHTIUS (51) per inſtantiam a morte propitiatoria, cum ſacrificium Chriſti mortem quoque eius inferat, pari autem modo am-

(44) conf. quæ *ſupra* dicta ſunt. *p. 301. not.* (7).

(45) vid. IO. FECHTII *diſputatio de ſacrificio miſſæ propitiatorio pro vivis & mortuisque*, IOANNI DEZIO, *Ieſuitæ, oppoſita*, Roſtochii recuſa 1718.

(46) in *expoſitione doctrinæ catholicæ.*

(47) vid. b. WEISSMANNI *diſſ.* Tubingæ 1741. excuſa, cui titulus: *Notæ Courayerii & Calixti in concilii Tridentini canones præcipuos ulterius illuſtratæ.* §. 24. p. 49.

(48) vid. *la reponſe aux douze Lettres du P. Scheffmacher, Ieſuite de Straſſbourg, par Mr.* PFAFF; & quidem *dans la reponſe a la première lettre ſur le ſacrifice de la meſſe.*

(49) conf. *liber. not.* (32) *citatus. p. 30. ſeqq.*

(50) quare in altera libri editione quædam mutavit. conf. *id. lib. p. 30. not. e.*

(51) vid. *citata diſp. p. 11. ſeq.* —

amplius offerri negetur Chriſtus, *Ebr. VII. 27.* quo negatur idem amplius mori *Rom. VI. 9, 10.* 3.) Sacrificium *commemorativum* verum & *proprie* ſic dictum ſacrificium non eſt, velut omnis rei repræſentatio & commemoratio res ipſa dici non poteſt vere ac *proprie.* 4.) Ad meriti ſui adplicationem ordinavit Chriſtus, ex parte *Dei* verbum & ſacramenta, atque ex *hominum* parte fidem: quæ media ſubruuntur aperte ac obſcurantur, ſi iuxta Romanæ eccleſiæ dogmata *ex opere operato* operetur ſacrificium miſſæ, & in arbitrio ſacrificulorum poſitum ſit, cuinam, abſentibus quoque, dormientibus ac defunctis, & quantum adplicare ac diſpenſare de Chriſti propitiatione velint.

§. XVIII Neglecta Brillii levitate (52), & multiplici Romanenſium theologorum circa *formalem* ſacrificii miſſatici *rationem diſſenſu* (53), ad ſingularem *cardinalis* Cienfuegos explicationem devolvimur (54), qui ſtatuit 1.) „per „ verba conſecrationis ſub ſpeciebus panis & „ vini poni Chriſtum hominem vivum, actio„ nes quoque vitales per uſum ſenſuum elicien„ tem. 2.) Hunc autem uſum ſenſuum & ex„ ercitium actionum vitalium ſuſpendere, eo„ que ſe privare Chriſtum offerentem in eucha„ riſtia, ſtatim, ubi ſacrificium incipiat ver„ bis: *qui pro vobis & pro multis effundetur* „ *in remiſſionem peccatorum*, unde in hac ipſa „ ſuſpenſione vitæ actualis ſacrificium conſiſtat, „ quam 3) reſumat Chriſtus, finito ſacrificio, „ in euchariſtia, cum ſacerdos oret: *per quem* „ *haec omnia, Domine, ſemper bona creas,* „ *ſanctificas,* VIVIFICAS, *benedicis & prae-* „ *ſtas nobis.* Id quod fiat, ubi pars hoſtiæ „ mittatur in calicem, ſacerdote illico Chri„ ſtum Dominum actiones ſuas vitales reſumen„ tem ſic alloquente: *Agnus Dei, qui tollis* „ *peccata mundi, miſerere nobis*, cum a con„ ſecratione uſque ad functionem illam ſolum „ Patrem aut Deum allocutus eſſet„ (55).

§. XIX. Regerimus autem, cum b. cancell. Pfaffio (56). 1.) Corpus Chriſti veriſſimum, idemque vivum adeſt in ſacra cœna, cum ſymbolis ſacramenti, vi conſecrationis & uſus, unitum, ſed non modo capernaitico; ergo nec exſerit illud in his ſymbolis uſum ſenſuum. Audit quidem Chriſtus, in celebratione euchariſtiæ, videt, intelligit omnia, amat gratiaque ſua adfatim replet fideles ſacramentum accipientes: verum has actiones non exſerit ſub accidentibus vel ſymbolis euchariſticis, vi præſentiæ ſuæ ſacramentalis, ſed vi præſentiæ ſuæ divinæ, qua & ut θεανθρωπος heic præſens eſt. 2.) Male & prorſus inconcinne, quæ, in canone miſſæ, nonniſi de oblationibus panis & vini dicuntur, ad corpus Chriſti transferuntur, quaſi, ut illud acceptum habeat, ſicuti ſacrificia veteris teſtamenti, rogandus demum ſit Pater; quaſi illud dudum glorioſe in cœlis exſtans eo demum per angelum transferri debeat, ſemperque creari, & ſanctificatione, benedictione ac vivificatione habeat opus (57). 3.) Sacrificii actus pertinet ad ſtatum exinanitionis Chriſti, & privare ſe vita actuali & uſu ſenſuum tum internorum tum externorum intervertit gloriæ ſtatum, in quo nunc Salvator optimus verſatur, nec quadrat in corpus Chriſti exaltatum & glorioſum (58). 4.) Si in miſſa autem adpareat Chriſtus cum ſignis mortis, vita actuali privatus, neque vero ita etiam adpareat in Empyreo, ubi verſari dicitur, duo erunt Chriſti, vita actuali & ſenſuum uſu pollens unus, alter carens (59). Cæterum

(52) vid. b. Weissmanni *diſſ.* Tubingæ *MDCCXXXII.* typis expreſſa, quæ inſcribitur: *methodus Brilliana conciliandi religionis controverſias, in illuſtribus quibusdam exemplis p.* 13.

(53) conf. die *theologiſche Sendſchreiben gegen Herrn Pater Seedorff,* p. 200. ſeqq.

(54) vid. Pfaffii *ſtricturæ theologicæ in ſententiam novam eminentiſſimi cardinalis* Cienfuegos *de vita Chriſti actuali in euchariſtia, de ſacramento miſſatico, eiusque fructu,* Tubingæ, *MDCCXXXIII.*

(55) vid. *ſtricturæ modo citatæ. p.* 7.

(56) *ibid. pag. 9. ſeq.*

(57) conf. *ibid. pag. 10. ſeq.*

(58) conf. *ibid. pag. 13.*

(59) *ibid. pag. 16.*

terum eandem cardinalis CIENFUEGOS ſententiam adoptavit prolixaque deductione adprobavit Cardinalis LUDOVICUS BELLUGA, cuius ipſius iudicium libro ſuo præmiſit CIENFUEGOS.

§. XX. Excutienda iam ultimo loco ſunt, quæ pro ſtabiliendo miſſæ ſacrificio proferunt Romanenſes, argumenta. Eadem ubique crambe recocta, & præter hanc nihil, quod alicuius eſſet momenti, apud recentiores quoque, quos data opera revolvimus, HONORATUM TOURNELIUM, theologum Pariſienſem (60) & VINCENTIUM LUDOVICUM GOTTI, cardinalem (61), deprehenditur, adeo, ut nec hos ipſos puduerit, pudendam illam diabolicæ, quam LUTHERUS ſuſtinuit, tentationis detorſionem recoquere (62). I.) Firmum & diſertiſſimum fundamentum inveniſſe ſibi videntur in oraculo *Malach. I. 10, 11.* cuius verba poſteriora intelligi non poſſe niſi de ſacrificio euchariſtiæ, per inductionem probare adnituntur: ſed *reſp.* vox *mincha*, quæ proprie eſt oblatio ex ſimila, oleo & thure (63), & quæ ideo cum miſſa nil ſimile habet, denotat ſacrificia *ſpiritualia* (64), quæ ſola novo teſtamento, & quibus ſolis prædicata munditiei & amplitudinis conveniunt (65). Miſſam pontificiam, quo magis conflata ex quæſtu eſt, dixeris potius v. 13. improbatam. *Excipiunt* vero, improprie nunquam accipi vocem *mincha*, ubi ſola exſtet: contrarium adparet ex *pſalm. CXLI. 2. Eſ. LXVI. 20.* & eodem modo, quo *improprium* adpoſiti vocabuli *mykthar* ſignificatum concedunt adverſarii, myſticus etiam *minchae* ſignificatus ex modo dictis admitti debet. *Excipiunt* porro, *munda* dici a propheta novi teſtamenti ſacrificia, ſed iuxta noſtram ipſorum doctrinam *immunda* eſſe hominum, iuſtorum etiam, opera & cultum: aſt evangelii certe prædicatio & adminiſtratio ſacramentorum, in novi teſtamenti cultu, mundæ omnino dici poſſunt, & reliqua iuſtorum opera, licet ob imperfectionem non *abſolute*, tamen *ſecundum quid*, ut in ſcholis loquuntur, dicuntur pura, ſancta Deoque accepta (66). *Inſtant* porro, *novam* hanc oblationem opponi ſacrificiis iudaicis, quæ externa fuerint, ſpiritualia autem ſacrificia quovis tempore etiam ante evangelium a vere piis & iuſtis oblata Deo eſſe: at manifeſtum eſt, inde, quod ſacrificia præcipua cultus divini in vetere teſtamento pars erant, mutuari prophetam

(60) in *curſu theologico ſcholaſtico-dogmatico, tom. III. de ſacramento euchariſtiæ p. 443. ſeqq.* edit. Colon. Agripp. 1734. fol. Hic liber BELLARMINUM maxime ſequitur.

(61) in *theologia ſcholaſtico-dogmatica*, fol. Venetiis 1750. *tom. III. tractatu VIII. de euchariſtia, ut ſacrificium eſt. p. 358. ſeqq.* Hic liber iuxta montem THOMÆ *Aquinatis* conceptus eſt.

(62) Vid. *unſere theologiſche Sendſchreiben wider Herrn P. Seedorff*, *p. 116. f. f.* Apud cardin. GOTTI *loco citato p. 360. num. XVIII.* hæc leguntur: *ſed audiamus, in qua ſchola, & quo magiſtro didiceris Lutherus, non eſſe in lege nova verum externum ſacrificium -- adparuit mihi (ait Lutherus) diabolus, non in ſomno, ſed bene vigilanti, qui & argumentatus eſt contra ſacrificium miſſæ: & cum non poſſem eius argumentis reſpondere, huiusmodi ſacrificium abolendum*
5 *eſſe decrevi -- Pape! magna Lutheri laus, qui, ut fieret diſcipulus diaboli, deſiit eſſe diſcipulus eccleſiæ; & ut dæmonem audires, eccleſiam, ſcripturam, patres audire recuſavit. Sane, ſi diabolus cœpiſſet arguere contra Trinitatem, vel contra incarnationem, aliave fidei myſteria, Lutherus non valens diaboli ſophiſmatibus reſpondere, ut diabolo fidem præſtaret, Trinitatis, incarnationis, omniumque myſteriorum fidei renunciaſſet.* Breviter monemus, LUTHERUM non loqui de adparitione *externa*, ſed de *interna* tentatione, de diſputatione, quam diabolus in ipſius conſcientia excitaverit, ſuper eo, quod tot miſſas privatas antea celebraſſet, adeoque idololatriam commiſiſſet; quam vero tentationem divina adſiſtente gratia feliciter ſuperaverit; accidiſſe Luthero hanc tentationem menſe April. ann. *MDXXI.* ipſum vero iam antea repudiaſſe miſſam pontificiam, ac contra eam ann. *MDXX.* & pro concione dixiſſe & ſcripſiſſe.

(63) *Lev. II. 1. ſeqq.*

(64) *1 Pet II. 5.*

(65) *Ioh. IV. 24. 1 Tim. II. 8. Rom. XII. 1. XV. 16.*

(66) *Rom. XII. 1.*

tam cultus divini in novo teſtamento deſcriptionem; non addi novitatis determinationem; revera *novum* cultum eſſe Meſſiæ, ut *actu exhibiti* prædicationem, & baptiſmi ac ſacræ cœnæ adminiſtrationem; alias ſuppetere rationes, cur novæ dicantur in novo teſtamento virtutes, ad quas æqualis ſemper & antea fuit obligatio (67). Tantum interpretationi ſuæ tribuit D. TOURNELY, ut ad eandem etiam intorqueat dictum Chriſti *Ioh. IV. 21, 23, 24.* & adorationem ibi intelligi contendat publicam atque ſolemnem per ſacrificium. Sed *reſp.* apertum dicti ſenſum eſſe hunc: veri adoratores neque certis locis, veluti Iudæi Hieroſolymis, Samaritani monti Garizim, neque ſacrificiis externis, nec umbris moſaicis erunt adligati, ſed abſque his adorabunt Deum, eo animi adfectu atque habitu, quo coli vult.

§. XXI. II.) Non minus præſidii quærunt in typo *pſalm. CIX. 4. Ebr. VII. 17.* & facto *Melchiſedeki Gen. XIV. 18. 19.* unde concludunt, neceſſe fuiſſe, ut Chriſtus obtulerit ſacrificium ſimile illi, quod obtulit Melchiſedek; ſimilitudinem vero hanc collocari non poſſe, niſi in ſacrificio euchariſtico, quod offeratur in pane & vino. Sed *reſp.* generatim non procedendum eſſe ultra ſimilitudines in S. ſcriptura fundatas, quas non inepte eruit D. TOURNELY (68); deinde textum ſic habere: Melchiſedek הוציא qua rex, ex verſione LXX. ἐξηνεγκεν, ex verſione PAGNINI & ARIÆ MONTANI, nec non ex plerisque & ordinariis VULGATÆ verſionis editionibus, *proferens* panem & vinum, i. e. omnis generis cibum & potum: vel, ſi ignoraverit ſpolia opima, ad reficiendos Abrahami milites; vel ſi de illis ipſi conſtiterit, ad ſignificandam certe lætam de victoria reportata congratulationem; qua ſacerdos autem impertitus eſt benedictionem. Ne ibi quidem, ubi Paulus totus in eo eſt, ut explicaret, qua in re Chriſti typus fuerit Melchiſedek (69), ulla ſit oblationis panis & vini mentio. At *excipit* D. TOURNELIUS, ſimilitudines ab apoſtolo demonſtratas vel non pertinere ad ſacerdotium, vel in aliis quoque locum habere, adeoque comparationem ſacerdotis Melchiſedeki cum Chriſto ſacerdote poni debere in eo ſolo, quod illi privative competat, nimirum in oblatione panis & vini: *reſpond.* vero, oblationem panis & vini non propriam Melchiſedeki fuiſſe ſacrificio & ſingularem, ſed tale quid in Aaronicis quoque ſacrificiis deprehendi (70); ſingulare autem & proprium Melchiſedeko fuiſſe, quod fuerit Dei ſacerdos, Abrahamo benedicens, licet ad eiusdem familiam non pertineret, quod non conſtiterit de familia eius, origine & morte; nil obſtare, quo minus inſtitui comparatio poſſit inter Melchiſedekum ac Chriſtum etiam in rebus non ſingularibus, ſed communibus cum aliis. *Inſtant*, reddi oblationis rationem per verba immediate ſubſequentia: *erat enim ſacerdos:* reſpond. Sic legit quidem verſio vulgata, textus autem ebraicus והוא & *ille* græce redditur *ην δε ιερευς.* *Urgent* denique cum BELLARMINO (71), accentum *ſoph paſuk*, qui verſum claudit, in textu ebræo eſſe poſitum ante verba: *bene dixit ei*, proinde benedictionem non eſſe actum pertinentem ad ſacerdotium Melchiſedeki, ſed potius verba illa: *erat ſacerdos altiſſimi*, coniungenda cum præcedentibus: *protulit panem & vinum:* Sed *reſpond.* cum recepta inter pontificios hypotheſis ſit, recens Rabbinorum inventum eſſe puncta, nec licet illis, circa res fidei ex collocatione iſtorum argumentari; *ſoph paſuk* non ſemper terminat ſententiam aut verſus a ſe invicem divellit (72). Ex præſuppoſito Melchiſedeki ſacrificio

(67) conf. *Ioh. XIII. 34.*

(68) *loco citato, p. 445.* ratione nominis, officii, originis, durationis: addimus differentiam generis *Ebr. VII. 13-15.* & præſtantiam præ Aarone & eius ſucceſſoribus. *Ebr. VII. 4-10.*

(69) *Ebr. VII.*

(70) *Exod. XXIX. 40. Num. XXVIII. 5.*

(71) *libro I. de miſſa cap. 6.*

(72) *Pſalm. XVII. 3, 7, 8. Gen. XIV. 1, 2.* ſoph paſuk inter nominativum & verbum interponitur.

ficio porro ita concludit cardinalis Gotti (73): *id, quod fecit Chriſtus in ultima cœna, de mandato ipſius fecerunt apoſtoli Luc. XXII. & modo faciunt eiuſdem in ſacerdotio ſucceſſores, dum miſſam celebrant; offerunt enim ſub ſpecie panis & vini corpus & ſanguinem Chriſti, quod ipſe obtulit in cœna: ſed Chriſtus offerens ſub ſpecie panis & vini corpus ſuum & ſanguinem in cœna, verum obtulit ſacrificium ſecundum ordinem Melchiſedek: Ergo & ſacerdotes &c.* Eodem ratiocinio utitur quoque Tournely (74), qui multus eſt in conciliandis temporibus, *praeſentibus* textus græci & *futuris* verſionis vulgatæ, atque ita concludit: *duae iſtae lectiones, & in praeſenti iuxta graecum, & in futuro iuxta vulgatum, non pugnant inter ſe, imo conſentiunt maxime, & una inducit alteram: nam ex eo, quod Dominus in praeſenti dixit, funditur, i. e. offertur ac libatur Deo in repraeſentationem effuſionis futurae in cruce, ſequitur, & effuſionem illam futuram fuiſſe modo ſcilicet cruento, & deinceps uſque ad mundi finem fundendum ſanguinem Chriſti & offerendum modo incruento in ſacrificio miſſae. Itaque verbum de praeſenti,* effunditur, *denotat praeſentem effuſionem ſanguinis myſticam & incruentam; verbum autem de futuro,* effundetur, *futuram ſignificat cruentam eiuſdem ſanguinis in cruce effuſionem, ad cuius perpetuam memoriam inſtituta eſt euchariſtia, tanquam verum & proprie dictum ſacrificium: utraque igitur lectio, tum praeſentis, tum futuri temporis, hic retinenda.* Verum enim vero manifeſta committitur petitio principii, & vituperanda eſt licentia, qua, ex diſcrepantiis textus & verſionis, novæ deducuntur doctrinæ. Quoad rem ipſam autem opponimus hoc argumentum: ſi ſanguis Chriſti vere effunditur in S. cœna, admitti etiam debet, cruentum eſſe, ubi ſanguinis eſt effuſio; ſin ſpecies vero vini tantum effunditur, eandem in peccatorum remiſſionem effundi, concedendum. Quod vero verba græca διδομενον, εκχυνομενον, præſentia ponantur pro futuris, conſentiente verſione vulgata (75) & canone miſſæ (76), inde liquet, quod traditio Chriſti & effuſio ſanguinis eius ubique denotat cruentam ipſius mortem, & quod morte hac opus non fuiſſet, ſi Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum in ipſa S. cœnæ inſtitutione primaque adminiſtratione iam obtuliſſet in ſacrificium ſatisfactorium & expiatorium pro peccatis hominum. *Inanis* denique eſt mandati Chriſti *hoc facite* interpretatio per *ſacrificate:* nam idem ſine dubio iniungit, quod *1 Cor. XI. 26.* per manducationem & bibitionem exprimitur: cum accuſativus *hoc* evidenter totam referat actionem præcedentem; cum inepte Chriſtus in Chriſti memoriam dicatur offerri; cum græcum ποιειν apud probatos auctores non ſignificet *ſacrificare.*

§. XXII. III.) Adſine his ratiocinationibus eſt argumentum, quod ulterius adfert cardinalis Gotti (77): *omnis,* inquiens, *vera religio ſuum habere debet ſacrificium viſibile ab hominibus frequentandum: ſi enim ſingulas percurramus religiones ſive veras, ſive falſas; manifeſte inveniemus, ſacrificium religioni ſemper fuiſſe coniunctum. In veteri lege fuerunt vera ſacrificia; ergo in nova lege debet eſſe verum ſacrificium: at hoc non eſt aliud, niſi euchariſticum. Nulla religio eſſe poteſt ſine cultu Dei veri, vel falſi; cultus autem Dei eſt ſacrificium. Religio chriſtiana eſt vera religio; ergo in ea ſunt ſacerdotes, & ſacrificium, quo homines in veri Dei cultu coadunentur.* Conſequentia probatur *ex apoſtolo ad Ebr. VII. 11. ubi probat, quod conſummato ſacerdotio levitico ſecundum ordinem Aaron, „ neceſſarium fuit ſecundum ordinem Melchiſedek alium ſurgere ſacerdotem - „ translato enim ſacerdotio, neceſſe eſt, ut & legis translatio fiat. „ In lege igitur nova ſacerdo-*

(73) *loco citato, p. 359.*
(74) *loco citato, p. 448.*
(75) in loco 1 *Cor. XI.* exſtat futurum *tradetur* & apud *tres evangeliſtas* futurum *effundetur.*
(76) *canon miſſæ* pariter, ponit futurum *effundetur.*
(77) *loco citato, p. 360.*

cerdotium non eſt ablatum, ſed ab ordine Aaron ad ordinem Melchiſedek translatum, i. e. a cruento & cum ſanguine ad incruentum & ſine ſanguine, quale erat ſacerdotium & ſacrificium Melchiſedek, quo panis & vinum offerebantur. Si enim translata lege de antiqua in novam, translata ſunt ſacramenta, cur non debuit ſacrificium transferri? cur in lege nova, in qua ſunt ſacramenta 'a veteribus diſtincta, ſuum non erit ſacerdotium & ſacrificium? Reſpondemus, non procedere conſequentiam, quod in chriſtiana (etiam eccleſia debeant eſſe ſacrificia proprie ſic dicta, quia talia fuerint in eccleſia iudaica: nam ſublatis, per unicum Chriſti in cruce peractum ſacrificium, in novo teſtamento typis & figuris veteris teſtamenti, nullum amplius in novo teſtamento locum habet ſacrificium externum proprie ſic dictum. Omnis Dei cultus pendet ab eiusdem ordinatione; voluit autem Chriſtus, adnunciari ſuam mortem in S. cœna, tanquam ſacramento, & commemorari ſacrificationem in cruce factam, non repræſentari per novam & diſtinctam ab ea immolationem. *Exceptiones*, quas heic oggerit pater purpuratus, ſunt meræ petitiones principii. Sacerdotes quidem ſunt in novo teſtamento (78), & ſunt etiam ſacrificia: ſed ſacerdotum nomen commune eſt in nov. teſt. eccleſiæ miniſtris cum reliquis fidelibus; communia igitur quoque ſunt ſacrificia, videlicet ſpiritualia. Concluſio a veteri lege ad novam multis inſtantiis poteſt infringi. Si ſenſui oraculorum literali ſit inſiſtendum, erigi altare lapideum, conquiri ex tribu Levi ſacerdotes, immolari vituli debent: res igitur novi teſtamenti metaphorice deſcriptæ cultui, quem evangelium præſcribit, convenienter ſunt explicandæ. Sacerdotium Chriſti *Ebr. VII. 11.* eiusque æternitas *v. 3.* non infert ſacrificium externum per miniſtros quotidie offerendum: alias nec interrumpi, iuxta Romanenſium placita, per crudeles Antichriſti perſecutiones poſſet, nec ceſſare in vita æterna ſacrificium miſſæ; ſed excludit ſucceſſores, & dicit infinitam ſacrificii a ſacerdote æternum vivente oblati virtutem, huiusque interceſſionem perennem (79).

§. XXIII. IV.) Eadem facilitate confutantur argumenta alia, a ſimili analogia petita, quando dicunt, *ſacrificium adeſſe in novo teſtamento debere, quia adſint & ſacerdotes Ebr. V. 1. & altare Ebr. XIII. 10.* At prior locus non agit de *ſacerdotibus* chriſtianis, quo nomine nullibi in S. ſcriptura veniunt eccleſiæ miniſtri, ſed de Leviticis. *Altare* in poſteriore loco non infert continuandum ulterius ſacrificium: neque enim altare intelligitur *materiale*, cum diſerte iudaicis viſibilibus opponatur *v. 11.* ſed *myſticum*, i. e. Chriſtus eiusque crux *v. 12, 15.* ex quo manducandum, non in quo ſacrificandum *v. 10.*, in quo oblati extra urbem ſacrificii *v. 12.* participes eſſe non poſſunt, qui templo hieroſolymitano & ceremoniis iudaicis adhærent *v. 10.* nec cum Domino extra portas egrediuntur. *v. 13.*

§. XXIV. V.) Speciatim hoc fine urget Tournely (80) locum *1 Cor. X. 16, 18. ſeqq.* & dicit: *quemadmodum Iudaei Deo vero & Gentiles idolis ac daemoniis vera ſacrificia offerebant, ita & chriſtiani euchariſtiam ut verum ac proprie dictum offerunt ſacrificium: id manifeſte importat mentio, quam apoſtolus facit, menſae, altaris, hoſtiarum, immolationis, ſocietatis & communicationis inter eos, qui eiusdem menſae ſunt participes: menſa autem Domini idem eſt ac altare, quod ad ſacrificium ordinatur Ebr XIII. 10.* Ad ultima verba quid reſponderi debeat, modo oſtendimus: in loco autem *1 Cor. X.* attendendum eſt ad tertium comparationis, quod ad *participationem* reſpicit, non ad *altaris* vel *ſacrificii* paritatem, ut mens apoſtoli ſit: Corinthios, cœnæ Domini participes factos, & cum Chriſto communionem habentes, eiusque religionem profitentes, Gentilium conviviis, ubi in idolorum honorem

(78) *Eſ. LXI. 6. LXVI. 21. 1 Pet. II. 9. Apoc. I. 6.*
(79) *Ebr.* VII. 24, 25. X. 14.

(80) *loco citato, p. 448.*

norem edebantur idolothyta, bona conſcientia intereſſe non magis poſſe, quam illos, qui comederint ex victimis legalibus, factique fuerint altaris participes, & religionem iudaicam profeſſi. Evangelii certe prædicationem *1 Cor. IX. 13, 14.* altaribus Iudæorum comparatam nemo dixerit ſacrificium proprie ſic dictum.

§. XXV. VI.) Excitant *typum agni paſchalis*, quem figuram fuiſſe aiunt, non tantum immolationis *cruentae* Chriſti in ara crucis, ſed etiam *incruentae* ac myſticæ in euchariſtia. Ut de hoc nobis perſuadeat TOURNELIUS (81), modo commemoratus, ad varias agni paſchalis circumſtantias provocat. Quæ vero omnia nullius ſunt momenti, ſi ſequentia probe notentur. Scilicet nusquam in S. ſcriptura occurrit agni paſchalis qua ſacrificii ad *S. cœnam* qua ſacrificium adcommodatio. *Chriſti* quidem typus fuiſſe dicitur agnus paſchalis, eius autem cruente in cruce immolati (82). Poſita vero agni paſchalis ad euchariſtiam relatione typica prodeunt conſequentiæ, non nobis, ſed diſſentientibus adverſæ: verb. grat. miſſam non *incruentum* eſſe poſſe ſacrificium; non ſingulis diebus repeti; non a ſolis offerri ſacerdotibus; non *propitiatoriam* eſſe, ſed duntaxat *commemorativam*; nil eſſe de ea reſervandum; Chriſtum modo cruento immolari debuiſſe, antequam manducandum diſcipulis exhiberetur ipſius corpus.

§. XXVI. VII.) Urgent, λειτουργειν, quod de apoſtolis dicitur *Act. XII. 2.* denotare *actum ſacrificandi*, atque inde concludunt, miſſam eſſe ſacrificium. At latius multo patet hoc verbum, quam ut reſtringi ad ſacrificandi actum poſſit: id quod adparet etiam ex addito verbo ιεϱουϱγειν. *Rom. XV. 16.* de prædicatione evangelii adhibetur; & generatim denotat quemcunque Dei cultum.

§. XXVII. VIII.) Omnium maxime PATRUM locutionibus innituntur, qui de S. cœnæ celebratione uſurpant vocabula *oblationis*, *immolationis*, *victimae*, *ſacrificii*, *miſſae*, *ſacerdotum*, *altaris*. Verum ea non dicebant verum & proprium in S. cœna ſacrificium propitiatorium, Chriſtique ſub ſpeciebus panis & vini immolationem: ortum autem ducebant ab externis munerum oblationibus, & ab exercitiis pietatis in euchariſtiæ celebratione conſuetis; atque adhibebantur ad indigitandum præcipuum S. cœnæ finem, nempe ſacrificii Chriſti commemorationem, nec non ad retundendas ab exprobrato omnis ſacrificii defectu adverſariorum criminationes (83). Obſcurata demum veritatis luce, auctisque ſuperſtitionis & ignorantiæ tenebris, locutiones impropriæ in proprias tranſivere; corporis Chriſti ſigna in ipſum corpus Chriſti; cœna in ſacrificium; ſacrificium ſpirituale & euchariſticum in externum, incruentum ac propitiatorium; menſæ in altaria; miniſtri in ſacerdotes.

§. XXVIII. Pro *defunctis* recte offerri ſacrificium miſſæ, ſtatuunt iidem, quos ſæpe iam nominavimus, TOURNELIUS & cardinalis GOTTI, ſed neque pro beatis, neque pro damnatis, verum pro ſolis animabus in purgatorio detentis. I.) Argumenti loco adducunt factum Iudæ Maccabæi, *2 Maccab. XII. 43.* in quod cardin. GOTTI ſic commentatur: *hoc ſacrae ſcripturae textu docemur, Ebraeos obtuliſſe ſacrificia pro mortuis; ergo Chriſtiani miſſae ſacrificium, quod moſaicis adumbratum eſt, pie pro fidelibus mortuis offerunt - - ne autem quis Iudae factum erroris inſimulare poſſet, illud probat ſcriptura v. 46. addens: „ſancta & ſalubris eſt cogitatio, pro defunctis exorare, ut a peccatis ſolvantur.„ - - quibus etiam patet, Iudam pie ac religioſe potuiſſe cogitare, caeſos illos, apud quos donaria idolorum fuerunt inventa, non eſſe propter hoc damnatos in aeternum.* Ex multis, quæ a noſtratibus regeruntur, notamus præcipue ſequentia:

Primo

(81) *loco citato, p. 447.*

(82) *Ioh. XIX. 36. 1 Cor. V. 7.*

(83) Huc conf. GERHARDI *confeſſio catholica p. 1220. ſeqq.* itemque *theolog. Sendſchreiben* &c. *p. 124 ſeqq.* FECHT, *loc. cit. p. 16. ſeqq.*

Primo ſicut adverſarii heic loci ſupponunt ſtabilitam de purgatorio doctrinam, ita nos confutatam eandem alibi ſupponimus. *Deinde* canonicæ auctoritatis non eſſe librum illum, dudum probatum dederunt theologi noſtrates, & agnoſcunt Romanenſium nonnulli (84): ut alia taceamus, Spiritus ſancti certe non eſt, imperitiæ veniam abs lectore petere (85). Sacrificium pro mortuis offerendum nuſpiam præſcribitur in lege: & ipſe librorum maccabaicorum excerptor non obſcure, per bonæ intentionis prætextum, fatetur, novum quid & inſolitum commiſiſſe Iudam Maccabæum. Errat autem enormiter, quod pie occubuiſſe dicit, ſub quorum tunicis res idolis ſacratæ fuerunt poſt mortem inventæ. Idem ergo excerptor videtur multa de ſuo adiecisse, Iudas autem iuxta legem (86) pro viventium cœtu *v. 42.* ſacrificium obtuliſſe. Ponamus vero, quod *tertio* notamus loco, factum illud ita ſe habere, ut volunt Romanenſes, conſequentia tamen, quam inde deducunt, non procedit, quia alia prorſus eſt novi teſtamenti ratio, quam veteris; & quia, qui in acie ceciderant milites maccabaici, in mortali, quantumvis id excuſent pontificii, deceſſerant peccato, pro quo defunctorum genere oblatam miſſam non valere, ipſi ſtatuunt adverſarii. II.) Provocant ad omnium ſeculorum PATRES, tum latinos, tum græcos, tanquam teſtes huius conſuetudinis offerendi in eccleſia Dei pro mortuis ſacrificium. At pro mortuis ſacrificia offerre in antiqua eccleſia idem erat, quod pro commemoratione eorum, non ad delictorum expiationem, ſed in teſtimonium, quod non ut excommunicati, ſed ut eccleſiaſticæ communionis participes deceſſerint (87). III.) Alii Romanenſium doctores κατ ἀνθρωπον argumentantur, & ex eo, quod *orationem pro defunctis* reiicienti AERIO nos non patrocinari dicamus (88), per concluſionem *a pari*, nobis etiam *ſacrificium pro mortuis* offerendum obtrudere volunt. Sed, licet *orationem pro defunctis* pluribus quidem modis non inutilem eſſe facile concedamus; pro peccatis tamen *propitiatoriam* eſſe & *ſatisfactoriam*, nullibi tradimus: &, quicquid ſit, quæ, qualis exinde ad ſacrificium, quod ne exſiſtere quidem docemus, concluſio?

§. XXIX. *Exceptionum*, quibus argumenta noſtra ſuperius propoſita infringere conantur eccleſiæ Romanæ doctores, ſingulari examine ſuperſedemus, cum ſolutu admodum faciles ſint, perceptis ſolide argumentis. A *querelis* autem & *calumniis*, domeſticis adverſariorum telis doctrinam noſtræ eccleſiæ dudum vindicavit b. GERHARDUS noſter (89), ad quem lectores noſtros remittimus.

* * * *

De euchariſtiæ *veneratione*, quæ non minus, ac *ſacrificium miſſaticum*, tranſſubſtantiationis dogmati ortum ſuum debet, ſupra *cap. XIX.* ita egimus, ut, fixo ante omnia controverſiæ ſtatu (1), invictis eam impugnaverimus argumentis (2), BELLARMINI de ea diſputationem excuſſerimus (3), ac, quæ ex patribus, THEODORETO, CHRYSOSTOMO, EUSEBIO *Emiſſeno*, AMBROSIO, ORIGENE, DIONYSIO *Areopagita*, trahi huc ſolent, lo-

(84) vid. GERHARDI *confeſſ. cathol. p. 362. ſqq.*

(85) conf. *2 Maccab. XV. 39, 40.*

(86) *Levit.* IV. *13. ſeqq.* conf. *Deut.* XXI. *1. ſeqq:* add. *Ioſ.* VII.

(87) vid. DEYLING. *loc. cit. p. 305.* BUDDEUS *loc. cit. p. 19.*

(88) in *apologia auguſt. confeſſ. p. 275.*

(89) in *confeſſ. cathol. p. 1239. ſqq.*

(1) *pag. 353. ſeqq.* tam in *textu*, quam in *notis.*

(2) *pag. 356. ſeq.*

(3) *pag. 357. ſeqq.* & *pag. 362. ſeq.*

ca vindicaverimus (4). Haud ingratum ſperamus, lectoribus fore officium, quod ſupplementi loco heic ſuſcipimus, hiſtoricam rei tractationem ſubiuncturi. Obſervamus autem

I.) ſolemnem in papatu panis & calicis, peracta conſecratione, *elevationem*, ea de cauſa fieri ſolitam, ut ab univerſo cœtu, *in genua provoluto*, *adorentur* cultu latrevtico, recentiorem eſſe corruptelam, quæ ante ſeculum XIII. invecta in eccleſiam non fuerit. Libere Io. GUILIELMUS DE LITH (5), theologus quondam Onoldinus, isque doctiſſimus, ita hanc in rem pronunciat: *cupiditate veram ἀρτολατρείας originem eruendi tractus, quaecunque exquirere potui, vetuſtatis monumenta, quibus antiquorum eccleſiae chriſtiane rituum memoria conſignata eſt, magna cum cura perluſtravi, ac ne unicam quidem liturgiam antiquam, quae adorationem hoſtiarum praeceperit, reperire potui. Et ne quis forte me animo minus attento ad lectionem acceſſiſſe ſuſpicetur, omnino nec pontificii ſcriptores ullum unquam teſtimonium pro iſta adoratione ex libris veterum ritualibus petere auſi ſunt.* Jam vero quod

II.) notamus, probandi onere ſuperſedere nobis liceret, ſi omnes Romanæ eccleſiæ doctores eo eſſent animi candore, quo ſunt HUGO MENANDER (6), librorum liturgicorum & MICROLOGI inprimis, adcurati ſeculi XI. ſcriptoris, ſilentio cedens, ac IO. MORINUS (7), ingenue confitentes, ritum illum *non adeo eſſe antiquum;* nec non, qui duumviris hiſce ad latus poni merentur, addictiſſimi alias eccleſiæ Romanæ, IO. BONA, pater purpuratus (8), & IAC. GOARUS (9), refellentes impudens IŌ. STEPHANI DURANTI, conſiliarii regii, & ſenatus Tholoſani in Gallia præſidis, adſertum (10), *plane ipſis eccleſiae incunabulis illam conſuetudinem cœpiſſe*, candideque fatentes, *plane non conſtare, quae prima origo fuerit in eccleſia* LATINA *ſacra myſteria elevandi.*

III.) Cum vero alii, ex quibus, præter BELLARMINUM, unicum cardinalem GOTTI (11) excitaſſe ſufficiat, contendant, *huius adorationis teſtimonium infallibile praeberi perpetuam utriuſque eccleſiae, orientalis & occidentalis praxin, quae ſemper & ubique eucharistiae conſecratae adorationem exhibuerit;* cumque concilium Tridentinum *latriae cultum ſacramento adhibendum* dicat *morem in eccleſia catholica ſemper receptum:* exactior utique rei diſquiſitio nobis incumbit.

IV.) Tractarunt hoc argumentum, veteremque eccleſiam ac patres illius ignoraſſe *prorſus* euchariſtiæ adorationem, magna teſtimoniorum & argumentorum mole probatum dederunt RUDOLPH. HOSPINIANUS (12), EDMUND. ALBERTINUS (13), IO. DALLÆUS (14), MATTH. LARROQUANUS (15), IAC. BASNAGIUS (16), atque IO. GUILIEL. DE LITH (17), modo laudatus. Iidem auctores

(4) *pag. 360. ſeqq.*

(5) in *diſquiſitione theologica & hiſtorica de adoratione panis conſecrati & interdictione ſacri calicis in euchariſtia. cap. I. §. VI. p. 9.*

(6) in *notis ad ſacramentarium gregorianum. p. 373.*

(7) de *ordinat. part. III. exercitat. IX. cap. I. p. 169.*

(8) in *lib. II. rerum liturg. cap. XIII.* §. *XI.*

(9) in *notis ad Euchologium* §. *CLVIII. p. 146.*

(10) in *deſcriptione rituum eccleſ. lib. II. cap. XL. §. II. p. 339.*

(11) in *theologia ſcholaſtico-dogmatica. tom. III. tractat. VII. quaeſt. III. p. 335.*

(12) in *hiſtoria ſacramentaria tom. I. lib. V. cap. VIII. f. 475. ſeqq.*

(13) *lib. II. de ſacr. euchar. f. 432.*

(14) in *diſput. adverſus traditionem latinorum de cultus religioſi obiecto lib. II.* item *de cultibus religioſis latinorum. lib. III. cap. XX. ſeqq.* & *lib. VI. VII.*

(15) in *hiſtoria euchariſtiae. part. I. cap. IX.*

(16) dans *l'hiſtoire de l'egliſe lib. VII. f. 967. ſeqq.* ubi potiſſimum IAC. BOILEAU *refellitur.*

(17) *loc. cit.*

ctores egregie etiam vindicant patrum loca, quæ in rem ſuam excitant Romanenſes, eaque vel de euchariſtia plane non agere; vel non ipſius ſacramenti, ſed Chriſti in ſacramento adorationem indigitare; vel vocem *adorationis* improprio adhibere ſenſu, demonſtrant. Exhibebimus ex hiſce ſcriptoribus in compendio rei ſummam. Notamus itaque

V.) *Elevationis* ritum multo ſerius a *latinis*, quam a *graecis* receptum fuiſſe. Haud diffitetur hoc doctiſſimus cardinalis BONA (18), *quo*, inquiens, *tempore in Italia aliisque regionibus hic mos inceperit, incertum eſt. Nec etiam liquet, quae prima origo fuerit in eccleſia latina elevandi ſacra myſteria, ſtatim ac conſecrata ſunt. In antiquis enim ſacramentorum libris, & in codicibus ordinis romani tam excuſis, quam manuſcriptis, nec in priſcis rituum expoſitoribus* ALCUINO, AMALARIO, WALAFRIDO STRABONE, MICROLOGO, *& aliis, aliquod eius veſtigium reperitur.* Nos vero urgemus porro, quod nullum ritus iſtius veſtigium occurrat, vel apud IUSTINUM *martyrem*, qui euchariſtiæ celebrationem exacte deſcriptam dedit (19), adeoque partem eius præcipuam, qualem venditant Romanenſes hoſtiarum adorationem, ſilentio præteriturus non fuiſſet; vel apud CYPRIANUM; vel alium ex antiquis patribus; vel GREGORIUM *Romanum* & ISIDORUM *Hiſpalenſem*. Patres quidem aliquot commendant, omnesque fere de S. cœna & precibus publicis commentatores, omnes etiam, tam Græcæ quam Latinæ, liturgiæ commemorant in euchariſtiæ ſumtione elevationem aliquam, eam vero cordis, quæ acclamatione antiſtitis ſacra celebrantis: *ſurſum corda*, populique reſponſione: *habemus ad Dominum*, abſolvebatur. Auctores autem ſupra (*num. IV.*) a nobis excitati luculenter comprobarunt, *Graecos* ſeptimo demum ſeculo, *Latinos* vero multo ſerius elevationem panis adoptaſſe, non adorationis quidem cauſa, verum ad repræſentandam Chriſti in cruce elevationem, & in cœlos adſcenſionem. Quam relationem & intentionem diſerte exprimunt, ex Græcis GERMANUS, præſul Conſtantinopolitanus, qui ſub initium ſeculi VIII. floruit (20), & ex Latinis IVO CARNOTENSIS (21), qui circa finem ſeculi XI. vixit, ac primus mentionem elevationis facit. Quare irrito plane conatu ad duumviros hoſce provocant Pontificii. Iidem, ut vindicent tamen *elevandi* moris antiquitatem, latinorum ſcriptorum præſidio deſtituti confugiunt ad græcos. Excitat ex iis IO. BONA *I*), DIONYSIUM *Areopagitam* (22), *diviniſſima*, aientem, *conſecrat myſteria ſacerdos*. καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα, *& in adſpectum ducit quae conſecravit.* At, ſi vel genuinum foret ex ſcriptis areopagiticis teſtimonium, non docet tamen, elevationem, adorationis cauſa & more romano, factam olim fuiſſe, ſed oſtenſionem ſignificat, per velaminum remotionem, factam (23). Quum antiquiorem proferre teſtem nequeat, provocat *II*) cum BELLARMINO ad BASILIUM cognomine *magnum*, ſcriptorem ſeculi IV. qui diſerte commemorat τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας (24). Equidem, ponamus tantiſper, ἀνάδειξιν hic eſſe oſtenſionem: num oſtenſio iſta nonniſi per elevationem panis ac poculi fieri potuit? fiebat omnino, removendis velis, ianuisque ſanctuarii aperiundis. Verum enim vero cum in hoc textu non de precibus (25) populi adſtantis, ſed ſacerdotis euchariſtiam conſecrantis

(18) *rerum liturg. lib.* II. *cap.* XIII. §. II.

(19) in *apologia* II. anno Chriſti *CXLIV. edita.* Verba IUSTINI refert DE LITH *loc. cit.* §. IV. *p. 6.*

(20) in libro *de theoria rerum eccleſiaſticarum.*

(21) in *epiſtola de ſacrificio miſſæ.* vid. *bibliothecam patrum M. tom.* II. *f.* 602. *tom.* XII. *f.* 407. *tom.* X. *f.* 586. & 1408.

(22) *de eccleſ. hierarch. cap.* III. *f.* 296.

(23) conſ. DE LITH *loc. cit.* §. XII. *p. 19. ſeq.*

(24) *de Spiritu ſancto. cap.* XXVII. Integra BASILII verba exhibet GUIL. DE LITH. *loc. cit. p. 19.*

(25) quæ *oratio velaminis* adpellabantur,

tis, ſermo ſit; ipſe cardin. PERRONIUS agnoſcit, *ἀνάδειξιν* heic non *oſtenſionem*, ſed *conſecrationem* ſignificare (26): quo ſenſu verbum *ἀναδείκνυμι* & ipſe BASILIUS, & profani ſcriptores frequenter uſurpant (27). Quum *III*) commemoret HILDEBERTVM *Turonenſem* & GVILIELMVM *Pariſienſem*, qui poſt IVONEM *Carnotenſem* primi elevationis inter latinos mentionem fecerint; fallitur, quod GVILIELMVM integro ſeculo INNOCENTIVM III. anteceſſiſſe ait, cum tamen, iſtum circa annum MCCXL. vixiſſe, notiſſimum ſit: HILDEBERTVS vero, qui ſeculo XII. floruit, elevationem quidem narrat, ſed talem, quæ partim conſecrationem præcedebat, partim eius peractæ ſignum erat (28). *IV*) Maronitas quoque ac Æthiopes ſancta bona elevare dicit BONA, & urget auctoritatem orationis, ab iis, durante panis conſecrati elevatione, recitari conſuetæ: At in hac nihil prorſus de ſacramenti veneratione legitur, ſed ſacerdoti clamanti: *ſancta ſanctis in perfectione, puritate & ſanctitate dentur*, reſpondet populus: *unus pater ſanctus, unus filius ſanctus, unus ſpiritus ſanctus; gloria patri & filio & ſpiritui ſancto.* In miſſa Mozarabica ait ſacerdos: *fidem, quam corde credimus, ore dicamus; ſtatimque elevat corpus domini*, non ut adoretur, ſed *ut videatur a populo, & dicunt omnes ſymbolum: credimus in unum Deum, patrem omnipotentem.* *V*) Lepidum denique commentum eſt, quo in oraculo *pſalm. LXXII. 16.* ubi iuxta textum ebræum de felicitate temporum Meſſiæ dicitur: *erit abundantia frumenti in terra, in vertice montium perſtrepet, ut Libanus, fructus eius*, RAIMUNDUS MARTINUS (29), & PETRUS GALATINUS, Minorita (30), ex *frumento* placentas orbiculares, ex *montibus* ſacerdotes catholicos, placentas ſupra capita ſua extollentes, atque populo ad adorationem proponentes, effingunt. Aſt, miſſis hiſce nugis, notamus

VI.) ſeculo demum XIII. latam ab HONORIO III. pontifice Romano, legem, GREGORII IX. *decretalibus* (31) inſertam, *elevationis* meminiſſe abſolute, citra hactenus dictos reſpectus. Ita enim *loc. cit.* pronunciat pontifex: „ſacerdos quilibet frequenter doceat ple„bem ſuam, ut, cum in celebratione miſſa„rum *elevatur hoſtia* ſalutaris, ſe reverenter „inclinet, id eſt, flexis, ut gloſſa dicit, ge„nubus. Idem faciens, cum eam deſert presbyter ad infirmum.„ Circa finem eiusdem ſeculi XIII. GUILIELMUS DURANTES (32) *hoſtiam elevari*, ait, *ut populus, ex hoc cognoſcens, conſecrationem factam, & Chriſtum ſuper altare veniſſe, reverenter ad terram proſternatur.* Iam vero, quod

VII.) notamus, GENUUM etiam FLEXIO in S. cœnæ adminiſtratione valde recens in papatu mos eſt. IUSTINUS *martyr* (33) ingenue, absque omni diſſimulatione & diſciplina arcani (34), univerſum euchariſtiæ ritum exponit: tantum vero abeſt, ut elevatis hoſtiis in genua provolutos chriſtianos eaſdem adoraſſe enarret, ut potius *conſurrexiſſe* eos in euchariſtia

(26) Sic quoque interpretantur CHAMIER, DALLÆUS, BASNAGIUS, alii.

(27) Exempla vid. in EDM. ALBERTINI *lib.* II. *de euchariſtia. f. 446.* qui ipſe PERRONIUM cardin. tanquam conſentientem adlegat.

(28) vid. DE LITH *loc. cit. p. 21. ſeq.* ubi ſimul ex RUPERTO *Tuitienſi*, ſeculi XII. ſcriptore, *lib.* II. *de div. offic. cap.* II. probatur, elevationem tunc ad memoriam mortis Chriſti, non ad ſacramenti adorationem, factam eſſe.

(29) in *pugione fidei, part.* III. *diſt.* III. *cap.* XV.

(30) *lib.* X. *de arcanis catholicæ veritatis. cap.* IV. & VI.

(31) *lib.* III. *tit.* XLI. *cap.* X. *de celebratione miſſarum. p. 812.*

(32) in *rationali divinorum officiorum. lib.* IV. *de 6. parte canonis f. 65. col. 2.*

(33) *loc. cit.* verba ipſius habentur in GUIL. DE LITH. *loc. cit. p. 7.*

(34) Hoc recentiorum adverſariorum commentum refutat DEYLINGIUS in *obſervationibus miſcellan. exercit.* V. *obſerv.* XI. §. VII. VIII.

ſtia ad *Deum invocandum* referat. Menſæ euchariſticæ, ante altaria exſtrui cœpta, *adſtandi* conſuetudinem ſeculo III. viguiſſe, DIONYSIUS *Alexandrinus* teſtis eſt (35). Generatim quod adſtare ad altare ſoliti veteres chriſtiani fuerint, ſtantesque conſecraverint, & ſtantes communicaverint, ac totum liturgiæ dominicæ officium ſtando peregerint; quodque cultus externus & latreuticus genuum flexione euchariſticis ſymbolis ante ſeculum XIII. non cœperit deferri, luculentis utique teſtimoniis abunde evincunt DEYLINGIUS (36), IAC. BASNAGIUS (37) & GUIL. DE LITH (38). Equidem ſub initium ſeculi XIII, cuius anno XV. in concilio Lateranenſi IV, contradicentibus quidem Albigentibus in diſputatione anno VI. eiusdem ſeculi habita (39), *transſubſtantiationis* dogma tanquam articulum fidei confirmavit INNOCENTIUS III. habitaque ſynodo decrevit ODO, Pariſienſis præſul, ut *ad corpus Domini, quotiescunque geſtaretur, genua omnes flecterent, tanquam domino & creatori ſuo* (40). Neque tamen, quod

VIII.) notamus, is cultus hac ſtatim ætate univerſe receptus eſt. Celebravit enim ipſe papa GREGORIUS X. in concilio Lugdunenſi II. anno MCCLXXIV. habito, miſſam STANTIBUS Græcis iuxta altare (41). Improbavit adhuc circa finem ſeculi XIV. RADULPHUS DE RIVO (42), genuflexionem in miſſa, a nonnullis eo tempore fieri ſolitam, his verbis: *genuflexio, quam quidam ad verba:* deſcendit de cœlis, *inchoant, & in verbis:* & reſurrexit, *terminant, nullo exemplo probatur. Concilium enim Nicaenum genuflexionem dominico die interdicit. Et aliis praecipuis feſtivitatibus fieri non debet.* Cetera, quæ huc pertinent, obſervatu digna: quod genuum flexio diebus dominicis, ac a paſchate uſque ad pentecoſten, in eccleſia priſca plane fuerit vetita; quod ALEXANDER III. genua diebus dominicis publice flecti denuo prohibuerit; quod ſeculo XIII. euchariſtia fuerit ſtando adhuc recepta; quod HONORII III. decretum non præceperit genuum flexionem, licet adorationi hoſtiarum occaſionem dederit; quod ſeculo XV. adhuc liberum cuique fuerit, velletne hoſtiis elevatis genua flectere, an duntaxat reverenter ſe inclinare; quod ſeculo XVI. uſque ad concilium Tridentinum eccleſia Mediolanenſis elevatione hoſtiarum, Lugdunenſis genuum flexione abſtinuerit; quod *Pontifex R.* in miſſa ſolemni *ſedens* communicet, & quæ ſunt huius generis alia, nolumus heic copioſius ediſſerere; ſiquidem hæc omnia diligenter adnotavit, probavit, illuſtravit, egregieque tradidit ſæpius laudatus IO GUIL. DE LITH (43). Hodienum certe, etſi exoleverit iamiam ſtandi ritus, orant tamen Pontificii in *canone miſſali:* pro omnibus *circumſtantibus.* Iam vero, quod

IX. notamus, ipſam pariter panis conſecrati ADORATIONEM ignorat apoſtolica & primitiva eccleſia, ex *transſubſtantiationis* demum commento ortam (44). Chriſtus neque in Evangeliſtis, neque apud Paulum, quidquam legitur de ea tradidiſſe. Patres priorum ſeculorum, illi etiam, quibus nefas erat præterire hanc, ſi modo unquam exſtitiſſet, conſuetudinem, IUSTINUS *martyr*, IRENÆUS, CLEMENS *Alexandrinus*, TERTULLIANUS, CYPRIANUS, ORIGENES, alte de ſacramenti adoratione ſilent. E contrario & hi & ſcriptores

(35) conf. DE LITH *loc. cit.* §. V. *p. 8.*

(36) *loc. cit. p. 411. ſeqq.*

(37) dans *l' hiſtoire de l' egliſe lib.* XVII. *cap.* V.

(38) *loc. cit.* §. VI. VII. *p. 9. ſeqq.*

(39) vid. IO. PAULI PERRINI *hiſtoire des chretiens Albigeois. lib.* I. *cap.* II. *p. 8.*

(40) vid. huius ſynodi conſtitut. in *bibliotheca patrum magna, tom.* VI. *f. 4, 11.*

(41) vid. HARDUINUS *tom.* VII. *concil. f. 690. A.*

(42) in libro *de canonum obſervantia, propoſitione ultima.*

(43) *loc. cit.* §. XVI. XVII. XVIII. XX. XXII. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII.

(44) vid. IAC. BASNAGIUS dans *l' hiſt. de l' egl. libr.* XVII. *cap.* I. II. III.

ptores reliqui veterum chriſtianorum frequentiſſime teſtantur, ſeſe ſolum colere Deum, nullam creaturam (45), qualis ipſis adhuc erant ſymbola conſecrata (46). Taceo, quod priſcis temporibus, hoſtiarum orbicularium, quales nunc adorandas in theca circumgeſtant ac monſtrant ſacerdotes pontificii, nullus in euchariſtia fuerit uſus, ſed panis vulgaris de menſa quotidiana uſurpatus (47). Empæctarum certe, uranolatriam, heliolatriam, ſtaurolatriam, capitis aſinini conſecrati & martyrum cultum, ex odio per calumnias obiicientium, & Gentilium, quibus idololatriam ipſi exprobrabant veteres chriſtiani, criminationes de ἀρτολατρεία & οἰνολατρεία, ſi vel ex leviſſimo rumore ſuſpecti de hac fuiſſent, chriſtiani effugere non magis potuiſſent, quam pontificii Turcarum, Iudæorum & Gentilium de panis & vini adoratione exprobrationes: nullibi autem quidquam de cultu euchariſtiæ chriſtianis exprobratum ab oſoribus religionis chriſtianæ legimus. Non minus notari meretur, quod

X.) *ordo Romanus*, ſeculi VIII. fœtus (48), minutias quasvis leviſſimosque, qui obſervari in miſſa ſolebant, ritus commemorans, ne minimam adorationis hoſtiarum conſecratarum mentionem ullibi iniiciat. Statim quidem ſub eius initium hæc leguntur verba: *pertranſit pontifex in caput ſcholae, & in gradu ſuperiore, inclinato capite ad altare, primo adorat ſancta, & ſtat ſemper inclinatus, uſque ad verſum prophetalem.* Quum autem in primo ſtatim pontificis ad altare acceſſu, & in primo ſtatim adſpectu ſanctorum, id eſt, ſymbolorum ſancto uſui deſtinatorum (49), ante pronunciata verba conſecrationis, fieret iſta capitis inclinatio, nil geſtu hoc externo intenditur, niſi cœtus præparatio ad ſacra devote celebranda, improprieque ſumitur vox *adorationis*: id quod vlterius exinde confirmatur, quod alter *ordo romanus* adorationis voci ſubſtituit verbum *ſalutare*; & quod *ordo romanus* tertius *altare ſalutare* pontificem dicit, pro eo, quod in primo & ſecundo *ordine* dicebatur *adorare* vel *ſalutare* ſacra. Nulla quoque eſt Io. MABILLONII (50) exceptio, hunc locum ad *præſanctificata*, ad euchariſtiam ex præcedenti ſacrificio reſervatam, detorquentis: quod enim non de hac, ſed de oblatis conſecrandis ſermo ſit, ipſe ſtatim verborum intuitus docet evidentiſſime; hæc vero in *ordine romano* ſecundo ita ſonant: *tunc inclinato capite pontifex vel diaconus ſalutat ſancta, & contemplatur, ut, ſi fuerit ſuperabundans, praecipiat, ut ponatur in conditorio;* & in ordine romano tertio: *tunc pontifex, ſurgens a ſede, deſcendit ad altare, & ſalutat altare, & ſuſcipit oblatas de manu presbyteri hebdomadarii & diaconorum atque primiceriorum. Deinde archidiaconus ſuſcipit oblatas pontificis de oblationario, & dat pontifici.* Futile pariter eiusdem MABILLONII commentum eſt (51), *veteres corporis inclinatione ſacram hoſtiam & ſacra myſteria adoraſſe*, vel ex eo confutandum, quod & ſacerdotibus & omnibus præſentibus, ad publicam evangeliorum prælectionem; nec non quarto ſcholæ pervenienti in presbyterio ad priorem ſcholæ, vel ſecundum, ſive tertium; atque ſubdiaconis coram altari atque evangelio ſuperpoſito, inclinatio in *ordine romano* fuit iniuncta: ubi tamen nemo vel per ſomnium de adorationis cultu cogitat. Nec, quod obſervamus

XI.) apud celebres ſeculi XII. ſcriptores, BERN-

(45) vid. IO. DALLÆUS *de obiecto cultus religioſi. lib.* I. *cap.* II. III. IV.

(46) vid. DEYLINGIUS *loc. cit.* §. V. *p.* 401.

(47) vid. IAC. SIRMONDUS, Ieſuita Gallus, *oper. tom.* III. ubi exſtat *disquiſitio de azymo, ſemperne in altaris uſu fuerit apud latinos.* Conferenda quæ nos ſupra in *notis* ad GERHARDUM *p.* 31. *ſeqq.* de hocce argumento diſſeruimus.

(48) conf. DE LITH *loc. cit.* §. XIV. *p.* 23.

(49) *miſſa* quoque IACOBI ſancta vocat ſymbola, ante conſecrationem, quam primum adferuntur a ſacerdote.

(50) in *commentario in ordinem romanum. p.* 36.

(51) *ibid. p.* 49.

BERNARDUM & HUGONEM A S. VICTORE, nullum, de more euchariſtiam flexis genubus adorandi, occurrit veſtigium: quin potius, hoc ſeculo ad finem vergente, renovatum eſt genuum flexionis interdictum, a papa ALEXANDRO III. his verbis: *diebus dominicis, & aliis praecipuis feſtivitatibus, ſive inter paſcha & pentecoſten, genuum flexio nequaquam debet fieri, niſi aliquis ex devotione id velit facere in ſecreto* (52). Certiſſimum igitur

XII.) eſt, ſordidam demum ſeculi XIII. barbariem introduxiſſe in eccleſiam panis conſecrati adorationem, flexis genubus peragendam. Et in Germania quidem ſuperſtitionis huius auctor erat GUIDO cardinalis, qui, memorante CÆSARIO *Heiſterbacenſi* (53), *bonam conſuetudinem* Coloniæ Agrippinæ *inſtituit, ut ad elevationem hoſtiae omnis populus in eccleſia, ad ſonitum nolae, veniam peteret, ſicque uſque ad calicis benedictionem proſtratus iaceret* (54). Adridet nobis DEYLINGII coniectura, GUIDONIS inſtitutum forte non adeo malum fuiſſe, voluiſſe eum fortaſſis non hoſtiæ adorationem mandare, ſed populo Chriſti crucifixi memoriam & cultum in animum revocare, ac omnes commonere, ut Chriſti morte confiſi, flexis genubus peterent veniam peccatorum. Noſtra vero etiam facimus verba eiusdem DEYLINGII, ita pergentis: *quicquid ſit, nobis ſufficit demonſtraſſe, genuflexionem in miſſa XIII. demum ſeculo in Germania cœpiſſe uſurpari.* In Italia autem, aliisque regionibus, quando idem invaluerit ritus, ipſo cardin. BONA fatente (55), incertum eſt. Certe nec ante hanc ætatem, nec paulo poſt univerſe receptus, aut ſolemni præcepto ſancitus fuit, nec abrogata lex antiqua, quæ ſtatutis temporibus genuum flexionem interdixit. Verba ſaltem ex HONORII lege ſupra adlegata: *reverenter ſe inclinare,* non idem præciſe dicunt, ac in genua provolvi (56).

XIII.) Feſtum etiam euchariſtiæ ſacramento deſtinatum, quod *feſtum corporis Chriſti* nuncupatur, recens inſtitutum eſt ab Urbano IV. anno MCCLXIV. (57). Centum vero annis poſt inſtitutum feſtum ipſum, ſplendidam demum pompam, ſolemnem proceſſionem, ac theatricam panis conſecrati per plateas circumgeſtationem Patavíæ cœpiſſe, atque inde in reliquas regiones occidentis dimanaſſe, refert GENEBRARDUS (58). Audiamus inſtar omnium cardinalem GOTTI, antiquitatem alias cum ſuis crepantem, heic autem libere deſerentem, is vero ita (59): „Solemnis huius circumgeſtationis originem detegere, difficile eſt - - „ putant aliqui, eius inſtitutorem fuiſſe eundem URBANUM IV. ſed immerito. Nam „ in eius *bulla*, quæ incipit *Tranſiturus*, mentio quidem fit de feſtivitate, & de indulgentiis

(52) vid. GREGORII *decret. lib.* II. *tit.* IX. *cap.* II.

(53) Ordinis Ciſtertienſis monacho, qui ſeculo XIII. floruit, in *libris* XII. *illuſtrium miraculorum & hiſtoriarum memorabilium lib. IX. cap.* LI. *p.* 710.

(54) Contigit hoc anno MCCIII. ſic IO. BONA *rerum liturg. lib.* II. *cap.* XIII. *p.* 567. refert ex ODORICI RAYNALDI *annalium eccleſiaſt. tomo* XIII.

(55) *loco citato.*

(56) conf. DE LITH *loc. cit.* §. XXII. *p.* 38. *ſeq.* & §. XXIV. XXV.

(57) Conferenda, quæ GERHARDUS noſter ſupra *cap.* XVIII. *p.* 344. *ſeqq.* de hocce feſto adnotavit; & quæ nos in notis textui ſubiectis de eodem diſſeruimus. Dedimus quoque *loc. cit. p.* 845. indicem auctorum, qui de hoc feſto copioſius egerunt. Jungi tamen merentur ex eccleſiæ Romanæ ſcriptoribus, HARDUINUS *concil. tom.* VII. *f.* 548. &, qui primo nominandus erat loco, BENEDICTUS XIV. eccleſiæ Rom. præſul, isque longe doctiſſimus, in *comment. de feſtis Jeſu Chriſti* & *matris eius &c. pars. I. num.* 532. *ſeqq. p.* 211. *ſeqq.* Ex proteſtantibus conſuli meretur IO. DALLÆUS *de cultibus religioſis latinorum libr.* VI. *cap.* XV. *p.* 801.

(58) in *Urbano* IV.

(59) *loco citato, p.* 338. §. III. *num.* VII. *ſeqq.*

„ tiis conceſſis iis, qui horis canonicis interfuerint; nil tamen de proceſſionibus dicitur: & auctores URBANO ſuppares de feſtivitate corporis Chriſti ab eo inſtituta locuti ſunt, at de proceſſione nec verbum habuere. Cenſent propterea alii, inſtitutores fuiſſe, vel MARTINUM V. vel EUGENIUM IV. ſed falſo. Nam MARTINUS & EUGENIUS de proceſſione loquuntur quidem: ille in *bulla*, quæ incipit: *Ineffabile ſacramentum*, 26. Maii 1420. iſte in ſua conſtitutione *Excellentiſſimo*, 26. Maii 1433. ſed non tanquam de re nova, & ab ipſis in eccleſiam invecta. Veroſimile ergo eſt, ritum illum poſt URBANUM & ante MARTINI ac EUGENII tempora, prius apud aliquas eccleſias particulares, ex epiſcoporum & fidelium pietate, fuiſſe introductum, quem ſenſim aliæ, & demum tota occidentalis eccleſia, ſuſcepere. Nec mirum. Ea enim, quæ ad diſciplinam pertinent, aliquando a privatis eccleſiis uſurpata, promovente pietate, ſine ſcriptis legibus aliquando apud omnes invaleſcunt. ESPENCEUS *lib. II. de euchar.* coniicit, proceſſionis illius uſum anno 1404. decem plus minus annis ante concil. Conſtant. in Papiæ civitate, cœpiſſe; addens, MARTINUM V. in eo concilio electum, indulgentias ab URBANO conceſſas pro feſto, ad ſequentes eodem die, & tota octava ſacramenti extendiſſe. Hæc ex *hiſtoria Mediolanenſi*, auctore DONATO BOSSIO. Videatur *Tridentinum ſeſſ. XIII. cap V. & can 6.* „ Præter ritus hactenus a nobis conſideratos, notandæ

XIV.) etiamnum aliæ veniunt circa hoſtiam conſecratam ſolemnitates. *Reſervant* illam, condunt ac cuſtodiunt in tabernaculis pretioſiſſimis atque ornatiſſimis; *exponunt* publice, hoc potiſſimum fine, ut numen in ſuis eccleſiis perpetuo præſens habeant, quod fidelium, ante ſe apud altare procumbentium, cultum, latriam, religioſas ſupplicationes, vota, gratiarum actiones, conſultationes excipiat atque exaudiat, quod ipſi templo ſanctitatem ac divinam quandam virtutem conciliet, orantiumque animos hinc ſpe ac fiducia ſublevet, inde reverentia ac religioſo timore perfundat; *circumgeſtant* per omnia ſigillatim urbium & caſtellorum agrorumque loca, concomitante univerſa plebe, dignaſque ſummis ac æternis beneficiis grates ac laudes, religioſis animis, vocibus, plauſibus, exſolvente; *deferunt ad infirmos*, tanquam viaticum, ab obviis per vicos civibus publice ante adorandum, quam ſubit infirmorum tecta; uſurpant in paraſceve ad *adſimilandam Chriſti ſepulturam*; adhibent interdum ad *reſtinguenda incendia*; *præferunt* pontificibus iter facientibus, tanquam honorificentiſſimum ac tutiſſimum comitatum (60). Quam vana hæc ſint, quam a veteris eccleſiæ exemplo aliena, luculenter oſtendit IO. DALLÆUS (61). Ac cardin. GOTTI, *adſervationis* quidem *antiquitatem* (62) adſtruens, *expoſitionis* tamen *novitatem* non fatetur duntaxat, ſed ipſe demonſtrat, ac ex *proceſſione*, *qua corpus Domini publice geſtari cœptum fuit*, derivat (63). Si aliarum etiam eccleſiarum habenda ſit ratio, monemus.

XV.) *Graecae* eccleſiæ eam eſſe inſcitiam & corruptionem, ut illius conſenſus vel diſſenſus, in decidendis controverſiis theologicis, nullam propemodum mereatur attentionem. At quia tamen illam in ſuas trahere partes, circa *elevationis* atque *adorationis* ritum, utrique laborant, & Proteſtantes & Romanenſes, ſicco prorſus pede præterire eam, integrum nobis non eſt. Paucis vero rem expediemus. Eſt aliqua apud Græcos *elevatio*, ſed a latina longe diverſa, tam loco, quam fine (64). Ac in principio quidem miſſæ Græci deferunt ad altare cum ſolemni

(60) Hauſimus hæc ex DALLÆI *de cultibus latinorum religioſis lib.* VI. *cap.* XV.

(61) in *opere modo citato*, *lib.* VI. & VII.

(62) *loco citato*, *p.* 337.

(63) *ibid. pag.* 339.

(64) *ibid. lib.* III. *cap.* XX.

ceſſione; inclinatisque capitibus veneran-
elementa nondum conſecrata, ſed in ipſa
eratione nullam iis *reverentiam* exhibent,
oſt eam illa *adorant*. Probavit hoc mul-
gumentis ſæpe laudatus DALLÆUS (65).
vero EUSEBIUS RENAUDOTIUS (66)
ntrariam ſententiam adlegat, ſolide con-
t GUIL. DE LITH (67), proprio ſæ-
gladio inimicum iugulans. *Æthiopibus* quo-
nſolitam eſſe euchariſtiæ *elevationem*, idem
. DE LITH (68) repetit ex DAL-
69), adducto teſtimonio ZAGAZABI,
pis monarchæ ad IOANNEM *Luſitaniae* re-
egati, *apud nos*, inquientis, *euchariſtia*
ſtenditur, ſicut hic video fieri. „ Quan-
(70) liturgia *Anglicana* genuum flexio-
n communicantibus imperat, monendo ta-
n, ne quisquam hanc honoris, ad recolen-
grato animo Dei beneficia, ſignificatio-
n ad adorationem referat: RENAUDO-
US (71) cum irriſione, *moneri*, inquit,
ie oportebat, quis enim procumbentes co-
n euchariſtia eam non adorare exiſtimaſſet?
nta eſt vis conſuetudinis ac opinionis ab
unabulis inſitæ, ut Romano-catholici nos
ideant hoſtiam non adorantes, viciſſim re-
ua pars generis humani vix cogitatione
nprehendat, qui fieri queat, ut quisquam
ramentum eodem ſupremæ latriæ cultu,
i ſoli Deo vivo, æterno, infinito, omni-
tenti, omniſcio debetur, adoret.„

XVI.) Operæ adhuc pretium eſſe videtur, *imperatum* illum *ſacramenti cultum*, cum Pontificii vi cogunt Proteſtantes ad ſacramentum euchariſtiæ adorandum, ſub examen vocare. Prætulit quidem IOANNES *conſtans*, Saxoniæ elector, imperatori CAROLO V. in comitiis Auguſtanis anno 1530. ad miſſam pergenti, gladium (72): iuſtificarique id factum omnino poteſt tanquam ceremonia mere politica, & excuſari exemplo NAAMANIS (73). Quam perverſi autem ſint alii eiusdem exempli abuſus, docetur alibi (74). Principibus certe proteſtantibus, ut, in iisdem comitiis Auguſtanis anno 1530. inſtitutæ in feſto corporis Chriſti proceſſioni intereſſent, perſuaderi nullis minis potuit. Ac ſane, cum Proteſtantes credant, pani euchariſtico extra uſum ſacramentalem præſens non eſſe Chriſti corpus, cumque prorſus reiiciant dogma transſubſtantiationis, idololatriæ criminis arguendi omnino ſunt, & illi Proteſtantium, qui hoſtiam conſecratam more pontificio colunt genuflexione, & Romanenſes, qui illos ad hoc peccatum vi adigunt. Nec mirum, ardore quodam animi ac zelo efferueſcere noſtrates, cum in hancce violentiam incidunt. Excitabimus IO. GUIL. DE LITH, de iniuria iſta conquerentem (75): *concilium*, ita inquit, *Salisburgenſe* (76) *ſolutam cuilibet optionem dedit, utrum elevata, vel ad infirmum portata, hoſtia genua flectere, an ſaltem ſe reverenter inclinare vellet; quam eligendi optionem noſtris temporibus* negat

Nnn 2

(65) *eod. lib.* III. *cap.* XIX.

(66) in *liturgiis orientalibus* commentario illuſtratis.

(67) *loc. cit.* §. XXX. *ſeqq.*

(68) *ibid. p. 56.*

(69) *loc. cit. cap.* XX. & XXII.

(70) ita pergit IO. GUIL. DE LITH, *loc. cit. p. 56.*

(71) in *diſſert. de liturg. orient. orig. p. 73.*

(72) vid. I. I. MÜLLERI *hiſtorie der Augſpurg. conf. p. 566. ſeq.*

(73) *2 Reg.* V. 17, 18.

(74) vid. cancell. PFAFFIUS in *dem nœthigen unterricht wider die rœmiſche kirche, 1. frag. p. 26. ſeqq.*

(75) *loc. cit. p.* 43. & 47.

(76) hoc concilium, anno *MCCCCXX.* ſub papa MARTINO V, archiepiſcopo EBERHARDO, habitum decrevit: *ſacerdos quilibet plebem ſuam doceat diligenter, ut, cum in celebratione miſſarum levatur hoſtia ſalutaris, quilibet Deo devote flectat genua ſua, vel ſaltem ſe reverenter inclinet, idem faciens, cum eam portat presbyter ad infirmum.*

negat creſcens in dies rigor ac ſuperſtitio Romano-catholicorum, qui, modeſta capitis inclinatione non contenti, Evangelicos ſacerdoti hoſtiam ferenti obvios humi procumbere diris verberibus cogunt, crudelitate eo minus excuſanda, quod maiorum etiam ſuorum ſcitis redarguitur. - - Ingenua Bonæ *optimi confeſſio* (77) *clare ſatis oſtendit, non ſolum in graeca, verum etiam in veteri latina eccleſia, in more poſitum fuiſſe, ut euchariſtia a ſtantibus acciperetur, papam vero ſedentem eam ſumere, nec aliam ei reverentiam exhibere, niſi quod eam adlatam in ſolio ſedens inclinatione quadam ſalutat. Cum igitur nos Evangelici ad auguſtum hoc ſacramentum inclmato corpore ſtantes accedamus, & proinde multo maiori honore id proſequamur, quam pontifex R. qui illud in conſpectu totius eccleſiae ſumturus ſolio rex inſidet alto: quid iniuſtius eſſe poteſt adverſariis noſtris, qui nobis crimen laeſae maieſtatis ſacramenti impingunt, idque humi proſtratos adorare cogunt, cui pontifex ipſorum maximus ne adſurgere quidem dignatur?* Nulla prorſus ratione, nec ſpecie rationis excuſati cultus eiusmodi imperatus poteſt: non ut cultus *religioſus*: præterquam enim quod cultus coactus Deo, ſpontaneum a ſuis cultum requirenti, placere nequit, licitum dici non poteſt, aliquem cogere, ut repugnante conſcientia committat quidquam, quod committere nefas ſibi ducit, utque adeo ſciens & ſuis & aliis ſcandalum præbeat inevitabile; non ut cultus *civilis*, qualis perperam creditur fieri a ſervis aut militibus proteſtantibus, quibus domini pontificii venerationem ſacramenti, & ceremonias illas religioſas imitandas iniungunt: reſervationes enim mentales nil heic valent, & *civilis* dici cultus nequit, ſed *religioſus* eſt, qui tendit in obiectum non civile, ſed religioſum, rituque genuflexionis peragitur.

XVII.) *Excuſationem* quidem excogitavit Poiretus (78), quæ multis ex Reformatis ita adriſit, ut perſecutioni cederent, & ſacra romana amplecterentur (79). Iſta vero ſic habet (80): *cum fides ſit omnipotens, & ex promiſſione divina fiat nobis ſecundum fidem noſtram, Matth. IX. 29; is, qui transſubſtantiationem credit, panem in corpus Chriſti mutatum; qui unionem ſacramentalem, panem cum corpore Chriſti unitum; qui utrumque haud credit, ſolum panem accipit: ita ut haud errent Romanenſes, ubi ſacramentum adorant, ſed potius Lutherani, qui praeſens hoc corpus in pane ponunt, nec tamen adorant, licet Deus non ad iſtum geſtum externum, ſed potius ad cor reſpiriat. Unde & poſita quoque tranſſubſtantiationis falſitate, cum Pontificii tamen cor ſuum ad ſolum Chriſtum in adoratione ſacramenti dirigant, error hic, utpote facti ſaltem, obiecti & loci, eſt facile excuſabilis, nec a Deo attenditur, mulluſque eſt periculum heic idololatriae, ubi Chriſtus ſub pane vel ipſius ſpecie deliteſcens adoratur, quemadmodum nullum fuit idololatriae periculum, Chriſtum veſtibus indutum olim adorare. Quae omnia eo certiora ſunt, quod idololatria & adoratio non ex genuflexione & ritu externo, ſed cultu cordis interno ſunt aeſtimanda. Imo ſi idololatria formalis hic Romanenſibus impingenda eſſet, haud dici poſſet, eſſe & fideles, qui in eccleſiae romanae ſalventur gremio, ſaluſque etiam deneganda myſticis, quorum ſane inſignis & erga ſacramentum euchariſtiae fuit devotio.*

XVIII.) Sed facilis eſt reſponſio. Revolvatur velimus, quæ ſupra in contrarium adduxit Gerhardus (81). Deinde errat Poiretus, ubi adſerit, fidem vel mutare panem in corpus Chriſti, vel unire illum cum eodem, quia ſit omnipotens, ipſique reſpondeant eventus

(77) in *lib.* II. *de rebus liturgicis, cap.* XVII. §. VIII. *p.* 707 *ſeq.*

(78) in *irenico univerſali, ſect.* III. *art.* III.

(79) vid. cancell. Pfaffii *inſtit. theol. p.* 766.

(80) Repetimus eam ex eiusdem cancell. Pfaffii *diſſert. theol. caſuali de adoratione ſacramenti euchariſtiae.*

(81) *p.* 363. *num.* 3, 4 *&* 5.

tus contingentes: itane ergo fides vel quæcunque perſuaſio ſubvertere illam Salvatoris inſtitutionem poſſit? poteſt omnia fides, cæteris, ut aiunt, paribus, & ordine divino haud turbato. Quod autem cenſuram illam POIRETI, „*peccare*, inquientis, *Lutheranos contra leges decori & civilitatis, dum humanitati Chriſti in ſacramento praeſenti cultum adorationis, quam mereatur, externe non deferant*„, nec non CALVINI, „*quid abſurdius*, obiectantis, *quam Chriſtum in pane ponere, neque tamen eum ibidem adorare? Si Chriſtus in pane eſt, utique ſub pane adorari debet*„ attinet: demonſtramus vere, & clamamus ubique, nos omnino adorare Chriſtum in ſacramento, etiam *externe*, licet cultu ad ſymbola haud adfixo: cum externa adoratio, ad certum *obiectum* & *locum* determinata, Chriſto homini deferenda non ſit, niſi ubi *viſibiliter* & *ſenſibiliter* adpareat. Falſiſſime porro ſupponitur, *bonam* heic *intentionem internam* conficere rem: ipſe *actus externus*, qua talis, idololatria eſt, quemadmodum vere fuerunt idololatræ adorantes aureum vitulum Iſraelitæ, licet intentione ſua verum adoraverint Deum; quemadmodum vere etiam rei idololatriæ fuerunt ex veteribus chriſtianis illi, qui, deficiente licet intentione adorandi, ſacrificavere idolis; quemadmodum externus iam actus fuiſſet idololatricus, ſi tres illi viri (82), mirabiliter in fornace ardente conſervati, externe Nebucadnezaris idolum adoraſſent, licet intentio abfuiſſet interna: ſufficit, religioſa genuflexione, ad obtinendam gratiam divinam, colendas haud eſſe creaturas: id quod a pontificiis hic fit. Adeoque, quod ſciri facile poterat, revera heic ſubeſt *iuris error*; ac errores tamen *facti*, *obiecti*, *loci* graviſſimis etiam obnoxii ſunt periculis, damnabileſque fieri poſſunt, nec ſunt tam facile, ac POIRETUS quidem opinatur, excuſabiles. Quum *in veſtibus* olim adparuit Chriſtus *viſibiliter*, adorandus quoque erat Chriſtus veſtibus circumdatus; cum vero *viſibiliter* non adpareat in ſacramento euchariſtiæ, nec adſigenda eidem eſt adoratio; maxime quia unio ſacramentalis ſaltem paraſtatica eſt, non hypoſtatica. Denique abſit (83), ut eos, qui bona fide hic errant, quorum nulla hic mala proæreſis eſt, qui pro ſua cognitionis menſura Deum, corde converſo & ſanctificato, ſincere colunt, damnemus; norit miſericordia divina, tolerare iſtos nævos, in ſe licet damnabiles, quos ſuperat, diluit, excuſat ſincera & dextra, item pia ſanctaque cordis diſpoſitio; excuſant & iuventutis præiudicia, errorem heic fere invincibilem reddentia.

§. XIX.) Omnium proxime nos attingit, quod Pontificii ex LUTHERI ſcriptis nectunt, pro adorationis cultu argumentum. Quid vero, ſi concedamus, fluctuaſſe illum, re nondum ſatis perſpecta? At, retinuit *elevationis* ritum, tanquam liberum & indifferentem, propter infirmos, non adorationis ergo (84); abrogavit autem poſtea eundem (85), reddiditque abolitionis rationem (86); conceſſa licet per ſuſcipiendam a ſacerdote *elevationem* crucifixionis Chriſti repræſentatione. Adorationis (87) autem

(82) *Dan.* III.

(83) His verbis finit hanc controverſiam *cancell.* PFAFFIUS in *diſſert. cit.*

(84) vid. lib. *de captivitate babylon.*, præcipue *formula miſſæ Wittebergenſis* anno *MDXXIII.* edita, in *oper. lat. ienenſ. tom.* II. *f. 590.* add. lib. *wider die himmliſche propheten von den bildern und der Meſſe*, anno *MDXXV.* in *oper. germ. ienenſ. tom.* III. *f. 63. b. ſeqq.* & *die teutſche meſs und ordnung des gottesdienſts*, anno *MDXXVI. ibid. f. 283. b.*

(85) anno *MDXLIII.* vid. *oper. germ. ien. tom.* VIII. *f. 171. b.* add. SECKENDORFII *hiſt. luth. ad annum MDXLIII. f. 469. ſeq.* & ad ann. *MDXLIV. f. 497. ſeq.*

(86) in der *kurzen bekænntniſs vom heiligen ſacrament*, in *op. germ. ien. tom.* VIII. *f. 180. b. ſeqq.*

(87) Scripta LUTHERI huc pertinentia ſunt: *vom anbeten des ſacraments*, in *opp. germ. ien. tom.* II.; *das hochwürdige, das auch anzubeten iſt, ſacrament des altars, ibid tom.* VIII.; cantici THOMÆ AQUINATIS: *pange lingua glorioſi corporis myſterium*, in linguam germ. verſio.

tem vocem adhibuit ſenſu ſaltem *improprio*, reverentiam inſinuaturus (88). Qui ſenſus *patribus* etiam tam familiaris eſt, ut Guil. de Lith, illuſtratis (89), quibus palliare rem ſuam adverſarii ſtudent, Ambrosii, Augustini, Chrysostomi, Clementis & Bernardi, dictis, legitime concludat (90), *Patres iſtos vocem adorationis in ſenſu exiliori uſurpaſſe, eaque non ſummum latriae cultum, ſed qualemcunque venerationem denotaſſe*; & pergat: *quid opus eſt verbis? res ipſa loquitur. Si enim hoſtiae latria ſoli Deo debita, genuumque flexione, publice in eccleſia chriſtiana olim cultae fuiſſent, ſcriptores, qui undecimo & duodecimo ſeculo ad* Berengarium *confutandum omnes nervos intenderunt, ac, ut transſubſtantiationem antiquitatis colore pingerent, nulli operae pepercerunt, hoc certe tam opportunum argumentum, quod a veteri ſolemnique totius eccleſiae more peti poterat, ſilentio vix ac ne vix quidem praeterituri fuiſſent. At, qui ſcripta eorum perlegerunt, norunt, nullam plane iſtius ritus in iis exſtare mentionem.* Pariter noſtram de voce adorationis *improprie* a Luthero uſurpata obſervationem, vel in ſolo eius libello *vom anbeten des ſacraments*, res ipſa eloquitur. Atque hæc, pro inſtituti noſtri ratione, tandem ſufficiant.

(88) Uti & in *artic. Smalcald.* ſacramentum dicit *venerandum*. vid. *L. ſymb.* ed. Rech. *p. 311.*

(89) *loc. cit.* §. VIII-XI.

(90) §. XI. *p. 18.*

CONSPECTUS
LOCORUM,
CAPITUM, SECTIONUM ET RELIQUORUM CONTENTORUM IN TOMO HOC X. OCCURRENTIUM.

Locus XXII.
DE
SACRA COENA.

PROOEMIUM.

Agit de *Connexione* huius loci cum antecedenti de baptiſmo §. I. & de diſcrimine baptiſmi & *S. cœnæ* §. II.

CAPUT I.
De adpellationibus S. cœnae.

Adpellationes occurrunt

I. In *Scriptura S.* in qua hoc ſacramentum adpellatur

1) cœna dominica 1 Cor. XI. 20.

* *Editor* auctores addit, qui teſtimonia tam græcæ quam latinæ eccleſiæ doctorum, locum hunc de *S.* cœna accipientium, exhibent.

2) menſa & calix Domini 1 Cor. X. 21.

3) communicatio corporis & ſanguinis Chriſti 1 Cor. X. 16. §. III.

4) novum teſtamentum Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 25. §. IV.

Dubia circa hanc adpellationem ſolvuntur §. V.

5) fractio panis Act. II. 42. §. VI.

II. In

II. In *Scriptoribus Eccleſiaſticis*

1) *Græcis*, quibus dicitur εὐχαριστία, σύναξις, ἀγάπη, λειτουργία, θυσία, προσφορὰ, μυστήριον §. VII.

* *Editor* in *notis* huic §pho additis de *agapis*, itemque de vocibus λειτουργία & θυσία agit.

2) *Latinis*, qui vocant Sacramentum *altaris* & *miſſam* §§. VIII. IX.

* de Significatu vocis *miſſæ Editor* in notis copioſas adiecit illuſtrationes & obſervationes.

Ad potiores haſce S. cœnæ adpellationes referendæ etiam ſunt periphraſes & encomia, quibus myſterium hoc exornant Scriptores eccleſiaſtici. §. X.

CAPUT. II.

De vaticiniis ac typis S. cœnae.

Vaticinia de S. cœna exſtant Pſ. XXIII. 1. CXI. 1. Prov. IX. 1, 2. Eſ. XXV. 6. §. XI.

Typi S. cœnæ erant: panis & vinum Melchiſedeci Gen. XIV. 18. agnus paſchalis Ex. XII. manna & aqua deſerti Ex. XVI. 15. Sanguis fœderis Ex. XXIV. 6. panes propoſitionis Ex. XXIV. 30. carnes ſacrificiorum Lev. VIII. 31. panis & vinum Davidis 2 Sam. VI. 19. menſa regia 2 Sam. IX. 13. panis ſubcinericius Eliæ 1 Reg. XIX. 6. pallium Eliſæi 2 Reg. II. 13. convivium Ahaſveri Eſth. I. 3. carbo ignitus Eſ. VI. 6. §. XII.

CAPUT III.

De cauſa efficiente principali, ſive auctore huius ſacramenti.

Auctor S. cœnæ eſt Chriſtus Jeſus §. XIII. qui eſt θεάνθρωπος, novi teſtamenti mediator, eiusdem cum patre & Spiritu S. eſſentiæ, fidelis teſtis, ſapiens & omniſcius; §. XIV. qui adhuc hodie in adminiſtratione cœnæ præſens eſt §. XV.

CAPUT IV.

De miniſtro ſeu diſpenſatore huius ſacramenti.

Diſpenſatio S. cœnæ ſpectat ad miniſtros eccleſiæ §§. XVI. XVII.

* *Editor* amplam huic §pho tractationem adiecit de iure laici, in caſu neceſſitatis, cumprimis imminente vitæ periculo, ſi paſtor haberi nequeat, & moriturus ſacramento fruendi ſummo deſiderio flagret, ſacram euchariſtiam adminiſtrandi; nec non plenam litis illius, occaſi. e loci *Tertulliani* idem adfirmantis inter viros doctos agitatæ, hiſtoriam exhibuit.

Ut miniſter eccleſiæ ſibi euchariſtiam diſpenſet, nonniſi in caſu neceſſitatis conceditur §. XVIII.

* Locum *Lutheri* a *Gerhardo* in hanc rem ex *artic. Smalcald.* in textu adlegatum non *abſolute* intelligendum eſſe, *Editor* in nota oſtendit.

CAPUT V.

De externis ſymbolis ſive re terrena in hoc ſacramento.

Externa ſacramenti huius ſymbola ſunt panis & vinum §. XIX. quæſtio

I.) cur hiſce, non aliis, elementis uti voluerit Chriſtus, tractatur §. XX. &

II.) diſquiritur an elementa illa externa mutare liceat §. XXI. quo facto antitheſis, errantium claſſes complectens, exhibetur §. XXII.

* *Editor* in notis, quibus §phum hunc illuſtravit, varias de horrendo hac in re a *Gnoſticis* commiſſo facinore; de *Cataphrygibus*; de *Aquariis*; de *Montaniſtis*; de *Artotyritis*; de Hiſpanorum lac pro vino offerendi conſuetudine; de *Ophytis*; qui hæreticis a *Gerhardo* hic recenſitis iungendi ſunt; & de *Severianis* obſervationes adſpergit.

CAPUT

CAPUT VI.

An panis euchariſticus azymus vel fermentatus eſſe debeat?

III.) Rationes, cur pane azymo utamur, adducuntur, ita tamen, ut doceatur ſimul, libere nos pane azymo uti, cum in ſe ac per ſe extra caſum ſcandali adiaphorum ſit, azymo vel fermentato pane uti §. XXIII.

* *Editor* §phum hunc variis obſervationibus & illuſtrationibus auxit, in quibus de ἀζυμομαχίᾳ illa inter Græcas & Latinas eccleſias olim tanta contentione agitata; de *azymitarum* nomine, quod Græci Latinis impoſuerunt, agit; porro contra communem opinionem, quam & *Gerhardus h. l.* ſecutus eſt, univerſam eccleſiam veterem tam orientalem, quam occidentalem, nonniſi in communi & fermentato pane olim conſecraſſe oſtendit; nec non de *Michaële Cerulario* & *Humberto*, qui a *Gerhardo* in textu citantur, ea, quæ huc faciunt, edifferit.

CAPUT VII.

De placentulis orbicularibus, quas vocant hoſtias.

IV.) Quod liceat, panibus rotundis minoribus uti, docetur, & contra argumenta contraria evincitur §. XXIV.

* In uberiori, quam huic §pho ſubiunxit, nota *Editor* tam eos, qui hoſtias ab euchariſtia excludunt, quorum duplex genus eſſe oſtendit, quam eos ex noſtratibus, qui earum cauſam in ſe defendendam ſuſceperunt, adducit & recenſet; porro exiguum quidem huic controverſiæ ſtatuendum eſſe pretium, neque tamen morem eccleſiæ temere migrandum, docet; nec non in alia nota placentularum orbicularium in S. euchariſtia uſitatarum originem prolixe enarrat, & ſcriptorum, qui hac de re egerunt, cenſum exhibet.

CAPUT VIII.

De cramate euchariſtico.

V.) Quæſtio, an vino euchariſtico aquam miſcere neceſſarium ſit? §. XXV. proponitur,

* ubi *Editor* locis a *Gerhardo* ex patribus in textu adductis alia ex *Iuſtino martyre*, *Irenæo* & *Cypriano* adiungit, & de differentia agit, quæ in definienda hac quæſtione nos inter & pontificios intercedit.

Quæſtio §. XXV. propoſita

a nobis negatur §. XXVI. & contra *Bellarminum*, qui eam adfirmat §§. XXVII. & XXVIII. argumenta noſtra adferuntur §§. XXIX. & XXX.

CAPUT. IX.

De communione ſub una ſpecie.

VI.) Quæſtio: an vinum benedictum diſtribuendum ſit omnibus communicantibus? ita pertractatur, ut adducantur

A) *Noſtra* argumenta

1) Ex *Scriptura*, ubi communionem ſub utraque probamus

a) ex *inſtitutione* Chriſti §. XXXI. quod argumentum contra exceptiones *Bellarmini*, hæc verba dici ſolis apoſtolis §. XXXII, & cœnam Domini non conſtare niſi una ſpecie §. XXXIII. & contra diſtinctionem *Gregorii de Valenzia* atque *Becani* inter inſtitutionem & præceptum §. XXXIV. vindicatur.

b) ex *Chriſti exemplo* §. XXXV.

c) ex *repetitione* inſtitutionis *apoſtolica* 1 Cor. XI. 20. ubi Paulus utriusque ſpeciei uſum requirit. §. XXXVI. contra quod *Bellarminus* excipit triplici modo, nimirum primo, aliam eſſe rationem eccleſiæ Corinthiacæ, deinde apoſtolum præſcribere modum ſalutaris communionis, atque iterum diſtinguendum eſſe inter traditionem & præceptionem, quæ obiectiones refutantur §§. XXXVII. XXXVIII. XXXIX.

d) ex *integritate* ſacramenti, quæ communionem ſub utraque poſtulat § XL.

e) ex *conſolatione*, quam fideles petere poſſunt ac debent ex verbis Chriſti calici adiunctis, quam vero mutilatio illa fidelibus adimit §. XLI.

quibus adiunguntur argumenta quædam ſecundaria §. XLII.

2) Ex

2) Ex *Patrum teſtimoniis* §. XLIII.

* *Editor* in notis, quibus hunc §phum auxit, teſtimonio *Gelaſii*, quod auctor in textu adtulit, explicationes *Baronii* & *Bonæ*, eximie pro noſtra theſi militantes, adiecit; teſtimoniis veterum, quæ *Gerhardus* in medium attulit, duo adiunxit, unum *Leonis* M. & alterum *Cogitoſi*; porro conſuetudinem, utrumque euchariſtiæ ſymbolum ſumendi, non tantum in eccleſia orientali ad hunc usque diem retentam, ſed in ipſa quoque eccleſia Latina & Gallicana diutiſſime obſervatam fuiſſe, probavit; ſpeciatim eccleſiam Græcam & Habeſſinos, utriusque ſpeciei uſum retinere, oſtendit; ibidemque de Armenorum liturgia ſub nomine *divæ Armenorum miſſæ* Romæ a. MDCXLII. editæ obſervationem adſperſit; & auctorum denique cenſum adpoſuit, qui plura de hoc argumento ſuppeditant.

3) Ex *Jure Canonico*, §. XLIV. *Scholaſticis* §. XLV. Conſtantienſis, Baſileenſis & Tridentini *Conciliorum decretis* §. XLVI. ex *ſcriptoribus* pontificiis *recentioribus* §. XLVII.

Quo facto oſtenditur, communionem ſub una ſpecie decretam primum fuiſſe in concilio Conſtantienſi ſeſſ. XIII. a. 1415. & confirmatam in Concilio Trident. ſeſſ. XXI. & XXII. a. 1562. §. XLVIII.

* ubi *Editor* in nota de conatibus *Catharinæ Mediceæ*, *Caroli* IX. Galliæ regis, *Ferdinandi* imperatoris, aliorumque principum, communionem ſub utraque ſpecie impetrandi, differit.

Inter propugnatores Concilii Tridentini præcipuus eſt *Bellarminus* §. XLIX. cui vero

* *Editor* in uberiori, quam addidit, *nota* literaria alios accenſet, qui notari merentur, & ſcriptorum, qui doctrinam de communione ſub una ſpecie propugnandam ſuſceperunt, ampliorem exhibet hiſtoriam.

Unde progreditur auctor ad

B) *Antitheſin*, ubi examini ſubiicit argumenta

1) *Bellarmini* §. L. communionem ſub una probare inſtituentis

a) ex *concomitantia* corporis cum ſanguine in calice & ſanguinis cum corpore in pane §. LI. & obiicientis porro

b) totam Sacramenti rationem in una ſpecie inveniri §§. LII. LIII.

c) non ſumi maiorem utilitatem ex communione ſub utraque, quam ſub una ſpecie. §. LIV.

d) nullum præceptum divinum de utraque ſpecie eſſe datum; id quod probat

α) ex figuris §. LV.

β) ex doctrina & exemplo Chriſti §. LVI.

γ) ex doctrina & uſu apoſtolorum §. LVII.

δ) ex teſtimonio veteris eccleſiæ, quæ

a) nunquam improbaverit communionem ſub una §. LVIII.

b) unam ſpeciem reliquerit liberam §. LIX.

c) variis ritibus id ipſum manifeſtaverit, quales ſunt

aa) adſervatio §. LX.

* *Editor* in notarum huic §pho adſperſarum *una* auctorum notitiam exhibet, qui euchariſtiam infantibus olim dari ſolitam ex hiſtoriarum monumentis copioſius oſtenderunt; in *altera* vero conſuetudinem, euchariſtiam vino intingendi, pleniori tractatione proſequitur, & demonſtrat, qua ratione abuſus, qui olim in eccleſiam irrepſit, panem eucharisticum vino imbuendi, cum alio errore, eoque longe graviori, ſcilicet communione ſub una, fuerit commutatus.

bb) Communicatio domeſtica §. LXI.

* de quo ritu diſtinctius & uberius in nota addita agit *Editor*.

cc) Communicatio infantum §. LXII.

* Auctores, qui de hocce ritu data opera egerunt, *Editor* in *nota* ad §. LX. recenſuit, iisque unicum h. l. addit nempe cardinalem *Bonam*.

dd) Communicatio ægrotorum §. LXIII.

* ubi præter auctores, qui de hocce argumento ſcripſerunt, *Boſſueti* etiam mentionem iniicit *Editor*, peraudacter adfirmantis, ordinarie & communiter ægrotos ſub una communicaſſe; id quod *Bona* etiam adſerit.

ee) Communio laica §. LXIV.

* *Editor Bellarminum*, clericos, quibus delicti loco communio laica imponebatur, unam tantum ſpeciem ſumſiſſe contendentem, ex *Bona* aliisque ſcriptoribus pontificiis refellit, atque

de notione *communionis laicæ* explicatius agit.

ff) Communio *præſanctificatorum* §. LXV.

* Cuius pleniorem notitiam ſuppeditat *Editor* in notis h. l. adiunctis, in quibus etiam tum de liturgia præſanctificatorum obſervationem literariam adſpergit, tum ex eadem luculenter patere adnotat, Græcos non ſolum panem ſed & vinum conſecratum ad huiusmodi ritum reſervaſſe.

2) ex conſenſu eccleſiæ poſterioris §. LXVI.

ζ) ex incommodis, quae neceſſitatem
que ſpeciei conſequuntur, qualia
impoſſibilitas legem iſtam imple
reverentia ſacramenti, abſtemio
commodum, qui hac ratione a c
nione arcerentur, & penuria
quibusdam regionibus §. LXVI
nique etiam

2) *Gerſonis* rationes pro ſtabilienda c
nione ſub una ſpecie adferuntur §. I

* Editor notulam adſperſit literarian
ctatu *Gerſonis* de communione la

CAPUT X.

De retinendo τω ῥητω in verbis inſtitutionis ſacræ cœnæ.

Poſtquam hactenus actum fuit de externis ſymbolis ſ. re terrena huius ſacramenti, nunc ad *veram corporis & ſanguinis Chriſti in ſ. cœna præſentiam* ſ. rem cœleſtem conſiderandam progreditur auctor, §. LXIX. quæ verbis inſtitutionis, κατὰ ῥητὸν acceptis, nititur §. LXX. Proponitur

I.) *Noſtra theſis*, quæ probatur

1) in genere ex conſenſu omnium prudentum, ex requiſito legitimæ interpretationis ſcripturæ, ex natura præceptorum & articulorum fidei & exemplo primorum parentum §. LXXI.

2) in ſpecie ex

a) ſacramenti proprietate §. LXXII.

b) teſtamenti qualitate §. LXXIII.

c) Chriſti inſtituentis maieſtate §. LXXIV.

d) evangeliſtarum conformitate §. LXXV.

e) tropi abſurditate §. LXXVI.

f) πληροφορίας fidei neceſſitate §. LXXVII.

g) dictis patrum §. LXXVIII.

II.) *Antitheſis adverſariorum* producitur §§. LXXIX. & LXXX. & poſtquam verba inſtitutionis in proprio & genuino ſenſu expoſita ſunt §. LXXXI. tropi, quos adverſarii in verbis cœnæ conſtituunt, enumerantur &

A) Potiores *Calvinianorum* detorſiones in tres *claſſes* diſpeſcuntur, quarum

1) *Prima* eſt *Grammatica*, ad quam pertinent

a) *Carolſtadius* §. LXXXII.

* in notis huic §pho ſubiunctis *Editor* tum de duobus LUTHERI libris, ſcilicet *de confeſſione* eius *maiori*
libro *contra cœleſtes prophetas*
quædam adnotavit, tum vero i
auctor de *Carolſtadio* recenſui
riorem lucem adſperſit, eiusque
tiam æque ac ſcripta, in quib
dem propoſuit, diſtincte memo

b) ii, qui per δεικτικὸν intelligun
panem, ſcil. plerique ſacramentar

c) *Johannes a Laſco*, qui δεικτικὸν
tota actione exponit,

d) ii, qui relativum *quod* expon
quatenus; uti ſtatuunt *orthod. co*
Piſcator, Grynæus, Bucanus, Tr
aliique.

e) *Schwenkfeldius*, qui intelligit ſp
lem cibum.

f) ii, qui verba ſic tranſponunt: *qu*
vobis traditur, eſt corpus meum.

g) *Campanus.*

h) *Beza* §. LXXXIII.

* Notam adpoſuit *Editor*, in qua ſ
tiam *Sturmii* diverſis iſtis ab a
memoratis addidit & examini ſu
qui τοῦτο idem eſſe contend
τοιοῦτο.

2) *Secunda* claſſis eſt *rhetorica*, ad qua
feruntur

a) *Zwinglius*, qui *eſt* exponit per *ſign*

b) *Oecolampadius*, qui corpus explicu
ſignum corporis.

* *Editori* in notis de ſcriptis ſermo e
quibus uterque ſententiam ſuam
feſſus eſt & propugnavit.

c)

c) ii, qui corpus explicant per *μνημόσυνον* corporis, quorum LUTHERUS in *confeſſione minori* meminit.

d) ii, qui corpus exponunt per teſſeram & ſigillum e. g. *Polanus*.

e) qui corpus explicant per efficaciam corporis, veluti *Calvinus*.

f) qui exponunt: hoc eſt *ius in corpore meo* e. g. *Joh.* a *Laſco*.

g) qui corpus ſumunt pro inſtrumento offerente fidelibus corpus Chriſti.

h) qui per id intelligunt totum Chriſtum §. LXXXIV.

3) *Tertia* claſſis eſt *logica*, ad quam pertinent, qui in adtributione improprietatem logicam ſtatuunt §§. LXXXV. LXXXVI. & LXXXVII. Sequuntur

B) *Argumenta* adverſariorum contra *τὸ ῥητόν*.

1) ſenſus literalis tollit articulum fidei de veritate humanæ naturæ in Chriſto §. LXXXVIII.

2) literalis ſenſus pugnat cum articulo de adſcenſione Chriſti §. LXXXIX.

3) infert transſubſtantiationem §. XC.

4) propoſitiones ſacramentales ſunt ſacramentaliter explicandæ §§. XCI. & XCII.

5) in verbis cœnæ prædicatur diſparatum de diſparato §§. XCIII. XCIV.

6) particulæ *in*, *cum* & *ſub* diſcedunt a *ῥητῷ*. §. XCVI.

Sub finem capitis adverſariis hiſce adduntur *Photiniani*, &, quam hi fingunt, verborum cœnæ expoſitio recenſetur §. XCVII.

* Cui §pho inſigne additamentum ſubiunxit *Editor*, in quo uberiori tractatione perſecutus eſt ea, quæ hac in re ſentiunt *Socini* adſeclæ, *Arminii* diſcipuli, ex Anglis vero theologis inprimis *Beniamin Hoadley*, qui controverſiam excitavit celebrem magnisque olim in Anglia animorum motibus agitatam, *Fanatici*, & b. *Chriſt. Aug. Heumannus*.

CAPUT XI.

De vera, reali & ſubſtantiali corporis & ſanguinis Chriſti in ſ. cœna præſentia.

Proponitur

I.) *Noſtra theſis* §. XCVIII.

* *Editor* in nota diſtincte pertractat diverſos uniendi modos, *impanationem*, *conſubſtantiationem*, *adſumtionem*, *augmentationem*, *concomitantiam*, *unionem ſacramentalem*.

Confirmatur illa

1) Generali quodam ſyllogiſmo §. XCIX.

2) Diſtinctis argumentorum claſſibus, quarum

a) *prima* petitur ex Dominica inſtitutione §. C.

b) *ſecunda* ex 1 Cor. X. 15. §. CI.

c) *tertia* ex 1 Joh. V. 6 - 8. §. CII. quibus additur

d) *quarta* ex teſtimoniis patrum §. CIII.

* *Editor* complures h. l. adſperſit notas, quibus partim ea, quæ *Gerhardus* adfert, illuſtrat, partim loca patrum ab auctore in medium adlata aliis iisque notatu perquam dignis auget, inter quæ eminet inprimis locus *Chryſoſtomi* in epiſt. ad *Cæſarium monachum*.

II.) *Antitheſis Calvinianorum*, non uno tamen eodemque modo huic noſtræ ſententiæ obloquentium, diſtincte refertur §§. CIV. & CV. duoque inprimis eorum effugia notantur §§. CVI. & CVII.

* Præter veteres, quos auctor adfert, reformati cœtus doctores, *Editor* recentiorum quoque de hoc argumento ſententiam exponit, ac ſpeciatim *Franciſcum* atque *Jo. Alphonſum Turretinum* adducit, quibus *Sam. Strimeſium* adiungit.

Argumenta eorum

1) Scripturaria, eaque

a) principalia ſunt hæc:

α) ad corpus Chriſti ſpiritualiter percipiendum ſufficit *χετικη* & fidei præſentia §. CVIII.

β) ſpiritus eſt, qui vivificat, caro non prodeſt quidquam Joh. VI. 63.

b) minus principalia ex Matth. XXIV. 23. §. CX. Matth. XXVIII. 6. §. CXI. 2 Cor. V. 16. §. CXII. Col. III. 1. §. CXIII. Hebr. VIII. 4. §. CXIV.

* ultimum dictum peculiari adnotatione proſequitur *Editor*.

a) philoſophica: omne corpus naturale eſt viſibile §. CXV. & memoria eſt rerum abſentium §. CXVI.

β) dicta patrum, quæ proferunt. §. CXVII.

* ubi notulam addidit Editor de *Edmundo Albertino*, qui patrum iſtorum effata collegit.

Denique

Neophotinianorum quoque ſententia exponitur §. CXVIII.

CAPUT XII.

De Transſubſtantiatione.

I.) *Impugnatur* transſubſtantiatio pontificia §. CXIX.

1) *argumentis* ſequentibus: transſubſtantiatio

a) nec ſecundum verba, nec ſecundum rem in ſcripturis habetur §§. CXX. CXXI.

* quando primum uſurpari cœperit vocabulum *transſubſtantiationis*, *Editor* in notis docet.

b) pugnat cum ſcriptura §. CXXII. quod argumentum contra *Bellarmini* exceptiones vindicatur §§. CXXIII - CXXVI.

c) pugnat cum analogia fidei §. CXXVII.

d) evertit rei naturam de qua agit §. CXXVIII.

e) dogma transſubſtantiationis laborat perpetuis contradictionibus §. CXXIX.

* *Editor* notas literarias ſubiunxit, unam de *reſolutorio dubiorum &c.* alteram de *Wilhelmo Holdero.*

f) parit multa abſurda §. CXXX.

* *Editor* in ampliori, quam adiecit, nota inter abſurda iſta hoc cumprimis urget ex loco quodam *Tertulliani*, quod ſenſibus omnium hominum repugnet, ſenſusque faciat mendaces, idemque contra exceptiones, quæ obverti poſſent, urget, qua ipſa ſimul ratione diluit obiectionem ex *teſtimonio ſenſuum* & Luc. XXIV. 39. deſumtam, quam contra realem ac ſubſtantialem corporis Chriſti in ſ. cœna præſentiam urſit *Calvinus.*

2) *dictis patrum* §§. CXXXI. CXXXII.

* *Editor* in notis tum eorum cenſum exhibet, qui teſtimoniis patrum pontificios hac in re impugnarunt, ubi vero diverſa ſubinde ratione veteres ſuam de hocce argumento ſententiam expoſuiſſe obſervat, tum obſervationes literarias adſpergit de libro *eccleſiaſticæ hierarchiæ*, qui ſub *Dionyſii Areopagitæ* nomine circumfertur, de *Cyrilli Hieroſolymitani* & *Irenæi* hac de re teſtimoniis, itemque de celeberrima epiſtola *Chryſoſtomi* ad *Cæſarium monachum*, ac denique de *Gelaſii* tractatu *de duabus naturis*, ex quo iſta, quam nos tenemus, ſententia mirifice poteſt comprobari.

II.) Exponuntur transſubſtantiationis

1) *origo* §. CXXXIII.

* quam *Editor* in nota uberius ex hiſtoria eccleſiaſtica recenſet. Scilicet dudum ante *Lombardum*, de cuius *libris ſententiarum* ibidem literaria quædam adferuntur, iam ſec. IX. *Paſchaſius Radbertus* in libro *de ſacramento corporis ac ſanguinis Chriſti* hoc a. 820. adſeruit. Fuerunt autem iſta iam ætate, tum qui illi ſe opponerent, tum alii, qui in alterum ſubinde extremum prolapſi veram ac realem corporis ac ſanguinis Chriſti in ſ. cœna præſentiam negarent. Eandem tamen de mutatione ſubſtantiali doctrinam ſec. X. denuo inculcaverunt *Odo*, eiusque in archiepiſcopatu Cantuarienſi ſucceſſor, *Dunſtanus*. Sec. XI. doctrina *Berengarii*, transſubſtantiationis figmentum denuo adgreſſi, proſcripta fuit atque damnata. Sec. XII. nomine *transſubſtantiationis* doctrina iſta a *Paſchaſio* prolata inſigniebatur, ſec. XIII. dogma hoc de transſubſtantiatione inter articulos fidei recipiebatur, & licet ſec. XIV. & XV. *Waldenſes* & *Wicleſitæ* & ſec. XVI. Lutherus validiſſimis illud argumentis adorirentur, ſec. XVI. in Concilio Trident. ſeſſ. XIII. can. 2. & 3. denuo confirmabatur.

2) fulcra transſubſtantiationis.

a) *prima* claſſis argumentorum, quibus *Bellarminus* utitur, complectitur exceptiones contra noſtram verborum Chriſti ἀνάλυσιν &, quam *Chemnitius* dedit, declarationem §§. CXXXIV - CXXXVII.

b) *ſecundam* claſſem petiit *Bellarminus*

α) ex teſtimoniis patrum §. CXXXVIII.

* quod

* quod etiam poſt *Bellarminum* complures alios ſcriptores Romanenſes, *Perronium*, *Petrum Nicolium*, & reliquos *perpetuitatis fidei* auctores, *Jac. Novetum*, *Anton. Arnaldum*, & *Euſebium Renaudotium* feciſſe, *Editor* oſtendit.

β) in ſpecie *Juſtini Martyris*, *Irenæi*, *Tertulliani*, *Cypriani*, *Cyrilli Hieroſ.* *Ambroſii*, *Gregorii Nyſſeni*, *Gaudentii*, *Chryſoſtomi*, *Auguſtini*, *Cyrilli Alexandrini*, *Euſebii Emiſſeni*, *Remigii*, *Gregorii*, *Bedæ*, *Damaſceni*, *Theophylacti* §. CXXXIX.

* utriusque *Cyrilli* teſtimoniis obſervationes quasdam adſperſit *Editor*.

c) *tertiam* ex conſenſu eccleſiæ in ſex conciliis declarato §. CXL.

* Hoc loco *Editor* tum *Petri martyris* & *Chemnitii* verba in medium profert, quæ Græcorum in concilio Florentino a. 1439. circa hoc dogma declaratum diſſenſum probant, & *Bellarminum*, nunquam inter Græcos & Latinos de transſubſtantiatione diſceptatum fuiſſe, perperam adſerere oſtendit; tum vero commendatis hanc in rem *Chytræi*, aliorumque, inprimis illuſtris cancell. *Reuſſii* ſcriptis, ea indicat, quæ de fide Græcorum circa transſubſtantiationis argumentum recentiori maxime ævo inter viros eruditos ſunt diſputata.

d) *quartam* ex convenientia rationis §. CXLI.

CAPUT XIII.

De Conſecratione Euchariſtica.

A *materia* huius ſacramenti tranſit auctor ad *formam* eius. §. CXLII.

Primus actus ſacramentalis eſt *Conſecratio*, quæ conſiſtit

1) Ἐυλογία §. CXLIII. eaque ſpeciali §. CXLIV. & ſeqq.

2) Ἐυχαριςία §. CXLVI.

* de vocum harum ſignificatu itemque de convenientia rituum eucharisticorum a ſervatore adhibitorum cum ritibus ceteris eccleſiæ iudaicæ in notis diſſerit *Editor*.

Eruitur porro;

quid complectatur Chriſti ἐυλογία & ἐυχαριςία §. CXLVII.

quibus verbis Chriſtus conſecraverit §. CXLVIII.

* diverſas de hocce argumento ſententias eaque, quæ dici hanc in rem merentur, abunde ſupplet *Editor*.

quanam conſecratione miniſtri eccleſiæ utantur §§. CXLIX - CLI.

quomodo veteres de ea loquantur §. CLII.

* de locis *Juſtini martyris* & *Euſebii Emiſſeni* huc relatis notas adſperſit *Editor*.

Antitheſis Bellarmini §§. CLIII. & CLIV. & quid in conſecratione pontificia deſideremus §. CLV. proponitur, & denique

ad *quæſtiones* reſpondetur: 1) an conſecrationi addenda ſit oratio dominica, & 2) an formatio figuræ crucis ſuper panem & calicem improbanda ſit? §. CLVI.

* de teſtimonio *Gregorii*, quo prius, & teſtimoniis *Durandi* & *Walafridi*, nec non *conſtitutionibus apoſtolicis*, quibus poſterior ceremonia adſtruitur, in notis agit *Editor*.

CAPUT XIV.

De Fractione Panis.

In prima cœnæ parte poſt benedictionem panis ſequitur

Fractio, cuius notio & fundamenta exhibentur §. CLVII. cum

antitheſi Calvinianorum §. CLVIII.

* ubi *Editor* de iis, qui fractionem non ad eſſentiam, ſed tantum ad *integritatem* ſacramenti pertinere ſtatuunt, obſervationes adſpergit.

Noſtra contra *repræſentativam* fractionem argumenta continet §. CLIX.

ſequuntur *Calvinianorum* pro neceſſitate fractionis argumenta, quæ deſumunt

1) a Chriſti facto §. CLX.

2) ab apoſtolorum exemplo §. CLXI.

3) a primitivæ eccleſiæ praxi §. CLXII.

* addita eſt nota literaria *Editoris*.

4) ex loco 1 Cor. XI, 24. §. CLXIII.
5) ex dicto 1 Cor. X, 16. §. CLXIV.
6) ex verſu mox ſequenti 17. §. CLXV.
7) ab auctoritate Lutheri §. CLXVI.
Coronidis loco petitur inſtantia ex baptiſmo contra fractionis neceſſitatem §. CLXVII.

CAPUT XV.
De Diſtributione benedicti Panis & Vini.

Secundus actus eſt *diſtributio* benedicti panis & vini §. CLXVIII.

Q. 1. an ſ. ſymbola communicantibus in manus danda ſint? §§. CLXIX. & CLXX.

* de uſu, qui multis in locis olim invaluit, ut laici utramque ſ. euchariſtiæ partem manibus accipientes domum deferrent & cuſtodirent, *Editor* quædam adiecit.

2) quid de Calvinianorum diſtributione ſentiendum ſit? §. CLXXI.
3) quid de miſſis privatis ſtatuendum? §. CLXXII.

* peculiarem eamque ampliorem de hocce argumento tractationem adpoſuit *Editor*.

CAPUT XVI.
De Manducatione & Bibitione Sacramentali.

Tertius actus ſacramentalis eſt *manducatio* ac *bibitio* §§. CLXXIII. & ſequ.

Antitheſis adverſariorum §. CLXXV. & noſtra ſententia §. CLXXVI. exponitur, & argumentis §. CLXXVII. ac teſtimoniis patrum §. CLXXVIII. firmatur.

Deinceps pertractantur

Argumenta Reformatorum, quæ ſunt ſequentia:

1) Joh. VI. traditam eſſe expoſitionem verbi *edite* §. CLXXIX.
2) verbum *edite* de pane proprie, de corpore Chriſti metaphorice intelligendum eſſe §. CLXXX.
3) manducationem proprie dictam eſſe phyſicam §. CLXXXI.
4) edere eſſe dentibus adterere §. CLXXXII.
5) oralem manducationem eſſe capernaiticam §. CLXXXIII.
6) cibum ſpiritualem non poſſe percipi organo corporeo §. CLXXXIV.
7) per oralem manducationem introduci ſeparationem corporis & ſanguinis Chriſti §. CLXXXV.
8) omnem promiſſionem accipi fide §. CLXXXVI.
9) in ventrem abire, quidquid in os intrat §. CLXXXVII.
10) oralem manducationem plane eſſe inutilem. §. CLXXXVIII.

Subiungitur denique Neo-Photinianorum ſententia §. CXC.

CAPUT XVII.
De Repoſitione Sacramentali.

Præter hoſce tres actus ſacramentales, in ipſa cœnæ dominicæ inſtitutione expreſſos, pontificii panis conſecrati *repoſitionem*, *circumgeſtationem* & *adorationem* introduxerunt. Agitur ergo

Primo de *repoſitione*.

Contra eam

argumenta §§. CXCI. & ſequ. ac
teſtimonia patrum §. CXCIII. adferuntur.

* de ritu comburendi ſ. euchariſtiæ reliquias apud eccleſiam Hieroſolymitanam, & de aliis, maxime literariis, obſervationes adſperſit *Editor*.

Adverſariorum de repoſitione ſacramenti ſententia oſtenditur §. CXCIV. &

Eorum argumenta pro ea §. CXCV. adducuntur, inprimis illud, quod euchariſtia in eo differat a baptiſmo, quod ſit res permanens §. CXCVI. & provocatio ad ritum eccleſiæ primitivæ §. CXCVII. & adſervationem euchariſtiæ in illâ propter communionem ægrotorum §. CXCVIII.

* utrumque ultimum §phum obſervationibus quibusdam illuſtravit *Editor*.

CAPUT

CAPUT XVIII.

De Circumgeſtatione Sacramenti.

Circumgeſtationis *ritus* eiusque *origo* deſcribitur §. CXCIX.

* *Editor* in uberiori nota de origine & inſtitutione feſti corporis Chriſti differit.

Argumenta

I.) *Noſtra* contra circumgeſtationem §. CC. & contra celebrationem feſti huius, corporis Chriſti, prout in eccleſiis pontificiis inſtituitur, §. CCI.

II.) *Pontificiorum* pro ſtabilienda circumgeſtatione §. CCII. & Bellarmini exceptiones adverſus noſtra argumenta adferuntur §. CCII.

CAPUT XIX.

De Veneratione Sacramenti.

Statu quæſtionis de veneratione euchariſtiæ propoſito §. CCIV.

* cui *Editor* lucem adfundit iis, quæ in nota *partim* de loco, in quo Concilium Tridentinum ſuam de adoratione panis conſecrati mentem exponit, nec non de reliquis eccleſiæ rom. doctoribus, qui adorationem hanc propugnarunt, *partim* de iis differit, qui doctrinam pontificiorum de adoratione euchariſtiæ editis hanc in rem ſcriptis confutare adgreſſi ſunt,

Argumenta contra papiſticam euchariſtiæ venerationem adferuntur §. CCV. &, quibus eam Bellarminus ſtabilire conatur, argumenta §§. CCVI. CCVII. dicta patrum §. CCVIII. & exceptiones ad noſtra argumenta §. CCIX. examini ſubiiciuntur.

CAPUT XX.

De Fine & Fructu S. Cœnæ.

Tranſitione ab antecedd. capp. ad doctrinam de fructu ſ. cœnæ facto §. CCX. & dictis veterum de fructu huius ſacramenti adlatis §. CCXI.

Fines ſ. cœnæ proponuntur

I.) *Principales*, qui ſunt duo:

1) Obſignatio promiſſionis evangelicæ & fidei noſtræ confirmatio §. CCXII.

2) Noſtra in Chriſtum inſitio & ſpiritualis ad vitam æternam nutritio §. CCXIII.

II.) *Minus principales* §. CCXIV.

Deinde diſquiſitioni ſubmittuntur

Patrum Tridentinorum de fructu ſ. cœnæ ſententia §. CCXV.

Bellarmini diſputatio, quod fructus euchariſtiæ non ſit remiſſio peccatorum §§. CCXVI. CCXVII. & dicta patrum hanc in rem ab ipſo adducta §. CCXVIII. eiusdemque exceptiones ad noſtra argumenta §. CCXIX.

Subiunguntur nonnulla de Neo-Photinianis, qui itidem negant fidem noſtram uſu ſ. cœnæ confirmari. §. CCXX.

CAPUT XXI.

De Convivis,

qui ad hoc cæleſte epulum admittendi ſunt.

Inſtituta eſt ſ. cœna chriſtianis §. CCXXI. qui ſe probare poſſunt §. CCXXII.

Excluduntur ergo

1) *hæretici* §. CCXXII.

2) *peccatores notorii* §. CCXXIII.

3) *excommunicati* §. CCXXIV.

4) *obſeſſi*, *furioſi*, *dementes*, *infames* §. CCXXV.

Quæritur,

1) an *muti* ad euchariſtiam admittendi ſint? §. CCXXVI.

2) quid cum *abſtemiis* agendum? §. CCXXVII.

3) an etiam *mortuis* inſtituta ſit cœna? §. CCXXVIII.

4) an *infantibus* euchariſtia danda ſit? §. CCXXIX.

5) an *Chriſtus ipſe* euchariſtia cum diſcipulis uſus fuerit? §. CCXXX.

CAPUT

CAPUT XXII.

De Manducatione Indignorum.

Quæſtio de manducatione indignorum §. CCXXXI. quo ſenſu a nobis adfirmetur, oſtenditur §§. CCXXXII. & ſequ. cuius ſententiæ noſtræ

Fundamenta ſunt:

1) indigni percipiunt integrum ſacramentum §. CCXXXIV.

2) Judas cum reliquis apoſtolis euchariſtia uſus eſt §. CCXXXV.

3) Paulus 1 Cor. XI. manducationem indignorum adſtruit §. CCXXXVI.

4) fides non pertinet ad ſubſtantiam euchariſtiæ §. CCXXXVII.

5) nec deſtituitur hæc noſtra adſertio teſtimoniis veterum §. CCXXXVIII.

Antitheſis adverſariorum proponitur §. CCXXXIX. qui ſequentibus utuntur argumentis:

1) caro Chriſti eſt vivifica §. CCXL.

2) dicto 1 Cor. X, 21. §. CCXLI.

3) *accipere* & *reiicere* ſunt contraria, indigni vero reiiciunt corpus Chriſti §. CCXLII.

4) pro ſolis credentibus Chriſtus in cruce mortuus §. CCXLIII.

5) nemo poteſt aliquid accipere ex teſtamento romano, niſi ſit civis romanus §. CCXLIV.

6) Chriſtus prohibet ſanctum dare canibus,

7) ad infideles non pertinet promiſſio gratiæ §. CCXLV.

8) denique ex patribus etiam quædam contra manducationem indignorum loca adferunt. §. CCXLVI.

CAPUT XXIII.

De vera & ſalutari Præparatione ad dignum ſ. Cœnæ uſum.

Declarata probationis neceſſitate §. CCXLVII. oſtenditur

quid ſit probare ſe ipſum, & verba Pauli 1 Cor. XI. 31. 29. 26. explicantur §§. CCXLVIII-CCL, cuius probationis *adminicula* recenſentur §. CCLI.

Subiungitur deinde pontificiorum ſententia §. CCLII. & veterum doctrina de præparatione §. CCLIII.

CAPUT XXIV.

De Circumſtantia Temporis.

De tempore *inſtitutionis* §. CCLIV. de tempore *adminiſtrationis* §. CCLV.

* *Editor* illuſtrat hiſtoriam de *Quartadecimanis* & controverſiam exhibet de hoc argumento ſec. IIdo motam.

Quæſtio ſequitur, an *ſemel* duntaxat an ſæpius & *quoties* ad cœnam accedendum ſit? §§. CCLVI. CCLVII.

* *Editor* in notis h. l. adſperſis de ſex *Ambroſii* libris de ſacramentis, de crebriori antiquiſſimorum chriſtianorum cœnæ uſu, de conſuetudine per *Fabianum* introducta in tribus tantum præcipuis feſtis cœna utendi, de reſtituto per *Lutherum* crebriori eius uſu, & de controverſia ſuperiori ſeculo in Gallia agitata, de *frequentiore communione*, differit.

CAPUT XXV.

De Circumſtantia Loci.

Locus, in quo adminiſtranda eſt ſ. cœna, eſt *templum* §. CCLVIII. neque tamen ex eo inferendum, quod in caſu neceſſitatis *in privatis ædibus* ſ. cœna adminiſtrari nequeat, §. CCLIX.

* cum nihil certius ſit, quam quod chriſtiani, uti in nota *Editor* obſervat, perſecutionis temporibus ſacra in quocunque loco peregerint.

id quod contra *Bezæ* aliorumque argumenta auctor §. CCLX. tuetur.

Porro recte in altaribus adminiſtratur ſ. cœna §. CCLXI. quod itidem ab argumentis adverſariorum vindicat §. CCLXII.

CAPUT

CAPUT XXVI.

De Ceremoniis huius Sacramenti.

Regulas de ceremoniis euchariſtiæ adfert §. CCLXIII. Tandem finis huic articulo imponitur & *uſus* atque *definitio* euchariſtiæ §. CCLXIV. atque coronidis loco precationes quædam veterum in uſu euchariſtiæ uſitatæ recenſentur §. CCLXV.

* *Editor* in nota adiecit obſervationes de ſuppoſititiis *Marci* & *Jacobi* liturgiis, ex quibus hæ preces deſumtæ ſunt, & de ſuppoſititiis pariter conſtitutionibus apoſtolicis, quæ a *Clemente rom.* digeſtæ perhibentur.

SUPPLEMENTUM EDITORIS.

I.) Ad argumentum de vera & reali corporis & ſanguinis Chriſti præſentia in ſ. cœna *Editor* pleniorem adiecit recentioris phænomeni, *controuerſiæ Heumannianæ, hiſtoriam & disquiſitionem*, id quod ita peregit, ut, exhibito ſcriptorum hac occaſione editorum cenſu, obſervaret

1) *Heumannum* præcipua, quibus doctrina noſtra nititur, fundamenta haud ſubruiſſe; nec

2) novi quid, quod alicuius eſſet momenti, attuliſſe; quod ſpeciatim

3) voculam εςι adtinet, non probaſſe, quod iſta per το *ſignificat* verti debeat; nec

4) locum Joh. VI. 54 de ſ. cœna agere; nec

5) ex eo ſententiam noſtram abſurditatis argui poſſe, quia corpus Chriſti iam ſit in cœlo; præterea

6) fruſtraneam eſſe operam, quam in congerendis undique exemplis atque teſtimoniis poſuit; ſpeciatim

7) nihil momenti habere Lutheranorum ad Reformatos transgreſſorum exempla;

8) male denique eum ad loca patrum provocaſſe, p. 434-436.

II.) De dogmate *Transſubſtantiationis* obſervationes hiſtorico-theologicas adſpergit, quarum ſumma huc redit:

1) antiquiſſimos cœtus chriſtiani doctores ſuam hac de re mentem in ſcriptis ſuis ſubinde tam confuſe & obſcure expoſuiſſe, ut colligi inde queat, eos plurimum hic fluctuaſſe;

2) in ipſis conciliis nihil hac de re fuiſſe definitum ante ſeculum VIII.

3) ubi vero ſeculi IX. evolvitur hiſtoria, varias easque ſibi repugnantes rurſus deprehendi ſententias. Quæ ſingula uberius, copioſius & diſtinctius, quam quidem ob ſpatii anguſtiam indicari hoc loco poſſunt, pertractantur. p. 437-441.

III.) De *Conſecratione euchariſtiæ* iis, quæ ſupra b. *Gerhardus* integro cap. XIII. & ipſe in notis ad §. CXLVIII. p. 265. ſeqq. diſſeruit *Editor*, aliam ſubiungit quæſtionem, nimirum hanc:

an illa verborum inſtitutionis recitatio, quæ diſtributioni ſymbolorum euchariſticorum præmitti ſolet, ſit illa conſecratio, quæ mox corpus ſanguinemque Chriſti præſentia ſiſtat? an vero opus heic ſit adplicatione verborum inſtitutionis ad ſingulos communicantes, ita quidem, ut, ſi hæc defecerit, ipſa ſacramenti defecerit ratio, ſi vel maxime uſus acceſſerit?

Poſtquam *Lutherus Melanchthonis* ſententiam adoptavit, ſtatuentis, in ipſo demum uſu ſ. cœnæ præſentiam realem corporis Chriſti ſe exſerere, inde ab eo tempore ſemper hæc apud eccleſiæ noſtræ doctores obtinuit ſententia, totam actionem ſacramentalem ad id requiri, ut effectus conſecrationis ſequatur, eo modo diſcrimine, quod nonnulli *ſolis verbis inſtitutionis* conſecrationem adſcribant, alii ad illa etiam *preces* requirant.

Commemoratur quoque controverſia Roſtochienſis hac ipſa occaſione agitata, nec non mos Lubecenſium, qui verba inſtitutionis in diſtributione ſ. cœnæ prorſus omiſerunt. p. 442-445.

IV. De *ſacrificio miſſatico* adſpergit *Editor* ea, quæ de *origine* huius doctrinæ tenenda ſunt, rationes, cur nos ſententiæ neganti adhæreamus, argumenta denique, quibus pontificii innituntur. Obſervat igitur

Primo de *origine* huius erroris:

1) antiquiſſimam eccleſiam ignoraſſe miſſam, ſequioris demum ævi fœtum §. I.

2) Chriſti inſtitutionem ab hoc errore toto cœlo diſtare §. II.

3) iuxta eandem prorſus normam euchariſtiam ſec. IIdo fuiſſe celebratam §. III.

4) eandem fuiſſe publicam ſententiam usque ad ſec. XV. §. IV.

5) novitatem miſſæ ad oculum demonſtrari poſſe §. V.

6) ſtamina tamen ſacrificii miſſatici altius repetenda §. VI. & in ipſa antiquitate præludia & occaſiones eius quærendas eſſe §§. VII. VIII. IX.

Secundo argumenta proponuntur *noſtra* contra *ſacrificium miſſæ*

Res ad tres præcipuas redit quæſtiones, quas nos rationibus firmis innixi negamus,

1) an Chriſtus in euchariſtiæ adminiſtratione ſub ſpecie panis ac vini corpus ac ſanguinem ſuum patri cœleſti obtulerit, atque hanc oblationem in poſterum quoque faciendam inſtituerit? §. X.

2) an ſ. cœna haberi debeat pro vero ac conſtanti novi teſt. ſacrificio propitiatorio? §. XI.

3) an ſacrificium miſſæ ſit propitiatorium? §§. XII-XIX.

Tertio loco excutiuntur, quæ pro ſtabiliendo miſſæ ſacrificio Romanenſes proferunt, argumenta, quæ petunt

1) ex Mal. I, 10. 11. §. XX.

2) ex typo Pſ. CIX. 4. Ebr. VII. 17. & facto Melchiſedeki Gen. XIV. 18. 19. §. XXI.

3) argumentum Card. *Gotti*, ſacerdotium in lege nova non ablatum, ſed ab ordine Aaronis ad ordinem Melchiſedeki translatum eſſe, i. e. a *cruento* ad *incruentum* ſacrificium. §. XXII.

4) aliud: ſacrificium adeſſe in nov. teſt. debere, quia adſint & ſacerdotes & altare §. XXIII.

5) quo fine *Tournelius*, theologus Pariſienſis, ſpeciatim urget locum 1 Cor. X. 16. 18. ſeqq. §. XXIV.

6) excitant porro typum agni paſchalis §. XXV.

7) urgent λειτουργειν Act. XII, 2. denotare actum ſacrificandi §. XXVI.

8) omnium maxime innituntur *patrum* locutionibus §. XXVII.

denique ad argumenta etiam reſpondetur, quibus *Tournelius* & cardinalis *Gotti*, probare volunt, recte offerri ſacrificium miſſæ pro animabus in purgatorio detentis §. XXVIII.

Exceptionum, quibus Romanenſes argumenta noſtra infringi putant, cum ſolutu perquam ſint faciles, peculiare examen eſt ſupervacaneum §. XXIX. p. 446-459.

V. Iis, quæ de *veneratione* euchariſtiæ ſupra cap. XIX. pertractata ſunt, *Editor* ſequentes addit obſervationes:

1) ſolemnem in papatu panis & calicis peracta conſecratione *elevationem* ante ſec. XIII. in eccleſiam haud fuiſſe invectam;

2) inter ipſos pontificios eſſe ſcriptores candidos, qui hoc confiteantur;

3) cum vero alii id negent, exactiorem diſquiſitionem requiri;

4) auctores recenſet *Editor*, qui argumentum hoc pertractarunt, ex quibus rei ſummam ſequenti modo in compendio exhibet;

5) *elevationis* ritum multo ſerius a *latinis* quam a *græcis* receptum fuiſſe;

6) ſeculo demum XIII. latam ab *Honorio* III. legem *elevationis* meminiſſe abſolute;

7) *genuum* etiam *flexionem* in cœnæ adminiſtratione valde recentem eſſe in papatu morem; ab *Odone*, præſule Pariſienſi, quidem decretum,

8) neque vero eius ſtatim ætate univerſe receptum eſſe hunc cultum;

9) ipſam pariter panis conſecrati *adorationem* ignorare apoſtolicam & primitivam eccleſiam;

10) *ordinem Romanum*, ſec. VIIIvi fœtum, nullam eius iniicere mentionem; nec

11) apud *Bernhardum* & *Hugonem a S. Victore*, ſeculi XII. ſcriptores, ullum eius occurrere veſtigium;

12) ſordidam ſeculi XIII. barbariem demum introduxiſſe illum in eccleſiam;

13) *feſtum* quoque *corporis Chriſti* recens inſtitutum eſſe ab *Urbano* IV. anno MCCLXIV.

14) reliquas etiam pontificiorum circa hoſtiam conſecratam ſolemnitates eſſe vana inſtituta & a veteris eccleſiæ exemplo aliena;

15) *Græcæ* eccleſiæ vel conſenſum vel diſſenſum hac in re nullius eſſe momenti;

16) *imperatus* ille *cultus ſacramenti*, cum pontificii vi cogunt proteſtantes ad ſacrificium miſſæ adorandum, ſub examen vocatur,

17) excogitavit quidem excuſationem *Poiretus*, neque vero illa

18) ſatisfacit.

19) ad *Lutheri* hac in re conſenſum falſiſſime provocant pontificii.

* * *

FEB 1 0 1938